Facing the title Pa.

J. Mynde Sc.

P. VIRGILII MARONIS

OPERA

INTERPRETATIONE & NOTIS

ILLUSTRAVIT

CAROLUS RUÆUS, Soc. Jesu,

JUSSU

Christianissimi REGIS,

AD USUM

SERENISSIMI DELPHINI.

Juxta Editionem novissimam Parisiensem, A. 1722.

Huic demum editioni accesserunt plurimæ novæ tabulæ Æneæ nitidissimè sculptæ, ut etiam Index accuratissimus, ante editis longe locupletior.

LONDINI,

Impensis H. KNAPLOCK, D. MIDWINTER, W. INNYS & R. MANBY, M. ROBINSON, A. WARD, J. & P. KNAPTON, J. CLARKE (*Duck-lane*) T. LONGMAN, J. HODGES, C. BATHURST.

MDCCXL.

PRÆFATIO.

FUIT iis hominibus, qui ſcripta veterum explanarunt, hoc in omni ætate familiare vitium: ut ſe primum, auctorem deinde ſuum, illuſtrandos ornandoſque ſuſceperint; eos, quorum ſcriberent gratia, nullo admodum in loco ac numero habuerint. Aut enim ſcribere otioſis videntur voluiſſe, quibus ad libelli intelligentiam interdum ſatis exigui multa & magna commentationum volumina placere poſſent; aut eruditis viris & maximarum rerum cognitione jam imbutis, qui levia & communia faſtidirent. Qui vero primos juvenum conatus adjuvare non à ſua dignitate alienum duceret, vix è tota interpretum gente unus atque alter inventus eſt. Idcirco hanc partem, prope depoſitam à cæteris, tanto ſtudioſius ſuſcipi voluit, qui eſt ab rege Chriſtianiſſimo Sereniſſimi Delphini inſtitutioni præpoſitus, Illuſtriſſimus Montauſerii Dux; quanto regii alumni indolem ad pernoſcenda veterum opera propenſiorem videbat: atque ut Princeps optimus prodeſſe jam tum inciperet ſuis, & orbis utilitati natum ſe intelligeret; hæc privatorum ejus ſtudiorum qualiacumque ſubſidia, publica facere etiam viſum eſt.

His ego auctoribus ac ducibus, in hac Virgilii explanatione, præter brevitatis nitoriſque ſtudium, id imprimis mihi propoſui; publicis commodis, non meæ me laudi, ſervire. Igitur verſibus interpretationem, notas interpretationi ſubjeci. Et eum quidem interpretationis optimum eſſe duxi modum; primum ut eſſet continua: ne, dum omitto facilia, nonnulla etiam, ut fit, difficilia præterirem: tum ut expedita poëticis numeris verſuum ſententia redderetur, plano rectoque ordine, verbis totidem aliis; aut præter vim ſenſumque verborum, etiam eorum copia compararetur. In notis, neglexi nihil, cujus in legendo Virgilio uſus eſſe aliquis poſſet; nihil ad ſolam literaturæ oſtentationem uſurpavi.

Atque id quidem mihi à ſummis viris impoſitum quanta fide perfecerim, declarabit fructus, ut ſpero, non mediocris inde percipiendus. Quam ſit autem ſcite prudenterque inſtitutum, ex iiſdem ipſis conſilii auctoribus exiſtimare jam nunc licet. Qui enim in informandis maximi Principis moribus tantam, non civilis modo militariſque prudentiæ, ſed literatæ etiam ſapientiæ vim præ ſe ſemper tulit, Carolus Sanctamauræus Montauſerii Dux; potuit is ad eamdem ſapientiam parum tutum ac facilem ipſi aditum aperire? Potuit ad veram eruditionem non optima quæque præ-

PRÆFATIO.

ſidia conquirere vir Divinis humaniſque doctrinis excultiſſimus, Epiſcopus Condomienſis, Jacobus Benignus Boſſuetius? Horum ego monitis, auctoritati, prudentiæ non cederem, quibus Rex ſapientiſſimus ſuas regnique ſui ſpes omnes unice commiſit? Præſertim cum curis meis conſilia plerumque accederent Petri Danielis Huetii, cujus in moderandis Sereniſſimi Principis ſtudiis ſecundæ ſunt partes. Is, cum & doctrinæ fama multum apud cæteros, & morum ſuavitate plus apud me aliquid poſſit; effecit amicitiæ ſuæ lenociniis, communicatis etiam mecum notis in Virgilium quibuſdam ſuis, ne tanto me operi omnino imparem putarem.

In quo quid præter alios interpretes præſtiterim, facile intelliget quiſquis eos aliquando attigerit: quorum quidem errores notare nolim aſperius, qui excuſari meos peto. Sane opera non inutilis à me poſita eſt in explicandis ex fide hiſtoriæ compluribus locis, obſcuris prius, aut parum feliciter enodatis: advocata etiam interdum ſubſidia aliarum artium ac diſciplinarum, ne Grammaticum egiſſe tantum dicerer: quibus tamen in ſingulis ſi cui videbor nimis preſſe ſtricteque verſatus, cujuſmodi querelæ jam ad me delatæ ſunt; is me, non Geographum, aut Philoſophum, aut Rhetorem, ſed Virgilii interpretem eſſe intelligat.

Hac quarta editione, tum alia multa, quæ primis curis exciderant, adjecta aut emendata; tum vero imprimis textus ipſe Virgilii multis in locis, ex fide Nic. Heinſii reſtitutus: cum ille noviſſimam editionem ſuam ex MSS. triginta diligentiſſime contexuerit. Cujus viri omnibus, qui literas amant, luctuoſa mors; memoria cara ſemper & jucunda futura eſt.

VITA:

VITA:

INCERTO AUCTORE,

Quem aliqui DONATUM *falso putant.*

PUBLIUS Virgilius Maro parentibus modicis fuit, & præcipue patre Marone: quem quidam opificem figulum; plures, Magi cujuſdam viatoris initio mercenarium, mox ob induſtriam generum tradiderunt: quem cum agricolationi reique ruſticæ & gregibus præfeciſſet ſocer, ſilvis coëmundis & apibus curandis reculam auxit. Natus eſt, Cn. Pompeio Magno, & M. Licinio Craſſo primum Coſſ. Iduum Octobrium die, in pago qui Andes dicitur, qui eſt à Mantua non procul. Prægnans mater Maia, cum ſomniaſſet enixam ſe laureum ramum, quem compactum terræ coaluiſſe, & excreviſſe illico in ſpeciem maturæ arboris, refertæ variis pomis & floribus, cerneret: ſequenti luce cum marito rus propinquum petens, ex itinere divertit, atque in ſubjecta foſſa partu levata eſt. Ferunt infantem, ut fuit editus, nec vagiſſe, & adeo miti vultu fuiſſe, ut haud dubiam ſpem proſperioris genituræ jam tum indicaret. Et acceſſit aliud præſagium. Siquidem virga populea more regionis in puerperiis eodem ſtatim loco depacta, ita brevi coaluit, ut multo ante ſatas populos adæquarit: quæ arbor Virgilii ex eo dicta, atque conſecrata eſt, ſumma gravidarum & fœtarum religione, ſuſcipientium ibi & ſolventium vota.

Initia ætatis, id eſt, uſque ad ſeptimum annum, Cremonæ egit: & xvii. anno virilem togam cepit, illis conſulibus iterum quibus natus erat Evenitque ut eo ipſo die Lucretius poëta decederet. Sed Virgilius Cremona Mediolanum, & inde paulo poſt Neapolim tranſiit: ubi cum literis & Græcis & Latinis vehementiſſimam operam dediſſet, tandem omni cura omnique ſtudio indulſit medicinæ & mathematicis. Quibus rebus cum ante alios eruditior peritiorque eſſet, ſe in urbem

bem contulit : ſtatimque magiſtri ſtabuli equorum Auguſti amicitiam nactus, multos varioſque morbos incidentes equis curavit. At Auguſtus in mercedem ſingulis diebus panes Virgilio, ut uni ex ſtabulariis, dari juſſit. Interea à Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cæſari dono fuit miſſus : qui omnium judicio ſpem portendebat virtutis & celeritatis immenſæ. Hunc cum aſpexiſſet Maro, magiſtro ſtabuli dixit, natum eſſe ex morboſa equa, & nec viribus valiturum, nec celeritate ; idque verum fuiſſe inventum eſt. Quod cum magiſter ſtabuli Auguſto recitaſſet, duplicari ipſi in mercedem panes juſſit. Cum item ex Hiſpania Auguſto canes dono mitterentur, & parentes eorum dixit Virgilius, & animum celeritatemque futuram. Quo cognito, mandat iterum augmentari Virgilio panes.

Dubitavit Auguſtus Octavii ne filius eſſet, an alterius : idque Maronem aperire poſſe arbitratus eſt, quia canum & equi naturam parenteſque cognorat. Amotis igitur omnibus arbitris, illum in penitiorem partem domus vocat : & ſolum rogat, an ſciat quiſnam eſſet, & quam ad felicitandos homines facultatem haberet. Novi, inquit Maro, te Cæſarem Auguſtum : & ferme æquam cum Diis immortalibus poteſtatem habere ſcio, ut quem vis felicem facias. Eo animo ſum, reſpondit Cæſar, ut ſi verum pro rogatu dixeris, beatum te felicemque reddam. Utinam, ait Maro, interroganti tibi vera dicere queam. Tunc Auguſtus : Putant alii me natum Octavio ; quidam ſuſpicantur alio me genitum viro. Maro ſubridens ; Facile, inquit, ſi impunè licenterque quæ ſentio loqui jubes, id dicam. Affirmat Cæſar jurejurando, nullum ejus dictum ſe ægre laturum : immo non niſi donatum ab eo diſceſſurum. Ad hæc, oculos oculis Auguſti infigens Maro : Facilius, ait, in cæteris animalibus qualitates parentum mathematicis & philoſophis cognoſci poſſunt, in homine nequaquam poſſibile eſt. Sed de te conjecturam habeo ſimilem veri, ut quid exercuerit pater tuus, ſcire poſſim. Attente exſpectabat Auguſtus quidnam diceret. At ille : Quantum ego rem intelligere poſſum, piſtoris filius es, inquit. Obſtupuerat Cæſar, & ſtatim quo id pacto fieri potuerit, animo volvebat. Interrumpens Virgilius : Audi, inquit, quo pacto id conjicio. Cum quædam enuntiaverim prædixerimque, quæ intelligi ſcirique non niſi ab eruditiſſimis ſummiſque viris potuiſſent, tu princeps orbis iterum & iterum panes in mercedem dari juſſiſti : quod quidem aut piſtoris, aut nati piſtore, officium erat. Placuit Cæſari facetia. At deinceps, inquit Cæſar, non à piſtore, ſed à rege magnanimo dona feres. Illumque plurimi fecit, & Pollioni commendavit.

Corpore & ſtatura fuit grandi, aquilino colore, facie ruſticana, valetudine varia : nam plerumque ab ſtomacho & faucibus ac dolore capitis laborabat : ſanguinem etiam ſæpius ejecit. Cibi vinique minimi. Fama eſt eum libidinis pronioris in pueros fuiſſe ; ſed boni ita eum pueros amaſſe putaverunt, ut Socrates Alcibiadem, & Plato ſuos pueros. Verum inter omnes maxime dilexit Cebetem, & Alexandrum, quem ſecunda Bucolicorum ecloga Alexim appellat, donatum ſibi ab Aſinio Pollione. Utrumque non ineruditum dimiſit : Alexandrum grammaticum, Cebetem vero & poëtam. Vulgatum eſt, conſueviſſe eum cum Plotia Hieria. Sed Aſconius Pædianus affirmat, ipſum poſtea minoribus natu narrare ſolitum, invitatum quidem ſe à Vario ad communionem mulieris, verum ſe pertinaciſſime recuſaſſe. Cætera ſane vita, & ore, & animo, tam probum fuiſſe conſtat, ut Neapoli Parthenias vulgo appellaretur : ac ſi quando Romæ, quo rariſſime commeabat, viſeretur, in publico ſectantes demonſtranteſque ſe, ſubterfugere ſolitum in proximum tectum. Bona autem cujuſdam exultantis offerente Auguſto, non ſuſtinuit accipere. Poſſedit prope centies ſeſtertiûm ex liberalitatibus amicorum. Habuitque domum Romæ in Exquiliis, juxta hortos Mæcenatis : quamquam ſeceſſu Campaniæ Siciliæque plurimum uteretur. Quæcunque ab Auguſto peteret repulſam nunquam habuit. Parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat ;

mittebat; quos jam grandis amiſit: ex quibus, patrem oculis captum: & duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum jam adultum, cujus exitum ſub nomine Daphnidis deflet. Inter cætera ſtudia, ut ſupra diximus, medicinæ quoque, ac maxime mathematicæ operam dedit. Egit & cauſam unam omnino, nec amplius quam ſemel. Sermone tardiſſimum, ac pene indocto ſimilem fuiſſe, Meliſſus tradidit.

Poëticam puer adhuc auſpicatus, in Baliſtam ludi gladiatorii magiſtrum, ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus, diſtichon fecit:

Monte ſub hoc lapidum tegitur Baliſta ſepultus:
Nocte, die, tutum carpe, viator, iter.

Deinde Catalecton, & Moretum, & Priapeia, & Epigrammata, & Diras; & Culicem, cum eſſet annorum quindecim, cujus materia talis eſt. Paſtor fatigatus æſtu, quum ſub arbore obdormiſſet, & ſerpens ad illum proreperet è palude; culex provolavit, atque inter duo tempora aculeum fixit paſtori. At ille continuo culicem contrivit, & viſum ſerpentem interemit, ac ſepulchrum culici ſtatuit, & diſtichon fecit:

Parve culex, pecudum cuſtos tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddit.

Scripſit etiam, de qua ambigitur, Ætnam. Et mox, cum res Romanas inchoaſſet, offenſus materia, & nominum aſperitate, ad Bucolica tranſiit: maxime ut Aſinium Pollionem, Alphenum Varum, & Cornelium Gallum celebraret: quia in diſtributione agrorum qui poſt Philippenſem victoriam veteranis, Triumvirorum juſſu, trans Padum dividebantur, indemnem ſe præſtitiſſent. Deinde Georgica in honorem Mæcenatis edidit: cum ſibi vixdum noto opem tuliſſet adverſus Claudii veterani militis, vel, ut alii putant, Arii centurionis violentiam: à quo in altercatione litis agrariæ parum abfuit quin occideretur. Noviſſime autem Æneidem aggreſſus eſt, argumentum varium & multiplex, & quaſi amborum Homeri carminum inſtar: præterea nominibus ac rebus, Græcis Latiniſque, commune: & in quo, quod maxime ſtudebat, Romanæ ſimul urbis & Auguſti origo contineretur. Cum Georgica ſcriberet, traditur quotidie meditatos mane plurimos verſus dictare ſolitus, ac per totum diem retractando ad pauciſſimos redigere, non abſurde carmen ſe urſæ more parere dicens, & lambendo demum effingere. Æneida proſa prius oratione formatam, digeſtamque in duodecim libros, particulatim componere inſtituit, ut quidam tradunt. Alii ejus ſententiæ ſunt ut exiſtiment eum, ſi diutius vixiſſet, quatuor & viginti libros uſque ad Auguſti tempora ſcripturum: atque alia quidem percurſurum, Auguſti vero geſta diligentiſſime executurum: quippe qui, dum ſcriberet, ne quid impetum moraretur, quædam imperfecta reliquit: alia leviſſimis verſibus ſcripſit, quos per jocum pro tigillis vel tibicinibus interponi à ſe dicebat, ad ſuſtinendum opus, donec ſolidæ columnæ advenirent.

Bucolica triennio, Aſinii Pollionis ſuaſu, perfecit. Hic Tranſpadanam provinciam regebat: cujus favore, cum veteranis Auguſti militibus Cremonenſium & Mantuanorum agri diſtribuerentur, ſuos Virgilius non amiſit. Facta emim diſtributione, ſuos Claudio ſeu Ario datos, recuperavit. Hunc Pollionem maxime amavit Maro, & dilectus ab eo magna munera tulit: quippe qui invitatus ad cœnam, captus pulchritudine & diligentia Alexandri Pollionis pueri, eum dono accepit. Hujus Pollionis filium C. Aſinium Cornelium Gallum, oratorem clarum,

& poëtam non mediocrem, miro amore dilexit Virgilius. Is tranſtulit Euphorionem in Latinum : & libris quatuor amores ſuos de Cytheride ſcripſit. Hic primo in amicitia Cæſaris Auguſti fuit : poſtea in ſuſpicionem conjurationis contra illum adductus, occiſus eſt. Verum uſque adeo hunc Gallum Virgilius amaret, ut quartus Georgicorum à medio uſque ad finem ejus laudem contineret : quem poſtea, jubente Auguſto, in Ariſteæ fabulam commutavit.

Georgica ſeptennio Neapoli : Æneida partim in Sicilia, partim in Campania undecim annis confecit. Bucolica eo ſucceſſu edidit, ut in ſcena quoque per cantores crebra pronunciatione recitarentur. At cum Cicero quoſdam verſus audiſſet, & ſtatim acri judicio intellexiſſet non communi vena editos, juſſit ab initio totam Eclogam recitari : quam cum accurate pernotaſſet, in fine ait, *Magnæ ſpes altera Romæ :* quaſi ipſe linguæ Latinæ ſpes prima fuiſſet, & Maro futurus eſſet ſecunda. Quæ verba poſtea Æneidi ipſe inſeruit.

Georgica, reverſo ab Actiaca victoria Auguſto, atque reficiendarum virium cauſa Atellæ commoranti, per continuum quatriduum legit : ſuſcipiente Mæcenate legendi vicem, quoties interpellaretur ipſe vocis offenſione. Pronuntiabat autem maxima cum ſuavitate, & lenociniis miris. Seneca tradidit, Julium montanum poëtam ſolitum dicere, involaturum ſe quædam Virgilio, ſi & vocem poſſet, & os, & hypocriſim : eoſdem enim verſus, eo pronunciante, bene ſonare ; ſine illo inareſcere, quaſi mutos. Æneidos vixdum cœptæ tanta extitit fama, ut Sextus Propertius non dubitarit ſic prædicare :

Cedite Romani ſcriptores, cedite Graii :
Neſcio quid majus naſcitur Iliade.

Auguſtus vero, cum jam forte expeditione Cantabrica abeſſet, & ſupplicibus atque minacibus per jocum literis efflagitaret, ut ſibi de Æneide, ut ipſius verba ſunt, vel primas carminis hypographas, vel quodlibet colon mitteret : negavit ſe facturum Virgilius. Cui tamen multò poſt, perfecta demum materia, tres omnino libros recitavit : ſecundum videlicet, quartum, & ſextum. Sed hunc præcipue ob Octaviam : quæ cum recitationi intereſſet, ad illos de filio ſuo verſus, *tu Marcellus eris*, defeciſſe fertur : atque ægre refocillata dena ſeſtertia pro ſingulo verſu Virgilio dari juſſit. Recitavit & pluribus : ſed neque frequenter, & ferme illa de quibus ambigebat, quo magis judicium hominum experiretur. Erotem librarium & libertum ejus, exactæ jam ſenectutis, tradunt referre ſolitum : quondam in recitando eum duos dimidiatos verſus compleſſe extempore : & huic, *Miſenum Æolidem*, adjeciſſe, *quo non præſtantior alter*. Item huic, *Ære ciere viros*, ſimili calore jactatum ſubjunxiſſe, *Martemque accendere cantu :* ſtatimque ſibi imperaſſe, ut utrumque volumini adſcriberet.

Bucolica Georgicaque emendavit. Anno vero quinquageſimo ſecundo, ut ultimam manum Æneidi imponeret, ſtatuit in Græciam & Aſiam ſecedere, trienniogue continuo omnem operam limationi dare : ut in reliqua vita tantum philoſophiæ vacaret. Sed cum aggreſſus iter, Athenis occurriſſet Auguſto ab Oriente Romam revertenti, una cum Cæſare redire ſtatuit. At cum Megara, vicinum Athenis oppidum, viſendi gratia peteret, languorem nactus eſt : quem non intermiſſa navigatio auxit : ita ut gravior indies, tandem Brunduſium adventarit : ubi diebus paucis obiit, decimo Calend. Octobris, Cn. Plautio, & Q. Lucretio, Coſſ. Qui cum gravari morbo ſeſe ſentiret, ſcrinia ſæpe & magna inſtantia petivit, crematurus Æneida : quibus negatis, teſtamento comburi juſſit, ut rem inemendatam imperfectamque. Verum Tucca & Varius monuerunt, id Auguſtum non permiſſurum. Tunc eidem Vario ac ſimul Tuccæ ſcripta ſub ea conditione legavit,

legavit, ne quid adderent quod à se editum non esset; & versus etiam imperfectos, si qui erant, relinquerent. Voluit etiam ejus ossa Neapolim transferri, ubi diu & suavissime vixerat: ac extrema valetudine hoc ipse sibi epitaphium fecit distichon:

Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.

Translata igitur jussu Augusti ejus ossa, prout statuerat, Neapolim fuere: sepultaque via Puteolana, intra lapidem secundum: suoque sepulchro id distichon, quod fecerat, inscriptum est. Hæredes fecit ex dimidia parte, Valerium Proculum, fratrem ex altera parte: ex quarta Augustum: ex duodecima Mæcenatem: ex reliqua L. Varium, & Plotium Tuccam, qui ejus Æneidem post obitum, prout petiverat, jussu Cæsaris emendaverunt. Nam nullius omnino sententia crematu Æneis digna visa fuit, de qua re Sulpitii Carthaginensis extant hujusmodi versus:

Jusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cecinere ducem:
Tucca veta, Variusque simul: tu, maxime Cæsar,
Non sinis, & Latiæ consulis historiæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamus igni,
Et pene est alio Troja cremata rogo.

Extant & Augusti de ipsa eadem re versus plures & clarissimi, quorum initium est:

Ergone supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaque doctiloqui morietur musa Maronis?

Et paulo post,

Sed legum servanda fides: suprema voluntas
Quod mandat, fierique jubet, parere necesse est.
Frangatur potius legum veneranda potestas,
Quam tot congestos noctesque diesque labores
Hauserit una dies.——Et ea quæ sequuntur.

Nil igitur auctore Augusto Varius addidit, quod & Maro præceperat: sed summatim emendavit: ut qui versus etiam imperfectos, si qui erant, reliquerit. Hos multi mox supplere conati, non perinde valuerunt: ob difficultatem, quod omnia fere apud eum hemistichia, præter illud, *Quem tibi jam Troja peperit*, sensum videntur habere perfectum. Nisus grammaticus audisse se à senioribus dicebat, Varium duorum librorum ordinem commutasse, & qui secundus erat, in tertium locum transtulisse: etiam primi libri correxisse principium, his demptis versibus:

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen; & egressus silvis, vicina coegi
Ut quamvis avido parerent arva colono,
Graium opus agricolis: at nunc horrentia Martis
Arma virumque cano.

Obtrectatores

Obtrectatores Virgilio nunquam defuerunt, nam nec Homero quidem. Prolatis Bucolicis innominatus quidam reſcripſit Antibucolica, duas modo Eclogas, ſed inſulſiſſime παρῳδήσας, quarum prioris initium eſt :

Tityre, ſi toga calda tibi eſt, quo tegmine fagi?

Sequentis :

Dic mihi, Damœta, cujum pecus? anne Latinum?
Non, verum Ægonis : noſtri ſic rure loquuntur.

Alius, recitante eo ex Georgicis, *Nudus ara, ſere nudus*, ſubjecit, *habebis frigora, febrem.*

Eſt & adverſus Æneida liber Carbilii Pictoris, titulo Æneidomaſtix. M. Vipranius eum à Mæcenate ſuppoſitum, appellabat novæ κακοζηλίας repertorem : dicebatque neque tumidum eſſe, neque exilem ; ſed communibus verbis opus illud confeciſſe. Herennius vitia ejus tantum contraxit, Petilius Fauſtinus furta. Sunt & Q. Octavii Aviti volumina : quibus annotatur, quos & unde verſus tranſtulerit. Aſconius Pædianus, libro quem contra obtrectatores Virgilii ſcripſit, pauca admodum ei objecta proponit : & potiſſimum quod non recte hiſtoriam contexuit, & quod pleraque ab Homero ſumpſit. Sed hoc crimen ſic defendere aſſuetum ait : cur non illi quoque eadem furta tentarent? verum intellecturos, facilius eſſe Herculi clavam, quam Homero verſum ſurripere. Et tamen deſtinaſſe ſecedere, ut omnia ad ſatietatem malevolorum decideret. Refert etiam Pædianus, benignum, cultoremque omnium bonorum atque eruditorum fuiſſe : & uſque adeo invidiæ expertem, ut ſi quid erudite dictum inſpiceret alterius, non minus gauderet ac ſi ſuum fuiſſet : neminem vituperare : laudare bonos : ea humanitate eſſe, ut niſi perverſus maxime, quiſque illum non diligeret modo, ſed amaret. Nihil proprii habere videbatur. Ejus bibliotheca non minus aliis doctis patebat, ac ſibi : illudque Euripidis antiquum ſæpe uſurpabat, τὰ τῶν φίλων κοινὰ, *communia eſſe amicorum omnia.* Quare coævos omnes poëtas ita adjunctos habuit, ut cum inter ſe plurimum invidia arderent, illum una omnes colerent, Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius. Anſer vero, quoniam Antonii partes ſecutus eſt, illum non obſervaſſe dicitur. Cornificius ob perverſam naturam illum non tulit. Gloriæ vero adeo contemptor fuit, ut cum quidam verſus quoſdam ſibi adſcriberent, eaque de re docti haberentur ; non modo ægre non ferebat, imo voluptuoſum id ſibi erat. Cum enim diſtichon, quod laudem felicitatemque Auguſti continebat, feciſſet, valviſque non nominato auctore infixiſſet, id erat ejuſmodi :

Nocte pluit tota, redeunt ſpectacula mane :
Diviſum imperium cum Jove Cæſar habet.

Diu quæritans Auguſtus, cujuſnam hi verſus eſſent, eorum auctorem non inveniebat. Bathyllus, vero, poëta quidam mediocris, tacentibus aliis, ſibi adſcripſit. Quamobrem donatus honoratuſque à Cæſare fuit. Sed æquo animo non ferens Virgilius, iiſdem valvis affixit quater hoc principium, *Sic vos non vobis*, Poſtulabat Auguſtus ut hi verſus complerentur. Quod cum fruſtra aliqui conati eſſent, Virgilius præpoſito diſticho ſic ſubjunxit,

Hos ego verſiculos feci, tulit alter honores.
Sic vos non vobis nidificatis aves.

Sic

VITA.

Sic vos non vobis vellera fertis oves.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boves.

Quo cognito aliquandiu Bathyllus Romæ fabula fuit, Maro vero exaltatior. Cum is aliquando Ennium in manu haberet, rogareturque quidnam faceret: reſpondit, ſe aurum colligere de ſtercore Ennii. Habet enim poëta ille egregias ſententias, ſub verbis non multum ornatis. Interroganti Auguſto quo pacto feliciter civitas gubernaretur: Si inquit, prudentiores temonem tenuerint, & boni malis præponantur: itaque optimi ſuos habeant honores, nulli tamen aliorum injuſti quicquam fiat. At Mæcenas: Quid, inquit Virgilii, ſatietatem homini non affert? Omnium rerum, reſpondit, aut ſimilitudo aut multitudo ſtomachum facit, præter intelligere. Idem interrogavit quo pacto quis altam felicemque fortunam ſuam ſervare poſſet? Cui Maro: Si quantum honore ac divitiis aliis præſtantior ſit, tanto liberalitate & juſtitia alios ſuperare nitatur. Solitus erat dicere, nullam virtutem commodiorem homini eſſe patientia, ac nullam aſperam adeo eſſe fortunam, quam prudenter patiendo vir fortis non vincat: Quam ſententiam in quinto Æneidos inſeruit:

Nate Dea, quo fata trahunt, retrahuntque, ſequamur:
Quicquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.

Cum quidam ejus amicus Cornificii in eum maledicta & inimicitias ſibi narraret: Quam putas, inquit, eſſe hujuſce malevolentiæ cauſam? nam neque unquam Cornificium offendi, & eum amo. An, inquit, Heſiodi ſententiæ non meminiſti, ubi ait, architectum architecto invidere, & poëtam poëtæ? De malis, inquit, Græcus ille intellexit: nam boni eruditiores amant. Sed magna cum mea laude & gloria vindictam in manu habeo. Majore enim cura virtuti intendam: atque quo elegantior ego fiam, eo vehementius invidia rumpetur. Erat Auguſto familiaris Filiſtus quidam orator, & poëſin mediocriter doctus, cui multiplex variumque ingenium erat: quique omnium omnia dicta reprehendere conabatur: non ut verum dignoſceret, quod Socrates facere conſuevit, ſed ut eruditior videretur. Hic Virgilium, ubicunque convenire dabatur, maledictis ſalibuſque vexabat. Quare ille ſæpe, aut tacibundus diſcebat, aut ſuffuſus pudore tacebat. Verum cum Auguſto audiente elinguem illum diceret, & cauſam etiam ſuam, ſi linguam haberet, defendere nequire: Tace, inquit, rabula. Nam hæc mea taciturnitas defenſorem cauſarum mearum Auguſtum fecit, & Mæcenatem: & ea tuba, cum volo, loquor, quæ ubique & diutiſſime audiretur. Tu loquacitate non modo aures hominum, ſed muros rumpis. Auguſtus vero Filiſtum gravi vultu increpavit. Tunc Maro: Si tempus, Cæſar, inquit, tacendi hic ſciret, raro loqueretur. Tacendum enim ſemper eſt, niſi cum taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis proſit. Nam qui contendit, & an contentionis finis utilis ſit non novit, ſtultis illum annumerandum ſapientes putant. Poſteaquam Auguſtus ſumma rerum omnium potitus eſt, venit in mentem, an conduceret tyrannidem omittere, & omnem poteſtatem annuis conſulibus, & Senatui Rempub. reddere. In qua re diverſæ ſententiæ conſultos habuit Mæcenatem & Agrippam: Agrippa enim, utile ſibi fore etiam ſi honeſtum non eſſet relinquere tyrannidem, longa oratione contendit; quod Mæcenas dehortari magnopere conabatur. Quare Auguſti animus & hinc ferebatur & illinc. Erant enim diverſæ ſententiæ variis rationibus firmatæ. Rogavit igitur Maronem, an conferat privato homini ſe in ſua repub. tyrannum facere? Tum ille: Omnibus ferme, inquit, rempub. aucupantibus moleſta ipſa tyrannis fuit & civibus:

civibus: quia neceſſe erat propter odia ſubditorum aut eorum injuſtitiam, in magna ſuſpicione magnoque timore vivere: ſed ſi cives juſtum aliquem ſcirent, quem amarent plurimum; civitati id utile eſſet, ſi in eo uno omnis poteſtas foret. Quare ſi juſtitiam, quod modo facis, omnibus in futurum, nulla hominum facta compoſitione, diſtribues, dominari te, & tibi conducet, & orbi. Benevolentiam enim omnium ita habes, ut Deum te & adorent & credant. Ejus ſententiam ſecutus Cæſar, principatum tenuit. Audivit à Syrone præcepta Epicuri, cujus doctrinæ ſocium habuit Varum. Quamvis diverſorum philoſophorum opiniones libris ſuis inſeruiſſe, de animo maxime, videtur; ipſe tamen fuit Academicus. Nam Platonis ſententias omnibus aliis prætulit.

Hanc præſtantiſſimi poëtæ vitam, quod antiquiſſima ſit, non omiſi: quod tamen & ſcateat erroribus, & aliis fere omnibus locum errandi præbuerit; ideo non eſſe abſque cenſura proponendam exiſtimavi. Quamobrem vitam aliam digreſſi per annos urbis & conſules, quos cum annis Auguſti Virgiliique contuli: ut ex ea comparatione ſeries operum rerumque veritas certius innoteſceret.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS
HISTORIA
Deſcripta per Conſules,
A CAROLO RUÆO, S. J.

Annus U. C. 684. *Virgilii* 1.
Cn. Pompeius Magnus 1.
M. Licinius Crassus 1.

PUBLIUS VIRGILIUS MARO naſcitur in pago, cui nomen *Andes*, qui ter mille paſſibus Mantua diſtat; Idibus Octobris, qui dies eſt illius menſis decimus quintus. Ita vitæ ſcriptor. Ita Phlegon apud Photium: Οὐιργίλιος Μάρων ὁ ποιητὴς ἐγεννήθη τότε τῇ ἔτυς εἰδοῖς Ὀκτοβρίαις. *Virgilius Maro poëta natus eſt hoc ipſo anno, Idibus Octobris.* Ita Martialis Epigr. l. 12. 68. *Octobres Maro conſecravit Idus.* Patrem habuit, ex Pſeudo-Donato, Maronem; ex Probo, Virgilium: matrem, Maiam. Pater, ex Servio, civis Mantuanus fuit; ex Probo, ruſticus; ex aliis, opifex figulus; ex Pſeudo-Donato, mercenarius, à ſocero Maio gregibus curandis & rei ruſticæ præfectus.

Maium illum, avum Virgilii, exemplaria vitæ omnia *Magum* vocant. At cum ejus filia, Virgilii mater, juxta omnes *Maia* dicta ſit: omnino Maiæ pater fuit Maius, non Magus: indeque ortum exiſtimo, ut Virgilius magicis artibus imbutus fuiſſe creditus ſit ab Elnando monacho aliiſque ſequioris ſæculi ſcriptoribus: quod & Ecloga ſeptima magica quædam ſacra deſcripſiſſet, & peritus eſſet multarum artium, & præcipue avum habuiſſe *Magum* diceretur.

Virgilius, an *Vergilius* appellandus ſit, magna fuit ſuperiore ſæculo controverſia. Stabat Angelus Politianus pro Vergilio: pro Virgilio Pierius. Certe, neque multitudo veterum lapidum ac monumentorum, quæ Vergilium præferunt, quicquam evincit; cum alia etiam complura Virgilium habeant; nec Græca Suidæ ſcriptio, Οὐιργίλιος; cum Stephanus ſcribit in dictione *Mantua*, Βιργίλιος· nec etymon nominis à *Vere* aut *Vergiliis* ſtellis; cum alii deducant à *virga* laurea, quam prægnans mater in ſomnis vidit; alii à *virga* populea, quæ poſt ejus ortum more gentis humi defixa eſt; alii à *virginali* verecundia, propter quam Neapoli *Parthenias* appellatus eſt, à παρθένος *virgo*. Ego cum Pierio exiſtimo, facilem aliquando & promiſcuam fuiſſe commutationem elementorum *e* & *i*. Sic, teſte Quinctiliano, dicebatur apud veteres *Deana* pro *Diana*, *Menerva* pro *Minerva*; *leber* & *mageſter*, pro *liber* & *magiſter*. Sic reperitur adhuc in quibuſdam codicibus *Verginius* pro *Virginius*. Sic etiam ſcribi potuit *Vergilius* pro *Virgilius*. Sed in iis omnibus litera *i* denique prævaluit.

Nec

civibus: quia neceſſe erat propter odia ſubditorum aut eorum injuſtitiam, in magna ſuſpicione magnoque timore vivere: ſed ſi cives juſtum aliquem ſcirent, quem amarent plurimum; civitati id utile eſſet, ſi in eo uno omnis poteſtas foret. Quare ſi juſtitiam, quod modo facis, omnibus in futurum, nulla hominum facta compoſitione, diſtribues, dominari te, & tibi conducet, & orbi. Benevolentiam enim omnium ita habes, ut Deum te & adorent & credant. Ejus ſententiam ſecutus Cæſar, principatum tenuit. Audivit à Syrone præcepta Epicuri, cujus doctrinæ ſocium habuit Varum. Quamvis diverſorum philoſophorum opiniones libris ſuis inſeruiſſe, de animo maxime, videtur; ipſe tamen fuit Academicus. Nam Platonis ſententias omnibus aliis prætulit.

Hanc præſtantiſſimi poëtæ vitam, quod antiquiſſima ſit, non omiſi: quod tamen & ſcateat erroribus, & aliis fere omnibus locum errandi præbuerit; ideo non eſſe abſque cenſura proponendam exiſtimavi. Quamobrem vitam aliam digreſſi per annos urbis & conſules, quos cum annis Auguſti Virgiliique contuli: ut ex ea comparatione ſeries operum rerumque veritas certius innoteſceret.

P. VIRGILII MARONIS
HISTORIA
Deſcripta per Conſules,
A CAROLO RUÆO, S. J.

Annus U. C. 684. *Virgilii* 1.
CN. POMPEIUS MAGNUS 1.
M. LICINIUS CRASSUS 1.

PUBLIUS VIRGILIUS MARO naſcitur in pago, cui nomen *Andes*, qui ter mille paſſibus Mantua diſtat; Idibus Octobris, qui dies eſt illius menſis decimus quintus. Ita vitæ ſcriptor. Ita Phlegon apud Photium: Οὐιργίλιος Μάρων ὁ ποιητὴς ἐγεννήθη τούτῳ τῷ ἔτει εἰδοῖς Ὀκτωβρίαις. *Virgilius Maro poëta natus eſt hoc ipſo anno, Idibus Octobris.* Ita Martialis Epigr. l. 12. 68. *Octobres Maro conſecravit Idus.* Patrem habuit, ex Pſeudo-Donato, Maronem; ex Probo, Virgilium: matrem, Maiam. Pater, ex Servio, civis Mantuanus fuit; ex Probo, ruſticus; ex aliis, opifex figulus; ex Pſeudo-Donato, mercenarius, à ſocero Maio gregibus curandis & rei ruſticæ præfectus.

Maium illum, avum Virgilii, exemplaria vitæ omnia *Magum* vocant. At cum ejus filia, Virgilii mater, juxta omnes *Maia* dicta ſit: omnino Maiæ pater fuit Maius, non Magus: indeque ortum exiſtimo, ut Virgilius magicis artibus imbutus fuiſſe creditus ſit ab Elnando monacho aliiſque ſequioris ſæculi ſcriptoribus: quod & Ecloga ſeptima magica quædam ſacra deſcripſiſſet, & peritus eſſet multarum artium, & præcipue avum habuiſſe *Magum* diceretur.

Virgilius, an *Vergilius* appellandus ſit, magna fuit ſuperiore ſæculo controverſia. Stabat Angelus Politianus pro Vergilio: pro Virgilio Pierius. Certe, neque multitudo veterum lapidum ac monumentorum, quæ Vergilium præferunt, quicquam evincit; cum alia etiam complura Virgilium habeant; nec Græca Suidæ ſcriptio, Οὐιργίλιος; cum Stephanus ſcribit in dictione *Mantua*, Βιργίλιος· nec etymon nominis à *Vere* aut *Vergiliis* ſtellis; cum alii deducant à *virga* laurea, quam prægnans mater in ſomnis vidit; alii à *virga* populea, quæ poſt ejus ortum more gentis humi defixa eſt; alii à *virginali* verecundia, propter quam Neapoli *Parthenias* appellatus eſt, à παρθένος *virgo*. Ego cum Pierio exiſtimo, facilem aliquando & promiſcuam fuiſſe commutationem elementorum *e* & *i*. Sic, teſte Quinctiliano, dicebatur apud veteres *Deana* pro *Diana*; *Menerva* pro *Minerva*; *leber* & *mageſter*, pro *liber* & *magiſter*. Sic reperitur adhuc in quibuſdam codicibus *Verginius* pro *Virginius*. Sic etiam ſcribi potuit *Vergilius* pro *Virgilius*. Sed in iis omnibus litera *i* denique prævaluit.

Nec

Nec mihi videtur *Virgilii* nomen aliunde acceptum, quam à patre. Si enim fuit cognomen à *virga* aut *vere*; certè non ſecundo loco, ſed tertio, quæ cognominis ſedes eſt, appellandus fuit, P. MARO VIRGILIUS. Neque movet me, quod in quibuſdam veteribus libris, *Partheniatis* cognomen ſecundo ferat loco, hoc nimirum ordine, P. PARTHENIATIS VIRGILII MARONIS LIBER: id enim ex ſcriptorum inſcitia contra morem Romanum factum eſſe manifeſtum eſt.

Annus U. C. 691. *Aug.* 1. *Virg.* 8.
M. TULLIUS CICERO.
C. ANTONIUS.

NAſcitur Octavius, qui deinde Auguſtus appellatus eſt, 9. Kal. Octob. id eſt 23 Septemb. Patre C. Octavio; Matre Attia, M. Atti Balbi & Juliæ illius filia, quæ Julii Cæſaris ſoror fuit. Quare Octavius fuit Cæſaris ſororis nepos, non ex ſorore nepos, ut male quidam ſcripſerunt.

Annus U. C. 696. *Aug.* 6. *Virg.* 13.
L. CALPURNIUS PISO.
A. GABINIUS.

V*Irgilius Cremonæ ſtudiis eruditur.* Ita Hieronymus in Euſebii chronico. Aliter tamen vitæ ſcriptor: *Initia ætatis, id eſt, uſque ad ſeptimum annum, Cremonæ egit.* Quæ verba ſic emendat Scaliger in Euſebium; *uſque ad ſedecimum annum:* quo fere anno Mediolanum conceſſit. Studia autem illius fuere Græci præcipue ſermonis, tum medicinæ & mathematicarum diſciplinarum: philoſophiæ quoque ſub Syrone Epicureo, & juxta Joſ. Scaligerum ſub Catio etiam Inſubri, ejuſdem ſectæ philoſopho, qui Mediolani natus erat. Et in eo quidem ſtudio ſocium habuit Varum illum, cujus gratia ſextam Eclogam deinde ſcripſit, Epicureæ philoſophiæ placita de rerum origine continentem. De Syrone dicemus in illius Eclogæ argumento: de Varo in eadem Ecloga, v. 7.

Poëſim imprimis dicitur auſpicatus adhuc puer: & *Cirim*, *Ætnam*, *Culicem*, *Moretum*, *Copam*, *Diras*, *Catalecton*, *Epigrammata*, *Priapeia* junior ſcripſiſſe. At Joſ. Scaliger, & poſt eum docti fere omnes *Ætnam* Cornelio Severo adjudicant: *Moretum*, Auli Septimii Severi eſſe idem ſuſpicatur: *Diræ*, quin à Valerio Catone ſcriptæ ſint, ne dubitari quidem patitur: *Copam* Virgilio tribuit Priſcianus, ſed reclamante Scaligero: *Priapeia*, obſcœniſſimam epigrammatum farraginem, ex Ovidii, Catulli, Petroniique fæcibus collecta eſſe manifeſtum eſt. In *Catalectis* & *Epigrammatis* ut multa ſunt indigna Virgilio, propter maledicos & inverecundos ſales; ita paucula quædam eodem adoleſcente digna poſſunt videri. De *Ciri* & *Culice* major eſt controverſia.

Ac Virgilii quidem eſſe hoc utrumque opuſculum, ſuaſerunt multis verſus utrique complures aſperſi, qui in Georgicis & Æneide, aut iidem omnino, aut paulo accuratius limati reperiuntur. Non eſſe autem, mihi perſuadet ſtylus enervis ac vagus, obſcura ſententia, numeri diſſoluti, proſus ut qui tam ſordide humilis fuit, non videatur potuiſſe unquam ad perſpicuam illam Bucolicorum tenuitatem, multo minus ad ſplendidam Æneidos majeſtatem aſſurgere. Bene quidem Scaliger falſum demonſtrat, id quod in vita Virgilii legitur, ſcripſiſſe Culicem, quicunique tandem Culex ille ſit, annos quindecim natum. Quippe Statius in Genethliaco Lucani, Sylv. l. 2. v. 74. teſtatur Lucanum ſcripſiſſe Pharſaliam, *ante annos Culicis Maroniani.* At Lucanus poſt multa opera ultimam condidit Pharſaliam, eamque magna ex parte inemendatam reliquit, anno quo mortuus eſt ætatis vigeſimo ſeptimo. Addo ego, Culicem hunc, quem habemus, Octavio dicatum eſſe. At Octavius tum, cum numerabat Virgilius annum decimum quintum, ipſe tantum octavum attigerat: qua ætate, nec ipſi poëmata dicari, nec ea dici de ipſo potuerunt; *At tu, cui meritis oritur*

tur fiducia tantis; aut ut habent codices alii, *At tu, cui meritis oritur fiducia caſtris, Octavi venerande.* Igitur ſcriptum fuiſſe Culicem probabile eſt, cum Octavius aliquo in nomine cœpit eſſe: circa id temporis, quo donatus à Julio Cæſare militaribus donis, eum in Hiſpanienſia caſtra ſecutus eſt, anno U. C. circiter 709. Octavii 19. Virgilii 26. Quod quis credat? Virgilium ab illa Culicis exilitate ita repente convaluiſſe; ut anno poſt tertio quartove Bucolica ſcribere tam equabili & vivido & puro nitore inceperit. His adducor ut putem, inſulſum illum Culicem, quem habemus præ manibus, ab inepto aliquo poſteriorum ætatum ſcriptore fictum eſſe: qui cum apud veteres laudari paſſim videret juvenilem Maronis Culicem; amiſſum illum vitio temporum reſtituere per ludum aut per ſummam audaciam voluerit, quomodo deinceps à leviſſimis ſcriptoribus multa malitioſe conficta ſunt, ut Cornelii Galli elegiæ, & nuper Petronii fragmentum.

Idem eſto de *Ciri* judicium, quam Ovidii tempore poſteriorem eſſe indicat Scyllæ, patris & patriæ ruinam meditantis, cum nutrice colloquium; locus omnino exaratus ad ſimilitudinem illius colloquii, quod habet Myrrha patris amore inſaniens, cum nutrice item ſua, Metam. l. 9. Nec abſtinet Scyllæ nutrix ab exemplo ipſius Myrrhæ proferendo; ut plane exiſtimem fictorem illum Virgilianæ Ciris, ad Myrrham Ovidianam inter ſcribendum oculos intendiſſe. Non eſt igitur audiendus Scaliger, cum Cirim illam ipſam ultimum eſſe ſtatuit opus Vigilii, etiam Æneide poſterius: quanquam enim fuſum eſt feliciore vena, quam Culex; tamen jacent in eo multa, multa horrent, nitent quam pauciſſima: nec à Virgilio ſeneſcente, & æquo rerum ſuarum æſtimatore ſcribi tantillo in poëmatio potuit; *Accipe dona meo multum vigilata labore*, nec Virgilium juvenem, & Bucolica, Georgica, Æneida meditantem, tantum rei poëticæ jam tum ceperat tædium, ut in hoc tam levi opere definere non dubitaret: *In quo jure meas utinam requieſcere Muſas, & leviter blandum liceat deponere amorem.* Nec juvenis itaque, nec ſenex Virgilius Cirim ſcripſit.

Annus U. C. 699. *Aug.* 9. *Virg.* 16.
Cn. Pompeius Magnus 2.
M. Licinius Crassus 2.

VIrilem togam ſumpſiſſe dicitur Virgilius apud Pſeudo-Donatum, anno ætatis 17. iiſdem illis Conſulibus, quibus natus erat. Idipſum agnoſcit Scaliger, ſed minus conſiderate. Neque enim ab Idibus Octobribus primi Pompeiani Conſulatus, ad Idus Octobres ſecundi, completos annos reperio plures quam quindecim. Si ergo Virgilius toga virili donatus eſt Pompeio & Craſſo ſecundum Coſſ. id anno Virgilii aut decimo quinto completo, aut decimo ſexto ineunte contigit. Sin ad uſque decimum ſeptimum ineuntem recedendum eſt: annus is fuit U. C. 700. Conſules, L. Domitius Ænobarbus, & Appius Claudius Pulcher. Si denique decimus ſeptimus completus requiritur: annus fuit U. C. 701. Conſules, Cn. Domitius Calvinus, & M. Valerius Meſſala; quem annum conſignat his verbis Hieronymus in Euſebio: *Virgilius ſumpta toga Mediolanum tranſgreditur.*

Et vero, etſi Romano jure pueritia anno 17 finiretur, tumque ſumeretur toga pura ſeu virilis: tamen pro arbitrio tempus illud aliquando immutatum reperimus. Auguſtus ex Suetonio togam ſumpſit anno 16. Caligula ex eodem, anno 20. M. Antonius philoſophus ex Julio Capitolino, anno 15.

Annus U. C. 708. *Aug.* 18. *Virg.* 25.
C. Julius Cæsar 3.
M. Æmilius Lepidus 1.

JUlius Cæſar menſe Octobri quater triumphat de Gallia, de Aſia, de Ægypto, de Africa. Octavius, ſororis ejus nepos, *militaribus donis triumpho Cæſaris Africano donatus eſt, quanquam expers belli propter ætatem.* Suetonius in Auguſto, 8.

Annus

Annus U. C. 709. *Aug.* 19. *Virg.* 26.
C. Julius Cæsar 4. *solus.*

CÆsar proficiſcitur in Hiſpanias adverſus Pompeii magni liberos. Octavius *vixdum firmus à gravi valetudine, per infeſtas hoſtibus vias, pauciſſimis comitibus, naufragio etiam facto, avunculum ſubſecutus magnopere demeruit.* Suetonius ibid. Cæſar redux ſub initium Octobris triumphat quintum de Hiſpaniis.

Annus U. C. 710. *Aug.* 20. *Virg.* 27.
C. Julius Cæsar 5.
M. Antonius.

CÆſar expeditionem deſtinans in Parthos, Octavium præmittit Apolloniam. Ibi ille, dum ſtudiis vacat, audit Cæſarem in ſenatu occiſum eſſe Idibus Martiis, ſe ab eo in nomen & familiam adoptatum. Romam redit: ſed adverſante M. Antonio Conſule, adjungit ſe optimatibus, quos ei infenſos ſciebat.

Annus U. C. 711. *Aug.* 21. *Virg.* 28.
C. Vibius Pansa.
A. Hirtius.

OCtavius mittitur cum Conſulibus adverſus M. Antonium, qui Decimum Brutum Mutinæ obſeſſum tenebat. Solvitur obſidio; Conſules tamen bello pereunt. Fit agrorum aliqua inter milites diviſio per decemviros, in quibus erat Cicero. Octavius armata manu Romam ingreſſus, Conſulatum mortuo Panſa tunc vacuum, ab invito ſenatu extorquet 14 Kal. Septemb. ſeu 19 Auguſti, ante annum ætatis vigeſimum expletum. Inito Conſulatu ſtatim in nomen & bona Cæſaris lege tranſiit, vocatuſque eſt deinceps ab omnibus, Dione teſte l. 46. C. Julius Cæsar Octavianus. Paulo poſt, nempe 27 Novembris, ipſe ac M. Antonius & M. Æmilius Lepidus, triumviros ſe reipublicæ conſtituendæ in quinquennium renunciant, magiſtratus abſque ſenatus & populi conſilio deſignant in idem tempus, proſcriptionem inimicorum ſuorum indicunt, qua Cicero 7 Decembris occiſus eſt.

Hinc erroris arguuntur, qui volunt Eclogam Virgilii ſextam Romæ auditam à Cicerone fuiſſe in theatro, cum à Cytheride mima cantaretur: eumdemque Romanæ eloquentiæ principem, ad ſuam & novi poëtæ laudem exclamaſſe: *Magna ſpes altera Romæ:* quæ verba deinceps Virgilius in Æneida retulerit. Tum enim, cum Cicero occiſus eſt, Eclogas ſcribere nondum Virgilius cœperat: necdum venerat Romam: ſed adhuc, aut Mediolani, aut in rure ſuo verſabatur, ut mox deinde oſtendemus.

Annus U. C. 712. *Aug.* 22. *Virg.* 29.
L. Munatius Plancus.
M. Æmilius Lepidus 2.

KAlendis Januariis Triumviri, inter cæteros Julio Cæſari habitos honores, ſacellum ipſi dedicant in foro, ejus ſimulacrum ludis Circenſibus cum Veneris ſimulacro circumferendum decernunt. Hinc Octavianus ſe *Divi filium* appellavit. Circa Novembrem pugnatur ad Philippos in Macedonia, pereuntque Caſſius & Brutus, duobus prœliis menſis fere unius intervallo diſſitis, ex Plutarcho M. Antonius abit in Aſiam: Octavianus in Italiam redit, ut agros ſuis Antonianiſque veteranis dividat.

Annus U. C. 713. *Aug.* 23. *Virg.* 30.
L. Antonius,
P. Servilius Isauricus.

FIT agrorum diviſio, ex optimis quibuſque urbibus Italiæ, ejectis per vim dominis, non iis tantum qui contra Triumviros ſteterant, ſed etiam aliis, ut habent Appianus & Dio. Fulvia M. Antonii uxor, & Lucius Antonius Conſul Marci frater, cum diviſionis illius adminiſtrationem & gratiam apud milites derivare ad ſe non potuiſſent veterum poſſeſſorum querelis in ſpeciem commoti, bellum in Octavianum

num ſuſcitant. Aſinius Pollio, M. Antonii ſingularis amicus, Galliam Ciſalpinam interim copiis tenet, & Alpium tranſitum Octaviani legionibus intercludit, ut conſtat ex Appiano lib. 5. Idem Lucio Peruſiæ obſeſſo ſuppetias ferre fruſtra conatus, ſub anni ſequentis initium dedita Peruſia, cum ſeptem legionibus Venetiam, in qua regione Mantua eſt, in poteſtate Antonii diu retinet, ut teſtatur Velleius.

Atque hæc illa eſt Agraria largitio, qua Virgilius Andino patrimonio ſuo mulctatus eſt. Neque enim eſt, cur Corradus calamitatem illam accidiſſe poëtæ ſuſpicetur decemvirali illa diviſione, quæ Mutinenſe bellum ſecuta eſt, & cui intereat Cicero: tum enim levis erat ac fere nulla Romæ Octaviani auctoritas, ut optimates & ipſe Cicero de eo occidendo cogitarent. Quare Virgilius dicere tum de illo non potuit id Ecl. 1. *Deus nobis hæc otia fecit:* neque iſtud: *Hic illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant:* potuit vero hac Philippenſi diviſione; cum ſe jam Octavianus *Divi Julii* filium appellaret, ſummaque polleret triumviratus auctoritate. Multo minus ferendi Probus & Pomponius Sabinus, qui id ad Actiacam diviſionem rejiciunt, & annum U. C. 723. Cum enim è pleriſque omnibus Virgilianæ vitæ ſcriptoribus certum ſit, Bucolica triennio eſſe perfecta; certum item, ut mox demonſtrabitur, Eclogam quartam anno U. C. 714. Pollione Conſule, eſſe editam: certum id quoque habendum eſt, ſpatium illud triennii circa Conſulatum Pollionis omnino eſſe numerandum. Adde quod idem ipſe Pomponius Virgilium dicat edidiſſe Bucolica anno ætatis 23. aut 24. Probus & Pædianus anno 28. Servius, anno 29. Atqui diviſionis Actiacæ tempore annos numerabat plenos atque integros novem ac triginta, quod incuriam ſcriptorum ejuſmodi manifeſtam facit.

Igitur ſic ſtatuo: Virgilium Aſinio Pollioni, tum in Gallia Ciſalpina & Venetia, cujus pars eſt ager Mantuanus, cum imperio verſanti, ſive per Varum, quocum philoſophiæ ſtuduerat, ſive per Cornelium Gallum, ſive per ſeipſum innotuiſſe: per Pollionem commendatum eſſe Mæcenati: per hunc ad Octaviani gratiam irrepſiſſe. Quanquam enim tunc diverſarum erant partium Mæcenas & Pollio: ſimilitudo tamen ſtudiorum & æqua probitatis fama ſic utrumque ſociabat, ut anno proxime ſequente adminiſtri Brunduſinæ pacis una adhibiti ſint. Certe Pollionis in Virgilium priora fuiſſe merita, Mæcenatis potiora, vel ea res probat, quod prior à Virgilio gratia Pollioni, major Mæcenati relata ſit: Ecloga unica mox in illius honorem edita; Georgicis deinde libris quatuor hujus nomine nuncupatis.

Fretus ea commendatione Virgilius, agros ut reciperet ſuos, Romam ſub anni hujus initio primum venit. Quidni enim Virgilio de ſe fides habeatur? At Eclogâ primâ ſub Tityri perſona teſtatur, ſibi ante amiſſos agros Romam ignotam fuiſſe: *Urbem quam dicunt Romam, Melibœe, putavi Stultus ego huic noſtræ ſimilem, &c.* ſe libertatis obtinendæ gratia eò profectum: *Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſa videndi? Libertas,* &c.

Eam ob rem inter fabulas puto quicquid habet vitæ ſcriptor de ejus ad Octaviani gratiam aditu: quod magiſtro ſtabuli charus primum fuerit: quod panes eidem ut uni è ſtabulariis in ſingulos dies dati: quod Octavianus, de genere ac patre ſuo aliquando ſolicitus, conſuluerit ea de re ſtabularium Maronem; ejuſque operâ ſperaverit patrem ſe poſſe ſuum certo intelligere, quia is de canum equorumque genere ac parentibus ſcite interdum reſpondebat. Fuerit enimvero Maroni ſingularis illa, quam reipſa fuiſſe libri Georgici declarant, rei veterinariæ peritia; fuerint hæc omnia quæ narrantur temporum rationi accommoda, ut minime ſunt: quis tantum Octaviani fuiſſe ſtuporem credat, ut veterinariæ medicinæ eam eſſe vim ſibi perſuaderet; aut tantam Romani moris inſcitiam, ut ſe *regem*

magnanimum appellaret? aut ipsi Virgilio tantam futurorum eventuum notitiam, ut Octavianum *Augusti* nomine appellaret, ante annos minimum quatuordecim, quam esset honorifica illa appellatio ejus in gratiam instituta? Quid? jocus ipse quam insulsus: pistoris filium sibi Octavianum videri, quod panes liberaliter erogaret! Cui fabulæ locum puto præbuisse quod apud Suetonium legitur: Antonium Octaviano inter cætera probra solitum objicere, quod proavum haberet pistorem.

Hoc itaque anno scripta est Ecloga prima, qua poëta suam in agro recuperando felicitatem sub Tityri nomine repræsentat. Proinde exorsus est Bucolica, cum annum decurreret nonum ac vigesimum; necdum Idus Octobres attigisset, quo tempore trigesimum erat ingressurus. Statimque Româ profectus Mantuam, novosque possessores conatus ex agro ejicere, Arium nempe Centurionem, aut primipilarem Milienum Toronem, aut veteranum Claudium: ab eo, quisquis fuerit, male habitus, ægrè vitæ suæ consuluit, Mincio natatu trajecto, Romam regressus, ut vim novo Octaviani edicto reprimeret: Eclogam, quæ ordine nona legitur, obtulisse videtur Varo, apud Octavianum gratioso, quasi libellum supplicem indicemque calamitatis; eamque, ut res urgebat, subitario impetu è variis carminum, quæ meditabatur, fragmentis concinnasse: quod legenti persuasum fore facile confido.

Annus U. C. 714. *Aug.* 24. *Virg.* 31.
Cn. Domitius Calvinus.
C. Asinius Pollio.

Octavianus Lucium Antonium urbemque Perusiam deditione accipit. Marcus in Italiam veniens, maximo belli metu facto, Brundusii pacem cum Octaviano componit; administris, ex parte Octaviani, Mæcenate; ex parte Marci, Pollione. Octavia soror Octaviani, mortuo Marcello priore viro, Marco Antonio conjux datur. Redeunt Romam Triumviri: sed Sexto Pompeio Magni filio mare Siculum infestis navibus obtinente, fames in urbe sæviens urbem in Triumviros concitat. Octavianus & Antonius, à plebe tantum non laniati, de pace cum S. Pompeio conveniunt ad Puteolos, in litore Campaniæ. Ita compositis rebus, lætitia communis & rerum omnium copia in urbem redit. Decedunt è magistratu Consules, Calvinus & Pollio, in paucos qui supererant anni hujus dies, more illorum temporum. Antonius exercitus sui partem, ut per hyemem exerceret, mittit adversus Parthinos, gentem Illyricam, & olim Bruti Cassiique studiosam: expeditionemque Pollioni suo committit, ut colligitur ex ejus triumpho de Parthinis anno proxime consequente.

Virgilius, cum filius Pollioni natus esset, ejus genethliacon canit Ecloga quarta: antequam Pollio magistratum abdicasset; nam v. 11. *Teque adeo decus hoc ævi, te consule, inibit Pollio:* post Brundusinam pacem Pollionis operâ constitutam, nam v. 17. *Pacatumque reget patriis virtutibus orbem:* post pacem etiam Puteolanam, invecta scilicet in urbem abundantia, nam v. 21. *Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ Ubera,* &c. Igitur sub extremos anni dies. Parum enim sana fuisset illa ætatis aureæ promissio, imminente aut Brundusini belli, aut Pompeianæ famis metu.

Annus U. C. 715. *Aug.* 25. *Virg.* 32.
L. Martius Censorinus.
C. Calvisius Sabinus.

Pollio bellum adversus Parthinos feliciter gerit: de quibus triumphum agit 8. Kal. Novembris.

Dum inde Pollio Romam redit ad triumphum, perlustratque Illyrici & Venetiæ litora: Virgilius Eclogam octavam componit, ubi perstringit bellicas ejus laudes, v. 6. *Tu mihi, seu magni superas jam saxa Timavi, Sive oram Illyrici legis æquoris,* &c.

Nec

Nec procul ab eo tempore, nempe circa medium Octobrem, videtur ſcripta etiam illa, quæ ordine tertia legitur: cum ſcilicet victimæ & ſacra triumphalia pro Pollionis victoria pararentur. Ideo commendat poëta, ut vituli taurique Pollioni paſcantur v. 84. *Pollio amat noſtram, quamvis ſit ruſtica, Muſam: Pierides, vitulum lectori paſcite veſtro. Pollio & ipſe facit nova carmina: paſcite taurum*, &c. Quam ſi quis levem conjecturam putet; de illa non admodum pugnabo mecum ut ſentiat.

Annus U. C. 716. *Aug.* 26. *Virg.* 33.
APPIUS CLAUDIUS PULCHER.
C. NORBANUS FLACCUS.

BEllum inter Octavianum & S. Pompeium renovatur, adversâ primum Octaviani fortunâ.

Virgilius Bucolicis finem imponit, poſtquam ea triennio ante incepiſſet. Tunc ergo ſcripta eſt Ecloga, quæ decima numeratur, quam hac ipſe conſignat notâ: *Extremum hunc Arethuſa mihi concede laborem.* Cæteræ, quas hic omiſimus, quo tempore ſcriptæ ſint, nihil certo indicat.

Annus U. C. 717. *Aug.* 27. *Virg.* 34.
M. VIPSANIUS AGRIPPA 1.
L. CANINIUS GALLUS.

DUM adverſus S. Pompeium Octavianus bellum inſtaurat: orditur Virgilius Mæcenatis ſuaſu Georgica, quæ ſeptem annis conſequentibus exequitur, maxima ex parte Neapoli.

Annus U. C. 718. *Aug.* 28. *Virg.* 35.
L. GELLIUS POPLICOLA.
M. COCCEIUS NERVA.

S. Pompeius ab Octaviano navali pugna vincitur. Octavianus divinis honoribus coli nunc primum incipit: ut habet Appianus *lib.* 5. *Civil.* M. Antonius, re adverſus Parthos male geſta, concedit in Ægyptum ad Cleopatram: ubi ſe luxui & voluptatibus tradit.

Annus U. C. 719. *Aug.* 29. *Virg.* 36.
L. CORNIFICIUS.
S. POMPEIUS S. F.

S. Pompeius fuga ſe recipit ad Antonium, ejuſque juſſu in Phrygia occiditur à Titio. Octavianus victor inter Deos tutelares oppidatim conſecratur, cum jam annos 28. exegiſſet, ut habet diſerte Appianus lib. 5.

Quicquid ergo hactenus de divinitate Octaviani apud Virgilium reperitur, id ab eo dictum, aut per adulationem, aut quia jam inde ab anno 712. ſe filiam appellabat.

Annus U. C. 720. *Aug.* 30. *Virg.* 37.
M. ANTONIUS 2.
L. SCRIBONIUS LIBO.

Annus U. C. 721. *Aug.* 31. *Virg.* 38.
C. CÆSAR OCTAVIANUS 2.
L. VOLCATIUS TULLUS.

Annus U. C. 722. *Aug.* 32. *Virg.* 39.
CN. DOMITIUS ÆNOBARBUS.
C. SOSIUS.

HIS annis tribus jacta ſunt belli ſemina, Octavianum inter & Antonium.

Annus U. C. 723. *Aug.* 33. *Virg.* 40.
C. CÆSAR OCTAVIANUS 3.
M. VALERIUS MESSALA.

DEbellatur apud Actium, Epiri promontorium, 2. Septembris, M. Antonius ab Octaviano, cum immenſis auxiliis, quæ ex Armenia, Media, Ægypto, Arabia, India, totaque ferme Aſia collegerat. Mox in Ægyptum cum Cleopatra bellum reparaturus fugit.

Annus U. C. 724. *Aug.* 34. *Virg.* 41.
C. CÆSAR OCTAVIANUS 4.
M. LICINIUS CRASSUS.

REverſus in Italiam Octavianus, ut quartum Conſulatum acciperet, obvium habet Brunduſii Senatum, à quo Conſul renunciatur: ibique dies, juxta

Suetonium ſeptem & viginti, juxta Dionem triginta cum ſubſtitiſſet; inde ſtatim abit in Aſiam, ubi reliquam hyemem traducit, inſtruendo belli Ægyptii apparatu.

Falſum igitur, quod in vita Virgilii legitur: hunc Cæſari ex Actiaco bello reduci, & ad reficiendas vires Atellæ, quæ urbs eſt Campaniæ, commoranti, legiſſe Georgica: Mæcenate ſuſcipiente legendi vices, quoties is vocis offenſione interpellaretur. Aut id ſi verum eſt; non poſt Actiacum bellum, ſed poſt Ægyptium neceſſe eſt accidiſſe.

Alexandriam Ægypti regiam, Octavianus capit, menſe Sextili, qui deinde Auguſtus appellatus eſt. Tum Cleopatræ & Antonii obitu ſolus univerſi orbis potitus imperio: primum Ægypti præfectum, ſub procuratoris nomine, inſtituit Cornelium Gallum, eum, de quo decima Ecloga ſcripta eſt. Inde Octavianus per Syriam in Aſiam revertitur, ibidemque hyemat non longe ab Euphrate: tum Tiridatem & Phraatem de regno Parthiæ contendentes victoriæ ſuæ terrore compoſuit: tum denique Divinos honores affectavit palam, permiſitque ſibi templa extrui Nicomediæ, Pergami, &c. Quæ omnia contigere per hyemem anni hujus, ex Dione lib. 51.

Interim Virgilius Neapoli ultimam Georgicis manum & clauſulam adhibebat his verbis: *Hæc ſuper arvorum cultu pecoriſque canebam, Et ſuper arboribus: Cæſar dum magnus ad altum Fulminat Euphratem bello, victorque volentes Per populos dat jura, viamque affectat Olympo. Illo Virgilium me tempore dulcis alebat Parthenope*, &c. Idem tunc prioribus libris quoſdam attexuit verſus, hujus ipſius anni & Ægyptiacæ victoriæ indices: ut G. 2. 171. *Te, maxime Cæſar, Qui nunc extremis Aſiæ jam victor in oris, Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.* Item G. 3. 28. *Atque hic undantem bello, magnumque fluentem Nilum, & navali ſurgentes ære columnas: Addam urbes Aſiæ domitas, pulſumque Niphatem*, &c. Qua eadem hyeme ſtatim animum ad Æneida convertit, eamque per annos undecim executus eſt, ut communiter vitæ ſcriptores habent.

Annus U. C. 725. *Aug.* 35. *Virg.* 42.
C. Cæsar Octavianus 5.
S. Appuleius.

CÆſar Romam reverſus ter triumphat Sextili menſe: de Dalmatis, de Macedonia & Actio, de Cleopatra & Ægypto. Atque ita pace per univerſum orbem Romanum conſtituta, templum Jani claudit tertiùm à Romulo. Quod inſeruit Virgilius Æneidos libro primo, quem tunc habebat in manibus, v. 295. *Aſpera tunc poſitis miteſcent ſæcula bellis, claudentur belli portæ*, &c.

Eodem anno Cenſuram exercet Cæſar, & collegam ſibi aſſumit M. Agrippam: quo in munere, ad expurgandos ordines reipublicæ moreſque, ambo multa fecerunt. Id quoque ſignificat Virgilius eodem libro v. 296. *Cana fides & Veſta, Remo cum fratre Quirinus, Jura dabunt.*

Dicitur & hoc anno Cæſar deliberaſſe de imperio deponendo, eaque de re conſultores adhibuiſſe Mæcenatem & Agrippam. Et ſuadebat quidem Agrippa deponendum: negabat Mæcenas, cujus conſilio obſecutus eſt. Id vero perquam abſurdum, quod ſi eſſet, non fuiſſet à ſolo Pſeudo-Donato, ſed à graviſſimis etiam hiſtoricis memoratum: Maronem nempe ab Cæſare vocatum etiam in conſilium, Mæcenati aſſenſum eſſe, nutantemque principis animum aſſenſu hoc ſuo confirmaſſe.

Annus U. C. 726. *Aug.* 36. *Virg.* 43.
C. Cæsar Octavianus 6.
M. Vipsanius Agrippa 2.

CÆſar, perfecta hoc anno cenſura, ſolennibus ſacrificiis Romano more luſtrum condit: ludos Actiacos quinquennales, ad æternam victoriæ ſuæ memoriam à ſe prius inſtitutos, primum exhibet, nobilium puerorum equeſtri decurſione & gymnica exercitatione

tatione præcipue insignes : ex Dione lib. 51. & 53. Quæ omnia sub Æneæ persona repræsentat Virgilius lib. 3. v. 279. *Lustramurque Jovi, votisque incendimus aras, Actiaque Iliacis celebramus litora ludis : Exercent patrias oleo labente palæstras Nudati socii,* &c.

Annus U. C. 727. *Aug.* 37. *Virg.* 44.
C. Cæsar Octavianus 7.
M. Vipsanius Agrippa 3.

AUgusti nomine donatur Octavianus à Senatu, Munatii Planci sententia, Januario mense.

Annus U. C. 728. *Aug.* 38. *Virg.* 45.
C. Cæsar Augustus 8.
T. Statilius Taurus 2.

COrnelius Gallus, amicus Virgilii, primus Ægypti procurator ab Augusto constitutus, ob multa ibidem violenter acta eidem invisus, & à Senatu damnatus, seipsum interficit. Aiunt ejus laudes fuse à Virgilio fuisse celebratas Georg. lib. 4. indeqe post ejus necem jussu Augusti sublatas, & Aristæi fabulam earum loco substitutam. Sed fidem ii apud me non faciunt : tum quod Aristæi fabula sic cum apum cultura connexa est, ut nata è re ipsa, non huic attexta videatur : tum quod Virgilius tantam operis partem laudando Gallo minime debuit tribuisse, qui non nisi pauculos versus Mæcenati dederat suo, cui totum ipsum opus dedicabat : tum quod Augustus ipse, qui Suetonio teste luxerat Galli necem, non ita videtur infestus ejus fuisse memoriæ, ut inanes ei laudes invideret.

Annus U. C. 729. *Aug.* 39. *Virg.* 46.
C. Cæsar Augustus 9.
M. Junius Silanus.

AUgustus movet expeditionem in Cantabros : qua dum abesset, supplicibus, ut Pseudo-Donatus ait, minacibusque literis partem Æneidos aliquam efflagitat à Virgilio ; nec obtinet. Virgilianæ ad Augustum epistolæ fragmentum profert Macrobius Saturn. lib. 1. cap. ultimo : *Ego vero frequentes à te literas accipio . . . De Ænea quidem meo, si mehercule jam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem. Sed tanta inchoata res est, ut pene vitio mentis tantum opus ingressus mihi videar : cum præsertim, ut scis, alia quoque studia ad id opus, multoque potiora impartiar.*

Annus U. C. 730. *Aug.* 40. *Virg.* 47.
C. Cæsar Augustus 10.
C. Norbanus Flaccus.

MArcellus, Octaviæ sororis Augusti filius, fit Ædilis, annos natus 18. Quintilius Cremonensis, Virgilii & Horatii familiaris, moritur, ex Hieronymo in Euseb. Horatius de hujus obitu Virgilium consolatur, Odyss. lib. 1. 24. Hunc grammatici, nullo veteri auctore, *Varum* appellant. Sed Quintilium Cremonensem, à Quintilio Varo debere distingui, ostendemus Ecl. 6. v. 7.

Annus U. C. 731. *Aug.* 41. *Virg.* 48.
C. Cæsar Augustus 11.
Cn. Calpurnius Piso.

MOritur Marcellus, anno circiter ætatis 20. maximo Augusti & Octaviæ totiusque populi Romani luctu, apud Bajas. Corpus ejus ingenti pompa crematur in campo Martio. Virgilius non multo post sextum Æneidos librum perficit, ornatque pulcherrimis de Marcelli obitu ac funere versibus : quos cum recenti adhuc dolore Augusto recitaret, dicitur Octavia defeciisse, & pro singulis hujus argumenti versibus poetæ dena sestertia jussisse numerari.

Tiridates, Armeniæ rex, cui cum Phraate Parthorum rege male convenie bat, Romæ ab Augusto accipitur Quo tempore accidit, quod innuit Dio, ut captivos & signa, bellis superioribus Ro-

Romanis erepta, Auguſtus à Partho repeteret. Hæc Virgilius, cum in Parthicum bellum vergere tum ſuſpicaretur, inſeruit libro ſeptimo, cui tunc dabat operam. v. 604. *Sive Getis inferre parat lachrymabile bellum*, &c. *Seu tendere ad Indos, Auroramque ſequi, Parthoſque repoſcere ſigna: Sunt geminæ belli portæ*, &c. Igitur annis minus quatuor, ſex fere ultimos operis libros poëta perfecit; nec vero tanta in iis elucet, quanta in ſuperioribus, cura.

Annus U. C. 732. *Aug.* 42. *Virg.* 49.
M. Claudius Marcellus.
L. Arruntius.

SUB anni hujus finem, antequam ſequentes Conſules magiſtratum inirent, ex Dione, iter in Græciam Auguſtus ſuſcipit.

Annus U. C. 733. *Aug.* 43. *Virg.* 50.
Q. Æmilius Lepidus.
M. Lollius.

AUguſtus perluſtrat Græciæ & Siciliæ civitates, hyememque tranſigit in inſula Samo.

Annus U. C. 734. *Aug.* 44. *Virg.* 51.
M. Appuleius.
P. Silius Nerva.

TRajicit Auguſtus in Aſiam, mulctat Syriæ civitates: ibique amiſſas à Craſſo aquilas recipit à Parthis. Romam revertitur; iterumque in Samum hyematurus conſedit.

Annus U. C. 735. *Aug.* 45. *Virg.* 52.
C. Sentius Saturninus.
Q. Lucretius Veſpillo.

VIrgilius, Æneide confecta, proficiſcitur in Græciam, ut divinum opus per otium expoliret. Cum tamen Auguſto Romam revertenti occurriſſet, de reditu cum eo cogitans languore correptus eſt: auctaque per navigationem valetudine, Tarentum, aut, juxta plures, Brunduſium appulit, ibidemque deceſſit, 22. Septembris, annos natus 50. menſes 11. dies 7. Dicitur moriens Æneida, cum nondum ad eam quam inſtituerat animo formam perduxiſſet, petiiſſe comburendam; negatamque ſibi ab amicis, per teſtamentum legaſſe Plotio, Tuccæ, & Vario, qui eam aut comburerent, aut emendarent. Fabulam putat Corradus: ſed cum id aperte Gellius, Macrobius, imprimiſque Plinius, hiſtoriæ ſuæ lib. 7. c. 30. teſtentur: non video contra teſtes ejuſmodi quæ vis poſſit eſſe tanta rationum. Plotii variique mentio frequens apud Horatium; è quibus Varius Epici carminis ea ætate princeps fuit. Satyr. lib. 1. 5. *Poſtera lux oritur multo gratiſſima: namque Plotius & Varius Sinueſſæ, Virgiliuſque, Occurrunt: animæ, quales neque candidiores Terra tulit, nec queis me ſit devinctior alter.* Corpus Virgilii Neapolim, ut cupierat, tranſlatum, via Puteolana ſepultum eſt. Scripta, ſublatis aliquot verſibus, nullo addito, dicuntur expurgata. Morum & famæ cognitio, è veterum teſtimoniis mox afferendis, potius quam ex Pſeudo-Donato, repetenda eſt.

TESTI-

TESTIMONIA VETERUM DE VIRGILIO.

HORATIUS, *Sat. l.* 1. 10.

Forte epos, acer
Ut nemo, Varius ducit: molle atque facetum
Virgilio annuerunt gaudentes rure Camœnæ.

IDEM, *Sat.* 6. *Optimus olim*
Virgilius, post hunc Varius, dixere quis essem.

PROPERTIUS, *lib.* 2. *Eleg. ult.*

Me juvet æternis positum languere corollis,
Quem tetigit jactu certus ad ossa Deus:
Actia Virgilium custodis litora Phœbi,
Cæsaris & fortes dicere posse rates:
Qui nunc Æneæ Trojani suscitat arma,
Jactaque Lavinis mœnia litoribus.
Cedite Romani scriptores, cedite Graii:
Nescio quid majus nascitur Iliade.
Tu canis umbrosi subter pineta Galesi
Thyrsin, & attritis Daphnin arundinibus, &c.
Tu canis Ascræi veteris præcepta poëtæ,
Quo seges in campo, quo viret uva jugo.
Tale facis carmen docta testudine, quale
Cynthius impositis temperat articulis.

OVIDIUS, *Artis amat. lib.* 3.

Et profugum Æenean, altæ primordia Romæ,
Quo nullum Latio clarius extat opus.

IDEM, *Amorum, lib.* 1.

Tityrus, & segetes, Æneiaque arma legentur:
Roma triumphati dum caput orbis erit.

IDEM, *Trist. l.* 2.

Et tamen ille tuæ felix Æneidos auctor
Contulit in Tyrios arma virumque toros.
Nec legitur pars ulla magis de corpore toto,
Quam non legitimo fœdere junctus amor.
Phyllidis hic idem, teneræque Amaryllidis ignes
Bucolicis juvenis luserat ante modis.

SILIUS, *lib.* 8.

Mantua Musarum domus, atque ad sidera cantu
Evecta Andino, & Smyrnæis æmula plectris.

STATIUS, *Thebaida alloquens.*

Vive, precor, nec tu divinam Æneida tenta;
Sed longe sequere, & vestigia semper adora.

JUVENALIS, *Satyra* 11.

Conditor Iliados cantabitur, atque Maronis
Altisoni dubiam facientia carmina palmam.

MARTIALIS, *Epig. l.* 8.

Temporibus nostris ætas cum cedat avorum,
Creverit & major cum duce Roma suo:
Ingenium sacri miraris abesse Maronis,
Nec quenquam tanta bella sonare tuba?
Sint Mæcenates, non deerunt, Flacce, Marones:
Virgiliumque tibi vel tua rura dabunt, &c.

IDEM, *lib.* 14.

Accipe facundi Culicem studiose Maronis,
Ne nugis positis arma virumque canat.

SULPICIUS CARTHAGINIENSIS.

Jusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygiam quæ cecinere ducem.
Tucca vetat, Variusque simul; tu, maxime Cæsar,
Non finis, & Latiæ consulis historiæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamus igni,
Et pene est alio Troja cremata rogo.

ALCIMUS.

Mæonio vati qui par aut proximus esset,
Consultus Pæan risit, & hæc cecinit:
Si potuit nasci quem tu sequereris, Homere;
Nascetur qui te possit, Homere, sequi.

VELLEIUS, *lib.* 2.

Inter quæ maxime nostri ævi eminent, princeps carminum Virgilius, Rabiriusque, &c.

SENECA, *Controv. lib.* 3.

Virgilium illa felicitas ingenii in oratione soluta reliquit: Ciceronem eloquentia sua in carminibus destituit.

PLINIUS, *Hist. l.* 7. *c.* 30.

D. Augustus carmina Virgilii cremari contra testamenti ejus verecundiam vetuit: majusque ita Vati testimonium contigit, quam si ipse sua carmina probavisset.

PLINIUS, *Epist.* 21. *lib.* 3.

Virgilii ante omnes imaginem venerabatur Silius, cujus natalem religiosius quam suum celebrabat: Neapoli maxime, ubi monumentum ejus adire ut templum solebat.

TACITUS, *Dialogo de Orat.*

Malo securum & secretum Virgilii secessum: in quo tamen, neque apud D. Augustum gratia caruit, neque apud populum Romanum notitia. Testes Augusti Epistolæ: testis ipse populus, qui auditis in theatro versibus Virgilii surrexit universus, & forte præsentem spectantemque Virgilium veneratus est sic quasi Augustum.

QUINTILIANUS, *lib.* 10.

Utar verbis ilsdem, quæ ab Afro Domitio juvenis accepi: qui mihi interroganti, quem Homero crederet maxime accedere: Secundus, inquit, est Virgilius: propior tamen primo quam tertio.

IDEM, *lib.* 9.

Vetustatis amator unice fuit Virgilius.

MACROBIUS & GELLIUS.

Totis capitibus quæ exscribere longum esset.

LAMPRIDIUS, *de Alexandro Severo.*

Virgilium, Platonem poëtarum vocabat: ejusque imaginem cum Ciceronis simulacro in secundo larario habuit, & Achillis, & magnorum virorum.

ARGU-

ARGUMENTUM IN BUCOLICA.

BUCOLICUM carmen idem eſt ac paſtorale, deducto nomine à paſtoribus; quorum ſunt præcipui qui curant boves, ſive bubulci, Græce βυκόλοι, *à* βῦς *bos. Quo in genere Virgilius Theocritum, Syracuſanum poëtam, imitandum ſibi propoſuit.*

Carmina ejuſmodi ſua vocavit Theocritus Idyllia, *Virgilius* Eclogas. *Eſt autem* ἐκλογὴ Ecloga, *delectus paucorum aliquot opuſculorum è pluribus, quæ fecerit auctor, nec luce digna judicarit: vel, delectus quorundam verſuum quos è Theocrito per imitationem expreſſerit: eſt enim* ἐκλέγειν eligere, ſecernere. *Male autem ſcribitur à quibuſdam Ægloga, quaſi ab* αἴξ capra & λόγος ſermo: *tum quia non* ἐκλογὴ, *ſed* αἰγολογία *dicenda eſſet: tum quia minima pars hujus operis ad capras pertinet; ad oves, cantus, amores, multo maxima: tum denique quia nomen Eclogæ aliis operibus tribuitur bene multis, in quibus paſtoritium nihil, imo nihil omnino præter* delectum *ſignificat. Tales habemus hodie Polybii, Diodori, Strabonis* Eclogas, *ſive excerpta è majori opere: odas Horatii vocat Sidonius Apollinaris,* varii carminis Eclogas: *ejuſdem Horatii Satyræ quibuſdam in codicibus* Eclogæ *inſcribuntur.*

Cœpta ſunt Bucolica anno Virgilii 29, *exeunte, U. C.* 713. *& triennio perfecta: ut jam in vita, moxque ſingulis in Eclogis diſſeremus.*

P. VIR-

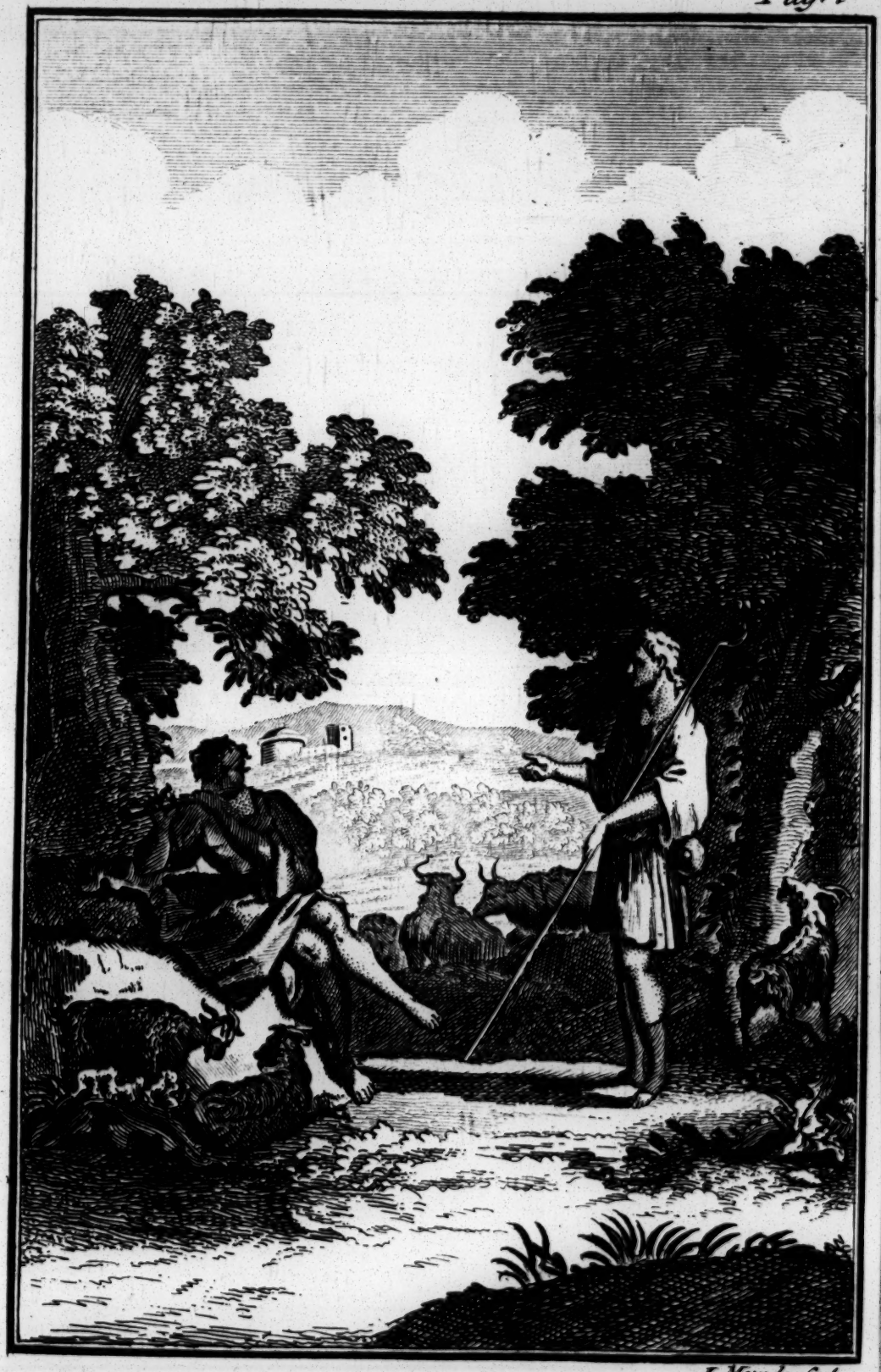

J. Mynde sculp

P. VIRGILII MARONIS

BUCOLICA.

ECLOGA I.

* TITYRUS.

ARGUMENTUM.

CÆSAR *Octavianus cum agrum Cremonenſem & Mantuanum veteranis militibus in præmium attribuiſſet, Virgilius Mantuanus inter cæteros agello ſuo ſpoliatus eſt : ſed Mæcenati commendatus per Aſinium Pollionem, qui tunc in illa regione cum aliquot legionibus verſabatur ; & per Mæcenatem in Octaviani gratiam inductus, quod amiſerat recuperavit. Hac igitur ecloga laudes Octaviani & Romæ, ſuam felicitatem, Mantuanorum calamitatem, commemorat. Tityrus Virgilium repræſentat, Melibœus Mantuanos.*

Scripta eſt anno Virgilii 29. *Urbis conditæ* 713. *Coſſ. P. Servilio & Lucio Antonio, Marci fratre ; quo anno facta eſt celebris agrorum diviſio, ex qua bellum Peruſinum ſtatim erupit : veteribus agrorum dominis confugientibus ad Lucium, & cum eo adverſus Triumviros conſpirantibus. Accidit autem agraria illa diviſio poſt victoriam Philippenſem Octaviani & M. Antonii, de Bruto & Caſſio Julii Cæſaris percuſſoribus, anno proxime præcedente relatam : non vero poſt victoriam Actiacam Octaviani de M. Antonio, ut male in Pomponii & Probi commentariis legitur. Cadit enim hæc in annum Virgilii* 39. *at Bucolica ante annum ejus* 32. *abſoluta ſunt ; quippe anno* 29. *incepta, & triennio perfecta. Quos errores in vita Poetæ fuſius emendavimus.*

NOTÆ.

**TITYRUS.*] Aptum argumento nomen. Eſt enim Tityrus, Heſychio, *Satyrus, calamus, avis quædam :* Servio, *aries major :* interpreti Theocriti, *otioſus.*

MEL. MELIBOEUS, TITYRUS.

TItyre, tu patulæ recubans ſub tegmine fagi,
Sylveſtrem tenui Muſam meditaris avena :
Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arva ;
Nos patriam fugimus : tu, Tityre, lentus in umbra

INTERPRETATIO.

MEL. *Tityre, tu jacens ſub umbraculo fagi opacæ, modularis cantilenam paſtoralem cum parva fiſtula : nos deſerimus terminos patriæ, & agros amœnos ; nos eximus è patria : tu, Tityre, otioſus ſub umbra*

NOTÆ.

Melibœus.] Boum curator, ὅτι μέλει αὐτῷ τῶν βοῶν, *quia cura eſt ipſi de bobus.*

1. *Fagi.*] Fagus, quæ & æſculus dicitur, arbor glandifera, Beech, ex qua olim homines victitarunt : unde dicta Græcis quidem φηγὸς *fagus*, à φάγειν ſive φήγειν *edere* ; Latinis autem æſculus pariter ab eſu. Utramque aliqui non male diſtinguunt.

2. *Avena.*] Muſica inſtrumenta inter paſtores concinnata, primo ex avenis calamiſque triticeis inter ſe cera compactis : tum ex arundinibus & cavatis buxi fiſtulis : mox è gruum tibiis, animalium cornibus, metallis, &c. Unde *avena, ſtipula, calamus, arundo, fiſtula, buxus, tibia, cornu, æs, &c.* pro muſicis inſtrumentis uſurpantur.

doces arbores referre nomen *pulchræ Amaryllidis.* TIT. *O Melibœe, Deus nobis dedit hanc quietem. Nam habebo ſemper illum Dei loco: ſæpe tener agnus* electus *ex ovili noſtro tinget illius aram* ſanguine. *Ille permiſit vaccas meas vagari, ut vides, & me ipſum canere fiſtulâ ruſticâ quicquid vellem.* ME. *Ego quidem non invideo, immo admiror,* cum *tantus ſit tumultus toto rure. Ecce ego mœrens abigo præ me capellas, & hanc, ô Tityre, difficile traho: modo enim enixa geminos* fœtus, qui erant *ſpes gregis, proh* dolor! *deſeruit eos rigido in ſaxo, inter ſpiſſas corylos. Memini quercus afflatas fulmine ſæpe prænunciaſſe nobis hanc calamitatem, niſi animus imprudens fuiſſet; ſæpe cornix funeſta admonuit ex ilice putri. Attamen dic nobis, Tityre, quinam ſit ille Deus.* TIT.

Formoſam reſonare doces Amaryllida ſylvas. 5
TIT. O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper Deus: illius aram
Sæpe tener noſtris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, & ipſum
Ludere, quæ vellem, calamo permiſit agreſti. 10
MEL. Non equidem invideo, miror magis: undiq;
Uſque adeo turbatur agris. En ipſe capellas [totis
Protenus æger ago: hanc etiam vix, Tityre, duco:
Hic inter denſas corylos modo namque gemellos,
Spem gregis, ah! ſilice in nuda connixa reliquit. 15
Sæpe malum hoc nobis, ſi mens non læva fuiſſet,
De cœlo tactas memini prædicere quercus:
Sæpe ſiniſtra cavâ prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen, ille Deus qui ſit, da, Tityre, nobis.
TI. Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
Stultus ego huic noſtræ ſimilem, quo ſæpe ſolemus
Paſtores ovium teneros depellere fœtus. 22

Ego demens, ô Melibœe, exiſtimavi urbem, quæ vocatur Roma, ſimilem eſſe noſtræ Mantuanæ, *ad quam* nos *paſtores conſuevimus deducere agnos tenellos.*

NOTÆ.

5. *Amaryllida ſylvas.*] Per ſylvas, Echo intellige, quæ frequens in ſylvis. De *Amaryllide* infra, v. 31.

6. *Deus nobis hæc otia fecit.*] Octavianus, quem Deum per adulationem appellat. Errant quippe qui ſacrificia volunt ejus in honorem jam tum fuiſſe inſtituta. Non enim coli cœpit divinis honoribus, niſi poſt ultimam de Sexto Pompeio victoriam, anno ætatis 28. ut habet diſerte Appianus l. 5. *Civil.* hoc eſt annis tribus poſt edita à Virgilio Bucolica ſimul omnia.

14. *Corylos.*] Corylus, the Hazel. Nux avellana ſylveſtris.

16. *Si mens non læva.*] Læva, ſeu ſiniſtra pars, ambigue à Romanis accepta: ſæpe in malum omen, ut hic, & v. 18. ſæpe in bonum, ut Æn. 2. 693. *Intonuit lævum.* Perinde igitur dextra pars, aliquando boni, aliquando mali ominis fuit. Unde autem vis eidem parti tam diverſa? An quod in interpretandis oſtentis, aliquando ſitum Deorum, à quibus illa dabantur, aliquando ſitum augurum, qui illa petebant, attenderent? Dextra enim dantis, læva petentis eſt. Ita volunt aliqui, auctore Plutarcho lib. de quæſtionibus Romanis. Aliud quiddam ſuggerit Cicero de divin. 2. 82. Cum enim dicat Græcis quidem & barbaris dextra auſpicia, Romanis ſiniſtra viſa eſſe meliora: hinc dici poſſunt Romani ſæpe ſuo more, ſæpe Græco more in re divinatoria locuti eſſe. Unde autem utriq; ſiniſtras dextraſq; partes ſumerent, dicetur Ecl. 9. 15.

18. *Sæpe ſiniſtra, &c.*] Non quidem à *ſiniſtra parte:* quippe ex augurum doctrina, *cornix à ſiniſtra, corvus à dextra, ratum facit:* ut docet Cicero de divin. lib. 1. 85. & Plautus in Aſin. At *ſiniſtra* hic ſimpliciter *funeſtam* ſignificat, ex quacunque parte venerit. Nam ſic ait idem Cicero de divin. lib. 2. 82. *Haud ignoro, quæ mala ſunt, ſiniſtra nos dicere, etiam ſi dextra ſint.* Quæ vox, *mala,* quanquam ſuggeſta ſit à Lambino, ubi prius legebatur *bona:* tamen conſtat emendationis veritas ex eo, quod alioqui locus ille totus ſenſu careat, & aliis à Lambino patentiſſimis erroribus purgatus ſit. Porro funeſta hæc eſt Virgiliana cornix, 1. quia cornix omnis per ſe funeſta. 2. quia ex ilice, arbore item funeſta. 3. quia ex ilice cava & putri.

18. *Ab ilice.*] Ilex, arbor glandifera, è genere quercuum, the Holm Oak.

19. *Da, Tityre.*] *Dare* & *accipere* pro *dicere* & *audire.* Terentius Heaut. *Nunc quamobrem has artes didicerim, paucis dabo,* Æn. 2. *Accipe nunc Danaum inſidias.* Audacius etiam ſequioris ævi ſcriptotes *datur* uſurpavere pro *traditur, dicitur.* Statius 7. Theb. *Aſopus genuiſſe datur.* Claud. 3. de Raptu. *Illic poſuiſſe cruentam Ægida, captivamque pater poſt prælia prædam Advexiſſe datur.* Quod contra Jul. Scaligerum defendit Barthius, ſed male: quicquid enim affert è veteribus eam in rem, probat *dare* pro *dicere* active dici, non paſſive.

Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus hœdos
Nôram: ſic parvis componere magna ſolebam.
Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes,
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi. 26
MEL. Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſa videndi?
TIT. Libertas: quæ ſera, tamen reſpexit inertem;
Candidior poſtquam tondenti barba cadebat:
Reſpexit tamen, & longo poſt tempore venit, 30
Poſtquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat
Nec ſpes libertatis erat, nec cura peculî:
Quamvis multa meis exiret victima ſeptis,

Quemadmodum ſciebam catulos canibus, & hœdos capellis eſſe ſimiles: quemadmodum ſolebam comparare magna parvis. Sed urbs illa tantum eminet inter cæteras, quantum cupreſſi ſolent eminere inter viburna flexilia. MEL. *Et quæ tanta neceſſitas te coegit Romam petere?* TIT. *Libertas: quæ licet tarda, tamen aſpexit me deſidem, cum jam cana barba decideret ſecanti: tamen aſpexit, & venit poſt multos annos* ſervitutis: *ex quo ſecutus ſum Amaryllida, & reliqui Galateam. Scilicet, quamdiu amavi Galateam (fatebor enim) nec ſperavi libertatem, nec curavi patrimonium: licet educerem ex ovilibus meis multas victimas,*

NOTÆ.

23. *Sic canibus, &c.*] Senſus juxta Servium legitimus hic eſt: Putabam antea Romam ita ſimilem eſſe urbibus aliis, ut ſunt catuli canibus ſimiles, qui ſola magnitudine differunt: in quo errabam; nunc enim probavi, eam à cæteris genere etiam & natura diſtare: nam ſedes eſt Deorum, tamq; noſtris urbibus antecellit quam cupreſſi viburnis: quæ arbores duæ, natura inter ſe, non ſola magnitudine differunt.

26. *Inter viburna cupreſſi.*] Viburnum, virgulti ſpecies, the Way-faring-tree. Cupreſſus, Cypreſs: arbor nota.

29. *Candidior poſtquam, &c.*] Grave hic diſſidium interpretum. Cauſa diſſidii, quod Virgilius, qui hic Tityrus, anno ætatis 29. quo ſcripſit hanc eclogam, canus eſſe non potuit. Quatuor modis ſolvitur hic nodus. I. Si *candidior* referatur ad *libertas*, hoc pacto: Poſtquam tondenti barba cadere cœpiſſet, id eſt, poſtquam cœpi barbam alere; tum inertem reſpexit me *libertas candidior*, id eſt, *ſpecioſa & benigna*. Ita Servius. II. Si per candidiorem barbam prima intelligatur lanugo, quæ tenerior eſt, necdum colorem induit: hoc pacto Libertas reſpexit me, tum, cum tondenti cœpit lanugo decidere. Ita Pomponius. Male tamen uterque, quia deinde Tityro expreſſe dicitur: *Fortunate ſenex, &c.* III. Melius, junior poëta latere ſub ſenili perſona dicetur voluiſſe, ideo, quia ſervum ſe fingit eſſe, deque recepta libertate gloriatur, quam obtinere ſervi, niſi jam ſenes & multis laboribus probati, non ſolebant. Ita Cerdanus. IV. Putem ego non ubique ſervatam allegoriam, quod mox clarius patebit. *Igitur*, ut ait Probus, *eadem licentia ſenem ſe dixit, cum ſit juvenis, qua paſtorem ſe fecit, cum ſit urbanus; aut Tityrum nominat, cum ſit Virgilius.*

31. *Poſtquam nos, &c.*] Amicarum nomina: *Galatea* quidem à lacte deductum, quod Græce eſt γάλα, γάλακτος. *Amaryllis* ab incilibus per quæ in agris aquæ derivantur: hoc enim eſt ἡ ἀμάρα· ruſticum utrumque etymon. Qui volunt his nominibus Romam ac Mantuam adumbrari, multa garriunt. Politianus quidem Romam dicit arcano nomine Amaryllida vocatam eſſe: quo id auctore? ut enim conſtet ex Plinio arcanum Romæ nomen fuiſſe, quod evulgare nefas eſſet, ſane quid illud nominis fuerit à nemine proditum eſt. Nannius vero, Fabii Pictoris auctoritate fultus, Argeum campum, qui ſeptem collibus includebatur, inundatione Tyberis inhabitabilem aliquando fuiſſe ait: factis deinde Vertumno ſacris exſiccatum: quod per incilia factum eſſe ſuſpicatur, atque inde tributum Romæ nomen *Amaryllidis*: ut & *Galateæ* nomen, Mantuæ, quod illic Galatæ togati ſedes haberent, tractuſque ille *Gallia togata* vocaretur. His omiſſis nugis, ego nullam hic allegoriam agnoſco: I. Quia Poëta bis in hac ecl. Romam diſerte ac proprio nomine appellat, quum quid eſſet cauſæ, cur modo Romam, modo Amaryllida appellaret? II. Diſtinguit pariter Mantuam à Galatea, cum dicit ſe, dum ſerviret Galateæ, ſine fructu caſeos ingratæ urbi preſſiſſe. III. Si ſtet allegoria, inextricabilis eſt verſus ille, *Mirabar quid mœſta Deos, &c.* ut mox conſtabit. IV. Monet Servius in vita Virg. *Illud tenendum eſſe, in bucolicis, neque nuſquam, neque ubiq; aliquid figurata dici, hoc eſt, per allegoriam.*

33. *Nec cura peculi.*] Pro *Peculii Peculium* autem, I. juxta Pomponium, patrimonium univerſim ſignificat, à *pecu*, ſive *pecore*; unde & *pecunia* dicta: ſive quod omnia veterum bona olim in pecoribus conſiſterent, ut habent Varro & Plutarchus: ſive quod prima pecunia facta ſit ex inciſis pecudum coriis, ut volunt Caſſiod. & Suidas: ſive quod æs antiquiſſimum, cum ſignari cœpit, ovis aut bovis capite ſignatum ſit, ut refert Plinius. II. *Peculium* proprie eſt pri-

& coagularem opimos caseos ad usum *ingratæ urbis ; nunquam referebam domum manus plenas pecunia.* MEL. *Mirabar cur tristis invocares Deos, ô Amarylli, cui servares poma pendentia suis* quæque *arboribus. Tityrus hinc aberat : ipsæ pinus, ipsi fontes, hæ ipsæ arbores te repetebant.*

TIT. *Quid fecissem ? nec poteram* aliter *abire è servitute : nec Deos experiri tam propitios in alio loco,* quam Romæ. *Illic vidi juvenem illum, o Melibœe, propter quem aræ nostræ fumant singulis annis per duodecim dies. Illic ipse prior* ita *respondit roganti mihi : Pueri, pascite boves, ut prius : & subligate tauros* jugo.

Pinguis & ingratæ premeretur caseus urbi,
Non unquam gravis ære domum mihi dextra re-
ME. Mirabar quid mœsta Deos, Amarylli, vocares,
Cui pendere sua patereris in arbore poma.
Tityrus hinc aberat. Ipsæ te, Tityre, pinus,
Ipsi te fontes, ipsa hæc arbusta vocabant.
TIT. Quid facerem ? neq; servitio me exire lice-
Nec tam præsentes alibi cognoscere divos. (bat,
Hic illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis
Bis senos cui nostra dies altaria fumant.
Hic mihi responsum primus dedit ille petenti :
Pascite, ut ante, boves, pueri : submittite tauros.

NOTÆ.

vata pecunia, quam servus, domini permissu, separatim à domini rationibus comparabat, aut ad redimendam libertatem, aut alios in usus. Atque eo quoque modo hic sumi potest, ubi Tityrus servi personam induit.

36. *Gravis ære.*] Pecunia, quæ primum apud Romanos ære rudi, necdum signato, constitit.

37. *Mirabar, quid, &c.*] Hic versus ita cruciat allegoriæ patronos, ut mendum irrepsisse huc velint, & reponi, *Galateam* pro *Amaryllide*, de quo sibi constet allegoria. Fatentur quippe in Romam cadere ista non posse : quia neque Melibœus, Romanarum rerum inscius, Romæ dolorem de absente Virgilio seu Tityro scire potuit, cum doceatur ab ipso Tityro quid sit Roma : *Urbem quam Romam dicunt, &c.* Neq; Virgilius, poetarum modestissimus, ita de se sentiebat jam tum ac scribebat magnifice, ut tantam de se fuisse Romæ solicitudinem putaret. Planus absque allegoria sensus est, si de amicis puellis intelligatur. Abjecit Galateam Tityrus, amat Amaryllida, proficiscitur Romam : Amaryllis interim, quæ Mantuæ relinquitur, absentis desiderio tabescit : Melibœus, qui dolorem Amaryllidis noverat, non item causam doloris ; nunc demum à Tityro profectionis causam intelligit, eidemq; absentiam exprobrat quasi leviter amanti : unde purgat se Tityrus : *Quid facerem*, inquit, quid aliud remedii malis meis esse poterat, quam Romam proficisci ? &c.

40. *Arbusta.*] Non arbusculæ sunt & fruticeta, ut quidam putant. Nam *convalles & arboreta magna erant*, inquit Gellius l. 17. c. 2. ex Q. Claudii annalibus ; additque *arboreta ignobilius verbum est, arbusta celebratius.* Igitur loca sunt arboribus consita fructiferis, vel non fructiferis ; ut scite quidem Valla & Ramus colligunt ex auctoribus rei rusticæ. Nec obest quod [illegible] 4. 2. *Non omnes arbusta juvant* [illegible]*myricæ. Si canimus sylvas, &c.* Sensus enim est, *Non omnibus placent myricæ, at ne ipsæ quidem arbores : sed sylvæ altiores, &c.*

43. *Juvenem.*] Octavianus, annos natum tunc circiter 22. *Decreverat enim Senatus*, inquit Servius, *ne quis eum puerum appellaret, ne majestas imperii minueretur.*

44. *Bis senos.*] Singulas duodecim anni mensium Calendas aut Idus intellige cum Servio, quibus forte sacrificia fiebant, ad conciliandos quidem Octaviano Deos ; non vero tum in ipsius Octaviani honorem, ut diximus ad vers. 6.

45. *Primus.*] Prævenit beneficio preces meas.

46. *Pueri.*] Pueri appellatio tres habet significationes, ex Paulo *in Verb. signif.* Unam qua servi pueri dicuntur, alteram qua puer puellæ opponitur, tertiam qua puerilis ætas demonstratur. Addi potest & quarta, quæ ad blanditias pertinet : quando patronus aut dominus subditos, etiam ætate grandiores, populariter & amice compellat. Quarta hæc, & prima conveniunt Tityro, qui servum se fingit, & *senex* appellatur.

Submittite tauros.] Secuti sumus interpretationem Servii, utpote simpliciorem & convenientiorem loco : sensus enim erit : *Pascite & arate*, qua duplici cura res fere omnis rustica continetur. Alio tamen deduci potest. I. Cum Nannio : *superinducite ad propagationem* ; aliquando enim in compositis *sub* usurpatur pro *super*, ut Æn. 12. 287. *corpora saltu subjiciunt in equos :* hoc est *superjiciunt.* II. Cum Cerdano, *proferte & producite in pascua :* est enim apud Lucret. l. 1. *Lætificos nequeat fœtus submittere tellus*, i. e. *proferre.* III. Cum Erythræo, *supplete gregem*, & substituite novos tauros, in locum eorum qui belli tempore perierunt : est enim in Justin. instit. l. 2. de rerum divis. *Si gregis usum fructum quis habeat, in locum demortuorum capitum ex fœtu fructuarius submittere debet.*

MEL.

MEL. Fortunate ſenex, ergo tua rura manebunt:
Et tibi magna ſatis: quamvis lapis omnia nudus,
Limoſoque palus obducat paſcua junco:
Non inſueta graves tentabunt pabula fœtas,
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate ſenex, hic inter flumina nota,
Et fontes ſacros, frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quæ ſemper vicino ab limite ſepes
Hyblæis apibus florem depaſta ſalicti,
Sæpe levi ſomnum ſuadebit inire ſuſurro.
Hinc alta ſub rupe canet frondator ad auras.
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aëria ceſſabit turtur ab ulmo.
TIT. Ante leves ergo paſcentur in æthere cervi,
Et freta deſtituent nudos in littore piſces:
Ante, pererratis amborum finibus, exul

MEL. *O felix ſenex! itaq; agri tui relinquentur* tibi, *iiq; tibi ſatis ampli: licet nuda ſaxa tegant cæteros undique, & palus operiat paſcua cœnoſo junco: inſolita pabula non vitiabunt gravidas pecudes, neque noxia contagies vicini gregis inficiet eas. O felix ſenex! hic prope amnes cognitos, & fontes dicetos* Nymphis *frueris umbra frigida. Ex alia parte ſepes limitis propinqui, in qua flos ſalicum carpitur ſemper à Siculis apibus, ſæpe tenui murmure* apum *te invitabit, ut ſomno indulgeas. Ex alia parte putator frondium excelſo in colle cantabit ad auras. Neque tamen interim raucæ palumbes,* quæ ſunt *tuæ deliciæ, neque turtur deſinet queri ex ulmo ſublimi.* TIT. *Prius igitur agiles cervi paſcent in aere, & maria deſerent in littore piſces defectos aqua:*

NOTÆ.

48. *Quamvis lapis.*] Volunt plerique omnes deſcribi his verbis Virgiliani ſterilitatem agri, qui, ut innui putant Ecl. 9. 7. à colle lapidoſo ad fluvium uſque Mincium vicinaſque paludes pertinebat: adeoque nec erat frumento, nec paſcuis opportunus. Ego iis non aſſentior: tum quod ejus agri deſcriptio, quæ fit Ecl. 9. non ſterilitatem ſed ubertatem potius notet; tum quod hic frequens de Tityri gregibus, paſcuis & umbraculis mentio fiat. Igitur de cæteris Mantuanorum agris locum explico. Tibi ſcilicet agri tui colendi & exercendi permittentur: quamvis reliqua omnis regio, tam culta prius, nunc belli calamitate horreſcat.

50. *Graves tentabunt pabula fœtas.*] *Fœtas & graves* conjungit, ut ſignificet *prægnantes*: quia *fœtas* ſine addito, de iis etiam dici poſſet, quæ jam fœtum ſive partum ediderunt. Et vero *fœta* aliquando eſt *gravida, plena*, Æn. 1. 55. *Loca fœta furentibus Auſtris.* Æn. 2. 238. *Fœta armis*, machina equi Trojani. Aliquando eſt *jam enixa*: Æn. 8. 630. *Fœtam Mavortis in antro Procubuiſſe lupam, geminos huic ubera circum Ludere pendentes pueros.*

50. *Non inſueta, &c.*] Quia non cogeris, ut cæteri, exul abire in novas & inſuetas regiones cum gregibus.

51. *Nec mala, &c.*] Quia ex difficultate paſtionis fames oritur in gregem, ex fame morbus, qui ſemper in grege contagioſus eſt.

52. *Flumina nota.*] Mincium, *Menzo*, de quo Ecl. 7. 13. & Padum, *le Po*, de quo Georg. 1. 182.

54. *Hinc tibi, &c.*] Senſus hujus loci ſatis intricatus, his notis explanabitur. I. Sepes quædam Virgilium inter ejuſq; vicinum agri limes ac terminus fuit. II. Sepes illa ſalicibus conſtabat. III. Delectantur flore ſalicum apiculæ, & levi ſuſurro ſoporem conciliant. IV. Apes Hybleæ figurate dicuntur pro apibus optimis: *Hybla* enim oppidum eſt Siciliæ & mons oppido vicinus; loca melle commendatiſſima. V. Familiaris eſt Græcis hæc loquendi forma, *florem depaſta*, ut Æn. 1. 593. *Os humeroſq; Deo ſimilis*, &c. i. e. *ſecundum florem, ſecundum os & humeros.* VI. *Salicti dicitur*, pro *Saliceti. Salicetum* locus eſt ſalicibus conſitus, ut *arbuſtum* arboribus.

48. *Palumbes.*] Columbæ ſylveſtres Wood-Pigeons. Dic. etiam palumbus & palumba.

61. *Freta.*] *Fretum*, ſynecdoche pro mari: *fretum* enim proprie eſt anguſtum mare inter duas terras: ut, *fretum Siculum, Gaditanum, &c.* à fervendo dictum, quod in eo mare compreſſum efferveſcat, ac veluti ebulliat.

62. *Ante, pererratis, &c.*] *Parthi* oriundi è Scythis, eam Aſiæ regionem occupavere, quæ ab occaſu, Media; à ſeptentrione, mari Caſpio; ab oriente, Bactriana & Ariana; à meridie, Carmaniæ deſertis terminabatur. Mox in imperium prope immenſum evaſere ſub Arſacidis regibus, regna ducdeviginti complexi, juxta Solinum c. 59. Romanum jugum nunquam omnino ſubiere, ſagittis formidoloſi præcipue, quas inter fugiendum in inſequentes retorquebant, mira arte verſis equis & inſtaurata pugna. *Germani*] Rheno ab occidente; Oceano & mari Balthico à ſeptentrione; Viſtula ab oriente; Danubio à meridie olim circumſcripti: nunc terminis ab oriente paulo anguſtioribus utuntur: à meridie vero latioribus, nempe Alpibus ab Italia diviſi. *Araris.*] Non Germaniæ, ſed Galliæ fluvius, *la Saone*, oritur ex Vogeſo monte, *Vauge, &* placidiſſime fluens, ad Lugdunum Rhodano

& coagularem opimos caſeos ad uſum *ingratæ urbis ; nunquam referebam domum manus plenas pecunia.* MEL. *Mirabar cur triſtis invocares Deos, ô Amarylli, cui ſervares poma pendentia ſuis* quæque *arboribus. Tityrus hinc aberat : ipſæ pinus, ipſi fontes, hæ ipſæ arbores te repetebant.*

TIT. *Quid feciſſem ? nec poteram* aliter *abire è ſervitute : nec Deos experiri tam propitios in alio loco,* quam Romæ. *Illic vidi juvenem illum, o Melibœe, propter quem aræ noſtræ fumant ſingulis annis per duodecim dies. Illic ipſe prior* ita *reſpondit roganti mihi : Pueri, paſcite boves, ut prius : & ſubligate tauros* jugo.

Pinguis & ingratæ premeretur caſeus urbi, 35 (dibat.
Non unquam gravis ære domum mihi dextra re-
ME. Mirabar quid mœſta Deos, Amarylli, vocares,
Cui pendere ſua patereris in arbore poma.
Tityrus hinc aberat. Ipſæ te, Tityre, pinus,
Ipſi te fontes, ipſa hæc arbuſta vocabant. 40
TIT. Quid facerem ? neq; ſervitio me exire lice-
Nec tam præſentes alibi cognoſcere divos. (bat,
Hic illum vidi juvenem, Melibœe; quotannis
Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant.
Hic mihi reſponſum primus dedit ille petenti : 45
Paſcite, ut ante, boves, pueri : ſubmittite tauros.

NOTÆ.

vata pecunia, quam ſervus, domini permiſſu, ſeparatim à domini rationibus comparabat, aut ad redimendam libertatem, aut alios in uſus. Atque eo quoque modo hic ſumi poteſt, ubi Tityrus ſervi perſonam induit.

36. *Gravis ære.*] Pecunia, quæ primum apud Romanos ære rudi, necdum ſignato, conſtitit.

37. *Mirabar, quid, &c.*] Hic verſus ita cruciat allegoriæ patronos, ut mendum irrepſiſſe huc velint, & reponi, *Galateam* pro *Amaryllide*, de quo ſibi conſtet allegoria. Fatentur quippe in Romam cadere iſta non poſſe : quia neque Melibœus, Romanarum rerum inſcius, Romæ dolorem de abſente Virgilio ſeu Tityro ſcire potuit, cum doceatur ab ipſo Tityro quid ſit Roma : *Urbem quam Romam dicunt, &c.* Neq; Virgilius, poetarum modeſtiſſimus, ita de ſe ſentiebat jam tum ac ſcribebat magnifice, ut tantam de ſe fuiſſe Romæ ſolicitudinem putaret. Planus abſque allegoria ſenſus eſt, ſi de amicis puellis intelligatur. Abjecit Galateam Tityrus, amat Amaryllida, proficiſcitur Romam : Amaryllis interim, quæ Mantuæ relinquitur, abſentis deſiderio tabeſcit : Melibœus, qui dolorem Amaryllidis noverat, non item cauſam doloris ; nunc demum à Tityro profectionis cauſam intelligit, eidemq; abſentiam exprobrat quaſi leviter amanti : unde purgat ſe Tityrus : *Quid facerem*, inquit, quid aliud remedii malis meis eſſe poterat, quam Romam proficiſci ? &c.

40. *Arbuſta.*] Non arbuſculæ ſunt & fruticeta, ut quidam putant. Nam *convalles & arboreta magna erant*, inquit Gellius l. 17. c. 2. ex Q. Claudii annalibus ; additque *arborata ignobilius verbum eſt, arbuſta celebratius.* Igitur loca ſunt arboribus conſita fructiferis, vel non fructiferis ; ut ſcite quidem Valla & Ramus colligunt ex auctoribus rei ruſticæ. Nec obeſt quod legatur ecl. 4. 2. *Non omnes arbuſta juvant humileſque myricæ. Si canimus ſylvas, &c.* Senſus enim eſt, *Non omnibus placent myricæ, at ne ipſæ quidem arbores : ſed ſylvæ altiores, &c.*

43. *Juvenem.*] Octavianus, annos natum tunc circiter 22. *Decreverat enim Senatus*, inquit Servius, *ne quis eum puerum appellaret, ne majeſtas imperii minueretur.*

44. *Bis ſenos.*] Singulas duodecim anni menſium Calendas aut Idus intellige cum Servio, quibus forte ſacrificia fiebant, ad conciliandos quidem Octaviano Deos ; non vero tum in ipſius Octaviani honorem, ut diximus ad verſ. 6.

45. *Primus.*] Prævenit beneficio preces meas.

46. *Pueri.*] Pueri appellatio tres habet ſignificationes, ex Paulo *in Verb. ſignif.* Unam qua ſervi pueri dicuntur, alteram qua puer puellæ opponitur, tertiam qua puerilis ætas demonſtratur. Addi poteſt & quarta, quæ ad blanditias pertinet : quando patronus aut dominus ſubditos, etiam ætate grandiores, populariter & amice compellat. Quarta hæc, & prima conveniunt Tityro, qui ſervum ſe fingit, & *ſenex* appellatur.

Submittite tauros.] Secuti ſumus interpretationem Servii, utpote ſimpliciorem & convenientiorem loco : ſenſus enim erit : *Paſcite & arate*, qua duplici cura res fere omnis ruſtica continetur. Alio tamen deduci poteſt. I. Cum Nannio : *ſuperinducite ad propagationem* ; aliquando enim in compoſitis *ſub* uſurpatur pro *ſuper*, ut Æn. 12. 287. *corpora ſaltu ſubjiciunt in equos :* hoc eſt *ſuperjiciunt.* II. Cum Cerdano, *proferte & producite in paſcua :* eſt enim apud Lucret. l. 1. *Lætificos nequeat fœtus ſubmittere tellus*, i. e. *proferre.* III. Cum Erythræo, *ſupplete gregem*, & ſubſtituite novos tauros, in locum eorum qui belli tempore perierunt : eſt enim in Juſtin. inſtit. l. 2. de rerum diviſ. *Si gregis uſum fructum quis habeat, in locum demortuorum capitum ex fœtu fructuarius ſubmittere debet.*

MEL.

MEL. Fortunate ſenex, ergo tua rura manebunt:
Et tibi magna ſatis: quamvis lapis omnia nudus,
Limoſoque palus obducat paſcua junco:
Non inſueta graves tentabunt pabula fœtas,
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate ſenex, hic inter flumina nota,
Et fontes ſacros, frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quæ ſemper vicino ab limite ſepes
Hyblæis apibus florem depaſta ſalicti,
Sæpe levi ſomnum ſuadebit inire ſuſurro.
Hinc alta ſub rupe canet frondator ad auras.
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aëria ceſſabit turtur ab ulmo.
TIT. Ante leves ergo paſcentur in æthere cervi,
Et freta deſtituent nudos in littore piſces:
Ante, pererratis amborum finibus, exul

MEL. *O felix ſenex! itaq; agri tui relinquentur* tibi, *iiq; tibi ſatis ampli: licet nuda ſaxa tegant cæteros undique, & palus operiat paſcua cænoſo junco: inſolita pabula non vitiabunt gravidas pecudes, neque noxia contagies vicini gregis inficiet eas. O felix ſenex! hic prope amnes cognitos, & fontes dicatos* Nymphis *frueris umbra frigida. Ex alia parte ſepes limitis propinqui, in qua flos ſalicum carpitur ſemper à Siculis apibus, ſæpe tenui murmure* apum *te invitabit, ut ſomno indul eas. Ex alia parte putator frondium excelſo in cacumine cantabit ad auras. Neque tamen interim raucæ palumbes,* quæ ſunt *tuæ deliciæ, neque turtur deſinet queri ex ulmo ſublimi.* TIT. *Prius igitur agiles cervi paſcent in aere, & maria deſerent in littore piſces defectos aqua:*

NOTÆ.

48. *Quamvis lapis.*] Volunt plerique omnes deſcribi his verbis Virgiliani ſterilitatem agri, qui, ut innui putant Ecl. 9. 7. à colle lapidoſo ad fluvium uſque Mincium vicinaſque paludes pertinebat: adeoque nec erat frumento, nec paſcuis opportunus. Ego iis non aſſentior: tum quod ejus agri deſcriptio, quæ ſit Ecl. 9. non ſterilitatem ſed ubertatem potius notet; tum quod hic frequens de Tityri gregibus, paſcuis & umbraculis mentio fiat. Igitur de cæteris Mantuanorum agris locum explico. Tibi ſcilicet agri tui colendi & exercendi permittentur: quamvis reliqua omnis regio, tam culta prius, nunc belli calamitate horreſcat.

50. *Graves tentabunt pabula fœtas.*] *Fœtas & graves* conjungit, ut ſignificet *prægnantes*: quia *fœtas* ſine addito, de iis etiam dici poſſet, quæ jam fœtum ſive partum ediderunt. Et vero *fœta* aliquando eſt *gravida, plena*, Æn. 1. 55. *Loca fœta furentibus Auſtris.* Æn. 2. 238. *Fœta armis*, machina equi Trojani. Aliquando eſt *jam enixa*: Æn. 8. 630. *Fœtam Mavortis in antro Procubuiſſe lupam, geminos huic ubera circum Ludere pendentes pueros.*

50. *Non inſueta, &c.*] Quia non cogeris, ut cæteri, exul abire in novas & inſuetas regiones cum gregibus.

51. *Nec mala, &c.*] Quia ex difficultate paſtionis fames oritur in gregem, ex fame morbus, qui ſemper in grege contagioſus eſt.

52. *Flumina nota.*] Mincium, *Menzo*, de quo Ecl. 7. 13. & Padum, *le Po*, de quo Georg. 1. 182.

54. *Hinc tibi, &c.*] Senſus hujus loci ſatis intricatus, his notis explanabitur. I. Sepes quædam Virgilium inter ejuſq; vicinum agri limes ac terminus fuit. II. Sepes illa ſalicibus conſtabat. III. Delectantur flore ſalicum apiculæ, & levi ſuſurro ſoporem conciliant. IV. Apes Hybleæ figurate dicuntur pro apibus optimis: *Hybla* enim oppidum eſt Siciliæ & mons oppido vicinus; loca melle commendatiſſima. V. Familiaris eſt Græcis hæc loquendi forma, *florem depaſta*, ut Æn. 1. 593. *Os humeroſq; Deo ſimilis*, &c. i. e. *ſecundum florem, ſecundum os & humeros.* VI. *Salicti dicitur*, pro *Saliceti*. *Salicetum* locus eſt ſalicibus conſitus, ut *arbuſtum* arboribus.

48. *Palumbes.*] Columbæ ſylveſtres Wood-Pigeons. Dic. etiam palumbus & palumba.

61. *Freta.*] *Fretum*, ſynecdoche pro mari: *fretum* enim proprie eſt anguſtum mare inter duas terras: ut, *fretum Siculum, Gaditanum*, &c. à fervendo dictum, quod in eo mare compreſſum efferveſcat, ac veluti ebulliat.

62. *Ante, pererratis, &c.*] *Parthi* oriundi è Scythis, eam Aſiæ regionem occupavere, quæ ab occaſu, Media; à ſeptentrione, mari Caſpio; ab oriente, Bactriana & Ariana; à meridie, Carmaniæ deſertis terminabatur. Mox in imperium prope immenſum evaſere ſub Arſacidis regibus, regna ducdeviginti complexi, juxta Solinum c. 59. Romanum jugum nunquam omnino ſubiere, ſagittis formidoloſi præcipue, quas inter fugiendum in inſequentes retorquebant, mira arte verſis equis & inſtaurata pugna. *Germani*] Rheno ab occidente; Oceano & mari Balthico à ſeptentrione; Viſtula ab oriente; Danubio à meridie olim circumſcripti: nunc terminis ab oriente paulo anguſtioribus utuntur: à meridie vero latioribus, nempe Alpibus ab Italia diviſi. *Araris.*] Non Germaniæ, ſed Galliæ fluvius, *la Saone*, oritur ex Vogeſo monte, *Vauge*, & placidiſſime fluens, ad Lugdunum Rhodano

Prius extorris Parthia potabit Ararim, aut Germania Tigrim regionibus mutuo permutatis, quam forma illius juvenis *excidat mihi ex animo.* MEL. *Nos vero hinc* pulsi *partim ibimus in Africam aridam, partim petemus Scythiam: aut celerem Oaxem Cretæ, aut Britannos omnino ſeparatos à cæteris populis. Nunquamne poſt diuturnum tempus, poſt aliquot annos, reviſam cum admiratione patriam regionem,*

Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quam noſtro illius labatur pectore vultus.
MEL. At nos hinc alii ſitientes ibimus Afros.
Pars Scythiam, & rapidum Cretæ veniemus Oaxem,
Et penitus toto diviſos orbe Britannos.
En unquam patrios longo poſt tempore fines,

NOTÆ.

rapidiſſimo amni commixtus cum eo in mare Mediterraneum fluit: unde Claudianus, *lentus Arar, Rhodanuſque celer. Tigris.*] Non eſt in Parthia proprie dicta: ſed ortus ex Armeniæ montibus, aliquanto poſt ſpatio in terras mergitur, mox erumpens auctior, per Aſſyriam ac Meſopotamiam in Euphratem influit, quocum in Perſicum ſinum defertur. *Amborum.*] Inſulſe Pomponius explicat de Ambis Arabiæ populis, qui nihil hic ad rem. Melius Ramus de utroq; fluvio: ſed optime Servius de utriſque populis Parthis & Germanis. Porro quidam ſugillant Virgilium, quod videatur Tigrim in Parthia, Ararim in Germania perperam collocare. Excuſant errorem aliqui ex decoro inſcitiæ paſtoralis. Alii melius animadvertunt, hoc eſſe Virgilio familiare, non ex inſcitia, ſed potius ad majorem dignitatem, regionum limites, quantum ſine veritatis diſpendio fieri poteſt, extendere: quod ſæpius deinde videbimus: G. 1. 490. & G. 4. 287. Atqui verum eſt Ararim & Tigrim, non in Germania quidem aut Parthia proprie dicta, ſed ſaltem in ſubditis Germanorum & Parthorum imperio regionibus tunc fuiſſe. Sane Parthos longo ſpatio Tigrim eſſe prætergreſſos, patet ex clade Craſſi: qui paulo ante cæſus fuerat ab iiſdem, ad Carrhas Meſopotamiæ urbem, non procul ab Euphrate. Germani autem, ut conſtat ex Cæſare l. 1. de bello Gal. ad CXX. millia, conſederant in Sequanis, quos Araris interfluit: ac licet inde pulſi ab eodem fuiſſent ultra Rhenum, id tamen de Arioviſto duntaxat ejuſq; exercitu, non etiam de paucis & inermibus familiis, intelligi poteſt.

65. *Sitientes Afros.*] Africa mundi quarta pars, *ſitiens* dicta, quia zonæ torridæ magna ex parte ſubjecta: maribus undequaque alluitur tribus, Mediterraneo ad ſeptentrionem, Oceano ad occidentem & meridiem, Erythræo ad orientem: plane triangularis inſula, niſi eam continenti Aſiæ conjungeret aliquot leucarum iſthmus inter Erythræum & Mediterraneum mare interjectus.

66. *Scythiam.*] Scytharum nomine Septentrionales omnes Aſiæ populos antiqui complexi ſunt, qui vagi, ſine urbibus, tectis, & legibus, opes in armentis habebant omnes, uxores & liberos plauſtris corio tectis hinc inde circumferebant: Martem ſub ſpecie acinacis adorabant, ex Herod. l. 4. Tartari regionem illam nunc occupant, quæ monte Imao, qui Tauri pars eſt, fere dividitur duas in partes: quarum quæ ad occidentem eſt, Scythia ſive Tartaria citerior, & intra Imaum: quæ ad orientem vergit, ulterior & extra Imaum dicitur.

66. *Cretæ veniemus Oaxem.*] Exſtat fluvius hujus nominis non in Creta, ſed in Meſopotamia, de quo ſermonem hic eſſe contendit Servius, eumque *rapidum Cretæ* vocari ait, quod cretam, ſeu terram albam curſu ſecum rapiat, unde fit turbulentus. Quod vix cuiquam ſano placeat. Volunt alii Oaxem reipſa fuiſſe in Creta: quod etſi in Geographis veteribus diſerte non habeatur, tamen conjicitur ex eo, quod Apollonius Argon. 1. v. 1131. Cretam vocat *tellurem Oaxida*; tum Herodotus l. 4. *Oaxi*, urbis in Creta olim regiæ, meminit: cui quidem tributum nomen ab *Oaxe* quodam Apollinis filio refert ex Varrone Servius. Quidni fluvius ejuſdem cum urbe nominis fuiſſe ibidem dicatur? quod malim vel uno auctore Virgilio affirmare, quam ad vanum inſcitiæ paſtoralis effugium cum aliis recurrere.

67. *Diviſos orbe Britannos.*] Britannia, olim Albion, inſula Europæ maxima in Oceano, Galliæ obverſa, duas diviſa in partes, Angliam & Scotiam. *Diviſos orbe.*] Quia orbem antiqui vocabant terram continentem quæ Oceano alluitur: unde, ut notat Vives, inſulæ Oceani extra orbem dicuntur eſſe, non item inſulæ Mediterranei maris, ut Sicilia, Cyprus, &c.

68. *En unquam.*] Servius explicat *unquamne, aliquandone.* Fruterius, *an unquam.* Non ſatis diligenter: ſunt enim iſta omnia dubitantis tantum & interrogantis: Virgiliana autem vox, etiam optantis, qui affectus per negationem aptius exprimetur, *nunquamne*: ut manifeſtum eſt ex Ecl. 8. 7. *En erit unquam ille dies, mihi cum liceat, &c.*

Pauperis

Pauperis & tugurî congeſtum ceſpite culmen,
Poſt aliquot mea regna videns mirabor ariſtas? 70
Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has ſegetes? En quo diſcordia cives
Perduxit miſeros! en queis conſevimus agros!
Inſere nunc, Melibœe, pyros, pone ordine vites:
Ite meæ, felix quondam pecus, ite capellæ. 75
Non ego vos poſthac, viridi projectus in antro,
Dumoſa pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam: non, me paſcente, capellæ
Florentem cytiſum & ſalices carpetis amaras. 79
TIT. Hic tamen hac mecum poteris requieſcere
Fronde ſuper viridi. Sunt nobis mitia poma, [nocte
Caſtaneæ molles, & preſſi copia lactis.
Et jam ſumma procul villarum culmina fumant,
Majoreſque cadunt altis de montibus umbræ.

& tectum caſæ pauperis extructum è gleba, quæ *tota erat mea poſſeſſio? Sceleratus miles poſſidebit hæc arva tam culta? peregrinus has meſſes? Ecce quo* calamitatis *diſſenſio adegit cives infortunatos: ecce propter quos ſeminavimus arva. Nunc, ô Melibœe, inſere pyros, digere vineas in ordinem. Ite, ite, meæ capellæ, grex olim fortunate. Non ego deinde ſtratus viridi in ſpelunca aſpiciam vos procul ſpinoſa è rupe pendere: cantilenam nullam modulabor: non tondebitis, ô capellæ, cytiſum florentem & ſalices amaras, me cuſtode.* TIT. *Tamen poteris hac nocte quieſcere hic mecum ſuper foliis virentibus. Habemus matura poma, caſtaneas molles, & multum coacti lactis. Et jam ſumma pagorum tecta procul fumant, & umbræ grandiores porriguntur ex altis montibus.*

NOTÆ.

69. *Tugurî.*] Pro tugurii, ut ſupra *peculi* pro peculii: eſtque omne ædificium ruſticæ rei cuſtodiendæ conveniens à tegendo dictum. *Ceſpite.*] Ceſpes herba eſt cum propria terra exciſa, a Cæſp. *Culmen.*] Tectum, quia apud antiquos tecta fiebant è culmis, ſeu paleis, inquit Serv.

70. *Poſt aliquot mea regna, &c.*] Locus difficilius. I. *Ariſtæ* hic communiter pro meſſibus, & meſſes pro annis capiuntur: quo exemplo dixit Claudian. 4. Coſ. Honorii, *decimas emenſus ariſtas.* Non placet Germano & Cerdano: ſi enim, inquiunt, *vix unquam & longo poſt tempore*; quomodo *poſt aliquot ariſtas* ſive annos, quod breve tempus notat, rura ſua reviſurus eſt? II. Itaque iidem illi *poſt*, non præpoſitionem, ſed adverbium eſſe volunt: & interpretantur *deinde*, hoc ſenſu: nunquamne, ne longo quidem poſt tempore, dabitur hoc ut videam mea regna pauculas *deinde* ariſtas; id eſt, ex florenti meſſe, qualis erat cum ibi regnarem, pauculas jam ac ſteriles ariſtas ſuperſtites? Sed hoc extortum videtur. III. Conjicerem ego cum Germano, *poſt ariſtas*, eadem forma dictum eſſe qua ecl. 3. 20. *poſt carecta latebas*, behind the ſtanding Corn: & eſſe deſcriptionem agelli Melibœi, cujus regnum conſtiterit in pauculis aliquot jugeribus, adjacentibus pauperi caſulæ: cujus quidem tectum ita humile foret, ut vix emineret grandioribus ariſtis: adeoque inter eas, ſive poſt eas, latere dici poſſet.

71. *Novalia.*] Dicitur *hæc novalis, & hoc novale*: eſtque terra, vel, juxta Servium, ex qua ſylva recens eradicata eſt; vel potius in qua ſatum jam aliquid fuit, & quæ, priuſquam alia ſatione renovetur, ceſſat per annum & requieſcit: idque ſæpe fit alternis annis. Ita Georg. 1. 71. *Alternis idem tonſas ceſſare novalis.*

74. *Inſere nunc.*] Apoſtrophe ironica Melibœi ad ſeipſum, qua indignatur ſe fruſtra laborem colendis hortis & vitibus impendiſſe, cum in barbarorum commoda ceſſuræ ſunt. *Nunc.*] Particula ironiis & inſectationi apta. Juven. Sat. 12. 57. *I nunc, & ventis vitam committe, &c. Inſerere* eſt ſurculum, vel diverſi, vel ejuſdem generis, ſylveſtri arbori immittere, ut fructus mitiores ferat, to graft. Vide Geo. 2. 73.

79. *Cytiſum.*] Genus fruticis ſive herbæ, cujus ſpecies multiplex, & deſcriptio apud diverſos diverſiſſima. Conſtat greges inde imprimis pingueſcere & augeri lac. In inſula Cythno, quæ Cycladum una eſt, primo inventus memoratur, ex eaque nomen accepiſſe.

82. *Caſtaneæ molles.*] Servio, *maturæ*; Erythræo, *novæ, recentes*: male utrique: quo enim maturiores & recentiores, eo duriores. Igitur mollitiem, vel ad coctionem refert, qua edules fiunt: vel ad corticem: caſtanearum enim aliud genus eſt denſiore, aliud molliore cortice, ex Nicandri interpr. Καρύων τὸ μὲν λεπτομὲν, τὸ δὲ μαλακόν. Unde & Ecl. 7. 53. *Caſtaneæ hirſutæ*: hic, *Caſtaneæ molles.*

ECLOGA II.

* ALEXIS.

ARGUMENTUM.

Amabat Virgilius puerum : hunc Alexidit, ſe Corydonis nomine diſſimulat, & I. Duritiem ipſi exprobrat. II. Jactat apud eum ſuas opes, muſicæ peritiem, elegantiam formæ. III. Invitat eum in ſylvas commendatione vitæ agreſtis. IV. Promittit munuſcula. Agnoſcit inſaniam ſuam, & ad curam rei familiaris redit. Puerum hunc inuit Apuleius Apologia 1. fuiſſe Pollionis, Martialis l. 5. Ep. 16. fuiſſe Mæcenatis : nihil probibet quo minus ita ſit. Probibet vero blanditiarum ejuſmodi levitas, quo minus eas Octaviano dictas putem, in quem ſane orbis dominum cadere iſta non poſſunt, delicias domini : *immo ne in Cornelium quidem Gallum, virum, ut Ecl. 10. videbitur, muneribus gravem. Quarum opinionum primam Servius, ſecundam Lud. Vives perperam tuentur. De tempore, quo ſcripta eſt, nihil conjici poteſt.*

NOTÆ.

* ALEXIS.] Ab ἀλεξέω, *arceo, opitulor :* ſeu quia puer arcebat à ſe Corydonem ; ſeu quia voluptas erat ac ſolatium Domini.

INTERPRETATIO.

Paſtor Corydon amabat pulchrum Alexim, qui erat *voluptas domini : nec erat ipſi ſpes ulla : ſolummodo veniebat frequenter ad ſpiſſas fagos,* quarum *cacumen opacum* eſt : *illic ſolus fundebat inutiliter montibus & nemoribus hæc verba incompoſita. O dure Alexi ! nullo modo curas meos cantus : nullo modo miſereſcis mei : denique coges me mori. Nunc ipſa pecora fruuntur umbra & frigore : nunc lacerti ipſi virides latent in vepribus : & Theſtylis conterit herbas odoriferas, allium & ſerpyllum, meſſoribus fatigatis ob gravem æſtum.*

FOrmoſum paſtor Corydon ardebat Alexim,
Delicias domini : nec, quid ſperaret, habebat.
Tantum inter denſas, umbroſa cacumina, fagos
Aſſidue veniebat : ibi hæc incondita ſolus
Montibus & ſylvis ſtudio jactabat inani.
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas :
Nil noſtri miſerere : mori me denique coges.
Nunc etiam pecudes umbras & frigora captant :
Nunc virides etiam occultant ſpineta lacertos :
Theſtylis & rapido feſſis meſſoribus æſtu
Allia ſerpyllumque herbas contundit olentes.

NOTÆ.

1. *Corydon.*] A κορυδὸς vel κορυδαλὸς, *alauda,* a Lark. De *fagis,* Ecl. 1. 1.

4. *Incondita.*] Incompoſita, ſine arte, ſed quaſi naturali impetu. Quo ſenſu Donatus interjectiones, quales ſunt *Ah ! o !* vocavit *inconditas :* quia natura, non hominum inſtituto proferuntur.

8. *Nunc etiam pecudes, &c.*] Commendat vim amoris ſui à labore, laborem ex comparatione alienæ quietis. Pecudes, inquit, lacertique viliſſimi fruuntur umbra ; meſſores æſtu defeſſi cibo reficiunt vires ; ego æſtuans & impranſus te quæro ; nec ullus ardorem hunc meridianum tolerare mecum poteſt, præter cicadas, quibus undique ſtrepitant arbores.

9. *Spineta lacertos.*] Lacertus, & lacerta, a Lizard.

10. *Theſtylis.*] Hic famulæ nomen, veneficæ apud Theocritum, Idyl 2. 1. Unde inſulſe derivat Servius à Latina voce *teſta,* quia herbas ad cibum meſſorum in teſtaceis poculis tundebat.

11. *Allia ſerpyllumque.*] *Allium,* oleris & bulbi ſpecies, Garlick. *Serpyllum,* herba odorata *ſerpens* humi ramuſculis tenuibus, Thyme.

Olentes.] Ambiguum vocabulum, tam ad bonos quam ad malos odores pertinens. Ad bonos quidem qualis eſt ſerpylli ; ad malos, qualis alliorum. Sic ap. Hor. l. 1. Sat. 2. 27. *Paſtillos Rufillus olet, Gorgonius hircum : Nil medium.* Contra, *olidus* malam in partem ubiq; ſumitur.

At

At mecum raucis, tua dum veſtigia luſtro,
Sole ſub ardenti reſonant arbuſta cicadis.
Nonne fuit ſatius triſtes Amaryllidis iras
Atq; ſuperba pati faſtidia? nonne Menalcan?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus eſſes.
O formoſe puer, nimium ne crede colori.
Alba liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
Deſpectus tibi ſum, nec qui ſim quæris, Alexi:
Quam dives pecoris, nivei quam lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ:
Lac mihi non æſtate, novum non frigore deſit.

Interim, dum ſequor tua veſtigia, mecum ad ſolem ferventem raucæ cicadæ ſtrepitant per loca conſita arboribus.

Nonne fuiſſet melius tolerare graves iras & imperioſa faſtidia Amaryllidis? Nonne fuiſſet melius tolerare *Menalcan? licet ille fuſcus ſit, licet tu albus ſis. O formoſe puer, ne nimis confidas colori. Liguſtra jacent humi,* quamvis *candida; vaccinia colliguntur,* quamvis *nigra. Me contemnis, o Alexi, nec conſideras quis ego ſim, quam multas poſſideam oves, quam multum habeam lactis candidi. Mille oves meæ vagantur in montibus Siciliæ: lac non deeſt mihi per æſtatem, nec recens per hyemem.*

NOTÆ.

13. *Cicadis.*] *Cigalle*, Gall. inſecti genus, ſtridulum potius quam canorum. De *arbuſtis*, Ecl. 1. 40.

14, 15. *Amarylliäis, &c. Menalcan.*] De nomine *Amaryllidis*, Ecl. 1. 31. *Menalcæ*, Ecl. 3. 1.

17, 18. *Ne crede colori. Alba, &c.*] Ut enim liguſtra, quamvis alba, ne humo quidem colligantur, quia nihil habent utilitatis; vaccinia vero, quamvis nigra, in pretio ſunt, quia utilia tingendis veſtibus: ita tu, quamvis candidus, negligêris propter ſuperbiam; Menalcas, quamvis niger, propter ingenuam indolem amabitur.

18. *Liguſtra.*] Liguſtrum, Privet, arbor flores Maio menſe racematim ferens candidiſſimos.

Vaccinia.] Volunt aliqui baccas nigras, ſive acinos eſſe liguſtri, quaſi *baccinia*, quæ ſcriptorio atramento inſerviant. Alii mora agreſtia, quæ è rubo ſentis producta, ad tingendas ſervorum veſtes olim legebantur. Tamen conſtat, vel florem eſſe, vel plantam, ex hoc hujus eclogæ v. 50. *Mollia luteola pingit vaccinia caltha.* Melius igitur cum Turnebo & Salmaſio dicemus hyacinthum eſſe: tum ob alia, tum quia Virgilius hyacinthum Theocriti, per vaccinium Latine reddidit Ecl. 10. 39. *Et nigræ violæ ſunt, & vaccinia nigra:* plane ex illo Idyllii 10. καὶ τὸ ἴον μέλαν ἔστι καὶ ἀγραπὶς ὑάκινθος. Adde quod & vaccinium tingendæ ſervorum purpuræ uſui erat, ex Plinio, & hyacinthus hyſgino colori, qui purpuræ ſpecies eſt, conficiendo parabatur, item ex Plinio. Sic Salmaſ. in Solin. p. 272. & 1225. qui vaccinium ad eam hyacinthi ſpeciem refert, quæ *gladiolus* dicitur, Corn-flag. Ruellius tamen fretus ſimilitudine nominis, ad eam ſpeciem quam Galli vocant *vaciet.* Vide Ecl. 3. 62.

Nigra.] Non proprie nigra, ſed ferruginea ſunt; unde Geo. 4. 183. *ferrugineos hyacinthos.* Ferrugineus autem color eſt, non rubiginoſi quidem ferri, ut quidam volunt: ſed politi ac lævigati ferri, poſtquam candefactum refriguit, Angl. bright brown. Is autem color non admodum à violaceo diverſus eſt: videturque è rubro, nigro, ac cœruleo temperatus: unde pro tribus his coloribus paſſim uſurpatur: pro rubro quidem Æn. 11. 772. *ferrugine clarus & oſtro*; pro nigro Æn. 6. 303. de Charonte, *Et ferruginea ſubvectat corpora cymba*; pro cœruleo apud Plaut. in Mil. 4. 43. *palliolum habeas ferrugineum*; *nam is color thalaſſicus eſt*, id eſt, marinus & cœruleus. Talis eſt hyacinthi & vaccinii color.

21. *Siculis in montibus.*] Vel quia ſcena hujus eclogæ forte in Sicilia conſtituitur; vel quia poeta imitatur Siculum Polyphemum, qui iiſdem fere verbis Galateam apud Theocritum alloquitur, Idyl. 11. vel potius quia Sicilia fertiliſſimis abundat pabulis; unde olim Romani imperii horreum vocata eſt, ob vina, frumenta, & paſcua. De *Sicilia* inſula, Italiæ adjacente, fuſe Æn. 3. 687.

24. *Amphion Dircæus.*] Jovis filius & Antiopes, quæ Lyci Thebarum regis uxor fuerat, ab eodemque repudiata, & à Dirce, cum qua Lycus ſecundas nuptias contraxerat, carcere incluſa; inſtante partus tempore à Jove liberata eſt, & in Cytheronem montem fugiens, ibi gemellos edidit in bivio. Hos inventos paſtores educaverunt: & alterum quidem appellaverunt Zetum, à ζητεῖν *quærere*; alterum Amphionem, quod ἀμφὶ ὁδὸν *circiter viam* editus eſſet. Hi poſtea adulti matrem ulti ſunt ſuam, occiſa Dirce, quam Bacchus in fontem hujus nominis mutavit, non procul Thebis. *Amphion* citharæ ſono, quam à Mercurio dono acceperat, Thebarum muros extruxit. *Dircæus*, vel à Dirce occiſa, vel à fonte ipſo Thebano dictus.

Cano ea quæ Amphion Thebanus ſolebat canere in Aracyntho maritimo. Nec ſum tam deformis: nuper vidi me è littore, cum mare tranquillum non moveretur vento. Ego non timerem Daphnim, te ipſo arbitro: niſi aliquando forma me *decipiat. Utinam velis tantummodo mecum incolere agros tibi viles, domoſque parvas: & transfodere cervos, & ducere gregem hœdorum ad hibiſcum virentem. In ſylvis ſimul mecum imitaberis Pana cantando. Pan primus in morem induxit nectere cerâ multas arundines: Pan protegit oves & paſtores ovium. Nec pigeat te labra atterere fiſtulâ. Quid non faciebat Amyntas, ut diſceret hæc eadem à me? Habeo fiſtulam conflatam è ſeptem cicutis inæqualibus, quam Damœtas quondam donavit mihi: & dixit moriens: Tu nunc iſtam ſecundus poſſides. Damœtas* hoc *dixit, Amyntas ſtolidus invidit. Inſuper duo capreoli inventi à me in valle, non ſine periculo: quorum pelles* ſunt *adhuc diſtinctæ* maculis *candidis,*

Canto, quæ ſolitus, ſi quando armenta vocabat,
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
Nec ſum adeo informis: nuper me in littore vidi,
Cum placidum ventis ſtaret mare: non ego Daph-
Judice te, metuam, ſi nunquam fallat imago. [nim,
O tantum libeat mecum tibi ſordida rura
Atque humiles habitare caſas, & figere cervos,
Hœdorumq; gregem viridi compellere hibiſco!
Mecum unà in ſylvis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera conjungere plures
Inſtituit: Pan curat oves, oviumque magiſtros.
Nec te pœniteat calamo triviſſe labellum.
Hæc eadem ut ſciret, quid non faciebat Amyntas?
Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis
Fiſtula, Damœtas dono mihi quam dedit olim:
Et dixit moriens: Te nunc habet iſta ſecundum.
Dixit Damœtas: invidit ſtultus Amyntas.
Præterea duo nec tuta mihi valle reperti
Capreoli, ſparſis etiam nunc pellibus albo,

NOTÆ.

24. *Actæo Aracyntho.*] Mons Aracynthus Vibio quidem in Attica eſt, quæ Ἀκτὴ vocata eſt, unde & mons ille *Actæus*: Sed Vibio plerique omnes repugnant, & Aracynthum in Bœotia communi ferme ſuffragio collocant, prope Thebas, in mare prominentem: his adhærendum eſt. At unde hic vocatur *Actæus?* Probus ab *Actæone* Thebano deducit, qui circa hunc montem forte venabatur, cum à canibus, ob viſam in lavacro Dianam, laniatus eſt. Servius Actæum vocatum putat, quaſi *litoralem*; eſt enim ἀκτὴ *litus*. Qua voce uſus eſt Virgilius, *Æn.* 5. 613. *At procul in ſola ſecretæ Troades acta.*

26. *Non ego Daphnim.*] Alius paſtor forma nobilis. Nomen à δάφνη, *laurea*.

30. *Compellere hibiſco.*] *Hibiſcus* planta è genere malvarum ſylveſtrium, folio major & caule piloſior, the larger Mallows. Hanc Scaliger in Varr. refert inter paſcua purgantia, unde greges ait ad eam plantam medicinæ cauſa compelli ſolitos: atque ita *hibiſco*, erit *ad hibiſcum*, ut, *it clamor cœlo*, pro *ad cœlum*. Stephanus vero ait in Seminario, ita interdum hibiſcum grandeſcere, ut ex herbacea natura velut in arborem tranſeat, unde paſtores conficere baculos poſſint: & ita *compellere hibiſco*, erit *deducere baculo*. Servius *compellere* interpretatur, à *lacte depellere*, & *ad paſtionem herbarum cogere*, hibiſco propoſito.

31. *Pana.*] Pan ruſticæ & paſtoritiæ rei præſes Deus, quem habuerit patrem haud ſatis conſtat: Mercurium plerique dicunt. Sic appellatus à πᾶν *omne*: vel, juxta Homerum in hymnis, quia Deorum omnium delectaverat mentes, cum citharam recens natus ſcite pulſaſſet: vel, juxta alios, quia naturam omnem repræſentabat; cornibus, radios Solis & Lunæ cornua; rubicunda facie, ætherem; caprinis pedibus terræ ſoliditatem; pilis hiſpidis, terræ arbores & feras, &c. Fiſtulam compegiſſe dicitur primus ex arundineis calamis, cum Syringem nympham, quam deperibat, ſociarum precibus mutatam vidiſſet in arundinem, unde fiſtula Græcis σύριγξ dicta.

35. *Amyntas.*] Ab ἀμύνω, *ſuccurro*.

36. *Diſparibus, &c.*] Fiſtula continebatur olim ſeptem calamis, apud Theocritum etiam novem, Idyl. 8. ut vocum diſcrimina totidem imitaretur. Calami porro cera inter ſe conjuncti ea proportione decreſcebant, ut in ſummo, qua inflabantur, æquales eſſent; inæquales in imo, qua exibat ſpiritus. *Cicutam.*] Scaliger vult hic plantam illam eſſe venenatam cujus ſucco Athenienſes ad publicum mortis ſupplicium, caule autem cavo ad muſicam utebantur, Hemlock. Servius putat eſſe calamorum quorumlibet internodia, ſed ſine teſte.

39. *Damœtas.*] Dorice pro Δημοίτης, quaſi δημότης *popularis*; à δῆμος *populus*.

Bina

Bina die ſiccant ovis ubera : quos tibi ſervo.
Jampridem à me illos abducere Theſtylis orat :
Et faciet : quoniam ſordent tibi munera noſtra.
Huc ades, ô formoſe puer. Tibi lilia plenis
Ecce ferunt Nymphæ calathis : tibi candida Naïs
Pallentes violas & ſumma papavera carpens,
Narciſſum & florem jungit bene olentis anethi :
Tum caſia, atque aliis intexens ſuavibus herbis,
Mollia luteola pingit vaccinia caltha.
Ipſe ego cana legam tenera lanugine mala,
Caſtaneaſque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna; & honos erit huic quoq; pomo:
Et vos, ô lauri, carpam, & te, proxima myrte,
Sic poſitæ quoniam ſuaves miſcetis odores.

quotidie exhauriunt gemina ovis ubera : hos ſervo tibi. Jamdudum Theſtylis conatur precibus obtinere illos à me, & obtinebit, ſiquidem dona mea tibi vileſcunt. Huc veni, ô formoſe puer. En Nymphæ offerunt tibi lilia plenis caniſtris : alba Naïs tibi colligens violas pallidas & capita papaverum, addit narciſſum & florem anethi odoriferi : deinde miſcens cum *caſia & aliis herbis dulcibus, ornat mollia vaccinia calthis croceis. Ego vero colligam poma albentia molli lanugine, & nuces caſtaneas, quas mea Amaryllis diligebat. Adjungam pruna flava, & laus erit quoque huic fructui. Et vos decerpam, ô lauri ; & te, myrte, lauris vicina : quia ita junctæ emittitis gratos odores.*

NOTÆ.

46. *Nymphæ.*] *Nympha* quaſi νέα φαίνουσα *nova apparens :* & ſignificat, tum *novam nuptam* ; tum fœminea illa numina, quæ juxta Pauſaniam, non immortalia quidem, ſed longiſſimi & pene innumerabilis ævi putabantur. Præerant autem aquis fluvialibus *Naiades*, ſive *Naides* à νάειν *fluere* ; marinis *Nereides*, Nerei & Doridis filiæ : montibus *Oreades*, ab ὄρος *mons* ; ſylvis *Dryades*, à δρῦς arbor, *quercus* ; ſingulis arboribus *Hamadryades*, ab ἅμα *ſimul*, & δρῦς *arbor*, quia cum iiſdem arboribus occidebant ; hortis & lucis *Napææ*, à νάπη *ſaltus, viretum* ; pratis *Limoniades*, à λειμών *pratum* ; ſtagnis *Limniades*, à λίμνη *ſtagnum*.

Calathis.] Græcum eſt κάλαθος, Latine *caniſtrum, qualum, qualus, quaſillum, quaſillus.* Calathi forma patenti lilio ſimilis. Lilium enim ita deſcribit Plin. l. 21. c. 5. *Effigie calathi, reſupinis per ambitum labris.*

47. *Pallentes violas.*] Plin. l. 21. 6. Violas ait alias eſſe purpureas, alias luteas, alias albas : ad albas revocantur pallentes, quas elegit Corydon, ut amantium tinctas colore. Horat. enim l. 3. Od. 10. 14. *Et tinctus viola pallor amantium.*

Papavera.] Papaver, Narciſſus, & Anethum, pulcherrimi pueri fuerunt, qui, juxta Servium, in flores ſuorum nominum converſi ſunt : quos dum offert Corydon, Alexim quaſi admonet, ne ipſe tale aliquid ex amore olim patiatur. De *Narciſſo* quidem nota eſt fabula. Fuit Cephiſi Bœotiæ amnis & Liriopes nymphæ filius : quem prædixerat Tireſias tamdiu victurum, quamdiu à ſui conſpectu abſtineret. Is cum Echûs nymphæ amorem ſpreviſſet, ſuamque in fonte imaginem conſpexiſſet, amore ſui contabuit, & in florem cognominem eſt mutatus. De *Anethi* autem & *Papaveris* metamorphoſi nihil apud veteres legi.

49. *Tum caſia.*] Caſia multiplex. I. Frutex cinnamomo affinis, odorato cortice, *de la canelle.* II. Fiſtula cujus medulla medicinalis eſt, *de la caſſe.* III. Herba coronaria, quam etiam Cneorum ex Hygino Plinius vocat, l. 21. c. 9. Cneorum autem album, *Lavendulam* ; nigrum *Roſmarinum* eſſe putat Dalecampius. De hac tertia ſpecie ſolum hic ſermo eſt.

50. *Vaccinia caltha.*] De *Vacciniis* ſupra v. 18. *Caltha* flos lutei ſive crocei coloris, the Turnſole, quaſi *ſolſequium*, quia, præſertim cum tenerior eſt, ad ſolem inflectitur.

51. *Cana legam, &c.*] Mala intelligit Cydonia ſive Cotonea, Quinces, ut ex canitie & lanugine colligitur : item ex fragmento Petronii, quod ex hoc loco manifeſte expreſſum eſt.

Sordent velleribus hirſuta Cydonia canis,
Sordent hirſutæ munera Caſtaneæ :
Nolo nuces, Amarylli, tuas, nec cerea pruna ;
Ruſticus hæc Corydon munera magna putet.

52. *Caſtaneaſque nuces.*] Nux genus eſt fructuum omnium qui duriore corio muniti ſunt : ſpecies ſunt, avellanæ, amygdalæ, juglandes, caſtaneæ, &c.

53. *Cerea pruna.*] Cerea vel ob mollitiem, ut Horat. de A. P. 163. *Cereus in vitium flecti.* Vel ob colorem croceum, ut in Priapeis, *magiſque cera luteum nova prunum.*

Honos erit huic pomo.] Commendatione accipientis Alexidis : ſicut caſtaneis ob amorem Amaryllidis.

54. *Proxima myrte.*] Myrtus perpetuo virens, Veneri ſacra, vel quia propter odorem accommoda eſt ad delicias : vel quia maris litoribus gaudet, unde & Venus orta. *Proxima* lauro, vel ſitu, vel odore, vel etiam dignitate, quia laureæ coronæ Romæ uſui fuerunt in triumpho, myrteæ in ovatione, quæ minor triumphus erat, in equo, non in curru.

Ruſticus

Agreſtis es, o Corydon, & Alexis non movetur tuis donis : & ſi contendas donis, Iolas non cedet tibi. Heu miſer, quid feci ? immiſi Auſtrum floribus, & apros puris fontibus, imprudens ! ah, ſtulte, quem fugis ? Dii ipſi incoluerunt nemora, & Paris Trojanus. Pallas incolat ipſa urbes quas extruxit : ſylvæ autem placeant nobis præ cæteris rebus. *Ferox leæna ſectatur lupum, lupus ipſe capellam, petulans capella ſectatur cytiſum : te Corydon* ſectatur, *o Alexi : unuſquiſque rapitur ſua voluptate. Vide, en juvenci referunt domum aratra ſublevata jugo : & ſol occidens auget creſcentes umbras : me tamen amor inflammat : nam quis poteſt eſſe finis in amore ? Ah Corydon, Corydon, quænam inſania te occupavit ! Habes in ulmo frondoſa vitem media ex parte reciſam : cur non potius conaris ſaltem texere vimine, aut junco flexili, aliquid* earum rerum, *quarum eget vita ruſtica ? reperies alium Alexim, ſi hic te deſpicit.*

Ruſticus es, Corydon : nec munera curat Alexis :
Nec ſi muneribus certes, concedet Iolas.
Eheu, quid volui miſero mihi ? floribus Auſtrum
Perditus, & liquidis immiſi fontibus apros.
Quem fugis, ah, demens ! habitarunt dii quoq; ſylvas,
Dardaniuſq; Paris. Pallas, quas condidit arces,
Ipſa colat : nobis placeant ante omnia ſylvæ.
Torva leæna lupum ſequitur, lupus ipſe capellam :
Florentem cytiſum ſequitur laſciva capella :
Te Corydon, ô Alexi : trahit ſua quemq; voluptas.
Aſpice : aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci,
Et ſol creſcentes decedens duplicat umbras.
Me tamen urit amor : quis enim modus adſit amori ?
Ah, Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit ?
Semiputata tibi frondoſa vitis in ulmo eſt.
Quin tu aliquid ſaltem potius, quorum indiget uſus,
Viminibus molliq; paras detexere junco ?
Invenies alium, ſi te hic faſtidit, Alexim.

NOTÆ.

56. *Ruſticus es.*] Tria amoris impedimenta ; Corydon ignobilis & ruſticus, Alexis munerum negligens, rivalis Iolas muneribus potentior.

57. *Iolas.*] Forte ab interjectione ἰὼ, quæ modo lætitiam, modo luctum ſignat.

58. *Eheu, quid volui, &c.*] Multiplex explicatio. I. Lud. Vivis : Inanem operam ſumo, fundo carmina ſurdis auribus ; perinde ac ſi flores ventis rapiendos exponerem, aut puram aquam ſuibus proculcandam. II. Nannii : Res meas florentes hoc amore corrupi. Quam ſententiam hic duplici proverbio, ventorum & porcorum, deinde expreſſis verbis exponit : *quæ te dementia cepit ? Semiputata tibi, &c.* III. Abrami : Quænam vox excidit mihi, cum Iolam nominavi, & munerum feci mentionem ? Alexis enim, ſi me audierit, Iolam ditiorem ſane mihi præponet : Perinde igitur feci, ac ſi *floribus auſtrum, &c.*

Auſtrum.] Auſter ſive Notus, ventus à meridie flans, magnos humores colligens, quibus infert floribus & valetudini perniciem.

60. *Dii quoque ſylvas.*] Apollo ſcilicet, cum Admeti gregem pavit, cœlo pulſus ob cædem Cyclopum qui fulmina Jovi fabricaverant, ad occidendum Phaetonta filium Apollinis.

61. *Dardaniſque Paris.*] Priami & Hecubæ filius : à patre expoſitus in ſylvis, quia cum Hecuba facem ardentem parere ſe ſomniaſſet, conjectores reſponderant, infantem, quem in utero geſtabat, Trojani excidii cauſam futurum. Itaque educatus inter paſtores, in agonali certamine, quod ad Trojam celebratur, cum Hectorem viciſſet, & ab eodem irato prope eſſet occidendus, pro ejuſdem fratre agnitus eſt. Cætera paſſim in Æn. *Dardanius.*] Id eſt, Trojanus, à Dardano Electræ Joviſque filio, uno è Trojæ conditoribus.

Pallas, quas, &c.] Pallas, nata è cerebro Jovis, armata & haſtam quaſſans : unde nomen habuit à πάλλω *quatio.* Artium Dea, prima ædificiorum inventrix : & apud Athenienſes conditrix habita ejus arcis, quæ Ἀκρόπολις eſt dicta, quia in ſumma urbis parte poſita erat. De *Cytiſo*, Ecl. I. 79.

66. *Aſpice aratra, &c.*] Colligit animum Corydon, & ex occaſu ſolis, & ceſſatione operum ruſticorum, agnoſcit jacturam temporis & inſaniam amoris ſui. Mox illud quaſi exprobrando ſibi objicit, *Me tamen urit amor : quis enim modus, &c.* Tum negligentiam ſibi ſuam ponit ob oculos : *Semiputata tibi, &c.* Deniq; ad ſaniora conſilia præ deſperatione mentem revocat. *Quin tu aliquid, &c.*

71. *Quorum indiget uſus.*] Quæ poſtulat uſus & conſuetudo quotidiana vitæ ruſticæ : ut ſunt naſſæ, crates, calathi.

72. *Detexere.*] Non minuendi, ſed augendi verbum : eſtq; *perfecte texere.* Sic Plaut. Pſeud. I. 4. 7. *Neq; exordiri primum unde occipias habes, neq; ad detexendam telam certos terminos.*

73. *Alexim.*] Ad exemplum Theoc. εὑρήσεις Γαλάτειαν ἴσως κὴ καλλίον' ἄλλαν. *Invenies Galatcam forte & pulchriorem aliam.* Idyl. 11. 76.

ECLOGA III.

* PALÆMON.

ARGUMENTUM.

EST Amœbæa contentio inter Menalcam & Damœtam, paſtores : ac primo continet jurgia, deinde muſicum certamen, denique judicium Palæmonis de utroque : unde à judice Palæmone nomen habet. Vives allegoricam hanc eclogam putat : & Virgilium, ſub perſona Damœtæ ; poetam ex ejus obtrectatoribus aliquem, ſub perſona Menalcæ agnoſcit.

Amœbæum vero carmen, alternum, *ſive* reciprocum eſt, *ἀμοιβαῖον· hujus lex eſt, ut, qui poſterior dicit, aut majora dicat, quam qui prior, aut certe paria : ſenſu, vel eodem, vel diverſo : alioqui victus habeatur.*

Tempus editæ hujus eclogæ erui poteſt ex his ejuſdem verſibus : Pollio amat noſtram, quamvis ſit ruſtica, muſam : Pierides vitulam lectori paſcite veſtro. Pollio & ipſe facit nova carmina ; paſcite taurum, &c. *Hæc enim tauri & vitulæ mentio facit, ut credam, ſcriptum hoc opus fuiſſe tum, cum Aſinius Pollio miſſus à M. Antonio ad expeditionem Dalmaticam adverſus Parthinos, inde reverſus eſſet victor, & jam triumphi apparatus fierent. Hujus autem pompæ pars erat non ultima deductio taurorum aliarumque victimarum, pendentibus vittis, deauratiſque cornibus ; quæ Jovi Capitolino mactandæ à triumphante offerebantur. Præſcribit igitur poeta bucolicus, ut taurus & vitula ad ſacrificia Pollionis triumphalia ſaginentur : idque præſcribit Muſis ipſis : quia Pollio non ſolum bello, ſed literis etiam & poeſi clarus fuit.* Ecl. 4. in argum, *Porro cum triumphus ille notetur in Faſtis, ad 8. Kal. Nov. A. U. C. 715. ſcripta fuit hæc ecloga circa medium Octobrem illius anni, qui fuit Virgilii 31. deſinens, aut 32. incipiens. Hæc quanquam levis conjectura, non inutilis tamen quibuſdam videbitur.*

NOTÆ.

* PALÆMON.] A verbo παλαίειν, *luctari* : pro quo poetæ dicunt παλαιμονεῖν.

MEN. MENALCAS, DAMOETAS, PALÆMON.

DIC mihi, Damœta, cujum pecus? an Melibœi?
D. Non, verum Ægonis : nuper mihi tradidit [Ægon.
ME. Infelix ô ſemper oves pecus! ipſe Neæram
Dum fovet, ac, ne me ſibi præferat illa, veretur;
Hic alienus oves cuſtos bis mulget in hora : 5

INTERPRETATIO.

MEN. *O Damœta, dic mihi, cujus eſt grex iſte? an Melibœi?* DAM. *Minime, ſed eſt Ægonis : Ægon mihi nuper illum commiſit.* MEN. *O oves, pecudes ſemper infauſtæ! dum Ægon ipſe demulcet Neæram, ac timet ne illa me anteponat ipſi : mercenarius iſte paſtor* Damœtas *exprimit lac ovibus bis ſingulis horis ;*

NOTÆ.

Menalcas.] A μέν-ω, *robur*, vel μένω, *duro, maneo* ; & ἀλκὴ, *auxilium. Damœtas* v. Ecl. 2. 37.

1. *Cujum pecus.*] Antiquum nomen, *cujus, cuja, cujum.* Terent. in Eun. 2. 3. 29. *Virgo cuja eſt!* Plaut. in Curcul. 2. 1. 14. *Cujam vocem audio?* Idem in Rud. 3. 4. 39. *Argentum pro iſtiſce ambabus, cujæ erant domino dedi.*

2. *Ægon.*] Paſtor rivalis Menalcæ in amore Neæræ, & herus Damœtæ. *Ægon* ab αἰὲξ αἰγὸς, *caprus. Neæra.*] à νέαιρα, *ſumen, abdomen. Melibœus*, v. Ecl. 1. ſub initium.

3. *Infelix o ſemper oves pecus.*] Legunt aliqui, *ovis.* Quod Servius peſſime interpretatur : O infelix pecus, ſemper ovis, id eſt, ſemper imbecille futurum : Ramus vero ſic : O ſemper infelix pecus ovium ; ita ut *ovis* in genitivo ſit ſingulari, pro plurali *ovium.* Sed ſinceriſſimi codices habent, *oves :* plano ſenſu : O oves, pecus ſemper infelix! Quare autem *infelix?* & propter paſtorem, qui ut vacet amoribus, curam ejus abjecit ; & propter cuſtodem, à quo exhauritur & expilatur.

Et

Et ſuccus ſubripitur gregi, & lac agnis. DAM. *Memineris tamen iſta cautius eſſe exprobranda viris. Scimus & qui te* corruperint, *hœdis oblique ſpectantibus, & quo in delubro, ſed bonæ Nymphæ riſerunt.* MEN. *Tunc, puto,* riſerunt, *cum viderunt me amputare improba falce arbores, & novas vites Myconis.* DAM. *Vel potius hic prope fagos antiquas, quando rupiſti arcum & ſagittas Daphnidis: quæ tu, maligne Menalca, quando vidiſti data eſſe puero* illi *& invidebas, & periiſſes, niſi damnum aliquod* ipſi *intuliſſes.* MEN. *Quid faciet herus Ægon: ſiquidem* ſervus *furax audet talia* mihi dicere? *Nonne ego te vidi, nequiſſime, dolo furari caprum Damonis, lyciſcâ multum latrante? Et cum clamarem: Quem in locum fugit ille? Tityre, collige gregem: tu delitescebas poſt carecta.* DAM. *An ille, canendo ſuperatus, mihi non reddidiſſet caprum, quem avena mea meruerat cantilenis? ſi ignoras, caper ille erat meus, & ipſe Damon id fatebatur, ſed dicebat ſe non poſſe reddere.* MEN. *Tu illum* viciſti *canendo? an unquam habuiſti avenam cera compactam?*

Et ſuccus pecori, & lac ſubducitur agnis.
DA. Parcius iſta viris tamen objicienda memento.
Novimus & qui te, tranſverſa tuentibus hircis,
Et quo, ſed faciles Nymphæ riſere, ſacello.
ME. Tum, credo, cum me arbuſtum videre Myconis,
Atque mala vites incidere falce novellas.
D. Aut hic ad veteres fagos, quum Daphnidis arcum
Fregiſti & calamos: quæ tu, perverſe Menalca,
Et cum vidiſti puero donata, dolebas;
Et ſi non aliqua nocuiſſes, mortuus eſſes.
ME. Quid domini facient, audent cum talia fures?
Non ego te vidi Damonis, peſſime, caprum
Excipere inſidiis, multum latrante lyciſca?
Et cum clamarem; quo nunc ſe proripit ille?
Tityre, coge pecus: tu poſt carecta latebas.
DA. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula, caprum?
Si neſcis, meus ille caper fuit; & mihi Damon
Ipſe fatebatur, ſed reddere poſſe negabat.
M. Cantando tu illum? aut unquam tibi fiſtula cerâ

NOTÆ.

6. *Et ſuccus pecori, & lac.*] Idem lac qui matribus quidem nativus eſt ſuccus; fœtibus autem, ſive agnis alimentum. Notetur hic defectus ſynalœphæ.

7. *Parcius iſta viris, &c.*] Scito moderatius & cautius ea eſſe exprobranda viris, & pudicis; iis præſertim, qui te mollem & corruptum ſciunt. Servius non inſulſe explicat, & interpungit aliter: *Parcius: iſta viris tamen objicienda memento. Novimus, &c.* hoc eſt: Parce quicquam mihi exprobrare: ſi tamen exprobres, memineris ea eſſe ejuſmodi, quæ viro objici poſſint: at novimus tua ſcelera viro indigna.

8. *Tranſverſa tuentibus hircis.*] Servius *birquis* legit, & *birquos* explicat, angulos oculorum, in quos retorti oculi, libidinem notent. Alii ſimplicius de *hircis* intelligunt, libidinoſis eo uſque animalibus, ut iis etiam dicantur invidere, quos libidini indulgentes viderint: tranſverſa autem tueri invidiæ ſignum eſt.

9. *Sacello.*] Sacellum, locus ſacer numini, parva ædicula: ſæpe, præſertim apud ruſticos, antrum erat. *Nymphæ.*] Vel Dryades, vel Napææ. Nemeſian. Ecl. 2. 20. *Quæ colitis ſylvas Dryades, quæque antra Napææ.*

10. *Tum credo, cum, &c.*] Ironice loquitur, & ſcelus alienum quaſi de ſe narrat; ſed eo vultu & nutu, ut reipſa Damœtas ejus auctor eſſe intelligatur. *Arbuſtum.*] Non arbuſcula eſt, ſed locus arboribus conſitus, præſertim hoc loco ad fulciendas vites, quæ ideo *arbuſtivæ* à Columella dicuntur. Ecl. 1. 40. *Mycon.*] Paſtoris nomen à μυκάω *mugio. Daphnis,* à δαφνὶς *corona laurea.*

17. *Damonis.*] Quaſi δαήμων *peritus.*

18. *Lyciſca.*] Canis ex lupo & cane editus, à λύκος *lupus,* & κύων *canis.*

20. *Carecta.*] Locus ubi multæ ſunt carices. *Carex* planta eſt ex arundineo genere; Sedge. *De Tityro,* Ecl. 1. in argum.

25. *Cantando tu illum.*] Supple *viciſti:* reticentia ad ſubſannationem: ut iſta ad furorem & impetum, Æn. 1. 139. *Quos ego,* ſupple *ſi corripuero.*

Aut unquam tibi, &c.] Negat eum habere fiſtulam illam nobilem, ſeptiforem: non negat habere ignobilem, ſimplicem, atque unius calami, è cicuta, è ſtipula, de quo genere Ecl. 2. 36. Ait enim, *non tu in triviis, &c.*

Juncta fuit? non tu in triviis, indocte, ſolebas 26
Stridenti miſerum ſtipula diſperdere carmen?
DA. Vis ergo inter nos, quid poſſit uterque viciſſim
Experiamur? ego hanc vitulam (ne forte recuſes,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere fœtus) 30
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes. [cum
ME. De grege non auſim quicquam deponere te-
Eſt mihi namque domi pater, eſt injuſta noverca:
Biſque die numerant ambo pecus, alter & hœdos.
Verum, id quod multo tute ipſe fatebere majus, 35
Inſanire libet quoniam tibi, pocula ponam
Fagina, cœlatum divini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili ſuperaddita vitis,

Nonne tu, imperite, ſolebas rauca cicuta ſpargere in plateis miſerabiles cantilenas? DAM. *Viſne igitur* ut *privatim videamus, quid uterque* noſtrum *valeat alterno carmine? ego do pignori hanc juvencam: ne fortaſſe rejicias eam, bis mulgetur, educat lacte geminos vitulos: tu dic quo pignore contendas mecum.* MEN. *De grege non auſim collocare quicquam in ſponſione tecum: habeo enim domi patrem, habeo novercam difficilem: & bis quotidie recenſent uterque gregem, alteruter* vero *hœdos. At, ſiquidem tibi placet ſtultum eſſe, opponam id quod tu ipſe fateberis eſſe longe pretioſius, calices è fago* confectos, *opus inciſum à præſtantiſſimo Alcimedonte: in quibus vimen* hederæ *ſuperadjectum* ope *torni facilis,*

NOTÆ.

26. *In triviis.*] *Bivium, trivium, quadrivium,* locus in quem duæ, tres, quatuorve concurrunt viæ. Ruſtici per trivia ululare certis diebus ſolebant, & flebile aliquid cantillare in honorem Dianæ, ſive Proſerpinæ: idque ad imitationem Cereris, eam à Plutone raptam per trivia cum clamore veſtigantis. Unde Diana dicta *Trivia*; ſive ex illis clamoribus; ſive, ut ait Varro, quod ejus ſimulacrum in triviis apud Græcos poneretur.

29. *Vitulam.*] Proprie *juvencam*, ſiquidem jam fœtus binos enixa eſt. Sic Ecl. 6. 47. Paſiphaen *virginem* vocat, pro muliere quæ jam viro ſit conjuncta.

Ne forte recuſes.] Vel ſenſus eſt: Ne forte recuſes mecum gratis certare, vitulam in pignus depono: ut ſaltem lucri ſpe ad certamen moveaaris. Vel, ne forte, quia vitulam nominavi, pignus quaſi leve rejicias: binos fœtus alit, &c.

30. *Ad mulctram.*] *Mulctram, mulctrum, mulctrale,* vas ruſticum excipiendo lacti comparatum: *Mulctra* etiam dicitur pro ipſa actione mulgendi.

34. *Biſque die, &c.*] I. Servius ſic explicat, ut *alter* ad novercam referatur: & ſic recenſio totius pecoris videatur uni patri attribui. Male, tum quia *ambo* pecus numerant, ergo non ſolus pater: tum quia *alter* ad maſculinum genus pertinet, ergo non ad novercam. II. Cerdanus ſic: Ambo pecus numerant; *alter*, id eſt, pater, ſeorſum hœdos. III. Nannius vero, quem ſequimur, ſic: Ambo pecus, id eſt, matres numerant: *alter*, id eſt alteruter, hœdos, id eſt fœtus, eo quod ad majorem numerum bini cuſtodes adhibendi ſint; ad minorem unus ſufficiat.

36. *Inſanire.*] Mecum certando, qui te multo doctior ſum.

37. *Fagina.*] Vaſa è fago, of Beech, juxta Plin. 16. 38. fuere aliquando in honore, & in uſu ſacrorum: recenſentur tamen à poëtis in pauperum ſupellectili. Ovid. Faſt. 5. 522. *Terra rubens, crater, pocula, fagus erat.*

37. *Cœlatum.*] Impreſſum, inciſum, per cavitatem exſculptum, à κοῖλον *cavum*: unde & cœli nomen per æ ſcribendum: ſive pro ſuperiore illa & concava mundi parte, ſive pro ſcalpro ſumatur.

Alcimedontis.] Sculptoris nomen ab ἀλκὴ *auxilium* & μηδέω *rego, curo*: nomen heroi, quam ſculptori, aptius.

38. *Lenta quibus, &c.*] Salmaſius & Cerdanus duplicem hic artem agnoſcunt, tornaturam & cœlaturam: aiunt quippe, vitem, corymbos, hominum figuras torno fieri non poſſe, quo ligna teruntur tantum & lævigantur, ſed ſolius cœli ſive ſcalpri opus eſſe, quo ſive ligna, ſive metalla inciduntur & excavantur. Hi locum iſtum ita explicant, ut velint *quibus* eſſe ablativus caſus, *torno* dativi, hoc pacto: *in quibus lenta vitis per cœlaturam addita eſt torno, ſive materiæ jam tornatæ.* Ego I. vix putem *tornum* pro materia tornata, Latine dici. II. Video, *toreumata*, quæ proprie in veteribus gloſſ. exponuntur, *opera torno raſa*, ſumi promiſcue à probatiſſimis ſcriptoribus pro cœlato opere: cujuſmodi ſunt calices, crateres, ſigna hominum ac ferarum exeuntia extantiaque. Sic Martialis l. 4. 39. *Solus Phidiaci toreuma cœli.* Sic Cicero frequenter in Verr. eodem ſenſu. III. Plinius l. 34. 8. artis toreutices inventorem memorat Phidiam, conſummatorem Polycletum: quos ſculptores ac ſtatuarios, non ſolum tornatores fuiſſe conſtat. Unde exiſtimo, licet exacte tornus à cœlo, & ſcalpro diſtinguatur; uſu tamen eſſe factum, ut promiſcue haberentur. Favet inſuper etymon, *tornus* enim à τορέω, vel τύρω, τέτορα, *tero, trivi.* Teritur autem materia non ſolum cum verſando raditur, ſed & cum repetita ſcalpri impreſſione inciditur,

Diffuſos

implicat frondibus *hederæ pallidæ corymbos* ſuos *diſperſos. In medio duæ* ſunt *effigies, Conon: & quis fuit alter, qui virga diſtinxit populis totum mundum, & tempora quæ eſſent apta meſſori, quæ curvo aratori? Neque adhuc illos* calices *attigi labiis, ſed ſervo abditos.* DAM. *Mihi quoque idem Alcimedon fabricavit duos calices, & circum ambiit anſas acantho flexili, & locavit in medio Orpheum & arbores ſequentes. Neque adhuc illos attigi labiis, ſed ſervo abditos. Si* tamen *ad juvencam reſpicies, non eſt cur æſtimes calices.* MEN. *Nullatenus hodie evitabis* certamen: *deſcendam ad quaſcunque conditiones* me *adduxeris.*

Diffuſos hedera veſtit pallente corymbos.
In medio duo ſigna, Conon: & quis fuit alter,
Deſcripſit radio totum qui gentibus orbem,
Tempora quæ meſſor, quæ curvus arator haberet?
Necdum illis labra admovi, ſed condita ſervo.
DA. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
Et molli circum eſt anſas amplexus acantho:
Orpheaq; in medio poſuit, ſylvaſque ſequentes.
Necdum illis labra admovi, ſed condita ſervo.
Si ad vitulam ſpectes, nihil eſt quod pocula laudes.
M. Nunquam hodie effugies: veniam quocunq; [vocâris.

NOTÆ.

31. *Torno facili.*] I. *Facile* alii explicant, *rude*, & facili nec longiori opera elaboratum. II. Alii *verſatile*, quemadmodum Virg. Æn. 8. 310. *Facileſque oculos fert omnia circum.* III. Alii, *facile obſequens*, & ad ligni teneritudinem referunt, quemadmodum Tibul. l. 1. 1. 40. *Pocula de facili compoſuitque luto.*

39. *Diffuſos hedera.*] Multi vitem & hederam hic implexas fuiſſe volunt. Ego cum Nannio ſolam hic hederam agnoſco; vitemq; accipio pro ipſo hederæ vimine, quod *viticula* vocatur à Plinio; hederam vero pro foliis, hoc ſenſu: vimen hederaceum implicat foliis pallentibus corymbos ſuos. *Hedera.*] Ivy. Ideo poculis inſculpta, quia Baccho ſacra.

Corymbos.] Κόρυμβος. Iſidoro eſt annulus in hedera, quo proxima quæque comprehendit atque alligat: ſed Plinio, eſt racemus hederæ in orbem circumactus. Corymbus primo appellatus eſt ſubrectio quædam & ſuggeſtus capillorum in Atticorum capite: quare derivat Voſſius à κάρα *caput*, unde & κόρυς *galea*.

40. *Conon.*] Non dux ille celebris Athenienſium, ſed nobilis Mathematicus, patria Samius, qui in gratiam Ptolemæi Euergetæ Ægypti regis, comam Berenices ejus conjugis inter ſydera finxit eſſe relatam: ut habet Callimachus in epigr. quod à Catullo redditum extat. Æqualis & amicus fuit Archimedis: immo, ut opinatur Pomponius, etiam in Mathemat. magiſter.

Et quis fuit alter, &c.] Oblitus paſtor Mathematici alterius, ſeipſum interrogat; & non occurrente nomine, perſonam deſcribit ab operibus, iis maxime, quæ ad agreſtem uſum pertinent: qualis eſt diviſio temporum ſationis & arationis. *Alter* autem ille, vel Aratus eſt, poeta Solenſis, qui ſcripſit Græce *Phænomena* ſive motum ſitumque ſtellarum: quo quidem opere ſic Romani delectati ſunt, ut illud Cicero adoleſcens, Claudius item, & Germanicus, Latinum reddiderint. Vel Heſiodus eſt, poeta ex Aſcra Bœotiæ oppidulo, qui inter alia ſcripſit *Opera & dies*, ſive *Georgica*. Vel denique probabilius Archimedes, Cononis vel diſcipulus, vel ſaltem amicus, celebris ante alios Mathematicus, & bellicarum machinarum inventor: qui in expugnatione Syracuſarum, ab ignoto Marcelli victoris milite interfectus eſt, cum figuras in arena deſcriberet.

41. *Radio.*] Radius hic virga eſt, ſive baculus mathematicus, quo variæ cœli terrarumque partes aſſignantur, & figuræ in arena deſcribuntur.

45. *Acantho.*] Herba eſt acanthus longo latoque & flexuoſo folio, Bearsfoot, capitulis columnarum, in ordine Corinthio, adhiberi ſolita ad ornatum: unde Romanis *Marmoraria* dicta eſt, auctore Fuſchio.

46. *Orpheaque.*] Orpheus Thrax, Apollinis & Calliopes filius: lyram à patre, aut à Mercurio acceptam ita ſuaviter impellebat, ut fluminum ſiſtere curſus, & ſylvas feraſque trahere dictus ſit. Ejus cum Eurydice amores, profectionem ad inferos, & mortem lege Georg. 4. 454.

49. *Nunquam hodie effugies, &c.*] Depoſuerat juvencam; negaverat Menalcas ſe ob patris metum poſſe juvencam deponere, & pocula obtulerat: hærebat tamen in ſponſione juvencæ Damœtas, *Si ad vitulam ſpectes, nihil eſt, &c.* atque adeo videbatur certamen ſubterfugere, quod hac ſponſione admitti à Menalca non poterat. Ergo Menalcas, ne adverſarius effugiat, admittit juvencæ conditionem, depoſito, per ſpem victoriæ, patris & novercæ metu. *Veniam quocunque vocâris.* Unde arbiter Palæmon de præmio deinde judicium ferens, nullam poculorum, ſed juvencæ duntaxat mentionem facit, *Et vitulâ tu dignus, & hic.*

Audiat

Audiat hæc tantum vel qui venit, ecce, Palæmon:
Efficiam posthac ne quenquam voce lacessas. 51
D. Quin age, si quid habes; in me mora non erit ulla:
Nec quenquam fugio: tantum, vicine Palæmon,
Sensibus hæc imis, res est non parva, reponas. [herba:
PAL. Dicite: quandoquidem in molli consedimus
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos: 56
Nunc frondent sylvæ, nunc formosissimus annus.
Incipe, Damœta: tu deinde sequêre Menalca.
Alternis dicetis: amant alterna Camenæ. [na:
DA. Ab Jove principium, Musæ: Jovis omnia ple-
Ille colit terras, illi mea carmina curæ. 61
ME. Et me Phœbus amat: Phœbo sua semper apud
Munera sunt, lauri, & suave rubens hyacinthus. [me

tantummodo, idem ille qui venit, ea audiat; en Palæmon: Faciam ne deinceps ullum provoces cantu. DAM. *Ergo age, si habes aliquid; ego nullo modo morabor: neque recuso ullum judicem. Unum precor, o Palæmon* mi *vicine: id penitus defige animo, res est non levis.* PAL. *Canite, siquidem sedimus in tenero gramine; & nunc omnis arbor, nunc omnis campus parit: nunc nemora virescunt, nunc annus pulcherrimus* est. *Incipe, o Damœta; tu deinde succedes, o Menalca: canetis vicissim, vicissitudo placet Musis.* DAM. *A Jove ducamus initium, o Musæ: omnia plena* sunt *Jove: ille fœcundat ter-*

ras, ille curat meos versus. MEN. *Phœbus quoque me amat: sunt semper apud me dona* sacra *Phœbi, lauri, & hyacinthus suaviter purpurascens.*

NOTÆ.

56. *Audiat hæc tantum.*] Adsumus hic uterque, adsunt pignora, deest tantum judex: audiat ille qui venit. *Vel qui venit.*] Menalcas, viso eminus pastore, necdum inspecto vultu, hujus se subjicit arbitrio, quicunque tandem ille sit: inest quippe ea vis huic voci, *vel qui venit.* Mox agnito Palæmone, ipsum nomine compellat, & æmulum audacius alloquitur, *efficiam posthac ne, &c.*

59. *Camenæ.*] Musæ: prius dictæ *Carmenæ & Casmenæ*, ex Varr. Radix, *carmen*, quod prius dictum est, *casmen*: sicut *arbor, arena, janitor*, prius *arbos, asena, janitos*, ex eodem Varr. Unde errant qui scribunt *Camœnæ*, & deducunt à *cantu amœno.*

60. *Ab Jove principium, Musæ.*] Ex illo Theocriti, ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα, καὶ εἰς Δία λήγετε, μῶσαι, *à Jove incipiamus, & in Jovem definite, o Musæ!* Idyl. 17. 1. Unde male quidam hic legunt *Musæ* in genitivo; quasi esset, *Ab Jove principium Musæ*, id est, carminis. *Jovis omnia plena.*] Tum quia Deorum ille princeps, & rerum omnium anima: tum quia Jovis nomen aëri tributum est undique diffuso, G. 2. 325. *Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther Conjugis in gremium lætæ descendit, & omnes Magnus alit magno commixtus corpore fœtus.*

Musæ.] Jovis & Mnemosynes filiæ novem, artium præsides: Calliope, Clio, Erato, Thalia, Melpomene, Terpsichore, Euterpe, Polyhymnia, Urania: natæ in Pieria regione Macedoniæ: sedem habere dicuntur in Helicone Bœotiæ, & Parnasso Phocidis, montibus inter se vicinis.

62. *Phœbus.*] Idem qui Apollo & Sol, Jovis & Latonæ filius, eodem partu cum Diana editus in insula Delo, medicinæ repertor: divinationis, musicæ, & poëseos Deus. Phœbus dictus quasi φάος βίος, *lumen vitæ.*

62. *Sua semper apud me munera.*] Sacra munera Phœbo, laurus & hyacinthus: de *lauro* quidem, Ecl. 2. 54. *Hyacinthus* flos ortus è vulnere pueri cognominis, qui Zephyro & Apollini cum placeret, & aliquando disco luderet cum Apolline, Zephyri invidia inter ludendum periit; disco, quem Apollo libraverat, in pueri caput maligne deflexo. Quis autem ille sit quæritur. Certe non is est, qui vulgo sic nominatur, cœruleus totus, & absque ullis literarum notis. Certissime is est, qui Græcis ξίφις vel ξύφις dicitur, hoc est, *acutus.* Latinis autem, *gladiolus*, ob acutorum utrimque longorumque foliorum cum gladio similitudinem: Anglice vero gladder; & communi Græcis, Latinis, Gallisque vocabulo, *Iris*; vel ob colorum diversitatem, vel deformato nomine à ξίφις. Hoc multis probat Salmasius in Solin. p. 1224. I. Ex Columella l. 9. 4. *Cœlestis nominis hyacinthus*, non *numinis*, ut multi habent codices: quid porro cœleste nomen, nisi *Iris*? II. Ex Palladio, l. 1. 37. *Hyacinthus, qui Iris, vel gladiolus*, dicitur. III. Gladiolus habet in folio discurrentes lineas, quæ multa A, & multa I, confuse saltem exprimunt: at hyacinthus, *ai ai flos habet inscriptum.* Ovid. Met. 10. 215. IV. Gladiolus magnitudine & specie accedit ad lilium: at hyacinthus, *formamque capit quam lilia, si non purpureus color his, argenteus esset in illis.* Ovid. Met. 10. 212. V. Gladiolus purpureus est; unde & ferrugineus, & niger & rubens, ut explicuimus Ecl. 2. 18. Qui omnes colores tribuuntur hyacintho à poetis. Reliqua infra, v. 107.

DAM. *Galatea, jocoſa puella, me ferit malo, & fugit ad ſalices, & optat ſe videri* à me *priuſquam* fugiat. MEN. *Amyntas vero, meus amor, ſe ſponte exhibet mihi:* ita *ut jam Delia* ipſa *non ſit familiarior canibus meis.* DAM. *Dona* jam *parata ſunt amicæ meæ: nam obſervavi ipſe locum, in quo palumbes aereæ nidificaverunt.* MEN. *Miſi Amyntæ decem mala flava electa ex arbore ſylveſtri: quod* unum *potui* facere: *cras mittam* totidem *alia.* DAM. *O quoties, & quæ* verba *mihi dixit Galatea! O venti, ferte ad aures Deorum aliquam* eorum *partem.* MEN. *Quid prodeſt mihi, ô Amynta, quod tu me non aſpernaris animo, ſi ego ſervo retia, dum tu apros inſequeris?*

DAM. Malo me Galatea petit, laſciva puella:
Et fugit ad ſalices, & ſe cupit ante videri.
MEN. At mihi ſeſe offert ultro meus ignis Amyn-
Notior ut jam ſit canibus non Delia noſtris. [tas:
DA. Parta meæ Veneri ſunt munera: namq; notavi
Ipſe locum, aëreæ quo congeſſere palumbes.
ME. Quod potui, puero ſylveſtri ex arbore lecta
Aurea mala decem miſi: cras altera mittam.
DAM. O quoties, & quæ nobis Galatea locuta eſt!
Partem aliquam, venti, divûm referatis ad aures.
M. Quid prodeſt, quod me ipſe animo non ſpernis,
Si, dum tu ſectaris apros, ego retia ſervo? [Amynta,
DA. Phyllida mitte mihi, meus eſt natalis, Iola.
Cum faciam vitulâ pro frugibus, ipſe venito. [flevit:
ME. Phyllida amo ante alias: nam me diſcedere
Et longum; formoſe, vale, vale, inquit, Iola.

DAM. *O Iola, mitte ad me Phyllida, meus eſt* dies *natalis. Quando immolabo vitulam pro terræ frugibus, tu ipſe veni.* MEN. *O Iola, diligo Phyllida præ aliis, me enim abeunte ploravit, & diu, dixit, vale, vale, ô formoſe.*

NOTÆ.

67. *Delia.*] Diana, Luna, venationis Dea, cujus in tutela canes: Latonæ filia: ſoror Phœbi, Delia dicta, ut ille Delius; vel quod luce ſua omnia δῆλα, id eſt, *manifeſta*, faciant; vel ab inſula Delo: quæ cum antea lateret, aut juxta alios erraret mari, Latonæ locum ad partum quærenti, ſubito emerſit, & ſeſe obtulit: unde in præmium affixa eſt uni loco, & conſpicua deinceps ac ſtabilis facta: dicta Delos quaſi δῆλος, *manifeſta.* Tamen hic *Delia* forte non Dea, ſed Menalcæ famula, ex inſula Delo: cui ſane multo quam Deæ convenit magis illa cum canibus familiaritas. De *Amynta* Ecl. 2. 35.

68. *Meæ Veneri.*] Amatorum blanditiæ: amicas Veneres vocant. Lucret. 4. 1178. *Nec Veneres noſtras hoc fallit.* Mariti autem, uxores ſuas Junones; uxores viciſſim, maritos Joves appellant. Plaut. in Caſ. 2. 3. 14. *Eja mea Juno, non decet te eſſe jam triſtem tuo Jovi.*

69. *Aëreæ quo, &c.*] Palumbes, **Wood-Pigeons**: Veneri ſacræ, cujus trahendo curru addicuntur. *Aëreæ.*] Vel quia aërei ſunt coloris, inquit Servius, & *liviæ* appellantur; vel potius, quia editis in arboribus nidificant. *Congeſſere.*] Accumulavere feſtucas, floccos, alia id genus: quæ Plautus in Rud. 3. 6. 51. *nidamenta* nuncupat.

73. *Divûm referatis ad aures.*] Vel quia ineſt his verbis tanta ſuavitas, ut beatiſſimos Deos beare poſſint; vel ut Dii teſtes ſint promiſſorum Galateæ.

74. *Quid prodeſt, quod, &c.*] Damœtas oſtendit antea gaudium ſuum de colloquiis cum amica præſente. Nunc Menalcas majori amoris teſtimonio dolorem ſuum teſtatur, primo de amici abſentia: ſecundo de ejuſdem periculo; *ſectaris apros:* tertio de ſua ſecuritate, *ego retia ſervo.* In quo ſic hæret, ut Amyntæ amorem inutilem putet, niſi ſocietatem pariat etiam periculorum.

76. *Phyllida, &c. Iola, &c.*] Iolas paſtor, ab interjectione ἰὼ *heu.* Iolæ famula *Phyllis*, communis amica Damœtæ & Menalcæ; à φύλλον *folium.*

76. *Meus eſt natalis.*] Natali in ſacrificio licebat voluptati indulgere: non item in ambarvali, quod pro terræ frugibus Cereri offerebatur; ter ducta circum agros, aut agna, aut vitula immolata. Unde puella invitatur ad natale; ſolus paſtor ad ambarvale. De ambarvali, G. 1. 345.

77. *Cum faciam vitula.*] *Facere* & *operari* ſine addito, eſt *ſacra facere, ſacris operari.* Et *facere vitula*, eſt *ſacra facere ex vitula.*

79. *Vale, inquit, Iola.*] Illa vox *Iola*, non eſt Phyllidis ad Iolam, cui vale dicat; ſed Menalcæ ad Iolam. Ut enim Damœtas compellaverat prius Iolam: *O Iola, mitte mihi Phyllida:* Ita nunc Menalcas eundem compellat: *O Iola, amo Phyllida, nam dixit mihi longum vale.*

DA.

DA. Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti: nobis Amaryllidis iræ.
M. Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hœdis,
Lenta ſalix fœto pecori: mihi ſolus Amyntas.
D. Pollio amat noſtram, quamvis eſt ruſtica, Muſam.
Pierides, vitulam lectori paſcite veſtro.
M. Pollio & ipſe facit nova carmina: paſcite taurum,
Jam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.
D. Qui te, Pollio, amat, veniat quo te quoq; gaudet:
Mella fluant illi, ferat & rubus aſper amomum.
M. Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi:
Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.
D. Qui legitis flores, & humi naſcentia fraga,
Frigidus, ô pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.
M. Parcite oves nimium procedere: non bene ripæ
Creditur: ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat.

DA. *Lupus funeſta res eſt gregibus, pluvia ſegetibus maturis, venti arboribus: nobis ira Amaryllidis.* MEN. *Humor grata res eſt* teneris *ſegetibus, arbutus hœdis* à lacte *depulſis, ſalix flexilis gregi prægnanti: mihi ſolus Amyntas.* DAM. *Pollio diligit mea carmina, licet ſint agreſtia: ô muſæ, nutrite juvencam* Pollioni, *qui vos legit.* MEN. *Ipſe etiam Pollio componit noves verſus: nutrite* illi *taurum, qui jam cornibus feriat, & ſpargat arenam calcibus.* DAM. *Quiſquis te diligit, ô Pollio, perveniat* ad ea, *ad quæ lætatur te quoque perveniſſe: illi mel fluat, & vepres rigidi producant amomum.* MEN. *Quiſquis non odit Bavium, amet tuos verſus, ô Mævi! idemque ſubliget jugo vulpes, & exprimat lac ex hircis.* DAM. *O pueri, qui colligitis flores, & fraga naſcentia humi, hinc fugite: ſerpens lethalis occultus eſt ſub gramine.* MEN. *O oves, abſtinete longius ire, non tuto ſiditur ripæ: ipſe aries ſiccat adhuc villos.*

NOTÆ.

81. *Amaryllidis iræ.*] Cum videat Damœtas Menalcam in amore Phyllidis rivalem ſibi obſtare, imo præferri; ad alium amorem deflectit, & jam Amaryllidi dicit blanditias. De nomine *Amaryllidis* Ecl. 1. 31.

82. *Arbutus.*] Arbor foliis lauro affinibus, ſed raris, the Strawberry-tree: in deliciis ejus umbra fuit apud antiq. Hor. Od. l. 1. 1. 21. *Nunc viridi membra ſub arbuto ſtratus.* Fructus profert inſtar ceraſorum, aut fragorum, cum aliqua dulcedine aſperos: Vocantur à Plinio *unedones*; quod, inquit, plures edi non poſſint propter aſperitatem: à Virgilio *arbuta.* G. 1. 148. *Cum jam glandes, atque arbuta ſacræ deficerent ſylvæ.* Et G. 2. 520. *Dant arbuta ſylvæ.*

83. *Mihi ſolus Amyntas.*] Ut oſtendat Menalcas, quidquid à ſe de luctu Phyllidis, deque ſuo in eam amore dictum eſt, per jocum dictum eſſe, quo Damœtam aliqua invidia ſtimularet: nunc ultro profitetur ſe præter Amyntam, amare neminem.

85. *Pierides.*] Muſæ novem, de quibus v. 60. Sic dictæ, vel à Pierio Theſſaliæ monte, ubi ex Jove & Mnemoſyne natæ dicuntur: vel ex victoria, in Pieri Macedonis novem filias relata; quæ Muſas auſæ ad cantum provocare, & ab iiſdem ſuperatæ, totidem in picas ab iis mutatæ ſunt.

86. *Pollio & ipſe.*] Quis fuerit, fuſe habetur in argum. Ecl. 4. pervenit ad ſummam oratoris, hiſtorici, & poëtæ laudem; ad conſulatum anno U. C. 714. ad triumphum anno 715. E quibus laudibus poëticam ſolam hoc loco ei tribuit aperte Virgilius: *Pollio & ipſe facit nova carmina:* cæteros honores, ut paſtoritiis modulis graviores, tantum innuit his vocibus: *veniat quo te quoque gaudet:* nempe ad conſulatum & triumphum.

89. *Mella fluant illi, &c.*] Vota ſunt ejus in gratiam, quicunque Pollionem amaverit.

Amomum.] Parvus eſt frutex, magni inter aromata nominis, ex ligno ſeſe convolvens in racemi modum: aureo colore, flore exiguo, ceu violæ albæ; ligno ſubrufo & valde odorato: in Aſſyria, Armenia, Ponto, & Media optimum. Ita fere à Dioſcoride deſcribitur. Plerique tamen ab ea deſcriptione diſſentiunt.

90. *Qui Bavium non odit, &c.*] Bavius & Mævius, poëtæ peſſimi, Virgilio pariter & Horatio infeſti. Imprecatio eſt reſpondens è contrario votis Damœtæ pro Pollione; ſi quis non odit Bavium, ita ſtultus fiat, ut & amet Mævium, & jugo ſuppenat vulpes.

94. *Parcite oves, &c.*] Senſus eſt, juxta Servium & Farnabium: O pueri, cavete ne oves longius procedant; quod durius & abſq; exemplo eſt. Noſtra interpretatio tum nititur exemplis, eſt enim apud Catul. in Argon. 146. *Nil metuunt jurare, nihil promittere parcunt:* tum conformis eſt Theocritæo exemplo, Idyl. 5. 100. στῖτ' ἀπὸ τᾶς κοτίνω ταὶ μηκάδες, ὦδε νέμεσθε, &c. *diſcedite ab oleaſtro, capellæ, hic paſcite.*

Non bene ripæ Creditur.] Quia periculum eſt, ne vel oves lapſæ in profluentem rapiantur, vel ripa ipſa, fluctuum allapſu ſubtus exeſa, ruinam faciat.

DAM. *O Tityre, remove à fluvio paſcentes capellas : ego purgabo* eas *omnes in fonte, cum erit opportunum.* MEN. *O pueri, colligite oves* in ovile : *ſi vis caloris corruperit lac, ut ante paucos dies, incaſſum prememus mammas manibus.* DAM. *Heu quam macilentos habeo tauros in fertili agro! idem amor perdit gregem, & dominum gregis.* MEN. *Non certe amor* id *importat his* ovibus meis : tamen *vix ſtant oſſibus. Neſcio quis oculus corrumpit mihi juniores agnos.*

DAM. Tityre, paſcentes à flumine reice capellas :
Ipſe, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.
MEN. Cogite oves, pueri : ſi lac præceperit æſtus,
Ut nuper, fruſtra preſſabimus ubera palmis.
D. Eheu, quam pingui macer eſt mihi taurus in arvo!
Idem amor exitium pecori eſt, pecoriſq; magiſtro.
M. His certe neq; amor cauſa eſt; vix oſſibus hærent.
Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.
D. Dic quibus in terris, & eris mihi māgnus Apollo,
Tres pateat cœli ſpatium non amplius ulnas.
ME. Dic quibus in terris inſcripti nomina regum

DAM. *Dic qua in regione, cœli ſpatium apertum ſit ulnis non pluſquam tribus, & eris mihi magnus vates.* MEN. *Dic qua in regione oriantur flores notati regum nominibus.*

NOTÆ.

96. *Reice capellas.*] Eſt hic primo ſyncope, *rejice* in *re-ice* ; tum contractio geminæ vocalis brevis in diphthongum longam ; *re-ice*, in *reice.* Sic *eicit* pro *ejicit*, apud Lucret. l. 3. 891. *Næ radicitus è vita ſe tollit & eicit.*

98. *Si lac præceperit æſtus.*] Vel exſiccaverit ; vel ita corruperit ut vaneſcat, & nimis liqueſcat.

100. *In arvo.*] Alii legunt in *ervo. Ervum* autem, the bitter Vetch, leguminis genus eſt, piſi affine, bobus ſaginandis utile.

101. *Pecoriſque magiſtro.*] Damœtæ mercenario pecoris cuſtodi, qui dum amat Phyllida, Galateam, Amaryllida, videtur pecus è tam multiplici magiſtri ſolicitudine maciem contrahere.

103. *Oculus mihi faſcinat agnos.*] *Faſcinum* ſpecies incantationis, ſic dictum, I. Vel à faſciis, ſive liciis & filis, quibus ad illigandos & incantandos homines magicis in ſacris utebantur, de quo more Ecl. 8. 74. II. Vel à fando, ut vult Feſtus ; quia verbis, ac præſertim laudatione immodica, perficiebatur : de qua ſpecie Ecl. 7. 27. III. Vel ut probat Voſſius in Etym. à *βασκάινειν invidere* ; quod eſt, quaſi *φάεσι κλάινειν oculis occidere*, quia oculorum intuitu præcipue fit faſcinatio : cum ſcilicet maligni ſpiritus, ex invido aut male affecto pectore emiſſi per oculos aërem circumfuſum inficiunt ; idemque ſic infectus aer eos inficit, in quos, vel ore, vel oculis, vel naribus commeat. Ita fere Heliod. Æthiop. l. 3. Junioribus vero, utpote tenerioris naturæ, ſæpius faſcinum adhæreſcit.

104. *Dic quibus in terris, &c.*] Uterque, quaſi de victoria deſperans, ad ænigmata confugit.

Apollo.] Vatum Deus, de quo ſupra v. 62. Cur ſic appelletur, docet Macrob. Saturn. l. 1. 17. 1. Quia radios *ἀεὶ πάλλει*, id eſt, *ſemper vibrat.* II. Quia radiorum vi morbos frequenter excitat, quibus mortales *ἀπολλύει*, id eſt, *enecat.* III. Quia caloris benignitate morbos omnes *ἀπελαύνει*, id eſt, *fugat.* IV. Quia *ἀναπολεῖ*, id eſt, *inter utrumque mundi polum vertitur.* V. Quia unus eſt, non multiplex : idem enim aliquando eſt atque Sol. Ab *α* privativo, & *πολλοὶ multi.*

105. *Tres pateat, &c.*] Ænigma difficile, in quo Virgilium crucem fixiſſe Grammaticis refert Servius ex Aſconio, qui hoc ipſum è Virgilio audiſſe ſe profeſſus eſt. Servius interpretatur, I. De Cœlio quodam Mantuano : qui dilapidato patrimonio ſepulchrum ſibi duntaxat trium ulnarum, ſeu pedum ſex, reſervaverat ; idq; mire placet Salmaſio in Solin. p. 1222. II. De Syene urbe in confinio Ægypti & Æthiopiæ, ſub tropico Cancri : quem locum in recto lumine ſol irradiare putabatur, medio ſolſtitii die ; ut ne altiſſimo quidem in puteo, eam in rem à philoſophis effoſſo, umbram ullam efficeret. III. Alii de Ajacis clypeo, qui cœli figuram præferebat, eratque trium ulnarum, id eſt, trium cubitorum : ſic enim aliquando ulna ſumitur, ut oſtendit Voſſius in Etym. IV. Alii de ſpecu in Sicilia, ubi rapta fertur à Plutone Proſerpina. V. Ciacconius & Cerdanus de foſſa quadam Romæ in comitio facta more Etruſcorum : quæ mundus dicebatur, & toto anno claudi ſolita, patebat certis duntaxat diebus tribus : hi autem *cœlum* pro mundo accipiunt, ulnas tres, pro diebus tribus. VI. Pomponius de Cœlo quodam, cujus ſtatua trium duntaxat eſſet cubitorum. VII. Alciatus de clibano, cujus oſtium ad ulnas tres apertum ſit. VIII. Alii de quolibet puteo : in quem qui deſcenderit, ſpatium cœli tantum conſpiciat, quantum putei latitudo permiſerit. Elige.

Naſcantur flores : & Phyllida ſolus habeto. [tes :
PAL. Non noſtrum inter vos tantas componere li-
Et vitulâ tu dignus, & hic : & quiſquis amores
Aut mĕtuet dulces, aut experietur amaros.
Claudite jam rivos, pueri : ſat prata biberunt.

& poſſidebis ſolus Phyllida. PAL. *Non meum eſt dirimere tantam contentionem inter vos : Tu mereris vitulam, & hic quoque : & quicunque aut diffidet amoribus proſperis, aut experietur triſtes. Nunc obſtruite rivos, o juvenes : prata ſatis irrigata ſunt.*

NOTÆ.

107. *Naſcantur flores, &c.*] Cerdanus explicat de argenteo nummo qui extat, cujus altera pars Auguſti effigiem cum his verbis, *Auguſtus Cæſar* ; altera florem præfert, cum hoc elogio, *Lucius Aquilius Florus triumvir.* Sed non advertit vir doctiſſimus, Auguſti cognomen Octaviano non tributum eſſe niſi anno U. C. 727. Virgilii 43. Octavio VII. & Agrippa III. Coſſ. ut habet Cenſorinus. Edita autem ſunt Bucolica, anno Virgilii circiter 32. Igitur ad vulgarem & paſtoralem ſenſum confugio, qui eſt de hyacintho flore, in quem Hyacinthus primum, Phœbo dilectus puer ; tum Ajax Græcorum poſt Achillem fortiſſimus, mutati ſunt. Videntur enim in illo ſcriptæ quodammodo literæ αι, quæ primæ ſunt in Ajace ; &, ſi retrorſum legantur, primæ etiam aliquo modo in Hyacintho, ſi, ut vult Nannius, per j non per y, ſcribatur, contra communem Græciæ totius fidem. Atque illa difficultas Hyacinthi nominis Ovidium movit, ut floris illius literas ad Ajacis quidem nomen referret ; ad Apollinis vero gemitus, mortem Hyacinthi deplorantis. Quippe αι gemitum notat, unde eſt ἀιάζω *gemo.* Ita Met. 10. 215. *Ipſe ſuos gemitus foliis inſcripſit, & ai ai flos habet inſcriptum.* Tum l. 13. 397. *Littera communis mediis, pueroque, virœque Inſcripta eſt foliis ; hæc nominis, illa querelæ. Ajax* porro & *Hyacinthus*, non reges, ſed regum filii fuere : Ajax quidem Telamonis, Hyacinthus Amyclarum regis. Reges tamen vocat Virgilius eo more, quo Laviniam & Ariadnem reginas alibi vocavit.

109. *Et quiſquis amores Aut, &c.*] Non uni digni eſtis vitula pro præmio, ſed etiam quicumque vobis ſimiles ita belle expriment affectus amantum : ſive ejus qui felix in amore felicitati ſuæ diffidit, qualis Menalcas : *Dulce ſatis humor, &c. Quid prodeſt, ſi me, &c.* ſive ejus qui amaritiem in amore experitur, qualis Damœtas : *Triſte lupus ſtabulis, &c. nobis Amaryllidis iræ.*

111. *Claudite jam, &c.*] Allegoria eſt. Jam cantare deſinite : ſatis enim aures noſtræ cantu veſtro delectatæ ſunt, quemadmodum aquarum humore prata reficiuntur.

ECLOGA IV.

* POLLIO.

ARGUMENTUM.

CONFECTO bello Perufino, de quo dictum eſt in argum. Ecl. 1. M. Antonius multis de cauſis infenſus Octaviano, cum ingenti exercitu venerat in Italiam. Reconciliati tamen circa Brunduſium, adminiſtris L. Cocceio communi amico, & ex parte Octaviani, Mœcenate : ex parte Antonii Aſinio Pollione, tum conſule, ambo cum ovationis honore Romam ingreſſi ſunt. Sed paucis poſt diebus, cum Sext. Pompeius, Magni filius, occupata Sicilia commeatum intercluderet, ideoque Roma fame premeretur, Octavianus & Antonius, lapidibus palam appetiti à populo, coacti ſunt pacem cum Sext. Pompeio componere. Pax compoſita ad Puteolos. Sublata igitur famis metu, ſibariis in urbem confluentibus, civilibus bellis tanto poſt tempore extinctis, quædam aureæ ſpecies ætatis affulſit. Hæc autem omnia cum accidiſſent ſub extremum Pollionis conſulatum, & ipſo Pollione adminiſtro, cui tunc temporis filius natus erat : huic Pollionis filio genethliacon Virgilius cecinit ; ejuſdemque, & temporum illorum in laudem detorſit, quicquid in Cumanæ Sibyllæ libris, de Chriſti ortu, ejuſque matre atque ætate legerat.

Scripta eſt anno Virgilii 31. ineunte : U. C. 714. exeunte : ſub ipſum pacis Puteolanæ tempus ; Coſſ. Domitio Calvino, & Aſinio Pollione : paulo antequam hi conſules magiſtratum abdicarent ; quod more illorum temporum fecerunt, ad paucos qui ſupererant ex illo anno dies : in gratiam L. Cornelii Balbi Gaditani, & P. Canidii, qui conſules in annum reliquum appellati ſunt.

NOTA.

* POLLIO.] C. Aſinius Pollio, à Julio Cæſare, paulo ante cædem, Hiſpaniæ ulteriori præfectus ; poſt ejus cædem amiciſſimus fuit M. Antonio, ut ipſe profitetur ſuis in Epiſtolis, quæ extant apud Ciceronem, l. 10. *Famil.* in ejuſdem Antonii partes cum duabus legionibus tranſiit, paulo ante triumviratum. Triumviratu inſtituto, & triumviris urbanos magiſtratus in quinquennium aſſignantibus, ipſe in an. U. C. 714. Conſul deſtinatus eſt ; adnitente, ut credibile eſt, amico Antonio. Quo eodem tempore Feſcenninis verſibus ab Octaviano laceratus dicitur. *Macrob. Saturn.* 2. 4. Ei tunc in Gallia Ciſalpina verſanti videtur Virgilius innotuiſſe, & per eum commendatus eſſe Mæcenati, ut aditum haberet ad Octavianum, qui agrorum dividendorum in ſuos & Antonianos milites negotium unus in ſe ſuſceperat. Orto deinde Peruſino bello, L. Antonio, Marci fratri, ſuppetias tulit Pollio contra Octavianum. *Appian.* l. 5. *Civil.* Sed victo Lucio, ipſe tum Conſul, diu retenta in poteſtate Marci Venetia, ejus in partes Domitium Ænobarbum ejuſque claſſem allexit. *Velleius lib.* 2. Conſecuta eſt pax Puteolana : ſtatimque in Parthinos, Illyricam gentem, & Brutiolim Caſſiique ſtudioſiſſimam, auſpiciis M. Antonii, expeditionem duxit : triumphavitque anno ſequente 715. Reliquam ætatem traduxit in Italia, & licet *poſt enervatum amore Cleopatræ Antonii animum, partibus ejus nunquam ſe miſcuerit*, ad bellum tamen Actiacum proficiſci noluit cum Octaviano, *propter nottora in ſe Antonii beneficia*, ut ait *Velleius l.* 2. Hiſtoriam ſcripſit bellorum civilium, item tragœdias ; accuſavit juvenis Catonem : orator egregius, ſed Ciceronis eloquentiæ infeſtiſſimus. *Quintil. l.* 8. 1. & *l.* 10. 12. fortaſſe ob memoriam M. Antonii, quem ille Philippicis laceraverat. Vixit ferme ad extremum Auguſti principatum, & an. U. C. 757. obiit octogenarius, ut colligitur ex *Euſebii Chron.*

Filium habuit nullum *Saloninum* nomine, ſed nepotem ; qui certe, cum edita eſt hæc ecloga, nondum ortus erat ; quippe qui annis, poſt editam hanc eclogam, 60. juvenis obiit, Tiberio *progener deſtinatus*, inquit Tacit. *Annal.* 2. 75.

Filius autem Pollionis dictus eſt C. Aſinius Gallus, non *Saloninus* : diris deinde ſuppliciis à Tiberio Cæſare necatus anno U. C. 789. Ille igitur Pollionis Saloninus, qui à Servio dicitur *inter ipſa primordia periiſſe*, aut Servii commentum eſt, aut certe tunc, cum ſcripta eſt Ecloga, *Saloninus* dici non potuit : cum *Salonæ* à Pollione non captæ ſint niſi anno editionem eclogæ conſequente. Vide Ecl. 8. 13.

INTERPRETATIO.

O Muſæ Siculæ, cantemus paulo grandiora. Arbores, & parvæ myricæ non placent omnibus. Si cantamus ſylvas, ſylvæ deceant conſulem. Nunc attigimus extremum ſæculum vaticinii Cumææ Sibyllæ :

Sicelides Muſæ, paullo majora canamus.
Non omnes arbuſta juvant, humileſq; myricæ.
Si canimus ſylvas, ſylvæ ſint conſule dignæ.
Ultima Cumæi venit jam carminis ætas :

NOTÆ.

1. *Sicelides.*] A Græco nomine Σικελίς : à Latino enim *Sicilia*, eſſet *Sicilides* : abſona vox, propter exiguitatem literæ *i*, ſæpius repetitæ. Eas invocat Muſas, quia Theocritus Siculus, ex urbe Syracuſis, bucolicorum princeps fuit. Unde & *Syracuſium verſum* dicit, pro *Bucolico* Ecl. 6. 1. & *Arethuſam* Siciliæ fontem invocat Ecl. 10. 1.

2. *Myricæ.*] Myrica, frutex humilis : hanc alii Tamaricen vocant ; alii Bruyam ſylveſtrem, (Tamarisk.) De *arbuſtis* Ecl. 1. 40.

3. *Sylvas.*] Per *ſylvas* hic, & per *ſylveſtrem muſam* Ecl. 1. 2. bucolica ſive paſtoritia carmina intelligit. Cælius Rhodig. auctor eſt tamen, per *ſylvas conſule dignas*, alluſum ad ſylvarum curam : quæ minime erat provinciarum illarum, quæ conſuli è magiſtratu abeunti mandabantur. Unde apud Suetonium legimus, optimates ex invidia conatos eſſe, ut ea Jul. Cæſari provincia committeretur, quaſi minimi negotii ; hunc vero contra perfeciſſe, ut ſibi Gallia daretur.

4. *Ultima.*] Vel *poſtrema* eſt : vel *prima*, & ab ætate noſtra remotiſſima, utroque enim ſenſu dicitur *ultimum*. Hæc autem ætas, de qua hic Virgilius, *poſtrema* dici poteſt : quod eam Sibylla quaſi quinto loco conſtituerit, poſt alias quatuor per metalla deſignatas, auream, argenteam, æream, & ferream. *Prima* vero dici etiam poteſt : quod hæc eadem inſtauratio ſit primæ ætatis aureæ, & eadem veluti ætas rediviva.

Cumæi carminis.] Sibyllini. *Cumæam* vero Sibyllam aliqui diſtinguunt à Cumana, ut al-

Magnus

Magnus ab integro ſæclorum naſcitur ordo.
Jam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna:
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.
Tu modo naſcenti puero, quo ferrea primum
Deſinet, ac toto ſurget gens aurea mundo,
Caſta fave Lucina: tuus jam regnat Apollo.
Teque adeo decus hoc ævi, te conſule, inibit,
Pollio: & incipient magni procedere menſes.

Magna ſeries temporum oritur de novo. Nunc Aſtræa revertitur, regnum Saturni revertitur: nunc novum genus hominum *mittitur è ſummo cœlo. Tu tantum, ô pudica Diana, adſis naſcenti puero: ſub quo ferrea ætas primum finietur, & aurea per totum orbem orietur: tuus* frater *Apollo jam imperat. Porro ſub tuo conſulatu, ô Pollio, gloria illa ætatum inchoabitur, & magni menſes incipient currere.*

NOTÆ.

tera Italica, altera Æolica ſit. *Cumæ* enim duæ percelebres, inter urbes alias ejuſdem nominis: alia in Æolide Aſiæ; alia in Campania Italiæ. Utrumque tamen nomen confundi debet. De Sibyllarum nomine, numero, auctoritate, dicemus Æn. 6. 36. *De Cumis*, Æn. 6. 2.

5. *Magnus ab integro, &c.*] *Sæclorum* pro *ſæculorum*. *Sæculum* vulgo centum annorum ſpatium eſt; hic *ætas* & *tempus* indefinite. *Magnus ſæclorum ordo*, & poſtea *magni menſes* explicantur à pleriſque de magno anno Platonico, qui ex Cicerone 2. de Nat. Deor. *tum efficitur, cum Solis, & Lunæ, & quinque errantium, ad eandem inter ſe comparationem confectis omnium ſpatiis, eſt facta converſio*; id eſt, reditus ad eundem ſitum, unde primo curſum inceperint. Quo tempore *quidam volunt*, inquit Clavius in c. 1. ſphæræ, *tunc omnia quæcumque in mundo ſunt, eodem ordine eſſe reditura, quo nunc cernuntur.* Addunt autem fabuloſi hujus anni auctores, hunc ſpatio contineri 49000 annorum: alii tantum 23760: alii etiam plurium. Quicquid ſit, de hoc anno Virgilium loqui vix putem: malimque *magnum* hic, eſſe *illuſtrem*; quomodo heroes Alexander, Pompeius, *magni* dicti ſunt. Multa tamen erudite docet Joſ. Scaliger de magno anno, magniſque menſibus Chaldaicis, quæ huic loco convenire poſſint. In Canon. Iſagog. p. 252.

6. *Virgo.*] Aſtræa, ſeu Juſtitia, Jovis & Themidis filia: quæ finito aureo ſæculo, quo Dii cum hominibus habitaverunt, Diis propter hominum iniquitatem abeuntibus, terram quoque reliquit, ſed omnium ultima.

Saturnia regna.] Feliciſſima, aurea, qualia fuerunt Saturno imperante: ſub Jovis enim ejus filii imperio, deflexerunt omnia in pejus. Georg. 1. 125. *Saturnus*, Cœli & Veſtæ filius à Titane fratre ob regni contentionem carcere incluſus, à Jove filio liberatus: deinde ab eodem Jove, cui ſtruebat inſidias, regno pulſus, in Italiam aufugit ad Janum regem. Unde regio in qua latuerat, *Latium* dicta. Hæc omnia fabulis poëtarum corrupta ſunt.

8. *Tu modo naſcenti puero.*] Quaſi dicat: novum genus hominum orietur, dummodo Lucina faveat huic puero naſcenti: qui princeps illius novi generis, id eſt, primus eſſe debet.

10. *Lucina.*] Dea certe fuit partui præſidens: dicta ſic, à *luce*, quam infantibus dabat. Quænam vero fuerit, ambigitur. Alii Junonem fuiſſe colligunt ex hac ſolemni parientium formula: *Juno Lucina fer opem.* Alii Dianam è plurimis poëtarum locis. Alii diſtinctum ab utraque numen, ex hymno in Apoll. apud Homerum: ubi Lucina dicitur à Junone impedita, quo minus Latonæ, Dianæ matri, parturienti opem ferret. Virgilius adhæret ſecundæ opinioni: cum eam Apollinis ſororem hic dicat: *tuus jam regnat Apollo*: id eſt, *tuus frater.*

Apollo.] Multi de Octaviano interpretantur: ut & Lucinam de Octavia ejus ſorore: quæ & multum apud fratrem poterat; & pudicitiæ laude inſignis fuit, & mortuo priore conjuge Marcello, hoc ipſo tempore vinculum fuit pacis illius, quæ hac ecloga celebratur, ab Octaviano conjux Antonio tradita. Cur autem Octavianus Apollo dicitur? An quod in cœna quadam convivis duodecim Deorum habitu diſcumbentibus, ipſe Apollinem repræſentaverit? Certe Antonius deinceps id ei quaſi impie factum objecit: videturque cœna illa cadere in hoc ipſum tempus, ut ex Suetonio colligitur. Melius tamen Virgilium hic explicandum puto de Lucina ipſa, quæ ad pueri ortum invitatur: deque ipſo Apolline, qui regnare dicitur ac triumphare, quia jam conſtat veritas vaticiniorum, quæ per Sibyllam ſuam ediderat, de reditu ætatis aureæ.

11. *Inibit.*] Incipiet, orietur. Sic *ineunte anno*, id eſt, *incipiente*, dicitur abſolute.

12. *Magni menſes.*] Quintilis & Sextilis, aiunt Servius & Pomponius. *Magni* ideo, quia *Julius & Auguſtus*, ex Imperatorum nominibus appellati ſunt. Male. Licet enim hoc de Julio verum ſit, de Auguſto menſe tamen falſum: cui nomen illud, non ante mortuam Cleopatram, & tres Octaviani triumphos, à ſenatu tributum eſt: immo non ante an. U. C. 727. *Magni* ergo *menſes* dicendi, quomodo ſupra *magnus ordo ſæclorum*, v. 5.

Te auctore, ſi aliquæ noſtri criminis reliquiæ ſuperſunt, tunc deletæ liberabunt mundum æterno metu. Ipſe puer particeps erit vitæ divinæ, & videbit heroas ſociatos Diis, & ipſe videbitur ab illis, & gubernabit mundum pacatum patris virtute. Terra autem ubique ſine cultura producet tibi parva munera, o puer! nempe *vagas hederas paſſim cum baccare, & colocaſia mixta grato acantho. Ipſæ capræ reportabunt in ſtabulum mammas lacte tumentes, nec greges timebunt magnos leones: ipſæ cunæ proferent tibi jucundos flores: angues quoque morientur, & morientur plantæ venenatæ, quæ colligentem decipiunt: amomum Syriacum orietur ubique. Sed ſtatim atque poteris jam legere laudes heroum & geſta* tui *patris, ac percipere quid ſit virtus*; tunc *agri ſenſim ſtaveſcent ſpicis maturis, ſtillabunt mel inſtar roris,*

Te duce, ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,
Irrita perpetuâ ſolvent formidine terras.
Ille Deûm vitam accipiet, Diviſque videbit
Permixtos heroas, & ipſe videbitur illis:
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
At tibi prima, puer, nullo munuſcula cultu,
Errantes hederas paſſim cum baccare tellus,
Mixtaque ridenti colocaſia fundet acantho.
Ipſæ lacte domum referent diſtenta capellæ
Ubera: nec magnos metuent armenta leones.
Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores:
Occidet & ſerpens, & fallax herba veneni
Occidet: Aſſyrium vulgo naſcetur amomum.
At ſimul heroum laudes, & facta parentis
Jam legere, & quæ ſit poteris cognoſcere virtus:
Molli paullatim flaveſcet campus ariſta,
Incultiſque rubens pendebit ſentibus uva,
Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.

& racemi rubentes pendebunt è rubis agreſtibus, & duræ quercus

NOTÆ.

13. *Sceleris veſtigia noſtri.*] Scelus illud, vel ſunt perjuria Trojanorum, quibus omnes poſterorum Romanorum calamitates tribuuntur, Georg. 1. 501. *Jampridem ſanguine noſtra Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.* Vel bella civilia Cæſaris & Pompeii. Vel cædes ipſa Cæſaris, ſpectante ſenatu, patrata; cujus in pœnam atrociſſima bella Octaviani principatus initium infeſtarunt.

15. *Ille Deum vitam, &c.*] Alludit ad auream ætatem, qua Dii cum hominibus familiariter degebant: innuitq; puerum in eadem, qua pater eſt, futurum quoq; gratia apud Triumviros & alios deinde reipublicæ adminiſtratores, quos per adulationem Deos vocat, ut Octavianum vocaverat, Ecl. 1. v. 6.

17. *Pacatumque reget patriis, &c.*] Addit eundem puerum rectorem orbis, id eſt, conſulem futurum. Sic enim loqui tunc adhuc potuit poëta, nondum ſcilicet extincta republica: imo ſpe tum vigente maxima reſtituendæ mox à Triumviris antiquæ libertatis, ut ex Appiano conſtat. *Patriis virtutibus.*] Vel refertur ad *reget*: Reget orbem, uſu & exemplo virtutum omnium patriarum, id eſt, Romanarum. Vel refertur ad *pacatum*: Reget orbem pacatum virtute atque induſtria Pollionis patris, qui cum Mæcenate adminiſter fuit pacis inter Octavianum & M. Antonium.

19. *Hederas paſſim cum baccare.*] *Baccar*, herba eſt radicis odoratæ, quæ vim ad faſcinationem depellendam habere putabatur. Nomine Gallico caret: quibuſdam videtur eſſe *nardus ruſtica*; quibuſdam vero, *digitalis*: Anglice **Ladies Gloves.** Deſpauterio fœminini generis: at vero, ut probat exemplis veterum Voſſius, ſemper neutrius: *hoc baccar.* Hederam puero promittit, ut futuro poëtæ, quemadmodum Ecl. 7. 25. *Paſtores hedera creſcentem ornate poëtam*; baccar, ut puero formoſo, qui proinde faſcinationi invidentium magis obnoxius ſit, quemadmodum ibid. 27. *Baccare frontem cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.*

20. *Colocaſia fundet acantho.*] *Colocaſium, ii*, vel *colocaſia, æ*, faba eſt Ægyptia: cujus radix & caulis, ad cibum; flos ad coronas adhibebatur. De *acantho* Ecl. 3. 45.

24. *Fallax herba veneni.*] Generatim omnem herbam intelligit latentioris veneni. De *Amomo* Ecl. 3. 89.

26. *At ſimul heroum, &c.*] Proſecutus puritiæ ludos, nunc tria ſtudia adoleſcentiæ enumerat. I. Poeſim, *heroum laudes.* II. Hiſtoriam, *facta parentis*, quæ vide in arg. III. Philoſophiam, *& quæ ſit poteris cognoſcere virtus.* Deinde ad virilis ætatis laudes aſcendit: *Hinc ubi jam firmata, &c.*

Pauca

Pauca tamen ſuberunt priſcæ veſtigia fraudis,
Quæ tentare Thetim ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ jubeant telluri infindere ſulcos.
Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella;
Atq; iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.
Hinc, ubi jam firmata virum te fecerit ætas,
Cedet & ipſe mari vector: nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non raſtros patietur humus, non vinea falcem:
Robuſtus quoque jam tauris juga ſolvet arator.
Nec varios diſcet mentiri lana colores:
Ipſe ſed in pratis aries jam ſuave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto:
Sponte ſua ſandyx paſcentes veſtiet agnos.

& croco luteo: Sandyx ultro induet agnos inter paſcendum.

Tamen latebunt nonnullæ reliquiæ malitiæ veteris, quæ cogant adire navibus mare, & claudere urbes mœnibus, & ſulcare terram. Tunc erit alter Tiphys, & altera Argo, quæ portet electos duces: erunt quoque bella alia, & ingens Achilles ruſſus ibit adverſus Trojam. Deinde, poſtquam ætas jam robuſta te reddiderit virum, ipſe etiam nauta recedet è mari, nec naves è pinu fabricatæ *transferent merces: omnis terra producet omnia: nec ager ſcindetur raſtris, nec vitis falce. Tum quoque fortis agricola auferet jugum bobus; nec aſſueſcet lana ſimulare diverſos colores: ſed aries ipſe in paſcuis tinget vellus purpura ſuaviter rubenti,*

NOTÆ.

31. *Pauca tamen, &c.*] Gradus quoſdam ponit ætatis aureæ, ſimul cum pueri ætate procedentis: ita ut in ipſius ortu refloreſcere natura videatur, *fundet cunabula flores:* in ejus adoleſcentia fructus ferre, *ariſtas, uvas, mella*; cum aliquibus tamen priſcæ fraudis, & ætatis ferreæ veſtigiis: firmata denique ejus ætate quaſi plena pace gaudere, bellis & laboribus extinctis, *omnis feret omnia tellus.* Quod exprimit abundantiam rerum omnium, qua gaudebat Roma poſt pacem Puteolanam.

32. *Thetim.*] Eſt & *Thetis*, Græce Θέτις, genitivo *Thetidis*, prima brevi: Et Τηθὺς *Tethys*, genitivo *Tethyos*, prima longa. Iſta *Tethys*, uxor Oceani, ſive Neptuni, Nympharum marinarum mater. Hæc vero *Thetis* Nerei & Doridis filia, quam cum amaret Jupiter, uxoremq; ducere decreviſſet, monitus eſt à Prometheo ſic eſſe in fatis, ut qui ex ea naſceretur, patre major eſſet futurus: quo audito, Jupiter ab ejus nuptiis abſtinuit. Hanc itaque duxit Peleus, Æaci filius, ex eaque Achillem ſuſcepit.

34. *Tiphys.*] Gubernator navis quæ dicta eſt Argo. *Argo.*] navis, ſive prima juxta fabulas, ſive apparatu & mole maxima omnium, quæ prius in uſu fuerant: conſtructa ad expeditionem Colchicam, ex pinis Pelii, montis in Theſſalia: inſerto è quercubus Dodoneæ ſylvæ malo, qui oracula reddebat. Nomen, vel ab Architecto, quem *Argum* nominat Valer. Flaccus; vel ab *Argivis*, id eſt, Græcis ducibus, quos vehebat, ut ait Ennius apud Cic. 1. Tuſcul. Vel à celeritate: ἀργὸς enim *velox* eſt. Inventrix ejus Minerva. Locus fabricationis, *Pagaſæ* promontorium & oppidum Theſſaliæ, non procul à Pelio monte. Unde *Pagaſæa navis* dicta eſt.

35. *Delectos heroas.*] *Argonautas*, nobiles Græcos, è Theſſalia præcipue: qui numero circiter quinquaginta navi Argo vecti ſunt in Colchidem, ad diripiendum vellus aureum, à Tauris ignivomis & Dracone cuſtoditum. Dux Jaſon: poſt eum notiſſimi Caſtor, Pollux, Hercules, Theſeus, Orpheus, Zetes & Calaïs.

36. *Achilles.*] Thetidis & Pelei filius, de quo Æn. 1. 34. Per Achillem vero quemcunque virum fortem; per Trojam, quamcunque civitatem; per Argo, quamcunque navem; per Tiphym, quemcunque gubernatorem ſignificari, bene admonet Servius: & eſt expoſitio illius, quod ante dixerat; futura nempe bella & navigationes.

38. *Vector.*] Tam active dicitur pro eo qui vehit, quam paſſive pro eo qui vehitur.

39. *Mutabit merces.*] Ante nummos repertos commercia omnia per rerum commutationem fiebant, ut adhuc fit cum peregrinis multis gentibus.

40. *Raſtros.*] *Raſtrum:* plur. *Raſtri*, vel *raſtra*; inſtrumentum quo franguntur glebæ: à radendo dictum.

44. *Murice.*] Murex, piſcis eſt marinus è concharum genere, paululum à purpura diverſus: caro in eſcam, ſanguis in colorem aſſumitur, ex Martiale Epig. l. 13. 87. *Croceo luto.*] Alii pro croco luteo dictum volunt: crocus autem, Saffron, lutei coloris eſt, id eſt, flavi rubeſcentis. Alii lutum herbam agnoſcunt: quæ vel *glaſtum* ſit, Woad, vel *calthæ* quædam ſpecies, Marigold.

45. *Sandyx.*] Vel color eſt compoſitus ex æqua ſandarachæ & rubricæ commixtione ex Plin. l. 35. 6. flammæ, vel minio concolor; Vermilion, *couleur de feu.* Vel frutex, aut herba, cujus dicitur à quibuſdam flos ſimilis cocco, Scarlet.

Talia

Parcæ firmo fatorum ordine unanimes dixerunt ſuis fuſis: o talia tempora, currite. Accede o ad magnos magiſtratus, mox veniet tempus accedendi. *o dilecta proles Deorum, magne Jovis alumne! Vide mundum rotunda mole vacillantem, terramque, & ſpatia maris, & altum cœlum. Vide, ut cuncta exultent ob adventum ætatis* aureæ. *Utinam reſtet mihi pars extrema tam prolixæ vitæ, & anima, quantum ſufficiet ut tua geſta celebrem. Non me cantu ſuperabit, aut Orpheus Thracius, aut Linus: licet huic Orpheo mater faveat Calliopea; & huic Lino pater pulcher Apollo. Si Pan ipſe contendat mecum Arcadiæ arbitrio; ipſe Pan fatebitur ſe ſuperatum eſſe, Arcadiæ arbitrio. Incipe, parve puer, agnoſcere matrem* ex ipſius *riſu: decem menſes attulerunt matri diuturna tædia. Incipe, parve puer: cui parentes non arriſere,*

Talia ſæcla ſuis dixerunt, currite, ſuſis
Concordes ſtabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere, ô magnos, aderit jam tempus, honores,
Cara Deûm ſoboles, magnum Jovis incrementum!
Aſpice convexo nutantem pondere mundum,
Terraſque, tractuſq; maris, cœlumq; profundum:
Aſpice, venturo lætentur ut omnia ſæclo.
O mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ,
Spiritus, & quantum ſat erit tua dicere facta!
Non me carminibus vincet, nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quamvis, atq; huic pater adſit:
Orphei Calliopea, Lino formoſus Apollo.
Pan etiam, Arcadiâ mecum ſi judice certet,
Pan etiam, Arcadiâ dicat ſe judice victum.
Incipe, parve puer, riſu cognoſcere matrem:
Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.
Incipe, parve puer: cui non riſere parentes,

NOTÆ.

47. *Parcæ.*] Erebi & Noctis filia: ſic dictæ vel à partu quaſi *Partæ*, juxta Varronem; quia naſcentibus bonum malumq; in partu conferunt. Vel per antiphraſim à parcendo, juxta alios; quia nemini parcunt. Tres finguntur, quia tria ſunt tempora: colo inſtructæ, qua vitæ humanæ ſtamina deducunt. Prima eſt *Clotho*, a κλώθω *volvo*. Secunda *Lachefis*, à λαγχάνω *ſortior*. Tertia *Atropos*, ab α privativo, & τρέπω *verto*, quia inflecti non poteſt.

49. *Jovis incrementum.*] Jovis filius, alumnus; ideo incrementum & augmentum, quia patres prole dicuntur augeri. Jovis autem Deorumque ſobolem vocat & alumnum: eo modo, quo Homerus heroes ſuos, διοτρεφεῖς, & θρέμματα Διὸς, *nutritos à Jove.*

50. *Nutantem convexo, &c.*] Geſtientem & præ lætitia commoventem ſe. *Convexum*, eſt curvatura exterior cœli; *concavum*, curvatura interior: utrumque promiſcue ſumitur à poëtis. Æn. 4. 451. *Tædet cœli convexa tueri*, id eſt, *concava* quæ ſola intuemur. *Convexum* dixit pondus, quia mundi pondus & gravitas rotundum illum, adeoque convexum efficit: omnibus ejus partibus æqualiter ad centrum nitentibus.

56. *Linus.*] Apollinis & Terpſichores filius, paſtor idem & muſicæ peritiſſimus, Orphei & Herculis ea in arte præceptor. Hunc ab ipſo Hercule occiſum ferunt, impacta in caput cithara, quod ipſum Herculem ruſtice canentem irrideret.

57. *Orphei.*] Dativus Græcus, hic diſſyllabus Ὀρφεὺς, έος, εῖ vel εῖ. Sic apud Catullum eſt *Pelei*, τῷ Πηλεῖ. De Orpheo Ecl. 3. 46. *Calliopea.*] Vel *Calliope*: ut *Penelopea*, vel *Penelope*. Una è novem muſis, mater Orphei, heroici carminis præſes: à κάλλος *pulchritudo*, & ὄψ, ὀπὸς, *vox.*

58. *Pan etiam, Arcadia, &c.*] De Pane Ecl. 2. 31. *Arcadia* Peloponneſi regio intima, à mari undique remota, ubique in montes aſſurgens; unde paſtioni pecorum, quam agriculturæ aptior; ideoque Pana paſtorum Deum ſingulari cultu venerata.

61. *Longa decem.*] Vulgo menſe nono naſcuntur infantes: unde hic Vives & Turnebus decem Lunæ menſes agnoſcunt, qui breviores. Alii menſem decimum ineuntem intelligunt, vel etiam completum: cum ad hoc uſque tempus partum differri poſſe conſtet; immo etiam ulterius. *Tulerunt.*] Penultima brevi, cum vulgo habeatur longa. Sic Æn. 2. 774. & 3. 48. *Steteruntque comæ.* Georg. 2. 129. *Miſcueruntque comæ.* Lucret. 3. 86. *Prodiderunt.* 1042. *Occiderunt, &c.*

62. *Cui, &c. Parentes, &c.*] De hac duplici voce controverſia eſt. *Cui.*] Quintilianus l. 9. 3. legit, *Qui*, plurali nominativo, hoc ſenſu: *qui pueri non riſere; hunc*, id eſt, *hos* (per enallagen, ſive commutationem numerorum) *nec Deus menſa dignatur, nec, &c.* II. Servius legit, *Cui*, dativo ſingulari; ſive, *Quoi*, quomodo veteres Latini ſcripſerunt, uſque ad ipſius Quintiliani pueritiam, ut ait ipſe, l. 1. 7. Et hic erit ſenſus: *Cui puero parentes non arriſere, hunc nec*

Nec

Nec Deus hunc menſa, Dea nec dignata cubili eſt. *hunc nec Deus ad menſam, nec Dea in lectum,* excipere *dignata eſt.*

NOTÆ.

Deus, &c. Qui quidem ſenſus ut conſtet magis, hæc ſuperiora verba, *riſu cognoſcere matrem,* de riſu matris, non de pueri riſu, accipio: cum Erythræo & Bembo. Solent enim parentes ante cæteros à liberis agnoſci ex blandiore riſu, & eſt in liberis omen ingenii bonæque indolis, ex illo riſu citiſſime parentes agnoſcere. Quare poëta puerum invitat, ut ex riſu cito parentes agnoſcat. *Parentes.*] Qui legunt cum Servio, *Cui,* nihil hic habent negotii: &, *parentes,* nominativo plurali intelligunt. Qui vero cum Quintiliano legunt, *Qui,* I. vel parentes eſſe volunt in vocativo, *o parentes*; ita Politianus, Miſcel. 89. II. Vel in accuſativo: pro, *qui non riſere ad parentes:* ita Joſ. Scaliger in Catull. 62. 208. quomodo Plautus in Cap. 3. 1. 21. *Quaſi muti ſilent, neque me rident:* pro, *mihi arrident.* Servium ſequor, quia figura Quintiliani durior hoc loco videtur.

63. *Nec Deus hunc, &c.*] Certe comminatio eſt imminentis puero calamitatis: ſi matrem riſu non agnoſcat. Quæ autem ſit illa calamitas dubium eſt. I. Servius explicat de Vulcano, cui puer ſimilis ſit futurus: Vulcanus vero, cum ei naſcenti parentes, Jupiter & Juno, propter deformitatem non arriſiſſent, ab iis in Lemnum inſulam dejectus eſt: quo ex caſu claudus factus, deinceps, nec *à Jove* ad menſam Deorum, nec *à Minerva* in maritum admiſſus eſt. Obſtat tamen Servio Homerus, qui Vulcano dat locum in cœleſti convivio, Iliad. 1. 595. II. Politianus, Miſcel. 89. explicat de *Genio* & *Junone,* qui puero propitii non ſint futuri. Conſtat enim ex Seneca Ep. 110. ex Plin. l. 2. 7. veteres hominibus ſingulis Genium & Junonem, tutelares Deos, ab ipſo ortu attribuiſſe. Sed conſtat etiam apud eruditos omnes, Genium ſolis maſculis, Junonem ſolis fœminis fuiſſe attributam: atque ita uni eidemque Pollionis filio Genius & Juno non conveniunt. Minime autem conſtat id, quod hoc loco Philargyrius commentatur: nempe pueris nobilibus editis in atrio Junoni Lucinæ lectum ſterni ſolitum, & menſam Herculi; ſive juxta alios, Genio. Refert quidem Politianus duplicem Varronis locum: quorum alter docet, *initiari pueros Educæ, Potinæ & Cubæ; divis edendi, potandi, & cubandi:* alter docet, *natus ſi erat ſublatus, Diis conjugialibus, Pilumno & Picumno, in ædibus, lectum ſterni.* At ex iis locis nihil erui poteſt; niſi quod menſa Deabus, lectus Diis poneretur: cum Virgilius contra, menſam Deo, lectum Deæ attribuat. Quare ego duplici modo nodum ſolvo. I. Per *menſam,* educationem & nutritionem pueri intelligo, cui rei fatentur omnes præfuiſſe Genium; per *cubile,* conjugium intelligo, cui conſtat præfuiſſe Junonem. Atque ita ſenſus erit: *Hunc puerum Genius ali non permittet, nec per cibum incrementa capere; aut ſi permiſerit, certe non permittet Juno ad felices nuptias pervenire.* II. Sic præterea commode poteſt explicari. *Si non agnoſcas matrem riſu, infelix eris, neque ad illam poteris Deorum vitam & conſortium pervenire, quod prius tibi promiſeram, verſu* 15. Illa autem Deorum vita, ſive apotheoſis, gemino capite præcipue continebatur: convictu Jovis, & Deæ alicujus conjugio. Sic apud Horatium l. 4. Od. 8. Herculis divinitas inde ſtatuitur, quod, *Jovis intereſt optatis epulis impiger Hercules.* Idemque, ut notum eſt, Heben juventutis Deam accepit in conjugem. Sic & Virgilius Georg. 1. 31. Immortalitatem, quam promittit Auguſto, ita exprimit: *Teque ſibi generum Tethys emat omnibus undis.* Eo itaque recident Virgilii minæ in puerum: *Non frueris Deorum vita, quia te nec Jupiter admittet ad menſam, nec Dea ulla in cubile.*

ECLOGA V.

* DAPHNIS.

ARGUMENTUM.

PASTORES duo funèbres ac divinos honores amico Daphnidi exhibent: Mopſus illius epitaphium, Menalcas apotheoſim canit. Quis autem ſit ille Daphnis, ambiguum eſt. I. *Aliqui paſtorem*

paſtorem eſſe putant Siculum, de quo Diodor. lib. 4. Mercurii filium, natum laureo in nemore, unde nomen habuerit à δαφνὶς, laurea: *peritum illum quidem muſices, & Bucolici carminis apud Siculos inventorem. Qui cum amaretur à Nympha, eique datam fidem fefelliſſet, ob amorem filiæ Regis, oculis in pœnam captus, carminis argumentum deinde paſtoribus fuit. Nec ſane vero abſimile Virgilium, qui toties in Bucolicis rerum Sicularum meminit, juvenis illius laudes eſſe proſecutum: exemplo Theocriti, qui videtur ejus in memoriam ſcripſiſſe Idyllium primum.* II. *Alii Pollionis filium eſſe conjiciunt: cujus genethliacon ecloga ſuperiore, hic mors immatura celebratur. At ſi inter ipſa, ut volunt, obiit primordia; quomodo* curru ſubjungere tigres inſtituit, & thiaſos inducere Baccho? III. *Sentit Vives à Virgilio, quamquam inſcio & imprudente, mortuum atque redivivum Chriſtum eſſe laudatum. Sed pius magis, quam verus ille ſenſus eſt.* IV. *Pierius vult eſſe Quinctilium Cremonenſem Virgilii atque Horatii familiarem. At ejus obitus hac Ecloga poſterior eſt, annis circiter quindecim; caditque in an. U. C. 730 ut patet ex Euſeb Chron.* V. *Alii de Quinctilio Varo interpretantur, illo, qui in Germania cæſus eſt an. U C. 762. poſt obitum ipſius Virgilii 27. quam ſcite, ipſi viderint.* VI. *Jul. Scaliger Poet. l. 1. 4. ſuſpicatur Flaccum eſſe quendam ipſius Virgilii fratrem: idque alii probant hoc incerti auctoris veteri diſtichо:* Triſtia fata tui dum fles in Daphnide Flacci, Docte Maro, fratrem Diis immortalibus æquas. *Non putem tamen à modeſtiſſimo poëta tam ſuperbe deſletum fratrem fuiſſe, obſcurum hominem ac ſemipaganum; nec fidem habeo verſiculis incertis.* VII. *Melius Joſ. Scaliger in Euſeb. Chron.* p. 143. *& alii, de cæde & apotheoſi Julii Cæſaris rem explicant. Quam commode, conſtabit ex notis. Scripta eſt, forte quibuſdam ludis, aut ſacrificiis, in honorem Julii celebratis. Quo præciſe tempore, non liquet. Certe poſt ſecundam, ac tertiam Eclogam: ſiquidem extremis hujus verſibus mentio fit ſecundæ & tertiæ.*

MENALCAS, MOPSUS.

MEN.

INTERPRETATIO.

MEN. *Mopſe, ſiquidem una ſumus, periti uterque, tu fiſtula canere, ego canere verſus: cur nondum hic procubuimus inter ulmos mixtas corylis?* MOP. *Tu natu major, juſtum eſt ut tibi obediam, o Menalca: ſeu ſubimus umbrocula fluctuantia ventis agitantibus, ſeu potius cavernam. Vide quomodo vitis agreſtis prætexit cavernam uvis raris.* MEN. *Amyntas unus tecum poteſt contendere in montibus noſtris.* MOP. *Quid* mirum, *cum ipſe contendat vincere Phœbum cantu?*

CUr non, Mopſe, boni quoniam convenimus amTu calamos inflare leves, ego dicere verſus, [bo,
Hic corylis mixtas inter conſedimus ulmos? [ca:
MO. Tu major: tibi me eſt æquum parere, Menal-
Sive ſub incertas Zephyris motantibus umbras,
Sive antro potius ſuccedimus: aſpice ut antrum
Sylveſtris raris ſparſit labruſca racemis.
ME. Montibus in noſtris ſolus tibi certet Amyntas.
MO. Quid ſi idem certet Phœbum ſuperare ca- [nendo?

NOTÆ.

4. *Tu major.*] Ambo tamen juniores. Sic tum deinde v. 19. Mopſus ad Menalcam: *ſed tu deſine plura, puer.* Et viciſſim Menalcas ad Mopſum v. 49. *Fortunate puer, tu nunc.*

5. *Zephyris.*] *Zephyrus* ventus flans ob occaſu æquinoctiali: dictus quaſi ζωηφόρος *vitam ferens.* Latinis *Favonius. Hic eſt genitalis mundi ſpiritus, à fovendo dictus,* inquit Plinius lib. 16. 25. ſive ut habent quidam codices, *à favendo.*

7. *Labruſca.*] Vitis ſylveſtris: ſic dicta, vel quia circa macerias & ſepta, in terræ marginibus & labris naſcitur; vel quia à ſappore acerbo labra lædit. De *Amynta* Ecl. 2. 35. De *Phœbo* Ecl. 3. 62.

10. *Phyllidis ignes.*] *Phyllis* Lycurgi Thraciæ regis filia: quæ Demophoonta Theſei regis Athenienſis ex Phædra filium amavit, excepitque à Trojano bello redeuntem. Is cum Athenas ad componenda regni negotia reverſus, illic longiores contra fidem datam traheret moras; Phyllis ſpretam ſe rata, amoris impatientia vitam laqueo finivit, & in arborem amygdalum foliis carentem eſt converſa. Reverſus deinde Demophoon cum arborem amplexus eſſet, illa ſponſi adventum veluti ſentiens emiſit folia: unde folia quæ ante πίτυλα dicebantur, ab ejus nomine dicta ſunt φύλλα.

M. Incipe Mopſe prior, ſi quos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri. 11
Incipe : paſcentes ſervabit Tityrus hœdos.
MO. Immo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi
Carmina deſcripſi, & modulans alterna notavi,
Experiar : tu deinde jubeto certet Amyntas. 15
ME. Lenta ſalix quantum pallenti cedit olivæ,
Puniceis humilis quantum ſaliunca roſetis :
Judicio noſtro tantum tibi cedit Amyntas.
MO. Sed tu deſine plura, puer ; ſucceſſimus antro.
Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnim 20
Flebant : vos coryli teſtes & flumina Nymphis :
Cum, complexa ſui corpus miſerabile nati,
Atque Deos atque aſtra vocat crudelia mater.
Non ulli paſtos illis egere diebus [nem
Frigida, Daphni, boves ad flumina : nulla neq; am-
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam. 26
Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuiſſe leones

ME. *Mopſe, incipe primus, ſi habes aut aliquos amores Phyllidis, aut laudes Alconis, aut rixas Codri. Incipe : Tityrus cuſtodiet hœdos paſcentes.* MO. *Meditabor potius illa carmina, quæ nuper ſcripſi in cortice fagi, & per vices canens inſculpſi : tu poſtea fac ut contendat Amyntas.* M. *Quanto ſalix flexilis inferior eſt olivæ, quanto parva ſaliunca rubentibus roſis, tanto tibi inferior eſt Amyntas, mea* quidem *ſententia.* MO. *At tu, puer, omitte plura loqui, ingreſſi ſumus in antrum. Nymphæ lugebant Daphnim defunctum fera morte : vos, o coryli & fluvii, teſtes* fuiſtis *Nympharum* luctûs. *Dum mater amplexa miſerandum cadaver filii ſui, & Deos & ſidera fera appellaret. O Daphni, nullus boves deduxit è paſtu ad fluvios frigidos, per illos dies : nulla quadrupes nec deguſtavit aquam, nec attigit herbam graminis. O Daphni, & montes inculti, & ſylvæ, dicunt leones*

NOTÆ.

11. *Alconis.*] Alcon celebris ſagittarius Cretenſis, qui in ſerpentem Phaleri filii ſui corpori circumplicatum tam induſtrie ſagittam direxit, ut eam in ſerpente defigeret, nec filium tangeret. *Jurgia Codri.*] Codrus rex Athenienſium fuit ; qui bello adverſus Laconas, ut ait Servius ; aut Dorienſes, ut Juſtinus ; aut Thraces, ut Plutarchus : cum ab oraculo reſponſum eſſet, eum populum victorem fore, cujus rex periiſſet ; atque adeo edictum fuiſſet ab hoſtibus, ne quis regem Athenienſem læderet : ipſe ſumpto lignatoris habitu, jurgiis aliquos ex hoſtibus laceſſivit, ab iiſque occiſus eſt : hoſtes re cognita fine prælio victi domum abierunt. *Phyllis* tamen, *Alcon*, & *Codrus*, fortaſſe hic paſtoritia nomina ſunt. Fuit & *Codrus* poëta, de quo Ecl. 7. 22.

14. *Modulans alterna notavi.*] Ita ut modo canerem, modo quæ cantaveram, deſcriberem in fagi cortice. De *fago* Ecl. 1. 1.

17. *Puniceis.*] *Puniceus*, ſive *phœniceus* color ſplendide rubet : *quales fructus palmæ arboris non admodum ſole incocti : unde ſpadicis & phœnicei nomen eſt* ; inquit Gellius, l. 2. 26. σπάδιξ enim Dorice ſignificat, *avulſum è palma termitem cum fructu* : & communiter, φοῖνιξ *palma* eſt & *palmæ fructus. Saliunca.*] Ex Plinio l. 21. 7. *foliosa quidem eſt, ſed brevis, & quæ necti non poſſit, radici numeroſæ cohæret herba verius quam flos. Veſtibus interponi eam gratiſſimum.* Alii Lavendulam eſſe putant ; alii nardum Celticam.

20. *Crudeli funere Daphnim.*] Aptum mihi videtur Julio Cæſari nomen : Lauream enim ſignificat. At Cæſar, ex Suet. c. 45. *Calvitii ſui deformitatem cum iniquiſſime ferret, ex omnibus decretis ſibi à ſenatu populoque honoribus, non aliud aut recepit, aut uſurpavit libentius, quam jus laureæ coronæ perpetuo geſtandæ.* Bene item, *crudeli funere.* Quia Cæſar medio in ſenatu, tribus & viginti pugionum ictibus occiſus eſt, ducibus conjurationis Bruto & Caſſio, ejuſdem familiaribus, idibus Martiis.

23. *Mater.*] Cerdanus transfert hunc affectum ad uxorem Julii Calpurniam, quæ paulo ante diem cædis, ſomniavit maritum *in gremio ſuo confodi* : ex Suet. 81. ego matrem *Romam* puto : quæ corpus ejus medio in foro, pro roſtris, inſolito tumultu & gentium omnium comploratione combuſſit : igne ex ipſis tribunalibus ac ſubſelliis excitato : ut eſt apud Sueton. 84.

24. *Non ulli paſtos, &c.*] Huc refero Suetonii verba, c. 81. de prodigiis quæ mortem Cæſaris præceſſerunt. *Proximis diebus equorum greges, quos in trajiciendo Rubicone flumine conſecrarat, ac vagos & ſine cuſtode dimiſerat, comperit pertinaciſſime pabulo abſtinere, ubertimque flere.* Equi per *Quadrupedem* hic ſignificantur, ut Æn. 11. 714. *Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.*

26. *Libavit.*] Guſtavit, attigit. Æn. 1. 740.

27. *Pœnos leones.*] Punicos ; id eſt Carthaginienſes, ſeu Africanos. Carthago enim urbs Africæ præcipua, cujus incolæ Pœni dicti, quaſi Phœni : quia è Phœnicia profecti, duce Eliſa, ſive Didone. Æn. 1. 348. Ferax autem leonum & monſtrorum eſt Africa. In qua Cæſar Catonem, Scipionem, & Jubam vicerat.

Interitum

ipſos Africæ doluiſſe mortem tuam. Daphnis etiam induxit morem *ſubligandi tigres Armenias ad currum, & celebrandi choreas* in honorem *Bacchi, & induendi flexiles haſtas teneris frondibus. Ut vitis eſt ornamentum arborum, ut racemi vitium, ut tauri armentorum, ut meſſes agrorum fertilium: ſic tu* eras *ornamentum omne tuorum; ex quo mors te abſtulit, ipſa Pales atque ipſe Apollo deſeruit arva. Sæpe miſerum lolium, & infœcundæ avenæ regnant in ſulcis, quibus commiſimus magna hordea. Carduus, aut paliurus* armatus *ſpinis acutis naſcitur pro dulci viola, & narciſſo purpureo. Spargite frondes per terram, tegite fontes umbraculis, o paſtores! Daphnis jubet hæc ſibi præſtari: & ſtatuite ſepulchrum, & adjicite ſepulchro epitaphium: Ego Daphnis* hic jaceo, *celebris in ſylvis hinc uſque ad cœlum: magiſter pulchri pecoris, ipſe pulchrior.* ME. *Tales mihi ſunt verſus tui, o divine poëta, qualis res* eſt *fatigatis ſomnus in herbis, & qualis res* eſt *æſtuantibus.*

Interitum, monteſque feri ſylvæque loquuntur.
Daphnis & Armenias curru ſubjungere tigres
Inſtituit: Daphnis thiaſos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus haſtas.
Vitis ut arboribus decori eſt, ut vitibus uvæ,
Ut gregibus tauri, ſegetes ut pinguibus arvis;
Tu decus omne tuis: poſtquam te fata tulerunt,
Ipſa Pales agros, atque ipſe reliquit Apollo.
Grandia ſæpe quibus mandavimus hordea ſulcis,
Infelix lolium, & ſteriles dominantur avenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narciſſo,
Carduus & ſpinis ſurgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras,
Paſtores: mandat fieri ſibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, & tumulo ſuperaddite carmen:
Daphnis ego in ſylvis hinc uſque ad ſidera notus;
Formoſi pecoris cuſtos, formoſior ipſe.
ME. Tale tuum carmen nobis, divine poëta,
Quale ſopor feſſis in gramine, quale per æſtum

NOTÆ.

25. *Daphnis & Armenias, &c.*] *Hoc aperte ad Cæſarem pertinet, quem conſtat primum ſacra Liberi patris tranſtuliſſe Romam, & Liberalia inſtituiſſe*, inquit Servius. Quo tamen id auctore dicat, ignoratur: immo ſacra Liberi multo ante nota fuiſſe Romæ manifeſtum eſt. Niſi forte dicatur magnificentius ea deinceps à Julio celebrata: eo quod periculoſiſſimo certamine Pompeii filios ad Mundam viciſſet, ipſo Liberalium die, ἐν Διονυσίοις, inquit Plutarchus in Cæſare: quo eodem die, ante quadriennium, Pompeius ad bellum exiiſſe quoque dicebatur. Præcipua autem Bacchi inſignia fuere, *Tigres*: quibus currui ſubligatis circumvehi ſolitus eſt. *Thyrſus*, haſta erat, veſtita pampinis & hedera, armata cuſpide in coni formam deſinente: Bacchi geſtamen, & comitum ejus fœminarum, quas *Bacchas* vocabant. Thyrſus quippe dicitur, quicquid ita ſurgit, ut in gracilitatem tenuetur: quemadmodum caulis medius fruticum & plantarum. *Thiaſus* eſt chorus, ſive ſacra ſodalitas canentium, ſaltantium, convivantium: non ſemper ad Bacchum, ſed ad alia etiam divina pertinens. Diciturque à θεῖα ᾄσαι, divina canere. De *Baccho* infra v. 69.

29. *Curru ſubjungere tigres.*] *Curru* pro *currui*. Veteres enim in nominibus quartæ, genitivum extulere per *uis, curruis*: & dativum per *ui, currui*. Unde poſtea ſicut genitivum contraxere in *us, curruis, curus*; ita aliquando contraxere dativum in *u, currui, curru*. Hoc innuit Gellius l. 4. 16. qui multa congerit exempla Virgilii & aliorum. Sic Æ. 1. 261. *parce metu*. 6. 465. *teque aſpectu ne ſubtrahe*. 9. 605. *venatu invigilant pueri*. *Tigres.*] Bene *Armenias*. Tigris enim vox eſt Armenia, ex Varr. aut Medica, ex Plinio: quæ celeritatem ſignificat. Unde apud eos, feram illam, ſagittam, & flumen celebre ſignificat.

35. *Ipſa Pales, &c.*] Pales Dea paſtorum & pabuli: quam tamen Varro vult eſſe maſculini generis. *Apollo.*] Hic Apollo Nomius intelligitur: ſic dictus à νομὸς, *paſcuum*; quia greges olim Admeti regis pavit. Georg. 3. 2.

36. *Grandia hordea.*] Speciem pro genere, hordeum pro quolibet frumento.

37. *Infelix lolium, &c.*] Lolium, Cockle-Weed: Græcis ζιζάνιον. *Avena.*] Duplex: altera ſativa, & ad equinum pabulum utilis; altera plane inanis ac ſterilis, de qua hic ſermo. In hanc ultimam, & in lolium dicuntur frumenta degenerare.

38. *Purpureo narciſſo.*] Duplex narciſſi ſpecies; præcipua, ex Dioſcoride, l. 4. 161. *Flos albus*, inquit, *intus croceus*, κροκώδης; *in quibuſdam purpureus*, πορφυροειδὴς.

39. *Carduus &, &c.*] Carduus agreſtis, the Thiſtle. *Paliurus.*] Herba, vel juxta alios frutex aſperrimus: quidam ſpinam albam putant.

Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere rivo.
Nec calamis ſolum æquiparas, ſed voce magiſtrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen hæc quocunq; modo tibi noſtra viciſſim
Dicemus, Daphninq; tuum tollemus ad aſtra: [nis.
Daphnin ad aſtra feremus: amavit nos quoq; Daph-
MOP. An quicquam nobis tali ſit munere majus?
Et puer ipſe fuit cantari dignus, & iſta
Jampridem Stimicon laudavit carmina nobis.
ME. Candidus inſuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibuſque videt nubes & ſidera Daphnis.
Ergo alacris ſylvas & cætera rura voluptas,
Panaque, paſtoreſque tenet, Dryadaſque puellas.
Nec lupus inſidias pecori, nec retia cervis
Ulla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipſi lætitia voces ad ſidera jactant
Intonſi montes: ipſæ jam carmina rupes,
Ipſa ſonant arbuſta: Deus, Deus ille, Menalca.

ſedare ſitim ſcaturiente rivo dulcis aquæ. Nec tantum æquas magiſtrum fiſtula, ſed etiam voce. Felix juvenis, tu modo eris primus poſt eum. Nos tamen viciſſim tibi qualicumque modo canemus hæc noſtra, & Daphnim tuum tollemus in cælum: Daphnis nos etiam dilexit. MOP. *An ulla res mihi ſit pretioſior, quam hoc munus? & puer ipſe meruit celebrari, & jamdudum Stimicon laudavit mihi* tuos *iſtos verſus.* ME. *Daphnis ſplendens miratur portas cœli à ſe non ante viſas, & deſpicit ſub pedibus nubila & aſtra. Ergo læta voluptas occupat nemora, campoſque omnes, & Pana, & paſtores, & Dryadas virgines. Neque lupus ſtruit inſidias gregi, neque ullæ plagæ moliuntur fraudem cervis: Daphnis bonus diligit pacem. Ipſi montes inculti emittunt clamores ad aſtra* præ *gaudio, ipſæ rupes* modulantur *verſus, ipſæ arbores modulantur hoc: Deus, o Menalca, Deus ille* eſt.

NOTÆ.

49. *Alter ab illo.*] Secundus; non dignitate quidem, quia doctrina par utrique eſſe dicitur, *Nec calamis ſolum æquiparas, ſed voce magiſtrum:* ſed ordine tantum temporis: Ita ut alter alteri ſit ſimilis, ſed magiſter primus & antiquior, Mopſus vero ſecundus & junior. *Magiſter* autem ille Mopſi, videtur ipſe fuiſſe Daphnis.

52. *Amavit nos quoque Daphnis.*] At, inquiunt, Menalcas Virgilius eſt, ſiquidem deinde dicit de ſua fiſtula: *Hæc nos, Formoſum Corydon ardebat Alexim: Hæc eadem docuit, &c.* Virgilium autem non amavit J. Cæſar, quippe ignotum adhuc tunc temporis: atque adeo Daphnis non eſt J. Cæſar. Sed nihil obſtat, quo minus dicamus amatos à Cæſare Mantuanos, & cæteros Galliæ Ciſalpinæ populos: utpote ex ea provincia, quam Cæſar tantopere expetiiſſet. Virgilius autem Mantuanus fuit.

54. *Et puer ipſe.*] Negat Servius poſſe id convenire J. Cæſari, qui non puer, ſed annos natus 56. interfectus eſt. Ego exiſtimo Cæſarem conſulto hic vocari puerum; quia relatus fuerat inter cœleſtes Deos: Dii vero cenſebantur vigorem ſemper habere juvenilem; nec aliam ob cauſam *Heben*, ſive *Juventam*, Diis ad pocula miniſtranda adhibebant. Contra *Senectus* inter inferna numina numerabatur. Æn. 6. 275. *Primiſque in faucibus Orci, &c. pallenteſque habitant morbi, triſtiſque ſenectus.* Sic Ovid. Met. l. 4. 17. de Baccho canit: *Tibi enim inconſumpta juventa: Tu puer æternus, tu formoſiſſimus alto Conſpiceris cœlo.*

56. *Candidus.*] Color Diis ſuperis addictus, ut niger inferis & mortuis. Tibul. l. 3. 6. 1. *Candide Liber, ades.* Ovid. Triſt. 5. 514. ad Natalem Deum; *Candidus huc venias.* Adde quod heroas in lacteo circulo crederent habitare, ex Cicer. in Somnio Scip. qui circulus non male cœli veſtibulum & limen vocari poteſt. *Limen.*] Eſt tranſverſum in janua lignum, inferius vel ſuperius. Sic dicitur vel à *limes*, quia terminatur hic domus; vel à limus, id eſt *obliquus & tranſverſus*, ut vult Feſtus.

Olympi.] Montes duodecim hoc nomine inſigniti ſunt. Præcipuus in ea parte Theſſaliæ, quæ ad Macedoniam vergit: cujus vertex ita editus, ut nubes penetrare, & ad cœlum uſque pertinere dicatur; immo & pro cœlo ſumatur à poëtis. Dictus quaſi ὁλολαμπής, *totus lucidus*, quia nubes excedit, & ſole ſemper illuſtratur. De *Dryadibus*, Ecl. 2. 46. De *Pane*, Ecl. 2. 31.

64. *Deus, Deus ille, &c.*] Conſtat honores Divinos J. Cæſari à Triumviris decretos eſſe, paulo poſt Triumviratum conſtitutum, anno U. C. 712. Lepido 11. & Munatio Planco Coſſ. Hi autem honores præcipue fuerunt: ut ædes ei in foro, ubi crematum ejus cadaver fuerat, conſtrueretur: ut ſimulacrum ejus ludis Circenſibus una cum ſimulacro Veneris circumferretur: ut, ſi qua victoria nunciaretur, ei ſeorſum quaſi victori ſacrificaretur: ut qui in ejus ædem confugiſſet, ab injuria tutus eſſet. Et ab eo tempore Octavianus ſe *Divi* filium appellavit.

Utinam ſis commodus & propitius tuis! ecce quatuor aras, ecce duas tibi, & duo altaria Phœbo erecta. Singulis annis offeram tibi duo vaſa recenti lacte undantia, & duo vaſa pinguis olei. Præſertimque lætificans epulas copioſo vino; ad ignem, ſi fuerit hyems; ſub umbraculis, ſi fuerit æſtas: effundam è calicibus vina Chia, quæ ſunt novum nectar. Damœtas, & Ægon Cretenſis mihi canent: Alphesibœus exprimet choreas Satyrorum. Hæc in honorem tuum ſemper fient, & cum ſolvemus Nymphis vota annua, & cum circuimus campos cum hoſtia. *Quamdiu aper amabit culmina montium, quamdiu piſcis amnes, & quamdiu apes alentur thymo, quamdiu cicadæ rore: ſemper gloria, & nomen tuum, & laudes durabunt. Agreſtes ſingulis annis ſic tibi vota facient, quemadmodum Baccho & Cereri. Tu quoque adiges* eos *ad vota ſolvenda.*

Sis bonus ô felixque tuis! en quatuor aras:
Ecce duas tibi, Daphni, duoque altaria Phœbo.
Pocula bina novo ſpumantia lacte quotannis,
Crateraſque duos ſtatuam tibi pinguis olivi:
Et multo imprimis hilarans convivia Baccho,
Ante focum, ſi frigus erit; ſi meſſis, in umbra;
Vina novum fundam calathis Arviſia nectar.
Cantabunt mihi Damœtas, & Lyctius Ægon:
Saltantes Satyros imitabitur Alpheſibœus.
Hæc tibi ſemper erunt; & cum ſolennia vota
Reddemus Nymphis, & cum luſtrabimus agros.
Dum juga montis aper, fluvios dum piſcis amabit,
Dumq; thymo paſcentur apes, dum rore cicadæ:
Semper honos, nomenq; tuum, laudeſq; manebunt.
Ut Baccho Cererique, tibi ſic vota quotannis
Agricolæ facient: damnabis tu quoq; votis.

NOTÆ.

65. *Felixque tuis.*] *Felix* dicitur, tam is qui habet felicitatem, quam is qui facit alios felices. Æn. 1. 334.

68. *Crateraſque.*] *Crater* Græca vox, κρατὴρ, à κεράννυμι *miſceo*; iſtud autem à κέρας *cornu*: quod veteres cavis cornibus, aut effictis in figuram cornuum poculis biberent, in iiſque vinum aqua miſcerent.

69. *Baccho.*] Vino, cujus inventor Bacchus à poëtis dicitur: Jovis ex Semele filius: διμήτωρ *bimater* dictus, quia ex utero matris fulminatæ tranſlatus in Jovis femur, inde maturo partus tempore iterum prodiit. Orbem terrarum peragravit, Indos domuit, primus omnium triumphavit invectus elephanto: turba ſtipatus temulentarum & vociferantium fœminarum, quas ab eo *Bacchas* dixere. Supra v. 29.

71. *Arviſia.*] Ab Arviſo, promontorio Chii inſulæ, in mari Ægeo, ubi vinum exquiſitiſſimum. *Nectar.*] Potus Deorum, ut *ambroſia* cibus: ſæpe tamen promiſcue ſumuntur: utrumque immortalitatem ſignificat. *Nectar* enim à νη privativa particula, & κτείνω *occido*: *ambroſia*, ab α privativo, & βροτὸς *mortalis*. Utrumque miniſtrarunt diis Hebe, ſive Juventa, & Ganymedes. *Calathis.*] Poculis ad ſpeciem calathorum formatis. Ecl. 2. 46. Et Martialis apophor. 107. de calathis ait: *Nos Satyri, nos Bacchus amat*: unde patet calathum poculum quoque eſſe, non tantum caniſtrum.

72. *Damœtas, &c.*] Ecl. 3. 1. *Ægon.*] ab αἴξ *caper*: dictus *Lyctius*, à Lycto Cretæ inſulæ civitate.

73. *Alpheſibœus.*] Ab ἀλφίω *invenio*, & βοῦς *bos*. Hoc loco nomen paſtoris proprium eſt: ſed apud Homerum Il. 18. 593. epithetum eſt puellarum, quæ propter formam reperiebant multos juvenes, à quibus boves accipiebant munerum loco: quia opes omnes illis temporibus in gregibus ſitæ erant. De *Satyris*, Ecl. 6. in arg.

74. *Et cum ſolennia vota.*] Sacra Nymphis fieri ſolita; vel in agris, ut Turnebo placet; vel etiam in domibus, ut Victorio. *Solennia* ſunt quæ *ſolum in anno* fiunt, id eſt, ſemel ſingulis annis.

75. *Et cum luſtrabimus agros.*] Sacrificium innuit dictum *Ambarvale*. De quo Geor. 1. 345.

79. *Cererique.*] Ceres Saturni & Opis filia, mater Proſerpinæ, quam à Plutone raptam fertur laborioſiſſime toto orbe quæſiviſſe: frugum, & cultus terræ, magna ex parte repertrix.

80. *Damnabis tu quoque votis.*] Qui vota ſuſcipit, poſtulat aliquid à Deo, eidemque aliquid promittit. Si Deus promiſſa annuat; tum vovens quaſi damnatur, & judicio tenetur promiſſa exolvere. Unde Deus dicitur *damnare votis* vel *voti*, cum poſtulata annuit, & ſic adigit voventem ad exolvenda promiſſa. Livius, dec. 3. l. 7. *Deos, Deaſque precabantur, ut illis fauſtum iter felixque pugna eſſet: & damnarentur ipſi votorum, quæ pro iis ſuſcepiſſent.* Æneid. 5. 237. eodem ſenſu dicitur, *voti reus.*

MO. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantum venientis ſibilus Auſtri,
Nec percuſſa juvant fluctu tam littora, nec quæ
Saxoſas inter decurrunt flumina valles.
ME. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.
Hæc nos: Formoſum Corydon ardebat Alexim:
Hæc eadem docuit, Cujum pecus? an Melibœi?
MO. At tu ſume pedum, quod me cum ſæpe rogaret,
Non tulit Antigenes (& erat tum dignus amari)
Formoſum paribus nodis atque ære, Menalca.

MO. *Qualia tibi, qualia munera reponam pro tali cantu? Neque enim ſuſurrus Auſtri ingruentis, nec ripæ undis verberatæ ſic me delectant, neque fluvii qui inter lapidoſas valles volvuntur.* ME. *Prius tibi dabo hanc tenuem fiſtulam: quæ ego didici canere: Formoſum Corydon amabat Alexim; eademque didici, Cujum pecus? an Melibœi?* MO. *Tu vero, Menalca, accipe pedum inſigne modis æqualiter* diſtantibus, & *ære: quod Antigenes non obtinuit, licet ſæpe à me peteret; & tunc tamen merebatur amari.*

NOTÆ.

82. *Venientis ſibilus Auſtri.*] Venientis, id eſt, naſcentis: tunc enim potius eſt aura, quam ventus. Sic Æn. 5. 344. *Gratior & pulchro veniens in corpore virtus:* id eſt, *naſcens & creſcens.* De Auſtro, Eclog. 2. 58.

86. *Hæc nos: Formoſum, &c.*] Hac eâdem fiſtula cecinimus Eclogam 2. quæ incipit: *Formoſum paſtor Corydon, &c.* Item Eclogam 3. quæ incipit: *Dic mihi, Damœta, cujum pecus? an Melibœi?*

88. *Pedum.*] Virgam paſtoralem incurvam: *formoſum ære,* quo ſuppactum eſt, & *nodis paribus,* id eſt, nodis qui æquali intervallo à ſe invicem diſtant.

ECLOGA VI.

* SILENUS.

ARGUMENTUM.

SILENUS pueros Chromin & Mnaſilum docet primam rerum originem, juxtá doctrinam Epicuri, additque varias fabulas. Per Silenum, Syronem Epicureum philoſophum; per Chromin & Mnaſilum, Virgilium & Varum, Syronis ea in philoſophia diſcipulos, intelligunt interpretes. Certe Romæ tunc temporis vigebat hæc ſecta plurimum. Et Virgilium *quidem oſtendit hæc Ecloga diſciplinæ huic aliquando adhæſiſſe.*

Nam conſequentibus annis videtur ad Pythagoram aut Platonem deflexiſſe, cujus philoſophiam ſequitur, Æn. 6. 724 Varum *autem illum, de quo hic ſermo, ab Epicuri diſciplina, etiam in moribus, non abhorruiſſe conjicio, ex Ode Horatii* 18. *lib.* 1 *quæ ad eum ſcripta eſt, & plane Epicurum ſapit. De* Syrone *utriuſque præceptore habemus apud Ciceronem, & quod ipſius Ciceronis amicus fuerit,* Epiſt. famil. *l.* 6. 11. *& quod vir optimus, doctiſſimuſque Epicureus.* De finib. *l.* 2. 119. *Quo eodem ex opere facile colligitur, eum in Italia floruiſſe ultima Ciceronis ætate: qua ætate Virgilius, tum juvenis, operam ei dare potuit.*

Ex hoc primo Eclogæ verſu, Prima Syracoſio, &c. *ſunt qui probent, hanc inter cæteras ordine temporis primam eſſe; eamque à Cicerone fuiſſe auditam in theatro, cum à Cytheride ſive Lycoride mima cantaretur; unde ad ſuam & Virgilii laudem Cicero exclamarit:* Magnæ ſpes altera Romæ. *Sed hæc Donati ſomnia ſunt, qualia multa ſomniavit. Videtur quippe poeta profiteri Ecl.* 1. *veniſſe ſe primo Romam, ut agros recuperaret ſuos: at Cicero annis ante diviſionem agrorum ferme duobus obiit, nempe ſub initium Triumviralis proſcriptionis, anno U. C.* 711. *cum agri diviſi non ſint niſi anno U. C.* 713. *ineunte. Immo probo ego ex iiſdem verſibus, hanc non eſſe primam:* Prima Syracoſio dignata eſt ludere verſu: *igitur non jam primum; ſed antea*

etiam luſerat, idque unum ſignificat, ſe primum omnium inter Latinos, Bucolicum ſcribendi genus è Græcia ſeu Sicilia tranſtuliſſe. Quo autem ordine ac tempore hæc ſcripta ſit, incertum eſt.

NOTÆ.

* *SILENUS.*] Senex, Bacchi nutritius & pædagogus; ſemper aſino vehi, ſemper ebrius deſcribi ſolitus; cornuto capite, ſimis naribus: magnæ tamen ſolertiæ, unde dicitur multa ſapienter edifſeruiſſe regi Midæ: memoraturque rex Antigonus vertiſſe ſibi laudi, quod ab hoſtibus propter deformitatem quaſi Silenus rideretur, ut eſt apud Senec. de Ira, l. 3. 22. Nomen à σιλλαίνειν, *ſcommata jacere, cavillari*, ex Æliano, l. 3. Var. Hiſt. c. 40. Sileni autem dicuntur omnes Satyri ſeniores, ex Pauſania in Attic. Quanquam aliqui pingunt Silenum pedibus humanis, Satyros caprinis.

Satyri autem è Bacchi comitibus etiam fuerunt, ſalacitate inſignes. Plutarchus in Sylla refert, unum ex illo genere ad Syllam eſſe adductum. Hieronymus in vita Pauli Eremitæ, unum quoque à S. Antonio viſum eſſe teſtatur: itemque alium ab omni Alexandrino populo, Conſtantini temporibus. Alii tamen hos inter ſpectra aut naturæ monſtra referunt, totumque id genus revocant ad fabulas. Nomen deducit Ælianus à σεσηρέναι, quod eſt, *os habere in modum rictus canini conformatum*: Caſaubonus à Dorica σᾶταρ, *jocari*: aliunde alii.

Panes his non abſimiles, quorum primus *Pan*, Mercurii filius; à πᾶν, *omne*: de quo multa Ecl. 2. 31.

Fauni, à *fando* dicti: quia ſylveſtribus in locis affari homines & alloqui putabantur: quod aiunt in prælio Romanos inter & Etruſcos de reſtituendis in regnum Tarquiniis accidiſſe: voce è ſylvis erumpente, quæ Romanos bono eſſe animo juberet.

Sylvanus & ſylvani, à *ſylvis* dicti. Ecl. 10. 24.

INTERPRETATIO.

Muſa mea, prima omnium *dignata eſt canere Sicula carmina: nec eam puduit incolere nemora. Cum canerem reges & bella, Apollo* mihi *vellicavit aurem, & me* ſic *admonuit: Tityre, decet paſtorem paſcere pingues oves, & componere tenues verſus. Ego nunc, ô Vare, exercebo fragili*

PRima Syracoſio dignata eſt ludere verſu
Noſtra, nec erubuit ſylvas habitare, Thalia.
Cum canerem reges & prælia, Cynthius aurem
Vellit, & admonuit: Paſtorem, Tityre, pingues
Paſcere oportet oves, deductum dicere carmen.
Nunc ego (namq; ſuper tibi erunt qui dicere laudes,
Vare, tuas cupiant, & triſtia condere bella)

NOTÆ.

1. *Prima Syracoſio.*] Primus è Latinis non ſum dedignatus ſcribere carmina bucolica ad imitationem Theocriti Syracuſani. *Syracoſio*: ut brevis eſſet ſyllaba tertia quæ alioqui longa eſt in *Syracuſio*, Συρακουσίῳ. *Syracuſæ*, urbs Siciliæ tunc ampliſſima: urbes olim quatuor, ex Cicerone; quinque, ex Strabone, ambitu ſuo complectens. Nunc *Saraguſa*.

2. *Thalia.*] Una è novem Muſis, comœdiæ & ludicrorum præſes: à θάλλω *vireſco, floreo, exhilaror*.

3. *Cum canerem reges.*] Dicitur Virgilius res Albanas primo tractandas ſuſcepiſſe, ſed abjeciſſe deinde opus, & ad bucolica ſtudium convertiſſe. *Cynthius,*] Et Cynthia, nomina Apollinis & Dianæ: quia nati ambo in inſula maris Ægæi *Delo*, ubi mons eſt *Cynthus*.

4. *Aurem vellit.*] Proverbialiter dictum, pro *admonuit*: ſive quia, ut vult Eraſmus, in jus ituri vellicabant aurem illius, quem eſſe teſtem volebant: unde Horat. Sat. l. 1. 9. 75. *Licet anteſtari? ego vero oppono auriculam, rapit in jus.* Vel quia, ut vult Servius, auris memoriæ conſecrata eſt; quemadmodum frons Genio, & digiti Minervæ. *Tityrum* hic ſe appellat Virgilius, ut Ecl. 1. 1.

5. *Deductum carmen.*] Id eſt, tenue, à lana, quæ ad majorem tenuitatem nendo deducitur. Horat. Epiſt. l. 2. 1. 225. *Tenui deducta poemata filo.* Tibul. l. 1. 3. 86. *Deducat plena ſtamina longa colo.*

7. *Vare, &c.*] De illo magna lis apud interpretes. Alii enim laudes illas attribuunt *P. Alpheno Varo*; alii *P. Quintilio Varo*; alii *Quintilio Cremonenſi*, quem item *Varum* vocant. Conſtat hos tres Virgilii æquales fuiſſe. Et *Alphenus* quidem *Varus*, Servii Sulpicii juriſconſulti diſcipulus, juriſconſultus ipſe fuit celebris: qui ex arte ſutoria; aut, ut volunt alii, tonſoria, ad conſulatum adrepſit, an. U. C. 755. Digeſtorum libros ſcripſit quadraginta. Laudatus à Gellio propter ſtudium antiquitatis, lib. 6. 5. Ab Horatio memoratur propter vafritiem, Sat. lib. 1. 3. Ab interpretibus Horatii, Cremonenſis dictus. Tamen huic non puto dicatam eſſe hanc Eclogam; tum quia nulla laude bellica,

Agreſtem

Agreſtem tenui meditabor arundine Muſam.
Non injuſſa cano : ſi quis tamen hæc quoq; ſi quis
Captus amore leget ; te noſtræ, Vare, myricæ, 10
Te nemus omne canet : nec Phœbo gratior ulla eſt,
Quam ſibi quæ Vari præſcripſit pagina nomen.
Pergite, Pierides. Chromis & Mnaſilus in antro
Silenum pueri ſomno videre jacentem,
Inflatum heſterno venas, ut ſemper, Iaccho. 15
Serta procul tantum capiti delapſa jacebant :
Et gravis attrita pendebat cantharus anſa.
Aggreſſi (nam ſæpe ſenex ſpe carminis ambo
Luſerat) injiciunt ipſis ex vincula ſertis.
Addit ſe ſociam, timidiſque ſupervenit Ægle : 20
Ægle Naïadum pulcherrima : jamque videnti

fiſtula ruſticam muſam : ſiquidem multi ſuppetent tibi, qui optabunt celebrare laudes tuas, & ſcribere funeſta bella. Canto ea, quæ à Phœbo *juſſus ſum* cantare. *Si tamen aliquis, ſi aliquis hæc etiam legat, horum amore percitus ; te noſtræ myricæ, te omnis ſylva reſonabit, ô Vare : nullaq; pagina magis placet Apollini, quam quæ ſibi præfixit Vari nomen. Pergite, ô Muſæ. Chromis & Mnaſilus pueri viderunt Silenum in caverna proſtratum ſomno : venis tumentibus heſterno vino, ut mos eſt. Erant procul humi coronæ, tantum lapſæ è capite : Et grande poculum ſuſpenſum erat per anſam attritam. Hunc invadentes, injiciunt vincula* confecta *ex ipſis coronis : ſæpe enim* ille *ſenex utrumque deceperat ſpe verſuum. Ægle adjungit ſe ſociam, & accedit pavidis : Ægle formoſiſſima Naïadum : Et* ipſi, *jam oculos aperienti*

NOTÆ.

ſed una forenſi claruit : tum quia, cum ſutor dicatur fuiſſe, nec ad conſulatum niſi diu poſt obitum Virgilii pervenerit ; non videtur ejus fortuna tum, cum Eclogæ ſcriberentur, ſatis Virgilii fortunæ præſtitiſſe, ut hic illi tam effuſis laudibus adularetur. *Quintilius* vero *Cremonenſis*, de quo ſic Euſebii Chron. ad annum primum Olymp. 189. qui reſpondet anno U. C. 730. *Quintilius Cremonenſis, Virgilii & Horatii familiaris, moritur*, idem ille eſt, quem Servius Virgilii cognatum appellat ; & cujus in morte Horatius Virgilium conſolatur, Od. l. 1. 24. Sed huic à nemine, præterquam à Grammaticulis *Vari* cognomen tribuitur. Omnino igitur laudes iſtæ ad *P. Quintilium Varum* referendæ ſunt : qui magnis muneribus ſub Auguſti imperio perfunctus eſt. Conſul an. U. C. 741. Syriæ deinde præſes per annos octo. Denique miſſus in Germaniam cum tribus legionibus ; quas ingenti clade amiſit, inſidiis ab Arminio circumventus, an. U. C. 762. tanto ſuo dolore, ut ſibi conſciverit mortem ; tanto Auguſti luctu, ut caput illidens parieti exclamaret, *Vare, legiones redde.*

7. *Et triſtia bella.*] Miror hic Nannium & alios, qui bella intelligunt Germanica, Varo tam funeſta : illa enim anno poſt obitum Virgilii ſeptimo circiter & vigeſimo, geſta ſunt. Bella igitur ſignificantur alia, quibus Varus per Triumvirales tumultus interfuerat : *triſtia*, non illi, ſed ejus hoſtibus, & patriæ generatim.

9. *Si quis tamen, &c.*] Quanquam Apollo me deterruerit à tuis factis heroico verſu deſcribendis : ſi quis tamen hæc legat bucolica ; is nomen tuum noſtris in ſylvis, ſeu bucolicis, undique ſparſum reperiet : quod quidem ideo undiq; ſparſi, quia ſcio, ſcripta Phœbo placere magis nulla, quam quæ nomen tuum præferunt. Et vero etiam nona Ecloga mentionem Vari crebram facit. De *Myricis*, Ecl. 4. 2. De *Pieridibus*, Ecl. 3. 85.

13. *Chromis & Mnaſilus.*] Juniores Satyri. *Chromis* à χρόμη, *hinnitus, audacia.*

Mnaſilus,] à μνάω, *meminiſſe facio* : & σίλλος, *ſcomma.*

15. *Iaccho.*] Bacchi nomen, ab ἴαχὴ, *clamor* : ob vociferantes in ejus comitatu ebrias mulieres.

16. *Serta procul tantum, &c.*] Sic explicat Turnebus hanc vocem, *tantum* : ſerta procul jacebant ; tantum delapſa è capite, non rupta, non calcata. Sic Cerdanus : Jacebat, dormiebat, vinum exhalabat, omnes habebat ebrietatis notas : hæc una tantum nota deerat, quod ſerta non gereret in capite. Hic enim erat ebriorum mos. *Capiam coronam mî in caput, aſſimulabo me eſſe ebrium*, Plaut. in Amphit. 3. 4. 16. *Capiti.*] pro capite. Sic G. 1. 267. *Nunc torrete igni fruges.*

17. *Cantharus.*] Vas vinarium, in formam Scarabæi, qui κάνθαρος dicitur. Baccho ſacer eſt : unde notatus ſuperbia C. Marius, quod poſt victoriam Cimbricam cantharis potare Liberi patris exemplo auſus fuerit, ex Plin. l. 33. 11.

18. *Ambo*] *Ambos* Latina forma ; *ambo* Græca, ἄμφω. Sic *duos & duo*, δύο Ecl. 3. 68. *Crateraſque duos ſtatuam.* Æn. 11. 285. *Si duo præterea tales Idæa tuliſſet Terra viros.*

21. *Ægle Naïadum pulcherrima.*] Ab αἴγλη, *ſplendor.* Nymphæ nomen Neæræ & Solis filiæ. De *Naiadibus*, Ecl. 2. 46. Dicuntur *Na-i-a-des*, quadriſyllaba voce, ut hic ; vel *Naiades*, aut *Naides*, triſyllaba voce, ut Ecl 10. 10. *Naiades indigno cum Gallus amore periret.*

linit frontem & tempora moris rubris. Ille ridens fraudem : Cur, ait, implicatis mihi *vincula ? expedite me* ex iis, *O pueri : sufficit quod potuerim deprehendi* à vobis. *Audite versus quos petitis : vobis versus ; huic Ægle, aliud præmium erit : simul ipse incipit. Tunc vero aspiceres Faunos & feras saltare ad cantum, tunc duras quercus vacuminibus nutare. Nec mons Parnassus adeo lætatur Apolline ; nec Rhodope & Ismarus adeo mirantur Orpheum. Cantabat enim quomodo semina terrarum, & aëris, & maris, & simul puri ignis, congregata fuerint in immenso vacuo : ut* ex *his primis omnia principia, & ipsa moles recentis mundi coaluerit. Deinde* quomodo *terra*

Sanguineis frontem moris & tempora pingit.
Ille dolum ridens: Quo vincula nectitis ? inquit.
Solvite me, pueri: satis est potuisse videri.
Carmina, quæ vultis, cognoscite: carmina vobis;
Huic aliud mercedis erit: simul incipit ipse. [res
Tum vero in numerum Faunosque ferasque vide-
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phœbo gaudet Parnassia rupes,
Nec tantum Rhodope miratur & Ismarus Orphea.
Namque canebat uti magnum per inane coacta
Semina terrarumque, animæque, marisque fuissent,
Et liquidi simul ignis: ut his exordia primis
Omnia, & ipse tener mundi concreverit orbis.
Tum durare solum, & discludere Nerea Ponto

NOTÆ.

22. *Sanguineis frontem moris.*] *Morus*, fructus arboris *mori* : Mulberry. Vocat *sanguinea* : quod, candida cum essent prius, è sanguine Pyrami & Thisbes ruborem induerint. Ovid. Met. 4. 54.

24. *Satis est potuisse videri.*] Supple, ad impetrandum quod vultis : *quia*, inquit Servius, *semidei, cum volunt tantum, videntur* : atque adeo, si videri volunt, signum est eos velle videntibus postulata concedere. Vel sensus est, Solvite me, satis enim ludi est, quod is visus sim vobis, qui ligari possem.

27. *In numerum Ludere.*] Saltare, ita ut motuum ratio & mensura, cantuum rationi & mensuræ respondeat. De Faunis, in notis ad argumentum hujus Eclog.

29. *Parnassia rupes.*] Mons in Phocide, Cithæroni & Heliconi vicinus ; gemino vertice : quorum alter *Nisa* vocatur, Baccho sacer : alter *Cirrha*, Phœbo Musisque dicatus.

30. *Rhodope.*] Mons Thraciæ, nivibus semper horrens, ad Euxinum mare protensus, ex quo Hebrus profluit. *Ismarus.*] Plur. *Ismara* : mons alter, in maritima regione Thraciæ, non procul ab ostiis Hebri. Hæc loca peragravit Orpheus vates, de quo G. 4. 454. De *Orpheo*, ibid.

31. *Namque canebat uti, &c.*] Origo mundi, juxta opinionem Epicuri philosophi Athenien-sis, ex oppido Gargetto : qui natus anno ante Christum circiter 341. regnante in Macedonia Philippo, Alexandri patre, ex calculo senex obiit. Cujus philosophiam de rerum natura versibus persecutus est Lucretius. Statuebat igitur duo rerum principia, *plenum & inane* : quia quicquid est, vel continetur, & est *plenum* ; vel continet, & est *inane*. *Inane* vocabat, spatium usquequaque diffusum, carens corporibus ; *plenum* appellabat, atomos, sive minuta corpuscula, toto inani volitantia ; quæ hic à Virgilio *semina* vocantur : quorum ex fortuito concursu coaluerint illa quatuor, quæ dicimus, elementa, ignis, aqua, terra, & aer. Aerem hic *animam* vocat, post Lucretium l. 6. 577. *Ventus ubi, atque animæ subito vis maxima quædam.* Quia *animabilis & spirabilis est*, ex Cicer. De nat. Deor. 2. 91. Ex his porro elementis, inter se ordinatis ac temperatis, cœlum, sol, animalia, cæteraque deinde formata sunt.

35. *Solum.*] Primo dicitur de planta pedis. Sic Lucr. l. 1. 924. *Avia Pieridum peragro loca, nullius ante Trita solo.* Hinc *solea* dicta, quæ partem illam pedis obtegit. Hinc & *solum* pro terra vulgo sumitur, ex Varr. l. 4. de L. L. quia *solo*, id est, planta pedis teritur. Neque pro terra tantum, sed pro unaquaque re, quæ alteri supponitur, eamque sustentat. Pro mari, Æn. 5. 198. *Vastis tremit ictibus ærea puppis, subtrahiturque solum.* Pro cœlo etiam : Ovid. Met. 1. 73. *Astra tenent cœleste solum.* Frequentius tamen pro terra, tam in singulari, quam in plurali numero, G. 1. 80. *Ne saturare fimo pingui pudeat sola.*

Discludere Nerea ponto.] *Pontus* hic usurpatur, non pro aquis, sed pro loco, sive cavitatibus terrarum, in quibus aquæ segregatæ sunt. *Nereus* vero sumitur pro aquis ipsis. Is juxta Orpheum, Deorum antiquissimus est : juxta alios, Oceani & Tethyos filius. Idem ex Doride, sorore & uxore sua, maximam Nympharum marinarum turbam suscepit, quæ *Nereides* dicta : *Nerea*, accusativus Græcus.

Cœperit,

Cœperit, & rerum paullatim ſumere formas.
Jamque novum ut terræ ſtupeant luceſcere ſolem,
Altius atque cadant ſubmotis nubibus imbres:
Incipiant ſylvæ cum primum ſurgere, cumque
Rara per ignotos errent animalia montes.
Hinc lapides Pyrrhæ jactos, Saturnia regna,
Caucaſeaſq; refert volucres, furtumq; Promethei.
His adjungit, Hylan nautæ quo fonte relictum
Clamaſſent: ut littus, Hyla, Hyla, omne ſonaret.
Et fortunatam, ſi nunquam armenta fuiſſent,
Paſiphaen nivei ſolatur amore juvenci.
Ah, virgo infelix, quæ te dementia cepit?
Prœtides implerunt falſis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen ulla ſecuta eſt
Concubitus: quamvis collo timuiſſet aratrum,
Et ſæpe in levi quæſiſſet cornua fronte.
Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras!
Ille latus niveum molli fultus hyacintho,

cœperit ſolidari, & aquas diſpellere à ſe in mare, & accipere ſenſim ſpecies rerum. Poſtea quomodo terra miretur ſolem recentem emicare, & quomodo pluviæ decideren è nimbis alte remotis à terra: cum nemora tunc inciperent creſcere, & cum animalia adhuc rara vagarentur per montes nondum cognitos. Deinde narrat ſaxa projecta à Pyrrha, tempora Saturni, & aves Caucaſi, & ignem ſubreptum à Prometheo. Addit his rebus, quem ad fontem Argonautæ alte vocaſſent Hylan amiſſum: quomodo ripa omnis referret: Hyla, Hyla. Et ob amorem tauri condelet Paſiphae; felici, ſi nunquam tauri fuiſſent. Ah, mulier miſera, quæ inſania te occupavit? Filiæ Prœti repleverunt compos falſis mugitibus: nulla tamen earum *quæſivit tam infames amplexus pecudum; licet metueret ſuo collo* jugum *aratri, & ſæpe exploraret cornua in fronte polita. Ah, mulier miſera,* tu *jam vagaris per montes! taurus* vero *reclinans candidum latus in teneris hyacinthis,*

NOTÆ.

41. *Lapides Pyrrhæ, &c.*] Pyrrha Deucalionis uxor fuit, quo apud Theſſalos regnante, contigit diluvium: ex quo ſervati duntaxat hi duo, & navicula delati in Parnaſſum; qui montium omnium unus aquis ſubmerſus non fuerat. Ibi Themidis oraculum conſuluerunt de reparatione generis humani: acceptoque reſponſo, ut magnæ matris oſſa poſt tergum projicerent, lectos è terra omniparente lapides projecere, quorum qui ſunt à Deucalione projecti, in mares; qui à Pyrrha, in fœminas continuo mutati ſunt. Ov. M. 1. 318. *De Saturni regno,* Ecl. 4. 6.

42. *Caucaſeaſque, &c.*] Prometheus, Japeti filius ex Aſia conjuge, Deucalionis pater: cum ignem è cœlo furatus eſſet, admota ſolis currui face è ferulis confecta: eoque igne, vel hominem à ſe è luto formatum animaſſet; vel, ut narrant alii, plurimas artes ad uſum hominum reperiſſet; à Mercurio juſſu Jovis in Caucaſi ſcopulo ligatus eſt: vultur, aut aquila jecori ejus aſſidue pertundendo adhibita. *Caucaſus,* Aſiæ mons notiſſimus, inter mare Euxinum & Caſpium.

43. *Hylan nautæ quo fonte, &c.*] Hylas puer, deliciæ Herculis, ejuſque comes in Argonautica expeditione. Is cum è navi deſcendiſſet ad aquationem, in ripam fontis incumbens urnæ pondere demerſus eſt: à Nymphis, ut fabulantur, raptus; ab Hercule & Argonautis diu fruſtra inclamatus. Unde in ejus memoriam ſolennes eo in loco inſtitutæ ſunt inclamationes, & curſitationes populi, ex Solino, c. 42.

Quo fonte.] Quis enim fuerit ambigitur. Solinus *Hylam* fontem & lacum aſſignat, qui Pruſiadem Bithyniæ urbem alluit. Alii *Aſcanium* ejuſdem regionis fluvium, &c.

44. *Hyla, Hyla, omne.*] Græci vocalem longam ante aliam vocalem raro elidunt, & ſæpe corripiunt: ita hoc loco Virgilius.

46. *Paſiphaen.*] Filia Solis fuit: nomen à patre deductum, qui πᾶσι φάει *omnibus lucet*: uxor Minois regis Cretæ: quæ tauri amore capta, & Dædali artificis ope vaccæ ligneæ incluſa, Minotaurum è tauro peperit, ſemihominem & ſemibovem. Reliqua Æn. 6. 26. *Virginem* vocat, etſi jam Phædræ, Ariadnes, & Androgei matrem: Plauti, Terentii, & Euripidis exemplo; qui ſic appellant corruptam etiam quamlibet fœminam, modo junior ſit.

48. *Prætides.*] Filiæ Prœti regis Argivorum, & Antiæ, vel Sthenobœæ. Hæ cum ſe Junoni forma æquiparārent, ab illa in eam rabiem actæ ſunt, ut vaccas ſe putarent: poſtea ſanatæ ſunt à Melampo. *Falſos* mugitus vocat, quia re ipſa non erant vaccæ, ſed vano errore deceptæ ſæpe frontem tentabant, explorabantque num cornutæ eſſent.

ſub umbroſa ilice reguſtat herbas pallidas : vel conſectatur aliquam vaccam *in numeroſo armento. O Nymphæ, Cretenſes Nymphæ ! claudite jam, claudite ſaltus ſylvarum :* ut videamus, *an fortaſſe alicubi vaga veſtigia tauri ſe noſtris oculis offerent obviam. Forſitan aliquæ vaccæ allicient illum ad ſtabula Gortynia, aut ſectantem greges, aut cupidum viridis herbæ. Deinde cantat virginem admiratam poma Heſperidum. Deinde cingit ſorores Phaethontis muſco corticis amaræ, & attollit è terra excelſas alnos. Deinde cantat quemadmodum una è Muſis deduxerit in colles Bœotiæ* Cornelium *Gallum, deambulantem circa fluenta Permeſſi : & quemadmodum totus chorus Apollinis aſſurrexerit* huic *viro : Quemadmodum Linus paſtor,*

Ilice ſub nigra pallentes ruminat herbas :
Aut aliquam in magno ſequitur grege. Claudite, Nymphæ,
Dictææ Nymphæ, nemorum jam claudite ſaltus :
Si qua forte ferant oculis ſeſe obvia noſtris
Errabunda bovis veſtigia. Forſitan illum,
Aut herba captum viridi, aut armenta ſecutum,
Perducant aliquæ ſtabula ad Gortynia vaccæ.
Tum canit Heſperidum miratam mala puellam :
Tum Phaëthontiadas muſco circumdat amaræ
Corticis, atque ſolo proceras erigit alnos.
Tum canit errantem Permeſſi ad flumina Gallum
Aonas in montes ut duxerit una ſororum ;
Utque viro Phœbi chorus aſſurrexerit omnis :
Ut Linus hæc illi divino carmine paſtor,

NOTÆ.

54. *Ruminat.*] *Rumen* eſt pars eminens gutturis, cujus in cavitatem demiſſi cibi à quibuſdam animalibus revocantur, & reguſtantur ; quod *ruminare* dictum eſt.

Pallentes herbas.] Quia calore ſtomachi viriditatem amiſerunt, cum remanduntur. De *hyacinthis*, Ecl. 3. 63. De *Ilice*, Ecl. 1. 18.

55. *Claudite, Nymphæ, &c.*] Verba ſunt, vel Paſiphaes, quam Silenus loquentem inducit ad Nymphas : vel ipſius Sileni Paſiphaen ſolantis, & Nymphas precantis, ut ei in inveniendo tauro opem ferant.

Claudite.] Retibus, ſive indagine ; quomodo feræ clauduntur in venatione, ne aufugiant.

Saltus.] A ſaliendo : pars eſt ſylvarum, vel in qua ſpiſſæ arbores exiliunt & aſſurgunt altius, ut Iſidoro placet ; vel potius, ut Varroni, pars vacua & expedita ab arboribus, ubi pecudes libere paſcant & exiliant. Ita G. 3. 143. *Saltibus in vacuis paſcant. Dictææ.*] à Dicte, qui mons eſt in Creta celebris, cujus in antro apes Jovem infantem aluere. G. 4. 152.

58. *Forſitan illum, &c.*] Fortaſſe, niſi clauditis ſylvas, effugiet *ſtabula ad Gortynia. Gortyna*, vel *Cortyna*, oppidum Cretæ mediterraneum, lætioribus pabulis inſigne, ubi propterea Solis armenta fuerunt.

61. *Heſperidum miratam mala puellam.*] Atalanta eſt, filia Schœnei regis in Scyro, maris Ægei inſula ; quæ cum procis curſu contendebat ea lege, ut victori nuberet, victum occideret. Victa tandem eſt ab Hippomene, Martis, vel Neptuni nepote : dum aureis malis, quæ ab illo projecta inter currendum fuerant, colligendis occuparetur. Mala Hippomeni dederat Venus, ex horto Heſperidum. *Heſperides* fuere tres, Ægle, Arethuſa, & Heſperethuſa : filiæ Heſperi, qui frater Atlantis fuit. Hæ ad Lixum, Mauritaniæ oppidum, hortos incolebant aureis arboribus pretioſos, & à pervigili dracone cuſtoditos ; quem Hercules occidit, fructuſque deprædatus eſt.

62. *Phaethontiadas.*] Sorores Phaethontis, filiæ Solis, à quo dictæ quoque ſunt *Heliades*, Phaethuſa, Lampetie, & Lampethuſa : quæ nimio luctu, ob fratrem dejectum è curru Solis in Eridanum, mutatæ ſunt, vel in alnos, ut hic narrat Virgilius ; vel in populos, ut Æn. 10. 190. Ovidius vero M. 2. 365. ait ex earum ramis electrum, ſive ſuccinum, in Eridanum, lacrymarum inſtar ſtillare. *Muſcus*, eſt quicquid extimo arborum cortici quaſi lanuginoſum & villoſum adhæret. *Cortex* maſculini & fœminini generis.

64. *Permeſſi ad flumina Gallum.*] *Permeſſus* fluvius Bœotiæ, ex Helicone profluens. *Gallum.*] De eo, Ecl. 10. in argumento.

65. *Aonas in montes.*] Heliconem & Cithæronem, montes Bœotiæ : quæ primo Aonia dicta eſt ab Aone Neptuni filio, qui montanis ejus regionis gentibus imperavit : deinde Bœotia, à bove ; cujus ductu Cadmus pervenit ad eum locum, ubi Thebas condidit. Ovid. Metam. 3. 14. Hinc Muſæ *Aonides* appellatæ, quia ſacer eſt ipſis Helicon.

66. *Phœbi chorus.*] Muſæ novem, vel poëtæ. *Aſſurrexerit.*] Surrexerit è ſedibus, honoris cauſa. *Linus*, Apollinis & Terpſichores filius, Ecl. 4. 56.

Floribus

Floribus atque apio crines ornatus amaro,
Dixerit: Hos tibi dant calamos, en accipe, Muſæ,
Aſcræo quos ante ſeni: quibus ille ſolebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynæi nemoris dicatur origo:
Ne quis ſit lucus, quo ſe plus jactet Apollo.
Quid loquar? aut Scyllam Niſi, quam fama ſecuta
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris,
Dulichias vexaſſe rates, & gurgite in alto,
Ah timidos nautas canibus laceraſſe marinis?
Aut ut mutatos Terei narraverit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit?
Quo curſu deſerta petiverit, & quibus ante
Infelix ſua tecta ſupervolitaverit alis?

coronatus floribus & acri apio, hæc illi dixerit divinis verſibus: En ſume, Muſæ dant tibi hanc fiſtulam; quam prius dederant *Aſcræo ſeni; qua ille canendo ſolebat evccare duras ornos è montibus: hac fiſtula celebratur à te origo Grynææ ſylvæ; ut nulla ſit ſylva, qua magis Apollo glorietur. Quid dicam* ut memoraverit, *aut Scyllam Niſi* filiam; *quam rumor tulit, cinctam latrantibus monſtris* circa *alba crura, diſturbaſſe naves Ulyſſeas, & in profundo mari laniaſſe, heu! nautas pavidos canibus marinis? Aut ut memoraverit corpus Terei converſum* in upupam; *quos cibos, quæ munera Philomela illi præparaverit: qua celeritate abierit in deſerta; & quibus pennis miſer volaverit ſuper domum* prius *ſuam?*

NOTÆ.

68. *Apio.*] *Apium*, Parſley: herba coronaria, qua & ſepulcra ſpargi ſolebant, ex Suida, & victores Iſthmicis Nemæiſque ludis, itemque epulantes, coronari, ex Horatio Od. l. 2. 7. 23. *Quis udo deproperare apio coronas, curatve myrto? Quem Venus arbitrum dicet bibendi?* Ergo ad luctus & delicias idonea.

70. *Aſcræo quos ante ſeni.*] Heſiodo, cujus patria, *Aſcra*, vicus Bœotiæ, in dextro Heliconis latere ſitus: qui, ut ipſe de ſe fabulatus initio Theogoniæ, cum agnos in Helicone paſceret, accepit à Muſis non calamos quidem, ſed lauri virentis ramum. Strabo Cumam Æolicam illi patriam aſſignat, unde cum Dio patre commigravit Aſcram. Hunc alii Homero antiquiorem, alii æqualem, nonnulli juniorem putant. Lis adhuc pendet.

71. *Ornos.*] *Ornus*, Fraxinus ſylveſtris & montana. Wild Aſh.

72. *Grynæi nemoris.*] *Grynium* juxta Strabonem, oppidum fuit Æolidis; ubi templum Apollinis candido è lapide, & lucus eidem ſacer fuit: locus oraculis inſignis. *Gallus* autem, de quo fuſe dicemus Ecl. 10. fertur reddidiſſe Latinis verſibus quædam ex Euphorione poëta Chalcidenſi: Suidas vero, inter illius Euphorionis opera, memorat *Mopſopia*, ſive *Confuſa*: in quibus varias hiſtorias, in primiſque multa de oraculis, narrabat. Quo in opere probabile eſt originem Grynæi oraculi fuiſſe deſcriptam, eamque partem à Gallo Latine redditam eſſe.

74. *Quid loquar? aut Scyllam, &c.*] Duplex vulgo *Scylla* diſtinguitur: altera *Niſi* Megarenſium regis filia, quæ patrem, execto fatali ejus capillo, prodidit hoſti Minoi, cujus amore flagrabat: & in avem ceirim eſt converſa. *Ceiris* quibuſdam eſt, a Heron; quibuſdam, a Mittern. Altera *Phorci* filia, quæ cum amaretur à Glauco, per Circes invidiam mutata eſt inferiori parte corporis in caninos rictus, fonte quo lavari ſolebat, veneficiis infecto: cujus deformitatis horrore Siculum in fretum ſe præcipitem dedit, ibique in ſcopulum eſt converſa; non longe à celebri voragine, cui *Charybdis* nomen eſt: de qua Æn. 3. 420. Hoc loco valida tempeſtate jactatæ ſunt naves Ulyſſis, regis Ithacæ & Dulichii, inſularum in Ionio mari. Igitur plerique Virgilium accuſant, quod utramque fabulam confuderit; tribueritque *Scyllæ Niſi*, quæ ad *Scyllam Phorci* pertinent. Iidemque non male verſum emendant ex fide MSS. leguntque, *Quid loquar, an Scyllam Niſi, aut quam fama, &c.* Vel: *Quid loquar, aut Scyllam Niſi, aut, &c.* Cerdanus tamen vulgarem lectionem tuetur exemplo Ovidii, Amorum l. 3. 12. 21. qui *Scyllæ Niſi* canes quoque attribuit: *Per nos, Scylla, patri cano furata capillos, Pube premit rabidos inguinibuſque canes.* Item Propert. l 4. 4. 4. *Quid mirum in patrios Scyllam ſæviſſe capillos, Candidaq; in ſævos inguina verſa canes?*

78. *Terei, &c.*] Philomela & Progne filiæ fuerunt Pandionis, Athenienſium regis. Tereus rex Thraciæ Prognen uxorem duxit, ex eaque ſuſcepit Itym filium. Poſtea Philomelæ ſtuprum intulit, eique linguam abſcidit, ne ſcelus evulgaret: quo tamen in tela deſcripto, utraque ſoror Itym jugulavit, & Tereo dedit epulandum: prolato deinde ſub finem epularum capite pueri, cum Tereus ſtricto enſe in ultionem raperetur, ipſe in upupam avem mutatus eſt, a Lapwing; Philomela in luſciniam, a Nightingale; Progne in hirundinem; Itys in phaſianum, a Pheaſant.

Silenus cantat omnes fabulas quas felix Eurotas olim audiit, Phœbo canente ; & juſſit ut lauri diſcerent : valles repercuſſæ referunt cantus ad cœlum ; quouſque Heſperus apparuit, cœlo invito, & coegit paſtores *colligere oves in ſtabulis, & recenſere numerum* earum,

Omnia quæ, Phœbo quondam meditante, beatus
Audiit Eurotas, juſſitque ediſcere lauros,
Ille canit : pulſæ referunt ad ſidera valles ;
Cogere donec oves ſtabulis, numerumque referre
Juſſit, & invito proceſſit Veſper Olympo. 86

NOTÆ.

82. *Omnia quæ, &c.*] Quas omnes fabulas audiit Eurotas fluvius ab Apolline ; cum Apollo ejus in ripis verſaretur, ob amorem Hyacinthi, Laconis pueri.

83. *Eurotas.*] Laconiæ fluvius nobilis, ortus in Arcadia, lauris frequentibus inumbratus. Nunc *Baſilipotamo.*

86. *Invito proceſſit Veſper Olympo.*] *Veſper*, ſive *Venus*, è ſeptem planetis unus, Solem fere comitatur. Et mane quidem dicitur *Lucifer* ; Græce Φωσφόρος, qua etiam voce Latine uſus eſt Martialis Epig. l. 8. 22. 1. *Phoſphore redde diem.* Dicitur & *Eous*, id eſt, matutinus, Georg. 1. 288. *Aut cum Sole novo terras irrorat Eous.* Sero cum apparet, vocatur *Veſper*, *Heſperus*, apud Plautum *Veſperugo.* Hunc unico equo vehi putabant, ut Solem quadrigis, & Lunam bigis : ſed equo mane albo, ſero fuſco : unde, quia ex equo in equum deſiliebat, equos ei dicabant *deſultorios*, ex Iſidoro & Caſſiodoro. Stellam hanc alii Venerem ipſam dixere, alii Auroræ filium, alii fratrem aut filium Atlantis, Heſperum nomine : qui cum altiſſimum conſcendiſſet montem, ut inde ſidera melius contemplaretur, in cœlum raptus creditur, & in ſtellam mutatus.

Invito Olympo.] Quia cantus ſuavitate quaſi captus ægre ferebat noctem cum Veſpero procedere, quæ cantum abrumperet. De *Olympo* Eclog. 5. 56.

ECLOGA VII.

* MELIBOEUS.

ARGUMENTUM.

NARRAT Melibœus paſtor contentionem amœbæam, ſive alternam, Thyrſidis & Corydonis : ſe coram & Daphnide judicibus, qui Corydoni palmam addicunt. In Corydone poſſumus agnoſcere Cornelium Gallum, aut Aſinium Pollionem, utrumque poeſeos laude florentem : in Thyrſide poetam aliquem ex eorum æmulis : in Daphnide, communem eorum amicum, apud quem illi contenderent : in Melibœo, Virgilium, qui dum amicos conſulit, de recuperandis agris & pecoribus ſolicitus, aſſumitur ab iis in judicem, jubeturque de re ſua ſecurus eſſe. Certe ſub his paſtoribus non infimæ ſortis homines latere, vel ex eo conjici poteſt, quod aureas marmoreaſque Diis voveant ſtatuas. Virgilium vero nihil prohibet hic Melibœum *vocari, qui non unam in Eclogis perſonam, ſed multiplicem induit.* Tityrum *enim ſe, in prima Ecloga* ; Corydonem, *in ſecunda* ; Menalcam, *in nona, nuncupat. De ſcriptionis tempore, nihil certum. Affinis eſt Idyllio Theocriti octavo.*

NOTA.

* *MELIBOEUS.*] A cura boum dictus : μέλει *curæ eſt*, βῶς *bos. Corydon* à κορυδός, *alauda, alouette. Daphnis*, à δαφνὶς *laurus. Thyrſus*, à θύρσος, *haſta* pampinis veſtita in Bacchi ſacris.

MELIBOEUS, CORYDON, THYRSIS.

MEL.

FOrte ſub arguta conſederat ilice Daphnis,
Compulerantque greges Corydon & Thyrſis in unum:
Thyrſis oves, Corydon diſtentas lacte capellas.
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo:
Et cantare pares, & reſpondere parati.
Hic mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos,
Vir gregis ipſe caper deerraverat: atque ego Daphnim
Aſpicio: ille ubi me contra videt; Ocyus, inquit,
Huc ades, ô Melibœe; caper tibi ſalvus & hœdi;
Et, ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub umbra.
Huc ipſi potum venient per prata juvenci:
Hic viridis tenera prætexit arundine ripas
Mincius, eque ſacra reſonant examina quercu.
Quid facerem? neque ego Alcippen, nec Phyllida habebam,
Depulſos à lacte domi quæ clauderet agnos:
Phyllida, quæ domi ſepararet à matribus *agnos abductos ab ubere:*

INTERPRETATIO.

MEL. *Forte Daphnis recubuerat ſub ilice ſuſurrante, & Corydon atque Thyrſis conjunxerant ſimul greges: Thyrſis oves, Corydon capellas tumentes lacte. Uterque in flore ætatis, uterque ex Arcadia: & pares cantu, & parati ad certandum. Circa hunc locum aberraverat à me hircus ipſe dux gregis, dum munio teneras myrtos contra frigus. Ego vero ſtatim Daphnim video. Daphnis ubi me videt è regione; dixit, Veni huc cito, ô Melibœe: hircus & hœdi tui ſunt in tuto: & ſi potes aliquantulum morari, quieſce ſub hac umbra. Juvenci* tui *venient ipſi huc per prata ad potandum: hic Mincius virens tegit ripas tenera arundine, & apes ſuſurrant è quercu ſacra. Quid egiſſem? Namque non habebam Alcippen, nec*

NOTÆ.

1. *Ilice.*] Arbore glandifera, Holm. Eclog. 1. 18. *Arguta*, ſeu ſtridula; vel ob avium in ea ſedentium concentus; vel ob ventorum inter folia ſuſurrum.

4. *Arcades.*] Vel ex Arcadia oriundi, vel Arcadibus arte canendi ſimiles. Scena enim hujus Eclogæ, non in Arcadia; ſed in Gallia Ciſalpina ſtatuitur, ad Mincii ripas, non procul à Mantua. De *Arcadibus*, Eclog. 4. 58. *Myrtis*, Eclog. 2. 54.

7. *Vir gregis ipſe caper.*] Caper pro hirco dictus; & *vir* per tranſlationem: nam *vir* proprium hominum eſt. Sic G. 3. 125. de tauro: *Quem legere ducem, & pecori dixere maritum.* Horat. Od. l. 1. 17. 7. de capellis & hirco: *Olentis uxores mariti.* Auctor hujus licentiæ Theocritus, Idyl. 8. 49. Ὦ τράγε τᾶν λευκᾶν αἰγᾶν ἄνερ, *O hirce albarum caprarum vir.*

13. *Mincius.*] Fluvius Galliæ Ciſalpinæ leniſſime fluens, *Menzo:* è Benaco lacu emiſſus, Mantuam alluens, indeque influens in Padum.

Eque ſacra, &c. quercu.] Sacra apud Græcos, qui eam dicabant Jovi, & ſingulis addicebant Dryadas & Hamadryadas; quæ cum illis & viverent & occiderent: ab ἅμα *ſimul*, & δρῦς *quercus*. Apud Romanos item, qui Nymphas ſive *Viras querquetulanas* colebant, præſides illius querceti, quod Romæ intra portam fuit, appellatam ideo *querquetulanam*: ex Feſto. Apud Gallos etiam, quorum ſacerdotes Druidæ, inde quoque appellati, ſacra nulla faciebant ſine querneo viſco, Miſſetoe of the Oak. ex Plinio l. 16. 44.

Examina.] Apum coloniæ, ad novas ſedes quærendas emiſſæ: dicta ſic, vel ab *exeundo*, quia ab alvearibus exeunt; vel melius, ut probat Voſſius in Etym. quaſi ἐξημμένα *ſimul ligata*. *Apes* enim dictæ ſunt ab antiquo verbo, *apo:* hoc autem deductum ab ἄπτω *ligo:* quia ſæpe apes colligatæ in cumulum videntur. G. 4. 257. *Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent.* Et adhuc Latine aptum dicitur, quicquid ligatum & conjunctum eſt. G. 3. 168. *Ipſis è torquibus aptos junge pares, &c.*

14. *Alcippen, nec Phyllida, &c.*] Famularum Melibœi nomina. *Alcippe*, ab ἀλκὴ *ſubſidium*, & ἵππος *equus*; quaſi, curans equos. *Phyllis*, à φύλλον *folium*.

Et

Præterea *magna erat contentio Corydonis cum Thyrſide. Attamen poſtpoſui mea negotia cantui illorum. Itaque cœpit uterque certare verſibus alternis: Muſæ enim volebant per vices ut cantarent. Hos Corydon, illos Thyrſis dicebat,* ſua quiſque *vice.* COR. *Nymphæ Bœotiæ noſtræ deliciæ: vel inſpirate mihi carmina, qualia* inſpiratis *meo Codro: ille componit proxima carminibus Apollinis: vel ſi non omnes poſſimus* id aſſequi, *hoc loco canora* mea *tibia ſuſpendetur è ſacra pinu.* TH. *Paſtores Arcadiæ, coronate hedera* me *poëtam creſcentem, ut Codro rumpantur viſcera* præ *invidia: aut ſi laudaverit me ultra quam volo, coronate mihi frontem baccare; ne lingua maligna faſcinet poëtam creſcentem.* COR. *O Diana, puer Mycon* offert *tibi hoc caput piloſi apri,*

Et certamen erat, Corydon cum Thyrſide, mag-
Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo. [num.
Alternis igitur contendere verſibus ambo
Cœpere: alternos Muſæ meminiſſe volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrſis.
COR. Nymphæ, noſter amor, Libethrides: aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite: proxima Phœbi
Verſibus ille facit: aut ſi non poſſumus omnes,
Hic arguta ſacra pendebit fiſtula pinu.
TH. Paſtores hedera creſcentem ornate poëtam
Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro.
Aut ſi ultra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
COR. Setoſi caput hoc apri tibi, Delia, parvus

NOTÆ.

16. *Et certamen erat, Corydon, &c.*] Antiptoſin hic Ramus agnoſcit, caſum pro caſu, *Corydon*, pro *Corydoni*. Erat Corydoni magnum certamen cum Thyrſide. Alii *certamen* accipiunt, quaſi *certator*: qua figura dicitur Æn. 5. 339. *Nunc tertia palma Diores*: id eſt, *tertius victor*. De *Muſis*, Ecl. 3. 60.

21. *Nymphæ, &c. Libethrides.*] Primum hoc amœbæum continet vota pro poeſi; petitque Corydon à Muſis, ut ſibi dent vim condendi carminis, qualem Codro conceſſerant: alioquin ſe artem depoſiturum. *Nymphæ.*] Muſæ. *Libethrides.*] Præſides Libethrii fontis: quem Solinus, c. 8. in Magneſia locat, vocatque *præſidium poetarum*: cæteri in Bœotia, ad Heliconem, auctore Pauſania in Bœot. qui addit, ſigna ibidem eſſe Nympharum & Muſarum.

22. *Codro.*] Codrus poeta fuit Virgilii temporum æqualis: ut probat Servius ex elegiis Valgii, quæ perierunt.

24. *Hic arguta ſacra, &c.*] Mos fuit emeritorum aliqua in arte, ut artis inſtrumenta Diis ejus præſidibus ſuſpenderent. Sic Vejanius gladiator apud Horat. Epiſt. 1. 1. 4. *Vejanius armis Herculis ad poſtem fixis latet abditus agro. Sacra pinu.*] Sacra magnæ Deorum matri Cybele, propter amicum Atyn in pinum commutatum.

25. *Paſtores hedera.*] Hedera, non tantum lauro, coronantur poetæ. Vel quia, ſicut lauri, ſic hederæ ſemper virent: ideoque carminibus portendunt æternitatem. Vel quia poetæ Baccho etiam ſacri ſunt, propter furorem quo interdum Bacchantium inſtar corripiuntur. Unde è duobus Parnaſſi jugis, alterum dictum *Cirrha*, ſacrum eſt Apollini; alterum dictum *Niſa*, ſacrum Baccho.

27. *Laudarit, baccare frontem, &c.*] Erat in laude immodica ſpecies quædam faſcinationis: quia *Nemeſis* Dea, ſcelerum ultrix, & bonorum remuneratrix, inde iram concipere putabatur; & ab eo qui ſic laudatus fuerat, pœnas repetere. Ait & Plinius, l. 7. 2. *eſſe in Africa familias quaſdam effaſcinantium: quarum laudatione intereant probata, creſcant arbores, emoriantur infantes.* Ad avertendum igitur faſcinum, vel baccaris corona quaſi amuleto utebantur: vel laudi præmittebant voculam, *præfiſcini*, ſive, *præfiſcine*, hoc eſt *ſine faſcino*: ut innuerent ſe laudare ſincere, non animo faſcinandi. Ita Plaut. Aſin. 2. 4. 84. *Præfiſcini hoc nunc dixerim: nemo etiam me accuſavit merito meo: neque me Athenis eſt alter hodie quiſquam, cui credi recte æque putent.* Senſus igitur Eclogæ eſt: Coronate me, aut lauro, ut invidia rumpatur Codrus; aut baccare, ne me faſcinet maligna, id eſt, immodica laudatione. De *baccare*, Eclog. 4. 19. De *faſcino*, Eclog. 3. 103.

29. *Setoſi caput hoc apri, &c.*] Secundum amœbæum habet vota pro venatione, reque ruſtica. Ac primo Corydon offert Dianæ, per Myconem amicum, caput apri, & cervi cornua; vel arbori vel fani valvis aut parietibus affigenda: tum ſtatuam integram promittit è marmore. Thyrſis primo jocoſe agit cum Priapo ludicro numine: mox ei, vincendi ſtudio & inani jactantia, marmoream, aureamque ſtatuam vovet. De *Delia*, Ecl. 3. 67. De *Mycone*, Eclog. 3. 10.

Et ramoſa Mycon vivacis cornua cervi.
Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Puniceo ſtabis ſuras evincta cothurno.
TH. Sinum lactis, & hæc te liba, Priape, quotannis
Expectare ſat eſt: cuſtos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at
Si fœtura gregem ſuppleverit, aureus eſto.
CO. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidior cycnis, hedera formoſior alba:
Cum primum paſti repetent præſepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
TH. Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior ruſco, projecta vilior alga;
Si mihi non hæc lux toto jam longior anno eſt.

& arborea cornua cervi longævi. Si hoc ſit mihi *ſtabile, ſtatueris integra è polito marmore, ligata calceamento purpureo* circa *tibias.* TH. *O Priape, ſatis eſt te ſingulis annis expectare* à me *vas lactis, & has placentas:* tu *es cuſtos horti pauperis. Nunc te poſuimus è marmore, juxta præſentem* facultatem: *ſed ſi fœtus reparaverint gregem,* tu *eris ex auro.* COR. *Galatea, Nerei filia, gratior mihi quam thymus Hyblæ, candidior quam cycni, pulchrior quam alba hedera: ſtatim atque ſaturati tauri redibunt in ſtabula; accede, ſi habes aliquam curam tui Corydonis.* TH. *Ego vero appeream tibi aſperior quam herba Sardonica, ſpinoſior quam ruſcus, abjectior quam alga* ad litus *ejecta; ſi hæc dies non mihi jam videtur prolixior quam annus integer.*

NOTÆ.

31. *Si proprium hoc fuerit.*] Si hoc mihi proprium, & quaſi meum ac perpetuum addicas. Sic enim Æn. 1. 76. *Connubio jungam ſtabili, propriamq; dicabo.* Et Æn. 3. 85. *Da propriam Thymbræe domum.* Item Æn. 6. 871. *propria hæc ſi dona fuiſſent.* Quid autem eſt illud, *hoc?* Ut talia carmina faciam, qualia Codrus, inquit Servius. Male: quid enim Diana, aper, & cornua ad poëſim? Melius: ut quod in apri hujus & cervi venatione mihi contigit, hoc mihi ſit proprium: nempe feliciter venari.

32. *Puniceo.*] Hujus quoque ſive rubri coloris, marmor eſt, *porphyrites:* in Ægypto frequens ex Plin. l. 36. 7. *Suras.*] Sura pars eſt tibiæ maxime carnoſa & mollis, quæ ſolis ineſt hominibus. *Cothurno.*] Cothurnus eſt calceamenti genus utrique aptum pedi, & utrique ſexui. Non multum differre videtur ab ocreis, ſiquidem alter ſuras includit. Æn. 1. 341. *Purpureoq; alte ſuras vincire cothurno.* Fuit in uſu, tam in venatione, ut hinc patet, quam in theatro, quo primum à Sophocle inductus eſt. Sed tragicus à venatorio in eo differt, quod tragicus ſpiſſiori ſubere ſuppactus eſſet, ad augendam dicentis ſtaturam; ut innuit Juvenal. Sat. 6. 504. *Breviorque videtur virgine Pygmæa, nullis adjuta cothurnis.*

33. *Sinum lactis.*] *Sinum, ſini,* vas eſt à *ſinu* dictum, *quod majorem cavationem quam pocula habeat,* inquit Varro. Sed cum prima ſyllaba in *ſino* ſit longa, in *ſinu* brevis: videtur Voſſio deducendum à σίνεω, *verſo, circumago:* quia in eo butyrum verſando conficiebatur. *Liba.*] *Libum,* placentæ genus, ex farina, melle, & oleo: ſic dictum, quia pars ejus in ignem ſacrificiorum injecta Diis libabatur: *Libare* autem pro ſacrificare ſæpe ſumitur, etſi proprie de liquidis tantum debeat dici, quæ paulatim effunduntur: λείβω enim eſt *ſtillo. Priape.*] Priapus Veneris & Bacchi filius; Lampſaci, quæ urbs eſt ad Helleſpontum, natus & imprimis cultus: cuſtos hortorum, quorum in limine ſtatuam ei rudem & quaſi informem ponebant.

36. *Si fœtura gregem ſuppleverit.*] Si damnum, quo grex meus affectus eſt, fœtus novi reparaverint. *Fœtura* enim, ſunt agni novi. *Supplere,* eſt, quod deeſt ſufficere: talia ſunt in exercitu *ſupplementa,* novi milites.

37. *Nerine Galatea.*] Tertium amœbæum continet amicæ deſideria. Corydon invitat eam tribus molliſſimis blanditiis, ut ſub noctem ad ſe veniat. Thyrſis tria imprecatur ſibi, quo teſtetur diem ſibi anno eſſe longiorem: & juvencos incuſat ſuos, quaſi diutius paſcendo producerent diem, & noctem removerent. *Nerine,* id eſt, Nerei filia & Doridis. Nympha fuit à Polyphemo amata, qui cum Acim, Siculum paſtorem, Fauni filium, ſibi ab ea præferri intelligeret, eum rupe impacta interfecit. Galatea mortuum paſtorem miſerata, mutavit in fluvium cognominem, qui in Ætna monte ortus in mare Siculum defertur. Corydon Galateam ſuam ruſticulam, *Nerinen Galateam* hic vocat, quaſi Nymphæ illi forma ſupparem.

Thymo mihi dulcior, &c.] Dulcior odore, non guſtu. *Hybla* mons in Sicilia, thymo abundans, atque apibus.

41. *Sardois herbis.*] Sic dictis quia naſcuntur in Sardinia inſula: & mandentium ora ſic contrahunt, ut ii quaſi ridentes earum veneno emoriantur. Unde proverbium: *Sardonicus riſus.* Virgultum acutis foliis & pungentibus, a Bauhino Buſh. *Alga,* herba vilis, foliis lactucæ ſimilis, in mari naſcens, unde ad litus ejectatur.

Ite

Abite in ſtabulum ô boves jam *ſaturati: abite, ſi* vobis *eſt aliquis pudor.* CO. *Fontes muſcoſi, & gramen dulce ad ſomnum, & virens arbutus quæ vos inumbrat raris foliis, protegite pecus contra calorem ſolſtitialem: æſtas nunc imminet calidiſſima, nunc gemmæ tument in fœcundo palmite.* TH. *Hic ſemper eſt focus, & tædæ pingues, & multus ignis, & limina perpetuo fumo nigrantia: hic non magis timemus frigus Boreæ, quam lupus* timet *multitudinem* ovium, *aut fluvii rapidi* timent *ripas.* CO. *Hic ſunt juniperi, & caſtaneæ hirſutæ: jacent hinc inde ſub arbore ſui quique fructus: nunc omnia pulchra ſunt: ſed ſi pulcher Alexis diſcedat ex his collibus, videbis fluvios ipſos arentes.*

Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite juvenci.
CO. Muſcoſi fontes, & ſomno mollior herba,
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus umbra,
Solſtitium pecori defendite: jam venit æſtas
Torrida: jam læto turgent in palmite gemmæ.
TH. Hic focus, & tædæ pingues: hic plurimus ignis
Semper, & aſſidua poſtes fuligine nigri.
Hic tantum Boreæ curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
COR. Stant & juniperi, & caſtaneæ hirſutæ:
Strata jacent paſſim ſua quæque ſub arbore poma:
Omnia nunc rident: at ſi formoſus Alexis
Montibus his abeat, videas & flumina ſicca.

NOTÆ.

45. *Muſcoſi fontes.*] Quartum amœbæum continet commendationem agrorum & tectorum: agrorum quidem à fontibus, gramine & umbra; tectorum autem, à foco & igne. De *muſco*, Eclog. 6. 62.

Somno mollior.] Mollis & commoda ad ſomnum. Sic dixit Propert. l. 3. 15. 29. *Et durum Zetum, & lacrymis Amphiona mollem*, id eſt, mollem ad lacrymas.

47. *Solſtitium pecori defendite.*] *Solſtitium* duplex eſt, unum æſtivum, in 1. gradu Cancri, de quo hic agitur; tunc æſtas eſt ſumma, dieſque nobis longiſſimus: brumale alterum, in 1. gradu Capricorni; & tunc hyems ſumma, dieſque breviſſimus. Solſtitia dicta non quod ibi Sol ſtet immotus, ſed quod ulterius non progrediatur, & iter ſuum incipiat relegere: unde quia eundo & redeundo bis eidem viæ videtur inſiſtere, ideo nobis quaſi immotus apparet. *Solſtitium* tamen, & *ſolſtitia*, præter Columellam veteres omnes de æſtivo tantum intelligunt, ut hic Virgilius; hyemale vero *brumam* vocant. Ita Cerdanus in G. 1. 100. Dicitur porro, Defendere aliquem ab aliqua re, ſupra v. 6. *teneras defendo à frigore myrtos*; & defendere aliquam rem alicui, ut hic, & apud Horat. Od. l. 1. 17. 3. *Igneam defendit æſtatem capellis.*

48. *In palmite gemmæ.*] Palmes proprie de vitibus dicitur, id quod in arboribus *ſurculus*: nempe lignum illud quod ex ipſa ſtirpe quotannis emergit, gemmaſque producit; quæ deinde abeunt in virgulas; virgulæ autem veluti palmæ digitos exhibent. *Gemmæ.*] Nodi ſunt palmitum, qui corticem rumpunt, & in pampinos aut racemos evadunt. Dicuntur quoque *oculi*, ob figuram.

49. *Hic focus & tædæ.*] *Focus* locus eſt continens & *fovens* ignem. *Tædæ* ligna quælibet, materies ignis. Proprie tamen *tæda* arbor eſt, à *picea* non admodum diverſa, ignem facile concipiens propter pinguedinem: in ſacrificiis pro face adhiberi ſolita: unde ſæpe apud poetas, *tædæ* pro facibus.

51. *Boreæ.*] Ventus eſt flans à ſeptentrione, frigidus & ſiccus; à βοάω *clamo*, & ῥέω *decurro*; quia fiat cum ſonitu. Vocatur & *Aquilo*, à vehementiori flatu & volatu: quaſi *Aquila*, inquit Feſtus. Strymonis Macedoniæ fluvii filius, Orithyiam Erechthei Athenarum regis filiam rapuit, ex qua ſuſcepit Calaim & Zetem, quibus deinde ex patria origine alæ ſuccreverunt.

53. *Stant & juniperi.*] Quinto amœbæo deſcribuntur effectus varii præſentiæ & abſentiæ amici & amicæ. *Stant hirſutæ*, nempe nucibus, quæ cum hirſutis echinis incluſæ ſint, arborem ipſam, ſi multæ ſint, amœna quadam hirſutia ſpectabilem reddunt. Ita Æn. 6. 300. *ſtant lumina flamma. Juniperus.*] Arbor foliis, ſpinarum in modum, anguſtis & acutis: baccis parvis rotundis, & odoratis. Juniper. De *caſtaneis*, Ecl. 1. 82. Verſus gravitate inſignis, propter ſpondæum quinti pedis, & hiatum geminum ſyllabæ longæ, abſque ſynalœpha, more Græco.

54. *Sua quæque ſub arbore poma.*] Multiplex eſt interpretatio. I. *Quæque poma jacent, ſua ſub arbore.* At tum *ſua* vel contrahitur unam in ſyllabum, ut in *ſuavis, aureus*; vel *ſa*, non *ſua* dictum eſt, more veterum, qui *ſus, ſa, ſum* dixere: imprimis Ennius, cujus in fragmentis extat; *Poſtquam lumina ſis oculis bonus Ancus reliquit.* II. *Quaque ſub arbore, ſua jacent poma.* At tum *legitur quaque* non *quæque* ut ad arborem referatur: ſed ſine veterum librorum auctoritate. III. Abſque his tricis, quidni dicas: *Sub arboribus jacent ſua quæque poma?*

TH.

TH. Aret ager, vitio moriens ſitit aëris herba:
Liber pampineas invidit collibus umbras.
Phyllidis adventu noſtræ nemus omne virebit:
Jupiter & læto deſcendet plurimus imbri.
CO. Populus Alcidæ gratiſſima, vitis Iaccho:
Formoſæ myrtus Veneri, ſua laurea Phœbo.
Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
TH. Fraxinus in ſylvis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis:
Sæpius at ſi me, Lycida formoſe, reviſas,
Fraxinus in ſylvis cedat tibi, pinus in hortis.
ME. Hæc memini, & victum fruſtra contendere Thyrſin.
Ex illo Corydon, Corydon eſt tempore nobis.

TH. *Campi areſcunt, gramina pereunt exuſta cœli æſtu nimio. Bacchus abſtulit montibus pampinos umbriferos: ſed omnis ſilva reviresceret ad adventum noſtræ Phyllidis, & multus aer ſolvetur in pluviam fertilem.* CO. *Populus acceptiſſima eſt Herculi, vinea Baccho, myrtus pulchræ Veneri, Apollini ſua laurus: Phyllis amat corylos: quamdiu Phyllis amabit illas, nec myrtus, nec laurus Apollinis ſuperabit corylos.* TH. *Fraxinus formoſiſſima eſt in nemoribus, pinus in hortis, populus in fluminibus, abies in montibus excelſis: ſed ſi me ſæpe inviſas, ô pulcher Lycida; fraxinus in nemoribus, pinus in hortis, cedet tibi.* ME. *Recordor illorum* carminum, *& quod Thyrſis ſuperatus fruſtra pugnaverit. Ab illo tempore Corydon, habetur à nobis* vere *Corydon.*

NOTÆ.

58. *Liber.*] Bacchus, de quo Ecl. 5. 30. ſic dictus; vel quia Bœotiam, in qua natus erat, liberam fecit, ut ait Plutarch. vel quia vinum liberat animum curis, aut loquendi libertatem inducit.

60. *Jupiter & læto, &c.*] Jovem veteres aërem dixere; eundemque Veſtæ, ſive Terræ conjugem, quam imbre fœcundat. G. 2. 325.

61. *Populus Alcidæ.*] Sextum & ultimum amœbæum laudes proſequitur amici & amicæ, eaſque laudes à variis arboribus petit. *Populus,* the Poplar, ſacra Herculi, quia is populo coronatus adiit inferos: unde pars ea foliorum, quæ capiti appreſſa erat, ex capitis ſudore palluit; quæ pars ad auras obverſa erat, loci fuligine nigram quamdam viriditatem contraxit. De *populo*, G. 2. 13. De *Alcide*, Æn. 5. 414. *Vitis.*] Baccho ſacra, quia vini inventor apud profanos auctores habetur. De *Iaccho*, Bacchi nomine, Eclog. 6. 15.

62. *Myrtus.*] Veneri ſacra, vel propter odoris delicias; vel quia frequens in litore maris, cujus è ſpuma Venus orta fingitur, Ecl. 2. 54. *Laurea.*] Sacra Phœbo, propter Daphnen in laurum mutatam. Sumitur ſæpius pro corona è lauro: hic tamen pro ipſa arbore: ut & apud Hor. Od. l. 2. 15. 9. *Tum ſpiſſa ramis laurea.* De *lauro*, Ecl. 2. 54. De *corylis*, Ecl. 1. 14.

65. *Fraxinus, &c.*] the Aſh. *Abies*, the Fir, *&c.*

69. *Et victum fruſtra, &c.*] Victoria penes Corydonem. Quia Corydon in primo amœbæo orditur à pietate in Deos: Thyrſis à rabie, qua inimicum inceſſit. In ſecundo Corydon invocat Dianam caſtum numen; Thyrſis Priapum, obſcœnum Deum. In tertio Corydon blandiſſima vota facit: Thyrſis dira imprecatur ſibi. In reliquis Corydon læta; Thyrſis triſtia ut plurimum canit.

70. *Ex illo, &c.*] I. Servius vult hic ſenſum abruptum eſſe, ex decoro paſtoralis ruſticitatis: & ſic ſupplet: Ex illo tempore Corydon eſt nobis, habetur à nobis, victor nobilis ſupra omnes. Sed hoc durum. II. Nannius unus omnium legit, non quidem *nobis*, ſed *noblis*, ſeu *nobilis* per contractionem: ſed hoc durius & abſque auctoritate. III. Simplicius: ex illo tempore Corydon habetur à nobis vere Corydon, id eſt, vere dignus ea fama qua floret apud omnes.

ECLOGA VIII.

*PHARMACEUTRIA.

ARGUMENTUM.

DUÆ ſunt hujus Eclogæ partes. Prima è tertio; ſecunda è ſecundo Theocriti Idyllio, fere deprompta. In prima, juvenis, Niſæ puellæ procus, Mopſum rivalem ſibi prælatum dolet. In ſecunda, venefica Daphnim, à ſe averſum, incantationibus magicis ad ſe ſuumque amorem pellicit. Primam canit Damon, ſecundam Alpheſibœus: neuter in ſua; ſed hic in veneficæ, ille in proci perſona. Utrumque paſtorem inducit Virgilius. Tum opus dicat Aſinio Pollioni: non ut multi putant, Octaviano Cæſari: quemadmodum notæ docebunt.

Scripta eſt anno U. C. 715. Virgilii 31. L. Marcio Cenſorino, & C. Calviſio Sabino, Coſſ. cum Pollio, ſubactis Parthinis, & perluſtratis oræ Illyricæ populis, per Venetiam & Timavi fluvii oſtia Romam ad triumphum rediret.

NOTA.

**PHARMACEUTRIA.*] Id eſt, *venefica*: φάρμακον enim ambigua vox eſt: & modo remedium, modo venenum ſignificat: unde φαρμακεὺς, *veneficus*, & φαρμακεύτρια, *venefica*. Titulus autem ad ſecundam tantum Eclogæ partem attinet, quæ canitur ab Alpheſibœo.

DAMON, ALPHESIBOEUS.

INTERPRETATIO. *Narrabimus carmen paſtorum, Damonis & Alpheſibœi, quos canentes admiratæ ſunt vaccæ oblitæ pabuli: quorum ad cantum obſtupuere lynces, & fluvii turbati cohibuerunt ſuos curſus. Tu mihi fave, ò Pollio! ſive jam tranſcendis rupes Timavi:*

PAſtorum Muſam, Damonis & Alpheſibœi,
Immemor herbarum quos eſt mirata juvenca,
Certantes, quorum ſtupefactæ carmine lynces,
Et mutata ſuos requierunt flumina curſus:
Damonis Muſam dicemus & Alpheſibœi.
Tu mihi, ſeu magni ſuperas jam ſaxa Timavi:

NOTÆ.

DAMON, Ecl. 3. 17. *ALPHESIBOEUS*, Ecl. 5. 73.

3. *Lynces.*] *Lynx*, animal acutiſſimi viſus, è luporum cervariorum genere, maculoſa & varia pelle.

4. *Requierunt*, &c.] Vel neutrum eſt, hoc ſenſu: Flumina mutata ſecundum ſuos curſus, id eſt, mutato curſu deflectentia ab alveo, ut ad paſtores currerent; quieverunt & ſteterunt, poſtquam ad eos pervenere. Vel activum eſt hoc ſenſu: flumina ſtiterunt curſum; *mutata*, id eſt, *turbata*: undis quæ affluebant, in eas quæ jam ſteterant, incurrentibus. Sic Propert. l. 2. 22. 25. *Jupiter Alcmenæ geminas requieverat Arctos.* Et Seneca in Hercule Oetæo, 1586. *Quam tuas laudes populi quieſcant.*

6. *Tu mihi, ſeu*, &c.] Pollionem hic appellat, non Octavianum: bellum enim Illyricum & Dalmaticum ab Octaviano Cæſare non geſtum eſt, niſi poſt devictum occiſumque Sextum Pompeium. Pollionis autem expeditio in Parthinos, Illyrici populos, omnino in hoc ipſum tempus cadit: ut conſtat ex faſtis Capitol. & animadverſionibus Joſ. Scaligeri ad Euſeb. Errat tamen in eo Scaliger, quod per *ſaxa Timavi*, res intelligat ab eodem Pollione geſtas circa Altinum, urbem in Venetia: quibus de rebus ita Velleius l. 2. poſtquam Lucii Antonii Peruſinam deditionem deſcripſit. *Pollio Aſinius cum ſeptem legionibus, diu retenta in poteſtate Antonii Venetia, magnis ſpecioſiſque rebus circa Altinum aliaſque ejus regionis urbes editis, Antonium*

Sive

Sive oram Illyrici legis æquoris: en erit unquam
Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta!
En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno!
A te principium: tibi desinet: accipe jussis [cum
Carmina cœpta tuis, atq; hanc sine tempora cir-
Inter victrices hederam tibi serpere lauros.

sive veheris circum litus maris Illyrici. Nunquamne aderit illud tempus, quo permittetur mihi narrare tua gesta! Nonne aderit illud tempus, *cum potero laudare per totum orbem tuas tragœdias: quæ solæ dignæ sunt cothurno Sophoclis! A te incœpi; in te finiam: accipe versus inchoatas ex mandato tuo; & permitte* ut *hæc hedera repat circum caput tuum, inter lauros triumphales.*

NOTÆ.

petens, vagum adhuc Domitium & propriæ classis factum ducem, consiliis suis illectum ac fide data, junxit Antonio. Unde manifestum est res illas à Pollione, contra Octavianum, & pro M. Antonio Lucii fratre, gestas esse: neque Virgilius adeo expers fuit bonæ mentis, ut in ipsis Octaviani oculis Pollionem laudaret, ob ea ipsa, quæ adversus ipsum præclare gesserat. Igitur melius hæc intelligo de reditu Pollionis è Dalmatia Romam: non recto quidem itinere; sed oram Illyricam, & ipsa Venetiæ litora lustrando.

6. *Timavi, &c.*] *Timavus*, Fluvius Carnorum, qui populi sunt in Forojulienſi ditione, *dans le Frioul.* Latissimus, sed brevissimus, ejus decursus: quippe novem fontibus è monte erumpens, ad fanum Diomedis, nunc *S. Giovanni*; non longo post spatio in mare Hadriaticum devolvitur. Ad ejus ostia insulæ parvæ quædam sunt, insignes calidis fontibus, qui maris æstu increscunt. Has forte insulas vocat hic Poeta, *saxa Timavi.*

7. *Illyrici.*] *Illyricum*, regio amplissima, in longitudinem obversa Italiæ, à qua per mare Hadriaticum dividitur: universim hodie dicta *Sclavonia.* Vulgo duas in partes apud veteres divisa, *Liburniam*, quæ ad occasum; *& Dalmatiam*, quæ ad ortum est. *En erit.*] Ecl. 1. 68.

10. *Sophocleo, &c.*] Scripsit quidem Augustus tragœdiam *Ajacem*; sed posterioribus, ut verisimile est, pacatisque temporibus. Adde quod in lucem non edidit; ac ne perfecit quidem, sed delevit: unde dicere solitus erat, Ajacem suum in spongiam incubuisse, ut est apud Suetonium. At ex Horatio Od. l. 2. 1. constat Pollionem, triumphi sui tempore, tragœdiarum scriptorem fuisse nobilem. *Paullum severæ Musa tragœdiæ desit theatris, &c.* Per *cothurnum*, altiorem calceum, tragœdia ipsa intelligitur: ut per *soccum*, calceum humilem, comœdia, versusque humiles. Horat. de Art. Poet. 89. *Indignatur enim privatis ac prope socco dignis carminibus narrari cœna Thyestæ. Sophocles* Athenienſis, tragicæ poeseos princeps, exhibuit fabulas 123, in quibus ter & vicies victoriam retulit; quarum postrema cum ei præter spem contigisset, repentino gaudio expiravit. Cothurnum primus induxit in theatrum. De *Cothurno*, Eclog. 7. 32.

11. *A te principium; tibi desinet, &c.*] Videri potest hoc ad Augustum spectare: cujus in honorem primam Eclogam, & ultimum opus *Æneida* conscripsit. Melius tamen ad Pollionem, cujus gratia recuperaverit agros, indeque scribendi occasionem arripuit. Quod si *non desinit* in ejus laudibus, ut promiserat: memineris multa poetas promittere, quæ non exsolvunt.

13. *Hederam, &c.*] Permitte ut cingam tibi caput hac hedera poetica; dum te milites tui triumphantem coronant lauro victrici, id est, ut te laudem poetam poeta; dum te victorem laudant ii, qui tecum victores sunt. Olim corona poetarum ex hedera, triumphantium è lauro: quanquam deinde poetis etiam è lauro data est. Vide Eclog. 7. 25.

Victrices lauros.] Triumphum intelligit Pollionis de Parthinis: anno U. C. 715. 8. Kal. Novemb. de quo in Argumento Ecl. 4. dictum est. *Parthini* autem, sive *Parthinei*, qui fuerint ambigitur. Hos in Macedonia Plinius, in Epiro Strabo collocat: in Illyrico cæteri, eaque Illyrici parte quæ Dalmatia proprie dicitur. Rursus qua in parte Dalmatiæ, dubitatur. Urbs enim eorum præcipua statuitur à Cæsare in ea Dalmatiæ ora, quæ Dyrrhachio & Macedoniæ confinis est. Alii Dicnem secuti *Epidaurum* esse volunt, *Raguse*, in media fere Dalmatia. Alii *Salonas* esse putant, in eo Dalmatiæ litore, quod à Macedonia remotissimum est: idque auctore Servio, qui de Salonis urbe Dalmatiæ triumphasse Pollionem ante consulatum refert. Hinc factum est, ut Josephus ipse Scaliger in Eusebium, p. 162. duplicem ejus triumphum perperam distinxerit, primum de Salonis Dalmatiæ, ante consulatum; alterum de Parthinis Macedoniæ, post consulatum: sed contra fastorum fidem, contra fidem historiæ: quæ res ab eo gestas usque ad consulatum, immo itinera ejus omnia fere describit, absque ulla prioris illius in Dalmatas expeditionis mentione. Dicendum igitur, unica expeditione Pollionem

Frigida

Vix frigidæ tenebræ noctis abierant ex aëre, cum ros in molli gramine jucundiſſimus eſt pecudibus. Tunc *Damon innitens oleæ tereti, ſic orſus eſt.* DA. *Orere, Luciſer, & prævius advehe lucem : dum conqueror, deluſus inſano amore Niſæ ſponſæ, & moriens appello Deos* in *ultima hora vitæ : quamvis nihil mihi profuit atteſtari eos. Incipe mecum, ô mea fiſtula,* paſtorales *cantus Mænali ! Mænalus habet ſemper ſylvam canorum, & pinus reſonantes : ſemper ille* mons *audit amores paſtorum, & Pana, qui primus non reliquit arundines inutiles. Incipe mecum, ô mea fiſtula, paſtorales cantus. Niſa datur Mopſo.* Nos *amatores quid non poſſimus expectare ? Jam gryphes copulabuntur equis, & futuris temporibus pavidi damæ venient potum cum canibus. Mopſe, præcide novas tædas, ſponſa deducitur ad te. Abjice nuces, o ſponſe ! Heſperus pro te relinquit Oetam.*

Frigida vix cœlo noctis deceſſerat umbra,
Cum ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt : 15
Incumbens tereti Damon ſic cœpit olivæ. [mum :
DA. Naſcere, præque diem veniens age, Luciſer, al-
Conjugis indigno Niſæ deceptus amore
Dum queror, & Divos (quanquam nil teſtibus illis
Profeci) extrema moriens tamen alloquor hora. 20
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Mænalus argutumque nemus pinoſque loquentes
Semper habet : ſemper paſtorum ille audit amores,
Panaque, qui primus calamos non paſſus inertes.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus. 25
Mopſo Niſa datur : quid non ſperemus amantes ?
Jungentur jam gryphes equis, ævoque ſequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopſe, novas incide faces : tibi ducitur uxor.
Sparge, marite, nuces : tibi deſerit Heſperus Oetam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibi, verſus. 31
O digno conjuncta viro ! dum deſpicis omnes,
Dumque tibi eſt odio mea fiſtula, dumque capellæ,

Incipe mecum, o mea fiſtula, paſtorales cantus. O ſociata digno marito ! Dum contemnis reliquos, dumque odio habes meam fiſtulam, & capellas,

NOTÆ.

Illyricum perluſtraſſe : eamque victoriam & *Dalmaticam* fuiſſe dictam, quia Dalmatia præcipua pars Illyrici ; & *Parthinicam*, quia Parthini tum in Dalmatia forte plurimum poterant ; & *Saloninam*, quia Parthinorum ditio ad hanc uſque urbem pertinere etiam potuit.

16. *Incumbens tereti olivæ.*] Dicitur *teres* quicquid rotundum & oblongum eſt, ut columna, truncus arboris, baculus. *Incumbens*, vel innitens baculo ex oliva ; vel trunco arboris ipſius defenſus.

18. *Conjugis, &c.*] Non quæ erat, ſed quæ fore ſperabatur conjux Sic Æn. 4. 536. *Quos ego jam toties ſum dedignata maritos*, id eſt, *procos*, qui Didonis conjugium ambiebant.

19. *Nil teſtibus illis, &c.*] Nihil mihi profuit, quod Niſa ſuam mihi fidem dederit, ejuſque teſtes appellaverit Deos.

21. *Incipe Mænalios, &c.*] Verſus *intercalaris*, qui ſæpius aliis interponitur. *Mænalios.*] Quales à paſtoribus cani ſolent in Mænalo, monte Arcadiæ, qui Pani ſacer : in plurali numero *Mænala. Argutum.*] Ecl. 7. 1. *Pana.*] Ecl. 2. 31.

27. *Gryphes.*] Vel *grypbi*, toto corpore leones, alis & roſtro aquilæ, equis vehementer infeſti, Apollini ſacri, inquit Servius. Plinius tamen fabuloſa monſtra putat, ut & *Pegaſos*, l. 10. 49.

28. *Damæ.*] E genere caprarum ſylveſtrium, Deer. Virgilio, maſculini ; cæteris fœminini generis.

29. *Mopſe, novas, &c.*] Rivali ſuo, Niſæ marito, invide gratulatur : eumque hortatur, cum amara indignatione, ut ritus omnes exequatur nuptiarum, cum nox immineat. I. Enim, præviis facibus quinque, ducebatur uxor ſub noctem in mariti domum : faces è ſpina, vel corylo, vel pinu, incidebantur in ſumma parte minutas in virgulas, ſpicarum inſtar & ariſtarum, quo facilius ignem conciperent : unde G. 1. 292. *Ferroque faces inſpicat acuto.* II. Maritus nuces ſpargebat pueris, vel ut oſtenderet ſe pueritiam relinquere : *nuces enim relinquere*, adagium eſt, hoc ipſum ſignificans. Vel ob alia myſteria, quæ apud Roſinum videre eſt.

30. *Heſperus Oetam.*] *Oeta*, Theſſaliæ mons, in ſinum Malliacum deſinens, altiſſimus : ita ut Attici & Bœoti, qui hunc habebant ad Occidentem, ex eo ſtellas cadere dicerent : quemadmodum ex *Ida*, Phrygiæ monte item altiſſimo, quem habebant ad Orientem, oriri eaſdem fabulabantur. Qui loquendi mos, ad aliarum etiam regionum poetas tranſiit, etſi alio ſitu poſitos. Noctem igitur jam procedere ſignificat. De *Heſpero*, Ecl. 6. 86.

Hirſutumque

Hirſutumque ſupercilium, prolixaque barba:
Nec curare Deum credis mortalia quenquam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Sepibus in noſtris parvam te roſcida mala,
(Dux ego veſter eram) vidi cum matre legentem:
Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus:
Jam fragiles poteram à terra contingere ramos.
Ut vidi, ut perii, ut me malus abſtulit error!
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Nunc ſcio quid ſit amor. Duris in cotibus illum
Iſmarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes
Nec generis noſtri puerum, nec ſanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Sævus amor docuit natorum ſanguine matrem
Commaculare manus; crudelis tu quoque, mater:
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer, crudelis tu quoque mater.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Nunc & oves ultro fugiat lupus, aurea duræ
Mala ferant quercus, narciſſo floreat alnus,
Pinguia corticibus ſudent electra myricæ.

& ſupercilia mea *piloſa, & barbam longam: & putas nullum Deum providere mortalibus* rebus. *Incipe mecum, o mea fiſtula, paſtorales cantus. In ſeptis* horti *noſtri, vidi te* adhuc *parvam, colligentem cum matre poma perfuſa rore: ego vos ducebam* illuc. *Tunc ordiebar annum duodecimum: Tunc poteram ab humo attingere tenues ramos. Statim ac* te *vidi, quomodo perii! quomodo noxius error me rapuit* mihi! *Incipe mecum, o mea fiſtula, paſtorales cantus. Jam cognoſco quid ſit amor. Iſmarus, aut Rhodope, aut Garamantes ultimi, producunt in rigidis rupibus illum puerum,* qui *non* eſt *noſtræ naturæ & originis. Incipe mecum, o mea fiſtula, paſtorales cantus. Durus amor ſuaſit matri fœdare manus cruore liberorum. Tu etiam immitis* fuiſti, *o mater. Magiſne immitis mater* fuit, *an puer ille improbus? Improbus* fuit *ille puer:* ſed *tu etiam immitis fuiſti, o mater. Incipe mecum, o mea fiſtula, paſtorales cantus. Nunc & lupus ſponte fugiat oves, rigidæ quercus producant poma aurea, alnus floreat narciſſo, myricæ ſtillent cortice pingue ſuccinum.*

NOTÆ.

34. *Hirſutumque, &c.*] Hoc addit, vel ut robur commendet ſuum, cujus indicium eſt pilorum denſitas: Ita Polyphemus apud Theocrit. Idyl. 3. & apud Ovid. Met. 13. Vel potius ut ſuum exaggeret de amiſſa Niſa dolorem, quo factum eſt ut capillitium incultum ſummiſerit.

38. *Cum matre.*] Vel *tua*, vel *mea*. Melius *tua*. Tamen apud Theoc. eſt *mea*. Idyl. 11. 26. Ἦλθῃς ἐμᾷ σὺν ματρὶ. *Veniſti mea cum matre.* Diſcrimen eſt quod apud Theocritum puer matrem ducat in montes: apud Virgilium vero in hortum, & domeſticas ſepes; quem in locum duce puero non egebat ſua mater.

39. *Alter ab undecimo.*] An duodecimus eſt, an decimus tertius? Certe *alter* de duobus tantum dicitur. Unde concludit Servius hic annum decimum tertium ſignari: *ut*, inquit, *unus ab undecimo, ſit duodecimus; alter decimus tertius.* Ego annum intelligi duodecimum puto; ita ut undecimus unum aliquid cum aliis ſuperioribus componat; *alter* vero huic adjectus, ſit poſt illum primus, adeoque de numeris veluti duobus dicatur. Sic Ecl. 5. 49. *Alter ab illo* eſt omnium judicio *primus poſt illum*, adeoque ſecundus, non tertius.

41. *Ut vidi, ut perii, &c.*] Omnino è Theocrito, Idyl. 3. 42. Ὡς ἴδεν, ὡς ἐμάνη, ὡς ἐς βαθὺν ἅλλετ' ἔρωτα. *Ut vidit, ut periit, ut in profundum ſaltavit amorem!*

44. *Iſmarus, aut Rhodope.*] Ecl. 6. 30. *Garamantes.*] Interioris Libyæ populi, ſine legibus & matrimoniis. Regio nunc dicitur *Guangara.*

47. *Matrem.*] Medeam, Æetæ Colchorum regis filiam: quæ cum Jaſoni Argonautarum duci artem dediſſet expugnandi aurei velleris, & cum eo è paternis regnis aufugiſſet, repudiata deinde ab eodem, ob amorem Creuſæ Corinthiorum regis filiæ; Creuſam cum Creonte patre magicis ignibus abſumpſit; filios ipſa ſuos, ex Jaſone ſuſceptos, in oculis patris jugulavit: tumque alatis ſerpentibus alium in locum devecta eſt.

54. *Electra myricæ.*] *Electrum, de l'ambre:* ſic Græcis dictum, quia refert fulgorem Solis, qui vocatur ἠλέκτωρ. Latinis *ſuccinum:* quia ſuccus eſt arborum quarundam è pineo genere, ex quibus quaſi gummi diffluit in Oceanum, ibique induratum defertur ad litus, aut à piſcatoribus extrahitur, maxime in inſulis Septentrionalibus. Vide Ecl. 6. 62. De *myricis* Ecl. 4. 2. De *Narciſſo*, Ecl. 2. 48.

Ululæ quoque contendant cum cycnis : Tityrus fiat Orpheus : Orpheus inter arbores ; Arion inter delphinos. Incipe mecum, o mea fiſtula, paſtorales cantus. Cuncta fiant altum ipſum mare : valete nemora. Præcipitabo me in mare è culmine rupis excelſæ : accipe donum hoc ultimum morientis. Ceſſa mecum, o mea fiſtula, à paſtoralibus cantibus. Hæc dixit Damon : vos, o Muſæ, narrate ea quæ retulit Alphesibœus : non poſſumus omnes omnia facere. ALPH. *Exporta aquam, & circumda has aras tænia lanea, & adure verbenas pingues, & maſcula thura : ut coner magicis ritibus abalienare ſponſum à recta mente. Nihil hic deeſt præterquam carmina. Trabite, trabite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina. Carmina poſſunt Lunam ipſam evocare è cœlo. Circe transformavit per carmina ſocios Ulyſſis :*

Certent & cycnis ululæ : ſit Tityrus Orpheus:
Orpheus in ſylvis ; inter delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Omnia vel medium fiant mare : vivite ſylvæ.
Præceps aërii ſpecula de montis in undas
Deferar : extremum hoc munus morientis habeto.
Deſine Mænalios, jam deſine, tibia, verſus.
Hæc Damon : vos, quæ reſponderit Alpheſibœus,
Dicite, Pierides : non omnia poſſumus omnes.
ALP. Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vitta
Verbenaſq; adole pingues, & maſcula thura,
Conjugis ut magicis ſanos avertere ſacris
Experiar ſenſus. Nihil hic niſi carmina deſunt.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Carmina vel cœlo poſſunt deducere Lunam :
Carminibus Circe ſocios mutavit Ulyſſei :

NOTÆ.

55. *Cycnis ululæ, &c.*] *Cycni* non niſi apud poëtas canori : re autem ipſa & vivi & morientes fere muti, aut ſtriduli. Quo magis mirum videtur, unde tanta apud Græcos Latinoſq; de Cycnei cantus deliciis conſenſio. Nazianzenus Orat. 34. cantum illum refert ad plauſum alarum, Zephyris inter pennarum calamos ſibilantibus. *Ululæ*, nocturna avis, ab ululatu ſic dicta, *un hibou*. *Tityrus.*] Hic pro inſulſo paſtore ſumitur. *Orpheus.*] Ecl. 3. 46.

56. *Arion.*] Ex inſula Leſbo, urbe Methymna, citharœdus & lyricus poëta nobilis : qui cum ex Italia, ubi multas opes arte ſua collegerat, Corinthum rediret ad Periandrum regem, cui percharus erat ; ab avaris nautis modulans in mare projectus eſt : ſed à Delphino, quem dulcedine cantus illexerat, exceptus, Tænarum, quod oppidum eſt Laconiæ, vectus ab eodem eſt. *Delphini* autem dicuntur & muſica & amore hominum capi.

58. *Vivite ſylvæ.*] Græcis χαίρετε, *gaudete*. Etiam in eos, quos cum odio abjicimus, & abire jubemus. Catul. 11. 17. *Cum ſuis vivat, valeatque mœchis :* id eſt, *abeat*.

64. *Effer aquam.*] Saga præcipit hæc omnia Amaryllidi famulæ.

65. *Verbenaſque.*] Proprie *verbena* certa quædam herbæ ſpecies eſt, *de la vervene*. Vulgo tamen ſumebatur apud Romanos pro omni herba, cum ſua terra, è puro ſacroque loco evulſa : quaſi *herbena*, inquit Donatus. Talibus verbenis aras feſtis diebus coronabant : tales legati ferebant ex arce Capitolina erutas, & oſtentabant hoſtibus, cum ad eos ibant res captas repetitum ; & legatorum unus ideo *verbenarius* vocabatur. Hac perunćti magi putabant id impetrari quod volebant ; abigi febres, amicitias conciliari. Plin. l. 22. 2, &c. *Maſcula thura.*] Maſcula, non ſexu, nullum enim eſt fœmineum ; ſed bonitate.

67. *Nihil hic niſi carmina, &c.*] Omnis materia incantationis jam parata eſt ; nihil ultra requiritur præter carmina, id eſt, ſolemnem ac ritualem verborum formulam. Deinde ſeipſam hortatur exemplo Circes, de qua, deque ſociis Ulyſſis in ſues transformatis, Æn. 3. 386. & Æn. 7. 19.

69. *Deducere Lunam.*] Antiqui putavere Lunam eſſe magorum incantationibus ſubditam : ita ut, quoties iis luberet, rubeſceret illa in modum ſanguinis : & è cœlo deduceretur vel invita, ut in herbas deſpumaret. Atque inde putabant eam deliquium pati, tumque ipſi tinnitu cymbalorum ſuccurrebant.

70. *Ulyſſei.*] Pro *Ulyſſis*. Sic Horat. Od. l. 1. 6. 7. *Nec curſus duplicis per mare Ulyſſei*. Et Æn. 1. 34. *Relliquias Danaum atque immitis Achillei*. Latini enim Græca in εὺς, ut Ὀδυσσεὺς, Ἀχιλλεὺς, Ὀρφεὺς, aliquando ad ſecundam declinationem reduxere : *Ulyſſeus, ei* ; *Achilleus, ei* ; *Orpheus, ei* ; aliquando ad tertiam, ut *Ulyſſes, is, Achilles, is*.

Frigidus

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Terna tibi hæc primum triplici diverſa colore
Licia circumdo, terque hæc altaria circum
Effigiem duco. Numero Deus impare gaudet.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores:
Necte, Amarylli, modo: &, Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Limus ut hic dureſcit, & hæc ut cera liqueſcit
Uno eodemque igni: ſic noſtro Daphnis amore.
Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros.
Daphnis me malus urit, ego hanc in Daphnide laurum.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Talis amor Daphnim, qualis, cum feſſa juvencum

Serpens gelidus in pratis obrigeſcit, dum incantatur. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in meam *domum, o mea carmina: Primo circumligo tibi hæc terna licia, triplici colore varia; & circa has aras ter fero tuum ſimulacrum. Numerus impar placet Deo. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina. O Amarylli, implica tres colores in tres nodos; implica jam, o Amarylli, & dic, Implico nodos Veneris. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina. Quemadmodum* hoc ſimulacrum *è limo* factum *induratur, & hoc* alterum *è cera* factum *emollitur, una & eadem flamma: ſic Daphnis noſtri amore* induretur & emolliatur. *Diſperge fruges ſaltas, & combure bitumine crepitantem laurum. Daphnis crudelis me comburit, ego hanc laurum* comburo *contra Daphnim. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina. Talis amor* occupet *Daphnim, qualis* eſt, *cum juvenca*

NOTÆ.

71. *Cantando rumpitur anguis.*] Id eſt, dum incantatur. Sic G. 2. 250. *Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo:* id eſt, dum habetur, tractaturque digitis. Unde patet gerundia ejuſmodi paſſivam ſæpe habere ſignificationem.

74. *Licia.*] Sunt limbi qui telam hinc inde cinguntur, & in quibus capita ſtaminum conduntur.

Terna triplici colore.] *Novem:* tria alba, tria roſea, tria nigra: ex hoc verſu in Ceiri, 371. *Terque novena ligat triplici diverſa colore Fila,* &c. Quæ novem licia tribus deinde ligantur nodis: *Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores. Et, Veneris, dic, vincula necto;* quibus verbis incantationis formula continetur.

75. *Numero Deus impare gaudet.*] Numeris rerum omnium naturam conſtare affirmabant Pythagorici: in imparibus in primis vim eſſe vulgus putabat. Unde præcipitur in Geoponicis, l. 18. ut numerus gregis ſemper impar ſit: in re bellica apud Vegetium, l. 3. 8. ut foſſæ quibus caſtra muniuntur latæ ſint pedes novem ad minimum, ſeptem ac decem ad ſummum; ſemper numero impari. Hoc autem loco, per numerum imparem, ternarius ſignificatur, princeps omnium: tum quia, ex Ariſtotele & Plutarcho, continet in ſe principium, medium, & finem; tum quia poteſtati Deorum, tam ſuperorum, quam inferorum, ſignificandæ adhibetur. Jovis enim trifidum eſt fulmen, Neptuni ſceptrum tridens, Plutonis canis triceps, Parcæ tres, Furiæ tres. Apollo idem, Sol & Liber dicitur; *tria virginis ora Dianæ,* quæ Diana eſt in terris, Luna in cœlo, Hecate in inferis, eademque colitur in triviis. *Deus.*] Vel quilibet Deus: vel Hecate, quæ magicis rebus præeſt. *Deus* enim genere fœminino dici poſſe quidam volunt: & ſic Lucanum de furiis dixiſſe lib. 2. 80. *Terribileſque Deos ſcelerum.*

81. *Sic noſtro,* &c.] Sic uno eodemque amore noſtro liqueſcat, & mollior fiat mihi, cæteris dureſcat.

82. *Sparge molam.*] *Mola* placentæ quædam ſpecies, quæ fiebat ex farre *horno,* & ſale hornæ, id eſt *illius anni.* Ex farre, inquam, ſalſo, toſto, & molito: unde *mola* appellabatur; & victimæ dicebantur *immolari,* quia & frons victimarum, & foci, & cultri hac mola inſpergebantur. Itaq; mola conſpergitur effigies Daphnidis; ut victima hujus magici ſacrificii.

Incende bitumine.] *Bitumen,* limus aut terra, cujus natura vicina eſt ſulphuri.

83. *In Daphnide.*] Ex Theocriti Pharmaceutria Idyl. 2. 23. Δέλφις ἐμὲ τείρεται, ἐγὼ δ' ἐπὶ Δέλφιδι δᾶφναν αἴθω, *Delphis me torquet, ego hanc laurum contra Delphida comburo.* Sic enim veteres Theocriti interpretes Græci ἐπὶ Δέλφιδι, vertunt κατὰ Δέλφιδος, *contra Delphida,* in Delphida. Quod tamen Virgilius per ablativum caſum extulit: *In Daphnide.*

fatigata ſequendo juvencum per ſylvas & altos ſaltus, recumbit miſera juxta rivum aquæ, in ulva viridi, & omittit abire ſub ſeram noctem. Talis amor occupet Daphnim, & ego non curem illum ſanare. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in meam *domum, ô mea carmina. Perjurus ille reliquit mihi quondam has veſtes, dilecta monumenta ſui : quæ nunc ego ſub ipſo limine committo tibi, ô terra : hæ exuviæ debent* reducere *Daphnim* ad me. *Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina. Mœris ipſe mihi tradidit hæc gramina, & hæc venena, collecta in Ponto : multa* enim *oriuntur in Ponto. Ego vidi Mœrin ſæpe transformari per illa in lupum, & abdere ſe in ſylvis : ſæpe evocare animas è profundis tumulis, & transferre meſſes ſatas in alium locum. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina. Amarylli, exporta cineres extra domum ; & jacta* eos *poſt caput in rivum fluentem : neque retro aſpicias. Ego per hos* cineres *oppugnabo Daphnim :* ſiquidem *non movetur, neque per Deos, neque per carmina. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina. Vide : dum exportare differo, cinis ipſe ultro involvit aram flamma tremula : ſit hoc fauſtum ! Certe neſcio quid apparet, & Hylax latrat in limine. Credamne illud ? An amantes fingunt ſibi ſomnia ? Ceſſate, jam o mea ceſſate carmina. Daphnis ab urbe venit.*

Per nemora atq; altos quærendo bucula lucos,
Propter aquæ rivum viridi procumbit in ulva
Perdita, nec ſeræ meminit decedere nocti :
Talis amor teneat : nec ſit mihi cura mederi.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora chara ſui : quæ nunc ego limine in ipſo,
Terra, tibi mando : debent hæc pignora Daphnim.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has herbas, atq; hæc Ponto mihi lecta venena
Ipſe dedit Mœris ; naſcuntur plurima Ponto.
His ego ſæpe lupum fieri, & ſe condere ſylvis
Mœrin, ſæpe animas imis excire ſepulchris,
Atque ſatas alio vidi traducere meſſes.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Fer cineres, Amarylli, foras : rivoq; fluenti,
Tranſq; caput jace : ne reſpexeris. His ego Daphnim
Aggrediar : nihil ille Deos, nil carmina curat.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Aſpice : corripuit tremulis altaria flammis
Sponte ſua, dum ferre moror, cinis ipſe : bonum ſit !
Neſcio quid certe eſt : & Hylax in limine latrat.
Credimus ? an, qui amant ipſi ſibi ſomnia fingunt ?
Parcite, ab urbe venit, jam parcite, carmina, Daphnis.

NOTÆ.

87. *Ulva.*] Herba paluſtris : caret Gallico nomine.

92. *Pignora chara ſui, debent, &c.*] Expetuntur in ſacris magicis ea præcipue, quæ ſunt ejus, adverſus quem ſacra fiunt : ut capilli, veſtes. *Pignora ſui, quæ debent Daphnim :* id eſt, quæ tenentur ipſum Daphnim adducere ad limen, & in ipſo limine ſiſtere ; quare ipſo in limine defodiuntur.

96. *Ponto.*] Pontus Aſiæ minoris regio ; Euxino mari ſive Ponto, à Septentrione terminata ; ab Oriente, Colchide ; ferax venenorum utraque regio fuit. In Ponto regnavit Mithridates, qui venenis paſcebatur ; in Colchide nata eſt Medea, celebris venefica.

101. *Rivoque fluenti.*] In rivum fluentem. Sic Æn. 5. 451. *It clamor cœlo,* pro ad cœlum.

106. *Bonum ſit.*] Cineres ignem concipiunt. Lætum omen ; quod Terentiæ Ciceronis uxori ſacrificanti cum accidiſſet, quaſi ſignum auſpicatiſſimum opprimendi Catilinæ habitum eſt à Veſtalibus ; ut refert Plutarch. in Cicer.

107. *Hylax.*] Canis nomen, ut *Hylactor* apud Ovid. Met. 3. 224. ab ὑλάω & ὑλακτέω *latro.* Latratus autem canis in limine notat adeſſe Daphnim.

108. *An qui amant.*] Vocalis *i* nec patitur hic ſynalœpham, nec ſervat propriam quantitatem longam ; ſed hiat, & brevis fit.

ECLOGA IX.

* MOERIS.

ARGUMENTUM.

CUM in agrorum diviſione Virgilium indemnem amici ſui præſtitiſſent, ut in Ecl. 1. *dictum eſt, is ab Ario Centurione, vel à Milieno Torone primipilari, vel à Claudio veterano (variant enim in eo nomine interpretes) ab eo certe militum, cui prædium illud obvenerat, male habitus & ferme occiſus, ut vitæ conſuleret, Mincium natatu trajecit. Romam deinde profectus, ut vim auctoritate Octaviani reprimeret; interim reliquit domi villicum ſuum Mœrim, monuitque ut novum agri dominum officiis, quibus poſſet, leniret omnibus. Hic itaque Mœris, huic domino munuſcula Mantuam deferens ex itinere in Lycidam familiarem incidit; quocum de Menalcæ, id eſt Virgilii, fortuna, colloquitur; ſimulque variis cantilenis tædium itineris levant.*

Exiſtimo fuiſſe oblatum Varo hoc opuſculum, quaſi libelli ſupplicis loco: ut beneficium, ejus & Pollionis Mæcenatiſque gratia, jam acceptum tueri porro ſibi apud Octavianum vellet. Eſt enim hic, I. Beneficii mentio. II. Vis illatæ declaratio. III. Invocatio Vari, & amplioris ejus in laudem operis promiſſio. IV. Julii Cæſaris conſecratio quædam, ad adulandum comparata. Tum cætera quæ congerit carminum fragmenta, notant opus, ut res ferebat, properatum ac ſubitarium; ex variis concinnatum verſibus, quos primo impetu effuderat Poëta; aut ex occaſione prius inchoatas, nondum ſuo quoſque filo ac tenore ad exitum duxerat. Anno igitur eodem, quo prima Ecloga, ſane haud multo deinde, ſcripta eſt.

NOTA.

* *MOERIS.*] A μοῖρα *fatum, ſors, pars:* quia agrorum partem ſorte amiſerat.

LYC. * LYCIDAS, MOERIS.

QUO te, Mœri, pedes? an, quo via ducit, in urbem?

MOE. O Lycida, vivi pervenimus, advena noſtri
(Quod nunquam veriti ſumus) ut poſſeſſor agelli
Diceret: Hæc mea ſunt; veteres migrate coloni.
Nunc victi, triſtes, quoniam ſors omnia verſat,
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus hœdos.
LY. Certe equidem audieram, qua ſe ſubducere colles

INTERPRETATIO.

LYC. *O Mœri, quo te* ducunt *pedes? an Mantuam, ad quam via ducit?* MOE. *O Lycida, viventes eo* miſeriæ *devenimus, ut peregrinus occupator agri noſtri diceret,* id *quod nunquam timueramus: Hic ager ad me pertinet, recedite, ô antiqui cultores. Nunc ſuperati, mœſti, ſiquidem fortuna vertit omnia, ferimus illi hos hœdos,* quod utinam *non proſit* illi. LYC. *Ego ſane audiveram*

NOTÆ.

* *LYCIDAS.*] A λύκος, *lupus*; οἱ λυκισκοι *luporum catuli.*

2. *Vivi pervenimus.*] Exaggerat vox iſta calamitatis indignitatem. Ut apud Ciceronem pro Quinctio, 50. *Huic acerbiſſimum vivo videntique funus indicitur.*

7. *Qua ſe ſubducere, &c.*] Deſcriptio agri Virgiliani, cujus erant hi termini: hinc clivus, inde fagus & aqua, vel paludis, vel Mincii fluminis. *Clivus* eſt inclinatum montis latus.

Menalcam veſtrum dominum *verſibus ſuis* ſibi *conſervaſſe cuncta* ab eo loco, *ubi colles incipiunt recedere, & incurvare cacumen facili clivo*; *uſque ad aquam, & ad cacumen ruptum antiquæ fagi.* MOE. *Id audiveras, & rumor* ſic *tulit: ſed verſus noſtri non plus poſſunt inter arma belli, ô Lycida, quam dicunt* poſſe *columbas Epiroticas, aquila imminente. Quod niſi funeſta cornix è cariosa ilice me admoniſſet, ut quocumque modo abrumperem novas rixas*; *nec ego ipſe tuus* amicus *Mœris, nec ipſe Menalcas vivus eſſet.* LYC. *Heu, tantumne crimen venit cuiquam in mentem! heu, tuorum* verſuum *ſolamen fere nobis ablatum eſt tecum, O Menalca! Quis celebraret Nymphas? quis tegeret terram herbis floridis? aut inumbraret fontes virentibus ramis? Aut* quis caneret *verſus quos tibi nuper ſurripui, quando ibas ad Amaryllida, noſtram amicam? Tityre, donec redeam, breve eſt iter, paſce capellas: & poſtquam eas paveris, duc potum, ô Tityre: & dum ducas, cave ne occurras capro, ille* enim *cornu petit.* MOE. Aut *potius* quis caneret *hos* verſus, *quos* Menalcas *cantabat Varo, nondum perpolitos.*

Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
Uſque ad aquam & veteris jam fracta cacumina fagi,
Omnia carminibus veſtrum ſervaſſe Menalcan.
MOE. Audieras, & fama fuit: ſed carmina tantum
Noſtra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt, aquila veniente, columbas.
Quod niſi me quacumque novas incidere lites
Ante ſiniſtra cava monuiſſet ab ilice cornix;
Nec tuus hic Mœris, nec viveret ipſe Menalcas.
LYC. Heu, cadit in quemquam tantum ſcelus! heu tua nobis
Pene ſimul tecum ſolatia rapta, Menalca! [herbis
Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus
Spargeret? aut viridi fontes induceret umbra?
Vel quæ ſublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cum te ad delicias ferres Amaryllida noſtras?
Tityre, dum redeo, brevis eſt via, paſce capellas:
Et potum paſtas age, Tityre, & inter agendum
Occurſare capro, cornu ferit ille, caveto.
MOE. Immo hæc, quæ Varo, necdum perfecta, canebat.

NOTÆ.

12. *Martia.*] Bellica, quia *Mars* belli præſes, dictus etiam *Mavors*, quia *magna vertit.* Quidni à μαυρόω, *intingo, obſcuro:* quod poëtice dicitur pro ἀμαυρόω? Junonis & Jovis, aut ſolius Junonis abſque patre, filius; ut Minerva ſolius Jovis abſque matre filia. Hunc dicitur Juno concepiſſe tactu cujuſdam floris, quem ipſi eum in uſum Flora monſtraverat.

13. *Chaonias columbas.*] Speciem ponit pro genere: quia in Dodonæa Epiri ſylva, oracula reddidiſſe dicuntur quercus, & iis inſidentes columbæ duæ; quarum altera Delphos in templum Apollinis; altera in Jovis Ammonis templum evolaverit; ubi famoſa deinceps fuerunt oracula. Epirus autem *Chaonia* ſæpe dicitur: quod *Chaones*, gens Epirotica, olim toti regioni imperaverint, ut ait Strabo l. 7.

15. *Ante ſiniſtra, &c.*] Præter illa quæ de hac voce dicta ſunt, Ecl. 1. 16. 18. quærendum ſupereſt, unde veteres Græci Romaniq; *dextram* ac *ſiniſtram* in auſpiciis peterent. Utrique ſane diverſo modo locuti, idem ſenſere: hoc eſt, orientalia auſpicia, quia lucis & motus principium ab ea parte eſt, viſa ſunt utriſque meliora: quæ tamen eadem, Græci *dextera*, Romani *ſiniſtra*, vocaverunt. De Græcis patet ex Homero Iliad. 12. 239. Ubi Hector ait, ſe aves augurales minime curare: *ſive ad dextram vadant verſus auroram & ſolem, ſive ad ſiniſtram verſus occaſum obſcurum,* Εἴτ' ἐπὶ δεξὶ ἴωσι πρὸς ἠῶ τ' ἠέλιόν τε, Εἴτ' ἐπ' ἀριστερὰ τοίγε ποτὶ ζόφον ἠερόεντα. De Romanis conſtat ex Varrone Epiſt. Quæſt. l. 5. *A Deorum ſede cum in meridiem ſpectes, ad ſiniſtram ſunt partes mundi exorientes, ad dexteram occidentes: factum arbitror, ut ſiniſtra meliora auſpicia, quam dextera, eſſe exiſtimentur.* Refert hunc locum Feſtus Pompeius, alioſque citat veteres ejuſdem ſententiæ. Confirmat Plinius l. 2. c. 54. *Læva, proſpera exiſtimantur: quoniam læva parte mundi ortus eſt.* Ratio variæ appellationis fuit, quod in auſpiciis, Græci ad Septentrionem, Romani ad meridiem, ſe converterent: ut patet ex antedictis: quod cur ita fecerint, non eſt hujus loci diſquirere.

21. *Sublegi.*] *Sublegere*, eſt *ſuffurari*: unde, inquit Servius, *ſacrilegus* dicitur qui *ſacra legit*, id eſt, *furatur.*

24. *Tityre, &c.*] Renarrat primum fragmentum carminum, quæ ſublegerat. *Tityrus* hic eſt caprarius aliquis è Virgilii famulis. De *Varo*, Ecl. 6. 7.

Vare,

Vare, tuum nomen (ſuperet modo Mantua nobis,
Mantua, væ miſeræ nimium vicina Cremonæ!)
Cantantes ſublime ferent ad ſidera cycni.
LY. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos,
Sic cytiſo paſtæ diſtentent ubera vaccæ:
Incipe, ſi quid habes: & me fecere poëtam
Pierides: ſunt & mihi carmina: me quoq; dicunt
Vatem paſtores, ſed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Varo videor nec dicere Cinna
Digna, ſed argutos inter ſtrepere anſer olores.
MOE. Id quidem ago, & tacitus, Lycida, mecum ipſe voluto,
Si valeam meminiſſe: neque eſt ignobile carmen.
Huc ades, ô Galatea: quis eſt nam ludus in undis?

O Vare, olores canori alte efferent ad aſtra nomen tuum: dummodo Mantua ſalva ſit nobis: Mantua, væ miſeræ nimis propinqua Cremonæ! LYC. *Sic tuæ apes evitent taxos Corſicæ* inſulæ: *ſic* tuæ *vaccæ ſaturatæ cytiſo diſtentent ubera. Incipe, ſi habes aliquid: Muſæ me quoque reddiderunt poëtam: habeo etiam verſus: paſtores appellant me etiam vatem, ſed ego non adhibeo fidem illis: nondum enim videor ea proferre,* quæ ſint *Varo aut Cinna digna: ſed* videor *ſtridere inter cycnos canoros, velut anſer.* MOE. *Equidem id facio, & tacite revolvo ipſe mecum, o Lycida, an poſſim recordari: neque eſt carmen abjectum. Huc veni, o Galatea, quæ enim eſt voluptas in aquis?*

NOTÆ.

27. *Vare, tuum, &c.*] Secundum fragmentum, de laudibus Vari.

28. *Mantua Cremonæ, &c.*] Galliæ Ciſalpinæ urbes vicinæ. *Mantua* ad Mincium fluvium, *Menzo:* nunc ducatus caput: *Cremona*, ad Padum, *le Po:* nunc ducatu Mediolanenſi comprehenſa. Hæc Antonii partes cum adverſus Octavianum tenuiſſet, ejus ager veteranis Octaviani militibus addictus eſt; & cum non ſufficeret, addita pars agri Mantuani.

29. *Sublime ferent.*] Vel ad *nomen* referri poteſt, vel adverbii loco ſumi. Ita G. 1. 320. *Segetem ab radicibus imis ſublime expulſam eruerent.* Et Cicero de Nat. 2. 101. *Aër ſublime fertur:* Id eſt, ſublimiter, in ſublime.

Cycni.] Poëtæ. Sic Horat. Od. l. 4. 2. 25. *Multa Dircæum levat aura cycnum:* id eſt, Pindarum poëtam Thebanum. Nam ex Cicer. Tuſc. 1. 73. *Cycni Apollini dicati ſunt, quod ab eo habere divinationem videantur: quia, providentes quid in morte ſit boni, cum cantu & voluptate moriuntur.* Tamen fictus eorum cantus eſt, de quo Ecl. 8. 55.

30. *Sic tua, &c.*] Obteſtandi formula & bene precandi, quoties quid ab aliquo petimus. Id eſt: Sic apes tuæ evitent taxos, quomodo mihi recitabis carmina. *Cyrneas taxos.*] *Taxus* arbor funeſtis annumerata, *l'if.* Qua paſtæ apes mel amariſſimum cudunt: unde Corſicæ mel infame, quod hæc inſula taxis & cicuta abundet. Ovid. Amor. l. 1. 12. 10. *Melle ſub infami Corſica miſit apis. Corſica*, inſula in mari Mediterraneo, quæ cum Sardinia & Sicilia Italiæ adjacet: *Cyrnus* Græcis dicta, à rege hujus nominis. De *examinibus*, Ecl. 7. 13. De *cytiſo*, Ecl. 1. 79. De *Pieridibus*, Ecl. 3. 85.

35. *Varo, &c. Cinna.*] Alii poëtas eſſe volunt; alii viros Octaviani gratia inſignes. Sed prima opinio ſtare non poteſt; I. Quia Cinna hic poëta, non poſſet eſſe alius quam *Helvius Cinna*, qui Smyrnam ſcripſit annis novem, de inceſto Myrrhæ in patrem Cinyram Cypriorum regem amore: laudatus à Catullo 94. & ab Ovidio Triſt. 2. 1. 435. At is jam inde à tempore Cæſareæ cædis, errore nominis pro Cornelio Cinna prætore & Cæſaris hoſte, à plebe occiſus fuerat: ut eſt apud Sueton. II. Quia ex *Variis*, qui florebant illa ætate, de quibus Ecl. 6. 7. nullus in poëſi nomen habuiſſe dicitur. III. Quia licet celebris tum fuerit poëta *Varius*, de quo ſæpe Horatius, imprimiſque Od. l. 5. 6. 1. *Scriberis Vario fortis, & hoſtium victor Mæonii carminis alite*; tamen male Servius hic legit *Vario* pro *Varo: Nam neque adhuc Vario videor, &c.* Male, inquam: ſiquidem dixit paulo ante Virgilius, *Vare, tuum nomen, &c.* Itaque ſecundam opinionem ſecutus, *P. Quinctilium Varum* intelligo, de quo Ecl. 6. 7. Et *Cornelium Cinnam Magnum*, Pompeii Magni ex filia nepotem, qui primo hoſtis Octaviani, deinde ab eodem ſuſceptus in caſtris Bruti & Caſſii, ut notat Lipſius in caput 9. l. 1. Senecæ de Clementia, magna deinceps apud eum floruit gratia, auſus tamen in benefactorem ſuum conjurare, novo beneficio veniam ab eodem accepit, & conſulatum, an. U. C. 758.

36. *Anſer.*] Volunt hic alluſum ad Anſerem, hujus ætatis poëtam, M. Antonii laudatorem, cui Antonius è bonis Pompeii in Falerno agro aliquid in præmium dederat: unde Cicero Philip. 13. 11. *Anſeres de Falerno depellentur.*

39. *Huc ades, o, &c.*] Tertium carminis fragmentum, expreſſum è Theocriti Cyclope, Idyl. 11. De *Galatea*, Ecl. 1. 31.

Hic eſt ver rubicundum ; hic terra producit diverſos flores circa fluvios ; hic alba populus incumbit cavernæ, & vites flexuoſæ efficiunt umbram. Veni huc, ne cures quod procellaſi fluctus percutiant littora. LYC. *Quid* vero ? *quænam audiveram te cantantem ſolum per noctem ſerenam ? recordor cantum, ſi ſcirem verba.* MOE. *Daphni, quid miraris veteres ortus ſiderum ? En prodiit ſidus Cæſaris* oriundi *à Venere ; ſidus, per quod ſata abundabunt frumento, & per quod racemus in montibus apertis induet colorem. Daphni, planta piros, poſteri colligent tua pira. Anni auferunt cuncta, memoriam quoque. Ego recordor me ſæpe traduxiſſe canendo totos dies, cum eſſem puer. Nunc tot verſus exciderunt mihi ; ipſa etiam vox me deſtituit : lupi me priores aſpexerunt. Attamen Menalcas ſat ſæpe recitabit iſta tibi.* LYC. *Differs diu meam voluptatem, quærendo* varias *cauſas. Aſpice, jam tota aqua quieta tibi tacet, & omnes*

Hic ver purpureum, varios hic flumina circum
Fundit humus flores : hic candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt umbracula vites.
Huc ades : inſani feriant ſine littora fluctus.
LY. Quid, quæ te pura ſolum ſub nocte canentem
Audieram? numeros memini, ſi verba tenerem.
MOE. Daphni, quid antiquos ſignorum ſuſpicis ortus ?
Ecce, Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum :
Aſtrum, quo ſegetes gauderent frugibus, & quo
Duceret apricis in collibus uva colorem.
Inſere, Daphni, piros, carpent tua poma nepotes.
Omnia fert ætas, animum quoque. Sæpe ego longos
Cantando puerum memini me condere ſoles.
Nunc oblita mihi tot carmina : vox quoq; Mœrim
Jam fugit ipſa : lupi Mœrim videre priores.
Sed tamen iſta ſatis referet tibi ſæpe Menalcas.
LY. Cauſando noſtros in longum ducis amores :
Et nunc omne tibi ſtratum ſilet æquor, & omnes

NOTÆ.

46. *Daphni, quid, &c.*] Quartum verſuum fragmentum, quod recitat Mœris. In eo Menalcas ſive Virgilius alloquitur Daphnim, amicum paſtorem, de morte J. Cæſaris ; cujus in funebribus ludis crinita ſtella per ſeptem continuos dies fulſiſſe dicitur, ex Suetonio 88. Creditumque eſt animam eſſe Cæſaris in cœlum recepti ; & ideo ſimulacris ejus & nummis ſtella in vertice addita. G. 1. 488.

47. *Dionæi.*] Cæſar ex gente Julia fuit ; Julia gens orta ab Iulo Æneæ filio ; Æneas Veneris & Anchiſæ filius ; Venus, juxta multos, Jovis & Diones, Nymphæ marinæ filia ; licet juxta alios, orta ſit è ſpuma maris.

48. *Aſtrum, quo ſegetes.*] *Aſtrum* proprie ſignum eſt, è multis ſtellis compoſitum, vulgo *conſtellatio* ; hic tamen pro ſtella unica ſumitur.

49. *Apricis.*] Soli expoſitis & apertis, quaſi *apericis*, inquit Voſſius. Niſi cum aliis deducere malis ab α privativo, & φρίκη *horror* ; quod ſint ſine frigore ; unde & Africam dictam volunt. Opponuntur *apricus & opacus.*

50. *Inſere, Daphni, piros.*] Hortatur paſtorem, ut ſerat arbores ; futurum quippe, ut fidere illo favente creſcant feliciter, & poſterorum commodis ſerviant ; *Inſerere* hic, non inſitionem ſignificat, qua ſurculus peregrinus arbori alterius naturæ immittitur ; ſed ſimpliciter plantationem arborum ; quomodo Columella dixit, *hortos inſerere.* Tum quaſi deficiente memoria, ſilet Mœris.

52. *Memini me condere.*] Pro *condidiſſe.* Sic Cicero ad Att. 8. 11. *Memini tibi librum afferri à Demetrio* ; id eſt, allatum fuiſſe. *Condere*, eſt finire, ad occaſum ducere, & quaſi ſepelire. Quemadmodum dicitur Æn. 1. 387. *Ante diem clauſo componet Veſper Olympo* ; quaſi ad ſepulturam componet.

53. *Nunc oblita mihi.*] Duo notanda. I. *Oblita* paſſiva ſignificatione. II. *Mihi*, pro *à me.* Sic Æn. 1. 330. *Nulla tuarum audita mihi neque viſa ſororum.*

54. *Lupi Mœrim videre priores.*] Dicuntur lupi, ſed falſo, vocem ei adimere, quem priores conſpexerint ; perdere vero ipſi conſpecti prius ; ex Plinio. Hinc, *Lupus in fabula*, proverbium eſt ; quoties colloquentibus ſupervenit aliquis, de quo ſermo erat ; is enim tum ſua præſentia ſermonem amputat loquentibus.

56. *Cauſando.*] Cauſas & excuſationes prætexendo ; nempe caducam memoriam, raucedinem, & alia quæ attulerat Mœris, ne verſus cantare cogeretur. Hunc igitur Lycidas variis invitamentis ad cantandum pellicit ; ſilent venti, medium iter confecimus, &c.

57. *Silet æquor.*] Non mare, ſed aqua *Mincii* fluvii, qui Mantuam & vicinas regiones alluit : *Menzo. Æquor* enim dicitur de qualibet planitie, ſive aquarum, ſive camporum. Et vero mare longe inde remotum eſt. Æn. 2. 780.

(Aſpice)

(Aſpice) ventoſi ceciderunt murmuris auræ.
Hinc adeo media eſt nobis via: namq; ſepulchrum
Incipit apparere Bianoris: hic, ubi denſas
Agricolæ ſtringunt frondes: hic, Mœri, canamus:
Hic hœdos depone, tamen veniemus in urbem:
Aut ſi, nox pluviam ne colligat ante, veremur,
Cantantes licet uſque (minus via lædet) eamus.
Cantantes ut eamus, ego hoc te faſce levabo.
MOE. Deſine plura, puer: & quod nunc inſtat, agamus.
Carmina tum melius, cum venerit ipſe, canemus.

ſibili ventorum ſtrepentium ceſſaverunt. Præterea ex hoc loco ſupereſt nobis tantum media pars viæ: nam tumulus Bianoris incipit apparere: hoc loco, in quo agricolæ colligunt ſpiſſa folia. Hoc loco canamus, ô Mœri: hoc loco demitte hædos, nihilominus perveniemus in urbem. Aut ſi timemus ne nox adducat imbrem, ante quam ad eam pervenerimus, *progrediamur, quamvis* interim *ſemper canentes: iter minus* nos *fatigabit. Ut progrediamur canendo, ego te levabo hoc onere.* MOE. *Puer, omitte cætera, & faciamus quod jam urget: tum cantabimus commodius verſus, cum Menalcas advenerit.*

NOTÆ.

60. *Bianoris.*] Ocnus, idem qui & Tuſcorum rex, Tiberis fluvii & Mantus fatidicæ Nymphæ filius, Mantuam de matris nomine condidit. Hujus ſepulchrum in via, veterum more: qui ideo ſepulchrorum elogia ad viatores dirigunt: *Sta viator, Abi viator.*

61. *Stringunt frondes.*] *Stringi* dicuntur ea, vel quæ ſtricta manu decerpuntur: ut G. 1. 305. *Quernas glandes tunc ſtringere tempus, Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta.* Vel quæ colliguntur in faſciculum: ut hic, & G. 1. 317. *Fragili jam ſtringeret hordea culmo.*

ECLOGA X.

*GALLUS.

ARGUMENTUM.

AMABAT Gallus Lycoridem: ſprevit hæc illum, ut alium ſibi chariorem ſequeretur in Rhætiam aliaſque regiones Italiæ, ſive Galliæ togatæ, quas Rhenus alluit & Alpes inſident. Gallus abire fingitur, quaſi in exilium, repulſæ impatientia: locus exilii ſtatuitur Arcadia, paſtoribus nota ſedes, poëtiſque Bucolicis, qualis ipſe Gallus fuit. Huc amici, huc Dii ſylveſtres, ad ſolandum ejus dolorem conveniunt. Ille multa de remediis amoris, deque ſua ſorte diu fruſtra meditatus, ut amantium ingenium eſt, iterum ad amorem redit. Multa hic ex Idyll. Theocriti primo.

Volunt omnes hanc Lycoridem *eandem eſſe cum* Cytheride *mima, quæ Volumnii Eutrapeli, Senatoris nobiliſſimi liberta primum; ac deinde M. Antonio ſic chara fuit, ut is illam in Italiæ perluſtratione per civitates & municipia ſecum aperta lectica circumferret, trabentibus leonibus; ut Plinius notat, l. 8. 16. Id ſane ſi ita eſt, multis eam neceſſe eſt nominibus inſignitam; quam &* Volumniam *ab Antonio vocatam eſſe Cicero indignatur, Philip. 2. 84. Quod autem volunt, iter illud Lycoridis Alpinum & Rhenanum, eam ipſam eſſe Antonianam perluſtrationem Italiæ, parum certe congruit tempori. Quippe duplex ab Antonio perluſtratio facta eſt,* eadem comite mima, *inquit Cicero, ibid. 51. Altera ante pugnam Pharſalicam, ab eo tum tribuno plebis, altera poſt pugnam, ab eodem tum equitum magiſtro: hoc eſt annis ut minimum decem ante editionem hujus Eclogæ, quæ poſtrema omnium ſcripta fuit; ea tempeſtate, qua jam Antonius in Oriente cum imperio verſabatur.* Extremum hunc Arethuſa, &c.

Ita

Ita igitur ſtatuo: aut Lycoridem illam, à Cytheride, ſive Volumnia mima diverſam eſſe, aut Galli rivalem, diverſum ab Antonio; aut hac Eclogâ exhiberi Gallo præteritorum amorum hiſtoriam, veterumque caſuum memoriam voluptatis cauſa revocari: cum Lycoridis fuga multo prius contigiſſet.

NOTA.

* *GALLUS.*] Cneus, vel Publius Cornelius Gallus; nam vario prænomine reperitur: patria Forojulienſis, *du Frioul:* ex infima fortuna ad ſummam Octaviani gratiam, immo & amicitiam evectus eſt. *Suet. in Aug.* 66. Egregiam ei navavit operam in Alexandrino bello: in quo captam à ſe Parætonium urbem, adverſus vim doloſque M. Antonii, vi doliſque fortiter propugnavit. Ideo mortua Cleopatra & Antonio, redactaque in provinciæ formam Ægypto, non auſus Cæſar, metu novarum turbarum, copioſam regionem, gentemque leviſſimam viro nobili committere; tamen eam amico Gallo credere non dubitavit. *Dio l.* 51.

At non ita multo poſt, abuſus fortunæ amplitudine, Thebas ob tributa ſeditionem moventes, aut expilavit, *ex Ammiano*, l. 17. aut funditus evertit, *ex Hieronymo in Euſeb.* Tum cœpit in ipſum imperatorem multa intemperanter jactare, præſertim inter pocula. *Dio* l. 53. *Ovid. Triſt.* 2. 445. Statuas ubique ſibi per Ægyptum erexit, acta ſua pyramidibus inſcripſit. Quibus nominibus cum eſſet à Valerio Largo, ſocio & convictore olim ſuo, accuſatus; Auguſtus huic Gallo ob ingratum & malevolum animum, domo & provinciis ſuis interdixit. Senatus graviore ſententia, mulctatum bonis, & exilii ignominia notatum eo adegit, ut ſua ſibi manu mortem accerſeret. Mortuum tamen Gallum luxit Auguſtus, & ob ſeveritatem ſenatus vicem ſuam conqueſtus eſt: *quod ſibi ſoli non liceret, amicis quatenus vellet iraſci. Suet.* 66. Periit ætatis anno 40. aut 43. ut in Hieron. & Euſebio varie ſcriptum eſt: U. C. 728. ante obitum Virgilii, 7. Multis charus, Pollioni imprimis, itemque Ciceroni, ut colligitur ex epiſtolis Pollionis ad Ciceronem, quæ habentur apud ipſum Ciceronem, *Famil.* l. 10. 31. & 32. Virgilio certe chariſſimus: qui ejus etiam laudes celebraſſe dicitur quarto Georg. libro: unde poſt ejus necem Auguſti juſſu ſublatæ ſunt, & earum in locum Ariſtæi fabula ſubſtituta. Quod mihi tamen veriſimile non videtur: ita belle Ariſtæi fabula cum reliquis libri partibus & argumento cohæret.

Poëta fuit. Scripſit de Lycoride ſua, forte elegiaco carmine, libros quatuor: quo in genere Tibullo & Propertio durior fuiſſe dicitur à *Quintil.* l. 10. 1. Tranſtulit præterea bucolicis verſibus aliquid ex Euphorione, poëta Chalcidenſi, ut probamus *Ecl. hac* 10. 50. & *Ecl.* 6. 72. Perierunt omnia. Illas enim ſex elegias, quæ ejus nomine circumferuntur, opus inficetum & barbarum, plane conſtat Maximiani cujuſdam eſſe, recentioris nebulonis: ubi præter errores in ſyllabarum quantitate bene multos, & ineptam minimeque Latinam verborum ſtructuram, accedit illud præterea, quod in iis Gallus ſenem ſe profiteatur, qui tamen firma adhuc ætate deceſſit. *Gyraldus, Voſſius, &c.* Alia item fragmenta, quæ ab Aldo Manutio juniore reperta Venetiis & edita ſunt, etſi minus inſulſa, tamen omnino ſuppoſititia eſſe evincit Joſ. Scaliger in opuſculis. In quo peccavit & hoc alterum Manutius, quod Gallum hunc Cornelium, cum Aſinio Gallo Pollionis filio confundit, deluſus à veteribus grammaticulis Virgilianæ vitæ ſcriptoribus.

INTERPRETATIO.

O Arethuſa, permitte mihi hoc ultimum opus. Canendi ſunt pauci verſus amico *meo Gallo, ſed quos ipſa Lycoris legat. Quis poſſet negare verſus Gallo?*

EXtremum hunc, Arethuſa, mihi concede laborem.
Pauca meo Gallo, ſed quæ legat ipſa Lycoris,
Carmina ſunt dicenda: neget quis carmina Gallo?

NOTÆ.

1. *Arethuſa.*] Fons in inſula Ortygia, quæ Siciliæ adjacet, & quartam Syracuſanæ urbis partem efficit. Alpheus autem, Peloponneſi fluvius, poſtquam in mare defluxit, impermixtas dicitur ſervare aquas, & continuo lapſu in Ortygiam erumpere, per hunc ipſum fontem Arethuſam: idque ex eo probatur, quod projecta in Alpheum in Græcia, per os Arethuſæ fontis in Ortygia reddantur. Narrant vero fabulæ, Alpheum fluvium Arethuſæ Nymphæ fuiſſe amatorem; hanc fugientem, à Diana converſam eſſe in fontem, eademque fuga ſubter mare in Ortygiam emerſiſſe: Alpheum, eodem impetu conſecutum, undas ei ſuas deinde miſcuiſſe. Æn. 3. 692. Hunc fontem invocat Siculum, ut ante *Sicelides Muſas*, ob Theocritum Siculum poëtam, Bucolicorum principem.

2. *Quæ legat, &c.*] Quæ legat Lycoris, ad pudorem, quod ſe Gallo tam duram præbuerit.

Sic tibi, cum fluctus ſubter labere Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat undam.
Incipe, ſollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera attondent ſimæ virgulta capellæ.
Non canimus ſurdis, reſpondent omnia ſylvæ.
Quæ nemora, aut qui vos ſaltus habuere, puellæ
Naiades, indigno cum Gallus amore periret?
Nam neque Parnaſſi vobis juga, nam neque Pindi
Ulla moram fecere, neque Aonia Aganippe.
Illum etiam lauri, illum etiam flevere myricæ.
Piniſer illum etiam ſola ſub rupe jacentem
Mænalus, & gelidi fleverunt ſaxa Lycæi.
Stant & oves circum, noſtri nec pœnitet illas:
Nec te pœniteat pecoris, divine poëta.
Et formoſus oves ad flumina pavit Adonis.
Venit & upilio, tardi venere bubulci:
Uvidus hyberna venit de glande Menalcas.
Omnes, unde amor iſte, rogant, tibi? Venit Apollo.
Galle, quid inſanis? inquit: tua cura Lycoris,
Perque nives alium, perq; horrida caſtra ſecuta eſt.

Sic ſalſa Doris non confundat ſuas aquas cum tuis, cum fluet ſubter mare Siculum. Incipe, celebremus anxium amorem Galli; dum capellæ depreſſis naribus carpunt teneros frutices. Non cantamus ſurdis, ſylvæ referunt omnia. Quæ ſylvæ, aut qui ſaltus detinuere vos, o Nymphæ Naiades, cum Gallus deficeret præ *amore indigno? Neque enim ulla culmina Parnaſſi aut Pindi, neque Aganippe Bœotica vos retardaverunt. Illum etiam lauri, illum etiam myricæ ploraverunt. Mænalus etiam abundans pinis, & rupes gelidi Lycæi ploraverunt illum, ſtratum ſub deſerta rupe. Oves quoque circumſiſtunt, neque contemnunt nos. Nec tu contemnas gregem, o divine poëta: ipſe pulcher Adonis pavit gregem circa fluvios. Venit quoque cuſtos ovium: venerunt lenti cuſtodes boum, venit Menalcas madefactus è* collectione *glandium hybernarum. Omnes petunt, unde* ſit *tibi amor ille. Venit Apollo: Galle, ait, cur deſipis? Lycoris, amica tua, ſecuta eſt alium per nives, & per caſtra horribilia.*

NOTÆ.

4. *Sicanos.*] Siculi ſic dicti ſunt, vel à Sicano Cyclopis filio; vel à Sicanis Hiſpaniæ populis, illam in inſulam tranſlatis. *Sic tibi.*] Ecl. 9. 30.

5. *Doris.*] Oceani & Tethyos filia, Nereo fratri nupta, ex qua Nereides peperit. Hic ſumitur pro amara maris aqua, quæ dulcibus Arethuſæ & Alphei aquis non admiſcetur.

9. *Quæ nemora, aut, &c.*] Naiades alloquitur poeta, ſive Nymphas præſides fontium, qui è Parnaſſo, Pindo, & Helicone profluunt: eaſque increpat, quod ad ſolandum Galli amorem non venerint, tam multis eo advolantibus. Eſtque tacita quædam ipſius Galli reprehenſio, quod ſtudia carminum omiſerit, ut amori vacaret. De *Naiadibus*, Ecl. 2. 46.

11. *Nam neque Pindi, &c.*] Mons in Macedoniæ, Epiri, & Theſſaliæ confinio: unde tribus his regionibus ex æquo tribuitur. Dicunt quidam eum in Phocidem & Bœotiam uſque pertinere: & in Phocide quidem *Parnaſſum*; in Bœotia *Heliconem*, ac denique *Cithæronem* vocari. Certe montes illi quatuor, licet in longa ſpatia diffuſi, tamen fere contigui ſunt, & perinde Muſis dicati.

12. *Aonia Aganippe.*] Bœotiæ fons, Muſis ſacer, ex Helicone monte, non procul Thebis, in Permeſſum fluvium defluens. *Aonia*, id eſt Bœotica, ab Aone Neptuni filio. Nota hic hiatum vocalium: *Aonia Aganippe*. De *myricis*, Ecl. 4. 2.

15. *Mænalus, &, &c.*] *Mænalus*, & *Lycæus* Arcadiæ montes, Pani ſacri. Unde & *Lycæa* feſta, ejus in honorem ibi à paſtoribus inſtituta: quæ *Lupercalia* Latinis dicta; inter quos inducta ſunt ab Evandro, Arcadiæ rege, cum in Italiam profugiſſet.

18. *Adonis.*] Filius Cinyræ Cypriorum regis, & Myrrhæ ejus filiæ: quem Venus in deliciis habuit. Is dum in *Idali*, montis Cyprii nemore venaretur, apri dente percuſſus interiit: à Venere multis lacrymis defletus. Hujus mentionem facit poëta, ad Galli ſolatium: ut is meminerit, ne ipſam quidem amoris Deam Venerem in amore felicem. Tum amatores adhibet Deos: Apollinem, qui Daphnen; Pana, qui Syringa; Sylvanum, qui Cypariſſum amavit: qui omnes parum feliciter amaverunt, Daphne in laurum, Syringe in arundinem, Cypariſſo in arborem cognominem, tranſformatis.

19. *Upilio.*] Pro *opilio*: *o* brevi in *u* longum, metri cauſa, mutato. Et antiqui *upes* dixere, quas poſteri *oves*.

Venit

Venit quoque Sylvanus cum ruſtica corona capitis, quatiens ferulas florentes & magna lilia. Venit Pan Deus Arcadiæ, quem ipſi conſpeximus rubicundum minio & ſanguineis baccis ebuli. Quis erit finis, ait Pan ? *Amor negligit iſta ; nec durus amor ſatiatur fletu, nec herbæ rivis, nec apes cytiſo, nec capellæ foliis. At Gallus mœſtus ait : Tamen, o Arcades, ſoli docti canere Arcades, canetis hæc veſtris montibus. O quam placide tunc quieſcent mea oſſa, ſi quondam veſtra tibia referat meos amores : & utinam fuiſſem unus è vobis, aut cuſtos veſtri pecoris, aut putator maturorum racemorum. Certe ſive amaſſem Phyllida, ſive Amyntam, ſeu quemcunque* alium *(quid refert utrum Amyntas ſit niger ? & violæ ſunt nigræ, & vaccinia nigra) recumberet* ille *mecum ſub vite flexuoſa inter ſalices. Phyllis colligeret mihi flores, Amyntas caneret. O Lycori, ſunt hic fontes frigidi & amœna prata, & ſylvæ ; hic traducerem tecum omnem ætatem. armis ſeri Martis.*

Venit & agreſti capitis Sylvanus honore,
Florentes ferulas & grandia lilia quaſſans.
Pan Deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipſi
Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.
Ecquis erit modus ? inquit : amor non talia curat.
Nec lachrymis crudelis amor, nec gramina rivis,
Nec cytiſo ſaturantur apes, nec fronde capellæ.
Triſtis at ille : Tamen cantabitis, Arcades, inquit,
Montibus hæc veſtris : ſoli cantare periti
Arcades. O mihi tum quam molliter oſſa quieſcant,
Veſtra meos olim ſi fiſtula dicat amores !
Atque utinam ex vobis unus, veſtrique fuiſſem
Aut cuſtos gregis, aut maturæ vinitor uvæ !
Certe ſive mihi Phyllis, ſive eſſet Amyntas,
Seu quicumq; furor (quid tum, ſi fuſcus Amyntas ?
Et nigræ violæ ſunt, & vaccinia nigra)
Mecum inter ſalices lenta ſub vite jaceret.
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hic gelidi fontes, hic mollia prata, Lycori :
Hic nemus, hic ipſo tecum conſumerer ævo.
Nunc inſanus amor duri me Martis in armis
Tela inter media atque adverſos detinet hoſtes.

Nunc ſtultus amor me retinet inter media tela & infeſtos hoſtes, in

NOTÆ.

24. *Sylvanus.*] Deus ὁ ὕλης, ὕλλω autem alii *ſylvam* interpretantur, unde ſylvarum Deum hunc fecere ; alii *fæcem* omnium elementorum, ſeu quam dicunt Peripatetici *materiam primam*, ex qua omnia conſtant. Quare eundem eſſe volunt cum Pane, qui totius naturæ Deus eſt, ut diximus, Ecl. 2. 31. πᾶν enim, eſt *omne* ; & ὕλη, *omnium materia*. Diſtinguuntur tamen Sylvanus & Pan, G. 1. 17. & 20. *Agreſti honore.*] Corona è foliis agreſtibus.

25. *Ferulas.*] Ferula, planta eſt affinis fœniculo ; cujus caulem, leviſſimum & dura cute munitum, ſenes aſſumebant in baculos ; narthex à quibuſdam dicitur, *ferule.*

27. *Ebuli baccis.*] Ebulum, *de l'hieble*, herba aut virgultum affine ſambuco, *au ſureau.*

Minioque.] Minium, *du vermilion*, materies eſt foſſilis, vel è propriis venis, vel ex argenti vivi fodinis erui ſolita : præſertim in Hiſpania, circa fluvium, qui *Minius* appellatur, *Minho*, Gallæciam à Luſitania dividens. Hoc colore ſimulacra Deorum, Jovis præcipue, linebantur : Camillus vultu quoque miniato triumphavit.

30. *Nec cytiſo.*] Ecl. 1. 79. De *Arcadibus*, Ecl 4 58.

33. *Quam molliter oſſa, &c.*] Superſtitioſe timebant veteres ne mortuorum corpora ſuperjectæ terræ pondere gravius premerentur ; quare levem & contritum pulverem fere tumulo injiciebant, hac verborum formula ; *Sit tibi terra levis.*

38. *Seu quicumque furor.*] *Amor*, in quo ſæpe multum dementiæ & furoris eſt. Et vero ea quæ ſequuntur, ſpeciem habent dementiſſimi amoris. Namque inops conſilii, modo vota facit pro ea, cujus faſtidia expertus eſt : *Ah ! ne te frigora lædant, &c.* modo ad poeſim & muſicam, modo ad ſylvarum ſilentium, modo ad venationem, quaſi ad totidem amoris diverticula & remedia confugit : mox in furorem relapſus, immedicabilem ſuum eſſe amorem profitetur. De *Phyllide*, Ecl. 3. 76. De *Amynta*, Ecl. 2. 35. De *vaccinis*, Ecl. 2. 18.

44. *Nunc inſanus amor, &c.*] Senſus eſt ; Hic, ſi tibi liberet, ambo quieti & ſecuri viveremus ; nunc propter duritiem tuam ambo miſeri ſumus. Amor enim meus cogit me præ deſperatione bellicis periculis caput meum exponere, quod ita vile tibi ac deſpicatum eſt. Te interim alienus amor rapit in regiones aſperas, alieno tempore, difficili itinere.

Tu

Tu procul à patria (nec ſit mihi credere) tantum
Alpinas, ah dura, nives, & frigora Rheni
Me ſine ſola vides. Ah te ne frigora lædant!
Ah tibi ne teneras glacies ſecet aſpera plantas!
Ibo, & Chalcidico quæ ſunt mihi condita verſu
Carmina paſtoris Siculi modulabor avena.
Certum eſt in ſylvis, inter ſpelæa ferarum,
Malle pati, teneriſque meos incidere amores
Arboribus: creſcent illæ, creſcetis amores.
Interea mixtis luſtrabo Mænala Nymphis,
Aut acres venabor apros: non me ulla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circundare ſaltus.
Jam mihi per rupes videor lucoſque ſonantes
Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu

Tu, ô crudelis, longe à patria (utinam liceret mihi id non credere) ſola ſine me vides tantummodo nives Alpium & glaciem Rheni. Ah ne te vulneret gelu! Ah ne glacies acuta tibi vulneret delicatos pedes! Ibo, & canam fiſtula Siculi paſtoris ea, *quæ verſibus traduxi è Chalcidenſi* poëta. *Ratum eſt*, me *malle pati inter nemora & ſpeluncas belluarum, & meos amores inſcribere teneris arboribus; creſcent illæ, creſcetis, o amores. Interea circuibo Mænalum* montem, cum *ſociis Nymphis; aut perſequar fortes apros; nulla frigora prohibebunt me cingere canibus ſylvas Parthenii* montis. *Jam fingo mihi, me vagari per montes & nemora reſonantia, juvat vibrare arcu Parthico ſagittas Cretenſes.*

NOTÆ.

46. *Nec ſit mihi credere.*] Nec liceat mihi, nec poſſim. Sic Æn. 8. 676. *Actia bella cernere erat.* Horat. Epod. 17. 25. *Neque eſt levare tenta ſpiritu præcordia.* Hauſta è Græcis fontibus locutio, apud quos ἔξι ſignificat *licet*. Sic Homer. Odyſſ. 11. 157. Τ' οὐ πως ἐξὶ πεφᾶσαι, *quem non licet tranſmittere.*

Tantum.] Tribus præcipue modis explicatur. I. Ita ut ſit nomen, & referatur ad *credere*; Utinam liceat non credere *tantum*, id eſt, rem tantam tamque indignam. II. Ita ut ſit adverbium, & referatur ad *ſit*; Utinam *ſit tantum*; utinam liceat *tantum* hoc non credere. Quaſi dicat; non peto ut Lycoris non ſit perfida, ſit ita ſane; ſed peto ut liceat mihi *tantummodo* id non credere. III. Ita ut ſit adverbium, & referatur ad ſententiam ſequentis verſus; Vides *tantummodo* nives & frigora, &c. Prima explicatio infirmior, ſecunda ſubtilior, tertia facilior.

47. *Alpinas, &c.*] Alpes, excelſi montes qui Italiam à Gallia Germaniaque diſterminant; multis dictæ nominibus, pro varia regionum, quibus adjacent, ratione. Sunt enim *Alpes* maritimæ, Cottiæ, Grajæ, Pœninæ, Rhæticæ, Tridentinæ, &c. Ex his multi oriuntur fluvii; celeberrimi, Padus, Ticinus, & Atheſis, *le Po, le Teſin, l'Adige*, qui in Italiam; Rhodanus, *le Rhoſne*, qui in Galliam; Rhenus, qui in Germaniam, devolvitur.

Rheni.] Fluvii Europæ poſt Danubium celeberrimi, qui antiquus Galliæ & Germaniæ terminus fuit, à fontibus ad oſtia. Fontes ejus duo in Alpibus, apud Rhætos occidentales, *les Griſons*. Oſtia plurima, quibus in Oceanum influit. Mirum tamen eſt tantæ famæ fluvium ad mare non perferre nomen. Nam ubi ad arcem Skinkiam, quæ caput eſt inſulæ Bataviæ, duas diviſus eſt in partes, Vahalim, & Rhenum, unde *bicornis* appellatur; mox varios deinde ſcinditur minores in alveos, quorum minimo Rheni permanet nomen; ſed is ad Lugdunum Batavorum, *Leyden*, antequam ad Oceanum pervenerit, inter arenas exhauritur.

50. *Ibo.*] Vagabor hinc atque hinc. Vel, abibo hinc, deſeram caſtra, & ſylvis abditus, carmina modulabor. *Chalcis* urbs eſt Eubœæ inſulæ, quæ Chalcis quoque vocata eſt. Eubœa porro Bœotiæ continenti dicitur olim adhæſiſſe; ab ea nunc Euripo diſtincta, tam anguſto, ut aliquando ponte tranſmiſſus fuerit. Ex illa inſula oriundus Euphorion, Antiocho Magno Syriæ regi percharus, ejuſque bibliothecæ præfectus; poëta nobilis, ſed juxta Ciceronem obſcurus; cujus opera in deliciis fuiſſe Tiberio Cæſari memorantur: ex quibus aliqua Latinis verſibus expreſſiſſe diximus hunc Gallum, Ecl. 6. 72.

51. *Paſtoris Siculi.*] Theocriti, poëtæ Siculi, ſtylo. Non igitur elegiæ fuerunt, ut putat Probus: neque enim elegiæ potuerunt Theocriti ſtylo componi; ſed aliquid bucolicis Idylliis affine.

53. *Malle pati.*] Supple, quam Lycorida in poſterum ſequi, atque ita deperire.

55. *Mænala.*] Montem Arcadiæ, Ecl. 8. 21.

57. *Parthenios.*] *Parthenius* item Arcadiæ mons, ubi virgines venari ſolebant: unde nomen à παρθένος *virgo*.

59. *Libet Partho, &c.*] Species pro genere, arcus Parthicus & ſagittæ Cydoniæ, pro quolibet arcu & quibuſlibet ſagittis. Parthi enim & Cydones arte ſagittandi celebres: Æn. 12. 858. *Parthus ſive Cydon telum immedicabile torſit.* De *Parthis*, Ecl. 1. 63. *Cydon* urbs fuit in Creta inſula. *Cornu* dixit, pro arcu è cornea materia fabricato.

Spicula

veluti hæc omnia *eſſent remedium inſaniæ meæ, aut* quaſi *ille Deus diſceret placari miſeriis hominum. Nunc iterum neq; Hamadryades, neq; verſus ipſi nobis arrident : Valete iterum,* vos *ipſa nemora. Noſtræ curæ nequeunt flectere amorem, ne* ſic quidem, *ſi media hyeme potaremus* aquam *Hebri ; & toleraremus Thracias nives hyemis humidæ : ne* ſic quidem, *ſi paſceremus oves Æthiopum ſub ſidere Cancri, cum* intimus *cortex exſiccatus areſcit in ulmo excelſa. Amor ſuperat omnia ; nos quoque cedamus amori. O Divæ Muſæ, ſufficiet veſtrum poetam cantaviſſe iſta* carmina, *ſedendo, & conficiendo calathum ex hibiſco tenui : vos efficietis, ut iſta* videantur *Gallo maxima : Gallo, erga quem amor meus tantum creſcit ſingulis horis, quantum alnus virens attollit ſe ineunte vere. Surgamus : umbra ſolet eſſe noxia canentibus* ; præſertimque *noxia* eſt *umbra Juniperi : umbræ quoque nocent frugibus. Ite, ite domum, ô capellæ ſaturatæ : Veſper imminet.*

Spicula : tanquam hæc ſint noſtri medicina furoris,
Aut Deus ille malis hominum miteſcere diſcat. 61
Jam neq; Hamadryades rurſum, nec carmina nobis
Ipſa placent : ipſæ rurſum concedite ſylvæ.
Non illum noſtri poſſunt mutare labores ;
Nec ſi frigoribus mediis Hebrumq; bibamus, 65
Sithoniaſque nives hyemis ſubeamus aquoſæ :
Nec ſi, cum moriens alta liber aret in ulmo,
Æthiopum verſemus oves ſub ſidere Cancri.
Omnia vincit amor ; & nos cedamus amori.
Hæc ſat erit, Divæ, veſtrum cecinisſe poëtam, 70
Dum ſedet, & gracili fiſcellam texit hibiſco,
Pierides : vos hæc facietis maxima Gallo :
Gallo, cujus amor tantum mihi creſcit in horas,
Quantum vere novo viridis ſe ſubjicit alnus.
Surgamus : ſolet eſſe gravis cantantibus umbra : 75
Juniperi gravis umbra : nocent & frugibus umbræ.
Ite domum ſaturæ, venit Heſperus, ite capellæ.

NOTÆ.

62. *Jam neque Hamadryades.*] De iis Ecl. 2. 46. Hic incipit Gallus remediorum & conſiliorum ſuorum inanitatem agnoſcere, ſeque amori victum tradere.

63. *Concedite ſylvæ.*] Idem quod antea dixerat : *Vivite ſylvæ.* Ecl. 8. 58.

65. *Hebrumque.*] Fluvium Thraciæ maximum ; hodie *Mariſa :* arenas olim aureas volventem. In Ægæum mare influit : ortus ex Rhodope monte, qui cum Hæmi pars quibuſdam videatur, ab iis idcirco dicitur Hebrus ex Hæmo profluere.

66. *Sithoniaſque nives.*] Sithonia pars eſt Thraciæ : vergens, vel in Pontum Euxinum, juxta Solinum ; vel in oram Macedonicam Ægæi maris, juxta alios. Thracia frigida & nivoſa eſt, propter altiſſimum montem Hæmum, quo dividitur.

68. *Æthiopum.*] Æthiopia regio Africæ vaſtiſſima, Ægypto finitima : quam Nilus quoque fere mediam, ut & Ægyptum, interfluit, *le pais des Abyſſins.* Tota zonæ torridæ ſubjecta eſt, à tropico Cancri ultra æquatorem porrecta. Virgilius ergo *ſidus Cancri* dixit, pro tropico Cancri ; & tropicum pro zona ipſa torrida, cujus terminus eſt ad ſeptentrionem. *Cancer* ſignum eſt in ea parte cœli, quam ubi Sol attigit exeunte Junio, tum æſtatem nobis calidiſſimam, dieſque longiſſimos efficit. De *zonis & tropicis,* G. 1. 233. De *bibiſco,* Ecl. 2. 30.

74. *Se ſubjicit alnus.*] Se ſuperjicit, ſe attollit. Vide Ecl. 1. 46. *Alnus, aulne,* arbor, aquoſis locis gaudens.

75. *Gravis cantantibus umbra.*] Imo gratiſſima : præcipue Juniperi, *du genievre,* quæ arbor & odora eſt, & nihil venenatum patitur, & adverſus aëris vitia comburi ſolet. Sed ſignificat diuturniorem in umbra moram nocere canentibus poſſe propter frigus. Unde quidam legunt *cunctantibus,* non *cantantibus.* De *Heſpero,* Ecl. 6. 86.

FINIS BUCOLICORUM.

ARGUMENTUM IN GEORGICA.

GEORGICORUM *nomen, à* γεωργὸς, agricola: *hoc autem à* γαῖα *vel* γέα terra, & ἔργον opus. *Traduntur hoc opere præcepta de agricultura, quatuor libris. I. De aratione. II. De plantatione. III. De paſtione cultuque pecorum. IV. De apibus & mellatione. Eaque omnia naturæ accommodantur Italici ſoli, præſertimque Veneti, in quo Mantua fuit. Ducem in eo genere ſecutus eſt Virgilius Heſiodum Aſcræum ex Bœotia, de quo diximus Ecl.* 6. 70. *Cujus librum, inſcriptum* ἔργα καὶ ἡμέραι, opera & dies, *longe & copia & elegantia ſuperavit. Cœptum eſt opus anno circiter U. C.* 717. *Virgilii* 32. *aut* 33. *& ſeptennio perpolitum.*

Mæcenas, cui Georgica inſcripta ſunt, primos in Octaviani gratia tenuit cum Agrippa gradus, genere Tuſcus, ex antiquis Etruriæ regibus: quorum poſteri, poſt multas gentis clades, Romanam in civitatem admiſſi, equeſtri dignitate vixerunt. Eruditos complexus eſt, imprimis Virgilium & Horatium; adeo parum cupidus, ut qui cæteris magiſtratibus imperabat, ipſe equeſtri ordine, & urbis atque Italiæ præfectura contentus vixerit. Adhibitus ab Octaviano cum Agrippa in conſilium de imperio deponendo, retinendum perſuaſit. Secta Epicureus fuit, in veſtitu, inceſſu, ſupellectile, conviviis, ipſaque dictione mollior ac remiſſior. Scripſit Prometheum & Octavium tragœdias, carminum libros decem; ſoluta oratione commentarios de rebus ab Auguſto geſtis, item de animalibus & gemmis dialogos: omnia periere. Deceſſit anno U. C. 746. *C. Martio Cenſorino & C. Aſinio Gallo Coſſ. Triplex eſt apud eruditos de ejus nomine controverſia. I. Quodnam ipſius nomen fuerit? Lambinus in* Vipſaniam *gentem inducit, ſed eum confundit cum Agrippa, cujus certe gentile nomen hoc fuit: Paulus Manutius in* Cinciam: *Glandorpius in* Heliam; *Muretus in* Aquiliam: *omnes aut levibus aut falſis conjecturis: Maxima & optima pars, Turnebus, Lipſius, &c. in* Cilniam, *quæ gens erat Aretinæ urbis in Etruria. II. Unde cognomen* Mæcenatis? *Inſulſe deducit Becmannus ab ejus moribus, quod eſſet* μὴ κοινὸς non communis; *aut* μὴ καινὸς, non novus: *nam & Græci nunquam negativis,* μὴ, *ſed privativum* α *præfigunt, & Varro l.* 7. *de L. L. à loco dictum teſtatur. Eſt igitur à mediterraneo quodam Etruriæ oppidulo, Cæſenæ vicino, qua in ora Plinius vina Cæſenatia ſimul & Mæcenatia commendat, lib.* 24. 6. *III. Quomodo prima & media cognominis ſyllaba pingenda ſit? Certe media, per* e *longum; quia Græce vulgo per* η *legitur. Prima vel per* æ, *vel* œ: *quia in veteribus cod. utroque modo reperitur; per* æ *frequentius. Igitur nomen integrum fuit,* CAIUS CILNIUS MÆCENAS.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICON

AD

C. CILNIUM MÆCENATEM

LIBER I.

ARGUMENTUM.

CONTINET hic liber propoſitionem totius operis ejuſque diviſionem quadruplicem. Tum ſequitur Deorum invocatio quotquot ruſticæ præſident rei, quos inter Octaviano Cæſari locus tribuitur; novo ſane illis temporibus adulationis exemplo; quo deinde Lucanus in Pharſalia, & Statius in Thebaide, ad laudem Neronis & Domitiani immodeſtius abuſi ſunt. Atque hæc exordio comprehenduntur. Liber vero ipſe ſex habet partes. I. Multiplicem agri colendi rationem, juxta variam ejus naturam. II. Agriculturæ originem. III. Agricolarum inſtrumenta. IV. Ruſticorum operum tempora. V. Tempeſtatum prognoſtica. VI. Digreſſionem ad varia prodigia, quæ cædem Julii Cæſaris aut præceſſerunt, aut ſubſecuta ſunt. Denique Epilogi loco, Deos pro incolumitate Octaviani, & pro ſalute populi Romani precatur. Tamen ex iis, aliorumque librorum præceptis, non pauca obſolevere, contrario uſu poſteriorum temporum, noſtrorum imprimis; quæ multa, ut artibus cæteris, ita huic quoque addidere.

INTERPRETATIO.

O Mæcenas, ordiar ſcribere deinceps quænam res efficiat meſſes copioſas; quo tempore oporteat arare tellurem, & vites alligare ulmis; quæ ſit cura boum; quæ diligentia ſit neceſſaria, ut habeatur pecus; & quanta induſtria, ut alantur apes frugales:

QUID faciat lætas ſegetes: quo ſidere terram
Vertere, Mæcenas, ulmiſque adjungere vites,
Conveniat: quæ cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori: apibus quanta experientia parcis:

NOTÆ.

1. *Quid faciat.*] Quatuor his verſibus diſtinguitur cultura quadruplex, *terræ, arborum, pecorum, apum:* quæ ſingulæ ſingulis libris explicantur: eſtque partitio totius operis.

3. *Qui cultus habendo, &c.*] Ibi ſupprimitur, *aptus, par, neceſſarius,* aut aliquid ſimile, quod dativum regat; ut apud Cicer. ad Att. l. 13. Ep. 10. *Solvendo non erat.* Apud Plin. *Radix eſt veſcendo.*

4. *Apibus quanta, &c.*] Præter interpretationem jam traditam afferri poteſt hæc altera: Dicam quæ ſit apum experientia, prudentia, ingenium, ars quædam; non uſu quidem comparata, ſed ingenita.

J. Myndé sculp

Hinc canere incipiam. Vos, ô clariſſima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
Liber, & alma Ceres; veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit ariſtâ,
Poculaque inventis Acheloïa miſcuit uvis:
Et vos agreſtum præſentia numina Fauni,
Ferte ſimul Faunique pedem Dryadeſque puellæ:
Munera veſtra cano. Tuque ô, cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti,
Neptune: & cultor nemorum, cui pinguia Cææ
Ter centum nivei tondent dumeta juvenci:
Ipſe nemus linquens patrium, ſaltuſque Lycæi,
Pan ovium cuſtos, tua ſi tibi Mænala curæ,
Adſis ô Tegeæe favens: oleæque Minerva

O vos ſidera mundi ſplendidiſſima, quæ præſidetis anno currenti per cœlum: Bacche, & Ceres nutrix hominum: *ſi homines veſtro beneficio reliquerunt glandes Dodonæas* pro *frumento pingui, & miſcuerunt aquam Acheloi* cum *vino reperto. Et vos ô Fauni, Dii propitii ruſticis: adeſte, ô Fauni una cum Dryadibus Nymphis. Canto veſtra dona. Et tu, cui terra* adhuc *recens produxit equum ferocem, icta magno tridente, ô Neptune: & tu qui coluiſti* loca *ſylveſtria, cui trecenti boves candidi carpunt frutices fertiles* inſulæ *Cææ. Tu ipſe, ô Pan Tegeæe, protector ovium: ſi curas Mænalum tuum, adeſto propitius, relinquens nemus patriæ & ſylvas Lycæi. Et* tu, *ô Pallas, repertrix olivæ,*

NOTÆ.

5. *Clariſſima mundi Lumina, Liber, &c.*] Liberum & Cererem appellat mundi lumina, annique ductores. Vel quia præſides & repertores habentur meſſis & vindemiæ, quæ præcipuæ ſunt anni partes, & præcipua mundi ornamenta, unde cibus hominum & potus exiſtit; vel quia per eos Lunam & Solem ſignificat. Et vero Prætextatus apud Macrob. l. 1. c. 18. fuſe probat *Solem*, non Liberum & Dionyſium duntaxat; ſed & Jovem, & Martem, & Mercurium, & Herculem ipſum eſſe; *Liberum* vero dici, quod *libere vagetur*. Lunam item addit, ipſam eſſe *Cererem*: Cujus nomen aliqui deducunt à *creando*, quod ad rerum productionem plurimum valeat. De *Libero*, Ecl. 7. 58. De *Cerere*, Ecl. 5. 79.

8, 9. *Chaoniam glandem, &c. Acheloia pocula, &c.*] Species pro generibus: primi enim hominum glande ad paſtum, aqua ad potum uſi ſunt. Celebris autem fuit inter ſylvas glandiferas Dodonæa, in Epiro ſive Chaonia: de qua Ecl. 9. 13. Sicut inter fluvios Achelous in Ætolia; ſive quia primus è terra erupit, ſive quia ejus in ripa primæ vineæ ſunt conſitæ ab Oeneo Ætoliæ rege, qui ex uva à Staphylo paſtore ſuo reperta liquorem expreſſum, Libero patri, apud ſe tum diverſanti, cum obtuliſſet, ab eo colendæ vitis accepit modum.

10. *Fauni.*] In argumento Ecl. 6. *Dryades.*] Ecl. 2. 46.

12. *Prima tellus.*] Vel recens formata, vel litoralis, quomodo G. 2. 44. *Primi lege litoris oram.* Vel Attica, quia Athenienſes hominum ſe primos & antiquiſſimos eſſe jactabant.

14. *Neptune.*] Fuit Opis & Saturni filius, Jovis & Plutonis frater, cui in mundi diviſione maris imperium obtigit. Uxorem habuit Amphitriten Nerei vel Oceani filiam. Equos domuiſſe primus dicitur: unde fabulantur poëtæ, cum lis inter eum & Minervam orta eſſet de tribuendo Athenis nomine, placuiſſetque Diis, ut ejus nomine civitas appellaretur, qui minus hominibus utilius dediſſet: Neptunum percuſſo litore equum, bellicum animal, produxiſſe; Minervam haſta impacta olivam, pacis inſigne, procreaſſe: victoriamque Minervæ fuiſſe adjudicatam. Neptuni inſigne *tridens*, ob tres orbis antiqui partes, quæ mari ambiuntur. Hoc loco invocatur, non quidem ut maris Deus; ſed ut equorum auctor, de quibus libro 3. multa dicenda ſunt.

Cææ.] Cæa, inſula maris Ægæi, Cycladum una; quam relictis Thebis occupavit Ariſtæus, poſt laniatum à canibus Actæonem filium, ob viſam in lavacro Dianam. Is Apollinis filius fuit ex Cyrene, filia Penei Theſſaliæ fluminis: rivalis Orphei in amore Eurydices: apum & mellis uſum invenit, lactiſque coagulum: unde hic invocatur. Plura vide, G. 4. 317.

17. *Tua ſi tibi, &c.*] Senſus eſt: ſi curas Mænalum, Lycæum, & reliquos Arcadiæ tuæ montes, & ſylvas, loca illa nunc relinque, ut mihi de re paſtoritia & arbore dicenti præſens adſis: his enim locis & honorificus & utilis erit ſermo meus. De *Pane*, Ecl. 2. 31.

18. *Tegeæe.*] Non *Tegæe*, ut quidam legunt. Conſtat enim *Tegea* urbs Arcadiæ, Pani ſacra, brevibus ſyllabis, Τεγέα; unde adjectivum *Tegeæus*.

Inventrix, uncique puer monſtrator aratri.
Et teneram ab radice ferens, Sylvane, cupreſſum.
Diiq; Deæq; omnes, ſtudium quibus arva tueri;
Quique novas alitis nonnullo ſemine fruges,
Quique ſatis largum cœlo demittitis imbrem.
Tuq; adeo, quem mox quæ ſint habitura Deorum
Concilia, incertum eſt, urbiſne inviſere, Cæſar,
Terrarumque velis curam: & te maximus orbis
Auctorem frugum, tempeſtatumque potentem
Accipiat, cingens maternâ tempora myrto:
An Deus immenſi venias maris, ac tua nautæ
Numina ſola colant: tibi ſerviat ultima Thule,
Teque ſibi generum Tethys emat omnibus undis.
Anne novum tardis ſidus te menſibus addas,

& tu, ô puer, auctor unci aratri. Et tu, o Sylvane, portans à radice teneram cupreſſum. Et vos, o Dii & Deæ omnes, qui habetis curam protegendi agros; ſeu qui ſuſtentatis novas fruges aliquo ſemine: ſeu qui effunditis è cœlo pluviam copioſam in ſegetes. Et tu præcipue, o Cæſar, quem dubium eſt quinam cœtus Deorum deinde accepturi ſint; an velis perluſtrare urbes, & ſuſcipere curam terrarum; an totus orbis agnoſcat te parentem frugum, & rectorem temporum, coronans tuum caput myrto matris tuæ; an evadas Deus vaſti æquoris, & nautæ adorent tuam ſolam potentiam, tibique Thule ultima inſularum *pareat; & Tethys te comparet ſibi generum omnibus aquis. An vero te adjungas* quaſi *novum aſtrum pigris menſibus,*

NOTÆ.

19. *Uncique puer, &c.*] Vel Oſiris apud Ægyptios aratri inventor; vel potius Triptolemus, Celei *Eleuſinæ* urbis in Attica regis filius; quem adhuc puerum nutrivit Ceres, apud patrem excepta hoſpitio, dum Proſerpinam inquireret; eum deinde grandiorem factum agriculturam edocuit; impoſitumque ſuo currui, quem alati ſerpentes trahebant, miſit per totum orbem, ut uſum frumentorum hominibus indicaret. Eleuſini incolæ, beneficii memores, Cereri ſacra inſtituerunt.

20. *Sylvane, cupreſſum.*] Ob memoriam Cypariſſi pueri; qui Sylvano, aut juxta alios Apollini dilectus, cum ex dolore occiſæ à ſe per errorem cervæ, quam habebat in deliciis, exta-buiſſet; ab amatore Deo in cupreſſum arborem eſt converſus. De *Sylvano*, Ecl. 10. 24.

22. *Quique novas alitis, &c.*] Senſus eſt; vel qui jacta ab hominibus frugum ſemina, occulto quodam ſemine, pluvia, rore, alitis: juxta Servium: vel qui novas fruges, novo aliquo invento ſemine, producitis, juxta Cerdanum. Vel qui ſingulas frugum ſpecies conſervatis; relicto ſemper aliquo ſemine, in conſequentem annum ſuperſtite, quo renoventur. Legit N. Heinſius, *non ullo ſemine*; & ſenſus hic eſſe poteſt; Qui novas fruges produxiſtis primum ſine ullo ſemine.

25. *Urbiſne inviſere, &c.*] Multi *urbis* agnoſcunt in genitivo caſu. Sed vix puto Latine dici, *inviſere curam urbis*; & præterea Probus Valerius apud Gellium, l. 13. 20. *urbis* eſſe vult in accuſativo caſu, pro *urbes*; & utrumque fuiſſe olim in uſu; ut *turrim & turrem*. Unde & plerumque legitur *urbeis*, ancipiti pronunciatione. Igitur *urbes* vel *urbis* in accuſativo accipio, hoc ſenſu, *an velis curam terrarum, & inviſere urbes*. Quod ne barbare dictum cuipiam videatur, firmabitur hac Horatii locutione plane ſimili, Od. l. 1. 2. 49. *Hic magnos potius triumphos, hic ames dici pater atque princeps.*

28. *Materna myrto.*] Dicata Veneri, matri Æneæ; unde genus ducit, Ecl. 9. 46. De *myrto*, Ecl. 2. 54.

30. *Thule.*] Terrarum ultima, quas antiqui noverint, & maxime ſeptentrionalis verſus occidentem. Ortelius putat eſſe tractum illum Norvegiæ, quem incolæ *Tilemark* appellant. Camdenus *Schetlandias* inſulas Oceani Caledonii, ſub ditione regis Daniæ; quas nautæ dicunt *Thylenſel*. Cæteri *Iſlandiam*, ejuſdem ditionis maxime Borealem inſulam; ubi mons eſt nive perpetua opertus, flammis æſtuans.

31. *Tethys emat.*] Tethys Ecl. 4. 32. Alluſum putat Servius Danielis ad ritus Romanos, juxta quos conjugia tribus fiebant modis; uſu, farre, & coemptione: uſu, cum aliquo tempore ſimul conjuges fuerant; farre, cum per Flaminem Dialem aut Pontificem, ſparſo farre ſive mola ſalſa, conjungebantur: coemptione, cum ſe ſub certa verborum formula interrogabant, vir mulierem, *an ſibi materfamilias eſſe vellet*: uxor virum, *utrum ſibi paterfamilias eſſe velles, &c.*

32. *Tardis te menſibus addas.*] Æſtivis menſibus ſuccedas: in locum *Libræ*, inter *Virginem & Scorpium*; id eſt, in menſem Septembrem. *Tardos* vocat menſes æſtivos, quia dies menſium illorum longiores ſunt, & mora ſolis in horizonte diuturnior. Unde menſes ipſi, quanquam reipſa non pigriores cæteris; tamen hominibus, qui die præſertim inter ſe agunt, longio-

Qua locus Erigonen inter, Chelaſque ſequentes
Panditur: ipſe tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpius, & cœli juſta plus parte reliquit.
Quicquid eris (nam te nec ſperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
Quamvis Elyſios miretur Græcia campos,
Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrem)
Da facilem curſum, atque audacibus annue cœptis:
Ignaroſque viæ mecum miſeratus agreſtes
Ingredere, & votis jam nunc aſſueſce vocari.
Vere novo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris ſe gleba reſolvit;
Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & ſulco attritus ſplendeſcere vomer.
Illa ſeges demum votis reſpondet avari
Agricolæ, bis quæ ſolem, bis frigora ſenſit:
Illius immenſæ ruperunt horrea meſſes.
At prius ignotum ferro quam ſcindimus æquor,
Ventos & varium cœli prædiſcere morem
Cura ſit, ac patrios cultuſque habituſque locorum:
Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt felicius uvæ:

qua patet ſpatium inter Virginem & brachia Scorpii illam *ſequentia. Ipſe Scorpius ardens jam conſtringit pro te brachia, & ceſſit* tibi *de cœlo plus* quam *juſtam partem. Quicumque Deus eris (nam neque inferi ſperent te* ſibi *regem, neque tam inſana cupiditas regnandi veniat tibi: Etſi Græcia admiretur campos Elyſios, etſi Proſerpina non curet ſequi matrem,* à qua *repoſcitur) præbe iter facile, fave conſiliis audacibus; & ingredere mecum* viam, *miſeratus ruſticos inſcios viæ, & jam nunc aſſueſce invocari per vota. Principio veris, cum humor nivoſus liqueſcit è montibus candidis, & gleba emollita diſſolvitur Zephyro: tunc ſtatim aratro* alte *impreſſo incipiat mihi taurus gemere, & vomer ſulcando tritus fulgere. Illæ tandem ſeges complet deſideria cupidi agricolæ, quæ bis æſtatem, & bis hyemem paſſa eſt: ampliſſimæ meſſes illius* agricolæ *rumpunt horrea. Sed antequam aremus ferro campum incognitum, cura ſit prænoſſe ventos, & diverſam cœli rationem, & propriam culturam naturamque terrarum: & quid unaquæque regio producat, & quid unaquæque neget. Hic ſegetes noſcuntur fertilius, illic vites.*

NOTÆ.

res dici poſſunt. Adde quod civili dimenſione, dies quilibet duodecim in horas dividitur ab ortu Solis ad occaſum; nox item duodecim in horas, ab occaſu Solis ad ortum. Unde fit, ut æſtivæ horæ per diem hybernis multo ſint longiores, per noctem breviores; contra hyeme, diurnæ breves, nocturnæ longiores. Sic Martialis Ep. l. 12. 1. *Hora nec æſtiva eſt*, id eſt, longa. Et. Plaut. in Pſeud. Scena ult. *Credo equidem poteſſe te, ſcelus, Maſſici montis uberrimos quatuor fructus ebibere in una hora. P. hyberna addito*, id eſt, brevi.

33. *Erigonen.*] Icarii filiam, quæ caſum patris, à temulenta paſtorum Atticorum turba occiſi, tam graviter tulit, ut laqueo ſibi vitam ademerit. Ob pietatem à Diis in cœlum tranſlata, & *Virgo* dicta. Ita Hyginus. Quanquam alii ſignum illud Aſtræam putant, de qua Ecl. 4. 6.

Chelaſque ſequentes.] Veteres diu *Libram* ſignum ignoraverunt, medium inter *Virginem* & *Scorpium:* unde *Chelas*, id eſt, forfices & brachia Scorpii, dicit poeta poſt Virginem ſequi. Itaque *Libræ* loco, Scorpium in ſexaginta dividebant gradus. Ovid. M. 2. 198. *Porrigit in ſpatium ſignorum membra duorum.*

35. *Juſta cœli, &c.*] Cedit tibi ex ea parte, quam hactenus pluſquam juſtam ac ſibi debitam obtinuit. Vel, Cedit tibi pluſquam juſtam cœli partem; id eſt, pluſquam opus ſit ut commode ſedeas; nempe locum Libræ. Iſque locus Octaviano aſſignatur, ex Joſ. Scaligeri mente, quia natus eſt principio Libræ, ſcilicet 9. Kal. Octob. De *Tartaro*, G. 4. 482. De *Elyſiis campis*, Æn. 6. 638.

39. *Proſerpina.*] Jovis & Cereris filia, à Plutone rapta, à matre diu quæſita, & reperta, impetravit à Jove, ut quotannis ſex menſibus apud ſuperos, ſex apud inferos degeret. Ait tamen poeta ſic eam Elyſii deliciis capi, ut parum ſuperos curet.

43. *Vere, &c.*] I. PARS. De *agri colendi varia ratione.* Cujus I. Præceptum eſt, *De prima aratione.* De *Zephyro*, Ecl. 5. 5.

48. *Bis quæ ſolem, &c.*] *Novale*, ſive *vervactum* intelligit, agrum ſcilicet qui primo *vere actus*, id eſt, aratus, tota quieſcit æſtate; tum ſub finem autumni ſive veris conſequentis initio, ſementi paratur; ac deinde ſecunda æſtate fructum fert; unde bis æſtatem, & bis hyemem patitur.

50. *At prius, &c.*] II. Præceptum. *De cognoſcenda ſoli natura. Æquor*] Terram, proprie eſt quælibet planities æqua, Æn. 2. 780.

alibi fructus arborum, & herbæ ſponte virent. Nonne vides, quemadmodum Tmolus mittit ad nos *crocum odoratum, India ebur, delicati Sabæi ſuum thus? At nudi Chalybes* mittunt *ferrum, & Pontus graveolentes caſtorum teſticulos, Epirus optimas equarum Olympicarum. Natura impoſuit certis locis has leges, & hæc pacta perpetua, ſtatim ab illo tempore, quo Deucalion projecit ſaxa in mundum deſertum: unde orti* ſunt *homines*, quod eſt *durum genus. Eja igitur, ſtatim à primis menſibus anni, robuſti tauri arent pinguem terræ planitiem: & æſtas ſicca torreat glebas inertes vehementi Sole. Sed ſi terra non ſit pinguis, ſufficiet eam perſtringere levi ſulco, circa ortum Arcturi:*

Arborei fœtus alibi, atque injuſſa vireſcunt
Gramina. Nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, viroſaque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epirus equarum.
Continuo has leges æternaque fœdera certis
Impoſuit natura locis, quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem:
Unde homines nati, durum genus. Ergo age, terræ
Pingue ſolum primis extemplo à menſibus anni
Fortes invertant tauri: glebaſque jacentes
Pulverulenta coquat maturis ſolibus æſtas.
At ſi non fuerit tellus fœcunda, ſub ipſum
Arcturum tenui ſat erit ſuſpendere ſulco:

NOTÆ.

56. *Tmolus odores.*] Mons Phrygiæ magnæ, in confinio Lydiæ; vini ferax, juxta Virgil. G. 2. 98. item croci, juxta Solinum c. 53. Unde per *croceos odores* aliqui vinum intelligunt odoris crocei: alii melius, crocum ipſum, *le ſaffran.*

57. *India mittit ebur.*] Aſiæ regio ampliſſima, ad occidentem Indo fluvio, ad orientem Sero item fluvio, ad meridiem Oceano Indico terminata; ad ſeptentrionem Emodis montibus, quæ Tauri pars eſt, à Scythia ſeparata: Gange fluvio in duas diviſa partes: regnis hodié plurimis diſtincta. Elephantos alit Libycis multo majores, unde ebur, qui dens eſt Elephantinus, in India celebre.

Thura Sabæi.] Arabiæ Felicis populi: molles dicti, vel propter aëris clementiam, vel propter odorum copiam. Eorum enim divitiæ balſamo, caſia, myrrha, cinnamomo, thure præſertim conſtant, quod ex arbuſculis inſtar lachrymæ guttatim fluit. Apud eos ex Plinio l. 12. 17. *Non alia ligni genera in uſu ſunt quam odorata: ciboſque coquunt thuris ligno, alii myrrhæ.*

58. *Chalybes nudi ferrum.*] Natio, vel Pontica, ad Thermodontem fluvium ex Strabone: vel Hiſpanica, ad Chalybem fluvium ex Juſtino: ferri fodinis celebrata: unde *chalybs* dictum eſt, puriſſimum optimeque temperatum ferrum.

59. *Caſtorea.*] Caſtor ſive fiber, canis eſt Ponticus: ita dictus, quod in Ponto frequentiſſimus: hujus teſticuli medicos in uſus expetuntur: ideoque ubi ſe requiri ſentit, ut vitæ conſulat, eos avellit morſu, & venatoribus permittit. Quod tamen merito plerique falſum exiſtimant. *Caſtorea* ſunt caſtoris teſticuli. *Viroſa* dicuntur: vel à *virtute*, quia ad medicamenta adhibentur: vel à *virus*, quod mediæ ſignificationis vocabulum eſt, ut φάρμακον; & modo bonam, modo malam in partem ſumitur: in bonam apud Statium Sylv. l. 1. 4. 104. *Omne benigne virus, odoriferis Arabum quod doctus in arvis, &c.* in malam paſſim apud reliquos. Hic itaque gravem odorem ſignificat, qualis tribuitur à Plinio caſtoreis.

Eliadum palmas Epirus equarum.] *Epirus*, olim regnum, ſita inter Ionium mare, Theſſaliam, Macedoniam, & Achaiam: dicta quibuſdam, Albania inferior, equorum ferax. *Elis*, ſive *Elea*, regio Peloponneſi maritima, inter Achaiam, Meſſeniam, & Arcadiam. Cujus urbes præcipuæ *Elis*, ad Peneum; & *Olympia* in agro Piſæo, ad Alpheum fluvium. Jovis Olympii templo, ludiſque memorata, de quibus G. 3. 49. *Equarum* dixit, quia eas aliqui putant equis eſſe velociores. *Palmas equarum:* id eſt, equas victrices in Olympico curſu: quomodo Æn. 5. 339. *Nunc tertia palma Diores*, id eſt, Diores tertius victor.

62. *Deucalion.*] Ecl. 6. 41.

64. *Primis à menſibus anni.*] Januario & Februario. Nec obſtat, quod præcepit prius, *Vere novo.* Sic enim Columella l. 9. 2. *Neque novi veris principium ſic obſervare ruſticus debet, quemadmodum aſtrologus: ſed aliquid etiam ſumat de parte hyemis, quoniam conſumpta bruma jam intepeſcit annus, permittitque clementior aies opera moliri.*

66. *Maturis ſolibus.*] *Diebus*, vel *Solis ardoribus.* Et *maturis* paſſive, pro activo *maturantibus.*

68. *Arcturum.*] *Arcturus* ſtella eſt primæ magnitudinis in ſigno Bootæ, prope caudam urſæ majoris: unde nomen habet ab ἄρκτος *urſa* & οὐρὰ *cauda*: pluvias tempeſtateſque portendit ortu & occaſu ſuo. Monet Virgilius,

Illic

Illic officiant lætis ne frugibus herbæ ;
Hic, ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.
Alternis idem tonſas ceſſare novales,
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.
Aut ibi flava ſeres mutato ſidere farra,
Unde prius lætum ſiliqua quaſſante legumen,
Aut tenues fœtus viciæ, triſtiſque lupini
Suſtuleris fragiles calamos, ſylvamque ſonantem.
Urit enim lini campum ſeges, urit avenæ :
Urunt Lethæo perfuſa papavera ſomno.
Sed tamen alternis facilis labor : arida tantum
Ne ſaturare ſimo pingui pudeat ſola ; neve
Effœtos cinerem immundum jactare per agros.
Sic quoque mutatis requieſcunt fœtibus arva,
Nec nulla interea eſt inaratæ gratia terræ.
Sæpe etiam ſteriles incendere profuit agros,
Atq; levem ſtipulam crepitantibus urere flammis.
Sive inde occultas vires & pabula terræ
Pinguia concipiunt : ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor :
Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat qua ſuccus in herbas :
Seu durat magis, & venas aſtringit hiantes :
Ne tenues pluviæ, rapidive potentia Solis

In illa terra hoc facies, *ne herbæ noceant frugibus fertilibus ; in hac, ne modicus humor deſtituat infœcundam terram.* Tu *idem permittes, ut novalia demeſſa requieſcant a'ternis* annis, & ut *ager inutilis indureſcat otio. Vel* ſaltem *converſo anno ſeminabis frumenta flaventia, illic, unde collegeris antea copioſa legumina folliculis ſtrepentibus, aut parva grana viciæ, aut tenues ſtipulas & manipulos crepitantes lupini amari. Nam ſeges lini exſiccat agrum, exſiccat* quoque ſeges *avenæ, exſiccant papavera conciliantia ſomnum oblivioſum. Attamen alternis annis facile erit* ea ſerere : *modo ne pigeat fœcundare terram pingui ſtercore, & ne* pigeat *ſpargere fœdos cineres per arva exhauſta. Ita enim agri quieſcunt variatis ſegetibus : & interim terra,* quæ *non arata* fuerit, *non caret utilitate. Sæpe etiam utile fuit accendere agros infœcundos, & cremare leves calamos igne crepitante : ſive* quia *terra ſumit inde ſecretam virtutem & pingue alimentum : ſive* quia *omne ejus vitium igne conſumitur, & humor nimius exſiccatur : ſive* quia *calor ille aperit plures meatus & clauſa ſpiracula, per quæ ſuccus influant in plantas novas : ſive* quia ille calor *magis indurat* terram *& comprimit rimas apertas ; ne tenues imbres, nimiuſve ſolis ardor*

NOTÆ.

ut ſterilis terra leviter aretur ſub ejus exortum *coſmicum* ; qui contingit juxta Columellam, circa 5. Septembris : juxta Plinium, circa 12. ejuſdem menſis. Nunc tamen multo tardius, nempe non niſi initio Octobris. Exoriri autem ſtella dicitur *coſmice*, cum aſcendit ſupra horizontem noſtrum orientalem, eodem momento, quo Sol ipſe.

71. *Alternis idem, &c.*] III. Præceptum inculcat, *De novatione agrorum*, ſive *alterna ceſſatione.* Quæ lex, ſi propter ſoli anguſtias ſervari non poſſit : monet ne continuis annis frumenta ſerant ; ſed alternis frumenta & legumina leviora : qualis vicia, aut lupinus. Conſulit tamen, ut à lino, & avena, & papaveribus ibi ſerendis abſtineant, niſi agri copioſa ſtercoratione reparentur.

73. *Farra.*] *Far* puriſſimum & optimum frumenti genus.

74. *Siliqua quaſſante legumen.*] *Siliqua*, folliculus involucrum ſeminis. *Quaſſante.*] Active, pro *quaſſata*, nimirum à vento, cujus impulſu ſiliquæ crepitant. Sic Æn. 1. 238. *Volventibus annis*, pro *volutis. Legumen.*] Fruges, quæ non ſecantur, ſed manu leguntur.

75. *Viciæ, triſtiſque lupini.*] *Vicia* legumen minutis & nigrantibus in ſiliqua granis, *veſce. Lupinus*, aliud legumen, *lupin*, cujus ſemina ſapore amariſſima, unde *triſtis* dicitur.

78. *Lethæo.*] Oblivioſo : à fonte inferorum *Lethe*, cujus undæ epotæ rerum omnium oblivionem inducunt : à λήθη, *oblivio*, Æn. 6. 323.

80. *Ne ſaturare, &c.*] IV. Præceptum eſt, *De ſterilitatis remediis*, quæ tria præcipua ſunt, *ſtercoratio, cinerum jactatio, glebarum cum ſtipulis incenſio.*

86. *Sive inde, &c.*] Quatuor cauſas profert hujus incendii. Ut terra novum inde alimentum concipiat, ex eorum philoſophia, qui omnia ex igne docebant procreari. Ut noxius humor exſiccetur. Ut denſitas terræ relaxetur. Ut ejuſdem raritas aſtringatur.

vel frigus penetrans Boreæ exſiccet eam. Cæterum ille *qui rumpit raſtris glebas inutiles, aut qui trahit vimineas crates* ſuper illas, *valde prodeſt agris; nec flava Ceres fruſtra illum aſpicit ex alto cœlo.* Valde etiam prodeſt ille, *qui ducto oblique aratro, proſcindit iterum tumores* ſulcorum, *quos excitaverat* prima *agri aratione; & qui aſſidue colit terram, & domat agros. O agricolæ, petite* à Diis *æſtatem humidam & hyemem ſiccam; frumenta copioſa* ſunt, *& ager fertilis* eſt, *ex ſiccitate hyemali. Nullam* aliam *ob culturam ſic Myſia gloriatur, & ipſa Gargara admirantur ſuas ſegetes. Quid dicam* de eo, *qui projecto ſemine ſtatim agros exercet, & frangit globos terræ male compactæ? Poſtea inducit in* agros *conſitos aquam, & rivos fluentes; & cum terra exſiccata languet herbis areſcentibus, ex improviſo educit aquam ex ſummitate canaliculi inclinati; illa cadens, raucum ſtrepitum movet inter lapides attritos, & ebullitionibus humectat agros aridos. Quid dicam* de eo, *qui, ne calami concidant* ſub pondere *plenarum ſpicarum, amputat ſuperfluitatem ſegetum,* quando *herbæ teneræ ſunt,*

Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
Multum adeo, raſtris glebas qui frangit inertes,
Vimineaſq; trahit crates, juvat arva; neq; illum
Flava Ceres alto nequicquam ſpectat Olympo:
Et qui, proſciſſo quæ ſuſcitat æquore terga,
Rurſus in obliquum verſo perrumpit aratro:
Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.
Humida ſolſtitia atque hyemes orate ſerenas,
Agricolæ: hyberno lætiſſima pulvere farra,
Lætus ager: nullo tantum ſe Myſia cultu
Jactat, & ipſa ſuas mirantur Gargara meſſes.
Quid dicam, jacto qui ſemine cominus arva
Inſequitur, cumuloſq; ruit male pinguis arenæ?
Deinde ſatis fluvium inducit, rivoſque ſequentes;
Et cum exuſtus ager morientibus æſtuat herbis,
Ecce, ſupercilio clivoſi tramitis undam
Elicit: illa cadens raucum per levia murmur
Saxa ciet, ſcatebriſque arentia temperat arva.
Quid, qui ne gravidis procumbat culmus ariſtis,
Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba,

NOTÆ.

93. *Boreæ penetrabile frigus adurat.*] De *Borea*, Ecl. 7. 51. *Penetrabile* paſſiva vox, active ſumpta, pro *penetrans.* Sic Æn. 10. 481. *Aſpice num mage ſit noſtrum penetrabile telum. Adurat*] Vox tam frigori quam calori attributa. Lucan. l. 4. 52. *Urebant montana nives.* Tacit. l. 13. Ann. *Ambuſti artus vi frigoris.*

94. *Multum adeo raſtris, &c.*] V. Præceptum, *De agri complanatione.* Cujus duplicem exhibet modum. Alterum per occas vel raſtros; *herſe, raſteau.* Alterum per ſecundam aratri impreſſionem, qua recti ſulci ſulcis aliis oblique ductis ſubiguntur. De *Cerere*, Ecl. 5. 79.

100. *Humida ſolſtitia, &c.*] VI. Præceptum, *De exoranda à diis commoda tempeſtate.* Commode autem erit, ſi & æſtas opportunis pluviis mitigetur; & hyems ſiccitate frigida ac ſerena temperetur. *Solſtitia* dixit, pro æſtate. Vide Ecl. 7. 47.

102. *Nullo tantum ſe, &c.*] Senſus eſt; Nullus cultus tantum prodeſt Myſiæ & Gargaris fertiliſſimis regionibus, quantum illa cœli temperies. *Myſia*] Vel *Mæſia* duplex; Europæa, quæ proprie Mœſia dicitur, inter Macedoniam, Thraciam, & Daciam, nunc *Serviam, Bulgariam, & Beſſarabiam* complexa. Aſiatica, quæ proprie Myſia, de qua hic ſermo eſt: Aſiæ minoris pars, maxime occidentalis, ad Propontidem, Helleſpontum, & Ægæum mare; Troadem undecumque ambiens, niſi qua parte Troas mari alluitur. *Gargara*] Pars Idæ montis, & oppidum in Troade; regiones ubertate memorabiles.

104. *Quid dicam, jacto, &c.*] VII. Præceptum, *De coopertione ſeminis. Cominus.*] Vulgo locum notat, quaſi *prope, è vicino loco*; hic tamen ſignat tempus, quaſi, *ſtatim, ſine mora.* Et hanc quoque habere ſignificationem notat Cujacius l. 11. Obſerv. 3. 39.

105. *Male pinguis arenæ.*] *Arena* ſæpe pro terra qualibet. Et vero G. 4. 291. pro limo Nili ſumitur, qui pinguis eſt; *Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena.* Et G. 2. 139. dicitur; *Thuriferis Panchaïa pinguis arenis.* Atque ita, *male pinguis* non hic eſt, *ſterilis terra*; ſed *male, intempeſtive, & fruſtra compacta & conglobata.*

106. *Deinde ſatis, &c.*] VIII. Præceptum, *De irrigatione agri ſiccioris.*

110. *Scatebris.*] Effuſionibus, ebullitionibus. *Scatebra* eſt à *ſcateo*; ut *latebra* à *lateo*; & *ſcateo* eſt *redundo, ex plenitudine effluo*; proprieq; de fontibus dicitur, tranſlative de aliis, ut *ſcatentem belluis pontum.* Horat. Od. 4. 27. 26. *Scatet urtica plurimis remediis.* Plin. l. 22. 13.

111. *Quid, qui, ne gravidis, &c.*] IX. Præceptum, *De noxia pinguedine coercenda.*

112. *Depaſcit.*] Ut calami breviores & craſſiores ſurgant, atque adeo ferendo ſpicæ oneri aptiores.

Cum

Cum primum ſulcos æquant ſata? quique paludis
Collectum humorem bibula deducit arena?
Præſertim incertis ſi menſibus amnis abundans
Exit, & obducto late tenet omnia limo,
Unde cavæ tepido ſudant humore lacunæ.
Nec tamen (hæc cum ſint hominumque, boumque labores
Verſando terram experti) nihil improbus anſer,
Strymoniæque grues, & amaris intuba fibris,
Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipſe colendi
Haud facilem eſſe viam voluit, primuſq; per artem
Movit agros, curis acuens mortalia corda:
Nec torpere gravi paſſus ſua regna veterno.
Ante Jovem nulli ſubigebant arva coloni:
Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant: ipſaque tellus
Omnia liberius, nullo poſcente, ferebat.
Ille malum virus ſerpentibus addidit atris,
Prædarique lupos juſſit, pontumque moveri,
Mellaque decuſſit foliis, ignemque removit,
Et paſſim rivis currentia vina repreſſit:
Ut varias uſus meditando extunderet artes
Paulatim, & ſulcis frumenti quæreret herbam,
Et ſilicis venis abſtruſum excuderet ignem.
Tunc alnos primum fluvii ſenſere cavatas:
Navita tum ſtellis numeros & nomina fecit,

ſtatim atque herbæ æquales ſunt ſulcis? Et de eo *qui derivat ex terra bibula aquam* illic *collectam* inſtar *paludis? Præcipue ſi menſibus dubiis fluvius tumefactus exundat & undique tegit omnia limo ſuperjecto: unde cavæ foſſæ fiunt madidæ tepida uligine. Tamen licet hominum & boum labores experti ſint hæc* omnia, *terram exercendo:* præterea *malignus anſer, & grues Thraciæ, & cichorea,* cujus *radices amaræ* ſunt, *nonnihil obſtant; & umbra nocet. Ipſe Jupiter colendæ* terræ *noluit rationem eſſe facilem: & primus ex arte verſavit terram, excitans curis hominum animos: nec paſſus eſt ſua regna languere triſti otio. Ante Jovis* tempora, *nulli agricolæ exercebant agros. Ne licebat quidem notare, aut definire terminis agros. Quærebant* cibos *in commune, & ipſa terra ſponte producebat omnia, nemine exigente. Jupiter adjunxit noxium venenum nigris ſerpentibus: & voluit lupos voraces eſſe, & mare agitari, & excuſſit mel è foliis arborum, & occultavit ignem, & ſtitit vinum ubique fluens in rivos. Ut experientia obſervando excogitaret paulatim diverſas artes, & colligeret ſpicas frumenti è ſulcis, exprimeret ignem occultum è venis lapidum. Tunc primo flumina tulerunt arbores cavatas: tunc nauta attribuit ordinem & nomina ſideribus,*

NOTÆ.

115. *Incertis menſibus.*] Veris & Autumni: quando temperies nunc ſuda, nunc pluvia, ſemper dubia eſt.

117. *Tepido ſudant, &c.*] Plerique explicant de foſſis agros dividentibus, quæ aquis implentur. Ego de cavitatibus, quæ pluviæ impetu, aut aquæ inſidentis pondere fiunt in agris, & uliginoſo ſudore diu poſtea madent. *Tepido.*] Quia terra autumnali vernaque pluvia intepeſcit, quo tempore generantur vermiculi, &c.

118. *Nec tamen, &c.*] Enumeratio diverſarum rerum, quæ ſegetibus nocent. *Anſer* nocet, *l'oye:* tum quia ex Colum. l. 8. 13. *Quicquid tenerum contingere poteſt, carpit:* tum quia ex Pallad. l. 1. 23. *Anſerum ſtercus ſatis omnibus inimicum eſt. Grues* nocent, quia quemadmodum aves cæteræ, ſemina deprædantur. *Strymoniæ* dictæ, quia circa Strymonem, Macedoniæ fluvium, in confinio Thraciæ, frequentes verſantur. Nocet & *Intybum*, vel *Intybus*, olus è cichoreæ genere: vel quia radicibus ſerpit latius, vel quia ab anſeribus expetitur, eoſque allicit: ex Turnebo. *Umbra* denique nocet, quia, ut monet Plinius l. 17. 12. *Aliquando nutrix, aliquando noverca eſt.*

121. *Pater ipſe, &c.*] II. PARS. *De origine agriculturæ.*

124. *Veterno.*] *Veternum* & *Veternus*, morbus eſt ſtuporem inducens, tam animi quam membrorum: alii ad *lethargum*, alii ad *hydropiſim*, alii ad *phthiſim referunt.* Hic pro otio & deſidia ſumitur.

131. *Ignemque removit.*] Non extinxit aut abſtulit; ſed tantum occuluit, vel in lapidibus, vel in terræ viſceribus. Illum vero, quia neceſſarium ad humanos uſus, dicitur Prometheus dolo furatus eſſe: ut jam narravimus Ecl. 6. 42.

appellans *Pleiadas, Hyadas, & lucidam urſam Lycaonis* filiam. *Tunc repertum eſt capere feras laqueis, & decipere viſco : & cingere canibus magnis ſylvas. Et jam alius projicit reticulum in latum fluvium, ſe committens alto* fluvio, *& alius trahit è mari retia humida. Tunc* venit *durities ferri, & lamina ſerræ ſtridentis : (nam majores dividebant cuneis lignum fiſſile.) Tunc variæ artes prodierunt : Magnus labor ſuperat omnia, & neceſſitas urgens in rerum inopia. Ceres prima docuit homines movere terram ferro : cum jam glandes & arbuta ſacræ ſylvæ deficerent, & Dodona recuſaret cibos. Deinde addita eſt frugibus* materies *laboris :* nempe, *ut noxia rubigo abſumeret calamos, & carduus inutilis horreſceret in agris : ſegetes emoriuntur, ſuccedit copia* herbarum *aſperarum,*

Pleïadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.
Tum laqueis captare feras, & fallere viſco
Inventum : & magnos canibus circumdare ſaltus.
Atque alius latum fundâ jam verberat amnem
Alta petens, pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina ſerræ ;
(Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum)
Tum variæ venere artes. Labor omnia vincit
Improbus, & duris urgens in rebus egeſtas.
Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit : cum jam glandes atque arbuta ſacræ
Deficerent ſylvæ, & victum Dodona negaret.
Mox & frumentis labor additus : ut mala culmos
Eſſet rubigo, ſegniſque horreret in arvis
Carduus : intereunt ſegetes, ſubit aſpera ſylva,

NOTÆ.

138. *Pleïadas.*] Stellæ ſunt ſeptem in collo Tauri, ſic dictæ, à πλέω *navigo*, quia navigandi tempus indicant, cum oriuntur circa æquinoctium vernum, unde dicuntur Latinis à *vere, Vergiliæ.*] Dicuntur etiam *Atlantides*, ab Atlante Mauritaniæ rege, cujus filiæ fuerunt, ex Pleione Nympha. Harum nomina *Electra, Alcyone, Celæno, Sterope, Taygeta, Maia* Mercurii mater ex Jove : quæ ſex dicuntur apparere, quia Deos amatores habuerunt. Septima *Merope*, quia mortali Siſypho nupſit, præ pudore latere. *Pleïadas* hic quadriſyllabum eſt : apud Ovid. Faſt. 4. 169. triſyllabum, *Pleiades incipiunt humeros relevare paternos :* apud Statium Syl. 1. 3. 95. etiam prima brevi. *Hæc per & Æoæas hyemes, Pleiadumque nivoſum Sidus.*

Hyadas.] Stellæ ſunt ſeptem, in fronte Tauri. Sic dictæ ab ὕω *pluo*, quia pluvias creant. Latine *Suculæ*, ab eadem illa Græca voce ; non à *ſuibus*, quam imperitorum eſſe opinionem ait Cicero, de Nat. Deor. 2. 111. Finguntur quoque Atlantis fuiſſe filiæ, ex Æthra matre : quæ cum Hyantem, fratrem ſuum, à leone interfectum inſolabiliter lugerent, miſeratione Jovis totidem in ſtellas converſæ ſunt : & ad pietatis memoriam, nomine fratris & imbrifera virtute inſignitæ. Nomina : *Ambroſia, Eudoxa, Paſithoe, Corone, Plexauris, Pytho, & Tyche.*

Lycaonis Arcton.] *Urſa*, Græce ἄρκτος, ſignum cœleſte. Duplex eſt, major & minor : utraque circa polum ſeptentrionalem, qui inde vocatur Arcticus. Major vocatur etiam *Helice*, ab ἕλιξ *circumvolutio*, quia circa polum volvitur majori circuitu, quam minor. Minor vocatur *Cynoſura*, à κύων *canis*, & οὐρὰ *cauda* ; majorem nautæ Græci, minorem nautæ Phœnices intuebantur. Major fuit Lycaonis Arcadiæ regis filia, Calliſto dicta : quæ à Jove amata, à Junone in urſam converſa eſt ; eaque ſub forma cum ab Arcade filio, quem ex Jove ſuſceperat, prope eſſet occidenda, in cœlum à Jove cum eodem filio rapta eſt : & ipſa quidem in ſidus ejuſdem nominis, filius in Bootem ſive Arctophylacem mutatus eſt. Minor urſa Nympha fuit è nutricibus Jovis in grati animi teſtimonium eo tranſlata. De majore hic ſermo eſt.

141. *Funda.*] Reticulum eſt quod in amnem projicitur, *à fundendo* dictum, inquit Servius : melius à *fundo*, ut Taubmannus ſuggerit. *Humida lina.*] Retia è lino contexta.

143. *Ferri rigor.*] Ars indurandi ferri, & ſub hac ſpecie artes metallicæ omnes exprimuntur.

146. *Improbus.*] Id eſt, juxta Servium *magnus :* juxta Pomponium, *continuus* ; juxta Aſcenſium *modum neſciens*, & quaſi *inſatiabilis :* juxta Ramirem, *improbatus :* juxta alios, *incommodus, importunus, difficilis.* Eodem omnes fere recidunt. Sic Æn. 12. 687. *Fertur in abruptum magno mons improbus actu.*

147. *Prima Ceres.*] Supra v. 19. *Arbuta.*] Fructus arbuti, Ecl. 3. 82. *Dodona.*] Sylva in Epiro : ſupra v. 8. & Ecl. 9. 13.

151. *Rubigo.*] Vitii genus, quo culmi nigreſcunt, *nielle, mildew.* Ex nebula naſcitur : vel ex pluvia aut rore, cum è ſpica non decutitur, ſed Solis ſuperventu putreſcit. Hinc apud Romanos *Robigus* Deus, & *Robigalia* feſta x. Kal. Maias, ad avertendam hanc peſtem.

152. *Aſpera ſylva.*] Uſurpatur & pro *arundinibus*, Æn. 10. 710. *Sylva paſtus arundinea.*

Lappæque,

Lappæque, tribulique: interque nitentia culta
Infelix lolium & ſteriles dominantur avenæ.
Quod niſi & aſſiduis terram inſectabere raſtris,
Et ſonitu terrebis aves, & ruris opaci
Falce premes umbras, votiſq; vocaveris imbrem:
Heu, magnum alterius fruſtra ſpectabis acervum,
Concuſſaque famem in ſylvis ſolabere quercu.
Dicendum & quæ ſint duris agreſtibus arma,
Queis ſine, nec potuere ſeri, nec ſurgere meſſes.
Vomis & inflexi primum grave robur aratri,
Tardaque Eleuſinæ matris volventia plauſtra,
Tribulaque traheæque, & iniquo pondere raſtri:
Virgea præterea Celei viliſque ſupellex,
Arbuteæ crates, & myſtica vannus Iacchi.
Omnia quæ multo ante memor proviſa repones,
Si te digna manet divini gloria ruris.
Continuo in ſylvis magna vi flexa domatur

& lappæ, & tribuli; & infelix lolium, ſterileſque avenæ regnant per arva pinguia. Quod niſi & aſſidue terram proſcindas raſtris, & terreas volucres ſonitu, & amputes falce ramos arborum ruris umbroſi, & precibus obtinueris pluviam: heu, fruſtra videbis magnum acervum alterius, & cogêris ſubvenire fami ſuccutiendo quercum in ſylvas. Dicendum eſt quoque, quæ ſint inſtrumenta durorum agricolarum: ſine quibus ſegetes nec ſeminari, nec creſcere poſſunt. Primo vomer, & gravis moles curvi aratri, & plauſtra Cereris matris difficile volubilia, & tribulia, & trahæ, & raſtri magni ponderis. Præterea vilis & viminea ſupellex Celei, crates ex arbuto, & ſacra vannus Bacchi. Quæ omnia memineris multo ante parare & ſervare: ſi te ſpectat vera laus beati ruris. Principio in ſylva, magna vi inflexa

NOTÆ.

Pro *capillis*, apud Juvenal. S. 9. 13. *Horrida ſiccæ ſylva comæ*. Pro *leguminibus*, ſupra v. 76. *Triſtiſque lupini Suſtuleris fragiles calamos, ſylvamque ſonantem*. Pro *verbis*, apud Cicer. De Orat. 3. 103. *ſylva rerum & ſententiarum comparanda eſt*. Igitur ſignificat tranſlative, *copiam* multarum rerum. Et uſu venit, ut poëtæ congeriem breviorum poëmatum, diverſi carminis & argumenti, *ſylvas* vocarent: immo & ſingulatim eorum unumquodque *ſylvam*. Tales habemus Statii Papinii *ſylvarum* libros quinque.

153. *Lappæque, tribulique, &c.*] *Lappa, glouteron, bardane:* herba capitula ferens hamis aſpera; quæ veſtibus prætereuntium adhærent. *Tribulus:* herba item floribus aculeatis. Gallico nomine caret. *Lolium*, ζιζάνιον, *de l'yvraie. Nitentia culta.*] Loca culta & pinguia: *nitere* enim dicuntur vulgo quæ pinguia ſunt. Pari forma dicet infra, v. 393. *Aperta ſerena*, id eſt, ſpatia aëris ſerena & aperta.

157. *Umbras.*] Ramos: ſic infra v. 191. *At ſi luxuria foliorum exuberat umbra.*

160. *Dicendum &, &c.*] III. PARS. *De ruſticis inſtrumentis.* Aratrum, *la charruë.* Vomis vel vomer, ferrum aratri terram ſecans, *le ſoc de la charruë.* Plauſtrum, *charrete.* Tribulum, tabula ferro aſperata, qua terebantur fruges: nunc ſine nomine. Trahea, vel traha, genus vehiculi ſine rotis, *traiſneau.* Raſtrum, in plurali, *raſtri* vel *raſtra*, ferreis aut ligneis dentibus armatum, *raſteau.* Virgea ſupellex, *panniers d'oſier.* Crates, *claye*, ex arbuto arbore contexta, Ecl. 3. 82. Vannus cribrum vel ventilabrum frumentarium, *Crible, van.*

162. *Grave robur aratri.*] *Robur*, vel eſt aratri moles & pondus ipſum, quod durum ac robuſtum eſt: ſic Æn. 7. 609. *Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri robora.* Vel eſt lignum quodcumque, unde aratrum fabricatur: ſic enim aliquando *robur* ſumitur, pro ligno quovis duriore: infra, v. 175. *Et ſuſpenſa foeis exploret robora fumus.* Sumitur etiam aliquando pro ſpecie arboris è querceo genere.

163. *Tardaque Eleuſinæ, &c.*] Plauſtra, quorum rotæ non erant radiatæ, ſed inſtar tympanorum è ſolidis tabulis, atq; ita axi impactæ, ut unà cum eo volverentur. Tali vehiculo ſimulacrum Cereris circum agros ducebatur: adhibebatur etiam ferendis aliis oneribus. Ejus uſus tam in ſacris Cerèris, quam in re frumentaria, ab Eleuſi, Atticæ urbe, ubi regnavit Celeus, ſupra v. 16. *Volventia.*] Paſſive ſignificat, ut Æn. 1. 238. *Volventibus annis*, id eſt, revolutis, volubilibus.

166. *Myſtica vannus Iacchi.*] Myſtica, id eſt, in myſteriis Bacchi adhibita. Vel quia Iſis dicitur cribro impoſuiſſe membra Oſiridis, ſive Bacchi, à Typhone dilaniata. Vel potius quia Baccho primitias frugum in vanno ruſtici offerebant. De *Iaccho*, Bacchi nomine, Ecl. 6. 15.

169. *Continuo in ſylvis, &c.*] Aratri deſcriptio. *Ulmus, orme*, apta ejus materia. *Buris*, aratri curvatura, & præcipua pars aratri, cui cætera aptantur. *Temo*, qui uſque ad jugum, in-

In

ſubigitur ulmus in burim, & capit formam curvi aratri. Huic buri jungitur *per imam partem temo extenſus in octo pedes, accommodantur binæ aures, & dentalia* quæ habent *duplex dorſum. Amputatur quoque prius tilia levis ad jugum, & fagus alta, & ſtiva, quæ regat poſteriorem aratri partem: & ſumus probat ligna* illa *ſuſpenſa ad focum. Poſſum enarrare tibi multa antiquorum præcepta, niſi nolis, & te tædeat diſcere minima quæque. Præcipue* oportet *complanare aream magno cylindro, & manu tractare* terram, *& firmare creta tenaci: ne herbæ naſcantur, & ne* area *ficcitate reſoluta rimas agat. Præterea varii hoſtes nocent: ſæpe parvus mus facit domum ſub terris, & ſtruit horrea: aut talpæ privati oculis fodiunt cubilia: & bufo in cavernis reperitur, & multa* alia *animalia quæ terra producit: & curculio, & formica providens egenæ ſenectuti corrodunt magnum cumulum frumenti. Præterea contemplare, cum in ſylvis multa nux veſtiet ſe floribus, & demittet ramos odoriferos: ſi flores plures ſint* quam folia, *ſimiliter frumenta ſuccedent, veniet magna ubertas, cum magno calore. At ſi rami abundent nimia copia frondium; fruſtra conteres in area manipulos, palea craſſos. Ego quidem vidi multos ſatores condire ſemina,*

In burim, & curvi formam accipit ulmus aratri.
Huic à ſtirpe pedes temo protentus in octo,
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorſo.
Cæditur & tilia ante jugo levis, altaque fagus,
Stivaque, quæ currus à tergo torqueat imos:
Et ſuſpenſa focis explorat robora fumus.
Poſſum multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenueſque piget cognoſcere curas.
Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta ſolidanda tenaci,
Ne ſubeant herbæ, neu pulvere victa fatiſcat:
Tum variæ illudunt peſtes. Sæpe exiguus mus
Sub terris poſuitque domos, atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ,
Inventuſque cavis bufo, & quæ plurima terræ
Monſtra ferunt: populatque ingentem farris acervum
Curculio, atque inopi metuens formica ſenectæ.
Contemplator item, cum ſe nux plurima ſylvis
Induet in florem, & ramos curvabit olentes:
Si ſuperant fœtus, pariter frumenta ſequentur,
Magnaque cum magno veniet tritura calore.
At ſi luxuria foliorum exuberat umbra,
Nequicquam pingues palea teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,

NOTÆ.

ter boves aut equos extenditur. *Dentalia*, quibus vomer infigitur & imponitur: dicuntur *dorſo duplici*, id eſt, ut vulgo explicatur, *lato, & craſſo*: ut G. 3. 87. *At duplex agitur per lumbos ſpina*: vel quia reipſa duplex habent latus. *Aures*, annexi circa vomerem aſſerculi, quibus ſulcus amplior fit. *Jugum*, quo domantur alligati equi aut boves: idque, vel ex tilia, arbore leviſſima, *tilleul*; vel ex fago, *heſtre*, de qua Ecl. 1. 1. *Stiva*, pars quam agricola manu tenet ad regendum aratrum, *le manche*.

174. *Currus torqueat imos.*] Aratrum, quod quibuſdam in regionibus inſtruitur rotis. *Imos*] Poſteriorem aratri partem, quæ idcirco *ima* eſt, quia vomerem continet, atque ita magis in terram propendet.

175. *Explorat robora fumus.*] Probatæ enim ſoliditatis ea ſunt ligna, quæ fumo expoſita rimas non agunt. Supra v. 162.

178. *Area cum primis, &c.*] Inſtrumentis ruſticis annectit præceptum, *De paranda ad fruges terendas area, l'aire. Cylindro.*] Lapide rotatili & tereti, id eſt, longo ac rotundo, in modum columnæ, à κυλίνδω, *volvo*.

179. *Creta.*] Terra argilloſa ac tenaci.

180. *Pulvere.*] Siccitate quæ pulverem creat: ita ſupra, v. 101. *Hyberno lætiſſima pulvere farra.*

181. *Exiguus mus.*] Mus ruſticus ac ſubterraneus, *mulot*. 184. *Bufo.*] *Crapault.*

186. *Curculio.*] Vermis frumenta corrodens: dictus quaſi *gurgulio*, quia nihil in eo fere præter guttur, *calendre, charenſon*.

187. *Nux.*] Nucis variæ ſunt ſpecies: amygdalam hic intelligunt rei ruſticæ ſcriptores, cujus flores fertilitatis indicium eſſe ſtatuunt.

190. *Tritura.*] Terendi actio, & hic pro fertilitate uſurpatur: ubi enim multæ fruges, ibi multa opus eſt tritura.

192. *Pingues palea.*] Alii legunt *paleæ*, & referunt ad *culmos*, *paleæ culmos*: melius alii cum Servio *palea* in ablat. & referunt ad *pingues*; ſenſuſque eſt, culmos, non granis & fructu, ſed inutili palea pingues fore.

193. *Semina vidi, &c.*] Aliud addit præceptum, *De ſeminum cura*. Qua de re duo conſulit, medicationem, & majorum electionem ſeminum, ſed iſtud magis.

Et

Et nitro prius & nigra perfundere amurca,
Grandior ut fœtus ſiliquis fallacibus eſſet.
Et quamvis igni exiguo properata maderent,
Vidi lecta diu, & multo ſpectata labore,
Degenerare tamen ; ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret : ſic omnia fatis
In pejus ruere, ac retro ſublapſa referri.
Non aliter quam qui adverſo vix flumine lembum
Remigiis ſubigit : ſi brachia forte remiſit,
Atque illum in præceps prono rapit alveus amni.
Præterea tam ſunt Arcturi ſidera nobis
Hœdorumq; dies ſervandi, & lucidus anguis ;
Quam quibus in patriam ventoſa per æquora vectis
Pontus & oſtriferi fauces tentantur Abydi.
Libra die ſomnique pares ubi fecerit horas,
Et medium luci atque umbris jam dividet orbem :
Exercete, viri, tauros, ſerite hordea campis,
Uſque ſub extremum brumæ intractabilis imbrem.
Necnon & lini ſegetem & cereale papaver
Tempus humo tegere, & jamdudum incumbere aratris :

& ſpargere prius nitro ac nigra amurca, ut grana majora eſſent in folliculis vulgo *inanibus. At licet modico igne madefacta properarentur, tamen vidi ea, diu electa, & magna cura explorata, degenerare : niſi hominum induſtria ſingulis annis eligeret maxima quæque* grana. *Sic* vidi *omnia vi fatorum abire in pejus, & retro acta converti. Perinde ac ille, qui contrario flumine ægre impellit remis cymbam : ſi forte remittat brachia, ſtatim impetus rapit illum in profluentem, qua propendet fluvius. Præterea, nos* agricolæ, *tam debemus ſtellam Arcturi obſervare, & dies hœdorum, & ſplendidum draconem ; quam* ii *qui, vecti in patriam per ventoſum mare, exponunt ſe Helleſponto, & freto Abydi oſtriferi. Quando Libra fecerit horas diei & noctis æquales, & jam diſtribuet medium mundum luci ac tenebris : exercete tauros, ô agricolæ, ſeminate hordea in agris, uſque ad ultimas circiter pluvias duræ brumæ. Tempus quoque eſt abſcondere terra ſegetem lini, & papaver Cereris : & quamprimum incumbere aratris t*

NOTÆ.

194. *Et nitro prius, &, &c.*] Nitrum, ſuccus calidæ naturæ, ſali affinis : frequens in ea Ægypti regione, quæ inde *Nitria* vocata eſt. Fitque, vel Nili aqua, vel pluvia Solis ardore concocta lapidis in modum. Vulgo ſal petræ dicitur, *ſalpetre* ; ſed male. *Amurca*, fæces olivarum, ſive ſedimentum & ſordes olei.

195. *Fallacibus.*] Vulgo enim leguminum folliculi, laxiores & ampliores, minima grana continent.

196. *Properata maderent.*] Madeſcunt propter humorem vi caloris eductum : atque ita fieri dicitur, ut citius creſcant ſemina.

203. *Atque.*] Hic ſignificat *ſtatim*, ut explicat Gellius, l. 10. 29.

204. *Præterea, &c.*] IV. PARS. *De temporibus operum ruſticorum.* Monet tam eſſe agricolis obſervanda ſidera, quam nautis : ea præſertim quæ tempeſtates cient, ut *Arcturus*, de quo v. 68. *Hœdi* ; ſtellæ duæ in humero aurigæ, ſive Erichthonii. *Anguis*, nempe ſeptentrionalis : nam triplex eſt, unus ad ſeptentrionem, alter in Ophiucho ſub æquatore circulo, tertius ad Auſtrum : de ultimo hic ſermonem eſſe putat Servius ; de primo cæteri omnes, quia nobis magis eſt conſpicuus.

207. *Pontus & oſtriferi, &c.*] Plerique *Pontum* intelligunt *Euxinum*, latiſſimum illum maris ſinum, inter Propontidem & Mœotidem paludem. Ego de *Helleſponto* accipio, *d'étroit de Gallipoli*, cujus in anguſtiſſima parte duæ ſunt arces, mille paſſuum trajectu diſſitæ, *Seſtos*, in Europa, *Abydos* in Aſia, *les Dardanelles*. Totum illud litus oſtreis ferax, unde Ennius ; *Mures ſunt Æni, aſt aſpera oſtrea plurima Abydi.*

208. *Libra die, &c.*] I. Præceptum, *De ſatione hordei, lini, papaveris.* Ab æquinoctio autumnali, ſive principio *Libræ*, ad extremos uſque *brumæ* dies. Ubi *bruma*, non pro tota hyeme, ſed pro hyberno ſolſtitio ponitur, quod cadit in extremum Decembrem : atque ita Virgilium explicat Plinius, l. 18. 24. *Die.*] *Diei* ; antiquorum more, qui ſic genitivum illum efferebant. Probat enim exemplis Gellius lib. 9. 14. ab iis dictum eſſe, *hujus dies, hujus dii, hujus die* ; quod nunc eſt, *hujus diei.*

212. *Cereale papaver.*] Sic dictum, vel quia inventum à Cerere, juxta Euſebium de Præpar. Evang. l. 3. Vel quod eo Ceres uſa fuerit, ad oblivionem doloris de amiſſa Proſerpina ; juxta Servium. Vel quod ſimulacra Cereris illud in manu geſtarent ; juxta Brodæum & Turneb. Vel quod frequens naſcatur in ſegetibus, quæ in Cereris tutela ſunt : juxta Probum. Vel potius, quia *papaveris candidi ſemen toſtum in ſecunda menſa cum melle apud antiquos dabatur, & panis ruſtici cruſta eo inſpergebatur*, juxta Plin. l. 19. 8. idque ad delicias & famem excitandam : unde *veſcum papaver*, id eſt, *edule*, dicitur G. 4. 131.

Dum

dum terra ſicca id *permittit, & nubes* pluviæ *ſuſpenſæ ſunt. Vere* ſit *ſementis fabarum: tunc etiam ſulci molles excipiunt te, ô Medica: & redit annuus cultus milii, quando taurus fulgens aureis cornibus inchoat annum, & canis occidit, dans* locum *ſideri retrogrado. Quod ſi præparas terram ad ſegetem tritici & far robuſtum, & ſoli frumento intentus es: Pleiades tibi occidant matutinæ, & ardens ſtella coronæ Ariadnes recedat prius;*

Dum ſicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis ſatio: tum te quoque, Medica, putres
Accipiunt ſulci; & milio venit annua cura:
Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, & averſo cedens canis occidit aſtro.
At ſi triticeam in meſſem robuſtaque farra
Exercebis humum, ſoliſque inſtabis ariſtis:
Ante tibi Eoæ Atlantides abſcondantur,
Gnoſiaque ardentis decedat ſtella coronæ;

NOTÆ.

214. *Dum ſicca tellure licet, &c.*] Plerique poſt Servium interpretantur: Antequam pluat, dum imber imminet, necdum venit pluvioſa tempeſtas. Ego ſic: Quoties, in illa ipſa pluvioſa tempeſtate, terra erit paulo ſiccior, & imber ſuſpenſus. Et vero poëta ſationem illam aſſignat Autumno, cujus ultima pars pluvioſa eſt: eandemque ſationem profert *uſque ſub extremum brumæ imbrem*: non igitur jubet præveniri tempeſtatem imbriferam; ſed illius tempeſtatis eos eligi dies, qui ſicci magis ac ſereni erunt.

215. *Vere fabis, &c.*] II. Præceptum, *De tempore ſerendæ fabæ, medicæ, milii. Medica*, herba eſt, in Græciam à Medis advecta, per bella Perſarum, quæ Græcis Darius intulit: ſimilis trifolio, optimum animalium pabulum, *grand treſle*, ou *foin de Bourgogne*; ſemel ſata, dicitur durare tricenis annis à Plin. l. 18. 16. Unde hic opponitur milio, *au millet*, cujus eſt *annua cura*, quia ſingulis annis ſerendum eſt.

217. *Candidus auratis, &c.*] Tempus illius ſationis aſſignat, non initium veris, ſed ver jam adultum; quando *Canicula* ſive *Sirius*, quæ ſtella eſt in ore canis majoris, occidit *acronyce* cum Sole, apud Taurum tunc exiſtente: id eſt, quando Sirius deſcendit infra horizontem noſtrum occidentalem eodem momento, quo Sol in Tauro exiſtens infra eundem horizontem deſcendit. Hic eſt enim occaſus *acronycus* ab ἄκρος *extremus*, & νὺξ *nox*, quia fit in primo noctis termino, ſeu initio. Porro occaſus ille canis exeunte Aprili tum contingebat, nunc multo tardius.

Aperit cum cornibus annum Taurus.] Annum fuiſſe apertum ab *ariete* ſive menſe Martio, vulgare eſt; Virgilius tamen aperiri ait à *tauro*, ſive menſe Aprili: vel quod reſpexerit ad etymon Aprilis, qui ab *aperiendo* dictus eſt, quia tunc aperiuntur omnia molliori tempeſtate: vel quod, ut ait Joſ. Scaliger, locutus ſit ex mente Heſiodi & Bœotorum, qui annum ſuum, non ab ortu arietis, ſed ab ortu Vergiliarum ſive Pleiadum in Tauro, inchoabant.

Auratis cornibus.] Strigelius alludi putat ad morem Romanorum, qui triumphalium taurorum cornua inaurabant. Ego ſic dici puto, quia lucidiſſimam in utroque cornuum acumine ſtellam *taurus* gerit; alteram ſecundæ, alteram tertiæ magnitudinis.

218. *Averſo cedens canis occidit aſtro.*] Ita corrigit è MSS. N. Heinſius, cum antea legeretur, *adverſo*, difficili & ambiguo ſenſu, nunc plano. *Averſum* enim aſtrum, eſt *navis Argo*, pone canem ſequens, & poſt eum occidens: illa autem, contra navium morem, averſa & poſteriore ſui parte incedens in cœlo deſcribitur, puppe ſcilicet, non prora.

219. *At ſi triticeam, &c.*] III. Præceptum, *De tempore ſerendi tritici & farris*: quæ dicuntur *robuſta*: tum quia frumenta omnia multo plus habent, quam legumina, virium; adeoque terram exigunt multo pinguiorem: tum quia inter ipſa frumenta primum locum tenent *far & triticum.*

221. *Ante tibi Eoæ, &c.*] Tempus illud aſſignat ex duplici indicio: nempe poſt occaſum *coſmicum* matutinum *Pleiadum*, & ortum *heliacum* matutinum *coronæ* ſeptentrionalis; id eſt, quando Pleiades deſcendunt infra horizontem noſtrum occidentalem; eo momento, quo Sol aſcendit ſupra horizontem noſtrum orientalem: & quando corona ſeptentrionalis ſatis diſtat à Sole; ut poſſit expedire ſe è fulgore Solis, & paulo ante ejus ortum, in horizonte orientali apparere: quod utrumque contingebat Virgilii ætate ſub extremum Octobrem, nunc autem longe tardius. Occaſus *coſmicus* dicitur, à κόσμος *mundus*; ortus *heliacus*, ab ἥλιος *Sol. Atlantides.*] Pleiades, Vergiliæ, v. 138. *Eoæ.*] Non *orientales* hoc loco, quia agitur de earum occaſu verſus horizontem occidentalem; ſed *matutinæ*, quia occaſus ille mane contingit: ab ἠὼς *aurora*, *diluculum.*

222. *Gnoſia.*] Cretica. *Gnoſus* oppidum eſt Cretæ inſulæ, in qua regnavit Minos pater Ariadnes: quæ à Theſeo rapta, ab eodem relicta in inſula Naxo, nupſit deinde Baccho: quibus

Debita

Debita quam ſulcis committas ſemina, quamque
Invitæ properes anni ſpem credere terræ.
Multi ante occaſum Maiæ cœpere : ſed illos
Expectata ſeges vanis eluſit ariſtis.
Si vero viciamque ſeres, vilemque faſelum,
Nec Peluſiacæ curam aſpernabere lentis ;
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes :
Incipe, & ad medias ſementem extende pruinas.
Idcirco certis dimenſum partibus orbem
Per duodena regit mundi Sol aureus aſtra.
Quinque tenent cœlum zonæ : quarum una coruſco
Semper Sole rubens, & torrida ſemper ab igni :
Quam circum extremæ dextra lævaq; trahuntur,
Cœrulea glacie concretæ atque imbribus atris.
Has inter mediamque, duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ Divûm, & via ſecta per ambas,

quam deponas in *ſulcis ſemina debita, & quam properes committere ſpem anni terræ repugnanti. Plurimi inceperunt ante occaſum Pleiadum, ſed meſſis ſperata fefellit eos inanibus ſpicis. Si autem ſeminas viciam, & vilem faſelum ; neque dedignaris cultum lentis Ægyptiæ ; Bootes occidens dabit tibi ſigna non dubia : incipe* tunc, *& profer ſationem uſque ad mediam hyemem. Ideo* Sol *aureus gubernat, per duodecim mundi ſigna, orbem diſtributum in certas partes. Quinque zonæ occupant cœlum, quarum una ſemper rubet fulgente Sole, & ſemper incaleſcit ab* ejus *ardore. Circa illam, ad dextram & ad ſiniſtram* duæ *ultimæ ducuntur : rigentes glacie cærulea, & nigris pluviis. Inter illas & mediam, duæ beneficio Deorum datæ ſunt miſeris hominibus : & orbita ſciſſa eſt inter* has *duas,*

NOTÆ.

in nuptiis, cum à Diis omnibus dona accepiſſet, imprimiſque coronam à Venere : coronam Bacchus, ſive juxta alios ipſam Ariadnem, in cœlum tranſtulit.

Decedat.] Non à nobis, quibus tunc incipit fieri conſpicua ante ortum Solis ; ſed à Sole, cui antea cum eſſet vicinior, nobis mane non apparebat, quia tunc ejus nimia luce delebatur.

225. *Ante occaſum Maiæ.*] Monet ad ſationem non eſſe præveniendum occaſum Vergiliarum : quarum unam appellat pro omnibus, nempe *Maiam*, quæ Mercurium ex Jove peperit in Cyllene monte Arcadiæ.

227. *Si vero viciamque, &c.*] IV. Præceptum, *De tempore ſerendæ viciæ, faſeli, & lentis.* Vicia, *veſce.* Faſelus, *faiſolle.* Lens, *lentille :* frequens in Ægypto, præſertim apud *Peluſium* oppidum, à quo extremum è ſeptem Nili oſtiis, Peluſiacum dictum eſt.

229. *Cadens mittet tibi ſigna Bootes.*] Tempus hujus ſationis conſignat caſu Bootæ. Sed dubitatur quo Bootæ caſu. Duplex enim huic ſationi convenire poteſt, *coſmicus*, & *acronycus : coſmicus*, cum deſcendit Bootes infra horizontem occidentalem eo momento quo Sol aſcendit ſupra orientalem ; quod contingebat tunc initio Martii : *acronycus* cum deſcendit infra horizontem occidentalem, eodem momento quo Sol ipſe ; quod contingebat initio Novembris. Et vero Plinius l. 18. 15. triplicem agnoſcit viciæ ſationem : primam circa occaſum Arcturi, quem indicat menſe Decembri priorem eſſe ; ſecundam circa menſem Januarium ; tertiam circa Martium. Igitur primæ ſationi conveniet occaſus Arcturi, ſive Bootæ, *acronycus* ; tertiæ *coſmicus.* Hujus itaque, & proxime conſequentis verſus, hic ſenſus eſt : Incipe primam ſationem à caſu *acronyco* Bootæ, menſe Novembri ; & extende, ſive remitte, ſecundam ſationem uſque ad mediam hyemem, menſemque Januarium. Tertiam ſationem menſis Martii, quæ convenit cum occaſu Bootæ *coſmico*, videtur poëta non admittere. De *Arcturo*, v. 68. De *Boota*, in quo Arcturus eſt, v. 138.

233. *Quinque, &c. Zonæ.*] *Zona* ζώνη, Latine *cingulum, faſcia :* quintuplex eſt ; ſic dicta, quia mundum zonæ inſtar circumcingit. Media torrida, inter utrumque tropicum comprehenſa, ſemper itineri ſubjecta Solis, qui nunquam ex ea excurrit : extremæ duæ frigidæ, circulis polaribus poliſque definitæ : duæ temperatæ, inter torridam & frigidam hinc inde interjectæ.

238. *Via ſecta, &c.*] *Zodiacus*, circulus obliquus, in quo duodecim ſigna cœleſtia ſpatiis æqualibus deſcripta ſunt. De eo iſta quinque notanda. I. Dividitur in partes, ſive gradus 360. ſigna ſingula in gradus 30. è quibus unum circiter gradum ſingulis diebus motu proprio Sol conficit, ab occidente in orientem procedendo ; atque ita uno circiter anno duodecim ſigna decurrit. Interea dum communi motu, qui raptus dicitur, ab oriente in occidentem procedendo, quatuor & viginti horarum ſpatio orbem terrarum circuit. II. Signorum ordo & nomina

Obliquus

quà ordo duodecim *ſignorum oblique ſe volveret. Sicut mundus ſublimis attollitur verſus Scythiam & montes Riphæos*; ita *deprimitur inclinans in Auſtrum Africæ. Hic polus ſemper nobis altus eſt : ſed illum Styx nigra, & umbræ infernæ vident ſub pedibus. Ad polum* ſuperiorem *maximus draco volvitur flexu ſinuoſo, in modum fluvii, circa* polum, *& inter duas urſas : urſas, quæ timent lavari aquis Oceani.*

Obliquus quà ſe ſignorum verteret ordo.
Mundus ut ad Scythiam Riphæaſq; arduus arces
Conſurgit; premitur Libyæ devexus in Auſtros.
Hic vertex nobis ſemper ſublimis; at illum
Sub pedibus Styx atra videt, maneſque profundi.
Maximus hic flexu ſinuoſo elabitur anguis
Circum, perq; duas in morem fluminis Arctos:
Arctos, Oceani metuentes æquore tingi.

NOTÆ.

his verſibus continentur. *Sunt aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo, Libraque, ſcorpius, arcitenens, caper, amphora, piſces.* Quæ quia maxima ex parte animalia ſunt, hinc circulus *zodiacus* appellatur, à ζῴδιον, *animal.* III. Menſi *Martio* reſpondet *aries* : in quem ingredi Sol dicitur circa vigeſimum Martii, ſignumque totum decurrere, uſque ſub vigeſimum Aprilis; quo tempore in *taurum* ſubit : atque ita fere de cæteris. IV. *Obliquus* dicitur, quia non diſtat æqualiter à polis : ſed per zonam torridam tranſverſus utrumque tropicum attingit, & æquatorem circulum bis ſecat. Attingit in primo gradu cancri tropicum ſeptentrionalem, qui inde *tropicus cancri* dicitur : attingit in primo gradu capricorni tropicum meridionalem, qui inde vocatur *tropicus capricorni.* Secat æquatorem in primo gradu arietis, & in primo gradu libræ. V. Cum Sol pervenit ad tropicum cancri, circa 21. Junii; tunc nobis eſt æſtas ſumma, ſive *ſolſtitium* : cum ad tropicum capricorni, circa 21. Decembris; tunc hyems ſumma, ſive *bruma* : iique tropici dicuntur à τρέπω *verto*; quia Sol, quando eorum alterum attigit, ad alterum vertit curſum. Cum vero Sol pervenit ad ſectionem arietis, ſub 20. Martii, tunc eſt *æquinoctium vernum* : cum ad ſectionem libræ, 23. Septembris, tunc eſt *æquinoctium autumnale.*

240. *Mundus ut, &c.*] Nunc de polis diſſerit : qui ſunt puncta duo circa quæ mundus volvitur, à πολέω *verto*, unde à Latinis *vertices* appellantur. De iis tria dicit. I. Duos eſſe, nempe Borealem, & Auſtralem. II. Borealem ſemper à nobis videri, Italis, Gallis, &c. Auſtralem nunquam à nobis videri : ſed ab iis quos appellamus *antipodas* : Virgilius *manes profundos*, ex ignaræ vetuſtatis mente, quæ ſedem illam inferis tribuebat. III. Utrumque polum deſcribit : Borealem quidem à cœleſtibus ſignis, quæ inde apparent, *dracone* præſertim & *urſa* gemina : de Auſtrali, utpote ignoto, conjicit; aut Solem à nobis recedentem illuc abire, aut illic noctem eſſe perpetuam.

Scythiam, Riphæaſque arduus arces.] De *Scythia*, per quam intelligit partes mundi ſeptentrionales, Ecl. 1. 66. *Arces.*] Montes ab ἄκρος, *ſummus.* Sic G. 4. 471. *Flerunt Rhodopeiæ arces. Riphæi.*] Montes Sarmatiæ Europææ, nunc *Muſcoviæ* : porrecti verſus Oceanum Scythicum, ad uſque oſtia *Obii* fluvii : à quibuſdam nunc appellantur *Stolp.*

241. *Libyæ devexus in Auſtros.*] Partes mundi meridionales deſignat per ventum qui inde flat, *Auſtrum* : de quo Ecl. 2. 58. Deinde per ipſam *Libyam*, terrarum antiqui orbis, verſus polum illum, remotiſſimam. Certe *Libya* vulgo apud veteres pro tota Africa ſumitur, à Libya Epaphi filia, quæ huic nomen ſuum dedit : proprie tamen Africæ pars eſt ea, quæ mari Mediterraneo, Ægypto, Tripolitana regione, & Æthiopia circumcluditur : nunc regnum & deſertum *Barca.*

243. *Styx atra, &c.*] De *Styge* inferorum fluvio, aut palude, Æn. 6. 323. De *Manibus* ſive umbris, Ib. 743.

244. *Anguis, &c.*] Sive *draco* cuſtos horti Heſperidum à Junone conſtitutus, & ab eadem in cœlum tranſlatus, cum ab Hercule occiſus eſſet, Ecl. 6. 61. Is circa polum vertitur : & majorem urſam cauda attingit, minorem corpore complectitur.

246. *Arctos, Oceani, &c.*] Urſas geminas quæ nunquam deſcendunt infra horizontem noſtrum; quia viciniores polo ſeptentrionali, qui ſemper nobis attollitur : ideo dicuntur nuſquam *æquore tingi*, id eſt, nuſquam occidere; more poetarum, qui ſolem & aſtra, cum occidunt, in Oceanum decumbere fabulantur. Ovidius vero Faſt. 2. 191. de majore urſa cauſam affert, odium Junonis : quæ cum eam in cœlum admiſſam doleret, Tethyn rogavit, ne unquam aquis eam ſuis lavari permitteret. De *Arcto* utraque v. 138.

Metuentes æquore tingi.] Id eſt, nunquam tingendas. Et eſt familiaris poëtis locutio. Sic Horat. Od. 2. 2. *Illum aget penna metuente ſolvi fama ſuperſtes* : id eſt, nunquam ſolvenda.

Illic,

Illic, ut perhibent, aut intempeſta ſilet nox
Semper, & obtenta denſantur nocte tenebræ;
Aut redit à nobis aurora, diemque reducit:
Noſq; ubi primus equis oriens afflavit anhelis,
Illic ſera rubens accendit lumina Veſper.
Hinc tempeſtates dubio prædiſcere cœlo
Poſſumus: hinc meſſiſq; diem, tempuſq; ſerendi:
Et quando infidum remis impellere marmor
Conveniat; quando armatas deducere claſſes,
Aut tempeſtivam ſylvis evertere pinum.
Nec fruſtra ſignorum obitus ſpeculamur & ortus,
Temporibuſque parem diverſis quatuor annum.
Frigidus agricolam ſi quando continet imber:
Multa, forent quæ mox cœlo properanda ſereno,
Maturare datur: durum procudit arator
Vomeris obtuſi dentem, cavat arbore lintres;
Aut pecori ſignum, aut numeros impreſſit acervis.
Exacuunt alii vallos, furcaſque bicornes,

Ad polum inferiorem, *aut profunda nox ſemper ſilet, ut aiunt, & tenebræ denſantur offuſa nocte: aut Aurora, à nobis* recedens, *illic revertitur, & refert lucem; & cum primus oriens nos afflat equis anhelantibus, illic rubens Heſperus accendit ſidera ſerotina. Ex his poſſumus prænoſcere tempeſtates, cœlo incerto: ex his, & tempus meſſis, & tempus ſationis: & quandonam opportunum ſit agitare remis infidum mare: & quandonam* opportunum ſit *deducere claſſes armatas, aut cædere in ſylvis pinum tempeſtivam. Nec fruſtra conſideramus ortus & occaſus ſyderum, & annum dimenſum* æqualiter *in quatuor tempeſtates. Si aliquando pluvia frigida retinet* domi *agricolam*; tunc *licet multa præparare, quæ poſtea feſtinanter facienda eſſent ſudo tempore. Arator exacuit duram aciem vomeris hebetati, cavat naviculas è ligno: vel imponit notas pecudibus, vel numeros cumulis* frugum. *Alii acuminant palos, & furcas bicornes,*

NOTÆ.

247. *Intempeſta ſilet nox.*] Quaſi *intempeſtiva* & ad agendum incommoda: definit enim eam Varro l. 5. L. L. *cum tempus agendi eſt nullum.*

249. *Aurora.*] Titanis & Terræ filia, Memnonis mater, ex Tithono, Laomedontis Trojani regis filio, quem ſic amavit, ut eum ſenem herbarum virtute ad juventutem recocaverit. Amavit & Cephalum. Roſeos ei digitos tribuit Homerus; roſeos equos alii, ſive bigas, ſive quadrigas: quibus aperire diem & Solem præcurrere dicitur: idque ob colorem ſubrubentem & aureum, in quem definit ſæpe matutinum crepuſculum. Unde & *Aurora* vocata eſt, ab *aura*, juxta Varronem.

250. *Equis oriens afflavit, &c.*] Sol perfudit halitu & afflatu equorum, qui quatuor ipſi à poëtis aſſignantur: *Pyrois*, à πῦς *ignis*; *Eous*, ab ἠὼς *Aurora*; *Æthon*, ab αἴθω *ardeo*; *Phlegon*, à φλέγω *comburo*.

251. *Accendit lumina Veſper.*] Veſper, prima ſtellarum apparet ſero, unde cæteras dicitur accendere. De eo, Ecl. 6. 86.

256. *Tempeſtivam, &c.*] Hoc eſt, tempore idoneo cædendis arboribus: nempe decreſcente Luna, poſt meridiem, ſine vento Auſtro, ſine rore, ſemine maturo, menſibus præſertim Julio & Auguſto: quia tunc minus obnoxiæ ſunt putrefactioni ac vermibus.

258. *Temporibuſque parem diverſis, &c.*] Veri, æſtati, autumno, hyemi. Quaſi *ſufficientem* quatuor illis temporibus, id eſt, qui poteſt eas quaſi ex ſeſe emittere ac ſuppeditare: ſic apud Cicer. *par diſſerendo*; apud Quintil. *par laboribus corpus.* Vel quaſi *idem valentem*, atque quatuor ipſas tempeſtates: totum enim eſt æquale partibus: ſic apud Cicer. 2. De Fin. 13. *Verbum Latinum par Græco, & idem valens.* Vel quaſi *æqualiter dimenſum* in quatuor partes: quia ſingulæ tres menſes occupant. Sic apud Cicer. in Orat. 38. *Verba verbis quaſi dimenſa, & paria reſpondeant.*

259. *Frigidus, &c.*] V. Præceptum, *De iis quæ hyberna & pluvia tempeſtate agricolis facienda ſunt.*

261. *Maturare.*] Sæpe ſignificat, celeriter aliquid facere: ut Æn. 1. 141. *Maturare fugam:* apud Cicer. pro Cluentio 171. *Maturare* mortem alicui, &c. Hic tamen opponitur verbo *properare*; & ſignificat aliquid cum maturitate & otio, ſeu tempeſtive, facere; neque ſerius, neque citius.

262. *Lintres.*] *Linter*, vel navicula eſt fluviatilis, ex unica arbore excavata; vel vas aquando pecori comparatum, ex uno item ligno exſculptum.

263. *Numeros impreſſit acervis.*] Modiorum numerum, vel teſſeris inſculpendo, vel ſaccis ipſis quibus continentur, appingendo.

264. *Vallos.*] Sudes, *de pieux, ſtakes.*

Atque

& præparant Amerina ligamina vineæ flexili. Modo conficite leves caniſtros è vimine rubeo: modo coquite igne frumenta, modo ea *terite ſaxo. Quinetiam fas & leges permittunt facere res aliquas feſtis diebus: nulla religio prohibet derivare aquas* ex agris, *cingere ſegetem ſepto, ſtruere dolos avibus, comburere ſpinas, & lavare in aquis gregem ovium, ſanitatis* cauſa. *Sæpe ductor pigri aſini dorſum* illius *oleo onerat, vel fructibus vilibus: & rediens* domum *ex urbe refert molam inciſam, vel maſſam nigræ picis. Ipſa Luna præbet dies varios varia ſerie proſperos ad opera. Evita quintum* diem: illo die *Pluto pallidus, & Furiæ genitæ ſunt: præterea Terra ſcelerato partu produxit & Cœum & Iapetum, & crudelem Typhoëa & fratres conjuratos evertere cœlum. Ter videlicet conati ſunt imponere Oſſam Pelio, & injicere Oſſæ frondoſum Olympum: ter Jupiter diſturbavit fulmine montes accumulatos. Septimus* dies *felix eſt, minus quam decimus, & ad plantandam vineam, & ad ſubigendos boves ligatos; & ad jungenda licia telæ.*

Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur fiſcina virga:
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite ſaxo.
Quippe etiam feſtis quædam exercere diebus
Fas & jura ſinunt: rivos deducere nulla
Relligio vetuit, ſegeti prætendere ſepem,
Inſidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluvio merſare ſalubri.
Sæpe oleo tardi coſtas agitator aſelli
Vilibus aut onerat pomis: lapidemque revertens
Incuſum, aut atræ maſſam picis urbe reportat.
Ipſa dies alios alio dedit ordine Luna
Felices operum. Quintam fuge: pallidus Orcus
Eumenideſque ſatæ: tum partu Terra nefando
Cœumque, Iapetumq; creat, ſævumque Typhoea,
Et conjuratos cœlum reſcindere fratres.
Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſam
Scilicet, atq; Oſſæ frondoſum involvere Olympum:
Ter Pater extructos disjecit fulmine montes.
Septima poſt decimam felix, & ponere vitem,
Et prenſos domitare boves, & licia telæ

NOTÆ.

265. *Amerina.*] Ex *Ameria*, civitate Umbriæ: ubi frequentes ſalices.

266. *Rubea virga.*] Vel quæ abundat circa *Rubos* oppidum Campaniæ; vel quæ ſit ex *rubo*, virgulti ſpecie.

267. *Nunc torrete, &c.*] Panificium intelligit: quo frumentum molitur, ac deinde piſtum coquitur. Vel alludit ad morem veterum, qui frugibus ſine piſtura toſtis veſcebantur.

268. *Quippe etiam, &c.*] VI. Præceptum, *De iis quæ feſtis diebus exercere licet agricolæ.*

272. *Salubri.*] Explicat Columella l. 2. 22. *Pontifices vetant feſtis diebus lanarum cauſa lavari oves, niſi propter medicinam. Virgilius idcirco adjecit, Fluvio merſare ſalubri.* Nempe, non ut purgetur lana, ſed ut curetur ſcabies.

274. *Lapidemque, &c. incuſum.*] Lapidem molarem, ſive molam, arte inciſam, ut ſit uſui terendis & molendis frugibus.

276. *Ipſa dies alios, &c.*] VII. Præceptum, *De obſervatione dierum felicium & infelicium.*

277. *Pallidus Orcus.*] Pro Plutone ſumitur à Cicerone, de Nat. Deor. 3. 43. A Silio Italico pro Cerbero cane. Ab aliis pro Charonte portitore. Male autem à pleriſq; pro Theſſaliæ fluvio, quem dicunt pinguem eſſe in modum olei, ideoque innatantem Peneo, in quem è Stygia palude influit. Fons erroris eſt Homeri verſus Iliad. 2. 755. Ὅρκος γὰρ δεινὸς Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀπορρώξ. *Juramenti enim terribilis aquæ Stygiæ rivus eſt.* Patet vero legentibus, id ab Homero de Titareſio amne, quem ante deſcripſit, omnino dici: neque illic, ὅρκος, aliud ſignificare quam *juramentum*; non fluvium. Dicit quippe Stygiam paludem, cujus Titareſius rivus eſt, juramentum eſſe Deorum. Confirmatur vero hæc ſententia à Strabone, lib. 9.

278. *Eumenides.*] Furiæ, ſic dictæ per antiphraſim, quod minime ſint εὐμενεῖς *benevolæ*: Acherontis fluvii & Noctis filiæ, vipereis crinibus & facibus inſtructæ, ultrices criminum, numero tres: *Alecto* ab α privante, & λήγω *ceſſo*. *Tiſiphone*, à τίω *ulciſcor*, & φόνος *cædes*. *Megæra*, à μισγαίρω, *invideo*.

279. *Cœumque, &c.*] Gigantum præcipuos, qui adverſus Deos, ad Phlegram Macedoniæ urbem, auſi pugnare: aggeſtis ejus regionis vicinæque Theſſaliæ montibus, *Pelio, Oſſa, Olympo. De Olympo*, Ecl. 5. 56. *Typhoea.*] Non *Typhœa*, ut paſſim ſcribitur: neque enim in eo nomine *o* & *e* in unum coaleſcunt; ſed *e* & *a*: quippe eſt à Græco τυφωεύς, ubi ω cum ε non facit diphthongum, ſed ε cum υ. Notetur verſus Græco more bis hians: *Ter ſunt conati, &c.*

280. *Fratres.*] Gigantes, Terræ & Titanis filios.

285. *Licia telæ.*] Ecl. 1. 74.

Addere:

Addere : nona fugæ melior, contraria furtis.
Multa adeo gelidâ melius ſe nocte dedere :
Aut cum Sole novo terras irrorat Eous.
Nocte leves ſtipulæ melius, nocte arida prata
Tondentur : noctes lentus non deficit humor.
Et quidam ſeros hyberni ad luminis ignes
Pervigilat, ferroque faces inſpicat acuto.
Interea longum cantu ſolata laborem
Arguto conjux percurrit pectine telas :
Aut dulcis muſti Vulcano decoquit humorem,
Et foliis undam tepidi deſpumat aheni.
At rubicunda Ceres medio ſucciditur æſtu,
Et medio toſtas æſtu terit area fruges.
Nudus ara, ſere nudus : hyems ignava colono.
Frigoribus parto agricolæ plerumq; fruuntur,
Mutuaque inter ſe læti convivia curant :
Invitat genialis hyems, curaſque reſolvit.
Ceu preſſæ cum jam portum tetigere carinæ,
Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.
Sed tamen & quernas glandes tum ſtringere tempus,
Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta :
Tunc gruibus pedicas & retia ponere cervis,
Auritoſque ſequi lepores ; tum figere damas

Nonus felix eſto ad peregrinationem, & adverſus furtis. Multa etiam melius ſuccedunt noctu, aut cum Lucifer ſpargit rore terras oriente Sole. Noctu graciles ariſtæ, noctu fœnum ſiccum melius ſecatur : humor tenax non deeſt noctibus. Et aliqui vigilant ad lucem nocturnam hyberni ignis, & acuto ferro incidunt faces. Interim uxor leniens cantilenis longum laborem addenſat telam ſtridulo pectine, aut coquit igne liquorem dulcis vini, & frondibus auſert ſpumam ex unda cacabi bullientis. At ſegetes flavæ ſecantur media die, & media die frumenta exſiccata teruntur in area. Ara nudus, ſemina nudus : frigus pigrum reddit agricolam. Per hyemem vulgo agricolæ utuntur rebus per æſtatem *comparatis : & hilares agitant inter ſe mutuas epulas. Suadet* hoc *hyems voluptuaria, & curas relaxat. Veluti cum naves oneratæ jam attigere portum, & nautæ hilares impoſuere coronas puppibus. Attamen tunc tempus eſt colligere & glandes quercinas, & baccas lauri, & olivas, & myrta ſanguinea. Tunc* tempus *eſt objicere pedicas avibus, & retia ce . is, & perſequi lepores auritos ; tunc* tempus eſt *occidere damas*

NOTÆ.

286. *Fugæ melior, contraria furtis.*] Opportuna ſervis aut captivis fugientibus, inquiunt aliqui. Melius opportuna itineribus & peregrinationi : velox enim curſus *fuga* poëtis dicitur, G. 3. 201. *Ille volat, ſimul arva fugâ, ſimul æquora verrens.*

287. *Multa adeo, &c.*] VIII. Præceptum, *De iis quæ noctu ac die, æſtate atque hyeme, melius præſtantur. Eous.*] Lucifer, Ecl. 6. 86.

292. *Faces inſpicat.*] Faces è ligno minutas in virgulas incidit ſpicarum & ariſtarum in modum, Ecl. 8. 29.

294. *Pectine.*] Pecten eſt inſtrumentum quo denſatur tela, Æn. 3. 483.

295. *Muſti.*] Vini novi. Deſcribit autem hic vini coctionem : quod ſi ad tertiam partem menſuræ decoquatur, *ſapa* dicitur : ſi ad dimidium, vocatur *defrutum, du reſiné*, ex Plin. l. 14. 9. Nota redundantem ultimam verſus ſyllabam, quæ cum prima ſequentis verſus elidenda eſt.

Vulcano.] Pro igne ſumitur, qui in ejus eſt tutela : Jovis & Junonis filius fuit : ab iis è cœlo propter deformitatem dejectus in inſulam Lemnum, claudus è caſu factus eſt, & ferrariam ibi fabricam exercuit, uxoremque duxit Venerem. Quanquam ejus officinam Virgilius alibi conſtituit, Æn. 8. 416.

297. *Ceres.*] Pro ſegete hic accipitur ; alibi pro pane. De ea, Ecl. 5. 79.

302. *Genialis hyems.*] Ea quibus ineſt voluptas, *genialia* dicuntur : à *Genio* voluptatis Deo : unde dicimus *genio indulgere*, voluptati indulgere ; & *genium defraudare*, voluptate abſtinere.

303. *Preſſæ.*] Jactatæ mari & afflictæ ſcopulis, juxta Ramum : oneratæ mercibus, juxta Taubmannum : ſic Tibul. l. 1. 196. *Preſſerat externa navita merce ratem.*

304. *Coronas.*] Reduces è navigatione coronabant naves, puppes præcipue, quia in poſtrema illa navis parte ſacrarium erat.

305. *Stringere.*] Ecl. 9. 61. *Myrta.*] Fructus myrti arboris, qui maturi denſo rubore nigreſcunt.

307. *Gruibus pedicas.*] Laqueos quibus implicantur pedes, & *gruibus* poſuit pro quibuſcumque avibus, ſpeciem pro genere.

intorquendo lora ſtupea Balearis fundæ : cum nix alta jacet, cum fluvii propellunt glaciem. Quid enumerem procellas & aſtra autumni ? & quænam ſunt providenda ruſticis, cum dies jam decreſcunt, & æſtas eſt mitior : vel cum ver pluvium deſinit, cum ſpicæ ſegetum jam intremiſcunt per agros, & cum frumenta plena lacte tumeſcunt in culmo adhuc *herbeſcente. Sæpe cum colonus introduceret meſſorem in ſegetes maturas, & jam ligaret hordea paleis fragilibus : ego vidi miſceri pugnas omnium ventorum : quæ diſſiparent in auras plenam ſegetem extirpatam radicitus : tam denſo nimbo jactabat procella calamos leves, & ſtipulas volantes. Sæpe etiam ingens copia imbrium cadit è cœlo, & nubes è mari advectæ colligunt tempeſtatem nigræ pluviæ : cœlum altum minatur ruinam, evertitque largo imbre opera boum & campos fertiles : foſſæ implentur* aquis, *& fluvii profundi augentur cum ſtrepitu, & mare æſtuat fluctibus* quaſi *ebullientibus. Jupiter ipſe mediis in tenebris nubium, vibrat rubente manu tonitrua : quo tumultu terra late concutitur, feræ fugiunt, & humilis timor dejicit undique mentem hominum. Ille ferit ardenti fulmine, vel Atho, vel Rhodopen, vel ardua Ceraunia :*

Stupea torquentem Balearis verbera fundæ ;
Cum nix alta jacet, glaciem cum flumina trudunt.
Quid tempeſtates autumni & ſidera dicam ? 311
Atque ubi jam breviorque dies, & mollior æſtas,
Quæ vigilanda viris ? vel cum ruit imbriferum ver :
Spicea jam campis cum meſſis inhorruit, & cum
Frumenta in viridi ſtipula lactentia turgent ? 315
Sæpe ego cum flavis meſſorem induceret arvis
Agricola, & fragili jam ſtringeret hordea culmo,
Omnia ventorum concurrere prælia vidi,
Quæ gravidam late ſegetem ab radicibus imis
Sublime expulſam eruerent : ita turbine nigro 320
Ferret hyems culmumq; levem, ſtipulaſq; volantes.
Sæpe etiam immenſum cœlo venit agmen aquarum,
Et fœdam glomerant tempeſtatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes : ruit arduus æther,
Et pluvia ingenti ſata læta, boumque labores 325
Diluit : implentur foſſæ, & cava flumina creſcunt
Cum ſonitu, fervetque fretis ſpirantibus æquor.
Ipſe pater, media nimborum in nocte, coruſca
Fulmina molitur dextra : quo maxima motu
Terra tremit : fugere feræ, & mortalia corda 330
Per gentes humilis ſtravit pavor : ille flagranti
Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Dejicit :

NOTÆ.

309. *Figere damas ſtupea, &c.*] Ordo eſt ; tempus eſt, torquentem, id eſt, eum qui torquet verba fundæ, figere damas. Negat Philargyrius figi poſſe damas funda ; ſed tantum eum in locum compelli, ubi deinde jaculis figantur. Quidni tamen plumbo è fundis excuſſo perinde figantur, ut nunc figuntur exploſo ex æreis tubulis plumbo ? Sic enim Ovid. Met. 2. 729. *Non ſecus exarſit, quam cum Balearica plumbum Funda jacit ; volat illud, & incandeſcit eundo.* Balearides autem inſulæ circa Hiſpaniam ſunt, *Majorca & Minorca :* quarum incolæ fundæ uſu præ cæteris inſignes, inde nomen habere memorantur, à *βάλλειν jacere. Stupea verbera.*] Funes è ſtupa contexti, ſive lora, quibus lapis aut plumbum intorquetur.

311. *Quid tempeſtates, &c.*] V. PARS. *De tempeſtatum prognoſticis :* quibus præmittit tempeſtatum ipſarum deſcriptionem.

322. *Agmen aquarum.*] Vel, juxta Servium, motum & impetum ſignificat : ut Æn. 2. 782. *leni fluit agmine Tybris.* Vel, juxta Pomponium, copiam & multitudinem : cui aſſentior, propter epithetum *immenſum*, quod potius copiæ, quam motui convenit.

324. *Collectæ ex alto nubes.*] I. Collectæ *ex Septentrione* & Aquilone, juxta Servium : quia Septentrio ſublimis nobis ; Auſter, ſive meridies, depreſſus eſt : at procellæ tamen è meridionali parte, Auſtro flante, præſertim ingruunt ; & mox dicetur, *Ingeminant Auſtri.* II. Collectæ è *mari*, juxta Pomponium, quia nubes è mari & lacubus aquas colligunt. III. Collectæ *ex aëre ſublimi :* juxta alios communiter.

327. *Fervetque fretis.*] Etymon *freti* appoſuit. *Fretum* enim eſt mare inter gemini litoris anguſtias compreſſum, ibique quaſi *ferveſcens*, & *ſpirans*, & ebulliens.

332. *Aut Atho, aut, &c.*] *Athos* mons eſt in Macedonia, imminens mari Ægæo : *Rhodope* in Thracia ; *Ceraunia* in Epiro, ſic dicta quia frequente fulmine propter altitudinem feriuntur, à *κεραυνὸς fulmen.* Legitur in aliquot codic. *Athon :* & vero Accuſativus Græca lege eſt *Ἄθων*. Uſu tamen Theocriti, Iſocratis, Strabo-

Dejicit: ingeminant Auſtri, & denſiſſimus imber:
Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt.
Hoc metuens, cœli menſes & ſidera ſerva:
Frigida Saturni ſeſe quo ſtella receptet:
Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes.
Imprimis venerare Deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis,
Extremæ ſub caſum hyemis, jam vere ſereno.
Tunc agni pingues, & tunc molliſſima vina:
Tunc ſomni dulces, denſæq; in montibus umbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agreſtis adoret:
Cui tu lacte favos, & miti dilue Baccho,
Terque novas circum felix eat hoſtia fruges,
Omnis quam chorus & ſocii comitentur ovantes;
Et Cererem clamore vocent in tecta; neque ante
Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis,
Quam Cereri, torta redimitus tempora quercu,
Det motus incompoſitos, & carmina dicat.
Atque hæc ut certis poſſimus diſcere ſignis,
Æſtuſque, pluviaſque, & agentes frigora ventos;
Ipſe pater ſtatuit, quid menſtrua Luna moneret,

invaleſcunt Auſtri & pluvia copioſiſſima: jam ſylvæ, jam litora ſonant magno vento. Hoc timens, obſerva menſes & ſigna cœli: quam in partem abeat tardum aſtrum Saturni: Quos per circulos planeta Mercurii vagetur. Præcipue cole Deos, & annua ſacrificia perſolve magnæ Cereri, ſacrificans in herbis fertilibus, ſub exitum ultimæ hyemis, jam ſudo vere. Tunc agni ſunt *pingues, tunc vina ſuaviſſima, tunc ſomni dulces, & umbræ opacæ in montibus. Omnis ruſtica juventus adoret tibi Cererem: cui tu miſce mel cum lacte & vino leni, & victima propitia ter ducatur circa novas fruges, quam totus chorus, & ſocii læti comitentur; & clamoribus invocent Cererem in domum* ſuam: *nec ullus ſubjiciat falcem maturæ ſegeti, priuſquam edat motus inconditos, & canat carmina* in honorem *Cereris. Et ut poſſimus hæc cognoſcere certis indiciis, calorem & imbres, & ventos adducentes frigora; Jupiter ipſe definivit, quid menſtrua Luna indicaret,*

NOTÆ.

nis, &c. receptus eſt accuſativus ἄδω: cujus ultima hic brevis fit, nec eliditur, Græco more; ut v. 281. *Imponere Pelio Oſſam.*

336. *Frigida Saturni, &c.*] Vis aſtrorum, planetarum imprimis, ad procellas & anni temperiem ſane maxima, augetur, aut minuitur, vel prout variis zodiaci ſignis quiſque reſpondet, & hoc ſignificat *quo ſe receptet,* vel prout planetis aliis conjungitur, & hoc ſignificat *quos erret in orbes.* Aſſignatur enim planetis *orbis* ſive circulus cuique ſuus. Itaque *Saturnus* noxius eſt, & reſpondens Capricorno, ciet pluvias; reſpondens Scorpio, grandines; *Mercurius* præſertim nulla virtute peculiari inſignis, talis eſt, qualis planeta cui ſeſe admovet; ſi *Jovi,* felix eſt; ſi *Saturno,* funeſtus: unde *miniſter deorum* dicitur. De *Saturno,* Ecl. 4. 6.

337. *Cyllenius.*] Mercurius, à Cyllene Arcadiæ monte, in quo natus eſt, patre Jove, matre Maia, una ex Pleiadibus. Bene *erret:* planetæ enim ſeptem, ex quibus unus eſt, nomen habent à πλάνη *error:* quia non fixa, ſed errantia ſidera ſunt.

339. *Sacra refer Cereri.*] Cereri duo indicit ſacrificia, vernum unum, *jam vere ſereno*; alterum æſtivum, *neque ante Falcem maturis quiſquam,* &c. v. 347. *Operatus.*] *Operari & facere,* ſine addito, eſt facere ſacrificium, Ecl. 3. 77.

343. *Cuncta tibi, &c.*] Ritum deſcribit ſacrificii *ambarvalis,* quo ſolebant *arva ambire,* & circuire cum hoſtia. Quæ vide fuſius apud Tibul. l. 2. 1. *Tibi.*] Tuo juſſu, tui cauſa, &c. eſtque Latinis, ut & Gallis, familiaris locutio. Sic ſupra, v. 45. *Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro Ingemere.*

344. *Cui tu lacte favos, &c.*] Sacrificii materiem explicat: lac, mel, vinum, hoſtiam: quæ juxta Virgil. Ecl. 3. 77. *vitula* erat: juxta Tibull. l. 2. 1. *agnus*; juxta eundem, l. 10. *porcus*: juxta Servium, *ſus, ravida*

Miti dilue Baccho.] Conſtat ex Plauto Aulul. act. 2. 6. 5. vinum à ſacrificiis Cereris abfuiſſe: cur igitur hic adeſt? Douza in illum Plauti locum, diſtinguit duo Cereris ſacrificia: *ambarvalia,* quæ cum vino fiebant; quod patet ex Tibulli loco citato. *Eleuſinia,* quæ nuptiarum ejus memoriam celebrabant, & hæc fiebant ſine vino: de iis Plautus explicandus eſt: *Cererine hi ſunt facturi nuptias? quia temeti,* id eſt, vini, *nihil allatum intelligo.*

347. *Cererem clamore vocent in tecta.*] Ut eorum domino propitia ſit; velitque copioſam ſegetem, quæ & Ceres ipſa dicitur, in ejus horreum inferri.

349. *Querca.*] Ob memoriam victus prioris, nempe glandium; à quibus ad frumenta revocati ſunt, beneficio Cereris.

353. *Quid menſtrua Luna.*] Quæ ſingulis circiter menſibus curſum conficit: ut enim Sol anni, ſic Luna menſium eſt præſes: unde &

quo indicio Auſtri quieſcerent, quid videntes ruſtici ſæpe continerent greges non longe à ſtabulis. Statim ventis orientibus, aut æquor maris commotum incipit inflari, & ſiccus fragor audiri ex altis montibus; aut ripæ procul reſonantes perturbari, & murmur ſylvarum augeſcere. Jam tunc fluctus difficilè ſe abſtinet à curvis navibus vorandis, *cum mergi revelant celeriter è medio mari, & emittunt vocem ad litora: & cum marinæ fulicæ ludunt in arena: &* cum *ardea relinquit paludes* ſibi *notas, & volat ſupra altam nubem. Sæpe etiam vento imminente, videbis ſtellas præcipites cadere è cœlo: & longos tractus lucis albeſcere à tergo, per tenebras noctis: ſæpe paleas leves, & folia caduca volitare, aut plumas natantes in ſuperficie aquæ agitari. Sed quando fulmen cadit à regione Boreali, & quando regio Euri & Zephyri tonat; omnes campi inundantur foſſis plenis, & omnis nauta per mare*

Quo ſigno caderent Auſtri, quid ſæpe videntes
Agricolæ propius ſtabulis armenta tenerent.
Continuo ventis ſurgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitata tumeſcere, & aridus altis
Montibus audiri fragor: aut reſonantia longe
Litora miſceri, & nemorum increbreſcere murmur.
Jam ſibi tum curvis male temperat unda carinis,
Cum medio celeres revolant ex æquore mergi,
Clamoremque ferunt ad litora, cumque marinæ
In ſicco ludunt fulicæ: notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem.
Sæpe etiam ſtellas vento impendente videbis
Præcipites cœlo labi; noctiſque per umbram
Flammarum longos à tergo albeſcere tractus:
Sæpe levem paleam & frondes volitare caducas,
Aut ſumma nantes in aqua colludere plumas.
At Boreæ de parte trucis cum fulminat, & cum
Euriq; Zephyriq; tonat domus; omnia plenis
Rura natant foſſis, atque omnis navita ponto

NOTÆ.

menſis dictus eſt à μήνη *Luna*. Monetque poëta, tempeſtatum prognoſtica repeti poſſe duplici è capite: ex aſtrologia & experientia. Aſtrologiam exprimit his verbis: *Quid menſtrua Luna moneret: quo ſigno, &c.* Experientiam his verbis: *Quid ſæpe videntes agricolæ, &c.* Incipit à prognoſticis experientiæ, verſu 356. tum exequitur prognoſtica aſtrologiæ, de Sole & Luna verſu 424.

354. *Quo ſigno, &c.*] Vel *quo ſub ſidere*; vel melius, *quo indicio* intelligi poſſet ventos deſinere. *Auſtri* pro quibuſlibet procelloſis ventis: de iis Ecl. 2. 58.

356. *Continuo ventis ſurgentibus, &c.*] Ventorum affert prognoſtica XI. 1. Agitationem maris. 2. Fragorem è montibus. 3. Sonitum litorum. 4. Murmur ſylvarum. 5. Volatum mergorum è mari. 6. Ludos fulicarum in arena. 7. Fugam ardearum. 8. Lapſum ſtellarum. 9. Nocturnos lucis tractus. 10. Palearum volatum. 11. Plumarum in aqua colluſionem.

357. *Aridus fragor.*] Epithetum è Lucretio l. 6. 118. *Aridus unde aures tergit ſonus.* Siccus & acutus; qualis eſt arboris cum frangitur.

361. *Mergi.*] *Plongeons*, aliis corvi aquatici dicuntur.

363. *Fulicæ.*] *Foulques, poules d'eau*: anatibus non admodum abſimiles.

364. *Ardea.*] *Heron*: è præpetum genere quæ altius volant; unde dicta quaſi *ardua*.

365. *Sæpe etiam ſtellas, &c.*] Conſentiunt omnes nullam cœlo ſtellam labi, ſed hoc è vulgi mente dictum eſſe, cui labi videtur. Lapſus autem illi juxta Plinium l. 1. 8. ſunt redundationes quædam humoris illius, quo aluntur ſtellæ; ut in luminibus accenſis liquore olei videmus accidere. Juxta Servium, ſunt particulæ quædam ignis ætherei, quæ decutiuntur à vento vehementiore, cum altiora conſcenderit. Nugæ. Juxta Ariſtotelem, ſunt terræ exhalationes aptæ ad concipiendum ignem: quæ ad mediam uſque aëris regionem eductæ, illic circumfuſi aëris frigore compreſſæ igneſcunt.

370. *At Boreæ de parte, &c.*] Prognoſtica pluviarum colligit XII. 1. Fulmen à Borea, id eſt, ſeptentrione. 2. Concurſum Euri venti orientalis; & Zephyri, venti occidentalis. 3. Fugam gruum è vallibus. 4. Buculam captantem naribus auras. 5. Hirundinem lacus circumvolitantem. 6. Ranas coaxantes. 7. Formicas ova è latebris educentes. 8. Arcum cœleſtem. 9. Corvos rauce crocitantes. 10. Marinarum avium & cycnorum frequentes ſub aquis demerſiones. 11. Solitariam cornicum in arena diſcurſationem. 12. Fungos in lucerna concreſcentes.

371. *Eurique, &c.*] Spirat ab oriente brumali. Latinis *Vulturnus* appellatur ex Plin. l. 2. 47. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. De *Borea*, Ecl. 7. 51.

Humida

Humida vela legit. Nunquam imprudentibus im-
Obfuit. Aut illum ſurgentem vallibus imis [ber
Aëriæ fugere grues: aut bucula cœlum
Suſpiciens, patulis captavit naribus auras:
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo:
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpius & tectis penetralibus extulit ova
Anguſtum formica terens iter: & bibit ingens
Arcus: & è paſtu decedens agmine magno
Corvorum increpuit denſis exercitus alis.
Jam varias pelagi volucres, & quæ Aſia circum
Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri,
Certatim largos humeris infundere rores;
Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
Et ſtudio incaſſum videas geſtire lavandi.
Tum cornix plenâ pluviam vocat improba voce,
Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.
Nec nocturna quidem carpentes penſa puellæ
Neſcivere hyemem: teſta cum ardente viderent
Scintillare oleum, & putres concreſcere fungos.
Nec minus ex imbri ſoles, & aperta ſerena
Proſpicere, & certis poteris cognoſcere ſignis.

colligit vela humida: nunquam pluvia incautis nocuit. Vel illam venientem grues aëriæ fugiunt ex imis vallibus: vel juvenca cœlum aſpiciens hauſit aërem naribus patentibus: aut hirundo canora volat circa lacus: & ranæ in limo canunt antiquam querelam. Sæpe formica fodiens parvam viam exportat ova ex intimis cavernulis: & haurit aquam magnus arcus cœleſtis: & turba corvorum rediens è paſtu magno numero, ſtrepit denſis alis. Præterea videre potes diverſas aves maris, & quæ circum veſtigant Aſiana prata in mollibus paludibus Cayſtri, certatim aſpergere humeros multa aqua: nunc objicere caput fluviis, nunc currere per undas, & fruſtra agitari deſiderio lavandi ſe. Tunc cornix importuna advocat imbrem alta voce, & ſola privatim vagatur in arena arida. Ac ne puellæ quidem noctu nentes lanam ignorant pluviam futuram: cum vident oleum emittere ſcintillas in lucerna ardente, & putridos fungos cumulari. Pariter poſt imbrem poteris prævidere, & certis indiciis diſcere dies ſudos, & cœlum apertum ac ſerenum.

NOTÆ.

373 *Nunquam imprudentibus imber Obfuit, &c.*] Nunquam incautis nocuit: quia tam clara dat ſui ſigna, ut quibuſcumque nocuit, ii cavere potuerint.

387. *Et veterem, &c.*] Alluditur ad metamorphoſim, qua Lyciæ ruſtici in ranas commutati ſunt, cum Latonæ, Dianam & Apollinem liberos ſinu gerenti, & ad lacum præ ſiti accedenti, convicium feciſſent. Ovid. Met. 6. *Nunc quoque turpes litibus exercent linguas; pulſoque pudore, quamvis ſint ſub aqua, ſub aqua maledicere tentant*, &c.

380. *Et bibit ingens arcus.*] Vulgus veterum putabat arcum cœleſtem, ſive *Irim*, haurire ſuis cornibus aquam è fontibus, eaque nutriri. Unde & eam *Junonis* nunciam finxere, id eſt, *aëris*.

383. *Et quæ Aſia circum, &c.*] *Cycnos* intelligit, frequentes in Cayſtri ripis: *Cayſter*, vel *Cayſtrus*, fluvius Aſiæ minoris, naſcens in Phrygia majore, trajectaque Lydia, per Ioniæ litus in Ægæum mare deſluens. *Aſia* palus & oppidum inter *Cayſtrum* fluvium, & montem *Tmolum*, qui eſt in confinio Lydiæ & Phrygiæ majoris, primam ſyllabam habet longam: *Aſia* vero, mundi pars, brevem. *Rimari* eſt cibum per terræ rimas veſtigare, vermiculos, &c. *Stagna* hic, prata ſunt, in quæ Cayſter exundat, & in quibus ſtant reſides aquæ.

387. *Incaſſum.*] Fruſtra. Quia cycnorum candori nihil addi per lotionem poteſt. *Geſtire.*] Eſt lætitiam & contentionem ſuam motu geſtuque corporis exprimere.

388. *Tum cornix plena, &c.*] Ita vulgo legitur: Servius tamen *rauca*. Corvi itaque in utriſque prognoſticis locum habent: ad pluviam quidem, *Corvorum increpuit denſis, &c. Cornix plena pluviam, &c.* Ad ſerenitatem vero v. 410. *Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces*, &c. Nempe ſi *plena* voce & rauca diu crocitent, pluviam indicant; ſi *ter* aut *quater*, & *preſſo gutture*, & *liquida voce*, ſerenitatem nunciant.

390. *Penſa.*] Lanas, quæ puellis dantur ad penſum, id eſt, intra conſtitutam diem expediendæ. *Teſta.*] Lucerna teſtacea. *Fungos.*] Scintillas; quæ circumfuſi æris humore & craſſitie erumpere cum fumo prohibitæ, in lucernis reſident, & cumulantur, in quamdam fungorum ſimilitudinem.

393. *Nec minus ex imbri, &c.*] Enumerat prognoſtica ſerenitatis IX. 1. Nitorem ſtellarum. 2. Nitorem Lunæ exorientis. 3. Cœlum

Tunc enim, nec lux ſtellarum apparet languida, nec Luna videtur *oriri, debens* lucem ſuam *luci Solis, nec levia vellera lanæ volare per aërem. Halcyones charæ Thetidi non explicant Soli alas in litore. Fœdi porci non meminerunt diſſipare roſtro faſciculos* palearum *laceratos. Sed potius nubila deprimuntur in valles, & reſidunt in campis. Et noctua, obſervans occaſum Solis ex alto cacumine, non emittit ſerotinos cantus. Falco videtur ſublimis puro in aëre, & alauda ſolvit pœnas pro crine purpureo* à ſe ſecto : *quacumque alauda fugiens findit alis tenuem aërem ; ecce falco hoſtis crudelis magno murmure perſequitur* eam *per aërem : quacumque falco fertur per aërem, alauda fugiens celeriter findit alis tenuem aërem. Præterea corvi ter aut quater iterant claras voces compreſſo gutture ; & ſæpe in nidis excelſis, neſcio qua lætitia pleni præter morem, inter ſe frondes commovent : placet redire ad parvam prolem & gratos nidos, pluvia exacta. Sane non puto quod ſit illis* datum *à Diis.*

Nam neque tum ſtellis acies obtuſa videtur,
Nec fratris radiis obnoxia ſurgere Luna :
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri.
Non tepidum ad ſolem pennas in litore pandunt
Dilectæ Thetidi Halcyones : non ore ſolutos
Immundi meminere ſues jactare maniplos.
At nebulæ magis ima petunt, campoq; recumbunt :
Solis & occaſum ſervans de culmine ſummo
Nequicquam ſeros exercet noctua cantus.
Apparet liquido ſublimis in aëre Niſus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Quacunque illa levem fugiens ſecat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras
Inſequitur Niſus : qua ſe fert Niſus ad auras,
Illa levem fugiens raptim ſecat æthera pennis.
Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces
Aut quater ingeminant : & ſæpe cubilibus altis,
Neſcio qua præter ſolitum dulcedine læti,
Inter ſe foliis ſtrepitant : juvat imbribus actis
Progeniem parvam, dulceſque reviſere nidos.
Haud equidem credo, quia ſit divinitus illis

NOTÆ.

ſine velleribus & nubeculis. 4. Halcyones alas ad Solem non explicantes. 5. Sues non jactantes manipulos. 6. Nebulas ad terram depreſſas. 7. Noctuam cadente Sole ſilentem. 8. Falconis in alaudam incurſus. 9. Corvorum lætos ſtrepitus. *Ex imbri.*] Vel *poſt imbrem*, vel ex ipſo imbre, ſive obſervatione indiciorum pluviæ tempeſtatis, cognoſces oppoſitam temperiem : ſi nimirum indicia illa abfuerint. *Aperta ſerena.*] Supra v. 153.

396. *Obnoxia.*] Quia tam clare lucet, ut lucem tunc, non à Sole ſed à ſe ipſa habere videatur. Sol & Luna, Latonæ liberi, Ecl. 3. 67.

399. *Dilectæ Thetidi Halcyones.*] Ceyx, Luciferi filius, Trachiniæ rex, ob multa domeſtica portenta profectus ad Clarii Apollinis oraculum, in Ægæo mari naufragium fecit. Uxor ejus Halcyone, Æoli filia, cum in mariti cadaver appulſum litori involaret amoris impetu : ambo in aves converſi ſunt uxoris nomine *Halcyones* dictas : & in fidei præmium quotannis ipſarum fœturæ mare placidiſſimum ſubſternitur per 7 vel 11 vel 14 dies, qui inde *Halcyonii dies* appellantur, & contingunt circa brumam. Hinc *dilectæ Thetidi* ſunt. De *Thetide*, Ecl. 4. 32. *Meminere ſues.*] Non memoria proprie dicta, quæ fit per ſpecies, ſeu imagines rerum, uſu & ſenſu comparatas : ſed memoria improprie dicta ; quam vocant *inſtinctum*, quæ fit per ſpecies in ortu ingenitas, quibus animantes ad rem aliquam fugiendam, aut appetendam moventur ; quoties ſpecies illæ, rei ſimilis objectu & præſentia, excitantur. Ita ſpecies ingenita agitandi luti, ſolvendique manipuli movet ſuem : quoties luti, aut manipuli objectu excitatur.

403. *Nequicquam exercet.*] Id eſt, hoc loco, *non exercet :* juxta Servium, qui ſic explicat Perſium, S. 2. 51. *Nequicquam fundo ſuſpiret nummus in imo*, id eſt, *non ſuſpiret. Noctua*, avis funeſta & nocturna, *chouëtte, the Owl.*

404. *Niſus, &c.*] *Haliæetus*, ſive falco, *faulcon*, olim Niſus Megarenſium rex : *Scylla, Ceiris*, ſive *alauda, alouëtte, the Lark*, ejus filia : aves inimiciſſimæ. De earum metam. Ecl. 6. 74.

415. *Haud equidem, &c.*] Cauſam affert, cur aves, cæteræque animantes mutationem aëris præſentiant : non item homo. Ac negat eas habere rationem, & ingenium divinitus datum : indeque diſcrimen repetit ; quia homo ratione pollet, atque ideo judicio & ratione, præter naturam & qualitatem aëris, poteſt eſſe triſtis & lætus : at vero animantes reliquæ, cum ratione careant, obſequuntur naturæ aeris : atque adeo quoties vel triſtes, vel lætæ apparent, id ex aliqua cœli aëriſque affectione fieri probabilius eſt, qua neceſſario commoventur.

Ingenium,

Ingenium, aut rerum fato prudentia major :
Verum, ubi tempeſtas & cœli mobilis humor
Mutavere vias ; & Jupiter humidus Auſtris
Denſat, erant quæ rara modo ; &, quæ denſa, relaxat :
Vertuntur ſpecies animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt : hinc ille avium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ovantes gutture corvi.
Si vero Solem ad rapidum Lunaſque ſequentes
Ordine reſpicies ; nunquam te craſtina fallet
Hora, neque inſidiis noctis capiere ſerenæ.
Luna revertentes cum primum colligit ignes,
Si nigrum obſcuro comprenderit aëra cornu ;
Maximus agricolis pelagoque parabitur imber.
At, ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem,
Ventus erit : vento ſemper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (namque is certiſſimus auctor)
Pura, neque obtuſis per cœlum cornibus ibit ;
Totus & ille dies, & qui naſcentur ab illo
Exactum ad menſem, pluvia ventiſque carebunt :
Votaque ſervati ſolvent in litore nautæ
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.

ingenium, & rerum prudentia, quæ potentior eſt fato. Sed quando temperies & humor mutabilis cœli mutavit qualitates aëris : & quando aër humectatus Auſtris condenſat ea quæ prius erant rara ; & rarefacit ea quæ prius erant denſa : tunc ſpecies animorum mutantur, & corda nunc ſuſcipiunt affectus alios, & alios, dum ventus turbabat nubes. Hinc oritur ille cantus volucrum in campis, & lætæ ſunt pecudes, & corvi exultant gutture. Si autem conſideres Solem rapidum & ordinem Lunarum ſequentium, nunquam dies craſtinus te decipiet, nec decipieris fraude noctis ſerenæ. Cum primum Luna colligit lucem renaſcentem, ſi amplectatur aërem obſcurum nigris cornibus, maxima pluvia imminet colonis & mari. Sed ſi ſparſerit in vultu ſuo ruborem virginalem, ventus erit : Luna aurea ſemper rubeſcit ex vento. Si vero quarto die (nam hic eſt index certiſſimus) incedit per aërem clara, & cornibus non hebetatis ; & ille dies totus, & qui ſequentur poſt illum uſque ad menſem tranſactum, erunt abſque imbre & vento : & nautæ ſervati à tempeſtate *reddent in litore vota Glauco, & Panopeæ, & Melicertæ filio Inûs.*

NOTÆ.

418. *Mutavere vias.*] Mutavere rationem & qualitatem aëris. *Via* enim eſt ſæpe *ratio & modus.* Sic G. 2. 22. *Sunt alii quos ipſe via ſibi repperit uſus.*

419. *Denſat, &c.*] *Denſare* eſt aliquid in minorem dimenſionem contrahere : *relaxare*, ſeu *rarefacere*, eſt in majorem dimenſionem dilatare. Quæ duo imprimis cadunt in aërem, qui natura eſt facile mobilis : aëris autem vis eſt in animantes maxima. Itaque mutato aëre, mutantur, varieque agitantur ſpecies & imagines rerum, in animantium memoria ſuperſtites : mutatis ſpeciebus, mutatur cognitio : mutata cognitione, appetitus quoque varie movetur ; ſive ad triſtitiam, ſive ad lætitiam ; ſive ad proſecutionem, ſive ad fugam. Per *ſpecies animorum*, cognitio exprimitur : per *motus*, affectio diverſa appetitus, cujus ſedes eſt in corde, ſeu *pectore.*

423. *Ovantes.*] Lætantes, Æn. 3. 189.

427. *Luna revertentes.*] Proponit ea prognoſtica quæ ab aſtrologia petuntur. I. A *Luna* tria. 1. Si nova ſit obſcura, pluviam notat. 2. Si rubeſcat, ventum minatur. 3. Si quarta die ſerena ſit, menſem ſerenum promittit. Unde vulgare eſt : *Pallida Luna pluit, rubicunda flat, alba ſerenat.* II. A *Sole* octo. 1. & 2. Si in ortu aut ſit maculoſus, aut media tantum ſui parte appareat, imbrem nuntiat. 3. & 4. Si in ortu diviſi ſint radii, aut Aurora palleat, ventos prædicit. 5. and 6. In occaſu ſi ſit cœruleus, pluviam ; ſi igneus, ventos. 7. Si maculoſus, pluviam & ventos. 8. Si in ortu & occaſu lucidus, ſerenum ac ſudum Aquilonem.

427. *Colligit ignes.*] Quos decreſcens amiſiſſe videbatur, & quaſi diſſipaſſe.

437. *Glauco, & Panopeæ, &c.*] Marinis numinibus. Verſus bis hiat Græcum in morem. *Glaucus* piſcator fuit : qui cum piſces à ſe captos fortuito cujuſdam herbæ attactu reſilire in aquam vidiſſet : eadem ipſe deguſtata, piſces in mare ſecutus eſt, & in marinum Deum eſt converſus. *Panope*, vel *Panopea* : Nympha maris, Nerei & Doridis filia. *Melicerta* vel Melicertes *Inûs* filius fuit. *Ino* autem Cadmi filia, Athamantis Thebarum regis uxor, quæ maritum fugiens, in mare ſe cum filio præcipitem dedit : ambo maris numinibus additi : & *Ino* quidem Græcis *Leucothea*, Romanis *Matuta* ; *Melicerta* illis *Palæmon*, his

Sol quoque & oriens, & quando se abscondit in mare, præbebit indicia: certissima indicia sequuntur Solem, & quæ dat mane, & quæ stellis apparentibus. Cum Sol abditus in cavo nubis, distinxerit primum ortum maculis, & media sui parte lucuerit: tunc pluvia sit tibi suspecta. Nam Notus funestus & arboribus, & segetibus, & pecudibus imminet è mari. Vel cum sub initium diei radii separati emittent se ex opacis nubibus: vel cum Aurora, relinquens aureum lectum Tithoni, orietur pallida; Heu! tunc frondes male tuebuntur maturos racemos: tam multa & horrida grando saliet crepitans in tectis. Præterea magis proderit hæc alia annotare, cum Sol occidet cœlo decurso: nam sæpe videmus diversos colores spargi in ejus vultu. Cæruleus significat imbrem, flammeus ventum. Si vero maculæ incipiant miscerì cum micanti lumine, tunc videbis omnia æque turbari vento & pluvia. Nullus me hortetur ire illa nocte per mare, & solvere funem à terra. Sed si globus Solis nitidus sit, & quando reducet diem, & quando reductum abscondet: frustra timebis pluviam. Sed videbis sylvas agitari sudo Aquilone. Denique Sol tibi significabit, quid ferat Vesper serotinus: qua ex parte ventus pellat siccas nubes: quid humidus Auster præparet. Quis audeat Solem appellare fallacem? Ille quoque sæpe declarat secretos tumultus imminere, insidiasque & bella occulta parari. Ille quoque misertus est Romæ, occiso Cæsare, quando velavit lucidum caput obscura ferrugine,

Sol quoq; & exoriens, & cum se condit in undas,
Signa dabit: Solem certissima signa sequuntur,
Et quæ mane refert, & quæ surgentibus astris.
Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe;
Suspecti tibi sint imbres: namque urget ab alto
Arboribusque satisque Notus, pecorique siniſter.
Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
Diversi erumpunt radii, aut ubi pallida surget
Tithoni croceum linquens aurora cubile;
Heu male tum mites defendet pampinus uvas,
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
Hoc etiam emenso cum jam decedet Olympo,
Profuerit meminisse magis: nam sæpe videmus
Ipsius in vultu varios errare colores.
Cœruleus pluviam denunciat, igneus Euros:
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni;
Omnia tunc pariter vento nimbisque videbis
Fervere. Non illa quisquam me nocte per altum
Ire, neque à terra moneat convellere funem.
At si, cum referetque diem, condetque relatum,
Lucidus orbis erit; frustra terrebere nimbis,
Et claro sylvas cernes Aquilone moveri.
Denique, quid Vesper serus vehat, unde serenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster,
Sol tibi signa dabit: Solem quis dicere falsum
Audeat? ille etiam cæcos instare tumultus
Sæpe monet: fraudemq; & operta tumescere bella.
Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam
Cum caput obscura nitidum ferrugine texit,

Impiaque æternam timuerunt sæcula noctem.

NOTÆ.

Portunus, appellatus est. Alii tamen Auroram his nominibus designatam putant: & *Leucotheam* Græco nomine, quasi *albam Deam*; *Matutam* Latino dictam esse, quasi *matutinam*. *Inoo.*] *Inous*, adjectivum nomen, id est, *filius Inûs*.

443. *Ab alto.*] Supra v. 324. *Notus.*] Idem qui Auster, ventus meridionalis. Ecl. 2. 58.

446. *Sese erumpunt, &c.*] Hic active sumitur, auctore Lucretio, l. 4. 1108. *Tandem ubi se erupit nervis collecta cupido.*

447. *Tithoni croceum, &c.*] De *Tithono*: deque *Aurora*, supra v. 249. *Croceus* color, *du safran*, Ecl. 4. 44. De *Olympo*, Ecl. 5. 56.

456. *Fervere.*] Penultima brevi semper apud Virgilium: ut & *fulgere*, *stridere*, *effulgere*, *effervere*.

460. *Aquilone.*] Vento septentrionali, qui & *Boreas* dicitur: siccat nubes, & cœlum abstergit, Ecl. 7. 51.

464. *Ille etiam, &c.*] VI. PARS. *Digressio de prodigiis quæ cædem J. Cæsaris, aut præcesserunt, aut subsecuta sunt.* Quæ singula Scriptorum aliorum auctoritate, quoad poterit fieri, confirmabo. Videndus Ovid. Met. 15. 782. qui prodigia illa recensuit, & Virgilium imitatus est.

467. *Cum caput obscura ferrugine, &c.*] Servius de vero Solis defectu interpretatur, sive

Impi-

Impiaque æternam timuerunt ſæcula noctem.
Tempore quanquam illo tellus quoque, & æquora ponti,
Obſcœnique canes, importunæque volucres
Signa dabant. Quoties Cyclopum effervere in agros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarumque globos, liqueſactaq; volvere ſaxa?
Armorum ſonitum toto Germania cœlo
Audiit, inſolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos vulgo exaudita ſilentes
Ingens, & ſimulacra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis: pecudeſque locutæ,

& quando homines ſcelerati timuerunt perpetuam noctem. Quamquam illo tempore terra quoque, & æquor maris, & fœdi canes, & funeſtæ aves dabant ſigna. Quoties vidimus Ætnam exundantem, caminis effractis erumpere in arva Cyclopum, & eructare globos flammarum ac lapides comminutos? Germania audiit toto aëre ſtrepitum armorum, & Alpes tremuerunt inſuetis motibus. Voces etiam magnæ auditæ ſunt paſſim per lucos tacitos: & ſpectra pallentia miris modis viſa ſunt circa crepuſculum noctis: & pecora locuta ſunt,

NOTÆ.

eclipſi; quam tamen aut illo, aut ſequente anno fuiſſe ullam negat Scaliger, & explicat de inſolito Solis pallore: de quo ſic Plin. l. 2. 80. *Fiunt prodigioſi & longiores Solis defectus, qualis occiſo Dictatore Cæſare, & Antoniano bello; totius pene anni pallore continuo.* Ita quoque Plutarchus in Cæſare: καὶ τὸ περὶ τὸν ἥλιον ἀμαύρωμα τοῦ ἀυγῆς, &c. *Circa Solem quoque hebetatio ſplendoris: nam toto illo anno pallens ejus globus, & ſine fulgore oriens, debilem & tenuem emiſit calorem: itaque nubilus aër & gravis extitit: unde fructus crudi immaturique elanguerunt ob cœli rigorem, & flaccidi evaſere. Ferrugine.*] Non proprie caligine, ſed rubore nigricante: de eo colore, Ecl. 2. 18.

468. *Sæcula.*] Genus hominum, homines, Lucretii more: cui nihil eſt illa locutione familiarius, l. 1. 1090. *Quippe etiam veſci è terra mortalia ſæcla.* l. 5. 986. *Mortalia ſæcla Dulcia linquebant labentis lumina vitæ.* Sic l. 4. 1220. *Et muliebre oritur patrio de ſemine ſæclum:* id eſt, mulieres: l. 3. 754. *Deſiperent homines, ſaperent fera ſæcla ferarum,* id eſt, feræ: l. 5. 860. *Leonum ſæcla;* id eſt, leones: l. 5. 864. *Bucera ſæcla;* id eſt, boves, &c. Suſpicatur Giſanius id è Græcis hauſtum eſſe, apud quos γενεὰ, & *genus,* & *ſæculum,* aut certe ſpatium aliquot annorum ſignificat.

470. *Obſcœnique canes, &c.*] Mali ominis: ſic paſſim à probatis auctoribus *fœda* dicuntur omina & auguria, quæ funeſta ſunt. De hac voce Æn. 3. 262. Appianus autem l. 4. civil. inter oſtenta, quæ triumviratum in ultionem Julianæ cædis inſtitutum præceſſere, hoc quoque recenſet. Κύνες τε γὰρ ἀφύονλο ὠμαλῶς, οἷα λύκοι, *Canes vero ululabant ex compoſito, inſtar luporum.*

Importunæque volucres.] Plutarchus habet inter prænuncia necis illius prodigia, καταίρονλας εἰς ἀγορὰν ἐρήμους ὄρνιθας, *aves ſolitarias in forum delatas.* Suetonius vero in Julio c. 81. *Pridie eaſdem idus avem regaliolum cum laureo ramulo Pompeianæ curiæ ſe inferentem volucres varii generis ex proximo nemore perſecutæ ibidem diſcerpſerunt.*

471. *Cyclopum effervere in agros, &c.*] De hoc prodigio nemo ſingulatim hoc tempore. *Ætna,* mons eſt Siciliæ, *mont Gibel:* de quo Æn. 3. 571. *Cyclopes,* juxta Diodorum, primi Siciliæ habitatores fuere: juxta fabulas, Neptuni & Amphitrites filii; ſic dicti, quia unicum habebant in fronte oculum orbicularem, unde nomen ipſis inditum à κύκλος *circulus,* & ὤψ *oculus, vultus:* iidem Vulcano miniſtri & opifices attributi: tres præcipue, Brontes, Steropes, & Pyracmon: officinam habebant apud Ætnam, ſupra v. 295.

473. *Liqueſactaque volvere ſaxa.*] Saxa exeſa, & igne comminuta, ſeu pumices aridos ac ſpongioſos, vel cineres: quos inde conſtat magna interdum copia erumpere.

474. *Armorum ſonitum, &c.*] Appianus, l. 4. Ἀνδρῶν τε μεγάλαι βοαὶ, &c. *Exaudiebantur magni clamores virorum, & armorum ſtrepitus, & curſus equorum, cum nihil tale cerneretur.* De *Germania,* quæ bello tentata, & aliqua ex parte victa à Cæſare fuerat, vide Ecl. 1. 63.

475. *Motibus Alpes.*] Ovidius, non Alpes, ſed Romam tremore concuſſam dicit, Met. 15. 799. *Motamque tremoribus urbem.* De *Alpibus,* Ecl. 10. 47.

476. *Vox quoque per lucos, &c.*] Ovid. ibidem v. 793. *Cantuſque feruntur Auditi ſanctis & verba minantia lucis.*

477. *Simulacra modis, &c.*] Plutarchus in Cæſare, Τύποις νύκτωρ πολλαχοῦ διαφερομένοις, *imagines noctu paſſim diſcurrentes.*

478. *Pecudeſque locutæ, infandum!*] Appian. l. 4. Βοῦς τε φωνὴν ἀφῆκεν ἀνθρώπου, &c. *Bos etiam humanam vocem emiſit, & infans recens natus locutus eſt.*

Infandum!

dira res! *Fluvii conſtiterunt, & terræ hiaverunt. Præ triſtitia ſtatuæ eburneæ lacrymatæ ſunt in templis, & æreæ ſudaverunt. Padus rex fluminum inundavit ſylvas, eas provolvens magnis vorticibus; & per omnes agros rapuit armenta cum ſtabulis: nec eodem tempore aut venæ minaces ceſſaverunt apparere in triſtibus viſceribus* hoſtiarum, *aut ſanguis ceſſavit fluere è puteis, aut urbes* ceſſaverunt *reſonare alte per noctem ululatibus luporum. Aliis* temporibus *nunquam plura fulgura ceciderunt cœlo ſereno, nec toties cometæ funeſti effulſerunt. Itaque* campi *Philippici viderunt Romanos exercitus pugnare iterum inter ſe armis paribus:*

Infandum! ſiſtunt amnes, terræque dehiſcunt:
Et mœſtum illacrymat templis ebur, æraq; ſudant.
Proluit inſano contorquens vortice ſylvas
Fluviorum rex Eridanus, campoſque per omnes
Cum ſtabulis armenta tulit: nec tempore eodem
Triſtibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor ceſſavit; & alte
Per noctem reſonare lupis ululantibus urbes.
Non alias cœlo ceciderunt plura ſereno
Fulgura, nec diri toties arſere cometæ.
Ergo inter ſeſe paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi:

NOTÆ.

479. *Siſtunt amnes.*] Unde ſequitur inundatio redundantium fluctuum. Horat. Od. 1. 2. *Vidimus flavum Tyberim, retortis Litore Hetruſco violenter undis, Ire dejectum monumenta regis, Templaque Veſtæ, &c.* Huc adde quæ mox dicentur, v. 482. de inundatione *Eridani*. De ſequenti prodigio, nempe *terræ hiatu*, nuſquam mentio.

480. *Et mœſtum illacrymat, &c.*] Appianus, l. 4. Τῶν ξοάνων τὰ μὲ ἱδρῶ, τὰ δὲ καὶ αἷμα ἱδρῶ. *E ſimulacris alia quidem ſudabant; alia etiam ſanguinem ſudabant.*

482. *Fluviorum rex Eridanus.*] Ἠριδανὸς Græcis, Latinis *Padus, le Po:* ex Veſulo monte in Alpibus Cottiis exoriens: Galliam Ciſalpinam, quæ nunc Italiæ pars eſt, in *Tranſpadanam* & *Ciſpadanam* dividens: in mare Hadriaticum multis oſtiis influit. *Rex.*] Vel quia fluviorum Italiæ maximus eſt: vel quia inſignitum eſt ejus nomine ſignum cœleſte vaſtæ magnitudinis, ab æquatore verſus Oriona, ad circulum uſque polarem antarcticum, vario anfractu pertinens. *Fluviorum.*] Vel pes anapæſtus pro dactylo hic appoſitus; vel duæ breves *fluvii*, in unam longam coaleſcunt, ut ſupra v. 397. *tenuia nec lanæ, &c.*

484. *Triſtibus aut extis fibræ, &c.*] Cicero de divinat. l. 199. de J. Cæſare. *Cum immolaret illo die, quo primum in ſella aurea ſedit, & cum purpurea veſte proceſſit, in extis bovis opimi cor non fuit. Qua ille rei novitate perculſus; cum Spurina diceret, timendum eſſe, ne conſilium, & vita deficeret, earum enim rerum utramque à corde proficiſci: poſtero die caput in jecore non fuit. Quæ quidem illi portendebantur à Diis immortalibus, ut videret interitum, non ut caveret.* Eadem fere habent Plutarchus, Valerius Maximus, &c. *Exta*, dicta juxta Feſtum, quia è viſceribus ea Diis præſecantur, quæ maxime *extant* eminentque. *Fibra* quoque dicta eſt antiquis juxta Varronem, cujuſque rei *extremitas:* unde pro venulis & nervulis & radiculis vulgo uſurpatur: & veſtium extremitates appellantur *fimbriæ*.

485. *Aut puteis, &c. & alte per noctem, &c.*] De primo portento tacent hiſtoriæ: de ſecundo ſic Appian. l. 4. Λύκοι τὴν ἀγορὰν διῆϑεον, *lupi per forum diſcurrebant.*

487. *Cœlo ceciderunt plura ſereno, &c.*] Appian. l. 4. Καὶ κεραυνοὶ συνεχεῖς εἰς ἱερὰ καὶ ἀγάλματα ἔπιπτον. *Et fulmina crebra in templa & ſtatuas cadebant.* Fulmen & fulgur *ſereno cœlo*, aliquando mali ominis fuit, ut hic; aliquando etiam boni, ut Æn. 9. 630. *Audiit, & cœli genitor de parte ſerena Intonuit lævum.*

488. *Cometæ.*] Plutarchus in Cæſ. ὅτι μέγας κομήτης ἐφάνη. *Grandis Cometa poſt Cæſaris necem eximie fulgens ſeptem noctes apparuit.* Hic autem cometa, ſtella eadem illa fuit, de qua Ecl. 9. 74. *Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum:* ſic enim Sueton. in Cæſ. 88. *Ludis, quos primo conſecratos ei hæres Auguſtus edebat, ſtella crinita per ſeptem dies continuos fulſit exoriens circa undecimam horam; creditumque eſt animam eſſe Cæſaris in cœlum recepti.*

489. *Paribus telis*] Quia Romani contra Romanos bello civili certabant.

490. *Romanas acies iterum videre Philippi, &c.*] Nodus difficilis. Hæc certa præmitto. I. *Philippi* urbs eſt in confinio Thraciæ & Macedoniæ, ad radices Pangæi montis, qui pars eſt *Hæmi*. II. *Pharſalus*, urbs eſt in ea parte Theſſaliæ, quæ ad Macedoniam vergit. III. Emathiæ nomen, ab Emathione rege Memnonis fratre, datum eſt Macedoniæ lociſque confinibus. IV. Octavianus Cæſar haud dubie Brutum & Caſſium delevit, ad Hæmum & Philippos Thraciæ: Julius vero Cæſar Pompeium, ad Pharſa-

Nec

Nec fuit indignum ſuperis, bis ſanguine noſtro
Emathiam & latos Hæmi pingueſcere campos.
Scilicet & tempus veniet, cum finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exeſa inveniet ſcabra rubigine pila :
Aut gravibus raſtris galeas pulſabit inanes,
Grandiaque effoſſis mirabitur oſſa ſepulchris.
Dii patrii Indigetes, & Romule, Veſtaque mater,

Nec viſum eſt indecorum Diis, bis Macedoniam, & præſertim vaſtos Hæmi agros, fœcundari noſtro cruore. Nempe futurum eſt ut aliquando colonus, vertens in illis regionibus terram curvo aratro reperiat tela corroſa rubigine aſpera : vel pulſet raſtris gravibus caſſides inutiles, & apertis tumulis, admiretur oſſa ingentia. O Dii patrii, Semidei, & Romule, & Veſta mater,

NOTÆ.

lum Theſſaliæ. Atque ita locus utriuſque pugnæ, tota Macedonia intermedia, immo leucis admodum octoginta, diſſitus eſt : ut conſtat è Græcis ſcriptoribus. V. Auctores tamen Romani, Virgilio poſteriores, Lucanus, Florus, &c. utramque pugnam eidem omnino addicunt loco. Ovidius ipſe Metam. 15. 825. de Octaviano, futuro Bruti victore, vaticinatur : *Pharſalia ſentiet illum, Emathiique iterum madefient cæde Philippi :* plane quaſi unum idemque ſit, *Pharſalia & Philippi.*

Hic nodus. Hæc ſolutio multiplex. I. Repererunt aliqui apud Stephanum, ſcriptorem Græcum nobilem, Thebas Theſſalicas aut Phthioticas, Pharſalo vicinas, etiam vocatas eſſe *Philippos.* Hinc utramque cladem, & Pompeianam & Brutianam, uni eidemque, ut ait Florus, arenæ addixerunt, Pharſalicæ nimirum : & Philippis, non Thracicis, at Theſſalicis. Errant illi : quippe qui Bruti cladem Philippis illis Thracicis & Hæmo monti abjudicant, quibus conſtanti totius hiſtoriæ fide tribuitur. II. Cenſent alii, Theſſaliæ Thraciæque fines, ac proinde Pharſalum & Philippos, Hæmumque adeo montem, Emathiæ ſive Macedoniæ nomine comprehendi ; præſertim cum hæc omnia Macedonum regum, Philippi, Alexandri, aliorumque ditione tenerentur. Idque more poetarum, imprimiſque Virgilii, cui familiare eſſe regionum fines quam latiſſimos deſcribere, jam vidimus Ecl. 1. 63. Recte quidem illi, ſi Virgilius, & cæteri, pugnam utramque univerſim Emathiæ aſſignaſſent ; non Philippis nominatim, aut Pharſaliæ. Quis vero id capiat ? urbes duas, octoginta leucarum ſpatio diſſitas, unum eundemque locum eſſe. III. Exiſtimavi aliquando Virgilium, nullam hic de Pompeiano caſu facere mentionem, ſed tantum de gemina Bruti & Caſſii clade ; quæ utraque apud Philippos Thraciæ, ad radices Hæmi contigit : & prima quidem Caſſius, ſecunda Brutus, periit : utraque menſis fere unius intervallo diſcreta ; ut liquet ex Plutarcho in Bruto. At viſum eſt accuratius deinde meditanti, clades illas duas ita vicinas atque conjunctas eſſe, ut agri dici non poſſint inde *bis pingueſcere,* quod annorum diverſitatem innuit. IV. Igitur ſimplicius & ſanius ita explico. Adverbium *iterum,* non ad *Philippos,* ſed ad Romanorum exercituum concurſum refero. Unde fit hic ſenſus, meo judicio planiſſimus : *Ergo Philippi viderunt Romanas acies iterum concurrere.* Philippi quidem tunc ipſi *primum* viderunt ; pugnam tamen *ſecundam,* de ſummo terrarum imperio decretoriam, inter Octavianum & Brutum, cum prima jam ante commiſſa eſſet apud Pharſalum inter Pompeium & Cæſarem.

491. *Bis ſanguine noſtro Emathiam, & latos Hæmi pingueſcere campos.*] Admiſſa explicatione proxime allata, ſenſus eſt facilis : Bis ſanguine noſtro Emathia, ſive Macedonia, redundavit : primum ad Pharſalum, victo Pompeio ; iterum ad Philippos, victo Bruto & Caſſio. Pharſalus enim & Philippi, etſi non in Macedonia ſtricte ſumpta, tamen in ejus confinio ſunt. Vox autem illa *bis,* in Emathiam tantum cadit ; non in Hæmi campos Philippicos, ubi ſemel duntaxat pugnatum eſt ; ſed Hæmum præcipue ſignat, ut inſignem recentiore plaga, nimirum clade Bruti & Caſſii, quæ nuper contigerat. Quaſi dicat : *Bis ſanguine Romano rigata fuit Emathia, ſed præſertim ſemel Hæmus mons.* Sic G. 2. 192. *Pateris libamus, & auro :* id eſt, pateris variis, ſed præcipue aureis. Sic G. 3. 56. *Maculis inſignis, & albo ;* id eſt maculis variis, ſed præcipue albis.

489. *Dii patrii Indigetes, &c.*] Alii conjungunt, ut iidem ſint *patrii & indigetes* Dii : alii diſtinguunt : primi melius : & *indigetes* dicti, vel quia eos *indigetare,* id eſt, appellare & invocare mos erat : vel quia homines fuerant, *in* eodem ſolo cum hominibus *degentes* ; vel jam inter Deos *in* cœlo *degentes,* vel quia beati, nullius rei *indigentes.* Talis Romulus, & Æneas : *Quem turba Quirini nuncupat indigetem, temploque ariſque recepit.* Ovid. Met. 14. 608. De *Romulo,* Æn. 1280.

Veſtaque.] Geminam eſſe volunt, alteram Saturni matrem, quam pro terra accipiunt ; de quo Ovid. Faſt. 6. 300. *Stat vi terra ſua, vi ſtando Veſta vocatur :* alteram Saturni filiam,

Quæ

quæ cuſtodis Etruſcum Tibrim & Romanas arces: ne impedite, quo minus hic adoleſcens ſubveniat mundo ruenti. Jamdudum ſatis expiavimus noſtro cruore perfidiam Laomedontis Trojani. Jamdudum, o Cæſar, aula Deorum dolet te eſſe apud nos, & indignatur te delectari mortalibus triumphis. Si quidem hic fas ac nefas confuſum eſt, tot bella ſunt per orbem, tot criminum formæ: non habetur *agriculturæ debitus honor: horrent agri cultoribus abreptis* ad militiam, *& curvæ falces cuduntur in crudelem gladium: hinc Euphrates, illinc Germania parat bellum: urbes finitimæ violatis fœderibus capiunt arma invicem: Mars ſceleſtus furit toto orbe. Veluti cum quadrigæ eruperunt è ſeptis, per ſpatium circi, & auriga incaſſum adducens habenas abripitur ab equis, nec equi obtemperant habenis.*

Quæ Tuſcum Tiberim & Romana palatia ſervas,
Hunc ſaltem everſo juvenem ſuccurrere ſæclo
Ne prohibete: ſatis jampridem ſanguine noſtro
Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.
Jampridem nobis cœli te regia, Cæſar,
Invidet, atque hominum queritur curare triumphos.
Quippe ubi fas verſum atque nefas, tot bella per orbem,
Tam multæ ſcelerum facies: non ullus aratro
Dignus honos, ſqualent abductis arva colonis,
Et curvæ rigidum falces conflantur in enſem.
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum:
Vicinæ ruptis inter ſe legibus urbes
Arma ferunt: ſævit toto Mars impius orbe.
Ut cum carceribus ſeſe effudere quadrigæ,
Addunt ſe in ſpatia: & fruſtra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

NOTÆ.

quam virginem & ignis præſidem ſtatuunt, ab ἑστία *focus*, de qua Cicero, de Nat. 2. 67. Vulgo tamen utraque confunditur. Hanc volunt advectam ab Ænea inter Deos Penates, ut videbitur Æn. 2. 717. ejuſque ſacra tradita deinde Albanis, & à Numa Pompilio illata Romam; collegio virginum inſtituto, quæ perpetuum ignem ad ſalutem imperii alerent.

499. *Tuſcum Tiberim.*] Italiæ fluvius eſt, Tuſciam, ſive Etruriam, à Latio dividens. De eo Æn. 8. 330. De *Palatiis* Romanis, Æn. 9. 9.

500. *Juvenem.*] Octavianum Cæſarem, Ecl. 1. De *ſæclo*, ſupra v. 468.

502. *Laomedonteæ, &c.*] Laomedon Priami pater, Trojanorum rex, cum urbem ſuam hactenus immunitam cingeret mœnibus, Neptunum & Apollinem, qui fabricam illam ſuſceperant, pacta mercede fraudavit. Ideo peſte & inundatione vexatus, cum ad placandos Deos, Heſionem filiam juſſu oraculi marinæ expoſuiſſet belluæ, eaque per Herculem liberata eſſet; equos eidem liberatori, quos promiſerat, abnuit: ideo capta urbs ab Hercule ac direpta: Diique complures Trojanis infeſti, quorum odio Romanas quoque calamitates attribuit.

509. *Hinc movet Euphrates, illinc, &c.*] Significat bellum ab oriente, ab occidente, ab ipſa Italia imminere, à civibus viciniſque urbibus; à Parthis, quorum terminus erat Euphrates; & à Germanis: de utraque gente, Ecl. 1. 63. Et vero de Parthis paulo ante triumpharat Ventidius, & adhuc adverſus eos bellum movebat Antonius. *Euphrates*] Nobilis fluvius ex Armeniæ montibus ortus: Meſopotamiam deinde, Nili inſtar, inundatione fœcundans: denique cum Tigride conjunctus, in Perſicum ſinum influit.

512. *Ut cum carceribus, &c.*] Septis, ſive repagulis, quibus continebantur equi ad curſum parati. *Quadrigæ.*] Quatuor equi ſimul juncti, dicti, vel quod ſub eodem jugo ſint, quaſi *quadrijugæ*, ut eſt apud Gell. l. 11. Vel quod impellantur & agantur ſimul, quaſi *quadriagæ*: ut recentioribus magis placet. De illo equeſtri decurſu, ludiſque Circenſibus, Æn. 5. 288.

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICORUM
LIBER II.

ARGUMENTUM.

HABET hic liber de plantatione partes ſeptem. I. Modos omnes producendarum arborum, tam ex natura, quam ex arte. II. Varias earum ſpecies, & quo ſingulæ modo tractandæ ſint, naturali, an artificioſo. III. Quibus ſingulæ locis felicius proveniant: ubi excurritur in laudes Italici ſoli. IV. Artem diſcernendæ naturæ cujuſque ſoli. V. Culturam vitis. VI. Culturam oleæ, & aliarum aliquot arborum. VII. Epilogum de vitæ ruſticæ felicitate.

HActenus arvorum cultus, & ſidera cœli:
Nunc te, Bacche, canam, necnon ſylveſtria te-
Virgulta, & prolem tarde creſcentis olivæ. [cum
Huc, pater ô Lenæe: tuis hic omnia plena
Muneribus, tibi pampineo gravidus autumno
Floret ager, ſpumat plenis vindemia labris.
Huc, pater ô Lenæe, veni: nudataque muſto
Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.

INTERPRETATIO. *Huc uſque* locutus ſum *de cultura agrorum, deque ſignis cœleſtibus: jam loquar de te, ô Bacche, & de ſylveſtribus arbuſculis tecum, deque ſobole oleæ lente creſcentis. Huc* adſis, *ô Bacche pater: hic omnia repleta ſunt tuis donis: ager floret tibi onuſtus pampinis autumnalibus: vindemia ſpumat plenis vaſis. Huc adſis, ô pater Bacche: & mecum tinge novo vino ſuras nudas detractis calceamentis.*

NOTÆ.

2. *Nunc te, Bacche, &c.*] Argumenta proponit hujus libri præcipua. Per *Bacchum*, vinum intelligit: per *prolem olivæ*, vel fructum, vel propaginem olearum: per *virgulta*, generatim ſylveſtres omnes arbores.

3. *Tarde creſcentis olivæ.*] *Oliva* tam tarde creſcit, ut per ducentos annos creſcere à quibuſdam dicatur: tam tarde fructum olim tulit, ut ex Plin. l. 15. c. 1. *Heſiodus negaverit oleæ ſatorem fructum ex ea percepiſſe quenquam:* ſua tamen ætate baccas ſecundo anno decerpi, ait idem Plinius. Hinc dicta Græcis ὀψίγονον *ſero genita*, ὀψίκαρπον *ſero fructum ferens.*

4. *Pater o Lenæe.*] Invocatio Bacchi ſolius: quia præcipuum hoc libro ſtudium impendit in vinearum cultu præſcribendo. *Lenæus*, Bacchi nomen: non à *lenienda* mente, ut Donatus putat: ſed à ληνὸς *torcular*. At *Pater*, licet de omnibus Diis communiter, tamen de Baccho præſertim dicitur. Ita Velleius, de M. Antonio, l. 2. *Cum curru velut Liber pater vectus eſſet Alexandriæ.* Horat. Epiſt. 2. 1. 5. *Romulus, & Liber pater, & cum Caſtore Pollux.* De *Baccho*, ejuſque inſignibus, Ecl. 5. 29. 69.

5. *Pampineo gravidus autumno, &c.*] Diomedes *exilem* vocat hunc verſum, quod in quinta ſede iambum pro ſpondæo habeat.

6. *Floret ager.*] Vites autumno non florent: adeoque hic *florere*, non proprium, ſed metaphoricum eſt. Sic Æn. 7. 804. *florentes ære catervas.* Lucret. l. 5. 1441. *floret mare navibus*, id eſt, *abundat, gaudet*, &c.

Labris.] *Labrum* vaſis genus, in quo lavabant, quaſi *lavabrum.*

7. *Muſto tinge novo.*] Redundat hic *novo*, juxta aliquos. *Muſtum* enim ſine addito *vinum novum eſt*, imo *novum* ſimpliciter, ut ſcribit Nonnius, citaturque in illa ſignificatione ex Nævio *virgo muſta*: ex Catone Cenſorio, *agna muſta*: pro quo magis placuit Plinio *muſteum piper, muſteus caſeus*: Plinius junior, *muſteus liber*, id eſt, *novus, recens.* De *cothurnis*, Ecl. 7. 32.

Principio

Primo natura diverſa eſt in producendis arboribus. Altæ enim, nullis hominibus per artem *compellentibus, ipſæ ultro naſcuntur, & late occupant agros, & amnes flexuoſos: ut ſiler tenerum, & geniſtæ flexibiles, & populus, & ſalices albentes foliis virentibus. Aliæ vero oriuntur ex jacto ſemine: ut caſtaneæ ſublimes, & æſculus, quæ maxima in ſylvis frondeſcit* ad honorem *Jovis, & quercus* quæ *exiſtimatæ* ſunt *à Græcis oracula. Aliæ emittunt à radice ſpiſſiſſimam multitudinem* ramorum: *ut cerafi, & ulmi: laurus etiam Apollinea parva attollit ſe ſub grandi umbraculo matris ſuæ. Natura primo ſuppeditavit* tres *illos modus, quibus vireſcit omne genus ſylvarum & virgultorum & lucorum ſacrorum. Sunt alii* modi, *quos ipſa experientia ſibi invenit* certa *ratione. Hic avellens ramulos è trunco tenero matrum, committit* eos *foſſulis. Iſte ſepelit radices, & perticas fiſſas* in *quatuor* partes, *& palos trunco acuminato:*

Principio arboribus varia eſt natura creandis.
Namque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipſæ
Sponte ſua veniunt, campoſque & flumina late
Curva tenent: ut molle ſiler, lentæque geniſtæ,
Populus & glauca canentia fronde ſalicta.
Pars autem poſito ſurgunt de ſemine: ut altæ
Caſtaneæ, nemorumque Jovi quæ maxima frondet
Æſculus, atque habitæ Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſylva:
Ut ceraſis, ulmiſque: etiam Parnaſſia laurus
Parva ſub ingenti matris ſe ſubjicit umbra.
Hos natura modos primum dedit: his genus omne
Sylvarum fruticumq; viret, nemorumq; ſacrorum.
Sunt alii, quos ipſe via ſibi repperit uſus.
Hic plantas tenero abſcindens de corpore matrum
Depoſuit ſulcis: hic ſtirpes obruit arvo,
Quadrifidaſque ſudes, & acuto robore vallos:

NOTÆ.

9. *Principio arboribus.*] I. PARS. De *modis quibus arbores proveniunt, tam à natura, quam ab arte.* A natura tribus modis oriuntur, ſponte ſua, ſemine fortuito, & radice: ſemine inquam fortuito; eſt enim quædam ſeminatio quæ ad artem etiam pertinet. Ab arte quot modis oriantur, vide v. 22.

12. *Siler, lentæq; geniſtæ.*] Siler, frutex humilis & lentus, *du ſiler:* ut & geniſta, *du geneſt.*

13. *Populus.*] *Puplier. Tria hujus genera:* ex Plinio l. 16. c. 23. *alba, nigra, & quæ Libyca appellatur, minima folio ac nigerrima. Alba folio bicolor ſuperne candicans, inferiore parte viridi.* Immo contra, inferne candicans, ſuperne viridis, ut notat Matthiol. Cauſam duplicis hujus coloris repete ex Ecl. 7. 61.

Glauca canentia fronde ſalicta.] Loca arboribus conſita dixit, pro ipſis arboribus; *ſalicta* vel *ſaliceta*, pro *ſalicibus, ſaules.* Multiplex earum ſpecies: præcipue *alba* quæ validioribus aſſurgit ramis: & quemadmodum populus, foliis hinc virentibus, inde albentibus notabilis eſt. Reliquæ gracilioribus virgis fere conſtant, & inter vimina recenſentur, *oſiers.*

15. *Caſtaneæ.*] *Chaſtaigniers. Æſculus*, arbor glandifera, frequens in Dodonæo nemore, quod Jovi dicatum eſt: quidam cum fago confundunt. Ecl. 1. 1. De quercubus ejus nemoris, è quibus oracula repeti ſolebant, Ecl. 9. 13.

18. *Ceraſis, ulmiſque.*] *Ceraſus, ceraſier*, arbor, ex Ceraſunte, urbe Cappadociæ maritima, deportata primo Romam à L. Lucullo, & in ejuſdem de Mithridate Ponti rege triumpho circumlata. Scite autem notat Caſaubonus in Athenæum, non arbori nomen ab urbe; ſed urbi potius ab arborum ejuſmodi multitudine inditum eſſe: ut & aliis compluribus locis. Sic enim *Rhamnus, untis,* vicus in Attica, à *rhamnis: Achradus, untis,* Atticæ tribus, ab ἀχράς, ἄδος, quæ *pyrus ſylveſtris* eſt; *Selinus, untis,* in Sicilia, itemque in Cilicia, à σέλινον *apium. Ulmus* arbor nota, *orme. Laurus*, Ecl. 2. 54. *Parnaſſia*, quia frequens in Parnaſſo, vel quia in tutela eſt Apollinis, cui ſacer Parnaſſus.

21. *Fruticum.*] Frutices, quæ & *virgulta*; ſunt ea quæ ſtatim à radice ſe in ramos, ac veluti virgulas effundunt, & nunquam arboreſcunt. Mediæ naturæ ſunt, inter arbores & herbas ſive olera: quæ vero propius ad herbas accedunt, vocantur à Plinio *ſuffrutices.*

22. *Sunt alii.*] Modos enumerat ſeptem, quibus arbores per artem proveniunt.

23. *Hic plantas, &c.*] I. Modus, *Avulſio*; qua ſtolones, *les rejettons, ſhoots*, una cum fibris & radiculis, è ſtirpe aut corpore arboris abſcinduntur, & ſulcis ſive ſcrobibus mandantur.

24. *Hic ſtirpes.*] II. Modus, *Defoſſio ſtirpium*, id eſt, imi & craſſioris trunci cum radicibus, *des ſouches, the ſtumps.*

25. *Quadrifidaſque ſudes &, &c.*] III. Modus, *Infoſſio palorum*, ſive in quatuor partes, ſive in acumen inciſorum, *des pieux. Robore.*] Hic truncum ipſum pali ſignificat, qua parte durior eſt: ſic enim Plin. l. 17. 17. *Ramo ſe-*

Sylvarumque

Sylvarumque aliæ preſſos propaginis arcus
Expectant, & viva ſua plantaria terra.
Nil radicis egent aliæ : ſummumque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin & caudicibus ſectis, mirabile dictu,
Truditur è ſicco radix oleagina ligno.
Et ſæpe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius, mutatamque inſita mala
Ferre pyrum, & prunis lapidoſa rubeſcere corna.
Quare agite, ô proprios generatim diſcite cultus,
Agricolæ, fructuſque feros mollite colendo.
Neu ſegnes jaceant terræ : juvat Iſmara Baccho
Conſerere, atque olea magnum veſtire Taburnum.
Tuque ades, inceptumque una decurre laborem,
O decus, ô famæ merito pars maxima noſtræ,

Aliæ arbores deſiderant ad propagationem palmites arcuatos deprimi, & plantas vivas in propria terra defodi. *Aliæ non indigent radice, & amputator non timet reddens terræ committere ſummum faſtigium* rami. *Præterea ex ſicco ſtipite* oleæ, *ramis circumciſis, emittitur radix oleacea,* quod *mirum* eſt *dictu. Et ſæpe cernimus ramos unius arboris ſine damno mutari in* ramos *alterius, & pyrum transformatam producere mala* ſibi *inſito, & dura corna rubeſcere in pruno* arbore. *Agite igitur, ô coloni : diſcite culturam* ſingulis *generibus congruam, & manſuefacite per cultum fructus ſylveſtres.* Cavete *vero ne terræ ſint inutiles : prodeſt Iſmarum vitibus implere, & tegere oleis magnum Taburnum. Tu quoque fave* mihi, *ô Mæcenas, vere ornamentum & pars maxima famæ meæ ;*

NOTÆ.

runtur & punica, item myrtus, longitudine trium pedum, trunco prius exacuto. Alibi aliud eſt *robur.* G. 1. 162.

26. *Sylvarumque aliæ, &c.*] IV. Modus. *Propagatio,* quæ præſertim in vitibus uſui eſt, *provigner.* Cum palmites è trunco in terram arcuatim inflectuntur, evaduntque novas in plantas : quæ *ſua,* id eſt, propria nativaque *terra* deinde pullulant ; & *vivæ* dicuntur, quia non reciduntur è matris corpore, ſed ei ſemper adhærent. *Propago.*] Eſt palmes ille inflexus, quo vitis propagatur & multiplicatur, *provin, a layer.*

28. *Nil radicis, &c.*] V. Modus, *Infoſſio ſummi ſurculi,* ſive taleæ è cacumine rami amputatæ, quæ abſque radice creſcit & vireſcit.

30. *Quin &, &c.*] VI. Modus, *Infoſſio circumſecti ſtipitis,* qui non acuminatus, non è cacumine deciſus, ut in tertio quartoque modo dictum eſt ; ſed præciſus ab utraque parte, & ramulis undecumque ſpoliatus, radicem ex ſeſe progignit. *Caudex* in arboribus idem eſt quod *caulis* in herbis : nempe id, quod è terra ſimplex aſſurgit, ex quo rami & folia circum erumpunt, *la tige, the ſtalk.*

32. *Et ſæpe alterius, &c.*] VII. Modus, *Inſitio,* cum ſurculus unius arboris alteri immittitur, quæ quaſi in ejus naturam tranſit : *enter.* De ea fuſius infra v. 73. *Vertere.*] Id eſt, vertere ſe, ut G. 3. 365. *In glaciem vertere lacunæ,* id eſt, verterunt ſe. Et Æn. 1. 108. *tum prora avertit :* id eſt, avertit ſe. Et Æn. 2. 229. *novus per pectora cunctis inſinuat pavor :* id eſt, inſinuat ſe.

34. *Prunis—rubeſcere corna.*] *Cornum,* fructus eſt ; *cornus,* arbor, *corneillier.* Senſus ambiguus : vel enim dicit, corna inſita rubeſcere in prunis arboribus : vel cornos arbores rubeſcere prunis inſitis ; quo ſenſu ultimo, non *corna,* ſed *corni,* dicendum fuiſſet. Sed interdum Virgilius fructum ſumit pro arbore : ut inferius v. 426. *poma* uſurpat, non *pomos.*

36. *Fructuſque feros.*] Plinius, l. 17. c. 10. de plantis : *manſueſcunt tractatu, ceu feræ.*

37. *Juvat Iſmara, &c.*] *Iſmarum* & *Taburnum* pro quibuſlibet montibus accipit. *Iſmarus,* plurali neutro *Iſmara,* in maritima Thraciæ regione mons, non procul ab oſtiis Hebri. Regionis incolæ Cicones ab Homero appellantur : ipſa regio percelebris vino : Quo Ulyſſes Polyphemum Cyclopem inebriaſſe narratur Odyſſ. 9. 197.

38. *Taburnum.*] *Taburnus* mons Campaniæ in confinio Samnii, inter Capuam & Nolam, ferax oleis, hodie *Taburno.*

39. *Decurre laborem.*] Plerique omnes allegoriam hanc à circo repetunt, in quo citatis equis decurrebatur : confirmantque ſuam ſententiam his poſtremis libri hujus verſibus. *Sed jam tempus equum fumantia ſolvere colla,* &c. Ego à navigatione repeto, ut & cætera quæ ſequuntur. Et vero verbum *decurro,* etiam aquis inſervit : apud Catul. 65. 6. *Auſi ſunt vada ſalſa cita decurrere puppi.* Æn. 5. 212. *Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.*

Mæcenas,

& perſequere mecum ſuſceptum opus : & navigans pande vela mari aperto. Non ego cupio comprehendere omnia meis carminibus : Non ſi haberem centum linguas, & centum ora, & vocem ferream : fave mihi, *& rade oram proximi litoris. Terra eſt in propinquo : non hinc morabor te poëmate fabuloſo, per circuitus & exordia prolixa. Quæ* arbores *ultro erigunt ſe in aërem, oriuntur quidem ſteriles, ſed amplæ & robuſtæ : quia vis nativa ineſt terræ. Attamen ſi aliquis etiam immittat his* ſurculos aliarum, *aut* has *tranſlatas committat foſſis præparatis, deponent naturalem aſperitatem, & per aſſiduam culturam, quocumque artificiali modo tractaveris, parebunt celeriter. Pariter illæ qua ſurgit ſterilis è radice, idem faciet, ſi diſponatur per campos patentes : nunc alta folia & rami matris inumbrant* eam, *& abſumunt fructus ſurgenti, & enecant ferentem* fructus. *Quæ autem arbor extulit ſe è ſemine projecto, lente creſcit, ſero datura umbram poſteris ;*

Mæcenas, pelagoque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto :
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox : ades, & primi lege litoris oram.
In manibus terræ : non hic te carmine ficto
Atque per ambages & longa exorſa tenebo.
Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis auras,
Infœcunda quidem, ſed læta & fortia ſurgunt.
Quippe ſolo natura ſubeſt. Tamen hæc quoque ſi quis
Inſerat, aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis ;
Exuerint ſylveſtrem animum : cultuque frequenti,
In quaſcunque voces artes, haud tarda ſequentur.
Necnon & ſterilis quæ ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros :
Nunc altæ frondes & rami matris opacant,
Creſcentique adimunt fœtus, uruntque ferentem.
Jam, quæ ſeminibus jactis ſe ſuſtulit arbos,
Tarda venit, ſeris factura nepotibus umbram :

NOTÆ.

41. *Pelagoque volans, &c.*] Antea rogaverat Mæcenatem, ut ſecum laborem ſuſciperet : mox idem iterat per allegoriam, invitando, ut ſecum naviget. Solemne eſt autem vetuſtis ſcriptoribus, grave quodlibet inceptum per navigationem explicare ; quod Galli quoque familiari ſermone uſurpamus, *s'embarquer*, id eſt, negotium aliquod ſuſcipere. *Volans.*] Id eſt, *navigans :* mutata eſt enim metaphora inter volatum, & natatum, aut navigationem. Sic Æn. 5. 219. de navi Mneſthei, *ſic illam fert impetus ipſe volantem.* Et Æn. 6. 16. de volatu Dædali, *inſuetum per iter gelidas enavit ad Arctos.* Et ibid. v. 19. *Tibi Phœbe ſacravit remigium alarum.* Et G. 4. 59. de apibus, *Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen.*

44. *Primi lege litoris oram.*] Ne te, ô Mæcenas, alto mari committas ; ſed *lege* tantum, id eſt, ſtringe terrarum litora. Tamen cum antea dixerit, *pelago da vela patenti*, videtur quibuſdam hic ſecum pugnare Virgilius. Alii agnoſcunt hic figuram, quæ *correctio* dicitur, quaſi dicat : *Expande vela in altum. Quanquam non omnia dicam, ſed ſumma tantum capita ; itaque lege duntaxat litus.* Ego neque correctionem, neque pugnam hic agnoſco : *patens* enim mare, hic non altum & longe ſemotum litoribus mare ſignificat ; ſed hunc habet ſenſum : *Naviga dum mare patet & apertum eſt, non clauſum ventis :* id eſt, *Aſpira mihi, dum vena fluit, dum ſcribere incipio : & lege litus terrarum,* &c.

45. *In manibus terræ.*] Servius explicat : In facili & in promptu eſt terræ, ruris deſcriptio ; de cujus cultu ſcribimus : πρόχειρον enim Græcis *facile* eſt. Alii melius : non recedemus à terra inter navigandum : legemus tantum litora : terræ ſemper erunt in propinquo, & velut in poteſtate ac manibus noſtris. Sic Æn. 9. 132. *Terra autem in manibus noſtris.*

47. *Sponte ſua, &c.*] Jam relegit ſingulos modos : docetque quid cujuſque ſit proprium : tum admonet, artificiales modi quibus arboribus conveniat ; quemadmodum antea de naturalibus monuerat, v. 12.

49. *Solo natura ſubeſt.*] *Solum* Turnebus explicat, pedem ſeu radicem arboris : cujus natura vividior eſt in ſylveſtribus, ad eliciendum ſuccum. Alii de *terra* ipſa explicant, cui nativa vis ineſt ; eaque veluti fortior ad ſylveſtres arbores, quam ad ſativas ſuſtentandas. De *ſolo*, ſub utraque ſignificatione, *terræ & pedis*, Ecl. 6. 35.

50. *Inſerat.*] Id eſt, per inſitionem in alium truncum transferat, inquit Aſcenſius. Male : non enim arbor ſylveſtris alteri trunco, ſed arbori ſylveſtri ſurculus ex altero trunco fœcundiore imponitur. Quippe *inſerere arborem*, non eſt duntaxat eam alteri inſerere ; ſed etiam, eam inſitione alterius perficere : ſic Plin. l. 17. 17. *Corellius inſevit caſtaneam ſuomet ipſam ſurculo.*

Pomaque degenerant ſuccos oblita priores:
Et turpes avibus prædam ſert uva racemos.
Scilicet omnibus eſt labor impendendus, & omnes
Cogendæ in ſulcum, ac multâ mercede domandæ.
Sed truncis oleæ melius, propagine vites
Reſpondent, ſolido Paphiæ de robore myrtus.
Plantis eduræ coryli naſcuntur, & ingens
Fraxinus, Herculeæque arbos umbroſa coronæ,
Chaoniique patris glandes: etiam ardua palma
Naſcitur, & caſus abies viſura marinos.
Inſeritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida,
Et ſteriles platani malos geſſere valentes:
Caſtaneæ fagus, ornuſque incanuit albo

& fructus ejus *degenerant, amiſſo priore ſapore: & vitis gerit viles racemos*, qui ſunt *præda avium. Nempe cura eſt adhibenda erga omnes, & omnes redigendæ* ſunt *in ordinem, & ſubigendæ magno ſumptu. At oleæ melius ex caudicibus, vites per propaginem proveniunt, myrtus Veneris è craſſis palis. Oriuntur ſtirpibus duræ coryli, & magna fraxinus*; & populus *arbor umbrifera*, ex qua *Herculis corona* fuit; *& quercus Jovis Dodonæi: oritur etiam* ſic *alta palma, & abies* quæ *expertura* eſt *pericula maris. Arbutus autem horrida inſeritur ſurculo nucis, & platani infœcundæ tulerunt malos robuſtas: fagus fuit alba* flore *caſtaneæ, & ornus candido*

NOTÆ.

60. *Uva racemos.*] Aut hic, *uva*, pro *vite*; aut *racemus*, pro *acinis* uvæ, ponitur. Namque, ut admonet Taubmannus, *uva, racemus, & botrus*, idem plane; ſcilicet totius ipſe fructus vitis: partes ejus ſunt *acini*, ſive grana: partes acini, *folliculus*, ſive cutis, *ſuccus, caro, & nucleus.*

62. *Multa mercede.*] Vel multo labore, vel multo ſumptu.

63. *Sed truncis oleæ, &c.*] Docet quo ſingulæ modo melius arbores per artem tractandæ ſint. I. *Truncis oleæ*: id eſt, caudicibus undecumque ſectis, qui ſextus eſt modus, v. 30. *Quin et caudicibus, &c. Truditur è ſicco radix oleagina ligno.* II. *Propagine vites*; qui quartus eſt modus, v. 26. *Aliæ preſſos propaginis arcus, &c.* III. *Solido de robore myrtus*, id eſt, palo acuminato; qui tertius eſt modus, v. 25. *Et acuto robore vallos.* Et vero ſic Plin. l. 17. 17. *Ramo ſeruntur et punica, item myrtus longitudine trium pedum, trunco prius exacuto. Robur* eſt ipſa pars trunci ſive rami durior, ut diximus v. 25. IV. & V. *Plantis eduræ coryli, &c.* id eſt, vel ſtolonibus, vel ſtirpibus; qui primus & ſecundus modus eſt, v. 23. *Hic plantas tenero abſcindens, &c.* VI. *Inſeritur vero ex fœtu nucis arbutus*: id eſt, nux arbuto inſita melius ſuccedit. Arbutus, *arboiſier*, Ecl. 3. 82. Unus è ſeptem modis ſupereſt, nempe *decacuminatio*, ſive *talea*: cujus uſum non attulit; quia fere convenit vel cum tertio modo, vel cum ſexto.

64. *Paphiæ.*] Veneris, à *Papho*, urbe in inſula Cypro, ubi inſigniter colebatur. Cur myrtus ſit dicata Veneri, Ecl. 7. 62.

65. *Eduræ coryli.*] Nuces avellanæ, *coudriers. Eduræ*, id eſt, valde duræ; litera enim *e* vocabulis præfixa, aliquando auget, ut hic, & apud Ovid. in Arte, *Nec tamen, edure, quod petit illa, nega.* Aliquando minuit, ut infra, v. 78. *Enodes trunci*, id eſt, nodo carentes.

66. *Fraxinus.*] *Freſne. Herculeæque arbos, &c.*] *Populus, peuplier*: de qua & Herculis corona, Ecl. 7. 61.

67. *Chaoniique patris glandes.*] Quercus, dicata Jovi, in nemore Chaonio, ſive Dodonæo, Ecl. 9. 13.

68. *Abies.*] *Sapin.* Cujus aliqua ſpecies apta navibus: unde ipſi quaſi ſenſum tribuit, ad videnda maris pericula.

69. *Arbutus.*] *Arboiſier*, Ecl. 3. 82. Horrida, quia raris eſt foliis, & verſus ultima ſyllaba cum ſequente verſu eliditur. *Fœtu nucis*, ſurculo, & gemma è nuce decerpta.

70. *Steriles platani malos, &c.*] *Platanus, un plane*: arbor umbræ tantum opacitate, & foliorum amplitudine utilis. *Malus, un pommier.*

71. *Caſtaneæ fagus.*] Vulgo legitur *Caſtaneæ fagos*: quod abſurdum videtur, in caſtanea fertili, fagum infœcundam inſeri. Unde mire ſe torquent interpretes. I. Aſcenſius legit; *Et ſteriles platani malos geſſere valentes Caſtaneæ: fagus ornuſque incanuit, &c.* hoc ſenſu: Platani geſſere ramos caſtaneæ arboris, ita valentes ac robuſtos, ut etiam navium mali videri poſſent. Sed hoc durius. II. Scaliger legit *Caſtaneas fagus*: ita ut fagus ſit in plurali numero, quartæ declinationis. At illa lectio, *caſtaneas* pro *caſtaneæ*, paulo ſane audacior. III. Melius Abramus legit, non *fagos*, ſed levi literæ unius immutatione, *Caſtaneæ fagus*: ita ut *caſtaneæ* ſit in genitivo; *fagus* in nominativo, per cæſuræ licentiam hic producto: hoc ſenſu: fagus incanuit flore caſtaneæ, & ornus flore pyri. Et vero flores caſtaneæ cum aliquo arbore vireſcunt. *Fagus, beſtre*, Ecl. 1. 1. *Ornus, freſne ſauvage*, E. 6. 71. *Pyrus, poirier.*

flore pyri: & porci comederunt glandes ſub ulmis. Nec una & eadem res eſt, inſerere, & inoculare. Nam qua parte oculi arborum *emittunt ſe de medio cortice, & rumpunt tenuem pelliculam, arctus ſinus aperitur in ipſo oculo: in quo includunt oculum ex alia arbore* deciſum, *eumque docent concorporari cum cortice* interiore *humido. Aut præterea trunci carentes nodo ſcinduntur, & profunde rima aperitur cuneis per medium* lignum: *poſtea fertiles ſurculi inſinuantur: nec longo poſt tempore magna arbor ſurgit in aërem ramis fructiferis; miraturque nova folia, & fructus non ſui generis. Præterea non eſt unica ſpecies, nec ulmorum robuſtarum, nec ſalicum & lotorum, & cupreſſorum Idæarum. Nec olivæ pingues oriuntur eadem figura, Orchades & radii, & pauſiæ* quarum *baccæ accerbæ* ſunt: *nec poma & arbores Alcinoi; nec genus idem eſt pyris Cruſtumiis, Syriis, & volemis ponderoſis.*

Flore pyri: glandemque ſues fregere ſub ulmis.
Nec modus inſerere atq; oculos imponere ſimplex.
Nam quà ſe medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, udoque docent inoleſcere libro.
Aut rurſum enodes trunci reſecantur, & alte
Finditur in ſolidum cuneis via: deinde feraces
Plantæ immittuntur. Nec longum tempus, & in-
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos, (gens
Miraturque novas frondes, & non ſua poma.
Præterea genus haud unum, nec fortibus ulmis,
Nec ſalici, lotoque, nec Idæis cypariſſis:
Nec pingues unam in faciem naſcuntur olivæ,
Orchades, & radii, & amarâ pauſia baccâ:
Pomaque, & Alcinoi ſylvæ: nec ſurculus idem
Cruſtumiis, Syriiſque pyris, gravibuſque volemis.

NOTÆ.

72. *Glandemque ſues, &c.*] Significat quercus glandiferas ulmis fuiſſe inſitas, ad paſtum porcorum.

73. *Nec modus inſerere, &c.*] Deſcribitur inſitionis duplex modus: unus qui proprie vocatur *inſitio, enter en greffe*; alter qui dicitur *inoculatio, enter en ecuſſon.* Additur à Plinio tertius, *emplaſtratio:* quæ ab aliis cum inoculatione confunditur. Videtur tamen, inter tres illos modos, id eſſe diſcriminis: quod *inſitio* fiebat, fiſſo arboris trunco, & ſurculis uno vel pluribus in ipſam trunci fiſſuram inſertis. *Inoculatio* autem, ſinu inter corticem ac truncum aperto, cui ſurculus includebatur. *Emplaſtratio* denique, ſublata parte corticis, cujus in locum ſubſtituebatur alterius arboris gemma, pari magnitudine, quæ ſublati corticis ſpatium replerèt. Id patet ex Plin. l. 17. c. 16. 18, &c. Unde conſtat variam fuiſſe, pro temporum ratione, inſerendi artem: in eoque noſtros homines à Virgilio diſcedere, quod hic *ſinum* in ipſo arboris nodo ac gemma faciendum moneat; quem nos, infra, vel ſupra nodum, in corticis parte maxime terſa ac nitida, aperimus. De verbo *inoleſcere*, Æn. 6. 738.

74. *Gemmæ.*] Proprie nodi ſunt, & germina, quibus in flores aut folia arbor protuberat: metaphorice vocantur, *oculi, & gemmæ: oculi*, propter corrugationem corticis, quæ circumplicatam oculorum cuticulam imitatur; *gemmæ* ſimili metaphora.

78. *Enodes.*] Supra, v. 65.

83. *Præterea genus, &c.*] II. PARS. De *variis arborum ſpecibus.* De *ſalicibus*, v. 13. *Lotus* arbor Africana, magni uſus pro pane, & vino: unde & populi dicti *Lotophagi:* de qua fuſe Plinius, l. 13. 17. De *Cypariſſis* vel cupreſſis, G. 1. 20. *Idæis.*] Mons Ida duplex, alter in Phrygia, alter in Creta inſula: de ultimo hic ſermo eſt: quem Plinius l. 16. 33. appellat *patriam cupreſſi.*

85. *Nec pingues, &c.*] Tres enumerat olivarum ſpecies. *Orchades*, vel, ut alii legunt, *Orchites*, non ab inſulis Scotiæ adjacentibus, quæ *Orcades* appellantur; ſed ab ὄρχις teſticulus, quod rotundæ ſint: *Radios*, quod oblongæ ſint inſtar radii textorii: *Pauſias*, quod ad oleum exprimendum tundantur, ab antiqua voce *pavire*, id eſt, tundere: monet enim Columella, orchites & radios ad eſcam eſſe, quam ad liquorem, meliores: itaque pauſia propter amaritiem ad oleum apta eſt.

87. *Alcinoi ſylvæ.*] Alcinous Phæacum rex, hortorum ſtudio laudatus apud Homer. Odyſſ. 7.

88. *Cruſtumiis, &c.*] Pyrorum ſpecies præcipue tres eligit è pluribus: *Cruſtumia* ab oppido Tuſciæ Cruſtumio, ſubrubicunda: *poires perles*, ex Dalecampio in Plin. 15. 15. *Syria*, nigricantia, aliter *Tarentina* dicta, quod è Syria Tarentum tranſlata fuiſſent: *bergamottes*, juxta aliquos. *Volema*, quod volam manus impleant, *bon Chreſtien*: unde quidam confundunt cum iis, quæ Plinius appellat *libralia*, à libræ pondere; ſed hæc ad aliam ſpeciem pertinent, cui nomen, *poires de livre.*

Non

Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.
Sunt Thaſiæ vites, ſunt & Mareotides albæ:
Pinguibus hæ terris habiles, levioribus illæ.
Et paſſo Pſythia utilior, tenuiſque lageos
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam;
Purpureæ, preciæque: & quo te carmine dicam,
Rhætica? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt etiam Ammineæ vites, firmiſſima vina:
Tmolus & aſſurgit quibus, & rex ipſe Phanæus,

Non eadem uva pendet è noſtris arboribus Italicis, atque illa, *quam Lesbos decerpit è vite Methymnæa. Sunt vites Thaſiæ, ſunt quoque Mareoticæ albæ; Thaſiæ aptæ ſolo pingui, Mareoticæ ſolo tenui.* Eſt *quoque* vitis *Pſythia*, quæ *aptior* eſt *ad vinum coactum, & lageos ſubtilis*, quæ *aliquando pedes captat, & alligat linguam.* Sunt *purpureæ, & preciæ: & quo verſu vos laudabo, ô Rhæticæ? ne tamen idcirco pugnate* cum *cellariis Falernis. Sunt præterea vites Ammineæ, vina* valde *durabilia: quibus cedit & Tmolus, & Phanæus ipſe, princeps* montium vitiferorum,

NOTÆ.

89. *Arboribus.*] Vel vitibus ipſis, quæ recenſentur à Theophraſto inter arbores: vel ulmis, quibus in Italia fulciuntur. Harum ſpecies diſtinguit quindecim.

90. *Quam Methymnæo, &c.*] *Lesbos* inſula maris Ægæi; cujus urbs *Methymna*, vino illuſtris.

91. *Thaſiæ, &c.*] *Thaſus*, ejuſdem maris inſula. *Mareotides.*] Fuit *Mareia* lacus Ægyptius, Alexandriam à meridie alluens, & urbs lacui propinqua. Fuit *Mareotis*, Libyæ, ſeu Africæ pars, Ægypto contermina, quæ & Marmarica dicta eſt, nunc *Barca.* Fuit denique *Mareotis* alia, pars Epiri, ſeu Græciæ. Tribus his vinum *Mareoticum* attribuitur à diverſis auctoribus: lacui quidem & urbi, ab Athenæo, l. 1. Libycæ regioni à Strabone lib. ultimo: Græcæ regioni à Colum. l. 3. 2. Plures tamen Libycum & Ægyptium fuiſſe cenſent, unde *Alexandrinum* quoque appellant.

93. *Paſſo Pſythia utilior.*] De paſſo *Pſythio & Melampſythio* frequens apud varios auctores mentio: unde vero *Pſythia* nomen, obſcurum eſt. Cerdanus ſuſpicatur, vel ab oppido aliquo Græciæ derivatum eſſe: ſiquidem Columella l. 3. c. 2. Pſythiam vitem *Græculam* facit: vel à ψύθα, quod apud Heſychium eſt vinum illud, quod ſponte & ſine torculari profluit. *Paſſum* vinum eſt, quod fit ex uvis in vite diutius Sole aduſtis, ex Plin. l. 14. 9. vel ex uvis in lixivio & oleo ad ignem aliquantulum exſiccatis, ex Columel. l. 12. 16. Unde *paſſum* dicitur, vel quia Solem aut ignem *patitur*; vel quia Soli *expanditur.*

93. *Tenuiſque lageos, &c.*] Λάγυος, *leporaria*; quæ leporis colorem refert. *Tenuis* dicitur, vel juxta Servium, quaſi penetrabilis; quæ facile ebrietatem inducit. Nam, ut admonet idem Servius, *olim* adverbium eſt cujuſlibet temporis. Vel, ut innuit Taubmannus, *tenuis* dicitur, quaſi levis & exiguæ virtutis; quæ *olim*, id eſt, tarde ac lente admodum inebriat.

95. *Purpureæ, preciæque.*] Illæ a colore nomen habent; hæ à maturitate, quaſi *præcoquæ*, inquit Servius: quia cito matureſcunt.

96. *Quo te carmine dicam, Rhætica?*] Laudatur hæc vitis à Catone, à Plinio; apud Auguſtum etiam fuiſſe in pretio traditur à Sueton. 77. Teſtatur tamen Servius, eam à Catullo fuiſſe vituperatam: qui locus Catulli non extat: unde putat Virgilium in ea laudanda, dubitatione uſum eſſe. Quanquam Turnebus figuram illam, *quo te carmine*, &c. non dubitationi, ſed admirationi tribuit, ac ſeriæ laudi, quæ locum ipſi inter optima vina aſſignat, ſed poſt vina Falerna: ideo addit: *nec cellis*, &c. Firmatq; ſententiam auctoritate Plinii, l. 14. 6. *Rhætica tantum Falernis poſthabita à Virgilio. Falernus* mons & ager Campaniæ: mons vini, ager frumenti feraciſſimus. *Rhætia* regio Italiæ contermina, inter Alpes Rhæticas ac Tridentinas: ubi hodie Griſones, Tridentina ditio, comitatus Tirolenſis, vallis Tellina, &c.

97. *Sunt etiam Ammineæ, &c.*] Scribunt Plinius & Auſonius *Ammineum vinum:* Galenus & Heſychius Ἀμιναῖον: igitur juxta illos legendum, *Sunt & Aminææ vites:* & utroque ſane modo diverſis in codicibus legitur. Ita dictum putat Alciatus generatim vinum optimum, quaſi ἄμεινον *melius:* at ſine teſte. Macrobius eſſe conjicit vinum ipſum Falernum: nam *Aminiæ fuerunt, ubi nunc Falernum eſt*, inquit ille, Saturn. l. 2. 16. Virgilius tamen hic Ammineum à Falerno diſtinguit. Ego vinum puto tota ſparſum Italia, ubi ſolas ab antiquis agnitas fuiſſe vites Ammineas teſtatur Columella; & ſuis quoque temporibus, vetuſtiſſimas ita ſolitas nuncupari. Eo quippe tranſlatas vites è Theſſalia, ab *Amineis* Theſſaliæ populis, ait Ariſtoteles in Polit. citante Philargyrio. Plin. vero l. 14. c. 2. *Principatus datur Ammineis, propter firmitatem, ſenioque proficientem vini ejus ubique vitam.*

98. *Tmolus, &c. Phanæus.*] De vino Tmoli Lydiæ montis G. 1. 56. *Phanæus*, mons in pro-

& parva Argitis, cum qua nulla alia *poſſit contendere, aut liquore tanto, aut duratione per tot annos. Non ego te præteribo, ô* vitis *Rhodia, grata Diis ſecundarum menſarum! nec* te, *ô bumaſte, turgidis uvis. At non eſt numerabile quot* ſint earum *ſpecies, & quæ ſint nomina: neque vero intereſt eas redigere in numerum. Quem* numerum *quicumque vellet diſcere, idem vellet diſcere quot arenæ moventur Zephyro; aut quot fluctus Ionii allabantur ad litus, cum Eurus vehementior irruit in naves. Nec vero terræ omnes poſſint producere omnia: Salices oriuntur circa fluvios, alni circa pigras paludes, orni infœcundæ in lapidoſis montibus: litora feraciſſima ſunt myrtorum: deniq; vitis amat colles expoſitos Soli; taxi Boream & frigus. Aſpice etiam ultimum orbem excultum* ab *agricolis, & regionem orientalem Arabum, & Gelonos pictos.*

Argitiſque minor, cui non certaverit ulla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te, menſis & Diis accepta ſecundis,
Tranſierim, Rhodia, & tumidis, bumaſte, racemis.
Sed neque quam multæ ſpecies, nec nomina quæ ſint, (refert.
Eſt numerus: neque enim numero comprendere
Quem qui ſcire velit, Libyci velit æquoris idem
Diſcere, quam multæ Zephyro turbentur arenæ:
Aut, ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Noſſe, quot Ionii veniant ad littora fluctus.
Nec vero terræ ferre omnes omnia poſſunt.
Fluminibus ſalices, craſſiſque paludibus alni
Naſcuntur, ſteriles ſaxoſis montibus orni,
Littora myrtetis lætiſſima: denique apertos
Bacchus amat colles, Aquilonem & frigora taxi.
Aſpice & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoaſque domos Arabum, pictoſque Gelonos.

NOTÆ.

montorio Chii, inſulæ maris Ægæi: cujus vinum aliqui cum *Arviſio* confundunt, de quo Ecl. 5. 71. *Aſſurgit.*] Cedit, aſſurgimus enim iis, quibus honorem habemus. Ecl. 6. 66.

99. *Argitiſque minor.*] Minor majore præſtantior: duplex enim eſt ſpecies, ex Columel. l. 3. 2. Nomen habet, vel ab ἀργὸς, *albus*; vel ab *Argis*, Peloponneſi urbe & regno, quaſi *Argiva*.

101. *Non ego te, &c. Rhodia.*] Menſæ primæ, carnium erant; menſæ ſecundæ, pomorum, & cæterorum ejuſmodi, quæ *bellaria* generatim appellabant, Græci τραγήματα, Galli *deſſert*. In ſecundis illis menſis comprecabantur Deos, iiſque vina libabant, effundebantque: Mercurio præſertim: etiam aliis, Jovi, Junoni, Baccho, ut Æn. 1. 735. *Rhodium* igitur vinum, è *Rhodo* Mediterranei maris inſula, aptum dicit, vel ad uſum inter bellaria, vel ad ſolemnem illam libationem.

102. *Bumaſte.*] Βυμαστὸς, vaccæ mammam magnitudine referens: *bumamma* Varroni, *bumammia* Columellæ & Plinio dicitur.

105. *Libyci.*] Vel Africæ; vel Libyæ, quæ pars eſt Africæ, de qua G. 1. 241. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. De *Euro*, G. 1. 371.

108. *Ionii.*] Ionium mare dicitur, non quod Ioniam alluit, anguſtam Aſiæ minoris regionem, inter Cariam & Æoliden; ſed quod Siciliam inter & Græciam interfuſum eſt: à quo mare Hadriaticum diſtinguitur *Acroceraunio* Epiri promontorio. Nominis origo incerta.

109. *Nec vero terræ, &c.*] III. Pars. *De variis locis quibus arbores aliis aliæ felicius proveniunt.* Salices, *ſaules*, v. 12. Alni, *aulnes*. Orni, *freſnes ſauvages*. *Myrteta*, Loca myrto conſita, Ecl. 2. 54. *Taxus, l'If.* Infra, v. 269. *Aquilo*, Ecl. 7. 51.

115. *Eoaſque domos Arabum.*] *Eoas*, orientales: ab ἠὼς *Aurora*, quæ inde oritur. *Arabia*, ingens Aſiæ regio, ſinu Perſico ad orientem, mari rubro ad meridiem, ſinu Arabico ad occidentem, Syria & Meſopotamia ad ſeptentrionem definita: in tres diviſa partes: in *Deſertam*: in *Felicem*, ubi *Sabæi*, & *Panchæi* thure inſignes: & in *Petræam*, ubi *Nabathæi*, ſuis quoque nobiles odoribus.

Gelonos.] Barbaros populos, de quibus ita Turnebus l. 29. 26. *Populos Scythiæ omnes eſſe agnoſcunt, & ſcribunt geographi. Vibius Sequeſter populos Thraciæ exponit: ita enim ſcribit:* Geloni Thraciæ populi, picti corporis parte: *niſi ſi quis nomen Thraciæ, ut mendoſum, ſuſpectat.* Et vero videtur Virgilius eos in Thracia collocare, G. 3. 461. *Acerque Gelonus cum fugit in Rhodopen atque in deſerta Getarum, & lac concretum cum ſanguine potat equino.* Rhodope enim Thraciæ mons eſt: & Getæ, Gens Dacica, Scythiæ tamen ac Thraciæ contermina.

Diviſæ

Diviſæ arboribus patriæ. Sola India nigrum
Fert ebenum, ſolis eſt thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam ſudantia ligno
Balſamaque, & baccas ſemper frondentis acanthi?
Quid nemora Æthiopum molli canentia lana? 120
Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,

Sua ſingul's *arboribus patria aſſignata eſt. Sola India producit nigrum ebenum: ſoli Sabæi habent ramos thuriferos. Cur commemorem tibi balſama ſudantia ex odorifera arbore, & baccas acanthi ſemper virentes? Cur* dicam *ſylvas Æthiopum, albentes molli lana? & quemadmodum Seres deducant è frondibus fila tenuia? aut* quid deſcribam *ſylvas, quas gerit India vicina Oceano,*

NOTÆ.

116. *India nigrum Fert ebenum.*] Dicitur *hoc ebenum, et hæc ebenus.* De ea ſic Plin. l. 12. 4. *Unam è peculiaribus Indiæ Virgilius celebravit ebenum, nuſquam alibi naſci profeſſus. Herodotus eam Æthiopiæ intelligere maluit. Romæ eam magnus Pompeius in triumpho Mithridatico oſtendit. Uritur odore jucundo.* An Ebenus noſtra vera ſit, dubitatur, quia ſuffitu nullum emittit jucundum odorem: unde eam Pena exiſtimat eſſe Guayaci ſpeciem. De *India, Sabæis, et thure,* G. 1. 57.

119. *Balſamaque.*] *Balſamum,* arbuſcula eſt, de qua ſic Plin. l. 12. 25. *Omnibus odoribus præfertur balſamum, uni terræ Judææ conceſſum; quondam in duobus tantum hortis, utroque regio. Oſtendere arbuſculam hanc urbi Imperatores Veſpaſiani,* nempe in triumpho Judaico. *Servit nunc hæc, et tributa pendit cum ſua gente. Sævire in eam Judæi, ſicut in vitam quoque ſuam; contra defendere Romani, et dimicatum pro frutice eſt. Viti ſimilior eſt, quam myrto: et implet colles vinearum modo, quæ ſine adminiculis ſe ipſæ ſuſtinent. Inciditur vitro, lapide, oſſeiſve cultellis: ferro lædi vitalia odit. Succus è plaga manat, quem opobalſamum vocant, eximiæ ſuavitatis, ſed tenui gutta: ploratus lanis parva colligitur in cornua. Præcipua gratia lachrymæ, ſecunda ſemini, tertia cortici, minima ligno:* quod etiam odoratiſſimum eſt. Sic tamen Lipſius, in Tacit. l. 5. 6. *Atque ita ſane tunc fuerit; poſtea non dubium ſtirpem eam in Ægyptum tranſiſſe.* Citatque Claudianum in Epithal. Palladii. Si tamen Joſepho fides eſt, Judaic. antiq. l. 8. 6. balſami planta potius in Judæam ex Ægypto tranſiit, dono data Solomoni à *Nicauli:* quam hic reginam facit Ægypti & Æthiopiæ, ſacræ literæ reginam Sabæ nuncupant.

Acanthi.] Non eſt hic *branca urſina,* de qua Ecl. 3. 45. quæ paſſim in agris reperitur, herba coronaria; ſed arbor eſt peregrina, ſemper frondens, & baccis ferax. Ea certe eſt *Ægyptia ſpina,* ſive *acacia,* flores habens candidos: ſemina item in ſiliquis, unde ſuccus exprimitur medicos in uſus expetitus, quæ *baccæ* dici poſſunt. Hinc & gummi fluit, quod vocant officinæ *Arabicum,* quia plerique ſpinam Ægyptiam cum Arabica ſpina confundunt. *Acanthus,* ἄκανθος porro dicitur omnis ſpina, ab ἀκάζω *acuo:* unde ἀκανία quoque deducitur; eadem igitur utriuſque vocis origo eſt. Ita Bodæus in Theophraſtum l. 4. 3. Videtur nunc in Galliis arbor illa, ſed propter ſoli mutationem, ab Ægyptia multum degener.

120. *Quid nemora Æthiopum, &c.*] De iis Plin. l. 13. 14. *Æthiopia Ægypto contermina inſignes arbores non fere habet, præter laniferas: quarum natura, in deſcriptione Indorum atque Arabiæ, dicta eſt.* Has autem Arabicas ita deſcripſerat l. 12. 10. *Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quæ maturitate rupta oſtendunt lanuginis pilas, ex quibus veſtes pretioſo linteo faciunt.* Lana illa ſpecies eſt goſſipii, *coton.* De *Æthiopia,* Ecl. 10. 68.

121. *Velleraque ut, &c.*] Diſtinguunt plerique vellera *byſſina, bombycina,* & *ſerica;* ita ut *byſſina* ſint è lino aurei coloris: *bombycina* è verme ſatis noto; *ſerica* ex arborum lana. Et *byſſum* quidem naſci perhibet Plinius *circa Elim in Achaia,* l. 19. 1. *Bombycem* vermiculum Aſſyriæ attribuit, l. 11. 22. Ejuſque velleris texendi artem à Pamphila quadam muliere repertam eſſe, in Coo maris Ægæi inſula, teſtatur ibidem, poſt Ariſtotelem, Hiſt. an. l. 5. 19. Unde celebrantur à poëtis *Coæ* veſtes. Arbores vero ſericas in extremo oriente, apud Seres populos, conſtituit Plinius, l. 6. 17. *Seres lanificio ſylvarum nobiles, perfuſam aqua depectentes frondium canitiem. Mites quidem, ſed & ipſi feris perſimiles cœtum reliquorum mortalium fugiunt, cum commercia expectant.* Hi fuerunt Scythis, Indis & Sinis contermini: unde cum iis omnibus vulgo confunduntur: videntur mihi eorum mores ad Sinenſes propius accedere.

122. *Aut quos Oceano, &c.*] Plin. l. 7. 2. *Maxima in India gignuntur animalia. Arbores quidem tantæ proceritatis traduntur, ut ſagittis ſuperari nequeant. Arundines vero tantæ proceritatis, ut ſingula internodia alveo navigabili ternos interdum homines ferant.* De India G. 1. 57. *Extremi ſinus orbis.*] Quia latiſſimum habet ſinum, qui dicitur Gangeticus, verſus oceanum Eoum ſive orientalem: & tota illa regio terrarum ter-

& quæ eſt *receſſus ultimi mundi? ubi nullæ ſagittæ poſſunt jactu ſuperare ſupremum cacumen arboris: & tamen illa natio non eſt pigra in uſu pharetræ. Media producit ſuccos acerbos, & lentum ſaporem mali fortunati: quo nullum remedium certius eſt, & certius expellit è corpore nigra venena, quando novercæ corruperunt porum, & miſcuerunt* cum eo *herbas, & verba pernicioſa. Arbor ipſa magna eſt, & ſimilis lauro* ſecundum *formam: & laurus eſſet, niſi circum emitteret alium odorem: frondes nullo vento decidunt: flos valde tenax* eſt. *Medi hoc* malo *corrigunt halitum* ſuum, *& graveolentia ora; & medentur ſenibus anhelantibus. Attamen nec ſylvæ Medorum, regio opulentiſſima; nec pulcher Ganges, nec Hermus fluens aureo limo, contendant* cum *laudibus Italiæ: nec Bactra, nec India, nec tota Panchaia dives ſolo thurifero.*

Extremi ſinus orbis? ubi aëra vincere ſummum
Arboris haud ullæ jactu potuere ſagittæ:
Et gens illa quidem ſumptis non tarda pharetris.
Media fert triſtes ſuccos tardumque ſaporem
Felicis mali: quo non præſentius ullum
(Pocula ſi quando ſævæ infecere novercæ,
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba)
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipſa ingens arbos, faciemque ſimillima lauro:
Et, ſi non alium late jactaret odorem,
Laurus erat: folia haud ullis labentia ventis:
Flos apprima tenax: animas & olentia Medi
Ora fovent illo, & ſenibus medicantur anhelis.
Sed neque Medorum ſylvæ, ditiſſima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiæ certent: non Bactra, nec Indi,
Totaque thuriferis Panchaïa pinguis arenis.

N O T Æ.

nus habita eſt; Sinis, qui ad orientem ulteriores ſunt, aut parum cognitis, aut Indorum nomine comprehenſis. *Aëra ſummum.*] Vel cacumen arboris ita appellat, vel aërem cacumini circumfuſum.

126. *Media fert, &c.*] Regio Aſiæ, opibus inſignis: ad ſeptentrionem mari Caſpio, ad meridiem Perſide, ad orientem Hircania & Parthia, ad occidentem Armenia & Aſſyria, definita. *Malum* fert, *Medicum* aut *Aſſyrium* nomine, vulgo *citrium, citron.* Quod quidem his octo notis inſignit poëta. I. Amaritie, eaque *lenta*, quod diu palato inhæreat, ut explicat Philargyrius. II. Felicitate, ſeu fœcunditate: ut enim ait Plin. l. 12. 3. *Arbor ipſa omnibus horis pomifera eſt, aliis cadentibus, aliis matureſcentibus, aliis vero ſubnaſcentibus.* III. Virtute adverſus venena: futura, inquit Servius, non autem jam accepta. Immo ex Theophrasto, Athenæo, Dioſcoride, etiam adverſus accepta, præſertim ſi cum vino ſuccus ejus bibatur. IV. Foliorum cum lauro ſimilitudine. V. Odoris fragrantia. VI. Virore perpetuo. VII. Tenacitate florum: qui abeunt in fructus, non facile vento aut maturitate excutiendos. VIII. Uſu ad fœtorem anhelitus corrigendum. Plin. l. 11. 33. *Parthorum populis hoc præcipue & à juventa propter indiſcretos cibos: namque & vino fœtent ora nimio: ſed ſibi proceres medentur grano Aſſyrii mali, cujus eſt ſuavitas præcipua, in eſculenta addito.* Addit & mederi *ſenibus anhelis*, id eſt, vel fœtide reſpirantibus, & idem erit cum priore ſenſus; vel aſthmaticis & difficile reſpirantibus, & diverſa erit ſententia, nonaque mali virtus. Denique Plinius l. 12. 3. ſic ait; *Tentavere gentes transferre ad ſeſe, propter remedii præſtantiam, fictilibus in vaſis: ſed niſi apud Medos in Perſide naſci noluit.* Tamen deinde Palladii diligentia convaluit arbor in Italia, & inde propagata eſt.

134. *Apprima.*] Pro *apprime*: neutrum plurale pro adverbio, Græco more: id eſt, *imprimis.* Sic G. 3. 500. *Et pede terram Crebra ferit*, &c. Ita plerique omnes. At Joſ. Scaliger & Giſanius legunt *apprime*, & contra fas corripiunt ultimam, Lucretiano more l. 6. 596. *Tecta ſuperne timent, metuunt inferne cavernas.* Et l. 4. 429. *Longe tamen parte ab ſumma*, &c.

136. *Sed neque Medorum, &c.*] Excurſio in laudes Italiæ: quam commendat, 1. A malis quibus caret. 2. A bonis quibus abundat. *Medorum ſylvæ.*] Quæ mala citria proferunt, de quibus v. 126.

137. *Ganges, &c. Hermus.*] Auriflui fluvii; *Ganges* ex Emodis profluens montibus, Indiam duas in partes mediam dividens, in Oceanum Indicum exit meridiem verſus: ſeptem oſtiis, ſi fides Virgilio Æn. 9. 30. negante tamen Strabone, l. 15. *Hermus* Lydiæ fluvius, qui auctus Pactolo, aurifero etiam amne, in Phocaïcum ſinum illabitur.

138. *Bactra.*] *Bactriana* regio Aſiæ, inter Parthiam ab occidente atq; Indiam ab oriente, Oxo fluvio à ſeptentrione definita. *Bactri*, vel *Bactrii*, populi ſunt: *Bactra, orum*, urbs eorum præcipua. Plin. l. 18. 7. de tritico: *Tradunt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri, ut ſingula ſpicas noſtras æquent.* De *India*, deque *Panchaia*, vel *Panchæa*, Arabiæ felicis, ſive Sabæorum regione, G. 1. 57.

Hæc

Hæc loca non tauri ſpirantes naribus ignem
Invertere, ſatis immanis dentibus hydri :
Nec galeis denſiſque virûm ſeges horruit haſtis :
Sed gravidæ fruges, & Bacchi Maſſicus humor
Implevere : tenent oleæque, armentaque læta.
Hinc bellator equus campo ſeſe arduus infert :
Hinc albi, Clitumne, greges, & maxima taurus
Victima ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro,
Romanos ad templa Deûm duxere triumphos.
Hic ver aſſiduum, atque alienis menſibus æſtas.
Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos.
At rabidæ tigres abſunt, & ſæva leonum
Semina : nec miſeros fallunt aconita legentes :
Nec rapit immenſos orbes per humum, neq; tanto
Squameus in ſpiram tractu ſe colligit anguis.
Adde tot egregias urbes, operumq; laborem :
Tot congeſta manu præruptis oppida ſaxis :
Fluminaque antiquos ſubter labentia muros.
An mare, quod ſupra, memorem, quodq; alluit infra?
Anne lacus tantos? te, Lari maxime, teque (fras?
Fluctibus & fremitu aſſurgens, Benace, marino?

Tauri efflantes ignem naribus non aravere hanc regionem dentibus magni draconis ſeminatis : nec ſeges riguit caſſidibus, & denſis haſtis militum. Sed fœcundæ fruges, & Maſſicus liquor vitis replent illam, *& oleæ armentaque pinguia occupant. Ex una parte equus bellicoſus immittit ſe campis alta cervice : ex alia parte greges ovium; & tauri,* quæ ſunt *maximæ victimæ, ſæpe loti ſacris aquis tuis, ô Clitumne, præceſſere Romanos triumphos ad templa Deorum. Hic* eſt *perpetuum ver, & æſtas menſibus non ſolitis : Bis pecudes pariunt; bis arbores ferunt fructus. Sed tigres furioſæ* hinc *abſunt, & crudelis proles leonum : nec aconita decipiunt miſeros colligentes : nec ſerpens ſquamoſus magnis gyris repit humi, nec tanta longitudine ſe convolvit in ſpiram. Adde tot urbes illuſtres, & difficultatem operum : tot oppida manu extructa in altis rupibus : & flumina ſubeuntia veteres muros* urbium. *An laudabo mare, quod alluit* Italiam, *ſupra & infra? An vero lacus tam vaſtos? te, ô magne Lari; & te, ô Benace, intumeſcens fluctu & ſonitu marino?*

NOTÆ.

140. *Hæc loca non, &c.*] Colchidem intelligit, in quam profectus Jaſon, vellus aureum in Martis luco ſuſpenſum diripuit; domitis, & ad aratrum alligatis ignivomis tauris : ſeminatis hydri dentibus : occiſis militibus, qui ſtatim ex illo ſemine eruperant : interfecto denique dracone, velleris cuſtode : quæ omnia perfecit herbarum quarundam virtute, & arte Medeæ, Æetæ regis filiæ, qui cuſtodiam illam velleri ſuo appoſuerat, Ovid. Met. 7.

143. *Maſſicus.*] *Maſſicus* mons in Campania, vini ferax. De *Baccho*, Ecl. 5. 30. 69.

146. *Clitumne, &c.*] *Clitumnus* Italiæ fluvius, in Umbria : in Topinum primo amnem, mox cum eo in Tiberim labitur : in eo lavabantur victimæ, eoque dealbari putabantur : victimæ enim Jovi Capitolino in triumphis non immolabantur niſi candidæ. Notat Turneb. l. 29. 26. *Clitumnum* hic pro Deo, non pro ipſo flumine accipi : ſi quidem dicitur, *tuo cum flumine :* Deus autem ille, vel fuit fluminis præſes, cui extructum in ejus ripa templum ait Plin. Ep. l. 8. 8. Vel fuit ipſe Jupiter, qui, Vibio teſte, Clitumnus dictus etiam eſt. *Maxima taurus victima.*] Victimæ dictæ olim ſunt majora animalia, in quibus maximus eſt taurus : hoſtiæ minora, ut oves. *Templa Deûm.*] Capitolium, Jovi ſacrum.

150. *Bis pomis utilis arbos.*] Hyperbole quibuſdam videtur : eſt tamen aliquid apud Plin. l. 16. 27. & Varronem l. 1. 7. de malo bifera, apud Conſentiam, Brutiorum in Italia civitatem.

152. *Aconita, &c.*] Herbæ venenoſæ : dictæ, vel juxta Solinum, ab *Acone* portu in Ponto, regione venenis infami; vel juxta Plin. Ovid. Lucan. à nudis cautibus ubi naſcuntur, quæ dicuntur ἀκόνιτα. Naſcuntur & in Italia, teſte Servio : ſed poëta arte utitur ut rem excuſet : nam ea innuit non obeſſe, quia ſunt omnibus nota, nec *fallunt legentes.* Sunt item ſerpentes, ſed parvi; neque tanti, quanti alibi : *neque tanto ſquameus,* &c.

158. *An mare, &c.*] Gemino mari alluitur Italia : *Hadriatico,* quod *ſuperum* vocant, quia eſt ad ſeptentrionem, ſuperiorem nobis mundi partem; & *Tyrrheno,* quod *inferum,* quia eſt ad meridiem.

159. *Te, Lari maxime, teque, &c.*] Lacus commemorat duos. Primus eſt *Larius, Lago di Como,* in ducatu Mediolanenſi : qui patet in longitudinem ad 30. milliaria, bicornis verſus meridiem : & altero quidem in cornu *Comum* urbem habet. Secundus eſt *Benacus, Lago di Garda,* in agro Veronenſi : Mincium fluvium ex ſe emittens meridiem verſus : oppidum alluens *Gardam,* ad orientem, unde ipſi nomen : Lario non multo longior, ſed latior : unde maris inſtar agitari tempeſtatibus à Virgilio perhibetur.

An laudabo portus, & moles objectas lacui *Lucrino, & mare* circa illas *indignans magno mugitu : qua* parte *aqua Julia resonat, mari procul repulso ; & qua Tyrrhenum mare influit* in *fauces Averni ? Eadem* Italia *monstrat* in *venis rivos argenti & metallum æris, & auro multum abundavit. Hæc* produxit *bellicosum genus hominum, Marsos & juventutem Sabellam, & Ligures assuetos labori, & Volscos armatos verubus : hæc produxit Decios, Marios, & magnos Camillos,*

An memorem portus, Lucrinoque addita clauſtra,
Atque indignatum magnis ſtridoribus æquor :
Julia qua ponto longe ſonat unda refuſo,
Tyrrhenuſque fretis immittitur æſtus Avernis ?
Hæc eadem argenti rivos, æriſque metalla
Oſtendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virûm, Marſos pubemq; Sabellam,
Aſſuetumque malo Ligurem, Volſcoſque verutos
Extulit : hæc Decios, Marios, magnoſq; Camillos,

NOTÆ.

bricius tamen ita legit : *Te, Lari, Maxime, teque, &c. Benace, &c.* ita ut tres diſtinguantur lacus : & per *Maximum*, is intelligatur, qui nunc eſt *Lago maggiore :* ſed neque lacus ille dictus eſt antiquis *Maximus*, ſed *Verbanus* ; neque verſus ita interpunctus Virgilium ſapit.

161. *Lucrinoque, &c.*] *Lucrinus*, in Puteolano Campaniæ ſinu minor eſt ſinus, inter Baias & Puteolos : intra eum *Avernus* lacus eſt, eidem per anguſtas fauces conjunctus. Conſtat ex Strabone l. 5. Lucrinum ſinum fuiſſe jam inde à temporibus Herculis diſcluſum à Tyrrheno mari, aggere longo ſtadia octo ; lato, quantum trahendo currui ſufficeret : cum autem vi tempeſtatis aquam admitteret multis locis, additum fuiſſe ab Agrippa id quod ſtructuræ deerat. Cauſam affert illius inſtaurationis Sueton. in Aug. 16. ut nempe commoda eſſet ſtatio continendis & exercendis navibus, quas Sexto Pompeio, Siciliam occupanti, objecturus erat Octavianus. Notandum vero, cum Abramo, quod quidam è veteribus ſcribere videantur, Lucrinum ab Octaviano fuiſſe perfoſſum, ut Dion. l. 48. & Sueton. in Aug. 16. Quidam contra, fuiſſe molibus à mari ſecluſum, ut Virgil. & Plinius l. 36. 15. Hos ita concilio. Pontus unus è gemino contiguo lacu factus eſt : & Avernus quidem perfoſſus, ut cum Lucrino confluereet ; Lucrinus fere intercluſus, ne mare liberius in eum influeret. Atque ita explicandus Suetonius : *Portum Julium apud Baias, immiſſo in Lucrinum & Avernum lacum mari, effecit.* Male igitur Servius tribuit Julio Cæſari opus illud, quod Julii nomen ad memoriam duntaxat Cæſaris tulit : extructum anno U. C. circiter 717. ut ex Sueton. colligitur. Nunc Avernus ſupereſt, *lago d' Averno :* at è Lucrino nihil ſupereſt, niſi palus lutoſa cum arundineto ; ex quo mons novus, qui Cinereus dicitur, extitit terræ motu, anno 1538.

164. *Tyrrhenuſque, &c. Avernus.*] *Tyrrhenum* mare dicitur, quicquid ab uſque Tuſcia ſive Etruria, ad fretum uſque Siculum, aquarum eſt. De *Averno* lacu qui à poetis inferorum oſtium habitus eſt, fuſe *Æ.* 6. 237.

165. *Æriſque metalla.*] Plinius l. & c. ultimis, de Italia : *Metallis auri, argenti, æris, ferri, quamdiu libuit exercere, nullis ceſſit.*

167. *Marſos, &c.*] De *Marſis*, *Æ.* 7. 750. De *Sabellis*, *Æ.* 7. 665. De *Liguribus*, *Æ.* 10. 185. De *Volſcis*, *Æ.* 7. 803.

Verutos.] Armatos verubus, id eſt, ex Nonio, brevibus & acutis telis. Lipſius legit : *aſſuetumque malo Ligurem, Volſcoſque veruto :* & eſt idem, verutum & veru : ſed præfero communem lectionem, *verutos* à *veru* ; quomodo paſſim legimus *ſcutatos* à *ſcuto*, *cinctutus* à *cinctu.*

169. *Decios.*] Familiam Romæ celeberrimam : ex qua *P. Decius Mus, conſul bello Latino, collega Manlio Torquato : cum utrique conſuli ſomnio obvenisſet, eos victores futuros, quorum dux in prælio cecidiſſet : tum collato cum collega ſomnio, cum convenisſet, ut cujus cornu in acie laboraret, Diis ſe Manibus voveret : inclinante ſua parte, ſe & hoſtes, per Valerium Pontificem, Diis Manibus devovit : impetu in hoſtes facto, victoriam ſuis relinquit.* Ita Aurelius Victor. Cicero vero, Tuſcul. 1. 89. teſtatur idem ab ejus filio factum bello Etruſco ; idemque ab ejus nepote, bello contra Pyrrhum Epiri regem.

Marios.] Caius Marius, ex municipio Arpinate humili loco natus, triumphavit de Jugurtha rege Numidiæ, deque Cimbris : ſepties Conſul fuit : in ſeptimo conſulatu, metuens imminentem ex Aſia Syllam, aut morbo, aut voluntaria morte deceſſit : *Marius* junior, ejus filius, aut ex ſorore nepos, Præneſte obſeſſus, deinde à Syllanis, cum per cuniculum vellet effugere, ſeptus ab hoſtili exercitu, mortem ſibi conſcivit in ipſo cuniculo, cum evadere ſe non poſſe animadverteret.

Camillos.] M. Furium Camillum : qui de Veientibus, decem obſidione victis, triumphavit : Gallos Roma capta Capitolium obſidentes vicit : alter Romulus dictus, peſtilentia obiit octogenarius.

Scipiadas

Scipiadas duros bello: & te, maxime Cæſar, 170
Qui nunc extremis Aſiæ jam victor in oris
Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus,
Magna virûm: tibi res antiquæ laudis & artis
Ingredior, ſanctos auſus recludere fontes: 175
Aſcræumque cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus arvorum ingeniis: quæ robora cuique,
Quis color, & quæ ſit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terræ, colleſque maligni,
Tenuis ubi argilla, & dumoſis calculus arvis, 180
Palladia gaudent ſylva vivacis olivæ.
Indicio eſt, tractu ſurgens oleaſter eodem
Plurimus, & ſtrati baccis ſylveſtribus agri.
At quæ pinguis humus, dulcique uligine læta,
Quiq; frequens herbis & fertilis ubere campus, 185

Scipiones bello aſperos, & te, ô Cæſar maxime, qui jam nunc victor, in ultimis Aſiæ finibus, repellis molles Indos à Romanis urbibus. Salve, ô terra Saturni, magna parens frugum, magna hominum: ſuſcipio in tuam utilitatem res laudatas & excultas ab antiquis, auſus experiri primus *ſacros fontes: & canto per urbes Romanas carmen* Heſiodi *Aſcræi. Jam locus eſt* differendi *de natura terrarum: quæ ſit cuique vis, quis color, & quæ indoles ad* certas quaſdam *res producendas. Primo terra aſpera & colles ingrati, ubi ſterilis argilla & lapilli* ſunt *in agris ſpinoſis, amant ſylvam vivacis oleæ* ſacram *Minervæ. Oleaſter plurimus naſcens in illis locis, pinguis eſt, & abundans dulci*

& campi operti olivis ſylveſtribus, hoc indicant. At terra quæ humore, & campus qui ferax eſt *herbarum, & fœcundus ubere,*

NOTÆ.

170. *Scipiadas.*] E Scipionum gente duo præcipue inſignes, *Africani* dicti: de quibus, Æn. 6. 842.

171. *Qui nunc extremis, &c.*] Certe verſus illos operi jam perfecto Virgilius attexuit: nondum enim ullum ejuſmodi bellum geſſerat Octavianus, cum huic libro primum ſcribendo poeta operam daret. Omnino igitur de bello Actiaco, aut potius Ægyptio intelligamus. Primo enim Ægyptus Aſiæ confinis eſt: deinde, Indos & Arabes & Sabæos, inter auxilia M. Antonii & Cleopatræ fuiſſe memorat, Æ. 8. 705. *Omnis eo terrore Ægyptus & Indi, Omnis Arabs, omnes verterunt terga Sabæi.* Neque vero Indi apud veteres, ut apud nos, exacta ratione ſumuntur; ſed promiſcue pro calidarum plagarum populis. Unde Ovidius eos cum Æthiopibus confundit: cum dicit alicubi, Perſeum devexiſſe Andromeden *nigris ab Indis:* Appianus in Annib. ſumit pro Afris; ubi ait Annibalem juſſiſſe, ut Indi conſcenſis elephantis in Claudii caſtra irrumperent. Hyginus ait cap. 275. *Liber in India Ammonem,* &c. id eſt, in Africa, ubi templum Jovis Ammonis.

173. *Saturnia tellus.*] Italia, in qua Saturnus latuit. Ecl. 4. 6. Æn. 8. 318.

176. *Aſcræum.*] Ad imitationem Heſiodi Aſcræi, qui Georgica conſcripſit, Ecl. 3. 40. Ecl. 6. 70.

177. *Nunc locus, &c.*] IV. PARS. *De arte diſcernendæ naturæ cujuſque ſoli.* Et I. quidem præceptum eſt, de *terra apta oleis,* v. 179. II. *Apta vitibus,* v. 184. III. *Apta paſcuis,* v. 195. IV. *Apta frumento,* v. 203. V. *Apta ex æquo bis omnibus,* v. 217. VI. *Quo modo terræ cognoſcatur denſa & rara,* v. 227. VII. *Salſa,* v. 238. VIII. *Pinguis,* v. 284. IX. *Humida,* v. 251. X. *Gravis, levis, & frigida,* v. 254.

180. *Tenuis ubi argilla.*] Sicca, nam eſt argilla pinguis, *terre à la potier.*

181. *Palladia.*] De *Pallade,* Ecl. 2. 61. De olivæ vivacitate, G. 2. 3. Cur oliva Palladi ſit ſacra, G. 1. 14. *Oleaſter,* eſt ſylveſtris olea.

184. *Dulcique uligine.*] Servius: *Uligo proprie eſt naturalis humor terræ, ex ea nunquam recedens. Bene autem* dulci *addidit, ad diſcretionem amaræ, &* ſalſæ: quæ ex Columella l. 3. 1. vitifero ſolo deeſſe debet: *Ne,* inquit, *ſaporem vini corrumpat, & incrementa vitium veluti quadam ſcabra rubigine coerceat.* Et notat Abramus nimiam illam uliginem, quæ ex fluminum decurſu oritur in vallibus, requiri à Virgilio, ex natura Italici ſoli, quod ut plurimum ſiccius eſt: à nobis enim glareoſa potius, & ſiccior terra ad vites expetitur.

185. *Fertilis ubere campus.*] Uber aliquando adjective ſumitur. Propert. I. 1. 22. *Umbria terris fertilis uberibus,* & ſignificat, *fœcundus, copioſus.* Aliquando ſubſtantive, ut hic, & infra v. 234. *vitibus almis aptius uber erit:* & ſignificat ipſam ubertatem, ſive *mammam* terræ. Idque exemplo Homeri, qui Il. 9. 141. Argos appellat *mammam terræ,* ὄτας ἀρούρης.

Qualem

Qualem ſæpe cavâ montis convalle ſolemus
Deſpicere: huc ſummis liquuntur rupibus amnes,
Felicemque trahunt limum: quique editus Auſtro,
Et filicem curvis inviſam paſcit aratris:
Hic tibi prævalidas olim multoque fluentes
Sufficiet Baccho vites: hic fertilis uvæ,
Hic laticis; qualem pateris libamus & auro,
Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis ſtudium vituloſque tueri,
Aut fœtus ovium, aut urentes culta capellas:
Saltus & ſaturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amiſit Mantua campum,
Paſcentem niveos herboſo flumine cycnos.
Non liquidi gregibus fontes, non gramina deſunt:
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere, & preſſo pinguis ſub vomere terra,
Et cui putre ſolum (namq; hoc imitamur arando)
Optima frumentis; non ullo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plauſtra juvencis:
Aut unde iratus ſylvam devexit arator,
Et nemora evertit multos ignava per annos,
Antiquaſque domos avium cum ſtirpibus imis
Eruit: illæ altum nidis petiere relictis;

qualem ſæpe ſolemus videre in ima valle montis, in quam fluvii defluunt ex altis rupibus, & devolvunt limum fertilem: & campus *qui aſſurgit ad meridiem, & alit filicem incommodam curvis aratris: hic* campus *producet tibi aliquando vites robuſtas, & abundantes multo vino: hic ferax eſt racemorum, & liquoris, qualem effundimus pateris aureis, quando pinguis Etruſcus inflavit* tibiam *eburneam ante aras, &* quando *offerimus* Diis *viſcera* victimarum *in patinis curvis. Si vero magis amas nutrire armenta, & vitulos, & ſobolem ovium, & capellas quæ exhauriunt* loca *culta, quære ſylvas & remota* arva *Tarenti fertilis, & agros quales infelix Mantua perdidit, qui nutriunt olores candidos* in *herboſo fluvio.* Illic *puri fontes non deſunt gregibus, nec herba: & quantum* herbarum *armenta depaſcent per longos dies, tantum ros humidus reddet* per *brevem noctem. Terra ferme nigra & pinguis ſub vomere* alte *immiſſo, & cujus ſuperficies mollis eſt (hoc enim perficimus aratione) optima* eſt *frumentis: nullo ex agro videbis plura plauſtra exire, bobus* difficile *trahentibus. Item* illa terra, *ex qua arator iratus abſtulit ſylvam, & diruit nemora infœcunda multis annis, & evulſit vetera latibula volucrum cum radicibus imis: illæ fugerunt in aërem, nidis relictis;*

NOTÆ.

189. *Filicem, &c.*] *Filix, fougere,* herba fruticoſa, multiplici radicum nexu aratrum impedit.

192. *Pateris libamus & auro.*] Diſſolutio eſt vocum pro *pateris aureis:* quibus vinum exquiſitiſſimum Diis libabatur. De *libatione* Æ. 1. 740. Notat morem ſacrificiorum, eorum præcipue, quæ fiebant ad *exta* victimarum conſulenda: quæ ars *aruſpicina* dicta eſt: in qua principes erant Etruſci ſive Tyrrheni, qui ideo Romæ ad ſacrificia adhibebantur, cum tibia eburnea. *Pinguis* dicitur Etruſcus: vel ex vitio gentis; nam Catullus, 40. 11. *Aut parcus Umber, aut obeſus Etruſcus.* Vel ex vitio tubicinum, quibus intumeſcunt genæ. Vel ex vitio ſacrificulorum, qui victimarum carnibus opipare veſcebantur.

194. *Lancibus & pandis.*] Vel patentibus; vel melius, extorum pondere curvatis & *repandis. Reddere* autem verbum eſt ſacrificiorum: *reddi enim dicebantur exta,* ait Servius, *cum probata & elixa aræ imponebantur.* Tacit. l. 20. *Luſtrata bove, & ſuper ceſpitem redditis extis,* &c.

196. *Urentes culta capellas.*] *Morſus earum arbori exitialis, olivam lambendo quoque ſterilem faciunt.* Plin. l. 8. 50. *Culta* G. 1. 153.

197. *Saturi Tarenti, &c.*] Servius: *Aut fœcundi, aut quod eſt juxta oppidum Saturum. Tarentum enim & Saturum vicinæ ſunt Calabriæ civitates.* Probus locum & paludem eſſe dicit vicinam Tarento. Qui autem explicant de *Satura palude,* ſive *Pomptina,* nunc *Aufente palude,* ii graviter errant. Eſt enim Tarentum in orientali cornu Italiæ, Æn. 3. 396. Pomptina vero palus, in litore meridionali, ad mare inferum, Æn. 7. ſub finem notæ 794.

198. *Mantua.*] De ejus calamitate, in argum. Ecl. 1. De *cycnis,* Ecl. 8. 55. *Flumen,* Mincius eſt, *Menzo,* Ecl. 7. 13.

204. *Hoc imitamur arando.*] Hoc unum aratione contendimus, ut imitemur arte terram natura ſua mollem; ergo ſignum eſt, eam quæ ex ſe ipſa mollis & ſubacta eſt, eſſe frumentis aptiſſimam.

207. *Iratus.*] Offenſus ob diuturnam ſylvæ ſterilitatem.

At

At rudis enituit impulſo vomere campus.
Nam jejuna quidem clivoſi glarea ruris
Vix humiles apibus caſias roremque miniſtrat:
Et tophus ſcaber, & nigris exeſa chelydris
Creta: negant alios æque ſerpentibus agros
Dulcem ferre cibum, & curvas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam, fumoſq; volucres,
Et bibit humorem, & cum vult ex ſe ipſa remittit,
Quæque ſuo viridi ſemper ſe gramine veſtit,
Nec ſcabie & ſalsâ lædit rubigine ferrum;
Illa tibi lætis intexet vitibus ulmos:
Illa ferax oleæ eſt: illam experiêre colendo
Et facilem pecori, & patientem vomeris unci.
Talem dives arat Capua, & vicina Veſevo
Ora jugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris.
Nunc, quo quamq; modo poſſis cognoſcere, dicam.
Rara ſit, an ſupra morem ſi denſa, requiras:
(Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho:
Denſa magis Cereri, rariſſima quæque Lyæo)
Ante locum capies oculis: alteque jubebis
In ſolido puteum demitti, omnemque repones
Rurſus humum, & pedibus ſummas æquabis arenas.
Si deerunt; rarum, pecorique & vitibus almis

ac campus, prius *incultus, refulſit vomere impreſſo. Nam certe glarea ſicca agri declivis vix profert apibus parvas caſias et roſmarinum; quemadmodum tophus aſper, et creta corroſa à nigris chelydris. Nulli agri dicuntur producere tam gratum pabulum ſerpentibus, et præbere* tam *cavas latebras. Quæ expirat tenues vapores et leves fumos, et bibit humorem, et ipſa ſponte ejicit* illum *ex ſe; et quæ ſemper tegit ſe propriis herbis, nec inficit vomerem ſcabritie et rubigine amara: illa tibi implicabit ulmos fœcundis vitibus: illa fertilis eſt oleis: illam ſenties colendo, et aptam gregibus, & tractabilem vomere acuto. Talem arat Capua dives, et regio propinqua monti Veſuvio, et Clanius non commodus Acerris deſertis. Jam docebo quomodo poteris unamquamque agnoſcere. Si quæris* an *rara ſit, an plus æquo denſa (quia altera bona eſt frumento, altera viti; denſa magis frumento, rariſſima quæque viti) Primo cliges locum oculis, & jubebis puteum defodi profunde in ſolido* loco: *deinde repones omnem terram* in eundem locum, *et complanabis pedibus ſummas arenas. Si non ſufficiant* ad replendum locum; *ager erit rarus, et melior ad paſcua et vites almas.*

NOTÆ.

211. *Enituit.*] Aut campus refulſit repercuſſu lucidi vomeris, aut pinguis factus eſt: *nitere* enim dicuntur ea, quæ pinguia ſunt. Hor. Epiſt. 1. 4. 15. *Me pinguem et nitidum,* &c. Virgil. G. 1. 153. *Interque nitentia culta.* Aut per commutationem, id eſt, in eo enituit & refulſit vomer: G. 1. 46. *Sulco attritus ſplendeſcere vomer.*

212. *Nam jejuna, &c.*] Ita cohæret oratio. Terra nigra, & putris, aut ex qua erutæ ſunt ſylvæ, optima eſt frumento: nam glarea, quæ huic contraria eſt, non eſt frumentaria, & vix flores producit. *Glarea, du gravier. Tophus, tuf,* lapis aſper & ſiccus, è terra & arena concretus. *Creta,* terra alba.

214. *Chelydris.*] Sunt proprie teſtudines marinæ, a χέλις *teſtudo,* & ὕδωρ *aqua.* Apud Nicandrum tamen verſu 411. ſunt ſerpentes, quæ modo in paludibus, modo in arboribus latent: unde Druinæ quoque appellantur, à δρῦς quercus. De *caſiis et roſmarino,* herbis coronariis, Ecl. 2. 49.

224. *Capua et vicina Veſevo, &c.*] *Capua,* Campaniæ caput: unde & *Capuam* à *capite* dictam putat Strabo l. 5. Virgilius tamen à Capy, Æneæ commilitone, nomen ejus deducit, Æn. 10. 145. Hanc conſtat nulli terrarum ſoli bonitate poſthabendam; fuiſſe autem olim *inter tres maximas urbes, Romam, Carthaginemque numeratam,* teſtatur Florus, l. 1. 16. *Veſevus, Veſuvius,* & *Veſvius,* mons Campaniæ prope Nolam, mire fertilis, præterquam in cacumine, unde ſæpe ignes emittit: nunquam vehementius, quam imperante Tito: quo tempore Plinius hiſtoriæ naturalis ſcriptor, qui cognoſcendi illius ignis cupiditate eo ſe contulerat, fumo flammiſque extinctus eſt.

225. *Ora jugo.*] Dicitur, ut narrat Gellius l. 7. 20. ſcripſiſſe primo Virgilius, *Nola jugo,* ad laudem *Nolæ,* urbis Veſuvio vicinæ; ſed poſtea deleviſſe, propterea quod Nolani aquam ipſi negaſſent, ſuum in rus, quod erat in propinquo, deducendam.

Clanius non æquus Acerris.] *Acerræ: Acerra,* antiquiſſima Campaniæ urbs, non longe à Neapoli: hanc præterfluit amnis *Clanius, l'Agno:* cujus frequens inundatio pene urbem interdum exhauſit: unde ipſe, *non æquus Acerris,* & Acerræ *vacuæ* hic dicuntur.

229. *Cereri—Lyæo.*] De *Cerere,* Ecl. 5. 69. Lyæus, Bacchi nomen, a λύω *ſolvo;* quod curis ſolvat & liberet.

Aptius

ſi vero abnuant ſe poſſe redire in ſuum locum, & foveis repletis terra redundet ; ager erit *denſus : exiſtima* fore *glebas duras & craſſos tumores, & ara terram bobus robuſtis. Terra autem ſalſa, & quæ dicitur amara, inepta* eſt *frumentis : illa neque emendatur aratione, neque ſervat vino ſuum genus,* ac *ne nomina* quidem *propria pomis : tale præbebit indicium ſui. Tu corbes è denſo vimine, & cola torcularis detrabe è tectis fumoſis. In iis terra illa mala, & dulces fontium aquæ comprimantur* uſque *ad ſummam* oram : *quippe omnis aqua exprimetur, & longæ guttæ defluent per* foramina *viminum. At ſapor dabit ſignum manifeſtum, & amarities lædet guſtu ora ægra explorantium. Præterea, hoc demum modo cognoſcimus, quænam terra ſit pinguis :* illa *manibus verſata nunquam diſſolvitur, ſed dum tenetur, adhæret digitis inſtar picis. Humida nutrit grandiores herbas, & ipſa fœcunda eſt pluſquam oportet : ah ne illa ſit mihi nimis fertilis, & ne monſtret ſe fortiorem primis in herbis ! Quæ eſt gravis, & quæ levis, manifeſtat ſe ipſo pondere, etſi* de illa *taceatur. Facile eſt cognoſcere viſu nigram, & quiſquis* unicuique *color* eſt. *Sed difficile eſt inveſtigare frigus pernicioſum : tantummodo piceæ, & taxi noxiæ, vel nigræ hederæ, dant aliquando ſigna* illius. *His cognitis memineris putrefacere terram,*

Aptius uber erit : ſin in ſua poſſe negabunt
Ire loca, & ſcrobibus ſuperabit terra repletis,
Spiſſus ager ; glebas cunctantes craſſaque terga
Expecta, & validis terram proſcinde juvencis.
Salſa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix : ea nec manſueſcit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſervat :
Tale dabit ſpecimen : tu ſpiſſo vimine qualos,
Colaque prelorum fumoſis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulceſque à fontibus undæ
Ad plenum calcentur : aqua eluctabitur omnis
Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ.
At ſapor indicium faciet manifeſtus, & ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.
Pinguis item quæ ſit tellus, hoc denique pacto
Diſcimus : haud unquam manibus jactata fatiſcit,
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.
Humida majores herbas alit, ipſaque juſto
Lætior : ah nimium ne ſit mihi fertilis illa,
Neu ſe prævalidam primis oſtendat ariſtis !
Quæ gravis eſt, ipſo tacitam ſe pondere prodit ;
Quæque levis. Promptum eſt oculis prædiſcere nigram,
Et quiſquis color. At ſceleratum exquirere frigus
Difficile eſt : piceæ tantum, taxique nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt veſtigia nigræ.
His animadverſis, terram multo ante memento

NOTÆ.

234. *Aptius uber.*] Supra, v. 185. *Poſſe negabunt.*] Non poterunt. Et quaſi ſenſum mentemque terræ tribuit : ut alibi multis locis.

240. *Nec Baccho genus, aut, &c.*] Terræ ſalſa ſic ingrata eſt, ut arboribus apud ſe depoſitis non ſervet nomen : ſed eas & virtute & nomine ſpoliet : id eſt, ut arbores in ea degenerent, nec amplius ejuſdem generis ac nominis eſſe videantur. De *Baccho*, Ecl. 5. 69.

241. *Qualos Colaque prelorum, &c.*] *Torcular* tota machina eſt uvis premendis, à *torquendo* ſic dicta. *Prelum*, ſunt trabes, quæ uvas torculari impoſitas premunt, à *premendo*, dictæ per contractionem, *premulum*, *prelum* : unde ſyllaba prima brevis eſt in *premo* ; longa in *prelum*. *Cola* ſunt ſacci, vel corbes, quæ torculari ſuppoſitæ vinum expreſſum excipiunt percolantque. *Quali*, corbes è vimine, calathi, Ecl. 2. 46.

244. *Eluctabitur.*] Per vim, & quaſi cum luctа exibit.

250. *Habendo.*] Paſſiva ſignificatione, *dum habetur* : ut pleraque gerundia, Ecl. 8. 71.

252. *Ne ſit mihi fertilis.*] Terra enim, cujus vis in herbas aut frondes abſumitur, parum habet virtutis ad fructum ferendum.

254. *Tacitam.*] Etſi de illa taceatur, nullumque aliud indicium à me aſſignetur.

257. *Picea—taxi, &c.*] *Picea*, pini ſpecies : de qua Plin. l. 16. 10. *Picea montes amat atque frigora, feralis arbor, & funebri indicio ad fores poſita, ac rogis virens : hæc plurimam reſinam fundit. Taxus, de l'If :* de qua Plin. ibidem. *Taxus, minus virens, graciliſque & triſtis ac dira : lethale baccis, in Hiſpania præcipue, venenum ineſt. Sunt qui taxica hinc appellata dicant venena, quæ nunc toxica dicimus.*

259. *His animadverſis.*] V. PARS. *De cultura vitis.* Continent præcepta præcipue XV. I. Eſt *de ſcrobibus & foveis hyeme parandis*, v. 260. II. *De ſoli ſimilitudine in ſeminario & vineto,*

Excoquere,

Excoquere, & magnos ſcrobibus concidere montes:
Ante ſupinatas Aquiloni oſtendere glebas,
Quam lætum infodias vitis genus: optima putri
Arva ſolo: id venti curant, gelidæque pruinæ,
Et labefacta movens robuſtus jugera foſſor.
At ſi quos haud ulla viros vigilantia fugit;
Ante locum ſimilem exquirunt, ubi prima paretur
Arboribus ſeges, & quo mox digeſta feratur:
Mutatam ignorent ſubito ne ſemina matrem.
Quin etiam cœli regionem in cortice ſignant:
Ut, quo quæque modo ſteterit, qua parte calores
Auſtrinos tulerit, quæ terga obverterit axi,
Reſtituant. Adeo in teneris conſueſcere multum eſt.
Collibus, an plano melius ſit ponere vites,
Quære prius. Sin pinguis agros metabere campi;
Denſa ſere: in denſo non ſegnior ubere Bacchus.
Sin tumulis acclive ſolum, colleſque ſupinos;
Indulge ordinibus: nec ſecius omnis in unguem
Arboribus poſitis ſecto via limite quadret.

et aperire ſiveis altos montes multo prius, et exponere Aquiloni glebas inverſas multo *prius, quam plantes hilare genus vitis. Optimi* ſunt *agri, quorum ſolum eſt tenerum:* id autem *efficiunt venti, et pruinæ frigidæ, et robuſtus foſſor agitans terram proſciſſam. Sed ſi nulla vigilantia deeſt quibuſdam viris,* hi *prius eligunt loca* duo *ſimilia:* unum, *in quo primum ſeminarium arborum præparetur;* et alterum, *in quem deinde tranſferatur diſtinguendum* per ordines: *ne ſurculi non aſſueſcant* terræ *matri ſubito mutatæ. Præterea notant cœli ſitum in cortice: ut reponant* arborem, *quomodo unaquæque poſita fuerat, qua parte paſſa erat calorem meridionalem, quæ terga verterat ſeptentrioni. Tantum poteſt conſuetudo* capta *à tenera* ætate. *Perpende prius, an melius ſit plantare vites* in *plano, an* in *collibus. Si eligis agros pinguis campi, ſere* vites *ſpiſſas: vitis non eſt ſterilior in denſo agro. Si vero* eligis *ſolum aſſurgens in tumores, et colles inclinatos, fac ordines* laxiores: *nihilominus omnia intervalla congruant perfecte, arboribus diſpoſitis per ſectos tramites.*

NOTÆ.

v. 265. III. *De ſignando vitis cortice, ad cognoſcendum nativum ejus ſitum*, v. 269. IV. *De ordine, quo ſerenda eſt*, v. 273. V. *De profunditate fovearum*, v. 288. VI. *De iis quæ cavenda ſunt in ſatione vitis*, v. 298. VII. *De tempore ſationis*, v. 315. VIII. *De ſtercoratione*, v. 346. IX. *De lapidum & concharum infoſſione*, v. 348. X. *De paſtinatione*, ſive terra vertenda paſtino, *la houë, la beſche*, v. 354. XI. *De ligatione*, quæ *pedatio* dicitur, *mettre les echalas*, v. 358. XII. *De frondatione*, ſeu frondium amputatione, v. 362. XIII. *De ſepto adverſus pecorum injurias*, v. 371. XIV. *De Bacchi ſacris*, v. 380. XV. *De vinitoris diligentia aliis in rebus*, v. 397.

261. *Aquiloni.*] Vento ſeptentrionali: generatim hic hyemem ſignificat. De eo Ecl. 7. 51.

267. *Arboribus.*] Vel vites ipſas, arbores vocat, ut ſupra, v. 89. Vel præceptum generale eſt pro omnibus arboribus. *Seges.*] Bene de arbuſculis, quæ ſeruntur in ſeminario.

268. *Semina.*] Non hic grana ſunt, ſed ſurculi, ſive avulſi è vitis corpore, qui vocantur *malleoli, marcottes*; ſive cum ſuis radicibus tranſlati, qui vocantur *vivi radices.*

271. *Auſtrinos, &c. Axi, &c.*] Pro meridie, *Auſtrum* dicit, ventum inde flantem, de quo Ec. 2. 58. Pro ſeptentrione, *axem*, id eſt, polum ſimpliciter; quia polus hic unus à nobis videtur.

275. *Denſa.*] Pro *denſe*, ſupra, v. 134. De *ubere*, ſupra, v. 185. De *Baccho*, Ecl. 5. 69.

277. *Secius.*] Vel *ſequius*, ut Germano placet: *ſecus*, ſignificat *aliter*, & habet primam brevem; *ſecius* vel *ſequius*, ſignificat *deterius, pejus, minus*, & primam habet longam. Hac ſignificatione dixit paſſim Apuleius, *ſequiorem ſexum*, pro *muliebri*, qui minor ac deterior eſt: & Seneca, *ſequius de aliquo loqui*, id eſt, ſiniſtre. Et derivat Turneb. l. 19. 17. à *ſequor*: quia *præire* conſuevit id, cujus melior eſt conditio; *ſequi*, cujus deterior, ut ſervus.

In unguem.] Exacta perfectaque ratione. Tranſlata dictio à marmorariis opificibus, qui marmorum juncturas ungue explorant, an perfecte commiſſæ ſint. Horatius de A. P. 295. *Perfectum decies non caſtigavit ad unguem.* Et Sat. l. 1. 5. 32. *Ad unguem factus homo.*

278. *Secto via limite quadret.*] Diſpoſitio arborum hic duplex intelligi poteſt: Ita ut ſingulæ viæ ſectæ ſint inter arbores, vel diſpoſitas in quadrangulum, & tunc perfecte quadrata figura eſt: vel diſpoſitas in triangulum, & tunc eſt quincuncialis figura, *en echiquier.* Quincuncialis porro figura, ſive *quincunx*, ita dicebatur à figura quinti numeri, V. quam ſinguli trianguli exprimunt.

Ut

Quemadmodum in magno bello, cum longa legio extendit ſuas *cohortes, et* omnis *turba conſtitit in campo vacuo : et exercitus ordinati* ſunt, *et omnis terra undique ſplendet fulgore* armorum *æreorum : nondum* tamen *committunt horridam pugnam, ſed Mars incertus vagatur in medio armorum :* Sic *omnia intervalla* arborum *ſint dimenſa æqualibus numeris tramitum : non ſolum ut aſpectus delectet animum otioſum ; ſed quia alioqui terra non præbebit omnibus æquale robur, nec rami poterunt ſe extendere in aërem. Forte petes quænam* debeat *eſſe altitudo foſſarum : auderem* ego *deponere vitem in tenui etiam foſſa ; arbor* vero *profundius ac penitus defoditur in terra. Præcipue æſculus, quæ tantum progreditur radice ad inferos, quantum* progreditur *cacumine ad plagas cæleſtes. Ergo non hyemes, non venti, neque pluviæ illam eruunt : manet inconcuſſa, et per multos annos ſuperat durando tranſigens multas ætates hominum : tum late porrigens ramos robuſtos, et brachia huc illuc, ipſa* inter ramos ſuos *media, alit magnam umbram. Ne autem vineæ tibi inclinent ad Solem occidentem : et ne plantes corylum inter vites : et ne*

Ut ſæpe ingenti bello cum longa cohortes
Explicuit legio, & campo ſtetit agmen aperto,
Directæque acies, ac late fluctuat omnis
Ære renidenti tellus, necdum horrida miſcent
Prælia, ſed dubius mediis Mars errat in armis :
Omnia ſint paribus numeris dimenſa viarum :
Non animum modo uti paſcat proſpectus inanem ;
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neq; in vacuum poterunt ſe extendere rami.
Forſitan & ſcrobibus quæ ſint faſtigia quæras.
Auſim vel tenui vitem committere ſulco :
Altius ac penitus terræ defigitur arbos :
Æſculus imprimis, quæ quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in Tartara tendit.
Ergo non hyemes illam, non flabra, neque imbres
Convellunt : immota manet, multoſque per annos
Multa virûm volvens durando ſæcula vincit.
Tum fortes late ramos & brachia tendens
Huc illuc, media ipſa ingentem ſuſtinet umbram.
Neve tibi ad Solem vergant vineta cadentem :
Neve inter vites corylum ſere : neve flagella

NOTÆ.

Quadrum.

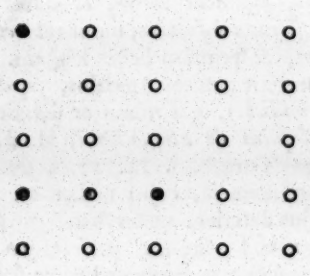

Quincunx.

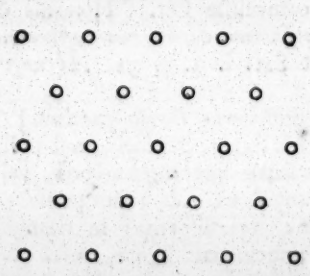

Vox *quadret* proprie notat priorem figuram ; metaphorice vero ſecundam. Ita Cicero, de Orat. 3. 173. *Conjunctionem verborum numeroſe cadere, et quadrare, et perfici volumus.* Et in Bruto, 43. *Quoniam tibi quadrat :* id eſt, *convenit, congruit.*

279. *Cohortes explicuit legio.*] Militum numerus in legione, pro temporum varia ratione, varius fuit. Univerſim legio dividebatur in cohortes X. manipulos XXX. centurias LX. In inceſſu quadratam ſervabat figuram ; in pugna porrigebatur in longum, triplici verſu ſive linea, quarum ſingulæ manipulos decem continebant.

281. *Fluctuat omnis Ære renidenti tellus.*] Id eſt, ſplendor æris tremulus huc illuc in terra circumvolat. Sic ſupra, v. 211. *Enituit impulſo vomere campus.* De *Marte*, Ecl. 9. 12.

291. *Æſculus.*] Arbor glandifera, è quercuum genere. Supra v. 16. *Tartara* G. 1. 36.

299. *Corylum.*] Supra v. 65. Nocet radicum denſitate, quæ vitibus alimentum præripiunt, *Flagella*, ſunt ramorum ſummitates, è quibus non ſunt decerpendi ad plantandum ſurculi, ſive malleoli ; ſed ex infima arboris parte, quæ terræ vicinior eſt : jam enim terræ aſſueverunt, eamque amant.

Summa

Summa pete, aut ſummas defringe ex arbore plantas :
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuſo
Semina : neve oleæ ſylveſtres inſere truncos.
Nam ſæpe incautis paſtoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primum ſub cortice tectus
Robora comprendit, frondeſq; elapſus in altas
Ingentem cœlo ſonitum dedit : inde ſecutus
Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis nemus, & ruit atram
Ad cœlum piceâ craſſus caligine nubem :
Præſertim ſi tempeſtas à vertice ſylvis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
Hoc ubi ; non à ſtirpe valent, cæſæque reverti
Poſſunt, atque imâ ſimiles revireſcere terrâ ;
Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris.
Nec tibi tam prudens quiſquam perſuadeat auctor
Tellurem Borea rigidam ſpirante movere.
Rura gelu tum claudit hyems, nec ſemine jacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis ſatio eſt, cum vere rubenti
Candida venit avis longis inviſa colubris :
Prima vel autumni ſub frigora, cum rapidus Sol
Nondum hyemem contingit equis, jam præterit
Ver adeo frondi nemorum, ver utile ſylvis : (æſtas ;
Vere tument terræ, & genitalia ſemina poſcunt.
Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Conjugis in gremium lætæ deſcendit, & omnes
Magnus alit, magno commixtus corpore, fœtus.
Avia tum reſonant avibus virgulta canoris,

carpas ſuprema cacumina, aut ne *abſcindas ſupremos ſurculos ex arbore (adeo amant terram) & ne vulneres ferro obtuſo ſurculos : & ne plantes* ſimul *truncos oleæ ſylveſtris. Nam ſæpe paſtoribus imprudentibus excidit ignis, qui primo occultus ſub pingui cortice oleæ clam corripuit truncos, & erumpens in alta folia, edidit ingentem crepitum in aërem : inde gliſcens regnat victor per ramos & per altum verticem, & implicat flammis totam ſylvam, & denſus piceo fumo emittit in cœlum nigram nubem. Præcipue ſi tempeſtas à ſeptentrione incumbat arboribus, & ſi ventus augens volvat incendia. Cum id* accidit, tum vites *neque poſſunt è radice, neque per amputationem repullulare, & renaſci ſimiles ab ima terra :* ſed *ſterilis oleaſter amaris frondibus remanet* ſolus. *Ne autem ullus tam prudens tibi auctor ſit* hujus *conſilii, ut ſtante Borea aperias* in ſcrobes *terram rigentem : tunc hyems conſtringit arva frigore : nec permittit ut, ſurculo defoſſo, radix conſtricta infigatur terræ. Optima plantatio vinearum eſt vere purpureo, cum redit avis alba, infenſa longis ſerpentibus : vel circa prima frigora autumni, cum Sol rapidus nondum attigit equis hyemem, ſed jam calores abierunt. Ver præcipue foliis arborum, ver arboribus utile eſt. Terræ intumeſcunt vere, & petunt ſemina fœcundantia. Tum aër,* qui eſt *pater omnipotens, labitur per pluvias fertiles in ſinum lætæ uxoris* terræ : *& magnus ipſe, commixtus magno* ejus *corpori, nutrit omnes fœtus. Tum frutices* extra vias *poſiti reſonant volucribus,*

NOTÆ.

301. *Neu ferro læde retuſo.*] Non prohibet ferro præcidi ; ſed ferrum obtuſum adhiberi, quo lacerarentur potius quam amputarentur *ſemina*, id eſt, *ſurculi :* vide ſupra v. 268.

303. *Nam ſæpe, &c.*] Cur à vitibus removendæ ſint oleæ ſylveſtres, ſive oleaſtri, affert alias cauſas Theophraſtus l. 3. 15. Quod nempe tam olea, quam ficus, alimenti plurimum exugant, umbramque inducant maximam.

305. *Robora.*] Truncos, ſupra v. 25.

308. *Ruit.*] Emittit ; active hic ſumitur, ut G. 1. 105. *Cumuloſque ruit male pinguis arenæ.*

310. *A vertice.*] A ſeptentrionali polo, juxta Servium : quia, *hic vertex nobis ſemper ſublimis*, G. 1. 242. A vertice arborum, juxta Germanum & Victorium. Vide G. 1. 324. *Collectæ ex alto nubes.*

316. *Borea.*] Vento ſeptentrionali, Ecl. 7. 51.

319. *Cum vere rubenti Candida, &c.*] Ciconia, de qua Plin. l. 10. 23. *Ciconiæ quonam è loco veniant, aut quo ſe referant, incompertum adhuc eſt. E longinquo venire non dubium, eodem quo grues modo. Nidos eoſdem repetunt : genetricum ſenectam invicem educant.* Ver hic *rubens* dicitur propter flores ; ut paſſim alibi *purpureum.*

322. *Hyemem contingit equis.*] Tropicum Capricorni, quem ubi attigit, tunc bruma eſt & hyems ſumma : vide G. 1. 238.

325. *Tum pater, &c.*] *Æther*, ſive aër, per Jovem à poëtis : terra, per Junonem adumbrata eſt, Inter utrumque quoddam quaſi conjugium.

Et

et animalia redeunt ad concubitum ſtatis diebus. Omnis campus parturit, et aſtri aperiunt ſinum tepidis ſtatibus Zephyri: abundat in *omnibus* agris *humor: et herbæ audent tuto exponere ſe novo Soli: nec vitis timet Auſtros ſurgentes, aut pluviam emiſſam è cælo magnis Aquilonibus: ſed propellit germina, et effundit omnia folia. Non puto alios dies fulſiſſe in primo ortu naſcentis mundi, aut habuiſſe alium ordinem.* Tempus *illud ver fuit: magnus orbis habebat ver, et Euri continebant hybernos flatus: Statim ut pecudes acceperunt lucem, et ferreum genus hominum extulit caput* ex *agris ſaxoſis, et feræ immiſſæ ſunt in ſylvas, et ſidera in cælum.* Et vero *mundus adhuc tener non potuiſſet tolerare hunc laborem: niſi tanta quies eſſet inter hyemem et æſtatem, et* niſi *clementia aëris complecteretur terras. Cæterum quaſcumque arbuſculas defodies in agris, ſparge ſtercore pingui, et memineris tegere multa terra. Vel* circa *infode lapides bibulos, aut conchas aſperas: nam aquæ inter eas fluent, & tenuis vapor permeabit, et ea* quæ *plantata* ſunt *ſument vires. Inventi* ſunt *etiam, qui premerent* ea *deſuper ſaxo, et pondere magnæ teſtæ: et hoc munimentum* eſt *adverſus pluvias immodicas: hoc* munimentum eſt, *quando canis ardorem ferens aperit calore agros hiantes. Surculis plantatis, reſtat ſæpe accumulare terram ad radices* eorum *: & immittere ligones ferreos* in terram.

Et Venerem certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager: Zephyrique tepentibus auris
Laxant arva ſinus: ſuperat tener omnibus humor:
Inque novos ſoles audent ſe gramina tuto
Credere: nec metuit ſurgentes pampinus Auſtros,
Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.
Non alios prima creſcentis origine mundi
Illuxiſſe dies, aliumve habuiſſe tenorem
Crediderim: ver illud erat, ver magnus agebat
Orbis, & hybernis parcebant flatibus Euri;
Cum primum lucem pecudes hauſere, virûmq;
Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
Immiſſæque feræ ſylvis, & ſidera cœlo.
Nec res hunc teneræ poſſent perferre laborem,
Si non tanta quies iret, friguſque caloremque
Inter; & exciperet cœli indulgentia terras.
Quod ſupereſt, quæcumque premes virgulta per agros,
Sparge ſimo pingui, & multa memor occule terra:
Aut lapidem bibulum, aut ſqualentes infode conchas,
Inter enim labentur aquæ, tenuiſq; ſubibit
Halitus, atque animos tollent ſata: jamque reperti
Qui ſaxo ſuper atque ingentis pondere teſtæ
Urgerent: hoc effuſos munimen ad imbres;
Hoc, ubi hiulca ſiti findit canis æſtifer arva.
Seminibus poſitis, ſupereſt deducere terram
Sæpius ad capita, & duros jactare bidentes.

NOTÆ.

330. *Zephyrique.*] Ecl. 5. 5. *Auſtros.*] Ecl. 2. 58. *Aquilonibus.*] Ecl. 7. 51.

336. *Non alios, &c.*] Diſceptatur, quo tempore mundus conditus ſit: verno, an autumnali: favet autumno ratio, quæ petitur à maturitate frugum: favet veri, quæ petitur à commodiſſima temperie. Poëtæ omnes pro vere ſtant. De *Euro*, G. 1. 371.

340. *Virûmque ferrea progenies, &c.*] Alludit ad ætatem ferream, & inſtaurationem mundi poſt diluvium factam, à Deucalione & Pyrrha, jactis poſt tergum lapidibus, Ecl. 6. 41.

343. *Nec res hunc teneræ, &c.*] Vel ſenſus eſt: Nec mundi res, tum teneræ ac recentes, potuiſſent perferre calorem æſtivum, aut frigus hybernum: ergo conveniens fuit, naſci eas verno tempore, quæ anni quædam eſt quies. Vel ſenſus eſt generalis: Nec mundi res, quæ per ſe teneræ ſemper ac fragiles ſunt, poſſent ferre vim æſtatis & hyemis; niſi vere, quaſi quiete recrearentur.

353. *Canis æſtifer.*] Sirius, vel canicula: ſtella in ore majoris canis: cujus vis in ſubjectas mundi partes inſignis eſſe perhibetur, quo tempore Sol oritur in principio Leonis, nempe exeunte Julio: tumque æſtus ferventiſſimus eſt, morbique ex illo æſtu frequentiſſimi: dieſque illi *caniculares* vocantur, donec Sol totum Leonis ſignum perluſtraverit, ad uſque diem 23. Auguſti. *Sirius* dictus, vel à σειραίνω, *ficco*; vel à σειρόω, *evacuo*.

355. *Capita.*] Vitium arborumque capita, ſtirpes ſunt vel radices; quibus, quaſi ore, alimentum è terra trahunt.

Bidentes.] *Bidens* aliquando eſt *ovis*; hic inſtrumentum fodiendæ terræ comparatum, *paſtinum, ligo, un boyau.* Etymon à binis dentibus: quod ligo ſit bifurcus. *De ove bidente*, Æn. 4. 57.

Aut preſſo exercere ſolum ſub vomere, & ipſa
Flectere luctantes inter vineta juvencos:
Tum leves calamos, & raſæ haſtilia virgæ,
Fraxineaſque aptare ſudes, furcaſque bicornes:
Viribus eniti quarum, & contemnere ventos
Aſſueſcant, ſummaſque ſequi tabulata per ulmos.
Ac, dum prima novis adoleſcit frondibus ætas,
Parcendum teneris: & dum ſe lætus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immiſſus habenis,
Ipſa acies nondum falcis tentanda; ſed uncis
Carpendæ manibus frondes, interque legendæ.
Inde ubi jam validis amplexæ ſtirpibus ulmos
Exierint: tum ſtringe comas, tum brachia tonde.
Ante reformidant ferrum: tum denique dura
Exerce imperia, & ramos compeſce fluentes.
Texendæ ſepes etiam, & pecus omne tenendum eſt:
Præcipue dum frons tenera imprudenſque laborum:
Cui, ſuper indignas hyemes, Solemque potentem,
Sylveſtres uri aſſidue capreæque ſequaces
Illudunt: paſcuntur oves, avidæque juvencæ.
Frigora nec tantum canâ concreta pruinâ,
Aut gravis incumbens ſcopulis arentibus æſtas;
Quantum illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, & admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & veteres ineunt proſcenia ludi:

Aut movere terram ſub vomere depreſſo, & deducere boves reſiſtentes inter ipſas vineas. Deinde adjungere viti *politas cannas & haſtilia à virgis decorticatis, & palos fraxineos, & furcas bicornes: quorum viribus aſſueſcant aſſurgere, & deſpicere ventos, & adhærere ramis ad* uſque *ſummas ulmos. Et parcendum* quidem eſt *teneris* vitibus, *dum prima ætas creſcit novis frondibus, & dum palmes lætus attollit ſe in altum, emiſſus in aërem* veluti *laxatis habenis. Ipſa acies ferri non eſt adhuc adhibenda: ſed frondes præcidendæ* ſunt *unguibus manuum, & paſſim auferendæ. Poſtea, quando vites, firma radice implicatæ ulmis, creverint; tunc amputa pampinos, tunc ſeca palmites: prius timent ferrum: tunc demum exerce dura imperia, & coerce ramos ſuperfluos. Præterea ſepes jungendæ* ſunt, *& greges omnes continenda: præcipue dum frondes teneræ ſunt, & inaſſuetæ noxiis* rebus: *quibus* frondibus, *præter magnas hyemes & Solem vehementem, ſylveſtres boves, & capræ ſequaces aſſidue nocent: oves & avidæ juvencæ carpunt eas. Nec hyems conſtricta albo gelu, aut gravis æſtas penetrans rupes aridas, tantum* nocuit; *quantum nocuerunt illæ pecudes, & venenum duri dentis, & cicatrix impreſſa in ſtirpe corroſa. Non aliud ob delictum caper immolatur Baccho* in *omnibus altaribus, & antiqui ludi prodeunt in theatra:*

NOTÆ.

356. *Aut preſſo exercere ſolum, &c.*] Ex more Italiæ, ubi vites ulmis aliiſque arboribus fulciebantur: adeoque laxius digeſtæ ſpatium arandi relinquebant, imo & frugum interſerendarum.

359. *Fraxineas.*] E fraxino arbore, *freſne.*

361. *Tabulata.*] Servius: *Sunt rami effuſiores, & in plana tendentes, non in altiora creſcentes.* Et Columella, l. 5. 6. *Tabulata inſtituenda ſunt: hoc enim nomine uſurpant agricolæ ramos, truncoſque prominentes; ut vites laxius diffundantur.*

364. *Laxis per purum, &c. habenis, &c.*] *Laxis habenis* metaphora eſt ab equis deſumpta, duce Lucretio l. 5. 784. *Arboribuſque datum eſt variis exinde per auras creſcendi magnum immiſſis certamen habenis.* Et *per purum*, ſignificat, *per aërem.* Sic & Horatius, Od 1. 34. 7. *Per purum tonantes egit equos, volucremque currum.*

374. *Sylveſtres uri.*] *Bubali*, quos vulgus cum *uris* confundit. Plin. l. 8. 15. *Uri* enim juxta Cæſarem, de bello Gal. l. 6. ſunt feræ, *magnitudine paulo infra elephantos, ſpecie & colore & figura tauri:* quæ in ſola Hercynia Germaniæ ſylva reperiuntur. *Bubali* boves ſunt ſylveſtres, frequentes in Italia, ex Iſidoro & aliis: quanquam aliter à Plinio deſcribuntur.

381. *Proſcenia.*] Theatrum locus fuit ſemicirculi figuram habens, ſpectaculis ſcenicis deſtinatus, à Θεάομαι *ſpecto.* Partes ejus fuere, I. *Porticus, ſcalæ, ſedilia:* ſedilium ordines dicebantur *cunei*; quia, cuneorum modo, eo ſtrictiores erant, quo magis ab ambitu ad centrum theatri accedebant: & hæc omnia circa ambitum theatri erant diſpoſita. II. *Orcheſtra*, pars interior, ſive centrum theatri, eaque omnium infima & concava: unde *cavea* dicebatur totum theatri ſpatium. Hic ſedebant ſenatores, ludebantque chori ſaltatorum & muſicorum; ab ὀρχεῖσθαι *ſaltare.* III. *Proſcenium*, locus ab uno theatri

& magni Athenienſes inſtituerunt præmia circa pagos, & vias, & læti inter bibendum ſaltavere in pratis amœnis per unctas pelles hircorum. Romani quoque coloni, gens orta è Trojanis, jocantur verſibus incompoſitis, & riſu effuſo; & induunt larvas horribiles è cavis corticibus; & te vocant, ô Bacche, inter hilaria carmina, & in honorem tuum alligant fictiles imagunculas ex alta pinu. Hinc vinea omnis pullulat multo fructu, & valles curvæ, & ſaltus opaci implentur uvis; *& quicumque* locus, in quem imago *Bacchi circumvertit vultum formoſum. Itaque rite cantabimus Baccho ſuas laudes, verſibus patriis, & offeremus ei diſcos atque placentas; & ſacer hircus, deductus cornibus, ſtatuetur ante aram: & torrebimus pinguia viſcera in verubus è corylo* factis.

Præmiaque ingentes pagos & compita circum
Theſeidæ poſuere: atque inter pocula læti
Mollibus in pratis unctos ſaliere per utres.
Necnon Auſonii, Trojâ gens miſſa, coloni
Verſibus incomptis ludunt, riſuque ſoluto:
Oraque corticibus ſumunt horrenda cavatis.
Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tibique
Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubeſcit vinea fœtu:
Complentur valleſque cavæ ſaltuſque profundi,
Et quocumque Deus circum caput egit honeſtum.
Ergo rite ſuum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lanceſque & liba feremus;
Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram:
Pinguiaque in verubus torrebimus exta colurnis.

NOTÆ.

cornu ad alterum ductus, inter orcheſtram & ſcenam, altior quam orcheſtra, inferior quam ſcena: in eo agebant loquebanturque hiſtriones comici tragicique, è pulpito, id eſt, ex editiore aliquo & pedibus ſubſtrato tabulato. IV. *Scena*, pars theatri adverſa ſpectantibus: velis, picturis, columniſque decorata, & olim arboribus ad inumbrandos actores, cum ludi in propatulo antiquitus exhiberentur: à σκηνὴ *umbraculum*. V. *Poſcenium*, ubi actores poſt ſcenam latent. VI. *Amphitheatrum*, fuit locus, non in ſemicirculum, ſed in circulum extructus: ubi nulla erat ſcena, ſed undecunque ſedilia ſpectatorum; cum *arena* in medio, in qua gladiatorum, ferarumque & alia id genus certamina peragebantur: quare *amphitheatrum* dicebatur, quaſi *undique theatrum*; ab ἀμφὶ *circum*, & θεάομαι, *ſpecto*.

382. *Præmiaque, &c.*] Ludi omnes theatrales è Bacchicis ejuſmodi ludicris ortum habuere, quibus victor *hircum* referebat: unde tragœdiæ remanſit nomen à τράγος *hircus*, & ᾠδὴ *cantilena*. Horatius in arte Poëtica, v. 220. *Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum, Mox etiam agreſtes Satyros nudavit*, &c. Floruit primo apud Athenienſes, qui *Theſeidæ* dicuntur, à *Theſeo* rege, qui primus eos, in pagis degentes, in urbem coëgit, mœnibuſque ſepſit. De eo, Æn. 6. 122.

384. *Unctos ſaliere per utres.*] Præcipua pars *Liberalium* ſive *Bacchicorum* ludorum, erat ſaltus per pelles hircinas, in campo cumulatas, inflataſque & unctas oleo. Hircinas eligebant pelles ſive utres ad contemptum hircorum etiam mortuorum, quod viti infeſtum ſit animal: ungebant, ut magis eſſent lubricæ, nec veſtigium cadentis ſuſtinerent: uno pede inſiliebant, reducto altero: & cum frequenter caderent *cernui*, ſive proni, vocabant ludos illos *Cernualia*; Græci ἀσκωλιάσ, ab ἀσκὸς *uter*.

385. *Auſonii coloni.*] *Colonus* hic non *agricolam* ſignificat, ſed *coloniam*, ſive Trojanos, Ænea duce, miſſos ad *incolendam* Auſoniam, id eſt, Italiam. De *Auſonibus*, antiquis Italiæ populis, Æn. 3. 171.

389. *Oſcilla ſuſpendunt.*] Imagunculas fictiles, Baccho ſacras, & ad ejus ſpeciem affictas; quæ vineis providere putabantur, eiſque fertilitatem conferre, ad quas vento, aut numinis providentia impulſæ ſeſe converterent. Unde addit: *Et quocunque Deus circum caput egit honeſtum.* Nomen hoc, *oſcillum*, diminutivum eſt ab *os oris*, quaſi *parvum os*: unde etiam eſt *oſculum*, Æn. 1. 260.

391. *Saltuſque, &c.*] *Saltus* non eſſe ſylvarum ipſas arbores, ſed loca ſylvarum ab arboribus vacua, notavimus, Ecl. 6. 56.

394. *Liba.*] Placentæ genus, Ecl. 7. 33.

395. *Et ductus.*] Verba ſolemnia: ominoſum enim erat in ſacrificiis, ſi victima *traheretur*, non facile duceretur: tum ſi ad aram non ſponte *ſtaret*, ſed reluctaretur.

396. *Colurnis.*] Bene; cum enim *corylum* & *hircum* viti eſſe infeſtum dixerit, utrumque ad ſacrificia adhibet: *hircum*, ut victimam; *corylum*, ut materiem veru.

Eſt

Eſt etiam ille labor curandis vitibus alter,
Cui nunquam exhauſti ſatis eſt: namque omne quotannis
Terq; quaterq; ſolum ſcindendum, glebaque verſis
Æternum frangenda bidentibus, omne levandum
Fronde nemus. Redit agricolis labor actus in orbem
Atq; in ſe ſua per veſtigia volvitur annus:
Et jam olim ſeras poſuit cum vinea frondes,
Frigidus & ſylvis Aquilo decuſſit honorem;
Jam tum acer curas venientem extendit in annum
Ruſticus, & curvo Saturni dente relictam
Perſequitur vitem attondens, fingitque putando.
Primus humum fodito, primus devecta cremato
Sarmenta, & vallos primus ſub tecta referto:
Poſtremus metito. Bis vitibus ingruit umbra,
Bis ſegetem denſis obducunt ſentibus herbæ:
Durus uterque labor. Laudato ingentia rura,
Exiguum colito. Necnon etiam aſpera ruſci
Vimina per ſylvam, & ripis fluvialis arundo
Cæditur; incultique exercet cura ſalicti.
Jam vinctæ vites, jam falcem arbuſta reponunt,
Jam canit extremos effœtus vinitor antes:
Sollicitanda tamen tellus, pulviſque movendus:
Et jam maturis metuendus Jupiter uvis.

Eſt etiam iterandus in colendis vitibus labor ille, in quo nihil unquam ſatis perfectum eſt: nempe oportet *omnem terram vertere ſingulis annis ter & quater, & aſſidue comminuere glebas ligonibus inverſis, & exonerare totum vinetum frondibus. Labor revolutus in circulum redit agricolis, & annus in ſe replicatur per eaſdem vias. Et tum demum, cum vinea amiſit ultimas frondes, & cum frigidus Aquilo abſtulit arboribus pulchritudinem, jam tum diligens agricola profert curas in annum futurum; & perſequitur curva Saturni falce vitem nudatam,* eam *tondens, & componit amputando. Primus move terram, primus combure ſarmenta* domum *deportata, & primus refer domum pedamenta; ultimus vindemiato. Bis frondes denſiores inumbrant vitem, bis herbæ ſuffocant vinetum ſpiſſis vepribus: magna difficultas in utriſque* amputandis. *Lauda rura magna,* ſed *cole parvum* rus. *Præterea ſecanda ſunt in ſylvis aſpera vimina è ruſco, & fluviales cannæ in ripis; & habenda cura ſalicti ſylveſtris. Poſtquam vites ligatæ ſunt, poſtquam vineta* permittunt *falcem reponi, poſtquam vinitor laſſus cantat* attigiſſe *ſe extremos* vineæ *ordines; tamen vertenda* eſt *terra, & glebæ comminuendæ, & aër timendus racemis jam maturis.*

NOTÆ.

397. *Eſt etiam, &c.*] Præcipit *alteram*, id eſt, ſecundam *paſtinationem*, quæ dicitur *repaſtinatio*, de qua v. 364. Item & ſecundam *pampinationem*, ſeu frondium amputationem, de qua, v. 365. Quanquam monet, ter aut quater laborem utrumque eſſe repetendum: quia nunquam *huic labori*, id eſt, in hoc labore, *ſatis eſt exhauſti*, id eſt, juxta Servium, exhauſtionis, finitionis, perfectionis: ſic *Æn.* 2. 427. *Servantiſſimus æqui*, id eſt, æquitatis.

401. *Actus in orbem.*] Id eſt, perpetuus & continuus: nullus enim in orbe, ſeu circulo terminus eſt.

404. *Aquilo.*] Ventus ſeptentrionalis, Ecl. 7. 51.

406. *Curvo Saturni dente, &c.*] Præcepta congerit de curis hybernis circa vitem: ac præcipue de *ablaqueatione*: quæ fit cum circa radices terra effoditur, tondenturque ferro ſuperfluæ radices: eæ præſertim quæ terræ ſuperficiem propius tangunt; ut inferiores convaleſcant. Dicitur *ablaqueatio*, quia vitis radicibus, quaſi totidem laqueis, expeditur & liberatur. *Saturni dente.*] Falce dentata ſeu acuta, quæ Saturni geſtamen eſt. De *Saturno*, Ecl. 4. 6.

410. *Bis vitibus, &c.*] Cauſam affert geminæ *pampinationis*, quam antea præceperat; item & geminæ *runcationis*, qua herbæ noxiæ eruuntur, *ſarcler, weeding.*

413. *Aſpera ruſci Vimina.*] Commendat curam fruticum, unde parantur viti retinacula. *Ruſcus*, vel *ruſcum, du houx, holm.* De eo, Ecl. 7. 42. *Salictum* vel *ſalicetum*, locus ſalicibus conſitus, *ſauſaye, a willow ground.*

417. *Extremos effœtus vinitor antes.*] *Antes*, ſunt ordines vitium, qui ſunt ante cæteros poſiti, & vineam quaſi circundant, & quavis ex parte extremi ſunt. *Effœtus*, laſſus, qualis eſt mulier quæ multos edidit fœtus.

418. *Pulviſque movendus.*] Commovendus & excitandus pulvis, fractione glebarum.

419. *Metuendus Jupiter uvis.*] Aër grandine & pluviis intempeſtivis infeſtus. *Jupiter* pro aëre, ſupra, v. 325.

Contra, nulla eſt difficultas in colendis oleis, nec illæ petunt curvam falcem & raſtros mordaces: cum ſemel radices egerunt in terram, & aſſueverunt aëri. Ipſa terra ſuppeditat ſuccum plantatis oleis, quando *aperitur ligone adunco*; & reddit *plenas olivas*, ſtatim *cum* ipſo *vomere. Ideo nutri olivam pinguem & gratam paci. Poma quoque, quando ſenſere truncos robuſtos, & accepere vires ſibi debitas, cito aſſurgunt in aërem virtute propria, nec egent noſtro auxilio. Interea ſylvæ omnes non minus onerant ſe fœtibus, & incultæ avium latebræ rubeſcunt baccis ſanguineis. Cytiſi ſecantur: ſylva alta ſuppeditat tædas,* quibus *ignes nocturni aluntur, & præbent lucem. Et homines negligunt* eas *plantare, &* in iis *curam adhibere? Quid commemorem majores* arbores? *ſalices & geniſtæ humiles, illæ* ipſæ *præbent aut cibum pecudibus, aut umbram paſtoribus, & ſepem ſegetibus, & cibum apibus. Et pulchrum eſt videre Cytorum fluctuantem buxo, & ſylvas Naryciarum picearum: pulchrum eſt videre campos non egentes raſtris, aut ulla cura hominum. Sylvæ ipſæ ſteriles in Caucaſo monte,*

Contra, non ulla eſt oleis cultura: neque illæ
Procurvam expectant falcem, raſtroſque tenaces;
Cum ſemel hæſerunt arvis, auraſque tulerunt.
Ipſa ſatis tellus, cum dente recluditur unco,
Sufficit humorem, & gravidas cum vomere fruges.
Hoc pinguem & placitam paci nutritor olivam.
Poma quoque ut primum truncos ſenſere valentes.
Et vires habuere ſuas, ad ſidera raptim
Vi propria nituntur, opiſque haud indiga noſtræ.
Nec minus interea fœtu nemus omne graveſcit,
Sanguineiſque inculta rubent aviaria baccis.
Tondentur cytiſi: tædas ſylva alta miniſtrat,
Paſcunturque ignes nocturni, & lumina fundunt.
Et dubitant homines ſerere, atq; impendere curam?
Quid majora ſequar? ſalices, humileſque geniſtæ,
Aut illæ pecori frondem, aut paſtoribus umbram
Sufficiunt; ſepemque ſatis, & pabula melli.
Et juvat undantem buxo ſpectare Cytorum,
Naryciæque picis lucos: juvat arva videre,
Non raſtris hominum, non ulli obnoxia curæ.
Ipſæ Caucaſeo ſteriles in vertice ſylvæ,

NOTÆ.

420. *Contra, non, &c.*] Laborioſæ vitis culturæ, facilem opponit oleæ culturam. Utraque tamen in tenera ætate ſimilis eſt: diſparitas igitur à firmiori tantum ætate petenda, quæ maximam in vite, vix ullam in olea, curam exigit; unde addit poeta, *Cum ſemel hæſerunt arvis.*

424. *Cum vomere, &c.*] Id eſt ſtatim atque aperitur vomere, ſine mora, producit fructus. Exaggeratio, quæ certum & celerem proventum indicat.

424. *Fruges.*] Olivas interpretor. Et vero voces illæ promiſcue adhibentur à poetis: *Nemus*, non tantum proprie pro ſylveſtrium arborum multitudine, ſed & pro vinea, v. 400. *Omne levandum fronde nemus. Sylva*, pro quarumlibet rerum multitudine, ut notavimus G. 1. 152. *Meſſis* pro collectione non ſolum tritici, ſed etiam uvarum, G. 2. 410. *Poſtremus metito.* Item pro mellis proventu, G. 4. 231. *Duo tempora meſſis. Vindemia* apud Plin. l. 15. 1. pro olivarum etiam collectione. *Seges*, pro arbuſculis in ſeminario, G. 2. 266. *Ubi prima paretur arboribus ſeges*, &c.

425. *Placitam paci nutritor olivam.*] *Nutritor*, pro *nutri*: paſſivum, activa ſignificatione: ut apud Cicer. pro Mil. 33. *Inimiciſſimum multo crudelius etiam punitus es, pro puniſti. Placitam paci*, quia inſigne pacis fuit. Æn. 7. 237. Minervæ fuit dicata. Vide G. 1. 14.

426. *Poma.*] Fructus pro arbore: arbor enim, *pomus* eſt.

431. *Cytiſi: tædas, &c.*] De *cytiſo* frutice, qui tondetur ſaginando pecori. Ecl. 1. 79. De *tædis* arboribus è picearum genere, Ecl. 7. 49.

434. *Salices, &c.*] Salices, *Saules, Willows.* Geniſtæ, *Geneſt, Broom.* G. 2. 12.

436. *Pabula melli.*] Apibus, quæ mel conficiunt.

437. *Cytorum.*] Cytorus urbs, & mons Galatiæ, in ora Paphlagoniæ: buxo fertilis. Ovid. M. 4. 312. *Sæpe Cytoriaco deducit pectine crines:* id eſt, *buxeo.*

438. *Naryciæque picis lucos, &c.*] Sylvas feraces tædarum, picearum, aliarumque arborum, è quibus ſuccus erumpit; qui, ſi igne exprimitur, dicitur *pix, poix, pitch.* Si ſponte fluit, dicitur *reſina, poix reſine, roſin*, thuri affinis. *Narycium* urbs Græciæ & Italiæ, de qua, Æn. 3. 399.

440. *Caucaſeo, &c.*] De *Caucaſo* monte Aſiæ Ecl. 6. 42. De *Euro* vento orientali, G. 1. 371. Hic Caucaſus pro quolibet monte, Eurus pro quolibet vento.

Quas

Quas animoſi Euri affidue franguntque feruntque,
Dant alios aliæ fœtus; dant utile lignum
Navigiis pinos, domibus cedroſque cupreſſoſque:
Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plauſtris
Agricolæ, & pandas ratibus poſuere carinas.
Viminibus ſalices fœcundæ, frondibus ulmi:
At myrtus validis haſtilibus, & bona bello
Cornus; Ityræos taxi torquentur in arcus:
Nec tiliæ leves, aut torno raſile buxum,
Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto:
Necnon & torrentem undam levis innatat alnus
Miſſa Pado; necnon & apes examina condunt
Corticibuſque cavis, vitioſæque ilicis alveo.
Quid memorandum æque Baccheïa dona tulerunt?
Bacchus & ad culpam cauſas dedit: ille furentes
Centauros letho domuit, Rhœtumque Pholumque,
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimium, ſua ſi bona nôrint,
Agricolas! quibus ipſa, procul diſcordibus armis,
Fundit humo facilem victum juſtiſſima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Mane ſalutantum totis vomit ædibus undam;

quas validi Euri ſemper perflant & rumpunt, exhibent alios aliæ fructus, præbent pinos, ligna utilia navibus; cedros & cupreſſos, utilia *domibus: ex his agricolæ tornaverunt radios rotis, & rotas plauſtris; & fabricaverunt curvas carinas navibus. Salices producunt vimina, ulmi frondes: Myrtus vero commoda eſt ad valida haſtilia, & cornus ad arma* alia: *taxi flectuntur in arcus Ityræos. Necnon tiliæ ponuntur, & buxus torno raſilis, accipiunt figuram & cavantur acuto ferro. Alnus quoque levis demiſſa per Padum, innatat aquæ currenti: apes quoque abſcondunt examina* in *cavis corticibus, &* in *ſinu ilicis cariоſæ. Quid produxerunt Bacchi munera,* quod ſit *æqualiter laudandum? Bacchus occaſiones etiam præbuit peccandi: ille morte affecit furioſos Centauros, & Rhœtum, & Pholum, & Hylæum minantem Lapithis magno poculo. O felices agricolas, ſi cognoſcerent ſuam felicitatem: quibus terra ipſa æquiſſima producit ex ſe victum parabilem, longè à bellis diſcordibus. Si* apud illos *domus alta portis ſuperbis non emittit* ex *totis ædibus magnam multitudinem* hominum *mane ſalutantium;*

NOTÆ.

444. *Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plauſtris.*] *Hinc,* non ad cedros & cupreſſos, è quibus nemo rotas fabricatur; ſed ad ſylvas, ſeu ſylveſtres arbores, refertur. De *radiis, tympanis, & plauſtris,* G. 1. 163. *Trivere,* perfecere torno, de qua arte Ecl. 3. 38.

445. *Ratibus poſuere carinas.*] *Rates* proprie, ſunt ligna inter ſe colligata, quæ per aquam aguntur; metaphorice ſumitur pro navi perfecta. *Carina,* eſt trabs ima, eaque incurva, quæ totius navis fundamentum eſt.

447. *Myrtus.*] *De myrto,* Ecl. 2. 54. De *corno, cornoillier,* ſupra, v. 34. De taxo, *if,* ſupra, v. 257. De *tilia, tilleul,* G. 1. 173. *Hæc buxus, vel hoc buxum, buis, box.*

448. *Ityræos.*] Gens eſt juxta Servium, è Parthia; juxta cæteros, è Syria: ſagittandi arte memorabilis.

451, 452. *Alnus miſſa Pado.*] *Alnus, aulne,* nota arbor: *Padus, le Po,* nobiliſſimus Italiæ fluvius, de quo G. 1. 482. Hic ſumitur pro quovis fluvio. *Pado,* pro *per Padum:* ut, *It clamor cælo,* pro *ad cælum.* De *examinibus* apum, E. 7. 13. De *ilice* arbore, *yeuſe,* E. 1. 18.

456. *Centauros, &c.*] *Centauri & Lapithæ* vicini ſunt populi Theſſaliæ: hi Pindum & Othryn; illi Pelion montem incolentes. Lapitharum rex Pirithous cum Hippodamiam uxorem duceret, Centauri, ſponſam ipſo nuptiarum die rapere aggreſſi, à Theſeo & Hercule amicis Pirithoi, cæteriſque Lapithis ingenti clade inter ipſa pocula affecti ſunt. Centaurorum præcipuos commemorat Virgilius: Rhœtum, Pholum, & Hylæum. Pro *Rhœto,* aliqui *Rhœcum* legunt: & vero ſic apud Callimachum alioſque legitur. De *cratere,* Ecl. 5. 68.

458. *O fortunatos, &c.*] VII. PARS & ultima: *Digreſſio de vitæ ruſticæ felicitate.* I. Ejus commoda præfert commodis urbanæ vitæ, v. 461. II. Proximam facit literarum & philoſophiæ ſtudiis, v. 475. III. Præfert quibuſlibet aliis hominum ſtudiis, v. 495. IV. Hujus vitæ antiquitatem à primis Italiæ colonis, primiſque hominibus repetit, v. 532.

462. *Mane ſalutantum, &c.*] Mos apud Romanos, ut clientes magno numero patronos ſalutatum venirent prima luce. *Undam* exprimit multitudo populi exeuntis: dum alius alium, quaſi fluctus fluctum trudit. *Vomit,* metaphora antiqui uſus in eam rem: unde *vomitoria* dicebantur in amphitheatris aditus illi, per quos populus confertim ingrediens in ſedilia ſeſe effundebat.

si illi *non appetunt limina variata pulchra teſtudine, & veſtes diſtinctas auro, & æra Corinthia ; ſi* apud illos *lana non tingitur Aſſyrio colore, & uſus olei ſinceri non depravatur caſia. Tamen* apud illos non deeſt *quies tuta, & vita neſciens decipere, affluens variis opibus : tamen otia in amplis ſpurdis, & antra, & vivi lacus, & umbroſi campi, & mugitus boum, & dulces ſomni ſub arbore, non deſunt. Illic ſunt ſylvæ, & latibula ferarum, & juventus patiens in laboribus parvoque aſſueta, & ceremoniæ Deorum, & venerandi parentes. Juſtitia abiens è terra ultimò poſuit pedem apud illos. Me vero teneant præ cæteris dulces Muſæ,*

Nec varios inhiant pulchra teſtudine poſtes,
Illuſaſque auro veſtes, Ephyreïaque æra ;
Alba neque Aſſyrio fucatur lana veneno,
Nec caſiâ liquidi corrumpitur uſus olivi.
At ſecura quies, & neſcia fallere vita,
Dives opum variarum ; at latis otia fundis,
Speluncæ, vivique lacus ; at frigida Tempe,
Mugituſq; boum, molleſq; ſub arbore ſomni
Non abſunt. Illic ſaltus, ac luſtra ferarum,
Et patiens operum parvoque aſſueta jùventus,
Sacra Deûm, ſanctique patres. Extrema per illos
Juſtitia excedens terris veſtigia fecit.
Me vero primum dulces ante omnia Muſæ,

NOTÆ.

463. *Teſtudine poſtes.*] Portas intelligit, vel in teſtudinem, id eſt, fornicem, arcuatas : vel tectas conchis teſtudinis Indicæ in laminas ſectis. De *teſtudinibus, tortues*, ita Plin. l. 9. 10. *Teſtudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, ut ſingularum ſuperficie habitabiles caſas integant : atque inter inſulas, rubri præcipue maris, his navigabant cymbis. In mari conchyliis vivunt ; tanta oris duritia, ut lapides comminuant : in terram egreſſæ, in herbis pariunt ova, avium ovis ſimilia, ad centena numero : eaque defoſſa extra aquas, incubant noctibus.* Tum cap. 11. *Teſtudinum putamina ſecare in laminas, lectoſque & repoſitoria his veſtire, Corbilius Pollio inſtituit, prodigi & ſagacis ad luxuriæ inſtrumenta ingenii.*

464 *Illuſaſque auro veſtes, &c.*] *In quibus artifex ludens, ex auro aliqua depinxit*, inquit Servius.

Ephyreïaque æra.] Quinque ſyllabarum vox : apud Lucanum etiam quatuor, *Ephyrea* : l. 6. *Inſedit caſtris Ephyreaque mœnia ſervat* : id eſt, Corinthia : Corinthus enim *Ephyra* dicta eſt, ab Ephyra Nympha. Urbs eſt Achaiæ, ſita in medio iſthmi Peloponneſiaci, qui Corinthiacus ideo dicitur. Capta eſt & incenſa à L. Mummio Conſule. Æs porro Corinthium magno in prætio fuit, & ad vaſa expetitum : cujus pretii cauſa hæc affertur à Floro, l. 2. 6. *Quantas opes & abſtulerit & cremaverit hinc ſcias : quod, quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio ſuperfuiſſe comperimus : nam & æris notam pretioſiorem ipſa opulentiſſimæ urbis fecit injuria : quia incendio peruſtis plurimis ſtatuis atque ſimulacris, æris, auri, argentique venæ in commune fluxere.* Æri tamen huic fuiſſe pretium etiam ante Mummianum incendium, probat ex Homero Cerdanus, aliiſque argumentis Germanus.

465. *Alba nec Aſſyrio, &c.*] Quadruplex eſt Syriæ diviſio, Syria, Aſſyria, Cœleſyria, & Leucoſyria : Phœnicia vero & Tyrus, ſunt in Cœleſyria : in Phœnicia autem & circa Tyrum inventa eſt purpura primum è conchis expreſſa. *Venenum*, ut & φάρμακον Græcis, ambiguæ ſignificationis eſt : & ſignificat quicquid naturam rerum immutat, in bonam malamque partem ; atque adeo & colores, quibus lana fucatur.

466. *Caſia.*] Caſiam triplicem diſtinximus, Ecl. 2. 49. De prima ſpecie haud dubie hic intelligendus poëta : qua oleum ad majores delicias conditum fuiſſe puto, *de la canelle.*

469. *At frigida Tempe.*] *Tempe*, pluralis numeri, ac neutrius gen. amœniſſima vallis fuit in Theſſalia : cincta montibus Oſſa, Pelio, & Olympo : Peneo fluvio interfuſa. Ab ea valle, multæ, amœnitate pares, eo quoque nomine inſignitæ ſunt : ſic in Sicilia poſuit Ovid. Faſt. 4. 475. *Heloria Tempe.* Statius in Bœotia, Theb. 1. 486. *Theumeſia Tempe.* Hic Virgilius amœna quælibet loca intelligit. Nomen, à τέμενος, *lucus, fanum* ; quod Æoles deformarunt in τέμπος.

471. *Saltus ac luſtra ferarum.*] De *ſaltibus*, vide Ecl. 6. 56. De *luſtris*, quæ ſunt ferarum in ſylvis cubilia, puto magis adhærendum Feſto quam Servio. Feſtus derivat à *luto* : unde metaphorice *luſtra* dicuntur popinæ & lupanaria, ubi ventri ac deſidiæ opera datur. Servius deducit ab *umbra*, quia loca illa parum *illuſtrantur*. Stat pro Feſto Voſſius in Etym.

474. *Juſtitia excedens.*] Aſtræa, de qua Ecl. 4. 6.

475. *Muſæ.*] Profitetur ſe literarum ſtudia præferre agriculturæ : ſi tamen his ſtudiis minus ſe idoneum ſentiret, ad hoc alterum vitæ genus abiturum. *Muſæ.*] Non hic ſolius carminis præſides : ſed literarum omnium, earum præcipue quæ ad cœleſtia pertinent, quibus præeſt *Urania.*

Quarum

Quarum ſacra fero ingenti perculſus amore,
Accipiant; cœlique vias & ſidera monſtrent,
Defectus Solis varios, Lunæque labores:
Unde tremor terris: qua vi maria alta tumeſcant
Obicibus ruptis, rurſuſque in ſeipſa reſidant:
Quid tantum Oceano properent ſe tingere Soles
Hyberni: vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
Sin, has ne poſſim naturæ accedere partes,
Frigidus obſtiterit circum præcordia ſanguis;
Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes,
Flumina amem ſylvaſque inglorius. O ubi campi,
Sperchiuſque, & virginibus bacchata Lacænis
Taygeta! ô qui me gelidis in vallibus Hæmi
Siſtat, & ingenti ramorum protegat umbra!
Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſas,
Atque metus omnes & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, ſtrepitumque Acherontis avari!
Fortunatus & ille, Deos qui novit agreſtes,
Panaq; Sylvanumq; ſenem, Nymphaſque ſorores!
Illum non populi faſces, non purpura regum

quarum fero res ſacras, magno earum *amore captus: & doceant* me *circulos cœli, & ſidera, & diverſas eclipſes Solis, & eclipſes Lunæ: unde motus terræ* oriatur: *qua virtute altum mare turgeſcat, ſuperato alveo; ac deinde in ſeipſum recurrat: qua de cauſa Sol hyemalis ita properet ſe lavare* aquis *Oceani: vel quæ mora differat noctes æſtivas. Si vero ſanguis frigidus circumfuſus cordi impediat, quo minus poſſim penetrare hæc ſecreta naturæ; placerent mihi rura, & fluvii decurrentes in vallibus: amarem fluvios & ſylvas, ſine* ulla alia *gloria. O ubi* ſunt *campi, & Sperchius* fluvius, *& mons Taygetus frequentatus à puellis Laconicis! ô, quis me transferat in valles gelidas Hæmi* montis, *& operiat* me *magna umbra ramorum! Felix* ille eſt, *qui potuit diſcere cauſas rerum, & qui poſuit ſub pedibus omnem timorem & tumultum Acherontis avari. Sed felix quoque* eſt *ille qui colit Deos ruſticos, & Pana, & ſenem Sylvanum, & Nymphas ſorores. Ille non movetur, nec faſcibus populi, nec purpura regum,*

NOTÆ.

476. *Quarum ſacra fero.*] Poëtæ Muſarum ſe ſacerdotes appellant. Ita Horat. Od. l. 3. 1. *Carmina non prius audita, Muſarum ſacerdos, virginibus puerisque canto.* Sacerdotum eſt *ſacra ferre*, adminiſtrare ac ducere.

481. *Quid tantum Oceano, &c.*] Hyemem & æſtatem ſignificat: & ſenſus eſt: Quæ cauſa ſit, cur dies hyberni tam ſint in occaſum præcipites: & quæ mora noctes æſtivas differat, ac retardet. *Soles* dixit, pro *dies*, plurali numero: quemadmodum G. 1. 66. *Pulverulenta coquat maturis Solibus æſtas.*

484. *Frigidus obſtiterit, &c.*] *Secundum phyſicos, qui dicunt ſtultos homines eſſe frigidioris ſanguinis; prudentes, calidi. Unde & ſenes, in quibus jam friget; & pueri, in quibus necdum calet, minus ſapiunt.* Ita Servius. *Præcordia* proprie ſunt membranæ cordi prætenſæ: Græci vocant διάφραγμα. Supra præcordia ſunt pulmones & cor; infra, jecur & lien. Sæpe tamen ſumuntur pro *extis* omnibus, hic & alibi præcipue pro *corde*, ſæpe pro ipſo *animo*.

487. *Sperchiuſque, &c.*] *Sperchius*, Theſſaliæ fluvius, è Pindo monte, in Maliacum ſinum rapide fluens: hodie *Agriomela*. *Taygetus*, plural. *Taygeta*, mons Laconiæ, Spartæ & Amyclis imminens, venatione & Bacchi orgiis celebris: unde *Virginibus bacchata Lacænis:* id eſt, frequentata à Laconiæ mulieribus, quæ illic Bacchantium cultu interdum ludebant. *Hæmus*, mons Thraciæ, de quo G. 1. 492.

490. *Felix qui, &c.*] Videntur hi verſus geminam philoſophiæ partem diſtinguere: primus *phyſicam*, ſive naturalem, quæ rerum cauſas inveſtigat: alii *ethicam*, ſive moralem, quæ tota eſt in temperandis hominum moribus, & conſectanda beatitate: beatitas autem in voluptate à pleriſque veterum conſtituebatur: nocet porro voluptati metus fati & inferorum.

492. *Acherontis avari.*] *Acheron*, inferorum fluvius, de quo Æn. 6. 323. *Avarus* dicitur, quia inferi rapiunt omnia.

493. *Deos agreſtes Panaque, &c.*] De Diis agreſtibus Ecl. 6. in notis ad argum. De *Pane* Ecl. 2. 31. De *Sylvano*, Ecl. 10. 24. De *Nymphis ſororibus*, puta *Dryadibus* aut *Napæis*, &c. Ecl. 2. 46.

495. *Non populi faſces, non, &c.*] Neq; movetur Romanorum honoribus: neque barbarorum regum. Romanos honores, per *faſces*; barbaros, per *purpuram* regum, ſignificat. *Faſces*, erant faſciculi virgarum, quibus erat obligata ſecuris, ita ut ferrum in ſummo extaret: inſignia fuere magiſtratuum apud Romanos. Dicuntur *faſces populi*, quia populi ſuffragiis magiſtratus eligebantur in comitiis. Faſces habebat

nec dissensione quæ turbat infidos fratres, nec Daco, qui descendit à Danubio conjurato; nec negotiis Romanorum, nec regnis perituris: neque ille aut cum angore misereſcit pauperis, aut invidet diviti. Colligit fructus, quos rami, quos agri ipſi volentes ultro producunt: nec cognoſcit leges duras, & tumultuoſum forum, aut tabularia populi. Alii agitant remis mare profundum, & currunt ad militiam: pervadunt in aulas & domos regum. Hic intentat ruinam urbi & miſeris domibus, ut bibat in poculo *gemmeo, & dormiat in purpura Tyria: alius occultat divitias, & incumbit auro defoſſo: alius obſtupeſcit mirabundus ad roſtra: alium percellit hiantem plauſus plebis & ſenatorum in theatro, nam iteratur:* alii *gaudent tincti ſanguine fratrum,*

Flexit, & infidos agitans diſcordia fratres;
Aut conjurato deſcendens Dacus ab Iſtro:
Non res Romanæ, perituraque regna: neque illa
Aut doluit miſerans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipſa volentia rura
Sponte tulere ſuâ, carpſit: nec ferrea jura,
Inſanumque forum, aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alii remis freta cæca, ruuntque
In ferrum, penetrant aulas & limina regum.
Hic petit excidiis urbem miſeroſque Penates,
Ut gemmâ bibat & Sarrano indormiat oſtro:
Condit opes alius, defoſſoque incubat auro:
Hic ſtupet attonitus roſtris: hunc plauſus hiantem
Per cuneos (geminatur enim) plebiſque patrumque
Corripuit: gaudent perfuſi ſanguine fratrum,

NOTÆ.

Dictator xxiv. Conſul xii. Prætores provinciales vi. Prætores urbani ii. Præferebantur à *lictoribus*, quorum nomen à *ligando:* quia reos ligabant, feriebantque virgis è faſce detractis.

497. *Dacus ab Iſtro.*] *Daci* nunc *Tranſylvani*, *Moldavi*, & *Valachi*, olim feræ gentes & Romanis infeſtæ, intra Carpathum montem à Septentrione; Iſtrum fluvium à meridie: ad uſque Iſtri oſtia porrectæ. *Iſter* ſive *Danubius*, fluvius Europæ maximus. Oritur ex Abnoba monte in comitatu *Bar*, prope Villingam oppidum Sueviæ: deinde auctus fluviis 60 navigabilibus, in Pontum Euxinum influit oſtiis ſex, quorum duo tantum jam navigabilia ſunt, cæteris arena clauſis. Danubius olim vocatus ab ortu, ad uſque Axiopolim urbem Myſiæ; quo loco Iſter appellabatur: unde proprie Iſter à Virgilio hic dicitur: & Dacus uſurpatur pro quolibet hoſte barbaro Romani imperii, cujus olim terminus ab ea parte Iſter fuit.

498. *Non res, &c.*] Opponit Romanum imperium regnis cæteris: quæ vocat *peritura*, ut Romanam æternitatem notet.

499. *Aut doluit miſerans, &c.*] Loquitur è Stoicorum ſententia, qui motus omnes animi atque affectus, veluti morbos & vitia, ex homine ſublatos volebant ad bene beateque vivendum. Ac ſpeciatim patet miſericordiam excludi à Seneca ex animo ſapientis, lib. 2. de Clement. c. 5. *Quemadmodum religio Deos colit, ſuperſtitio violat: ita clementiam manſuetudinemque omnes boni præſtabunt, miſericordiam autem vitabunt. Eſt enim vitium puſilli animi, ad ſpeciem alienorum malorum ſuccidentis: itaque peſſimo cuique familiariſſima eſt.*

502. *Populi tabularia.*] *Tabularium* Romæ locus fuit, in quo publica omnia inſtrumenta de prædiis, vectigalibus, portoriis, reditibuſque aliis publicis, ſervabantur in tabulis. Erat autem in atrio Libertatis. Livius, l. 43. *Ceuſores extemplo in atrium Libertatis aſcenderunt: & ibi ſignatis tabellis publicis, clauſoque tabulario, & admiſſis ſervis publicis, negarunt ſe prius quicquam negotii publici geſturos, quam judicium populi de ſe factum eſſet.*

505. *Hic petit, &c.*] Eos carpit, qui opes è domitarum urbium ruinis colligunt. De *Penatibus*, Æ. 2. 717.

506. *Sarrano dormiat oſtro, &c.*] Purpura quæ fit è ſanie *oſtrei* ſive conchylii; qui *murex* appellatur, Phœnicum lingua *Saro:* unde Tyrus, urbs Phœniciæ, horum piſcatu celebris, dicta eſt prius *Sarra*; & color purpureus, *Sarranus* & *Tyrius*. Diſtinguunt tamen plerique purpuram piſcis, ſive oſtreum, à murice: hæc tamen à poetis vulgo promiſcue uſurpantur. Purpura alia rubra, alia violacea, alia dibapha, id eſt, bis tincta, à δὶς *bis*, & βάπτω *tingo*.

508. *Hic ſtupet attonitus roſtris, &c.*] Notat ſtudium audiendi oratores, vel orandi e ſuggeſtis, quæ *roſtra* dicebantur. Nam ex Livio, l. 8. cum *Antiates*, gens Latii maritima, cujus caput *Antium*, victi à Romanis & claſſe ſpoliati eſſent, naves eorum partim in navalia ſubductæ, partim incenſæ ſunt: ſervatiſque roſtris, id eſt, eminentibus illis proræ partibus, quæ ferro aut ære armabantur; placuit in foro ſuggeſtum ex iis adornari, unde cum populo ageretur.

509. *Per cuneos (geminatur enim) &c.*] Notat ſtudium ſpectaculorum: in quibus plauſus, non à ſola plebe, ſed etiam à ſenatoribus ipſis dabatur, & ſic geminabatur. *Cunei* ſedilia ſunt theatrorum, de quibus ſupra, v. 381.

Exilioque

Exilioque domos & dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quærunt ſub Sole jacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro:
Hinc anni labor, hinc patriam, parvoſque nepotes
Suſtinet; hinc armenta boum, meritoſq; juvencos.
Nec requies; quin aut pomis exuberet annus,
Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi:
Proventuque oneret ſulcos, atque horrea vincat.
Venit hyems; teritur Sicyonia bacca trapetis:
Glande ſues læti redeunt: dant arbuta ſylvæ:
Et varios ponit fœtus autumnus: & alte
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.
Interea dulces pendent circum oſcula nati:
Caſta pudicitiam ſervat domus: ubera vaccæ
Lactea demittunt; pingueſq; in gramine læto
Inter ſe adverſis luctantur cornibus hœdi.
Ipſe dies agitat feſtos: fuſuſque per herbam,
Ignis ubi in medio, & ſocii cratera coronant,
Te libans, Lenæe, vocat: pecoriſque magiſtris
Velocis jaculi certamina ponit in ulmo,
Corporaque agreſti nudat prædura palæſtrâ.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
Hanc Remus & frater: ſic fortis Etruria crevit,
Scilicet & rerum facta eſt pulcherrima Roma,

& relictis domibus & gratis liminibus abeunt in exilium, & quærunt patriam ſuppoſitam alii Soli. Agricola autem *vertit terram curvo aratro; inde* eſt *labor anni; inde alit patriam & parvos nepotes; inde* alit *armenta boum, & juvencos, qui* id labore *meruerunt. Nec ceſſat, donec annus abundet vel pomis, vel fœtu pecudum, vel manipulis ſpicarum Cerealium: & oneret ſulcos proventu, & ſuperet horrea.* Poſtquam *hyems venit, oliva Sicyonia premitur torcularibus: redeunt porci ſaginati glandibus: ſylvæ præbent poma ſylveſtria: & autumnus ſuppeditat varios fructus: & alte racemi dulces coquuntur in apertis collibus. Interea dulces nati pendent circa ora; caſta domus ſervat pudicitiam: vaccæ demittunt mammas plenas lacte: & pingues hœdi in herba fertili certant invicem oppoſitis cornibus. Ipſe* agricola *celebrat dies feſtos: & ſtratus in herba, ubi ignis* eſt *in medio, &* ubi *ſocii implent pocula, te invocat, ô Bacche, vinum effundens* tibi: *Et proponit cuſtodibus gregis certamina celeris jaculi in ulmo, & nudat robuſta* eorum *corpora ad luctam ruſticam. Sic inſtituerunt vitam olim antiqui Sabini, ſic Remus, & frater* ejus Romulus: *ſic crevit generoſa Tuſcia: atque adeo Roma evaſit pulcherrima res mundi,*

NOTÆ.

517. *Cerealis mergite culmi.*] *Hæc merges,* Virgilio videtur eſſe manipulus ſpicarum, ut explicat Servius. Plinio tamen l. 18. 30. videtur eſſe furca colligendis apta manipulis: qua ſignificatione dicitur etiam *merga, æ,* à Columella, & Feſto.

519. *Sicyonia bacca trapetis.*] *Sicyon,* urbs Achaiæ proprie dictæ, non longe ab Iſthmo Peloponneſiaco, ferax oleis. *Trapes,* ſive *trapetum* mola eſt, ſive torcular olei.

520. *Arbuta.*] Proprie ſunt fructus *arbuti,* arboris, *Arboiſier,* de qua Ecl. 3. 82. Hic forte pro baccis omnibus ſylveſtribus uſurpantur.

522. *Mitis in apricis, &c.*] Matureſcit Solis ardore. De loco *aprico,* id eſt, Soli expoſito, vide Ecl. 9. 49.

523. *Circum oſcula.*] Circa os pendent, ab ore pendent. *Oſculum* enim, non ſemper *baſium*; ſed magis proprie ipſum *os* ſignificat. Æn. 2. 260.

528. *Cratera coronant.*] Non coronant floribus, ſed vino: quod ad ſummam uſque poculi oram ac veluti coronam, infunditur. Docet Athenæus 15. ex Ariſtotele, ὅτι οὐ δεῖ κολοβὸν προσφέρειν πρὸς τοὺς θεούς, ἀλλὰ τέλεια, &c. *Nihil mutilum eſſe offerendum Diis, ſed integra & perfecta: plenum vero perfectum eſt: coronare autem, plenitudinem quandam ſignificat.* Citatque Homerum: Κοῦροι δὲ κρητῆρας ἐπιστέψαντο πόοιο. *Juvenes vero crateras coronaverunt potu.*

531. *Palæſtra.*] Lucta: Græca vox παλαίστρα, radix πάλλω *agito,* propter corporis in ea agitationem.

532. *Sabini.*] Romæ vicini, Apennini jugis circumvallati: quorum fœminas in ludis Romani rapuerunt.

533. *Hanc Remus, & frater, &c.*] Remus & Romulus, fratres, Romæ conditores, Iliæ & Martis filii: de iis Æn. 8. 630.

Sic fortis Etruria.] Tuſcia à Latio, per Tiberim, diviſa: Æn. 8. 479. & 10. 164.

Septemque

& una circumcinxit ſibi muris ſeptem montes. Aureus quoque Saturnus ducebat hanc vitam in terris, ante imperium Jovis Cretenſis, & antequam ſcelerati homines veſcerentur occiſis bobus. Nondum etiam homines *audiverant inflari tubas, nondum gladios ſonare impoſitos duris incudibus. Sed nos decurrimus campum immenſum longitudine: & jam tempus* eſt *liberare* jugo *fumantia colla equorum.*

Septemq; una ſibi muro circumdedit arces.
Ante etiam ſceptrum Dictæi regis, & ante
Impia quam cæſis gens eſt epulata juvencis;
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari claſſica, necdum
Impoſitos duris crepitare incudibus enſes.
Sed nos immenſum ſpatiis confecimus æquor,
Et jam tempus equûm fumantia ſolvere colla.

NOTÆ.

535. *Septemque —— muro circumdedit arces.*] *Arces*, vel loca munita ſunt; vel potius, montes, rupes: ut G. 4. 461. *Flerunt Rhodopeiæ arces.* Et vero *arx* probabilius derivatur ab ἄκρα, *cacumen, vertex:* quanquam inepte Solinus derivat ab *Arcadibus*, qui primi in excelſa parte montis habitarunt; Varro ab *arcendo*, Servius ab *arcano.* Porro ſeptem Romæ colles incluſi muro fuere: Palatinus, nunc *Palazzo maggiore:* Quirinalis, *monte Cavallo*; Cœlius, *monte di S. Giovanni Laterano*; Capitolinus, *Campidoglio*; Aventinus, *monte di S. Sabina*; Eſquilinus, *monte di S. Maria maggiore*; Viminalis denique; quibus duo additi deinceps fuerunt, Janiculus collis, *Montorio*; & Vaticanus.

536. *Dictæi regis, & ante Impia quam, &c.*] Antequam regnaret Jupiter, qui educatus eſt in Dictæo monte Cretæ inſulæ, G. 4. 152. Id eſt, aurea ætate; cum homines nondum animalium carne, ſed ſolis terræ fructibus veſcerentur. De *Saturno, & aurea* ætate, Ecl. 4. 6.

551. *Sed nos, &c.*] Hunc librum, ut & priores, allegoria terminat ab equis petita. *Æquor* hic eſt campus. Æn. 2. 780.

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICORUM LIBER III.

ARGUMENTUM.

EXORDIUM tria continet: invocationem Deorum, qui pabulo & pecorum paſtioni præſident: deinde laudes Octaviani; denique invitationem Mæcenatis, cujus juſſu ſuſceptum id operis fuiſſe, rurſus teſtatur. Sequuntur præceptiones de cultura pecorum, quatuor in partes diſtincta. I. Agit de bobus & equis. II. De ovibus & capris. III. De canibus. IV. De rebus pecori infeſtis; nempe ſerpentibus, ſcabie, febri, ac peſte: quæ peſtis deſcriptio epilogi locum obtinet. Sparſæ ſunt præterea toto libro fuſiores, oblectationis cauſa, deſcriptiones, quaſi quædam diverticula. Talis eſt deſcriptio curſus equeſtris, v. 103. Aſili ſive œſtri, v. 147. Taurorum amantium, v. 217. Furiarum amoris, 242. Scythicæ hyemis, v. 349.

TE

TE quoque, magna Pales, & te memorande canemus
Paſtor ab Amphryſo: vos ſylvæ amneſq; Lycæi.
Cætera, quæ vacuas tenuiſſent carmina mentes,
Omnia jam vulgata. Quis aut Euryſthea durum,
Aut illaudati neſcit Buſiridis aras?
Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos?
Hippodameque, humeroq; Pelops inſignis eburno,
Acer equis? Tentanda via eſt, qua me quoq; poſſim
Tollere humo, victorque virûm volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum (modo vita ſuperſit)
Aonio rediens deducam vertice Muſas: 11

INTERPRETATIO.

Te etiam cantabo, ô magna Pales; & te, ô paſtor memorabilis ob Amphryſum; & vos, o ſylvæ, & flumina Lycæi. Cætera omnia argumenta, *quæ delectare* poſſent *animos otioſos, jam pertractata* ſunt. *Quis neſcit aut Euryſtheum ſeverum, aut altaria infamis Buſiridis? Cui non dictus* eſt *Hylas puer, & Delos Latonia, & Hippodame, & Pelops notabilis humero eburneo,* ac *peritus* artis *equeſtris? Tentanda eſt* mihi *via, qua poſſim attollere me etiam è terra, & victor volare per ora hominum. Ego primus rediens e Bœotiis montibus deducam mecum Muſas in patriam:*

NOTÆ.

1. *Te quoque, magna Pales.*] Dea paſtorum & pabuli, cui ſacra lacte fiebant: & feſta celebrabantur *Palilia*, 12. Kal. Maii: quo die Romulus urbem fundavit.

2. *Paſtor ab Amphryſo.*] *Amphryſus*, fluvius Theſſaliæ; ubi Apollo greges pavit Admeti regis: vel ipſius regis amore captus, juxta Callimachum in hymno; vel juxta alios, eidem addictus in ſervitutem à Jove, propter interfectos Cyclopas, qui fulmina Jovi fabricaverant, ad occidendum, vel Phaëthonta, vel Æſculapium, utrumque filium Apollinis. Ideo dicitur *memorandus ab Amphryſo*: id eſt, ob Amphryſum: quia ob operam ejus in ripis Admeto exhibitam, dictus eſt *Apollo Nomius*, *à νομὸν paſcuum.*

Sylvæ, amneſque Lycæi.] Loca quælibet paſcuis abundantia: quales ſunt in Arcadia ſylvæ, amneſque *Lycæi* montis, Ecl. 10. 15.

4. *Euryſthea.*] Mycenarum regem: qui Junonis odio obſequens, Herculem, oraculi juſſu ſibi ſubditum, difficillimis periculis objecit: è quibus evaſit victor. De *Hercule*, Æn. 8. 287.

5. *Illaudati Buſiridis aras.*] Regis Ægypti, qui cum hoſpites ad aras immolaret, ad eas ipſas cum Amphidamante filio & miniſtris occiſus eſt ab Hercule, cui ſtruebat eaſdem inſidias. *Illaudati.*] Illaudabilis, in quo nihil eſt laude dignum, ac proinde ſumma ſunt omnia vitia. Sic vulgo *invictus* ſumitur pro *invincibili*, quod non eſt in uſu, ut notat Turneb. l. 4. 17. Videturque Virgilius carpere Iſocratem, Græcum oratorem, qui ſcripſit, quam adhuc habemus, laudationem Buſiridis.

6. *Hylas —— Latonia Delos.*] *Hylas*, puer dilectus Herculi: Ecl. 6. 43. *Latona*, Cœi Titanis filia, à Jove compreſſa, Ecl. 3. 67. *Delos*, inſula maris Ægæi, ubi Latona Dianam & Apollinem enixa eſt, Æn. 3. 74.

7. *Hippodameque.*] Vel Hippodamia, filia OEnomai regis Elidis & Piſarum: qui cum ex oraculo ſe à genero occidendum eſſe accepiſſet: equis confiſus velociſſimis, qui ex ventorum flatu creati erant, curule certamen filiæ procis propoſuit, ea lege, ut qui vinceret, filiam obtineret; qui vinceretur, mortem ſubiret. Igitur tredecim victis & occiſis, Pelops Myrtilum OEnomai aurigam pretio corrupit, ut currui fragilem axem ſubjungeret, aut obicem axi non adjiceret. Quo pacto OEnomaus è curru concidit, membriſque caſu colliſis mortuus eſt. Pelops Hippodamia potitus, Myrtilum perfidiæ mercedem contumeliioſius exigentem, in Ægæum mare præcipitem dedit, cujus illa pars ideo *Myrtoum* mare dicta eſt. *Pelopis* pater Tantalus fuit, Phrygiæ rex: qui cum Deos excepiſſet hoſpitio, eorumque numen explorare vellet, ſuum hunc filium iis epulandum dedit; à cujus eſu cæteri abſtinuerunt, excepta Cerere, quæ humerum ejus abſumpſit. Jupiter eum ſuſcitavit, humerumque ei reſtituit eburneum: Tantalus ob id ſcelus perpetua ſiti ac fame in inferis cruciatus fingitur, præſentibus epulis coactus abſtinere. Pelops deinde non Elida tantum, ſed tota peninſula potitus, eam ſuo nomine *Peloponneſum* vocavit.

10. *Primus ego in patriam, &c.*] Certe hanc laudem prius dederat Ennio Lucret. l. 1. 117. *Ennius ut noſter cecinit, qui primus amœna detulit ex Helicone perenni fronde coronam, per gentes Italas*, &c. Igitur non ſignificat Virgilius ſe primum omnium Græcas Muſas deducturum in Italiam, ſed in agrum Mantuanum.

11. *Aonio vertice.*] Helicone, monte Bœotiæ, quæ Aonia prius dicta eſt. Ecl. 6. 65. De *Muſis*, Ecl. 3. 60.

dummodo vita duret mihi. *Primus reportabo tibi palmas Idumæas, ô Mantua: & ædificabo in campo viridi templum è marmore juxta aquam, ubi magnus Mincius errat lentis flexibus, & tegit* marginem *riparum tenera arundine. In medio* templo *mihi erit Cæsar, & templum occupabit. Ejus in honorem ego victor, & spectabilis purpura Tyria, impellam juxta fluvium centum currus actos quatuor equis. Omnis Græciam relinquens Alpheum, & sylvas Molorchi, meo jussu certabit cursu, & duro cæstu.*

Primus Idumæas referam tibi, Mantua, palmas:
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, & tenerâ prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæsar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego, & Tyrio conspectus in ostro,
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus,
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucosque Molorchi,
Cursibus & crudo decernet Græcia cæstu.

NOTÆ.

12. *Primus Idumæas, &c.*] Id est, nobiles palmas: quales nascuntur in *Idume*, sive *Idumæa*, Syriæ regione, ab *Edom*, filio Esau, sic dicta. Attingit morem victorum Olympicis ludis: qui sua præmia referebant patrias in civitates: in quas triumphali pompa invehebantur, fruebanturque deinceps vectigalibus totam in vitam è republica constitutis.

15. *Mincius*] Fluvius Mantuam alluens, *Menzo*, Ecl. 7. 13.

16. *In medio, &c.*] Promittit multa in honorem Octaviani. I. *Templum*. II. *Ludos Olympicos, & Nemeæos*, Græco more. III. *Supplicationes cum Deorum statuis*. IV. *Sacrificia*. V. *Ludos theatrales*. VI. *Trophæa, imagines & statuas*.

17. *Victor ego, & Tyrio, &c.*] Victor poëtarum omnium Græcorum: quam victoriam explicat more tum Romano, tum Græco; Romano quidem, juxta quem victores purpura vestiti quadrigis invecti triumphant; Græco vero, juxta quem victores ludis Olympicis palmam manu, coronam capite, gestabant; unde supra dixit; *referam tibi, Mantua, palmas:* & infra v. 21. *Ipse caput tonsæ foliis ornatus olivæ*, &c. De *Tyrio ostro*, sive purpura, G. 2. 506.

18. *Centum quadrijugos, &c.*] Vel modo poëtarum, *centum* dixit, pro magna multitudine: Vel alludit ad pompam Circensium ludorum, in quibus die uno fiebant viginti quinque curruum missus: id est, emissiones curruum è repagulis & carceribus: singulis autem missibus quatuor currus exibant; singuli, pro sua factione, suis distincti coloribus; quatuor enim erant factiones; rubra; alba; prasina, sive viridis; & veneta, sive cærulea. Igitur centum currus Virgilii missus indicant viginti quinque, seu Circensem unius diei pompam. Circenses autem ludi cursus equestres Olympicos imitabantur, Æn. 5. 288.

Ad flumina.] Veteri instituto: nam ante Circorum fabricam, *in litore fluminis Circenses agitabantur: in altero latere positis gladiis, ut ab utraque parte esset ignaviæ præsens periculum:* inquit Servius. Vide Æn. 5. 288.

19, 20. *Cuncta mihi, &c.*] Significat venturam esse Græciam ad suos ludos, patriis contemptis, quasi vilioribus. Quatuor autem erant in Græcia ludi, sive certamina insignia. *Olympica, Pythia, Isthmia, & Nemeæa*. I. *Olympica*, instituta sunt ab Hercule, in honorem Jovis, postquam Hercules Augeam regem Elidis occidisset: fraudatus ab eo mercede pacta propter stabulum à triginta annorum fimo repurgatum. Victores corona donabantur ex oleastro, vel olea. Constabant autem ludi illi, pentathlo, sive quintuplici certamine, cæstu, cursu, saltu, disco, & palæstra: durabantque quinque dies, & quarto quoque anno celebrabantur: unde spatia quatuor annorum, duas inter ludorum illorum celebrationes interjecta, *Olympiades* appellata sunt. II. *Pythia*, fiebant in Pythio, Macedoniæ loco: in honorem Apollinis, ob cædem Pythonis serpentis: unde Apollo *Pæan* dictus est, à παίειν *ferire*, quod sagittis serpentem percussisset: indeque carmen in ipsius & cæterorum deinde Deorum laudem, vocatur *hic pæan*. Coronabantur victores lauro. III. *Isthmia*, in honorem Neptuni, à Theseo Athenienſium rege instituta, in faucibus Isthmi Corinthiaci. Corona dabatur è pinu. IV. *Nemeæa*, edebantur in honorem Herculis, ob cædem leonis ab eo interfecti in sylva Nemeæa, prope Cleonas, urbem Achaiæ, in Peloponneso. Corona erat ex apio. Præterea ludis omnibus victores palmam manu gestabant. Virgilius per *Alpheum*, Elidis in Peloponneso fluvium, prope Olympiam urbem, certamina intelligit *Olympica*, quæ ibi committebantur. *Per lucos Molorchi*, certamina *Nemeæa*. Molorchus enim pastor fuit in agro Cleonæo, hospes Herculis, cujus in gratiam Hercules leonem Nemeæum sive Cleonæum interfecit. Certamina alia sub his duobus complectitur. *Cæstus.*] Chirothecæ quædam species est, è corio bubulo, eoque *crudo:* quo pugiles manus & brachia ad pugnam armabant. Æn. 5. 401.

Ipse

Ipſe caput tonſæ foliis ornatus olivæ
Dona feram. Jam nunc ſolemnes ducere pompas
Ad delubra juvat, cæſoſque videre juvencos:
Vel ſcena ut verſis diſcedat frontibus, utque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
In foribus pugnam ex auro ſolidoque elephanto
Gangaridum faciam, victoriſque arma Quirini:
Atque hic undantem bello, magnumque fluentem
Nilum, ac navali ſurgentes ære columnas.
Addam urbes Aſiæ domitas, pulſumque Niphaten,

Ego decoratus frondibus tonſæ oleæ circa *caput, proponam præmia. Jam nunc juvat ducere ad templa ſolemnes pompas, & videre mactatas victimas: vel* videre, *quomodo ſcena mutetur converſa facie: & quomodo Britanni intexti attollant aulæa purpurea. In portis* templi *ſculpam in auro & ſolido ebore pugnam Indorum, & bella victoris Romuli: ibidemque* ſculpam *Nilum agitatum* claſſibus, *& longe fluentem:*

& columnas extructas ex *ære navium* captarum. *Adjiciam urbes Aſiæ expugnatas, & Armenos fugatos;*

NOTÆ.

21. *Tonſæ.*] Conciſis foliis apte compoſitæ.

22. *Ducere Pompas.*] *Pompæ*, erant imagines Deorum impoſitæ ferculis; & alia quælibet ludorum ornamenta, quæ ad oſtentationem coram populo ducebantur: præcipue in *Circenſibus.* Nomen à πομπὴ; hoc autem à πέμπω *mitto, deduco, tranſvebo.* De pompa illa Circenſi fuſe Ovid. Amor. 2. 2. 43. *Sed jam pompa venit: linguis animiſque favete,* &c. *Prima loco fertur ſparſis Victoria pennis,* &c. Tum Neptunus, Mars, Phœbus, Minerva, Ceres, &c.

24. *Vel ſcena ut, &c.*] Scena, frons eſt theatri, ſeu pars theatri adverſa ſpectantibus: quæ aulæis, velis, aliiſque ornamentis decorata, actores tegit atque inumbrat: σκηνὴ *umbraculum*, à σκία *umbra*, G. 2. 381. Scena autem illa fiebat, aut *verſatilis*, aut *ductilis.* Verſatilis; cum ſubito machinis quibuſdam, ut præcipit Vitruvius, triangulis tota vertebatur, aliamque picturæ faciem oſtendebat. Ductilis; cum evolutis velis & aulæis, picturæ facies interior nudabatur. Utramque exprimit Virgilius.

25. *Intexti tollant aulæa Britanni.*] Singulæ voces egent explicatione. I. *Aulæa:* vela ingentia, peripetaſmata, dicta ſunt ab *aula* Attali, Pergami regis ditiſſimi, qui populum Romanum hæredem reliquit: primuſque invenit aurum intexere, ut Babylonii colores, ex Plinio l. 8. 48. unde *Attalica & Babylonica* aulæa veſteſque memorantur. II. *Britanni*, nunc Angli & Scoti. Non ab Octaviano victi ſunt, ut vult Servius, ſed à Julio Cæſare: qui ex continenti Galliæ bis in eorum inſulam navigavit: duabuſque victoriis re bene geſta, & acceptis obſidibus, magnum ſervorum numerum, ac prædam reportavit: juxta Strabonem l. 4. Ex iis igitur Julii mancipiis puto multos officiis theatralibus addictos eſſe: de quibus, ut illo tempore paſſim notis, hic ſermo eſt. III. *Intexti.* Nempe quia Julii victoriæ in ipſis aulæis depictæ erant: & inter eas, fortaſſe Britannica: unde portabant vela iidem Britanni qui in velis acupicti videbantur.

26. *Elephanto.*] De ebore, qui dens eſt elephanti, G. 1. 57.

27. *Gangaridum, &c. Quirini, &c.*] *Gangaridæ*, gens Indica circa Gangem. *Quirini.*] Octaviani: qui quaſi alter Romulus, & alter conditor Romæ habitus eſt. Romulus autem Quirinus dictus eſt à *quiri*, quæ Sabinorum lingua haſtam ſignificat, qua ſemper inſtructus pingitur Romulus. Certum eſt agitatum fuiſſe in ſenatu, Romuli-ne, an Auguſti nomine, Octavianus donaretur. Sed peræque certum eſt, neque id contigiſſe niſi ann. U. C. 727. annis poſt edita Georgica circiter tribus: neque unquam Gangaridas ab eo victos eſſe. Igitur appellatur à Virgilio *Quirinus*, non publica auctoritate, ſed privata adulatione: *Gangaridum* vero victor, quia M. Antonii victor: qui ipſe dolo Armenios; Ventidio duce, Parthos vicerat; Indos vero, Arabes, alioſque Aſiaticos habuerat in auxiliis, ut diximus G. 2. 171. Unde patet, id quod illo loco jam probavimus, hunc quoque locum Georgicis libris perfectis attextum eſſe.

28. *Magnumque fluentem Nilum.*] Nomen pro adverbio. Sic Æn. 7. 399. *Torvumque repente clamat,* &c. De *Nilo* Ægyptio flumine, G. 4. 288. & Nilus victoriam ſignificat Alexandrinam, de M. Antonio & Cleopatra ab Octaviano relatam, anno U. C. 724.

29. *Navali ſurgentes, &c.*] Octavianus è roſtris æreis Ægyptiarum navium, dicitur quatuor columnas conflaviſſe: auctor Servius.

30, 31. *Niphaten, Fidentemque, &c.*] Per Niphaten Armeniæ montem, Armenios ipſos intelligit; per montem, populos montis incolas. Sic Æn. 10. 13. *Alpes immittet apertas:* id eſt, populos Alpinos. De *Parthis* diximus Ecl. 1. 62. Quomodo autem Octavianus dici poſſit viciſſe Armenios & Parthos, vide ſupra, in nota ad v. 27.

Fidentemque

& Parthos confidentes fugæ oc ſagittis retro jactis, & ſpolia bis rapta manu ex diverſis hoſtibus, & populos bis victos in utroque mari. Erunt quoque ſtatuæ è marmore Pario, ſimulacra prope *animata, ſoboles Aſſaraci, & heroës familiæ deductæ à Jove: & Tros pater* Aſſaraci, *& Apollo munitor Trojæ. Invidia infelix timebit furias, & ſeverum fluvium Cocyti, & tortos ſerpentes Ixionis, & rotam immenſam, & rupem* Siſyphi *inſuperabilem. Interea ſubeamus ſylvas Dryadum, & ſaltus* aliis *inacceſſos*; ſubeamus *tua mandata, o Mæcenas, non* ſane *facilia. Animus meus nihil altum incipit ſine te. Eja vero amputemus pigras moras: Cithæron vocat* nos *magno clamore, & canes Taygeti, & Epidaurus domitrix equorum:*

Fidentemque fugâ Parthum verſiſque ſagittis:
Et duo rapta manu diverſo ex hoſte trophæa,
Biſque triumphatas utroque ab litore gentes.
Stabunt & Parii lapides, ſpirantia ſigna,
Aſſaraci proles, demiſſæque ab Jove gentis
Nomina: Troſque parens, & Trojæ Cynthius auctor.
Invidia infelix furias amnemq; ſeverum
Cocyti metuet, tortoſque Ixionis angues,
Immanemque rotam, & non exuperabile ſaxum.
Interea Dryadum ſylvas ſaltuſque ſequamur
Intactos, tua, Mæcenas, haud mollia juſſa.
Te ſine nil altum mens inchoat: en age, ſegnes
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetiq; canes, domitrixq; Epidaurus equorum:

NOTÆ.

32, 33. *Et duo rapta — Biſque triumphatas, &c.*] Omnes explicant *diverſum hoſtem*, de Gangaridis & Britannis: *utrumque litus*, de orientali, in quo ſunt Gangaridæ; & occidentali, in quo ſunt Britanni. Sed male, ſiquidem Britannos Octavianus non vicit. Ego explico de Aſiaticis Africaniſque gentibus, quæ M. Antonio parebant: de gemina clade, qua M. Antonium affecit, prima ad Actium Epiri promontorium, in Europæo litore; altera ad Alexandrinum, in Africano litore. *Rapta manu.*] Notat utrumque bellum ab Octaviano, non per legatos, ut bella fere cætera; ſed proprio Marte, propria manu, geſtum eſſe.

34. *Parii lapides.*] Marmora candida è Paro inſula, quæ una eſt è Cycladibus in mari Ægæo.

35. *Aſſaraci proles, &c.*] Gentis Juliæ ſeriem & originem indicat. Hic autem fuit ordo. *Jupiter: Dardanus*, Jovis filius ex Electra Atlantis filia: *Erichthonius: Tros.* Hic ſcindit ſe familia duas in partes, per duos Trois filios, *Ilum & Aſſaracum. Ilus* enim genuit *Laomedontem*, hic *Priamum. Aſſaracus* vero habuit *Capyn*, hic *Anchiſen*: Ex *Anchiſe & Venere, Æneas, Aſcanii* ſive *Iuli* pater, qui auctor fuit gentis Juliæ.

36. *Trojæ Cynthius auctor.*] Apollo, natus in inſula *Delo*; ubi mons eſt *Cynthus*, Ecl. 6. 3. Trojæ mœnia extruxit, regnante Laomedonte. Vide G. 1. 502.

37. *Invidia, &c.*] Eorum ſupplicium notat, qui Octaviani laudibus obtrectabant: quales multi ad id uſque tempus Romæ fuerant; è veteribus Sexti Pompeii, aut M. Antonii amicis.

38. *Cocytum, &c.*] Inferorum fluvium, è Styge profluentem, à κωκύειν *gemere*, Æn. 6. 323.

Ixionis angues.] Ixion Phlegyæ, Lapitharum in Theſſalia regis, filius: cum ob cædem ſoceri ſui Deionei inexpiabilem vagaretur, aſſumptuſque in cœlum, & expiatus à Jove eſſet; Junonis amore percitus, ex nube, quam ei Jupiter pro Junone obtulerat, Centauros genuit. Apud homines deinde cum ſuos & Junonis amores quaſi veros jactaret, fulmine dejectus ad inferos, ibique tortis anguibus alligatus eſt rotæ, cujus perpetuo circumactu torquetur.

39. *Non exuperabile ſaxum.*] Siſyphi ſupplicium ſignificat. Is filius Æoli, cum Atticam latrociniis infeſtaret, occiſus eſt à Theſeo Athenarum rege: cujus in gratiam finxere Græci, Siſyphum apud inferos huic addictum pœnæ; ut in montis verticem ſaxum provolvat, & continuo inde gravitate ſua devolutum revolvat.

40. *Dryadum, &c.*] Ecl. 2. 46. *Saltus.*] Ecl. 6. 59. *Mæcenas.*] In argumento Georg

43, 44. *Vocat ingenti, &c.*] Dicit ſe vocari eas in regiones, quæ abundant iis animalibus, quorum culturam hoc libro docturus eſt. *Cithæron.*] Mons Bœotiæ, quæ regio à *bove* nomen habuit; ut dictum eſt Æ. 6. 65. & à Juvenali, S. 10. 50. *Vervecum patria* nominatur. *Taygetus.*] Mons in Laconia prope Spartam; venatu inſignis, atque adeo canibus. *Epidaurus.*] Urbs multiplex hujus nominis; hæc in Peloponneſo eſt, in Argia regione, ad orientale litus, ubi colebatur Æſculapius: Et tota Argia ferax equorum fuit: unde laudantur eo nomine Mycenæ, urbs ejuſdem regionis, v. 121. *Et patriam Epirum referat, forteſque Mycenas.*

Et

Et vox aſſenſu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Cæſaris, & nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abeſt ab origine Cæſar.
Seu quis, Olympiacæ miratus præmia palmæ,
Paſcit equos, ſeu quis fortes ad aratra juvencos;
Corpora præcipue matrum legat. Optima torvæ
Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
Et crurum tenus à mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
Pes etiam, & camuris hirtæ ſub cornibus aures.
Nec mihi diſpliceat maculis inſignis & albo:
Aut juga detrectans, interdumque aſpera cornu,
Et faciem tauro propior: quæque ardua tota,
Et gradiens ima verrit veſtigia cauda.
Ætas Lucinam juſtoſque pati Hymenæos
Deſinit ante decem, poſt quatuor incipit annos:
Cætera nec fœturæ habilis, nec fortis aratris.
Interea, ſuperat gregibus dum læta juventus,
Solve mares: mitte in Venerem pecuaria primus,
Atque aliam ex alia generando ſuffice prolem.
Optima quæque dies miſeris mortalibus ævi
Prima fugit: ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus:
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora malis.

& vox reboat multiplicata repercuſſu ſylvarum. Paulo poſt tamen aggrediar celebrare animoſa bella Octaviani: & fama propagare nomen ejus *per tot annos, quot* annis *Octavianus diſtat à primo ortu Titboni. Sive aliquis alit equos, admirans præmia victoriæ Olympiacæ; ſive aliquis* alit *robuſtos boves ad arationem: eligat præſertim corpora matrum. Optima eſt figura terribilis vaccæ, cui caput* eſt *deforme, cui collum* eſt *magnum, &* cui *pelles pendent à mento uſque ad crura:* cui *præterea latus longum eſt ſine modo, & omnia magna: pes etiam, & aures birſutæ ſub cornibus inflexis. Nec diſplicebit mihi* vacca *notata maculis albis, aut quæ fugit jugum, & aliquando cornibus petit, & facie ſimilis eſt tauro; & quæ tota alta* eſt, *& ambulans verrit veſtigia* parte *extrema caudæ. Ætas ſubeundi legitimum conjugium, & labores partus, finit ante decem annos, & incipit poſt quatuor: reliqua ætas, nec apta eſt generationi, nec commoda agriculturæ. Interea dum læta juventus viget in armentis: da licentiam maribus, & cito immitte pecora ad coitum, & propaga progeniem aliam ex alia per generationem. Optima quæque dies vitæ prima elabitur miſeris mortalibus: morbi ſuccedunt, & mœſta ſenectus; & labor, & ſeveritas duræ mortis eos rapit. Erunt ſemper aliquæ* pecudes, *quarum voles mutare corpora.*

NOTÆ.

46. *Mox tamen, &c.*] Promittere videtur Æneida, quæ ad gentis Juliæ laudem conſcripta eſt, continetque paſſim laudes Cæſaris Octaviani. *Accingar.*] Suſcipiam. Tranſlatio eſt ab iis qui aliquid facturi veſtem altius cingunt; ne laciniis defluentibus impediantur.

48. *Tithoni.*] Vel Tithonus eſt ille Laomedontis aut frater, aut filius, ab Aurora dilectus, de quo G. 1. 249. Vel, juxta Servium & Euſtathium, Sol: qui Tithonus eodem modo dicitur, quo dicitur quoque Titan: nempe à τιτάινω *extendo*, quia lucem undequaque extendit. Tithonus enim Auroræ, diſtabat ab Octaviano mille duntaxat annis; Sol tota mundi ætate, atque adeo quadam æternitate, quam videtur Octaviano polliceri Virgilius.

49. *Si quis Olympiacæ, &c.*] I. PARS *De equis & bobus.* Continetque præcepta quatuor, I. *De cognoſcenda optima forma vaccæ*, v. 51. *equi*, v. 75. II. *De delectu admiſſariorum, des etalons*, v. 95. *& equarum ad admiſſuram*, v. 129. quæ etiam tauris & vaccis accommodari poſſunt. III. *De cura equarum gravidarum*, v. 140. IV. *De cura & inſtitutione vitulorum*, v. 157. *& equuleorum*, v. 179.

52. *Turpe caput.*] Deforme, propter magnitudinem. Sic Homerus dixit, λᾶας ἀναιδὴς, *lapis impudens*, Iliad. 4. 521. & alibi.

56. *Maculis inſignis & albo.*] Maculis albis: ut G. 2. 192. *Pateris libamus & auro:* pro pateris aureis.

70. *Lucinam —— Hymenæos.*] Deam partus, Deoſque conjugii: quæ nomina etiam pecudibus tribuit, ut infra, v. 125. mariti nomen equo. *Et pecori dixere maritum.* De *Lucina*, Ecl. 4. 10. *Hymen* vel *Hymenæus*: Vel fuit filius Liberi & Veneris, qui primus certas nuptias inſtituit; vel vir Atticus, qui raptas à latronibus virgines parentibus intactas reſtituit. Unde ejus nomen invocari ſolebat apud Græcos in feſtis nuptialibus: & nuptiæ ipſæ dicebantur *Hymenæi.*

Semper

Semper enim refice: ac ne poſt amiſſa requiras,
Anteveni; & ſobolem armento ſortire quotannis.
Necnon & pecori eſt idem delectus equino.
Tu modo, quos in ſpem ſtatues ſubmittere gentis,
Præcipuum jam inde à teneris impende laborem.
Continuo pecoris generoſi pullus in arvis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit:
Primus & ire viam, & fluvios tentare minaces
Audet, & ignoto ſeſe committere ponti:
Nec vanos horret ſtrepitus. Illi ardua cervix,
Argutumq; caput, brevis alvus, obeſaq; terga;
Luxuriatque toris animoſum pectus: honeſti
Spadices, glaucique; color deterrimus albis,
Et gilvo: tum, ſi qua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus,
Collectumq; premens volvit ſub naribus ignem.
Denſa juba, & dextro jactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos ſpina; cavatque
Tellurem, & ſolido graviter ſonat ungula cornu.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, &, quorum Graii meminere poëtæ,
Martis equi bijuges, & magni currus Achillis.

igitur ſemper repara armentum: *& ne poſtea deſideres ea quæ amiſeris, præveni* damnum, *& ſubſtitue armento prolem novam ſingulis annis. Similiter* neceſſarius *eſt armento delectus idem equorum. Tu modo adhibe præcipuam curam* circa eos, *quos ſtatuis ſeponere ad propagationem armenti, jam inde à tenera eorum ætate. Statim pullus generoſi pecoris alte incedit per campos, & flexibili crure figit* gradum. *Primus audet ingredi viam, & explorare fluvios tumentes, & exponere ſeſe ponti incognito: nec timet ſtrepitus inanes. Collum habet elatum, caput acutum, ventrem ſubſtrictum, terga carnoſa, pectus robuſtum eminet in toros. Boni ſunt badii & glauci; color eſt peſſimus albis, & gilvis. Si autem arma aliqua longe ſonuerunt, non poteſt conſiſtere in loco: arrigit aures, & tremit membris, & volvit ſub naribus collectum calorem,* eum *coërcens. Crines denſi ſunt, & agitati recidunt in dextrum humerum. At ſpina* dorſi *duplex extenditur inter lumbos: & ungula cavat ſolido cornu terram, ſonatque graviter. Talis fuit Cyllarus domitus fræno Pollucis Amyclæi: &* tales *equi bijuges Martis, &* equi *curules magni Achillis, quos Græci poëtæ commemorant.*

NOTÆ.

70. *Semper enim refice.*] Hic *enim*, non cauſam notat, ſed effectum: *igitur, itaque.*

Ne poſt amiſſa requiras.] Ne ſero agnoſcas negligentiam tuam, ne ſero armenti jacturam doleas: præveni jacturam illam annua ſubſtitutione novæ ſobolis.

81. *Luxuriatque toris animoſum, &c.*] Tori, ſunt eminentiæ muſculorum, quaſi nodoſæ ac tumentes: ut in robuſtioribus corporibus videre eſt.

82. *Spadices, glaucique, &c.*] I. Tamen conſtat *ſpadices* eſſe ex rubro nigricantes, badios, *bay bruns*: σπάδιξ enim & βιας ſignificant palmæ termitem cum fructu, qui ad illum colorem accedit: unde color ille Phœniceus etiam dictus eſt, à φοῖνιξ *palma*. Vide Gell. l. 2. 26. II. Docet ibidem Fronto apud Gellium, per *glaucum* equum, viridem hic ſignificari; & perinde Virgilium dicere potuiſſe, cœruleum. Quis autem eſt equus viridis, aut cœruleus, aut glaucus? Haud dubie ſcutulatus ille, quem ex macularum denſitate vocamus *Pommele ardoiſe*. Ardoſia quippe lapis eſt fiſſilis, & denſe cœruleus. III. *Albus* hic à candido diſtinguitur: nam candidus color maxime probatur in equis Deorum ac triumphantium. Iſidorus *album* explicat *pallidum, blanchaſtre*. IV. *Gilvus*, Varroni *helvus*, qualis eſt melli aut lateri ſemicocto: *iſabelle lavé*: Germani dicunt *Gelb*.

87. *Duplex ſpina.*] Ita Xenoph. lib. de Re equeſtri. Ita Varro. Non quod re duplex ſit, ſed ſpecie tantum & aſpectu: ut enim in equo macilento extat & eminet quaſi acuta ſpina dorſi; ita in robuſto ac vegeto cavum quiddam videtur per mediam ſpinam intercurrere; idque patet ex Varronis verbis: ſit *ſpina maxime duplex: ſi minus, non extant.*

89. *Talis Amyclæi, &c.*] De *Polluce*, ejuſque fratre *Caſtore*, Æ. 6. 121. Pollux ab Homero, Theocrito, Horatio, Ovidio, dicitur pugil inſignis fuiſſe; Caſtor, equorum domitor. Contra tamen videtur hic ſentire Virgilius. *Cyllarus.*] Equus Pollucis, juxta Virgilium & Propertium: Caſtoris, juxta Senecam, Valerium Flaccum, & Claudianum. *Amyclæi.*] *Amyclæ*, urbs in Laconia, non longe à Lacedæmone: unde Caſtor & Pollux, modo Lacedæmone, modo Amyclis nati dicuntur.

91. *Martis equi, &c.*] De *Marte*, Ecl 9. 12. *Martis* equos Servius aliique multi appellant *Pavorem*, & *Timorem*, δείμου & φόβου, idque ex Heſiodo & Homero conantur probare: ſed ex

Talis & ipſe jubam cervice effudit equinâ
Conjugis adventu pernix Saturnus, & altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.
Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam ſegnior annis
Deficit, abde domo, nec turpi ignoſce ſenectæ.
Frigidus in Venerem ſenior, fruſtraque laborem
Ingratum trahit: &, ſi quando ad prælia ventum eſt,
Ut quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis,
Incaſſum furit. Ergo animos ævumque notabis
Præcipue: hinc alias artes, prolemque parentum:
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides? cum præcipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus;
Cum ſpes arrectæ juvenum, exultantiaq; haurit
Corda pavor pulſans: illi inſtant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi fervidus axis:
Jamque humiles, jamque elati ſublime videntur
Aëra per vacuum ferri, atque aſſurgere in auras.
Nec mora, nec requies. At fulvæ nimbus arenæ
Tollitur: humeſcunt ſpumis flatuque ſequentum:
Tantus amor laudum, tantæ eſt victoria curæ.
Primus Erichthonius currus & quatuor auſus
Jungere equos, rapidiſque rotis inſiſtere victor.
Fræna Pelethronii Lapithæ gyroſque dedere,

Talis ipſe quoque Saturnus velox emiſit crines è collo equino ſuperveniente uxore, & fugiens implevit altum Pelium hinnitu acuto. Hunc etiam include ſtabulis, cum deficit, aut morbo tardus, aut ſenio piger: & ſis indulgentior ſenectuti non infami. Senex inutilis eſt ad coitum, & in eo fruſtra extendit laborem ſterilem: & ſi interdum deſcenditur ad pugnam, fruſtra furit, ut aliquando magnus ignis in paleis furit *ſine viribus. Ergo ſpectabis præſertim generoſitatem & ætatem, deinde alias dotes; quorum parentum* ſint *ſoboles; quomodo unuſquiſque doleat, cum vincitur; aut appetat victoriam. Nonne vides?* in *celeri certamine cum currus corripuerunt campum, & ruunt immiſſi è repagulis: cum ſpes juvenum excitatur, & metus pulſans fatigat corda ſubſultantia; juvenes imminent flagello intorto, & pendentes laxant habenas: rotæ volant, calidæ ex impetu: & jam demiſſi, & jam alte ſublati, videntur ire per aërem vacuum, & attolli in ventos. Nec moram* faciunt, *nec quieſcunt. At nubes flavi pulveris aſſurgit:* equi *ſiunt humidi ſpuma & halitu ſequentium. Adeo amant gloriam, adeo appetunt victoriam. Erichthonius primus* omnium *auſus eſt componere currus & quadrigas; & poſt victoriam inſidere rapidis rotis. Lapithæ Pelethronii, inſidentes dorſo* equorum,

NOTÆ.

iis ipſis oſtendit Germanus, aurigas fuiſſe, non equos. *Achillis* equi, *Balius & Xanthus*, immortales; Zephyro patre, & Podarge Harpyia matre, geniti: Iliad. 15. 149. De *Achille*, Æn. 1. 34.

92. *Talis & ipſe, &c.*] Saturnus, de quo Ecl. 4. 6. cum Philyram, Oceani filiam, amore inſequeretur; Ope, ſive Rhea uxore ſuperveniente, in equum ſe convertit, aufugitque in montem Theſſaliæ *Pelium*. Philyra Chironem ex eo peperit; ſuperiore parte hominem, inferiore equum.

96. *Nec turpi ignoſce ſenectæ.*] Affert Servius geminam hujus loci ſententiam; Vel, *nec ignoſce turpi ſenectæ*: vel, *ignoſce ſenectæ non turpi*. Secunda pluribus placet, quia Ennius, Plutarchus, Auſonius, &c. laudant equi ſenectutem, jubentque mitius haberi, & præteritos labores quiete compenſari: unde hic quoque eſt, *Abde domo*.

101. *Artes, prolemque parentum.*] Id eſt, quorum parentum ſint proles: ſive, quale ſit genus, & ſeries parentum è quibus nati ſunt. *Artes.*] Studia quibus apti ſunt, bellone, an agro, &c.

105. *Haurit.*] Ita pulſat, ut è ſedibus trahere & eruere videatur: hoc enim ſignificat *haurire*, quod eſt ab ἀρύω *haurio*; & iſtud ab ἑρύω *trabo*: quod enim hauritur, è profundo trahitur. Vide Æ. 10. 314.

113. *Primus Erichthonius, &c.*] Æſchylus Prometheum, Cicero Minervam, Maro Erichthonium curruum inventorem facit: ſive illum Athenienſium regem, ex Vulcano & Tellure natum, & anguipedem, qui, ut pedum deformitatem tegeret, dicitur currum fabricaſſe: ſive illum Phrygem, Dardani filium, Jovis nepotem, qui unus fuit ex Æneæ majoribus, de quo v. 35. Et vero Plinius, l. 7. 56. *Eigas primum junxit Phrygum natio, quadrigas Erichthonius.*

115. *Fræna Pelethronii Lapithæ.*] Item fræni & equitationis inventionem tribuit Sophocles Neptuno, Lyſias orator Amazonibus, alii aliis: Virgilius *Lapithis*, Theſſaliæ populis, de quibus

invenerunt artem *frænandi & gyrandi: & docuerunt equitem armatum insultare terræ, & glomerare superbos passus. Difficultas utraque par est, pariter magistri* artis *eligunt* equum *juvenem, & ferventem animis, & vividum in cursu:* non senem, *etsi sæpe ille converterit in fugam hostes pulsos, & referat patriam Epirum, aut fortes Mycenas, & ducat genus ab ipsa stirpe* equi *Neptunii. His notatis, magis soliciti sunt circa tempus* admissuræ; *& adhibent omne studium ut saginent densa pinguedine* eum, *quem elegerunt ducem, & designaverunt admissarium armenti: & secant* huic *herbas vigentes, & præbent aquam* copiosam, *& frumenta: ne non possit sufficere jucundo labori, &* ne *pulli imbecilli ferant* notas *maciei paternæ. At de industria faciunt ipsas matres macilentas. Et cum voluptas prius cognita suadet novum coitum,* tunc *auferunt* eis *cibum, & avertunt* eas *à potu: sæpe etiam agitant* eas *cursu, & fatigant æstu; cum area sonat frugibus graviter tritis, & cum paleæ vacuæ projiciuntur in ventos surgentes. Hoc faciunt, ne trajectus partis genitalis sit strictior ob nimiam pinguedinem, & claudat meatus hebetes: Sed* ut pars illa *avide attrahat semen, & interius includat. Postea incipit cura patrum recedere, & cura matrum succedere, quando vagantur gravidæ expletis mensibus.*

Impositi dorso: atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.
Æquus uterque labor: æque juvenemque magistri
Exquirunt, calidumque animis, & cursibus acrem:
Quamvis sæpe fugâ versos ille egerit hostes,
Et patriam Epirum referat, fortesque Mycenas;
Neptunique ipsa deducat origine gentem.
His animadversis, instant sub tempus; & omnes
Impendunt curas denso distendere pingui,
Quem legere ducem, & pecori dixere maritum:
Pubentesque secant herbas, fluviosque ministrant,
Farraque; ne blando nequeat superesse labori,
Invalidique patrum referant jejunia nati.
Ipsa autem macie tenuant armenta volentes.
Atq; ubi concubitus primos jam nota voluptas
Sollicitat; frondesque negant, & fontibus arcent:
Sæpe etiam cursu quatiunt, & Sole fatigant;
Cum graviter tunsis gemit area frugibus, & cum
Surgentem ad Zephyrum paleæ jactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus
Sit genitali arvo, & sulcos oblimet inertes:
Sed rapiat sitiens Venerem, interiusque recondat.
Rursus, cura patrum cadere, & succedere matrum
Incipit, exactis gravidæ cum mensibus errant.

NOTÆ.

G. 2. 457. *Pelethronii* vero vel adjectivum est, epithetum Lapitharum, à Pelethronio eorum oppido ad Pelium montem; vel nomen cujusdam Lapithæ proprium est, genitivo casu, frænorum inventoris, cujus invento Lapithæ deinde cæteri usi sunt ad domandum & instituendum equum. Ait enim Plinius l. 7. 56. invenisse *frænos & strata equorum Pelethronium: pugnare ex equo Thessalos, qui Centauri dicti sunt, habitantes secundum Pelium montem.* Lapithæ autem vicini Centauris.

117. *Gressus glomerare.*] Quasi colligere, reductis & replicatis anterioribus cruribus: dum posteriora tenduntur & explicantur.

118. *Æquus uterque labor.*] Par laus, atque difficultas in utraque arte: sive aurigandi, quæ fuit ars Erichthonii; sive equitandi, quæ fuit ars Lapitharum.

120. *Quamvis ille, &c.*] Agitur hic de delectu equi admissarii, *stalon, a stallion.*

121. *Epirum referat, &c.*] De *Epiro*, equorum feraci, G. 1. 59. *De equo Neptuni*, G. 1. 14. *Mycenæ*, urbs in Argia Peloponnesi regione, Argis vicina: utraque equis nobilis.

124. *Denso pingui*] Densa pinguedine: duplex adjectivum, pro substantivo & adjectivo: ut G. 1. 393. *Aperta serena*, & alibi sæpe.

126. *Pubentes herbas.*] Non teneriores, aut duriores, sed succi plenas; qualis est homo adulta ætate, cum pubescit.

130. *Concubitus primos jam nota voluptas.*] Pugnant hæc verba, *primos & jam nota.* Nisi juxta alios intelligamus *primos*, non omnino de primo concubitu; sed tantum de primo & novo anni cujusque redeuntis.

134. *Zephyrum.*] De vento illo occidentali, Ecl. 5. 5.

135. *Usus.*] Trajectus, via: ut Æ. 2. 453. *Limen erat, cæcæque fores, & pervius usus Tectorum inter se Priami.*

Non

Non illas gravibus quiſquam juga ducere plauſtris,
Non ſaltu ſuperare viam ſit paſſus, & acri
Carpere prata fugâ, fluvioſque innare rapaces.
Saltibus in vacuis paſcant, & plena ſecundum
Flumina: muſcus ubi, & viridiſſima gramine ripa,
Speluncæq; tegant, & ſaxea procubet umbra.
Eſt lucos Silari circa, ilicibuſque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen aſilo
Romanum eſt, œſtron Graii vertere vocantes:
Aſper, acerba ſonans: quo tota exterrita ſylvis
Diffugiunt armenta, furit mugitibus æther
Concuſſus, ſylvæque, & ſicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monſtro horribiles exercuit iras
Inachiæ Juno peſtem meditata juvencæ.
Hunc quoque (nam mediis fervoribus acrior inſtat)
Arcebis gravido pecori; armentaque paſces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus aſtris.
Poſt partum, cura in vitulos traducitur omnis:
Continuoque notas & nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malint ſubmittere habendo,
Aut aris ſervare ſacros, aut ſcindere terram,
Et campum horrentem fractis invertere glebis.
Cætera paſcuntur virides armenta per herbas.
Tu quos ad ſtudium atq; uſum formabis agreſtem,
Jam vitulos hortare, viamque inſiſte domandi.
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas.
Ac primum laxos tenui de vimine circlos
Cervici ſubnecte: dehinc, ubi libera colla
Servitio aſſuerint, ipſis è torquibus aptos
Junge pares, & coge gradum conferre juvencos.
Atque illis jam ſæpe rotæ ducantur inanes

Nullus patiatur eas trahere juga gravium plauſtrorum, aut viam trajicere ſaltando, aut percurrere prata celeri curſu, aut innatare fluviis rapidis. Paſcantur in ſpatiis apertis ſylvarum, & juxta tumentia flumina: ubi ſit muſcus, & ripa virens herbis; & ubi antra tegant equas, *& umbra rupium incumbat. Circa ſylvas Silari, &* circa *Alburnum virentem ilicibus, eſt plurima volitans* muſca, *quæ Romanis nominatur aſilus, Græci appellantes interpretati ſunt œſtrum: aſpera & acerbe murmurans, qua armenta tota territa fugiunt è ſylvis, acr ſonat percuſſus mugitibus, & ſylvæ, & ripæ Tanagri aridi. Per hoc monſtrum Juno exercuit olim iram horribilem, inferem perniciem juvencæ* filiæ *Inachi. Expelles quoque illum* aſilum *à gravidis matribus; nam importunior ingruit media æſtate: & paſces armenta,* quando *ſol recens ſurrexit, aut* quando *ſtellæ inducunt noctem. Poſt partum omnis cura transfertur in vitulos: ſtatimque imprimunt* iis *ſigna & nomina gentis, &* notant eos *quos velint, ſive ſeponere ad propagandum armentum, ſive ſervare dicatos ſacrificiis; ſive* quos velint *arare terram, & verſare agrum aſperum glebis ſolutis. Reliqui vituli paſcuntur inter virides herbas. Tu exerce jam tum vitulos, quos eruditos ad laborem & uſum ruſticanum:*

& inſtitue rationem eos *domandi: dum animi juvenum dociles* ſunt, *dum ætas mutabilis* eſt. *Ac primo circunda collo laxos circulos è tenero vimine: deinde poſtquam colla* prius *libera aſſueverint ſervituti; conjunge* duos *juvencos æquales, alligatos ipſis circulis, & coge eos ſimul incedere. Et jam tum rotæ ſine onere ſæpe trahantur* ab *iis per humum,*

NOTÆ.

146. *Eſt lucos Silari, &c.*] *Silarus*, nunc *Selo*: Italiæ fluvius in Lucania: quo Lucani à Picentinis dividuntur. *Alburnus.*] Ejus regionis mons, *Alborno*: ex quo monte fluvius oritur Tanagrus, *Negro*, tenuis, & ideo æſtate fere areſcens. *Ilex*, arbor glandifera, *yeuſe.*

147. *Aſilo Romanum, &c.*] Tabanus, *taon, a dun-fly*: muſca boves agitans, veteribus Italis dicta eſt *aſylus*: Græcis οἶστρος.

153. *Inachiæ Juno, &c.*] Io, Inachi fluvii Peloponneſiaci, vel potius Argivorum regis, filia: ut lateret Junonem, à Jove in juvencam converſa eſt, & Junoni petenti dono data: ab ea tradita eſt Argo paſtori in cuſtodiam: qui cum fuiſſet à Mercurio ſopitus & occiſus, Io à Junone œſtro immiſſo agitata, in Ægyptum uſque fugit: ubi implorato Jovis auxilio priſtinam recepit formam, nupſitque regi Oſiridi, & poſt mortem ab Ægyptiis habita eſt pro Dea, ſub Iſidis nomine.

166. *Circlos.*] Syncope pro *circulos*: quemadmodum *ſeclum & periclum*, pro *ſeculum & periculum.*

168. *Aptos.*] Ligatos: ab ἅπτω *ligo*, ut fuſe oſtendimus, Ecl. 7. 13.

Per terram, & ſummo veſtigia pulvere ſignent.
Poſt valido nitens ſub pondere faginus axis
Inſtrepat, & junctos temo trahat æreus orbes.
Interea pubi indomitæ non gramina tantum,
Nec veſcas ſalicum frondes, ulvamq; paluſtrem; 175
Sed frumenta manu carpes ſata: nec tibi fœtæ,
More patrum, nivea implebunt mulctralia vaccæ;
Sed tota in dulces conſument ubera natos.
Sin ad bella magis ſtudium, turmaſque feroces,
Aut Alphea rotis prælabi flumina Piſæ, 180
Et Jovis in luco currus agitare volantes;
Primus equi labor eſt, animos atque arma videre
Bellantum, lituoſque pati, tractuque gementem
Ferre rotam, & ſtabulo frænos audire ſonantes:
Tum magis atque magis blandis gaudere magiſtri
Laudibus, & plauſæ ſonitum cervicis amare. 186
Atque hæc jam primo depulſus ab ubere matris
Audiat, inque vicem det mollibus ora capiſtris
Invalidus, etiamque tremens, etiam inſcius ævi.
At, tribus exactis, ubi quarta acceſſerit æſtas; 190
Carpere mox gyrum incipiat, gradibuſque ſonare
Compoſitis: ſinuetque alterna volumina crurum,
Sitque laboranti ſimilis: tum curſibus auras
Provocet: ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Æquora, vix ſummâ veſtigia ponat arenâ. 195
Qualis hyperboreis Aquilo cum denſus ab oris

& illi imprimant orbitas in ſuperficie pulveris. Poſtea axis è fago laborans ſub magno onere ſtrideat, & temo ex ære trahat rotas ſibi conjunctas. Interim manu colliges juvencis nondum domitis, non ſolum herbas, & frondes edules ſalicum, & ulvam paluſtrem; ſed etiam *frumenta è* tenera *ſegete. Neque vaccæ partu ſolutæ replebunt tibi* lacte *candida mulctralia, ut* erat *conſuetudo veterum: ſed exhaurient totas mammas ad* alendos *dulces fœtus. Si vero ſtudium magis eſt ad bella, & ad exercitus feroces; aut* ſi magis ſtudium eſt *radere curru amnem Piſæ Alpheum, & impellere currus celeres in luco Jovis; primus labor equi eſt, videre contentiones & arma pugnantium; & ferre plangorem tubarum, & tolerare gemitum rotæ tractæ, & audire in ſtabulo crepitum frænorum: præterea magis ac magis lætari blandis laudibus magiſtri, & amare ſonitum palpati colli. Audiat autem iſta, ut primum depulſus eſt à lacte matris: & vice* frænorum *præbeat collum mollibus loris,* adhuc *debilis, imo & tremens, necdum confidens ætati. At cum quartus annus acceſſerit, tribus jam elapſis, ſtatim incipiat deſcribere gyros, &* incedere *paſſibus numeroſis* ac *ſonantibus: & inflectat alterne commiſſuras crurum,* ita ut *videatur coactus; deinde laceſſat ventos curſu: & currens per campos patentes, quaſi ſolutus fræno, vix attingat pedibus ſuperficiem arenæ. Qualis eſt Aquilo, cum imminet vehemens à ſeptentrionalibus partibus,*

NOTÆ.

172. *Faginus.*] E fago, *de heſtre:* Ecl. 1. 1.

175. *Veſcas.*] Edules, quæ famem excitent. G. 4. 131. *Ulva.*] Herba quælibet paluſtris, ſine certo nomine.

176. *Sed frumenta, &c.*] Servius aliique explicant de farragine, hoc eſt, de furfuribus triticeis, & farina hordacea. Ego de herbis adhuc teneris, & recens ortis. Favent mihi voces, *carpes ſata*, quæ plane herbarum putationem & collectionem notant. Favet præterea monitum Virgilii, v. 205. *Tum demum craſſa magnum farragine corpus Creſcere jam domitis ſinito:* ergo farragine interdicit indomitis, de quibus hic agitur. Varro tamen hunc cibum permittit vitulis ſemeſtribus. Virgilius itaque dicendus eſt, aut Varroni eſſe contrarius, aut farraginem domitis copioſe, indomitis ac junioribus parce tantum permittere. *Fœta.*] Vox ambigua quæ ſæpe gravidas, hic partu jam ſolutas, ſignificat, Ecl. 1. 50. *Mulctralia.*] Vaſa mulgendo pecori, Ecl. 3. 30.

180, 181. *Aut Alphea, &c.*] De *Piſa*, urbs an fons tantum fuerit, dubitare videtur Strabo, lib. 8. Regio certe fuit, & pars Elidis, ſive Eleæ, in Peloponneſo: in qua *Olympia* urbs, & *Alpheus* fluvius, G. 1. 59. loca ludis Olympicis & Jovis templo inſignia. Vide ſupra, v. 20.

183. *Lituoſque pati.*] *Lituus*, ſpecies incurvæ buccinæ: à cujus ſimilitudine *lituus* quoque dicitur augurum baculus, quo varias cœli regiones deſignabant.

196. *Qualis hyperboreis, &c.*] De *Scythia*, Ecl. 1. 66. De *Aquilone*, ſive *Borea*, vento ſeptentrionali, Ecl. 7. 51. De *Hyperboreis* ſeu *Ripæis* Muſcoviæ montibus, G. 1. 240. Dicuntur Hyperborea, quia ſupra eos & ex iis flare incipit Boreas. Differt *Aquilo Scythiæ hyemes*, id eſt, nubes in Scythia collectas, meridiem verſus propellit; eaſque *arctas*, quia non ſolvit eas in pluviam, utpote ſiccus & conſtringens.

Incubuit,

Incubuit, Scythiæque hyemes atque arida differt
Nubila: tum ſegetes altæ campique natantes
Lenibus horreſcunt flabris, ſummæque ſonorem
Dant ſylvæ, longiq; urgent ad litora fluctus:
Ille volat, ſimul arva fugâ, ſimul æquora verrens.
Hic, vel ad Elei metas & maxima campi
Sudabit ſpatia, & ſpumas aget ore cruentas;
Belgica vel molli melius feret eſſeda collo.
Tum demum craſſâ magnum farragine corpus
Creſcere jam domitis ſinito: namq; ante domandum
Ingentes tollent animos, prenſique negabunt
Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.
Sed non ulla magis vires induſtria firmat,
Quam Venerem & cæci ſtimulos avertere amoris:
Sive boum, ſive eſt cui gratior uſus equorum.
Atque ideo tauros procul atque in ſola relegant
Paſcua, poſt montem oppoſitum, & trans flumina
Aut intus clauſos ſatura ad præſepia ſervant.
Carpit enim vires paulatim, uritq; videndo
Fœmina: nec nemorum patitur meminiſſe, nec herbæ:
Dulcibus illa quidem illecebris, & ſæpe ſuperbos
Cornibus inter ſe ſubigit decernere amantes.
Paſcitur in magna ſylva formoſa juvenca:
Illi alternantes multâ vi prælia miſcent
Vulneribus crebris: lavit ater corpora ſanguis,
Verſaque in obnixos urgentur cornua vaſto
Cum gemitu: reboant ſylvæq; & magnus Olympus.
Nec mos bellantes una ſtabulare: ſed alter
Victus abit, longeque ignotis exulat oris:
Multa gemens ignominiam, plagaſque ſuperbi

& cum diſſipat procellas Scythiæ & nimbos adhuc *ſiccos: tum ſegetes altæ, & agri* ſpicis *fluctuantes tremiſcunt modico flatu: & cacumina ſylvarum edunt ſtrepitum: & longi fluctus impellunt* ſe *ad litora. Aquilo* autem *ruit; ſimul radens curſu campos, & ſimul mare. Talis* equus, *vel ſudabit & emittet ore ſpumam ſanguineam, ad metas & magna ſpatia campi Olympici; vel melius trahet collo tenero vehicula Belgica. Tunc denique permitte, ut magnum corpus* eorum, qui jam *domiti* ſunt, *pingueſcat denſa farragine: nam* ſi ſaginentur *antequam domentur, efferent animum ferocem, & comprehenſi recuſabunt pati flagella flexibilia, & obtemperare duris fræ-nis. Sed nulla cura magis corroborat* eorum *vires, quam impedire coitum & aculeos inſani amoris: ſive boum ſive equorum cultus alicui placet. Et propterea removent tauros longe, & in deſerta paſcua, poſt montem interjectum, & trans latos fluvios. Vel ſervant incluſos interius ad præſepia* pabulo *abundantia. Nam fœmina, dum videtur, paulatim minuit vires, & exhaurit* marem: *nec permittit* ut *meminerit ſylvarum, & pabuli: illa quidem* facit hoc *dulcibus blanditiis: & ſæpe cogit ſuperbos amantes certare inter ſe cornibus. Pulchra juvenca paſcitur in magna ſylva:* tauri vero *illi viciſſim multo ardore miſcent pugnam plagis frequentibus: niger ſanguis tangit membra, & cornua impinguntur converſa* viciſſim *in* adverſarium *obnitentem, magno cum gemitu, & ſylvæ & magnum cœlum remugiunt. Nec ſolent adverſarii manere in eodem ſtabulo: ſed alteruter abit victus, & procul exulat in regione incognita: multum dolens de ignominia,*

NOTÆ.

202. *Elei——campi ſpatia, &c.*] Stadium Olympicum in Elide, de quo G. 1. 59. & G. 3. 20. & modo, v. 181.

204. *Belgica eſſeda.*] Eſſedum, vehiculi genus, tam ad iter, quam ad bella comparatum. Eo quippe uti ſolitos fuiſſe Britannos in bellis memorat Cæſar, de bello Gall. lib. 4. Quod & vicinis quoque gentibus, ut Belgis qui Galliæ partem tertiam occupabant, fuiſſe in uſu colligitur ex aliis auctoribus. De *Farragine*, v. 176.

206. *Ante domandum.*] Vide infra, v. 348.

208. *Lupatis.*] Lupatum, frænum aſperrimum, uncis armatum ferreis *lupinorum* dentium formam habentibus; unde nomen eſt.

215. *Uritque videndo.*] Dum videtur. Gerundia enim plerumque vim habent paſſivam, Ecl. 8. 71.

221. *Lavit.*] Dicitur *lavare*, & *lavere*: hic *lavit*, non eſt præteritum à *lavare*; longam enim haberet ſyllabam primam; ſed præſens à *lavere*, atque ita habet brevem.

223. *Olympus.*] Cœlum tranſlative, proprie mons in Theſſalia, de quo Ecl. 5. 56.

Victoris, tum quos amisit inultus amores:
Et stabula aspectans regnis excessit avitis.
Ergo omni curâ vires exercet, & inter
Dura jacet pernox instrato saxa cubili;
Frondibus hirsutis & carice pastus acutâ:
Et tentat sese, atque irasci in cornua discit
Arboris obnixus trunco: ventosque lacessit
Ictibus, & sparsâ ad pugnam proludit arenâ.
Post, ubi collectum robur, viresque receptæ,
Signa movet, præcepsq; oblitum fertur in hostem:
Fluctus ut in medio cœpit cum albescere ponto,
Longius ex altoque sinum trahit: utque volutus
Ad terras, immane sonat per saxa, nec ipso
Monte minor procumbit: at ima exæstuat unda
Vorticibus, nigramque alte subjectat arenam.
Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres,
In furias ignemque ruunt: amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sævior erravit campis: nec funera vulgo
Tam multa informes ursi stragemque dedere
Per sylvas: tum sævus aper, tum pessima tigris:
Heu! male tum Libyæ solis erratur in agris.
Nonne vides ut tota tremor pertentet equorum
Corpora, si tantum notas odor attulit auras!
Ac neq; eos jam fræna virûm, neq; verbera sæva,
Non scopuli, rupesque cavæ, atq; objecta retardant
Flumina, correptos undâ torquentia montes.
Ipse ruit, dentesque Sabellicus exacuit sus,
Et pede prosubigit terram, fricat arbore costas,

& vulneribus illatis à feroci victore: & de amica quam perdidit sine ultione, & exit è regnis avorum, frequenter *retorquens oculos ad stabulum. Exercet igitur suas vires omni cura, & jacet pernoctans in cubili strato sub duris saxis, comedens frondes hispidas, & juncos acutos: & experitur se, & discit furere in sua cornua obluctans trunco arboris: & impetit aerem ictibus: & proludit ad pugnam arenis sparsis. Deinde postquam robur reparatum est, & vires refectæ, mutat locum, & celeriter incurrit in hostem immemorem. Veluti fluctus, cum cœpit albescere procul in medio mari, & eminus sinuatur: ac veluti volvens se ad litus, resonat horrende inter rupes, & cadit non minor ipsa rupe: at aqua infima ebullit in vortices, & superjicit in altum nigram arenam. Certe omne genus in terris, & hominum, & ferarum, & genus piscium, pecudes, & volucres versicolores, rapiuntur in furorem & ignem: omnes habent eundem amorem. Nullo alio tempore leæna negligens catulos crudelior errat in campis: neque ursi turpes edunt plures cædes passim & strages in sylvis: tunc aper* est *crudelis, tunc tigris est pessima: heu! tunc periculose inceditur per desertos agros Africæ. Nonne vides, ut tremor quatiat omnia membra æquorum, si duntaxat aer advexit* ad nares *notum odorem* fœminæ? *Tunc sane nec fræna aurigarum, nec sæva flagella, nec scopuli & rupes cavæ, neque fluvii interjecti & volventes saxa abrepta vi aquarum, retardant eos. Ipse aper Sabellicus irruit, & acuit dentes, & conculcat terram pedibus, & fricat costas arbore.*

NOTÆ.

228. *Regnis avitis.*] Agris in quibus natus erat, ac veluti dominabatur: sic Ecl. 1. *Mea regna videns mirabor aristas.*

250. *Jacet pernox.*] Servius tamen, & juxta omnium, ut ait, veterum exemplarium fidem Pierius, legunt *pernix*: & explicant, *perseverans*, à pernitendo. At *pernix* nusquam habet hanc significationem, & ubique celeritatem notat: ut supra, v. 93. *Pernix Saturnus*, & Æn. 4. 180. *Pedibus celerem & pernicibus alis.* Celeritas autem, huic tauro, mœrenti ac fesso, non convenit: legatur itaque *pernox*, cum utroque Scaligero.

231. *Carice.*] Planta ex arundineo genere, Gallice non nominata: de qua Ecl. 3. 20.

236. *Signa movet.*] Metaphora, à bellis hominum, qui, cum castra movent, signa terræ defixa avellunt, alioque transferunt.

241. *Subjectat.*] *Superjicit*: & notavimus Ecl. 1. 46. præpositionem *sub* in compositis aliquando significare *super*.

249. *Libyæ.*] Africæ pars est, quæ vulgo pro Africa tota sumitur. G. 1. 241.

251. *Odor attulit auras.*] Commutatio: id est, aura, sive aër impulsus attulit odorem.

255. *Sabellicus sus.*] Vel aper, vel sus domesticus, è Sabinorum, vel Sabellorum regione, Romæ vicina, Æn. 7. 665.

Atque

Atque hinc atq; illinc humeros ad vulnera durat.
Quid juvenis, magnum cui verſat in offibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæcâ ſerus freta: quem ſuper ingens
Porta tonat cœli, & ſcopulis illiſa reclamant
Æquora: nec miſeri poſſunt revocare parentes,
Nec moritura ſuper crudeli funere virgo.
Quid Lynces Bacchi variæ, & genus acre luporum,
Atque canum? quid, quæ imbelles dant prælia cervi?
Scilicet ante omnes furor eſt inſignis equarum:
Et mentem Venus ipſa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra abſumpſere quadrigæ.
Illas ducit amor trans Gargara, tranſq; ſonantem
Aſcanium: ſuperant montes, & flumina tranant:
Continuoque avidis ubi ſubdita flamma medullis,
Vere magis (quia vere calor redit offibus) illæ
Ore omnes verſæ in Zephyrum, ſtant rupibus altis,
Exceptantque leves auras: & ſæpe ſine ullis
Conjugiis, vento gravidæ (mirabile dictu)
Saxa per, & ſcopulos, & depreſſas convalles
Diffugiunt: non, Eure, tuos, neq; Solis ad ortus,

& ex utraque parte indurat humeros ad plagas. Quid facit juvenis, cujus in oſſibus durat amor excitat ignem? ſcilicet vigilans per obſcuram noctem trajicit natatu fretum agitatum ſubita tempeſtate: ſuper ejus caput magna porta cœli tonat, & mare impactum rupibus ſonat: nec miſeri parentes poſſunt eum *impedire, nec* ipſa *inſuper amica peritura crudeli morte. Quid, lynces maculoſæ Bacchi, & genus acre luporum & canum: quid, fugaces cervi, quanta gerunt bella? Notabilis eſt tamen præ cæteris furor equarum. Et* vero *Venus ipſa immiſit illis* hunc *furorem, quo tempore equæ Potniades devoraverunt maxillis membra Glauci. Amor rapit illas trans Gargara, & trans rapidum Aſcanium: transcendunt montes, & trajiciunt fluvios: ſtatimque, poſtquam ignis exarſit* in *medullis avidis, præſertim vere (quia vere calor redit in oſſa) illæ omnes ſtant in altis rupibus obvertentes ora ad Zephyrum, excipiuntque levem aerem: & ſæpe ſine ullo concubitu, gravidæ vento,* quod *mirum* eſt *dictu, currunt per ſaxa, & rupes, & valles humiles: non ad* ortum *tuum, o Eure, neque ad ortum Solis,*

NOTÆ.

258. *Quid juvenis, &c.*] Leander juvenis ex Abydo Aſiæ oppido, cum Heronem puellam, Veneris ſacerdotem, è Seſto Thraciæ oppido, deperiret: clam noctu trajiciebat natatu fauces Helleſponti, inter utrumque oppidum interjectas; ſed aliquando viribus deſtitutus, ac tempeſtate oppreſſus interiit. Cadaver cum eſſet ad litus Thraciæ delatum, Hero doloris impatientia ex ipſa arce in mare ſe præcipitem abjecit. De *Seſto, Abydo, & Helleſponto*, G. 1. 207.

261. *Porta cœli.*] Eſt juxta Manutium aër nubibus plenus: juxta alios, oriens, quia inde Solis incipit motus: juxta alios, ipſa nubes, ex qua portæ inſtar hiſcente, fulmen erumpit. Juxta Cerdanum optime, regia, ſive templum Jovis. Nam Jupiter à poëtis quaſi è templo fulminare fingitur. Lucret. l. 1. 1096. *Cæli tonitralia templa.* Silius l. 1. 136. *Tonat alti regia cœli.*

264. *Lynces.*] Species luporum cervariorum, de quibus Ecl. 8. 3. Has, ut & tigres, currui Bacchus alligavit.

267. *Glauci Potniades, &c.*] Glaucus Siſyphi filius, è Potnia Bœotiæ vico; cum equas ſuas, quo eſſent velociores, à coitu cohiberet; Venus indignata tantum in furorem immiſit, ut dominum laniarint.

269. *Gargara—Aſcanium.*] *Gargara*, pars Idæ montis, & oppidum in Troade. *Aſcanius* Bithyniæ fluvius in Aſia. Hic pro quolibet monte & fluvio.

273. *Ore omnes verſæ, &c.*] Equas in Luſitania circa Olyſſiponem ex vento concipere memorant Solinus, Columella, Varro. Fabulam putat Juſtinus, remque detorquet ad pernicitatem equorum Galleciæ & Luſitaniæ. Virgilius, duce Ariſtotele, ex illo conceptu non verum fœtum, ſed lentum virus ſtillare ait: idque vocant *hippomanes* ab equi furore: ἵππος enim *equus*, & μανία *furor*. Eſt etiam *hippomanes*, caruncula, quæ fronti pulli adnaſcitur: utrumque venenatum creditur.

277. *Non, Eure, tuos, &c. in Boream, &c.*] Alii ſic interpretantur: Non ad Eurum, ſed ad Boream, &c. Ego ſic: Non ad Eurum, neque ad Boream, &c. Quia ſcriptorum maxima pars videtur hanc vim uni Zephyro tribuere: ut & ipſe Virgilius; *Ore omnes verſæ in Zephyrum.* De *Zephyro*, vento occidentali, Ecl. 5. 5. De *Borea*, ſeptentrionali, Ecl. 7. 51. De *Auſtro*, meridionali, Ecl. 2. 58. De *Euro*, orientali, G. 1. 371. *Caurus*, ſive *Corus*, ſpirat inter ſeptentrionem & occaſum.

neque *ad Boream & Caurum*; *neque ad eam partem, unde oritur Auſter nigerrimus, &* unde *contriſtat aerem pluvia tempeſtate. Poſt hunc denique* conceptum *diſtillat è partibus genitalibus ſeorſus liquor, quem Paſtores apto nomine vocant Hippomanes, quod ſæpe malæ novercæ collegerunt, addiderunt que* huic *herbas, & verba maleſica. Sed fugit interim, fugit tempus irreparabile: dum ferimur circa ſingula, correpti amore. Hoc ſufficit armentis. Superſt ſecunda pars laboris,* nempe *tractare greges lanigeras, & capellas hirſutas: hoc difficile* eſt; *hinc ſperate gloriam, ô raſtici laboriſi. Nec dubito animo, quam ſit difficile ſuperare ſermonis* dignitate *iſta argumenta & addere hoc ornamentum rebus vilibus. Sed amor quovis rapit me per altiſſimas ſolitudines Parnaſſi: placet ire per ea culmina, per quæ nulla orbita veterum deflectit facili inclinatione* ad *Caſtaliam* undam. *Nunc, ô veneranda Pales, nunc canendum eſt magna voce. Principio, jubeo ut ovis comedant herbam in mollibus ſtabulis, donec æſtas frondoſa paulatim redit: & ut* colonus *tegat duram terram multa palea, & manipulis filicum, ſub* ipſis ovibus; *ne rigor frigidus* terræ *lædat pecus tenerum, & importet ſcabiem ac turpes podagras. Poſtea diſcedens ab ovibus, jubeo ut præbeat capris arbutos viridis, & det aquam recens* hauſtam; *& ut ſtabula* tuta *à ventis, objiciantur Soli hyemali, verſa ad meridiem: cum frigidus Aquarius jam demum occidit, & aquam emittit ſub extremum annum.*

In Boream, Caurumq; aut unde nigerrimus Auſter
Naſcitur, & pluvio contriſtat frigore cœlum. 279
Hinc demum, Hippomanes vero quod nomine di-
Paſtores, lentum diſtillat ab inguine virus: [cunt
Hippomanes, quod ſæpe malæ legere novercæ,
Miſcueruntque herbas, & non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumvectamur amore. 285

Hoc ſatis armentis: ſuperat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges, hirtaſque capellas:
Hic labor; hinc laudem fortes ſperate coloni.
Nec ſum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quam ſit, & anguſtis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnaſſi deſerta per ardua dulcis 291
Raptat amor: juvat ire jugis, qua nulla priorum
Caſtaliam molli devertitur orbita clivo. [dum.
Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore ſonan-
Incipiens, ſtabulis edico in mollibus herbam 295
Carpere oves, dum mox frondoſa reducitur æſtas:
Et multâ duram ſtipulâ filicumque maniplis
Sternere ſubter humum: glacies ne frigida lædat
Molle pecus, ſcabiemq; ferat, turpeſque podagras.
Poſt, hinc digreſſus, jubeo frondentia capris 300
Arbuta ſufficere, & fluvios præbere recentes;
Et ſtabula à ventis hyberno opponere Soli
Ad medium converſa diem: cum frigidus olim
Jam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.

NOTÆ.

279. *Pluvio frigore.*] Auſter non eſt frigidus, ſed calidus atque humidus: unde *frigus* hic pro pluvia tempeſtate uſurpatur: ut *hyems* ſæpe, pro æſtiva etiam tempeſtate. G. 1. 321. *Ferret hyems culmumque leves paleæſque volantes.*

280. *Hippomanes.*] Supra v. 273.

286. *Hoc ſatis armentis: ſuperat, &c.*] II. PARS. *De cultu ovium & caprarum.* Præcepta continet quatuor. I. *De hyberna utriuſque gregis curatione*, v. 295. II. *De æſtiva utriuſque cura, & meridiana ac ſerotina paſtione*, v. 322. III. *De lanificio*, v. 384. IV. *De lactis proventu*, v. 394.

291. *Parnaſſi.*] De eo monte Phocidis, Ecl. 6. 29. Cujus in radicibus *Caſtalia* eſt, ſive fons Caſtalius, Muſis ſacer. De *Pale*, Dea pabuli, ſupra v. 1.

297. *Filicumque maniplis.*] Filix, *fougere*, *fern*, nota herba.

301. *Arbuta.*] Sunt proprie fructus arbuti: hic ſumuntur pro ipſa arbuto, *Arboiſier*: quæ arbor inter caprarum pabula numeratur à Colum. l. 7. *Ea ſunt arbutus, cytiſus agreſtis*, &c. Vide Ecl. 3. 82.

303. *Olim.*] Vulgo tempus ſignificat præteritum, aut futurum: aliquando præſens, aut indefinitum: ut hic, & Æn. 5. 12c. *Quod tumidis ſubmerſum tunditur olim fluctibus.* Et alibi. Tunc autem ſignificat, *aliquando, ſæpe, denique*, &c.

304. *Extremoque irrorat Aquarius anno.*] Annum exprimit eum, qui à Martio menſe numerari incipit; & ſic deſinit in Januarium & Februarium: Aquarius autem oritur Januario, cadit Februario menſe. *Aquarius*, dicitur Ganymedes Trois filius, quem Jupiter, Aquila tranſvectum in cœlum, ſuis poculis præfecit: unde urnam habet, aquam fundentis ſitu: de eo, Æ. 5. 252.

Hæ

Hæ quoque non curâ nobis leviore tuendæ,
Nec minor uſus erit: quamvis Mileſia magno
Vellera mutentur, Tyrios incocta rubores.
Denſior hinc ſoboles, hinc largi copia lactis:
Quam magis exhauſto ſpumaverit ubere mulctra;
Læta magis preſſis manabunt flumina mammis.
Nec minus interea barbas incanaque menta
Cinyphii tondent hirci, ſetaſque comantes;
Uſum in caſtrorum & miſeris velamina nautis.
Paſcuntur vero ſylvas, & ſumma Lycæi,
Horrenteſq; rubos, & amantes ardua dumos.
Atque ipſæ memores redeunt in tecta, ſuoſque
Ducunt, & gravido ſuperant vix ubere limen.
Ergo omni ſtudio glaciem ventoſque nivales,
Quo minus eſt illis curæ mortalis egeſtas,
Avertes: victumque feres, & virgea lætus
Pabula: nec totâ claudes fœnilia brumâ.
At vero, Zephyris cum læta vocantibus æſtas,
In ſaltus utrumq; gregem atque in paſcua mittes:
Luciferi primo cum ſidere, frigida rura
Carpamus: dum mane novum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt.
Inde, ubi quarta ſitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbuſta cicadæ;
Ad puteos, aut alta greges ad ſtagna jubeto
Currentem ilignis potare canalibus undam:
Æſtibus at mediis umbroſam exquirere vallem:

Hæ quoque capræ *non colendæ ſunt à nobis minori ſtudio, nec minor erit utilitas* ex iis: *etſi Mileſia vellera* ovium, *imbuta Tyria purpura, magno* pretio *vendantur. E capris ſoboles frequentior* eſt, *& largior abundantia lactis. Quanto magis mulctrale ſpumaverit, uberibus exhauſtis; tanto copioſius lac fluet ex uberibus preſſis. Interea* paſtores *etiam ſecant barbas, & pilos canos, & ſetas longas hircorum Libycorum, ad uſus bellorum, & ad veſtes pauperum nautarum.* Capræ *autem comedunt arbores & cacumina Lycæi, & rubos ſpinoſos, & dumos qui amant* loca *edita: & ipſæ meminerunt redire in ſtabula, & eo deducunt ſuos* fœtus; *& vix tranſiliunt limen, uberibus onuſtis* lacte. *Itaque omni cura defendes* ipſas *à frigore & ventis nivalibus; quo minus ipſæ providenti mortali indigentiæ: portabiſque libens cibos & pabulo è virgis: nec claudes* ipſis *fœnile per totam hyemem. At vero cum grata æſtas* imminebit, *Zephyro invitante*; tum *induces utrumque pecus* ovium & caprarum *in ſaltus & in paſcua: ſub primum ortum Luciferi* fac ut *paſcantur campos ſubfrigidos: dum mane novum* eſt; *dum berbæ candidæ ſunt, & ros in teneris herbis jucundiſſimus eſt pecudibus. Deinde cum quarta diei hora induxerit ſitim, & cicadæ querulæ fatigabunt ſtridore ſuo arbores: jube ut greges circa puteos, aut circa profunda ſtagna aquam bibant currentem canalibus* factis *ex ilice. At ſub medium diem,* jube *ut quærant opacam vallem:*

NOTÆ.

306. *Mileſia, &c.*] Miletus, urbs in finibus Ioniæ & Cariæ: lanarum proventu celebrata. De *Tyro & purpura*, G. 2. 506.

311, 312. *Incanaque menta Cinyphii, &c.*] *Incana* affirmat, augetque: ut Æn. 6. 809. *Incanaque menta regis Romani*, Numæ, qui annos 80 natus deceſſit. *Tondent.*] Priſcianus ſumit paſſive pro *tondentur*; & *hirci*, accipit in nominativo: commodius tamen active legetur; & *hirci*, in genitivo; ſuppreſſo nominativo, *paſtores. Cyniphii.*] Africani. Cinyps eſt Ptolemæo Africæ fluvius, prope Garamantes; ubi hirci ſunt villoſiſſimi.

313. *Uſum in caſtrorum, &c*] Ex hircorum pilis cilicia texuntur: vel ad nautaram militumque veſtes, ſaccos, funes; vel etiam ad tegenda turrium tabulata, ne iis facile ignis bellicis machinis impactus adhæreſcat. Ita Varro, Philo, &c. De *Lycæo*, monte Arcadiæ, Ecl. 10. 15.

321. *Fœnilia.*] Loca in quibus fœnum includitur, non ſunt claudenda: id eſt, ex iis ſemper educendum eſt fœnum ad alendas capras. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. De *Lucifero*, ſtella Veneris, Ecl. 6. 86.

327. *Quarta ſitim, &c.*] Horas inæquales intelligit, quæ diem quemlibet in duodecim partes dividunt ab ortu Solis ad occaſum; & noctem quamlibet duodecim in partes. Quo ſenſu meridies *ſexta* hora eſt; *quarta* nonæ noſtræ reſpondet. De *cicadis, cigalles*, Ecl. 2. 13. De *arbuſtis*, Ecl. 1. 40.

330. *Ilignis.*] Ex ilice factis, *Ilex* arbor glandifera, *yeuſe.*

ſi alicubi magna quercus Jovis antiqua firmitate porrigit ingentes ramos; aut ſi alicubi obſcura multis ilicibus ſylva explicat ſacram umbram. Poſtea jube ut famuli *iterum dent* illis *dulcem potum, & iterum ducant* illos *paſtum, ſub occaſum Solis: cum Veſper frigidus mitigat* calorem *aeris, & cum Luna humida reparat arbores, & cum litora perſtrepunt* voce *halcyonis, & ſpinæ* cantu *acanthidis. Cur dicam verſu paſtores Numidiæ, cur paſcua, & pagos conſtantes paucis caſis? Sæpe grex paſcitur noctu diuque, & per totum ſpatium menſis; ineditque per longas ſolitudines, ſine ullis ſtabulis: tanta eſt vaſtitas camporum. Paſtor Numida trahit ſecum omnia, & domum, & larem, & arma, & canem Amyclæum, & pharetram Cretenſem. Non aliter ac fortis Romanus in patrio exercitu, cum ingreditur viam ſub graviori onere, &*

Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos, aut ſicubi nigrum
Ilicibus crebris ſacrâ nemus accubet umbrâ.
Tum tenues dare rurſus aquas, & paſcere rurſus
Solis ad occaſum: cum frigidus aëra Veſper
Temperat, & ſaltus reficit jam roſcida Luna,
Litoraq; halcyonem reſonant, & acanthida dumi.
Quid tibi paſtores Libyæ, quid paſcua verſu
Proſequar, & raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem noctemq; & totum ex ordine menſem
Paſcitur, itque pecus longa in deſerta ſine ullis
Hoſpitiis: tantum campi jacet. Omnia ſecum
Armentarius Afer agit; tectumque, laremque,
Armaque, Amyclæumque canem, Creſſamque pharetram.
Non ſecus ac patriis acer Romanus in armis
Injuſto ſub faſce viam cum carpit, & hoſti
Ante expectatum poſitis ſtat in agmine caſtris.
At non, qua Scythiæ gentes, Mæoticaque unda,
Turbidus & torquens flaventes Iſter arenas:

obſtat hoſti caſtris ordine diſpoſitis, antequam expectetur. At non ſic fit, *ubi ſunt Scythiæ gentes, Mæotica palus, & Danubius turbidus volvens flavas arenas;*

NOTÆ.

332. *Jovis quercus, &c.*] Quomodo ſacra ſit Jovi, Ecl. 7. 13. Monet Servius non eſſe mentem Virgilii, ut greges in ſacros lucos deducantur, quod nefas erat; ſed hic *quercum Jovis*, & *ſacram umbram*, generalia eſſe, non ſpecialia epitheta: quia generatim omnis quercus Jovi, & omne nemus Dianæ ſacratum eſt.

336. *Veſper.*] Stella Veneris, Ecl. 6. 86. De *halcyone*, ave, ejuſque fabula, G. 1. 339. *Acanthis*, vel *carduelis*, avis, *chardonneret, a goldfinch.*

339. *Libyæ.*] Libya generatim Africam ſignificat, G. 1. 241. Tamen hi paſtorum mores præcipue pertinent ad eam Africæ partem litoralem, quæ *Numidia* vocata eſt: cujus incolæ *Numidæ* vel *Nomades*, à νομὴ *paſcuum*; quia paſtioni pecorum addicti.

340. *Mapalia.*] Salluſtius. *Ædificia Numidarum, quæ mapalia illi vocant; oblonga, incurvis lateribus tecta; quaſi navium carinæ ſunt.* Ab his non fere differunt *magalia*, de quibus Æn. 1. 425. *Miratur molem Æneas, magalia quondam:* niſi quod hæc vox primam habet longam, illa brevem.

344, 345. *Laremque—Amyclæumque canem, &c.*] De *Laribus & Penatibus*, Æn. 2. 717. *Amyclæ*, urbs Laconiæ, celebris canum genere & venatu, de qua ſupra, v. 89. *Creſſa*, è Creta, inſula Mediterranei maris, cujus incolæ ſagittandi induſtria memorabiles.

347. *Injuſto ſub faſce.*] Qui plus æquo gravis eſt. Sexaginta fuiſſe librarum à Vegetio memoratur. Quarum autem eſſet rerum, patet ex Cicer. Tuſcul. l. 2. 37. *Quis labor, quantus agminis? ferre plus dimidiati menſis cibaria, ferre ſi quid ad uſum velint, ferre vallum. Nam ſcutum, gladium, in onere noſtri milites non plus numerant, quam humeros, lacertos, manus.*

348. *Hoſti Ante expectatum, &c.*] Vulgo referunt *hoſti* ad *ſtat*; hoc ſenſu; *ſtat hoſti, obſtat hoſti.* Iidemque *ante expectatum* vertunt, *antequam expectetur*; ut ſupra, v. 206. *ante domandum*, pro *antequam dometur.* Quo exemplo dixit Silius, imitator Virgilii, l. 2. v. 31. *Dabitur tibi copia noſtri, ante expectatum.* Habent tamen exemplaria nonnulla *hoſtem*, non *hoſti*: atque ita legit Vegetius, l. 1. de re milit. & interpretatur, *ante hoſtem expectatum*, id eſt, *ſperatum, optatum*: ut animoſam Romanorum audaciam notet.

349. *Scythiæ gentes, &c.*] De iis, Ecl. 1. 66. *Mæotica unda.*] Palus Mæotis, *mar bianco*: ultra pontum Euxinum, à quo per Cimmerium Boſphorum diſtinguitur; Tanaim fluvium excipiens. Primam habet ſyllabam brevem apud Ovid. Triſt. 3. 12. 2. *Longior antiquis viſa Mæotis hyems. Iſter.*] Danubius, de quo G. 2. 497.

Quaq;

Quaq; redit medium Rhodope porrecta ſub axem.
Illic clauſa tenent ſtabulis armenta: neque ullæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes:
Sed jacet aggeribus niveis informis, & alto
Terra gelu late, ſeptemque aſſurgit in ulnas. 355
Semper hyems, ſemper ſpirantes frigora Cauri.
Tum Sol pallentes haud unquam diſcutit umbras:
Nec cum invectus equis altum petit æthera; nec cum
Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.
Concreſcunt ſubitæ currenti in flumine cruſtæ:
Undaque jam tergo ferratos ſuſtinet orbes, 361
Puppibus illa prius patulis, nunc hoſpita plauſtris:
Æraque diſſiliunt vulgo, veſteſque rigeſcunt
Indutæ, cæduntque ſecuribus humida vina,
Et totæ ſolidam in glaciem vertere lacunæ, 365
Stiriaque impexis induruit horrida barbis.
Interea toto non ſecius aëre ningit:
Intereunt pecudes: ſtant circumfuſa pruinis
Corpora magna boum: confertoque agmine cervi
Torpent mole nova, & ſummis vix cornibus extant.
Hos non immiſſis canibus, non caſſibus ullis, 371
Puniceæve agitant pavidos formidine pennæ:
Sed fruſtra oppoſitum trudentes pectore montem
Cominus obtruncant ferro, graviterque rudentes
Cædunt, & magno læti clamore reportant. 375
Ipſi in defoſſis ſpecubus ſecura ſub alta

& ubi Rhodope reflectitur tendens ad medium ſeptentrionem. Illic continent pecora clauſa in ſtabulis: nec ullæ apparent, aut herbæ in agris, aut frondes in arboribus: ſed terra jacet late deformata cumulis nivium, & alta glacie, & tumeſcit ad uſque ſeptem cubitos. Semper eſt hyems, ſemper Cauri proflantes frigus. Præterea nunquam Sol diſſipat umbras pallidas: nec quando conſcendens currum aſcendit in altum cœlum; nec quando lavat rubris aquis Oceani currum cadentem. Cruſtæ ſubitæ conſtringuntur in currenti fluvio: & unda nunc portat dorſo ferratas rotas; illa quidem *ante excipiens latas naves; nunc* excipiens *plauſtra.* Vaſa *ærea paſſim franguntur, & veſtes indutæ congelantur;* & homines *rumpunt ſecuribus vina* prius *liquida, & totæ lacunæ convertunt* ſe *in duram glaciem, & gutta horrida dureſcit in barbis impexis. Interim non ſegnius nix cadit per totum aerem: moriuntur pecora: magna boum corpora ſtant circumdata nivibus: & cervi preſſo agmine torpent* ſub *novo onere, & vix eminent extremis cornibus.* Incolæ *non perſequuntur illos timidos immiſſis canibus, aut ullis laqueis, aut formidine pennarum rubrarum, ſed cominus feriunt ferro* eos, *dum propellunt pectore oppoſitum cumulum* nivis, *& occidunt* eos *alte rudentes, & læti referunt magno clamore.* Scythæ *ipſi ſecure & quiete vivunt in excavatis ſpeluncis,*

NOTÆ.

351. *Redit medium Rhodope, &c.*] Mons ille Thraciæ, in orientem extenditur, ibique conjungitur cum Hæmo; tum inde abſcedens, ſeptentrionem verſus quaſi regreditur. De *axe*, ſeu polo ſeptentrionali, G. 1. 240.

355. *Septem——in ulnas.*] *Ulna*, à Græco ὠλένη, eſt proprie *cubitus*; ſive ſpatium à flexu cubiti ad medii digiti partem extremam: atque ita hic ſumitur. Latius etiam interdum ſumitur, pro ſpatio brachii utriuſque extenſi. Notandum autem hunc rigorem hyemis, noctiſque perpetuitatem, non convenire proprie Scythiæ & Mæoticæ regioni; ſed iis tantum partibus, quæ ad polum accedunt propius, ſub quo probant Geographi annum die unica, unica item nocte conſtare, utraque ſemeſtri. Igitur hyperbolica eſt hæc deſcriptio, *& nullæ frondes, nullæ herbæ*, ſunt *raræ frondes & herbæ. Cauri*, venti inter ſeptentrionem & occaſum ſpirantes.

359. *Rubro æquore.*] Non mari orientali, quod vulgo Rubrum dicitur, & Erythræum; ſed occidentali, quod à colore decedentis ſolis rubeſcere videtur.

365. *Vertere lacunæ.*] Foſſæ, in quibus aquæ pluviæ, aliæque colliguntur. *Vertere*: verſæ ſunt, verterunt ſe: ut alibi paſſim.

366. *Stiria.*] Gutta, diminutivum eſt *ſtilla.*

367. *Non ſecius.*] Non ſegnius, G. 2. 277.

372. *Puniceæ formidine pennæ.*] *Formido*, linea, aut funiculus erat, cui plumæ implicabantur variis tinctæ coloribus, ad feras terrendas, ut in retia agerentur. De colore *puniceo*, ſplendide rubente, Ecl. 5. 17.

374. *Rudentes.*] Hanc vocem tribuit hic *cervis*, Æ. 7. 16. *Leonibus*, Æ. 8. 248. *Caco ſemifero.* Perſius, Sat. 3. 9. *Aſino*: ſed Perſius primam producit, quam corripit Virgilius: *Findor, ut Arcadiæ pecuaria rudere credas.*

Otia

ſub profunda terra: & inferunt focis, injiciuntque flammis quercus accumulatas & ulmos integras. Illic traducunt noctem ludendo, & imitantur viri potum fermento & baccis acidis. Sic genus hominum indocile, ſuppoſitum Boreali ſeptentrioni, perflatur Riphæo vento: & tegitur circa *corpora fulvis villis animalium. Si ſtudes lanæ: primo ſint procul ſylvæ ſpinoſæ, & lappæ, & tribuli: fuge pabula* nimis *pinguia, & ſtatim elige greges teneris pilis candidos. Rejice autem illum arietem, etſi ipſe ſit candidus, cui lingua ſolum nigra eſt ſub humido palato, ne denigret maculis fuſcis vellera fœtuum: & elige alium in campo pleno* ovium. *Sic Pan Deus Arcadiæ, ſi fas eſt credere, decepit te, ô Luna, captam dono niveæ lanæ; invitans te in altam ſylvam: nec tu aſpernata es invitantem. At qui ſtudet lacti, ille manu inferet in præſepia cytiſum, & copioſas lotos, & ſalſas herbas: inde magis appetunt potum, & magis implent mammas, & relinquunt in lacte ſecretum ſaporem ſalis. Multi hœdos jam ſeparatos arcent à matribus,*

Otia agunt terrâ: congeſtaque robora, totaſque
Advolvere focis ulmos, ignique dedere.
Hic noctem ludo ducunt, & pocula læti
Fermento atque acidis imitantur vitea ſorbis.
Talis Hyperboreo ſeptem ſubjecta trioni
Gens effræna virûm Riphæo tunditur Euro:
Et pecudum fulvis velantur corpora ſetis.
Si tibi lanicium curæ: primum aſpera ſylva,
Lappæq; tribuliq; abſint: fuge pabula læta;
Continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem, quamvis aries ſit candidus ipſe,
Nigra ſubeſt udo tantum cui lingua palato,
Rejice, ne maculis inſuſcet vellera pullis
Naſcentum; plenoq; alium circumſpice campo.
Munere ſic niveo lanæ, ſi credere dignum eſt,
Pan Deus Arcadiæ captam te, Luna, feſellit,
In nemora alta vocans: nec tu aſpernata vocantem.
At cui lactis amor, cytiſum, lotoſque frequentes
Ipſe manu, ſalſaſque ferat præſepibus herbas.
Hinc & amant fluvios magis, & magis ubera tendunt,
Et ſalis occultum referunt in lacte ſaporem.
Multi jam excretos prohibent à matribus hœdos,

NOTÆ.

380. *Fermento, atque acidis—ſorbis.*] Deſignat duplicem ſpeciem liquoris, qui vini defectum ſupplet in frigidioribus plagis. Primus fit *fermento*, id eſt, fermentatione hordei, tritici, avenæ: cum ſcilicet certo quodam calore medicata grana turgeſcunt & aceſcunt; qui duo ſunt effectus fermenti: quod ideo ſic appellatur, à *ferveo*, quaſi *fervimentum*: & ſic fere cereviſia fit, *la biere*. Alter liquor exprimitur è baccis fructibuſque acidioribus contuſis, qualia ſunt poma, pyra, corna, ſorba: *le cidre*, &c.

381. *Hyperboreo ſeptem, &c.*] De nomine *Hyperboreo*, ſupra, v. 196. De nomine *ſeptentrionum* variæ ſunt ſententiæ: probabilior illa, quæ Varronis eſt: ita dici à *bobus* qui *teriones* olim vocati ſunt, quia in aratione terram terunt. Signum enim illud Boreale, quod *urſam majorem* appellamus, ruſtici antiquitus *plauſtrum majus* appellavere: ob ſeptem ſtellas, in eo maxime conſpicuas; & in plauſtri, aut junctorum boum formam diſpoſitas. Vicinumque ſignum dixerunt *Bootes*: quia boves illos, ſive plauſtrum, præ ſe agere videtur.

382. *Riphæo Euro*] De *Riphæis* montibus Moſcoviæ, valde ſeptentrionalibus, G. 1. 240. *Eurus*, ventus eſt occidentalis, iiſque montibus ingruit, qua parte vergunt ad orientem: neque enim tota illa montium compages recto ordine ad polum tendit, ſed longe lateque porrigitur.

385. *Lappæque, tribulique, &c.*] *Lappa*, *glouteron*; *tribulus*, herba è carduorum genere, ſine Gallico nomine: de iis jam G. 1. 153.

Fuge pabula læta.] Quia ſuccus omnis ex hoc cibo in adipem abit, non lanam.

388. *Nigra ſubeſt, &c.*] Plinius l. 8. 47. *Arietum maxime ſpectantur ora: quia cujus coloris ſub lingua habuere venas, ejus & lanicium eſt in fœtu: variumque, ſi plures fuere.*

392. *Pan Deus, &c.*] De *Pane*, Ecl. 2. 31. Macrobius fabulam teſtatur ſumptam è Nicandro, qui Georgicorum antiquus ſcriptor fuit. Ita narrat Probus, ut velit Pana, amore Lunæ percitum, ei mediam gregis ſui partem muneris loco obtuliſſe: hanc elegiſſe oves candidiſſimas: atque ita deceptam fuiſſe, quod eſſet pars illa deterior. Aliter alii: nempe Pana ſe in arietem candidiſſimum transformaſſe, Lunamque formæ candore deceptam, ac ſequentem abduxiſſe in ſylvas ac vitiaſſe.

304. *Cytiſum lotoſque.*] De *Cytiſo*, Ecl. 1. 79. De *loto*, G. 2. 84.

Primaque

Primaque ferratis præfigunt ora capiſtris.
Quod ſurgente die mulſere horiſque diurnis;
Nocte premunt: quod jam tenebris & ſole cadente,
Sub lucem exportans calathis adit oppida paſtor,
Aut parco ſale contingunt, hyemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit poſtrema: ſed una
Veloces Spartæ catulos, acremque Moloſſum
Paſce ſero pingui: nunquam cuſtodibus illis
Nocturnum ſtabulis furem, incurſuſque luporum,
Aut impacatos à tergo horrebis Iberos.
Sæpe etiam curſu timidos agitabis onagros;
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Sæpe volutabris pulſos ſylveſtribus apros
Latratu turbabis agens: monteſque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervum.
Diſce & odoratam ſtabulis accendere cedrum,
Galbaneoq; agitare graves nidore chelydros.
Sæpe ſub immotis præſepibus, aut mala tactu
Vipera delituit, cœlumque exterrita fugit;
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere & umbræ,
Peſtis acerba boum, pecorique aſpergere virus,
Fovit humum: cape ſaxa manu, cape robora, paſtor,
Tollentemque minas & ſibila colla tumentem
Dejice: jamque fugâ timidum caput abdidit alte;
Cum medii nexus extremæque agmina caudæ

cingendo extremum os loris ferratis. Quod expreſſerunt lactis *ſub ortum diei, & per horas diei*; id *coagulant per noctem*: *quod* expreſſerunt *ſub noctem, & Sole occidente*; id *paſtor ferens in caniſtris circa lucem vadit in urbem: aut condiunt moderato ſale, & reſervant in hyemem. Nec tibi ultima ſit cura canum: ſed ſimul ale ſero pingui celeres canes Spartæ, & fortes Moloſſos. Illis cuſtodientibus, nunquam timebis ſtabulis nocturnum latronem, aut incurſiones luporum, aut inquietos Hiſpanos à tergo* ingruentes. *Sæpe etiam perſequeris curſu pavidos onagros: urgebiſque canibus leporem, & canibus damas. Sæpe inſequens exturbabis latratu apros ejectos è cubilibus ſylveſtribus, & per montes altos impelles clamoribus magnum cervum in retia. Diſce etiam urere in ſtabulis cedrum odoratam, & fugare galbaneo odore pernicioſos chelydros. Sæpe, vel vipera tactu noxia latuit ſub præſepibus male purgatis, & territa fugit lucem; vel coluber, peſtis infeſta bobus, ſolitus ſubire tecta atque umbracula, & infigere venenum pecori, incubuit terræ: cape manu lapides; cape fuſtes, ô paſtor: & deturba tollentem minas ac tumentem ſibilanti collo: jamque fugiens occuluit profunde timidum caput, cum compages media* corporis, *& motus extremæ caudæ abrumpitur,*

NOTÆ.

404. *Nec tibi cura canum, &c.*] III. PARS. *De cultura canum.* Præceptum unicum de ipſorum cibo: quem, *ſerum*, ſive aquam lactis eſſe jubet: idque vocat *pingue*, quia ejus uſus inducit pinguedinem.

405. *Veloces Spartæ, &c*] *Sparta* ſive *Lacedæmon*, nobiliſſima totius Peloponneſi urbs, cujus legiſlator Lycurgus fuit. *Moloſſia*, Epiri regio, ſic dicta à Moloſſo, Pyrrhi Epiri regis, & Andromaches Hectoris viduæ filio. *Æ.* 3. 292 Spartani canes iis reſpondent, quos dicimus *levrieres*: Moloſſi iis, quos dicimus *dogues*

408. *Iberos.*] Iberi rapinis aſſueti memorantur à Juſtino, l. 44. aliiſque ſcriptoribus: iidem ſunt, qui & Hiſpani; ſive id nominis habuerint ab Ibero, *Ebre*, hujus oræ nobili flumine; ſive ab Iberis Aſiæ populis, inter Colchidem & Albaniam ſitis, unde commigraſſe dicuntur.

409. *Onagros.*] Sylveſtres aſinos.

414. *Diſce &, &c.*] IV. PARS. *De rebus pecori infeſtis*: Præcepta continet quatuor. I. Eſt *De fugandis ſerpentibus, vel odorum ſuffitu, vel ſaxis, vel fuſtibus*, v. 414 II. *De ſcabiei cauſis, nempe imbre, frigore, illoto ſudore, ſpinarum vulneribus: deque ejus remediis, lotione, unctione, & ſectione ulceris*, v. 444. III. *De febri, ejuſque remedio, nempe venæ apertione*, v. 457. IV. *De peſte, ejuſque effectis latiſſime*, v. 474

415. *Galbaneoque, &c.*] *Galbanum*, ſuccus eſt, gummi aut thuris modo expreſſus è ferula, ſive narthece: cujus nidore ſerpentes fugantur, ex Plin. l. 12. 25. *Chelydrus*: ſerpentis ſpecies, de quo G. 2. 214.

417. *Vipera.*] Serpentis ſpecies; ſic dicta, quaſi *vivipara*; quia ex Ariſtotele Hiſt. anim. l. 1. 6. cum cæteræ ſerpentes ova pariant, una vipera vivum animal parit.

423. *Agmina caudæ*] Agmen de ſerpente dicitur, quia corporis pars poſt partem ſuccedit, atque *agitur*; inſtar exercitus agminatim pro-

Solvuntur,

& extrema curvatura trahit lentas ſpiras. Eſt etiam malus ille ſerpens in ſylvis Calabriæ, contorquens dorſum ſquamoſum erecto pectore & magnis maculis notatus ſub longa alvo: Qui, quamdiu aliqui fluvii erumpunt è fontibus; & quamdiu terra humida eſt, propter *ver udum, & Auſtros imbriferos; amat ſtagna, & degens in ripis illic avidus implet fœdam gulam piſcibus & ranis clamoſis: poſtquam aquæ exſiccatæ ſunt, & terra hiat calore, emergit in ſiccam terram, & vibrans oculos ignitos, & ſiti exaſperatus, atque impatiens ardoris, furit per agros. Ne mihi tum* *venias* in mentem *indulgere dulci ſomno ſub aere, nec jacere inter herbas in clivo nemoris: quando* ille *renovatus depoſita pelle, & juventute reſplendens, aut relinquens in latebris fœtus vel ova, repit erectus ad Solem, & vibrat linguam trifidam. Docebo te etiam cauſas & indicia morborum. Fœda ſcabies corripit oves, cum frigida pluvia profunde penetravit ad vivum, & hyemis horrens alba glacie; vel quando ſudor hæſit,* nec *deterſus eſt* ovibus, *poſt tonſuram; &* quando *ſpinæ aſperæ læſerunt* earum *corpora. Propterea paſtores lavant aquis dulcibus totum gregem, & aries humido vellere demergitur in fluvium, & merſus rapitur aqua profluente:*

Solvuntur, tardoſque trahit finus ultimus orbes.
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis,
Squamea convolvens ſublato pectore terga,
Atque notis longam maculoſus grandibus alvum:
Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, & dum
Vere madent udo terræ ac pluvialibus Auſtris,
Stagna colit, ripiſq; habitans hic piſcibus atram
Improbus ingluviem, raniſque loquacibus explet.
Poſtquam exhauſta palus, terræq; ardore dehiſcunt;
Exilit in ſiccum, & flammantia lumina torquens
Sævit agris, aſperque ſiti, atque exterritus æſtu.
Ne mihi tum molles ſub dio carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat jacuiſſe per herbas:
Cum poſitis novus exuviis, nitiduſque juventâ
Volvitur, aut catulos tectis aut ova relinquens
Arduus ad Solem, & linguis micat ore triſulcis.
Morborum quoque te cauſas & ſigna docebo.
Turpis oves tentat ſcabies, ubi frigidus imber
Altius ad vivum perſedit, & horrida cano
Bruma gelu: vel cum tonſis illotus adhæſit
Sudor, & hirſuti ſecuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magiſtri
Perfundunt, udiſque aries in gurgite villis
Merſatur, miſſuſque ſecundo defluit amni;

NOTÆ.

cedentis. Sic tribuitur pluviæ, G. 1. 322. *Cœlo venit agmen aquarum:* quia gutta poſt guttam cadit. Sic tribuitur fluvio, Æn. 2. 782. *Leni fluit agmine Tybris:* quia fluctus poſt fluctum volvitur.

425. *Eſt etiam ille, &c.*] *Cherſydrum* ſignificat, eumque deſcribit è Nicandro: nomen ejus à χέρσος *terra* & ὕδωρ *aqua*, quia in terra & aquis vivit. Ex Solino c. 8. frequentiſſima eſt cherſydris *Calabria*, extrema pars Italiæ meridiem verſus.

429. *Auſtris.*] A meridie flantibus, Ecl. 2. 58.

431. *Ingluviem.*] Sinus eſt gutturis; ſive pellis cava, qua cibus primo ingeſtus, & adhuc indigeſtus, continetur.

435. *Sub dio.*] Sub divo, *ſub Jove frigido*, inquit Horat. Od. 1. 1. 25. ſub cœlo & aëre: quia Jupiter pro aëre ſumitur: vide G. 2. 325.

436. *Dorſo.*] Vel *dorſo nemoris*, id eſt, clivo & colle nemoroſo, qui in dorſum aſſurgit. Vel, ut vult Mancinellus, *dorſo jacuiſſe*, id eſt, reſupinum jacuiſſe.

437. *Cum poſitis novus exuviis, &c.*] Plinius l. 8. 27. *Anguis hyberno ſitu membrana corpus obducta, fœniculi ſucco impedimentum illud exuit, rutiluſque vernat. Exuit autem à capite primum, &c.*] Juxta alios pellem exuit, per arcta petrarum foramina tranſeundo.

438. *Catulos aut ova, &c.*] *Catuli*, proprie ſunt canum fœtus; tranſlative, quorumlibet animalium. Videturque dubitare Virgilius, ſitne cherſydrus, *oviparus*, an *viviparus*, quem admodum de vipera mox diximus. Probabilius oviparus eſt: & hic, *catuli*, ſignificant fœtus ex ovis egreſſos.

439. *Linguis —— triſulcis.*] Ariſtoteles de part. animal. *l.* 2 17. ſerpentum linguam agnoſcit longam ac bifidam; poëtæ trifidam: ſive quod in modum cuſpidis conformata triplex habeat acumen; ſive quod ita vibretur celeriter, ut non tantum trifida, ſed triplex etiam appareat: unde Ovid. Met. 39. *Treſque micant linguæ.*

Aut

Aut tonſum triſti contingunt corpus amurcâ,
Et ſpumas miſcent argenti, vivaque ſulphura,
Idæaſque pices, & pingues unguine ceras,
Scillamq; helleboroſq; graves, nigrumq; bitumen.
Non tamen ulla magis præſens fortuna laborum eſt,
Quam ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Ulceris os: alitur vitium, vivitque tegendo:
Dum medicas adhibere manus ad vulnera paſtor
Abnegat, & meliora Deos ſedet omnia poſcens.
Quin etiam ima dolor balantum lapſus ad oſſa
Cum furit, atque artus depaſcitur arida febris;
Profuit incenſos æſtus avertere, & inter
Ima ferire pedis ſalientem ſanguine venam:
Biſaltæ quo more ſolent, acerque Gelonus,
Cum fugit in Rhodopen, atque in deſerta Getarum,
Et lac concretum cum ſanguine potat equino.
Quam procul, aut molli ſuccedere ſæpius umbræ
Videris, aut ſummas carpentem ignavius herbas,
Extremamq; ſequi, aut medio procumbere campo
Paſcentem, & ſeræ ſolam decedere nocti;
Continuo ferro culpam compeſce, priuſquam
Dira per incautum ſerpant contagia vulgus.
Non tam creber, agens hyemem, ruit æquore turbo,
Quam multæ pecudum peſtes: nec ſingula morti
Corpora corripiunt; ſed tota æſtiva repente
Spemque, gregemque ſimul, cunctamq; ab origine
Tum ſciat, aërias Alpes & Norica ſi quis (gentem.

aut ungunt acerba amurca corpus tonſum, & miſcent ſpumam argenti, & ſulphur vivum, & picem Idæam, & ceram pinguem unguento, & ſcitiam, & graves helleboros, & nigrum bitumen. Nulla tamen eſt opportunitas magis commoda in his *malis, quam ſi quis poſſit ſecare ferro extremam oram ulceris:* nam *malum creſcit & durat, dum tegitur; quamdiu paſtor recuſat admovere vulneribus manum medicam, & otiatur, petens à Diis ſucceſſum meliorem. Præterea, quando dolor penetrans in oſſa intima ovium furit, & febris calida abſumit corpus: prodeſt expellere calorem inflammatum, & inter extremas* ungulas *pedis aperire venam, ex* qua *ſanguis exilit: quomodo ſolent* aperire *Biſaltæ, & ſævus Gelonus; cum fugit in Rhodopen atque in deſerta Getarum, &* cum *bibit lac coagulatum cum ſanguine equorum. Quam* ovem *procul videris, aut quærere ſæpius dulcem umbram, aut mandere negligentius ſummas herbas, aut ultimam incedere, aut reſidere in medio campo inter paſcendum, & ſolam abire nocte* jam *provecta;* hujus *morbum coërce ſtatim ferro, antequam ſæva contagio gliſcat in turbam,* quæ ſibi *non cavet. Turbo tempeſtatem ferens non ingruit tam denſus, quam frequentes ſunt pecudum morbi: neque morbi invadunt ſingula corpora, ſed tota æſtiva ſtotim, & fœtus, & gregem, & totam gentem ab ipſa origine. Tum* hoc *perſuaſum habebit, quiſquis nunc etiam videbit, poſt tantum tempus, Alpes excelſas, & Norica*

NOTÆ.

448, 449, 450, *&c. Amurca.*] Fæx olivarum, vel ſedimentum olei. *Spuma argenti*, aliter *lithargyrium*, quæ materies in argenti fodinis reperitur. Abramus ex Calpurnii Ecl. 5. de vivo argento explicat. *Pix Idæa*, id eſt, optima, qualis eſt in Ida, ſive Cretæ inſula, ſive Troadis monte, duplex enim eſt. *Scilla* vel *ſquilla*, bulbi genus. *Helleborus* vel *helleborum*, ſive *veratrum*, *grave* dicitur, quia olim noxium habitum eſt ac *terribile. Poſtea tam promiſcuum, ut plerique ſtudiorum gratia, ad providenda acrius quæ commentabantur, ſæpius ſumptitaverint*, Plin. l. 25. 5. Purgat, juxta eundem, vomitione, & ſternutamento. *Bitumen* limus eſt, cujus natura vicina ſulphuri. *Vivaque ſulphura*; verſus dactylicus, cujus extrema ſyllaba cum prima verſus conſequentis eliditur. Sic G. 2. 69. *Inſeritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida.*

460. *Ima ferire pedis, &c.*] Jubet Columella l. 7. 5. *De talo, vel inter duas ungulas, ſanguinem emitti.*

461. *Biſaltæ quo more, &c.*] Mos ille tribuebatur, non *Biſaltis* duntaxat, Thraciæ vel Macedoniæ populis, neque duntaxat *Gelonis* populis Scythiæ, vel Thraciæ; ſed generatim Scythis, Sarmatis, Getis, & Maſſagetis omnibus: Ita Plinius, Claudianus, &c. *Lac.*] Vel ovium, vel equorum, cujus item apud eos uſus fuit. De *Rhodope*, *Getis*, & *Gelonis*, G. 2. 115.

472. *Tota æſtiva.*] *Æſtiva & hyberna*, loca ſunt ubi milites per æſtatem & hyemem degunt: idque à militibus tranſtulit ad greges, qui æſtivis noctibus non continentur in ſtabulis: ſed in paſcuis ſub dio.

474. *Tum ſciat aërias Alpes, &c.*] V. PARS & ultima, ſive Epilogus *Deſcriptio ſæviſſima peſtis*; quæ tractum omnem Alpinum vaſtaverat, regionem olim paſcuis & pecore feraciſſimam:

caſtella in collibus, & agros Timavi fluvii *Iapidiæ, & regna paſtorum deſerta, & ſylvas longe lateque vacuas. Hic olim dira peſtilentia orta eſt corruptione aeris, & inflammata eſt toto ardore autumni, & interfecit omne genus pecudum, & omne* genus *ferarum, & vitiavit aquas, & fœdavit pabula veneno. Nec modus mortis erat vulgaris: ſed poſtquam ſitis fervida penetrans in omnes venas contraxerat miſera membra; tum humor rabidus exudabat, & convertebat in ſe paulatim* medullam *omnium oſſium putrefactorum morbo. Sæpe in medio ſacrificio Deorum victima ſtans ante aram, dum infula lanea alligatur niveis tæniis, cecidit moribunda inter miniſtros ſtupefactos. Aut ſi ſacerdos prius occiderat aliquam cultro; ex ea neque viſcera impoſita aris concipiunt ignem; neque aruſpex interrogatus poteſt reddere reſponſa: & cultri ſuffixi vix colorantur ſanguine, & ſuperficies arenæ nigreſcit exigua ſanie. Præterea vituli moriuntur in fertilibus paſcuis, & exhalant dulces animas in ſtabulis plenis. Præterea rabies oritur blandis canibus: & tuſſis anhela concutit porcos ægros,* eoſque *ſtrangulat tumente gutture. Equus* aſſuetus *victoriæ cadit miſer* poſt tot nobilia *exercitia, cibique negligens: & abhorret à potu, & crebro percutit terram ungulis: aures dejectæ* ſunt: *ſudor dubius* eſt *ibidem, & ille quidem frigidus* in iis qui mox *morituri ſunt:*

Caſtella in tumulis, & Iapidis arva Timavi,
Nunc quoque poſt tanto videat deſertaque regna
Paſtorum, & longe ſaltus lateque vacantes.
Hic quondam morbo cœli miſeranda coorta eſt
Tempeſtas, totoque autumni incanduit æſtu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum,
Corrupitque lacus, infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat ſimplex, ſed ubi ignea venis
Omnibus acta ſitis miſeros adduxerat artus;
Rurſus abundabat fluidus liquor; omniaque in ſe
Oſſa minutatim morbo collapſa trahebat.
Sæpe in honore Deûm medio ſtans hoſtia ad aram.
Lanea dum niveâ circumdatur infula vittâ,
Inter cunctantes cecidit moribunda miniſtros.
Aut ſi quam ferro mactaverat ante ſacerdos;
Inde neque impoſitis ardent altaria fibris,
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates:
Ac vix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri,
Summaque jejunâ ſanie infuſcatur arena.
Hinc lætis vituli vulgo moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præſepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit ægros
Tuſſis anhela ſues, ac faucibus angit obeſis.
Labitur infelix ſtudiorum, atque immemor herbæ
Victor equus, fontemque avertitur, & pede terram
Crebra ferit: demiſſæ aures: incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus: aret

NOTÆ.

ac licet multo ante Virgilii tempora ſæviiſſet, illius adhuc veſtigia tum reſtabant. *Alpes*, Montes, qui Italiam à Gallia & Germania diſterminant, Ecl. 10. 47. *Norici*, Natio Germanica, in limite Alpium & ultra Alpes: nunc Bavaria, fortaſſe & Auſtria. *Timavus* fluvius Carnorum in ea Venetorum ditione quæ Forojulienſis dicitur, *le Frioul.* Hic olim *Japides*, gens Illyrica, Straboni *Japodes*, Ecl. 8. 6.

481. *Tabo.*] *Tabum*, diminutiva vox à *tabes*: quæ liquefactio eſt, rei alicujus ſoliditatem ſolvens: vulgo ſumitur *tabum* pro corrupto ſanguine, nec multum differt à *ſanie*: hic tamen pro corruptione ſumitur. Oritur à Dorica voce τάκω pro τήκω *liquefacio.*

482. *Simplex.*] Non facilis, ex uſu & ordine naturali; ſed violenta ac difficili. Citatque Servius illud è Salluſtio: *Ne ſimplici quidem morte moriebantur.*

487. *Lanea dum, &c.*] Infula, ut ex Paſchalio, aliiſque conſtat, fuit latior faſcia, lanea & alba: caput non quidem totum operiens, ſed tempora inſtar diadematis cingens: unde vitta ſeu tænia pendebat. Hac victimæ, ſacerdotes, vates, coronabantur. *Lanea* quidem, quia lanæ magnus in ſacris uſus fuit: vide Ecl. 8. 64. Æn. 4. 459.

497. *Faucibus angit obeſis.*] Bene *angit*: quia *angina* morbus eſt fauces occupans: *ſquinancie. Obeſis.*] Vel natura vel morbo.

498. *Infelix ſtudiorum.*] Pari forma dixit Virgilius, G. 4. 491. *Victus animi*, Æn. 5. 73. *Ævi maturus.* Æ. 11. 73. *Læta laborum, Dido.* Æ. 11. 416. *Fortunatus laborum*, &c.

500. *Incertus Sudor.*] Vel cujus cauſa incerta eſt, cum nulla præceſſerit fatigatio, vel potius varius, inſtabilis, qui modo oritur, modo deſinit.

Pellis

Pellis, & ad tactum tractanti dura reſiſtit.
Hæc ante exitium primis dant ſigna diebus.
Sin in proceſſu cœpit crudeſcere morbus,
Tum vero ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus interdum gemitu gravis: imaque longo
Ilia ſingultu tendunt: it naribus ater
Sanguis, & obſeſſas fauces premit aſpera lingua.
Profuit inſerto latices infundere cornu
Lenæos: ea viſa ſalus morientibus una.
Mox erat hoc ipſum exitio: furiiſque refecti
Ardebant: ipſique ſuos jam morte ſub ægra
(Dii meliora piis, erroremque hoſtibus illum)
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans ſub vomere taurus
Concidit, & mixtum ſpumis vomit ore cruorem,
Extremoſque ciet gemitus: it triſtis arator,
Mœrentem abjungens fraternâ morte juvencum,
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non umbræ altorum nemorum, non mollia poſſunt
Prata movere animum, non qui per ſaxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
Solvuntur latera, atque oculos ſtupor urget inertes,
Ad terramque fluit devexo pondere cervix.
Quid labor, aut benefacta juvant? quid vomere terras
Invertiſſe graves? atqui non Maſſica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuere repoſtæ:
Frondibus & victu paſcuntur ſimplicis herbæ:
Pocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
Flumina: nec ſomnos abrumpit cura ſalubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis

pellis rigeſcit, & dura ad tactum reſiſtit tangenti. Primis diebus ante mortem dant hæc indicia. Si vero progreſſu temporis *morbus incipit augeri: tum vero oculi inflammantur; & anhelitus educitur ab intimo pectore, interdum impeditus gemitu: & tendunt ima ilia longo ſuſpirio, ſanguis niger fluit è naribus, & lingua ſicca hæret gutturi obſtructo. Utile fuit* primo *immittere* in os *liquorem Bacchicum inſinuato cornu: hoc ſolum viſum remedium morientibus. Deinde hoc ipſum perniciosum erat: &* vino *correborati inflammabantur furore: & jam non longe ab ægra morte lacerabant dentibus* carne *nudatis ſua membra diſcerpta. Dii,* reſervate *meliora piis, & illam rabiem hoſtibus! Ecce autem taurus anhelans cadit ſub ferreo vomere, & ejicit ex ore ſanguinem miſtum ſpuma, trahitque ultimum ſpiritum. Arator triſtis incedit, ſolvens taurum dolentem fratris morte, & relinquit aratrum fixum in medio labore. Non umbræ profundarum ſylvarum, non jucundæ poſſunt herbæ recreare animos* taurorum, *non amnis clarior electro, qui fluens inter ſaxa percurrit campum: at ima latera flacceſcunt, & ſtupor tenet oculos* eorum *immobiles, & cervix vergit ad terram, deprimente pondere. Quid proſunt* illis *labor, aut opera* collata homini? *Quid* prodeſt *araſſe vomere terras difficiles? Tamen, non dona Bacchi è Maſſi o monte, non epulæ coacervatæ nocuerunt* illis. *Aluntur frondibus & pabulo herbæ communis: pot s ſunt rivi puri, & amnes agitati curſu: nec curæ excutiunt ſomnum ſalutarem. Aiunt, nullo alio tempore deſideratas* fuiſſe *boves in illis plagis*

NOTÆ.

510. *Lenæos.*] Bacchicos. Sic dictus Bacchus à ληνὸς, *torcular*, G. 2. 4.

522. *Electro.*] Electrum puriſſime fulget: ſive pro *ſuccino* ſumatur, *ambre, amber:* de quo Ecl. 8. 54. ſive pro metallo, de quo Æ. 8. 402.

526. *Maſſica Bacchi.*] Vina è Maſſico, monte Campaniæ. De *Baccho* Ecl. 5. 30, 69.

531. *Tempore non alio, &c.*] Volunt plerique omnes poſt Servium alluſum hic eſſe ad hiſtoriam, quæ ab Herodoto, Plutarcho, Valerio refertur. Sic autem à Cicerone Tuſcul. 1. 113. *Argiæ ſacerdotis Cleobis & Biton filii prædicantur. Nota fabula eſt. Cum enim illum ad ſolemne & ſtatum* Junonis *ſacrificium curru vehi jus eſſet, morarenturque jumenta: tunc juvenes ii veſte poſita ad jugum acceſſerunt. Ita ſacerdos advecta in fanum, cum currus ductus eſſet à filiis, precata à Dea dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari poſſet à Deo: poſt, epulatos cum matre adoleſcentes ſomno ſe dediſſe, mane inventos eſſe mortuos.* Sed id quoquo modo Servius detorqueat, extra rem omnino eſt. Illud unum inde cognoſcimus, Junonis ſacerdotes, curru invectas, ad templa proceſſiſſe. Ego ſuſpicor adhibitos currus ad ipſa ſacra, ſive ſimulacra Junonis, ſive alia quælibet ſacrificii inſtrumenta convectanda: quemadmodum Cereris ſimulacrum plauſtris quoque

ad ſacra Junonis: & currus tractos fuiſſe *ad alta templa* ab *uris inæqualibus. Itaque* agricolæ *difficile proſcindunt terram raſtris, & ipſis unguibus defodiunt ſemina, & obnixo collo trahunt per altos montes plauſtra ſtridentia. Lupus non meditatur inſidias circa ovile, nec errat noctu circa greges: aſperior cura ſubigit illum: timidi damæ & fugaces cervi jam vagantur, & inter canes & circa domos. Jam in ultimo litore fluctus lavat progeniem vaſti maris, & omne genus piſcium, veluti corpora naufraga, & vituli* marini *præter ſolitum fugiunt in fluvios. Moritur quoque vipera fruſtra tecta cavis latibulis, & hydri conterriti ſquamis arrectis. Aer eſt pernicioſus ipſis avibus, & illæ cadentes amittunt vitam inter altas nubes. Præterea nec jam prodeſt mutare pabula: & medicinæ adhibitæ noxiæ ſunt. Receſſere* medicinæ *principes, Chiron* filius *Philyræ, & Melampus* filius *Amythaonis.*

Quæſitas ad ſacra boves Junonis, & uris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo ægre raſtris terram rimantur, & ipſis
Unguibus infodiunt fruges, monteſq; per altos
Contentâ cervice trahunt ſtridentia plauſtra.
Non lupus inſidias explorat ovilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illum
Cura domat: timidi damæ cervique fugaces
Nunc interq; canes & circum tecta vagantur.
Jam maris immenſi prolem, & genus omne natantum
Litore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
Proluit: inſolitæ fugiunt in flumina phocæ.
Interit & curvis fruſtra defenſa latebris
Vipera, & attoniti ſquamis aſtantibus hydri.
Ipſis eſt aër avibus non æquus, & illæ
Præcipites altâ vitam ſub nube relinquunt.
Præterea, nec jam mutari pabula refert,
Quæſitæque nocent artes: ceſſere magiſtri,
Phillyrides Chiron, Amythaoniuſque Melampus.

NOTÆ.

vehebatur. Juvat conjecturam tarditas boum: at Junonis ſacra lente admodum & graviter ſolita circumferri, notum eſt ex Horatio, Sat. 1. 3. 10. *Perſæpe velut qui Junonis ſacra ferret.* Ex Athenæo, apud quem adagii loco eſt, Ἡραῖον βαδίζειν, *Junonio greſſu incedere.* De *Junone*, Æn. 1. 19.

532. *Uris imparibus.*] Cum boves manſueti deeſſent, feri jungebantur, iique inæquales, quod in re curuli difforme eſt. De *uris*, ſive bobus ſylveſtribus, G. 2. 374.

533. *Donaria.*] Aliquando *dona* ſignificant: hic *templa*, ſive loca in quibus dona ſervantur. Apuleius l. 9. *Ibi donarium Deæ perquam opulentum.*

534. *Raſtris.*] De iis, G. 1. 160. *Plauſtra.*] De iis, G. 1. 163.

543. *Fugiunt in flumina phocæ.*] Marinæ peſtilentiæ metu, ad flumina præter conſuetudinem fugiunt. Plin. l. 9. 7. *Vituli marini, quos vocant phocas, ſpirant ac dormiunt in terra: item teſtudines.* Quare vitæ ſunt ancipitis, & in utroque elemento vivunt.

545. *Vipera.*] Plinius l. 10. 62. *Terreſtrium ſola, intra ſe parit ova unius coloris, & mollia, ut piſces. Tertia die intra uterum catulos excludit: deinde ſingulos diebus ſingulis parit, viginti fere numero. Itaque cæteræ, tarditatis impatientes, perrumpunt latera, occiſa parente.* Ita fere Ariſtoteles, Nicander, Plutarchus, *&c.* Propterea que Romæ parricidæ ſubmergebantur inſuti culeo cum vipera, cane, gallo, & ſimia. Ælianus tamen, & alii, ſupereſſe partui ſuo viperam tradunt: idque verius eſſe nunc fere conſtat.

Hydri.] Plinius l. 28. 4. *In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus eſt, quod in aqua vivit: hydri vocantur, nullis ſerpentium inferiores veneno.* Ab ὕδωρ *aqua.*

550. *Phillyrides Chiron, &c.*] Id eſt, præſtantiſſimi medici, quales olim fuere *Chiron & Melampus. Chiron* fuit Centaurus, Saturni & Philyræ filius, ut diximus ſupra, v. 92. Qui cum creviſſet, abiit in ſylvas, ibique herbarum viribus cognitis ſapientiſſimus evaſit medicus: à Peleo, Nerei genero; & Thetide, Pelei uxore, ad inſtituendum Achillem electus. Denique cum eſſet graviter vulneratus fortuito caſu Herculeæ ſagittæ, Lernæo ſanguine infectæ; doloris impatientiâ oravit ſuperos, ut ſibi, quanquam immortali, mori liceret: quo conceſſo, ab iis in cœlum tranſlatus eſt, & in Zodiaco locatus, ubi nunc *ſagittarius* vocatur. *Melampus*, Amythaonis & Dorippes filius, dicitur augurio claruiſſe, & animalium omnium atque avium percepiſſe voces. Filias Prœti furiis agitatas ad ſanam mentem reſtituit, Ecl. 6. 48. Ob medicinæ ſcientiam, templo, feſtis, & ſacrificiis honoratus. Pauſan. l. 1.

Sævit

Sævit & in lucem Stygiis emiſſa tenebris
Pallida Tiſiphone: morbos agit ante metumque,
Inque dies avidum ſurgens caput altius effert.
Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes
Arenteſque ſonant ripæ, colleſque ſupini.
Jamque catervatim dat ſtragem, atque aggerat ipſis
In ſtabulis turpi dilapſa cadavera tabo:
Donec humo tegere, ac foveis abſcondere diſcant.
Nam neque erat coriis uſus: nec viſcera quiſquam
Aut undis abolere poteſt, aut vincere flammâ.
Nec tondere quidem morbo illuvieque pereſa
Vellera, nec telas poſſunt attingere putres.
Verum etiam inviſos ſi quis tentarat amictus,
Ardentes papulæ, atque immundus olentia ſudor
Membra ſequebatur: nec longo deinde moranti
Tempore, contactos artus ſacer ignis edebat.

Et pallida Tiſiphone furit, emiſſa in lucem è nocte infernâ: præ ſe ducit morbos & metum, & aſſurgens indies, extollit altius caput inſatiabile. Fluvii, & ſiccæ ripæ, & colles curvi fremunt balitu ovium & frequentibus mugitibus. Jamque Tiſiphone *edit ſtrages turmatim, & accumulat in ipſis ſtabulis cadavera diffluentia fœda tabe: donec in mentem venit* populis *ſepelire* ea *terra, & occultare in foveis. Nam neque* ulla *erat utilitas in coriis: nec quiſquam poteſt abluere undis, aut purgare igne viſcera:* ac *ne tondere quidem villos corroſos lue & ſanie: nec poſſunt tangere telas putridas. Sed etiam ſi quis attrectaverat veſtes* ejuſmodi *odioſas, ardentes puſtulæ, & fœdus ſudor adhærebat membris graveolentibus: & ſacer ignis abſumebat deinde membra attactu* fœdata, *ejus qui vel brevi tempore veſtes tardabat* eas dimittere.

NOTÆ.

551. *Stygiis.*] *Styx* fons Arcadiæ eſt, fluvius habitus inferorum, & à ſuperis tanta veneratione cultus, ut per illum jurarent; &, ſi juramentum violarent, divinitate uſuque nectaris per centum annos privarentur. Hic autem honos ei conceſſus, quia ejus filiæ Victoria, Vis, Robur, Zelus, Diis opem adverſus Titanas tulerant, ut eſt apud Heſiodum in Theog. Nomen à στυγέω, *odi.*

552. *Tiſiphone.*] Una è Furiis, de quibus G. 1. 278.

556. *Sacer ignis.*] Male Servius interpretatur de *ſacro morbo*, qui *epilepſia* eſt. Reliqui de eo qui dicitur vulgo, *ignis ſancti Antonii*; Græcis ἐρυσίπελας; Plinio, *zoſter & circinus*; & à Lucretio ita deſcribitur l. 6. 660. *Exiſtit ſacer ignis & urit corpore ſerpens, Quamcumque arripuit partem, repitque per artus.*

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICORUM LIBER IV.

ARGUMENTUM.

POST brevem de apibus & mellatione propoſitionem, dedicationemque operis, opus ipſum octo partibus exequitur. I. Eſt de commoda apum habitatione. II. De earum pabulatione, examinibus, pugnis. III. De duabus earum ſpeciebus. IV. De earum quaſi civili prudentia & republica. V. De mellationis temporibus. VI. De morbis apum, morborumque ſignis ac remediis. VII. De apum reparatione, cum perierunt. VIII. De reparationis hujus inventione, & auctore Ariſtæo, cujus fabulam epilogi loco fuſe narrat: eidemque attexit fabulam Eurydices & Orphei.

INTERPRETATIO.

Continuo deſcribam cæleſtia munera aerii mellis: O Mæcenas! fave huic etiam parti Georgicorum. *Dicam ſpectacula parvarum rerum admiranda tibi, & reges* apum *generoſos, & mores, atque artes totius generis per ordinem, & ſpecies, & pugnas. Labor* ille eſt *in parva* re, *ſed gloria non eſt parva; ſi dii adverſi permittunt aliquem* id exequi, *& ſi Apollo invocatus exaudit. Primo quærenda* eſt *apibus ſedes & habitatio,* in loco *ad quem venti non poſſint pervenire (nam venti impediunt, quominus* apes *ferant pabula in alveare)* & in quo *oves & hædi petulantes non ſaltent ſuper floribus, & juvenca vaga per agros non excutiat rorem* ex herbis, *nec premat herbas naſcentes. Abſint quoque à pingui alveari lacerti maculoſi ſplendenti tergo, & meropes, & cæteræ aves, &* imprimis *Procne,* quæ *notavit* ſibi *pectus manibus ſanguinolentis. Nam circum populantur omnia, & roſtro ferunt ipſas apes,* ut ſint *gratum pabulum pullis crudelibus. Sed adſint fontes puri, & ſtagna* cooperta *viridi lanugine, parvus rivus currens inter herbas, palmaque vel magnus oleaſter tegat veſtibulum. Ut quando novi reges ducent prima examina vere* ſibi *commodo,*

PRotinus aërii mellis cœleſtia dona
Exequar: hanc etiam Mæcenas aſpice partem.
Admiranda tibi levium ſpectacula rerum,
Magnanimoſque duces, totiuſque ordine gentis
Mores, & ſtudia, & populos, & prælia dicam.
In tenui labor, at tenuis non gloria: ſi quem
Numina læva ſinunt, auditque vocatus Apollo.
Principio ſedes apibus ſtatioque petenda,
Quo neque ſit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neq; oves hœdiq; petulci
Floribus inſultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & ſurgentes atterat herbas.
Abſint & picti ſqualentia terga lacerti
Pinguibus à ſtabulis, meropeſque, aliæque volucres,
Et manibus Procne pectus ſignata cruentis.
Omnia nam late vaſtant, ipſaſque volantes
Ore ferunt, dulcem nidis immitibus eſcam.
At liquidi fontes, & ſtagna virentia muſco
Adſint, & tenuis fugiens per gramina rivus:
Palmaq; veſtibulum, aut ingens oleaſter inumbret,
Ut, cum prima novi ducent examina reges

NOTÆ.

1. *Aerii mellis cæleſtia dona.*] Ex aere ros defluit, adhæretque floribus & arborum foliis; inde colligitur ab apibus, & mel conficitur. Quare *aeris & cæli* donum eſt. De *Mæcenate* in arg. Georg.

7. *Numina læva.*] *Læva* modo in bonam, modo in malam partem ſumuntur; ut diximus Ecl. 1. 16. Hic in malam, ita enim explicat hunc verſum Gellius l. 5. 12. dicitque *vim eſſe quorundam Deorum in lædendo magis, quam in juvando potentem* ——— *nam Deos quoſdam, ne obeſſent, placabant.* In his ponit Deum *Averruncum, & Robigum, & Vejovem,* cujus eſſet Romæ templum, in eoque ſimulacrum ſagittas tenens quaſi paratas ad nocendum: indeque nomen ejus deducit, quod ſicut *Jovem* dixerant, Deum qui juvaret; ita *Vejovem,* qui non juvaret: particula enim *ve,* aliquando augendæ, aliquando minuendæ rei, valet. *Vejovem* autem, & *Plutonem, & Ditem,* unum eundemque eſſe perhibet Martianus Capella. Et vero Virgilius Æn. 4. 636. *Plutonem* vocat *Jovem Stygium:* at Plutonem, & Furias, & cætera inferorum numina, *læva* & adverſa hominibus fuiſſe habita, nemo neſcit, teſtaturque Arnobius l. 3. De *Apolline* vatum Deo, Ecl. 3. 104.

8. *Principio, &c.*] I. PARS. *De apum habitatione:* præcepta continet duo. 1. *De commodo alveariubus loco: deque iis, quæ adeſſe circum, aut procul abeſſe debent,* v. 8. 2. *De forma alvearium,* v. 33.

13. *Squalentia terga lacerti.*] Lacertus, *lizard, a lizard. Squalor, ſqualidus, ſqualeo, ſqualens,* derivantur à *ſquamis:* ſignificantque quicquid ita inculcatum obſitumque eſt, ut ſquamarum in ſerpentium piſciumque coriis denſitatem & aſperitatem referat. Ita definit Gellius l. 2. 6. Sic Æn. 10. 314. *Per tunicam ſqualentem auro:* quia aurum denſe intextum erat. Sic maculæ in lacerto. Sic in corporibus congeries ſordium.

14. *Meropes.*] *Merops* avis, quæ & *apiaſter* dicitur, *guêpier, a bee-eater,* apibus infeſta. *Procne,* hirundo: notas quaſdam habet in pectore, quæ ſanguinem aliquo modo referunt: quas ſibi impreſſiſſe fingitur, plangens pectus manibus cæde filii ſui cruentatis. Fabulam vide Ecl. 6. 78.

21. *Examina.*] Apum coloniæ, ad novas ſedes quærendas ex alveariubus egreſſæ, *eſſains, ſwarms.* De iis Ecl. 7. 13.

Vere

Vere ſuo, ludetque favis emiſſa juventus;
Vicina invitet decedere ripa calori,
Obviaque hoſpitiis teneat frondentibus arbos.
In medium, ſeu ſtabit iners, ſeu profluet humor,
Tranſverſas ſalices & grandia conjice ſaxa:
Pontibus ut crebris poſſint conſiſtere, & alas
Pandere ad æſtivum Solem: ſi forte morantes
Sparſerit, aut præceps Neptuno immerſerit Eurus.
Hæc circum caſiæ virides, & olentia late
Serpylla, & graviter ſpirantis copia thymbræ
Floreat: irriguumque bibant violaria fontem.
Ipſa autem, ſeu corticibus tibi ſuta cavatis,
Seu lento fuerint alvearia vimine texta,
Anguſtos habeant aditus; nam frigore mella
Cogit hyems, eademque calor liquefacta remittit:
Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illæ
Nequicquam in tectis certatim tenuia cerâ
Spiramenta linunt, fucoque & floribus oras
Explent: collectumq; hæc ipſa ad munera gluten
Et viſco & Phrygiæ ſervant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effoſſis (ſi vera eſt fama) latebris
Sub terra fodere larem; penituſque repertæ
Pumicibuſque cavis, exeſæque arboris antro.
Tu tamen & levi rimoſa cubilia limo

& quando *juniores* apes *ludent egreſſæ ex alvearibus: tunc ripa propinqua invitet* eas, *ut ſe ſubtrahant calori*; & *arbor occurrens excipiat* eas *hoſpitio foliorum. In mediam aquam, ſive ſtabit immota, ſive fluet, projice ſalices obliquas, & magnos lapides: ut poſſint ſtare* in iis quaſi *in frequentibus pontibus, & explicare alas ad Solem æſtivum: ſi forte Eurus vehemens diſſipaverit redeuntes, aut disjecerit in aquas. Circa illa* omnia, *caſiæ virides, & ſerpylla longe redolentia, & copia thymbræ graviter halantis floreat, & violæ* illic *irrigentur liquido rivo. Ipſa autem alvearia, ſive à te compacta* ſint ex *corticibus cavatis, ſive texta vimine flexili, habeant intectum arctum. Nam hyems conſtringit mella frigore, & calor reſolvit eadem liquefacta: utriuſque violentia pariter formidabilis eſt apibus: neque fruſtra illæ diligenter cera oblinunt parvas rimas domorum, & complent margines* rimarum *fuco, & floribus, & ſervant ad hos ipſos uſus gluten collectum, tenacius viſco & pice* montis *Idæ in Phrygia. Sæpe etiam, ſi vera eſt fama, aperuerunt ſibi domum ſub terra, effoſſis latibulis, & inventæ ſunt profundæ* in *lapidibus cavis, & in alvo arboris carioſæ. Tu tamen & unge alvearia hiantia,*

NOTÆ.

29. *Neptuno immerſerit Eurus.*] *Neptunus* hic pro quibuſlibet aquis, G. 1. 14. *Eurus*, pro quolibet vento violentiore, G. 1. 371.

30, 31, 32. *Caſiæ virides.*] *Caſiæ*, lavendula eſt, aut roſmarinus, Ecl. 2. 49. *Serpyllum, ſerpolet, wild thyme*, Ecl. 2. 11. *Thymbra*, quæ ſatureia, & cunila etiam dicitur, herba condimentaria, *ſariette, ſavory*. *Violaria*, loca violis conſita.

38. *Cera Spiramenta linunt, fucoque & floribus.*] Non cera proprie, neque floribus; ſed *melligine*, id eſt, glutine quodam, & viſcoſa tenacique materia, unde operis fundamenta conficiunt, ex Plin. l. 11. 6. & 7. aliiſque. *Commoſis, piſſoceros, & propolis. Commoſis*, κόμμωσις, cruſta eſt prima, atque ima, ſaporis amari, dicta quaſi *gummitio*, à κόμμι, *gummi*: quia fit è lachrymis arborum, ſalicis, ulmi, arundinis; è gummi præſertim, & reſina, &c. *Piſſoceros*, πισσόκηρος, ſecunda eſt cruſta, dilutior, fitque è mitiore gummi, mediæ naturæ inter picem & ceram; unde nomen habet à πίσσα, *pix*, & κηρός, *cera*. *Propolis* tertia cruſta, & proximum favorum ſtabilimentum, craſſioris materiæ, cui florum ſuccus additur: *hac omnes frigoris aut injuriæ aditus obſtruuntur*, inquit Plinius: hanc ſignificat Virgilius *fucoque & floribus*; cruſtas alias inferiores per *gluten*.

39. *Fuco*] Herba eſt, lactucæ ſimilis, ex algæ genere, *fucus marinus* à Plinio dicta: hujus aliqua ſpecies quadantenus rubet. *Laudatiſſima*, inquit, *quæ in Creta inſula juxta terram in petris naſcitur, tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elui poſtea non poſſit*, l. 32. 7. & l. 26. 10. Notat Aldrovandus in Muſæo metallico, l. 1. 7. mulieres antiquitus hac herbâ conciliaſſe ruborem genis: indeque factum, ut pigmenta omnia muliebris formæ, imprimiſque ceruſſa ad candorem præparata, dicta ſit *fucus, fard, paint*.

41. *Viſco & Phrygiæ, &c.*] Hoc *Viſcum*, vel hic *viſcus, glue, birdlime*. De *pice* Idæ montis in Phrygia, G. 3 450.

44. *Pumicibuſque.*] Pumex, *pierre ponce, pumice-ſtone*.

45. *Tu tamen &, &c.*] Etſi intus apes alvearia glutine obducant; tu tamen unge exterius limo, ad majorem cautelam, &c.

INTERPRETATIO.

Continuo deſcribam cæleſtia munera aerii mellis: O Mæcenas! fave huic etiam parti Georgicorum. *Dicam ſpectacula parvarum rerum admiranda tibi, & reges* apum *generoſos, & mores, atque artes totius generis per ordinem, & ſpecies, & pugnas. Labor* ille *eſt in parva* re, *ſed gloria non eſt parva; ſi dii adverſi permittunt aliquem* id exequi, *& ſi Apollo invocatus exaudit. Primo quærenda eſt apibus ſedes & habitatio,* in loco *ad quem venti non poſſint pervenire (nam venti impediunt, quominus* apes *ferant pabula in alveare) &* in quo *oves & hædi petulantes non ſaltent ſuper floribus, & juvenca vaga per agros non excutiat rorem* ex herbis, *nec premat herbas naſcentes. Abſint quoque à pingui alveari lacerti maculoſi ſplendenti tergo, & meropes, & cæteræ aves, &* imprimis *Procne,* quæ *notavit* ſibi *pectus manibus ſanguinolentis. Nam circum populantur omnia, & roſtro ferunt ipſas apes,* ut ſint *gratum pabulum pullis crudelibus. Sed adſint fontes puri, & ſtagna* cooperta *viridi lanugine, parvus rivus currens inter herbas, palmaque vel magnus oleaſter tegat veſtibulum. Ut quando novi reges ducent prima examina vere* ſibi *commodo,*

PRotinus aërii mellis cœleſtia dona
Exequar: hanc etiam Mæcenas aſpice partem.
Admiranda tibi levium ſpectacula rerum,
Magnanimoſque duces, totiuſque ordine gentis
Mores, & ſtudia, & populos, & prælia dicam.
In tenui labor, at tenuis non gloria: ſi quem
Numina læva ſinunt, auditque vocatus Apollo.
Principio ſedes apibus ſtatioque petenda,
Quo neque ſit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neq; oves hœdiq; petulci
Floribus inſultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & ſurgentes atterat herbas.
Abſint & picti ſqualentia terga lacerti
Pinguibus à ſtabulis, meropeſque, aliæque volucres,
Et manibus Procne pectus ſignata cruentis.
Omnia nam late vaſtant, ipſaſque volantes
Ore ferunt, dulcem nidis immitibus eſcam.
At liquidi fontes, & ſtagna virentia muſco
Adſint, & tenuis fugiens per gramina rivus:
Palmaq; veſtibulum, aut ingens oleaſter inumbret,
Ut, cum prima novi ducent examina reges

NOTÆ.

1. *Aerii mellis cœleſtia dona.*] Ex aere ros deſluit, adhæretque floribus & arborum foliis; inde colligitur ab apibus, & mel conficitur. Quare *aeris & cœli* donum eſt. De *Mæcenate* in arg. Georg.

7. *Numina læva.*] *Læva* modo in bonam, modo in malam partem ſumuntur; ut diximus Ecl. 1. 16. Hic in malam, ita enim explicat hunc verſum Gellius l. 5. 12. dicitque *vim eſſe quorundam Deorum in lædendo magis, quam in juvando potentem ——— nam Deos quoſdam, ne obeſſent, placabant.* In his ponit Deum *Averruncum, & Robigum, & Vejovem,* cujus eſſet Romæ templum, in eoque ſimulacrum ſagittas tenens quaſi paratas ad nocendum: indeque nomen ejus deducit, quod ſicut *Jovem* dixerant, Deum qui juvaret; ita *Vejovem,* qui non juvaret: particula enim *ve,* aliquando augendæ, aliquando minuendæ rei, valet. *Vejovem* autem, & *Plutonem,* & *Ditem,* unum eundemque eſſe perhibet Martianus Capella. Et vero Virgilius Æn. 4. 636. *Plutonem* vocat *Jovem Stygium:* at Plutonem, & Furias, & cætera inferorum numina, *læva* & adverſa hominibus fuiſſe habita, nemo neſcit, teſtaturque Arnobius l. 3. De *Apolline* vatum Deo, Ecl. 3. 104.

8. *Principio, &c.*] I PARS. *De apum habitatione:* præcepta continet duo. 1. *De commodo alveariibus loco: deque iis, quæ adeſſe circum, aut procul abeſſe debent,* v. 8. 2. *De forma alvearium,* v. 33.

13. *Squalentia terga lacerti.*] Lacertus, *laiſard, a lizard. Squalor, ſqualidus, ſqualeo, ſqualens,* derivantur à *ſquamis:* ſignificantque quicquid ita inculcatum obſitumque eſt, ut ſquamarum in ſerpentium piſciumque coriis denſitatem & aſperitatem referat. Ita definit Gellius l. 2. 6. Sic Æn. 10. 314. *Per tunicam ſqualentem auro:* quia aurum denſe intextum erat. Sic maculæ in lacerto. Sic in corporibus congeries ſordium.

14. *Meropes.*] *Merops* avis, quæ & *apiaſter* dicitur, *guêpier, a bee-eater,* apibus infeſta. *Procne,* hirundo: notas quaſdam habet in pectore, quæ ſanguinem aliquo modo referunt: quas ſibi impreſſiſſe fingitur, plangens pectus manibus cæde filii ſui cruentatis. Fabulam vide Ecl. 6. 78.

21. *Examina.*] Apum coloniæ, ad novas ſedes quærendas ex alveariibus egreſſæ, *eſſains, ſwarms.* De iis Ecl. 7. 13.

Vere

Vere ſuo, ludetque favis emiſſa juventus;
Vicina invitet decedere ripa calori,
Obviaque hoſpitiis teneat frondentibus arbos.
In medium, ſeu ſtabit iners, ſeu profluet humor,
Tranſverſas ſalices & grandia conjice ſaxa:
Pontibus ut crebris poſſint conſiſtere, & alas
Pandere ad æſtivum Solem: ſi forte morantes
Sparſerit, aut præceps Neptuno immerſerit Eurus.
Hæc circum caſiæ virides, & olentia late
Serpylla, & graviter ſpirantis copia thymbræ
Floreat: irriguumque bibant violaria fontem.
Ipſa autem, ſeu corticibus tibi ſuta cavatis,
Seu lento fuerint alvearia vimine texta,
Anguſtos habeant aditus; nam frigore mella
Cogit hyems, eademque calor liquefacta remittit:
Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illæ
Nequicquam in tectis certatim tenuia cerâ
Spiramenta linunt, fucoque & floribus oras
Explent: collectumq; hæc ipſa ad munera gluten
Et viſco & Phrygiæ ſervant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effoſſis (ſi vera eſt fama) latebris
Sub terra fodere larem; penituſque repertæ
Pumicibuſque cavis, exeſæque arboris antro.
Tu tamen & levi rimoſa cubilia limo

& quando *juniores* apes *ludent egreſſæ ex alveariibus: tunc ripa propinqua invitet* eas, *ut ſe ſubtrahant calori*; *& arbor occurrens excipiat* eas *hoſpitio foliorum. In mediam aquam, ſive ſtabit immota, ſive fluet, projice ſalices obliquas, & magnos lapides: ut poſſint ſtare* in iis quaſi *in frequentibus pontibus, & explicare alas ad Solem æſtivum: ſi forte Eurus vehemens diſſipaverit redeuntes, aut disjecerit in aquas. Circa illa* omnia, *caſiæ virides, & ſerpylla longe redolentia, & copia thymbræ graviter halantis floreat, & violæ* illic *irrigentur liquido rivo. Ipſa autem alvearia, ſive à te compacta* ſint ex *corticibus cavatis, ſive texta vimine flexili, habeant introitum arctum. Nam hyems conſtringit mella frigore, & calor reſolvit eadem liquefacta: utriuſque violentia pariter formidabilis eſt apibus: neque fruſtra illæ diligenter cera oblinunt parvas rimas domorum, & complent margines* rimarum *fuco, & floribus, & ſervant ad hos ipſos uſus gluten collectum, tenacius viſco & pice* montis *Idæ in Phrygia. Sæpe etiam, ſi vera eſt fama, aperuerunt ſibi domum ſub terra, effoſſis latibulis, & inventæ ſunt profundæ* in *lapidibus cavis, & in alvo arboris cariosæ. Tu tamen & unge alvearia hiantia,*

NOTÆ.

29. *Neptuno immerſerit Eurus.*] *Neptunus* hic pro quibuſlibet aquis, G. 1. 14. *Eurus*, pro quolibet vento violentiore, G. 1. 371.

30, 31, 32. *Caſiæ virides.*] *Caſiæ*, lavendula eſt, aut roſmarinus, Ecl. 2. 49. *Serpyllum, ſerpolet, wild thyme*, Ecl. 2. 11. *Thymbra*, quæ ſatureia, & cunila etiam dicitur, herba condimentaria, *ſariette, ſavory*. *Violaria*, loca violis conſita.

38. *Cera Spiramenta linunt, fucoque & floribus.*] Non cera proprie, neque floribus; ſed *melligine*, id eſt, glutine quodam, & viſcoſa tenacique materia, unde operis fundamenta conficiunt, ex Plin. l. 11. 6. & 7. aliiſque. *Commoſis, piſſoceros, & propolis. Commoſis*, κόμμωσις, cruſta eſt prima, atque ima, ſaporis amari, dicta quaſi *gummitio*, à κόμμι, *gummi*: quia fit è lachrymis arborum, ſalicis, ulmi, arundinis; è gummi præſertim, & reſina, &c. *Piſſoceros*, πισσόκηρος, ſecunda eſt cruſta, dilutior, fitque è mitiore gummi, mediæ naturæ inter picem & ceram; unde nomen habet à πίσσα, *pix*, & κηρός, *cera*. *Propolis* tertia cruſta, & proximum favorum ſtabilimentum, craſſioris materiæ, cui florum ſuccus additur: *hac omnes frigoris aut injuriæ aditus obſtruuntur*, inquit Plinius: hanc ſignificat Virgilius *fucoque & floribus*; cruſtas alias inferiores per *gluten*.

39. *Fuco*] Herba eſt, lactucæ ſimilis, ex algæ genere, *fucus marinus* à Plinio dicta: hujus aliqua ſpecies quadantenus rubet. *Laudatiſſima*, inquit, *quæ in Creta inſula juxta terram in petris naſcitur, tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elui poſtea non poſſit*, l. 32. 7. & l. 26. 10. Notat Aldrovandus in Muſæo metallico, l. 1. 7. mulieres antiquitus hac herbâ conciliaſſe ruborem genis: indeque factum, ut pigmenta omnia muliebris formæ, imprimiſque ceruſſa ad candorem præparata, dicta ſit *fucus, fard, paint*.

41. *Viſco & Phrygiæ, &c.*] Hoc *Viſcum*, vel hic *viſcus, gluë, birdlime*. De *pice* Idæ montis in Phrygia, G. 3 450.

44. *Pumicibuſque.*] Pumex, *pierre ponce, pumice-ſtone*.

45. *Tu tamen &, &c.*] Etſi intus apes alvearia glutine obducant; tu tamen unge exterius limo, ad majorem cautelam, &c.

circum linens molli luto: & ſuperjice luto *folia tenuia: neve permitte ut taxus ſit vicinior alveari: neve coque* in *foco cancros rubentes: neve colloca* alveare *prope paludem profundam; aut ubi odor luti gravis eſt; aut ubi ſaxa intus cava reſonant pulſu* vocis, *& ſoni ſpecies alliſa reſilit. Quod ſpectat* ad alia, *quando Sol rutilus expulit hyemem ſub terras, & aperuit cœlum lumine calido: ſtatim apes volant per ſaltus & ſylvas, & carpunt flores purpureos, & volando deguſtant ſuperficiem fluviorum. Ex his* floribus & aquis *recreatæ neſcio qua delectatione, nutriunt fœtus, &* conficiunt *eorum nidos: ex his elaborant artificioſe ceras novas, & fabricant mella glutinoſa. Deinde quando videbis examen emiſſum ex alvearibus per æſtatem ſerenam, volare in altum aerem, & nigram nubem* apum *diffundi vento: conſidera: quærunt*

Unge fovens circum, & raras ſuperinjice frondes.
Neu propius tectis taxum ſine, neve rubentes
Ure foco cancros: altæ neu crede paludi:
Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava pulſu
Saxa ſonant, vociſque offenſa reſultat imago.
Quod ſupereſt, ubi pulſam hyemem Sol aureus egit
Sub terras, cœlumque æſtivâ luce recluſit:
Illæ continuo ſaltus ſylvaſque peragrant,
Purpureoſque metunt flores, & flumina libant
Summa leves. Hinc neſcio qua dulcedine lætæ
Progeniem nidoſque fovent: hinc arte recentes
Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt.
Hinc ubi jam emiſſum caveis ad ſidera cœli
Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen,
Obſcuramque trahi vento mirabere nubem;
Contemplator: aquas dulces & frondea ſemper
Tecta petunt: huc tu juſſos aſperge ſapores,
Trita meliſphylla, & cerinthæ ignobile gramen:
Tinnituſque cie, & Matris quate cymbala circum.
Ipſæ conſident medicatis ſedibus: ipſæ

ſemper aquas dulces, & ramos frondentes, ubi conſidant: *ſparge circa hunc locum odores præſcriptos, meliſphylla confricata, & vilem herbam cerinthæ: & excita tinnitum, & quate circum cymbala* Cybeles, *matris* Deorum: *apes conſiſtent in ſedibus* ſic *præparatis:*

NOTÆ.

47. *Taxum.*] *Taxus, if, yew-tree,* de qua G. 2. 29. ab alvearibus amovenda, quia ex ejus ſucco mel amariſſimum conficitur, quale eſt Corſicum, Ecl. 9. 57.

Neve rubentes, &c.] Cancri, *ecrevi ſſes, crabs,* rubentes cum cocti ſunt, nidore nocent apibus. *Palus* altitudine ſubmergit apes: quia non facile patitur lapides, quibus, quaſi pontibus, apes inhæreſcant. *Cœnum* nocet odoris gravitate. *Echo,* remiſſo ſono, pavidas facit.

51. *Quod ſupereſt, ubi, &c.*] II. PARS. *De pabulatione apum, examinibus, pugnis.* Præcepta continet duo. 1. *Quomodo examina cogenda ſint in alvearia,* v. 58. 2. *Quomodo pugnæ compeſcendæ ſint,* v. 86.

Egit ſub terras.] Sub polum Auſtralem, ſive antarcticum, quem *ſub pedibus Styx atra videt,* G. 1. 243. Pellit autem Sol hyemem ad illas partes, quia ad noſtras accedit, ab illis recedit: quo ex receſſu ſequitur hyems. *Æſtiva luce.*] Calidiore: nec enim proprie æſtas hic ſignificatur, ſed ver.

54. *Libant.*] Deguſtant, radunt. Æn. 1. 740.

57. *Excudunt ceras.*] Metaphora à fabris ferrariis ducta, quorum eſt proprie ferrum *cudere:* ideo comparabit apes cum Cyclopibus, v. 170.

59. *Nare per æſtatem liquidam.*] *Nare* ſæpe pro *volare: volare* ſæpe pro *nare,* mutuâ tranſlatione ſumuntur: Vide Æ. 5. 219. *Liquidam.*] Puram, ſerenam: unde Ecl. 6. v. 33. *Et liquidi ſimul ignis.*

63. *Meliſphylla.*] Ita reſtituit è manuſcriptis N. Heinſius, cum ante, non ſine Latinæ quantitatis damno, legeretur ſecundâ brevi, *meliphylla.* Citrago eſt Latinorum, Gallorum *meliſſe, balm gentle:* herba apibus gratiſſima, Græco nomine dicta à μέλι *mel,* & φύλλον *folium.*

Cerinthæ.] *Cerintha,* κήρινθον, à κηρίον, *favus:* Gallice *paſqueſe, honey-ſuckle,* juxta Ruellium, à paſcendis apibus.

64. *Tinnituſque cie, & Matris, &c.*] Certum eſt apes tinnitu æris colligi unum in locum: gaudio-ne, an metu, Ariſtoteles dubitat: Plato & Plinius gaudio tribuunt; Varro & Columella metui. *Cymbala.*] Ærea inſtrumenta concava, quæ bacillis æreis percuſſa tinnitum edebant. *Matris.*] Cybeles matris Deorum, quæ & *Rhea,* & *Ops,* & *Veſta,* vocata eſt: cujus in ſacris quatiebantur cymbala, ex veteri inſtituto *Corybantum* ſive *Curetum,* de quibus infra dicemus, v. 151.

Intima

Intima more ſuo ſeſe in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint (nam ſæpe duobus
Regibus inceſſit magno diſcordia motu)
Continuoque animos vulgi, & trepidantia bello
Corda licet longe præſciſcere: namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, & vox
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter ſe coëunt, penniſque coruſcant,
Spiculaque exacuunt roſtris, aptantque lacertos,
Et circa regem atque ipſa ad prætoria denſæ
Miſcentur, magniſque vocant clamoribus hoſtem.
Ergo, ubi ver nactæ ſudum, campoſque patentes,
Erumpunt portis: concurritur: æthere in alto
Fit ſonitus: magnum mixtæ glomerantur in orbem,
Præcipiteſq; cadunt: non denſior aëre grando,
Nec de concuſſa tantum pluit ilice glandis.
Ipſi per medias acies, inſignibus alis,
Ingentes animos anguſto in pectore verſant:
Uſque adeo obnixi non cedere, dum gravis aut hos,
Aut hos, verſa fugâ victor dare terga ſubegit.
Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta
Pulveris exigui jactu compreſſa quieſcent.
Verum ubi ductores acie revocaveris ambos;
Deterior qui viſus, eum, ne prodigus obſit,
Dede neci: melior vacuâ ſine regnet in aulâ.
Alter erit maculis auro ſqualentibus ardens,
(Nam duo ſunt genera) hic melior, inſignis & ore,
Et rutilis clarus ſquamis: ille horridus alter
Deſidiâ, latamque trahens inglorius alvum.
Ut binæ regum facies, ita corpora gentis:

apes ſeſe immittent more ſuo in intima alvearia. Si vero exire voluerint ad certamen (nam ſæpe diſcordia magno impetu inflammat utrumque regem) ſtatim licet longè præſentire & iram plebis, & corda belli avida: nam Martius etiam ſtrepitus rauci æris excitat tardas, & auditur bombus referens fractos ſonitus buccinarum. Tunc feſtinæ inter ſe congregantur, & micant alis, & acuunt aculeum roſtris, & parant ad pugnam *brachiola, & ſi pantur denſæ circa regem & ipſius cellam, & invitant hoſtem magno fremitu. Itaque quando invenerunt tempus ſerenum, & ſpatia aëris aperta, irruunt è portis:* pugna *committitur: fit ſtrepitus in alto aere, confuſæ denſantur in magnum globum, & cadunt præcipites: non pluit grando ſpiſſior ex aere, nec tantum glandium ex ilice quaſſata. Ipſi* reges *in mediis exercitibus, alis notabiles, agitant magnum animum in parvo corpore, obſtinati non recedere, eò uſque, quo victor territibus cogat, vel hos, vel illos, dare in fugam terga converſa. Hæ commotiones animorum, & hæ tantæ pugnæ ſedabuntur, repreſſæ jactu exigui pulveris. Sed poſtquam revocaveris à pugna geminos reges: da neci eum, qui viſus fuerit pejor, ne noceat conſumendo* cibos; *& permitte ut melior regnet in domo vacua ab* hoſte. *Alter erit lucidus notis auro aſperis (ſunt enim duo* apum *genera) hic melior* eſt, *forma pulcher, & clarus ſquamis rutilantibus: alter ille horridus* eſt *ignavia, & trahens magnam alvum ſine honore. Ut geminæ* ſunt *formæ regum, ita ſpecies gentis:*

NOTÆ.

67. *Duobus regibus.*] Colum. l. 9. 9. *Inter ſe, tanquam civilibus bellis; & cum alteris, tanquam cum exteris gentibus, prælientur.* Hic bellum deſcribitur civile. Nam ex Plin. l. 12. 16. *Naſcuntur aliquando in extremis favis apes grandiores, quæ cæteras fugant.*

69. *Trepidantia.*] Non timida, ſed cum feſtinatione tumultuantia, ſic Æn. 9. 114. *Ne trepidate meas, Teucri, defendere naves,* id eſt, ne feſtinate. Sic infra v. 73. *Tum trepidæ inter ſe coëunt.*

75. *Prætoria.*] Cellas regum: metaphora ducta à caſtrenſibus tabernaculis eorum, qui bella adminiſtrabant: quod munus primo prætoribus, deinde conſulibus demandatum fuit, ex Feſto. Hinc etiam apud Columellam & Martialem *prætoria* ſunt ampla ædificia ruſtica; in quibus fortaſſe jus ruſticis à domino ac patrono dicebatur.

91. *Alter erit, &c.*] III. PARS. *De variis apum ſpeciebus.* Duæ ſunt: rufæ, quæ minores; & nigræ magiſque variæ, quæ majores. Prima ſpecies melior. Rex magnitudine præſtat in ſua quiſque ſpecie, & in ſupremis favis habitat. *Squalentibus.*] Vide ſupra, v. 13.

Namque aliæ apes horrent fœdæ; quemadmodum viator, qui venit ex loco valde pulverulento, & ſitibundus excreat pulverem ore ſicco: aliæ lucent & micant ſplendore, ardentes corporibus, quæ aſperſa ſunt auro & ſimilibus notis. Hoc genus melius eſt: ex his exprimes ſtato anni tempore mel dulce: nec tam dulce, quam & purum, & mitigaturum aſperam vim vini. At cum examina volant incerta, & ludunt per aërem, & faſtidiunt favos, & deſerunt alvearia inania, revocabis animos mobiles ab inutili licentia. Nec magna erit difficultas revocare: tu evelle regibus pennas: nullus audebit illis morantibus vagari per aërem, & eruere ſigna è caſtris. Horti ſpirantes croceis floribus eas *alliciant; & tutelæ Priapi Helleſpontiaci, abactrix latronum & volucrum, cum falce è ſalice,* eas *ſervet.* Ille *ipſe, qui curat talia, tranſferens ex altis montibus thymum & pinos, plantet* eas *undique circa alvearia: ipſe atterat manus duro* plantationis *labore: ipſe infodiat terræ plantas fertiles, & invergat* plantis *aquam opportunam. Ego certe, niſi jam ſub ultimum finem laborum colligerem*

Namque aliæ turpes horrent, ceu pulvere ab alto
Cum venit, & terram ſicco ſpuit ore viator
Aridus: elucent aliæ, & fulgore coruſcant.
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.
Hæc potior ſoboles: hinc cœli tempore certo
Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, & durum Bacchi domitura ſaporem.
At cum incerta volant cœloque examina ludunt,
Contemnuntq; favos, & frigida tecta relinquunt,
Inſtabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
Eripe: non illis quiſquam cunctantibus altum
Ire iter, aut caſtris audebit vellere ſigna.
Invitent croceis halantes floribus horti:
Et cuſtos furum atque avium, cum falce ſaligna,
Helleſpontiaci ſervet tutela Priapi.
Ipſe thymum pinoſque ferens de montibus altis,
Tecta ſerat late circum, cui talia curæ;
Ipſe labore manum duro terat, ipſe feraces
Figat humo plantas, & amicos irriget imbres.
Atque equidem, extremo ni jam ſub fine laborum

NOTÆ.

96. *Ceu pulvere ab alto Cum, &c.*] Comparat horridam ſecundæ ſpeciei nigritiem, vel cum vultu habituque viatoris, qui pulvere ac ſudore obſitus ſpuit; vel cum ipſo illius ſputo, quod in fœdum ſalivæ ac terræ globulum humi colligitur.

102. *Liquida.*] Pura & ſine fæce: quæ enim omnino liquida ſunt, mala ſunt, ut admonet Servius.

Bacchi domitura ſaporem.] Vel mulſum intelligit, quod fiebat duabus vini menſuris, admixtâ mellis unâ: vel quodlibet vinum aſperum, quod melle temperabatur. Ita enim Horatius Sat. l. 2. 4. 24. *Aufidius forti miſcebat mella Falerno mendoſe——leni præcordia mulſo prolueris melius:* ergo diſtinguit Horatius hanc vini temperaturam à mulſo Ita Cerdanus. Quanquam nihil vetat, in eo damnari Aufidium ab Horatio, quod ille mulſum non è vino levi, ſed aſpero Falerno condiret. De *Baccho*, Ecl. 5. 69.

108. *Caſtris audebit vellere ſigna.*] Metaphora è militia Romanorum; qui cum caſtra metabantur, ſigna in terram defigebant ante prætorium; cum caſtra movebant, evellebant; & ſi facile quidem, bonum erat omen; contra, ſi difficile.

109. *Croceis.*] Verſicoloribus: color certus pro incerto: de eo colore Ecl. 4. 44.

110. *Cum falce ſaligna, Helleſpontiaci, &c.*] Solebant in hortis omnibus Priapi ſtatuam collocare, cum falce è quolibet rudi ligno: pro quo genere, ſalignum poſuit, id eſt, è ſalice. De *Priapo* Ecl. 7. 33. *Helleſpontiacus* dicitur, quia colebatur imprimis Lampſaci, quæ urbs eſt in minore Myſia ad fretum Helleſpontiacum. De *Helleſponto, detroit de Gallipoli, the ſtreights of Gallipoli*, G. 1. 207.

112. *Pinoſque.*] Victorius non *pinum* arborem, ſed genus eſſe putat virgulti ſemper virentis: Taubmannus etiam florem. Sed quicquid ab iis affertur in rem ſuam, vanum eſt. Neque enim, ut volunt, Columella l. 9. 4. pinum inter frutices agnoſcit, ſed inter arbores apibus gratas; pinumque conjungit cum ilice, *ſemper virens pinus & minor ilex.* Neque Apollodorus eam inter flores admittit, cum admittit inter *coronamenta*: ut enim lauro triumphatores, ſic pinu coronabantur victores ludis Iſthmiis: nec tamen laurus eſt è florum genere. Neque Virgilius in Culice v. 405. cum dixit *ſemper florida pinus*, ſignificavit pinum florem eſſe perennem; ſed arborem perpetuo florentem, metaphorice, id eſt, ſemper virentem.

Vela

Vela traham, & terris feſtinem advertere proram;
Forſitan & pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem, biferique roſaria Pæſti:
Quoque modo potis gauderent intyba rivis,
Et virides apio ripæ, tortuſque per herbam
Creſceret in ventrem cucumis; nec ſera comantem
Narciſſum, aut flexi tacuiſſem vimen acanthi,
Pallenteſque hederas, & amantes litora myrtos.
Namq; ſub Oebaliæ memini me turribus altis,
Qua niger humectat flaventia culta Galeſus,
Corycium vidiſſe ſenem: cui pauca relicti
Jugera ruris erant; nec fertilis illa juvencis,
Nec pecori opportuna ſeges, nec commoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus, albaq; circum
Lilia verbenaſq; premens, veſcumq; papaver,
Regum æquabat opes animis: ſerâque revertens
Nocte domum, dapibus menſas onerabat inemptis.
Primus vere roſam, atque autumno carpere poma:
Et cum triſtis hyems etiam nunc frigore ſaxa
Rumperet, & glacie curſus frænaret aquarum,
Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi,

vela, & properarem torquere proram ad terram; fortaſſe cantarem quoque, quæ ratio culturæ ornaret hortos fertiles, & cantarem *roſaria Pæſti bis fœcundi: & quomodo intyba, & margines virentes apio, lætarentur aquis irrigantibus, &* quomodo *cucumis curvatus per herbam tumeſceret in* modum *ventris: nec prætermiſiſſem narciſſum tarde florentem, & caulem acanthi flexilis, & hederas albentes, & myrtos quæ amant litora. Namque ſub altis mœnibus Tarenti, qua profundus Galeſus irrigat agros flaventes* ſegetibus, *memini me vidiſſe ſenem Corycium, qui habebat pauca jugera agri deſerti: terra illa nec apta erat* arationi *boum, nec opportuna* paſtioni *pecorum, nec commoda vitibus. Tamen in illo loco,* prius *dumoſo, plantans rara olera, & in circuitu candida lilia, ac verbenas, ac edule papaver, æquabat animo divitias regum, & nocte* jam *provecta rediens domum, onerabat menſam cibis non emptis. Primus colligebat vere roſam, & autumno poma: & cum triſtis hyems frangeret adhuc lapides* vi *frigoris, & cohiberet glacie fluxum aquarum; ille jam tum tondebat frondes flexilis acanthi,*

NOTÆ.

116. *Biferique roſaria Pæſti.*] *Pæſtum*, oppidum & ſinus Lucaniæ, *Peſto:* cujus ſolum roſis nobile, quas bis, nempe menſe Maio & Septembri, ferebat

120 *Intyba*] *Chicorée, ſuccory*, Georg. 1. 120. *Ripæ.*] Margines fontium. *Apium*] *Perſil, parſley*, Ecl. 6. 68. *Cucumis.*] *Concombre, cucumber*, olus notæ figuræ *Narciſſum*] Ecl. 2. 48. tardius floret: ideo *ſera comantem* vocat: & *ſera* dicit, pro *ſero*; adjectivum plurale neutrum, pro adverbio. *Vimen acanthi.*] Caulem *brancæ urſinæ*, de qua Ecl. 3 45. Non vero *ſpinæ Ægyptiæ*, quæ alterum genus acanthi eſt, de quo G. 2 119. De *myrtis*, Ecl 2. 54.

125. *Namque ſub Oebaliæ, &c.*] Tarenti: urbis in Italiæ ſinu maxime auſtrali: cujus inſtaurator fuit Phalantus, ex Oebalia, ſeu Laconia, profectus.

126. *Qua niger, &c.*] *Galeſus, Galeſo*, Calabriæ fluvius eſt, in ſinum illum Tarentinum defluens: *niger* dicitur, vel ab umbra circumſtantium arborum: unde à Propertio l 2 34. 67 vocatur umbroſus. *Umbroſi ſubter ſpineta Galeſi*; vel à profunditate aquarum, quæ nigritiem inde contrahunt: unde frequens eſt illud epithetum Homero, μέλαν ὕδωρ, *nigra aqua.* Erythræus legit *piger*, quia certum eſt eum lentiſſime labi.

127. *Corycium ſenem.*] Vel nomen fuit hujus ſenis proprium; vel appellativum à gente: *Corycus* enim, κώρυκος, mons croci ferax, & oppidum fuit Ciliciæ: quæ regio eſt Aſiæ in litore maris inde dicti Cilicii. Hujus incolæ *Cilices*, eo quod piraticam exercerent, à Pompeio petiti bello; & partim occiſi, partim in fidem recepti, agris ab eo donati ſunt: præſertimque Ciliciam remiges, quorum operâ uſus erat Pompeius, in Calabria Tarentinoque agro collocati ſunt. Ex iis hunc unum eſſe aliquem non immerito ſuſpicantur. *Flaventia culta.*] Loca culta & flaventia: duo adjectiva, quorum alterum ſubſtantivi vim obtinet, ut G. 1. 393. *Aperta ſerena.*

130. *Rarum.*] Raris, non denſis ordinibus, conſitum; quod in ſterili terra ſit.

131. *Verbenaſque premens.*] *De la vervene, vervein.* Ecl. 8. 65. *Premens.*] Plantans, G. 2. 346. *Quæcunque premes virgulta per agros.*

Veſcumque papaver.] Edule, cauſam vide ſupra G. 1. 212. Veſcum item minutum ac parvum ſignificat. Ovid. Faſt. l. 3. *Veſcaque parva vocant.* Plin. l. 7. 20. *Corpore veſco fuiſſe, ſed eximiis viribus Tritanum*, memorat.

137. *Mollis acanthi.*] *Brancæ urſinæ*, Ecl. 3. 45. De *Zephyris*, Ecl. 5. 5.

Æſtatem

incuſans æſtatem pigram & Zephyros tardos. Itaque primus abundabat apibus fœcundis, & multis examinibus; & colligebat mel ſpumoſum è favis compreſſis: habebat tilias, & pinos copioſas: & quot pomis arbor ferax ſe veſtierat tempore *novorum florum; totidem matura* poma *retinebat autumni* tempore. *Ille etiam digeſſerat in ordinem ulmos tarde* creſcentes, *& piros duros, & ſpinos jam ferentes pruna, & platanum jam præbentem umbracula bibentibus. Sed ego quidem arctatus ſpatiis anguſtioribus, iſta omitto, & relinquo aliis deinde commemoranda. Nunc age, deſcribam proprietates, quas ipſe Jupiter addidit apibus: propter quod donum* obtinendum, apes, *ſecutæ canoros ſonitus Corybantium & æra crepitantia, nutriverunt regem cœli ſub caverna Dictæa. Solæ* animalium *habent fœtus communes, & domos urbis communes, & vitam ducunt ſub legibus immobilibus: & ſolæ cognoſcunt patriam, & ſtatas domos: & prævidentes hyemem futuram, exercent ſe labore per æſtatem, & congregant in commune* bona *parta. Aliæ enim providebant cibis, & lege conſtituta laborant per campos: pars intra clauſtra alvearium componunt ima fundamenta favorum, ex ſucco narciſſi & viſcoſo glutine corticis;*

Æſtatem increpitans ſeram, Zephyroſq; morantes.
Ergo apibus fœtis idem atque examine multo
Primus abundare, & ſpumantia cogere preſſis
Mella favis, illi tiliæ, atque uberrima pinus:
Quotque in flore novo pomis ſe fertilis arbos
Induerat, totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam ſeras in verſum diſtulit ulmos,
Eduramq; pirum, & ſpinos jam pruna ferentes,
Jamq; miniſtrantem platanum potantibus umbras.
Verum hæc ipſe equidem, ſpatiis excluſus iniquis,
Prætereo, atq; aliis poſt commemoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus quas Jupiter ipſe
Addidit, expediam: pro qua mercede, canoros
Curetum ſonitus crepitantiaque æra ſecutæ,
Dictæo cœli regem pavere ſub antro.
Solæ communes natos, conſortia tecta
Urbis habent, magniſq; agitant ſub legibus ævum;
Et patriam ſolæ, & certos novere penates.
Venturæque hyemis memores, æſtate laborem
Experiuntur, & in medium quæſita reponunt.
Namque aliæ victu invigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris: pars intra ſepta domorum
Narciſſi lacrymam, & lentum de cortice gluten,
Prima favis ponunt fundamina; deinde tenaces

NOTÆ.

141. *Tiliæ, atque, &c.*] *Tilia, tilleul, a teil-tree:* arbor nota. *Pinus uberrima*, vel plurima, vel ferax pinearum nucum, vel ferax glutinis, quo apes utuntur ad mellis fundamina: vide ſupra, v. 39.

144. *In verſum, &c.*] De arborum ordinata plantatione, G. 2. 277. *Eduram pirum.*] Duritiem vel ad lignum refert; vel ad fructum, aut nondum maturum, aut etiam in maturitatem intus lapideſcentem. De hac voce, *edura*, vide G. 6. 65. De *Platano, plane*, ibidem G. 2. 70.

145. *Spinos jam pruna ferentes.*] Spinus vel ſignificat prunum ſylveſtrem, quod vult Car. Stephanus; vel ſpinam ipſam, quæ in prunum converſa ſit per inſitionem, de qua inſitione G. 2. 73.

149. *Nunc age, &c.*] IV. PARS. *De apum republica, & quaſi civili prudentia*, in melle conficiendo, in rege obſervando, &c.

151. *Curetum ſonitus, &c.*] Saturnus cum filios mares devoraret, vel ex pacto cum Titane fratre, vel ex metu ſuo, cum eſſet in fatis, fore ut à filiis regno pelleretur: Rhea ſive Ops, aut Cybele, ejus uxor Jovem, in Creta natum in antro Dictæi montis, qui Idæ monti vicinus eſt, occuluit: juſſitque ut *Curetes*, ſive *Corybantes*, ſive *Dactyli*, ſacrorum ſuorum adminiſtri, cymbalis, æreiſque clypeis circa cunas obſtreperent, ne vagitus proderet infantem patri. Hujus porro inſulæ rex dicitur fuiſſe *Meliſſus*, cujus filiæ duæ Jovem aluerunt caprino lacte & melle: unde fabulæ ferunt, capram nomine Amaltheam, & apes Curetum cymbalis excitatas, Jovis nutrices fuiſſe: & ob id quidem beneficium capram à Jove relatam inter ſidera, cornu ejus nymphis nutricibus datum, hac adjecta facultate, ut quidquid optaſſent, id illis ex eo cornu largiter emanaret; apes, cum antea nihilo eſſent muſcis aliis ſagaciores, nova ſagacitate fuiſſe præditas: unde facultates illæ *additæ* dicuntur. *Pro qua mercede.*] Supple, *conſequenda:* quaſi hoc ſibi officii ſui præmium ac finem apes propoſuerint.

158. *Victu.*] Pro *victui:* dativus contractus, de quo Ecl. 5. 29. De *Narciſſo*, Ecl. 2. 48. De *glutine*, quo ceræ & mellis fundamenta conſtant, ſupra, v. 39.

Suſpendunt

Suſpendunt ceras: aliæ, ſpem gentis, adultos
Educunt fœtus: aliæ puriſſima mella
Stipant, & liquido diſtendunt nectare cellas.
Sunt quibus ad portas cecidit cuſtodia ſorti:
Inque vicem ſpeculantur aquas & nubila cœli,
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus à præſepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ac veluti lentis Cyclopes fulmina maſſis
Cum properant: alii taurinis ſollibus auras
Accipiunt, redduntque: alii ſtridentia tingunt
Æra lacu: gemit impoſitis incudibus Ætna:
Illi inter ſeſe magnâ vi brachia tollunt
In numerum; verſantq; tenaci forcipe ferrum.
Non aliter (ſi parva licet componere magnis)
Cecropias innatus apes amor urget habendi,
Munere quamque ſuo. Grandævis oppida curæ,
Et munire favos, & Dædala fingere tecta.
At ſeſſæ multâ referunt ſe nocte minores,
Crura thymo plenæ: paſcuntur & arbuta paſſim,
Et glaucas ſalices, caſiamq; crocumq, rubentem,
Et pinguem tiliam, & ferrugineos hyacinthos.
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
Mane ruunt portis, nuſquam mora: rurſus eaſdem
Veſper ubi è paſtu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
Fit ſonitus, muſſantque oras & limina circum.
Poſt, ubi jam thalamis ſe compoſuere, ſiletur
In noctem, feſſoſq; ſopor ſuus occupat artus.

poſtea tenaces concamerant ceras: aliæ alunt incubando *fœtus creſcentes*, qui ſunt *ſpes generis: aliæ addenſant mella expurgata, & implent favos puro nectare. Sunt* aliquæ *quibus ſtatio ad portas ſorte obtigit: &* quæ *per vices prævident pluviam & nubes aëris; aut accipiunt onera venientium; aut conflato agmine expellunt ex alveari fucos*, quod eſt *genus pigrum. Fervet labor, & mella thymum balantia bene olent. Ac veluti quando Cyclopes fabricantur fulmina è maſſis emollitis: alii accipiunt & remittunt aërem ſollibus è tauri corio* factis; *alii mergunt in aquas æra ſtridentia: Ætna plangit* ſub *incudibus* ſibi *impoſitis: Illi inter ſe attollunt brachia magno robore per ordinem, vertuntque ferrum mordaci forcipe. Non aliter (ſi licet comparare parva magnis) ingenita cupiditas congregandi* mella *urget apes Atticas, unamquamque* juxta *ſuum officium. Seniores curant alvearia, & tuentur favos, & conſtruunt domos artificioſas. At juniores redeunt laſſæ provecta nocte, refertæ thymo* circa *crura: & hinc inde carpunt arbuta, & ſalices virides, & caſiam, & crocum ruſum, & tiliam viſcoſam, & hyacinthos nigreſcentes. Simul omnes quieſcunt à labore, ſimul omnes laborant. Mane exeunt portis, nullo in loco ignavia eſt. Poſtea cum Heſperus eis ſignificavit recedendum eſſe ex agris & paſtione: tunc adeunt alvearia, tunc reficiunt corpora. Murmur excitatur, & ſtrepunt circa veſtibulum & portas. Deinde cum jam conſederunt in cellis, ſilent per noctem, & conveniens ſopor tenet membra laſſa.*

NOTÆ.

162. *Suſpendunt ceras, &c.*] Plinius, l. 11. 10. *Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis à ſole fornicatis, ne deſit aditus ad ſarciendum*, De *Nectare*, potu Deorum, Ecl, 5. 71.

165. *Sorti.*] Pro *ſorte*: ſic *igni* pro *igne*, G. 1. 267. *Capiti* pro *capite*, Ecl. 6. 16.

168. *Fucos.*] *Guêpes, waſps.* Ex Plinio l. 11. 11. *Sunt quaſi ſervitia apum, his ſunt cellarum minimæ: quamobrem imperant iis, primoſque in opera expellunt, tardantes ſine clementia puniunt.*

170. *Cyclopes, &c.*] De iis, & *Ætna* monte G. 1. 471. & fuſius Æn. 3. 569.

175. *In numerum.*] Certo quodam ordine, ac veluti numeroſo malleorum concentu.

177. *Cecropias.*] Atticas, à primo Atticorum rege Cecrope: mel autem Atticum celebre fuit, præſertim ex *Hymetto* monte.

179. *Dædala.*] A Dædalo, ingenioſiſſimo Athenienſi fabro, qui labyrinthum condidit; artificioſa quælibet opera, *Dædala*, vel *Dædalea* dicta ſunt. De eo plura Æn. 6. 29.

181. *Crura thymo plenæ.*] Plin. l. 11. 10. *Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura ſcabra; priores pedes roſtro*

Arbuta paſſim, &c.] Arbuta, *fruits d'arboiſiers, arbut-berries*, Ecl. 3. 82. Caſia, *lavande, lavender*, Ecl. 2. 49. Crocus, *ſafran, ſaffron*, Ecl. 4. 44. Hyacinthus, *glayeul, gladder*, Ecl. 3. 63. Tilia, *tilleul, teil-tree*. De *Ferrugineo* colore, Ecl. 2. 18.

186. *Veſper.*] Stella Veneris, Ecl. 6. 86.

Nec

Non autem abeunt longius ab alveariibus, quando imber inſtat, nec confidunt aeri, quando imminent venti: ſed, ſecurae prope parietes alvearis, circum hauriunt aquas, & faciunt breves excurſiones; & ſaepe quemadmodum naves fluitantes habent *arenam* contra *agitationem fluctuum, ita apprehendunt lapillos, & his ſuſtinent ſe per nubes vagas. Miraberis autem hanc conſuetudinem placuiſſe apibus: quod nec vacant coitui, nec inertes enervant corpus libidine, nec emittunt fœtus partu. Sed ipſae roſtro colligunt fœtus è foliis & herbis dulcibus: Ipſae ſupplent reges & parvos cives, & reparant palatia ac regna cerea. Saepe quoque vagando contuderunt alas in duris ſaxis, & ſponte amiſere vitam ſub onere: tantus eſt* ipſis *amor florum, tanta gloria faciendi mellis. Itaque licet brevis vitae finis eas urgeat (non enim vivunt plus* quam *ſeptem annos) tamen genus* earum *manet immortale, & fortuna familiae ſubſiſtit per multos annos, & numerantur avi avorum. Praeterea Ægyptus, & magna Lydia, & gens Parthorum, & Hydaſpes Mediae non ita venerantur regem. Rege vivo unanima eſt concordia omnium*; rege *mortuo, diſſolvunt ſocietatem, & ipſae rapiunt mella accumulata,*

Nec vero à ſtabulis pluviâ impendente recedunt
Longius, aut credunt cœlo, adventantibus Euris:
Sed circum tutæ ſub mœnibus urbis aquantur,
Excurſuſque breves tentant: & ſæpe lapillos,
Ut cymbæ inſtabiles fluctu jactante ſaburram, 195
Tollunt: his ſeſe per inania nubila librant.
Illum adeo placuiſſe apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora ſegnes
In venerem ſolvunt, aut fœtus nixibus edunt.
Verum ipſæ è foliis natos & ſuavibus herbis 200
Ore legunt: ipſæ regem, parvoſque Quirites
Sufficiunt: aulaſque & cerea regna refingunt.
Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
Attrivere, ultroque animam ſub faſce dedere:
Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.
Ergo ipſas quamvis anguſti terminus ævi 206
Excipiat (neq; enim plus ſeptima ducitur æſtas)
At genus immortale manet, multoſque per annos
Stat fortuna domûs, & avi numerantur avorum.
Præterea regem non ſic Ægyptus, & ingens 210
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaſpes,
Obſervant. Rege incolumi mens omnibus una eſt;
Amiſſo, rupere fidem: conſtructaque mella

NOTÆ.

192. *Euris.*] Quibuſlibet ventis, proprie tamen orientalibus.

195. *Saburram.*] Arenam graviorem, quâ naves ad certam uſque menſuram onerantur, ac *ſaburrantur*, ut ſtabiliores fiant.

198. *Concubitu.*] Pro *concubitui*. Ecl. 5. 29. Plin. l. 11. 16. *Fœtus quonam modo progenerarent, magna inter eruditos & ſubtilis quæſtio fuit: apum enim coitus viſus eſt nunquam. Plures exiſtimavere oportere confici floribus. Gallinarum modo incubant. Id quod excluſum eſt, primum vermiculus videtur candidus—donec ruptis membranis, quæ ſingulos cingunt ovorum modo, univerſum agmen emergat.* Ita fere Ariſtoteles aliique, qui omnes putant reperiri ab iis aliquid in floribus, quod ſit ſeminis loco; idque deinde formatum in fœtus, ab iis demitti ore.

201. *Quirites.*] Cives, ducta metaphora à Romanis civibus, qui dicti ſunt *Quirites*; vel à Romulo rege, qui dictus eſt *Quirinus*: vel à *Curibus*, oppido Sabinorum, poſtquam fœdus ictum eſt inter Tatium eorum regem, & Romulum.

203. *Duris in cotibus*] *Cos* uſurpatur ſæpe pro lapide, qui ferro acuendo adhibetur. Hic tamen & alibi pro quolibet lapide aſpero, & caute. *Cos*, itaque & *cautes*, idem ſunt: quemadmodum & à Græcis uſurpatur ἀκόνη in utraque ſignificatione.

210. *Regem non ſic, & c.*] Comparat obſequia apum erga reges, cum ſtudio populorum, eorum maxime qui deliciis fracti, dominos quaſi ſervili cultu adorabant. Tales *Ægyptii*, de quibus infra, v. 287. *Lydi*, quorum regio pars eſt Aſiæ minoris, Pactolo, aurifero flumine perfuſa, Cræſo olim regi ditiſſimo ſubdita. *Parthi*, de quibus Ecl. 1. 62. *Medi* ad occidentem Parthorum ſiti: qui hic per Hydaſpem fluvium notantur. *Hydaſpes* tamen ab uno Virgilio in Media, ab aliis in India collocatur; ab aliis in Indum influere dicitur ad urbem Niſam, ab aliis in mare labi. Probus putat *Medum* dici victoriæ causâ; quia Medi & Perſi, duce Alexandro, Indiam domuerant: quod ſi admittatur, *Græcus* etiam & *Macedo* meliori jure potuit vocari; quod quis ferat? Abramus legit *Indus Hydaſpes*, ſed ſine fide manuſcriptorum. Ego admodum incertam fuiſſe & eſſe ejus notitiam puto, nec alia de cauſa dixit Horatius, Od l. 1. 22. 8. *Quæ loca fabuloſus lambit Hydaſpes:* adeo varia de illo narrantur.

Diripuere

Diripuere ipſæ, & crates ſolvere favorum.
Ille operum cuſtos, illum admirantur, & omnes
Circumſtant fremitu denſo, ſtipantque frequentes,
Et ſæpe attollunt humeris, & corpora bello [tem.
Objectant, pulchramque petunt per vulnera mor-
His quidam ſignis, atque hæc exempla ſecuti
Eſſe apibus partem divinæ mentis, & hauſtus
Æthereos dixere: Deum namque ire per omnes
Terraſque, tractuſq; maris, cœlumq; profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas.
Scilicet huc reddi deinde, ac reſoluta referri
Omnia, nec morti eſſe locum; ſed viva volare
Sideris in numerum, atque alto ſuccedere cœlo.
Si quando ſedem anguſtam, ſervataque mella
Theſauris relines; prius hauſtu ſparſus aquarum,
Ora fove, fumoſq; manu prætende ſequaces.
Bis gravidos cogunt fœtus, duo tempora meſſis.
Taygete ſimul os terris oſtendit honeſtum
Pleias, & Oceani ſpretos pede reppulit amnes:

& evertunt compagem favorum. Ille rex *præſidet operibus, admirantur illum, & omnes circa* illum *conglobantur multo* cum *murmure, & ambiunt* illum *magno numero, & ſæpe efferunt humeris, & in bello objiciunt corpora* pro eo, *& quærunt per vulnera glorioſam necem. Quidam ob hæc indicia, & conſiderantes hæc ſpecimina* prudentiæ, dixerunt, *partem divinæ mentis & cœleſtes ſpiritus ineſſe apibus. Quippe* dixerunt *Deum fuſum eſſe per omnes & terras, & tractus maris, & cœlum profundum: ex illo pecudes, armenta, homines, omne genus ferarum,* denique *quemlibet naſcendo ſibi attrahere animam. Quippe* dixerunt *omnia poſt diſſolutionem reverti ac referri ad eum: nec eſſe locum exinanitioni; ſed* omnia *volare viva, ſui* quæque *ſideris in ordinem, atque ire in altum cœlum. Si aliquando recludis arctum alveare, & mella ſervata in favis; prius os* tuum *imple, imbutus hauſtu aquarum; & prætende manu fumos* qui *inſequantur* apes. Apiarii *bis colligunt favos plenos, duo ſunt tempora mellationis. Simul ac Taygete Pleias monſtravit terris formoſum vultum, & reppulit pede aquas Oceani à ſe contemptas:*

NOTÆ.

214. *Crates favorum.*] Quia favi in modum craticularum cancellati ſunt.

220. *Eſſe apibus partem, &c.*] Sequitur hic doctrinam Pythagoræ & Platonis. Pythagoræ opinio ſic à Servio explicatur: *Omnia animalia ex quatuor elementis & divino ſpiritu conſtare manifeſtum eſt. Trahunt enim à terra carnem, ab aqua humorem, ab aëre anhelitum, ab igne fervorem, à divino ſpiritu ingenium: quod quia eſt in apibus, ſicut in hominibus (namque metuunt, cupiunt, dolent, gaudent; quæ probantur ex his quæ faciunt: dimicant enim, colligunt flores, prævident pluvias) fateamur neceſſe eſt, etiam apes partem habere divinitatis.* Platonis autem opinio eſt in Timæo, Deum, cum mundum condidit, aſtris partem diſtribuiſſe numerum animarum; ſinguliſque aſtris ſingulas attribuiſſe, quaſi totidem vehiculis. Pythagoræ autem & Platonis communis ſententia eſt, animam eſſe interitus expertem; &, cum exit, pervenire in cognatam ſibi animam mundi, ut teſtatur Plutarchus l. 4. de Placit. Philoſ. Juxta has igitur ſententias docet Virgilius, *morti non eſſe locum*, id eſt, exinanitioni; quippe cum anima remaneat: deinde animam reverti *ſideris in numerum*, id eſt, ad ea ſidera quibus ſingulæ addicuntur; atque ita in cœlum reverti, quæ præcipua Dei ſedes eſt.

229. *Relines, &c.*] Aperies, detracta illâ omni materiâ, quâ totum alveare apes *linunt*. Tum duplici utere induſtria ad fugandas apes. I. Aquam hauſtam ore preſſo ſparge ſuper alvearia, pluviæ in modum. II. Prætende fumum.

Hauſtu ſparſus aquarum Ora fove.] Supple, *& deinde projice in pluviæ modum.* Prius legebatur, *ore fove:* ambiguâ & difficili ſententiâ. Reſcripſit è Manuſc. N. Heinſius: *Ora fove.*

231. *Bis gravidos cogunt, &c.*] V. PARS. *De mellationis temporibus*; verno ſcilicet, & autumnali. Per *gravidos fœtus* haud dubie mella intelligit, quæ ſunt fructus & proventus apum: neque enim ſignificat proprie fœtus, qui non ſunt *gravidi*: neque matres apes, quæ dici non poſſunt *fœtus*.

232. *Taygete ſimul, &c.*] Una è *Pleiadibus*; ſub qua ſex etiam alias comprehendit: de iis G. 1. 138. Earum ortu & occaſu notat duplex tempus colligendi mellis, quod metaphorice *meſſem* vocat. Oriuntur oriente Sole in tauro circa ultimum Aprilis, aut initium Maii: occidunt oriente Sole, circa finem Octobris, aut initium Novembris: Vide G. 1. 221.

223. *Oceani amnes.*] Quia Oceanus terram ambit.

Aut

Aut eadem ſidus fugiens ubi piſcis aquoſi,
Triſtior hybernas cœlo deſcendit in undas.
Illis ira modum ſupra eſt, læſæque venenum
Morſibus inſpirant, & ſpicula cæca relinquunt
Affixæ venis, animaſque in vulnere ponunt.
Sin duram metues hyemem, parceſque futuro,
Contuſoſq; animos & res miſerabere fractas;
At ſuffire thymo, ceraſque recidere inanes
Quis dubitet? nam ſæpe favos ignotus adedit
Stellio, luciſugis congeſta cubilia blattis:
Immuniſque ſedens aliena ad pabula fucus,
Aut aſper crabro imparibus ſe immiſcuit armis;
Aut durum tineæ genus, aut inviſa Minervæ
In foribus laxos ſuſpendit aranea caſſes.
Quo magis exhauſtæ fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent generis lapſi ſarcire ruinas,
Complebuntque foros, & floribus horrea texent.
Si vero (quoniam caſus apibus quoque noſtros
Vita tulit) triſti languebunt corpora morbo,
Quod jam non dubiis poteris cognoſcere ſignis:
Continuo eſt ægris alius color: horrida vultum
Deformat macies: tum corpora luce carentum
Exportant tectis, & triſtia funera ducunt:

aut cum eadem, fugiendo aſtrum piſcis umbriferi, deſcendit mœſta è cœlo in aquas hybernas. Illæ apes iracundæ ſunt ſupra modum, & offenſæ immittunt venenum punctione, & affixæ venis relinquunt aculeos occultos, & amittunt vitam in vulnere. Si vero timeas hyemem ſterilem, & provideas in futurum, & miſereſcas gentis afflictæ opumque direptarum: tamen quis omittat fumigare eas thymo, & auferre ceras ſuperfluas? Nam ſæpe occultus lacertus corroſit favos, cubilia plena ſunt blattis fugientibus lucem, & fucus iners otiatur prope alienum cibum, aut aſper crabro ſe miſcet apibus, armatus *majori aculeo, aut importunum genus tinearum, aut aranea odioſa Minervæ ſuſpendit in portis telas tenues. Quo magis fuerint evacuatæ, eo diligentius omnes contendent reparare jacturam gentis vexatæ, & replebunt cellas, & conficient favos è floribus. Sin autem* (*quoniam vitæ* conditio *intulit quoque apibus noſtras miſerias*) *corpora earum langueant triſti ægritudine, poteris deinceps cognoſcere id ſignis non incertis. Statim ægræ habent alium colorem, horrida macies deturpat ſpeciem: tunc efferunt* ex *alvearibus cadavera carentium lumine, & ducunt triſtia funera:*

NOTÆ.

234. *Sidus fugiens piſcis aquoſi.*] Certe fugimus tantum inſequentes: at nullum proprie piſcium ſidus Pleiades ſequitur, ſed antecedit. Nodum hunc ut ſolvat Petitus, verſum ſic interpungit: *Aut eadem ſidus fugiens, ubi piſcis aquoſi triſtior hybernas cœlo deſcendit in undas:* hoc ſenſu: *Aut eadem fugiens ſidus*, id eſt, Solem; *ubi deſcendit in undas hybernas piſcis aquoſi*, id eſt, in quas jam ſidus piſcium ante deſcendit. Alii alter ſolvunt. Ego ſervatâ vulgari interpunctione, per piſcem aquoſum intelligo *hydram*, qui ſerpens eſt in aquis degens, unde nomen habet ab ὕδωρ, *aqua:* hoc enim ſidus, etſi in occaſu Pleiadum, gradibus circiter quinquaginta ab iis diſtet; tamen eas ſubſequitur, iiſque videtur imminere.

238. *Animaſque in vulnere ponunt.*] Hoc inde fit, quia aculeus cum alvo, ſive inteſtino, conſertus eſt; & cum infixus fuerit, è vulnere retrahi nequit ſine alvi ruptione.

239. *Sin duram, &c.*] Si providens in futurum nolis mella omnino detrahere, ne per hyemem deficientibus floribus apes fame pereant: relinque partem aliquam mellis ad cibum hybernum; & interim purga alvearia noxiis peſtibus; ut ſunt ſtellio, *laiſard, the lizard:* blatta, *cloporte, the wood-louſe:* fucus, *guêpe, the waſp:* crabro, *frêlon, the hornet:* tinea, vermiculi genus, corrodens veſtes & alia, &c.

246. *Inviſa Minervæ aranea.*] Arachne, Lydia, lanificii arte auſa cum Minerva contendere; ægre ferens opus ſuum ab eadem confractum eſſe, ſuſpendio ſibi vitam abſtulit: à Minerva in araneam transformata eſt.

250. *Foros.*] *Fori* ſunt ſpatia in navibus apertiora, tabulata, in quibus inceditur: unde nomen habent, vel à *ferendo*, vel quod *foris* emineant. Sunt item in circo ejuſmodi ſpatia, è quibus videntur ſpectacula. Hinc diminutivum eſt *feruli:* quæ ſunt apud Suet. & Juven. librorum conditoria in bibliothecis. Hic pro cellulis melleis uſurpantur.

251. *Si vero, &c.*] VI. PARS. *De morbis apum, eorumque ſignis & remediis.*

Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clauſis cunctantur in ædibus omnes:
Ignavæque fame, & contracto frigore pigræ.
Tum ſonus auditur gravior, tractimq; ſuſurrant:
Frigidus ut quondam ſylvis immurmurat Auſter,
Ut mare ſollicitum ſtridet refluentibus undis,
Æſtuat ut clauſis rapidus fornacibus ignis.
Hic jam galbaneos ſuadebo incendere odores,
Mellaque arundineis inferre canalibus, ultro
Hortantem, & feſſas ad pabula nota vocantem.
Proderit & tunſum gallæ admiſcere ſaporem,
Arenteſque roſas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel pſythiâ paſſos de vite racemos,
Cecropiumq; thymum, & graveolentia centaurea.
Eſt etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba.
Namque uno ingentem tollit de ceſpite ſylvam,
Aureus ipſe: ſed in foliis, quæ plurima circum
Funduntur, violæ ſublucet purpura nigræ.
Sæpe Deûm nexis ornatæ torquibus aræ.
Aſper in ore ſapor: tonſis in vallibus illum
Paſtores, & curva legunt prope flumina Mellæ.
Hujus odorato radices incoque Baccho,
Pabulaq; in foribus plenis appone caniſtris.
Sed ſi quem proles ſubito defecerit omnis,

aut eædem dependent ad portam ſimul implicatæ pedibus: aut omnes intus clauſæ morantur in alvearibus, deſides præ fame, & pigræ præ frigore contrahente membra. *Tum murmur obſcurius auditur, & ſuſurrant* longo *tractu: quemadmodum Auſter frigidus aliquando ſibilat in ſylvis; quemadmodum mare turbatum ſtridet fluctibus reciprocantibus; quemadmodum ignis fervens æſtuat* in *fornacibus clauſis. Tunc conſulo,* ut *galbanei odores uranturillic, & mella infundantur per cannas arundineas; ultro excitando & invitando* apes *languidas ad cibum familiarem. Juvabit etiam addere* huic melli *ſuccum gallæ contritæ, & roſas ſiccas, vel muſtum multo igne ſpiſſatum, vel paſſas uvas è pſythia vite, & thymum Atticum, & centaurea gravia odore. Eſt etiam in pratis flos, cui agricolæ dedere nomen amelli: planta* eſt *facilis repertu. Quippe uno è ceſpite erigit magnam copiam caulium: aureus ipſe* eſt; ſed *purpura violæ nigricantis ſublucet in foliis, quæ multa in orbem ambiunt* floſculum. *Sæpe altaria Deorum ornantur torquibus* amello *implexis. Sapor illius aſper eſt palato: paſtores colligunt eum in pratis demeſſis, & ad flexuoſa fluenta Mellæ. Coque radices illius in vino optimo, & plenis calathis offer* apibus *in cibum ad foramina* alvearis. *Sed ſi aliquis amiſerit ſubito totam gentem,*

NOTÆ.

257. *Pedibus connexæ, &c.*] Non puto hic *uvam* ſignificari, ſiquidem ut lætitiæ indicium apponitur infra, v. 558. Itaque intellige de ſingulis aut pauculis apibus, quæ vel mortuæ, vel languidæ pedibus adhærent ad limina.

261. *Frigidus Auſter.*] Quilibet ventus: Auſter enim non frigidus, ſed humidus eſt. Macrobius tamen ait frigidum eſſe ab origine; & humidum fieri cum per zonæ torridæ plagam ad nos commeat. *Quondam.*] Aliquando. Sic G. 3. 99. *Ut quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis Incaſſum furit.*

264. *Galbaneos, &c.*] Galbanum, *galbanon*, gummi è narthece ſive ferula in Syria: hujus odor fugat ſerpentes. Galla, *pomme de chêne, oak-apple:* Defrutum, vinum coctum, *reſiné, ſodden-wine:* de quo G. 1. 295. Recemi paſſi, *ſechez au Soleil, dried in the Sun:* quem in uſum apta præ cæteris vitis Pſythia, de qua G. 2. 93. Centaurea, orum; vel centauria, æ; & centaurium, ii; *fiel de terre, centory:* herba quæ nomen traxiſſe dicitur à Chirone Centauro: quia adhibita vulneri, quod ipſi Herculis ſagittæ fecerant, eum ſanavit. *Cecropium thymum*, quia frequens in Hymetto monte Atticæ regionis, in qua primus regnavit Cecrops. *Amellus* certiſſime eſt *Aſter Atticus*, id eſt, *ſtella Attica*, ob formam & patriam ſic dicta: Aliter *bubonium*, id eſt, *inguinalis*; quod inguinum doloribus medeatur: in hortis viſu notiſſima, nomine Gallis ignota.

278. *Mellæ.*] Vel Melæ, fluvii Galliæ Ciſalpinæ, prope Brixiam. Unde nomen habet *amellus flos*, juxta Servium.

281. *Sed ſi quem, &c.*] VII. PARS. *De reparatione apum, ejuſque reparationis inventore Ariſtæo.* Is Apollinis filius fuit, ex Cyrene filia Penei fluminis, vel regis: in Arcadia deinde regnaſſe dicitur; & apum ac mellis uſum, lactiſque coagulum inveniſſe, v. G. 1. 14.

Nec

nec habeat, unde reparetur genus novæ familiæ: tunc *tempus* eſt *aperire inventum memorabile Arcadii apiarii, & quomodo, cæſis bobus, jam ſæpe ſanguis putridus produxerit apes. Narrabo famam omnem hujus facti, repetens* eam *altius à prima origine. Nam, qua* parte *felix natio Pellæi Canopi accolit Nilum inſidentem* agris *inundante flumine, & circumnavigat ſuos agros in naviculis verſicoloribus: & qua* parte regiones *vicinæ Perſis pharetratis attingunt* Ægyptum; *& qua* parte *fluvius defluens ab uſque nigris Æthiopibus fœcundat Ægyptum nigro limo, & præcipitans exonerat ſe in oſtia ſeptem diſtincta; tota regio collocat in hoc invento ſpem certam. Primum quæritur locus anguſtus, & arctatus ad hunc ipſum uſum: hunc tegulis parvi tecti & contractis muris coarctant: adjunguntque quatuor feneſtras, obliquo lumine, à quatuor ventis. Tum quæritur juvencus jam flectens cornua* in *fronte bienni: huic multum repugnanti clauduntur ambæ nares, & halitus oris;*

Nec genus unde novæ ſtirpis revocetur, habebit;
Tempus & Arcadii memoranda inventa magiſtri
Pandere, quoque modo cæſis jam ſæpe juvencis
Inſincerus apes tulerit cruor. Altius omnem
Expediam, prima repetens ab origine, famam.
Nam quà Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur ſua rura phaſelis;
Quaque pharetratæ vicinia Perſidis urget,
Et viridem Ægyptum nigrâ fœcundat arenâ,
Et diverſa ruens ſeptem diſcurrit in ora
Uſque coloratis amnis devexus ab Indis;
Omnis in hac certam regio jacit arte ſalutem.
Exiguus primum, atq; ipſos contractus ad uſus
Eligitur locus: hunc anguſtique imbrice tecti
Parietibuſque premunt arctis: & quattuor addunt
Quattuor à ventis obliquâ luce feneſtras.
Tum vitulus, bimâ curvans jam cornua fronte,
Quæritur: huic geminæ nares, & ſpiritus oris

NOTÆ.

287. *Quà Pellæi, &c.*] Locus perdifficilis. Vult Cerdanus duplicem hic regionem ſignificari, Ægyptum & Indiam: duplicem fluvium, Nilum & Indum: utrobique inventam eſſe artem reparandarum apum. Sed refutatur: tum quia non eſt veriſimile quod contendit, verſum hunc ſuppoſitum eſſe; *& viridem Ægyptum nigra fœcundat arena*, qui verſus plane de Nilo intelligi debet; & locus ipſe totus, de Nilo, non de Indo: tum quia male diceretur Indus devectus ab Indis, cum Indiæ fines non egrediatur. Abramus hic comminiſcitur neſcio quid de Gange Indico fluvio, qui per ſubterraneos meatus erumpat in Ægyptum, ibique Nilum efficiat. Ego omnia de Nilo interpretor: Et quæ duo videntur obſtare, ſic explico. I. Dicitur *Devectus ab Indis*, id eſt, Æthiopibus, qui ab antiquis Indi vocabantur, ut jam notavimus G. 2. 171. Et vero quicquid olim jactatum ſit de ignotis Nili fontibus, nunc compertum eſt oriri ex duobus fontibus ad radices Lunæ montium, ad meridiem lacus ingentis, quem impermixtis aquis mox deinde præterfluit. Lacus dicitur *Zembre*. II. *Vicinia Perſidis urget* reipſa Ægyptum, non inquam, ipſa Perſis, ſed vicinæ Perſidis regiones, nempe Arabia, Syria, &c. quæ omnia Perſidis nomine comprehendit, quia ſubjecta aliquando fuerant Perſarum imperio, Cyri nempe & Cambyſis ejus filii, qui Ægyptum ipſam ditioni adjecit. Solet autem Virgilius terminos regionibus, quam poteſt latiſſimos, aſſignare: ut videmus Ecl. 1. 63. & G. 1. 490. Nunc ſingulæ voces explicandæ.

Canopus.] Urbs eſt Ægypti, quam poëta innuit vicinam eſſe Alexandriæ, cum Canopum vocat *Pellæum*, id eſt, *Alexandrinum*. Alexander enim, conditor Alexandriæ, in urbe Macedoniæ Pella natus erat: Per *Gentem Canopi* Ægyptios omnes intelligit, quia urbs illa erat antiquiſſima; ſita ad maximum è ſeptem oſtiis, quibus Nilus in mare ſe exonerat. *Gens fortunata.*] Propter fertilitatem regionis. *Stagnantem flumine Nilum*] Quia Sole in cancrum ſubeunte, creſcere incipit per centum dies ad uſque Autumnum: qua exundatione fœcundantur agri, per quos itur phaſelis & navigiis anguſtis, ex arundine papyracea. *Pharetratæ Perſidis.*] Quia Perſæ equitatu, venatione, & ſagittandi arte inſignes fuerunt: ſiti ad orientem Aſſyriæ, ad occidentem Aſiæ, ad meridiem Parthiæ, ad ſeptentrionem ſinus Perſici. De *Indis*, G. 1. 57.

298. *Quattuor à ventis*] Qui fiant è quatuor mundi cardinibus, ſive partibus oppoſitis, unde *cardinales* vocantur: Eurus ab oriente, Zephyrus ab occidente, Boreas à ſeptentrione, Notus à meridie.

300. *Nares & ſpiritus, &c.*] Oculi etiam, & partes omnes ad halitum aut egeſtionem neceſſariæ, linteo pice oblito obſtruebantur.

Multa

Multa reluctanti obſtruitur; plagiſque perempto
Tunſa per integram ſolvuntur viſcera pellem.
Sic poſitum in clauſo linquunt: & ramea coſtis
Subjiciunt fragmenta, thymum, caſiaſque recentes.
Hoc geritur, Zephyris primum impellentibus undas,
Ante novis rubeant quàm prata coloribus, ante
Garrula quàm tignis nidum ſuſpendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in oſſibus humor
Æſtuat: & viſenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo, mox & ſtridentia pennis
Miſcentur, tenuemq; magis, magis aëra carpunt:
Donec, ut æſtivis effuſus nubibus imber,
Erupêre: aut ut nervo pulſante ſagittæ,
Prima leves ineunt ſi quando prælia Parthi.
Quis Deus hanc, Muſæ, quis nobis extudit artem?
Unde nova ingreſſus hominum experientia cepit?
Paſtor Ariſtæus, fugiens Peneïa Tempe,
Amiſſis, ut fama, apibus morboque fameque,
Triſtis ad extremi ſacrum caput aſtitit amnis,
Multa querens; atque hac affatus voce parentem:
Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus
Ima tenes: quid me præclara ſtirpe Deorum [pollo)
(Si modo, quem perhibes, pater eſt Thymbræus A-
Inviſum fatis genuiſti? aut quo tibi noſtri
Pulſus amor? quid me cœlum ſperare jubebas?
En etiam hunc ipſum vitæ mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum & pecudum cuſtodia ſolers
Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.

& huic interfecto verberibus, contuſa viſcera putreſiunt intra pellem non laceratam. Sic relinquunt depoſitum in loco *clauſo, & lateribus ſubſternunt fragmina ramorum, thymum, & caſias novas. Hoc fit, cum primum Zephyri agitant aquas, antequam campi pingantur novis coloribus* florum, *antequam loquax hirundo defigat nidum* in *tignis* domorum. *Interea humor calefactus in oſſibus teneris efferveſcit; & congregantur mirabili modo animalia digna viſu; primo carentia pedibus, deinde alis etiam ſtrepentia, & magis, magiſque tentant auras tenues: donec evolent* tam denſe, *quam imber cadens per æſtatem è nubibus: aut quam ſagittæ ex arcu emittente, ſi quando fugaces Parthi faciunt præludia pugnandi. O Muſæ! quis Deus invenit hanc artem in noſtra commoda? Unde nova hæc hominum experientia cepit exordium? Paſtor Ariſtæus relinquens Tempe,* quæ *Peneo* alluuntur, *apibus amiſſis per morbum & famem, ut narratur; ſtetit mœſtus ad ſacrum fontem ſummi fluvii, multum querendo; & allocutus eſt matrem his verbis: Mater Cyrene, mater, quæ habitas in fundo hujus fontis: cur me produxiſti odioſum fatis ex illuſtri Deorum genere, ſi modo Thymbræus Apollo pater meus eſt, ut memoras? aut quònam depulſus eſt à te amor* tuus *erga me? Cur jubebas me ſperare* honores *immortalium? Ecce amitto, cum ſis mea mater, hunc ipſum honorem vitæ mortalis, quem diligens cura frugum & pecorum vix pepererat mihi exploranti omnia.*

NOTÆ.

302. *Per integram, &c.*] Nec enim laceranda eſt pellis & cruentanda, ſed paulatim ictibus maceranda; ita ut viſcera, carnes, & oſſa etiam comminuantur intra pellem. Id cavendum admonet auctor Geoponicarum præceptionum.

304. *Caſiaſque.*] Roſmarinum, vel lavendulam, Ecl. 2. 49.

305. *Hoc geritur, Zephyris, &c.*] Id eſt, circa initium veris: monetque auctor Geoponic. per tres hebdomedas includendum eſſe, donec putrefiat.

310. *Trunca pedum, &c.*] Hinc aliqui dictas volunt *apes*, quaſi ἀποδες, *ſine pedibus*: ſed verum etymon retuli, Ecl. 7. 13.

311. *Magis, magis aëra carpunt.*] Exprimit primos conatus ad volandum, cum alas ventilant.

314. *Leves . . . . Parthi.*] De iis Ecl. 1. 62. Levitatem refero, vel ad fugæ dolos, vel ad equitandi peritiam.

317. *Paſtor, &c.*] VIII. PARS. *Fabula Ariſtæi & Orphei*; Epilogi loco. *Tempe.*] Theſſaliæ vallis eſt, quam Peneus fluvius præterfluit, G. 2. 469. Fugiebat ille Tempe, ubi degebat; ut ad caput, ſive fontem Penei fluvii, qui matris ſuæ Cyrenes pater erat, excurreret, quaſi ad maternam domum. De *Ariſtæo* ſupra, v. 283. & G. 1. 14.

323. *Thymbræus.*] Apollinis cognomen, à Thymbra Troadis oppido, ubi templum ejus celebre, in quo ferunt Achillem à Paride fuiſſe occiſum.

Age ergo, ipſa etiam evelle manu fœcundas arbores, immitte infeſtum ardorem in pecora, & eneca ſegetes, incende agros, & impelle validam ſecurim in vites: ſi tanta negligentia meæ gloriæ cepit te. At mater percepit ſonum vocis *è cubili profundi fluvii: circa eam Nymphæ nebant Mileſiam lanam, tinctam multo colore vitri: & Drymo, & Xantho, & Ligea, & Phyllodoce,* quarum *coma ſublucens diffuſa* erat *per colla candida: Neſæe, & Spio, & Thalia, & Cymodoce, & Cydippe, & flava Lycorias; altera* adhuc *virgo, altera jam paſſa primam difficultatem partus; & Clio, & ſoror* ejus *Beroë: Ambæ Oceani filiæ, ambæ veſtitæ auro, & verſicoloribus pellibus; & Ephyre, & Opis, & Aſia Deïopeia, & velox Arethuſa, ſagittis denique depoſitis. Inter quas Clymene narrabat vanam ſolicitudinem Vulcani,* de cuſtodienda Venere, *& fraudes, jucundaque furta Martis; & numerabat frequentes amores Deorum ab uſque Chao. Quibus cantilenis intentæ, dum verſant fuſis molles lanas,*

Quin age, & ipſa manu felices erue ſylvas:
Fer ſtabulis inimicum ignem, atque interfice meſſes:
Ure ſata, & validam in vites molire bipennem:
Tanta meæ ſi te ceperunt tædia laudis.
At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti
Senſit: eam circum Mileſia vellera Nymphæ
Carpebant, hyali ſaturo fucata colore:
Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllodoceque,
Cæſariem effuſæ nitidam per candida colla;
Neſæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
Cydippeque, & flava Lycorias; altera virgo,
Altera tum primos Lucinæ experta labores;
Clioque, & Beroë ſoror: Oceanitides ambæ,
Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ:
Atque Ephyre, atque Opis, & Aſia Deïopeia;
Et tandem poſitis velox Arethuſa ſagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martiſque dolos, & dulcia furta,
Aque Chao denſos Divûm numerabat amores.
Carmine quo captæ, dum fuſis mollia penſa

NOTÆ.

330. *Stabulis inimicum ignem.*] Vel incendium, vel potius ſacrum illum ac peſtiferum ignem, de quo G. 3. 566.

331. *Bipennem.*] Securim utrimque acutam, *à bina pinna:* nam *pinnæ* ſunt quædam faſtigia; ut ſummitates in templis, quæ vocantur *pinnacula.*

334. *Mileſia vellera.*] Pretioſa, ex urbe Mileto, in finibus Ioniæ & Cariæ. Species eſt pro genere.

335. *Hyali colore.*] Vitreo, inter cœruleum & viridem medio; ab ὕαλος, *vitrum.*

336. *Drymoque, &c.*] Nympharum nomina partim ex Homero l. 18. 39. partim ex Heſiod. in Theogon. 245. Drymo, à δρῦμος, *ſylva quercea.* Xantho, à ξανθὸς, *flava.* Ligea, à λίγεια, *canora.* Phyllodoce, à φύλλον, *folium,* & δέχομαι, *capio.* Neſæe, Νησαίη, à νῆσος, *inſula.* Spio, à σπεῖον, *ſpelunca.* Thalia, à θάλλω, *floreo.* Cymodoce, à κῦμα, *unda,* & δέχομαι, *capio.* Cydippe, à κῦδος, *gloria,* & ἵππος, *equus.* Lycorias, à λύκος, *lupus.* Clio, à κλείω, *laudo.* Ephyre, à φύρω, *rigo.* Opis, ab ὤψ, ὤπος, *vultus.* Deiopeia, à δῆϊος, *ardens,* & ὄψ, ὀπὸς, *vox.* Aſia eadem appellatur, adjectivo nomine, quia ex Aſia palude, de qua G. 1. 383. Clymene, à κλύω, *audio.* Arethuſa, primo venatrix & Dianæ comes, tum ſagittis & venatione dimiſsâ, ab eadem mutata in fontem, Ecl. 10. 1.

340. *Lucinæ.*] De hac partuum præſide Dea, Ecl. 4. 10.

345. *Curam inanem Vulcani, &c.*] Venus Vulcani conjux Martem amavit; in adulterio deprehenſa eſt à marito; & ſubtiliſſimis vinculis cum adultero irretita, Deorum ludibrio expoſita eſt. *Curam inanem Vulcani* appellat, ſive in cuſtodienda uxore, ſive in eadem irretiendâ: neque enim illa vincula opprobrium Vulcani ſuſtulere, ſed evulgavere. De *Vulcano,* G. 1. 295. De *Marte,* Ecl. 9. 12.

347. *Aque Chao.*] Ita reſtituit Heinſius ex antiquis MSS. cum antea legeretur *Atque Chao & Eque Chao.* Chaos, indigeſta moles, ex qua omnia eruperunt: vulgo numeratur inter ea nomina, quæ per caſus non declinantur; tamen hic ablativus eſt *Chao.* Senſus eſt: Narrabat Clymene amores Deorum, incipiens vel à prima mundi formatione, vel ab ipſo Chao, qui primus Deorum fuit, juxta Heſiodum in Theogon. v. 116. ubi Deorum progenitores conſtituit, *Chaos, Tellurem, & Amorem.*

348. *Mollia penſa.*] Manipulos lanæ. *Penſum,* vel à *pendeo,* quia pendet è colo; vel potius à *pendo,* quia appenditur, & cuique aſſignatur cum menſura & pondere.

Devolvunt,

Devolvunt, iterum maternas impulit aures
Luctus Ariſtæi, vitreiſque ſedilibus omnes
Obſtupuere: ſed ante alias Arethuſa ſorores
Proſpiciens, ſummâ flavum caput extulit undâ.
Et procul: O gemitu non fruſtra exterrita tanto,
Cyrene ſoror; ipſe tibi, tua maxima cura,
Triſtis Ariſtæus, Penei genitoris ad undam
Stat lachrymans, & te crudelem nomine dicit.
Huic perculſa novâ mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos; fas illi limina Divûm
Tangere, ait. Simul alta jubet diſcedere late
Flumina, quà juvenis greſſus inferret: at illum
Curvata in montis faciem circumſtetit unda,
Accepitque ſinu vaſto, miſitque ſub amnem.
Jamque domum mirans genitricis & humida regna,
Speluncique lacus clauſos, lucoſque ſonantes,
Ibat; & ingenti motu ſtupefactus aquarum,
Omnia ſub magnâ labentia flumina terrâ
Spectabat diverſa locis, Phaſimque, Lycumque,
Et caput, unde altus primum ſe erumpit Enipeus,
Unde pater Tiberinus, & unde Aniena fluenta,
Saxoſumque ſonans Hypanis, Myſuſque Caïcus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus, quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior influit amnis.
Poſtquam eſt in thalami pendentia pumice tecta
Perventum, & nati fletus cognovit inanes

rurſus querela Ariſtæi perculit aures matris, & omnes è vitreis ſedibus obſtupuerunt: ſed ante alias ſorores Aretbuſa proſpectans, extulit flavum caput è ſuperficie aquæ. Et procul dixit: *O Cyrene ſoror, non fruſtra obſtupefacta tanto luctu; ipſe mœſtus Ariſtæus, tua maxima cura, adſtat tibi lachrymans ad fontem Penei patris ſui, & te appellat nomine crudelem. Huic reſpondit mater, percita mentem novo timore: Age, duc* illum *ad nos, licet* illi *ingredi in domum Deorum. Statimque juſſit, ut aquæ late dividerentur, quà juvenis dirigeret paſſus: at aqua accumulata in ſpeciem montis cinxit ipſum, & excepit magno gremio, & admiſit intra fluvium. Jamque ibat admirans domum matris, & regna liquida, & aquas clauſas in receptaculis, & ſylvas reſonantes: & ſtupefactus magno motu aquarum, conſiderabat omnes fluvios labentes ſub magna terra, diſtinctos locis; & Phaſim, & Lycum, & fontem ex quo Enipeus emittit ſe primo, & ex quo pater Tibris, & ex quo fluvius Anio, & Hypanis ſtrepens inter ſaxa, & Caicus Myſiæ, & Eridanus deauratus* circa *duo cornua taurini vultus, quo nullus alius amnis rapidior currit per agros fertiles in mare ſplendidum. Poſtquam pervenit in tecta cubiculi* ſtructa *è pumice impendente, & Cyrene cognovit*

NOTÆ.

358. *Fas illi, &c.*] Quia Deo patre, matre Nympha genitus eſt.

364. *Speluncique lacus clauſos, &c.*] De fluviorum origine duæ ſunt opiniones præcipuæ; altera Platonis, altera Ariſtotelis. Plato eorum commune receptaculum intra terræ viſcera conditum putat; quem hic ſequitur Virgilius: Ariſtoteles è mari profluere exiſtimat, ſequutus Homerum l. 21. 195. Adit igitur Ariſtæus matris domum in illo communi receptaculo. *Lucos ſonantes* appellat poëta herbas in fluviis & lacubus magnâ copiâ enaſcentes, quæ aquarum interſtrepentium motu agitantur.

367. *Phaſimque, Lycumque, &c.*] *Phaſis* fluvius nobilis in Colchide, oriens in Armeniæ montibus, in pontum Euxinum labens: circa quem frequentes aves, inde dicti Phaſiani, *faiſans, pheaſants*. *Lycus* multiplex: præcipuus in eâdem Colchide. *Enipeus* in Theſſalia, Pharſalicos campos irrigans. *Tiberinus* & *Anio* in Italia. *Hypanis* in Scythia. *Caïcus* in Myſia. *Eridanus* in Italiâ: de eo G. 1. 482.

368. *Se erumpit.*] Sic Lucretius l. 4. 1108. *Se erupit venis collecta cupido.*

371. *Et gemina, &c.*] Tauri forma à poëtis vulgo fluviis omnibus attribuitur; unde Horatius Od. 4. 14. *Sic tauriformis volvitur Aufidus.* Id autem fit, vel quia fluvii aquarum pleni mugitum taurorum imitantur; vel quia terram ſulcant, inſtar boum; vel quia flexuoſos dividuntur in alveos, qui vocantur *cornua*. *Auratus* dicitur Eridanus, maxime propter ſtellas, quibus in cœlo inſignis eſt; eſt enim aſtrum hujus etiam nominis. *Gemina cornua.*] Quia etſi in plura, tamen in duo præcipua dividitur.

372. *Pinguia culta.*] Vide ſupra v. 126. *Flaventia culta.*

373. *In mare purpureum.*] Poëtæ *purpureum* dixere, quicquid nitet ac ſplendidum eſt: quale eſt *mare*, Sole præſertim affulgente. Catullus, quercûs *ramos purpureos* appellavit: Albinovanus ad Liviam, *purpuream nivem*: Horatius, *purpureos clavos*.

immoderata lamenta filii; fœtores per ordinem invergunt aquas manibus, & offerunt mappas corrasis pilis: pars onerat mensas cibis, & ponit pocula plena vino; *altaria incenduntur ignibus thureis. Et mater ait: Accipe duo pocula vini Lydii,* hoc *effundamus* in honorem *Oceani. Simul ipsa orat & Oceanum parentem rerum & Nymphas fœtores* suas, *quæ tuentur innumeras sylvas, & innumeros fluvios. Ter respersit ardentem flammam puro vino; ter flamma supposita emicuit ad* usque *summum tecti. Quo omine corroborans animum* illius, *sic ipsa incipit: In Carpathio sinu maris vates est, Proteus cæruleus, qui perambulat magnum mare* invectus *piscibus, & curru equorum* habentium *duos pedes. Hic nunc revisit portus Emathiæ, Pallenenque patriam: hunc* nos *nymphæ veneramur, hunc & ipse Nereus senior* colit: cum enim sit *vates, cognoscit omnia, & quæ sunt* præsentia, *& quæ præterita, & quæ post immineant futura. Nam sic placuit Neptuno: cujus ducit sub mari magnos greges, & phocas infames. O nate, ille primo tibi stringendus est catenis, ut explicet tibi omnem originem morbi, & det bonos successus.*

Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonsisque ferunt mantilia villis:
Pars epulis onerant mensas, & plena reponunt
Pocula; Panchæis adolescunt ignibus aræ.
Et mater: Cape Mæonii carchesia Bacchi:
Oceano libemus, ait. Simul ipsa precatur
Oceanumque patrem rerum, Nymphasque sorores,
Centum quæ sylvas, centum quæ flumina servant.
Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam:
Ter flamma ad summum tecti subjecta reluxit.
Omine quo firmans animum, sic incipit ipsa:
Est in Carpathio Neptuni gurgite vates,
Cœruleus Proteus, magnum qui piscibus æquor,
Et juncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiæ portus, patriamque revisit
Pallenen; hunc & nymphæ veneramur, & ipse
Grandævus Nereus: novit namque omnia vates,
Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
Quippe ita Neptuno visum est: immania cujus
Armenta, & turpes pascit sub gurgite phocas.
Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem
Expediat morbi causam, eventusque secundet.

NOTÆ.

374. *Pendentia pumice tecta.*] *Pumex,* lapis ob foraminum multitudinem levissimus, *pierre-ponce, a pumice-stone.*

379. *Panchæis adolescunt, &c.*] Nullum fere convivium apud antiquos absque re sacra & libatione: vide Æn. 1. 727. De thure Panchææ regionis in Arabia, G. 3. 139. De *libatione,* Ecl. 7. 33.

380. *Mæonii carchesia Bacchi.*] *Carchesium* ex Athenæo, est poculum oblongum, circa mediam partem mediocriter compressum, ansis à summo ad infimum pertinentibus. *Mæonium* vinum, id est, Lydium: Lydia enim Asiæ minoris regio, prius Mæonia dicta est, arboribus fere carens, & vite consita, ex Strabone l. 13.

382. *Oceanumque patrem rerum.*] Ex Orpheo & Homero, multis locis; eorumque philosophorum sententia, qui, Thalete Milesio duce, ex aqua putabant constare omnia: Cicero meminit Academ. 2.

384. *Ter ---- nectare Vestam.*] De mysteriis numeri ternarii, Ecl. 8. 75. De *nectare,* quod hic pro vino sumitur, Ecl. 5. 71. De *Vesta* Dea, quæ hic pro igne usurpatur, G. 1. 498.

387. *Carpathio.*] Pars mediterranei maris *Carpatho* circumjecta: quæ insula est, obversa Ægypto, inter Cretam & Rhodum media; hodie *Scarpanto.* De *Neptuno,* G. 1. 14.

388. *Proteus.*] Neptuni & Phœnices, vel Oceani & Tethyos filius: Ægyptius genere, juxta Homerum; sed juxta Virgilium ex peninsula *Pallene,* quæ est in Macedonia, inter sinum Thermaicum & Toronaicum. Regnavit in Ægypto, ex communi opinione; ex Platone, ibidem sophista fuit; ex Luciano, histrio: unde eum, quas vellet, induisse formas & mutasse memorant. Aiunt & hunc fuisse pastorem Neptuni pecoris, nempe phocarum; & Neptunum, ejus in gratiam, è quodam Pallenes hiatu speluncam sub mari fecisse, qua illum in Ægyptum usque secum perduxit.

389. *Et juncto bipedum, &c.*] Eosdem & pisces & equos appellat; sed bipedes, equos videlicet marinos, qui pedes duos partemque corporis anteriorem habent equorum, posteriore desinunt in pisces. *Emathia,* Macedonia est, G. 1. 490. De *Pallene* mox diximus. De *Nereo,* Ecl. 6. 35.

Nam ſine vi non ulla dabit præcepta, neque illum
Orando flectes: vim duram & vincula capto
Tende: doli circum hæc demum frangentur inanes.
Ipſa ego te, medios cum Sol accenderit æſtus,
Cum ſitiunt herbæ, & pecori jam gratior umbra eſt,
In ſecreta ſenis ducam, quo feſſus ab undis
Se recipit; facile ut ſomno aggrediare jacentem.
Verum ubi correptum manibus, vincliſque tenebis;
Tum variæ illudent ſpecies, atque ora ferarum.
Fiet enim ſubito ſus horridus, atraque tigris,
Squamoſuſque draco, & fulvâ cervice leæna:
Aut acrem flammæ ſonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilapſus abibit.
Sed quanto ille magis formas ſe vertet in omnes;
Tanto, nate, magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit, mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cum lumina ſomno.
Hæc ait, & liquidum ambroſiæ difudit odorem,
Quo totum nati corpus perduxit; at illi
Dulcis compoſitis ſpiravit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. Eſt ſpecus in-
Exeſi latere in montis; quo plurima vento [gens
Cogitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos;
Deprenſis olim ſtatio tutiſſima nautis.
Intus ſe vaſti Proteus tegit objice ſaxi.
Hic juvenem in latebris averſum à lumine Nympha
Collocat, ipſa procul nebulis obſcura reſiſtit.
Jam rapidus torrens ſitientes Sirius Indos
Ardebat cœlo, & medium Sol igneus orbem
Hauſerat: arebant herbæ, & cava flumina ſiccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:
Cum Proteus conſueta petens è fluctibus antra
Ibat: eum vaſti circum gens humida ponti

Quippe nulla dabit tibi *conſilia niſi coactus, neque vinces illum precando. Quando ceperis* illum, *injice* illi *vim durorum vinculorum: contra hæc* vincula *fraudes* ejus *inutiles cadent. Ego ipſa, cum Sol calefecerit medium diem, cum herbæ ſiccæ ſunt, & umbra jam jucundior eſt gregibus, ducam te in latebras ſenis, in quas ſe recipit è mari fatigatus; ut facile invadas* eum *ſtratum ſomno. Sed cum tenebis* illum *comprehenſum manibus & vinculis; tunc variæ figuræ & vultus belluarum* te *decipient. Nam repente apparebit ſus horribilis, & ſæva tigris, & ſerpens ſquameus, & leæna rufo capite: aut emittet ſtridorem acutum flammæ, & ſic expediet* ſe è *vinculis, aut effugiet ſolutus in aquas tenues. Sed quo magis ille mutabit ſe in omnes figuras; eo magis, ô nate, conſtringe vincula retinentia; uſque dum evadat talis transformato corpore, qualem aſpexeris, cum ſomnus inceptus clauderet oculos. Hæc dixit, & ſparſit liquidum odorem ambroſiæ, quo perunxit totum filii corpus: at illi ſuavis odor exivit è capillis unctis, & conveniens robur inditum eſt membris. Eſt ingens antrum in latere montis excavati, quo plurimi fluctus pellantur* vi *ventorum, & findantur in ſinus replicatos*; quod eſt *aliquando receptaculum tutiſſimum nautis periclitantibus. Proteus occultat ſe intus objectu ingentis ſaxi. Hic Nympha conſtituit juvenem in inſidiis remotum à luce, ipſa remanet procul latens in nube. Jam rapidus Sirius, comburens ſitientes Indos, ardebat* in *cœlo, & Sol flammeus ſiccaverat medium orbem: herbæ areſcebant, & radii urebant* uſque *ad limum profunda flumina calefacta ſiccatis alveis: cum Proteus exibat è mari petens ſolitam ſpeluncam: circa eum genus humidum magni*

NOTÆ.

415. *Ambroſiæ.*] Cibus eſt Deorum; *Nectar* potus: confunduntur tamen ſæpe, ut hic, ubi *liquidus odor* dicitur ambroſia, Ecl. 5. 71.

418. *Habilis venit vigor.*] Ut luctari facile poſſet cum Proteo, contra vincula obluctaturo.

421. *Statio tutiſſima.*] Vel in ipſo ſpecu, vel in cacumine rupis, vel inter rupem ipſam, & continentem: videtur enim rupes non in litore, ſed in ipſo mari fuiſſe non longè à litore; ideoque ſpatii ſatis rupem inter & litus fuiſſe interjectum, ut poſſent illic ſtare naves, adverſus vim ventorum, rupis objectu defenſæ. *Olim*, aliquando, G. 3. 303.

425. *Sirius Indos, &c.*] Significat calorem tunc fuiſſe vehementiſſimum, qualis eſt tempore *meridiano*, per dies *caniculares*. Meridiem iſta exprimunt, *medium Sol igneus orbem*, &c. Caniculares dies efficit *Sirius*, ſtella in ore majoris canis, de qua G. 2. 353. *Indos.*] Pro quibuſlibet calentibus plagis: de iis G. 1. 57.

maris exiliens ſpargit late aquam ſalſam. Vituli marini *adjiciunt ſe* præ *ſomno ſeparati in litore. Ipſe Proteus (quemadmodum aliquando cuſtos armenti in montibus, cum Heſperus revocat vitulos è paſtione ad ſtabulum, & cum agni auditi* à lupis *excitant eos balatibus) ſedet in rupe in medio* armentorum, *& recognoſcit* eorum *numerum. Siquidem offertur Ariſtæo copia hujus* capiendi; *vix paſſus ſenem diſponere* ad ſomnum *corpus fatigatum, irruit* in eum *magno clamore, & invadit vinculis dormientem. Contra Proteus, non oblitus ſuæ induſtriæ, vertit ſe in omnia prodigia rerum, &* in *ignem, &* in *belluam horribilem, &* in *amnem fluentem. Sed poſtquam nulla fraus invenit* modum *fugiendi, victus revertitur ad propriam* formam, *ac demum locutus eſt ore humano: At quis tibi, audaciſſime juvenum, imperavit ut venires* in *meam domum? aut quid à me poſtulas? ait. Ille autem* reſpondit: *Scis, ô Proteu, ſcis ipſe; neque ullus poteſt te decipere. Tu vero ceſſa velle* fallere me: *obſecuti juſſis Deorum venimus huc, ad petendum oraculum,* quod medeatur *damnis rerum* noſtrarum. *Hæc ſolum locutus* eſt. *Poſtea vates magno denique impetu defixit oculos cærulea luce* coruſcantes; *& minaciter collidens* dentes, *ſic aperuit os ad fata* evulganda: *Alicujus Dei ultio te perſequitur: ſolvis* pœnam *magni ſceleris: Orpheus, nequaquam propter meritum miſer imprecatur tibi has pœnas (niſi fata obſtent) & atrociter furit ob conjugem* ſibi *ereptam. Illa quidem virgo moritura, dum te fugeret currens juxta fluvios, non animadvertit ante pedes alta in herba magnum ſerpentem degentem in ripa. At turba Dryadum ejuſdem ætatis impleverunt clamoribus ſummos*

Exultans, rorem late diſpergit amarum.
Sternunt ſe ſomno diverſæ in litore phocæ.
Ipſe (velut ſtabuli cuſtos in montibus olim,
Veſper ubi è paſtu vitulos ad tecta reducit,
Auditique lupos acuunt balatibus agni) 435
Conſidit ſcopulo medius, numerumque recenſet.
Cujus Ariſtæo quoniam eſt oblata facultas;
Vix deſeſſa ſenem paſſus componere membra,
Cum clamore ruit magno, manicisque jacentem
Occupat. Ille ſuæ contra non immemor artis, 440
Omnia transformat ſeſe in miracula rerum,
Ignemq; horribilemq; feram, fluviumq; liquentem.
Verum ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
In ſeſe redit, atque hominis tandem ore locutus;
Nam quis te, juvenum confidentiſſime, noſtras 445
Juſſit adire domos? quidve hinc petis? inquit. At ille,
Scis, Proteu, ſcis ipſe; neque eſt te fallere cuiquam.
Sed tu deſine velle: Deûm præcepta ſecuti
Venimus huc, lapſis quæſitum oracula rebus.
Tantum effatus. Ad hæc vates vi denique multâ
Ardentes oculos intorſit lumine glauco; 451
Et graviter frendens, ſic fatis ora reſolvit:
Non te nullius exercent numinis iræ;
Magna luis commiſſa: tibi has miſerabilis Orpheus
Haud quaquam ob meritum pœnas (ni fata reſiſtant)
Suſcitat, & raptâ graviter pro conjuge ſævit. 456
Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps,
Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Servantem ripas altâ non vidit in herbâ.
At chorus æqualis Dryadum clamore ſupremos 460

NOTÆ.

434. *Veſper.*] Heſperus, ſtella Veneris, de qua Ecl. 6. 86.

447. *Neque eſt te fallere cuiquam.*] Pro, *nec licet cuiquam*; Græca locutio. Vide Ecl. 10. 46. *Nec ſit mihi credere.*

454. *Orpheus.*] Thrax: Calliope matre; patre, vel Apolline, vel OEagrio Thraciæ fluvio, Ecl. 3. 46. De *Eurydice* Nympha, nihil admodum narratur præter ea, quæ habet hic locus.

455. *Haud quaquam ob meritum pœnas, &c.*] Triplex interpretatio. 1. Abrahami: *omnino præter meritum,* id eſt, majores quam tu meruiſti. Non placet, quia antea Proteus *magna* vocavit ipſius *commiſſa.* 2. Servii & aliorum: *non adhuc juxta meritum:* id eſt, minores quam tu mereris. Sed ſane videntur verba aliud ſonare. 3. Quam ſuggerit Taubmannus, qui refert hæc verba ad Orpheum: *miſerabilem nullo ſuo merito,* & in hac hæreo.

458. *Hydrum.*] Serpentem in aquis, humidiſque locis degentem, ab ὕδωρ, *aqua.*

460. *Dryadum.*] Nympharum ſylveſtrium, à δρῦς, *quercus,* Ecl. 2. 46.

Implerunt

Implerunt montes: flerunt Rhodopeiæ arces,
Altaque Pangæa, & Rheſi Mavortia tellus,
Atque Getæ, atque Hebrus, atque Actias Orithyia.
Ipſe cavâ ſolans ægrum teſtudine amorem,
Te dulcis conjux, te ſolò in litore ſecum,
Te veniente die, te decedente canebat.
Tænarias etiam fauces, alta oſtia Ditis,
Et caligantem nigrâ formidine lucum
Ingreſſus, Maneſque adiit, regemque tremendum,
Neſciaque humanis precibus manſueſcere corda.
At cantu commotæ Erebi de ſedibus imis
Umbræ ibant tenues, ſimulacraq; luce carentum:
Quam multa in ſylvis avium ſe millia condunt,
Veſper ubi, aut hybernus agit de montibus imber:
Matres, atque viri, defunctaque corpora vitâ
Magnanimûm heroum, pueri, innuptæque puellæ,

montes: ploraverunt rupes Rhodopeiæ, & Pangæus altus, & Martia terra Rheſi, & Getæ, & Hebrus, & Attica Orithyia. Orpheus leniens cavâ citharâ dolorem amoris, ſolus canebat te, ô dulcis uxor, te deſerta in ripa, te die oriente, te die occidente, ſolus canebat. Ingreſſus etiam Tænarias cavernas, quæ ſunt portæ profundæ inferorum, & ſylvam obſcuram tenebroſo metu, adiit Manes, & Plutonem timendum, & animos inſuetos leniri precibus hominum. At umbræ tenues, cantu Orphei *excitatæ ex intimis locis inferorum, & figuræ carentium lumine, incedebant: quam multa millia volucrum occultant ſe in ſylvis, quando Heſperus, aut frigida pluvia pellit eas è montibus: uxores, & mariti, & corpora fortium herum ſpoliata vitâ, pueri, & puellæ innuptæ,*

NOTÆ.

461. *Flerunt Rhodopeiæ arces, &c.*] Enumerat varia Thraciæ loca, quæ Orphei dolore commota ſunt. *Rhodope.*] Mons eſt, de quo, Ecl. 6. 30. *Arces.*] Montes, rupes, ab ἄκρον, *ſummum:* ſic G. 1. 240. *Ripheaſque arduus arces. Rhodopeiæ arces.*] Hiatus & contractio diphthongi longæ, ante vocalem, Græco more. *Pangæa.*] Neutrum plurale: ſingulare maſculinum eſt *Pangæus*, Thraciæ mons, in Macedoniæ confinio, Philippis urbi imminens.

462. *Rheſi Mavortia tellus.*] Prolepſis eſt, ſive anticipatio temporis: Rheſus enim Trojani excidii tempore vixit; Orpheo igitur poſterior. De *Rheſo*, Thraciæ rege, Martis filio, Æn. 1. 473. *Mavortia tellus.*] Thracia, quia Mars in Thracia natus, in Rhodope monte, ex Jove & Junone. De *Getis*, populis Scythiæ ac Thraciæ conterminis, G. 2. 115. De *Hebro*, Thraciæ fluvio, Ecl. 10. 65.

463. *Actias Orithyia.*] Erechthei Athenarum regis filia, rapta à Borea in Thraciam; ex eo peperit Calain & Zethen, quibus alæ deinde ſuccreverunt. *Actias* dicitur, ab Attica regione. *Attica* enim ex Strabone l. 9. ſic appellata eſt deformato nomine ab *Actica*; cum à veteribus *Acte* vocata eſſet, quia tota litoralis; ἀκτὴ autem eſt *litus*. *Orithyia*, vox quatuor ſyllabarum, quarum mediæ duæ diphthongi ſunt; ὠρυθυία, unde verſus ſpondaicus eſt.

467. *Tænarias fauces.*] *Tænarus*, plur. *Tænara:* promontorium Peloponneſi, dividens ſinum Meſſeniacum à Laconico: quod Græci fabulabantur aditum eſſe inferorum, Æn. 6. 237.

Ditis.] Plutonis, qui Jovis & Neptuni frater, inferorum imperium ſorte obtinuit: Proſerpinam, Cereris filiam, rapuit, &c. Utrumque nomen à divitiis habet, quæ è terræ viſceribus effodiuntur: *Dis* quidem Latine dictus à *divitiis*; *Pluton* Græce à πλοῦτος, quæ vox idem ſignificat.

468. *Nigra formidine lucum.*] Sylvas in inferis etiam myrteas, aliaſque conſtituit, Æn. 6. v. 444. ac deinceps. Et hic eſt enallage ſive immutatio: *caligantem nigra formidine*, pro *caligantem nigredine formidabili.*

469. *Manes.*] Sumuntur & pro mortuorum animis, & pro loco ipſo inferorum, ubi animi degunt, & pro Diis ipſis inferorum. De iis ita philoſophatur Apuleius lib. de Deo Socratis, omnium, opinor, optime. Statuit, 1. Animos illos generatim dici *lemures*. 2. Ex his lemuribus, qui poſterorum curam ſortitus, pacato & quieto nomine domum poſſidebat, *larem* dici familiarem. 3. Qui propter adverſa vitæ merita, nullis bonis ſedibus, in terra quodam exilio puniebatur, inane terriculamentum bonis, noxium malis, *larvam* dici. 4. Cum incertum erat, quæ cuique ſortitio evenîſſet, utrum lar eſſet, an larva; *Manem* Deum nuncupari, & honoris cauſa vocabulum eſſe additum. *Manes* porro dictos putant, vel à *manando*, quia manant & diſcurrunt per auras; vel ab antiqua voce *manus*, hoc eſt, *bonus*, unde & *mane* derivatum volunt. Reliqua vide Æn. 6. 743.

471. *Erebi.*] Juxta Hyginum, Deus eſt inferorum, ex Chao & Caligine progenitus, pater noctis: juxta alios, ipſa eſt inferorum profundiſſima ſedes, ab ἐρέβω, *tego*.

& juvenes elati in buſta ante oculos parentum. Quos limus niger, & fœdæ arundines Cocyti, & palus odioſa pigris aquis circumcludit, & Styx novies circumvoluta compeſcit. Obſtupuerunt etiam ipſæ domus, & profundiſſima Tartara mortis, & Furiæ implicatæ cæruleis ſerpentibus crinium loco, & Cerberus hians continuit tria guttura; & orbis rotæ Ixioniæ quievit, flante vento contrario. Jamque regrediens vitaverat omnia pericula; & Eurydice ipſi reſtituta redibat in altam lucem, propius ſequens; nam Proſerpina poſuerat hanc conditionem; cum repentina inſania occupavit improvidum amantem, condonanda illa quidem, ſi Dii inferi ſcirent condonare quicquam. Stetit, & jam in ipſo aditu lucis, immemor & impatiens animo, reſpexit Eurydicem ſuam: illic omnis opera perdita eſt, & pactum crudelis regis reſciſſum, & fragor ter auditus per ſtagna Averna. Illa ſic locuta eſt: Quis & me miſeram, & te perdidit, ô Orpheu? Quis tantus furor? Ecce rurſus dura fata retro appellant me, & ſomnus claudit oculos fluitantes. Jam ergo vale: trahor circumfuſa magnis tenebris, & porrigens tibi manus imbecilles, heu! non amplius tua. Sic locuta eſt, & ex oculis ſtatim evanuit in aliam partem, veluti fumus commixtus in aërem tenuem: neque poſtea vidit Orpheum, fruſtra captantem umbras, & conantem multa loqui: neque portitor inferorum paſſus eſt deinde eum trajicere fluvium interjectum. Quid faceret? quo ſe conferret, conjuge bis erepta? quibus lachrymis Manes, quibus verbis Deos flecteret? Eurydice quidem jam frigida vehebatur naviculâ Stygiâ. Aiunt illum ſeptem integros menſes continuo

Impoſitique rogis juvenes ante ora parentum.
Quos circum limus niger, & deformis arundo
Cocyti, tardâque palus inamabilis undâ
Alligat, & novies Styx interfuſa coërcet.
Quin ipſæ ſtupuere domus, atque intima lethi
Tartara, cœruleoſque implexæ crinibus angues
Eumenides; tenuitque inhians tria Cerberus ora;
Atque Ixionii vento rota conſtitit orbis.
Jamq; pedem referens, caſus evaſerat omnis:
Redditaque Eurydice ſuperas veniebat ad auras,
Pone ſequens; namque hanc dederat Proſerpina legem:
Cum ſubita incautum dementia cepit amantem,
Ignoſcenda quidem, ſcirent ſi ignoſcere Manes.
Reſtitit, Eurydicenq; ſuam jam luce ſub ipſa,
Immemor, heu! victuſq; animi, reſpexit: ibi omnes
Effuſus labor, atque immitis rupta tyranni
Fœdera, terque fragor ſtagnis auditus Avernis.
Illa; Quis & me, inquit, miſeram, & te perdidit, Orpheu?
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant, conditq; natantia lumina ſomnus.
Jamque vale: feror ingenti circumdata nocte,
Invalidaſque tibi tendens, heu! non tua, palmas.
Dixit, & ex oculis ſubito, ceu fumus in auras
Commixtus tenues, fugit diverſa; neque illum
Prenſantem nequicquam umbras, & multa volentem
Dicere, præterea vidit; nec portitor Orci
Amplius objectam paſſus tranſire paludem.
Quid faceret? quo ſe raptâ bis conjuge ferret?
Quo fletu Manes, quâ numina voce moveret?
Illa quidem Stygiâ nabat jam frigida cymbâ.
Septem illum totos perhibent ex ordine menſes

NOTÆ.

479. *Cocyti . . . . . 480 Styx.*] Inferorum flumina ſunt, Æn. 6. 323.

482. *Tartara.*] *Tartarus*, plur. *Tartara*, infimus inferorum locus: à ταράττω, *conturbo*, quod illic plena ſint omnia perturbationis; vel à ταρταρίζω, *tremore obrigeſco.*

483. *Eumenides.*] Furiæ: G. 1. 278. *Cerberus.*] Canis triceps, cuſtos inferorum, Æn. 6. 417. *Ixion.*] G. 3. 38.

487. *Proſerpina.*] G. 1. 39. 493. *Stagnis Avernis.*] *Avernus*, lacus in Campania: Latinis habitus oſtium inferorum, ut *Tænarus* Græcis, Æn. 6. 237.

496. *Natantia lumina.*] *Invalida*, juxta Servium: *humida*, quod, juxta doctrinam Hippocratis, in ægrotante mortis indicium eſt: *fluitantia & errantia*, juxta Scaligerum, dum modo clauduntur, modo aperiuntur; ut fit quando ſomnus invitis obrepit.

502. *Portitor Orci.*] *Charon*, qui animas cymba tranſportat, Æn. 1. 299. *Orcus*, inferi, G. 1. 277.

Rupe

Rupe ſub aëria, deſerti ad Strymonis undam
Fleviſſe, & gelidis hæc evolviſſe ſub antris,
Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.
Qualis populeâ mœrens Philomela ſub umbrâ
Amiſſos queritur fœtus, quos durus arator
Obſervans nido implumes, detraxit; at illa
Flet noctem, ramoq; ſedens miſerabile carmen
Integrat, & mœſtis late loca queſtibus implet.
Nulla Venus, nulliq; animum flexere hymenæi.
Solus Hyperboreas glacies, Tanaïmq; nivalem,
Arvaque Riphæis nunquam viduata pruinis
Luſtrabat; raptam Eurydicen, atq; irrita Ditis
Dona querens: ſpreto Ciconum quo munere matres,
Inter ſacra Deûm, nocturniq; orgia Bacchi,
Diſcerptum latos juvenem ſparſere per agros.
Tum quoq; marmoreâ caput à cervice revulſum,
Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
Volveret, Eurydicen vox ipſa & frigida lingua,
Ah miſeram Eurydicen, animâ fugiente, vocabat:
Eurydicen toto reſerebant flumine ripæ.
Hæc Proteus: & ſe jactu dedit æquor in altum;
Quaq; dedit, ſpumantem undam ſub vertice torſit.
At non Cyrene: namq; ultro affata timentem:
Nate, licet triſtes animo deponere curas.
Hæc omnis morbi cauſa: hinc miſerabile Nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium miſere apibus. Tu munera ſupplex
Tende petens pacem, & faciles venerare Napæas.

ploraviſſe, ſub rupe alta, juxta aquas deſerti Strymonis, & revolviſſe frigidis in cavernis hos caſus ſuos, *movendo tigres, & tralendo cantu quercus. Qualis luſcinia triſtis ſub umbra populi lamentatur pullos amiſſos, quos crudelis agricola deprehendens* in *nido abſtulit* adhuc *implumes; illa vero plorat* per *noctem, & ſtans* in *ramo renovat lugubrem cantum, & implet loca omnia triſtibus querelis. Nullus amor, nulla conjugia lenierunt animum. Solus percurrebat glacies Boreales, & Tanaïm nivoſum, & agros nunquam carentes Riphæo gelu, lugens Eurydicen ereptam, & vana dona Plutonis: quo* nuptiali *munere contempto mulieres Ciconum, inter ceremonias Deorum, & nocturna orgia Bacchi, disjecerunt per vaſtos campos* membra *laniati juvenis. Tunc etiam, cum Hebrus Oeagrius ferens medio in fluento volveret caput* ejus *reſectum à candido collo, ipſa vox & lingua frigida Eurydicen, ab infelicem Eurydicen, appellabat anima erumpente; ripæ totius fluminis repetebant Eurydicen. Hæc* dixit *Proteus, & ſe ſaltu immiſit in profundum mare; & qua* ſe *immiſit, ſupra caput* ſuum *convolvit aquam ſpumantem. At Cyrene non* ſe immiſit; *nam prior allocuta* eſt *trepidantem: Fili, potes abjicere ex animo mœſtam ſolicitudinem. Hæc eſt tota origo morbi: ideo Nymphæ, cum quibus Eurydice miſcebat choreas in profundis ſylvis, intulerunt funeſtam perniciem apibus. Tu ſupplex offer dona, obſecrans veniam, & cole Napæas placabiles.*

N O T Æ.

508. *Strymonis.*] Macedoniæ fluvii, in confinio Thraciæ.

511. *Philomela.*] Quæ in luſciniam converſa eſt, Ecl. 6. 78.

516. *Hymenæi.*] De *Hymenæo*, conjugii Deo, G. 3. 60. De *Hyperboreis* regionibus, G. 3. 196. De *Riphæis* montibus, G. 1. 240. De *Dite*, ſupra v. 467.

517. *Tanaim.*] *Tanais*, fluvius in Moſcorum finibus oriens; in Mæoticam paludem influens, Europam ab Aſia diſterminans.

520. *Spreto Ciconum quo munere matres.*] Ita lege ex antiquis aliquot codic. non *ſpretæ*: quia ſic conſtat ſibi ſententia: Thraciæ enim mulieres Orpheum de Nuptiis ſolicitaverant: *quo nuptiali munere ſpreto*, ipſum laniavere. *Cicones*, gens fuit Thraciæ, circa oſtia Hebri, & montem Iſmarum, de quibus G. 2. 37.

521. *Nocturnique orgia Bacchi.*] *Orgia*, ſacra Bacchi, ab ὀργὴ, *furor*, quod cum furore peragerentur. De *Bacchis* & *Baccho*, Ecl. 5. 29. 69.

524. *Oeagrius Hebrus.*] Orphei truncum caput in Hebrum cum lyra projectum, dicitur in inſulam Leſbum appuliſſe, atque ibi eſſe ſepultum; lyra relata inter ſidera, & à ſingulis Muſis, quarum cecinerat laudes, ſtellis novem inſignita. Hebrus *Oeagrius* dicitur ab *Oeagro*: ſive Oeagrus rex fuerit Thraciæ, qui nomen ſuum fluvio reliquerit, ut vult Diodorus Siculus; ſive fluvius fuerit, ex quo Hebrus naſcitur, ut vult Servius.

535. *Napæas.*] Nymphæ ſucorum ſunt, à νάπη, *ſaltus, viretum.*

Namque

Nam concedent veniam precibus, & deponent furorem. Sed antea docebo per ordinem, quæ sit ratio precandi. Elige quatuor tauros insignes robusto corpore, qui nunc tondent tibi cacumina viridis Lycæi, & totidem juvencas, collo nondum *subacto. Erige his* victimis *quatuor altaria in altis templis Nympharum, & effunde è gutturibus sacrum sanguinem, & relinque ipsa corpora victimarum in frondente luco. Deinde, quando nona aurora patefecerit ortum suum, dabis inferias Orpheo è papaveribus Lethæis; & coles mitigatam Eurydicen occisâ vitulâ, & immolabis ovem nigram, & repetes lucum. Sine mora, statim exequitur mandata matris; venit ad templa, erigit altaria præscripta, ducit quatuor tauros insignes robusto corpore, & totidem juvencas, collo* nondum *subacto: deinde, postquam nona aurora patefecerat suum ortum, dat inferias Orpheo, & repetit lucum. Illic vero vident prodigium improvisum & mirabile dictu: apes stridere toto utero inter putrefacta viscera boum, & crumpere fractis costis, & diffundi magnas* earum *nubes; & jam* eas *congregari in cacumine arboris, & è ramis flexibilibus & pecorum, & de arboribus: distribuit leges*

Namq; dabunt veniam votis, iraſque remittent.
Sed modus orandi qui ſit, prius ordine dicam.
Quatuor eximios præſtanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depaſcunt ſumma Lycæi,
Delige, & intactâ totidem cervice juvencas.
Quattuor his aras alta ad delubra Dearum
Conſtitue, & ſacrum jugulis demitte cruorem,
Corporaque ipſa boum frondoſo defere luco.
Poſt, ubi nona ſuos aurora oſtenderit ortus,
Inferias Orphei lethæa papavera mittes,
Placatam Eurydicen vitulâ venerabere cæsâ,
Et nigram mactabis ovem, lucumque reviſes.
Haud mora, continuo matris præcepta faceſſit:
Ad delubra venit, monſtratas excitat aras,
Quattuor eximios præſtanti corpore tauros
Ducit, & intactâ totidem cervice juvencas.
Poſt, ubi nona ſuos aurora induxerat ortus:
Inferias Orphei mittit, lucumque reviſit.
Hic vero ſubitum, ac dictu mirabile monſtrum
Aſpiciunt; liquefacta boum per viſcera toto
Stridere apes utero, & ruptis effervere coſtis,
Immenſaſq; trahi nubes; jamq; arbore ſummâ
Confluere, & lentis uvam demittere ramis.
Hæc ſuper arvorum cultu pecorumq; canebam,
Et ſuper arboribus: Cæſar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorq; volentes

dependere in modum *uvæ. Hæc cantabam de cultura agrorum dum magnus Cæsar tonat circa profundum Euphratem, & victor*

N O T Æ.

539. *Lycæi.*] Montis Arcadiæ, qua in regione Ariſtæus aliquando regnavit. De *aurora* G. 1. 249.

545. *Inferias Orphei lethæa, &c.*] *Inferiæ*, ſacrificia, quæ Diis Manibus offerebantur. *Orphei*, Dativus Græcus Ὀρφεῖ, Ecl. 4. 57. *Papavera lethæa*, id eſt, oblivionem & ſomnum inducentia; à λήθη, *oblivio*, G. 1. 78. Æn. 6. 323.

556. *Stridere, effervere.*] Penultima brevi, G. 1. 456.

558. *Uvam demittere.*] Certe hic lætitiæ ſignum eſt illa apum glomeratio, de qua vide ſupra, v. 257.

561. *Fulminat Euphratem bello, &c.*] Certum eſt ex hoc loco, ultimam huic operi manum admotam eſſe poſt bellum Alexandrinum, occiſis Cleopatra & Antonio: cum Octavianus per Syriam in Aſiam hyematurus abiiſſet: tunc enim non longe abierat ab Euphrate. Tunc Teridatem Phraatemque, de regno Parthiæ contendentes, victoriæ ſuæ terrore aliquando compoſuerat: Teridatemque victum in Syria permiſerat verſari, Phraatis filium obſidem ſecum abducebat Romam. Tunc divinos maxime honores affectabat; & templa ſinebat ſibi fieri Nicomediæ, Pergami, & alibi paſſim. Quæ omnia, ut conſtat ex Dione l. 5. contigere per hyemem anni U. C. 724. exeuntis, cum natus eſſet Octavianus annis expletis 33. Virgilius item 40. Neque enim aliud eſt in hiſtoria tempus, cui melius aſſignari hæc poſſint. Tumque videtur poëta addidiſſe operi jam perfecto, quicquid in eo paſſim legimus de Octaviani victoriis, G. 2. 171. *Qui nunc extremis Aſiæ jam victor in oris*, &c. G. 2. 28. *Atque hic undantem bello, magnumque fluentem Nilum*, &c. Quod autem dicunt ejus vitæ ſcriptores, eum Octaviano, ex Actiaco bello reduci, & Attellæ commoranti, legiſſe Georgica, Mæcenate ſuſcipiente legendi vices; id aut omnino falſum eſt, aut certe nonniſi poſt bellum Alexandrinum contigit. Conſtat enim ex Dione, Plutarcho, & aliis, Octavianum, con-

Per

Per populos dat jura, viamque affectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, ſtudiis florentem ignobilis otî :
Carmina qui luſi paſtorum ; audaxque juventâ,
Tityre, te patulæ cecini ſub tegmine fagi. 566

populis non invitis, & præparat ſibi *viam ad cœlum. Illa tempeſtate Neapolis amœna me Virgilium nutriebat, vacantem ſtudiis otii privati : qui luſi verſibus paſtoralibus ; & confidens juventuti, te cecini, ô Tityre, ſub umbraculo opacæ fagi.*

NOTÆ.

fecto bello Actiaco, non ſtetiſſe in Italia, niſi pauciſſimos dies Brunduſii ; ideoque ſtatim in Græciam, Aſiamque abiiſſe, ibidemque hyemaſſe, ad inſtruendos Alexandrini belli apparatus ; tantum abeſt ut Attellam, quæ urbs eſt Campaniæ, venerit.

564. *Parthenope.*] Neapolis, urbs Italicæ Campaniæ maritima, nunc regni caput ; à Chalcidenſibus, qui Cumas Italicas condiderunt, etiam condita. Ii primo illam *Parthenopen* vocaverunt, invento ibidem tumulo unius è Sirenibus hujus nominis, quæ dolens Ulyſſem cantu ſuo non fuiſſe allectum, mortem ſibi conſciverat. At cum loci hujus ubertas & frequentia Cumis noceret, hanc poſtea diruerunt : deinde graſſante late peſtilentiâ admoniti divinitus, inſtaurarunt, vocaveruntque *Neapolim*, id eſt, urbem novam. De Virgilii in ea commoratione ac morte, vitam conſule.

Studiis ignobilis otî.] Studia intelligit privata literarum ac bonarum artium, quæ a poëta modeſtiſſimo dicuntur *ignobilia*, præ adminiſtratione reipublicæ & magiſtratuum, ad quos nunquam Virgilius acceſſit.

FINIS GEORGICORUM.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIS.

ARGUMENTUM.

ÆNEIS poëma heroïcum, ſive epicum; ab Ænea Trojano, Veneris & Anchiſæ filio, Priami genero, nomen habet: non quod actiones illius omnes comprehendat; ſed unam inter omnes præcipuam, ſcilicet regnum in Italia fundatum. Scripta eſt à Virgilio in gratiam tum Romanæ totius gentis, tum familiæ imprimis Juliæ, quæ originem referebat ſuam ad Iülum ſive Aſcanium, Æneæ filium, ex Creüſa Priami filia. In hanc porro familiam adſcitus a Julio Cæſare avunculo fuerat Octavianus, tunc rerum potens, atque Ægypto ſubactâ, M. Antonio & Cleopatrâ interfectis, unus orbis Romani dominus. Scribi cœpta eſt Anno U. C. 724. exeunte: Virgilii 40. Octaviani 33. cum Octavianus in Aſia non longe ab Euphrate hyemaret: atque ita Virgilius poſt adhibitam Georgicis extremam manum, continuo animum Æneidi videtur applicuiſſe; in eaque annos, ut habet Servius, undecim collocaſſe, quot ab eo tempore ad mortem Virgilii omnino numerantur. Secutus eſt Virgilius, ut in Bucolicis Theocritum, in Georgicis Heſiodum; ita in Æneide Homerum: cujus Odyſſeam ſex prioribus libris, Iliadem ſex poſterioribus, expreſſit, an etiam ſuperavit? id vero ambigitur inter doctos.

DE NATURA POEMATIS EPICI.

POEMA *epicum*, ſive *epopœia*, ſic dictum eſt ab ἔπος, *verbum*, quia totum poëtæ dictione ſeu narratione continetur. Definitur ex doctrina Ariſtotelis: *Imitatio actionis unius, illuſtris, completæ, certæ magnitudinis, quæ narratione & verſu hexametro viros principes cum admiratione & delectatione ad primarias virtutes excitat.*

Quinque complectitur, *actionem, fabulam, mores, ſententiam, dictionem.* Actio eſt poëmatis materia; fabula eſt actionis forma & tractatio: mores, ſententia, dictio, ſunt neceſſaria fabulæ ornamenta. Poëta ſumit actionem ab heroë, fabulam ab arte ſua, mores à philoſophia, ſententiam à rhetorica, dictionem à grammatica.

ACTIO debet eſſe *una, illuſtris, completa, certæ magnitudinis.*

Una, id eſt, ab uno heroë præcipuo, & uno continuo ſpatio temporis abſque intermiſſione perfecta; taliſque præterea, ut alias in actiones integras item completaſq; dividi non poſſit.

Illuſtris, ergo & virorum principum, & in gravi ſplendidaq; materia.

Completa, cui nihil deſit eorum omnium, quæ adeſſe debent, ut abſoluta & ad finem perducta dici queat.

Certæ magnitudinis ſive *durationis*, quæ vulgo anni unius ſpatio, interdum etiam minore definitur: ab ea nimirum actionis parte, unde poëta ſumit poëmatis exordium;

exordium ; ad uſq; poëmatis finem. Sic Odyſſea dies quinq; omnino & quinquaginta ; Ilias annum integrum capit.

FABULA conſtat partibus, ſive plane neceſſariis, quæ ſunt *exordium, nexus, & ſolutio:* ſive non plane neceſſariis, quæ ſunt *epiſodia.*

Exordium habet propoſitionem actionis, invocationem numinis, etiam aliquando dedicationem operis principi aut amico viro.

Nexus eſt variorum caſuum ſeries, ad eam uſq; perducta partem operis, in qua fit actionis flexus in felicitatem aut infelicitatem.

Solutio eſt quicquid ab eo flexu ad finem uſq; actionis peragitur.

Epiſodia ſunt actiones quædam adſcititiæ, quæ cum actione præcipua veluti neceſſariam, certe veriſimilem conjunctionem habent. Ea vulgo in nexum, raro in ſolutionem, nunquam in exordium inſeruntur. Ἐπεισόδια dicta ab ἐπὶ, *ſuper, præter,* εἰς *in,* & ὁδὸς, *via* ; quaſi *ſupervenientia in viam & ſeriem* actionis.

MORES deniq; manifeſtant animi affectus. SENTENTIA mentis cogitationes exprimit. DICTIO mores & ſententiam repræſentat.

DE NATURA ÆNEIDOS.

ACTIO Æneidos, ut nuda eſt operis materia, ſic ſe habet. Æneas, incensâ à Græcis Trojâ, cum ſuorum reliquiis mari ſe committit, Italiam petiturus, unde majores ejus orti eſſe ferebantur : illuc, poſt caſus terra mariq; varios, appellit : excipitur humaniter à Latino, tunc ibidem regnante ; & Laviniæ nuptiis in generum adoptaretur, niſi obſtaret Turnus, Dauni Rutulorum regis filius. Is Laviniæ nuptias jampridem ambiens, Æneam gravi bello vexat : ſed ab eo victus & occiſus, ſponſam ei regnumq; habendum deniq; permittit.

Unam eſſe, atque *illuſtrem*, eam actionem liquet.

Completam negavit Maphæus Vegius, ideoque ſibi poſſe viſus eſt decimum tertium librum Æneidi aſſuere, quo dolorem Rutulorum, Turni funus, Æneæ nuptias & apotheoſin complexus eſt : temere omnino. Nam apotheoſis a Jove promiſſa eſt lib. 1. 263. *Feres ad ſidera cæli Magnanimum Æneam.* Tum confirmata l. 12. 794. *Indigetem Æneam ſcis ipſa, & ſcire fateris, Deberi cælo.* Jam Lavinia regnumq; Latii à Turno moriente Æneæ permittitur l. 12. 937. *Tua eſt Lavinia conjux.* Cætera, quæ ad pompam luctumq; pertinent, frigida ac puerilia, certe minime neceſſaria.

Magnitudinem habet *certam* ac juſtam : licet enim octo circiter annis duraſſe actio tota dicatur ; unum tamen ex iis, eumque ultimum, poëta complectitur : ſuperioribus reliquis in epiſodicam Æneæ coram Didone narrationem redactis. Mambrunus quidem ſexdecim menſes Æneidi attribuit, eo adductus, quod Anchiſes, ut ex l. 5. liquidum eſt, obierit in Sicilia verno tempore. Unde ſic colligit : Æneam non multo poſt, verno item tempore, inde ſolviſſe, cum in Africam tempeſtate ejectus eſt : quid enim eum, mortuo patre, fatis in Italiam vocantibus, diutius in Sicilia tenuiſſet ? Tum addit eundem in Africa totam hyemem, atque adeo annum fere traduxiſſe ; ſiquidem inde iterum in Siciliam ineunte vere trajiciens, anniverſarios patri ludos celebravit, reliquis autem in Italia præclare geſtis, menſes minimum quatuor eſſe tribuendos. Pugnat contra Segreſius, in egregia præfatione in Gallicam Æneidos interpretationem : oſtenditq; Æneam è Sicilia non niſi Julio menſe, quarto nempe poſt obitum patris, in Africam appuliſſe : toto illo intervallo temporis, vel reficiendæ claſſi, vel expectandæ commodæ tempeſtati, curiſq; aliis impenſo. Atq; ita legitimo unius anni ſpatio Æneis tota continebitur ; quod ſuis locis probabimus, præſertim l. 1. v. 539. & 760.

FABULA,

FABULA, ſive actio ſuis epiſodiis ornata, repeti poteſt ex argumentis cuique libro præfixis; ea tamen cautione, ut, ſi quæritur ordo temporis, ſecundus liber primum legendus ſit, tum tertius, deinde primus, quartus deinceps & cæteri: artis enim, ſive poëmatis, alium ordinem poëta inſtituit; ſeriemq; conſulto perturbavit earum rerum, quas hiſtoricus ſingulas, prout evenerunt, recto ac naturali ordine deſcriberet.

Exordium breviſſimum, verſus vix quindecim capit. Unde autem ſumendum ſit, dubitatur: utrum ab illis verſibus, *Ille ego*; an ab his, *Arma virumque cano.* Ego ab his puto ſumendum, veteres ſecutus, Virgilii præſertim æquales: qui quoties Æneidos meminêre, toties eam his ipſis vocibus deſignarunt. Ovid. Amor. l. 1. 15. 25. *Tityrus, & ſegetes, Æneiaq; arma legentur.* Idem Triſt. l. 1. 533. *Felix Æneidos auctor Contulit in Tyrios arma virumque toros.* Propert. l. 2. 34. 63. *Qui nunc Æneæ Trojani ſuſcitat arma.* Martialis l. 8. 56. 19. *Protinus Italiam concepit & arma virumque, Qui modo vix culicem fleverat ore rudi.* Auſonius Epig. 129. *Arma virumque docens, atque arma virumque peritus, &c.* Et vero abeſſe prævios quatuor verſus à MSS. antiquiſſimis teſtatur Pierius, adeo ut N. Heinſius nec editioni ſuæ dignatus ſit adſcribere. Vulgo tamen adſcribuntur, ſed ſeorſim ab aliis conſequentibus: unde conjiciunt plerique à Tucca & Vario, quaſi parum aptos tanti operis exordio, fuiſſe ſublatos; factos tamen à Virgilio: non quidem ut exordium, ſed ut auctoris ſignaculum notamque, operis editioni præfigendam, & inter recitandum ab eo ſupprimi ſolitam: unde cum ſtatim ordiretur ab *Arma virumque, &c.* poëma ſub his verſibus, non ſub aliis, innotuiſſe probabile eſt.

Nexus totis duodecim libris, ad uſque duellum Æneæ cnm Turno pertinet. *Solutio* incipit à duello.

Epiſodia ſunt Junonis conſilium de ſubvertenda Trojana claſſe, Æneæ apud Didonem diverſio, amores, narratio Trojani incendii, cæteraque ejuſmodi, quæ partes quidem ſunt fabulæ, non autem actionis: poſſunt enim ab actione, qualis antea nude deſcripta eſt, omnino ſeparari; à fabula, ſine gravi ejus immutatione, non poſſunt.

MORES ubique æquabiles, & ad imitationem ac delectationem aptiſſimi. SENTENTIA autem & DICTIO ſic abſoluta ac perfecta eſt, ut vel hoc utroque nomine princeps poëtarum Virgilius habendus ſit.

P. VIR-

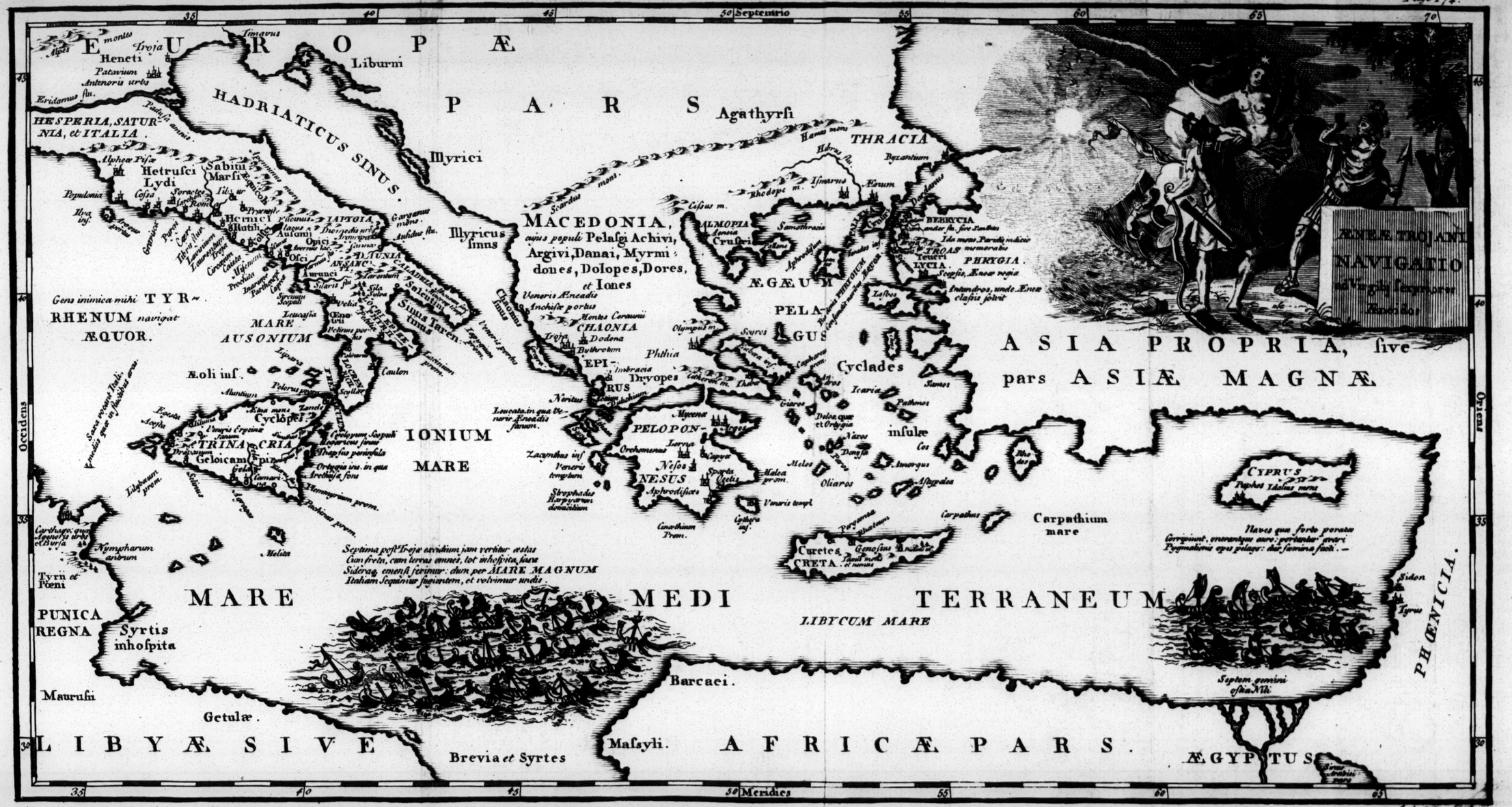

Ja.s Wyndel Sc.

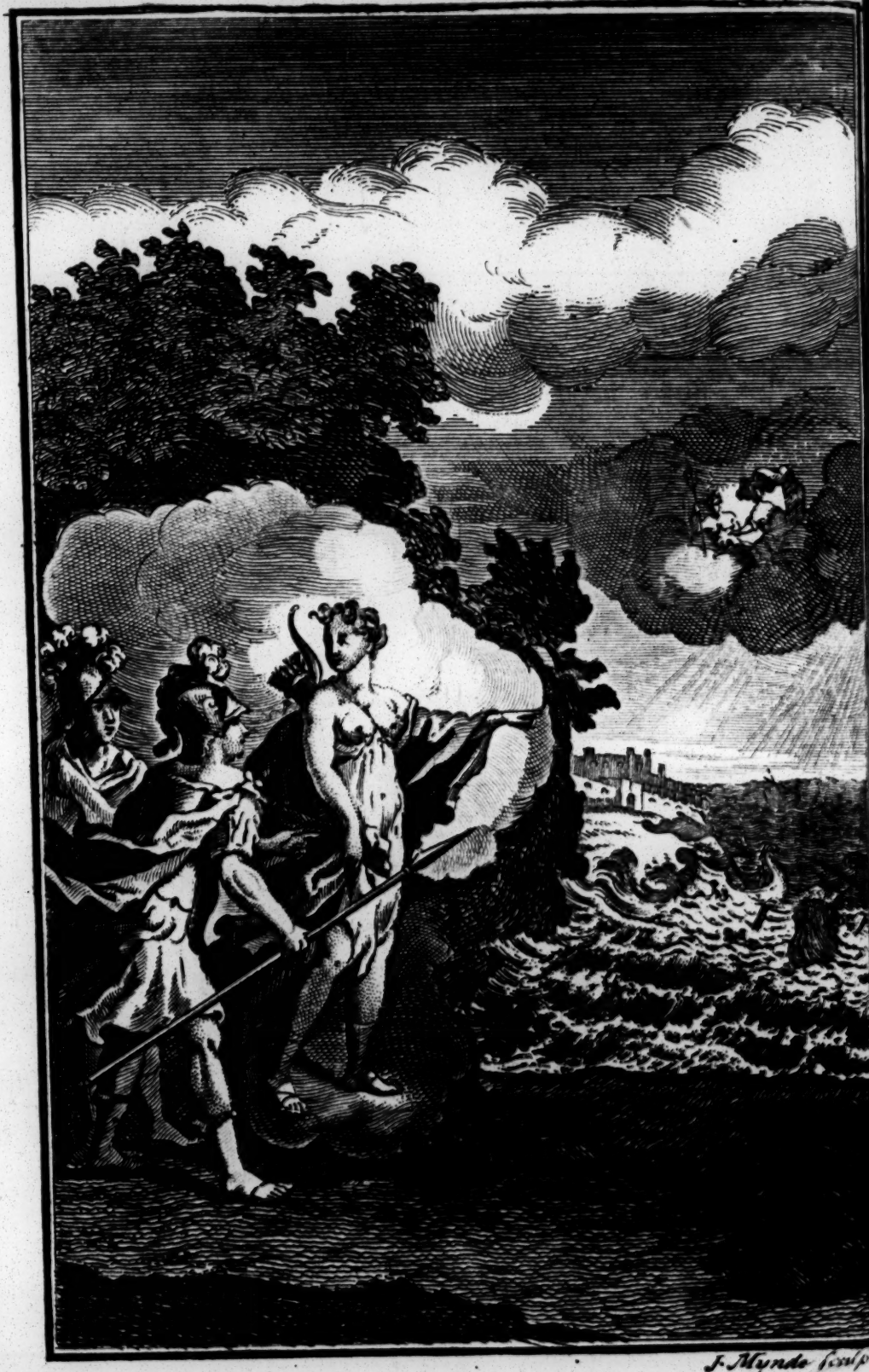

J. Mynde sculp

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS LIBER I.

ARGUMENTUM.

PROPOSITIONE & invocatione præmiſſis, narratio incipit à ſeptimo Æneæ expeditionis anno: quo tempore, Trojanis è Sicilia in Italiam ſolventibus, Juno tempeſtatem excitat, conciliato ſibi Æolo. Sedat tempeſtatem Neptunus. Naves Æneæ ſeptem in portum Afriſcæ ſe recipiunt, reliquis alio diſjectis. Venus apud Jovem de filii calamitate queritur. Solatur eam Jupiter, expoſita Æneæ ejuſque poſteritatis futurâ felicitate. Mittitur Mercurius, qui Carthaginienſium animos Trojanis placabiles reddat. Venus habitu venatricis occurrit Æneæ, regionem cum Achate exploranti: indicatâque Didonis ac regionis conditione, utrumque nebula ſeptum Carthaginem dimittit. Illic Æneas, templum ingreſſus, primum in belli Trojani picturas incidit: deinde in Didonem, & in ſocios quos fluctibus oppreſſos putaverat, Didoni ſupplicantes. Dat ſe in conſpectum Æneas: à Regina benigne excipitur: accerſitur per Achatem Aſcanius: cujus in locum dolo Veneris Cupido ſubſtituitur, ut Æneæ amorem Didoni inſpiret. Abeunt omnes in aulam ad convivium.

ILle ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen; & egreſſus ſylvis, vicina coëgi
Ut quamvis avido parerent arva colono:
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis

INTERPRETATIO.

Ego ille ſum, *qui olim cecini cantilenas tenui calamo: & egreſſus è ſylvis coëgi propinquos agros, ut obedirent agricolæ quantumlibet cupido*; quod *opus jucundum* fuit *ruſticis. Sed jam horrida Martis*

ARma, virumque cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lavinaque venit 6

Cano bella, & hominem, qui pulſus fatis, primus venit è regione Trojana in *Italiam, &* ad *litus Lavinum:*

NOTÆ.

5. *Trojæ.*] Troja, regio Phrygiæ minoris, in Aſia minore; cujus urbs præcipua *Ilium*, ab Ilo rege dicta: non procul ab Ida monte. Hæc & *Troja*, à Troë rege, & *Dardania*, à Dardano Trois avo; & *Teucria*, à Teucro Dardani ſocero, vocata eſt. Ejus arx *Pergamus*, plur. *Pergama.*

Primus.] Antenor tamen prius in Italiam venit, Pataviumque condidit: ſed non prius Trojâ profectus eſt, neque ad Lavinum litus venit, ſed in Venetiam, ut legitur infra, v. 246.

6. *Italiam.*] Regio eſt Europæ notiſſima, in formam ocreæ extenſa; inter Hadriaticum ſinum à ſeptentrione & oriente; ac mare Tyr-

Litora:

Ille multum agitatus fuit *terrâ & mari* per *potentiam Deorum, & propter iram memorem crudelis Junonis. Multa quoque toleravit præterea* in *bello, donec fundaret urbem, & induceret Deos in Latium; ex quo* facto *populus Latinus, & cives Albani, & muri altæ Romæ* orti sunt. *O Musa, suggere mihi causas* earum rerum: *quo Deorum violato, vel quo* scelere *offensa regina Deorum coegerit hominem pietate illustrem agitari tot calamitatibus, & suscipere tot labores. Tantusne furor* ineſt *mentibus divinis? Fuit urbs vetus,* quam *colonia Tyriorum incoluit,*

Litora: multum ille & terris jactatus & alto,
Vi superûm, sævæ memorem Junonis ob iram.
Multa quoq; & bello passus, dum conderet urbem,
Inferretq; Deos Latio: genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.
Musa, mihi causas memora: quo numine læso,
Quidve dolens regina Deûm, tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit. Tantæne animis cœlestibus iræ?
Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni,

NOTÆ.

Thenum, à meridie: ad septentrionem & occidentem Alpibus separatur à Germania & Gallia.

Lavina.] Id est, quæ deinde *Lavina* dicta sunt, à Laviniæ nomine, quæ, Latini filia, Æneæ nupsit. Unde hic *prolepsis* agnoscitur, sive anticipatio temporis. Servius tamen affirmat eandem urbem dictam esse primo *Lavinum* à Lavino Latini fratre; deinde *Laurentum*, ob inventam ibidem laurum à Latino, cum regnum fratre mortuo suscepisset; & hoc utroque nomine fuisse insignitam, priusquam Æneas in Italiam venisset: tertio denique ab Ænea vocatam esse *Lavinium*, à Lavinia uxore. Sed unde Lavinum hunc Latini fratrem fuisse acceperit, non liquet. Laurentum item ac Lavinium unam urbem fuisse negat Strabo: quare primæ opinioni adhæreo. Damnant Virgilium nonnulli, quod *Lavina*, non *Lavinia* dixerit: sed præterquam quod sibi constant in ea scriptione MSS. omnes, habet quoque Propertius l. 2. 34. 64. *Jactaque Lavinis mœnia litoribus.*

7. *Litora.*] Quamvis Lavinium distaret à litore, juxta Servium, octo milliaribus; juxta alios, minimum tribus: litus tamen, quod huic urbi respondebat, eodem nomine insigniri potuit.

Terris jactatus & alto, &c.] Propositio est sex priorum librorum, qui continent maritima pericula: *Multa quoq; & bello, &c.*] Propositio est sex posteriorum, qui terrestria continent.

8. *Memorem Junonis ob iram.*] Id est, iram Junonis memoris: quarum autem rerum memoris, habes infra v. 30.

9. *Dum conderet urbem.*] *Lavinium.* In quam primum Deos & sacra intulit: quæ Albæ parens fuit, ac deinde Romæ. Male enim ait Servius posse explicari de *Troja*, quam condidit Æneas lib. 7. 159. statim post adventum in Italiam, castrorum potius quam urbis in speciem, siquidem hujus deinde mentio nulla. Male item de *Roma*: siquidem urbs hic significatur, unde *Albani patres atque altæ mœnia Romæ* orta sint.

10. *Deos Latio.*] Penates, de quibus Æn. 2. 717. *Latio*, pro *in Latium*: ut, *It clamor cœlo*, Æn. 5. 451. *Latium* Italiæ regio: de qua Æn. 7. 54.

Genus unde Latinum.] Quomodo ex Ænea genus Latinum? siquidem Latini ante adventum Æneæ in Italiam noti erant; quare Juno ad Jovem, Æn. 12. 820. *Pro Latio obtestor. Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos, Neu Troes fieri jubeas.* Facile solvunt, qui vocem *unde* ad Latium referunt: patet enimvero, ex Latio ortos esse Latinos, Albanos item, & Romanos: cum ii omnes populi Latium incoluerint. Quia tamen melius vox *unde* refertur ad factum Æneæ, idcirco quæritur quomodo Latium inde ortum dicatur. Hunc autem modum suggerit Servius: quia victor Æneas, cum Trojanum nomen Latinis imponere jure potuisset, ipse Latinum nomen Trojanis imposuit suis, & ex utroque genere unum fecit; quo ex genere mixto, *Albani* deinde *patres*, sive reges; & *mœnia Romæ* propagata sunt: ut infra susius dicetur, v. 265.

12. *Musa.*] Musam invocat nullo certo nomine: Homeri exemplo, qui in Iliade, Μῆνιν ἄειδε, θεὰ, *Iram cane, Dea*; & in Odyssea, Ἄνδρα μοι ἔννεπε, μοῦσα, *Virum mihi dic, musa.* Alibi Calliopen, heroici carminis præsidem, distincte invocat; hic tum obscure.

Quo numine læso.] Quibus læsis numinibus. Quippe præter Junonem, Deos alios Æneas infestos habuit: ut patet ex illo versu, qui huic respondet, *Vi superûm, sævæ memorem Junonis.*

13. *Tot volvere casus.*] Pro *tot volvi casibus*: quod quanquam durum est, tamen firmatur hoc Statii non absimili exemplo, ex Theb. l. 2. 402. *Ex quo frater inops ignota per oppida tristes Exul agit casus*: pro *agitur casibus.*

16. *Tyrii.*] *Tyrus*, urbs Syriæ in Phœnicia, inter Sidonem ad septentrionem, & Ptolemaidem ad meridiem, in ora maris Mediterranei. Nunc *Sur* dicta, olim *Sarra*: unde *Sarranum* ostrum, pro *Tyrio* celebratum est. Tyrii, cum

Carthago:

Carthago, Italiam contra, Tiberinaque longe
Oſtia; dives opum, ſtudiiſque aſperrima belli:
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Poſthabitâ coluiſſe Samo. Hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum Dea gentibus eſſe,
Si qua fata ſinant, jam tum tenditque fovetque.
Progeniem ſed enim Trojano à ſanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.
Hinc populum late regem belloq; ſuperbum,
Venturum excidio Libyæ: ſic volvere Parcas.
Id metuens, veteriſque memor Saturnia belli,

Carthago nomine, *procul ex adverſo Italiæ & oſtiorum Tiberis; abundans opibus, & acerrima belli artibus. Juno* dicitur *hanc unam habitaſſe præ cæteris regionibus,* etiam *Samo poſtpoſitâ. Illic Junonis arma, illic currus fuit: jam tunc Dea contendit ut illa imperet populis, protegitque* eam in hanc ſpem, *ſi fatum* id *quoquomodo permittat. Enimvero audierat prolem deduci è ſtirpe Trojanorum, quæ aliquando dirueret mœnia Tyriorum. Inde per cladem Africæ, gentem* illam *futuram ubique dominam, & bello glorioſam: ita ſtatuiſſe Parcas.* Audierat hoc *Juno, hoc* ipſum *timens, & reminiſcens præteriti belli,*

NOTÆ.

in Africam venerunt, dicti ſunt *Pœni*, quaſi *Phœni*: quia ex *Phœnicia* profecti.

Coloni.] Proprie ſunt ii, qui terram colunt, agricolæ: ut ſupra, v. 3. *Ut quamvis avido parerent arva colono*, &c. Aliquando ſumuntur pro parte civium, qui ex conſenſu civitatis ad ſedes alias incolendas deducuntur, diciturque *colonia*: quales ſexaginta ſupra centum deductæ à Romanis varia in loca numerantur. Tyrii autem, Carthaginis conditores, non proprie *coloni* fuêre, ſed profugi; ſiquidem non ex conſenſu ſuæ civitatis, ſed fuga & ſeceſſione, Tyro profecti ſunt.

17. *Carthago.*] Urbs, caput Africæ, Græcis Καρχηδών dicta. Æmula Romæ diu fuit, cum eaque geſſit bella tria graviſſima: à Scipione victa primum & vectigalis facta; poſtmodum à Scipione Æmiliano deleta. De illa, deque illius initiis, dicemus in argumento libri IV.

Tiberina Oſtia.] *Tiberis*, fluvius Italiæ, de quo Æn. 8. 330. Oſtia ejus duo, quibus in mare Tyrrhenum evolvitur: ubi urbes duæ, *Oſtia* ad orientem, *Portus* ad occidentem.

19. *Magis omnibus unam, &c.*] Multas habuit urbes ſibi addictas Juno, Argos, Spartam, Mycenas: imprimis Samon.

20. *Samo.*] *Samos*, ſive *Samus*, inſula eſt Icarii maris, Ioniæ adjacens, contra Epheſum. In ea Juno adolevit, nupſitque Jovi: ideoque templum ejus erat Sami nobiliſſimum, & ſimulacrum habitu nubentis, & ſacro ritu nuptiarum.

21. *Arma, Hic currus fuit.*] Currum Junonis deſcribit Homerus Il. 5. 720. cujus miniſtra eſt Hebe: hunc aut ſimilem intellige, aut potius *thenſam*, vehiculum, quo Deorum ſimulacra in ſacris circumferebantur. *Illius arma.*] Vel haſta fuit; agnoſcit enim Plutarchus Junonem *Curitim*, & *curis* lingua Sabinorum haſta eſt. Vel ſceptrum & fulmen, his enim inſignibus ornatum fuit Carthagini ſimulacrum Junonis. Vel clypeus; refert enim Servius hanc ſolemnem è ſacris Tiburtibus formulam: *Juno curitis, tuo curru clypeoque tuere meos curiæ vernulas ſane.*

22. *Si qua fata ſinant.*] Juno enim, & ipſe Jupiter, Diique cæteri ſubditi erant fato, quod eſſe dicebatur cauſa rerum immutabilis & æterna.

26. *Venturum excidio, &c.*] Modicius hic agnoſcit ablativum caſum: *excidio* pro *per excidium*; hoc ſenſu: *Hinc populum Romanum futurum late regem per excidium Africæ.* Vulgo tamen agnoſcitur dativus: *venturum excidio*, pro *ad excidium*; ut, *It clamor cœlo*, pro *ad cœlum*; hoc ſenſu: *Populum Romanum hinc*, id eſt, *poſt Carthaginis expugnationem, late ac ſine æmulo regnantem, venturum ac progreſſurum ad excidium totius Africæ.* Placet utraque interpretatio: ſecunda communior: prima ſubtilior. *Libyæ*, pars Africæ, pro tota, G. 1. 241.

Sic volvere Parcas.] Parcæ tres, quæ fatorum humanorum fila volvunt: de iis Ecl. 4. 47.

27. *Id metuens.*] Difficile eſt intelligere, quò nominativus iſte referatur. Alii referunt ad verbum ſuperius, *audierat*; hoc ſenſu: *Audierat Carthaginem à Romanis delendam eſſe, id metuens*; id eſt, *cum metu audierat.* Alii ad poſterius verbum, *arcebat longe Latio*; hoc ſenſu: *Id metuens*; *præterea his aliis tribus cauſis*, quæ per parentheſim enumerantur, *accenſa, arcebat Trojanos Latio.* Sed longior ſane mihi videtur ille trajectus: poteſt tamen admitti, ſi *Necdum etiam*, cum quatuor ſequentibus verſibus, parentheſi includatur.

Saturnia.] Juno Saturni & Opis filia, atque ita Jovis ſoror, itemque conjux.

quod prima ſuſcitaverat contra Trojanos pro Argis ſibi dilectis. Præterea cauſæ iracundiæ & ſæva indignatio non abierant adhuc ex animo: reſidet infixum profunda in mente judicium Paridis, & contumelia contemptæ pulchritudinis ſuæ, & familia ſibi odioſa, & munus Ganymedis à Jove rapti. His inſuper irritata, repellebat procul à Latio Trojanos, reliquias Græcorum & crudelis Achillis, agitatos per totum mare; & illi à multis annis vagabantur impulſi fatis circa maria omnia. Tanti erat momenti fundare Romanum populum.

Prima quod ad Trojam pro caris geſſerat Argis.
Necdum etiam cauſæ irarum, ſævique dolores
Exciderant animo. Manet alta mente repoſtum
Judicium Paridis, ſpretæque injuria formæ,
Et genus inviſum, & rapti Ganymedis honores.
His accenſa ſuper, jactatos æquore toto
Troas, relliquias Danaûm atque immitis Achillei,
Arcebat longe Latio: multoſque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære ruebant;

Vix vela faciebant læti è conſpectu Siculæ terræ in altum mare, & roſtris æratis ſecabant ſpumas maris;

N O T Æ.

28. *Prima.*] Quia origo belli Trojani fuit judicium Paridis: à quo poſtpoſitæ Veneri fuerunt Juno & Pallas. Juno igitur prima & dignitate & tempore, Græcis idcirco adverſus Trojanos favit. *Argis.*] Urbis nomen eſt in Peloponneſo; *Argi* maſculinum plurale, vel *Argos* neutrum ſingulare: cives hujus, & Græci deinde omnes *Argivi* communiter dicti.

30. *Repoſtum.*] *Repoſitum*; ſyncope frequens apud Poetas. Lucret. l. 1. 35. *Tereti cervice repoſtâ*, Horat. Epod. 9. v. 1. *Quando repoſtum Cæcubum ad feſtas dapes.*

31. *Judicium Paridis.*] Paris ſive Alexander, Priami & Hecubæ filius: à patre primum expoſitus in ſylvis, quia, cum Hecuba facem ardentem parere ſe ſomniaſſet, conjectores reſponderant, infantem, quem in utero geſtabat, Trojani excidii cauſam futurum: à matre tamen clam educatus in Ida monte, propter æquitatis famam à Diis electus eſt judex pulchritudinis, inter Junonem, Palladem, ac Venerem: orto nempe inter eas diſſidio, propter malum aureum ad Pelei nuptias à Diſcordia illatum, atque inſcriptum his verbis, *Detur pulcherrimæ*, Paris Veneri malum addixit: poſtmodum agnitus ab Hectore fratre & parentibus, ac deinde miſſus in Græciam, & Menelai Spartani regis hoſpitio uſus, Helenam ejus uxorem Veneris favore ſecum abduxit: ad quam repetendam, bellum à Græcis conflatum eſt. Occidit deinde Achillem in templo Thymbræi Apollinis, & paulo poſt à Philoctete occiſus eſt.

32. *Et genus inviſum.*] Quia Trojanorum genus à Dardano fluxerat, Jovis filio ex Electra pellice, Atlantis filiâ. Infra v. 239.

Rapti Ganymedis honores.] Munus miniſtrandi pocula in Deorum conviviis, tranſlatum eſt ab Hebe, Dea juventutis, ad Ganymedem, formoſum puerum, Trois filium, à Jove ſub aquilæ formam latente ſublatum inter ſidera, cum in Ida monte venaretur. *Rapti.*] Vel genitivus eſt caſus, & refertur ad *Ganymedis*; vel nominativus pluralis, & *honores* reſpicit, qui rapti, ſeu erepti ſunt Hebe, Junonis & Jovis, vel juxta alios, unius Junonis filiæ.

33. *His accenſa ſuper.*] Accenſa *ſuper his*, id eſt, *de his cauſis tribus*, nempe judicio Paridis, Electræ amoribus, & Ganymedis honore. Donatus ac Servius melius, *ſuper* explicant, quaſi *præterea*: nempe accenſa his tribus; *ſuper* ſive *præter* metum de Carthaginis excidio conceptum: quæ quarta erat odii ejus in Æneam cauſa.

34. *Danaûm, &c.*] Græcorum, à *Danao* Ægypti fratre, qui in Græciam navigavit, indeque expulſo rege Sthenelo, Argos tenuit, ac novæ gentis parens fuit.

Achillei.] Genitivus eſt pro *Achillis:* cauſam vide infra v. 224. *Achilles* Pelei & Thetidis filius, regnavit in Auſtrali Theſſaliæ parte quæ Phthiotis dicta eſt. Statim ab ortu Stygiis aquis immerſus, atque inde vulnere non violabilis, præterquam eâ pedis parte, quâ, dum lavaretur, à matre comprehenſus eſt. Occultatus à Thetide inter Lycomedis, Scyri regis, filias habitu muliebri, ne ad Trojam iret, unam earum vitiavit Deidamiam, ex eaque Pyrrhum ſuſcepit. Agnitus tamen Ulyſſis dolo, & ad illam expeditionem profectus, Hectorem occidit, & viciſſim à Paride occiſus eſt, ſagittâ in talum impactâ. *Pelides* à patre Peleo dictus: *Æacides* ab avo Æaco, Jovis filio, Æginæ inſulæ rege, de quo Æn. 2. 7.

38. *Siculæ telluris.*] Sicilia, inſula Mediterranei maris, de qua fuſè Æn. 3. 687. Hinc ſolvit Æneas menſe Julio exeunte: ut diximus in argumento generali.

Cum

Cum Juno, æternum ſervans ſub pectore vulnus,
Hæc ſecum: Mene incepto deſiſtere victam,
Nec poſſe Italiâ Teucrorum avertere regem?
Quippe vetor fatis. Pallaſne exurere claſſem
Argivûm, atque ipſos potuit ſubmergere ponto,
Unius ob noxam & furias Ajacis Oïlei?
Ipſa, Jovis rapidum jaculata è nubibus ignem,
Disjecitque rates, evertitque æquora ventis:
Illum expirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, ſcopuloque infixit acuto.
Aſt ego, quæ Divûm incedo regina, Joviſque
Et ſoror & conjux, unâ cum gente tot annos
Bella gero: & quiſquam numen Junonis adoret
Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem?
Talia flammato ſecum Dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca fœta furentibus Auſtris,
Æoliam venit. Hic vaſto rex Æolus antro

cum Juno ſervans ſub pectore plagam immortalem, hæc mente volvebat: *Egone ut victa ceſſem à cœpto, nec poſſim arcere* ab *Italia regem Trojanorum? ſcilicet impedior fatis. An Pallas potuit incendere naves Græcorum, & ipſos ſubmergere mari, propter culpam & furorem ſolius Ajacis Oïlei? Ipſa vibrans è nubibus rapidum fulmen Jovis, & diſſipavit naves, & turbavit mare ventis, ipſumque* Ajacem *evomentem flammas è transfoſſo pectore, involvit turbine, & impegit rupi acutæ. Ego vero quæ gradior regina Deorum, Joviſque & ſoror & uxor, bellum facio à tot annis adverſus unicum populum: & aliquis poſtea colet divinitatem Junonis, aut ſupplex imponet victimam altaribus? Talia volvens Dea privatim animo ardente, venit in Æoliam, regionem tempeſtatum, & loca plena furioſis ventis. Illic rex Æolus ſpatioſa in caverna*

NOTÆ.

42. *Teucrorum.*] Trojanorum, à *Teucro* rege: de quo infra v. 239.

43. *Quippe vetor fatis.*] Occurrit objectioni, quæ peti poſſet è ſumma vi fatorum in ipſos Deos; & eſt indignatio cum amaro quodam joco: *Quaſi vero fata debuerint ultionem injuriæ permittere Palladi, mihi negare.* De *Pallade*, Ecl. 2. 61.

44. *Argivûm.*] Non proprie Argivorum, ſive Græcorum omnium; ſed Locrenſium: qui cum rege ſuo Ajace, Oïlei filio, poſt Trojanum excidium patriam repetentes, tempeſtate oppreſſi ſunt: Ajax ipſe fulmine afflictus à Pallade; eo quod is, captâ Trojâ, Caſſandram Priami filiam virginem, & vaticinandi munere inſignem, in ipſo Palladis templo vitiaſſet. Juxta Homerum tamen ſubmerſus eſt à Neptuno, eò quod invitis Diis evaſurum ſe è fluctibus impudenter jactaſſet, Odyſſ. l. 4. 505.

45. *Ajacis Oïlei.*] Duo enim Ajaces fuerunt. Hic Oïlei, Locrenſium regis; alter Telamonis, Salaminis regis filius, qui propter amiſſa in judicio Achillis arma, in gladium incubuit. *Oïlei.*] Subſtantivum eſt, & eſt *Ajax Oïlei*, nempe *filius*; ut alibi *Deiphobe Glauci*, nempe *filia*.

46. *Jovis.*] A quo fulmen mutuata fuerat, ut graviorem infligeret plagam. Juno enim, & Pallas, & Vulcanus, fulmina mittere dicebantur; ſed non tam valida, quam Jupiter.

49. *Scopuloque.*] Aut Caphareo, Eubœæ monti; aut juxta Homerum Odyſſ. 4. 507. Gyræ petræ, quam Didymus eſſe putat Gyarum, Ægæi maris inſulam, non longe à Delo, ſteriliſſimam & exilii loco habitam à Romanis.

50. *Incedo regina, &c.*] De gravitate Junonii inceſſus, G. 3. 532. Solemnia Deorum cum ſororibus connubia ſunt, Ovid. Met. 9. 498. *Dii nempe ſuas habuere ſorores. Sic Saturnus Opim junctam ſibi ſanguine duxit, Oceanus Tethyn, Junonem rector Olympi.* Per Jovem autem, fabulæ ætherem cœlumque igneum ſignificarunt; per Junonem aërem: unde Juno Jovis *ſoror* dicitur, quia aër ætheri ſubtilitate perſimilis; *conjux* vero, quia aër ætheri ſubjectus. Ex Cicerone & Macrobio. Tamen Virgilius aërem ipſum & ætherem videtur in uno Jove adumbraſſe, eique terram conjugem attribuiſſe, G. 2. 325.

55. *Auſtris.*] Proprie ventis à meridie flantibus, de quibus Ecl. 2. 58. Hic promiſcue pro omnibus.

56. *Æoliam.*] Non hic Aſiæ minoris regio ſignificatur, inter Troadem & Ioniam ſita, *Æolia*, ſive *Æolis* dicta; ſed *Æoliæ inſulæ* inter Italiam & Siciliam ſitæ, numero ſeptem; aliter *Vulcaniæ* & *Hephæſtiades* appellatæ: quarum principes ſunt Lipara, Hiera, Strongyle. *Vulcaniæ & Hephæſtiades* dictæ, quia propter frequentem ignium eruptionem Vulcanus, qui Græcis Ἥφαιστος, ibidem habere officinam exiſtimatus eſt; præſertim in Hiera, de qua Æ. 8. 416. *Æoliæ* vero, quia Æolus, Hippotæ filius, ibidem regnavit, maxime in Strongyle: rex ventorum habitus ideo, quia juxta Plinium, Diodorum, ac Solinum, ex inſularum fumo ventos in triduum

continet auctoritate suâ *ventos pugnantes & tempestates sonantes,* eosque *coercet catenis & carcere. Illi impatientes tumultuantur circa obices, magno cum fragore montis: Æolus sedet in summo monte, tenens sceptrum, & mitigat animos, & moderatur furorem. Nisi* id *faceret, scilicet* venti *rapidi secum raperent maria ac terras & cœlum intimum, eaque per aërem traherent. Sed Deus omnipotens id timens clausit* eos *in antris obscuris, & superimposuit molem altarum rupium, præfecitque regem, qui constanti lege sciret & eos coercere, & iis permittere laxiora fræna,* quoties *juberetur. Apud quem Juno tunc supplicans usa est his verbis: Æole (nam parens Deorum & rex mortalium tibi dedit, & mitigare, & concitare vento fluctus) natio mihi infensa currit per mare Tyrrhenum, in Italiam ferens Trojam & Penates domitos. Adde impetum ventis, & obrue naves submersas, aut impelle* in *diversas* partes, *& disperge corpora mari. Ego habeo quatuordecim Nymphas formoso corpore: è quibus Deïopeiam, quæ specie elegantissima* est, *sociabo* tibi *firmo conjugio, & propriam addicam: ut pro tali officio transigat tecum omnes annos, & efficiat te patrem formosâ sobole. Æolus hæc vicissim* respondet: *Tua cura est, ô regina, considerare quid velis; æquum est me exequi tua mandata.*

Luctantes ventos, tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frænat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum claustra fremunt. Celsa sedet Æolus arce,
Sceptra tenens: mollitq; animos, & temperat iras.
Ni faciat, maria ac terras cœlumque profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.
Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
Hoc metuens: molemque & montes insuper altos
Imposuit: regemque dedit, qui fœdere certo
Et premere, & laxas sciret dare jussus habenas.
Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est:
Æole (namq; tibi Divûm pater atq; hominum rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere vento)
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
Ilium in Italiam portans, victosque Penates.
Incute vim ventis, submersasque obrue puppes:
Aut age diversas, & disjice corpora ponto.
Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ:
Quarum, quæ forma pulcherrima, Deïopeiam
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo:
Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.
Æolus hæc contra: Tuus, ô regina, quid optes,
Explorare labor: mihi jussa capessere fas est.

NOTÆ.

prædicere nautis solitus erat: unde hæ insulæ dicuntur hic *ventorum patria.* Nomen Æoli ab αἰόλος, *varius,* ob naturam ventorum mutabilem.

60. *Arce.*] Vel proprie in arce, quæ ipsi palatii loco sit; vel in summa montis rupe: rupes enim *arces* aliquando appellantur, G. 4. 461. *Flerunt Rhodopeiæ arces.*

63. *Verrantque.*] Vox Lucretiana, l. 5. 267. *Valide verrentes æquora venti.*

66. *Fœdere.*] Est enim quoddam veluti fœdus, imperium principum in subditos: quo subditi obsequium principibus, principes subditis tutelam promittunt.

71. *Tyrrhenum æquor.*] Mediterranei maris ea pars est, quæ Italiam ad meridiem alluit; unde *mare inferum* etiam vocatur, & mare *Tuscum:* à Tuscia sive Etruria, ad fretum Siculum extenditur: *mer de Toscane, the Tuscan sea.*

72. *Ilium in Italiam, &c.*] De *Ilio,* Troja, supra v. 5. De *Italia,* v. 6. de *Penatibus,* Dis domesticis, l. 2. 717.

75. *Nymphæ.*] Proprie minora aquarum numina sunt, ut diximus, Ecl. 2. 46. Addicuntur tamen & aliis numinibus quasi famulæ.

76. *Deïopeiam.*] Nomen à δῆϊος, *ardens,* & ὀπή, ὀπὸς, *vox.*

77. *Connubio.*] Vulgo secundam syllabam habet longam, quia est à *nubo,* cujus prima longa: ita Æ. 3. 319. *Hectoris Andromache Pyrrhin' connubia servas?* Æ. 4. 316. *Per connubia nostra,* &c.

78. *Pulchrâ prole.*] Innuit hic Æolum liberis fuisse hactenus infelicem; Sisypho nempe latrociniis infami, Macareo sororis suæ Canaces incesto amatore: hos enim duos hujus etiam Æoli ventorum regis liberos facit Ovidius Ep. Heroid. 11. 9. Et propterea Juno novam ei conjugem proponit, ex qua digniores suscipiat liberos. Adde quod Dea nuptiarum & partuum est: unde non indecora est hæc ejus promissio.

81. *Fas est.*] Licebit mihi facere, etiam si illicita jusseris: tibi enim tam multa debeo, sceptra, gratiam Jovis, ut nemini reus possim videri, si jussa tua, quæcumque fuerint, im-

Tu

Tu mihi quodcunq; hoc regni, tu ſceptra, Jovemq;
Concilias: tu das epulis accumbere Divûm,
Nimborumque facis tempeſtatumque potentem.
Hæc ubi dicta, cavum converſa cuſpide montem
Impulit in latus: ac venti, velut agmine facto,
Quâ data porta, ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque à ſedibus imis
Una Euruſq; Notuſque ruunt, creberque procellis
Africus: & vaſtos volvunt ad litora fluctus.
Inſequitur clamorque virûm, ſtridorq; rudentum.
Eripiunt ſubito nubes cœlumque, diemque,
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther:
Præſentemq; viris intentant omnia mortem.
Extemplo Æneæ ſolvuntur frigore membra.
Ingemit, & duplices tendens ad ſidera palmas,
Talia voce refert: O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum, Trojæ ſub mœnibus altis,
Contigit oppetere! ô Danaûm fortiſſime gentis
Tydide, mene Iliacis occumbere campis
Non potuiſſe? tuaq; animam hanc effundere dextrâ?
Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector, ubi ingens
Sarpedon: ubi tot Simoïs correpta ſub undis

Tu mihi demereris Jovem, & imperium, & eam qualemcumque auctoritatem: tu facis ut accumbam menſis Deorum, & reddis me *dominum nubium ac tempeſtatum. Poſtquam hæc dicta* ſunt, *concuſſit cavernoſum montem ad latus intortâ cuſpide: ac venti quaſi turmatim erumpunt, quâ via aperta* eſt, *& agitant flatu terras. Inſederunt mari, ac ſimul Euruſque, Notuſque, & frequens tempeſtatibus Africus, evertunt totum mare ab ipſo fundo: & propellunt ad litora magnos fluctus. Sequitur & clamor hominum, & ſtridor funium. Statim nubes auferunt cœlum & lucem ex oculis Trojanorum: nox obſcura inſidet mari: poli tonitere, & aër ſplendet frequentibus fulguribus: & omnia ingerunt hominibus præſentem necem. Continuo membra Æneæ frigore diſſolvuntur: Ingemit, & attollens ad aſtra ambas manus, talia ore pronunciat: O ter & quater felices, quibus accidit mori in oculis parentum, ad muros excelſos Trojæ: ô generoſiſſime nationis Danaorum, fili Tydei, egone non potui mori in campis Trojanis, & amittere hanc vitam tua manu? Ubi durus Hector periit armis Achillis, & magnus Sarpedon: ubi Simois volvit inter aquas tot correptos clypeos hominum,*

NOTÆ.

pleverim. Atque id ad mentem Donati. Servius vero ait eſſe commutationem negativi ſenſus in affirmativum; *fas eſt capeſſere*, pro, *nefas eſt non capeſſere*: ut alibi affirmativus in negativum commutatur; *munera nec ſperno*, pro, *libenter accipio*, Æn. 7. 261.

83. *Epulis accumbere.*] Divinitatis hæc nota eſt: ſic notat Horatius divinitatem Herculis, Od. l. 4. 8. 29. *Sic Jovis intereſt optatis epulis impiger Hercules.*

84. *Tempeſtatum potentem.*] Dominum. Sic Horat. Od. l. 1. 3. *Sic te Diva potens Cypri.*

89. *Euruſque, &c.*] *Eurus*, ventus ab oriente. *Notus*, à meridie, qui & *Auſter* dicitur. *Africus*, ab Africa ſpirans, inter occidentem ac meridiem.

91. *Stridorque rudentum.*] Nauticorum funium, qui propter gravem in motu ſtridorem, *rudere* quodammodo videntur.

93. *Teucrorum.*] Trojanorum, ſupra, v. 42.

96. *Extemplo.*] *Continuo*: & verbum eſt ſacrorum, ut *ilicet* judiciorum: quemadmodum enim *ilicet*, dimiſſo ſenatu, id eſt, *ire licet*; ita *extemplo*, ſacrificio peracto, pronunciabatur à præcone: quo ſignificaretur, ut exirent *è templo*: Quod quia cito fiebat, ideo pro *cito* & *continuo* ſumi utrumque cœptum eſt.

97. *Ingemit.*] Accuſatur hic à quibuſdam Æneas puſilli animi, ſed temere: non enim hic mortem deprecatur, ſed mortem ingloriam atque inutilem.

100. *Danaûm, &c. Tydide, &c.*] *Danaum*, Græcorum, à Danao, ſupra, v. 34. *Tydide.*] Vocativus Græcus. Diomedem intelligit, Tydei filium, Argivorum ducem Trojano bello: de quo Æ. 11. 243. Ab eo vulneratus Æneas in coxa, & tantum non occiſus eſt, Iliad. 5.

103. *Sævus.*] Hic pro *forti*, bonam in partem ſumitur.

Æacidæ.] Achillis, qui nepos fuit Æaci, ſupra v. 34.

Hector.] Priami & Hecubæ filius, Trojæ propugnator, qui decimo obſidionis anno ab Achille occiſus eſt, & bigis alligatus, ac circa Patrocli ſepulchrum & Trojæ muros tractus: cadaver à Priamo redemptum auro, poſtquam dies duodecim inſepultum fuiſſet.

104. *Sarpedon.*] Jovis ex Laodamia filius, Lyciæ rex, Priamo contra Græcos in auxilium venit, & à Patroclo occiſus eſt,

& galeas, & generoſa corpora. Talia dicenti, tempeſtas ſtridens ab Aquilone percutit ex oppoſita parte velum, & propellit fluctus ad aſtra. Rumpuntur remi, deinde prora detorquetur, & objicit latus undis; ſuccedit mons aquæ altitudine præruptus. Alii pendent è ſummo fluctu; mare hians pandit aliis terram inter fluctus: mare ebulliens turbatur arenis. Notus affligit tres naves abreptas ad ſcopulos occultos; ſcopulos inquam illos, *quos Itali in medio mari appellant Aras,*

Scuta virûm, galeaſque, & fortia corpora volvit.
Talia jactanti ſtridens Aquilone procella
Velum adverſa ferit, fluctuſque ad ſidera tollit.
Franguntur remi: tum prora avertit, & undis
Dat latus: inſequitur cumulo præruptus aquæ mons.
Hi ſummo in fluctu pendent, his unda dehiſcens
Terram inter fluctus aperit: furit æſtus arenis.
Tres Notus abreptas in ſaxa latentia torquet;
Saxa vocant Itali, mediis quæ in fluctibus Aras,

N O T Æ.

104. *Simoïs.*] Fluvius Troadis, ex Ida monte, per agrum Trojanum in Scamandrum profluens, & cum eo in Helleſpontum, non longe à Sigeo promontorio: nunc dicitur *Simoers.*

106. *Aquilone.*] Qui & *Boreas* appellatur, ventus ſeptentrionalis, Ecl. 7. 51.

107. *Adverſa.*] Quia Aquilo, flans à ſeptentrione, adverſus eſt illac navigantibus è Sicilia in Italiam. Atque hujus quidem venti flatu Æneas, qui ſolverat è Drepani portu, & Siciliæ parte maxime occidentali; jamque aliquantum in mare Tyrrhenum ad ſeptentrionem proceſſerat; retro ad meridiem actus eſt, Africam verſus. Ubi cum inter Siciliam atque Africam, quaſi medium teneret; tum Notus à meridie, tres naves ad ſeptentrionem & *aras* repulit, v. 112. Eurus ab oriente, tres alias in occidentem impegit, ad latera Africæ, & Syrtim minorem, v. 114.

108. *Prora avertit.*] In quibuſdam codd. *proram avertit*, & refertur ad *procella*: in cæteris melius *prora avertit*, id eſt, *avertit ſe. Prora.*] Pars navis anterior.

109. *Inſequitur cumulo, &c.*] Dabit lucem hæc imitatio Ovidiana Met. 15. 508. *Cum mare ſurrexit, cumuluſque immanis aquarum, In montis ſpeciem curvari & creſcere viſus.*

112. *In ſaxa latentia.*] Non in quælibet ſaxa latentia; ſed in ea, quæ ab Italis *aræ* vocantur: quænam autem illa ſint, mox inquiremus.

113. *Aras.*] 1. Explicant aliqui apud Pomponium Sabinum, de Aris Philænorum, loco in Africa celebri, propter mortem duorum ejus nominis fratrum, qui, pro diſterminandis Carthaginienſium ſuorum à Cyrenaica ditione limitibus, ibi ſe vivos defodi paſſi ſunt: ut eſt apud Salluſt. in Jugurtha. At locus ille circa Syrtim majorem, in Continenti Africæ fuit: igitur Notus, meridionalis ventus, non potuit illuc naves pellere; adde quod ſunt aræ iſtæ *mediis in fluctibus.* 2. Scaliger in Comment. ad Epiſtolam 9. Auſonii, *aras* ait eſſe moles & crepidines, quibus flumina aut maria coercentur, Gallice *quays, keys:* citatque hos Virgilii verſus, ſed male; nam crepidines illæ litora muniunt, *aræ* iſtæ ſunt *mediis in fluctibus.* Firmat ſententiam hoc ejuſdem epiſtolæ verſu, *Deſertus vacuis ſoliſque exerceor aris:* ſed libenter, nec temere reſcriberem, vel *agris*, vel *oris*; cui lectioni favet impenſe ſubſequentium verſuum ſententia. Addit locum è Tertulliani Pallio, cap. 5. *Soleo de qualibet margine, vel ara, medicinam moribus dicere:* putatque *margine & ara* hic eſſe ſynonyma: ſed præterquam quod in quibuſdam codd. legitur *area*, non *ara*; manifeſtum eſt nihil hic eſſe, quod ad mare fluvioſque pertineat: & hæc eſſe Cynici cujuſdam philoſophi verba, qui profitetur ſe ad dicendum, non ſuggeſtu, non pulpito indigere; ſed ex quolibet loco paulo editiore, quales ſunt in viis margines, qualis in aris gradus, concionem habere. 3. Ex Servio & Pomponio Sabino colligitur *aras* inſulas eſſe, Africam inter & Siciliam poſitas, non longe à Lilybæo Siciliæ promontorio, communi nomine *Ægates* appellatas; tres numero, Phorbantiam, nunc *Lavenzo*; Æguſam, nunc *Favignana*; Hieram, nunc *Maretamo*; eaſque admodum ſcopuloſas, & ſaxis *latentibus* vallatas. Ad has conſtat victos eſſe navali prælio Pœnos à Q. Lutatio Catulo conſule anno U. C. 512. & pace ibidem conſtitutâ terminatum ab eo feliciter fuiſſe bellum Punicum primum; iis conditionibus, ut quicquid inſularum eſt Africam inter & Italiam, Romani juris deinceps foret. Id habetur ex Floro, Cornelio Nepote, Polybio. Teſtatur Servius ex illo fœdere ſaxa illa dicta Italis fuiſſe *aras propitias*, & eo nomine appellari apud Siſennam hiſtoricum veterem, cujus opera perierunt. Atque ille inſularum ſitus plane cum Virgiliana tempeſtatis deſcriptione convenit, qualem explicuimus ad v. 107. Non poſſum tamen, quin hic Turnebum, & Pomponium Melam, obiter perſtringam. Turnebus quidem l. 26. c. 23. ſaxa illa magno in honore apud Romanos habita confirmat ex hoc Lucani l. 8. 892. *Auguſtius aris*

Dorſum

Dorſum immane mari ſummo. Tres Eurus ab alto
In brevia & ſyrtes urget, miſerabile viſu;
Illiditque vadis, atque aggere cingit arenæ.
Unam quæ Lycios fidumque vehebat Orontem,
Ipſius ante oculos ingens à vertice pontus
In puppim ferit: excutitur pronuſque magiſter
Volvitur in caput: aſt illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, & rapidus vorat æquore
Apparent rari nantes in gurgite vaſto: [vortex.

quæ ſunt quaſi *grande dorſum* in *ſuperficie maris. Eurus tres* naves *impellit à pleno* mari *in brevia & ſyrtes, res viſu miſerabilis:* eaſque *impingit in vada, & circumdat vallo arenæ. Ingens fluctus ante oculos ipſius Æneæ percutit à prora in puppim, unam* navim, *quæ ferebat Lycios & fidelem Orontem: concidit gubernator, & pronus ſubvertitur in caput: navem vero fluctus ter eodem in loco circum involvens torquet, & præceps vortex abſorbet mari. Videntur pauci enatantes in immenſo mari:*

NOTÆ.

victoris Libyco pulſatur ab æquore ſaxum Tarpeiis. Ubi ſane dormitavit vir ſagax: patet enimvero legentibus, ſaxum hoc Lucani, tumulum illum eſſe ſubitarium, quo Pompeii cadaver in Ægyptio litore conditum eſt; & hanc eſſe verſuum ſententiam: *ſaxeum Pompeii tumulum, quem fluctus alluit in litore, auguſtionem eſſe aris illis, quas adulatrix Roma victori Cæſari deinde erexit:* vox autem *Tarpeiis* plane ſequenti verſui adjungenda eſt. Pomponius Mela, cum l. 2. c. 7. vocavit *Ægates Romana clade memorabiles*, aut erravit, aut cladem intellexit, non quam Romani paſſi ſint, ſed quam Pœnis intulerint.

114. *Dorſum immane, &c.*] Quomodo igitur *latentia*; ſiquidem dorſum in mari faciebant? ſcilicet *dorſum* faciebant inſulæ: circumjecta inſulis ſaxa *latebant*. Polybius l. 4. de Iſtri oſtiis loquens, ait, in iis aggeſtiones quoque arenarum eſſe, quas nautæ vocant *pectora*: καλοῦσι δ' αὐτὰς οἱ ναυτικοὶ στήθη.

115. *In brevia & ſyrtes.*] Non in omnia *brevia*, ſed in ea quæ peculiariter vocantur *ſyrtes*. Et *brevia, vada, ſyrtes*, communiter ſignificant partes illas maris, ubi frequentes & vento mutabiles fiunt arenarum aggeſtiones: *brevia* quidem dicta βραχέα, quia *brevis* & parum alta ibidem aqua eſt: *vada*, quia pedibus illac facile eſt *vadere*, difficile navibus; *ſyrtes*, à *tractu* inquit Salluſtius, id eſt, quaſi σύρτεις à σύρω, *traho*, quia eo *limum, arenamque, & ſaxa ingentia fluctus trahunt*, ait idem. Syrtes ejuſmodi duæ ſunt in Africano litore, vaſtos in ſinus porrectæ, Tripolitanam regionem utrimque vallant: major ad orientem eſt, *les ſeches de Barbarie, the quick-ſands of Barbary:* minor ad occidentem, *le golfe de Capes: the gulf of the Cape:* major à minore disjungitur ducentis & quinquaginta paſſuum millibus. Itaque de minore ſola hic eſt ſermo: pluralem tamen numerum poëta ad rem augendam adhibuit. Et *Eurus* facile potuit ad Syrtis illius occidentale latus, Carthagini vicinius, Æneæ naves impellere, cum ab oriente ſpiret.

117. *Lycios.*] Aſiæ minoris populos, inter Pamphyliam & Cariam, qui Trojanis in auxilium venerant: & mortuo rege ſuo Sarpedone, Æneæ adhæſerant. *Orontes*, earum dux, magiſter navis, *Leucaſpis* videtur fuiſſe, de quo Æn. 6. 334.

118. *A vertice, &c.*] Explicat Servius, *à puppi*, quam ait eſſe verticem navis: male, non enim *a puppi in puppim* pontus ferire poteſt. Idem Servius, ab *Aquilone*, ſeu *Boreali polo*, qui *vertex* appellatur; durius Modicius, *a punctо verticali*, quod Arabes *Zenith* vocant; curioſius Taubmannus, *a vertice*, ſive, quod idem eſt, *vortice aquarum aut ventorum*; Lucretius enim l. 1. 293. de ventis, *Interdum vortice torto corripiunt:* ſed ab eo ſenſu videtur abhorrere præpoſitio *à*. Ego interpretor *à prora*; quæ pars eſt navis, ſi non mole altior, ſaltem acutior & in roſtrum deſinens: unde *vertex* dici poteſt. Adde quod levior cum ſit, facilius potuit fluctuum impetu attolli, & in puppim ſubverti: unde *pronus magiſter in caput* revolutus fuerit.

121. *Vortex.*] Chariſius diſtinguit *verticem* à *vortice*; & hunc derivat à *vorando*, illum à *vertendo*. Alii tamen melius utrumque à *vertendo* deducunt, & utriuſque vim confundunt; ut ſignificent quicquid *vertitur* ac torquetur, ut in aquis, ventis, extrema parte axis, capillis: à capillis autem, ad ſummam capitis partem exprimendam transfertur *vertex*; à capite, ad cacumina montium atque arborum. Patet utriuſque vocis affinitas ex Quinctiliano, qui ait Scipionem Africanum primum in *vertices* & *vorſus* literam *o* mutaſſe in *e*.

122. *Apparent rari, &c.*] Hoc de navi Orontis intelligendum: ex qua pauci enatare conabantur, cæteris mari demerſis.

Gurgite vaſto.] *Gurges* eſt pars maris aut fluvii profundi, aquas ingenti ſono quaſi ſorbens; unde à ſoni ſimilitudine nomen habet: ſumitur hic, ut vulgo apud cæteros poetas, pro toto mari: & eſt tapinoſis, ſive rei magnæ expoſitio humilior; unde additur, *vaſto*. Sic Æn. 3. 197. *Diſperſi jactamur gurgite vaſto.*

& arma hominum, & tabulæ, & Trojanæ opes per aquas. Jam tempestas superuvit firmam navem Ilionei, jam navem *generosi Achatæ ; & eam quâ portabatur Abas, & quâ senior Alethes : & omnis solutis junctur's laterum admittunt perniciosam aquam, & rimis dehiscunt. Interea Neptunus animadvertit mare magno tumultu agitari, & immissam tempestatem, & profunda* maris *ab imis vadis revoluta : graviter iratus, & mari providens, sustulit caput tranquillum è superficie aquæ. Cernit naves Æneæ dispersas toto mari, Trojanos obrutos fluctibus & aëris fulminibus. Nec fraudes & iræ Junonis ignotæ fuerunt fratri* Junonis : *appellat ad se Eurum ac Zephyrum, deinde hæc ait : Tantane vos cepit confidentia ex vestra origine? Jam audetis, ô venti, absque mea auctoritate, confundere cœlum & terram, & attollere tantos cumulos* fluctuum?

Arma virûm, tabulæq; & Troïa gaza per undas.
Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatæ ;
Et qua vectus Abas, & qua grandævus Alethes,
Vicit hyems: laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.
Interea magno misceri murmure pontum,
Emissâmque hyemem sensit Neptunus, & imis
Sagna refusa vadis: graviter commotus, & alto
Prospiciens, summâ placidum caput extulit undâ.
Disjectam Æneæ toto videt æquore classem,
Fluctibus oppressos Troas, cœlique ruinâ.
Nec latuere doli fratrem Junonis, & iræ:
Eurum ad se Zephyrumq; vocat: dehinc talia fatur;
Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
Jam cœlum terramque, meo sine numine, venti,
Miscere, & tantas audetis tollere moles?

NOTÆ.

123. *Troia gaza.*] Persica vox, ærarium significat, ex Pom. Mela, l. 1. 11. Neque tantum pro auro sumitur, quod natare non potuisset ; sed pro qualibet pretiosa supellectile. Addit Mela, *Gazam,* Palæstinæ urbem inde nomen accepisse ; quod Cambyses Persarum rex, cum Ægyptum armis peteret, *huc belli opes & pecuniam intulisset. Troia* adjective, *Troius, Troia,* trium syllabarum.

124. *Ilionei---Achatæ.*] *Ilionei* vult esse dativum Servius, & casum pro casu positum: at dativus quidem est Græcus, sed genitivus Latinus, *Ilioneus, Ilionei. Achatæ* quoque genitivus est Latinus primæ declinationis, ut Æn. 4. 351. *Me patris Anchisæ.* Et *Achates* quidem fidus erat Æneæ amicus, de quo passim ubique sermo est. *Ilioneus* mox apud Didonem naufragorum orator erit, v. 525.

125. *Abas---Alethes.*] *Abas,* is forte, qui à Lauso Mezentii filio occiditur, Æn. 10. 427. *Alethes,* ut præcipui vir consilii atque auctoritatis inducitur, Æn. 9. 246. *Hic annis gravis atque animi maturus Alethes.*

126. *Hyems.*] Vis tempestatis : æstas enim tunc erat, ut videbimus, v. 539. Sic de æstiva tempestate, G. 1. 321. *Ita turbine nigro Ferret hyems culmumque levem stipulasque volantes.*

127. *Imbrem.*] Vel proprie pluviam, vel ipsam maris aquam : aqua enim generatim imber à Lucretio dicitur, l. 1. 715. *Ex igni, terra, atque anima procrescere, & imbri.*

129. *Neptunus.*] Jovis & Plutonis frater ; maris præses. Uxorem habuit Amphitriten ; ex qua Nymphas complures suscepit. Muros Trojanos condidit cum Apolline : equum è terra suscitavit, cum Pallade contendens de nomine Athenis imponendo, ut habetur, G. 1. 14. Nomen ejus, juxta Ciceronem, à *nando* ; juxta Varronem, à *nubendo,* quia terras aquis obnubit & cooperit.

130. *Stagna vadis.*] Tapinosis, humilis expressio majoris rei : *stagnum* enim est *aqua stans : vadum,* locus in mari aut fluvio, ubi parum aquæ, multum arenæ est : hic utrumque pro *mari.*

133. *Cœlique ruinâ.*] Imbre, fulguribus, fulminibus, quæ è cœlo *ruunt.*

134. *Fratrem Junonis.*] Neptunum : ambo enim Saturnum patrem, Opem matrem habuerunt. Neptunus autem dicitur Junonis frater : quia aër, qui Juno est, confinis est aquæ, quæ Neptunus.

135. *Eurum---Zephyrumque.*] Ventos oppositos ; hunc ab occidente, illum ab oriente.

136. *Generis fiducia.*] Venti enim principes feruntur Auroræ & Astræi Titanis filii esse. Admonet ergo Neptunus objurgando, ut, si Gigantum majorum suorum imitari pervicaciam velint, pœnas eorundem timeant.

137. *Cœlum terramque.*] Puto hic à Neptuno communem elementorum omnium perturbationem ventis exprobrari : & per *cœlum* quidem, aërem & ætherem ; per *terram,* aquam etiam significari, quæ cum terra conglobata est.

Quos

Quos ego. Sed motos præſtat componere fluctus.
Poſt mihi non ſimili pœna commiſſa luetis.
Maturate fugam, regique hæc dicite veſtro:
Non illi imperium pelagi, ſævumq; tridentem;
Sed mihi ſorte datum: tenet ille immania ſaxa,
Veſtras, Eure, domos: illa ſe jactet in aula
Æolus, & clauſo ventorum carcere regnet.
Sic ait, & dicto citius tumida æquora placat,
Collectaſque fugat nubes, Solemque reducit.
Cymothoë ſimul, & Triton adnixus, acuto
Detrudunt naves ſcopulo: levat ipſe tridenti;
Et vaſtas aperit ſyrtes, & temperat æquor,
Atque rotis ſummas levibus perlabitur undas.
Ac veluti magno in populo cum ſæpe coorta eſt
Seditio, ſævitque animis ignobile vulgus;
Jamq; faces & ſaxa volant, furor arma miniſtrat:
Tum, pietate gravem ac meritis ſi forte virum quem
Conſpexêre, ſilent, arrectiſq; auribus aſtant:
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet. [quam
Sic cunctus pelagi cecidit fragor: æquora poſt-
Proſpiciens genitor, cœloque invectus aperto,
Flectit equos, curruque volans dat lora ſecundo.

Vos ego puniam. *Sed melius eſt ſedare turbatas aquas. Deinceps non luetis crimina tali pœna. Celerate fugam, & dicite iſta veſtro regi: Non illi conceſſam* eſſe *dominationem maris, & potentem tridentem; ſed mihi per ſortem. Habet ille rupes ingentes,* quæ ſunt *veſtra domus, ô Eure: Æolus glorietur in illa aula, & clauſo carcere ventorum exerceat imperium. Sic dixit, & celerius* quam *dixerat, ſedat inflatum mare, & pellit nimbos congregatos, &* rurſus *inducit Solem. Simul* cum eo *Cymothoë, & Triton connitens, depellunt naves* ab *acuto ſcopulo: ipſe* Neptunus *ſublevat* eas *tridente, & recludit immenſas ſyrtes, & ſedat mare, & perſtringit ſuperficiem aquarum levibus rotis. Et quemadmodum ſæpe, cum in populo numeroſo commota eſt ſeditio, & plebs vilis furit animis; & jam tædæ ac lapides volant, ira ſuppeditat tela: tunc ſi fortuito viderint virum aliquem inſignem virtute ac meritis, tacent, & ſtant attentis auribus: ille temperat animos & placat corda ſermone. Ita omnis tumultus maris ceſſavit, ſtatim atque pater videns mare, & vectus per aërem ſerenum, impulit equos, & currens immiſit habenas currui facili.*

NOTÆ.

Numine.] *Numen* proprie *nutus* eſt; ſive motus quidam oculorum & capitis, quo petenti ſignificamus nos poſtulata concedere. Hinc ad ſignificandam voluntatem Deorum traducitur, ut hic, & Æn. 2. 777. *Non hæc ſine numine Divûm eveniunt.* Tum ad potentiam eorundem & auctoritatem, ut ſupra, v. 52. *Et quiſquam numen Junonis adoret?* & infra v. 670. *Et ſupplex tua numina poſco.* Denique ad ipſum Deum, ut G. 4. 453. *Non te nullius exercent numinis iræ*; & Æn. 4. 382. *Si quid pia numina poſſunt.*

139. *Quos ego.*] Reticentia, ad terrorem incutiendum. Supple: *Quos ego ſi corripuero, probe ulciſcar.* De hac figura, Ecl. 3. 25.

141. *Maturate fugam.*] Celerate. De hac voce, G. 1. 261.

142. *Tridentem.*] Sceptrum Neptuni, quod ipſi tribuitur: vel quia tria ſunt aquarum genera, maria, flumina, paludes: vel potius, ut innuit Cornutus, quia piſcatores telo ejuſmodi ad venationem piſcium utebantur, vocabantque *fuſcinam.*

143. *Saxa.*] Æoliarum inſularum, de quibus v. 55.

148. *Cymothoë, Triton.*] Dii marini. *Cymothoë* Nympha, Nerei & Doridis filia: à κυμα, *unda*, & θοος *curro. Triton*, Neptuni & Amphitrites, aut Salaciæ Nymphæ filius: ſuperiore parte hominem, inferiore piſcem referens: Neptuni buccinator, conchâ utens pro tuba.

150. *Syrtes.*] De ſyrtibus ſupra, v. 115.

159. *Cœloque aperto.*] Non per cœlum vectus, inquit Servius; ſed vectus per maria, cœlo jam ſereno. Tamen ſic aër mari jungitur, inquit Corradus, ut vectus per mare Neptunus, moveri tamen in aëre dici poſſit.

160. *Flectit equos.*] Geminos, marinos, qui ipſius currui à poëtis alligantur: pedibus anterioribus inſtructos, poſterioribus carentes. Unde ſic à Statio deſcribuntur, Achil. l. 1. 390. *Illi ſpumiferos glomerant à pectore fluctus, Pone natant, delentque pedum veſtigia cauda.* Et à Virgilio G. 4. 389. *Proteus magnum qui piſcibus æquor, Et juncto bipedum curru metitur equorum.* Equos hujuſmodi bipedes, quos à caudæ flexu *hippocampos* appellant, inter poetarum figmenta refert Aldrovandus: nulloſque agnoſcit niſi quadrupedes, quorum effigiem refert, magis bubulæ aut ſuillæ, quam equinæ, affinem: vo-

Trojani fatigati conantur aſſequi curſu litora quæ vicina ſunt, & deflectunt ad plagas Africæ. Eſt locus in longo receſſu, ubi *inſula format portum oppoſitu laterum, quibus omnis è mari* veniens *fluctus frangitur, & finditur in ſinus replicatos. Hinc & inde rupes immanes & duo ſcopuli eminent ad cœlum: quorum ſub cacumine undique mare placidum quieſcit: præterea umbraculum arborum micantium, & nemus obſcurum horrentibus tenebris deſuper impendet. Ex oppoſita parte, caverna* eſt *in ſcopulis ſuſpenſis: in* caverna *ſunt aquæ dulces, & ſedilia è vivo lapide; domus* videtur *Nympharum: illic nulla retinacula continent*

Defeſſi Æneadæ, quæ proxima, litora curſu
Contendunt petere, & Libyæ vertuntur ad oras.
Eſt in receſſu longo locus: inſula portum
Efficit objectu laterum; quibus omnis ab alto
Frangitur, inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos.
Hinc atque hinc vaſtæ rupes, geminiq; minantur
In cœlum ſcopuli: quorum ſub vertice late
Æquora tuta ſilent: tum ſylvis ſcena coruſcis
Deſuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.
Fronte ſub adverſa ſcopulis pendentibus antrum:
Intus aquæ dulces, vivoque ſedilia ſaxo;
Nympharum domus: hic feſſas non vincula naves

NOTÆ.

catque *kippopotamos*, à fluviis, præcipue Ægypti; ubi frequentes dicuntur inveniri, maxime in Nigro & Nilo.

160. *Curru.*] Dativus antiquus, pro *currui*: de quo Ecl. 5. 29.

162. *Libyæ.*] Pars eſt Africæ ad oram mediterranei maris, ad occidentem Ægypti, varie à variis ſcriptoribus definita: vulgo pro tota Africa ſumitur.

163. *Eſt in receſſu, &c.*] Portum, à natura, non ab arte factum deſcribit. Et hunc aliqui volunt eſſe portum Africanæ Carthaginis, ſed falſo; ſtatim enim vidiſſet Æneas fundamenta urbis, quæ non vidit niſi poſtera die. Alii dicunt eam deſcriptionem plane convenire portui Carthaginis Hiſpanicæ, ſive novæ; at ea ſimilitudo caſu occurrit; neque enim ad Hiſpanicas, ſed ad *Libycas oras* Æneas vertitur. Turnebus melius putat portum illum fictum à poëta, circa litus Carthaginienſe, & omnino expreſſum ad formam Ithacenſis portus, apud Homer. Odyſ. 13. 95.

163. *Inſula portum, &c.*] Suppreſſa eſt vox relativa *quem*, aut adverbium *ubi*: ſic ſupra: *Urbs antiqua fuit: Tyrii*, &c. pro *quam Tyrii*, &c. Hæc autem eſt loci deſcriptio. 1. Sinus eſt longus ac profundus, non latus, in ora Libyæ. 2. Sinus illius fauces, ne laxiores ſint, clauduntur objecta inſulæ; quæ in longum porrecta, latus unum opponit ſinui, alterum pleno mari. 3. Inſula ſinum ita claudit, ut aditum tamen in ſinum utrimque liberum relinquat. 4. Sic inſula mari latus opponit, ut fluctus eo allapſi frangantur, & in ſe ſinuatim revoluti, non recto impetu, ſed magno flexu, per extrema inſulæ aditum utrimque in portum quærant. 5. Sinus ipſe, non inſula, ſcopulis fere circumcingitur: quorum altiſſimi duo procurrunt ad extrema terræ continentis cornua, & utrumque aditum defendunt, ſylvis in vertice inumbrati. 6. In intimo ſinus receſſu, quæ frons eſt adverſa portum ſubeuntibus, ſcopuli antrum exhibent vivis aquis irriguum, *&c.*

165. *Sinus reductos.*] Vel ſinus in ſe revolutos ac replicatos, quos unda cum impetu ſic alliſa ſemper facit; ut explicamus G. 4. 420. Vel ſinus à ſe invicem recedentes, ut explicat Turnebus; qui ſic exponit quoque illud Horatii, Epod. 2. 13. *Aut in reducta valle*, id eſt, *recedente ac remota.*

167. *Sub vertice tuta.*] Quia ſcopuli imminent mari, atque inſulæ: ideoque locum à ventis ac tempeſtate tutum præſtant.

168. *Scena.*] *Scena*, σκηνη, eſt *umbraculum*, à σκια, *umbra*: unde hic proprie dicitur: tranſfertur ad theatrum, G. 2. 481. & 3. 24.

169. *Coruſcis Deſuper, horrentique, &c.*] Vel, ſylvis *deſuper* Sole illuſtratis; *ſubter*, ramorum opacitate horrentibus. Vel, ſylvis criſpantibus & ventorum impulſu agitatis, & ingenti umbra nigrantibus, ſcena & nemus *deſuper* imminent. Nam *deſuper*, & ad *coruſcis*, & ad *imminet* referri poteſt. *Coruſcis.*] Notat interdum *ſplendorem*, ut G. 1. 233. *Coruſco ſemper ſole rubens.*] Interdum *motum*, ut Æ. 12. 919. *Telum Æneas fatale coruſcat*; id eſt, *movet, vibrat.* Sic *micare* ambiguum eſt. Æ. 10. 396. *Semianimeſque micant digiti*, id eſt, *moventur.*

172. *Hic feſſas non, &c.*] Vel ſignificat adeo tutum à procellis portum eſſe, ut naves vinculis & anchoris in eo non egeant. Vel dicit Nymphis unis familiarem eſſe locum, ignotum adhuc mortalibus; necdum ullas eo naves appuliſſe.

Ulla

Ulla tenent, unco non alligat anchora morſu.
Huc ſeptem Æneas collectis navibus omni
Ex numero ſubit: ac magno telluris amore
Egreſſi, optatâ potiuntur Troës arenâ,
Et ſale tabentes artus in litore ponunt.
Ac primum ſilici ſcintillam excudit Achates,
Suſcepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
Tum Cererem corruptam undis, Cerealiaq; arma
Expediunt feſſi rerum: frugeſque receptas
Et torrere parant flammis, & frangere ſaxo.
Æneas ſcopulum interea conſcendit, & omnem
Proſpectum late pelago petit, Anthea ſi quà
Jactatum vento videat, Phrygiaſque biremes,
Aut Capyn, aut celſis in puppibus arma Caïci.
Navem in conſpectu nullam, tres litore cervos
Proſpicit errantes, hos tota armenta ſequuntur

naves laſſatas, anchora non affigit eas *unco dente. Illuc intrat Æneas congregatis navibus ſeptem ex tota multitudine: & Trojani* ex iis *egreſſi* cum *magno terræ deſiderio, obtinent arenam deſideratam, & ſternunt in litore corpora ſalſis* undis *fluentia. Et primo Achates excuſſit ſcintillam è lapide, & recepit ignem in frondibus, & circumjecit ſicca alimenta, & ſuſcitavit flammam in foco. Tum fatigati caſibus educunt frumenta infecta undis, & inſtrumenta piſtoria: incipiuntq; & coquere igne, & comminuere lapide, frumenta erepta è* naufragio. *Interim Æneas conſcendit rupem, & petit omnem undique proſpectum* in *mare, ſi alicubi Antheum cernat agitatum vento, & Phrygias naves, vel Capyn, vel arma Caici in altis puppibus. Nullam videt navem ante oculos,* ſed *tres cervos vagantes in litore: hos toti greges ſequuntur*

NOTÆ.

174. *Septem.*] Nempe viginti navibus Troja ſolverat, infra, v. 385. Una Lyciorum mox naufragio periit, v. 117. Duodecim mari diſſipatæ, deinde incolumes redibant, v. 397.

180. *Rapuitque in fomite flammam.*] Servius & Diomedes hic agnoſcunt ſpeciem ſolœciſmi: *in fomite*, pro *in fomitem*; idque factum à poëta ex veteri licentia circa communes præpoſitiones, *in*, *ſub*, *ſuper*, &c. *Fomes*, inquit Servius, ſunt aſſulæ quæ ab arboribus cadunt, cum inciduntur, & igni concipiendo commodæ ſunt. Mihi tamen hic videtur aliquid præterea ſignificari; & *fomitem* ſumi pro *foco*, ubi fit congeries grandiorum lignorum: *focus* enim & *fomes* ſunt pariter à *foveo*. Senſus igitur erit, 1. Excudit ſcintillam. 2. Suſcepit eam in foliis. 3. Foliis arida alia nutrimenta adjecit, puta aſſulas. 4. Ex iis foliis ac nutrimentis jam flagrantibus rapuit in fomite flammas: id eſt, celeriter & raptim excitavit flammam in foco & ſtrue lignorum.

181. *Cererem.*] *Ceres*, Saturni & Opis filia fuit: frugum repertrix, ideoque hic pro *pane* ſumitur; ut *Bacchus* pro *vino*.

Cerealiaque arma.] Arma ſunt cujuſque artis inſtrumenta. Sic G. 1. 160. *Dicendum & quæ ſint duris agreſtibus arma.* Hic igitur artis piſtoriæ ſignificantur inſtrumenta.

182. *Feſſi rerum.*] Earum nempe quæ ipſis acciderant, ut Æn. 12. 589. *Trepidæ rerum*, vel feſſi miſeriarum, ut infra v. 469. *Sunt lachrymæ rerum.*

183. *Et torrere, &c.*] Tranſpoſitio; prius enim fuit tundere ſaxo fruges, quam *panem* coquere.

185. *Anthea, &c.*] *Antheus*, accuſat. Græco *Anthea*; de quo mentio eſt l. 12. 443. *Capys*, qui Capuæ deinde conditor fuit: de quo Æn. 10. 145. *Caïcus*, de quo Æn. 9. 35.

186. *Phrygiaſque biremes.*] Naves, quæ duplici remorum ordine inſtructæ erant, Æn. 5. 119.

187. *Arma Caïci.*] Explicant multi de inſignibus figuris belluarum, avium, monſtrorum, quæ in puppi exſculptæ navi nomen dabant: unde altera *Centaurus*, Æn. 5. 121. altera *Chimæra*, Ibid. 118. *&c.* Ego cum Corrado exiſtimo, *arma* eſſe ipſa, quæ à navigantibus in puppi ordine diſponebantur, præſertim clypeos, ut in veteribus nummis & monumentis videre eſt: ſic Æn. 10. 80. *Præfigere puppibus arma*, pro *armare naves*. Et fortaſſe navis Caici clypeos atque arma certæ cujuſdam habebat formæ, qua facile dignoſci poſſet.

188. *Cervos.*] Ariſtoteles & Plinius negant in Africa cervos eſſe. Affirmat tamen Dalecampius in Plin. l. 8. 33. additque id jam omnibus notum eſſe.

A tergo,

à tergo, & turba paſcitur per valles. Illic ſtetit, & cepit manu arcum & ſagittas veloces, quæ arma fidelis Achates ferebat. Ac primo interficit ipſos duces, tollentes capita ſublimia cornibus ramoſis: deinde perſequens telis per frondoſam ſylvam turbat vulgus & reliquam multitudinem. Nec ceſſat ante quam victor affligat ad terram ſeptem magna corpora, & eorum numerum æqualem faciat numero navium. Poſtea redit in portum, & diſtribuit inter omnes ſocios. Deinde dividit vina, quæ largus Aceſtes impoſuerat cadis in *litore Siculo, dederatque heros diſcedentibus, & ſolatur verbis mœſta corda: O ſocii (nam non obliti ſumus malorum præteritorum) ô qui toleraſtis acerbiora! Deus ponet his quoque terminum. Vos acceſſiſtis ad rabiem Scyllæ, & ad rupes intus latrantes: vos experti eſtis quoque rupes Cyclopum: reſumite animos, & pellite triſtem metum: fortaſſe gratum erit aliquando recordari harum etiam* rerum. *Per caſus diverſos, per tam multa pericula rerum, tendimus in Latium; ubi fata monſtrant ſedes tranquillas: in illo* loco *licebit regnum Trojanum excitari. Perſeverate, & reſervate vos ipſos ad res proſperas. Hæc dicit ore* quidem tenus, *& anxius gravi ſolicitudine ſpem fronte fingit*; ſed *comprimit corde profundum dolorem. Trojani parant ſe ad prædam & ad futuras epulas: detrabunt pelles è coſtis, & detegunt carnes.*

A tergo, & longum per valles paſcitur agmen.
Conſtitit hic, arcumq; manu celereſq; ſagittas
Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates.
Ductoreſque ipſos primum, capita alta ferentes
Cornibus arboreis, ſternit: tum vulgus, & omnem
Miſcet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec prius abſiſtit, quam ſeptem ingentia victor
Corpora fundat humi, & numerum cum navibus æquet.
Hinc portum petit, & ſocios partitur in omnes.
Vina bonus quæ deinde cadis onerarat Aceſtes
Littore Trinacrio, dederatq; abeuntibus heros,
Dividit, & dictis mœrentia pectora mulcet:
O ſocii (neq; enim ignari ſumus ante malorum)
O paſſi graviora: dabit Deus his quoq; finem.
Vos & Scyllæam rabiem, penituſq; ſonantes
Accêſtis ſcopulos; vos & Cyclopea ſaxa
Experti: revocate animos, mœſtumq; timorem
Mittite: forſan & hæc olim meminiſſe juvabit.
Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum,
Tendimus in Latium; ſedes ubi fata quietas
Oſtendunt: illic fas regna reſurgere Trojæ.
Durate, & voſmet rebus ſervate ſecundis.
Talia voce refert: curiſq; ingentibus æger,
Spem vultu ſimulat, premit altum corde dolorem.
Illi ſe prædæ accingunt dapibuſq; futuris:
Tergora diripiunt coſtis, & viſcera nudant:

N O T Æ.

199. *Vina bonus, &c.*] Parum commoda vocum perturbatio, quæ vocis unius immutatione facile tolli potuiſſet: *Deinde bonus quæ vina cadis onerarat Aceſtes, dividit. De Aceſte Siciliæ rege,* Æn. 5. 36.

Cadis onerarat.] *Cadus*, vas vinarium, aliter *Amphora Attica*, capiens *urnas* duas. *Onerarat cadis vina*, pro *onerarat cados vino.*

200. *Trinacrio.*] Siculo. *Sicilia* dicta eſt *Trinacria* à tribus promontoriis, de quibus Æ. 3. 687.

202. *Ante malorum.*] Agnoſcit hic J. C. Scaliger *ſynthefin*, ſive *conjunctionem*: ita ut *ante malorum* ſit una vox è duabus compoſita: opponitque hanc figuram *ſejunctioni*, quâ vox una in duas diſſolvitur, ut infra, v. 614. *Quæ me cumque vocant terræ.* Turnebus mavult ſuppreſſum eſſe articulum & verbum, fere Græco more; & ſenſum eſſe: *malorum quæ fuerunt ante*: quemadmodum apud Ovid. Met. 1. 20. *Mollia cum duris, ſine pondere habentia pondus*; id eſt, *quæ ſunt ſine pondere.*

205. *Accêſtis ſcopulos.*] Pro *acceſſiſtis ad ſcopulos.* Sic *extinxem*, pro *extinxiſſem*, Æ. 4. 606. Et *direxti* pro *direxiſti*, Æ. 6. 57. De *Scylla* olim virgine, nunc ſcopulo ad fretum Siculum, Æ. 3. 420. De *Cyclopibus* ejuſdem Siciliæ ad montem Ætnam incolis, Æ. 3. 569.

209. *Latium.*] De ea Italiæ regione, Æ. 7. 54.

211. *Durate.*] Perſeverate, ſuſtinete: quo ſenſu active etiam dicitur Æ. 8. 577. *Quemvis durare laborem.* Et apud Horat. Od. l. 1. 14. 7. *Vix durare carinæ poſſint imperioſius æquor.*

214. *Prædæ accingunt.*] Cervis, quæ venatorum *præda* erat, ad cibum curandis *accingunt* ſe, id eſt, parant: ſolent enim miniſtri ad præſtandam commodius operam, defluentem veſtem altius *cingere.*

215. *Tergora, &c.*] Per *tergora* pelles intellige, per *viſcera*, vel interiora quæ educuntur; vel juxta alios, carnes ipſas quæ pelli proxime ſubjectæ ſunt. Per *abena*, vaſa ærea; vel ad elixandas carnes; vel, ut mavult Servius, ad

Pars

Pars in fruſta ſecant, verubuſq; trementia figunt.
Littore ahena locant alii, flammaſq; miniſtrant.
Tum victu revocant vires: fuſique per herbam,
Implentur veteris Bacchi, pinguiſq; ferinæ.
Poſtquam exempta fames epulis, menſæque re-
Amiſſos longo ſocios ſermone requirunt, (motæ:
Spemq; metumq; inter dubii: ſeu vivere credant,
Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.
Præcipue pius Æneas, nunc acris Orontei,
Nunc Amyci caſum gemit, & crudelia ſecum
Fata Lyci, fortemq; Gyan, fortemq; Cloanthum.
Et jam finis erat: cum Jupiter æthere ſummo
Deſpiciens mare velivolum, terraſque jacentes,
Littoraque, & latos populos; ſic vertice cœli
Conſtitit, & Libyæ defixit lumina regnis.
Atque illum tales jactantem pectore curas,
Triſtior, & lachrymis oculos ſuffuſa nitentes,
Alloquitur Venus: O, qui res hominumq; Deúm-
Æternis regis imperiis, & fulmine terres: (que
Quid meus Æneas in te committere tantum,
Quid Troës potuere? quibus tot funera paſſis

alii ſcindunt in partes, & trajiciunt verubus eas adhuc *palpitantes: alii diſponunt ærea* vaſa in *litore, & ſubjiciunt ignem. Tum reficiunt vires cibo: & diſcumbentes in gramine ſatiantur vino veteri, & pingui* carne *ferarum. Poſtquam fames pulſa eſt cibo, & menſæ ſublatæ* fuerunt, *inquirunt longo colloquio de ſociis amiſſis, inter ſpem ac timorem incerti; utrum putare* debeant eos *vivere, an in extremis verſari, nec jam audire,* quamvis *inclamentur. Imprimis pius Æneas, nunc dolet privatim* fortunam *generoſi Orontis, nunc fortunam Amyci, nunc duram ſortem Lyci, & ſortem Gyan, & ſortem Cloanthum. Et jam erat finis, cum Jupiter ex alto cælo deſpectans mare navigabile, & terras humiles, & litora, & diffuſas gentes, tali* ſitu *ſtetit in ſuprema* parte *cæli, & fixit oculos in regnis Africæ. Venus autem triſtior, & habens pulchros oculos lachrymis perfuſos, illum alloquitur volventem animo tales curas:* O tu, *qui ſempiternâ potentiâ moderaris res hominum ac Deorum, & fulmine terribilis es: Quid meus Æneas tam grave peccare contra te* potuit, *quid Trojani potuere? Quibus,* jam *oppreſſis tam multiplici clade,*

NOTÆ.

lavanda ante epulas hominum corpora. Errat tamen Servius, cum ait heroicis temporibus elixæ carnis uſum non fuiſſe. Nam Ovid. Met. 1. 228. de Lycaone loquitur, qui, ante ipſa diluvii tempora, hoſpitum ſuorum *ſemineces partim ferventibus artus Mollit aquis, partim ſubjecto torruit igni.*

219. *Implentur veteris Bacchi, &c.*] Græcorum more, apud quos verba implendi regunt genitivum. Sic Plaut. in Amphit. A. 1. S. 2. v. 8. *Erroris ambo ego illos & dementiæ complebo. Bacchi,* id eſt, vini, cujus inventor fuiſſe dicitur à poëtis: Jovis & Semeles filius fuit, E. 5. 69.

223. *Vocatos.*] Significat eos eſſe mortuos: & alludit ad morem veterum; qui & morientium manes, & eos quos per errorem amiſerant, ter vocabant. Sic Æ. 6. 505. *Tunc ego-met tumulum Rhœteo in litore inanem Conſtitui, & magna manes ter voce vocavi.* Et Æ. 2. 769. *Mœſtuſque Creüſam Nequicquam ingeminans iterumque iterumque vocavi.* Huc etiam valet *Hylæ* inclamatio, Ecl. 6. 43.

224. *Orontei.*] In genitivo caſu, pro *Orontis.* Sic apud Ciceronem *Ariobarzani, Verri,* &c. pariter in genitivo. Ratio è Græcis repetenda eſt, apud quos frequens erat declinationum commutatio. Sic nomina in ις, *ut,* Ἀχιλλεύς, efferebant Dores per ας, Ἀχίλλας: poëtæ viciſſim nomina in ας, Ἀντιφάτας, efferebant per ευς, ut, Ἀντιφατεύς. Hinc nomina Latina ex iis deducta ad duplicem quoque declinationem pertinent: & dictum eſt, *Achillei,* ſupra, v. 34. *Ulyſſei,* Ecl. 8. 70. Hic *Orontei*; ab *Achilleus, Ulyſſeus, Oronteus,* Ἀχιλλεύς, &c. Viciſſimque *Orphei* Dativo caſu, Ecl. 4. 57. *Orphen* accuſativo, *Oronten, Achillen, Ulyſſen*: ab *Orphes, Orontes, Achilles, Ulyſſes*; Ὀρφεύς, &c. An vero *Orontei* an *Oronti, Achillei,* an *Achilli* ſcribendum ſit, inanis eſt controverſia.

225. *Amyci, &c.*] Duo hujus nominis à Turno deinceps occidentur: alter Æ. 9. 771. alter Æ. 12. 509. Uter hic fuerit, non liquet, qui naufragio periiſſe nunc putatur, unde tamen emerſit cum aliis compluribus, de quibus v. 513. *Lyci* pugna cum Turno deſcribitur, Æ. 6. 545. De *Gya & Cloantho,* frequens ſermo eſt nauticis in ludis, Æn. 5.

227. *Finis erat.*] Cœnæ, colloquii, diei.

228. *Velivolum.*] Ubi naves velis, quaſi alis, volant: Æn. 3. 520. *Velorum pandimus alas.* Et contra, volucres nare per aërem dicuntur: de Dædalo Æ. 6. 16. *Gelidas enavit ad Arctos*; ibidemque, v. 19. *Remigium alarum.* De *Libya,* pro *Africa,* ſupra v. 162.

Cunctus

tetus orbis terrarum clauditur propter Italiam? Sane promiſeras hinc aliquando, annis labentibus, Romanos, hinc duces orituros eſſe è ſtirpe Teucri inſtauratâ, qui mare & terras regerent omni auctoritate: quodnam conſilium mutavit te, ô pater? Hac ſpe lenibam dolorem *de interitu Trojæ & triſti excidio, compenſans* his *fatis fata adverſa. Nunc* tamen *idem infortunium perſequitur homines agitatos tot caſibus: quem ponis terminum laborum, ô magne rex? Antenor, cum effugiſſet è medio Græcorum,*

Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Certe hinc Romanos olim volventibus annis,
Hinc fore ductores, revocato à ſanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus: quæ te, genitor, ſententia vertit?
Hoc equidem occaſum Trojæ triſteſque ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot caſibus actos
Inſequitur: quem das finem, rex magne, laborum?
Antenor potuit, mediis elapſus Achivis,

NOTÆ.

237. *Cunctus ob Italiam.*] *Ob* non eſt hoc loco *circa*, ut ſomniat Servius; ſed *propter*: quod enim Italiam petunt, ideo tantus in eos exarſit Deorum & hominum furor, ut toto orbe arceantur.

238. *Volventibus annis.*] Uſu venit in illa voce, quod vix uſquam in alia; nempe ut activa vox paſſivam habeat vim, & hic, & G. 1. 163. *Volventia plauſtra*, id eſt, *volubilia, quæ volvuntur.* Tum ut vox futuri temporis, præteritum ſignificet, ut Æ. 9. 7. *Volvenda dies en attulit ultro:* & apud Lucret. l. 6. *Glans etiam longo curſu volvenda liqueſcit*; id eſt, *voluta.*

239. *Revocato à ſanguine Teucri.*] *Dardanus* Jovis dicitur filius, ex Electra Atlantide, Coriti Tuſciæ regis uxore. Hic cum veniſſet in Phrygiam, Teucri regis, in Phrygiæ parte, gener factus, ei ſucceſſit in regnum, & urbem *Dardaniam* condidit, quæ deinde dicta eſt *Troja.* Itaque Trojani modo *è ſanguine Teucri*, modo *Dardanidæ* appellantur. Hinc ſtatuit Servius, hoc loco *Teucri* nomen à poëta ſubſtitutum eſſe pro nomine *Dardani:* ſiquidem Dardanus ex Italia, non Teucer, ortus erat: at hoc durum videtur. Corradus *ſanguinem Teucri*, Trojanos explicat; ſed negat Dardanum Italum fuiſſe: atque adeo *revocato* interpretatur, non ut cæteri, *revocato in Italiam*; ſed *reſtituto & revocato in priſtinum ſplendorem, unde per incendium urbis exciderat.* Tamen quia Virgilius affirmat Dardanum ex Italia oriundum eſſe, Æn. 3. 167. ideo è Servio & Corrado tertiam explicandi rationem compono: & per *ſanguinem Teucri*, Trojanos; per *revocationem*, reditum in Italiam intelligo; hoc ſenſu; Sanguis Teucri & ſanguis Dardani, jam unus idemque eſt: is revocabitur in Italiam: unde profluxit, non per Teucrum quidem, ſed per Dardanum.

243. *Fatis contraria fata rependens.*] Compenſans Trojani fati acerbitatem, jucundâ ſpe Romani fati. Sed cur Venus timeat mobilem erga Trojanos Jovis animum, cum immobilem eſſe fati vim ſciat? Puto ego *Fatum* nihil aliud fuiſſe, quam immutabilem rerum & eventuum ſeriem, in Jovis mente, ſive decretis exiſtentem; quam proinde ſolus ipſe cognoſceret; ſolus Diis per ſe, hominibus per oracula declararet: unde ait Harpyia fatidica, Æ. 3. 251. *Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo prædixit.* Addo fatum veteres immobile quidem credidiſſe: ſic tamen, ut crederent, 1. Ejus eventum, etſi omnino impediri non poſſet, poſſe tamen aliquantum retardari. Ita Juno Æn. 7. 313. *Non dabitur regnis, eſto, prohibere Latinis: At trahere, atque moras tantis licet addere rebus.* 2. Eventum pendere ſæpe à certis conditionibus, quibus elufis, fatum elufum eſſet. 3. Fati cujuſlibet declarationem, ſive per Jovem, ſive per oracula, poſſe eſſe ambiguam. Unde ſæpe tam Dii, quam homines, contra fata ſibi adverſa nitebantur. Hic igitur Venus timet, ne Jupiter parum ſincere de futura Æneæ felicitate ſit locutus.

246. *Antenor.*] Hunc aliqui teſtantur ex ſorore Priami natum eſſe, de quo ſic Livius initio hiſtoriæ: *Conſtat, Troja capta, in cæteros ſævitum eſſe Trojanos, ducibus, Æneâ Antenoreque, & vetuſti jure hoſpitii* (quia Ulyſſem ſub habitu mendici latentem, & a ſe agnitum, Priamo non prodiderant) *& quia pacis reddendæque Helenæ ſemper auctores fuerant, omne jus belli Achivos abſtinuiſſe. Caſibus deinde variis Antenorem, cum multitudine Henetum, qui ſeditione ex Paphlagonia pulſi, & ſedes & ducem, rege Pylemene ad Trojam amiſſo, quærebant; veniſſe in intimum maris Hadriatici ſinum: Euganeiſque, qui inter mare & Alpes incolebant, pulſis; Henetos Trojanoſque eas tenuiſſe terras. Et in quem primum ingreſſi ſunt locum, Troja vocatur, pagoque inde Troja nomen eſt: gens univerſa Veneti appellati.* Addunt *Patavium* urbem ab ipſo conditam in illo tractu, nunc *Padoue, Padua.* De *Achivis*, Græcis, v. 492.

Illyricos

Illyricos penetrare ſinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum & fontem ſuperare Timavi:
Unde per ora novem vaſto cum murmure montis
It mare proruptum, & pelago premit arva ſonanti.
Hic tamen ille urbem Patavi ſedeſq; locavit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armaq; fixit
Troïa: nunc placidâ compôſtus pace quieſcit.
Nos, tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
Navibus (infandum) amiſſis, unius ob iram
Prodimur, atque Italis longe disjungimur oris.
Hic pietatis honos? Sic nos in ſceptra reponis?
Olli ſubridens hominum ſator atque Deorum,
Vultu, quo cœlum tempeſtateſque ſerenat,
Oſcula libavit natæ: dehinc talia fatur:
Parce metu, Cytherea: manent immota tuorum
Fata tibi: cernes urbem & promiſſa Lavini
Mœnia, ſublimemque feres ad ſidera cœli
Magnanimum Æneam, neq; me ſententia vertit.

potuit ſecurus intrare in ſinum Illyricum & intima regna Liburniæ, & tranſgredi fontem Timavi: unde per novem ſcaturigines, magno cum ſonitu montis exit quaſi *profuſum mare, & aquis ſtrepentibus operit agros. Nihilominus ille fundavit illic urbem Patavium, & ſedes Trojanorum, & impoſuit populo nomen, & ſuſpendit arma Trojana, jamque quieſcit fruens dulci pace. Nos,* qui ſumus *tua ſoboles, quibus promittis regiam cœli, amiſſis navibus (horrenda res) prodimur propter furorem ſolius* Junonis, *& procul ejicimur ab Italis litoribus. Hoc præmium eſt virtutis? Sic reſtituis nos in regna? Pater hominum ac Deorum illi ſubridens,* eâ *facie* quâ *ſerenat aërem & tempeſtates, tetigit labra filiæ: deinde hæc dicit: Abſtine metu, Cytherea: fata tuorum ſtant tibi immota: videbis urbem & muros promiſſos Lavinii, & ſublimem extolles ad aſtra cœli generoſum Æneam, neque* aliud *conſilium mutavit me.*

NOTÆ.

247. *Illyricos penetrare ſinus, &c.*] Iter Antenoris deſcribit per mare Hadriaticum, qui ſinus eſt ingens, cui ad meridiem adjacet Italia; ad ſeptentrionem *Illyricum, l'Eſclavonie, Sclavonia*; cujus Illyrici pars orientalis eſt *Dalmatia*; occidentalis *Liburnia*, nunc maritima pars Croatiæ. Ulterius in intimo ſinu ſunt *Carni*, nunc pars Fori Julii, *Frioul:* ubi fluvius eſt *Timavus*. In meridiem deinde, Italiam verſus, reflexo curſu occurrit Veneta regio, ubi *Patavium & Venetiæ*, urbes celeberrimæ.

249. *Per ora novem, &c.*] De *oſtiis Timavi* explicantur: quæ varias inter inſulas diviſa, ſeptem ab aliis, ab aliis octo, novemque numerantur. Quidni ad *fontem Timavi* referam? qui dicitur è monte erumpere per novem ſcaturigines, quæ deinde in unum confluunt fluvium, breviſſimum quidem, ſed latiſſimum; unde *maris* nomen ipſi attributum ab incolis, teſtatur Servius ex Varrone. Hunc tamen fluvium hodie obſcurum eſſe rivulum perhibent. De illo jam diximus, Ecl. 8. 6.

252. *Teucrorum, & genti, &c.*] Trojanorum, à Teucro, ſupra v. 239. *Genti nomen dedit*, cum Venetos appellavit ab Henetis ſociis. *Arma fixit Troïa*, dum pagum Trojam ibi condidit, ſupra, v. 246.

254. *Cœli quibus annuis arcem.*] Quia inter indigetes Æneam aliquando vocandum eſſe, fatum ferebat, Æn. 12. 794. De *Indigetibus*, G. 1. 498.

256. *Prodimur.*] Tradimur à te in poteſtatem hoſtium.

260. *Oſcula libavit natæ.*] *Natæ*, non dativo caſu, ſed genitivo. *Libavit*, non *dedit*; ſed *leviter tetigit*. *Oſcula*, non *baſia*: ſed *ſummum os, parvum os.* Id eſt, *os ſuum ſummo natæ ori leviter admovit.* Sic Ovidius *oſcula* dixit diminutivè, pro *parva ora*: Met. 1. 499. *Videt igne micantes ſideribus ſimiles oculos, videt oſcula.* Et Martialis, Ep. lib. 11. 92. 4. *Ipſaque crudeles ederunt oſcula morbi.* Et Horat. Od. 1. 13. *Dulcia barbare lædentem oſcula.*

Natæ.] Quadruplex fuit Venus, ex Cicer. l. 3. de Nat. Deorum. Præcipuæ ſunt; ea quæ nata eſt è ſpuma maris; & ea quæ Jovis & Dionæ filia fuit, de qua hic ſermo eſt. Utraque vulgo confunditur, & re, & nomine: utraque enim Græcis dicitur Aphrodite, ab ἀφρὸς, *ſpuma*. Latinis autem *Venus*; quod, inquit Cicero, ad omnes *veniat*, eſt enim voluptatis Dea; at *trahit ſua quemque voluptas.*

261. *Parce metu, Cytherea.*] *Metu*, pro *metui*, dativus antiquus, de quo Ecl. 5. 29. *Cythera, orum*, inſula Mediterranei maris, contra Cretam, non longe à Malea Peloponneſi promontorio, dicata Veneri; τὰ Κύθηρα, ſecundâ ſyllabâ longâ, quanquam in *Cytherea* brevis eſt.

262. *Lavini.*] Pro *Lavinii*. Et prima in hoc nomine communis eſt; hic brevis, ut & verſu 274. alibi longa, ut v. 6. *Italiam fato profugus Lavinaque venit litora.* Sic quoque prima in

Hic

Ille (dicam enim tibi, ſiquidem ea cura te ſolicitat; & explicabo ſecreta fatorum ea *longe revolvens) faciet grave bellum* in *Italia, & domabit gentes aſperas, & dabit viris leges & urbes: donec tertia æſtas eum viderit dominantem, & tres hyemes fluxerint poſt Rutulos domitos. At puer Aſcanius, cui modo adjicitur agnomen Iuli,* qui *dicebatur Ilus, dum res Iliacæ vigebant regno; trahucet imperando triginta magnos annos, menſibus labentibus: & tranſportabit regnum ab urbe Lavinio, & multo labore ædificabit Albam longam. Illic deinde regnum erit* per *annos trecentos integros ſub ſtirpe Trojana; donec Ilia, regii* ſanguinis *ſacerdos, Marte gravida edet partu binam ſobolem. Poſtea Romulus, gaudens ruſo tegmine lupæ altricis ſuæ, ſuccedet* in curam *gentis, ſtatuet urbem Martiam, & appellabit Romanos de ſuo nomine. Ego illis nec deſinio limites ditionis, nec durationem: conceſſi imperium abſque termino. Immo acerba Juno,*

Hic tibi (fabor enim, quando hæc te cura remordet;
Longius & volvens fatorum arcana movebo)
Bellum ingens geret Italiâ, populoſq; feroces
Contundet, moreſque viris & mœnia ponet:
Tertia dum Latio regnantem viderit æſtas,
Ternaq; tranſierint Rutulis hyberna ſubactis.
At puer Aſcanius, cui nunc cognomen Iülo
Additur (Ilus erat, dum res ſtetit Ilia regno)
Triginta magnos volvendis menſibus orbes
Imperio explebit, regnumque ab ſede Lavini
Transferet, & longam multâ vi muniet Albam.
Hic jam tercentum totos regnabitur annos
Gente ſub Hectorea, donec regina ſacerdos
Marte gravis, geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem, & Mavortia condet
Mœnia, Romanoſq; ſuo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
Imperium ſine fine dedi. Quin aſpera Juno,

NOTÆ.

Italia, Italiam fato, &c. & v. 256. *Prodimur, atque Italis*, &c.

270. *Ternaque tranſierint, &c.*] Per tres æſtates treſque hyemes, tres annos deſcribit, quibus Æneas regnavit Lavinii, poſt Turnum, Rutulorum regem, à ſe devictum. Tacet autem de Æneæ morte, quæ varie à variis deſcribitur. Aliqui occiſum volunt in prælio adverſus Mezentium: aut certe poſt victoriam nuſquam comparuiſſe; inde habitum inter Deos. De *Latio* Æ. 7. 54. De *Italia* & *Lavinio*, ſupra v. 6. De *Rutulis* Latii populis, Turno ſubditis, Æn. 7. 794.

271. *At puer Aſcanius.*] *Aſcanius* ſic dictus eſt, ab Aſcanio Phrygiæ fluvio, ut putat Servius; *Ilus*, ab ipſo Ilio, ſive Troja, ut innuit hic Virgilius. Hoc porro nomen deformatum deinde eſt in *Iulus*, ab ἰούλος inquiunt, quæ eſt *prima lanugo*; quia videlicet Mezentium ſingulari certamine occiderat, cum prima lanugine veſtiretur, ut refert ex Catone Servius. At hæc minime cum Virgilio conveniunt, qui cædem Mezentii tribuit Æneæ, Æ. 10. 874. Neque cum iis, quæ de morte Æneæ retulimus. Et certe ſic obſcura ſunt heroica illa, aut potius fabuloſa tempora, ut dubitet Livius, utrum Creüſæ, an Laviniæ filius ſit, is, qui Albam condidit, Aſcanius.

273. *Triginta, &c.*] Regnaſſe ait Aſcanium annos triginta; alii dicunt octo & triginta: forte triginta Lavinii, octo Albæ. *Volvendis.*] Revolutis, ſupra v. 238. *Orbes.*] Annos, quia *in ſe ſua per veſtigia volvitur annus*, G. 2. 402. *Magnos orbes.*] Si comparentur cum lunaribus, qui breviores ac menſtrui ſunt.

277. *Hectorea.*] Trojana, ab Hectore Priami filio, ſupra v. 103.

278. *Regina ſacerdos Marte gravis, &c.*] Ilia, ſive Rhea Sylvia, Numitoris Albani regis filia, atque hinc dicta *regina*; ab Amulio, patris fratre & expulſore, ſacerdotio Veſtæ addicta, ut virgo permaneret; à Marte compreſſa, Remum ac Romulum peperit. Hi jubente Amulio per Fauſtulum paſtorem feris expoſiti, à *lupa* nutriti dicuntur; juxta alios ab Acca Laurentia Fauſtuli uxore, quæ meretricio cognomine *lupa* appellabatur. Hi ulti avum ſuum, & occiſo Amulio, Romam condidere. Romulus urbi nomen dedit; fratrem, ſaltu parvitati mœnium illudentem, interfecit; poſt bella deinde plurima fulmine ictus, in cœlum raptus eſſe creditus eſt.

280. *Mavortia.*] Marti dicata, quia Mars Remi & Romuli pater.

281. *Suo de nomine.*] *Romulus* diminutivum eſt nominis, ad blanditias; nomen ipſum *Romus*, unde *Roma*: citatque Servius in eam rem hæc Sibyllæ verba, Ῥωμαίοις Ῥώμη σταθίς.

Quæ

Quæ mare nunc terraſque metu cœlumque fatigat,
Conſilia in melius referet; mecumque fovebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum. Veniet luſtris labentibus ætas,
Cum domus Aſſaraci Phthiam claraſque Mycenas
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Naſcetur pulchrâ Trojanus origine Cæſar,
Imperium Oceano, famam qui terminet aſtris,
Julius à magno dimiſſum nomen Iulo.
Hunc tu olim cœlo, ſpoliis Orientis onuſtum,
Accipies ſecura: vocabitur hic quoque votis.
Aſpera tum poſitis miteſcent ſæcula bellis.
Cana fides, & Veſta, Remo cum fratre Quirinus,

quæ nunc timore commovet mare & terras & cœlum, mutabit ſententiam in melius, & mecum promovebit Romanos dominos rerum, & populum togatum. Ita placuit. Veniet fluentibus temporibus ætas, quando familia Aſſaraci ſubjiciet ſervituti Phthiam, nobileſque Mycenas, & imperabit Argis ſuperatis. Orietur Cæſar, Trojanus illuſtri origine, qui definiet ditionem ſuam Oceano, famam ſideribus, iſque erit *Julius*, quod *nomen deductum* eſt *à magno Iulo. Tu olim ſecura illum excipies* in *cœlo, oneratum ſpoliis Orientis: ille etiam invocabitur per vota. Tunc dura tempora manſueſcent compoſitis bellis. Cana fides, & Veſta, Romulus cum fratre Remo,*

NOTÆ.

286. *Togatam.*] *Per togam*, exteriorem veſtem, vulgo albam, diſtinguit Romanam gentem à cæteris: Romanorum enim tam erat propria *toga*, quam *pallium* Græcorum, *braccæ* Gallorum.

287. *Luſtris.*] Varro l. 5. de L. L. *Luſtrum nominatum tempus quinquennale à luendo, hoc eſt, ſolvendo: quod quinto quoque anno vectigalia & tributa per cenſores perſolvebantur.* Complectitur autem perfectum quinquennium: unde differt ab *Olympiade*, quæ quadriennium duntaxat capit.

288. *Domus Aſſaraci.*] Bene Romanos vocat domum Aſſaraci. Nam in duobus Trois filiis, Ilo & Aſſaraco, familia regia diviſa eſt; & ex *Ilo* reges Trojani propagati ſunt; ex *Aſſaraco* Capys, è Capy Anchiſes, ex Anchiſa Æneas ortus eſt, ex quo Romani.

Phthiam, &c.] Urbs eſt & regio Theſſaliæ, Achillis patria & ditio. *Mycenæ*, urbs Peloponneſi, in qua regnavit Agamemnon. *Argi*, urbs item Peloponneſi, in qua idem regnaſſe quoque dicitur ab Euripide paſſim in Oreſte: patetque ex ejus tragœdiæ v. 98, & 101. duarum illarum urbium populos, quod inter ſe vicini eſſent, eidemque regi parerent, ideo communia habuiſſe nomina; & promiſcue utroſque, modo Argivos, modo Mycenæos eſſe appellatos: id quod Strabo ipſe annotavit, l. 8. Argivos tamen illos ad bellum Trojanum duxiſſe dicitur Diomedes ab Homero Iliad. 2. 563. Quod autem hic diſputant interpretes, à quo Romanorum ducum urbes illæ captæ ſint, diſcutiemus Æn. 6. 838.

292. *Julius.*] De hoc Julio Cæſare diximus tota paſſim Ecl. 5.

293. *Orientis.*] Ex quatuor enim triumphis, quibus victor Cæſar per urbem invectus eſt, diebus quatuor continuis; ſecundus de Ægypto fuit, Ægyptique rege, Ptolemæo; tertius de Pharnace Ponti rege; de Gallia primus; de Africa & Hiſpania ultimus.

295. *Aſpera tum poſitis, &c.*] Ex his & ſequentibus confirmatur id quod in argumento diximus de tempore inchoatæ Æneidos. Incepta enim eſt, exeunte anno U. C. 724. Deducta ad hunc, quem explicavimus, locum, ineunte anno ſequenti 725. Quo anno, Kal. Januariis, renunciatus eſt Octavianus quintum conſul; & portæ Jani, pacato jam orbe belliſque civilibus extinctis, clauſæ. Tum eodem anno triplicem triumphum celebravit, Sextili menſe (qui poſt annos duos Auguſtus appellatus eſt) nempe unum de Pannoniis & Dalmatis, alterum de Actio & Macedonia, tertium de Ægypto & Cleopatra. Quod autem hujus libri ſcriptio ad ſequentes annos non pertineat, patet ex eo, quod vaticinium Jovis definit in clauſis Jani portis, quæ anno proxime ſequente rurſus apertæ ſunt, ob bellum Cantabricum.

296. *Cana Fides, & Veſta, Remo, &c.*] Perfectam reipublicæ felicitatem deſcribit; quæ his quatuor continetur, *religione, fide, legitimæ auctoritate, pace. Religio* conjungit principem & populos cum Deo; *fides* populos, & inter ſe, & cum principe ſociat; *auctoritas* principem populo commendat; *pax* rempublicam cum reliquis terrarum populis conciliat. *Religio* per *Veſtam* adumbratur, quæ ignem ſignificat, inquit Servius; & proinde ſacrificia, quæ ſine igne eſſe non poſſunt: de hac G. 1. 498. *Fides*, eaque antiqua, per *canitiem* inſignitur. *Auctoritas* principum per Remum ac Romulum, primarum legum auctores. *Pax* per clauſas belli portas.

Jura dabunt: diræ ferro & compagibus arctis
Claudentur belli portæ: Furor impius intus
Sæva ſedens ſuper arma, & centum vinctus ahenis
Poſt tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Hæc ait, & Majâ genitum demittit ab alto:
Ut terræ, utque novæ pateant Carthaginis arces
Hoſpitio Teucris: ne fati neſcia Dido
Finibus arceret. Volat ille per aëra magnum
Remigio alarum, ac Libyæ citus aſtitit oris:
Et jam juſſa facit: ponuntque ferocia Pœni
Corda, volente Deo: imprimis regina quietum
Accipit in Teucros animum mentemque benignam.
At pius Æneas per noctem plurima volvens,
Ut primum lux alma data eſt, exire, locoſque
Explorare novos; quas vento acceſſerit oras,
Qui teneant (nam inculta videt) hominesne, feræne,

jus diſtribuent: odioſæ portæ belli claudentur ferro & ſtrictis compagibus: intus ſceleratus Furor ſedens ſupra arma crudelia, & ligatus poſt terga centum æreis catenis, frendebit horrens ore ſanguinolento. Hæc dicit, & mittit è cœlo filium Majæ: ut regio, ut & mœnia novæ Carthaginis aperiantur ad hoſpitium Trojanorum: ne Dido, ignara voluntatis divinæ, *prohiberet eos* à ſua *regione. Ille volat per latum aërem,* utens *alis* quaſi *remis, & ſtatim conſtitit in litore Africæ: & jam exequitur mandata; & Carthaginienſes deponunt aſperum animum, Deo jubente: præcipue regina ſumit animum lenem & mentem placidam erga Trojanos. Sed pius Æneas multa cogitans per noctem, ſtatim atque lux alma orta eſt, ſtatuit egredi, & conſiderare nova loca, & inquirere quaſnam in regiones* vi *ventorum venerit, quinam* eas *habitent, an homines, an feræ (nam cernit* loca *inculta)*

N O T Æ.

296. *Remo cum fratre Quirinus.*] Vel alludit ad diſcordiam utriuſque fratris, quam comparat cum bellis civilibus, hoc ſenſu: frater à fratre non diſſidebit amplius, non inſidiabitur fratri, non occidet fratrem; ut in civilibus bellis uſu venit: ſed res, mores, auctoritas communis inter eos; idem ſenſus futurus eſt: Romulus ipſe cum Remo, ſi nunc vivat, de imponendo urbi nomine, legibuſque conveniret. Vel Octavianum & Agrippam intelligit: nam Octavianus eodem anno cenſor factus, collegam aſſumpſit ſibi Agrippam, victoriarum omnium ſuarum adminiſtrum, etiam deinde generum: quo in munere ſenatum expurgâſſe, patriciorum familias ſuppleviſſe ambo dicuntur. Et vero jam Octavianum *Quirini* nomine inſigniverat Virgilius, G. 3. 27. ubi de *Quirino*, Romuli nomine, diximus.

298. *Claudentur belli portæ.*] Templum Jani à Romulo conditum quidam volunt poſt initum fœdus Romanos inter & Sabinos, ideoque pingi Janum fronte geminâ, ad ſignificandam coitionem geminæ gentis. Macrobius tamen ante bellum Sabinum innuit conditum fuiſſe, ſiquidem ait in ipſa pugna, templo ſtatim patente, calidæ aquæ torrentes erupiſſe, qui Sabinorum exercitum jam victorem fugârint. Unde ortus mos ejus aperiendi, cum ingrueret bellum, ad memoriam & ſpem auxilii. Quicquid ſit de fundatore, Numa certe inſtituit, ut aperiretur bello, pace clauderetur. Raro autem contigit claudi: primò ſub Numa: ſecundò poſt primum bellum Punicum, T. Manlio Conſule: deinde ter ſub Octaviano, ut evincit Lipſius Elect. l. 1. c. 20. nempe, primò poſt Alexandrinam victoriam, ejuſdem conſulatu quinto; iterum poſt bellum Cantabricum, conſulatu decimo; denique orbe terrarum terra marique pacato, conſulatu undecimo. Deinceps à Nerone per ludum: denique à Domitiano.

299. *Ahenis Poſt tergum nodis.*] Nodis vinculorum æreorum. Alludit, juxta Turnebum, ad imaginem belli, hoc habitu pictam ab Apelle, & ab Auguſto dedicatam in foro ſuo; ut eſt apud Plin. l. 35. 10. Sed nondum hoc tempore forum dedicatum erat. Juxta Germanum, ad ſimulacrum Martis à Spartanis in urbe ſua ſic conſtricti.

301. *Majâ genitum.*] Mercurium, Jove genitum, & Majâ Atlantis filiâ, quæ inter Pleiades ſtellas numeratur: editum in *Cyllene*, Arcadiæ monte, unde dicitur *Cyllenius*: nuncium Deorum, unde habet *gemini commercia mundi*, ſuperi ſcilicet atque inferi, & capite ac pedibus alatus pingitur: Deum eloquentiæ, palæſtræ, mercatorum, ac furum: inventorem lyræ, quam Apollini dono dedit.

302. *Carthaginis —— Teucris.*] De illa, v. 17. De his, v. 42.

303. *Ne fati neſcia Dido.*] Voluntatis divinæ, quæ Trojanos benigne excipi jubebat. Sic Æ. 8. 292. *Fatis Junonis iniquæ.*

305. *Remigio alarum, &c.*] De hac tranſlatione, v. 228. De *Libya*, Africæ parte, v. 162. *Pœni*, quaſi Phœni, Carthaginienſes è Phœnicia oriundi.

Quærere

Quærere conſtituit, ſociiſque exacta referre.
Claſſem in convexo nemorum, ſub rupe cavata,
Arboribus clauſam circum atq; horrentibus umbris,
Occulit: ipſe uno graditur comitatus Achate,
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Cui mater mediâ ſeſe tulit obvia ſylvâ,
Virginis os habitumque gerens, & virginis arma
Spartanæ: vel qualis equos Threïſſa fatigat
Harpalyce, volucremq; fugâ prævertitur Hebrum.
Namq; humeris de more habilem ſuſpenderat arcum
Venatrix, dederatq; comam diffundere ventis,
Nuda genu, nodoque ſinus collecta fluentes.
Ac prior: Heus, inquit, juvenes, monſtrate mearum
Vidiſtis ſi quam hic errantem ſorte ſororum,
Succinctam pharetrâ & maculoſæ tegmine lyncis,
Aut ſpumantis apri curſum clamore prementem.
Sic Venus: at Veneris contra ſic filius orſus:
Nulla tuarum audita mihi, neq; viſa ſororum,
O (quam te memorem!) Virgo: namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat. O Dea, certe:
An Phœbi ſoror, an Nympharum ſanguinis una?
Sis felix, noſtrumque leves quæcunque laborem:
Et quo ſub cœlo tandem, quibus orbis in oris
Jactemur, doceas: ignari hominumq; locorumq;
Erramus, vento huc & vaſtis fluctibus acti.

& ſtatuit *renarrare* iſta *ſociis*, poſtquam *inquiſiverit. Abſcondit in curvo ſylvarum, ſub ſpelunca cava, naves undique cinctas arboribus & umbra nigrante: ipſe incedit comitatus ſolo Achate, quaſſans manu duo jacula latis cuſpidibus* armata. *Huic* Venus *genitrix occurrit obviam in medio ſylvæ*, præ ſe *ferens vultum & amictum virginis, & arma virginis Lacænæ: aut* talis, *qualis Harpalyce Thracia impellit equos, & præcurrit curſu celerem Hebrum. Quippe, juxta conſuetudinem* venatorum, *ſuſpenderat humeris commodum arcum*, quaſi *venatrix, & permiſerat ventis diffiare capillos*: habens *nuda genua, & vagos plexus* veſtium *diffluentes*, *coërcitos nodo. Et prior ait: Heus juvenes! docete num fortaſſe videritis hic vagantem aliquam mearum ſororum, inſtructam pharetrâ & pelle verſicoloris lyncis, aut urgentem clamore curſum ſpumantis apri. Sic* locuta eſt *Venus: at natus Veneris ita cœpit* loqui *viciſſim: Nec ulla tuarum ſororum audita* eſt, *nec viſa à me. O virgo, quam te dicam* eſſe? *non enim habes ſpeciem mortalem, nec vox* tua *refert hominem. O Dea, certe: an* vero *ſoror Phœbi, an una è genere Nympharum? Eſto propitia, & quæcumque es, minue noſtram ſolicitudinem: & doce, quo demum ſub cœlo, qua in regione terrarum verſemur: vagamur neſcii hominum & locorum* iſtorum: *huc impulſi ventis & magnis tempeſtatibus,*

NOTÆ.

314. *Convexo.*] Concavo: eſt enim *convexum* exterior rei rotundæ ſuperficies; *concavum* interior; & promiſcuus eſt poëtis utriuſque vocis uſus. Æ. 4. 451. *Tædet cœli convexa tueri*, id eſt, *concava*. Et Ovid. Triſt. l. 1. 11. 20. *Inque modum tumuli concava ſurgit aqua*, id eſt, *convexa*.

320. *Spartanæ.*] Virgines enim Spartanæ, ſecundum Lycurgi inſtituta, virilibus etiam ſtudiis exercebantur, imprimiſque venatu.

Equos Threïſſa fatigat.] Comparatio quidem non in equitatione eſt, aut præcipiti curſu; neque enim equitabat aut præceps currebat Venus: ſed in ipſo habitu, quo Venus Amazoni ſimilis eſt. *Threïſſa.*] E Thracia, non Europæa, ſed Aſiatica, ut oſtendemus, Æ. 11. 659. ubi fuſè de Amazonibus.

321. *Harpalyce.*] Celebris Amazon, quæ patrem ſuum à Getis bello captum dicitur fortiter & celeriter ex eorum manibus recepiſſe.

Hebrum.] Quid mirum, ſi fluvii impetum eques præcurrat? tum, quam inſolens fluvio epithetum, *volucrem?* Quare locum ſolerter emendat V. C. Daniel Huetius; legitque non *Hebrum*, ſed *Eurum*, in quem iſta perquam conveniunt. Juvat conjecturam, quod facilis fuit literarum in iis vocibus commutatio: tum quod *Hebrus* fluvius eſt Thraciæ Europææ, ut dictum eſt, Ecl. 10. 65. Amazones autem Thraciam Aſiaticam incoluerunt, Æ. 11. 659.

321. *Fugâ.*] Curſu. Sic G. 3. 142. de equo: *Acri carpere prata fugâ.*

327. *Lyncis.*] *Lynx* animal eſt acutiſſimi viſus, è luporum cervariorum genere.

333. *Phœbi ſoror.*] Diana: utriuſque pater Jupiter, mater Latona. De utroque, Ecl. 3. 67. De *Phœbi* nomine, Ibid. 62.

334. *Sis felix.*] Dicitur *felix*, & qui habet felicitatem, & qui facit eſſe felicem, inquit Servius. Sic E. 5. 65. *Sis bonus ô, felixque tuis.*

Multa hostia occidetur manu meâ, in honorem *tuum, ante altaria. Tunc Venus* ait: *Non equidem me* judico *dignam tali cultu. Consuetudo est puellarum Tyriarum ferre pharetram, & cingere alte tibias purpureis ocreis. Genus regna Punica, Tyrios, & urbem Agenoridum; sed regio Libya* est, *gens bello ferox. Dido tenet* hoc *regnum, quæ exiit* ex *urbe Tyro, fugiens fratrem: longa est* ea *injuria, longi circuitus: sed perstringam summa rerum capita. Huic maritus erat Sichæus, inter Phœnices agris ditissimus, & magno amore dilectus ab infelici* Didone: *huic* Sichæo *pater* eam *dederat* adhuc *virginem, & primis auspiciis conjunxerat: sed frater* Didonis *Pygmalion tenebat regnum Tyri, crimine crudelior præ cæteris omnibus. Hos inter medios odium ortum est. Ille sacrilegus, & obcæcatus cupidine divitiarum, clam occidit ipsum gladio ante altaria improvidum, non curans amores sororis: & diu abscondit scelus, & plurima malitiose simulans, inutili spe fefellit mœstam conjugem. At umbra ipsa mariti insepulti apparuit ei in somno, mirum in modum erigens caput pallidum: revelavit fatalia altaria, & pectus gladio confossum, & declaravit omne crimen ignotum familiæ. Deinde suadet, ut celeret fugam, & exeat* e *patria:*

Multa tibi ante aras nostrâ cadet hostia dextrâ.
Tunc Venus: Haud equidem tali me dignor honore.
Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,
Purpureoque alte suras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios & Agenoris urbem;
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyriâ regit urbe profecta,
Germanum fugiens: longa est injuria, longæ
Ambages: sed summa sequar fastigia rerum.
Huic conjux Sichæus erat, ditissimus agri
Phœnicum, & magno miseræ dilectus amore:
Cui pater intactam dederat, primisque jugârat
Ominibus: sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, scelere ante alios immanior omnes.
Quos inter medios venit furor: ille Sichæum,
Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
Clam ferro incautum superat, securus amorum
Germanæ: factumque diu celavit; & ægram,
Multa malus simulans, vanâ spe lusit amantem.
Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
Conjugis, ora modis attollens pallida miris:
Crudeles aras trajectaque pectora ferro
Nudavit, cæcumque domus scelus omne retexit.
Tum celerare fugam, patriâque excedere suadet:

NOTÆ.

341. *Suras, &c.*] *Sura* pars est tibiæ maxime carnosa & mollis. *Cothurnus* est calceamenti genus, Ecl. 7. 32.

342. *Punica, &c.*] Quasi *Phœnica*, seu *Phœnicia*, unde Dido & Carthaginienses profecti. *Tyrios.*] Non cives, sed colonos, Carthaginis conditores. *Agenoris.*] Id est, *Agenoridum*: ab Agenore, qui in ea regnavit regione, quæ Phœnicia deinde appellata est, fuitque inter Didonis avos, ut videbimus in argumento lib. 4. De *Libycis finibus*, v. 162.

347. *Conjux Sichæus.*] Idem & avunculus Didonis fuit, & Herculis sacerdos, & nomine Acerbas: ex Justino. *Sichæus* hîc primam producit; alibi corripit, v. 724. *Abolere Sichæum.*

349. *Pater.*] Belus rex Tyri, v. 733.

350. *Primis ominibus.*] Primis nuptiis. Cicero de divin. l. 1. 104. *L. Flaccum ego audivi cum diceret, cum vellet sororis suæ filiam in matrimonium collocare, exisse in quoddam sacellum ominis capiendi causa: quod fieri more veterum solebat.*

352. *Quos inter, &c.*] Adjungit hæc Servius verbis proximè præcedentibus: *Immanior ante omnes eos, inter quos furor medius venit*, id est, *inter omnes qui unquam odio & furore incensi sunt.* Alii distinguunt melius, & ad Pygmalionem ac Sichæum referunt, *quos inter ortum est odium*; si non mutuum, saltem Pygmalionis in Sichæum; quod sufficit ut *medium* dici possit. De *Pygmalione*, in argumento libri 4.

353. *Ante aras.*] Herculis, cujus erat sacerdos Sichæus, & hæc erat prima post regem dignitas, ex Justino l. 18.

354. *Securus amorum.*] Negligens, contemnens, nihil sibi ab iis timens. Sic loquitur Juno de Trojanis, Æ. 7. 304. *Securi pelagi atque mei.*

357. *Inhumati.*] Centum annos errabant inhumatorum umbræ: ut est Æ. 6. 329. Crudelitati igitur addiderat impietatem Pygmalion, qui cæsum Sichæum insepultum abjecerat.

Auxiliumque

Auxiliumque viæ veteres tellure recludit
Thesauros, ignotum argenti pondus & auri.
His commota, fugam Dido sociosque parabat.
Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni
Aut metus acer erat; naves, quæ forte paratæ,
Corripiunt, onerantque auro: portantur avari
Pygmalionis opes pelago: dux fœmina facti.
Devenêre locos, ubi nunc ingentia cernes
Mœnia, surgentemque novæ Carthaginis arcem:
Mercatique solum facti de nomine Byrsam,
Taurino quantum possent circumdare tergo.
Sed vos qui tandem? quibus aut venistis ab oris?
Quove tenetis iter? Quærenti talibus ille
Suspirans, imoque trahens è pectore vocem:
O Dea, si prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annales nostrorum audire laborum,
Ante diem clauso componet vesper Olympo.
Nos Trojâ antiquâ (si vestras forte per aures
Trojæ nomen iit) diversa per æquora vectos,
Forte suâ Libycis tempestas appulit oris.
Sum pius Æneas, raptos qui ex hoste Penates
Classe veho mecum, famâ super æthera notus.

& ad subsidium itineris aperit antiquos thesauros in terra, incognitum pondus auri & argenti. His rebus *concitata Dido instruit fugam & socios. Concurrunt, quibus erat aut odium crudelis tyranni, aut gravis metus: invadunt naves, quæ casu instructæ* erant, *easque onerant auro: vehuntur mari divitiæ avari Pygmalionis: mulier auctor* est *facti. Pervenerunt* ad ea *loca, ubi mox videbis magnos muros, & arcem novæ Carthaginis se attollentem: & emerunt agrum,* dictum *Byrsam, nomine ab* ipsa *fraude* deducto; tanti spatii, *quantum possent includere pelle tauri. Vos vero, quinam* estis *denique, aut quanam è regione profecti estis? aut quem in locum habetis iter? Æneas* huic *talibus* verbis *interroganti* respondit *suspirans, & educens vocem* ex *intimo pectore: O Dea, si revolvens à prima causa progrediar, & si tibi otium sit audire historiam nostrarum calamitatum; prius Hesperus clauso cœlo sepeliet diem. Tempestas, casu solito, projecit ad litus Africæ nos, pulsos per varia maria è Troja vetere (si fortasse nomen Trojæ venit ad aures vestras) sum pius Æneas, fama super cœlum cognitus, qui fero mecum navibus Penates ereptos è* potestate *hostium.*

N O T Æ.

363. *Ignotum argenti.*] Justinus l. 18. 4. *Sichæus aurum metu regis, non telis, sed terræ crediderat; quam rem etsi homines ignorabant, fama tamen loquebatur.* Idque Pygmalionis cupiditatem ad scelus incenderat.

366. *Paratæ.*] Vel ad frumenta aliunde convehenda, ut ait Servius: vel ut ipsam Didonem ad Pygmalionem transportarent: *Finxit enim se,* inquit Justinus, *ad regem migrare velle; sed ministros migrationis à rege missos navibus imposuit,* &c.

368. *Pygmalionis opes.*] Vel quas jam ut suas Pygmalion animo conceperat: vel quia reipsa, cum opibus conjugis opes quoque Pygmalionis rapuit Dido.

370. *Arcem: Mercatique, &c.*] Dido in Libyam appulsa cum ab Iarba Getulorum rege pelleretur, emit ab eo tantum terræ, quantum amplecti bovis corium posset. Quod ubi obtinuit, corio tenuissimas in partes conciso, stadia occupavit duo ac viginti. Explicat Donatus de pecunia è bubulo corio, quæ primis temporibus in usu fuit, quâ Dido mercata sit urbis solum. Ita fabulæ. Quid verum sit, vide in argumento lib. 4.

377. *Annales.*] Bene; quia totis decem annis Trojæ obsidio, septem annis Æneæ navigatio duraverat.

378. *Diem clauso, &c.*] Duplex hic metaphora. 1. Est à morte ac tumulo: *componere* enim est *sepelire*; & *diem clauso Olympo componere* est, *diem in cœlo quasi in tumulo sepelire ac condere.* Dies enim ut nasci dicitur, sic mori: Statius, Sylv. l. 4. 6. 3. *Jam moriente die.* Horatius, Sat. l. 1. 9. 28. *Omnes composui, felices; nunc ego resto.* Virgil. Ecl. 9. 52. *Longos Cantando puerum memini me condere Soles.* 2. Est, quod cœlum claudi nocte, & aperiri die dicatur; unde G. 3. 261. *Porta tonat cœli. Vesper.*] Stella Veneris, Ecl. 6. 86. *Olympus.*] Mons Thessaliæ, qui pro cœlo sumitur, Ecl. 5. 56.

381. *Forte sua.*] *Casu suo, quo solet:* & nomen est à nominativo *fors.* De *Troja,* v. 5. De *Libya,* v. 162. De *Penatibus, Æ.* 2. 717. De *Italia,* v. 6.

385. *Fama super æthera notus.*] Secutus est Virgilius Homerum Odys. 9. 20. ubi ait Ulysses ad Alcinoum: Καὶ μευ κλέος οὐρανὸν ἵκει, &. *mea gloria cœlum attigit.*

Quæro Italiam patriam, & originem familiæ meæ, quæ *est a supremo Jove. Conscendi mare Phrygium viginti navibus, genitrice Deâ iter ostendente, obsecutus fatis* mihi *positis. Vix septem* naves *supersunt concussæ fluctibus & Euro. Ego ipse incognitus, egenus, erro per solitudines Africæ, ejectus ex Asia & Europa. Nec Venus sustinuit eum longius queri; medio in dolore sic interlocuta est: Quicumque es, non odiosus superis ducis spiritum vitalem, opinor, si quidem appuliſti urbi Tyriæ. Perge tantummodo, & hinc confer te ad palatium reginæ. Tibi enim annuncio socios rediisse, & naves reductas esse, & provectas in securum* locum *Aquilonibus mutatis: nisi mendaces parentes* mei *frustra* me *docuerunt* artem *auspiciorum. Aspice duodecim cycnos turmatim exultantes, quos avis Jovis labens è cœli partibus agitabat vacuo in aëre: jam videntur longa serie, vel eligere sedes in terra; vel jam electas consuevare propius. Quemadmodum illi redeuntes luduut alis strepitantibus, & turmatim circumiere aërem, & emisere cantus: non alio modo, & naves tuæ, & flos tuorum, vel portum occupat, vel inflatis velis intrat ostia* portûs. *Perge tantummodo, & dirige passus quà via te ducit. Sic locuta est, & recedens resplenduit pulchrâ cervice, & capilli ambrosia* delibuti *exhalaverunt è capite divinum odorem:*

Italiam quæro patriam, & genus ab Jove summo.
Bis denis Phrygium conscendi navibus æquor,
Matre deâ monstrante viam, data fata secutus:
Vix septem convulsæ undis Euroque supersunt.
Ipse ignotus, egens, Libyæ deserta peragro,
Europâ atque Asiâ pulsus. Nec plura querentem
Passa Venus: medio sic interfata dolore est:
Quisquis es, haud (credo) invisus cœlestibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
Perge modo, atque hinc te reginæ ad limina perser.
Namque tibi reduces socios classemque relatam
Nuncio, & in tutum versis Aquilonibus actam:
Ni frustra augurium vani docuere parentes.
Aspice bis senos lætantes agmine cycnos,
Æthereâ quos lapsa plagâ Jovis ales aperto
Turbabat cœlo: nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas jam despectare videntur.
Ut reduces illi ludunt stridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantusque dedere;
Haud aliter puppesque tuæ, pubesque tuorum
Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo.
Perge modo, & quà te ducit via, dirige gressum.
Dixit: & avertens roseâ cervice refulsit,
Ambrosiæque comæ divinum vertice odorem
Spiravere:

NOTÆ.

384. *Patriam, & genus.*] Dardanus enim, Jovis filius, auctor alter Trojanæ gentis, Italus fuit: v. 239.

385. *Phrygium.*] Alluens Phrygiam minorem. Duplex enim est ejus nominis in Asia minore regio: altera *major*, quæ tota mediterranea est; altera *minor*, quæ maritima est, ad Propontidem, Hellespontum, & Ægæum mare, contra insulam Lesbon. Hæc minor etiam *Troas* dicta est, quæ pars ejus fuit præcipua.

387. *Euroque.*] Vento orientali, quo naves ejus, partim ad latus Syrtis minoris, partim ad litus Africæ dejectæ sunt, v. 114.

388. *Ignotus.*] Licet enim Æneæ nomen *fama super æthera notum sit*; ipse tamen Afris nondum sub eo nomine innotuit.

389. *Europa atque Asia.*] Troja enim est in Asia, unde profectus est; Italia in Europa, unde rejectus in Africam.

395. *Versis Aquilonibus.*] Ut enim Aquilo à septentrione ad meridiem Æneæ naves pepulerat in Africam, v. 106. ita ut illæ è minori Syrte ad litus Carthagini vicinum emergerent, opus fuit ut Aquilo in fugam *versus* retro cederet, prævaleretque Notus à meridie.

396. *Ni frustra, &c.*] Ne Divinitas futuri prædictione palam fiat, fingit se à parentibus imbutam augurandi arte.

398. *Jovis ales.*] Aquila, quæ ministra fulminis dicitur, quia tempestatis tempore super altissimas nubes sese volatu erigit.

406. *Avertens.*] Supple, *se*, ut supra, v. 108. *Tum prora avertit.*

Roseâ cervice.] Vel ad colli colorem refero, unde Venus dicitur ab Anacreonte, 53. 22. ῥοδοχρως, *roscolor*: vel roseam interpretor, *pulchram*, qua de re dicemus infra, v. 595. Et hoc primum affert Divinitatis indicium, *fulgorem roseæ cervicis.*

407. *Ambrosiæque comæ.*] Secundum Divinitatis indicium, *suavitas odoris.* Sic Ovid. Fast. 5. 357. *Omnia finierat, tenues secessit in auras. Mansit odor, posses scire fuisse Deam.* More autem Homerico *ambrosiæ comæ*, vel sunt *immortales*; vel potius *respersæ succo ambrosiæ.* De *Ambrosia & nectare*, Ecl. 5. 71.

Spiravere:

Spiravere: pedes veſtis defluxit ad imos,
Et vera inceſſu patuit Dea. Ille ubi matrem
Agnovit, tali fugientem eſt voce ſecutus:
Quid natum toties crudelis tu quoque falſis
Ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram
Non datur, ac veras audire & reddere voces?
Talibus incuſat, greſſumque ad mœnia tendit.
At Venus obſcuro gradientes aëre ſepſit,
Et multo nebulæ circum Dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere poſſet,
Molirive moram, aut veniendi poſcere cauſas.
Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedeſque reviſit
Læta ſuas: ubi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, ſertiſque recentibus halant.

Corripuere viam interea, quâ ſemita monſtrat.
Jamque aſcendebant collem, qui plurimus urbi
Imminet, adverſaſque aſpectat deſuper arces.
Miratur molem Æneas, magalia quondam:
Miratur portas, ſtrepitumque, & ſtrata viarum.
Inſtant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
Molirique arcem, & manibus ſubvolvere ſaxa;
Pars aptare locum tecto, & concludere ſulco.
Jura magiſtratuſque legunt, ſanctumq; ſenatum.
Hic portus alii effodiunt: hic alta theatris

veſtis decidit ad pedes infimos, & greſſu apparuit vera Dea. Æneas, ſtatim atque agnovit genitricem ſuam, *proſecutus eſt abeuntem talibus verbis: Cur tu etiam, ô dura, decipis tam ſæpe filium* tuum *vanis figuris? quare non permittitur applicare dextram* meam *dextræ* tuæ, *atque audire & reddere verba non ſimulata? Sic queritur* de ea, *& dirigit paſſus ad urbem. Sed Venus cinxit euntes tenebroſo aëre, & circumdedit multa tegmine nubis,* utpote *Dea, ne quis poſſet eos videre, neve quis tangere, aut facere moram, aut petere rationem* cur *veniſſent. Ipſa ſe attollens abit Paphum, & redit gaudens in regionem ſuam: ubi templum & centum altaria fervent in ejus* honorem *thure Arabico, & redolent flores novos. Interim ingreſſi ſunt viam, quâ callis oſtendit. Et jam conſcendebant collem, qui valde impendet urbi, & deſuper aſpicit turres oppoſitas. Æneas admiratur magnitudinem* urbis, ubi erant *olim caſæ: admiratur portas, & tumultum, & pavimenta viarum. Feſtinant ardentes Tyrii: pars extendit muros, & erigit arcem, & manibus rotat lapides: pars eligit locum* ad *tectum, & cingit foſſâ: eligunt jura, & magiſtratus, & ſacrum concilium. Illic alii excavant portus, illic alii ponunt profunda fundamenta theatri,*

NOTÆ.

408. *Pedes veſtis, &c.*] Tertia Divinitatis nota, *promiſſa veſtis ad pedes.* Idque Dearum omnium proprium fuiſſe, præterquam Virtutis, docet Lactantius in Statium, l. 10. v. 632. Proprium item Baccho attribuit Propertius, l. 3. 15. 32. Tibullus quoque ac Statius.

409. *Inceſſu patuit Dea.*] Quartum & maximum Divinitatis argumentum, *incedendi modus.* Quem ſic ab humano diſtinguit Heliodorus Æthiop. l. 3. ut divinus, non dimotione pedum & tranſpoſitione, ſed continuo impetu & quaſi lapſu quodam fiat: unde perhibet ſtatuas Deorum apud Ægyptios, conjunctis & quaſi unitis pedibus inſiſtere: citatque teſtem Homerum. Et vero apud Theocritum, Idyl. 17. 25. Dii vocantur νηποδῆς, *uſu pedum carentes:* & apud Callimachum, Hymno 5. 3. Pallas Θιὸς ἰυτυκὲς ἴχνια, *Dea parata ſerpit.* Addit & aliud indicium Divinitatis Heliodorus, quod Dii recto obtutu, neque clauſis unquam palpebris intueantur. Statius tamen greſſum Diis non fluentem, ſed humano majorem & nimium tribuit, l. 10. 347. *Tamen aſpera produnt ora Deam, nimiique gradus.*

417. *Cernere ne quis, &c.*] Dubitabat enim Venus, quo in eos animo Dido futura eſſet, Junonis cultui addicta.

419. *Paphum.*] Urbem in Cypro, notiſſimâ mediterranei maris inſulâ, Veneri dicatam.

420. *Centumque Sabæo, &c.*] Tacitus l. 2. de ſacris Paphiæ Veneris: *Hoſtiæ, ut quiſque voviſſet, mares deliguntur. Certiſſima fides hœdorum fibris. Sanguinem aræ effundere vetitum, precibus & igne puro altaria adolentur.* Unde hic cum de aris fiat mentio, nulla fit de victimis. *Sabæum thus,* petitum è *Sabæis,* Arabiæ felicis populis: de quibus, G. 1. 57.

425. *Magalia.*] Seu *mapalia,* ruſticorum Afrorum caſæ ſunt, de quibus, G. 3. 340.

430. *Jura.*] Alii pro *legibus*; alii pro *judiciis*; alii melius pro *locis ipſis* accipiunt, ubi jus dicendum erat. Sic enim accipimus, quoties dicimus *in jus rapere, in jus ambulare.* De *Scenis* theatralibus, G. 2. 381. & 3. 24.

& ſecant è rupibus ingentes columnas, quæ ſunt *alia ornamenta futurarum ſcenarum.* Talis eſt eorum labor, *qualis labor occupat apes ad Solem, æſtate incipiente, per agros floridos: quando emittunt grandiorem ſobolem generis, aut cum denſant mella liquidiora, & implent alvearia ſuavi nectare, aut excipiunt onera venientum* è paſtu, *aut collectâ turmâ expellunt à ſtabulis* ſuis *fucos, pigrum gregem. Fervent* omnes in *opere, & mella odorata olent thymum. O felices, quorum muri jam eriguntur! inquit Æneas, & ſpectat altitudinem urbis. Immittit ſe in medios* çives *clauſus nube,* quod *admirabile* eſt *dictu: & miſcet ſe viris, nec videtur à quoquam. Erat in media urbe ſylva* ſacra, *gratiſſima* propter *umbram: quo loco Pœni, agitati fluctibus & ventis, primum fodiendo* repererunt *ſignum, quod regina Juno* eis *oſtenderat*; nempe *caput bellicoſi equi: ita quippe* oſtenderat, *populum* illum *futurum eſſe nobilem bello, & aptum vivere æternâ famâ. Hoc* loco *Tyria Dido ædificabat Junoni magnum templum, ſplendidum muneribus, & præſentiâ Deæ: cui limen æreum impoſitum erat gradibus,*

Fundamenta locant alii, immaneſque columnas
Rupibus excidunt, ſcenis decora alta futuris.
Qualis apes æſtate nova per florea rura
Exercet ſub Sole labor, cum gentis adultos
Educunt fœtus, aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas,
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus à præſepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
O fortunati, quorum jam mœnia ſurgunt!
Æneas ait, & faſtigia ſuſpicit urbis.
Infert ſe ſeptus nebula, mirabile dictu,
Per medios, miſcetque viris: neque cernitur ulli.
Lucus in urbe fuit media, lætiſſimus umbra;
Quo primum jactati undis & turbine Pœni
Effodere loco ſignum, quod regia Juno
Monſtrârat, caput acris equi: ſic nam fore bello
Egregiam, & facilem victu per ſæcula gentem.
Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum & numine Divæ:
Ærea cui gradibus ſurgebant limina, nexæque

NOTÆ.

437. *Nectare.*] Potu Deorum, de quo Ecl. 5. 71. Hic pro *melle* ſumitur.

439. *Fucos.*] *Gueſpes, waſps,* apum quaſi ſervitia ſunt, G. 4. 168.

448. *Caput acris equi.*] Juſtinus l. 18. 5. *In primis fundamentis caput bubulum inventum eſt: quod auſpicium quidem fructuoſæ terræ, ſed laborioſæ, perpetuoque ſervæ urbis fuit: propter quod in alium locum urbs tranſlata. Ubi quoque equi caput repertum, bellicoſum potentemque populum futurum ſignificans, urbi auſpicatam ſedem dedit.*

449. *Facilem victu.*] Explicat Pierius, *quæ facile vinci poſſet*; ita ut *victu*, ſupinum, à *vinco*, paſſive ſignificet: ſed malum hoc omen, bonum autem hic quæritur. Explicat Germanus Valens, quæ *facile vincere poſſet*; ita ut *victu*, ſupinum à *vinco*, activè ſignificet. Explicant alii communiter, *quæ ſit fertilis frugibus, & commoda ad victum*; ita ut *victu* ſit ſupinum à *vivo*. Ego eodem ſupino uſus, *victu* à *vivo*, interpretor de fama & gloria gentis, quæ florere æternum debeat: hoc enim eſt proprie, *vivere per ſæcula.*

450. *Sidonia.*] *Tyria*: Nam *Sidon*, urbs Phœniciæ, in Syria, portus in ora mediterranei maris, nunc *Sayde*, hic pro *Tyro* ſumitur; quia utraque vicina, & à Phœnicibus condita, & eidem regi ſubdita.

452. *Limina.*] *Portæ* ac *januæ* partes omnes hic diſtinguemus. *Porta* proprie de urbibus dicitur: quia cum circuitus urbis aratro primum deſignabantur, qua parte relinquendus erat in urbem aditus, attollebatur aratrum ac *portabatur*, ne ſulcum imprimeret. At privatarum domorum ingreſſus, cum apertus eſt, dicitur *janua*, vel ab *eundo*, vel à *Jano*; cum clauſus eſt, dicitur *oſtium*, ab *obſtando*. Nam ea per quæ prohibetur ingreſſus, ſi *foras* aperiuntur, dicuntur *fores*: ſi duas in partes ab utroque latere panduntur, *biſores*: ſi ab uno tantum latere, ſed in ſe *volvuntur* ac replicantur, vocantur *valvæ*, quaſi *volvæ*. Id autem, quo vertuntur fores, eſt *cardo*: quia eſt earum, vel quaſi *cor*, ut volunt Servius & Iſidorus: vel quaſi hamus ex quo ſuſpenduntur, eſt autem *hamus* Græcis κρίκος. Tum *limen*, eſt tranſverſum in janua lignum, inferius vel ſuperius; vel à *limes*, quia illic terminatur domus; vel à *limus*, id eſt, *obliquus & tranſverſus*. Denique *poſtes* ſunt arrectaria portarum, quaſi *poſt oſtium*: ſaxa vel ligna ab utroque portæ latere, quibus cardines, ſera & repagula immittuntur. Hæc tamen omnia promiſcue vulgo uſurpantur pro janua.

Ære trabes, foribus cardo ſtridebat ahenis.
Hoc primum in luco nova res oblata timorem
Leniit: hic primum Æneas ſperare ſalutem
Auſus, & afflictis melius confidere rebus.
Namque, ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo,
Reginam opperiens; dum, quæ fortuna ſit urbi,
Artificumq; manus inter ſe operumq; laborem
Miratur: videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque jam famâ totum vulgata per orbem;
Atridas, Priamumq; & ſævum ambobus Achillem.
Conſtitit, & lachrymans: Quis jam locus, inquit, Achate,
Quæ regio in terris noſtri non plena laboris?
En Priamus: ſunt hic etiam ſua præmia laudi,
Sunt lachrymæ rerum, & mentem mortalia tangunt.
Solve metus: feret hæc aliquam tibi fama ſalutem.
Sic ait: atque animum picturâ paſcit inani,
Multa gemens, largoq; humectat flumine vultum.
Namq; videbat, uti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graii, premeret Trojana juventus;
Hac Phryges, inſtaret curru criſtatus Achilles.
Nec procul hinc Rheſi niveis tentoria velis
Agnoſcit lachrymans: primo quæ prodita ſomno
Tydides multa vaſtabat cæde cruentus:
Ardenteſque avertit equos in caſtra, priuſquam

& trabes compactæ ære, & cardo ſtridebat in *portis æreis. In hac ſacra ſylva nova res occurrens primo minuit metum: hic Æneas primo auſus eſt ſibi promittere ſalutem, & melius ſperare de rebus male affectis. Nam dum circumſpicit ſingula magno in templo, expectans reginam: dum admiratur quæ ſit felicitas* illius *urbis, & manus opificum invicem* concordes, *& difficultatem operum, cernit prælia Trojana per ordinem, & bellum jam famâ cognitum per omnes terras, & Atrei filios, & Priamum, & crudelem utriſque Achillem. Subſtitit, & flens: Quis jam locus eſt, ait, ô Achate, quæ plaga in terris non plena noſtrorum caſuum? Ecce Priamus: hic quoque datur virtuti ſua merces, eſt commiſeratio calamitatum, & caſus hominum movent corda. Depone timorem, hæc fama afferet tibi aliquam ſalutem. Sic locutus eſt: & oblectat mentem vanis picturis, multum gemens, & irrigat faciem copioſo fletu. Nam cernebat, quemadmodum pugnantes circa Trojam Græci hac fugerent, & Trojana juventus perſequeretur eos: hac Trojani* fugerent; *& Achilles criſtâ inſignis immineret è curru. Non longe hinc agnoſcit plorans tabernacula Rheſi à candidis velis prodita: quæ in prima nocte filius Tydei populabatur multâ ſtrage ſanguinolentus, & abducit acres equos in caſtra* Græcorum, *antequam*

NOTÆ.

462. *Sævum ambobus Achillem.*] Tres tamen ſunt; *Atridæ* duo, Menelaus & Agamemnon, Atrei regis Mycenarum filii; & *Priamus*, Trojæ rex. Tum *Achilles* Menelao ſævus non fuit: ſed Agamemnoni tantum, cum receſſit ab ejus exercitu propter ereptam ſibi Briſeida; & Priamo, cujus filium Hectorem occidit, & indigne habuit. Quomodo igitur *ambobus?* An geminos Atridas pro uno poſuit, quia unius patris erant filii? An *ambobus* poſuit, pro *utriſque?* An geminos exercitus ſignificavit, Atridarum & Priami? An potius legemus cum Seneca Epiſt. 104. *Atriden*, non *Atridas*, ut ad unum Agamemnona referatur? Hunc ſane malim audire, quam Donatum, qui *ſævum* interpretatur, *ſæviorem*, Agamemnone ſcilicet ac Menelao.

466. *Lachrymæ rerum.*] Propter res adverſas, calamitates: Sic Æ. 2. 784. *Lachrymas dilectæ pelle Creüſæ:* id eſt, Lachrymas propter dilectam Creüſam, & dolorem de eâ conceptum mitiga.

470. *Pergama.*] *Pergamus*, arx fuit Trojana in editiſſimo urbis loco ſita: unde alta omnia ædificia deinde *Pergama* appellata ſunt. Cave ne arcem illam confundas cum urbe *Pergamo*, quæ in eadem Phrygia minore poſtea condita eſt ad Caïcum fluvium, fuitque *Attalicorum* regum ſedes, & Galeni patria, & celebris uſu chartæ pergamenæ, *du parchemin, parchment.*

472. *Hac Phryges, inſtaret, &c.*] *Phryges*, Trojani, qui Phrygiæ minoris partem incolebant; ſupra, v. 385. *E curru* pugnabant ſæpe veteres, quo miles & auriga ferebantur. *De criſtis*, Æ. 3. 468.

473. *Rheſi.*] Rheſus Thraciæ rex, Martis, vel Strymonis filius; cum Trojanis veniret in auxilium, adduceretque ſecum equos, quorum erat fatum, ut, ſi ſemel Xanthi aquam bibiſſent, Troja foret invicta: clauſis jam portis, coactus eſt in litore tentoria ponere. Sed proditus à Dolone Trojano ſpeculatore, qui in Græcorum ſpeculatores Diomedem & Ulyſſem inciderat, à Diomede interfectus eſt, & equi fatales abducti, Iliad. 10. 453. Equi porro illi ferocit.t:

Pabula

carpſiſſent pabula Trojæ, & potaſſent aquam Xanthi. Parte aliâ Troilus, miſer adoleſcens, & quanquam inæqualis auſus pugnare in Achillem, trahitur ab equis, & pendet reſupinus è curru vacuo, retinens tamen habenas: huic & cervix & capilli raptantur per humum, & pulvis ſulcatur haſtâ inverſâ. Interea Trojanæ ſparſis capillis ibant ad templum Palladis non ipſis amicæ, & portabant ei pallam, mœſtæ more ſupplicantium, & percutientes pectus palmis. Dea infenſa tenebat oculos defixos in terram. Achilles traxerat Hectorem ter circa muros Trojanos, & vendebat auro cadaver exanimum. Tunc autem Æneas emittit ex intimo pectore magnum gemitum, ut vidit ſpolia, & currum, & ipſum cadaver amici, & Priamum tendentem manus exarmatas. Animadvertit etiam ſe mixtum principibus Græcis,

Pabula guſtâſſent Trojæ, Xanthumq; bibiſſent.
Parte aliâ fugiens amiſſis Troïlus armis,
Infelix puer atque impar congreſſus Achilli,
Fertur equis, curruq; hæret reſupinus inani,
Lora tenens tamen: huic cervixq; comæq; trahuntur
Per terram, & versâ pulvis inſcribitur haſtâ.
Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades paſſis, peplumque ferebant
Suppliciter triſtes, & tunſæ pectora palmis.
Diva ſolo fixos oculos averſa tenebat.
Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumq; auro corpus vendebat Achilles.
Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Ut ſpolia, ut currus, utq; ipſum corpus amici,
Tendentemq; manus Priamum conſpexit inermes.
Se quoq; principibus permixtum agnovit Achivis,

NOTÆ.

præcellebant, ab equis Diomedis Thraciæ regis oriundi, humana carne veſci ſolitis; quibus ideo dominum ipſum devorandum Hercules tradidit. *Primo ſomno.*] *Somnus* pro *nocte*, ut G. 1. 208. *Libra die ſomnique pares ubi fecerit horas. Tydides.*] Diomedes, Tydei filius, Æ. 11. 243.

477. *Xanthum.*] Diis ita dictum, hominibus vero *Scamandrum*, inquit Homerus; quia nomen illud iſto antiquius: fluvium Troadis, ex Ida monte profluentem, unde ſe in Helleſpontum exonerat.

478. *Troïlus.*] De ejus ætate variæ ſunt ſententiæ. Virgilius hunc *puerum*, Horatius *impuberem* facit: alii, ut Hyginus & Tzetzes, jam grandiorem, & unum è maximis Priami natis. Variæ quoque de ejus morte opiniones: Theocritus & Lycophron eum volunt, ob ſpretum Achillis amorem, in templo Apollinis ab Achille fuiſſe occiſum: alii, in ipſo certamine: alii per vim; alii ex inſidiis.

479. *Impar congreſſus Achilli.*] Vel *impar Achilli*: vel, ut mavult Servius, *congreſſus Achilli*, id eſt, cum Achille: ut Catullus dixit in carmine nupt. v. 64. *Noli pugnare ducibus.*

482. *Versâ pulvis inſcribitur haſtâ.*] Non haſta Troïli, quam adhuc manu retineret; nam *amiſſis armis*, id eſt, *dilapſis*, terebatur: & ſola lora manu implicata retinebat. Igitur haſta Achillis, quæ per Troïli pectus adacta, & cum eo reſupino *inverſa*, ferro pulverem ſulcabat.

483. *Non æquæ Palladis.*] Infeſtæ propter judicium Paridis, de quo, v. 31. De *Pallade* v. 43. Ibant autem ad templum Trojanæ mulieres, duce Hecuba, Heleni & Hectoris admonitu, cum gravem à Diomede accepiſſent cladem; ut Deam Diomedi faventem, & pepli dono, & ſacrificiis placarent, Iliad. 6. 302.

484. *Crinibus Iliades, &c.*] Alludit ad morem Romanarum mulierum, quæ in luctu, aperto capite, & ſolutis paſſiſque crinibus incedebant, fortaſſe etiam Trojanæ ac barbaræ; cum contra Græcæ tonderent comas: quod docet Plutarchus in Romanis quæſt. *Peplum.*] Offerebatur Deabus, non in luctu tantum; ſed etiam ſolemnibus quibuſdam diebus, muneris loco: *Palladi* præſertim; *Junoni*, ex Pauſania l. 2. & Statio Theb. 10. 56. Imò & *Veneri*, ex Claudiano de nuptiis Honor. v. 123. Eo induebantur ſimulacra; ſic enim Stat. Theb. 10. 65. *Hoc tunc Argolicæ ſanctum velamine matres induerant ebur. Peplum* autem fuit palla, ſive pallium muliebre, ſubtili arte contextum, ad pedes effuſum, ſine manicis; coloris aliquando purpurei, aliquando candidi: aureâ fimbriâ claviſque aureis, & variis Deorum heroumque figuris ornatum.

487. *Ter circum, &c.*] De *Achille* v. 34. De *Hectore* v. 103.

492. *Achivis.*] Græcis. *Græcia* enim propriè dicta, ſive *Hellas*, *Achaia* quoque appellata eſt, ab *Achæo* quodam, vel Jovis filio, vel Zuthi, qui in ea regione regnavit: cujus populi *Achæi* & *Achivi* ſunt dicti; eſt & alia minor *Achaia*, Peloponneſi pars.

Eoaſque

Eoaſque acies, & nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens, mediiſq; in millibus ardet,
Aurea ſubnectens exertæ cingula mammæ
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.
Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
Dum ſtupet, obtutuq; hæret defixus in uno;
Regina ad templum formâ pulcherrima Dido
Inceſſit, magnâ juvenum ſtipante catervâ.
Qualis in Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi
Exercet Diana choros, quam mille ſecutæ [tram
Hinc atque hinc glomerantur Oreades: illa phare-
Fert humero, gradienſq; Deas ſupereminet omnes:
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido, talem ſe læta ferebat
Per medios, inſtans operi regniſque futuris.
Tum foribus Divæ, mediâ teſtudine templi,
Septa armis ſolioque alte ſubnixa, reſedit.

& exercitus orientales, & arma nigri Memnonis. Penthesilea furens ducit turmas Amazonum inſtructas *ſcutis lunatis, & ardet inter media millia, nectens cingulum aureum ſub nudato ubere,* utpote *bellatrix, & audet puella certare* cum *viris. Dum iſta mirabilia conſpiciuntur ab Æneâ Trojano, dum ſtupet, & ſtat defixus in hoc ſolo aſpectu; regina Dido ſpecie clariſſima venit in templum, magnâ juvenum turbâ ambiente. Talis Diana in ripis Eurotæ, vel per culmina Cynthi, miſcet choreas; quam ſecutæ mille Oreades hinc atque inde congregantur: Diana geſtat humero pharetram, & incedens extat ſupra cæteras Nymphas. Lætitia tacite mulcet animum Latonæ. Talis erat Dido, talem ſe attollebat læta inter medios, urgens opus, & regna futura. Deinde ſedit ad fores Junonis, ſub medio fornice templi, cincta militibus, & alte ſuffulta ſolio.*

NOTÆ.

493. *Eoaſque acies, &, &c.*] *Memnon* Auroram matrem, Tithonum patrem habuit, Laomedontis Trojani regis filium. Quare Trojanorum in auxilium veniſſe dicitur, cum ingentibus Indorum & Æthiopum copiis; & ab Achille occiſus, è rogo ſuo aves produxiſſe; quæ duas in partes diviſæ, roſtris atque unguibus, ad parentandum auctori ſuo, decertaverint. Ejus ſtatua, in Ægypto, Solis orientis icta radiis, emiſiſſe ſonum memoratur. *Eoas.*] Orientales, ab ἠὼς, *Aurora.*

494. *Amazonidum.*] Id eſt, *Amazonum*, quæ ſibi mammam alteram inurebant, ne jaciendis ſagittis eſſet impedimento: alteram baltheo ſubſtringebant. Nomen inde ab α privativo, & μαζος, *mamma.* De iis tuſe Æ. 11. 659, &c. Harum regina *Penthesilea* Trojanis poſt mortem Hectoris opem tulit: & juxta aliquos, ab Achille; juxta alios, à Neoptolemo Achillis filio interfecta eſt. *Peltis.*] Scutis breviſſimis, in formam mediæ Lunæ.

502. *Qualis in Eurotæ, &c.*] Explodit hanc Didonis cum Diana comparationem Valerius Probus apud Gellium, l. 9. c. 9. aitque nihil tam improſpere à Virgilio converſum eſſe ex Homero, apud quem illa reperitur, Odyſſ. 6. 102. Defendit eam Scaliger Poetic. l. 5. c. 3. aitque Virgilianam eſſe a magiſtro, Homericam à diſcipulo. Ego in Valerii ſententiam paulo ſum propenſior: vel ideo, quod ex iis circumſtantiis, quas ſane multas congerit, nulla eſt ad rem, niſi multitudo Oreadum, quæ Dianam comitantur; cæteræ omnino à Didone diverſæ ſunt. *Eurotæ.*] Fluvii in Laconia, Spartam alluentis: quæ regio venatu celebris eſt. *Cynthi.*] Montis in inſula Delo, ubi Diana & Apollo nati ſunt.

503. *Choros.*] Multitudo ſaltantium & canentium eſt proprie *chorus.*

504. *Oreades.*] Nymphæ montium, ab ὄρος, *mons*, Ecl. 2. 46.

506. *Latonæ.*] Filiæ Cœi Titanis, quæ Dianam & Apollinem ex Jove peperit in inſula Delo, Ecl. 3. 67.

509. *Tum foribus Divæ, &c.*] Adjungit Servius hæc verba proxime præcedentibus, hoc ſenſu: *Inſtat regina operi, tum præſertim ædificandis Junonis templi foribus.* Affert & aliam interpretationem, quam etſi priori poſtponat, ego tamen præpono: nempe medio in templo locum fuiſſe ſeparatum, ubi ſervabatur ſimulacrum Numinis, & religio adminiſtrabatur; iſque appellatur à Polluce *ſacellum, delubrum*, à Vitruvio *cella*, à cæteris *adytum, penetrale*; atque is, vel velo, vel muro ſeptus erat, & pervius *foribus*; quemadmodum noſtris in templis uſu venit. Iis porro in *foribus* Dido jus dicebat: & mos ille Romanorum deinceps fuit, in templis jus dicere, ac ſenatum habere. *Media, teſtudine.*] Medio in templo, cujus tectum concavum & fornicatum erat in morem teſtudinis, *tortue, arched.*

Jura

Distribuebat jus & leges civibus, & dividebat in æquas partes laborem operum, aut ducebat sorte. Cum repente Æneas videt accedere cum *ingenti multitudine Antheum, & Sergestum, & generosum Cloanthum, & alios Trojanorum, quos nigra tempestas mari disjecerat, & abstulerat ad litora omnino diversa. Obstupuit continuo ipse, & continuo Achates* quoque *commotus est gaudio & timore; cupiebant avide sociare dextras* cum iis; *sed successus incertus turbat mentes. Dissimulant* adhuc, *& obtecti cavâ nebulâ considerant, quæ sociorum sors, quo* in *litore reliquerint naves, cur veniant: veniebant autem electi singulis è navibus, poscentes veniam, & lamentando accedebant ad templum. Postquam ingressi* sunt, *& data est facultas loquendi coram* reginâ: *spectatissimus* intra socios *Ilioneus sic incepit sedatâ mente: O regina, cui Jupiter permisit extruere urbem novam, & coercere æquitate populos feroces: Nos miseri Trojani, acti ventis per omnia maria, precamur te: propelle dira incendia a navibus, ignosce religiosæ genti, & benignius aspice miserias nostras.*

Jura dabat legesq; viris, operumq; laborem
Partibus æquabat justis, aut sorte trahebat:
Cum subito Æneas concursu accedere magno
Anthea Sergestumq; videt, fortemq; Cloanthum,
Teucrorumq; alios: ater quos æquore turbo
Dispulerat, penitusque alias avexerat oras.
Obstupuit simul ipse, simul perculsus Achates
Lætitiâque metuque, avidi conjungere dextras
Ardebant: sed res animos incognita turbat.
Dissimulant, & nube cava speculantur amicti,
Quæ fortuna viris, classem quo littore linquant,
Quid veniant: cunctis nam lecti navibus ibant
Orantes veniam, & templum clamore petebant.
Postquam introgressi, & coram data copia fandi,
Maximus Ilioneus placido sic pectore cœpit:
O regina, novam cui condere Jupiter urbem,
Justitiâque dedit gentes frænare superbas:
Troës te miseri, ventis maria omnia vecti,
Oramus: prohibe infandos à navibus ignes,
Parce pio generi, & propius res aspice nostras.
Non nos aut ferro Libycos populare Penates
Venimus, aut raptas ad littora vertere prædas.
Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis atq; ubere glebæ:

Nos non venimus, aut vastare gladio domos Africanas, aut abducere ad litora prædas raptas: non inest menti ea violentia, nec tanta ferocitas victis. Est regio, quam *Graii vocant nomine Hesperiam: regio antiqua, potens bello & fertilitate terræ:*

NOTÆ.

514. *Anthea, Sergestumque, &c.*] De *Antheo*, v. 185. De *Cloantho*, & *Sergesto*, passim lib. 5. nauticis in ludis. De *Teucris*, Trojanis, supra, v. 42.

523. *Orantes veniam.*] Orantes ut mitius haberentur: nam *venia* non semper *culpam* supponit; sed sæpe *pacem* & favorem significat: Cicero, pro Rabir. 5. *A Jove pacem & veniam peto.* Pro Fonteio, 20. *In bellis gerendis, à Diis immortalibus pacem & veniam petunt.* De *Ilioneo*, v. 124.

534. *Est locus, Hesperiam, &c.*] Supple, *quem*, ut supra, v. 16. *Urbs antiqua fuit, Tyrii*, supple, *quam Tyrii.* Italia multis nominibus dicta fuit, pro varia temporum ratione. *Hesperia*, quod nomen ipsi cum Hispania commune fuit; vel ab *Hespero*, Atlantis Mauritaniæ regis fratre, qui primo obtinuit Hispaniam, indeque à fratre pulsus in Italiam venit; vel ab *Hespero*, Veneris stella; quæ mane sub Luciferi nomine apparet, sero sub nomine *Hesperi*, atque ita occasum significat; quo factum est, ut Græci ex iis regionibus, quas habent ad occasum, Italiam appellaverint *Hesperiam magnam*; Hispaniam vero, *minorem Hesperiam.* Alterum Italiæ nomen fuit *Oenotria*; vel ab *Oenotro* rege Sabinorum; vel ab Oenotro, Lycaonis Arcadiæ regis filio; vel potius ab *oives*, *vinum*, & οτρύνειν, *incitare*, quod vini ferax regio sit. Aliud ejusdem regionis nomen est *Italia*; vel ab Italo rege Siculorum; vel à bobus, qui veteri lingua Græca dicebantur ἰτάλοι, & illic fuere magnâ copiâ. Alia item nomina tulit, de quibus fuse Kircherus in Latio l. 1. c. 1, 2, 3. Quodnam autem sit omnium antiquissimum, difficile est conjicere: Virgilius *Italiam* noviſſimum putat, cum ait, minores *Italiam dixisse.*

535. *Ubere glebæ.*] De forma illa loquendi, G. 2. 185.

Oenotrii

Oenotrii coluere viri; nunc fama, minores
Italiam dixiſſe, ducis de nomine, gentem.
Huc curſus fuit:
Cum ſubito aſſurgens fluctu nimboſus Orion
In vada cæca tulit, penituſq; procacibus Auſtris
Perq; undas, ſuperante ſalo, perq; invia ſaxa
Diſpulit: huc pauci veſtris adnavimus oris.
Quod genus hoc hominum? quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ:
Bella cient, primaq; vetant conſiſtere terra.
Si genus humanum & mortalia temnitis arma;
At ſperate Deos memores fandi atque nefandi.
Rex erat Æneas nobis, quo juſtior alter
Nec pietate fuit, nec bello major & armis:
Quem ſi fata virum ſervant, ſi veſcitur aura
Ætherea, neq; adhuc crudelibus occubat umbris;
Non metus, officio nec te certaſſe priorem
Pœniteat. Sunt & Siculis regionibus urbes,
Armaque, Trojanoq; à ſanguine clarus Aceſtes.
Quaſſatam ventis liceat ſubducere claſſem,
Et ſylvis aptare trabes, & ſtringere remos.
Si datur Italiam, ſociis & rege recepto,
Tendere; ut Italiam læti Latiumq; petamus:

Oenotrii populi ipſam *incoluerunt; nunc rumor* eſt, *poſteros eam regionem appellaviſſe Italiam, de nomine ducis. Illuc direximus curſum: cum repente oriens è mari procelloſus Orion impulit* nos *in vada latentia, & petulantibus ventis,* ac *mari ſuperante, funditus disjecit, perque aquas, perque rupes inacceſſas: pauci enatavimus huc ad veſtra litora. Quodnam* eſt *hoc genus hominum? aut quæ regio tam crudelis tolerat hanc conſuetudinem? negatur* nobis *arena* pro *hoſpitio: bella movent, & impediunt* quominus *maneamus* in *primo litore. Si deſpicitis genus humanum, & vindictam hominum: at expectate Deos memores æqui & iniqui. Regem habebamus Æneam, quo non fuit ullus juſtior, nec pietate, nec bello & armis inſignior. Si fata virum hunc ſervant, ſi ſpirat aërem cœleſtem, nec adhuc cecidit* ſub *ſævas umbras; nullus* eſt *timor* nobis, *neque pœnitebit te provocaſſe prius* eum *beneficio. Sunt etiam* nobis *urbes* in *terra Sicula, & arma, & Aceſtes illuſtris è Trojana origine.*

Permittatur nobis *detrahere* ad terram *naves ventis fractas, & accommodare trabes è ſylvis, & abſcindere remos. Ut læti eamus in Italiam & Latium, ſi conceditur ire in Italiam, ſocii & rege recepto:*

NOTÆ.

539. *Orion.*] De hujus ſigni cœleſtis fabula dicemus, Æ. 3. 517. Ex hoc autem verſu probat Segreſius, Æneam non niſi Julio menſe in Africam eſſe appulſum. Nam de triplici tantum Orionis ortu hic agi poteſt, de *quotidiano*, de *heliaco*, de *acronico*: quas voces explicuimus, G. 2. 217. & 221. & 229. Conſtat autem de *quotidiano* non poſſe explicari; ſic enim Orion quotidie tempeſtates excitaret: non de *acronico*, qui hyeme contingit; ergo de ortu *heliaco*, qui nunc in Julii initia cadit, olim tamen in medium Junium: at vis hujus ſideris, non ad unum ortûs diem, ſed ad conſequentes etiam dies pertinere putanda eſt. Firmat opinionem hoc etiam verſu libri 4. 52. ubi Anna Didoni ſuadet, ut Æneam per hyemem detineat: *Dum pelago deſævit hyems, & aquoſus Orion:* quod omnino tunc intelligendum de ortu ejus *acronico*, qui menſibus poſt heliacum circiter quinque contingit.

540. *Procacibus Auſtris, &c.*] Obſtinate importunis. Horat. Od. l. 1. 26. 2. *Tradam protervis in mare Creticum portare ventis.* Lucret. l. 6. 110. *Furit petulantibus Euris.* De *Auſtris* ventis meridionalibus, Ecl. 2. 58.

541. *Salo.*] *Sal* & *ſalum* uſurpat Virgilius, pro mari, quod Græcis dicitur ἁλς. Æn. 5. 866. *Sale ſaxa ſonabant.*

547. *Sperate Deos, &c.*] Expectate. Æn. 4. 419. *Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem, & perferre, ſoror, potero. Fandi atque nefandi.*] Illius, quod *fas*, & *nefas* eſt: utrumque enim a *fando* dicitur: quia quod æquum eſt, digne *fari* poſſumus: quod iniquum, *fari* non poſſumus.

550. *Si veſcitur aurâ.*] Si ſpirat, ſi halitum ducit ex aëre. Et vero apud Lucret. l. 5. 72. *Veſci*, eſt *uti*: *Quove modo genus humanum variante loquela Cœperit inter ſe veſci.*

554. *Aceſtes.*] Rex Siciliæ, de quo Æ. 5. 36. De *Sicilia* inſula, Æ. 3. 687.

556. *Stringere remos.*] Ecl. 9. 61. *Agricolæ ſtringunt frondes*: id eſt, *amputant.*

558. *Ut Italiam, &c.*] De ea, v. 6. De *Latio*, Æ. 7. 54. De *Teucris*, Trojanis, ſupra v. 239. De *Libya*, Africa, v. 162. De *Iülo*, Aſcanio, v. 271. De *Sicanis*, Siculis, Æ. 3. 687. De *Dardanidis*, Trojanis, ſupra v. 239.

Sin

ſi vero ſalus extincta eſt, *teque mare Africæ tenet, ô pater optime Trojanorum, nec jam ſupereſt ſpes Aſcanii; at ſaltem* ut *eamus ad mare Siciliæ, &* ad *paratas urbes, ex quibus huc pulſi* ſumus, *&* ad *regem Aceſten. His verbis Ilioneus* orabat: *interea Trojani omnes murmure approbabant. Tum Dido, vultu demiſſo, breviter loquitur: Ejicite metum* ex *animo, ô Trojani: expellite ſollicitudinem. Difficilis* ſtatus *rerum* mearum, *& novitas dominationis, cogunt me facere talia, & circum munire terminos cuſtodibus. Quis ignoret familiam Æneæ, & Trojam urbem, & virtutes, & populos, & incendia tanti belli?* Nos *Pœni non habemus adeo craſſa ingenia, nec Sol alligat equos* currui *tam remotus ab urbe Carthagine. Seu vos appetitis magnam Italiam, & agros Saturni, ſive regionem Erycis, & regem Aceſtem: dimittam* vos *ſecuros præſidio, & reficiam opibus. Vultiſne etiam manere mecum pariter* in *hoc regno? urbs quam condo, veſtra eſt: trahite* in terram *naves: Trojanus & Tyrius à me tractabitur* ſine *ulla diverſitate. Atque utinam ipſe rex Æneas adeſſet, pulſus eodem vento! Sane mittam fidos* homines *circa litora, & mandabo* ut illi *perveſtigent extremam Africam: ſi* forte *naufragus vagatur aliquibus* in *ſylvis, aut urbibus. His ſermonibus excitati, & generoſus Achates, & pater Æneas jamdiu optabant exire è nube. Prior Achates alloquitur Æneam: Fili Veneris, quod conſilium jam venit in mentem? cernis omnia tuta, & naves & ſocios recuperatos: unus tantum deeſt, quem ipſi conſpeximus mediis in undis.*

Sin abſumpta ſalus, & te, pater optime Teucrûm,
Pontus habet Libyæ, nec ſpes jam reſtat Iüli;
At freta Sicaniæ ſaltem ſedeſque paratas,
Unde huc advecti, regemq; petamus Aceſten.
Talibus Ilioneus: cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ.
Tum breviter Dido, vultum demiſſa, profatur:
Solvite corde metum, Teucri, ſecludite curas.
Res dura, & regni novitas me talia cogunt
Moliri, & late fines cuſtode tueri.
Quis genus Æneadûm, quis Trojæ neſciat urbem?
Virtuteſque, viroſque, & tanti incendia belli?
Non obtuſa adeo geſtamus pectora Pœni:
Nec tam averſus equos Tyriâ Sol jungit ab urbe.
Seu vos Heſperiam magnam, Saturniaq; arva;
Sive Erycis fines, regemq; optatis Aceſten;
Auxilio tutos dimittam, opibuſq; juvabo.
Vultis & his mecum pariter conſidere regnis?
Urbem quam ſtatuo, veſtra eſt; ſubducite naves:
Tros Tyriuſq; mihi nullo diſcrimine agetur.
Atq; utinam rex ipſe Noto compulſus eodem
Afforet Æneas! Equidem per littora certos
Dimittam, & Libyæ luſtrare extrema jubebo;
Si quibus ejectus ſylvis aut urbibus errat.
His animum arrecti dictis, & fortis Achates,
Et pater Æneas, jamdudum erumpere nubem
Ardebant: prior Æneam compellat Achates:
Nate Deâ, quæ nunc animo ſententia ſurgit?
Omnia tuta vides, claſſem, ſocioſq; receptos.
Unus abeſt, medio in fluctu quem vidimus ipſi
Submerſum:

NOTÆ.

565. *Vultum demiſſa.*] Puduit enim reginam minime barbaram, nautragos, & exteros à ſuis tam dure habitos fuiſſe.

569. *Genus Æneadûm.*] Non nepotes Æneæ, qui nulli tum erant; ſed majores, à quibus ille genus ducebat.

571. *Pœni.*] Dicti quaſi *Phœni*, v. 342.

572. *Nec tam averſus, &c.*] Senſus eſt: *Tyriam urbem non eſſe tam remotam à Solis ortu & calore*; atque adeo cives ſuos ingenio non eſſe tam obtuſo. *Non obtuſa, &c.* Aiunt enim philoſophi, populos qui frigidioribus in plagis naſcantur, vulgo tardiori eſſe indole.

573. *Heſperiam magnam, &c.*] Italiam v. 534. *Saturnia arva.*] Eam Italiæ partem, quæ *Latium* dicta eſt, quod in ea Saturnus latuerit, Æ. 8. 319. *Erycis fines.*] Siciliæ montem in parte occidentali, nunc *mont de S. Julien*, non longe à Drepano: cui nomen impoſuit *Eryx*, ibidem ſepultus. De eo, Æ. 5. 24. *Aceſtes.*] Ejuſdem Siciliæ rex, Æ. 5. 36.

577. *Urbem quam ſtatuo, veſtra eſt, &c.*] Servius refert accuſativum *urbem*, ad præcedens verbum *vultis*; hoc ſenſu: *Vultis his conſidere regnis? vultis urbem quam ſtatuo? veſtra eſt.* Vulgo tamen agnoſcunt Grammatici mutationem casûs. *Urbem quam ſtatuo*, pro, *urbs quam ſtatuo.* Aliqui, quibus accedo, ſolam ordinis mutationem putant, pro, *quam urbem ſtatuo.*

579. *Noto.*] De *Noto*, ſive Auſtro, vento meridionali, Ecl. 2. 58.

588. *Unus abeſt.*] *Orontes*, de quo, v. 117.

Submerſum: dictis reſpondent cætera matris.
Vix ea fatus erat, cum circumfuſa repente
Scindit ſe nubes, & in æthera purgat apertum.
Reſtitit Æneas, claraq; in luce refulſit,
Os, humeroſq; Deo ſimilis: namq; ipſa decoram
Cæſariem nato genitrix, lumenq; juventæ
Purpureum, & lætos oculis afflârat honores.
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum Pariuſve lapis circumdatur auro.
Tum ſic reginam alloquitur, cunctiſq; repente
Improviſus ait: Coram, quem quæritis, adſum
Troïus Æneas, Libycis ereptus ab undis.
O ſola infandos Trojæ miſerata labores!
Quæ nos, relliquias Danaûm, terræq; mariſq;
Omnibus exhauſtos jam caſibus, omnium egenos,
Urbe, domo ſocias. Grates perſolvere dignas
Non opis eſt noſtræ, Dido: nec quicquid ubiq; eſt
Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem;
Dii tibi (ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid
Uſquam juſtitiæ eſt) & mens ſibi conſcia recti,
Præmia digna ferant. Quæ te tam læta tulerunt
Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
Luſtrabunt convexa, polus dum ſidera paſcet:

ſubmerſum: reliqua conveniunt cum *ſermone matris* tuæ. *Vix ea locutus erat, cum ſubito nebula circumjecta rumpit ſe, & ſolvitur in vacuum aërem. Viſus eſt ſtans Æneas & emicuit claro ſplendore, ſimilis Deo* ſecundum *vultum & humeros. Ipſa enim mater aſpiraverat filio decorem in coma, & egregiam lucem juventutis, & hilarem pulchritudinem oculis. Qualem pulchritudinem ars adjicit ebori, aut quando argentum, vel marmor Parium cingitur rutilo auro. Tunc ſic alloquitur reginam, & ſtatim omnibus inexpectatus inquit; Adſum præſens,* ego *quem quæritis, Trojanus Æneas, ſervatus è fluctibus Africæ. O* quæ *ſola miſerta* es *infandarum calamitatum Trojæ! Quæ nos excipis urbe & domo,* nos qui ſumus *reliquiæ Græcorum, fracti jam omnibus infortuniis terræ & maris, indigentes omnium* rerum. *Non eſt noſtræ facultatis tibi referre gratias debitas, ô Dido: nec quodcumque uſquam eſt nationis Trojanæ, quæ diſſipata eſt toto mundo, tibi reddere* poſſit *præmia merita*; ſed ſoli *Dii, ſi aliqui Dii reſpiciunt pios, ſi eſt ullo in loco aliquid juſtitiæ*; ſed & tua *mens conſcia ſibi æquitatis. Quæ tam fortunata tempora te protulerunt? qui tanti parentes talem produxere? Quamdiu amnes current in mare, quamdiu umbræ* arborum *circuibunt cacumina* in *montibus, quamdiu cœlum alet aſtra,*

NOTÆ.

595. *Purpureum.*] Ad colorem poteſt referri, qui rubicundus ac roſeus juvenibus fere eſt. Sic ſupra, v. 406. tribuitur Veri *roſea cervix*. Sic Æ. 10. 16. *Venus aurea* dicitur, forte ex aureo colore capillorum. Quamquam his nominibus exiſtimo non tam certum colorem ſignificari, quam generatim pulchritudinem: ut cum dixit Horat. Od. l. 4. 1. 10. *Purpureis ales oloribus.* PiſoAlbinov. *Brachia purpureâ candidiora nive.* Homerus Odyſſ. 6. 231. Κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας, *comas hyacinthino flori ſimiles.* Cum enim inter colores pulcherrima ſit purpura; inter metalla aurum; inter flores roſa, & veterum æſtimatione, hyacinthus; ideo hæc nomina, ad exprimendam quamlibet pulchritudinem tranſtulerunt. Expreſſus eſt hic locus, cum ſequenti comparatione, ex Homeri Odyſſ. l. 6. 229. ubi Minerva formam addit Ulyſſi, ut Nauſicaæ placeat.

596. *Manus addunt, &c.*] *Manus*, pro arte & labore hic ſumuntur; ut ſupra, v. 459. *Artificumque manus inter ſe.*

597. *Parius lapis.*] Marmor candidum è Paro inſula in mari Ægæo.

602. *Relliquias Danaûm.*] Supra v. 34.

607. *Si qua pios, &c.*] Modicius ait tria hic promitti virtutis præmia: primum à Diis, *ſi qua pios reſpectant numina*; ſecundum ab hominibus, *ſi quid uſquam juſtitiæ eſt*: tertium ab ipſa Didonis conſcientia, & *mens ſibi conſcia recti*; quaſi dicat Æneas: *Non meum eſt, nec Trojanorum, tantam virtutem remunerari; ſed Deorum, ſed omnium hominum, ſed tui ipſius:* nam virtus ſibi eſt ipſa præmium.

612. *Luſtrabunt convexa, &c.*] *Convexa* montium accipio, pro *cacuminibus*, quæ rotunda & convexa ſunt; *luſtrabunt* pro *circuibunt*; quemadmodum Hercules, Æ. 8. 231. *Ter totum fervidus ira Luſtrat Aventini montem*, id eſt, *circuit. Luſtrare* autem proprie ſignificat *expiare*, à *luo*; per tranſlationem, *circuire*, quia expiationes agrorum & urbium per *circuitiones* fiebant; unde de ſacrificio ambarvali ait Virgil. Ecl. 5. 75. *Et cum luſtrabimus agros.* Umbræ porro ad motum Solis moventur, & in orbem circumflectuntur.

Semper

ſemper gloria, & nomen tuum, & laudes durabunt: quæcumque regio trahat me ad ſe. *Sic locutus apprehendit* manu *dextrâ carum Ilioneum, & ſiniſtrâ Sereſtum, poſtea alios, & generoſum Gyan, & generoſum Cloanthum. Obſtupuit primo Tyria Dido ob aſpectum, deinde ob tantam calamitatem Æneæ; & ſic ore dixit: Quæ te fortuna, ô fili Deæ, perjequitur per tot diſcrimina? quæ potentia te projecit ad crudelia litora? Tune* es *ille Æneas, quem alma Venus peperit Anchiſæ Trojano prope aquas Phrygii Simoentis? Ego quidem recordor Teucrum veniſſe Sidona, ejectum è terminis patriæ, & quærentem nova regna ope Beli. Tunc* meus *pater Belus populabatur pinguem Cyprum, & victor* cum *imperio poſſidebat. Jam* inde *ab illo tempore nota eſt mihi ruina urbis Trojanæ, & nomen tuum, & reges Græci. Ipſe* Teucer *hoſtis, extollebat magnis laudibus Teucros*, Trojanos, *& aiebat ſe oriundum è veteri Teucrorum* illorum *familia. Agite ergo, ô juvenes, intrate* in *noſtras domos. Similis fortuna voluit, ut ego quoq; agitata per multos caſus, denique manerem hac in regione.*

Semper honos, nomenq; tuum, laudeſq; manebunt:
Quæ me cunq; vocant terræ. Sic fatus, amicum
Ilionea petit dextrâ, lævâque Sereſtum:
Poſt alios, fortemq; Gyan, fortemq; Cloanthum.
Obſtupuit primo aſpectu Sidonia Dido,
Caſu deinde viri tanto; & ſic ore locuta eſt:
Quis te, nate Deâ, per tanta pericula caſus
Inſequitur? quæ vis immanibus applicat oris?
Tune ille Æneas, quem Dardanio Anchiſæ
Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam?
Atq; equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulſum patriis, nova regna petentem
Auxilio Beli. Genitor tum Belus opimam
Vaſtabat Cyprum, & victor ditione tenebat.
Tempore jam ex illo caſus mihi cognitus urbis
Trojanæ, nomenq; tuum, regeſq; Pelaſgi.
Ipſe hoſtis Teucros inſigni laude ferebat,
Seq; ortum antiquâ Teucrorum à ſtirpe volebat.
Quare agite, ô tectis, juvenes, ſuccedite noſtris!
Me quoq; per multos ſimilis fortuna labores
Jactatam, hac demum voluit conſiſtere terrâ.

NOTÆ.

612. *Polus dum ſidera paſcet.*] E veterum opinione, qui Solem & ſidera, quia igneæ atque adeo voracis naturæ, paſci crediderunt aquarum humore in cœlum educto; ſed fruſtra quidam legunt *palus*; nam Lucretius in multis Virgilii magiſter, dixit l. 1. 231. *Unde æther ſidera paſcit.*

615. *Ilionea, &c.*] Penultimam, natura brevem, metri cauſa produxit, Ionum more, qui Ἰλιονῆα dicunt, pro Ἰλιονέα. *Sereſtum.*] Teſtatur Pierius in Longobardico cod. *Sergeſtum* legi, & v. 514. dixit, *Anthea Sergeſtumque videt*: nulla de *Sereſto* mentio. Tamen l. 12. 561. diſtinguuntur hæc duo nomina: *Mneſtheæ, Sergeſtumque vocat, fortemque Sereſtum.*

621. *Dardanio Anchiſæ.*] Notanda gravitas verſûs, quæ oritur ex hiatu vocalium, & ſpondæo quinti pedis. *Dardanio*, Trojano, v. 239. *Anchiſæ*, Capyos filio, Aſſaraci nepoti, e ſtirpe Trojanorum regum. Hic à Venere adamatus; oculis deinde privatus fuiſſe dicitur, quod amores jactaſſet ſuos. De *Venere*, v. 60. De *Simoënte*, fluvio, v. 104. De *Phrygia*, v. 385.

623. *Teucrum memini Sidona.*] Teucer, Telamonis Salaminis inſulæ regis filius, cum è bello Trojano rediiſſet in patriam, multâ fratris Ajacis morte, qui dolis Ulyſſis circumventus, ob dolorem de amiſſis judicio armis Achillis, mortem ſibi intulerat; à patre actus in exilium, & Cyprum appulſus, urbem illic, de patriæ ſuæ nomine, Salamina conſtituit. Addit Virgilius Cyprum tunc temporis à Belo, Tyri rege, Didonis patre, fuiſſe expugnatam; atque adeo Teucrum veniſſe ad Belum, ut ejus ope ſedem in illa inſula obtineret. *Sidona.*] De qua urbe, v. 450. De Belo in argumento lib. 4.

626. *Cyprum.*] Ingentem inſulam mediterranei maris, in ſinu Iſſico, inter Ciliciam & Syriam, Veneris olim cultu celebrem.

628. *Pelaſgi.*] Proprie Theſſali; qui ſic dicti ſunt, vel a *Pelaſgo*, Lycaonis Arcadiæ regis filio, à quo ducebant originem; vel quaſi *Pelargi*, à πελαργὸς, *ciconia*, quia ciconiarum more per multas regiones erraverunt. Pro Græcis omnibus, & hic, & paſſim ſumuntur.

630. *Teucrorum à ſtirpe.*] Trojanorum, qui ab antiquo Teucro, Dardani ſocero, ſic dicti fuerant, v. 239. Ab ea Teucri ſtirpe oriebatur Teucer, per Heſionem matrem ſuam, quæ Laomedontis Trojani regis filia fuit: Laomedon Ili filius, Ilus Trois, Tros Erichthonii, Erichthonius Dardani, Dardanus Teucri gener.

Non

Non ignara mali, miſeris ſuccurrere diſco.
Sic memorat, ſimul Æneam in regia ducit
Tecta, ſimul Divûm templis indicit honorem.
Nec minus interea ſociis ad littora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga ſuum, pingues centum cum matribus agnos:
Munera lætitiamque Dei.
At domus interior regali ſplendida luxu
Inſtruitur, mediiſque parant convivia tectis.
Arte laboratæ veſtes, oſtroque ſuperbo:
Ingens argentum menſis, cælataque in auro
Fortia facta patrum, ſeries longiſſima rerum
Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.
Æneas (neque enim patrius conſiſtere mentem
Paſſus amor) rapidum ad naves præmittit Achaten:
Aſcanio ferat hæc, ipſumque ad mœnia ducat.
Omnis in Aſcanio cari ſtat cura parentis.
Munera præterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre jubet, pallam ſignis auroq; rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho:
Ornatus Argivæ Helenæ, quos illa Mycenis,

Non inſcia miſeriarum didici auxiliari miſeris. Sic loquitur: ſtatimque ducit Æneam in regiam domum, & eodem tempore mandat ſacra fieri in templis Deorum. Interim nec minore cura *mittit ad litora ſociis Æneæ, viginti tauros, centum corpora hirſuta porcorum, centum agnos pingues, cum* centum *ovibus:* præterea *dona & gaudia Bacchi. At domus interior,* licet *ſplendida, ornatur regali pompa, & ſub mediis tecta parantur epulæ.* Adſunt *Veſtimenta perfecta* magno *artificio & purpura illuſtri* tincta: *magna* vaſa *argentea* in *menſis, & egregia facinora majorum ſculpta in auro, ordo rerum longiſſimus deductus per tot viros, ab* ipſo *ortu veteris familiæ. Æneas (nam affectus paternus non ſuſtinuit* ejus *animum tardare* diutius) *mittit celerem Achaten ad naves,* ut *referat iſta Aſcanio, & adducat eum in urbem. Tota ſolicitudo cari patris poſita eſt in Aſcanio. Inſuper imperat, ut afferat munera ſervata* ex *Trojano excidio, pallam figuris aureis, & velamen cui croceus acanthus intextus* erat: *ornamenta Argivæ Helenæ, quæ ipſa Mycenis exportaverat,*

NOTÆ.

640. *Lætitiamque Dei.*] Vinum; lætitiam Dei, id eſt, Bacchi, de quo infra v. 738. *Adſit lætitiæ Bacchus dator.* Gellius aliique legunt non *Dei*; ſed, vel *dii*, vel *die*, qui ſunt antiqui genitivi, à nomine *dies*: ut G. 1. 208. *Libra die ſomnique pares ubi fecerit horas*: Et ſenſus erit; miſſa eſſe à Didone hæc omnia, ut diem illum hilariter Trojani ducerent. Plura tamen & vetuſtiora exemplaria habent *Dei.*

652. *Pallam.*] Pallium muliebre; utraque vox, vel à *palam*, quia veſtis eſt exterior; vel à πάλλω, *vibro*, quod frequenti motu vibretur.

653. *Croceo velamen acantho.*] Ornatum variis flexibus acanthi herbæ, croceo colore, vel auro expreſſæ. *Velamen* aliqui *cycladem* eſſe volunt; genus fœmineæ veſtis tenuiſſimum, rotundum, ac fimbriatum; alii, quia croci fit mentio, putant eſſe *epicrocum*, amiculum tenue ac perlucidum: iique melius, quia *epicrocum* velaminis inſtar fuit, *cyclas* talaris veſtis, Prop. l. 4. 7. 40. *Aurata cyclade ſignat humum. Acanthus, branche urſine, bearsfoot*, herba coronaria, Ecl. 3. 45. *Crocus*, flos, *ſaffron.*

654. *Argivæ Helenæ.*] Patrem habuit Jovem, ſub cycni ſpecie; matrem Ledam, Tyndarei Laconiæ regis uxorem. Leda ova duo peperit: ex altero Pollux & Helena divino ſemine: ex altero Caſtor & Clytemneſtra mortali ſemine exciuſi ſunt. Dixit tamen Horatius, ſed contra communem opinionem, Pollucem & Caſtorem ex eodem ovo prodiiſſe, Sat. l. 2. 1. 26. *Caſtor gaudet equis, ovo prognatus eodem Pugnis.* Nupſit Helena Menelao, cui erepta eſt à Paride; & Trojam deducta ortum dedit bello Trojano: ſupra v. 31. Cætera de eadem, Æn. 2. 567. Æn. 6. 511. *Argivæ.*] Græcæ; non enim *Argis* nata fuit, nec *Mycenis* regnavit; ſed vir ejus Menelaus frater fuit Agamemnonis, qui in hac utraque regnavit urbe ſupra v. 288. Menelaus autem adſcitus in generum à Tyndareo, Spartæ vel Lacedæmonis rege, mortuis Caſtore ac Polluce, Spartæ regnavit. Promiſcue tamen ſumuntur harum urbium nomina, propter vicinitatem, omnes enim ſunt in Peloponneſo.

Pergama cum peteret, inconceſſoſq; Hymenæos,
Extulerat: matris Ledæ mirabile donum.
Præterea ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim
Maxima natarum Priami, colloque monile
Baccatum, & duplicem gemmis auroq; coronam.
Hæc celerans, iter ad naves tendebat Achates.
At Cytherea novas artes, nova pectore verſat
Conſilia: ut faciem mutatus & ora Cupido
Pro dulci Aſcanio veniat, doniſq; furentem
Incendat reginam, atq; oſſibus implicet ignem.
Quippe domum timet ambiguam, Tyrioſque bilingues:
Urit atrox Juno, & ſub noctem cura recurſat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem:
Nate, meæ vires, mea magna potentia; ſolus,
Nate, patris ſummi qui tela Typhoëa temnis:
Ad te confugio, & ſupplex tua numina poſco.
Frater ut Æneas pelago tuus omnia circum
Littora jactetur, odiis Junonis iniquæ,
Nota tibi: & noſtro doluiſti ſæpe dolore.
Hunc Phœniſſa tenet Dido, blandiſq; moratur
Vocibus: & vereor, quo ſe Junonia vertant
Hoſpitia; haud tanto ceſſabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis & cingere flammâ
Reginam meditor: ne quo ſe numine mutet;
Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
Quà facere id poſſis, noſtram nunc accipe mentem.
Regius, accitu chari genitoris, ad urbem

cum iret Trojam ad petitum conjugium, dona miranda Ledæ matris ejus. *Præterea ſceptrum, quod Ilione primogenita filiarum Priami tulerat quondam, & monile ex unionibus* ad ornatum *colli, & coronam duplici* textu *auri & gemmarum: properans iſta* afferre *Achates dirigebat iter ad naves. At Venus volvit animo novos dolos, nova conſilia:* nempe *ut Cupido, mutatâ formâ & vultu, veniat pro dulci Aſcanio, & inflammet muneribus amantem reginam, ac immiſceat ignem oſſibus* ejus. *Nam metuit domum dubiam, & Tyrios fallaces: angit* eam *aſpera Juno, & hæ ſolicitudines per noctem redeunt. Igitur alloquitur alatum Amorem his verbis: Fili,* qui es *meum robur, & magna mea vis: fili, qui ſolus deſpicis fulmina ſupremi Jovis,* quibus vicit *Typhoëum: confugio ad te, & ſupplex imploro tuam poteſtatem. Notum tibi* eſt, *quomodo frater tuus Æneas agitetur mari circa omnia litora, odio Junonis* nobis *infenſæ: & ſæpe condoluiſti mihi dolenti. Hunc Tyria Dido detinet, & retardat dulcibus ſermonibus: & dubito quem habitura ſint* exitum *hæc hoſpitia,* quibus præeſt *Juno: non quieſcet in* hoc *flexu tam commodo* rerum. *Quapropter meditor prius occupare reginam fraude, & ambire igne: ne mutet ſe* ad *ullius Dei* nutum; *ſed* ut *mecum proſequatur Æneam magno amore. Quomodo poſſis id exequi, audi jam conſilium meum. Regius juvenis, quem maxime curo,*

NOTÆ.

655. *Pergama. Hymenæos.*] Illa, pro *Troja* ſumuntur, v. 470. Hi pro nuptiis, G. 3. 60.

657. *Ilione.*] Polymneſtoris Thraciæ regis uxor.

659. *Duplicem.*] Quia duplex erat in ea ordo, ſive faſcia; altera aurea, altera gemmea.

661. *Cytherea.*] Venus, v. 260. *Cupido,* amoris Deus, duplex à quibuſdam fingitur; honeſtus, Jove ac Venere prognatus; turpis, Nocte atque Erebo. Alii non Jovem, ſed Mercurium honeſto patrem aſſignant.

665. *Bilingues.*] Vel alludit ad duplicem linguam, qua utebantur, Phœniciam & Libycam; vel perfidiam notat genti familiarem, proverbio enim fuit, *Punica fides.*

669. *Typhoëa.*] Fulmina, quibus Gigantes vicit; imprimiſque Typhoëum, de quo G. 1. 279. Sunt qui ſcribunt *Typhoïa*; nec admodum refert: debuit enim dici *Typhoeïa* à Græco τυφοέυς: perinde autem potuit ex diphthongo *ei*, vel abjici *i*, ut fieret *Typhoëa*, vel abjici *e*, ut fieret *Typhoïa*.

674. *Phœniſſa.*] E Phœnicia oriunda, & Junonis cultui addicta, ſupra v. 450. De *cardine*, qui hic pro flexu rerum ſumitur; ex eo quod janua flectitur & vertitur in cardine, v. 453.

Sidoniam

Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
Dona ferens pelago & flammis reſtantia Trojæ.
Hunc ego ſopitum ſomno, ſuper alta Cythera,
Aut ſuper Idalium, ſacrata ſede recondam:
Ne quâ ſcire dolos, mediuſve occurrere poſſit.
Tu faciem illius, noctem non amplius unam,
Falle dolo: & notos pueri puer indue vultus:
Ut, cum te gremio accipiet lætiſſima Dido,
Regales inter menſas laticemque Lyæum,
Cum dabit amplexus, atq; oſcula dulcia figet;
Occultum inſpires ignem, fallaſque veneno.
Paret Amor dictis charæ genitricis, & alas
Exuit, & greſſu gaudens incedit Iüli.
At Venus Aſcanio placidam per membra quietem
Irrigat: & fotum gremio Dea tollit in altos
Idaliæ lucos, ubi mollis amaracus illum
Floribus & dulci aſpirans complectitur umbrâ.
Jamque ibat dicto parens, & dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate.
Cum venit, aulæis jam ſe regina ſuperbis
Aureâ compoſuit ſponda, mediamque locavit.
Jam pater Æneas & jam Trojana juventus
Conveniunt, ſtratoque ſuper diſcumbitur oſtro.

parat ſe vocatu dilecti patris, ad *eundum in urbem Carthaginem, portans munera* quæ *ſuperſunt è naufragio, & incendio Trojæ. Ego occultabo illum ſopitum ſomno, ſacro* in *loco, ſuper alta Cythera, vel ſuper Idalium* nemus: *ne poſſit aliquo modo cognoſcere fraudes* meas, *& medius intervenire. Tu ſimula per fraudem formam illius, & puer aſſume notam faciem pueri, non plus quam unâ nocte: ut cum Dido læta excipiet te ſinu inter epulas regias & liquorem Bacchicum; cum amplectetur* te, *& præbebit* tibi *ſuavia oſcula; inſinues* ei *ſecretam flammam, & decipias* eam *veneno* amoris. *Amor obtemperat mandatis dilectæ matris, & deponit alas, & eundo imitatur inceſſum Aſcanii. Venus autem infundit Aſcanio dulcem ſomnum in membra: & Dea aufert* eum, *compoſitum* in ſuo *ſinu, in altas ſylvas Idaliæ: ubi amaracus ſuaviter halans cingit illum floribus & gratâ umbrâ. Et jam ibat Cupido, obediens juſſis Æneæ, & portabat Carthaginienſibus regalia munera, gaudens duce Achate. Quando venit, tum regina diſcumbit in aurea ſponda & magnificis tapetibus, & media ſedet. Tum pater Æneas, & tum juvenes Trojani* ſimul *accedunt; & diſcumbunt in lectis purpureis.*

NOTÆ.

682. *Sidoniam.*] Carthaginem, coloniam Sidoniorum ac Tyriorum, v. 16.

684. *Super alta Cythera, &c.*] Ut Æ. 6. 794. *Super & Garamantas & Indos proferet imperium:* vel eſt *ultra*, vel *in. Cythera, orum.*] Inſula mediterranei maris contra Cretam, v. 261. *Idalium.*] Vel *Idalia*, oppidum & nemus eſt inſulæ Cypri.

690. *Lyæum.*] Bacchicum: Bacchus enim *Lyæus* dictus eſt, à λύω, *ſolvo*, quod curis animum ſolvat ac liberet. De *Iulo*, ſive *Aſcanio*, v. 271. De *Venere*, v. 260.

679. *Amaracus.*] Herba coronaria, ſuaviſſimi odoris, floſculos emittens perpuſillos, candidos, *marjolaine, marjorani.*

701. *Aulæis.*] Velis pretioſiſque tapetibus: vel ſuſpenſis ſuper lectum, vel in lecto ſubſtructis.

702. *Aureâ ſpondâ, &c.*] *Sponda* pars lecti exterior eſt; ſæpe pro toto lecto ſumitur, à σπονδὴ, *fœdus:* unde & ſponſis nomen eſt. *Aureâ.*] Diſſyllabâ voce; quomodo Æ. 7. 190. *Aurea percuſſam virgâ.*

Mediamque locavit.] Uſus ad menſam duplex fuit, vel ſedendi in ſella, vel in lecto diſcumbendi. Sedendi uſus antiquior & ſeverior: Barbari & orientales populi molliores, diſcumbendi morem invexere. Unde Romani primis temporibus ſedere: poſt Aſiam debellatam, auctis opibus ac deliciis, diſcubuere: mulieres tamen adhuc ſedendi morem præ modeſtia retinebant. Auguſti temporibus obſoleſcebat in domibus, & in ſacris tantum Capitolii epulis ſervabatur; ut eſt apud Valerium Max. l. 2. 3. Patet autem ex Livio l. 28. 18. Afros diſcumbere ſolitos, jam inde à Scipionis & Syphacis temporibus. Unde Virgilius hic ad barbarum alludit morem. *Mediam.*] Vel in lecto, qui erat medius, ut vult Corradus, nec enim decebat in eodem lecto gravem fœminam diſcumbere cum Æneâ: & vero circa menſam tres vulgo lecti ſternebantur; unde conclave dicebatur *triclinium*, à τρεῖς, *tres*, & κλίνη, *lectus.* Vel etiam in eodem lecto, quod dici poteſt apud Barbaros gravitati non obfuiſſe. Et vero videtur Aſcanius, ſive Cupido, inſe-

Miniſtri infundunt aquam manibus, & proferunt panem è caniſtris, & geſtant mantilia è raſis velleribus. Intus ſunt *quinquaginta miniſtræ, quibus cura eſt componere longa ſerie penum, & juſſire igne* domeſticos *Deos.* Sunt *aliæ centum, & totidem famuli æqualis ætatis, qui imponant menſis cibos, & proferant pocula. Pariter etiam Pœni magno numero congregantur per lætam domum, juſſi recubare in lectis pictis. Mirantur munera Æneæ, mirantur Aſcanium, & vultum ardentem Cupidinis, & ficta* ejus *verba, & pallam, velamen intextum croceo acantho. Præſertim miſera Dido, deſtinata amori futuro, non poteſt ſatiare animum, & inflammatur ſpectando, & æqualiter capitur* pulchritudine *munerum & pueri. Ille poſtquam hæſit collo & in complexu Æneæ, & ſatiavit magnum amorem ficti patris; it ad reginam. Hæc oculos, hæc totum animum defigit* in puerum, *& aliquando premit* eum in *ſinu: ignorans Dido, quantus Deus* ſibi *miſeræ inſideat. Sed ille recordatus* mandatorum *matris* ſuæ *Veneris, incipit delere paulatim* memoriam *Sichæi, & conatur præoccupare vehementi amore mentem jamdudum otioſam, & corda deſueta* amandi.

Dant famuli manibus lymphas, Cereremque caniſtris
Expediunt, tonſiſque ferunt mantilia villis.
Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo
Cura penum ſtruere, & flammis adolere Penates:
Centum aliæ, totidemque pares ætate miniſtri,
Qui dapibus menſas onerent, & pocula ponant.
Necnon & Tyrii per lumina læta frequentes
Convenere, toris juſſi diſcumbere pictis.
Mirantur dona Æneæ, mirantur Iülum,
Flagranteſque Dei vultus, ſimulataque verba:
Pallamq; & pictum croceo velamen acantho.
Præcipue infelix, peſti devota futuræ,
Expleri mentem nequit, ardeſcitque tuendo
Phœniſſa: & puero pariter doniſque movetur.
Ille, ubi complexu Æneæ colloque pependit,
Et magnum falſi implevit genitoris amorem,
Reginam petit: hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret, & interdum gremio fovet: inſcia Dido,
Inſideat quantus miſeræ Deus: at memor ille
Matris Acidaliæ, paulatim abolere Sichæum
Incipit, & vivo tentat prævertere amore
Jampridem reſides animos deſuetaq; corda.

NOTÆ.

rierem ſeu ſiniſtrum in eodem lecto locum occupaſſe, unde facile Didonis gremio incumberet, v. 722. eo quippe amici & amicæ diſcumbebant loco, ut commode jacerent illius in ſinu, qui medium locum obtinebat; & dextra manus ejus ad cibos carpendos libera eſſet. Æneas autem certe dextrum ſive ſuperiorem obtinuit locum, nam l. 2. 2. *toro ſic orſus ab alto.* Quis autem locus dignior haberetur, an *dexter* & ſuperior, an *medius*, dubia eſt ſententia, ſuis utraque rationibus ac teſtimoniis nixa. De *oſtro*, conchylio unde exprimitur purpura, G. 2. 506. De *Cerere*, pro pane, Ecl. 5. 79.

706. *Mantilia.*] Villoſa lintea, tergendis *manibus* comparata, unde habent nomen; differunt à *mappis*, juxta Voſſium in Etym. quod mantilibus etiam ſternerentur menſæ, *mappis* manus tantum tergerentur; afferrenturque mappæ aliquando eum in uſum à ſingulis convivis: unde Martial. Epig. l. 12. 29. 11. *Attulerat mappam nemo, dum furta timentur: Mantile è menſa ſurripit Hermogenes.*

708. *Penum, &c.*] *Penus, hujus peni,* vel *hujus penus*, maſculini vel fœminini generis: vel *penus penoris* neutrius: ſunt res ad victum neceſſariæ, quæ in intima domus parte ſervantur. Hinc eſt *penitus*, & *penetro*, & *Penates*, Dii, qui in intima domus parte colebantur. Cum autem ait Naſcimbænus, *flammis adolere Penates*, eſſe *cequinam facere*, plane errat: patet enim ex Athenæi compluribus locis, convivia rem ſacram apud veteres fuiſſe; nihilq; in iis adhiberi frequentius, quam thura, flores, Deorum ſimulacra, libationes. Igitur *flammis adolere Penates*, eſt ſuffitu Penates colere, ut in convivio Nympharum, G. 4. 379. *Panchæis adoleſcunt ignibus aræ.* De *Penatibus*, Æ. 2. 717.

724. *Acidaliæ.*] Veneris, quæ ſic dicitur ab *Acidalio* fonte, in Orchomeno Bœotiæ civitate, qui Gratiis dicatus eſt: Gratiæ autem Veneris & Liberi filiæ à quibuſdam dicuntur. De *Sichæo*, v. 347.

725. *Prævertere.*] Præoccupare, ne Juno Didoni odium inſpiret in Trojanos.

Poſtquam

Poſtquam prima quies epulis, menſæq; remotæ;
Crateras magnos ſtatuunt, & vina coronant.
Fit ſtrepitus tectis, vocemq; per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incenſi: & noctem flammis funalia vincunt.
Hic regina gravem gemmis auroq; popoſcit,
Implevitq; mero pateram; quam Belus, & omnes
A Belo ſoliti. Tum facta ſilentia tectis;
Jupiter (hoſpitibus nam te dare jura loquuntur)
Hunc lætum Tyriiſque diem Trojâque profectis
Eſſe velis, noſtroſque hujus meminiſſe minores.
Adſit lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno.
Et vos ô cœtum Tyrii celebrate faventes.
Dixit, & in menſam laticum libavit honorem:
Primaque libato, ſummo tenus attigit ore,
Tum Bitiæ dedit increpitans: ille impiger hauſit
Spumantem pateram, & pleno ſe proluit auro:
Poſt alii proceres. Citharâ crinitus Iopas
Perſonat auratâ, docuit quæ maximus Atlas:
Hic canit errantem Lunam, Soliſq; labores:

Poſtquam ceſſatum eſt à primis epulis, & ſublati ſunt cibi, ponunt magna pocula, & coronant vinum. Fit ſonus per domum, & vox volvitur per ſpatioſa atria: lucernæ accenſæ pendent è laquearibus auratis, & faces luce pellunt tenebras. Tunc regina petiit pateram auro & gemmis gravem, & replevit eam *vino, quam Belus, & omnes Beli poſteri* ſolebant replere. *Tunc ſilentium factum* eſt tota *domo: Jupiter*, inquit Dido *(nam aiunt te auctorem eſſe legum hoſpitalium) fac ut hic dies ſit felix Carthaginienſibus, & advenis Trojanis: & ut poſteri noſtri hujus recordentur. Adſit Bacchus auctor lætitiæ, & propitia Juno: Et vos ô Carthaginienſes, adeſte faventes huic convivio. Sic ait, & ſtillavit in menſam* vinum, *honorem liquorum: & eo ſtillato primo deguſtavit* reliquum *ſummis tantummodo labris: deinde dedit Bitiæ hortanti* cum: *ille alacer ebibit pateram ſpumantem, & conſperſit ſe* vino *aureæ* pateræ *plenæ: poſtea alii proceres, Iopas comatus ludit citharâ, ea quæ maximus Atlas docuit. Canit ille errores Lunæ, & defectus Solis:*

NOTÆ.

727. *Menſæque remotæ.*] Menſæ, non tantum ſunt τράπεζαι, ſeu menſæ ipſæ quæ ferculis onerantur; ſed etiam σιτία, ſeu cibi & fercula quæ imponuntur menſis: quod diſerte ſcribit Pollux, & innuunt auctores Latini, apud quos frequens eſt diviſio convivii in *primas* ac *ſecundas menſas*: at menſæ non mutabantur: itaque prima & ſecunda fercula intellige, quorum prima graviorum erant ciborum; ſecunda pomorum, compotationum, libationum: utraque diſtinguebantur ſaltationibus, cantu, ludis, dum convivæ ab edendo quieſcerent: & hæc eſt *prima quies*; cui reſpondet, *ſecundæ quietis* loco, finis epularum poſt ſecundas menſas. De *crateribus*, poculis vinariis, Ecl. 5. 68. De *coronatione* vini, G. 2. 528.

730. *Lychni laquearibus.*] λύχνος, *lucerna*: Græcam vocem Latinæ præpoſuit, quia minus humilem. *Laquear.*] Sive *lacunar*, eſt interſtitium trabium ac tignorum, in conclavium tectis, diciturque à *lacu*, quia cavum eſt: *lacus* autem ſignificat proprie cavum quodlibet aquarum receptaculum, ſed transfertur ad alia multa ob figuræ ſimilitudinem. *Funalia.*] Funes cerâ obliti.

733. *Belus, & omnes à Belo, &c.*] Belus iſte, non Didonis pater eſt, de quo prius, v. 625. de hoc enim dici non poſſet, *omnes à Belo*, id eſt, *omnes Beli poſteri*; ſiquidem inter hunc & Didonem nullus occurrit medius. Igitur de Belo antiquiore intellige, qui numeratur inter Didonis majores: vide argumentum lib. 4.

735. *Jupiter hoſpitibus.*] Magna fuit in veneratione *Jupiter hoſpitalis*, Græcis ξένιος.

740. *Libavit.*] Stillavit: à λείβω, *ſtillo*. Ritus hic fuit ſacrificiorum: ſacerdos vinum è vaſculo deguſtabat, dabatque deinde deguſtandum cæteris; tum illud, vel in victimæ cornua; vel, ſi ſacra ſolo thure abſque victima fierent, in ignem aræ impoſitum; vel, ſi abſque igne, ut in conviviis, in menſam invergebat. Unde *libo* primo ſignificat *ſtillo*; deinde, quia in libatione vinum deguſtabatur, ſignificat etiam *deguſto* ac *leviter tango*, ut ſupra v. 260. *Oſcula libavit natæ.* G. 4. 54. *Flumina libant ſumma leves.* Denique generatim ſumitur pro *ſacrifico*, quia nullum ſacrificium erat ſine libatione.

745. *Atlas.*] Bene Pœnus ea narrat, quæ docuit Atlas Afer, rex Mauritaniæ, qui cum eſſet aſtrologiæ peritiſſimus, cœlum humeris ſuſtinuiſſe dicitur; & in montem cognominem mutatus, objectu Gorgonei capitis, à Perſeo Jovis filio, quem excipere hoſpitio noluerat.

unde oriatur *genus hominum, & pecudes ; unde pluvia & fulmina :* canit *Arcturum & Hyadas imbriferas, & duos Triones ; cur Sol hyemalis ita properet se lavare* aquis *Oceani, vel quæ mora retardet lentas noctes æstatis. Carthaginienses dant plausum, & Trojani eos imitantur. Misera etiam Dido traducebat noctem variis* cum Æneâ *colloquiis, & sorsim hauriebat amorem : quærens multa de Priamo, multa de Hectore : modo, quibus armis instructus filius Auroræ veniisset* Trojam : *modo, quales* essent *equi Diomedis : modo, quantus* esset *Achilles. Age potius, ô hospes, inquit, & narra nobis dolos Græcorum à prima origine, ruinamque* civium *tuorum, & tuos errores : nam æstas jam septima te circumfert errantem omnibus terris & maribus.*

Unde hominum genus, & pecudes: unde imber,
& ignes:
Arcturum, pluviasq; Hyadas, geminosq; Triones:
Quid tantum Oceano properent se tingere soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Ingeminant plausum Tyrii, Troësq; sequuntur.
Necnon & vario noctem sermone trahebat
Infelix Dido, longumq; bibebat amorem;
Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa:
Nunc, quibus Auroræ venisset filius armis:
Nunc, quales Diomedis equi: nunc, quantus
Achilles.
Immo age, & à prima dic, hospes, origine nobis
Insidias, inquit, Danaûm, casusque tuorum,
Erroresque tuos: nam te jam septima portat
Omnibus errantem terris & fluctibus æstas.

NOTÆ.

748. *Arcturum, &c.*] Stellam procellosam, in signo Bootæ, prope caudam ursæ majoris; unde nomen habet ab ἄρκτος, *ursa*, & οὐρὰ, *cauda*, G. 1. 68. *Hyadas* stellas septem in fronte tauri, quibus nomen est ab ὕω, *pluo*, G. 1. 138. *Geminos Triones.*] Ursas duas, signa Borealia, quæ à rusticis *plaustrum majus*, ac *plaustrum minus*, olim dicta sunt: quia in majore septem stellæ ita dispositæ sunt, ut boves aratro subligatos referant: boves autem *triones* antiquis dicti sunt: quod arando, vel terram terant, juxta Varronem, quasi *tertiones*; vel sulcos in terra excavent, juxta Scaligerum, quasi *striones*. In minore vero, stellæ item aliquot, licet multo minores, eundem fere situm imitantur.

749. *Se tingere soles.*] Ex vulgi mente, cui sidera in Oceano decumbere & lavari videbantur. Sensus est: cur dies hyberni tam sint breves; & quæ mora sic obstet noctibus æstivis, ut sero ac lente veniant: versus ii huc translati sunt e G. 2. 481, 482. *Soles*, dies, vel sol ipse.

754. *Priamo, &c.*] Trojano rege, de quo passim lib. 2. De *Hectore* ejus filio, & *Achille*, supra, v. 103. De *Auroræ filio Memnone*, v. 493. De *Diomede*, Tydei filio, v. 101. De *equis*, quos Rhesо Diomedes abduxit, v. 476.

760. *Septima æstas.*] Hinc probat Segresius æstate Æneam ad Africæ litus appulsum esse. Nec refert quod lib. 5. v. 626. sub ipsum sequentis veris initium, dicat etiam Beroë: *Septima post Trojæ excidium jam vertitur æstas.* Illic enim addit *vertitur*, id est, transacta est, & in aliam æstatem vertitur ac deflectit, nempe in octavam.

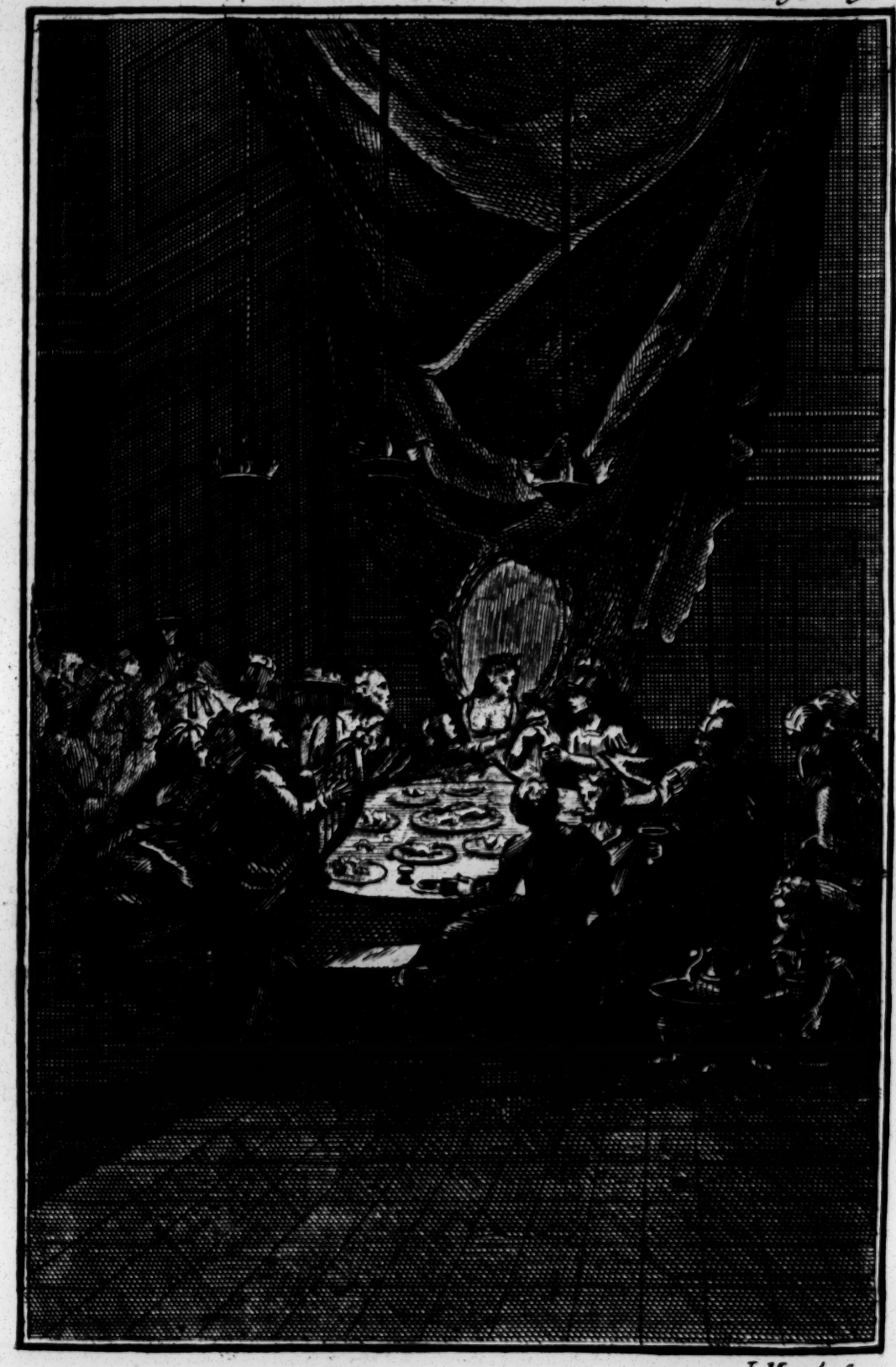

J. Mynde sc.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER II.

ARGUMENTUM.

NARRAT Didoni Æneas Trojani excidii ſeriem; ea eſt ejuſmodi: Græci decennali bello pene fracti, dolo capere urbem conſtituunt: fugam ſimulant; circa Tenedum inſulam latent; equum relinquunt in caſtris, fœtum intus militibus. Quo, per fraudem Sinonis, cui fidem mors Laocoontis faciebat, in urbem inducto: noctu reſerato ejus utero Græci crumpunt; admiſſoque exercitu, Trojam ferro & igne populantur. Admonetur in ſomnis Æneas ab Hectore, ut fugâ ſibi conſulat: Æneas mortem fugæ præferens, coacta manu, Græcos aliquot cædit; ſumptiſque eorum armis, ſuorum telis fere obruitur. At vaſtatâ regiâ, Priamo Pyrrhi manu interfecto, Æneas domum revertitur, Anchiſæ patri ſacra Penateſque committit, ſuis eum imponit humeris; & cum Aſcanio filio, Creuſaque uxore, fugam arripit. Mox amiſsâ inter eundum Creusâ, iter ad eam quærendam relegit: occurrit mortuæ uxoris umbra, monetque ſe à Cybele in Phrygia detineri. Redit ille in montem Idam, & cum ſociis mari fugam parat.

COnticuere omnes, intentique ora tenebant.
Inde toro pater Æneas ſic orſus ab alto:
Infandum, regina, jubes renovare dolorem:
Trojanas ut opes & lamentabile regnum
Eruerint Danai, quæque ipſe miſerrima vidi,
Et quorum pars magna fui. Quis talia fando,
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulyſſei,

INTERPRETATIO.

Omnes ſiluerunt, & attenti comprimebant vocem. Tum pater Æneas ſic incepit è ſuperiori parte *lecti: Jubes me, ô regina, renovare dolorem infandum,* narrando *quomodo Græci everterint potentiam Trojanam, & regnum deplorandum: & quæcunque vidi ipſe* digna *miſeratione, & quibus magna ex parte interfui. Quis Myrmidonum, aut Dolopum, aut* quis *miles duri Ulyſſis hæc commemorando*

NOTÆ.

2. *Ab alto.*] Quia Æneas ſedebat in altiore, id eſt, dextera parte lecti, Aſcanius in inferiore, ſeu ſiniſtra: Dido in media, *Æ.* 1. 702. *Danai.*] Græci, *Æ.* 1. 34.

7. *Myrmidonum, &c.*] Milites Achillis fuerunt, ex Ægina inſula ſinûs Saronici, inter Peloponneſum & Atticam: ſic dicta à μύρμηξ, *formica*: quod, ut ait Strabo, propter ſoli ſterilitatem, formicarum in morem terram fodientes, ſemen in ſaxa conjicerent; itemq; laterum coctorum penuriâ in foſſis habitarent. Fabulas tamen ex eo derivant nomen, quod Æacus

abſtineat à fletu? Et jam nox humida præceps abit è cœlo, & aſtra decedentia invitant ad ſomnum. Sed ſi tanta tibi eſt *cupiditas cognoſcendi caſus noſtros, & breviter audiendi ultimam Trojæ ruinam, quamvis* mea *mens abhorreat, & præ dolore recuſet recordari: tamen incipiam. Duces Græcorum, afflicti bello, & fatis repulſi* ab expugnatione urbis, *tot annis jam elapſis; faciunt equum, in modum montis, divino conſilio Minervæ, & ſtruunt coſtas ex abiete ſciſſas. Fingunt* eſſe *votum pro reditu: ſpargitur is rumor. Ad* eam rem *ſortiti electa corpora militum,* ea *clam occultant in obſcuris lateribus* equi, *& magnas cavernas atque uterum profunde implent armatis militibus. Eſt in propinquo Tenedos inſula, famâ notiſſima, abundans opibus, dum regnum Priami ſtabat: nunc ſolum* eſt *ſinus & ſtatio parum tuta navibus. Illuc elapſi occultant ſe deſerto in litore: nos putavimus* eos *diſceſſiſſe, & ventis* propitiis *repetiſſe Mycenas. Itaque Troja omnis liberat ſe diuturno angore;*

Temperet à lacrymis? & jam nox humida cœlo
Præcipitat, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos.
Sed ſi tantus amor caſus cognoſcere noſtros,
Et breviter Trojæ ſupremum audire laborem:
Quanquam animus meminiſſe horret, luctuque re-
Incipiam. Fracti bello, fatiſque repulſi [fugit:
Ductores Danaum, tot jam labentibus annis,
Inſtar montis equum, divinâ Palladis arte
Ædificant: ſectâque intexunt abiete coſtas.
Votum pro reditu ſimulant: ea fama vagatur.
Huc delecta virûm ſortiti corpora furtim
Includunt cœco lateri: penituſque cavernas
Ingentes, uterumque armato milite complent.
Eſt in conſpectu Tenedos, notiſſima famâ
Inſula, dives opum, Priami dum regna manebant:
Nunc tantum ſinus, & ſtatio malefida carinis.
Huc ſe provecti deſerto in littore condunt.
Nos abiiſſe rati, & vento petiiſſe Mycenas,
Ergo omnis longo ſolvit ſe Teucria luctu:

NOTÆ.

Ach'llis avus, Æginæ rex, cum regnum videret peſte vaſtatum, precibus à Jove impetravit, ut formicæ, quas ingenti numero reptantes videbat, novos in incolas mutarentur. Aliqui ſic fabulam explicant, ut putent Æginam inſulam frequentiorem ab ipſo redditam, deductis ex Theſſalia coloniis; teſtatur enim Velleius initio hiſtoriæ, *Theſſaliam* prius vocatam eſſe *Myrmidonum civitatem*, ac non niſi poſt Trojana tempora *Theſſaliam*. Igitur Achillis *Myrmidones*, vel erunt *Æginetæ*, vel potius *Theſſali*.

7. *Dolopum.*] Eos quidam Theſſaliæ, Plinius Ætoliæ, Ptolemæus Epiro annumerat. Addit Strabo, præpoſitum iis fuiſſe à Peleo Achillis patre, Phœnicem, qui cum Chirone centauro Achillis educationi præfuerat, eumque ad Trojam ſecutus eſt. Igitur Dolopes, vel Phœnicis milites erant, vel Achillis, vel, ut alii volunt, Pyrrhi Achillis filii.

Ulyſſei.] Ithacæ & Cephaleniæ, inſularum in Ionio mari regis; cujus dolis Trojana expeditio præcipue promota eſt: de illo paſſim, hoc & aliis libris. *Ulyſſei*, pro *Ulyſſis*, Genitivus, de quo Æn. 1. 224.

8. *Cælo præcipitat.*] Nox abit, fugit è cœlo.

9. *Suadentque cadentia ſidera ſomnos.*] Decedentia, die proxime imminente: quam interpretationem probabimus, Æ. 4. 81.

15. *Inſtar montis equum, &c.*] De voce, *inſtar*, Æ. 6. 865. Equi fabricator fuit *Epeus*; materiam advexit *Ajax Oilei*. Equus autem ille, non reipſa equus fuit: ſed, vel machina, cujuſmodi eſt aries, quâ muri ſubruti ſint; vel pictura in ea urbis porta, quam Græcis prodidiſſe Antenor dicitur, vel ſignum Græcis datum, ut in pugna ſuos ab hoſtibus dignoſcerent; vel equeſtrem notat pugnam, qua Græci Trojanos vicerint; vel montem *Hippium*, poſt quem latentes Græci urbem oppreſſerint: ἵππος enim eſt *equus*, & ideo quibuſdam videtur dixiſſe Virgilius: *Inſtar montis equum.*

16. *Abiete, &c.*] *Sapin, fir:* pro quovis ligno.

17. *Votum pro reditu.*] Ad obtinendum felicem reditum: & Accius in Deiphobo ſic inſcriptum ait equum fuiſſe: *Minervæ donum armipotenti Danai abeuntes dicant.*

21. *Tenedos.*] Inſula Helleſponti, contra Sigeum Troadis promontorium.

25. *Mycenas.*] Urbem regiam Agamemnonis, in Peloponneſo, de qua Æ. 1. 288.

26. *Teucria.*] Troja, à *Teucro* rege, *Dardani* ſocero, Æ. 1. 239.

Panduntur

Panduntur portæ; juvat ire, & Dorica caſtra,
Deſertoſque videre locos, littuſque relictum.
Hic Dolopum manus: hic ſævus tendebat Achilles:
Claſſibus hic locus: hic acies certare ſolebant.
Pars ſtupet innuptæ donum exitiale Minervæ,
Et molem mirantur equi: primuſque Thymœtes
Duci intra muros hortatur, & arce locari;
Sive dolo, ſeu jam Trojæ ſic fata ferebant.
At Capys, & quorum melior ſententia menti,
Aut pelago Danaûm inſidias ſuſpectaque dona,
Præcipitare jubent, ſubjectiſque urere flammis;
Aut terebrare cavas uteri & tentare latebras.
Scinditur incertum ſtudia in contraria vulgus.
Primus ibi ante omnes, magna comitante catervâ,
Laocoon ardens ſumma decurrit ab arce,
Et procul: O miſeri, quæ tanta inſania, cives?
Creditis avectos hoſtes? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaûm? ſic notus Ulyſſes?
Aut hoc incluſi ligno occultantur Achivi;
Aut hæc in noſtros fabricata eſt machina muros,
Inſpectura domos, venturaque deſuper urbi;
Aut aliquis latet error: equo ne credite, Teucri.
Quicquid id eſt, timeo Danaos & dona ferentes.
Sic fatus, validis ingentem viribus haſtam
In latus, inque feri curvam compagibus alvum

portæ aperiuntur, dulce eſt exire, & aſpicere caſtra Græca, & vacua ſpatia, & litus derelictum. Hic turmæ Dolopum, hic crudelis Achilles habebat tentoria: hæc erat ſtatio navium: hic exercitus ſolebant pugnare. Pars ſtupet munus perniciosum oblatum innuptæ Palladi, & admiratur magnitudinem equi: & primus Thymœtes ſuadet, ut admittatur intra muros, & ſtatuatur in arce; ſeu per fraudem, ſeu jam fata Trojæ ita volebant. At Capys, & quorum animo prudentior inerat ſenſus, aut ſuadent, ut abjiciant dolos Græcorum & munera ſuſpecta, comburantque ſuppoſitis ignibus; aut ut fodiant & explorent cavas latebras alvi. Plebs ambigua diſtrahitur in oppoſita conſilia. Tunc prior coram omnibus Laocoon, magnâ turbâ ſequente, decurrit celer è ſumma arce: & procul clamat: *O miſeri cives! quæ tanta eſt ſtultitia? An putatis hoſtes eſſe profectos? aut exiſtimatis ulla Græcorum munera carere fraudibus? ſic Ulyſſes cognitus eſt* vobis? *Aut Græci clauſi hoc ligno latent; aut hæc machina ſtructa eſt contra noſtra mœnia ad explorandum domos, & ex alto ingruendum urbi; aut alius aliquis dolus latet: Trojani, ne fidite* huic *equo: quodcumque iſtud eſt, metuo Græcos, etiam dum munera dant. Cum hæc dixit, immiſit totis viribus magnam haſtam in latus, & in uterum equi curvatum juncturis:*

NOTÆ.

27. *Dorica.*] *Doris*, Græciæ regio, inter Theſſaliam, Ætoliam, & Phocidem; ad Parnaſſum & Oetan montes. Pro tota Græcia hic ſumitur.

29. *Tendebat.*] Tendebat tentoria: vox Tacito & Suetonio familiaris. Suet. in Galba 12. *Germanorum cohortem remiſit in patriam, quaſi Cn. Dolabellæ, cujus juxta hortos tendebat, pronorem.* De *Achille*, Æn. 1. 103.

31. *Innuptæ Minervæ.*] *Pallas* item dicta eſt. Vulcani nuptias reſpuit, & virginitatem ſervavit. Nomen, vel à *minari*, quod armata pingatur: vel à *memini*, quod memoriæ Dea dicatur; vel potius ab antiquo *minervo*, id eſt, *moneo*, quod homines bene moneat, utpote Dea ſapientiæ atque artium.

37. *Sive dolo.*] Habuit enim Thymœtes aliquam prodendi Priami quaſi juſtam cauſam. Narrat enim ſcholiaſtes Lycophronis, *Cillam*, Hecubæ ſororem, Thymœtæ uxorem, amatam à Priamo: ac deinde cum filio Munippo, quem furtim ex eo ſuſceperat, ab eo fuiſſe occiſam. De *Danais*, Græcis, Æn. 1. 34.

41. *Laocoon.*] Juxta aliquos, Anchiſæ frater fuit: juxta alios, Priami filius, ſacerdos Apollinis: cætera infra, v. 201. 229. De *Achivis*, Græcis, Æ. 1. 192.

47. *Inſpectura domos, venturaque, &c.*] Cum enim altior eſſet muris & domibus, ſuſpicabatur Laocoon eſſe aut ſpeculam, aut machinam fœtam ignibus, qui deinde in ſubjectam urbem ingruerent.

51. *Feri.*] Equi: ſic Æ. 7. 409. de cervo: *Pectebatque ferum.*

Contorſit:

hæsit illa tremens, & repercusso utero cava spatia sonuerunt, & emiserunt gemitum. Et, si fata Deorum, si mens non fuisset sinistra, Laocoon *persuasisset, ut violassemus armis Græcas latebras: & nunc stares, ô Troja: & maneres, ô arx alta Priami. Ecce interim pastores Trojani magno clamore ad regem trahebant juvenem ligatum manibus post terga: qui sponte se ignotum tradiderat venientibus, ut illud ipsum formaret,* ac deinde *panderet Trojam Græcis: confidens animo, & paratus ad utrumque; seu ad faciendam fraudem, seu ad mortem certo subeundam. Undique Trojana juventus cupiditate videndi circumfusa accurrit, & insultat certatim captivo. Audi jam dolos Græcorum, & ab una* eorum *fraude cognosce omnes* Græcos. *Scilicet ut stetit in medio conspectu, stupefactus, sine armis; & circumspexit oculis Trojanas turmas: Heu, inquit, quæ jam terra, quæ maria possunt me excipere? aut quid misero mihi demum superest? Cui neque locus usquam est apud Græcos: præterea ipsi Trojani inimici pœnas cum sanguine repetunt. Quo gemitu mutati* sunt *animi, & vis omnis cohibita* est: *hortamur* ut *loquatur, & narret, quâ stirpe natus* sit: *quid nuncist, quæ fides* adhibenda *sit* ipsi *captivo. Ille compresso denique metu sic loquitur: Ego quidem, ô rex, vera, inquit, tibi aperiam omnia, quæcunque fuerint; neque negabo me esse è genere Græco; hoc primum: nec adversa fortuna, etsi miserum fecerit Sinonem, faciet etiam fallacem & mendacem. Si forte inter loquendum* de *aliqua* re, *venit ad aures tuas*

Contorsit: stetit illa tremens, uteroque recusso
Insonuere cavæ gemitumque dedere cavernæ.
Et, si fata Deûm, si mens non læva fuisset,
Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras:
Trojaque nunc stares, Priamique arx alta maneres.
Ecce manus juvenem interea post terga revinctum
Pastores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidæ: qui se ignotum venientibus ultro,
Hoc ipsum ut strueret, Trojamque aperiret Achivis,
Obtulerat: fidens animi, atq; in utrumq; paratus,
Seu versare dolos, seu certæ occumbere morti.
Undique visendi studio Trojana juventus
Circumfusa ruit, certantque illudere capto.
Accipe nunc Danaûm insidias, & crimine ab uno
Disce omnes.
Namque ut conspectu in medio turbatus, inermis
Constitit, atq; oculis Phrygia agmina circumspexit:
Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt
Accipere? aut quid jam misero mihi deniq; restat!
Cui neq; apud Danaos usquam locus: insuper ipsi
Dardanidæ infensi pœnas cum sanguine poscunt.
Quo gemitu conversi animi, compressus & omnis
Impetus: hortamur fari, quo sanguine cretus,
Quidve ferat, memoret; quæ sit fiducia capto.
Ille hæc, depositâ tandem formidine, fatur:
Cuncta equidem tibi, rex, fuerint quæcunq; fatebor
Vera, inquit: neque me Argolica de gente negabo,
Hoc primum: nec, si miserum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemq; improba finget.
Fando aliquid, si forte tuas pervenit ad aures

NOTÆ.

54. *Læva.*] *Fata* significat *contraria*; ut G. 4. 7. *Numina læva: mentem* vero *imprudentem*, ut Ecl. 1. 16. *Si mens non læva fuisset.* Ubi de ambigua vocis hujus potestate fuse agitur.

55. *Argolicas fœdare.*] *Argolicas*, Græcas ab *Argis*, urbe Peloponnesi, de qua Æ. 1. 289. *Fœdare.*] Lacerare, vulnerare: ut Æ. 3. 241. *Obscœnas ferro fœdare volucres.*

59. *Dardanidæ.*] Trojani à rege Dardano, Teucri genero, Æ. 1. 239. De *Achivis*, Græcis, Æ. 1. 492.

68. *Phrygia.*] Trojana, quia Troas in Phrygia minore fuit, Æ. 1. 385.

78. *Argolica.*] De *Argis*, urbe Peloponnesi, Æ. 1. 289.

81. *Fando aliquid.*] Gerundia modo passive significant; ut hic, *fando*, id est, *dum aliquid dicitur*: modo active, ut supra, v. 6. *Quis talia fando*, id est, *dum dicit talia*. Ita Servius.

Belidæ nomen Palamedis, & inclyta famâ
Gloria: quem falſa ſub proditione Pelaſgi
Inſontem infando indicio, quia bella vetabat,
Demiſere neci; nunc caſſum lumine lugent:
Illi me comitem, & conſanguinitate propinquum
Pauper in arma pater primis huc miſit ab annis.
Dum ſtabat regno incolumis, regnumque vigebat
Conſiliis; & nos aliquod nomenque decuſque
Geſſimus: invidiâ poſtquam pellacis Ulyſſei
(Haud ignota loquor) ſuperis conceſſit ab oris;
Afflictus vitam in tenebris luctuque trahebam,
Et caſum inſontis mecum indignabar amici.
Nec tacui demens: & me, fors ſi qua tuliſſet,
Si patrios unquam remeaſſem victor ad Argos,
Promiſi ultorem, & verbis odia aſpera movi.
Hinc mihi prima mali labes: hinc ſemper Ulyſſes
Criminibus terrere novis: hinc ſpargere voces
In vulgum ambiguas, & quærere conſcius arma.
Nec requievit enim, donec Calchante miniſtro -

nomen Palamedis Belidæ, & gloria nobilis per *famam: quem Græci ſub falſo* prætextu *proditionis innocentem morti addixerunt per crudelem calumniam, quia diſſuadebat bellum; nunc deflent privatum luce. Pater* meus *pauper miſit me illi* Palamedi *comitem & ſanguine cognatum, huc ad bellum à prima adoleſcentia. Dum ſalvus ſtetit in regno, & regnum floruit* ejus *conſiliis, ego quoque aliquid famæ & honoris obtinui: poſtquam invidiâ fallacis Ulyſſei (non ignota dico) abiit* ex hoc *mundo ſuperiore; triſtis ducebam vitam in dolore ac tenebris, & clam indignabar ob mortem innocentis amici. Nec ſilui inſanus: & ſi me fortuna aliqua reduxiſſet, ſi aliquando rediiſſem victor ad patriam* meam *Argos, promiſi* me fore *ultorem, & querelis concitavi acerbum odium* Ulyſſis in me. *Hæc mihi* fuit *prima origo calamitatis: inde ſemper Ulyſſes* cœpit me *terrere novis criminationibus: inde emittere in plebem ſermones dubios* de me, & apud ſe *reus quærere ea* unde mihi noceret. *Neque vero ceſſavit, donec Calchante adminiſtro*——

NOTÆ.

82. *Belidæ Palamedis.*] Fuit Palamedes Nauplii filius, regis Eubœæ inſulæ, in Ægæo mari: per Amymonen, Danai filiam, ortum duxit à Belo Priſco, rege illius Africæ partis, quæ deinde Ægyptus vocata eſt. Is Palamedes infeſtum habuit Ulyſſem duabus maxime de cauſis. 1. Nolebat Ulyſſes ad bellum Trojanum proficiſci cum cæteris Græcis; ideoque inſaniam ſimulans, junctis ad aratrum animalibus diverſæ naturæ, ſerebat ſalem. Filium ejus Telemachum aratro Palamedes ſuppoſuit; quo viſo, Ulyſſes aratrum ſuſpendit, atque ita minime ſtultus eſſe indicatus eſt. 2. Ulyſſes ad bellum profectus, & in Thraciam deinde miſſus ad frumenta convehenda, cum nihil retuliſſet, increpitus eſt à Palamede, qui illuc ipſe miſſus magnam frumenti vim advexit. Subtiliſſimo ingenio Palamedes, & in otio caſtrorum reperit multa, literas quatuor, θ, φ, ξ, χ, ludos complures, multa de ponderibus.

83. *Falſa ſub proditione Pelaſgi, &c.*] Sub ſpecie proditionis. Ulyſſes enim aurum in Palamedis tentorio clam defodit: tum epiſtolam fingit Priami ad Palamedem, qua gratiæ ei agebantur pro proditione, & aurum muneris loco fuiſſe datum indicabatur: quod cum Græci in ejus tentorio reperiſſent, inſontem lapidibus obruerunt. Rem Dictys aliter narrat, *Pelaſgi.*] Græci, proprie Theſſali, Æn. 1. 628. *Indicio.*] Relatione Ulyſſis, & auri indicatione. *Quia bella vetabat.*] Hoc mentitur Sinon, ut fidem ſibi apud eos faciat.

86. *Conſanguinitate propinquum.*] Et hoc mentitur Sinon: non enim Palamedi ſanguine junctus fuit, ſed Ulyſſi; ex eadem *Autolyci & Siſyphi* ſtirpe.

88. *Regno incolumis, &c.*] Vel intelligit regnum Eubœæ, quod obtinebat Nauplius Palamedis pater; vel potius commune imperium & concilium Græciæ totius, ad bellum Trojanum conſociatæ.

99. *Quærere conſcius arma.*] *Conſcius:* id eſt, *ſciens ſe reum occiſi Palamedis, atque adeo ſe verbis & querelis meis unum peti. Arma.*] Sunt cujuſlibet rei faciendæ inſtrumenta & auxilia, hic, *inſidiæ, fraudes, nocendi occaſio.*

100. *Calchante.*] Calchas, Græcorum augur; cujus abſque conſilio & divinatione nihil Trojano bello geſtum eſt. De *Activis*, Græcis, Æ. 1. 492.

Sed

Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata revolvo?
Quidve moror? si omnes uno ordine habetis Achi-
Idq; audire sat est jamdudum; sumite pœnas: [vos,
Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ.
Tum vero ardemus scitari, & quærere causas,
Ignari scelerum tantorum artisque Pelasgæ.
Prosequitur pavitans, & ficto pectore fatur:
Sæpe fugam Danai Trojâ cupiere relictâ
Moliri: & longo fessi discedere bello.
Fecissentque utinam! Sæpe illos aspera ponti
Intercluſit hyems, & terruit Auster euntes.
Præcipue, cum jam hic trabibus contextus acernis,
Staret equus, toto sonuerunt æthere nimbi.
Suspensi Eurypylum scitatum oracula Phœbi
Mittimus: isque adytis hæc tristia dicta reportat:
Sanguine placastis ventos, & virgine cæsâ,
Cum primum Iliacas Danai venistis ad oras:
Sanguine quærendi reditus, animâque litandum
Argolicâ. Vulgi quæ vox ut venit ad aures,
Obstupuere animi, geliduſque per ima cucurrit
Ossa tremor; cui fata parent, quem poscât Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios: quæ sint ea numina Divûm,
Flagitat: & mihi jam multi crudele canebant
Artificis scelus, & taciti ventura videbant.
Bis quinos silet ille dies, tectuſque recusat
Prodere voce suâ quenquam, aut opponere morti.

At vero cur ego hæc fruſtra vobis *ingrata? aut cur moror? si eodem modo tractatis omnes Græcos, & si jamdudum satis est hoc audire; sumite supplicium de* me: *hoc optaverit Ulysses, & Atridæ magno* pretio *emerint. Tunc autem cupimus interrogare, & petere causas, insciì tantorum criminum & fraudis Græcæ. Pergit timens, & mendaci animo ait: Sæpe Græci optaverunt fugam petere, Trojâ relictâ, & abire fatigati diuturno bello. Et utinam* id *fecissent! Sæpe adversa tempestas maris eos detinuit, & Auster terruit abeuntes. Præsertim cum jam staret hoc loco equus extructus è lignis acernis, nubes tenuerunt toto cœlo. Incerti mittimus Eurypylum* ad *consulendum oraculum Apollinis: & ille refert ex* ejus *penetralibus hæc tristia verba: O Græci, cum primo venistis ad litus Trojanum; propitiastis ventos sanguine, & immolatâ virgine: reditus impetrandus est sanguine, & sacrificandum est animâ Græcâ. Quæ vox postquam venit ad aures plebis, obstupuerunt animi: & frigidus timor penetravit in ossa intima; cui mortem destinet, quem petat Apollo. Tum Ulysses magno tumultu educit in medios vatem Calchanta; quærit quænam sit illa voluntas Deorum: & multi mihi jam prædicebant crudele crimen artificiosi* Ulyssis, *& clam prævidebant futura. Ille* Calchas *tacet* per *decem dies: & occultus abnuit declarare ullum voce suâ, aut objicere morti.*

N O T Æ.

104. *Ithacus velit, &c.*] Rem facietis optatissimam Ulyssi *Ithacæ* regi, & *Agamemnoni & Menelao* Atrei filiis.

106. *Pelasgæ.*] Græcæ, nam suspecta olim fuit Græcorum fides. De *Pelasgis*, Æn. 1. 628. De *Danais*, Æn. 1. 34.

111. *Auster.*] Ventus meridionalis, adversus redeuntibus è Troade in Græciam. De *Austro*, E. 2. 58. *Acernis*, ex *acere* arbore, *erable, maple.*

114. *Eurypylum.*] Augurem nobilem, quem quadraginta navibus ad bellum Trojanum venisse ait Homerus, Il. 2. 736.

116. *Virgine cæsa.*] Iphigeniâ, Agamemnonis filiâ. Nam Græci Trojam profecti, cum ad Aulidem Bœotiæ portum venissent, suspensis ventis, & pestilentia grassante, consuluerunt oraculum; à quo responsum est, Agamemnonis filiam Dianæ esse immolandam; sed hæc in ipso sacrificio à Diana subducta est, & cerva ejus in locum suppositа; ipsa virgo in Tauricam regionem translata, ubi Dianæ sacerdotio functa est. Videtur tamen Virgilius cæsam affirmare; ut & Ovidius.

118. *Litandum.*] Et *sacrificandum*, differunt; nam *litare* dicuntur ii, quorum sacrificium Diis gratum & acceptum est: vel à λύω, id est, *solvo*; vel à λιτὴ, *precatio supplex*, unde & *litaniæ* nostræ derivantur. De *Apolline* vaticiniorum Deo, Ecl. 3. 104.

123. *Numina.*] Hic sumi pro voluntate Deorum, haud dubium est; vide Æn. 1. 137. *Ithacus.*] Ulysses, Ithacæ insulæ rex.

Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
Compositò rumpit vocem, & me destinat aræ.
Assensere omnes: & quæ sibi quisq; timebat,
Unius in miseri exitium conversa tulere.
Jamque dies infanda aderat: mihi sacra parari,
Et salsæ fruges: & circum tempora vittæ.
Eripui (fateor) leto me, & vincula rupi:
Limosoque lacu per noctem obscurus in ulva
Delitui, dum vela darent, si forte dedissent.
Nec mihi jam patriam antiquam spes ulla videndi,
Nec dulces natos exoptatumque parentem:
Quos illi fors ad pœnas ob nostra reposcent
Effugia, & culpam hanc miserorum morte piabunt.
Quod te, per superos & conscia numina veri;
Per si qua est quæ restat adhuc mortalibus usquam
Intemerata fides, oro: miserere laborum
Tantorum, miserere animi non digna ferentis.
His lacrymis vitam damus, & miserescimus ultro.
Ipse vero primus manicas atque arcta levari
Vincla jubet Priamus; dictisq; ita fatur amicis:
Quisquis es, amissos hinc jam obliviscere Graios,
Noster eris: mihique hæc edissere vera roganti:
Quo molem hanc immanis equi statuere? quis auctor?
Quidve petunt? quæ religio? aut quæ machina belli?
Dixerat. Ille dolis instructus & arte Pelasgâ,

Denique ægre coactus magnis clamoribus Ulyssis, ex compacto emittit vocem, & me devovet altaribus. Applauserunt omnes: & passi sunt verti in perniciem unius miseri ea, quæ unusquisque metuebat sibi. Jamque dies funesta advenerat: mihi incipiebant parari sacrificia, & mola salsa, & tæniæ circa caput pendulæ. *Subduxi me morti, fateor, & abrupi catenas, & latui per noctem obscuram in herbis limosi lacus, donec præberent vela ventis, si fortasse præbituri essent. Nequa mihi nunc spes ulla est videndi veterem patriam & jucundos liberos, & patrem desideratum; quos illi fortasse ad sacrificium repetent ob meam fugam, & expiabunt hoc delictum nece miserorum. Hoc* ergo *precor te, per superos & Deos qui veritatem sciunt; per si qua est inviolata fides, quæ supersit uspiam hominibus: miserere tot calamitatum, miserere animi indigna passi. His lacrymis concedimus vitam, & lubenter miseremur* ejus. *Ipse Priamus imperat solvi manicas & catenas strictas: & amicis verbis sic loquitur: Quicumque sis, jam inde obliviscere Græcos relictos, noster eris: sed hæc mihi petenti vera declara: Cur posuerunt hanc ingentem molem equi? quis hujus auctor est? aut quid petunt? quæ* est in eo *religio? aut quæ* est hæc *machina belli? Dixerat. Ille, imbutus fraudibus & calliditate Græca,*

NOTÆ.

133. *Salsæ fruges.*] *Mola,* placentæ species, ex *farre* sive frumento, salso, tosto, ac molito: unde *mola* appellabatur; & victimæ, quarum fronti ante sacrificium imponebatur, dicebantur *immolari,* E. 8. 82.

Vittæ.] *Infulæ,* fascia latior, vulgo lanea & nivea, ex qua minores aliæ dependebant: unde Lucretius l. 1. 87. de Iphigenia immolanda: *Cui simul infula virgineos circumdata comptus, Ex utraque pari malarum parte profusa est.* Hac infula non tantum victimæ, sed sacerdotes, & ipsa etiam Deorum simulacra coronabantur: unde infra v. 168. *Virgineas ausi Divæ contingere vittas.*

135. *Ulva.*] Herba quælibet palustris, sine certo nomine.

141. *Quod.*] Vel est *quocirca*; vel redundat, ut sæpe apud Græcos ὅτι, vel, ut mihi videtur, pronomen est, *quid te oro*; id est, *hoc te oro, hoc unum te oro, miserere,* &c. Sic Æ. 6. 363. *Quod te per cæli jucundum lumen & auras, Per genitorem oro,* &c.

142. *Per si qua est,* &c.] Locutio poëtis familiaris; & sensus est: *Per intemeratam fidem, si qua est intemerata fides hominibus.* Sic Æn. 12. 56. *Per si quis Amatæ tangit bonos animum.*

146. *Manicas.*] Vox à *manu* deducta: significatque aliquando vestium partem, quæ manus & brachia protegit: aliquando vincula manuum; ut *compedes,* pedum.

152. *Arte Pelasgâ*] Græci vafritie & mala fide infames fuerunt. De *Pelasgis,* proprie Thessalis, Æ. 1. 628.

extulit ad aſtra manus ſolutas vinculis: Vos atteſtor, inquit, ignes ſempiterni, inviolabilem veſtram divinitatem: vos aræ & enſes funeſti, quos evitavi; & tæniæ Deorum, quas victima geſtavi: liceat mihi violare arcana ſacramenta Græcorum: liceat odiſſe illos, & exponere cuncta in lucem, ſi occultant aliqua: neque vero jam *obſtrictus ſum ullis legibus patriæ. Tu tantum, ô Troja, ſta promiſſis; & per me ſervata, ſerva* mihi *fidem: ſi vera profero, ſi magna præſto. Tota ſpes Græcorum & confidentia incepti belli poſita fuit in ope Palladis. At vero à quo* tempore *impius Diomedes & Ulyſſes repertor criminum, aggreſſi auferre è ſancto templo* Trojæ *fatale Palladium, cæciſis cuſtodibus ſummæ arcis, rapuerunt ſacram ſtatuam; & auſi ſunt tangere ſanguinolentis manibus virgineam infulam Deæ: ab illo* tempore *ſpes Græcorum cœpit evaneſcere, & retro acta abire: vires infirmatæ*

Suſtulit exutas vinclis ad ſidera palmas.
Vos, æterni ignes, & non violabile veſtrum
Teſtor numen, ait: vos aræ enſeſque nefandi,
Quos fugi; vittæque Deûm, quas hoſtia geſſi:
Fas mihi Graiorum ſacrata reſolvere jura;
Fas odiſſe viros, atque omnia ferre ſub auras,
Si qua tegunt: teneor patriæ nec legibus ullis.
Tu modo promiſſis maneas, ſervataque ſerves
Troja fidem: ſi vera feram, ſi magna rependam.
Omnis ſpes Danaûm & cœpti fiducia belli
Palladis auxiliis ſemper ſtetit. Impius ex quo
Tydides ſed enim, ſcelerumque inventor Ulyſſes,
Fatale aggreſſi ſacrato avellere templo
Palladium, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Corripuere ſacram effigiem; manibuſq; cruentis
Virgineas auſi Divæ contingere vittas:
Ex illo fluere ac retro ſublapſa referri
Spes Danaûm: fractæ vires, averſa Deæ mens.
Nec dubiis ea ſigna dedit Tritonia monſtris.
Vix poſitum caſtris ſimulacrum; arſere coruſcæ
Luminibus flammæ arrectis, ſalſuſque per artus
Sudor iit, terque ipſa ſolo (mirabile dictu)

ſunt, animus Deæ alienatus eſt ab iis: *nec incertis portentis id ſignificavit Pallas. Vix ſtatua depoſita* eſt *in caſtris* Græcorum, cum *rutilæ flammæ eruperunt* ex ejus *oculis ſubrectis, & ſalſus ſudor fluxit per* ejus *membra, & ipſa ter exiliit è terra,*

N O T Æ.

154. *Vos, æterni ignes.*] Aliqui explicant de ignibus aræ, quos effugerat; alii melius cum Servio, de Sole, Luna, & Sideribus aliis. Nam hæc putabant veteres, & igneæ eſſe naturæ, & in æternum lucere, & habere Divinitatem: & frequenter jurabant per ſidera, Æ. 8. 429. *Cælum hoc & conſcia ſidera teſtor.*

159. *Si qua tegunt.*] *Si* pro *ſiquidem*, non dubitantis, ſed affirmantis eſt.

162. *Danaûm.*] Græcorum, Æ. 1. 34. De *Pallade*, ibid. 43. & ſupra, 31. De *Tydide*, Diomede Tydei filio, Æ. 1. 101. De *Ulyſſe*, ſupra, v. 7.

166. *Palladium.*] Statua fuit Palladis, armata parmâ, id eſt, ſcuto breviore, & haſtâ; eo ritu conſecrata, ut crederent urbem, in qua eſſet, inexpugnabilem fore. Aliqui dicunt è cœlo eſſe delapſam; alii factam ex oſſibus Pelopis. Hanc Ulyſſes & Diomedes, ſublapſi per cuniculos aut cloacas in urbem Trojam, ex arce ſubripuerunt: Diomedes deinde poſt excidium Trojæ tempeſtate actus in Italiam, Deorum reſponſis monitus ut Palladium Trojanis reſtitueret, dicitur illud Æneæ per Calabriam tranſeunti reſtituiſſe, vel cuidam ex Æneæ amicis, cui nomen *Nautes*. Ab hoc illatum in Italiam, & Lavinii primum, deinde Albæ, tum Romæ ſervatum in templo Veſtæ, ſub Veſtalium & Nautiæ familiæ cuſtodia; tam ſecreto, ut Herodianus teſtetur, ſub Commodo Imperatore cum templum Veſtæ conflagraſſet, Palladium Romæ tunc primo viſum eſſe. De *vittis*, ſupra, v. 133. *Virgineæ* dicuntur, quia *Pallas innupta.*

171. *Tritonia.*] Pomponius Mela, l. 1. c. 7. paludem & amnem Africæ *Tritona* memorat, non longe à Syrte minore, *Unde*, inquit, *Minervæ cognomen inditum eſt, ut incolæ arbitrantur, ibi genitæ: faciuntque ei fabulæ aliquam fidem, quod quem natalem ejus putant, ludicris virginum inter ſe decertantium celebrant.* Sic & Lucanus, l. 9. 347. *Torpentem Tritonos adit illæſa paludem. Hanc & Pallas amat: patrioque è vertice nata Terrarum primam Libyen (nam proxima cœlo eſt, Ut probat ipſe calor) tetigit: ſtagnique quietâ Vultus vidit aqua, poſuitque in margine plantas, Et ſe dilectâ Tritonida dixit ab unda.* Vel forte

Emicuit,

Emicuit, parmamq; ferens haſtamque trementem.
Extemplo tentanda fugâ canit æquora Calchas:
Nec poſſe Argolicis exſcindi Pergama telis;
Omina ni repetant Argis; numenque reducant,
Quod pelago & curvis ſecum advexere carinis.
Et nunc quod patrias vento petiere Mycenas;
Arma Deoſq; parant comites, pelagoq; remenſo
Improviſi aderunt: ita digerit omnia Calchas.
Hanc pro Palladio moniti, pro numine læſo,
Effigiem ſtatuere, nefas quæ triſte piaret:
Hanc tamen immenſam Calchas attollere molem
Roboribus textis, cœloque educere juſſit:
Ne recipi portis, aut duci in mœnia poſſit;
Neu populum antiqua ſub religione tueri.
Nam ſi veſtra manus violaſſet dona Minervæ;
Tum magnum exitium (quod dii prius omen in ipſum
Convertant) Priami imperio Phrygibuſq; futurum:
Sin manibus veſtris veſtram aſcendiſſet in urbem;
Ultro Aſiam magno Pelopeia ad mœnia bello
Venturam, & noſtros ea fata manere nepotes.

quaſſans clypeum & haſtam trementem; quæ res eſt *miranda dictu. Statim Calchas declarat tentandam eſſe fugam mari: nec poſſe Trojam everti Græcis armis, niſi requirant* ex urbe *Argis alia auſpicia*; *& reducant Palladem* faventem, *qualem* prius *mari & curvis navibus ſecum adduxerant. Et nunc ſi vento redeunt Mycenas*, in urbem *patriam*; *parant* nova *bella & Deos ſocios, & mari* iterum *trajecto aderunt inexpectati: ſic Calchas diſponit omnia. Pro Palladio* rapto, *& Dea offenſa, admoniti extruxerunt hoc ſimulacrum, quod expiaret funeſtum crimen. Tamen Calchas præcepit* eos *extruere lignis compactis hanc molem altiſſimam, &* eam *ad cœlum erigere: ne poſſit capi portis, & induci in muros*; *neve ſervare populum, ſecundum antiquam religionem. Nam*, dicebat, *ſi veſtræ manus læſiſſent* hoc oblatum *Palladi munus*; *tunc magnam ruinam imminere regno Priami & Phrygibus, quod vaticinium Dii potius convertant in ipſum* Calchanta: *ſi vero manibus veſtris inductum fuiſſet in urbem veſtram*; *ſponte Aſiam magnis copiis venturam eſſe ad urbes Peloponneſi, & ea fata ſpectare noſtros poſteros.*

NOTÆ.

alluſum eſt à Latinis auctoribus ad Græcum Palladis epithetum, quo dicitur, Iliad. 2. 157. & alibi, ἀτρυτώνη *indefeſſa, expers timoris*; à τρύω, *timere*, & α privativo.

176. *Calchas, &c.*] Græcorum vates. *Pergama.*] Arx Trojæ, Æn. 1. 470. *Argi*, & *Mycenæ*, urbes Peloponneſi, regiæ Agamemnonis, Æ. 1. 288.

178. *Omina ni repetant, &c.*] Reſpexit morem Romanorum, inquit Servius: nam ſi egreſſi male pugnaſſent, revertebantur ad captanda rurſus auguria: aut ſi longius abeſſent Româ, locus aliquis ex agro captivo Romanus fiebat, in illa provincia in qua bellabatur, ad quem, ſi renovanda eſſent auſpicia, dux rediret.

182. *Omnia Calchas.*] Legunt aliqui *omina*; nec male.

186. *Roboribus.*] Vel ſpecies eſt quercus *robur*; vel lignum quodvis duriſſimum, G. 1. 162.

188. *Antiqua ſub religione tueri.*] Id eſt, in locum Palladii ſuccedere, quod antiquo cultu & populi credulitate urbem ſervaturum erat.

191. *Phrygibus.*] Trojanis, in minore Phrygia ſitis, Æ. 1. 385.

193. *Aſiam.*] Duplex eſt: major & minor. *Major*, è tribus mundi partibus, quas veteres agnoverunt, longe maxima eſt: quam ab Europa Tanais fluvius, pontus Euxinus, & Ægæum mare diſterminant; ab Africa ſinus Arabicus: nunc in partes diſtincta præcipue ſex, imperium Moſcoviticum, Tartaricum, Turcicum, Perſicum, Indicum, & Sinenſe. *Minor*, peninſula eſt majoris Aſiæ, maxime occidentalis: inter pontum Euxinum, & eam mediterranei maris partem, quæ Iſſico ſinu terminatur: nunc *Natolia*: de hac ſermo hic eſt, quia in ea erat *Troas.*

193. *Pelopeia ad mœnia.*] Vel *Argos*, ubi præcipue regnavit Pelops: vel totam peninſulam Iſthmo Corinthiaco Græciæ annexam; quæ cum *Apia* diceretur, *Peloponneſus* deinde, id eſt, *inſula Pelopis*, vocata eſt à *Pelope*; qui è Phrygia, ubi Tantalus ejus pater regnaverat, coloniam eo deduxit. *Pelops* à Tantalo patre dicitur appoſitus fuiſſe Diis ad epulas, cumque humerum avidior Ceres comediſſet, eburneo humero donatus à Jove, Oenomaum deinde regem Elidis curuli certamine vicit; fraude aurigæ Myrtili, qui vectem axi ſubduxerat: atque ita Hippodamiam

Talibus

Talibus dolis, & vafritie perjuri Sinonis, res credita eſt; *& decepti fraudibus, ejuſque fletu ſubacti* ſunt ii, *quos neque Diomedes, nec Achilles Lariſſæus, nec decem anni, nec mille naves ſubegerant. Tunc aliud majus & longe magis terribile* portentum *objicitur miſeris* Trojanis, *& turbat incautas mentes. Laocoon ſorte electus ſacerdos Neptuno, ſacrificabat magnum taurum ad ſolemnia altaria. Ecce autem (horreſco narrans) duo ſerpentes immenſis ſpiris a Tenedo* emiſſi *per mare ſedatum, innatant undis, & ſimul accedunt ad litus: quorum pars anterior ſublata è fluctibus & criſtæ ſanguinolentæ excedunt undas; pars reliqua propius radit mare, & curvatvolvendo immanes caudas. Fit ſtrepitus, mari ſpumante: & jam attigerat litus, & ſuffuſi ſanguine & igne* circa *coruſcantes oculos, lambebant linguis mobilibus ora ſibilantia. Fugimus exanimati aſpectu: illi certo impetu currunt ad Laocoonta: & primo ſerpens uterq; amplectendo conſtringit parva corpora duorum filiorum* Laccoontis, *& morſu devorat miſera membra: deinde invadunt* patrem *ipſum venientem in auxilium & arma attollentem, ſpiriſque grandibus involvunt: & jam bis complexi medium, bis circumdantes* ejus *collo dorſa ſquamoſa, excedunt capite & colliis altis. Ille ſimul conatur manibus diſrumpere nexus,*

Talibus inſidiis, perjurique arte Sinonis,
Credita res: captique dolis, lacrymiſque coacti;
Quos neque Tydides, nec Lariſſæus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinæ.
Hic aliud majus miſeris multoque tremendum
Objicitur magis, atque improvida pectora turbat.
Laocoon, ductus Neptuno ſorte ſacerdos,
Solemnes taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta
(Horreſco referens) immenſis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterq; ad littora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta, jubæque
Sanguineæ exuperant undas; pars cætera pontum
Pone legit, ſinuatque immenſa volumine terga.
Fit ſonitus ſpumante ſalo: jamq; arva tenebant;
Ardenteſque oculos ſuffecti ſanguine & igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
Diffugimus viſu exangues: illi agmine certo
Laocoonta petunt: & primum parva duorum
Corpora natorum ſerpens amplexus uterque
Implicat, & miſeros morſu depaſcitur artus.
Poſt, ipſum auxilio ſubeuntem ac tela ferentem
Corripiunt, ſpiriſque ligant ingentibus: & jam
Bis medium amplexi, bis collo ſquamea circum
Terga dati, ſuperant capite & cervicibus altis.
Ille ſimul manibus tendit divellere nodos,

NOTÆ.

Oenomai filiam ſolus è procis obtinuit, aliis tredecim ab Oenomao ante jam victis & occiſis: eam enim iis poſuerat legem, ut victus moreretur, victori filia nuberet, monitus oraculis à genero ſibi mortem imminere. Pelops ex Hippodamia *Atreum* ac *Thyeſtem* ſuſcepit: Atreus *Menelaum & Agamemnona*. *Pelopeia*, quatuor ſyllabis, Græca diphthongo, *Pelopea*.

197. *Tydides, &c.*] Diomedes Tydei filius, Æ. 1. 101. *Lariſſæus Achilles.*] Phthius potius, quia Phthiæ natus eſt; cum ejus pater Peleus, ex Ægina inſula propter fratris ſui Phoci cædem profugus ab Eurytione Phthiæ rege in tertiam regni partem adſcitus eſſet. Sed *Phthia & Lariſſa* vicinæ ſunt Theſſaliæ urbes.

198. *Mille carinæ.*] Homerus in catalogo numerat mille centum & octoginta ſex. *Carina* proprie eſt trabs ima, quæ fundamentum eſt totius navis: vulgo pro tota navi uſurpatur.

201. *Neptuno ſorte, &c.*] De *Laocoonte* ſupra v. 41. De *Neptuno*, Æn. 1. 129. Sorte ductus eſt ſacerdos Laocoon, quia ubi non erant certi Deo ſacerdotes, ſorte duci mos erat: non erant autem apud Trojanos Neptuno, vel ex quo Laomedon Neptunum contempſerat; vel ex quo Trojani ejus ſacerdotem interfecerant, quia ſacrificiis adventum Græcorum non vetuerat. Nunc itaque rati Græcos abiiſſe, ſacra Neptuno facienda putaverunt ipſo in litore; & ſors in Laocoonta cecidit, jam antea ſacerdotem Apollinis. De *Tenedo*, inſula Helleſponti, ſupra, v. 21.

209. *Salo.*] Mari, Æn. 1. 541.

212. *Agmine certo.*] Certo & ordinato motu: ſic G. 3. 423. *Extremæque agmina caudæ:* locum vide.

Perfuſus

Perfuſus ſanie vittas atroque veneno;
Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit:
Quales mugitus, fugit cum ſaucius aram
Taurus, & incertam excuſſit cervice ſecurim.
At gemini lapſu delubra ad ſumma dracones
Effugiunt, ſævæque petunt Tritonidis arcem:
Sub pedibuſq; Deæ, clypeiq; ſub orbe teguntur.
Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis
Inſinuat pavor: & ſcelus expendiſſe merentem
Laocoonta ferunt; ſacrum qui cuſpide robur
Læſerit, & tergo ſceleratam intorſerit haſtam.
Ducendum ad ſedes ſimulacrum, orandaque Divæ
Numina conclamant.
Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis.
Accingunt omnes operi: pedibuſq; rotarum
Subjiciunt lapſus, & ſtupea vincula collo
Intendunt: ſcandit fatalis machina muros,
Fœta armis: pueri circum innuptæque puellæ
Sacra canunt, funemq; manu contingere gaudent.
Illa ſubit, mediæq; minans illabitur urbi.
O patria, ô Divûm domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidûm! quater ipſo in limine portæ
Subſtitit, atq; utero ſonitum quater arma dedere.
Inſtamus tamen immemores, cæciq; furore,

infectus circa *tænias tabo & nigro veneno, ſimul emittit ad aſtra clamores horrendos:* tales, *quales mugitus* emittit *taurus, cum vulneratus fugit altaria, & excuſſit à collo ſecurim dubio* ictu impactam. *At gemini angues ſerpendo fugiunt ad ſumma templa, & abeunt in ædem ſævæ Minervæ: & occultantur ſub pedibus ſimulacri, & ſub orbe clypei. Tunc vero novus timor omnibus illabitur in corda attonita: aiuntque Laocoonta dignum fuiſſe pœna,* quam *perſolvit; qui vulneravit telo ſacrum lignum, & immiſerit tergo haſtam impiam. Clamant invehendum* eſſe *in urbem equum, & orandam Deæ divinitatem. Evertimus muros, & aperimus munimenta urbis. Omnes præparant ſe ad opus: & pedibus* equi *rotarum ſupponunt orbes, & injiciunt collo funes è ſtupa: fatalis machina intrat muros, plena armatis: circum pueri & virgines puellæ canunt ſacra* carmina, *& gaudent tangere manu funes. Machina progreditur, & minans inducitur in mediam urbem. O patria, ô Troja ſedes Deorum, & muri Trojanorum nobiles bello! Rediderunt ſtrepitum. Urgemus*

ſtitit quater in ipſo aditu portæ, & quater arma in ejus *alvo tamen improvidi & occæcati inſaniâ,*

NOTÆ.

221. *Sanie vittas.*] Sanies eſt ſanguis mutatus ac fere corruptus, atro colore permixtus. De *vittis*, ſupra, v. 133.

225. *Delubra.*] Templa ſic dicta, à *deluo:* quia plerumque ante templa fontes erant, aut lacus, ubi templa ingreſſuri deluebantur.

226. *Tritonidis arcem.*] Minervæ Tritoniæ, de qua ſupra, v. 171. *Arcem.*] Vel Trojanæ urbis, in qua templum illud erat, ut v. 41. *Laocoon ardens ſumma decurrit ab arce.* Vel arcem dixit, pro templo & æde Minervæ, quocumque loco ſita fuerit.

227. *Clypeique ſub orbe.*] Serpentes à Pallade excitatos in hujus perniciem non mirabitur, qui ſciet ex Plutarchi libro de Iſide, draconem ſacrum fuiſſe Minervæ, & à Phidia Minervæ ſimulacro eſſe appoſitum: qui Politianum legerit, ſcribentem, ſe vidiſſe Romæ Palladis clypeum, ſquamoſo draconis corio contextum, & dracunculis fimbriatum.

229. *Inſinuat.*] Supple *ſe:* ut Æ. 1. 108. *Tum prora avertit.*

Scelus expendiſſe merentem.] Quidam dicunt ſupplicium luiſſe tum quidem Laocoonta, non ob læſum equum, iramque Palladis; ſed ob violatam alio ſcelere ſanctitatem Appollinei templi, cujus erat ſacerdos; & ſerpentes aufugiſſe in idem illud templum, quod erat in urbis arce.

230. *Robur.*] Lignum quodvis durius, G. 1. 162.

231. *Tergo.*] Dixit v. 51. *In latus, inque alvum.* Ergo à *tergo* equum aggreſſus, ictum in eam impegit *lateris* partem, quæ *alvo* contermina eſt.

234. *Muros, & mœnia, &c.*] Ita diſtinguit Germanus, ut *muros* velit eſſe lapideum ambitum, quo urbs cingitur; *mœnia* munitiones, turres, & id genus cætera, quibus muri defenduntur.

235. *Accingunt.*] Supple *ſe*, ut v. 229. *Inſinuat pavor.*

241. *Divûm domus Ilium.*] Quia murorum ſtructores habuit Neptunum & Apollinem: quia Ganymedem Jovis, Tithonum Auroræ delicias, e ſtirpe regia protulit. De *Ilio*, Troja, Æ. 1. 5. De *Dardanidis*, Trojanis, Ibid. 239.

& locamus funeſtum portentum in ſacra arce. Tunc etiam Caſſandra ſolvit in vaticinia futuræ ruinæ *vocem, Phœbi voluntate nunquam creditam à Trojanis. Nos miſeri per urbem tegimus feſtivis ramis templa Deorum, quibus dies ille* futurus *erat extremus. Interim cœlum mutatur, & nox cadit in Oceanum, tegens magnis umbris & terram & cœlum & fraudes Græcorum : Trojani ſparſi per urbem, ſiluerunt : ſomnus tenet laſſa membra. Et jam exercitus Græcus armatis navibus proficiſcebatur è Tenedo, per opportuna ſilentia Lunæ tacitæ, accedens ad litora cognita : cum navis regia ſuſtuliſſet facem ; Sinon quoque, protectus voluntate Deorum* nobis *infeſtâ, aperuit clam lignea clauſtra, & Græcos* in *alvo clauſos : equus apertus effundit eos in aërem : & hilares emittunt ſe è cavo ligno duces Tiſandrus & Sthenelus, & improbus Ulyſſes, deſcendentes per funem dejectum ; & Athamas, & Thoas, & Neoptolemus Pelei nepos, & primus Machaon,*

Et monſtrum infelix ſacratâ ſiſtimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris
Ora, Dei juſſu non unquam credita Teucris.
Nos delubra Deûm miſeri, quibus ultimus eſſet
Ille dies, feſtâ velamus fronde per urbem.
Vertitur interea cœlum, & ruit Oceano nox,
Involvens umbrâ magnâ terramq; polumque,
Myrmidonumq; dolos : ſuſi per mœnia Teucri
Conticuere : ſopor feſſos complectitur artus.
Et jam Argiva phalanx inſtructis navibus ibat
A Tenedo, tacitæ per amica ſilentia Lunæ,
Littora nota petens : flammas cum regia puppis
Extulerat ; fatiſque Deûm defenſus iniquis,
Incluſos utero Danaos & pinea furtim
Laxat clauſtra Sinon : illos patefactus ad auras
Reddit equus, lætiq; cavo ſe robore promunt
Tiſandrus Sthenelusq; duces, & dirus Ulyſſes,
Demiſſum lapſi per funem ; Athamaſque, Thoaſque,
Pelideſque Neoptolemus, primuſque Machaon,

N O T Æ.

246. *Caſſandra.*] Priami & Hecubæ filia, quæ cum ab amatore Apolline artem accepiſſet vaticinandi, nec ei tamen gratiam amoris mutui retuliſſet : indignatus Deus effecit, ut à Trojanis fides ipſius vaticiniis non haberetur. Nupſit ſub extremis illius belli temporibus Choræbo : captâ urbe, vitiata eſt ab Ajace Oilei, in ipſo Minervæ templo, & in prædam Agamemnoni ceſſit ; quem cum admoneret ſæpe de cavendis Clytemnæſtræ inſidiis, nec dicto haberet audientem ; cum ipſo deinde, Ægiſthi & Clytemnæſtræ ſcelere, in convivio obtruncata eſt. De *delubris*, ſupra, v. 225. De *Myrmidonibus*, Achilli ſubditis, v. 7.

250. *Ruit Oceano nox.*] Sole nimirum in Oceanum, ut fingitur, cadente ; conſequitur ſtatim nox, & poſt eum præcipitat *Oceano*, id eſt, *in Oceanum*. Sicut *it clamor cœlo*, id eſt, *ad cœlum*.

254. *Argiva phalanx.*] *Phalanx* proprie Macedonum eſt agmen pedeſtre, perpetuo umbonum textu conſertum, atque ita juncto impetu in hoſtes incurrens ; unde nomen habet juxta Suidam, à πελάζειν ἄγχι, *accedere prope*. Ex Vegetio habebat hominum octo millia. *Argiva.*] Græca, ab *Argis* urbe Peloponneſi, de qua Æ. 1. 289. De *Tenedo*, Helleſponti inſula, ſupra, v. 21.

255. *Silentia Lunæ.*] Ne explices de Luna cum Sole conjuncta, quæ tum dicitur *ſilens*, quia minime lucet ; ſed intellige de media & ſilente nocte, ut explicabimus, v. 340.

261. *Tiſandrus.*] Servius ait eum fuiſſe filium Polynicis illius, qui de regno Thebano cum fratre Eteocle confligens occidit : ſed hunc Polynicis filium vulgo *Terſandrum*, non Tiſandrum vocant. At Servius *Tiſſandrus* hic legit ; Pomponius, *Theſſandrus*.

Sthenelus.] Filius illius Capanei Argivi, qui eodem Thebano bello Polynicem ſecutus occiderat, vel Jovis fulmine, vel Thebanorum lapidatione obrutus.

Duces.] Non ad Tiſandrum, & Sthenelum duntaxat, vox illa pertinet ; ſed ad Ulyſſem etiam, & Neoptolemum, & alios quos hic appellat.

263. *Pelideſque Neoptolemus.*] *Pyrrhus*, Achillis & Deidamiæ filius : *Pyrrhus* dictus à colore capillorum, nam πυρρὸς *rufus* eſt : *Neoptolemus*, à νέος, *novus*, & πόλεμος, *bellum* ; quia admodum adoleſcens ad belli Trojani reliquias perductus eſt : erat enim in tatis abſque aliquo Æacidarum capi Trojam non poſſe. Trojâ captâ Priamum interfecit, Polyxenam Priami filiam ſub Achillis tumulo immolavit, Andromachen Hectoris uxorem ex præda captivam habuit ;

Et

Et Menelaus, & ipſe doli fabricator Epeus.
Invadunt urbem ſomno vinoq; ſepultam:
Cæduntur vigiles: portiſq; patentibus omnes
Accipiunt ſocios, atq; agmina conſcia jungunt.
Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono Divûm gratiſſima ſerpit.
In ſomnis ecce ante oculos mœſtiſſimus Hector
Viſus adeſſe mihi, largoſq; effundere fletus:
Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento
Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes.
Hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuvias indutus Achillis,
Vel Danaûm Phrygios jaculatus puppibus ignes!
Squalentem barbam, & concretos ſanguine crines,
Vulneraq; illa gerens, quæ circum plurima muros
Accepit patrios: ultro flens ipſe videbar
Compellare virum, & mœſtas expromere voces:
O lux Dardaniæ! ſpes ô fidiſſima Teucrûm!
Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
Expectate venis? ut te poſt multa tuorum
Funera, poſt varios hominumq; urbiſq; labores
Defeſſi aſpicimus? quæ cauſa indigna ſerenos
Fœdavit vultus? aut cur hæc vulnera cerno!
Ille nihil: nec me quærentem vana moratur;

& Menelaus, & ipſe Epeus architectus doloſi equi. *Aggrediuntur urbem impeditam vino ac ſomno: occiduntur excubitores: & apertis portis admittunt omnes ſocios, & conjungunt turmas ejuſdem conſilii participes. Tempus erat, quo primus ſomnus feſſis hominibus ſubit, & Deorum munere gratiſſimus illabitur. Ecce per ſomnum Hector triſtiſſimus viſus eſt mihi aſtare præ oculis, & emittere copioſas lachrymas: tractus equis, ut olim, & niger ſanguineo pulvere, & transfoſſus loris per pedes tumidos. Hei mihi, qualis erat! quam diverſus ab illo Hectore, qui rediit ornatus ſpoliis Achillis, vel* cum *injeciſſet ignes Trojanos in naves Græcorum! habens barbam ſordidam, & capillos cohærentes ſanguine, & plagas illas, quas multas accepit circa muros patriæ. Ego plorans videbar primus alloqui virum, & emittere* hæc *triſtia verba: O lumen Trojæ! ô ſpes firmiſſima Trojanorum! quæ tam longa mora te detinuit? ô Hector optate, quibus è regionibus venis! quomodo te videmus laſſi, poſt multas neces tuorum, poſt diverſos & urbis & civium labores? quæ cauſa indigna maculavit pulchram faciem? aut quare video has plagas? Ille nihil* ad hæc dixit, *nec* reſponſis *detinet me petentem inutilia*;

NOTÆ.

Moloſſum ex ea ſuſcepit; & cum eam deinde matrimonio junxiſſet Heleno Priami filio, ducturus Hermionem Menelai & Helenæ filiam; ab Oreſte Agamemnonis filio, cui Hermione deſponſata fuerat, in Delphico Apollinis templo interfectus eſt. *Pelides* vocatur, quia *Pelei* nepos, qui Æaci fuit filius, regis in Ægina inſula, & Thetidis maritus.

263. *Primuſque Machaon.*] Æſculapii filius, Podalirii frater; uterque medicus inſignis fuit, præcipue ſanandis vulneribus. *Primus*: id eſt, primo loco delapſus per funem: nec obſtat quod Tiſandrus & reliqui ſupra vocati ſint *duces*; erant enim *duces* dignitate ac munere, non deſcendendi ordine.

264. *Menelaus.*] Atrei filius, Agamemnonis frater, Tyndarei Spartani regis gener, ac deinde ſucceſſor; maritus Helenæ, quam cum raptam à Paride fruſtra legationibus à Priamo repetiiſſet, ſociali totius Græciæ bello repetiit, recepitque tandem everſo Trojano regno: & conſcensâ navi, poſt octavum erroris annum domum redit.

Epeus.] Ideo equi lignei fabricator dicitur, quia muralem reperit machinam, quæ vocatur etiam *aries*, ex Plin. lib. 7. 56.

272. *Raptatus bigis.*] De *Hectore* bigis raptato, Æ. 1. 487. De *bigis*, & quadrigis, duobus & quatuor equis, ſub eodem jugo conjunctis, G. 1. 512.

275. *Exuvias Achillis, &c.*] Cum nempe Achilles è Græcorum caſtris receſſiſſet, offenſus Agamemnoni ob ereptam ſibi Briſeida: territi navium incendio Græci, fruſtra precibus Achillem tentaverunt, Patroclus imprimis, ipſi chariſſimus; qui cum ad reditum impellere eum non poſſet, rogavit, ſua ſibi ſaltem arma militeſque ſuos concederet, quibus Trojanis metum inciteret. Conceſſit Achilles: at Patroclus, Achillis armis indutus, ab Hectore occiſus eſt. Igitur per *Achillis exuvias*, Achillis arma intellige; non Achilli quidem, ſed Patroclo direpta. Ita Homerus Iliad. 15. ſub finem, & 16.

ſed ægre trahens gemitus ex intimo pectore : Heu ! fuge, fili Veneris, & te, inquit, ſubtrahe huic incendio. Hoſtis tenet urbem, cadit ab alto vertice Troja : ſatisfecimus patriæ & Priamo : Si Troja manu aliquâ *ſervari poſſet, hac meâ etiam fuiſſet ſervata. Troja committit tibi* ſua *ſacra, & ſuos Deos : accipe hos caſuum* tuorum *ſocios, quære illis urbem, quam tandem magnam condes pererrato mari. Sic locutus eſt ; & manibus exportat ex adytis intimis infulas, & potentem Veſtam, & ignem inextinctum. Interim urbs turbatur variis miſeriis : & quamvis domus patris Anchiſæ ſeparata, & cincta arboribus, ſubmoveatur ; magis & magis auditur ſonus, & horror armorum imminet. Excitor è ſomno, & aſcendens ſupergredior ſummum culmen tecti, & ſto attentis auribus. Sicut quando ignis ventis ſævientibus cecidit in ſegetem ; aut* quando *præceps torrens montanis undis vaſtat agros, vaſtat ſegetes fertiles & labores boum, & rapit arbores in præceps :* tunc *paſtor ignarus obſtupeſcit audiens ſonum ex alto cacumine rupis. Tunc vero clara* fuit *veritas* verborum Hectoris, *& apparent fraudes Græcorum : jam domus magna Deiphobi fecit ruinam, igne vincente : jam domus vicina Ucalegontis ardet : promontorium Sigæum late relucet flammis.*

Sed graviter gemitus imo de pectore ducens :
Heu fuge, nate Dea, teq; his (ait) eripe flammis.
Hoſtis habet muros, ruit alto à culmine Troja :
Sat patriæ Priamoq; datum : ſi Pergama dextrâ
Defendi poſſent, etiam hac defenſa fuiſſent.
Sacra, ſuoſque tibi commendat Troja Penates :
Hos cape fatorum comites : his mœnia quære,
Magna pererrato ſtatues quæ deniq; ponto.
Sic ait, & manibus vittas, Veſtamq; potentem,
Æternumq; adytis effert penetralibus ignem.
Diverſo interea miſcentur mœnia luctu :
Et magis atq; magis (quanquam ſecreta parentis
Anchiſæ domus, arboribuſq; obtecta receſſit)
Clareſcunt ſonitus, armorumq; ingruit horror.
Excutior ſomno, & ſummi faſtigia tecti
Aſcenſu ſupero, atque arrectis auribus aſto.
In ſegetem veluti cum flamma furentibus Auſtris
Incidit ; aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, ſternit ſata læta boumq; labores,
Præcipiteſq; trahit ſylvas : ſtupet inſcius alto
Accipiens ſonitum ſaxi de vertice paſtor.
Tum verò manifeſta fides, Danaûmq; pateſcunt
Inſidiæ : jam Deiphobi dedit ampla ruinam,
Vulcano ſuperante, domus : jam proximus ardet
Ucalegon : Sigea igni freta lata relucent.

NOTÆ.

291. *Pergama, orum.*] Arx Trojæ, Æ. 1. 470.

293. *Sacra, ſuoſque, &c.*] Per *ſacra*, res eas intelligit, quæ ad ceremonias Deorum pertinebant ; ut vittæ, infulæ, de quibus ſupra, v. 133. Pepla, de quibus Æ. 1. 484. Per *Penates*, Deorum domeſticorum ſimulacra, de quibus infra, v. 717. Per *Veſtam*, vel unum ex illis Penatium ſimulacris, vel ignem ipſum æternum : ait enim Ovid. Faſt. 6. 291. *Nec tu aliud Veſtam, quam vivam intellige flammam.* Per *ignem perpetuum*, ignem inextinctum : qui, ſi aliquando extingueretur ; non alio igne, ſed admotis Soli fomitibus ipſo Solis calore excitandus erat. De hoc, deque *Veſta*, Georgicorum 1. 498.

297. *Adytis effert.*] Vel reipſa effert ; vel in ſomnis videtur efferre. Efferet autem in Æneæ domum, è templo quod erat in arce ; & cum iis imperium à Priamo in Æneam transfert. Cultum porro ignis acceperant Phryges & Græci ab orientalibus populis, præcipue Perſis ; quibus ob uſus maximos dignus Divinitate viſus eſt, & perpetuâ cuſtodiâ. *Adyta.*] Sunt intimæ partes domorum templorumque, in quas intrare nefas eſt, ab α privativo, & δύω, *ingredior*. De *penetralibus*, in voce *penus*, Æ. 1. 708. De *Auſtris*, ventis meridionalibus, Ecl. 2. 58.

310. *Deiphobi.*] Priami filius fuit, qui poſtquam Paris à Pyrrho occiſus eſt, Helenam duxit uxorem, cujus dolo inter primos interfectus eſt, ut fuſe deſcribitur, Æn. 6. 490. De *Vulcano*, qui pro igne hic ſumitur, G. 1. 295.

312. *Ucalegon : Sigea igni freta, &c.*] Ucalegon, ſenex, unus è conſiliariis Priami ; *Ucalegon* ponitur pro *domo Ucalegontis. Sigea.*] *Sigeum, & Rhœteum :* promontoria duo Troadis, non longe ab urbe Troja. *Freta* dixit, pro mari Helleſpontiaco, quod regionem illam alluit, & proprie fretum eſt.

Exoritur

Exoritur clamorq; virûm, clangorq; tubarum.
Arma amens capio, nec ſat rationis in armis:
Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem
Cum ſociis ardent animi: furor iraq; mentem
Præcipitant, pulchrumq; mori ſuccurrit in armis.
Ecce autem, telis Pantheus elapſus Achivûm,
Pantheus Otriades, arcis Phœbiq; ſacerdos;
Sacra manu, victoſq; Deos, parvumq; nepotem
Ipſe trahit: curſuq; amens ad limina tendit:
Quo res ſumma loco, Pantheu? quam prendimus arcem?
Vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit:
Venit ſumma dies & ineluctabile tempus
Dardaniæ: fuimus Troës, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum: ferus omnia Jupiter Argos
Tranſtulit: incensâ Danai dominantur in urbe.
Arduus armatos mediis in mœnibus aſtans
Fundit equus, victorq; Sinon incendia miſcet
Inſultans: portis alii bipatentibus adſunt,
Millia quot magnis nunquam venere Mycenis.
Obſedere alii telis anguſta viarum
Oppoſiti: ſtat ferri acies mucrone coruſco
Stricta, parata neci: vix primi prælia tentant
Portarum vigiles, & cæco Marte reſiſtunt.
Talibus Otriadæ dictis, & numine Divûm

Attollitur clamor virorum, & fremitus tubarum. Attonitus arma ſumo, nec ſatis erat *rationis* cur ſumerem *arma: ſed cupit animus colligere turbam ad pugnandum, & convolare in arcem cum ſociis: furor & ira impellunt animum, & venit* in mentem *glorioſum* eſſe *mori ſub armis. Ecce autem Pantheus elapſus ex armis Græcorum, Pantheus Otrei filius, ſacerdos Phœbi & arcis, rapit ipſe manu* res *ſacras, & Deos ſuperatos, & parvum nepotem: & exanimatus currendo tendit ad ianuam* meam: *O Pantheu, dixi, quo in ſtatu ſuprema res eſt? quam in arcem currimus? Vix ea locutus eram, cum talia reſpondet gemens: Venit ſuprema dies & tempus inevitabile Trojanis: periimus Trojani, periit Troja, & magna gloria Trojanorum: crudelis Jupiter omnia tranſmiſit ad Argivos: Græci regnant in urbe inflammata. Equus altus ſtans in medio murorum emittit milites, & victor Sinon ſpargit incendia illudens:* totque *alii intrant portis, utrimque apertis, quot millia nunquam venere è magna* urbe *Mycenis: alii obſtantes occupaverunt armis anguſtas vias: obſtat gladiorum acies micanti mucrone, nuda, parata ad cædem; vix primi excubitores portarum ſuſtinent pugnam, & reſiſtunt inſano certamine. Talibus verbis Pantheï, & voluntate Deorum*

NOTÆ.

319. *Pantheus Otriades, &c.*] Otrei filius, ſacerdos Apollinis qui in arce colebatur: licet enim arx Trojana præcipue ſacra eſſet Palladi, ut deinde Romanorum Capitolium Jovi; utraque tamen ſedes Diis aliis compluribus dicata erat. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. 104. De *Achivis*, Græcis, Æ. 1. 492.

321. *Limina.*] Legunt alii *litora*, nec male. Servius & Donatus retinent *limina*; & hinc Æneæ virtutem exaggerant, cujus in domum, & Hector, & Pantheus ſacra deferebant.

322. *Quam prendimus arcem?*] Senſus eſt: *Quam occupabimus arcem? in quam arcem concurremus?* Maxime enim de arce videtur Æneas fuiſſe ſolicitus, dixit enim v. 315. *Et concurrere in arcem cum ſociis ardent animi.* Sed arx illa primo à Græcis capta fuerat, & equus in eam inductus, v. 245. *Et monſtrum infelix ſacratâ ſiſtimus arce.* Tamen aliæ fuere arces & munita loca: imprimis Priami regia, in quam ultimus Græcorum impetus fuit, infra, v. 437. Dubitat igitur Æneas, quænam arx adhuc propugnari poſſit.

325. *Dardaniæ. Ilium.*] Trojæ nomina, Æ. 1. 5. *Troës, Teucrorum:* Trojanorum nomina, Æ. 1. 34. 239. *Argos, Mycenis:* urbes ſunt Peloponneſi, regnum Agamemnonis, Æ. 1. 288. *Danai*, Græci, Æ. 1. 34. *Sinon*, ſupra, 86.

332. *Anguſta viarum.*] Anguſtas vias: familiaris poëtis & hiſtoricis locutio: infra, v. 425. *Opaca locorum*, Æ. 1. 426. *Strata viarum.*

335. *Cæco Marte.*] Certamine vel obſcuro, quia per noctem committebatur; vel inſano, quia à paucis & improvidis contra multos & paratos. De *Marte*, belli Deo, Ecl. 9. 12. *Otriadæ.*] Panthei, qui filius Otrei. *Numine.*] Æ. 1. 137.

rapior in arma & in incendia: quo crudelis Erinnys, quo tumultus & clamor elatus in cœlum me *vocat. Adjungunt se socios Ripheus, & grandis ætate Iphitus, occurrentes* mihi *ad* lucem *lunæ, & Hypanis, & Dymas; & densantur ad latus noſtrum: & Chorœbus juvenis Mygdonis* filius: *forte per illes dies venerat Trojam, ardens magno amore Caſſandræ; & gener ferebat auxilium Priamo & Trojanis: miſer qui non crediderat monitis ſponſæ vaticinantis. Poſtquam vidi illos collectos promptos eſſe ad pugnam, de iis* rebus *ſic cœpi* loqui: *O juvenes, corda fruſtra generoſa: ſi firmum eſt vobis deſiderium ſequendi* me *tentantem extrema; cernitis quis ſit ſtatus rerum. Omnes Dii, per quos hoc regnum ſteterat, abierunt deſertis altaribus & penetralibus: vos* vero vultis *ſubvenire urbi* jam *combuſtæ: moriamur* potius, *& ruamus in medium armorum. Sola ſalutis* quæ via reſtat *victis*, eſt *nullam ſperare ſalutem. Sic furor additus eſt virtuti juvenum. Deinde veluti lupi rapaces, per nebuloſum tempus, quos rabida ventris aviditas expulit furioſos* ex antris, *& quos proles relicta expectat ſiccis gutturibus:* ita nos *per arma, per hoſtes, imus ad mortem certiſſimam, & inſiſtimus mediam viam urbis: nigra nox errat circa* nos *cavis tenebris. Quis explicet ſermone ſtragem & mortes illius noctis?*

In flammas & in arma feror: quo triſtis Erinnys,
Quo fremitus vocat, & ſublatus ad æthera clamor.
Addunt ſe ſocios Ripheus & maximus annis
Iphitus, oblati per lunam, Hypaniſque, Dymaſque;
Et lateri agglomerant noſtro: juveniſq; Chorœbus
Mygdonides: illis ad Trojam forte diebus
Venerat, inſano Caſſandræ incenſus amore;
Et gener auxilium Priamo Phrygibuſq; ferebat:
Infelix, qui non ſponſæ præcepta furentis
Audierat.
Quos ubi conſertos audere in prœlia vidi,
Incipio ſuper his: Juvenes, fortiſſima fruſtra
Pectora, ſi vobis audentem extrema cupido eſt
Certa ſequi: quæ ſit rebus fortuna, videtis.
Exceſſere omnes adytis ariſque relictis
Dii, quibus imperium hoc ſteterat: ſuccurritis urbi
Incenſæ: moriamur, & in media arma ruamus.
Una ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.
Sic animis juvenum furor additus. Inde lupi ceu
Raptores, atra in nebula, quos improba ventris
Exegit cæcos rabies, catulique relicti
Faucibus expectant ſiccis: per tela, per hoſtes
Vadimus haud dubiam in mortem, mediæq; tenemus
Urbis iter; nox atra cavâ circumvolat umbrâ.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando

NOTÆ.

337. *Erinnys.*] Nomen commune tribus furiis: quæ, ut *Eumenides*, ſic *Erinnyes* vocantur. Propert. lib. 2. 20. 29. *Tunc me vel tragicæ vexetis Erinnyes.* Privata ſingularum nomina ſunt, *Alecto, Tiſiphone, Megæra:* de quibus, G. 1. 278.

340. *Oblati per lunam.*] Probat enim Scaliger, de Emendatione temp. lib. 5. captam eſſe Trojam circa plenilunium & finem veris: idque etiam patet ex Petronii fragmento de expugnatione Trojæ: *Jam plena Phœbe candidum extulerat jubar;* at tum Luna maxime lucida eſt. Igitur *ſilentia Lunæ*, ut antea dixit Virgilius, v. 255. de *media nocte* explicanda ſunt, quod tempus vocatur *conticinium*, quia tunc tacent omnia: Luna autem nocturni ſilentii præſes dicitur: unde Horat. Epod. 5. 51. *Nox & Diana quæ ſilentium regis.*

342. *Mygdonides.*] Nomen à *Mygdone* patre, fratre Hecubæ Priami uxoris: non à *Mygdonia* regione; monet enim Servius gentilia nomina non deſinere in *des* ſed patronymica. De *Caſſandra* ſupra, v. 246. De *Phrygibus*, Æ. 1. 385.

348. *Fortiſſima fruſtra.*] Hic agnoſcunt vulgo interpretes plane prolixam & incommodam verborum trajectionem, & verba digerunt hoc modo: *Juvenes, fortiſſima pectora: videtis quæ ſit fortuna rebus: omnes Dii, quibus hoc imperium ſteterat, abierunt adytis ariſque relictis: fruſtra ſuccurritis urbi incenſæ. Si vobis cupido certa eſt ſequi audentem extrema, ruamus in media arma, & moriamur.* Ego rectum, abſque trajectione, ſenſum verborum videre mihi videor, ut patet in interpretatione: ubi vocat Æneas juvenum *pectora fruſtra fortiſſima*, quia eorum fortitudo ad patriæ ſalutem deinceps inutilis erat.

Explicet?

Explicet? aut poſſit lachrymis æquare labores?
Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos:
Plurima perque vias ſternuntur inertia paſſim
Corpora, perq; domos, & relligioſa deorum
Limina. Nec ſoli pœnas dant ſanguine Teucri:
Quondam etiam victis redit in præcordia virtus,
Victoreſque cadunt Danai: crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.
Primus ſe Danaûm, magna comitante caterva,
Androgeos offert nobis, ſocia agmina credens,
Inſcius; atque ultro verbis compellat amicis:
Feſtinate viri, nam quæ tam ſera moratur
Segnities? alii rapiunt incenſa feruntque
Pergama: vos celſis nunc primum à navibus itis?
Dixit: & extemplo (neq; enim reſponſa dabantur
Fida ſatis) ſenſit medios delapſus in hoſtes.
Obſtupuit, retroque pedem cum voce repreſſit.
Improviſum aſpris veluti qui ſentibus anguem
Preſſit humi nitens, trepiduſq; repente refugit
Attollentem iras, & cœrula colla tumentem.
Haud ſecus Androgeos viſu tremefactus abibat.
Irruimus, denſis & circumfundimur armis:
Ignaroſque loci paſſim & formidine captos
Sternimus: aſpirat primo fortuna labori.
Atq; hic exultans ſucceſſu animiſq; Chorœbus:
O ſocii, quà prima, inquit, fortuna ſalutis
Monſtrat iter, quaq; oſtendit ſe dextra, ſequamur.
Mutemus clypeos, Danaûmq; inſignia nobis
Aptemus: dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?
Arma dabunt ipſi. Sic fatus, deinde comantem
Androgei galeam, clypeiq; inſigne decorum
Induitur: lateriq; Argivum accommodat enſem.
Hoc Ripheus, hoc ipſe Dymas, omniſq; juventus
Læta facit: ſpoliis ſe quiſq; recentibus armat.

aut poſſit lugendo æquare illos labores? Perit urbs vetus, quæ regnaverat per multos annos: multa inutilia corpora paſſim funduntur, & per vias, & per domos, & per ſacra veſtibula Deorum. Nec ſoli Trojani luunt pœnas ſanguine: aliquando etiam virtus redit victis in corda, & Græci victores occiduntur: ubique crudelis eſt luctus, ubique timor, & multæ ſpecies mortis. Androgeos primum è Græcis occurrit nobis, magna turba cingente, putans nos eſſe *agmen ſociorum, inconſultus: & prior nos alloquitur ſermone amico: Properate, ô viri, quæ enim tam tarda deſidia* vos *detinet? alii vaſtant & evertunt Trojam combuſtam: vos nunc primo venitis ab altis navibus?* Sic *locutus eſt: & ſtatim agnovit* ſe *deveniſſe in medium hoſtium, nam non reddebantur* ipſi *reſponſa ſatis tuta. Obſtupuit, & retro continuit pedem cum voce. Sicut qui in vepribus rigidis innitens terræ calcavit anguem ex improviſo: & ſubito tremens fugit* eum *aſſurgentem in iras, & inflantem collum cæruleum. Non aliter Androgeos recedebat territus aſpectu. Irrumpimus & circummiſcemur confertis armis: & paſſim dejicimus* Græcos, *inſcios locorum & metu percitos: fortuna favet primis conatibus. Et tunc Chorœbus lætus ſucceſſu & animoſior ait: O ſocii, eamus, quà fortuna oſtendit viam ſaluti, & quà ſe præbet propitiam. Mutemus clypeos, & accommodemus nobis arma Græcorum. Quis exigat in hoſte*, utrum *virtus, aut dolus* ſit? *Ipſi* Græci occiſi *ſuppeditabunt* nobis *arma. Sic locutus poſtea induit caſſidem criſtatam Androgei, & pulchrum ornamentum clypei, & alligat lateri gladium Græcum. Hoc facit Ripheus, hoc ipſe Dymas, & omnis juventus læta: unuſquiſque armat ſe ſpoliis novis.*

NOTÆ.

367. *Quondam.*] Aliquando. Sic G. 3. 99. *Ut quondam in ſtipulis magnis ſine viribus ignis Incaſſum furit.* De *Teucris*, Trojanis, Æ. 1. 239. De *Danais*, Græcis, Æ. 1. 34.

377. *Senſit delapſus in hoſtes.*] Id eſt, *ſe delapſum eſſe:* Græciſmus, Latinis veteribus familiaris. Sic Catul. in Phaſelo, v. 2. *Ait fuiſſe navium celerrimus, &c.*

379. *Aſpris.*] Pro *aſperis*: ut Æ. 1. 205. *Acceſtis*, pro *acceſſiſtis.*

391. *Comantem galeam.*] Criſtatam, caudis animalium ornatam, Æ. 3. 468. *Argivum*, Græcum, ab Argis urbe Peloponneſi, Æ. 1. 288.

Imus permixti Græcis, Diis non propitiis: & congressi per obscuram noctem committimus multas pugnas, mittimus plurimos Græcorum ad inferos. Alii fugiunt ad naves, & quærunt currendo tutum litus: aliqui fœdo metu iterum conscendunt magnum equum, & occultantur in utero ejus sibi *cognito. Heu, nihil oportet quemquam sperare invitis Diis! Ecce filia Priami Cassandra, capillis expassis, rapiebatur à templo & penetralibus Palladis, frustra tollens ad cœlum ardentes oculos: oculos* inquam, *nam catenæ ligabant teneras manus. Chorœbus irato animo non passus est hoc spectaculum, & moriturus immisit se mediam in turbam. Omnes sequimur, & ingruimus spissis telis. Tum statim è summo fastigio templi obruimur jaculis nostrorum* Trojanorum, *& fit strages deploranda, ob armorum formam & errorem cristarum Græcarum. Tunc Græci* commoti *dolore & ira* ob *ereptam* sibi *Cassandram undique congregati* nos *oppugnant: ardentissimus* erat *Ajax & gemini filii Atrei, & omnis exercitus Dolopum. Quemadmodum venti oppositi scisso turbine aliquando certant, & Zephyrus, & Notus, & Eurus exultans equis orientalibus: sibilant sylvæ, ac Nereus spumosus tridente furit, & commovet mare* ab *imo fundo. perspimus tota urbe: illi etiam voces sono discrepantes* à suis.

Vadimus immixti Danais, haud numine nostro:
Multaque per cæcam congressi prælia noctem
Conserimus, multos Danaûm demittimus Orco.
Diffugiunt alii ad naves, & littora cursu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt rursus equum, & nota conduntur in alvo.
Heu, nihil invitis fas quenquam fidere Divis!
Ecce trahebatur passis Priameïa virgo
Crinibus à templo Cassandra adytisq; Minervæ,
Ad cœlum tendens ardentia lumina frustra:
Lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.
Non tulit hanc speciem furiatâ mente Chorœbus,
Et sese medium injecit moriturus in agmen.
Consequimur cuncti, & densis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine telis
Nostrorum obruimur, oriturq; miserrima cædes,
Armorum facie, & Grajarum errore jubarum.
Tum Danai gemitu, atque ereptæ virginis irâ,
Undique collecti invadunt: acerrimus Ajax,
Et gemini Atridæ, Dolopumq; exercitus omnis.
Adversi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyrusque, Notusque, & lætus Eois
Eurus equis: stridunt sylvæ: sævitque tridenti
Spumeus, atq; imo Nereus ciet æquora fundo.
Illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
Fudimus insidiis, totaque agitavimus urbe,
Apparent: primi clypeos mentitaque tela
Agnoscunt, atque ora sono discordia signant.
Ilicet obruimur numero, primusq; Chorœbus

Si aliquos per tenebras obscuræ noctis fugavimus dolis, & discurrunt, primique agnoscunt scuta & arma simulata, & notant. Statim opprimimur numero, & primus Chorœbus occiditur manu

NOTÆ.

396. *Haud numine nostro.*] Non propitiis Dis. Sic Æ. 12. v. 540. *Nec Dii texere Cupentum Æneæ veniente sui.* De *Orco*, qui pro inferis sumitur, G. 1. 277.

404. *Cassandra, &c.*] Supra v. 246. In templo Minervæ vitiata ab Ajace Oilei filio, Æ. 1. 44. De *Ajace* Oilei, de quo hic mentio, Æ. 1. 45. De *Atridis*, Atrei filiis, Agamemnone, Æ. 3. 54. & Menelao, supra, v. 264. De *Dolopibus*, supra, v. 7.

417. *Zephyrus, &c.*] Ventus occidentalis, Ecl. 5. 5. *Notus.*] Qui & *Auster* meridionalis: ἀ νοτος, *humidus*, Ecl. 2. 58. *Eurus.*] Orientalis, unde equis invectus dicitur *Eois* ab ἠως, *Aurora*. Et verò Horatius equos etiam Euro tribuit, Od. 4. 4. 44. Per *Siculas equitavit undas. Quondam.*] Aliquando, supra, v. 367.

419. *Nereus.*] Juxta aliquos pro *Neptuno* sumitur, ob tridentem: juxta Orpheum pro Deorum antiquissimo: juxta Hesiodum, pro Ponti filio: juxta omnes, pro Nereidum Nympharum patre, & uno è maris præsidibus.

423. *Ora sono discordia.*] Alii enim Phrygiâ, alii Græcâ linguâ utebantur: quidam explicant de vario militum symbolo, *mot du guet, the watch word.*

Peneleï dextra divæ armipotentis ad aram
Procumbit: cadit & Ripheus juſtiſſimus unus
Qui fuit in Teucris, & ſervantiſſimus æqui.
Diis aliter viſum. Pereunt Hypaniſque, Dymaſque,
Confixi a ſociis: nec te tua plurima, Pantheu,
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.
Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,
Teſtor, in occaſu veſtro, nec tela, nec ullas
Vitaviſſe vices Danaûm; &, ſi fata fuiſſent
Ut caderem, meruiſſe manu. Divellimur inde,
Iphitus & Pelias mecum: quorum Iphitus ævo
Jam gravior, Pelias & vulnere tardus Ulyſſei.
Protinus ad ſedes Priami clamore vocati.
Hic vero ingentem pugnam, ceu cætera nuſquam
Bella forent, nulli tota morerentur in urbe:
Sic Martem indomitum Danaoſq; ad tecta ruentes
Cernimus, obſeſſumque actâ teſtudine limen.
Hærent parietibus ſcalæ, poſteſque ſub ipſos
Nituntur gradibus: clypeoſque ad tela ſiniſtris
Protecti objiciunt, prenſant faſtigia dextris.
Dardanidæ contra turres ac tecta domorum
Culmina convellunt: his ſe, quando ultima cernunt,
Extrema jam in morte parant defendere telis;
Auratasq; trabes, veterum decora alta parentum,
Devolvunt: alii ſtrictis mucronibus imas
Obſedere fores, has ſervant agmine denſo.
Inſtaurati animi, regis ſuccurrere tectis,
Auxilioque levare viros, vimque addere victis.
Limen erat, cæcæque fores, & pervius uſus

Penelei ad aram Deæ Palladis. Occiditur etiam Ripheus, qui inter Trojanos unus omnium juſtiſſimus fuit, & obſervantiſſimus æquitatis. Aliter viſum eſt Diis. Moriuntur Hypanis & Dymas, confeſſi à civibus; nec multa religio tua nec vittæ Phœbi protexerunt te morientem, ô Pantheu. Trojani cineres, & ſupremus ignis meorum; teſtor vos, me *in exitio veſtro nec effugiſſe arma, nec ulla pericula* illata *à Græcis: &, ſi fatum voluiſſet ut morerer, me dignum fuiſſe* propter *facta. Abſtrahimur inde Iphitus & Pelias mecum: è quibus Iphitus jam erat annis tardior, Pelias etiam tardatus ob plagam ab Ulyſſe* acceptam. *Statim vocamur clamoribus ad regiam Priami. Illic autem* videmus *magnum certamen; quaſi nulla eſſent alibi prælia, & nulli morerentur reliqua* in *urbe: ſic videmus Martem effrænem, & Græcos ad faſtigia aſcendentes, & portas obſeſſas admotâ teſtudine. Scalæ affiguntur muris, & innituntur gradibus ad ipſas portas: & Græci tecti opponunt ſiniſtris* manibus *clypeos ad jacula, dextris apprehendunt tecta. Contra Trojani diruunt turres & culmina tegentia domos: ſiquidem vident extremas* res, *conantur defendere ſe his armis in ruina jam ſuprema: & dejiciunt auratas trabes, magna ornamenta antiquorum patrum: alii ſtrictis gladiis occupaverunt portas, & has defendunt ſpiſſâ multitudine. Renovatus* eſt mihi *ardor ſuccurrendi domui regis, & adjuvandi viros auxilio, & addendi vires victis. Erat limen, & janua occulta, & pervia conjunctio domorum*

NOTÆ.

425. *Penelei.*] Unius è quinque Bœotorum ducibus, qui ad expeditionem Trojanam venerant. Iliad. 2. 494. *Armipotentis.*] Palladis, quæ quaſſans arma è cerebro Jovis nata eſt, unde nomen à παλλω, *quaſſo.*

428. *Diis aliter viſum.*] Licet juſtiſſimus eſſet, viſus eſt tamen Diis reus ac morte dignus eſſe. De *infula* ſeu vittis Apollinis, v. 133. De *Apolline*, Ecl. 3. 104.

434. *Meruiſſe manu.*] Me dignum fuiſſe morte propter ea quæ *manu* feceram: nempe ob cædes Græcorum plurimas.

440. *Martem.*] Pro bello, cujus Deus eſt, Ecl. 9. 12.

441. *Teſtudine.*] Machina, quæ inventa dicitur bello Trojano. Sic deſcribitur à Livio l. 44. 9. *Scutis ſuper capita denſatis, ſtantibus primis, ſecundis ſubmiſſioribus, tertiis magis & quartis, poſtremis etiam genu nixis; faſtigiatam, ſicut tecta ædificiorum ſunt, teſtudinem faciebant.* Ait Xiphilinus in Auguſto, tam firmam fuiſſe, ut homines ſupra illam ire poſſent: ſed & equi agi & vehicula. Nomen à corio *teſtudinis, tortuë, tortoiſe.* Græcis συναστισμὸς à clypeis ſimul nexis. De *poſibus*, Æn. 1. 452.

Tectorum

Priami inter ſe, & porta relicta à tergo: quâ miſera Andromache, dum ſtabant regna, ſæpe ſolebat abſque comitatu ſe conferre ad ſoceros, & ducebat avo puerum Aſtyanacta. Hac *aſcendo ad faſtigia ſummi tecti, unde miſeri Trojani vibrabant manibus ſpicula inania. Evertimus ab altiſſima parte, & disjecimus turrim ſitam in loco declivi, & ſummis tectis elatam ad ſidera, unde ſolebat tota Troja ſpectari, & naves Græcorum, & Achaiæ caſtra:* poſtquam eam *circum accidimus ferro, qua* parte *ſupremum tabulatum reddebat juncturas* parietis *infirmiores. Illa* turris *extemplo concidens ruinam fecit cum tumultu, & late incubuit ſuper turmas Græcorum: ſed alii ſuccedunt: nec lapides, nec ullum genus armorum interim ceſſat. Ante ipſum introitum & ad primam portam Pyrrhus gaudet fulgens armis & luce* armorum *æreorum. Qualis* eſt *coluber, quem hyems frigida occultabat effœtum ſub terra; quando refectus venenatis herbis, & jam reparatus depoſitâ pelle, ac juventute conſpicuus, elato pectore protrahit in lucem lubricum dorſum, erectus ad Solem, & vibrat linguam tricuſpidem.*

Tectorum inter ſe Priami, poſteſque relicti
A tergo: infelix qua ſe, dum regna manebant,
Sæpius Andromache ferre incomitata ſolebat
Ad ſoceros, & avo puerum Aſtyanacta trahebat.
Evado ad ſummi faſtigia culminis, unde
Tela manu miſeri jactabant irrita Teucri.
Turrim in præcipiti ſtantem, ſummiſq; ſub aſtra
Eductam tectis, unde omnis Troja videri,
Et Danaûm ſolitæ naves, & Achaïca caſtra;
Aggreſſi ferro circum, quà ſumma labantes
Junctûras tabulata dabant, convellimus altis
Sedibus, impulimuſque. Ea lapſa repente ruinam
Cum ſonitu trahit, & Danaûm ſuper agmina late
Incidit: aſt alii ſubeunt; nec ſaxa, nec ullum
Telorum interea ceſſat genus.
Veſtibulum ante ipſum primoq; in limine Pyrrhus
Exultat, telis & luce coruſcus ahenâ.
Qualis ubi in lucem coluber, mala gramina paſtus,
Frigida ſub terra tumidum quem bruma tegebat;
Nunc poſitis novus exuviis, nitiduſq; juventâ,
Lubrica convolvit ſublato pectore terga
Arduus ad Solem, & linguis micat ore triſulcis.
Una ingens Periphas, & equorum agitator Achillis
Armiger Automedon: una omnis Scyria pubes
Succedunt tecto, & flammas ad culmina jactant.

Simul magnus Periphas, & armiger Automedon ductor equorum Achillis: ſimul tota juventus Scyri inſulæ, *aſcendunt ad tectum, & conjiciunt ignes ad faſtigia.*

NOTÆ.

454. *Tectorum inter ſe, &c.*] Videntur continua duo fuiſſe palatia Priami, & Hectoris, cujus Andromache uxor fuit. *Relicti.*] Ab hoſtibus, qui poſticam illam januam non animadverterant.

456. *Andromache.*] Filia Eetionis regis Thebes, in Cilicia, minoris Aſiæ provincia. Occiſo marito Hectore, Priami & Hecubæ filio, captâque Trojâ, Pyrrho ceſſit in prædam: à quo ducta in Epirum, ex eo Moloſſum ſuſcepit; ac deinde Heleno, Priami item filio, cum regni Epirotici parte in uxorem conceſſa eſt. *Soceri* igitur Andromaches fuere Priamus & Hecuba.

457. *Aſtyanacta.*] Filium unicum Andromaches ex Hectore: hic poſt Trojam captam cum quæreretur à Græcis ad mortem, occultatus a matre in ipſo Hectoris tumulo, indeque dolo Ulyſſis erutus, è turri præceps actus eſt.

462. *Achaica caſtra.*] De Achaia, Græciæ regione, Æ. 1. 492. De *Danais*, ib. 34.

463. *Qua ſumma, &c.*] Qua trabium, quæ ſummum tabulatum ſuſtinebant, capita, parieti immiſſa, infirmiorem illum reddebant, & exſcindi facilem. De *Pyrrho*, ſupra, v. 263.

471. *Qualis ubi, &c.*] De illa ſerpentis renovatione, herbarum paſtu, lingua tricuſpide, jam diximus, G. 3. 437.

477. *Scyria pubes.*] E Scyro inſula, una è Cycladibus, in qua regnavit Lycomedes: apud quem depoſitus à Thetide Achilles puellari habitu, ne ad bellum raperetur, interim ex Deidamia Lycomedis filia Pyrrhum ſuſcepit. De *bipenni*, ſecuri utrinque acuta, G. 4. 331. De *limine, poſtibus, cardine*, Æ. 1. 452.

Ipſe

Ipſe inter primos, correptâ dura bipenni
Limina perrumpit, poſteſque à cardine vellit
Æratos: jamque excisâ trabe firma cavavit
Robora, & ingentem lato dedit ore feneſtram.
Apparet domus intus, & atria longa pateſcunt:
Apparent Priami & veterum penetralia regum:
Armatoſque vident ſtantes in limine primo.

At domus interior gemitu miſeroque tumultu
Miſcetur: penituſque cavæ plangoribus ædes
Fœmineis ululant: ferit aurea ſidera clamor.
Tum pavidæ tectis matres ingentibus errant:
Amplexæq; tenent poſtes, atq; oſcula figunt.
Inſtat vi patriâ Pyrrhus; nec clauſtra, neq; ipſi
Cuſtodes ſufferre valent: labat ariete crebro
Janua, & emoti procumbunt cardine poſtes.
Fit via vi: rumpunt aditus, primoſq; trucidant
Immiſſi Danai, & late loca milite complent.
Non ſic, aggeribus ruptis cum ſpumeus amnis
Exiit, oppoſitaſque evicit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, campoſq; per omnes
Cum ſtabulis armenta trahit. Vidi ipſe furentem
Cæde Neoptolemum, geminoſq; in limine Atridas:
Vidi Hecubam, centumq; nurus, Priamumq; per aras
Sanguine fœdantem, quos ipſe ſacraverat, ignes.
Quinquaginta illi thalami, ſpes tanta nepotum,
Barbarico poſtes auro ſpoliiſque ſuperbi,

Pyrrhus *ipſe inter primos correpta ſecuri durum limen perfringit, & è cardinibus eruit portas æreas: & jam abſciſsâ trabe perforavit duriſſima ligna, fecitque magnum hiatum lato ſpatio. Apparet interior domus, & longa atria patent, apparent receſſus Priami & antiquorum regum: & cernunt milites reſiſtentes in ipſo aditu. At domus interior turbatur luctu & miſero tumultu: cavæ ædes intime reſonant planctibus fœminarum: clamor ferit aſtra lucida. Tunc timidæ matres vagantur totâ domo, & hærent amplexæ portas,* iiſque *dant oſcula. Urget Pyrrhus paterno impetu: nec obices, nec ipſi cuſtodes poſſunt* eum *ſuſtinere: janua quatitur multo ariete, & portæ concidunt ejectæ è cardinibus. Fit via per vim, & Græci immiſſi pandunt* ſibi *aditum, & occidunt primos, & undique replent ſpatia militibus. Non ſic ſpumans fluvius volvitur in agros furens auctu* aquarum, *& per omnes campos evertit armenta cum ſtabulis; quando fractis obicibus exundavit, & ſuperavit* aquarum *copiâ moles oppoſitas. Ipſe vidi furioſum cædibus Pyrrhum, & duos Atrei filios in limine. Vidi Hecubam, & centum fœminas, & Priamum inter aras inficientem ſanguine ignes, quos dicaverat* Diis. *Quinquaginta cubicula,* in quibus erat ei *magna ſpes poſteritatis: portæ ornatæ auro peregrino & ſpoliis,*

NOTÆ.

491. *Vi patriâ.*] Hauſta è patris Achillis exemplo, qui ex *Horat.* de A. P. 292. *Iracundus, inexorabilis, acer.*

492. *Ariete.*] Machina fuit longior, cujus caput in arietis caput ex ære conformatum, in urbium portas magna vi librabatur. De *Pyrrho Neoptolemo* ſupra, v. 263.

501. *Hecubam.*] Uxorem Priami, filiam Ciſſei Thraciæ regis: quæ in ſervitutem à Græcis abducta, fingitur mutata in canem, quia Græcos inanibus convitiis laceſſebat. *Centumq; Nurus.*] *Nurus* proprie uxor filii eſt, *bru.* Cum tamen conſtet Priamum filios centum, atque adeo centum nurus, non habuiſſe; conſtat hic juniores intelligi fœminas, quæ in comitatu Hecubæ erant, aut ad eam confugerant: ut apud Ovid. Met. 2. 364. de populis arboribus loquentem: *Inde fluunt lachrymæ, ſtillataque Sole rigeſcunt De ramis electra novis, quæ lucidus amnis Excipit, & nuribus mittit geſtanda Latinis.* De *aris* Priami, infra, v. 513.

503. *Quinquaginta illi thalami.*] Separata cubicula. Priamus enim ex Homero, Iliad. 6. 244. totidem habuit thalamos, ubi filii totidem apud uxores habitabant: & e regione thalamos præterea duodecim, ubi totidem habitabant filiæ apud generos: ergo liberos habuit ex utroque ſexu duos ac ſexaginta, è variis uxoribus, præſertimque ex Hecuba novemdecim, ut ait ipſe Priamus, Iliad. ultima, 496.

504. *Barbarico.*] Cerdanus probat exemplis compluribus, *Barbaricum & Phrygium* idem eſſe, & Phryges divitiis fuiſſe inſignes: & certum quidem eſt, barbaros à Græcis vocatos eſſe Aſiaticos omnes, quales erant Trojani, Phryges, & Perſæ. Nec tamen puto patriam Æneæ barbaram ab Ænea ipſo hic appellari: igitur melius explica de auro Aſiaticis aliis gentibus per

Procu-

ceciderunt: ubi deeſt ignis, occupant locum *Græci. Forte etiam petes, quæ fuerit ſors Priami. Poſtquam vidit ruinam captæ urbis, & perruptas portas domûs, & hoſtem in medio* ejus *receſſu: ſenex fruſtra induit humeris ſenio trementibus arma diu deſueta, & accingitur gladio inutili, & ruit, moriturus in confertos hoſtes. In media domo & ſub apertis auris cœli fuit ara magna, & prope laurus antiquiſſima, imminens aræ, tegens umbrâ* Deos *domeſticos. Hic Hecuba, & ejus filiæ, fruſtra circa aras confertæ, ſicut fugientes columbæ per nigram tempeſtatem, & amplectentes Deorum ſtatuas*, eis *adhærebant. Cum vero vidit Priamum ipſum ſumptis armis juvenilibus: Quæ tam funeſta mens, ait, ô miſer marite, impulit* te *ad induenda hæc arma? aut quo curris? Tempus* præſens *non indiget tali ſubſidio, nec talibus propugnatoribus; ne ſi meus* quidem *Hector nunc ipſe adeſſet. Huc denique* te *recipe: hæc ara proteget cunctos, aut morieris nobiſcum. Sic ore locuta, accepit ſenem juxta ſe, & poſuit* eum *in ſacro ſedili. Ecce autem Polites, unus filiorum Priami, evitata morte* illatâ *à Pyrrho, inter arma, inter hoſtes, fugit per longas porticus, & pererrat ampla atria, vulneratus: Pyrrhus furens perſequitur illum inimico telo, & prope manu attingit, urgetque haſta. Poſtquam autem* Polites *pervenit ante oculos & ora parentum,*

Procubuere: tenent Danai, quà deficit ignis.
Forſitan & Priami fuerint quæ fata, requiras.
Urbis ubi captæ caſum, convulſaque vidit
Limina tectorum, & medium in penetralibus hoſtem;
Arma diu ſenior deſueta trementibus ævo
Circundat nequicquam humeris, & inutile ferrum
Cingitur, ac denſos fertur moriturus in hoſtes.
Ædibus in mediis, nudoque ſub ætheris axe
Ingens ara fuit, juxtaque veterrima laurus,
Incumbens aræ, atque umbrâ complexa Penates.
Hic Hecuba, & natæ nequicquam altaria circum,
Præcipites atrâ ceu tempeſtate columbæ,
Condenſæ, & Divûm amplexæ ſimulacra tenebant.
Ipſum autem ſumptis Priamum juvenilibus armis
Ut vidit: quæ mens tam dira, miſerrime conjux,
Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit.
Non tali auxilio, nec defenſoribus iſtis
Tempus eget: non, ſi ipſe meus nunc afforet Hector.
Huc tandem concede: hæc ara tuebitur omnes,
Aut moriere ſimul. Sic ore effata, recepit
Ad ſeſe, & ſacrâ longævum in ſede locavit.
Ecce autem elapſus Pyrrhi de cæde Polites,
Unus natorum Priami, per tela, per hoſtes
Porticibus longis fugit, & vacua atria luſtrat
Saucius: illum ardens infeſto vulnere Pyrrhus
Inſequitur, jam jamq; manu tenet, & premit haſtâ.
Ut tandem ante oculos evaſit & ora parentum,

NOTÆ.

bellum direpto, præcipue quia cum *ſpoliis* hic jungitur.

512. *Sub ætheris axe.*] *Sub Dio*, vel *ſub Jove*; id eſt, ſub ipſo aëre & aperto cœlo, quem locum in mediis domibus *impluvium* vocant. *Axe.*] Cœlo. Vel quia pars cœli nobis imminens ſignum habet maxime conſpicuum, *urſum*, ſive *ſeptentriones*; quod & *plauſtrum* dicitur, & *axis* ideo dici poteſt, juxta Servium. Vel quia, ſicut *poli*, ita & *axis*, pro toto cœlo ſumitur: ſunt enim *poli*, puncta duo axem terminantia; *axis* autem linea ipſa ſive obelus, circa quem cœlum volvi concipitur.

513. *Ingens ara fuit.*] Ara illa in loco ſubdiali & aperto, mediis in ædibus poſita fuit, & *Jovi Herceo* dicata, ex Athenæo, l. 5. Ad hanc occiſus fuit Priamus: ex Euripide, Pauſania, Ovidio, Seneca. Dicebatur Herceus ἕρκειος, ab ἕρκος, *ſeptum*, quia intra domorum ſepta ſtatuebatur ejus ara. Præter oculos naturales duos, tertium habebat in fronte, ex Pauſania in Corinth. Non aſſentior Turnebo, l. 14, 15. in hac ara ſacratum fuiſſe ignem perpetuum; ſed ignem recens à Priamo excitatum ad placandos Deos, de quo v. 502.

Laurus.] Hanc aliqui dicunt arte factam fuiſſe: cujus truncus cubitorum duodecim ex auro puriſſimo; rami & folia ex auro & argento, flores & fructus è gemmis. Sed ſativam & naturalem puto.

514. *Penates.*] Vel domum intelligit, vel ſtatuas domeſticorum Deorum cum Herceo Jove in eadem ara poſitas. De *Penatibus*, infra, v. 717.

529. *Vulnere.*] Ictu, vel telo, quo vulnus infligitur.

Concidit,

Concidit, ac multo vitam cum ſanguine fudit.[tur,
Hic Priamus, quanquam in media jam morte tene-
Non tamen abſtinuit, nec voci, iræque pepercit:
At tibi pro ſcelere, exclamat, pro talibus auſis
Dii (ſi qua eſt cœlo pietas, quæ talia curet)
Perſolvent grates dignas, & præmia reddant
Debita: qui nati coram me cernere lethum
Feciſti, & patrios fœdâſti funere vultus.
At non ille, ſatum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoſte fuit Priamo: ſed jura fidemque
Supplicis erubuit; corpuſque exangue ſepulchro
Reddidit Hectoreum, meq; in mea regna remiſit.
Sic fatus ſenior, telumque imbelle ſine ictu
Conjecit: rauco quod protinus ære repulſum,
Et ſummo clypei nequicquam umbone pependit.
Cui Pyrrhus: Referes ergo hæc, & nuncius ibis
Pelidæ genitori: illi mea triſtia facta,
Degeneremq; Neoptolemum narrare memento.
Nunc morere. Hæc dicens, altaria ad ipſa tremen-
Traxit, & in multo lapſantem ſanguine nati: [tem
Implicuitq; comam lævâ; dextrâq; coruſcum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit enſem.
Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Trojam incenſam & prolapſa videntem
Pergama, tot quondam populis terriſq; ſuperbum
Regnatorem Aſiæ; jacet ingens litore truncus,
Avulſumq; humeris caput, & ſine nomine corpus.
At me tum primum ſævus circumſtetit horror:
Obſtupui: ſubiit chari genitoris imago,
Ut regem æquævum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem: ſubiit deſerta Creüſa,
Et direpta domus, & parvi caſus Iüli.

cecidit, & emiſit animam cum multo ſanguine. Tum Priamus, etſi jam in media morte poſitus, tamen non ſibi *temperavit nec iram & vocem continuit: Tibi vero, exclamat, Dii referant meritam gratiam, & reddant debitam mercedem pro hoc crimine & talibus factis; ſi eſt* in *cœlo aliqua pietas, quæ provideat talia:* tibi, inquam, *qui feciſti me coram videre mortem filii, & funeſtaſti faciem patris* hac *cæde. At ille Achilles, ex quo fingis te procreatum eſſe, talis non fuit erga hoſtem Priamum: ſed rationem habuit juris* gentium *& fidei* debitæ *ſupplicantibus; & reſtituit tumulo exanime corpus Hectoris, & me remiſit in urbem meam. Sic dixit ſenex, & projecit telum debile abſque impetu, quod ſtatim reſiliit* ex *ære rauco, & fruſtra pependit è ſummo umbone clypei. Cui Pyrrhus* reſpondit: *Feres ergo iſta, & ibis nuncius ad Achillem patrem* meum: *memento narrare illi mea indigna facta & Pyrrhum degenerem. Nunc morere. Hæc dicens trahit* eum *ad ipſas aras trepidum, & vacillantem in medio ſanguine filii, & involvit ſiniſtrâ capillos, ac dextrâ ſuſtulit enſem micantem, condiditque in* ejus *latus uſque ad manubrium. Hic fuit terminus caſuum Priami: hic exitus neceſſitate abſtulit eum, videntem Pergama everſa & Trojam combuſtam:* eum inquam *regem Aſiæ, clarum propter tot gentes, & tot regiones: jacet in litore magnus truncus, & caput abſciſſum* ex *humeris, & cadaver ſine nomine. Tunc verò primum dirus horror invaſit me. Attonitus fui: venit* in mentem *imago dilecti patris* mei; *quando vidi regem* ipſi *coævum efflantem crudeli plagâ animam: venit* in mentem *Creüſa derelicta, & ſpoliata domus, & periculum parvi Aſcanii.*

NOTÆ.

542. *Supplicis, &c.*] De hac Priami ſupplicatione apud Achillem, pro repetendo Hectoris cadavere, Æ. 1. 103.

546. *Umbone.*] *Umbo*, ἄμβων, eſt quicquid in plano eminet, rotundâ figurâ: talis erat media pars clypei. *Pelides:* Achilles, filius Pelei, de quo Æ. 1. 34.

554. *Hæc finis.*] Vulgo maſculini generis eſt: hic etiam fœminini, ut Æ. 5. 384. *Quæ finis ſtandi?*

557. *Regnatorem Aſiæ.*] Priamus enim imperaſſe dicitur Phrygiæ minori ac majori, quæ maximam Aſiæ minoris partem complectuntur.

Litore truncus.] Dicitur enim à quibuſdam Priamus à Pyrrho tractus ab ara domeſtica ad Achillis tumulum, qui erat in litore Sigei promontorii; ibique occiſus: Virgilius occiſum quidem vult ad aram, ſed cadaver deinde protractum fuiſſe ad litus innuit.

562. *Creuſa.*] De ea infra, v. 712.

Reſpicio

Circumſpicio, & quæro quænam eſſet circa me multitudo. Omnes me *reliquerant fatigati, & corpora ſaliendo præcipitaverant in terram, aut affixta conjecerant in flammas. Et jam fere reſtabam ſolus, cum video filiam Tyndarei occupantem templum Veſtæ, & clam occultam in arcano loco: claræ flammæ præbent lucem vaganti* mihi *& circumquaque intendenti oculos in omnia. Illa communis furia Trojæ & Græciæ, timens Trojanos ſibi infenſos ob ruinam Trojæ, & ſupplicia à Græcis* inferenda, *& furorem dereliſti mariti, occultaverat ſeſe, & hærebat aris non viſa. Accenſus eſt furor* in *animo: ſubortus eſt ardor vindicandi patriam everſam, & repetendi pœnas ſceleris. Nempe*, aiebam, *hæc videbit illæſa Spartam & Mycenas patrias? & abibit regina* poſt *partam victoriam? & cernet maritum, & domum, & parentes, & filios, ſtipata multitudine Trojanorum & famulis Phrygiis! Priamus* interea *gladio perierit? Troja arſerit igne? Trojanum litus tam ſæpe maduerit ſanguine? Non ſic erit: nam licet nulla ſit memorabilis gloria in punitione fœminæ, &* talis *victoria non ſit digna laude: tamen laudabor* quod *occiderim ſceleratam, & pœnis affecerim ream; & dulce erit expleviſſe deſiderium ardentiſſimæ ultionis, & ſatis feciſſe manibus* meorum *civium. Talia dicebam, & currebam furioſo animo: cum alma mater* mea *præbuit ſe mihi videndam, nuſquam antea tam manifeſta oculis;*

Reſpicio, &, quæ ſit me circum copia, luſtro.
Deſeruere omnes defeſſi, & corpora ſaltu
Ad terram miſere, aut ignibus ægra dedere.
Jamq; adeo ſuper unus eram, cum limina Veſtæ
Servantem, & tacitam ſecreta in ſede latentem
Tyndarida aſpicio: dant clara incendia lucem
Erranti, paſſimq; oculos per cuncta ferenti.
Illa ſibi infeſtos everſa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaûm, & deſerti conjugis iras
Permetuens, Trojæ & patriæ communis Erinnys,
Abdiderat ſeſe, atq; aris inviſa ſedebat.
Exarſere ignes animo: ſubit ira, cadentem
Ulciſci patriam, & ſceleratas ſumere pœnas.
Scilicet hæc Spartam incolumis patriaſq; Mycenas
Aſpiciet? partoq; ibit regina triumpho?
Conjugiumq; domumq; patres, natoſq; videbit,
Iliadum turbâ & Phrygiis comitata miniſtris?
Occiderit ferro Priamus? Troja arſerit igni?
Dardanium toties ſudarit ſanguine litus?
Non ita: namq; etſi nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna eſt, nec habet victoria laudem;
Extinxiſſe nefas tamen, & ſumpſiſſe merentis
Laudabor pœnas; animumq; expleſſe juvabit
Ultricis flammæ, & cineres ſatiaſſe meorum.
Talia jactabam, & furiatâ mente ferebar:
Cum mihi ſe, non ante oculis tam clara, videndam

NOTÆ.

567. *Jamque adeo, &c.*] Verſus duos & viginti ſequentes ſuſtuliſſe dicuntur Varius & Tucca; eo quod ea, quam continent, Helenæ fuga, contraria videatur iis, quæ leguntur, Æn. 6. v. 511. ubi dicitur Helena, non apud Priamum, ſed apud filium Priami Deiphobum, ſuum poſt necem Paridis maritum, habitaſſe; & in ejus domum Græcos ad ipſum jugulandum induxiſſe: *Intra tecta vocat Menelaum & mœnia pandit; ſcilicet id magnum ſperans fore munus amanti, & famam extingui veterum ſic poſſe malorum.* At reſpondeo cum Naſcimbæno, dici poſſe, ſpem Helenæ de placando Menelao vanam fuiſſe, quod innuit vox illa *ſcilicet*; proditoque Deiphobo, Helenam, cum ſe nihilominus velut hoſtem peti animadvertiſſet, evaſiſſe fugâ in Veſtæ templum ſacrarium domus regiæ, per illud ipſum poſticum oſtium, quo Æneas eundem in locum penetraverat. Et vero Euripides in Troad. v. 35. 876. 1056. docet Helenam cum Trojanis mulieribus captivam à Menelao abductam eſſe, eo conſilio, ut Græcis, quorum liberi Trojano bello perierant, occidenda traderetur. *Tyndaris* vocatur, ob *Tyndareum* patrem, Spartæ regem, Æ. 1. 654. *Erinnys* furiis commune nomen, ſupra, v. 337. De *Veſta*, v. 296.

577. *Spartam.*] *Sparta* ſive *Lacedæmon* patria Helenæ, urbs Peloponneſi, ut & *Mycenæ*: quare autem dicatur etiam ejus patria *Mycenæ*, diximus Æn. 1. 654. De *Phrygia*, Æn. 1. 385.

585. *Nefas.*] Pro perſona ſceleſta & nefaria: ſic frequenter apud Plautum uſurpatur *ſcelus*.

Obtulit,

Obtulit, & purâ per noctem in luce refulſit
Alma parens, confeſſa Deam; qualiſque videri
Cœlicolis & quanta ſolet; dextrâque prehenſum
Continuit, roſeoque hæc inſuper addidit ore:
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam noſtri tibi cura receſſit?
Non prius aſpicies, ubi feſſum ætate parentem
Liqueris Anchiſen? ſuperet conjuxne Creüſa,
Aſcaniuſque puer? quos omnes, undique Graiæ
Circumerrant acies: & ni mea cura reſiſtat,
Jam flammæ tulerint, inimicus & hauſerit enſis.
Non tibi Tyndaridis facies inviſa Lacænæ,
Culpatuſve Paris; verum inclementia Divûm
Has evertit opes, ſternitque à culmine Trojam.
Aſpice: namq; omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat viſus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam: tu ne qua parentis
Juſſa time, neu præceptis parere recuſa.
Hic ubi disjectas moles, avulſaque ſaxis
Saxa vides, mixtoq; undantem pulvere fumum;
Neptunus muros, magnoq; emota tridenti
Fundamenta quatit, totamque à ſedibus urbem
Eruit. Hic Juno Scæas ſæviſſima portas
Prima tenet, ſociumq; furens à navibus agmen
Ferro accincta vocat.
Jam ſummas arces Tritonia, reſpice, Pallas
Inſedit, nimbo effulgens & Gorgone ſæva.

& in tenebris reſplenduit nitido lumine, faſſa ſe Deam eſſe, & qualis ac quanta ſolet apparere Divis: & repreſſit me dextrâ apprehenſum: prætereaque adjecit hæc verba *ore roſeo: Fili, quis tantus dolor commovet* hanc *iram intractabilem! Cur furis? aut quem in* locum *tibi abiit cura noſtrarum* rerum? *Nonne prius quæres, ubi deſerueris patrem* tuum *Anchiſem, annis gravem? An ſuperſit uxor Creuſa, aut Aſcanius filius? quos omnes cingunt undique turma Græcorum; &, niſi mea ſolicitudo obſtitiſſet, jam ignis abſumpſiſſet, aut gladius hoſtilis interfeciſſet. Non vultus Helenæ Spartanæ tibi odioſus, aut* toties *incuſatus Paris; ſed Deorum ira delet hanc potentiam, & dejicit Trojam ex* alto *faſtigio. Vide: nam auferam omnem nubem, quæ offuſa tibi aſpicienti debilitat oculos mortales, & humida circum nigreſcit: tu ne ulla matris imperia metue, & ne abnuas obtemperare* ejus *mandatis. Illic ubi cernis moles proſtratas, & lapides avulſos lapidibus, & fumum undatim* ſurgentem *mixto pulvere;* illic *Neptunus ſuccutit fundamenta impulſa magno tridente, & convellit à radicibus totam urbem. Illic ferociſſima Juno occupat Scæas portas, & armata ferro* ac *furioſa vocat à navibus exercitum ſociorum. Jam, aſpice, Tritonia Pallas ſtetit in ſummis arcibus, reſplendens nube & torvo* capite *Meduſæ.*

NOTÆ.

600. *Hauſerit.*] De hac voce, pro *vulnerarit, occiderit*, Æn. 10. 314.

601. *Tyndaridis Lacænæ, &c.*] Helenæ Tyndarei filiæ, Lacedæmoniæ, Æ. 1. 654. *Lacæna*, fœmininum, non à maſculino *Lacænus*, ſed à *Lacon*, incola Laconiæ; ut à λέων, *leo*, λέαινα, *leæna*. De *Paride*, Æ. 1. 31.

610. *Neptunus muros, &c.*] Neptunum Virgilius Trojanæ urbi infeſtum facit, ob perjurium Laomedontis, qui Deum illum pactâ mercede fraudavit, poſtquam is cum Apolline muros urbis condidiſſet, G. 1. 502. Neptunus tamen apud Euripid. in prologo Troad. ait ſe Trojanis benevolum ſemper fuiſſe, ex quo muros eorum condiderat: ſed in fabulis incerta omnia. Aitque Servius Laomedontem Apollini & Neptuno pecuniam ad ſacra voviſſe, ac deinde ad murorum fabricam convertiſſe; unde fabula emanavit, Deos & feciſſe muros, & regi offenſos fuiſſe. De *Neptuno*, Æ. 1. 129.

612. *Scæas portas.*] Trojæ portas ſex fuiſſe ait Dares, *Antenorida, Dardanien, Iliam, Catumbriam, Trojanam, & Scæam.* Hæc nomen habuit, vel à σκαιὰ, *ſiniſtra*, quod in ſiniſtra urbis parte eſſet: vel à σκήνωμα, *tentorium, tabernaculum*; quod hic ſepulchrum eſſet Laomedontis: vel, juxta Strabonem l. 13. vox eſt Thracica, cujus ſignificatum non affert.

615. *Tritonia.*] Supra v. 171. *Pallas*, Æ. 1. 43.

616. *Nimbo.*] Servius explicat, *nube divina*: & puto circulum eſſe lucidum, huic ſimilem diademati, quo Divorum capita Chriſtiani præcingunt. Aitque Iſidorus l. 19. 31. *Nimbum*

Ipſe

Ipſe Jupiter ſuggerit Græcis animos & robur opportunum: ipſe commovet Deos adverſus arma Trojana. Fili, accelera fugam, & pone finem laboribus. Nuſquam te *deſeram, & ducam* te *ſecurum ad paternam domum.* Sic *locuta fuerat, & ſtatim abdidit ſe denſis tenebris noctis. Apparent horrendæ ſpecies, & numina magna Deorum adverſa Trojæ. Tunc vero omne Ilium viſum eſt mihi recumbere in flammas, & Troja Neptunia à fundamentis ſubrui. Et quemadmodum quando in altis montibus ruſtici conantur certatim evellere veterem ornum, circumciſam ferro multiſque ſecuribus; illa diu minatur, & ramis tremens vacillat emoto cacumine: donec paulatim victa ictibus, poſtremum inſonuit, & evulſa fecit ruinam in montibus. Deſcendo, ac ducente Venere elabor inter ignes & hoſtes:* eorum *arma permittunt* mihi *viam, & ignes retro abeunt. Sed poſtquam jam progreſſus ſum ad januam paternæ domus, & veteres ædes; pater, quem cupiebam exportare primum in altos montes, & ad* quem *primum ibam, renuit protrahere vitam, & tolerare exilium,* poſt *everſam Trojam: & dicit, O vos, quibus ſanguis ætate viget, & ſanæ vires ſtant propria firmitate: vos tentate fugam. Si ſuperi voluiſſent me proferre vitam, ſervaſſent mihi hanc domum: ſatis & pluſquam* ſatis eſt.

Ipſe Pater Danais animos vireſque ſecundas
Sufficit: ipſe Deos in Dardana ſuſcitat arma.
Eripe, nate, fugam, finemque impone labori.
Nuſquam abero, & tutum patrio te limine ſiſtam.
Dixerat, & ſpiſſis noctis ſe condidit umbris.
Apparent diræ facies, inimicaque Trojæ
Numina magna Deûm.
Tum vero omne mihi viſum conſidere in ignes
Ilium, & ex imo verti Neptunia Troja.
Ac veluti ſummis antiquam in montibus ornum
Cum ferro acciſam crebriſque bipennibus inſtant
Eruere agricolæ certatim; illa uſque minatur,
Et tremefacta comam concuſſo vertice nutat:
Vulneribus donec paulatim evicta, ſupremum
Congemuit, traxitque jugis avulſa ruinam.
Deſcendo, ac ducente Deo flammam inter & hoſtes
Expedior: dant tela locum, flammæq; recedunt.
Aſt ubi jam patriæ perventum ad limina ſedis,
Antiquaſq; domos: genitor, quem tollere in altos
Optabam primum montes, primumq; petebam,
Abnegat excisâ vitam producere Trojâ,
Exiliumque pati. Vos ô quibus integer ævi
Sanguis ait, ſolidæq; ſuo ſtant robore vires;
Vos agitate fugam.
Me ſi cœlicolæ voluiſſent ducere vitam,
Has mihi ſervâſſent ſedes: ſatis una ſuperque

NOTÆ.

quoque dici *faſciolam traverſam ex auro, aſſutam in linteo, quod eſt in fronte fœminarum.* Qua voce uſus eſt Arnobius l. 2. *Laminas pertunderent aurium, imminuerent frontes nimbis.* Et Plautus in Pœnulo Act. 1. ſc. 2. v. 135. Meretricem vocat *nimbatam.*

Gorgone.] *Meduſa, Euryale, Sthenyo,* Phorci filiæ, apud inſulas Dorcadas in Æthiopico oceano regnaſſe dicuntur; *Gorgones* dictæ à χορχότης, *ferocitas.* Ex his, cum *Meduſa* vim à Neptuno paſſa eſſet in Minervæ templo, Minerva capillos ejus mutavit in ſerpentes, quorum aſpectu homines in ſaxa vertebantur. Hoc deinde caput Perſeus, Jovis & Danaes filius, abſcindit auxilio Minervæ: quæ ſuum ipſi clypeum eam in rem commodavit ex ære politiſſimo, quo velut in ſpeculo reflexam capitis ſpeciem tuto aſpiceret: abſciſſum caput Minerva deinceps eidem ſuo clypeo ad terrorem impoſuit.

625. *Neptunia.*] A Neptuno condita, ſupra, v. 610.

626. *Ornum.*] *Ornus,* fraxinus eſt ſylveſtris & montana, *freſne ſauvage,* wild aſh.

632. *Deo.*] Dea Venere. Nam *Deus* communi genere aliquando ſumitur. Sic Lucanus, l. 2. 80. *Terribileſque Deos ſcelerum,* furias appellat. Sic Euripides in Troad. v. 948. τὰν θεὸν κόλαζε, *Deum objurga,* Venerem intelligit. Sic Demoſthenes in exordio orationis de Corona: Θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις. *Deos precor cunctos & cunctas.*

642. *Una excidia.*] Cum olim ab Hercule Troja expugnata eſt, Æ. 3. 476.

Vidimus

Vidimus excidia, & captæ ſuperavimus urbi.
Sic ô ſic poſitum affati diſcedite corpus.
Ipſe manu mortem inveniam: miſerebitur hoſtis,
Exuviaſq; petet: facilis jactura ſepulchri eſt.
Jampridem inviſus Divis & inutilis annos
Demoror, ex quo me Divûm pater atq; hominum
Fulminis afflavit ventis, & contigit igni. [rex
Talia perſtabat memorans, fixuſq; manebat.
Nos contra effuſi lachrymis, conjuxque Creüſa,
Aſcaniuſque, omniſq; domus: ne vertere ſecum
Cuncta pater, fatoq; urgenti incumbere vellet.
Abnegat, inceptoq; & ſedibus hæret in îſdem.
Rurſus in arma feror, mortemq; miſerrimus opto:
Nam quod conſilium, aut quæ jam fortuna dabatur?
Mene efferre pedem, genitor, te poſſe relicto
Sperâſti? tantumq; nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta ſuperis placet urbe relinqui,
Et ſedet hoc animo, perituræq; addere Trojæ
Teq; tuoſq; juvat: patet iſti janua letho.
Jamq; aderit multo Priami de ſanguine Pyrrhus,
Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras.
Hoc erat, alma parens, quod me, per tela, per ignes,
Eripis? ut mediis hoſtem in penetralibus, utq;
Aſcaniumque, patremq; meum, juxtaq; Creüſam,
Alterum in alterius mactatos ſanguine cernam?
Arma, viri, ferte arma: vocat lux ultima victos.
Reddite me Danais, ſinite inſtaurata reviſam
Prælia: nunquam omnes hodie moriemur inulti.
Hic ferro accingor rurſus: clypeoq; ſiniſtram
Inſertabam aptans, meq; extra tecta ferebam.
Ecce autem complexa pedes in limine conjux
Hærebat, parvumq; patri tendebat Iulum.

me *vidiſſe* jam *unum excidium, & ſatis ſuperfui captæ urbi. Abite* ô poſtquam ultimum *vale dixeritis meo cadaveri ſic depoſito. Ipſe reperiam mortem* propriâ *manu, aut hoſtis miſertus* mei me occidet, *& detrabet mihi ſpolia: leve eſt privari ſepulchro. Jamdudum odioſus Diis & inutilis traho vitam, ex quo pater Deorum & rex hominum afflavit me aurâ fulminis, & tetigit igne. Talia dicens perſtabat & manebat pertinax. Nos contra effuſi in fletus, & uxor Creüſa, & Aſcanius, & tota domus: ne pater vellet evertere omnia ſecum, & vim addere fato* nos *prementi. Abnuit* hoc, *& hæret* in *propoſito & loco eodem. Iterum curro ad pugnam, & infeliciſſimus mortem appeto. Quod enim* aliud *conſilium, vel quæ ſors jam offerebatur? An ſperaſti, ô pater, me poſſe* hinc *exportare pedem te deſerto? an tantum crimen exiit* ex *ore patris? Si placet Diis nihil ſupereſſe ex urbe tantâ, & ſi hoc fixum eſt* in eorum *mente, & delectat* eos *adjicere te ac tuos Trojæ* mox *perituræ, aperta eſt via ad hanc mortem. Et mox veniet Pyrrhus ex* effuſione *multi ſanguinis Priami; qui* novit *jugulare filium ante oculos patris, & patrem ante altaria. Hæccine erat* cauſa, *ô alma mater, cur me inter arma, inter flammas ſervaviſti? ut videam hoſtem in mediis receſſibus* domûs; *& ut* videam *Aſcanium, & patrem meum, & Creuſam occiſos alterum in alterius ſanguine? O famuli, arma, date arma: dies poſtremus invitat victos.* Permittite ut *redeam ad Græcos, permittite* ut *repetam pugnas renovatas: nullatenus moriemur hodie omnes abſque ultione. Tunc iterum induor armis; & accommodans inſerebam clypeum ſiniſtræ, & conferebam me extra domum. Ecce autem uxor amplectens pedes* meos *in* ipſo *aditu* domûs *hærebat, & proferebat* mihi *patri parvum Iulum.*

NOTÆ.

644. *Poſitum affati.*] Verba duo funebria. *Poſitum*, jacens, mortuum, Ovid. Heroid. 10. 124. *Nec poſitos artus unguet amica manus. Affati:* morem notat Romanorum, qui ſtatim atque cadaver combuſtum aut ſepultum fuerat, antequam diſcederent, *vale* ter inclamabant.

649. *Fulminis afflavit, &c.*] Fulmen fere nunquam, niſi vento flante, impellitur: unde pingitur cum alis, & Æ. 8. 430. Cyclopes admiſcent fulmini radios *tres ignis & alitis Auſtri.* Anchiſes autem à quibuſdam dicitur oculis privatus, hic à Virgilio tactus fulmine, eo quod ſuos cum Venere amores evulgaviſſet: nec plane occiſus; ſed *afflatus tactuſque*, ac proprie *attonitus*, unde ſtuporem & debilitatem membrorum contraxit.

Si exis moriturus, & nos trahe tecum in omnes casus : *si vero* propter *experientiam* militarem *collocas aliquam ſpem in pugna, defende primo hanc domum, cui parvus Iulus, cui pater tuus* relinquuntur ; *cui relinquor ego olim vocata uxor tua. Talia inclamans implebat gemitu totam domum. Cum repentinum & dictu admirabile prodigium apparuit. Nam inter complexus & oſcula triſtium parentum, ecce levis apex viſus eſt è ſummo capite Iuli emittere lucem, & flamma innocua molli attactu delibare capillos* ejus, *& nutriri circa tempora. Nos timidi* cœpimus *currere* præ *metu, & agitare capillos accenſos, & extinguere aquâ ſacrum ignem. Sed pater Anchiſes gaudens erexit oculos ad aſtra, & protulit manus ad cœlum cum his verbis : Jupiter omnipotens, ſi placaris ullis precibus, intuere nos, hoc ſolum* petimus : *& ſi religione meremur* aliquid, *præterea fer opem, ô pater, & confirma hæc auſpicia. Vix ſenex ea dixerat, & repentino ſonitu tonuit* ad *ſiniſtram* partem ; *& ſtella protrahens facem, cadens è cœlo per tenebras, cucurrit multo cum lumine. Videmus hanc* ſtellam *cadentem ſupra ſumma faſtigia domus, ſe manifeſtam abdere in ſylva Idæa, & deſignantem iter : tum trames longo tractu emittit ſulgorem, & circum undique loca ſumant ſulfure. Tunc vero pater expugnatus convertit ſe ad cœlum, & alloquitur Deos, & adorat ſtellam*, aitque : *Nunc nunc nulla eſt mora : ſequor, & vado, qua ducitis. O Dii patrii, cuſtodite domum, cuſtodite nepotem. Omen hoc veſtrum, & Troja* eſt *in veſtra poteſtate. Equidem cedo, nec abnuo ire tibi ſocius, ô fili. Ille locutus fuerat : & jam flamma clarius* crepitans *per urbem*

Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum :
Sin aliquam expertus ſumptis ſpem ponis in armis,
Hanc primum tutare domum : cui parvus Iülus,
Cui pater, & conjux, quondam tua dicta, relinquor.
Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat :
Cum ſubitum dictuq; oritur mirabile monſtrum.
Namq; manus inter mœſtorumq; ora parentum,
Ecce levis ſummo de vertice viſus Iüli
Fundere lumen apex, tactuq; innoxia molli
Lambere flamma comas, & circum tempora paſci.
Nos pavidi trepidare metu, crinemq; flagrantem
Excutere, & ſanctos reſtinguere fontibus ignes.
At pater Anchiſes oculos ad ſidera lætus
Extulit, & cœlo palmas cum voce tetendit.
Jupiter omnipotens, precibus ſi flecteris ullis,
Aſpice nos, hoc tantum : &, ſi pietate meremur,
Da deinde auxilium, pater, atque hæc omina firma.
Vix ea fatus erat ſenior, ſubitoq; fragore
Intonuit lævum, & de cœlo lapſa per umbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam, ſumma ſuper labentem culmina tecti,
Cernimus Idæâ claram ſe condere ſylvâ,
Signantemq; vias ; tum longo limite ſulcus
Dat lucem, & late circum loca ſulfure ſumant.
Hic vero victus genitor ſe tollit ad auras,
Affaturq; Deos, & ſanctum ſidus adorat :
Jam jam nulla mora eſt : ſequor, &, qua ducitis,
Dii patrii, ſervate domum, ſervate nepotem. [adſum.
Veſtrum hoc augurium, veſtroq; in numine Troja eſt.
Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuſo.
Dixerat ille, & jam per mœnia clarior ignis

N O T Æ.

683. *Apex.*] Summa pars pilei. Nam ex Servio Danielis, qui Suetonium citat, tria erant pileorum genera, quibus ſacerdotes utebantur : *apex, tutulus, galerus. Galerus,* pileum erat ex pelle hoſtiæ cæſæ : *tutulus,* pileum lanatum, in metæ formam : *apex,* pileum ſutile, circa medium virga eminente, cui lana circumligata erat ; nomen ab antiqua voce *apio* vel *apo,* ab ἅπτω, *ligo.*

693. *Intonuit lævum.*] De ſiniſtro fulmine proſpero, & hujus vocis, *lævum,* ambigua ſignificatione, fuſe Ecl. 1. 16. De *ſtellis* quæ cadere videntur, & accenſis in media aëris regione ſiccis exhalationibus, G. 1. 365.

696. *Idæa ſylva.*] Infra v. 801.

698. *Sulfure.*] Fulmina enim ſulfuris odorem habere dicuntur.

703. *Augurium.*] Proprie eſt conſultatio avium ad futura prænoſcenda, tamen ad alia omnia futuri omnia transfertur. Nomen ab *avium* vel *geſtu,* vel *garritu,* vel *guſtu :* quia hujus artis miniſtri ſpectabant, quomodo aves ſe gererent in volatu ; quomodo garrirent ; quomodo offam oblatam guſtarent. De *Numine,* Æ. 1. 137.

Auditur, propiuſque æſtus incendia volvunt.
Ergo age, chare pater, cervici imponere noſtræ:
Ipſe ſubibo humeris: nec me labor iſte gravabit.
Quo res cunq; cadent, unum & commune periclum,
Una ſalus ambobus erit. mihi parvus Iülus
Sit comes, & longe ſervet veſtigia conjux.
Vos, famuli, quæ dicam, animis advertite veſtris.
Eſt urbe egreſſis tumulus, templumq; vetuſtum
Deſertæ Cereris: juxtaque antiqua cupreſſus,
Relligione patrum multos ſervata per annos.
Hanc ex diverſo ſedem veniemus in unam.
Tu, genitor, cape ſacra manu, patrioſq; Penates.
Me, bello è tanto digreſſum & cæde recenti,
Attrectare nefas; donec me flumine vivo
Abluero.
Hæc fatus, latos humeros ſubjectaque colla
Veſte ſuper, fulvique inſternor pelle leonis,
Succedoque oneri: dextræ ſe parvus Iülus
Implicuit, ſequiturq; patrem non paſſibus æquis.
Pone ſubit conjux. Ferimur per opaca locorum:
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant

& incendium propius ſpargi calorem. Age igitur, ô dilecte pater, imponaris noſtro collo, ipſe portabo te humeris: nec iſtud pondus me premet. Quocunque res abeant, unum & idem utrique periculum, una ſalus erit. Parvus Iülus mihi ſit comes, & uxor eminus ſequatur veſtigia. Vos, ô famuli, defigite mentibus veſtris ea quæ dicam. Occurrit exeuntibus ex urbe colliculus, & antiquum templum Cereris deſertum: & prope vetuſta cupreſſus, ob majorum reverentiam ſervata per multos annos. Veniemus in hunc eundem locum per varias vias. Tu, pater, accipe manu res ſacras, & patrios Deos. Non licet me, redeuntem è tanta pugna & recenti ſtrage, tangere eos: donec me lavero fluvâ aquâ. Hæc locutus texor veſte, & pelle rufi leonis circa latos humeros colliumque ſubmiſſum; & ſubeo onus: parvus Aſcanius adhæſit meæ dexteræ, & ſequitur me patrem paſſibus non æqualibus. Uxor juxta ſequitur. Vadimus per obſcura loca: & me, quem nulla ſpicula immiſſa

NOTÆ.

714. *Cereris.*] *Ceres* fuit Saturni & Opis filia, frugum repertrix, G. 1. 39.

717. *Penates.*] Deos domeſticos: qui cum in interiore domo colerentur, ita dicti ſunt à nomine *penus*; quæ ſunt res neceſſariæ, in intima domus parte ſervatæ; ut ab *optimus*, *magnus*; *optimas*, *magnas*; *optimates*, *magnates*, ita à *penus*, *penas*, *penates*. Quinam illi eſſent, ambigitur. Alii *Jovem*, *Junonem*, ac *Minervam*, fuiſſe aiunt: alii *Neptunum* & *Apollinem*: alii *Cælum* ac *Terram*: Arnobius Deos *conſentes* ſeu *complices*, quorum numerum ac nomina ignota fuiſſe docet. Dionyſius Halicarn. l. 1. refert ex Timæo caducea fuiſſe ærea, & ferrea, Trojanamque terram fictilem. Hos tamen ait ſe Romæ in templo vidiſſe, forma duorum juvenum haſtatorum, habitu ſedentium. Hi tamen *Caſtor* & *Pollux* eſſe non poſſunt, cum fratres eſſent Helenæ; Penates vero multo antiquiores. Hos Dardanus e *Samothracia*, inſula contra Thraciam, advexiſſe cum Palladio dicitur, & Trojæ collocaſſe; unde Æneas eos in Italiam detulerit. Porro unde Penates acceperit Æneas; dubium videri poteſt. An vere Hectoris umbra e locis, ubi ſervabantur, ipſi detulerit, ut dictum eſt, v. 297. An ſimiles domi habuerit eorum ſtatuas, quas Anchiſæ patri commiſerit. An cum Palladio à Diomede acceperit, ut vidimus v. 166. An Æneas, per incendii tumultum ingreſſus arcem, eos inde extulerit: ut ait Halicarnaſſeus, negare tamen videtur Virgilius. *Lares* vero Dii etiam fuerunt domeſtici; ut Ovidio placet, Mercurii & Laræ, ſive Larundæ, filii; juxta Plautum, caninâ ſpecie efformabantur: juxta Plutarchum, caninâ pelle tantum induebantur, propter fidam cuſtodiam domus. Ixiſtimo cum Apulcio *Lares* eſſe ipſas animas parentum, qui, quod olim in ipſa domo ſepulturæ mandarentur, curare ſemper familiam putabantur ſuam: unde *Lar familiaris*: & *Lars* vox eſt Etruſca, quæ *populi principem* ſignificat. In eoque diſtinguo *Penates* à *Laribus*: quod *Penates* divinâ eſſent origine, *Lares* humanâ. De *Larium* cultu, *Æ.* 3. 177.

719. *Flumine vivo.*] Mos fuit veterum, ut nunquam aut attrectarent ſacra, aut ad ſacrificium offerendum accederent, niſi lotis manibus, aliquando capite, quandoque etiam toto corpore: præſertim ſi cæde aliquâ, aut funere, aut impuro uſu fædi eſſent. Lotio fiebat, non ſtagnanti, aut pluviali torrentique aquâ; ſed vivâ ac perenni, qualis eſt fontium ac fluminum: ſive in ipſo flumine, per immerſionem; ſive aquâ inde hauſtâ, per ſolam effuſionem.

725. *Opaca locorum.*] Opica loca: ſupra v. 332.

neque conferti Græci ex hoſtili exercitu antea turbabant; nunc omnes flatus terrent, omne murmur ſolicitat ancipitem, & æqualiter metuentem comiti & oneri. Et jam accedebam ad portas, & videbar exceſſiſſe ex omnibus viis: cum repente frequens ſtrepitus pedum viſus eſt allabi ad aures: & pater per noctem intuens vociferatur: Fili, fuge, fili: appropinquant: video fulgentes clypeos, & arma ærea ſplendentia. Tunc neſcio quis Deus inimicus abſtulit mihi timenti turbatam mentem. Nam dum currendo quæro loca *à viis* remota, *& recedo è ſpatiis cognitis itinerum: heu! Creuſa uxor ſubſtitit: dubium eſt, an fato ablata* mihi *miſero, an aberraverit ab itinere, an feſſa ſederit: nec deinde reſtituta eſt oculis meis. Neque vidi* eam eſſe *amiſſam, aut adverti mentem: priùs quàm perveniſſemus ad collem vetuſtæ Cereris, & templum ſacrum: hic denique congregatis cæteris, ſola defuit, & fruſtrata eſt comites & filium & maritum. Quem non accuſavi Deorum & hominum, inſanus! aut quid vidi durius in ruina urbis? Commendo ſociis Aſcanium, & Anchiſen, & Trojanos Deos, eoſque occulto in humili valle. Ego redeo in urbem, & tegor armis nitentibus. Deliberatum eſt renovare omnes caſus, & redire per omnem Trojam, & iterum objicere caput periculis. Primum reviſo muros & limina obſcura portæ* urbis, *quà exportaveram pedem: & retro relego veſtigia notata in tenebris, & quæro oculis. Ubique horror, & ſimul ipſum ſilentium terret mentem. Inde redeo domum,* ut viderem *an fortaſſe retuliſſet gradum* illuc. *Græci invaſerant, & occupabant totam domum. Continùo ignis vorax fertur* vi *ventorum ad ſupremum cacumen: flammæ ſupra aſſurgunt, ardor ſævit in aërem. Progredior ad regiam Priami, & repeto arcem. Et jam in porticibus deſertis, & templo Junonis,*

Tela, neq; adverſo glomerati ex agmine Graii;
Nunc omnes terrent auræ, ſonus excitat omnis
Suſpenſum, & pariter comitiq; oneriq; timentem.
Jamq; propinquabam portis, omnemq; videbar
Evaſiſſe viam; ſubito cum creber ad aures
Viſus adeſſe pedum ſonitus: genitorq; per umbram
Proſpiciens: Nate, exclamat, fuge nate: propin-
Ardentes clypeos atq; æra micantia cerno. [quant:
Hic mihi neſcio quod trepido male numen amicum
Confuſam eripuit mentem. Namq; avia curſu
Dum ſequor, & notâ excedo regione viarum:
Heu! miſero conjux fatone erepta Creüſa
Subſtitit, erravitne viâ, ſeu laſſa reſedit,
Incertum: nec poſt oculis eſt reddita noſtris.
Nec priùs amiſſam reſpexi, animumq; reflexi,
Quàm tumulum antiquæ Cereris, ſedemq; ſacratam
Venimus; hic demum collectis omnibus una
Defuit, & comites, natumque, virumq; fefellit.
Quem non incuſavi amens hominumq; Deorumq;?
Aut quid in everſa vidi crudelius urbe?
Aſcanium, Anchiſenq; patrem, Teucroſq; Penates
Commendo ſociis, & curva valle recondo.
Ipſe urbem repeto, & cingor fulgentibus armis.
Stat caſus renovare omnes, omnemq; reverti
Per Trojam, & rurſus caput objectare periclis.
Principiò muros, obſcuraq; limina portæ,
Quâ greſſum extuleram, repeto: & veſtigia retro
Obſervata ſequor per noctem, & lumine luſtro.
Horror ubiq; animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.
Inde domum, ſi forte pedem, ſi forte tuliſſet,
Me refero: irruerant Danai, & tectum omne tene-
Ilicet ignis edax ſumma ad faſtigia vento [bant.
Volvitur, exuperant flammæ, furit æſtus ad auras.
Procedo ad Priami ſedes, arcemque reviſo.
Et jam porticibus vacuis, Junonis aſylo,

N O T Æ.

754. *Lumine luſtro.*] Vel luce ex flammis ardentis patriæ, ut vult Donatus: & vero dixerat, v. 312. *Sigea igni freta lata relucent.* Vel oculis: *lumen* enim hoc ſenſu etiam ſingulari numero dicitur, Æn. 12. 220. *Aram ſupplici ſtet venerans demiſſo lumine Turnus.*

760. *Priami ſedes, arcemque.*] Duo ſunt loca diverſa, ut diximus, v. 322.

761. *Vacuis.*] Non à Græcis, qui multi ibi erant; ſed à civibus ac defenſoribus.

Junonis aſylo.] *Aſylum*, ἄσυλον ab α privativo & σύρειν, *trahere*, σύλη, *ſpolium*: quia qui

Cuſtodes

Cuſtodes lecti Phœnix & dirus Ulyſſes
Prædam aſſervabant: huc undiq; Troïa gaza
Incenſis erepta adytis, menſæq; Deorum,
Crateresq; auro ſolidi, captivaq; veſtis
Congeritur: pueri & pavidæ longo ordine matres
Stant circum.
Auſus quinetiam voces jactare per umbram
Implevi clamore vias: mœſtuſq; Creüſam
Nequicquam ingeminans, iterumq; iterumq; vocavi.
Quærenti, & tectis urbis ſine fine furenti,
Infelix ſimulacrum atq; ipſius umbra Creüſæ
Viſa mihi ante oculos, & nota major imago.
Obſtupui, ſteteruntq; comæ, & vox faucibus hæſit.
Tum ſic affari, & curas his demere dictis:
Quid tantum inſano juvat indulgere dolori,
O dulcis conjux? non hæc ſine numine Divûm
Eveniunt: nec te comitem aſportare Creüſam
Fas, aut ille ſinit ſuperi regnator Olympi.
Longa tibi exilia, & vaſtum maris æquor arandum.
Ad terram Heſperiam venies, ubi Lydius arva
Inter opima virûm leni fluit agmine Tybris.
Illic res lætæ, regnumque, & regia conjux
Parta tibi: lachrymas dilectæ pelle Creüſæ.
Non ego Myrmidonum ſedes Dolopumve ſuperbas

cuſtodes electi Phœnix & crudelis Ulyſſes ſervabant ſpolia: in *hunc* locum *undique cumulantur divitiæ Trojanæ, ſublatæ è receſſibus combuſtis, & menſæ Deorum, & pocula ſolida* ex *auro, & veſtimenta capta: pueri & timidæ matres longa ſerie ſtant circum. Imo etiam auſus emittere voces inter tenebras, replevi vicos clamoribus, & triſtis fruſtra repetens Creuſam rurſus & rurſus appellavi. Miſera ſpecies & umbra ipſius Creuſæ, & figura grandior* quàm ea quæ erat *cognita, apparuit præ oculis mihi veſtiganti, & ſine fine dolenti per domos urbis. Obſtupui, & capilli obriguerunt* mihi, *& vox hæſit* in *gutture. Tunc ſic cœpit me alloqui, & auferre ſollicitudinem his verbis: Quid tantum prodeſt vacare immodico dolori, ô chare marite? iſta non contingunt abſque voluntate Deorum: nec fatum, aut ille rex ſummi cœli, permittunt te auferre* hinc *ſociam Creuſam, Tu percurſurus es longa exilia, & immenſum ſpatium maris. Pervenies ad terram Italicam, ubi Tybris Lydius volvitur placato curſu inter pingues agros populorum. Illic parata eſt tibi fortuna proſpera, & regnum, & uxor,* regis filia: *depone dolorem ob charam Creuſam* conceptum. *Ego non videbo ſuperbas regiones Myrmidonum aut Dolopum,*

NOTÆ.

ad illud confugiſſet, inde trahi aut ſpoliari non poterat. Idque jus ſylvis quibuſdam, ſed præcipue templis tributum eſt. De *Phœnice*, Achillis rectore, ſupra, v. 7. De *Ulyſſe*, ibid. De *gaza*, Æ. 1. 123. De *crateribus*, poculis, Ecl. 5. 68.

772. *Creuſæ.*] Æneæ uxor fuit, mater Aſcanii, filia Priami & Hecubæ. Scriptores Æneæ infeſti hanc ab Ænea occiſam volunt, ex pactione cum Græcis: ne quid ex Priami ſanguine ſupereſſet. Virgilius fingit à Cybele fuiſſe retentam: ne quid eſſet impedimenti, quominus Æneas aut à Didone adoptaretur, aut à Lavinia aſſumeretur in virum.

777. De *numine.*] Voluntate Deorum, Æ. 1. 137. De *Olympo*, Theſſaliæ monte, qui pro cœlo ſumi ſolet, Ecl. 5. 56.

780. *Maris æquor arandum.*] *Æquor* eſt quælibet æqua planities, ſive terræ, ſive maris, ſive etiam ſpeculi: unde Æ. 7. 781. *Æquore campi exercebat equos.* Hic *maris æquor.* Lucret. l. 4. 105. *Reddunt ſpeculorum ex æquore viſum Arandum:* ducta metaphora ab agris: ſicut Æ. 5. 158. *Sulcant vada ſalſa carinæ.* Eſt enim *ſulcus*, longus ille tractus, quem vomer inter arandum excavat.

781. *Heſperiam.*] Duplex eſt, *Hiſpania*, & *Italia*; hic *Italia*, Æ. 1. 534. *Tybris*, Italiæ fluvius, de quo Æ. 8. 330. *Lydius* dicitur, quia Tuſcos, ſive Etruſcos, à Latio dividit. Tuſci autem etiam *Tyrrheni* dicti ſunt à Tyrrheno, filio Atyos, qui Atys, Herculis & Omphales filius, Lydiæ rex, in Aſia minore, cum regio fame laboraret, ſorte inter filios jacta, *Lydum* regni ſucceſſorem habuit, *Tyrrhenum* è regno emiſit ad condendam coloniam: quam poſt varios tandem errores, in Italia ad ſuperiorem Tybris ripam collocavit: quare Etruſci & Tyrrheni è *Lydia* oriundi ſunt. De *agmine*, pro impetu, G. 3. 423. De *Myrmidonibus* ac *Dolopibus*, ſupra, v. 7.

nec ibo miniſtratum matribus Græcis: cum ſim è Dardani ſanguine, & nurus Deæ Venerit. Sed magna mater Deorum retinet me in his regionibus. Nunc igitur vale, & retine amorem filii noſtri. Poſtquam protulit hæc verba, reliquit me *plorantem & volentem loqui plurima, & evanuit in aërem levem. Tunc ter conatus ſum injicere brachia collo ejus; ter ſpecies fruſtra apprehenſa abiit è manibus, ſimilis levi vento, & ſimilis vago ſomno. Denique tranſacta nocte ſic redeo ad ſocios. Et illic reperio admirans magnam multitudinem novorum ſociorum adveniſſe, & matres, & viros, juventutem congregatam ad fugam, & plebem miſerandam. Undecunque concurrerunt, parati & voluntate & facultatibus, in quaſcunque terras velim eos ducere mari. Et jam Luciſer oriebatur è cacuminibus ſummæ Idæ, & inchoabat diem: & Græci occupabant clauſos aditus portarum: nec offerebatur ulla ſpes auxilii. Ceſſi, & patrem ferens conſcendi montem.*

Aſpiciam, aut Graiis ſervitum matribus ibo:
Dardanis, & Divæ Veneris nurus.
Sed me magna Deûm genitrix his detinet oris.
Jamq; vale, & nati ſerva communis amorem.
Hæc ubi dicta dedit, lachrymantem & multa volentem
Dicere deſeruit, tenueſq; receſſit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucriq; ſimillima ſomno.
Sic demum ſocios conſumptâ nocte reviſo.
Atq; hic ingentem comitum affluxiſſe novorum
Invenio admirans numerum: matreſq; viroſque,
Collectam exilio pubem, miſerabile vulgus.
Undiq; convenere, animis opibuſq; parati,
In quaſcunq; velim pelago deducere terras.
Jamq; jugis ſummæ ſurgebat Luciſer Idæ,
Ducebatq; diem: Danaiq; obſeſſa tenebant
Limina portarum: nec ſpes opis ulla dabatur.
Ceſſi, & ſublato montem genitore petivi.

NOTÆ.

787. *Dardanis, &c.*] Quia Priami filia, è Dardano oriunda. Vide ſtemma, G. 3. 35.

788. *Magna Deûm genitrix.*] *Cybele*, de qua, ejuſque ſacris, *Æn.* 3. Quomodo autem Creüſam detinet? Senſus eſt: Creüſam in Idæos famularum ejus choros adſcitam eſſe; & immortalitate donatam, quali Nymphæ fruebantur.

801. *Luciſer Idæ.*] Significat *Idam* montem ad orientem fuiſſe Trojæ, unde *Luciſer*, ſtella Veneris, ante Solis ortum primo appareret. *Ida* quippe per Troadem univerſam ſparſa eſt in varios montes: quorum pars ſeptentrionalis, ad Propontidis litus: pars occidentalis, ad Helleſpontum; pars meridionalis, ad ſinum Adramyttenum maris Ægei, pertinet. Imminebat Trojæ ad orientem, ibidemque Paris de tribus Deabus judicium tulit. Fœminini generis eſt *Ida* contra regulam communem. De *Luciſero*, Ecl. 6. 86. Ait Varro ſtellam illam Veneris ab Ænea ſemper viſam eſſe, donec ad agrum Laurentem veniret: quo tempore videri tandem ab eo deſiit.

J. Mynde sc.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER III.

ARGUMENTUM.

PERGIT Æneas enarrare Didoni casus suos, quorum altera pars hoc libro continetur, nempe navigatio. Æneas, incensâ Trojâ, classe viginti navium ad urbem Antandrum clam fabricatâ, defertur in Thraciam, ubi cum urbem conderet, territus prodigio cæsi à Polymnestore rege Polydori, navigat in insulam Delum, consulturus oraculum Apollinis: a quo monitus, ut antiquam matrem *exquireret, Anchisæ interpretatione Cretam esse insulam ratus, Trojanæ gentis originem, eò contendit, urbemque novam ædificat. At inde peste depulsus, monitus in somnis à Diis Penatibus, Italiam vera esse Trojanorum cunabula, Italiam petit. In itinere actus tempestate in insulas Strophades, infestas habet Harpyias: quarum ex una audit se non prius in Italia fixurum sedes, quam fame coactus fuerit mensas absumere. Hinc delatus ad Actium promontorium, ibi ludos celebrat. Tum in Epirum appulsus, Andromachen reperit, jam Heleni uxorem, & mortuo Pyrrho in Chaonia Epiri parte regnantem. Audit ab Heleno, rege eodem ac vate, sedem sibi à Diis in Italia paratam: eo loco, ubi suem albam inveniret triginta fœtus enixam. Admonetur ab eodem, ne in proxima Italiæ parte confidat, Græcorum metu, qui ventis eo dejecti fuerant: tum ne Siculum trajiciat fretum, metu Scyllæ & Charybdis: sed deflexo ad occasum cursu Siciliam circumeat. Igitur relictâ Epiro, Tarentum, quæ in vicina Italiæ ora est, & Siciliæ partem Ætnæ monti proximam prætervectus: hinc supplicem recipit Achæmenidem, socium Ulyssis, ab eoque de feritate Cyclopum edoctus, observatis omnibus Heleni præceptis, tandem Drepanum, occidentalem Siciliæ portum, obtinet: ubi moritur Anchises. Atque hinc mediâ æstate solvens Æneas in Italiam, tempestate in Africam ejicitur. Et hic finis est narrationis.*

POstquam res Asiæ Priamiq; evertere gentem
Immeritam visum superis, ceciditq; superbum
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troja;

à Neptuno munita fumat à fundamentis;

INTERPRETATIO.

Postquam placuit Diis destruere potentiam Asiæ, & populum Priami; & postquam *nobile Ilium cecidit, & tota Troja*

NOTÆ.

1. *Res Asiæ.*] Minoris, cujus magna pars est utraque Phrygia, major & minor, Priamo subdita, Æ. 1. 385.

2. *Immeritam.*] Nam perfidia Laomedontis in Neptunum & Apollinem, & crimen Paridis in Junonem ac Minervam, non debuere tanto populo creare perniciem, Æ. 1. 31. Æ. 2. 610.

3. *Ilium — Neptunia Troja.*] Per *Ilium* arx; per *Trojam*, urbs significatur. *Ilium* dicitur à Virgilio tantum neutro genere: ab Horatio, *Ilios* fœminino: ab Ovidio *Ilion* etiam fœminino, communi urbium genere.

impellimur ominibus Deorum petere exilia remota, & regiones vacuas; & fabricamus naves prope ipſam Antandrum & prope montes Idæ Phrygiæ: dubii, quem in locum fata nos mittant, ubi permittatur manere: & colligimus ſocios. Vix prima æſtas inceperat: & jam pater Anchiſes imperabat nos *dirigere vela,* quo *fata* vellent. *Tunc lugens deſero litora patriæ, & portus, & arva, ubi Troja ſita fuit. Abeo exul per mare, cum ſociis, & nato,* cum *Penatibus, & magnis Diis. Terra Martia ſpatioſis agris longe habitatur,* quam *Thraces colunt, ſubjecta olim bellicoſo Lycurgo: vetus hoſpitium Trojanorum, &* cujus *Dii* erant *conjuncti* noſtris, *dum felices fuimus. Illuc navigo, & in ſinuoſo litore ſtatuo primos muros, appulſus fatis adverſis: & nomen* civibus *facio Æneadas, de meo nomine. Offerebam ſacrificia matri Veneri, & Diis auctoribus operis inchoati:*

Diverſa exilia, & deſertas quærere terras,
Auguriis agimur Divûm: claſſemq; ſub ipſa
Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ:
Incerti quo fata ferant, ubi ſiſtere detur.
Contrahimuſq; viros. Vix prima inceperat æſtas,
Et pater Anchiſes dare fatis vela jubebat.
Litora tum patriæ lachrymans, portuſq; relinquo,
Et campos ubi Troja fuit: feror exul in altum,
Cum ſociis, natoque, Penatibus, & magnis Diis.
Terra procul vaſtis colitur Mavortia campis,
Thraces arant, acri quondam regnata Lycurgo:
Hoſpitium antiquum Trojæ, ſociiq; Penates,
Dum fortuna fuit. Feror huc, & littore curvo
Mœnia prima loco, fatis ingreſſus iniquis:
Æneadaſq; meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionææ matri, Diviſq; ferebam
Auſpicibus cœptorum operum: ſuperoq; nitentem

NOTÆ.

5. *Auguriis.*] Hectoris admonitu, Æn. 2. 295. flammâ, quæ verticem Aſcanii lambebat, v. 682. curſu ſtellæ cadentis, & lævo fulmine, v. 694. ſermone ultimo Creuſæ, v. 781.

6. *Antandro.*] *Antandros* urbs eſt Phrygiæ minoris, nunc *S. Dimitri,* ad ſinum Adramyttenum, & litus Ægæi maris: ſub radices Idæ, ubi copia erat arborum ad navalem ſtructuram, & latebroſi ſinus procul à conſpectu Græcorum. De *Ida* monte, Æ. 2. 801.

7. *Incerti quo fata ferant.*] Tamen Creuſa monuerat, Æn. 2. 781. in Heſperia ad ripas Tybris ſedes eſſe futuras. Ergo, vel non credidit inani Creuſæ ſimulacro; vel illud Creuſæ vaticinium ex iis eſt locis, quos Virgilius emendare debuiſſet.

8. *Æſtas.*] Nam Troja ſub finem veris capta eſt, ut diximus, Æ. 2. 340. Et in ædificanda viginti navium claſſe aliquantum ſane temporis abiit.

12. *Penatibus & magnis Diis.*] *Magni* ſunt Jupiter, Juno, Mars, &c. communes Dii: *Penates,* domeſtici, nec nominati, Æ. 2. 717.

13. *Procul.*] Thracia tamen à Troade non diſtinguitur, niſi anguſtiſſimis faucibus Helleſponti, *les Dardanelles.* Igitur *procul* non eſt *longe diſſita*; ſed quæ *longe latcque colitur,* latiſſima enim eſt Thracia. *Mavortia* dicta, quia Mars in ea natus eſt, Ecl. 6. 30. & 9. 12.

14. *Thraces arant.*] Relativum *quam* ſuppreſſit more ſuo, ſic Æ. 1. 16. *Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni. Thracia,* ampla Europæ regio olim duas in partes diviſa, in Thraciam cis Rhodopen, & trans Rhodopen montem. *Romania* dicta deinde eſt, cum in eam Conſtantinus Romanum imperium tranſtulit. Ejus caput *Conſtantinopolis:* termini, à ſeptentrione & occidente Bulgaria; à meridie, mare Ægæum; ab oriente, Helleſpontus, Propontis, & Pontus Euxinus.

Lycurgo.] Thraciæ rex fuit, Dryantis filius, qui Baccho infeſtus ipſum fugere compulit in inſulam Naxum, & vites Thraciâ totâ ſuccidi juſſit: quas cum ipſe ſuccideret, dicitur Dei ultione in furorem actus ſibi crura amputaſſe. *Regnata.*] Paſſive dixit: ut Æn. 6. 770. *Regnandam acceperit Albam:* & Horat. Od. l. 2. 6. 11. *Regnata Laconi rura Phalanto.*

15. *Sociique Penates.*] Nam Polymneſtor Thraciæ rex conjugem habuerat Ilionen, filiam Priami. De *Penatibus,* Æ. 2. 717.

18. *Æneadas.*] Urbem vocat Mela, l. 2. 2. *Ænos:* inter oſtia Hebri & Cherſoneſum: confirmatque Plinius, cum ait ad eam urbem eſſe Polydori tumulum, l. 4. 11. Nunc etiam dicitur *Eno. Dionææ matri,* Veneri, filiæ Jovis & Dionæ, Æ. 1. 269.

Cœlicolûm

Cœlicolûm regi mactabam in littore taurum.
Forte fuit juxta tumulus, quo cornea ſummo
Virgulta, & denſis haſtilibus horrida myrtus.
Acceſſi, viridemque ab humo convellere ſylvam
Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras;
Horrendum & dictu video mirabile monſtrum.
Nam, quæ prima ſolo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur ſanguine guttæ,
Et terram tabo maculant. Mihi frigidus horror
Membra quatit, geliduſque coit formidine ſanguis.
Rurſus & alterius lentum convellere vimen
Inſequor, & cauſas penitus tentare latentes:
Ater & alterius ſequitur de cortice ſanguis.
Multa movens animo Nymphas venerabar agreſtes,
Gradivumque patrem, Geticis qui præſidet arvis,
Rite ſecundarent viſus, omenque levarent.
Tertia ſed poſtquam majore haſtilia nixu
Aggredior, genibuſque adverſæ obluctor arenæ:
Eloquar, an ſileam? gemitus lachrymabilis imo
Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures:
Quid miſerum, Ænea, laceras? jam parce ſepulto,
Parce pias ſcelerare manus: non me tibi Troja
Externum tulit: haud cruor hic de ſtipite manat.
Heu fuge crudeles terras, fuge littus avarum.
Nam Polydorus ego: hic confixum ferrea texit
Telorum ſeges, & jaculis increvit acutis.

& immolabam in litore taurum pinguem ſummo regi cæleſtium. Forte tumulus prope erat, quo in *ſummo erant frutices cornei, & myrtus aſpera multis haſtilibus. Acceſſi* ad tumulum, *& conatus abrumpere è terra ramos virides, ut tegerem altaria ramis* illis *folioſis; video prodigium tremendum & mirabile dictu. Nam quæ arbor primo eruitur è terra fractis radicibus, ex hac defluunt guttæ nigri ſanguinis, & tingunt terram ſanie. Frigidus tremor agitat meum corpus, & ſanguis metu gelidus congregatur* ad cor. *Iterum pergo extirpare virgam flexilem alterius* arboris, *& explorare cauſas occultas: & niger ſanguis fluit ex alterius cortice.* Ego *volvens mente plurima, orabam Nymphas ſylveſtres, & patrem Martem, qui præeſt campis Thraciæ,* ut *bene proſpera redderent viſa, & averterent* malum *augurium. Sed poſtquam majore conatu acceſſi ad tertios ramos, & genibus obnixus ſum* contra *terram oppoſitam: dicam, an tacebo? flebilis gemitus auditur* ab *intimo tumulo, & vox emiſſa pervenit ad aures: Cur diſcerpis miſerum, ô Ænea? abſtine à ſepulto, cave polluere religioſas manus* tuas: *Troja non me produxit alienum tibi: ſanguis hic non fluit è trunco. Heu fuge regionem crudelem, fuge litus avarum.* Ego *enim* ſum *Polydorus: multitudo* telorum *ferreorum obruit hic* me *confixum, & crevit* in *acuta haſtilia.*

N O T Æ.

21. *Taurum.*] Dicunt interpretes, ex Atteio, non licuiſſe immolare Jovi *taurum, vervecem, arietem:* adduntque ideo non acceptum fuiſſe ſacrificium Jovi, ſecutumque ſtatim eſſe Polydori prodigium. Malim tamen dicere tunc temporis non ita diſtinctas fuiſſe religionum rationes: taurumque etiam Jovi placuiſſe, ut probat hic multis exemplis Cerdanus.

22. *Tumulus.*] Et editiorem locum, & ſepulchrum ſignificat. *Cornea,* ex arbore *corno, cornouiller, corneil-tree:* de qua G. 2. 34. De *Virgultis,* Ibid. 21. De *Myrto,* Ecl. 2. 54. De *Sylva,* pro qualibet multitudine, G. 1. 152.

34. *Nymphas agreſtes.*] Hamadryadas, Ecl. 2. 46. Cum enim hæ unà cum arboribus vivant & occidant; dubitabat num eſſet earum ſanguis.

35. *Gradivum——Geticis.*] *Gradivus* Mars nominatur, à χραδαίνω, *vibro. Getæ:* populi Daciæ, Thraciæ tamen annumerati ob viciniam, G. 2. 115. De *Marte,* E. 9. 12.

36. *Secundarent viſus.*] *Viſus,* pro *viſa.* Notatque Cerdanus, *ſecundarent,* proprie dictum: nam poſt adverſum omen, cum repeteretur novum, ſi hoc proſperum erat, primum deſtruebat, vocaturque *ſecundum;* ſi rurſus adverſum erat, vocabatur *alterum.*

42. *Scelerare manus.*] Violatione ſepulchri: quæ religio ſancta ſemper fuit.

45. *Hic confixum, &c.*] Euripides tamen in Hecuba v. 700. ait à Polymneſtore cæſum, & in mare projectum, ad illud litus ejectum eſſe, quo Græci è Troja domum repetentes appulſi erant: ibique ab Hecuba matre fuiſſe agnitum;

Tum

Tunc autem obſtupui, oppreſſus dubiâ formidine ſecundum *animum, & capilli obriguerunt, & vox ſtetit in gutture. Olim miſer Priamus clam miſerat regi Thraciæ hunc Polydorum educandum cum ingenti copia auri: cum jam male ſperaret de armis Trojæ, & videret urbem premi obſidione. Ille* Polymneſtor, *poſtquam potentia Trojanorum imminuta* eſt, *& fortuna abiit* ab eis; *converſus ad partes Agamemnonis & exercitum victorem, violat jura omnia, jugulat Polydorum, & per vim rapit aurum* ejus. *Quid non cogis corda hominum* facere, *ô execranda cupiditas divitiarum? Poſtquam timor abiit è membris* meis, *renarro prodigia Deorum electis principibus populi, & primum patri* meo, *& peto quis ſit eorum ſenſus* ea de re. *Idem* eſt *omnibus conſilium, abire ex impia regione, deſerere funeſtatum hoſpitium, & præbere vela ventis. Itaque apparamus exequias Polydoro, & multum*

Tum vero ancipiti mentem formidine preſſus
Obſtupui, ſteteruntq; comæ, & vox faucibus hæſit.
HuncPolydorum auri quondam cum pondere magno
Infelix Priamus furtim mandârat alendum
Threïcio regi: cum jam diffideret armis
Dardaniæ, cingique urbem obſidione videret.
Ille, ut opes fractæ Teucrûm, & fortuna receſſit;
Res Agamemnonias victriciaque arma ſecutus,
Fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames? Poſtquam pavor oſſa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumq; parentem,
Monſtra Deûm refero; & quæ ſit ſententia, poſco.
Omnibus idem animus, ſceleratâ excedere terra,
Linquere pollutum hoſpitium, & dare claſſibus Auſtros.
Ergo inſtauramus Polydoro funus, & ingens

NOTÆ.

& in ultionem ſceleris Polymneſtora occæcatum à Trojanis mulieribus, eâdem Hecubâ duce, quæ remotum in locum eum abduxerat ſpe detegendi theſauri. Aliter etiam narrat Hyginus: nempe Polydorum admodum infantem in Thraciam miſſum: ab Ilione ſorore, Polymneſtoris uxore, ſuppoſitum eſſe pro Deiphilo, Polymneſtoris filio, ſed ex alia uxore; ut tutius Græcos lateret: atque ita Deiphilum ab inſcio patre occiſum deinde fuiſſe, non Polydorum.

54. *Agamemnonias.*] Agamemnon, Atrei Mycenarum regis filius, Menelai Spartani regis frater, rex ipſe Mycenarum, ad expeditionem Trojanam dux electus totius Græciæ, unde *rex regum* à poëtis appellatur: capta Troja Caſſandram filiam Priami captivam ſibi habuit, amavitque; ac reverſus in patriam, occiſus eſt cum eadem Caſſandra in convivio, inſidiis Clytemneſtræ uxoris, ab Ægiſtho adultero, Thyeſtis filio, qui Thyeſtes Atrei frater fuerat. At Oreſtes Agamemnonis filius, in ejus ultionem, & Ægiſthum & matrem Clytemneſtram interfecit.

57. *Sacra.*] *Execranda:* vox frequens apud veteres: ab iis ducta qui *devovebantur, ſacrabantur, & addicebantur* morti pro publicis delictis; ita ut impune occidi poſſent. Sic devovebatur apud Maſſilienſes pauper aliquis, peſtilentiâ ſæviente: ſic aliquando Codrus apud Athenienſes, Curtius & Decius apud Romanos ſe devoverunt: ſic etiam omnis victima immolatur quaſi onuſta populi totius delictis. Rhodiginus tamen ait *ſacrum* dici quicquid *magnum* eſt, & ſic Homero Il. 16. 407. ἰχθὺν ἱερὸν, eſſe *piſcem magnum.* Addo ſic etiam apud Hebræos magna omnia dici *Dei* eſſe, ſic Pſ. 36. 7. *Montes Dei,* ſunt *magni montes:* & Pſ. 80. 10. *Cedri Dei,* ſunt *magnæ cedri.* Hic igitur fortaſſe *ſacra fames,* eſt *magna fames.*

61. *Dare claſſibus Auſtros.*] Commutatio: id eſt, *committere claſſem ventis.* Poſuit *Auſtros,* ventum meridionalem, de quo Ecl. 2. 58. pro vento generatim. Euntibus enim è Thracia in inſulam Delum, Auſter contrarius, Boreas commodus eſt.

62. *Inſtauramus Polydoro funus, &c.*] Perſtringit hic ceremonias funebres, quæ fuſius l. 6. 215. deſcribentur. 1. Inſtaurat funus, quia male tumulatus primo fuerat, projectus nimirum ac telis obrutus: unde videri potuit inhumatus. 2. *Funus* alii *ſepulchrum* explicant, alii *pompam* funebrem. 3. *Manes,* ſunt animæ mortuorum: hic anima Polydori: de iis G. 4. 469. 4. *Aræ,* numero plurali, quia heroum animis geminæ ſacrabantur: infra v. 305. Hectori Andromache, *geminas cauſam lacrymis ſacraverat aras,* Ecl. 5. 66. paſtores Daphnidi, *en quatuor aras: ecce duas tibi, Daphni.* 5. *Cæruleis vittis* & tæniis ornabantur aræ: & *cæruleus* color, tum in ſacris uſui fuit; unde Valer. Argon. 1. 776. *Multâ pallens ferrugine taurus ſtabat adhuc, cui cæruleæ per cornua vittæ:* tum in luctu aſſumi ſolebat à mulieribus, depoſita veſte purpureâ, ut eſt apud

Aggeritur

Aggeritur tumulo tellus: ſtant Manibus aræ,
Cœruleis mœſtæ vittis atraque cupreſſo:
Et circum Iliades crinem de more ſolutæ.
Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
Sanguinis & ſacri pateras: animamq; ſepulchro
Condimus, & magna ſupremum voce ciemus.
Inde ubi prima fides pelago, placataque venti
Dant maria, & lenis crepitans vocat Auſter in altum:
Deducunt ſocii naves, & littora complent.
Provehimur portu, terræque urbeſque recedunt.
Sacra mari colitur medio gratiſſima tellus
Nereidum matri & Neptuno Ægæo:
Quam pius arcitenens oras & littora circum
Errantem, Mycone celsâ Gyaroque revinxit;
Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.

terræ accumulamus in ſepulchrum: eriguntur altaria animæ ejus, *triſtia cæruleis tæniis & nigrâ cupreſſo: & Trojanæ circum* eunt *paſſis capillis, juxta conſuetudinem. Infundimus pocula ſpumantia tepido lacte, & pateras ſanguinis boſtiarum; & claudimus animam* in *ſepulchro, & magnâ voce ultimo conclamamus. Deinde ſtatim ut prima ſecuritas mari* apparuit, *& venti præbuerunt quietum mare, & Auſter blande ſtrepens invitavit ad navigationem: ſocii detrahunt naves, & tegunt litora. Recedimus è portu, terræque & urbes relinquuntur. Medio in mari jucundiſſima inſula incolitur, dicata matri Nereidum & Neptuno Ægæo: quam pius Apollo religavit Mycone altâ & Gyaro, vagam* antea *circa litora* & circa *extrema* terrarum: *& valuit coli ſtabilem, & aſpernari ventos.*

NOTÆ.

Danielis Servium, qui citat Catonem; ſed addit cœruleum à veteribus nigrum dici: unde fortaſſe hic cœruleæ vittæ, nigræ ſunt. 6. Cupreſſus addebatur aris & buſtis ad latera: vel quia gravis eſt odoris, ad fœtorem cadaverum leniendum: vel quia ſemel exciſa non renaſcitur, ad mortem exprimendam; vel quia cariem non ſentit, ad gloriæ immortalitatem ſignificandam. 7. *Iliacæ* mulieres crines ſolverunt: alluditque poëta ad morem Romanum, qui forte fuit etiam apud Phryges: nam Græci crines in luctu non ſolvebant, ſed ſecabant; ut ait Plutarch. in Roman. quæſt. 8. *Cymbia*; vaſa oblonga & anguſta, in modum cymbæ & naviculæ. 9. Sanguinem, & lac; etiam aliquando vinum, & mel, & aquam affundebant: quia his paſci & delectari animas credebant, præcipue ſanguine: hinc etiam gladiatorum certamina circa buſtum: hinc Odyſſ. 11. 36. Ulyſſes Tireſiæ manibus ſacra faciens non eum educit, niſi effuſo in ſcrobem multo victimarum ſanguine. 10. *Animam condebant ſepulchro*; quia, qui fuerant inhumati, hos errare centum annos exiſtimabant. 11. *Voce ciebant*, & appellabant ter proprio nomine, ut faculis errantem animam ad ſepulchrum urnamque revocarent: tum ter *vale* dicto, diſcedebant.

74. *Nereidum, &c.*] *Delum* inſulam ſignificat, in qua nati Apollo & Diana, Ecl. 3. 67. Una eſt è Cycladibus inſulis, in mari Ægæo, quod hic dicitur *Neptunus Ægæus*: vel ab *Ægis* Eubœæ oppido, vel ab Æga Æolidis promontorio, juxta Strabonem; vel à crebris Inſulis, quæ procul aſpicientibus videntur habere ſpeciem αἰγῶν, *caprarum*, juxta Feſtum, vel ab Olenia capra, cœleſti ſidere, quæ exoriens graves ibi tempeſtates excitat. Ibi magna inſularum multitudo: quarum meridionales dicuntur *Sporades*, à σπυρω, *ſpargo*, quia diſperſæ ſunt ſine ordine; ſeptentrionales vero *Cyclades*, à κυκλος, *circulus*, quia quaſi in circulum diſpoſitæ ſunt circa *Delum*: quam, antea vagam, poſt Latonæ vero partum uni affixam loco, circumcingunt, & quaſi *revinciunt*. *Mycone* & *Gyaros*, duæ ex iis, pro cæteris hic appellantur, quamvis aliquæ ſint Delo propiores. *Mycone* quidem ad ortum, una è Cycladibus, nunc *Mycoli*: *celſa* dicitur propter montem ejus *Dimaſtum*. *Gyaros*, ad occidentem inter Sporades ſterilitſima, & à Romanis olim deſtinata facinoroſorum exilio: nunc *Calcira* à quibuſdam vocatur; quanquam incerti admodum eſt, & ſitus, & nominis. *Arcitenens.*] Apollo, qui ſtatim ut natus eſt, Pythona ſerpentem *arcu* & ſagittis occidit; in Latonam matrem ſuam, tum gravidam, immiſſum à Junone: unde *pius* dicitur. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *Doride*, quæ *Nereides* ex Nereo fratre ſuſcepit, Ecl. 10. 5.

77. *Immotamque, &c.*] Olim dicitur erraſſe mari, atque adeo aliquando ventorum agitatu mari ſubmerſa eſſe. Deinceps vero Δηλος, *manifeſta*, vocata eſt: vel quia Latonæ locum ad pariendum quærenti, tutum à ſerpentis Pythonis inſidiis, ſubito è mari emerſit: vel quod poſt diluvium Ogygium, quod Deucalioneum longe præceſſit, prima ex aquis apparuit: vel quod Phœbi oracula, alibi obſcura, hic manifeſta ſunt. Fabulam aliqui referunt ad terræ motus, quibus agitabatur antea, & deinceps agitari deſiit: alii ad ſecuritatem portus. Urbs ejus primaria dicta eſt etiam *Delos*.

Huc

Illuc navigo: illa tranquilliſſima excipit ſecuro portu nos *laſſos: egreſſi* è navibus *veneramur urbem Apollinis. Rex Anius, idem rex populi & ſacerdos Apollinis, coronatus* circa *caput tæniis & lauro dicatâ* Apollini, *venit obviam, & agnoſcit Anchiſen antiquum amicum. Jungimus manus in* ſignum *hoſpitii. Reverebar templum Apollinis conditum vetere ſaxo: O Thymbræe, concede* nobis *propriam ſedem, da muros fatigatis, & familiis, & urbem ſtabilem: protege ſecunda Pergama Trojæ, reliquias Græcorum & crudelis Achillis. Quem ſequimur; aut quo imperas* nos *ire, & ubi ſtatuere ſedes: O pater! præbe* nobis *omen, & deſcende in mentes noſtras. Vix dixeram iſta: ſtatim omnia viſa ſunt trepidare, & portæ, & laurus Dei: & totus mons circum concuti, & tentorium ſonare apertis receſſibus.*

Huc feror: hæc feſſos tuto placidiſſima portu
Accipit: egreſſi veneramur Apollinis urbem.
Rex Anius, rex idem hominum Phœbique ſacerdos,
Vittis & ſacrâ redimitus tempora lauro
Occurrit, veterem Anchiſen agnoſcit amicum.
Jungimus hoſpitio dextras, & tecta ſubimus.
Templa Dei ſaxo venerabar ſtructa vetuſto:
Da propriam Thymbræe domum, da mœnia feſſis,
Et genus, & manſuram urbem: ſerva altera Trojæ
Pergama, relliquias Danaûm atque immitis Achillei.
Quem ſequimur? quove ire jubes? ubi ponere ſedes?
Da, pater, augurium, atque animis illabere noſtris.
Vix ea fatus eram: tremere omnia viſa repente,
Liminaque, lauruſque Dei: totuſque moveri
Mons circum, & mugire adytis cortina recluſis.
Submiſſi petimus terram, & vox fertur ad aures:
Dardanidæ duri, quæ vos à ſtirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto

Humiles cadimus in terram, & vox pervenit ad aures: Trojani fortes, quæ terra vos produxit à prima origine majorum, eadem fertili ſinu excipiet

N O T Æ.

80. *Rex Anius, &c.*] Veterum more, rex idem & ſacerdos: Apollinis filius ex Rhæa, vel Rhæo. Filiæ ejus ex Dorippe fuere tres, *Oeno, Spermo & Elais*, dictæ *Cænotropæ*, à καινὸς *novus*, & τρέπω, *verto*: quod Bacchi beneficio, quicquid tangerent, novas in formas verterent: Oeno quidem in οἶνον, *vinum*: Spermo in σπέρμα, *ſemen triticeum*; Elais in ἔλαιον, *oleum*. Fabula inde eſt, quod pater magnam eorum vim colligeret, ex donis Apollini Delio oblatis. Conſtat enim ex antiquis monumentis, quæ citat Cerdanus, aram Apollinis Delii nullo victimarum ſanguine cultam fuiſſe, ſed precibus, floribus, &c. unde ait ſolùm Æneas *venerabar*; & preces ſuas, non etiam victimas, commemorat.

85. *Thymbræe.*] Strabo l. 13. ait campum eſſe Thymbram, in agro Trojano, quem Thymbrius fluvius interfluit, in Scamandrum influens, ubi templum eſt Apollinis Thymbræi: quibus locis ex Servio nomen eſt à copia thymbræ, herbæ condimentariæ, *ſariette, ſavoury*. Hic Æneas Apollinem, non Delium vocat, ſed Thymbræum: ut oſtendat unum eundemque Deum eſſe, eumque ſibi placabilem reddat, commemoratione Trojani cultus & patrii templi.

91. *Liminaque, lauruſque, &c.*] Vel laurus quâ caput ſimulacri coronabatur. Vel potius laurea ſylva, conſita in templi limine ſeu veſtibulo: more veterum, qui lucos templis addebant. Notetur hic ſyllaba *que*, contra naturam producta.

92. *Mons, &c.*] *Cynthus*, mons Deli inſulæ: unde Apollo *Cynthius*, & Diana *Cynthia*.

Cortina.] Proprie fuit vas tingendis lanis, dictum à *corte, baſſe court, court-yard*; vel quia hujus vaſis forma rotunda fuit, ut *cortis*, quam rotundam fuiſſe habemus ex Catone; vel quia vaſis hujus magnus erat uſus in *corte*. Hinc à formæ ſimilitudine cortinæ appellatio tranſlata eſt ab Ennio ad ſignificandum *hemiſphærium cœli*. *Quæque freto cava cæruleo cortina receptat*. Hinc ad exprimendum tentorium circa tripoda Delphicum, ubi ſedens Pythia puella vaticinabatur. Hinc ad vela illa quibus in theatro hiſtriones latent; & in ſacris libris quælibet pellicea tentoria, *courtines*. Alii aliunde deducunt: vel à *corio* Pythonis ſerpentis, ex quo tentorium Delphici tripodis factum dicunt: vel à *corde* puellæ, quod illic à Phœbo tenebatur: ſed primum probabilius Voſſio videtur, Scaligero, &c. Hic autem ambiguum eſt, an *velum* ſimpliciter, an etiam *tripodis* tentorium ſignificet: cum dubium ſit an ex tripode, an per puellam, an per Anium regem, an ſolâ Dei voce redditum ſit ex adytis hoc Æneæ oraculum.

95. *Ubere.*] De *ubere* terræ, pro ubertate, Æ. 1. 535. & G. 2. 185.

Accipiet

Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.
Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis.
Hæc Phœbus: mixtoque ingens exorta tumultu
Lætitia, & cuncti, quæ ſint ea mœnia, quærunt:
Quo Phœbus vocet errantes, jubeatque reverti.
Tum genitor, veterum volvens monumenta viro-
Audite, ô proceres, ait, & ſpes diſcite veſtras. [rum,
Creta Jovis magni medio jacet inſula ponto,
Mons Idæus ubi, & gentis cunabula noſtræ.
Centum urbes habitant magnas, uberrima regna.
Maximus unde pater, ſi rite audita recordor,
Teucrus Rhœteas primum eſt advectus in oras,
Optavitque locum regno: nondum Ilium & arces
Pergameæ ſteterant, habitabant vallibus imis.
Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaque æra,

vos redeuntes: quærite veterem genetricem. Illic familia Æneæ regnabit in regiones omnes, & filii filiorum, & qui orientur ab illis. Apollo hæc dixit: *& gaudium magnum ortum* eſt *mixto tumultu, & omnes inquirunt quæ ſit ea urbs, quò Phœbus revocet vagos, & imperet* eos *redire. Tunc pater* meus *recogitans hiſtorias antiquorum hominum, dixit: O primates, audite, & intelligite ſpes veſtras. Creta, inſula Jovis magni, ſita eſt* in *medio mari, ubi* eſt *mons Ida, & origo nationis noſtræ*; incolæ *illius occupant centum urbes magnas, regna fertiliſſima: unde, ſi bene memini auditarum* rerum, *maximus pater Teucer primo advenit ad promontorium Rhœticum, & elegit ſedem regni: nondum Ilium & arx Pergamus condita erat, degebant in profundis vallibus. Hinc* venit *mater Cybele protectrix* loci, *& cymbala Corybantia,*

NOTÆ.

97. *Domus Æneæ, &c.*] Verſus ii duo vaticinium continent de magnitudine Romani imperii. Traducti ſunt ex Homero Iliad. 20. 306. ubi Neptunus Æneam ab Achille occidendum periculo eripit. Sed apud Homerum illic, & in hymno Veneris v. 197. omnia exemplaria habent, non πάντεσσιν, *cunctis*, ſed Τρώεσσιν, *Trojanis*: unde plerique putant Æneam non veniſſe in Italiam, ſed poſt Priameæ familiæ excidium Trojæ regnaſſe: cujus rei ſane multa veſtigia & argumenta profert Bochartus in diſſertatione quam Segreſius præfixit Gallico ſuo Virgilio: prævaluit tamen Italorum opinio, quam ſecutus eſt Virgilius.

102. *Volvens monumenta, &c.*] Erravit in ea explicatione oraculi & pater & filius: pater quidem, quod in re dubia, qualis erat origo Trojanæ gentis, quæ per Dardanum ex Italia, per Teucrum è Creta oriebatur, minime dubitaret: filius autem, quod patrem non monuerit, ſe à Creüſa abeunte audiviſſe, ſibi ſedes à Diis in Italia ad Tybrim fluvium eſſe paratas; quod in alteram interpretationis partem deflectere patris animum potuiſſet: vide *Æ.* 2. 781.

104. *Creta, &c.*] *Candie*, ingens inſula mediterranei maris: inter Ægæum & Libycum mare: olim urbibus clara centum, unde ab Homero in Iliade ἑκατόμπολις dicitur, in Odyſſ. habet tantum urbes ἐννήκοντα, *nonaginta*: præcipuæ fuerunt *Gnoſſus, Gortyna, Cydon, Dictynna.* De Jovis in ea inſula cunabulis; deque *Cybele & Corybantibus*, G. 4. 151. & mox v. 111.

108. *Teucrus Rhœteas.*] Teucer, Scamandri Cretenſis filius, cum inſula frugum inopiâ laboraret, dicitur, ad ſedes novas quærendas, cum tertia populi parte ſolviſſe; acceptoque oraculo, ibi ſe poſiturum ſedes, ubi eſſet à terrigenis noctu oppugnatus, in Phrygia circa Amaxitum & Rhœteum Troadis in Helleſponto promontorium maximâ murium multitudine vexatus, ibi ſedem fixit, templum conſtituit Apollini Smintheo, cujus ſimulacrum pede premebat murem, qui Phrygiâ aut Creticâ linguâ σμίνθος appellatur. Præterea veterum colonorum more, patria nomina intulit in Troadem, & montem vocavit Idam ab Ida Cretenſi monte, *Æ.* 2. 801. à patre ſuo Scamandrum fluvium, qui antea Xanthus vocabatur; unde Homerus ait Xanthum à Diis vocari, Scamandrum ab hominibus; id eſt, nomen hoc eſſe illo recentius. Denique cultum Cybeles matris Deorum in Phrygiam intulit è Creta, ubi illa Jovem pepererat & aluerat.

109. *Optavitque locum regno.*] *Elegit*: ſic *Æ.* 1. 429. *Pars optare locum tecto.* Et vero primus ibi regnavit: pauloque poſt venit ex Italia Dardanus, qui ab ipſo in genera ac ſucceſſorem aſcitus eſt, *Æ.* 1. 239.

111. *Mater cultrix Cybele.*] Quæ & *Rhea*, & *Ops*, Saturni uxor, mater Deorum, ac terra ipſa. Nomen vel à *Cybele* monte Phrygiæ; vel à

Idæumque

& ſylva Idæa: hinc fidele arcanum ceremoniarum, & juncti leones traxerunt currum Deæ. Itaque agite, & eamus quà mandata Deorum nos ducunt. Propitiemus ventos, & proficiſcamur in regnum Creticum. Neque abeſt longo ſpatio: dum Jupiter faveat, tertia dies appellet naves ad litus Creticum. Sic locutus immolavit in altaribus dignas victimas: Neptuno taurum; tibi taurum, ô Phœbe formoſe: Tempeſtati ovem nigram, Zephyris propitiis candidam. Rumor ſpargitur, ducem Idomeneum ejectum abiiſſe è paternis regnis, & litora Cretæ eſſe vacua, domos carere hoſtibus, & regionem relictam patere.

Idæumque nemus: hinc fida ſilentia ſacris,
Et juncti currum dominæ ſubiere leones.
Ergo agite, & Divûm ducunt quà juſſa, ſequamur.
Placemus ventos, & Gnoſſia regna petamus.
Nec longo diſtant curſu: modo Juppiter adſit,
Tertia lux claſſem Cretæis ſiſtet in oris.
Sic fatus, meritos aris mactavit honores:
Taurum Neptuno; taurum tibi, pulcher Apollo:
Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.
Fama volat, pulſum regnis ceſſiſſe paternis
Idomenea ducem, deſertaque littora Cretæ,
Hoſte vacare domos, ſedeſque aſtare relictas.
Linquimus Ortygiæ portus, pelagoque volamus:

Linquimus portus Deli, & mari currimus:

NOTÆ.

κυκλεῖν, *in caput ſaltare, caput rotare*, quod in ſacris ejus miniſtri crebro caput rotarent. Et verò Græcis ipſa dicitur & Κυκλὰς, & Κυκλὴν. Vocabantur miniſtri illi *Corybantes, Curetes, & Dactyli Idæi*, Jovis altores, qui frequenti cymbalorum ærcorum pulſu in ſacris utebantur. Vehebatur curru, quia ex Lucret. l. 2. 600. terra eſt; terra autem in medio pendet. Trahebatur à leonibus, quia mater eſt omnium, & parentum officiis proles etiam ferociſſima molliri decet. Cætera ejus myſteria ibi fuſe ab eodem Lucretio explicantur. Premebantur autem ejus ſacra gravi ſilentio, ut & Cereris ceremoniæ: fortaſſe ut inſcrutabilem terræ profunditatem exprimerent. Reliqua vide G. 4. 151. & Æ. 6. 784. Legunt hic multi, *cultrix Cybeli*, in quo Phrygiæ monte culta eſſe dicitur: atque adeo hunc incoluiſſe dici proteſt, & protexiſſe, quomodo Juno Carthaginem, l. 1. 20. *Quam Juno fertur terris magis omnibus unam Poſthabitâ coluiſſe Samo.* Alioqui *cultrix Cybele* dicitur, pro cultrice montium, in quibus coli amavit, quo nomine eam appellat Catull. de nuptiis Pelei, 300. *Unigenamque ſinu cultricem montibus Idæ.*

115. *Gnoſſia regna.*] Cretam, cujus urbs præcipua *Gnoſſus*, ſupra, v. 104.

116. *Juppiter.*] Sumitur hic, vel pro Deorum rege, qui natus in Creta eidem præfuerat; vel pro aëre ventis impulſo, ut à Catullo ſumitur in Phaſelo: *ſive utrumque Juppiter ſimul ſecundus incidiſſet in pedem.*

118. *Honores.*] Pro ſacrificiis ſæpe ſumuntur: infra, v. 547. *Junoni Argivæ juſſos adolemus honores.* De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *Apolline*, Ecl. 3. 104.

120. *Nigram Hyemi, &c.*] Per *Hyemem* intelligit *Tempeſtates*, quæ ex Cicer. de Nat. Deorum 3. 51. *Populi Romani ritu conſecratæ ſunt —— noſtri duces, mare ingredientes, immolare boſtiam fluctibus conſueverunt.* Ad hunc morem alluſit Virgilius hic, & l. 5. 772. *Tempeſtatibus agnam cædere deinde jubet.* Et notat hic Taubmannus ex Plauto, *pecudem* maxime de ovino genere dici. *Venti* quoque Deorum loco habiti ſunt, tam apud Græcos ex Herodoto, qui l. 7. Athenienſes inducit Boreæ ſacrificantes; quam apud Romanos ex Seneca, Natur. quæſt. l. 5. 17. qui ait, Auguſtum in Gallia commorantem, Circio, Galliæ Narbonenſis peculiari vento, templum voviſſe ac feciſſe. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. At notat Macrobius hæc ſacrificia non in templo Deliaco facta eſſe, ubi ſanguinem fundi nefas erat. Et vero non ſacrificaſſe hyemi & ventis ad aram Apollinis. Ubi igitur? fortaſſe in litore.

122. *Idomenea.*] Ἰδομενῆα, ut longa ſit penultima, ut Æ. 1. 615. *Ilionea petit dextra.* Idomeneus filius Deucalionis, nepos fuit Minois Cretenſis regis, duxitque Cretenſes ad Trojanum bellum: unde rediens cum in tempeſtate voviſſet ſe ſacrificaturum Diis, quod ſibi appulſo primum occurreret, occurriſſetque filius; eum pater immolavit: ortâ deinde peſte pulſus eſt rex à civibus, quaſi impius in prolem, atque ita Diis inviſus. Inde abiiſſe dicitur in Calabriam Italiæ, & ad Salentinum promontorium urbem condidiſſe. Ait tamen interpres Lycophronis, eum à Nauplio pulſum, Eubœæ rege: qui ut necem Palamedis filii, Ulyſſis dolo à Græcis ad Trojam occiſi, vindicaret; Cretam occupaverat. Diodorus non pulſum Idomenea, ſed in patria diem obiiſſe cenſet.

124. *Ortygiæ.*] Antiquum nomen Deli inſulæ; vel ab ὄρτυξ, *coturnix, caille, quail*; quod genus

Bacchatam-

Bacchatamq; jugis Naxon, viridemq; Donyſam,
Olearon, niveamq; Paron, ſparſaſq; per æquor
Cycladas, & crebris legimus freta conſita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor.
Hortantur ſocii, Cretam proavoſque petamus.
Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntes:
Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
Ergo avidus muros optatæ molior urbis,
Pergameamq; voco: & lætam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemque attollere tectis.
Jamque fere ſicco ſubductæ littore puppes:
Connubiis arviſque novis operata juventus:
Jura domoſq; dabam: ſubito cum tabida membris,
Corrupto cœli tractu, miſerandaque venit
Arboribuſque ſatiſque lues, & lethifer annus.
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora: tum ſteriles exurere Sirius agros.
Arebant herbæ, & victum ſeges ægra negabat.
Rurſus ad oraclum Ortygiæ Phœbumq; remenſo
Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
Quem feſſis finem rebus ferat, unde laborum

& radimus Naxum in *montibus* ſonantem tumultu *Bacharum, & viridem Dionyſam, & Olearon, & Paron candidam, & Cycladas ſparſas per mare, & freta diſtincta multis inſulis. Tollitur clamor nautarum diverſo conatu. Socii impellunt ſeſe, ut adeamus Cretam & majores. Ventus ſuboriens à puppi propellit navigantes: ac demum appellimur ad vetera litora Curetum. Ergo cupidus exſtruo muros deſideratæ urbis, & eam appello Pergameam: & hortor populum gaudentem* hac *appellatione*, ut *curet domos, & erigat arcem* alto *faſtigio. Et jam ferme naves deductæ* à mari ſtabant *in litore ſicco: juventus vacabat conjugiis & agris novis: diſtribuebam leges ac domos: cum repente peſtis funeſta, & putrida, & annus mortifer venit in corpora, & in arbores, & in ſegetes, vitiatis ſpatiis aeris.* Socii *amittebant dulces animas, aut trahebant languentia corpora: præterea Sirius* cœpit *urere campos infœcundos: herbæ ſiccabantur, & meſſes aridæ non dabant cibum. Pater* meus *hortatur* me, ut *remenſo mari eam iterum ad oraculum Deli, &* ad *Phœbum*; *&* ut *orem veniam: &* petam, *quem terminum ponat rebus afflictis, unde imperet* nos

NOTÆ.

illic, aut primum, aut magna multitudine viſum volunt grammatici: vel juxta alios, ab Ortygia Ætoliæ; cujus & hanc, & alias complures Ortygias, colonias volunt.

125. *Bacchatamque jugis Naxon.*] *Naxus*, una Cycladum, inſula nobiliſſima, ad meridiem Deli, vino fertilis, unde Baccho dicata: quia Ariadnem, à Theſeo raptam ibique relictam fertur excepiſſe. *Bacchata* dicitur, id eſt, frequentata à Bacchis, furioſis Bacchi comitibus fœminis, Ecl. 5. 29. 69. Hodie *Naxi*.

Viridemque Donyſam.] Jacet inter Icariam & Gyarum, marmore viridi celebris: hodie *Donuſſa*.

126. *Olearon, &c.*] *Olearus* vel *Oliaros*: juxta Nigrum nunc dicta *Quiniminio*. *Paron.*] *Paros*, hodie *Pario*, niveo marmore nobilis. De *Cycladibus* ſupra, v. 74.

127. *Conſita terris.*] Ubi variæ terræ, ſeu inſulæ quaſi *ſatæ & ſeminatæ* ſunt: & poſt mentionem *Cycladum*, hic ſignificat *Sporadas*; quæ nomen habent à σπείρω, *ſemino*, quia ſine ordine ſparſæ ſunt.

131. *Curetum oris.*] Cretam ſignificat: ubi *Curetes* populi, vel familia fuit miniſtrorum Cybeles: ſic dicti juxta Strabonem, l. 10. à κουρά, *tonſura*, quia anteriorem capitis partem detonſam geſtabant. Saltationis armatæ inventionem iis Plinius tribuit. Cæteri etiam tympana, quorum ſtrepitu Jovem recens natum Saturni patris voracitati ſubduxere. Iidem dicti *Corybantes & Idæi Dactyli*.

134. *Amare focos.*] Servius ait commendari ſtudium ſacrificiorum, quæ ſemper igne perficiebantur: ego curam privatarum domorum & rei familiaris, id enim focus ſæpe ſignificat: ut cum dicimus, *pugnare pro aris & focis*, id eſt, pro re ſacra ac profana, publica ac domeſtica.

136. *Operata, &c.*] Vel *operam dabat* connubiis & agris colendis, ut explicat Donatus. Vel *ſacrificabat* pro felici ſucceſſu conjugiorum & agrorum; nam & ante hæc omnia præibat apud veteres ſacrificium, & *operari* ſimpliciter *ſacrificare* interdum ſignificat, ut G. 1. 339. *Lætis operatus in herbis*.

141. *Sirius.*] Stella in ore majoris canis, quæ *canicula* dicitur. De ea G. 2. 353. De *Ortygia*, ſive Delo inſula, ſupra, v. 124. De *Phœ-*

Tentare

quærere ſubſidium in tot *difficultatibus, & quo convertere curſum. Nox erat, & ſomnus tenebat animalia per terras. Statuæ ſacræ Deorum, & Penates Phrygii, quos exportaveram mecum à Troja, & è medio incendio urbis; viſi* ſunt *in ſomnis ſtare ante oculos decumbentis, multa luce conſpicui, quâ* parte *Luna plena mittebat ſuum lumen per feneſtras hiantes. Tunc ſic* viſi ſunt *me alloqui, & auferre ſolicitudinem his verbis: Quod Apollo dicturus* eſſet *tibi appulſo* ad *Delum:* hoc ipſum tibi *prædicit hoc loco, & ecce nos ipſe ſponte mittit in tuam domum. Nos* poſt *Trojam combuſtam, ſecuti* ſumus *te & tua arma; nos te duce percurrimus navibus procelloſum mare; nos ipſi extollemus ad ſidera futuros poſteros* tuos, *& dabimus imperium* orbis *urbi* tuæ. *Tu deſtina magnos muros* nobis *magnis, & ne abjice laborem longi itineris. Mutanda* eſt *regio: Delius Apollo non ſuaſit tibi* adire *hæc litora, nec juſſit* te *manere in Creta. Eſt regio,* quam *Græci cognomine appellant Heſperiam: terra vetus, potens bello & fertilitate agrorum. Populi Oenotrii* hanc *tenuerunt: nunc rumor* eſt *poſteros vocaviſſe nationem, Italiam, è nomine ducis. Hæ ſedes addictæ* ſunt *nobis: hinc natus* eſt *Dardanus, & pater Jaſius, à quo* Dardano *principe genus noſtrum* dictum eſt. *Age, ſurge, & lætus renarra ſeniori patri hæc verba non* revocanda *in dubium. Quære Coritum, & terras*

Tentare auxilium jubeat, quo vertere curſus.
Nox erat, & terris animalia ſomnus habebat.
Effigies ſacræ Divûm, Phrygiique Penates,
Quos mecum à Troja mediiſque ex ignibus urbis
Extuleram, viſi ante oculos aſtare jacentis
In ſomnis, multo manifeſti lumine: quà ſe
Plena per inſertas fundebat Luna feneſtras.
Tum ſic affari, & curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo eſt,
Hic canit: & tua nos en ultro ad limina mittit.
Nos te, Dardaniâ incensâ, tuaque arma ſecuti;
Nos tumidum ſub te permenſi claſſibus æquor;
Idem venturos tollemus in aſtra nepotes,
Imperium urbi dabimus: tu mœnia magnis
Magna para, longumque fugæ ne linque laborem.
Mutandæ ſedes: non hæc tibi littora ſuaſit
Delius, aut Cretæ juſſit conſidere Apollo.
Eſt locus, Heſperiam Graii cognomine dicunt;
Terra antiqua, potens armis atque ubere glebæ.
Oenotrii coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixiſſe, ducis de nomine, gentem.
Hæ nobis propriæ ſedes: hinc Dardanus ortus,
Jaſiuſque pater, genus à quo principe noſtrum.
Surge, age, & hæc lætus longævo dicta parenti
Haud dubitanda refer. Coritum, terraſq; require

NOTÆ.

bo, Ecl. 3. 62. De *Phrygiis Penatibus*, Æn. 2. 717.

152. *Inſertas.*] Servius explicat, *inſeràtas*, id eſt, *non ſeratas, non clauſas ſerâ*; per ſyncopen, ut Æ. 2. 379. *Aſpris ſentibus*, pro *aſperis*: paulo durius. Turnebus, *ædibus inſertas & interpoſitas*, ad lucem admittendam. Germanus, *trajectas, & penetratas lumine.* Alii, *hiantes, quibus lumen inſertum erat*; quo fere modo dixit, Æ. 2. 135. *Per noctem obſcurus, in ulva deliſui*: id eſt, *per noctem obſcuram.*

163. *Eſt locus, &c.*] Hi verſus & ſequentes omnino tranſlati ſunt ex Æn. 1. v. 534. ubi fuſe explicantur.

167. *Dardanus, Jaſiuſque pater, &c.*] *Pater* ad poſteros refertur, non ad Dardanum, qui ejus frater fuit: ambo Electram habuere matrem, filiam Atlantis Mauritaniæ regis, uxorem Coriti Tuſciæ regis in Italia; ſed Jaſius hunc Coritum habuit patrem; Dardanus Jovem. Mortuo Corito, ortoque de ſuccedendi jure diſſidio, Jaſium Dardanus occidit: ideoque pulſus à Tuſcis, & à Siculo Hiſpaniæ rege, Electræ fratre, qui ad componenda diſſidia venerat; primo in Samothraciam inſulam fugit, ac deinde in Phrygiam, ubi Teucri filiam accepit in conjugem, & cum eo gentis hujus parens fuit, quæ deinde Trojana dicta eſt. Igitur, *à quo* non ad Jaſium, ſed ad Dardanum referri debet, Æ. 1. 239.

170. *Coritum.*] *Coritus*, mons & urbs Tuſciæ, nunc *Cortona*: vel à Corito, Dardani, ut putabatur, patre, ſic dicta; vel à κόρυς, *galea*, quam Dardanus illic in pugna amiſit. De *Tuſcia* ſive *Etruria*, Italiæ regione, Æ. 8. 479.

Auſonias: Dictæa negat tibi Jupiter arva.
Talibus attonitus viſis ac voce Deorum,
(Nec ſopor illud erat; ſed coram agnoſcere vultus,
Velataſq; comas, præſentiaq; ora videbar:
Tum gelidus toto manabat corpore ſudor)
Corripio è ſtratis corpus, tendoq; ſupinas
Ad cœlum cum voce manus, & munera libo
Intemerata focis: perfecto lætus honore
Anchiſen facio certum, remq; ordine pando.
Agnovit prolem ambiguam, geminoſq; parentes:
Seq; novo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat: Nate Iliacis exercite fatis,
Sola mihi tales caſus Caſſandra canebat.
Nunc repeto hæc generi portendere debita noſtro,
Et ſæpe Heſperiam, ſæpe Itala regna vocare.
Sed quis ad Heſperiæ venturos littora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Caſſandra moveret?
Cedamus Phœbo, & moniti meliora ſequamur.
Sic ait, & cuncti dictis paremus ovantes,
Hanc quoq; deſerimus ſedem, pauciſq; relictis

Auſonias: Jupiter negat tibi Cretenſes agros. Ego ſtupefactus talibus juſſis & ſermone Deorum (neque enim hoc erat ſomnus; ſed videbar coram diſtinguere vultus, & capillos velatos, & facies præſentes: & tum ſudor frigidus fluebat toto corpore) effero corpus è lecto, & extollo ad cœlum manus inverſas cum prece, & injicio flammis pura dona: confecto ſacrificio lætus facio Anchiſen certum de iis rebus, *& explico ordine prodigium.* Anchiſes *animadvertit familiam ancipitem, & binos* ejus *auctores: & ſe deluſum* eſſe *novo errore antiquarum regionum. Deinde ait: Fili agitate fatis Trojanis: ſola Caſſandra mihi prædicebat tales caſus. Nunc reminiſcor* illam *prædixiſſe hæc deſtinata* eſſe *noſtræ genti: & ſæpe appellaſſe Heſperiam, ſæpe regna Italica. Sed quis putaviſſet Trojanos venturos ad litus Italiæ? aut quem tum Caſſandra vaticinans moviſſet? Obediamus Apollini, & admoniti ſequamur meliora* conſilia. *Sic dixit, & omnes obtemperamus læti verbis* ejus. *Relinquimus hanc etiam terram, & paucis* ibi *relictis præbemus*

NOTÆ.

171. *Auſonias: Dictæa, &c.*] Italiam volunt dictam eſſe Auſoniam ab *Auſone*, Ulyſſis & Calypsûs filio: at male; non enim hic Penates Æneæ nomen hoc Italiæ tribuerent, cum vixdum natus eſſet Auſon, tantum abeſt ut illic regnaret. Niſi uſurpatum id putemus per anticipationem temporis. Alii volunt *Auſones* dictos eſſe Græcis, veteres eos Latii populos, qui Latinis *Aurunci* dicebantur, commutatione vulgari literæ *r* in *s*. Et bene: nam *Aurunci* antiquiores fuerunt Ulyſſis & Æneæ temporibus, ſiquidem ait Latinus Latii rex, Æn. 7. 206. *Atque equidem memini . . . . Auruncos ita ferre ſenes. Dictæa arva*, Cretenſia ſunt, à monte *Dicte*, ubi educatus eſt Jupiter, nunc *Laſithi*, in parte orientali Cretæ: ab aliquibus Idæ pars eſſe dicitur, & diſtinguitur ab aliis.

174. *Velataſque comas.*] Ornatas vittis, quæ etiam ſacrarum ſtatuarum capitibus alligabantur, Æ. 2. 133.

176. *Supinas.*] Ita ſublatas, ut palmæ cœlo obvertantur.

177. *Munera libo, &c.*] Penatibus & Laribus ſacra fiebant; alia quotidiana & privata; alia publica in compitis; unde apud Romanos dicebantur *Compitalia*. Privata vulgo *ad focum*, aliquando etiam ad aram, quæ in ſacrario domus erecta erat: eaque fiebant thure, vino, coronis, & laneis & floreis, cibo aliquo lautiore e menſa in ignem injecto. Patet id præſertim ex Plauto in Aululariæ prologo. Publica ſacrificia fiebant porcâ cæſâ. Igitur hic *munera intemerata* erunt, purum vinum, ac thus: quare *libari* dicuntur, id eſt, *ſtillari & injici*, Æ. 1. 740.

180. *Geminoſque parentes, &c.*] *Teucrum*, qui ex Creta, *Dardanum*, qui ex Italia venerat. At vero errorem agnoſcere ante debuerat, præſertim ex ultimis Creuſæ verbis ad Æneam, Æ. 2. 781.

183. *Caſſandra.*] De illa Priami filia, & vate, cujus vaticiniis nulla fides à Trojanis habebatur, Æn. 2. 246. De *Heſperia*, Italia, Æ. 1. 534. De *Teucris*, Trojanis, ibid. 239.

189. *Ovantes.*] Proprie *ovatio* erat minor triumphus, pedeſtris; ad ſummum ex equo, non è curru. Nomen eſt, vel ab acclamatione militum, geminatâ ſæpius literâ O, juxta Feſtum: vel ab *ove*, quæ in minori triumpho immolabatur; non taurus, juxta Plutarchum. Hinc ad lætitiam omnem ſignificandam vox illa traducta; etiam ad corvos, qui dicuntur, G. 1. 428. *Ovantes gutture corvi.*

vela ventis, *& decurrimus magnum mare cavis navibus. Poſtquam naves provectæ* ſunt in *altum* mare, *nec jam ullæ terræ amplius videbantur*; ſed *undequaque aer, & undequaque aqua: tunc cærulea pluvia decidit mihi ſupra caput, inducens noctem & tempeſtatem: & mare terribile* factum eſt *ob tenebras. Statim venti impellunt mare, & magni fluctus intumeſcunt: agitamur diſperſi immenſo mari. Nubes obtexerunt diem, & nox imbrifera eripuit lucem: crebro micant fulgura è ſciſſis nubibus. Dejicimur à* recto *curſu, & vagamur per undas ignotas. Ipſe Palinurus ait* ſe *non diſtinguere diem à nocte* in *cœlo, nec cognoſcere iter in mediis fluctibus. Itaque vagamur mari* per *tres dies ambiguos* propter *tenebras obſcuras, &* per *tres noctes ſine aſtro. Quarto demum die terra primum viſa eſt ſe erigere, & procul oſtendere montes, atque emittere fumum. Vela detumeſcunt, incumbimus remis: non* eſt *mora, nautæ connitentes convolvunt ſpumoſos* fluctus, *& ſecant* ſpatia *cærulea. Litora Strophadum primo excipiunt me ereptum ex undis.*

Vela damus, vaſtumq; cavâ trabe currimus æquor.
Poſtquam altum tenuere rates, nec jam amplius ullæ
Apparent terræ; cœlum undique, & undiq; pontus:
Tum mihi cœruleus ſupra caput aſtitit imber,
Noctem hyememque ferens: & inhorruit unda tenebris.
Continuo venti volvunt mare, magnaq; ſurgunt
Æquora: diſperſi jactamur gurgite vaſto:
Involvere diem nimbi, & nox humida cœlum
Abſtulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur curſu, & cæcis erramus in undis.
Ipſe diem noctemq; negat diſcernere cœlo,
Nec meminiſſe viæ media Palinurus in unda.
Tres adeo incertos cæca caligine ſoles
Erramus pelago, totidem ſine ſidere noctes.
Quarto terra die primum ſe attollere tandem
Viſa, aperire procul montes, ac volvere fumum.
Vela cadunt, remis inſurgimus: haud mora, nautæ
Adnixi torquent ſpumas, & cærula verrunt.
Servatum ex undis Strophadum me littora primum
Accipiunt. Strophades Graio ſtant nomine dictæ
Inſulæ Ionio in magno: quas dira Celæno,
Harpyiæq; colunt aliæ: Phineïa poſtquam

Strophades inſulæ Græco nomine appellatæ jacent in magno mari *Ionio: quas ſæva Celæno & aliæ Harpyiæ habitant: ex quo* tempore *domus Phinei*

N O T Æ.

202. *Palinurus.*] Gubernator navis Æneæ, qui Morphei dolis oppreſſus in mare decidet, Æn. 5. 883. & in Italiam, ad litus Velinum enatans, ab incolis occidetur, nomenque dabit promontorio Lucaniæ Palinuro, Æ. 6. 337.

210. *Strophades Graio, &c.*] Inſulæ duæ parvæ, hodie *Strivali*, ad latus Peloponneſi, in mari Ionio. *Ionium* vero mare dicitur: non quod Ioniam alluit, Aſiæ minoris regionem inter Æolidem & Cariam; ſed quicquid aquarum interjacet Siciliam inter & Græciam, ad uſque promontorium Epiri Acroceraunium, ubi mare Hadriaticum incipit, quod vocatur à quibuſdam *ſinus Ionius*. Inſulæ porro illæ prius dicebantur *Plotæ*: deinde *Strophades* à στροφὴ, *converſio*: quia Calais & Zetes, alati Boreæ filii ex Orithyia, cum Harpyias è Phinei regno ad has uſque inſulas expuliſſent; à Jove admoniti ne Harpyias ultra perſequerentur, inde repreſſo curſu reverſi ſunt. Notetur longa diphthongus æ ante vocalem correpta, nec eliſa, Græco more: *Inſulæ Ionio.*

211. *Celæno, Harpyiæque, &c.*] Ponti & Terræ dicuntur filiæ, unde in inſulis habitant: nomen ab ἁρπάω, ἁρπάζω, *rapio*. Vulgo tres numerantur ab Heſiodo, *Iris*, *Aello*, *Ocypete*. Alii mutant nomina. Virgilius unam appellat *Celæno*, nec definit aliarum nomina aut numerum. Aliqui quartam addunt *Thyellam*. Vocavit eas Apollonius, Διὸς ὄρνιθες, *Jovis canes*; Valerius Flaccus, *Jovis famulas*; Virgilius hic, *furias*, v. 252. *diras*, v. 262. unde probat Servius, & poſt eum Cerdanus, eaſdem eſſe quæ apud inferos dicuntur *furiæ*, apud ſuperos *diræ*, in medio *harpyiæ*: quemadmodum eadem eſt Diana in terris, Luna in cœlo, Proſerpina in inferis.

212. *Phineia.*] Phineus Arcadiæ, vel Thraciæ rex, cum filios ex prima conjuge ſuſceptos, fraude novercæ excæcaſſet: ipſe à Jove excæcatus, & immiſſis Harpyiis vexatus eſt. Argonautas deinde, in Colchidem ad expeditionem velleris aurei profectos, cum iter docuiſſet: Calais & Zetes, ut gratiam referrent, Harpyias ad Plotas uſque inſulas perſecuti ſunt, ut mox diximus.

Clauſa

Clauſa domus, menſaſq; metu liquere priores.
Triſtius haud illis monſtrum, nec ſævior ulla
Peſtis & ira Deûm Stygiis ſeſe extulit undis.
Virginei volucrum vultus, fœdiſſima ventris
Proluvies, uncæq; manus, & pallida ſemper
Ora fame.
Huc ubi delati portus intravimus: ecce
Læta boum paſſim campis armenta videmus,
Caprigenumq; pecus, nullo cuſtode, per herbas.
Irruimus ferro, & Divos ipſumq; vocamus
In prædam partemq; Jovem, tunc littore curvo
Extruimuſq; toros, dapibuſq; epulamur opimis.
At ſubitæ horrifico lapſu de montibus adſunt
Harpyiæ: & magnis quatiunt clangoribus alas:
Diripiuntq; dapes, contactuq; omnia fœdant
Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem.
Rurſum in ſeceſſu longo, ſub rupe cavata,
Arboribus clauſi circum atq; horrentibus umbris,
Inſtruimus menſas, ariſq; reponimus ignem.
Rurſum ex diverſo cœli cæciſq; latebris,
Turba ſonans prædam pedibus circumvolat uncis,
Polluit ore dapes. Sociis tunc arma capeſſant
Edico, & dira bellum cum gente gerendum.
Haud ſecus ac juſſi faciunt, tectoſq; per herbam
Diſponunt enſes, & ſcuta latentia condunt.
Ergo, ubi delapſæ ſonitum per curva dedere
Littora; dat ſignum ſpecula Miſenus ab alta
Ære cavo: invadunt ſocii, & nova prælia tentant,
Obſcœnas pelagi ferro fœdare volucres.

clauſa eſt ipſis, & præ *timore* *deſeruerunt menſas priores. Non* eſt *monſtrum perniciofius illis, nec ulla peſtis aut furor Deorum crudelior extulit ſe ex undis inferorum. Vultus* earum *volucrum* ſunt *fœminei, ſordidiſſima effuſio alvi, & manus aduncæ, & facies ſemper pallidæ* præ *fame. Poſtquam huc appulſi ingreſſi ſumus portum: ecce cernimus paſſim in campis pingues boum greges, & greges caprarum in pratis, ſine cuſtode. Irruimus* in eos *gladiis, & vocamus in prædam & in partem Deos & Jovem ipſum. Deinde in ſinuoſo litore ſtruimus lectulos, & comedimus pingues carnes. Sed improviſæ Harpyiæ advolant tremendo volatu è montibus, & ſuccutiunt alas magno ſtridore, & rapiunt cibos, & turpant omnia immundo tactu. Præterea vox* earum *horribilis* eſt *inter fœtidum odorem. Iterum in receſſu remoto ſub rupe cavata, circumtecti arboribus & densâ umbrâ ſternimus menſas, & collocamus ignem in aris. Iterum ex altera* parte *cœli & latebris incognitis, turba Harpyiarum ſtridens advolat circa prædam aduncis pedibus, & fœdat cibos ore. Præcipio tunc ſociis,* ut *ſumant arma, & bellum faciendum* eſſe *cum ſæva turba. Non aliter ac juſſi* erant *faciunt, & præparant gladios occultos ſub herba, & abſcondunt clypeos latentes. Igitur,* *cum* Harpyiæ *advolantes ediderunt ſtrepitum per ſinuoſa litora; Miſenus ab alto colle dat ſignum* pugnæ *cava buccina: aggrediuntur ſocii, & tentant novam pugnam,* nempe *vulnerare gladio turpes volucres maris.*

N O T Æ.

215. *Stygiis.*] *Styx,* inferorum fluvius, de quo *Æ.* 6. 323.

223. *In prædam partemque Jovem.*] Id eſt, *in prædæ partem.* Et mos erat veterum, ut partem ſpoliorum in bello, aut prædæ in venatione Diis voverent: eamq; vel addicerent ſacrificiis, vel è tholo & fornice & arboribus ad memoriam ſuſpenderent. Sic *Æ.* 9. 407. Niſus ad Dianam, *Siqua ipſe meis venatibus auxi, Suſpendive tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi.*

224. *Toros.*] *Lectos:* juxta grammaticos veteres à *torta* herba, ex qua ſtruebantur: juxta recentiores, à τορὸς, *funis,* quia extentis funibus fiebant.

231. *Ariſque, &c.*] Vel quia nuſquam epulabantur veteres abſque aliqua ſpecie ſacrificii, aut ſaltem libationis, de qua *Æ.* 1. 740. Vel quia forte aras Jovi erexerant, ut prædæ partem ei ſacrificarent.

239. *Specula Miſenus, &c.*] *Specula,* locus editior, unde late proſpectus patet: ab antiquo *ſpecio,* id eſt, *video*; hinc eſt *ſpeculor. Miſenus,* Æoli filius, Hectoris olim tubicen, nunc Æneæ, de quo multa, *Æ.* 6. 164.

241. *Pelagi volucres.*] Quia Harpyiæ Ponti aut Neptuni, & Terræ dicuntur filiæ, ſupra, v. 212.

At neque excipiunt plumis ictum illum, aut plagas tergo: & celeri fugâ elapſæ ad aſtra, deſerunt prædam ſemimanducatam & notas fœdas. Una ex iis *Celæno conſtitit in altiſſima rupe, funeſta vates, & emiſit hæc verba è pectore: An etiam bellum, bellum* inquam, *vultis* nobis *inferre, poſt ſtragem boum & occiſos juvencos* noſtros, *ô Trojani? & ejicere Harpyias inſontes è paternâ ditione? Ergo animis excipite & imprimite hæc mea verba: quæ Jupiter omnipotens dixit Apollini, Phœbus Apollo mihi, ego maxima furiarum expono vobis. Petitis navigatione Italiam: & ventis invocatis pervenietis in Italiam, & permittetur* vobis *ingredi portus* ejus. *Sed non claudetis muris urbem conceſſam, priuſquam crudelis fames & injuria cædis nobis* illatæ cogat *vos devorare dentibus menſas corroſas.* Sic *locuta eſt, & fugit in ſylvam alis ablata. At ſociis ſanguis frigidus conſtipatur repentino timore: animi defecerunt: nec jam ulterius volunt armis* pugnare, *ſed votis & precibus petere pacem ab* Harpyiis, *ſeu ſint Deæ, ſeu funeſtæ & fœdæ volucres. At pater Anchiſes extenſis è litore manibus invocat magnos Deos, & deſtinat* ipſis *digna ſacrificia. O Dii,* inquit, *impedite* effectum harum *minarum, Dii avertite tale infortunium, & placati protegite pios. Deinde imperat* ſocios *evellere funem è litore, & ſolvere ablatos rudentes.*

Sed neq; vim plumis ullam, nec vulnera tergo
Accipiunt: celeriq; fugâ ſub ſidera lapſæ,
Semeſam prædam & veſtigia fœda relinquunt.
Una in præcelſa conſedit rupe Celæno
Infelix vates, rupitq; hanc pectore vocem:
Bellum etiam pro cæde boum ſtratiſq; juvencis,
Laomedontiadæ, bellumne inferre paratis?
Et patrio inſontes Harpyias pellere regno?
Accipite ergo animis atq; hæc mea figite dicta:
Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis furiarum ego maxima pando.
Italiam curſu petitis: ventiſq; vocatis
Ibitis Italiam, portuſq; intrare licebit.
Sed non ante datam cingetis mœnibus urbem,
Quàm vos dira fames, noſtræq; injuria cædis,
Ambeſas ſubigat malis abſumere menſas.
Dixit, & in ſylvam pennis ablata refugit.
At ſociis ſubitâ gelidus formidine ſanguis
Diriguit: cecidere animi: nec jam amplius armis,
Sed votis precibuſq; jubent expoſcere pacem:
Sive Deæ, ſeu ſint diræ obſcœnæq; volucres.
At pater Anchiſes paſſis de littore palmis
Numina magna vocat, meritoſq; indicit honores:
Dii, prohibete minas, Dii, talem avertite caſum,
Et placidi ſervate pios. Tum littore funem
Diripere, excuſſoſq; jubet laxare rudentes.

NOTÆ.

248. *Laomedontiadæ.*] Trojani, à Laomedonte rege, Priami patre, G. 3. 35.

249. *Patrio regno.*] Neptuni patris, cui parent mare & inſulæ. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. De *Apolline*, ibid. 104. Nomen utrumque conjunxit, Homerico more. Innuit autem, fatorum omnem cognitionem & oracula à ſolo Jove prodire, ut diximus, Æ. 1. 243.

257. *Ambeſas ſubigat, &c.*] Horrendum vaticinium! quanta enim fames, quæ menſas ligneas abſumere ſubigat? Tamen ludicrum eſſe probabit eventus, Æ. 7. v. 116. Cum, non fames dira, ſed edendi aviditas, Trojanis ſuadebit, ut panis fruſta, quæ cibis aliis ſubſtraverint, etiam comedant. *Ambeſas*, id eſt, *circumeſas: ambi* enim vel *ambe*, Latinis eſt *circum*; à Græco, ἀμφί.

262. *Deæ, Diræ, obſcœnæque, &c.*] Per *Deas*, intelligit *furias*, quæ ſic paſſim à Græcis Latiniſque poetis appellantur. Per *obſcœnas volucres*, non tantum *fœdas*, ſed potius *funeſtas* & mali ominis. *Obſcœnum* enim vox eſt auguralis: cujus etyma ſeptem affert Voſſius. Tria hæc probatiſſima; alterum ab *ob* & *ſcævum*, quod eſt à σκαιὸν, *ſiniſtrum* & *bonum*; itaque *obſcœnum*, quod *obſtat ſcævo* & bono omini; alterum ab *ob* & *cano*, id eſt, *contra cano*: quod quando pulli in auguriis captandis faciebant, funeſtiſſimum erat: tertium ab *ob* & *cœnum*, *lutum*, quod *ſordidum* notat. Ex prima origine ſcribi debet per *æ*, ex ſecunda per *e* ſimpliciter, ex tertia per *œ*.

264. *Numina magna.*] Erant enim *majores & minores* Dii. Majores duodecim; mares ſex, Jupiter, Neptunus, Mars, Mercurius, Vulcanus, Apollo; ſex fœminæ, Juno, Veſta, Ceres, Pallas,

Tendunt

Tendunt vela Noti: fugimus ſpumantibus undis,
Quâ curſum ventuſq; gubernatorq; vocabant.
Jam medio apparet fluctu nemoroſa Zacynthos,
Dulichiumque, Sameque, & Neritos ardua ſaxis: 271
Effugimus ſcopulos Ithacæ, Laërtia regna,
Et terram altricem ſævi execramur Ulyſſis.
Mox & Leucatæ nimboſa cacumina montis,

Auſtri inflant velo: fugimus per ſpumoſas aquas, qua ventus & gubernator dirigebant navigationem. Jam Zacynthos ſylvoſa apparet in medio mari, & Dulichium, & Same, & Neritos alta rupibus. Evitamus ſcopulos Ithacæ, regna Laërtæ, & deteſtamur regionem nutricem crudelis Ulyſſis. Deinde etiam oſtenditur procelloſus vertex Leucatæ montis,

NOTÆ.

Diana, Venus. Minores erant, heroës, ſemidei, &c. inter quos *furias* illas, quaſi famulares Deos, reponebat Æneas. De *rudentibus*, funibus nauticis, Æ. 1. 91.

268. *Noti.*] Auſtri, venti meridionales: & proprie quidem, hoc enim vento opus eſt, à Strophadibus ad Zacynthum naviganti. De *Noto*, Ecl. 2. 58.

270. *Zacynthos.*] Perſequitur iter; in eodem Ionio mari, à meridie in ſeptentrionem: quo ordine, poſt *Strophades* occurrit . . . .

I. *Zacynthus*, *Zante*, ad latus occidentale Peloponneſi, contra promontorium Chelonaten, hodie ſub Veneta ditione.

II. *Same*, *Dulichium*, & *Ithaca*. Hæ tres ſub eadem fere linea occurrunt, ante fauces ſinus Corinthiaci.

Dulichium ab eo ſinu minus diſtat, eſtque una ex *Echinadibus* inſulis, quæ jam communi nomine vocantur *Cozzulari*, incerto numero, ut monet Strabo l. 10. quia cum parvæ ſint, & ad oſtia Acheloi fluvii Acarnaniæ, modo arenarum appulſu junguntur, modo aquæ impetu ſeparantur.

Same, vel *Samos*, quæ & *Cephalenia*, nunc *Cephalonie*, ex Strabone l. 10. major, & à Corinthiaco ſinu magis ad occidentem recedens: paret reipublicæ Venetæ.

Ithaca, nunc *Val di compare*, inter Cephaleniam & Dulichium media: Ulyſſis patria; quandoque paruit Turcis. In Ithaca eſt *Neritos*, non inſula, ut lexica geographica vulgo ferunt, ex Strabone. Strabo enim contra probat multis Homeri verſibus, montem eſſe Ithacæ *Neritum*, Νήριτον. Quod autem hic legitur fœminini generis, *Neritos ardua ſaxis*, explicat Suidas; apud quem *Neritum* mons eſt, *Neritos* ſylva ibidem denſiſſima: quod confirmat Heſychius, cum ait; Neritum, Ithacæ montem eſſe ſemper virentem ac frondentem: & Homerus, qui vocat Νήριτον ἰσοφύλλον, *Neritum frondoſum*. Et bene congruit, quod ſtatim mentio ſequitur Ithacæ: quaſi dicat Æneas: *Apparet Ithacæ ſylva Neritos, ſaxis altiſſimis impoſita; ſed ſtatim illos Ithacæ ſcopulos effugimus.*

III. Sequitur ad ſeptentrionem trium illarum, inſula *Leucas*, *Leucadis*, vel *Leucate*, *cates*; nunc *ſainte Maure*, nuper ſub ditione Turcarum, ad litus Acarnaniæ, quæ pars eſt Epiri: cui aliquando conjuncta fuit anguſto iſthmo; ac deinde ponte, poſtquam iſthmum illum Corinthii perfodiſſent. In hac inſula, Cephaleniam verſus, mons eſt ſive rupes *Leucata*, *catæ*. Hæc rupes, quia alba eſt, inde ſibi & inſulæ nomen fecit: λεύκος enim eſt *albus*. Ex hac rupe qui amantes exiliiſſent in mare, ſanari ab amore putabantur; quod feciſſe perhibetur Sappho poëtria, Phaonis amore inſaniens. Eidem rupi fanum Apollinis impoſitum fuiſſe teſtatur Strabo, cui quotannis in ſacrificium ſolebat reus aliquis e rupe in mare dejici, quam ob rem, ſive ob ſcopulorum aſperitatem, dicitur hic, *formidatus nautis Apollo*. In ea inſula urbs eſt eodem nomine *Leucas*, quam Plinius ait olim dictam fuiſſe *Neritum*: ſed emendandus eſt ex Strabone, legendumque *Nericos*, non *Neritum*. De hac urbe Æneas loquitur, cum dicit: *Parvæ ſuccedimus urbi*. Tum deinde relictis illic navibus, ad Actiacum uſque litus proceſſit, à quo nondum Leucas diviſa fuerat, ut colligi poteſt ex Homeri verſibus apud Strabonem, lib. 10.

IV. Igitur, ſequitur ad ſeptentrionem *Actium* promontorium, nunc *capo Figalo*, in ipſis faucibus Ambracii ſinus, ubi Actium erat oppidulum, & fanum alterum Apollinis: totus enim ille tractus Epiri ſacer erat Apollini, dicebaturque *Actius*, id eſt, litoralis, ab ἀκτὴ, *litus*.

272. *Laërtia regna.*] Laërtes Acriſii filius, Jovis nepos, vulgo Ulyſſis pater creditus eſt: quidam tamen dixere Ulyſſem Anticleâ quidem Laertæ uxore prognatum eſſe, ſed patre Siſypho vel Autolyco. Regni autem Laërtæ præcipua quidem ſedes *Ithaca* fuit: paruit tamen ipſi etiam *Cephalenia*, & *Zacynthus*, & *Epiri* magna pars, præcipue ubi *Leucas*: ut ex Strabone colligitur, & Homero, Iliad. 2. 631. *Dulichium* vero & *Echinades*, etſi fortaſſe aliquando Laërtæ paruerant, ſiquidem Ulyſſes ſæpe *Dulichius* appellatus: tamen earum incolas ad expeditionem Trojanam duxit Meges quadraginta navibus, Iliad. 2. 625.

& Apollo terribilis navigantibus. Hunc montem *laſſi petimus, & imus* ad *parvam urbem. Anchora demittitur è prora, puppes ſiſtunt in litore. Igitur potiti demum terrâ inſperatâ, & ſacrificamus Jovi, & cumulamus aras victimis, & nobilitamus Actium promontorium Trojanis ludis. Socii nudati committunt patrias luctas oleo fluente: delectat eos evitaſſe tot urbes Græcas, & iter habuiſſe inter medios hoſtes. Interea Sol circumagit annum integrum, & gelida hyems infeſtat mare Aquilonibus. Appendo liminibus anterioribus ſcutum æris cavi,* quod *geſtaverat magnus Abas,*

Et formidatus nautis aperitur Apollo.
Hunc petimus feſſi, & parvæ ſuccedimus urbi.
Anchora de prora jacitur, ſtant littore puppes.
Ergo inſperatâ tandem tellure potiti,
Luſtramurq; Jovi, votiſq; incendimus aras:
Actiaq; Iliacis celebramus littora ludis.
Exercent patrias oleo labente palæſtras
Nudati ſocii: juvat evaſiſſe tot urbes
Argolicas, medioſq; fugam tenuiſſe per hoſtes.
Interea magnum Sol circumvolvitur annum,
Et glacialis hyems Aquilonibus aſperat undas.
Ære cavo clypeum, magni geſtamen Abantis,

NOTÆ.

279. *Luſtramurque Jovi, &c.*] Solvimus vota & ſacrificia Jovi. *Luſtro* enim, ut jam notavimus, Æ. 1. 287. & 612. dicitur à *luo*, id eſt, *ſolvo*: unde cum vota Deo fecimus, voti *rei* ſumus, ut diximus, Ecl. 5. 80. Igitur *luſtramur*, cum *ſolvimur* voto: & multo etiam magis, cum ad placandos Deos pro delicto aliquo ſacra expiatoria facimus. Ita ceremoniæ omnes, quæ ad ſacra pertinent, *luſtrales* dicuntur. Sic l. 6. 231. in funere Miſeni, ſacerdos *ter ſocios pura circumtulit unda . . . . . luſtravitque viros.* Sic l. 8. 183. poſt oblatas Herculi victimas Trojana juventus veſcitur *perpetui tergo bovis & luſtralibus extis.* Quare autem nunc *luſtrantur Jovi?* Ut exolvant vota quæ nuncupaverat Anchiſes magnis numinibus, in Strophadum litore, ſupra v. 264. Quare Jovi præcipue ſacrificia, Apollini ludos inſtituit.

280. *Actiaque Iliacis, &c.*] Alludit certe poëta ad ludos eos, quos Octavianus maxima celebritate inſtituit, poſt victoriam de M. Antonio & Cleopatra relatam, ad Actium Epiri promontorium, Anno U. C. 723. iv. Nonas Septembris. Cujus ad memoriam naves plurimas Apollini Actiaco conſecravit; Actiacum templum majus extruxit; urbem Nicopolim condidit in ipſis faucibus ſinus Ambracii, contra Actium, in eo loco ubi caſtra poſuerat; locum ubi tentorium ipſe habuerat magnis lapidibus conſtravit, ibique trophæum e roſtris captarum navium, & ſacrarium Apollini ſub dio excitavit; ludos imprimis inſtituit quinquennales, qui præcipue equeſtri decurſu ac certamine nobilium puerorum patriciorumque virorum, tum gymnicâ pugnâ conſtabant. Sed ludos illos non exhibuit, niſi Anno U. C. 726. quo anno ipſe Octavianus vi, & M. Agrippa ii, conſules fuerunt, perfeceruntque ſimul cenſum ac luſtrum populi, anno proxime præcedente inceptum: quæ omnia leguntur apud Dionem, l. 51. & 53.

Atque hæc paulo fuſius: quia ex his conjicio Virgilium ad hanc, quam explicamus, operis ſui partem perveniſſe hoc ipſo anno 726. paulo poſt exhibitos ludos. Quia 1. *Iliaci ludi*, eſt ipſa equeſtris puerorum decurſio, quam vocatam eſſe *Trojam*, & à Trojanis ad Romanos tranſiiſſe, teſtatur Æ. 5. 602. Facile autem Æneæ ſuppetebant equi, in Epiro, feraciſſimâ equorum regione, G. 1. 59. 2. *Palæſtræ & nudati ſocii*, ſunt ludi gymnici, γυμνὸς, enim *nudus* eſt: qui autem eo pugnæ genere exercebantur, nudi erant: atque ut manus adverſariorum in lubricam cutem impactæ, facilius ictum amitterent; ideo ſibi cutem oleo, luto, & cerâ ungebant: hinc aliqui nomen *palæſtræ* deducunt à πηλὸς, *lutum*; quanquam alii melius à πάλλω, *vibro, agito*; ob variam agitationem & vibrationem corporis ad evitandos ictus. 3. *Luſtramur Jovi*: alludit ad ſolemnem populi luſtrationem, quæ ſingulis quinquenniis poſt conditum populi Romani cenſum fiebat *ſuovetaurilibus*, id eſt, ſacrificio *ſuis, ovis, & tauri*, aliiſque ceremoniis, quæ cenſum terminabant & condebant. Quod hoc anno U. C. 726. ab Octaviano perfectum eſt.

283. *Argolicas.*] Græcas: *Argi*, urbs Peloponneſi, Æ. 1. 288.

286. *Abantis — poſtibus.*] Audax ac ſuperbum Æneæ factum: qui in mediis Græcorum urbibus atque inſulis, trophæa de Græcis ipſis victoribus erigit. *Abas* quis fuerit ambigitur: unus fortaſſe ex iis quos nocte ſuprema è comitibus Androgei occiderat, Æn. 2. 371. *Poſtibus* autem figit Apollinei templi, vel Leucatæ, vel Actii.

Poſtibus

Poſtibus adverſis figo, & rem carmine ſigno:
Æneas hæc de Danais victoribus arma.
Linquere tum portus jubeo, & conſidere tranſtris.
Certatim ſocii feriunt mare, & æquora verrunt.
Protinus aërias Phæacum abſcondimus arces,
Littoraq; Epiri legimus, portuq; ſubimus
Chaonio, & celſam Buthroti aſcendimus urbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamiden Helenum Graias regnare per urbes,
Conjugio Æacidæ Pyrrhi ſceptriſq; potitum;
Et patrio Andromachen iterum ceſſiſſe marito.
Obſtupui: miroq; incenſum pectus amore
Compellare virum, & caſus cognoſcere tantos.
Progredior portu, claſſes & littora linquens.
Solemnes tum forte dapes & triſtia dona
Ante urbem, in luco, falſi Simoëntis ad undam,
Libabat cineri Andromache, maneſq; vocabat

& noto factum hoc *verſu: Æneas* poſuit *hæc ſpolia de Græcis* Trojæ *victoribus* relata. *Poſtea impero* ſocios *relinquere portum, & ſedere in ſcamnis. Socii certatim verberant mare* remis, *& radunt fluctus. Continuo præterimus altas arces Phæacum, & radimus litora Epiri, & intramus portum Chaonium, & accedimus ad excelſam urbem Buthrotum. Hic incredibilis rumor rerum implet aures* noſtras: *Helenum filium Priami imperare per urbes Græcas, potitum uxore & regno Pyrrhi* nepotis *Æaci*; *& Andromachen rurſus veniſſe* in poteſtatem *mariti Trojani. Obſtupui; & pectus exarſit mirabili deſiderio alloquendi hominem, & ſciendi tantos caſus. Progredior* ultra *portum, relinquens naves & litus. Tunc forte offerebat cineri ſolemnes epulas, Andromache ante urbem, in ſacra ſylva, ad aquas ficti Simoëntis, & funebria munera, & appellabat manes*

NOTÆ.

289. *Tranſtris.*] Scamnis, in quibus remiges ſedent, quæ dicuntur etiam *juga*.

291. *Phæacum abſcondimus arces.*] Ab Actio promontorio, ſive Leucade, ad occidentem deflexo curſu, occurrit deinde inſula *Phæacum*, ſive *Corcyra*, hodie *Corfu*: ad latus Epiri, olim hortis Alcinoi regis nobilitata, nunc ſub ditione Veneta. *Abſcondimus* arces, id eſt, *abſconduntur nobis*, dum celeri navis decurſu prætermittuntur: qua voce uſus eſt deinde Seneca Ep. 70. *In hoc curſu rapidiſſimi temporis primum pueritiam abſcondimus.* Et bene dixit *abſcondimus arces*, id eſt, urbes aliquas ad orientem inſulæ ſitas; non vero *abſcondimus inſulam*: quia *Buthrotum*, quam petebat, eſt in ipſo conſpectu, & ex adverſo inſulæ, qua ad occidentem vergit.

292. *Epiri.*] Regni olim in Europa nobilis, cujus ad meridiem & occidentem eſt mare Ionium, ad orientem Achaia & Theſſalia, ad ſeptentrionem Macedonia: nunc Albania inferior à quibuſdam dicitur. Ejus olim præcipuæ partes fuerunt *Acarnania, Caſſiopæa, Amphilochia, Theſprotia, & Chaonia*, quæ maxime occidentalis eſt; dicta etiam *Moloſſia*. Hanc tamen ab alia Strabo diſtinguit: Chaonia quidem, à *Chaone*, Trojano, Heleni fratre; *Moloſſia* deinde, à Molosſo Andromaches & Pyrrhi filio, qui regnavit ibi poſt Helenum, quem veluti tutorem, occiſo Pyrrho, habuerat. In Chaonia urbs eſt *Buthrotum*, vel *Buthrotus*, hodie *Butrinto*; in ingreſſu portûs *Pelodis*, hoc eſt, *cænoſi*, inquit Strabo lib. 7. de quo portu hic eſt mentio. In eadem regione eſt *Dodona* Sylva, ubi Jovis oraculum: quam tamen ibidem Strabo, primo Theſprotiæ, deinde Moloſſiæ, attributam fuiſſe teſtatur.

295. *Priamiden Helenum.*] De eo Priami filio, deque *Pyrrho*, Achillis filio, Æaci pronepote, Æn. 2. 263. De *Andromache*, antea Hectoris uxore, Æ. 2. 456.

301. *Solemnes dapes, &c.*] Annua ſacrificia, quæ vulgo cum epulis conjuncta erant; ex ipſis victimarum extis. De *Simoënte*, Trojano fluvio, cujus nomen alicui rivulo Andromache in Epiro tribuerat, Æ. 1. 104. De *Hectore*, ibid. 103.

303. *Libabat cineri.*] Vel vero cineri, cujus partem aliquam in urna deferre ſecum Andromache potuerat, ex iis qui collecti ſunt ex ejus funere, Iliad. ultimo, 790. Vel ejus manibus atque umbræ. *Dona triſtia.*] Lac, ſanguinem, &c. ut ſupra, v. 66. Unde proprie, *libabat*, erit *effundebat*: quanquam generatim etiam ſumi poteſt pro *ſacrificabat*. De hac voce, Æ. 1. 740.

prope ſepulchrum Hectoris, quod dedicaverat è viridi ceſpite vacuum; & binas aras, cauſam lachrymarum. Ut aſpexit me accedentem, & ſtupefacta vidit circa me *Trojana arma; attonita* hoc *magno prodigio, exanimata eſt in ipſo aſpectu: calor abiit* ex *oſſibus: cadit, & longo* poſt *tempore vix demum* ita *loquitur: An vera ſpecies, & verus nuncius te mihi ſiſtis, ô fili Veneris? an vivis? aut ſi lux alma abiit* à te, *ubi eſt Hector?* Sic *locuta eſt, & emiſit lachrymas, & implevit clamore omnem locum. Vix reſpondeo pauca mœrenti, & turbatus os aperio interruptis verbis: Certe vivo, & trabo vitam per omnes miſerias. Ne dubita, nam vera aſpicis. Heu! quis caſus ſucceſſit tibi, privata tanto marito, aut quæ fortuna ſatis* tibi *congrua rediit* ad te? *O Andromache, teneſne conjugium Hectoris, an Pyrrhi? Demiſit vultum, & humili voce dixit: O fortunata præ aliis, virgo Priami* filia, *coacta mori ad ſepulchrum hoſtis, prope muros altos Trojæ: quæ non paſſa eſt ullam ſortitionem, nec tetigit captiva lectum victoris domini. Nos poſt patriam combuſtam vectæ per longinqua maria, parientes in captivitate, toleravimus ſuperbiam familiæ Achillis, & juvenem ferocem: qui poſtea quærens Hermionem* neptem *Ledæ, & conjugium Spartanum,*

Hectoreum ad tumulum, viridi quem ceſpite inanem,
Et geminas, cauſam lachrymis, ſacraverat aras.
Ut me conſpexit venientem, & Troïa circum
Arma amens vidit; magnis exterrita monſtris,
Diriguit viſu in medio: calor oſſa reliquit:
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur:
Verane te facies, verus mihi nuncius affers,
Nate Dea, viviſne? aut, ſi lux alma receſſit,
Hector ubi eſt? Dixit, lachrymaſq; effudit, & omnem
Implevit clamore locum: vix paucâ furenti
Subjicio, & raris turbatus vocibus hiſco:
Vivo equidem, vitamq; extrema per omnia duco.
Ne dubita, nam vera vides.
Heu quis te caſus dejectam conjuge tanto
Excipit? aut quæ digna ſatis fortuna reviſit?
Hectoris Andromache, Pyrrhin' connubia ſervas?
Dejecit vultum, & demiſsâ voce locuta eſt:
O felix una ante alias Priameïa virgo,
Hoſtilem ad tumulum Trojæ ſub mœnibus altis
Juſſa mori: quæ ſortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiva cubile!
Nos patriâ incensâ diverſa per æquora vectæ,
Stirpis Achilleæ faſtus, juvenemq; ſuperbum
Servitio enixæ tulimus: qui deinde ſecutus
Ledæam Hermionem, Lacedæmonioſq; Hymenæos,

NOTÆ.

304. *Inanem.*] Tumulum *honorarium* vocat Suetonius in Claudio, c. 1. Xenophon in Exped. Cyr. l. 6. κενοτάφιον, id eſt, *vacuum tumulum.*

305. *Geminas, cauſam lachrymis, &c.*] Alteram Hectori; alteram Aſtyanacti filio, quem Græci è Trojæ turribus præcipitem miſerant. Vel potius utramque Hectori: quia geminas heroibus dicari mos erat, ſupra, v. 63. *Cauſam lachrymis.*] Id eſt, quæ viri memoriam, ac dolorem ſuum alerent.

319. *Connubia ſervas?*] Maneſne in viduitate, ac fide data Hectori, an vero tranſiiſti ad Pyrrhi nuptias?

321. *Priameia virgo.*] Polyxena, Priami & Hecubæ filia, amata ab Achille: qui cùm ad ejus nuptias in templum Apollinis Thymbræi conveniſſet, à Paride, poſt Apollinis ſimulacrum latente, ſagittæ ictu occiſus eſt. Capto deinde Ilio, ejus umbra Polyxenam immolari ſibi petiit. Illa ad Achillis tumulum ab ipſo Pyrrho Achillis filio jugulata eſt.

327. *Servitio enixa.*] Andromache captiva à Pyrrho in uxorem admiſſa, ſuſcepit ex eo Moloſſum: qui parti Epiri nomen fecit, v. 292.

328. *Ledæam Hermionem, &c.*] Menelai filiam, Spartani ſeu Lacedæmonii regis ex Helena filia Jovis & Ledæ. Hermione, Menelao ad Trojanum bellum profecto, à Tyndareo Ledæ marito deſponſata eſt Oreſti cognato ſuo, Agamemnonis filio. Eadem interim à patre Menelao ad Trojam deſponſata eſt Pyrrho, Achillis filio: eidemque poſt confectum bellum tradita. Quod cum ægre ferret Oreſtes, Delphos venit: & nactus ibi Pyrrhum de futura ſibi ex eo conjugio prole oraculum conſulentem, eum ad ipſas aras Apollinis interfecit.

Me famulam famuloq; Heleno tranſmiſit habendam.
Aſt illum, ereptæ magno inflammatus amore
Conjugis, & ſcelerum furiis agitatus Oreſtes
Excipit incautum, patriaſque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi, regnorum reddita ceſſit
Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamq; omnem Trojano à Chaone dixit:
Pergamaque, Iliacamq; jugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui curſum venti, quæ fata dedere?
Aut quis te ignarum noſtris Deus appulit oris?
Quid puer Aſcanius? ſuperatne, & veſcitur aura;
Quem tibi jam Troja ——
Ecquæ jam puero eſt amiſſæ cura parentis?

me ſervam tradidit poſſidendam Heleno, ipſi *quoque ſervo. At Oreſtes ardens magno deſiderio raptæ uxoris, & impulſus furiis criminis ſui, interciſit illum improvidum, & jugulat ad altaria patria. Per mortem Pyrrhi pars regni data ceſſit Heleno: qui à Trojano Chaone vocavit cognomine campos Chaonios & totam Chaoniam; & condidit in monte Pergama, & hanc arcem Iliacam. Sed quinam venti & quænam fata direxerunt tibi curſum? aut quis Deus adduxit te inſcium ad noſtra litora? Quid? puer Aſcanius ſupereſtne, & fruitur vita?* is *quem tibi jam Troja — Quiſnam eſt jam puero dolor de amiſſa matre?*

NOTÆ.

331. *Scelerum furiis agitatus Oreſtes.*] Agamemnonis & Clytæmneſtræ filius: patre ad Trojam profecto, & Ægiſtho Clytæmneſtræ adultero Mycenas tenente, ſubductus ejus inſidiis à ſorore Electra, & ad Strophium Phocidis principem miſſus eſt: ubi ſingularem cum ejus filio Pylade amicitiam contraxit. Poſt Trojam expugnatam, & patrem Agamemnonem Ægiſthi inſidiis jugulatum, matrem cum adultero interfecit. Ideo furiis agitatus, ac poſt labores plurimos expiatus ac ſolutus crimine ab Areopagitis, aut, ut ait Cicero, ipſius Minervæ judicio, in regnum rediit: Hermionem uxorem accepit, occiſo prius apud Delphos Pyrrho: cum ea regnum quoque Spartanum addidit ſuo. Corpus ejus poſt mortem refoſſum, ſeptem cubitorum fuiſſe refert Plinius lib. 7. 16.

332. *Patrias ad aras.*] Certum eſt Pyrrhum ab Oreſte occiſum eſſe *Delphis*, in Phocide, apud ipſas Delphici Apollinis aras: Achillem vero Pyrrhi patrem interfectum à Paride, ad Trojam, in Apollinis Thymbræi templo, atque ita fatale fuiſſe patri & filio, ut apud Apollinem caderent. At varie ſe torquent interpretes, ut explicent, cur *patrias aras* poëta dixerit: multa comminiſcuntur: hæc duo mihi videntur optima. 1. Si ad ſenſum Naſcimbæni per *patrias*, intelligamus eaſdem, ad quas *pater* Achilles occiſus fuerat, nempe *Apollineas*, quamquam loco diffitas. 2. Tamen tutius puto *patrias* explicare ad ſenſum Turnebi, *Græcas*: ara enim Delphica, fere in medio totius Græciæ ſita, publicum erat Græciæ totius oraculum. Addo, quod rem firmet: Epirum, ubi tum regnabat Pyrrhus, inter Græciæ provincias non eſſe habitam, ut patet ex Strabone l. 7. Pyrrhum vero & Oreſtem patriâ Græcos fuiſſe: Oreſtem quidem Argivum è Peloponneſo: Pyrrhum, patre natum Achille, Theſſalo è Phthia matre Deidamia, è Scyro Ægæi maris inſula.

335. *Trojano à Chaone.*] *Chaon*, unus è Priami filiis: quem Helenus frater cum in venatu ignarus occidiſſet, ad ſolatium doloris, regnum ejus nomine appellavit; regnavitque quaſi tutor Moloſſi, ut jam diximus, v. 292.

336. *Pergamaque, Iliacamque, &c.*] Diviſio eſt unius rei in duas: *Pergamus* enim fuit arx *Iliaca*, ſive Trojana.

340. *Quem tibi jam Troja . . .*] Verſus, aut à Virgilio relictus imperfectus, aut à Tucca & Vario mutilatus. Suppleverunt fic aliqui: *Quem tibi jam Troja peperit fumante Creuſa*, Male. Troja enim fumante, & Ænea fugiente, patrem ſequebatur jam tum pedes Aſcanius, Æn. 2. 724. Alii ſic: *Quem tibi jam Trojâ obſeſſâ eſt emixa Creuſa.* Paulo veriſimilius. Cum enim decem annos bellum Trojanum, annos ſeptem Æneæ navigatio duraverit, annos ſexdecim aut ſeptemdecim numerare tum potuit Aſcanius, cum Italicis pugnis deinde interfuit: ſed omnino abhorret verſus à nitore Virgiliano.

341. *Ecquæ jam puero eſt, &c.*] Putant aliqui oblitum hic ſui eſſe Virgilium. Quomodo enim ſcire potuit Andromache Creuſam, Aſcanii matrem, in fuga amiſſam fuiſſe; cum ea de re nihildum Æneas ei dixiſſet? quidni vero ſcire id potuit ante ſuum à Trojano littore diſceſſum? præſertim cum Æneas in urbem rediiſſet, quæſiiſſet eam omnibus vils, ab omnibus amicis: quorum aliquis ad captivas deferre caſum potuit.

Ecquid

quomodo & pater Æneas, & avunculus Hector incitant ipſum *ad veterem fortitudinem & animos viriles? Talia dicebat plorans, & fruſtra movebat longos fletus; cum heros Helenus* filius *Priami, effert ſe ex urbe, comitantibus plurimis: & agnoſcit ſuos* Trojanos, *& lætus ducit in domum* ſuam: *& inter ſingulas voces emittit multum lachrymarum. Progredior, & agnoſco parvam Trojam, & Pergama aſſimilata magnis, & ſiccum rivum cognomine Xanthi, & amplector poſtes portæ Scææ. Trojani quoque potiuntur ſimul urbe ſociâ. Rex ſub vaſtis porticibus excipiebat eos. Bibebant vini pocula in medio aulæ, cibis auro impoſitis, & tenebant pateras. Jamque dies & ſecundus dies abiit, & venti invitant vela, & lintea inflantur tumido vento. Alloquor his verbis Helenum vatem, &* rogo eum *talia: Trojane, interpres Deorum, qui cognoſcis divinitatem Apollinis,*

Ecquid in antiquam virtutem animoſque viriles,
Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector?
Talia fundebat lachrymans, longoſque ciebat
Incaſsùm fletus: quum ſeſe à mœnibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus affert,
Agnoſcitque ſuos, lætuſque ad limina ducit:
Et multum lachrymas verba inter ſingula fundit.
Procedo, & parvam Trojam, ſimulataq; magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine rivum
Agnoſco: Scææque amplector limina portæ.
Necnon & Teucri ſociâ ſimul urbe fruuntur.
Illos porticibus rex accipiebat in amplis.
Aulaï in medio libabant pocula Bacchi,
Impoſitis auro dapibus, pateraſque tenebant.
Jamque dies alterque dies proceſſit; & auræ
Vela vocant, tumidoque inflatur carbaſus Auſtro,
His vatem aggredior dictis, ac talia quæſo:
Trojugena, interpres Divûm, qui numina Phœbi,

N O T Æ.

348. *Multum lachrymas.*] Alii legunt, *Multum lachrymans.* Favet primæ lectioni, quod alioqui verbum *fundit* nullo caſu fulciretur. Favet ſecundæ, quod durum ſit: *multum lachrymas*, pro *multum lachrymarum.* Hæreo tamen primæ, quia communior eſt. De *Xantho*, ſeu *Scamandro* Troadis fluvio, Æ. 1. 477. De *Scæa*, Trojæ porta, Æ. 2. 612.

354. *Aulaï in medio, &c.*] *Aulaï*, diſſolutio more veterum, diphthongi *æ*, quæ Græcis eſt *αι*, in vocales duas *α* & *ι*. *Libabant*: vel guſtabant, bibebantque, vel offerebant Diis per libationem & effuſionem, Æ. 1. 740. De *Bacchо*, Ecl. 5. 29. 69. De *Auſtro*, vento meridionali, Ecl. 2. 58.

359. *Qui numina Phœbi, &c.*] Quinque divinationis ſpecies enumerat. Primam, quæ fit *afflatu Dei*: ſecundam, quæ *inſeſſu in tripode*: tertiam, quæ *combuſtione lauri*: quartam, quæ *intuitu ſiderum*: quintam, quæ *obſervatione avium*. 1. Significatur per *numina Phœbi*, qui aliquando in vates illapſus, os ipſis ad futura prædicenda aperiebat, ut mox continget Heleno. 2. Per *tripodas*, in quibus ſedentes puellæ vaticinabantur: præſertim Delphis, unde mos ille in pleraque alia Apollinis templa tranſierat. Erat autem *tripus*, vel puteus tres latus pedes, in quem demiſſa puella emergente halitu amens reddebatur: vel vas & crater tribus nitens pedibus: vel menſa, tribus edita gradibus: vel probabilius, ſella tribus fulcris impoſita, in medio patens, ubi ſedebat vates; eaque aliquando ærea, aliquando aurea, etiam Delphis corio Pythonis ſerpentis cooperta. 3. Per *Clarii lauros*, vaticinium innuit, quod petebatur ex combuſtione laurei rami: qui ſi in igni crepitaret, bono erat omini; ſi taceret, malo, Tibul. l. 2. 5. 81. *Ut ſuccenſa ſacris crepitet bene laurea flammis, Omine quo felix & ſacer annus eat*, Propert. l. 2. 20. 36. *Deficiunt magico torti ſub carmine rhombi, Et jacet extincto laurus aduſta foco. Clarii.*] Epithetum Apollinis, cui *Claros*, urbs Ioniæ, prope Colophonem, in Aſia minore, celebri templo & oraculo dicata erat: & hoc epithetum pro quolibet alio hic additum eſt: quemadmodum Apollo *Delius*, appellatus eſt *Thymbræus*, v. 85. 4. Per ipſa *ſidera* ſatis notatur *aſtromantia*. 5. Per *volucrum linguas* notatur proprie ars *augurum*, qui *avium garritum* & cantum conſulebant. Per *Præpetis omina pennæ*, proprie ars *auſpicum*, qui *aves ſpectabant* volantes. Et aves quidem, quarum ſpectabatur cantus, dicebantur *oſcines*, ab *os*, & *cano*; ut corvus, cornix, picus: quarum autem ſpectabatur volatus, dicebantur *præpetes*, à *προπιπτεσθαι*, *prævolare*; ut vultures, aquilæ. De *Celæno* & *Harpyiis*, ſupra, v. 211.

Qui

Qui tripodas, Clarii lauros, qui ſidera ſentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ;
Fare age: namq; omnem curſum mihi proſpera dixit
Relligio; & cuncti ſuaſerunt numine Divi
Italiam petere, & terras tentare repoſtas:
Sola novum dictuque nefas Harpyia Celæno
Prodigium canit, & triſtes denunciat iras,
Obſcœnamq; famem. Quæ prima pericula vito?
Quidve ſequens, tantos poſſum ſuperare labores?
Hic Helenus, cæſis primum de more juvencis,
Exorat pacem Divûm: vittaſque reſolvit
Sacrati capitis; meque ad tua limina, Phœbe,
Ipſe manu multo ſuſpenſum numine ducit.
Atque hæc deinde canit divino ex ore ſacerdos:
Nate Dea: nam te majoribus ire per altum
Auſpiciis maniſeſta fides: ſic fata Deûm rex
Sortitur, volvitque vices: is vertitur ordo.
Pauca tibi è multis, quo tutior hoſpita luſtres
Æquora, & Auſonio poſſis conſidere portu,
Expediam dictis: prohibent nam cætera Parcæ
Scire Helenum, fariq; vetat Saturnia Juno.
Principio Italiam, quam tu jam rere propinquam,
Vicinoſque, ignare, paras invadere portus,
Longa procul longis via dividit invia terris.
Ante & Trinacria lentandus remus in unda,
Et ſalis Auſonii luſtrandum navibus æquor,
Infernique lacus, Æææque inſula Circes;

& tripodas, & lauros Clarii, & aſtra, & cantus avium, & auſpicia volantis alæ: dic age: nam ceremoniæ propriæ mihi declaraverunt totum iter meum; *& omnes Dii* ſuâ *auctoritate ſuaſerunt mihi petere Italiam, & quærere terras* mihi præparatas. *Sola Harpyia Celæno canit prodigium novum & horrendum dictu, & prædicit funeſtas iras & ſœdam famem. Quod periculum primo effugiam? & quid exequendo, poſſum emergere è tantis caſibus? Tunc Helenus, primo mactatis juvencis juxta conſuetudinem, precatur veniam à Diis: & ſolvit tænias ſacri capitis, & ipſe ad tua templa, ô Phœbe, manu ducit me trepidantem ob magnam* reverentiam *Dei. Ac poſtea ſacerdos loquitur hæc divino ex ore: Fili Veneris: nam certo ſcio te majoribus auſpiciis currere per mare: ita rex Deorum diſponit fata, & miſcet fortunas: ea ſeries* rerum *decurrit. Explicabo tibi verbis pauca è plurimis, ut ſecurior percurras maria* quæ te *excipient, & poſſis quieſcere* in *portu Italico: nam Parcæ impediunt ne Helenus ſciat reliqua, & Juno impedit* ne *loquatur. Primo longum iter impeditum procul longis regionibus ſeparat* à te *Italiam, quam tu jam putas propinquam, &* cujus *paras intrare vicinos portus, ô ignare. Et curvandi ſunt remi in mari Siculo, & percurrenda navibus planities maris Italici, & infernæ paludes* adeundæ, *& inſula Circes Colchicæ:*

NOTÆ.

370. *Vittaſque reſolvit.*] Infulam, qua implicati erant capilli. Vittata enim infula ſacerdotis inſigne eſt, Æ. 2. 133. Soluta autem indicium eſt vaticinantis ac furentis, Æ. 6. 48. de Sibylla: *Non comptæ manſere comæ.*

375. *Majoribus auſpiciis.*] Vel bonis: vel ad majora ſpectantibus; vel majorum Deorum, Jovis, Apollinis, &c. non avium aut ſiderum tantum.

379. *Parcæ, &c.*] Tres, quæ fuſis diſpenſabant fata hominum, Ecl. 4. 47. *Juno* Saturni & Opis filia, inimica Trojanis: cauſam habes Æ. 1. 29.

384. *Trinacria lentandus, &c.*] *Flectendus & curvandus*, ob vim adverſam fluctuum inter ſe pugnantium. Sic Catullus de nupt. Pelei, v. 182. *Quine fugis lentos incurvans gurgite remos?* De *Trinacria*, Sicilia, fusè infra, v. 687. De *Auſonia*, Italia, ſupra, v. 171.

386. *Infernique.*] De deſcenſu ad inferos, Æ. 6. De appulſu ad inſulam *Circes*, Æ. 7. 10. Erat autem Solis & Perſes Nymphæ filia, ſoror Æetæ Colchici regis, qui pater fuit Medeæ; aut juxta alios, Æetæ filia, Medeæ ſoror. *Ææa* dicta, id eſt, *Colchica*: ab *Æa*, inſula & urbe Colchici regni, circa oſtia Phaſis fluvii. Sarmatarum regi nupſit, quo venenis occiſo, in Italiam fugit, ad promontorium & montem, qui deinde *Circæus* dictus eſt, hodie *Circello*, in Latio: qui quidem mons continenti junctus eſt: ſed quia Pomptinis paludibus cingitur ad ſeptentrionem, ideo inſulæ formam aliquando habuit. Eadem Circe, cum Glaucum, marinum Deum amaret, ex zelotypia Scyllam puellam in monſtrum marinum commutavit: item & Picum Latinorum regem in avem, quod canentem conjugem ſibi præferret.

Quàm

priusquam possis condere urbem in secura regione. Dicam tibi signa, tu ea retine commissa animo. Quando porca reperta à te solicito, jacebit circa undam remoti fluvii, enixa prolem triginta capitum, alba, recumbens humi, & porcelli albi circa mammas: ille locus erit urbis, ille certus finis laborum. Nec tu expaveſce futurum esum mensarum. Fata reperient viam, & Apollo invocatus adjuvabit. Evita autem has terras, & hanc extremitatem Italici litoris, quæ propinqua alluitur fluctu nostri maris: cunctæ illæ urbes incoluntur à pravis Græcis. Illic & Narycii Locri statuerunt muros, & Cretensis Idomeneus occupat militibus campos Salentinos:

Quàm tutâ possis urbem componere terrâ.
Signa tibi dicam, tu condita mente teneto.
Cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam
Littoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
Triginta capitum fœtus enixa jacebit,
Alba, solo recubans, albi circum ubera nati;
Is locus urbis erit, requies ea certa laborum.
Nec tu mensarum morsus horresce futuros.
Fata viam invenient, aderitq; vocatus Apollo.
Has autem terras, Italique hanc littoris oram,
Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstu,
Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Graiis.
Hic & Narycii posuerunt mœnia Locri,
Et Salentinos obsedit milite campos

NOTÆ.

389. *Secreti ad fluminis, &c.*] De omine suis, cum triginta porcellis repertæ ad ripam Tybris, ubi *Alba* urbs, aut juxta alios *Lavinium* condita deinde est, Æ. 8. 42.

394. *Mensarum morsus.*] De his v. 257.

396. *Italique hanc littoris oram, &c.*] Italiæ *frontem* intelligit, sive partem meridionalem: quæ confecto Trojano bello, Græcis plurimis illuc post varios errores appulsis, ab iis *magna Græcia* vocata est: nunc Neapolitani regni maximam partem constituit; Italiamque divi-dit duo in cornua, quæ Tarentino sinu vasto & patenti separantur. Tota illa frons ad orientem penitus obversa est Epiro, marique Ionio. Atque in cornu quidem orientali, quod ab Epiro minus remotum est, promontorium est Japygium, vel Salentinum, *Capo de sainte Marie:* totumque cornu Salentini occupabant; quorum urbes præcipuæ, Tarentum *Taranto*, Brundusium *Brindesi*, Hydrus *Otrante*. In altero cornu, quod ad meridiem pertinet, tria sunt præcipua promontoria: Lacinium, *capo delle colonne*, Salentino respondens: Brutium, sive Leucopetra, *capo dell' armi*, Siciliæ proximum; & Zephyrium, *capo de stillo*, inter utrumque medium. Infra Lacinium, in ipso sinu Tarentino, est Petilia, *Strongoli*. Inter Lacinium & Zephyrium, est sinus Scylacius vel Scylleticus *golfo di Squillaci*, ubi urbs Scylacium. Inter Zephyrium, & Brutium ingens est ora, ubi non longe à Zephyrio occurrit Caulonia, vel Caulon, *Castel vetere:* tum infra, meridiem versus, Narycia, vel Locri Epizephyrii, nunc *Gieraci*. Atque hæc susior descriptio ad ea, quæ sequuntur hoc libro, planè necessaria visa est.

399. *Narycii Locri.*] Constat eos à Græcis Locris oriundos esse: duce, vel Evanthe juxta Strabonem: vel Ajace juxta alios. Tres autem in Græcia fuerunt hujus nominis populi; *Epicnemidii & Opuntii*, contermini; ad septentrionem Phocidis, & meridiem Eubœæ sinusque Maliaci: tum *Ozolæ*; ad occidentem Phocidis, & septentrionem fauceſque ipsas sinus Corinthiaci sive Crissæi. Strabo vult Epizephyrios, ab Ozolis Crissæi sinus oriundos, negat ab Opuntiis. Tamen nomen ipsum *Naryciæ* urbis innuit, eos, si non ab Opuntiis, saltem ab Epicnemidiis esse profectos; siquidem *Narycium* urbs à Plinio collocatur apud Locros Maliaci sinus, & Boagrium fluvium. At ibidem erant Epicnemidii: ibidem regnabat Ajax Oilei filius, ex Homero Iliad. 2. 523. Et *naryx*, sive *Naryco*, sive *Narycium*, urbs est, ex qua juxta Suidam fuit Ajax. Quæ ut conciliem: existimo Locris omnibus, Ozolis, Epicnemidiis, Opuntiis, Ajacem ad Trojam imperasse, cum omnes Parnasso monte conjunguntur: in reditu deinde Ajace mortuo, ut diximus, Æ. 1. 44. aliis alio per tempestatem dissectis, aliquas è Locris omnibus reliquias Evanthe duce in Italiam perveniſſe, & Narycam condidisse: tumque dictos esse *Epizephyrios*: quod non procul à promontorio Italiæ *Zephyrio* sedem elegissent.

400. *Salentinos, &c.*] De eorum situ, v. 396. De *Idomeneo* Cretæ rege, v. 122. *Lyctius* dicitur à *Lyeto* oppido Cretæ, de qua insula, v. 104.

Lyctius Idomeneus: hic illa ducis Melibœi
Parva Philoctetæ ſubnixa Petilia muro.
Quin, ubi tranſmiſſæ ſteterint trans æquora claſſes,
Et poſitis aris jam vota in littore ſolves;
Purpureo velare comas adopertus amictu:
Ne qua inter ſanctos ignes in honore Deorum
Hoſtilis facies occurrat, & omina turbet.
Hunc ſocii morem ſacrorum, hunc ipſe teneto:
Hac caſti maneant in relligione nepotes.
Aſt, ubi digreſſum Siculæ te admoverit oræ
Ventus, & anguſti rareſcent clauſtra Pelori;
Læva tibi tellus & longo læva petantur
Æquora circuitu: dextrum fuge littus & undas.
Hæc loca, vi quondam & vaſtâ convulſa ruinâ
(Tantum ævi longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt: cum protinus utraq; tellus
Una foret, venit medio vi pontus, & undis
Heſperium Siculo latus abſcidit: arvaque & urbes
Littore diductas anguſto interluit æſtu.
Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis

illic eſt illa Petilia ducis Melibœi Philoctetæ, defenſa muro. Imo quando naves tranſvectæ ultra mare conſtiterint, & jam reddes vota altaribus in litore ſtructis: tegaris ſecundum *capillos coopertus velo purpureo: ne aliquis vultus hoſtilis occurrat inter pia ſacrificia, in cultu Deorum, & abrumpat auſpicia. Socii* ſervent *hanc conſuetudinem ſacrificiorum,* tu *ipſe hanc ſerva: poſteri pii perſiſtant in hac ceremonia. Sed quando ventus te profectum appulerit ad litus Siculum, & minuentur anguſtiæ arcti Pelori; ſiniſtra terra & ſiniſtra maria à te petantur longâ circuitione: evita dextrum litus &* dextras *aquas. Narrant hæc loca olim magnâ violentiâ & ruinâ diſceſſiſſe. Adeo remota vetuſtas temporis poteſt mutare* res. *Cum utraque terra eſſet una continuo: mare* cum *impetu venit* in *medium, & aquis ſeparavit Italicum latus à Siculo; & labitur anguſto freto inter arva & urbes, diſtinctas* ſuo quaſque *litore. Scylla occupat dextrum latus: immanis Charybdis lævum:*

NOTÆ.

401. *Melibœi Parva, &c.*] Philoctetes, Pæantis filius, Melibœæ rex, urbis in Theſſalia, ad radices montis Oſſæ: cum in Oeta, Theſſalico monte Trachiniæ regionis, pyram, in qua ſe Hercules comburendum collocaverat, ejus juſſu ſuccendiſſet; ab eodem arcum & ſagittas, Lernææ hydræ felle imbutas, accepit in munus. Trojam deinde profectus, & colubri morſu in crure ſauciatus, à Græcis in inſula Lemno fœtoris impatientiâ, relictus eſt. Poſtea tamen, monente oraculo Trojam non niſi ſagittis Herculeis capi poſſe, ab Ulyſſe & Neoptolemo in caſtra accerſitus, Paridem occidit: & urbe captâ, auditaque Melibœorum defectione, ut narrat Strabo, venit in Italiam: ibique Petiliam aut condidit, aut juxta alios mœnibus firmavit: ſitum ejus vide v. 396.

405. *Purpureo, &c.*] Hunc morem ſervavere Romani, ut in ſacris caput obnuberent: ne turbatus alienarum rerum aſpectu ſacerdos, aut interrumperet ſacra, aut ex iis aliquid omitteret: utrumque enim fatale atque ominoſum erat. Idque aiunt Romani ſcriptores Æneæ exemplo à poſteris uſurpatum, infra, v. 545. Saturno tamen, Honori, & Herculi, aperto capite facta ſacra, non velato, probat multiplici auctoritate Cerdanus.

411. *Rareſcent clauſtra Pelori.*] *Pelorus*, ſeu *Pelorum, Capi di Faro*, promontorium Siciliæ maxime orientale: ſic Italiæ vicinum eſt, ut eidem contiguum aliquando fuerit, quemadmodum hic narrat poëta; & adhuc procul aſpicientibus conjunctum appareat, nec ullo freto pervium: tamen propius accedentibus paulatim rareſcunt & aperiuntur clauſtra illa, minuunturque viſu anguſtiæ, & laxior aditus apparet paulo. De *Sicilia*, infra, v. 687.

416. *Protinus.*] Sine interruptione atque intervallo, continua & perpetua ſerie. Sic Æ. 9. 337. *Felix ſi protinus illum æquaſſet nocti lucem, in lucemque tuliſſet:* id eſt, ſi continuo luſiſſet. Hinc Æ. 10. 340. *Protinus hoſta fugit,* & alibi vulgo ſumitur pro *ſtatim*; quia quod ſtatim fit, ſine intermiſſione fit. De *Heſperia*, Italia, Æ. 1. 534.

420. *Dextrum Scylla, &c.*] *Scylla* ad latus Italiæ, Cænym promontorium: ſcopulus eſt tumultuoſo fluctuum allapſu ſemper fremens, nunc *Sciglio:* à σκύλλω, *vexo. Charybdis*, ad latus Siciliæ, prope Meſſanam urbem: mare eſt vorticoſum, aquas ſorbens, & cum impetu deinde ructans, nunc *Calofaro:* à χάσκω, *hio*, & ῥοφέω, *ſorbeo. Charybdim* aiunt meretricem fuiſſe voraciſſimam: quæ, cum Herculi boves eripuiſſet,

Obſidet

& profundo gurgite voraginis ter vorat fluctus in præceps, deinde alternatim attollit eos in aerem, & ferit aquis astra. At antrum includit Scyllam in *obscuris latebris, pendentem guttura, & trahentem naves in scopulos. Superior forma est humana, & puella formoso pectore, usque ad* imum *ventrem: inferior est pristis immenso corpore, conjuncta uteris canum circa caudam Delphinorum. Melius est, te morantem circumnavigare fines Siculi Pachyni, & circumsinuare longos cursus; quàm semel videre sub lata caverna turpem Scyllam, & scopulos sonantes canibus cæruleis. Præterea, si aliqua est scientia Heleno, si aliqua fides* habenda *vati, si Apollo implet animum veris* rebus: *unice hoc tibi prædicam, & unice ante omnia, & repetens rursus ac rursus inculcabo. Primo cole precibus divinitatem magnæ Junonis, fer lubens vota Junoni, & vince potentem reginam supplicibus donis: sic demum victor relictâ Siciliâ admittêris in regiones Italas. Quando illuc appulsus veneris ad Cumæam urbem,*

Obsidet: atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
Erigit alternos, & sidera verberat undâ.
At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris,
Ora exertantem, & naves in saxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo
Pube tenus: postrema immani corpore pristis,
Delphinûm caudas utero commissa luporum.
Præstat Trinacrii metas lustrare Pachyni
Cessantem, longos & circumflectere cursus;
Quàm semel informem vasto vidisse sub antro
Scyllam, & cœruleis canibus resonantia saxa.
Præterea, si qua est Heleno prudentia vati,
Si qua fides, animum si veris implet Apollo:
Unum illud tibi, nate Deâ, præque omnibus unum
Prædicam, & repetens iterumq; iterumq; monebo.
Junonis magnæ primum prece numen adora:
Junoni cane vota libens, dominamq; potentem
Supplicibus supera donis: sic denique victor
Trinacriâ fines Italos mittêre relictâ.
Huc ubi delatus Cumæam accesseris urbem,

N O T Æ.

à Jove fulmine icta, & in fretum præceps acta, in voraginem ibi conversa est. *Scyllam* Phorci filiam, à Circe commutatam dicunt in monstrum, cujus suprema pars fœmineam speciem retinuerit, infima in canes abierit: quorum latratu fluctuum strepitum exprimere voluerunt; ipsumque monstrum in scopulo latere, eoque naves attrahere ac lacerare fabulati sunt. Atque hæc, ex mente poetarum dicta, emendabimus infra, v. 555. & 685.

421. *Barathri.*] Græca vox βάραθρον, *barathrum*: ex Suida & Diomede, locus erat apud Athenienses profundissimus, in quem noxii & morti destinati præcipitabantur, à βαθὺς, *profundus*, juxta Festum.

427. *Pristis, &c.*] Scylla tres habuit partes: superiorem virgineam, pube tenus; infimam, in modum pistricis, sive ingentis piscis desinentem in caudas bifidas, quales habent Delphini; mediam, scilicet commissuram pubis & caudæ, unde uteri & capita canum sive luporum erumpebant. Ex his patet sensus versuum. Notanda hic quatuor. 1. Græco more dictum est, *commissa caudas*: supple, κατὰ, *circa caudas, per caudas*. 2. *Delphinus*, vel *Delphin*, juxta aliquos porcus est marinus, *marsouin, a porpoise*. 3. *Pristis*; vel *pistrix, pistricis*: sumitur vulgo pro *balæna*, quamvis à Plinio distinguatur: maximæ molis, & tamen velocissime fluctus secans, unde nomen habet: πρίστης enim est *sector*. 4. Cæteri poëtæ *canes* tantum Scyllæ attribuunt, Virgilius ad terrorem *lupos* dixit.

429. *Trinacrii Pachyni.*] *Pachynum*, meridionale promontorium Siciliæ: unum è tribus, quæ ipsam Trinacriam efficiunt, *capo Passaro*, v. 687.

437. *Junonis, &c.*] De ea ejusque in Trojanos odio, Æ. 1. 27, 28. 33.

441. *Cumæam, &c.*] *Cumæ*, urbs fuit Italiæ, in litore Campaniæ, nunc eversa. De hac Æ. 6. 2. *Divini lacus* sunt, *Avernus & Lucrinus*, in Puteolano sinu, prope Baias & Cumas. *Divini* dicti: propter vicinum Sibyllæ antrum. De his fuse G. 2. 161. Et Æ. 6. 237. *Avernus* plur. *Averna*, montibus undequaque horrebat & sylvis, quas excidit Agrippa, locusque deinde multis ædificiis amœnus redditus est. De *Sibylla*, Æ. 6. 10.

Divinosque

Divinoſque lacus, & Averna ſonantia ſylvis;
Inſanam vatem aſpicies, quæ rupe ſub ima
Fata canit, foliiſque notas & nomina mandat.
Quæcunq; in foliis deſcripſit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antro ſecluſa relinquit:
Illa manent immota locis, neq; ab ordine cedunt.
Verum eadem verſo tenuis cum cardine ventus
Impulit, & teneras turbavit janua frondes;
Nunquam deinde cavo volitantia prendere ſaxo,
Nec revocare ſitus, aut jungere carmina curat.
Inconſulti abeunt, ſedemque odere Sibyllæ.
Hic tibi ne qua moræ fuerint diſpendia tanti:
Quamvis increpitent ſocii, & vi curſus in altum
Vela vocet, poſſiſque ſinus implere ſecundos:
Quin adeas vatem, precibuſque oracula poſcas
Ipſa canat, vocemque volens atque ora reſolvat.
Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,
Et quo quemque modo fugiaſq; ferasq; laborem,
Expediet: curſuſque dabit venerata ſecundos.
Hæc ſunt quæ noſtrâ liceat te voce moneri.
Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Trojam.
Quæ poſtquam vates ſic ore effatus amico eſt:
Dona dehinc auro gravia ſectoque elephanto
Imperat ad naves ferri: ſtipatque carinis
Ingens argentum, Dodonæoſque lebetas,
Loricam conſertam hamis, auroque trilicem:

& lacus ſacros, & Avernum inter *ſylvas ſonantem: videbis Sibyllam furentem, quæ ſub antro profundo aperit fata, committitque frondibus literas & vaticinia. Virgo diſponit in ordinem, &* manens *clauſa in antro relinquit* ante oſtium *vaticinia, quæ ſcripſit in frondibus. Illa* vaticinia *ſtant ſuis locis immota, nec recedunt à ſitu. Sed quando revoluto cardine levis ventus afflavit ea, & porta* aperta *turbavit frondes: nunquam poſtea curat colligere vaticinia cavo* in *antro, aut reſtituere in ordinem, aut jungere. Exeunt ſine conſilio, & oderunt domum Sibyllæ. Illic ne ulla damna moræ ſint tibi curæ: etſi ſocii* te *incuſent, & navigatio per vim invitet vel in altum mare, & poſſis replere vento favente ſinus* velorum: *immò* potius *conveni Sibyllam, & ora precibus ut ipſa reddat oracula, & libens aperiat os & vocem. Illa explicabit tibi gentes Italiæ, & futura bella, & quâ ratione tolerabis aut evitabis unumquemque laborem: & à te culta impetrabit tibi curſus felices. Hæc ſunt* de quibus *licet admoneri te meâ voce. I perge, & factis extolle ad aſtra magnam Trojam. Poſtquam vates ore benevolo locutus eſt iſta: deinde jubet portari ad naves munera gravia auro & ſciſſo ebore: & congerit in naves multum argenti, & ollas Dodonæas, loricam compactam hamis, & triplici licio auri:*

NOTÆ.

460. *Venerata.*] Paſſive dictum: ſic Horatius Sat. l. 2. 2. 124. *Et venerata Ceres ut culmo ſurgeret alto.*

464. *Elephanto.*] Ebore, quod ex dentibus elephanti ſecatur & perpolitur.

466. *Dodonæoſque lebetas.*] Pelves *Dodonæas*, id eſt, *æreas:* æs enim Dodonæ, ut Corinthi, celebre fuit. At duo fuere lebetum genera: alii qui admovebantur igni ad culinæ miniſteria, ad abluendas manus: alii qui appendebantur ad ornatum, ſive in domibus, ſive in templis. Et vero aiunt, locum, ubi Dodonæi Jovis oracula reddebantur, cinctum fuiſſe lebetibus, ita ſibi invicem conjunctis, ut commoto uno cæteri moverentur, ſonitumque diu redderent: unde proverbium fuit *Dodonæum æs*, in loquaces. Fuit autem *Dodona* lucus ſylvaque, Jovis oraculo & quercu fatidica celebris, in Epiro, Ecl. 9. 13. & ſupra 232.

467. *Loricam conſertam hamis, &c.*] *Lorica* tunica quædam eſt, ac munimentum pectoris in bello: quæ quia primum è *loris* & coriis fiebat, *lorica* dicta eſt. Contexta deinceps ex laminis ferreis: tum annulis ſibi invicem *hamorum* inſtar impactis & concatenatis: denique ſquamis etiam ferreis, aut laminæ aut corio confertim inſertis. Hæc autem aliquando ſimplex, aliquando etiam duplex, ac triplex erat. Unde Statius l. 7. 312. *Ter inſuto ſervant ingentia ferro Pectora.* Et Virgil. l. 9. 707. *Nec duplici ſquama lorica fidelis & auro.* Duplex vocabatur *bilix*; triplex, *trilix:* id eſt, *bino* & *trino licio*, ſive textu; parte pro toto accepta. Atque ut multiplex textus, per multiplex *licium* hic exprimitur; ſic à Silio l. 4. per *ſubtemen*, quæ pars in ipſo textu alia eſt. *Nexilis innumero chalybum ſubtemine thorax.* De *licio* & *ſubtemine*, infra, v. 483. Quid vero ſi dicamus

Et

& apicem pulchræ cassidis, & cristas capillatas, quæ fuerant *arma Pyrrhi: sunt quoque pro patre* meo *sua munera. Adjicit equos, adjicit etiam duces. Substituit remiges: simul instruit armis socios* meos. *Interim Anchises imperabat* eos *instruere naves velis, ne ulla mora opponeretur vento favenți. Quem vates Apollinis alloquitur magno honore: O Anchisa,* qui *honoratus* es *connubio glorioso Veneris,* qui es *cura Deorum, & bis servatus è Trojano excidio; ecce tibi* præsens est *terra Italiæ, hanc apprehende navibus. Et tamen opus est, ut naviges mari ultra istam* partem. *Pars ista Italiæ, quam aperit Apollo, procul* est. *I, inquit, ô fortunate* propter *pietatem filii! quid ulterius pergo, & retardo surgentes Austros loquendo? Nec minus Andromache, tristis* ob *ultimum discessum, fert Ascanio amictus versicolores aureo textu, & chlamydem Phrygiam: nec male respondet dignitati* ejus: *& cumulat operibus textilibus; & hæc dicit:*

Et conum insignis galeæ, cristasque comantes,
Arma Neoptolemi: sunt & sua dona parenti.
Addit equos, additque duces. 470
Remigium supplet: socios simul instruit armis.
Interea classem velis aptare jubebat
Anchises, fieret vento mora ne qua ferenti.
Quem Phœbi interpres multo compellat honore:
Conjugio Anchisa Veneris dignate superbo, 475
Cura Deûm, bis Pergameis erepte ruinis:
Ecce tibi Ausoniæ tellus: hanc arripe velis.
Et tamen hanc pelago prætervabare necesse est.
Ausoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade, ait, ô felix nati pietate; quid ultra 480
Provehor, & fando surgentes demoror Austros?
Nec minus Andromache, digressu mœsta supremo,
Fert picturatas auri subtemine vestes,
Et Phrygiam Ascanio chlamydem: nec cedit honori:
Textilibusque onerat donis, ac talia fatur: 485

NOTÆ.

auro trilicem loricam, unico ac simplici ferreorum annulorum textu fuisse: sed cujus extrema ora triplici licio aureo sive triplici annulorum aureorum versu ornata & quasi fimbriata esset? Audi Valerium l. 3. 199. *Per clypei cedentis opus, partemque trilicem, qua stomachi secreta ferit.* Ergo in thorace, non contextus totus, sed *pars tantum* aliqua *trilix* fuit: eaque ima; quæ ad *secreta stomachi* sive ad ventrem proxime accederet.

468. *Conum, &c.*] Proprie *conus,* est quicquid in pineæ nucis figuram assurgit, & ex rotundo in acutum definit. Transfertur ad eam galeæ partem, quæ ex ejus convexo eminet; sustinetque *cristas,* sive è jubis equinis, sive è versicoloribus pennis: quæ in modum capillorum sive *comarum* diffundebatur.

470. *Duces.*] Nempe itineris, qui scopulos & syrtes ostenderent.

475. *Anchisa, &c.*] Vocativus Græcus, qui longam habet ultimam. Venus amavit Anchisen, ex quo Æneam peperit, Æn. 2. 649.

476. *Bis Pergameis, &c.*] *Primo,* cum Hercules Laomedonti offensus ob negatam sibi pro Hesione filia, è ceti faucibus liberata, pactam mercedem, expugnavit Trojam, Hesionem Telamoni Salaminio conjugem dedit, Podarcen Laomedontis filium captivum abduxit, qui deinde redemptus, dictus est Priamus, à πριαμαι, emo. *Secundo* cum à Græcis Troja incensa est. De *Austris,* ventis meridionalibus, Ecl. 2. 58.

483. *Picturatas auri subtemine vestes.*] Aliqui legunt *subtegmine:* male. Nam machina tota, in qua tela texitur, & præsertim ea pars cui alligatur, dicitur *jugum:* prima fila, quæ jugo junguntur, telamque ordiuntur, ac definiunt, vocantur *licia:* fila quæ in longum ducta alligantur licio, & subinde attolluntur deprimunturque, sunt *stamina:* fila, quæ inter stamina transversim inseruntur, alterna staminum depressione & sublatione, sunt *subtemina,* quasi *substamina:* instrumentum quo deprimitur attolliturque stamen, dicitur *arundo*; quo inseritur subtemen, dicitur *radius*; quo addensatur subtemen cum stamine, dicitur *pecten.* Patent ista ex his Ovidii versibus, Metam. 6. 53.

Haud mora, consistunt diversis partibus ambæ,
Et gracili geminas intendunt stamine telas.
Tela jugo *juncta est:* stamen *secernit* arundo:
Inseritur medium radiis subtemen *acutis;*
Quod digiti expediunt, atque inter stamina ductum
Percusso feriunt inserti pectine *dentes.*

484. *Phrygiam chlamydem.*] Vestem breviorem, & vulgo militarem, quæ superponebatur thoraci, ad ornatum, *cassaque. Phrygiam.*] Id est, acu pictam: nam Plin. l. 8. 48. *Pictæ vestes jam apud Homerum fuere, unde triumphales natæ: acu facere id Phryges invenerunt, ideoque Phrygiones appellati sunt.* De *Astyanacte,* Æ. 2. 457.

Accipe

Accipe & hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum
Sint, puer, & longum Andromachæ teſtentur amorem,
Conjugis Hectoreæ. Cape dona extrema tuorum,
O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago.
Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat:
Et nunc æquali tecum pubeſceret ævo.
Hos ego digrediens lachrymis affabar obortis:
Vivite felices, quibus eſt fortuna peracta
Jam ſua: nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies, nullum maris æquor arandum,
Arva neque Auſoniæ ſemper cedentia retro
Quærenda: effigiem Xanthi, Trojamq; videtis,
Quam veſtræ fecere manus: melioribus, opto,
Auſpiciis, & quæ fuerit minus obvia Graiis.
Si quando Tybrim vicinaq; Tybridis arva
Intrâro, gentiq; meæ data mœnia cernam:
Cognataſq; urbes olim, populoſq; propinquos
Epiro, Heſperiâ, quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem caſus, unam faciemus utramq;
Trojam animis: maneat noſtros ea cura nepotes.
Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta,
Unde iter Italiam, curſuſq; breviſſimus undis.
Sol ruit interea, & montes umbrantur opaci.
Sternimur optatæ gremio telluris, ad undam,
Sortiti remos, paſſimq; in litore ſicco
Corpora curamus; feſſos ſopor irrigat artus.
Necdum orbem medium nox horis acta ſubibat:
Haud ſegnis ſtrato ſurgit Palinurus, & omnes

Accipe etiam hæc, ô puer, quæ tibi ſint monumenta mearum manuum, & diu probent amorem Andromachæ, uxoris Hectoris: accipe ultima munera tuorum, ô unica effigies, quæ *mihi reſtat mei Aſtyanactis. Sic ille gerebat oculos; ſic manus, ſic vultum: Et jam tecum adoleſceret pari ætate. Ego diſcedens eos alloquebar lachrymis erumpentibus: Vivite fortunati,* vos *quibus ſua fortuna jam perfecta eſt: nos trahimur in fata alia poſt alia! Vobis quies acquiſita eſt, nulla planities maris* eſt *ſecanda, neque quærendi agri Italiæ ſemper fugientes retro: cernitis imaginem Xanthi, & Trojam, quam manus veſtræ fecerunt melioribus ominibus,* ut *cupio, & quæ minus expoſita ſit Græcis. Si unquam ingrediar Tybrim & agros Tybridi propinquos, & aſpiciam muros deſtinatos meo populo: quondam urbes conſanguineas, & nationes vicinas,* ex *Epiro, &* ex *Italia, quibus idem conditor* eſt *Dardanus, & eadem fortuna, faciemus utramque Trojam unam voluntate: ea cura ſpectet noſtros poſteros. Progredimur mari prope vicina Ceraunia, unde via & trajectus breviſſimus eſt mari in Italiam. Interim Sol cadit, & montes denſi obſcurantur. Decumbimus in ſinu deſideratæ terræ, prope aquam, partiti* officia *navalia: & paſſim in litore ſicco reficimus corpora; ſomnus fluit in laſſa membra. Nondum nox provecta horis attigerat medium curſum: impiger Palinurus ſurgit è lecto,*

NOTÆ.

497. *Xanthi, &c.*] De *Xantho*, Troadis fluvio, cujus nomen Andromache rivo alicui dederat, ut & Trojæ nomen alicui vico, Æ. 1. 477. De *Epiro*, ſupra, v. 292.

503. *Idem Dardanus auctor.*] Non Epiro & Heſperiæ; ſed populis in utramque regionem appulſis: nempe Trojanis, qui, cum Heleno in Epiro jam ſederant, cum Æneâ in Heſperia ſive Italia ſeſſuri erant. Utrique jactati Trojæ caſibus, & à Dardano oriundi, ſupra, v. 167.

504. *Unam faciemus utramque Trojam, &c.*] Nempe hanc Trojam in Epiro factam ab Heleno, & alteram Trojam, quam in agro Laurente Italiæ conditurus erat Æneas, Æ. 7. 158. Sive potius, utroſque Trojanos intelligit; tam Epiri, quam Italiæ.

506. *Ceraunia.*] Montes ſunt altiſſimi, & ideo crebro fulmine percuſſi: unde etiam *Acroceraunia* nuncupantur, ab ἄκρον, *ſummum*, & κεραυνὸς, *fulmen*. Termini ſunt Epiri ad ſeptentrionem, ut & maris Ionii, quod inde Hadriaticum dici incipit. Hinc curſus in Italiam breviſſimus: quare facile à media nocte ad auroram tranſmiſſo mari Æneas potuit in conſpectum Italiæ venire.

510. *Sortiti remos.*] Remigandi officium apud veteres, non in reos, ſed in ipſos milites ſorte dividebatur; ut & excubandi cura. De *Palinuro*, navis Æneæ gubernatore, Æn. 5. 838. & 6. 337.

& observat omnes ventos, & auditu captat aërem : notat omnia astra decurrentia cœlo silente, Arcturum, & imbriferas Hyadas, & geminos Triones ; & aspicit Oriona armatum aurea luce. Postquam cernit omnia congruere in *cœlo sereno, è puppe dat clarum signum : nos movemus classem, & ingredimur iter, & extendimus alas velorum. Et jam stellis expulsis Aurora rubescebat : cum videmus procul colles obscuros & planam Italiam. Achates primus conclamat Italiam : socii clamore hilari salutant Italiam. Tunc pater Anchises cinxit magnum poculum coronâ, & replevit vino, & invocavit Deos erectus in alta puppe : O Dii,* ait, *præsides maris & terræ & tempestatum : date* nobis *viam facilem* per *ventum, & favete prosperi. Augentur flatus desiderati, & portus jam propior aperitur, & in monte apparet templum Palladis. Socii colligunt vela, & vertunt proras ad litora. Portus ab orientali mari curvatur in arcum ; rupes oppositæ spumant salsâ aspergine,*

Explorat ventos, atq; auribus aëra captat.
Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo,
Arcturum, pluviasq; Hyadas, geminosq; Triones,
Armatumq; auro circumspicit Oriona.
Postquam cuncta videt cœlo constare sereno,
Dat clarum è puppi signum : nos castra movemus,
Tentamusq; viam, & velorum pandimus alas.
Jamq; rubescebat stellis Aurora fugatis :
Cum procul obscuros colles, humilemq; videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates :
Italiam læto socii clamore salutant.
Tum pater Anchises magnum cratera coronâ
Induit, implevitq; mero : Divosq; vocavit,
Stans celsa in puppi :
Dii, maris & terræ tempestatumq; potentes,
Ferte viam vento facilem, & spirate secundi.
Crebrescunt optatæ auræ : portusq; patescit
Jam propior, templumq; apparet in arce Minervæ.
Vela legunt socii, & proras ad litora torquent.
Portus ab Eoo fluctu curvatur in arcum ;
Objectæ salsâ spumant aspergine cautes,

N O T Æ.

516. *Arcturum, &c.*] Stellam in signo Bootæ, quæ aliquando pro toto signo sumitur, G. 1. 68. *Hyadas*, stellas septem in fronte tauri, ibid. 138. *Geminos Triones*, utramque ursam, majorem ac minorem, Æ. 1. 748.

517. *Oriona.*] Orion venator fuit, comes Dianæ, qui scorpii morsu in talo vulneratus occubuit : & Deorum miseratione in sidus mutatus est. Scorpius autem, vel à Terra in eum immissus est, quod Orion nullam sibi feram insuperabilem esse gloriaretur ; vel, juxta alios, à Diana, cui vim inferre in venatione voluerat. Orion in cœlo lucidissimum sidus stellis constat sex & quinquaginta, pingiturque accinctus gladio & clavam intendens : unde *armatus auro* dicitur, id est, *aureâ luce conspicuus*. De ejus ortu, Æn. 1. 539.

518. *Constare.*] Omnia serenitatis signa sibi respondere, inter se congruere : eaque certa, & firma, & constantia ; non varia.

520. *Velorum alas.*] Mutua translatio est, inter volandi & navigandi verba, Æ. 1. 228.

522. *Humilem Italiam.*] Tum quia in ea parte altis montibus caret : tum quia è longinquo spectantibus altissima quæque humilia videntur : tum quia universim mare terris altius apparet.

525. *Cratera coronâ Induit, &c.*] *Coronare* poculum, duo significat. Aliquando *implere vino*, ut diximus, G. 2. 528. Aliquando cingere coronâ floreâ, ut hic : siquidem hic utrumque distinguitur : *corona induit, implevitque mero.* Et *libationem* exprimit, facile ac quotidianum Diis fere omnibus sacrificium, vini effusionem in mare. De *libatione*, Æ. 1. 740.

531. *Templum in arce Minervæ.*] Templum in promontorio Japygio, sive Salentino : de quo Strabo l. 6. de Salentinis loquens : Ἐνταῦθα δ' ἐστὶ καὶ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερὸν πλησίον ποτὲ, &c. *Hic vero fuit & Minervæ templum dives olim, & scopulus quem vocant promontorium Japygium, multum procurrens in mare contra ortum hybernum.*

533. *Portus ab Eoo fluctu.*] Id est, ad orientem obvertitur : ἠὼς, *Aurora* est, quæ ab oriente nascitur. *Arcem* vero accipio, vel pro munitione aliqua, quæ locum defenderet ; vel pro ipso scopulo promontorii quod ἄκρον dicitur, ut explicuimus ad illud, G. 4. 461. *Flerunt Rhodopeiæ arces.*

Ipse

Ipſe latet: gemino demittunt brachia muro
Turriti ſcopuli, refugitq; à litore templum.
Quatuor hic, primum omen, equos in gramine vidi
Tondentes campum late, candore nivali.
Et pater Anchiſes, Bellum, ô terra hoſpita, portas.
Bello armantur equi: bellum hæc armenta minan-
Sed tamen iidem olim curru ſuccedere ſueti [tur.
Quadrupedes, & fræna jugo concordia ferre:
Spes eſt pacis, ait. Tum numina ſancta precamur
Palladis armiſonæ, quæ prima accepit ovantes:
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu:
Præceptiſq; Heleni, dederat quæ maxima, rite
Junoni Argivæ juſſos adolemus honores.
Haud mora, continuo perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obvertimus antennarum:
Grajugenûmq; domos, ſuſpectaq; linquimus arva.
Hinc ſinus Herculei, ſi vera eſt fama, Tarenti

Ipſe portus *occultus eſt: ſcopuli turribus* ſimiles *demittunt* utrinque *latera* quaſi *duplici muro: & templum recedit à litore. Illic vidi in pratis quatuor equos candore niveo late carpentes herbam,* quod fuit *primum omen. Et pater Anchiſes ait, O terra hoſpitalis, portendis bellum. Equi armantur ad bellum: hæc armenta minantur bellum. Sed tamen iidem equi aſſueti* ſunt *ſubire currum, & portare fræna concordia* ſub *jugo: ſpes eſt pacis. Tunc oramus ſanctam Divinitatem Palladis armigeræ, quæ prima excepit lætos: & ante altaria tegimur Phrygio amictu* circa *capita. Et ex monitis Heleni, quæ dederat maxima, offerimus rite Junoni Argivæ ſacrificia præſcripta. Abſque mora, votis continuo ordine perſolutis, convertimus cornua antennarum veliferarum: & deſerimus ſedes Græcorum, campoſque ſuſpectos. Hinc videtur ſinus Tarenti, ſi verus eſt rumor, Herculei:*

NOTÆ.

535. *Brachia muro Turriti ſcopuli.*] Nec turres erant, nec brachia: ſed rupes porrectæ in modum brachiorum, & erectæ inſtar turrium. Propert. l. 3. 20. 24. *Scandam ego Theſeæ brachia longa viæ.*

541. *Curru, &c.*] Pro *currui*, dativo contracto, Ecl. 5. 29. De *Pallade armiſona*, Æ. 1. 43. De *ovatione*, pro lætitia, ſupra, v. 189.

545. *Phrygio velamur amictu.*] Obſervat præceptum Heleni: de quo ſupra, 405. *Amictum* illum volunt eſſe capitis integumentum, cui nomen erat *tutulus*, de quo Æn. 2. 683. *Phrygium* autem vocat, vel ſimpliciter quaſi Trojanum, vel arte factum Phrygiâ, id eſt, acu elaboratum, ut ſupra, v. 484. Hic autem aliqui volunt accidiſſe Æneæ, quod attigimus, Æ. 2. 166. ut Diomedes, qui cum Ulyſſe fatale Palladium ex arce Trojana eripuerat, pulſus deinde fatis adverſis in Italiam, & juſſus à Diis illud Trojanis reſtituere, Æneam forte illuc appulſum, & operto capite ſacrificantem nactus, hoc eidem reddere non auſus ſit, ne turbaret ſacra, ſed cuidam ex Æneæ ſociis tradiderit, cui nomen *Nautes*. Et vero regnaſſe dicitur Diomedes in Apulia, quæ Salentinis & Calabris contermina eſt ad occidentem, quanquam ſatis longo intervallo diſſita.

547. *Junoni Argivæ.*] Quæ celebratur in *Argia* Peloponneſi regione: ita ut cum *Mycenæ & Argi*, vicinæ illic urbes, quæ Danao ſimul paruerant, in duo deinde regna diviſæ ſunt; templum celebre, Heræum dictum, Ἡραῖον, id eſt, Junonium, licet ad Mycenas ſitum, utrique tamen regi commune eſſet, Strab. l. 8. Hinc profecti in Italiam Græci, ſacra Junoni Argivæ ibidem inſtituerunt: Diomedes lucum apud Venetos, ex Strabone l. 5. Jaſon fanum in Lucania, ex eodem, l. 6.

548. *Continuo.*] *Continuo ordine*, id eſt, non interrupto ſacrificio: ideoque caput velare juſſus fuerat, ſupra, v. 405.

549. *Cornua velatarum, &c.*] *Antennæ* ſunt ligna tranſverſa in malo, quibus alligantur vela: antennarum extrema vocantur à Virgilio *cornua*: unde ipſas antennas appellat Lucanus, l. 8. 177. *ſummos ceruchos*, id eſt, *habentes cornua*, ab ἔχω, *habeo*, & κέρας, *cornu*.

549. *Obvertimus.*] Ab extremo illo Italiæ promontorio Japygio, ad partem maxime meridionalem, cujus deſcriptionem habes, v. 396.

551. *Herculei Tarenti.*] De Tarenti ſitu, v. 396. urbs eſt cum portu celebri, in receſſu maxime ſeptentrionali ſinus Tarentini; bella olim geſſit maxima cum Romanis, advocato in auxilium Pyrrho Epiri rege, Romanis deinde ſubdita, tum in Annibalis poteſtatem redacta, iterum ad Romanos reverſa eſt. Hujus conditor *Taras*: qui heros juxta Strabonem; juxta Servium, Neptuni filius fuit: inſtaurator aut potius invaſor, *Phalantus* Lacedæmonius; qui cum Partheniis, nothâ Lacedæmoniorum prole, expulſus è patria ibidem ſedes ſtatuit,

ex adverſo templum Deæ Laciniæ erigit ſe, & arces Caulonis, & Scylacæum navifragum. Deinde procul è mari videtur Ætna Sicula, & eminus audimus magnum fremitum maris, & ſcopulos repercuſſos, & ſonitus ruptos ad litora: & fluctus exiliunt, & arenæ turbantur ebullitione. Et pater Anchiſes ait: *Scilicet hæc eſt illa Charybdis: Helenus prædicebat hos ſcopulos, has rupes horrendas.*

Cernitur, attollit ſe Diva Lacinia contra,
Cauloniſq; arces, & navifragum Scylacæum.
Tum procul è fluctu Trinacria cernitur Ætna:
Et gemitum ingentem pelagi, pulſataq; ſaxa
Audimus longe, fractaſq; ad litora voces;
Exultantq; vada, atque æſtu miſcentur arenæ.
Et pater Anchiſes: Nimirum hæc illa Charybdis:
Hos Helenus ſcopulos, hæc ſaxa horrenda canebat.

NOTÆ.

& divinis honoribus poſt mortem affectus eſt; ut eſt apud Strabonem l. 6. & Juſtinum l. 3. 4. *Herculeum Tarentum* cur appelletur non liquet: videturque Virgilius de nominis veritate ipſe dubitare, cum addit, *ſi vera eſt fama.* Quadruplicem conjecturam affero. 1. Eſt ex Servio, qui ait Phalantum ex Herculis fuiſſe poſteris, ab eoque octavum: ſed hoc quaſi commentum rejicitur. 2. Eſt ex Erythræo, qui docet ex Ariſtotelis libro de mirabilibus auditis, locum quem Tarentini occupaverunt, vocatum eſſe poſtea *Heracleam*, cum prius dictus eſſet *Pleon*, & *Sigeum*. Addit vero, quod plane incertum eſt, Tarentinos ab Hercule fuiſſe domitos. 3. Eſt ex Pomponio Sabino, qui ait in Herculis tutela Tarentum fuiſſe. Et vero legimus in Strabone l. 6. fuiſſe in illa urbe coloſſum Herculis æreum, opus Lyſippi; à Fabio maximo, qui recepit urbem, inde ſublatum, & in Capitolio dedicatum. 4. Addo: non urbem ſolum, ſed totum tractum, Herculis itineribus & memoriâ fuiſſe inſignem: quod colligo ex eodem Strabone: urbs enim ibidem fuit *Heraclea*, id eſt, *Herculea*; ubi communis agebatur conventus Græcorum omnium, qui has regiones tenebant: tum *Leuca* urbs, qui fons fœtentis aquæ, excitatus è ſanguine gigantum Leuterniorum, quos ab uſque Phlegræis Italicæ Campaniæ campis perſecutus Hercules ibidem terrâ obruerat.

552. *Diva Lacinia contra.*] Junonis Laciniæ templum, prope Crotonem urbem, ſanctum omnibus circa populis, ex Livio l. 24. cujus tegulas marmoreas Fulvius Flaccus in cenſura ſua, tranſtulit in ædem Fortunæ equeſtris, quam Romæ faciebat, ex Valerio l. 1. 2. ubi ara ſub dio poſita, in qua cinis, perflantibus procellis, ſemper immobilis, ex Plin. l. 2. 107. *Contra.*] Meridiem verſus, in promontorio Lacinio, cum Tarentum ſit ad ſeptentrionem v. 396.

553. *Cauloniſque arces, & navifragum, &c.*] Prius tamen occurrit *Scylacæum*, quam *Caulon*. Eſt *Caulon*, vel *Caulonia*, urbs prius *Aulonia* dicta, à valle quam habebat in conſpectu, erat enim in Apennini jugo ſita: Græce autem αὐλὼν, *vallis*. Ab Achivis condita ex Strab. l. 6. nunc *Caſtel vetere*; mons adhuc *Caulo*.

553. *Navifragum Scylacæum.*] *Scylacæus* ſinus, in media ſinus ora *Scylacæum* habet urbem, coloniam Athenienſium, qui Mneſtheum regem ad Trojam ſecuti ducem fuerant, Strab. l. 6. Sed hic varia eſt lectio. Dubitat Scaliger, Poet. l. 2. 31. an ſit, *Navifragum Scylacæum*, redundante ſyllabâ, aut extremis duabus in unam coaleſcentibus; an vero, *Naufragum Scylacæum*, ubi amphimacer in dactyli locum ſuccederet. Turnebus cenſet, l. 19. 21. commodius legi poſſe *Scyllæum*, quod vel eſt promontorium *Cænys*, *coda della volpe*, in anguſtiis freti Siculi; vel *Scylla* ſcopulus etiam ultra Cænym leucâ integrâ remotus. Sed ſane cum Æneas nè ad Charybdim quidem niſi eminus acceſſerit; vix potuit Scyllæum videre. Igitur commodius eſt legere cum antiquis pleriſque codicibus *Navifragum Scylacæum*, per unicum l. præſertim cum dicat Strabo *Scylletium* antiquis, recentioribus dictum eſſe Σκυλάκιον, *Scylacium*.

555. *Et gemitum ingentem pelagi, &c.*] Videtur hic Virgilius verius quàm cæteri poetæ naturam Charybdis expreſſiſſe. Quippe Cluverius, qui ad pernoſcendam loci naturam ſe Meſſanam contulerat, ait, probatque in Sicilia antiqua l. 1. c. 5. etſi vortex ille circa Meſſanam oſtendatur, appelleturque *Calofaro & la Rema*; tamen mare toto freto vorticoſum eſſe, ac tumultuoſum: laudatque Thucydidem, qui fretum totum Charybdim appellavit, l. 4. *Eſt autem fretum, mare inter Rhegium & Meſſanam, quà minimum Sicilia diſtat à continente: & hoc illud eſt, quod Charybdis appellatum fuit, quâ Ulyſſes fertur tranſnavigaſſe:* ᾗ ἐστιν ἡ χάρυβδις κληθεῖσα, τοῦτο, &c. Hinc à quibuſdam ad Pelorum promontorium, ab aliis ad Meſſanam, collocatur; ab Homero ſub ſcopulo caprificis arboribus inumbrato, ab aliis ut hians abſque ſcopulis vorago deſcribitur. Re autem ipſa impetus

Eripite,

Eripite, ô ſocii, pariterque inſurgite remis.
Haud minus ac juſſi faciunt: primuſq; rudentem
Contorſit lævas proram Palinurus ad undas:
Lævam cuncta cohors remis ventiſq; petivit.
Tollimur in cœlum curvato gurgite, & iidem
Subductâ ad manes imos deſcendimus undâ.
Ter ſcopuli clamorem inter cava ſaxa dedere;
Ter ſpumam eliſam & rorantia vidimus aſtra.
Interea feſſos ventus cum Sole reliquit:
Ignarique viæ, Cyclopum allabimur oris.
Portus ab acceſſu ventorum immotus, & ingens
Ipſe; ſed horrificis juxta tonat Ætna ruinis.
Interdumq; atram prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo & candente favilla:
Attollitq; globos flammarum, & ſidera lambit:
Interdum ſcopulos avulſaq; viſcera montis
Erigit eructans, liquefactaq; ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat, fundoq; exæſtuat imo.

Extrahite hinc vos, *ô ſocii, & pari* impetu *incumbite remis. Nec faciunt minus quam juſſi* erant facere: *& primum Palinurus deflexit proram ſtridentem ad aquas ſiniſtras: turba omnis abiit in ſiniſtram* partem *remis & ventis. Erigimur in cœlum ſinuato mari, & iidem ſubtractâ aquâ delabimur ad imos inferos. Ter ſcopuli ſonitum emiſerunt intra cava ſaxa, ter vidimus ſpumam impactam & ſidera ſtillantia. Interim ventus cum Sole deſtituit nos fatigatos: & inſcii viæ appellimur ad litus Cyclopum. Portus* eſt *imperturbatus ab ingreſſu ventorum, & ipſe capax; ſed Ætna prope tonat horribili tumultu: & aliquando emittit ad cœlum nigram nubem, fumantem turbine piceo & ferventibus favillis: & attollit globos flammarum, & tangit aſtra: aliquando erigit evomens rupes & diſrupta viſcera montis, & cum ſonitu congerit in aëre ſaxa comminuta, & ebullit* ex *imo fundo.*

NOTÆ.

eſt maris, à ſeptentrione vehementius quàm à meridie influentis: cujus fluctus, adverſis ventis obluctantibus, Auſtro præſertim à meridie ſæviente, repelluntur in freti anguſtias; ibique compreſſi, ingenti murmure & litorum ſcopulorumque mugitu in vortices contorquentur. Scite ergo Virgilius, nullâ certi loci mentione factâ, generatim *gemitum, litora, ſaxa, vada, æſtum* commemorat: additque *vimirum hæc illa Charybdis.* Male ergo plerique cum Cerdano *ſaxa & ſcopulos* interpretantur de *Scylla:* quæ, ut oſtendemus, v. 685. nimium diſtat à vulgari Charybdis loco, quam ut ejus latratus inde audiri poſſit. De fabula *Charybdis & Scyllæ,* ſupra, v. 420.

565. *Ad manes.*] In profundum maris, & quaſi ad inferos, ſedem umbrarum & animarum, quæ *manes* dicuntur, de quibus, G. 4. 469.

567. *Rorantia aſtra.*] Stillantem aërem, depluente aquâ, quæ maris impetu ejecta ſurſum fuerat.

569. *Cyclopum oris.*] Ex Cluverio de Sicilia, l. 1. 2. *Cyclopes* primi Siciliæ, ſive Trinacriæ habitatores fuerunt: præcipue circa montem Ætnam, & agrum Leontinum. Fatetur eos ſtaturâ fuiſſe gigantæâ, quod probat multis ibidem repertis cadaveribus inſolitæ magnitudinis: eos item agreſtes, & hoſpitibus infeſtos memorat. Hinc finxerunt poëtæ veſci eos humanis carnibus; unicum habere media in fronte rotundum oculum, unde nomen ipſis à κύκλος, *circulus,* & ὤψ, *oculus.* Tum, ob Ætnæ montis, & Liparearum in ſeptentrionali Siciliæ litore ſeptem inſularum viciniam, addiderunt eoſdem Vulcani miniſtros eſſe, ſuis illis in officinis, ad fabricanda Jovis fulmina; Neptuni autem filios, quia ſolent fabulæ ſceleratos omnes ei pro filiis attribuere. Portus Cyclopum à Virgilio fingitur, circa litus ubi nunc eſt *Catana* urbs, ad radices Ætnæ: patet enim è ſubſequenti narratione, eum in Siciliæ continenti, loco ſylvoſo deſcribi: non in iis ſcopulis qui circa idem litus à Cyclopibus vulgo nomen habent.

571. *Ætna.*] *Mont Gibel,* non longe à litore Siciliæ orientali: miræ fertilitatis.

572. *Prorumpit nubem.*] Activum hic eſt; unde paſſivum apud Lucret. l. 6. 435. *Prorumpitur in mare venti vis:* neutrum vero, Æ. 10. 379. *Medius denſos prorumpit in hoſtes.*

573. *Candente.*] Non ſolum *candida,* ſed *ferventc,* quæ ex fervore candorem contraxerit. Sic Æn. 12. 91. *Enſem quem —— Stygiâ candentem tinxerat undâ.*

576. *Liquefactaque ſaxa.*] Exeſa in pumices, comminuta in cineres, qui torrentium inſtar inde erumpunt; & Catanenſem agrum, vicinumque mare interdum operiunt. Vide Cluverium loco citato.

Rumor eſt, corpus Enceladi ſemiuſtum fulmine, premi hac mole, & magnam Ætnam ſuperimpoſitam exhalare ignem fractis caminis: &, quoties Enceladus *vertit latus fatigatum, Siciliam totam tremere tumultu, & involvere cœlum fumo.* Per *illam noctem occulti in ſylvis patimur infanda prodigia, nec cognoſcimus quæ cauſa emittat* illum *ſonitum. Nam nec erant lumina ſiderum, nec cœlum fulgens ſplendore ætheris: ſed nebulæ tenebroſo aëre, & nox importuna includebat Lunam in nube. Et jam dies ſequens naſcebatur primo diluculo, & aurora diſpulerat è cœlo humidas tenebras: cum repente prodit è ſylvis nova figura hominis ignoti, exeſa macie ſummâ, & miſerabilis habitu; & ſupplex tendit manus ad litora. Reſpicimus: fœdæ* erant *ſordes, & barba diffuſa, veſtis contexta ſpinis*; quantum ad *alia Græcus, & olim miſſus ad Trojam in patrio exercitu. Atque ille quando vidit eminus veſtes Trojanas & Trojana arma, paulum ſubſtitit territus viſu, & pedem cohibuit: deinde currens contulit ſe ad litora cum precibus & fletu:* aitque, *Obſecro per aſtra, per Deos, &* per *hanc lucem cœli,* qua *reſpiro: auferte me, ô Trojani, aſportate in quaſlibet terras. Hoc ſatis erit. Scio me unum* eſſe *è claſſe Græca, & fateor me invaſiſſe armis Iliacas domos.*

Fama eſt, Enceladi ſemuſtum fulmine corpus
Urgeri mole hac, ingentemq; inſuper Ætnam
Impoſitam, ruptis flammam expirare caminis:
Et, feſſum quoties mutat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cœlum ſubtexere fumo.
Noctem illam tecti ſylvis immania monſtra
Perferimus: nec, quæ ſonitum det cauſa, videmus.
Nam neq; erant aſtrorum ignes, nec lucidus æthrâ
Sidereâ polus; obſcuro ſed nubila cœlo,
Et Lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.
Poſtera jamque dies primo ſurgebat Eoo,
Humentemq; Aurora polo dimoverat umbram:
Cum ſubito è ſylvis, macie confecta ſupremâ,
Ignoti nova forma viri, miſerandaq; cultu,
Procedit, ſupplexq; manus ad litora tendit.
Reſpicimus: dira illuvies, immiſſaq; barba,
Conſertum tegmen ſpinis; at cætera Graius,
Et quondam patriis ad Trojam miſſus in armis.
Iſque ubi Dardanios habitus & Troïa vidit
Arma procul; paulum aſpectu conterritus hæſit,
Continuitq; gradum: mox ſeſe ad litora præceps
Cum fletu precibuſq; tulit: Per ſidera teſtor,
Per ſuperos, atq; hoc cœli ſpirabile lumen:
Tollite me, Teucri; quaſcunq; abducite terras.
Hoc ſat erit. Scio me Danais è claſſibus unum,
Et bello Iliacos fateor petiiſſe Penates.

NOTÆ.

578. *Enceladi ſemuſtum, &c.*] Cauſam affert hujus incendii fabuloſam: nempe bello gigantæo, maximum gigantum Enceladum, Titanis ac Terræ filium, fulminatum à Jove fuiſſe, & Ætna monte obtectum. Pindarus, & Ovidius hoc ſupplicium Typhoëo attribuunt: eundemque volunt non hoc uno monte, ſed Siciliâ totâ, oppreſſum eſſe: Ovid. Met. 5. 346. Veram alii cauſam proferunt: quod totus ille tractus, ad uſque Campaniam, ſulfure abundet ac ſpeluncis, in quas admiſſi venti incendia excitant. Unde exiſtimo non aliam ob cauſam Lipareas inſulas, & *Æolias & Vulcanias* appellatas eſſe; earumque regnum & *Æolo & Vulcano* ex æquo attributum, quam quod & igne & vento perinde agitentur.

585. *Æthra Siderea.*] Cœleſtis ignis ſphæra, ut aiunt, quæ vocatur *æther*; & pro cœlo, & aëre, & aſtrorum ſplendore ſumitur.

587. *Nox intempeſta.*] Ad agendum inepta, atque intempeſtiva.

588. *Eoo.*] Lucifero, Veneris ſtellâ, qui pro *diluculo* ſumitur: nomen ab ἠὼς, *Aurora.* De eo, Ecl. 6. 86. De *Aurora*, G. 1. 249.

594. *Conſertum tegmen ſpinis.*] Veſtis e frondibus arborum, quæ ſpinis inter ſe aſſutæ & compoſitæ erant. *Cætera.*] Quantum ad cætera, nempe ſtatum, inceſſum, colorem, vocis ſonum.

600. *Cœli ſpirabile lumen.*] Vel aërem, quem reſpiramus, & qui luce penetratur; vel lucem ipſam Solis vitalem, quâ cuncta fruuntur ac veluti ſpirant.

Pro

Pro quo, ſi ſceleris tanta eſt injuria noſtri,
Spargite me in fluctus, vaſtoq; immergite ponto.
Si pereo manibus hominum, periiſſe juvabit.
Dixerat: & genua amplexus, genibuſq; volutans
Hærebat. Qui ſit, fari, quo ſanguine cretus,
Hortamur: quæ deinde agitet fortuna, fateri.
Ipſe pater dextram Anchiſes, haud multa moratus,
Dat juveni, atq; animum præſenti pignore firmat.
Ille hæc, depoſita tandem formidine, fatur:
Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Ulyſſei,
Nomen Achemenides: Trojam genitore Adamaſto
Paupere (manſiſſetq; utinam fortuna!) profectus.
Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores ſocii vaſto Cyclopis in antro
Deſeruere. Domus ſanie dapibuſq; cruentis,
Intus opaca, ingens; ipſe arduus, altaq; pulſat
Sidera (Dii, talem terris avertite peſtem)
Nec viſu facilis, nec dictu affabilis ulli.
Viſceribus miſerorum, & ſanguine veſcitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cum corpora noſtro
Prenſa manu magnâ, medio reſupinus in antro
Frangeret ad ſaxum, ſanieq; aſperſa natarent
Limina: vidi, atro cum membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent ſub dentibus artus.
Haud impune quidem: nec talia paſſus Ulyſſes,

Pro qua re, ſi tanta eſt iniquitas mei criminis, projicite me in undas, & demergite vaſto mari. Si pereo manibus hominum, dulce erit perire. Dixerat: & amplectens genua noſtra, *& abjectus in genua, hærebat: incitamus* eum, ut *dicat qui ſit, quo ortus ſanguine*; utque *poſtea fateatur, quæ ſors eum vexet. Ipſe pater Anchiſes, non expectans diutius, porrigit dextram juveni, & confirmat ejus animum* hoc *proſpero teſtimonio* fidei. *Ille excuſſo metu hæc demum loquitur: Sum ex patria Ithaca, comes miſeri Ulyſſis, nomen* mihi eſt *Achemenides*, qui *iveram Trojam patre Adamaſto paupere* exiſtente, *& utinam illa ſors* mihi *manſiſſet! Hic ſocii, dum fugiunt feſtini crudelem domum*, obliti mei *me reliquerunt in vaſta caverna Cyclopis. Domus* eſt *interius tenebroſa, magna, tabo & ſanguinolentis ciibis* plena: *ipſe Cyclops altiſſimus, & tangit alta aſtra (Dii ſervate terras a tali pernicie) nec facilis videri, nec ſermone affabilis cuiquam: paſcitur viſceribus miſerorum & nigro ſanguine. Vidi ego ipſe, cum ſupinus media in caverna allideret ad rupem duo corpora de numero noſtro comprehenſa magnis manibus, & porta redundaret ſanguine infecta: vidi, cum devoraret membra ſtillantia tabo, & membra calentia tremerent ſub* ejus *dentibus. Non tamen abſque ultione: nec Ulyſſes toleravit talia,*

NOTÆ.

611. *Præſenti pignore.*] Traditâ manu: quod fidei ſignum. Sic Curtius l. 5. Darium morientem ita inducit cum Polyſtrato loquentem: *Alexandro hoc fidei regiæ unicum dextræ pignus pro me dabis. Hæc dicentem accepta Polyſtrati manu vita deſtituit.*

613. *Ex Ithaca, &c.*] Inſula eſt ad ſinum Corinthiacum, pars regni Ulyſſis: ſupra v. 270, 272. *Ulyſſei* pro *Ulyſſis*, Æ. 1. 224.

614. *Achemenides.*] Fictum nomen ab ἄχος *mœror*, & μίνω, *maneo*: quia derelictus à ſociis in mœrore diu fuerat: unde miror Nannium hujus nominis nullum etymon reperiſſe; ideoque reſcribendum duxiſſe *Agamenides*, quaſi ab ἀγαν, *valde*, & μίνω, *maneo*: eoque miror magis, quod Ovidius, qui Metam. lib. 14. totum hoc iter ex Virgilio quaſi exſcripſit, hunc ipſum ſæpius *Achemeniden* vocat.

615. *Paupere.*] Ut ſe ad Trojam non voluntate profectum oſtendat, habeatque neceſſitatis excuſationem. Sic Sinon ad Priamum, Æ. 2. 87. *Pauper in arma pater primis huc miſit ab annis.*

617. *Cyclopis in antro.*] Polyphemi. Is Ulyſſem, appulſum in Siciliam, & cum ſociis duodecim ad ſe venientem, antro incluſum tenuit: devoratiſque ſex ex illis, ab Ulyſſe vini potu ſopitus, impactâ in oculum clavâ excæcatus eſt. Ulyſſes deinde ſub arietum villis ſocios ſeque ipſum implicuit, & cum grege ex antro emerſit. Quæ fuſe deſcribit Homerus Odyſſ. 9. 105. Hunc imitatur Virgilius: fingitque caſu relictum illic eſſe unum è ſociis Ulyſſis, qui ante tres menſes ad idem litus appulſus fuerat.

aut Ithacenſis oblitus eſt ſui in tanto periculo. Nam ſtatim atque Cyclops *ſatiatus cibis, & ſepultus vino, demiſit collum incurvatum, & jacuit per cavernam vaſtus, inter dormiendum ejectans tabum & fruſta miſta* cum *vino ſanguineo: nos* poſtquam *invocaſſemus magnos Deos, & duxiſſemus ſorte officia, ſimul undique circumſiſtimus, & perfodimus telo acuto oculum magnum, qui unicus occultabatur ſub feroci fronte, in modum ſcuti Argolici aut ſolaris lampadis: & læti vindicamus denique animas ſociorum. Sed fugite, ô infortunati, fugite, & abſcindite funem à litore. Nam qualis & quantus Polyphemus includit cavo in ſpecu greges ovinos, & premit ubera*; tales ac tanti *centum alii horrendi Cyclopes manent circa hæc ſinuoſa litora, & vagantur per altos montes. Jam tertia Lunæ cornua implent ſe luce, ex quo duco vitam in ſylvis, inter cubilia vacua & ſedes ferarum: & è rupe ſpectо Cyclopas immanes, & trepido* ad *ſonum pedum & vocem. Rami præbent* mihi *miſera alimenta, baccas, & lapidoſa corna, & herbæ nutriunt* me *vulſis radicibus. Circumſpiciens omnia, vidi hanc primo claſſem tendentem ad litora: deſtinavi me illi, quæcunque eſſet: ſufficit evitaſſe nationem immanem. Vos potius,* quam illa, *extinguite hanc* meam *vitam morte. Vix iſta locutus erat, cum cernimus in ſummo monte ipſum paſtorem Polyphemum moventem ſe vaſtâ mole inter greges, & tendentem ad litora* ſibi *cognita. Monſtrum horribile, deforme, immane, cui lux ablata* eſt. *Pinus truncata ſuſtinet manum, & firmat inceſſum. Oves lanigeræ ſequuntur* eum, *hæc unica oblectatio eſt* ipſi,

Oblituſve ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto.
Nam ſimul expletus dapibus, vinoq; ſepultus
Cervicem inflexam poſuit, jacuitq; per antrum
Immenſus, ſaniem eructans, ac fruſta cruento
Per ſomnum commixta mero; nos, magna precati
Numina, ſortitique vices, unà undique circum
Fundimur, & telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torva ſolum ſub fronte latebat,
Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis inſtar:
Et tandem læti ſociorum ulciſcimur umbras.
Sed fugite, ô miſeri, fugite, atque ab litore funem
Rumpite.
Nam qualis quantuſq; cavo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atq; ubera preſſat:
Centum alii curva hæc habitant ad litora vulgo
Infandi Cyclopes, & altis montibus errant.
Tertia jam Lunæ ſe cornua lumine complent,
Cum vitam in ſylvis, inter deſerta ferarum
Luſtra domoſq; traho, vaſtoſq; ab rupe Cyclopas
Proſpicio, ſonitumq; pedum vocemq; tremiſco.
Victum infelicem, baccas, lapidoſaque corna
Dant rami, & vulſis paſcunt radicibus herbæ.
Omnia colluſtrans, hanc primum ad litora claſſem
Conſpexi venientem: huic me, quæcunq; fuiſſet,
Addixi: ſatis eſt gentem effugiſſe nefandam.
Vos animam hanc potius quocunq; abſumite letho.
Vix ea fatus erat, ſummo cum monte videmus
Ipſum inter pecudes vaſta ſe mole moventem
Paſtorem Polyphemum, & litora nota petentem:
Monſtrum horrendum, informe, ingens; cui lumen
ademptum.
Trunca manum pinus regit, & veſtigia firmat.
Lanigeræ comitantur oves, ea ſola voluptas,

N O T Æ.

636. *Latebat.*] Clauſus erat tunc oculus, nempe ſomno.

637. *Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis.*] Tria notat, figuram, magnitudinem, ſplendorem oculi. Notat *figuram* quidem rotundam; quæ figura erat *clypei*, & Cyclopes vocabantur à rotundo oculo, v. 569. Notat *magnitudinem* ingentem; qualis erat *clypei Argolici*, qui totum tegebat militem, ita ut cæſorum corpora in clypeis exportarentur. Notat denique *ſplendoris* vim acerrimam, qualis eſt *Phœbeæ lampadis*, id eſt, Solis.

649. *Lapidoſa corna.*] Fructus *corni* arboris, *cornouiller, a cornel-tree:* qui rubicundi ſunt, intus officulo muniti duriſſimo. *Baccæ* ſunt exigui quilibet arborum fœtus.

Solamenque mali: de collo fiſtula pendet.
Poſtquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit;
Luminis effoſſi fluidum lavit inde cruorem:
Dentibus infrendens gemitu: graditurq; per æquor
Jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.
Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice, ſic merito, tacitique incidere funem:
Verrimus & proni certantibus æquora remis.
Senſit, & ad ſonitum vocis veſtigia torſit.
Verum ubi nulla datur dextram affectare poteſtas,
Nec potis Ionios fluctus æquare ſequendo;
Clamorem immenſum tollit, quo pontus & omnes
Intremuere undæ, penituſque exterrita tellus
Italiæ, curviſque immugiit Ætna cavernis.
At genus è ſylvis Cyclopum & montibus altis
Excitum ruit ad portus, & litora complent.
Cernimus aſtantes nequicquam lumine torvo
Ætnæos fratres, cœlo capita alta ferentes,
Concilium horrendum: quales cum vertice celſo
Aëriæ quercus aut coniferæ cypariſſi
Conſtiterunt, ſylva alta Jovis, lucuſve Dianæ.
Præcipites metus acer agit quocunque rudentes
Excutere, & ventis intendere vela ſecundis.
Contra, juſſa monent Heleni Scyllam atque Charybdim
Inter utramque viam, lethi diſcrimine parvo,
Ni teneant curſus: certum eſt dare lintea retro.

& ſolatium miſeriæ: tibia pendet è collo. Poſtquam attigit ſummos fluctus, & pervenit ad mare; inde abſtergit ſanguinem fluentem ex oculo excæcato, ſtridens dentibus inter *gemendum: & jam incedit per medium mare, nondum* tamen *aqua madefecit alta* ejus *latera. Nos timentes* cœpimus *properare fugam procul inde, admiſſo ſupplice,* qui *ſic merebatur, & ſilentes ſecamus funem, & incurvi percurrimus mare remis* inter ſe *contendentibus. Agnovit* hoc Polyphemus, *& retulit pedem ad murmura vocum. Sed quoniam nulla datur* ipſi *facultas jungendi manum, nec poteſt procedendo æqualis eſſe fluctibus Ioniis; emittit clamorem, quo mare & omnes fluctus tremuerunt; & terra Italiæ intime tremefacta, atque Ætna ſinuoſis cavernis remugiit. At gens Cyclopum evocata è ſylvis & altis montibus currit ad portum, & tegit litus. Videmus fratres Ætnæos fruſtra ſtantes oculo fero, attollentes ad cœlum alta capita, turbam horrendam: quales cum æriæ quercus, vel cypariſſi coniferæ alto cacumine eriguntur, altum nemus Jovis, aut ſylva Dianæ. Timor gravis compellit* ſocios *feſtinos tollere funes quamcunque* in partem, *& immittere vela propitiis ventis. Contra* autem, *præcepta Heleni admonent, ne iter habeant inter utramque viam,* nempe *Scyllam & Charybdim, quæ parum diſtat à morte: deliberatum eſt retro agere vela.*

NOTÆ.

670. *Dextram affectare.*] Cum affectu & aviditate apprehendere.

671. *Nec potis Ionios, &c.*] Nec potis eſt, nec poteſt: antiquæ voces, *pos* & *potis*: unde *compos, impos*: & verbum *poſſum*, quaſi *pos ſum*: & *potire* à *potis* apud Plautum. *Ionios fluctus.*] Quia mare *Ionium* à Sicilia ad uſque Græciam appellatur, ſupra v. 210. De *Ætna*, v. 571. De *Cyclopibus*, v. 569.

680. *Coniferæ cypariſſi.*] Fructus pini & cupreſſi, quia rotundi in acumen abeunt, ideo dicuntur *coni*; *conus* enim hæc ipſa figura eſt, v. 468. Quercus dicata Jovi erat: ideo *ſylva Jovis.* Cupreſſus arbor luctuoſa, Proſerpinæ; quæ Diana eadem erat: ideo *lucuſque Dianæ*, Æ. 4. 511.

685. *Inter utramque viam.*] *Utraque via* hic, pro Scylla ſcopulo, & Charybdi voragine ſumitur: quam qui teneat, vitæ diſcrimen adeat: & *Ni*, pro *ne* dictum eſſe, conſentiunt omnes interpretes. Monuerat enim Helenus, ſupra, v. 429. ne illac tranſirent, ſed retro potius abirent, &, curſu ad ſiniſtram reflexo, Siciliam circumnavigarent.

Lethi diſcrimine parvo.] Non hoc dicit; utrumque monſtrum *Scyllam & Charybdim parum inter ſe diſtare*: ſciebat enim, id quod jam ſcimus, diſtantiam ac diſcrimen inter utrumque eſſe, ut minimum, duodecies mille paſſuum. Sed hoc dicit: in his freti anguſtiis, totaque adeo via, quicunque curſum tenent, *parum à morte diſtare*, propter frequentes vortices, ſupra, v. 555.

Ecce autem Boreas oritur flans ab angusto freto Pelori: prætervehor ostia è vivo saxo Pantagiæ, & sinus Megareos, & Tapsum humilem. Hæc ostendebat nobis *Achemenides comes miseri Ulyssis, retro radens litora* jam ante à se *pererrata. Insula jacet objecta sinui Siculo, contra*

Ecce autem Boreas angusta à sede Pelori
Missus adest: vivo prætervehor ostia saxo
Pantagiæ, Megarosque sinus, Tapsumque jacentem.
Talia monstrabat relegens errata retrorsum
Litora Achemenides, comes infelicis Ulyssei.
Sicanio prætenta sinu jacet insula contra

NOTÆ.

687. *Boreas.*] Ventus septentrionalis, de quo Ecl. 7. 51. Et hic quidem proprie, quia Siculum fretum rectis faucibus à septentrione ad meridiem patet: unde à *Peloro* promontorio ad *Pachynum* navigantibus omnino Boreâ opus est.

Angusta à sede Pelori.] Bene *angusta*, hic enim sunt maximæ Siculi freti angustiæ: passuum scilicet mille quingentorum, qui leucam circiter mediam efficiunt. Atque hic opus est brevem Siciliæ descriptionem attexere.

Sicilia, omnium mediterranei maris insularum maxima, multis nominibus appellata fuit, multos habuit incolas. 1. *Cyclopas*, ut diximus, v. 569. 2. *Sicanos*, Hispaniæ populos circa fluvium Sicanum; qui juxta alios est Sicoris, *Segre*; juxta alios Cinga, *Cinca*: ab his dicta est *Sicania*. 3. *Italos*, qui Siculo duce, Sicanos in occidentalem insulæ partem ejecerunt: à quibus dicta est *Sicilia*: quanquam aliis aliter placet. 4. *Græcos* complures ac barbaros, qui colonias in eam deduxerunt. Denique Carthaginiensibus paruit, Romanis, &c.

Nomen antiquissimum est, *Trinacria* à triangulari figura, quam efficiunt τρία ἄκρα, *tria* extrema, seu *promontoria*. Primum est *Pelorus*, *capo di Faro*, ad septentrionem, sic dictum à Pharo, sive speculo & turri, quæ illic ad dirigendas naves extructa est. Secundum est *Pachynus*, *capo di Passaro*, ad meridiem. Tertium *Lilybæum*, *capo di Marsalla*, vel *di Boco*, ad occidentem.

In orientali latere occurrunt, *Pantagias* fluvius, *Magareus* sinus, *Tapsus*, peninsula, *Ortygia* insula, *Plemmyrium* promontorium, *Helorus* fluvius, *Pachynum* promontorium.

In meridionali latere, à Pachyno, sunt *Camarina* palus, *Geloi* campi; *Gela*, *Agragas*, *Selinus*, urbes: tum *Lilybæum* promontorium.

In septentrionali latere, à Lilybæo, *Drepani portus*.

689. *Pantagiæ.*] *Pantagias*, fluvius brevissimus, nunc *Porcari*: cujus ostia utrinque prærupto saxo etiam nunc includuntur, viginti ferme cubitos alto: hic tamen hybernis auctus torrentibus è Leontinis collibus, magnam secum saxorum copiam devehit ingenti murmure: unde Claudianus eum vocat l. 2. de raptu, v. 58. *saxa rotantem Pantagiam*: nomenque deducit Cluverius à πάντα, *omnia*, & ἄγω, *trabo*: quamvis alii à πάταγος, *fragor*.

Megarosque sinus.] Apud Ovid. *Megareos*: Sinus est hic à Tauro promontorio ad Tapsum peninsulam. In media sinus ora fuit urbs *Megara*, vel *Megaris*: à Megarensibus Achaiæ sic appellata: prius *Hybla* dicta, ab *Hyblæis* collibus vicinis, thymi & mellis feracibus: jamdiu penitus excisa.

Tapsumque jacentem.] Peninsula est *Tapsus* sinum Megarensem à meridie definiens, plana, æqua fluctibus, & iis quasi sepulta: unde forte nomen habet à θάπτω, *sepelio*: præcipue isthmum habet humilem & angustum; quare insula dicitur à Servio, & adhuc vocatur *isola delli Manghisi*.

690. *Relegens errata retrorsum.*] Nempe Virgilius eorum opinionem sequitur, qui putant Ulyssem, è Lotophagorum terra, quæ *Meninx* insula est, ad Syrtim Africæ minorem, per meridionale ac deinde orientale Siciliæ latus, ad montem Ætnam & ad Cyclopas venisse, Odyss. l. 9. Juxta quam opinionem, Achemenides visa jam à se litora retro legit; ab orientali quippe latere, ad meridionale navigans. At Cluverius ab illa opinione abhorret: probatque in Sicilia, l. 2. 17. Ulyssem à Lotophagis ad Lilybæum promontorium Drepanumque navigasse: &, cum Cyclopes totam insulam occuparent, Polyphemum illic in Eryce monte, non in Ætna, latuisse.

692. *Sicanio, &c.*] De hoc Siciliæ nomine, supra, v. 687. Syllabas habet ad arbitrium longas aut breves: legitur enim Ecl. 10. 4. *fluctus subterlabere Sicanos*. Hoc autem *Sicanio sinu* significat sinum, consequentibus post Æneam temporibus, *Syracusanum* dictum: cujus fauces ad septentrionem insidebat urbs ipsa *Syracusæ*; ad meridiem, *Plemmyrium* castellum in promontorio cognomine. Inter urbem

Plemmy-

Plemmyrium undoſum: nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum ſama eſt huc, Elidis amnem,
Occultas egiſſe vias ſubter mare; qui nunc
Ore, Arethuſa, tuo Siculis confunditur undis.
Juſſi numina magna loci veneramur: & inde
Exupero præpingue ſolum ſtagnantis Helori.
Hinc altas cautes projectaque ſaxa Pachyni
Radimus, & fatis nunquam conceſſa moveri
Apparet Camarina procul, campique Geloi,

Plemmyrium undoſum: majores dedere ipſi *nomen, Ortygiam. Fama narrat Alpheum, Elidis fluvium, feciſſe* ſibi *ſecretum iter huc uſque ſub mari, qui* fluvius *nunc* exiens *per os tuum, ô Arethuſa, miſcetur aquis Siculis. Adoramus magnos Deos regionis,* ut *juſſi* eramus: *& inde prætereo pingues terras Helori ſtagnantis. Inde radimus altas rupes & ſaxa procurrentia Pachyni: & procul videtur Camarina,* quam *fata nunquam permiſerunt moveri, & campi Geloi,*

N O T Æ.

& promontorium, inſula erat *Ortygia*, ponte quidem urbi juncta, urbis ipſa pars; magis autem à promontorio remota, & quaſi ſinui prætenta, ne laxius pateret. Urbs nunc *Saraguſa* dicitur: cujus Virgilius quare hic non meminerit, dicemus, v. 707. *Plemmyrium*, quod *vadoſum* ſignificat, πλημμυρὶς, *maris inundatio*, nomen promontorio conveniens: nunc dicitur *maſſa d'Olivero*. Denique *Ortygia* inſula juxta Diodorum l. 5. nomen inde habuit, quod ſit ſacra Dianæ, quæ, cum nata ſit in *Ortygia* Delo, de qua v. 124. ſoli natalis appellationem in illam tranſtulit.

694. *Alpheum fama eſt.*] *Alpheus*, fluvius eſt Elidis, regionis in Peloponneſo. *Arethuſa* fons in Occidentali Ortygiæ inſulæ latere, in ſinum Syracuſanum erumpens; munitione & mole lapidum à mari disjunctus, ne fluctu totus operiatur: tanta dulciſſimarum aquarum copiâ, ut fluvium emittere ſtatim in ortu dicatur. Hunc porro fluvium arbitrabantur veteres ipſum eſſe Elidis Alpheum: qui, vel per ſubterraneos meatus, vel inter maris fluctus incorruptus, eo penetraret: idque vel inde certum volebant, quod ludis Olympicis, qui in Elide quinta quaque æſtate celebrabantur; victimarum ſordes in Alpheum projectæ, per os Arethuſæ Siculæ emergerent. Hoc figmentum explodit Strabo l. 6. Hinc fabuloſos Alphei & Arethuſæ Nymphæ amores, vide Ecl. 10. 1. Nunc fons Arethuſa in ea inſula fere ignoratur: nempe multos in alveolos ad uſus opificum diviſus fuit: aut fluctibus ea litora, unde erumpebat, exedentibus, ex ipſo mari nunc erumpit; ubi nunc multæ ſunt ejuſmodi dulcis aquæ non longe à litore ſcaturigines. Ita Fazellus Decad. 1. lib. 4. 1. quocum recentiores conſentiunt.

697. *Juſſi numina magna, &c.*] Admoniti, vel tum ab Achemenide, vel prius ab Heleno. *Numina*, fortaſſe Dianæ, cui dicatam hanc inſulam fuiſſe ex Diodoro retulimus, v. 692.

698. *Stagnantis Helori.*] *Helorus*, paulo ſupra Pachynum promontorium, ad ſeptentrionem: fluvius amœniſſimus: in decurſu nunc dictus *Atellari*; circa oſtium, *Abyſo*; qua parte ſtagni inſtar leniter fluens, hybernis prætereа auctus imbribus, more Nili vicinos in agros ſæpe reſtagnat: unde *ſtagnans* hic dicitur: tanta porro amœnitate atque ubertate, ut Ovidius Faſt. 4. 475. locum illum *Heloria tempe* vocaverit. Fuit non procul urbs *Helorum*, & arx *Helorus*: utraque diruta.

699. *Saxa Pachyni.*] *Pachynus*, vel *Pachynum*; prima ſyllaba vulgo brevi, longa tamen apud Ovid. Metaph. 13. 726. promontorium eſt meridionale Siciliæ, duorum fere milliarium ſpatio in mare projectum, in peninſulæ modum: quæ altis cautibus prærupta, ſexcentorum eſt paſſuum ambitu; cujus iſthmus, paſſuum admodum viginti, tumeſcente mari inſulæ ſpeciem præbet.

701. *Camarina.*] *Palus*, verius *lacus*, cum è viginti fontibus erumpat: prope urbem cognominem, extructam à Syracuſanis, nunc omnino dirutam. Lacum medium nunc *lago di Camarana*, fluvius *Hipparis* præterfluit, nunc *fiume di Camarana*. Dicitur *fatis nunquam conceſſa moveri*: quia ex Suida, & veteribus grammaticis, cum aliquando deficiente aquâ peſtilentiam ex putore creaſſet; petiiſſentque Camarinenſes ab Apolline, num eam penitus exſiccarent; prohibuit Deus; quod tamen præter Dei juſſum cum feciſſent, morbus quidem extinctus eſt, at hoſtes per ſpatium paludis ingreſſi Camarinam urbem expugnarunt. Qua de re extat oraculum Apollinis hoc carmine conceptum in Anthol. 4. Μὴ κίνει Καμάριναν, ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων. *Ne moveas Camarinam, immota enim melior.*

Immaniſque

& ingens Gela, appellata de nomine fluvii. Inde altiſſimus Agragas, olim ferax generoſorum equorum, oſtendit eminus maximos muros. Te quoque prætereo faventibus ventis, ô palmoſa Selinus: & trajicio vada Lilybeïa, aſpera ſcopulis occultis. Inde portus Drepani & injucunda regio me excipit. Hic agitata tot procellis maris, heu! amitto patrem Anchiſen, ſolatium omnium curarum & caſuum. Hic me deſeris, ô pater optime, heu! fruſtra ſervate è tantis periculis. Nec vates Helenus, cum prænunciaret aſpera plurima, mihi prædixerat hunc dolorem; neque ipſa Celæno.

Immaniſque Gela, fluvii cognomine dicta.
Arduus inde Agragas oſtentat maxima longe
Mœnia, magnanimûm quondam generator equorum.
Teque datis linquo ventis, palmoſa Selinus:
Et vada dura lego ſaxis Lilybeïa cæcis.
Hinc Drepani me portus & illætabilis ora
Accipit. Hic, pelagi tot tempeſtatibus actus,
Heu! genitorem, omnis curæ caſuſque levamen,
Amitto Anchiſen: hic me, pater optime, feſſum
Deſeris, heu! tantis nequicquam erepte periclis.
Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus; non dira Celæno.

NOTÆ.

702. *Geloi, Immaniſque Gela.*] *Gela* urbs olim ingens, unde *immanis* dicitur; & propriis regibus inſignis fuit, quibus frequens cum Syracuſanis bellum: à Rhodiis & Cretenſibus condita: ab Agrigentinorum tyranno Phintia tandem diruta: urbs *Gela* dicebatur; fluvius, unde ipſi nomen, *Gelas*, nunc *fiume di Terra nova*: populi *Geloi*, & *Gelenſes*. In voce *Gela* brevis ultima ſyllaba producitur, ob ſequentem in *fluvio* geminam conſonantem.

703. *Agragas.*] Græcis, ὁ Ἀκράγας, Latinis *Agrigentum*, nunc *Gergenti*: ad fluvium cognominem, nunc *fiume di S. Biagio*; urbs olim in vertice rupis extructa à Gelenſibus.

704. *Generator equorum.*] Habemus ex Servio, qui Pindarum citat, Agrigentinos equos in Græciæ ludis nobiles fuiſſe: ex Diodoro l. 13. Exænetum, Olympicis victorem, curru urbem ingreſſum eſſe, bigis Agrigentinis comitantibus trecentis, albi coloris; tum ſepulchra victoribus equis magnifice interdum ibidem extructa.

705. *Palmoſa Selinus.*] à Megarenſibus Siculis condita, de quibus v. 689. Nunc plane diruta: diciturque locus, *terra de li Pulci*: ad fluvium cognominem, hodie *Madiuni*. Nomen dedit σέλινοι *apium, perſil, parſley*; cujus adhuc ibidem, ut & palmarum agreſtium, ingens copia eſt.

706. *Saxis Lilybeïa cæcis.*] *Lilybæum*, tertium Siciliæ promontorium, ad occidentem: planum quidem, ſed ad tria paſſuum millia excurrens in mare, aquis ad cubitorum trium altitudinem perfuſis. Unde hic *ſaxis cæcis dura vada* dicuntur. Ibi olim urbs *Lilybæum*, cujus in ruinis urbs eſt hodie *Marſalla*: à qua promontorium appellatur *capo di Marſalla*; vel à Latino nomine corrupto *capo di Böeo*. Græca vox Λιλυβαῖον, Ionice Λιλυβήιον, unde Virgilius deduxit *Lilybeïa* pro *Lilybæa*.

707. *Drepani me portus, &c.*] A Lilybæo in Boream deflectendo, portus hic occurrit capaciſſimus, ad radices *Erycis* montis, qui nunc eſt mons *S. Juliani*, & *Erycis* ibidem urbis: unde diu dictus eſt *portus Erycinorum*, ſive *Drepanum*; à litoris curvatura in modum *falcis*; quæ Græcis eſt δρέπανον. Hic Amilcar Carthaginienſis oppidum condidit, Eryce urbe deſtructa, anno primi belli Punici primo, U. C. circiter 480. quod oppidum nunc *Drepanum* eſt; ſive neutro plurali *Drepana*, vulgo *Trapani*.

Atque hic non abs re erit obſervare prudentiam Virgilii: qui, cum ſciret Punici belli & conditi Drepani recentem eſſe memoriam, quippe nondum annis ducentis & quinquaginta diſtantem ab ætate ſua; cavit omnino, ne quam Æneas ſuus mentionem de *urbe* faceret, de *portu* tantum & *ora* locutus. Idem cavit in *Syracuſis* amittendis: cujus urbis cum eſſet maximum Romæ nomen, & celebratiſſima per Marcellum expugnatio; multi ejus originem noverant; ſciebantque ab Archia Corinthiiſque conditam, annis ab excidio Trojæ plus quadringentis. In cæteris vero, quarum obſcuriora initia, non veritus ſubtiliorum hominum ſupercilium, indulſit aliquid rudiorum ſimplicitati, plebeiis uſus & notis urbium nominibus. Sic *Megaridem* & *Tapſum* paſſus eſt ab Ænea commemorari; quamvis eadem proprie, ac Syracuſæ, ætate eſſent. Sic ad *Camarinæ* urbis caſum alludi: quamvis annis centum ac triginta recentior Syracuſis, & Syracuſanorum colonia eſſet. Sic *Gelam* urbem laudari, annis poſt Syracuſas quadraginta quinque conditam à Cretenſibus & Rhodiis: *Agrigentum* quoque, Gelenſium opus; & *Selinuntem*, Megarenſium Siculorum. Quæ temporum ratio partim ex Strabone, partim ex Thucydide certiſſima eſt.

Hic

Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
Hinc me digreſſum veſtris Deus appulit oris.
Sic pater Æneas, intentis omnibus unus,
Fata renarrabat Divûm, curſuſque docebat:
Conticuit tandem, factoque hic fine quievit.

Hoc fuit ipſi *extremum malum, hic terminus longæ navigationis. Hinc me profectum Dii applicuerunt ad veſtra litora. Sic pater Æneas, ſolus omnibus attentis, narrabat fata à Diis* ſibi impoſita, *& referebat errores* ſuos. *Denique ſiluit, & hic poſito fine* ſeceſſit *ad quietem.*

NOTÆ.

710. *Amitto Anchiſen.*] Verno tempore: ut patebit, Æ. 5. 46. cum anniverſarios patri ludos celebrabit. De *Anchiſa*, Æ. 1. 621. De *Heleno*, Æ. 2. 263. De *Celæno & Harpyiis*, ſupra, 211.

715. *Hinc me digreſſum, &c.*] E Drepani portu in vicinam Italiam ſolvens, tempeſtate ad litus Africæ rejectus eſt, ut vidimus, Æ. 1. Idque contigit æſtate poſt Trojæ excidium ſeptimâ, ut eſt, Æ. 1. 759. Ita ut totos annos ſex jam errando conſumpſerit. Quanquam vix conſtat hæc tam longi temporis ratio: niſi dicatur per unum alterumve annum in Thracia, itemque in Creta perſtitiſſe ad condendas urbes: neque enim videtur aliis in locis morata feciſſe, niſi brevem.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS LIBER IV.

ARGUMENTUM.

DIDO amores in Æneam ſuos Annæ ſorori aperit; ejuſque conſilio animum adjicit ad nuptias. Juno, ut Æneam ab Italia deducat, agit cum Venere de conciliandis inter utrumque nuptiis. Æneas ac Dido venatum abeunt, ſubortaque Junonis artibus tempeſtate, confugiunt in antrum: ibidemque falſum illud infauſtumque conjugium perficitur. Iarbas, Getulorum rex, Jovis Ammonis filius, Didonis procus, advenam ſibi præferri indignans, apud Jovem graviter queritur. Jupiter, & ejus precibus, & fatis urgentibus adductus, Mercurium ad Æneam mittit, qui eum abire in Italiam jubeat. Parat clam Æneas omnia ad navigationem neceſſaria: quod ſuſpicata Dido, precibus & lachrymis deterrere eum ab incepto, tum per ſe, tum per ſororem conatur. Æneas iterum à Mercurio in ſomnis admonitus, nocte intempeſta anchoras ſolvit. Dido doloris impatiens, extructam ſimulatione ſacri magici pyram conſcendens, ipſo Æneæ gladio ſibi vitam adimit.

Unus hic è libris omnibus plurimum artis habet ac ſuavitatis, motuſque animi tenerrimos quoſque ac violentiſſimos: præſertim in octo Didonis orationibus, quibus I. Sorori amorem aperit, v. 9. *II. Diſſuadet Æneæ profectionem,* v. 305. *III. Eidem multa exprobrat, & multa comminatur,* v. 305. *IV. Sororem adhibet apud Æneam conciliatricem,* v. 416. *V. Deſperatis omnibus, ſpecie*

cie ſacri magici, moriendi conſilium ſorori diſſimulat, v. 478. *VI. Secum ipſa noctu varia conſili agitat*, v. 534. *VII. Fugientium Trojanorum aſpectu extremum furit*, v. 590. *VIII. Strict enſe ſibi imminens in verba noviſſima erumpit*, v. 651. *Accuſant Virgilium aliqui, quod ex A gonaut. Apollonii lib. 4. multa decerpſerit: quos damnat Scaliger: neque convenit argumentum, n hoc uno, quod hoſpitem hic Dido, illic Medea, ſuum ament. At nihil admodum, præter con parationes pauculas, inde excerptum eſt: qualia etiam nonnulla ex Calypſûs & Ulyſſis amoribus Odyſſ. l. 5. tum ex Euripidis Medea & Hippolyto, & Catulli carmine de Pelei nuptiis, excerpt ſunt.*

N O T Æ.

DE *ætate, familia, moribus* Didonis, locus hic eſt diſſerendi: quæ tria conſtat eſſe à Virgilio parum expreſſa fideliter.

1. DE ÆTATE. Male Virgilius Æneam Didoni æqualem fecit, cum ſit hæc illo tribus propemodum ſeculis recentior: quam temporis anticipationem *anachroniſmum* appellant. At nuper Marollius hac Virgilium culpa liberare conatus eſt, ex fide fabuloſæ hiſtoriæ: atque in ejus familiæ gradibus hunc ordinem ſtatuit; ut caput ſit generis, 1. *Inachus*. 2. *Io*, ejus filia. 3. Ex ea & Jove *Epaphus*. 4. Ex Epapho *Belus ſenior*. 5. Ex Belo ſeniore *Agenor*. 6. Ex Agenore *Phœnix, Cadmus, Europa*, &c. Per quos familia multas in partes diviſa eſt. Et ex Phœnice quidem ortus putatur, 1. *Belus junior* ſive *Methres*, & *Pliſthenes*. 2. Ex Belo, *Pygmalion, Eliſa* ſive *Dido*, & *Anna*. Ex Pliſthene *Acerbas*; qui *Sicharbas*, & *Sichæus* dicitur, conſobrinus & conjux Didonis: iique triplici tantum gradu ab Agenore diſſiti. Cujus ex altero filio Cadmo prodiit, 1. *Polydorus*. 2. Ex Polydoro *Labdacus*. 3. Ex Labdaco *Laius*. 4. Ex Laio *Oedipus*. 5. Ex Oedipo *Polynices & Eteocles*. 6. Ex Polynice *Therſandrus*, qui in equo Trojano cum aliis Græcorum ducibus incluſus dicitur. Cætera familiæ membra graduſque non attingo. Ex iis autem ipſis, quæ profert Marollius in rem ſuam, manifeſtum eſt Didonem, ſi non prætergreſſa eſt, annis centum & pluribus Trojanum eſſe excidium antegreſſam. Quî enim fiat, ut Dido, quæ tribus tantum gradibus diſtat à capite generis Agenore, cadat in ætatem illius Therſandri, qui totis ſeptem gradibus ab eodem capite diſtat? Quod vero addit Marollius, aliquot eſſe omiſſos in ſerie Didonis gradus, injuria temporum aut ſcriptorum, inde fit id ipſum quod volumus: nempe & incertam eſſe temporum illorum ſcriptorumque fidem; & ſtatui omnino non poſſe, quot omiſſi ſint gradus: an quatuor, ut ad Trojana tempora Dido perduci poſſit; an plures, ut ſi ſuperis placet, etiam ad Romana.

Porro ſi à fabulis ad hiſtoriam appellamus: conſtat Didonem, Troja multo poſteriorem, Roma paulo ſuperiorem eſſe: etſi intervalla illa temporum alii aliis majora definiant. Quippe à Carthagine condita ad Romam conditam numerantur à Velleio anni 65. à Trogo & Juſtino 72. Colliguntur ex Epitome quinquageſima prima T. Livii, 92. ex Solino, 129. ex aliis apud Euſebium, 140. Statuuntur autem ab exactiſſimis ætatis noſtræ chronographis, imprimiſque Labbeo, quem, quia rem adverſus Marollium accurate defendit, ſecuti ſumus, anni omnino 135. Cum autem ex Porcii Catonis exactiſſimis calculis, apud Dionyſium Halicarnaſſeum, Roma diſtet ab excidio Trojano annis 432. quos reducit Labbeus ad 431. hinc facile patebit, ſubductis numeris, quanta ſit ab illo excidio diſtantia Didonis & Carthaginis: nempe juxta nos, annorum 296. juxta veteres, aut plurium aut paulo pauciorum. Atque hæc omnia nituntur graviſſimo Joſephi teſtimonio, qui l. 1. contra Appionem ſeriem deſcribit Tyriorum regum, ex Menandro Epheſio & exactiſſimis Tyriorum annalibus. Ubi conſignatus eſt exceſſus Didonis e Phœnicia ad condendam Carthaginem, anno Pygmalionis regis ſeptimo, qui in annum ab excidio Trojano 276. plane cadit.

At cum doceat Appianus fama circumferri, fundatam fuiſſe à Xoro & Carchedone Phœnicibus Carthaginem, annis ante excidium Trojæ 50. Et in Virgilio, Æ. 1. v. 425. legamus de Carthagine: *Miratur molem Æneas, magalia quondam*. Tum v. 370. *Ingentia cernes Mœnia, ſurgentemque novæ Carthaginis arcem, Mercatique ſolum facti de nomine Byrſam, &c.* Ex iis colligi poſſe exiſtimo, Carthaginis quidem *magalia* caſaſque & initia quædam, annis ante excidium Trojæ 50. à Phœnicibus Xoro & Carchedone poſita eſſe. Tum annis ab excidio Trojæ 276. fugiſſe Didonem è Phœnicia, eoque fugam intendiſſe, ubi multis ante annis aliquos è Phœnicibus ſedem poſuiſſe audierat; hanc ſedem avectis è patria opibus muniviſſe; & ad magalia adjeciſſe arcem, quæ inde *Byrſa* dicta eſt, à *boſra* voce Hebraica, quæ *munitum locum* ſignificat: quam deinde vocem Græci, ob ſimilitudinem, fabulis & *corio* ſuo bubulo deformarunt. Eſt enim apud Græcos βύρσα, *corium*. Sic arce munita vetus Carthago, nova facta eſt; concurrente cum antiquo fundatoris nomine Phœnicia voce *Carthada*, quæ juxta Solinum c. 30. *civitatem novam* ſignificat. Atque ita

Carthago

J. Mynde sc.

Carthago perfecta est, anno post fugam Didonis 20. qui Pygmalionis 27. à Troja capta 206. ante Romam, 135. ante Christum, 888. mundi 3166.

II. DE FAMILIA. A Josepho, ex certissimis monumentis Tyriorum, pater ponitur Didonis, Annæ, & Pygmalionis *Metginus:* qui vocatur à Theophilo Antiocheno *Metten:* avus *Badezorus:* proavus *Ithobalus*, sacris in literis *Ethbaal* nuncupatus; qui, occiso rege *Phele*, regnum in familiam transtulit suam ex antiqua *Abibali, Hirami, & Baleasari* familia.

Ex his conjicio Virgilium historiæ Phœniciæ parum scientem, ut Didonem retro ad usque Trojæ tempora removeret, è Græcorum fabulis antiqua nomina petiisse: vel, si Phœnicum literas attigerat, nominum asperitate deterritum, ea mollioribus elementis leniisse. Sic *Beli* nomen & patri Didonis, & uni ex ejus majoribus dedit: haud dubie detruncatum, ex *Abibalo, Baleasaro, Ithobalo.* Tum *Acerbam* seu *Sicharbam*, in *Sichæum* mollivit. Servius *Methrem* suum, quem ipsum esse Belum putat Didonis patrem, ex *Metgino* seu *Mettene*, vero Didonis parte, deformavit. Porro *Anna, Elisa, & Dido*, Phœnicum vocabula sunt. Anna enim est, *gratiosa:* Elisa, *fortitudo viri*, seu *virago:* Dido, *dilecta.* Dubium autem est, utrum huic reginæ nomen prius inditum fuerit. Si consulantur interpretes, prius nomen Elisæ: si vocis significatio, Didonis prius fuit; & ex facti audacia, Elisæ posterius.

III. DE MORIBUS. Graviter quidem querentem de Virgilio Didonem inducit Ausonius, Epig. 111. quod eam impudici amoris impatientia ac dolore mortem oppetiisse cecinerit, contra fidem historiæ: quæ rogum eam conscendisse testatur; ne datam Sichæo primo conjugi fidem, novis cum Iarba Getuliæ rege nuptiis, violaret. Atque ea quidem in re peccasse gravius Virgilium puto, si peccavit, quam in illa mutatione temporum.

Statuo itaque scientem ac volentem in hunc utrumque errorem lapsum esse Virgilium: eo consilio, ut Punicis bellis, quibus nihil erat in historia Romana illustrius, in poëmate etiam suo locum daret; mutuique inter utramque gentem odii causam aliquam afferret. Qua tamen in re non eum puto à poeticæ legibus recessisse. Quanquam enim per eas cautum est, ne poëta temporum ordinem temere intervertat, in re nota præsertim atque insigni; tum, ne quem nisi suis moribus coloribusque depingat: lex tamen est omnium prima, *placere.* Quod si assequi speravit posse Virgilius apud suos, illa deformatione temporum atque morum (& vero assecutus est) omnino poëtæ maximi partes implevit. Est autem certe assecutus, siquidem Ovidius paulo post, hos Didonis amores transferre non dubitavit in Met. l. 14. 77. Idemque testatur, Trist. 2. 1. 535.

Nec legitur pars ulla magis de corpore toto,
Quam non legitimo fœdere junctus amor.

AT regina gravi jamdudum saucia cura,
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multusque recursat
Gentis honos: hærent infixi pectore vultus,
Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem.
Postera Phœbea lustrabat lampade terras, 6
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram;
Cum sic unanimem alloquitur malesana sororem:

INTERPRETATIO.

Regina autem, jamdiu vulnerata gravi solicitudine, fovet plagam in venis, & absumitur occulto igne. Multæ virtutes Æneæ, & multa gloria ejus redit in mentem: vultus ejus & sermo hærent impressi animo, & hæc cura non permittit tranquillam quietem corpori. Postera Aurora illustrabat terras luce Solis, & expulerat è cœlo humidas tenebras; cum sic malesana loquitur ad concordem sororem:

NOTÆ.

1. *At Regina.*] Pendet hoc initium ex ultimo libri tertii versu: Æneas *conticuit tandem, factoque hic fine quievit: At Regina*, ex quo ipsum audivit, amore saucia non quievit, *&c.*

2. *Vulnus alit, &c.*] Hic videtur Amor solito habitu depingi: cæcus, sagittis, & face armatus: sagittis *vulnus* intulit, face *ignem* accendit, cæcus *cæco* igne carpsit.

3. *Multa viri virtus, &c.*] Quatuor amoris causæ. Virtus; *multa viri virtus.* Nobilitas, *gentis honos.* Pulchritudo; *infixi pectore vultus.* Eloquentia; *verbaque.* Quas easdem causas iterum enumerat, v. 10.

6. *Phœbea lampade.*] Tapinosis, sive rei magnæ expositio humilior, *Solis*, per *lampada:* similis huic, qua *mare* appellat *gurgitem*, Æn. 1. 122. Imò ausus est dicere Lucret. l. 6. 1196. *Aut etiam nona reddebant lampade vitam:* pro *nona die.*

Anna

Anna ſoror, quæ inſomnia terrent me dubiam? quis hic novus hoſpes venit in regionem noſtram? ô qualem ſe ſpecie exhibens! quam generoſis animis & factis! Certe credo hunc eſſe prolem Deorum. Nec temere credo: metus prodit animos ignobiles. Heu! quibus fatis fuit ille agitatus! quæ bella confecta narrabat! Si non maneret mihi conſtitutum & immutabile id propoſitum, *ut nolim me ulli conjungere* per *nexum conjugalem, ex quo primus amor fefellit me deceptam morte* Sichæi; *ſi non tæderet me lecti & facis: fortaſſe poſſem cadere in hoc ſolum delictum. Nam fatebor, ô Anna, poſt mortem miſeri mariti Sichæi, & Deos infectos cæde à fratre* factâ, *ſolus Æneas movit ſenſus meos, & impulit animum vacillantem; animadverto ſigna veteris amoris. Sed cupio ut vel terra intima mihi ante aperiatur; vel pater omnipotens fulmine demittat me ad umbras, pallidas umbras inferorum, & noctem profundam: antequam te lædam, ô pudicitia, & frangam tua jura.*

Anna ſoror, quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent!
Quis novus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes?
Quem ſeſe ore ferens! quam forti pectore & armis!
Credo equidem, nec vana fides, genus eſſe Deorum.
Degeneres animos timor arguit. Heu quibus ille
Jactatus fatis! quæ bella exhauſta canebat!
Si mihi non animo fixum immotumq; ſederet,
Ne cui me vinclo vellem ſociare jugali,
Poſtquam primus amor deceptam morte fefellit;
Si non pertæſum thalami tædæque fuiſſet;
Huic uni forſan potui ſuccumbere culpæ.
Anna, fatebor enim, miſeri poſt fata Sichæi
Conjugis, & ſparſos fraterna cæde penates;
Solus hic inflexit ſenſus, animumque labantem
Impulit: agnoſco veteris veſtigia flammæ.
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiſcat;
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentes umbras Erebi, noctemq; profundam,
Ante, pudor, quam te violo, aut tua jura reſolvo.
Ille meos, primus qui me ſibi junxit, amores
Ille Sichæus, *qui me primus ſociavit ſibi, abſtulit meos amores:*

NOTÆ.

9. *Anna ſoror, quæ me, &c.*] Oratio plane ad ejus ingenium conformata, quæ primum è ſeveris moribus ad amorem deflectit. Quatuor habet partes. 1. Admiratur Æneæ pulchritudinem, virtutem, nobilitatem, res præclare geſtas. 2. Proponit ſibi cauſas, quæ ab ejus amore animum avertant: nempe viduitatis propoſitum, primi conjugii calamitates, voluptatum faſtidium. 3. Fatetur tamen ſenſus ſuos, non animum, aliquatenus inflexos. 4. Denique alienam ab amore voluntatem æternam fore pollicetur. Quod tamen propoſitum invito animo fieri teſtantur effuſæ in ſinum lachrymæ.

Inſomnia.] ἐνύπνια, ea quæ in ſomnis apparent, ſomnia, ſimulacra.

17. *Deceptam morte.*] Primo nupſerat Sichæo, qui à Pygmalione Didonis fratre occiſus fuerat, Æ. 1. 347.

18. *Tædæque.*] Facis è *tæda* arbore, è picearum genere: pro nuptiis ſumitur; quia præferebatur novæ uxori, in mariti domum deducendæ. De illo more nuptiali, E. 8. 29.

19. *Culpæ.*] Quia ſecundæ nuptiæ adjunctam infamiæ notam habuerunt, propter ſuſpicionem intemperantiæ; unde, juxta Servium, apud Romanos repellebantur à ſacerdotio bis nuptæ: juxta Tacitum, apud Germanos ſecundæ nuptiæ lege prohibebantur.

21. *Penates.*] Vel pro domo ſumuntur; vel potius pro Diis ipſis domeſticis: nam Æn. 1. 353. occiſus eſt Sichæus *ante aras.* De *Penatibus*, Æ. 2. 717. *Fraterna cæde.*] Non qua frater occiſus eſt; ſed qua Sichæus vir Didonis à Pygmalione, Tyri rege, occiſus eſt.

23. *Veteris veſtigia flammæ.*] Senſus duplex eſſe poteſt. Primus obvius; *Agnoſco veſtigia veteris amoris in Sichæum, qui me ab Æneæ amore deterret.* Secundus abſtruſior, at convenientior eſt: *Agnoſco veſtigia conjugialis amoris, quo primum olim in Sichæum, nunc iterum in Æneam feror.* De *Erebo*, pro inferis, G. 4. 471.

27. *Ante, pudor, quam, &c.*] Redundat illud *ante.* Sic enim eſt, *tellus priùs ima dehiſcat, ante, pudor, quàm te violo.* Sic apud Salluſtium in Catilina: *Priuſquam legiones ſcriberentur, multa ante capere.*

Violo—reſolvo.] Hæc eſt antiqua lectio, quam Apronianus & MSS. plurimi confirmant; cum vulgo legatur *violem, reſolvam.*

Abſtulit:

Abſtulit: ille habeat ſecum, ſervetque ſepulchro.
Sic effata, ſinum lachrymis implevit obortis.
Anna refert: O luce magis dilecta ſorori,
Soláne perpetuâ mœrens carpêre juventâ?
Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?
Id cinerem, aut manes credis curare ſepultos?
Eſto: ægram nulli quondam flexere mariti;
Non Libyæ, non ante Tyro: deſpectus Iarbas,
Ductoreſque alii, quos Africa terra triumphis
Dives alit: placitóne etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem quorum conſederis arvis?
Hinc Getulæ urbes, genus inſuperabile bello,
Et Numidæ infræni cingunt, & inhoſpita Syrtis:
Hinc deſerta ſiti regio, lateque furentes
Barcæi. Quid bella Tyro ſurgentia dicam,

ille habeat eos *ſecum, & ſervet* in *tumulo. Sic locuta implevit gremium lachrymis erumpentibus. Anna reſpondet: O* ſoror *chara ſorori magis quàm vita, an ſola conſumêris doleus per totam juventutem? nec experieris jucundos liberos, nec dona Veneris? Putaſne cinerem aut umbras ſepultas id curare? Ita ſit: nulli proci antea commoverunt dolentem* te; *nec in Libya, nec prius Tyri: contemptus* eſt à te *Iarbas, aliique duces, quos regio Africana abundans victoriis nutrit: an etiam reſiſtes grato amori? Nec venit* tibi *in mentem, quorum in agris conſtiteris? Hinc urbes Getulæ, gens bello inſuperabilis, & Numidæ indomiti, & Syrtis inhoſpitalis* nos *cingunt: hinc regio ficcitate ſolitaria, & Barcæi furioſi. Quid dicam* de *bellis imminentibus* ab urbe *Tyro,*

NOTÆ.

31. *O luce magis dilecta, &c.*] Annæ oratio, animum eò, quò propenſum videt, ſcite impellentis. Duas habet partes. I. Perſuadet nuptias, 1. à delectabili, aut aiunt: cui addit poſthabendam eſſe memoriam Sichæi, cum nullus inſit ſenſus mortuis: poſthabendum quoque propoſitum viduitatis, quæ ideo tantum chara fuit, quia nullus procorum charior. 2. Ab utili: ad defenſionem & gloriam novæ urbis ac gentis, cui hanc à Diis opem præſtitam putat. II. Modum aſſignat perficiendi conſilii, ſacrificia, moram hoſpitis, *&c.*

32. *Mœrens carpêre juventa.*] Tranſlatio eſt à floribus, qui *carpuntur* manu, atque ita defloreſcunt, quaſi dicat: *Solane totâ juventâ triſtis conſumeris ac defloreſces?*

36. *Libyæ.*] Aliquando pro totâ Africa ſumitur: hic pro parte Africæ, quæ Ægyptum proxime attingit, G. 1. 241. De *Tyro*, Æ. 1. 16.

Non Libyæ, non ante Tyro.] Aliqui nulla interpunctione, continuo ordine, ſic legunt, *Non Libyæ, non ante Tyro deſpectus Iarbas:* ut ſenſus ſit, Iarbam & in Libya deſpectum fuiſſe à Didone, & prius Tyri. Sed cum nulla auctoritate conſtet Didonem, ante adventum in Libyam, ab Iarba petitam fuiſſe: utor interpunctione ſolertiorum interpretum, unde ſenſum iſtum elicio, Didonem, ut in Libya, ſic Tyri multos deſpexiſſe procos. Nec vero mirum eſt *Libyæ* dictum eſſe pro *in Libya*; & *Tyro*, ſive *in Tyro*, pro *Tyri*: ſiquidem dixit Cicero, *Siciliæ cum eſſem*; & *in Alexandria*: pro, *in Sicilia*, & *Alexandriæ.*

Iarbas.] Jovis & Garamantidis Nymphæ filius, aut Maurufiorum, aut Maxitanorum, aut Getulorum, fortaſſe totius Africani litoris, rex: cum dicatur deinde v. 198. filius Ammonis Jovis, qui eſt in extrema orientali parte, juxta Ægyptum. Is cum fraude bovini corii deceptus, Carthaginem à Didone ſtructam videret, ejus nuptias ſub belli denunciatione petiit: ad quas cum cives repugnantem adigerent, trium menſium petito ſpatio, pyrâ in ultima urbis parte extructâ, veluti placatura viri prioris manes, multis hoſtiis cæſis pyram conſcendit: atque ita ad populum reſpiciens, ituram ſe ad virum, ſicut præceperant, dixit, vitamque gladio finivit. Quamdiu Carthago invicta fuit, pro Dea culta eſt. Ita fere Juſtinus, lib. 18. 6. & alii.

37. *Africa terra, &c.*] Africana. Sic Tibullus, 1. 9. 33. *Terra Campania:* Catullus, 40. 21. *Terra Celtiberia.* De *Africa*, Ecl. 1. 65.

38. *Pugnabis amori.*] Verba contentionis junguntur ſæpe dativo caſui. Ecl. 5. 8. *Tibi certet Amyntas*, G. 2. 99. *Cui non certaverit ulla*, &c.

40. *Getulæ urbes, &c.*] *Getuli* ad meridiem Carthaginis ſiti erant: *Numidæ* ad occidentem, qui & *Nomades*, ob feram ac paſtoralem vitam, eſt enim νομὴ, *paſtus*. *Syrtis* utraque, major & minor, Libyci maris ſinus, arenarum aggeſtionibus infeſti, ad orientem: de iis, Æ. 1. 115. *Barcæi*, ſive Barcitæ; ultra Syrtes, ad orientem majoris: nunc regnum *Barca.*

& de *minis fratris? Certe existimo naves Iliacas, Diis auctoribus, & Junone propitia huc vento direxisse cursum. Qualem tu videbis hanc urbem, ô soror! qualia regna crescere tali connubio! quantis factis erigit se Pœnorum gloria, adjuvantibus armis Trojanorum! Tantummodo tu pete à Diis favorem, &, sacrificiis perfectis, protrahe* tempus *hospitii, & suggere* iis *causas manendi: dum hyems & pluvius Orion furet mari; & naves fractæ* erunt, *& aër* erit *intolerabilis. His verbis incendit amore animum* jam *ardentem, & spem attulit menti incertæ, & abstulit verecundiam. Primo petunt templa, & ad altaria petunt favorem* Deorum: *immolant juxta ritum oves selectas Cereri legum inventrici, & Phœbo, & Baccho patri: præ omnibus Junoni, cui curæ sunt nexus conjugales.*

Germanique minas?
Diis equidem auspicibus reor, & Junone secundâ,
Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
Quam tu urbem, soror, hanc cernes! quæ surgere
Conjugio tali! Teucrûm comitantibus armis,
Punica se quantis attollet gloria rebus!
Tu modo posce Deos veniam, sacrisque litatis,
Indulge hospitio, causasque innecte morandi:
Dum pelago desævit hyems, & aquosus Orion;
Quassatæque rates, & non tractabile cœlum.
His dictis incensum animum inflammavit amore,
Spemque dedit dubiæ menti, solvitque pudorem.
Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo:
Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.

N O T Æ.

44. *Germanique minas.*] Testatur Justinus, Pygmalionem Tyri regem, cognitâ sororis fugâ, impio bello persequi fugientem paravisse; sed matris precibus & Deorum minis victum quievisse.

45. *Junone secundâ.*] Quæ & præses est nuptiarum, & Pœnorum custos, Æ. 1. 19. & infra, v. 59.

50. *Veniam.*] Vel reipsa *veniam*, quia conjugii desiderium vocavit *culpam*, v. 19. Vel *favorem*, quem sæpe *venia* significat, Æ. 1. 523.

Sacris litatis.] Non factis tantum, sed feliciter factis: hoc enim est *litare*, ut diximus, Æ. 2. 116. Et jam addo locum è Cicerone de Divin. 2. 38. *Quid? cum pluribus Diis immolatur: qui tandem evenit, ut litetur aliis, aliis non litetur?* Dictum est autem *litare sacra*, ut à Propert. l. 4. 1. 24. *Litare exta*; à Suetonio *litare victimas.*

52. *Desævit.*] Duo significat: & valde *sævit*, & *sævire cessat.* Cerdanus affirmat semper cessationem significare; nullumque exemplum esse, quod non explicet hunc in modum. Hoc ergo explicet, ex Æ. 10. 569. *Sic toto Æneas desævit in æquore victor, ut semel intepuit mucro:* ubi certe affirmat augetque, non minuit. At minuit & cessationem notat apud Lucanum, 5. 303. *Nec, dum desæviat ira, expectat.* Hic affirmat, siquidem affirmant cætera: *Quassatæque rates, & non tractabile cœlum.* Porro certissimum puto, tempus præsens hic positum esse pro futuro: *desævit*, pro *desæviet:* hoc sensu: *detine hic Æneum quamdiu sævist hyems.* Patet enim ex v. 6. institutum inter Annam Didonemque colloquium, postridie quam Æneas advenerat: tunc autem æstas fuit, ut probavimus, Æ. 1. 539. De Orione. Firmabit interpretationem meam geminus versus, alter ex hoc eodem libro v. 121. *Dum trepidant alæ*, id est, *trepidabunt:* alter è Georg. l. 4. v. 84. *Dum gravis aut bos, aut bos versa fugâ victor dare terga coëgit*, id est, *dum cogat, donec coëgerit.* De *Orione*, Æ. 3. 517. Æ. 1. 539.

56. *Delubra.*] Templa, de iis, Æ. 2. 225.

57. *Bidentes.*] Oves Gellius disputat ita dici quasi *biennes*, duorum annorum. Festus, quod inferiores ac superiores haberent dentes, unde & *ambidentes* etiam vocabantur, quasi utrinque dentatæ. Isidorus, quod inter dentes octo *binos* haberent cæteris eminentiores. Tales autem oves exigebantur ad sacrificia.

58. *Legiferæ Cereri.*] Ceres Saturni & Opis filia, Proserpinæ mater ex Jove; quæ fruges & culturam agrorum invenit; ideoque jura & leges, quæ de agrorum divisione natæ sunt: unde sacra ejus apud Athenienses θεσμοφορια appellabantur, à θεσμος, *lex*, & φερω, *fero.* De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. De *Lyæo*, Baccho, G. 2. 229.

59. *Junoni, &c.*] Hæc Saturni & Opis filia, Jovis & soror & conjux: quia nuptiis præerat, ideo Græcis dicebatur Ζυγια, Romanis *Juga*, à *jugo*, sive à *jungendis* conjugibus: nam in nuptiis, si Servio & Isidoro fides est, in symbolum conjunctionis, jugum reipsa imponebatur contrahentibus; si aliis credimus, vittâ tantum sive tæniâ simul ambo ligabantur.

Ipsa

Ipſa tenens dextrâ pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit:
Aut ante ora Deûm pingues ſpatiatur ad aras,
Inſtauratque diem donis, pecudumque recluſis
Pectoribus inhians, ſpirantia conſulit exta.
Heu, vatum ignaræ mentes! quid vota furentem,
Quid delubra juvant? eſt mollis flamma medullas
Interea, & tacitum vivit ſub pectore vulnus.
Uritur infelix Dido, totâque vagatur
Urbe furens. Qualis conjectâ cerva ſagittâ,
Quam procul incautam nemora inter Creſſia fixit
Paſtor agens telis, liquitque volatile ferrum
Neſcius; illa fugâ ſylvas ſaltuſque peragrat
Dictæos: hæret lateri lethalis arundo.
Nunc media Æneam ſecum per mœnia ducit:
Sidoniaſque oſtentat opes, urbemque paratam.
Incipit effari, mediaque in voce reſiſtit.
Nunc eadem, labente die, convivia quærit:
Iliacoſque iterum demens audire labores
Expoſcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
Poſt, ubi digreſſi, lumenque obſcura viciſſim
Luna premit, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos:
Sola domo mœret vacuâ, ſtratiſque relictis

Ipſa formoſiſſima Dido tenens manu *dextera pateram, fundit* vinum *inter media cornua vaccæ candidæ: aut incedit circa pinguia altaria ante imagines Deorum, & renovat ſacrificia* per *diem, & intenta pectoribus victimarum apertis conſulit viſcera* earum *palpitantia. Heu, ignaræ mentes vatum! quid vota, quid templa proſunt amanti? interim gratus ignis abſumit medullas, & occulta plaga durat ſub corde. Uritur miſera Dido, & inſana errat* per *totam urbem. Qualis cerva* poſt *conjectam ſagittam, quam paſtor perſequens armis perfodit improvidam procul in ſylvis Creticis, & reliquit ignarus volatile ferrum* in vulnere; *illa* cerva *percurrit fugiens ſylvas & ſaltus Dictæos; mortifera ſagitta hæret lateri.* Dido *nunc ducit Æneam ſecum per media munimenta: & oſtentat Tyrias divitias, & urbem paratam. Incipit loqui, & hæret in media voce. Nunc die occidente repetit eaſdem epulas: & inſana poſtulat rurſus audire Trojanos caſus, & ſuſpenſa eſt rurſus ab ore narrantis. Deinde, cum exierunt, & viciſſim Luna obſcurior ſubducit lucem* ſuam, *& ſtellæ decedentes cogunt ad ſomnum: ſola dolet* in *domo vacua, & incumbit lecto relicto* ab Ænea:

NOTÆ.

61. *Candentis vaccæ.*] Alluſum putat Naſcimbænus ad legem Numæ Romanorum regis, quam refert Plutarchus: ne mulieres ab obitu conjugis ad uſque menſes decem nuptias repeterent: quæ autem infra id tempus vellent repetere, vaccam prægnantem ſacrificarent. Illa porrò vini effuſio, *libatio eſt*, Æ. 1. 740.

62. *Spatiatur ad aras.*] Etiam more Romano, matronæ ante aras, faculas tenentes, & geſtu gravi, ſaltationemque ſeveram imitantes, movebantur & ferebantur: quod Horatium intellexiſſe puto, cum in Arte ſcribit: *Ut feſtis matrona moveri juſſa diebus.* Hæc Turnebus, l. 23. 3.

63. *Inſtaurat.*] Frequenter repetit ac renovat ſacrificia. Verbum in ea re ſolemne.

64. *Spirantia conſulit exta.*] *Extiſpicium* eſt: quo *exta*, id eſt, victimarum interiora quæ maxime *extant*, cor, pulmo, lien, jecur, celeriter extrahuntur; & adhuc ſpirantia ac palpitantia inſpiciuntur, antequam frigeſcant, habeturque inde futuri cognitio.

70. *Creſſia.*] Cretica, in Creta inſula, *Candie*, de qua, Æ. 3. 104. cujus in parte orientali mons eſt *Dicte*.

81. *Suadentque cadentia ſidera ſomnos.*] Non initium noctis, ut vulgo putatur, ſed exitum intellige, ut & Æn. 2. 9. Duo enim hic diſtinguit tempora: unum, quo Dido repetit convivia, ſcilicet *labente die*; & hoc eſt initium noctis: alterum, quo mœret domo vacuâ, nempe cum *viciſſim luna premit lumen*; & hic exitus noctis. Nec te decipiat, quòd dicantur, tunc *ſuadere cadentia ſidera ſomnos*, quod videtur in initia noctis aptius convenire: immo plane in exitum convenit, tunc enim proprie *cadunt ſidera*, noctis initio *ſurgunt*: tunc etiam ſomnus mollior & facilior, & iis qui noctu vigilavere, omnino neceſſarius eſt.

82. *Vacua.*] Silente, cæteris ad ſomnum digreſſis.

Stratis relictis.] Lectis, non *conjugalibus*, nondum enim conjugium coaluerat; ſed *epularibus*, qualis ille de quo, Æ. 2. 2. *Inde thoro pater Æneas*, &c.

Incubat: illum abſens abſentem auditque videtque:
Aut gremio Aſcanium, genitoris imagine capta,
Detinet, infandum ſi fallere poſſit amorem.
Non cœptæ aſſurgunt turres, non arma juventus
Exercet, portuſve aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minæque
Murorum ingentes, æquataque machina cœlo.
Quam ſimul ac tali perſenſit peſte teneri
Chara Jovis conjux, nec famam obſtare furori:
Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:
Egregiam vero laudem & ſpolia ampla refertis,
Tuq; puerq; tuus; magnum & memorabile nomen:
Una dolo Divûm ſi fœmina victa duorum eſt.
Nec me adeo fallit, veritam te mœnia noſtra,
Suſpectas habuiſſe domos Carthaginis altæ.
Sed quis erit modus? aut quo nunc certamine tanto?
Quin potius pacem æternam pactoſque hymenæos
Exercemus? habes, totâ quod mente petîſti:
Ardet amans Dido, traxitque per oſſa furorem.
Communem hunc ergo populum, paribuſque rega-
Auſpiciis: liceat Phrygio ſervire marito, [mus
Dotaleſque tuæ Tyrios permittere dextræ.
Olli (ſenſit enim ſimulatâ mente locutam,

aſpicit auditque abſens abſentem illum: aut tenet in ſinu Aſcanium, capta ſimilitudine patris ejus; ut videat *an poſſit fallere amorem infandum. Turres inceptæ non attolluntur, juventus non exercetur armis, nec præparat portus & tuta munimenta ad bellum: opera manent interrupta, & eminentiæ magnæ murorum, & machinæ eductæ* ad *cœlum. Statim atque dilecta uxor Jovis cognovit hanc tali veneno imbutam* eſſe, *nec famam obſiſtere* ejus *inſaniæ; Juno compellat Venerem talibus verbis: Nempe reportatis pulchram laudem, & magna ſpolia, & tu, & filius tuus; magnam & memorabilem gloriam: quod una mulier ſuperata ſit fraude duorum Deorum. Nec vero me latet, te timuiſſe noſtros muros, & ſuſpectas habuiſſe domos Carthaginis altæ. Sed quis erit finis? aut quo jam* tendimus *tanta contentione? Quin potius facimus pacem æternam & firmas nuptias? obtines quod quæſiviſti toto animo: uritur amans Dido, & hauſit per oſſa amorem. Gubernemus igitur hanc gentem communem, & æquali poteſtate: liceat obedire Phrygio marito, & tradere in manum tuam Tyrios* quaſi *dotem. Contra Venus ſic cœpit* loqui *illi (nam agnovit* illam *locutam eſſe ficto conſilio,*

N O T Æ.

85. *Si fallere poſſit amorem.*] Eâdem formâ, Æ. 6. 78. *Magnum ſi pectore poſſit Excuſſiſſe Deum.*

88. *Minæ Murorum.*] Contendunt cum Turnebo plerique omnes *minas* eſſe partes altiſſimas murorum, pinnas feneſtratas; vel quia inde propugnatores hoſtibus *minantur,* juxta Turnebum; vel quia partes illæ maxime *eminent,* juxta Hortenſium. Sed quia id auctoritatibus firmant ſequioris ſæculi ſcriptorum, Rufini, Ammiani: vix fidem habeo, ſuſpicorque *minas* dici, non de muris tantum, ſed etiam de celſis quibuſlibet acervis ac molibus imperfectis, quæ ruinam videntur *minari,* aut certe ipſo aſpectu terrent. Juvant conjecturam hic, *opera imperfecta.*

89. *Machina.*] Sunt qui pro ædificiis ſumant: ego pro machinis illis, quæ ad ſubvehendos lapides, attollendamque molem ædificii eriguntur.

91. *Nec famam obſtare furori.*] Nec famæ curam ac ſtudium obſtare amori ardentiſſimo, qui ſæpe in furorem accenditur. *Saturnia,* Juno, Saturni & Opis filia. De *Venere,* Æ. 1. 260. De ejus puero Cupidine, Æ. 1. 661.

96. *Veritam te mœnia noſtra.*] Et vero Venus, Æ. 1. 675. ideo ſub Aſcanii habitu Cupidinem Didoni obtulit, qui eam in amorem Æneæ illiceret: ne Juno Carthagini propitia, Trojanis infeſta, hoc hoſpitio adverſus eos abuteretur: *Vereor quo ſe Junonia vertant Hoſpitia.* De *Hymenæo* Deo, pro nuptiis, G. 3. 60.

102. *Paribus Auſpiciis.*] Tranſlata dictio è comitiis, ubi creabantur conſules captato pariter volatu avium, quod proprie *auſpicium eſt.*

103. *Liceat Phrygio ſervire marito, &c.*] *Liceat,* me ac Didonem; Deam nempe, Reginamque; ſervire *Phrygio,* id eſt, exuli & ſervo; quod acerbe ac maligne dictum eſt: erant enim Phryges Trojani tum exules, & univerſim tota gens notâ ſervitutis aliquâ infamis: ex ea enim ſervi ac mancipia vulgo petebantur, ut notat Athenæus, & paſſim apud ſcriptores videre eſt. De *Phrygia,* Æ. 1. 385.

104. *Dotaleſque.*] *Dos* eſt patrimonium uxoris, & quicquid viro cum uxore datur.

Quo

Quo regnum Italiæ Libycas averteret oras)
Sic contra eſt ingreſſa Venus: Quis talia demens
Abnuat, aut tecum malit contendere bello?
Si modo, quod memoras, factum fortuna ſequatur.
Sed fatis incerta feror: ſi Jupiter unam
Eſſe velit Tyriis urbem, Trojaque profectis;
Miſcerive probet populos, aut fœdera jungi.
Tu conjux: tibi fas animum tentare precando.
Perge, ſequar. Tum ſic excepit regia Juno:
Mecum erit iſte labor: nunc qua ratione, quod inſtat,
Confieri poſſit, paucis, adverte, docebo.
Venatum Æneas, unaque miſerrima Dido,
In nemus ire parant: ubi primos craſtinus ortus
Extulerit Titan, radiiſque retexerit orbem.
His ego nigrantem commiſta grandine nimbum,
Dum trepidant alæ, ſaltuſque indagine cingunt,
Deſuper infundam, & tonitru cœlum omne ciebo.
Diffugient comites, & nocte tegentur opacâ.
Speluncam Dido, dux & Trojanus eandem
Devenient: adero, &, tua ſi mihi certa voluntas,
Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo.

ut abduceret imperium ab *Italia ad Africanam terram) Quis ſtultus recuſet talia? aut malit tecum diſceptare bello? dummodo ſors promoveat conſilium quod ſuggeris. Sed fatis rapior dubia: utrum Jupiter velit eandem urbem eſſe Tyriis, & iis qui venerunt Trojâ; aut approbet confundi nationes, aut nuptias ſociari. Tu es ejus uxor, tibi facile eſt ſolicitare precibus mentem ejus. Perge, ſequar. Tum ſic reſpondit Juno regina: Mea erit illa cura: jam attende, paucis* verbis *explicabo, quo modo* id *quod imminet, poſſit perfici. Æneas & miſerrima Dido parant ire venatum in ſylvam, quando Sol craſtinus primo extulerit* ſe *orientem, & luce detexerit mundum. Ego, dum equites current, & claudent ſylvas retibus, deſuper immittam obſcuram nubem mixtâ grandine, & commovebo fulmine totum aërem. Diſpergentur comites, & occultabuntur denſis tenebris. Dido & dux Trojanus pervenient* ad *idem antrum: præſens ero, &, ſi tuus conſenſus mihi certus eſt, ſociabo* illam *firmo conjugio, & addicam Æneæ propriam.*

NOTÆ.

106. *Quo regnum Italiæ, &c.*] Æ. 1. 23. *Progeniem ſed enim Trojano à ſanguine duci Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces: Hinc populum late regem . . . venturum:* nempe Romanum, Italum: cujus parentem Æneam ideo mari Juno inſequebatur, ejeceratque vi tempeſtatis ad litus Africæ; ut eum à fundando in Italia regno averteret, ac debitum ejus fatis orbis imperium in Africa ſtabiliret.

110. *Fatis incerta feror: ſi*] Pro *an:* ita fere, v. 85. *Si fallere poſſit amorem*; id eſt, ut videat *an fallere poſſit amorem.*

116. *Confieri.*] Baldus Ciceroni, in Epiſt. ad Atticum, l. 9. 10. *Ut per te res tota confieret.* Cæſar, de bello Gall. l. 7. *Poſteaquam id difficilius confieri animadvertit.*

119. *Titan.*] Solis nomen: Refert Gyraldus ex antiquis fabularum auctoribus, *Titeam*, quæ *Terra* dicta etiam eſt, è *Cælo* genuiſſe *Titanas*, quorum unus fuit *Hyperion*, qui ex ſorore *Baſilea* ſuſcepit *Solem & Lunam.* Unde Sol *Titan* dictus eſt gentili nomine. Omnia quippe incerta in fabulis.

121. *Trepidant alæ.*] *Trepidant:* non ſemper eſt *timent*, ſed aliquando *feſtinant:* ut hic, & Æ. 9. 114. *Ne trepidate meas Teucri defendere naves, Neve armate manus:* id eſt, *ne feſtinate*, prohibet enim defendi. *Alæ.*] Idem ſunt in equeſtri, quod in acie pedeſtri *cornua:* ſic dictæ, quia equeſtres turmæ pedeſtres copias quaſi *alis* tegunt. Et venatorum ſpecies quatuor profert Joannes Scoppa è veteri fragmento, *inveſtigatores, indicatores, inſidiatores, & alatos*, qui equo feras in caſſes urgent.

Indagine cingunt.] *Indago*, juxta Servium, eſt ipſa ferarum inquiſitio. Juxta Hortenſium, ſunt canes ferarum indagatores atque inquiſitores. Juxta Budæum, quem ſequuntur plerique omnes, eſt retium ac plagarum ſeries in perticas ſublata captandis feris. Facit pro Budæo quod *indago*, ut plurimum, jungitur cum verbis *cingendi, includendi.* Facit pro Hortenſio, nomen ipſum, *indaginis*, quod in canes melius cadit: tum illud, G. 1. 140. *Canibus circundare ſaltus:* tum iſtud è Livio l. 7. *Cum præmiſſus eques velut indagine diſſipatos Samnites ageret*; quod canibus longe convenientius eſt. Hinc ſuſpenſus hæreo de utroque quid ſtatuam.

Trepidant . . . cingunt.] Certe hic tempus præſens eſt pro futuro: quod jam notavimus, v. 52.

Hic erit Hymen. Non obſiſtens petenti Venus annuit, & riſit ob fraudem repertam à Junone. *Interim Aurora ſurgens deſeruit Oceanum. Luce ortâ juventus electa exit è portis.* Adſunt *retia ſubtilia, plagæ, haſtilia latâ cuſpide, & equites Maſſyli, & virtus odoratrix canum, erumpunt. Primi Carthaginienſium expectant ad portas reginam tardantem in cubiculo: ſtatque equus ornatus auro & purpura, & acer mandit frænum ſpumans. Denique procedit comitante magnâ turbâ, cincta verſicolore inſtitâ* circa *Tyriam chlamydem: huic pharetra* eſt *aurea, capilli colliguntur in* nodum *aureum, aurea fibula coërcet veſtem purpuream. Nec non & Trojani comites, & lætus Aſcanius eunt quoque: Æneas ipſe formoſiſſimus aliis omnibus addit ſe ſocium, & adjungit ſuas turmas. Qualis* eſt *Apollo, quando frigidam Lyciam flumenque Xanthum relinquit,*

Hic Hymenæus erit. Non adverſata, petenti
Annuit, atque dolis riſit Cytherea repertis.
Oceanum interea ſurgens Aurora reliquit.
In portis jubare exorto delecta juventus,
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
Maſſylique ruunt equites, & odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum expectant: oſtroque inſignis & auro
Stat ſonipes, ac fræna ferox ſpumantia mandit.
Tandem progreditur magnâ ſtipante catervâ,
Sidoniam picto chlamydem circundata limbo:
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.
Necnon & Phrygii comites, & lætus Iülus,
Incedunt: ipſe ante alios pulcherrimus omnes
Infert ſe ſocium Æneas, atque agmina jungit.
Qualis, ubi hybernam Lyciam, Xanthique fluenta

NOTÆ.

127. *Hymenæus.*] Deus nuptiarum præſes, G. 3. 60. *Cytherea*, Venus, Æ. 1. 261. *Aurora*, G. 1. 249.

130. *Jubare exorto.*] Primum diluculum notat: nam *Jubar*, juxta Varronem, lib. 6. de L. L. *dicitur ſtella Lucifer, quæ in ſummo habet diffuſum lumen, ut leo in capite jubam:* A quibuſdam etiam pro Sole ſumitur: & generatim, pro rerum quarumlibet ſplendore, Stat. Theb. 9. 699. *Et pictum gemmis galeæ jubar.*

131. *Retia, plagæ, &c.*] Venatoria inſtrumenta. *Retia rara*, caſſes minus denſo filo contexti. *Plagæ:* vel majora retia, juxta Turnebum; vel, juxta Servium, funes quibus retia tenduntur circa imam ſummamque partem. *Venabula*; tela, ſive haſtæ breviores, ferro latiore.

132. *Odora canum vis.*] *Odoratrix*, nam *odora* proprie eſt, quæ odorem ex ſe emittit; *odoratrix* vero, quæ percipit.

Canum vis.] Vel *copia & multitudo:* ut apud Cicer. de Aruſp. reſponſis, 22. *Vis innumerabilis ſervorum.* Vel *facultas odorandi:* apud eundem, de Divin. 2. 35. *vis cordis ad vivendum*; & 37. *vis quædam ſentiens.* Vel, *canes ipſi:* Græco more, ut Homerus dixit Iliad. 3. 105. Πριάμοιο βίην, *Priami vim*, pro ipſo *Priamo.*

Maſſyli.] Gens Africana, admodum incerti ſitus; à Virgilio ponitur ad occidentem Carthaginis, nempe ad oceani fines, ut videbitur, v. 483.

133. *Cunctantem.*] Scilicet placendi ſtudio, ex iis fuit mulieribus, de quibus Terent. Heaut. A. 2. S. 2. 11. *Dum comuntur annus eſt.* De *oſtro*, purpura, G. 2. 506.

137. *Sidoniam chlamydem picto limbo.*] *Sidoniam* explico purpuream, à Sidone, urbe Phœniciæ, vicina Tyro, unde purpura celebris, G. 2. 506. *Picto*, interpreter, diverſi à purpura coloris, fortaſſe aurei. *Limbo*, inſtitâ, in extrema ora chlamydis. *Chlamydem*, veſtem militarem ac venatoriam, thoraci ſuperpoſitam, *caſaque, a looſe Gown, or Coat.*

138. *In aurum.*] Vel in reticulum aurei contextus implexi crines: vel crines ipſi flavi coloris in aurei nodi formam ligati. De *Phrygia*, Aſiæ regione, unde Trojani erant, Æ. 1. 385. De *Iulo*, Aſcanio, Ibid. 271.

143. *Qualis ubi, &c.*] Comparaverat Virgilius Æ. 1. 502. Didonem cum Diana: nunc Æneam cum fratre Dianæ Apolline. Et aliquantum expreſſa res eſt ex duobus Apollonii locis, Argon. l. 1. Solemnis autem erat opinio, Deos certis anni temporibus commutare ſedes: aitque Servius conſtare, ſex hybernis menſibus Apollinem apud Pataram Lyciæ urbem oracula reddere; ſex æſtivis apud Delum Ægæi maris inſulam. *Lycia* regio eſt Aſiæ minoris, ad meridiem maritima urbs ibi *Patara* fuit, nunc *Patera*, Apollinis templo quondam inſignis, & Xanthus fluvius & urbs, nunc *Santo.*

Deſerit,

Deſerit, ac Delum maternam inviſit Apollo,
Inſtauratque choros: mixtique altaria circum
Creteſque, Dryopeſq; fremunt, pictique Agathyrſi:
Ipſe jugis Cynthi graditur, mollique fluentem
Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro:
Tela ſonant humeris. Haud illo ſegnior ibat
Æneas: tantum egregio decus enitet ore.
Poſtquam altos ventum in montes, atq; invia luſtra:
Ecce feræ ſaxi dejectæ vertice capræ
Decurrere jugis: alia de parte patentes
Tranſmittunt curſu campos, atque agmina cervi
Pulverulenta fugâ glomerant, monteſq; relinquunt.
At puer Aſcanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo: jamque hos curſu, jam præterit illos:
Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fulvum deſcendere monte leonem.
Interea magno miſceri murmure cœlum
Incipit: inſequitur commiſta grandine nimbus.
Et Tyrii comites paſſim, & Trojana juventus,
Dardaniuſque nepos Veneris, diverſa per agros
Tecta metu petiere: ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido, dux & Trojanus, eandem
Deveniunt: prima & Tellus & pronuba Juno

ac petit Delum inſulam *matris, & renovat choreas, & mixti Cretenſes, Dryopeſque, pictique Agathyrſi lætantur circa aras: ipſe incedit in cacuminibus Cynthi, & componens effuſos capillos cingit tenerâ coronâ, involvitque auro: ſagittæ ſonant ad humeros. Non deformior illo Æneas incedebat, tanta pulchritudo elucet* in *eximio vultu. Poſtquam perventum eſt ad altos montes & cubilia* ferarum *inacceſſa: ecce capræ ſylveſtres emiſſæ è cacumine rupis decurrerunt per colles: ex alia parte cervi prætereunt curſu campos apertos, & fugiendo colligunt ſe in greges pulverulentos, ac deſerunt montes. At juvenis Aſcanius per medias valles exultat* in *equo generoſo: & jam hos, jam illos anteit curſu, cupitque concedi votis* ſuis *aprum ſpumantem inter pigros* illos *greges, aut ruſum leonem deſcendere è monte. Interim cœlum incipit turbari magno tumultu: ſuccedit nubes mixtâ grandine. Paſſim & comites Carthaginienſes, & juventus Trojana, & Trojanus nepos Veneris, hinc inde per agros quæſiverunt diſperſas caſas: torrentes cadunt è montibus. Dido & dux Trojanus deveniunt in idem antrum: & prima Tellus ac Juno pronuba*

NOTÆ.

144. *Delum maternam.*] Quia in ea Ægæi maris inſula Dianam & Apollinem Latona è Jove peperit, Æ. 3. 74. & 77.

146. *Creteſque, Dryopeſque, &c.*] Confluentes ad oraculum Delium undecunque populi. *Cretes* ex inſula Creta, *Candie*, Æ. 3. 104. *Dryopes*, ex Strabone l. 9. fuerunt in Peloponneſo: eò tranſvecti, vel à Dryope Arcade, cum antea circa Sperchium Theſſaliæ fluvium habitarent; vel ab Hercule ejecti è Doride, quæ eſt juxta Parnaſſum montem. *Agathyrſi*, gens Scythica, qui ex Mela l. 2. 1. *Ora artuſque pingebant, ut quiſque majoribus præſtabat, ita magis vel minus.* Juxta alios gens Sarmatica. *Cynthus*, mons in inſula Delo, Æ. 3. 92.

151. *Luſtra.*] Ferarum cubilia: qua de re, G. 2. 471. De *Cervis*, quos eſſe in Africa multi negant, Æ. 1. 188. Affirmant tamen Oppiani & Philoſtrati aliorumque teſtimonia apud Cerdanum.

163. *Dardanius nepos Veneris.*] Aſcanius, filius Æneæ, qui Anchiſæ & Veneris filius: *Dardanius*, Trojanus, Æ. 1. 239.

166. *Prima & Tellus, & pronuba Juno.*] Conſtat ad ſingula gravioris momenti negotia ſolitos veteres captare auſpicia atque omina; ſed præſertim ad nuptias: ut diximus, Æ. 1. 350. Igitur omina quæ fuerint hic notandum eſt. 1. Quidam aiunt *Tellurem* quoque è Diis fuiſſe nuptiarum præſidibus: *prima* autem dicitur ordine ſignificandi, quia tunc prima omnium ſigna dedit: quæ autem? niſi terræ motum. 2. *Juno*, ut conſtat, nuptiis præfuit, hinc dicta *Pronuba*, Γαμηλία à γάμος, *nuptiæ*. Hæc autem, cùm pro *aëre* terræ proximo ſæpe ſumatur; ſignum dedit, *nimbis & commixta grandine.* 3. *Æther* ſuperior, & ignea mundi pars, quæ *Jupiter* aliquando dicitur, ſigna dedit fulguribus & fulmine; juxta eorum opinionem, qui fulmina putabant, non in media aëris regione fabricari, ſed à Jove mitti ex igneo æthere. *Conſcius* dicitur, quia nuptiarum illarum conſcii & auctores ſuperi ipſi fuerant, Juno, Venus, & ipſe, quem ſuum in concilium adegerant, Jupiter, v. 110. & ſequentibus.

dant ſignum: fulgura emicuerunt, & cœlum particeps conſilii de conjugio, Nymphæ ululârunt ex alto cacumine. Ille dies primus auctor fuit exitii, & primus calamitatum: nec enim Dido amplius *terretur ſpecie aut rumore, nec jam exercet amorem ſecretum*; hunc *appellat conjugium, & velat crimen hac appellatione. Statim fama currit per magnas urbes Africæ: Fama, malum, quo nullum eſt celerius, præſtat agilitate, & auget vires eundo: parva primum,* ob *timorem*; *mox erigit ſe in aërem, inceditque per terram, & abſcondit caput inter nubes. Terra mater irritata ad furorem Deorum produxit illam, ut narrant, ultimam ſororem Cœo & Enceladoo, velocem pedibus & citis alis: monſtrum horribile, ingens, cui quot ſunt plumæ* in *corpore, tot oculi aperti vigilant ſubter* eas *(res mirabilis dictu) tot linguæ, tot ora loquuntur, tot arrigit aures. Volat nocte per medium cœli, & per umbram terræ, ſtridens, nec permittit ſomnum oculis: die ſedet ſpeculatrix, aut* in *faſtigio ſummi tecti,*

Dant ſignum: fulſere ignes & conſcius æther
Connubii, ſummoque ululârunt vertice Nymphæ.
Ille dies primus lethi, primuſque malorum
Cauſa fuit: neque enim ſpecie famâve movetur,
Nec jam furtivum Dido meditatur amorem;
Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.
Extemplo Libyæ magnas it fama per urbes:
Fama, malum quo non aliud velocius ullum:
Mobilitate viget, vireſque acquirit eundo:
Parva metu primò; mox ſeſe attollit in auras,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
Illam terra parens, irâ irritata Deorum,
Extremam (ut perhibent) Cæo Enceladoq; ſororem
Progenuit; pedibus celerem & pernicibus alis:
Monſtrum horrendum, ingens: cui quot ſunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi ſubter (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora ſonant, tot ſubrigit aures.
Nocte volat cœli medio, terraque per umbram
Stridens, nec dulci declinat lumina ſomno:
Luce ſedet cuſtos, aut ſummi culmine tecti,

NOTÆ.

167. *Fulſere ignes, &c.*] Mos erat in nuptiis, ut ſponſæ ad ſponſum eunti præferrentur faces; ut puellæ ad mediam noctem ante conjugum fores lætis carminibus perſtreperent, quorum exemplum inſigne ſupereſt apud Theocritum Idyllio 18. Ideo Virgilius hic adhibet *fulgura* pro facibus; & *ululatum Nymphârum* pro carminibus.

168. *Nymphæ.*] Vel fuere *Oreades*, Nymphæ montium, quia erant in ſpeluncæ *ſummo vertice*. De iis Ecl. 2. 46. Vel, ut cenſet Cerdanus, *Diræ & Furiæ*, quæ pro Nymphis ab amantibus acceptæ fuerint. De quo errore ſic Dido apud Ovid. Heroid. 7. 73. *Audieram voces: Nymphas ululaſſe putavi: Eumenides fatis ſigna dedere meis.*

170. *Neque enim ſpecie famâve movetur.*] Non ſpecie, ac præſenti deformitate ſceleris ſui; nec fama ac ſermone abſentium hominum.

174. *Fama, malum, &c.*] Vapulat à Macrobio aliiſque Virgilius, ob eam famæ deſcriptionem, quam tamen ſubſequentes poëtæ imitari fruſtra conati ſunt: & certe multum habet acuminis. *Mobilitate viget*, quia eſt incerta ac mutabilis. *Vires acquirit eundo*, qua vel una re monſtrum videri poteſt, cum eundo cætera deficiant. *Parva metu primo, mox, &c.* quia non niſi timide primo, quæ ſunt tacenda, divulgantur. *Caput inter nubila condit:* quia licet ſparſa ſit ubique fama, ſæpe tamen ejus caput, atque auctor, & veritas, ignorantur. *Terra parens extremam progenuit ſororem* gigantibus: quia Fama turpia Deorum ſcelera evulgavit: qui videtur extremus Terræ conatus in Deos, poſt extincta gigantum bella. Huic *plumæ multæ:* quia unuſquiſque de ſuo aliquam quaſi plumam famæ addit. *Vigiles oculi ſubter plumas:* quia videt omnia, videtur à nemine. *Nocte volat:* neque enim animadverti poteſt, quî fiat, ut tantillo tempore tam longe lateque pervagetur. *Luce ſedet cuſtos:* ut obſervet quæ tractantur inter homines; præſertim in ædibus regum, magniſque urbibus. Cæterum tam eſt apta veris, quam falſis evulgandis.

179. *Cœo, Enceladoque ſororem.*] Gigantum præcipuis, Terræ ac Titanis filiis: qui bellum Jovi intulerunt ad ulciſcendam patris injuriam, cui cœli regnum, ut fratri Saturni natu majori, debitum eſſe contendebant. Hi aggeſtis montibus, ut cœlum aſcenderent, iiſdem oppreſſi ſunt, G. 1. 279.

Turribus

Turribus aut altis, & magnas territat urbes:
Tam ficti praviq; tenax, quam nuncia veri.
Hæc tum multiplici populos ſermone replebat:
Gaudens, & pariter facta atq; infecta canebat:
Veniſſe Æneam Trojano à ſanguine cretum,
Cui ſe pulchra viro dignetur jungere Dido:
Nunc hyemem inter ſe luxu, quam longa, fovere
Regnorum immemores, turpiq; cupidine captos.
Hæc paſſim Dea fœda virûm diffundit in ora.
Protinus ad regem curſus detorquet Iarbam:
Incenditq; animum dictis, atq; aggerat iras.
Hic Ammone ſatus, raptâ Garamantide Nymphâ,
Templa Jovi centum latis immania regnis,
Centum aras poſuit: vigilemq; ſacraverat ignem,
Excubias Divûm æternas, pecudumq; cruore
Pingue ſolum, & variis florentia limina ſertis.
Iſque amens animi & rumore accenſus amaro,
Dicitur ante aras, media inter numina Divûm,
Multa Jovem manibus ſupplex oraſſe ſupinis.
Jupiter omnipotens, cui nunc Mauruſia pictis
Gens epulata toris Lenæum libat honorem,

aut in altis turribus, & tremefacit magnas urbes: tam retinens mali & falſi, quam nuncia veri. Illa tunc læta implebat populos vario rumore, & narrabat perinde facta & non facta: Æneam veniſſe, ortum è Trojano ſanguine, cui marito ſociare ſe dignetur formoſa Dido: nunc illos in *luxu traducere inter ſe hyemem, quam longa* eſt, *oblitos regnorum, & correptos inhoneſto amore. Turpis Dea ſpargit hæc paſſim per ora hominum. Confeſtim deſiſtit volatum ad regem Iarbam: inflammatque ſermonibus animum* ejus, *& accumulat iras. Ille natus* Jove *Ammone, & Nymphâ Garamantide raptâ, ſtruxerat Jovi centum templa ſpatioſa vaſtis in regnis, & centum altaria: & dedicaverat ignem immortalem, perpetuas excubias Deorum*; & dedicaverat *terram pinguem ſanguine victimarum, & pertas ornatas ſertis verſicoloribus. Ille autem impos mentis & inflammatus rumore acerbo, dicitur ante altaria, inter media ſimulacra Deorum, ſupplex elatis manibus plurimùm oraſſe Jovem: O Jupiter omnipotens, cui gens Maurica epulans in verſicoloribus lectis nunc effundit Bacchicum liquorem,*

NOTÆ.

198. *Hic Ammone ſatus.*] *Jupiter Ammon*, Ægyptiis & Afris celebre oraculum ac templum habuit in Libya, ad orientem Cyrenaicæ regionis, ad occidentem Ægypti, ad ſeptentrionem Garamantum ac Naſamonum: in irriguo & palmifero loco, quamvis tota regio ariditſima ac deſertiſſima ſit. Hujus origo varie refertur: tribuitur tamen maxime Libero, ſive Baccho, cui per Libyæ deſerta iter facienti, aries cornu fontem ibi monſtravit; quem ille Jovem eſſe patrem arbitratus, templum ibidem erexit Jovi, cornuto & arietino capite, vocavitque *Ammona*, ab *arena*, quæ Græcis eſt ἄμμος. vel ψάμμος. Plutarchus tamen lib. de Iſide, videtur negare nomen eſſe illud Græcæ originis, ſed Ægyptiorum proprium. Unde aliqui putant *Ham*, ſive *Cham*, Noe filium, primum Ægypti cultorem, ſub eo coli nomine: alii *Solem*, qui, ut & *calor*, dicitur Hebræis *Hamma*: eique volunt, ut & Moſi, appicta eſſe cornua pro radiis. Et vero ex Curtio l. 4. juxta illud templum fons erat quoque, *Solis* dictus, qui rigeſcebat interdiu, noctu fervebat; tepidus aut frigidus, pro vario Solis acceſſu aut receſſu. Hoc adiit oraculum Alexander, cum eſſet in Ægypto: ab eoque ſe Jovis filium dici per ſacerdotem curavit. Hujus hic Iarbas filius dicitur fuiſſe, & *Garamantidis* Nymphæ; ſive *Garamantis* proprium, ſive gentile nomen ſit: non enim longe aberant populi Garamantes. De *Iarba*, v. 36.

199. *Templa Jovi centum, &c.*] Aliqui inde colligunt Iarbam Ammonis templi conditorem dici: ſed perperam: cum centum illa templa, *latis regnis*, id eſt, variis latiſſimi regni locis condita dicantur.

200. *Vigilem ignem.*] Plutarchus, lib. de defectu oraculorum, teſtatur in Ammonis templo lucernam fuiſſe perpetuo ardentem, de quo more, Æ. 2. 297.

205. *Supinis.*] Notetur mos orandi veterum, non expanſis, non porrectis; ſed ſupinis manibus, ita ut palmæ cœlo obverſæ eſſent.

206. *Cui gens Mauruſia, &c.*] *Mauruſii* ſive *Mauri*, partem Africæ occidentalem obtinebant, ab uſque Carthagine aut Numidia, ad fretum Gaditanum: varias in gentes diſtributi.

207. *Gens epulata toris, &c.*] Poſt ſacrificia ſolebant è victimarum extis epulari, inque epulis vina in honorem Deorum *libare* & effundere. De *epulis* illis, Æ. 7. 175. De *libatione*, Æ. 1. 740. De *toris*, lectis vulgo gramineis, Æ. 3. 224. De *Lenæo*, ſive Bacchico honore, pro vino, G. 2. 4.

Aſpicis

videſne hæc? an vero *fruſtra timemus te, ô pater, cum vibras fulmina? an fulgura vana in nubibus terrent mentes, & edunt inutiles ſonos? Mulier, quæ vaga in regione noſtra condidit parvam urbem emptione, cui dedimus litus colendum, cui* impoſuimus *conditiones loci: rejecit nuptias noſtras, & admiſit in regnum Æneam maritum. Et nunc ille Paris cum comitatu effœminato, ſubligatus mitrâ Lydiâ* circa *mentum & capillos delibutos fruitur prædâ: nos ſcilicet inferimus dona tuis templis, & ſuſtentamus famam inanem. Omnipotens audiit* eum *precantem talibus verbis, & hærentem* ad *aras: & flexit oculos ad urbem regiam, & ad amantes negligentes famæ honeſtæ. Tunc ſic loquitur ad Mercurium, & imperat talia: Vade, age, fili, advoca Zephyros, & deſcende alis: & alloquere Trojanum ducem, qui nunc moratur in Tyria Carthagine, nec conſiderat urbes à fatis* ſibi *conceſſas: porta per levem aërem mandata mea. Mater ejus formoſiſſima non eum nobis pollicita fuerat talem, nec eum eb rem bis eripuit* cum *è Græcorum armis:*

Aſpicis hæc? an te, genitor, cum fulmina torques,
Nequicquam horremus? cæciq; in nubibus ignes
Terrificant animos, & inania murmura miſcent?
Fœmina, quæ noſtris errans in finibus urbem
Exiguam pretio poſuit: cui litus arandum,
Cuique loci leges dedimus: connubia noſtra
Reppulit, ac dominum Ænean in regna recepit.
Et nunc ille Paris cum ſemiviro comitatu,
Mæoniâ mentum mitrâ crinemque madentem
Subnexus, rapto potitur: nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamq; fovemus inanem.
Talibus orantem dictis, araſque tenentem
Audiit omnipotens: oculoſq; ad mœnia torſit
Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
Tunc ſic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
Vade, age, nate, voca Zephyros, & labere pennis:
Dardaniumq; ducem, Tyriâ Carthagine qui nunc
Expectat, fatiſque datas non reſpicit urbes,
Alloquere: & celeres defer mea dicta per auras.
Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
Promiſit, Graiûmq; ideo bis vindicat armis:

NOTÆ.

215. *Paris, &c.*] Æneam vocat Paridem, id eſt, mollem: de eo Æ. 1. 31. Proptereaque Athenæus l. 1. notat Homerum nemini heroum uſum unguentorum, præterquam Paridi, tribuiſſe: erat autem uſus ille præcipue in capillis: unde mox addit, *crinemque madentem. Semiviro comitatu.*] Alludit ad morem Phrygum, apud quos inſignis erat cultus Deæ Cybeles, cujus ſacerdotes exſecabantur, unde molles & effœminati evadebant, vocabanturque *Galli.*

216. *Mæoniâ mitrâ, &c.*] Lydi ex Strabone, l. 13. Priami tempore vocabantur Μήονες, *Meones*, vel Μαίονες, *Mæones*: paulo poſt *Lydi*, à Lydo rege, Herculis nepote, Æ. 2. 781. *Lydia* porro, Aſiæ minoris mediterranea regio eſt, quæ à poëtis ſolet Phrygiæ annumerari, ex eodem Strabone, l. 14. Ad orientem ac ſeptentrionem habet Phrygiam majorem; ab occidente Æolidem: flumina *Pactolum & Hermum*, aureis arenis inſignia: montem *Tmolum*, vino & croco celebrem: unde regio tota divitiis deliciiſque nobilis fuit. Illic in uſu erat *mitra*, pileum muliebre, incurvum: baccis inſigne, ac redimiculis vinculiſque, quibus mento ſubligabatur.

217. *Subnexus.*] Ita emendo cum Gevartio, Elect. lib. 1. c. 7. Olim legebatur *Subnixus*, literis vel ante Servii tempora male corruptis. Fruſtra quippe Servius interpretabatur, *crinem unguentatum ſubnixum habens*, vel *fiduciâ elatus.* Fruſtra Turnebus explicabat, *ſub mitra crinem ac mentum ſubjectum habens.* Utraque enim interpretatio ſenſu caret & acumine: noſtra rectior & ſimplicior.

218. *Famam inanem.*] Qua dicor filius tuus, rex Libyæ, conjux Didonis futurus.

219. *Araſque tenentem.*] Mos ſupplicantium ac ſacrificantium: unde Varro apud Macrobium l. 3. 2. ait *aras* dictas olim eſſe *aſas*, quaſi *anſas*, quibus vaſa teneri ſolent; quemadmodum *Valerii & Furii*, prius dicebantur *Valeſii & Fuſii.*

222. *Mercurium.*] De eo, infra, v. 238. Æ. 1. 301. De *Zephyris*, ventis occidentalibus, Ecl. 5. 4. De *Dardaniis*, Trojanis, Æ. 1. 239. De *Tyria Carthagine*, ſupra in argumento.

228. *Bis vindicat armis.*] Æneam *Venus* bis è Græcorum armis eripuerat. *Primo*, quando Diomedes in Trojæ obſidione, Æneam ſaxo ita percuſſit, ut is in genua prolapſus haud dubie occidendus fuiſſet, niſi Venus eum peplo circumfuſum eripuiſſet morti, Iliad. 5. 315. *Secundo*, quando Æneas, matris conſilio &

Sed

Sed fore qui gravidam imperiis, belloq; frementem
Italiam regeret, genus alto à ſanguine Teucri
Proderet, ac totum ſub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe ſua molitur laude laborem:
Aſcanio-ne pater Romanas invidet arces?
Quid ſtruit? aut quâ ſpe inimica in gente moratur?
Nec prolem Auſoniam & Lavinia reſpicit arva?
Naviget: hæc ſumma eſt, hic noſtri nuncius eſto.
Dixerat. Ille patris magni parere parabat
Imperio: & primum pedibus talaria nectit
Aurea; quæ ſublimem alis, ſive æquora ſupra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco
Pallentes, alias ſub triſtia Tartara mittit,
Dat ſomnos adimitque, & lumina morte reſignat.
Illâ fretus agit ventos, & turbida tranat
Nubila. Jamq; volans apicem & latera ardua cernit
Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit:

ſed pollicita fuerat hunc *futurum qui poſſideret Italiam plenam regnis, & belli cupidam: qui probaret originem ſuam eſſe è nobili ſanguine Teucri, & ſubjiceret imperio ſuo totum orbem. Si nullus ſplendor tantorum factorum* hunc *movet, nec ſuſcipit ipſe laborem ad ſuam laudem: an pater invidet Aſcanio Romanam urbem? Quid parat? aut quâ ſpe manet apud gentem inimicam? nec cogitat poſteritatem Italicam & campos Lavinios? Navem conſcendat: hæc* eſt *ſumma, hic ſit* illi *nuncius à nobis. Sic locutus erat. Mercurius parabat ſe ad obediendum juſſis magni patris: & primo ſubligat talaria aurea; quæ, ſeu ſupra mare, ſeu ſupra terram, ferunt pennis* eum *volantem pariter cum rapido vento. Deinde accipit virgam: per hanc ille educit ex inferis animas pallidas, alias dejicit ad triſtes inferos, præbet auſertque ſomnos, & ex morte aperit oculos. Hac inſtructus pellit ventos & trajicit turbidas nubes. Jamque volans videt cacumen & excelſa latera duri Atlantis, qui capite ſuſtinet cœlum:*

NOTÆ.

auxilio, è Trojano incendio ereptus, & ad fugam incitatus eſt, Æ. 2. 619. Neque enim iis aſſentior, qui explicant de ejus congreſſu cum Achille, ubi à Neptuno morti ereptus eſt, Iliad. 20. 290. Namque hanc ei opem non Venus, ſed Neptunus contulit.

229. *Gravidam imperiis.*] Variis regnis regibuſque diſtinctam ac plenam: qua forma dixit, G. 2. 5. *Pampineo gravidus autumno floret ager.* De *ſanguine Teucri*, Trojanorum parentis, Æ. 1. 239. De *orbis* imperio Trojanis Romaniſque promiſſo, Æ. 1. 282.

234. *Aſcanio-ne, &c.*] De eo, Æn. 1. 271. Albam condidit, unde prodiit *Roma* per *Romulum*, Albanorum regum ſobolem, Æn. 1. 273. 278. De *Auſonia*, Italia, Æ. 3. 171. De *Lavinio*, ab Ænea condita urbe, Æ. 1. 6.

239. *Talaria.*] Calceamenta alata Mercurii: quæ Valerius Flaccus vocat *plantaria*: Statius *alas plantares.*

242. *Virgam.*] Quam dono viciſſim accepit ab Apolline Mercurius, cum ei lyram dediſſet. Hac inſtructus cum abiret in Arcadiam, incidit in ſerpentes duos ad pugnam comparatos, projectâque virgâ ſtatim compeſcuit. Unde pacis ſymbolum evaſit virga illa duobus implexa ſerpentibus: quam Græci legatis ſuis dabant, ad pacem & ſecuritatem; vocabantque κηρύκιον, quia *legati*, κήρυκες, ex qua voce Latini virgam ipſam appellaverunt, cum aliqua literarum deformatione, *Caduceum.* De *Orco*, qui pro inferis ſumitur, G. 1. 277. De *Tartaro*, profundiſſimo inferorum loco, G. 1. 36.

244. *Lumina morte reſignat.*] 1. Explicat Servius *claudit*: malè: cum opponuntur *reſigno & ſigno*, id eſt, *ſigillis munio, claudo.* 2. Explicat Turnebus, *aperit in buſto*: idque hauſit è Plinio l. 11. 37. *Morientibus* oculos *operire, rurſuſque in rogo patefacere, Quiritum magno ritu ſacrum eſt: ita more condito, ut neque ab homine ſupremum eos ſpectari fas ſit; & cœlo non oſtendi, nefas.* Hoc igitur officium tribuit Mercurio: ſed quia ſolebat id fieri à cognatis, antequam buſto cadaver imponerent: ideo 3. Explico, *aperit oculos ex morte*; id eſt, *revocat è morte corpora*: quod quintum officium à primo diſtinguitur: primum enim eſt, *quod animas ex Orco evocet*, ſive ut Jovi ſiſtat, ſive ad alia miniſteria: quintum eſt, quod *corpora ipſa revocet à morte, oculoſque corporis aperiat.*

247. *Atlantis.*] *Atlas* mons Africæ maximus, nivoſo ſemper cacumine, Mauritaniam

Atlantis,

Atlantis, cui caput piniferum, ſemper circumdatum nigris nubibus, tunditur ventis & pluviis. Nix ſuperjecta tegit humeros: præterea fluvii devolvuntur è mento ſenis, & barba horrida concreſcit glacie. Hic primo ſtetit Mercurius contendens alis æqualibus; hinc delapſus toto corpore ſe impulit ad undas: ſimilis volucri, quæ circa litora, circa rupes piſcoſas volat, demiſſe prope mare. Non aliter proles Cyllenia veniens ab Atlante *avo materno, volabat inter cœlum & terram, ſcindebat aërem & litus arenoſum Libyæ. Statim atque alatis pedibus attigit caſas; vidit Æneam fundantem arces, & reparantem tecta: illi autem erat enſis interpunctus jaſpide fulvâ, & toga rubeſcebat* ex *Tyriâ purpurâ pendens ex humeris: quæ ornamenta fecerat opulenta Dido, & diſtinxerat telas ſubtili auro. Statim aggreditur* eum his verbis: *Tu nunc ſtatuis fundamenta altæ Carthaginis, & condis pulchram urbem uxori ſerviens, heu, immemor regni tui & rerum tuarum! Ipſe rex Deorum, qui poteſtate* ſua *vertit cœlum & terras, miſit me tibi è cœlo ſplendido: ipſe imperat* me *portare hæc* ſua *mandata per levem aërem: Quid paras, aut qua ſpe perdis otia in Libyca regione?*

Atlantis, cinctum aſſidue cui nubibus atris
Piniferum caput & vento pulſatur & imbri:
Nix humeros inſuſa tegit: tum flumina mento
Præcipitant ſenis, & glacie riget horrida barba.
Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Conſtitit; hinc toto præceps ſe corpore ad undas
Miſit: avi ſimilis, quæ circum litora, circum
Piſcoſos ſcopulos, humilis volat æquora juxta.
Haud aliter terras inter cœlumq; volabat,
Litus arenoſum Libyæ ventoſq; ſecabat,
Materno veniens ab avo Cyllenia proles.
Ut primum alatis tetigit magalia plantis;
Æneam fundantem arces, ac tecta novantem
Conſpicit: atque illi ſtellatus iaſpide fulvâ
Enſis erat, Tyrioque ardebat murice læna
Demiſſa ex humeris: dives quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas diſcreverat auro.
Continuo invadit: Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulchramq; uxorius urbem
Extruis, heu, regni rerumq; oblite tuarum!
Ipſe Deûm tibi me claro demittit Olympo
Regnator, cœlum & terras qui numine torquet:
Ipſe hæc ferre jubet celeres mandata per auras:
Quid ſtruis? aut quâ ſpe Libycis teris otia terris?

NOTÆ.

à Libya interiore dividens; & ad oceanum occidentalem deſinens: hujus longa ſeries dicitur ab Hiſpanis *montes claros*. In hunc dicitur Atlas rex Mauritaniæ commutatus à Perſeo, aſpectu Meduſei capitis, quod is eum excipere hoſpitio noluiſſet: cum autem eſſet idem Atlas aſtrologiæ peritiſſimus, cœlum dictus eſt humeris ſuſtinere. Hic à Virgilio deſcribitur, quaſi hominis figuram adhuc retinens.

252. *Cyllenius.*] Atlas hic ſeptem Pleïadum pater fuit, G. 1. 138. Harum una *Maia* Mercurium peperit ex Jove, in vertice *Cyllenes*, Arcadiæ montis. Unde Atlas dicitur Mercurii *avus maternus*, id eſt, avus Mercurii ex parte matris.

254. *Avi ſimilis.*] Comparatio illa habituſque Mercurii eſt ex Homero, Odyſſ. 5. 43. Avem vocat Homerus *Laron*, quæ vel eſt fulica, *foulque*, *a ecot*, vel ciconia, vel alia, de ea enim varie diſputatur.

259. *Magalia.*] Caſas paſtorum Libyæ, de quibus, G. 3. 340.

261. *Stellatus iaſpide fulvâ.*] Capulus gladii cum vagina, gemmis, quaſi ſtellis interpunctus. De *Iaſpidis* pretioſi lapilli coloribus multa Plinius l. 37. 9. Nulla tamen fulva tota agnoſcitur: ſed aureo tantum diſtincta quaſi pulvere. *Fulvus* autem color mixtus eſt ex ruſo & viridi, qualis eſt in leonibus.

262. *Tyrio murice læna.*] *Læna*: Nonnio veſtimentum eſt militare, quod ſupra omnia veſtimenta aſſumitur; ſed facile errare potuit, & *lænam* cum chlamyde confundere: ſiquidem Varroni, Feſto, atque aliis, *læna* veſtimentum eſt duplex, inſtar duarum togarum; atque adeo oblongum, & bello parum commodum. Sacerdotalis fuit veſtis: unde Popilius *Lænas* appellatus eſt, quod ea indutus exiſſet è ſacrificio ad ſeditionem ſedandam. Hyberna etiam videtur fuiſſe ob denſitatem: quare tum conveniens erat Æneæ, qui in hyeme verſabatur, infra, v. 309. *Hyberno moliris ſidere claſſem:* Nomen vel à *lana* multa, juxta Varronem; vel juxta Plutarchum, à Græca voce χλαῖνα, quæ veſtis erat ejuſdem uſus, χλιαίνω enim eſt *calefacio*. De *Tyrio murice*, purpura, G. 2. 506. De *Olympo*, Theſſaliæ monte, qui pro cœlo ſumitur, Ecl. 5. 56.

Si

Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe tua moliris laude laborem;
Aſcanium ſurgentem, & ſpes hæredis Iüli
Reſpice: cui regnum Italiæ, Romanaq; tellus,
Debentur. Tali Cyllenius ore locutus,
Mortales viſus medio ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
At vero Æneas aſpectu obmutuit amens:
Arrectæq; horrore comæ, & vox faucibus hæſit.
Ardet abire fugâ, dulceſq; relinquere terras,
Attonitus tanto monitu imperioq; Deorum.
Heu! quid agat? quo nunc reginam ambire furentem
Audeat affatu? quæ prima exordia ſumat?
Atq; animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In parteſq; rapit varias, perq; omnia verſat.
Hæc alternanti potior ſententia viſa eſt. [thum:
Mneſthea, Sergeſtumque vocat, fortemque Cloan-
Claſſem aptent taciti, ſocioſque ad litora cogant,
Arma parent; & quæ ſit rebus cauſa novandis,
Diſſimulent: ſeſe interea, quando optima Dido
Neſciat, & tantos rumpi non ſperet amores,
Tentaturum aditus, & quæ molliſſima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus. Ocyus omnes
Imperio læti parent, ac juſſa faceſſunt.
At regina dolos (quis fallere poſſit amantem?)
Præſenſit, motuſque excepit prima futuros,
Omnia tuta timens: eadem impia fama furenti
Detulit armari claſſem, curſumque parari.
Sævit inops animi, totamq; incenſa per urbem
Bacchatur: qualis commotis excita ſacris

Si nullus ſplendor tantarum rerum te movet; nec ſuſcipis ipſe laborem ad tuam laudem; attende ad *ſpes hæredis Iuli: cui imperium Italiæ & Romana terra debentur. Talibus verbis locutus Mercurius fugit aſpectum humanum* in *medio ſermone, & procul abiit ex oculis in levem aërem. At vero Æneas ſtupefactus viſu, obmutuit, & capilli* præ *horrore arrecti* ſunt, *& vox ſteterit* in *gutture. Cupit exire fugiendo & deſerere gratam regionem, territus tanto monitu & juſſu Deorum. Heu! quid faciat? quo alloquio audeat circumvenire reginam amantem? unde capiat primum initium? & nunc huc, nunc illuc diſtrahit animum, & trahit in diverſas partes, & volvit per omnia. Hoc conſilium viſum eſt melius ponderanti. Vocat Mneſtheum, & Sergeſtum, & fortem Cloanthum:* jubetque *ut inſtruant claſſem ſecreto, & congregent ſocios ad litus, & præparent arma; & celent, quæ ſit cauſa mutandarum rerum: interim, dum bona Dido ignorat, & non ſuſpicatur obrumpi tantos amores, ſe quæſiturum aditus, & quæ tempora loquendi* erunt *commodiſſima; quæ via negotii conficiendi tutiſſima. Celeriter omnes obediunt læti mandato, & exequuntur juſſa. Sed regina præſenſit fraudem (quis poſſit decipere amantem?) & cognovit prima tumultum futurum, metuens omnia* vel *tutiſſima. Eadem fama nunciavit amanti, claſſem inſtrui, & parari diſceſſum. Furit impos mentis, & inflammata bacchatur per totam urbem: qualis Baccha incitata quaſſatis ſimulacris,*

NOTÆ.

275. *Regnum Italiæ, Romanaque tellus.*] Tellus, Romana olim dicenda; ſupra, v. 234.

288. *Mneſthea, &c.*] Accuſativus Græcus, pro Latino *Mneſtheum.* De eo, deque *Sergeſto,* & *Cloantho,* Æ. 5. v. 116.

301. *Bacchatur, &c.*] Didonem comparat Bacchi comitibus fœminis: quæ ipſum ex India victorem temulentæ ſequebantur, lynces ac tigres ejus currui ſubligatas commovebant, coronatæ pampino, thyrſis armatæ ſive haſtis, pampino atque hedera implicatis. Hinc 1. *Bacchæ* vocatæ ſunt & *Thyades,* à θύω, *curro,* vel à θύω, *ſacrifico, impetu feror.* 2. Harum exemplo, ſacra ſibi à mulieribus fieri deinceps voluit, quæ dicta ſunt ὄργια, *Orgia,* ab ὀργὴ, *ira,* quia cum furore peragebantur. 3. Cithæron ſacris illis celebris, mons Bœotiæ, pars Parnaſſi, ut quibuſdam videtur: & vero pars aliqua Parnaſſi dicata fuit Baccho, Ecl. 7. 25. 4. Sacra illa imprimis tertio quoque fiebant anno; & Athenienſes ante inſtitutas Olympiadas, per Dionyſia ſive Bacchica feſta ſolebant tempora diſtinguere: vocabantque feſta illa τριετηρικὰ, *trieterica,* id eſt, *triennalia,*

Thyas,

quando orgia triennalia ſtimulant eam *audito Baccho, & Cithæron invitat* eam *nocturno tumultu. Denique ultro alloquitur Æneam his verbis: Etiamne, ô perfide, ſperaſti poſſe celare tantum crimen; & tacitus abire è mea regione? Nec te amor noſter, nec te dextra olim data, nec Dido retinet peritura crudeli morte? Imo etiam ſtruis claſſem hyemali tempore, & properas navigare per mare inter medios Aquilones, crudelis! Quid? ſi non quæreres regionem externam & ſedes incognitas,* ſed ſi *vetus Troja ſtaret:* an *claſſe peteretur* à te *Troja per mare procelloſum? An fugis me? ego* oro *te per has lachrymas & dexteram tuam (ſiquidem ipſa nihil aliud reſervavi mihi jam miſeræ) per conjugium noſtrum, per nuptias inchoatas; ſi bene merui quicquam de te, aut* ſi *quicquam meum fuit gratum tibi: miſerere domus* meæ *cadentis; &, ſi quis adhuc aditus* eſt *precibus, precor depone hoc conſilium. Propter te populi Libyæ & reges Numidarum oderunt* me, *& Tyrii infenſi* ſunt mihi: *propter eundem te pudor periit, & prima fama,* per *quam unicam attingebam aſtra: cui relinquis me morituram, ô hoſpes? ſiquidem hoc unum nomen ſupereſt de conjuge. Quid expecto? an ut Pygmalion frater diruat muros meos? aut Iarbas Getulus trahat* me *captivam? Saltem ſi ante fugam aliqua proles mihi ſuſcepta fuiſſet de te, ſi parvulus aliquis Æneas mihi luderet* in *aula, qui te tantummodo vultu repræſentaret;*

Thyas, ubi audito ſtimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnuſq; vocat clamore Cithæron.
Tandem his Æneam compellat vocibus ultro:
Diſſimulare etiam ſperâſti, perfide, tantum
Poſſe neſas, tacituſq; meâ decedere terra?
Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quin etiam hyberno moliris ſidere claſſem,
Et mediis properas Aquilonibus ire per altum,
Crudelis! Quid? ſi non arva aliena domoſq;
Ignotas peteres, & Troja antiqua maneret;
Troja per undoſum peteretur claſſibus æquor?
Mene fugis? per ego has lachrymas dextramque tuam, te,
(Quando aliud mihi jam miſeræ nihil ipſa reliqui)
Per connubia noſtra, per inceptos Hymenæos;
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum: miſerere domûs labentis, & iſtam,
Oro, ſi quis adhuc precibus locus, exue mentem.
Te propter Libycæ gentes, Nomadumq; tyranni
Odere, infenſi Tyrii: te propter eundem
Extinctus pudor, &, quâ ſolâ ſidera adibam,
Fama prior: cui me moribundam deſeris, hoſpes?
Hoc ſolum nomen quoniam de conjuge reſtat.
Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia frater
Deſtruat? aut captam ducat Getulus Iarbas?
Saltem ſi qua mihi de te ſuſcepta fuiſſet
Ante fugam ſoboles, ſi quis mihi parvulus aulâ
Luderet Æneas, qui te tantum ore referret;

NOTÆ.

à τρία & ἔτος, *annus.* 5. Noctu ſiebant: unde dicebantur νυκτήλια, *nyctelia*, à νὺξ, νυκτος, *nox.* 6. *Commotis ſacris:* id eſt, vel quaſſatis thyrſis, ſacris Baccho haſtis, de quibus, Ecl. 5. 29. vel commoto, quod circumferebant, Bacchi ſimulacro: unde Horatius Od. l. 1. 18. 11. *Non ego te, candide Baſſareu, invitum quatiam.*

305. *Diſſimulare, &c.*] Tres habet partes hæc oratio. PROPOSITIONEM, qua conſtituit non eſſe Æneæ clam fugiendum, idque per interrogationem duobus primis verſibus comprehendit. CONFIRMATIONEM per quinque rationes. 1. Eſt *Amor.* 2. *Data dextera* & fides. 3. Pietas in morituram *crudeli funere.* 4. Incommoda itineris, *hyberno ſidere.* 5. Comparatio à majori ad minus: Non peteres Trojam hac tempeſtate, ergo multo minus *arva aliena & domos ignotas.* PERORATIONEM, ſive affectuum commotionem, in qua maxima vis eſt. Nam, 1. Obſecrationes adhibet per ſacratiſſima & chariſſima quæque. 2. Commemorat beneficia, odium exterorum & ſuorum, extinctum pudorem, famam amiſſam. 3. Exponit ſolitudinem ſuam & pericula, quibus ad mortem certiſſime adigetur. 4. Videtur aliquid Æneæ concedere, ut viciſſim aliquid obtineat; precaturque ſaltem ut expectet, dum aliqua ſibi ſuperſit ex eo ſoboles.

310. *Aquilonibus.*] De iis ſeptentrionalibus ventis, Ecl. 7. 51. De *Hymenæo*, nuptiali Deo,

Non

Non equidem omnino capta aut deſerta viderer.
Dixerat. Ille Jovis monitis immota tenebat
Lumina, & obnixus curam ſub corde premebat.
Tandem pauca refert; Ego te, quæ plurima fando
Enumerare vales, nunquam, regina, negabo
Promeritam: nec me meminiſſe pigebit Eliſæ,
Dum memor ipſe mei, dum ſpiritus hos reget artus.
Pro re pauca loquar. Nec ego hanc abſcondere furto
Speravi, ne finge, fugam; nec conjugis unquam
Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni.
Me ſi fata meis paterentur ducere vitam
Auſpiciis, & ſponte meâ componere curas;
Urbem Trojanam primum dulceſq; meorum
Reliquias colerem, Priami tecta alta manerent,
Et recidiva manu poſuiſſem Pergama victis.
Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo,
Italiam Lyciæ juſſere capeſſere ſortes:
Hic amor, hæc patria eſt. Si te Carthaginis arces

equidem non plane viderer decepta aut derelicta. Sic locuta fuerat. Ille juſſu Jovis tenebat immotos oculos, & obſtinatus coërcebat curam in animo. Tandem repoſuit hæc pauca: Ego, ô regina, nunquam negabo te meruiſſe de me *multa, quæ loquendo potes enumerare: nec me pœnitebit recordari Eliſæ; quamdiu ipſe recordabor mei, dum anima movebit iſta membra. Dicam pauca pro* ſtatu *rei. Nec ego ſperavi tegere ſilentio* hanc *fugam, ne fingas* id tibi; ſed etiam *nunquam prætexui faces maritales, aut veni* huc *ad has nuptias. Si fata permitterent me tranſigere vitam mea voluntate, & conſtituere negotia meo arbitratu: primo venerarer Trojanam urbem & dulces reliquias meorum, & ſtarent alta palatia Priami, & manu condidiſſem victis Pergama caduca. Sed jam Grynæus Apollo magnam Italiam, Lycia oracula Italiam imperaverunt* me *quærere: hic eſt amor, hæc patria. Si munimenta Carthaginis*

NOTÆ.

G. 3. 60. De *Nomadibus*, qui & *Numidæ* dicuntur, ſupra, v. 40. De *Pygmalione*, v. 44. De *Iarba*, v. 36.

333. *Ego te, quæ, &c.*] Tres habet partes Æneæ reſponſio. CONFESSIONEM acceptorum beneficiorum, pro quibus gratum animum pollicetur: idque locum habet exordii. NEGATIONEM furtivæ fugæ: immò & conjugii, quod legitimum non fuit, & ſine ſolemnibus ceremoniis, ſupra, v. 166. EXCUSATIONEM. 1. Quia primum ipſius conſilium fuit Trojam inſtaurare in Phrygia: quo in flexu rerum, conjux Didonis eſſe non poterat. 2. Quia Dii in Italiam ipſum etiam repugnantem miſerunt; quod alterum fuit conjugii obſtaculum. 3. Comparatione à pari; quia ſi Diis ipſa paruit, & eorum juſſu Carthagine detinetur, quidni ipſe ſequatur Deos in Italiam? 4. Quia cogitur iis obſequi, & paternæ umbræ, & ipſius Mercurii admonitu. 5. Quia fatis jubetur Aſcanio regnum parare, quo careret in Libya, ubi regnum ad ſuam ex Didone ſobolem pertineret. Fatendum tamen orationem illam, ſi Deorum juſſa excipias, ſane eſſe ſubfrigidam.

340. *Meis Auſpiciis.*] Mea voluntate atque ſponte, meo arbitratu. Mos enim erat veterum, ut gravius nihil, niſi prius captatis auſpiciis, ſuſciperent. Atque ita non ſuis auſpiciis rem gerere, eſt non ſuâ voluntate.

344. *Recidiva.*] Alii explicant *reſtituta*, & poſt excidium redeuntia: quomodo *recidivæ febres* dicuntur. Sed puto *recidivas febres* ideo dici, quia in eas *recidimus*; atque ita ſemper *caſum* ſignificare. Igitur *recidiva* ſimpliciter interpretor *caduca* ſive *cadentia*. Quod ſi *recidiva* caſum iteratum notant; puto alluſum ad geminam Trojæ expugnationem, primam ab Hercule, alteram à Græcis, Æ. 3. 476.

345. *Grynæus, &c.*] *Grynium*, in Æolide, Aſiæ minoris maritima regione, ad occidentem Lydiæ: ubi vetus oraculum, & templum Apollinis ſumptuoſum. Sic Strabo, l. 13. De eo, Ecl. 6, 72. *Lycia*, ejuſdem Aſiæ minoris regio ad meridiem, urbem habuit *Pataram*, ubi celebre etiam oraculum Apollinis, de quo ſupra, v. 143. Hinc Apollo *Grynæus* & *Patareus* dictus eſt; & quanquam Æneas Phœbi monita de quærenda Italia, neque Pataræ accepiſſet; ſed in inſula Delo, apud Annium regem, Æ. 3. 97. & in Epiro, apud Helenum regem, Æ. 3. 381. per hæc tamen communia nomina *Grynæi* & *Lycii*, unus idemque Apollo, ejuſque oraculum, non locus ſignificatur. Sic in ipſo Delio templo, Apollinem nuncupat *Thymbræum*, cum Thymbra ſit in Troade, Æ. 3. 85.

346. *Sortes.*] *Oracula*, quæ conſulentibus modo proſpera, modo adverſa, prout *ſors*, ſive fatum ferebat.

Phœniſſam,

& visus Libycæ urbis retinet te Phœnissam : quæ demum est tibi *invidia*, quod *Trojani sedeant* in *Italica terra ? licet nos quoque quærere regna externa. Umbra aspera Anchisæ solicitat me in somnis, quoties nox tegit terras humidis tenebris, quoties lucida sidera oriuntur.* Solicitat *me puer Ascanius, & injuria facta dilecto capiti* ejus, *quem privo regno Italiæ & terris fatalibus. Nunc etiam nuncius Deorum, missus ab ipso Jove (attestor utrumque Deum) portavit* ejus *jussa per levem aërem : ipse vidi Deum in luce perspicua ingredientem muros, & excepi his auribus vocem* ejus. *Cessa commovere & me & te his questibus : non sponte peto Italiam. Talia loquentem* Dido *jamdiu infensa intuetur, rotans huc illuc oculos : & totum Æneam circumspicit oculis tacitis, & sic irata loquitur : Nec tibi mater est Dea, nec Dardanus auctor familiæ* est, *ô perfide ; sed Caucasus horribilis duris rupibus peperit te, & Hyrcanæ tigres præbuerunt* tibi *ubera. Quid enim dissimulo ? aut quæ graviora expecto ? An gemuit ob fletum meum ? an obvertit oculos ? an emollitus fudit lachrymas, aut misertus est amantis ? Quæ quibus præferam ? nunc nunc neque maxima Juno,*

Phœnissam, Libycæq; aspectus detinet urbis :
Quæ tandem Ausoniâ Teucros considere terrâ
Invidia est ? & nos fas extera quærere regna.
Me patris Anchisæ, quoties humentibus umbris
Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt,
Admonet in somnis, & turbida terret imago :
Me puer Ascanius, capitisq; injuria chari,
Quem regno Hesperiæ fraudo & fatalibus arvis.
Nunc etiam interpres Divûm, Jove missus ab ipso
(Testor utrumq; caput) celeres mandata per auras
Detulit : ipse Deum manifesto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemq; his auribus hausi.
Desine, meq; tuis incendere, teq; querelis :
Italiam non sponte sequor.
Talia dicentem jamdudum aversa tuetur,
Huc illuc volvens oculos : totumq; pererrat
Luminibus tacitis, & sic accensa profatur :
Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanæq; admôrunt ubera tigres.
Nam quid dissimulo ? aut quæ me ad majora reservo ?
Num fletu ingemuit nostro ? num lumina flexit ?
Num lachrymas victus dedit ? aut miseratus amantem est ?
Quæ quibus anteferam ? jam jam nec maxima Juno,

N O T Æ.

348. *Phœnissam.*] Cum è Phœnicia oriunda sis, Æ. 1. 450. De *Libya*, supra, v. 36. De *Ausonia*, Italia, Æ. 3. 171. De *Hesperia*, Italia, Æ. 1. 534. De *Italia Ascanio promissa*, Æ. 1. 270.

356. *Interpres Divûm.*] Mercurius qui Græce Ἑρμῆς dicitur, quasi ἑρμηνεὺς, *interpres.*

360. *Incendere querelis.*] Sic Æ. 10. 895. *Clamore incendunt cœlum.*] Et Æ. 11. 147. *Mœstam incendunt clamoribus urbem.*

362. *Aversa.*] Vel *oculis aversa*, id est, torvis ac retortis oculis intuens : vel *aversa animo.*

365. *Nec tibi Diva parens, &c.*] Erumpit Didonis furor in hanc supremam orationem, qua 1. Negat ea quæ jactaverat, v. 12. de divino Æneæ genere. 2. Æneam incusat ; quod nec gemitu, nec aspectu, nec fletu dignatus & flentem & amantem fuerit. 3. Deos incusat ipsos, quod hæc impune sinant abire. 4. In Æneam iterum, ut in ingratum invehitur : commemoratione beneficiorum quinque. 5. Ut in mendacem, qui oracula, Deorumque jussa fugæ prætexat : quod refutat negando curam rerum mortalium Diis inesse. 6. Per correctionem, negat se velle mendacia illius refellere : tum addit concessionem delusoriam, & comminationem futuri naufragii, perpetuarumque post mortem inimicitiarum. Ubi notandum, eam ex animi perturbatione Deos modo iniquos dicere, modo rerum humanarum negligentes incusare, modo pios appellare, à quibus justam perfidiæ ultionem speret. 7. Denique sequitur ex furore deliquium.

365. *Dardanus.*] Auctor Trojanorum, Æn. 1. 239.

367. *Caucasus, Hyrcanæque, &c.*] *Caucasus*, mons Asiæ, præ cæteris altus & scopulosus, inter mare Euxinum & Caspium : *Hyrcania*, olim Parthiæ pars ad meridiem Caspii maris, nunc *Tabarestan*, sub ditione Persarum : regio pantheris ac tigribus infesta.

371. *Quæ quibus anteferam, &c.*] Inter quæ omnia immanitatis signa, quænam aliis majora dicam ?

Nec

Nec Saturnius hæc oculis pater aſpicit æquis.
Nuſquam tuta fides. Ejectum litore, egentem
Excepi, & regni demens in parte locavi:
Amiſſam claſſem, ſocios à morte reduxi.
Heu! furiis incenſa feror. Nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Jove miſſus ab ipſo
Interpres Divûm fert horrida juſſa per auras.
Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
Sollicitat! Neque te teneo, neque dicta refello.
I, ſequere Italiam ventis, pete regna per undas.
Spéro equidem mediis, ſi quid pia numina poſſunt,
Supplicia hauſurum ſcopulis; & nomine Dido
Sæpe vocaturum. Sequar atris ignibus abſens:
Et, cum frigida mors animâ ſeduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero: dabis, improbe, pœnas:
Audiam, & hæc manes veniet mihi fama ſub imos.
His medium dictis ſermonem abrumpit, & auras
Ægra fugit: ſeque ex oculis avertit & aufert,
Linquens multa metu cunctantem & multa parantem
Dicere. Suſcipiunt famulæ, collapſaque membra
Marmoreo referunt thalamo, ſtratiſque reponunt.
At pius Æneas, quanquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis avertere curas;
Multa gemens magnoq; animum labefactus amore:
Juſſa tamen Divûm exequitur, claſſemque reviſit.
Tum vero Teucri incumbunt, & litore celſas

nec pater Saturnius videt hæc juſtis oculis. Nullibi certa eſt fides. Excepi Æneam expulſum è litore, egenum, & ſtulta conſtitui eum in parte regni: ſervavi naves amiſſas & ſocies à morte. Heu! raptor inflammata à furiis. Nunc Apollo vates, nunc oracula Lycia, nunc nuncius Deorum miſſus ab ipſo Jove portat per aërem dura mandata. Quaſi vero is eſſet labor Deorum, & ea cura vexaret eos *tranquillos. Neque te retineo, neque refuto* quæ *dixiſti. I, pete ventis Italiam, quære regna per mare. Equidem, ſi juſti Dii poſſunt aliquid, ſpero* te *luiturum pœnas in mediis ſcopulis, & ſæpe nomine appellaturum Didonem. Perſequar* te *nigris ignibus,* licet *abſens: & poſtquam frigida mors ſeparaverit corpus* ab *anima, adero umbra cunctis locis: ſolves* mihi *pœnas, ô improbe: audiam, & hæc fama* pœnarum tuarum *veniet ad me apud inferos profundos. His prolatis interrupit medium ſermonem, & afflicta fugit lucem, & ſe abducit & aufert aſpectu, relinquens Æneam metu tardantem* dicere *multa, & parantem dicere multa. Suſtinent* eam *famulæ: & reportant in marmoreum cubiculum membra defecta, locantque* ea in *lecto.*

At pius Æneas, quamvis optet conſolando placare mœrentem, & pellere curas ſermonibus, multum gemens, & concuſſus animo propter *amorem: tamen obſervat juſſa Deorum; & repetit claſſem. Tunc autem Trojani incumbunt* operi,

NOTÆ.

371. *Jam jam nec, &c.*] Sed quid mirum ſi eſt in me iniquus Æneas? cum nec Juno quidem Carthaginis & conjugii perinde tutrix; nec Jupiter quidem ipſe, Saturni filius & Junonis conjux, æquis oculis hæc in me ab illo commiſſa ſcelera aſpiciant.

373. *Nuſquam tuta fides.*] Nec apud homines, qui eam temere violant; nec apud Deos, qui eam impune violari ſinunt.

380. *Neque dicta refello, &c.*] Senſus eſt: Oracula quidem & juſſa illa, à te ficta ſunt: poſſem fraudem tuam eaque refellere: ſed nec refello, nec te hic ultra retineo: *I, ſequere Italiam, &c.*

383. *Supplicia hauſurum.*] Pro *hauſturum*: id eſt, fluctibus ſubmergendum, ſuffocandum aquis, quibuſcum mortem *hauriat. Dido.*] In accuſativo Græco.

384. *Sequar atris ignibus abſens.*] Inſtar furiæ tibi adhærebit abſentis & derelictæ Didonis memoria.

385. *Anima, &c.*] Tribuuntur Ovidio quatuor hi verſus:

Bis duo ſunt homini: manes, caro, ſpiritus, umbra:
Quatuor iſta loci bis duo ſuſcipiunt.
Terra tegit carnem, tumulum circumvolat umbra,
Orcus habet manes, ſpiritus aſtra petit.

Ex quibus erui poteſt hujus loci ſenſus: *Cum mihi mors* carnem à ſpiritu, *corpus ab anima ſeparaverit:* umbra *mea te ſemper inſequetur: & fama ſupplicii tui ſub terras perveniet ad* manes *meos.* Hæc fuſius, Æ. 6. 748.

& detrahunt altas naves è toto litore: natant unctæ naves: & nautæ portant remos virescentes, & ligna è sylvis adhuc *informia, desiderio fugierdi. Videas* eos *exeuntes, & erumpentes ex urbe tota. Et quemadmodum formicæ, quando deprædantur magnum cumulum frumenti, providæ in hyemem, & seponunt* in *latebris: nigra turba incedit* per *agros, & subvehunt prædam angusto tramite inter herbas: partim obnixæ humeris propellunt magna grana: partim colligunt turmas, & accelerant morantes: omnis semita fervet labore. Quis tunc sensus* erat *tibi, ô Dido, spectanti talia? aut quos emittebas gemitus? cum ex alta arce spectares litora undique æstuare, & aspiceres coram oculis totum mare turbari tantis clamoribus? Improbe amor, quid non cogis* facere *animos hominum? Cogitur rursus descendere ad lacbrymas; rursus oppugnare*

Deducunt toto naves: natat uncta carina:
Frondentesque ferunt remos, & robora sylvis
Infabricata, fugæ studio.
Migrantes cernas, totaque ex urbe ruentes.
Ac veluti ingentem formicæ farris acervum [nunt:
Cum populant, hyemis memores, tectoque repo-
It nigrum campis agmen, prædamque per herbas
Convectant calle angusto: pars grandia trudunt
Obnixæ frumenta humeris: pars agmina cogunt,
Castigantque moras: opere omnis semita fervet.
Quis tibi tunc, Dido, cernenti talia sensus?
Quosve dabas gemitus? cum litora fervere late
Prospiceres arce ex summa, totumq; videres
Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor?
Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?
Ire iterum in lachrymas, iterum tentare precando
Cogitur, & supplex animos submittere amori:
Ne quid inexpertum, frustra moritura, relinquat.
Anna, vides toto properari litore circum:
Undique convenere: vocat jam carbasus auras,

Æneam *precando, & supplicando subjicere animum amori: ne omittat quicquam intentatum,* antequam *frustra moriatur. Anna,* inquit, *cernis circum properari toto litore: undique collecti sunt: jam vela invitant ventos,*

N O T Æ.

398. *Uncta carina.*] Pice aliaque pingui materia perlitæ naves, quarum trabs infima *carina* est.

399. *Frondentes remos.*] Non elaboratos aut siccos; sed adhuc recentes ex arbore, immò & frondibus vestitos: hyems enim tunc deflectebat in ver: quam tamen hyemem simpliciter vocat Dido, Æneæ deterrendi causa, v. 309. *Hyberno moliris sidere classem.* Ver autem optime congruit cum iis quæ dicentur, Æ. 5. 46. *Robora.*] Duriora grandioraque ligna, ad malos conficiendos. De *robore*, quod aliquando pro specie glandiferæ arboris sumitur, sæpius pro duriore quovis ligno, G. 1. 162.

402. *Ac veluti.*] Trojanorum laborem cum formicarum sedulitate comparat: *Parvula nam exemplo est magni formica laboris*, inquit Horat. Sat. l. 1. 1. Expressa est ista comparatio ex paræneſi Phocyllidis, quæ legitur apud Hortensium. *Far.*] plur. *farra*, frumenti species est purissimi. *Callis.*] Est semita quæ *callo* pedum induruit. *Semita.*] Angusta via, quasi *semi iter.*

407. *Castigantque moras.*] Accelerant, ac veluti increpant morantes.

409. *Litora fervere.*] *Æstuare*, nautis, Trojanis, aliis referta esse. Utraque translatio petitur ab æstu, & aquis ferventibus, quæ, dum ebulliunt, confertim ac tumultuoso impetu miscentur inter se, multiplicantur, intumescunt.

416. *Anna, vides, &c.*] Dido jam Æneæ dirissima quæque comminata atque imprecata fuerat, v. 381. Nunc suadet Annæ, ut eum supplex adeat pro se: more amantum, qui nunc minis, nunc precibus agunt: jam furiosi, mox dejecti, nusquam sibi similes. Oratio tres habet partes. 1. Exponit præsens profectionis periculum. 2. Rogat Annam, ut Æneam adeat: tum quia colitur ab Ænea, tum quia novit ipsa pertentare ejus animum. 3. Docet eam argumenta, quibus eum à profectione deterreat, eaque tria. 1. Quod nihil in eum hostile Dido commiserit. 2. Quod nondum commoda sit navigationi tempestas. 3. Quod non jam conjugium, sed breve tantum tempus petat, ut dolori assuescat suo, ejusque absentiæ.

417. *Carbasus.*] Plur. *Carbasa.* Lini genus: quo & vela, & vestes etiam fiunt: in Hispania inventus est circa Tarraconem, ex Plin. l. 19. 1.

Puppibus

Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.
Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem,
Et perferre, ſoror, potero. Miſeræ hoc tamen unum
Exequere, Anna, mihi: ſolam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere ſenſus;
Sola viri molles aditus & tempora nôras.
I, ſoror, atque hoſtem ſupplex affare ſuperbum:
Non ego cum Danais Trojanam exſcindere gentem
Aulide juravi, claſſemve ad Pergama miſi:
Nec patris Anchiſæ cineres maneſve revelli.
Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
Quo ruit? extremum hoc miſeræ det munus amanti:
Expectet facilemq; fugam, ventoſq; ferentes.
Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro:
Nec pulchro ut Latio careat, regnumque relinquat.
Tempus inane peto, requiem ſpatiumque furori,
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
Extremam hanc oro veniam: miſerere ſororis:
Quam mihi cum dederit, cumulatam morte remittam.

& nautæ hilares addiderunt puppibus coronas. Ego, ſi potuiſſem præſentire tantam calamitatem, poſſem etiam eam *ſuſtinere. Tamen, ô Anna, fac iſtud ſolum mihi miſeræ: nam perfidus ille* ſolebat *te ſolam revereri, etiam tibi committere ſecretos ſenſus; ſola cognoſcebas tempora & commodos aditus ad illum. I, ſoror, & ſupplex alloquere hoſtem ferocem. Non ego juravi cum Græcis, in Aulide, evertere Trojanam gentem, aut miſi naves adverſus Trojam: nec effodi cineres & umbram patris Anchiſæ. Cur abnuit excipere rigidis auribus meos ſermones? Quo vadit? Concedat ultimum hoc munus miſeræ amanti: expectet commodam fugam, & ventos opportunos. Non jam peto antiquum conjugium, quod violavit: nec* ut *abſtineat pulchro Latio, & deſerat regnum. Peto tempus leve, quietem & moram* ad *amorem* extinguendum: *donec ſors mea me domitam aſſuefaciat* huic dolori. *Hoc precor* ab illo *beneficium ultimum: miſerere ſororis; cum mihi hoc dederit, dimittam illum expletum* etiam *morte* mea.

NOTÆ.

418. *Coronas.*] Mos nautarum cum ſolverent, & appellerent, in ſignum lætitiæ. G. 1. 303. *Ceu preſſæ cum jam portum tetigere carinæ, Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.* Imponebant autem præcipue puppibus, quia in ea navis parte ſacrarium erat.

419. *Hunc ego ſi potui, &c.*] *Si potuiſſem:* mutatio modi, ut ſupra, v. 27. *Ante pudor quam te violo:* id eſt, *violem.* Et ſenſus eſt: Quamvis non poſſim perferre, *tamen* hoc mihi ſolatium qualecumque exhibe, *I, ſoror, atque hoſtem affare, &c.*

426. *Aulide juravi.*] *Aulis* Tanagræorum pagus eſt, in ora Bœotiæ, loco ſaxoſo, ad Euripum Eubœæ appoſitus, non longe à Chalcide: portum habet duplicem; quo convenit Græcorum claſſis navium mille, ad Trojanam expeditionem proficiſcens. Hic cum in illo Græcorum conventu Agamemnon rex Mycenarum cervam, Dianæ Aulidenſi ſacram, inter venandum occidiſſet, ventis adverſis detenta claſſis fuit, donec admonitus à Calchante Agamemnon Iphigeniam filiam ſuam Dianæ immolaret, Æn. 2. 116. De *Danais*, Græcis, Æ. 1. 34. De *Pergamis*, arce Trojæ Æ. 1. 470.

427. *Anchiſæ cineres maneſve.*] Grave crimen apud veteres, violare mortuorum ſepulchra. De *manibus* ſupra, v. 385. De *Latio*, Italiæ parte, Æ. 1. 10.

435. *Veniam.*] Favorem ac beneficium, Æ. 1. 523.

Miſerere ſororis.] Extremum hoc ab illo beneficium peto: miſerere igitur ſororis, & fac ut illud obtineam.

436. *Quam mihi cum dederit, cumulatum morte remittam.*] Ita, collatis exemplaribus, hunc verſum, totius operis difficillimum & maxime luxatum, emendo. Et ſenſus eſt: *Hoc beneficium moræ paulò longioris, hanc gratiam extremam cum mihi contulerit; remittam illum, dimittam, ſinam abire, & mortem meam quaſi cumulum votis ejus adjiciam.* Eſtque hæc amantum locutio, qui perfidis amantibus munus conferre morte ſua exiſtimant: qualis ille paſtor, Ecl. 8. 59. *Præceps aërii ſpecula de montis in undas Deferar: extremum hoc munus morientis habeto.* Habent alii codices: *Quam mihi cum dederis, cumulatam morte relinquam,* vel, *cumulata in morte relinquam:* nullo, vel abſurdo ſenſu.

Talibus orabat, taleſque miſerrima fletus
Fertque refertque ſoror: ſed nullis ille movetur
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.
Fata obſtant: placidaſque viri Deus obſtruit aures.
Ac veluti annoſo validam cùm robore quercum
Alpini Boreæ, nunc hinc, nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant; it ſtridor, & alte
Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes:
Ipſa hæret ſcopulis: & quantum vertice ad auras
Ætherias, tantum radice in Tartara tendit.
Haud ſecus aſſiduis hinc atque hinc vocibus heros
Tunditur, & magno perſentit pectore curas:
Mens immota manet, lachrymæ volvuntur inanes.
Tum vero infelix fatis exterrita Dido
Mortem orat: tædet cœli convexa tueri.
Quo magis inceptum peragat, lucemque relinquat:
Vidit, thuricremis cum dona imponeret aris,
Horrendum dictu, latices nigreſcere ſacros:
Fuſaque in obſcœnum ſe vertere vina cruorem.
Hoc viſum nulli, non ipſi effata ſorori.
Præterea, fuit in tectis de marmore templum
Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niveis & feſta fronde revinctum.
Hinc exaudiri voces & verba vocantis
Viſa viri, nox cum terras obſcura teneret:
Solaque culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.
Multaque præterea vatum prædicta priorum
Terribili monitu horrificant. Agit ipſe furentem

Talibus verbis *precabatur, & ſoror miſerrima fert ac refert Æneæ tales fletus: ſed ille nullis fletibus movetur, & nulla verba audit exorabilis. Fata obſtant, & Deus occludit Æneæ benignas aures. Et veluti quando Boreæ Alpini nunc hinc, nunc illinc, conantur inter ſe evertere flatibus quercum validam antiquo robore*; tunc *ſtridor auditur, & trunco profunde commoto folia tegunt terram*; *ipſa* quercus *hæret rupibus: & tantum radice progreditur ad inferos, quantum cacumine in cœleſtem aërem. Non aliter heros verberatur hinc atque hinc continuis ſermonibus, & magno animo ſentit dolores: animus* tamen *perſtat immutabilis, inutiles lachrymæ defluunt. Tunc autem miſera Dido territa fatis rogat mortem: tædet* eam *aſpicere concava cœli. Ut magis perficiat conſilium, & abjiciat vitam: vidit, cum imponeret munera altaribus* ubi *thus crematur,* rem *horribilem dictu, ſacrum liquorem nigreſcere, & vinum effuſum mutare ſe in fœdum ſanguinem. Nulli elocuta* eſt *hoc prodigium, ne ipſi* quidem *ſorori. Præterea fuit in ædibus ſacrarium primi mariti è marmore, quod venerabatur mirabili cultu, cinctum vittis albis & feſtivis foliis. Verba & voces mariti appellantis viſa* ſunt *hinc audiri, cum opaca nox obtegeret terras: & bubo ſolus* viſus eſt *è tectis ſæpe queri funeſto cantu, & protrahere longas voces in* modum *fletus. Et præterea vaticinia veterum vatum terrent* eam *monitis horrendis. Ipſe crudelis Æneas*

N O T Æ.

442. *Alpini Boreæ.*] De *Borea*, vento ſeptentrionali, Ecl. 7. 51. Hic numero plurali, ut paſſim *Aquilones* & *Auſtri*. Dicuntur *Alpini*, quia flant à ſeptentrione: ager autem Mantuanus, unde Virgilius erat, & magna pars Italiæ, Alpibus à ſeptentrione & occidente cingitur. De *Alpibus*, E. 10. 47.

451. *Convexa, &c.*] *Tædet cœlum videre*, id eſt, *vivere*. *Convexa* dixit, id eſt, *concava*: concavam enim cœli ſuperficiem duntaxat videmus, non convexam, Æ. 1. 314.

454. *Latices nigreſcere, &c.*] Per *latices* lac & aquam intelligit, quæ cum alba vulgo ſint, novo prodigio igreſcebant: tum vina in cruorem vertebantur. Hæc enim offerebantur in ſacrificiis, vina præſertim, ad libationem, de qua Æ. 1. 740.

457. *Templum.*] *Sacrarium*, locus in privata domo, ubi ſtatuam ſervabat Sichæi, primi conjugis: ornatam frondibus, & velleribus niveis, iiſque laneis, quæ *vittæ* dicebantur; ornamenta non ſacerdotum tantum, ſed & ſtatuarum & victimarum, Ecl. 8. 64. Æ. 2. 133.

462. *Sola bubo.*] *Hibou, the owl*; vulgo maſculini generis, hic fœminini: idque notat Nonnius Marcellus; idemque legit *ſera*, non *ſola*: utrumque apte, cum *ſero* ſub noctem canat, & loca *ſola* plerumque incolat.

In ſomnis ferus Æneas: ſemperque relinqui
Sola ſibi, ſemper longam incomitata videtur
Ire viam, & Tyrios deſertâ quærere terrâ.
Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
Et ſolem geminum, & duplices ſe oſtendere Thebas:
Aut Agamemnonius ſcenis agitatus Oreſtes,
Armatam facibus matrem & ſerpentibus atris
Cum fugit, ultriceſque ſedent in limine Diræ.
Ergo ubi concepit furias evicta dolore,
Decrevitque mori: tempus ſecum ipſa modumq;
Exigit, &, mœſtam dictis aggreſſa ſororem,
Conſilium vultu tegit, ac ſpem fronte ſerenat:
Inveni, germana, viam, gratare ſorori,
Quæ mihi reddat eum, vel eo me ſolvat amantem.
Oceani finem juxta Solemque cadentem,

turbat furentem per ſomnia; & ipſa ſibi videtur ſemper deſeri ſola, ſemper ire per *longum iter incomitata, & quærere Carthaginienſes* in *locis deſertis. Quemadmodum Pentheus inſaniens videt turmas furiarum, duoſque Soles, & duas Thebas ſe offerre* ipſi: *vel* quemadmodum *Agamemnonis* filius *Oreſtes*, tam ſæpe *jactatus* in *theatris, quando fugit matrem armatam facibus & nigris anguibus, &* quando *furiæ vindices ſtant ad januam. Igitur poſtquam* Dido *ſuccumbens dolori ſuſcepit* animo *furias, & ſtatuit mori: ſecum ipſa meditatur tempus & modum, & compellans verbis triſtem ſororem, celat conſilium ſub vultu, & exhilarat frontem ſpe* ſimulatâ: *O ſoror,* inquit, *gratulare ſorori: reperi autem, quæ reſtituet illum mihi, vel me amantem liberabit* ab *illo. Prope terminos Oceani & Solem occidentem,*

NOTÆ.

469. *Eumenidum veluti, &c.*] Furorem Didonis comparat cum furore Penthei & Oreſtis. *Pentheus*, Echionis filius, Cadmi nepos ex Agave filia, rex Thebarum in Bœotia: cum cives à Bacchi veneratione averteret, ipſumque Bacchum, ad ſe ſub Acœtæ forma adductum à famulis, carcere includi juſſiſſet: tum in Cithæronem, Bœotiæ montem, ad orgia diſturbanda cucurriſſet, à matre & materteris orgia celebrantibus laceratus eſt. Ita Ovid. Metam. 3. 700. Ita fere & Euripides in Bacchicis: ubi ait Pentheum, antequam in montem abiret, furore immiſſo vexatum à Baccho fuiſſe, v. 848. ipſumque inducit Pentheum ita loquentem, v. 915. Καὶ μὴν ὁρᾶν μοι δοκῶ μὲν ἡλίου δύο, διπόλεις δὲ Θήβας. *Et vero videre mihi duos quidem Soles videor, dupliceſque Thebas.* Addit Virgilius etiam *agmina Eumenidum*, ſive Furiarum, quæ tres tantummodo ſunt. De quibus, G. 1. 278.

471. *Oreſtes.*] Agamemnonis filius, propter occiſam matrem Clytæmneſtram agitatus ab ejus umbra & Furiis, quæ ſemper ei cum facibus imminere videbantur, Delphos adiit ad conſulendum Apollinem: à quo cum audiſſet ſe Athenis in templo Minervæ expiandum, Furiis templi limen obſidentibus ne exiret, exiit tamen; & Athenas profectus, Minervæ judicio cauſam adverſus Furias obtinuit. Hinc dixit Virgilius *in limine.* Ita fere Æſchylus in Eumenidum tragœdia: qua de re cum aliæ ab Euripide aliiſque poëtis tragœdiæ ſcriptæ ſint; ideo dicitur *ſcenis agitatus Oreſtes.* Cætera de eo, Æ. 3. 331. De *Scena*, parte theatri, G. 2. 381. & 3. 24. De *Diris*, Furiis, Æ. 3. 211. G. 1. 278. G. 3. 552.

480. *Oceani finem juxta, &c.*] *Heſperides* tres, *Ægle*, *Arethuſa*, *Heſperethuſa*: patrem habuerunt, vel Heſperum Atlantis fratrem; vel Atlantem ipſum, ex Heſperide. Is hortos filiabus attribuit, ubi mala fuere aurea: eoſque cuſtodiendos dedit pervigili draconi: inde Hercules, ab Euryſtheo juſſus, occiſo dracone, mala diripuit. Præter draconem addit Virgilius *ſacerdotem & templum*, fortaſſe Veneris, cui mala dicata erant. Situs hortorum à Virgilio deſcribitur juxta communiorem opinionem, in Mauritania Tingitana, extrema Africæ parte ad occidentem, circa Lixum oppidum: vel in continenti, juxta aliquos: vel in inſula, juxta alios. Hic locus ad orientem habet *Maſſylos* ſive *Maſæſylos*, ad meridiem *Æthiopas* occidentales, & *Atlantem* montem, de quo v. 247. qui mons cum variis nominibus ad Ægyptum uſque pertineat, & Africam univerſam dividat in ſeptentrionalem & meridionalem; ideo veteres poëtæ quicquid erat fere gentium ad meridiem Atlantis, Æthiopum nomine comprehendebant, dividebantque in orientales & occidentales. De *Æthiopia* proprie dicta diximus, Ecl. 10. 68. Alii Heſperidum hortos collocant in parte Africæ plane oppoſita, nempe ad orientem in orientali ora Syrtis majoris: quorum errorem refellit Salmaſius ad Solinum. *Mala* porro hortorum, alii *oves* pretioſiſſimi velleris aiunt fuiſſe, quæ ut & *mala*, Græcis dicuntur μῆλα: alii *mala* illa exiſtimant, quæ vel *citrea* vel *aurantia* appellamus; inde ab Her-

extrema eſt regio Æthiopum: ubi magnus Atlas vertit humeris cœlum conſixum aſtris fulgentibus. Inde oriunda *oſtenſa eſt mihi ſaga Maſſylæ nationis, cuſtos templi Heſperidum, & quæ præbebat cibum draconi, & ſervabat ſacros ramos in arbore, fundens liquida mella & ſomniferum papaver. Hæc pollicetur ſe carminibus reſolvere animos quos velit: aliis vero injicere triſtes curas, retinere aquam* in *fluviis, & retro agere ſidera; & evocat infernas umbras. Videbis terram reboare ſub pedibus, & ornos delabi è montibus. O dilecta ſoror, atteſtor Deos & te, tuumque jucundum caput, me coactam præparari ad magicas artes.*

Ultimus Æthiopum locus eſt: ubi maximus Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
Hinc mihi Maſſylæ gentis monſtrata ſacerdos,
Heſperidum templi cuſtos, epulaſque draconi
Quæ dabat, & ſacros ſervabat in arbore ramos, 485
Spargens humida mella ſoporiferumque papaver.
Hæc ſe carminibus promittit ſolvere mentes
Quas velit; aſt aliis duras immittere curas,
Siſtere aquam fluviis, & vertere ſidera retro:
Nocturnoſque ciet manes. Mugire videbis 490
Sub pedibus terram, & deſcendere montibus ornos.
Teſtor, chara, Deos, & te, germana, tuumque
Dulce caput, magicas invitam accingier artes.
Tu ſecretâ pyram tecto interiore ſub auras
Erige: & arma viri, thalamo quæ fixa reliquit 495

Tu tacita, ſub aëre, in *interiore domo extrue rogum: & ſuperpone arma Æneæ, quæ ſceleratus reliquit ſuſpenſa* in *cubiculo,*

NOTÆ.

cule exportata in Græciam. *Hortos* vero putant inſulas eſſe *Fortunatas*, nunc *Canaries*, infra Lixum quidem, ſed Atlanti proximas, & à litore non admodum diſſitas. Alii volunt eas eſſe, quæ ab antiquis *Heſperides & Gorgades* appellatæ ſunt, nunc *Iſles du cap verd*, *the iſles of Cape Verd*: ſed illæ multo ad meridiem accedunt magis, & ab Atlante recedunt, ad oſtia Nigri fluvii, à quibus leucis totis centum & quinquaginta diſſitæ ſunt. *Draconem* denique exiſtimant flexuoſum maris fretum fuiſſe, quo horti à continente dividebantur.

482. *Stellis ardentibus aptum.*] Hæc locutio ter reperitur in Ennii fragmentis, unde Virgilius eam hauſit. *Aptum* autem hic, *fixum & connexum* eſt, à Græco ἅπτω, *ligo*, Ecl. 7. 13. Sic Lucret. l. 5. 538. *Ex ineunte ævo conjunctam atque uniter aptam.* Et v. 1205. *Stelliſque micantibus æthera fixum*: id eſt, *in quo ſtellæ micantes fixæ ſunt.* Ita: *Stellis ardentibus aptum*, id eſt, *in quo ſtellæ ardentes aptæ & junctæ ſunt.*

486. *Soporiferumque papaver.*] Si pervigil eſſe debuit draco, quomodo ſoporifero papavere ſacerdos eum alebat? Hic multa interpretes. Ego hæc duo. 1. Non ſignificat poëta ſopitum draconem à ſacerdote, ſed nutritum cibis delicatiſſimis. Erat autem in deliciis menſarum ſecundarum apud veteres maſſa quædam dulciaria, toſto ſemine papaveris & melle condita, ex Plin. l. 19. 8. nihilque apud eos fere mellitum erat, quod non eſſet ſparſum etiam papavere. 2. Forte vult illius ſagæ potentiam extollere, quæ artem etiam ſciret ſopiendi pervigilis draconis: ut Medea apud Ovid. Met. 7. 150. De *manibus*, animis mortuorum, G. 4. 469. De *ornis*, fraxinis ſylveſtribus, Ecl. 6. 71.

493. *Accingier artes.*] Pro *accingi ad artes*: ſuppreſſa præpoſitione, & voce triſyllaba in quadriſyllabam prolata, more Græcorum; qui infinitivis attexunt ſyllabas. *Accingi*, pro *parari*: morem eorum innuit, qui fluentem veſtem colligunt & cingunt, ut ſint ad opus expeditiores. Cur autem opus erat hoc apparatu? nonne ſibi necem conſciſcere poterat Dido clam ſorore? Poterat enimvero. Sed ſperare etiam poterat, apparatus illius inſolentiâ Æneam fore commovendum. Et pompam illam ex arte adhibuit Virgilius, ut hiſtoriæ aliquo modo ſerviret, quæ Didonem erecto rogo ſibi vitam ademiſſe teſtatur, licet honeſtiorem ob cauſam, ſupra, v. 36.

494. *Pyram.*] Struem lignorum ad comburenda cadavera. *Rogus* dicitur, antequam ardeat: vel à ῥωγὰς, *fiſſura*, ex Marſilio; vel potius, à *rogandis* Diis, qui cadavere impoſito rogabantur, ex Perotto. *Pyra* dicitur, cum jam ardere cœpit, à πῦρ, *ignis*. *Buſtum*, cum ardere deſiit, vel quaſi bene uſtum, ex Feſto; vel potius, ex Voſſio, ab antiquo *buro*, unde *comburo*, quod eſt à Græco πύρω.

Tecto interiore ſub auras.] Non quidem ſub *tecto*, quod inde arſiſſet: ſed in intimo regiæ receſſu, aperto loco, *ſub auras*. *Tectum* igitur hic pro domo ſumitur, pars pro toto.

495. *Arma, thalamo, &c.*] Et infra, v. 507. *enſem relictum.* Itaque immerito culpant non-

Impius,

Impius, exuviaſque omnes, lectumque jugalem
Quo perii, ſuperimponas. Abolere nefandi
Cuncta viri monimenta jubet monſtratq; ſacerdos.
Hæc effata ſilet: pallor ſimul occupat ora.
Non tamen Anna novis prætexere funera ſacris
Germanam credit: nec tantos mente furores
Concipit; aut graviora timet, quam morte Sichæi.
Ergo juſſa parat.

At Regina pyrâ, penetrali in ſede, ſub auras
Erectâ ingenti, tædis atque ilice ſecta,
Intenditque locum ſertis, & fronde coronat
Funereâ: ſuper exuvias, enſemque relictum,
Effigiemque toro locat, haud ignara futuri.
Stant aræ circum: & crines effuſa ſacerdos
Tercentum tonat ore Deos, Erebumque, Chaoſque,
Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.
Sparſerat & latices ſimulatos fontis Averni.

& omnes veſtes, & lectum conjugalem in *quo perii. Placet delere omnes reliquias peſſimi hominis, &* ita *docet ſaga. Hæc locuta tacet: ſimul pallor invadit vultum. Tamen Anna non putat ſororem celare mortem ſuam* ſub illis *novis ceremoniis: nec ſuſpicatur animo tantam rabiem; aut timet atrocius* quicquam, *quam* in *nece Sichæi. Igitur præparat* quæ *mandata* fuerant. *Sed regina extructo rogo, è tædis & ilicibus ſectis, ſub aëre, in interiore domo, cingitque locum ſertis, & coronat funebribus foliis: ſuperponit lecto veſtes, & enſem relictum, & imaginem Æneæ, non inſcia futuri* caſus. *Altaria ſtant circum, & ſaga ſoluta crinibus tonat ore trecentos Deos, & Erebum, & Chaos, & Hecaten triplicem, tria capita virginis Dianæ. Affuderat quoque fictas aquas lacus Averni.*

N O T Æ.

nulli Virgilium, quod enſis ab Æneа Didoni; à viro mulieri, dono datus ſit. At non ait *datum*, ſed caſu relictum in cubiculo. Nec obſtat, quod eum *munus* appellat, v. 647. Sic enim ait: *non hos quæſitum munus in uſus*, id eſt, *non hos in uſus, quæſitum & comparatum ab Æneа; cui, muneris loco, datus ab aliquo alio fuerat.*

496. *Exuvias.*] Spolia, veſtes, ab *exuo.*

505. *Tædis atque ilice.*] *Tæda*, arbor pinguis, è *picearum* genere, ex qua faces fiebant, quæ ideo *tædæ* vocabantur: *Ilex*, arbor glandifera è quercuum genere, *de l'yeuſe, the holm oak.*

506. *Intenditque locum ſertis, &c.*] Vel pyram, vel parietes loci ubi ſtabat pyra. *Funerea fronde*, verbena ex funeſtis arboribus, cupreſſo, taxo, &c. De *verbenis*, E. 8. 65.

508. *Effigiemque toro, &c.*] Ad amoris affectum, ut ne in morte quidem ab Æneа ſepararetur; in ſpeciem tamen, ad magica ſacra; quibus adhibebantur effigies eorum, in quos illa parabantur, præſertim cereæ, Ecl. 8. 57. De *toro*, lecto, Æ. 3. 224.

509. *Sacerdos.*] Maſſyla, de qua v. 483. De *crinium in ſacris effuſione*, Æ. 3. 370.

510. *Tercentum tonat ore Deos.*] Vel juxta Hortenſium, ſonat *tercentum Deos*, id eſt, *innumeros:* certo numero, pro incerto. Vel juxta Servium, *Ter tonat centum Deos*; id eſt, centum numina Hecates, quæ ſic dicta ab ἑκατὸν, *centum:* qui centum varias habere dicebatur potestates, & centum victimis placabatur, & centenarius numerus ipſi ſacer erat.

Erebum.] Vel Deus eſt inferorum ex Chao & Caligine prognatus, paterque Noctis, juxta Hyginum: vel profundiſſima inferorum ſedes, ab ἐρέφω, *tego.*

Chaos.] Vel antiquiſſimus Deorum eſt, unde cæteri propagati, juxta Heſiodum, in Theog. v. 116. Vel prima rerum omnium & confuſa moles, unde orbis eductus eſt, G. 4. 347.

511. *Tergeminam Hecaten, &c.*] Sororem Apollinis, triplici nomine; quippe *Luna* in cœlo, *Diana* in terris, *Proſerpina* in inferis appellabatur. At præterea *Hecate.* Ergo nomine quadruplici, non triplici? Immo *Hecate* nomen non fuit, ſed cognomen, de quo proxime diximus. Eadem quoque tribus capitibus pingebatur, dextro equino, ſiniſtro canino; medio, vel humano, vel ſuillo, variant enim auctores. Tum colebatur in triviis. *Virgo* dicitur, quia virginitatis amans, ideoque ſylveſtres mores & venatum coluit. Igitur poëta per *Hecaten & Dianam*, idem dixit, diverſe tamen expreſſit.

512. *Simulatos fontis Averni.*] *Lucus* proprie, non *fons* eſt, in Campania Italiæ, per quem deſcenſus eſſe dicitur ad inferos, G. 2. 161. Cujus aquæ ad magica ſacra celebres dicuntur apud Latinos: an item apud Barbaros & Græcos, non perinde liquet. Fortaſſe *Averna* generatim dicuntur lacus omnes, quorum halitus putris & gravior avibus infeſtus

Et conquiruntur lanuginoſæ herbæ ſucciſæ falcibus æreis ad Lunam, cum ſucco nigri veneni. Conquiritur etiam Hippomanes, *amor equæ ſubductus, & evulſus è fronte pulli naſcentis. Ipſa* Dido *moritura, exuta calceamentis* circa *unum pedem, in veſte ſuccincta, prope altaria, teſtatur molâ & manibus piis Deos & aſtra concurrentia ad ſuum fatum: præterea, ſi aliquis Deus æquus & memor curam gerit amantum non æquali nexu* junctorum, *hunc implorat. Nox erat, & corpora fatigata ſomnum capiebant in terris, ſylvæque & aſpera maria quieverant: quando aſtra vertuntur in medio curſu:*

Falcibus & meſſæ ad Lunam quæruntur ahenis
Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni.
Quæritur & naſcentis equi de fronte revulſus
Et matri præreptus amor.
Ipſa molâ manibuſque piis, altaria juxta,
Unum exuta pedem vinclis, in veſte recincta,
Teſtatur moritura Deos, & conſcia fati
Sidera: tum, ſi quod non æquo fœdere amantes
Curæ numen habet, juſtumq; memorque precatur.
Nox erat, & placidum carpebant feſſa ſoporem
Corpora per terras, ſylvæque & ſæva quiêrant
Æquora: cùm medio volvuntur ſidera lapſu:

N O T Æ.

eſt: inde enim *Avernus* nomen habuit, quaſi ἄορνος, ab *a privativo*, & ὄρνις, *avis*, Æ. 6. 237. Conjecturam firmat Lucret. l. 6. 738. *Nunc age, Averna tibi quæ ſint loca cumque, lacuſque.* Aquam autem ejuſmodi à magis ubique expetitam, quippe fœdam & graveolentem, veriſimile eſt. Addit *ſimulatos:* quia communem aquam hoc nomine Dido appellabat, ad fallendam ſororem.

513. *Falcibus &, &c.*] *Ad lunam:* quia putabatur in herbas deſpumare, & inſervire rebus magicis; quippe eadem atque Hecate, Ecl. 8. 69. *Pubentes herbæ*; vel villoſæ & lanuginoſæ: vel grandiores & adultæ, quibus vis inſit major; non teneræ. *Ahenis falcibus*, id eſt, æreis: quia id ea in arte ſolemne. Ovid. Met. 7. 228. de Medea: *Partem ſuccidit curvamine falcis ahenæ.*

514. *Nigri lacte veneni.*] Vel *lac* dixit, pro quolibet ſucco: *nigrum venenum* pro infauſto, diro, ut G. 2. 130. *Membris agit atra venena.* Vel, *lac nigri veneni*, pro ſucco nigri coloris.

515. *Naſcentis equi, &c.*] Plin. l. 8. 42. *Cenſent equis innaſci amoris veneficium; hippomanes appellatum, in fronte, caricæ magnitudine, colore nigro: quod ſtatim edito partu devorat fœta; aut partum ad ubera non admittit, ſi quis præreptum habeat.* Eadem fere Ariſtoteles & Ælianus. Ideo Hippomanes *matris amor* dicitur: quia primo expetitur ab equa, eique pullum chariorem reddit. Nomen ab ἵππος, *equus*, & μανία, *furor*. Hoc autem hippomanes quæri jubet Dido: ut ſorori perſuadeat, ſacra illa, ad conciliandum Æneam, non ad mortem ſibi quærendam, inſtitui.

517. *Ipſa molâ manibuſque, &c.*] Ipſa Dido, non ſacerdos, Deos atteſtatur: *ſpargens molam*, ſive placentam ſalſam ſuper aras, eaſque *tenens manibus*. De *mola*, ejuſque ſpargendæ conſuetudine, Æ. 8. 82. De *tenendis aris* inter ſupplicandum, ſupra, v. 219.

518. *Unum exuta pedem vinclis, &c.*] Sagarum habitus. Talis Medea apud Ovid. Met. 7. 182. *Egreditur tectis, veſtes induta recinctas, Nuda pedem, nudis humeris infuſa capillos.* Siniſtrum *pedem* fuiſſe exiſtimat Cerdanus. *Vincla* explicat Pontanus, *calceamenta:* ex Tibul. l. 1. 6. 30. *Vinclaque de niveo detrahit ipſe pede.*

In veſte recincta.] Explicant omnes, *diſcinctam, ſolutam, ac fluentem* veſtem: quia, inquit Naſcimbænus, nihil in ſacrificiis non ſolutum eſſe oportebat. Ego *ſuccinctam, & collectam*; ut pes nudus appareret, & commodior eſſet ad circumeundas aras habitus. Et vero tres poetarum principes reperio hæc tria in magico habitu deſcripſiſſe, nudos pedes, effuſos capillos, & veſtem recinctam. Virgilium quidem hoc loco de Didone; Ovidium Met. 7. 182. De Medea: *Egreditur tectis, veſtes induta recinctas, Nuda pedem, nudis humeris infuſa capillos*; Horatium Sat. l. 1. 8. 23. de Canidia: *Vidi egomet nigrâ ſuccinctam vadere pallâ Canidiam, pedibus nudis, paſſoque capillo.* Tutius igitur puto Virgilii & Ovidii interpretem adhibere Horatium: & *recinctam*, explicare *ſuccinctam, accinctam:* præſertim cum antea, v. 493. Dido dixerit: *Magicas invitam accingier artes:* & in pleriſque aliis verbis *re*, non neget, ſed augeat, ut in *recido, recipio*; in pleriſque utramque vim habeat: ut in *recanto, & recino*, quæ ſignificat incantationem & diſſolvere & iterare; ſic erit in *recingo* utraque vis.

520. *Non æquo fœdere amantes.*] Amantes, non æquali affectu; non pari fide conjunctos: quales erant Dido & Æneas; illa multum, hic leviter amans.

Cum

Cum tacet omnis ager, pecudes, pictæq; volucres,
Quæq; lacus late liquidos, quæq; aſpera dumis
Rura tenent, ſomno poſitæ ſub nocte ſilenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum.
At non infelix animi Phœniſſa; neque unquam
Solvitur in ſomnos, oculiſve aut pectore noctem
Accipit: ingeminant curæ, rurſuſq; reſurgens
Sævit amor, magnoq; irarum fluctuat æſtu.
Sic adeo inſiſtit, ſecumq; ita corde volutat:
En quid ago; rurſuſne procos irriſa priores
Experiar? Nomadumq; petam connubia ſupplex,
Quos ego ſum toties jam dedignata maritos?
Iliacas igitur claſſes atque ultima Teucrûm
Juſſa ſequar? quiáne auxilio juvat ante levatos,
Et bene apud memores veteris ſtat gratia facti?
Quis me autem, fac velle, ſinet? ratibuſq; ſuperbis
Irriſam accipiet? neſcis heu, perdita, necdum
Laomedonteæ ſentis perjuria gentis?
Quid tum? ſola fugâ nautas comitabor ovantes?
An Tyriis, omniq; manu ſtipata meorum
Inſequar? & quos Sidoniâ vix urbe revelli,
Rurſus agam pelago, & ventis dare vela jubebo?
Quin morere, ut merita es, ferroq; averte dolorem.
Tu lachrymis evicta meis, tu prima furentem
His, germana, malis oneras, atq; objicis hoſti.
Non licuit thalami expertem ſine crimine vitam
Degere more feræ, tales nec tangere curas?

quando omnis campus ſilet, beſtiæ, & verſicolores aves, & quæ incolunt late lacus liquidos, & quæ agros rubis horridos, jacentes ſub nocte tacitâ mulcebant ſomno curas & corda oblita laborum. Non vero mulcebat curas *Phœniſſa animo miſera, nec unquam reſolvitur in ſomnum, aut admittit noctem oculis aut pectore: augeſcunt curæ, & iterum renaſcens amor furit, & agitatur magno motu irarum. Sic adeo inſtat ſibi, & ſic apud ſe cogitat: Quid nunc faciam? an viciſſim contemnenda tentabo primos amatores, & ſupplex flagitabo nuptias Numidarum, quos ego jam toties dedignata ſum* accipere *conjuges? An ergo ſequar naves Trojanas, & ſuprema imperia Trojanorum? an quia* mihi *prodeſt eos prius à me recreatos eſſe ſubſidio, &* quia *gratia* illius *antiqui facti manet* adhuc *in bene gratis* eorum animis? *Fac autem* me *velle* eos ſequi, *quis* eorum *mihi permittet? & navibus admittet irriſam? Heu! neſciſne miſera, necdum ſentis perjuria Trojanæ gentis? Quid tum* ſi hoc accidat? *an ſola fugiendo ſequar nautas* eorum *triumphantes? an cincta Carthaginienſibus, & omni turba meorum perſequar* eos? *& iterum trabam in mare, & jubebo committere vela ventis,* eos *quos difficile extraxi ex urbe* Tyro, *Sidoniæ* vicina? *Morere potius, ut digna es, & expelle enſe dolorem. Tu, ô ſoror, commota meis lachrymis, tu primo oppreſſiſti amantem his miſeriis, & exponis* me *hoſti. Nonne fas erat ducere vitam immunem nuptiarum,* in *modum feræ, nec tangi talibus curis?*

NOTÆ.

529. *Phœniſſa.*] Hic *Phœnix*, hæc *Phœniſſa*: oriundi è Phœnicia, *Æ.* 1. 450. *Infelix animi.*] Græca locutio: ut G. 4. 491. *Victuſque animi.* G. 3. 498. *Infelix ſtudiorum, &c.*

534. *En quid ago? &c.*] Deliberat nectu Dido, quid factura ſit. Quinque ſibi proponit conſilia. 1. Procos priores adire precibus, ut per eos læſum amorem ulciſcatur. 2. Trojanorum navibus & fidei ſe committere. 3. Solam Trojanos fugientes ſequi. 4. Eos totius regni ſui viribus perſequi. 5. Rejectis his omnibus, mori. Denique miſerarum cauſam in ſororem refert: cujus blanditiis impulſa eſt, ut datam Sichæo falleret fidem. De *Nomadibus*, vel Numidis, ſupra v. 41.

538. *Quiáne.*] An quia? Et ironia eſt, hoc ſenſu: *An quia jam nihil prodeſt mihi, quod eos olim juverim: ideo eorum naves ſequar, eorum imperio me ſubjiciam?* De gente *Laomedontea*, ejuſque perjuriis, G. 1. 502.

551. *More feræ, &c.*] Id eſt, ſolitariam vitam degere, & minime ſociabilem, & quaſi feram. Fruſtra enim nonnulli ad *lynces* reſpexiſſe exiſtimant, quas aiunt amiſſo conjuge nunquam deinceps alteri ſociari. *Tangere curas.*] Dictum, pro *tangi curis*: ut *Æ.* 1. 13. *volvere caſus*, pro *volvi caſibus.*

Non

Non eſt ſervata à me *fides jurata cineribus Sichæi. Illa emittebat è pectore tantas querelas. Æneas jam certus abeundi capiebat ſomnum in alta puppe, jam bene præparatis rebus. Species Dei redeuntis* ſub *eadem figura obtulit ſe illi per ſomnum, & iterum viſa eſt ita increpare illum ; ſimilis Mercurio* per *omnia, & vocem, & colorem, & flavos capillos, & membra pulchra juventutis : Fili Veneris,* inquit, *poteſne capere ſomnum in hoc caſu ? nec vides pericula, quæ mox te circumſtabunt ? inſane ! nec audis ventos propitios flare ? Illa* Dido, *certa moriendi, meditatur animo fraudes & ſævum crimen, & agitatur variis motibus irarum. Nec fugis hinc feſtinus, quamdiu poteſtas* eſt *feſtinandi ? Mox videbis mare agitari remis, & ſplendere funeſtis facibus : mox litora accendi flammis : ſi Aurora invenerit te tardantem* in *his regionibus. Age ergo, amputa moras : mulier* res eſt *ſemper varia & mutabilis. Ita locutus, confudit ſe* cum *nigris tenebris. Tunc autem Æneas territus ſubito ſimulacro, eripit corpus ſomno, & increpat ſocios : Expergiſcimini celeriter, ô ſocii, & ſedete in ſcamnis : explicate vela cito : ecce Deus miſſus ex alto cœlo rurſus hortatur celerare fugam, & ſecare tortos funes. Sequimur te, ô ſancte Deus, quicunque es, & rurſus læti obtemperamus mandatis. Adſis ô,* & nos *benignus adjuves, & reddas è cœlo ſydera*

Non ſervata fides cineri promiſſa Sichæo.
Tantos illa ſuo rumpebat pectore queſtus.
Æneas celſa in puppi, jam certus eundi,
Carpebat ſomnos, rebus jam rite paratis.
Huic ſe forma Dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in ſomnis, rurſuſq; ita viſa monere eſt;
Omnia Mercurio ſimilis, vocemque, coloremque,
Et crines flavos, & membra decora juventæ :
Nate dea, potes hoc ſub caſu ducere ſomnos?
Nec, quæ circumſtent te deinde pericula, cernis?
Demens! nec Zephyros audis ſpirare ſecundos?
Illa dolos dirumq; nefas in pectore verſat,
Certa mori, varioq; irarum fluctuat æſtu.
Non fugis hinc præceps, dum præcipitare poteſtas?
Jam mare turbari trabibus, ſævaſq; videbis
Collucere faces; jam fervere litora flammis:
Si te his attigerit terris Aurora morantem.
Eja age, rumpe moras: varium & mutabile ſemper
Fœmina. Sic fatus nocti ſe immiſcuit atræ.
Tum vero Æneas, ſubitis exterritus umbris,
Corripit è ſomno corpus, ſocioſq; fatigat:
Præcipites vigilate viri, & conſidite tranſtris:
Solvite vela citi: Deus æthere miſſus ab alto,
Feſtinare fugam, tortoſque incidere funes
Ecce iterum ſtimulat. Sequimur te, ſancte Deorum,
Quiſquis es, imperioq; iterum paremus ovantes.
Adſis ô, placiduſque juves, & ſidera cœlo

N O T Æ.

552. *Cineri Sichæo.*] Adjectivè pro *Sichæio* : niſi legatur, ut in antiquis pleriſque cod. *Sichæi.*

560. *Nate Deâ.*] Secunda Mercurii ad Æneam legatio : qua ſuadet, ut etiam noctu fugiat. Duplici ratione utitur. 1. Petitur ab imminentibus periculis. 2. A commoda tempeſtate. Pericula deinde exponit, in eo poſita, quod nunc quidem Dido ſtatuerit mori ; ſed cum ſit *varium ac mutabile fœmina*, fieri poſſit, ut nolit inulta mori, & poſtera die fugientem armatâ claſſe perſequatur.

562. *Zephyros.*] Commodum quemlibet ventum : nam ex Africa in Italiam ſolventibus Auſtro meridionali, non Zephyro occidentali opus eſt, Ecl. 5. 5.

566. *Jam mare turbari trabibus.*] Carthaginienſium navibus, à Didone immittendis. Sic Æn. 3. 191. *Cavâ trabe currimus æquor.* De *Aurora*, G. 1. 249.

573. *Tranſtris.*] Scamnis nauticis, ubi remiges ſedent.

576. *Sancte Deorum, Quiſquis es.*] Sumpſit ex Ennio : *Reſpondit Juno Saturnia, ſancta Dearum :* qui forte ex Græcis, apud quos illa dicitur θεὰ θεάων. Alii ſic interpungunt : *Sequimur te ſancte, Deorum quiſquis es. Quiſquis es.*] Non enim videtur iterum veniſſe Mercurius armatus caduceo & talaribus, ut v. 239. ſed colore tantum & voce ſimilis, v. 559.

577. *Ovantes.*] Læti, Æ. 3. 189.

Dextra

Dextra feras. Dixit: vaginâque eripit enſem
Fulmineum, ſtrictoq; ferit retinacula ferro.
Idem omnes ſimul ardor habet: rapiuntque, ruunt-
Litora deſeruere: latet ſub claſſibus æquor: [que:
Adnixi torquent ſpumas, & cærula verrunt.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Regina è ſpeculis ut primum albeſcere lucem
Vidit, & æquatis claſſem procedere velis;
Litoraq; & vacuos ſenſit ſine remige portus:
Terq; quaterq; manu pectus percuſſa decorum,
Flaventeſq; abſciſſa comas: Proh Jupiter! ibit
Hic, ait, & noſtris illuſerit advena regnis?
Non arma expedient, totaq; ex urbe ſequentur,
Diripientq; rates alii navalibus? ite:
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.
Quid loquor? aut ubi ſum? quæ mentem inſania
Infelix Dido! nunc te fata impia tangunt. [mutat?
Tum decuit, cum ſceptra dabas. En dextra fideſque!
Quem ſecum patrios aiunt portare Penates,

propitia. Dixit: & eripit è vagina gladium coruſcantem, & ſtrictâ acie ſecat funes. Idem ardor occupat ſimul omnes: & rapiunt, & ruunt: reliquerunt litora: mare tegitur ſub navibus: adnixi convolvunt fluctus *ſpumoſos, & trajiciunt cærulea* ſpatia. *Et jam prima Aurora, deſerens croceum lectum Tithoni, illuſtrabat terras nova luce: ſtatim atque regina vidit è ſpecula diem albeſcere, & claſſem progredi velis paribus; & animadvertit litora & portus vacuos abſque remigibus: percutiens ter & quater manu pulchrum pectus, & evellens flavos capillos: Proh Jupiter! inquit: abibit ille advena, & illuſerit noſtro regno?* Cives *non educent arma, nec* eum *inſequentur ex urbe tota, nec alii extrahent naves è ſtationibus? ite celeres, injicite faces, immittite vela, agitate remos. Quid dico, aut ubi ſum? quæ amentia turbat mentem? Miſera Dido, nunc fata crudelia te urgent. Tunc decebat* hæc facere, *cum tradebas ſceptra* tua Æneæ. *En dextra* data, *& fides:* en ille, *quem dicunt ferre ſecum patrios Penates,*

NOTÆ.

579. *Dextra ſidera.*] Propitia. De uſu vocis hujus, & cur ſæpe *læva* etiam proſpera ſint, Ecl. 1. 16.

585. *Tithoni croceum, &c.*] Tithonus Laomedontis Trojani regis filius, ex Strymone: ob formam raptus ab Aurora, ab eadem immortalitatem obtinuit; ſed oblitus perpetuam juventam etiam petere, cum demum conſenuiſſet, tædio affectus mortalitatem petiit; quæ reſtitui cum non poſſet, in cicadam ab Aurora mutatus eſt. De *Aurora*, G. 1. 249. *Croceus* color, qui proprius eſt *croci* floris, *du ſafran, ſaffron.*

586. *E ſpeculis.*] Locis editioribus, unde *ſpeculari* procul poterat abeuntes: inſomnis enim tota nocte, eo ſe Dido amoris impatientiâ contulerat.

590. *Proh Jupiter, &c.*] Erumpit in hanc orationem reginæ furor. *Imprecatoria* eſt: habetque partes ſeptem. 1. Exclamationem abruptam, quâ Jovem appellat, quaſi violati hoſpitii vindicem: quemadmodum cum in excipiendo primum hoſpite appellaverat, Æn. 1. 735. 2. Juſſa aſpera & concitata, quibus Carthaginienſes in fugaces Trojanos commovet. 3. Correctionem amentiæ ſuæ, quâ ſe abſentibus ſtulta imperare cognoſcit: tum enim ſola loquebatur è ſpeculis. 4. Exprobrationem fictæ Æneæ pietatis in Deos, in patrem. 5. Dolorem amiſſæ ultionis, quam in Æneam, ejuſque filium & gentem, exercere potuiſſet. 6. Obteſtationem Deorum, tam ſuperorum, quàm inferorum; ut ſibi adeſſe ultores velint. 7. Diram imprecationem, tam in Æneam, quam in ejus poſteros; quæ æterna Carthaginienſibus & Italis inter ſe odia portendit.

595. *Quæ mentem inſania mutat?*] Olim quippe ſervabas Æneam ejuſque naves à Pœnorum furore, Æ. 1. 566. nunc eos in illum immittis? Olim ſceptra dabas Æneæ, nunc ejus vitam petis?

596. *Nunc te fata impia tangunt.*] Nunc inſtant tibi fata ultima, dura ſors, ſuprema dies: & jam tibi mentem & conſilium, mox vitam quoque eripient.

597. *Tum decuit, cum, &c.*] Decuit hæc, quæ nunc jubes, tum jubere; & Trojanos habere hoſtiliter: cum eos hoſpitio, eorum ducem in regni partem, accepiſti, cum ei ſceptra tua, teque adeo tradidiſti.

598. *Penates.*] De *Penatibus*, quos Trojano incendio Æneas ripuerat, deque *Anchiſa* ſublato in humeros, Æ. 2. v. 717. & ſequentibus.

Quem

quem ſuſtentaſſe humeris patrem annis effœtum. Nonne potui laceràre correptum corpus, & ſpargere in *aquas? nonne occidere gladio ſocios, nonne ipſum Aſcanium, & offerre* eum *in menſa patri comedendum? At dubius fuiſſet exitu* illius *pugnæ! fuiſſet. Quem timebam* ego *moritura? immiſiſſem faces in caſtra: impleviſſem ignibus naves: extinxiſſem patrem & filium cum gente: ipſa me præcipitaſſem ſuper* illos. *Sol, qui luce circumſpicis omnia terrarum opera: tuque Juno, conciliatrix & particeps nuptialium negotiorum: &* tu *Hecate inclamata per urbes in triviis nocturnis: & Furiæ vindices, & Dii morientis Didonis: audite hæc, & applicate huc numen meritum* à *ſceleratis, & excipite noſtras preces. Si neceſſe eſt*

Quem ſubiiſſe humeris confectum ætate parentem.
Non potui abreptum divellere corpus, & undis
Spargere? non ſocios, non ipſum abſumere ferro
Aſcanium, patriiſq; epulandum apponere menſis?
Verum anceps pugnæ fuerat fortuna! fuiſſet.
Quem metui moritura? faces in caſtra tuliſſem:
Implêſſemq; foros flammis: natumq; patremq;
Cum genere extinxem: memet ſuper ipſa dediſſem.
Sol, qui terrarum flammis opera omnia luſtras:
Tuq; harum interpres curarum, & conſcia Juno,
Nocturniſq; Hecate triviis ululata per urbes,
Et Diræ ultrices, & Dii morientis Eliſæ,
Accipite hæc, meritumq; malis advertite numen,
Et noſtras audite preces. Si tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare neceſſe eſt;
Et ſic fata Jovis poſcunt, hic terminus hæret:
At bello audacis populi vexatus & armis,

Æneam, ſceleratum illud *caput, attingere portus, & appelli terris; & ſic voluntas Jovis* id *exigit, & hic terminus ſtat: ſaltem agitatus & bello & armis fortis populi,*

N O T Æ.

600. *Abreptum divellere corpus.*] Quemadmodum Bacchæ Orpheum, Pentheum, diſcerpſerunt, G. 4. 520. & ſupra, 469.

602. *Patriis epulandum, &c.*] Quemadmodum Atreus, Thyeſtæ fratris filios, ipſi ad epulas coctos appoſuerat: Procne & Philomela Tereo Itym, Ecl. 6. 78.

605. *Foros.*] Vel ſpatia in navibus aperta, ut tabulata in quibus inceditur: vel concava navium latera, quæ onus *ferunt*, G. 4. 250.

606. *Extinxem.*] Syncope, pro *extinxiſſem*: infra, v. 682.

607. *Sol, qui, &c.*] *Solem* obteſtatur, vel quaſi altorem vitæ, quam relictura eſt; vel ut, qui luſtrat omnia, ſuæ mortis & alienæ perfidiæ teſtis eſſe velit. *Junonem*, ut pronubam & conciliatricem interpretemque nuptiarum, propter quas moritur, ſupra, v. 59. *Hecaten* ut præſidem ſacrorum magicorum, quorum ſimulatione moritur, ſupra, v. 511. *Diras*, ſeu *Furias*, ut infeſtæ ſint Æneæ, cujus ſcelere moritur, Æ. 3. 212. G. 3. 552. *Deos* denique; vel tutelares urbis ſuæ, ut inter illam atque Italos odia æterna ſuſcitent; vel mortis præſides, ut facilem ſibi mortem præbeant. De voce *luſtro*, pro *circumeo*, Æ. 1. 612.

611. *Meritum malis, &c.*] Advertite & applicate huc numen veſtrum, id eſt, poteſtatem illam & vim ulciſcendi ac puniendi, quâ mali coerceri atque opprimi meruerunt. De *fatis*, eorumque diſpenſatore Jove, Æ. 1. 243.

615. *At bello, &c.*] Volunt interpretes hanc imprecationem aliquatenus exitum habuiſſe. Nam Æneas 1. Appulſus in Italiam, vexatus eſt armis Turni regis. 2. Avulſus eſt ab Iüli complexu, cum ab eo diſceſſit, ut apud Evandrum quæreret auxilium, Æn. 8. 80. 3. Vidit indigna ſuorum funera variis in prœliis, Æn. 10. 11. 12. Præſertim cædem Pallantis, Æ. 10. 489. 4. Pacem, aiunt, iniquis conditionibus cum Latino rege ſancivit; quia propriæ gentis amiſit nomen, & commune Latinorum nomen accepit, Æn. 1. 10. 5. Cecidit ante diem, & inhumatus jacuit: quia dicitur, tertio imperii anno cum Mezentio pugnans, in Numici fluminis ripa, nuſquam comparuiſſe: alii tamen aliter, Æn. 1. 270. 6. Nullus amor populis, nec fœdera fuerunt: ſiquidem tria Romanos inter & Carthaginienſes orta ſunt Punica bella; ex Pœnorum perfidia, qui nulla fœderum religione coerceri poterant. 7. Exortus ex ipſius gente Annibal, novem annos natus ab Amilcare patre ad aras Deorum jurejurando adactus eſt, ut quamprimum poſſet, hoſtis Romanorum foret. Idem bellum Punicum ſecundum Romanis intulit, in ipſum Italiæ ſinum; illudque octodecim annis geſſit. Victus demum à Scipione Africano majore, in Africa; apud Pruſiam Bithyniæ regem veneno ſe ipſe interemit, ne in manus Flaminii Romanorum legati traderetur.

Finibus

Finibus extorris, complexu avulsus Iüli,
Auxilium imploret, videatque indigne suorum
Funera: nec, cum se sub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno aut optata luce fruatur;
Sed cadat ante diem, mediaq; inhumatus arena.
Hæc precor; hanc vocem extremam cum sanguine fundo.
Tum vos, ô Tyrii, stirpem & genus omne futurum
Exercete odiis; cineriq; hæc mittite nostro
Munera: nullus amor populis, nec fœdera funto.
Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face Dardanios ferroq; sequare colonos.
Nunc, olim, quocunq; dabunt se tempore vires,
Litora litoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis: pugnent ipsiq; nepotes.
Hæc ait: & partes animum versabat in omnes,
Invisam quærens quam primum abrumpere lucem.
Tum breviter Barcen nutricem affata Sichæi,
Namq; suam patria antiqua cinis ater habebat:
Annam, chara, mihi, nutrix, huc siste sororem:
Dic corpus properet fluviali spargere lympha,
Et pecudes secum & monstrata piacula ducat.
Sic veniat, tuq; ipsa piâ tege tempora vittâ.
Sacra Jovi Stygio, quæ rite incepta paravi,
Perficere est animus: finemq; imponere curis:

exul è finibus suis, abstractus à complexu Ascanii, imploret auxilium, & cernat indignas mortes sucrum: &, cum submiserit se conditionibus pacis onerosæ, non potiatur regno aut vitâ desideratâ; sed moriatur ante tempus, & sit insepultus in *media arena. Hæc imprecor: emitto hæc ultima verba cum sanguine. Vos etiam, ô Carthaginienses, persequimini odiis stirpem* ejus *& omnem gentem futuram; & efferte hæc dona meis cineribus: nullus amor, nulla concordia sit* inter hos *populos. Nascere, ô vindex aliquis, è nostris ossibus; qui persequaris ferro & flammâ colonias Trojanas. Nunc, & olim, & quocunque tempore efferent se vires, imprecor litora inimica litoribus, maria maribus, arma armis: certent etiam ipsi posteri. Dixit hæc, & convertebat animum in varias partes, quærens quam citissime abrumpere vitam odiosam. Tunc breviter allocuta est Barcen nutricem Sichæi, nam nigra humus tenebat suam* nutricem *in vetere patria: O nutrix dilecta, accerse huc mihi Annam sororem. Mone ut festinet aspergere corpus aquâ fluminea, & secum adducat pecudes ac piacula præscripta. Sic veniat, & tu ipsa cinge caput sacrâ vittâ. Mens est* mihi *absolvere sacrificia, quæ inchoata destinavi Jovi inferno: & ponere terminum miseriis:*

NOTÆ.

620. *Cadat ante diem, &c.*] Cadere dicuntur ante diem, qui non præfixo juxta communem naturæ ordinem tempore; sed violentâ, aut fortuitâ, aut immaturâ morte pereunt. De *Tyriis*, Carthaginiensibus Tyro oriundis, Æn. 1. 16. De *Dardaniis*, Trojanis, Æ. 1. 239.

623. *Cinerique hæc mittite, &c.*] Alludit ad munera, quæ sepulchris mortuorum imponebant, infundebantque; *lac, vinum, sanguinem*, Æ. 3. 62. Quorum loco petit *odia*, & inimicitias cum Trojana stirpe.

628. *Litora litoribus, &c.*] Nam Carthaginis litus Italiæ litori situ oppositum est, Æ. 1. 17. *Carthago Italiam contra.* Sic odiis queque.

635. *Fluviali spargere lympha.*] De ablutione veterum, ante sacrificia, purâ & fluviali in aquâ, Æ. 2. 719. Notant autem interpretes ad sacra superorum Deorum ablutionem adhibitam; ad sacra inferorum, solam aspersionem. Sic Æn. 6. 636. Æneas ramum Proserpinæ figens apud inferos: *Corpusque recenti spargit aquâ.* At idem Æ. 2. 720. Penates attingere non audens ait, *Donec me flumine vivo Abluero.*

636. *Monstrata piacula.*] Res ad expiandos Deos necessarias. Cur autem? quia fidem juratam Sichæo, novo & fatali conjugio violaverat. Quæ autem illa piacula? Nempe nigræ victimæ, quæ Diis inferis immolabantur, Æ. 6. 153. *Duc nigras pecudes, ea prima piacula sunto.* Et multa mandat vetulæ nutrici; ut ea diutius absente, se ipsam facilius interimat: adstantibus paucis duntaxat, iisque inferioris ordinis muliercules, de quibus v. 664. *Collapsam aspiciunt comites:* non ausæ nimirum ad eam propius accedere. De *vittis* & tæniis e capite pendentibus ad sacra mysteria, Æ. 2. 133.

638. *Jovi Stygio.*] Plutoni, Saturni filio, Jovis fratri: cui, in divisione universi imperii, sorte inferi obtigerunt. Dictus à *Styge*, inferorum fluvio, Æn. 6. 323.

Dardaniiq;

& dare igni buſtum Trojani ducis. Sic locuta eſt. Illa urgebat greſſum ſenili affectu. At Dido tremens, & efferata horridis conſiliis, rotans oculos ſanguineos, & infecta maculis circa *malas trementes, & pallens* ob *mortem imminentem, ingreditur interiorem partem domus, & furens conſcendit altam pyram, & educit gladium Trojanum, munus non comparatum in hos uſus. Poſtquam vidit veſtes Trojanas & lectum* ſibi *cognitum, paululum illic morata flendo & cogitando, abjecit ſe in lectum, & protulit hæc ultima verba: Reliquiæ dulces, dum fata & Dii permittebant, excipite hanc animam, & liberate me his curis. Vixi, & perfeci curſum quem fortuna* mihi *dederat: & nunc ſimulacrum meum deſcendet illuſtre ſub terras. Condidi urbem egregiam, vidi meos muros, vindicavi maritum, exegi pœnas ab inimico fratre. Fortunata, heu nimis fortunata! ſi tantummodo Trojanæ naves non attigiſſent noſtra litora. Dixit* hæc, *& ore incumbens in lectum:* An *moriemur inultæ? ſed* tamen *moriamur, inquit: ſic, ſic dulce eſt deſcendere ad umbras. Crudelis Trojanus è mari videat oculis has flammas, & auferat ſecum ſigna noſtræ mortis. Dixerat: & in medio talium* verborum *famulæ vident eam collapſam, & gladium ſpumantem ſanguine, & manus* eodem *tinctas. Clamor ſpargitur in profundum*

Dardaniiq; rogum capitis permittere flammæ. 640
Sic ait. Illa gradum ſtudio celerabat anili.
At trepida & cœptis immanibus effera Dido,
Sanguineam volvens aciem, maculiſq; trementes
Interfuſa genas, & pallida morte futurâ,
Interiora domûs irrumpit limina, & altos 645
Conſcendit, furibunda rogos, enſemq; recludit
Dardanium, non hos quæſitum munus in uſus.
Hic, poſtquam Iliacas veſtes notumq; cubile
Conſpexit, paullum lachrymis & mente morata,
Incubuitq; toro, dixitq; noviſſima verba: 650
Dulces exuviæ, dum fata Deuſq; ſinebant:
Accipite hanc animam, meq; his exolvite curis.
Vixi, &, quem dederat curſum fortuna, peregi:
Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.
Urbem præclaram ſtatui: mea mœnia vidi: 655
Ulta virum, pœnas inimico à fratre recepi:
Felix, heu nimium felix! ſi litora tantum
Nunquam Dardaniæ tetigiſſent noſtra carinæ.
Dixit, &, os impreſſa toro, Moriemur inultæ? 659
Sed moriamur, ait: ſic, ſic juvat ire ſub umbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, & noſtræ ſecum ferat omina mortis.
Dixerat: atq; illam media inter talia ferro
Collapſam aſpiciunt comites, enſemq; cruore
Spumantem, ſparſaſq; manus. It clamor ad alta 665

N O T Æ.

640. *Dardaniique rogum capitis.*] Rogum extructum ad abolenda monumenta omnia exuviaſque Æneæ Trojani, ejuſque amorem extinguendum: ut à ſaga ſibi præſcriptum eſſe fingebat, v. 495. De *rogo*, buſto, v. 494.

646. *Enſem, non hos, &c.*] De enſe illo, ſupra, v. 495. De *toro*, lecto, Æ. 3. 224.

651. *Dulces exuviæ, &c.*] In hac ſuprema Didonis oratione tres elucent præcipue ſenſus: *Amoris, gloriæ, ultionis.* 1. AMORIS: cum Æneæ imagini, jugalique lecto vitam ſuam animamque committit: & in iis exuviis non tam præſentem intuetur acerbitatem, quam præteritæ dulcedinis recordatur; *dulces, dum fata, &c.* 2. GLORIÆ: cum ſe ſperat illuſtrem fore, tam apud inferos, *magna mei ſub terras, &c.* quam inter homines; apud quos, & præclaram urbem fundavit munivitque, & Sichæum ulta eſt, raptis Pygmalionis opibus: illuſtrior ac felicior futura, ſi nunquam Æneas Carthaginem appulſus eſſet. 3. ULTIONIS: cum os lecto imprimens rabie quadam furoris, inultam ſe mori dolet: mox perpenſis quaſi rerum momentis, & ſecum exiſtimans, duo eſſe quæ morte quærere poſſit, ultionem, & miſeriarum finem; ſtatuit ſibi eſſe moriendum, ſaltem ut finem illum & quietem conſequatur: *ſic, ſic juvat, &c.* maxime cum aſpectus incenſi rogi permovere Æneæ animum poſſit, & ultionem inchoare. De *Exuviis*, ſpoliis, v. 496.

654. *Imago.*] Umbra, manes, Æ. 5. 81.

656. *Ulta virum.*] Quia opes Pygmalioni, tum ſuas, tum eas propter quas Sichæum occiderat, fugiens eripuit, Æ. 1. 368. 363. De *Dardano & Dardaniis*, Trojanis, Æ. 1. 239.

Atria

Atria, concuſſam bacchatur fama per urbem,
Lamentis gemituq; & fœmineo ululatu
Tecta fremunt, reſonat magnis plangoribus æther.
Non aliter quam ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros; flammæq; furentes
Culmina perq; hominum volvantur perq; Deorum.
Audiit exanimis, trepidoq; exterrita curſu,
Unguibus ora ſoror fœdans & pectora pugnis,
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:
Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas? 675
Hoc rogus iſte mihi, hoc ignes araeq; parabant?
Quid primum deſerta querar? comitemne ſororem
Sprevisti moriens? eadem me ad fata vocâſſes,
Idem ambas ferro dolor atq; eadem hora tuliſſet.
His etiam ſtruxi manibus, patrioſq; vocavi 680
Voce Deos? ſic te ut poſita crudelis abeſſem?
Extinxti me teque, ſoror, populumque, patreſq;
Sidonios, urbemq; tuam. Date, vulnera lymphis
Abluam; & extremus ſi quis ſuper halitus errat,
Ore legam. Sic fata, gradus evaſerat altos, 685
Semianimemq; ſinu germanam amplexa fovebat
Cum gemitu, atq; atros ſiccabat veſte cruores.
Illa graves oculos conata attollere, rurſus
Deficit: infixum ſtridet ſub pectore vulnus.
Ter ſeſe attollens cubitoq; innixa levavit, 690
Ter revoluta toro eſt: oculiſq; errantibus, alto
Quæſivit cœlo lucem, ingemuitq; repertâ.

aream: fama furit per urbem commotam, domus fremunt gemitu & ululatu fœminarum, aër ſonat magnis planctibus. Non aliter ac ſi tota Carthago, aut Tyrus antiqua ſubvertatur irrumpentibus hoſtibus; & ſi flammæ furentes ſpargantur per tecta & Deorum & hominum. Audiit hoc *ſoror exanimata, & pavefacta feſtino curſu, lacerans vultum unguibus & pectus pugnis, irrumpit inter medios, & inclamat morientem nomine: Hoc ipſum fuit, ô ſoror? fallebas me hoc dolo? hoc parabat mihi pyra iſta, hoc ignes & altaria? Qua de re primum conquerar* ego *derelicta? an moriens aſpernata es ſororem te comitari? ſi me invitaſſes ad eadem funera, idem dolor atque eadem hora ſuſtuliſſet utramque gladio. Erexi etiam his manibus* meis, *& voce appellavi patrios Deos; ut* ego *inſumana abeſſem à te ſic jacente? Perdidiſti, ô ſoror, & me, & te, & populum, & ſenes Phœnicios, & tuam urbem. Date, abluam aquis plagas; &, ſi aliquis ultimus ſpiritus adhuc vagatur,* illum *ore colligam. Sic locuta pervenerat ad altiſſimos gradus, & gremio complexa ſororem ſemimortuam, fovebat* eam *cum gemitu, & abſtergebat veſte nigrum ſanguinem. Illa conata erigere tardos oculos, deficit iterum: ſtridet ſub pectore plaga infixa. Ter erexit ſe efferens & innitens cubito, ter relapſa eſt in lectum: & vagis oculis quæſivit lucem ex alto cælo, & ingemuit* poſt lucem *repertam.*

NOTÆ.

666. *Atria.*] Proprie *atrium* eſt *area ſubdialis* ante ædes, quaſi αἴθριον, unde etiam ad primam ædium ipſarum partem ſignificandam traductum eſt. Ab eo non longe aberat culina: in eoque cœnabant veteres, & majorum imagines diſponebant; quæ cum à fumo culinæ non longè abeſſent, ideo appellabantur *fumoſæ*; ipſumque atrium, ut frigide argutatur Servius, dictum etiam inde volunt quaſi *atrum*. De voce *bacchatur*, pro *furit* à furioſis Bacchi comitibus fœminis deducta, ſupra, v. 301. De Carthagine in argumento. De *Tyro*, Æ. 1. 16.

681. *Sic te ut poſitâ.*] Sic *depoſitâ*, ſic *jacente*: vox funebris, de qua Æ. 2. 644. Et ſenſus loci eſt: *Itane vero ſtruxi hunc rogum meis manibus, & ad hæc ſacra Deos vocavi; ut verum particeps non eſſem; ut abeſſem, dum tu te occidiſti?*

682. *Extinxti, &c.*] Pro *extinxiſti*, ſyncope; ut ſupra, 606. *Extinxem*, pro *extinxiſſem*: & Æ. 1. 205. *Acceſtis*, pro *acceſſiſtis*. Ita legunt Valerius Probus, Chariſius, &c. Veteres tamen plurimi codices habent *Extinxi*, prima perſona: ita ut culpam omnem damnumque commune Anna in ſe unam conferat. De *Sidoniis*, unde oriundi Carthaginienſes, Æ. 1. 450.

685. *Ore legam.*] Mos Romanorum veterum, ut amici & cognati, admoto ad os morientis ore, extremum ejus ſpiritum quaſi excipere & haurire velle viderentur. Moris etiam illius apud Græcos aliqua reperit veſtigia Cerdanus in hunc locum.

Tum

Tunc Juno omnipotens, miſereſcens longi doloris & difficilis mortis, miſit Irim è cœlo, quæ ſepararet animam pugnantem & membra eidem *conjuncta. Nam, quia nec moriebatur* ex *natura, neque morte meritâ; ſed miſera ante tempus, & inflammata ſubito furore: nondum Proſerpina eripuerat illi flavum capillum, nec damnaverat ejus caput Stygio Orco. Igitur Iris rorifera, ducens ex oppoſito Sole mille colores varios, devolat per cœlum croceis alis, & ſtetit ſupra* ejus *caput: Ego juſſa, offero Plutoni hunc* crinem *ſacrum, & libero te iſto corpore. Sic dixit, & dextrâ abſcindit crinem: & ſimul omnis calor effuſus* eſt, *ac vita abiit in aërem.*

Tum Juno omnipotens, longum miſerata dolorem,
Difficileſq; obitus, Irim demiſit Olympo,
Quæ luctantem animam nexoſq; reſolveret artus.
Nam, quia nec fato, meritâ nec morte peribat;
Sed miſera ante diem, ſubitoq; accenſa furore:
Nondum illi flavum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat, Stygioq; caput damnaverat Orco.
Ergo Iris croceis per cœlum roſcida pennis,
Mille trahens varios adverſo Sole colores,
Devolat, & ſupra caput aſtitit: Hunc ego Diti
Sacrum juſſa fero, teq; iſto corpore ſolvo.
Sic ait, & dextrâ crinem ſecat: omnis & unà
Dilapſus calor, atq; in ventos vita receſſit.

NOTÆ.

696. *Nec fato, meritâ, &c.*] Triplex diſtinguit genus mortis: quæ *fato*, quæ *merito*, quæ *caſu* contingit. Contingit *fato*, quæ naturalis eſt; *merito*, quæ propter ſcelera, aut intemperantiam accidit; *caſu*, quæ nec naturâ, nec merito. In primis duabus fatalem crinem ſecari definit Virgilius, in tertia negat, quaſi *fata* tantum, hominumque *merita*, ſub Deorum providentiam caderent; *caſus* eam falleret. At Dido cadit ante diem, non *fato* & naturâ, ſupra, v. 620. Cadit *miſera*, non rea, nec merita. Igitur *caſu*. Quare crinis ipſi non amputatur.

698. *Flavum Proſerpina crinem.*] Credebant Græci Romanique, mori neminem poſſe, niſi Proſerpina morientis crinem abſtuliſſet, quaſi ſacras ſibi inferiſque primitias. Hujus opinionis multa ſunt in poſterioribus poëtis veſtigia: nonnulla etiam in antiquioribus: in Euripidis Alceſtide, v. 74. Θανατος, ſive *Mors*, crinem illum ſacrum Alceſtidi amputat, pro conjuge Admeto morituræ. Hic Iris officio illo fungitur. Mos forte repetitus è ſacrificiis: ubi ſetas aliquot è media victimarum fronte decerpere, & in ignem conjicere ſolebant, Æn. 6. 245. Ita & in hominibus putabant fieri, quos Orco quaſi victimas mors demittebat. De *Junone*, cuſtode Carthaginis Dea, Æ. 1. 19. De *Proſerpina*, inferorum Dea, Plutonis conjuge, G. 1. 39. De *Styge*, inferorum fluvio, Æ. 6. 323. De *Orco*, Deo inferorum, G. 1. 277.

700. *Iris croceis, &c.*] *Iris*, Dearum, & Junonis præcipue nuncia, Thaumantis & Electræ dicitur filia; quia arcus eſt cœleſtis, qui maximam colorum varietate admirationem facit: & *admiror* Græce dicitur θαυμαζω. Eſt autem cœleſtis arcus, Solaris lucis pictura, in adverſa nube, eaque *roſcidâ*, id eſt, mox in pluviam ſolvendâ. Colores refert varios, pro majori minorique nubis denſitate: præcipue purpureum, cœruleum, viridem, croceum, qui *crocum* florem refert, *le ſaffran, ſaffron*. De *Dite*, Plutone, inferorum Deo, G. 4. 467.

J. Mynde sc.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER V.

ARGUMENTUM.

Æneas, è Libya in Italiam navigans, deflectere in Siciliam vi tempestatis cogitur : ubi ab Aceste Trojano benevole exceptus ; patri, quem illic superiore anno mors abstulerat, anniversarium celebrat sacrum, ludosque quatuor, cursum navalem, ac pedestrem, cestuum pugnam, sagittarum ejaculationem, quibus addit Ascanius equestrem decursum. Interim Trojanæ mulieres, Junonis impulsu, hortatu Iridis, tædio navigationis, incendunt naves : quarum quatuor exuruntur, cæteræ immissâ à Jove pluviâ servantur. Quare suadet Æneæ Nautes, ut, avecto secum juvenum flore, senes ac mulieres in Sicilia relinquat. Firmat id consilium Anchises in somnis : idemque suadet Æneæ, ut appulsus in Italiam adeat Sibyllam ; eâque duce descendat ad inferos, ubi posterorum seriem & eventus docebitur. Paret Æneas patris monitis, & conditâ in Sicilia urbe Acestâ, Neptuno per Venerem conciliato, solvit in Italiam : quo in cursu Palinurus navis gubernator dormiens in mare excutitur. Delineatus est hic liber ad exemplum libri Iliad. 23. ubi ludi ab Achille ad tumulum Patrocli celebrantur.

INTEREA medium Æneas jam classe tenebat
Certus iter, fluctusque atros Aquilone secabat :
Mœnia respiciens, quæ jam infelicis Elisæ
Collucent flammis : quæ tantum accenderit ignem,
Causa latet ; duri magno sed amore dolores
Polluto, notumque, furens quid fœmina possit,
Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.
Ut pelagus tenuere rates, nec jam amplius ulla

INTERPRETATIO.

INterim Æneas jam tenebat navibus medium iter certus eundi, *& vento findebat fluctus nigros : respectans ad urbem, quæ jam splendet ignibus miseræ Didonis : ignoratur causa, quæ excitaverit tantum incendium ; sed acerbi dolores, violato magno amore, &* id *quod furens mulier potest* facere, *cognitum* Trojanis, *deducunt animos Trojanorum in tristia auguria. Postquam naves attigere* altum *mare, nec jam ulla terra amplius.*

NOTÆ.

1. *Medium.*] Non præcise *mediam* itineris partem, Africam inter & Siciliam ; hinc enim rogi flammas videre non potuisset : sed *medium*, id est, *plenum mare* : quemadmodum Polyphemus, Æ. 3. 665. *Graditurque per æquor Jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.*

2. *Certus.*] Vel *certus eundi*, & ad petendam Italiam obstinatus ; ut Æ. 4. 554. *Celsa in puppi jam certus eundi Carpebat somnos.* Vel *certus & gnarus itineris*, quod jam semel confecerat, Drepano in Italiam solvens, indeque tempestate retro actus in Africam, Æ. l. 1.

Aquilone.] *Vento* generatim : neque enim Aquilone septentrionali vento impelli ex Africa in Italiam potuit, sed Austro potius, Aquiloni oppositio, Ecl. 7. 51. De *Elisa*, altero Didonis nomine, in argumento lib. 4. De *augurio*, quod hic pro præsagio universim sumitur, Æ. 2. 703. De *Teucris*, Trojanis, Æ. 1. 239.

apparet, ſed *undique cœlum & undique mare: cærulea pluvia incubuit illi in caput invehens noctem ac tempeſtatem: & aqua inhorruit tenebris. Ipſe gubernator Palinurus ex alta puppe* exclamat: *Heu! quare tanti nimbi circumdederunt cœlum? quidve præparas* nobis, *ô pater Neptune? Sic locutus, deinde imperat* eos *ſumere arma* nautica, *& incumbere fortibus remis; & tendit oblique vela ad ventum, & talia dicit: Generoſe Ænea, etiamſi auctor Jupiter mihi promitteret, non ſperarem attingere Italiam hac cœli* temperie. *Venti mutati è tranſverſo fremunt, & flant ab obſcuro occidente; & aër denſatur in nubes. Nec nos poſſumus obluctari contra, ac ne progredi quidem: obſequamur, ſiquidem fortuna vincit; & convertamus iter, quo* nos *vocat. Et puto non procul* eſſe *fida regna Erycis fratris* tui, *& portus Siculos: ſi modo bene memor remetior ſidera* jam *obſervata.*

Occurrit tellus, cœlum undique & undique pontus;
Olli cœruleus ſupra caput aſtitit imber.
Noctem hyememque ferens; & inhorruit unda tenebris.
Ipſe gubernator puppi Palinurus ab alta:
Heu! quianam tanti cinxerunt æthera nimbi?
Quidve pater Neptune paras? Sic deinde locutus,
Colligere arma jubet, validiſque incumbere remis;
Obliquatque ſinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime Ænea, non, ſi mihi Jupiter auctor
Spondeat, hoc ſperem Italiam contingere cœlo.
Mutati tranverſa fremunt, & veſpere ab atro
Conſurgunt venti; atque in nubem cogiter aër.
Nec nos obniti contra, nec tendere tantum
Sufficimus: ſuperat quoniam fortuna, ſequamur;
Quoque vocat, vertamus iter. Nec littora longe
Fida reor fraterna Erycis, portuſque Sicanos:
Si modo rite memor ſervata remetior aſtra.

NOTÆ.

11. *Noctem hyememque.*] *Tempeſtatem cum nocte.* Nocte enim hanc tempeſtatem contigiſſe hinc patet, quod aſtra tum obſervari poterant; infra v. 25: *Si modo rite memor ſervata remetior aſtra.* Porro *hyemem* ſumi pro tempeſtate diximus, Æ. 1. 126. Habentur hæc duo carmina etiam, Æ. 3. 194, 195.

13. *Quianam.*] Jovianus Pontanus reſcribit, *quinam tanti.* Sed contra codices omnes, atque interpretes. Et vero vox Enniana eſt: *Heu! quianam dictis noſtris ſententia flexa eſt?* quam antiquitatis cauſa affectatam à Virgilio ait Quintilianus. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. 134.

15. *Colligere arma, &c.*] *Arma* cujuſlibet artis inſtrumenta ſunt, ut vidimus, Æ. 1. 181. Atque ita ſupellex omnis nautica, *vela, rudentes, remi.* Obnixe tamen contendit Cerdanus, *arma*, in re nautica, nihil ligneum ſignificare; atque adeo non *remos*, ſed *vela* tantum & his affinia. Quod quanquam curioſius notatum puto, tamen favet ipſi vox *colligere*, quæ proprie de velis dicitur. Erit igitur hic ſenſus, juxta ipſum: *Jubet colligi & contrahi vela*; ne tranſverſi venti è curſu dejiciant: *jubet incumbi remis*; ut, quantum eos è recto itinere ventorum vis amovebit, tantum labor atque induſtria provehet: *jubet vela, non omnino contrahi, ſed obliquari*; ut aura venti ſaltem aliqua captetur, quæ remigantes adjuvet. De illa *obliquatione*, infra, v. 830. De *Italia*, Æ. 1. 534.

19. *Tranſverſa.*] Neutrum plurale, pro adverbio: Græco more. Sic Æ. 9. 125. *Amnis rauca ſonans.*

Veſpere.] *Occidente.* Cauſam habes, Æ. 1. 534. Et miror dici ab accuratis interpretibus, Taubmanno, Cerdano, curſum Æneæ tum ad occidentem fuiſſe: manifeſtum enim eſt, Carthagine ſolventibus, Italiam, quò tunc Æneæ curſus erat, eſſe ad ſeptentrionem. Itaque verba hæc, *veſpere ab atro conſurgunt venti*, ſuperiora explicant, *mutati tranſverſa fremunt*: erat enim tum tranſverſus Æneæ ventus occidentalis, & plane in Siciliam propellebat; unde concludit Palinurus, *quoque vocat, vertamus iter*, ſcilicet in Siciliam.

24. *Fraterna Erycis.*] *Eryx* filius *Butæ*, communem creditus eſt cum Ænea matrem habere *Venerem*; reipſa *Lycaſten* Siculam meretricem, quæ ob formæ elegantiam, uſitato veteribus ſermone, *Venus* appellata eſt. Avum habuit *Amycum*, regem Bebrycum circa Pontum, qui ceſtuum certamine occiſus eſt, à Polluce: quapropter fugiens Butes, regnum in Sicilia conſtituit: Eryx pariter ab Hercule ceſtibus occiſus eſt, infra, v. 411. Ex eo nomen datum *Eryci* monti atque urbi, circa Lilybæum occidentale Siciliæ promontorium, de quo Æ. 3. 707. quo nunc iter Trojani deflectant. De *Sicanis*, antiquis Siciliæ populis, Æ. 3. 687.

25. *Remetior.*] Nota enim erant jam inde maria illa Palinuro, ut modo diximus.

Tum

Tum pius Æneas: Equidem ſic poſcere ventos
Jamdudum, & fruſtra cerno te tendere contra.
Flecte viam velis. An ſit mihi gratior ulla,
Quoque magis feſſas optem dimittere naves;
Quam quæ Dardanium tellus mihi ſervat Aceſtem,
Et patris Anchiſæ gremio complectitur oſſa? 31
Hæc ubi dicta, petunt portus, & vela ſecundi
Intendunt Zephyri: fertur cita gurgite claſſis:
Et tandem læti notæ advertuntur arenæ.
At procul excelſo miratus vertice montis 35
Adventum, ſociaſque rates, occurrit Aceſtes,
Horridus in jaculis & pelle Libyſtidis urſæ:
Troïa Crimiſo conceptum flumine mater
Quem genuit. Veterum non immemor ille paren-
Gratatur reduces, & gazâ lætus aggreſti [tum
Excipit, ac feſſos opibus ſolatur amicis. 41
Poſtera cum primo ſtellâs oriente fugârat
Clara dies; ſocios in cœtum littore ab omni
Advocat Æneas, tumulique ex aggere fatur:

Tunc pius Æneas ait: *Certe video ventos petere hoc jamdiu, & te incaſſum contra obniti. Detorque iter velis. An ulla terra* poteſt *eſſe mihi gratior, & ad quam potius cupiam appellere naves feſſas, quam quæ ſervat mihi Trojanum Aceſten, & continet ſinu oſſa patris Anchiſæ? Poſtquam ea dicta* ſunt, *tendunt* ad *portum, & Zephyri faventes inflant vela: claſſis velox mari provehitur, ac demum læti applicantur noto litori. At Aceſtes eminus* ex *alto cacumine montis admiratus adventum ſociarum navium venit obviam, terribilis ob jacula, & pellem urſæ Libycæ: hunc mater Trojana peperit conceptum è Crimiſo fluvio. Ille non oblitus veterum patrum, gratulatur reverſis, & lætus excipit* juxta *ruſticam opulentiam, & reficit fatigatos amicis opibus. Cum poſtera dies clara pepuliſſet ſtellas è primo oriente; Æneas advocat ſocios in concionem è toto litore, & ex ſummitate tumuli* ſic *loquitur:*

NOTÆ.

36. *Aceſtes, &c.*] De hujus genere multa è Græcis afferunt admodum ambigua Hortenſius & Cluverius. Ex iis iſta colligo. Laomedon, rex Trojanus, offenſus viro nobili, cujus fraude coactus erat Heſionem filiam ſuam marinæ belluæ exponere; viciſſim tres ejus filias Siculis nautis tradidit, vel mari ſubmergendas, vel quo luberet avehendas. His in Siciliam appulſis, una è Trojanis tribus puellis filium ſuſcepit: vel ex adoleſcente Trojano, qui ſe illis præ amore comitem addixerat, juxta Dionyſium Halicarnaſſeum; vel ex Crimiſo amne in canem converſo, juxta Lycophronem. Hic hujus filius, reverſus Trojam Priami temporibus, inde iterum poſt Trojæ excidium in Siciliam regreſſus eſt, & ſecum Elymum advexit, Ibi recepti à Sicanis, & agris donati, mox Æneam eodem appulſum exceperunt, & cum eo varias illic ſtatuerunt urbes, ad occidentalem Siciliæ partem, de quibus infra, v. 755. Porro pater puellarum trium, à Lycophrone *Phœnodamas*, à Servio & Pomponio *Hipotes* appellatur. Hujus filia Crimiſi uxor, à Servio & Pomponio *Egeſta*. Egeſtæ filius, de quo hic igitur, à Stephano *Egeſtus*, à Dionyſio *Ægeſtus*, à Tzetze *Ægeſtes*, à Virgilio & Silio *Aceſtes*. Fluvius pater, ex Lycophrone *Crimiſſus*, ex Diodoro *Cremiſſus*, ex Plutarcho *Crimeſus*, ex Cornelio Nepote *Criniſſus*; ex Virgilii variis exemplaribus, *Criniſus*, *Crimaiſus*, & omninol emendatiſſime, ut contendit Cluverius in Sicilia, l. 2. 2. *Crimiſus*. Hic modo, ut idem luculenter probat, non eſt brevis ille fluvius, ad Segeſtam urbem in mare Tyrrhenum influens, vulgò *Freddo*, ut multi putant; ſed major alius, ex agro Panormitano & ſeptentrionali Siciliæ parte in meridionalem decurrens, qui cum *Hypſa* fluvio denique commixtus, cum eo in mare Libycum devolvitur, ad Selinuntem urbem, cum Hypſa communi dictus nomine *Belici*, aut *Belici deſtro*, quia in Dextram Hypſa ripam influit.

37. *Horridus in, &c.*] In præpoſitio adhibetur hoc modo ad ſignificandum habitum, Æ. 4. 518. *In veſte recincta. Pellium* antiquiſſimus uſus eſt ad veſtes, tamen poſt arborum folia. *Urſos* Plinius negavit naſci in Africa, ob calidiorem cœli temperiem: Cerdanus tamen multis defendit Virgilium, imprimis auctoritate Solini, c. 29. *Numidici urſi forma cæteris præſtant, villis profundioribus.* Lipſius urſos Numidicos & Libycos à Romanis dictos putat non veros *urſos*, ſed *leones*; quemadmodum *elephantos*, ab iiſdem *boves lucas*, ob inſolitam formam, cui nomen, ex notiore animali imponebant. *Libyſtidis*, à *Libyſtis*, gentile nomen eſt, per pleonaſmum formatum à proprio *Libys*. Legunt tamen aliqui *Lybiſſidis*: ut fit à *Libys*, *Libyſſa*; à *Libyſſa*, *Libyſſis*, *Libyſſidis*. De *gaza*, opibus, Æ. 1. 123.

44. *Tumuli aggere.*] *Agger* aggeſtio eſt, vel apidum, vel terræ, unum in locum. *Tumulus* eſt terræ *tumor*, ex illa aggeſtione: unde tam

Trojani magni, gens è nobili ſanguine Deorum: completur annuus circuitus menſibus tranſactis; ex quo mandavimus terræ reliquias & oſſa divini patris, & dedicavimus altaria funebria. Et jam, niſi decipior, adeſt dies; quem ſemper exiſtimabo mœſtum, ſemper colendum, ſic voluiſtis, ô Dii. Ego ſi hunc diem *tranſigerem exul in ſyrtibus Gætulis, aut interceptus mari Argolico, vel* in *urbe Mycenis: tamen celebrarem annua vota, & ſolemnes ceremonias* juxta *ritum; & cumularem altaria congruis muneribus. Nunc libenter adſumus ante cineres & oſſa ipſius patris, certe non ſine conſilio & ſine voluntate Deorum,* ut *puto:* & vento *impulſi ingredimur portus amicos. Agite igitur, &*

Dardanidæ magni, genus alto à ſanguine Divûm:
Annuus exactis completur menſibus orbis; 46
Ex quo reliquias divinique oſſa parentis
Condidimus terrâ, mœſtaſque ſacravimus aras.
Jamque dies, ni fallor, adeſt; quem ſemper acerbum,
Semper honoratum, ſic Dii voluiſtis, habebo. 50
Hunc ego Gætulis agerem ſi ſyrtibus exul,
Argolicove mari deprenſus, & urbe Mycenæ:
Annua vota tamen, ſolemneſque ordine pompas
Exequerer; ſtrueremque ſuis altaria donis.
Nunc ultro ad cineres ipſius & oſſa parentis, 55
Haud equidem ſine mente, reor, ſine numine Divûm,
Adſumus: & portus delati intramus amicos.
Ergo agite, & lætum cuncti celebremus honorem:
Poſcamus ventos, atque hæc mea ſacra quotannis
Urbe velit poſita templis ſibi ferre dicatis. 60
Bina boum vobis Trojâ generatus Aceſtes
Dat numero capita in naves: adhibete Penates

omnes lætum ſacrificium peragamus: petamus ventos ab eo, *& ut patiatur me urbe conditâ ſingulis annis perſolvere hæc ſacrificia,* in *templis ſibi dedicatis. Aceſtes oriundus Trojâ donat vobis corpora boum duo numero per naves* ſingulas: *invitate ad epulas Penates,*

N O T Æ.

pro *ſepulchro*, quam pro *colle* uſurpatur: hic pro *colle*.

45. *Dardanidæ.*] A Dardano Jovis filio orti: ideo à *ſanguine Divûm*.

46. *Annuus exactis, &c.*] Anniverſarius recurrit dies, Anchiſæ morte conſignatus. Igitur Anchiſes vere ineunte, hyeme exeunte, obierat. Patet id quia 1. Tempus hoc ipſum adhuc hybernum vocat Dido, Æ. 4. 309. *Hyberno moliris ſidere claſſem.* 2. In ipſa profectione Trojani *frondentes ferunt ramos*, Æ. 4. 399. ex Africa autem in Siciliam curſus, vix duorum triumve dierum eſt. 3. Incerta tum erat cœli temperies, qualis primo vere: ſolvit Æneas ex Africa ſudo cœlo, mox tempeſtas oritur, nunc dubitat utrum ſubſequens dies nona ſerena futura ſit, v. 64. *Si nona diem, &c.* 4. Terra tum veſtita erat gramine & floribus, v. 76. *Purpureoſque jacit flores*, v. 287. *Tendit Graminecum in campum.* Nec tamen inde ſequitur Æneidos opus annuum ſpatium prætergredi, ut notavimus in argumento Æneidos.

48. *Condidimus terra.*] Non totum ipſum cadaver, qui ſepulturæ noſtræ mos eſt; ſed combuſti corporis *reliquias, oſſa, cineres*, quæ è buſto collecta, tumulo deinde ac terræ mandaverit. Etſi enim apud veteres in uſu fuerit, cadavera unguentis condita terræ mandare; ditiatius tamen comburere, præſertim virorum illuſtrium apud Græcos: ſic Patroclus ab Achille comburitur, ac deinde tumulatur, Iliad. 23. Sic Miſenus ab Ænea, Æ. 6. De *aris geminis* ad ſepulchra ſtruendis, Æ. 3. 62. De *Gætulis* Africæ populis, qui ad *ſyrtes* uſque pertinent, Æ. 3. 40. De *Syrtibus*, importuoſis litoris Africani ſinubus, Æ. 1. 115.

52. *Argolico mari.*] *Argolico ſinu*, qui pars eſt Ægei maris ad orientem Peloponneſi. *Urbe Mycenæ:* ut Æ. 1. 251. *Urbem patavi.* Habent aliqui codices *Mycene, Mycena, Mycenis. Argos & Mycenæ*, urbes Peloponneſi, Æ. 1. 288.

54. *Strueremque ſuis altaria donis.*] *Struerem*, explicat Taubmannus *cumularem:* unde *ſtructor* dicebatur in re coquinariâ, qui fercula ſtruebat, ſcite componebat, cumulabat. *Suis donis*, congruis; congrua autem erant mortuis dona, *lac, vinum, mel, ſanguis*: ut diximus, Æ. 3. 62. & mox videbitur, v. 76.

56. *Sine mente, ſine numine.*] Sine conſilio, & voluntate Deorum. De *numine*, hoc ſenſu, Æ. 1. 137.

59. *Poſcamus ventos.*] Ab ipſo Anchiſa, quem ut Deum colere inſtituit. *Divinique oſſa parentis.* Hujus autem divini cultus notæ ſunt *aræ, ſacra, ludi, templa dicata, vota* pro ventis obtinendis. Quorum tamen in communibus mortuorum omnium funeribus uſurpabantur.

62. *Adhibete Penates.*] De *Penatibus*, Æ. 2. 717. Quomodo *adhiberentur epulis*, Æ. 3. 177.

Et

Et patrios epulis, & quos colit hoſpes Aceſtes.
Præterea, ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radiiſque retexerit orbem :
Prima citæ Teucris ponam certamina claſſis.
Quique pedum curſu valet, & qui viribus audax,
Aut jaculo incedit melior, levibuſque ſagittis ;
Seu crudo fidit pugnam committere ceſtu ;
Cuncti adſint, meritæq; expectent præmia palmæ.
Ore favete omnes, & cingite tempora ramis.
Sic fatus, velat maternâ tempora myrto :
Hoc Elymus facit, hoc ævi maturus Aceſtes,
Hoc puer Aſcanius: ſequitur quos cæterea pubes.

& patrios, & eos quos hoſpes Aceſtes veneratur. Inſuper ſi nona Aurora protulerit hominibus diem ſerenum, & luce detexerit orbem, proponam Trojanis pugnam velocium navium. Et qui valet curſu pedum ; & qui incedit fidens viribus, aut ſolertior jaculo, vel levibus ſagittis ; ſive qui *audet conſerere pugnam duro ceſtu : hi omnes adſint, & expectent præmia merita victoriæ. Favete omnes linguis, & circumdate caput ramis. Sic locutus, tegit caput myrto matris* ſuæ : *Elymus idem facit, idem Aceſtes grandior natu, idem puer Aſcanius : quos reliqua juventus imitatur.*

NOTÆ.

64. *Si nona, &c.*] *Si*, aliis *dubitantis* eſſe videtur, qui ideo *almum* interpretantur *ſerenum* : & ſenſus erit : *ludi nona die celebrabuntur, ſi ſudum erit* : ſin minus, in aliam diem remittentur. Aliis videtur eſſe *affirmantis* : & abſolute ſenſus eſt ; *cum aurora extulerit nonum diem* : ſic explicuimus, Æ. 1. 607. *Si qua pios reſpectant numina.* Per *nonam diem* alludit ad novemdialia Romanorum ſacra pro mortuis : ſervabantur enim domi cadavera ſeptem dies, octavo cremabantur, nono reliquiæ ſepulchro mandabantur.

66. *Ponam certamina.*] Vox in ea re ſolemnis, *ponere*. Sic apud Græcos, ludorum ejuſmodi deſignator dicebatur ἀγωνοθέτης, ab ἀγὼν, *certamen*, & τίθημι, *pono*.

68. *Incedit.*] Sic Æ. 1. 50. *Divûm incedo regina.* Quæ quanquam ad majeſtatem inceſſus pertinere videri poſſunt : occurrit tamen mihi, *incedo* à poëta dici pro *jum*. Sic uſurpatur *venio*, G. 1. 29. *An Deus immenſi venias maris.* De *ceſtu*, chirotheca è corio bubulo *crudo*, infra v. 405.

71. *Ore favete omnes.*] Paſſim apud alios auctores, *Favete linguis*. Quibus formulis dubium eſt, *ſilentium*, an *plauſus* & acclamatio indicatur. Pro *ſilentio* facit locus Senecæ lib. de vita beata c. 27. *Quoties mentio ſacrarum literarum intervenerit, favete linguis. Hoc verbum non, ut plerique exiſtimant, à favore trahitur ; ſed imperatur ſilentium, ut rite peragi poſſit ſacrum, nulla voce mala obſtrepente.* Pro *plauſu* & acclamatione facit Ovid. Met. 15. 677. *En Deus eſt, Deus eſt, animis linguiſque favete. Quiſquis adeſt viſum veneratur numen, & omnes Verba ſacerdotis referunt geminata, piamque Æneadæ præſtant & mente & voce ſalutem.* Idem in Ibin. v. 96. *Quiſquis ades, ſacris ore favete meis. Quiſquis ades, ſacris lugubria dicite verba.* Hæc ut conciliem, exiſtimo, non perpetuum *ſilentium* indici, neque perpetuam *acclamationem* ; ſed omnino *attentionem* ad ſacra : ut ea tantum dicant, quæ ſacrorum ritu dicenda ſunt ; à cæteris omnibus verbis abſtineant. Interpretationem adjuvat Ovidius loco citato, cum dicit, *animis linguiſque favete* ; quibus eundem *animis* ac *linguis* exhiberi favorem jubet. At non jubet, nihil omnino animis interim ac mente cogitari, ſed ea duntaxat quæ ad Deos, & ſacra pertineant ; ita nec omnino nihil dici, ſed ea quæ eo etiam ſpectent. Et vero Seneca vocem tantum *malam & obſtrepentem* arcet : Horatius Od. l. 3. 1. tantum *profanum vulgus*, id eſt, profanis ſermonibus indulgens : Ovidius loquentes inducit ea ſolum, quæ ſacrificio conveniant, ut patebit ſuperiora exempla relegenti : Latini autem veteres, hujus auctores formulæ, cum eam vocibus ambiguis expreſſerunt, *favete ore, linguis* ; non autem *favete verbis, ſermone, ſilentio* : indicare videntur voluiſſe tempeſtivas illas loquendi ac tacendi vices.

72. *Maternâ myrto.*] Veneri, Æneæ matri dicata arbore. Unde ad coronas aſſumi ab Æenea decuit, ut deinde à Romanis in ovatione, Ecl. 2. 52.

73. *Elymus.*] Hic, ex Strabone, Dionyſio, Lycophronis interprete Iſaaco Tzetze, fuit Trojanus. Poſt excidium Trojæ in Siciliam ab Aceſte advectus fuit, ut diximus, v. 36. Addit Tzetzes, fuiſſe ſpurium Anchiſæ filium. Teſtatur Dionyſius, regio genere ortum eſſe : ideoque novos illos Siciliæ incolas Trojanos, univerſim ſuo nomine *Elymos* appellaſſe. Negare videtur Virgilius fuiſſe Trojanum, Anchiſæ filium,

Æneas cum multis millibus ibat e concione ad ſepulchrum, medius in *magna turba circumfuſa. Illic* juxta *ritum effundit ſtillans in terram duo pocula puri vini, duo lactis recentis, duo ſanguinis ſacri: ſpargitque flores purpureos, & profert talia; Salve, ſancte pater: ſalvete rurſus, fruſtra recuperati cineres, & anima, & umbra paterna. Non fas fuit quærere tecum regionem Italam & agros fatales, nec Auſonium Tybrim, quiſquis* ille *ſit. Hæc protulerat, cum ſerpens lubricus, ingens, eduxit ex intimis penetralibus ſepulchri ſeptem ſinus, ſeptem plexus; tranquille circumdans ſepulchrum, & labens inter aras: cui maculæ cæruleæ illuſtrabant dorſum, & fulgor auro interpunctus ſquamas: quemadmodum arcus* in *nubibus concipit mille diverſos colores, Sole oppoſito. Æneas videns ſtupefactus eſt: ille demum repens longo tractu inter pateras poculaque polita, & deguſtavit cibos, & innocuus rediit iterum in profundum ſepulchrum, & reliquit aras deguſtatas. Tanto magis* Æneas *perficit ſacra inchoata in* honorem *patris:*

Ille è concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magnâ medius comitante catervâ.
Hic duo rite mero libans carchesia Baccho
Fundit humi, duo lacte novo, duo ſanguine ſacro:
Purpureoſque jacit flores, ac talia fatur:
Salve, ſancte parens: iterum ſalvete, recepti
Nequicquam cineres, animæque umbræq; paternæ.
Non licuit fines Italos, fataliaque arva,
Nec tecum Auſonium, quicunque eſt, quærere Tybrim.
Dixerat hæc, adytis cum lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, ſeptena volumina traxit;
Amplexus placide tumulum, lapſuſque per aras:
Cœruleæ cui terga notæ, maculoſus & auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios adverſo Sole colores
Obſtupuit viſu Æneas: ille agmine longo
Tandem inter pateras & levia pocula ſerpens,
Libavitque dapes, rurſuſque innoxius imo
Succeſſit tumulo, & depaſta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori inſtaurat honores:

NOTÆ.

& regio ſanguine oriundum: ſiquidem eum conceptis verbis Siculum teſtatur, v. 300. *Tum duo Trinacrii juvenes, Elymus Panopeſque.* Deinde nullam ei laudem ab Æneæ conſanguinitate & regia origine tribuit: quod certe non omiſiſſet, qui eodem loco, v. 297. Diorem commendat à *ſtirpe Priami*; & v. 24. Erycem *fratrem* Æneæ appellavit. Itaque hoc unum fatetur, v. 391. Elymum fuiſſe *comitem ſenioris Aceſtæ*: cui ſe comitem adjungere tam in ipſa Sicilia, quam in Troade potuit.

77. *Carcheſia Baccho*] De *Carcheſiis* poculis, G. 4. 380. De *Baccho*, vino, Ecl. 5. 69. De *ſacris funeribus*, lacte, vino, ſanguine, Æ. 3. 62.

79. *Purpureos flores.*] Vel roſas intelligit, flores dicatos Veneri, Anchiſæ amatrici; vel generatim flores quoſcunque purpureos.

80. *Iterum ſalvete recepti.*] *Iterum ſalvete*; non autem, *iterum recepti. Iterum*, inquit: ſive quia jam anno ſuperiore exequiis patrem honoraverat, ſalutaveratque funebri more; ſive quia modo dixit, *ſalve, ſancte parens*; ergo *iterum ſalve*; ter enim extrema illa ſalutatio repetebatur in Romanorum funeribus *vale*; cui ſynonymum eſt *ſalve*, ex Varrone apud Servium: non quod ſalutem iis valetudinemque optarent, qua frui ultra non poterant; ſed pacem ſaltem & gaudium in altero ſtatu. *Recepti nequicquam cineres.*] Per *cineres*, ait Servius, patrem intelligit, quem e Trojano excidio fruſtra liberaverat. Immo, *cineres* ipſos intelligit; quos anno ſuperiore reliquerat in Sicilia, nunc autem recipit reditu ſuo, ac reviſit, *nequicquam tamen*; quia non conferet reditus, ut cum eo ad re Italiam liceat. *Animæque umbræque.* Vel plurali numero uſus eſt, pro ſingulari; ut paſſim poetæ: vel reipſa plures putavit eſſe animas: de quibus commodius diſſeremus, Æ. 6. v. 724. & ſequentibus.

82. *Fines Italos.*] De *Italia*, Æ. 1. 534. De *Auſonia*, Italiæ nomine, Æ. 3. 171. De *Tybri*, Italiæ fluvio, Æ. 1. 17. De *adytis*, locis intimis, Æ. 2. 297. De *ſquamis*, G. 4. 13. De *arcu*, ſeu *Iride*, Æ. 4. 700. De *agmine*, in ſerpentibus, G. 3. 423. De verbo *libavit*, deguſtavit, Æ. 1. 740.

93. *Depaſta altaria.*] Non ab igne victimas conſumente, nondum enim cæſæ fuerant victimæ; ſed ab ipſo ſerpente, qui prima dona libaverat

94. *Inſtaurat.*] Renovat incepta ſacrificia: jam enim fuderat vina, v. 78. moxque iterum fundit, v. 98. Quid ita? an quia ſacrificia ſerpentis occurſu turbata eſſe putabat? At bono erat omini ſerpentis occurſus. An quia cum prævia ſacrificia è floribus & liquoribus, quaſi mortuo homini obtulerit; nunc viſo ſerpente,

Incertus,

Incertus, geniumne loci, famulumne parentis
Eſſe putet: cædit quinas de more bidentes,
Totque ſues, totidem nigrantes terga juvencos:
Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
Anchiſæ magni, maneſque Acheronte remiſſos.
Necnon & ſocii, quæ cuique eſt copia, læti
Dona ferunt; onerantque aras, mactantq; juvencos.
Ordine ahena locant alii: fuſique per herbam
Subjiciunt verubus prunas, & viſcera torrent.
Expectata dies aderat, nonamque ſerenâ
Auroram Phaëthontis equi jam luce vehebant:
Famaque finitimos & clari nomen Aceſtæ
Excierat: læto complerant littora cœtu,
Viſuri Æneadas, pars & certare parati.
Munera principio ante oculos, circoque locantur
In medio: ſacri tripodes, virideſque coronæ,

dubitant, an genium loci, an famulum patris exiſtimet eum *eſſe; mactat juxta conſuetudinem quinque oves, & totidem ſues, totidem juvencos nigros tergoribus: & effundebat vinum è pateris, & appellabat animam magni Anchiſæ, & manes* ejus *emiſſos* ex *inferis. Pariter & ſocii offerunt læti munera* ſecundum *facultatem quæ eſt unicuique: & onerant altaria, & immolant juvencos. Alii diſponunt ærea* vaſa *per ordinem: & ſtrati ſuper herba, ſupponunt prunas verubus, & torrent viſcera. Dies optata advenerat, & jam equi Phaëthontis advehebant novam Auroram ſereno lumine: & fama ac nomen illuſtris Aceſtæ eduxerat vicinos: occupaverant litus hilari multitudine* partim *viſuri Trojanos, partim etiam parati certare. Primo præmia ſtatuuntur ob oculos & in medio circo: ſacri tripodes, & virentes coronæ,*

NOTÆ.

majora offerenda exiſtimat, quaſi heroi, inter Deos admiſſo? Certe non admodum diverſa ab his ſacrificia Plutoni, Proſerpinæ, Diſque inferorum aliis offert, Æ. 6. 243.

95. *Geniumne loci, famulumne, &c.*] *Genii* & cuſtodes, locis, urbibus, domibus attribui ſolebant; ut & hominibus ſingulis attribui ſolitos diximus, Ecl. 4. 63. *Famulos* item majoribus ſuis aſſignabant: eoſque è brutis animantibus plerumque aſſumptos. Sic Æ. 6. 190. columbæ miniſtræ ſunt Veneris, ut Æneam ad auream arborem deducant. Sic ex Silio Italico, l. 13. 124. apud Capuam: *Numen erat jam cerva loci, famulamque Dianæ credebant.* Sic aquila Jovi. Sic ex Plutarcho in Cleomene, dracones heroibus ſacri putabantur: unde hic *anguis* Anchiſæ famulus.

96. *Cædit quinas de more bidentes.*] Vel *cædit de more*, id eſt, non per ſeipſum, ſed per famulos, more pontificum Romanorum. Vel oves *de more bidentes*, id eſt, *biennes* aut *ambidentes*, de quibus, Æ. 4. 57. Vel *quinas de more*, cœleſtibus Diis adhibito; quibus numero impari victimæ cædebantur, quia *numero Deus impare gaudet*: inferis autem numero pari, Æ. 6. 243. Igitur offert Æneas patri quinque pecudes, ut jam cœleſti Divo; eaſque nigrantes, ut ex inferis aſſumpto. Notatque Turnebus ejuſmodi ſacrificia Romanis *ſuovetaurilia* dicta eſſe; quæ *ſue, ove, & tauro* fiebant.

98. *Animamque vocabat, &c.*] Non ſimpliciter inclamat invitatque ad ſepulchrales aras, ut ſacrificiorum ſanguine paſcatur: quemadmodum paſcantur animæ mortuorum, imprimiſque Tireſiæ apud Homer. Odyſſ. 11. 95. Quem admodum Achilles tota nocte circa Patrocli rogum vina fundit, animam ejus vocans, Iliad. 23. 221. Non ita inquam. Sed *invocat*, ut ſibi adſit propitius pater, cujus *manes Acheronte remiſſos* putat, & inter Deos vitam degere. De *Acheronte*, inferorum fluvio, Æ. 6. 242. De *manibus*, G. 4. 469.

102. *Ahena.*] Vaſa ærea: vel ad lavanda corpora, vel ad elixandas carnes. Licet enim Homerus heroibus ſuis elixas carnes non paret, ut notat Plato de republ. l. 3. has tamen primis etiam illis temporibus in uſu fuiſſe notavimus, Æ. 1. 215. De *epulis* poſt ſacrificia, plura vide, Æ. 8. 180.

105. *Auroram Phaëthontis equi.*] *Phaëthon*, hic, vel Solis eſt filius, qui cum à patre diurnum regimen currus extorſiſſet precibus, & equos inſolite regeret, ex iis à Jove in Eridanum Italiæ fluvium fulmine excuſſus eſt, Ovid. Met. 2. Vel potius *Sol* ipſe eſt, qui dicitur ab Homero Odyſſ. 11. 320. Ἥλιος Φαέθων, *Sol Phaëthon*, id eſt, *ſplendens*. Ejus equi quatuor, *Pyrois*, à πῦρ *ignis*; *Eous*, ab ἠὼς, *Aurora*; *Æthon*, ab αἴθω, *uro*; *Phlegon*, à φλέγω, *inflammo*. De *Aurora*, G. 1. 249.

110. *Tripodes, &c.*] *Tripus* proprie ſellæ menſæque ſpecies tribus nixæ pedibus; cui quandoque inſidebatur, ſæpe imponebantur lebetes crateresque ad libamina, Æ. 3. 359. *Sacer* dicitur, quia in templo Delphico, reque omni divina magni erat uſus: tum viris fortibus dona-

& palmæ, dona victoribus destinata, *& arma, & vestes intinctæ purpura, pondera argenti & auri: & medio e tumulo tuba canit indictos ludos. Quatuor naves, pares vastis remis, electæ è tota classe, incipiunt primum certamen. Mnestheus agitat fortibus remigibus celerem Pristin; Mnestheus*, inquam, *mox Italus, à quo nomine oritur familia Memmii: & Gyas magnam Chimæram, magnâ mole, opus* instar *urbis; quam juvenes Trojani triplici versu impellunt*, cui *remi surgunt triplici ordine.*

Et palmæ, pretium victoribus; armaque, & ostro
Perfusæ vestes, argenti aurique talenta:
Et tuba commissos medio canit aggere ludos.
Prima pares ineunt gravibus certamina remis
Quatuor ex omni delectæ classe carinæ.
Velocem Mnestheus agit acri remige Pristin,
Mox Italus Mnestheus, genus à quo nomine Mem-
Ingentemque Gyas ingenti mole Chimæram, [mî:
Urbis opus: triplici pubes quam Dardana versu
Impellunt, terno consurgunt ordine remi.

NOTÆ.

batur in præmium, unde Horat. Od. l. 4. 8. *Donarem tripodas præmia fortium Graiorum.*

111. *Et palmæ, pretium victoribus.*] Id est, pretium solemne & vulgare victoribus omnibus. Quærit enim Plutarchus Sympos. l. 8. quæst. 4. *Cur sacrorum certaminum aliud aliam habeat coronam, palma sit communis omnibus.* Respondetque, hoc ideo usu venisse, quod viro forti palma persimilis, non deprimatur onere, sed contra magis obluctetur. De *ostro*, ostreo, sive conchylio, unde purpura exprimitur, G. 2. 506.

112. *Talenta.*] Τάλαντον, à ταλάω, *suffero:* quia primo libram significavit, qua pondera appenduntur: tum quodvis magnum auri argentique pondus, denique certum determinatumque pondus, varium tamen apud varias gentes: celebratissimum Atticum Talentum, quod sic describitur à Rhemnio Fannio:

Cecropium supereſt post hæc docuisse talentum,
Sexaginta minas, seu vis, sex millia drachmas,
Quod summum doctis perhibetur pondus Athenis.

Porro *drachma* Attica, *denario* Romano, & *grosso* Francico æquiparatur. *Grossus* pars est *marcæ* sexagesima quarta. *Marca* signati argenti hoc anno 1675. Ludovicees argenteos capit novem; hoc est libras nostras sive Francicos viginti septem. Grossus igitur valet octo solidos cum denariolis paulo minus sex: qui grossi sexcies millies repetiti Francicos conficiunt 2550. Et hic valor est *argentei talenti* Attici ad modum nostrum revocati. *Aurei* autem *talenti* valorem conjicies, habita auri cum argento comparatione: aurum enim Græcum Romanumque duodecies argenti valorem; Francicum sexies etiam ac decies & amplius nunc superat. *Cætera*, infra, v. 248.

114. *Prima pares, &c.*] I. LUDUS, *navium decursus.* Cujus exemplum in Homero non habuit Virgilius: nec vero voluit cursum illius equestrem imitari, quia Homero in eo plus operæ studiique posuerat; ludos alios imitatus est, quos ille minus diligenter scripserat, Iliad. 23.

116. *Pristin, &c.*] Naves quatuor, æquales magnitudine ac robore, suis insignit nominibus quæ è pictis in puppi monstris reperit. Primæ *Pristis* appicta erat marina bellua, è balænarum genere, de qua Æ. 3. 427. Secundæ *Chimæra*, ignivomum ac triforme monstrum: quod ex Ovid. Metam. 9. 649. *mediis in partibus bircum, Pectus & ora leæ, caudam serpentis habebat.* De ea, Æ. 6. 288. Tertiam ornabat *Centauri* pictura, ex equina & humana specie conflata, de quo genere, G. 2. 456. Quartam *Scyllæ* marini in freto Siculo monstri, effigies, quam explicuimus, Æ. 3. 427.

117. *Mox Italus Mnestheus, &c.*] Ut nobilibus Romanorum familiis gratificetur, eas à Trojanis deducit, à Mnestheo *Memmios*, à Sergesto, *Sergios*, à Cloantho *Cluentios.* Addunt alii etiam, à Gya, *Geganios:* quod tamen Virgiliis testimonio caret.

119. *Urbis opus.*] *Urbis instar*; in qua tantum operis fuerat, quantum in urbe positum. Sic apud Cicer. Ac. in Ver. 5. 88. *Erat illa navis constrata; & ita magna, ut si in prædonum pugna versaretur, urbis instar haberi inter illos pyraticos myoparones videretur.*

Triplici versu, &c.] *Triremem* significat navem: qualem tamen Trojanis temporibus nondum fuisse probabile est; sed poëtæ, ut multa alia, sic & illud per anticipationem dicere licuit. Quid sit autem in navibus *versus & ordo* remorum duplex, triplex, quadruplex; unde *biremes, triremes, quadriremes, &c.* appellantur; valde ambiguum est. Quia tamen ex Virgilio, *triplici consurgunt ordine remi:* constat in utroque navis latere remigum ordines surrexisse alios aliis superpositos: non ita tamen, ut superiorum remigum pedes inferiorum capitibus impenderent, perpendiculari, ut aiunt, rectaque linea; sic enim latera navium extruenda altius fuissent: sed ita, ut scamnis, quæ & *jugæ* & *transtra* dicuntur, oblique à summo ad imum instar graduum dispositis insisterent remiges;

Sergestus-

Sergeſtuſque, domus tenet à quo Sergia nomen,
Centauro invehitur magna: Scyllâq; Cloanthus
Cœruleâ, genus unde tibi, Romane Cluenti.
Eſt procul in pelago ſaxum ſpumantia contra
Littora; quod tumidis ſubmerſum tunditur olim
Fluctibus, hyberni condunt ubi ſidera Cori:
Tranquillo ſilet, immotâque attollitur undâ
Campus, & apricis ſtatio gratiſſima mergis.
Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Conſtituit, ſignum nautis, pater: unde reverti
Scirent, & longos ubi circumflectere curſus.
Tum loca ſorte legunt, ipſique in puppibus auro
Ductores longe effulgent oſtróque decori:
Cætera populeâ velatur fronde juventus,
Nudatoſque humeros oleo perfuſa niteſcit:
Conſidunt tranſtris, intentaque brachia remis
Intenti expectant ſignum: exultantiaque haurit
Corda pavor pulſans, laudumque arrecta cupido.
Inde ubi clara dedit ſonitum tuba; finibus omnes,
Haud mora, profiluere ſuis: ferit æthera clamor
Nauticus, adductis ſpumant freta verſa lacertis.
Infindunt pariter ſulcos: totumque dehiſcit
Convulſum remis roſtriſque tridentibus æquor.

Et Sergeſtus, à quo familia Sergia trahit nomen, vehitur Centauro magna: & Cloanthus, unde tibi origo eſt, ô Cluenti Romane, vehitur Scyllâ cæruleâ. Procul in mari, adverſus ſpumoſum litus, eſt rupes; quæ aliquando merſa verberatur fluctibus, quando hyemales Cori abſcondunt aſtra: at tranquillo tempore *ſilet, & erigitur ex immotis aquis,* veluti *campus & perfugium gratiſſimum mergis apricantibus. Illic pater Æneas ponit metam è frondoſa ilice,* quæ eſſet *ſignum nautis: à qua ſcirent redire, & circa quam flectere longos circuitus. Deinde ſorte capiunt loca: & ipſi duces è puppibus pocul reſplendent, inſignis auro & purpurâ: reliqui juvenes coronantur populeis foliis, & renitent uncti oleo* per *nudos humeros: ſedent* in *tranſtris, & expectant ſignum obnixi* ſecundum *brachia remis intenta: & metus pulſans, atque arrectum deſiderium gloriæ, fatigat corda ſubſultantia. Deinde quando claro tuba emiſit ſonum, non eſt mora, omnes è terminis ſuis proruperunt: nauticus clamor pulſat cælum, fluctus turbati adductis brachiis ſpumant: pari* impetu *imprimunt ſulcos* in aquis: *& totum mare erutum remis & roſtris trifidis aperitur.*

NOTÆ

quorum ſuperior ordo ibi figebat pedes, ubi ordo inferior inſidebat. Porro ſeries illæ remigum, à ſummo latere ad imam carinam oblique numeratæ, *ordines* dicebantur; & pro multiplici *ordine*, navis erat *biremis, triremis, quadriremis*, à Ptolemæo Philopatore extructa etiam *quadraginta* ordinum: at eædem ſeries à prora ad puppim numeratæ, dicebantur *verſus*, & ſic in ſingulis lateribus, *verſus* aliquando viginti quinque, aliquando plures; & in Ptolemæi navi, quæ quadraginta *ordinum* fuit, & quater mille remigum, *verſus* quinquaginta fuere. Igitur Chimæra hic Virgiliana, quæ *triplici verſu, triplici ordine* inſtructa erat; remiges in ſingulis lateribus novem, tota nave octodecim capiebat.

125. *Olim.*] *Aliquando*, indefinite. Sic G. 3. 303. *Cum frigidus olim jam cadit.*

126. *Hyberni Cori, &c.*] *Corus* ventus flat ab occaſu æſtivo. *Hybernus* dicitur, ſeu frigidus, quia ſitu maxime ad ſeptentrionales ventos accedit. *Condit* ſidera nimbis inductis. Scribitur etiam *Caurus.*

128. *Apricis mergis.*] Avibus aquaticis, *plongeons, divers*, quæ cum frequenter ſe aquis immergant, amant ad Solem ſiccate ſe, in locis *apricis*, id eſt, Soli expoſitis. De voce *apricis*, Ecl. 9. 49.

129. *Medam.*] *Meta* eſt *extremitas, terminus*: ſive in agris, ſive in circo: vulgo è lapidibus oblongis, in acumen ac pyramidem erectis. Talis erat Romano in circo figura metarum, quas in extremo decurſo ſepties quadrigæ circumflectebant: eo alludit Virgilius: & quanquam ilicis ramus hanc figuram non refert; refert tamen quomodocunque ipſa rupes, cui ramus infigitur. *De oſtro*, purpura, G. 2. 506. De *populo, peuplier, poplar*, G 2. 13. De *ilice, yeuſe, the holm oak*, Ecl. 1. 18.

135. *Oleo.*] Ad membra roboranda: unde etiam eo luctaturi ungebantur, Æ. 3. 280. De *tranſtris*, ſcamnis, remigum, ſupra, v. 119.

137. *Haurit Corda pavor, &c*] Verſum jam explicuimus, G. 3. 105.

143. *Roſtriſque tridentibus.*] Paſſim legebatur olim *ſtridentibus*; ſed obſtat menſura primæ

Non

Nam tam celeres curſus invadunt campum in *certamine bigarum, & erumpunt emiſſi è carcere. Nec ita aurigæ immiſſis jugis quatiunt habenas ſinuoſas, & proni extendunt ſe ad verberandum* equos. *Tunc omnis ſylva reſonat plauſu & fremitu hominum, & acclamationibus faventium, & litora volvunt murmur incluſum: colles icti clamoribus, eos remittunt. Gyas primus abit ante alios, & evadit per undas inter fremitum & multitudinem: quem deinde Cloanthus ſequitur, melius* inſtructus *remis, ſed navis gravior mole* ipſum *retinet. Poſt illos æquali intervallo Priſtis & Centaurus conantur attingere priorem locum. Et nunc Priſtis præit; nunc magna Centaurus præcedit* eam *victam; nunc ambæ currunt ſimul æquatis proris, & longis carinis ſecant ſalſos fluctus. Et jam appropinquabant ſcopulo, & attingebant terminum; cum Gyas*, qui *primus* erat, *& victor medio in mari increpat* his *verbis Menœten gubernatorem navis* ſuæ: *Quo tantum recedis mihi ad dextram? huc flecte curſum, adhære litori* rupis, *& permitte* ut *remi radant ſiniſtra*

Non tam præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus.
Nec ſic immiſſis aurigæ undantia lora
Concuſſere jugis, pronique in verbera pendent
Tum plauſu fremituque virûm ſtudiiſq; faventum
Conſonat omne nemus, vocemq; incluſa volutant
Littora, pulſati colles clamore reſultant.
Effugit ante alios, primuſq; elabitur undis [anthus
Turbam inter fremitumq; Gyas: quem deinde Clo-
Conſequitur, melior remis; ſed pondere pinus
Tarda tenet. Poſt hos æquo diſcrimine Priſtis
Centauruſq; locum tendunt ſuperare priorem.
Et nunc Priſtis abit; nunc victam præterit ingens
Centaurus: nunc una ambe junctiſque feruntur
Frontibus, & longâ ſulcant vada ſalſa carina.
Jamq; propinquabant ſcopulo, metamq; tenebant;
Cum princeps medioq; Gyas in gurgite victor
Rectorem navis compellat voce Menœten:
Quo tantum mihi dexter abis? huc dirige curſum.
Littus ama, & lævas ſtringat ſine palmula cautes:
Altum alii teneant. Dixit: ſed cæca Menœtes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas:
Quo diverſus abis? iterum, Pete ſaxa, Menœte,
Cum clamore Gyas revocabat: & ecce Cloanthum
Reſpicit inſtantem tergo, & propiora tenentem.
Ille inter navemque Gyæ ſcopuloſque ſonantes
Radit iter lævum interior, ſubituſque priorem

ſaxa: alii currant pleniore mari. Sic dixit: ſed Menœtes metuens occulta ſaxa, detorquet proram ad undas maris. Quo recedis diverſus? iterum revocabat eum *Gyas* repetens *cum clamore: Pete ſaxa, ô Menœte: & interim videt Cloanthum imminentem dorſo, & tenentem proxima* ſpatia. *Ille* Cloanthus *interior radit ſiniſtram viam, inter navem Gyæ & ſaxa ſonantia, & repentinus prætergreditur* Gyam, qui modo fuerat *prior*,

NOTÆ.

ſyllabæ, quæ ubique longa eſt. Sed à viris doctis academ æ Neapolitanæ profecta eſt ſuperiore ſæculo illa correctio, qua uſi ſumus; utpote cum antiqua navium ſpecie veteribuſque nummis ac picturis convenientiſſima, quarum in prora roſtrum trifidum ex ære biſidumve addebatur, ad hoſtiles naves in incurſu vulnerandas.

144. *Bijugo certamine, &c.*] Curſu *bigarum & quadrigarum:* De quibus, G. 1. 512. De *carceribus* infra v. 288. *Juga*, ligna tranſverſa quibus equi temoni currus alligabantur: hic vero, juxta aliquos, pro ipſis *jugalibus equis* uſurpantur.

149. *Vocemque incluſa volutant Littora.*] Commutatio eſt: pro *vocemque incluſam volutant*.

162. *Mihi dexter abis.*] *Mihi abis.* Abundat hic *mihi*; ut alibi ſæpe, & G. 3. 16. *In medio mihi Cæſar erit.*

163. *Litus ama.*] *Accede propius ad littus.* Sic Horat. Od. l. 1. 25. 3. *Amatque janua limen.* Jubet igitur ut navem admoveat propius litori; non Siciliæ equidem, ſed rupis & metæ; ne latiore curſu eam circumeundo, ab aliis inſequentibus ſuperetur.

Palmula.] Pars extrema remi planior & in modum humanæ palmæ protenſa. Catull. in Phaſelo, v. 4. *Sive palmulis opus foret volare, ſive linteo.*

170. *Interior*] Quicquid ſit de hujus vocis ſignificatione in hominum conſeſſu & inceſſu, *dextram* an *ſiniſtram* partem notet: certum eſt

Præterit

Præterit, & metis tenet æquora tuta relictis.
Tum vero exarſit juveni dolor oſſibus ingens,
Nec lachrymis caruere genæ: ſegnemq; Menœten,
Oblitus decoriſque ſui ſociûmque ſalutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab alta.
Ipſe gubernaclo rector ſubit, ipſe magiſter:
Hortaturque viros, clavumque ad littora torquet.
At gravis ut fundo vix tandem redditus imo eſt
Jam ſenior, madidaque fluens in veſte Menœtes;
Summa petit ſcopuli, ſiccaque in rupe reſedit.
Illum & labentem Teucri, & riſere natantem;
Et ſalſos rident revomentem pectore fluctus.
Hic læta extremis ſpes eſt accenſa duobus,
Sergeſto Mneſtheoque Gyam ſuperare morantem.
Sergeſtus capit ante locum, ſcopuloq; propinquat:
Nec totâ tamen ille prior præeunte carinâ:
Parte Prior, partem roſtro premit æmula Priſtis.
At mediâ ſocios incedens nave per ipſos
Hortatur Mneſtheus: Nunc, nunc inſurgite remis,
Hectorei ſocii, Trojæ quos ſorte ſupremâ
Delegi comites: nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Gætulis ſyrtibus uſi,
Ionioque mari, Maleæque ſequacibus undis.
Non jam prima peto Mneſtheus, neq; vincere certo:

& tenet ſecurum mare metis præteritis. Tunc autem ingens dolor accenſus eſt in medullis juvenis, & genæ non caruerunt lachrymis, & immemor dignitatis ſuæ & vitæ ſociorum, dejicit tardum Menœten ex alta puppe pronum in mare. Ipſe ſuccedit gubernaculo moderator, ipſe magiſter navis: *& hortatur nautas, & vertit clavum ad litora* metæ. *Sed Menœtes, poſtquam gravatus* undis *ægre tandem emiſſus eſt eximo fundo, jam ſenior, fluens humida in veſte; conſcendit ſummitatem rupis, & ſedit in arido ſaxo. Trojani riſerunt illum, & cadentem, & enatantem: & rident revomentem è pectore ſalſam aquam. Tunc bona ſpes ſuperandi Gyam tardantem orta eſt ultimis duobus, Sergeſto & Mneſtheo. Sergeſtus anticipat ſpatium, & appropinquat rupi: nec tamen ille prior eſt, totâ navi præcedente; prior eſt* ex *parte, & æmula Priſtis urget roſtro* aliam *partem. Sed Mneſtheus ambulans media* in *nave inter ipſos ſocios,* eos *hortatur. Nunc, nunc inſurgite in remos, ô Trojani ſocii,* quos in *extremo exitio Trojæ elegi comites; nunc exercete illud robur, illam fortitudinem, quâ uſi eſtis in ſyrtibus Gætulis, & mari Ionio, & infeſtis aquis Maleæ. Non jam peto prima* loca, *ego Mneſtheus* modo victor: *neque contendo vincere.*

NOTÆ

in decurſu circenſi, interiorem partem *ſiniſtram* eſſe: quia, cum in circo *meta* ad ſiniſtram curruum eſſet; brevior circa eam flexus *ſiniſter* erat, iſque metæ propior atque *interior*; *dexter* autem *exterior* atque à meta remotior. Igitur, cum navalis hic ludus circenſem imitetur; hic *interior* eſt *ſiniſter*. De *circo* & *metis*, infra, v. 288.

171. *Tuta.*] Nempe à periculo ſaxorum, quæ metam circumſtabant: nondum tamen omnino tuta, poſt nondum victoria parta erat: poſt metam quippe ſuperatam, & aliqua ex parte circuitam, in portum ſiniſtro curſu redeundum erat, ut dicemus infra, v. 225.

174. *Decoris ſui, ſocium; que, &c.*] *Decoris ſui*, qui indignum eſt principem virum ab alio pœnam ſuis manibus exigere. *Sociûm ſalutis*; id eſt, *ſalutis ſociorum*, quæ amiſſo gubernatore periclitabatur. Nec placet Cerdanus, qui *ſocium* agnoſcit accuſativo caſu; tum quia mutatur verbi regimen, *oblitus decoris, ſociumque*; tum quia non video qui dici poſſit Menœtes *ſocius ſalutis*.

177. *Clavumque*] Pars in ſummo gubernaculo tranſverſa, inſtar capuli, qua gubernaculum regitur. *Gubernaculum* vero, remus erat longior latiorque, ad puppim religatus, quo curſum navis gubernator moderabatur. De *Teucris*, Trojanis, Æ. 1. 239.

186. *Carinâ.*] Ima trabs eſt, navis totius fabricam fulciens, & inſtar ſpinæ à prora ad puppim decurrens. De *roſtro*, v. 143. De *Gætulis*, Æn. 4. 40. De *ſyrtibus*, Æn. 1. 115 De *Ionio mari*, Æ. 3. 210.

193 *Maleæque ſequacibus undis.*] *Malea* promontorium eſt Peloponneſi, ſinum inter Argolicum & Laconicum, nunc *Capo Malio di S. Angelo*; procellis infeſtum; unde *ſequaces* ejus dicuntur undæ: quaſi nautas inſequerentur. Superatum autem ab Æneâ fuit, cum è Sporadibus & Cycladibus inſulis ad Strophades iter fecit, Æ. 3.

Quan-

Tamen ô utinam poſſem!
Quanquam ô! ſed ſuperent, quibus hoc Neptune dediſti.
Extremos pudeat rediiſſe: hoc vincite, cives,
Et prohibete nefas. Olli certamine ſummo
Procumbunt: vaſtis tremit ictibus ærea puppis,
Subtrahiturque ſolum: tum creber anhelitus artus
Aridaque ora quatit: ſudor fluit undique rivis.
Attulit ipſe viris optatum caſus honorem.
Namque furens animi dum prorâ ad Saxa ſuburget
Interior, ſpatioque ſubit Sergeſtus iniquo;
Infelix ſaxis in procurrentibus hæſit.
Concuſſæ cautes, & acuto in murice remi
Obnixi crepuere, illiſaque prora pependit.
Conſurgunt nautæ, & magno clamore morantur:
Ferrataſque ſudes & acutâ cuſpide contos
Expediunt, fractoſque legunt in gurgite remos
At lætus Mneſtheus ſucceſſuque acrior ipſo,
Agmine remorum celeri, ventiſque vocatis,
Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.
Qualis ſpeluncâ ſubito commota columba,
Cui domus & dulces latebroſo in pumice nidi,
Fertur in arva volans, plauſumque exterrita pennis
Dat tecto ingentem: mox aëre lapſa quieto,
Radit iter liquidum, celeres neque commovet alas:

Tamen ô utinam poſſem! Sed vincant quibus hoc conceſſiſti, ô Neptune. Pudeat nos ultimos reverti: hoc ſuperate, ô cives, & impedite hoc *dedecus. Illi ſumma contentione incumbunt* in remos: *navis ærata tremit magno ſuccuſſu, & æquor ſubducitur: tunc frequens anhelitus concutit membra & ſicca ora* remigum: *ſudor fluit undique* in *rivos. Ipſa fortuna attulit viris gloriam cupitam. Nam dum Sergeſtus ardens animi impellit proram ad ſcopulos, inter* ſcopulos & Mneſtheum, *& elabitur ſpatio anguſto; miſer adhæſit ſcopulis protenſis* ſub aqua. *Rupes commotæ* ſunt; *& remi impacti in acutum ſaxum crepuerunt, & prora alliſa* ſtetit *ſuſpenſa* in ſcopulis. *Conſurgunt nautæ, & magno* cum *clamore ſiſtunt: & adhibent ferratas trudes, ac perticas acuminata cuſpide: & colligunt è mari remos fractos. At Mneſtheus gaudens & ardentior* ex *illo ſucceſſu, veloci impulſu remorum, & invocatis ventis, ſecat undas faciles, & navigat patenti mari. Qualis columba, cui domus & nidi ſunt in cavo ſaxo, repente excita è ſpelunca fugit in campos volans, & territa dat alis ictum ingentem domui ſuæ: mox elapſa in aërem tranquillum, ſecat viam tenuem, nec movet celeres alas:*

NOTÆ

195. *Quanquam ô! ſed, &c.*] Duplex affectus. 1. Victoriæ optatio: *Non vincere certo: quanquam ô! velim, ſi liceat, vincere.* 2. Correctio. *Sed tamen vincant illi, quibus hoc, Neptune, dediſti.* De *Neptuno*, Æ. 1. 129.

199. *Subtrahiturque ſolum.*] Subſtrata maris aqua non ſecari, ſed quaſi per vim ſubtrahi videtur retro, tanto impetu navis porro impellitur: *ſolum* enim eſt quicquid alteri ſubſternitur, ut oſtendimus Ecl. 6. 35.

203. *Interior.*] *Inter* Mneſtheum & metam flexum breviorem & *ſiniſtrum* captans: ſupra, v. 170.

205. *Murice.*] Saxo acuto, aſpero ac prominente: ſic dicto a *murice*, oſtreo, unde purpureus liquor exprimitur; cujus conchylium faſtigiatum & acutum eſt.

208. *Sudes . . . . contos, &c.*] Perticas, quæ Tacito *trudes* appellantur: quibus vado inhærens impellitur navis, aut iners alia moles promovetur. Monetque Iſidorus *cuſpidem conti* ferro non armatam eſſe, ſed tantum ex ipſo ligno acuminatam.

211 *Agmine remorum.*] Actu motuque remorum ordinato, & per quandam ſucceſſionem continuo. De illa Voce, G. 3. 423.

212. *Prona maria.*] Secunda, facilia, ſine ullo jam obſtaculo; curſu tam facili, ut non in plano æquore, ſed in declivi loco pronus ac præceps currere videatur. Plinius l. 2. 70. *In alia adverſo, in alia prono mari.*

214 *Pumice.*] *Pumex* lapis eſt levis, ſpongioſus, ad ſcabra læviganda aptiſſimus: hic pro cavernoſa rupe ſumitur, per tapinoſim; ut v. 209. *Gurges*, pro mari, quemadmodum diximus, Æ. 1. 122. Eſt autem hæc, navim inter & columbam, ſcite inſtituta comparatio, cum *navium* & *volatus* magna cognatio ſit, ut diximus Æn. 1. 228. & mox Mneſthei navem appellet *volantem*, v. 219.

Sic

Sic Mneſtheus, ſic ipſa fugâ ſecat ultima Priſtis
Æquora; ſic illam fert impetus ipſe volantem.
Et primum in ſcopulo luctantem deſerit alto.
Sergeſtum, brevibuſq; vadis; fruſtraq; vocantem
Auxilia, & fractis diſcentem currere remis.
Inde Gyan, ipſamque ingenti mole Chimæram
Conſequitur; cedit, quoniam ſpoliata magiſtro eſt.
Solus jamque ipſo ſupereſt in fine Cloanthus:
Quem petit, & ſummis adnixus viribus urget.
Tum vero ingeminat clamor, cunctiq; ſequentem
Inſtigant ſtudiis: reſonatque fragoribus æther.
Hi proprium decus & partum indignantur honorem,
Ni teneant, vitamq; volunt pro laude paciſci.
Hos ſucceſſus alit: poſſunt, quia poſſe videntur.
Et fors æquatis cepiſſent præmia roſtris:
Ni palmas ponto tendens utraſque Cloanthus
Fudiſſetque preces, divoſque in vota vocaſſet:
Dii, quibus imperium eſt pelagi, quorum equora curro;
Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
Conſtituam ante aras voti reus, extaque ſalſos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
Dixit: eumque imis ſub fluctibus audiit omnis

Sic Mneſtheus, ſic ipſa ejus *Priſtis findit fugiens extremum* ſpacium aſſignati *maris; ſic ipſe impetus provehit* illam *volantem. Et primo præterit Sergeſtum, connitentem adverſus rupem altam & vada humilia; fruſtraque implorantem auxilium, & tentantem enatare fractis remis. Deinde conſequitur Gyan, & ipſam* ejus *Chimæram vaſte magnitudinis: vincitur* illa, *quia orbata eſt gubernatore. Et jam unus Cloanthus reſtat* vincendus *prope ipſum terminum: hunc* Mneſtheus *ſequitur, & premit contendens totis viribus. Tunc vero invaleſcit clamor, & omnes favore incitant inſequentem, & aër ſonat fragoribus. Illi indignantur, niſi conſervent gloriam propriam, & honorem* jam *comparatum; & vellent pacto* mutare *vitam cum victoria. Hi animantur ſucceſſu: Poſſunt* vincere, *quia videntur* ſibi *poſſe. Et fortaſſe meruiſſent* paria *præmia navibus ex æquo* victricibus: *niſi Cloanthus tendens* ad *mare ambas palmas* manuum, *emiſiſſet preces, & Deos invocaſſet per vota: ô Dii, quibus eſt regnum maris, quorum decurro ſpatia; ego vobis offeram lætus in hoc litore ante altaria candidum taurum, voto obligatus, & projiciam viſcera in ſalſos fluctus, & effundam vina pura. Dixit: & ex intimis fluctibus audiit eum omnis turba*

NOTÆ

218 *Ultima æquora.*] Ultimam aſſignati maris partem, ultra metam. De *brevibus vadis*, Æ. 1. 115.

225. *Superest in fine Cloanthus.*] Mneſtheus de victoria contendit cum Cloantho. At Cloanthus tamen jam à verſu 171. *metis tenet æquora tuta relictis:* Hæc ut conciliem, exiſtimo præmium ei propoſitum fuiſſe, non qui dumtaxat metam attingeret primus; ſed qui præterea circumita meta, primus ſiniſtro curſu rediret in portum, unde dextro curſu naves exierant. Idque manifeſtum eſt: 1. Quia hæc tria ponit Æneas certaturis, v. 130. *Conſtituit ſignum nautis pater, unde reverti Scirent, & longos ubi circumflectere curſus.* 2. Quia mox, v. 243. navis Cloanthi tum victoriam obtinet, cum *ad terram fugit, & portu ſe condidit alto.* At in rupe, quæ metæ loco fuit, *portus*, iſque *altus* fuiſſe non poteſt; cum eſſet objecta portui, & tantum *ſtatio gratiſſima mergis.* Hic igitur jam & Mneſtheus & Cloanthus metam prætergreſſi putandi ſunt: *Cloanthus* quidem, quia *metis tenet æquora tuta relictis*; Mneſtheus vero, quia *fuga ſecat ultima æquora.* Cloanthus autem *ſolus ipſo ſupereſt in fine:* id eſt, in extremo recurſu, reditu à meta ad portum: quo in reditu eum ſuperare, aut ſaltem æquare Mneſtheus contendit.

228. *Fragoribus.*] Ita ex manuſcriptis cum N. Heinſio emendamus. Olim *clamoribus:* ſed parum exacte, cum ſuperiore verſu dixerit, *Ingeminat clamor.*

237. *Voti reus.*] Voto obligatus: Sic Ecl. 5. 80. *Damnabis tu quoque votis:* ubi verba hæc explicuimus.

238. *Porriciam in fluctus, &c.*] *Porro & procul jaciam in fluctus.* Verbum eſt in ſacrificiis ſolemne. Sic apud Livium l. 29. 27. Scipio è Sicilia in Africam navigaturus, *cruda exta, cæſa victima, uti mos eſt, in mare porricit: tubaque ſignum dedit proficiſcendi. Libationis* vero par exemplum habemus apud Thucyd. lib. 6. ubi Nicias, Lamachus, & Alcibiades, è Piræeo Athenienſi portu ſolventes, aureis argenteiſque pateris vinum in mare fudiſſe dicantur.

Nereïdum

Nereidum, & Phorci, & virgo Panopea; & ipſe pater Portunus magna manu impulit navem *currentem: illa celerius vento & pennatâ ſagittâ currit ad terram, & immittit ſe* in *portum intimum. Tunc filius Anchiſæ, vocatis omnibus juxta conſuetudinem, declarat magna voce præconis Cloanthum victorem, & coronat* ejus *caput viridi lauro: datque ipſi eligendos tres juvencos, & vina, & magnum talentum argenti poſſidendum,* quæ erant *munera pro navibus. Ipſis* vero *ducibus tribuit ſingularia dona. Victori* Cloantho *chlamydem auro intextam, circa quam Melibœa purpura denſa excurrit gemino flexu, & regius puer* Ganymedes in ea *intextus, ardens, ſimilis anhelanti, perſequitur curſu & jaculo cervos celeres*

Nereïdum Phorcique chorus, Panopeaque virgo;
Et pater ipſe manu magna Portunus euntem
Impulit; illa Noto citius volucrique ſagitta
Ad terram fugit, & portu ſe condidit alto.
Tum ſatus Anchiſa, cunctis ex more vocatis,
Victorem magna præconis voce Cloanthum
Declarat, viridique advelat tempora lauro:
Muneraque in naves, ternos optare juvencos,
Vinaque, & argenti magnum dat ferre talentum.
Ipſis præcipuos ductoribus addit honores:
Victori chlamydem auratam, quam plurima circum
Purpura Mæandro duplici Melibœa cucurrit,
Intextuſque puer frondosâ regius Idâ
Veloces jaculo cervos curſuque fatigat,
Acer, anhelanti ſimilis; quem præpes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis.
Longævi palmas nequicquam ad ſidera tendunt
Cuſtodes, ſævitque canum latratus in auras.

in Ida ſylvoſa: quem volans armiger Jovis pedibus uncis rapuit ab Ida in *ſublime. Fruſtra ſenes cuſtodes tendunt palmas ad aſtra, & latratus canum* videtur *furere in aerem.*

NOTÆ

240. *Nereidum Phorcique chorus, &c.*] *Phorcus* ſive *Phorcys*, marinum numen, Ponti ac Terræ filius; filias habuit Gorgonas tres, Meduſam, Euryalen, & Sthenyo. *Chorus* ejus marina alia numina. *Nereides*, Nymphæ maris, Nerei & Doridis ejus ſororis filiæ. *Panopea*, Nereidum una, de qua G 1. 437. Ubi de *Portuno* quoque diximus, cui à *portu* vel *portandis* navibus nomen eſt. De *Noto* vento meridionali, Ecl. 2. 58.

245. *Præconis.*] *Præco*, non *tubicen*, quia apud Livium l. 33. 18. *Romani ad ſpectaculum conſederunt, & præco cum tubicine, ut mos eſt, in mediam arenam proceſſit.* Præco igitur, qui voce, non cantu, populum, vel ad ludum, vel ad alia *præciebat*: ut enim, inquit Voſſius, *concio* eſt populus, qui per præconem *concietur* & convocatur; ita *præco*, qui *præciet* & ante conventum excitat populum, ut veniat.

248. *Talentum.*] Conſtat ex comparatione cum aliis præmiis inſtituta, *talentum*, neque hic neque v. 112. ſumi poſſe pro *talento Attico*. Conſtat idem ex Homero, qui Il. 23. præmium ſtatuit equeſtris curriculi, primum quidem, fœminam cum lebete; ſecundum, equam prægnantem; tertium, lebetem; quartum duo auri talenta. Igitur vel *talentum*, pro quolibet auri argentique pondere hic ſumendum eſt, ut diximus, v. 112. Vel pro *talento Siculo* veteri, quod minimum quid valuiſſe ait Pollux l. 9. Et ex ipſius verbis colligit Budæus fuiſſe *ſex drachmarum*, hoc eſt, ſolidorum noſtrorum Francicorum vixdum unius & quinquaginta. Homerus autem ſi non Siculo talento, ſimili ſaltem aliquo uſus eſt.

251. *Purpura Mæandro, &c.*] De *chlamyde, caſaque*, Æ. 4. 137. Fuit hæc aureo textu *aurata*: ſed extrema in ora, geminum habuit ſinuoſum flexuoſumque limbum, *plurima purpura*, id eſt, denſiore, diſtinctum. *Mæander* fluvius minoris Aſiæ maximus, è Phrygia majore naſcens, tum inter Cariam & Ioniam in mare Myrtoum, quæ pars eſt Ægæi, ad Heracleam urbem influens, hunc *Madre* appellatur: tot flexibus in ſe quaſi recurrens, ut pro quibuſcunque flexibus metaphorice ſumatur. *Melibœa*, Theſſaliæ urbs ad radices montis Oſſæ purpurei oſtrei piſcatu ac tinctura celebris. De *purpura* denſiore ac *dibapha*, G 2. 506.

252. *Puer regius Ida.*] In chlamyde, textus acu *Ganymedes*, Trois regis filius, de quo Æ. 1. 32. De *Ida* Troadis monte, Æ. 1. 81. Et diviſam quidem hanc picturam fuiſſe neceſſe eſt, duas velut in partes: quarum altera venantem Ganymedem exprimeret; altera raptum ejus & comitum ſtuporem.

255. *Jovis armiger.*] Ex Plinio, l. 2. 55. Fulmen non percutit è volucribus aquilam, quæ ideo miniſtra fulminis Joviſque à poetis fingitur. De *hamis & lorica auro trilice*, Æ. 3. 407.

At,

At, qui deinde locum tenuit virtute ſecundum ;
Levibus huic hamis conſertam auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipſe
Victor apud rapidum Simoënta ſub Ilio alto,
Donat habere viro, decus & tutamen in armis.
Vix illam famuli Phegeus Sagariſque ferebant
Multiplicem, connixi humeris; indutus at olim
Demoleus, curſu palantes Troas agebat.
Tertia dona facit geminos ex ære lebetas,
Cymbiaque argento perfecta atque aſpera ſignis.
Jamque adeo donati omnes, opibuſque ſuperbi,
Puniceis ibant evincti tempora tæniis :
Cum ſævo è ſcopulo multa vix arte revulſus,
Amiſſis remis, atque ordine debilis uno,
Irriſam ſine honore ratem Sergeſtus agebat.
Qualis ſæpe viæ deprenſus in aggere ſerpens,
Ærea quem obliquum rota tranſiit, aut gravis ictu
Seminecem liquit ſaxo lacerumque viator :
Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus,
Parte ferox, ardenſque oculis, & ſibila colla
Arduus attollens ; pars vulnere clauda retentat
Nexantem nodos, ſeq; in ſua membra plicantem.
Tali remigio navis ſe tarda movebat :
Vela facit tamen, & plenis ſubit oſtia velis.
Sergeſtum Æneas promiſſo munere donat,
Servatam ob navem lætus ſocioſque reductos.
Olli ſerva datur, operum haud ignara Minervæ,
Creſſa genus, Pholoe, geminique ſub ubere nati.
Hoc pius Æneas miſſo certamine tendit
Gramineum in campum, quem collibus undique curvis

At poſtea huic Mneſtheo, *qui viribus obtinuit locum ſecundum, donat habendam loricam, compactam hamis* & ornatam *triplici licio auri*, ut ſit ipſi *decus & armatura in bello : Æneas ipſe victor hanc abſtulerat Demoleo juxta rapidum Simoenta & prope altam Trojam. Vix miniſtri Phegeus & Sagaris obnixi humeris portabant illam multiplici* textu denſam ; *Demoleus autem* illâ *olim armatus agitabat fugâ Trojanos vagos. Tertia præmia dat* Gyæ, *duos lebetas ex ære, & poculæ conflata argento atque ſcabra figuris. Jamque adeo omnes remunerati, & gloriantes opibus, incedebant coronati rubris vittis* circa *caput : cum Sergeſtus multo labore vix extractus è ſcopulo, remis amiſſis, & ſpoliatus uno* remorum *ordine, provehebat navem irriſam ſine gloria. Qualis ſæpe interceptus in eminentia viæ anguis, quem rota ærea obliquum trajecit, vel* quem *viator graviter feriens reliquit ſemimortuum & laceratum ſaxo : fruſtra fugiens movet corpore longos flexus : parte ſui ferox, & micans oculis, & ſublimis erigens colla ſibilantia ; pars debilis vulnere retardat* eum *torquentem nodos, & involventem ſe in ſua membra. Navis tarda movebat ſe talibus remis : tamen velis utitur, & intrat portum velis tumentibus. Æneas gaudens propter navem & ſocios reductos, donat Sergeſtum promiſſo præmio. Datur illi ſerva, haud inſcia artis Minervæ, Creſſa* ſecundum *genus nomine Pholoe, et bini filii ad* cjus *ubera. Pius Æneas dimiſſo hoc ludo, procedit in campum virentem : quem ſylvæ* in *collibus curvatis* poſitæ *claudebant undiquaque* ;

NOTÆ

260. *Demoleo.*] Demoleus, Græcorum dux aliquis ab Æenea occiſus. *Simoi*, fluvius Troadis, Æ. 1. 104. *Ilio alto*, Græco more corripit vocalem longam ante aliam, abſque vocalium eliſione, ut G. 1. 281. *Imponere Pelio Oſſam.* De *Ilio*, Troja, Æ. 1. 5. De *lebetibus* dono datis, Æ. 3. 466. De *Cymbiis*, vaſculis, Æ. 3. 66.

269. *Puniceis tæniis*] Vittis laneis, ſeu lemniſcis è laurea corona pendentibus, quæ coronæ *lemniſcatæ* dicebantur. *Tæniis*, vox diſſyllaba per contractionem : ut paſſim *aureis*. De *puniceo*, ſive rubicundo & roſeo colore, Ecl. 5. 17.

273. *Viæ in aggere.*] *Agger*, viæ publicæ pars media, eminentior & lapidibus ſtrata atque exaggerata, ut pluviæ defluant.

284. *Operum Minervæ.*] Quæ cum artibus aliis, tum præcipue laniſicio, ac texturæ præeſſe dicitur, Æ. 2. 31. *Creſſa*, Cres, Creſſa, è Creta, *Candie*, Æ. 3. 104.

Cingebant

& in ima valle erat circuitus theatri, quo heros intulit ſe medium inter multa millia, & compoſito in cœtu reſedit. Illic invitat valore præmiorum *animos, qui forte velint certare curſu, & ſtatuit præmia. Undique congregantur Trojani, & Sicani* cum iis *mixti: primi Niſus & Euryalus, Euryalus inſignis pulchritudine, & robuſta juventute: Niſus, honeſto amore pueri: quos deinde ſequitur Diores regius* juvenis *è præclara ſtirpe Priami. Hunc* ſequuntur *ſimul Salius & Patron; quorum alter* eſt *Acarnan; alter ex Arcadia, è ſanguine Tegeæi populi. Poſtea duo juvenes Siculi, Elymus & Panopes, aſſueti ſylvis, comites ſenis Aceſtæ.*

Cingebant ſylvæ: mediaque in valle theatri
Circus erat, quo ſe multis cum millibus heros
Conſeſſu medium tulit, extructoque reſedit.
Hic qui forte velint rapido contendere curſu,
Invitat pretiis animos, & præmia ponit.
Undique conveniunt Teucri, miſtique Sicani:
Niſus & Euryalus, primi.
Euryalus formâ inſignis, viridique juventâ;
Niſus, amore pio pueri: quos deinde ſecutus
Regius egregia Priami de ſtirpe Diores.
Hunc Salius, ſimul & Patron; quorum alter Acar-
Alter ab Arcadia, Tegeææ ſanguine gentis. [nan;
Tum duo Trinacrii juvenes, Elymus Panopeſque,
Aſſueti ſylvis, comites ſenioris Aceſtæ.
Multi præterea, quos fama obſcura recondit.
Æneas quibus in mediis ſic deinde locutus:

Inſuper multi quos fama obſcura celat. Quos inter medios Æneas deinde ita locutus eſt:

NOTÆ

288. *Theatri Circus erat, &c.*] De *theatri* forma, G. 2. 381. De *circo*, cujus aliquam ſimilitudinem vallis hæc Sicula referebat; hæc accipe. 1. *Circus* locus fuit à Tarquinio Priſco Romæ extructus, montes inter Aventinum ac Palatinum, ludis celebrandis ad imitationem Olympicorum; ſed præcipue decurſionibus equeſtribus; quas jam Romulus in campo Martio ad Tybris ripam inſtituerat, & nuncupaverat *equiria*. Nomen inde habuit, quod *circularis* ſeu orbicularis eſſet figuræ, longior tamen quam latior, quippe longitudine pedes circiter bis mille, latitudine mille tantum complexus. 2. *Cavea* fuit ambitus circi, ubi populi ſedes, in *cuneos* diſtinctæ, ut de theatro diximus. 3. *Arena* ſpatium fuit circi medium, in quo aurigæ decurrebant: comminutis albis lapidibus, aliquando etiam minio & chryſocolla conſtratum. 4. *Euripus* fuit lacuna, altidudine ac latitudine pedum decem, arenæ circumdata, eamque à cavea dividens: in eam derivabantur aquæ: unde ab Euripo nomen habuit, Euboici freti anguſtiſſimo loco, in quo ſepties aquæ ſingulis diebus reciprocant. 5. *Carceres* loca fuerunt fornicata, ubi currus ante pugnam coercebantur, & unde dato ſigno ſublatiſque repagulis erumpebant, ducto per ſortem ordine. Dicebantur *oſtia* etiam & *limina*: eorumque medium erat *oſtium*, quo aſcendebatur ad locum ubi erat ludorum editoris præſidumque ſeſſio. 6. *Metæ* moles erant lapideæ, rotundæ, in acumen definentes, tres ſimul junctæ, quarum acuminibus ova erant impoſita: hæ in utraque arenæ parte fere extrema poſitæ erant, relicto tamen circumundique ſpatio, quo circa metas aurigæ currum facile flecterent. 7. *Spina* fuit ſeptum ſecundum longitudinem circi, à meta ad metam, inſtar ſpinæ dorſi productum: circi arenam duas in partes, dextram ſiniſtramque, diſterminans. In ea *columnæ, obeliſci, delphini, Deorum ſtatuæ, delubra* etiam & *ſacraria* diſpoſita ad ornatum. 8. *Curſus* à carceribus incipiebat, ſecundum latus dexterum circi; ita ut metæ ultimæ ad ſiniſtram curruum ſitæ eſſent. Ad eas qui pervenerant, circuibant eas ſepties, in ſiniſtram interioremque partem deflectendo: inde per ſiniſtrum circi latus redibant ad metas *Murcias*, carceribus propiores, ubi è curro deſcendebant. De *factionibus* aurigarum, & *miſſibus*, G. 3. 18.

291. *Hic qui forte velint, &c.*] II. LUDUS *Pedeſtris curſus*. Imitatur Homerum Virgilius, qui Iliad. 23. 740. tres inducit curſores apud Patrocli tumulum, *Ajacem Oilei, Ulyſſem*, & *Antilochum*: & Ajacem quidem Minervæ dolo fingit bovino in fimo lapſum eſſe: id unum ex eo mutuatus eſt Virgilius, reliqua longo intervallo ſuperavit.

292. *Pretiis . . præmia.*] Diverſa ſunt: *præmia*, munera ipſa; *pretia*, valor dignitaſque præmiorum. De *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Sicanis*, Æ. 3. 687. De *Niſo & Euryalo*, Æ. 9. 176. De *Priamo*, Æ. 3. 476.

298. *Acarnan.*] *Salius*, Ex Acarnania, Epiri parte, de qua Æ. 3. 292.

299. *Arcadia, Tegeææ, &c.*] *Patron. Tegeæus vel Tegeates*, ex Tegea, urbe Arcadiæ, novem pagis conſtante juxta Strab. l. 8. De *Arcadia*, Ecl. 4. 58. De *Trinacria*, Sicilia, Æ. 3. 687 De *Elymo*, ſupra, v. 73. De *Aceſta*, v. 36.

Accipite

Accipite hæc animis, lætaſque advertite mentes :
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
Gnoſſia bina dabo lævato lucida ferro
Spicula, cælatamque argento ferre bipennem :
Omnibus hic erit unus honos. Tres præmia primi
Accipient, flavaque caput nectentur oliva.
Primus equum phaleris inſignem victor habeto.
Alter Amazoniam pharetram, plenamque ſagittis
Threïciis: lato quam circum amplectitur auro
Balteus, & tereti ſubnectit fibula gemma.
Tertius Argolicâ hac galea contentus abito.
Hæc ubi dicta: locum capiunt, ſignoque repente
Corripiunt ſpatia audito, limenque relinquunt
Effuſi, nimbo ſimiles : ſimul ultima ſignant.
Primus abit, longeque ante omnia corpora Niſus
Emicat, & ventis & fulminis ocyor alis.
Proximus huic longo ſed proximus intervallo,
Inſequitur Salius. Spatio poſt deinde relicto
Tertius Euryalus.
Euryalumq; Elymus ſequitur. Quo deinde ſub ipſo
Ecce volat, calcemque terit jam calce Diores,
Incumbens humero : ſpatia & ſi plura ſuperſint,
Tranſeat elapſus prior, ambiguumve relinquat.
Jamque fere ſpatio extremo feſſique ſub ipſum
Finem adventabant : levi cum ſanguine Niſus
Labitur infelix ; cæſis ut forte juvencis,

Percipite hæc animo, & huc applicate lætas mentes. Nullus ex hoc numero recedet non remuneratus à me. Dabo reportanda duo tela Gnoſſia rutilantia lævigato ferro, & ſecurim tectam *cælato argento : Hoc præmium erit ſimile omnibus. Tres primi ferent munera* alia, *& coronabuntur pallidâ oleâ* circa *caput. Primus victor habeat equum decoratum phaleris. Secundus pharetram Amazoniam & repletam ſagittis Thraciis : quam latus balteus* ex *auro circumambit, & fibulâ nectit gemmâ tereti. Tertius abeat contentus hac caſſide Argolica. Poſtquam hæc dicta* ſunt, *ſumunt locum : & audito ſigno ſtatim aggrediuntur curriculum : & relinquunt limen elapſi, ſimiles nimbo : ſimul attendunt* ad *terminum. Primus currit Niſus, & exilit longe ante omnes ſocios, velocior & ventis & alis fulminis. Proximus ab eo, ſed poſt longum intervallum proximus, ſequitur Salius. Tum ſpatio poſt* Salium *relicto Euryalus tertius. Elymuſque ſequitur Euryalum. Deinde juxta hunc ipſum ſtatim currit Diores, & jam fricat* ejus *calcem calce, imminens* alteri ejus *humero : & ſi longius reſtaret ſpatium, præteriret* eum *elapſus prior, aut relinqueret dubium. Jamque pene* in *ultimo curriculo* poſiti, *& fatigati accedebant ad ipſum terminum : cum Niſus cadit humido* in *ſanguine, quippe mactatis juvencis,*

N O T Æ.

306. *Gnoſſia, &c.*] *Gnoſus* urbs Cretæ inſulæ, ſive Candiæ, *Æ.* 3. 104. unde *ſpicula* laudatiſſima : *ſpiculum* autem, non ſagitta, ſed miſſile telum fuit, pedum quinque, triangulo ferro : *pilum* aliter dictum. De *bipenni*, ſecuri utrimque acuta, G. 4. 331.

309. *Flava oliva.*] Arbore dicata Minervæ, G. 1. 14. *Flava* : quia folii pars poſterior ſubpallida, & coloris veluti porracei eſt : ea coronabantur victores Olympicis ludis, G. 3. 20.

310. *Phaleris.*] *Phaleræ*, equorum ornamenta, præſertim in capite, τὰ φάλαρα, quod eſt à φάος, *luceo* : *harnachure, caparaſſon, barneſs, Æ.* 7. 278.

311. *Amazoniam pharetram, &c.*] Qualem ferebant *Amazones*, quas in *Thracia* proprie dicta aliqui veterum collocabant. De vera earum ſede dicemus, *Æ.* 11. 659. De *Amazonum* nomine, *Æ.* 1. 494. De *Thracia*, *Æ.* 3. 14.

313. *Tereti.*] Quæ rotunda, & in longum porrecta eſt.

314. *Argolica galea.*] Vel quam Argivo alicui ereptam ; vel Argolica figura : ut enim vidimus, *Æ.* 3. 637. clypeos Argolicos ſingularis fuiſſe formæ ; ita & galeæ fuerunt : nam in Græcorum cæde, *Æ.* 2. 392. Trojani cum occiſorum arma ſibi aptâſſent, galeæ & *Graiarum errore jubarum*, tantum non à ſuis occiſi ſunt. De *Argis*, urbe Peloponneſi, *Æ.* 1. 288.

316. *Limen.*] Lineam aliquam deſcriptam in campo, quæ *carceres* & *oſtia* circi ſuppleret, ſupra, v. 288. De *alis* fulmini appingi ſolitis, *Æ.* 2. 649.

324. *Calcem terit jam calce.*] Arguitur hic à quibuſdam Virgilius : quod calcem præcurrentis, inſequentis calce tritam dixerit ; cum teri non poſſit ab inſequente niſi ſummis pedum articulis. Temere : neque enim Diores Elymum æquâ directaque lineâ inſequebatur, alioqui nunquam ipſum anteire potuiſſet ; at paullum ad latus : ita ut pene incumberet, non ejus *humeris*, ſed alteri tantum *humero*, & pedes utriuſque ſecundum latera ſe interdum ſtringerent, atque ita *calcem calce* tererent.

329. *Cæſis juvencis.*] Ad ſacrificia Anchiſæ perſolvenda.

forte ſanguis *ſuperfuſus madefecerat terram & virides herbas. Illic juvenis, jam exultans,* ut *victor, non firmavit pedem compreſſa terrâ vacillantem: ſed pronus cecidit in ipſum ſimumque obſcœnum ſanguinemque ſacrum. Non tamen ille oblitus* eſt *Euryali, neque amoris: nam ſurgens in lubrico* loco *oppoſuit ſe Salio; ille autem jacuit ſupinus* in *denſa arena. Exilit Euryalus, & victor beneficio amici occupat primum* locum, *volatque plauſu & acclamatione favente. Poſtea ſuccedit Elymus, & mox Diores tertius victor. Tunc Salius implet magnis clamoribus* cœtum *omnem ſedentem* in *magno theatro, & conſpectum primorum procerum: & poſtulat ſibi reſtitui gloriam fraude ereptam. Favor & decens fletus, & virtus gratior apparens in formoſo corpore, protegit Euryalum. Juvat* eum, *& magna voce clamat Diores: qui ſucceſſit* tertius *victoriæ; & fruſtra acceſſit ad ultimum præmium, ſi prima gloria reſtituitur Salio. Tunc pater Æneas: Veſtra præmia vobis ſtant certa, ô juvenes, & nemo mutabit ordine victoriam. Liceat me miſereri caſus amici inſontis Sic locutus, dat Salio magnam pellem Gætuli leonis, gravem villis & auratam unguibus.*

Fuſus humum virideſq; ſuper madefecerat herbas.
Hic juvenis, jam victor ovans, veſtigia preſſo
Haud tenuit titubata ſolo: ſed pronus in ipſo
Concidit immundoque fimo ſacroque cruore.
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:
Nam ſeſe oppoſuit Salio, per lubrica ſurgens;
Ille autem ſpiſsâ jacuit revolutus arenâ.
Emicat Euryalus, & munere victor amici
Prima tenet, plauſuque volat fremituque ſecundo.
Poſt Elymus ſubit, & nunc tertia palma Diores.
Hic totum caveæ conſeſſum ingentis, & ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet;
Ereptumque dolo reddi ſibi poſcit honorem.
Tutatur favor Euryalum, lachrymæque decoræ,
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.
Adjuvat, & magnâ proclamat voce Diores:
Qui ſubiit palmæ; fruſtraque ad præmia venit
Ultima, ſi primi Salio redduntur honores.
Tum pater Æneas: Veſtra, inquit, munera vobis
Certa manent, pueri, & palmam movet ordine nemo.
Me liceat caſus miſereri inſontis amici.
Sic fatus, tergum Gætuli immane leonis
Dat Salio, villis oneroſum atque unguibus aureis.
Hic Niſus: Si tanta, inquit, ſunt præmia victis,
Et te lapſorum miſeret; quæ munera Niſo
Digna dabis, primam merui qui laude coronam;
Ni me, quæ Salium, fortuna inimica tuliſſet?
Et ſimul his dictis faciem oſtentabat, & udo
Turpia membra fimo. Riſit pater optimus olli,
Et clypeum efferri juſſit, Didymaonis artes,

Tunc Niſus ait, *Si tanta munera dantur victis, & te miſeret* eorum qui *ceciderunt: quæ dabis digna dona* mihi *Niſo, qui meruiſſem virtute primam coronam, niſi adverſa* eadem *fortuna, quæ obſtitit Salio,* mihi quoque obſtitiſſet? *Ac ſimul hæc dicendo oſtendebat vultum, & membra fœdata humido fimo. Pater optimus Æneas arriſit illi: & imperavit clypeum efferri, opus Didymaonis,*

NOTÆ.

332. *Titubata.*] Paſſive, cum *titubo* neutram vim vulgo habeat. Et hic Niſi caſus eſt expreſſus ex Homero, Il. 23. 774. ut jam notavimus, v. 291.

339. *Nunc tertia palma Diores.*] *Palmam* hic non ſolum pro *victoria*, ſed pro ipſo *victore* uſurpat: ut G. 1. 59. *palmas equarum*, pro *victricibus inter equas.* Porro quia Diores quintum duntaxat ordinem obtinebat, nec niſi caſu Niſi, & fraude Salio facta, tertium in locum provectus eſt: ideo dixit, *nunc: nunc*, inquam, primis duobus caſu ac fraude ſublatis. De *cavea*, parte *circi*, ſupra, v. 288.

340. *Ora prima patrum.*] Seniores ac judices, quorum in conſpectu atq; ante ora vociferatur.

344. *Veniens in corpore virtus.*] *Apparens, creſcens*; melius, *exiſtens*: nam *venio* ſignificat ſæpe *ſum, exiſto*, G. 1. 29. *An Deus immenſi venias maris.*

351. *Gætuli leonis, &c.*] Africa tota leonibus, feriſque aliis infeſta: imprimis *Gætulia* ejus pars, de qua Æ. 4. 40. Pelles autem hujus ungues ad ſplendorem deaurati fuerant; *unguibus aureis.*

353. *Si tanta, &c.*] Vis Niſi verborum hæc eſt: Ego & Salius ambo cecidimus: at ego primus, hic ſecundus ad metam ſubibat: ſi ergo hic donatus munere, cur ego indonatus?

359. *Didymaonis.*] Fictum eſt nomen, & ingenium artificem hic notat.

Neptuni

Neptuni ſacro Danais de poſte refixum.
Hoc juvenem egregium præſtanti munere donat.
Poſt ubi confecti curſus & dona peregit:
Nunc, ſi cui virtus animuſque in pectore præſens,
Adſit, & evinctis attollat brachia palmis.
Sic ait, & geminum pugnæ proponit honorem:
Victori velatum auro vittiſque juvencum;
Enſem, atque inſignem galeam ſolatia victo.
Nec mora: continuo vaſtis cum viribus effert
Ora Dares, magnoque virûm ſe murmure tollit:
Solus qui Paridem ſolitus contendere contra:
Idemq; ad tumulum, quo maximus occubat Hector,
Victorem Buten immani corpore, qui ſe
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat,
Perculit, & fulvâ moribundum extendit arenâ.
Talis prima Dares caput altum in prælia tollit,
Oſtenditque humeros latos, alternaque jactat
Brachio protendens, & verberat ictibus auras.
Quæritur huic alius: nec quiſquam ex agmine tanto
Audet adire virum, manibuſque inducere cæſtus.

ereptum à Græcis è portis Neptuno dicatis. Donat egregium juvenem hoc inſigni præmio. Deinde poſtquam abſoluti ſunt *curſus, & perfecit remunerationem: Nunc*, ait, *ſi virtus eſt alicui, & animus præſens in pectore accedat, & erigat brachia ligatis manibus. Sic dixit; & proponit geminum præmium certaminis: victori juvencum tectum auro & tæniis; victo gladium & pulchram caſſidem*, ad *ſolatium. Nec mora* eſt: *ſtatim Dares erigit vultum immani cum robore, & attollit ſe magno* cum *fremitu hominum: qui ſolus ſolebat certare cum Paride: &* qui *idem ad ſepulchrum, ubi maximus Hector recumbit, percuſſit Buten illuſtrem victoriis, qui jactabat ſe ortum ex familia Bebrycia Amyci, & proſtravit* eum *morientem* in *arena fulva. Talis Dares erigit caput altum in prima certamina, & oſtentat humeros latos, & porrigens jactat brachia alternatim, & verberat ictibus aërem. Quæritur alter* certaturus cum *eo: nec ullus ex tanta turba audet ſe offerre* huic *viro, & alligare cæſtus manibus.*

NOTÆ

360. *Neptuni ſacro, &c.*] Cenſet Donatus hunc clypeum, ex aliquo in Græcia Neptuni templo erutum ab ipſo Æneа, cum per Græcas inſulas atque urbes navigaret: quemadmodum clypeum alium poſtibus Actiaci Apollinis fixerat, Æ. 3. 288. atque ita ad contemptum Græcorum illic *fixum*, hic *refixum* clypeum fuiſſe. Sed non decuit *pium Æneam* in ſpoliandis Deorum templis ſacrilegium admittere. Quare Servium libentius audio: qui putat cætera inter munera, quæ Helenus Æneæ ex Epiro ſolventi dederat, Æ. 3. 464. hunc fuiſſe clypeum, olim à Pyrrho refixum è Neptunii templi poſtibus, in excidio Trojæ. De *Neptuno*, Æ. 1. 129, De *poſtibus*, parte januæ, Æ. 2. 442. De *Danais*, Æ. 1. 34.

362. *Poſt ubi, &c.*] III. LUDUS. *Pugilatus, ſive cæſtuum certamen.* Expreſſus ex Homero, Iliad. 23. 653. ubi contendunt inter ſe *Epeus & Euryalus*: ſed vix ullo eventu memorabili: unde Virgilius Homero plane hic ſuperior eſt. *Epeum* ſibi nimium confidentem imitatur Virgilii *Dares*, *Euryalum Entellus* ſenex. De *pugilatu*, infra, v. 401.

366. *Velatum auro vittiſque juvencum.*] Boves cornibus deauratis vittiſque ac tæniis inſignes erant, & cum ſtatuebantur mactandi ad aras, & ſæpe cum in præmium dabantur. De primo more, Æ. 9. 627. *Et ſtatuam ante aras aurata fronde juvencum.* De altero Livius, l. 7. 37. *Conſul advocata concione P. Decii cumulatas nova virtute laudes peragit: & præter militaria alia dona, aurea corona eum & centum bobus, eximioque uno albo, opimo, auratis cornibus, donat.*

370. *Paridem.*] Hunc enim Priami filium, etſi moribus molem, viribus tamen robuſtum fuiſſe, & cæſtuum certamine victoriam ex ipſo Hectore fratra retuliſſe diximus, Ecl. 2. 61. De eo multa, Æneid. 1. 31.

371. *Quo maximus occubat Hector.*] Hector Priami filius, de quo, Æn. 1. 103. occiſus ab Achille, redemptus à Priamo in Sigeo promontorio tumulatus eſt: factis, ut habet Dares Phrygius, inter utrumque exercitum duorum menſium induciis: ludique ad tumulum ſingulari pompa celebrati ſunt; in quibus Dares hic Virgilianus inter alios dicitur decertaſſe.

372. *Victorem Buten, &c.*] Hic *Butes*, non ille fuit Amyci filius, pater Erycis, de quo ſupra, v. 24. quippe Eryx multo ante Trojanum bellum ab Hercule occiſus fuit, ut mox videbimus, v. 411. Quomodo igitur Butes, Erycis pater, ſub ultimum Trojanæ obſidionis tempus occiſus fuiſſet à juvene Darete? Itaque hic *Butes*, de quo hic ſermo, alter aliquis fuit, e primi Butæ poſteris: quod innuunt Virgilii verba, *ſe veniens Amyci de gente ferebat*, quæ fane remotiorem aliquem, quam filii, gradum notant. *De Bebrycibus, & Amyco* eorum rege, occiſo à Polluce, ſupra, v. 24.

Ergo lætus & ſperans ſuperare omnes victoria, ſtetit ad pedes Æneæ : nec diutius tardans, tunc apprehendit ſiniſtrâ manu *taurum cornu, & ſic loquitur : Quis* erit *finis expectandi ? quouſque oportet me retineri ? impera* me *abducere præmium. Simul omnes Trojani fremebant, & volebant præmia reddi viro. Tunc Aceſtes graviter increpat verbis Entellum, quippe ſederat proximus* in *viridi lecto herbarum : Entelle,* qui *fruſtra* fuiſti *olim fortiſſimus heroum, an permittes tam patiens tanta præmia auferri ſine pugna ? ubi nunc* eſt *Deus ille Eryx, fruſtra dictus nobis* à te *magiſter* tuus ? *ubi* eſt *fama* ſparſa *per totam Siciliam, & illa ſpolia ſuſpenſa è tuis tectis ? Ille ad hæc* ait : *Non abiit amor laudis, nec gloria fugata* per *timorem : at vero ſanguis frigidus ſtupet ſenectute tardante, & vires exhauſtæ frigeſcunt in corpore. Si mihi, ſi nunc* mihi *adeſſet illa juventus, quæ adfuit olim, & quâ improbus iſte gaudet cum confidentia ; acceſſiſſem* ad pugnam, *non certe invitatus præmio & formoſo juvenco : nec curo præmium. Sic locutus, poſtea projicit in medium duos cæſtus magni ponderis :* cum *quibus Eryx ardens ſolebat inferre manus in pugnam, & cingere brachia duro corio. Obſtupuerunt animi* ſpectatorum : *tanti* erant *boves,* quorum *ſeptem magna coria rigeſcebant plumbo & ferro inſuto. Dares ipſe obſtupeſcit præ cæteris, & multum abnuit* pugnare : *& generoſus filius Anchiſæ verſat huc illuc & pondus & ipſa ingentia involucra ligaminum.*

Ergo alacris, cunctoſque putans excedere palmâ,
Æneæ ſtetit ante pedes: nec plura moratus,
Tum lævâ taurum cornu tenet, atque ita ſatur :
Nate Dea, ſi nemo audet ſe credere pugnæ,
Quæ finis ſtandi? quo me decet uſque teneri?
Ducere dona jube. Cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ, reddique viro promiſſa jubebant.
Hic gravis Entellum dictis caſtigat Aceſtes,
Proximus ut viridante toro conſederat herbæ :
Entelle, heroum quondam fortiſſime fruſtra,
Tantane tam patiens nullo certamine tolli
Dona ſines? ubi nunc nobis Deus ille, magiſter
Nequicquam memoratus Eryx? ubi fama per om-
Trinacriam, & ſpolia illa tuis pendentia tectis? [nem
Ille ſub hæc: Non laudis amor, nec gloria ceſſit
Pulſa metu: ſed enim gelidus tardante ſenectâ
Sanguis hebet, frigentque effœtæ in corpore vires.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quâque improbus iſte
Exultat fidens, ſi nunc foret illa juventa ;
Haud equidem pretio inductus pulchroque juvenco
Veniſſem: nec dona moror. Sic deinde locutus,
In medium geminos immani pondere cæſtus
Projecit: quibus acer Eryx in prælia ſuetus
Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.
Obſtupuere animi: tantorum ingentia ſeptem
Terga boum plumbo inſuto ferroque rigebant.
Ante omnes ſtupet ipſe Dares, longeque recuſat:
Magnanimuſque Anchiſiades & pondus, & ipſa
Huc illuc vinclorum immenſa volumina verſat.

NOTÆ.

384. *Quæ finis.*] Amat Virgilius hoc nomen fœminino genere, Æ. 2. 554. *Hæc finis Priami fatorum.* De *Dardanidis*, Æ. 1. 239. De *toro*, lecto, Æ. 3. 224.

396. *Sanguis hebet, frigentque effœtæ, &c.*] Sanguis in ſenibus minori copia, tardiores ſpiritus & craſſiores emittit : unde frigus & ſtupor. *Effœtæ* proprie dicuntur fœminæ, quæ multos fœtus peperierunt.

401. *Cæſtus.*] *Cæſtus*, chirothecæ ſpecies quædam eſt è loris bubulis, plumbo etiam ac ferro interdum inſuto : his pugiles muniebant manus ; eoſque cubito atque humero, ne excuterentur, alligabant. Nomen multi, inter quos Voſſius, deducunt à *cædo*, ideoque ſcribunt *cæſtus* : malim audire Feſtum & Scaligerum, Poet. l. 1. 22, qui deducunt à κεστὸν, *cingulum, lorum* : & hoc à κεντέω, *pungo*, quia acu *punctum* & conſutum erat. Sic apud Homer. Iliad. 14. 214. Venus deponit in ſinum Junonis *cæſtum* ſuum, ſeu κεστὸν ἱμάντα, *punctum cingulum*, cui amor, deſiderium, blandiloquentia, omneſque ad captandas mentes inerant illecebræ. Et vere Virgilius iis cæſtum exprimit verbis quæ cingulo apprime congruunt, v. 364. *Evinctis attollat brachia palmis*, v. 408. *Vinclorum immenſa volumina*, v. 425. *paribus palmas innexuit armis.* Ludus autem ille inter antiquiſſimos fuit, vocaturque *pugilatus :* in eo diverſus à *lucta* ; quod in *pugilatu*, manuum *pugnis* ſe invicem cæderent, ab adverbio πυξ, *pugno* ; in *lucta*, complexu inſertiſque brachiis ac pedibus *luxarent* ſe ac proſternerent.

Tum

Tum ſenior tales referebat pectore voces:
Quid ſi quis cæſtus ipſius & Herculis arma
Vidiſſet, triſtemque hoc ipſo in litore pugnam?
Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat.
Sanguine cernis adhuc ſparſoque infecta cerebro.
His magnum Alciden contra ſtetit: his ego ſuetus,
Dum melior vires ſanguis dabat, æmula necdum
Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus.
Sed ſi noſtra Dares hæc Troïus arma recuſat,
Idque pio ſedet Æneæ, probat auctor Aceſtes;
Æquemus pugnas. Erycis tibi terga remitto,
Solve metus: & tu Trojanos exue cæſtus.
Hæc fatus, duplicem ex humeris dejecit amictum:
Et magnos membrorum artus, magna oſſa, lacertoſ-
Exuit: atque ingens mediâ conſiſtit arenâ. [que
Tum ſatus Anchiſâ cæſtus pater extulit æquos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Conſtitit in digitos extemplo arrectus uterque,
Brachiaque ad ſuperas interritus extulit auras.
Abduxere retro longe capita ardua ab ictu,
Immiſcentq; manus manibus, pugnamq; laceſſunt.
Ille, pedum meliòr motu, fretuſque juventâ:
Hic, membris & mole valens; ſed tarda trementi
Genua labant, vaſtos quatit æger anhelitus artus.
Multa viri nequicquam inter ſe vulnera jactant,

Tunc ſenex Entellus *emittebat è pectore talia verba: Quid, ſi aliquis* veſtrum *vidiſſet cæſtus, & arma ipſius Herculis, & triſte certamen in hoc ipſo litore? Eryx frater tuus ferebat olim hæc arma. Vides adhuc ea fœdata ſanguine, & cerebro ſparſo. His pugnavit adverſus magnum Herculem: ego iiſdem ſolitus* pugnare, *dum ſanguis calidior præbebat robur, & nondum ſenectus æmula albeſcebat ſparſa utriſque temporibus* capitis. *At ſi Dares Trojanus recuſat arma hæc noſtra, & ſi id placet pio Æneæ, idque probat Aceſtes auctor* hujus pugnæ; *æqualiter pugnemus. Depono tui* causâ *coria Erycis, depone timorem: tu quoque aufer cæſtus Trojanos. Hæc locutus, deponit ex humeris geminum amictum: & nudat magnos artus membrorum magna oſſa, & lacertos: & arduus ſtat in medio campi. Tunc pater* Æneas *filius Anchiſæ extulit cæſtus æquales & ligavit utriuſque manus paribus armis. Statim uterque ſtetit erectus in articulos* pedum, *& intrepidus erexit brachia in altum aërem. Retro averterunt ab ictu alta capita, & miſcent manus manibus, & provocant certamen. Ille, fortior agilitate pedum, & defenſus juventute: hic robuſtus vaſtitate membrorum; ſed genua pigra vacillant trementi, & difficilis anhelitus agitat vaſtæ membra. Illi* viri *fruſtra inter ſe minantur multas plagas,*

NOTÆ.

411. *Triſtemque, &c.*] De *Hercule* Jovis & Alcmenæ filio, Æ. 8. 288. De *Eryce* filio Veneris atque ita Æneæ *germano* fratre, ſupra, v. 24. Cauſam porro cur ab Hercule in Sicilia *Eryx* occiſus ſit, hanc afferunt: Hercules, occiſo Iberiæ ſive Hiſpaniæ rege Geryone, boves ejus cum in Italiam adduxiſſet; eorum unus forma præcipuus, tranſmiſſo freto in Siciliam enatans, ab Eryce raptus eſt, & ab Hercule fruſtra repetitus. Hinc gravis inter eos pugna ter cæſtibus commiſſa, quarum ultima Eryx interfectus eſt.

414. *Alciden.*] *Herculem:* qui licet Jovis & Alcmenæ filius: tamen & *Amphitryoniades* & *Alcides* dictus eſt: ab *Amphitryone* Thebano Alcmenæ marito, & ab *Alcæo* Amphitryonis patre. Aliqui derivant ab ἀλκὴ, *robur.*

415. *Æmula ſenectus.*] Vulgo *invidam* explicant, quæ vigorem juvenibus invidere ſolet: vel quæ fruſtra vigorem illum imitatur, *æmulaturque.* Fortaſſe *æmulam* dixit, quia in utriſque temporibus canos ſpargentem: quaſi utraque tempora cum feſtinatione quadam & æmulatione certatim caneſcerent.

418. *Sedet.*] Fixum eſt, ſedet in animo. *Auctor Aceſtes.*] Non Auctor quidem editorque ludorum, quos Æneas unus indixit; ſed hortator Entelli, ut cum Darete pugnaret; atque ita *Auctor*, ſupra, v. 387.

421. *Duplicem amictum.*] Vel geminam veſtem, interiorem & exteriorem: vel unicam, eamque ſuffultam & inſtar duplicis, qualis fuit *læna*, de qua Æ. 4. 262.

422. *Membrorum artus.*] *Artus* ſunt compagines ac juncturæ majorum corporis membrorum; ut *articuli* minorum, puta digitorum. *Lacertus* os eſt inter manus vertebram & cubitum. *Brachium* eſt os inter lacertum & humerum.

432. *Genua labant.*] Proceleuſmaticus eſt, quatuor breves pro dactylo: ut G. 4. 297. *Parietibuſque premunt arctis.*

multas ingerunt cavis lateribus, & edunt magnos ſonitus pectore: & frequens manus vagatur circa aures ac tempora, & malæ crepitant ſub gravibus ictibus. Entellus conſiſtit gravis, & immotus in eodem ſtatu, tantummodo eludit ictus corpore & oculis vigilantibus. Alter, ſicut qui invadit urbem machinis, aut qui obſidet in armis montana caſtella, ſic perveſtigat doloſe nunc hos nunc illos aditus, & omnem locum, & eum premit fruſtra variis impreſſionibus. Entellus inſurgens oſtendit dextram, & alte erexit: alter celer prævidit ictum immiſſum à capite, & levi corpore elapſus effugit. Entellus effudit impetum in auras, & ipſe gravis & graviter procumbit ultro in terram magno pondere: ut aliquando pinus cariosa evulſa radicibus procumbit in Erymantho, aut in magna Ida. Trojani & juvenes Siculi ſurgunt diverſis *animis: clamores mittuntur ad cœlum: & Aceſtes primus accurrit, & miſerans erigit è terra amicum æquævum. Sed heros non tardatus* eſt, *nec territus* illo *caſu: redit ardentior ad pugnam, & ira revocat robur: præterea pudor & fortitudo* ſibi *cognita inflammat vires: & ardens urget toto campo currentem Dareta; nunc dextrâ, nunc idem ſiniſtrâ ingerens ictus. Nec* eſt *mora, nec requies: quam ſpiſſa grandine crepitant nimbi* ſuper *tectis; tam ſpiſſis ictibus heros utrâque manu frequens verberat & agitat Dareta. Tunc pater Æneas non paſſus* eſt *iras progredi ulterius, & Entellum furere animo crudeli:*

Multa cavo lateri ingeminant, & pectore vaſtos
Dant ſonitus: erratq; aures & tempora circum
Crebra manus: duro crepitant ſub vulnere malæ.
Stat gravis Entellus, niſuque immotus eodem,
Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.
Ille, velut celſam oppugnat qui molibus urbem,
Aut montana ſedet circum caſtella ſub armis;
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
Arte locum, & variis aſſultibus irritus urget.
Oſtendit dextram inſurgens Entellus, & alte
Extulit: ille ictum venientem à vertice velox
Prævidit, celerique elapſus corpore ceſſit.
Entellus vires in ventum effudit, & ultro
Ipſe gravis graviterque ad terram pondere vaſto
Concidit: ut quondam cava concidit, aut Erymantho,
Aut Ida in magna, radicibus eruta pinus.
Conſurgunt ſtudiis Teucri & Trinacria pubes:
It clamor cœlo: primuſque accurrit Aceſtes,
Æquævumque ab humo miſerans attollit amicum.
At non tardatus caſu, neque territus heros,
Acrior ad pugnam redit, ac vim ſuſcitat ira:
Tum pudor incendit vires, & conſcia virtus:
Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto;
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille ſiniſtrâ.
Nec mora, nec requies: quam multa grandine nimbi
Culminibus crepitant; ſic denſis ictibus heros
Creber utrâque manu pulſat verſatq; Dareta.
Tum pater Æneas, procedere longius iras,
Et ſævire animis Entellum haud paſſus acerbis:

NOTÆ

434. *Cavo lateri.*] Vel *curvo*, quia infra latera corpus flectitur & curvatur: vel reipſa *cavo* quia laterum coſtis cavus pectoris thorax circumcluditur.

438. *Tela . . .*] *Tela* vulgo à τῆλε, *longe*: unde ſignificant *miſſilia* quæcunque arma, quæ procul & eminus jaciuntur. Tamen aliquando uſurpantur quoque pro armis quibus pugnatur cominus. Pro enſe, Æ. 9. 747. *At non hoc telum, mea quod vi dextera verſat, effugies . . . ſic ait, & ſublatum alte conſurgit in enſem.* Hic pro cæſtibus. Unde firmatur conjectura Voſſii: qui deducit à *tego, tegulum, telum*, priore producta ob contractionem, ut à *premo, premulum, prelum*; atque ita ſignificabit id omne quo quis ſe tegit ac tuetur.

Exit.] Active, pro *eludit, evitat.* Sic & Æ. 11. 750. *Vim viribus exit.* Vox Lucretiana l. 5. 1329. *Nam tranſverſa feros exibant dentis adactus Jumenta.*

446. *Ultro.*] Per ſe ipſe, nullo impellente.

448. *Erymantho.*] *Erymanthus* mons, ſylva, & fluvius Arcadiæ in Peloponneſo: nunc *Dimizana*: locus ſylvis aſper, & apro quondam infeſtus, quem occidit Hercules. De *Ida*, Phrygiæ monte etiam ſylvoſo, Æ. 2. 801. De *Teucris*, Æn. 1. 239. De *Trinacria*, Æn. 3. 687. De *æquore*, pro campo, Æn. 2. 780.

Sed

Sed finem impoſuit pugnæ; feſſumque Dareta
Eripuit, mulcens dictis, ac talia fatur:
Infelix! quæ tanta animum dementia cepit?
Non vires alias, converſaque numina ſentis?
Cede Deo. Dixitque, & prælia voce diremit.
Aſt illum fidi æquales, genua ægra trahentem,
Jactantemque utroque caput, craſſumque cruorem
Ore rejectantem, mixtoſq; in ſanguine dentes,
Ducunt ad naves: galeamque enſemque vocati
Accipiunt: palmam Entello taurumq; relinquunt.
Hæc victor, ſuperans animis, tauroque ſuperbus,
Nate Deâ, voſque hæc, inquit, cognoſcite Teucri:
Et mihi quæ fuerint juvenili in corpore vires,
Et quâ ſervetis revocatum à morte Dareta.
Dixit, & adverſi contra ſtetit ora juvenci,
Qui donum adſtabat pugnæ: duroſque reductâ
Libravit dextrâ media inter cornua cæſtus
Arduus, effractoque illiſit in oſſa cerebro.
Sternitur, exanimiſque tremens procumbit humi [bos.
Ille ſuper tales effudit pectore voces:
Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Dare- [tis
Perſolvo: hic victor cæſtus artemq; repono.
Protinus Æneas celeri certare ſagitta
Invitat, qui forte velint, & præmia ponit:

ſed indixit finem certaminis: & ſubduxit laſſum Dareta, ſolans eum *verbis, & talia loquitur: Infelix! quæ tanta inſania occupavit mentem? nonne experiris aliud robur, & mutatos Deos? Cede Deo.* Sic *dixit, & dicendo abrupit pugnam. At fideles ſocii* Daretis *ducunt ad naves illum, trahentem genua infirma, & motantem utrinque caput, & expuentem ore ſpiſſum ſanguinem, ac dentes mixtos cum ſanguine: & vocati* ab Ænea *accipiunt caſſidem & gladium; & permittunt Entello taurum & palmam. Tunc victor, elatus animo, & ſuperbiens tauro ait: Fili Veneris, & vos, ô Trojani, hæc animadvertite: & quale robur mihi fuerit in corpore juvenili, & è quali morte eripiatis liberatum Dareta.* Sic *locutus* eſt, *& ſtetit adverſus caput oppoſiti tauri, qui ſtabat præmium certaminis: & ſublimis, manu reductâ, impegit duros cæſtus inter media cornua, & immiſit* eos *in oſſa perrupto cerebro. Sternitur bos, & tremens procidit* in *terram moribundus. Ille ſuper bove profert è pectore talia verba: O Eryx immolo tibi pro morte Daretis hanc vitam potiorem: hic victor depono artem & cæſtus. Statim Æneas invitat qui forte velint contendere ſagittis, & proponit præmia:*

NOTÆ.

466. *Vires alias.*] *Majores* illi, *minores* tibi vires eſſe, quam putaveras.

467. *Cede Deo.*] Vel *Deo illi* cujus numina jam à te averſa ſunt. Vel *Eryci heroi*, Deæ filio, Entelli magiſtro ac protectori, quem Aceſtes vocavit Deum, ſupra, v. 391. cui mox deinde tanquam Deo taurum Entellus immolat, v. 483. vel, *rationi*, juxta mentem Plutarchi; qui auctor eſt hoc proverbium apud ſeptem Græciæ ſapientes fuiſſe, ἑπου Θεῷ, *ſequere Deum*: explicatque, *obtempera rationi*, quæ quaſi Deus oracula de rebus agendis ſemper dictat.

472. *Palmam.*] Vel tranſlatio eſt, pro *victoria*; vel proprie *palma*, de qua diximus, v. 111.

483. *Hunc tibi, Eryx, meliorem animam.*] *Meliorem*: vel quia vilipendit à ſe victum Dareta: vel quia Diis gratiores ſunt victimæ ex brutis animantibus, quam humanæ; vel alludit ad *ſuccidaneas* victimas; quæ, cum primæ fugerant, aut infauſtæ fuerant, earum in locum ſubſtituebantur, dicebanturque *meliores*, inclamantibus ſacerdotibus, δευτέρων ἀμεινόνων, *ſecundis melioribus.*

484. *Hic victor cæſtus, &c.*] Morem notat gladiatorum conſequentis ætatis, qui cum per ætatem ab arte diſcedebant, virga donabantur, quam *rudem* appellabant; vocabanturque *rudiarii*: & artis ſuæ arma ſuſpendebant ad poſtes Herculis. His Entellus, non Herculi, à quo Eryx occiſus; ſed ipſi Eryci ſua conſecrat, quem Dei loco videtur habere, ut jam diximus, v. 467.

485. *Celeri certare ſagitta.*] IV. LUDUS. *Sagittarum jactus.* Expreſſus eſt ex Homeri Iliad. 23. 850. ubi *Teucer* columbæ funem ſecat; *Meriones* columbam ipſam evolantem ferit. Virgilius quatuor inducit certantes; *Hippocoonta, Mneſtheum, Eurytiona, Aceſten.* Et *Hippocoon* quidem malo ſagittam infigit. *Mneſtheus* funem ſecat. *Eurytion* columbam inter nubila transfodit. *Aceſtæ* ſagitta in auras conjecta ignem concipit.

& magnâ manu attollit malum de nave Sereſti: & ſuſpendit ex alto malo columbam in funе trajecto volitantem, ad quam dirigant ſagittas. Convenerunt viri, & ærea caſſis excepit ſortes conjectas: & favente clamore primus ante cæteros extrahitur locus Hippocoontis Hyrtaci filii; hunc ſequitur Mneſtheus modo victor in nautica pugna, Mneſtheus coronatus viridi oleâ. Tertius eſt Eurytion, tuus frater, ô nobiliſſime Pandare: qui olim juſſus turbare fœdus, primus vibrâſti jaculum in medium Græcorum. Ultimus & in profundo caſſidis remanſit Aceſtes, auſus etiam ipſe aggredi manu laborem juvenum. Tunc viri illi, unuſquiſque pro ſe, curvant robuſtis viribus flexiles arcus, & educunt ſagittas è pharetris. Et ſagitta juvenis Hyrtacidæ prima ferit levem aërem, nervo per cœlum ſonante: & pervenit ad malum, *& figitur in arbore oppoſiti mali. Malus tremuit, & avis territa tremuit alis, & omnia* loca *ſonuerunt magno plauſu. Poſtea ardens Mneſtheus ſtetit inflexo arcu, dirigens in altum, & ſimul intendit oculos ac ſagittam: at miſer non potuit attingere ferro ipſam avem:* tantum

Ingentique manu malum de nave Sereſti
Erigit; & volucrem trajecto in funе columbam,
Quò tendant ferrum, malo ſuſpendit ab alto.
Convenere viri, dejectamque ærea ſortem
Accepit galea: & primus clamore ſecundo
Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis:
Quem modo navali Mneſtheus certamine victor
Conſequitur, viridi Mneſtheus evinctus olivâ.
Tertius Eurytion, tuus, ô clariſſime frater,
Pandare: qui quondam, juſſus confundere fœdus,
In medios telum torſiſti primus Achivos
Extremus galeâque imâ ſubſedit Aceſtes,
Auſus & ipſe manu juvenum tentare laborem.
Tum validis flexos incurvant viribus arcus
Pro ſe quiſque viri, & depromunt tela pharetris:
Primaque per cælum nervo ſtridente ſagitta
Hyrtacidæ juvenis volucres diverberat auras,
Et venit, adverſique infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuitque exterrita pennis
Ales, & ingenti ſonuerunt omnia plauſu:
Poſt Acer Mneſtheus adducto conſtitit arcu
Alta petens, pariterque oculos telumque tetendit:
Aſt ipſam miſerandus avem contingere ferro
Non valuit; nodos & vincula linea rupit,
Queis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa Notos atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus jamdudum arcu contenta parato
Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocavit:

ſecuit nodos & funes lineos, quibus pendebat ab alto malo conſtricta circa *pedem. Illa* avis *fugit evolans in ventos & nigras urbes. Deinde promptus Eurytion, tenens ſagittam jamdiu intentam arcu parato, invocavit per vota fratrem* Pandarum:

NOTÆ,

487. *Sereſti.*] De hoc Trojano duce, *Æ.* 1. 615.

491. *Galea.*] In *galeam*, quia apud milites: apud cæteros vulgo in *urnam* aut *ſitulam*, ſortis conjiciebantur.

492. *Hyrtacidæ Hippocoontis.*] Hortenſius eum appellat Hyrtaciden filium Hippocoontis. Donatus melius Hippocoonta filium Hyrtaci. Eſt quidem apud Homerum *Hyrtacides Aſius*, Il. 12. 96. ſed *Aſius* proprium eſt, *Hyrtacides* patronymicum, ut patet Il. 13. 384. ubi *Aſius* idem ille ab Idomeneo occiditur. Eſt etiam apud eundem, Iliad. 10. 518. *Hippocoon* Thrax, conſobrinus Rheſi: qui ea ipſa nocte qua Rheſus ad Trojam cæſus eſt, è ſomno excitatus eſt ab Apolline. Hic ex Æneæ ſociis eſſe deinde potuit.

493. *Victor.*] Non primo, ſed ſecundo loco.

496. *Pandare, qui, &c.*] Convenerat Græcos inter ac Trojanos, ad dirimendum bellum, ut Paris Helenæ raptor, & Menelaus Helenæ maritus, ſingulari certamine de Helena contenderent. At Paris, cum prope victus eſſet, à Venere è pugna ſubductus eſt, inducta caligine, Iliad. l. 3. 380. Deinde Jupiter, adnitente Junone, Minervæ mandavit ut fœdus turbaret: quod ut faceret, perſuaſit illa Pandaro, e Myſia, Lycaonis filio, ut ſagittam in Menelaum evibraret: atque ita vulnerato Menelao rurſus in bella itum eſt, Iliad. 4. 89. De *Achivis*, *Æ.* 1. 492.

512. *Notos.*] Ventos quoſlibet, proprie meridionales: Auſtri aliter dicuntur, Ecl. 2. 58.

514. *Fratrem in vota vocavit.*] Pandarum, qui, inquit Servius, apud Lycios colitur quaſi heros.

Jam

Jam vacuo lætam cœlo ſpeculatus, & alis
Plaudentem, nigra figit ſub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamque reliquit in aſtris
Aëriis, fixamque refert delapſa ſagittam.
Amiſsâ ſolus palmâ ſuperabat Aceſtes:
Qui tamen æthereas telum contorſit in auras,
Oſtentans artem pariter arcumque ſonantem.
Hic oculis ſubito objicitur magnoque futurum
Augurio monſtrum: docuit poſt exitus ingens,
Seraque terrifici cecinerunt omina vates.
Namq; volans liquidis in nubibus arſit arundo,
Signavitque viam flammis, tenueſque receſſit
Conſumpta in ventos: cœlo ceu ſæpe refixa
Tranſcurrunt, crinemque volantia ſidera ducunt.
Attonitis hæſere animis, ſuperoſque precati
Trinacrii Teucrique viri: nec maximus omen
Abnuit Æneas: ſed lætum amplexus Aceſten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
Sume, pater, nam te voluit rex magnus Olympi
Talibus auſpiciis exortem ducere honorem.

& contuitus columbam jam gaudentem aëre libero & plaudentem alis, transfodit eam *inter obſcuras nubes. Cadit mortua, & amiſit vitam in aſtris cœleſtibus, & labens refert ſagittam infixam. Aceſtes reſtabat ſolus amiſsâ victoriâ; qui tamen evibravit ſagittam in aërem ſublimem, oſtentans ſimul induſtriam & ſonitum arcus ſui. Tum occurrit oculis prodigium repentinum & futurum magno omini: ingens caſus* hoc *explicuit poſtea, & vates terrifici declaraverunt tardam predictionem. Nam* ſagitta *arundinea volans inflammata eſt inter aëreas nubes, & igne notavit iter, & abſumpta evanuit in leves ventos: quemadmodum ſæpe ſtellæ cadentes è cœlo tranſeunt, & volantes trahunt* poſt ſe *comam. Siculi Trojanique viri ſteterunt ſtupefacti animo, & oraverunt Deos: & maximus Æneas non rejecit omen, ſed amplexus Aceſtem ornat* cum *magnis donis, & talia dicit: Accipe, ô pater, nam talibus prodigiis magnus rex cœli voluit te habere honorem extraordinarium.*

NOTÆ.

At errat ſi eum ideo Lycium fuiſſe putat, inductus in errorem his Homeri verſibus, Iliad. 4. 119. Εὔχετο δ' Ἀπόλλωνι Λυκηγενεῖ &c. *Supplicabat autem Apollini Lycio, inclyto jaculatori, agnorum primo genitorum ſacrificaturum claram hecatomben, ubi domum reverſus eſſet, claræ in urbem Zeliæ.* Eſt enim *Zelia*, urbs Myſiæ, ad radices montis Idæ, & fluvium Æſepum, cujus accolas populos in auxilium Priami adduxerat Pandarus, ut legitur ibid. v. 91. *Lycium* igitur Apollinem ab eo invocatum puto, non quod patriâ eſſet Lycius, ſed propter Lycii templi atque oraculi celebritatem; de quo *Æ.* 4. 345. Fratrem vero invocat Eurytion, vel ut heroa; vel ut ſumme jaculandi peritum quippe qui Menelaum vulneraverat, Iliad. 4. 139. Sic Manlius apud Livium, l. 38. 48. *Te L. Scipio appello, cujus ego mihi, ſuccedens in vicem imperii tui, virtutem felicitatemque non fruſtra ab Diis immortalibus precatus ſum.*

521. *Pariter, arcumque.*] *Pariter* ultimam brevem hic producit ſequente vocali, propter cæſuram.

523. *Augurio monſtrum: docuit poſt, &c.*] *Augurium* proprie quid fit, diximus, *Æ.* 2. 703. Hic pro quolibet ſigno, ac præſagio futurorum eventuum ſumitur. *Monſtrum* eſt, quicquid contra rerum naturam accidit, & aliquid monſtrat ac ſignificat eventurum. *Exitus* qui hinc ſecutus eſt, incenſio fuit navium Trojanarum, infra, v. 659.

524. *Seraque, &c.*] Explicat Servius *gravia*: Hortenſius *futura*; Cerdanus, *tarda*: hoc ſenſu: ignorabant quid hoc monſtro portenderetur; id mox docuit exitus; tumque vates intelexerunt aperueruntque omina ſed ſerius ac tardius; cum nullus ultra eſſet remedio locus.

525. *In nubibus arſit arundo.*] Prodigium in eo fuit, quod id juxta rerum ordinem accidere non poterat; ut ſagitta ex arundine, quamlibet ſicca, ignem inter nubila conciperet; quod de terræ exhalationibus in altum aërem eductis Ariſtoteles ait. De *ſtellis*, ut vulgus putat, *cadentibus*, quales & unde ſint, diximus G. 1 365.

530. *Nec omen abnuit Æneas.*] Cum debuiſſet averſari, accipit, atque ut ſibi proſperum agnoſcit; vel diſſimulans ob Aceſtæ reverentiam, & licet infauſtum ſciret; vel potius deceptus recordatione lætæ illius flammæ, quæ in Aſcanii capite effulcerat, *Æ.* 2. 680.

534. *Exortem ducere honorem.*] *Extra ſortem ordinemque propoſitorum præmiorum.* Et morem notat Græcorum; apud quos, antequam præda divideretur inter milites, ſelectiſſima quæque iis qui ſe fortiter in prælio geſſerant, non ſorte,

Ipſius

Habebis hoc munus ipſius ſenis Anchiſæ: poculum cælatum figuris, quod olim Ciſſeus rex Thraciæ dederat habendum Anchiſæ patri pro magno munere, & quaſi pignus & monimentum ſui amoris. Sic locutus, coronat caput ejus viridi lauro, & declarat Aceſten primum victorem ante omnes. Et benignus Eurytion non invidit victoriæ ſibi prælatæ, licet ſolus dejeciſſet volucrem ex alto aëre. Proximus eſt in diſtributione *præmiorum, qui ſecuit funem: ultimus, qui levi ſagitta perfodit malum. At pater Æneas, ludis nondum dimiſſis, vocat ad ſe Epytiden, cuſtodem & comitem pueri Aſcanii: & ſic loquitur in aurem fidelem: Age, vade: & dic, inquit, Aſcanio; ſi jam habet ſecum inſtructum agmen puerorum, & ſi compoſuit curſus equorum; huc deducat turmas* in honorem *avi* ſui, *& monſtret ſe in armis. Ipſe imperat populum omnem ſparſum recedere è toto circo, & ſpatium fieri vacuum. Accedunt pueri, & in conſpectu parentum emicant æqualiter ſuper equis frænatis; omnis juventus Siciliæ & Trojæ plaudit admirans eos equitantes. Omnibus capilli premuntur coronâ comptâ.*

Ipſius Anchiſæ longævi hoc munus habebis:
Cratera impreſſum ſignis quem Thracius olim
Anchiſæ genitori in magno munere Ciſſeus
Ferre ſui dederat monimentum & pignus amoris.
Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro,
Et primum ante omnes victorem appellat Aceſten.
Nec bonus Eurytion prælato invidit honori,
Quamvis ſolus avem cœlo dejecit ab alto.
Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.
At pater Æneas, nondum certamine miſſo,
Cuſtodem ad ſeſe comitemque impubis Iüli
Epytiden vocat, & fidam ſic fatur ad aurem:
Vade, age: &, Aſcanio, ſi jam puerile paratum
Agmen habet ſecum, curſuſque inſtruxit equorum,
Ducat avo turmas, & ſeſe oſtendat in armis,
Dic, ait. Ipſe omnem longo decedere circo
Infuſum populum, & campos jubet eſſe patentes.
Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
Frænatis lucent in equis: quos omnis euntes
Trinacriæ mirata fremit Trojæque juventus.
Omnibus in morem tonſâ coma preſſa coronâ:

NOTÆ.

ſed judicio dabantur. Sic. Æ. 9. 271. Aſcanius Niſo; *Clypeum criſtaſque rubentes Excipiam ſorti, jam nunc tua præmia, Niſe.*

537 *Ciſſeus.*] Rex alicujus Thraciæ partis, Hecubæ pater, quæ Priami conjux fuit, ab eoque dicta *Ciſſeis*. De *Thracia*, Æ. 3. 14.

547. *Epytiden.*] *Epytides*, patronymicum ejus fuit nomen; proprium, *Periphantes*; qui *Epyti* filius, Anchiſæ præco. Iliad. 17. 324.

548. *Aſcanio, ſi jam, &c.*] Non enim interfuerat ludis Aſcanius; turmas interea ſuas ad ludum inſtruens. De eo, Æ. 1. 271.

553. *Incedunt pueri, &c.*] V. LUDUS. *Equeſtris decurſio puerorum Trojano more.* Hunc omiſſis cæteris Homeri ludis Iliad. 23. addidit Virgilius in gratiam Auguſti, qui his temporibus ludum illum in uſum revocaverat, ut diximus, Æ. 3. 280. De Auguſto ſic Sueton us, c. 43. *Trojæ ludum edidit frequentiſſime, majorum minorumve puerorum delectu: priſci decorique moris exiſtimans, claræ ſtirpis indolem ſic noteſcere. In hoc ludicro C. Nonium Aſprenatem lapſu debilitatum aureo torque donavit: paſſuſque eſt ipſum poſteroſque Torquati ferre cognomen. Mox finem fecit talia edendi, Aſinio Pollione oratore graviter invidioſeque in curia queſto Æſermini nepotis ſui caſum, qui & ipſe crus effregerat.* In eoque Auguſtus ducem ſecutus erat Julium Cæſarem, de quo idem Suetonius, c. 39. *Trojam luſit turma duplex, majorum minorumve puerorum.* Tres hic turmas ſtatuit Virgilius, ſingulas puerorum duodecim; cum vulgo in exercitu *turmæ* ter denos haberent equites, quibus præerant tres *decuriones*. Tres, inquam ſtatuit turmas, licet Julius duas tantum; quia fortaſſe turmarum numerus ad arbitrium editoris mutabatur, & ab Auguſto actus fuerat; eſt enim veriſimile ita deſcriptos hic à poeta ludos fuiſſe, ut ab Auguſto tunc edebantur. Porro hæc fuerunt ludentibus pueris arma atque ornamenta. 1. Galea. 2. Corona ſupra ipſam galeam. 3. Torques aureus, catenæ inſtar circuito collo ſummum in pectus delabens. 4. Pharetra humero ſuſpenſa; non omnibus quidem; ait enim, *pars leves humero pharetras*; ſed fortaſſe ducibus. 5. Haſtilia duo præfixa ferro; quibus ſeſe videntur ex equis vehementiſſim impuliſſe; unde frequens caſus ſequebatur, ut ex Suetonio modo vidimus.

556. *Tonſâ coma, &c.*] Naſcimbænus *tonſam* de tonſura capillorum explicat. Servius, *coronam*, de galea; & vero Homerus, Iliad. 7. 12. de galea loquens, ait, ὑπὸ σειφάνης εὐχάλκου,

Cornea

Cornea bina ferunt præfixa haſtilia ferro,
Pars læves humero pharetras: in pectore ſummo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Tres equitum numero turmæ, ternique vagantur
Ductores: pueri biſſeni quemque ſecuti,
Agmine partito fulgent, paribuſque magiſtris.
Una acies juvenum, ducit quam parvus ovantem
Nomen avi referens Priamus, tua clara, Polite,
Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis, veſtigia primi
Alba pedis, frontemque oſtentans arduus albam.
Alter Atys, genus unde Attî duxere Latini:
Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iülo.
Extremus, formaq; ante omnes pulcher Iülus

gerunt duas haſtas corneas armatas ferro, pars humero pharetras politas: flexibilis circulus torti auri per collum deſcendit in ſummum pectus. Turmæ equitum ſunt tres numero, & tres duces oberrant: pueri duodecim ſecuti unumquemque ducem, micant agmine diſtincto, & ſimilibus ducibus. Una eſt turma puerorum, quam lætam ducit parvus Priamus, ferens nomen avi, tua inclyta proles, ô Polite, auctura Italos: quem portat equus Thracius bicolor notis candidis, greſſus pedum primorum candidi ſunt, & erigit frontem candidam. Secundus dux eſt Atys, à quo Attii Latini ducunt originem: parvus Atys, & puer charus puero Iülo. Ultimus Iülus, & præ omnibus ſpectabilis propter pulchritudinem,

NOTÆ

ſub corona ærea. Tamen exiſtimo pueros, & *galeatos*, & ſupra galeam *coronatos* fuiſſe: qualis eſt Marrubius acerdos, Æ. 7. 751. *Fronde ſuper galeam & felici comptus oliva. Galeatos* quidem, quia Aſcanius deinde v. 673. *Galeam ante pedes projecit inanem. Coronatos* vero non fluentibus ramis; ſed preſſis conciſiſque frondibus: talis ipſe Virgilius G. 3. 21. *Ipſe caput tonſæ foliis ornatus olivæ.*

557. *Cornea bina, &c.*] *Haſtile*, lignum ipſum haſtæ, cui ferrum præfixum eſt: lignum, inquam, ex arbore *corno, cornouiller, the corneil-tree:* De qua G. 2. 34. & haſtas quidem illas neceſſe eſt breviores fuiſſe, ut binæ ferri poſſent, vel alterutra ſimul manu, vel ſingulæ ſingulis manibus.

562. *Partito.*] Ab antiquo *partio*: nunc enim *partior* active tantum, non etiam paſſive ſumitur. *Magiſtris.*] Ducibus, quos mox enumeraturus eſt: & hæc appellatio propria eſt in eo genere; quippe cum eligebatur Romæ dictator; qui ſub eo præerat equitatui, vocabatur *magiſter equitum.* De voce *ovans*, Æ. 3. 189.

564. *Polite, progenies, &c.*] Ejus *Politæ* filius, qui in oculis Priami patris à Pyrrho interfectus eſt, Æ. 2. 526. *Polite*, vocativus eſt à nominativo *Polites*, non à *Politus.* Hic *Polites*, teſte Servio, dicitur tamen à Catone in originibus veniſſe cum Æneа in Italiam, & urbem condidiſſe *Politorium* in Latio, ubi nunc *Polini*: quam deinde urbem Ancus Romanorum rex delevit, quod eſſet illa Latinorum adverſus Romanos perfugium. Virgilius, qui Politen à Pyrrho cæſum induxit, hujus urbis ſtructuram attribuere videtur ejus filio, cum ait: *Progenies auctura Italos.* De *Italis*, Æ. 1. 534.

566. *Portat equus bicolor, &c.*] Albus quidem fronte primiſque duobus pedibus: hoc enim eſt *primi pedis*, id eſt, *primorum pedum.* At quis alter color? Fortaſſe rufus: talis enim equus ab Homero deſcribitur, Iliad. 23. 455. totus rufus, & alba ſtella in fronte conſpicuus: quod exprimere hic Virgilius voluiſſe Cerdano videtur. De *Thracia*, equorum ferace, Æ. 3. 14.

567. *Primi alba pedis, &c.*] Servius de duobus anterioribus pedibus explicat, Cerdanus de unico pede dextro. *Frontem albam* Scaliger interpretatur, *alba veluti ſtella* notatam: quia omnino alba deterioris equi indicium eſt.

568. *Genus unde Atti.*] Sic reſcribo cum Pierio ex antiquis codicibus. Conſtat enim ſignatam hic à Virgilio fuiſſe gentem *Attiam*, non *Acciam*, neque *Atyam*: unde maternum genus Auguſtus ducebat. Quare dixit: *genus unde Atti duxere Latini*, non vero *Romani*: quia *Attia* gens erat ex urbe Latii *Ariciæ*, nunc *la Riccia.*

569. *Puer dilectus Iülo.*] Notat certe conjunctam affinitatem inter utramque gentem, *Juliam*, que ab Iülo; & *Attiam*, que ab Aty: qua ex conjunctione prodiit Auguſtus. Quippe Julia, Julii Cæſaris ſoror, nupſerat M. Attio Balbo: quo ex conjugio prodiit *Attia*; quæ collocata C. Octavio, Octavium peperit, Auguſtum deinde appellatum. Unde emendabis Plutarchum & alios, qui Auguſtum ex ſorore Cæſaris natum ferunt; & Livianam periochen libri 116. ubi is dicitur Cæſaris hæres, *& ex ſorore nepos*: habet autem emendatiſſimus Livii codex, Pierio teſte, *ſororis nepos*; quod verum eſt: fuit enim Auguſtus nepos Juliæ, ſororis Cæſaris; non nepos Cæſaris, ex Julia ſorore: qua ex verborum confuſione ortus error eſt. De *Sidonio*, Æ. 1. 450. De *Didone*, in argumento lib. 4.

Sidonio

impoſitus eſt equo Sidonio: quem pulchra Dido dederat ei, ut *eſſet monimentum & teſtimonium ſui amoris. Reliqua juventus vehitur equis Siculis ſenis Aceſtæ. Trojani recipiunt* cum *plauſu* eos de gloria *ſolicitos, & lætantur* eos *videndo, & agnoſcunt vultus antiquorum patrum. Poſtquam læti circuierunt equitando omnem concionem & conſpectum ſuorum: procul Epytides dedit paratis ſignum clamore; & ſonuit flagello. Illi excurrerunt* ſimul *pares, deinde tres* duces *diremerunt agmen* in *ſeparatas turmas: iterumque admoniti relegerunt inter, & immiſere haſtas inimicas. Poſtea incipiunt alios curſus & alios recurſus* ex *oppoſitis locis, & implicant alternatim gyros gyris, & ſub armis edunt imaginem certaminis. Et modo præbent terga fugæ, modo convertunt haſtas* quaſi *inimici, modo æqualiter incedunt* quaſi *pace compoſita. Quemadmodum Labyrinthus in alta Creta dicitur habuiſſe olim iter implexum obſcuris parietibus, & fraudem incertam* propter *mille vias,* per *quas error inobſervabilis & inexplicabilis turbabat ſigna progrediendi. Non aliter filii Trojanorum impediunt currendo curſum,*

Sidonio eſt invectus equo; quem candida Dido
Eſſe ſui dederat monimentum & pignus amoris.
Cætera Trinacriis pubes ſenioris Aceſtæ
Fertur equis.
Excipiunt plauſu pavidos, gaudentque tuentes
Dardanidæ, veterumque agnoſcunt ora parentum.
Poſtquam omnem læti conſeſſum oculoſq; ſuorum
Luſtravere in equis: ſignum clamore paratis
Epytides longe dedit, inſonuitque flagello.
Olli diſcurrêre pares, atque agmina terni
Diductis ſolvêre choris: rurſuſque vocati
Convertêre vias, infeſtaque tela tulere.
Inde alios ineunt curſus, alioſque recurſus,
Adverſis ſpatiis: alternoſque orbibus orbes
Impediunt, pugnæq; cient ſimulacra ſub armis.
Et nunc terga fuga nudant, nunc ſpicula vertunt
Infenſi, factâ pariter nunc pace feruntur.
Ut quondam Creta fertur Labyrinthus in alta
Parietibus textum cæcis iter ancipitemque
Mille viis habuiſſe dolum, quâ ſigna ſequendi
Falleret indeprenſus & irremeabilis error.
Haud aliter Teucrûm nati veſtigia curſu
Impediunt, texuntque fugas & prælia ludo:
Delphinum ſimiles, qui per maria humida nando
Carpathium Libycumq; ſecant, luduntq; per undas.
Hunc morem curſus, atq; hæc certamina primus
Aſcanius, longam muris cum cingeret Albam,
Rettulit, & priſcos docuit celebrare Latinos;
Quo puer ipſe modo, ſecum quo Troïa pubes:

& miſcent fugas ac certamina ludendo. Similes delphinis, qui natando per liquidum mare findunt Carpathium ac Libycum mare, *& ludunt inter fluctus. Aſcanius, cum circumdaret Albam longam mœnibus, renovavit primus hanc conſuetudinem decurſionis, atque has pugnas, & docuit veteres Latinos* eas edere: *quo modo ipſe puer, & cum eo Trojana juventus:*

NOTÆ.

573. *Senioris Aceſtæ.*] Ad *equos Aceſtæ* refero, quibus Aceſtes Trojanam juventutem ad hunc ludum inſtruxerat: non ad *pubem Aceſtæ*, ſeu juventutem Siculam; quam probabile eſt in Trojanis illis pueris locum non habuiſſe, ſiquidem è tribus ductoribus nullus Siculus fuit.

575. *Pavidos.*] De laude & victoria ſolicitos: eo pavore perculſos, de quo v. 138. *Exultantiaque haurit corda pavor pulſans.*

576. *Ora parentum.*] Parentum ſimilitudinem in liberis. De verbo *luſtro*, pro *circumeo*, Æ. 1. 612.

588. *Creta fertur Labyrinthus.*] De *Creta* inſula, *Candie*, Æ. 3. 104. De *Labyrintho*, Æ. 6. 67. Et comparat varias curſus puerilis figuras cum *Labyrintho*; currentes deinde pueros, cum *delphinis.*

594. *Delphinum, &c.*] *Delphin*, vel *delphinus*, communiter creditur eſſe *porcus marinus, marſouin, a porpoiſe*, quem falſo incurvo corpore pinxere veteres: niſi forte ſic apparet propter impetum ac velocitatem motus cum erumpit è mari: vere enim dicitur à Plinio, l. 9. 8. *velociſſimum omnium animalium, non ſolum marinorum; ocyor volucri, ocyor telo. . . . . tanta vi exilit, ut plerumque vela navium tranſvolet.*

595. *Carpathium, Libycumque.*] *Carpathium* mare, ad orientem Cretæ inſulæ, ubi eſt *Carpathus* inſula, Cretam inter & Rhodum media, nunc *Scarpanto*. *Libycum* mare, circa Libyam, de qua Africæ parte, Æ. 1. 162. & G. 1. 241. De *Aſcanio*, Æ. 1. 271. De *Alba*, Æ. 8. 48. De *Latinis*, veteribus Latii incolis, Æ. 1. 10.

Albani

Albani docuere ſuos, hinc maxima porro
Accepit Roma, & patrium ſervavit honorem;
Trojaque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen.
Hac celebrata tenus ſancto certamina patri.
Hic primum fortuna fidem mutata novavit.
Dum variis tumulo referunt ſolemnia ludis;
Irim de cœlo miſit Saturnia Juno
Iliacam ad claſſem; ventoſque aſpirat eunti,
Multa movens, necdum antiquum ſaturata dolorem.
Illa viam celerans per mille coloribus arcum,
Nulli viſa cito decurrit tramite virgo.
Conſpicit ingentem concurſum: & litora luſtrans,
Deſertoſque videt portus, claſſemque relictam.
At procul in ſola ſecretæ Troades acta
Amiſſum Anchiſen flebant, cunctæque profundum
Pontum aſpectabant flentes: heu! tot vada feſſis
Et tantum ſupereſſe maris, vox omnibus una.
Urbem orant: tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias ſeſe haud ignara nocendi
Conjicit, & faciemque Deæ veſtemque reponit.
Fit Beroë, Iſmarii conjux longæva Dorycli,
Cui genus, & quondam nomen, natique fuiſſent.
Ac ſic Dardanidum mediam ſe matribus infert:
O miſeræ, quas non manus, inquit, Achaïca bello
Traxerit ad letum, patriæ ſub mœnibus! ô gens
Infelix! cui te exitio fortuna reſervat?
Septima poſt Trojæ excidium jam vertitur æſtas;
Cum freta, cum terras omnes, tot inhoſpita ſaxa
Sideraq; emenſæ ferimur: dum per mare magnum
Italiam ſequimur fugientem, & volvimur undis.

eodem modo *Albani docuerunt ſuos* poſteros: *hinc vero maxima Roma accepit & retinuit patrium ludum*; & illi *pueri nunc dicuntur Troja & Trojanum agmen. Hactenus pugnæ editæ* ſunt *ſancto parenti. Tum fortuna primum converſa mutavit fidem. Dum per diverſos ludos perſolvunt ſepulchro juſta: Juno* filia *Saturni demiſit Irim è cælo ad naves Trojanas, & adjuvat ventis* eam *deſcendentem, plurima parans, & nondum expleta* ſecundum *veterem indignationem. Illa virgo feſtinans iter per arcum mille colorum nulli aſpectabilis deſcendit* per *pronam ſemitam. Videt magnum concurſum* ad ludos; *& circumiens litora, cernit portus vacuos & naves incuſtoditas. At Trojanæ procul ſeparatæ in deſerto litore plorabant Anchiſen amiſſum, & cunctæ plorantes aſpiciebant altum mare: unus* erat *ſermo omnium; heu! tot fluctus & tantum maris reſtare fatigatis! poſtulant urbem: tædet* eas *pati aſperitatem maris. Igitur Iris non ignara nocendi immittit ſe in medium* earum, *& exuit formamque & habitum Deæ. Aſſimilatur Beroë uxori grandævæ Dorycli Iſmarii, cui fuerat olim nobilitas, & fama, & ſoboles. Sic autem immiſcet ſe mediam matribus Trojanorum: O infelices, inquit, quas manus Græcorum non traxere ad mortem, in bello, ſub muris patriæ! ô gens infortunata! cui morti reſervat te fortuna? Jam ſeptima æſtas tranſiit ab exitio Trojæ; ex quo* tempore *vagamur emenſæ tot maria, & omnes terras, tot ſcopulos inhabitabiles, & ſidera: ex quo per vaſtum mare quærimus Italiam fugientem, & raptamur fluctibus.*

NOTÆ.

606. *Irim de cælo, &c.*] De *Iride*, & arcu cœleſti, Æ. 4 700. De *Junone, Saturni filia*, Æ. 1. 27.

613. *Secretæ Troades acta.*] Nam, ut ait Hortenſius, indecorum eſt honeſtas matronas publicis in ſpectaculis eſſe cum viris. *Acta* litus eſt, ab ἀκτὴ; qua voce etiam uſus eſt Cicero, de Siculo litore loquens, Verrina, 5. 81. *Uxorem tot in acta dies ſecum habere.*

620. *Beroë, Iſmarii, &c.*] Ficta nomina *Beroës & Dorycli. Iſmarius* is dicitur, id eſt, *Thracius*, ab Iſmaro, Thraciæ maritimæ monte, de quo G. 2. 37. De *Dardanidis*, Æ. 1. 239. De *Achaia*, Græcia proprie dicta, vel Peloponneſi parte, Æ. 1. 492.

626. *Jam vertitur æſtas.*] Jam preterita eſt ſeptima, & convertitur vergitque in octavam. Hunc enim eſſe ſenſum diximus, Æ. 1. 760. Et vero tunc ita loquebatur Beroë, non æſtate, ſed vere; ipſo quippe ludorum die, ut ſtatuimus ſupra, v. 46.

628. *Sidera emenſa.*] Per navigationem, quæ aſtrorum aſpectu regitur.

629. *Fugientem.*] Quia, quo propius ad eam accedebant, eo videbantur ab ea longius vi tempeſtatum repelli. De *Eryce*, Æneæ fratre, v. 24.

Hic

Hic eſt regio Erycis fratris Æneæ, & hoſpes Aceſtes; quis vetat Æneam fundare muros, & dare urbem civibus? O patria, & Penates fruſtra erepti ab hoſtibus! an deinceps nulli vocabuntur muri Trojæ? nullibi aſpiciam fluvios Hectoreos, Xanthum & Simoëntа? Immo agite, & mecum incendite funeſtas naves. Nam umbra Caſſandræ vatis viſa eſt per ſomnum præbere mihi faces accenſas, aitque, Hic quærite Trojam, hic eſt vobis domus: jam tempus urget rem. Nec mora eſt adhibenda *tantis præſagiis: ecce quatuor altaria* poſita *Neptuno!* Ille *ipſe Deus ſuppeditat* nobis *animos & faces. Hæc dicens, prima* per *vim rapit funeſtum ignem: & erectâ dexterâ nitens procul librat, & conjicit. Arrecti* ſunt *animi & attonita corda Trojanarum. Hic una è multis, quæ* erat *annis provectiſſima,* nomine *Pyrgo, regia nutrix tot filiorum Priami: Non hæc vobis eſt Beroe, ô matres; non uxor Rhœteïa Dorycli: animadvertite indicia divinæ pulchritudinis, & oculos micantes, quis* ſit *illi vigor, quæ facies, aut ſonus vocis, aut greſſus ambulanti. Egomet ipſa, jamdiu digreſſa* à Beroë, *reliqui Beroën ægrotantem, & dolentem quod ſola immunis eſſet talis officii, nec exhiberet Anchiſæ digna ſacrificia. Hæc locuta* eſt.

Hic Erycis fines fraterni, atq; hoſpes Aceſtes:
Quis prohibet muros jacere, & dare civibus urbem?
O patria, & rapti nequicquam ex hoſte Penates!
Nullane jam Trojæ dicentur mœnia? nuſquam
Hectoreos amnes, Xanthum & Simoënta videbo?
Quin agite, & mecum infauſtas exurite puppes.
Nam mihi Caſſandræ per ſomnum vatis imago
Ardentes dare viſa faces: hic quærite Trojam:
Hic domus eſt, inquit, vobis: jam tempus agit res.
Nec tantis mora prodigiis: en quattuor aræ
Neptuno! Deus ipſe faces animumque miniſtrat.
Hæc memorans, prima infenſum vi corripit ignem,
Sublatâque procul dextrâ connixa coruſcat,
Et jacit. Arrectæ mentes, ſtupefactaque corda
Iliadum. Hic una è multis, quæ maxima natu,
Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix:
Non Beroë vobis; non hæc Rhœteïa, matres,
Eſt Dorycli conjux: divini ſigna decoris,
Ardenteſque notate oculos: qui ſpiritus illi,
Qui vultus, vociſve ſonus, vel greſſus eunti.
Ipſa egomet dudum Beroën digreſſa reliqui
Ægram, indignantem tali quod ſola careret
Munere, nec meritos Anchiſæ inferret honores.
Hæc effata.

NOTÆ

De *Aceſta*, v. 36. De *Penatibus*, Æ. 2. 717. De *Hectore*, Æ. 1. 103. De *Xantho*, Troadis fluvio, Æ. 1. 477. De *Simoënte*, Troadis item fluvio, Æ. 1. 104. De *Caſſandra* vate, Priami filia, Æ. 2. 246.

638. *Agit res.*] Sic Romanus, ac Mediceus codex, aliique vetuſti, apud Pierium; licet in aliis legatur *tempus agi res:* id eſt, *tempus agendi rem.* Magis tamen placet prima lectio, *tempus agit res:* id eſt, *ipſum tempus, ipſa occaſio, rem urget & porro impellit: nam ecce faces, &c.*

639. *Quattuor aræ Neptuno.*] A quo conſtitutæ? non ab Æneæ, qui ad tumulum, & in patris honorem ſacra fecerat: tumulus autem & ſacrificii locus procul aberant ab ea l toris parte; nec procul à circo; ut patet ex boum ſanguine, quo lapſus eſt Niſus, v. 333. Ergo, vel à Cloantho: qui, hoc ipſo in litore Siculo, immolandum pro navali victoria taurum Diis pelagi voverat, v. 235. vel ab ipſis Trojanis: qui dum Æneas Anchiſæ ſacra faceret, mactabant ipſi juvencos pro ſua quiſque copia; ſive ut Anchiſen, ſive ut alios etiam Deos colerent, neque enim id à poeta definitur, v. 100.

642. *Ignem . . . coruſcat.*] Neutrum id vulgo verbum eſt; apud Virgilium ſæpe activum, Æ. 10. 651 *Strictumque coruſcat mucronem*, Æ. 12. 431. *Haſtamque coruſcat.*

645. *Pyrgo.*] Fictum nomen à poëta. De Priami quinquaginta filiis, ac duodecim filiabus, Æ. 2. 503.

646. *Rhœteïa.*] E. *Rhœteo*, Troadis promontorio, non procul ab urbe Troja.

647. *Divini ſigna decoris.*] Quatuor ea ſigna commemorat. 1. *Fulgorem vultus & oculorum.* 2. *Spiritum*, id eſt, haltum odoratum. 3. *Inceſſum*, aut grandem, aut fluentem. 4. *Sonum vocis*, ſane altiorem firmioremque. De tribus primis diximus, Æ. 1. 406, 407, 409. De quarto dixit Æneas ad Venerem ibidem, v. 332. ubi, *Nec vox hominem ſonat.*

651. *Indignantem quod, &c.*] Ægre ferentem, quod per valetudinem ſibi non liceret intereſſe ſacris.

At

At matres primo ancipites, oculiſque malignis
Ambiguæ, ſpectare rates, miſerum inter amorem
Præſentis terræ fatiſque vocantia regna:
Cum dea ſe paribus per cœlum ſuſtulit alis,
Ingentemque fugâ ſecuit ſub nubibus arcum.
Tum vero attonitæ monſtris, actæque furore,
Conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem:
Pars ſpoliant aras, frondem ac virgulta faceſque
Conjiciunt: furit immiſſis Vulcanus habenis
Tranſtra per, & remos, & pictas abjete puppes.
Nuncius Anchiſæ ad tumulum cuneoſque theatri
Incenſas perfert naves Eumelus: & ipſi
Reſpiciunt atram in nimbo volitare favillam.
Primus & Aſcanius, curſus ut lætus equeſtres
Ducebat, ſic acer equo turbata petivit
Caſtra: nec exanimes poſſunt retinere magiſtri
Quis furor iſte novus? quo nunc, quo tenditis, inquit,
Heu miſeræ cives! non hoſtem inimicaq; caſtra
Argivûm; veſtras ſpes uritis. En ego veſter
Aſcanius. Galeam ante pedes projecit inanem,
Quo ludo indutus belli ſimulacra ciebat.
Accelerat ſimul Æneas, ſimul agmina Teucrûm.
Aſt illæ diverſa metu per litora paſſim
Diffugiunt; ſylvaſque, & ſicubi concava furtim

Sed matres primo cœperunt *aſpicere naves oculis malevolis, incertæ & dubiæ inter miſerum amorem præſentis regionis & regna invitantia* per *fatum. Cum Dea* Iris *extulit ſe per aërem alis æquatis, &* in *diſceſſu ſignavit magnum arcum inter urbes. Tunc autem ſtupefactæ prodigiis & impulſæ furore, vociferantur, & rapiunt ignem* ex *aris intimis: pars nudant aras, injiciuntque frondes & ramos & faces: ignis ſævit laxatis habenis, per ſcamna, & remos, & puppes pictas* ex *abiete* ſtructas. *Eumelus nuncius defert ad ſepulchrum Anchiſæ & ſedes theatri naves eſſe combuſtas: & ipſi* ſpectatores *vident nigrantes favillas volare in fumo. Et primus Aſcanius, quemadmodum lætus regebat decurſionem, eo modo cucurrit* ad *caſtra tumultuantia, feſtinus* in *equo: & magiſtri ſtupefacti non poſſunt* eum *retinere, aitque, Quis* eſt *iſte novus furor, ô miſeræ cives? quo jam, quo tenditis? non incenditis hoſtes, & hoſtilia caſtra Græcorum;* ſed *ſpes veſtras. Ecce ego* ſum *veſter Aſcanius. Abjecit ad pedes vacuam caſſidem, qua opertus* in *ludo ediderat imaginem pugnæ. Accurrit ſimul Æneas, ſimul multitudo Trojanorum. Sed illæ* præ *timore fugiunt quacunque in remota litora, & clam quærunt ſylvas, ac rupes cavernoſas, ſi alicubi* ſunt:

NOTÆ.

660. *Rapiuntque focis penetralibus ignem, &c.*] Dionyſius Halicarn. poſtquam de Ægeſto ſive Aceſta, & Elymo, jam in Sicilia conſidentibus, locutus eſt: ita de hoc navium incendio diſſerit, l. 1. Ἐνίοις δὲ εἰρημένοις Αἰνείας ἀνδράσι, &c. *In hos autem viros poſtquam incidit Æneas, complectitur eos comiter, & condit in eorum gratiam urbes Ægeſtam & Erycem, & exercitus ſui partem in iis relinquit: quantum ego conjicio, ſua ſponte, ut labore & marinis jactationibus feſſi loco tuto quieſcerent: ut vero aliqui ſcribunt, detrimentum claſſis illic paſſus ab incendio, quod aliquot fœminæ tædio navigationis excitaverant; & neceſſitate coactus turbam relinquere, quam poſt abſumptas naves reliquæ capere non poterant.* Plutarchus in Romulo, refert ex aliquorum ſententia incenſas à mulieribus naves Trojanorum fuiſſe in ipſis Tybridis faucibus, *Romæ* cujusdam Trojanæ ſuaſu, à qua deinde *Roma* nomen habuerit. Strabo, l. 6. id Crotone accidiſſe narrat, & ſic deinde rem definit; Καὶ τὸ τῶν Τρώδων δὲ τόλμημα ἀπιθάνως πολλαχῆ, &c. *Et Trojanarum quidem facinus multis aſcribitur locis, videturque incredibile, cum tamen fieri potuerit.*

661. *Spoliant aras.*] Frondibus verbenis, tæniis, quibus ornate erant & aræ & ſtatuæ, Æ. 4. 457.

662. *Vulcanus habenis.*] De *Vulcano*, pro igne, G. 1. 295. *Habenis.*] Tranſlatio ab aurigis, qui habenas ad incitatiſſimum curſum laxiores equis permittunt. De *tranſtris*, ſupra, v. 119. De *abiete, ſapin, fir*, G. 2. 68. De *cuneis theatri*, ſupra, v. 288.

665 *Eumelus.*] Effœtus aliquis ſenex, qui apud naves cum mulieribus ſteterat.

669. *Magiſtri.*] Vel alii duces duo, *Priamus & Atys*, qui ſic appellantur, v. 562. Vel cuſtos Aſcanii Epytides aliorumque juvenum cuſtodes. De *Argivis*, & *Argis* urbe Peloponneſi, Æ. 1. 288.

673. *Galeam . . . inanem.*] Jam *vacuam*, quippe extractam è capite. Alii explicant: *ſpoliatam corona*, quæ prius ſuperpoſita galeæ, jam impetu deciderat. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

Saxa, petunt: piget incepti, lucisque: suosque
Mutatæ agnoscunt: excussaque pectore Juno est.
Sed non idcirco flammæ atque incendia vires
Indomitas posuere: udo sub robore vivit
Stupa, vomens tardum fumum: lentusque carinas
Est vapor, & toto descendit corpore pestis:
Nec vires heroum, infusaque flumina prosunt.
Tum pius Æneas humeris abscindere vestem,
Auxilioque vocare Deos, & tendere palmas:
Jupiter omnipotens, si nondum exosus ad unum
Trojanos, si quid pietas antiqua labores
Respicit humanos; da flammam evadere classi
Nunc, pater, & tenuos Teucrûm res eripe letho:
Vel tu, quod superest, infesto fulmine morti,
Si mereor, demitte; tuâque hic obrue dextrâ.
Vix hæc ediderat: cum effusis imbribus atra
Tempestas sine more furit: tonitruque tremiscunt
Ardua terrarum, & campi: ruit æthere toto
Turbidus imber aquâ, densisq; nigerrimus Austris:
Implenturque super puppes, semiusta madescunt
Robora: restinctus donec vapor omnis; & omnes,
Quatuor amissis, servatæ à peste carinæ.
At pater Æneas casu concussus acerbo,
Nunc huc ingentes, nunc illuc pectore curas

pœnitet eas facinoris & vitæ: & revocatæ à furore agnoscunt suos cives: & Juno expulsa est ex animo. Tamen flammæ & incendia non amiserunt propterea vim suam: stupa emittens pigrum fumum alitur sub ligno humido, & spissus ignis absumit trabes, & pernicies funditur per totam molem: & labor virorum injectæque unde non proficiunt. Tunc pius Æneas cœpit lacerare vestem ab humeris, & invocare Deos in auxilium, & extollere palmas manuum: Jupiter omnipotens, ait, si nondum odisti Trojanos omnes ad unum, si vetus misericordia tua spectat casus humanos: concede nunc classi evitare incendium, ô pater, & serva ab exitio res angustas Trojanorum: vel, si mereor, tu trade me morti inimico fulmine, & hic opprime me tua manu, quod solum restat. Vix dixerat ea, cum immissis pluviis tempestas furit præter consuetudinem, & alta loca terrarum & campi quatiuntur fulmine: imber sonans aquis & densatus à nigris Austris cadit ex toto aëre: & naves desuper implentur, ligna semiusta humescunt: donec ignis totus extinctus est; & cæteræ naves receptæ sunt ab igne, quatuor tantum absumptis. Sed Pater Æneas, perpulsus hac tristi calamitate, agitabat animo magnas curas, nunc huc, nunc illuc.

NOTÆ.

681. *Udo sub robore.*] Duro quovis ligno; aliquando certa specie arboris, è querceo genere, G. 1. 162.

682. *Stupa*] Linum vile, cortici proxime adhærens, obturandis ac stipandis rimas ac foraminibus comparatum. Græce στύπη, à στύφω, *astringo.*

Tardum fumum, lentusque, &c.] Quia uda & vicina undis materia non facile in flammam emicabat.

683. *Vapor.*] Proprie est halitus ac flatus, qui fumi instar expiratur: hic pro igne fumitur, juxta Lucretium, l. 2. 149. *At vapor is quem Sol mittit, lumenque serenum. Carinæ*, trabes sunt imæ in *navibus.*

Corpore pestis.] *Corpus* hic pro navium mole: *Pestis* pro igne usurpatur, & sæpe pro noxia quacunque re; ut pud livium, l. 44. pro cæde; *in aliam fœdiorem pestem incidebant: elephantes enim ab rectoribus in litus acti exeuntes obterebant.* Plinius l. 2. 48. pro tempestate: *Præcipua navigantiam pestis, &c.*

685. *Abscindere vestem, &c.*] Maximum hoc signum doloris fuit; usitatissimum apud Hebræos, ut patet ex sacris literis. Sed & apud Ægyptios ex Herodoto, l. 2. quos mortuos prosecutæ mulieres vagæ per urbem percutiebant se nudatis mamillis. Apud Trojanos, ex Seneca in Troad. v. 101. ubi Hecuba: *Cadat ex humeris vestis apertis; jam nuda vocant pectora dextras.* Apud Græcos, ex Herodoto, l. 8. re male gesta à Mardonio. Apud Romanos, ex Suetonio in Nerone, c 42. qui *postquam Galbam & Hispanias descivisse cognovit... veste discissa, capite converberato, actum de se pronunciavit.* Causa autem hujus moris hæc erat, ut pectus pateret ad planctum, cujus etiam frequens apud veteres usus.

695. *Ardua terrarum.*] Montes, spatia terrarum altissima. Vulgaris est ea locutio atque elegans: ut Æ. 2. 332. *Angusta viarum.* Ibid. v. 725. *Opaca locorum.* De *Austris*, ventis meridionalibus, Ecl. 2. 58. De *roboribus* supra, v. 681.

Mutabat

Mutabat; verſans, Siculiſne reſideret arvis
Oblitus fatorum, Italaſne capeſſeret oras.
Tum ſenior Nautes, unum Tritonia Pallas
Quem docuit, multâque inſignem reddidit arte;
Hæc reſponſa dabat, vel quæ portenderet ira
Magna Deûm, vel quæ fatorum poſceret ordo.
Iſque his Æneam ſolatus vocibus infit:
Nate Dea, quò fata trahunt retrahuntque, ſequamur
Quicquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.
Eſt tibi Dardanius divinæ ſtirpis Aceſtes:
Hunc cape conſiliis ſocium & conjunge volentem.
Huic trade, amiſſis ſuperant qui navibus, & quos
Pertæſum magni incepti rerumque tuarum eſt,
Longævoſque ſenes, ac feſſas æquore matres;
Et quicquid tecum invalidum, metuenſq; pericli eſt,
Delige: & his habeant terris ſine mœnia feſſi.
Urbem appellabunt permiſſo nomine Aceſtam.
Talibus incenſus dictis ſenioris amici:
Tum vero in curas animus deducitur omnes.
Et nox atra polum bigis ſubvecta tenebat:
Viſa dehinc cœlo facies delapſa parentis
Anchiſæ, ſubito tales effundere voces:
Nate, mihi vitâ quondam, dum vita manebat,
Chare magis: nate, Iliacis exercite fatis:
Imperio Jovis huc venio, qui claſſibus ignem
Depulit, & cœlo tandem miſeratus ab alto eſt.

deliberans, an remaneret in *agris Siculis immemor fatorum, an peteret regiones Italas. Tunc ſenex Nautes, quem Tritonia Pallas unice inſtituit, & effecit clarum multis vaticiniis; edebat hæc reſponſa,* dicebatque, *vel quid magna ira deorum minaretur, vel quid exigeret ſeries fatorum. Atque ille ſolatus Æneam loquitur his verbis: Fili Veneris, eamus quò fata vocant & revocant. Quicquid accidet, omnis fortuna vincenda eſt tolerando. Eſt tibi Trojanus Aceſtes è divinâ origine: accipe illum, & volentem adhibe ſocium ad conſilia. Da illi eos, qui ſuperſtui* ſunt *admiſſis navibus, & quos tædet magni conſilii & rerum tuarum; & elige ſenes grandævos, & matres laſſas navigatione, & quodcunque tecum eſt infirmum & timens pericula: & permitte* ut illi *fatigati habeant urbem* in *hac regione. Vocabunt urbem* illam *Aceſtam, conceſſo* ab Aceſta *nomine.* Æneas *commotus* eſt *talibus verbis amiſi ſenis: deinde vero diſtractus eſt animo in omnes curas. Et nox nigra occupabat cœlum invecta ducbus equis: deinde ſpecies Anchiſæ patris delapſa è cælo viſa* eſt ipſi *repente proferre talia verba: O fili, mihi magis chare* quam *vita, quando vita inerat mihi; fili, agitate caſibus Trojanis: venio huc juſſu Jovis, qui avertit incendium à navibus* tuis, *ac denique miſertus eſt* tui *ex alto cælo.*

NOTÆ.

704. *Nautes, unum Tritonia, &c.*] *Nautes*, caput *Nautiæ* familiæ Romanæ, cujus in cuſtodia Palladium Romæ per ſucceſſionem fuit: ut habet Dionyſius Halicarn. l. 6. Et cauſam diximus, Æ. 2. 166. De *Pallade*, Æ. 1. 43. & 2. 31. De *Tritonia*, ejus cognomine, Æ. 2. 171. De *ordine fatorum*, Æ. 1. 243. De *Aceſta rege*, *Dardaniæ ſtirpis*, ſupra, v. 36.

718. *Aceſtam.*] De hac urbe, infra, v. 755.

721. *Bigis.*] Ut ſolii *quadrigæ*, ſic Nocti & Lunæ *bigæ* à poëtis trahendo currui aſſignantur: & quidem ab Ovidio *equi*, ab Auſonio *juvencæ*, ab alii's *muli*; quia ſicut muli non ſuo, ſed equi genere procreantur; ita Luna, non ſuo, ſed Solis lucet lumine. Tibullus tamen, l. 3. 4. 17. attribuit Nocti *quadrigas*. Color autem illis *niger* vulgo datur; à Claudiano *cæruleus*, qui ſæpe ſumitur pro nigro; ab Ovidio *niveus*, quia illic de Luna agitur.

722. *Cœlo facies delapſa parentis, &c.*] E cœlo labitur, quo ejus *manes Acheronte remiſſos*, & inter Divos admiſſos putari vidimus, v. 99. Tamen mox conveniri vult apud inferos, v. 733. Scilicet putabant veteres quatuor in eſſe homini, de quibus Æ. 4. 385. præcique *animam*; & *ſimulacrum*, ſive *idolum*, ſive *manes*; *animam*, herorum præſertim in cœlum abire; *ſimulacrum* eorundem manere apud inferos. Sic apud Homerum Odyſſ. 11. 600. Ulyſſes, in illa ſua mortuorum ex inferis evocatione, ait: Τὸν δὲ μετ' εἰσιόωσαν ἴδον Ἡρακληείην, εἶδαλον· αὐτὸς δὲ, &c. *Poſt hunc vero vidi vim Herculeam, idolum: ipſe vero apud immortales Deos oblectatur in conviviis.* De *Idolio*, Æ. 1. 5. De *fatis*, Æ. 1. 243. De *Italia*, Æ. 1. 534 De *Latio*, Æ. 1. 10. De *Dite*, Plutone, G. 4. 467. De *Avernis*, pro inferis, Æ. 6. 237. De *Tartaro*, infimo inferorum loco, G. 1. 36. De *Elyſio*, beatorum apud inferos ſede, Æ. 6. 638. De *Sibylla*, Æ. 6. 10. De *ſacrificio Sibyllæ*, Æ. 6. 243. De *genere Æmæ*, ſeu poſteris, Æ. 6. 756.

Obtempera consiliis, quæ senex Nautes præbet tibi prudentissima: transporta in Italiam electos juvenes, generosissimos animos: gens fortis & aspera moribus vincenda est tibi in Latio. Tamen prius veni ad *domos inferas, & per Avernum profundum quære mea colloquia, ô fili. Non enim sceleratus Tartarus & mœstæ umbræ tenent me; sed habito Elysium, & lætos cœtus bonorum. Casta Sibylla huc ducet te multo sanguine nigrarum victimarum. Tunc discres omnes posteros tuos, & urbes quæ concedentur. Nunc autem vale: nox humida peragit medium cursum, &* Sol *oriens crudelis me attingit equis anhelantibus.* Sic *locutus* erat, *& evanuit veluti fumus in levem aërem. Æneas deinde ait: Quo curris? quo te subtrahis? quem fugis, aut quis te cohibet ab amplexu nostro? Hæc dicens, succendit ignem in cinere sepultum: colitque supplex pio frumento & thuribulo pleno Lares Trojanos & sacraria albæ Vestæ. Statim advocat socios, ac primo Acesten: declaratque mandatum Jovis, & jussa dilecti patris, & quod jam consilium hæreat menti. Nulla* est *mora in* hoc *consilio, & Acestes non recusat mandata. Addicunt matres urbi, & relinquunt plebem volentem, animos non cupidos magnæ gloriæ.*

Consiliis pare, quæ nunc pulcherrima Nautes
Dat senior: lectos juvenes, fortissima corda,
Defer in Italiam: gens dura, atque aspera cultu,
Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen ante
Infernas accede domos; & Averna per alta
Congressus pete, nate, meos. Non me impia namq;
Tartara habent tristesq; umbræ; sed amœna piorum
Concilia, Elysiumque colo. Huc casta Sibylla
Nigrantum multo pecudum te sanguine ducet. [ces.
Tum genus omne tuum, &, quæ dentur mœnia, dis-
Jamque vale: torquet medios nox humida cursus,
Et me sævus equis Oriens afflavit anhelis.
Dixerat, & tenues fugit, ceu fumus, in auras.
Æneas: Quo deinde ruis? quo proripis? inquit.
Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?
Hæc memorans, cinerem, & sopitos suscitat ignes:
Pergameúmque Larem, & canæ penetralia Vestæ
Farre pio & plenâ supplex veneratur acerrâ.
Extemplo socios, primumque, accersit Acesten:
Et Jovis imperium, & chari præcepta parentis
Edocet; & quæ nunc animo sententia constet.
Haud mora consiliis: nec jussa recusat Acestes.
Transcribunt urbi matres, populumque volentem
Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes.

NOTÆ

738 *Medios torquet, &c.*] Tria sunt hic notanda. 1. Æstas, sive solstitium imminens, hic significatur: cum scilicet nox est brevissima, primumque diluculum mediæ nocti fere conjunctum: ait enim *medios torquet nox cursus*; & *oriens me equis afflavit*, id est, *Sol oriens*. Quæ ratio temporis cum iis quæ diximus, v. 46. apprime convenit. Et vero confectis ludis verisimile est Æneam consilii ambiguum dies non paucos in deliberando posuisse: cum hoc ipsi insomnium contigit. 2. Umbræ noctu tantum solent apparere, diemque fugiunt. Propert. l. 4. 7. 89.

Nocte vagæ ferimur, nox clausas liberat umbras:
Errat & objecta Cerberus ipsa fera.
Luce jubent leges Lethæa ad stagna reverti:
Nos vehimur, vectum nauta recenset onus.

Alii hoc tribuunt *umbris*, quæ circa tumulos manebant, cum *manes* sive *idola* apud inferos clausa essent. Licet autem hæc Anchisæ species è cœlo, non ex inferis, apparere hic dicatur: eandem tamen ipsi tribuit lucis ac dei formidinem. 3. Somnia tantum ea putantur vera, quæ ad extremam noctem obveniunt: falsa, quæ sub primam noctem. Causam affert Plinius, l. 10. 75. *A vino & à cibis proxima, atque in redormitatione, vana esse visa prope convenit.* Quare verum hoc insomnium Æneas existimavit.

744. *Pergameumque Larem, &c.*] *Penates, Lares, Vestam*, id est, inextinctum ignem, secum in Italiam advexisse Æneam diximus, Æ. 2. 293. ubi de *Vesta*: & Æ. 2. 177. De cultu *Larium* diximus Æ. 3. 717. Colebantur autem injectis in ignem floribus, vino, thure, libis, sive placentis è purissimo frumento, quod *far* appellatur; mola item salsa, de qua Æ. 2. 133. Unde hic ait *farre pio*, id est, placenta & libo; & *acerra*, arcula thuris sive thuribulo. Supersunt hic tria notanda. 1. Per *sopitos ignes*, non intelligi ignes extinctos, hoc enim nefas erat; sed lentius emicantes. 2. Vestam dici *canam*, vel quasi antiquam, ut dicta est, Æ. 3. 296. *cana fides*. Vel quia Vestales deinde virgines albo amictu indutæ sunt. 3. Æneam, post Anchisæ discessum, sacra fecisse *Laribus*: quia putabant veteres,

Ipſi tranſtra novant, flammiſque ambeſa reponunt
Robora navigiis: aptant remoſque rudenteſque:
Exigui numero, ſed bello vivida virtus.
Interea Æneas urbem deſignat aratro,
Sortiturq; domos: hoc, Ilium; & hæc loca, Trojæ
Eſſe jubet; gaudet regno Trojanus Aceſtes,
Indicitque forum, & patribus dat jura vocatis.
Tum vicina aſtris Erycino in vertice ſedes
Fundatur Veneri Idaliæ: tumuloque ſacerdos

Alii reficiunt ſcamna, & reparant in *navibus ligna ſemiuſta flammis: accommodant remos & funes: pauci* quidem ſunt *numero, ſed virtus ardens bello. Interim Æneas deſcribit* ſpatium *urbis aratro, diſtribuit domos* per ſortem: *imperat hoc* ſpatium *dici Ilium; & hæc loca*, loca *Trojæ. Aceſtes Trojanus lætatur* nova *ditione, aſſignat forum, & ponit leges ſenibus convocatis. Tunc templum propinquum ſideribus ponitur Veneri Cypriæ in cacumine Erycis* montis: *& ſacerdos*

NOTÆ

nihil aliud *Lares* eſſe, quam animas parentum, ut oſtendimus, Æ. 2. 717. De *tranſtris*, ſupra, v. 119. De *rudentibus*, infra, v. 824. De voce *ambeſa*, Æ. 3. 357.

755. *Urbem, &c.*] De hac tria dicenda, *nomen, ſitus, conditor*. 1. Vocatur à Stephano *Ægeſta*, à Dionyſio Halicarnaſſeo *Ægeſta*, à Cicerone & Romanis vulgo *Segeſta*, à Plinio cives ejus *Aceſtæi*, quod convenit cum Virgilio, qui *Aceſtam* vocat: nunc teſte Fazello *Barbara*. Varietatem nominum induxit multiplex regis hujus appellatio, quem Virgilius *Aceſten* vocat, ſupra, v. 36. 2. Situs ejus eſt in parte occidentali Siciliæ, finium verſus & emporium, cui nomen *Caſtel à mare*, & ſeptentrionem reſpicit: urbs ipſa *Segeſta*, non in litore, ſed ab hoc emporio miliaria circiter quinque in terras recedit ad meridiem: ager calidis & ſulphureis fontibus paſſim ſcatet. 3. Hujus conditor dicitur à quibuſdam apud Strab. l. 6. Philoctetes, qui ex agro Italiæ Crotonienſi Trojanum Ægeſtum eo conſilio in Siciliam miſerat. Apud Lycophronem & ejus interpretem Tzetzem, Ægeſtæ atque Elymo tribuitur, ſupra, v. 73. Apud Virgilium, Pompeium, Feſtum, Dionyſium, Ciceronem, Æneæ aſſignatur. Ita Cicero Verrina 4. 72. *Segeſta eſt oppidum pervetus in Sicilia, quod ab Ænea, fugiente a Troja atque in hæc loca veniente, conditum eſſe demonſtrant*. Dionyſii Halicarn. verba jam retulimus, v. 660. De Romano more circumducendi *aratri*, ad circuitum urbis deſignandum, Æ. 1. 452. in voce *porta*.

756. *Hoc, Ilium; & hæc loca, Trojæ.*] *Ilii* mentionem in Sicilia nuſquam reperi: quare hic, *Ilium* ſumi puto pro *arce* aut urbe ipſa Segeſtana, quæ ad ſimilitudinem Ilii ſive Trojæ condita ſit: quemadmodum ex arce Trojana *Pergamo*, edita loca omnia deinde *Pergama* vocata eſſe diximus, Æ. 1. 470. *Loca Trojæ.*] *Scamandrum* ſive *Xanthum*, & *Simoënta*, Troadis fluvios, de quibus Æ. 1. 104, 477. quorum nomina duobus circa Segeſtam in Sicilia fluviis ab Ænea fuiſſe impoſita teſtantur quidam apud Strab. l. 13. Et *Scamandri* quidem mentio eſt apud Diodorum, l. 20. quem Cluverius ait nunc appellari nomine S. *Bartholomæi*, vel *Freddo*. Addit idem *Simoënta* ad orientem ipſius naſci, & cum eo poſt paulo miſceri: nec ejus vulgare nomen aſſignat.

758. *Indicitque forum, &c.*] *Forum* locus erat, ubi jus diceretur. *Indicit*, tempus proprie notat, quo jus in foro dicendum eſſet. *Dat jura*, jus illud legeſque aperit, ex quibus urbem recturi eſſent *patres*, id eſt, ſeniores: & ſic Romæ *ſenatores* deinde vocati ſunt. Notandum autem civitatem tribus præcipue contineri, muris, legibus, religione: quibus ex æquo ab Ænea proviſum eſt.

759. *Erycino in vertice.*] De ſitu *Erycis*, nunc S. *Juliani*, montis poſt Ætnam in Sicilia maximi, diximus, Æ. 3. 707. In hujus declivi, paulo infra verticem, urbs fuit ejuſdem nominis. Hanc fundatam, & utrique nomen inditum volunt ab ipſo Eryce, Diodorus l. 4. & Apollodorus l. 2. A ſepulchro Erycis ibidem conſtituto nomen petit Hyginus, c. 270. Ab Ænea cum Segeſta urbe conditam eſſe cenſet Dionyſius l. 1. & Tzetzes in Lycophronem. De *Eryce*, ſupra, v. 24.

760. *Sedes Fundatur Veneri Idaliæ.*] In ſummo montis Erycis vertice planities fuit, ubi templum Veneris Erycinæ diu celebratum; & juxta Tacitum à Tiberio, juxta Suetonium à Claudio, deinde inſtauratum. Primus ejus conditor Æneas dicitur à Pomponio Mela, ab Hygino, à Dionyſio, qui Venerem illam ipſam non *Erycinam*, ſed *Æneiam* vocatam addit. Ab his ita diſſentit Diodorus l. 4. ut non ſolum Erycem urbem, ſed & Erycinæ Veneris ædem, ab *Eryce* fundatam putet; ab Æneæ donis duntaxat ornatam: Æneæ tamen opus vulgo id habitum eſſe innuit Tacitus Annal. l. 4. *Idaliam* vocat Venerem Virgilius, non quod hoc ibi nomine inſignita fuerit; ſed quomodo Delium, Apollinem appellat *Thymbræum*, ut notavimus, Æ. 3. 85. & Æ. 4. 345. *Idalium*, ſive *Idalia*, oppidum & nemus eſt inſulæ Cypri, in mediterranei maris maxime orientali ſinu, quæ tota Veneri dicata fuit.

ac ſylva late ſacra attribuitur ſepulchro Anchiſæ. Et jam omnis populus epulatus fuerat per *novem dies, & facta* fuerant *ſacrificia* per *aras: cum tranquilli venti complanaverunt fluctus, & validus Auſter aſpirans invitavit iterum in mare. Surgit magnus luctus per litora ſinuoſa:* cives *ſtant complexi inter ſe noctuque dieque. Jam ipſæ matres; ipſi, quibus conſpectus maris videbatur olim horridus, & vis* ejus *intolerabilis:* illi *volunt proficiſci, & pati difficultates omnes itineris. Bonus Æneas ſolatur illos ſermone benevolo, & plorans commendat* eos *Aceſtæ conſanguineo* ſuo. *Poſtea jubet* ſuos *immolare Eryci tres vitulos, & agnam tempeſtatibus; & funes per ordinem abrumpi. Ipſe coronatus frondibus conciſæ olivæ* circa *caput, erectus longe in prora, tenet poculum; & projicit viſcera in aquas ſalſas, effunditque vina pura. Ventus exoriens propellit à puppe navigantes: ſocii verberant mare certatim, & verrunt* ejus *planitiem. Venus autem interim agitata curis alloquitur Neptunum, & emittit è pectore tales querelas.*

Et lucus late ſacer additur Anchiſæo.
Jamque dies epulata novem gens omnis, & aris
Factus honos; placidi ſtraverunt æquora venti:
Creber & aſpirans rurſus vocat Auſter in altum.
Exoritur procurva ingens per litora fletus:
Complexi inter ſe noctemque diemque morantur.
Ipſæ jam matres; ipſi, quibus aſpera quondam
Viſa maris facies, & non tolerabile numen,
Ire volunt, omnemque fugæ perferre laborem.
Quos bonus Æneas dictis ſolatur amicis,
Et conſanguineo lachrymans commendat Aceſtæ.
Tres Eryci vitulos, & tempeſtatibus agnam
Cædere deinde jubet; ſolvique ex ordine funes.
Ipſe caput tonſæ foliis evinctus olivæ,
Stans procul in prora, pateram tenet; extaque ſalſos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit
Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntes:
Certatim ſocii feriunt mare, & equora verrunt.
At Venus interea Neptunum exercita curis
Alloquitur, taleſque effundit pectore queſtus:

NOTÆ.

761. *Sacerdos & lucus, &c.*] Quippe promiſerat ſe, condita urbe, ſacra in perpetuum Anchiſæ patri fundaturum, v. 60. Itaque ſacerdotem ei, & ſacram ſylvam dedicat. *Anchiſæo.*] Pro *Anchiſæio*: ut Æ. 4. 552. *Cineri Sichæo*, pro *cineri Sichæio*. Teſtatur autem Hyginus, c. 270. in Erycino monte ſepultum Anchiſen fuiſſe: quamvis in Italiam perveniſſe Cato dicat; alii, antequam Æneas Siciliam attigiſſet, in intinere obiiſſe.

762. *Dies epulata novem, &c.*] Novemdialia ſacrificia repetita, de quibus, v. 64. ſacrificiis autem fere ſemper adjunctæ epulæ è ſacris carnibus. Cujus autem in honorem peracta hæc ſacra? An iterum patris, ut illa ſuperiora? an Deorum novæ urbis? An Veneris Erycinæ? Hoc ſane ipſum puto: incidi enim in locum Athenæi, l. 9. quem hic adſcribere non pigebit. Τῆς δ' Σικελίας ἐν Ἔρυκι καιρὸς εἰς ἐστιν, ἐν καλάθοις ἀναγωγὰς, &c. *In Eryce autem Siciliæ tempus quoddam eſt, quod vocant ἀναγωγὰς, ſive* profectionis dies, *quibus aiunt Venerem in Africam abire. Tum nullæ apparent circa locum columbæ, tanquam abeuntem Deam comitatæ. Nono poſt die, quod tempus* κατάπλοια, *ſive* reverſionis dies *appellant, columba ex mari una prævolante, & in templum ſe recipiente, ſequuntur mox aliæ. Tum quotquot circum habitant divites convivia agunt, cæteri læti plaudunt.* Eadem ferme habet Ælianus Hiſt. anim. l. 4. 2. Quæ cum Æneæ profectione, ac epulis, dierumque numero, ſatis congruunt; ut eo dicatur Virgilius reſpexiſſe: & Æneas matri ſuæ Veneri poſtrema hæc feciſſe ſacra, cui modo templum fundaverat.

764. *Auſter.*] Ventus meridionalis, navigantibus è Sicilia in Italiam commodus, Ecl. 2. 58.

768. *Numen.*] Vel numen ac divinitas maris: vel quicumque Deorum voluntas, Æn. 1. 137.

771. *Conſanguineo Aceſtæ.*] *Conſanguineus*, non cognatum & *ex eadem familia* hic ſignificat; nullum enim eſt veſtigium hujus inter Æneam & Aceſten cognationis: *ſed ex eadem gente* Trojana. Vide quæ de Aceſtæ origine dicta ſunt, v. 36. De *Eryce*, v. 24. De *Erycis divinitate*, v. 467. De *divinitate tempeſtatum, & agna* iiſdem immolanda, Æ. 3. 120. De *vino & extis projiciendis* in mare ante profectionem, ſupra, v. 238. De *extis*, Æ. 4. 64. *Patera* poculum eſt *patens*.

779. *At Venus, &c.*] De *Venere*, Æ. 1. 260. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *æquore*, pro maris planitie, Æ. 2. 680. De *Junonis* ira in Trojanos, Æ. 1. 33. De *ejuſdem conatu adverſus fata*, Æ. 1. 243. De *Phrygibus*, Æ. 1. 385.

Junonis gravis ira & inexſaturabile pectus
Cogunt me, Neptune, preces deſcendere in omnes:
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla;
Nec Jovis imperio fatiſve infracta quieſcit.
Non media de gente Phrygum exediſſe nefandis
Urbem odiis ſatis eſt, pœnam traxiſſe per omnem
Reliquias; Trojæ cineres atque oſſa peremptæ
Inſequitur: cauſas tanti ſciat illa furoris.
Ipſe mihi nuper Libycis tu teſtis in undis
Quam molem ſubito excierit: maria omnia cœlo
Miſcuit, Æoliis nequicquam freta procellis:
In regnis hoc auſa tuis.
Proh ſcelus! ecce etiam Trojanis matribus actis
Exuſſit fœde puppes, & claſſe ſubegit
Amiſſa ſocios ignotæ linquere terræ.
Quod ſupereſt, oro, liceat dare tuta per undas
Vela tibi, liceat Laurentem attingere Tybrim:
Si conceſſa peto, ſi dant ea mœnia Parcæ.
Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti:
Fas omne eſt, Cytherea, meis te fidere regnis,
Unde genus ducis; merui quoque: ſæpe furores
Compreſſi, & rabiem tantam cœlique mariſque.
Nec minor in terris, Xanthum Simoëntaque teſtor,
Æneæ mihi cura tui. Cum Troïa Achilles
Exanimata ſequens impingeret agmina muris,
Millia multa daret letho, gemerentque repleti
Amnes, nec reperire viam atque evolvere poſſet
In mare ſe Xanthus; Pelidæ tunc ego forti
Congreſſum Æneam, nec Diis, nec viribus æquis,

Aſpera iracundia & inſatiabilis animus Junonis cogunt me delabi ad omnes preces, ô Neptune. Hanc, neque diuturnum tempus, nec ulla pietas placat; nec quieſcit victa juſſu Jovis aut fatis. Non ſufficit ipſi *conſumpſiſſe infando odio urbem è medio populorum Phrygiæ, & duxiſſe* ejus *reliquias per omne* genus *pœnarum; perſequitur cineres & oſſa interfectæ Trojæ: noverit ipſa cauſas tanti furoris. Tu ipſe teſtis es, quantam excitaverit mihi nuper tempeſtatem in mari Libyco: confudit omnia maria* cum *cælo, fruſtra confidens ventis Æoliis: auſa* eſt *hoc in tua ditione. O crimen! en etiam impulſis mulieribus Trojanis incendit fœde naves, & coegit* cives, *amiſſa claſſe, relinquere* eas mulieres in *peregrina regione. Quod* ſpectat ad *reliqua: precor, liceat* Trojanis *committere tibi per undas vela ſecura, liceat pervenire* ad *Tybrim Laurentem; ſiquidem peto* res *conceſſas, ſiquidem* Parcæ *& fata dant* illis *eas urbes. Tunc* filius *Saturni, rector profundi maris, protulit iſta; O Venus, omnino æquum eſt te confidere meo imperio, unde accepiſti ortum;* hoc *etiam merui: ſæpe repreſſi furores & rabiem immanem cæli & maris. Nec minor cura* eſt *mihi Æneæ tui in terris, teſtes* appello *Xanthum & Simoënta. Quando Achilles perſequens turmas Trojanas territas allidebat* eas ad *muros, & tradebat morti multa millia, & fluvii pleni* cadaveribus *gemebant, & Xanthus non poterat invenire viam & exonerare ſe in mare; tunc ego ſervavi cava nube Æneam certantem* cum *forti* filio *Pelei, nec Diis, nec viribus paribus,*

NOTÆ.

784. *Infracta.*] *Fracta.* Affirmat enim fere ſemper augetque, non negat; ſcilicet ab *infringo*, quod ſemper affirmat.

788. *Cauſas tanti ſciat illa furoris.*] Significat nullam eſſe furoris illius cauſam; quaſi dicat, *ſciat illa cauſas, ego enim neſcio.* De *Libyco mari*, circa Africam, Æ. 1. 162. De *Æolo* ventorum Deo, Æ. 1. 56.

790. *Molem.*] Cumulos fluctuum tempeſtate ſuſcitatos. Sic Æ. 1. 138. Neptunus increpat ventos: *Tantas audetis tollere moles?* De *Parcis*, quæ pro fato ſumuntur, Æ. 1. 26. De *Neptuno Saturni filio*, Æ. 1. 129.

800. *Cytherea, &c.*] De hoc *Veneris* nomine, Æ. 1. 261. De *ejus genere & ortu* è ſpuma maris, Æ. 1. 260.

801. *Merui quoque.*] Merui beneficiis meis, ut mihi fideres.

808. *Xanthum, &c.*] Hos atteſtatur fluvios Neptunus: non quaſi ſacra ſibi numina; ſed quia reipſa teſtes fuerant exhibiti Æneæ auxilii, quorum in ripa Æneam periculo Neptunus eripuerat. De *Xantho & Simoënte*, fluviis Troadis, Æ. 1. 104, 477. De *Ænea ex Achillis manibus erepto*, Æ. 4. 228. De *Pelida*, Achille ejuſque patre Peleo, Æ. 2. 263. De *Neptuni odio in Trojanos*, Æ. 2. 610.

quamvis optarem eruere à fundamentis munimenta perjuræ Trojæ conſtructa meis manibus. Nunc etiam reſtat mihi eadem voluntas erga Æneam, *depone metum: perveniet ſecurus* ad *portum Averni, quem cupis: unus erit tantummodo quem requiret ſubmerſum mari; unicum caput peribit pro multis. Poſtquam pater* Neptunus *recreavit his verbis lætum animum Deæ, alligat equos currui, & imponit* iis *ferocientibus fræna ſpumantia, & manibus laxat omnes habenas. Volat celer per ſummos fluctus* in *curru cæruleo, undæ demittunt ſe, & mare inflatum complanatur aquis, ſub rotis ſonantibus: nimbi fugiunt toto aëre. Tunc varii vultus comitum* apparent; *grandia cete, & chorus Glauci ſenioris, & Palæmon filius Inus, & Tritones veloces, & totus exercitus Phorci. Thetis & Melite, & virgo Panopea, Niſæe, & Spio, Thalia, & Cymodoce, occupant ſiniſtra* ſpatia. *Tunc viciſſim blanda lætitia ſubit animum incertum Æneæ: imperat celeriter omnes malos erigi, & admoveri manus* ad *vela.*

Nube cava eripui; cuperem cum vertere ab imo
Structa meis manibus perjuræ mœnia Trojæ. 811
Nunc quoq; mens eadem perſtat mihi, pelle timorem;
Tutus quos optas portus accedet Averni:
Unus erit tantum, amiſſum quem gurgite quæret;
Unum pro multis dabitur caput. 815
His ubi læta Deæ permulſit pectora dictis;
Jungit equos curru genitor, ſpumantiaque addit
Fræna feris, manibuſque omnes effundit habenas.
Cæruleo per ſumma levis volat æquora curru:
Subſidunt undæ, tumidumque ſub axe tonanti 820
Sternitur æquor aquis: fugiunt vaſto æthere nimbi.
Tum variæ comitum facies: immania cete,
Et ſenior Glauci chorus, Inoüſque Palæmon,
Tritoneſque citi, Phorcique exercitus omnis.
Læva tenent Thetis & Melite, Panopeaque virgo,
Niſæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque. 826
Hic patris Æneæ ſuſpenſam blanda viciſſim
Gaudia pertentant mentem: jubet ocyus omnes
Attolli malos, intendi brachia velis.

NOTÆ.

813. *Portus accedet Averni.*] Qui non longe abeſt ab urbe *Cumis*, & *antro Sybillæ*: quo perveniet, Æ. 6. De *Averno*, G. 2. 161. Æ. 4. 512. Æ. 6. 237.

815. *Unum pro multis, &c.*] Palinurus, qui Morphei fraude ſubmergetur, v. 860. De *equis & curru Neptuni*, Æ. 1. 160. De *feris*, pro equis, Æ. 2. 51.

820 *Sub axe tonanti.*] Vel *axe Neptuni currus*, qui magno rotarum ſtrepitu impelli & quaſi *tonare* videbatur. Vel *axe cœli*, id eſt, cœlo ipſo, quod tempeſtatem minabatur, & jam *tonabat*, priuſquam has Neptuno preces funderet Venus.

822. *Variæ comitum facies, &c.*] Varia maris numina, aut monſtra. 1. *Cete*, maximi ſunt piſces, qui pro balænis vulgo ſumuntur: neutrius generis, & pluralis numeri: quia Græca vox eſt, eaque neutra, τὸ κῆτος, plurali numero τὰ κήτεα, & per contractionem κήτη, unde *cete*. 2. *Glaucus*, *Panopea*, *Palæmon* filius *Inûs*, G. 1. 437. 3. *Senior Glauci chorus*, Nymphæ, aut Tritones: & commutatio eſt, id eſt, *ſenioris Glauci chorus*. 4. *Tritones*, Æ. 1. 148. 5. *Phorci exercitus*, ſupra 240. 6. *Thetis*, Nerei filia, E. 4. 32. cum reliquis Nymphis ſororibus, quarum nomina ſingulatim explicantur, G. 4. 338. Præterquam *Melites*, quæ ab Heſiodo numeratur inter quinquaginta Nerei filias, Μελίτη, à μέλι, *mel*.

829. *Attolli malos.*] De re nautica hæc accipe. 1. *Malus*, ingens arbor eſt, in medio navis erecta, è qua vela ſuſpenduntur; cum in altum ſolvebant veteres, hunc erigebant; inſerebantque foramini, qui Latinis *modius*, Græcis μεσόδμη, dicebatur; tum funibus undique firmabant: appulſi autem ad litus, eruebant è *modio*, & inclinabant ad puppim, in ligno quod Plauto *caſſeria*, Homero ἰσοδόκη appellatur. De *erectione* hæc loquitur Virgilius. De *inclinatione* Lucanus l. 3. 46. *Et poſito remis petierunt litora malo.* 2. *Antennæ*, oblongæ perticæ, è quibus expanſa pendebant vela: hæ malo tranſverſæ ſuſpendebantur, vel in ipſa mali ſummitate, ſi major venti vis captanda erat; vel medio in malo, ſi moderatior ſufficiebat. 3. *Brachia* & *cornua* partes erant antennæ; *brachia* quidem partes mediæ, quæ hinc inde ad mali latera prominebant: *cornua* vero partes extremæ, quæ brachia terminabant. Itaque hic per *brachia*, totas ipſas antennas Æneas intelligit: jubetque velis intendi antennas, per enallagen ſive commutationem; id eſt, *jubet vela intendi antennis*. Niſi forte præſtet ita ſimplicius explicare: *jubet admoveri manus & brachia artemque omnem ex-*

Una omnes fecere pedem : pariterq; finiſtros,
Nunc dextros ſolvêre ſinus : una ardua torquent
Cornua, detorquentque : ferunt ſua flamina claſſem.
Princeps ante omnes denſum Palinurus agebat
Agmen : ad hunc alii curſum contendere juſſi.
Jamq; fere mediam cœli nox humida metam
Contigerat ; placidâ laxarant membra quiete
Sub remis fuſi per dura ſedilia nautæ :
Cum levis ætheris delapſus Somnus ab aſtris
Aëra dimovit tenebroſum, & diſpulit umbras ;
Te, Palinure, petens, tibi triſtia ſomnia portans
Inſonti : puppique Deus conſedit in alta,
Phorbanti ſimilis, fuditque has ore loquelas :
Iaſide Palinure, ferunt ipſa æquora claſſem,
Æquatæ ſpirant auræ, datur hora quieti.
Pone caput, feſſoſque oculos furare labori.
Ipſe ego pauliſper pro te tua munera inibo.
Cui vix attollens Palinurus lumina fatur :
Mene ſalis placidi vultum fluctuſque quietos
Ignorare jubes ? mene huic confidere monſtro ?
Æneam credam quid enim fallacibus Auſtris,
Et cœli toties deceptus fraude ſereni ?
Talia dicta dabat : clavumque affixus & hærens

Simul omnes extenderunt funes veli : & ſimul laxaverunt modo ſiniſtros, modo dextros ſinus veli : ſimul vertunt & obvertunt alta cornua antennæ : venti proſperi provehunt claſſem. Palinurus primus ante omnes ducebat denſam claſſem : alii juſſi ſunt dirigere curſum ad illum. Et jam nox humida attigerat pene medium ſpatium cœli, remiges ſtrati inter dura ſcamna ſub remis permiſerant membra tranquillo ſomno : cum Somnus celer delapſus è ſideribus cœleſtibus diſcuſſit aërem obſcurum, & fugavit tenebras : quærens te, ô Palinure : ferens tibi innocenti ſomnia funeſta : & Deus ſedit in alta puppe, ſimilis Phorbanti, & protulit ore verba iſta : O Palinure, fili Iaſi, ipſum mare provehit naves, venti flant æquabiles, tempus offertur ad quietem. Demitte caput, & ſubtrahe labori oculos laſſos. Ego ipſe implebo pro te tuum officium tantiſper. Cui Palinurus reſpondet vix aperiens oculos : An vis me neſcire faciem tranquilli maris & undarum quietarum ? an me fidere huic monſtro ? quin enim committam Æneam Auſtris doloſis, etiam toties deceptus fraude aëris ſereni ? Proferebat talia verba : & nullatenus deſerebat gubernaculum, ei *affixus & adhærens* ;

NOTÆ.

plicandis velis. 4. *Funes*, quibus antennæ velis inſtructæ demittebantur attollebanturque, vocabantur *rudentes :* qui vero ex utroque infimo veli angulo pendebant, dicebantur *pedes.* 5. *Pedum* uſus erat, in captando vento : cum enim vulgo antenna extra malum, proram verſus, ex æquo penderet : pedeſque hinc atque hinc è velo penduli ad latera navis, item ex æquo alligarentur ; prout magis minuſve pedum alter aut laxabatur, aut ſtringebatur, ita magis minuſve in dextrum ſiniſtrumve latus *detorquebantur cornua* antennarum, ipſa *obliquabatur* antenna, & majori minorive ſinu vela ventos excipiebant. Atque illud eſt, *obliquare ſinus in ventum*, ſupra, v. 16. Itemque *facere pedem*, id eſt, *extendere pedem*, ut ſæpe, *facere vela*, id eſt, *extendere vela.*

832. *Sua flamina.*] *Proſpera, commoda.* Sic Ovid. Triſt. 1. 9. 49. *Vos facite ut ventos, loca cum diverſa petamus, Illa ſuos habeat, nec minus illa ſuos.*

835. *Metam*] Aërem *circo* comparat, in quo ſidera, *noxque* ipſa, decurrunt : terram, exiguæ rotundæque molis, poſitam in medio, comparat, *metæ* ; quam ſidera circumeunt. De *circo & meta*, v. 288.

838 *Somnus.*] De eo, ejuſque inſignibus, Æ. 6. 893. *Delapſus ab aſtris :* id eſt, *ex aëre*, per quem vagatur, ut varia hominibus ſomnia immittat : cum enim noctis ſit filius, & habitet apud inferos ; ex aſtris & cœlo deſcendere, quaſi è propria ſede, non poteſt.

839. *Diſpulit umbras.*] Vel ſimpliciter motum exprimit volantis Dei, qui tenebroſum aërem alis findit : vel ſignificat, aërem ab eo etiam clariorem redditum, ut ejus inſueta ſerenitas Palinuro fraudem faceret.

842. *Phorbanti.*] Multi fuerunt hujus nominis : interque alios unus è filiis Priami : de quo hic ſermonem eſſe putat Hortenſius. *Iaſius*, Trojanus aliquis, pater aut avus Palinuri. De *ſale*, pro mari, Æn. 1. 541. De *Auſtris*, ventis meridionalibus, Æ. 2. 58. De *Clavo*, manubrio gubernaculi, ſupra, 177. De *Lethæo rore*, & fonte apud inferos oblivionem inducente, G. 1. 78. & Æ. 6. 705. De *Styge*, fluvio etiam inferno, Æ. 6. 323.

& intendebat oculos in ſidera. Ecce Deus excutit ſuper gemina tempora ramum ſparſum aquâ Lethæâ, & ſoporatum virtute Stygiâ: & relaxat obnitenti oculos fluitantes. Vix ſomnus improviſus occupaverat prima membra: & ſtatim Deus *ſuper innitens, impulit, cum parte puppis effracta, & cum gubernaculo,* illum *pronum in undas liquidas, & ſæpe implorantem ſocios fruſtra. Ipſe alatus & volans ſuſtulit ſe in levem aërem. Claſſis decurrit mari viam non minus tutam, & provehitur ſecura promiſſis patris Neptuni. Imo jam progreſſa radebat rupes Sirenum; olim aſperas & albentes oſſibus multorum; tunc vero ſaxa horriſona multum ſtrepebant irrequieto mari: cum pater Æneas agnovit navem ire fluitantem amiſſo gubernatore, & ipſe gubernavit eam per undas obſcuras, multum gemens, & turbatus animo* ob *ſortem amici: O Palinure,* aiebat, qui *nimis fidiſti cœlo & mari tranquillo, jacebis inſepultus in ignoto litore.*

Nuſquam amittebat, oculoſque ſub aſtra tenebat:
Ecce Deus ramum Lethæo rore madentem,
Vique ſoporatum Stygiâ, ſuper utraque quaſſat
Tempora; cunctantique natantia lumina ſolvit.
Vix primos inopina quies laxaverat artus:
Et ſuperincumbens, cum puppis parte revulſa,
Cumque gubernaclo, liquidas projecit in undas
Præcipitem, ac ſocios nequicquam ſæpe vocantem.
Ipſe volans tenues ſe ſuſtulit ales in auras.
Currit iter tutum non ſecius æquore claſſis,
Promiſſiſque patris Neptuni interrita fertur.
Jamque adeo ſcopulos Sirenum advecta ſubibat,
Difficiles quondam, multorumq; oſſibus albos;
Tum rauca aſſiduo longe ſale ſaxa ſonabant:
Cum pater amiſſo fluitantem errare magiſtro
Senſit, & ipſe ratem nocturnis rexit in undis,
Multa gemens, caſuque animum concuſſus amici:
O nimium cœlo & pelago confiſe ſereno,
Nudus in ignota, Palinure, jacebis arena.

NOTÆ.

856. *Natantia lumina.*] *Fluitantia,* quæ nunc aperiuntur, nunc clauduntur. De *gubernaculo,* ſupra, v. 177.

864. *Sirenum ſcopulo, &c.*] Duo quærenda: quæ *Sirenes,* qui earum *ſcopuli.* 1. *Sirenes* monſtra fuerunt; Acheloi fluvii & Calliopes aut Melpomenes Muſæ, filiæ tres *Parthenope, Leucoſia, Ligea.* Varia ſpecie pinguntur: ſuperiore quidem corporis parte fœminæ: inferiore vero gallinæ, aut paſſeres, aut piſces. Harum una voce, altera tibiis, tertia lyra canebat. His deliciis nautas præternavigantes in naufragium pelliciebant ad ſcopulos. Harumque fatum fuit, tamdiu vivere, quamdiu cantantes eas audiens nemo impune prætervectus eſſet. At cum Ulyſſes, monitus à Circe, ſociorum aures obturaſſet cera, ſeque navis malo alligari juſſiſſet; eaque arte trajeciſſet incolumis: ideo Sirenes in mare ſe præcipites dederunt. Nomen: non à σύρω, *traho, quia Sirenes,* non *Syrenes,* appellantur: ſed, vel à σειρὰ, *catena, funis*; vel à σεἰω, quod interdum eſt *decipio.* 2. Sedes earum collocatur ad Surrentinum Italiæ promontorium, in mare Tyrrhenum prominens, inter agrum Campanum & Picentinum, ſinumque Puteolanum & Pæſtanum. Sed cum illic plures ſint inſulæ; imprimis *Capreæ,* major inſula, Tiberii ſeceſſu ac voluptatibus infamis, nunc *Capri,* ad Puteolanum ſinum magis accedens: item *Sirenuſæ,* ſcopuli continenti propiores ac Pæſtano ſinui: hinc ſedem Sirenum alii in *Capreis,* alii in *Sirenuſis* locant; optime qui in *Sirenuſis,* nunc abſque nomine ſcopulis. Pæſtanus vero ſinus nunc eſt *golfo di Silerno*; Puteolanus, *golfo di Napoli.*

871. *Nudus in ignota, Palinure, &c.*] Cætera quæ ad Palinurum pertinent, deſcribentur, Æ. 6. 337. Non enim fluctibus hauſtus eſt; ſed enatans ab Italici litoris incolis occiſus.

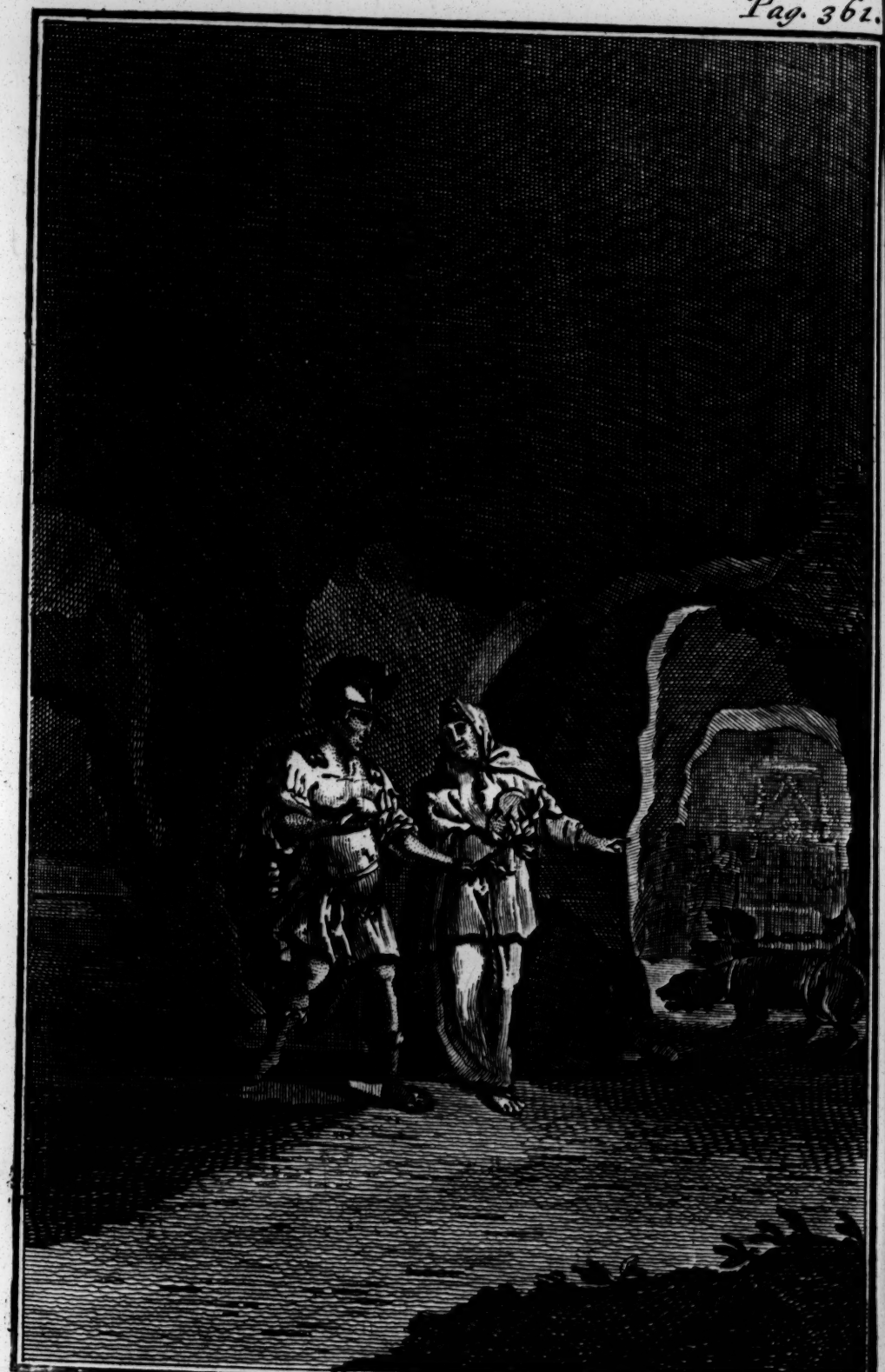

J. Mynde sc.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER VI.

ARGUMENTUM.

Appulſus Æneas in Italiam ad Cumas, petit antrum Sibyllæ Deiphobes: dumque varia Phœbeo in templo deſcripta contemplatur, jubetur victimas cædere; peractiſque ſacrificiis conſulit Sibyllam de futuris eventibus, deque deſcenſu ad inferos. Sibylla tria reſpondet: Bellum ab Italis inſtare graviſſimum: ramum aureum, inventu perdifficilem, adeunti inferos parandum eſſe; denique unum ex amicis in litore mortem interim obiiſſe. Redit Æneas ad ſuos, mortuum Miſenum reperit: hujus extruendo rogo dum exciditur ſylva, columbæ, aves Veneris, ad auream arborem Æneam deducunt. Hic igitur funere perfunctus, nocturniſque ſacrificiis ad Avernum antrum inferorum numina veneratus, ad inferos Sibylla duce deſcendit. Videt illic, I. In veſtibulo, monſtra varia. II. In ripa fluviorum infernorum, umbras defunctorum aditum petentes; inque iis, Orontem, Palinurum. III. In ipſo flumine, Charonta portitorem, quem, ſecum de aditu rixantem, aurei rami conſpectu demulcet. IV. In limine, Cerberum canem, quem ſopit objecta offa. V. Ultra limen, ſedes varias, quas incolebant 1. Infantes: 2. Injuſta morte damnati: 3. Propria manu perempti: 4. Amantes, in quibus Dido. 5. Bellatores, inter quos Deiphobus, alique Trojani & Græci duces. VI. Ad ſiniſtram, eminus carcerem vidit impiorum pœnis deſtinatum: quem locum adire cum non poſſit; à Sibylla varia variorum ſupplicia edocetur, Gigantum, Salmonei, Lapitharum, Ixionis, Theſei, &c. VII. Ad dextram verſo itinere, pervenit ad Elyſios campos; ubi multos heroum nactus, à Muſæo de loci incolarumque conditione, deque Anchiſa, certior factus; in ipſum Anchiſen incidit. VIII. Anchiſes, multa de animarum natura juxta Pythagoræ documenta præfatus, clariſſimum quemque poſterorum ad uſque Auguſtum ei oſtendit. IX. Denique perluſtratis omnibus, per eburneam ſomni portam Æneas ad ſuos revertitur; & è Cumano litore, ad Cajetanum navigat.

SIC fatur lachrymans, claſſiq; immittit habenas,
Et tandem Euboïcis Cumarum allabitur oris.
Obvertunt pelago proras: tum dente tenaci

INTERPRETATIO.

SIC loquitur plorans, & permittit navibus curſum liberum, *& demum appellitur litori Euboïco Cumarum.* Nautæ *vertunt proras* ad *mare: deinde*

NOTÆ.

1. *Sic fatur, &c.*] Quid fatur? id nempe quod extremis duobus libri quinti verſibus continetur: *O nimium cælo, &c.*

Habenas.] Metaphora ab equis petita: quæ liberum impetum curſumque navium ſignificat. Hæc ad ignem tranſlata eſt, Æ. 5. 662. *Furit immiſſis Vulcanus habenis.* Et ad creſcentes arborum ramos, G. 2. 364. *Palmes laxis per purum immiſſus habenis.*

2. *Euboïcis Cumarum, &c.*] *Eubœa* maxima eſt Græciæ inſula, hodie *Negrepont*: ad ſeptentrionem & orientem, Locris, Bœotiæ, & Atticæ, in longitudinem obverſa: ab iiſque diviſa freto anguſtiſſimo, quod Euripus dicitur. Anguſtiſſimo freti loco urbs eſt *Chalcis*, quæ continenti Græciæ ponte juncta eſt. *Æolia*, vel *Æolis*, regio eſt Aſiæ minoris, ad Ægæum mare, & Ioniæ ſeptentrionem: in ea urbs fuit *Cuma*, nunc *Foja nova*. Hippocles Cumanus ex Æolia, & Megaſthenes Chalcidenſis ex Eubœa,

anchora fiſtit naves uncis tenacibus, & curvatæ puppes tegunt extremum *litus: prompta turba juvenum exilit in terram Italicam: pars quærit ſcintillas ignis latentes in venis lapidis: pars colligit ligna* arborum, quæ ſunt *opacæ domus ferarum; & oſtendit repertos fluvios. Sed pius Æneas vadit* ad *templum altum cui Apollo præeſt, & ad vaſtam penitus cavernam & horrendum penetrale Sibyllæ, cui Deus Delius inſpirat magnam animam & intelligentiam, declaratque* res *futuras. Jam intrant ſylvas & auratum templum Dianæ. Dædalus, ſicut fama perhibet, fugiens regnum Minoïs,*

Anchora fundabat naves, & litora curvæ
Prætexunt puppes: juvenum manus emicat ardens
Littus in Heſperium: quærit pars ſemina flammæ,
Abſtruſa in venis ſilicis; pars denſa ferarum
Tecta rapit ſylvas, inventaque flumina monſtrat.
At pius Æneas arces quibus altus Apollo
Præſidet, horrendæque procul ſecreta Sibyllæ,
Antrum immane, petit: magnam cui mentem animumque
Delius inſpirat vates, aperitque futura.
Jam ſubeunt Triviæ lucos, atque aurea tecta.
Dædalus, ut fama eſt, fugiens Minoïa regna,

NOTÆ.

coloniam utriuſque gentis in Italiam deduxerunt; urbemque condiderunt in Campania, circa promontorium occidentale ejus ſinus, qui inde *Cumanus* appellatus eſt; etiam *Puteolanus*, nunc *golfo di Napoli*. Græcis urbs dicta Κυμη, Latinis *Cumæ*, quibuſdam etiam *Cuma*: nunc everſa eſt. Hanc multo poſt Trojana tempora conditam eſſe teſtatur Velleius, l. 1. 4. Unde hæc à Virgilio de ea dicta eſſe neceſſe eſt per anticipationem temporis.

4. *Anchora, fundabat, &c.*] Quia navim, unde per funem demittitur, committit, alligatque maris *fundo*, atque ita ſtabilit. Antiquiſſimæ anchoræ lapideæ fuerunt, ut conſtat ex Arriano, in periplo ponti Euxini: deinde ligneæ, plumbo munitæ: poſtmodum ferreæ. De *Heſperio*, ſeu Italico litore, Æ. 1. 534.

6. *Semina flammæ.*] Scintillas. Sic Lucretius, l. 1. 900. *Verum ſemina ſunt ardoris multa.* Sic Homerus, Odyſſ. 5. 490. Σπέρμα πυρὸς, *ſemen ignis.* Imo Lucretius, quaſi eſſet aliquid plantis & igni commune, dixit, l. 1. 898. *Donec flammaï fulſerunt flore coorto.*

9. *Arces quibus altus Apollo, &c.*] Hic notanda ſex. 1. Æneæ prima cura eſt, adire Sibyllam: juxta monitum Heleni, Æ. 3. 441. præceptumque patris, Æ. 5. 731. 2. Templum illud in latere orientali collis, urbis Cumanæ pars & veluti arx fuit. 3. Extructum fuit ex uno eodemque rupis ſaxo, & velut in ipſo rupis ſinu excavatum. 4. Antrum Sibyllæ non extra templum, ſed in intimo templi loco fuit, multos in receſſus naturaliter defoſſum. Habentur iſta ex oratione paræneticâ Juſtini Martyris, qui annis poſt Virgilium centum circiter & ſeptuaginta florebat ſub Antonino Pio, templumque ipſum vidiſſe ſe perhibet: tum ex Agathia hiſtor. l. 1. cujus ætate templum videtur fuiſſe deſtructum, aut in arcem converſum; cui caverna Sibyllæ ſubjecta erat. 5. Templum illud, juxta Virgilium, Apollini ſimul & Dianæ dicatum fuit: ſiquidem Sibylla vocatur *Phœbi Triviæque ſacerdos.* 6. Templo juncta de more ſylva fuit, ſive *lucus*; aut utrique numini, aut uni Dianæ ſylvarum præſidi ſacer. De *Sibylla*, infra, v. 36. De *Apolline & Phœbo*, eodem numine, Ecl. 3. 62, 104. De *Trivia*, Diana, ſic à triviis ubi colebatur dicta, Æ. 4. 511. De *Delio vate*, Apolline vatum Deo, Ecl. 3. 67. Æ. 3. 77.

11. *Mentem animumque.*] Non eſt hæc ſynonyma, ſed rerum diverſarum expreſſio familiaris poëtis, Lucretio l. 4. 59. *Mens animi vigilat.* Catullo, Epig. ad Ortalum, v. 4. *Mens animi tantis fluctuat ipſa malis.* Horatio item, &c. Ita diſtinguuntur à Lactantio, l. 7. *Non idem eſt Mens & Animus: aliud enim eſt quo vivimus, aliud quo cogitamus. Nam dormientium Mens, non Animus ſopitur: & in furioſis Mens extinguitur, Animus manet.* Itaque mens ipſa eſt Animi intelligentia & conſilium: Ex Lucretio, l. 3. 616. *Animi nunquam mens conſiliumque.*

14. *Dædalus, &c.*] Athenienſis, ſolerti admodum ac ſubtili ingenio faber ac ſculptor, aſciæ, terebæ, multorumque aliorum inſtrumentorum auctor: cum Perdicem, ſororis ſuæ filium, ob inventum ſerræ uſum ex invidia occidiſſet; judicii metu fugit in Cretam. Hic admiſſus in gratiam regis Minois labyrinthum fabricavit: ſed mox, ob commodatam Paſiphaë reginæ operam ad promovendum ejus cum Tauro adulterium, turre incluſus cum Icaro filio, inde ſibi filioque plumis & cera compactis alis evolavit in Siciliam: ubi multa reliquit artis ſuæ monimenta, juxta Pauſaniam & Diodorum. Juxta Virgilium tamen, quem Silius, Juvenalis, & Statius ducem ſecuti ſunt, in Italiam aufugit ad Cumas Campaniæ; ubi templum Phœbo condidit; opinor ideo, quod ejus alas ardore non diſſolviſſet, ut diſſolverat alas Icari ejus filii; qui imprudentius per aërem evagatus, aliquo inito

Præpe-

Præpetibus pennis auſus ſe credere cœlo :
Inſuetum per iter gelidas enavit ad Arctos ;
Chalcidicaque levis tandem ſuperaſtitit arce.
Redditus his primum terris, tibi, Phœbe, ſacravit
Remigium alarum ; poſuitque immania templa.
In foribus, lethum Androgeo : tum pendere pœnas
Cecropidæ juſſi (miſerum) ſeptena quotannis
Corpora natorum : ſtat ductis ſortibus urna.
Contra elata mari reſpondet Gnoſſia tellus.
Hic crudelis amor tauri, ſuppoſtaque furto
Paſiphaë, miſtumque genus, proleſque biformis
Minotaurus ineſt, Veneris monimenta nefandæ.
Hic labor ille domûs, & inextricabilis error.

auſus committere ſe aëri cum *pennis velocibus, evaſit ad frigidum ſeptentrionem per viam inſolitam ; & volans ſtetit denique ſuper arce Cumana. Appulſus primum his terris ſacravit tibi remos alarum, ô Apollo, & fundavit vaſtum templum. In portis* erat ſculpta *mors Androgei : deinde Athenienſes juſſi* in *pœnam dare ſingulis annis ſeptem corpora filiorum ; res miſera ! adeſt urna* unde *ſortes eductæ* erant. *Cretica inſula eminens mari reſpondet è regione. Hic adeſt amor inſanus Paſiphaës* erga *taurum, & Paſiphaë ſuppoſita* per *fraudem, & Minotaurus ſoboles* ejus *biformis mixto genere, monimentum flagitioſæ libidinis. Hic* adeſt *illa difficultas & error inexplicabilis labyrinthi.*

NOTÆ.

curſu, in eam Ægæi maris partem cecidit, quæ eſt ad ſeptentrionem Cretæ, circa Samum inſulam ; nomenque, & inſulæ Sami vicinæ, & huic maris plagæ, reliquit ſuum.

14. *Minoïa regna.*] *Cretam*, five *Candiam*, de qua Æ. 3. 104. Ubi regnavit *Minos*, Jovis & Europæ filius, qui ex *Paſiphaë* Solis filia, genuit *Ariadnem*, *Phædram*, & *Androgeum*. Multis bellis adverſus Athenienſes Megarenſeſque victor : cum fugientem Dædalum inſecutus, bello Cocalum Siciliæ regem appeteret, ab Cocali filiabus thermarum vapore ſuffocatus eſt : juſtitiæ nomine ſic nobilitatus, ut apud inferos judex animarum à Græcarum fabularum auctoribus conſtitutus ſit : qui tamen iidem, quod ab eo male mulctati ſæpe Græci fuiſſent ; ideo familiam ejus, uxorem, filiaſque propudioſis figmentis infames fecere.

16. *Enavit ad Arctos.*] In eas evolavit regiones, quæ ad ſeptentrionem Cretæ inſulæ ſitæ ſunt. Pace tamen dixerim Virgilii ; Italia Siciliaque multo ad occidentem Cretæ magis vergunt quam ad ſeptentrionem. *Enavit.*] Evolavit : magna enim inter navigationem & volatum affinitas, unde mox alæ vocantur *remigium alarum* : ut enim multiplici remorum ac remigum ordine navis hinc inde provehitur, ita geminis hinc inde alis agitatur volucris, Æ. 1. 228. De *Arcto gemina*, five *urſa*, aſtris ſeptentrionalibus, G. 1. 138. De *Chalcidica*, five Cumea arce, ſupra, v. 2

20. *Lethum Androgeo, &c.*] *Androgeus*, Minoïs & Paſiphaës filius, in publicis Græciæ ludis ſæpenumero victor, ab Athenienſibus & Megarenſibus ex invidia occiſus eſt. Ideo Megarenſes à Minoe bello petiti & ſubacti ſunt. Athenienſes tributo mulctati ſeptem puerorum totidemque puellarum ; quos in Cretam, vel quotannis vel tertio aut nono quoque anno, ſorte vel delectu, mittere jubebantur, includendos labyrintho, & Minotauro devorandos. Virgilius pueros tantum numerat. *Androgeo* genitivus eſt Atticus quartæ inflectionis, τῦ Ἀνδρόγεω.

21. *Cecropidæ.*] Ant'quum Athenienſium nomen : quorum rex primus fui *Cecrops* Ægyptius, qui populus hujus regionis vagos duodecim in oppida congregavit, primumque vocavit *Cecropiam* ; quæ deinde fuit arx Athenienſis urbis, cum Theſeus duodecim hæc oppida unam in urbem cogit, muriſque cinxit. De *ſortibus* ex urna educendis, Æn. 5. 491. De *Gnoſo*, urbe Cretæ inſulæ, Æ. 3. 104.

24. *Amor tauri, &c.*] *Paſiphae*, Solis filia, de qua Ecl. 6. 46. turpi amore tauri correpta, dicitur arte Dædali incluſa vaccæ ligneæ fuiſſe, qua arte clam *furtim*que ſuſcepit è tauro monſtrum *biforme*, ſemibovem ac ſemivirum, *Minotaurum* nomine : qui incluſus in labyrintho, puerorum Athenienſium ſanguine paſcebatur. *Taurus* hic juxta aliquos unus aliquis fuit ex aulicis principibus : qui ſtupri conſuetudinem cum regina, Dædalo adminiſtro, habuerat. *Proles biformis.*] ortus puer ex illa conſuetudine ; qui ad geminum referri poterat patrem, verum alterum, alterum falſum ; unde & nomen ex utroque mixtum tulit. De *Venere*, amoris ac libidinis Dea, Æ. 1. 260.

27. *Labor ille domus, &c.*] *Labyrinthus* quadruplex fuit. Primus Ægyptiacus apud Heracleopolitas, opus multorum regum, cui manum ultimam Pſammitichus impoſuit. Secundus hic Cretenſis, Dædali opus, ad Ægyptiaci exemplum extructus, ſed vix centenam ejus partem referens. Tertius in Lemno inſula, centum & quinquaginta columnis inſignis. Quar-

Magnum

Nam Dædalus miſerans magnum amorem filiæ regis, ipſe explicuit Theſeo *fraudes & circuitus parietum, dirigens filo paſſus* ejus *incertos. Tu etiam, ô Icare, haberes magnum locum in tanta ſculptura, ſi dolor permiſiſſet. Bis conatus erat exprimere in auro calamitatem illam: bis manus paternæ defecerunt. At vero* Trojani *ulterius perluſtraſſent oculis omnia: niſi Achates ante præmiſſus* ab Æneæ ad Sibyllam, *rediiſſet; & cum eo Deiphobe* filia *Glauci, ſacerdos Apollinis ac Dianæ, quæ dicit hæc regi:*

Magnum reginæ ſed enim miſeratus amorem
Dædalus, ipſe dolos tecti ambageſque reſolvit,
Cæca regens filo veſtigia. Tu quoque magnam
Partem opere in tanto, ſineret dolor, Icare, haberes.
Bis conatus erat caſus effingere in auro;
Bis patriæ cecidêre manus. Quin protinus omnia
Perlegerent oculis: ni jam præmiſſus Achates
Afforet; atque unà Phœbi Triviæque ſacerdos,
Deiphobe Glauci, fatur quæ talia regi:

NOTÆ.

tus in Italia juxta Cluſium, opus & ſepulchrum Porſennæ Etruſcorum regis. Locus fuit multis tramitibus inter ſe implexis, crebriſque foribus ad fallendos occurſus recurſuſque interciſus: tectus fornicibus undequaque, & multis pyramidibus faſtigiatus. Vide Plinium, l. 36. 13.

28. *Reginæ ſed enim, &c.*] *Theſeus*, Ægæi Athenienſium regis filius, firmatus oraculis à patre veniam obtinuit, ad perſolvendum Cretenſibus tributum, in Cretam cum reliquis pueris proficiſcendi. Huc appulſus, pellecta in amorem ſui *Ariadne*, Minoïs & Paſiphaës filia, ejus opera à Dædalo glomeratum filum accepit: quo ad labyrinthi januam alligato, & inter eundum evoluto, cum Minotaurum occidiſſet, inde remenſo itinere egreſſus, captivos reliquos ipſamque Ariadnen navi ſecum avexit. Hanc tamen in itinire deſeruiſſe dicitur in inſula Naxo, ubi à Baccho ſuſcepta eſt, & corona donata, quam deinde inter ſidera Dii retulerunt. *Regina* vocatur, id eſt, regis filia: ut Polyxena apud Euripidem ἄγαλμα. De morte *Icari*, ſupra, v. 14.

31. *Sineret dolor.*] Supprimitur *ſi* particula: mutaturque tempus pro *ſi ſiviſſet dolor.*

33. *Protinus omnia.*] *Omnia*, duas ultimas vocales in unam contrahit, ut ſpondæus fiat. Sic Æ. 5. 352. *Unguibus aureis.* De *Achate*, fidiſſimo Æneæ comite, paſſim dictum. De *Phœbi Triviæque ſacerdote*, ſupra, v. 9.

36. *Deiphobe Glauci, &c.*] De Sibyllis confuſa obſcuraque omnia: hæc mihi certiora occurrunt. 1. *Sibyllæ* nomine nuncupatæ fuerunt, fœminæ generatim omnes, quæ futura cum aliquo impetu furoris Deique afflatu prædicebant. 2. *Nomen* eſt, à σιὸς Æolica voce, pro Θεὸς, *Deus*; & βυλὴ *conſilium*: ita ut *Sibylla* ſit, *divini conſilii particeps.* 5. Vitæ diuturnitate & virginitatis laude vulgo commendantur. 4. Ambroſius, in epiſtolam 1. ad Corinth. cap. 2. exiſtimat eas malo ſpiritu afflatas, non veri Dei beneficio futura conjeciſſe. Hieronymus tamen adverſus Jovinianum lib. 1. videtur exiſtimare divinationem iis è vero Deo in præmium virginitatis datam eſſe. 5. Multa de Chriſto prædixerunt, Cumana imprimis & Erythræa: neque tamen inde, aut vero numine afflatas, aut fide omnino dignas, putat Auguſtinus. Sic enim ait contra Fauſtum, l. 13. c. 2. *Sibylla porro, vel Sibyllæ, & ſi qui alii vates vel philoſophi gentium de Filio Dei vera prædixiſſe perhibentur: valet quidem aliquid ad paganorum vanitatem revincendam: non tamen ad iſtorum auctoritatem amplectendam: cum illum Deum nos colere oſtendimus, de quo nec illi tacere potuerunt, qui ſuos congentiles populos idola & dæmonia colentes partim docere auſi ſunt, partim prohibere auſi non ſunt.* 6. Ideo exiſtimo, Sibyllas malo quidem ſpiritu afflatas fuiſſe: factum tamen, ut in præmium virginitatis, aliqua etiam vera declarari per eas voluerit Deus, ad revincendam ethnicorum, pervicaciam. 7. Plures paucioreſve à diverſis auctoribus numerantur; decem à Varrone, quem vulgo ſequuntur omnes. *Delphica, Erythræa, Cumæa, Samia, Cumana, Helleſpontica, Libyca, Perſica, Phrygia, Tiburtina.* Harum una Tarquinio Priſco, Romanorum regi tres vel novem obtulit libros, ex multarum Sibyllarum vaticiniis contextos: petiitque pretium trecentorum nummorum: deſpecta à rege, tertiam librorum partem abjecit in ignem; tum reverſa, idem iterum pretium popoſcit: iterumque repulſam paſſa, partem librorum alteram incendit, pro reliqua tantundem petiit. Cujus pertinaciam rex admiratus, & perſolvit pretium, & libros inter ſacra Romani imperii haberi voluit, & in Capitolini Jovis ſacrario ſub terram in arca lapidea depoſuit: conſtitutis viris, qui quoties exigerent dubia reipublicæ tempora, libros eos conſulerent. Hi primum viri duo, poſtea decem, denique quindecim fuere Syllæ dictatoris temporibus. Hæc Tarquinii Sibylla, aliis *Cumæa*, aliis *Erythræa*, dicitur, vulgo tamen *Cumana*: nomine *Amalthea*, vel *Demophile.* 8. Libri illi incendio Capitolii conflagrarunt, anno ante Syllæ dictaturam: quare legati ex ſenatuſconſulto miſſi ſunt in pleraſque Græciæ

Non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula poſcit:
Nunc grege de intacto ſeptem mactare juvencos
Præſtiterit, totidem lectas de more bidentes.
Talibus affata Æneam, nec ſacra morantur
Juſſa viri, Teucros vocat alta in templa ſacerdos.
Exciſum Euboïcæ latus ingens rupis in antrum;
Quo lati ducunt aditus centum, oſtia centum:
Unde ruunt totidem voces, reſponſa Sibyllæ.
Ventum erat ad limen, cum virgo: Poſcere fata
Tempus, ait: Deus, ecce, Deus. Cui talia fanti
Ante fores, ſubito non vultus, non color unus,
Non comptæ manſêre comæ: ſed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument; majorque videri,
Nec mortale ſonans: afflata eſt numine quando
Jam propiore Dei. Ceſſas in vota preceſque,
Tros, ait, Ænea? ceſſas? neq; enim ante dehiſcent
Attonitæ magna ora domûs. Et talia fata
Conticuit. Gelidus Teucris per dura cucurrit
Oſſa tremor; ſuditque preces rex pectore ab imo:
Phœbe, graves Trojæ ſemper miſerate labores,

Hoc tempus non petit ſibi hæc ſpectacula: nunc potius erit immolare ſeptem juvencos de armento adhuc *indomito, & totidem oves electas juxta ritum. Sacerdos allocuta Æneam his* verbis, *invitat Trojanos in altum templum: & famuli non tardant* exequi *mandata* de ſacrificio. *Latus ingens rupis Cumanæ excavatum* eſt *in* formam *antri: quo centum lati aditus & centum portæ ducunt: unde erumpunt totidem voces,* quæ ſunt *reſponſa Sibyllæ. Perventum erat ad os* antri: *cum Virgo dixit: Tempus eſt petendi oracula: Deus, Deus adeſt. Cui dicenti talia ante oſtia, repente non remanſit facies* eadem, *non idem color, non capilli ordinati: ſed pectus anhelans, & cor efferatum intumeſcit rabie:* cœpitque *apparere major, nec loquens modo humano: ex quo correpta eſt ſpiritu Dei jam præſente: dixit*que: *Tardus es ad emittenda vota & preces, ô Ænea Trojane? tardus es? nam magna oſtia antri terrifici non operientur prius,* quam preces emiſeris: *& hæc locuta ſiluit. Tremor frigidus ſubiit in oſſa dura Trojanorum: & rex* eorum *miſit preces ex intimo corde: O Phœbe, qui* ſemper *miſertus* es *acerborum caſuum Trojæ,*

NOTÆ.

& Italiæ civitates, qui carmina Sibyllarum undique conquiſita Romam deportarent. Hi collegerunt ad mille verſus: qui deinceps magna cura ſervati, tandem à Stilicone Honorii imperatoris ſocero cremati ſunt. Libros autem Sibyllinorum oraculorum octo, qui Græcis verſibus ſcripti circumferuntur, omnino ſuppoſitos puto. 9. Denique hæc Virgiliana Sibylla, *Cumæa* eſſe putatur, ſive *Cimmeria*, quæ in Italia paulo poſt excidium Trojæ vaticinata eſt. Hanc Juſtinus in parænetica orat. ait fuiſſe ortam Babylone, & Beroſi Chaldaicarum rerum ſcriptoris filiam: Virgilius Deiphoben, & Glauci cujuſdam filiam nuncupat; atque ita Græcæ putat eſſe originis.

38. *Grege de intacto, &c.*] *Juvencos* nondum jugum paſſos: hi enim uni ſacrificiis apti erant, G. 4. 551. *Intacta totidem cervice juvencas.* Deinde numero ſeptem: quia Apollini immolandi erant, uni e Diis ſuperis, quibus impar numerus placet, Æ. 5. 96. De *bidentibus ovibus*, Æ. 4. 57.

41. *Alta in templa, &c.*] De ſitu templi, & rupis, deque multis ejus oſtiis & receſſibus, ſupra, v. 9. De *Euboica*, id eſt, *Cumana* urbe, v. 2.

50. *Afflata eſt, &c.*] Non tantum tacta vicini numinis ſpiritu: ſed plena & correpta: ut contra Servium contendunt interpretes. Sic Ovid. Faſt. 6. 703. Tibiam dixit *afflatam*, quæ vento plena eſt, & quaſi inflata: *Inventam Satyrus primum miratur; & uſum Neſcit, & afflatam ſenſit habere ſonum.* Igitur *propiore numine*, non eſt *viciniore*; ſed in intima pectoris parte jam *præſente*: maxime cum dicatur, v. 78. *Magnum ſi pectore poſſit Excuſſiſſe Deum.*

53. *Attonitæ magna ora domus.*] Oſtia illa *centum*, id eſt, plurima, de quibus, v. 44. Domus vocatur *attonita*: vel quia vocum erumpentium ſono, quaſi tonitru concutitur: vel quia attonitos ac trepidos facit, quemadmodum mors dicitur *pallida*, quia pallorem inducit. Et ſenſus eſt: Ego quæ nunc te alloquor *ante fores*; non intrabo in ipſa antri penetralia, unde oracula ſoleo emittere; niſi prius vota conceperis. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

56. *Phœbe, &c.*] Trojanis favit: unde Ovidius Triſt. l. 1. 2. 5. *Mulciber in Trojam, pro Troja ſtabat Apollo.* De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. De *Paride*, Æ. 1. 31. De *Achille*, à Paride in templo Apollinis occiſo, Æ. 3. 321. De *Æaco*, Achillis avo, Æ. 1. 103. *Direxti*, pro *direxiſti*: ut Æ. 1. 205. *Acceſtis ſcopulos*, pro *acceſſiſtis.*

Dardana

qui direxiſti ſagittam Trojanam & manum Paridis in corpus Achillis: te auctore ingreſſus ſum tot maria cingentia magnas terras, & nationes Maſſylorum longè remotas, & litora vicina Syrtibus. Nunc denique attingimus litora Italiæ recedentis. Hactenus calamitas Trojanorum nos perſecuta fuerit. Nunc æquum eſt vos etiam ignoſcere Trojanæ genti, ô Dii, & Deæ omnes, quibus adverſabatur Troja & magna gloria Troadis. Et tu, ô ſanctiſſima Sibylla, prævidens futurum, permitte Trojanos, & Deos vagos, & numina Trojæ jactata, ſedere in Latio: non peto regna non debita meis fatis. Tunc ſtatuam Phœbo & Dianæ templa è marmore ſolido, & dies feſtos de nomine Phœbi dictos. *Magnum etiam ſacrarium expectat te in regnis noſtris. Ego enim illic recondam tua oracula, & ſecreta fata declarata meæ genti; &*

Dardana qui Paridis direxti tela manuſque
Corpus in Æacidæ: magnas obeuntia terras
Tot maria intravi duce te, penituſque repoſtas
Maſſylûm gentes, prætentaque Syrtibus arva:
Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.
Hac Trojana tenus fuerit fortuna ſecuta.
Vos quoque Pergameæ jam fas eſt parcere genti,
Diique Deæque omnes, quibus obſtitit Ilium & in-
Gloria Dardaniæ. Tuque ô ſanctiſſima vates, [gens
Præſcia venturi: da (non indebita poſco
Regna meis fatis) Latio conſidere Teucros,
Erranteſque Deos agitataque numina Trojæ.
Tum Phœbo & Triviæ ſolido de marmore templa
Inſtituam, feſtoſque dies de nomine Phœbi.
Te quoque magna manent regnis penetralia noſtris.
Hic ego namque tuas ſortes, arcanaque fata
Dicta meæ genti ponam; lectoſque ſacrabo
Alma viros: foliis tantum ne carmina manda;
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis:
Ipſo canas, oro. Finem dedit ore loquendi.
At Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit

dedicabo tibi viros electos, ô alma: tantummodo noli inſcribere carmina frondibus, ne confuſa evolent in ludibrium rapidorum ventorum: precor te, loquere tu ipſa. Sic *fecit finem loquendi voce. At Sibylla ingens, nondum patiens Phœbi, furit in caverna,* tentans *an poſſit.*

NOTÆ.

59. *Duce te.*] Ipſius enim oracula ſæpius de rerum eventu conſuluerat: maxime in inſula Delo, Æ. 3. 84. Et ad Leucadem atque Actium, Ibid. 274. Tum in Epiro apud Helenum. Ibid. 359. De *Maſſylis*, Afris, Æ. 4. 480. De *Syrtibus*, vadoſis Africi maris plagis, Æ. 1. 115.

63. *Parcere genti, Diique Deæque, &c.*] Numina Trojæ infeſta: *Juno*, Æ. 1. 33. *Neptunus*, Æ. 2. 610. *Pallas*, Æ. 2. 162. De *Dardania* gente & *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Pergamo*, Æ. 1. 470. De *Ilio* & *Troja*, Æ. 1. 5. De *Latio*, Æ. 1. 10. De *numinibus Trojæ*, Æ. 2. 717. De *Trivia*, Diana, Æ. 4. 511.

69. *De marmore templa, &c.*] Alludit ad pleraque, quæ à Romanis Æneæ poſteris in Apollinis honorem inſtituta ſunt. Ad ludos quidem Apollinares primo bello Punico inſtitutos ex Sibyllino carmine, Cornelio Rufo decemviro: qui inde dictus eſt *Sibylla*, poſtmodum corrupto vocabulo *Sylla*. Deinde ad templum Apollinis, in Palatio poſt Actiacam victoriam ab Auguſto magnificentiſſime extructum.

71. *Te quoque, &c.*] Non ſignificat templa Sibyllæ eſſe extruenda; ſed locum duntaxat aſſignandum in ipſis Jovis Capitolini penetralibus & ſacrario, ubi libri Sibyllini reponerentur ſub eorum virorum cura, de quibus diximus, v. 36. De *ſortibus* pro *oraculis*, Æ. 4. 346.

74. *Foliis ne carmina manda.*] Hoc Sibyllæ illi peculiare aiunt fuiſſe, ut palmarum foliis oracula ſua deſcriberet; citatque Varronem Hortenſius. Cerdanus cenſet id ex uſu fuiſſe illorum temporum: quibus nondum ſcribebatur in cortice aut papyro, aut pergameno corio; ſed in frondibus tantum arboreis.

76. *Finem dedit ore loquendi.*] Conſulto dictum id volunt interpretes: quia interim *animo* multa volvebat precabaturque, dum *ore* tacebat. Ego tamen hic poetæ diligentiam deſidero.

77. *Nondum patiens.*] Vel *nondum* hic ſignificat *non*, ut cenſet Cujacius: hoc ſenſu: *Sibylla impatiens Phœbi conatur eum excutere.* Vel potius ſignificat, Sibyllam nondum eſſe *omnino docilem* ſubditamque Phœbo, ut ex ipſius arbitrio oracula eloquatur; ſed reluctari, donec fingatur, cogaturque.

78. *Bacchatur.*] Furit more Baccharum, de quibus Æ. 4. 301. *Si poſſit*: locutio ſic explenda, *tentans an poſſit*. Ut Æ. 2. 756. *Pedem ſi forte tuliſſet*: id eſt, *explorans an pedem retuliſſet*.

Excuſſiſſe

Excuſſiſſe Deum: tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitq; premendo.
Oſtia jamque domûs patuêre ingentia centum
Sponte ſuâ, vatiſque ferunt reſponſa per auras:
O tandem magnis pelagi defuncte periclis!
Sed terrâ graviora manent. In regna Lavini
Dardanidæ venient, mitte hanc de pectore curam:
Sed non & veniſſe volent. Bella, horrida bella,
Et Tybrim multo ſpumantem ſanguine cerno
Non Simois tibi, nec Xanthus, nec Dorica caſtra
Defuerint: alius Latio jam partus Achilles,
Natus & ipſe Deâ: nec Teucris addita Juno
Uſquam aberit: Quum tu ſupplex in rebus egenis,
Quas gentes Italûm, aut quas non oraveris urbes?
Cauſa mali tanti conjux iterum hoſpita Teucris;
Externique iterum thalami.
Tu ne cede malis, ſed contra audentior ito,
Quàm tua te fortuna ſinet. Via prima ſalutis,
Quod minimè reris. Graja pandetur ab urbe.
Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit,
Obſcuris vera involvens: ea fræna furenti
Concutit, & ſtimulos ſub pectore vertit Apollo.
Ut primum ceſſit furor, & rabida ora quierunt;

expellere è pectore magnum Deum: ille tanto magis exagitat os rabidum, ſubigens pectus efferatum, & opprimendo accommodat ad oracula proferenda. *Et jam centum magnæ portæ antri apertæ ſunt motu proprio, & emittunt in aërem* hæc *reſponſa Sibyllæ: O qui evaſiſti magna pericula maris! Sed majora expectant te* in *terra. Trojani pervenient ad regnum Lavinium, ejice hanc ſolicitudinem è corde: ſed cupient quoque non eo perveniſſe. Video bella, horrida bella, & Tybrim ſpumantem multo ſanguine. Non deerunt tibi Simoïs, nec Xanthus, nec exercitus Græci: alter Achilles jam paratus eſt* in *Latio, ipſe etiam filius Deæ: & Juno infeſta Trojanis non aberit ullo loco. Quum tu, quas nationes Italorum, & quas urbes non implorabis ſupplex in rebus extremis? Cauſa tantarum calamitatum* erit *rurſus Trojanis conjux hoſpitio excipiens* eos, *& rurſus peregrinæ nuptiæ. Tu noli frangi calamitatibus: ſed contra reſiſte audacior, quam tua fortuna te permittet* eſſe. *Prima ſalutis via aperietur* tibi *ab urbe Græca, quod non putas. Talibus verbis Cumæa Sibylla canit è receſſu terrificas ambages, & reboat è caverna, obtegens vera obſcuris: ſic Apollo regit habenas, & agitat ſtimulos ſub* ejus *corde. Statim atque furor exceſſit, & os efferatum ſiluit;*

NOTÆ

84. *In regna Lavini.*] Regna *Lavinia*: regionem Italiæ, ubi urbs *Lavinium*: ſic Æ. 1. 251. *urbem Patavi*, ubi eſt urbs *Patavium*. An vero jam ante Æneæ tempora *Lavinium* urbi nomen eſſet, diximus Æ. 1. 6. Quidam legunt non male: *regna Latini*, regis ad quem Æneas perveniet, Æ. 7. 45. De *Tybri*, Æ. 8. 330.

88. *Non Simois, &c.*] Comparat vates bella Trojana cum futuris in Italia bellis, ex locorum, perſonarum, cauſarumque ſimilitudine. Confert enim *Xanthum & Simoenta*, de quibus, Æ. 1. 104, 477. cum *Tybri & Numico*, de quibus Æ. 8. 330. & Æ. 7. 150. *Achillem* cum *Turno*, de quo Æ. 7. 56. *Helenam* cum *Lavinia*, de qua Æ. 7. 72. De *Latio*, Æ. 7. 54. De *Doricis caſtris*, id eſt Græcis, Æ. 2. 27.

90. *Natus & ipſe Dea.*] Ut enim Achilles matrem habuit Thetida, Ecl. 4. 32. ſic Turnus Veniliam nympham, Æ. 7. 56.

90. *Teucris addita Juno.*] *Infeſta*, & quaſi lateri ſemper *affixa*. Nam *addere*, etſi aliquando bonam in partem ſumitur, ut Æ. 8. 301. *Decus addite Divis*: ſæpe tamen in malam: & proprie de inflictis verberibus dici probat Taubmannus in Plauti Aulul. act. 3. ſc. 6. v. 19. citatque Macrobius hoc e Lucilio: *Si mihi non prætor fiet additus, atque agitet me.*

93. *Conjux iterum hoſpita.*] Ut Helena, Menelai uxor, quæ Paridem hoſpitio Spartæ excepit, ab e dem rapta, Trojano bello cauſam dedit: ſic Lavinia, filia Latini, qui Æneam hoſpitio excipiet, Turno promiſſa, ab Æneа expetita, belli iterum auctor erit.

97. *Graja ab urbe.*] *Pallanteo*, urbe Evandri Arcadis: de quo Æ. 8. 51.

98. *Adyto.*] Loco antri intimo, Æ. 2. 297.

99. *Ambages.*] Circuitus *ambiguos*: ab antiquo, *ambi*, *circum*; & *ago*.

100. *Fræna . . . . ſtimulos, &c.*] Metaphoræ ductæ ab equis & bobus: quorum illi reguntur frænis atque habenis, hinc inde tractis & *concuſſis*; hi fuſtibus impelluntur pungunturque præacutis. Fingitur autem Apollo quaſi vatibus inſidens, equitis aut agitatoris in morem.

Incipit

heros Æneas cæpit loqui: *O virgo, nulla ſpecies laborum occurrit mihi nova & improviſa: præſenſi & mecum prius mente confeci cuncta. Unum precor: quandoquidem fertur hic eſſe porta regis inferni, & obſcura palus Acheronte exundante; liceat* mihi *ire in conſpectum & vultum dilecti patris: monſtra iter, & aperi ſacras portas. Ego his humeris ſervavi illum inter flammas & mille ſpicula inſequentia, & extraxi è mediis hoſtibus: Ille ſecutus eſt meum iter & omnia maria mecum; atque tolerabat omnes minas & cœli & maris,* quanquam *infirmus, ſupra robur & conditionem ſenectutis. Præterea ipſe rogans me,* ſimul *dabat juſſa ut convenirem te ſupplex, & venirem tuam domum. O alma, precor, miſerere filii & patris: nam potes cuncta: nec fruſtra Hecate præpoſuit te ſylvis infernis. Si Orpheus potuit evocare umbram uxoris, adjutus citharâ Thraciâ & chordis ſonantibus: ſi Pollux eripuit fratrem alternâ morte,*

Incipit Æneas heros: Non ulla laborum,
O virgo, nova mî facies inopináve ſurgit:
Omnia præcepi, atque animo mecum ante peregi.
Unum oro; quando hic inferni janua regis
Dicitur, & tenebroſa palus Acheronte refuſo;
Ire ad conſpectum chari genitoris, & ora
Contingat: doceas iter, & ſacra oſtia pandas.
Illum ego per flammas & mille ſequentia tela
Eripui his humeris, medioque ex hoſte recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagique minas cœlique ferebat
Invalidus, vires ultra ſortemque ſenectæ.
Quin, ut te ſupplex peterem, & tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat. Natique patriſque,
Alma, precor, miſerere: potes namq; omnia; nec te
Nequicquam lucis Hecate præfecit Avernis.
Si potuit manes arceſſere conjugis Orpheus,
Threïcia fretus citharâ fidibuſque canoris:
Si fratrem Pollux alternâ morte redemit,

NOTÆ.

105. *Omnia præcepi.*] Monitis Heleni, Æ. 3. 441. Monitis Anchiſæ, Æ. 5. 730.

106. *Hic inferni janua regis.*] De hoc aditu inferorum, in Campania Italia, ad Avernum lacum, dicemus, v. 237. De *Acheronte*, æſtuante & ſtagnante, v. 323.

111. *Eripui his humeris.*] E Trojano incendio, Græcorumque poteſtate, Æ. 2. 721.

115. *Ut te ſupplex peterem mandata dabat.*] Cum Æneæ noctu apparuit, Æ. 2. 731.

117. *Alma.*] Ab *alendo* proprie dicitur: unde *alma Ceres*, & *alma parens*. Sæpe tamen apud Latinos, pro *pura* ſumitur, ut *lux alma*: atque ita hic pro *Sibylla virgine*.

118. *Lucis Hecate præfecit Avernis.*] *Lucis Avernis*: quia Avernus lacus, juxta quem aditus eſt ad inferos, undique ſylvis cinctus erat, v. 237. *Hecate*, Proſerpina, Æ. 4. 510, 511.

119. *Si potuit, &c.*] Petitionis æquitatem firmat exemplis Æneas. *Orpheus* adire potuit inferos, ut conjugem revocaret: quidni poſſim ut patrem duntaxat videam? *Pollux* & *Caſtor* toties eadem via eunt ac redeunt: quidni ego ſemel? *Theſeus*, ut Proſerpinam raperet: *Hercules*, ut Cerberum: quidni ego ut pie agam?

Manes arceſſere, &c.] *Arceſſere* eſt, *advocare*: pro quo poſterioribus temporibus dictum eſt *accerſere*: neque enim fides iis habenda, qui dicunt, *arceſſere* eſſe, *repellere*; *accerſere* vero, *advocare*: ſed unum idemque ſignificant: & *arceſſere* quidem magis ex uſu probatiſſimorum ſcriptorum. De *manibus*, infra, v. 724. De *deſcenſu Orphei ad inferos*, ad liberandam conjugem Eurydicen, G. 4. 454.

120. *Threïcia . . . . fidibus.*] *Thracia*, quia Orpheus Thrax fuit: de ea regione, Æ. 3. 14. *Fides*, chordæ citharæ: non quod inter ſe quadam veluti fide concordent, ut vult Feſtus: ſed omnino, à πείθειν, quæ Heſychio *chordæ* ſunt.

121. *Pollux, &c.*] De *Pollucis* & *Caſtoris* genere diximus, Æ. 1. 654. Uterque Ledam habuit matrem, Tyndarei Spartani regis uxorem: patrem Pollux quidem Jovem, unde immortalis fuit; Caſtor vero Tyndareum, unde mortalis fuit. Communi tamen ambo nomine dicti ſunt, & *Caſtores*, & *Tyndariaæ*: & Διόσκουροι, *Dioſcuri*, id eſt, *Jovis filii*. Caſtor equeſtri arte, Pollux pugilatu inſignis memoratur: ambo inter ſe amicitia conjunctiſſimi: Helenam ſororem à Theſeo raptam receperunt: Colchos ad expugnationem velleris aurei cum Argonautis profecti ſunt: qua in expeditione cum navis periclitaretur, votaque Diis fierent: ignes ex utriuſque fratris captibus emicuere, quos tranquillitas maris ſtatim conſecuta eſt: mare piratis purgavere. Mortuo deinde Caſtore, Pollux à Jove obtinuit, ut ſuam cum ipſo immortalitatem partiretur: atque ita factum eſt, ut alternis

Itque reditque viam toties: quid Theſea, magnum
Quid memorem Alciden? & mî genus ab Jove
Talibus orabat dictis, araſque tenebat. [ſummo.
Tunc ſic orſa loqui vates: Sate ſanguine Divûm,
Tros Anchiſiade: facilis deſcenſus Averni: 126
Noctes atque dies patet atri janua Ditis;
Sed revocare gradum, ſuperaſque evadere ad auras,
Hoc opus, hic labor eſt. Pauci, quos equus amavit
Jupiter, aut ardens evexit ad æthera virtus, 130
Diis geniti, potuere. Tenent media omnia ſylvæ,
Cocytuſque ſinu labens circumfluit atro
Quod ſi tantus amor menti, ſi tanta cupido eſt,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara; & inſano juvat indulgere labori: 135
Accipe quæ peragenda prius. Latet arbore opacâ
Aureus & foliis & lento vimine ramus,
Junoni infernæ dictus ſacer: hunc tegit omnis

& toties it reditque per illam eandem viam: cur proferam Theſeum; cur magnum Herculem? mihi etiam origo eſt à ſupremo Jove. Talibus verbis precabatur, & tangebat altaria. Tunc Sibylla cæpit ita loqui: O create ſanguine Deorum, Trojane fili Anchiſæ: facilis eſt deſcenſus ad inferos: porta nigræ Plutonis aperta eſt diu noctuque: ſed referre pedem, & redire ad aërem ſublimem, hæc eſt difficultas, hic labor. Pauci Deorum filii, quos juſtus Jupiter dilexit, vel quos generoſa virtus extulit ad cœlum, id potuerunt. Sylvæ occupant omnia intervalla, & Cocytus fluens nigris flexibus circumcingit. Si tamen tantus amor & tantum deſiderium ineſt animo, præternavigandi bis fluvios Stygios, & videndi bis nigrum Tartarum; & ſi placet ſuſcipere vanum laborem: audi, quæ prius perficienda ſunt. Ramus aureus & frondibus & cortice flexili, qui dicitur dicatus Proſerpinæ infernæ, latet in umbroſa arbore: hunc omnis ſylva occultat,

NOTÆ.

diebus, alter in cœlo, alter apud inferos degat. Fabulæ locum dedit ſiderum illorum natura, quos *geminos* appellamus, qui & ipſi dicuntur eſſe *Tyndaridæ*: aiunt enim interpretes, altero oriente alterum occidere; quod omnino falſum eſt. Id quidem verum; ita ſtellas utriuſque capitis eſſe diſpoſitas inter ſe, ut in ipſo, quod aiunt, ſive ortus ſive occaſus puncto, cum altera primum oritur, altera infra horizontem adhuc lateat; cum altera primum occidit, altera ſupra horizontem adhuc appareat. Sunt & ignes eorum nomine dicti, circa navium vela maloſque errare ſoliti; qui nihil ab *ignibus fatuis* differunt. Hi & olim & etiamnum, ſi duo apparent, ſalutares nautis habentur; ſi unus tantum apparet, funeſtus exiſtimatur: Hiſpani nautæ nunc vocant ignes *ſancti Hermi*, aut *ſancti Telmi*: Itali, *ſancti Petri*, & *ſancti Nicolai*.

122. *Theſea.*] Accuſativus Græcus. De eo infra, v. 618. De *Alcida*, Herculis nomine, Æ. 5. 414. De ejus factis & deſcenſu ad inferos, Æ. 8. 288.

123. *Et mî genus ab Jove.*] Tam maternum genus, à Venere Jovis filiâ, Æ. 1. 260. quam paternum, à Dardano, Jovis filio, Æ. 3. 167. Unde ſe majorem exiſtimat Polluce, Hercule, & Theſeo; qui materno genere mortales erant: Pollux Ledæ, Hercules Alcmenæ, Theſeus Æthræ filius: De *tenendis aris* inter ſupplicandum, Æ. 4. 219. De *Averno*, infra, v. 237. De *Dite*, Plutone, G. 4. 467.

131. *Tenent media omnia ſylvæ*] Non media inferorum loca, ubi carcer igneus impiorum, & Elyſii piorum campi: ſed intervalla & ſpatia, inter Sibyllæ cavernam & inferorum fluvios media: Avernus enim lacus ſylvis cinctus erat, v. 237. & aditus ipſe inferorum, v. 257. De *Cocyto & Styge*, v. 323.

134. *Bis nigra, &c.*] Et nunc, & cum aliquando morieris. *Tartarus*, plur. *Tartara*, profundiſſimus eſt inferorum locus. Alii deducunt à verbo ταρταρίζειν *tremere*: niſi potius hoc verbum ab illo loco deductum eſt: alii à ταράττειν, *turbare*.

137. *Aureus ramus.*] Hoc fictum à Virgilio. Occaſionem figmenti petitam putat Servius è ſacra Dianæ ſylva, apud urbem Latii Ariciam, cui ſacerdos præerat dictus Rex nemorenſis, conditione fugitivus. Hanc in ſylvam quiſquis fugitivus veniſſet, ſi poterat inde ramum auferre, poterat & cum ſacerdote decertare ſingulari certamine; ac ſi eum viciſſet, ejus in locum ſuccedere. Auctor hujus & ſacri & moris ferebatur fuiſſe Oreſtes, qui ex Taurica Cherſoneſo cum Iphigenia ſorore fuga elapſus, raptum inde Dianæ ſimulacrum Ariciæ collocaverat.

138. *Junoni infernæ.*] Proſerpinæ, inferorum deæ, de qua G. 1. 39. *Juno infera* vocatur; quemadmodum vir ejus Pluto, *Jupiter Stygius*, Æ. 4. 638. Et vero ſylvam Averno circumjectam, de qua dicemus, v. 237. aiunt Proſerpinæ dicatam fuiſſe Homerus, Lycophron, & Diodorus.

& umbræ obſcurarum vallium abſcondunt. Sed non conceditur intrare loca *ſecreta terræ, priuſquam aliquis evulſerit ex arbore aureum ramum. Juſſit pulchra Proſerpina ferri ad ſe ſuum illud donum. Uno decerpto alter non deeſt* etiam *aureus, & ramulus pullulat ſimili metallo. Igitur quære* illum *erectis oculis, & inventum evelle manu* juxta ritum: *nam ipſe ſponte & facile cedet* tibi evellenti, *ſi fata vocant te* ad inferos: *alioqui non poteris* illum *ſuperare ullo robore, nec amputare duro ferro. Præterea cadaver amici exanime jacet tibi, heu ignoras* id! *& funeſtat morte totum claſſem: dum requiris reſponſa, & ſuſpenſus* hæres *ad januam meam. Prius depone hunc* in *propria ſede, & include tumulo.* Deinde *due* ad aram *victimas nigras: hæ primæ ſint expiationes. Ita denique videbis ſylvas Stygias, regionem inacceſſam viventibus.* Sic *locuta eſt, tum clauſo ore tacuit. Æneas relinquens cavernam incedit vultu triſti, figens oculos* in terram; *& volvit ſecum mente caſus obſcuros: cui fidelis Achates it comes, & figit pedes* agitatus *ſimilibus curis. Jactabant inter ſe plurima vario colloquio:* ſcil cet, *quem ſociorum mortuum dixiſſet Sibylla, quod cadaver tumulandum. At illi, poſtquam pervenere* ad ſuos, *aſpiciunt in litore arido Miſenum occiſum miſeranda morte: Miſenum* filium *Æoli, quo non* erat *alter aptior ad incitandos tubâ viros, & inflammandam pugnam ſonitu. Hic fuerat ſocius magni Hectoris: juxta Hectora circumibat* pugnantes *conſpicuus tubâ & haſtâ.*

Lucus, & obſcuris claudunt convallibus umbræ.
Sed non ante datur telluris operta ſubire,
Auricomos quàm quis decerpſerit arbore fœtus.
Hic ſibi pulchra ſuum ferri Proſerpina munus
Inſtituit. Primo avulſo non deficit alter
Aureus; & ſimili frondeſcit virga metallo.
Ergo alte veſtiga oculis, & rite repertum
Carpe manu; namq; ipſe volens faciliſq; ſequetur,
Si te fata vocant; aliter, non viribus ullis
Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
Præterea jacet exanimum tibi corpus amici,
Heu neſcis! totamque inceſtat funere claſſem:
Dum conſulta petis, noſtroque in limine pendes.
Sedibus hunc refer ante ſuis, & conde ſepulchro.
Duc nigras pecudes: ea prima piacula ſunto.
Sic demum lucos Stygios, regna invia vivis
Aſpicies. Dixit, preſſoque obmutuit ore.
Æneas mœſto defixus lumina vultu
Ingreditur, linquens antrum; cæcoſque volutat
Eventus animo ſecum: cui fidus Achates
It comes, & paribus curis veſtigia figit.
Multa inter ſeſe vario ſermone ferebant:
Quem ſocium exanimem vates, quod corpus humandum
Diceret; atq; illi Miſenum in litore ſicco,
Ut venêre, vident indignâ morte peremptum;
Miſenum Æoliden, quo non præſtantior alter
Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes: Hectora circum
Et lituo pugnas inſignis obibat & haſtâ.

N O T Æ.

141. *Auricomos fœtus.*] Vel fructus etiam aureos, aureis comis, id eſt, frondibus ornatos: vel ramum ipſum aureum, qui, quia pullulat ex arbore, fœtus illius dici poteſt.

150. *Inceſtat funere claſſem.*] *Inceſtum* opponitur *caſto*; & *inceſtare* eſt, *polluere, funeſtare, fœdare.* Cenſebatur vero polluta domus omnis, in qua qu's mortuus fuerat, niſi certis piaculis expurgaretur.

152. *Sedibus ſuis.*] Terræ, quæ proprius eſt locus mortuorum.

153. *Ea prima piacula ſunto.*] Cenſent aliqui præſcribi ſacrificia funebria ad expiandam labem ex morte Miſeni contractam. Alii melius referunt ad ſacrificia, Diis inferis offerenda, infra, v. 243. Licet enim illa *impetratoria* videri poſſint ad obtinendum aditum inferorum; erant etiam *expiatoria*: expiandæ enim erant ſcelerum labes, ut quis hoc beneficio dignus haberetur: quare Æneas aqua recenti corpus luſtrat, v. 635. De *lucis Stygiis*, v. 237. De *Styge*, v. 323.

164. *Miſenum Æoliden.*] Filium eum facit *Æoli*, ventorum Dei, de quo *Æ.* 1. 56. quia ad inflandam tubam vento flatuque opus eſt. De *Marte*, qui hic pro pugna ſumitur, Ecl. 9. 12. De *Hectore*, Priami filio, ab Achille occiſo, *Æ.* 1. 487.

167. *Lituo.*] *Tuba* recta eſt: *cornu* plane incurvum, *lituus* inter utrumque medius: ab ejus figura baculus auguralis *lituus* quoque dictus eſt.

Poſtquam

Poſtquam illum victor vitâ ſpoliavit Achilles,
Dardanio Æneæ ſeſe fortiſſimus heros
Addiderat ſocium, non inferiora ſecutus.
Sed tum forte cavâ dum perſonat æquora conchâ
Demens, & cantu vocat in certamina Divos;
Æmulus exceptum Triton, ſi credere dignum eſt,
Inter ſaxa virum ſpumosâ immerſerat undâ.
Ergo omnes magno circum clamore fremebant:
Præcipue pius Æneas. Tum juſſa Sibyllæ,
Haud mora, feſtinant flentes; aramque ſepulchri
Congerere arboribus, cœloque educere certant.
Itur in antiquam ſylvam, ſtabula alta ferarum:
Procumbunt piceæ: ſonat icta ſecuribus ilex,
Fraxineæque trabes: cuneis & fiſſile robur
Scinditur: advolvunt ingentes montibus ornos.
Necnon Æneas opera inter talia primus
Hortatur ſocios, paribuſque accingitur armis.
Atque hæc ipſe ſuo triſti cum corde volutat,
Aſpectans ſylvam immenſam, & ſic ore precatur:
Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus
Oſtendat nemore in tanto: quando omnia vere
Heu nimium de te vates, Miſene, locuta eſt.
Vix ea fatus erat, geminæ cum forte columbæ
Ipſa ſub ora viri cœlo venêre volantes,
Et viridi ſedêre ſolo: tum maximus heros
Maternas agnoſcit aves, lætuſque precatur:
Eſte duces, ô, ſiqua via eſt: curſumque per auras
Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat
Ramus humum: tuque ô dubiis ne defice rebus,
Diva parens. Sic effatus, veſtigia preſſit,
Obſervans quæ ſigna ferant, quo tendere pergant.
Paſcentes illæ tantum prodire volando,

Ex quo victor Achilles privaverat vitâ Hectora, heros generoſiſſimus adjunxerat ſe ſocium Æneæ Trajano, non ſecutus viliorem dominum. Sed modo, dum forte inconſultus ſonat per mare conchâ excavata, & ſonitu laceſſit Deos ad certamen; Triton invidus, ſi æquum eſt id *credere, ſubmerſerat ſpumantibus fluctibus hominem circumventum inter ſcopulos. Igitur omnes circum querebantur magno clamore: imprimis pius Æneas. Deinde exequuntur mandata Sibyllæ plorantes, nulla mora eſt; & contendunt accumulare ex arboribus atque erigere ad cœlum rogum ſepulchralem. Eunt in ſylvam veterem, profunda latibula ferarum; piceæ cadunt, ilex reſonat percuſſa ſecuribus, & trunci fraxinei roburque fiſſile frangitur cuneis: volvunt è montibus magnas ornos. Æneas quoque inter tales labores primus incitat ſocios, & inſtruitur ſimilibus inſtrumentis. Interim ipſe meditatur hæc ſuo cum animo mœſto, intuens ingentem ſylvam; & ita orat voce: O ſi jam ille ramus aureus monſtret ſe nobis in tanta ſylva! ſiquidem, ô Miſene, Sibylla nimis vere dixit cuncta de te. Vix locutus erat iſta; quando duæ columbæ forte volantes per aërem venerunt in ipſum conſpectum hominis, & ſteterunt in viridi terra. Tunc maximus heros agnoſcit volueres matris ſuæ, & gaudens orat: O vos eſtote duces, ſi eſt aliqua via; & ex aëre dirigite iter* meum *in ſylvam, ubi ramus pretioſus inumbrat terram fœcundam: & tu, ô Dea mater, ne deſere* me *in rebus incertis. Sic locutus continuit pedem, explorans quæ dent indicia, quo pergant ire. Illæ paſcentes cœperunt tantum progredi ſubſiliendo,*

NOTÆ.

Tubæ, antequam ex ære fierent, è conchis intortis oblongiſque in uſu fuerant. De *Dardanio*, Trojano, Æ. 1. 239. De *Tritone*, Neptuni tubicine, Æ. 1. 148.

177. *Aram ſepulchri.*] Rogum in modum aræ conformari ſolitum, Æ. 4. 494.

180. *Piceæ, &c.*] *Picea*, pini ſpecies, reſinam ferens, arbor funeſta, de qua G. 2. 257. *Ilex* è querceo genere, *yeuſe, holm-oak. Fraxinus*, arbor nota, *freſne, aſh-tree. Robur*, ſpecies quercûs, G. 2. 25. *Ornus*, fraxinus ſylveſtris, Ecl. 6. 71.

184. *Armis.*] Securibus, inſtrumentis lignatorum. Sic inſtrumenta piſtorum, Æ. 1. 181. dicuntur *Cerealia arma*. Nec dedecebat pium principem hæc pietas in mortuos.

193. *Maternas aves.*] Columbas, ob fœnditatem Veneri ſacras, Æneæ matri.

199. *Paſcentes · · · · volando.*] Non, paſſis in aërem alis volando: tum quia ſic paſcere non potuiſſent; tum quia mox, v. 202. *tollunt ſe celere*. Ergo prius incedebant, & inter paſcendum volitabant ſubſiliebantque. Alluditque

quantum oculi ſequentium poterant obſervare viſu *acutiſſimo. Deinde poſtquam perveverunt ad os fœtidi Averni, attollunt ſe veloces, & elapſæ per aërem tenuem ſiſtunt grato loco ſuper gemina arbore, unde ſplendor auri diſſimilis coloris emicuit inter ramos. Quale viſcum, quod propria arbor non producit, ſolet hyberno tempore in ſylvis vireſcere foliis recentibus: & cingere ramuſculo fulvo ramos* arborum *rotundos. Talis erat forma auri pullulantis* in *denſo ilice, ſic lamina ſtridebat dulci vento. Æneas ſtatim accipit* ramum, *& cupidus decerpit lentiorem, deſertque in domum Sibyllæ. Interea Trojani non ſegnius plorabant in litore Miſenum, & parabant ultima* officia *cadaveri mœſto. Primo erexerunt magnum buſtum è tædis pinguibus & quercu fiſſâ: cujus latera ornant ramis funeſtis, &* in parte *anteriore collocant funebres cupreſſos, & deſuper ornant armis ſplendentibus. Pars adhibent aquam calidam, &* vaſa *ærea ebullentia* ex *igne: & eluunt unguuntque cadaver frigentis.*

Quantum acie poſſent oculi ſervare ſequentum.200
Inde ubi venêre ad fauces grav eolentis Averni;
Tollunt ſe celeres, liquidumque per aëra lapſæ,
Sedibus optatis gemina ſuper arbore ſidunt,
Diſcolor unde auri per ramos aura refulſit.
Quale ſolet ſylvis brumali frigore viſcum. 205
Fronde virere novâ, quod non ſua ſeminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circumdare truncos.
Talis erat ſpecies auri frondentis opacâ
Ilice, ſic leni crepitabat bractea vento.
Corripit extemplo Æneas, aviduſque refringit 210
Cunctantem, & vatis portat ſub tecta Sibyllæ.
Nec minus interea Miſenum in litore Teucri
Flebant, & cineri ingrato ſuprema ferebant.
Principio pinguem tædis & robore ſecto
Ingentem ſtruxere pyram: cui frondibus atris 215
Intexunt latera, & ferales ante cupreſſos
Conſtituunt, decorantque ſuper fulgentibus armis.
Pars calidos latices & ahena undantia flammis
Expediunt: corpuſque lavant frigentis & unguunt.

NOTÆ.

poëta ad pullorum augurium, quod optimum habebatur, ſi paſcerent pulli.

201. *Fauces Averni.*] Ad os ipſum *Averni* lacus, qua parte cum *Lucrino* lacu committitur, ut diximus, G. 2. 161. Hic tollunt ſe columbæ in auras, non modo ut peſtilentem lacus halitum evitant; ſed ut in arborem vicinam evolent, in eaque latentem ramum oſtendant Æneæ. De *Averno*, infra, v. 237.

204. *Diſcolor.*] Non enim tota arbor aurea; ſed in ilice viridi, ramus unicus aureus, quo avulſo ſubibat alter. *Aura auri.* Fulgor auri, unde *aurum, & auroram, & theſaurum* dici putat Scaliger, Poetic. l. 4. 16.

206. *Viſcum.*] Species eſt fruticis, politi & glutinoſi, in ilice & larice & querni maxime generis arboribus, hyeme erumpens in ramuli modum, earumque arborum ramis adhærescens: extra fulvi, intus porracei coloris, *guy de cheſne, Miſſletoe of the oak.* Non naſcitur è ſemine proprio arboris; at neque ex inſidentium volucrum fimo, ut putavere veteres; ſed ex ipſo arborum vitali excremento: unde ait, *quod non ſua ſeminat arbos.* Nulla ſine viſco ſacra Gallorum ſacerdotes Druidæ faciebant, ex Plinio, l. 16. 44.

209. *Bractea.*] Tenuior ſubtiliorque lamina: hanc enim ſpeciem aureæ frondes habebant.

210. *Avidus .... Cunctantem.*] Quomodo *cunctantem*, ſiquidem dixerat Sibylla: *faciliſque ſequetur, Si te fata vocant?* Nodum ſolvit vox iſta *avidus:* quippe avido citiſſima quæque tardiora videntur.

213. *Cineri ingrato.*] Ad quem nullus funebrium officiorum ſenſus perveniebat. Vel, qui nullam erat gratiam relaturus. Vel potius, qui mœſtitiam omnibus creabat, minime *gratus & lætus.* Habet porro funus illud præcipua veterum ceremoniarum veſtigia.

215. *Pyram, &c.*] 1. De *pyra, rogo, buſto*, Æ. 4. 494. 2. *Atræ frondes* rami ſunt funeſtarum arborum, quales *taxus, picea, cupreſſus* imprimis: quæ cum gravis eſſet odoris, ideo juxta Varronem addebatur pyræ, ne combuſti cadaveris fœtor nares adſtantium læderet: vel quia, cum exciſa nunquam renaſci ſoleat, ideo mortis erat inſigne. 3. *Arma, & veſtes, &* quicquid vivo chariſſimum fuerat, etiam cum mortuo comburebantur. Atque hæc ad ſtructuram rogi pertinent: cætera ad curam cadaveris.

218. *Calides latices.*] 1. Lavabant cadavera calidis undis; ut ſi quid eſſet vitalis ſpiritus quod homines falleret, excitaretur calore. 2. Ungebant amomo, hyacinthino roſaceoque unguento, non tantum quæ diu ſervanda erant,

Fit

Fit gemitus: tum membra toro defleta reponunt,
Purpureasque ſuper veſtes, velamina nota,
Conjiciunt. Pars ingenti ſubiere feretro,
Triſte miniſterium; & ſubjectam more parentum
Averſi tenuere facem: congeſta cremantur
Thurea dona, dapes, fuſo crateres olivo.
Poſtquam collapſi cineres, & flamma quievit,
Reliquias vino & bibulam lavêre favillam:
Oſſaque lecta cado texit Chorinæus aheno.
Idem ter ſocios purâ circumtulit unda,
Spargens rore levi & ramo felicis olivæ:
Luſtravitque viros, dixitque noviſſima verba.
At pius Æneas ingenti mole ſepulchrum
Imponit, ſuaque arma viro, remumque, tubamque,

Fit comploratio: deinde collocant in *lecto membra deplorata; & ſuperaggerunt veſtes purpureas ac tegmina conſueta. Pars ſuppoſuere* ſe *magno feretro*, quod eſt *triſte officium; & retroverſi porrexere ſuppoſitam facem*, ex *conſuetudine majorum: comburuntur accumulata munera thuris, & carnes, & pocula injecti olei. Poſtquam cineres ſubſeſerunt, & flamma defecit, irrigaverunt vino reliquias & favillas ſiccas: & Chorinæus incluſit vaſculo æreo oſſa collecta. Idem circumiit ter ſocios aquâ jaculari, aſpergens tenui rore* cum *ramo fertilis oleæ: & expiavit viros, & protulit voces ultimas. Sed pius Æneas ſtatuit tumulum magnæ molis, &* in eo *propria viri* illius *arma, & remum, & tubam,*

NOTÆ.

ut apud nos in uſu eſt; ſed etiam in honorem quæ proxime comburenda: idque officium erat penes *pollinctores*. 3. Fiebant gemitus & conclamatio: tum ad dolorem; tum ad vitam, ſi adhuc ſupereſſet, revocandam; & ad id muneris conducebantur mulieres *præficæ*, quæ cæteris plangendi modum ſtatuebant. 4. Collocabatur cadaver in toro, lecto, è ſtragulis ac veſtibus congeſto. De toro, Æ. 3. 224. 5. Lectus ipſe imponebatur *feretro:* quod crates inſtar fuit, è ligno & vimine; neque ſolum aptum funeribus, ſed aliis quibuſlibet pompis, in quibus ſimulacra aut ſpolia ferebantur: à *ferendo* dictum; unde & *Jupiter Feretrius*, cui Romulus ſpolia Cæninenſium regis præli o occiſi in ejuſmodi ferculo obtulerat, ut eſt apud Livium, l. 1. 10. 6. Subibant humeris feretrum conſanguinei, virique nobiles. Sic Auguſtus ab Senatoribus elatus eſt, ex Suetonio, c. 100. Germanicus à tribunis & centurionibus, ex Tacito l. 3. 1. Severus ab equeſtris ordinis nobiliſſimis, ex Herodiano l. 4. 7. Propinqui facem pyræ ſubjiciebant, ſed averſo vultu, ut ſe id invitos facere oſtenderent. 8. Pingues etiam liquores, *thus, oleum, dapes*, id eſt, carnes adipemque victimarum rogo adjiciebant ad excitandum ignem. Ita Achilles in funere Patrocli, Iliad. 23. 168.

227. *Reliquias vino, &c.*] Combuſto cadavere, 1. Vino prunas extinguebant, ut cineres facilius colligi poſſent. Patet id ex Patrocli funere, Iliad. 23. 250. 2. Secernebant defuncti cineres ab aliis cineribus; impr imis oſſa, cognitu facillima: quod notat Homerus eodem libro, v. 240. Fuit etiam apud Indos lini genus, molli & lapideo filo; quod igne ſplendeſceret tantum, non abſumeretur. Hinc regibus texebant tunicas, quæ corporum favillam à reliquo cinere ſeparabant, ex Plinio l. 19. 1. 3. Cineres imponebant urnæ, cado, phialæ, ut ſepulchro deinde mandarentur, Iliad. 23. 253. 4. Quia maculam aliquam contraxerant ex funere, unde funeſtati & inceſti putabantur: ideo antequam abirent, purgabantur à ſacerdote trina luſtralis aquæ aſperſione per circuitionem, *pura circumtulit unda:* unde verbum *luſtro*, quod proprie eſt *ſolvo, expio*, ad ſignificandam *circuitionem* traductum eſt, Æ. 1. 612. Æ. 4. 279. Aqua autem luſtralis erat juxta Athenæum l. 9. in qua titionem tingebant, ſumptum ex altari, ubi peregerant ſacra. 5. *Verba noviſſima*, alia erant quibus alloquebantur cadaveris reliquias, nempe ter repetitum *Vale:* alia quibus dimittebant populum, nempe *Ilicet*, id eſt, *ire licet*; idque ultimum uſurpabant in omnium ſacrorum exitu, non funebrium tantum.

230. *Rore levi & ramo felicis, &c.*] Sunt qui *aſpergillum* intelligunt; ex *oliva*, & *rore marino* frutice, *roſmarin, roſemary*, de quo Ecl. 2. 49. & G. 2. 213. Tamen commodius de aqua inſtar roris aſperſa. *Felicis olivæ.*] Fertilis, ſativæ; non ſylveſtris, nec oleaſtri, qui dicitur G. 2. 314. *Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris.*

232. *Sepulchrum, &c.*] Notat Æneæ pietatem in amicos: & morem illius etiam temporis, defunctorum inſignia tumulis inſculpendi. Igitur Miſeno ponuntur *arma* ut bellatori, nam v. 167. *pugnax inſignis obibat & haſta. Remus*, ut qui in curſu navigationis obierat: ita ponitur & Elpenori ab Ulyſſe, Odyſſ. 12. 15. *Tuba* denique, ut tubicini.

ſub excelſo monte, qui nunc appellatur ex illo Miſenus, & ſervat perpetuum nomen in ſecula. His perfectis, implet celeriter juſſa Sibyllæ. Fuit caverna profunda, ſaxoſa, patens lato hiatu,

Monte ſub aërio, qui nunc Miſenus ab illo
Dicitur, æternumque tenet per ſecula nomen. 235
His actis, propere exequitur præcepta Sibyllæ.
Spelunca alta fuit, vaſtoque immanis hiatu,

NOTÆ.

234. *Qui nunc Miſenus, &c.*] *Miſenum* intelligit promontorium, monte aſſurgens, & Puteolanum, nunc Neapolitanum, ſinum ab occidente terminans, hodie *Capo Miſeno*. Nomen huic inditum à ſepulchro Miſeni Æneæ tubicinis, conſentiunt è poetis, poſt Virgilium, Propertius, Silius, Statius; è geographis Solinus & Mela. Ulyſſis tamen ſocium illum fuiſſe Strabo. Intra ſinum non longe à promontorio erat *portus Miſenus*; ubi Auguſtus ad tutelam Italiæ claſſem alteram ſemper habebat, alteram Ravennæ.

237. *Spelunca alta fuit, &c.*] 1. *Avernus*, ἄορνος, ab α privativo & ὄρνις, *avis*, lacus eſt non longe à Puteolano Campaniæ ſinu, inter Bajas & Puteolos: hujus ſitum & cum Lucrino lacu conjunctionem deſcripſimus G. 2. 161, 164. Nomen adhuc hodie, *lago d'Averno*. Hoc autem nomen olim, non peculiare huic loco, ſed iis omnibus commune fuit, è quibus vapores halituſque erumpebant avibus peſtiferi; ſeu lacus, ſeu cavernæ campique eſſent: idque manifeſtum eſt ex Lucr. io l. 6. 738. *Nunc age averna tibi quæ ſint loca cunque lacuſque:* tum ex Plinio, qui in proœmio l. 4. locum ejuſmodi *Aornon* etiam in Epiro collocat. 2. *Spelunca* circa hunc lacum adhuc apparet duplex; altera ad meridiem, quæ dicitur etiamnum, *grotta di Sibylla:* videturque eſſe oſtium illius cuniculi, qui ab Averno Cumas uſque deducebat, & jam ſubſidente terra oppletus eſt: altera, quæ à Puteolis hodieque deducit Neapolim: ſuffoſſo monte *Pauſilypo*. Eſt tamen utraque Æneæ temporibus multo recentior: quippe paulo ante ſcriptum opus Æneidos, à Cocceio effoſſa; ſequente, ut ait Strabo, fabuloſam famam de ſubterraneis hujus loci meatibus & Cimmeriorum cavernis. 3. *Vera* hujus loci natura talis fuit. Avernus ipſe lacus limpidiſſimus, ſed profundiſſimus: unde ex Diodoro l. 4. cœruleus, id eſt, niger, apparet. Idem præciſis rectiſſimiſque collibus, & propter ſylvas denſiſſimas olim inacceſſis, cingebatur, in orbem, undique præterquam in aditu imminentibus, ex Strabone l. 5. Totus ille tractus calidæ aquæ fontibus innumeris ſcatet, ſulfure, alumine, ſale, nitro, bitumine commiſtis, ex Plin. l. 31. 2. Idem Campaniæ totus, ut & vicinæ Siciliæ, paſſim ubique cavum eſt; ut patet ex Charybdi, ex Veſuvio & Ætna, montibus ignivomis: unde Horatius objectas huic mari rupes, *pumices* vocat, Od. l. 1. 11. 5. 4. *Falſa* hinc mutata poeræ finxerunt, Homero duce: qui cum Ulyſſem circa Siciliam & Italiam errantem induceret; ad concitandam admirationem nihil cavit diligentius, quam ne quid nomine ſuo appellaret. Itaque cum Ulyſſes, juxta Circes monita, è Circæo Latii monte ſive inſula ad Plutonis domum nave contendit, Odyſſ. 10. 512. & Odyſſ. 11. 13. omnino ſignificatur hic Campaniæ locus: ſiquidem huc, & Borea vento, & unius diei navigatione Ulyſſes pervenit. At vero cum ſciret Homerus *Cimmerios* quoſdam eſſe in Aſia ſeptentrionali populos, circa Sarmatas & Scythas, Mœotidemque paludem & mare Caſpium, qui forte ob caliginoſos regionis ſuæ halitus raro Solem videre, & perpetuis in tenebris vivere dicerentur: cum item Græci quatuor præcipue agnoſcerent apud inferos flumina, *Acherontem, Pyriphlegethontem, Cocytum, & Stygem*; ideo Cimmerios populos in cavis Campaniæ locis incolas ſtatuit; fluviorumque infernorum nomina calidis ac ſulfureis circa Avernum fontibus attribuit; Tyrrhenumque ipſum ſive mediterraneum mare, Oceanum appellavit. 5. Manſerunt apud poſteros hæc eadem deinde nomina. Et *Acheruſiam* quidem paludem agnoſcit Strabo, cœnoſam quandam Tyrrheni maris effuſionem, inter Cumas & Miſenum promontorium, nunc *lago di Collucia*. Agnoſcit & *Pyriphlegethontem* ex aquis calidis: & ad ipſum mare, non procul ab Averno fontem aquæ potabilis, à qua tamen omnes abſtinent, *Stygis* eſſe aquam rati. Teſtatur Silius Italicus, l. 12. 117. *Cocyti* vocabulum inditum fuiſſe Lucrino lacui, qui Averno junctus erat, jamque exſiccatus eſt: *Cimmeriorum* vero oppidum ibidem olim fuiſſe aiunt Plinius, Lycophron, Feſtus Pompeius, qui addit eo nomine dictos eſſe, quod convallem incolerent eminenti jugo circumdatam, Sole neque matutino neque veſpertino illuſtratam: Ephorus autem apud Strabonem ait eos in cuniculis habitaſſe, & metallis effodiendis ibi quæſiſſe victum. Inde aiunt locum illum Plutoni dicatum eſſe, & nemus ibidem fuiſſe Proſerpinæ ſacrum, ſylvam haud dubie Averno circumdatam; & ſub terra oraculum, ubi vita functi reſponſa darent: & qui lacum navigabant, prius ſacrificiis ſolitos placare genios ſubterraneos. Fœtorem vero Averni perculoſum avibus inter fabulas Strabo reponit, propter aquæ limpitudinem, etiam Ariſtoteli memoratam. 6. Hinc demum factum eſt ut latini poëtæ, cum ſuis de rebus agunt, oſtium inferorum in ſpeluncis lacus *Averni*

Scrupea,

Scrupea, tuta lacu nigro nemorumque tenebris ;
Quam ſuper haud ullæ poterant impune volantes
Tendere iter pennis: talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens ſupera ad convexa ferebat ;
Unde locum Graii dixerunt nomine Avernum.
Quatuor hic primum nigrantes terga juvencos
Conſtituit, frontique invergit vina ſacerdos :
Et ſummas carpens media inter cornua ſetas,
Ignibus imponit ſacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten, cœloq; Ereboq; potentem.
Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Suſcipiunt pateris. Ipſe atri velleris agnam
Æneas matri Eumenidum magnæque ſorori

ſaxoſa, defenſa nigro lacu & umbris ſylvarum : ſuper quam nullæ aves poterant tuto facere iter alis: talis vapor erumpens ex nigris oſtiis attollebat ſe ad curvaturam cœli : unde Græci appellaverunt locum nomine Avernum. Illic primo ſtatuit ad aras *quatuor juvencos nigros* ſecundum *terga, & ſacerdos effundit vinum in caput* eorum : *& ſecans in medio cornuum ſummos pilos injicit eos in ſacras flammas*, quaſi *primitias ſacrificii : appellans clamore Hecaten potentem* in *cœlo & inferis. Alii ſuffigunt cultros, & excipiunt* in *pocula ſanguinem calentem. Ipſe Æneas cædit gladio agnam nigræ pellis matri Furiarum & magnæ* ejus *ſorori*,

NOTÆ

conſtituant : cum autem Græca deſcribunt, in antris collocent *Tænari* montis, qui promontorium eſt Laconiæ, in parte Peloponneſi maxime meridionali, inter Laconicum & Meſſeniacum ſinum, nunc *capo Maina*. Hac deſcendiſſe dicitur Hercules cum Theſeo, apud Senecam in Hercule furente : hac Orpheus, G. 4. 467.

241. *Convexa*] Concava ſpatia. Sic. Æn. 1. 314. *Claſſem in convexo nemorum, &c.*

243. *Quatuor hic primum, &c.*] De hoc ſacrificio, quod Sibylla Diis inferis fieri præceperat, v. 153. hæc accipe. 1. *Sacerdos*, ipſa *Sibylla* eſt, quemadmodum ſaga illa, Æ. 4. 509. *Crines effuſa ſacerdos tercentum tonat ore Deos.* 2. *Locus* ſacrificii *ſpelunca* eſt, per quam aditus eſſe putabatur ad inferos : diverſa illa quidem ab antro Sibyllæ : Sibyllæ enim antrum in ipſo erat Apollinis templo, Cumanaque urbe, ut diximus, v. 9. hæc vero ſpelunca, apud Avernum lacum. Mos autem fuit ejuſmodi ſacrorum, ut ſub terra fierent : effoſſa etiam ſcrobe, in quam ſanguis & libamina invergerentur. Ita Ulyſſes Odyſſ. 11. 25. 3. *Tempus* ſacrificii, *nox*, v. 252. *nocturnas inchoat aras :* & maxima noctis parte ſacrificium duravit, ad uſque ortum Solis, v. 255. 4. *Victimæ nigræ* ; ob inferorum tenebras : *pari numero* ; quia Diis inferorum hic placebat, ut *impar* ſuperis, Æ. 5. 96. *Sterilis vacca* Proſerpinæ : quia nullam ex Plutone marito prolem ſuſceperat. 5. *Sacerdos invergit vina*, in frontem ad probandas victimas : ſi enim ſubita illa vini aſperſione non contremiſcerent, ſed ſtuperent immobiles ; ſacrificio aptæ non erant. *Invergit* porro ; id eſt, converſa plane manu ſive patera deorſum effundit, quia Diis offert inferis : ſi autem ſuperis ; manu ſupina quaſi in altum emittens, vinum cornibus affundebat : quare tunc ait Virgilius, Æ. 4. 61. *Media inter cornua fundit :* nunc vero *invergit*. De voce *libo*, quæ *ſtillo, deguſto*, & *ſacrifico* etiam ſignificat, Æ. 1. 740. 6. *Setas* & *pilos* carpit, & in ignem jacit : ut ſacrificium incipiat, oſtendatque victimam Diis jam devotam eſſe. Agamemnon tamen Iliad. 3. 274. pilos illos non in ignem jacit, ſed adſtantibus diſtribuit : ut ſignificet, omnes fœderis, quod ſacrificio illo cum Trojanis ſanciebatur, teſtes ac vindices futuros. 7. *Voce*, id eſt, ſono confuſo ac tumultuoſo, non diſtincta voce appellat *Hecaten*, quæ in cœlo *Luna*, in inferis *Proſerpina* appellatur. De *Hecate* & *Erebo*, E. 4. 509, 510, 511. 8. Miniſtri victimis cædunt : idque fiebat, primum *ſecuri* in cervicem impacta, præſertim in majoribus victimis, ut ictu exanimatæ conciderent ; tum deinde cultris jugulabant. De primo more dixit Æ. 2. 224. *Taurus & incertam excuſſit cervice ſecurim.* 9. *Sanguinem* ſuſcipiunt *pateris*, planis patentibuſque poculis : ut circa aras in terram effundant ; quemadmodum Ulyſſes in ſcrobem, Odyſſ. 11. 35. 10. Æneas ipſe non opera miniſtrorum, ſed manu propria, victimas aliquot jugulat : heroum more, qui fere ſemper hoc officio apud Homerum defunguntur. 11. Denique *ſolida viſcera* comburit flammis, quod vocant *holocauſtum* ; imponitque ſolida ipſa corpora, ſola detracta pelle : *viſcera* enim ait Servius eſſe, quicquid ſub pelle eſt, etiam carnes quibus oſſa veſtiuntur : *exta* vero ſunt ea ipſa viſcera, quæ maxime *extant* aperto pectore ; ut cor, pulmo, lien. Aliis autem in ſacrificiis carnium & extorum partes aliquæ diſtribuebantur ad epulas, ut Æ. 8. 182. Tum victimas ipſas inſpergit oleo, ut facile comburantur.

250. *Matri Eumenidum, &c.*] *Mater* Eumenidum, *Nox* ; quæ ipſas ex Acheronte peperit. *Soror* Noctis, *Terra* ; nox enim terræ umbra eſt.

& vaccam infœcundam tibi, ô Proſerpina. Deinde facit nocturna ſacrificia regi inferno, & offert ſuper *altaribus tota corpora taurorum, & ſuperfundens etiam oleum piſcibus incenſis. Ecce autem circa lucem & ortum primi Solis, cœpit terra reboare ſub pedibus, & culmina ſylvarum* cœperunt *agitari; & canes viſæ ſunt allatrare per noctem, appropinquante Hecate.* Tunc *Sibylla exclamat; Longe, longe recedite, ô profani; & exite è tota ſylva. Et tu ingredere viam, & extrahe gladium è vagina: nunc opus eſt fortitudine, nunc animo conſtanti, ô Ænea. Hæc ſolum locuta, infert ſe furens in profundum ſpeluncæ: ille Æneas paſſibus non timidis aſſequitur euntem. O Dii, quibus eſt poteſtas in animas, & vos umbræ mutæ; & Chaos, & Phlegethon, loca undique tacita per noctem, ſit mihi licitum narrare* res *auditas: ſit* licitum per *divinitatem veſtram exponere res tectas profundâ terrâ & obſcuritate. Incedebant ſoli per noctem obſcuram in tenebris, & per domos vacuas & inania regna Plutonis. Quale eſt iter in ſylvis, ad Lunam dubiam, ſub luce exigua;*

Enſe ferit; ſterilemque tibi, Proſerpina, vaccam.
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis,
Pingue ſuperque oleum fundens ardentibus extis.
Ecce autem, primi ſub lumina Solis & ortus,
Sub pedibus mugire ſolum, & juga cœpta moveri
Sylvarum; viſæque canes ululare per umbram,
Adventante Dea. Procul ô, procul eſte profani,
Conclamat vates, totoque abſiſtite luco.
Tuque invade viam, vaginâque éripe ferrum:
Nunc animis opus, Ænea, nunc pectore firmo.
Tantum effata, furens antro ſe immiſit aperto:
Ille ducem haud timidis vadentem paſſibus æquat.
Dii, quibus imperium eſt animarum, umbræque ſilentes;
Et Chaos, & Phlegethon, loca nocte ſilentia late,
Sit mihi fas audita loqui: ſit numine veſtro
Pandere res altâ terrâ & caligine merſas.
Ibant obſcuri ſola ſub nocte per umbram.
Perque domos Ditis vacuas, & inania regna.
Quale per incertam Lunam ſub luce maligna

NOTÆ.

Eumenides Furiæ tres, de quibus Æ. 4. 469. & G. 2. 502. De *Proſerpina*, G. 1. 39. De *Stygio rege* Plutone, Æ. 4. 638.

257. *Canes ululare . . . Adventante Dea.*] Invocaverunt *Hecaten*, magico more: ut iis numine ſuo adeſſet ad iter tuto peragendum. Adeſt illa: ſed quia ſe manifeſto videndam non exhibet, ejus præſentiam teſtantur *ululantes canes*. Per *canes* intellige, vel canes quas Hecate comites attribuere veteres ſolebant: vel ipſam Hecaten, quæ tribus è capitibus unum habebat caninum: vel canem Cerberum, exeunti reginæ allatrantem: vel Furias, dictas quoque infernas canes.

258. *Procul eſte profani.*] Qui ſacris non initiati eſtis, ſceleſti, non expiati. Et hæc ſolemnis fuit ſacrorum, etiam magicorum, formula; ut profani inde arcerentur. Cerdanus *profanos* refert ad ſpectra alia quæ in Hecates comitatu præter Sibyllæ voluntatem aderant: idque firmat multis poëtarum ſimilibus locis. Ego ad omnes Æneæ comites refero, quorum cauſa non celebrata fuerant ſacra: unius enim Æneæ expiandi rationem habuerat, unus erat ad inferos deducendus: quare cæteros arcet, non è ſpelunca ſolum, ſed è tota etiam lacu Averni ſylva.

260. *Vaginâque eripe ferrum.*] Ad fugandæ quæ deinceps occurrent, ſpectra. Quamvis enim in dæmonas, ac ſpiritus, & genios ejuſmodi vim ferri nullam eſſe compertum ſit: eſſe tamen aliquam exiſtimavere Platonici, & poëtæ veteres. Ita Ulyſſes Odyſſ. 11. 48. fugat enſe umbras, in ſcrobem ſanguine plenam avidius incurrentes.

265. *Chaos, &, &c.*] Invocatio eſt poëtæ: qualem ſolet magnarum rerum deſcriptionibus præfigere. De *Chao*, rudi & confuſa mole, ex qua res omnes eruperunt, & quæ pro Deo Deorumque parente habetur ab Heſiodo, diximus, G. 4. v. 247. De *Phlegethonte*, inferno fluvio, infra, v. 323.

268. *Ibant obſcuri ſola, &c.*] Commutatio, ſive hypallage: pro, *ſoli ſub obſcura* nocte. Sic Æ. 5. 149. *Vocem incluſa volutant Litora*, pro *incluſam vocem*.

269. *Domos Ditis vacuas, &c.*] Quas habitant umbræ leves, & corporis expertes. De *Dite*, Plutone, G. 4. 467.

270. *Incertam Lunam.*] Alii explicant, Lunam cum Sole conjunctam, tumque minime lucentem. Alii melius, Lunam nubibus & aëris caligine intercluſam. De *Jove* pro aëre, Ecl. 3. 60. Ecl. 7. 60.

Eſt

Eſt iter in ſylvis: ubi cœlum condidit umbrâ
Jupiter, & rebus nox abſtulit atra colorem.
Veſtibulum ante ipſum primiſq; in faucibus Orci,
Luctus & ultrices poſuêre cubilia Curæ:
Pallenteſq; habitant Morbi, triſtiſq; Senectus,
Et Metus, & maleſuada Fames, & turpis Egeſtas,
Terribiles viſu formæ: Lethumque, Laborque:
Tum conſanguineus Lethi Sopor, & mala mentis
Gaudia mortiferumq; adverſo in limine Bellum,
Ferreiq; Eumenidum thalami, & Diſcordia demens
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In medio ramos annoſaque brachia pandit
Ulmus opaca, ingens: quam ſedem Somnia vulgo
Vana tenere ferunt, foliiſque ſub omnibus hærent.
Multaque præterea variarum monſtra ferarum,
Centauri in foribus ſtabulant, Scyllæque biformes,
Et centum geminus Briareus, ac bellua Lernæ
Horrendum ſtridens, flammiſque armata Chimæra:
Gorgones, Harpyiæq; & forma tricorporis umbræ.

quando aër occultat caligine cœlum, & nox obſcura eripuit rebus colorem. Ante ipſum veſtibulum & in primo aditu inferorum, Luctus & Curæ vindices fixerunt cubilia: habitantque Morbi pallidi, & mœſta Senectus, & Metus, & Fames ſuadens mala, & Paupertas infamis, ſpectræ horrida aſpectu: & Mors, & Labor: deinde Somnus frater Mortis, & Gaudia animi ſcelerata, & in limine oppoſito Bellum mortiferum, & ferrea cubicula Furiarum, & diſcordia inſana implicatæ tæniis ſanguinolentis circa *capillos anguineos. In medio* veſtibulo *ulmus magna, umbroſa, explicat ramos & brachia vetera: aiunt vulgo ſomnia inania occupare hunc locum, & ipſa ſedent ſub omnibus frondibus. Et præterea ſpectra plurima aliarum ferarum manent ad portas, Centauri, Scyllæ biformes, & Briareus centuplex, & Hydra Lernæ ſibilam horride, & Chimæra evomens ignes: Gorgones, & Harpyiæ, & ſpecies umbræ tricorporis.*

NOTÆ.

273. *Veſtibulum.*] Spatium eſt, ſive area, quæ viam à domo dividit, eſtque ante portam ædium. In hoc inferorum veſtibulo varias deſcribit calamitates, quas horrendis formis & quaſi corporibus veſtit. Has fere omnes enumerat Cicero de natura Deorum, l. 3. 44. aitque eſſe Noctis & Erebi filias. Locum etiam habent in er Noctis liberos, in Heſiodi Theogonia, v. 225. *Orcus*, hic pro inferis, alibi pro Deo inferorum ſumitur, infra, 323.

276. *Maleſuada Fames.*] Non tantum eſt *inopia victûs*; ſed etiam *avaritia, & auri ſacra fames*, quæ nullum non ſuadet ſcelus.

278. *Conſanguineus Lethi Sopor.*] *Somnus* dicitur ab Homero Iliad. 14. 231. κασίγνητος θανάτοιο, *frater mortis*: & Heſiodus in Theogon. v. 214. Mortem & Somnum ait Noctis eſſe liberos. Ut autem *conſanguineus* apud Latinos *fratrem germanum* ſæpe ſignificat, ſic enim uſurpat Statius, l. 11. 407. & alibi: ita quoque κασίγνητος apud Græcos.

Mala mentis Gaudia.] Voluptas ex perpetratis ſceleribus percipi ſoli a.

280. *Eumenidum thalami.*] Non *lecti conjugales*, qu a nunquam nupſere Furiæ: ſed *ſedes, cubicula*, vel ubi natæ ſunt, vel ubi decumbunt: proprie tamen *thalamus* dicitur de cubiculo nuptiali, à θάλλω, *vireo*. De *Eumenidibus*, Æ. 4. 469. G. 3. 552.

283. *Quam ſedem, &c.*] Somnia ſub *arbore* patula & opaca collocat, qualis apta eſt ſomno conciliando: ſub *ulmo*, quia ut ulmus ſterilis arbor eſt, ita vana & caſſa vulgo ſomnia: ſub *foliis*; ob levitatem & mobilitatem; & quia eo tempore quo cadunt arborum folia, præſertim vana eſſe omnia vulgo diſcuntur.

286. *Centauri, &c.*] Monſtra, ſuperiori parte humana, inferiori equina: Ixione & nube geniti, G. 3. 38. Theſſaliæ populi fuere, ideo ſic dicti, quia primi ex equis pugnare, & eos ſtimulis agitare docuerunt, à κεντέω, *ſtimulo*: De *iis*, G. 3. 115. De *Scyllis* duabus, altera inferiori parte in canes, ac deinde in ſcopulum converſa; altera in alaudam mutata, Ecl. 6. 74. Æ. 3. 420.

387. *Briareus*] Gigas, Cœli & Terræ filius: *centumgeminus*, id eſt, centum brachiis inſtructus; non centum corporibus. *Ægæon* etiam appellatur, & inferorum cuſtos hic videtur eſſe, non ut cæteri gigantes pœnis damnatus. Cauſam habes, Æ. 10. 565. De *bellua Lernæ*, ſive *hydra*, quam in Lernæa Argiæ regionis in Peloponneſo palude Hercules occidit, Æ. 8. 300.

288. *Chimæra.*] Monſtrum ignivomum, cui caput leonis, pectus hirci, cauda ſerpentis: hanc dicitur Bellerophontes occidiſſe Pegaſo equo invectus, quia montem Lyciæ habitabilem reddidit: cujus in ignivomo cucumine leo-

Hic Æneas captus repentino metu educit gladium, & intentat venientibus ſtrictum illius acumen. Et niſi ſapiens comes docuiſſet, animas eas leves vagari ſine corpore ſub inani ſimulacro figuræ, irrumperet, & fruſtra feriret umbras gladio. Inde incipit *iter quod ducit ad aquas Acherontis inferni. Ille gurges turbidus cœno & vaſta voragine, exundat, & exonerat omnem arenam in Cocytum. Charon, vector tremendus horribili ſqualore, tenet has aquas & hos fluvios: huic multa eſt in mento canities neglecta, oculi* pleni *ſunt igne, veſtis ſordida nodo* ligata *pendet exhumeris. Ipſe impellit cymbam perticâ, & adjuvat velis, & tranſportat* umbras *corporum nigrâ cymbâ, jam ſenex; ſed ſenectus robuſta & vegeta eſt,* utpote *Deo. Omnis turba currebat huc effuſa ad ripas: matres & viri, & corpora fortium bellatorum privata luce, pueri, & puellæ innuptæ, & juvenes elati* in *pyras in conſpectu parentum:* tam multi, *quam multæ frondes excuſſæ cadunt per ſylvas primo frigore autumni; ſive quàm multæ volucres congregantur ad terram ex mari, quando tempeſtas hyberna pellit* eas *ultra mare, & mittit in plagas calidas. Stabant precantes,* ut *primi trajicerent ſpatium, & extendebant manus deſiderio ripæ oppoſitæ.*

Corripit hic ſubitâ trepidus formidine ferrum
Æneas, ſtrictamque aciem venientibus offert.
Et, ni docta comes tenues ſine corpore vitas
Admoneat volitare cava ſub imagine formæ,
Irruat, & fruſtra ferro diverberet umbras.
Hinc via Tartarei quæ fert Acherontis ad undas.
Turbidus hic cœno vaſtaque voragine gurges
Æſtuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas & flumina ſervat
Terribili ſqualore Charon: cui plurima mento
Canities inculta jacet, ſtant lumina flammâ,
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipſe ratem conto ſubigit, veliſque miniſtrat,
Et ferrugineâ ſubvectat corpora cymbâ,
Jam ſenior; ſed cruda Deo viridiſque ſenectus.
Huc omnis turba ad ripas effuſa ruebat;
Matres, atque viri, defunctaque corpore vitâ
Magnanimum heroum, pueri innuptæque puellæ,
Impoſitique rogis juvenes ante ora parentum:
Quam multa in ſylvis autumni frigore primo
Lapſa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto
Quàm multæ glomerantur aves, ubi frigidus annus
Trans pontum fugat, & terris immittit apricis.
Stabant orantes primi tranſmittere curſum,
Tendebantque manus ripæ ulterioris amore.
Navita ſed triſtis nunc hos, nunc accipit illos;
Aſt alios longe ſummotos arcet arenâ
Æneas (miratus enim, motuſque tumultu)
Dic, ait, ô virgo, quid vult concurſus ad amnem?
Quidve petunt animæ? vel quo diſcrimine ripas

Sed vector aſper nunc accipit hos, nunc illos, procul autem à ripa expellit alios. Æneas inquit (nam obſtupuit & commotus eſt hoc *tumultu) Dic, ô virgo, quid ſignificat* illa *frequentia ad fluvium? & quid poſcunt animæ? vel ob quam differentiam.*

NOTÆ.

nes erant, in radice ſerpentes, in medio paſcua capris alendis aptiſſima. De *Gorgonibus* ſororibus, quarum natu maxima Meduſa ſerpentinos crines habuit, *Æ.* 2. 616. De *Harpyiis*, *Æn.* 3. 211. De *tricorpore umbra Geryonis*, *Æ.* 7. 662.

292. *Tenues ſine corpore vitas.*] *Vitas* quidem, quia animæ ſunt immortales; *tenues*, quia ſeparatæ à corpore, & ſic à vulnerum & mortis periculo jam immunes. Cur ergo, v. 260. juſſus erat Æneas ferrum ſtringere? non ſane ut umbras vulneraret; ſed meo quidem judicio, ut terreret recordatione quadam ferri & præteritorum in vita periculorum.

295. *Tartarei quæ fert, &c.*] De *Tartaro*, infimo inferorum loco, ſupra, v. 134. De *Acheronte* & *Cocyto*, infra, v. 323.

299. *Charon.*] Erebi & Noctis filius per antiphraſin dictus, quod minime ſit χαίρων, *gaudens.*

300. *Stant lumina flamma.*] Ita pleni ſunt flamma oculi, veluti ex ea toti conſtare videantur. Sic dicitur, *Æ.* 12. 408. *Stare pulvere cælum.* Horat. Od. l. 1. 9. *Vides ut alta ſtet nive candidum Soracte, &c.* De *ferrugineo* colore, proprie ferreo, hic nigro, Ecl. 2. 18.

312. *Terris apricis.*] Soli expoſitis, Ecl. 9.

Hæ linquunt, illæ remis vada livida verrunt?
Olli ſic breviter fata eſt longæva ſacerdos;
Anchiſà generate, Deûm certiſſima proles,
Cocyti ſtagna alta vides, Stygiamque paludem,
Dii cujus jurare timent & fallere numen.
Hæc omnis, quam cernis, inops inhumataque turba eſt:
Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, ſepulti.
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Tranſportare prius, quam ſedibus oſſa quiêrunt.
Centum errant annos, volitantq; hæc litora circum.
Tum demum admiſſi ſtagna exoptata reviſunt.
Conſtitit Anchiſa ſatus, & veſtigia preſſit.
Multa putans, ſortemq; animo miſeratus iniquam.
Cernit ibi mœſtos, & mortis honore carentes,
Leucaſpim, & Lyciæ ductorem claſſis Orontem:
Quos ſimul à Troja ventoſa per æquora vectos
Obruit Auſter, aquâ involvens navemq; viroſque.
Ecce gubernator ſeſe Palinurus agebat:
Qui Libyco nuper curſu, dum ſidera ſervat,

hæ recedunt è ripa, illæ ſecant remis aquas pallidas? Sic antiqua vates breviter locuta eſt illi: Fili Anchiſæ, certiſſima ſoboles Deorum, cernis ſtagna profunda Cocyti, & paludem Stygiam, cujus Dii metuunt jurare & violare divinitatem. Hæc omnis turba, quam vides, eſt egena & inſepulta: vector ille, eſt Charon: hi, quos portat unda, ſunt ſepulti. Nec permittitur trajicere ripas horribiles & fluctus ſonantes, antequam oſſa repoſita ſint in *tumulis. Vagantur per centum annos, & volitant circa has ripas: tunc demùm recepti tranſmittunt fluvios deſideratos. Filius Anchiſæ ſtetit, & continuit greſſum, agitans plurima, & miſerans animo* eorum *ſortem acerbam. Videt illic triſtes, & privatos honore ſepulturæ. Leucaſpim, & Orontem ducem Lyciæ claſſis: quos è Troade navigantes per maria procelloſa Auſter demerſit ſimul, ſepeliens* in *aquis & navem & homines. Ecce Palinurus gubernator ferebat ſe* ad eum: is *qui nuper navigatione, dum obſervat aſtra,*

NOTÆ.

49. Hi porro ſeptem ſuperiores verſus fere expreſſi ſunt ex G. 4. 473. Quod autem ait de trajectione avium in calidiores plagas; de hirundinibus, deque gruibus & ciconiis memoratur, G. 2. 319.

323. *Cocyti ſtagna, &c.*] Quinque vulgo à Græcis apud inferos flumina ſtatuuntur, *Acheron, Cocytus, Styx, Phlegethon* ſeu *Pyriphlegethon*, & *Lethe*. Nomina illa deſumpta ſunt e variis Græciæ fontibus ac fluviis, quos propter noxiam aliquam naturæ vim in inferis quoque reperiri fixerunt. 1. *Acheron* multiplex: unus in Elide, occidentali & maritima Peloponneſi regione, in Alpheum influens, juxta quam inſignis eſt Plutonis & Proſerpinæ cultus, ex Strabone l. 8. Alter in Theſprotia Epiri regione, ex Acheruſia palude profluens, ad Cichyrum urbem, juxta Strabonem, l. 7. & Pauſaniam, in Atticis. *Cocytus*, juxta eundem Pauſaniam, non longe ab Acheronte ibidem fluit, aqua inſuaviſſima. *Styx*, fons Arcadiæ eſt, ad urbem Nonacrin ex altiſſima rupe ſtillans, indeque penetrato ſaxo in Crathin fluvium delabens: tam præſentis veneni, ut vaſa quælibet etiam aurea diffringat, nec poſſit niſi equi ungula contineri. Hæc Pauſanias in Arcadicis. Cur autem Dii per eam jurare ſoliti fint, diximus, G. 3. 551. *Lethe*, ſive, ut mavult Caſaubonus, fluvius *Lethes*, genitivo caſu; aut fluvius *Lethæus*; unus fuit in Portugallia, vulgo *Lima*, juxta Strabonem & Melam: alius in Africa, circa majorem Syrtim urbemque Berenicen, juxta Lucanum: alius in Bœotia, ad Lebadeam oppidum, juxta Pauſaniam in Bœoticis. *Lethæi* amnes alibi complures à Strabone numerantur, l. 14. *Phlegethon*, aut *Pyriphlegethon*, nulli quod ſciam loco aſſignatus eſt, præterquam calidis circa Avernum fontibus, ut refert Strabo ex Homero. 2. Nomina hæc omnia luctuoſum aliquid ſignificant. Acheron ab ἄχος, *dolor*, & ῥέω, *fluo*. Cocytus à κωκύω, *fleo*. Styx, à στυγέω, *odio, proſequor*. Phlegethon aut Pyriphlegethon, à πῦρ, *ignis*, & φλέγω, *comburo*. Lethe à λήθη, *oblivio*, quod ejus epota aqua oblivionem induceret. 3. De eorum in inferis ſitu pluribus diſputat Cerdanus. Hoc certiſſimum: iis nominibus promiſcue poëtas abuti, nullo admodum certo ordine: vulgo tamen dici, ex Acheronte profluere Stygem, à Styge Cocytum propagari. 4. Eridanus etiam in campis Elyſiis à Virgilio conſtituitur. Cauſam vide, v. 659.

334. *Orontem.*] Ejus mortem habes, Æ. 1. 117. De *Auſtro*, vento meridionali, Ecl. 2. 58. De *Palinuri caſu*, Æ. 5. 835.

338. *Libyco curſu.*] Non tamen mâri *Lybyco* ſed *Tyrrheno*: cum e Sicilia in Italiam ſolviſſet.

Exciderat

occiderat è puppe, lapſus in medias aquas. Poſtquam Æneas difficile eum agnovit ob ſpiſſas tenebras, ita alloquitur prior: O Palinure, quis Deorum abſtulit te nobis, & obruit ſub medio mari? Dic, age: nam Apollo non prius inventus mihi mendax, hoc ſolo reſponſo decepit mentem meam; quando prædicebat te futurum eſſe ſalvum per mare, & perventurum ad litus Italicum: an illa eſt fides promiſſorum! Ille autem reſpondit: O dux, fili Anchiſæ, nec oraculum Phœbi decepit te, nec Deus merſit me mari. Nam forte cadens præceps, abſtuli mecum gubernaculum multo pondere abruptum, cui commiſſus cuſtos adhærebam, & quo moderabar curſum. Teſtor maria aſpera, me nullum habuiſſe tantum metum pro me, quam ne tua navis, deſtituta gubernaculo, & privata gubernatore, ſubmergeretur, ſi tanti fluctus tumeſcerent. Auſter validus ſuſtentavit me tres noctes aſperas ſuper fluctibus, per vaſtum mare: vix die quarto vidi Italiam erectus ex altis aquis. Paulatim ad natabam ad *terram, & jam attigeram tuta loca: niſi natio inhumana appetiiſſet ferro me gravatum ob veſtem humidam, apprehendentem curvis manibus acuta cacumina rupis; & niſi maleſana exiſtimâſſet* me eſſe *prædam.*

Exciderat puppi, mediis effuſus in undis.
Hunc ubi vix multa mœſtum cognovit in umbra,
Sic prior alloquitur: Quis te, Palinure, Deorum
Eripuit nobis, medioque ſub æquore merſit?
Dic, age: namque mihi fallax haud ante repertus,
Hoc uno reſponſo animum delusit Apollo;
Qui fore te ponto incolumem, fineſq; canebat
Venturum Auſonios: en hæc promiſſa fides eſt?
Ille autem; Neque te Phœbi cortina fefellit,
Dux Anchiſiade; nec me Deus æquore merſit.
Namque gubernaclum multa vi forte revulſum,
Cui datus hærebam cuſtos, curſuſq; regebam,
Præcipitans traxi mecum. Maria aſpera juro,
Non ullum pro me tantum cepiſſe timorem;
Quam tua ne, ſpoliata armis, excuſſa magiſtro,
Deficeret tantis navis ſurgentibus undis.
Tres Notus hybernas immenſa per æquora noctes
Vexit me violentus aquâ: vix lumine quarto
Proſpexi Italiam, ſumma ſublimis ab unda.
Paulatim adnabam terræ, & jam tuta tenebam,
Ni gens crudelis madida cum veſta gravatum,
Prenſantemq; uncis manibus capita aſpera montis,
Ferro invaſiſſet, prædamque ignara putaſſet.

NOTÆ.

Ita tamen poeta locutus videtur, quia à Libya in Italiam Æneas navigans, in Siciliam deflexerat. De *Libya*, Æ. 1. 162. Expreſſum eſt hoc Palinuri cum Æneæ colloquium ex Homero, Odyſſ. 11. ubi ſimile quiddam eſt inter Ulyſſem & Elpenora.

346. *Auſonios.*] De iis Italiæ populis, Æ. 3. 171. De *Cortina Phœbi*, loco unde oracula reddebantur, Æ. 3. 92.

348. *Nec me Deus æquore merſit.*] Aliqui ſic interpungunt: *nec te Phœbi cortina fefellit, nec me: Deus æquore merſit:* nam à Somno reipſa fuerat ſubmerſus. Alii communem retinent continuamque verborum ſententiam: aiuntque, ex opinione Palinuri Phorbantem illum fuiſſe, non Deum, cujus ſuaſu ſomno ſe dederit. De *Noto* ſive *Auſtro*, meridionali vento, Ecl. 3. 58.

353. *Excuſſa magiſtro.*] Commutatio: id eſt, *unde magiſter excuſſus erat.* Sic infra, v. 507. *Nomen & arma locum ſervant:* id eſt, *locus ſervat arma.* Et Æ. 5. 149.

355. *Hybernas noctes.*] Ver tamen erat æſtati proximum, ut liquet ex Æ. 5. 46. Igitur *hyems* hic pro tempeſtate & maris aſperitate ſumenda eſt, ut Æ. 1. 120. *Notus*, ſive *Auſter*, flat à meridie, Æ. 2. 58.

356. *Lumine quarto.*] *Die quarto.* Ita Cicero, pro Rabirio Poſthumo, 29. vertit ex Euripidis Medea verſum his verbis; *Si te ſecundo lumine hic offendero, moriere.*

358. *Terræ, & jam tuta tenebam.*] Quod ſatis erat, ut impleta videretur fides oraculorum, quæ ambigua ſolebant eſſe. Non tamen legitur in Æneide, quonam oraculo promiſſus Æneæ fuerit Palinuri appulſus in Italiam.

359. *Gens crudelis.*] *Lucaniæ, Italiæ*, populi: ad meridiem vicini Brutiis, ad ſeptentrionem Apulis & Picentinis: ad occidentem Tyrrheno mari, ad orientem ſinu Tarentino definiti: nunc *Baſilicata*, & pars principatus ulterioris, in regno Neapolitano.

361. *Prædam.*] Naufragum divitem; in quo ſpoliando multum lucri facere poſſent. De *Iulo*, Æ. 1. 271.

Nunc me fluctus habet, verſantque in litore venti.
Quod te per cœli jucundum lumen & auras,
Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Iüli ;
Eripe me his, invicte, malis : aut tu mihi terram
Injice, namque potes ; portuſq; require Velinos :
Aut tu, ſi qua via eſt, ſi quam tibi Diva creatrix
Oſtendit (neque enim, credo, ſine numine Divûm
Flumina tanta paras Stygiamque innare paludem)
Da dextram miſero, & tecum me tolle per undas,
Sedibus ut ſaltem placidis in morte quieſcam.
Talia fatus erat, cœpit cum talia vates :
Unde hæc, ô Palinure, tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas amnemque ſeverum
Eumenidum aſpicies? ripamve injuſſus abibis?
Deſine fata Deûm flecti ſperare precando.
Sed cape dicta memor, duri ſolatia caſûs.
Nam tua finitimi longe lateque per urbes
Prodigiis acti cœleſtibus, oſſa piabunt,
Et ſtatuent tumulum, & tumulo ſolemnia mittent :
Æternumque locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curæ emotæ, pulſuſque parumper
Corde dolor triſti : gaudet cognomine terrâ.
Ergo iter inceptum peragunt, fluvioq; propinquant.
Navita quos jam inde ut Stygia proſpexit ab unda
Per tacitum nemus ire, pedemque advertere ripæ ;

Nunc fluctus tenent meum cadaver, & venti jactant ad litus. Id vero *precor te, per gratam lucem cœli & aërem, pe patrem, per ſpem Aſcanii creſcentis ; libera me his malis,* ô dux *invicte : vel tu impone mihi terram, quandoquidem potes ; & pete portum Velinum : vel tu præbe manum* mihi *miſero, & trahe me tecum trans fluvium, ut ſaltem poſt mortem quieſcam in tranquillis ſedibus : ſic eſt aliquis modus, ſi Dea mater* tua *tibi monſtravit aliquam ; non enim, ut exiſtimo, ſuſcipis trajicere tantos fluvios & paludem Stygiam abſque auctoritate Deorum. Talia locutus erat, cum Sibylla incepit talia : O Palinure, unde eſt tibi deſiderium tam impium ? Tu inſepultus videbis aquas Stygias, & fluvium terribilem Furiarum ? & exibis in ripam* alteram *ſine juſſu* Deorum ? *Ceſſa ſperare fata Deorum poſſe mutari orando. Sic accipe memor* mea *verba,* ad *ſolatium acerbæ calamitatis. Nam vicini* Lucaniæ *populi, coacti monitis cœleſtibus, placabunt* ceſſa tua *longe & late per urbes, & erigent* tibi *ſepulchrum, & ferent munera ſepulchro : & locus ſervabit perpetuum nomen Palinuri. Curæ* ejus *ſedatæ* ſunt *his verbis, & dolor tantiſper ejectus eſt è mœſto corde : lætatur* ob *terram ſui nominis. Igitur perficiunt iter inchoatum, & accedunt ad flumen. Quos quando vector jam inde ab amne Stygio videt ambulare per ſylvam ſilentem, & admovere pedem* ad *litus ;*

NOTÆ.

365. *His malis.*] Cum enim centum annos errarent inhumati : nec tam cito admittebantur in Elyſium, nec niſi tardius in alia corpora revertebantur, v. 720, 724.

366. *Terram injice.*] Genus erat ſepulturæ, *injectio glebæ*, cum quis in cadaver incidiſſet : idque inſepultum relinquere nefas habebatur, quod porcæ ſacrificio erat expiandum. Idem injiciendi pulveris mos etiam Græcis fuit.

Portus Velinos.] Non longe ab urbe *Velia*, in litore Lucaniæ, inter promontoria Paſidium ac Palinurum. Quî tamen Palinurus commemorare portum potuit Velinum? cum Velia non niſi anno poſt Æneam amplius ſexcentesimo, regnante rege Romanorum Servio Tullio, condita ſit. Reprehenditur eo nomine Virgilius ab Hygino apud Gellium. Sed præterquam quod poëtis omnibus familiaris eſt & communi uſu quaſi licita temporis anticipatio, præſertim in re obſcuriore, ut notavimus, Æ. 3. 707. non leviter eum defendit Acciatus, cum ait, non urbem hic appellari, ſed litus ac fluvium, à quo nomen urbi inditum eſſe Stephanus teſtatur. Ea nunc exciſa eſt ; prope *Caſtel a mar della brucca.*

374. *Amnemque ſeverum Eumenidum.*] Severum quidem omnibus, ſed præcipue tibi, ſi contra fas ante centum annos eum trajicere volueris : aderunt enim tibi tum ultrices Furiæ, Eumenides, de quibus, Æ. 4. 469. G. 3. 552. De *Styge*, ſupra, v. 223.

379. *Prodigiis acti, &c.*] Hoc Servius ait petitum ex hiſtoria ; & Lucanos ob inhumanam Palinuri cædem peſtilentia vexatos, conſulto oraculo accepiſſe placandos eſſe ejus manes : quare & lucum ipſi dicaverunt, & tumulum ad meridiem Veliæ erexerunt in promontorio, cui ab eo tempore Palinuri nomen fuit.

Sic

ſic primus adoritur eos verbis, & ultra increpat : Quicunque es, qui accedis armatus ad fluvios noſtros, age, die cur venias : & jam ex iſto loco ſiſte gradum. Hæc ſedes eſt umbrarum, Somni & Noctis ſomniferæ ; non licet vehere cymbâ Stygiâ corpora viventia. Nec vero gaviſus ſum me tranſmiſiſſe per hanc paludem Herculem huc venientem ; nec Theſeum, & Pirithoum : quamvis orti eſſent Diis, & inſuperabiles robore. Ille manu deduxit in catenas infernum canem è ſolio ipſius Plutonis, & traxit eum trepidantem : Hi aggreſſi ſunt extrahere reginam è lecto Plutonis. Adverſus hæc ita locuta eſt breviter Sibylla Apollinea : Nullæ hic ſunt inſidiæ tales, deſine turbari, nec arma iſta minantur vim : per nos licet, ut magnus cuſtos in antro ſemper latrans terreat umbras incorporeas ; licet, ut Proſerpina pudica teneat januam patrui ſui.

Sic prior aggreditur dictis, atque increpat ultro :
Quiſquis es, armatus qui noſtra ad flumina tendis,
Fare age, quid venias : jam iſtinc & comprime greſſum.
Umbrarum hic locus eſt, Somni, Noctiſq; ſoporæ :
Corpora viva nefas Stygiâ vectare carinâ.
Nec vero Alciden me ſum lætatus euntem
Accepiſſe lacu ; nec Theſea, Pirithoümque :
Diis quanquam geniti, atque invicti viribus eſſent.
Tartareum ille manu cuſtodem in vincla petivit,
Ipſius à ſolio regis traxitque trementem :
Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.
Quæ contra breviter fata eſt Amphryſia vates :
Nullæ hic inſidiæ tales, abſiſte moveri ;
Nec vim tela ferunt : licet ingens janitor antro
Æternum latrans exangues terreat umbras ;
Caſta licet patrui ſervet Proſerpina limen.
Troïus Æneas, pietate inſignis & armis,
Ad genitorem, imas Erebi deſcendit ad umbras.
Si te nulla movet tantæ pietatis imago,

Æneas Trojanus, illuſtris pietate & fortitudine, deſcendit ad patrem ſuum in profundas umbras. Si te nulla ſpecies tantæ pietatis commovet,

NOTÆ.

392. *Alcidem.*] De eo Herculis nomine, Æ. 5. 414. De *Theſeo* & *Pirithoo*, infra, v. 618. *Diis geniti.* Hercules Jove : Theſeus, Ægæo quidem ; ſed juxta fabulas, Neptuno : Pirithous Ixione, ut vulgo putatur ; ſed ut eſt apud Homerum, Iliad. 14. 318. Jove, & Dia ipſius Ixionis uxore ; cui, ut addunt alii, Jupiter in equum transformatus circumcurrendo vim intulit, unde nomen inditum Pirithoo, à περὶ, *circum*, & θοὸς, *celer.*

395. *Cuſtodem*, &c.] *Cerberum* canem : qui quidem non ad *ſolium* Plutonis, ſed in ipſo aditu inferorum eſt. Quare vel putandus eſt canis ad ipſum uſque domini ſolium Herculis metu refugiſſe, indeque abſtractus fuiſſe : vel ſolium, pro toto regno ac ditione Plutonis accipiendum eſt. De *Cerbero*, v. 417. De *hoc Herculis facto*, Æ. 8. 296.

397. *Dominam Ditis thalamo.*] *Dominæ* vocantur ab amatoribus amicæ : Horat. Od. l. 2. 12. 13. *Me dulcis dominæ Muſa Licymniæ cantus*, &c. Etiam à maritis uxores : Sueton. in Claudio 39. *Occiſa Meſſalina, paulo poſt quam in triclinium decubuit, cur domina non veniret, requiſivit.* Et ſingulariter Proſerpina *domina* dicitur, ut ſæpe occurrit apud Pauſaniam in Arcadicis : Καὶ τῇ δεσποίνῃ θύουσιν ἔτι ἔτι οἱ Ἀρκάδες : *Et dominæ mactant victimas Arcades.* Cum autem *Dis* proprie dicatur de Plutone, ut diximus G. 4. 467. ideo melius hic legendum putem, *Ditis thalamo*, quam *Dominam Ditis. De thalamo*, ſupra, v. 280. De hoc *Theſei & Pirithoi facto*, v. 618.

398. *Amphryſia vates.*] *Apollinea :* quia Apollo ipſe vocatur *Paſtor ab Amphryſo*, fluvio Theſſaliæ, ubi Apollo greges pavit, vide G. 3. 2.

402. *Servet Proſerpina limen.*] Non perſuadet Cerdanus, honeſtas olim fœminas, ad januas domorum, more meretricio, ſediſſe, licet multa in eam rem congerat. Imo mihi perſuaſiſſimum eſt, tam apud Græcos, quam apud Romanos arctam fuiſſe mulierum cuſtodiam ; eaſque domum interiorem tenuiſſe, non januam. Igitur hic *ſervare limen*, explico *januam clauſam tenere :* quod tuto facere Proſerpina poterit ; cum Æneas ea mente non venerit, ut aditum ſibi ad eam perrumpat. Quanquam & hæc poteſt eſſe verborum ſententia : *Adeo non irrumpet Æneas in Proſerpinæ thalamum ; ut etiam in ipſo domus limine ſtare illa caſta quidem & ſecura poſſit. Proſerpina.*] Cereris filia ex Jove : unde Pluto frater Jovis, ipſius & maritus & *patruus* eſt. *Erebus :* vel Deus, vel locus inferorum profundiſſimus, Æ. 4. 509. *Juga*, ſcamna nauticа, Æ. 5. 119. *Fori*, tabulata navis, Æ. 4. 605. G. 4. 250.

At

At ramum hunc (aperit ramum qui veſte latebat)
Agnoſcas. Tumida ex ira tum corda reſidunt.
Nec plura his. Ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo poſt tempore viſum,
Cœruleam advertit puppim, ripæque propinquat.
Inde alias animas, quæ per juga longa ſedebant,
Deturbat, laxatque foros: ſimul accipit alveo
Ingentem Æneam. Gemuit ſub pondere cymba
Sutilis, & multam accepit rimoſa paludem.
Tandem trans fluvium incolumes vatemq; virumq;
Informi limo glaucaque exponit in ulva.
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Perſonat, adverſo recubans immanis in antro.
Cui vates, horrere videns jam colla colubris,
Melle ſoporatam & medicatis frugibus offam
Objicit: ille fame rabidâ tria guttura pandens,
Corripit objectam, atque immania terga reſolvit
Fuſus humi, totoque ingens extenditur antro.
Occupat Æneas aditum, cuſtode ſepulto,
Evaditque celer ripam irremeabilis undæ.
Continuo auditæ voces, vagitus & ingens,
Infantumque animæ flentes in limine primo:
Quos dulcis vitæ exortes, & ab ubere raptos
Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo:
Hos juxta, falſo damnati crimine mortis.

ſaltem agnoſce hunc ramum: & oſtendit ramum qui tegebatur veſte. Tunc corda Charontis *quieverunt ab ira tumida. Nec plura his* dicta ſunt. *Ille admirans munus venerabile fatalis rami,* quod *videbat poſt longum tempus, appellit nigram navem, & accedit ad ripam. Deinde ejicit alias animas, quæ ſedebant in ſcamnis longis, & evacuat tabulata: ſimul admittit in cymbam magnum Æneam. Cymba compactilis gemuit ſub onere, & bibit per rimas multum aquæ. Denique tranſmittit ultra fluvium ſalvos Æneam & Sibyllam in fœdo limo & viridi herba. Magnus Cerberus ſonat per hanc regionem latratu è tribus gutturibus* erumpente, *decumbens vaſtus in ſpelunca oppoſita. Sibylla animadvertens colla* Cerberi *jam rigeſcere ſerpentibus, projicit huic placentam conditam melle & frugibus præparatis. Ille aperiens tria guttura,* præ *fame furioſa, devorat* hanc *projectam, & proſtratus humi deficit vaſtis membris, & quantus* eſt *porrigitur* per *totam ſpeluncam. Cuſtode ſopito, Æneas occupat introitum, & pervadit promptus ripam fluvii, unde non reditur. Statim voces auditæ* ſunt, *& magnus vagitus, & animæ infantum plorantes ſub primis portis, quos dies funeſta eripuit, privatos jucundâ vitâ, & abſtractos ab ubere, & demiſit morti immaturæ. Juxta hos* ſunt, qui *addicti* ſunt *morti* ob *injuſtam calumniam.*

NOTÆ.

412. *Alveo.*] Non fluvii, ſed cymbæ. Ita Livius l. 1. de Remo & Romulo cymbæ impoſitis: *Cum fluitantem alveum, quo expoſiti erant pueri, tenuis in ſicco aqua deſtituiſſet.*

413. *Cymba Sutilis.*] Conſtat cymbas apud pleraſque nationes e corio pellibuſque conſutis fieri. Neque tamen inde exiſtimo infernam illam ejus generis fuiſſe: ſed tantum ex eo more verbum *ſuere* tradactum eſſe ad fabricam compagemque lignearum etiam navium, qualis hæc fuit: ſicut & verbum *texere*; quia è juncis paſſim aliquæ contextæ fuerunt.

416. *Ulva.*] Herba paluſtris, abſque certo nomine.

417. *Cerberus.*] Canis infernæ januæ cuſtos, dictus *Cerberus*, quaſi κρεόβορος, *carnivorus*. Deſcribitur ab Apollodoro cum tribus capitibus, draconis cauda, tergore variis ſerpentum capitibus ſparſo. Idcirco *latratu trifauci* ululat; & dicuntur ejus *colla horrere colubris*. Heſiodus tamen in Theogon. quinquaginta ipſi capita tribuit.

420. *Melle ſoporatam, &c.*] *Offa*, placentæ ſpecies fuit, ex edulibus rebus diverſis miſtis ſubactiſque confectæ: μάζα Græcis dicta eſt, unde Latinis *maſſa*: eratque primo ex farina, aqua, & oleo; mox majori luxu condita etiam fuit, papavere, lacte, ficis, melle, quod ſacchari loco veteribus erat. *Fruges* itaque erant farra ſive farina, & papaveris ſemina, quarum uſum in bellariis jam notavimus, *Æ.* 4. 486. *Medicatæ* erant, id eſt, temperatæ & ſimul maceratæ. *Soporatam* dixit, id eſt, vi ſopor fera præditam: quæ quamvis non inerat melli, inerat tamen papaveri & aliis frugibus. Quare fruſtra legit Turnebus *ſaporatam*: quæ vox eſt ſequioris ætatis ſcriptorum, Ammiani, Tertulliani; cum *ſoporatum* eo ſenſu jam dixerat Virgilius, *Æ.* 5. 855. *Vique ſoporatum Stygia.* Mellita autem ſolita dari canibus & feris, notat Cerdanus ex Apollonio & Philoſtrato.

Nec

Nec vero aſſignantur illæ ſedes abſque ſorte, abſque judice. Minos inquiſitor agitat urnam: ipſe cogit cœtum umbrarum, & diſcutit vitam ac ſcelera. Deinde triſtes occupant vicina loca, qui innocentes intulerunt ſibi mortem propria manu, & pertæſi luminis prodegerunt animas. Quam vellent nunc in ſuperis auris tolerare & paupertatem & labores difficiles! Fata id prohibent, & palus odioſa implicat triſtibus aquis, & Styx novies circumfluа detinet. Nec longe hinc oſtenduntur patentes in omnem partem campi lugentes: ita appellant illos nomine. Hic occultæ ſemitæ

Nec vero hæ ſine ſorte datæ, ſine judice ſedes
Quæſitor Minos urnam movet: ille ſilentum
Conciliumque vocat, vitaſque & crimina diſcit.
Proxima deinde tenent mœſti loca, qui ſibi lethum
Inſontes peperêre manu, lucemque peroſi
Projecêre animas. Quam vellent æthere in alto
Nunc & pauperiem & duros perferre labores!
Fata obſtant, triſtique palus inamabilis undâ
Alligat, & novies Styx interfuſa coërcet.
Nec procul hinc partem fuſi monſtrantur in omnem
Lugentes campi: ſic illos nomine dicunt.
Hic quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, & myrtea circum
Sylva tegit; curæ non ipſa in morte relinquunt.
His Phædram Procrinq; locis, mœſtamq; Eriphylen

abſcondunt eos, quos durus amor abſumpſit crudeli veneno, & ſylva myrtea undique tegit eos, nec ſolicitudines deſerunt poſt ipſam mortem. His locis videt Phædram, & Procrin, & triſtem Eryphylen

NOTÆ.

431. *Hæ ſine ſorte datæ.*] De ſortibus in judiciis diverſus mos fuit Græcorum ac Romanorum. Apud Romanos in urnam conjiciebantur, vel nomina judicum ut ſorte eligerentur ad ſingulas cauſas: vel, juxta alios, ipſa cauſarum nomina, ut, quo quæque ordine diſceptanda eſſet, ſorte ſtatuerunt. Apud Græcos urnæ ſtatuebantur duæ, in quas ſinguli judices calculum ſortemque vel damnantem, vel abſolventem, conjiciebant. Dubitatur quo more judicia peragi apud inferos Virgilius velit. Enimvero unus videtur Minos hic eſſe judex, ut mox dicemus; ergo minime opus erat judices ſorte ducere. At neque varii erant calculi, cum unus eſſet judex, ideoque duplex omnino calculus; & *urna* hic notatur unica, eaque *moveri* dicitur, quod in colligendis calculis non uſurpatur, ſed in miſcendis. Igitur omnino urnam & ſortes hic adhiberi puto ad cauſarum ordinem ſtatuendum: quod Budæus in more Romano fuiſſe contendit, quicquid contra Nannius aliique afferant recentiores.

Sine judice.] Judices inferorum tres præcipui ſtatuuntur, *Minos*, *Rhadamanthus*, *Æacus*. De *Minoë* jam diximus, v. 14. *Rhadamanthus*, hujus frater fuit, ambo Jovis & Europæ filii: & Minos quidem Cretenſibus leges primus dediſſe dicitur, Rhadamanthus earum obſervationem curaſſe: ita enim Plutarchus in Theſeo. *Æacus* Jovis item filius fuit ex Ægina, Pelei pater, & Achillis avus, de quo Æ. 1. 103. Hi tres ob juſtitiæ ſeveritatem in inferis judicandi muneri donati ſunt à poëtis. At præcipua dignitas penes Minoa, cui ſoli ſceptrum aureum ab Homero datur, Odyſſ. 11. 567. Virgilius mentionem de Æaco nullam facit, Rhadamanthi ſedem in impiorum carcere collocat, pœnarum ſpeciem ac modum unicuique decernentis, v. 566. Hic ſolum ſtatuit Minua, has aliaſve ſedes pro merito ſingulis aſſignantem. Quod autem diſcutiunt nonnulli, an quæſtoris, an prætoris Romani munus hic gerat: omnino arbitror inutile.

436. *Quam vellent, &c.*] Ex ſententia Platonis: qui ait eos in inferis graviter puniri, qui ſibi mortem intulerunt; & vulgo animas mira teneri cupiditate corporis; ut infra videbitur, 721, 724. De *Styge*, ſupra, v. 323.

443. *Myrtea Sylva.*] Quia myrtus, ſacra eſt Veneri, Ecl. 2. 54. Ecl. 7. 62. *Novies* interfuſa Styx dicitur, id eſt, ſæpius.

445. *Phædram.*] Minois filiam, Theſei uxorem, quæ privigni Hippolyti amore capta, & ab eo repulſa, cum eum apud maritum de oblato ſibi ſtupro accuſaſſet, eique mortem à patre ideo illatam audiviſſet, laqueo vitam finivit. Seneca in Hippolyto.

Procrin.] Erechthei Athenienſium regis filiam, uxorem Cephali. Hic ad explorandam ejus fidem cum diſſimulato habitu pudicitiam ejus ſollicitaſſet muneribus, ac prope expugnaſſet: exprobratâ ei perfidiâ, redit tamen cum ea in gratiam. Sed illa cum audiſſet Cephalum venatu feſſum Auram in umbra interdum invocare; ſuſpicata amicæ alicujus hoc eſſe nomen, ut eum deprehenderet, latuit inter frutrices: quibus commotis, Cephalus feram ratus eſſe, jaculo eam incautus occidit, Ovid. Metam. v.

Eriphylen.] Amphiarai, vatis Argivi, uxorem. Is cum ſciret ſe Thebano adverſus Eteoclem bello perituram, latere conſtituit. Sed ab

Crudelis nati monſtrantem vulnera cernit,
Evadnenque, & Paſiphaën. His Laodamia [neus,
Itcomes; &, juvenis quondam, nunc fœmina, Cæ-
Rurſus & in veterem fato revoluta figuram.
Inter quas Phœniſſa recens à vulnere Dido
Errabat ſylva in magna: quam Troïus heros
Ut primum juxta ſtetit, agnovitque per umbram
Obſcuram; qualem primo qui ſurgere menſe
Aut videt aut vidiſſe putat per nubila lunam;
Demiſit lachrymas, dulcique affatus amore eſt:
Infelix Dido! verus mihi nuncius ergo
Venerat, extinctam ferroque extrema ſecutam?
Funeris heu tibi cauſa fui! per ſidera juro,
Per ſuperos, & ſi qua fides tellure ſub ima eſt,
Invitus, regina, tuo de litore ceſſi.
Sed me juſſa Deûm, quæ nunc has ire per umbras,
Per loca ſenta ſitu cogunt noctemque profundam,
Imperiis egêre ſuis: nec credere quivi,
Hunc tantum tibi me diſceſſu ferre dolorem.
Siſte gradum, teque aſpectu ne ſubtrahe noſtro.
Quem fugis? extremum fato quod te alloquor, hoc
Talibus Æneas ardentem & torva tuentem [eſt.

oſtendentem plagas acceptas *à crudeli filio, & Evadnen, & Paſiphaën: Laodamia ſocia eſt illarum; & Cæneus olim juvenis, modo iterum fœmina, & reverſa in antiquam formam* per *fatum. Inter quas Phœnicia Dido recens poſt vulnus* ſibi inflictum *vagabatur in magno nemore. Ut primum Trojanus heros ſtetit prope, & agnovit* eam *inter tenebras obſcuras; qualem aliquis videt aut putat vidiſſe Lunam oriri inter nubes ineunte menſe; effudit lachrymas, & præ ſuavi amore locutus eſt: Miſera Dido! ergo verus nuncius ad me venerat, te mortuam, & gladio paſſam ultima* fata. *Heu! tibi auctor fui mortis. Juno per aſtra, per Deos, & ſi aliqua eſt fides ſub terra profunda, exivi nolens è tuo litore, ô regina. Sed mandata Deorum, quæ cogunt* me *nunc ire* per *has umbras, per loca horrida ſqualore & tenebras profundas, expulerunt me auctoritate ſua. Nec potui credere me tibi allaturum* eſſe *tantum dolorem abitu meo. Contine greſſum, & ne ſubducas te conſpectui meo. Quem fugis? hoc eſt ultimum* tempus, *quo tecum loquar* per *fatum. Æneas mulcebat verbis talibus animum iratæ & aſpere intuentis,*

NOTÆ.

Adraſto Argivorum rege, vel juxta alios à Polynice Adraſti genero, Eteocli fratre, corrupta aurei monilis dono Eriphyle, maritum prodidit: qui ad bellum coactus proficiſci, dum fortiter pugnat, terræ hiatu cum curru hauſtus eſt. Eriphyle ex mariti mandato ab Alcmæone filio eſt interfecta. Ita plerique narrant, alii aliter. Cum autem inter amantes à Virgilio ſtatuatur, neceſſe eſt eam non ſolo monilis dono, ſed ſtupro fuiſſe corruptam.

447. *Evadnen.*] Martis filiam, uxorem Capanei Argivi: quæ, cum eodem bello occiſus fuiſſet maritus, & funus ejus celebraretur, in ejus rogum inſiliit. De *Paſiphaë* amoribus, ſupra, v. 24. Ecl. 6. 46.

Laodamia.] Acaſti filia, uxor Proteſilai, unius è Græcis principibus, qui primus Græcorum omnium bello Trojano periit, occiſus ab Hectore. Hujus mortem cum accepiſſet uxor, à Diis petiit, ut ejus umbram ſibi liceret intueri: idque cum impetraſſet, in amplexibus animam efflavit.

448. *Cæneus.*] *Cænis*, Elati Lapithæ filia, à Neptuno in ſtupri mercedem obtinuit, ut mutaretur in virum, & ferro vulnerari non poſſet. Inde tantam in ſuperbiam, ac Deorum contemptum proceſſit, ut haſtam ſuam adorari à ſubditis vellet: ideo iratus Jupiter pugnantem eum adverſus Centauros, arborum ſtipitumque acervo opprimi voluit. Dicitur fato & voluntate Deorum ad priſtinum ſexum poſt mortem rediiſſe: ut ſic in pœnam impietatis utroque Neptuni dono ſpoliaretur. De *Phœniſſa*, Sidonia, Tyria, Æ. 1. 450. De *Didonis* vulnere, Æ. 4. 663.

462. *Loca ſenta ſitu.*] *Sentis* eſt ſpina: ſic dictus, quia quamprimum à tangentibus ſentitur: hinc *ſenticoſus*, & *ſentus*, aſper, horridus. Terentius in Eunuch. Act. 2. ſc. 2. v. 5. *Video ſentum, ſqualidum, ægrum, annis panniſque obſitum. Situs* eſt caries, mucor, ſqualor, ex humore parietibus adhæreſcens. *Aſpectu* pro aſpectui, dativus contractus, Ecl. 5. 29.

466. *Extremum fato, &c.*] Neque enim amplius me vivum mortuumve videre poteris: non vivum, quia pauculæ tantum horæ mihi ad hæc inviſenda loca Deorum voluntate ac fato conceſſæ ſunt: non mortuum, quia ſors mea fatumque bellatoris aliis inferorum ſedibus me addicet.

467. *Torva tuentem... ſolo fixos oculos... averſa.*] Diſtingue tempora: primo enim torve aſpexit, mox ſolo fixit oculos, tum denique averſit

& conabatur ei *movere lacrymas. Illa infensa tenebat oculos defixos* in *terram. Nec magis movetur* secundum *faciem ab usque principio sermonis, quam si stet lapis durus, aut rupes Marpesia. Denique absolvit se, & fugit inimica in sylvam umbrosam: ubi prior maritus Sichæus respondet illi solicitudine, & æquat amorem ejus. Nihilominus Æneas commotus acerba* ejus *morte, longe sequitur euntem plorans, & miseretur* ejus. *Inde persequitur iter concessum: & jam attigerant campos extremos, quos separatos incolunt* viri *insignes bello. Hic occurrit illi Tydeus, hic Parthenopæus illustris armis, & umbra Adrasti pallidi. Hic Trojani valde deplorati inter vivos, & occisi* in *præliis. Quos omnes ille videns longa serie, suspiravit: & Glaucum, & Medonta, & Thersilochum, tres filios Antenoris, & Polybœten sacerdotem Cereris, & Idæum adhuc currus, adhuc arma tractantem. Animæ plurimæ circumsistunt* ad *dextram & sinistram. Nec sufficit vidisse semel* Æneas: *delectat* ipsas *remanere diu,*

Lenibat dictis animum, lacrymasque ciebat.
Ille solo fixos oculos aversa tenebat:
Nec magis incepto vultum sermone movetur,
Quàm si dura silex aut stet Marpesia cautes.
Tandem proripuit sese, atque inimica refugit
In nemus umbriferum: conjux ubi pristinus illi
Respondet curis, æquatque Sichæus amorem.
Nec minus Æneas casu percussus iniquo,
Persequitur lachrymans longe, & miseratus euntem
Inde datum molitur iter: jamq; arva tenebant
Ultima, quæ bello clari secreta frequentant.
Hic illi occurrit Tydeus, hic inclytus armis
Parthenopæus, & Adrasti pallentis imago.
Hic multum fleti ad superos, belloque caduci
Dardanidæ: quos ille omnes longo ordine cernens,
Ingemuit: Glaucumque, Medontaque Thersilochumque,
Tres Antenoridas: Cererique sacrum Polybœten,
Idæumque, etiam currus, etiam arma tenentem.
Circumstant animæ dextra lævâque frequentes.
Nec vidisse semel satis est: juvat usque morari,

NOTÆ.

vel *aversa*, non ad oculos, sed ad animum infensum refertur, ut Æ. 4. 362.

471. *Marpesia cautes.*] Mons marmoreus in insula Paro, una è Cycladibus, de qua Æ. 3. 126. juxta Stephanum. Aut juxta Jornandem, Caucasi montis pars, ab Amazonum regina Marpesia, quæ illic al quando habitavit. De *Sichæo*, Æ. 1. 347.

479. *Tydæus, &c.*] Duces occurrunt belli Thebani, pro Polynice adversus Eteoclem fratrem. *Tydeus* OEnei Ætolorum regis filius, Adrasti Argivorum regis filiam uxorem duxit, alteram Polynices. Pro Polynice legatus de repetendo regno ad Eteoclem Thebas missus, ab eo insidiis appetitus, viros quinquaginta solus superavit. Hinc reversus, & ad edsidionem urbis cum Adrasto & Polynice regressus à Menalippo Thebano vulneratus occubuit. Diomedis pater fuit, qui inde *Tydides* appellatur, Æ. 1. 101.

480. *Parthenopæus & Adrasti, &c.*] *Parthenopæus*, Atalantæ & Meleagri filius, Arcadibus imperavit: reversus ex Thebano bello incolumis, ad Trojam deinde occubuisse dicitur. *Adrastus* rex Argivorum, socer Tydei & Polynicis: qui magno amisso exercitu obsidionem Thebarum omittere coactus est, & in patriam fugienti similis redire, unde *pallens* hic dicitur.

481. *Caduci Dardanidæ.*] De *Dardanidis*, Trojanis, Æ. 1. 239. *Caduci*, mortui, cadentes: unde *cadavera*, & *caducum fulmen* apud Horat. l. 3. 4. 44.

483. *Glaucumque, &c.*] Versus ex Homero expressus, qui tres illos duces enumerat inter Trojanorum auxiliatores, Iliad. 17. 216. Γλαῦκόν τε, Μέδοντά τε, Θερσίλοχόν τε. Unde arguas Nascimbænum, qui suspicatur *Mydona* legendum esse, quia Medontis nullam inter Trojanos fieri mentionem meminit. *Glaucus*, Hippolochi filius, Bellerophontis nepos, Lyciorum dux cum Sarpedone. Is in auxilium Trojanis venit, & cum Domede congressus, inita amicitia cum eo arma aurea æreis commutavit, Iliad. 6. 119. Hic quando obierit, non liquet. *Thersilochus*, inter duces Pæonum, ex Macedonia Thraciæ confini, occisus est ab Achille, Iliad. 21. 209. *Tres Antenoridas*, Antenoris filios, Iliad. 11. 59. Τρεῖς τ' Ἀντηνορίδας, ibidemque appellantur, Polybus, Agenor, Acamas, qui ad pugnam Hectoris & Æneæ socii descenderunt. *Polybœtes*, apud Homerum inter Trojanos non reperitur; sed inter Græcos, *Polypœtes*, Pirithoi filius. De *Cerere*, Ecl. 5. 79. *Idæus* auriga fuit & armiger Priami regis, de quo Iliad. 24. 470.

Et

Et conferre gradum, & veniendi diſcere cauſas.
At Danaûm proceres, Agamemnoniæq; phalanges,
Ut vidêre virum fulgentiaque arma per umbras,
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem
Exiguam: inceptus clamor fruſtratur hiantes.
Atque hic Priamidem laniatum corpore toto
Deïphobum vidit, & lacerum crudeliter ora;
Ora, manuſque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, & truncas inhoneſto vulnere nares.
Vix adeo agnovit pavitantem, & dira tegentem
Supplicia, & notis compellat vocibus ultro: [cri,
Deïphobe armipotens, genus alto à ſanguine Teu-
Quis tam crudeles optavit ſumere pœnas?
Cui tantum de te licuit? Mihi fama ſupremâ
Nocte tulit, feſſum vaſta te cæde Pelaſgûm
Procubuiſſe ſuper confuſæ ſtragis acervum.
Tunc egomet tumulum Rhœteo in littore inanem
Conſtitui, & magna Manes ter voce vocavi.
Nomen & arma locum ſervant. Te, amice, nequivi
Conſpicere, & patria decedens ponere terra.
Atq; hic Priamides: Nihil ô tibi, amice, relictum eſt:
Omnia Deïphobo ſolviſti, & funeris umbris:

& admovere pedem propius, *& petere cauſas cur venerit. Sed duces Græcorum, & turmæ Agamemnonis, quando viderunt Æneam & arma ſplendentia inter tenebras: cæperunt tremere magno timore: pars obvertere dorſum, quemadmodum olim cucurrerunt* ad *naves: pars emittere parvam vocem, clamor inceptus fallit hiantes. Atque hic vidit Deïphobum, filium Priami, diſcerptum omnibus membris, immaniter laceratum circa os:* circa *os, & utramque manum, & tempora ſpoliata ſectis auribus, & naſum truncatum indecoro vulnere. Itaque difficile agnovit trementem, & occultantem turpes plagas; & prior alloquitur* eum *voce cognita: O Deïphobe bellicoſe, ſoboles à nobili ſanguine Teucri: quis auſus eſt exigere* de te *tam dirum ſupplicium? cui tantum licuit contra te? Rumor pertulit mihi, te ultima nocte* Trojæ *laſſum multa ſtrage Græcorum obiiſſe ſuper cumulum confuſorum cadaverum. Tunc ego ipſe erexi* tibi *in litore Rhœteo ſepulchrum vacuum, & appellavi ter magno clamore animam tuam: locus ſervat nomen & arma* tua. *Non potui, ô amice, te videre, & abiens tumulare* in *patria tellure. Tum vero filius Priami* dixit: *Nihil prætermiſſum eſt à te, ô amice: omnia exhibuiſti* officia *Deïphobo, & umbræ cadaveris:*

NOTÆ.

489. *Agamemnoniæque phalanges.*] *Phalanx*, agmen proprie Macedonum fuit, conſtans octo pediſum millibus, qui conſertis clypeis preſſiſque ordinibus pugnabant. Hic pro quolibet agmine ac multitudine ſumitur. De *Danais*, Æn. 1. 34. De *Agamemnone*, Græcorum ad Trojam duce, Æ. 3. 54.

492. *Ceu quondam petiere rates.*] Achille, propter ereptam ſibi ab Agamemnone Briſeïda, à Græcorum exercitu abſente: Trojani Græcos immiſſis ignibus ad naves uſque fugaverunt, Hectore duce, Iliad. 15. 326.

495. *Deïphobum.*] Priami filium, poſt mortem Paridis Helenæ maritum, Æ. 2. 310. De *Helena*, aliqua diximus, Æ. 1. 654. cetera infra, v. 511. De *prodito ab ea Deïphobo*, Æ. 2. 567. Et ſic eum à Menelao necatum eſſe teſtatur Dictys Cretenſis.

500. *Teucri, &c.*] De eo, Æ. 1. 239. *Pelaſgi*, Græci, Æ. 1. 628. *Rhœteum & Sigeum*, Troadis promontoria fuere duo, in Helleſpontum excurrentia: in Rhœteo ſepulchrum Ajacis, in Sigeo ſepulchrum Achillis fuit. At quia loca illa tum à Græcis tenebantur, cum inde fugit Æneas, exiſtimo *Rhœteum* hic ſumi pro toto Troadis litore, cujus in parte meridionali clam Æneas claſſem ædificavit, apud Antandrum, Æ. 3. 6.

505. *Tumulum inanem, &c.*] *Honorarium*, qualis ſtatuebatur iis, quorum corpora haberi non poterant: idque ſufficiebat, ut humati dicerentur, & eſſent à centum annorum errore liberi. De *inclamatione* ad ſepulcrum diximus in funere Polydori, Æ. 3. 62.

507. *Nomen & arma, &c.*] Commutatio: pro, *locus ſervat nomen & arma.* Porro *arma* vel *ſculpta* intelligit in tumulo: vel *vera*, olim forte dono Æneæ data à Deïphobo ſervataque, ut Æ. 1. 654. pallam Helenæ, & ſceptrum Iliones. *Nomen* autem Deïphobi illi loco inditum fuiſſe non jam liquet ex ullis ſcriptoribus. *Te amice.*] *Te*, omiſſa eliſione, corripitur more Græcorum, ſequente vocali.

510. *Funeris umbris.*] *Funus*, non pro ſacris ac ceremonia funebri, ſed pro ipſo cadavere hic ſumitur: ut Æ. 9. 491. *Quæ nunc artus, avulſaque membra, Et funus lacerum tellus habet.*

Sed ſors mea & pernicioſum crimen Helenæ *Lacedæmoniæ obruerunt me his pœnis: illa reliquit* mihi *hæc inſignia. Scis enim quomodo traduxerimus ultimam noctem in falſa lætitia; & oportet* nos *nimis recordari: quando equus fatalis venit aſcenſu ſuper alta Pergama, & gravidus induxit in utero milites armatos. Illa fingens choreas, ducebat circa ſacra Bacchi* fœminas *Phrygias furioſas: ipſa in medio attollebat magnam tædam, & ex alta arce invitabat Græcos. Tunc funeſtus lectus tenebat me fatigatum curis & obrutum ſomno: & jucunda ac profunda quies, ſimiliſque morti tranquillæ, oppreſſit me decumbentem. Interim digna uxor aufert arma omnia domo, & ſubtraxerat capiti* meo *gladium fidelem. Vocat Menelaum intra domum, & aperit januam.*

Sed me fata mea & ſcelus exitiale Lacænæ
His merſere malis: illa hæc monumenta reliquit.
Namque ut ſupremam falſa inter gaudia noctem
Egerimus, noſti: & nimium meminiſſe neceſſe eſt:
Cum fatalis equus ſaltu ſuper ardua venit
Pergama, & armatum peditem gravis attulit alvo.
Illa chorum ſimulans, Evantes orgia circum
Ducebat Phrygias: flammam media ipſa tenebat
Ingentem, & ſumma Danaos ex arce vocabat.
Tum me confectum curis ſomnoque gravatum
Infelix habuit thalamus, preſſitque jacentem
Dulcis & alta quies, placidæque ſimillima morti.
Egregia interea conjux arma omnia tectis
Emovet, & fidum capiti ſubduxerat enſem.
Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit.
Scilicet id magnum ſperans fore munus amanti,
Et famam extingui veterum ſic poſſe malorum.
Quid moror? irrumpunt thalamo, comes additur
Hortator ſcelerum Æolides. Dii talia Graiis
Inſtaurate, pio ſi pœnas ore repoſco.

Nempe exiſtimans hoc magnum fore donum amanti marito, *& ſic infamiam veteris malitiæ poſſe deleri. Quid detineo* te? *irruunt in cubiculum: additur ſimul* iis *comes Ulyſſes incitator criminum. Dii reddite talia Græcis, ſi imprecor* iis *ſupplicia juſto ore.*

NOTÆ.

511. *Lacænæ.*] Helenæ Lacedæmoniæ. De *Lacænæ* appellatione, Æ. 2. 601. De *ejus ortu*, Æ. 1. 654. Hæc, Leda *Spartani* regis Tyndarei uxore & Jove genita: à Theſeo primum rapta eſt: per Caſtorem ac Pollucem fratres ſuos ex ejus poteſtate liberata, Menelao deinde nupſit Mycenarum regis filio; qui mortuo Tyndareo, Caſtore, ac Polluce, in regnum Spartanum ſucceſſit: inde rapta à Paride, & Trojam deducta, decennii bello repetita eſt. Occiſo ſub obſidionis finem Paride, nupſit Deïphobo, Paridis fratri. Quid deinde ipſi capta Troja contigerit, ambiguum eſt. Vulgo dicitur in gratiam cum Menelao rediiſſe, & cum eo variis acta erroribus appulſa in Ægyptum: unde iterum navigans, incolumis cum marito Spartam rediit, ubi poſtea ſepulti ſunt in Menelai delubro, Therapnis, quæ urbs eſt Laconiæ. Longe alia ſors illius à Pauſania in Laconicis refertur ex Rhodiorum monumentis. Ait enim Helenam, mortuo Menelao, Sparta pulſam, ad Polyxo Argivam, neceſſariam ſuam, Tlepolemi Rhodii regis uxorem, Rhodum confugiſſe: Polyxo memorem necis viri ſui, qui ad Trojam occiſus à Sarpedone fuerit, ancillas in eam furiarum habitu immiſiſſe, quæ illam dum lavaret comprehenſam laqueis ſuſpenderint. Alii aliter.

515. *Saltu.*] Æ. 2. 237. *Scandit fatalis machina muros.* Quia cum anguſtiores eſſent portæ, diruendi muri fuerant, ut equus in urbem induceretur. Ibid. 234. *Dividimus muros, &c.*] De *Pergamis*, Æ. 1. 470.

517. *Evantes orgia, &c.*] Menelaus Odyſſ. 4. 277. narrat Helenam ter equum circumluſtraſſe, Græcorum ſingulos duces nomine appellantem: unde Virgilius finxit illos Baccharum choros. *Evantes* Bacchæ dictæ ſunt, Bacchi comites fœminæ. *Evan*, Εὐάν, aut *Evius*, Εὔιος, ipſe Bacchus: ab *evoë*, vel *evohe*, εὐοῖ, quæ Bacchantium in Bacchi honorem acclamatio eſt. Hujus vocis origo varia refertur. Heſychius ait *Evan* Indis *hederam* eſſe, qua Bacchus de Indis triumphans haſtam implicuit. Alii dictum putant quaſi εὖ οἱ, *bene illi*, aut εὖ υἱῷ, *bene filii*: quod bello Giganteo primus Deorum Gigantem interfecerit in leonem verſus, unde ſic illi acclamarit Jupiter pater. De *Baccho*, Ecl. 5. 29. De *Bacchis* fœminis, & *orgiis* Bacchi ſacris, Æ. 4. 301. De *Phrygia*, Æ. 1. 385. De *Danais*, Æ. 1. 34. De *thalamo*, ſupra, v. 280.

529. *Æolides.*] Nomen Ulyſſi probroſum: quo, non legitimus Laërtæ filius dicitur; ſed Anticleæ, Laërtæ uxoris, ex Siſypho Æoli filio, Æ. 3. 272. De *Graiis*, Græcis, G. 2. 16. *Inſtaurate*, reponite, renovate, rurſus facite, eorum in pœnam.

Sed

Sed te qui vivum caſus, age, fare viciſſim,
Attulerint: pelagíne venis erroribus actus?
An monitu Divûm? an quæ te fortuna fatigat,
Ut triſtes ſine ſole domos, loca turbida, adires?
Hac vice ſermonum roſeis Aurora quadrigis
Jam medium æthereo curſu trajecerat axem,
Et fors omne datum traherent per talia tempus.
Sed comes, admonuit, breviterque affata Sibylla eſt:
Nox ruit, Ænea, nos flendo ducimus horas.
Hic locus eſt, partes ubi ſe via findit in ambas
Dextera, quæ Ditis magni ſub mœnia tendit:
Hic iter Elyſium nobis: at læva malorum
Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.
Deïphobus contra: Ne ſævi, magna ſacerdos:
Diſcedam: explebo numerum, reddarque tenebris.
I decus, i, noſtrum: melioribus utere fatis.
Tantum effatus, & in verbo veſtigia torſit.
Reſpicit Æneas ſubito; & ſub rupe ſiniſtra
Mœnia lata videt, triplici circumdata muro:
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetque ſonantia ſaxa.
Porta adverſa, ingens, ſolidoque adamante columnæ;

At age, dic viciſſim, quinam caſus te adduxerunt huc *viventem: an venis pulſus erroribus maris, an juſſu Deorum, an aliqua* alia *ſors te adigit, ut venias* in *ſedes mœſtas abſque luce, &* ad *loca tumultuoſa?* In *hac viciſſitudine colloquii Aurora rubicundis equis in aëreo decurſu jam tranſierat medium cœlum: & forte traducerent in talibus omne tempus conceſſum. Sed comes Sibylla admonuit, & breviter locuta eſt: O Ænea, nox approperat, nos traducimus horas lugendo. Hic eſt locus, ubi via ſecat ſe in duas partes. Dextra* eſt, *quæ extenditur uſque ad palatium magni Plutonis: per hanc iter eſt nobis ad Elyſium: at ſiniſtra continet ſupplicia impiorum, & ducit ad Tartara ſcelerata. Contra Deiphobus ait: Ne iraſcare, ô magna vates, abibo: concludam ſermonem, & redibo in tenebras. I, noſtra gloria, i; ſequere fata feliciora. Hoc ſolum locutus* eſt, *& in* ipſo *ſermone deflexit greſſum. Æneas reſpexit ſtatim, & ſub rupe ſiniſtra cernit ſpatioſam urbem, cinctam tribus muris: quam Tartareus Phlegethon, rapidus fluvius, circuit ignibus torrentibus, & volvit ſaxa ſonantia. Porta oppoſita magna* eſt, *& columna ex adamante duriſſimo;*

NOTÆ.

535. *Roſeis Aurora quadrigis Jam, &c.*] De *Aurora*, ejuſque *quadrigis* aut *bigis*, G. 1. 249. Hic diſſentire cogor à reliquis propemodum interpretibus, & cum Donato ſentire, *medium diem* hic ſignificari, non *mediam noctem*. Quicquid enim dicant Gellius aliique, de variis dierum initiis ac dimenſionibus apud varias gentes: nullum dubium eſſe poteſt, ubi Virgilius dies ſuos ortu Solis occaſuque definit. Tenendum autem id quod à Cerdano affertur, ex libro Plutarchi de genio Socratis: *tempus datum & conceſſum* ad ejuſmodi inferorum perluſtrationem, fuiſſe *noctium duarum & unius diei*. At Æneas ſacrificia perfecit ſuperiore tota nocte, v. 252. *Tum Stygio Jovi nocturnas inchoat aras*. Viam inferorum ingreſſus eſt ſub ipſum Solis & lucis ortum, v. 255. *Ecce autem primi ſub lumina Solis & ortus*. Nunc emenſa media itineris parte, certe non poteſt eſſe niſi dies media, jam in noctem vergens: veſpertinum illud tempus totum & noctis ſecundæ partem aliquam traducit perluſtrando Elyſio: atque ita redibit ad ſuos nocte altera quam ab iis diſceſſerat. Igitur *Aurora* hic diem ſignificat. Et vero Donatus ac Lætus notant, Auroram, cum quadrigis invehitur, pro Sole accipi. Deinde, *nox ruit*, Æ. 8. 369. ſignificat, *nox accedit, venit*: ergo & hic eodem ſenſu accipi nihil vetat.

541. *Ditis, &c.*] De *Dite*, Plutone. G. 4. 467. De *Elyſio*, infra, v. 638.

545. *Explebo numerum, reddarque, &c.*] Multæ in hæc verba afferuntur parum ſanæ interpretationes: hæ ſaniſſimæ. 1. Simplicior. *Diſcedam, & implebo numerum turbæ à qua diſceſſi, ut te alloquerer*: erat nempe inter bellicoſos vir s Deïphobus. 2. Doctior; & juxta Platonis mentem, qui ſingulis animis, antequam alia in corpora remigrarent, certos quoſdam aſſignabat purgationis annos, ut d citur infra, v. 739. Quocirca ſenſus erit; *Diſcedam, impleturus numerum annorum purgationis, quæ fit his in tenebris*. 3. Verior, ut puto: *Diſcedam. Sine modo expleam orationis meæ quam incepi, numerum & periodum*. Quam ſtat m ita terminat: *I decus, i, noſtrum, &c.*

549. *Mœnia . . . muro, &c.*] Munimenta arcis videt, triplici muro conſtantia. De *Phlegethonte*, ſupra, v. 323.

552. *Adamante columbæ.*] Non ad ornatum, ſed ad duritiem exprimendam communi Græ-

ita *ut nullum robur hominum, non ipſi ſuperi poſſint evertere eam ferro. Turris ferrea ſurgit in altum: & Tiſiphone ſedens, cincta pallio ſanguinolento, cuſtodit limen vigil & noctu & diu. Hinc cœperunt audiri gemitus, & reſonare crudeles ictus: præterea ſtridor ferri & tractorum vinculorum. Æneas ſtetit, & ſtupefactus attendit ad ſtrepitum. Quæ* ſunt illic *ſpecies criminum, die ô virgo, aut quibus ſuppliciis cruciantur? unde tantus planctus* ſurgit *in auras? Tunc Vates ſic cœpit loqui: Clariſſime dux Trojanorum, nulli puro fas eſt ſubire portam impiam: ſed quando Hecate præpoſuit me ſylvis infernis; ipſa mihi declaravit ſupplicia* conſtituta *à Diis, & duxit me per omnia. Rhadamanthus Cretenſis obtinet hoc ſæviſſimum imperium: & punit, & audit fraudes, & cogit fateri quæcunque facinora patrata unuſquiſque per vitam protulit* uſque *ad tardam mortem, gaudens vana ſimulatione. Statim Tiſiphone vindex armata flagro verberat reos illudens, & ſiniſtrâ* manu *incutiens ſævos ſerpentes, appellat crudelem turbam ſororum. Tunc denique portæ aperiuntur ſtridentes horriſono cardine.* Pergit Sibylla: *Vides, quale ſatellitium ſedeat in veſtibulo? quale ſpectrum occupet poſtes? Hydra crudelior intus habet ſedem, horribilis quinquaginta faucibus. Præterea ipſa Tartarus bis tantum deſcendit in profundum, & extenditur ſub umbras,*

Vis ut nulla virûm, non ipſi exſcindere ferro
Cœlicolæ valeant: ſtat ferrea turris ad auras:
Tiſiphoneque ſedens, pallâ ſuccincta cruenta,
Veſtibulum inſomnis ſervat noctesque dieſque.
Hinc exaudiri gemitus, & ſæva ſonare
Verbera: tum ſtridor ferri, tractæque catenæ.
Conſtitit Æneas, ſtrepitumq; exterritus hauſit:
Quæ ſcelerum facies, ô virgo, effare, quibuſve
Urgentur pœnis? quis tantus plangor ad auras?
Tum vates ſic orſa loqui: Dux inclyte Teucrûm,
Nulli fas caſto ſceleratum inſiſtere limen:
Sed me cum lucis Hecate præfecit Avernis,
Ipſa Deûm pœnas docuit, perque omnia duxit.
Gnoſſius hæc Rhadamanthus habet duriſſima regna:
Caſtigatque, auditque dolos: ſubigitque fateri
Quæ quis apud ſuperos, furto lætatus inani,
Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.
Continuo ſontes ultrix accincta flagello
Tiſiphone quatit inſultans: torvoſque ſiniſtrâ
Intentans angues, vocat agmina ſæva ſororum.
Tum demum horriſono ſtridentes cardine ſacræ
Panduntur portæ. Cernis, cuſtodia qualis
Veſtibulo ſedeat? facies quæ limina ſervet?
Quinquaginta atris immanis hiatibus hydra
Sævior intus habet ſedem: tum Tartarus ipſe
Bis patet in præceps tantum, tenditque ſub umbras,

NOTÆ.

eis latiniſque proverbio, quo *dura* omnia & firma, *adamantina* dicuntur. De *Tiſiphone*, una Furiarum, G. 3. 552. De *palla*, pallio muliebri, Æ. 1. 52.

564. *Hecate, &c.*] De *Hecate*, Æ. 4. 510, 511. *De lucis Avernis*, ſupra, v. 237. De *Rhadamantho*, v. 431. De *Gnoſo*, urbe Cretæ inſulæ. Æ. 3. 104

568. *Furto inani*] *Secretis delictis*: ideo *inanibus*, quia Deo nota ſunt, & poſt mortem punienda. *Furtum* autem dicitur quicquid clam & furtim committitur. Sic adulteria Martis vocantur *dulcia furta*, G. 4. 346. Et Paſiphaë dicitur *ſuppoſita furto*, ſupra, v. 24.

572. *Agmina ſæva ſororum.*] Furiæ tantum tres numerantur, *Tiſiphone, Alecto, Megæra*, de quibus G. 3. 552. Notat tamen Cerdanus vulgo apud poëtas *agmen* & *agmina* vocari, à Seneca, *turbam*; à Statio, *aciem*. Exiſtimat id factum ad ſignificandas earum multiplices iras. Addo ego fortaſſe tres tantum Furias principes privatis nominibus appellari, quibus aliæ complures quaſi miniſtræ ſubſerviant. De *cardine portarum*, Æ. 1. 452. De *veſtibulo*, ſupra, v. 273.

576. *Immanis hiatibus hydra.*] Hæc, vel alia eſt ab hydra Lernæa, occiſa ab Hercule, quam in inferorum veſtibulo jam Æneas vidit, v. 287. Vel, ſi eadem eſt, huc illuc vagatur per inferos, & ad cruciandos impios varios in partes mittitur, quemadmodum Furiæ thalamos habent eodem in veſtibulo, v. 280. cum tamen Tiſiphone hic in Tartaro ſontes cruciet. Dicitur hydra *ſævior*, id eſt, crudelior reliquis Tartari cuſtodibus, qui limina ſervant. De *hydra*, Æ. 8. 300. De *Tartaro*, profundiſſimo inferorum loco, ſupra, v. 134.

Quantus

Quantus ad æthereum cœli ſuſpectus Olympum.
Hic genus antiquum terræ, Titania, pubes,
Fulmine dejecti, fundo volvuntur in imo.
Hic & Aloïdas geminos, immania vidi
Corpora: qui manibus magnum reſcindere cœlum
Aggreſſi, ſuperiſque Jovem detrudere regnis.
Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Jovis & ſonitus imitatur Olympi.
Quatuor hic invectus equis & lampada quaſſans,
Per Grajûm populos mediæque per Elidis urbem
Ibat ovans, Divûmque ſibi poſcebat honorem:
Demens! qui nimbos & non imitabile fulmen
Ære & cornipedum curſu ſimularat equorum.
At pater omnipotens denſa inter nubila telum
Contorſit (non ille faces, nec fumea tædis
Lumina) præcipitemque immani turbine adegit.
Necnon & Tityon, terræ omniparentis alumnum,
Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur; roſtroque immanis vultur obunco
Immortale jecur tundens, fœcundaque pœnis
Viſcera, rimaturque epulis, habitatque ſub alto
Pectore: nec fibris requies datur ulla renatis.
Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoümque?

quantus eſt *proſpectus* inde *ad æthereum cœli Olympum. Illis juventus Titania, antiqua ſoboles Terræ, proſtrati fulmine verſantur in imo fundo. Illic vidi quoque geminos filios Aloëi, vaſta corpora: qui ſuſceperant evertere manibus magnum cœlum, & expellere Jovem è regnis ſupernis. Vidi etiam Salmonea ſolventem duras pœnas, quia imitatus* fuerat *ignes Jovis & tonitru cœli. Ille vectus quatuor equis, & quatiens tædam, currebat exultans per gentes Græcorum, & per mediam urbem Elidis, & exigebat ſibi cultum divinum: inſanus! qui imitabatur* curru *æreo & impetu è quorum nimbos & tonitru non imitabile. Sed pater omnipotens vibravit fulmen per opaca nubila (non ille* quidem *faces & lumina fumida tædarum,* ut Salmoneus) *& vaſto turbine proſtratum tranſfixit. Videre erat etiam Tityum filium Terræ omniparentis: cujus corpus extenditur per tota novem jugera; & immanis vultur fodicans adunco roſtro jecur perpetuum, & viſcera fœcunda* ad *pœnas, ſcrutatur ea* ad *cibum; & manet intra profundum pectus: nec ulla quies permittitur fibris repullulantibus. Cur commemorem Lapithas, Ixiona, & Pirithoüm.*

NOTÆ.

579 *Quantus . . . . ſuſpectus, &c.*] *Suſpectus* ſubſtantivum nomen hic apparet, non adjectivum, hoc ſenſu: tam profundus eſt Tartarus, quantus eſt conſpectus ſpatii à terra ad cœlum, vel ab ipſo Tartaro ad cœlum. Expreſſius eſt hic locus ex Homero, Iliad. 8. 16. & Heſiodo, in Theogon. 720. ubi Tartarus tantum ſub terra eſt, ὅσον ἀρχὸς ἐς ὑπὸ γαίης, *quantum cælum eſt à terra.*

580. *Titania pubes.*] Gigantes, Titanis ac Terræ filii, de quibus, Æ. 4. 179.

582. *Aloïdas*] Otum & Ephialtem Neptuni liberos ex Iphimedia, Aloei Terræ ac Titanis filii uxore: hos nono ipſo ætatis anno novem cubitis latos, novem ulnis altos Homerus facit, Odyſſ. 11. 304. itaque in pugna Gigantum ab Apolline ſagittis fuiſſe confixos, antequam ad pubertatem pervenirent.

585. *Salmonea, &c.*] *Salmoneus,* Σαλμωνεύς, vel Deucalionis Elidenſis, vel Æoli filius fuit: certe in Elide regnavit, Peloponneſi maritima & occidentali regione. Hic æreis in pontibus ac tabulatis quadrigas impellens, faces jactabat in ſubditos: ut Jovem in Elide ludis maximo Olympicis honoratum ſimularet. Ideo à Jove fulmine ictus eſt. *Mediæque per Elidis urbem:* pro *mediamque per Elidis urbem.* De *Olympo* monte, G. 5. 56. De *Elide*, G. 1. 59.

595. *Tityon, &c.*] *Tityus,* Jove natus, & Elara Orchomeni filia: quam cum Jupiter vitiaſſet, Junonis metu occultavit in terra, unde èrumpens Tityus Gigantea ſpecie, Terræ filius creditus eſt: ideo à Virgilio *alumnus* ejus, non filius dicitur. Hic ab Apolline ſagittis interfectus eſt, quod Latonæ vim paraſſet. Hanc ejus menſuram & ſupplicium Virgilius accepit ab Homero, Odyſſ. 11. 576. Eadem etiam Prometheo pœna ab aliis tribuitur.

601. *Lapithas, &c.*] De *Lapithis,* immani Theſſaliæ gente, quorum tamen ſcelus nullum ſingulare narratur, G. 2. 456. De *Ixione,* eorum rege, qui ob tentatam Junonis pudicitiam, rotæ apud inferos allgatus eſt, G. 3. 38. De Pirithoo, qui Ixionis filius fuit, aut Jovis ex Dia Ixionis uxore; quique Proſerpinam rapere ex inferis aggreſſus, à Cerbero devoratus eſt, ſupra, v. 393. infra, v. 617. His duplex ſupplicium aſſignatur, timor ſaxi imminentis, & mediis in epulis fames.

Quos ſuper atra ſilex jamjam lapſura, cadentique
Imminet aſſimilis. Lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris, epulæque ante ora paratæ
Regifico luxu: Furiarum maxima juxta
Accubat, & manibus prohibet contingere menſas,
Exurgitque facem attollens, atque intonat ore.
Hic quibus inviſi fratres, dum vita manebat,
Pulſatuſve parens, & fraus innexa clienti;
Aut qui divitiis ſoli incubuêre repertis,
Nec partem poſuêre ſuis, quæ maxima turba eſt;
Quique ob adulterium cæſi, quique arma ſecuti
Impia, nec veriti dominorum fallere dextras,
Incluſi pœnam expectant. Ne quære doceri
Quam pœnam, aut quæ forma viros fortunave mer-
Saxum ingens volvunt alii, radiiſque rotarum [ſit.
Diſtricti pendent, ſedet, æternumque ſedebit
Infelix Theſeus; Phlegyaſque miſerrimus omnes
Admonet, & magna teſtatur voce per umbras:
Diſcite juſtitiam moniti, & non temnere Divos.
Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
Impoſuit: fixit leges pretio atque refixit.

ſuper quos nigrum ſaxum jamjam lapſurum & ſimile cadenti impendet. Fulcra aurea ſplendent in *lætis lectis altis, & convivia parata ante ora* cum *abundantia regali: maxima Furiarum accumbit prope, & vetat tangere menſas manibus, & ſurgit erigens facem, & vociferatur ore. Illic, ii quibus fratres odioſi* fuerunt, *dum vita durabat, aut pater verberatus, aut dolus fabricatus clienti; aut qui ſoli incubuerunt opibus partis, nec dederunt partem* earum *ſuis, quæ turba maxima eſt; & qui occiſi* ſunt *propter adulterium, & qui ſecuti* ſunt *bella injuſta, nec timuerunt violare fidem* datam *dominis:* illi *incluſi expectant ſupplicium. Nec petas doceri quale ſupplicium* expectent, *aut quis modus & quæ ſors damnaverit eos. Alii verſant magnum ſaxum, & pendent diſtenti radiis rotarum. Miſer Theſeus ſedet, & perpetuo ſedebit, & Phlegyas miſerrimus admonet omnes, & teſtatur magno clamore inter tenebras: Diſcite* toties *admoniti æquitatem, & non ſpernere Deos. Hic prodidit patriam pecuniâ, & ei impoſuit tyrannum ferocem: tulit & ſuſtulit leges pretio.*

NOTÆ.

603. *Genialibus toris.*] Quales lecti nuptiales; qui *geniales* à *generando* dicuntur, vel à *genio*, vitæ ac lætitiæ præſide, de quo Ecl. 4. 63. unde *geniale* appellatur quidquid lætum eſt, ut G. 1. 302. *Invitat genialis hyems.*

616. *Saxum ingens, &c.*] Indicat Siſyphum, Æoli filium, latrociniis infamem: de quo G. 3. 39. *Radiiſque rotarum, &c.* Indicat Ixionem, de quo G. 3. 38. quem quia alteri ſupplicio jam addixit, v. 601. pluribus affectum ſuppliciis probabile eſt.

617. *Æternumque ſedebit infelix Theſeus.*] *Theſeus*, de quo ſupra, v. 28. Et *Pirithous*, de quo, v. 392. amicitia conjunctiſſimi, dicuntur inferos adiiſſe, ut inde Proſerpinam raperent: & Pirithous quidem à Plutone datus eſſe Cerbero devorandus: Theſeus autem remanſiſſe in vinculis: donec ab Hercule liberatus ſit. At Theſeus poſt mortem cum rediiſſet ad inferos, lapidi affixus eſt, ubi æternum ſederet, in pœnam impii olim ſuſcepti itineris. Ita fabulæ. Sed aiunt hiſtoriæ, & Theſeum & Pirithoum conatos quidem rapere filiam Aidonei, qui Græcis Pluto eſt, Moloſſorum ſive Theſprotorum in Epiro regis, eamque vocatam Proſerpinam, matrem ejus Cererem, canem, cui objectus fuit Pirithous, Cerberum; poſtea Theſeum in gratiam Herculis ab Aidoneo dimiſſum eſſe: idque contigiſſe ad Cichyrum amnem & Acheruſiam paludem, de qua v. 323. teſtatur Pauſanias in Atticis.

618. *Phlegyaſque miſerrimus, &c.*] Ambigua eſt hujus loci ſententia, vel *Theſeus miſerrimus admonet omnes Phlegyas:* vel *Phlegyas miſerrimus omnes admonet. Phlegyæ*, Bœotiæ juxta Orchomenum populi fuerunt, rapinis inſignes: qui aggreſſi templum Apollinis Delphicum diripere, fulminibus, terræ motibus, & peſtilentia poſtmodum abſumpti ſunt, ex Pauſania in Bœoticis. Hos alii inſulanos fuiſſe perhibent circa Theſſaliam, à rege Phlegya ſic dictos: qui ob frequentem contemptum Deorum, à Neptuno immiſſo diluvio deleti ſunt. *Phlegyas*, Martis filius, rex fuit Lapitharum in Theſſalia, Ixionis juxta aliquos pater, & Coronidis Nymphæ: hæc cum ex Apolline Æſculapium peperiſſet; dicitur pater templum Apollinis incendiſſe, ideoque ſagittis ab Apolline detruſus fuiſſe ad inferos. Atque hæc ſententia mihi videtur potior, quid enim Theſeo cum Phlegyis populis?

622. *Fixit leges, &c.*] Condidit, tulit. Metaphora ducta à conſuetudine, qua leges in æs inciſæ *fixis* tabellis in publico proponebantur; quæ cum avellerentur, dicebantur *refigi*. De *Hymenæo*, nuptiali Deo, G. 3. 60.

Hic

Hic thalamum invaſit natæ, vetitoſque hymenæos.
Auſi omnes immane nefas, auſoque potiti.
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraq; centum,
Ferrea vox, omnes ſcelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina poſſim.
Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva ſacerdos:
Sed jam age, carpe viam, & ſuſceptum perfice munus:
Acceleremus, ait. Cyclopum educta caminis
Mœnia conſpicio, atque adverſo fornice portas:
Hæc ubi nos præcepta jubent deponere dona.
Dixerat: & pariter greſſi per opaca viarum
Corripiunt ſpatium medium, foribuſq; propinquant.
Occupat Æneas aditum, corpuſque recenti
Spargit aquâ, ramumque adverſo in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere Divæ,
Devenere locos lætos, & amœna vireta
Fortunatorum nemorum, ſedeſque beatas.
Largior hic campos æther & lumine veſtit
Purpureo: Solemque ſuum, ſua ſidera norunt.
Pars in gramineis exercent membra palæſtris,
Contendunt ludo, & fulvâ luctantur arenâ:
Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.
Necnon Threïcius longa cum veſte ſacerdos
Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum:

Hic agreſſus eſt pudicitiam filiæ, & nuptias prohibitas. Omnes auſi infanda crimina, & executi conſilia. Si eſſent mihi centum linguæ, & centum ora, & vox ferrea, non poſſem complecti omnes ſpecies criminum, nec enumerare omnia nomina ſuppliciorum. Poſtquam longæva vates Apollinis protulit hæc verba, ait: Nunc autem age, ingredere viam, & perfice inceptum officium: properemus. Video muros fabricatos in *fornacibus Cyclopum, & portas ſub oppoſito fornice: ubi* Dii *nos jubent deponere munera decerpta* ex arbore. *Sic locuta fuerat: & pariter ambulantes per tenebroſa* ſpatia *viarum invadunt medium iter, & appropinquant portis. Æneas occupat aditum, & aſpergit corpus recenti aqua, & affigit ramum in oppoſito limine. Denique his abſolutis, perſoluto munere Proſerpinæ, pervenerunt* ad *loca læta, & prata jucunda, & ſedes beatas ſylvarum felicium. Hic aër ambit agros liberior & luce purpurea: & incolæ cognoſcunt ſuum Solem & ſua aſtra.*

Pars exercent corpora in herboſis locis, certant ludis, & luctantur in *arena fulva. Pars agitant ſaltationes pedibus, & canum cantilenas. Vates etiam Thracius cum veſte longa canit numeris ſeptem diſcrimina ſonorum:*

NOTÆ.

630. *Cyclopum educta.*] De *Cyclopibus*, Æ. 3. 569. His cudendi ferri muniendarumque urbium inventio tribuitur. Quare hic ferrea & munita mœnia intellige. *Educta* dicuntur: non quaſi *elata* in altum; ſed quaſi ferro *ducta*, & *ductilia*, quod ſit in caminis & fornacibus.

631. *Mœnia.*] Palatium Plutonis & Proſerpinæ.

636. *Spargit aqua.*] Vel quia pollutus aſpectu Tartari: vel quia ſacrum munus Proſerpinæ offert; ſolemnis autem in ſacris omnibus ablutio. *Spargit* vero duntaxat, non omnino *lavat*: de quo more, Æ. 4. 635.

638. *Locos lætos, &c.*] *Elyſium.* Locus erat piis apud inferos deſtinatus, deliciis omnibus affluens. Alii collocant in inſulis fortunatis, *Canaries*, ad latus occidentale Africæ, de quibus Æ. 4. 480. Alii in Hiſpania Bœtica, *Andalouſie, Grenado.* Alii apud Indos. Alii in pratis aëriis, cœlum inter ac terram mediis. Nomen aliqui fingunt ab Elyſio quodam Eleutheri filio: aliqui ab ἅλυσις, *profectio*, quia illuc piorum animæ poſt obitum proficiſcantur: aliqui quaſi ἄ λύσιον *non ſolubile*, quia ſedes eſt animarum immortalium, quæ diſſolvi non poſſunt.

638. *Vireta.*] Loca ſunt herbarum arborumque viriditate amœna.

641. *Purpureo: Solemque, &c.*] *Lumine purpureo*, pulchro, Æ. 1. 595. *Solem* in Elyſio alium ſtatuit etiam Plato in Phædone.

642. *Gramineis palæſtris.*] *Palæſtra*, tam pro *ludo* ſumitur, quam pro *loco* ludis addicto. Hic pro *loco*. De *Palæſtra*, ſive *lucta*, Æ. 3. 280. in quo differat à *pugilatu*, Æ. 5. 401.

645. *Threïcius ſacerdos.*] *Orpheus*, Ecl. 3. 46. G. 4. 454. Multi fuere hujus nominis: ſed omnia uni tribuuntur, fabularum more. Dicitur ex Ægypto arcanas ceremonias primus tranſtuliſſe; tum lyræ ſolertia, & carminis ſuavitate præcelluiſſe: quo utroque nomine *longa cum veſte* inducitur, quæ & ſacerdotum fuit, & muſicorum.

646. *Numeris ſeptem, &c.*] Numeroſis cantibus perſonat citharam: quæ primo ſeptem chordis inſtructa memoratur, deinde novem, in honorem Muſarum. Hæc autem pulſabatur

Jamque

& ſonat eadem, modo digitis, modo plectro eburneo. Hic eſt vetuſta propago Teucri, ſoboles clariſſima, heroes magnanimi, nati temporibus felicioribus: & Ilus, & Aſſaracus, & Dardanus fundator Trojæ. Miratur procul arma & currus virorum vacuos. Haſtæ ſunt fixæ in *terra, & equi liberi paſcuntur paſſim in campis: amor curruum & armorum qui fuit viventibus, ſtudium quod* fuit *alendi pingues equos: idem manet* iis *depoſitis* ſub *terra. Ecce vides alios* ad *dextram & ad ſiniſtram epulantes ſuper gramine, & cantantes in choro lætas cantilenas, in odorifera ſylva lauri: unde magnus Eridanus decurrit per ſylvam apud ſuperos. Hic turba* eſt eorum, *qui certando pro patria tulerunt vulnera: & qui ſacerdotes puri* fuerunt, *dum vita durabat: & qui vates pii, ac locuti* res *dignas Apolline: aut qui ornaverunt vitam* humanam *per artes repertas* à ſe: *& qui reddiderunt alios memores ſui,* iis *benefaciendo. Capita horum omnium coronantur tæniâ candidâ. Quos circumſtantes Sibylla ſic allocuta eſt, præ cæteris Muſæum; nam magna turba.*

Jamque eadem digitis, jam pectine pulſat eburno.
Hic genus antiquum Teucri, pulcherrima proles,
Magnanimi heroës, nati melioribus annis:
Iluſque, Aſſaracuſque, & Trojæ Dardanus auctor.
Arma procul, currusque virûm miratur inanes.
Stant terrâ defixæ haſtæ, paſſimque ſoluti
Per campos paſcuntur equi: quæ gratia currûm
Armorumque fuit vivis, quæ cura nitentes
Paſcere equos; eadem ſequitur tellure repoſtos.
Conſpicit ecce alios dextrâ lævâque per herbam
Veſcentes, lætumque choro pæana canentes,
Inter odoratum lauri nemus: unde ſuperne
Plurimus Eridani per ſylvam volvitur amnis.
Hic manus, ob patriam pugnando vulnera paſſi:
Quique ſacerdotes caſti, dum vita manebat:
Quique pii vates, & Phœbo digna locuti:
Inventas aut qui vitam excoluere per artes:
Quique ſui memores alios fecere merendo:
Omnibus his niveâ cinguntur tempora vittâ.
Quos circumfuſos ſic eſt affata Sibylla,
Muſæum ante omnes; medium nam plurima turba

NOTÆ.

digitis, pectine, plectro: Nam *plectrum,* ſive arcum illum, quo fila perſtringuntur, à pectine diverſum eſſe oſtendit inventa Romæ Julii tertii temporibus marmorea Orphei ſtatua, quæ ſiniſtra manu citharam, dextra pectinem tenebat, teſte Naſcimbæno.

650. *Aſſaracuſque, &c.*] De hac Trojanorum regum ſerie, G. 3. 35. De *Dardano,* Æ. 3. 167.

657. *Pæana.*] *Pæan* hymnus fuit, iſque duplex: alter in honorem Martis, qui ſolebat ante pugnam cani; alter in honorem Apollinis, qui poſt victoriam: inde læti quilibet quorumcunque Deorum hymni, *pæanes* etiam dicti. Nomen, vel à παίω, *ferio,* quia ob confoſſum ab Apolline Pythona ſerpentem, hic hymnus primo cantatus eſt: vel ab ἰὴ, παῖ, *jaculare, fili,* quibus verbis eum Latona mater ea in pugna hortabatur: unde *Io pæan* deinde triumphantium acclamatio fuit.

659. *Plurimus Eridani, &c.*] Duplex affertur ab interpretibus hujus loci ſententia: 1. *Unde magna pars Eridani è ſuperis præcipitat in inferos:* notaturque ab iis vis adverbii *ſuperne,* quo motus ſignificatur è ſuperiore loco in inferiorem; tum natura Eridani, qui Plinio teſte l. 3. 16. non longe ab ortu abſorbetur in terras quaſi cuniculo, & paullo poſt in Forovibienſi agro, qui nunc eſt Pedemontii pars, exoritur. 2. *Unde magnus Eridanus fluit ad ſuperiores terræ incolas,* quæ ſententia mihi probabilior videtur: tum quia *unde* indicat hic Elyſium nemus, ubi verſatur Æneas; ideoque, *ſuperne,* non poteſt ſignificare ſuperas terras, ex quibus Padus deſcendat: ſenſus enim eſſet, *Ex quo Elyſio volvitur Eridanus ex terris;* qui motus non ſibi conſentiunt: tum quia *ſuperne* ſignificat quicquid eſt *ſupra,* non tantum *deſuper:* tum quia ſubterranea ſunt omnium fluviorum receptacula, unde erumpunt, G. 4. 364. Cum autem Eridanus agrum Mantuanum alluat, hunc habuit Virgilius honorem amni patrio; ut eum, non è communi fluviorum omnium receptaculo, ſed ex Elyſio ortum diceret. De *Eridano,* ſive *Pado, le Po,* G. 1. 482.

667. *Muſæum.*] Dicitur hic à Suida, Eleuſinius Athenienſis, Orphei diſcipulus, carminum heroicorum ſcriptor, quorum Eumolpo filio ad quatuor millia ſcripſit: floruit ſub Cecrope ſecundo Athenienſium rege. Hic, & Orpheus Homero antiquiores putantur, idecq; hic commemorantur à Virgilio. Supereſt adhuc carmen

Hunc

Hunc habet, atque humeris extantem ſuſpicit altis:
Dicite, felices animæ, tuque, optime vates;
Quæ regio Anchiſen, quis habet locus? illius ergo
Venimus, & magnos Erebi tranavimus amnes.
Atque huic reſponſum paucis ita reddidit heros:
Nulli certa domus: lucis habitamus opacis,
Riparumque toros & prata recentia rivis
Incolimus: ſed vos, ſi fert ita corde voluntas,
Hoc ſuperate jugum, & facili jam tramite ſiſtam
Dixit: & ante tulit greſſum, campoſque nitentes
Diſuper oſtentat: dehinc ſumma cacumina linquunt
At pater Anchiſes penitus convalle virenti
Incluſas animas, ſuperumque ad lumen ituras,
Luſtrabat ſtudio recolens: omnemque ſuorum
Forte recenſebat numerum, charoſque nepotes,
Fataque, fortunaſque virûm, moreſque, manuſque
Iſque ibi tendentem adversùm per gramina vidit
Æneam; alacris palmas utraſque tetendit,
Effuſæque genis lacrymæ, & vox excidit ore:
Veniſti tandem, tuaque expectata parenti
Vicit iter durum pietas! datur ora tueri,
Nate, tua, & notas audire & reddere voces!
Sic equidem ducebam animo rebarque futurum,
Tempora dinumerans: nec me mea cura fefellit.
Quas ego te terras & quanta per æquora vectum,
Accipio! quantis jactatum, nate, periclis!
Quam metui, ne quid Libyæ tibi regna nocerent!
Ille autem: Tua me, genitor, tua triſtis imago
Sæpius occurrens hæc limina tendere adegit.
Stant ſale Tyrrheno claſſes. Da jungere dextram,
Da genitor: teque amplexu ne ſubtrahe noſtro.
Sic memorans, largo fletu ſimul ora rigabat.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,

hunc habet in medio ſui, & admiratur ſuperantem altis humeris: O animæ fortunatæ, & tu optime vates! dicite, quæ regio, quis locus tenet Anchiſen? illius causâ venimus huc, & trajecimus magnos fluvios inferorum. Tunc heros ſic dedit ei reſponſum paucis verbis: Nemo noſtrum habet fixam domum: habitamus in ſylvis umbroſis, & incolimus herboſas ripas; & prata ſemper nova ob rivos: Vos tamen, ſi cupiditas animi ſic jubet, conſcendite hunc collem; & vos deducam ad eum facili ſemita. Sic *dixit*; & *præivit inceſſu, & deſuper oſtendit campos amœnos: Deinde deſcendunt ex alto vertice. Pater autem Anchiſes in profunda valle viridi circumſpiciebat animas ſeparatas & reverſuras in lucem ſuperiorem conſiderans eas ſtudioſe: & forte recognoſcebat omnem multitudinem ſuorum: & dilectos poſteros, & fata, & fortunas, & mores, & facta hominum illorum. Et quando ille vidit Æneam ex adverſo venientem per herbas, lætus protulit ambas manus, & lacrymæ fluxerunt per genas, & vox exiit ex ore: Veniſti denique, & tua pietas certa patri ſuperavit iter difficile! ô fili, permittitur aſpicere vultum tuum, & accipere ac reddere voces familiares: Certe numerans tempora, cogitabam animo & exiſtimabam ita fore: & mea ſolicitudo non decepit me. O fili, per quales terras & per quanta maria jactatum, & quantis periculis agitatum ego te audio! quam timui, ne regna Africæ tibi obſtarent aliquantum! Æneas vero ait: Tua, ô pater, tua mœſta umbra ſæpe viſa impulit me venire ad hæc loca. Naves meæ ſtant in mari Tyrrheno. Permitte mihi, ô pater, permitte conjungere manus, & ne te ſubducas complexui meo. Sic loquens, ſimul madefaciebat vultum copioſis lacrymis. Ter conatus erat implicare brachia collo ejus: ter umbra fruſtra comprehenſa elapſa eſt è manibus,*

NOTÆ.

de amoribus Leandri & Herûs, quod Muſæo tribuit Scaliger in Poëtica, & longe verſibus Homericis anteponit. Negat tamen Voſſius, & auctorem hujus operis vixiſſe ſub Auguſtis affirmat, etiam poſt quartum Chriſti ſeculum.

687. *Expectata.*] Doctiſſimi legunt *ſpectata.* Nec male: id eſt, cognita, perſpecta, *probata*: quemadmodum Ovidius dixit, *Spectatur in ignibus aurum.*

694. *Ne quid Libyæ, &c.*] Cum Didonis amore te implicuiſti, Æ. 4. De *Libyæ*, Æ. 1. 162. De *ſale*, pro mari, Æ. 1. 541. De *Tyrrheno* mari, Italiam ad meridiem alluente, Æ. 1. 71. De *Lethæo* amne, ſupra, v. 323.

Par

similis ventis levibus, & simillima fugaci somno. Interea Æneas cernit in valle secreta sylvam separatam, & frutices sonantes per *sylvam*; *& fluvium Lethæum, qui præterfluit tranquillam sedem. Gentes & populi innumeri volabant circa hunc* fluvium. *Et quemadmodum quando in patris, suda æstate, apes adhærent diversis floribus, & vagantur circa alba lilia:* sic *omnis campus sonat fremitu. Æneas ignarus* rei *statim obstupet aspectu, & petit causas: quinam ergo sint illi fluvii, aut quinam homines occupaverint ripas tanta multitudine. Tunc pater Anchises* ait: *Animæ quibus alia corpora destinantur* per *fatum, bibunt oblivia æterna & liquores tutos ad aquas Lethæi fluvii. Ego certe jamdudum opto enarrare tibi, & coram monstrare illas, & enumerare sobolem illam meorum: ut magis gaudeas Italiam demum inventam* fuisse à te. *O pater,* ait Æneas, *an existimandum est animas aliquas illustres hinc redire in lucem, & reverti rursus in pigra corpora! quodnam est miseris tam insanum vitæ desiderium? Respondet Anchises;*

Par levibus ventis, volucrique simillima somno.
Interea videt Æneas in valle reducta
Secluſum nemus, & virgulta ſonantia ſylvis; 704
Lethæumque, domos placidas qui prænatat, amnem.
Hunc circum innumeræ gentes populique volabant.
Ac veluti in pratis, ubi apes æſtate ſerena
Floribus inſidunt variis, & candida circum
Lilia funduntur: ſtrepit omnis murmure campus.
Horreſcit viſu ſubito, cauſaſque requirit 710
Inſcius Æneas: quæ ſint ea flumina porro,
Quive viri tanto complerint agmine ripas.
Tum pater Anchiſes: Animæ, quibus altera fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis undam
Securos latices & longa oblivia potant. 715
Has equidem memorare tibi atq; oſtendere coram,
Jampridem hanc prolem cupio enumerare meorum:
Quo magis Italiâ tandem lætere repertâ. [eſt
O pater, anne aliquas ad cœlum hinc ire putandum
Sublimes animas? iterumque ad tarda reverti 720
Corpora? quæ lucis miſeris tam dira cupido?
Dicam equidem, nec te ſuſpenſum, nate, tenebo;
Suſcipit Anchiſes, atque ordine ſingula pandit.
Principio cœlum, ac terras, campoſque liquentes,
Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque aſtra 725
Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus.
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

O nate, equidem dicam, nec te relinquam dubium. Et ſic *explicat ſingula per ordinem. Primo, ſpiritus fovet intus cœlum, terram, ſpatia aquea, & lucidum globum Lunæ, & aſtra Titania: & mens didita per omnia membra movit totam* illam *molem, & miſcet ſe cum magno* illo *corpore.*

NOTÆ.

713. *Quibus altera fato Corpora debentur.*] Non enim omnes animæ alia in corpora redibant, ut mox dicemus v. 748. Sed jam opus eſt, ut promiſſam ſæpe de animarum natura diſſertationem exequamur, & evolvamus myſteria famoſæ illius tranſlationis animarum diverſa in corpora, quæ Græcis μετεμψύχωσις dicitur. Hanc primo invexit Pythagoras, tenueruntque deinceps Socrates & Plato. His adhæret hoc loco Virgilius, ut & G. 4. 220. qui prius Epicurum ſequebatur, Ecl. 6. 31. Id omne undecim capitibus complectemur: quæ quantum à Chriſtiana veritate abſint, facile erit intelligere.

724. *Principio cœlum, &c.*] I. *Caput.* Deus rudem informemque materiam in quatuor elementa primum digeſſit, ignem, aërem, aquam, terram. Inde mundi corpus fabricavit, varias in partes hac ſphæras, quaſi membra diſtinctum: harum ſuprema, *cœlum:* infima, *terra*; cui *liquentes campi*, ſive aqua ſubſternitur: mediæ partes, *Sol, Aſtra, globus Lunæ*, quo inferiora elementa à cœleſtibus quaſi communi termino ſeparantur. Ut enim ſunt infra Lunæ globum naturæ quatuor elementorum per formas diſtinctæ ſuis in ſphæris: ita ſupra globum eundem ſunt eædem naturæ longe excellentiori modo per virtutes: habent quippe cœleſtia corpora ab ignis natura lumen ac motum, à terræ natura ſolidam firmitatem, ab aëris natura perſpicuitatem, ab aquæ natura æquabilem lenitatem: ſed illæ omnes naturæ illic in formam præſtantiſſimam, nempe ignis, redactæ ſunt; cujus tanta eſt excellentia, ut quintum elementum ſive quinta *eſſentia* dici poſſit: quemadmodum hic apud nos in unam mixti formam quotidie coaleſcunt: Ita Plato in Timæo, & Marſilius ibid. cap. 24. De *Titanis* nomine, quod Soli præcipue tribuitur, Æ. 4. 119.

726. *Spiritus intus alit, &c.*] II. *Caput.* Huic mundi corpori Deus *animam* ſive *ſpiritum* ad-

Inde

Inde hominum pecudumq; genus, vitæq; volantum,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.
Igneus eſt ollis vigor, & cœleſtis origo
Seminibus: quantum non noxia corpora tardant,
Terrenique hebetant artus, moribundaq; membra.
Hinc metuunt cupiuntq;, dolent gaudentq;: neque
Reſpiciunt, clauſæ tenebris & carcere cœco. [auras
Quin & ſupremo cum lumine vita reliquit;
Non tamen omne malum miſeris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt peſtes; penituſque neceſſe eſt

Inde oritur *genus hominum, & pecudum, & vitæ avium, & monſtra quæ mare fert ſub polita planitie. Ineſt illis animis vis ignea, & origo cœleſtis; quatenus corporæ noxia non gravant, & artus terreni membraque mortalia non retundunt* vim illam. *Hinc* animæ *timent & deſiderant, mœrent & lætantur: nec ſuſpiciunt cœlum incluſæ in tenebris & obſcuro carcere. Præterea quando ultima luce vita receſſit: non tamen omne malum, nec omnes corporeæ ſordes omnino recedunt* à *miſeris*; *& plane neceſſe eſt* ut

NOTÆ.

didit, cui ineſt præcipue *intellectus, intelligentia, & natura*, id eſt, vitalis ac ſeminaria virtus. Et hanc quidem animam Pythagoras Deum ipſum eſſe contendebat, ut liquet ex Minutio Felice: at Plato, non Deum, ſed opus putabat ſummi Dei.

728. *Inde hominum, &c.*] III. *Caput. Inde* juxta Pythagoram ſignificat, *Ex hoc Deo, qui eſt mundi anima; quaſi decerptæ particulæ ſunt vitæ hominum & pecudum.* Juxta platonem vero ſignificat, *Ex reliquiis hujus temperationis, ex qua mundi animam formaverat Deus; formatæ ſunt ab eodem ſingulares animæ viventium.* Ita Plato loquitur in Timæo. Quænam autem illa fuerit temperatio, ſatis dilucide percipi non poteſt, neque ex Platonicorum, neque ex Platonis ipſius verbis. Virgilium autem Platoni potius quam Pythagoræ hic adhæſiſſe exiſtimo: quia ſic melius hæc omnis ejus doctrina conſtabit, ut ex ſequenti capite manifeſtum fiet.

730. *Igneus eſt ollis vigor . . . ſeminibus, &c.*] IV. *Caput.* Docet Plato diſerte in Timæo, unicum illum ac ſupremum Deum, poſtquam ex animæ mundi reliquiis animas formaſſet, rationis & intelligentiæ participes; eas quaſi *ſementem ſparſiſſe* in Solem, in Lunam, aliaque aſtra & inſtrumenta temporis: ita ut ſingulæ ſingulis aſtris quaſi vehiculis invectæ, univerſum contemplari poſſent. Addit, eum poſt ejuſmodi ſementem, animarum cum corporibus conjunctionem inferioribus ac junioribus Diis permiſiſſe. Appellat Plato juniores Deos, Cœlum, Terram, Saturnum, Rheam, Jovem, &c. Tum ait, juniores Deos, viventia corpora ex elementis procreaſſe, quibus duplicem animam addiderint; alteram immortalem, ex divina illa *ſemente*, qua ſidera *conſita* fuerant, quaſi quodam defluvio delapſam; quam in capite rotundo, quaſi in mundi compendio locaverint: alteram mortalem à ſe conflatam; cujus partem quæ irraſcitur, circa cor; quæ concupiſcit, circa jecur, poſuerint. Ἔσπειρε τὰς μὲν εἰς Ἥλιον, τὰς δ' εἰς Σελήνην, τὰς δ' εἰς τἆλλα ὅσα ὄργανα χρόνου· τὸ δὲ μετὰ τὴν σπόρον, τοῖς νέοις παρέδωκε θεοῖς σώματα πλάττειν. &c. Hinc patet, cur Virgilius vitas illas ſive animas vocaverit *ſemina*. Item cur *igneus vigor & cœleſtis origo* iiſdem ſit; nempe, vel quia per multa ſecula aſtris invectæ aliquid ex ea contraxerunt natura, quam igneam eſſe diximus, v. 724. vel quia fortaſſe ex eodem cœli igne & quinta *eſſentia* conflatæ ſunt, ut Platonicis quibuſdam viſum eſt.

731. *Quantum non, &c.*] V. *Caput.* Animæ ejuſdem erant naturæ, in hominibus, belluis, volucribus, piſcibus: ſequidem juxta Pythagoram & Platonem, mutua erat earum commutatio. Totum porro earum diſcrimen ex craſſiori aut ſubtiliori corporum diſcrimine petebatur: ut inter infantem ac juvenem, virum ac ſenem, videmus contingere. Atque illud eſt quod vocat Plato ſub finem Timæi, *mentis jacturam & acquiſitionem, qua invicem animalia commutantur*, πάντα τότε καὶ νῦν διαμείβεται τὰ ζῶα εἰς ἄλληλα, νῷ καὶ ἀνοίᾳ διαφορᾷ, καὶ ἤθεσι μεταβαλλόμενα. Quo autem ordine fierat illa tranſmutatio, mox dicemus. Hinc inter ipſos homines, indolis, ingenii, morumque diverſitas, ex eadem oriebatur varietate corporum: ideo ait poëta, cœleſtem in eorum animis eſſe originem, & vero apparere, quatenus corporum & membrorum pondere non gravantur.

733. *Hinc metuunt cupiuntque, &c.*] VI. *Caput.* Ex illo cum corporibus nexu oriuntur perturbationes omnes animorum. Prout quippe, aut ſanguis, aut pituita, aut flava, atrave bilis in corporibus prævalet: ita moribus aliis, aliiſve, facilius animi agitantur. His autem quatuor motibus cæteros omnes poëta complectitur: quippe *metu* ac *deſiderio* ſive ſpe in malum ac bonum futurum ferimur; *dolore & gaudio*, circa malum ac bonum præſens afficimur; & facile, incluſus quaſi obſcuro carcere animus, auras cœleſtes, id eſt, divinam originem, obliviſcitur

multa vitia diu conglutinata iis adhuc adhæreſcunt admirabili ratione. Ideo cruciantur pœnis, & perſolvunt ſupplicia præteritarum noxarum. Aliæ ſuſpenſæ exponuntur levibus ventis: aliis crimen, quo ſunt infectæ, lavatur ſub immenſo lacu, aut abſumitur flammis. Omnes patimur, unuſquiſque ſuos ultores. Deinde inducimur in ſpatioſum Elyſium, & pauci obtinemus lætos campos: quando longa dies confectis ſpatiis temporum delevit congenitas ſordes, ac reliquit purum ſenſum cæleſtem, & ſimplicem fulgorem ignis.

Multa diu concreta modis inoleſcere miris.
Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia expendunt. Aliæ panduntur inanes
Suſpenſæ ad ventos: aliis ſub gurgite vaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.
Quiſque ſuos patimur manes. Exinde per amplum
Mittimur Elyſium, & pauci læta arva tenemus:
Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Æthereum ſenſum, atque auraï ſimplicis ignem.

NOTÆ.

738. *Inoleſcere.*] Eſt *ſimul creſcere.* Vel, ab *alo*, quod ſimul alitur. Vel, à *ſoleo*, quod ſimul eſſe ſolet.

739. *Ergo exercentur pœnis, &c.*] VII. *Caput.* Animæ illæ, etſi diverſi à corporibus naturæ, ex diuturna tamen cum iis conjunctione multa inquinamenta contrahunt. Unde triplici purgatione expiantur; *Igne ventis*, id eſt, *aëre*; & *gurgite vaſto*, id eſt, *aquis*. Hæc autem tria in ſacris uſurpabantur purgationum genera: aut enim res infectæ tæda vel ſulfure purgabantur, aut aqua luſtrabantur, aut aëre ventilabantur. Et quantum ad animas, hanc Platonicis attributi ſententiam Auguſtinus de Civit. Dei, lib. 21. 13. eamque affert hujus cauſam: quod, *quoniam terris ſuperiora ſunt elementa, aqua, aër, ignis; ex aliquo iſtorum mundetur, quod terrena contagione contractum eſt.*

743. *Quiſque ſuos patimur manes.*] Id eſt, *Omnes patimur noſtros manes, unuſquiſque ſuos.* Quinam autem illi ſint *manes*, ambigitur: idque videri poteſt è Platonis doctrina etiam repetitum. VIII. Igitur *Caput*, Animis ſingulis jam inde à prima generatione deſcenſuque ex aſtris, genium ſive dæmonem attribui cuſtodem operum, qui animum in lucem extrahat, ac deinde poſt mortem reducat ad inferos, ait plato de rep. l. 10. itemque in Phædone. Hos *manes* dici nihil vetat, eoſdemque purgationis miniſtros adhiberi. Quanquam alii per *manes*, furias, alioſque minores intelligunt inferorum Deos, à quibus animæ torquentur: & vero ita ſumuntur *manes*, G. 4. 489. *Scirent ſi ignoſcere manes*: ibi enim Deos inferorum ſignificari manifeſtum eſt. Utraque explicatio conciliabitur facile; ſi Platonici genii dicantur, utriuſque mundi habere commercium, qualiter Mercurius: & ſuperi quidem terreſtreſve Dii eſſe, cum vivis adſunt: inferi autem, cum mortuis purgandis aſſiſtunt. Loca vero huic purgationi aſſignata exiſtimo, eſſe varias ſedes illas, jam ab Ænea peragratas; ubi infantes, amantes, bellicoſi, propria manu occiſi: qui inde poſt certos purgationis annos in Elyſium admittebantur. De *manibus*, alia ſignificatione, pro umbris mortuorum, G. 4. 469.

744. *Pauci læta arva tenemus, &c.*] IX. *Caput.* Pauci fruebantur Elyſii voluptatibus; multi quidem, ſi per ſe ipſi ſpectentur, nam evocabantur *agmine magno*, infra, v. 746. tamen pauci ſi cum immenſo animarum omnium numero conferantur. 1. Quia multi detrudebantur in Tartarum, inde nunquam in lucem alia generatione emerſuri, quod eorum ſcelera nulla purgatione elui poſſent: ita Plato in Phædone. 2. Quia pars animarum longe maxima diſtinctis illis in ſedibus purgabatur: quibus in Elyſium ſuccedentibus, aliæ ex Elyſio in vitam emigrabant. 3. Quia multi, aut omni, aut ſaltem aliqua purgatione perfuncti, ſcelerum in pœnam detrudebantur nova in corpora, belluarum aut volucrum; nec in Elyſium tranſibant, ob vitam virtutum ſterilem. Quare fruſtra ſe torquet Cerdanus, ut pugnantes conciliet voces: *quiſque patimur, & pauci tenemus.*

745. *Donec longa dies, &c.*] X. *Caput.* In hoc Elyſio fruebantur animæ quiete perfectiſſima: vocat enim Virgilius, v. 669. *felices animas*; & v. 638. *locos lætos, & amœna vireta fortunatorum nemorum, ſedeſque beatas.* Ergo hinc procul aberant purgationis tormenta. Quid igitur ait Anchiſes; *Pauci læta arva tenemus: donec longa dies concretam exemit labem?* Omnino aliud mihi ſonare videtur *donec*, quam aliis vulgo interpretibus: neque hic interpretor, *quouſque*, quaſi futuram in Elyſio purgationem notat; ſed *quando*, ut præteritam ſecluſis in locis purgationem indicet. Idque duo perſuadent; 1. Quia non dixit Virgilius, *donec exemerit*, aut *eximat*; ſed *donec exemit*, quod expreſſius ſignificat, *quando exemit*, quam *quouſque exemerit.* 2. Quia pari ſenſu dixit Horatius, Od. l. 3. 9. *Donec gratus eram tibi .... Perſarum vigui rege beatior*: id eſt, *quando gratus eram tibi, &c.* Per *auraï ſimplicis ignem*, ſignificat puram animæ

Has

Has omnes, ubi mille rotam volvêre per annos,
Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno:
Scilicet immemores ſupera ut convexa reviſant,
Rurſus & incipiant in corpora velle reverti.
Dixerat Anchiſes: natumque, unaque Sibyllam,
Conventus trahit in medios turbamque ſonantem:
Et tumulum capit, unde omnes longo ordine poſſit
Adverſos legere, & venientum diſcere vultus.
Nunc age, Dardaniam prolem quæ deinde ſequa-
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes, [tur
Illuſtres animas, noſtrumque in nomen ituras,
Expediam dictis, & te tua fata docebo.
Ille, vides? purâ juvenis qui nititur haſtâ,

Poſtquam verterunt rotam per mille annos, Deus vocat eas omnes magno numero ad amnem oblivionis: nempe ut oblita præteritorum *repetant ſuperiorem curvaturam* mundi, *& incipiant velle iterum redire in corpora. Anchiſes* hæc *dixerat: & ducit filium ac ſimul Sibyllam in medios cœtus turbamque frementem: & conſcendit collem, unde poſſit conſiderare longa ſerie omnes* ſibi *obverſos, & intueri vultus venientium. Age modo,* inquit Anchiſes, *explicabo verbis, quis honos aliquando ſecuturus ſit ſobolem Trojanam, qui poſteri deſtinentur ex Italica familia, nobiles animas, & ſucceſſuras noſtro nomini: & tibi aperiam tua fata. Videſne? Ille juvenis qui inſiſtit haſtæ nitidæ,*

NOTÆ.

naturam, quæ propter ſubtilitatem aëri & igni ſimillima eſt, ideo vocat eum Horatius Sat. l. 2. 2. 79. *Divinæ particulam auræ*: cujus vocis ultima diphthongus duas in vocales priſco more diſſolvitur, *auræ* in *auraï*.

748. *Has omnes, ubi, &c.*] XI. *Caput.* Poſtquam animæ hac ſua beatitate per annos mille in Elyſio potitæ ſunt: evocantur ad generationem aliam, aliamque cum novo corpore unionem. At prius Lethæas aquas jubentur ebibere: ut præteritorum omnium, tam laborum, quam voluptatum obliti; nec teneantur Elyſii deſiderio, nec ſuperioris vitæ aſperitate deterreantur; nec ſuperſit quicquam, niſi ingenitus quidam affectus animæ in corpus. Quod autem ait *omnes*, reſtringi debet ad eas omnes, *quibus altera fato corpora debentur*, v. 714. Non enim omnes redibant in corpora: nec vero tale quicquam de ſe Anchiſes commemorat; quod ſi erat futurum, certe non omiſiſſet. Hos autem ab eo reditu fuiſſe immunes puto, qui ob exquiſita merita admiſſi inter Deos fuerant, & *Acheronte remiſſi*, ut loquitur Æneas de Anchiſe Æ. 5. 99. & reverſi *ſideris in numerum*, unde prima generatione defluxerant, ut ait Virgilius, G. 4. 227. Horum quippe non *animas* apud inferos, ſed *idola* ſolum ac ſimulacra Elyſiis in campis remanſiſſe teſtatur Lucretius ex Ennio l. 1. 120. Et Ulyſſes apud Homer. Odyſſ. 11. 600. ait ſe inter inferorum umbras vidiſſe idolum Herculis, quorum ſermonem habuerit; ipſum vero, id eſt, ipſius animam, apud ſuperos degere. Tamen Anchiſen à Virgilio deſcribi: cujus idolum hic Æneam alloquitur, dum anima fruitur cœleſtium Deorum conſortio. Itaque tria diſtingui poſſunt in nomina, *anima, corpus, idolum*: additur ab aliis etiam quarta pars, *umbra*, quæ ſepulchrum incolebat, ut notavimus, Æ. 4. 385. Quanquam hæc *umbræ* ab anima, corpore, & idolo diſtinctio, non ita videtur certa. De *Lethæo* oblivionis flumine, ſupra, v. 323. *Rotam volvere*, metaphora eſt pro *tempus traducere*; ex Ennio petita, ut teſtatur Servius. Et temporis *rotam* dixit; ut paulo ante *orbem*; paſſim alibi *curſum, curriculum. Convexa ſupera*: vel ſignificat convexam ſuperficiem terræ, cujus in concavo inferi latent: vel ſublimem & concavam cœli conſpicui partem, ut diximus Æ. 1. 314.

756. *Nunc age, &c.*] Oſtendit Anchiſes Æneæ poſterorum ſuorum clariſſimos: ubi notanda quatuor. 1. Poſteros illos partim ex Trojana, partim ex Itala gente oriundos fore: cum utraque gens Æneæ & Laviniæ conjugio miſcenda ſit. 2. Non ſervari ab Anchiſa in illa enumeratione ordinem temporum: cum à Romulo ſtatim ad Cæſarem tranſeat, tum regrediatur ad Numam. 3. Alios etiam commemorari, præter poſteros Æneæ, utriuſque gentis illuſtres viros. 4. Hoc totum Virgilii artificium, etſi perquam inſigne eſt, errore non carere. Is autem error eſt ejuſmodi: Animas inducit quæ jam inſederant corpora, indeque egreſſæ, tum aut puræ erant, aut purgabantur, in Romanorum heroum corpora reverſuræ. At ſi erant puræ, inerat iis duntaxat purus æthereus ſenſus atque auraï ſimplicis ignis; atque ita nullus inerat ſenſus corporis præteriti, multo minus futuri: ſi purgabantur, nondum Lethæis aquis imbutæ, nondum præteriti corporis memoriam exuerant; atque adeo nondum potuerant convenientes futuræ olim ſorti affectus aſſumere; igitur nec Sylvius niti haſta, nec Romulus geminas habere criſtas, nec Numa mentum incanum gerere, nec circa Marcellum Romani ſtrepere.

occupat ſorte ſpatium proximum lumini, primus erumpet in aërem cœleſtem mixtus Italo ſanguine, Sylvius nomen Albanum, tua ſoboles poſtrema: quem uxor Lavinia in ſylvis tarde pariet tibi ſeniori, futurum regem & patrem regum: à quo familia noſtra regnabit Albæ longæ. Hic vicinus huic, eſt Procas, bonor Trojanæ nationis: Deinde Capys, & Numitor, & Æneas Sylvius, qui referet te nomine; æqualiter illuſtris armis & pietate, ſi tandem aliquando accipiat regendam Albam.

Proxima ſorte tenet lucis loca, primus ad auras
Æthereas Italo commixtus ſanguine ſurget
Sylvius, Albanum nomen, tua poſtuma proles:
Quem tibi longævo ſerum Lavinia conjux
Educet ſylvis regem, regumque parentem:
Unde genus longâ noſtrum dominabitur Albâ.
Proximus ille, Procas, Trojanæ gloria gentis:
Et Capys, & Numitor: & qui te nomine reddet,
Sylvius Æneas; pariter pietate vel armis
Egregius, ſi unquam regnandam acceperit Albam.
Qui juvenes quantas oſtentant, aſpice, vires!
At qui umbrata gerunt civili tempora quercu;

Qui juvenes vide quantum præ ſe ferant robur! At qui habent caput cinctum corona *civili quercica*;

NOTÆ.

763. *Sylvius, Albanum nomen, &c.*] In his Romanæ Hiſtoriæ initiis parum ſibi ſcriptores conſentiunt. Livius hunc Sylvium, Aſcanii filium facit: Dionyſius Halicarnaſſeus, Æneæ. Scribit enim Laviniam, tum, cum obiit Æneas, prægnantem, Aſcanii privigni metu in ſylvas fugiſſe ad regii pecoris magiſtrum Tyrrheum; ibique filium peperiſſe, cui inde Sylvio nomen fuit: Aſcanium pietate motum in novercam, ſibi hunc ipſum Sylvium ſucceſſorem deſignaſſe; Iülo filio ſuo pontificatum maximum tribuiſſe, à quo gens, Julia propagata eſt. *Albanum nomen* dicitur Sylvius: quia ex eó reges Albani communi nomine Sylvii appellati ſunt; ut poſtea imperatores Romani, Cæſares. *Poſtuma proles*, duplici ſenſu explicabatur; vel quæ poſt *humationem* patris oritur; tumque ſcribitur *poſthuma* non *poſtuma*: vel quæ *poſtrema* oritur, etiam vivo patre; tumque deducitur à *poſt*, *poſterior*, *poſtremus*, & *poſtumus*; ut ab *extra*, *exterior*, *extremus*, *extimus*, & *extumus*. In hac ſententia ſunt eruditorum diligentiſſimi quique: qui iidem aiunt uſu quidem veniſſe, ut mortuo patre nati poſtumi appellentur; non quia poſt humationem nati, ſed quia re vera poſtremi. Et vero Virgilius ait Sylvium natum patre longævo, non patre mortuo: in quo diſcedit quidem ab ea, quam ex Dionyſio attulimus, hiſtoriæ fide; ſed eum excuſat, vel ejuſdem hiſtoriæ varietas, vel poëtica licentia: nec deſunt, qui, ut hiſtoriæ veritati conſulant, *longævum* explicent, jam relatum in Deos & *immortalem*; nituntuique hoc Ennii verſu, *Romulus in cœlo cum Diis genitalibus ævum ducit*; & Æſchyli teſtimonio, qui in Tragœdia *ſeptem ad Thebas*, vocat Deos μακροβίους, *longævos*. De *Lavinia*, Latini filia, Æ. 7. 52. De *Alba*, Æ. 8. 42.

767. *Proximus ille, Procas, &c.*] Qui proximus tunc in Elyſio apparebat; non qui proximus erat Sylvio ſucceſſurus: fuit enim *Procas* inter Albanos reges ordine tantum decimus tertius, *Capys* ſeptimus, *Numitor* decimus quartus, *Æneas Sylvius* tertius, juxta Livium.

770. *Si unquam, &c.*] Æneas Sylvius fraude tutoris regno ſpoliatus, non niſi anno ætatis ſecundo & quinquageſimo regnum adeptus, illud tamen annis uno & triginta tenuit.

772. *Civili . . . . quercu.*] Corona civica, è quercu vel ilice, quia alendæ hominum vitæ glandes olim in uſu fuerant, ideo iis dabatur, qui in pugna civem ſervaverant, ſimulque occiderant hoſtem, nec è loco deturbati fuerant. Hic iis aſſignatur Albanis, qui ad civium tutelam varias urbes Italiæ condiderant muriſve cinxerant: quorum nomina non indicat, utpote obſcura aut incerta. *Nomentum*, nunc *Lamentano*, milliaribus duodecim Româ diſſitum, ad ſeptentrionem. *Gabii*, urbs inter Romam ac Prænеſte media, decem circiter milliaribus utrinque diſtans, ad orientem: nunc omnino diruta, juxta diverſorium publicum cui nomen eſt l'*Oſteria*. *Fidena* vel *Fidenæ*, quinque milliaribus Româ diſſita, ad ſeptentrionem, nunc *Caſtel Giubileo*. *Collatia*, non multo remotior, ad orientem, nunc ne veſtigiis quidem ſuperſtes. *Pometia Sueſſa*, cujus ager *Pometius*, *Pometinus* & *Pomptinus* dictus eſt; vicenæque paludes *Pomptinæ*, nunc l'*Auſente palude*; urbs fuit Volſcorum, nunc deleta. *Caſtrum Inui*, oppidulum Rutulorum in litore Tyrrheni maris, nunc dirutum: ei dicatum Deo qui Græcis Pan, Latinis Faunus, Fatuus, & *Inuus* ſive *Incubus* dictus eſt, ab ineundo, quod animalia paſſim iniret. *Bola* vel *Bolæ*, oppidum Æquorum, circa Prænеſte, ad orientem Romæ, quod jam Plinii tempore ſine veſtigiis interierat. *Cora*, nunc caſtellum nomen antiquum retinens, urbs Volſcorum, non longe à Pometia. Has autem urbes ut La-

Hi

Hi tibi Nomentum, & Gabios urbemque Fidenam;
Hi Collatinas imponent montibus arces,
Pometios, Caſtrumque Inui, Bolamque, Coramque.
Hæc tum nomina erunt, nunc ſunt ſine nomine terræ.
Quin & avo comitem ſeſe Mavortius addet
Rumulus, Aſſaraci quem ſanguinis Ilia mater
Educet. Viden' ut geminæ ſtent vertice criſtæ,
Et pater ipſe ſuo ſuperum jam ſignet honore?
En hujus, nate, auſpiciis illa inclyta Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo;
Septemque una ſibi muro circundabit arces.
Felix prole virûm: qualis Berecynthia mater
Invehitur curru Phrygias turrita per urbes,
Læta Deûm partu, centum complexa nepotes,
Omnes cœlicolas omnes ſupera alta tenentes.
Huc, geminas huc flecte acies: hanc aſpice gentem
Romanoſque tuos. Hic Cæſar, & omnis Iüli
Progenies, magnum cœli ventura ſub axem.
Hic vir, hic eſt, tibi quem promitti ſæpius audis,
Auguſtus Cæſar, Divûm genus: aurea condet
Secula qui rurſus Latio, regnata per arva
Saturno quondam: ſuper & Garamantas & Indos

bi condent tibi in montibus Nomentum, & Gabios, & urbem Fidenam; hi arces Collatinas, Pometiam, & Caſtrum Inui, & Bolam, & Coram. Hæc nomina tunc dabuntur illis, *jam ſunt terræ abſque nomine. Quin etiam Romulus Martius, quem pariet mater Ilia ex ſtirpe Aſſaraci, adjiciet ſe ſocium avo. Videſne, ut duæ criſtæ ſurgant* ex ejus *capite, & ut pater Deorum jam inſigniat* eum *ſuo ſplendore! Ecce ô fili, famoſa illa Roma hujus ductu æquabit dominationem ſuam terris, & animos cœlo, & una cinget ſibi muro ſeptem montes. Fortunata ſobole civium: qualis mater Berecynthiæ vehitur curru per urbis Phrygias,* coronata *turribus, gaudens prole Deorum, amplexa centum nepotes, omnes incolas cœli, omnes obtinentes ſpatia alta & ſuperiora. Huc, huc obverte geminos oculos: cerne hanc nationem, & Romanos tuos. Hic* eſt *Cæſar, & omnis proles Iüli, exitura ſub magnum axem cœli. Hic eſt ille vir, quem ſæpe audis promitti tibi, Auguſtus Cæſar, filius Deorum: qui inſtaurabit iterum aurea ſecula* per *Latium, per loca olim gubernata à Saturno: & propagabit imperium ultra Garamantas atque Indos:*

NOTÆ.

tio aſcribat Virgilius, Latium ſumit non prout erat antiquis illis temporibus, ſed prout deinceps fuit; cum huic etiam Æqui, Hernici, Volſci, & parte aliqua Sabini annumerati ſunt.

777. *Avo comitem, &c.*] *Numitori*, Procæ filio, per Amulium fratrem regnis pulſo, addet ſe ultorem nepos Romulus, *Martis* filius, & *Iliæ*, Numitoris filiæ, Æ. 1. 278. De *Aſſaraco*, avo Anchiſæ, à quo per Albanos reges oriebatur Ilia, Æ. 1. 288.

779. *Geminæ ſtent vertice criſtæ.*] *Criſtæ* jubæ ſunt equinæ, plumæ verſicolores, galearum cono impoſitæ, à gallorum criſtis ita propter ſimilitudinem dictæ, Æ. 3. 468. *Geminæ*, ad majorem ornatum, non ut gemini fratres Remus Romuluſque ſignificentur, quod quidam volunt.

780. *Pater ipſe, &c.*] Vel Mars *pater* Romuli, qui eum, *ſui ſuperûmque* honoris participem facit. Vel potius Jupiter *pater ſuperorum*, qui eum *ſuo* honore inſignit. Indicat Romuli mortem: qui vel fulmine ictus, vel à ſuis diſcerptus, inter Deos poſtea relatus eſſe creditus eſt. De *Roma* ab eo condita, Æ. 1. 278, 280. De *ſeptem Romæ montibus*, G. 2. 535.

784. *Berecynthia mater.*] *Cybele*, mater Jovis & complurium Deorum: quæ pro terra ſumitur, unde turritam gerit coronam. *Berecynthia* dicta eſt à Berecyntho caſtello Phrygiæ ad Sagarim fluvium, vel monte ejuſdem Phrygiæ ad amnem Marſyam, ubi inſigniter colebatur. De *ea ejuſque cultu in Phrygia*, Æ. 3. 111.

789. *Cæſar, & omnis Iüli, &c.*] De Julio Cæſare, quem hic indicat, Ecl. 5. De *Iülo*, gentis Juliæ capite, Æ. 1. 271.

792. *Auguſtus Cæſar, &c.*] Octavianus, Julii ſororis nepos, ut diximus, Æ. 5. 569. Auguſti nomine donatus, anno U. C. 727. *Divûm genus* dicitur, quia Anchiſa, Ænea, & per hos, Dardano & Jove genitus. Alia exemplaria habent *Divi genus*, notantque appellationem ipſam Octaviani: qui in nummis & marmoribus, ex quo tempore Julium Cæſarem, ſuum, ex adoptione patrem, in Deos retulerat, ſe Divi filium nuncupabat, quod contigit anno U. C. 712. ut notavimus Ecl. 5. 64. De *aureo ſeculo, Saturno, & Latio*, Ecl. 4. 6. Notatque pacem ubique conſtitutam, anno U. C. 725. de qua Æ. 1. 295.

794. *Garamantas & Indos.*] Vel intellige veros Indos, Aſiæ populos, de quibus G. 1. 57. & *Garamantas*, inferioris Africæ populos, de quibus, Æ. 4. 198. Teſtatur enim Suetonius, c. 21. Indorum reges, Auguſti fama permotos, ejus

ſita eſt illa *terra ultra ſidera, ultra iter Solis & anni, ubi Atlas cælifer verſat humeris cœlum confixum ſtellis ardentibus. In ejus expectatione jam nunc & regna Caſpia, & terra Mæotica trepidant* ob *oracula Deorum; & ſeptem oſtia Nili ſtupefacta commoventur. Nec certè Hercules peragravit tot terras: licet occiderit cervam æneis pedibus, aut pacaverit ſylvas Erymanthi, & arcu terruerit Lernam. Neque Bacchus, qui victor regit currum habenis pampino* veſtitis, *impellens tigres ex alto cacuminè Nyſæ.*

Proferet imperium: jacet extra ſidera tellus,
Extra anni Soliſque vias, ubi cœlifer Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
Hujus in adventu jam nunc & Caſpia regna
Reſponſis horrent Divûm; & Mæotica tellus,
Et ſeptemgemini turbant trepida oſtia Nili.
Nec vero Alcides tantum telluris obivit:
Fixerit æripedem cervam licet, aut Erymanthi
Pacârit nemora, & Lernam tremefecerit arcu.
Nec qui pampineis victor juga flectit habenis
Liber, agens celſo Nyſæ de vertice tigres.

NOTÆ.

amicitiam quæſiſſe. Quod ex Euſebii chronico accidiſſe colligitur anno U. C. 728. At vero, cum eos ipſe bello adeo non domuerit, ut ne laceſſiverit quidem: malim *Indos* de Æthiopibus intimæ Africæ populis intelligere, de quibus Ecl. 10. 68. Hos enim appellatos fuiſſe Indos à veteribus oſtendimus, G. 1. 171. & G. 4. 287. Africæ vero partes fere omnes tum cognitæ, ab Auguſto domitæ ſunt; ſive per ſe, cum Ægyptum devicta Cleopatra in provinciam redegit, anno U. C. 724. ſive per Antonium, qui ejus auſpiciis de Africa triumphavit, anno U. C. 725. & alios deinceps.

795. *Jacet extra ſidera tellus, &c.*] Deſcribit eandem Africam: quæ ita zonæ torridæ ſubjecta eſt, ut ultra tropicum Cancri ad ſeptentrionem, extra tropicum Capricorni ad meridiem excurrat: quæ ultima pars, etſi non circumluſtrata fuerat à veteribus, tamen conjecturis nota eſſe poterat. Hoc zonæ torridæ ſpatium vocat poëta *Solis & anni vias:* quia Solis annuus in cœlo curſus iiſdem tropicis definitur: neque Solis duntaxat; ſed & reliquorum ſex planetarum qui vocantur hic *ſidera*, nec multum ex iiſdem ſpatiis excurrunt. De *zona, tropicis, &c.* G. 1. 233, 240. De *Africa*, Ecl. 1. 65.

796. *Cælifer Atlas, &c.*] *Atlas*, mons quidem eſt Africæ ſeptentrionalis, de quo Æ. 4. 247. Sed cum veteres interiorem ac meridionalem Africam parum cognoſcerent, iſque mons Africæ ſit maximus & longa ſerie productus: montes harum regionum omnes Atlantis propaginem putabant; ut omnes earundem populos Æthiopum nomine complectebantur, Æ. 4. 480. *Axem aptum ſtellis*, explicuimus ibidem, v. 482.

798. *Caſpia regna.*] Aſiam intelligit, ubi *Caſpium* eſt mare, nunc *mer de Bacu, de Sala:* & circa illud ad ſeptentrionem Sarmatæ & Scythæ, ad meridiem Parthorum imperium, ad occidentem Armeni. Cum Parthis quid egerit, vidimus, G. 4. 561.

799. *Mæotica tellus.*] Septentrionales ſignificat Europæ populos, ubi *Mæotis palus*, nunc *Mar bianco*, circa quam minores Tartari: quæ tamen loca ab Auguſto tentata non liquet; ſed fœdere tantum adjuncta.

800. *Septemgemini turbant, &c.*] Id eſt, *turbantur*. Sic etiam in proſa oratione Tacitus: *Si una alterave civitas turbat.* De *Nilo*, Ægypti fluvio, ejuſque ſeptem oſtiis, G. 4. 287.

801. *Alcides tantum, &c.*] *Hercules*, cur *Alcides* dictus, Æ. 5. 414. ſuis in varias orbis partes expeditionibus famoſus. Adfuit enim Jaſoni in Colchica velleris aurei direptione, Buſirin occidit in Ægypto, Geryonem in Hiſpania, Erycem in Sicilia, Diomedem in Thracia: Heſperidum hortos in extrema Africa diripuit; tum itinerum ſuorum terminum fixit, columnas, monteſve duos, Abylem in Africa, & Calpen in Hiſpania: qui montes cum antea continui eſſent, ab eo dicuntur ſeparati: unde immiſſo mari fretum Gaditanum apertum eſt, *le detroit de Gibraltar, the ſtreights of Gibraltar.* Quibus omiſſis, illius factis, miror cur Virgilius tria elegerit in una eademque Peloponneſo edita: nempe cervam æreis pedibus & aureis cornibus, Dianæ ſacram, habitantem in *Mænalo* Arcadiæ monte, curſu comprehenſam; aprum, in *Erymantho* Arcadiæ item monte vivum captum; hydram in *Lerna* palude, Mycenas inter & Argos, interfectam: neque enim inde multa terrarum ſpatia peragraſſe Herculem colligi poteſt. De *Herculis laboribus*, Æ. 8. 288.

805. *Liber, agens, &c.*] De *Libero* ſive *Baccho*, ejuſque in India victoriis, Ecl. 5. 69. Ecl. 7. 58. Æ. 4. 301. Dicitur idem Hiſpaniam, deinde Ægyptum, & Libyam peragraſſe. Et *Nyſæ* quidem triplex numeratur. 1. Urbs in Ægypto Arabiæ vicina, ubi Diodorus incunabula Bacchi conſtituit. 2. Urbs ad montem Merum, in India, non longe à Cophene fluvio, qui in occidentalem Indiæ partem influit; quam à Baccho Indiam peragrante conditam, deditione cepit & liberam reliquit Alexander. 3. Alterum è

Et

Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
Aut metus Ausonia prohibet consistere terrâ?
Quis procul ille autem ramis insignis olivæ,
Sacra ferens? nosco crines incanaque menta
Regis Romani; primus qui legibus urbem
Fundabit, Curibus parvis & paupere terrâ
Missus in imperium magnum. Cui deinde subibit,
Otia qui rumpet patriæ, residesque movebit
Tullus in arma viros, & jam desueta triumphis
Agmina. Quem juxta sequitur jactantior Ancus,
Nunc quoque jam nimium gaudens popularibus auris.
Vis & Tarquinios reges, animamque superbam
Ultoris Bruti, fascesque videre receptos?
Consulis imperium hic primus, sævasque secures
Accipiet: natosque pater, nova bella moventes,
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit,
Infelix: utcunque ferent ea facta minores,
Vincet amor patriæ, laudumque immensa cupido.

Et adhuc dubitamus æterna re virtutem factis? aut timor impedit nos *sedere in terra Italica? Quis vero procul ille spectabilis ramo olivæ, portans sacras* res? *agnosco capillos & barbam canam regis Romani: qui primus firmabit urbem legibus, missus in amplum regnum à parvis Curibus & terra paupere. Cui postea succedet Tullus, qui turbabit pacem patriæ, & excitabit ad bella cives quietos & exercitum desuetum vincendi. Quem prope sequitur Ancus jactantior, & jam nunc nimis quærens favorem populi. Visne etiam videre reges Tarquinios, & animam gloriosam Bruti vindicis, & fasces recuperatos? Hic primus accipiet imperium Consulis & secures severas: & pro honesta libertate pater adiget ad supplicium filios parantes novum bellum, miser? quomodocunque posteri accepturi sint hoc factum, amor patriæ superabit, & immensum desiderium gloriæ.*

NOTÆ.

Parnassi culminibus, juxta aliquos: qui ipsum Baccho sacrum dicunt; eique oppositum cacumen, Cirrham nomine, Apollini dicatum. Vicus quidem *Nysa* statuitur à Stephano in Helicone, qui Bœotiæ mons est Parnasso æmulus. Bacchi autem tres ab aliquibus distinguuntur; ut Hercules quadraginta: quorum omnium facta tribuuntur Baccho filio Jovis ex Semele; ut Herculi Jovis ex Alcmena. De *Augusti victoriis* in utroque litore, Asiatico & Africano, G. 3. 33. De *Ausonia*, Italia, Æ. 7. 54.

809. *Incanaque menta Regis, &c.*] *Numæ Pompilii*, secundi Romanorum regis: qui, deficiente Romuli stirpe, propter prudentiam ascitus est è Curibus, urbe Sabinorum primaria, ubi nunc Monasteriolum *Vescovio di Sabina*. Is legibus & religionum sanctitate feroces Romanos temperavit; Ægeriæ, ut fingebat, Nymphæ usus consilio: in pace perpetua urbem continuit; unde coronatur *oliva*, quæ pacis insigne est: annos vixit octoginta, quorum tres & quadraginta regnavit, quare hic describitur mento *incano*, id est, *valde cano*, Æ. 5. 784.

814. *Tullus, &c.*] *Tullus Hostilius*, rex Romanorum tertius, neque è Romuli, neque è Numæ genere. Albano bello pacem abrupit, quod excepit gravis pestilentia: ob quam avertendam sacra dum Jovi faceret, ictus fulmine cum tota domo conflagravit:

815. *Jactantior Ancus, &c.*] *Ancus Martius*, tex quartus, Numæ nepos ex filia: multa fecit in populi commoda: *cuilibet superiorum regum belli pacisque & artibus & gloria par*, inquit Livius. *Aura popularis*, est populi favor; & sic describitur à Cicerone Quinctius, pro Cluentio, 77. *homo popularis, qui omnes rumorum & concionum ventos colligere consuesset.*

817. *Tarquinios.*] Corintho oriundos. Duo hujus nominis Romæ regnaverunt: *Priscus*, & *Superbus* Prisci nepos. Horum medius Servius Tullus omittitur à Virgilio propter obscuritatem stirpis. *Priscus*, Anci filiorum opera occisus est: *Superbus*, ob violatam à Sexto filio suo Lucretiæ pudicitiam, cum tota familia regno pulsus est: auctoribus conspirationis Bruto & Collatino, qui perpetuum regum imperium in annuum consulare permutarunt; & *fasces*, ac purpuram, & alia summæ protestatis insignia sibi cæterisque deinde consulibus attribuerunt. De *fascibus* virgarum, quarum in medio securis eminebat, G. 2. 495.

820. *Natosque pater, &c.*] *Titus & Tiberius* Pruti filii, cum de revocandis in urbem Tarquiniis clam egissent, palam virgis cæsi, ac deinde securi percussi sunt, patre jubente ac spectante. Quo facto utrum laudem Brutus meruerit à posteris, varie disceptatum est, unde addit, *utcunque ferent, &c.*

Præterea vide longe Decios, & Druſos, & Torquatum ſævientem ſecuri, & Camillum reportantem vexilla. Illæ autem animæ, quas vides ſplendere in armis æqualibus, concordes nunc, & dum tegun-tur his *tenebris; heu! ſi pervenerint ad lucem vitæ, quantum bellum, quantas pugnas & clades inter ſe ex-citabunt! ſocer deſcendens è montibus Alpinis & rupe Monœci; gener adjutus ori-entalibus* populis *oppoſitis. O pueri, ne aſſuefacite animum tantis bellis: neve convertite in viſcera patriæ firmum* ejus *robur. Et tu prior, tu abſtine, qui trahis originem è cœlo: Projice arma* è *manibus,* ô qui *ſanguis meus* es. *Ille ſubacta Corintho victor impellet currum ad altum Capitolium.*

Quin Decios, Druſoſque procul, ſævumque ſecuri
Aſpice Torquatum, & referentem ſigna Camillum.
Illæ autem paribus quas fulgere cernis in armis
Concordes animæ nunc & dum nocte premuntur,
Heu quantum inter ſe bellum, ſi lumina vitæ
Attigerint, quantas acies ſtragemque ciebunt!
Aggeribus ſocer Alpinis, atque arce Monœci
Deſcendens; gener adverſis inſtructus Eois.
Ne, pueri, ne tanta animis aſſueſcite bella:
Neu patriæ validas in viſcera vertite vires.
Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo:
Projice tela manu, ſanguis meus.
Ille triumphatâ Capitolia ad alta Corintho

NOTÆ.

824. *Decios, Druſos, &c.*] Familias Romæ nobiles commemorat. *Decios*, quorum tres pro republica vitam devovere, variis temporibus, ut diximus, G. 2. 169. *Druſos:* cognomen fuit illatum in familiam *Liviam*, ob *Druſum*, Gallorum ducem, ab uno aliquo ejus familiæ trucidatum. In hac multi Conſules ac Tribuni plebis: ex ea orta Livia Druſilla, tum Auguſti conjux. *Torquatum*, T. Manlium intelligit, qui anno U. C. 393, ob detractum Gallorum duci à ſe occiſo *torquem*, inde *Torquati* cognomen in familiam intulit: ter conſul fuit, ter dictator: tertio conſulatu triumphavit de Latinis, anno 414. quo bello filium ſecuri cædi juſſit, quod contra edictum ducem Tuſculanorum pugna interfeciſſet. *Camillum:* M. Furium Camillum: qui quinquies dictator fuit; quater triumphavit, de Veientibus, de Volſcis, de Gallis Roma liberata, iterum de Gallis octogenarius, anno U. C. 387.

830 *Aggeribus ſocer Alpinis, &c.*] Cæſar, cujus filiam Juliam Pompeius in matrimonio habuerat. In auxiliis Cæſaris erant Galli & Germani ab occidente: in Pompeii auxiliis, Aſiatici ab oriente. Unde Cæſarem ait venturum ex Alpibus, qui montes Italiam à Gallia dividunt, Ecl. 10. 47. Pompeium ex orientalibus Auroræ partibus: ἠὼς enim eſt *Aurora. Arx Monœci, Monaco*, ſeu *Morgues*, Principatus, arx, & portus, in ora maritima Liguriæ, *de la coſte* ou *riviere de Gennes*, *of the coaſt* or *river of Gennes*, ipſo Alpium maritimarum initio: dictus *Herculis Monœci* portus, quod Hercules, pulſis hoſtibus, illic aut ſolus regnaverit, aut ſolus privato in templo cultus fuerit, *à* μόνος, *ſolus* & οἰκῶν, *habitans.*

832. *Animis aſſueſcite bella.*] Duplex commutatio. 1. *Aſſueſcite bella animis*; pro *aſſueſcite animos bellis.* 2. Neutrum pro activo: *aſſueſcite*, pro *aſſuefacite.* Et ſic fere Velleius Paterculus, l. 2. 79. *Militi ac remigi navalibus aſſueſcendo certaminibus præfectus eſt Marcus Agrippa.*

835. *Sanguis meus.*] Julius Cæſar, qui ab Iülo Aſcanio & Venere ducebat origenem, ſupra, v. 763. Idque per appoſitionem dictum eſt pro, *qui es ſanguis meus:* alioqui dicendum erat, *mi ſanguis.*

836. *Captolia ad alta Corintho, &c.*] *Corinthus* urbs Græciæ nobilis, in Iſthmo, dicto inde Corinthiaco, quo Peloponneſus à reliqua Græcia dividitur: inter duo maria, Ægæum ab oriente, & Ionium ab occidente. *Achivi*, populi ſunt ſeptentrionales Peloponneſi, ad occidentem Corinthi: quorum nomine, Hellas, ſive maxima pars Græciæ ultra Iſthmum, etiam Achaia dicta eſt. Hi cum ſibi conciliaſſent plurimas, tam Peloponneſi, quam reliquæ extra Peloponneſum Græciæ civitates; diuque fuiſſent in ſocietate Romanorum: tandem Romanorum legatis ad illud, quod vocabant, Achæorum concilium diſſolvendum miſſis Corinthum, ibique violatis, bello à Romanis appetiti ſunt: quo ipſi victi, Corinthus capta & incenſa, eorumque ſocii, Arcades, Thebani, Megarenſes, totaque adeo Peloponneſus & Græcia Romano imperio ſubdita, eique præpoſitus magiſtratus, Achaiæ præfectus deinde appellatus eſt: quia Romani in Achæis, tum Græciæ principibus, Græciam univerſam ſubegerant, inquit Pauſanias in Atticis. Hæc geſta ſunt primum à Q. Cæcilio Metello prætore; perfecta à L. Mummio conſule, qui de iis triumphavit anno U. C. 609. *Capitolium*, templum Jovis fuit Romæ, ſtrui cœptum à Tarquinio Priſco, in colle qui prius Tarpeius dictus

Victor

Victor aget currum, cæsis insignis Achivis.
Eruet ille Argos, Agamemnoniasque Mycenas,
Ipsumque Æaciden, genus armipotentis Achillei;
Ultus avos Trojæ, templa & temerata Minervæ.
Quis te, magne Cato, tacitum; aut te, Cosse, relinquat?
Quis Gracchi genus? aut geminos, duo fulmina belli,

clarus ob interfectos Achivos. Ille destruet Argos & Mycenas Agamemnonis, & ipsum nepotem Æaci, sobolem bellicosi Achillis: ultos avos suos Trojanos, & templum Minervæ violatum. Quis omittat te indictum, ô magne Cato; aut te ô Cosse? Quis familiam Gracchorum? aut duo fulmina belli,

NOTÆ.

fuit, deinde Capitolinus: nomen inditum ab invento ibidem humano capite, dum fundamenta ponerentur. Huc solebant curru deduci triumphantes, ut lauream suam in Jovis gremio deponerent.

838. *Eruet ille Argos, &c.*] *Eruet*, hic non significat *evertet*, sed simpliciter *vincet*. Tum *Argos & Mycenæ*, pro regno ipso Argolico totâque illâ regione usurpantur, ut sæpe fit à Virgilio. Constat enim ex Strabone, lib. 8. *Mycenas* ab ipsis Argivis invidia imperii exciſas fuisse, & omnino deletas; non ergo à Romanis. Vide Æn. 7. 372. Dubitatur autem, cui Romanorum ducum tribuenda sit hæc victoria. 1. Tribuitur T. Quinctio Flaminino, quem aliqui Flaminium nuncupant: qui Philippum Macedoniæ regem, cui parebat Thessalia Græciæque ac Peloponnesi pars maxima, debellavit; Argos recepit; Græcos omnes libertate donavit; ideoque tribus continuis diebus triumphavit anno 560. 2. Tribuitur L. Æmylio Paulo: qui Perseum vel Persen, Philippi filium, iisdem fere auxiliis confidentem, vicit, & in Triumpho duxit, anno 587. 3. Tribuitur Q. Cæcilio Metello, qui Andriscum sive Pseudophilippum, patre Perseo falso gloriantem, iisdem opibus fretum, ultimumque Macedoniæ regem, vicit: & bellum Achaicum inchoavit, de quo mox dicebamus, triumphavitque anno U. C. 608. *Philippus* autem, ejusque filius *Perseus*, & *Andriscus*, ex *Æacidarum* & *Achillis* familia genus deducere se gloriabantur, ut testatur Silius Italicus, de Philippo; *Hic gente egregius, veterisque ab origine regni. Æacidum sceptris proavoque tumebat Achille.* Idem ait Propertius, l. 4. 12. 39. De genitivo *Achillei*, pro *Achillis*, Æ. 1. 224.

840. *Ultus avos Trojæ, &c.*] Quæ à Græcis, Achæis præsertim & Peloponnesiis, exciſa fuerat. *Templa temerata Minervæ* fuerant; tum à Diomede & Ulysse, cum è Trojano ejus templo Palladium subripuerant, Æ. 2. 166. tum ab Ajace Oilei filio, qui Cassandram eodem in templo violaverat, Æ. 1. 44. Æ. 2. 404.

841. *Magne Cato.*] Duo præcipui fuerunt hujus nominis: *major* alter, & *censorius*, qui ad summam senectutem pervenit: *minor* alter, & *prætorius*, è majoris posteris; qui bello Cæsariano sibi mortem Uticæ conscivit, ne in Cæsaris potestatem veniret: ambo sic insignes gravitate, ut quisquis gravitatem affectet tertius dicatur Cato, Juvenal. Sat. 2. 40. *Tertius è Cœlo cecidit Cato.* *Major*, de quo hic agitur, Tusculo oriundus, è Portia gente obscura, ob prudentiam dictus est Cato. Latinis enim, *catus*, est prudens. Prætor Sardiniam subegit. Consul anno U. C. 559. anno insequente de Hispania proconsul triumphavit. Censor anno U. C. 579. L. Quinctium Flamininum consularem è senatu ejecit. Tertio bello Punico Carthaginem esse delendam censuit: septuagenarius literas Græcas didicit: octogenarius Galbam accusavit: ipse quater & quadragies accusatus, semper absolutus.

Cosse.] *A. Cornelius Cossus*, occiso Larte Tolumnio Veientium rege, opima ejus spolia Jovi Feretrio secunda consecravit; cum Romulus prima dedicasset: Id referunt multi in annum U. C. 325. Dubitatur vero, an Consul, an Magister equitum, an militum Tribunus, id Cossus fecerit. Dictator deinde factus anno U. C. 369. triumphavit de Volscis: & M. Manlium Capitolinum, regni affectati suspectum, in carcerem conjecit.

842. *Gracchi genus.*] Hujus familiæ clarissimus fuit *Tiberius Sempronius Gracchus*: qui prætor de Hispania citeriore, seu Celtiberis, triumphavit, destructis oppidis eorum trecentis, anno U. C. 576. Consul anno insequente, fortitus Sardiniam, iterum de ea Proconsul triumphavit, anno 579. Censor anno 585. Consul iterum anno 591. graves gessit cum Scipione Africano majore inimicitias: quibus tamen depositis, filiam ejus Corneliam accepit conjugem. Ex ea duodecim liberos sustulit: è quibus filii duo superstites, Tiberius & Caius Gracchus: qui ambo Tribuni plebis diversis temporibus facti, cum per leges agrarias affectare regnum viderentur, concitato optimatum tumultu, similiter perierunt: Tiberius quidem, anno 621. Caius, anno 633.

Duo fulmina belli, Scipiadas, &c.] *P. Cornelius Scipio Africanus major, & P. Cornelius Scipio Æmylianus Africanus minor*, majoris nepos, ex familia Pauli Æmylii Macedonici per adoptionem assumptus. *Major*, anno U. C. 543. ætatis suæ 24. extra ordinem missus in Hispaniam, inde Pœnos expulit. Consul factus anno 549. in

duos Scipiones deſtructores Libyæ? aut paupertate glorioſum Fabricium? aut te feminantem in *ſulco, ô Serrane? Quo* me *abripitis fatigatum, ô Fabii? tu es ille* Fabius *Maximus, qui ſolus nobis reparas rempublicam cunctando. Alii, opinor quidem, conflabunt ſolertius æra* quaſi *animata: excident è marmore vivos vultus; melius agitabunt cauſas, & diſtinguent virgâ circuitus cæli, & explicabunt ortum aſtrorum: tu, Romane, memineris gubernare gentes* cum *auctoritate: hæ erunt artes tuæ: & ſtatuere conditiones pacis, & ignoſcere ſubmiſſis, & domare ſuperbos. Sic* ait *Anchiſes: & hæc adjicit mirantibus: Vide, quomodo Marcellus incedit, notabilis ob ſpolia opima,*

Scipiadas, cladem Libyæ? parvoque potentem
Fabricium? vel te ſulco, Serrane, ſerentem?
Quo feſſum rapitis, Fabii? Tu maximus ille es,
Unus qui nobis cunctando reſtituis rem.
Excudent alii ſpirantia mollius æra,
Credo equidem: vivos ducent de marmore vultus;
Orabunt cauſas melius: cœlique meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia ſidera dicent:
Tu regere imperio populos, Romane, memento:
Hæ tibi erunt artes; paciſque imponere morem,
Parcere ſubjectis, & debellare ſuperbos.
Sic pater Anchiſes; atque hæc mirantibus addit:
Aſpice, ut inſignis ſpoliis Marcellus opimis

NOTÆ.

Africam anno ſequente Proconſul trajecit: ibique cæſis Pœnis, coëgit Annibalem ad patriæ tutelam ex Italia regredi: ſubactæ Carthagini tributum & obſides imperavit, ideoque nomen Africani & triumphum tulit, bello Punico ſecundo confecto, anno 553. Cenſor deinde fuit anno 555. Iterum Conſul anno 560. Ter electus princeps Senatus: adverſus Antiochum Syriæ regem profectus eſt legatus Lucii fratris, qui ex ea victoria dictus eſt Aſiaticus. Inde reverſus, & accuſatus à Petillis tribunis plebis, de recepta ab Antiocho ob dandam pacem pecunia, indignum ratus adeſſe ſe ad cauſam dicendam, abiit Liternam in Campaniam, ibidemque mortuus eſt, anno circiter 567. *Minor*, Conſul renunciatus ante ætatem favore populi, anno U. C. 607. bellum Punicum tertium confecit deleta Carthagine, indeque triumphavit anno 608. Cenſor anno 612. Iterum Conſul, anno 620. Numantia citerioris Hiſpaniæ urbe deleta triumphavit, anno 622. Mortuus in lecto repertus eſt, anno 625. ita ut quædam eliſarum faucium in capite notæ apparerent, ſuſpecta fuit dati veneni uxor ejus Sempronia, ſoror Gracchorum, cum quibus fuerant Africano ſimultates. De ejus morte nulla eſt habita quæſtio. *Belli fulmina* vocantur duce Lucretio, qui de eorum altero ait l. 3. 1048. *Scipiades, belli fulmen, Carthaginis horror.* Et Cicerone, qui de aliis ejuſdem gentis, in orat. pro Cornelio Balbo, 34. *Cum duo fulmina noſtri imperii ſubito in Hiſpania Cn. & P. Scipiones extincti occidiſſent.* De *Libya*, Africa, Æ. 1. 162.

844. *Fabricium?*] *C. Fabricius* bis Conſul fuit, bis triumphavit: & primo quidem conſulatu de Etruſcis, anno 472. ſecundo de Samnitibus & Lucanis anno 476. *Parvo potens*, quia paupertatis ſtudio nobilis, auro neque à Samnitibus neque à Pyrrho rege corrumpi potuit: reſponditque Romam aurum non habere, ſed habentibus aurum imperare.

Serrane, &c.] *L. Quinctius Cincinnatus* bis Dictator: prima dictatura de Æquis triumphavit, anno 296. Secunda Sp. Mælium affectati regni ſuſpicione laborantem per Servilium Ahalam obtruncavit, anno 315. tum octogenarius ex agro quatuor jugerum, quem arabat ipſe & ſerebat, ad magiſtratum eductus, unde *Serrani* cognomen habuit à *ſerendo*.

845. *Fabii? tu Maximus, &c.*] *Fabiorum* nobiliſſima gens, & patricia, & ab Hercule deducens genus, una bellum adverſus Veientes in ſe ſuſcepit: quo bello ſex & trecenti à Veientibus ad fluvium Cremaram per inſidias oppreſſi ſunt: uno ex univerſa familia ſuperſtite, qui propter teneriorem ætatem domi relictus fuerat: per hanc propagatum eſt genus: & ex ejus poſteris fuit *Q. Fabius Maximus*, qui quinquies Conſul, ſemel Cenſor, bis Dictator, bis Princeps Senatus; bis triumphavit: primo quidem conſulatu, de Liguribus, anno 521. quinto autem de Pœnis Tarento recepta, anno 545. Annibalis ferociam & fortunam conſtantiâ ſuâ contudit; remque Romanam, acceptis ad Trebiam & Thraſimenum cladibus fractam, cunctatione reſtituit: unde *cunctator* eſt appellatus. Hunc verſum Virgilius ex Annalibus Ennii totum tranſtulit; *Unus qui nobis, &c.*

847. *Excudent alii, &c.*] Artem regnandi propriam Romanorum comparat cum gentium aliarum artibus: cum ſtatuaria Corinthiorum, oratoria Athenienſium, aſtrologica Chaldæorum & Ægyptiorum. De *radio* ſeu virga mathematica; ad varias cœli terrarumque partes aſſignandas, diximus, Ecl. 3. 41.

855. *Spoliis Marcellus opimis.*] *M. Claudius Marcellus*, plebeiæ, ſed inſignis, familiæ, quin-

Ingreditur, victorque viros ſupereminet omnes.
Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Siſtet eques: ſternet Pœnos, Gallumque rebellem:
Tertiaque arma patri ſuſpendet capta Quirino.
Atque hic Æneas (una namque ire videbat
Egregium formâ juvenem & fulgentibus armis;
Sed frons læta parum, & dejecto lumina vultu)
Quis, pater, ille virum qui ſic comitatur euntem?
Filius? anne aliquis magna de ſtirpe nepotum?
Quis ſtrepitus circa comitum! quantum inſtar in ipſo eſt?
Sed nox atra caput triſti circumvolat umbrâ.
Tum pater Anchiſes lachrymis ingreſſus obortis:
O nate, ingentem luctum ne quære tuorum:
Oſtendent terris hunc tantum fata, neque ultra

& victor aſſurgit ſuper omnes viros. Hic magno tumultu furente firmabit rem Romanam equitatu: vincet Carthaginienſes, & Gallum rebellantem: & dicabit patri Quirino tertia ſpolia directa. Hic vero Æneas ait (*nam videbat ſimul incedere juvenem inſignem pulchritudine & armis ſplendentibus; ſed frons parum erat hilaris, & oculi demiſſi è vultu*) *O pater, quis ille, qui ſic comitatur virum incedentem? An filius* eſt ejus? *an vero aliquis è magna ſerie poſterorum? Quis ſtrepitus ſociorum eſt circa* illum! *quanta ſimilitudo* Marcelli *eſt in illo! ſed nigra nox cingit caput* illius *mœſtis tenebris.*

Tunc pater Anchiſes erumpentibus lachrymis cœpit loqui: *O fili, ne petas* à me *magnum dolorem tuorum. Fata monſtrabunt duntaxat illum terris, nec permittent diutius vivere.*

NOTÆ.

quies Conſul, ſemel triumphavit: primo nempe conſulatu, de Gallis Inſubribus Germaniſque eorum ſociis, occiſo Germanorum rege Virdumaro, captaque Gallorum urbe primaria Mediolano, anno U. C. 532. Tertio conſulatu miſſus in Siciliam Syracuſas Annibali Pœniſque faventes, & Archimedis induſtria defenſas, triennii obſidione cepit: ideoque ovans urbem ingreſſus eſt, anno 543. Primus Annibalem in fugam vertit, commiſſo ad Nolam certamine: inde ſæpius cum eo proſpere congreſſus, tandem quinto conſulatu circumventus ejus inſidiis, interfectus eſt, anno 546. *Opima ſpolia* dicebantur, quæ dux duci à ſe in pugna occiſo detraxerat: qualia Marcellus Virdumaro.

857. *Tumultu.*] Proprie bellum Gallicum ita nuncupat. Sic enim Cicero Philippica 8. 3. *Majores noſtri tumultum Italicum, quod erat domeſticus; tumultum Gallicum, quod erat Italiæ finitimus: præterea nullum tumultum nominabant.* Proprie etiam *ſiſtet eques*, quia Marcellus peditatu relicto, equitatu ad majorem celeritatem oppreſſit Gallos & Virdumarum. De *Pœnis*, Carthaginienſibus, *Æ.* 1. 342.

859. *Tertiaque arma, &c.*] *Prima* enim opima ſpolia retulit Jovi Feretrio Romulus, de Acrone Cæninenſium rege, ſupra, v. 218. *Secunda* Coſſus, de Larte Tulumnio Veientium rege, ſupra, v. 841. *Tertia* hic Marcellus de Virdumaro: poſt quem nemo alius, ut perhibet Plutarchus in ejus vita. At quæritur, cur Virgilius dixerit, *Patri ſuſpendet capta Quirino?* 1. Naſcimbænus explicat, *Suſpendet patri Jovi, ſpolia capta Quirino*, id eſt, capta *Marte*, ſive *bello*. 2. Sic Cerdanus, *Appendet addetque ſpolia tertia, ſpoliis olim à patre Quirino*, ſive *Romulo ſuſpenſis*, 3. Sic Servius, *Suſpendet patri Romulo*: affertque legem Numæ; qua jubebantur prima opima ſpolia Jovi offerri, ſecunda Marti, tertia Romulo. Sed patet hoc edictum fuiſſe de ſpoliis tribus ab eodem duce referendis: & conſtat ex omnibus ſcriptoribus, Jovi Marcellum ſua ſacraviſſe. 4. Sic ego, *Suſpendet Jovi Quirino*, id eſt, *Jovi Feretrio.* Quemadmodum enim dicitur, *Janus Quirinus*, apud Suet. in Auguſto 22. & Horat. Od. l. 4. 15. 9. quòd belli præſes eſſet, & ejus templum fuiſſet à Romulo Quirino conditum, ut innuit Macrob. Saturn. 1. 9. ſic Jupiter Feretrius hoc utroque modo dici *Quirinus* potuit: *Quirini* porro nomen ab *haſta*, quæ Sabinis *curis* aut *quiris* dicitur, inditum primo eſt & Marti & Romulo, ob belli curam & ſtudium.

865. *Quantum inſtar in ipſo eſt!*] Quæ ſimilitudo! quæ æquiparatio virtutis ejus, cum priſci illius Marcelli virtute! *Inſtar*, nomen eſt, ut aiunt, indeclinabile. Cicero in Piſon. 52. *Unus ille dies mihi quidem immortalitatis inſtar fuit.* Suetonius in Cæſare, 61. *Cujus equi inſtar pro æde Veneris dedicavit.* Columella, l. 3. *Pampinus inſtar quatuor digitorum erit.* Solinus, Gellius, inferiorumque temporum ſcriptores adjecta præpoſitione dixerunt, *ad inſtar.*

867. *Ingreſſus.*] Incepit loqui, ut G. 2. 175. *Tibi res antiquæ laudis & artis Ingredior.*

869. *Oſtendent terris hunc, &c.*] Indicat M. Marcellum, Octaviæ ſororis Auguſti filium ex C. Marcello: quem Auguſtus etiam puerum deſtinaverat maritum Juliæ filiæ ſuæ, ſibique filium & imperii ſucceſſorem adoptaverat.

O Dii, Romana gens visa est vobis nimis potens futura, si hoc munus fuisset ipsi perpetuum. Ille campus, qui est *prope magnam urbem Martis, quantos emittet gemitus hominum! vel, ô Tiberine, quale aspicies funus, quando præterfluet sepulchrum ejus novum! neque ullus puer è Trojana stirpe eriget avos Latinos in tantam spem: neque terra Romulea olim adeo se efferet ullo filio. Heu pietas! heu fides antiqua, & manus insuperabilis bello! non ullus adversus impune opposuisset se illi armato: sive quando pedibus irrupisset in hostem, sive percussisset calcaribus membra spumantis equi. Heu puer deplorande! si aliquo modo evites dura fata, tu eris Marcellus. Date lilia plenis manibus:* ut *injiciam rubicundos flores, & saltem ornem his muneribus umbram nepotis, & persolvam hoc vanum officium. Ita discurrunt ubique tota regione in vastis spatiis aëris, & circumspiciunt omnia. Postquam Anchises duxit filium per hæc omnia, & inflammavit animum* ejus *cupiditate gloriæ futuræ: deinde monstrat illi bella quæ postea facienda* sunt; *& declarat illi Laurentem gentem, & urbem Latini; & qua ratione toleraturus sit aut evitaturus unumquemque laborem.*

Esse sinent. Nimium vobis Romana propago
Visa potens, superi, propria hæc si dona fuissent.
Quantos ille virûm magnam Mavortis ad urbem
Campus aget gemitus! vel quæ, Tiberine, videbis
Funera, cum tumulum præterlabere recentem!
Nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos
In tantum spe tollet avos: nec Romula quondam
Ullo se tantum tellus jactabit alumno.
Heu pietas! heu prisca fides! invictaque bello
Dextera! non illi quisquam se impune tulisset
Obvius armato: seu cum pedes iret in hostem,
Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu miserande puer! si qua fata aspera rumpas,
Tu Marcellus eris. Manibus date lilia plenis:
Purpureos spargam flores, animamque nepotis
His saltem accumulem donis, & fungar inani
Munere. Sic tota passim regione vagantur
Aëris in campis latis, atque hæc omnia lustrant.
Quæ postquam Anchises natum per singula duxit,
Incenditque animum famæ venientis amore:
Exin bella viro memorat quæ deinde gerenda;
Laurentesque docet populos, urbemque Latini;
Et quo quemque modo fugiatque feratque laborem.

NOTÆ.

Is factus ædilis & pontifex ante tempus: paulo post, anno U. C. 731. ætatis circiter 20, apud Baias obiit: aquarum frigidarum balneis, specie reficiendæ valetudinis, enectus ab Antonio Musa medico; vel per imprudentiam, vel forte Liviæ suasu. Corpus ejus Romam delatum, campo Martio, juxta urbem, secundum Tybrim, crematum ac tumulatum est: maximo populi Romani dolore, magnificentissimo funere, quod lecti sexcenti comitati sunt.

871. *Propria dona.*] *Perpetua,* ut diximus, Ecl. 7. 31. De *Mavortis* sive *Martis urbe,* Roma, Æ. 1. 280. De *Tiberino fluvio,* Æ. 7. 330.

874. *Funera.*] Interpretare, vel funus ipsum, plurale pro singulari: vel lectos illos sexcentos: cæteraque funeris ornamenta: vel cædes gladiatorum in funeribus usurpatas. De *Ilio,* Æ. 1. 5. De *Latinis,* Æ. 1. 10. Æ. 7. 54.

878. *Heu pietas! heu, &c.*] Deplorat spem tot insignium virtutum cum eo juvene sepultam. Sic autem eum describit Seneca ad Marciam, c. 2. *Adolescentem animo alacrem, ingenio potentem, sed & frugalitatis continentiæque in illis aut annis aut opibus non mediocriter admirandum, patientem laboris, voluptatibus alienum, &c.*

881. *Armos.*] Propriè *humeri* sunt: quæ pars, quia calcaribus non foditur, sed ilia, ideo hic, *armos,* pro equo generatim sume.

883. *Tu Marcellus, &c.*] Hic ille versus est, quem audiens Octavia, cum librum hunc sextum Virgilius Augusto recitaret, animo defecta est: jussitque pro singulis hujus argumenti versibus auctori dena Sestertia numerari. Inde constat, recente adhuc mortis illius luctu perfectum à poëta librum hunc fuisse, scilicet anno U. C. 731. Nec plures quam quatuor annos in sex posterioribus libris collocâsse, cum in sex prioribus circiter septem posuisset. De *Asperſione florum circa sepulcra,* Æ. 5. 79.

887. *Aëris in campis, &c.*] In Elysio; quod *aëreum* dicitur, vel quia vacuum & inanibus umbris habitatum; vel quia situm in aëreis pratis, ut diximus, v. 638. De verbo *lustro,* circumspicio, Æ. 1. 612.

891. *Laurentesque, &c.*] De iis, Æ. 7. 63. De *Latino* rege, ibid. v. 47.

Sunt geminæ Somni portæ: quarum altera fertur
Cornea, quâ veris facilis datur exitus umbris:
Altera, candenti perfecta nitens elephanto;
Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia manes.
His ubi tum natum Anchises unaque Sibyllam
Prosequitur dictis, portâque emittit eburnâ:
Ille viam secat ad naves, sociosque revisit.
Tum se ad Caietæ recto fert litore portum.
Anchora de prora jacitur, stant litore puppes.

Duæ sunt januæ Somni: quarum una dicitur esse cornea, per quam permittitur liber egressus veris figuris: altera fulgens, quia facta è candido ebore; sed Dii inferi mittunt per hanc falsa somnia in mundum. Illic tunc Anchises alloquitur his verbis Æneam & simul Sibyllam, & dimittit per januam eburneam. Ille corripit viam ad naves, & repetit socios. Tunc radens *rectum litus tendit ad portum Caietæ. Anchora demittitur è prora, & puppes tegunt litus.*

NOTÆ.

893. *Sunt geminæ, &c.*] Somnum apud Cimmerios, ad fluvium Lethes, collocat Ovid. Metam. 11. 594. id est, in inferorum aditu. Circa eum seges magna papaverum, infinita somniorum gens, ministri tres præcipui: *Morpheus*, qui figuras hominum imitatur; *Icelus* vel *Phobetor*, qui reliquorum animantium; *Phantasus*, qui rerum inanimatarum species. *Somniis* Virgilius jam antea sedem assignavit ulmum ingentem in vestibulo inferorum, v. 283. Sed illic aliqua tantum hærere somniorum examina arbitror: hic vero propriam esse domum: cui portas geminas attribuit, Homero duce, Odyss. 19. 562. *eburneam* alteram, qua falsa: *corneam*, qua vera Somnia emittuntur. Cujus discriminis rationem afferunt aliqui: quod cornea sint pervia visui; eburnea vero, impervia: alii, quod cornu naturam oculorum referat, ebur naturam dentium; quæ autem videntur oculis, multo sunt certiora, quam quæ alieno tantum ore famaque percipiuntur. Cum igitur Virgilius Æneam eburnea porta emittit; indicat profecto, quidquid à se de illo inferorum aditu dictum est, in fabulis esse numerandum. *De elephanto*, pro ebore, quod elephanti dens est, G. 1. 57. De *manibus*, prodiis inferorum, supra, 743. De *Caieta*, Æ. 7. 1. De *Anchoris*, supra, v. 4. De *hoc situ navium in litore*, Æ. 3. 277. unde versus iste decerptus est.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER VII.

ARGUMENTUM.

Æneas è Cumano litore ad occidentum provectus, tumulatâ in Auruncorum litore Caieta nutrice suâ, prætergressus montem Circæum, Circes habitatione & veneficiis infamem, ad ostia Tiberis appellitur. Tunc Latinus illic Aboriginibus imperabat. Huic unica erat filia Lavinia, Fauni oraculis destinata externo marito, Amatæ tamen matris voluntate promissa Turno Rutulorum regi. Mittit Æneas oratores Laurentum, in urbem Latini regiam. Latinus Æneam, non modo in socium, sed oraculi memor, etiam in generum admittit. Interim Juno, prosperis Trojanorum rebus offensa, evocat Alecto ex inferis. Alecto primum Amatam Latini uxorem ita concitat, ut illa Bacchi sacra simulans

simulans filiam abscondat in montibus. Turnum deinde furiis iisdem agit in bellum: & Trojanos Latinosque invicem committit; occiso per Ascanium cervo, qui Tyrrhei pastoris regii filio erat in deliciis. Omnibus bellum frementibus, Latinus unus obsistit: tamen Junone ipsâ belli portas aperiente, rem fatis permittere cogitur. Confluunt ad Turnum ex omnibus Italiæ partibus auxilia: Mezentius, ejusque filius Lausus, cum Agyllinis; Catillus & Coras, cum Tybartinis; Cæculus cum Prænestinis, &c.

INTERPRETATIO.

Tu etiam, ô Caïeta, nutrix Æneæ, tribuisti moriens famam immortalem nostris litoribus: & nunc memoria tua custodit locum; & nomen tuum *indicat sepulchrum* tuum *in magna Italia, si aliquis est hic honor. At pius Æneas factis exequiis* juxta *consuetudinem, extructa mole sepulchri, postquam tumida maria pacata sunt, continuat navigationem velis, & deserit portum. Venti favent circa noctem: & Luna splendida non obstat cursui: mare fulget sub* ejus *luce tremula. Leguntur litora vicina terræ Circææ: ubi filia Solis opulenta sonat continuo cantu per sylvas invias; & in domo magnifica accendit cedrum odoriferam ad lucem nocturnam, addensans acuto pectine telas subtiles. Hinc cœperunt audiri voces, & furores leonum excutientium vincula & rudentium per mediam noctem: & setosi porci, & ursi* cœperunt *frendere in stabulis, & species magnorum luporum ululare: quos Circe, crudelis Dea, mutaverat efficacibus herbis ex figura hominum in vultus & pellem ferarum.*

TU quoque littoribus nostris, Æneïa nutrix,
Æternam moriens famam, Caïeta, dedisti:
Et nunc servat honos sedem tuus; ossaque nomen
Hesperia in magna, si qua est ea gloria, signat.
At pius exequiis Æneas rite solutis.
Aggere composito tumuli, postquam alta quierunt
Æquora, tendit iter velis, portumque relinquit.
Aspirant auræ in noctem: nec candida cursum
Luna negat: splendet tremulo sub lumine pontus.
Proxima Circææ raduntur littora terræ:
Dives inaccessos ubi Solis filia lucos
Assiduo resonat cantu, tectisque superbis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenues percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus, iræque leonum
Vincla recusantum, & sera sub nocte rudentum:
Setigerique sues, atque in præsepibus ursi
Sævire, ac formæ magnorum ululare luporum:
Quos hominum ex facie Dea sæva potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.

NOTÆ.

1. *Tu quoque, &c.*] In litore maris Tyrrheni, & finibus novi Latii; nunc ea parte regni Neapolitani, quæ dicitur *Terra di lavoro*, est hodieque Caïeta, *Gaeta*, urbs cum sinu & promontorio cognomine. Nomen alii cum Virgilio ab Æneæ nutrice repetunt: Aurelius Victor à καίειν, *incendere*, quod illic Æneæ naves à Trojanis mulieribus incensas quidam dicant: Strabo à Laconum lingua, qui *curva* omnia καιάττας vocant.

3. *Servat honos sedem tuus.*] Vel sensum habet, quem in interpretatione suggerimus. Vel est hypallage, sive commutatio, pro *sedes servat honorem & memoriam tuam*, Æ. 6. 268. De *Hesperia magna*, Italia, Æ. 1. 534.

10. *Proxima Circææ, &c.*] Solvit sub noctem Caïetâ; & ad occidentem navigat; Circæumque montem, *Circello*, in eodem Latii litore prætergressus, ad ostia Tyberis prima luce pervenit. De *Circæo* monte & *Circe* veneficâ, Solis filiâ, Æ. 3. 368.

11. *Inaccessos lucos.*] Accessit eo tamen Ulysses cum sociis. Igitur *inaccessos* dicit quorum difficilis accessus, quo nemo debeat accedere propter illecebrarum pericula. Sic G. 3. 5. dixit: *Illaudati Busiridis aras*, id est, quem nemo debet laudare, quamvis eum Isocrates laudaverit.

12. *Resonat cantu lucos.*] *Personat, resonare docet*, Neutrum, pro activo: ut fere Æ. 6. 832. *Assuescite bello.* Porro Circe *urit cedrum*, sive tædam è cedro pretiosâ arbore, quæ cariem non sentit, & unde oleum exprimitur. *Percurrit telas*: telam texit, opus muliebre, de quo, Æ. 3. 483. *Pectine arguto*, id est, vel *stridulo*, vel *acuto*.

16. *Rudentum.*] Proprium est asinorum *rudere*, G. 3. 374. Leo dicitur *rugire*, sed vox ista recentiorum scriptorum est.

19. *Quos hominum ex facie, &c.*] Dicitur Circe potu medicati liquoris & virgæ tactu mutasse homines in feras. Et sic in sues mutavit Ulyssis socios, præter Eurylochum, qui domum ejus ingredi noluerat; & Ulyssem, qui esu cu-

Quæ

J. Mynde sc.

Quæ ne monſtra pii paterentur talia Troës,
Delati in portus, neu littora dira ſubirent;
Neptunus ventis implevit vela ſecundis,
Atque fugam dedit, & præter vada fervida vexit.
Jamque rubeſcebat radiis mare, & æthere ab alto
Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis:
Cum venti poſuere, omniſque repente reſedit
Flatus, & in lento luctantur marmore tonſæ.
Atque hic Æneas ingentem ex æquore lucum
Proſpicit: hunc inter fluvio Tyberinus amœno,
Vorticibus rapidis & multa flavus arena,
In mare prorumpit: variæ circumque ſupraque
Aſſuetæ ripis volucres & fluminis alveo,
Æthera mulcebant cantu, lucoque volabant.
Flectere iter ſociis, terræque advertere proras
Imperat: & lætus fluvio ſuccedit opaco.
Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,
Quis Latio antiquo fuerit ſtatus, advena claſſem
Cum primum Auſoniis exercitus appulit oris,
Expediam: & primæ revocabo exordia pugnæ.
Tu vatem, tu Diva mone: dicam horrida bella,
Dicam acies actoſque animis in funera reges,
Tyrrhenamque manum, totamque ſub arma coactam
Heſperiam. Major rerum mihi naſcitur ordo,
Majus opus moveo. Rex arva Latinus & urbes
Jam ſenior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno & Nympha genitum Laurente Maricâ

Quæ talia portenta ne paterentur pii Trojani, provecti in portum illum, *& ne appellerent ad funeſta litora; Neptunus inflavit vela proſperis ventis, & acceleravit curſum, & impulit* naves *ultra ſpumoſum* hoc *mare. Et jam mare rubeſcebat luce, & ab alto cælo Aurora crocea ſplendebat in equis duobus roſeis: quando venti quieverunt, & omnis flatus ſubito ceſſavit, & remi loborant in mari immoto. Tunc autem Æneas vidit è mari magnam ſylvam: per illam Tybris, grato fluvio, celeri impetu, & flavus plurimis arenis, proruit in mare: diverſæ aves, aſſuetæ litoribus & alveo fluvii, circum & ſuprà recreabant cantu cælum, & per ſylvam volabant. Jubet ſocios detorquere curſum, & appellere proras litori: & gaudens ſubit amnem umbroſum. Age modo, ô Erato, explicabo qui reges, quæ tempora rerum, quis ſtatus fuerit veteris Latii; quando peregrinus exercitus primo applicuit claſſem Italico litori: & revolvam initia primi belli. Tu Dea, doce poëtam. Narrabo bella horrida: narrabo exercitus, & reges irâ impulſos in cædem, & turmas Tyrrhenas, & Italiam univerſam conſociatam ad arma. Oritur mihi gravior ſeries rerum, ſuſcipio opus difficilius,* quam prius. *Rex Latinus, jam grandævus, gubernabat agros & urbes quietas in pace diuturna. Audimus hunc natum Fauno & Marica Nymphâ Laurente.*

NOTÆ.

juſdam herbæ, *moly* nomine, præſervatus à Mercurio fuerat. Hos tamen poſtea Circe, Ulyſſis rogatu, priſtinæ reſtituit formæ. Ita Hom. Odyſſ. 10. 135. *Sæva Dea* appellatur ab Homero ibid. δεινὴ θεὸς, quia divini generis, Solis filia. De *Neptuno*, Æ. 1. 129.

25. *Jamque, &c.*] De *Aurora*, ejuſque *bigis*, G. 1. 249. De *luteo colore*, Ecl. 4. 44.

28. *Tonſæ.*] Remi: ſic dicti, vel quia fiunt è ligno *attonſo* & dolato; vel quia aquas *tondent* vel *tundunt* & verberant. Enniana & Lucretiana vox, Lucr. l. 2. 554. *Antennas, proram, malos, tonſaſque natantes.*

30. *Tyberinus.*] Fluvius, vel potius fluvii Deus. De *eo*, Æ. 8. 330.

36. *Fluvio ſuccedit opaco.*] *Umbroſo*, propter arbores ripam hinc inde inumbrantes.

37. *Erato.*] Muſa, quæ verſibus præeſt amatoriis, ab ἐράω, *amo*. Hanc invocat, quia bellorum ſequentium origo ex amore Turni & Æneæ in Laviniam. De Muſis, Ecl. 3. 69. De *Latio* antiquo & *Auſoniis*, infra. v. 54.

43. *Tyrrhenam.*] Tuſcam, Etruſcam, Æ. 2. 781. De *Heſperia*, Italia, Æ. 1. 534.

47. *Hunc Fauno, &c.*] Obſcura eſt admodum hujus familiæ ſeries, & fabulis confuſa. Multi diſcedunt à Virgilio, qui tres à Saturno gradus tantum numerat: Saturnum, Picum, Faunum ſeu Fatuelum, & Latinum. Alii novem diſtinguunt gradus: in iiſque geminum Saturnum, geminum item & Picum & Faunum: aiuntque ea junioribus Pico & Fauno tribui à Virgilio, quæ priſcis tribui debuiſſent. Addunt hos *Aboriginum* reges fuiſſe, qui *Latini* deinde à Latino dicti ſint: quanquam Latinorum nomen multo fuiſſe Latino rege antiquius quidam volunt, inter quos ipſe Virgilius, ut diximus, Æ. 1. 10. De *Saturno* ejuſque fuga in Italiam, Æ. 8. 319.

Accipimus.

Picus fuerat *pater Fauni: & Picus te patrem habebat, ô Saturne; tu primum caput ejus familiæ. Filius Latino & soboles masculа nulla erat, Deorum voluntate: & nascens mortua fuerat in prima infantia. Filia unica tenebat domum & totam regionem: jam apta marito, jam nubilis ob adultam ætatem. Plurimi è magno Latio & tota Italia illam ambiebant. Ambit præ cæteris omnibus formosissimus Turnus, potens avis & atavis: quem assumi generum uxor regis mirifico studio instabat: sed prodigia Deorum obsistunt per varios terrores. Laurus erat in medio domus, in intimis recessibus, sacra* secundum *frondes, & ob religionem servata per multos annos. Pater Latinus dicebatur dicâsse illam Phœbo, repertam cum fundaret prima mœnia; & ab illa dedisse nomen Laurentibus incolis.*

Accipimus. Fauno Picus pater: isque parentem
Te, Saturne, refert; tu sanguinis ultimus auctor.
Filius huic, fato Divûm, prolesque virilis
Nulla fuit: primâque oriens erepta juventâ est.
Sola domum & tantas servabat filia sedes:
Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.
Multi illam magno è Latio totaque petebant
Ausonia. Petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus, avis atavisque potens: quem regia conjux
Adjungi generum miro properabat amore:
Sed variis portenta Deûm terroribus obstant.
Laurus erat tecti medio, in penetralibus altis,
Sacra comam, multosque metu servata per annos:
Quam pater inventam, primas cum conderet arces,
Ipse ferebatur Phœbo sacrâsse Latinus;
Laurentisque ab ea nomen posuisse colonis.

NOTÆ.

47. *Laurente Maricâ.*] Uxor *Fauni*, seu *Fatueli*, dicta est *Fauna*, aut *Fatua*. Nomen habuere à *fando*, vel *fatu*: quia furore correptâ futura *fari* ac dicere solebant. *Marica* autem Nympha, ex qua Faunus suscepit Latinum, juxta Arnobium fuit Circe: juxta alios ipsa Fauna, quæ à Minturnensibus, ad ostia Liris fluvii, sacro in luco colebatur. *Laurens* vocatur ex regionis nomine: de quo infra, v. 63.

52. *Filia.*] Lavinia, quæ demum Æneæ nupsit, occiso Turno, Æ. 12.

54. *Magno è Latio, totaque ..... Ausonia.*] Duplex *Latium* fuit: antiquum, à Tiberi fluvio ad Circæum montem, *Circello*. Novum, seu magnum, à Tiberi ad Lyrim amnem, qui nunc est *Garigliano*, complectens Volscos, Auruncos, Æquos, &c. Hæc tamen Latii extensio à Romanis regibus est, multo Æneæ temporibus recentior: unde suspicantur multi, Latium hic pro tota Italia sumi, quemadmodum & Ausoniam. *Ausones*, Trojanis temporibus multo antiquiores, Italiæ partem incoluerunt inferiorem, quæ ad Siciliam accedit. Mox, quia notissimi rebus gestis evaserant, factum est, ut eorum nomine à Græcis vocaretur tota Italia, à Sicilia usque ad Alpes. Pulsi deinde ab aliis, ultimo confederunt inter Volscos & Campanos, circa Lyrim, Caïetam, & Minturnas; & *Aurunci* tunc appellati sunt. Vide Cluver. Italiæ l. 3. 9.

56. *Turnus, avis, &c.*] *Dauni & Veniliæ* filius, Rutulorum rex. *Venilia* soror erat Amatæ Latini uxoris, divinis honoribus affecta, Æ. 10. 76. Daunus maternum genus ducebat à Jove per Danaën, infra, v. 372. paternum à Pilumno, Deo etiam habito, Æ. 10. 76. De *situ Rutulorum*, infra, v. 794.

56. *Regia conjux.*] *Amata*, Veniliæ soror.

62. *Phœbo sacrasse.*] Quia lauros Phœbo dilecta. De *Phœbo*, Ecc. 3. 62.

63. *Laurentis colonis.*] *Laurens*, nomen constat fuisse primo inditum sylvæ laureæ, quæ circa litus Tyrrheni maris fuit, à Tiberi orientem versus porrecta. Inde vicini regio *Laurens* etiam dicta est. Inde *Laurens* dicitur Marica Nympha, Fauni uxor, v. 47. Inde Picus, Latini avus, dicitur etiam *Laurens*, v. 171. Inde Turnus ipse eodem appellatur nomine, v. 650. quia Rutulorum regionem sylva illa attingebat. Porro cum arces primus ibidem condidisse Latinus dicatur; & Laurens Picus, ejus avus, eodem loco regiam habuisse, v. 171. aut sibi male consentit Virgilius: aut dicendum, *regiam* quidem à Pico esse conditam; à Latino *arces*, sive munitiones, additas: & urbem, à lauro præcipuæ magnitudinis, appellatam esse *Laurentum*, quod nomen sylvæ tantum & regioni commune prius fuerat. Dicuntur incolæ *Laurentes*, *Laurentini*, *Laurentii*, & *Laurenti*, hic & apud Plinium l. 14. 3. quanquam aliqui legunt hic *Laurentes*, non *Laurentis*. Urbs posterioribus dicta est *Laurolavinium*; non quod eadem fuerit cum *Lavinio*; sed quod exhaustâ bellis utrâque, & Laurente & Lavinio, utriusque incolæ Laurentum confluxerint, & urbem communi nomine dixerint, ut suspicatur Cluverius in antiqua Italia, l. 3. 3. atque ut ei videtur, ea nunc dicitur *Paterno*.

Hujus apes ſummum denſæ, mirabile dictu,
Stridore ingenti liquidum trans æthera vectæ,
Obſedere apicem; & pedibus per mutua nexis,
Examen ſubitum ramo frondente pependit.
Continuo vates: Externum cernimus, inquit,
Adventare virum; & partes petere agmen eaſdem
Partibus ex iſdem, & ſumma dominarier arce.
Præterea caſtis adolet dum altaria tædis,
Et juxta genitorem aſtat Lavinia virgo:
Viſa, nefas, longis comprendere crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari:
Regaleſque accenſa comas, accenſa coronam
Inſignem gemmis: tum fumida lumine fulvo
Involvi, ac totis Vulcanum ſpargere tectis.
Id vero horrendum ac viſu mirabile ferri.
Namque fore illuſtrem famâ fatiſque canebant
Ipſum, ſed populo magnum portendere bellum.
At rex ſollicitus monſtris oracula Fauni
Fatidici genitoris adit: lucoſque ſub alta
Conſulit Albunea; nemorum quæ maxima ſacro
Fonte ſonat, ſævamque exhalat opaca Mephitim.
Hinc Italæ gentes omniſque Oenotria tellus
In dubiis reſponſa petunt: huc dona ſacerdos
Cum tulit, & cæſarum ovium ſub nocte ſilenti
Pellibus incubuit ſtratis, ſomnoſque petivit;

Apes denſæ, res *mira dictu*, *trans levem aërem volantes magno ſtridore inſederunt ſupremum illius lacumen: & pedibus invicem conjunctis, examen repentinum pependit è frondoſo ramo. Statim vates dixit: Videmus appropinquare hominem peregrinum; & exercitum ex eadem regione quærere* hanc *eandem regionem, & regnare in* hac *ſuprema arce. Præterea dum Lavinia virgo accendit altaria ſacris facibus, & ſtat prope patrem (res horrida) viſa eſt corripere ignem longis capillis, & comburi flammâ ſonante* ſecundum *omnia ornamenta*; & viſa eſt *accenſa* ſecundum *regias comas, accenſa* ſecundum *coronam ſpectabilem gemmis: deinde fumans* viſa eſt *cingi rutilanti luce, & jactare ignem tota domo. Hoc autem* cœpit *haberi terribile & viſu admirabile. Etenim dicebant ipſam illuſtrem famâ & fortunâ futuram* eſſe, *ſed minari genti magnum bellum. At rex territus his prodigiis vadit ad oracula fatidici Fauni patris ſui, & conſulit ſylvas* ſitas *ſub altæ Albunea*; *quæ* Albunea ſylva *maxima ſylvarum reſonat ſacro fonte, & umbroſa emittit denſam Mephitim. Italæ nationes & omnis terra Oenotria accipiunt inde reſponſa in* rebus *incertis. Sacerdos cum obtulit illic dona, & per noctem tacitam jacuit* ſuper *pelles ſuppoſitas ovium immolatarum, quæſivit* illic *ſomnum*;

NOTÆ.

66. *Pedibus per mutua nexis, &c.*] De hac apum glomeratione, quæ *uva* dicitur, G. 4. 257. & 558. De *apum examine*, Ecl. 7. 13.

70. *Partibus ex iſdem.*] Apes è Tyrrheni maris partibus venerant Laurentem, inſederant lauri apicem: quo ſignificabatur, exteros Tyrrheno mari venturos, victores futuros, ſummum imperium adepturos. *Dominarier.* Extenſio ſyllabæ, pro *dominari.*

71. *Adolet altaria tædis.*] Adolet thus ad altaria domeſticorum Deorum, Æ. 1. 708. *Flammis adolere Penates.*

77. *Vulcanum.*] Deum ignis, pro igne, ut G. 1. 295.

82. *Lucoſque ſub alta Albunea.*] *Albunea* fons eſt profundiſſimæ altitudinis, unde erumpit fluvius *Albula*, nunc *la Solforata*; ſulfureis aquis memorabilis, quæ primo frigidæ ſunt, mox inducunt colorem. *Albula*, paulo infra Tibur, influit in *Anienem* fluvium, nunc *Teverone.* Odor ejus & ſapor corruptus eſt: unde ait Virgilius exhalare *Mephitim.* Eſt autem *Mephitis*, Juno aëri corrupto præſidens; cui ædes apud Hirpinos fuit ad lacum Amſancti, ex Plinio l. 2. 93. & apud Cremonam, ex Tacito hiſt. l. 3. Hic *Mephitis* pro ipſo putore ſumitur, ut Vulcanus pro igne, Jupiter pro aëre. Juxta Scaligerum vox Etruſca eſt, à Syris deducta, apud quos gravitatem odoris ſignificat. Apud Albuneam *ſylva* fuit ſacra Muſis, ex Martiali: ibidem, culti ſunt Fauni, ex Virgilio & Statio: ibidem, ex Lactantio, Nympha *Albunea*, quæ Sibylla fuit Tyburtina. De *Italis & Oenotriis*, Æ. 1. 534.

87. *Cæſarum ovium ſub nocte, &c.*] Plinius l. 16. 44. *Apud Tiburtes* (unde non longe abeſt Albunea) *extant ilices tres, etiam Tiburte conditore eorum vetuſtiores. Fuiſſe autem eum tradunt filium Amphiarai, qui apud Thebas obierit unâ ætate ante Iliacum bellum.* Pauſanias autem in Atticis loquens de Amphiarao, inſigni ſomniorum interprete, qui à Græcis ideo inter

Multa

videt multas figuras vagantes mirabilibus modis, & audit voces multiplices, & fruitur ſermone Deorum, & alloquitur Acheronta è profundo Averno. Tunc etiam ipſe pater Latinus, poſcens reſponſa, illic ſacrificabat de *more centum oves lanigeras; & jacebat extenſus ſuper earum pelle & ſtratis velleribus. Vox repentina emiſſa eſt ex intima ſylva: O mea proles, ne quære jungere filiam* tuam *conjugio Latino; neve confide lectis præparatis. Venit gener peregrinus: qui progenie ſua extollet noſtrum nomen ad ſidera; & cujus de ſtirpe poſteri videbunt omnia verſari & regi ſub pedibus ſuis, quacumque Sol revertens aſpicit geminum Oceanum. Latinus ipſe non continet* in *ore ſuo hæc reſponſa Fauni patris, & hæc monita data* per *noctem tacitam; ſed jam fama circumundique volans ſparſeat* ea *per urbes Italicas: cum juventus Trojana applicuit naves ad crepidinem herboſam litoris. Æneas, & præcipui duces, & formoſus Aſcanius, ſternunt corpora ſua ſub ramis arboris altæ: & inchoant epulas, & in gramine ſupponunt cibis placentas è frumento, ſicut ipſe Jupiter ſuggerebat, & onerant* illud *ſolum panis fructibus ſylveſtribus. Illic cæteris abſumptis, cum inopia ciborum cogeret* eos *vertere morſus in panem exiguum: & frangere manu ac dentibus audacibus orbem*

Multa modis ſimulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruiturque Deorum
Colloquio, atque imis Acheronta affatur Avernis.
Hic & tum pater ipſe petens reſponſa Latinus,
Centum lanigeras mactabat rite bidentes;
Atque harum effultus tergo ſtratiſque jacebat
Velleribus. Subita ex alto vox reddita luco eſt;
Ne pete connubiis natam ſociare Latinis,
O mea progenies, thalamis neu crede paratis.
Externi veniunt generi: qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant; quorumque à ſtirpe nepotes
Omnia ſub pedibus, qua Sol utrumque recurrens
Aſpicit Oceanum, vertique regique videbunt.
Hæc reſponſa patris Fauni, monituſque ſilenti
Nocte datos, non ipſe ſuo premit ore Latinus;
Sed circum late volitans jam fama per urbes
Auſonias tulerat; cum Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religavit ab aggere claſſem.
Æneas, primique duces, & pulcher Iülus,
Corpora ſub ramis deponunt arboris altæ:
Inſtituuntque dapes, & odorea liba per herbam
Subjiciunt epulis (ſic Jupiter ille monebat)
Et Cereale ſolum pomis agreſtibus augent.
Conſumptis hic forte aliis, ut vertere morſus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi;
Et violare manu maliſque audacibus orbem

NOTÆ.

Deos relatus eſt; ait, apud Oropum, Atticæ maritimam urbem Amphiarai fontem eſſe ac templum: ubi arietem immolant, cujus ſubſtrata in pelle dormientes nocturna viſa expectant. Ex iis colligit Cerdanus, ejuſmodi ſacra à Tiburte Amphiarai filio tranſlata eſſe in Italiam; eaque à Virgilio eſſe Fauno attributa, quæ Amphiarao Græci tribuerant.

91. *Acheronte affatur Avernis.*] Per *Acheronta*, fluvium infernum, de quo Æ. 6. 323. umbras Deoſque inferorum intelligit. Per *Averna*, inferorum oſtia, de quibus, Æ. 6. 237. ipſos indicat inferos.

96. *Latinis.*] E Latio, quod complectitur Aborigines, Rutulos, Laurentes, Volſcos, &c. ſupra, v. 54.

100. *Utrumque recurrens, &c.*] Magnitudinem notat futuri imperii Romani; vel ab oceano orientali ad occidentalem, qua Sol diurno motu recurrit; vel ab oceano ſeptentrionali ad meridionalem, qua Sol annuo motu diſcurrit. De *vario Solis motu*, G. 1. 238.

105. *Auſonias, &c.*] Supra, v. 54. *Laomedontia pubes*, à Laomedonte Trojano rege, G. 1. 502. *Aggere*, Æ. 5. 44. *Adorea liba*, placentas ex frumento puriſſimo, quod *ador*, five *far*, appellatur; Æ. 7. 33. Et forte, quia appellat *liba*, innuit Virgilius ſacrificia Diis tum primum ab Æneа facta eſſe: & è placentis *libatis* oblatiſque ſocios paviſſe famem, ut è victimarum extis fieri ſolitum videbimus, Æ. 8. 183.

111. *Cereale ſolum.*] *Solum* eſt, quod cuique rei ſuſtentandæ ſupponitur, Ecl. 6. 35. *Ceres*, Dea frumenti, panis, Æ. 5. 79. *Cereale ſolum*, quadra è pane.

114. *Orbem Fatalis cruſti.*] Mox vocabit *quadram*, tum *menſam*; & *placentas* intelligit, quæ pro patinis tum fuerunt, & vero ſæpe eſſe ſole-

Fatalis cruſti, patulis nec parcere quadris:
Heus! etiam menſas conſumimus, inquit Iülus!
Nec plura, alludens. Ea vox audita laborum
Prima tulit finem: primumque loquentis ab ore
Eripuit pater, ac ſtupefactus numine preſſit.
Continuo: Salve fatis mihi debita tellus;
Voſque, ait, ô fidi Trojæ ſalvete Penates.
Hic domus, hæc patria eſt. Genitor mihi talia (namq;
Nunc repeto) Anchiſes fatorum arcana reliquit:
Cum te, nate, fames ignota ad litora vectum
Acciſis coget dapibus conſumere menſas;
Tum ſperare domos defeſſus, ibique memento
Prima locare manu molirique aggere tecta.
Hæc erat illa fames: hæc nos ſuprema manebant,
Exitiis poſitura modum.
Quare agite: & primo læti cum lumine Solis,
Quæ loca, quive habeant homines, ubi mœnia gentis,
Veſtigemus; & à portu diverſa petamus.
Nunc pateras libate Jovi, precibuſque vocate
Anchiſen genitorem, & vina reponite menſis.
Sic deinde effatus, frondenti tempora ramo
Implicat, &, Geniumque loci, primamque Deorum
Tellurem, Nymphaſque & adhuc ignota precatur
Numina: tum Noctem, noctiſque orientia ſigna,

fatalis cruſtæ, nec abſtinere à planis quadris: Aſcanius jocans, dixit: Heus! etiam comedimus menſas! Nec dixit *plura. Vox illa audita indicavit prima terminum laborum: & pater excepit* eam *primus ab ore loquentis, & ſecum expendit admiratus oraculum. Statimque dixit; Salve terra debita mihi per fatum; & vos ſalvete, ô Penates Trojani. Hic eſt domus, hæc eſt patria. Etenim nunc reminiſcor, pater Anchiſes depoſuit apud me talia ſecreta fatorum: Fili,* aiebat, *quando fames coget te appulſum incognitis litoribus comedere menſas; cibis deficientibus, tunc fatigatus memento ſperare ſedem certam, & manu ſtatuere illic ac cingere mœnibus primam urbem. Illa fames erat* iſta: *hi caſus extremi erant deſtinati nobis allaturi finem miſeriis. Agite igitur: & ſub primam lucem Solis inquiramus læti, quænam* ſint hæ *regiones, aut quinam homines occupent* eas, *ubi* ſint *urbes* illius *nationis; & abeamus* in loca *remota à portu. Nunc effundite pateras* in honorem *Jovis, & precibus invocate patrem Anchiſen, & rurſus afferte vinum* in *menſas. Sic locutus, poſtea cingit caput ramo viridi, orat Genium* hujus *loci, & Terram primam Deorum, & Nymphas, & Deos adhuc incognitos: deinde Noctem, & ſidera ſurgentia per noctem,*

NOTÆ.

bant apud veteres. Hæc vocum diverſitas è placentæ figura repetenda eſt. Erat enim rotunda quidem, ſed lineis duabus decuſſatim in medio ſignata: itaque quatuor veluti quadris diſtincta. Ita Cerdanus è veteribus poëtis.

119. *Stupefactus numine.*] Oraculo divino, quod ex Aſcanii ore erumpebat; aut potius oraculi divinâ quadam ſolutione. *Preſſit.* Vel *continuit ſilentio:* vel potius, *ſecum tacite expendit.*

121. *Trojæ Penates.*] Dii regionis illius patrii ac domeſtici; qui, cum iis Penatibus conjuncti, quos Trojâ advehimus, jam communi nomine Penates tutelareſque Trojæ ac Trojanorum dicendi eſtis.

128. *Illa fames.*] Prædicta, non tantum ab Harpyia Celæno, Æ. 3. 257. ſed etiam ab Anchiſa: forte, Æ. 6. 890. ubi filio memorat futura bella in Italia: *& quocunque modo fugiatve feratve laborem.*

130. *Primo cum lumine Solis.*] Poſteræ lucis initio. Hunc enim diem in excenſu, & libationibus, & Deorum veneratione poſuerant. De *libatione* in menſa, Æ. 1. 704. De *divinitate Anchiſæ*, Æ. 5. 59, 96, 98. De *Geniis locorum*, Æ. 5. 95.

136. *Primamque Deorum Tellurem, &c.*] Juxta Heſiodum, qui in Theogon. v. 117. poſt Chaos primam Deorum ponit *Terram*, quæ primo genuit Cœlum, ex Cœlo Oceanum, Saturnum, Gigantes, &c. Æneas deinde *Nymphas* precatur, de quibus Ecl. 2. 46. Et *flumina*, quæ ſuos quoque Deos habere putabantur. Et hos adjungit *Telluri*, quia eam ornant atque incolunt.

138. *Noctem, &c.*] Deam item, apud Heſiodum, v. 123. prognatam è Chao, & parentem Diei atque Ætheris: unde cum ea conjungit *ſigna* ſive *aſtra*, quæ noctu oriuntur & apparere incipiunt. Noctem invocat, ut imminentem; quia timebat ſibi tum ab incolarum inſidiis,

Idæumque

& Jovem Idæum, & matrem Phrygiam per ordinem invocat, & geminos parentes è cœlo & ex inferis. Tunc Jupiter omnipotens intonuit ter ſerenus è ſupremo cœlo, & monſtravit è cœlo nubem coruſcantem auro & radiis luminis, ipſe commovens eam *manu. Tunc ſtatim rumor ſpargitur per exercitum Trojanum, veniſſe diem quo ædificent urbem deſtinatam. Certatim renovant epulas, & gaudentes magnis præſagiis diſponunt pocula, & coronant vina. Quando dies poſtera naſcent cinxit terras luce; ſeparati inquirunt urbem, & terminos, & litora* hujus *nationis:* diſcunt, *hæc* eſſe *ſtagna fontis Numici, hoc* eſſe *flumen Tybrim, hic manere generoſos Latinos. Tunc filius Anchiſæ imperat centum oratores electos ex omni ordine ire ad magnificam urbem regis, omnes coronatos ramis Minervæ: & portare* illi *viro munera, & petere pacem* pro *Trojanis. Non* eſt *mora: juſſi properant, & vadunt celeribus paſſibus:* Æneas *ipſe deſcribit muros depreſſâ foſſâ, & inchoat urbem, & in litore cingit primam habitationem vallo & pinnis in formam caſtrorum. Et jam juvenes perfuncti itinere videbant turres & domos altas Latinorum, & appropinquabant muro. Ante urbem pueri & juvenes* in *prima pubertate exercentur equis, & regunt currus in arena:*

Idæumque Jovem, Phrygiamque ex ordine matrem
Invocat, & duplices cœloque Ereboque parentes.
Hic pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto
Intonuit, radiiſque ardentem lucis & auro
Ipſe manu quatiens oſtendit ab æthere nubem.
Diditur hic ſubito Trojana per agmina rumor,
Adveniſſe diem quo debita mœnia condant.
Certatim inſtaurant epulas, atque omine magno
Crateras læti ſtatuunt, & vina coronant.
Poſtera cum primâ luſtrabat lampade terras
Orta dies; urbem, & fines, & litora gentis
Diverſi explorant: hæc fontis ſtagna Numici,
Hunc Tybrim fluvium, hic fortes habitare Latinos.
Tum ſatus Anchiſa delectos ordine ab omni
Centum oratores auguſta ad mœnia regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes:
Donaque ferre viro, pacemque expoſcere Teucris.
Haud mora: feſtinant juſſi, rapidiſque feruntur
Paſſibus: ipſe humili deſignat mœnia foſſa,
Moliturque locum, primaſque in litore ſedes
Caſtrorum in morem pinnis atque aggere cingit.
Jamque iter emenſi, turres ac tecta Latinorum
Ardua cernebant juvenes, muroque ſubibant.
Ante urbem pueri & primævo flore juventus
Exercentur equis, domitantque in pulvere currus:

NOTÆ.

139. *Idæumque Jovem.*] Natum in Ida Cretæ monte, & educatum in Dictæo ejuſdem antro, G. 4. 151. De *matre Phrygia*, Cybele, in Phrygia præcipue culta, Æ. 3. 111.

140. *Duplices cœloque Ereboque parentes.*] Venerem matrem: quæ in cœlo, & Anchiſen patrem, cujus idolum quidem apud inferos erat, anima tamen in cœlo apud ſuperos, Æ. 6. 748. De *Erebo*, profundo inferorum loco, Æ. 4. 510.

141. *Clarus ab alto Intonuit.*] Fulmen ſereno cœlo cadens, modo fauſti, modo infauſti ominis, G. 1. 487.

142. *Radiis lucis & auro.*] *Lucis aureæ.* Sic G. 2. 192. *Pateris libamus & auro.*

144. *Diditur.*] Non *deditur:* hoc enim à *dedo, trado*; illud à *dido, diſtribuo.* Horat. Satyr. l. 2. 2. 66. *ſervis . . . munia didit.* Lucretius frequentiſſime. De *coronatione vini*; cum, vel implentur vino pocula, vel reipsâ cinguntur floribus, Æ. 3. 525. & G. 2. 528. De *lampade*, pro *Sole*, Æ. 4. 6.

150. *Stagna Numici.*] Fontem Numici fluvii, cujus breviſſimus curſus eſt prope Lavinium inter Laurentum & Ardeam. Hunc fontem aiunt ſacrum fuiſſe Annæ Perennæ, quam Ovidius, Faſt. 3. 551. putat Annam eſſe Didonis ſororem, eo profugam, poſt necem ſororis direptamque ab Iarba Carthaginem: Nunc eſt *rivo di Nemi.* De *Tybri*, Æ. 1. 17. De *Latinis*, ſupra, v. 54.

154. *Ramis Palladis.*] Olivæ, Palladi ſacræ, G. 1. 14. De *Pallade*, Æ. 1. 43.

157. *Deſignat mœnia foſſâ.*] Locum ad orientalem Tyberis ripam, paulo ſupra maris litus, cui nomen Trojæ dedit, ex Livio & Dionyſio Halicarn. ubi deinde *Oſtia* urbs ab Anco Marcio Romanorum rege condita eſt.

160. *Tecta Latinorum.*] Redundat ſyllaba in verſu, ut in iſto, G. 1. 295. *Vulcano decoquit humorem.* Notat *Laurentum*, urbem Latini regiam.

Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, curſuque ictuque laceſſunt.
Cum provectus equo longævi regis ad aures
Nuncius ingentes ignota in veſte reportat
Adveniſſe viros. Ille intra tecta vocari
Imperat, & ſolio medius conſedit avito.
Tectum auguſtum, ingens, centum ſublime columnis,
Urbe fuit ſummâ, Laurentis regia Pici,
Horrendum ſylvis & relligione parentum.
Hinc ſceptra accipere, & primos attollere faſces
Regibus omen erat: hoc illis curia templum,
Hæ ſacris ſedes epulis: hic arieta cæſo
Perpetuis ſoliti patris conſidere menſis.
Quin etiam veterum effigies ex ordine avorum
Antiqua è cedro, Italuſque paterque Sabinus
Vitiſator, curvam ſervans ſub imagine falcem;
Saturnuſque ſenex, Janique bifrontis imago,
Veſtibulo aſtabant: aliiquè ab origine reges,

aut intendunt difficiles arcus, aut vibrant brachiis ſpicula flexibilia, & provocant ſe curſu atque jactu telorum. *Tunc nuncius vectus equo refert ad aures grandævi regis veniſſe magnos homines in habitu incognito. Ille jubet* eos *adduci intra domum, & ſedit in avito ſolio, in medio* ſuorum. *Fuit in altiſſima* parte *urbis domus magna, magnifica, educta centum columnis, palatium Laurentis Pici, tremenda* ob *ſylvas & religionem majorum. Initium erat regibus, inde ſumere ſceptra, & erigere primos faſces: hæc curia* erat *illis templum, hic locus* deſtinatus *ſacris conviviis: hic mactato ariete patres ſolebant ſedere* ad *menſas longas. Imo præterea ſtabant in veſtibulo per ordinem imagines veterum patrum ex antiqua cedro, & Italus, & pater Sabinus plantator vitis, tenens in imagine falcem curvatam; & ſenex Saturnus, & effigies Jani bifrontis; & alii reges* à prima *origine,*

NOTÆ.

171. *Laurentis regia Pici.*] De illa *regia*, & *Laurente agro*, ſupra, v. 63. De *Pico*, v. 47. & infra, v. 189.

173. *Attollere faſces omen erat.*] *Faſces* poſuit pro quibuſlibet imperii inſignibus; nondum enim faſcium hic uſus erat. *Omen* poſuit pro *initio*: quia veteres, graviſſimarum rerum initio, captare omina, & auſpicia, & auguria ſolebant: unde *auſpicium* etiam, & *auſpicari*, dicimus, pro, *initium* capere & *incipere*: & *inaugurari*, pro, *in dignitatem aliquam aſſumi*.

174. *Curia templum.*] *Curia*, locus eſt ubi res publicæ *curantur*: ſive divina, ut ſacrificia; ſive humanæ: ut judicia, conſilia, unde aliquando cum templo fere convenit; aliquando ab eo diverſa eſt, ut hic. Qui curiæ præerat, dicebatur inde apud Romanos *curio*; & poſtquam populos Romanus à Romulo tres in *tribus* diſtinctus eſt, ſingulæ tribus diviſæ ſunt in decem *curias*, ſic dictas à locis, quo ſacrorum negotiorumque causâ ſeparatim cives conveniebant.

175. *Ariete cæſo Perpetuis, &c.*] *Arietis* ſacrificium illis in partibus tum in uſu fuiſſe jam diximus, v. 87. *Perpetuis menſis*: in longum porrectis, ubi continua ſerie ſederent convivæ; non vero diſtinctis in ſedilibus. Sic Æ. 8. 183. *Perpetui tergo bovis.* Porro conſidere, non in lecto recumbere ad menſas, heroicis temporibus moris fuiſſe diximus, Æ. 1. 702.

178. *Italus.*] Hunc aiunt quidam fuiſſe Siculorum regem: Dionyſius potentem virum, Oenotrum genere, & ex eorum Arcadum proſapia, qui duce Oenotro Lycaonis filio, illuc ex Peloponneſo venerant: eumque propagato imperio, regionem *Oenotriam* ante dictam, nomine ſuo *Italiam* nuncupaſſe.

178. *Sabinus Vitiſator, &c.*] *Sabinus* nomen dedit Sabinis, genti ex Lacedæmoniis quidem, ut vulgo exiſtimatur; ſed ut Cluverius probat, ex Oſcis Auſonibus oriundæ. Filius fuit *Sanci*, hujus regionis genii, qui alio nomine *Dius Fidius*, alio item *Semo* dicebatur: ut patet ex Ovid. Faſt. 6. 213. Hunc *vitem & ſegetes* coluiſſe non liquet: quare multi verſum hunc totum *Vitiſator, curvam ſervans, &c.* referunt ad Saturnum. At certe ſtructura verſus omnino ad Sabinum eſſe referendum oſtendit. Et ſi conjicere fas eſt: puto hunc *Sabinum*, ejuſque patrem *Sancum*, artem ſerendæ terræ in eo tractu reperiſſe; unde *Sancus* dictus ſit *Semo*; non quaſi *ſemihomo*, id eſt, inter homines Deoſque medius, ut interpretatur Voſſius; ſed à *ſeminando*; atque ita *vitiſator* & *falce armatus* pingitur ejus filius Sabinus; quod fortaſſe artem illam à patre inventam perfecerit, & vitium culturam eidem addiderit. De *Saturno*, Æ. 8. 319. De *Jano* bifronte, infra, v. 610. De *veſtibulo*, ſeu *atrio*, in quo diſponebantur imagines, Æ. 4. 666.

181. *Ab origine reges.*] Alluſum aliqui putant ad populos Aborigines, quibus tunc Latinus imperabat. Hos quidam volunt primos fuiſſe Italiæ incolas, ibidem natos, non aliunde

qui certando pro patria tulerant vulnera bellica. Et præterea pendent circa ſacra limina arma plurima, capti currus, & curvæ ſecures; & criſtæ capitum, & magna clauſtra portarum, & ſpicula, & ſcuta, & roſtra avulſa navibus. Ipſe Picus, domitor equorum, ſedebat, cum *baculo Quirinali, & veſtitus parva trabeâ; & ſiniſtrâ manu ferebat ſcutulum:* Picus, *quem amatrix Circe, correpta nimia cupiditate percuſſum aureâ virga & transformatum venenis fecit avem; & variavit coloribus* ejus *alas. Latinus ſedens intra tale templum Deorum & avitam domum, accerſivit Trojanos ad ſe ſub tecta: & prior dixit hæc ore tranquillo* iis *ingreſſis: O Trojani (neque enim ignoramus & urbem & genus* veſtrum, *& cogniti direxiſtis* huc *mari navigationem) dicite*

Martia qui ob patriam pugnando vulnera paſſi.
Multaque præterea ſacris in poſtibus arma,
Captivi pendent currus, curvæque ſecures,
Et criſtæ capitum, & portarum ingentia clauſtra,
Spiculaque, clypeique, ereptaque roſtra carinis.
Ipſe Quirinali lituo parvâque ſedebat
Succinctus trabeâ, lævaque ancile gerebat
Picus equûm domitor: quem capta cupidine conjux,
Aureâ percuſſum virgâ, verſumque venenis,
Fecit avem Circe, ſparſitque coloribus alas.
Tali intus templo Divûm patriâque Latinus
Sede ſedens Teucros ad ſeſe in tecta vocavit:
Atque hæc ingreſſis placido prior edidit ore:
Dicite Dardanidæ (neque enim neſcimus & urbem
Et genus, auditique advertitis æquore curſum)

NOTÆ.

advectos, ideoque dictos *Aborigines*, cujuſmodi homines Græci vocant *αὐτόχθονας*. Alii ex variis nationibus vagis collectos, unde *Aberrigines* dicti ſint, ab *aberrando*. Alii vero plures, Dionyſio Halicarnaſſeo duce, coſdem putant fuiſſe cum Oenotris, qui ex Arcadia profecti, annis ante bellum Trojanum pluſquam quadringentis, in Italiam appulſi, montes patrio more incoluerint; indeque quaſi cognomine quodam appellati ſint *Aborigines*, ab ὄρος, *mons*. Videtur Virgilius primam opinionem tenere, Æ. 8. 314. De *poſtibus*, Æ. 2. 442. De *criſtis galearum*, Æ. 6. 779. De *roſtris*, in prora navium prominentibus, Æ. 5. 143.

187. *Quirinali lituo, &c.*] *Lituus* hic baculus eſt augurum, in ſumma parte incurvus, quo cœli regiones ad conſulendos avium volatus diſtinguebant; alibi tuba eſt, ejuſdem formæ, Æ. 6. 167. Igitur *ſuccinctus* ad *trabeam* duntaxat pertinet, non ad *lituum*: nemo enim *cinctus* baculo dici poteſt. *Quirinalis* dicitur; quia ex Plutarcho, Romulus augurandi mire peritus fuit, ob eamque rem lituum ſolebat geſtare: qui deinde ſtudioſe ſervatus in curia Saliorum, quæ eſt in Palatio, cum ea deflagraſſet, inventus eſt integer, ut eſt apud Cicer. de Divin. l. 1. 30. Cum ergo Romulus appellatus ſit *Quirinus*; ideo lituus hic, *Quirinalis*, per anticipationem vocatur.

188. *Parvâ ſuccinctus trabeâ.*] *Trabea* toga fuit, communis ſive albi coloris: in eo diſſimilis *prætextæ*: quod *prætexta* purpureo limbo tantum in ima ora prætexeretur; trabea multis faſciis virgiſque purpureis, inſtar trabium tranſverſis ac diſcurrentibus ornaretur; iiſque, vel intextis, vel aſſutis. Ornamentum fuit equitum in decurſione publica, quæ idibus Julii fiebat: item & Conſulum in aperiendo Jani templo: aliquando etiam augurum, qualis hic ornatus Pici deſcribitur. A Romulo trabeam uſurpatam, prætextam à Tullo Hoſtilio primum inventam habemus ex Plinio, l. 9. 39. Quare Virgilius, qui eam attribuit Pico, prolepſi ſive anticipatione uſus eſt. Dicitur hæc Pici trabea, *parva*; id eſt, ſtricta, brevis atque anguſta, quales initio togæ fuerunt; non laxior & fuſior, quales deinde luxus induxit. De *ancilibus*, ſcutis minoribus ac rotundis, Æ. 8. 664.

189. *Picus, equûm domitor, &c.*] *Studioſus equorum* dicitur ab Ovid. Metam. 14. 322. mutatuſque in avem picum, *pivert, a green peak*, à Circe; quod, ob fidem uxori ſuæ Canenti ſervandam, ejus amorem ſpreviſſet. Fingitur mutatus in picum: quia avis illa maximi uſus fuit in captandis auguriis, qua in arte idem rex excelluit; unde & augurali habitu ſic deſcribitur.

190. *Aurcâ virgâ.*] Aliqui legunt *aurea*, in primo caſu, ut ad Circen referatur: quemadmodum *Venus aurea* appellatur, Æ. 10. 16. Alii, *aureâ*, in ſexto caſu, ut ad virgam referatur: quemadmodum diximus, Æ. 1. 702. *Aureâ compoſuit ſpondâ.* Vocatur Circe *conjux*, id eſt, amatrix, quæ conjugis loco optabat eſſe; ut Ec. 8. 18. *Conjugis indigno Niſæ deceptus amore.*

191. *Sparſitque coloribus alas.*] Purpureo & fulvo, quibus pici pennæ diſtinctæ ſunt. De *Teucris & Dardanidis*, Trojanis, Æ. 1. 239.

Quid

Quid petitis? quæ cauſa rates, aut cujus egentes
Litus ad Auſonium tot per vada cœrula vexit?
Sive errore viæ, ſeu tempeſtatibus acti,
(Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
Fluminis intrâſtis ripas, portuque ſedetis;
Ne fugite hoſpitium: neve ignorate Latinos
Saturni gentem, haud vinclo nec legibus æquam,
Sponte ſua, veteriſque Dei ſe more tenentem.
Atque equidem memini (fama eſt obſcurior annis)
Auruncos ita ferre ſenes, his ortus ut agris
Dardanus Idæas Phrygiæ penetrarit ad urbes,
Threïciamque Samum, quæ nunc Samothracia fertur.
Hinc illum Corythi Tyrrhena ab ſede profectum
Aurea nunc ſolio ſtellantis regia cœli
Accipit, & numero Divorum altaribus addit.
Dixerat: & dicta Ilioneus ſic voce ſecutus:
Rex, genus egregium Fauni: nec fluctibus actos
Atra ſubegit hyems veſtris ſuccedere terris;
Nec ſidus regione viæ, lituſve fefellit.
Conſilio hanc omnes animiſque volentibus urbem
Afferimur: pulſi regnis, quæ maxima quondam
Extremo veniens Sol aſpiciebat Olympo.
Ab Jove principium generis, Jove Dardana pubes
Gaudet avo: rex ipſe Jovis de gente ſuprema,
Troïus Æneas tua nos ad limina miſit.
Quanta per Idæos ſævis effuſa Mycenis
Tempeſtas ierit campos, quibus actus uterque
Europæ atque Aſiæ fatis concurrerit orbis:

quid petitis? quæ cauſa tulit per tot maria cærulea ad litus Italicum naves veſtras, *aut cujus* rei *indigentes? Sive pulſi errore viarum, ſive procellis (qualia multa navigantes tulerunt per altum mare) ingreſſi eſtis ripas fluvii* noſtri, *& ſtatis in portu; ne fugiatis* hoc *hoſpitium: & ne neſciatis Latinos* eſſe *populum Saturni, non juſtum per vincula legum,* ſed *ſponte ſua, & continentem ſe* in *conſuetudine* illius *antiqui Dei. Et ſane recordor* (quanquam *fama* illa *minus nota* eſt *ob vetuſtatem*) *Auruncos ſenes ita narrare: quomodo Dardanus, natus* in *his arvis, pervenit ad Idæas urbes Phrygiæ, &* ad *Samum Thraciam, quæ nunc vocatur Samothracia. Nunc palatium aureum cœli ſiderei excipit ſolio illum hinc profectum è Tyrrhena urbe Coriti, &* donatus *aris auget numerum divorum. Dixerat: & Ilioneus ſic reſpondit voce verbis ejus: Rex, eximia proles Fauni: nec nigra tempeſtas coëgit nos agitatos mari intrare* in *regnum veſtrum; nec aſtrum, aut litus abduxit* nos *à* recta *regione viæ. Omnes conſulto & animis libentibus appellimur ad hanc urbem: ejecti regnis, quæ Sol oriens ex ultimo cœlo ſpectabat olim ampliſſima. Initium noſtræ ſtirpis* eſt *à Jove, Trojana juventus gloriatur Jove parente: rex Æneas Trojanus ipſe è ſumma familia Jovis, miſit nos ad tuam domum. Si terra ultima celat aliquem interfuſo oceano; ſi zona Solis torridi, porrecta in medio quatuor zonarum ſeparat aliquem à* cæteris hominibus; is *quoque audivit, quanta procella* belli, *erumpens è crudelibus Mycenis, pererraverit agros Idæos; & quo fato geminus urbis Europæ atque Aſiæ commiſſus ſit:*

NOTÆ.

202. *Latinos Saturni gentem, &c.*] Indicat ætatem auream, de qua, E. 4. 6. G. 1. 125. De *Saturni* in Italia regno, Æ. 8. 319. De *Auruncis & Auſonibus*, ſupra, v. 55.

207. *Dardanus Idæas, &c.*] Hoc narravimus, Æ. 3. 167. Æ. 1. 239. De *Ida*, monte Troadis in Phrygia, Æ. 1. 385. De *Tyrrhena* regione, Æ. 2. 781.

208. *Threïciamque Samum.*] *Samos* triplex, 1. Maxima, ad occidentem ſinus Corinthiaci, in mari Ionio, nunc *Cephalonie*, de qua, Æ. 3. 271. 2. Minor, ad occidentem Ioniæ, in mari Icario, nunc adhuc *Samo*, de qua, Æ. 1. 20. 3. Minima, ad meridiem Thraciæ, contra oſtia Hebri fluvii, in mari Ægæo, communius *Samothracia* dicta, nunc *Samandrachi*: de qua hic ſermo eſt. De *Corito* oppido Tuſciæ, nunc *Cortona*, Æ. 3. 170.

217. *Regnis, quæ maxima, &c.*] Priamus enim maximæ parti minoris Aſiæ imperabat, Æ. 3. 1. De *ortu Dardani à Jove*, Æ. 3. 167.

220. *Jovis de gente . . . Æneas.*] Et paterno genere, per Dardanum; & materno, per Venerem. *Idæi campi*, Trojani, ubi mons Ida, Æ. 2. 801. *Mycenis*, urbe Peloponneſi, Agamemnonis regia, Æ. 1. 288. *Europæ atque Aſiæ orbis*: Græci, qui ex Europa; Trojani qui ex Aſia. *Orbis* pro mundi parte hic ſumitur.

Ab illo excidio, jactati per tot maria immensa, poscimus pro *Diis domesticis sedem angustam, & litus securum, & aquam atque aërem communem omnibus. Non erimus dedecori regno* tuo, *nec levis fama vestra* inde *babebitur, nec delebitur gratia tanti beneficii, nec pœnitebit Italos admisisse sinu* suo *Trojam. Juro per fata Æneæ, & per dextram* ejus *potentem, seu fide, seu bello & armis, si ullus expertus est* eam: *multi populi, multi nationes, & petierunt, & voluerunt nos sociare sibi: ne sperne* nos, *quia sponte portamus manibus tænias & verba supplicantium. Sed voluntas Deorum coëgit nos jussis suis quærere regionem vestram. Dardanus hinc ortus est, huc revertitur: & Apollo magnis oraculis impellit nos ad Tybrim Tyrrhenum, & ad fluenta sacra fontis Numici. Præterea Æneas offert tibi exigua dona præteritæ fortunæ, reliquias servatas è Troja incensa. Anchises pater* ejus *libabat hac paterâ aurea ante altaria: hic erat ornatus Priami, quando* juxta *consuetudinem reddebat jus populis convocatis, & sceptrum, & sacra tiara, & vestes, opus Trojanarum* mulierum. Inter *talia verba Ilionei, Latinus tenet vultum defixum intuendo, & stat immotus loco, volvens oculos attentos: nec purpura colorata, nec sceptrum Priami tam movet regem, quam attendit ad conjugium & nuptias filiæ, & meditatur in animo oraculum antiqui Fauni.*

Audiit, & si quem tellus extrema refuso
Submovet Oceano, & si quem extenta plagarum
Quatuor in medio dirimit plaga solis iniqui.
Diluvio ex illo tot vasta per æquora vecti,
Diis sedem exiguam patriis lituſque rogamus
Innocuum, & cunctis undamque auramque patentem.
Non erimus regno indecores: nec vestra feretur
Fama levis, tantique aboleſcet gratia facti:
Nec Trojam Ausonios gremio excepisse pigebit.
Fata per Æneæ juro, dextramque potentem,
Sive fide, seu quis bello est expertus & armis:
Multi nos populi, multæ (ne temne, quod ultro
Præferimus manibus vittas ac verba precantum)
Et petiêre sibi & voluêre adjungere gentes.
Sed nos fata Deûm vestras exquirere terras
Imperiis egêre suis. Hinc Dardanus ortus,
Huc repetit: jussisque ingentibus urget Apollo
Tyrrhenum ad Tybrim, & fontis vada sacra Numici.
Dat tibi præterea fortunæ parva prioris
Munera, relliquias Troja ex ardente receptas.
Hoc pater Anchises auro libabat ad aras:
Hoc Priami gestamen erat, cum jura vocatis
More daret, populis, sceptrumque, sacerque tiaras,
Iliadumque labor, vestes.
Talibus Ilionei dictis, defixa Latinus
Obtutu tenet ora, soloque immobilis hæret
Intentos volvens oculos: nec purpura regem
Picta movet, nec sceptra movent Priameïa tantum,
Quantum in connubio natæ thalamoque moratur,
Et veteris Fauni volvit sub pectore sortem.

NOTÆ.

225. *Audiit, & si quem, &c.*] Intelligit incolas, si qui sunt, zonæ frigidæ; quæ ultra oceanum, ad meridianum & septentrionalem polum hinc inde recedit: & incolas zonæ torridæ, quæ in medio orbis itineri Solis subjacet. De his tribus zonis & aliis duabus temperatis, G. 1. 233.

237. *Præferimus manibus vittas.*] Supplices tam apud Latinos, quam apud Græcos, solebant olivæ ramum præferre, revinctum laneis vittis; quæ in manus supplicum dependebant: unde dicuntur passim etiam *velamina*, & *infulæ*; quod velarent manus & quasi vincirent: capitum vero infulæ vulgo etiam essent è tæniis vittisque laneis, Æ. 2. 133.

242. *Tyrrhenum ad Tybrim, &c.*] De *eo*, Æ. 2. 781. De *Numico*, supra, v. 150. De *libatione ad aras*, Æ. 1. 740.

247. *Sacerque tiaras.*] Pileus fuit omnium fere orientalium principum, igitur & Phrygum: oblongus, rotundus, in acumen desinens, pendulis ad aures vittis insignitus: cujus acumen erectum quidem reges ferebant; cæteri ab rege illustres viri, paulum inflexum.

248. *Iliadumque labor, vestes.*] Vestes acu pictæ, quod *Phrygum* inventum fuit: unde & *Phrygiones* dicuntur ejusmodi artifices. *Iliades* Trojanæ mulieres, Phrygiæ.

254. *Sortem.*] Oraculum, Æ. 4. 346. De *paribus auspiciis*, pro, pari potestate, Æ. 4. 102.

Hunc

Hunc illum fatis externa à ſede profectum
Portendi generum, paribuſque in regna vocari
Auſpiciis: hinc progeniem virtute futuram
Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem.
Tandem lætus ait: Dî noſtra incepta ſecundent,
Auguriumque ſuum. Dabitur, Trojane, quod optas.
Munera nec ſperno. Non vobis rege Latino
Divitis uber agri Trojæve opulentia deerit.
Ipſe modo Æneas (noſtri ſi tanta cupido eſt,
Si jungi hoſpitio properat, ſociuſve vocari)
Adveniat; vultus neve exhorreſcat amicos:
Pars mihi pacis erit, dextram tetigiſſe tyranni.
Vos contra regi mea nunc mandata referte.
Eſt mihi nata, viro gentis quam jungere noſtræ,
Non patrio ex adyto ſortes, non plurima cœlo
Monſtra ſinunt: generos externis affore ab oris,
Hoc Latio reſtare canunt, qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant. Hunc illum poſcere fata
Et reor, & (ſi quid veri mens augurat) opto.
Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.
Stabant ter centum nitidi in præſepibus altis.
Omnibus extemplo Teucris jubet ordine duci
Inſtratos oſtro alipedes pictiſque tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent;
Tecti auro, fulvum mandunt ſub dentibus aurum.
Abſenti Æneæ currum geminoſque jugales,
Semine ab æthereo, ſpirantis naribus ignem.
Illorum de gente, patri quos Dædala Circe
Suppoſita de matre nothos furata creavit.

hunc eſſe illum generum, profectum è peregrina regione deſtinatum fatis; & hunc vocari in regnum æqua poteſtate: hinc orituram ſobolem illuſtrem virtutibus, & quæ potentiâ ſubjiciat totum orbem. Denique lætus ait: Dii proſpera reddant noſtra conſilia, & ſua auguria. Vir Trojane, concedetur tibi quod cupis. Nec contemno dona veſtra: regnante Latino, non deficiet vobis fœcunditas divitis agri, aut abundantia Trojæ. Tantummodo veniat ipſe Æneas, ſi tantum eſt ipſi deſiderium noſtri, ſi properat conjungi mecum jure hoſpitii, & appellari ſocius; & ne timeat vultus benevolos. Erit mihi pars fœderis, tetigiſſe dextram regis. Vos vero jam reportate regi mea dicta. Eſt mihi filia, quam non oracula ex patrio ſacrario, non multa prodigia è cœlo miſſa permittunt me ſociare marito nationis noſtræ. Edicunt hoc ſupereſſe Latio: nempe venturum eſſe generum è peregrinis regionibus, qui poſteritate ſua extollat ad ſidera noſtrum nomen. Et opinor hunc illum eſſe, quem fata petunt; & id cupio, ſi mea mens conjicit aliquid veri. Hæc locutus pater, elegit equos ex omni multitudine. Trecenti bene *curati erant in altis ſtabulis. Statim imperat equos, coopertos purpurâ & variatis ſtragulis dari ſingulis Trojanis* per *ordinem: aureæ phaleræ pendent demiſſæ in pectora: tecti auro mordent ſub dentibus aurum rutilum.* Imperat *dari Æneæ abſenti currum & geminos* equos *jugales, ex origine cœleſti exhalantes ignem naribus: de ſtirpe illorum, quos ingenioſa Circe, ſuffurata patri* ſuo *Soli, creaverat nothos è matre ſuppoſita.*

NOTÆ.

262. *Uber agri.*] Subſtantive pro *ubertate terræ*, G. 2. 185.

266. *Tyranni.*] *Regis.* Sic enim Plato, & Iſocrates, & Græci poëtæ Tragici, bonum etiam principem appellant. De *adyto*, Æ. 2. 297.

277. *Inſtratos oſtro alipedes.*] *Alipedes*, equi veloces & quaſi alatis pedibus: deſumpta vox è Lucretio, qui cervos ita nuncupat, l. 6. 765. *Oſtro*, purpura è ſanguine oſtrei expreſſa, G. 2. 506. *Pictis tapetis*, ſtragulis purpureis, ſed acu pictis & variatis: pictura enim de acu ſæpe dicitur: reperitur *tapes*, *tapete*, *tapetum*.

278. *Monilia.*] *Phaleras* quidam interpretantur. Et vero phaleræ ſunt Plinio penſilia ornamenta: quanquam Suidæ ſunt ſcutula in fronte; Herodoto tegumenta circa maxillas.

282. *Patri quos Dædala Circe, &c.*] Fingitur hic à Virgilio Circe, Solis filia, paternis equis equam clam ſuppoſuiſſe, quæ hos Latini equos ex eorum ſemine pepererit: unde *nothi* dicuntur, id eſt, non legitimi, quorum tamen notus eſt pater: quorum enim ignotus eſt, ii dicuntur *ſpurii*: à Græca voce νόθος, quæ idem ſignificat. *Circe* dicitur *Dædala*, id eſt, ingenioſa: vel à Dædalo ingenioſo artifice, Æ. 6. 14. vel à δαιδάλλω, *artificioſa facio*. Sic Lucretius, Minervam, Terram, linguam, *Dædalam* paſſim appellat. Dicitur autem *Circe* à quibuſdam fuiſſe Marica illa nympha, mater Latini, de qua, v. 47.

Talibus Æneadæ donis dictiſque Latini
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.
Ecce autem Inachiis ſeſe referebat ab Argis
Sæva Jovis conjux, auraſque invecta tenebat:
Et lætum Æneam, claſſemque ex æthere longo
Dardaniam Siculo proſpexit ab uſque Pachyno.
Moliri jam tecta videt, jam fidere terræ,
Deſeruiſſe rates: ſtetit acri fixa dolore:
Tum quaſſans caput, hæc effundit pectore dicta:
Heu ſtirpem inviſam, & fatis contraria noſtris
Fata Phrygum! num Sigeïs occumbere campis,
Num capti potuere capi? num incenſa cremavit
Troja viros? medias acies, medioſque per ignes
Invenêre viam? at (credo) mea numina tandem
Feſſa jacent: odiis aut exſaturata quievi.
Quin etiam patriâ excuſſos infeſta per undas
Auſa ſequi, & profugis toto me opponere ponto.
Abſumptæ in Teucros vires cœlique mariſque.
Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vaſta Charybdis
Profuit? optato conduntur Thybridis alveo,
Securi pelagi atque mei. Mars perdere gentem
Immanem Lapithûm valuit: conceſſit in iras
Ipſe Deûm antiquam genitor Calydona Dianæ:
Quod ſcelus, aut Lapithis tantum, aut Calydona merentem?
Aſt ego, magna Jovis conjux, nil linquere inauſum
Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti;
Vincor ab Æneâ. Quod ſi mea numina non ſunt
Magna ſatis, dubitem haud equidem implorare quod uſquam eſt:

Trojani poſt talia munera & verba Latini revertuntur excelſi in equis, & referunt pacem. Ecce autem aſpera uxor Jovis referebat ſe ab Argis Inachiis, & ibat elata per aërem, & procul ab uſque Pachyno Siculo videt ex aëre lætum Æneam & claſſem Trojanam. Videt Trojanos *jam ſtruere domos, jam conſidere regioni, reliquiſſe naves: ſtetit affixa* illic, *præ gravi dolore: deinde movens caput, emiſit è pectore hæc verba: Vah gentem odioſam, & fata Trojanorum oppoſita voluntati meæ. An* potuerunt *perire in campis Sigeis! an capti potuerunt capi? an Troja combuſta combuſſit homines? Ergo repererunt iter per medios exercitus & medias flammas. At opinor, mea poteſtas denique jacet laſſa: aut ſatiata depoſui odium. Imo etiam auſa ſum perſequi inter aquas* eos *expulſos patriâ, & toto mari me objicere* iis *exulibus. Vires cœli & maris conſumptæ ſunt contra Trojanos. Quid profuerunt mihi Syrtes, aut Scylla, aut magna Charybdis? teguntur alveo deſiderato Tybridis, tuti à mari atque à me. Mars potuit evertere crudelem nationem Lapitharum: ipſe pater Deorum permiſit furori Dianæ veterem Calydona: quam tantam* pœnam *ſceleris merentibus Lapithis aut Calydone? Sed ego, magna uxor Jovis, quæ potui nihil omittere intentatum, quæ converti me in omnia, ſuperor ab Ænea. Quod ſi mea divinitas non eſt ſatis potens; non ſane dubitabo invocare quicquid uſquam eſt:*

NOTÆ.

286. *Inachiis Argis.*] De *Argis*, urbe Peloponneſi, Junoni chara, Æ. 1. 19. 288. *Inachii* dicuntur, vel ab Inacho Argivorum rege; vel ab Inacho fluvio; qui prope urbem fluit; ex Strab. l. 8. De *Pachyno*, promontorio Siciliæ meridionali, *capo Paſſaro*, Æ. 3. 699.

294. *Fata Phrygum.*] De *fatis*, Æ. 1. 243. De *Phrygia*, ibid. 385. De *Sigeo* Troadis promontorio, Æ. 6. 500. De *numine*, Æ. 1. 137. De *Teucris*, ibid. 239.

302. *Quid Syrtes, &c.*] In Libyco mari vadoſi ſinus, Æ. 1. 115. De *Scylla* ſcopulo, & *Charybdi* voragine in freto Siculo, Æ. 3. 420.

304. *Mars perdere gentem Lapithum, &c.*] Pirithous Lapitharum rex, de quo Æ. 6. 601, 617. ad ſuas cum Hippodame nuptias cum Centauros Deoſque omnes, uno excepto Marte, invitaſſet: Mars utramque gentem Lapithas & Centauros, clade utrinque maxima inter pocula commiſit. Ita Servius, quem ſequuntur cæteri interpretes. De *Lapithis*, & *Centauris*, Theſſaliæ gentibus, G. 2. 456. G. 3. 38.

306. *Calydona Dianæ, &c.*] Oeneus Calydonis rex, in Ætolia, circa oſtia Eveni fluvii: cum Diis omnibus, excerptâ Dianâ, primitias frugum obtuliſſet; irata Dea aprum immiſit, à quo vaſtatus eſt late ager Calydonius, donec à Meleagro Oenei filio fera occideretur, Ovid. Met. 8. 273.

Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta movebo.
Non dabitur regnis (eſto) prohibere Latinis,
Atque immota manet fatis Lavinia conjux:
At trahere, atque moras tantis licet addere rebus;
At licet amborum populos exſcindere regum.
Hac gener atque ſocer coëant mercede ſuorum.
Sanguine Trojano & Rutulo dotabere, virgo:
Et Bellona manet te pronuba. Nec face tantum
Ciſſeïs prægnans ignes enixa jugales:
Quin idem Veneri partus ſuus, & Paris alter,
Funeſtæque iterum recidiva in Pergama tædæ.
Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit.
Luctificam Alecto dirarum ab ſede ſororum
Infernique ciet tenebris: cui triſtia bella,
Iræque, infidiæque, & crimina noxia cordi.
Odit & ipſe pater Pluton, odere ſorores
Tartareæ monſtrum: tot ſeſe vertit in ora,
Tam ſævæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Juno his acuit verbis, ac talia fatur:
Hunc mihi da proprium, virgo ſata Nocte, laborem.
Hanc operam; ne noſter honos, infractave cedat
Fama loco; neu connubiis ambire Latinum
Æneadæ poſſint, Italoſve obſidere fines.

ſi non poſſum flectere ſuperos, commovebo inferos. Sit ita, *non permittetur* mihi *arcere eos ab regno Latini; & Lavinia fatis deſtinatur Æneæ uxor certiſſima: ſed licèt differre, & adhibere moras tantis rebus; ſed licet evertere populos utriuſque regis. Gener & ſocer faciant fœdus hoc præmio ſuorum. Puella,* habebis *pro dote ſanguinem Trojanum & Rutulum: & Bellona deſtinatur tibi pronuba. Nec ſolum* Hecuba filia *Ciſſei gravida peperit faces conjugales: Veneri etiam ſuus filius erit idem, & alter Paris, & fax iterum pernicioſa contra Trojam recidivam. Poſtquam protulit hæc verba, deſcendit tremenda* in *terras. Excitat ex domo dirarum ſororum & infernis umbris Alecto luctuoſam: cui bella triſtia, & iræ, & inſidiæ, & crimina pernicioſa* ſunt *cordi. Ipſe etiam pater Pluton averſatur* hoc *monſtrum, averſantur ſorores infernæ: tot convertit ſe in ſpecies, tam crudeles ſunt figuræ* ejus, *tot dira præducit ſerpentes. Juno animat eam his verbis, & loquitur talia: O virgo filia Noctis, concede mihi hunc laborem proprium, hoc officium: ne noſtra gloria vel fama victa, cedat locum; & ne Trojani poſſint circumvenire Latinum* prætextu *conjugii, & invadere regionem Italam.*

NOTÆ.

312. *Acheronta.*] Numina inferorum, ubi *Acheron* fluvius, Æ. 6. 323.

315. *At trahere, &c.*] Quomodo Dii fatis obſtare poſſent, diximus, Æ. 1. 243.

317. *Mercede ſuorum.*] Damno populorum; quæ *merces* ironice dicitur. Ita Cicero Tuſcul. 3. 12. *Nam iſtuc, nihil dolere, non ſine magna mercede contingit, immanitatis in anima, ſtuporis in corpore.*

319. *Bellona ..... pronuba.*] *Bellona,* Dea bellorum præſes, Martis ſoror, quæ eidem ad bellum eunti currum & equos parat: Græcis dicta *Enyo. Pronubæ,* mulieres dicebantur, quæ nuptias conciliabant, eaque adminiſtrabant, quæ pertinebant ad nuptias, & nuptam in lecto collocabant: eas oportebat uni viro nuptas fuiſſe, ad bonum omen.

320. *Ciſſeïs prægnans ignes, &c.*] Hecuba Priami uxor, Ciſſei Thraciæ regis filia, antequam pareret Parin, viſa eſt ſibi facem utero geſtare, Æ. 1. 31. *Ignes enixa jugales,* intellige Parin ipſum, vel incendium Trojæ, quod illius partus & conjugii fructus fuit; dicitur enim *jugale* quicquid ad conjugium pertinet; & conjugium ipſum, *jugum,* Æ. 4. 59.

321. *Idem Veneri partus, &c.*] Æneas, Veneris filius, erit alter Paris, altera ruina Trojæ, quam à ſe excitatam in Italia iterum perdet.

322. *Recidiva Pergama.*] Explicant plerique *repullulantia, reparata*; ego ſimpliciter, *iterum cadentia,* ut Æ. 4. 344. Qui enim deducunt à *cædo* (& arbores quæ cæſæ & reciſæ repullulant) non advertunt obſtare menſuram ſyllabæ ſecundæ brevem: unde melius à *cado,* quam à *cædo* derivatur. *Pergama,* arces Trojanæ urbis, Æ. 1. 470.

324. *Alecto, &c.*] De hac furia, aliiſque duabus, G. 3. 552. Æ. 6. 572. De *Platone,* G. 4. 467.

331. *Virgo ſata Nocte.*] *Virginem* vocat furiam. Vel ſimpliciter pro puella: quomodo Paſiphaë dicitur *virgo,* Ecl. 6. 52. Vel peculiari furiarum nomine: quæ ſic dicuntur, quia ſeveræ & in puniendo incorruptæ: unde Ajax flagellifer apud Sophoclem, v. 847. vocat eas ἀεὶ παρθένους, *ſemper virgines.* Noctis & Acherontis erant filiæ.

Tu potes commovere in pugnas fratres conjunctiſſimos, & turbare odiis familias: tu immittere domibus verbera & mortiferas tædas: tibi ſunt *mille ſpecies & mille artes nocendi: concita animum fertilem, diſturba pacem confectam, ſemina cauſas belli:* fac ut *juventus velit arma, ſimulque petat, & corripiat* ea. *Poſtea Alecto imbuta venenis Meduſæis, primo adit Latium & altam domum regis Laurentis, & obſidet portas quietas Amatæ: quam fœminea ſolicitudo & ira cruciabat flagrantem ob adventum Trojanorum & nuptias Turni. Dea injicit ei colubrum unum è capillis cæruleis, & ſubmittit in ſinum uſque ad profundum cor: ut acta in furorem* per *id monſtrum evertat totam familiam. Ille lapſus inter veſtes & pectus leve, ſerpit nullo tactu, & ſubrepit furenti infundens halitum vipereum: magnus* ille *coluber fit aureus torquis* circa *collum, fit tænia longæ vittæ, & implicat capillos, & lubricus vagatur* per *membra. Et* quidem *dum prima peſtis ſubmiſſa humido veneno movet ſenſus, & immiſcet flammas oſſibus, & nondum animus excepit incendium teto pectore:* tum *locuta eſt tranquillius & ſolita conſuetudine matrum, flens multum ob filiam & nuptias*

Tu potes unanimos armare in prælia fratres, 335
Atque odiis verſare domos: tu verbera tectis
Funereaſque inferre faces: tibi nomina mille,
Mille nocendi artes: fœcundum concute pectus,
Disjice compoſitam pacem, ſere crimina belli:
Arma velit, poſcatque ſimul, rapiatque juventus.
Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis 341
Principio Latium & Laurentis tecta tyranni
Celſa petit, tacitumque obſedit limen Amatæ.
Quam ſuper adventu Teucrûm, Turnique hymenæis,
Fœmineæ ardentem curæque iræque coquebant. 345
Huic Dea cæruleis unum de crinibus anguem
Conjicit, inque ſinum præcordia ad intima ſubdit:
Quo furibunda domum monſtro permiſceat omnem.
Ille inter veſtes & levia pectora lapſus
Volvitur attactu nullo, fallitque furentem; 350
Vipeream inſpirans animam: fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ,
Innectitque comas, & membris lubricus errat.
Ac dum prima lues udo ſublapſa veneno
Pertentat ſenſus, atque oſſibus implicat ignem: 355
Necdum animus toto percepit pectore flammam:
Mollius, & ſolito matrum de more, locuta eſt;
Multa ſuper nata lachrymans, Phrygiiſque hymenæis:
Exulibuſne datur ducenda Lavinia Teucris,
O genitor? nec te miſeret natæque tuique? 360
Nec matris miſeret: quam primo Aquilone relinquet
Perfidus, alta petens, abducta virgine prædo?
An non ſic Phrygius penetrat Lacedæmona paſtor,
Ledæamque Helenam Trojanas vexit ad arces?

Trojanos: O pater, an Lavinia datur ducenda Trojanis? nec miſeret te & filiæ, & tui? nec miſeret te matris: quam perfidus ille *prædo deſeret primo vento, abiens mari, abreptâ virgine? Nonne paſtor Phrygius ſic intravit Spartam, & ſic abſtulit Helenam Ledæ in urbem Trojanam?*

NOTÆ.

337. *Tibi nomina mille.*] Vel intelligit mille peſtes, furiarum quaſi famulas, quæ paſſim in earum comitatu ponuntur à poëtis, diſtincta variis nominibus: ut ſunt Luctus, Pavor, Fames, Diſcordia, &c. Vel intelligit *cauſas nocendi:* frequenter enim *nomen* pro *cauſa* ſumitur: unde paſſim *quo nomine,* pro *qua de cauſa.*

341. *Gorgoneis venenis.*] Quia Meduſa una è Gorgonibus, Æ. 2. 616. caput habuit ſerpentibus horridum: quod à ſe abſciſſum Perſeus cum per Africam circumferret, ſtillantes inde in terram ſanguinis guttæ totidem in angues venenatos mutatæ ſunt, unde multitudo tanta venenorum & ſerpentum in Africa, Ovid. Metam. 4. 620. & Apollonius, l. 4. 1514. De *Latio* ſupra, v. 54. De *Laurente* regione, v. 63. De *tyranni* nomine, v. 266. De *Teucris,* Æ. 1. 239. De *Hymenæo,* nuptiarum præſide, G. 3. 60.

350. *Attactu nullo.*] Senſibili, quam Amata perciperet.

352. *Tænia vittæ.*] *Tænia,* extrema pars *vittæ:* promiſcue vulgo ſumuntur. De ſacro *vittarum* uſu, Æ. 2. 133.

361. *Aquilone.*] Vento ſeptentrionali, Ecl. 7. 51. Hic pro quolibet vento.

363. *An non ſic Phrygius, &c.*] Legitur *An non* per ſimplicem interrogationem. Et *at non?* per interrogationem ironiæ conjunctam. *Paſtor,*

Quid

Quid tua ſancta fides, quid cura antiqua tuorum,
Et conſanguineo toties data dextera Turno?
Si gener externa petitur de gente Latinis,
Idque ſedet, Faunique premunt te juſſa parentis:
Omnem equidem ſceptris terram quæ libera noſtris
Diſſidet, externam reor; & ſic dicere Divos.
Et Turno, ſi prima domûs repetatur origo,
Inachus Acriſiuſque patres, mediæque Mycenæ.
His ubi nequicquam dictis experta, Latinum
Contra ſtare videt; penituſque in viſcera lapſum
Serpentis furiale malum, totamque pererrat:
Tum vero infelix, ingentibus excita monſtris,
Immenſam ſine more furit lymphata per urbem:
Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent. Ille actus habenâ
Curvatis fertur ſpatiis: ſtupet inſcia turba,

Quid erit *tua ſacra fides, quid antiquum ſtudium tuorum, & dextra toties data cognato Turno? Si quæritur Latinis gener è gente aliena, & id ſtatutum eſt, & mandata patris Fauni urgent te: certe exiſtimo alienam regionem* eam *omnem, quæ non ſubdita dominationi noſtræ ſeparatur* à nobis; & exiſtimo *ſic Deos loqui. Præterea ſi requiratur prima origo familiæ* Turni; *patres Turni ſunt Inachus & Acriſius, & media Græcia. Poſtquam fruſtra aggreſſa his verbis Latinum, cernit* eum *contra perſiſtere*; & poſtquam *furioſum venenum colubri intime lapſum* eſt *in viſcera, & penetrat* eam *totam: tunc vero miſera, commota magnis monſtris, ſævit ultra modum furioſa per vaſtam urbem: quemadmodum aliquando turbo curſitans ſub torto flagello, quem pueri vacantes ludo agitant in magnum orbem circa atria ſpatioſa. Ille impulſus flagello vagatur ſinuoſis ſpatiis: turba ignara obſtupeſcit.*

NOTÆ.

Paris qui primo paſtor fuit, Æ. 1. 31. *Phrygius*, Trojanus è Phrygia, Æ. 1. 385. *Lacedæmona*, Spartam in Peloponneſo, Æ. 2. 577. De *Helenæ ortu* ex Leda, & raptu, Æ. 1. 654. Æ. 6. 511.

366. *Conſanguineo Turno.*] Matrem habebat Veniliam, ſororem Amatæ.

367. *Si gener, &c.*] Eludit oraculum Fauni, de quo ſupra, v. 81. probatque illud in Turnum cadere: tum quia Rutuli non parebant Latinis, & ſic externi poterant dici, quamvis vicini: tum quia è Græcis Argivis ortus erat Turnus; Æneas contra è Dardano Italo.

372. *Inachus Acriſiuſque, &c.*] *Inachus* Argivorum rex fuit, qui nomen fluvio ibidem dedit. *Acriſius* ex ejus fuit poſteris: pater *Danaës*, quam cum audiſſet pariturum eſſe filium, à quo ipſe foret occidendus, turre virginem incluſit. Hæc illic vitiata à Jove, ſub aurei imbris ſpecie per tegulas delapſo, peperit Perſeum. Ideo incluſa cum puero in arca ab Acriſio, & in mare projecta, allapſa eſt ſecundum Græcos ſcriptores, ad inſulam Seriphum, unam è Cycladibus in Ægæo mari; ibique à Polydecte ſuſcepta eſt: ſecundum Latinos, ad litus Apuliæ, ubi Pilumno regi, Turni avo, nupſit; & *Ardeam* condidit in Rutulorum finibus: Pilumnus Daunum, Daunus Turnum ex Venilia Amatæ ſorore genuit.

Mediæque Mycenæ.] *Argos* & *Mycenæ*, vicinæ Peloponneſi urbes, ita ut commune Junonis templum haberent, inter utramque poſitum, ex Strab. lib. 8. uni eidemque principi parebat tota illa ditio, Acriſii tempore; nec diſtinctum Mycenis regnum conſtitutum eſt, niſi ſub Pelopis poſteris, ut notat ibidem Strabo. Quare ob viciniam & indiſtinctum diu imperium, *Argos* & *Mycenæ* promiſcue pro uno eodemque regno, ac fere loco, habentur à poëtis, imprimiſque à Virgilio. Hæc ſufficiant teſtimonia, pauca è multis, Æ. 2. 178. Sinon à Calchante admonitos ait fuiſſe Græcos, exſcindi Trojam non poſſe: *omnia ni repetant Argos*, id eſt, niſi Argos redeant: ſtatimque refert eos, Calchantis admonitu, *patrias vento petiiſſe Mycenas*. Ergo Mycenæ & Argos pro eadem urbe uſurpatæ. Item Æ. 6. 838. ſic ait de duce Romano: *Eruet ille Argos Agamemnoniaſque Mycenas*, id eſt, Argivorum regnum eruet. Conſtat enim ex Strabonis loco citato, *Mycenas* non à Romanis, ſed ab ipſis Argivis eſſe erutas, ita ut ſuo tempore ne veſtigium quidem earum reperiretur. Itaque hic, *mediæque Mycenæ*, ſignificant, *mediam Græciam*, *mediam Peloponneſum*: partem pro toto, locum certum pro incerto.

377. *Lymphata.*] Furioſa. Vel, à *Nymphis*, *lymphārum* præſidibus, quæ eos, à quibus erant conſpectæ, in furorem agebant: ita ferre Feſtus: Vel, quod in rabiem acti, *lymphām*, id eſt, *aquam*, timeant: ita Iſidorus.

Impubeſque

& agmen impube miratur buxum verſatile: ictus adjiciunt vim buxo. Regina *non lentior* quam *ille curſus, vagatur per medias urbes & populos furentes. Imo præterea, auſa grandius crimen & orſa majorem furorem, abit in ſylvas,* ſub *ficta religione Bacchi, & occultat filiam* in *montibus umbroſis: ut auferat* hoc *conjugium Trojanis,* aut *retardet nuptias, fremens Evoë Bacche: clamans te unum dignum eſſe puellæ,* ô Bacche. *Et vero rumor ſpargitur, puellam geſtare pro te thyrſos teneros, circuire choris tuam* imaginem, *alere comam dicatam tibi: & eadem cupiditas impellit ſimul omnes matres inflammatas furiis* in *pectore, ad quærendas domos novas. Reliquerunt domos: præbent ventis colla & capillos: aliæ autem implent aërem tremulis clamoribus, & indutæ pellibus geſtant haſtas* ornatas *pampino. Ipſa* regina *in medio furioſa tenet pinum flammantem, & canit nuptias filiæ* ſuæ *& Turni, volvens oculos ſanguinolentos, & ſubito clamat immaniter: Io matres Latinæ, audite omnes ubicunque eſtis: ſi quis amor reſtat piis animis erga miſeram Amatam, ſi ſolicitat* vos *cura auctoritatis maternæ, reſolvite tænias capillorum, celebrate mecum orgia. Sic undique per ſylvas, per deſerta ferarum, Alecto impellit reginam furiis Bacchi. Poſtquam Dea funeſta viſa eſt ſibi ſatis ſtimulaviſſe primas iras, & turbaſſe omnem familiam atque conſilium Latini: ſtatim aufertur nigris alis inde ad muros Rutuli audacis: quam urbem*

Impubeſque manus, mirata volubile buxum:
Dant animos plagæ. Non curſu ſegnior illo
Per medias urbes agitur, populoſque feroces.
Quin etiam in ſylvas, ſimulato numine Bacchi,
Majus adorta nefas, majoremque orſa furorem.
Evolat: & natam frondoſis montibus abdit,
Quo thalamum eripiat Teucris, tædaſque moretur:
Evoë Bacche fremens, ſolum te virgine dignum
Vociferans. Etenim molles tibi ſumere thyrſos,
Te luſtrare choros, ſacrum tibi paſcere crinem.
Fama volat: furiiſque accenſas pectore matres
Idem omnes ſimul ardor agit nova quærere tecta.
Deſeruêre domos: ventis dant colla comaſque:
Aſt aliæ tremulis ululatibus æthera complent,
Pampineaſque gerunt incinctæ pellibus haſtas.
Ipſa inter medias flagrantem fervida pinum
Suſtinet, ac natæ Turnique canit hymenæos,
Sanguineam torquens aciem: torvumque repente
Clamat: Io matres, audite ubi quæque Latinæ:
Si qua piis animis manet infelicis Amatæ
Gratia, ſi juris materni cura remordet:
Solvite crinales vittas, capite orgia mecum.
Talem inter ſylvas, inter deſerta ferarum,
Reginam Alecto ſtimulis agit undique Bacchi.
Poſtquam viſa ſatis primos acuiſſe furores,
Conſiliumque omnemque domum vertiſſe Latini;
Protinus hinc fuſcis triſtis Dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur urbem

NOTÆ.

382. *Buxum.*] *Buxus* arbor eſt: *buxum*, lignum arboris, *buys*, *box*, ex quo fit *turbo*, luſorium inſtrumentum verſatile, Gall. *ſabot*, *a top*.

385. *Bacchi, &c.*] De *eo*, deque *thyrſis*, haſtis pampino veſtitis, E. 5. 29. De *Bacchis*, mulieribus eidem ſacris, quarum furorem ſimulabat Amata, Æ. 4. 301. De vociferatione Bacchicæ *Evoë*, Æ. 6. 517. De *choro* ſeu ſaltatione mulierum circa Deorum ſimulacra, Æ. 4. 62. De verbo *luſtro*, pro *circumeo*, Æ. 1. 612.

391. *Tibi paſcere crinem.*] Mos apud Græcos, Romanos, Barbaros, capillos Diis ſacrare: idque fiebat duobus modis, vel eos fluentes & incæduos alendo; vel detondendo, & templis appendendo, aut mortuorum tumulis injiciendo. Contendit tamen Cerdanus ſemper ſacratos fuiſſe per tonſuram, nec ſolitos ali, niſi ut poſtea ſecarentur.

397. *Pinum ſuſtinet.*] Facem nuptialem, quæ frequenter è pinu, Ecl. 8. 29. Faces eas non tantum à pueris, ſed à matre etiam latas, præcipue apud Græcos, probat Cerdanus, ex Euripide & Apollonio.

400. *Io.*] Vox eſt omnes prope affectus exprimens, dolorem, gaudium, &c. ἰώ. De *orgiis*, Bacchi ſacris, Æ. 4. 301.

403. *Solvite crinales vittas.*] Quæ virginum & matronarum capillos coërcebant, non meretricum. Unde Ovid. de arte, l. 1. 30. *Eſte procul vittæ tenues, inſigne pudoris.* Eas reſolvere, furoris & inverecundiæ nota fuit, Bacchanumque mos.

Acriſioneis Danaë fundâſſe colonis,
Præcipiti delata Noto: locus Ardua quondam
Dictus avis, & nunc magnum manet Ardea nomen.
Sed fortuna fuit. Tectis hic Turnus in altis
Jam mediam nigra carpebat nocte quietem.
Alecto torvam faciem & furialia membra
Exuit: in vultus ſeſe transformat aniles,
Et frontem obſcœnam rugis arat: induit albos
Cum vitta crines: tum ramum innectit olivæ.
Fit Chalybe, Junonis anus, templique ſacerdos:
Et juveni ante oculos his ſecum vocibus offert:
Turne, tot incaſſum fuſos patiere labores,
Et tua Dardaniis tranſcribi ſceptra colonis?
Rex tibi conjugium & quæſitas ſanguine dotes
Abnegat, externuſque in regnum quæritur hæres.
I nunc, ingratis offer te, irriſe, periclis:
Tyrrhenas, i, ſterne acies: tege pace Latinos.
Hæc adeo tibi me, placida cum nocte jaceres,
Ipſa palam fari omnipotens Saturnia juſſit.
Quare age, & armari pubem portiſque moveri
Lætus in arma para: & Phrygios, qui flumine pulchro
Conſedêre, duces, pictaſque exure carinas.
Cœleſtûm vis magna jubet. Rex ipſe Latinus,
Nî dare conjugium, & dicto parere fatetur,
Sentiat, & tandem Turnum experiatur in armis.
Hic juvenis vatem irridens, ſic orſa viciſſim

Danaë dicitur condidiſſe civibus Acriſioneis, huc *advecta celeri vento: locus* ille *appellatus* eſt *olim à majoribus Ardua, & nunc nomen inſigne reſtat Ardea. Sed caſus* ita *tulit. Illic Turnus tenebroſa nocte jam capiebat medium ſomnum in ſublimi domo. Alecto deponit ſævum vultum, & membra furioſa: mutat ſe in ſpeciem vetulæ, & ſulcat rugis frontem fœdam: aſſumit capillos albos cum tænia: tum implicat* iis *coronam olivæ. Fit Calybe, vetula Junonis, & ſacerdos* ejus *templi: & exhibet ſe juveni præ oculis cum his verbis: Turne, an feres tot labores abire fruſtra, & tua regna tranſmitti Trojanis advenis? Rex abnuit tibi matrimonium & præmia parata ſanguine, & hæres peregrinus quæritur ad regnum. I modo, illuſe, expone te inutilibus periculis: i, ſupera Tuſcos exercitus, protege pace Latinos. Ipſa autem omnipotens* Juno *filia Saturni palam juſſit me dicere hæc tibi, dum dormis tranquilla nocte. Age igitur, & lætus curæ juventutem armari & emitti portis ad bellum: & ſuccende duces Phrygios, qui ſederunt ad pulchrum fluvium, & pictas naves. Magna poteſtas Deorum* hoc *imperat. Ipſe rex Latinus, niſi conſentit conficere matrimonium, & ſtare promiſſis, ſentiat & experiatur denique Turnum in bello. Tum juvenis ridens vatem, ita viciſſim*

NOTÆ.

410. *Acriſioneis colonis, &c.*] Quod fabulæ de *arca* Danaës effutiunt, ut ſupra narravimus, v. 372. hoc videtur hic Virgilius de *navi* interpretari, quâ, cum Argivis aliquot, fugam Danaë in Italiam ceperit: quo allapſa, favente vento meridionali *Noto*, condidit ibidem Ardeam, in gratiam *colonorum* Argivorum, quos advexerat ſecum è regno *Acriſii* patris ſui. *Ardea* urbs fuit regia Rutulorum, in finibus Latii, mare Tyrrhenum verſus, ad orientem Laurenti; nunc vicus nomen retinens. Nomen, vel ab *Ardea* ave, cujus ex augurio condita eſt, teſte Hygino apud Senecam, quem qui ſequuntur explicant hic vocem *avis*, de *volucri*; videturque Ovidius, Met. 14. 574. alluſiſſe ad illam urbis originem, cum eandem ab Æneа exciſam & in *Ardeam* avem mutatam fingit. Vel potius, dicta eſt ab *arduo* ſitu: unde ſic legimus, duce Servio, & MSS. apud Pierium compluribus: *locus Ardua quondam dictus avis*, id eſt, *majoribus*.

413. *Fortuna fuit, &c.*] Vel ad ſuperiora refertur: *Fortuna caſuſque fuit, ut nomen urbi tamdiu remanſerit, tot aliis urbium nominibus aut mutatis aut ſepultis.* Vel ad ſubſequentia; *Fortuna caſuſque fuit, quod Turnus tum dormiebat, &c.*

418. *Cum vitta crines, &c.*] *Calyben* poëta ſacerdotem fingit templi Junonii, quod Ardeæ fuiſſe indicat: unde favor Junonis in Turnum. *Vittas* illa ſive *infulam* ſacerdotalem gerebat, Æ. 2. 133. *Innectit ramum olivæ*, in coronam infulæ ſuperpoſitam.

426. *Tyrrhenas, i, ſterne acies.*] Adverſus quos Latinis bellum gerentibus opem Turnus ſæpe tulerat. De *iis*, Æ. 2. 781. De *Junone*, Saturni filia, Æ. 1. 27. De *Phrygiis*, Trojanis, Æ. 1. 385.

ore reponit verba: Non, ut putas, nuncius ille *fugit meas aures, classem ingressam esse fluvium Tybrim: ne mihi finge tantas* causas *timendi, regina Juno non est oblita nostri. Sed ô mater, senectus fracta annis & imbecilla ad* cognoscendam *veritatem frustra agitat te curis, & decipit vatem falso timore super bellis regum. Cura sit tibi custodire simulacra & templa Deorum: viri, quibus bella debent esse curæ, administrent bella. Alecto erupit in furorem talibus verbis. At repentinus tremor invadit membra juvenis loquentis: oculi cohorruerunt: tot colubris sibilat furia, tam horrendum vultus* ejus *exhibet se. Tum* Alecto *contorquens oculos ignitos, repulit morantem & parantem loqui plura, & extulit duos colubros, & sonuit flagello, & adjicit hæc ore furioso: Ecce ego* sum illa *obruta annis, quam senectus imbecilla* ad cognoscendum *verum decipit falso metu inter bella regum. Attende ad ista: venio è domo sororum funestarum: fero* in *manibus bella & mortem. Sic locuta torquet tædam* in *juvenem, & figit sub pectore faces fumantes nigra luce. Magnus timor abstulit illi somnum: & sudor profusus toto corpore rigavit & ossa & membra.* Ille *furens poscit arma, quærit arma* per *lectum & domum. Fervet cupido armorum, & vesana rabies belli, & præterea ira. Sicut quando flamma* excitata *è virgis supponitur magno crepitu lateribus* ollæ *æreæ spumantis, & undæ ardore subsiliunt:* tum *violentia aquæ furit intus, & fluvius fumidus alte exundat spumis: nec jam unda continet se, vapor niger surgit in aërem. Itaque rupta pace, imperat præcipuis juvenum iter ad regem: & jubet arma instrui,* suos *Italiam tueri, & pellere hostem ultra terminos* regionis: ait *se satis esse* contra *utrosque, & Latinos & Trojanos.*

Ore refert: Classes invectas Tybridis alveo,
Non (ut rere) meas effugit nuncius aures:
Ne tantos mihi finge metus: nec regia Juno
Immemor est nostri.
Sed te victa situ, verique effœta senectus,
O mater, curis nequicquam exercet; & arma
Regum inter falsa vatem formidine ludit.
Cura tibi, Divûm effigies & templa tueri:
Bella viri pacemque gerant, queis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis exarsit in iras.
At juveni oranti subitus tremor occupat artus,
Diriguere oculi: tot Erinnys sibilat hydris,
Tantaque se facies aperit. Tum flammea torquens
Lumina cunctantem & quærentem dicere plura
Reppulit, & geminos erexit crinibus angues,
Verberaque insonuit, rabidoque hæc addidit ore:
En ego victa situ, quam veri effœta senectus
Arma inter regum falsa formidine ludit,
(Respice ad hæc) adsum dirarum ab sede sororum:
Bella manu lethumque gero.
Sic effata facem juveni conjecit, & atro
Lumine fumantes fixit sub pectore tædas.
Olli somnum ingens rupit pavor: ossaque & artus
Perfudit toto proruptus corpore sudor.
Arma amens fremit; arma toro tectisque requirit.
Sævit amor ferri, & scelerata insania belli,
Ira super. Magno veluti cum flamma sonore
Virgea suggeritur costis undantis aheni,
Exultantque æstu latices: furit intus aquæ vis,
Fumidus atque alte spumis exuberat amnis:
Nec jam se capit unda; volat vapor ater ad auras.
Ergo iter ad regem, polluta pace, Latinum
Indicit primis juvenum: & jubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere finibus hostem:
Se satis ambobus Teucrisque venire Latinisque.

NOTÆ.

440. *Victa situ, verique effœta.*] *Situs* squalor est ex vetustate contractus, Æ. 6. 462. *Effœta* dicitur mulier, quæ cessavit fœtus emittere & parere: unde *veri effœta*, erit, quæ cessavit vera dicere & cognoscere; quales vetulæ, quæ falsa sæpe pro veris accipiunt.

447. *Erinnys sibilat hydris.*] *Erinnys*, commune furiarum nomen, Æ. 2. 337. *Hydrus*, vel *hydra*: propriè serpentis genus in aquis degens, ab ὕδωρ, *aqua*.

470. *Venire.*] Esse. Sic G. 1. 29. *An Deus immensi venias maris.* De *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Styge*, & *Cocyto*, Æ. 6. 323.

Hæc ubi dicta dedit, Divoſque in vota vocavit,
Certatim ſeſe Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formæ movet, atque juventæ;
Hunc atavi reges, hunc claris dextera factis.
Dum Turnos Rutulos animis audacibus implet,
Alecto in Teucros Stygiis ſe concitat alis:
Arte novâ ſpeculata locum, quó litore pulcher
Inſidiis curſuque feras agitabat Iülus.
Hic ſubitam canibus rabiem Cocytia virgo
Objicit, & noto nares contingit odore,
Ut cervum ardentes agerent: quæ prima malorum
Cauſa fuit, belloque animos accendit agreſtes.
Cervus erat formâ præſtanti, & cornibus ingens:
Tyrrheidæ pueri quem matris ab ubere raptum
Nutribant, Tyrrheuſque pater, cui regia parent
Armenta, & late cuſtodia credita campi.
Aſſuetum imperiis ſoror omni Sylvia curâ
Mollibus intexens ornabat cornua ſertis:
Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat.
Ille manum patiens, menſæque aſſuetus herili,
Errabat ſylvis: rurſuſque ad limina nota
Ipſe domum ſerâ quamvis ſe nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidæ aſſuetus Iüli
Commovêre canes: fluvio cum forte ſecundo
Deflueret, ripâque æſtus viridante levaret.
Ipſe etiam eximiæ laudis ſuccenſus amore
Aſcanius curvo direxit ſpicula cornu:
Nec dextræ erranti Deus abfuit, actaque multo
Perque uterum ſonitu, perque ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,
Succeſſitque gemens ſtabulis: queſtuque cruentus,
Atque imploranti ſimilis, tectum omne replevit.
Sylvia primâ ſoror, palmis percuſſa lacertos,
Auxilium vocat, & duros conclamat agreſtes.

Poſtquam protulit hæc verba, & invocavit Deos ad vota ſua audienda: *Rutuli mutuo incitant ſe ad bellum. Hunc incitat eximia ſpecies pulchritudinis & juventutis* regis ſui; *illum reges* ejus *majores, iſtum manus* ejus *clara factis. Dum Turnus implet Rutulos audaciâ animoſâ, Alecto Stygiis alis immittit ſe in Trojanos: intuita* per *novam fraudem locum* in *litore, ubi formoſus Aſcanius perſequebatur feras inſidiis & curſu. Hic puella Cocytia immittit canibus furorem repentinum, & percellit nares odore cognito, ut agiles inſequerentur cervum: quod fuit primum caput calamitatum, & inflammavit ad bellum animos ruſticos. Cervus erat eximia ſpecie, & altis cornibus: quem filii Tyrrhei alebant abſtractum ab uberibus matris, &* ipſe *pater Tyrrheus, cui ſubdita erant armenta regis, & commiſſa erat late cura agrorum. Sylvia ſoror* eorum *omni ſtudio decorabat* illum *docilem imperio, cingens* ei *cornua floribus teneris: & pectebat cervum, & lavabat in puris fontibus. Ille patiens* tangi *manu, & aſſuetus menſæ domini, vagabatur per ſylvas, & poſtea referebat ſe ipſe ad domum cognitam, quamvis provectæ nocte. Canes furioſæ venantis Aſcanii excitaverunt illum procul errantem: cum forte enataſſet prono fluvio, & leniret calorem in herboſa ripa. Ipſe quoque Aſcanius, inflammatus cupiditate pulchræ laudis, curvato* arcu *corneo intendit ſagittam: nec defuit Alecto manui incertæ, &* ſagitta *arundinea impulſa magno ſtridore tranſiit per uterum & per ilia cervi. At cervus vulneratus fugit in notam domum, & gemens intravit ſtabulum, ſanguinolentus ac ſimilis petenti* opem, *implevit queſtu totam domum. Sylvia ſoror feriens humeros manibus, prima petit opem, & inclamat duros ruſticos.*

NOTÆ.

485. *Tyrrheuſque pater.*] Hunc fuiſſe Latino pecoris cuſtodem ait Dionyſ. Halic. & ad eum deinde, mortuo Æneâ, fugiſſe Laviniam, ut diximus, Æ. 6. 763.

489. *Ferum.*] Naturâ ferum animal, cultu manſuetum. Sic equum appellavit, Æ. 2. 51.

Inque ferì curvam compagibus alvum.

498. *Deus.*] *Alecto:* nam *Deus* etiam genere communi, de fœmina dicitur, Æ. 2. 632.

499. *Ilia.*] Partes imi ventris, circa ſummas coxas,

Illi repentini adveniunt: nam furia exasperans eos clam latet in sylvis: hic armatus titione præusto, hic nodis gravis fustis: furor convertit in *arma quicquid obvium est unicuique quærenti* arma. *Tyrrhus, cum forte finderet adactis cuneis quercum fissilem in quatuor* partes, *horrendum iratus, correpta securi convocat multitudinem. At crudelis Furia nacta è speculis tempus nocendi, conscendit altum culmen stabuli, & de supremo vertice canit signum pastorale, & curvo cornu contendit vocem infernam: quâ statim omnis sylva intremuit, & intimæ arbores sonuere. Audiit etiam procul lacus Dianæ, audiit fluvius Nar albus aquâ sulfureâ, & fontes Velini: & matres timidæ presserunt pueros ad ubera. Tunc autem agricolæ indociles correptis armis undique accurrunt prompti ad vocem, qua dirum cornu impulit sonum: & juventus etiam Trojana castris patentibus immittit subsidium Ascanio. Ordinaverunt agmina: non jam pugnatur prælio rustico fustibus duris, aut palis præustiis: sed dimicant gladiis dubiis, & rigescit nigra seges strictorum ensium; & arma ærea. Sole percussa, emicant & emittunt splendorem ad nubes. Ut quando fluctus cœpit albescere primo vento:* tunc *mare tollit se sensim, & erigit undas altius, deinde surgit in aërem ex intimo fundo.*

Olli (pestis enim tacitis latet aspera sylvis)
Improvisi adsunt: hic torre armatus obusto,
Stipitis hic gravidi nodis: quod cuique repertum
Rimanti, telum ira facit. Vocat agmina Tyrrhus,
Quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
Scindebat, rapta spirans immane securi.
At sæva è speculis tempus Dea nacta nocendi,
Ardua tecta petit stabuli, & de culmine summo
Pastorale canet signum, cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem: quâ protinus omne
Contremuit nemus, & sylvæ intonuere profundæ.
Audiit & triviæ longe lacus, audiit amnis
Sulfureâ Nar albus aquâ, fontesque Velini:
Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.
Tum vero ad vocem celeres, quâ buccina signum
Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
Indomiti agricolæ: necnon & Troïa pubes
Ascanio auxilium castris effundit apertis.
Direxêre acies: non jam certamine agresti,
Stipitibus duris agitur, sudibusve præustis;
Sed ferro ancipiti decernunt, atraque late
Horrescit strictis seges ensibus, æraque fulgent
Sole lacessita, & lucem sub nubila jactant.
Fluctus uti primo cœpit cum albescere vento:
Paullatim sese tollit mare, & altius undas
Erigit, inde imo consurgit ad æthera fundo.
Hic juvenis primam ante aciem stridente sagittâ,
Natorum Tyrrhi fuerat qui maximus, Almo
Sternitur: hæsit enim sub gutture vulnus, & udæ
Vocis iter tenuemque inclusit sanguine vitam.
Corpora multa virûm circa: seniorque Galæsus,
Dum paci medium se offert, justissimus unus
Qui fuit, Ausoniisque olim ditissimus arvis.

Hic Almon juvenis, qui maximus erat filiorum Tyrrhi, prosternitur sagitta sonante ante primum agmen: nam plaga hæsit sub jugulo, & sanguine obstruxit viam liquidæ vocis & levem spiritum. Multa corpora hominum sternuntur *circa* illum: imprimis *senex Galesus, dum exhibet se conciliatorem pacis, qui unus* omnium *fuit olim æquissimus, & ditissimus agrorum Italicorum:*

NOTÆ.

509. *Quadrifidam quercum.*] Fissilem in quatuor partes, id est, in multas partes: numerus certus pro incerto.

514. *Tartaream vocem.*] *Tartarus*, profundus inferorum locus, Æ. 6. 134.

516. *Triviæ lacus, &c.*] Lacus Dianæ Aricinæ, juxta Ariciam urbem, tribus circiter leucis Laurento dissitus, ad septentrionem, nunc *lago di nemo. Trivia*, Dianæ nomen à triviis ubi celebatur, Æ. 4. 511.

517. *Sulfurea Nar albus aqua.*] *Nar*, nunc *Nera*, fluvius Umbriam Sabinumque agrum disterminans, & influens in Tybrim. Nomen à Sabina voce *Nar*, quæ sulfur significat, ob vim odoremque aquarum.

Fontesque Velini.] Lacus *Velinus*, ab ἕλος, *palus*: nunc *lago di pie di Luco*, ab oppido vicino: in Sabinorum finibus exonerans se in Narem fluvium.

537. *Ausoniis arvis.*] Italicis, v. 54.

Quinque

Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, & terram centum vertebat aratris.
Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur:
Promiſſi Dea facta potens, ubi ſanguine bellum
Imbuit, & primæ commiſit funera pugnæ;
Deſerit Heſperiam, & cœli convexa per auras,
Junonem victrix affatur voce ſuperbâ:
En perfecta tibi bello diſcordia triſti:
Dic, in amicitiam coëant, & fœdera jungant.
Quandoquidem Auſonio reſperſi ſanguine Teucros;
Hoc etiam his addam, tua ſi mihi certa voluntas:
Finitimas in bella feram rumoribus urbes,
Accendamque animos inſani Martis amore,
Undique ut auxilio veniant: ſpargam arma per agros.
Tum contra Juno: Terrorum & fraudis abunde eſt:
Stant belli cauſæ: pugnatur comminus armis.
Quæ fors prima dedit, ſanguis novus imbuit arma.
Talia connubia & tales celebrent hymenæos
Egregium Veneris genus & rex ipſe Latinus.
Te ſuper æthereas errare licentius auras
Haud pater ipſe velit ſummi regnator Olympi.
Cede locis: ego, ſi qua ſuper fortuna laborum eſt,
Ipſa regam. Tales dederat Saturnia voces:
Illa autem attollit ſtridentes anguibus alas,
Cocytique petit ſedem, ſupera ardua linquens.

quinque greges ovium, & quinque armenta redibant illi, & ſcindebat terram centum aratris. At dum ea fiunt per agros Marte adhuc *æquali: Furia compos facta promiſſi, poſtquam inchoavit bellum ſanguine, & incepit cædem primi prælii; relinquit Italiam, & vecta per ſpatia cæli, victrix alloquitur verbis ſuperbis Junonem: Ecce diſſenſio conflata eſt tibi* per *bellum triſte: nunc jube* ut *conveniant in ſocietatem, & faciant pacem. Siquidem perfudi Trojanos Italico ſanguine; præterea hoc adjiciam illis* rebus, *ſi tua voluntas mihi nota fiat: incitabo rumoribus vicinas urbes ad bellum, & inflammabo animos furioſa cupiditate Martis, ut undecunque accurrant* ad *ſubſidium: diffundam prælia per campos. Tunc Juno viciſſim ait: Satis eſt terroris & doli: manent cauſæ belli: certatur cominus armis: ſanguis novus tinxit arma, quæ caſus prima obtulit. Eximia ſoboles Veneris, & ipſe rex Latinus peragant talia conjugia & tales nuptias. Ipſe pater rector ſupremi cæli nollet te vagari liberius ſuper ſpatia cæleſtia. Recede* ex his *locis: ſi aliquod diſcrimen ſupereſt in hoc negotio, ego ipſa regam* illud. *Saturni filia protulerat talia verba: Furia vero explicat alas ſonantes colubris, & adit regionem Cocyti, relinquens* loca *alta & ſuperna.*

NOTÆ.

538. *Quina redibant.*] E paſtu in ſtabula.

540. *Æquo Marte.*] Antequam Latinorum præcipui occiſi eſſent, dum adhuc æqua utrinque eſſet fortuna prælii. Sic Donatus: quem malo ſequi, quam Serviam, qui explicat *aperto Marte:* aut Aſcenſium, qui interpretatur *æquo & plano campo.* De *Marte*, E. 9. 12.

541. *Promiſſi Dea facta potens.*] Compos facta rei, quam Junoni effecturam ſe promiſerat.

542. *Imbuit.*] *Tinxit, perfudit:* metaphorice: *incepit, inſtituit:* per tranſlationem à *laneis vaſculis*, quæ primum liquore aliquo perfunduntur; vel à primis infantum potionibus, quas puerilis vocis imitatione *buas* ab antiquis dictas eſſe, Nonius ex Catone & Varrone teſtatur. Si igitur hic ſumatur propria ſignificatione, ſenſus erit: *Tinxit ſanguine bellum*, id eſt, *bellica arma*; ut mox v. 554. *Sanguis novus imbuit arma.* Si ſumatur metaphorice, ſenſus erit: *Incipit bellum ſanguine:* quo more dixit Propertius, l. 4. 10. 5. *Imbuis exemplum primæ, tu Romule, palmæ:* id eſt, *incipis, inſtituis, das exemplum.* De *Heſperia*, Italia, Æ. 1. 534.

543. *Convexa per auras.*] *Convecta.* Sic G. 4. 293. *Uſque coloratis amnis devexus ab Indis:* id eſt, *devectus.*

546. *Dic, in amicitiam, &c.*] Fac, ſi potes, ut in amicitiam redeant. Et eſt ironica Furiæ jactatio, quaſi dicat: Eas ego turbas excitavi, quas nec tu ipſa Juno componere poſſis. *Auſonio ſanguine*, v. 54.

547. *Quandoquidem, &c.*] Cæteri conjungunt cum ſuperioribus: ego ſubſequentibus adjicio, hoc ſenſu: Quandoquidem tam feliciter Trojanos Rutulis commiſi; permitte mihi, ut alias etiam gentes huic bello admiſceam. De *Marte*, Ecl. 9. 12. De *Hymenæo*, G. 3. 60. De *Venere*, Æ. 1. 260. De *Olympo*, E. 5. 56. De *Cocyto*, Æ. 6. 323.

Eſt locus in medio Italiæ, ſub altis montibus, inſignis & celebratus famâ in regionibus plurimis, nempe *valles Amſancti. Latus ſylvæ, nigrum ſpiſſis foliis, premit utrinque hunc* locum : *& in medio* ejus *torrens tumultuoſus edit ſtrepitum ſaxis erumpente vortice. Oſtenduntur hic antrum horribile, & oſtia ſævi Plutonis : & magna vorago apertis inferis pandit aditus peſtiferos : quibus abſcondita Furia, odioſa Dea, liberabat cœlum & terras. Interea filia Saturni non ſegnius addit bello manum ultimam. Omnis multitudo paſtorum recurrit è prælio in urbem : & referunt occiſos Almonem puerum & caput Galeſi cæſi, & invocant Deos, & precantur Latinum. Turnus adeſt, & in medio cadaverum auget timorem cædis & incendii : aitque Trojanos admitti in regna, gentem Phrygiam aſſociari, ſe ejici domo. Tunc illi, quorum matres percitæ Baccho percurrunt ſylvas inacceſſas* cum *choreis, conveniunt undique congregati, & exercent bellum : neque enim levis eſt auctoritas Amatæ. Statim omnes, iratis Diis, flagitant dirum bellum, contra auſpicia, contra voluntatem Deorum. Certatim cingunt domum regis Latini : ille obſiſtit, velut rupes maris, immobilis : veluti rupes maris, magna tempeſtate inſtante ; quæ multis fluctibus circum ſonantibus ſuſtentat ſe mole ſua : fruſtra ſcopuli & ſaxa ſpumantia circumſtrepunt, & alga impacta impellitur lateri. Sed quandoquidem nulla offertur facultas evertendi inſanum conſilium, & res fiunt ad arbitrium duræ Junonis : pater ſæpius atteſtatus Deos & aërem vacuum, ait : Heu! vincimur fatis, raptamur tempeſtate. O miſeri* vos *ipſi perſolvetis has pœnas ſacrilego ſanguine,*

Eſt locus, Italiæ in medio ſub montibus altis,
Nobilis, & famâ multis memoratus in oris,
Amſancti valles : denſis hunc frondibus atrum
Urget utrinque latus nemoris, medioque fragoſus
Dat ſonitum ſaxis & torto vortice torrens.
Hic ſpecus horrendum, & ſævi ſpiracula Ditis
Monſtrantur : ruptoque ingens Acheronte vorago
Peſtiferas aperit ſauces : queis condita Erinnys,
Inviſum numen, terras cœlumque levabat.
Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum. Ruit omnis in urbem
Paſtorum ex acie numerus : cæſoſque reportant
Almonem puerum, fœdatique ora Galæſi :
Implorantque Deos, obteſtanturque Latinum.
Turnus adeſt, medioque in crimine, cædis & ignis
Terrorem ingeminat ; Teucroſque in regna vocari,
Stirpem admiſceri Phrygiam, ſe limine pelli.
Tum, quorum attonitæ Baccho nemora avia matres
Inſultant thiaſis (neque enim leve nomen Amatæ)
Undique collecti coëunt, Martemque fatigant.
Ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
Contra fata Deûm, perverſo numine poſcunt.
Certatim regis circumſtant tecta Latini.
Ille, velut pelagi rupes immota, reſiſtit :
Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
Quæ ſeſe, multis circum latrantibus undis,
Mole tenet : ſcopuli nequicquam & ſpumea circum
Saxa fremunt, laterique illiſa refunditur alga.
Verum ubi nulla datur cæcum exuperare poteſtas
Conſilium, & ſævæ nutu Junonis eunt res ;
Multa Deos, auraſque pater teſtatus inanes :
Frangimur heu fatis, inquit, ferimurque procellâ.
Ipſi has ſacrilego pendetis ſanguine pœnas,

NOTÆ.

565. *Amſancti valles, &c.*] In Hirpinis, qui Apuliam ab oriente, Campaniam ab occidente habent : medio fere ſpatio, inter mare ſuperum ſive Hadriaticum, & inferum ſive Tyrrhenum, eſt vallis, in qua lacus *Amſanctus*, nunc *Mufiti*, à Mephitis templo quod ibi olim fuit, ut diximus ſupra, v. 83. aquis nigris, & odore teterrimis, in medio lacus ad viri proceritatem ingenti fragore ebullientibus. Unum ex oſtiis inferorum Itali credidere, & inde *Amſanctus* dictus eſt, id eſt, *circum ſacer : ambi* enim, vel *ambo*, veteribus fuit, *circum*, ἀμφί. *Ditis*, Plutonis, G. 4. 467. *Acheronte*, Æ. 6. 323. *Erinnys*, Furia, Æ. 2. 337.

575. *Fœdati.*] Vulnerati, cæſi. Vide Æ. 2. 55. *Ferro argolicas fœdare latebras.*

577. *Crimine.*] Cæſis cadaveribus, quorum cædem Turnis crimini vertebat Trojanis. De *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Phrygia*, ibid. 385. De *Baccho* ejuſque *thiaſis*, ſeu choreis, Ecl. 5. 29.

O miſeri!

O miseri! te, Turne, nefas, te triste manebit
Supplicium: votisque Deos venerabere seris.
Nam mihi parta quies, omnisque in limine portus:
Funere felici spolior. Nec plura locutus,
Sepsit se tectis, rerumque reliquit habenas.
Mos erat Hesperio in Latio, quem protinus urbes
Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cum prima movent in prælia Martem:
Sive Getis inferre manu lachrymabile bellum,
Hyrcanisve, Arabisve parant; seu tendere ad Indos,
Auroramque sequi, Parthosque reposcere signa.
Sunt geminæ belli portæ, sic nomine dicunt,
Religione sacræ & sævi formidine Martis:
Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri
Robora: nec custos absistit limine Janus.

O Turne, spectabit te crimen & tristis pœna: & tardioribus precibus implorabis Deos. Nam quies est mihi parata, & omnis portus est in conspectu: tantum *privabor morte felici. Nec plura locutus, clausit se domo, & deposuit regimen rerum. Erat consuetudo in Latio Italico, quam urbes Albanæ solemnem perpetuo servaverunt*; quam *nunc Romani potentissimi orbis servant, quando concitant Martem in prima certamina: seu parant inferre manu triste bellum Getis, aut Hyrcanis, aut Arabibus; seu proficisci contra Indos, & persequi Auroræ* populos, *& repetere signa à Parthis. Sunt duæ portæ belli, appellant eas hoc nomine, venerabiles religione & metu crudelis Martis: centum vectes ærei, & æternæ vires ferri claudunt* eas; *& Janus custos non recedit à portis.*

NOTÆ.

598. *Nam mihi, &c.*] Nam mihi nihil timeo, cum sit in propinquo portus mortis; cujus non amittam quietem, sed tantum honores fortasse, & pompam funebrem; captâ & vastatâ à Trojanis urbe mea.

601. *Hesperio in Latio, &c.*] De *Hesperia*, Italia, Æ. 1. 534. De *Latio*, supra, 54. De *Alba*, Ascanii regia urbe, Æ. 1. 275. Æ. 8. 48.

604. *Sive Getis, &c.*] Populis Daciæ, Thracum vicinis: circa ostia Danubii, G. 2. 115. De his triumphaverat paulo ante hæc Virgilii tempora M. Licinius Crassus Proconsul, Augusti auspiciis, anno U. C. 726.

605. *Hyrcanisve, Arabisve, &c.*] *Hyrcania*, olim Parthiæ pars, Æ. 4. 367. Huic nullum privatim bellum à Romanis illatum est; sed Parthis, quorum imperio continebatur *Arabia*: cujus populi *Arabes*, vel *Arabi*: ingens Asiæ quasi peninsula: Syriæ, Mesopotamiæ, & Parthorum imperio contermina, G. 2. 115. Hanc penetrare & subigere tentavit Augustus anno 730. duce expeditionis Ælio Gallo, juxta Strabonem; non Ælio Largo, ut mendose legitur apud Dionem; neque Cornelio Gallo, de quo Ecl. 10. ut male Casaubonum in Strabonis l. 17. commentari ostendit Valesius in Ammianum.

Tendere ad Indos, Auroramque, &c.] Constat ex Dione, Indos pacem sanxisse cum Augusto, & ad eum dona advexisse, cum Sami hyemaret, sub finem anni 734, aut initium sequentis: cum Augustus in urbem rediret ex Asia & Syria, ubi multa composuerat. Constat, Phraatem regem Parthorum, veritum ne bello ab Augusto peteretur, eidem in Syria versanti signa captivosque remisisse, quotquot Crassi Antoniique cladibus Parthi ceperant: idque accidisse circa æstatem anni 734. At cum hæc propius accedant ad mortem Virgilii, quæ anno 735 contigit: non dubito quin Virgilius, non quidem de hac ipsa signorum receptione, & itinere Augusti; sed de ejus apparatu explicandus sit: quæ omnia contigere circa annum 732. Nam, ut habet Dio, Augustus itineri se dedit, antequam inirent magistratum consules anni 733. Idem signa & captivos à Parthis repetiit sub finem anni 731. Quo forte tempore etiam legatos ab Indis de pace accepit, siquidem ait Dio, eos pacem per legatos prius petiisse quam eam Sami, conficerent. Atque hinc Virgilius, qui hæc Romæ tum videbat, ad bellum tendere existimavit, cum tamen deinde pace perfecta sint. De *Indis*, G. 1. 57. De *Aurora*, G. 3. 144. De *Parthis*, Ecl. 1. 63.

607. *Sunt geminæ, &c.*] Virgilius utitur anticipatione. Templum enim Jani ad bellum aperiri, non nisi à Numa, secundo Romanorum rege, institutum est. Cætera pete ex Æ. 1. 298.

609. *Vectes.*] *Vectis*, instrumentum in modum trabis aut pali crassioris, quo vel januæ adversus vim muniuntur, vel promoventur impelluntur-que moles onerum, vel diruuntur muri: à *vehendo* dictum: idque ex ære, ferro, ligno.

610. *Custos limine Janus.*] Vel quia statua ejus erat in limine bifrons: vel quia præerat omnibus januis, quæ ab ipso sic dictæ sunt. Præerat enim omnibus initiis domorum, quæ *januæ* sunt: anni, qui mensis *Januarius*, &c. Primus rex fuit & antiquissimus Italiæ, qui Saturnum hospitio excepit. Hunc aliqui Noë ali-

Quando ſtat ſenatoribus cautum conſilium belli; ipſe Conſul, notabilis trabeâ Romuleâ & cinctu Gabino, aperit illas & ſtridentes earum cardines; ipſe inclamat bellum: tum reliqua juventus imitatur eum, *& areæ tubæ reſpondent concentu rauco. Tunc quoque Latinus cogebatur indicere bellum Trojanis illo ritu, & aperire funeſtas portas.* Sed *pater abſtinuit à tactu* portarum, *& abhorrens fugit turpe miniſterium, & abſcondit ſe in obſcuris tenebris. Tunc regina Deorum* filia *Saturni, delapſa è cœlo, ipſa percuſſit manu portas obſiſtentes, & emoto cardine fregit poſtes belli ferratos. Italia, prius quieta & non turbata,* nunc *flagrat.* Hi *partim volunt ire per agros: partim ſæviunt ſublimes & excitantes pulverem altis equis: omnes quærunt arma: partim purgant arvinâ pingui ſcuta polita & ſpicula ſplendida, & acuunt ſecures cote: & placet portare vexilla, & audire ſonitum tubarum. Itaque quinque magnæ urbes defixis incudibus recudunt tela: Atina potens, & Tibur excelſum, & Ardea, & Cruſtumerium, & Antemnæ turritæ.*

Has, ubi certa ſedet patribus ſententia pugnæ;
Ipſe, Quirinali trabea cinctuque Gabino
Inſignis, reſerat ſtridentia limina conſul;
Ipſe vocat pugnas: ſequitur tum cætera pubes,
Æreaque aſſenſu conſpirant cornua rauco.
Hoc & tum Æneadis indicere bella Latinus
More jubebatur, triſteſque recludere portas.
Abſtinuit tactu pater, averſuſque refugit
Fœda miniſteria, & cœcis ſe condidit umbris.
Tum regina Deûm, cœlo delapſa, morantes
Impulit ipſa manu portas, & cardine verſo
Belli ferratos rupit Saturnia poſtes.
Ardet inexcita Auſonia atque immobilis ante.
Pars, pedes ire parat campis; pars, arduus altis
Pulverulentus equis furit: omnes arma requirunt.
Pars leves clypeos & ſpicula lucida tergunt
Arvinâ pingui, ſubiguntque in cote ſecures:
Signaque ferre juvat, ſonituſque audire tubarum.
Quinque adeo magnæ poſitis incudibus urbes
Tela novant: Atina potens, Tiburque ſuperbum,
Ardea, Cruſtumerique, & turrigeræ Antemnæ.

NOTÆ.

qui Japhet Noë filium putant. Vini uſum in Italiam invexit, araſque, & templa, & portarum ac clavium uſum. Ab aliis primus dicitur Deorum. *Bifrons* pingitur, vel quia cum Saturno regnum partitus eſt, & maxima conjunctione cum eodem vixit: vel quod ob ſummam prudentiam, præterita ſciret, futura provideret: vel quod Italiæ gentis à feris moribus ad manſuetiores traduxerit, quæ duplex vita duplici vultu notatur: vel quod Græcus origine, ut quidam volunt, lingua duplici loqueretur.

612. *Quirinali trabea, cinctuque Gabino, &c.*] De *trabea*, quæ *Quirinalis* ab inventore *Romulo* dicta eſt, ſupra, v. 188. *Cinctus Gabinus* fuit, cum togæ lacinia, quæ ſiniſtro brachio vulgo imponebatur, inde ſubducta, in tergum ita rejiciebatur, ut contracta retraheretur ad pectus, atque ita in nodum nectereturque: qui nodus ſive cinctus, togam contrahebat, brevioremque & ſtrictiorem reddebat. Ita Ferrarius, qui de re veſtiaria quam accuratiſſime ſcripſit. Nomen & originem derivat Servius à Gabiis, Latii urbe: ubi cum cives ſacris operarentur togati, ſubito ingruentibus hoſtibus, cum non eſſet ſpatium arma ſumendi, ſic ſuccinctis contractiſque togis ad pugnam exierunt. Hoc ritu Conſul bella indicebat, duces & imperatores ſpolia hoſtium cremabant, ſacra ſæpe bello faciebant, devovebant ſe, &c.

621. *Cardine verſo, &c.*] De *cardine* portarum, Æ. 1. 452. De *poſtibus*, Æ. 2. 442. De *Auſonia*, Italia, ſupra, v. 54.

627. *Arvina pingui, &c.*] Eſt ſevum, ſive pinguedo illa, quæ inter carnem & cutem animalium eſt. *Cos*, fœminini generis, lapis eſt quo cultri acuuntur.

630. *Atina, &c.*] Urbs in ſeptentrionali regione Volſcorum, in Apennini jugo, nunc adhuc nomen retinens. *Tibur*, nunc *Tivoli*, in ſeptentrionali parte veteris Latii, prope cataractam Anienis fluvii è rupibus præcipitantis: *ſuperbum* dicitur: vel ob illas rupes, propter quas *ſupinum* dicitur ab Horatio, Od. l. 3. 4. 23. & *altum* à Martiali, Epig. l. 7. 12. vel ob ſuperbiam, qua cum Romanis jam potentiſſimis auſi ſunt bellum gerere, anno U. C. circiter 400.

631. *Ardea, &c.*] *Ardea*, Rutulorum caput, ſupra, v. 410. *Cruſtumerium*, vel *Cruſtumeria*, non longe ab urbe Roma: in illo Sabinæ regionis angulo, quem Anio in Tyberim procurrens efficit: nunc forte *Marcigliano vecchio*. *Antemnæ*, vel *Antemna*, nunc dirutum oppidum, ad

Tegmina tuta cavant capitum, flectuntque ſalignas
Umbonum crates: alii thoracas ahenos,
Aut leves ocreas lento ducunt argento.
Vomeris huc & falcis honos, huc omnis aratri
Ceſſit amor: recoquunt patrios fornacibus enſes:
Claſſica jamque ſonant: it bello teſſera ſignum.
Hic galeam tectis trepidus rapit: ille frementes
Ad juga cogit equos, clypeumque auroque trilicem
Loricam induitur, fidoque accingitur enſe.
Pandite nunc Helicona, Deæ, cantuſque movete:
Qui bello exciti reges: quæ quemque ſecutæ
Complerint campos acies; quibus Itala jam tum
Floruerit terra alma viris, quibus arſerit armis.
Et meminiſtis enim, Divæ, & memorare poteſtis:
Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.
Primus init bellum Tyrrhenis aſper ab oris
Contemptor Divûm Mezentius, agminaque armat.
Filius huic juxta Lauſus: quo pulchrior alter
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.
Lauſus equûm domitor, debellatorque ferarum,
Ducit Agyllina nequicquam ex urbe ſecutos
Mille viros: dignus patriis qui lætior eſſet
Imperiis, & cui pater haud Mezentius eſſet.

cavant tutas galeas capitum, & texunt è ſalice crates clypeorum: alii excudunt loricas æreas, vel politas ocreas argento flexili. Illuc abiit ſtudium vomeris & falcis, illuc omnis cura aratri: recoquunt patrios gladios in *fornacibus: & jam buccinæ ſonant: datur ſymbolum ſignum belli. Hic feſtinus extrahit galeam è tecto: ille jungit ad currum equos frementes, inſtruiturque clypeo & lorica* cum *triplici licio auri, & armatur fideli gladio. Nunc, ô Muſæ, aperite Helicona; & ſuggerite* mihi *cantus* iſtos: *quinam reges excitati* fuerint *ad bellum; quinam exercitus ſecuti unumquemque operuerint campos; quibus hominibus abundaverit jam tunc tellus Italica nutrix* mea, *quibus bellis flagraverit. Nam* vos, *Divæ, meminiſtis, & poteſtis narrare* illa: *vix levis rumor famæ pervenit ad nos. Primus Mezentius contemptor Deorum aſper incipit bellum è Tyrrhena regione, & inſtruit exercitum. Lauſus filius huic prope* adeſt: *quo nemo alter fuit formoſior, excepto corpore Laurentis Turni. Lauſus* ille, *domitor equorum, & victor ferarum, ducit mille viros fruſtra ſecutos* ipſum *ex urbe Agyllina: dignus qui felicior eſſet paterno regno, & cui Mezentius non fuiſſet pater.*

NOTÆ.

confluentem Anienis in Tyberim: ſed in Latio, non in Sabinis: ideo ſic dictum, quod *ante amnes* poſitum ſit.

633. *Umbonum crates.*] Scutorum fulcra è ſalice, quæ deinde corio veſtiebant. *Umbo*, media pars eſt ſcuti eminentior, Æ. 2. 546.

637. *Claſſica, &c.*] *Tubæ*: ſic dictæ, quod iis multitudo *calaretur*, id eſt, *vocaretur*, ſive ad bellum, ſive ad concionem: unde & *claſſes* dictæ ſunt, tum exercitus, non tantum navales, ſed etiam terreſtres; tum civium partes ad cenſum diſtributæ. *Tuba* autem propriè recta fuit, à *tubo* ſive canali dicta. *Cornu*, omnino flexum, à *boum* cornibus: ex quibus factum eſt, priuſquam ære conflaretur, unde dicta eſt *buccina*. *Lituus*, paulum incurvus, figuræ inter turbam & cornu mediæ.

Teſſera.] Proprie figura eſt, ſex conſtans æquis lateribus, omni ex parte quadrata: luſoriis talis, quales hodie habemus, non abſimilis: nomen à τέσσαρα, *quatuor*. Varios habuit uſus, præcipue in bello: ubi ſignificabat ſignum illud, quod ab imperatoribus ad tribunos, à tribunis ad centuriones, & per eos ad alios deinde milites pertinebat: vel ut milites invicem ſe cognoſcerent, vel ut iis imperatorum mandata innoteſcerent. Aliquando inſcripta fuit, aliquando vocalis: ut frequenter ſub Cæſare *Venus genitrix*, ſub Mario *Lar Deus*, ſub Sylla *Apollo Delphicus*.

639. *Ad juga cogit equos.*] Tunc enim viri principes è curru pugnabant. De *lorica auro trilice*, Æ. 3. 467.

641. *Helicona, Deæ, &c.*] *Deæ*, Muſæ, Ecl. 3. 60. *Helicon*, mons Bœotiæ, Muſis ſacer, Parnaſſo vicinus.

647. *Tyrrhenis ab oris, &c.*] De *Tyrrhena* regione, ſive *Tuſcia & Etruria*, Æ. 2. 781. De *Mezentio*, Æ. 8. 481. De *Laurente Turno*, ſupra, v. 63.

652. *Agyllina nequicquam ex urbe, &c.*] *Agylla*, urbs Etruriæ, fere in confinio Latii, leucâ paulo plus unâ diſtans à litore, à Pelaſgis è Theſſalia profectis condita & appellata: à Tyrrhenis verò è Lydia oriundis capta, & *Cære* dicta: nunc *Cerveteri*, regia Mezentii: unde ex-

Poſt hos formoſus Aventinus, genitus formoſo Hercule, oſtentat per campos currum illuſtrem victoriâ & equos victores: & profert in *ſcuto inſigne patris:* nempe *centum ſerpentes, & hydram circumdatam ſerpentibus. Rhea ſacerdos, mulier conjuncta Deo, protulit illum in auras lucis furtim in ſylva collis Aventini: poſtquam Hercules victor ab occiſo Geryone pervenit in regionem Laurentem, & lavit vaccas Hiſpanas in fluvio Tuſco.* Milites ejus *præferunt manu ad pugnam pila & duros dolones: & certant acumine tereti, & veru Sabello. Ipſe pedes quaſſans pellem ingentem leonis, implexam horribilibus pilis, cum dentibus candidis, & cinctus eâ* circa *caput: ſic intrabat domum regiam terribilis, & opertus circa humeros indumento Herculeo.*

Poſt hos inſignem palmâ per gramina currum
Victoreſque oſtentat equos ſatus Hercule pulchro,
Pulcher Aventinus: clypeoque, inſigne paternum,
Centum angues, cinctamq; gerit ſerpentibus hydram.
Collis Aventini ſylvâ quem Rhea ſacerdos
Furtivum partu ſub luminis edidit auras,
Mixta Deo mulier: poſtquam Laurentia victor
Geryone extincto Tirynthius attigit arva,
Tyrrhenoque boves in flumine lavit Iberas.
Pila manu, ſævoſque gerunt in bella dolones:
Et tereti pugnant mucrone, veruque Sabellos.
Ipſe pedes tegmen torquens immane leonis,
Terribili impexum ſetâ, cum dentibus albis,
Indutus capiti: ſic regia tecta ſubibat
Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.

NOTÆ.

pulſus à ſuis, cum reliquiis fidelium ſibi ſubditorum Turno ſe conjunxerat. *Nequicquam:* cum & Mezentius & Lauſus & Turnus hoc bello morituri eſſent.

657. *Inſigne paternum, Centum angues, &c.*] Inſigne ad memoriam paternæ victoriæ compoſitum: ſcilicet, debellatæ hydræ, in angues innumeros pullulantis, *Æ.* 8. 300.

659. *Collis Aventini, &c.*] Unus è collibus, quibus inſidet Roma, nunc *monte di S. Sabina.* Ambiguum relinquit Virgilius, an colli nomen ab illo Herculis filio, an illi potius à colle nomen fuerit. Cum autem *Rheam ſacerdotem* appellat, Herculi in ſylvis furtivo amore conjunctam; præludit ad *Rheam Sylviam* veſtalem, quæ deinde circa hunc eundem locum, ex Marte Romulum concepit, *Æ.* 1. 278.

662. *Geryone extincto Tyrinthius, &c.*] *Geryon, Geryonis:* vel *Geryones, Geryonæ*; vel *Geryoneus, Geryonei:* quia Græce dicitur, Γηρυών, Γηρυόνης, Γηρυονεύς, rex fuit Hiſpaniæ; qui tria dicitur habuiſſe corpora, quod tribus etiam inſulis Hiſpaniæ adjacentibus imperaret, Baleari-cæ majori, minori, & Ebuſæ; vel quod tres eſſent fratres amore conjunctiſſimi, quibus devictis, Hercules eorum armenta diripuerit, & ſecum in Italiam advexerit. *Tirynthius,* nomen Herculis: *Tiryns,* urbs fuit Argis vicina, ubi nutritus eſt Hercules. De *Laurentibus arvis,* ſupra, v. 63.

663. *Tyrrheno in flumine, &c.*] *Tyberi,* qui Tyrrhenos ſeu Etruriam à Latio dividit: unde dicitur quoque *Æ.* 2. 781. *Lydius,* à Tyrrheno Lydo, qui regnum ibi conſtituit. *Iberia,* nomen Hiſpaniæ, ab Ibero fluvio, qui nunc eſt *Ebre.*

664. *Pila ... dolones, &c.*] Milites Aventinæ regionis armat poëta, 1. *Pilis*; quæ propria deinde fuerunt tela Romanorum, haſtilia manum implentia, ſeptem circiter pedes longa, quorum tertia pars in ferreum mucronem hamatum abibat. 2. *Dolonibus:* contis ingentibus ligneis; quibus vel præfixum erat ferrum ita breve, ut vix appareret: vel ferrum ipſum latebat intra lignum, indeque cum erat opus evibrabatur: ideo nomen habent à *dolo.* 3. *Verutis,* quæ vocat *veru Sabellum & teretem mucronem:* quæ in eo tantum videntur à pilis diverſa fuiſſe, quod ferrum tenuius haberent, pila latius. Porro *veru Sabellum & teres mucro,* non ſunt diverſa; ſed res eadem per disjunctionem expreſſa, ut G. 2. 192. *Pateris libamus & auro.*

665. *Sabello.*] Vel *Sabino,* vel *Samnitico.* Hoc enim nomen utrique genti commune fuiſſe oſtendit Cluverius paſſim in antiqua Italia: quod utrique communis origo eſſet: nempe ab *Auſonibus*; qui deinde *Opici* ſive *Oſci,* tum *Sabelli*; deinde in plures diviſi partes, *Samnites* ad ortum, *Sabini* ad occaſum dicti ſunt. Et ſitus quidem Sabinorum, qui Romæ & Aventino colli propiores fuerunt, probat hic *Sabellum* de *Sabinis* debere intelligi. Intelligit tamen Lipſius de *Samnitibus*; quia *Samnitum* nomen à telo deducit Feſtus, quod σαυνίον Græci dicunt, qua voce vertit ſemper Dionyſius *verutum* Livii. Hæreo tamen in prima ſententia.

669. *Herculeo amictu.*] Hercules enim indutus vulgo fuit pelle Nemæi leonis, à ſe occiſi.

Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt,
Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catilluſque, acerque Coras, Argiva juventus:
Et primam ante aciem denſa inter tela feruntur.
Ceu duo nubigenæ cum vertice montis ab alto
Deſcendunt Centauri, Omolen Othrynque nivalem
Linquentes curſu rapido: dat euntibus ingens
Sylva locum, & magno cedunt virgulta fragore.
Nec Prænestinæ fundator defuit urbis;
Vulcano genitum pecora inter agreſtia regem,
Inventumque focis, omnis quem credidit ætas,
Cæculus. Hunc legio late comitatur agreſtis:
Quique altum Præneste viri, quique arva Gabinæ
Junonis, gelidumque Anienem, & roſcida rivis
Hernica ſaxa colunt: quos, dives Anagnia, paſcis;
Quos, Amaſene pater. Non illis omnibus arma,
Nec clypei curruſve ſonant: pars maxima glandes

Poſtea duo fratres relinquunt muros Tibertinos, populum appellatum nomine Tiburti fratris eorum; nempe *Catillus & generoſus Coras juvenes Argivi; & inter media arma incedunt ante primum agmen. Quemadmodum duo Centauri nubium filii, cum deſcendunt è ſummo cacumine montis, deſerentes celeri curſu Omolen & Othryn nivoſum:* tum *ſylva præbet* illis *currentibus latum ſpatium, & arbuſcula cedunt magno fragore. Neque abfuit Cæculus, conditor urbis Prænestinæ, quem regem omnia ſecula putaverunt natum Vulcano inter pecudes agreſtes, & repertum in ignibus. Multitudo ruſticana late cingit ipſum: & homines qui habitant Præneste excelſum, & qui campos Gabinæ Junonis, & frigidum Anienem, & rupes Hernicas irriguas rivis: quos alis, opulenta Anagnia, quos* tu, *ô pater Amaſene. Arma non* ſunt *illis omnibus, nec ſonant* iis *ſcuta aut currus: maxima pars fundit glandes*

NOTÆ.

670. *Tiburtia, &c.*] De *Tibure* urbe, v. 630.

672. *Argiva juventus.*] *Coras*; *Tiburs, Tiburtus* vel *Tiburnus, & Catillus*, prima brevi apud Statium, longa apud Virgilium ſeu *Catilus*, quo dactylo uſus eſt Horatius; filii fuere Amphiarai Argivi juxta multos: conditores Tiburis & aliarum in Italia urbium, quò venerunt poſt prodigialem ad Thebas necem patris, de qua Æ. 6. 445. Sextius apud Solinum hos tres Amphiarai nepotes facit, & Catilli filios. Cato ibidem, Catillum Tiburis conditorem, non Argivum, ſed Arcadem cenſet, claſſis Evandri præfectum.

674. *Nubigenæ . . . Centauri.*] Superiore parte humana, inferiore equina: Ixione & nube geniti, Theſſaliæ populi, G. 3. 38. Æ. 6. 286.

675. *Omolen, Othrynque.*] Montes Theſſaliæ. De *virgultis*, G. 2. 21.

678. *Prænestinæ, &c.*] *Præneste*, antiqui Latii urbs ad orientem Romæ, nunc *Paleſtrina*. Hanc à Præneste Ulyſſis nepote conditam aliqui aiunt: Virgilius & alii quidam à Cæculo, quem è Digitiorum fratrum ſorore conceptum narrant, cum eam Vulcanus ſub ſcintillæ ſpecie vitiaſſet; & à matre adjectum juxta templum Jovis, ad ignem repertum eſſe, cum ei fumus oculos aliquantulum læſiſſet, unde Cæculus appellatus eſt. Hæc è Solino & Servio fabula concinnata. Suſpicor tamen hunc Cæculum non fundatorem proprie urbis Prænestinæ dici, ſed tantum inſtauratorem. Cauſam ſuſpicandi videbimus, Æ. 8. 561. Hujus ampliſſima ditio hic deſcribitur, ab urbe Prænestina ad Circæum fere montem, longo circuitu Laurentes ac Rutulos amplexa. De *Vulcano*, ignis præſide, G. 1. 295. De *legione*, quæ improprie ſumitur pro quovis agmine, G. 2. 280.

682. *Gabinæ Junonis, &c.*] Enumerat populos ſub Cæculi ſignis militantes. 1. Igitur *Prænestinos*. 2. *Gabios*, urbem ubi religioſe Juno colebatur, de qua Æ. 6. 773. 3. *Anienem, Anio, Anien*, vel *Anienus*, fluvius eſt diſterminans vetus Latium à Sabinis, deinde in Tyberim influens: hodie dicitur *Teverone*: habebatque fontes in finibus ſeptentrionalibus Hernicorum. 4. *Hernica ſaxa, &c. Hernici*, populi fuerunt novi Latii ad orientem inter Æquos, Marſos, & Volſcos: Sabini fuiſſe generis vulgo putantur, ſiquidem ait Servius *herna* Sabinis dici *ſaxa*, unde genti nomen. Horum caput *Anagnia*. Horum fines ad meridiem fere attingit fons *Amazeni* fluvii, nunc *Toppia*: qui inde per Pomptinas paludes, circa Circæum promontorium in mare Tyrrhenum evolvitur.

686. *Glandes Liventis plumbi, &c.*] Armat poëta milites Cæculi, 1. *Fundâ & glandibus plumbeis*. 2. *Spiculis* duobus, id eſt, meo judicio, haſtilibus minoribus ac tenuioribus, quorum craſſities unius digiti, ferrum pedale, lignum tripedale: quæ inter arma velitum deſcribit Lipſius. 3. *Galeris* è lupina pelle, id eſt, pileis turbinatis & in acumen deſinentibus. 4. *Perone*, hoc eſt, calceamento ruſtico è crudo corio, ad

Plumbi lividi: pars præfert manu duo ſpicula, & habet ad tegumentum capitis pileos fulvos de pelle lupi: relinquunt plantas ſiniſtri pedis nudas, calceus crudi corii operit alteras. At Meſſapus, domitor equorum, ſoboles Neptuni, quem nemini licitum erat occidere nec igne nec ferro, repente concitat ad pugnas ſubditos dudum otioſos ac turmas deſuetas bello, & reſumit arma. Hi duces Meſſapi regunt *exercitus Feſcenninos & juſtos Faliſcos. Hi incolunt rupes Soractis, & campos Flavinios, & lacum Ciminum cum monte, & ſylvas Capenas. Incedebant digeſti ordine, & celebrabant regem ſuum. Quemadmodum aliquando candentes cycni in ſerenis nubibus, cum referunt ſe è paſtu, & emittunt numeroſam vocem per colla oblonga: tum reſonat amnis & palus Aſia procul repercuſſa. Nec ullus exiſtimaret ſtrui armatum exercitum ex tanta multitudine, ſed aëriam nubem raucarum avium impelli ex alto mari ad litora. Ecce Clauſus, ex antiquo ſanguine Sabinorum, ducens magnam turbam, & ipſe inſtar magnæ turbæ:*

Liventis plumbi ſpargit, pars ſpicula geſtat
Bina manu, fulvoſque lupi de pelle galeros
Tegmen habet capiti: veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituêre pedis, crudus tegit altera pero.
At Meſſapus equûm domitor, Neptunia proles,
Quem neque fas igni cuiquam nec ſternere ferro,
Jampridem reſides populos deſuetaque bello
Agmina in arma vocat ſubito, ferrumque retractat.
Hi Feſcenninas acies, æquoſque Faliſcos,
Hi Soractis habent arces, Flaviniaque arva,
Et Cimini cum monte lacum, lucoſque Capenos.
Ibant æquati numero, regemque canebant.
Ceu quondam nivei liquida inter nubila cycni
Cum ſeſe è paſtu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos: ſonat amnis, & Aſia longe
Pulſa palus.
Nec quiſquam æratas acies ex agmine tanto
Miſceri putet, aëriam ſed gurgite ab alto
Urgeri volucrum raucarum ad litora nubem.
Ecce, Sabinorum priſco de ſanguine, magnum
Agmen agens Clauſus, magnique ipſe agminis inſtar:

NOTÆ.

tutelam dextri pedis, cum ſiniſter nudus eſſet: qui mos Ætolorum fuit: unde Macrobius Hernicos non è Sabinis, ſed è Pelaſgis oriundos putat, per quos hunc morem Ætolicum acceperint.

691. *Meſſapus, &c.*] Græcus ex Anthedonia, Bœotiæ regione, ubi Meſſapio monti nomen dedit: poſtmodum profectus in Italiam, occupavit extremam ejus peninſulam ad orientem, quæ Meſſapia ab eo, deinde Calabria vocata eſt. Dicitur *Neptunia proles*, ob navigandi peritiam; *equûm domitor*, quia equus Neptuno ſacer eſt, G. 1. 14. Huic tamen regnum Virgilius à Calabria longe diverſum attribuit, nempe in orientali Etruriæ parte, ad ſeptentrionem Romæ.

695. *Feſcenninas acies, &c.*] Sub Meſſapo erant. 1. *Feſcennia*, ſive *Feſcennium*, oppidum Etruriæ, paulo infra confluentem Naris in Tyberim: unde orta eſt licentia nuptialium carminum, quæ *Feſcennina* dicta ſunt: nunc quibuſdam dicitur *Galeſe*. 2. *Faliſci*: populi paulo infra Feſcennium: quorum urbs *Falerii*, quæ *Faliſcum* aliquando appellatur. *Æques* dixit, quia legum duodecim tabularum aliqua ſupplementa Romani ab iis acceperant. Ita Servius. 3. *Soractis*: mons in agro Faliſco: nunc *monte de S. Silveſtro*. Dixit *arces* pro *rupibus* illius montis, ut G. 4. 461. *Flerunt Rhodopeiæ arces*. 4. *Flavinia arva*: vel urbs, vel ager, præterquam Virgilii & Silii verſibus ignotus. 5. *Ciminus*: mons & lacus cum *Ciminia* ſylva, ad occidentem in Etruriam interior ſubit. Suſpicatur Cluverius montem eum eſſe, qui modo nuncupatur *di Viterbo*; lacum, *di Ronciglione*. 6. *Capena*: urbs cum luco & templo Feroniæ, ad ripam Tyberis, inter agrum Faliſcum & Veientem fuit: nunc *Canepina*. De *cycnorum* cantu, E. 8. 55. De *Aſia* palude in Lydia, G. 1. 383.

706. *Sabinorum, &c.*] *Sabini*, orta juxta aliquos ex Lacedæmoniis: juxta diligentiſſimum ſcriptorem Cluverium, ex Opicis & Auſonibus indigenis Campaniæ habitatoribus: eam habuerunt Italiæ partem, quæ eſt ad ſeptentrionem Latii: inter fluvios Narem, Tyberim, Anienem; & montem Apenninum: nunc regio retinet fere nomen, eſtque ſub ditione pontificia.

707. *Clauſus.*] *Atta Clauſus*, poſt exactos reges, cum tota familia & quinque millibus clientum & amicorum, è Sabinorum urbe Regillo Romam tranſmigravit: utque ad formam Romanam nomen aptaret ſuum, Appius Claudius

Claudia nunc à quo diffunditur & tribus & gens
Per Latium, poſtquam in partem data Roma Sabinis:
Una ingens Amiterna cohors, priſcique Quirites:
Ereti manus omnis; oliviferæque Mutuſcæ:
Qui Nomentum urbem, qui roſea rura Velini;
Qui Tetricæ horrentes rupes montemque Severum,
Caſperiamque colunt, Foruloſque & flumen Himellæ.
Qui Tyberim Fabarimque bibunt: quos frigida miſit
Nurſia, & Hortinæ claſſes, populique Latini:
Quoſque ſecans infauſtum interluit Allia nomen.
Quam multi Libyco volvuntur marmore fluctus,
Sævus ubi Orion hybernis conditur undis:
Vel quam Sole novo denſæ torrentur ariſtæ,

is à quo nunc & tribus & geno Claudia propagatur per Latium, ex quo tempore *Roma ex parte conceſſa eſt Sabinis. Simul magna cohors Amiternia, & antiqui Curenſes: omnis multitudo Ereti, & Mutuſca olivifera: qui occupant urbem Nomentum, & roſeos campos Velini* lacus: *qui rupes horridas Tetricæ, & montem Severum, & Caſperiam, & Forulos, & fluvium Himellam: qui potant Fabarim & Tyberim: quos Nurſia nivoſa mittit, & claſſes Hortinæ, & gentes Latinæ: & quos Allia, nomen funeſtum, dividens interfluit.* Tam multi, *quam multi fluctus agitantur* in *mari Africano, quando aſper Orion occidit in aquas hybernas: vel quam denſæ ariſtæ coquuntur Sole novo,*

NOTÆ.

dici voluit. Ideo in patriciorum numerum admiſſus eſt: ager ei trans Anienem fluvium attributus: & cum Romulus populum Romanum in tres partes diſtribuiſſet, quas ideo dixerat *tribus*, nimirum *Tatienſem, Rhamnenſem, & Lucerenſem*; fuerunt à poſteris aliæ complures additæ, inter quas *Claudia* tribus. At hic Clauſus, de quo Virgilius; è majoribus illius Claudii fuiſſe fingitur. De voce *inſtar*, Æ. 6. 865. De *Latio*, ſupra, v. 54.

709. *In partem data Roma Sabinis.*] Bis id contigit. Primo poſt prælia pro raptis Sabinis Romanos inter ac Sabinos diu commiſſa: quæ ſic compoſita ſunt, ut Romulus & Tatius communiter regnum adminiſtrarent, Sabini Romam commigrarent è Curibus ſuis; & Roma quidem Romuli ſervaret nomen, Romani vero Quirites à Curibus, Sabinorum urbe, dicerentur. Secundo id contigit in Clauſo; qui, ut diximus, poſt expulſos reges admiſſus eſt: & de hac ſecunda admiſſione poëtam puto explicandum.

710. *Amiterna cohors, &c.*] Loca enumerantur varia Sabinorum. 1. *Amiternum*, urbs in latere orientali regionis illius & Apennini jugis, nunc exciſa, prope oppidulum *S. Vittorino*. 2. *Priſci Quirites*. Non Romani, ſed Curenſes, ex urbe Curibus, unde Romani Quirites dicti ſunt: in parte regionis plane oppoſita & occidentali; nunc *Veſcovio di Sabina*. 3. *Eretum*, vicus in angulo meridionali, fere ad confluentem Alliæ & Tyberis, nunc *monte rotundo*. 4. *Nomentum*, Ereto vicinum ad orientem: nunc *Lamentano*. 5. *Mutuſcæ*, aliter *Trebula* vicus in ſeptentrionali parte, ultra paludem Reatinam, nunc *monte Leone*. 6. *Roſea rura Velini*, pars agri Reatini, ſic à Plinio, Varrone, Feſto appellata, à *rore*, qui fertiliſſimum tractum illum efficit: circa *Velinum* fluvium, nunc *Velino*; & *Velinum* lacum, nunc *lago di pie di Luco*. 7. *Tetrica & Severus*, montes incerti ſitus: à Blondo circa fontem Fabaris fluvii collocantur, in parte occidentali; hic *monte Negro*, ille *monte di S. Giovanni*: à Cluverio in angulo ſeptentrionali circa Nurſiam urbem, ubi *la grotta di Sibylla*. 8. *Caſperia*, paulo ſupra Cures, oppidum, nunc *Aſpera*. 9. *Foruli*, vicus in rupe circa Amiternum, exciſus. 10. *Himella* fluvius prope Caſperiam naſcens, in Tyberim infra Cures delabitur; nunc *Aia*. 11. De *Tybri*, Æ. 8. 330. 12. *Fabaris*, vel *Farfarus*, in orientalem Tybris ripam influens, nunc *Farfa*. 13. *Nurſia*, ultima Sabinarum urbium ad ſeptentrionem, inter Apennini pruinas, quare *frigida* appellatur; nunc *Norcia*. 14. *Hortanum*, vel *Horta*, urbs ad confluentes Naris ac Tyberis, in Etruria quidem, ſed Sabinis contermina: nunc *Orta*. *Claſſes*, exercitum terreſtrem interpretor, non navalem, ut diximus ſupra, v. 637. 15. *Latini*, qui Sabinis contermini ſunt ad meridiem, ſupra, v. 54. 16. *Allia*, fluvius in orientalem Tyberis ripam irrumpens, paulo infra Eretum: ubi Romani à Gallis Senonenſibus graviter deinde cæſi ſunt, nunc *rio di Moſſo*.

718. *Libyco . . . marmore, &c.*] Æ. 1. 162. *Orion*, aſtrum formidabile, non tantum ortu, ut diximus, Æ. 1. 539. ſed etiam occaſu hyberno. De *Orione*, Æ. 3. 517.

720. *Quam Sole novo, &c.*] Multi codices ſcribunt *quum*; ubi ſuſpicor legendum *quam*, *quam denſæ*: ut ſit ſanior ſenſus hujus ſecundæ comparationis. Per *Solem novum*, non *ver*, ſed æſtatem primam inteiligit, quâ matureſcunt ariſtæ. *Hermus*, Lydiæ fluvius, regionis feraciſſimæ, G. 2. 137. *Lycia*, ferax item frumenti, meridionalis Aſiæ minoris regio, Æ. 4. 143.

aut in agris Hermi, aut in *arvis flaventibus Lyciæ. Clypei reſonant, & terra tremit commota pulſu pedum. Hinc Haleſus Agamemnonius, hoſtis Trojanæ gentis, alligat equos currui, & adducit Turno mille bellicoſos populos. Adſunt, qui findunt raſtris Maſſicum fœcundum vino: & quos Aurunci patres miſerunt è montibus excelſis: & qui ſunt prope mare Sidicinum: & qui proficiſcuntur Calibus: & accola Vulturni fluminis vadoſi: & ſimiliter durus Saticulus, & agmen Oſcorum. Arma ſunt illis aclides teretes, ſed mos eſt eas alligare loro flexili: cetra protegit ſiniſtras manus: curvi gladii* ſunt illis ad pugnandum *cominus. Neque tu omitteris non memoratus verſibus noſtris, ô*

Aut Hermi campo, aut Lyciæ flaventibus arvis.
Scuta ſonant, pulſuque pedum tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius Trojani nominis hoſtis
Curru jungit Haleſus equos, Turnoque feroces
Mille rapit populos: vertunt felicia Baccho
Maſſica qui raſtris: & quos de collibus altis
Aurunci miſere patres: Sidicinaque juxta
Æquora: quique Cales linquunt: amniſque vadoſi
Accola Vulturni: pariterque Saticulus aſper,
Oſcorumque manus. Teretes ſunt aclides illis
Tela, ſed hæc lento mos eſt aptare flagello:
Lævas cetra tegit: falcati cominus enſes.
Nec tu carminibus noſtris indictus abibis,
Oebale: quem generaſſe Telon Sebethide Nymphâ
Fertur, Teleboûm Capreas cum regna teneret
Jam ſenior: patriis ſed non & filius arvis
Contentus, late jam tum ditione premebat
Sarraſtes populos, & quæ rigat æquora Sarnus;

Oebale: quem Telon dicitur genuiſſe è Nympha Sebethide, cum jam ſenex obtineret Capreas, regnum Teleboarum: at vero filius non contentus paterna regione, jam tum late occupat imperio gentes Sarraſtes, & campos quos Sarnus perluit;

NOTÆ.

723. *Agamemnonius, &c.*] Agamemnonis filius aliquis nothus: qui horrore paternæ cædis, de qua *Æ.* 3. 54. in Italiam fugens, dicitur ab Ovidio & Solino Faliſcorum urbem condidiſſe. Quibus tamen non aſſentitur Virgilius, qui longe alia in parte regnum ejus conſtituit, nempe circa Campaniam, quæ eſt ad orientem Latii, habetque ad orientem Picentinos & Hirpinos, ad Septentrionem Samnium, ad meridiem mare.

726. *Maſſica qui, &c.*] Campaniæ gentes & loca præcipua. 1. *Maſſicus mons*, ad mare, in confinio novi Latii, ad occidentem agri Falerni, tractus totus vino percelebris: nunc *monte di Dragone*. De *Baccho*, Ecl. 5. 69. De *raſtris*, G. 1. 160. 2. *Aurunci*, reliquiæ Opicorum ſive Auſonum in Italia, qui inter Campaniam & Volſcos conſederunt, ſupra, v. 54. 3. *Sidicini*, pars eorundem Opicorum alia, quæ in mediterraneis Auruncorum finibus conſedit, circa Teanum urbem, & juxta Virgilium etiam ad litus aliquantum pertinuit. 4. *Cales*, plurali numero, oppidum ſupra Maſſicum montem Campaniæ: nunc *Calvi*. 5. *Vulturnus* etiamnum retinens nomen fluvius Campaniæ ipſam à Samnio magna parte diſterminans, & ad meridiem agri Falerni in mare influens. 6. *Saticula*, vel *Satricula*, urbs ad orientem Vulturni & Capuæ, nunc *Caſerta*. 7. *Oſci:* nomen diminutum ab *Opicis*, gente Auſonia, & hujus regionis indigena.

730. *Teretes aclides, &c.*] Arma Campanorum. 1. *Aclides teretes*, id eſt, vel exigua miſſilia, quod cenſent aliqui, quia plures ab eodem geſtantur apud Valerium: vel clavæ breves, eminentibus hinc inde acuminibus aſperæ loro ſive flagello alligatæ, ut poſt impactum vulnus revocari poſſent. Nomen: vel quaſi ἀκίδες, ab ἀκὶς, *acumen*; vel quaſi ἀγκυλίδες, ab ἀγκύλη, quæ jaculi ſpecies fuit ejuſmodi loro alligati. 2. *Cetra*, ſcutum loreum, Afris Hiſpaniſque familiare: vocem putat Maurorum Voſſius. 3. *Enſis*, in falcis modum curvatus: *harpen* appellat Ovidius, tribuitque Perſeo, ab ἅρπη, *falx*.

734. *Sebethide Nymphâ.*] Filia *Sebethi, ad* Neapolim fluvii, *fiume della Maddalena*.

735. *Teleboûm Capreas, &c.*] *Capreæ*, plurali numero, inſula eſt contra Surrentinum promontorium, deliciæ olim Tiberii Cæſariis, nunc *Capri:* quam tenuerunt Teleboæ, ex Acarnania, Epiri regione, profecti.

738. *Sarraſtes, &c.*] Parebant Oebalo populi circa Surrentinum promontorium: nempe Campani orientales, Hirpini, & Picentini. 1. *Sarnus* fluvius loca tractus illius alluit, nunc *Sarno:* fluens per Campaniam, ex Hirpinorum finibus, in illud ſinus Neapolitani latus, quod Surrentino promontorio terminatur. Hujus accolas vocat *Sarraſtes*. 2. *Ruſæ*, vel *Ruſræ*, vel *Ruſrium*, nunc *Ruvo:* urbs ad orientem remotior,

Quique Rufas, Batulumque tenent, atque arva Celennæ;
Et quos maliferæ despectant mœnia Abellæ:
Teutonico ritu soliti torquere cateias,
Tegmina queis capitum raptus de subere cortex,
Æratæque micant peltæ, micat æreus ensis.
Et te montosæ misere in prælia Nursæ,
Ufens, insignem famâ & felicibus armis:
Horrida præcipue cui gens, assuetaque multo
Venatu nemorum, duris Æquicola glebis:
Armati terram exercent, semperque recentes
Convectare juvat prædas, & vivere rapto.
Quin & Marrubia venit de gente sacerdos,
Fronde super galeam & felici comptus oliva,
Archippi regis missu, fortissimus Umbro:
Vipereo generi & graviter spirantibus hydris
Spargere qui somnos cantuque manuque solebat,
Mulcebatque iras, & morsus arte levabat.
Sed non Dardaniæ medicari cuspidis ictum
Evaluit: neque eum juvêre in vulnera cantus
Somniferi, & Marsis quæsitæ in montibus herbæ.
Te nemus Angitiæ, vitreâ te Fucinus undâ,

& qui habitant Rufas, & Batulum, & agros Celennæ: & quos muri Abellæ fructiferæ despiciunt: solent vibrare cateias more Teutonico, quibus cortices detracti è subere sunt galeæ capitum, & quibus splendent æreæ peltæ, splendent gladii ærei. Te quoque, ô Ufens, montosæ Nursæ miserunt ad bellum, illustrem fama & pugnis felicibus: te, inquam, cui præsertim paret Æquicola, natio aspera, & assueta frequenti venationi sylvarum in dura terra: hi armati colunt terram, & semper placet eis cengerere novas prædas, ac vivere latrociniis. Præterea venit quoque Umbro generosissimus, missu regis Archippi, sacerdos ex Marrubia natione, ornatus super cassidem foliis oleæ felicis: qui solebat eantu & tactu infundere soporem generi viperarum, & hydris noxie halantibus; & mitigabat furorem earum, & sanabat arte morsus. Sed non potuit sanare vulnus Trojani teli: neque carmina soporifera, & gramina collecta in Marsis montibus, profuerunt ei contra plagas: Te sylvæ Angitiæ, te Fucinus aquis pellucidis,

NOTÆ.

in extremis Hirpinis Lucaniam versus. 3. *Batulum & Celenna:* urbes ignoti situs. 4. *Abella,* non *Bella,* ut male habent quidam codices: nunc *Avella:* urbs ad septentrionem Sarni: in angulo Campaniæ Samnitibus & Hirpinis confini: excelso situ, quare *despectare* subjectos populos videtur; ferax nucum, quæ inde *avellanæ* dictæ sunt, quas non *mala* quidem, sed *poma* appellat Plinius l. 15. 22.

741. *Teutonico, &c.*] Arma populorum illorum. 1. *Cateia,* quæ ab Aventino tormenti genus fuisse dicitur, unde torquebantur saxa: melius ab Isidoro, telum quod propter gravitatem non longe avolabat, sed vi maxima perfringebat. Hæc Gallorum erat propria, *Teutonumque:* qui Germaniæ erant populi, circa Cimbricam Chersonesum, ubi nunc *Dania.* 2. *Galea* è cortice suberis, qui levissimus & spississimus est, *liege, cork.* 3. *Pelta ærata,* quæ breve scutum fuit, in modum Lunæ mediæ, vel hederacei folii: eaque, vel tota ærea; vel ærea lamina protecta. 4. *Ensis æreus.*

744. *Et te montosæ, &c.*] *Æqui,* vel *Æquicoli,* seu *Æquiculi,* quam hic *Æquicolam gentem* appellat Virgilius: fuere ad orientem superioris partis antiqui Latii; à fontibus Anienis, fere ad usque Tibur: nunc pars est Campaniæ Romanæ: ibi urbs olim fuit *Nursæ,* jam ignoti situs. De *venatu* pro *venatui,* Ecl. 5. 29.

750. *Marrubia, &c.*] *Marsi:* ad orientem ac septentrionem Æquorum, inter continua Apennini juga: gens orta, vel juxta Plinium, Gellium, Solinum, è Circes filio; à quo vim adversus venena & serpentes dicitur accepisse: vel è Sabinis, quod propter linguæ communionem Cluverio magis placet: vel juxta alios, à Marsia rege Lydorum. Loca Marsorum præcipua fuerunt, 1. *Archippe,* urbs olim, quæ hiatu terræ hausta & in Fucinum lacum dissoluta est: quo ex nomine Virgilius Archippi regis nomen finxit. 2. *Marrubium* vel *Marruvium,* regionis caput, in ejus meridianis finibus, infra lacum Fucinum, juxta fontes Liris fluvii, ea nunc *Morea* dicitur. 3. *Lucus* sive *nemus Angitiæ:* quæ fuit juxta Solinum soror Circes, venitque cum ea in Italiam, & vicina Fucino lacui occupavit. Lucus hic ad occidentem lacus situs fuit: hodie oppidum *Luco.* 4. *Fucinus,* lacus fere media regione, propius tamen ad meridiem descendens: nunc *lago Fucino*; vel à vicino oppido, *lago di Celano.* De *Hydris,* supra, v. 447. De *Dardania,* Trojana, Æ. 1. 239.

te puri lacus luxerunt. Veniebat quoque Virbius, soboles Hippolyti clarissima bello: quem mater Aricia misit illustrem, educatum in sylvis Egeriæ, juxta litus humidum, ubi est ara Dianæ pinguis & placida. Quippe ex fama narrant Hippolytum, resuscitatum herbis medicinalibus & amore Dianæ, iterum venisse sub astra cælestia, & sub aërem superiorem cœli, postquam obiisset fraude novercæ, & solvisset sanguine pœnas patri, discerptus ab equis efferatis.

Te liquidi flevêre lacus.
Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello,
Virbius: insignem quem mater Aricia misit,
Eductum Egeriæ lucis humentia circum
Litora, pinguis ubi & placabilis ara Dianæ.
Namque ferunt famâ Hippolytum, postquam arte novercæ
Occiderit, patriasque explerit sanguine pœnas,
Turbatis distractus equis, ad sidera rursus
Ætherea & superas cœli venisse sub auras,
Pæoniis revocatum herbis, & amore Dianæ.

NOTÆ.

761. *Hippolyti proles, &c.*] *Hippolytus*, Thesei Athenarum regis filius, à noverca Phædra frustra interpellatus de stupro, ideoque ab eadem de vi in se parata falso delatus ad patrem: cum ad litus maris currum ageret, de votus à patre, equis subito marini monstri incursu efferatis raptatus ac discerptus est. Diana ejus cultu & castitate commota, per Æsculapium, Phœbi & Coronidis filium, revocavit eum in vitam, commendavitque ipsum Egeriæ Nymphæ Aricini nemoris: ubi inter minores Divos cultus fuit, appellatusque Virbius, quod inter *viros bis* fuerat. Fingitur à Virgilio filium habuisse sibi cognominem, qui Turni auxilio venerit.

762. *Mater Aricia.*] Vel est *Aricia*, urbs antiqua Latii, tribus circiter leucis Laurento dissita ad septentrionem, nunc *la Riccia:* quæ *mater* dicitur, quomodo Italia, G. 2. 173. *magna parens frugum, magna virûm.* Vel *Aricia* quædam Nympha, quam videtur fingere Virgilius amatam ab Hippolyto Virbio, matremque secundi hujus Virbii: quæ Ariciæ urbi nomen dederit; ut Virbius vicino Ariciæ colli, cujus Persius & Cornutus meminerunt.

763. *Egeriæ lucis, &c.*] Circa Ariciam nemus ingens fuit, dicatum Dianæ, vel Egeriæ: ubi nunc oppidum *Nemo:* item templum Dianæ Scythicæ vel Tauricæ; & lacus Dianæ Aricinæ, nunc *lago di Nemo.* Lacus multis impletur fontibus, quorum præcipuus fons *Egeriæ* dictus est. Hanc Nympham Numa Pompilius, Romanorum rex secundus, sibi esse conjugem fingebat; ab eaque legum instituta se accipere. Eandem fingit Ovidius, ex morte Numæ nimium dolentem Dianæ miseratione in fontem illum conversam fuisse.

Humentia circum littora.] Ita è Romano codice, apud Pierium, emendandum duximus: cum vulgata lectio, *Hymettia*, careat sensu. Nam *Hymettus*, mons apibus & melle celebris, in Attica est, & primam habet syllabam brevem; neque ullum in eo Italiæ tractu nominis hujus vestigium esse, Gifanius, Pimpontius, Nascimbænus sentiunt.

764. *Placabilis ara Dianæ.*] In Taurica Chersoneso colebatur Diana sanguine exterorum hominum quotquot illuc appellabant. Diana Iphigeniam Agamemnonis filiam, è sacrificio subductam, & illuc ex Aulide translatam sibi in sacerdotem consecraverat, Æ. 2. 116. Orestes Agamemnonis filius, ad ulciscendam necem patris, matrem Clytemnestram interfecerat, Æ. 3. 331. Ideo furiis agitatus, inter cætera piacula, jussus dicitur in Tauricam abire Chersonesum, indeque Dianæ simulacrum eripere. Eo igitur cum amico Pylade profectus, jussu regis Thoantis tantum non immolatus est: sed agnitus à sorore clam cum ea Dianæ simulacram abduxit; &, ut est magna fabularum varietas, Mycenas illud transtulit, juxta Hyginum: Athenas, juxta Euripidem: juxta Latinos pleroque Græcorum æmulos, Ariciam. Suspicatur Cluverius hanc religionem ab Italis per Pelasgos & Arcadas esse acceptam. Constat vero victimas humanas his omnibus locis esse mactatas ad memoriam taurici sacrificii, non tanta tamen apud Aricinos immanitate. Neque enim illic omnes exteri immolabantur: sed servus aliquis fugitivus in illo nemore tamdiu sacerdotio fungebatur sub *regis nemorensis* nomine; donec ab alio fugitivo provocatus ad certamen, ab eo occideretur. Unde *placabilis* ara illa dicitur à Virgilio; & à Valerio Argonaut. 2. 304. *soli non mitis Aricia regi.* Perstabat adhuc illa religio Caligulæ tempore: cujus in vita Suetonius, c. 35. *Nemorensi regi, quod multos jam annos potiretur sacerdotio, validiorem adversarium subornavit.*

769. *Pæoniis herbis, &c.*] Herbis medicis: *Pæon* enim, etsi certum medici nomen inducitur ab Homero, Iliad. 5. 899. & alibi: videtur tamen commune medicorum rerumque medicarum fuisse nomen, ab Apolline medicorum Deo deductum, qui *Pæan* ipse dictus est; qua de causa, diximus, Æ. 6. 657.

Tum

Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vitæ,
Ipſe repertorem medicinæ talis & artis
Fulmine Phœbigenam Stygias detruſit ad undas.
At Trivia Hippolytum ſecretis alma recondit
Sedibus, & Nymphæ Egeriæ nemorique relegat:
Solus ubi in ſylvis Italis ignobilis ævum
Exigeret, veroſque ubi nomine Virbius eſſet.
Unde etiam templo Triviæ luciſque ſacratis
Cornipedes arcentur equi, quod littore currum
Et juvenem monſtris pavidi effudere marinis.
Filius ardentes haud ſecius æquore campi
Exercebat equos, curruque in bella ruebat.
Ipſe inter primos præſtanti corpore Turnus
Vertitur, arma tenens, & toto vertice ſupra eſt.
Cui triplici crinita jubâ galea alta Chimæram
Suſtinet, Ætnæos efflantem faucibus ignes:
Tam magis illa fremens, & triſtibus effera flammis,
Quam magis effuſo crudeſcunt ſanguine pugnæ.
At levem clypeum ſublatis cornibus Io
Auro inſignibat, jam ſetis obſita, jam bos,
(Argumentum ingens) & cuſtos virginis Argus,
Cœlatâque amnem fundens pater Inachus urnâ.
Inſequitur nimbus peditum, clypeataque totis
Agmina denſantur campis, Argivaque pubes,

Tunc pater omnipotens, ægre ferens ullum hominem emergere ex infernis tenebris ad lucem vitæ, ipſe demiſit fulmine ad aquas infernas filium Apollinis, inventorem talis medicinæ & artis. Sed alma Diana abſcondit Hippolytum arcanis locis, & dimiſit ad *Egeriam Nymphaam & ad ſylvam: ut illic ſolus in ſylvis Italicis incognitus duceret vitam, & illic diceretur Virbius, mutato nomine. Unde etiam equi corneis ungulis expelluntur à templo & ſylvis dicatis Dianæ; quia territi monſtris marinis abjecerunt in litore currum & juvenem. Filius* ejus Virbii *nihilominus impellebat ardentes equos in planitie campi, & curru ibat ad bella. Ipſe Turnus egregio corpore incedit inter primos, geſtans arma, & ſupereminet toto capite. Huic caſſis excelſa criſtata tribus jubis, ſuſtinet Chimæram emittentem gutture flammas Ætneas: tanto magis illa fremens & minax diris flammis, quanto magis ſæviant prælia fuſo ſanguine. At Io,* ex *auro, cornibus erectis, jam operta pilis, jam bos, ornabat polítum clypeum* Turni (*argumentum illuſtre*) *& Argus cuſtos puellæ, & Inachus* ejus *pater emittens fluvium* ex *urna cælata. Nubes peditum ſequitur* Turnum, *& agmina ſcutata congregantur totis campis, & juventus Græca,*

NOTÆ.

773. *Phœbigenam, &c.*] *Æſculapium*, Phœbo & Coronide genitum, Phlegiæ Lapitharum regis filia, Æ. 6. 618. Hic Æſculapius, cum arte medendi inſignis, non unum Hippolytum, ſed alios complures ad vitam revocaſſet; fulmine adactus eſt ad inferos à Jove: Apollo Cyclopas, fabricatores fulminis, ſagittis confixit: Jupiter Apollinem ob eam cædem cælo expulit, coëgitque mortali regi ſervire, G. 3. 2. De *Styge*, Æ. 6. 323. De *Trivia*, Diana, quæ colebatur in triviis, Æ. 4. 511.

781. *Haud ſecius, &c.*] Nihilominus, non ſegnius: etſi pater Hippolytus ab equis laceratus fuiſſet, ſupra, v. 761. De voce *ſecius*, G. 2. 277. De *Chimæra*, Æ. 6. 288. De *Ætneis ignibus*, qui pro quibuſlibet hic ſumuntur, Æ. 3. 578. De *jubis equinis* in apice galeæ, Æ. 3. 468.

789. *Io, &c.*] Inachus Argivorum rex, fluvio ibidem nomen dedit: unde pro fluvio ipſe ſumitur à poëtis. Hujus fluvii filia *Io* cum amaretur à Jove; ab eodem, ne à Junone agnoſceretur, in juvencam eſt converſa. Juno juvencam à Jove petiit, acceptamque dedit cuſtodiendam paſtori, cui centum erant oculi, nomen Argus. Is à Mercurio ſopitus fiſtulæ cantu, & obtruncatus eſt. Juno paſtoris oculos pavoni impoſuit ſuo, juvencam furore perculit: quæ in Ægyptum uſque fugiens, ibi tandem à Jove priſtinæ reddita eſt formæ: nupſitque Oſiridi regi, & ab Ægyptiis ſub Iſidis nomine culta eſt. Hanc fabulam impoſuit Turnus clypeo, quia originem ab Inacho ducere gloriabatur, ſupra, v. 372.

794. *Argivaque pubes, &c.*] Populos enumerat qui ducem Turnum ſequebantur, non quod omnes ei ſubditi, ſed quod ei milites mitterent ſuos. 1. *Argivi:* haud dubie ipſi *Ardeæ* incolæ, ex Danaë Argiva orti, v. 372. unde

Auruncæque

& turmæ Auruncæ, & Rutuli, & antiqui Sicani, & agmina Sacrana, & Labicani picti secundum *clypeos: qui colunt tuas ſylvas, O Tybri, & ſacram ripam Numici; & ſcindunt vomere colles Rutulos, & montem Circæum: quibus agris imperat Jupiter Anxurus, & Feronia gaudens ſylva virente: qua porrigitur nigra palus Pomptina,* & qua *frigidus Uſens pandit* ſibi *viam per profundas valles, & mergitur in mare.*

Auruncæque manus, Rutuli, vetereſque Sicani,
Et Sacranæ acies, & picti ſcuta Labici:
Qui ſaltus, Tiberine, tuos, ſacrumque Numici
Littus arant; Rutuloſque exercent vomere colles,
Circæumque jugum: queis Jupiter Anxurus arvis
Præſidet, & viridi gaudens Feronia luco:
Qua Saturæ jacet atra palus, geliduſque per imas
Quærit iter valles, atque in mare conditur Uſens.

NOTÆ.

Acriſonei vocati ſunt, v. 410. 2. *Aurunci* reliquiæ Auſonum, inter Volſcos & Campanos conſidentes, v. 54. Hos tamen aliis etiam locis ſparſos fuiſſe videbitur, Æ. 11. 316. 3. *Rutuli:* populi Latinis conſanguinitate quidem & connubiis ac vicinitate conjuncti; ſed Turno tamen, non Latino ſubditi: quorum præcipua ſedes; ab oriente, Antio Volſcorum oppido maritimo; ab occidente, Numicio amne; à meridie. Lanuvio Latinorum urbe, continebatur. 4. *Sicani:* vel fuerunt certæ cujuſdam urbis in Latio populi, ſiquidem eos Plinius, l. 3. 5. numerat inter quinquaginta tres Latii populos, qui ſuo tempore ſine veſtigiis interierant. Vel reliquiæ Siculorum, quos omnino primos Italiæ incolas contendit fuiſſe Cluverius ex Dionyſio: qui deinde ab Aboriginibus & Pelaſgis è Græcia profectis pulſi, in *Sicaniam* inſulam fugerunt, eamque ſuo ducíſque ſui nomine *Siciliam* appellaverunt: unde Siculi, quotque erant in Italia ſuperſtites, ex ſociorum ſuorum victoria, Sicani etiam ſunt dicti. 5. *Sacrani:* quorum originem Cluverius, ex Feſto, Servio, ac Dionyſio ita concinnat; ut velit partim fuiſſe Pelaſgorum & Aboriginum, qui poſt pulſos à ſe Siculos viciſſim à Sabinis ex meridie ingruentibus pulſi ſint Reate oppido, ultra Anienem fluvium, & ſedes circa locum, ubi nunc eſt Roma, quæſiverint; unde, quia Reate *ſacra* Cybeles magno erant in honore, *Sacrani* appellati ſint. 6. *Labici, Labicani* vel *Lavicani:* quorum urbs *Labicum,* nunc *Zagaruolo,* in ſeptentrionali veteris Latii parte ſupra Tuſculum. 7. *Accolæ Tyberis,* de quo Æ. 8. 330. De *ſaltibus,* pro ſylvis, Ecl. 6. 55. 8. *Accolæ Numicii,* fluvii, de quo ſupra, v. 150. 9. *Circæi,* incolæ, Circæi montis & promontorii, quo Latium vetus ad orientem terminatur; mons hodie *Circello,* Æ. 3. 386. 10. *Anxur,* neutro maſculinoque genere: ubi Jupiter ab urbe dictus *Anxur* aut *Anxurus,* ſingulari cultu colebatur: non puer & imberbis, ut ſomniant poſt Servium grammatici; ſed promiſſa barba, ut conſtat ex nummo apud Conſtant. Landum cum inſcript. JOVIS AXUR. Nugantur iidem Grammatici, cum nomen illud Græcum volunt, quaſi ἄνευ ξυρῆ, *ſine novacula:* ait enim Plinius, l. 3. 5. nomen eſſe à Volſca lingua repetitum. Urbs poſtea à Græcis propter ſitus aſperitatem, dicta eſt τραχίνη, *Trachine,* à τραχὺς, *aſper:* indeque *Taracina,* vel *Terracina,* nunc *Terracine,* ad orientem Circæi montis, apud Volſcos. 11. *Feroniæ* lucus cum fonte ac templo, fuit inter Circæos & Terracinam. Quænam autem hæc fuerit Dea, ambigitur. Aiunt plerique Junonem eſſe: aliter tamen videtur, cum Feroniam Virgilius, Herili, Præneſtini regis matrem faciat, Æ. 8. 564. quod in Junonem cadere non poteſt, quæ nullos niſi ex Jove liberos ſuſcepit. Narrat Dionyſius, Lacedæmoniorum numen fuiſſe: qui illuc appulſi Lycurgi temporibus, *Feroniæ* Deæ locum dicaverint, quod eos feliciter mari *ferri* contigerat. Innuit tamen idem l. 3. Latinorum & Sabinorum numen eſſe, quod Græci ſua lingua vertunt, ἀνθιφόρον, *floriferam;* alii φιλοστέφανον, *amantem coronarum;* alii aliter: quæ omnia Deam florum aut hortorum fuiſſe ſignificant. 12. *Saturæ Palus:* quæ & *Pometina,* inde & *Pomptina* & *Pontina* dicta eſt, maritimam fere omnem Volſcorum regionem prætexens, longitudine leucarum circiter duodecim: à loco quem vocabant olim *tres tabernas;* nunc *Ciſterna,* ad uſque *Terracinam:* quæ pars ejus extrema ad orientem, eadem latiſſima erat: duobus fluviis ibi reſtagnantibus, *Amaſeno* nunc *Toppia,* & *Uſente* nunc *Auſente,* à quo palus ipſa etiamnum appellatur *l'Auſente palude.* Unde porro *Pomptina* dicta ſit, patet: nempe ab urbe Volſcorum *Sueſſa Pometia,* mediterraneâ illâ quidem, ſed cujus ager ad mare pertinens abibat in has paludes. Unde autem *Saturæ* nomen acceperit, non ita liquet. Ego ſic ſtatuo: Virgilium voluiſſe utrumque Pomptinæ paludis terminum hic ſignificare: ab oriente quidem *Uſentem* fluvium: ab occidente vero fluvium *Aſturam,* ejuſdem nunc nominis. Quippe hunc *Aſturam,* Strabo Στόραν, Feſtus *Sturam,* vetus codex apud Sigonium in librum octavum Livii, *Saturam* vocat. Hoc autem fluvio definitam ab occidente fuiſſe paludem, nec ipſe negabit Cluverius: ſiquidem initium paludis petit à *tribus tabernis,* & agro *Sueſſa Pometia:* quæ urbs utra-

Hos ſuper advenit Volſca de gente Camilla,
Agmen agens equitum & florentes ære catervas,
Bellatrix: non illa colo calathiſve Minervæ
Fœmineas aſſueta manus; ſed prælia virgo
Dura pati, curſuque pedum prævertere ventos.
Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina: nec teneras curſu læſiſſet ariſtas:
Vel mare per medium, fluctu ſuſpenſa tumenti,
Ferret iter; celeres nec tingeret æquore plantas.
Illam omnis tectis agriſque effuſa juventus
Turbaque miratur matrum, & proſpectat euntem;
Attonitis inhians animis; ut regius oſtro
Velet honos leves humeros; ut fibula crinem
Auro internectat; Lyciam ut gerat ipſa pharetram,
Et paſtoralem præfixa cuſpide myrtum.

Præter illos Camilla venit è natione Volſca, ducens turmam equitum & catervas fulgentes æreis armis *bellicoſa*, puella: *non illa* quidem *puella aſſueta* ſecundum *fœmineas manus colo & calathis Minervæ: ſed* aſſueta *tolerare difficiles pugnas, & præcurrere ventos curſu pedum. Illa vel volaſſet per ſummas herbas ſegetis non tangendo, nec fregiſſet currendo teneros calamos; vel habuiſſet iter per medium mare, ſuſtentata undis tumidis, nec madefeciſſet aquis teneros pedes. Omnis juventus egreſſa domibus & agris, & turba matrum admiratur illam, & aſpicit incedentem: attendens ſuppentibus animis; quomodo regalis ornatus tegat purpurâ nitidos humeros, quomodo fibula colligat crinem auro; quomodo ipſa ferat Lyciam pharetram, & myrtum paſtoralem armatam cuſpide.*

NOTÆ.

quæ ad *Aſturam* fluvium ſita erat. Hujus paludis ſpatio tres & viginti urbes olim fuiſſe tradit Plinius: per mediam Appius aggere viam ſtravit, ſuo appellatam nomine: ſiccare conati ſunt variis temporibus Cornelius Cethegus Auguſtus, & Theodoricus.

803. *Volſca de gente Camilla.*] *Volſci*, gens bellicoſa, Rutulos & Latinos, ab occidente; Auruncos & Campanos ab oriente; Hernicos & Æquos à ſeptentrione attingens: incerti generis, ſed linguæ à Latina diverſæ ac ſibi propriæ. E mediterraneis hujus regionis urbibus milites advexiſſe puto Camillam, cum maritimæ fere Turnum ſequerentur. Hujus Camillæ caſus & origo narrantur, Æ. 11. 535.

804. *Florentes ære catervas.*] *Ornatas, fulgentes:* metaphora, de qua, G. 2. 6. De *calathis* caniſtris, ubi fila & lanæ & alia reponuntur, Ecl. 2. 46. Minervæ tribuuntur, quia lanificii textiliumque operum habetur præſes, Æ. 5. 284.

814. *Oſtro velet honos, &c.*] *Purpura* ex oſtrei ſive muricis ſanguine expreſſa, G. 2. 506. *Lyciam pharetram* tribuit, pro qualibet inſigni pharetra: quia ſagittandi arte Lycii nobiles. De illa Aſiæ minoris meridiana regione, Æ. 4. 143. *Myrtum*, haſtilibus ob ligni firmitatem aptam arborem fuiſſe jam notavit Virgilius, G. 2. 447. *Paſtoralem* appellat, quia vita ſylveſtri ac paſtorali inſtituta à Metabo fuerat Camilla, ut videbitur, Æ. 11. 569.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER VIII.

ARGUMENTUM.

Turnus Venulum ad Diomedem mittit, ut eum ad belli ſocietatem alliciat. Æneas Tyberini fluvii monitu, iter eodem conſilio ſuſcipit ad Evandrum: qui ex Arcadia profugus in Palatino monte conſederat Evander, ſacris Herculis tum intentus, Æneam iiſdem adhibet: eorum originem edocet, victoriam ſcilicet Herculis de Caco regionis illius inſigni olim prædone. Tum Æneam quadringentorum equitum ſubſidio juvat: iiſdem Pallantem filium præficit: Æneam ad Tyrrhenos, expulſo Mezentio, regem poſcentes, cum certa regni auxiliique ſpe dimittit. Æneas poſtridie, parte alterâ copiarum ſecundo flumine ad ſuos remiſſâ, cum altera Tyrrhenos adit. Interim Venus arma Æneæ ſuo defert, à Vulcano fabricata; clypeum imprimis, in quo Æneas res præclara olim gerendas à Romanis poſteris mira arte cœlatas admiratur. Præcipuus eo in opere locus eſt Auguſto; cujus egregiam de Antonio & Cleopatra Ægypti regina victoriam, triplicemque triumphum diligentius poëta deſcribit.

INTERPRETATIO. *Poſtquam Turnus ſuſtulit ex arce Laurenti vexillum belli, & tubæ ſonuerunt rauco ſtrepitu; & poſtquam excitavit generoſos equos, & poſtquam commovit arma; ſtatim animi turbati fuerunt: ſimul totum Latium conſpirat* ut in *tumultu ſubito, & juventus ferox furit. Præcipui duces Meſſapus, & Uſens, & Mezentius contemptor Deorum, colligunt undecunque ſubſidia, & ſpoliant agricolis arva ſpatioſa.*

UT belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, & rauco ſtrepuerunt cornua cantu:
Utque acres concuſſit equos, utque impulit arma;
Extemplo turbati animi: ſimul omne tumultu
Conjurat trepido Latium, ſævitque juventus
Effera. Ductores primi, Meſſapus, & Uſens,
Contemptorque Deûm Mezentius, undique cogunt
Auxilia, & latos vaſtant cultoribus agros.

NOTÆ.

1. *Belli ſignum.*] Virgilius loquitur hic ex more Romanorum, apud quos triplex erat militiæ genus. *Sacramentum*, cum milites jurabant, ſe non niſi confectis militiæ temporibus, ſive ſtipendiis, ex reipublicæ exercitu diſceſſuros. *Conjuratio*, cum in ſubito tumultu dux, cui ſingulos ſacramento adigere non vacabat, è Capitolio duplex attollebat vexillum; roſeum unum, quo pedites: cœruleum, quò equites conveniebant; ſimulque jurabant omnes. *Evocatio*, cum diverſi diverſas in partes ad cogendos exercitus mittebantur. Ita ferè Servius. *Vexillum* autem Romanis fuit *velum* minus, quadratum, ex haſta ſuſpenſum. De *Laurento urbe*; quam Turnus, adnitente Amatâ, habenis rerum à Latino relictis, belli ſedem fecerat, Æ. 7. 63. De *cornibus, tubis*, Æ. 7. 637.

3. *Concuſſit equos, &c.*] Excitavit equos ſonitu cornuum; milites impulſu armorum, id eſt, alliſis ad clypeos haſtis: cujus moris innumera ſunt apud auctores veſtigia. De *Latio*, Æ. 7. 54. De *Meſſapo*, ibid. 691. De *Uſente*, ibid. 744. De *Mezentio*, ibid. 647.

Mittitur

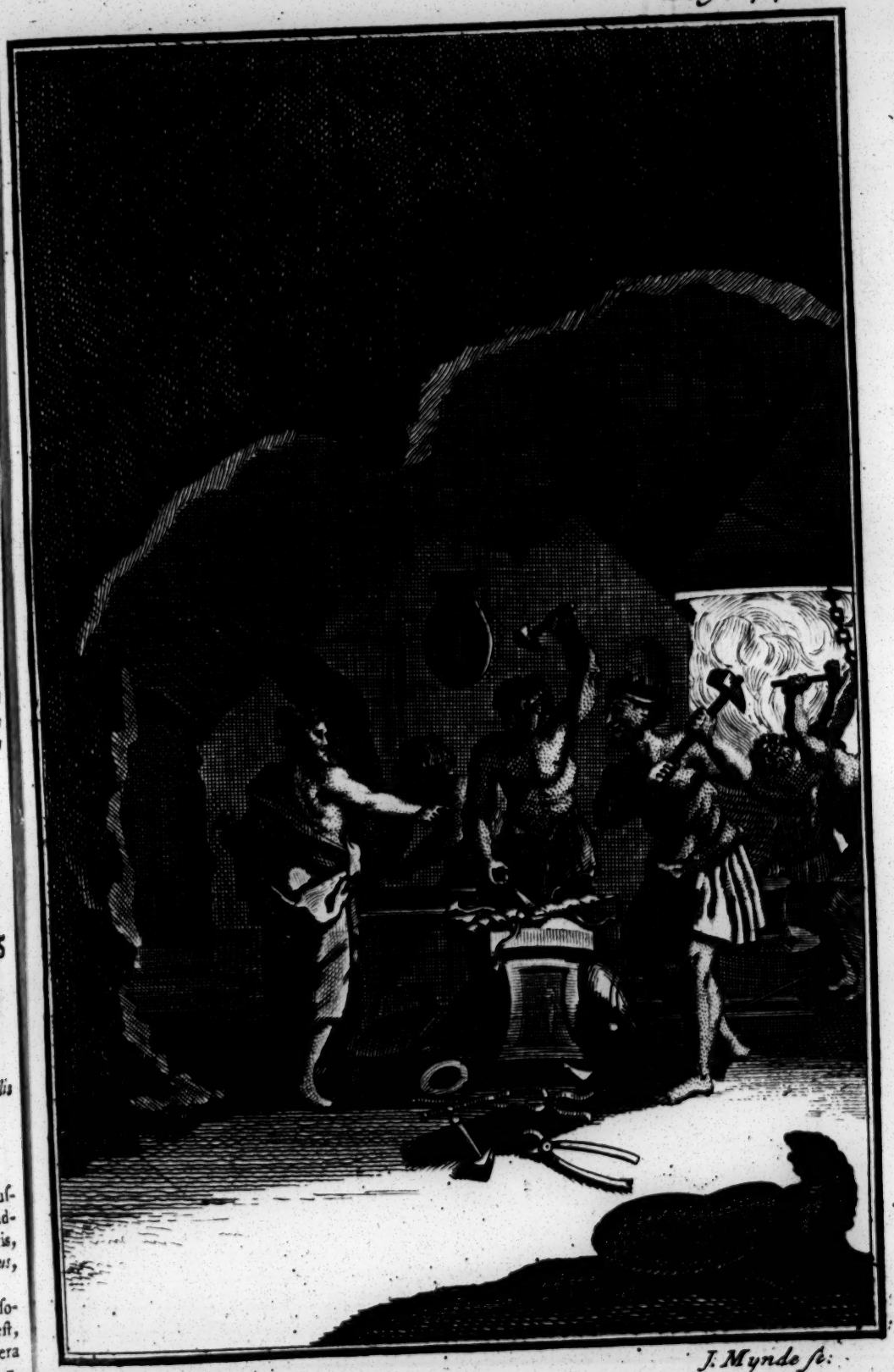

J. Mynde sc.

Mittitur & magni Venulus Diomedis ad urbem:
Qui petat auxilium: & Latio conſiſtere Teucros,
Advectum Æneam claſſi, victoſque Penates
Inferre, & fatis regem ſe dicere poſci,
Edoceat: multaſque viro ſe adjungere gentes
Dardanio, & late Latio increbeſcere nomen.
Quid ſtruat his cœptis; quem, ſi fortuna ſequatur,
Eventum pugnæ cupiat; manifeſtius ipſi,
Quam Turno regi, aut regi apparere Latino.
Talia per Latium: quæ Laomedontius heros
Cuncta videns, magno curarum fluctuat æſtu:
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In parteſque rapit varias, perque omnia verſat.
Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen ahenis
Sole repercuſſum, aut radiantis imagine Lunæ,
Omnia pervolitat late loca: jamque ſub auras
Erigitur, ſummique ferit laquearia tecti.
Nox erat, & terras animalia feſſa per omnes
Alituum pecudumque genus ſopor altus habebat:
Cum pater in ripa gelidique ſub ætheris axe
Æneas, triſti turbatus pectora bello,
Procubuit, ſeramque dedit per membra quietem.
Huic Deus ipſe loci, fluvio Tyberinus amœno,
Populeas inter ſenior ſe attollere frondes
Viſus. Eum tenuis glauco velabat amictu
Carbaſus, & crines umbroſa tegebat arundo.
Tum ſic affari, & curas his demere dictis:
O ſate gente Deûm, Trojanam ex hoſtibus urbem
Qui revehis nobis, æternaque Pergama ſervas,
Expectate ſolo Laurenti arviſque Latinis:
Hic tibi certa domus: certi, ne abſiſte, penates:
Neu belli terrere minis, tumor omnis & iræ
Conceſſere Deûm.
Jamque tibi, ne vana putes hæc fingere ſomnum,

Venulus mittitur etiam ad urbem magni Diomedis: ut poſcat opem: & doceat Diomedem *Trojanos ſtare* in *Latio, Æneam navibus appulſum* eſſe, *& inducere Deos* ſuos *victos à* Græcis, *& dicere ſe vocari fatis* in *regnum, & plurimas nationes ſociare ſe* huic *homini Trojano, &* ejus *nomen late ſpargi* in *Latio*; & addat, *cognoſci* ab *ipſo* Diomede *clarius, quam à rege Turno, aut à rege Latino, quid Æneas machinetur his conſiliis, quem optet exitum certaminis, ſi fortuna* ipſi *faveat. Talia* fiunt *per Latium: quæ omnia cernens Trojanus heros, agitatur magnis fluctibus curarum: & modo huc, modo illuc diſtrahit mentem vagam, & differt in partes diverſas, & volvit per omnia. Veluti quando lux tremula* emiſſa *à ſole aut ſpecie rutilantis Lunæ, reſiliens è vaſis æreis pervagatur late cuncta loca; & jam attollitur in aërem, & perſtringit laquearia ſupremi tecti. Nox erat, & profundus ſomnus tenebat animalia laſſa & genus volucrum ac pecorum per omnes terras: quando pater Æneas, ſolicitus animo* ob *difficile bellum, decubuit in ripa & ſub axe frigidi aëris, & permiſit corpori tardam quietem. Ipſe Tyberinus ſenex, Deus regionis, flumine amœno, viſus* eſt *erigere ſe inter populeas arbores: linum ſubtile tegebat eum viridi veſte, & opaca arundo inumbrabat capillos.*

Tunc cœpit *alloqui* Æneam, *& auferre ſolicitudinem his verbis: O nata* ex *familia Deorum, qui reducis ad nos urbem Trojanam ex hoſtibus, & tueris Pergama perpetua; expectate in terra Laurente & campis Latinis: hic ſedes certa eſt tibi, certi Penates, ne ceſſes* ab incepto: *neve terreare commi-natione belli: omnis indignatio & ira Deorum ceſſaverunt. Et, ne exiſtimes ſomnum ſuggerere* tibi *hæc inania,*

NOTÆ.

9. *Diomedis ad urbem, &c.*] *Arpos* vel *Argyrippam*, urbem in Apulia Daunia, conditam à Diomede. De *ea*, deque *Diomede*, Æ. 11. 243. De *Teucris*, Æ. 1. 139. De *Penatibus* Æneæ, Troja advectis, Æ. 2. 717.

18. *Laomedontius heros.*] Æneas, ex eadem, qua Laomedon, rex Trojanis, familia, G. 3. 35. De *Laquearibus*, interſtitiis trabium, Æ. 1. 730.

28. *Ætheris axe.*] Sub aperto aëre, Æ. 2. 512. De *Tyberino*, infra, v. 330. De *carbaſo*, lini ſpecie, Æ. 4. 417. De *Pergamis*, arce Trojæ, Æ. 1. 470. De *Laurente* agro, Æ. 7. 63. De *Penatibus*, Æ. 2. 717.

37. *Revehis nobis.*] Gens enim Trojana per Dardanum ex Italia olim profecta erat, Æ. 3. 167.

Littoreis

Littoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus,
Triginta capitum fœtus enixa, jacebit;
Alba, ſolo recubans, albi circum ubera nati.
Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum:
Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
Aſcanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano. Nunc, qua ratione, quod inſtat,
Expedias victor, paucis, adverte, docebo.
Arcades his oris, genus à Pallante profectum,
Qui regem Evandrum comites, qui ſigna ſecuti,
Delegere locum, & poſuere in montibus urbem,
Pallantis proavi de nomine Pallanteum.
Hi bellum aſſidue ducunt cum gente Latina:
Hos caſtris adhibe ſocios, & fœdera junge.
Ipſe ego te ripis & recto flumine ducam,
Adverſum remis ſuperes ſubvectus ut amnem.
Surge, age, nate Deâ: primiſque cadentibus aſtris
Junoni fer rite preces, iramque minaſque
Supplicibus ſupera votis: mihi victor honorem
Perſolves. Ego ſum, pleno quem flumine cernis
Stringentem ripas, & pinguia culta ſecantem,
Cœruleus Tybris, cœlo gratiſſimus amnis.
Hic mihi magna domus, celſis caput urbibus exit.
Dixit, deinde lacu fluvius ſe condidit alto,

mox magna ſus, à te inventa ſub ilicibus litoreis, quæ *peperit fœtus triginta porcellorum, jacebit humi ſtrata*; *alba* ipſa, & *porcelli albi circa mammas. Hic erit locus urbis, hæc certa quies à laboribus, ex quo* præſagio, *annis triginta recurrentibus, Aſcanius fundabit Albam urbem nobili nomine. Non prædico tibi dubia. Jam attende, dicam* tibi *paucis* verbis, *quomodo conficias quod imminet*, ad obtinendam *victoriam. Arcades, gens orta à Pallante, qui ſecuti* ſunt *ſocii Evandrum regem & vexilla* ejus, *elegerunt ſedem* in *his regionibus, & fundaverunt in montibus urbem Pallanteum è nomine Pallantis proavi* Evandri. *Hi ſemper bellum gerunt cum populo Latino. Hos adjunge ſocias exercitui* tuo, & *alliga* tibi *per fœdus. Ego ipſe ducam te* per *ripas* meas *& rectum fluvium, ut ſublevatus vincas* facile *remis fluvium adverſus* te fluentem. *Age, ſurge, fili Veneris: & primis ſtellis occidentibus, offer religioſe preces Junoni, & placa ſubmiſſis votis iram & minas* ejus; *exhibebis honorem mihi*, quando eris *victor. Ego ſum* ille, *quem vides lambentem ripas tumidis aquis, & dividentem agros fertiles, Tybris cæruleus, fluvius acceptiſſimus Diis. Hic mihi* eſt *ampla domus, fons erumpit apud alias urbes.* Sic *locutus* eſt *fluvius: deinde mærſit ſe profundis aquis.*

NOTÆ.

48. *Albam, &c.*] Cognomento *longam*, ob ſitum, inter lacum & montem inde Albanum appellatum: Roma diſſitam quindecim circiter millibus ad orientem. Hæc ab Aſcanio condita: poſtquam annos triginta Lavinii regnatum eſſet: ex augurio repertæ albæ ſuis, cum triginta porcellis, ut habent Romani ſcriptores. At anni illi triginta, de quibus Tyberinus loquitur, non ab hoc ipſo Æneæ adventu numerandi ſunt: ſed ab urbe Lavinio conditâ; aut potius, ab ipſa Æneæ morte, qui tres annos regnavit, ut dictum eſt, Æ. 1. 270.

51. *Arcades, &c.*] *Arcadia*, regio eſt Peloponneſi media, Ecl. 4. 58. Hinc profectus eſt Evander: vel ob occiſum ex errore patrem, ut narrat Servius, vel ad educendam coloniam, ut vult Pauſanias in Arcadicis: conſeditque juxta Tyberim in monte & oppidulo, quod vocavit *Palantium*, *Pallanteum*, *Palatium*; vel ab urbe Arcadiæ Pallantio, unde profecti fuerant, juxta Pauſaniam, Dionyſium, & Livium; vel à Pallante Arcadiæ rege, proavo ſuo, juxta Virgilium. Matrem habuit, juxta Solinum, *Nicoſtratam*, quæ ob fatidica carmina *Carmentis* à Latinis dicta eſt; patrem, juxta pleroſque, Mercurium. Condita deinde Roma eſt in eo monte, qui *Palatinus* dictus eſt, nunc *Palazzo maggiore* ſeu *Palatino*.

57. *Recto flumine.*] Abſque errore, expedito itinere.

59. *Cadentibus aſtris.*] Decedentibus, ſub primam diei lucem, Æ. 4. 81.

63. *Pinguia culta.*] Loca culta & pinguia, G. 1. 153.

65. *Magna domus.*] Præter allatam interpretationem, affertur hæc alia, ſed durior: *Hic mihi magna domus exit:* aſſurgit paulatim, lapſu temporis, id eſt, fundabitur, erigetur. Et Romam innuit, quæ his in regionibus ædificanda erat, caput reliquarum urbium futura. De *fonte Tybris*, infra, v. 330.

Ima petens: nox Æneam ſomnuſque reliquit.
Surgit, & ætherii ſpectans orientia Solis
Lumina, rite cavis undam de flumine palmis
Suſtulit, ac tales effudit ad æthera voces:
Nymphæ, Laurentes Nymphæ, genus amnibus unde eſt:
Tuque ô Tybri tuo genitor cum flumine ſancto,
Accipite Ænean, & tandem arcete periclis.
Quo te cunque lacus miſerantem incommoda noſtra
Fonte tenet, quocunque ſolo pulcherrimus exis;
Semper honore meo, ſemper celebrabere donis,
Corniger Heſperidum fluvius regnator aquarum:
Adſis ô tantum, & propius tua numina firmes.
Sic memorat: geminaſque legit de claſſe biremes,
Remigioque aptat: ſocios ſimul inſtruit armis.
Ecce autem ſubitum atque oculis mirabile monſtrum:
Candida per ſylvam cum fœtu concolor albo
Procubuit, viridique in litore conſpicitur ſus.
Quam pius Æneas, tibi enim, tibi, maxima Juno,
Mactat, ſacra ferens, & cum grege ſiſtit ad aram.
Tybris eâ fluvium, quam longa eſt, nocte tumentem
Leniit, & tacitâ refluens ita ſubſtitit undâ;
Mitis ut in morem ſtagni placidæque paludis
Sterneret æquor aquis, remo ut luctamen abeſſet.
Ergo iter inceptum celerant rumore ſecundo.
Labitur uncta vadis abies: mirantur & undæ,
Miratur nemus inſuetum, fulgentia longe
Scuta virûm fluvio pictaſque innare carinas.
Olli remigio noctemque diemque fatigant,
Et longos ſuperant flexus, variiſque teguntur
Arboribus, virideſque ſecant placido æquore ſylvas.
Sol medium cœli conſcenderat igneus orbem,

deſcendens ad *intima: nox & ſomnus deſeruit Æneam. Surgit, & aſpiciens ſurgentem lucem cœleſtis Solis, hauſit religioſe cavis manibus aquam de fluvio, & emiſit ad cœlum talia verba: Nymphæ, Nymphæ Laurentes, à quibus eſt origo fluviorum: & tu, ô Tybri pater, cum tuo ſacro fluvio, admittite Æneam, & denique protegite à periculis. Quocunque fonte* tua *aqua detinet te, miſereſcentem calamitatum noſtrarum; quacunque regione erumpis formoſiſſimus: ſemper decoraberis cultu meo, ſemper muneribus meis, ô* tu qui es *amnis cornutus, rex aquarum Italicarum. Succurre tantummodo, & præſenti* auxilio *confirma vim tuorum* promiſſorum. *Sic loquitur: & eligit duas naves è claſſe, & accommodat* ad *remigandum: ſimul accingit ſocios armis. Ecce autem prodigium repentinum & admirandum viſu: ſus alba ejuſdem coloris, ac fœtus albus, jacuit per ſylvam, & cernitur in viridi litore: quam adeo pius Æneas tibi immolat, tibi ô maxima Juno, offerens* tibi, *ſacrificia, & conſtituit ante altaria cum turba* porcellorum. *Tybris* per *eam noctem, quam longa fuit, ſedavit flumen* ſuum *inflatum: & retro fluens ſtetit fluctibus ſic tranquillis, ut æquaret planitiem aquarum in modum mollis ſtagni & quietæ paludis,* ita *ut labor abeſſet in remigando. Igitur rumore proſpero deproperant iter ſuſceptum. Abies oblita* pice *decurrit fluctibus; & aquæ mirantur, ſylva inaſſueta* his ſpectaculis *miratur, clypeos hominum procul ſplendentes & pictas naves vehi flumine. Illi remigando traducunt noctem & diem, & prætervehuntur longos circuitus, & inumbrantur diverſis arboribus, & trajiciunt virides ſylvas tranquillo flumine. Sol ardens pervenerat* ad *medium ſpatium cœli,*

NOTÆ.

69. *Undam de flumine.*] Ad lavandus purgandaſque manus ante preces: qui nos multis exemplis ab interpretibus firmatur, Æ. 2. 719.

71. *Genus amnibus, &c.*] Nymphæ, aquarum & fontium quorumlibet præſides: quorum ex colluvie fiunt augenturque fluvii. De *Laurente regione*, Æ. 7. 63.

77. *Corniger Heſperidum, &c.*] *Rex* Italicarum aquarum; non magnitudine ſua, qui honos Eridano tribui debet, & vero tribuitur, G. 1. 482. ſed ob futuram magnitudinem reginæ urbis Romæ, quam præterfluit. Deinde poteſt Æneas hunc ei honorem habere: cum nondum Eridanum, aut majorem ullum in Italia fluvium viderit. De *cornibus fluviorum*, G. 4. 371. De *Heſperia*, Italia, Æ. 1. 534. De *biremibus*, Æ. 5. 119.

90. *Rumore ſecundo.*] Sparſo inter milites, de ſucceſſu itineris bene ominantes. De *Abiete, ſapin, a fir-tree*, arbore quæ hic pro nave ſumitur, G. 2. 68.

Cum longe aſpiciunt muros, & arcem, & pauca culmina domorum, quæ Romana magnitudo nunc extulit ad *cœlum: tunc Evander poſſidebat rem anguſtam. Statim appellunt* illuc *naves, & accedunt* ad *urbem. Forte illo die rex Arcadius* Evander *offerebat ſolemne ſacrificium magno filio Amphitryonis & Diis, ante urbem, in ſylva. Simul Pallas filius* Evandri, *ſimul præcipui omnes juvenum, & ſenatus inops, offerebant thura huic* Deo: *& ſanguis calidus, fumabat ante altaria. Quando conſpexerunt altas naves, &* viros *appelli inter umbroſam ſylvam, & incurvari in remos tranquillos: terrentur aſpectu inopino, & omnes ſurgunt relictis menſis: quos audax Pallas prohibet abrumpere ceremonias, & ipſe correptâ haſtâ currit obviam, & eminus exclamat è tumulo: O juvenes, quæ cauſa impulit vos explorare iter incognitum? quo itis? qui* eſtis ſecundum *genus? unde* eſtis ſecundum *patriam? an pacem huc portatis, an bellum? Tunc pater Æneas ſic loquitur è ſumma puppe, & præfert manu ramum oleæ pacificæ: Cernis Trojanos & arma infenſa Latinis, quos profugos Latini expulerunt bello feroci. Adimus Evandrum: referte illi iſta, & dicite veniſſe electos principes Trojæ, implorantes ſocietatem armorum.*

Cum muros, arcemque procul, & rara domorum
Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cœlo
Æquavit: tum res inopes Evandrus habebat.
Ocyus advertunt proras, urbique propinquant.
Forte die ſolemnem illo rex Arcas honorem
Amphitryoniadæ magno Diviſque ferebat,
Ante urbem, in luco. Pallas huic filius unà,
Unà omnes juvenum primi, pauperque ſenatus,
Thura dabant: tepiduſque cruor fumabat ad aras.
Ut celſas vidêre rates, atque inter opacum
Allabi nemus, & tacitis incumbere remis:
Terrentur viſu ſubito, cunctique relictis
Conſurgunt menſis: audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipſe,
Et procul è tumulo: Juvenes, quæ cauſa ſubegit
Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit. [ma?
Qui genus? unde domo? pacemne huc fertis, an ar-
Tum pater Æneas puppi ſic fatur ab alta,
Paciferæque manu ramum prætendit olivæ:
Trojugenas ac tela vides inimica Latinis,
Quos illi bello profugos egere ſuperbo.
Evandrum petimus: ferte hæc, & dicite lectos
Dardaniæ veniſſe duces, ſocia arma rogantes.
Obſtupuit tanto perculſus nomine Pallas:
Egredere ô quicunque es, ait, coramque parentem
Alloquere, ac noſtris ſuccede penatibus hoſpes.
Accepitque manu, dextramque amplexus inhæſit.
Progreſſi ſubeunt luco, fluviumque relinquunt.
Tum regem Æneas dictis affatur amicis:
Optime Grajugenûm, cui me fortuna precari,
Et vittâ comptos voluit prætendere ramos:
Non equidem extimui, Danaûm quod ductor & Arcas,

Pallas obſtupuit attonitus tanto nomine: Exi, ait, ô tu *quiſquis es, & affare præſens parentem meum, & ingredere domos noſtras* ut *hoſpes. Simul accepit* eum *manu, & perſtitit amplectens dexteram. Progredientes intrant ſylvam, & recedunt* à *fluvio. Tunc Æneas alloquitur regem amico ſermone: Optime Græcorum, cui fortuna voluit me ſupplicare, & proferre ramos ornatos tæniis: equidem non metui, quod eſſes* dux *Græcorum, & Arcas,*

NOTÆ.

103. *Amphitryoniadæ.*] Herculi, infra, v. 288.

105. *Senatus.*] Concilium ſenum: quod deinde à Romulo & Romanis vocatum eſt *ſenatus.*

110. *Menſis.*] Ubi veſcebantur ſacris carnibus: & pars hæc erat ſacrificii. De *ſacrificiis non interrumpendis*, Æ. 3. 405. De *Olivæ ramo tæniis ornato, ad pacem petendam*, Æ. 7. 237. De *Dardaniis* ducibus, Æ. 1. 239. De *Penatibus*, pro domo, Æ. 2. 717.

129. *Danaum quod, &c.*] De *Danais*, Græcis, Æ. 1. 34. De *Arcadia*, Ecl. 4. 58. De *Atridis*, Atrei filiis, Agamemnone, Æ. 3. 54. & Menelao, Æ. 2. 264. His quomodo conjunctus eſſet Evander, varie exponit Servius: multi repetunt ex Atlante, cujus ſeptem filiæ fuerunt: quarum ex una & Jove Tantalus Atrei avus prognatus eſt; ex alia, nempe Maia, Mercurius pater Evandri.

Quodque

Quodque à ſtirpe fores geminis conjunctus Atridis;
Sed mea me virtus, & ſancta oracula Divûm,
Cognatique patres, tua terris didita fama,
Conjunxere tibi, & fatis egere volentem.
Dardanus, Iliacæ primus pater urbis & auctor,
Electrâ, ut Graii perhibent, Atlantide cretus,
Advehitur Teucros: Electram maximus Atlas
Edidit, æthereos humero qui ſuſtinet orbes.
Vobis Mercurius pater eſt, quem candida Maia
Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.
At Maiam, auditis ſi quicquam credimus, Atlas,
Idem Atlas generat, cœli qui ſidera tollit.
Sic genus amborum ſcindit ſe ſanguine ab uno.
His fretus: non legatos, neque prima per artem
Tentamenta tui pepigi: memet ipſe meumque
Objeci caput, & ſupplex ad limina veni.
Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
Inſequitur: nos ſi pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnem Heſperiam penitus ſua ſub juga mittant:
Et mare quod ſupra, teneant, quodque alluit infra.
Accipe, daque fidem: ſunt nobis fortia bello
Pectora, ſunt animi, & rebus ſpectata juventus.
Dixerat Æneas: ille os oculoſque loquentis
Jamdudum & totum luſtrabat lumine corpus.
Tunc ſic pauca refert: Ut te, fortiſſime Teucrûm,
Accipio agnoſcoque libens! ut verba parentis
Et vocem Anchiſæ magni vultumque recordor!
Nam memini Heſiones viſentem regna ſororis
Laomedontiaden Priamum, Salamina petentem,

& quod ab origine cognatus duobus Atrei filiis. Sed pietas mea, & ſacra monita Deorum, & majores noſtri *conſanguinei, & fama tua ſparſa per terras, ſociaverunt me tibi, &* auctoritate *fatorum impulerunt me* jam *volentem, Dardanus, primus parens & fundator urbis Trojanæ; natus, quemadmodum Græci teſtantur, Electrâ* filiâ *Atlantis; appulſus* eſt ad *Teucros. Maximus Atlas, qui portat humeris orbes cœleſtes, genuit Electram. Mercurius parens eſt veſter, quem candida Maia peperit conceptum* in *frigido cacumine Cyllenes. At ſi aliquam damus* fidem iis quæ *audivimus; Atlas, idem Atlas qui portat aſtra cœli, genuit Maiam. Ita gens utriuſque dividit ſe ab eodem ſanguine Confiſus his* rebus *non adhibui cum caliditate legationes & prima experimenta tuæ* voluntatis: *ego memet expoſui, & acceſſi ſupplex ad domum* tuam. *Eadem natio Rutula, quæ te* perſequitur *bello inhumano; nos etiam perſequitur: ſi nos ejiciat, nihil putat defuturum, quominus ſubjiciat ſub ditionem ſuam omnem omnino Italiam; & occupet mare quod allambit* eam *ſupra, & quod infra. Accipe, & præbe fidem: ſunt nobis corpora robuſta* ad *bellum, ſunt animi, & juvenes inſignes rebus* geſtis. *Æneas* ſic *dixerat: Evander jamdiu circumſpiciebat oculis vultum & oculos & omne corpus dicentis. Tunc ita reſpondet pauca: O generoſiſſime Trojanorum, quam libenter agnoſco te & accipio! quam* bene *reminiſcor ſermonem & vocem & ſpeciem magni patris* tui *Anchiſæ! Nam memini Priamum, filium Laomedontis, inviſentem regnum ſororis* ſuæ *Heſiones, & euntem Salamina,*

NOTÆ.

131. *Mea me virtus, &c.*] Conſcientia virtutis meæ, quâ nihil mihi videbar commiſiſſe, quod odio tuo dignum eſſet.

134. *Dardanus, &c.*] De *Dardani origine*, Æ. 3. 167. De *Atlante*, Æ. 4. 247. De *Electra, & Maia, & Pleiadibus* ſororibus, G. 1. 138. De *Mercurio & Cyllene* monte Arcadiæ, Æ. 1. 301.

138. *Vobis Mercurius pater eſt.*] Vel *vobis Arcadibus*: quia natus in Arcadia. Vel *vobis Evandro & Pallanti*: diximus enim, v. 51. Mercurium habitum eſſe patrem Evandri.

146. *Daunia.*] *Rutula*, à Dauno rege, patre Turni, Æ. 7. 794. De *Heſperia*, Æ. 1. 534.

149. *Et mare, quod, &c.*] *Superum*, ſive Hadriaticum, ad ſeptentrionem Italiæ: *inferum*, ſive Tyrrhenum, ad meridiem.

157. *Heſiones, &c.*] *Heſione*, Laomedontis filia, uxor Telamonis *Salaminis* inſulæ regis, inter Peloponneſum & Atticam, Æ. 3. 476. De *Arcadia*, Ecl. 4. 58.

Viſentem regna ſororis Priamum.] Alii non viſentem animi cauſa; ſed captivum illuc abductum à Telamone ſororis marito aiunt: ut jam dictum, Æ. 3. 476. De *Laomedonte* Priami patre, G. 1. 502.

Prontinus Arcadiæ gelidos inviſere fines,
Tum mihi prima genas veſtibat flore juventa:
Mirabarque duces Teucros, mirabar & ipſum
Laomedontiaden: ſed cunctis altior ibat
Anchiſes. Mihi mens juvenili ardebat amore
Compellare virum, & dextræ conjungere dextram.
Acceſſi, & cupidus Phenei ſub mœnia duxi.
Ille mihi inſignem pharetram, Lyciaſque ſagittas
Diſcedens, chlamydemque auro dedit intertextam,
Frænaque bina, meus quæ nunc habet aurea Pallas.
Ergo & quam petitis, juncta eſt mihi fœdere dextra;
Et lux cum primum terris ſe craſtina reddet,
Auxilio lætos dimittam, opibuſque juvabo.
Interea ſacra hæc, quando huc veniſtis amici,
Annua, quæ differre nefas, celebrate faventes
Nobiſcum, & jam nunc ſociorum aſſueſcite menſis.
Hæc ubi dicta: dapes jubet & ſublata reponi
Pocula, gramineoque viros locat ipſe ſedili:
Præcipuumque toro & villoſi pelle leonis
Accipit, Æneam, ſolioque invitat acerno.
Tum lecti juvenes certatim araque ſacerdos
Viſcera toſta ferunt taurorum, onerantque caniſtris
Dona laboratæ Cereris, Bacchumque miniſtrant.
Veſcitur Æneas, ſimul & Trojana juventus,
Perpetui tergo bovis & luſtralibus extis
Poſtquam exempta fames, & amor compreſſus edendi,
Rex Evandrus ait: Non hæc ſolemnia nobis,
Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram,
Vana ſuperſtitio veterumve ignara Deorum
Impoſuit: ſævis, hoſpes Trojane, periclis

continuo itinere *perluſtraſſe frigidam regionem Arcadiæ. Tunc prima juventus tegebat mihi malas lanugine: & admirabar principes Trojanos, & admirabar ipſum Laomedontis filium: ſed Anchiſes incedebat ſublimior omnibus. Animus fervebat mihi juvenili deſiderio alloquendi hominem, & ſociandi dextram dextræ. Audivi eum, & cupidus deduxi eum ad urbem Pheneum. Ille abiens donavit mihi illuſtrem pharetram, & ſagittas Lycias, & chlamydem intextam auro, & fræna duo aurea, quæ meus* filius *Pallas modo habet. Itaque hæc etiam dextra, quam rogatis, jam à me ſociata eſt fœdere* vobiſcum: *& quando primum dies craſtina ſe referet terris, remittam vos refectos ſubſidio, & adjuvabo viribus* meis. *Interim, quandoquidem acceſſiſtis huc* ut *amici, perficite benevoli nobiſcum hæc annua ſacrificia, quæ non licet differre, & jam inde aſſueſcite epulis ſociorum. Poſtquam hæc dicta* fuerunt: *imperat cibos & pocula ſubducta referri, & ipſe conſtituit homines in herbida ſede: & admittit principem Æneam in torum & pellem ſetoſi leonis, & inducit in ſolium* ex *acere. Tunc juvenes electi & ſacerdos aræ certatim portant viſcera toſta taurorum & accumulant in calathis munera confecti panis, & proferunt vinum. Æneas, & ſimul Trojana juventus, comedit dorſum longi bovis & viſcera piacularia. Poſtquam fames ablata fuit, & cupido comedendi ſatiata, rex Evander dixit: Non ſuperſtitio falſa & inſcia Deorum antiquorum indixit nobis has ceremonias, has epulas ex conſuetudine, hæc altaria tanti Dei: exequimur iſtud, ô hoſpes Trojane,*

NOTÆ.

165. *Phenei.*] *Pheneum*, vel *Pheneus*, Arcadiæ urbs & lacus, apud Cyllenen montem. De *Lycia* regione, cujus commendabantur ſagittæ & pharetræ, *Æ.* 4. 143. De *chlamyde*, *caſaque*, *Æ.* 3. 484.

175. *Sublata . . . pocula.*] Metu navium adventantium. De *toris*, herbeis ſedilibus, *Æ.* 3. 224. *Acerno*, ex acere arbore, *erable*, *maple-tree*. De more *ſedendi* ad menſas, *Æ.* 1. 702. De *aſſis* & *elixis* carnibus, *Æ.* 1. 215. De *Cerere*, pro pane, *Æ.* 1. 181. De *Baccho*, pro vino, Ecl. 5. 69.

185. *Perpetui tergo bovis, &c.*] Boves conſtat integros ad ignem & epulas apponi ſolitos apud veteres: & apud Homerum alioſque apponi præcipue viris principibus *dorſum*, illudque διηνεκὲς, *longum continuum*, *porrectum*: quod hic *perpetuum* dicitur. *Exta luſtralia*: quæ religioſe comeſa, *luſtrare*, id eſt, purgare putabantur, *Æ.* 4. 64.

185. *Evandrus.*] Græca forma, Εὔανδρος, Latina, *Evander*.

187. *Veterum ignara Deorum.*] Non colimus Herculem, recentiorem Deum, contemptu antiquiorum & majorum Deorum, quales Jupiter, Apollo, &c.

Servati facimus, meritoſque novamus honores.
Jam primum ſaxis ſuſpenſam hanc aſpice rupem:
Disjecte procul ut moles, deſertaque montis
Stat domus, & ſcopuli ingentem traxere ruinam.
Hic ſpelunca fuit vaſto ſubmota receſſu,
Semihominis Caci facies quam dira tenebat,
Solis inacceſſam radiis: ſemperque recenti
Cæde tepebat humus: foribuſque affixa ſuperbis
Ora virûm triſti pendebant pallida tabo.
Huic monſtro Vulcanus erat pater: illius atros
Ore vomens ignes, magna ſe mole ferebat.
Attulit & nobis aliquando optantibus ætas
Auxilium adventumque Dei: nam maximus ultor,
Tergemini nece Geryonis ſpoliiſque ſuperbus,
Alcides aderat: tauroſque hac victor agebat
Ingentes: vallemque boves amnemque tenebant.
At furis Caci mens effera, ne quid inauſum
Aut intentatum ſceleriſve dolive fuiſſet:
Quatuor à ſtabulis præſtanti corpore tauros
Advertit, totidem formâ ſuperante juvencas.
Atque hos, ne qua forent pedibus veſtigia rectis,
Caudâ in ſpeluncam tractos, verſiſque viarum
Indiciis raptos, ſaxo occultabat opaco.
Quærentem nulla ad ſpeluncam ſigna ferebant.
Interea cum jam ſtabulis ſaturata moveret
Amphitryoniades armenta, abitumque pararet:
Diſceſſu mugire boves, atque omne querelis
Impleri nemus, & colles clamore relinqui.
Reddidit una boum vocem, vaſtoque ſub antro
Mugiit, & Caci ſpem cuſtodita fefellit.
Hic vero Alcidæ furiis exarſerat atro
Felle dolor: rapit arma manu, nodiſque gravatum

erepti è gravibus periculis; & renovamus meritum cultum. Conſidera nunc primo hanc rupem ſuſtentatam ſaxis: quemadmodum moles longe diſrupta, & domus in monte ſtat vacua, & ſaxa accumulaverunt magnam ruinam. Hic fuit caverna ſubducta in longam profunditatem: quam dira ſpecies Caci ſemihominis occupabat, inviam luci Solis: & terra ſemper illic calida erat ſtragibus novis: & capita hominum fixa ad crudeles portas pendebant liventia triſti ſanie. Vulcanus erat parens hujus monſtri: monſtrum *eructans ore nigros ignes Vulcani, efferebat ſe vaſta mole. Tandem tempus attulit nobis cupientibus opem & præſentiam Dei. Nam venit Hercules, illuſtris vindex, inſignis morte & ſpoliis Geryonis tricorporis: & victor pellebat* per *hanc* regionem *tauros magnos: & boves implebant vallem & fluvium. Sed animus latronis Caci concitatus, ne ſupereſſet quicquam criminis aut fraudis, quod non auderet aut tentaret, abducit à ſtabulis quatuor tauros eximio corpore, totidem vaccas pulchriore ſpecie. Et ne aliqua veſtigia reſtarent* ex *ungulis rectis: bos abductos caudâ in cavernam, & raptos adverſis ſignis viæ, abſcondebat vaſta rupe. Nulla ſigna ducebant ad cavernam* eum qui *quæſiviſſet.*

Interim cum Hercules educeret è ſtabulis armenta jam ſaturata, & præpararet diſceſſum: boves in *egreſſu* cœperunt *boare, & tota ſylva* cœpit *repleri queſtibus, & colles* cœperunt *deſeri* cum *clamore. Una vaccarum remiſit clamorem, & ſub cavernâ ſpatioſâ reboavit, & incluſa fruſtravit ſpem Caci. Tunc autem Herculi dolor inflammatus* eſt in *iras nigra bile: ſumit manu arma, & truncum gravem nodis,*

NOTÆ.

194. *Semihominis Caci, &c.*] Mediâ parte fera, mediâ homo fuiſſe dicitur: nihil tamen ei affingit Virgilius ex fera, præter villoſum pectus, infra, v. 266. Huic Propertius tribuit tria capita, l. 4. 9. Livius paſtorem ait fuiſſe ferocem viribus. Nomen à κακὸς, *malus?* De *Geryone tergemino*, ejuſque bobus ab Hercule direptis, Æ. 7. 662. De *Alcide*, nomine Herculis, infra, v. 288.

Semihominis, &c.] Sic reſtituit N. Heinſius ex MSS. *Facies Caci tenebat*, id eſt, *Cacus tenebat.* Sic Æ. 7. 591. *Ignoti nova forma viri . . . manus ad litora tendit.* Id eſt, *vir ignotus manus tendit.*

205. *Furis.*] Alibi *furiis:* ſed ex veteribus codicibus ita emendavimus, duce Pierio.

219. *Atro felle dolor.*] *Felle*, pro *bile:* in qua videtur poëta iracundiam ponere.

220. *Arma . . . . nodiſque gravatum Robur.*] Vel eandem rem dixit, *clavam, quæ ipſius erant arma:* vel *alia arma præter clavam*, nempe ſagittas; quia v. 249. *deſuper Alcides telis pre-*

Robur, & aërii curſu petit ardua montis.
Tum primum noſtri Cacum videre timentem,
Turbatumque oculis. Fugit ilicet ocyor Euro,
Speluncamque petit; pedibus timor addidit alas.
Ut ſeſe incluſit; ruptiſque immane catenis
Dejecit ſaxum, ferro quod & arte paterna
Pendebat; fultoſque emuniit obice poſtes:
Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemque
Acceſſum luſtrans, huc ora ferebat & illuc,
Dentibus infrendens. Ter totum fervidus irâ
Luſtrat Aventini montem; ter ſaxea tentat
Limina nequicquam; ter feſſus valle reſedit.
Stabat acuta ſilex, præciſis undique ſaxis,
Speluncæ dorſo inſurgens, altiſſima viſu,
Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
Hanc, ut prona jugo lævum incumbebat ad amnem,
Dexter in adverſum nitens concuſſit, & imis
Avulſam ſolvit radicibus: inde repente
Impulit, impulſu quo maximus inſonat æther:
Diſſultant ripæ, refluitque exterritus amnis.
At ſpecus, & Caci detecta apparuit ingens
Regia, & umbroſæ penitus patuere cavernæ.
Non ſecus ac ſi qua penitus vi terra dehiſcens
Infernas referet ſedes, & regna recludat
Pallida, Diis inviſa; ſuperq; immane barathrum
Cernatur, trepidentque immiſſo lumine Manes.
Ergo inſperata deprenſum in luce repente,
Incluſumque cavo ſaxo, atque inſueta rudentem,
Deſuper Alcides telis premit, omniaque arma
Advocat, & ramis vaſtiſque molaribus inſtat.
Ille autem (neque enim fuga jam ſuper ulla pericli eſt)
Faucibus ingentem fumum, mirabile dictu,

& currendo contendit ad *alta* ſpatia *montis. Tunc primo noſtri* homines *aſpexerunt Cacum metuentem & viſu turbatum. Statim fugit celerior Euro, & currit* ad *cavernam: metus adjunxerat pennas pedibus. Poſtquam clauſit ſe, & fractis vinculis demiſit ſaxum ingens, quod pendebat ferro & arte patris* Vulcani; *& munivit portam defenſam* hoc *obſtaculo: ecce Hercules adeſt furioſus animo, & conſiderans omnem aditum, immittit oculos huc & illuc, ſtridens dentibus. Ter ardens furore circuit totum montem Aventinum; ter invadit fruſtra ſaxeas portas; ter ſedit laſſus* in *valle. Erat rupes acuta, ſaxis undequaque acciſis, erecta è dorſo cavernæ; viſu excelſiſſima, latebra accommoda nidis avium funeſtarum. Cum* illa *jugo curva penderet in fluvium* ſibi *ſiniſtrum:* Hercules *commovit illam, & abrupit erutam intimis radicibus, connixus* ab *dextra* parte *in* partem *oppoſitam: deinde ſtatim propulit, quo pulſu magnum cœlum ſonuit: ripæ diſſiluerunt, & fluvius territus retrogreſſus eſt. At ſpelunca & magna aula Caci apparuit detecta, & antra tenebroſa intime aperta ſunt. Non aliter quam ſi terra per vim intime diffracta aperiat domos infernas, aperiat regna pallida inaſpecta* à Diis; *& ſi immanis vorago deſuper aſpiciatur: & umbræ tremant luce infuſa. Itaque Hercules deſuper urget jaculis* Cacum *ſubito interceptum in lumine inopino, & clauſum* in *rupe cava, & vociferantem inſueto* modo: *& adhibet cuncta arma, & opprimit ramis & magnis lapidibus. Ille vero (nam nullum jam reſtat effugium diſcriminis) emittit gutture magnum fumum,* res *miranda dictu,*

NOTÆ.

mit. De *robore*, gravi ligno, G. 1. 162. De *Euro*, vento orientali, G. 1. 371.

226. *Arte paterna.*] Cyclopes enim, miniſtri Vulcani, artem reperiſſe dicuntur muniendarum urbium, Æ. 6. 630. *Tirynthius*, nomen Herculis, Æ. 7. 662. *Aventinus* mons, Æ. 7. 657. Dixitque *montem Aventini*, qua forma *urbem Patavi*, Æ. 1. 251.

235. *Dirarum volucrum.*] Bubonum, corvorum, &c.

236. *Lævum.*] *Aventinus*, nunc *monte di S. Sabina*, Tyberim habet ad occidentem, quam Virgilius finiſtram montis partem appellat. Hercules igitur ſtabat ad orientem illius rupis, quæ erat in monte: ſi quidem *dexter in adverſum.* De *ſiniſtra & dextra*, Ecl. 9. 15. De *Barathro*, Æ. 3. 421. De *Manibus*, G. 4. 469. Æ. 6. 743. De verbo *rudere*, G. 3. 374.

250. *Molaribus.*] Saxis grandibus, quæ molarum inſtar eſſent.

Evomit: involvitque domum caligine cæca,
Proſpectum eripiens oculis: glomeratque ſub antro
Fumiferam noctem, commixtis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis, ſeque ipſe per ignem
Præcipiti jecit ſaltu, quà plurimus undam
Fumus agit, nebulâque ingens ſpecus æſtuat atrâ.
Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Corripit, in nodum complexus: & angit inhærens
Eliſos oculos, & ſiccum ſanguine guttur.
Panditur extemplo foribus domus atra revulſis:
Abſtractæque boves, abjuratæque rapinæ
Cœlo oſtenduntur: pedibuſque informe cadaver
Protrahitur: nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos, vultum, villoſaque ſetis
Pectora ſemiferi, atque extinctos faucibus ignes.
Ex illo celebratus honos, lætique minores
Servavere diem, primuſque Potitius auctor,
Et domus Herculei cuſtos Pinaria ſacri,
Hanc aram luco ſtatuit: quæ maxima ſemper
Dicetur nobis, & erit quæ maxima ſemper.
Quare agite, ô juvenes, tantarum in munera laudum,
Cingite fronde comas, & pocula porgite dextris:
Communemque vocate Deum, & date vina volentes.

& implet totam ſpeluncam obſcuris tenebris, auferens viſum oculis: & colligit ſub ſpelunca noctem fumidam, miſtis tenebris cum *flamma. Hercules* præ *ira non toleravit* hoc: *& ipſe immiſit ſe præcipiti ſaltu per flammas, qua* parte *multus fumus impellit* ſe in *undam, & magna ſpelunca exhalat nigram nubem. Tum apprehendit Cacum evomentem in tenebris inutiles ignes, comprimens* eum *in nodum: & incumbens ſtringit oculos extruſos, & jugulum aridum* ſine *ſanguine. Statim aperitur nigra ſpelunca portis fractis: & exponuntur luci vaccæ abductæ & prædæ ablatæ cum perjurio: & fœdum cadaver raptatur pedibus: animi nequeunt ſatiari ſpectando oculos horribiles & faciem, & pectus ſemiferi* Caci *hiſpidum pilis, & ignes extinctos in gutture. Ab illo tempore ſolemnis eſt gloria* Herculis: *& poſteri gaudentes coluerunt* hunc *diem: & primus inſtitutor Potitius, & familia Pinaria, miniſtra Herculei ſacrificii, collocavit hanc aram in* hac *ſylva: quæ* ara *ſemper dicetur à nobis maxima, & quæ ſemper erit maxima. Agite igitur, ô juvenes: in celebratione tantæ virtutis, coronate capillos foliis, & proferte manibus pocula, invocate Deum communem, & offerte ei vina libenti* animo.

NOTÆ.

257. *Undam fumus agit.*] Vaporem, in modum undæ erumpentem, G. 2. 462.

263. *Abjuratæque rapinæ.*] Juxta Servium, *per vim retentæ:* juxta Gentilem, *emptæ abſque perſoluto pretio:* juxta Germanum & alios, quibus aſſentior, *quas quis habere ſe negat cum juramento & perjurio.*

269. *Potitius, &c.*] Livius, l. 1. ait poſt cædem Caci, tum primum bove eximia de grege capta ſacrum Herculi factum: *adhibitis ad miniſterium dapemque Potitiis ac Pinariis, quæ tum familiæ maxime inclytæ ea loca incolebant. Forte ita evenit, ut Potitii ad tempus præſto eſſent, iiſque exta apponerentur: Pinarii extis adeſis ad cæteram venirent dapem. Inde inſtitutum manſit, donec Pinarium genus fuit, ne extis ſolemnibus veſcerentur. Potitii, ab Evandro edocti, antiſtites ſacri ejus per multas ætates fuerunt, donec tradito ſervis publicis ſolemni familiæ miniſterio, genus omne Potitiorum in pœnam interiit.* Quod excidium Potitiæ familiæ contigit ſub Appio Claudio Cenſore, anno U. C. 442. Pinariam duraſſe ad uſque Maximini tempora cenſet Cerdanus; ſed fallitur, ſiquidem ex hoc loco patet jam Livii ætate exciſam fuiſſe. *Potitios* inde dictos quidam putant, quod extis *potirentur: Pinarios, à* πεῖνα, *fames.* Sed nugari mihi videntur.

271. *Aram... quæ maxima, &c.*] Apud Livium l. 1. ſic Evander Herculem alloquitur: *Jove nate Hercules, ſalve: te mihi mater, veridica interpres Deum, auctурum cœleſtium numerum cecinit, tibique aram dicatam iri, quam opulentiſſima olim in terris gens maximam vocet, tuoque ritu colat. Dextrâ Hercules data: accipere ſe omen, impleturumque fata, arâ conditâ, atque dicatâ, ait.* Aram illam in foro boario Romæ perſtitiſſe memorat Ovid. Faſt. 1. 585. Erat autem forum boarium inter montes Aventinum, Palatinum, & Capitolinum.

275. *Communem Deum.*] Dii *communes* vocantur, qui coluntur ab omnibus populis propter communem utilitatem: ſic Mars propter bellum, Mercurius propter artes, Hercules propter debellata ubique monſtra. Et ſingulariter Hercules: qui Arcadibus, Italis, ac Trojanis perinde venerandus erat. De *populo*, arbore viridi & pallida, Herculi ſacra, *peuplier, poplar-tree, Æ. 7. 61.*

Sic *dixerat, cum populus* arbor *gemini coloris & texit capillos* omnium *umbrâ Herculeâ & pependit implicata frondibus: & ſacrum poculum replevit dextram* manum. *Statim omnes hilares projiciunt vinum in menſam, & orant Deos. Interim cœciduo cœlo veſper fit vicinior: & jam ſacerdotes, & primus Potitius, incedebant cincti pellibus juxta conſuetudinem & portabant faces. Renovant convivium, & portant jucunda munera menſæ ſecundæ, & operiunt altaria patinis plenis. Tunc Salii circa aras flammantes accedunt inter cantus, coronati* circa *capita ramis populeis. Hic* eſt *chorus juvenum, ille ſenum: qui cantu memorant laudes & geſta Herculis: quemadmodum ſtringens occiderit manu prima monſtra novercæ,*

Dixerat, Herculeâ bicolor cum populus umbrâ
Velavitque comas, foliiſque innexa pependit:
Et ſacer implevit dextram ſcyphus. Ocyus omnes
In menſam læti libant, Divoſque precantur.
Devexo interea propior fit veſper Olympo:
Jamque ſacerdotes, primuſque Potitius, ibant
Pellibus in morem cincti, flammaſque ferebant.
Inſtaurant epulas, & menſæ grata ſecundæ
Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
Tum Salii ad cantus, incenſa altaria circum,
Populeis adſunt evincti tempora ramis.
Hic juvenum chorus; ille ſenum: qui carmine laudes
Herculeas & facta ferunt; ut prima novercæ

NOTÆ.

278. *Scyphus, &c.*] Græca vox, σκύφος, vas amplum, Herculi præcipue addictum; ut *cantharus* Baccho, ex Macrob. De *libatione in menſam*, Æ. 1. 740.

282. *Pellibus in morem cincti.*] Vel in morem paſtoritiæ vitæ, & Panos Arcadum Dei: vel potius in morem Herculis, qui leonis pelle indutus erat. De *inſtauratione* & renovatione epularum per *ſecundas menſas*, ubi poma, bellaria, melleæ placentæ, Æ. 1. 727.

284. *Lancibus.*] *Lanx* patina eſt, à *latitudine* dicta.

285. *Salii.*] Primo inſtitui à Numa, duodecim numero, è patricio genere, duplicati deinde à Tullo Hoſtilio: armati ſaltabant ad tibiæ modulos; concuſſis haſta brevibus ſcutis, quæ ancilia vocabant. Nomen à *ſaliendo*: unde licet à Numa inſtituti ſint, & in honorem Martis; tamen apud Evandrum in honorem Herculis inducuntur à Virgilio, qui vim nominis, non rationem temporis, ſpectavit.

288. *Ut prima novercæ, &c.*] *Hercules* Jovis filius & Alcmenæ, quæ Amphitryonis Thebani uxor erat, Junonis novercæ odio multis laboribus expoſitus eſt: unde tum *Alcides* vocaretur, ab *Alceo* Amphitryonis patre; vocatus eſt, Ἡρακλῆς, *Hercules*, ab Ἥρα, *Juno*, & κλέος, *gloria*. Præcipui ejus labores hic recenſentur. 1. Cum eſſet in cunis, immiſſos à Junone angues duos eliſit. 2. Trojam cepit ſub Laomedonte, ob negatam ſibi mercedem liberatæ à ceto Heſiones, G. 1. 502, Æ. 3. 476. 3. Cum Eurytus Oechaliæ rex, in Theſſalia, Iolen filiam ipſi promiſiſſet uxorem, & poſtea denegaſſet: urbem diruit. 4. Antequam nati eſſent Hercules, & Euryſtheus Mycenarum rex: cum eſſet in fatis, hunc alteri ſerviturum, qui poſterior natus eſſet; effecit Juno, ut Hercules poſterior naſceretur: quare ſubditus Euryſtheo, ab eodem ad laborioſiſſimas expeditiones miſſus eſt: Juno hic *iniqua* dicitur, non quidem *injuſta*, quod in hymno impium fuiſſet; ſed *infeſta, infenſa*. *Fata* ſumuntur hic pro *auctoritate & voluntate* Junonis: ſic ait ipſa Juno, Æ. 7. 293. *Fatis contraria noſtris fata Phrygum.* 5. Cum hoſpitio benigne exceptus eſſet à Pholo Centauro: & Centauri alii ad vini Herculi appoſiti odorem hoſtiliter incurriſſent; dicitur eos ſagittis confixiſſe. Virgilius tamen Pholum, non ut hoſpitem, ſed ut hoſtem ejus memorat. *Bimembres* fingebantur Centauri, ſuperiore parte humana, inferiore equina, Æ. 6. 286. *Nubigenæ*, quia nube & Ixione geniti, G. 3. 38. 6. Taurum agros Cretenſium populantem non occidit quidem, ſed ad Euryſtheum adduxit. Hunc aiunt quidam immiſſum à Neptuno, quem Minos Cretæ rex offenderat: alii taurum fuiſſe, qui Europam Minois matrem in Cretam tranſtulerat: alii taurum, cujus amore inſanierat Paſiphaë Minois uxor, Æ. 6. 24. 7. Leonem, in ſylva Nemea, prope Cleonas Argiæ urbem in Peloponneſo, cum neque ſagittis, neque impactâ clavâ occidere poſſet, unguibus apprehenſum diſſecuit: ejuſque pellem, quod non eſſet ferro penetrabilis, in veſtem ſibi aſſumpſit. 8. Per Tænari promontorii antrum ingreſſus ad inferos, Cerberum canem, ad ſolium Plutonis metu fugientem, inde pertraxit ad Euryſtheum, & reducere juſſus eſt, Æ. 6. 395. De *Stygiis aquis*, & *Orco*, Æ. 6. 323. 9. Diis magno præſidio fuit contra Gigantes cœlum aggreſſos: quorum inter præcipuos fuit Typhoëus, de quo G. 1. 279. Æ. 9. 716. Ita Apollodorus. Unde pater vanitas fabularum: que eundem Herculem circa Euryſthei Theſeique tempora florentem, jam inde à Gigantei

Monſtra manu, geminoſque premens eliſerit angues:
Ut bello egregias idem disjecerit urbes,
Trojamque, Oechaliamque: ut duros mille labores
Rege ſub Euryſtheo, fatis Junonis iniquæ,
Pertulerit. Tu nubigenas, invicte, bimembres,
Hylæumque, Pholumque manu; tu Creſſia mactas
Prodigia, & vaſtum Nemeæ ſub rupe leonem.
Te Stygii tremuere lacus: te janitor Orci,
Oſſa ſuper recubans, antro ſemeſa cruento.
Nec te ullæ facies, non terruit ipſe Typhoëus
Arduus, arma tenens: non te rationis egentem
Lernæus turba capitum circumſtetit anguis.
Salve, vera Jovis proles, decus addite Divis:
Et nos, & tua dexter adi pede ſacra ſecundo.
Talia carminibus celebrant; ſuper omnia Caci
Speluncam adjiciunt, ſpirantemque ignibus ipſum.
Conſonat omne nemus ſtrepitu, colleſque reſultant.
Exin ſe cuncti divinis rebus ad urbem
Perfectis referunt. Ibat rex obſitus ævo,
Et comitem Æneam juxta natumque tenebat
Ingrediens, varioque viam ſermone levabat.
Miratur, facileſque oculos fert omnia circum
Æneas, capiturque locis, & ſingula lætus
Exquiritque auditque virûm monimenta priorum.
Tum rex Evandrus, Romanæ conditor arcis:
Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæque tenebant,

& duos ſerpentes; quemádmodum idem everterit bello illuſtres urbes, & Trojam & Oechaliam: quemadmodum toleraverit labores mille aſperos, ſub rege Euryſtheo, per poteſtatem Junonis infenſæ. Tu, ô heros *inſuperabilis, occidis manu filios nubis bino corpore, & Hylæum, & Pholum, & monſtra Cretica, & immanem leonem ſub rupe Nemeæ. Flumina Stygia te timuerunt: te janitor inferorum, jacens* in *antro ſanguinolento ſuper oſſa ſemivorata. Nec te ſpecies ullæ* terruerunt; *non terruit ipſe Typhoëus, ſublimis, intendens arma: non hydra Lernæa* magna *multitudine capitum circumcinxit te inopem conſilii. Salve, vera progenies Jovis, adjuncte Diis* quaſi *bonor* eorum; *veni pede proſpero & ad nos & ad tua ſacrificia propitius: Memorant talia cantibus: ſuper cætera addunt cavernam Caci, & ipſum exhalantem flammas. Tota ſylva reſonat ſtrepitu, & colles reſiliunt. Deinde abſolutis ceremoniis divinis, omnes redeunt ad urbem. Rex obrutus ſenio incedebat, & ambulans habebat prope ſe Æneam comitem & filium* ſuum, *& ſolabatur* laborem *itineris multiplici colloquio. Æneas admiratur, & emittit leves oculos circa omnia, & delectatur* aſpectu *locorum, & gaudens petit diſcitque ſingula veſtigia veterum hominum. Tunc rex Evander, fundator arcis, quæ* deinde fuit *Romana,* ait: *Fauni & Nymphæ, natæ in illis locis, occupabant has ſylvas,*

NOTÆ.

belli ætate fuiſſe inter Deos docent. 10. Hydram ſerpentem in aquis & terra vivacem, cui nomen ab ὕδωρ, *aqua*, in Lerna palude degentem, Mycenas inter & Argos, capitibus ſeptem, aut, juxta alios, quinquaginta, terribilem; quorum quoties unum abſciſſum erat, toties alia duplicato numero pullulabant, admoto ad ſingula vulnera igni tandem interfecit. 11. Cum Deianeira ejus uxor ſuſpectos haberet ejus in Iolen amores, miſit ad eum veſtem Neſſi Centauri infectam ſanguine, cui vim in eſſe audiverat ad amorem excitandum: quam ille cum induiſſet, indeque ſparſo per membra incendio, vim doloris pati non poſſet, excitatâ & ſuccensâ pyrâ, in Oeta monte Theſſaliæ, in eam immiſit ſeſe; & ſic expurgatus omni contage mortali, tranſiiſſe ad Deos creditus eſt.

302. *Dexter.*] *Propitius:* de hac voce in bonam partem, Ecl. 1. 16.

307. *Obſitus ævo.*] Plautus in Menæchmis, Act. v. 2. 4. *Conſitus ſum ſenectute*, id eſt, *plenus annis:* quia agri *conſiti* five *obſiti* frugibus, *pleni* ſunt frugibus. Ita plerique omnes. Ego explico *ſparſus ſenectute*, five *canis:* quia, quæ *ſeruntur, ſparguntur:* & jam dixit Virgilius, Æ. 5. 416. *Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus:* & ſane ſic explicandus eſt Lucretius l. 2. 210. *Sol etiam ſummo de vertice diſſipat omnem Ardorem in pratis, & lumine conſerit arva*, id eſt, *lumine ſpargit arva.*

313. *Romanæ conditor arcis.*] Conditor oppidüli in Palatino monte, ut diximus, v. 51. cujus in ruinis Romulus deinde prima Romanæ urbis initia conſtituit, loco quadratam in formam munito. Livius, Plutarchus, Feſtus, &c.

314. *Indigenæ Fauni, &c.*] Videtur hic per *Indigenas* intelligere *Aborigines populos*, eoſque primos ſtatuere Italiæ incolas, ut diximus, Æ. 7. 181.

Genſque

Genſque virûm truncis & duro robore nata:
Queis neque mos, neque cultus erat: nec jungere tauros,
Aut componere opes nôrant, aut parcere parto;
Sed rami, atque aſper victu venatus alebat.
Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,
Arma Jovis fugiens, & regnis exul ademptis.
Is genus indocile ac diſperſum montibus altis
Compoſuit, legeſque dedit: Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuiſſet tutus in oris.
Aurea, quæ perhibent, illo ſub rege fuerunt
Sæcula; ſic placida populos in pace regebat.
Deterior donec paulatim ac decolor ætas,
Et belli rabies, & amor ſucceſſit habendi.
Tum manus Auſoniæ, & gentes venere Sicanæ:
Sæpius & nomen poſuit Saturnia tellus.
Tum reges, aſperque immani corpore Tybris:
A quo poſt Itali fluvium cognomine Tybrim
Diximus: amiſit verum vetus Albula nomen.

& natio hominum orta truncis & duris arboribus: quibus neque conſuetudines, neque cultus erat: nec ſciebant alligare tauros jugo *aut colligere divitias, aut moderate uti* rebus *partis; ſed arbores, & venatus durus victu nutriebat* eos. *Saturnus primus venit ab Olympo cæleſti, fugiens arma Jovis, & profugus erepto imperio. Hic congregavit gentem immanſuetam & diffuſam* per *montes excelſos, & impoſuit* ei *leges: & voluit appellari Latium, quod tuto occultatus fuiſſet in hac regione. Aurea ætas, de qua loquuntur, fuit ſub illo rege: ita continebat populos in tranquilla pace, donec ſubrepſit ſenſim ſeculum pejus & alterius coloris, & furor belli, & cupiditas poſſidendi. Tunc venerunt turmæ Auſoniæ, & nationes Siculæ: & Saturnia regio ſæpe mutavit nomen. Tunc* venerunt *reges, & Tybris ferox vaſto corpore, à quo deinde* nos *Itali appellavimus flumen nomine Tybrim: & vetus Albula perdidit proprium nomen.*

NOTÆ.

& ita cenſet Juſtinus. Quanquam probabilius putat Cluverius primos fuiſſe Siculos: Aborigines vero Siculis poſteriores & aliunde advectos, nempe ex Arcadia; unde ſacra eo intulerint Panos & Fauni, qui ab Arcadibus paſtoritiæ vitæ deditis colebantur. De *Faunis*, Ecl. 6. 27. De *Nymphis*, Ecl. 2. 46.

315. *Robore nata.*] Cum enim in cavis arborum truncis primo habitarent, inde nati putabantur. De *robore*, ligno, G. 1. 161.

319. *Primus ab, &c.*] *Saturnus* Cretenſis rex à Jove filio primum liberatus è manibus Titanum, qui eum, ortâ de regnandi jure controverſia, carcere incluſerant: monente oraculo, ut à filio ſibi caveret; cum eidem ſtrueret inſidias, occupatus à filio & è regno ejectus, navi in Italiam venit: ibique exceptus à Jano antiquiſſimo rege, populos cum eo compoſuit legibus: unde propter caſtitatem è cœlo veniſſe creditus eſt, & aureum nomen ſuo ſeculo fecit. *Latium* Italiam appellavit, quod in ea contra filii inſidias latuiſſet. Primus veniſſe in Italiam ex aliis regionibus dicitur à Virgilio, qui putat Janum & Aborigines fuiſſe primos loci indigenas, à quibus Saturnus exceptus eſt. De *Latio*, Æ. 7. 54. De *Olympo* monte, pro cœlo, Ecl. 5. 56.

326. *Decolor ætas.*] *Argentea*, ab *aureo* colore deficiens: tum *ærea & ferrea*, G. 1. 125.

328. *Auſoniæ, &c.*] Et hinc patet, inter Italiæ populos non eum à Virgilio temporis ordinem ſtatui, qui à ſcriptoribus reliquis ſtatuitur: quanquam fateor confuſa admodum hic eſſe omnia, nec ſibi conſtare ſcriptores. Diximus enim *Siculos*, qui *& Sicani* deinde dicti ſunt, primos fuiſſe Latii & Sabinæ regionis incolas, eoſque indigenas Æ. 7. 794. *Auſones* vero, primos item & indigenas habitatores Italiæ, fretum verſus Siculum, Æ. 7. 54. Virgilius vero cenſet utroſque eſſe advenas Saturno poſteriores. Tum hic alter etiam notatur Virgilii error: quod Saturni ætatem ab Evandri Latinique temporibus his longe removet; cum effluxiſſe ab eo videatur ætatum quadruplex mutatio, aureæ, argenteæ, æreæ, ferreæ: tamen, Æ. 7. 47. Saturnum Latini proavum facit.

330. *Aſperque immani corpore Tybris, &c.*] Rex Tuſcorum, qui occiſus juxta fluvium Albulam, huic nomen reliquit ſuum. Ita Feſtus & alii. Livius tamen & Ovidius hoc nomen repetunt à Tyberino Albanorum rege, qui in eo demerſus eſt. Oritur in Apennini jugis, in ſeptentrionali Etruriæ parte, juxta Umbros: dividitque totam Etruriam, ſeu Tuſciam, ad orientem ab Umbris, Sabinis, & Latio: unde quia Tuſcis maxime objicitur, dicitur à poëtis *Tuſcus amnis*, potius quam *Sabinus* aut *Latinus*. Evolvitur in mare Tuſcum ſive Tyrrhenum duobus oſtiis: ad orientale oſtium urbs eſt *Oſtia*; prope occidentale urbs *Portus*.

Me pulsum patriâ, pelagique extrema sequentem,
Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum
His posuere locis: matrisque egere tremenda
Carmentis Nymphæ monita, & Deus auctor Apollo.
Vix ea dicta; dehinc progressus, monstrat & aram,
Et Carmentalem Romano nomine portam:
Quam memorant Nymphæ priscum Carmentis honorem,
Vatis fatidicæ; cecinit quæ prima futuros
Æneadas magnos, & nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer asylum
Rettulit, & gelida monstrat sub rupe Lupercal,
Parrhasio dictum Panos de more Lycæi.
Necnon & sacri monstrat nemus Argileti:
Testaturque locum, & lethum docet hospitis Argi.
Hinc ad Tarpeiam sedem & Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim sylvestribus horrida dumis.
Jam tum religio pavidos terrebat agrestes

Fortuna omnipotens & fatum inevitabile constituerunt his in *sedibus me ejectum è patria, & quærentem ultima* spatia *maris: & terrifica vaticinia Carmentis Nymphæ matris* meæ, *& Deus Apollo suasor, duxerunt* me. *Vix ea prolata* fuerunt: *deinde progrediens, ostendit & aram, & portam Carmentalem,* quod *nomen* est *Romanum, quam narrant* esse *antiquum honorem Carmentis vatis aperientis fata: quæ prima prædixit, Romanos illustres evasuros, & Pallanteum celebre* fore. *Postea* ostendit *magnam sylvam, quam Romulus* deinde *convertit* in *asylum; & ostendit Lupercal sub frigida rupe, appellatum ex cultu Arcadico Panos Lycæi. Præterea ostendit quoque sacram sylvam Argileti, & attestatur locum ipsum, & narrat mortem hospitis Argi. Inde ducit* eum *ad locum Tarpeium & Capitolia,* quæ *jam aurea* sunt, *quondam* erant *aspera dumis incultis. Jam tunc* horrida *sanctitas* hujus *loci terrefaciebat trepidos rusticos,*

NOTÆ.

336. *Carmentis, &c.*] Seu *Carmentæ*, matris Evandri; quæ Græcis dicta *Themis* juxta Dionys. aut *Nicostrata*, juxta Solinum: Latinis dicta est *Carmenta*, quia futura *carmine* evulgabat. De *Apolline* vaticiniorum præside, Ecl. 3. 104.

337. *Progressus.*] Ex ripa orientali Tyberis & radicibus Aventini, progressus ad septentrionem, quo loco spectabat Aventinum ad meridiem, Capitolinum ad septentrionem, Palatinum ad orientem: ibidemque forum fuit deinde boarium, ubi ara Herculis maxima.

Aram.] Vel *Maximam* Herculis supra, v. 271. Vel aram ipsius *Carmentæ*, juxta Carmentalem portam, sub Capitolino monte; de qua Dionysius, l. 1. *Romano nomine* dictam ait Carmentalem: Carmenta enim nomen Latinum est. *Cecinit Æneadas magnos:* quia, inter alia, Romanos cecinit gentem fore opulentissimam, supra, v. 271. De *Pallanteo*, seu Palatino monte, v. 51.

342. *Asylum.*] Locum à Romulo constitutum inter querceta duo, Capitolinumque & Palatinum; quò quicunque confugerent è vicinis urbibus, salvi ac securi essent: qua arte novam urbem suam frequentem effecit. De *asylo*, Æ. 2. 761.

343. *Lupercal.*] Locum in Palatino monte, ubi Arcades Evandro auctore templum extruxerant Pani Arcadiæ Deo. Illic quotannis ludicrum celebrabatur, juvenibus passim discurrentibus nudis, cum scuticis è caprina pelle, quibus obvios quosque cædebant; mulieres præcipue, quæ se his verberibus ad partum juvari existimabant: *Luperci* ipsi dicebantur. *Lupercal*, nomen deductum à *lupa*, seu *Lycæo* monte Arcadiæ, ubi Pan colebatur: est enim λύκος, *lupus*. Unde quidam Romulum putant hujus ludi auctorem esse, quod eo in loco à *lupa* nutritus fuisset. *Parrhasia* dicta est Arcadia, ab Arcadiæ regione & oppido ejus nominis: cujus conditor fuit Parrhasius Lycaonis filius juxta Steph. De *Pane* Deo, Æ. 2. 21.

345. *Nemus Argileti.*] Locum pariter inter Aventinum & Capitolinum, circa forum boarium: quæ pars erat Argei campi. Nomen juxta Varronem, vel ab argillosa hujus loci terra; vel ab *Argo*, quem ait Fabius Pictor fuisse hospitem Evandri: aiuntque passim interpretes hunc ob affectati regni suspicionem, ab Arcadibus occisum fuisse, inscio Evandro, qui eum hoc loco sepultum præcipuis honoribus affecerit: quare *testatur locum* Evander; id est, locum attestatur, & quasi adjurat, se violati hospitii reum non esse. Alii nomen deducunt ab Argivis Herculis comitibus.

347. *Tarpeiam sedem, &c.*] Montem dictum primo *Saturnium*, ob Saturniam urbem in eo conditam à Jano, ad memoriam suæ cum Saturno societatis: deinde appellatum *Tarpeium*: denique *Capitolinum*, ab humano capite ibidem invento, cum templi fundamenta Tarquinius Pri-

jam tunc metuebant ſylvam & rupem Deus, ait, tenet hanc ſylvam, hunc collem cacumine ſylvoſo: dubium eſt quis ſit ille *Deus. Arcades putant ſe vidiſſe* illic *ipſum Jovem: cum ſæpe quateret dextrâ* manu *obſcuram agida, & commoveret nubes. Cernis præterea has urbes duas everſis muris, reliquias & veſtigia antiquorum hominum. Janus pater fundavit hanc arcem, Saturnus iſtam: huic nomen fuit Janiculum, iſti Saturnia. Talibus inter ſe colloquiis accedebant ad domum inopis Evandri: & paſſim ſpectabant armenta boare in foro* deinde dicto *Romano, & magnificis Carinis. Poſtquam perventum eſt* ad *domum, ait* Evander: *Hercules victor intravit has portas, hæc aula excepit eum. O hoſpes, aude deſpicere divitias, & oſtende te quoque parem Deo, & accede non offenſus rebus inopibus.* Sic *locutus eſt, & induxit magnum Æneam ſub culmina parvi tecti, & conſtituit in lectis* eum, *ſuſtentatum frondibus & pelle urſæ Libycæ. Nox venit, & ambit terram alis obſcuris. Sed Venus genitrix Æneæ, non fruſtra territa animo, & commota minis Laurentum & aſperâ ſeditione,*

Dira loci, jam tum ſylvam ſaxumque tremebant. 350
Hoc nemus, hunc, inquit, frondoſo vertice collem,
(Quis Deus, incertum eſt) habitat Deus. Arcades ip-
Credunt ſe vidiſſe Jovem: cum ſæpe nigrantem [ſum
Ægida concuteret dextrâ, nimboſque cieret.
Hæc duo præterea disjectis oppida muris 355
Relliquias veterumque vides monimenta virorum.
Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit urbem:
Janiculam huic, illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter ſe dictis ad tecta ſubibant
Pauperis Evandri: paſſimque armenta videbant
Romanoque foro & lautis mugire Carinis. 361
Ut ventum ad ſedes: Hæc, inquit, limina victor
Alcides ſubiit; hæc illum regia cepit.
Aude, hoſpes, contemnere opes, & te quoque dignum
Finge Deo, rebuſque veni non aſper egenis. 365
Dixit, & anguſti ſubter faſtigia tecti
Ingentem Æneam duxit: ſtratiſque locavit
Effultum foliis & pelle Libyſtidis urſæ.
Nox ruit, & fuſcis tellurem amplectitur alis;
At Venus haud animo nequicquam exterrita mater,
Laurentumque minis & duro mota tumultu, 731

NOTÆ.

ſcus jaceret. Ibi magnus honos habitus deinceps Capitolino Jovi, cujus futuri cultus quædam quaſi ſemina ſpargit hic Virgilius.

354. *Ægida.*] Clypeum Jupiter ſibi finxiſſe dicitur ex pelle Amaltheæ capræ, nutricis ſuæ, G. 4. 151. eſt autem αἰξ, *capra*. Sic vocat Homerus non Jovis tantum, ſed & Minervæ etiam & Apollinis clypeum: Virgilius item tribuit Minervæ, infra, v. 435.

358. *Janiculum, &c.*] Montes Tybri interfluente diſcreti: *Janiculum* quidem ad occidentalem ripam; *Saturnius*, ſive Capitolinus, ad orientalem: non tamen omnino adverſi, nam Capitolinus ad ſeptentrionem magis recedit. In utroque gemina olim urbs fuerat. De *Jano*, Æ. 7. 610. De *Saturno*, ſupra, v. 319.

361. *Romanoque foro, &c.*] Deflexo ad orientem itinere, inter Capitolinum & Aventinum: ſpatium inviſunt illud, ubi deinceps fuit *forum maximum Romanum* civilibus negotiis tractandis conſtitutum. Incipiebat autem à radicibus orientalibus Capitolini; ac deinde ad latus item orientale Aventini excurrebat: qua in ultima parte propius attingebat locum, qui *Carinæ* dictæ deinde ſunt *lautæ*, ob magnificentiam & lautitiam ædificiorum, in quibus domus fuit Pompeii. Nominis ratio non affertur alia tolerabilis; niſi quod locus in modum carinæ curvus, ac longus eſſet. De *Alcide*, ſupra, v. 288. De *urſa Libyſtide*, ſeu *Libyca*, Æ. 5. 37.

370. *At Venus, &c.*] Expreſſus eſt hic locus ad imitationem Homeri: apud quem Thetis à Vulcano petit arma pro Achille filio, Iliad 18. 369. Virgilius quidem hic Homero ſuperior eſt dignitate ſententiarum: videtur tamen parum prudenter ab eo factum, ut legitimum virum deprecetur Venus pro Æneа, quem adulterio ex Anchiſa ſuſceperat; ſeque adeo genitricem ejus eſſe glorietur, *Arma rogo genitrix nato.* Excuſat eum tamen, tum meretricia impudentia, cujus exemplum in Venere exhibet; tum vis muliebrium blanditiarum apud ſenes, qualis Vulcanus. De *Venere*, Æ. 1. 260. De *Vulcano*, G. 1. 295. De *Laurentibus*, Æ. 7. 63. Porro *thalamus* illic & aula Vulcani, ubi hoc habetur colloquium, in cœlo eſſe fingitur: ſiquidem, v. 423. Vulcanus è cœlo deſcendit in officinam ſuam, ad arma fabricanda, circa Liparen inſulam. In quo peccavit Homerus, qui aulam & officinam Vulcani ſimul in cœlo conſtituit.

Vulcanum alloquitur, thalamoque hæc conjugis aureo
Incipit, & dictis divinum aſpirat amorem:
Dum bello Argolici vaſtabant Pergama reges
Debita, caſuraſque inimicis ignibus arces;
Non ullum auxilium miſeris, non arma rogavi
Artis opiſque tuæ: nec te, chariſſime conjux,
Incaſſumve tuos volui exercere labores.
Quamvis & priami deberem plurima natis,
Et durum Æneæ fleviſſem ſæpe laborem.
Nunc, Jovis imperiis, Rutulorum conſtitit oris:
Ergo eadem ſupplex venio, & ſanctum mihi numen
Arma rogo, genitrix nato. Te filia Nerei,
Te potuit lachrymis Tithonia flectere conjux.
Aſpice qui coëant populi, quæ mœnia clauſis
Ferrum acuant portis, in me excidiumque meorum.
Dixerat, & niveis hinc atque hinc Diva lacertis
Cunctantem amplexu molli fovet: ille repente
Accepit ſolitam flammam, notuſque medullas
Intravit calor, & labefacta per oſſa cucurrit:
Non ſecus atque olim tonitru cum rupta coruſco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Senſit læta dolis, & formæ conſcia conjux.
Tum pater æterno fatur devinctus amore:
Quid cauſas petis ex alto? fiducia ceſſit
Quo tibi, Diva, mei? ſimilis ſi cura fuiſſet.
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuiſſet,
Nec pater omnipotens Trojam, nec fata vetabant
Stare, decemque alios Priamum ſupereſſe per annos.
Et nunc, ſi bellare paras, atque hæc tibi mens eſt:
Quicquid in arte mea poſſum promittere curæ,
Quod fieri ferro, liquidove poteſt electro,

alloquitur Vulcanum, & orditur hæc verba *in aureo lecto mariti, & verbis immittit ei divinum amorem: Dum reges Græci evertebant armis Trojam* ſibi *deſtinatam, & arces perituras flammis hoſtilibus; nullum ſubſidium, nec arma artis & operis tui imploravi* à te *pro miſeris Trojanis: nec volui adhibere fruſtra te & tuam operam, ô dulciſſime marite. Quanquam & debebam multa filiis Priami, & ſæpe deploraveram aſperam calamitatem Æneæ. Nunc* ille *juſſu Jovis ſtetit in regione Rutulorum. Itaque accedo ipſa ſupplex: & peto arma à te; Deo mihi venerando; mater* pro *filio. Te filia Nerei, te conjux Tithoni potuit expugnare fletu. Conſidera, quæ gentes conveniant: quæ urbes clauſis portis acuant gladios in me, & ruinam meorum.* Sic *locuta eſt Dea, & candidis brachiis ambiit binc atque hinc dulci amplexu tardum* Vulcanum: *ille ſubito ſuſcepit ignem conſuetum, & notus ardor penetravit medullas, & irrepſit in oſſa liquefacta. Non aliter atque cum aliquando hiatus flammeus, apertus fulgenti fulmine, rutilus pervolitat nubes. Uxor* id *animadvertit, gaudens fraudibus, & ſciens* vim *pulchritudinis ſuæ. Tunc pater* Vulcanus *ſic loquitur captus amore perpetuo: Cur cauſas repetis è longinquo? quo abiit à te confidentia in me, ô Dea? tunc etiam fuiſſet mihi facile arma dare Trojanis, ſi* tunc *par voluntas fuiſſet tibi. Neque Jupiter omnipotens, neque fata prohibebant Trojam perſiſtere, & Priamum vivere ad decem alios annos. Et jam, ſi vis pugnare, & ſi hoc tibi eſt conſilium: poſſum* tibi *polliceri, quodcunque* eſt *ſtudii in arte mea, quodcunque poteſt fabricari ferro & electro liquente,*

NOTÆ.

374. *Argolici, &c.*] De *Argis*, urbe regia Agamemnonis, Æ. 1. 288. De *Pergamis*, arce Trojæ, Æ. 1. 470.

379. *Priami . . . natis.*] Paridi, à quo pulchritudinis præmium tulerat, pomum aureum, Æ. 1. 31. De *ſitu Rutulorum*, Æ. 7. 795.

383. *Filia Nerei, &c.*] *Thetis*, de qua Ecl. 4. 32. pro filio Achille arma à Vulcano impetravit. *Aurora*, Tithoni uxor, pro Memnone filio, ad Trojanum bellum proficiſcente. De *Aurora*, G. 1. 249. De *Tithono*, Æ. 4. 585. De *Memnone*, Æ. 1. 493.

398. *Nec fata vetabant Stare, &c.*] Fata à Diis non immutari, ſed differri, cenſebantur poſſe, Æ. 1. 243. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

402. *Poteſt electro.*] Quidam antiqui codices habent, *proteſtur electro.* Et eſt quidem *poteſtur* Lucretiana & Pacuviana vox: ſed prima ſyllaba in *electro* longa eſt, tum natura ſua, ἤλεκτρον, tum uſu Virgilii, *ſudent electra myricæ*, E. 8. 54. Nec obſtat verſus è Ceiri repetitus, qui à Joſ. Scaligero non legitimus putatur. *Electrum* hic non *ſuccinum* eſt, ut illud alterum Eclogæ 8. ſed aurum, quinta argenti portione mixtum,

Quantum

quantum poſſunt flammæ & flatus: deſine orando diffidere tuæ auctoritati. Locutus ea verba, tulit ei cupidos amplexus, & jacens in ſinu uxoris quæſivit per totum *corpus tranquillum ſomnum. Deinde, poſtquam prima quies abrupiſſet ſomnum, medio ſpatio noctis jam lapſæ, quando mulier, cui præcipuum* eſt *ſuſtentare vitam colo & exigua arte, excitat ignem coopertum & cinerem ſuperadditum* igni, *adjiciens noctem labori, & occupat famulas longo penſo ad lucernas; ut queat tenere pudicum lectum mariti, & alere parvos liberos. Non aliter præſes ignis* Vulcanus, *nec tardior, ſurgit illo tempore è molli lecto ad laborem fabrilem. Prope latus Siculum & Liparen Æoliam aſſurgit inſula, alta fumantibus ſcopulis: ſub qua* inſula *ſpeluncæ & cavernæ Ætneæ reſonant, excavatæ ignibus Cyclopum; & magni ictus auditi ex incudibus emittunt plangorem, & ſtridٍent* in *cavernis maſſæ Chalybum, & flamma ex ſpirat è fornacibus: ſedes* eſt *Vulcani, & terra nomine Vulcania. Tunc Vulcanus ab alto cœlo deſcendit illuc. Cyclopes exercebant* artem *ferrariam ſub immenſa caverna, & Brontes, & Steropes, & Pyracmon nudus corpore. Erat illis inter manus fulmen inchoatum,* ex his *quæ pater* Jupiter *multa torquet è cœlo: jam parte* aliqua *perfecta, pars reſtabat imperfecta.*

Quantum ignes animæque valent: abſiſte, precando
Viribus indubitare tuis. Ea verba locutus,
Optatos dedit amplexus: placidumque petivit
Conjugis infuſus gremio per membra ſoporem.
Inde, ubi prima quies medio jam noctis abactæ
Curriculo expulerat ſomnum: cum fœmina, primum
Cui tolerare colo vitam tenuique Minervâ,
Impoſitum cinerem & ſopitos ſuſcitat ignes,
Noctem addens operi, famulaſque ad lumina longo
Exercet penſo; caſtum ut ſervare cubile
Conjugis, & poſſit parvos educere natos.
Haud ſecus ignipotens, nec tempore ſegnior illo,
Mollibus è ſtratis opera ad fabrilia ſurgit.
Inſula Sicanium juxta latus Æoliamque
Erigitur Liparen, fumantibus ardua ſaxis:
Quam ſubter ſpecus & Cyclopum exeſa caminis
Antra Ætnea tonant, validique incudibus ictus
Auditi referunt gemitum, ſtriduntque cavernis
Stricturæ Chalybum, & fornacibus ignis anhelat:
Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.
Huc tunc ignipotens cœlo deſcendit ab alto.
Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro,
Brontéſque Steropeſque & nudus membra Pyracmon.
His informatum manibus jam parte polita
Fulmen erat, toto genitor quæ plurima cœlo
Dejicit in terras, pars imperfecta manebat.

NOTÆ.

ſive ex natura, ſive ex arte temperies illa ſit. De eo Plinius, l. 33. 4. Nomen ob fulgorem, à Sole, qui Græcis poëtis vocatur ἠλέκτωρ.

404. *Indubitare.*] *Dubitare.* Et hic auget particula *in*, ut in voce *infractus*, *incanus*; pro *fractus*, *canus*.

409. *Tenuique Minervâ.*] *Tenui arte*, ut enim Minerva texturæ, lanificio, & ejuſmodi artibus præeſt, ita pro iis ipſis ſumitur: quemadmodum Vulcanus pro igne, Bacchus pro vino. De *Minerva*, Æ. 2. 31.

412. *Caſtum ut ſervare cubile, &c.*] Ut otia vitet, infeſta pudicitiæ.

416. *Inſula Sicanium, &c.*] Ad latus ſeptentrionale Siciliæ, non longe à promontorio Peloro & Italia, ſunt inſulæ ſeptem, *Æoliæ* ſeu *Vulcaniæ* dictæ: maxima earum *Lipara*, hodie *Lipari*; inter quam & Siciliam eſt *Hiera*, id eſt, *ſacra*, quia Vulcano dicata; unde hodieque dicitur *Bolcano*, quam hic deſcribit Virgilius. Ex hac præcipue ignes erumpunt: quod inde fit, ut ait Solinus, c. 12. *quia ipſæ inſulæ, natura ſoli igneâ, per occulta commercia, aut mutuantur Ætnæ incendia, aut ſubminiſtrant.* Totum enim illud Italiæ inferioris & Siciliæ ſolum, ut alibi monuimus, ſubterraneis motibus cavum & ſulfure ſuccenſum eſt. De *iis inſulis*, Æ. 1. 56. De *Sicania*, Sicilia, Æ. 3. 687. De *Ætna*, monte igni-vomo Siciliæ, ib. 571. De *Cyclopibus*, ib. 569.

421. *Stricturæ Chalybum.*] *Stricturæ*: ferrum, ut è fodinis extrahitur: In maſſas quaſi ferreas conſtrictum ac ſtipatum. *Chalybes*, populi vel Ponti, vel Hiſpaniæ, ferrariis fodinis & operibus inſignes, G. 1. 58.

425. *Bronteſque, &c.*] Nomina Cyclopum è Græcis poëtis repetita Brontes, à βροντὴ, *tonitru*: Steropes, à στεροπὴ, *fulgur*: Pyracmon, à πῦρ, *ignis*, & ἄκμων, *incus*.

Tres imbris torti radios, tres nubis aquoſæ
Addiderant, rutili tres ignis & alitis Auſtri.
Fulgores nunc terrificos, ſonitumque, metumque
Miſcebant operi, flammiſque ſequacibus iras.
Parte alia Marti currumque rotaſque volucres
Inſtabant, quibus ille viros, quibus excitat urbes:
Ægidaque horrificam, turbatæ Palladis arma
Certatim ſquamis ſerpentum auroque polibant:
Connexoſque angues, ipſamque in pectore Divæ
Gorgona, deſecto vertentem lumina collo.
Tollite cuncta, inquit, cœptoſque auferte labores
Ætnei Cyclopes, & huc advertite mentem.
Arma acri facienda viro: nunc viribus uſus,
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magiſtra:
Præcipitate moras. Nec plura effatus: at illi
Ocyus incubuere omnes, pariterque laborem
Sortiti: fluit æs rivis, aurique metallum:
Vulnificuſque chalybs vaſtâ fornace liqueſcit
Ingentem clypeum informant, unum omnia contra
Tela Latinorum; ſeptenoſque orbibus orbes
Impediunt: alii ventoſis follibus auras
Accipiunt redduntque: alii ſtridentia tingunt
Æra lacu: gemit impoſitis incudibus antrum.
Illi inter ſeſe multâ vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe maſſam.
Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris,
Evandrum ex humili tecto lux ſuſcitat alma
Et matutini volucrum ſub culmine cantus.

Adjecerant ei *tres radios pluviæ, tres nubis aquoſæ, tres flammæ refulgentis & venti velocis. Nunc miſcebant operi fulgura terrentia, & fragorem, & timorem, & iras* cum *igne perſequente.* Ex *alia parte deproperabant Marti currum & rotas celeres, quibus ille commovet homines, quibus urbes: & certatim ornabant ſquamis & auro ægida horribilem, clypeum Palladis iratæ, & ſerpentes implicatos, & ipſam Meduſam in pectore Deæ torquentem oculos* poſt *abſciſſum collum. O Cyclopes Ætnei, ait* Vulcanus, *auferte hæc omnia, & deponite laborem inchoatum, & huc intendite animum. Arma* ſunt *fabricanda forti viro: nunc opus eſt robore, nunc promptis manibus, nunc omni arte præcipuâ: accelerate moras. Nec plura locutus eſt. Illi autem omnes ſtatim adnixi* ſunt, *& pariter diviſerunt laborem: æs & metallum auri fluit* in *rivos, & chalybs vulnificus liquitur* in *ampla fornace. Componunt magnum clypeum,* ſufficientem *ſolum adverſus cuncta arma Latinorum; & connectunt ſeptem textus* rotundos *textibus: alii excipiunt & emittunt ventos follibus plenis vento: alii mergunt aquis æra ſtridula;* caverna *ſonat incudibus* in *ea defixis. Illi inter ſe erigunt brachia multo conatu per ordinem, forcipe mordaci vertunt maſſam. Dum pater Lemnius urget hæc in regionibus Æoliis, lux alma & cantus matutini avium ſub tectis excitant Evandrum ex abjecto cubili.*

NOTÆ.

429. *Tres imbris torti radios, &c.*] Fulmina in antiquis marmoribus duodecim radiis effinguntur, in circulum diſpoſitis: non rectis illis quidem, ſed varios in angulos inflexis, qui trifidam in cuſpidem finguli definunt. Talis eſt forma Virgiliani hujus fulminis, de qua ſic fere Cerdanus: Solent torqueri fulmina, vel *grandinante cœlo*, vel *ruentibus magnis pluviis*, vel *aëre fulguribus æſtuante*, vel *ventis ſtantibus.* Grandinem intelligo per *imbrem tortum:* pluviam immenſam per *aquoſam nubem:* æſtuantem aërem, per *ignem:* flatus ventorum per *Auſtrum:* hic enim ventus præ cæteris frequens tempeſtatibus eſt, ut diximus, Ecl. 2. 58. De *Marte*; Ecl. 9. 12. De *ægide*, clypeo Palladis, ſupra, v. 354. De *Pallade*, Æ. 1. 43.

436. *Squamis auroque, &c.*] Disjunctio pro *ſquamis aureis*, G. 2. 192. *Pateris libamus & auro*, pro, *pateris aureis.* Significat clypeum Palladis ſquamoſo corio ſerpentis ex auro tectum fuiſſe: ipſum vero Gorgonis, id eſt, Meduſæ, caput anguiferum, non in clypeo, ut alias, ſed in anteriore loricæ parte ad pectus affixum. De *Gorgone & Palladis clypeo*, Æ. 2. 616.

446. *Chalybs.*] Genus ferri denſiſſimi ac duriſſimi, *acier, ſteel*; à populis hujus nominis, de quibus ſupra, v. 421.

453. *In numerum.*] Eo ordine, qui numeroſum quendam ictuum concentum referat.

454. *Pater Lemnius.*] *Vulcanus:* qui à Junone matre, propter deformitatem è cœlo dejectus eſt in inſulam Lemnum, nunc *Stalimene*, in Ægæo mari: ubi à Græcis dictus eſt officinam ſuam exercere, ob frequentia ibidem fulmina, G. 1. 295. De *inſulis Æoliis*, ſupra, v. 416.

Conſurgit

Senex surgit, & induitur tunicâ circa *membra, & circumligat plantis calceamenta pedum Tusca: deinde accingit lateri & humeris gladium Arcadicum, revocans* in dextram *pelles pantheræ pendentes à sinistra. Præterea duo etiam canes custodes exeunt ex alta porta, & sequuntur passus domini.* Sic *ibat heros ad cubiculum & penetrale Æneæ, memor verborum & promissi officii. Nec minus mane exporrectus Æneas ferebat se* ad eum. *Pallas filius aderat comes illi* Evandro, *Achates huic Æneæ.* Cum *occurrissent, sociant dextras* manus, *& sedent in media domo, denique utuntur libero colloquio. Rex primus hæc* dicit: *Maxime dux Trojanorum, quo salvo nunquam sane existimabo regnum vel res Trojæ eversas: sunt nobis parvæ vires ad subsidium belli, pro tanta dignitate: hinc coërcemur fluvio Etrusco; inde Rutulus urget* nos, *& sonat armis circa mœnia* nostra. *Ast ego meditor sociare tibi magnas nationes; & castra è regno divite: sors insperata ostendit* tibi *hanc* viam *salutis: & confers te huc*

Consurgit senior, tunicâque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis:
Tum lateri atque humeris Tegeæum subligat ensem,
Demissa ab læva pantheræ terga retorquens.
Nec non & gemini custodes limine ab alto
Procedunt, gressumque canes comitantur herilem.
Hospitis Æneæ sedem & secreta petebat,
Sermonum memor & promissi muneris heros.
Nec minus Æneas se matutinus agebat.
Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
Congressi jungunt dextras, mediisque residunt
Ædibus, & licito tandem sermone fruuntur:
Rex prior hæc:
Maxime Teucrorum ductor, quo sospite nunquam
Res equidem Trojæ victas aut regna fatebor;
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exigue vires: hinc Tusco claudimur amni:
Hinc Rutulus premit, & murum circumsonat armis.
Sed tibi ego ingentes populos opulentaque regnis
Jungere castra paro, quam sors inopina salutem
Ostentat: fatis huc te poscentibus affers.
Haud procul hinc saxo colitur fundata vetusto
Urbis Agyllinæ sedes: ubi Lydia quondam
Gens, bello præclara, jugis insedit Etruscis.
Hanc multos florentem annos rex deinde superbo
Imperio & sævis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas cædes? quid facta tyranni

fatis vocantibus. Non longe hinc habitatur sedes urbis Agyllinæ structa lapidibus antiquis: qua parte *colonia Lydia, insignis bello, stetit olim in montibus Tuscis. Hanc* urbem, per *multos annos vigentem, Mezentius rex deinceps gubernavit, severo imperio & duris armis. Quid* prodesset *narrare immanes strages? quid crudelia facinora tyranni?*

NOTÆ.

458. *Tyrrhena pedum vincula.*] Calceamenta Tyrrheno more: quorum solea lignea erat, quatuor digitorum latitudine, lora autem inaurata, ex Polluce, 7. 22. Et notandum calceamenta veterum, ut ex antiquis statuis constat, fere soleas fuisse: non latis integumentis desuper, sed vinculis tantum lorisque aptas pedibus. De *Tyrrhenis*, vicinis tunc Evandro populis, mox 479.

459. *Tegeæum ensem.*] *Arcadicum*; à *Tegea* urbe Arcadiæ, ubi Pan colebatur.

460. *Pantheræ.*] Fera est, maculosa pelle, cujus mas est *pardus*: à πᾶν, *omne*, & θὴρ, *fera.*

472. *Pro nomine tanto, &c.*] Pro dignitate Trojani nominis: pro tanta causa, id est, tanto bello: *nomen* enim sæpe pro *causa* sumitur. De *Tusco* amne, *Tybri*, supra, v. 330. De *Rutulis*, Æ. 7. 795.

479. *Urbis Agyllinæ sedes, &c.*] Urbs erat Etruriæ, à Lydis dicta deinde *Cære*, hodie *Cerveteri*, Æ. 7. 652. Aiunt Etruscos, sive indigenas, sive aliunde advectos, eam Italiæ regionem, quæ est ad occidentem Tybris, incoluisse: hinc à Pelasgis ex Æmonia, quæ deinde Thessalia dicta est, profectis, bello petitos: qui post Agyllinam ibi conditam, à Tyrrhenis è Lydia profectis expulsi sunt. Hi sive Etrusci, sive Tyrrheni, etiam *Tusci* vocati sunt; à θύω, *sacrifico*: ob religionis ceremonias, quæ apud eos vigebant, imprimis in urbe *Cære*, quam vocat Livius l. 7. *sacrarium populi Romani, diversorium sacerdotum, ac receptaculum sacrorum*: ab hac religiones Deorum dictæ sunt *ceremoniæ*. Hinc multi scribunt *Thusci*; multi tamen *Tusci*, Græcis auctoribus, à quibus vocantur Τυρσηνοὶ. *Etruscorum* nomen unde ortum sit, ignoratur.

Effera?

Effera? Dii capiti ipsius, generique reservent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibusque manus, atque oribus ora,
Tormenti genus! & sanie taboque fluentes
Complexu in misero, longa sic morte necabat.
At fessi tandem cives, infanda furentem
Armati circumsistunt, ipsumque, domumque:
Obtruncant socios, ignem ad fastigia jactant.
Ille inter cædes, Rutulorum elapsus in agros
Confugere, & Turni defendier hospitis armis.
Ergo omnis furiis surrexit Etruria justis:
Regem ad supplicium præsenti Marte reposcunt.
His ego te, Ænea, ductorem millibus addam.
Toto namque fremunt condensæ littore puppes,
Signaque ferre jubent. Retinet longævus aruspex,
Fata canens: O Mæoniæ delecta juventus,
Flos veterum virtusque virûm; quos justus in hostem
Fert dolor, & merita accendit Mezentius ira;
Nulli fas Italo tantam subjungere gentem:
Externos optate duces. Tum Etrusca resedit
Hoc acies campo, monitis exterrita Divûm.
Ipse oratores ad me, regnique coronam
Cum sceptro misit, mandatque insignia Tarchon:
Succedam castris, Tyrrhenaque regna capessam.
Sed mihi tarda gelu, sæclisque effœta senectus
Invidet imperium, seræque ad fortia vires.
Gnatum exhortarer, ni mixtus matre Sabella
Hinc partem patriæ traheret. Tu, cujus & annis
Et generi fatum indulget, quem numina poscunt;
Ingredere, ô Teucrûm atque Italûm fortissime ductor.
Hunc tibi præterea, spes & solatia nostri,
Pallanta adjungam. Sub te tolerare magistro
Militiam, & grave Martis opus, tua cernere facta
Assuescat: primis & te miretur ab annis.

Dii rependant ista *capiti & familiæ ipsius. Immo etiam alligabat mortua corpora* corporibus *vivis, committens & manus manibus, & vultus vultibus, ô speciem supplicii! & sic occidebat lenta nece* homines *diffluentes sanie & tabo in* hoc *miserando nexu. Sed cives denique pertæsi obsident armati sævientem inaudito* modo, *& ipsum, &* ipsius *domum: jugulant* ejus *socios, immittunt flammas ad tecta. Ille elapsus inter strages* cœpit *fugere in regionem Rutulorum, & protegi armis Turni* excipientis eum *hospitio. Itaque tota Tuscia rebellavit legitimo furore: repetunt præsenti bello regem ad pœnam. Ego, ô Ænea, dabo te ducem his millibus: naves enim* eorum *congregatæ toto litore fremunt, & volunt inferre signa. Senior aruspex cohibet* eos, *edicens* hæc *oracula: O juventus lectissima Lydiæ, flos & robur antiquorum hominum; quos indignatio legitima impellit adversus hostem, &* quos *Mezentius inflammat justo furore; nemini Italo licet subdere tantam nationem: eligite duces exteros. Tunc exercitus Tyrrhenus territus oraculo Deorum, stetit in his armis. Ipse Tarchon misit ad me legatos, & coronam cum sceptro; & addicit* has *notas regni:* rogans *ut veniam in castra, & accipiam regnum Tyrrhenum. At senectus pigra frigore, & exhausta annis, & robur lentum ad fortia* consilia, *aufert mihi regnum. Impellerem* ad id *filium, nisi junctus* cum *matre Sabella, ex ea deduceret partem patriæ. Tu, cujus & annis, & patriæ oraculum favet, quem Dii vocant; intra* in regnum, *ô dux generosissime Trojanorum & Italorum. Præterea sociabo tibi hunc Pallantem,* qui est *spes & solamen nostrum. Assuescat sub te institutore pati militiam, & durum laborem belli, & contemplari gesta tua: & admiretur te à tenera ætate.*

NOTÆ.

498. *Aruspex.*] Qui exta *conspicit arvigæ* vel *arugæ:* est autem *arviga* hostia: ab ἄρνιχα, *aries*; ita Vossius. Qua in arte singularis fuit Etruscorum vatum peritia. De *Mæonia*, Lydia, Æn. 4. 216.

506. *Tarchon.*] Nomen apud Tyrrhenos insigne. Fuerat enim alter ejus nominis præfectus *Tyrrheni* regis, qui eo usus est ad condendas in ea regione urbes duodecim, ex Strabone.

510. *Matre Sabella.*] Vel *Sabino*, vel *Samnitico* genere; hoc enim nomen inter utramque gentem ambiguum est: & Sabellam gentem Italiæ indigenam fuisse, non exteram, probat hic locus. Vide Æn. 7. 665. De *Cytherea* Venere, Æn. 1. 261.

Tradam huic ducentos equites. Arcades, ſelectam vim juventutis: & Pallas tradet *tibi totidem ſuo nomine. Vix ea locutus erat, & Æneas filius Anchiſæ & fidelis Achates tenebant vultum defixum, & meditabantur plurima difficilia cum ſua triſti mente: niſi Venus miſiſſet ſignum è cælo patente. Quippe fulgar intortum è cælo inopinate erupit cum ſtrepitu: & ſtatim omnia viſa* ſunt *tremere, & ſonus buccinæ Tyrrhenæ ſonare per aërem. Aſpiciunt ſurſum: & rurſus magnus fragor tonat: cernunt arma fulgere, & commota reſonare, inter nubes,* tempore *ſereno, in parte cæli tranquilla. Cæteri territi ſunt animo: ſed princeps Trojanus cognovit ſonum, & promiſſa Deæ matris. Tunc ait: Ne autem,* tu qui me excipis *hoſpitio, ne ſane petas* à me, *qualem exitum prodigia iſta prædicant: ego vocor* è *cælo* ad bellum. *Dea mater monuit* ſe *daturam hoc indicium, ſi bellum immineret;* & ſe *allaturam per aërem armaturam Vulcani* manu factam ad, *auxilium* meum. *Heu! quam magnæ ſtrages imminent Laurentibus miſeris! O Turne, quale ſupplicium perſolves mihi! O pater Tyberine, quam multos clypeos, & caſſides, & robuſta cadavera impelles inter aquas tuas! nunc* Latini *petant bellum, & violent fœdera. Poſtquam protulit hæc verba, erigit ſe* è *ſolio ſublimi: & primo ſuccendit igne Herculis aras,* ubi ignis erat fere *extinctus: & hilaris it* ad *Larem, quem* ab *heſterna* die noverat, & ad *exiguos Penates: immolat juxta conſuetudinem oves electas, ſimul Evander, ſimul juventus Trojana, Deinde* Æneas *incedit ad naves, & redit* ad *ſocios:*

Arcades huic equites bis centum, robora pubis
Lecta, dabo; totidemque ſuo tibi nomine Pallas.
Vix ea fatus erat, defixique ora tenebant
Æneas Anchiſiades & fidus Achates,
Multaque dura ſuo triſti cum corde putabant:
Ni ſignum cœlo Cytherea dediſſet aperto.
Namque improviſo vibratus ab æthere fulgor
Cum ſonitu venit: & ruere omnia viſa repente,
Tyrrhenuſque tubæ mugire per æthera clangor.
Suſpiciunt: iterum atque iterum fragor intonat in-
Arma inter nubem, cœli in regione ſerena, [gens:
Per ſudum rutilare vident, & pulſa tonare.
Obſtupuere animis alii: ſed Troïus heros
Agnovit ſonitum, & Divæ promiſſa parentis.
Tum memorat: Ne vero, hoſpes, ne quære profecto
Quem caſum portenta ferant: ego poſcor Olympo.
Hoc ſignum cecinit miſſuram Diva creatrix,
Si bellum ingrueret; Vulcaniaque arma per auras
Laturam auxilio.
Heu quantæ miſeris cædes Laurentibus inſtant!
Quas pœnas mihi, Turne, dabis! quam multa ſub undas
Scuta virûm, galeaſque, & fortia corpora volves,
Tybri pater! poſcant acies, & fœdera rumpant.
Hæc ubi dicta dedit, ſolio ſe tollit ab alto:
Et primum Herculeis ſopitas ignibus aras
Excitat: heſternumque Larem, parvoſque Penates
Lætus adit: mactat lectas de more bidentes,
Evandrus pariter, pariter Trojana juventus.
Poſthinc ad naves graditur, ſocioſque reviſit:

NOTÆ.

526. *Tyrrhenuſque tubæ mugire, &c.*] *Tyrrhenus clangor* tubæ dicitur: quia Tyrrheni cornua & tubas dicuntur inveniſſe ab Athenæo, l. 4. Indicatque ſonus ille Tyrrhenus, Æneam à Tyrrhenis ad regnum vocari.

537. *Laurentibus, &c.*] Latini regis populis Æ. 7. 63. De *Turno*, ibid. 56. De *Tybri* ſupra, v. 330.

540. *Fœdera rumpant.*] Nam Latinus Æneam in ſocium & generum admiſerat. Æ. 7. 260.

542. *Herculeis, &c.*] Non mihi videntur in lucum rediiſſe, ubi heſterna die ſacra Herculi fecerant: ſed aras domeſticas, in quibus ignis ſopitus erat, excitaſſe prunis ex heſterno ſacrificio aſſervatis: non enim ignem ſacrum niſi ex ſacro licebat accendere, ex Phædro. l. 4. f. 10. vel novos ignes domi accenderunt in honorem Herculis. *Heſternum Larem* interpretor, vel qui pridie cultus ab iis fuerat, antequam decumberent, vel potius, quem Æneas, novus hoſpes, ab heſterna dumtaxat die noverat, & colendum ſuſceperat. De *Laribus & Penatibus*, Æ. 2. 717. De *eorum cultu*, Æ. 3. 177. De *ovibus bidentibus*, Æ. 4. 57.

Quorum

Quorum de numero, qui ſeſe in bella ſequantur,
Præſtantes virtute legit; pars cætera pronâ
Fertur aquâ, ſegniſque ſecundo defluit amni,
Nuncia ventura Aſcanio rerumque, patriſque.
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva:
Ducunt exſortem Æneæ, quem fulva leonis
Pellis obit totum præfulgens unguibus aureis.
Fama volat parvam ſubito vulgata per urbem,
Ocyus ire equites Tyrrheni ad limina regis.
Vota metu duplicant matres, propiuſque periclo
It timor, & major Martis jam apparet imago.
Tum pater Evandrus dextram complexus euntis
Hæret, inexpletum lacrymans, ac talia fatur:
O mihi præteritos referat ſi Juppiter annos!
Qualis eram, cum primam aciem Præneſte ſub ipſa
Stravi, ſcutorumque incendi victor acervos:
Et regem hâc Herilum dextrâ ſub tartara miſi:
Naſcenti cui tres animas Feronia mater,
Horrendum dictu, dederat: terna arma movenda;
Ter leto ſternendus erat: cui tunc tamen omnes
Abſtulit hæc animas dextra, & totidem exuit armis.
Non ego nunc dulci amplexu divellerer uſquam,
Nate, tuo; neque finitimus Mezentius unquam,
Huic capiti inſultans, tot ferro ſæva dediſſet
Funera, tam multis viduaſſet civibus urbem.
At vos, ô ſuperi, & Divûm tu maxime rector
Juppiter, Arcadii quæſo, miſereſcite regis,
Et patrias audite preces. Si numina veſtra
Incolumem Pallanta mihi, ſi fata reſervant;
Si viſurus eum vivo, & venturus in unum:
Vitam oro: patiar quemvis durare laborem.
Sin aliquem infandum caſum, Fortuna, minaris;
Nunc ô, nunc liceat crudelem abrumpere vitam:
Dum curæ ambiguæ, dum ſpes incerta futuri;

è quorum numero eligit inſigniores virtute, qui comitentur ſe ad bellum; pars reliqua navigat pronis undis, & lenta deſcendit ſecundo flumine, reditura ad *Aſcanium nuncia patris, & rerum* ab eo geſtarum. *Equi dantur Trojanis euntibus in regionem Etruſcam: adducunt* ad *Æneam* equum *extra ſortem* aliorum, *quem teget flava pellis leonis reſplendens unguibus auratis. Statim rumor ſpargitur emiſſus per urbem exiguam, equites ire celeriter ad arcem regis Etruſci. Matres* præ *timore renovant preces, & metus accedit prope* ad *periculum, & jam ſpecies belli videtur major. Tunc pater Evander amplexus dextram* Æneæ *abeuntis, inhæret* illi, *flens inſatiabiliter, & profert talia: O utinam Jupiter reddat mihi annos elapſos, &* me talem efficiat, *qualis eram, quando juxta ipſam* urbem *Præneſte delevi primum exercitum, & victor combuſſi congeriem clypeorum: & hac manu miſi ad inferos regem Herilum: cui naſcenti genitrix Feronia dederat tres animas, & tria arma tractanda,* res *terribilis dictu: occidendus erat triplici morte: taman hæc dextera eripuit illi omnes animas, & ſpoliavit* illum *totidem armis. Ego nunc nullatenus diſtraherer à jucundo amplexu tuo, ô fili: nec unquam vicinus Mezentius, illudens huic* meo *capiti, intuliſſet enſe tot crudeles neces,* nec *privaſſet urbem tam multis incolis. Sed vos, ô Dii, & tu Jupiter maxime rex Deorum, oro, miſereſcite regis Arcadii, & exaudite preces paternas. Si veſtra poteſtas, ſi fata relinquunt mihi Pallanta ſalvum; ſi vivo viſurus eum, & rediturus in commune* cum eo: *peto vitam: paratus ero tolerare quemlibet laborem. Si vero intentas* mihi *eventum aliquem aſperum, ô fortuna; ô jam liceat finire moleſtam vitam: dum ſolicitudo* eſt adhuc *anceps, & ſpes futuri dubia;*

NOTÆ.

561. *Præneſte, &c.*] Æ. 7. 678. fundatorem Præneſtinæ urbes appellavit Cæculum, qui erat hoc ipſo bello in auxiliis Turni, proindeque firmæ adhuc ætatis. Quomodo igitur ab Evandro, nunc ſene, tunc juvene, occidi potuit Herilus ſub ipſa Præneſte? Niſi dicatur Præneſte jam urbis formam habuiſſe tempore Herili, qui regnaſſe ibidem videtur: munitiones vero à Cæculo accepiſſe. *Præneſte* modo neutrius, modo fœminini eſt generis. *Herilus* hic tricorpor, ad ſimilitudinem Geryonis, fingitur, Æ. 7. 662. *Feronia.* Dea, Herili mater, Æ. 7. 800. *Arcadius rex,* Evander, ſupra, v. 51.

dum te habeo in *complexu, ô dilecte fili, unicum & ultimum gaudium meum: ne nuncius triſtior lædat aures* meas. *Pater emittebat hæc verba* in *ultimo diſceſſu: miniſtri reportabant in aulam* eum *defectum* animo. *At equites jam egreſſi* erant *portis patentibus: in primis Æneas & fidelis Achates: deinde alii principes Trojæ: ipſe Pallas in media turma, ſpectabilis chlamyde, & armis verſicoloribus. Qualis* eſt *Luciſer, quem Venus amat præ cæteris ignibus ſiderum, quando madens aquis Oceani erigit ſacrum vultum* in *cœlo, & diſſipat noctem. Matres timidæ ſtant in muris, & viſu ſequuntur nubem pulverulentam, & turmas rutilantes æreis* armis. *Illi armati incedunt inter vepres, qua proximus* eſt *terminus viarum: clamor ſurgit, & collecto agmine unguläe* equorum *feriunt pulverulentos campos ſtrepitu quadrupedante. Eſt magna ſylva prope frigidum flumen Cæritanæ* urbis, *late ſacra veneratione majorum: colles curvi circumdant undiquaque, & cingunt ſylvam abietibus umbroſis. Fama narrat antiquos Pelaſgos, qui primi occupaverunt olim regionem Latinam, dicaviſſe ſylvam & diem* certum *Sylvano, Deo agrorum & pecudum. Non longe hinc Tarcho & Tyrrheni habebant caſtra ſecura* ob naturam locorum: *& totus exercitus* eorum *poterat jam aſpici* ab *Æ*nea *ex edito colle, & fixerat* tentoria *in patentibus campis. Æneas pater, & juventus electa* ad *bellum deſcendunt illuc, & fatigati reficiunt equos & corpora. At Venus alba Dea erat* illic, *portans munera per nubes aërias; & ut eminus aſpexit filium remotum à frigido fluvio in valle ſeparata;*

Dum te, chare puer, mea ſera & ſola voluptas,
Complexu teneo: gravior ne nuncius aures
Vulneret. Hæc genitor digreſſu dicta ſupremo
Fundebat: famuli collapſum in tecta ferebant.
Jamque adeo exierat portis equitatus apertis: 585
Æneas inter primos, & fidus Achates:
Inde alii Trojæ proceres: ipſe agmine Pallas
In medio, chlamyde, & pictis conſpectus in armis.
Qualis ubi Oceani perfuſus Lucifer unda,
Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignes, 590
Extulit os ſacrum cœlo, tenebraſque reſolvit.
Stant pavidæ in muris matres, oculiſque ſequuntur
Pulveream nubem, & fulgentes ære catervas,
Olli per dumos, qua proxima meta viarum,
Armati tendunt: it clamor, & agmine facto 595
Quadrupedante putrem ſonitu quatit ungula campum.
Eſt ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem,
Relligione patrum late ſacer: undique colles
Incluſere cavi, & nigra nemus abjete cingunt.
Sylvano fama eſt veteres ſacraſſe Pelaſgos, 600
Arvorum pecoriſque Deo, lucumque diemque,
Qui primi fines aliquando habuere Latinos.
Haud procul hinc Tarcho & Tyrrheni tuta tenebant
Caſtra locis: celſoque omnis de colle videri
Jam poterat legio, & latis tendebat in arvis. 605
Huc pater Æneas, & bello lecta juventus
Succedunt, feſſique & equos & corpora curant.
At Venus æthereos inter Dea candida nimbos
Dona ferens aderat: natumque in valle reducta
Ut procul egelido ſecretum flumine vidit; 610

NOTÆ.

588. *Chlamyde.*] De ea militari veſte, *caſaque tes*, media longa, dicuntur, Æ. 10. 183. De Æ. 3. 484. De *Luciſero*, ſtella Veneris, quæ *abiete* arbore, *ſapin, the fir-tree*, paſſim in mane ante ſolis ortum ultima videtur in cœlo, Georg. De *Sylvano*, Ecl. 10. 24. De *Pelaſgis*, unde præire ſolem dicitur, Ecl. 6. 86. ſupra, v. 479.

596. *Quadrupedante putrem, &c.*] *Putrem*, in pulverem facile ſolubilem. *Quadrupedante ſonitu*: quaſi numeroſo quadrupedum equorum incetſu.

597. *Cæritis amnem, &c.*] *Sylva*, in litore maris prope amnem exiguum, *Cæretanum* olim, nunc *Vacina* dictum: ad orientem urbis *Cæritis*, quæ eſt *Cære*, de qua ſupra, v. 479. Hujus incolæ *Cærites*, media ſyllaba brevi; vel *Cære-*

602. *Qui primi, &c.*] Tandem poſt *Siculos* indigenas, & advenas *Œnotros* ſeu *Aborigines*, venere *Pelaſgi*, deinde *Tyrrheni*, poſtea *Arcades*, tum *Trojani*. Hic ordo è Dionyſio Halicarn. repetitur. *Tendebat in arvis.* Caſtra metabatur, figebat tentoria: ut Æ. 2. 29. *Hic ſævus tendebat Achilles.*

610. *Egelido.*] Ambiguam hujus vocis eſſe poteſtatem exiſtimat Scaliger, Poet. l. 6. 7. &

Talibus

Talibus affata eſt dictis, ſeque obtulit ultro:
En perfecta mei promiſſa conjugis arte
Munera: ne mox aut Laurentes, nate, ſuperbos,
Aut acrem dubites in prælia poſcere Turnum.
Dixit, & amplexus nati Cytherea petivit:
Arma ſub adverſa poſuit radiantia quercu.
Ille Deæ donis, & tanto lætus honore,
Expleri nequit, atque oculos per ſingula volvit:
Miraturque, interque manus & brachia verſat
Terribilem criſtis galeam, flammaſque vomentem;
Fatiferumque enſem; loricam ex ære rigentem,
Sanguineam, ingentem; qualis cum cærula nubes
Solis inardeſcit radiis, longeque refulget.
Tum leves ocreas electro, auroque recocto,
Haſtamque, & clypei non enarrabile textum.
Illic res Italas, Romanorumque triumphos,
Haud vatum ignarus, venturique inſcius ævi,
Fecerat ignipotens: illic genus omne futuræ
Stirpis ab Aſcanio, pugnataque in ordine bella.
Fecerat & viridi fœtam Mavortis in antro
Procubuiſſe lupam: geminos huic ubera circum
Ludere pendentes pueros, & lambere matrem
Impavidos: illam tereti cervice reflexam
Mulcere alternos, & corpora fingere lingua.
Nec procul hinc Romam, & raptas ſine more Sabinas
Conſeſſu caveæ, magnis Circenſibus actis,

allocuta eſt eum *talibus verbis, & ſe ultro exhibuit: Ecce dona fabricata* per *artem mariti mei,* quam tibi *promiſeram: ne deinceps, ô fili, timeas vocare ad pugnam ſive Laurentes glorioſos, ſive ferocem Turnum.* Sic *dixit Venus, & venit in amplexum filii, & depoſuit arma fulgentia ſub quercu oppoſita. Ille Æneas gaudens muneribus Deæ, & tanto honore, non poteſt ſatiari, & mittit oculos per ſingulas* partes, *& ſtupet: & ſumit in manus & brachia caſſidem horrendam criſtis, & ejicientem ignes; & gladium mortiferum; & loricam rigidam ære, cruentam, amplam*; talem, *qualis* eſt *nubes cærulea, quando accenditur radiis Solis, & reſplendet procul: deinde ocreas politas electro, & auro repurgato, & haſtam, & fabricam inenarrabilem clypei. Vulcanus non imperitus vaticiniorum, nec inſcius futuri ſæculi, expreſſerat* in *illo* clypeo *res Italas, & victorias Romanorum:* expreſſerat *illic totam ſeriem familiæ orituræ ab Aſcanio, & bella geſta per ordinem.* Expreſſerat *quoque lupam enixam jacere in virenti caverna Martis; duos infantes* huic *alludere pendulos ad mammas, & interritos ſugere altricem; illam reflexam collo tereti adblandiri* iis *alternis, & formare membra* eorum *lingua. Nec longe inde appoſuerat Romam, & Sabinas raptas abſque exemplo* in *cœtu caveæ,* dum *agerentur magni* ludi *Circenſes,*

NOTÆ.

modo negare, ut in *enodis*, G. 2. 78. modo augere, ut in *edurus*, G. 4. 145. Igitur *egelidus* modo eſt *tepidus*, modo *frigidus*. Cerdanus contendit ſemper eſſe *tepidum*: affertque è Catullo *egelidos tepores*, è Columella *egelidum ver*, &c. ſed afferimus etiam è Virgilio *egelidum flumen*, ex Auſonio *egelidum Iſtrum*, *egelidam Moſellam*, id eſt, *frigidam*: quis enim unquam fluvios vocavit *tepidos*? De *Laurentibus*, Æ. 7. 63. De *Cytherea*, Æ. 1. 261.

620. *Criſtis galeam*, &c.] *Criſtis*, id eſt, pennis avium, aut jubis equinis, igneo colore tinctis, è cono ſeu apice galeæ in modum flammarum erumpentibus, Æ. 3. 468. De *electro*, ſupra, v. 402.

625. *Clypei textum.*] Quia è multis coriis, aut laminis compacti erant clypei.

629. *Stirpis ab Aſcanio*, &c.] De *Aſcanii ſtirpe*, Æ. 6. 763. & ſequent. De *lupa*, Romuli & Remi, Martis filiorum, altrice, Æ. 1. 278.

635. *Raptas ſine more Sabinas*, &c.] Romulus, cum, urbe condita, deeſſe ſuis civibus fœminas videret, ludos indixit, qui *Conſuales* tum, deinde *Circenſes* dicti ſunt. De *iis* & *cavea*, Æ. 5. 388. Ad eos cum conveniſſent vicini, præcipue ex urbe Sabinorum *Curibus*; eorum fœminæ raptæ ſunt à Romanis. Hinc bellum grave inter utramque gentem: quod inter Tatium Sabinorum regem & Romulum denique compoſitum eſt; ea lege, ut pars Sabinorum Romanam in urbem Curibus commigrarent, in ea Tatius ac Romulus regnarent, urbs quidem à Romulo *Roma*, populus à Curibus *Curites* ſeu *Quirites* dicerentur. De *Curibus*, Æ. 6. 809.

& ſtatim novum bellum oriri inter *Romanos, & ſenem Tatium, & Cures auſteros. Poſtea iidem reges, relicto prælio, erant ante altariâ Jovis, armati & ferentes pateras: & ſanciebant inter ſe pacem ictâ porcâ. Non longe hinc quadrigæ concitatæ in oppoſitas* partes *dilacerabant Metium: tu vero, Albane,* debuiſſes *ſtare pactis: & Tullus per ſylvam trahebat viſcera hominis* illius *perjuri: & ſentes ſtillabant tincti ſanguine. Præterea Porſenna jubebat* Romanos *admittere Tarquinium expulſum, & cingebat urbem magna obſidione. Romani currebant ad arma pro libertate. Videres illum* Porſennam *ſimilem irato, & ſimilem minante:* ideo *quia Cocles audebat diruere pontem, & Clœlia trajiciebat flumen catenis fractis. In ſuprema* parte clypei *Manlius, defenſor arcis Tarpeiæ, erat ante templum, & ſervabat altum Capitolium; & domus* adhuc *nova rigeſcebat paleis Romuli.*

Addiderat: ſubitoque novum conſurgere bellum
Romulidis, Tatioque ſeni, Curibuſque ſeveris.
Poſt iidem inter ſe poſito certamine reges
Armati, Jovis ante aras, pateraſque tenentes
Stabant: & cæsâ jungebant fœdera porcâ.
Haud procul inde citæ Metium in diverſa quadrigæ
Diſtulerant (at tu dictis, Albane, maneres)
Raptabatque viri mendacis viſcera Tullus
Per ſylvam, & ſparſi rorabant ſanguine vepres,
Nec non Tarquinium ejectum Porſenna jubebat
Accipere, ingentique urbem obſidione premebat.
Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti ſimilem, ſimilemque minanti
Aſpiceres: pontem auderet quod vellere Cocles,
Et fluvium vinclis innaret Clœlia ruptis.
In ſummo cuſtos Tarpeiæ Manlius arcis
Stabat pro templo, & Capitolia celſa tenebat:
Romuleoque recens horrebat regia culmo.

NOTÆ.

641. *Cæſâ porcâ.*] Hanc formulam jungendi fœderis aſſert Livius, l. 1. quam tamen Hoſtilio Tullo tertio Romanorum rege antiquiorem fuiſſe innuit. Fecialis miniſter ſanciendi fœderis, ſic aiebat; *Si prior defecerit publico conſilio dolo malo: tu illo die, Jupiter, populum Romanum ſic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam. Id ubi dixit, porcum ſilice percuſſit.* Inde fœdus *ictum* dici ſolet.

642. *Metium in diverſa, &c.*] Cum Tullus Hoſtilius, tertius Romanorum rex, Albanos imperio ſuo ſubdidiſſet; ſuſceptoque adverſus Fidenates bello, Metius Suffetius Albanorum dictator Romanos in pugna deſeruiſſet: Tullus victor cum duobus curribus per quadrigas in diverſa raptis illigari ac diſcerpi juſſit; Albanam urbem dirui, cives Romam traduci.

646. *Tarquinium, &c.*] Tarquinius Superbus, rex ſeptimus, ob ſua filiique ſcelera pulſus eſt, Bruto & Collatino ducibus: Porſenna rex Etruſcorum eos reducere aggreſſus, Janiculum, partem urbis ad occidentalem Tyberis ripam, eidem ponte junctam ſublicio occupavit.

650. *Cocles.*] Etruſcis in orientalem urbis partem irrumpere parantibus, Horatius Cocles, qui forte poſitus in ſtatione ſublicii pontis fuerat, ſolus iis obſtitit in ipſo pontis aditu, dum Romani à tergo pontem interrumperent. Quo diruto armatus in Tyberim deſiluit, & multis ſuperincidentibus telis tranavit ſalvus ad ſuos.

651. *Clœlia.*] Cum de pacis conditionibus agereturque, datæque eſſent Porſennæ regi puellæ obſides, ut exercitum è Janiculo deduceret; Clœlia virgo, una ex obſidibus, fruſtrata lavandi prætextu cuſtodes ſuos, eorum equis conſcenſis, cum cæteris virginibus tranavit Tyberim: & repetita à rege, eidemque reddita, iterum ab eo propter virtutis miraculum libera dimiſſa eſt cum iis obſidibus, quas voluit ipſa eligere. Hanc equeſtri ſtatua Romani donaverunt.

652. *Tarpeiæ Manlius, &c.*] Anno U. C. 364. Galli Senones, Brenno duce, cum fuſis ad Allium fluvium Romanis, captaque urbe Roma, Capitolium obſiderent: & noctu in muros per præcipitia adreperent: anſeres, Junoni ſacri, quibus in ſumma fame obſeſſi pepercerant, clangore ſuo milites excitavere: hi Gallos repulerunt, Marco Manlio duce, qui triennio ante conſulatum geſſerat. Galli deinde, poſt ſeptem menſium obſidionem, pacem ingenti auri pondere cum pacti eſſent, à M. Camillo Dictatore ſuperveniente cæſi ſunt, & urbe pulſi: De *Tarpeio* ſeu *Capitolino* monte, ubi arx & templum Jovis ſupra v. 347.

654. *Romuleoque recens, &c.*] Caſa Romuli multiplex fuit, in Palatino monte una, ut monet Dion. l. 2. altera in Capitolino: eaque ut ferebant mores temporis, ſtramento & paleis tecta, quæ Ovidii, Senecæ, ac Vitruvii tempore adhuc ſupererat, & ad monumentum priſcæ frugalitatis colebatur. Ovid. Faſt. 3. 183. Senec. Controv. 9. Vitruv. l. 2. c. 1. *Recens* dicitur

Atque

Atque hic auratis volitans argenteus anſer
Porticibus, Gallos in limine adeſſe canebat:
Galli per dumos aderant, arcemque tenebant,
Defenſi tenebris, & dono noctis opacæ.
Aurea cæſaries ollis, atque aurea veſtis:
Virgatis lucent ſagulis: tum lactea colla
Auro innectuntur: duo quiſque Alpina coruſcant
Gæſa manu, ſcutis protecti corpora longis.
Hic exultantes Salios, nudoſque Lupercos,
Lanigeroſque apices, & lapſa ancilia cœlo
Extuderat: caſtæ ducebant ſacra per urbem
Pilentis matres in mollibus. Hinc procul addit
Tartareas etiam ſedes, alta oſtia Ditis;
Et ſcelerum pœnas; & te, Catilina, minaci

Et illic anſer ex *argento, volans* in *aureis porticibus, monebat* cantu *Gallos accedere ad portas: Galli accedebant per ſentes, &* jam *occupabant arcem, tuti tenebris, & munere noctis caliginoſæ. Illis* erat *aurea coma, & veſtimentum aureum: ſplendebant ſagis virgatis: præterea colla candida cingebantur aureis,* monilibus; *unuſque librat manu duo gæſa Alpina, tecti clypeis longis* ſecundum *corpora. Inde ſculpſerat Salios ſaltantes, & Lupercos nudos, & acumina* pileorum *lanea, & ſcutula emiſſa è cœlo: ibant ad ſacrificia per urbem pudicæ matronæ in vehiculis penſilibus. Procul hinc adjicit quoque infernas plagas, profundos aditus Plutonis; & ſupplicia criminum: & te, ô Catilina,*

NOTÆ.

ratione ſculpturæ; quia cum recens à Vulcano ſculpta eſſet & ex auro efficta, videbatur fulgore ſuo referre rutilum quemdam horrorem recentium palearum, quibus tegebatur.

659. *Aurea cæſaries, &c.*] Habitus & arma Gallorum. I. *Aurea coma*; deſcribuntur enim à Livio & aliis comæ Gallorum promiſſæ & rutilæ, ſeu flavæ. II. *Lactea colla*: candido etiam colore inſignes fuiſſe prædicantur, unde & nomen habuiſſe à γάλα, *lac*. III. *Aurea veſtis*, quam hic multi ſumunt pro *barba*, quia Lucretius, l. 5. 672. dixit *impubem molli pubeſcere veſte*. Poteſt tamen intelligi de veſte interiore, cui ſagula ſuperinducta eſſent. IV. *Sagula*. Fuerunt *chlamys, ſagum, paludamentum*. Ejuſdem prope formæ veſtes exteriores, breviores, apertæ, fibula circa dextrum humerum annexæ: ſed *paludamentum* proprium imperatorum, & longius; *ſagum & chlamys*, militum, & brevius. Quidam volunt, *ſaga*, vel *ſagulæ* Gallorum, habuiſſe manicas, & fibulatas fuiſſe veſtes; ſed inſtar tunicæ inductas, apertas tamen ante pectus. *Virgata ſagula* dicuntur; id eſt, virgis ſive ſegmentis diſtincta verſicoloribus, & in longum varia ſerie porrectis. V. *Torques* aurei, è collo penduli; quos apud Gallos in uſu etiam militari fuiſſe, patet ex Manlio Torquato, qui nomen hoc obtinuit ob detractum in pugna Gallorum duci torquem, Æ. 6. 825. VI. *Gæſa*; haſtæ longiores, ſed leves & exiles, quæ binæ una manu ferri poterant. *Alpina* dicuntur, vel quia è ligno Alpinarum arborum, vel quia Gallorum propria, qui circa Alpinos montes habitabant. VII. *Scuta longa*, non clypei: *clypeus* enim rotundus eſt; *ſcutum* longius multo quam latius.

664. *Lanigeroſque, &c.*] De *Saliis*, ſupra, v. 285. De *Lupercis*, v. 343. Sacerdotes porro, præcipue flamines, pileos geſtabant oblongos, quorum ex faſtigio virga eminebat, cui lana erat filo circumligata: quod ſi per æſtatem geſtare pileum moleſtius ducerent, filo illo caput circuibant, quod nefas eſſet eos nudo eſſe capite: hinc *Flamines* dicti; quaſi *Filamines*; & lana illa, *apex* ab *apo*, quod eſt ab ἄπτω, *ligo*.

Lapſa ancilia, &c.] Scuta brevia, quaſi *amciſa*, id eſt, *circumciſa*; quod ovali figura eſſent abſque angulis. Ovid. Faſt. 3. 377. *Atque ancile vocat, quod ab omni parte reciſum eſt: Quemque notes oculis, angulus omnis abeſt.* Horum unum, regnante Numa, decidiſſe dicitur è cœlo; & edita vox, omnium potentiſſimam fore civitatem, quamdiu id in ea manſiſſet. Ideo Mamurius Veturius auctor fuit, ut ejuſdem modi fierent plura, quibus id miſceretur, ne internoſci cœleſte poſſet. Quod factum eſt, omniaque in ſacrario Martis repoſita, ſub cuſtodia Saliorum: qui certis diebus efferebant ea, pulſabantque per urbem, ac deinde recondebant. Ovid. loco citato, &c.

666. *Pilentis matres, &c.*] Cum Camillus aurum Apollini Delphico voviſſet, bello Veienti, nec auri ſatis reperiretur, matronæ nobiles aurum illud ex muliebri mundo contulerunt: ob eamque munificentiam, is honor iis eſt habitus, ut *pilento* ad ſacra ludoſque veherentur. Ita Livius, ann. circiter U. C. 362. De *pilenti* vehiculi forma nihil reperio.

667. *Tartareas ſedes, &c.*] De *Tartaro*, Æ. 6. 134. De *Dite*, Plutone, G. 4. 467. De *oſtiis* inferorem, Æ. 6. 237.

668. *Catilina.*] *L. Sergius Catilina*, patricia familia vir, cum bis in petitione conſultatus repulſam tuliſſet: de cæde conſulum & ſenatus, de

ſuſpenſum ex *imminente ſcopulo, & metuentem vultus Furiarum: & pios ſegregatos* ab impiis, & *Catonem iis dicentem jus. Inter hæc apparebat late* ex *auro ſpecies inflati maris, at* aquæ *cæruleæ ſpumabant fluctu albo: & delphines circum lucidi argento agitabant in orbem mare caudis, & ſcindebant fluctus. In medio* mari *videre erat claſſes æratis* proris, *certamina Actiaca: & aſpexiſſes totum Leucaten ferveſcere pugna ordinata, & undas reſplendere argento. Hinc* erat *Auguſtus Cæſar ducens ad pugnam Italos, cum ſenatoribus, & populo, & Penatibus, & magnis Diis, erectus in puppe ſublimi: cui caput lætum emittit geminas flammas, & paterna ſtella apparet* in *capite. Alia parte* erat *Agrippa, Diis & ventis propitiis ſublimis, impellens*

Pendentem ſcopulo, Furiarumque ora trementem:
Secretoſque pios, his dantem jura Catonem.
Hæc inter tumidi late maris ibat imago
Aurea, ſed fluctu ſpumabant cærula cano:
Et circum argento clari delphines in orbem
Æquora verrebant caudis, æſtumque ſecabant.
In medio claſſes æratas, Actia bella,
Cernere erat: totumque inſtructo Marte videres
Fervere Leucaten, auroque effulgere fluctus.
Hinc Auguſtus agens Italos in prælia Cæſar,
Cum patribus, populoque Penatibus, & magnis Diis,
Stans celſa in puppi: geminas cui tempora flammas
Læta vomunt, patriumque aperitur vertice ſidus.
Parte alia ventis & Diis Agrippa ſecundis,
Arduus, agmen agens: cui, belli inſigne ſuperbum,
Tempora navali fulgent roſtrata corona.
Hinc ope barbarica, variiſque Antonius armis
Victor, ab Auroræ populis, & litore rubro,
Ægyptum, vireſque Orientis, & ultima ſecum

aciem: cui caput radiat roſtratum navali corona, quod eſt *nobile monumentum victoriæ. Inde Antonius victor diverſis bellis, & auxilio barbarorum, adducit ſecum Ægyptum, & robora Orientis, & extrema Bactra, ab* uſque *gentibus Auroræ, & mari rubro:*

NOTÆ.

incendenda urbe, opprimendaque republica, conjuravit cum nobiliſſimis aliis compluribus viris: deprehenſus à M. Tullio Cicerone tum conſule, urbe excedere coactus eſt: ejus ſocii P. Lentulus & C. Cethegus prætores in carcere præfocati ſunt: ipſe commiſſa in agro Piſtorienſi pugna victus & interfectus eſt, duce C. Antonio Ciceronis collega, anno U. C. 691. De *Furiis*, G. 3. 552.

670. *Catonem, &c.*] Non majorem, ſed minorem: ſiquidem Catilinæ & eorum temporum hic mentionem facit, quæ propius attigit minor Cato. De utroque, Æ. 6. 841. Hunc præficit juri dicundo apud pios homines in Elyſiis campis ob ſeveram virtutem; non ut eum irrideat, quaſi hoſtem Julii Cæſaris, ut argutatur Cerdanus, aliique.

673. *Delphines, &c.*] De *Delphinibus*, Æ. 3. 427. De *Actio* promontorio Epiri, & *victoria* ibidem ab Auguſto relata, ibid. v. 270. 280. De *Leucate*, ibidem monte & inſula, v. 274. De *Auguſto*, Octaviani cognomine, Æ. 6. 792. De *Penatibus*, Æ. 2. 717. De *magnis Diis*, Æ. 3. 12.

680. *Tempora flammas vomunt.*] Aliqui referunt ad galeam, cujus conus criſtas habebat flammivomas, ut v. 620. Alii ad diadema rutilis gemmis hinc inde diſtinctum. Alii ad Auguſti oculos, quos acres imprimis & igneos fuiſſe teſtatur Suetonius.

681. *Patriumque vertice ſidus.*] Stella Julii Cæſaris: quæ, quia ejus in morte effulſerat, pro eo habita eſt; ideo ejus ſimulachris in capite poſita, Ecl. 9. 46.

682. *Agrippa.*] *M. Agrippa*, omnium Auguſti operum ac victoriarum adminiſter, præcipue Actiaco bello. Ter conſul fuit, conſors Tribunitiæ poteſtatis cum Auguſto, gener ejuſdem, & adoptione filius. Obiit anno U. C. 742.

684. *Roſtrata corona, &c.*] Corona navalis aurea, in ſpeciem roſtrorum navalium conformata, data raro: primum à Pompeio Magno M. Varroni, bellis piraticis: ſecundo ab Auguſto M. Agrippæ, bellis Siculis adverſus Sextum Pompeium, quæ ille confecit extrema ad fretum Siculum pugna, anno U. C. 718. Plin. l. 16. 4.

686. *Victor, ab Auroræ, &c.*] *M. Antonius*, omnium Julii Cæſaris expeditionum ſocius, ejuſdem in dictatura magiſter equitum, conſul anno U. C. 710, quo Cæſar occiſus eſt: ac deinceps triumvir cum Octaviano ac Lepido, multa eo in magiſtratu crudeliter egit; Brutum & Caſſium conjunctis cum Octaviano copiis vicit: mox ad bellum Parthicum, & adminiſtrandum orientem profectus, Parthos quidem vicit per Ventidium,

Bactra vehit; ſequiturque, nefas! Ægyptia conjux.
Una omnes ruere, ac totum ſpumare reductis
Convulſum remis, roſtriſq; tridentibus æquor.
Alta petunt: pelago credas innare revulſas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos:
Tanta mole viri turritis puppibus inſtant.
Stupea flamma manu, teliſque volatile ferrum
Spargitur: arva nova Neptunia cæde rubeſcunt.
Regina in mediis patrio vocat agmina ſiſtro:
Necdum etiam geminos à tergo reſpicit angues.
Omnigenûmque Deûm monſtra, & latrator Anubis,
Contra Neptunum, & Venerem, contraq; Minervam
Tela tenent: ſævit medio in certamine Mavors.
Cælatus ferro, triſteſque ex æthere Diræ,
Et ſciſſa gaudens vadit Diſcordia palla,

&, proh ſcelus! uxor Ægyptia ſequitur ipſum. *Omnes* videntur *ſimul irrumpere, & totum mare ſpumare commotum remis revolutis, & roſtris triſidis. Procedunt mari: diceres Cycladas erutas fluitare mari, aut excelſos montes congredi* cum *montibus: tanta* eſt *moles turritarum puppium,* unde *homines imminent. Projicitur manu ignis* in *ſtupa, & ſpiculis volucre ferrum: campi Neptuni rubeſcunt nova ſtrage. In medio regina* Cleopatra *revocat acies patrio ſiſtro: & nondum adhuc ſpectat à tergo ſerpentes duos. Et portenta Deorum omnis generis, & latrator Anubis, ferunt arma adverſus Neptunum, & Venerem, & adverſus Minervam: Mars exſculptus ferro ſævit in medio prælio, & funeſtæ Furiæ ex aëre, & Diſcordia incedit gaudens lacera palla,*

NOTÆ.

qui anno 716. de illis triumphavit: ſed ipſe ab iiſdem affectus variis cladibus, in Ægyptum ſeceſſit, amore Cleopatræ Ægypti reginæ: quam cum orbis terrarum reginam conſtituere meditaretur, hoſtis à ſenatu judicatus, victus eſt ab Octaviano apud Actium Epiri promontorium, anno U. C. 723. ſequente anno capta ab eodem Octaviano Alexandria, ſibi ipſe mortem intulit: Cleopatra, cum Octavianum irretire amore ſuo non potuiſſet, verita ne in triumphum duceretur, aſpidis inter ficus deliteſcentis punctu ſibi mortem arceſſivit. *Auroræ populos* vocat orientales. *Litus rubrum*, accolas maris rubri, quod Arabiam ad occidentem & meridiem alluit; & in ſinum influens, Aſiam ab Africa ſeparat, Ægyptumque prætexit ab oriente. *Bactra, orum*, urbs eſt præcipua Bactrianæ regionis, inter Parthiam ab occidente, Indiam ab oriente, Sogdianam à ſeptentrione, Aſiam à meridie. Ex iis omnibus regionibus auxilia ſecum habuit Antonius.

690. *Roſtriſque tridentibus.*] Ita legendum eſſe diximus, & explicuimus, Æ. 5. 143.

692. *Cycladas.*] Naves Antonii, magnitudine conſpicuas, comparat cum inſulis maris Ægei *Cycladibus*, de quibus Æ. 3. 74. Cum autem dicat, *montes concurrere montibus altos:* innuit utriuſque exercitus naves mole ac turribus fuiſſe inſignes: at præcipuam fuiſſe Antonianarum molem conſentiunt hiſtorici. De *Neptuno*, Æ. 1. 129.

696. *Patrio ſiſtro.*] *Siſtrum*, æreum crepitaculum, Ægyptiorum proprium, inſtar reticuli, quo pilæ per ludum impelluntur, hoc fere modo compactum erat: ærea lamina in ovalem figuram inflexa definebat in manubrium: hanc laminam tres quatuorve fidiculæ, item æreæ, hinc inde trajiciebant, laxis foraminibus inſertæ; ita ut, quotiis ſiſtrum manubrio commovebatur, fidicularum capita crebro affrictu ad laminam alliſa tinnitum ederent Siſtri uſus præcipuus erat in ſacris Iſidis, Ægyptiæ Deæ, cujus ſimulacra ſiſtrum aliquando manu præferebant. Nomen à σείω, *quatio.* Atque ejus quidem crepitaculi ſonum levem fuiſſe neceſſe eſt; neque ſatis canorum aut gravem, ut naves à prælio revocare poſſet: quare hoc à Virgilio dictum puto per ironiam, ut eſt à Propertio quoque de Cleopatra dictum, l. 3. 9. 41. *Auſa Jovi magno latrantem opponere Anubim, Et Tyberim Nili cogere ferre minas, Romanamque tubam crepitanti pellere ſiſtro.*

698. *Omnigenûmque Deûm, &c.*] Cicero de Nat. l. 3. 39. *Omne fere genus beſtiarum Ægyptii conſecrarunt.* Plutarchus numerat *felem, gryphem:* Plinius, *ſcarabæos:* Prudentius, *ſimiam:* alii, alias. Præcipua tamen eorum numina *Oſiris* rex, ejuſque uxor *Iſis*, & *Anubis* eorum vel filius, vel miles, vel ſatelles: ideo canino capite depictus, quia vel regem fide cuſtodiebat, vel venator erat; vel ejus, quaſi canis indagantis, opera Iſis uſa eſt in inveſtigandis mariti membris, à Typhone fratre diſcerptis. Vid. Voſſium de Idol. l. 1. 27. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *Venere*, ibid. 260. De *Minerva*, Æ. 2. 31. De *Mavorte*, Æ. 9. 12.

701. *Ex æthere Diræ.*] *Furiæ*, de quibus, Æ. 6. 572. *Ex æthere:* tum quia volantes illic exſculptæ erant, tum quia apud ſuperos præſertim dicuntur *diræ*, Æ. 3. 211.

Quam

Quam cum ſanguineo ſequitur Bellona flagello.
Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Deſuper: omnis eo terrore Ægyptus, & Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
Ipſa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, & laxos jam jamque immittere funes.
Illam inter cædes, pallentem morte futurâ,
Fecerat ignipotens undis & Iapyge ferri:
Contra autem magno mœrentem corpore Nilum,
Pandentemque ſinus, & tota veſte vocantem
Cœruleum in gremium, latebroſaque flumina victos.
At Cæſar, triplici invectus Romana triumpho
Mœnia, Diis Italis votum immortale ſacrabat,
Maxima ter centum totam delubra per urbem.
Lætitiâ, ludiſque viæ, plauſuque fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ:
Ante aras terram cæſi ſtravere juvenci.
Ipſe ſedens niveo candentis limine Phœbi.

quam Bellona ſequitur cum flagro cruentato. Actiacus Apollo videns iſta tendebat arcum ex alto: hoc metu tota Ægyptus, & Indi, omnis Arabs, omnes Sabæi convertebant dorſum. Ipſa regina videbatur præbere vela ventis invocatis, & quamprimum laxare funes navium *ſolutos. Vulcanus fecerat illam inter ſtrages, pallidam nece imminente, provehi fluctibus, & Iapyge* vento: *ex adverſo autem Nilum dolentem magno corpore, & aperientem plexus ſuos, & tota veſte* expaſſa *invitantem victos in ſinum ſuum cœruleum, & fluenta latebroſa. Sed Cæſar ingreſſus Romanos muros triplici triumpho, referebat Diis votum perenne,* nempe *trecenta templa ingentia per totam urbem. Viæ reſonabant gaudio, & ludis, ac plauſu: chorus matronarum* erat *in omnibus templis, & altaria* in *omnibus; ante altaria mactati juvenci tegebat terram. Ipſe* Auguſtus *ſedens in nivea porta candidi Apollinis,*

NOTÆ.

702. *Sciſſa diſcordia palla.*] Ut ipſo habitu vim exprimat ſuam, qua dividit animos, fœdera diſrumpit, &c. De *Bellona*, Martis ſorore Æ. 7. 319. De *Apolline*, cui ſacrum erat *Actium* promontorium, Æ. 3. 275. De *palla*, pallio muliebri, Æ. 1. 652.

705. *Indi, &c.*] Vel veri *Indi* Aſiæ: ſiquidem poſuit *Bactrianos* in auxiliis Antonii. Vel *Æthiopes*, Ægyptiis vicini, quos ab veteribus *Indos* etiam dictos eſſe oſtendimus, G. 2. 171. *Arabes*, ad orientem Ægypti. *Sabæi*, Arabes ad meridiem Arabiæ felicis, G. 1. 57.

710. *Iapyge.*] Vento, qui ab Apulia Italiæ maxime orientali parte, flat recta in orientem, ideoque in Ægyptum. Dicitur *Iapyx* ab ipſa Apulia, quæ ſic prius dicta fuit ab Iapyge, filio, juxta Plinium, Dædali; juxta Liberalem, Lycaonis. De *Nilo*, Ægypti fluvio, G. 4. 287.

714. *Triplici . . . . . triumpho.*] Cæſar Octavianus, devictis imperii ſui æmulis, tribus continuis diebus Romæ triumphavit, A. U. C. 725. Primo quidem die de Salaſſis Alpinis populis, Dalmatis, Illyriis, Pannoniis: quos ſtatim poſt oppreſſum Sext. Pompeium vicerat annis 719 & 720. partim per legatos, partim per ſeipſum; præcipue Dalmatas, quo bello vulneratus fuerat. Altero die de Cleopatra, apud Actium in Epiri litore ſuperata, deque Macedonia, A. U. C. 723. menſe Septembri. Tertio de Ægypto, poſt necem Antonii & Cleopatræ, captamque Alexandriam, ſubacta, anno U. C. 724. menſe Sextili: unde Octavianus poſtea, idemque menſis, Auguſti nomine inſigniti ſunt, anno 727. Januar. menſe.

715. *Diis Italis votum immortale, &c.*] *Trecenta*, id eſt, multa templa, quæ belli tempore voverat, variis Diis deinde conſecravit, immortalia pietatis ſuæ monumenta. Ita enim Dio, l. 51. de iis quæ ab eo ſtatim poſt triumphos edita ſunt. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα διεπέλεσε τό τε Ἀθήναιον, καὶ, &c. *Deinde vero perfecit Minervæ templum . . . . . & curiam Juliam in honorem patris ſui factam dedicavit, in eaque collocavit ſimulacrum victoriæ . . . . . Tarento advectum, & ſpoliis Ægyptiis decoratum. Julii quoque herois ſacrarium, multis in eo ſuſpenſis donariis, ex præda Ægyptiaca exornavit. Multa enim Jovi Capitolino, Junonique & Minervæ conſecravit; cum, ex Senatuſconſulto, omnia prius eorum in templis ſuſpenſa ornamenta, tanquam contaminata, eſſent detracta.* De ludis & ſacrificiis publicis, ejus in honorem & Romæ, & alibi inſtitutis, multa addit. De *delubris*, Æ. 2. 225.

720. *Candentis limine Phœbi.*] Templo Apollinis, quod jamdiu inchoatum in Palatio, tandem cum bibliotheca dedicavit, anno U. C. 726. Nondum igitur perfectum erat triumphi tempore; ſed poëta ob vicinitatem temporum utrumque conjungit. *Candentis Phœbi*: è candido marmore Pari inſulæ: nam Plinius, l. 36. 5. ait Auguſtum in Palatina æde Apollinis poſuiſſe ſigna, Bupali & Anthermi,

Dona

Dona recognoſcit populorum, aptatque ſuperbis
Poſtibus: incedunt victæ longo ordine gentes,
Quàm variæ linguis, habitu tam veſtis & armis.
Hic Nomadum genus, & diſcinctos Mulciber Afros,
His Lelegas, Caraſque, ſagittiferoſque Gelonos
Finxerat. Euphrates ibat jam mollior undis,
Extremique hominum Morini, Rhenuſque bicornis,
Indomitique Dahæ, & pontem indignatus Araxes.
Talia, per clypeum Vulcani, dona parentis
Miratur: rerumque ignarus imagine gaudet,
Attollens humero famamque & fata nepotum.

conſiderat munera populorum & accommodat ea ad poſtes; nationes ſubactæ progrediuntur longa ſerie, tam diverſæ ſermone, quam more veſtium & armis. Hic Vulcanus ſculpſerat nationes Nomadum, & Afros diſcinctos: hic Lelegas, & Caras, & Gelonos ſagittis armatos. Euphrates fluebat jam mitior fluctibus, & Morini ultimi hominum, & Rhenus bicornis, & Dahæ antea *invicti, & Araxes impatiens pontis. Æneas admiratur in clypeo Vulcani talia munera matris ſuæ, & lætatur ſpecie rerum* quas *ignorat, imponens humero & gloriam & famam poſterorum.*

NOTÆ.

Chiorum fratrum, opere perfecta: qui candido tantum ac Pario marmore utebantur.

721. *Dona recognoſcit populorum, &c.*] *Coronas aureas*, quas victoribus Romanis imperatoribus & ſociæ & vectigales provinciæ gratulationis ergo mittebant; non vero victæ gentes ad redimendam vitam, ut fabulatur Servius. Tales juxta Livium Quinctius Flaminius prætulit in triumpho centum quatuordecim: Scipio Aſiaticus ducentas triginta quatuor: Julius Cæſar juxta Appianum bis mille octingentas viginti duas. Coronarum loco pecunia deinceps ab imperatoribus exacta eſt, quod *aurum coronarium* dicebatur. Talem exegit Cæſar ab ipſa urbe Roma, cum ex Aſia victo Pharnace rediiſſet: ex Dione, l. 42. Plerumque offerebantur deinde coronæ illæ Diis, præcipue Jovi Capitolino: Cæſar ſuas poſt triumphum vendidit, confectamque inde pecuniam militibus diſtribuit. Octavianus, juxta Dionem, ex Italiæ civitatibus noluit accipere: alias quas à ſociis accepit, poſtibus templorum videtur appendiſſe juxta Virgilium.

724. *Hic Nomadum genus.*] Triumphos Octaviani deſcribit, qua in pompa ſubactarum gentium captivi duces currum ſubſequebantur. I. *Nomadæ*, vel *Numidæ*: Africana gens, ad occidentem Carthaginis, quorum caput *Cirta*, nunc *Conſtantine*: ob paſtoralem vitam ita dicti à νομὴ, *paſtus*. II. *Afri diſcincti*: id eſt, vel *ignavi*, & labori minime aſſueti; quia qui ſe ad opus parant, accingunt veſtem altius: vel revera *fluentibus veſtibus induti*; hunc enim fuiſſe habitum Afrorum innuit Milphio Plauti, ſic Pœnum alloquens in Pœnulo, Act. 5. ſc. 2. v. 48. *Tu qui zonam non habes, quid in hanc veniſtis urbem, aut quid quæritis?* III. *Geloni*: populi vel Scythiæ, vel Thraciæ. G. 1. 115. IV. *Lelegas*: vagi Aſiæ minoris populi, qui ab Homero ad meridiem Æolidis circa ſinum Adramyttenum collocantur: ab aliis cum Caribus confunduntur, aut eis ut ſocii permiſcentur. V. *Cares*, regionem occupant Aſiæ, ad meridiem Ioniæ, ad occidentem Lyciæ, ad ſeptentrionem Doridis, nunc *Aidinelli*. VI. *Morini* populi in ea parte Belgicæ Galliæ, quæ proxime ad Britanniam Magnam accedit, & ad fretum quo Britannicus oceanus cum Germanico committitur: unde *extremi dicuntur* in ea parte: horum caput fuit Tarvanna, *Terouanne*, nunc diruta, in Picardiæ & Arteliæ confinio. De Morinis triumphavit Caius Carinus, eodem anno ac die, quo primum triumphum duxit Octavianus. VII. *Daæ*, vel *Dahæ*: Scythicum genus dicuntur à Stephano: & à Pomponio Mela collocantur in Aſia, non longè à Scythis, circa Oxum fluvium: inter Bactrianos & Sogdianos: quod ſi ita eſt, fuerunt illi inter Auguſti captivos cum Bactrianis Antonii ſociis. VIII. *Euphrates*, fluvius Armeniam & Meſopotamiam alluens: de eo G. 1. 509. Quid apud illum geſſerit Octavianus, vid. G. 5. 561. IX. *Rhenus bicornis*, de eo Ecl. 10. 47. Hunc belli cauſa trajeciſſe ſecundus Romanorum Agrippa dicitur à Dione, & triumphum tamen neglexiſſe, anno U. C. 717. X. *Araxes*, ex Armeniæ montibus per Mediam in mare Caſpium influens, placido primum fluxu; ſed ubi in aſperiora devenit, ingenti impetu ac fragore, ut habet Pomponius Mela, l. 3. 5. De ejus pontibus ita Servius: *Quem pontibus nixus eſt Xerxes conſcendere: vel cui Alexander magnus pontem fecit, quem fluminis incrementa ruperunt: quem poſtea Auguſtus firmiore ponte ligavit.* At de ponte quidem Alexandri loquitur Iſidorus, l. 13. 21.

724. *Mulciber.*] Vulcanus, ita dictus à *mulcendo* ac temperando ferro.

730. *Ignarus.*] Quamvis enim his imaginibus delectabatur, tamen quid illæ repræſentarent, cognoſcere non poterat.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER IX.

ARGUMENTUM.

Æneâ conquirendis auxiliis apud Arcadas ac Tuscos occupato, Turnus admonetur à Junone per Iridem, ut in castrensia novæ Trojæ munimenta impetum faciat. Trojanis ex Æneæ præscripto non egredientibus ad pugnam, Turnus eorum naves oppidi lateri admotas parat incendere: sed illæ, cum ex Idææ sylvæ materia fabricatæ olim fuissent, Idææ matris beneficio mutantur marinas in Nymphas: tum nocte imminente circa oppidum excubiæ disponuntur. Interim Trojani de revocando per nuncium Æneâ soliciti, dum inter se consultant, Nisus & Euryalus, par nobile amicorum, ultro suscipiunt hanc provinciam: laudati ab Ascanio, dimissique, cædem Rutulorum nocte magnam faciunt: eorumque spoliis induti, dum pergunt porro, à Latinis equitibus obviis occiduntur: capita hastis affixa, & in castris erecta, agnoscuntur procul à Trojanis, & ingentem in oppido luctum excitant, præsertim matris Euryali. Turnus oppugnationem mane instaurat. Ascanius Numanum insolentius illudentem emissa è muris sagitta configit. Quo successu elati Pandarus & Bitias portas recludunt, & Rutulos subeuntes magna strage propellunt. Turnus facto impetu tandem irrumpit; sed clausis portis, hostium multitudine circumventus, paulatim recedit in eam oppidi partem, quam Tyberis alluebat; & ut erat armatus, in flumen desiliens, ad suos natatu revertitur.

INTERPRETATIO. *Ac dum ista fiunt* in *regione longe remota, Juno filia Saturni misit è cœlo Irim ad audacem Turnum. Turnus forte quiescebat tunc* apud *sylvam Pilumni abavi*, in *valle sacra. Ad quem filia Thaumantis ita locuta est ore roseo: Turne, ecce tempus revolutum exhibuit sponte* id, *quod nullus Deorum auderet polliceri* tibi *cupienti.*

ATQUE ea diversa penitus dum parte geruntur,
Irim de cœlo misit Saturnia Juno
Audacem ad Turnum. Luco tum forte parentis
Pilumni Turnus, sacrata valle, sedebat.
Ad quem sic roseo Thaumantias ore locuta est:
Turne, quod optanti Divûm promittere nemo
Auderet, volvenda dies en attulit ultro.

NOTÆ.

1. *Diversa parte.*] In Etruria apud urbem Cære, Æ. 8. 479. De *Iride Thaumantis filia*, Æ. 4. 700.

3. *Parentis Pilumni.*] At Pilumnus dicitur Æ. 10. 76. Turni *avus*: ibid. 6. 9. Turni *quartus pater*, id est, *abavus*. Igitur vel *parens* sumitur hic generatim, quomodo dicimus *parentes majoresque*, quocumque gradu distent à nobis: vel, ut ait Servius, *Pilumnus* commune fuit familiæ cognomen, à primo Pilumno derivatum in posteros, ut Cæsarum à primo Cæsare. Sto in prima sententia: quia solus Pilumnus, caput gentis, Deus habitus est, ut locis illis videbimus; ideoque luco seu sylva sacra donatus.

4. *Sedebat.*] Vel *feriebatur* ad ejus tumulum: scripsit enim Cicero, De Leg. l. 2. 55. *Danicalibus feriis reſideri mortuos.* Ita Turnebus. Vel simpliciter *otiabatur*. Ita Donatus. Vel *deliberabat* secum de rerum suarum statu.

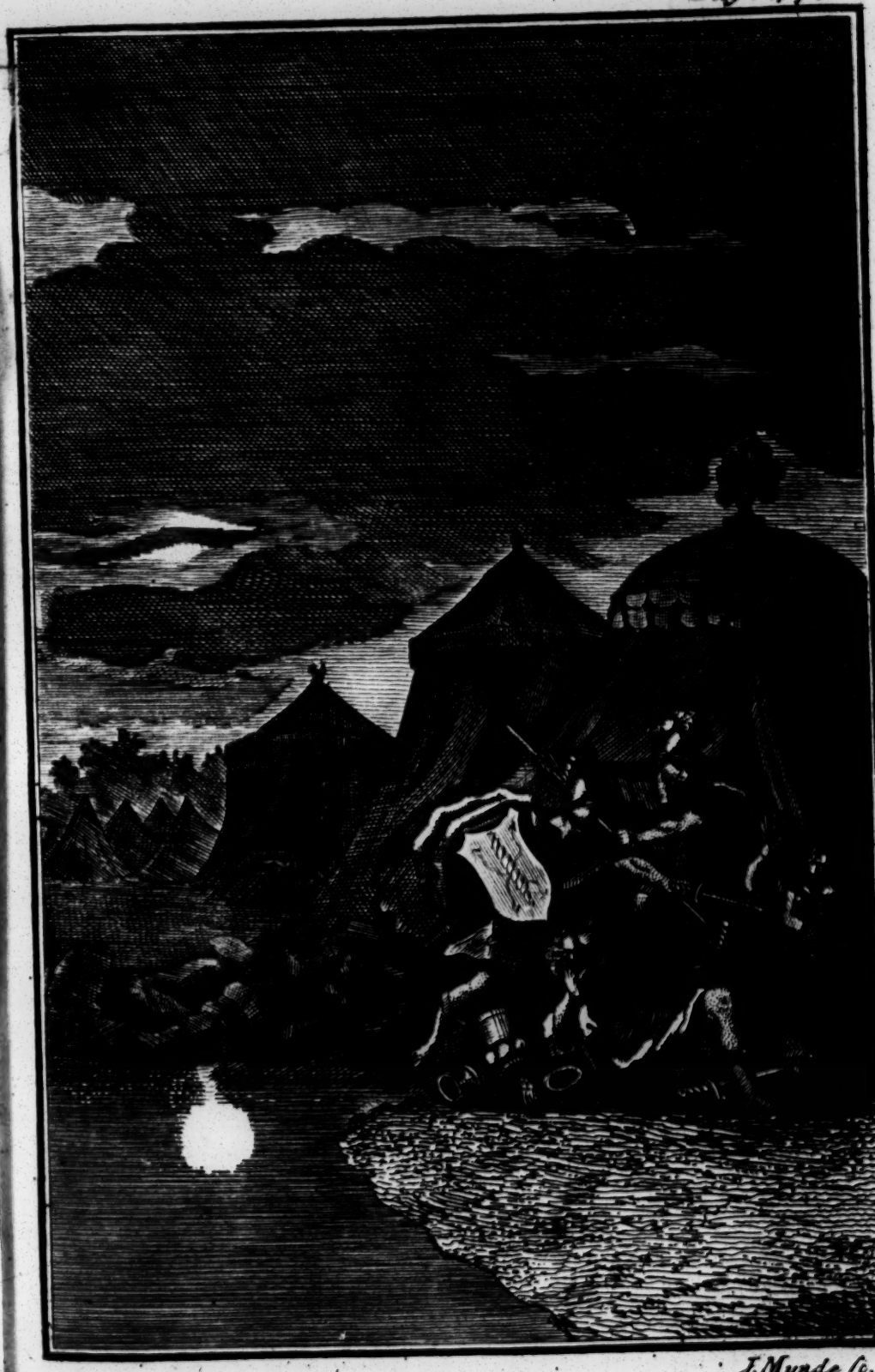

J. Mynde sc.

Æneas, urbe, & ſociis, & claſſe relicta,
Sceptra Palatini, ſedemque petivit Evandri.
Nec ſatis: extremas Coriti penetravit ad urbes:
Lydorumque manum, collectos armat agreſtes.
Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poſcere currus.
Rumpe moras omnes, & turbata arripe caſtra.
Dixit, & in cœlum paribus ſe ſuſtulit alis,
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus arcum
Agnovit juvenis, dupliceſque ad ſidera palmas
Suſtulit, ac tali fugientem eſt voce ſecutus:
Iri, decus cœli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras? unde hæc tam clara repente
Tempeſtas? medium video diſcedere cœlum,
Palanteſque polo ſtellas: ſequar omina tanta,
Quiſquis in arma vocas. Et ſic effatus, ad undam
Proceſſit, ſummoque hauſit de gurgite lymphas,
Multa Deos orans; oneravitque æthera votis.
Jamque omnis campis exercitus ibat apertis,
Dives equûm, dives pictai veſtis, & auri.
Meſſapus primas acies, poſtrema coërcent
Tyrrheidæ juvenes: medio dux agmine Turnus
Vertitur arma tenens, & toto vertice ſupra eſt.
Ceu ſeptem ſurgens ſedatis amnibus altus
Per tacitum Ganges: aut pingui flumine Nilus
Cum refluit campis, & jam ſe condidit alveo.

Æneas, relicta urbe, & ſociis, & navibus, adivit regnum, & regionem Evandri Palatini. Nec id *ſatis* eſt: *ivit ad ultimas urbes Coriti: & armat multitudinem Tyrrhenorum, ruſticos congregatos. Quid deliberas? jam tempus* eſt *vocare equites & currus. Amputa omnem moram, & invade caſtra territa.* Sic *locuta* eſt, *& alis æqualibus extulit ſe ad cœlum, &* in *fuga ſignavit magnum arcum ſub nubibus. Juvenis* Turnus *agnovit* eam, *& porrexit ambas palmas ad aſtra, & proſecutus eſt abeuntem talibus verbis: O Iri, ornamentum aëris, quis miſit te lapſam è nubibus* ad *me in terras? unde ſubito hæc facies* cœli *tam ſplendida? cerno medium cœlum hiare, & ſidera errantia cœlo. Parebo tantis monitis, quicunque* Deorum *hortaris me ad bellum. Atque ita locutus, progreſſus* eſt *ad fluvium, & extulit è ſuperficie fluvii aquam, multa petens à Diis; & replevit cœlum votis. Et jam totus exercitus procedebat agris patentibus, frequens equis, abundans veſtibus verſicoloribus, & auro,*

Meſſapus regit prima agmina, filii Tyrrhei ultima: Turnus Rex excurrit in *medio exercitu, attollens arma, & excedit* alios *toto capite. Veluti profundus Ganges creſcens cum ſilentio ſeptem fluviis placidis: aut* veluti *Nilus fœcundis aquis quando refluit* ex *agris, & jam incluſit ſe* ſuo *alveo.*

NOTÆ.

9. *Palatini, &c.*] De *Evandro, Palatini* montis incola, Æ. 8. 51. In eo monte deinde ſtructa eſt Roma, in eo Romulus unam è pluribus ſuis habuit domum, Cæſar quoque Octavianus habuit ſuam; unde imperatorum ædes, ubicunque eſſent, *palatia* vocata ſunt.

10. *Coriti, &c.*] Urbs eſt Tuſciæ, à Corito rege fundata, nunc *Cortona*, Æ. 3. 170. De *Lydis*, Tuſciæ colonis, de Lydia, Æ. 2. 781. Æ. 8. 479.

13. *Caſtra.*] Novam Trojam, tumultuario opere munitam ab Æneâ, ad oſtium orientale Tyberis, Æ. 7. 157.

23. *Hauſit de gurgite lymphas.*] Ut lotis manibus purius precaretur. Sic Æneas, Æ. 8. 69. De genitivo *pictai*, Æ. 3. 354. De *Meſſapo*, Æ. 7. 691. De *Thyrrheo*, & ejus filiis, ibid. 483.

30. *Ceu ſeptem ſurgens, &c.*] *Ganges*, fluvius mediam Indiam interſecans, ac duas in partes dividens: influens in Oceanum meridionalem uno quidem oſtio; ſed cui tam multæ objacent inſulæ, ut oſtium illud inſulis interciſum, multiplex dici poſſit. Nili modo exundare certis temporibus dicitur apud Solinum, c. 55. De *Nilo*, ejuſque ſeptem oſtiis, & benefica exundatione, G. 4. 287. Comparat igitur Virgilius Turni exercitum è multis Italiæ populis, qui prius diſperſi per agros vagabantur, nunc in unum collecti inſtructa acie incedunt non ſine majeſtate & ſilentio; cum his duobus fluviis, non exundantibus quidem, ſed poſt exundationem è campis in alveum refluentibus. Quidam voces illas, *ſeptem ſurgens ſedatis amnibus*, non de ſeptem oſtiis, quibus Ganges deſcendit potius in mare, quam *ſurgit*; ſed melius explicant de fluviis compluribus, qui in eam influunt, & quorum ſocietate intumeſcit, ac vere *ſurgit*: quo ſenſu *ſeptem* erit pro incerto quolibet numero, qui ſæpe à poëtis per *ſeptenum*, aut *centenum* exprimitur.

Hic

Tunc Trojani procul vident nimbum repentinum colligi ex obſcuro pulvere, & caliginem induci in agros. Primus Caïcus vociferatur ex aggere oppoſito: O cives, quantus globus nigræ caliginis accedit ad nos? *afferte arma celeres, date ſpicula, conſcendite mœnia: hoſtis inſtat, agite. Omnes Trojani* cum *magna vociferatione includunt ſe intra portas, & replent munimenta. Quippe Æneas peritiſſimus militaris* rei *ſic abiens juſſerat; Si caſus aliquis* ejuſmodi *contingeret, interim* dum aberat: *ne auderent ordinare exercitum, neve committere in campum; tantummodo tuerentur caſtra, & muros defenſos munimentis. Itaque, licet pudor & furor hortentur* eos *conſerere manus; tamen opponunt portas, & exequuntur mandata Æneæ, & armati expectant hoſtem in mediis turribus. Turnus, cum ante currens prægreſſus eſſet lentiorem turmam, ſtipatus viginti equitibus electis; ita acceſſit ad urbem inexpectatus: Thracius equus maculoſus albo fert eum; & caſſis aurea inumbrat criſtis rubris. O juvenes, inquit, quis erit veſtrum, qui primus in hoſtem* irruet *mecum? ecce.* Sic *ait, & evibrans jaculum projicit in aërem,* quaſi *initium prælii: & altus immittit ſeſe in campum* junctum urbi. *Socii ſuccedunt* ei cum *clamore, & ſequuntur ululatu terribili. Mirantur deſides animos*

Hic ſubitam nigro glomerari pulvere nubem
Proſpiciunt Teucri, ac tenebras inſurgere campis.
Primus ab adverſa conclamat mole Caïcus:
Quis globus, ô cives, caligine volvitur atra?
Ferte citi ferrum, date tela, ſcandite muros.
Hoſtis adeſt, eja. Ingenti clamore per omnes
Condunt ſe Teucri portas, & mœnia complent.
Namque ita diſcedens præceperat optimus armis
Æneas: ſi qua interea fortuna fuiſſet;
Ne ſtruere auderent aciem, neu credere campo:
Caſtra modo, & tutos ſervarent aggere muros.
Ergo, etſi conferre manum pudor iraque monſtrat,
Objiciunt portas tamen, & præcepta faceſſunt,
Armatique cavis expectant turribus hoſtem.
Turnus, ut antevolans tardum præceſſerat agmen,
Viginti lectis equitum comitatus; & urbi
Improviſus adeſt: maculis quem Thracius albis
Portat equus, criſtaque tegit galea aurea rubrâ.
Ecquis erit mecum, ô juvenes, qui primus in hoſtem?
En, ait: & jaculum intorquens emittit in auras.
Principium pugnæ; & campo ſeſe arduus infert.
Clamore excipiunt ſocii, fremituque ſequuntur
Horriſono. Teucrûm mirantur inertia corda;
Non æquo dare ſe campo, non obvia ferre
Arma viros; ſed caſtra fovere. Huc turbidus atq; huc
Luſtrat equo muros, aditumque per avia quærit.
Ac veluti pleno lupus inſidiatus ovili,
Cum fremit ad caulas, ventos perpeſſus & imbres,
Nocte ſuper media: tuti ſub matribus agni
Balatum exercent: ille aſper, & improbus ira,
Sævit in abſentes: collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, & ſiccæ ſanguine fauces.
Haud aliter Rutulo muros & caſtra tuenti
Igneſcunt iræ, & duris dolor oſſibus ardet:

Trojanorum: homines illos *non exhibere ſe in æquam planitiem, non inferre arma oppoſita; ſed inſidere caſtris.* Turnus *iratus huc & illuc circuit equo muros, & veſtigat ingreſſum per* loca *inacceſſa. Et veluti quando lupus ſub mediam noctem inſidians ovili pleno frendet prope ſepta, paſſus ventos & pluvias:* tunc *agni ſecuri ſub matribus emittunt balatum: ille* vero *acer, & percitus ira, furit adverſus abſentes: furor edendi auctus ex longo* tempore, *& guttur ſitiens ſanguinis vexat* eum. *Non aliter furor inflammatur Rutulo conſideranti muros & caſtra, & indignatio augeſcit in oſſibus duris:*

NOTÆ.

49. *Thracius.*] De *equo* ejuſdem modi, Æ. 5. 566. De *Thracia* equorum ferace, Æ. 3. 14. De *criſtis galearum*, Æ. 3. 468.

56. *Æquo campo.*] Vel *plano*, vel potius, *ubi pari periculo, pari pugnæ modo*, decertare poſſent. De verbo *luſtro*, pro *circumeo*, Æ. 1. 612.

60. *Caulas.*] *Caula* ſtabulum ovium, è Græco αὐλή.

63. *In abſentes.*] In agnos à ſeipſo per ſepta disjunctos.

Qua

Qua tentet ratione aditus; & qua via clauſos
Excutiat Teucros vallo, atque effundat in æquor.
Claſſem, quæ lateri caſtrorum adjuncta latebat,
Aggeribus ſeptam circum, & fluvialibus undis,
Invadit: ſocioſque incendia poſcit ovantes:
Atque manum pinu flagranti fervidus implet.
Tum verò incumbunt: urget præſentia Turni:
Atque omnis facibus pubes accingitur atris.
Diripuere focos: piceum fert fumida lumen
Tæda, & commixtam Vulcanus ad aſtra favillam.
Quis Deus, ô Muſæ, tam ſæva incendia Teucris
Avertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite: priſca fides facto, ſed fama perennis.
Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida
Æneas claſſem, & pelagi petere alta parabat;
Ipſa Deûm fertur genitrix Berecynthia magnum
Vocibus his affate Jovem: Da, nate, petenti,
Quod tua chara parens domito te poſcit Olympo.
Pinea ſylva mihi multos dilecta per annos,
Lucus in arce fuit ſumma, quò ſacra ferebant,
Nigranti picea, trabibuſque obſcurus acernis.
Has ego Dardanio juveni, cum claſſis egeret,
Læta dedi: nunc ſollicitam timor anxius urget:
Solve metus, atque hoc precibus ſine poſſe parentem:
Ne curſu quaſſatæ ullo, neu turbine venti
Vincantur: proſit noſtris in montibus ortas.
Filius huic contra, torquet qui ſidera mundi:
O genitrix, quò fata vocas, aut quid petis iſtis?
Mortaline manu factæ immortale carinæ
Fas habeant? certuſque incerta pericula luſtret
Æneas? cui tanta Deo permiſſa poteſtas?

quomodo quærat ingreſſum; & qua parte *via* aliqua *extrahat* ex *aggere Trojanos incluſos, & inducat* eos *in planitiem. Impugnat claſſem circum defenſam munimentis, & aquis fluvialibus, quæ latebat admota lateri caſtrorum: & vocat ad incendium ſocios gaudentes, &* ipſe *ardens armat manum pinu flammanti: Tunc autem dant ſe* operi: *præſentia Turni invitat* eos, *& omnis juventus armatur nigris facibus. Rapuerunt* titiones *è focis: tæda fumifera emittit ad ſidera lucem piceam, & ignis mixtam favillam. O Muſæ, quis Deus abduxit à Trojanis incendia tam crudelia? quis depulit tantas flammas* à *navibus? dicite* hoc: *antiqua* eſt *certitudo* hujus *facti, tamen fama* ejus eſt *æterna. Tempore quo Æneas primum ſtruebat naves in Ida,* monte *Phrygiæ, & parabat* ſe *ad eundum* in *extrema* ſpatia *maris; ipſa Berecynthia mater Deorum dicitur allocuta magnum Jovem his verbis: O fili, concede* matri *precanti, quod dilecta mater tua petit* à *te* poſt *cœlum ſubactum. Sylva pinea chara per multos annos fuit mihi, lucus in ſupremo vertice, umbroſus piceis opacis, & truncis acernis: quem* in locum *inferebant ſacrificia. Ego læta conceſſi has* arbores *Trojano juveni, quando indigebat navibus: nunc metus anxius habet me ſolicitam. Expelle timores* meos, *& permitte matrem hoc poſſe precibus* ſuis: *ne* naves illæ *deficiant fractæ ulla navigatione, aut vi ventorum: proſit* ipſis eas *natas* eſſe *in montibus noſtris. Filius, qui volvit aſtra mundi,* reſpondet *illi ex adverſo: O mater, quo vertis fata, aut quid rogas his* verbis? *an naves fabricatæ manu mortali obtinebunt jus immortalitatis? & Æneas ſecurus adibit pericula dubia? cui Deo conceſſa* eſt *tanta facultas?*

NOTÆ.

68. *In æquor.*] In campum, Æ. 2. 780.

70. *Aggeribus, &c.*] Situm deſcribit novæ Trojæ, Æn. 7. 157. De *aggere* infra ver. 142.

75. *Focos.*] Quos excitaverant ad accendendas arbores pinguis naturæ, quales ſunt pinus, tæda, Eclog. 7. 49. Tamen tæda pro qualibet face ſumi poteſt. De *Vulcano* pro igne, G. 1. 295.

79. *Priſca fides, ſed, &c.*] Etſi factum ob vetuſtatem multis ſubobſcurum ſit; fama tamen ejus non periit, ſed vigebit ſemper. De *Ida* Troadis monte, Æn. 2. 801. De *navibus Æneæ* ibidem ſtructis ad fugam, Æn. 3. 6. De *Berecynthia,* Cybele, Æn. 6. 784. De *arce* pro montis cacumine, G. 4. 461. *Picea,* arbor reſinam ferens, G. 2. 257. *Trabes acernæ* ex acere arbore, *erable, maple.*

Imo,

ego *potius quondam, poſtquam functæ* iis periculis *attigerint terminos & portus Italos : quæcunque evitaverit fluctus, & tulerit principem Trojanum* ad *campos Laurentes :* huic *auferam ſpeciem mortalem, & imperabo* has *eſſe Deas vaſti maris : qualis Doto filia Nerei & Galatea ſecant pectore mare ſpumoſum.* Sic *locutus erat, & id voluit* eſſe *certum, per fluvios fratris inferni, per ripas fluentes pice & nigro vortice : & commovit nutu totum cœlum. Ergo promiſſa dies advenerat, & Parcæ conſummaverant tempus conſtitutum : quando impugnatio Turni movit matrem* Berecynthiam, ut *averteret faces* à *navibus* ſibi *ſacris. Tunc primum novum lumen illuxit oculis* Trojanorum ; *& magna nubes viſa* eſt *ab oriente trajicere cœlum, & ſimul chori Idæi : deinde vox terribilis emittitur per aërem, & implet turmas Trojanorum ac Rutulorum : O Trojani, ne properate tueri meas naves, & ne armate manus* veſtras : *prius permittetur Turno ſuccendere mare, quam pinus* mihi *dicatas : vos ite liberæ, ite Nymphæ maris : mater* Deorum *id imperat. Et ſtatim ſingulæ naves abſcindunt ſuos funes* è *litoribus : & more delphinorum merſis roſtris quærunt profundum mare. Deinde (prodigium admirabile) referunt ſe totidem vultus puellares, & currunt*

Imo, ubi defunctæ finem portuſque tenebunt
Auſonios ; olim quæcunque evaſerit undis,
Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arva ;
Mortalem eripiam formam, magnique jubebo
Æquoris eſſe Deas : qualis Nereia Doto
Et Galatea ſecant ſpumantem pectore pontum.
Dixerat : idque ratum Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes atraque voragine ripas,
Annuit : & totum nutu tremefecit Olympum.
Ergo aderat promiſſa dies, & tempora Parcæ
Debita complerant : cum Turni injuria matrem
Admonuit ſacris ratibus depellere tædas.
Hic primum nova lux oculis effulſit, & ingens
Viſus ab Aurora cœlum tranſcurrere nimbus,
Idæique chori : tum vox horrenda per auras
Excidit, & Troum Rutulorumque agmina complet :
Ne trepidate meas, Teucri, defendere naves ;
Neve armate manus : maria ante exurere Turno,
Quam ſacras dabitur pinus : vos ite ſolutæ,
Ite, Deæ pelagi : genitrix jubet. Et ſua quæque
Continuo puppes abrumpunt vincula ripis :
Delphinumque modo demerſis æquora roſtris
Ima petunt : hinc virgineæ (mirabile monſtrum)
Reddunt ſe totidem facies, pontoque feruntur ;
Quot prius æratæ ſteterant ad littora proræ.
Obſtupuere animis Rutuli : conterritus ipſe
Turbatis Meſſapus equis : cunctatur & amnis
Rauca ſonans, revocatque pedem Tyberinus ab alto.
At non audaci ceſſit fiducia Turno :
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro :
Trojanos hæc monſtra petunt : his Jupiter ipſe
Auxilium ſolitum eripuit : non tela, nec ignes
Expectant Rutulos : ergo maria invia Teucris,

mari ; quot æratæ naves antea hæſerant ad litora. Rutuli animo horruerunt : ipſe Meſſapus territus eſt *equis commotis : fluvius quoque Tyberinus ſiſtit raucum immurmurans, & refert curſum à mari. Non tamen repreſſa eſt confidentia Turni audacis. Ultro excitat verbis animos* ſuorum, *& ultro eos objurgat : Hæc prodigia ſpectant Trojanos : ipſe Jupiter aufert illis ſubſidium conſuetum :* naves *non expectant arma nec incendia Rutulorum : itaque mare jam impenetrabile* eſt *Trojanis,*

NOTÆ.

99. *Auſonios.*] Æ. 7. 54. *Dardanium ducem*, Æ. 1. 239. *Laurentia arva*, Æ. 7. 63. *Doto, Galatea*, Nymphæ marinæ, Nerei filiæ, Ecl. 7. 37. De *Styge* fluvio, & cur Dii *per Styga jurare* ſoleant, G. 3. 551. De *Olympo*, Ecl. 5. 56. De *Parcis*, Æ. 1. 26.

112. *Idæiq; chori.*] *Corybantes, Curetes, Dactyli*, Cybeles miniſtri : qui cymbalis æreis ea in nube circa Cybelem perſtrepebant, Æ. 3. 111.

114. *Ne trepidate.*] Vox illa non ſemper metum ſolum ſignificat ; ſed feſtinationem ac tumultuationem : ut patet ex G. 4. 69. De *Delphinibus*, Æ. 5. 594. De *proris navium æratis*, Æ. 3. 143. De *Tyberino*, Deo fluvii, Æ. 8. 31.

130. *Rutulos.*] Æ. 7. 794. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

Nec ſpes ulla fugæ: rerum pars altera adempta eſt:
Terra autem in manibus noſtris: tot millia gentes
Arma ferunt Italæ. Nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges præ ſe jactant, reſponſa Deorum.
Sat fatis Venerique datum, tetigere quod arva
Fertilis Auſoniæ Troës: ſunt & mea contra
Fata mihi, ferro ſceleratam exſcindere gentem,
Conjuge prærepta. Nec ſolos tangit Atridas
Iſte dolor, ſoliſque licet capere arma Mycenis.
Sed periiſſe ſemel ſatis eſt? peccare fuiſſet
Ante ſatis, penitus modo non genus omne peroſos
Fœmineum. Quibus hæc medii fiducia valli,
Foſſarumque moræ, leti diſcrimina parva,
Dant animos: an non viderunt mœnia Trojæ,
Neptuni fabricata manu conſidere in ignes?
Sed vos, ô lecti: ferro quis ſcindere vallum
Apparat, & mecum invadit trepidantia caſtra?
Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
Eſt opus in Teucros: addant ſe protinus omnes
Etruſci ſocios: tenebras & inertia furta
Palladii, cæcis ſummæ cuſtodibus arcis,
Ne timeant: nec equi cæca condemur in alvo.
Luce palam certum eſt igni circundare muros.
Haud ſibi cum Danais rem faxo & pube Pelaſga
Eſſe putent, decimum quos diſtulit Hector in annum.

nec ulla ſpes fugiendi ſupereſt ipſis: *pars altera mundi ablata eſt* ipſis: *terra vero* eſt *in poteſtate noſtra: tam multa* ſunt *millia nationum Italarum*, quæ *inferunt* iis *bellum. Nullatenus terrent me fatalis oracula Deorum, ſi Trojani prædicant aliqua pro ſe: ſatisfactum eſt fatis & Veneri, ex quo Trojani attigerunt agros fœcundæ Italiæ: ſunt quoque mihi fata mea adverſus* illa, nempe *evertere bello gentem impiam*, ſi quidem *erepta* eſt mihi *ſponſa. Nec iſta indignatio movet ſolos filios Atrei, aut licitum eſt ſolis Mycenis ſumere arma. At* nonne *ſatis eſt* iis *ſemel periiſſe? ſatis eſſet, non adhuc omnino abhorrentibus à muliebri genere, peccaſſe prius.* Illi, *quibus hæc tutela aggeris interjecti, & foſſæ* nos *remorantes*, quæ *parum diſterminant* eos *à morte, augent audaciam: nonne viderunt muros Trojæ, ſtructos manu Neptuni, collabi in flammas? at vos, ô ſelecti* ſocii, dicite: *quis parat evertere ferro vallum, & quis impugnat mecum caſtra timida? non eſt opus mihi contra Trojanos armis Vulcani, non mille navibus: ſtatim adjungant ſe* illis *omnes Tuſci ſocios: ne metuant noctem, & ignavum furtum Palladii, occiſis cuſtodibus ſupremæ arcis: nec occultabimur in obſcuro utero equi. Ratum eſt cingere muros ignibus palam* de *die. Faciam ne exiſtiment ſibi negotium eſſe cum juventute Pelaſga & Achivis, quos Hector protraxit* uſque *ad decimum annum.*

NOTÆ.

131. *Rerum pars altera.*] Inferioris orbis, qui ex aqua & terra conglobatur.

134. *Phryges.*] Trojani, qui per contemptum ſic appellabantur, ob Phrygum mollitiem, Æ. 1. 385.

138. *Atridas.*] Atrei, Mycenarum regis, filios: *Agamemnona*, Æ. 3. 54. & *Menelaum*, Æ. 2. 264. Qui ob raptam à Paride Trojano Helenam, Menelai conjugem, Græciam univerſam in Trojanos concitarunt. De *Mycenis*, Peloponneſi urbe, Æ. 1. 288.

140. *Sed periiſſe ſemel, &c.*] Conciſa admodum ſententia, ideoque ſubobſcura: quæ juxta traditam interpretationem ſic fuſius explicari poteſt. *Nonne ſufficit ipſis jam ſemel periiſſe, propter amorem fœminarum?* certe quicunque alii nondum odiſſent penitus omne genus fœmineum; iis ſatis fuiſſet peccare prius: id eſt, *ſatis eſſe peccaſſe prius*: ſive, ſatis eſſet memoria prioris peccati & pœnæ, ut ab amore fœminarum averterentur: non iterum idem peccarent, & novam ſibi perniciem accerſerent.

142. *Valli.*] Dicitur *vallum* & *vallus*. *Vallum* munimentum eſt ex aggeſta terra, quæ proprie *agger* dicitur, & ſudibus ſive palis, qui proprie dicuntur *valli*, quibus terra aggeſta cohibetur. De *Trojæ muris à Neptuno fabricatis*, Æ. 2. 619.

148. *Armis Vulcani.*] Duo videtur dicere: & ſe non egere armis à Vulcano fabricatis, qualia Achilles habuit, Æ. 8. 383. nec ſe uſurum proprio enſe, quem habuit ipſe Turnus, à Vulcano item conflatum, Æ. 12. 90. De *Mille carinis* Græcorum, ad Trojam, Æ. 2. 198. De *Etruſcis*, Æ. 8. 479. De *nocturno furto Palladii* Trojani, facto ab Ulyſſe & Diomede, Æ. 2. 166. De *equo Trojano*, & Græcis eo incluſis, Æ. 2. 260. De *Danais*, Æ. 1. 34. De *Pelaſgis*, Theſſalis, Ibid. v. 628. De *Hectore*, Priami filio, ibid. v. 487.

Jam vero, ſiquidem optima pars dici lapſa eſt: quod reſtat, ô viri, re feliciter inchoatâ, reficite hilares corpora, & parati exſpectate prælium. Interim committitur Meſſapo cura collocandi ad portas ſtationes vigilum, & circundandi munimenta ignibus. Quatuordecim Rutuli electi ſunt, qui obſervent muros cum militibus: illos vero ſingulos ſequuntur centum juvenes purpurati criſtis & fulgentes auro. Divagantur, & ſuccedunt ſibi invicem, & projecti in gramina vacant compotationi, & exhauriunt pocula ærea. Micant ignes: vigiles tranſigunt noctem inſomnem ludendo. Trojani proſpiciunt iſta deſuper ex aggeribus, & ſervant armis ſummas partes murorum: *præterea pavidi metu circumſpiciunt portas, & firmant pontes ac propugnacula:* habent *arma expedita. Urgent Mneſtheus & ardens Sereſtus: quos pater Æneas, ſi* res *adverſæ aliquando* id *exigerent, juſſerat eſſe moderatores juvenum & adminiſtros rerum. Quodlibet agmen, per ſortem* exponens ſe *periculo, excubat per muros, & variat vices,* ſecundum id *quod unicuique* contigit *ſervandum. Niſus, filius Hyrtaci, ardentiſſimus* in *bello, quem Ida venatrix dederat Æneæ comitem, promptum jaculo & ſagittis levibus, erat cuſtos portæ: prope eum* erat *Euryalus, quo nullus alius Trojanorum formoſior fuit, nec tulit arma Trojana; puer notans vultum imberbem primâ juventute. Erat illis amor mutuus, & ſimul* ſolebant *currere ad pugnam: tunc etiam ſervabant portam communibus excubiis. Niſus dixit: Euryale, an Dii immittunt animis hunc ardorem? an ſua cupido ardens fit unicuique Deus? jamdiu animus ſuggerit mihi aggredi, aut certamen, aut aliquid magnum; nec contentus eſt* hoc *otio tranquillo. Vides, quæ confidentia rerum occupet Rutulos:*

Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei:
Quod ſupereſt, læti bene geſtis corpora rebus
Procurate, viri; & pugnam ſperate parati.
Interea vigilum excubiis obſidere portas
Cura datur Meſſapo, & mœnia cingere flammis.
Bis ſeptem Rutuli, muros qui milite ſervent,
Delecti: aſt illos centeni quemque ſequuntur,
Purpurei criſtis juvenes auroque coruſci.
Diſcurrunt, variantque vices, fuſique per herbam
Indulgent vino, & vertunt crateras ahenos.
Collucent ignes: noctem cuſtodia ducit
Inſomnem ludo.
Hæc ſuper è vallo proſpectant Troës, & armis
Alta tenent: necnon trepidi formidine portas
Explorant, ponteſq; & propugnacula jungunt:
Tela gerunt. Inſtant Mneſtheus acerque Sereſtus:
Quos pater Æneas, ſi quando adverſa vocarent,
Rectores juvenum & rerum dedit eſſe magiſtros.
Omnis per muros legio ſortita periclum
Excubat, exercetq; vices, quod cuiq; tuendum eſt.
Niſus erat portæ cuſtos, acerrimus armis,
Hyrtacides; comitem Æneæ quem miſerat Ida
Venatrix, jaculo celerem levibuſque ſagittis:
Et juxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit Æneadum, Trojana nec induit arma;
Ora puer primâ ſignans intonſa juventâ.
His amor unus erat, pariterque in bella ruebant:
Tunc quoque communi portam ſtatione tenebant.
Niſus ait: Diine hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale? an ſua cuiq; Deus fit dira cupido?
Aut pugnam, aut aliquid jamdudum invadere magnum
Mens agitat mihi; nec placidâ contenta quiete eſt.
Cernis, quæ Rutulos habeat fiducia rerum:

NOTÆ.

165. *Crateras.*] De iis poculis, Eccl. 5. 68.

170. *Pontes & propugnacula.*] Pontes & ſcalas, quibus turres & munimenta inter ſe committebantur, ut poſſent obſeſſi diſcurrere. De *legione* G. 2. 279.

177. *Ida Venatrix.*] Vel mater Niſi nomine *Idæ*: vel mons *Ida*, Æ. 2. 801. quæ dicitur *venatrix*, quia venatoribus frequens: ut G. 3. 44. *Domitrix Epidaurus equorum.*

181. *Primâ juventâ.*] *Lanugine*, quæ primæ juventutis indicium eſt.

185. *An ſua cuique, &c.*] An vero unuſquiſque, id quod valde vult, divino impulſu ſe ſibi fingit velle?

Lumina

Lumina rara micant: ſomno vinoque ſoluti
Procubuere: ſilent late loca. Percipe porro
Quid dubitem, & quæ nunc animo ſententia ſurgat.
Ænean acciri omnes, populuſque, patreſque,
Expoſcunt: mittique viros, qui certa reportent.
Si tibi, quæ poſco, promittunt (nam mihi facti
Fama ſat eſt) tumulo videor reperire ſub illo
Poſſe viam ad muros & mœnia Pallantea.
Obſtupuit magno laudum perculſus amore
Euryalus, ſimul his ardentem affatur amicum:
Mene igitur ſocium ſummis adjungere rebus,
Niſe, fugis? ſolum te in tanta pericula mittam?
Non ita me genitor bellis aſſuetus Opheltes
Argolicum terrorem inter Trojæque labores
Sublatum erudiit: nec tecum talia geſſi,
Magnanimum Ænean & fata extrema ſecutus.
Eſt hic, eſt animus lucis contemptor; & iſtum
Qui vitâ bene credat emi, quo tendis, honorem.
Niſus ad hæc: Equidem de te nil tale verebar,
Nec fas: non: ita me referat tibi magnus ovantem
Juppiter, aut quicunque oculis hæc aſpicit æquis.
Sed ſi quis (quæ multa vides diſcrimine tali)
Si quis in adverſum rapiat caſuſve Deuſve,
Te ſupereſſe velim: tua vitâ dignior ætas.
Sit, qui me raptum pugnâ, pretiove redemptum,
Mandet humo ſolitâ; aut, ſi qua id fortuna vetabit,
Abſenti ferat inferias, decoretque ſepulchro.
Neu matri miſeræ tanti ſim cauſa doloris:

ignes rari ſplendent: jacuerunt labefacti ſomno & vino: loca omnia *undique ſilent. Adverte porro quid mediter, & quod conſilium ſuboriatur animo* meo. *Omnes, & plebs, & proceres, petunt revocari Æneam: & mitti homines, qui referant certa* de eo. *Si pollicentur* ſe daturos *tibi* ea *quæ peto (nam gloria facti ſufficit mihi) videor poſſe invenire juxta illum collem iter ad urbem & munimenta Pallantea. Euryalus ſtupefactus eſt, percitus magna cupiditate gloriæ* talis: *ſimul alloquitur ferventem amicum his* verbis: *An ergo, Niſe, renuis me admittere ſocium* in *tantis rebus? an dimittam te ſolum in tantum periculum? Opheltes pater* meus *aſſuetus armis, non ſic inſtituit me, educatum inter metus Græcorum & bella Trojæ; nec feci tecum talia,* ex quo *ſequor generoſum Æneam & fortunam ultimam. Eſt* ſane, *eſt animus hic* meus *negligens vitæ; & qui putet iſtam gloriam,* ad *quam aſpiras, bene comparari* diſpendio *vitæ. Niſus* reſpondet *ad iſta: Sane nihil tale timebam de te, nec licebat timere: non* ſane: *ſic magnus Jupiter, aut quiſquis Deus conſiderat juſtis oculis hæc noſtra, reducat me tibi victorem;* ut verum dico. *At ſi aliqua (cujuſmodi prævides plurima in tali periculo) ſi aliqua, aut fortuna, aut Deus, deducat me in* aliquam *calamitatem: optarem te reſtare, tua ætas dignior* eſt *vitâ. Sit* aliquis, *qui* de *more committat terræ me, ſubductum è prælio, aut redemptum pecuniâ; aut, ſi aliqua fortuna id prohibeat,* ſit aliquis, qui *perſolvat* mihi *abſenti juſta, & ornet* me *tumulo. Ne vero ſim auctor tanti luctus infelici matri* tuæ:

NOTÆ.

191. *Quid dubitem.*] *Quid mediter, quid deliberem facere:* omnis enim deliberatio cum dubitatione conjuncta eſt.

194. *Si tibi, quæ poſco, promittunt.*] Hic torquent ſe interpretes levi de cauſa. Senſus eſt: *Si tibi tribuunt mercedem, quam ſum petiturus:* idque ait ex amicorum ingenio, qui ſibi unis periculoſa, amicis commoda quærunt. Hoc manifeſtum eſt ex iis quæ ſequuntur: *nam mihi facti fama ſat eſt.* Opponit enim famam commodis. De *Pallantea urbe*, Evandri regia, Æ. 8. 51.

202. *Argolicum.*] Græcum, ab urbe *Argis*, Æ. 1. 288.

207. *De te nil tale verebar.*] Nil tale de te timebam, quale ſuſpicaris: nempe ne timidus eſſes, cum inter bella natus & educatus ſis, &c.

213. *Raptum pugnâ, &c.*] Sic Antigone cadaver Polynicis fratris è pugnæ campo clam eripuit. Et Priamus cadaver Hectoris filii magnis muneribus ab Achille redemit ad ſepulturam.

215. *Abſenti ferat, &c.*] Si cadaver meum haberi non poſſit, ſaltem honorarium mihi ſepulchrum ſtruat, Æ. 3. 304. *Inferatq;* ſepulchro dona, quæ ideo *inferiæ* dicuntur: aquam, lac, mel, vinum, ſanguinem, & aliquando etiam exſectos capillos, Æ. 3. 62.

Quæ te ſola, puer, multis è matribus auſa
Proſequitur; magni nec mœnia curat Aceſtæ.
Ille autem: Cauſas nequicquam nectis inanes,
Nec mea jam mutata loco ſententia cedit:
Acceleremus, ait. Vigiles ſimul excitat: illi
Succedunt, ſervantque vices: ſtatione relictâ
Ipſe comes Niſo graditur, regemque requirunt.
Cætera per terras omnes animalia ſomno
Laxabant curas, & corda oblita laborum:
Ductores Teucrûm primi, & delecta juventus
Conſilium ſummis regni de rebus habebant:
Quid facerent, quiſve Æneæ jam nuncius eſſet.
Stant longis adnixi haſtis, & ſcuta tenentes,
Caſtrorum & campi medio. Tum Niſus, & unà
Euryalus, confeſtim alacres admittier orant:
Rem magnam, pretiumq; moræ fore. Primus Iülus
Accepit trepidos, ac Niſum dicere juſſit.
Tunc ſic Hyrtacides: Audite, ô mentibus æquis
Æneadæ: neve hæc noſtris ſpectentur ab annis,
Quæ ferimus. Rutuli ſomno vinoque ſepulti
Conticuere: locum inſidiis conſpeximus ipſi,
Qui patet in bivio portæ, quæ proxima ponto.
Interrupti ignes, aterque ad ſidera fumus
Erigitur. Si fortunâ permittitis uti:
Quæſitum Æenean ad mœnia Pallantea,
Mox hic cum ſpoliis, ingenti cæde peractâ,
Affore cernetis. Nec vos via fallit euntes:
Vidimus obſcuris primam ſub vallibus urbem
Venatu aſſiduo, & totum cognovimus amnem.
Hic annis gravis atque animi maturus Alethes:
Dii patrii, quorum ſemper ſub numine Troja eſt,
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
Cum tales animos juvenum & tam certa tuliſtis
Pectora. Sic memorans, humeros dextraſq; tenebat
Amborum, & vultum lacrymis atque ora rigabat.

quæ audax è plurimis matribus ſola ſequitur te, ô puer; nec curat urbem magni Aceſtæ. Ille vero reſpondet: Fruſtra colligis falſos prætextus: nec meum conſilium jam mutatum movetur loco ſuo: properemus. Simul expergefacit excubitores: illi ſuccedunt, & tuentur portas ordine ſuo. Ipſe Euryalus, relictis excubiis, incedit comes Niſo, & adeunt regem. Animalia reliqua per omnes regiones ſolvebant ſomno curas & animos immemores laborum. Primi duces Trojanorum & juvenes lecti habebant deliberationem de maximis negotiis regni: quid agerent, aut quis jam iret nuncius ad Æneam. Stant nixi longis haſtis, & tenentes clypeos, in medio caſtrorum & campi. Tunc ſubito Niſus & Euryalus ſimul rogant admitti: rem eſſe magnam, & fore utilitatem in mora. Iülus primus excepit feſtinantes, & imperavit Niſum loqui. Tunc ſic ait filius Hyrtaci: O Trojani, audite animis benevolis: & ne iſta, quæ proponimus, æſtimentur ex ætate noſtra. Rutuli, obruti ſomno & vino ſiluerunt: vidimus ipſi locum occultæ fugæ, qui apertus eſt juxta bivium portæ, quæ vicina eſt mari. Ignes rari, & niger fumus tollitur ad aſtra. Si ſinatis nos uti hac fortunâ: videbitis Æneam, quæſitum à nobis ad urbem Pallanteam, hic præſentem fore cum ſpoliis, patratâ magnâ ſtrage. Nec via illa nos decipiet euntes: conſideravimus frequenti venatione vicinam illam urbem inter valles opacas, & exploravimus totum fluvium.

Tunc Alethes gravis ætate & prudens mente ait: O Dii patrii, quorum ſub poteſtate Troja eſt, non tamen vultis evertere penitus Trojanos, quandoquidem dediſtis illi tales animos juvenum, & tam firma corda. Sic loquens, amplectebatur manus & humeros utriuſque, & irrorabat os & faciem fletu.

NOTÆ.

218. *Mœnia Aceſtæ.*] Urbem apud Siculos conditam Trojanis mulieribus, & regi Siciliæ Aceſtæ commendatam, Æ. 5. 755.

232. *Pretiumque moræ fore.*] Se quidem interrumpere conſilia, quæ tum habebantur, iiſque moram afferre; ſed utilitatem aliquam in hac mora eſſe futuram.

233. *Trepidos.*] Feſtinantes, ſupra, v. 114. De *Rutulis*, Æ. 7. 794. De *Pallantea urbe*, Æ. 8. 51.

244. *Primam ſub vallibus urbem.*] Vicinas urbis Pallanteæ valles, qui primi ſunt urbis veluti aditus: urbs enim ipſa erat in monte. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

Quæ

Quæ vobis, quæ digna, viri, pro talibus auſis
Præmia poſſe rear ſolvi? pulcherrima primum
Dii moreſque dabunt veſtri: tum cætera reddet
Actutum pius Æneas, atque integer ævi
Aſcanius, meriti tanti non immemor unquam.
Immo ego vos, cui ſola ſalus genitore reducto,
Excipit Aſcanius, per magnos, Niſe, Penates,
Aſſaracique Larem, & canæ penetralia Veſtæ,
Obteſtor: quæcunque mihi fortuna fideſq; eſt,
In veſtris pono gremiis: revocate parentem,
Reddite conſpectum: nihil illo triſte recepto.
Bina dabo argento perfecta atque aſpera ſignis
Pocula, devictâ genitor quæ cepit Ariſbâ:
Et tripodas geminos, auri duo magna talenta:
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
Si vero capere Italiam ſceptriſque potiri
Contigerit victori, & prædæ ducere ſortem:
Vidiſti, quo Turnus equo, quibus ibat in armis,
Aureus? ipſum illum clypeum criſtaſque rubentes
Excipiam ſorti, jam nunc tua præmia, Niſe.
Præterea bis ſex genitor lectiſſima matrum
Corpora, captivoſq; dabit, ſuaque omnibus arma:
Inſuper, id campi quod rex habet ipſe Latinus.
Te vero, mea quem ſpatiis propioribus ætas
Inſequitur, venerande puer, jam pectore toto
Accipio, & comitem caſus complector in omnes.
Nulla meis ſine te quæretur gloria rebus:
Seu pacem, ſeu bella geram: tibi maxima rerum
Verborumque fides. Contra quem talia fatur
Euryalus: Me nulla dies tam fortibus auſis
Diſſimilem arguerit: tantum fortuna ſecunda,

O viri, quam mercedem, quam dignam mercedem *putem poſſe retribui vobis pro talibus cœptis? primo Dii & virtus veſtra reddent vobis pulcherrimam: deinde pius Æneas ſtatim retribuet aliquam: & Aſcanius* adhuc *vigens ætate, nunquam* futurus *immemor tanti officii. Ego vero, addit Aſcanius, cujus unica ſalus eſt* in *patre revocato, vos precor, ô Niſe, per magnos Penates, & per larem Aſſaraci, & per adyta candidæ Veſtæ: quæcumque eſt mihi felicitas & fiducia,* hanc *depono in ſinus veſtros: revocate patrem* meum, *reddite* mihi *præſentiam* ejus: *nihil funeſtum* erit *illo recuperato. Donabo* vobis *duo pocula conflata argento & inſculpta ſignis, quæ pater cepit captâ Ariſbâ: & duos tripodas, duo magna talenta auri: magnum craterem, quem Dido Sidonia dedit* mihi. *Si autem acciderit* mihi *victori domare Italiam, & conſequi regnum, & trahere ſortem ſpoliorum: vidiſti, quo equo & quibus in armis Turnus ibat aureus? ego eximam è ſortitione illum eundem clypeum, & criſtas rubras,* quæ *jam nunc* eſt *tua merces, ô Niſe. Inſuper pater* meus *donabit duodecim electa corpora matrum* captivarum, *& captivos* totidem *& iis omnibus arma propria: præterea quicquid agrorum poſſidet ipſe rex Latinus. Te autem, ô venerande juvenis, cui ætas mea ſuccedit ſpatio viciniore, jam excipio* te *toto ſinu, & adjungo ſocium in omnes eventus. Nullus bonos acquiretur meis rebus ſine te, ſive faciam pacem, ſive bella: committam tibi ſupremam* curam *agendi & dicendi. Ad quem Euryalus reſpondet talia: Me nulla dies oſtendet degenerem à tam audacibus cœptis: tantummodo contingat* mihi *ſors proſpera,*

NOTÆ.

254. *Dii moreſque, &c.*] Nam virtus & recte factorum conſcientia ſibi ipſa præmium eſt, Æ. 1. 607.

258. *Penates, Aſſaracique, &c.*] Penates & *Lar*, Dii domeſtici. *Veſta*, Dea igni inextincto præſidens. *Aſſaracus* familiæ caput, Trois filius, Æneæ proavus, Æ. 1. 288. Hunc verſum jam explanavimus, Æ. 5. 744.

264. *Ariſbâ.*] Urbe Troadis, à Trojanis expugnatâ paulo ante bellum Græcum, circa Abydum & Lampſacum, Propontidem verſus ex Strabone, lib. 13.

265. *Tripodas, &c.*] De iis & eorum uſu apud antiquos, Æ. 5. 110. De *talentis aureis*, Æ. 5. 112. De *cratere*, Ecl. 5. 68. De *Sidonia Didone*, Æ. 1. 450.

274. *Id campi quod, &c.*] Non totum quidem Latini regnum; ſed agros qui erant in privatis Latini bonis: quales, honoris cauſa, reſpublica legibus dabat. Sic agrum deinde habuit Tarquinius ſuperbus Romæ in campo Martio.

Haud adverſa cadat. Sed te ſuper omnia dona
Unum oro. Genitrix Priami de gente vetuſta
Eſt mihi: quam miſeram tenuit non Ilia tellus
Mecum excedentem, non mœnia regis Aceſtæ.
Hanc ego nunc, ignaram hujus quodcunq; pericli eſt,
Inque ſalutatam linquo: nox & tua teſtis
Dextera, quod nequeam lacrymas perferre parentis.
At tu, oro, ſolare inopem, & ſuccurre relictæ.
Hanc fine me ſpem ferre tui: audentior ibo
In caſus omnes. Perculſâ mente dederunt
Dardanidæ lacrymas; ante omnes pulcher Iülus,
Atque animum patriæ ſtrinxit pietatis imago.
Tum ſic effatur:
Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.
Namque erit iſta mihi genitrix, nomenq; Creüſæ
Solum defuerit: nec partum gratia talem
Parva manet, caſus factum quicunque ſequetur.
Per caput hoc juro, per quod pater ante ſolebat:
Quæ tibi polliceor reduci, rebuſque ſecundis;
Hæc eadem matrique tuæ generique manebunt.
Sic ait illacrymans: humero ſimul exuit enſem
Auratum, mirâ quem fecerat arte Lycaon
Gnoſſius, atq; habilem vaginâ aptarat eburnâ.
Dat Niſo Mneſtheus pellem, horrentiſq; leonis
Exuvias: galeam fidus permutat Alethes.
Protinus armati incedunt, quos omneis euntes
Primorum manus ad portas juvenumque ſenumque
Proſequitur votis: necnon & pulcher Iülus,
Ante annos animumque gerens curamque virilem,
Multa patri portanda dabat mandata: ſed auræ
Omnia diſcerpunt, & nubibus irrita donant.
Egreſſi ſuperant foſſas, noctiſque per umbram

non funeſta. At peto à te rem unam magis quam cætera munera. Eſt mihi mater ex antiqua ſtirpe Priami: quam, nec Trojana tellus, nec urbs regis Aceſtæ, impedivit infelicem, quo minus abiret mecum. Ego deſero nunc illam, inſciam hujus diſcriminis, qualecunque eſt, & inſalutatam: teſtor noctem & dexteram tuam, quod non poſſum tolerare fletus matris. Sed tu, precor, ſolare egentem, & ſubveni derelictæ: permitte me exportare hinc *hanc ſpem de te: curram audacior in omnia pericula. Trojani commotis mentibus effuderunt lacrymas; præ cæteris formoſus Aſcanius, & ſpecimen charitatis erga parentes perculit ejus animum. Deinde ita loquitur: Promitto omnia digna magnis tuis inceptis: quippe illa mihi erit mater, & nomen Creuſæ tantummodo deerit: nec levis favor debetur* ipſi, quod pepererit *talem* filium; *quicunque eventus ſequatur* hoc *factum. Juro per hoc caput* meum, *per quod pater meus conſueverat* jurare: eadem illa *quæ promitto tibi redeunti & poſt rem feliciter* geſtam; *eadem illa ſervabuntur tuæ matri & familiæ. Sic dixit plorans; & ſimul extrahit ex humeris gladium auratum, quem Lycaon Gnoſſius fecerat mirâ induſtriâ, & incluſerat accommodum* in *vagina eburnea. Mneſtheus donat Niſo vellus & ſpolium hiſpidi leonis: fidelis Alethes mutat* cum eo *caſſidem. Continuo progrediuntur armati: quos abeuntes omnis turba procerum & juvenum & ſenum comitatur votis* uſque *ad portas: præterea etiam formoſus Aſcanius,* præ ſe *ferens animum & ſolicitudinem virilem ante ætatem, dabat* ipſis *mandata plurima perferenda ad patrem: ſed venti diſſipant omnia, & ſpargunt* illa *inania per nubes. Egreſſi tranſiliunt foſſas, & per tenebras noctis.*

NOTÆ.

283. *Haud adverſa.*] Ita reponimus ex Heinſio; ſenſu facili: cum antea legeretur, *aut adverſa*; nullo, aut perquam obſcuro ſenſu. De *urbe Aceſtæ*, in Sicilia, Æ. 5. 755.

297. *Creüſa.*] Matris Aſcanii, de qua Æ. 2. 772.

300. *Per quod pater, &c.*] Caput intelligit ſuum, quod ut ſibi chariſſimum atteſtari ſoleat Æneas *ante*, id eſt, vel *olim*, Trojæ, cum Aſcanius puer eſſet: vel *priuſquam* abiret ad Evandrum. Caput enim quaſi ſacrum reverebantur veteres; unde per illud jurabant.

304. *Lycaon Gnoſſius.*] Artifex nobilis ex urbe *Gnoſſo* in Creta inſula: ubi arma ſingulari arte fabricabantur, Æ. 3. 104.

313. *Nubibus irrita.*] Innuit ipſos eſſe morituros, antequam ad Æneam perveniant.

Caſtra

Caſtra inimica petunt: multis tamen ante futuri
Exitio. Paſſim vino ſomnoque per herbam
Corpora fuſa vident: arrectos littore currus,
Inter lora rotaſque, viros: ſimul arma jacere,
Vina ſimul. Prior Hyrtacides ſic ore locutus:
Euryale, audendum dextrâ: nunc ipſa vocat res.
Hac iter eſt: tu, ne qua manus ſe attollere nobis
A tergo poſſit, cuſtodi, & conſule longe.
Hæc ego vaſta dabo, & lato te limite ducam.
Sic memorat, vocemq; premit: ſimul enſe ſuperbum
Rhamnetem aggreditur, qui forte tapetibus altis
Extructus, toto proflabat pectore ſomnum:
Rex idem, & regi Turno gratiſſimus augur;
Sed non augurio potuit depellere peſtem.
Tres juxta famulos temere inter tela jacentes,
Armigerumque Remi premit, aurigamque ſub ipſis
Nactus equis, ferroque ſecat pendentia colla.
Tum caput ipſi aufert domino, truncumq; relinquit
Sanguine ſingultantem: atro tepefacta cruore
Terra toriq; madent: necnon Lamyrumq; Lamumq;
Et juvenem Serranum; illâ qui plurima nocte
Luſerat, inſignis facie, multoque jacebat
Membra Deo victus: felix, ſi protinus illum
Æquaſſet nocti ludum, in lucemque tuliſſet.
Impaſtus ceu plena leo per ovilia turbans
(Suadet enim veſana fames) manditq; trahitq;
Molle pecus, mutumque metu, fremit ore cruento.
Nec minor Euryali cædes: incenſus & ipſe
Perfurit: ac multam in medio ſine nomine plebem,
Fadumq; Hebeſumq; ſubit, Rhœtumq; Abarimq;

tendunt ad *caſtra hoſtilia: prius tamen futuri exitio plurimis. Aſſociunt corpora projecta promiſcue inter gramina* per *ſomnum & vinum: currus erectos in litore: homines inter habenas & rotas: arma ſimul jacere, ſimul vina. Filius Hyrtaci primus ſic ore dixit: Euryale, tentandum* eſt aliquid *manu: jam res ipſa* nos *invitat. Iter* noſtrum eſt *per hanc* partem: *tu obſerva, ne ulla turma poſſit aſſurgere* contra *nos à tergo, & provide procul. Ego vaſtabo iſta* loca, *& ducam te* per *ſpatioſam viam. Sic loquitur, & cohibet vocem: & continuo invadit enſe glorioſum Rhamnetem, qui forte exhalabat ſomnum toto pectore, ſuffultus altis ſtragulis: idem rex & augur dilectiſſimus Turno; ſed non potuit avertere mortem divinatione. Opprimit prope* illum *tres miniſtros promiſcue ſtratos inter arma, & armigerum Remi, & aurigam, reperiens* eum *ſub ipſis equis, & abſcindit gladio colla pendula. Deinde amputat caput* Remo *ipſi domino* eorum, *& linquit truncum* ejus *ſingultantem ſanguine: terra calefacta & lecti inficiuntur nigro ſanguine. Præterea* opprimit *Lamyrum, & Lamum, & juvenem Serranum; qui formoſus vultu luſerat multum* per *hanc noctem, & ſtertebat ſolutus membris* ob *multum Bacchum: fortunatus, ſi continuo adæquaſſet ludum illum nocti, & produxiſſet* uſque *ad diem. Quemadmodum leo jejunus, tumultuans in ovilibus plenis, devorat & lacerat pecudes tenras & ſilentes* præ *timore, & frendet gutture ſanguinolento, nam immoderata fames impellit. Non minor* eſt *ſtrages* edita ab *Euryalo: ipſe quoque inflammatus ſævit, & aggreditur in medio multum vulgus ſine honore, & Fadum, & Hebeſum, & Rhœtum, & Abarim,*

NOTÆ.

315. *Ante.*] Vel, *antequam ipſi moriantur*, quod ſubobſcure tantum ſignificat. Vel, *antequam ad caſtra hoſtium perveniant*: & ſic dicendum, inter urbem & caſtra ſpatium fuiſſe, ubi diſcurrebant illi, qui propius admoti muris à Turno fuerant, & jam vino ſepulti in gramine decubuerant.

327. *Rex idem.*] Præludit ad morem Romanum, qui poſt exactos reges inductus eſt: ut è patriciis eligeretur *ſacrorum rex*, vel *ſacrificulus*: ſubditus tamen is erat pontifici ſummo; & ab augur bus & pontificibus eligebatur, Talis Rhamnes augur mihi videtur fuiſſe.

328. *Augurio.*] De hâc arte divinandi, Æ. 2. 703. *Peſtem*, rem quamcumque exitialem: hic *mortem*, alibi *incendium*, Æ. 5. 683.

335. *Plurima . . . . Luſerat.*] *Plurimum*: nutrum plurale, pro adverbio. Sic G. 4. 122. *Sera comantem Narciſſum*; id eſt, *ſero*.

337. *Membra Deo victus.*] *Somno*, ut vult Cerdanus: ut ego arbitror, *Baccho*; quem jam *Deum* ſimpliciter nuncupavit, Æ. 1. 640. *Munera lætitiamque Dei. Protinus*, continuo lapſu, atque ordine, Æ. 3. 416.

339. *Turbans.*] Tumultuans, ſic Æ. 6. 800. *Turbant trepida oſtia Nili.*

improvidos: Rhœtum expergefactum & aspicientem omnia, sed qui *timens occultabat se post amplum poculum: cui assurgenti abscondit propius totum gladium* in *pectore objecto, & retraxit* eum post *certam mortem. Ille* Rhœtus *ejicit animam sanguineam, & moriens reddit vinum confusum sanguine. Hic* Euryalus *ardens continuat* cædem. *Et jam pergebat ad socios Messapi, ubi spectabat ignem ultimum extingui, & equos solutos de more pascere herbam: quando Nisus dixit breviter talia* verba, *quippe animadvertit se & socium rapi nimiâ cupiditate stragis: Desinamus, nam dies non commodus* nobis *imminet. Satis pœnarum sumptum est: via aperta est inter hostes. Linquunt plurima arma hominum ornata solido argento, & pocula, & pretiosos tapetas. Euryalus rapit Rhamnetis phaleras, & balteum aureum clavis: quæ munera Cædicus opulentissimus miserat quondam Remulo Tiburtino, cum absens* vellet *eum sociare hospitio: ille* Remulus *moriens dedit possidenda nepoti suo:* sed *post* Remuli *mortem, Rutuli obtinuerunt* ea tempore *belli, per pugnam.* Euryalus *rapit hæc, & frustra accommodat robustis humeris* suis. *Tum imponit* capiti *galeam Messapi commodam & insignem cristis. Exeunt* è *castris, & petunt secura* loca. *Interim equites trecenti, omnes scutati, duce Volscente, incedebant, & portabant responsa regi Turno, præmissi ex urbe Laurente, dum reliqua legio manet parata* in *agris* Laurentibus.

Ignaros: Rhœtum vigilantem & cuncta videntem;
Sed magnum metuens se post cratera tegebat:
Pectore in adverso totum cui cominus ensem
Condidit assurgenti, & multa morte recepit. [mista
Purpuream vomit ille animam, & cum sanguine
Vina refert moriens: hic furto fervidus instat.
Jamque ad Messapi socios tendebat, ubi ignem
Deficere extremum, & religatos rite videbat
Carpere gramen equos: breviter cum talia Nisus
(Sensit enim nimia cæde atque cupidine ferri)
Absistamus, ait: nam lux inimica propinquat.
Pœnarum exhaustum satis est: via facta per hostes.
Multa virûm solido argento perfecta relinquunt
Armaque, craterasque simul, pulchrosque tapetas.
Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Cingula: Tiburti Remulo ditissimus olim
Quæ mittit dona, hospitio cum jungeret absens,
Cædicus: ille suo moriens dat habere nepoti:
Post mortem bello Rutuli pugnaque potiti:
Hæc rapit, atq; humeris nequicquam fortibus aptat.
Tum galeam Messapi habilem cristisque decoram
Induit. Excedunt castris, & tuta capessunt.
Interea præmissi equites ex urbe Latina,
Cætera dum legio campis instructa moratur,
Ibant, & Turno regi responsa ferebant,

NOTÆ.

348. *Multa morte recepit.*] Vel eduxit *multo cruore* stillantem: vel non eduxit nisi post *certam mortem.*

349. *Purpuream animam.*] Homerus, Iliad. 5. 83. πορφύρεος θάνατος, *purpurea mors.* Locutio repetita ex veterum quorundam opinione: qui præcipuam animæ sedem statuebant in sanguine, animamque esse ipsum sanguinem etiam nonnulli putabant.

350. *Furto fervidus instat.*] *Furtum* vocat, vel spoliationem cadaverum & armorum direptionem; vel cædem ipsam furtim & tacite editam: *furtum* quippe est quicquid occulte patratur, Æ. 6. 568.

359. *Phaleras . . . & aurea bullis Cingula.*] *Phaleræ*, ornamenta equorum, Æ. 5. 310. Æ. 7. 278. *Cingula*, balteus quem vocat Varro *cingulum è corio bullatum*; & Virgilius, Æ. 12. 942. de balteo Pallantis ait: *notis fulserunt cingula bullis. Bullæ* vero erant clavorum aureorum quædam capita, cingulis affixa: ob similitudinem ita dicta à *bullis*, quæ in aquis *ebullientibus* excitantur. Non absimile fuit ornamentum aureum, pueris nobilibus appendi solitum è collo, *bulla* item nuncupatum.

361. *Hospitio cum jungeret absens.*] Veteres hospitii jura mutuis muneribus colebant, absentes præsentesve. De *cristis galearum*, Æ. 3. 468.

364. *Nequicquam.*] Quia mox occidendus erat, & hæc ipsa spolia amissurus.

367. *Ex urbe Latina.*] *Laurento*, Æ. 7. 63.

368. *Cætera legio.*] *Pedites.* Nam in legione Romana communius trecenti fuere equites, pedites vulgo quater mille: licet auctior aliquando fuerit numerus. Igitur mittebatur ab Amata Laurenti regina, legio ad Turnum, duce Vol-

Ter-

Tercentum, ſcutati omnes, Volſcente magiſtro.
Jamque propinquabant caſtris, muroque ſubibant;
Cum procul hos lævo flectentes limite cernunt:
Et galea Euryalum ſubluſtri noctis in umbra
Prodidit immemorem, radiiſque adverſa refulſit.
Haud temere eſt viſum, conclamat ab agmine Volſcens:
State, viri: quæ cauſa viæ? quive eſtis in armis?
Quove tenetis iter? nihil illi tendere contra;
Sed celerare fugam in ſylvas, & fidere nocti.
Objiciunt equites ſeſe ad divortia nota
Hinc atq; hinc, omnemq; aditum cuſtode coronant.
Sylva fuit late dumis atque ilice nigrâ
Horrida, quam denſi complerant undique ſentes:
Rara per occultos ducebat ſemita calles.
Euryalum tenebræ ramorum oneroſaque præda
Impediunt, fallique timor regione viarum.
Niſus abit: jamque imprudens evaſerat hoſtes,
Atque locos, qui poſt Albæ de nomine dicti
Albani: tum rex ſtabula alta Latinus habebat.
Ut ſtetit, & fruſtra abſentem reſpexit amicum:
Euryale infelix, qua te regione reliqui?
Quave ſequar? rurſus perplexum iter omne revolvens
Fallacis ſylvæ, ſimul & veſtigia retro
Obſervata legit, dumiſque ſilentibus errat:
Audit equos, audit ſtrepitus, & ſigna ſequentum.

Et jam attingebant caſtra, & accedebant ad *munimenta* caſtrenſia: *cum vident eminus bos* juvenes *divertentes ad ſiniſtram viam; & in umbra noctis ſublucente caſſis* Meſſapi *prodidit Euryalum incautum, & emicuit objecta radiis* Lunæ. *Volſcens è turma exclamat: Non falſo viſum eſt* nobis: *ſiſtite viri: quæ cauſa eſt* vobis *eundi? & quinam iſtis* ita *armati? & quo habetis iter? illi nihil* voluerunt *reſpondere adverſum; ſed* cœperunt *properare fugam per ſylvas, & committere ſe tenebris. Equites opponunt ſe hinc & inde ad tranſverſa* itinera *cognita* ſibi, *& circundant cuſtodibus omnes ingreſſus. Fuit* illic *ſylva aſpera dumis & ilicibus opacis, quam ſpiſſi vepres undique implebant: paucæ viæ deducebant* ad eam *per ſecretos tramites. Opacitas ramorum & ſpolia gravia retardant Euryalum, & metus aberrandi à* recto *ſpatio itineris Niſus effugit: & non providens* amico, *jam elapſus* erat *ab hoſtibus; & ex agris, qui deinde vocati* ſunt *Albani, de nomine Albæ: tunc rex Latinus collocabat* illic *ſtabula ſublimia. Poſtquam conſtitit, & fruſtra reſpectavit amicum abſentem,* ait: *O miſer Euryale, quo loco deſerui te? aut qua quæram* te? *iterum remetiens vias omnes dubias ſylvæ doleſæ, ſimul & revolvit veſtigia retro quæſita, & vagatur* inter *dumos tacitos: audit equos, audit ſonitus, & turbas perſequentium.*

NOTÆ.

ſcente: ſed equitatus, utpote expeditior, præmiſſus fuerat; peditatus adhuc in campis circa Laurentum, utpote tardior, morabatur.

370. *Scutati omnes.*] *Scutum* enim oblongum, non rotundus *clypeus*, in uſu fuit Romanorum equitum. Vide Lipſium. De *forma ſcuti*, Æ. 8. 659.

372. *Lævo flectentes limite.*] Ad ſeptentrionem: quem juvenes habebant ad lævam, Volſcens cum equitibus ad dextram.

381. *Ilice nigrâ.*] *Ilex*, arbor glandifera, *yeuſe, holm oak.*

387. *Locos.*] Qui reſcribunt ex fide aliquot codicum, *lacus*; ii minime videntur ad locum & tempus attendere. Nam *Pallanteum*, ubi nunc *Roma*, quinque admodum leucis noſtris Gallicis ab urbe *Oſtia* diſſitum erat, ubi tum *Troja nova. Lacus* autem *Albanus*, de quo Æ. 8. 48. ad orientem utriuſque urbis longe recedebat, hinc à Pallanteo quatuor leucis, inde item quatuor à Troja nova disjunctus: atque hæc de loco. Jam quantum ad tempus: Niſus & Euryalus circa mediam noctem, eamque æſtivam, urbe exierant; ut patet ex militum ludo, ſomno, ignibus extinctis: noctis partem aliquam in procerum concilio ac deliberatione traduxerant; aliquam item in cæde peragenda. Quî fieri igitur poteſt, ut Niſus fugâ elapſus ſit à Troja nova ad Albanum lacum, quæ quatuor leucæ ſunt? item ab Albano lacu ad ultima caſtrorum loca, amici quærendi causâ, redierit, quæ quatuor aliæ ſunt leucæ: eaſque leucas octo intra breviſſimum æſtivæ noctis mediæ ſpatium perfecerit? Quo fit ut legam *locos*, non *lacus*: eoſque explicem de parte aliqua agri Albani, qui tum forte eo uſque pertinebat, quam partem fugâ jam prætergreſſus fuerat Niſus.

Nec

Nec longum in medio tempus, cum clamor ad aures
Pervenit: ac videt Euryalum; quem jam manus omnis,
Fraude loci & noctis, subito turbante tumultu,
Oppressum rapit, & conantem plurima frustra.
Quid faciat? qua vi juvenem, quibus audeat armis
Eripere? an sese medios moriturus in hostes
Inferat, & pulchram properet per vulnera mortem?
Ocyus adducto torquens hastile lacerto,
Suspiciens altam Lunam, sic voce precatur:
Tu Dea, tu præsens nostro succurre labori,
Astrorum decus, & nemorum Latonia custos.
Si qua tuis unquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit; si qua ipse meis venatibus auxi,
Suspendive tholo, aut sacra ad fastigia fixi:
Hunc sine me turbare globum, & rege tela per auras.
Dixerat: & toto connixus corpore ferrum
Conjicit: hasta volans noctis diverberat umbras,
Et venit adversi in tergum Sulmonis, ibique
Frangitur, ac fisso transit præcordia ligno.
Volvitur ille, vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, & longis singultibus ilia pulsat.
Diversi circumspiciunt. Hoc acrior idem
Ecce aliud summâ telum librabat ab aure;
Dum trepidant: it hasta Tago per tempus utrumq;
Stridens, trajectoque hæsit tepefacta cerebro.
Sævit atrox Volscens, nec teli conspicit usquam
Auctorem, nec quo se ardens immittere possit:
Tu tamen interea calido mihi sanguine pœnas
Persolves amborum, inquit. Simul ense recluso
Ibat in Euryalum. Tunc vero exterritus, amens
Conclamat Nisus: nec se celare tenebris
Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem:
Me, me: adsum qui feci: in me convertite ferrum,

Nec longum tempus abiit *illo intervallo, quando clamor attingit aures: & cernit Euryalum; quem omnis turma repentino strepitu ac sonitu jam trahit, interceptum errore loci & noctis, & incassum agitantem multa. Quid agat? quo robore, quibus armis audeat liberare juvenem? an moriturus immittat se in medios hostes, & acceleret per plagas necem gloriosam? Statim librans hastile brachio contracto, respectans Lunam sublimem, his verbis orat* eam: *Tu Dea, tu propitia fave meo conatui: ô Latonia, gloria siderum & tutatrix sylvarum. Si pater meus Hyrtacus obtulit unquam pro me tuis altaribus aliqua munera; si ipse meis venationibus accumulavi aliqua, aut appendi è fornice, aut affixi ad culmina* tibi *consecrata: permitte me dissipare hanc turmam, & dirige per aërem* hoc *hastile. Sic locutus* fuerat: *& adnitens toto corpore evibrat ferrum: hastile volans dividit caliginem noctis, & pervadit in dorsum Sulmonis oppositi, & illic rumpitur, & trajicit præcordia rupto ligno. Sternitur ille, emittens è pectore fluvium calentem, frigescens, & succutit uterum longis singultibus. Circumspectant in diversas* partes. *Ille ferventior hoc* successu *ecce intorquebat à suprema auris* parte *hastile aliud. Dum* illi *tumultuantur: hastile stridens incidit* in *Tagum per tempora gemina, & calefactum stetit* in *cerebro transfosso. Volscens asper furit, nec videt uspiam libratorem teli, nec quo fervidus possit inferre se: At tu, ait, dabis mihi sanguine calido pœnas* debitas *ab utroque* vestrum. *Simul eductο gladio irruebat in Euryalum. Tunc autem Nisus territus, extra mentem* positus, *vociferatur: nec ulterius potuit occultare se umbris, aut pati tantum dolorem. Me, me* rapite: *adsum qui* id *commisi: vertite in me arma,*

NOTÆ.

405. *Latonia.*] *Luna, Diana,* à Latona matre, G. 3. 6.

408. *Tholo.*] Media ac suprema pars est tecti, in formam scuti brevis, in qua trabes coëunt: unde est quasi fornicis, ut aiunt, clavis.

413. *Præcordia.*] Græcis διάφραγμα, membranæ sunt *prætensa cordi*; supra sunt, cor & pulmones; infra jecur & lien. *Ilia,* partes sunt imi ventris, circa summas coxas.

427. *Me, me: adsum, &c.*] Abrupta ex animi perturbatione sententia. *Me, me occidite, &c. Rutulos,* promiscue pro hostibus appellat, quanquam hi erant Latini. De *Rutulis,* Æ. 7. 794.

O Rutuli, mea fraus omnis: nihil iſte, nec auſus,
Nec potuit: cœlum hoc & conſcia ſidera teſtor:
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat: ſed viribus enſis adactus
Tranſadigit coſtas, & candida pectora rumpit.
Volvitur Euryalus leto, pulchroſque per artus
It cruor inque humeros cervix collapſa recumbit.
Purpureus veluti cum flos ſucciſus aratro
Langueſcit moriens; laſſove papavera collo
Demiſere caput, pluvia cum forte gravantur.
At Niſus ruit in medios, ſolumque per omnes
Volſcentem petit, in ſolo Volſcente moratur:
Quem circum glomerati hoſtes hinc cominus atque hinc
Proturbant: inſtat non ſegnius, ac rotat enſem
Fulmineum: donec Rutuli clamantis in ore
Condidit adverſo, & moriens animam abſtulit hoſti.
Tum ſuper exanimem ſeſe projecit amicum
Confoſſus, placidâque ibi demum morte quievit.
Fortunati ambo! ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet ævo:
Dum domus Æneæ Capitolî immobile ſaxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.
Victores prædâ Rutuli ſpoliiſque potiti,
Volſcentem exanimem flentes in caſtra ferebant.
Nec minor in caſtris luctus, Rhamnete reperto
Exangui, & primis unâ tot cæde peremptis,
Serranoque, Numaque; ingens concurſus ad ipſa
Corpora, ſemineceſq; viros, tepidaque recentem
Cæde locum, & plenos ſpumanti ſanguine rivos.

O Rutuli, omnis dolus meus eſt: *iſte nihil auſus* eſt, *aut potuit* facere: *atteſtor hoc cœlum, & aſtra quæ* id *ſciunt: tantummodo nimis amavit amicum miſerum. Proferebat talia dicta: ſed gladius* tota *vi immiſſus tranſfodit coſtas, & perfringit pectus candidum. Euryalus ſternitur morte, & ſanguis fluit per formoſa membra, & collum inflexum pendet in humeros. Quemadmodum, quando flos purpureus proſciſſus aratro languet moriens: aut* quemadmodum *papavera feſſo collo inflectunt caput, quando forte obruuntur imbre. At Niſus irrumpit per medios hoſtes, & inter omnes unum quærit Volſcentem, defigit* oculos *in uno Volſcente: circa quem* Niſum *hoſtes collecti cominus eum premunt hinc atque hinc:* ille *non inertius premit* eos, *& contorquet gladium fulminantem: donec immiſit eum in ore oppoſito* ducis *Rutuli vociferantis, & moriens eripuit vitam hoſti. Tunc tranſfixus jecit ſe ſuper amicum mortuum, & illic tandem quievit dulci nece. Ambo felices! ſi mei verſus valent aliquid, nulla dies vos unquam ſubtrahet tempori memori: dum gens Æneæ habitabit immotam rupem Capitolii, & fundator Romæ tenebit imperium* orbis. *Rutuli victores adepti prædam & ſpolia, plorantes reportabant in caſtra Volſcentem mortuum. Nec levior* erat *dolor in caſtris, Rhamnete invento mortuo, & tot proceribus una nocte interfectis, & Serrano, & Numa: concurſus* fit *ad ipſa cadavera, &* ad *homines ſemimortuos, &* ad *locum tepefactum recenti ſtrage, &* ad *rivos infectos ſpumoſo ſanguine.*

NOTÆ.

448. *Domus Æneæ Capitolî, &c.*] *Roma*, urbs ab Æneæ poſteris fundata, in Palatino monte primum: deinceps ab aliis producta montes ſex, præcipue Capitolinum, Palatino vicinum à ſeptentrione: ubi arx & templum Jovis. Aliqui *domum Æneæ* explicant de ipſa *domo Auguſti*, qui cum tota gente Julia ex Ænea oriebatur: at illa non in Capitolio; ſed in Palatino monte ſita erat, ut & Julii Cæſaris domus. Adde quod *domus Æneæ* jam pro Romana gente accepta eſt, Æ. 3. 97. *Immobile ſaxum* vocat, alludit-que ad æternitatem Romani imperii: quam à Tarquinii Priſci temporibus certam Romani exiſtimabant: cum enim is ad extruendum Jovis Capitolini templum, Deos omnes alia in urbis loca transferri juberet: *Juventus & Terminus* ex omnibus Diis cedere loco noluerunt: unde ductum eſt omen, fore ut urbis termini nunquam loco moverentur; nec unquam juvenilis vigor illi deeſſet.

449. *Pater Romanus.*] Vel *Auguſtus*, vel *Senatus Romanus*. Vel potius, *Romulus*, gentis Romanæ conditor & pater.

Recognoſcunt inter ſe prædam, & fulgentem caſſidem Meſſapi, & phaleras recuperatas multo labore. Et jam prima Aurora deferens lectum croceum Tithoni colluſtrabat terras nova luce: Sole jam inducto, rebus jam detectis per *lucem, Turnus ipſe cinctus armis excitat homines ad arma: & unuſquiſque* dux *colligit ad pugnam agmina ſua* tecta *ære, & ſtimulant furorem multiplici rumore. Præterea,* res *viſu terribilis, figunt in haſtis ſublatis capita Niſi & Euryali, & proſequuntur multis vociferationibus. Æneadæ firmi in læva parte murorum objecere exercitum, nam* pars *dextra munitur fluvio: & tuentur magnas foſſas, & triſtes ſtant* in *excelſis turribus: ſimul ſpectabant capita juvenum præfixa, nimis cognita miſeris, & ſtillantia nigra ſanie. Interim fama alata, volans per urbem territam, nuncia irrumpit, & pervenit* ad *aures matris Euryali: & calor ſubito deſeruit oſſa miſeræ: radii dejecti* ſunt *è manibus & telæ dilapſæ: miſera* illa *præcipitat, &* cum *vociferatione muliebri lacerata* ſecundum *capillos, inſana vadit curſu* ad *muros & primas turmas: non illa attendens homines, non illa diſcrimen & arma: deinde replet cœlum querelis: An ego te talem video, ô Euryale? an tu es ille* futurus *ſolatium ultimum meæ ſenectutis!* an *potuiſti deſerere me ſolam, ô inhumane? neque conceſſa* eſt *matri infelici facultas ultimo alloquendi te, miſſum in tanta diſcrimina? heu! jaces* in *tellure incognita, præda objecta canibus Latinis & avibus. Nec* ego *mater protuli te* ante ædes, ut curatrix *tui funeris;*

Agnoſcunt ſpolia inter ſe, galeamque nitentem
Meſſapi, & multo phaleras ſudore receptas.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Jam Sole infuſo, jam rebus luce retectis,
Turnus in arma viros, armis circundatus ipſe,
Suſcitat, ærataſque acies in prælia cogit
Quiſque ſuas, variiſque acuunt rumoribus iras.
Quin ipſa arrectis, viſu miſerabile, in haſtis
Præfigunt capita, & multo clamore ſequuntur,
Euryali & Niſi.
Æneadæ duri murorum in parte ſiniſtra
Oppoſuere aciem, nam dextera cingitur amni:
Ingenteſque tenent foſſas, & turribus altis
Stant mœſti: ſimul ora virûm præfixa videbant,
Nota nimis miſeris, atroque fluentia tabo.
Interea pavidam volitans pennata per urbem
Nuncia fama ruit, matriſque adlabitur aures
Euryali: ac ſubitus miſeræ calor oſſa reliquit:
Excuſſi manibus radii, revolutaque penſa:
Evolat infelix, & fœmineo ululatu,
Sciſſa comam, muros amens atque agmina curſu
Prima petit: non illa virûm, non illa pericli, [plet:
Telorumq; memor: cœlum dehinc queſtibus im-
Hunc ego te, Euryale, aſpicio? tune illa ſenectæ
Sera meæ requies? potuiſti linquere ſolam,
Crudelis? nec te ſub tanta pericula miſſum
Affari extremum miſeræ data copia matri?
Heu! terra ignota, canibus data præda Latinis
Alitibuſque jaces! nec te tua funera mater

NOTÆ.

457. *Agnoſcunt ſpolia, &c.*] Quæ Rutulis eripuerant Niſus & Euryalus; & quæ iterum ex iis Volſcentis equites receperant. De iis, v. 359. & ſequentibus. De *Tithono Auroræ conjuge*, Æ. 4. 585.

468. *Siniſtra.*] *Orientali*, quæ Laurentum ſpectabat.

472. *Tabo.*] Putri ſanguine, G. 3. 481. De *Fama*, Æ. 4. 174.

476. *Radii, &c.*] *Inſtrumenta textoria*, Æ. 3. 483. *Penſa*, telæ: quæ prius involutæ, jam eâ ſurgente revolvuntur. De *penſo*, G. 1. 390.

478. *Muros amens, &c.*] Non tamen excedit urbe; ſed è muris, ad conſpectum ſuffixi capitis, has in querelas erumpit.

484. *Affari extremum.*] Romani mortuos ſtatim poſt obitum inclamabant: tum poſt funus ter dicto *vale*, relinquebant, Æ. 2. 644. Æ. 6. 218.

486. *Tua funera mater Produxi, &c.*] 1. Jul. Scaliger, Pomponium ſecutus, mutilam vult eſſe orationem, ob vim doloris: explicatque, *nec te mater peperi* ad *hæc tua funera.* 2 Joſ. Scaliger. non multum diſſentiens à Servio, vult, *funeras* eſſe mulieres, quæ curam ſuſcipiebant funeris, ut ſunt mater, ſoror; eaſque diſtingui à *præficis*, quæ conductæ pretio præficiebantur

Produxi

Produxi, preſſive oculos, aut vulnera lavi,
Veſte tegens; tibi quam noctes feſtina dieſque
Urgebam, & telâ curas ſolabar aniles.
Quo ſequar? aut quæ nunc artus avulſaq; membra,
Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,
Nate, refers? hoc ſum terrâque marique ſecuta?
Figite me, ſi qua eſt pietas: in me omnia tela
Conjicite, ô Rutuli: me primam abſumite ferro.
Aut tu, magne pater Divûm, miſerere, tuoque
Inviſum hoc detrude caput ſub Tartara telo:
Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.
Hoc fletu concuſſi animi, mœſtuſque per omnes
It gemitus: torpent infractæ ad prælia vires.
Illam incendentem luctus Idæus & Actor,
Ilionei monitu & multum lacrymantis Iüli,
Corripiunt, interque manus ſub tecta reponunt.
At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro
Increpuit: ſequitur clamor, cœlumque remugit.
Accelerant actâ pariter teſtudine Volſci,
Et foſſas implere parant, ac vellere vallum:
Quærunt pars aditum, & ſcalis aſcendere muros;
Qua rara eſt acies, interlucetque corona
Non tam ſpiſſa viris. Telorum effundere contra
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
Aſſueti longo muros defendere bello.
Saxa quoque infeſto volvebant pondere, ſi quà [nes
Poſſent tectam aciem perrumpere: cum tamen om-
Ferre libet ſubter denſa teſtudine caſus.

aut clauſi oculos; aut lavi plagas, abſcondens cadaver *veſte, quam feſtinans tibi accelerabam noctuque diuque, & leniebam* textu *telæ moleſtias ſenectutis. Quo ibo? aut quæ terra nunc retinet artus, & abſciſſa membra, & cadaver laniatum? hoc* caput *repræſentas mihi de te, ô fili? hoc ſecuta ſum & terra & mari? Transfodite me, ô Rutuli, ſi aliqua eſt* vobis *pietas: contorquete in me omnia ſpicula: me primam interficite ferro. Vel tu, magne parens Deorum, miſereſce, & fulmine tuo dimitte ad inferos hoc* meum *caput* tibi *odioſum: ſi non poſſum aliter finire duram vitam. Animi commoti ſunt hoc luctu, & triſtia ſuſpiria mittuntur ab omnibus: vires languent tardæ ad pugnam. Idæus & Actor excipiunt illam excitantem fletus* inter milites, *& in manibus referunt in domum* ipſius, *monitu Ilionei & Iüli plurimum plorantis. At tuba procul excitavit ære rauco formidabilem ſonum: ſuccedit clamor, & cœlum reboat. Volſci approperant ſimul admotâ teſtudine, & aggrediuntur cumulare foſſas, & eruere aggerem: pars veſtigat ingreſſum, & ſuperare ſcalis muros, qua exercitus rarus eſt, & qua multitudo paſſim hiat non tam denſa militibus. Contra Trojani* incipiunt *projicere omnes ſpecies armorum, & diſpellere eos longis lignis, conſueti propugnare mœnia bello diuturno. Dejiciebant etiam lapides pernicioſi ponderis,* tentantes *an poſſent aliqua* parte *perfringere agmen tectum* clypeis: *tamen interea* Rutuli *gaudent ſuſtinere caſus omnes ſpiſſa teſtudine.*

NOTÆ.

ancillis ad lamentandum: quod *præficarum* fictus, *funerarum* verus eſſet ac ſincerus dolor. Eoque derivat illud Ennii epitaphium apud Cicer. *Nemo me lacrymis decoret, neque funera fletum faxit: cur? volito vivus per ora virûm.* Sed admodum dubia hæc lectio eſt, cum vulgo legatur, *funera fletu, funere fletum, &c.* 3. Suſpicatur Merula legendum, *tua funera mater proluxi*, quæ vox apud Feſtum reperitur, ex quo tertia concinnari poteſt opinio: *nec* te tua funera mater proluxi, id eſt, *nec te & tuam mortem proluxi.* Et vero tales erant funebres ceremoniæ: lugebatur & conclamabatur mortuus, claudebantur ipſi oculi; lavabatur. veſtibus pretioſiſſimis tegebatur, efferebatur in feretro ad januam domus; ibique cum proſilitiſſet aliquandiu, facie & pedibus in publicum verſis, ad rogum deducebatur: quæ maxima ex parte explicuimus, Æ. 6. 215. & ſequentibus.

487. *Produxi.*] Juxta primam explicationem ſuperiorum vocum ſignificat, *peperi.* Juxta ſecundam, *propoſui ad januam domus:* quod Dio & Græci alii vocant προτιθέναι. Juxta tertiam, *proluxi* legendum eſt.

491. *Funus lacerum.*] Haud dubie *cadaver.* Sic Propert. l. 17. 8. *Hæccine parva meum funus arena teget?* De *Tartaro*, imis inferis, Æ. 6. 134.

505. *Teſtudine, &c.*] Milites erant denſati in globum, conſertis ſupra capita clypeis, ut ſic ad muros tutius accederent: De *ea teſtudine*, Æ. 2. 441. De *Volſcis*, Æ. 7. 803. De *vallo*, ſupra, v. 142. De *contis*, Æ. 5. 208.

Nec

Nec jam ſufficiunt: nam qua globus imminet in-
Immanem Teucri molem volvuntq; ruuntq; [gens,
Quæ ſtravit Rutulos late, armorumque reſolvit
Tegmina: nec curant cæco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli; ſed pellere vallo
Miſſilibus certant.
Parte aliâ horrendus viſu quaſſabat Etruſcam
Pinum, & fumiferos infert Mezentius ignes.
At Meſſapus, equûm domitor, Neptunia proles,
Reſcindit vallum, & ſcalas in mœnia poſcit.
Vos, ô Calliope, precor aſpirate canenti;
Quas ibi tum ferro ſtrages, quæ funera Turnus
Ediderit, quem quiſque virum demiſerit Orco:
Et mecum ingentes oras evolvite belli:
Et meminiſtis enim, Divæ, & memorare poteſtis.
Turris erat vaſto ſuſpectu & pontibus altis,
Opportuna loco: ſummis quam viribus omnes
Expugnare Itali ſummâque evertere opum vi
Certabant: Troës contra defendere ſaxis,
Perque cavas denſi tela intorquere feneſtras.
Princeps ardentem conjecit lampada Turnus,
Et flammam affixit lateri: quæ plurima vento
Corripuit tabulas, & poſtibus hæſit adeſis.
Turbati trepidare intus, fruſtraque malorum
Velle fugam: dum ſe glomerant, retroq; reſidunt

Deinde non poſſunt *ſuſtinere: nam qua* parte *magnus globus appropinquat, Teucri advolvunt & impellunt vaſtum ſaxum, quod late oppreſſit Rutulos, & ſeparavit tegmina clypeorum: nec ulterius Rutuli ardentes volunt certare obſcuro certamine* teſtudinis; *ſed conantur dimovere jaculis* Trojanos ex *aggere. Alia ex parte Mezentius terribilis viſu librabat pinum Tyrrhenam, & injicit fumidas tædas. At Meſſapus, ſubactor equorum, filius Neptuni, diruit palos* aggeris, *& petit ſcalas ad muros* ſcandendos. *Vos,* ô Muſæ & præcipue *Calliope, oro, docete cantantem: quas cædes, quas neces Turnus tunc ibi intulerit; quem hominem unuſquiſque miſerit* ad *inferos: & explicate mecum totum ambitum* hujus *belli; nam* vos, *Deæ, & recordamini, & poteſtis narrare. Turris ſtabat alta ſuſpicientibus, & tabulatis ſublimibus, commoda ſitu: quam Itali omnes conabantur occupare totis viribus, & diruere totâ vi potentiæ ſuæ: contra Trojani* conabantur *propugnare lapidibus, & vibrare ſagittas crebras per apertas feneſtras. Turnus primus immiſit tædam flammantem; & affixit lateri* turris *ignem: qui auctus vento invaſit aſſeres, & adhæſit fulcris abſumptis.* Trojani *turbati* cœperunt *intus tumultuari, & incaſſum quærere effugium è periculo: dum colligunt ſe, & retro recedunt*

NOTÆ.

516. *Ruuntque.*] Impellunt, projiciunt: Æ. 1. 39. *Spumas ſalis ære ruebant.*

518. *Cæco Marte.*] Quia latebant ſub teſtudine, tecti & inumbrati clypeis.

522. *Etruſcam Pinum, & . . . ignes.*] Vel ignitam faciem è pinu, pingui arbore: vel manu altera facem, altera haſtam pineam. De *Mezentio* Etruſcorum rege, fuſe Evander, Æ. 8. 481. De *Etruſca* gente, ibidem in notis. De *Meſſapo*, Æ. 7. 691. De *vallo*, munimento ex palis & aggeſta terra, ſupra, v. 142.

525. *Vos, ô Calliope.*] Muſas omnes invocat, ſed præcipue *Calliopen*, heroici carminis præſidem, de qua, Ecl. 4. 57. Numerum ſingularem cum plurali ſic conjunxit, Tibul. l. 3. 6. 55. *Nobis inimica merenti.* Et Catul. Epig. 108. 5. *Inſperanti ipſa refers te nobis.* De *Orco, Plutone*, G. 1. 277.

528. *Oras belli.*] Enniana vox. *Oræ* ſunt extremæ partes veſtium: quæ, quia in ambitum excurrunt, hic ſumuntur pro toto circuitu, ambitu, ac ſerie belli.

530. *Pontibus.*] Turres multis contabulationibus erigebantur, è quarum infimis aſcenſus erat ad ſummas: hæc ipſa tabulata, vel eorum ſcalæ *pontes* hic dicuntur, ut forte etiam ſupra, v. 170.

532. *Opum vi.*] Enniana locutio, pro, *omni induſtria, virtute, inſtrumentis.*

535. *Lampada.*] *Lampades* hic appellantur, ignita quæcunque miſſilia ex ſtupa, pice, & reſina: quæ compacta ſimul, & mucronibus uncique & hamis ferreis armata, ut ligneis præſertim munimentis adhærerent, vel manu, vel aliquando etiam machinis intorquebantur. Varia eorum erat ad libitum figura. De *poſtibus*, proprie fulcris arrectariiſque portarum, Æ. 2. 442. De *peſte*, pro igne, ſupra, v. 328.

In

In partem, quæ peſte caret; tum pondere turris
Procubuit ſubito, & cœlum tonat omne fragore.
Semineces ad terram, immani mole ſecuta,
Confixique ſuis telis, & pectora duro
Trasfoſſi ligno, veniunt. Vix unus Helenor,
Et Lycus elapſi: quorum primævus Helenor,
Mæonio regi quem ſerva Lycimnia furtim
Suſtulerat, vetitiſque ad Trojam miſerat armis:
Enſe levis nudo, parmâque inglorius albâ.
Iſque ubi ſe Turni media inter millia vidit;
Hinc acies atque hinc acies aſtare Latinas:
Ut fera, quæ densâ venantum ſepta coronâ
Contra tela furit, ſeſeque haud neſcia morti
Injicit, & ſaltu ſupra venabula fertur;
Haud aliter juvenis medios moriturus in hoſtes
Irruit; &, qua tela videt denſiſſima, tendit.
At pedibus longe melior Lycus, inter & hoſtes,
Inter & arma fugâ muros tenet; altaque certat
Prendere tecta manu, ſociûmque attingere dextras.
Quem Turnus pariter curſu, teloque ſecutus,
Increpat his victor: Noſtraſne evadere, demens,
Speraſti te poſſe manus? ſimul arripit ipſum
Pendentem, & magna muri cum parte revellit. [num
Qualis ubi, aut leporem, aut candenti corpore cyc-
Suſtulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis:
Quæſitum aut matri multis balatibus agnum
Martius à ſtabulis rapuit lupus. Undique clamor
Tollitur: invadunt, & foſſas aggere complent:
Ardentes tædas alii ad faſtidia jactant.

inſpatium quod vacabat igne; tum repente turris cecidit, & totum cœlum ſonat ſtrepitu. Cadunt ſemimortui in terram, vaſta mole ſuperincidente, & confoſſi propriis armis, & trajecti duro ligno per *pectora. Vix ſolus Helenor & Lycus evaſerunt: quorum natu major* erat *Helenor, quem ſervæ Lycimnia clam pepererat regi Lydio, & miſerat ad Trojam, bello* ipſi *prohibito:* erat *levis enſe ſtricto & ignobilis ſcuto albo. Atque ille, cum agnovit ſe in mediis millibus Turni, agmina Latina circumſiſtere hinc & inde: quemadmodum fera, quæ cincta multitudine ſpiſsâ venatorum ſævit adverſus arma, & non ignara immittit ſeſe* in *mortem, & ſaltu ruit ſupra haſtilia; non aliter juvenis irrumpit moriturus in medios hoſtes, & incurrit qua cernit arma ſpiſſiſſima. At Lycus multo velocior pedibus, & inter hoſtes, & inter arma occupat fugâ muros; & conatur arripere manu ſublimes pinnas, & apprehendere manus ſociorum. Quem Turnus victor, perſecutus ſimul curſu & jaculo, objurgat his* verbis: *Stulte, an ſperâſti te poſſe evitare manus meas? ſimul apprehendit ipſum pendentem, & excutit cum magna parte muri. Qualis armiger Jovis, quando evolans in altum abripuit unguibus falcatis, aut leporem, aut cycnum nitido corpore:* quando *lupus, ſacer Marti, ſubtraxit è caulis agnum, quæſitum à matre multis balatibus. Undique clamor ſurgit: aggrediuntur, & cumulant foſſas* terrâ *aggeſtâ: alii torquent tædas flammantes ad culmina.*

NOTÆ.

546. *Mæonio regi.*] Reges Mœonum, qui deinde Lydi dicti ſunt, & ab Homero numerantur inter Trojanorum auxilia, utpote Phrygiæ contermini, Æ. 4. 216.

547. *Vetitis armis.*] Vel contra juſſa Deorum & fati, Trojanis contrarii. Vel contra morem Romanorum: ad quem alludit hic poëta, quaſi Trojanorum etiam fuiſſet. Nefas enim fuit Romæ ſervos militiæ nomen dare, niſi ſervitute ſolutos: quod non niſi periculoſis reipublicæ temporibus permittebatur.

548. *Enſe levis nudo, parmâque, &c.*] Omnino eum depingit, quales Romanorum deinde fuerunt *velites*, ſic à *velocitate* dicti. Horum arma, *parma*, brevis rotunduſque clypeus & undique *par: gladius*, & leves aliquot *haſtulæ*. Eligebantur è junioribus & pauperibus, juxta Polyb. Porro cum vulgo viri principes, aut familiæ ſuæ, aut factorum ſuorum inſignia præferrent deſcripta in clypeis: ut Turnus *Inachum*, Æ. 7. 790. Aventinus, *hydram Herculis*, ibid. 657. Helenor iſte nudum clypeum geſtat: tum quia juvenis nihil dum patrare laude dignum potuit: tum quia furtivo concubitu ex ſerva editus, paternam originem jactare prohibetur, habeturque ideo quaſi ſervilis generis.

553. *Venabula.*] Haſtæ ſunt venatoriæ, breves, lato ferro, Æ. 4. 131.

564. *Jovis armiger.*] Aquila, fulminis miniſtra, Æ. 5. 255. De *tædis*, arbore & face, Eccl. 7. 49.

Ilioneus

Ilioneus lapide & magno fragmine rupis opprimit Lucetium appropinquantem portæ & conjicientem ignes: Liger Emathiona, Asylas Chorinæum: alter peritus jaculandi, alter mittendi *sagittas procul decipientes. Cæneus* occidit *Ortygium, Turnus victorem Cæneum: Turnus Ityn, & Cloniun, Dioxippum, & Promulum, & Sagarim, & Idam stantem ante summas turres: Capys Privernum: hunc hasta Themillæ primo leviter vulneraverat: ille abjecto clypeo tulit inconsultus manum ad plagam: ergo sagitta pennis appulsa est: & manus affixa* est *lateri sinistro, & occulta intus penetravit mortifero ictu* pulmones, quibus *respirat anima. Filius Arcentis stabat* indutus *pulchris armis,* habens *chlamydem variatam acu, & splendens purpurâ Iberică, formosus vultu: quem pater Arcens miserat Æneæ, educatum* in *sylva Martis, circa Simethum fluvium, ubi* est *opima & benigna ara Palici. Mezentius depositis armis impulit ipse stridentem fundam, loro ter rotato circa caput: & discidit calefacto plumbo medium caput oppositi* juvenis, *& prostravit* eum *in vasta arenâ.*

Ilioneus saxo, atque ingenti fragmine montis,
Lucetium, portæ subeuntem, igneſque ferentem:
Emathiona Liger, Chorinæum sternit Asylas:
Hic jaculo bonus, hic longe fallente sagittâ:
Ortygium Cæneus, victorem Cænea Turnus:
Turnus Ityn, Cloniumque, Dioxippum, Promulumque,
Et Sagarim, & summis stantem pro turribus Idam:
Privernum Capys: hunc primo levis hasta Themillæ
Strinxerat: ille manum projecto tegmine demens
Ad vulnus tulit: ergo alis allapsa sagitta,
Et lævo infixa est lateri manus, abditaque intus
Spiramenta animæ letali vulnere rupit.
Stabat in egregiis Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Iberâ,
Insignis facie: genitor quem miserat Arcens,
Eductum Martis luco, Simethia circum
Flumina, pinguis ubi & placabilis ara Palici,
Stridentem fundam positis Mezentius armis
Ipse ter adducta circum caput egit habenâ:
Et media adversi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multâ porrectum extendit arenâ.

NOTÆ.

582. *Pictus acu chlamydem, &c.*] *Chlamys,* militaris vestis, *casaque, Æ.* 4. 137. *Ferrugo* color est politi ferri, in nigrum tendens, *brunissure, burnished.* Ecl. 2. 18. Talis memoratur fuisse color purpuræ Ibericæ nigricantis. *Iberia* vero, hic sumitur à quibusdam pro regione Asiatica, inter Pontum Euxinum & mare Caspium, quæ nunc Georgiæ pars est, dicta *Gurgistan*; cujus coloni in Europam profecti nomen dederint Ibero Hispaniæ flumini, & Hispaniam ipsam tenuerint. Ab aliis sumitur probabilius pro ipsa Hispania, cum idem color à quibusdam dicatur Bæticus; à Bæti fluvio Hispaniæ, *Guadalquivir:* & minium, apud Hispanos præcipuæ laudis olim ex Plinio fuerit: ut nunc quoque rubeus ille color nigro suffultus, quem vocant *morado.*

584. *Simethia circum, &c.*] *Simethus,* Siciliæ fluvius; in orientale ejusdem latus infra Catanam defluens; nunc juxta Cluverium, *la Jaretta.* Tamen, juxta Virgilium, videtur is esse qui nunc nomen habet *à sancto Paulo,* paulo inferius fluens: nam non longe ab ejus fontibus visuntur adhuc ruinæ templi Palicorum, & eorundem lacus, qui lacus Fazelli tempore *Naptbia* vocabatur, in multas scaturigines erumpens aquæ sulfureæ, quæ falso jurantes enecabat, ut fuse narrat ex auctoribus Græcis Macrobius, Saturn. 5. 19.

585. *Pinguis ubi & placabilis, &c.*] *Palici* fratres fuerunt, Jovis filii, & Thaliæ Nymphæ, Vulcani filiæ; quæ gravida cum Junonem timeret, dicitur à Jove terræ hiatu occultata: ubi nati infantes, indeque egressi, *Palici* dicti sunt. à πάλιν ἰκέσθαι, *iterum venire.* Horum oraculo Siculi in sterilitate admoniti dicuntur, ut cuidam heroi sacra facerent: quæ res cum prospere successisset, ad eorum aram dona multa congesserunt, ut refert ex Xenagora Macrobius. Hinc ara illa dicitur à Virgilio *pinguis.* Addit Diodorus, l. 11. asylum illic esse fugitivorum duorum, cum à dominis inclementius habentur: indeque nefas esse eos abduci, nisi securitatis datâ fide, quam violare nemo audeat. Hinc, ut mihi videtur, ara eadem dicitur *placabilis.* De *Martis luco,* nullam alibi reperi mentionem.

588. *Liquefacto plumbo.*] Lucret. 6. 177. *Plumbea vero glans etiam longo cursu volvenda liquescit,* id est, calefit & mollescit.

Tum

Tum primum bello celerem intendisse sagittam
Dicitur, ante feras solitus terrere fugaces,
Ascanius: fortemque manu fudisse Numanum,
Cui Remulo cognomen erat; Turnique minorem
Germanam, nuper thalamo sociatus, habebat.
Is primam ante aciem digna atque indigna relatu
Vociferans, tumidusque novo præcordia regno
Ibat, & ingenti sese clamore ferebat:
Non pudet obsidione iterum valloque teneri,
Bis capti Phryges, & morti prætendere muros?
En qui nostra sibi bello connubia poscunt!
Quis Deus Italiam, quæ vos dementia adegit?
Non hic Atridæ: nec fandi fictor Ulysses:
Durum à stirpe genus. Natos ad flumina primum
Deferimus, sævoque gelu duramus & undis.
Venatu invigilant pueri, sylvasque fatigant:
Flectere ludus equos, & spicula tendere cornu.
At patiens operum parvoque assueta juventus,
Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello.
Omne ævum ferro teritur, versâque juvencûm
Terga fatigamus hastâ. Nec tarda senectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem.
Canitiem galeâ premimus; semperque recentes
Convectare juvat prædas, & vivere rapto.
Vobis picta croco & fulgenti murice vestis:
Desidiæ cordi: juvat indulgere choreis:
Et tunicæ manicas & habent redimicula mitræ.

Ascanius, prius assuetus terrere feras fugientes, fertur tum primo evibrasse velocem sagittam in *bello, & straviſſe manu robustum Numanum, cui cognomen erat Remulo; & qui nuper conjugio copulatus duxerat minorem sororem Turni. Ille ante prima agmina inclamans digna & indigna dictu, & inflatus corde* ob *novam potentiam, incedebat, & jactabat se magno clamore: Non pudet* vos *rursus claudi aggeribus & obsidione, & Phryges bis capti, & opponere muros morti? ecce* illos, *qui bello petunt sibi conjugia nostra! quis Deus, quæ insania vos impulit in Italiam? non hic sunt filii Atrei, nec Ulysses* vanus *artifex verborum: sed gens fortis ab* ipsa *origine. Pertamus statim ad flumina natos, & induramus acerbo gelu & aquis. Pueri indulgent venatui, & percurrunt sylvas: ludus* eorum *est domare equos, & jacere sagittas* arcu *corneo. Juventus autem patiens laboris, & contenta tenui* victu, *aut exercet terram rastris, aut impugnat urbes bello. Omnis ætas traducitur* in *armis, & impellimus dorsa juvencorum* arantium *hastâ inversâ. Nec senectus lenta minuit robur animi, aut pellit vigorem. Tegimus casside capillos albos: & semper* nos *delectat colligere novas prædas, & vivere* rebus *raptis. Vobis vestimentum tinctum* est *croco & micanti purpura:* vobis *inertia* est in *deliciis: placet vacare choreis: & tunicæ* vestræ *habent manicas, & mitræ ligamina.*

NOTÆ.

596. *Novo regno.*] Affinitate regia. Græci enim, quorum imitatores Latini, regum filios, fratresque & affines appellabant reges: ut observat Germanus, probatque multis.

599. *Bis capti Phryges.*] *Phryges* molles: ad contemptum sic vocat Trojanos. *Bis capti:* ab Hercule & à Græcis, Æ. 3. 476. Vel potius à Græcis, cum Troja incensa est; & jam à Latinis, in hac nova Troja. De *Phrygia*, Æ. 1. 385. De *Phrygum mollitie*, Æ. 4. 216. De *Atrei filiis*, Agamemnone & Menelao. Æ. 2. 264. Æ. 3. 54. De *Ulysse versuto*, Æ. 2. 7.

605. *Venatu.*] Dativo contracto, pro *venatui*, Ecl. 5. 29.

609. *Versâque juvencûm, &c.*] Aramus armati: nec stimulis aut flagris, sed extrema hastæ parte boves arantes incessimus.

614. *Croco.*] *Crocus* flos, *saffran, saffron:* cujus colore infecta vestis *crocota & crocotula* dicebatur; infectores, *crocotarii:* muliebris & mollis ornatus. De *murice*, ostreo, unde purpura exprimitur, G. 2. 506.

616. *Tunicæ manicas, &, &c.*] Tunica vestis virorum interior, χιτὼν Græcis: cui respondet mulierum *stola:* utraque cincta. Huic viri Græci *pallium* apertum ac fluens; Romani *togam* clausam superinjiciebant: mulieres *pallam*, pallio Græco aperto non absimilem. *Tunica* à superiore parte omnino absque manicis olim fuit, ita ut humeros hinc inde nudaret; ab inferiore, ad genua defluebat, dicebaturque *exomis:* mox ad usque cubitum, & paulo infra genua pertinuit, dicebaturque *colobium*, & hic mos diu duravit Romæ, exomide servis solis relicta: deinde crescente

O vere Phrygiæ, neque enim Phryges! ite per alta
Dindyma, ubi aſſuetis biforem dat tibia cantum.
Tympana vox buxuſque vocat Berecynthia matris
Idææ: ſinite arma viris, & cedite ferro.
Talia jactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Aſcanius: nervoque obverſus equino
Contendit telum: diverſaque brachia ducens,
Conſtitit, antè Jovem ſupplex per vota precatus:
Jupiter omnipotens, audacibus annue cœptis.
Ipſe tibi at tua templa feram ſolemnia dona:
Et ſtatuam ante aras auratâ fronte juvencum
Cadentem, pariterque caput cum matre ferentem:
Jam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.
Audiit, & cœli genitor de parte ſerena
Intonuit lævum. Sonat unà letifer arcus:
Et fugit horrendum ſtridens elapſa ſagitta,
Perque caput Remuli venit, & cava tempora ferro
Trajicit. I, verbis virtutem illude ſuperbis.

O vere Phrygiæ, neque enim eſtis Phryges! ite per excelſa Dindyma, ubi tibia emittit ſonum imparem, vobis *aſſuetis* huic ſono. *Tympana &* tibia *Berecyntbia buxea matris Idææ vos invitant: relinquite arma viris, & abſtinete ferro. Aſcanius non paſſus eſt ſpargentem verbis talia, & loquentem indigna: & oppoſitus adduxit ſagittam nervo equino: & diſtrahens brachia ſejuncta, ſtetit, prius ſupplex obſecrans Jovem per* hæc *vota: Jupiter omnipotens fave inceptis audacibus. Ego ducam tibi ad tuum templum munera ſolemnia: & ponam ante altaria juvencum capite deaurato, candidum, & tollentem caput æqualiter cum matre* ſua: *qui jam incurrat cornu, & diſſipet arenam pedibus. Audivit pater, & è ſuda regione cœli tonuit* ad *ſiniſtram. Simul mortifer arcus ſonat: & ſagitta emiſſa volat ſtridens terribiliter, & pervenit ad caput Remuli, & perfodit cuſpide cava tempora. I, irride virtutem jactabundis vocibus.*

NOTÆ.

1. *Buxu* ad primores uſque manus digitoſque provecta eſt, & ad talos promiſſa; quod mollitiei fuit, & à Cicerone vitio vertitur Catilinæ ſociis, quia muliebris ſtolæ ſpecies hæc erat. Tunicæ illæ *manicatæ* à Cicerone vocantur; à Seneca & Plauto *manuleatæ*; à Scipione apud Gellium *chiridotæ*. Tales Trojanis hic Numanus exprobrat. Mediis etiam temporibus tunica duplex ferebatur: altera communis; altera intima, quæ & *interula* ſive *ſubucula*. De *mitris*, pileis, earumque *redimiculis*, Æ. 4. 216.

618. *Dindyma, &c.*] Phrygia univerſa ſacra fuit Cybele, matri Deûm. In ea montes *Dindymus, Berecynthus, & Ida. Dindymus* ſic dictus, quod ſit δίδυμος, *geminus*, ſive *gemello vertice*: plur. *Dindyma*. Hinc Cybele dicta *Dindymene, & Berecynthia, & Idæa* mater. De *ea*, Æ. 3. 111. De *Ida*, Æ. 2. 801.

Biforem dat tibia, &c.] *Tibia* muſicum inſtrumentum, flatu perſonum: ſic dicta, quia è gruum, hinnulorum, aliorumque animalium cavis tibiis primo formata eſt: inde è buxo atque ebore. Olim pauca habuit foramina, unde duæ ſimul inflabantur, mutabanturque pro modorum varietate. Quæ dextera oris parte inflabatur, unicum habebat foramen, ac proinde graviorem ſonum: quæ ſiniſtra oris parte, duo habebat foramina, ſonumque acutiorem: & hic erat modus *Phrygius*, cum tibiæ ſic adhibebantur *impares*, quia modus ille ex gravi & acuto temperatus erat. Cum autem *Dorius* modus multo eſſet gravior, duabus dextris canebatur, id eſt, duabus tibiis *paribus*, unico foramine. Cum *Lydius* eſſet acutior, duabus ſiniſtris flebat; id eſt, duabus tibiis paribus, duplici foramine. Hi enim erant præcipui tres modi: quibus affines alii: *Serranus*, id eſt, *Tyrius*; ab urbe *Tyro*, quæ *Sar* dicta eſt, G. 2. 506. affinis Lydio. Fuit & *Æolius*, &c. Hinc patet tibias *pares*, eſſe vel Lydias, vel Dorias: *impares*, ſemper *Phrygias*. Quare Servius bene explicuit hic *biforem*, imparem, diſſimilem. Hæc è Salmaſio in Solinum.

619. *Tympana.*] Ex Iſidoro. *Tympanum eſt pellis, vel corium, ligno extenſum*: pulſabatur apud veteres manibus ac digitis: à τύπτειν, *verberare*. Hæc, ut & *cymbala*, ærea & cava, à κύμβος, *cavitas*, adhibebantur ad ſacra Cybeles, de quibus Lucret. l. 2. 618. *Tympana tenſa tonant palmis, & cymbala circum concava, rauciſonoque minantur cornua cantu, Et Phrygio ſtimulat numero cava tibia mentes.*

622. *Nervo equino.*] Nervos arcuum ex equorum ſetis fieri ſolitos, teſtatur Heſychius.

624. *Antè Jovem.*] Verſis oculis in aërem ſuperiorem, ſive ætherem, qui *Jupiter* eſt, G. 2. 325.

631. *Intonuit lævum.*] Bonum omen, Ecl. 1. 16.

Bis

Bis capti Phryges hæc Rutulis reſponſa remittunt.
Hæc tantum Aſcanius: Teucri clamore ſequuntur,
Lætitiâque fremunt, animoſque ad ſidera tollunt.
Ætheriâ tum forte plagâ crinitus Apollo
Deſuper Auſonias acies urbemque videbat,
Nube ſedens: atq; his victorem affatur Iülum:
Macte novâ virtute, puer: ſic itur ad aſtra;
Diis genite, & geniture Deos: jure omnia bella
Gente ſub Aſſaraci fato ventura reſident:
Nec te Troja capit. Simul hæc effatus, ab alto
Æthere ſe mittit, ſpirantes dimovet auras,
Aſcaniumque petit: formâ tum vertitur oris
Antiquum in Buten. Hic Dardanio Anchiſæ
Armiger ante fuit, fiduſque ad limina cuſtos:
Tum comitem Aſcanio pater addidit. Ibat Apollo
Omnia longævo ſimilis, vocemque, coloremq;
Et crines albos, & ſæva ſonoribus arma:
Atque his ardentem dictis affatur Iülum:
Sit ſatis, Æneide, telis impune Numanum
Oppetiiſſe tuis: primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem, & paribus non invidet armis.
Cætera parce, puer, bello. Sic orſus Apollo,
Mortales medio aſpectus ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
Agnovere Deum proceres divinaque tela
Dardanidæ, pharetramque fugâ ſenſere ſonantem.

Phryges bis capti reddunt hæc reſponſa Rutulis. Aſcanius dixit *hæc ſolum: Trojani applaudunt clamore, & geſtiunt gaudio, & extollunt ad cœlum virtutem* ejus. *Tum forte Apollo comatus in aëriis ſpatiis deſuper ſpectabat exercitum Italicum & urbem* Trojanorum, *inſidens nimbo: & alloquitur his* verbis *Aſcanium victorem: Creſce, ô puer, tali virtute: ſic tenditur ad ſidera, orte* à *Diis, & productare Deos: cuncta bella per fatum oritura quieſcent merito ſub poſteritate Aſſaraci: neque Troja te comprehendit. Simul locutus iſta librat ſe à ſummo aëre, diſſecat aërem ſpirabilem, & tendit ad Aſcanium: tum mutatur ſpecie vultus in Buten ſenem. Hic prius fuerat Anchiſæ Trojano armiger, & fidelis ſatelles ad portam: tunc pater Æneas adjunxerat* hunc *Aſcanio comitem. Apollo incedebat ſimilis* huic *ſeni* per *omnia, & vocem, & colorem, & capillos canos, & arma ſono aſpera. Atque alloquitur acrem Aſcanium his verbis: Fili Æneæ, ſufficiat* tibi *Numanum occubuiſſe ſagittâ tuâ abſque* tuo *damno: magnus Apollo dedit tibi hunc primum honorem, & non invidet æquali* gloriæ *armorum. Cæterum abſtine pugnâ, ô puer. Apollo ita locutus fugit* in *medio colloquio viſus humanos, & longe ab oculis abiit in levem aërem. Principes Trojani cognoverunt Deum, & ſagittas divinas, & audiverunt pharetram ſonantem, dum abiret.*

NOTÆ.

639. *Auſonias acies.*] *Italas, Æ. 7. 54. Urbem:* novam Trojam, *Æ. 7. 157.*

641. *Macte.*] *Mactus,* quaſi *mauctus,* id eſt, *magis auctus.* Sic herba adulta dicta eſt à Catone *macta,* quia *aucta:* hoſtiæ quoque *mactæ,* quia mola, vino, thure, ſpargebantur, & quaſi cumulabantur *augebantur*que ante ſacrificium; unde *mactare* pro *cædere,* dictum fuit. Diis ipſis in ſacrificiis acclamabant: *Macte hocce vino inferis eſto, macte hacce dape eſto,* quia ſacrificiis augeri eorum felicitatem putabant. Cicero dixit, Nonio teſte, *mactare aliquem honoribus:* Plautus, *mactare infortunio.* Hæc fere ex Voſſio: qui addit, hac formula vocativum *macte* adhiberi pro nominativo *mactus,* more Attico; quemadmodum apud Tibullum l. 1. 7. 53. *Sic venias hodierne:* apud Perſium, Sat. 3. 28. *Stemmate quod Tuſco ramum milleſime ducis.* Eſt & apud Plin. l. 2. 12. plurali numero: *macti ingenio eſſe, cœli interpres.*

642. *Diis genite, &c.*] Genitus *Venere* per Æneam, *Jove* per Dardanum: geniturus *Julium & Octavianum* Cæſares; qui divinis honoribus afficiendi erant. De *Aſſaraco,* à quo ortus Æneas, *Æ. 1 288.*

644. *Nec te Troja capit.*] Sic Philippus Macedoniæ rex ad Alexandrum, apud Plutarchum: *Quære tibi regnum par, non enim te capit Macedonia.* De nova Troja intellige, *Æ. 7. 157.*

647. *Dardanio Anchiſæ.*] Verſus ſpondaicus, cum hiatu diphthongi longæ, more Græcorum.

653. *Æneide.*] Vocativus patronymicus, ab *Æneides.*

655. *Paribus armis.*] Nam Apollo puer ſagittis ſerpentem Pythona confixit, ut matrem defenderet, quemadmodum Aſcanius hic Numanum, ut patriam ulciſcatur, *Æ. 3. 75.*

660. *Pharetramque fugâ ſenſere, &c.*] Præter ſigna divinæ præſentiæ quæ diximus. *Æ. 1. 406.* hoc addit aliud: nempe, ſonitum quendam

Itaque per monita & auctoritatem Phœbi retinent Aſcanium incenſum ad pugnam: ipſi iterum redeunt ad prælia, & exponunt vitam manifeſtis periculis. Clamor ſpargitur per aggeres totis mœnibus. Adducunt fortes arcus, & librant haſtas *amentatas. Terra omnis tegitur ſpiculis: præterea clypei & cavæ caſſides reddunt ſonum alliſu* ſpiculorum: *oritur crudele prælium. Quanta* eſt *pluvia*, quæ *per hœdos pluviales orta ab occidente percutit terram: quam crebrâ grandine nubes ruunt in mare, quando Jupiter aſper Auſtris emittit cœlo tempeſtatem pluvioſam, & ſolvit cavas nubes. Pandarus & Bitias, geniti Alcanore Idæo: quos Hiera ſylveſtris educavit in ſylva Jovis, juvenes æquales abietibus & montibus patriæ ſuæ: aperiunt portam, quæ credita* erat ipſis *juſſu regis, confiſi armis, & ultro alliciunt hoſtem in muros. Ipſi intus ſtant ante turres* ad *dextram & ſiniſtram, induti ferro, & ruttlantes criſtis* ſupra *capita ſublimia. Quales duæ quercus aëriæ tolluntur circa fluvios liquidos, aut* in *ripis Eridani, aut juxta gratum Atheſin, & erigunt* ad *cœlum capita incæduа, & motant altum cacumen. Rutuli, cum viderunt ingreſſum apertum, irruunt.*

Ergo avidum pugnæ dictis ac numine Phœbi
Aſcanium prohibent: ipſi in certamina rurſus
Succedunt, animaſque in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacula muris.
Intendunt acres arcus, amentaque torquent.
Sternitur omne ſolum telis: tum ſcuta cavæque
Dant ſonitum flictu galeæ, pugna aſpera ſurgit.
Quantus ab occaſu veniens pluvialibus hœdis
Verberat imber humum: quam multa grandine nimbi
In vada præcipitant, cum Jupiter horridus Auſtris
Torquet aquoſam hyemem, & cœlo cava nubila rumpit.
Pandarus & Bitias, Idæo Alcanore creti,
Quos Jovis eduxit luco ſylveſtris Hiera,
Abietibus juvenes patriis & montibus æquos,
Portam, quæ ducis imperio commiſſa, recludunt,
Freti armis, ultroque invitant mœnibus hoſtem.
Ipſi intus, dextrâ ac lævâ, pro turribus aſtant,
Armati ferro, & criſtis capita alta coruſci.
Quales aëriæ liquentia flumina circum,
Sive Padi ripis, Atheſin ſeu propter amœnum,
Conſurgunt geminæ quercus, intonſaque cœlo
Attollunt capita, & ſublimi vertice nutant.
Irrumpunt, aditus Rutuli ut videre patentes.

NOTÆ.

pharetræ & ſagittarum auditum in aëre, poſtquam ex oculis Apollo jam evanuiſſet. Talis eſt Apollinis ſonus Iliad. 1. 46. De nomine *Apollinis*, Ecl. 3. 104. De nomine *Phœbi*, Ibid. 62.

665. *Amenta.*] Haſtas, quæ circa medium *amento*, id eſt, loro, alligatæ erant: quo implicata manus, æquabili quaſi impetu certius haſtam librabat. *Amentum* ab ἀνίω *ligo*: unde etiam *apes & examen apum*: ut diximus, Ecl. 7. 13.

668. *Hœdis.*] Stellis duabus aſtri, cui nomen *Erichthonius* vel *Auriga*, infra ejus humerum: quarum ortus & occaſus procelloſus habetur. De *Auſtro*, pluvio, item vento meridionali, Ecl. 2. 58.

672. *Idæo, &c.*] In Ida monte Troadis: ubi Cybele colebatur; ac ipſe etiam Jupiter: qui ideo paſſim dicitur ab Homero Ἰδηθεν μεδέων, *ab Ida imperans*, Iliad. 3. 276. &c. *Hiera*, Ἱερὰ, nomen matris: quia tamen ſecundam natura brevem habet, ſuſpicatur Turnebus *hyæna* legendum eſſe, quæ fera eſt, à qua Pandarum & Bitian educatos putat, ut Romulum à lupa.

674. *Abietibus.*] *Abies*, arbor, *ſapin*. Quatuor ſyllabæ breves in dactylum compreſſæ.

679. *Liquentia, &c.*] Ita paſſim optimi quique codices: aliqui tamen *Liquetia*; quod quidam avide arripiunt poſt Servium. Et eſt *Liquetia*; vel potius, ut apud Plinium legitur, *Liquentia*, fluvius Venetorum, in ſuperiorem ſinûs Hadriatici partem influens, nunc *Livenza*. At præter rationes ab Erythræo contra Servii curioſiorem interpretationem allatas; contra facit, quod dicitur *Liquentia, Liquentiæ*. Unde puto Virgilium ſimplicius de *Liquentibus*, id eſt, *liquidis* fluviis, explicandum eſſe: ait enim, G. 4. 442. *fluviumque liquentem*. Et *liquens*, primam habet, modo brevem, modo longam.

680. *Padi, &c.*] *Padus*, ſive *Eridanus*, *le Po*, fluvius Italiæ maximus, G. 1. 482. *Atheſis*, poſt Padum maximus, *l'Adige*, ex Tridentinis Alpibus, per Venetos in mare Hadriaticum influit; proprio quidem oſtio, ſed foſſis quibuſdam tranſverſis & paludibus, cum regio tota ſcateat; ideo dictus eſt à Servio & Vibio in Padum, qui paulo inferius fluit, decurrere.

Conti-

Continuo Quercens, & pulcher Equicolus armis,
Et præceps animi Tmarus, & Mavortius Hæmon
Agminibus totis aut verſi terga dedere,
Aut ipſo portæ poſuere in limine vitam.
Tum magis increſcunt animis diſcordibus iræ:
Et jam collecti Troës glomerantur eodem,
Et conferre manum, & procurrere longius audent.
Ductori Turno diverſa in parte furenti,
Turbantique viros, perfertur nuncius: hoſtem
Fervere cæde novâ, & portas præbere patentes.
Deſerit inceptum, atque immani concitus irâ
Dardaniam ruit ad portam, fratreſq; ſuperbos.
Et primum Antiphaten, is enim ſe primus agebat,
Thebana de matre nothum Sarpedonis alti,
Conjecto ſternit jaculo: volat Itala cornus
Aëra per tenuem, ſtomachoque infixa ſub altum
Pectus abit: reddit ſpecus atri vulneris undam
Spumantem, & fixo ferrum in pulmone tepeſcit.
Tum Meropem atque Erymantha manu, tum
ſternit Aphydnum:
Tum Bitian ardentem oculis animiſq; frementem;
Non jaculo, neque enim jaculo vitam ille dediſſet;
Sed magnum ſtridens contorta falarica venit
Fulminis acta modo, quam nec duo taurea terga,
Nec duplici ſquamâ lorica fidelis & auro
Suſtinuit: collapſa ruunt immania membra:
Dat tellus gemitum, & clypeum ſuper intonat ingens.

Statim Quercens & Equicolus ſpectabilis armis, & Tmarus temerarius animo, & Hæmon Martius, vel repulſi objecere terga totis turmis hoſtium, *vel amiſerunt vitam in ipſo aditu portæ. Tunc furor magis accenditur* in *animis infenſis; & jam Trojani denſantur congregati* in *eum* locum, *& audent conſerere manus & progredi longius. Nuncius fertur regi Turno, ſævienti alia in parte & turbanti hoſtes: hoſtem animari recenti ſtrage, & offerre portas apertas. Relinquit inceptum* opus, *& accenſus ingenti furore, currit ad portam Trojanam & fratres ſuperbos. Et intorta telo dejicit primum Antiphaten, filium ſpurium magni Sarpedonis ex matre Thebana, nam is ſe primus offerebat:* jaculum *è cornu Italica volat per aërem levem, & impactum ſtomacho penetrat profundum pectus: hiatus profundæ plagæ emittit fluctus ſpumoſi* ſanguinis, *& ferrum calefit in pulmone ſauciato. Deinde dejicit manu Meropem, & Erymantha: deinde Aphydnum: deinde Bitian flammantem oculis, & furentem animo: non jaculo, nam ille non amiſiſſet vitam jaculo; ſed falarica evibrata venit valdè ſtridens impulſa more fulminis, quam nec duo coria taurina, nec lorica defenſa duplici ſquamâ aureâ, repulit: vaſta membra ſternuntur dejecta: terra reddit gemitum, & grandis* Bitias *tonat* cadens *ſuper clypeum.*

NOTÆ.

695. *Dardaniam portam.*] Novæ Trojæ, Æ. 7. 157. *Dardani*, Trojani, Æ. 1. 239.

697. *Thebana, &c.*] *Thebæ* multæ fuerunt, aliæ in Ægypto, aliæ in Bœotia, aliæ in Theſſalia Phthiotide: illæ nihil hic ad rem faciunt; ſed *Thebe, Thebes*, Aſiæ minoris urbs apud Adramyttenos, de qua Lydis & Myſis diu certamen fuit, teſte Strabone, lib. 13. Regia fuit Eetionis, Andromachæ patris. Didymus tamen, vetus Homeri interpres, hanc Eetionis regiam *Thebas* etiam vocat plurali numero, ad verſum 397. Iliad. 6. Et adhuc expreſſius ad verſum 366. Iliad. 1. *Sarpedon* Lyciæ rex, Jovis filius, Æ. 1. 104. *Nothus*, non legitimo conjugio ſuſceptus filius, Æ. 7. 283. *Cornus* arbor duriſſimo ligno, ideo telorum materia, *cornoüiller, the cornel Tree.* Æn. 3. 649.

700. *Undam ſpumantem.*] Sanguinem undatim, id eſt, magnâ copiâ in rivos erumpentem. *Undam* dixit de multitudine populi, G. 2. 462.

705. *Falarica.*] Oblonga haſta, teres, præterquam ad extremum, ubi ferrum extabat quadratum, tres longum pedes, ut cum armis tranſfigere corpus poſſet. Huic ferro picem in ſtupa circumligabant: adjectoque igni immittebant in ligneas præſertim turres, quæ *falæ* dicebantur Etruſca voce. Hoc tamen inventum videtur Saguntinis Hiſpaniæ tribuere Livius, l. 21. 8. unde hæc deſcriptio concinnata eſt.

707. *Duplici ſquamâ, &c.*] De *tergis* ſive coriis; *& ſquamis* loricarum, Æ. 3. 467. *Squama & auro:* id eſt, ſquamis aureis; ut G. 2. 192. *Pateris & auro*, pateris aureis.

709. *Clypeum ſuper, &c.*] Servius agnoſcit *clypeum* neutro etiam genere, juxta Caprum; aitque ſic exprimi à Virgilio Homericum illud, Iliad. 5. 42. Δόπησεν δὲ πεσὼν, ἀρὰ δὲ τεύχε' ἐπ' αὐτῷ, *ſonuit autem cadens, ſonueruntque*

Qualis in Cumano Baiarum litore agger ſaxeus aliquando cadit, quem immittunt mari eductum prius vaſtis molibus : ſic ille agger *præcipitans facit ruinam, & profunde ſubſidit impactus undis : maria turbantur, & nigræ arenæ eriguntur : tunc Prochyta intima tremit ſonitu, & Inarime injecta Typhoëo* quaſi *aſperum cubile juſſu Jovis. Tunc Mars bellipotens animum & robur Latinis adjecit, & agitavit ſub* eorum *pectore ſtimulos acutos : & injecit Teucris fugam & nigrum timorem.* Latini *concurrunt undecumque : ſiquidem facultas pugnandi* ipſis *conceſſa eſt* à Trojanis, *& Deus bellicoſus ſubiit eorum animum. Pandarus, ubi videt fratrem proſtrato corpore, & quo in ſtatu ſit fortuna, qui caſus impellat res* Trojanas : *magno conatu trudit portam revoluto cardine, eluctans vaſtis humeris : & relinquit in aſpero prælio plurimos ſociorum, excluſis muris : alios vero claudit ſecum, & excipit irrumpentes : inſanus ! qui non agnoverit in media multitudine regem Rutulum irruentem, & ultro clauſerit* in *urbe, quaſi crudelem tigrim inter ignavas pecudes. Statim novum lumen emicuit ex oculis Turni, &* arma ejus *ſonuerunt horride : criſtæ rubræ nutant in capite, & emittit è elypeo fulgura rutilantia.*

Qualis in Euboico Baiarum littore quondam
Saxea pila cadit, magnis quam molibus ante
Conſtructam jaciunt ponto : ſic illa ruinam
Prona trahit, penituſque vadis illiſa recumbit :
Miſcent ſe maria, & nigræ attolluntur arenæ :
Tum ſonitu Prochyta alta tremit, durumq; cubile
Inarime Jovis imperiis impoſta Typhoëo.
Hic Mars armipotens animum vireſque Latinis
Addidit, & ſtimulos acres ſub pectore vertit :
Immiſitque fugam Teucris, atrumque timorem.
Undique conveniunt : quoniam data copia pugnæ,
Bellatorque animo Deus incidit.
Pandarus, ut fuſo germanum corpore cernit,
Et quo ſit fortuna loco, qui caſus agat res ;
Portam vi multâ converſo cardine torquet,
Obnixus latis humeris : multoſque ſuorum
Mœnibus excluſos, duro in certamine linquit :
Aſt alios ſecum includit, recipitque ruentes :
Demens ! qui Rutulum in medio non agmine regem
Viderit irrumpentem, ultroque incluſerit urbi,
Immanem veluti pecora inter inertia tigrim.
Continuo nova lux oculis effulſit, & arma
Horrendum ſonuere : tremunt in vertice criſtæ
Sanguineæ, clypeoque micantia fulgura mittit.

NOTÆ.

arma ſub ipſo. Quod etſi non abs re eſt, tamen interpretationem allatam puto tutiorem.

710. *Euboico Baiarum, &c.*] *Baiæ*, locus in Campania tepidis aquarum fontibus nobilis, in latere ſuperiore Campani ſive Neapolitani ſinûs ; non longe à Miſeno promontorio : etiamnum retinet nomen. De hujus loci natura fuſe, Æ. 6. 237. *Chalcidenſes*, ex *Eubœa* Græciæ inſula, hodie *Negrepont*, non longe hinc urbem *Cumas* condiderunt, Æ. 6. 2. Nec longe fuit *Lucrinus*, *Avernuſque* lacus : qui molibus ab Hercule clauſi primum ; deinde ab Agrippa in portum Julium Octaviani auſpiciis converſi ſunt, anno U. C. 717. ut oſtendimus, G. 161. Ideo Virgilius hic *pilas*, ſive moles lapideas, in mare impactas commemorat.

715. *Prochyta, &c.*] Vel *Procbyte*, hodie *Procita*, parva & aſpera inſula Tyrrheni maris, proxime admota Miſeno promontorio : hæc inter & Inarimen inſulam, aqua per terræ motum avulſa, Plinio, Straboni, aliiſque cenſetur.

716. *Inarime.*] Ad meridiem Prochytæ, multo amplior inſula, fertilitate nobilis : olim *Pithecuſa*, & *Ænaria* etiam dicta, nunc *Iſchia* : ſolo concavo & ſulfureo, qualis eſt totus ille tractus ; ignis eruptionibus olim ſæpe infeſta ; unde Homerus Jovem commentus eſt hanc impacto fulmine injeciſſe giganti *Typhoëo*, qui ab Heſiodo deſcribitur anguineis capitibus centum inſtructus, iiſque flammas eructantibus, Terræ & Tartari filius, in Theogon. 821. De *Typhoëi* nomine, G. 1. 279. Porro Homeri verſus illi ſunt, Iliad. 2. 783. Ταῖα δ' ὑπεσσύαχιζε, Διὶ ὡς τερπικεραύνῳ Χωομένῳ, ὅτε τ' ἀμφὶ Τυφωέϊ γαῖαν ἰκάνῃ Ἐν Ἀρίμοις, ὅθι φασὶ Τυφωέος ἔμμεναι εὐνάς. *Terra vero reſonabat, ſicut Jove fulminatore irato, quando circa Typhoëum terram verberat in Arimis, ubi aiunt Typhoëi eſſe cubilia.* Quibuſcum ſi Virgiliani verſus iſti comparantur, certe videbuntur ex iis exſcripti. Ubi duo videntur à Virgilio ſane facta audacter : 1. Quod *Arimos* illos Pithecuſæ inſulæ addixerit : cum alii Ciliciæ montem, alii Lydiæ eſſe affirment apud Didymum in Homer.

Agno-

Agnoſcunt faciem inviſam atq; immania membra
Turbati ſubito Æneadæ: tum Pandarus ingens
Emicat, & mortis fraternæ fervidus irâ
Effatur: Non hæc dotalis regia Amatæ,
Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
Caſtra inimica vides: nulla hinc exire poteſtas.
Olli ſubridens ſedato pectore Turnus:
Incipe, ſiqua animo virtus, & conſere dextram:
Hic etiam inventum Priamo narrabis Achillem.
Dixerat: ille rudem nodis & cortice crudo
Intorquet, ſummis adnixus viribus, haſtam.
Excepere auræ vulnus: Saturnia Juno
Detorſit veniens, portæque infigitur haſta.
At non hoc telum, mea quod vi dextera verſat,
Effugies: neque enim is teli nec vulneris auctor.
Sic ait, & ſublatum alte conſurgit in enſem:
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Dividit, impubeſque immani vulnere malas.
Fit ſonus, ingenti concuſſa eſt pondere tellus:
Collapſos artus atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens: atque illi partibus æquis
Huc caput atque illuc humero ex utroq; pependit.
Diffugiunt verſi trepidâ formidine Troes.
Et ſi continuo victorem ea cura ſubiſſet,
Rumpere clauſtra manu, ſocioſq; immittere portis,
Ultimus ille dies bello gentique fuiſſet.
Sed furor ardentem cædiſque inſana cupido
Egit in adverſos.

Trojani ſtatim perturbati agnoſcunt vultum inimicum & grandia membra: tum magnus Pandarus exilit, & ardens dolore necis fraternæ exclamat: Non hæc eſt dotalis aula Amatæ: nec media Ardea claudit Turnum mœnibus patriis. Cernis caſtra hoſtilia: nulla eſt facultas hinc erumpendi Turnus ſubridens illi reſpondet *ſedato animo: Incipe, ſi vis aliqua eſt animo* tuo, *& congredere* mecum *manu: referes Priamo hic etiam repertum fuiſſe* à te *Achillem. Dixerat: ille* Pandarus, *connitens toto robore, vibrat haſtam aſperam nodis & ſcabro cortice. Aër excepit ictum: Juno filia Saturni deflexit* eum *venientem, & haſta inhæret portæ. Tu vero non evitabis hæc arma, quæ mea dextra rotat* cum *robore: nam non* eſt *idem auctor armorum & ictus. Sic dixit* Turnus, *& erigit ſe in gladium alte eductum: & diſſecat ferro mediam frontem* Pandari *horrendo vulnere, inter utraq; tempora & genas imberbes. Fit ſonitus, terra quaſſata eſt magno* illo *pondere: trahit moriens* in *terra membra deficientia & arma ſanguinolenta: & caput* ſciſſum *in partes æquales pependit illi hinc atque hinc ex utroque humero. Trojani fugiunt diſpulſi tumultuoſo metu: & ſi illa cogitatio ſuccurriſſet ſtatim victori* Turno, *frangere manu obices & excipere ſocios portis, dies ille fuiſſet ſupremus bello & populo* Trojano: *ſed ira & immoderata cupiditas ſtragis impulit inflammatum* Turnum *adverſus oppoſitos* hoſtes.

NOTÆ.

alii etiam Syriæ apud Strabonem: qui tamen ait, quibuſdam videri eſſe Pithecuſæ incolas: eo quod πίθηκος, *ſimia*, Etruſca lingua, *arimus* dicatur: ſed hæc quaſi admodum incerta videtur proponere. 2. Quod voces illas ἐν Ἀρίμοις, *in Arimis, apud Arimos:* quæ voces & Homeri ſunt & Heſiodi; in unum inſulæ ſubſtantivum vocabulum compoſuerit *Inarime Inarimes.* Nec eum excuſat Erythræus cum dicit, eodem exemplo eſſe, *Inalpinus:* hæc enim vox adjectiva eſt, quo in genere multo facilior eſt compoſitio. Nec item excuſant alii, cum ex Plinii auctoritate affirmant, ab Homero ſcriptum *Inarimen*, non *in Arimis:* Plinium enimvero erroris revincunt codices & interpretes Homeri omnes. Quod autem Virgilius hujus compoſitionis primus auctor ſit, hinc jure conjici poſſe exiſtimo; quod ante ipſum nemo; poſt ipſum ſtatim Ovidius, Statius, Lucanus, Silius, Plinius, Claudianus, aliique promiſcue omnes eadem uſi ſunt voce: ſibi glorioſum rati, cum eo aliquid, aut audere, aut errare. De *Marte*, Ecl. 9. 12. De *Latinis*, Æ. 7. 54.

737. *Dotalis regia Amatæ.*] Laurentum, urbs regia Latini, cujus uxor Amata, Turno favens, Laviniam ipſi regnumque in dotem tradere conabatur, Æ. 7. 56. De *Ardea*, Rutulorum & Turni urbe regia, Æ. 7. 372. 410.

742. *Priamo narrabis Achillem.*] Turnum; qui tam ſit infeſtus Trojanis, quam olim Achilles fuit. De *Achille*, Æ. 1. 103. Æ. 3. 321. De *Priamo*, Æ. 2. 506. De *Junone Saturni filia*, Æ. 1. 27.

747. *Telum.*] Pro enſe, ut jam alibi notavimus, Æ. 5. 438.

Principio Phalarim, & ſucciſo poplite Gygen
Excipit: hinc raptas fugientibus ingerit haſtas
In tergum: Juno vires animumque miniſtrat.
Addit Halyn comitem, & confixâ Phegea parmâ:
Ignaros deinde in muris, Martemque cientes,
Alcandrumq; Haliumq; Noëmonaq; Prytanimq;
Lyncea tendentem contra, ſocioſque vocantem,
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat; huic uno dejectum cominus ictu
Cum galea longe jacuit caput: inde ferarum
Vaſtatorem Amycum, quo non felicior alter
Ungere tela manu, ferrumque armare veneno:
Et Clytium Æolyden, & amicum Cretea Muſis:
Cretea Muſarum comitem; cui carmina ſemper
Et citharæ cordi, numeroſque intendere nervis;
Semper equos atq; arma virûm pugnaſque canebat.
Tandem ductores auditâ cæde ſuorum
Conveniunt Teucri, Mneſtheus acerque Sereſtus:
Palanteſque vident ſocios, hoſtemq; receptum.
Et Mneſtheus, Quo deinde fugam? quo tenditis? inquit,
Quos alios muros, quæ jam ultra mœnia habetis?
Unus homo, veſtris, ô cives, undique ſeptus
Aggeribus, tantas ſtrages impune per urbem
Ediderit? juvenum primos tot miſerit Orco?
Non infelicis patriæ, veterumque Deorum,
Et magni Æneæ ſegnes miſeretque pudetque?
Talibus accenſi firmantur, & agmine denſo
Conſiſtunt. Turnus paulatim excedere pugnâ,
Et fluvium petere, ac partem quæ cingitur amni.
Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et glomerare manum. Ceu ſævum turba leonem
Cum telis premit infenſis: at territus ille
Aſper, acerba tuens, retro redit: & neque terga
Ira dare aut virtus patitur; nec tendere contra
Ille quidem hoc cupiens potis eſt per tela viroſq;

Primo interficit Phalarim, & Gygen poplite ejus *ſubjecto: deinde intorquet in dorſum fugientium haſtas ereptas* his occiſis: *Juno ſufficit* ipſi *robur & animum. Adjicit* iis *ſocium Halyn, & Phegeum perforato* ejus *ſcuto: poſtea ſuper muris inſcios* ingreſſûs ſui *& agitantes pugnam, Alcandrum & Halium, & Noemona, & Prytanim. Connitens à dextra parte aggeris intercipit fulgenti enſe Lynceum incurrentem ex adverſo & appellantem ſocios; caput cominus exciſum uno ictu procul concidit illi cum caſſide: deinde* interficit *Amycum venatorem ferarum, quo nullus alter* erat *ſolertior illinere manu ſpicula, & imbuere ferrum veneno; & Clytium Æoli filium, & Creteum charum Muſis, Creteum ſocium Muſarum, cui ſemper cantus & lyræ erant curæ, & ſonos edere chordis: ſemper cantabat equos, & bella hominum, & certamina. Denique duces Trojani cognitâ ſtrage ſuorum congregantur, Mneſtheus, & fortis Sereſtus: & cernunt ſocios vagos, & hoſtem admiſſum. Et Mneſtheus clamat: Quo, quo dirigitis fugam ultra? quos jam habetis muros alios, quæ præterea munimenta? vir unus, clauſus undique veſtris aggeribus, ô cives, fecerit per urbem tantas cædes abſque ultione? dejecerit ad inferos tot principes juvenum? ô inertes! nonne pudet & miſeret* vos *patriæ infortunatæ & antiquorum Deorum, & ingentis Æneæ? Talibus* verbis *inflammati corroborantur, & ſtant ſpiſſo agmine. Turnus* incipit *ſenſim recedere è prælio, & accedere* ad *flumen & ad partem* murorum, *quæ clauditur flumine. Trojani* pergunt *eo ardentius incurrere magno clamore, & cogi in turbam. Veluti cum turba* aliqua *urget jaculis infeſtis immanem leonem: ille autem turbatus, iratus, torvè aſpiciens, cedit retro: nec tamen furor aut virtus ſinit* eum *obvertere terga; nec ille valet, propter* multitudinem *armorum & hominum, contra ruere, licet id cupiat.*

NOTÆ.

769. *Connixus ab aggere dexter.*] Cum contra tenderet Lynceus, Turnus ſiniſtro latere innixus aggeri, dextra manu in dextrum quoque Lyncei latus incurrit: De *aggere*, ſupra v. 142.

773. *Ungere tela, &c.*] Medicatis & venenatis herbis, barbarico more.

785. *Orco.*] Inferorum Deo, G. 1. 277.

796. *Potis eſt.*] De hac voce, Æ. 3. 671. De *Iride*, Æ. 4. 700.

Haud

Haud aliter retrò dubius veſtigia Turnus
Improperata refert, & mens exæſtuat irâ.
Quin etiam bis tum medios invaſerat hoſtes,
Bis converſa fugâ per muros agmina vertit.
Sed manus è caſtris propere coit omnis in unum:
Nec contra vires audet Saturnia Juno
Sufficere: aëriam cœlo nam Jupiter Irim
Demiſit, germanæ haud mollia juſſa ferentem:
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
Ergo nec clypeo juvenis ſubſiſtere tantum,
Nec dextra valet: injectis ſic undique telis
Obruitur. Strepit aſſiduo cava tempora circum
Tinnitu galea, & ſaxis ſolida æra fatiſcunt:
Diſcuſſæque jubæ capiti, nec ſufficit umbo
Ictibus; ingeminant haſtis & Troës, & ipſe
Fulmineus Mneſtheus: tum toto corpore ſudor
Liquitur; & piceum, nec reſpirare poteſtas,
Flumen agit: feſſos quatit æger anhelitus artus.
Tum demum præceps ſaltu ſeſe omnibus armis
In fluvium dedit: ille ſuo cum gurgite flavo
Accepit venientem, ac mollibus extulit undis:
Et lætum ſociis ablutâ cæde remiſit.

Non aliter Turnus anceps retro figit greſſus abſque feſtinatione, & animus exardeſcit furore. Immo etiam bis jam irruperat in hoſtes medios, bis verterat in fugam per muros turmas in *ſe converſas. Sed omnis exercitus feſtinanter congregatur è caſtris in unum: nec Juno filia Saturni audet ſuppeditare* Turno *robur adverſus eos: nam Jupiter miſit è cœlo Irim aëriam, portantem ſorori mandata non grata; niſi Turnus exeat ex altis muris Trojanorum. Igitur juvenis nec amplius poteſt reſiſtere clypeo, nec manu: ita premitur jaculis undequaque intortis. Caſſis ſonat continuo ictu circa cava tempora, & arma valida ex ære rumpuntur lapidibus: & criſtæ dejectæ ſunt è capite, nec clypeus par* eſt adverſus tot *ictus: ingruunt haſtis & Trojani, & ipſe Mneſtheus* inſtar *fulminis: præterea ſudor è toto corpore labitur, & efficit nigrum fluentum, nec facultas* eſt *reſpirandi:* difficilis *anhelitus commovet membra fatigata. Tunc denique præcipitans immiſit ſe ſaliendo in fluvium* cum *omnibus armis: fluvius in ſuo flavo ſinu excepit cadentem, & portavit placidis aquis: & revexit gaudentem ad ſocios, ſanguine cædis purgato.*

NOTÆ.

810. *Jubæ, &c.*] *Equinæ jubæ*, unde criſtæ galearum, Æ. 3. 468. *Umbo*, pars media eminens in clypeo, Æ. 1. 546.

813. *Piceum flumen.*] Sudor eſt pulveri commiſtus, picis inſtar nigreſcens & adhærens cuti.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS LIBER X.

ARGUMENTUM.

Jupiter advocato Deorum concilio, fruſtra conatus Junonem ac Venerem in concordiam adducere, de Trojanorum Rutulorumque rebus inter ſe diſſidentes: pronunciat ſe neutrarum partium fore, ſed fatis omnia permiſſurum. Rutuli ad oppugnandam, Trojani ad defendendam urbem redeunt. Æneas, dies aliquot in Etruria commoratus, collectis inde auxiliis, ad ſuos redit, triginta navium claſſe auctus. Nymphas, è ſuis navibus eam in ſpeciem paulo ante transformatas, in itinere obvias habet. Ab iis de ſuorum periculo certior factus: ſub primam lucem provectus in conſpectum hoſtium, exercitum in litus exponit. Occurrunt Rutuli: commiſſoque gravi certamine, Pallas à Turno occiditur: cujus necem cum ulſciſceretur Æneas magnâ ſtrage, & Aſcanius eruptione factâ copias ſuas paternis adjunxiſſet; Juno Turnum præſenti periculo eripit, objectâ illi falsâ Æneas imagine: quam ille fugientem ad uſque navem dum ſequitur, retinaculis à Junone ruptis, ad litora Ardeæ proxima vi tempeſtatis abripitur. Mezentius pugnæ pro Turno ſuccedens, & filius Mezentii Lauſus, ab Æneâ occiduntur.

INTERPRETATIO. *Interim regia cœli omnipotentis aperitur: & genitor Deorum atque rector hominum cogit concilium in aulam ſtellatam: unde ſublimis deſpicit cunctas terras, & caſtra Trojanorum, & gentes Latinas. Sedent in domo* aperta valvis *biforibus: ipſe* Jupiter *orditur* ſermonem: *Magni habitatores cœli, quare conſilium vobis mutatum eſt* in *contrarium? & uſque adeo pugnatis animis adverſis?*

PAnditur interea domus omnipotentis Olympi:
Conciliumque vocat Divûm pater atque hominum rex
Sideream in ſedem: terras unde arduus omnes,
Caſtraq; Dardanidum aſpectat, populoſq; Latinos.
Conſidunt tectis bipatentibus: incipit ipſe:
Cœlicolæ magni, quianam ſententia vobis
Verſa retro? tantumq; animis certatis iniquis?

NOTÆ.

1. *Omnipotentis Olympi.*] Aliqui per *Olympum* Jovem intelligunt, quem eo etiam nomine eſſe appellatum probat in indice Erythræus, ex Cæcilio Minutiano Apuleio, ex Cleanthe, & Diodoro Siculo. Alii melius *cælum* accipiunt: quod *omnipotens* dicitur, vel quia Jupiter omnipotens in eo habitat; vel quia ad omnium rerum productionem per ſiderum influxus conducit; ut terra per vim ſuam, quæ ideo dicitur *omnipotens*. Sic *Olympum omnipotentem* diſtinguit à Jove, Æ. 12. 791. *Rex omnipotentis Olympi*. De *Dardanidis*, Æ. 1. 239. De *Latinis*, Æn. 7. 54.

5. *Tectis bipatentibus.*] Ubi janua eſt *biforis*, quæ in dextram lævamque aperitur. Sic Auſon. Epig. 137. 3. vocat *pugillar bipatens*, quod apertum duas paginas explicat.

6. *Quianam ſententia vobis verſa, &c.*] Id eſt, cur immemores eſtis meæ ſententiæ, quâ prohibueram, ne Itali Trojanis obſtarent? Vel, cur mutaſtis ipſi ſententiam veſtram, quâ ſtatueratis neutris partibus favere? *Quianam*, Æ. 5. 13. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

Abnueram

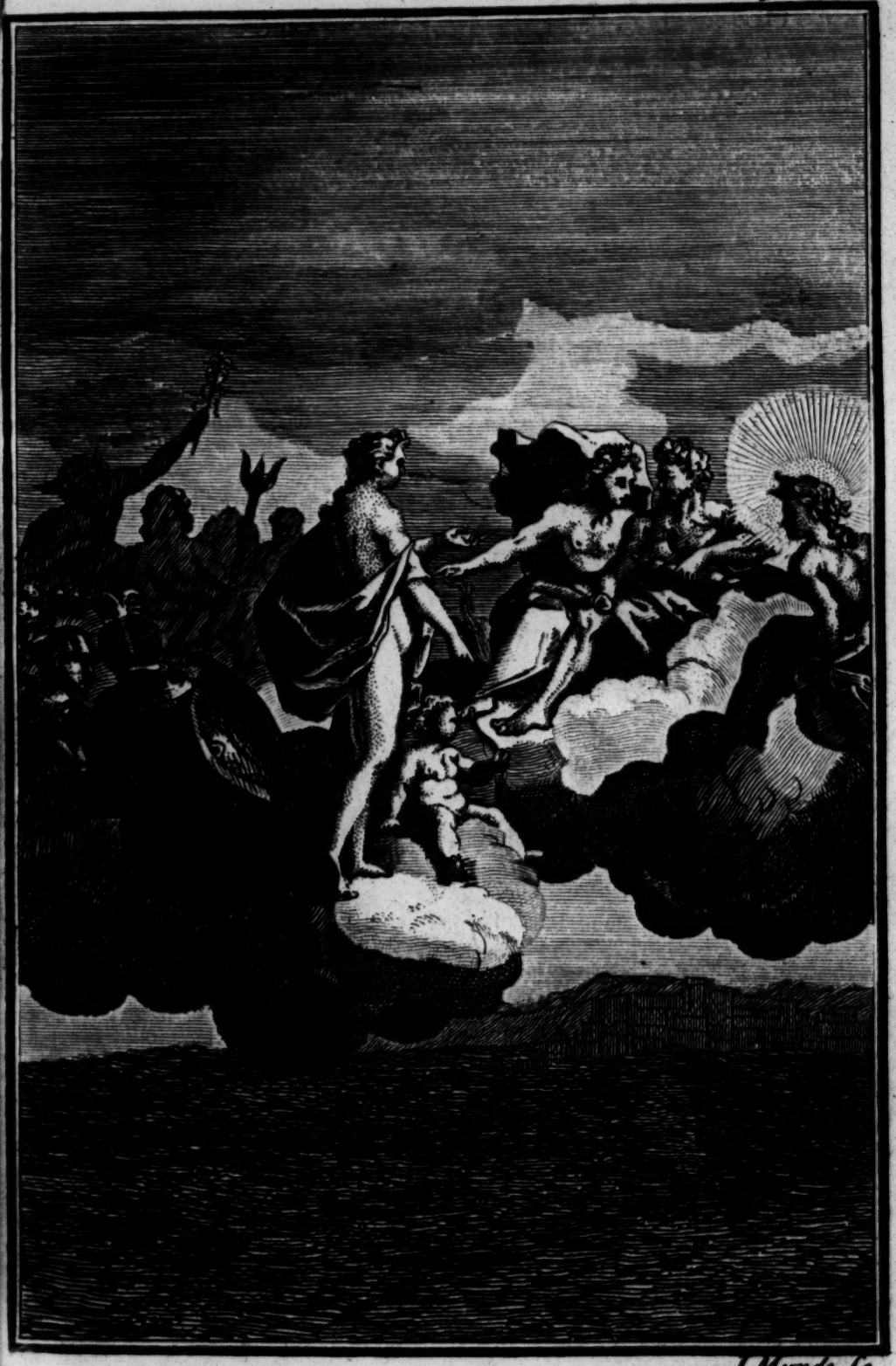

J. Mynde Sc.

Abnueram bello Italiam concurrere Teucris :
Quæ contra vetitum diſcordia? quis metus, aut hos
Aut hos arma ſequi, ferrumque laceſſere ſuaſit?
Adveniet juſtum pugnæ, ne accerſite, tempus:
Cum fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum atque Alpes immittet apertas.
Tum certare odiis, tum res rapuiſſe licebit:
Nunc ſinite, & placitum læti componite fœdus.
Juppiter hæ paucis: at non Venus aurea contra
Pauca refert.
O pater, ô hominum Divûmque æterna poteſtas,
(Namque aliud quid ſit, quod jam implorare queamus?)
Cernis ut inſultent Rutuli? Turnuſque feratur
Per medios inſignis equis, tumiduſque ſecundo
Marte ruat? non clauſa tegunt jam mœnia Teu-
Quin intra portas atque ipſis prælia miſcent [cros:
Aggeribus murorum, & inundant ſanguine foſſæ.
Æneas ignarus abeſt. Nunquamne levari
Obſidione ſines? murus iterum imminet hoſtis
Naſcentis Trojæ, nec non exercitus alter:
Atque iterum in Teucros Ætolis ſurgit ab Arpis

probibueram ne *Italia bello congrederetur* cum *Trojanis: quæ diſſenſio* eſt *contra prohibitionem? quis timor impulit vel hos, vel iſtos capere arma, & commovere ferrum? veniet legitimum pugnæ tempus, ne accelerare* illud: *quando aſpera Carthago inferet Romanis urbibus magnam perniciem & Alpes patefactas: tunc licebit pugnare odiis, tunc* licebit *depopulari res* Trojanas: *nunc permittite, & læti conciliate pacem,* quæ *placet* mihi. *Jupiter* dixit *hæc paucis* verbis: *at pulchra Venus non pauca reſpondet adverſum. O genitor, ô ſempiterna virtus hominum ac Deorum (ſcilicet quid eſt aliud, quod nunc poſſimus invocare?) vides quomodo Rutuli inſoleſcant? &* quomodo *Turnus conſpicuus equis rapiatur inter medios, & irrumpat ſuperbus felici prælio? munimenta clauſa jam non tuentur Trojanos: immo committunt pugnam intra portas, &* in *ipſis propugnaculis murorum, & foſſæ replentur ſanguine. Æneas abeſt* illinc *inſcius* rerum illarum. *An nunquam permittes* eos *liberari obſidione? rurſus boſtis inſtat muris Trojæ reſurgentis, & præterea alter exercitus: & rurſus Tydei filius inſurgit in Teucros ab Arpis Ætolis.*

NOTÆ.

11. *Adveniet .... tempus, &c.*] Quaſi dicat Jupiter: *Nemo mihi objiciat, quod faveam Trojanis, eoſque illæſos eſſe perpetuo velim. Adveniet tempus præſcriptum fatis, quo eorum poſteri gravibus & ipſi cladibus afficientur, ab Annibale & Carthaginienſibus.*

12. *Carthago, &c.*] Significat bella Punica, à Carthaginienſibus ter geſta cum Romanis: quorum ſecundo Annibal per Hiſpanias, Galliaſque in Italiam exercitum traduxit, ſuperatis Pyrenæis & Alpibus, Italiam fere totam in ſuam poteſtatem redegit, in ea per annos circiter ſexdecim inſedit: ſed, Scipione interim in Africam immiſſo, revocatus in patriam, à Scipione victus eſt; Carthago vectigalis facta: atque ita bellum Punicum ſecundum confectum eſt, anno U. C. 553. Bello deinde Punico tertio deleta eſt urbs eadem, à Scipione juniore ſive Æmiliano, anno U. C. 608. De *Carthagine*, in argumento l. 4. De *Alpibus*, Italiam à Gallia & Germania diſterminantibus, Ecl. 10. 47.

13. *Exitium .... atque Alpes apertas.*] Nova & figurata locutio, pro, *immittet exitium per Alpes apertas:* ut notat Scaliger. Vel potius, *immittet Alpes*, id eſt, *Alpinos populos:* locum dixit, pro incolis: quemadmodum, G. 3. 31. *Addam urbes Aſiæ domitas, pulſumque Niphatem:* per *Niphatem* montem Armeniæ, Armenos ipſos intellexit, pulſos à Romanis. Aperuit autem ſibi Alpes Annibal maximo labore, adeſis aceto atque igne rupibus. Lege Livium, l. 21. 36.

14. *Tum certare, &c.*] Tum licebit, ut Trojani, ſeu Romani eorum poſteri pareant, odiis atque deprædationi hoſtium: vel, odiis veſtris, deprædationi hoſtium.

15. *Componite fœdus.*] Vel inter vos; vel inter Latinos ac Trojanos. De *Venere aurea*, id eſt, *pulchra*, Æ. 1. 595. De *Rutulis*, Æ. 7. 795. De *aggeribus*. Æ. 9. 142.

27. *Naſcentis Trojæ, &c.*] Æ. 7. 157.

28. *Ætolis ab Arpis Tydides.*] *Arpi*, Apuliæ Dauniæ urbs, cujus ruinæ adhuc dicuntur *Arpe*. Condita à Diomede Tydei filio, de quo, Æ. 11. 243. Ab eo petierat auxilium Turnus, Æ. 8. 9. nullo tamen ſucceſſu, ut patebit, Æ. 11. 243. Quare Venus hic fingit exercitum ab Arpis imminere, ut cauſam ſuam exaggeret.

Tydides.

Tydides. Equidem, credo, mea vulnera reſtant:
Et tua progenies mortalia demoror arma.
Si ſine pace tua atque invito numine Troës
Italiam petiere; luant peccata, neque illos
Juveris auxilio: ſin tot reſponſa ſecuti, [quam
Quæ ſuperi maneſque dabant; cur nunc tua quiſ-
Flectere juſſa poteſt? aut cur nova condere fata?
Quid repetam exuſtas Erycino in litore claſſes?
Quid tempeſtatum regem, ventoſque furentes
Æoliâ excitos, aut actam nubibus Irim?
Nunc etiam manes (hæc intentata manebat
Sors rerum) movet: & ſuperis immiſſa repente
Alecto, medias Italûm bacchata per urbes.
Nil ſuper imperio moveor: ſperavimus iſta,
Dum fortuna fuit: vincant, quos vincere mavis.
Si nulla eſt regio, Teucris quam det tua conjux
Dura: per everſæ, genitor, fumantia Trojæ
Excidia obteſtor; liceat dimittere ab armis
Incolumem Aſcanium, liceat ſupereſſe nepotem.
Æneas ſane ignotis jactetur in undis;
Et, quamcunque viam dederit fortuna, ſequatur:
Hunc tegere, & diræ valeam ſubducere pugnæ.
Eſt Amathus, eſt celſa mihi Paphos, atq; Cythera,
Idaliæque domus: poſitis inglorius armis
Exigat hic ævum: magna ditione jubeto
Carthago premat Auſoniam: nihil urbibus inde
Obſtabit Tyriis. Quid peſtem evadere belli
Juvit, & Argolicos medium fugiſſe per ignes?

Sane, opinor, ſupereſt ut ego rurſus *vulnerer; & ego tua filia exſpecto arma mortalis viri. Si Trojani adierunt Italiam abſque tua venia, & invitâ divinitate* tua; *expendant* pœnas *delicti ſui, nec recrees illos ope* tua: *ſi vero* id fecerunt *obſecuti tot oraculis, quæ cœlum & inferi dabant* illis; *cur ullus nunc poteſt frangere* vim *mandatorum tuorum, vel cur* poteſt *ſtatuere nova fata? Cur memorabo naves incenſas in litore Siculo? cur regem procellarum, & ventos furioſos eductos ex Æolia* inſula, *aut Irim demiſſam ex aëre? nunc quoque* Juno *concitat inferos, hæc ſola pars rerum reſtabat inexperta: & Alecto immiſſa ſubito* in loca *ſuperiora, ſæviit in mediis urbibus Italorum. Non moveor ob regnum: ſperavimus illud, dum ſors favit: ſuperent, quos mavis ſuperare. Si nulla eſt plaga, quam aſpera uxor tua relinquat Trojanis: ô pater, obſero per fumantes ruinas Trojæ dirutæ; liceat* mihi *eripere Aſconium ſalvum è bello, liceat* ut *reſtet nepos. Æneas quidem agitetur fluctibus incognitis, & ſequatur iter quodcumque ſors offeret* ipſi; at *poſſim tueri, & ſubtrahere è crudeli prælio hunc* Aſcanium. *Eſt mihi Amathus, eſt alta Paphos, ſunt Cythera, & ædes Idaliæ: illic ducat vitam ignobilis abjectis armis: impera* ut *Carthago opprimat Italiam gravi potentiâ, nihil ab eo* Aſcanio *obſtabit urbibus Punicis. Quid profuit* Æneam *evitaſſe ruinas belli, & fugiſſe per medios ignes Græcos?*

NOTÆ.

29. *Mea vulnera reſtant.*] Iliad. 5. 335. Cum Æneam, à Diomede lapidis ictu vulneratum, Venus oppoſito peplo è pugnæ periculo ſubduceret, à Diomede in vola manus vulnerata eſt. Mars deinde ad imum ventrem ab eo ſauciatus eſt, v. 857.

35. *Erycino in litore.*] Æ. 5. 660. Mulieres Trojanæ, Junonis & Iridis ſuaſu, tædio navigationis, naves Æneæ exuſſerunt, dum is ludos celebrat ad patris Anchiſæ tumulum, prope Erycem, Siciliæ urbem & montem, qui nunc eſt mons *Sancti Juliani*, Æ. 3. 707. Æ. 5. 24.

37. *Æoliâ excitos.*] Juno Æolum & ventos in Æneæ claſſem concitavit, Æ. 1. 56. ubi de inſulis *Æoliis*, ad latus ſeptentrionale Siciliæ.

Irim.] Miſſa eſt à Junone, ad Trojanas mulieres, ut eas ad incendium navium concitaret, Æ. 5. 606. Ad Turnum, ut eum ad bellum hortaretur, Æ. 9. 2. &c. De *Iride*, Æ. 4. 700.

39. *Manes.*] Deos inferorum, Æ. 6. 743. Hos commovit Juno cum in Trojanos furiam Alecto concitavit. Æ. 7. 324. Alecto deinde Amatam in furorem egit, ibid. 346. poſtea Turnum, ib. 409. De voce *bacchata*, quæ à furioſis Bacchi comitibus petitur, Æ. 4. 301.

51. *Amathus.*] Genit. *Amathuntis*, nunc *Limiſſo*, & *Idalium*, aut *Idalia*, *bourg Dalim*: & *Paphus*, ſive *Paphos*, *Baffo*: urbes in Cypro inſula, quæ tota Veneri ſacra fuit, Æ. 1. 629. *Cythera*, *orum*, inſula inter Peloponneſum & Cretam, nunc *Cerigo*, Æ. 1. 261.

54. *Auſoniam.*] Italiam, Æ. 7. 55.

56. *Argolicos.*] Græcos, ab urbe *Argis*, Æ. 1. 289.

Totque

Totque maris vastæque exhausta pericula terræ,
Dum Latium Teucri recidivaque Pergama quærunt?
Non satius cineres patriæ insedisse supremos,
Atq; solum quo Troja fuit? Xanthum & Simoënta
Redde, oro, miseris: iterumque revolvere casus
Da, pater, Iliacos Teucris. Tum regia Juno
Acta furore gravi: Quid me alta silentia cogis
Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem?
Æneam hominum quisquam Divûmque subegit
Bella sequi, aut hostem regi se inferre Latino?
Italiam petiit fatis auctoribus, esto,
Cassandræ impulsus furiis. Num linquere castra
Hortati sumus, aut vitam committere ventis?
Num puero summam belli, num credere muros?
Tyrrhenamve fidem, aut gentes agitare quietas?
Quis Deus in fraudem, quæ dura potentia nostra
Egit? ubi hic Juno, dimissave nubibus Iris?
Indignum est, Italos Trojam circundare flammis
Nascentem, & patriâ Turnum consistere terrâ;
Cui Pilumnus avus, cui diva Venilia mater.
Quid, face Trojanos atrâ vim ferre Latinis?
Arva aliena jugo premere, atque avertere prædas?

& quid profuit *evasisse tot pericula maris & terræ immensæ, dum Trojani quærunt Latium, & Trojam rursus cadentem? nonne potius* erat *manere* in *ultimis ruinis patriæ, &* in *terra ubi fuit Troja? O pater, redde, precor, miseris* illis *Xanthum & Simoënta, & permitte Trojanis rursus adire casus Troicos. Tum Juno regina, commota furore aspero,* ait: *Quare cogis me solvere profundum silentium, & patefacere sermone dolorem occultum? an ullus hominum aut Deorum coegit Æneam adire bellum, aut opposuere se hostem regi Latino? adiit Italiam fatis suadentibus, incitatus vaticiniis Cassandræ, fit* ita sane. *An suasimus* ei, ut *desereret castra* sua, *aut crederet vitam* suam *ventis? an* suasimus, ut *traderet puero administrationem belli & urbem* suam; *aut* ut *solicitaret fidem Etruscam & populos tranquillos? quis Deus, quæ infesta vis nostra impulit* eum *in* hoc *damnum? ubi* est *in ea re Juno, & Iris missa ex aëre? Injustum est* nempe, quod *Itali cingant ignibus Trojam novam*; *&* quod *Turnus maneat in patria tellure*: Turnus, inquam, *cui Pilumnus est avus, cui Dea Venilia* est *mater. Quid* ergo illud est, quod *Trojani nigris tædis inferunt vim Latinis? opprimunt imperio regiones non suas, & abducunt prædas?*

NOTÆ.

58. *Latium, &c.*] Æ. 7. 54. *Teucri*, Æ. 1. 239. *Pergama*, arx Trojæ, Æ. 1. 470. *Recidiva*, aliqui explicant *restituta*; ego, *caduca, rursus cadentia*, Æ. 7. 322. *Xanthus & Simois*, Troadis fluvii, Æ. 1. 104. 477.

68. *Cassandræ . . . furiis.*] Amarum Junonis dictum: quo significat Æneam furiosa quædam Cassandræ vaticinia pro Deorum & fati monitis accepisse. *Cassandra*, Priami filia fuit & vates, Æ. 2. 246. Prædixerat Anchisæ Trojanos venturos in Italiam, Æ. 3. 183.

70. *Puero.*] Ascanio, cui curam novæ Trojæ crediderat, sub tutela tamen Mnesthei & Seresti, Æ. 9. 171.

71. *Tyrrhenamve fidem, &c.*] Æneas, Evandri consilio, Tarchontem & Tyrrhenos, à Mezentio rege dissidentes, adierat, opem ab iis petiturus, Æ. 8. 597. De *Tyrrhena gente*, ibid. 479.

76. *Pilumnus avus, &c.*] *Pilumnus & Picumnus* fratres, antiqui Rutulorum reges: Jovem, juxta aliquos, patrem habuerunt. *Pilumnus*, ob inventum *pili* usum in comminuendo frumento, totamque pinsendi artem, inde nomen habuit. *Picumnus*, ob inductum morem stercorandæ terræ. *Stercutius* etiam est appellatus. Iidem dicti sunt Dii conjugales: iisdemque, statim ut natus erat infans, lectus in atrio domus honoris causa sternebatur, teste Varrone apud Nonium: quare ipsos etiam necesse est aliquid eorum reperisse, quæ ad conjugia puerorumque institutionem pertinent. Ab hoc primo *Pilumno*, aut multi, aut omnes deinde Rutulorum reges, *Pilumni* dicti sunt: siquidem Pilumnus dicitur Turni *parens*, Æ. 9. 4. Turni *avus*, hic: Turni *quartus pater*, id est, *abavus*, infra v. 619. De *Veniliæ* genere nihil reperitur, nisi quod erat soror Amatæ, Latini uxoris: de ejusdem divinitate nihil, nisi quod à Servio Nympha dicitur.

77. *Face, &c.*] Significat primos belli motus ob occisum à Trojanis Sylviæ cervum excitatos: ubi rusticis armis, fustibus obustis, & stipitibus primo res acta est, Æ. 7. 506.

Quid,

Quid, ſoceros legere, & gremiis abducere pactas?
Pacem orare manu, præfigere puppibus arma?
Tu potes Æneam manibus ſubducere Graiûm,
Proque viro nebulam & ventos obtendere inanes;
Et potes in totidem claſſem convertere Nymphas:
Nos aliquid Rutulos contra juviſſe, nefandum eſt.
Æneas ignarus abeſt: ignarus & abſit.
Eſt Paphos, Idaliumque tibi, ſunt alta Cythera:
Quid gravidam bellis urbem & corda aſpera tentas?
Noſne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo
Conamur? nos? an miſeros qui Troas Achivis
Objecit? quæ cauſa fuit conſurgere in arma
Europamque Aſiamque, & fœdera ſolvere furto?
Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter?
Aut ego tela dedi, fovique cupidine bella?
Tunc decuit metuiſſe tuis: nunc ſera querelis
Haud juſtis aſſurgis, & irrita jurgia jactas.
Talibus orabat Juno: cunctique fremebant
Cœlicolæ aſſenſu vario: ceu flamina prima
Cum deprenſa fremunt ſylvis, & cæca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
Tum pater omnipotens, rerum cui ſumma poteſtas,
Infit: eo dicente, Deûm domus alta ileſcit,
Et tremefacta ſolo tellus, ſilet arduus æther:

quid eſt, quod *decipiunt ſoceros, & eripiunt ſponſas è ſinu* ſponſorum? quod *manu precantur pacem, & prætendunt arma navibus? Tu potes ſuffurari Æneam è manibus Græcorum, & opponere pro viro* illo *nubem, & vanas auras; & potes transformare naves in totidem Nymphas: crimen eſt, nos adjuviſſe aliquantulum Rutulos adverſus* eum. *Æneas abeſt inſcius* periculi urbis, & vero *abſit inſcius. Eſt tibi Paphus & Idalium, ſunt Cythera ſublimia: cur* ergo *ſolicitas urbem potentem bello & animos bellicoſos? an nos ſubruere tibi* à *fundamentis fragile regnum Troadis contendimus?* an, inquam, *nos? an* potius ille, *qui commiſit Trojanos* cum *Græcis? quæ fuit cauſa*, cur *Europa & Aſia ſurgeret in bella, & ſocietas dirimeretur clandeſtino* amore? an *adulter Trojanus cepit Spartam, me duce? an ego ſubminiſtravi arma, & alui bellum amoribus? tunc decebat* te *timere tuis: jam tardior inſoleſcis querimoniis non legitimis, & moves rixas inanes. Juno loquebatur talibus* verbis: *& omnes incolæ cœli muſſitabant diverſis ſententiis: veluti quando primi flatus fremunt incluſi ſylvis, & volvunt obſcuros ſonitus, ſignificantes nautis imminentem ventum. Tunc genitor omnipotens, cui* eſt *ſuprema potentia rerum, incepit* loqui: *illo loquente, alta aula Deorum contiſceſſit, & tellus territa* à *fundamentis, & ſublimis æther tacet:*

NOTÆ.

79. *Soceros legere, &c.*] *Decipere, furtim accipere*, & quaſi *ſuffurari*: unde dicitur *ſacrilegus*, qui ſacra furatur: quo ſenſu compoſitum verbum magis eſt in uſu *ſublegere*: unde Ecl. 9. 21. *Sublegi tacitus tibi carmina nuper.*

80. *Pacem orare manu, &c.*] Id eſt, aliud verbis præ ſe ferre, aliud re præſtare. *Pacem orare manu*, eſt ſupplicum ritu ramos olivæ, tæniis laneis implicatos, manu prætendere, Æ. 7. 237.

81. *Tu potes Æneam, &c.*] Æneam Venus è Diomedis manibus eripuit, peplo, vel nebulâ pepli inſtar obductâ, ſupra, v. 29.

83. *Nymphas.*] Id à Cybele factum, Æn. 9. 117. ſed quaſi in gratiam Veneris factum eſſet, Veneri exprobrat Juno.

85. *Ignarus & abſit.*] Rationem petitam ex Æneæ abſentia, cum refutare non poſſit, ironicâ conceſſione eludit. De *Papho, Idalio, &c.* v. 51.

87. *Urbem, &c.*] *Laurentum*, cujus imperium affectare Æneas videbatur, per Laviniæ conjugium.

88. *Noſne tibi fluxas, &c.*] Dixerat Venus, *Xanthum & Simoënta redde, oro, miſeris*: permitte ut in ipſis Trojæ reliquiis maneamus. Reponit Juno, *An ego id impedio, an Trojæ reliquias tibi invideo?* Vel preſens poſuit pro præterito, *An ego everti olim res Trojæ per ſe labentes & fluxas?*

89. *Qui Troas Achivis Objecit.*] *Parin* ſignificat: qui ſocietatem & jura hoſpitiorum violavit: Helenam Menelai regis Spartani conjugem, apud quem hoſpitio exceptus erat, rapuit, marito abſente; imo ſi fides hic eſt Junoni & Virgilio, per vim expugnatâ Spartâ id commiſit, Æ. 1. 31. De *Achivis*, Æ. 1. 492.

91. *Europam, &c.*] Ubi Græcia. *Aſiam*, ubi Troas. *Spartam*, urbem Peloponneſi, Æ. 2. 577. *Dardanius*, Paris, è regia Dardani familia, Æ 1. 239.

93. *Cupidine.*] Amore mutuo Helenæ & Paridis: *Cupido*, Veneris filius, Æ. 1. 652.

102. *Solo tellus.*] *Solo*, profunditate, qua ſoli-

Tum

Tum Zephyri posuere, premit placida æquora pontus.
Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta.
Quandoquidem Ausonios conjungi fœdere Teucris
Haut licitum est, nec vestra capit discordia finem:
Quæ cuique est fortuna hodie, quam quisque secat spem,
Tros Rutulusve fuat, nullo discrimine habebo:
Seu fatis Italûm castra obsidione tenentur,
Sive errore malo Trojæ, monitisque siniſtris.
Nec Rutulos solvo. Sua cuique exorsa laborem
Fortunamque ferent. Rex Jupiter omnibus idem.
Fata viam invenient. Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes atrâque voragine ripas,
Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
Hic finis fandi: solio tum Jupiter aureo
Surgit: cœlicolæ medium quem ad limina ducunt.
Interea Rutuli portis circum omnibus instant
Sternere cæde viros, & mœnia cingere flammis.
Ast legio Æneadûm vallis obsessa tenetur,
Nec spes ulla fugæ. Miseri stant turribus altis
Nequicquam, & rarâ muros cinxere coronâ.
Asius Imbracides, Hicetaoniusque Thymœtes,
Assaracique duo, & senior cum Castore Tybris,
Prima acies: hos germani Sarpedonis ambo,
Et Clarus, & Hæmon, Lycia comitantur ab alta.
Fert ingens toto connixus corpore saxum,
Haud partem exiguam montis, Lyrnessius Acmon,

tum Zephyri quieverunt, mare sternit tranquillam planitiem. Ergo accipite hæc mea verba, & imprimite ea *mentibus. Siquidem non permittitur Latinos sociari Trojanis per fœdus, & vestra dissensio non habet finem: ab hoc die, quæcumque sit unicuique sors, quamlibet spem* sibi *assumat unusquisque. sive Trojanus, sive Rutulus fuerit,* hos *tractabo sine ullo discrimine: sive urbs cingitur obsidione* in *damnum Italorum; sive pernicioso errore Trojanorum, & ominibus infaustis. Nec libero Rutulos* fatis. *Unicuique sua incepta præstabunt damnum aut felicitatem. Rex Jupiter æquus* erit *omnibus Fata facient* sibi *viam. Firmavit* hoc *per fluvium fratris Stygii, per ripas fluentes pice & nigris verticibus: & motu* capitis *commovit universum cœlum. Hic* fuit *finis sermonum: tunc Jupiter surgit è solio aureo: quem superi deducunt domum* cingentes cum *medium. Interim Rutuli* ad *omnes portas pergunt circum delere viros internecione, & circumdare muros incendiis. Exercitus autem Trojanorum clauditur obsessus* intra *aggeres: nec* est *ulla spes fugiendi. Infelices* illi *excubant frustra* in *altis turribus, & cingunt muros exiguo numero. Asius filius Imbraci, & Thymœtes filius Hicetaonis, & duo Assaraci, & senex Tybris cum Castore,* sunt *præcipui* in *turba* propugnantium: *duo fratres Sarpedonis, & Clarus, & Hæmon è nobili Lycia, comitantur illos. Acmon* ex urbe *Lyrnesso, . . .*

NOTÆ.

da terra est, Ecl. 6. 35. De *Zephyris*, Ecl. 5. 5. De *Ausoniis*, Æ. 7. 54. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

107. *Secat spem.*] Servius, Erythræus, & alii explicant, *sequitur* spem: sic enim *secundus* & *secta* derivantur à *sequendo*. Turnebus interpretatur *dissecat*, & sibi quasi *separat* & *sumit*. Idem innuit adhuc tertiam interpretationem, *transigit, absolvit, exequitur*, ex illo Horatii, Sat. l. 1. 10. 15. *Ridiculum acri fortius & melius magnas plerumque secat res.*

108. *Rutulusve fuat.*] *Fuerit*: defectivum futuri temporis. De *Rutulis*, Æ. 7. 795.

110 *Errore malo . . . monitis siniſtris.*] Quibus impulsi sunt, ut urbe se clauderent.

113. *Stygii per flumina fratris*, &c.] Per *Styga*, Plutonis inferorumque flumen: per quod *Dii* jurabant, G. 3. 551. Æ. 6. 323. De *Olympo*, Ecl. 5. 56.

117. *Ad limina.*] Ex patenti aula, ubi habitum concilium fuerat, ad ipsius interioris domus januam.

125. *Germani Sarpedonis ambo*, &c.] Fratres Sarpedonis, qui Lyciæ rex, Jovis ex Laodamia filius, occisus est à Patroclo in obsidione Trojæ, Æ. 1. 104. *Germani* autem dicuntur à Varrone, qui ex eadem genitrice manant: aut melius à Festo, qui ex eodem *germine*, & stirpe, sive paternâ, sive maternâ, sunt.

128. *Lyrnessius.*] Ex urbe Phrygiæ *Lyrnesso*, non longe à Thebe, circa sinum Adramyttenum: ubi suos *Cilices* ponit Homerus: qui ab Achille pulsi, & in meridionalem Asiæ minoris partem

Nec

non inferior patre Clytio aut fratre Mneſtheo, contendens toto corpore jacit veſtum ſaxum, quod erat *non parvum fragmentum montis. Alii conantur propugnare* urbem *jaculis, alii lapidibus: & immittere tædas, & imponere ſagittas nervo* arcus. *Ecce ipſe puer Dardanius, digniſſimus amor Veneris, in mediis nudatus* ſecundum *pulchrum caput, fulget quaſi gemma, quæ diſtinguit aurum rutilum, & ornamentum* eſt *colli vel capitis: aut quemadmodum ſplendet ebur infixum ex arte, vel buxo, vel terebintho Oriciæ* urbis. *Huic cervix candida ſuſtinet capillos promiſſos, & circulus auri flexilis ſubligat* eos. *O Iſmare, bellicoſi populi viderunt etiam te intentare vulnera, & ungere ſagittas veneno: te*, inquam *generoſe* juvenis *è patria Lydia, ubi homines colunt opimos agros, & Pactolus ſpargit* eos *auro. Aderat quoque Mneſtheus, quem honor priſtinus ejecti è murorum propugnaculis Turni evehit* in *altum: & Capys, à quo nomen inditum eſt urbi Campanæ. Illi commiſerant inter ſe prælium aſperi belli: Æneas* autem *media nocte ſcindebat mare. Scilicet poſtquam ab Evandro venit* ad *regem* Tarchontem, *ingreſſus* in *caſtra Tyrrhena; & aperuit regi nomen & genus; & expoſuit quid poſcat, aut quid ipſe offerat, quas vires Mezentius aſſociet ſibi, & quam ſit violentus animus Turni; monuit, quæ ſit* habenda *fides rebus hominum, & adjecit preces: mora nulla adhibetur, Tarchon ſociat vires* ſuas, *& init fœdus. Tunc populus Etruſcus* non *impeditus fatis*,

Nec Clytio genitore minor, nec fratre Mneſtheo.
Hi jaculis, illi certant defendere ſaxis:
Molirique ignem, nervoque aptare ſagittas.
Ipſe inter medios, Veneris juſtiſſima cura,
Dardanius caput ecce puer detectus honeſtum,
Qualis gemma micat, fulvum quæ dividit aurum,
Aut collo decus, aut capiti: vel quale per artem
Incluſum buxo, aut Oriciâ terebintho
Lucet ebur. Fuſos cervix cui lactea crines
Accipit & molli ſubnectit circulus auro.
Te quoque magnanimæ viderunt, Iſmare, gentes
Vulnera dirigere, & calamos armare veneno,
Mæoniâ generoſe domo: ubi pinguia culta
Exercentque viri, Pactoluſque irrigat auro.
Affuit & Mneſtheus, quem pulſi priſtina Turni
Aggere murorum ſublimem gloria tollit:
Et Capys: hinc nomen Campanæ ducitur urbi.
Illi inter ſeſe duri certamina belli
Contulerant: mediâ Æneas freta nocte ſecabat.
Namque ut ab Evandro caſtris ingreſſus Etruſcis
Regem adit, & regi memorat nomenque genuſque
Quidve petat, quidve ipſe ferat, Mezentius arma
Quæ ſibi conciliet, violentaque pectora Turni
Edocet: humanis quæ ſit fiducia rebus,
Admonet, immiſcetque preces: haud ſit mora, Tarchon
Jungit opes, fœduſque ferit. Tum libera fatis

NOTÆ.

profugi, ad orientem Pamphyliæ conſederunt; ibique condiderunt urbes cognomines *Lyrneſſum & Theben*, & *Ciliciæ*, novæ nomen dederunt. Ita Strabo, l. 14. ex Caliſthene. Quare cum diximus, Æ. 2. 456. Andromachen filiam fuiſſe Eetionis, Thebani regis in Cilicia; Ciliciam veterem & Homericam, non novam accepimus.

129. *Fratre Mneſtheo.*] Servius legit *Meneſtheo*, ut ſit dactylus in quinta ſede: ſed è probatiſſimis codicibus malim legi *Mneſtheo*, ut *fratre* ſit ſpondæus, ultima ſyllaba producta, ob ſequentem duplicem conſonantem in *Mneſtheo*.

133. *Dardanius puer.*] Non tantum Trojanus, ſed ex regia *Dardani* familia etiam oriundus, Æ. 1. 239, 288.

136. *Oriciâ terebintho.*] *Terebinthus* arbor eſt reſinæ ſpeciem fundens, ligno ebeni inſtar eximii ac nigri ſplendoris: magna naſcitur in Syria, brevis ac fruticoſa in Macedonia, Plin. l. 13. 6. *Oricum* oppidum eſt Macedoniæ, Plinio, in Epiri confinio, ad mare Ionium, nunc *Orco*: ab aliis Chaoniæ regioni Epiri annumeratur.

141. *Mæonia*, &c.] Quæ deinde *Lydia* dicta eſt, Aſiæ minoris mediterranea regio. De ea, ejuſque fluvio Pactolo, aureis arenis nobili, Æ. 4. 216.

145. *Campanæ urbi*, &c.] *Capuæ*, quæ Campaniæ caput fuit: nunc quæ extat hujus nominis, ab antiqua fere leucæ ſpatio diverſa eſt.

148. *Ut ab Evandro.*] Quomodo Æneas ab Evandro ad Tarchontem, Etruſcorum ducem, Evandri ſuaſu abierit, vidimus, Æ. 8. 478, 597.

154. *Libera fatis.*] Quia fatis prohibebatur, ne, poſt expulſum Mezentium, alium ſibi regem niſi externæ ſtirpis, aſſumeret, Æ. 8. 498.

Claſſem

Claſſem conſcendit, juſſis gens Lydia Divûm
Externo commiſſa duci. Æneïa puppis
Prima tenet, roſtro Phrygios ſubjuncta leones:
Imminet Ida ſuper, profugis gratiſſima Teucris.
Hic magnus ſedet Æneas, ſecumque volutat
Eventus belli varios: Pallaſque ſiniſtro
Affixus lateri, jam quærit ſidera, opacæ
Noctis iter; jam quæ paſſus terraque marique.
Pandite nunc Helicona, Deæ, cantuſq; movete:
Quæ manus interea Tuſcis comitetur ab oris
Ænean, armetque rates, pelagoque vehatur.
Maſſicus æratâ princeps ſecat æquora Tigri:
Sub quo mille manus juvenum; qui mœnia Cluſi,
Quique urbem liquere Coſas: queis tela, ſagittæ,
Corytique leves humeris, & lethifer arcus.

conſcendit naves, creditus duci extero ex *imperio Deorum. Navis Æneæ habet primum* locum, *ornata* circa *roſtrum leonibus Phrygiis. Ida aſſurgit ſupra*, mons *gratiſſimus Trojanis exulibus. Ingens Æneas hic ſedet, & meditatur ſecum varios caſus belli, & Pallas admotus* ad *lævum latus* ejus, *modo inquirit de aſtris*, quæ ſunt *itinera noctis*; *modo* de iis, *quæ* Æneas *ſuſtinuit terra & mari. O Muſæ, aperite nunc Helicona, & ſuggerite* mihi hos *cantus: quæ multitudo ſequatur interim Æneam è regione Etruſca, & impleat naves, & feratur mari. Primus Maſſicus findit mare Tigri æratâ: ſub quo* ſunt *mille manus juvenum: qui venerunt è muris Cluſii, & urbe Coſa*; *quibus arma* ſunt *ſagittæ, & leves pharetræ in humeris, & arcus mortifer.*

NOTÆ.

155. *Gens Lydia.*] *Etruſci*, five *Tyrrheni*, è *Lydia* oriundi, Æ. 8. 497. Æ. 2. 781.

156. *Æneia puppis.*] Probabile eſt Etruſcos tum claſſem paratam habuiſſe, cui ſola Æneæ inſignia ad ornatum imponenda fuerint. Neque enim tantulo tempore potuit ædificari, quantulo Æneas apud eos moram fecit.

157. *Roſtro Phrygios, &c.*] *Idam* habuit in inſignibus, quia in illo Phrygiæ monte claſſem olim ad fugam ædificaverit, Æ. 3. 6. auſpiciis *Cybeles*, quæ pinus, in eo monte ſibi ſacras, Æneæ in id opus conceſſerat, Æ. 9. 88. Ideo *leones* appoſiti, quia ſacri ſunt Cybele. *Phrygii* dicti, quia Cybeles cultus in Phrygia præcipue vigebat. Æ. 3. 111. De *roſtro* navium, Æ. 5. 143. De *Teucris*, Æ. 1. 139.

160. *Pallas.*] Evandri filius, Æ. 8. paſſim.

163. *Pandite nunc, &c.*] Eundem hunc verſum adhibuit in enumeratione auxiliorum Turni, Æ. 7. 641. *Deæ*, Muſæ, Ecl. 3. 60. *Helicon*, mons Bœotiæ Parnaſſo vicinus, Muſis ſacer.

164. *Tuſcis.*] De iis jam ſæpe diximus, Æ. 8. 479, &c. Pro variis temporibus & colonis varia mutarunt nomina: modo *Etruſci*, modo *Tyrrheni*, modo *Tuſci*. Primo Apenninis montibus à ſeptentrione & occidente mari, infero à meridie, Tyberi ab oriente, terminati ſunt, Ligurum etiam partem aliquam complexi: tumque duodecim in populos urbeſque diſtincti: quibus totidem præerant principes, *Lucumones* patrio nomine communiter dicti; quorum unus aliis per vices præerat. Talis fuit *Mezentius*, rex ſive Lucumo Cæritis urbis: talis *Perſena* rex Cluſii, &c. Poſtea, ut teſtatur Livius, l. 5. tranſgreſſi Apenninum, circa Padum ad uſque Alpes tenuere: ibique totidem ſtatuere colonias, quot erant gentis capita, nimirum duodecim: hinc à Gallis deinde pulſi ſunt, & intra fines antiquos repreſſi. Atque hujus Etruriæ Circumpadanæ caput fuiſſe Mantuam ait Virgilius, infra, v. 201. Ubi eandem ipſi diviſionem populorum tribuit: ut primo totum *genus* tres in tribus ſive *gentes*: mox ſingulæ tribus in quatuor *populos* ſive urbes, aut curias, diſtinguerentur.

166. *Maſſicus.*] Rex, ſive Lucumo *Cluſii* urbis & *Coſæ*, tamen, infra, v. 655. Cluſii rex vocatur *Oſinius*. Igitur vel idem duplici nomine dictus eſt *Oſinius* & *Maſſicus*: vel *Maſſicus* rex fuit Coſæ, *Oſinius* Cluſii; ita tamen ut Oſinius ſubeſſet Maſſico, unde urbs utraque Maſſicum ducem ſequi dicitur. Et vero reges illos inter ſe non fuiſſe æqualis dignitatis, ex eo patet, quod primo tres, deinde duodecim in partes populi illi dividerentur, ut modo diximus. *Tigri*. Nomina navium, petita è figuris in puppi vel prora pictis aut ſculptis.

167. *Cluſi, &c.*] *Cluſium*, urbs Etruriæ mediterranea, hodie *Chiuſi*: ad paludem longiſſimam, quam *Clanis* fluvius trajicit, hodie *la Chiana*.

168. *Coſas.*] *Coſſæ*, vel *Coſæ*, vel ſingulari numero *Coſa*, Etruriæ maritima urbs, ad promontorium *Argentarium*, quod hodie eſt *monte Argentaro*: urbs ipſa putatur quibuſdam eadem eſſe quæ dicitur *Orbitello*; ſed aliis melius oppidum vicinum, *l' Anſedonia*.

169. *Coryti*] Græca vox, γωρυτὸς, *pharetra*, theca ſagittarum. Qua voce, poſt Virgilium, uſi Ovidius & Statius.

Simul eſt ferox Abas: tota hujus acies ſplendebat armis conſpicuis, & puppis Apolline aurato. Populonia patria ſubjecerat illi ſexcentos juvenes peritos belli: Ilva autem trecentos, inſula nobilis copioſis metallis Chalybum. Tertius erat *ille Aſylas interpres* rerum *divinarum & humanarum, cui obtemperant viſcera animalium, & aſtra cœli, & voces avium, & flammæ fulminis ominoſi: trahit* ſecum *mille* viros *confertos numero & rigidis haſtis. Piſæ, urbs Tuſca ſitu, ortæ* ex Piſis *Alpheis, juſſerant hos ſubeſſe* Aſylæ. *Sequitur Aſtur formoſiſſimus, Aſtur fidens equo & armis pictis. Qui ſunt* ex *patria Cærete, qui in campis Minionis; & antiqui Pyrgi, & Graviſcæ* ubi *mala temperies* aëris, *adjungunt trecentos: omnibus par* eſt *voluntas ſequendi. Non ego omittam te, ô Cinyra generoſiſſime bello dux Ligurum; & Cupavo* quem *pauci ſequuntur,*

Unà torvus Abas: huic totum inſignibus armis
Agmen, & aurato fulgebat Apolline puppis. 171
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli juvenes: aſt Ilva trecentos,
Inſula inexhauſtis Chalybum generoſa metallis.
Tertius, ille hominum Divûmq; interpres Aſylas,
Cui pecudum fibræ, cœli cui ſidera parent, 176
Et linguæ volucrum, & præſagi fulminis ignes:
Mille rapit denſos acie, atque horrentibus haſtis.
Hos parere jubent Alpheæ ab origine Piſæ,
Urbs Etruſca ſolo. Sequitur pulcherrimus Aſtur,
Aſtur, equo fidens & verſicoloribus armis. 181
Ter centum adjiciunt (mens omnibus una ſequendi)
Qui Cærete domo, qui ſunt Minionis in arvis:
Et Pyrgi veteres, intempeſtæque Graviſcæ.
Non ego te, Ligurum ductor fortiſſime bello, 185
Tranſierim, Cinyra; & paucis comitate Cupavo,

NOTÆ.

172. *Populonia mater.*] *Populonium*, vel *Populonia*, in promontorio cognomine: cujus ex ruïnis non procul condita eſt urbs hodie dicta, *Piombino*. Dicitur urbs, *mater:* quemadmodum Italia *parens*, G. 2. 173.

173. *Ilva.*] Græcis dicta, *Æthalia*, nunc *Elba:* in conſpectu Populoniæ, ad meridiem: ferri fodinis olim ferax, quæ duo hæc habebant præcipua, teſte Strabone, l. 5. Unum, quod in ipſa inſula fornacibus liquari ferrum non poſſet, ſed ideo in continentem transferretur: alterum, quod foſſæ, unde ferrum eſſet erutum, rurſus tractu temporis implerentur: quare merito dicuntur à Virgilio, *inexhauſtæ*.

174. *Chalybum metallis.*] Ferro, cujus cudendi ars præcipua fuit apud *Chalybes*, populos, vel Ponti, vel Hiſpaniæ, G. 1. 58. à quibus ferrum optime temperatum dicitur *chalybs, acier, ſteel.*

176. *Pecudum fibræ, &c.*] Significantur hic I. Per fibras pecudum, *aruſpices*, qui futura prædicebant ex inſpectis extis & viſceribus hoſtiarum, Æ. 8. 498. II. Per ſidera, *aſtromantia*. III. Per volucrum linguas, *ars augurum*, Æ. 3. 361. IV. Per fulmina præſaga, *ars ominatoria*, quæ ex dextro aut ſiniſtro caſu aliiſque fulminum circumſtantiis præſagia, ducebat, Ecl. 1. 16.

179. *Alpheæ Piſæ, &c.*] *Piſa*, vel *Piſæ*, urbs in confinio Etruriæ, prope *Ligures*, adhuc retinens nomen ad fluvium Arnum, *Arno*. Condita putatur à Peloponneſiis, vel poſt bellum Trojanum eò per errorem pulſis; vel, ut Virgilius cenſet, ante ipſa Trojana tempora. Eſt autem in Peloponneſo urbs cognominis ad *Alpheum* fluvium, G. 3. 19. Æ. 3. 694.

183. *Cærete domo, &c.*] Ex urbe *Cæretana*, hodie *Cerveteri*, cui prius Mezentius imperabat, Æ. 8. 479, 597. *Minio* hodie *Mugnone:* fluviolus, non qui *Cære* alluit, ut aliqui perperam notarunt; ſed quī ab ea urbe diſtat leucis aliquot ad occidentem.

184. *Pyrgi.*] Oppidum maritimum, nunc dirutum, Cæretanæ urbi vicinum ad occidentem: Martialis vocat *litoreos Pyrgos*, à πύργοι, *turres.*

184. *Intempeſtæ Graviſcæ.*] *Graviſca*, vel *Graviſcæ:* maritima item urbs fuit, jam plane exciſa. Nomen habet à *gravitate* aëris, vicinarum paludum odore corrupti; ut ex Catone apud Servium, & Rutilio conſtat. Ideo *intempeſtæ* à Virgilio vocantur, quia carentes aëris ſalubri temperie.

185. *Ligurum.*] *Liguria* duplex, alia litorea, Alpibus ab occidente; Macra fluvio, *la Magra* ab oriente: Apenninis jugis, à ſeptentrione; mari Liguſtico, à meridie definita. Alia mediterranea, ultra Apenninum ad ſeptentrionem excurrens, uſque ad Padum, *le Po*. Litorea nunc fere eſt, *la riviere de Genes*; ubi *Genua*, urbs & reſpublica; mediterranea nunc capit ducatum Montis ferrati, partemque Mediolanenſis & Pedemontii principatus.

186. *Cinyra.*] Sic repoſuimus è MSS. Nicolai Heinſii: cum antea legeretur *Cycne*, nullo ſenſu. Neque enim ea quæ de Cycno mox dicuntur, ad hunc pertinent, ſed ad *Cupavonem*.

186. *Cupavo.*] Phaëthon, Clymenes & Solis filius, Epathi regis Ægypti convitiis adactus, ut ſe

Cujus

Cujus olorinæ ſurgunt de vertice pennæ.
Crimen amor veſtrum, formæque inſigne paternæ.
Namque ferunt luctu Cycnum Phaëthontis amati,
Populeas inter frondes umbramque ſororum
Dum canit, & mœſtum muſa ſolatur amorem:
Canentem molli plumâ duxiſſe ſenectam,
Linquentem terras, & ſidera voce ſequentem.
Filius æquales comitatus claſſe catervas
Ingentem remis Centaurum promovet: ille
Inſtat aquæ, ſaxumque undis immane minatur
Arduus, & longâ ſulcat maria alta carinâ.
Ille etiam patriis agmen ſciet Ocnus ab oris,
Fatidicæ Mantûs & Tuſci filius amnis,
Qui muros matriſq; dedit tibi, Mantua, nomen;
Mantua dives avis; ſed non genus omnibus unum:
Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni,
Ipſa caput populis: Tuſco de ſanguine vires,
Hinc quoque quingentos in ſe Mezentius armat,

cujus è capite attollantur plurimæ cycneæ. Amor crimen eſt *veſtræ* familiæ, *& inſigne* petitum ex *transformatione patris. Scilicet aiunt Cycnum, dum deſiderio dilecti Phaëthontis cantat inter arbores populos ac umbracula ſororum ejus, & dum recreat cantu triſtem amorem: albeſcentem teneris plumis traduxiſſe ſenectutem, deſerendo terras, & petendo cœlum cantu. Filius ſecutus claſſe turmas æqualium, propellit remis magnam* navem *Centaurum: ille* Centaurus *impendet aquæ, & ſublimis intentat fluctibus vaſtum ſaxum, & findit profundum mare longâ trabe. Ille etiam Ocnus, filius Mantûs vatis & fluvii Etruſci, movet exercitum è patria regione:* ille, *ô Mantua, qui dedit tibi muros & nomen matris ſuæ, ô Mantua illuſtris majoribus, ſed ſtirps non* eſt *eadem omnibus: habet tribus tres, populos quatuor ſub* unaquaque *tribu, ipſa* eſt *primaria populorum* illorum, *robur* illi *ex Etruſca cognatione. Præterea Mezentius concitat contra ſe quingentos ex illa* regione,

NOTÆ.

filium Solis probaret: cum à patre petiiſſet currus regimen in unum diem, & ægre obtinuiſſet, deflecteretque à conſueta diurni currus orbita, atque ita mundus ardere cœpiſſet: Jovis fulmine percuſſus in Eridanum cecidit. Ovid. Met. 2. Phaëthontis ſorores *Phaethuſa*, *Lampetie*, & *Lampethuſa*, cum eum toto orbe quærerent, tandem ejus tumulum in Eridani ripis nactæ, ibidem fletu contabuerunt: & in arbores mutatæ ſunt, vel alnos, vel populos; unde *ſuccinum* ſive *electrum*, quaſi lachrymas, manare pœtæ finxerunt. *Cycnus*, Ligurum rex, materno ſanguine & amicitia, conjunctiſſimus Phaëthonti, apud eundem fluvium ex dolore in cycnum converſus eſt, Ovid. Met. 2. 367. *Cupavo*, *Cupavonis*, hujus Cycni filius à Virgilio dicitur, id eſt, unus è poſteris. Quis autem fuerit fluvius ille *Eridanus*, electri ferax, ambigitur. Vulgò pœtis *Padus* putatur, ſuperioris illius Italiæ, ſive Galliæ Ciſalpinæ fluvius, G. 1. 482. Joannes Goropius *Viſtulam* eſſe exiſtimat, Poloniæ & Pruſſiæ fluvium; quia electrum è Pruſſia litoribus mitti certum eſt. Cluverius arbitratur eſſe fluvium *Radanum*, *Radaunne*: qui Dantiſcum urbem interfluens, non procul inde ſe Viſtulæ immiſcet.

188. *Crimen amor veſtrum.*] *Veſtrum crimen*: id eſt, familiæ illius veſtræ (nam *Cycnus* Phaëthonti ejuſque ſororibus per Clymenem ſanguine junctus erat) ſuit amor in Phaëthonta, dolorque nimius de ejus interitu: quo offenſi Dii tam multos ex eadem familia in alienas formas immutarunt. *Formæque inſigne paternæ.* Plumæ olorinæ, ſive cycneæ, è galea ſubrectæ.

195. *Centaurum.*] Navim, cui inſculptus Centaurus ſaxum intentans. De *Centauris*, monſtris, ſuperiore parte humana, inferiore equina, Æ. 6. 286.

198. *Ocnus.*] Non conditor, ſed inſtaurator, ſive munitor urbis Mantuæ: cui muros & nomen matris ſuæ dediſſe fingitur. Quo nomine antea dicta fuerit *Mantua*, ignoratur. *Ocnus*, idem qui *Bianor* appellatur, Ecl. 9. 60.

199 *Fatidicæ Mantûs.*] *Manto*, genitivo Græco *Mantûs*: Tireſiæ vatis filia. *Fatidica* dicitur, ex ipſa vi nominis: eſt enim μάντις, *vates*.

Tuſci amnis.] *Tyberis*, qui Tuſciam à vicinis regionibus diſterminat, Æ. 8. 330.

201. *Mantua dives avis.*] Urbs Galliæ Ciſalpinæ, nunc ducatus caput: ſita in medio ſtagno, quod *Mincius* amnis efficit. Primi ejus conditores fuere *Tuſci*: qui ex Etruria, ſive Tuſcia antiqua, in eam regionem effuſi; eandem illic, quam apud ſe, regiminis formam conſtituerant, duodenas in urbes ac populos adminiſtrationem partiti: ut jam diximus, v. 164. Duodecim urbium illarum novæ Tuſciæ, *Mantuam* caput Virgilius facit, ut faveat aduleturque patriæ; cum tamen caput eſſet *Felſina*, quæ dein-

quos Mincius, habens *patrem Benacum, coronatus arundine viridi, ducebat in mare navibus inimicis* Mezentio. *Ducit* eos *Auletes gravis, & erigens se percutit undam centenis* remis *ligneis: fluctus ſpumant agitato mari. Portat illum Triton vaſtus, & terrens mare cæruleum* tubâ *è concha: huic* Tritoni *merſo uſque ad latera, vultus piloſus exhibet hominem, venter exit in priſtin, unda ſpumoſa ſonat ſub pectore ſemiferino. Tot principes ſelecti navigabant triginta navibus in auxilium Trojæ* novæ, *& ſcindebant ærato* roſtro *ſpatia ſalſæ* aquæ. *Et jam lux abierat è cælo, & benefica Luna attingebat medium cælum curru nocturno: Æneas ipſe ſedens moderatur gubernaculum, & dat operam velis: non enim ſolicitudo permittit* ejus *corpori* ullam *quietem. Et ecce turba ſuarum ſociorum offert ſe ipſi in medio curſu:* ſcilicet, *Nymphæ, quas benefica Cybele voluerat frui divinitate maris & fieri Nymphas è navibus: natabant ſimul, & ſcindebant undas; quot antea naves æratæ ſtabant ad litus. Agnoſcunt procul regem, & circumeunt* eum *ſaltando. Cymodocea, quæ erat peritiſſima loquendi* inter *illas, tenet manu dextrâ puppim, ſequens prope: & ipſa emergit tergo, ac ſubnatat ſiniſtrâ* manu per *aquas quietas. Deinde ſic affatur Æneam inſcium* harum rerum: *O Æneas, ſoboles Deorum, an vigilas? vigila, & laxa funes velis.*

Quos patre Benaco, velatus arundine glaucâ,
Mincius infeſtâ ducebat in æquora pinu.
It gravis Auletes, centenâque arbore fluctum
Verberat aſſurgens: ſpumant vada marmore verſo.
Hunc vehit immanis Triton, & cœrula conchâ
Exterrens freta: cui laterum tenus hiſpida nanti
Frons hominem præfert, in priſtin deſinit alvus,
Spumea ſemifero ſub pectore murmurat unda,
Tot lecti proceres ter denis navibus ibant
Subſidio Trojæ, & campos ſalis ære ſecabant.
Jamq; dies cœlo conceſſerat, almaq; curru
Noctivago Phœbe medium pulſabat Olympum:
Æneas (neque enim membris dat cura quietem)
Ipſe ſedens clavumque regit, veliſque miniſtrat.
Atque illi medio in ſpatio, chorus ecce ſuarum
Occurrit comitum, Nymphæ, quas alma Cybele
Numen habere maris, Nymphaſq; è navibus eſſe
Juſſerat: innabant pariter, fluctuſq; ſecabant;
Quot prius æratæ ſteterant ad littora proræ.
Agnoſcunt longe regem, luſtrantque choreis.
Quarum quæ fandi doctiſſima Cymodocea,
Pone ſequens, dextra puppim tenet; ipſaque dorſo
Eminet, ac lævâ tacitis ſubremigat undis.
Tum ſic ignarum alloquitur: Vigilaſne, Deûm gens
Ænea? vigila, & velis immitte rudentes.

NOTÆ.

de *Bononia* appellata eſt, juxta Cluverium, Ital. l. 1. 26.

205. *Benaco, &c.*] *Benacus* lacus eſt ejuſdem Galliæ Ciſalpinæ, in agro Veronenſi, nunc *lago di Garda*, G. 2. 160. *Mincium* fluvium emittit, *Menzo*: qui poſtquam urbem *Mantuam* in modum lacus circumalluit, exonerat ſeſe in Padum. *Mincium* hunc ne ducem eſſe putes ſed ioſum fluvium, cujus è ripis collecta claſſis hæc fuerat quingentorum hominum, quorum dux *Auletes*.

209. *Triton.*] Neptuni tubicen, conchâ utens pro tuba, ſuperiore parte vir, inferiore piſcis, Æ. 1. 148.

211. *Priſtin.*] Piſcem immanem, è balænarum genere, Æ. 3. 427.

214. *Salis, &c.*] *Sal*, pro mari, Æ. 1. 541. De *ætatis noſtris*, Æ. 5. 143.

216. *Phœbe.*] Luna, Phœbi ſoror, Ecl. 3. 67. De *Olympo*, monte Theſſaliæ, qui pro cœlo ſumitur, Ecl. 5. 56. De *Cybele*, Æn. 3. 111. De *navibus Æneæ*, in Nymphas transformatis, Æ. 9. 120.

218. *Veliſque miniſtrat.*] Proprium eſt *miniſtrare* alicui homini: tranſlatum *miniſtrare velis*: miniſtrabat autem Æneas, non colligendo aut explicando vela; quod inferiorum erat operarum: ſed *pedes*, id eſt, funes, qui extremis angulis majoris veli alligati erant, aut contrahendo, aut remittendo; quod gubernatoris erat munus, Æ. 5. 830

224. *Luſtrant.*] Circumeunt, Æ. 8. 612.

228. *Vigilaſne, &c.*] Ratione quippe temporis dormire debuerat; niſi gubernatoris partes in ſe ſuſcepiſſet. Sunt, qui alluſum putent ad morem Romanum; quo, poſtquam indictum erat bellum imperator Martis ſacrarium ingreſſus, haſtam ſimulacri commovebat, dicens,

Nos ſumus Idææ ſacro de vertice pinus,
Nunc pelagi Nymphæ, claſſis tua. Perfidus ut nos
Præcipites ferro Rutulus flammâque premebat:
Rupimus invitæ tua vincula, teque per æquor
Quærimus. Hanc genitrix faciem miſerata refecit:
Et dedit eſſe Deas, ævumq; agitare ſub undis.
At puer Aſcanius muro foſſiſque tenetur
Tela inter media, atque horrentes Marte Latinos
Jam loca juſſa tenet forti permixtus Etruſco
Arcas eques: medias illis opponere turmas,
Ne caſtris jungant, certa eſt ſententia Turno.
Surge, age, & Aurora ſocios veniente vocaſi [ipſe
Primus in arma jube: & clypeum cape, quem dedit
Invictum Ignipotens, atque oras ambiit auro.
Craſtina lux (mea ſi non irrita dicta putaris)
Ingentes Rutulæ ſpectabit cædis acervos.
Dixerat, & dextrâ diſcedens impulit altam,
Hand ignara modi, puppim: fugit illa per undas,
Ocyor & jaculo & ventos æquante ſagittâ.
Inde aliæ celerant curſus. Stupet inſcius ipſe
Tros Anchiſiades: animos tamen omine tollit.
Tum breviter ſupera aſpectans convexa precatur:
Alma parens Idæa Deûm, cui Dindyma cordi,
Turrigeræque urbes, bijugique ad fræna leones:
Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu rite propinques
Augurium, Phrygibuſq; adſis pede, Diva, ſecundo.
Tantum effatus: & interea revoluta ruebat
Maturâ jam luce dies, noctemque fugarat.

Nos ſumus pinus Idææ, è ſacro cacumine illius montis, *naves* olim *tuæ, nunc Nymphæ maris. Cum Rutulus fœdifragus perſequeretur ferro & igne nos ſubmergendas: abrupimus non ſponte tua retinacula, & te quærimus per mare. Mater* Cybèle *miſerta* noſtri *reparavit formam* noſtram: *& permiſit* nos *eſſe Deas, & ducere vitam ſub aquis. Sed juvenis Aſcanius clauditur muro & foſſis, inter media arma & Latinos feroces bello. Jam equitatus Arcadius, junctus generoſis Etruſcis, attigit loca præſcripta: certum eſt conſilium Turni, objicere illis agmina interjecta, ne* illi *promoveant ad urbem* ſua. *Age, ſurge: &* prima *luce imminente, primus impera ſocios excitari ad arma: & ſume clypeum, quem ipſe Vulcanus donavit tibi impenetrabilem, & cinxit extremitatem* illius *auro. Craſtina dies videbit magnos cumulos Rutulorum cadaverum, niſi exiſtimaveris mea verba vana.* Sic *locuta fuerat, & abiens, pepulit* manu *dextrâ* puppim *ſublimem, non inſcia modi* quo erat impellenda: *illa* puppis *currit per aquas, celerior & telo & ſagitta pari ventis. Deinde aliæ naves properant. Ipſe Trojanus filius Anchiſæ miratur neſciens cauſam: tamen erigit animos ſuorum hoc præſagio. Deinde ſuſpiciens concavas* partes *ſummi* cœli, ſic *orat breviter: O mater Idæa, altrix Deorum, cui Dindyma chara* ſunt, *& urbes turritæ, & leones bini* alligati *jugo* & dociles *ad fræna: tu nunc* es *mihi auctor pugnæ, tu bene ſecundes omen, & accedas ad Phrygas curſu proſpero, ô Dea.* Hæc *ſolum locutus: & interim dies reverſa provehebatur lumine jam pleno, & expulerat noctem.*

NOTÆ.

Mars vigila. Sunt qui ad verba Veſtalium: quæ, teſte Servio, certis diebus adibant regem ſacrorum, dicebantque, *Vigilaſne, rex? vigila.*

230. *Idææ pinus.*] Materia navium, *pinus* arbor. Locus natalis, *Ida* Phrygiæ mons, Æ. 2. 801. De *Rutulis*, Æ. 7. 795.

238. *Jam loca juſſa, &c.*] Non deſcripſit poëta, quo Æneas juſſerit equites abire. Sed cum Evander Arcadas equites quadringentos Æneæ adjunxerit, Æ. 8. 518. cum Æneas eos Etruſco exercitui ſociarit, ibid. 606. veriſimile eſt eum, antequam naves conſcenderet, equitatum & ſuum & Etruſcum terra præmiſiſſe: eo conſilio, ut certum in locum provecti, impreſſionem in caſtra Rutulorum facerent; eodem tempore, quo naves exſcenſionem tentarent. De *Aurora*, G. 1. 249.

243. *Ignipotens.*] *Vulcanus*, Veneris ſuaſu, clypeum Æneæ fabricaverat, Æ. 5. 439.

251. *Supera convexa.*] Id eſt, *rotunda*, aut *concava*, Æ. 1. 314.

252. *Idæa . . .*] *Cybele* mater Deorum: quæ quia pro terra ſumebatur, quæ ſuſtentat urbes, ideo turrita cum corona pingebatur. Cur ejus currum leones traherent, vidimus, Æ. 3. 111. Huic ſacri fuerunt montes plerique Phrygiæ: *Ida*, Æ. 2. 801. *Dindymus*, Æ. 9. 618.

254. *Propinques Augurium.*] Id eſt, *præſens ſis hoc augurio*: ſeu *faveas hoc augurio.* Vide Æ. 1. 530. *Propius res aſpice.* Vocat Trojanos, *Phry-*

Primo impetrat ſociis, ut ſequantur vexilla, & excitent animos ad bella, & accingant ſe ad *certamen. Et jam habet præ oculis Trojanos, & munimenta* urbis *ſuæ, erectus in puppi excelſa: tum poſtea extulit læva* manu *clypeum fulgentem. Trojani è mœnibus emittunt clamorem ad aſtra: ſpes aucta accendit iras: vibrant manibus jacula. Quales grues Strymonis* fluvii *emittunt voces inter nigras nubes, & trajiciunt cœlum cum ſonitu, & fugiunt Auſtros* cum *læto clamore. Sed ea* cœperunt *videri mirabilia regi Rutulo & ducibus Italis: donec viderunt naves detortas ad litus, & totum mare appelli* cum *navibus. Conus* galeæ *fulget è capite, & ſplendor ſpargitur è ſummitate* per *triſtas, & umbo clypei aureus emittit copioſos ignes. Non aliter ac ſi cometæ cruenti aliquando triſte rubeſcunt per humidam noctem: aut ſi ignis ille Sirius oritur, portendens hominibus male affectis ſiccitatem & morbos, & contriſtat cœlum luce ſiniſtrâ. Tamen non periit audaci Turno ſpes occupandi litus, & probibendi terrâ deſcendentes. Ultro excitat verbis animos ſuorum, & ultro adhortatur: O viri, promptumeſt vobis perficere manu, quod cupiviſtis votis: pugna ipſa* eſt *in poteſtate* veſtra: *jam unuſquiſque ſit memor uxoris & domus ſuæ. nunc memoret præclara geſta & laudes majorum: ultro objiciamus nos ad mare, dum tumultuantur, & primi greſſus vacillant, exſcendentibus. Fortuna auxiliatur audacibus. Dicit hæc: & meditatur ſecum, quos* poſſit *ducere adverſus* Æneam,

Principio ſociis edicit, ſigna ſequantur,
Atque animos aptent armis, pugnæque parent ſe.
Jamque in conſpectu Teucros habet & ſua caſtra,
Stans celſa in puppi: clypeum tum deinde ſiniſtrâ
Extulit ardentem. Clamorem ad ſidera tollunt
Dardanidæ è muris: ſpes addita ſuſcitat iras:
Tela manu jaciunt. Quales ſub nubibus atris
Strymoniæ dant ſigna grues, atque æthera tranant
Cun ſonitu, fugiuntque Notos clamore ſecundo.
At Rutulo regi ducibuſque ea mira videri
Auſoniis: donec verſas ad littora puppes
Reſpiciunt, totumque allabi claſſibus æquor.
Ardet apex capiti, criſtiſque à vertice flamma
Funditur, & vaſtos umbo vomit aureus ignes:
Non ſecus ac liquida ſi quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent: aut Sirius ardor,
Ille ſitim morboſque ferens mortalibus ægris,
Naſcitur, & lævo contriſtat lumine cœlum.
Haud tamen audaci Turno fiducia ceſſit
Littora præripere, & venientes pellere terrâ.
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
Quod votis optaſtis, adeſt perfringere dextrâ:
In manibus Mars ipſe, viri: nunc conjugis eſto
Quiſq; ſuæ tectiq; memor; nunc magna referto
Facta, patrum laudes: ultro occurramus ad undam,
Dum trepidi, egreſſiſque labant veſtigia prima.
Audentes fortuna juvat.
Hæc ait: & ſecum verſat, quos ducere contrà,

NOTÆ.

gas; quia Troas in Phrygia minore fuit. Æ. 1. 385.

265. *Strymoniæ, &c.*] Comparatio illa belli Trojanorum clamoris cum gruum clamore, repetita eſt ex Homero, Iliad 3. 2. *Grues*, aves oblongo collo ac roſtro, frequentes circa *Strymonem*, Macedoniæ fluvium, in confinio Thraciæ. Imbrem fugiunt, magno numero collectæ: ideoque *Notos*, id eſt, *Auſtros*, ventos pluvios à meridie, Ecl. 2. 58. Hinc G. 1, 374. inter ſigna imbris: *aut illum vallibus imis Æriæ fugere grues.* De *Rutulis*, Æ. 7. 795. De *Auſoniis*, Latinis, ibid. 54.

269. *Totumque allabi claſſibus æquor.*] Commutatio, pro, *claſſes allabi toto æquore.* Sic Æ. 6. 268. *Ibant obſcuri ſolâ ſub nocte.*

270. *Ardet apex capiti, &c.*] Æneæ habitum deſcribit, cædem Rutulo comminantis; & cum cometa comparat. Mutatus eſt hanc deſcriptionem ex Homero, de clypeo & galea Achillis, II. 19. 379. Comparationem vero cum *Sirio*, ſive *canicula*, ex eodem, II. 22. 26. De *apice*, ſive *cono* galeæ, ejuſdemque *criſtis*, Æ. 3. 468. De *umbone*, parte media & maxime eminente clypei, Æ. 2. 546.

273. *Sirius ardor.*] *Sirius*, vel Canicula: ſtella in ore majoris canis, maximos æſtus creans, G. 2. 353. Hic adjective ſumitur, alibi ſubſtantive, Æ. 3. 141.

280. *In manibus Mars.*] In poteſtate. Sic Æ. 9. 132. *Terra autem in manibus.*

Vel

Vel quibus obſeſſos poſſit concredere muros.
Interea Æneas ſocios de puppibus altis
Pontibus exponit. Multi ſervare recurſus
Languentis pelagi, & brevibus ſe credere ſaltu:
Per remos alii. Speculatus littora Tarchon,
Qua vada non ſperat, nec fracta remurmurat unda,
Sed mare inoffenſum creſcenti allabitur æſtu,
Advertit ſubito proras: ſocioſque precatur:
Nunc, ô lecta manus, validis incumbite remis:
Tollite, ferte rates: inimicam findite roſtris
Hanc terram, ſulcumque ſibi premat ipſa carina.
Frangere nec tali puppim ſtatione recuſo,
Arreptâ tellure ſemel. Quæ talia poſtquam
Effatus Tarchon: ſocii conſurgere tonſis,
Spumanteſque rates arvis inferre Latinis:
Donec roſtra tenent ſiccum: & ſedere carinæ
Omnes innocuæ; ſed non puppis tua, Tarchon.
Namque inflicta vadis dorſo dum pendet iniquo,
Anceps ſuſtentata diu, fluctuſque fatigat,
Solvitur, atque viros mediis exponit in undis:
Fragmina remorum quos & fluitantia tranſtra
Impediunt, retrahitque pedes ſimul unda relabens.
Nec Turnum ſegnis retinet mora, ſed rapit acer
Totam aciem in Teucros, & contra in littore ſiſtit.
Signa canunt: primus turmas invaſit agreſtes
Æneas, omen pugnæ: ſtravitque Latinos,

aut quibus poſſit committere urbem obſeſſam. Interea Æneas emittit pontibus ſocios ex altis navibus. Multi incipiunt *quærere refluxum maris tranquillioris, & exponere ſe* in loca *vadoſa per ſaltum: alii ope remorum. Tarchon contemplatus litora, qua parte non putat* reperiri *vada, & undæ non ſonant alliſæ; ſed* quâ parte *mare ſine offenſione advolvitur, æſtu tumeſcente: ſubito impellit proras, & orat ſocios: Nunc, ô turba electa, intendite validos remos: erigite, invehite naves: ſcindite roſtris hanc terram hoſticam, & ipſa trabs* ima *aperiat ſibi viam: &* cum *ſemel arripuero terram, non abnuo lacerare navem* in *tali loco. Quæ talia cum Tarchon dixiſſet: ſocii* cœperunt *erigere* ſe *in remos, & invehere naves ſpumoſas in litus Latinum: donec roſtra attigerunt ſiccum* locum, *& omnes naves ſteterunt illæſæ; non tamen navis tua, ô Tarchon. Quippe impacta arenis, dum pendet* ex *inæquali cumulo* earum, *nutabunda, diu ſuſpenſa, &* dum *agitat undas, laceratur, & effundit viros in medias aquas: quibus fragmenta remorum & ſcamna ſubnatantia obſtant, & fluctus refluens ſimul retrahit pedes* allabentium. *Nec pigra mora retardat Turnum: ſed promptus ducit univerſum exercitum contra Trojanos, & ex adverſo ſtat in litore. Signa inſonant: Æneas primus aggreditur agmina ruſtica,* quod fuit *initium prælii: & dejicit Latinos,*

NOTÆ.

288. *Servare recurſus, &c.*] Mirum, quam multa hic abſurde interpretes commenti ſint, imprimis Donatus. Senſus hic eſt: Tres ineunt exſcenſionis vias. I. Æneas applicat naves ſummæ crepidini litoris, & jactis pontibus milites exponit. II. Aliqui quærunt vadoſa quædam loca; quæ æſtu quidem affluente fluctibus operta ſunt; refluente ſicca ſunt, aut ſaxis & arenis & ſtagnantibus aquis infeſta; hæc autem in loca exiliunt, aut ſaltum remis adjuvant ac ſuſtentant. III. Tarchon, omiſſis vadoſis illis & inæqualibus locis, eligit planum & humile litus: quo fluctus abſque offenſione ac ſtrepitu, ſed leni & æquabili impetu evolvuntur. Cum autem ibi aqua deficiat: hortatur Tarchon, ut valido impetu naves impulſæ ac veluti ſublatæ, ſulcum in terra ſibi aperiant. Eo tamen in loco repertis præter ſpem vadis & inæqualibus arenarum cumulis, navis Tarchontis alliditur.

299. *Tonſis.*] *Tonſa*, remus, Æ. 7. 28.

302. *Innocuæ.*] Activa vox: ſed paſſive ſumitur, pro *illæſæ*. Sic Lucanus uſurpat *innoxia*, l. 9. 895. de Pſyllis loquens: *Gens unica terris Incolit à ſævo ſerpentum innoxia morſu*; id eſt, *illæſa morſu*.

303. *Vadis.*] Locis, ubi aqua parum alta eſt, Æ. 1. 115. in Notis.

304. *Fluctuſque fatigat.*] Servius explicat: *Fluctus fatigat navim.* Ego, *navis fatigat fluctus:* ſcilicet crebro remorum & contorum impulſu, ſuccuſſuque, ut ex arenis extraheretur. De *tranſtris*, ſcamnis navium, Æ. 5. 119.

310. *Signa.*] Tubæ, cornua, buccinæ, Æ. 7. 637.

311. *Omen pugnæ.*] Vel, *initium:* quia in rerum initiis, omina ſive auſpicia captabantur, Æ. 7. 173. Vel *fauſtum Auſpicium:* ex hoc enim primo ſucceſſu, de victoria bene æſtimare cœpit.

interfecto Therone: qui hominum maximus primus tendit in *Æneam.* Æneas *enſe pervadit huic latus perfoſſum, per loricam aſperam auro, & per textus æreos* clypei. *Inde occidit Lycam, exciſum è matre jam mortua, & dicatum tibi, ô Apollo: quod* adhuc *inſans potuiſſet evadere periculum ferri. Nec procul ſtravit morte aſperum Ciſſeum, & grandem Gyam, vaſtantes clavâ turmas. Nihil profuerunt illis arma Herculis, nihil robuſtæ manus, & pater Melampus, ſocius Herculis, quamdiu terra propoſuit* Herculi *difficiles labores. Ecce vibrans telum in Pharum, dum is èmittit ſtolida verba, defigit* illud *in ore vociferantis. Tu etiam ô miſer Cydon, dum perditus inſequeris Clytium, flavum genis* ob *primorem barbam, novum amicum* tuum, *jacuiſſes dejectus manu Trojana, non ſolicitus* de *amoribus juvenum, qui tibi erant ſemper* cordi: *niſi denſa turma fratrum, proles Phorci, fuiſſet obvia* Æneæ: *numero ſeptem* ſunt, *& vibrant ſeptem tela:* ſed ea *partim è caſſide & clypeo reſiliunt inania, partim mater Venus divertit* ea *contingentia corpus* Æneæ. *Æneas alloquitur fidelem Achaten: Subminiſtra mihi arma, quæ in arvis Trojanis fixa* ſunt *in corporibus Græcorum: nullum* telum ex iis *dextera vibrabit incaſſum in Rutulos. Tum apprehendit ingentem haſtam, & vibrat: illa volans tranſfodit æra ſcuti Mæonis, & penetrat ſimul loricam cum pectore.*

Occiſo Therone: virûm qui maximus ultro
Æneam petit. Huic gladio, perque ærea ſuta,
Per tunicam ſqualentem auro, latus haurit apertum.
Inde Lycam ferit, exectum jam matre peremptâ,
Et tibi, Phœbe, ſacrum: caſus evadere ferri
Quod licuit parvo. Nec longe Ciſſea durum,
Immanemque Gyam, ſternentes agmina clavâ,
Dejecit letho. Nihil illos Herculis arma,
Nil validæ juvere manus, genitorque Melampus,
Alcidæ comes, uſque graves dum terra labores
Præbuit. Ecce Pharo, voces dum jactat inertes
Intorquens jaculum, clamantis fiſtit in ore.
Tu quoque flaventem prima lanugine malas
Dum ſequeris Clytium infelix nova gaudia Cydon:
Dardania ſtratus dextrâ, ſecurus amorum,
Qui juvenum tibi ſemper erant, miſerande, jaceres:
Ni fratrum ſtipata cohors foret obvia, Phorci
Progenies: ſeptem numero, ſeptenaque tela
Conjiciunt: partim galeâ clypeoque reſultant
Irrita, deflexit partim ſtringentia corpus
Alma Venus. Fidum Æneas affatur Achaten:
Suggere tela mihi (non ullum dextera fruſtra
Torſerit in Rutulos) ſteterunt quæ in corpore Graiûm
Iliacis campis. Tum magnam corripit haſtam,
Et jacit: illa volans clypei tranſverberat æra
Mæonis, & thoraca ſimul cum pectore rumpit.

NOTÆ.

313. *Suta.*] Alii legunt, *ſcuta:* ſed durior hæc conſonantium colliſio multis videtur, *ærea ſcuta.* Quare, juxta probatiſſimos codices, malo *ſuta*; ſive clypeum ex multis æreis laminis *conſutum* & contextum. Qua forma Virgilius, G. 4. 33. vocavit alvearia, *corticibus ſuta cavatis.* Nec obſtat duo hic jungi adjectiva abſque ſubſtantivo nomine: ſiquidem id ipſum ſæpe uſu venit, G. 1. 153. *Nitentia culta,* Ibid. 393. *Aperta ſerena,* &c.

314. *Tunicam.*] Veſtem interiorem, de qua Æ. 9. 616.

Latus haurit.] *Exhaurit,* educto per vulnus ſanguine. Metaphora ducta ab utribus, & doliis: quæ dicuntur *exhauriri,* cum facto foramine liquor ex iis educitur. Sic Homerus uſurpat ἀφύσσω. Il. 13. 508. Διὰ δ' ἔντερα χαλκὸς ἄφυσσε, *Inteſtina autem æs exhauſit.*

316. *Tibi, Phœbe, ſacrum.*] Quia Apollo medicorum eſt Deus, quorum ope exectâ matre Lycas ortus fuerat: atque ita ferri vi natus, eademque mortuus. De *Phœbo,* Ecl. 3. 62.

319. *Herculis arma.*] Clava, è duræ arboris trunco. De *Hercule,* ſeu *Alcide,* ejuſque laboribus, Æ. 8. 288. De *Melampo,* forte medico illo celebri, de quo, G. 2. 550.

326. *Securus amorum.*] Nihil tum ſolicitus de rebus amatoriis, quippe mortuus; pari fere, non eadem tamen formâ, dixit, Æ. 1. 354. *Securus amorum germanæ. Dardaniâ,* Trojanâ Æneæ manu, Æ. 1. 239. *Rutulos,* Æ. 7. 794. *Graiis,* Græcis, G. 2. 16.

Hic

Huic frater ſubit Alcanor, fratremque ruentem
Suſtentat dextrâ: trajecto miſſa lacerto
Protinus haſta fugit, ſervatq; cruenta tenorem:
Dexteraq; ex humero nervis moribunda pependit.
Tum Numitor, jaculo fratris de corpore rapto,
Æneam petiit: ſed non & figere contra
Eſt licitum, magnique femur perſtrinxit Achatæ.
Hic Curibus, fidens primævo corpore, Clauſus
Advenit, & rigidâ Dryopen ferit eminus haſtâ
Sub mentum graviter preſsâ, pariterque loquenti
Vocem animamque rapit trajecto gutture: at ille
Fronte ferit terram, & craſſum vomit ore cruorem:
Tres quoq; Threïcios, Boreæ de gente ſuprema:
Et, tres, quos Idas pater & patria Iſmara mittit,
Per varios ſternit caſus. Occurrit Haleſus,
Auruncæque manus: ſubit & Neptunia proles,
Inſignis Meſſapus equis: expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipſo
Auſoniæ. Magno diſcordes æthere venti
Prælia ceu tollunt, animis & viribus æquis:
Non ipſi inter ſe, non nubila, non mare cedit:
Anceps pugna diu, ſtant obnixi omnia contra.
Haud aliter Trojanæ acies, acieſque Latinæ
Concurrunt; hæret pede pes, denſuſque viro vir.
At parte ex alia, qua ſaxa rotantia late
Intulerat torrens, arbuſtaque diruta ripis:
Arcadas, inſuetos acies inferre pedeſtres,

Alcanor frater auxiliatur illi, & ſuſtinet dextrâ fratrem cadentem: haſta jam *vibrata continuò pervadit transfoſſo brachio, & ſanguinolenta ſervat impetum: & dextra* Alcanoris *languens nervis pependit ex humero. Tunc Numitor telo extracto è corpore fratris appetiit Æneam: ſed non permiſſum eſt viciſſim etiam* eum *vulnerare, at delibavit femur magni Achatæ. Tunc Clauſus confidens juvenili corpore venit è Curibus, & procul lædit Dryopen rigentî haſtâ dure inflictâ ſub mentum, & ſimul aufert loquenti vocem & ſpiritum transfoſſo jugulo: ille autem verberat fronte tellurem, & effundit ore ſpiſſum ſanguinem. Dejicit etiam per varios modos tres Thracas, de ſublimi ſtirpe Boreæ; & tres quos pater Idas & patria* urbs *Iſmara miſit* ad bellum. *Haleſus occurrit, & turmæ Auruncæ: occurrit & progenies Neptuni Meſſapus conſpicuus equis: modo hi, modo illi conantur expellere: pugnatur in ipſo ingreſſu Italiæ. Quemadmodum venti oppoſiti excitant pugnas in ſpatioſo aëre, paribus animis & viribus: non cedit mare* ipſis, *non nubes, non ipſi* venti *inter ſe; diu dubium eſt prælium, manent obluctantes contra omnia. Non aliter agmina Trojana, & agmina Latina congrediuntur: pes hæret pedi, & vir ſpiſſus viro. Sed ab alia parte, quæ torrens late disjecerat lapides contortos, & arbores evulſas è ripis: poſtquam Pallas conſpexit Arcadas, non aſſuetos incurrere agmine pedeſtri,*

NOTÆ.

339. *Trajecto miſſa lacerto, &c.*] Aliqui de altera haſta intelligunt, quæ poſt trajectum Mæonem ab Ænea miſſa fuerit. Ego de eadem, quæ primo Mæonis pectus, deinde eodem impetu ſubeuntis Alcanoris pervaſerit lacertum; unde dextra ejus manus languida pependerit. *Lacertus* pars eſt brachii à cubito ad manum.

345. *Curibus.*] Ex urbe Sabinorum, Æ. 7. 710. Poſtquam deſcripſit Virgilius cædem factam ab Ænea, mox narrat cædem Trojanorum, à Clauſo Sabino patratam. Male legunt aliqui *Lauſus*: eſt enim *Lauſus* Mezentii filius; *Clauſus* vero Sabinorum dux, Æ. 7. 707.

350. *Threïcios, Boreæ, &c.*] *Thraces*, Æ. 3. 14. *Boreas* ſeptentrionalis ventus, fingitur Strymonis fuiſſe filius, fluvii Macedoniæ, qui Thraciæ etiam tribuitur, Ecl. 7. 51.

351. *Iſmara.*] Singularis numeri, ut videtur: Thraciæ urbs eſt Servio ad Iſmarum montem, qui non longe eſt ab oſtiis Hebri: *Iſmarus* tamen urbs illa vulgo dicitur, non *Iſmara*. Ptolemæo in Armenia minore ſtatuitur ad Euphratem.

352. *Haleſus, Auruncæque, &c.*] Auruncorum Italorum dux, mox à Pallante occidendus, v. 425. Æ. 7. 723, 726, &c. De *Meſſapo* equis nobili, ob Neptunum equi auctorem, ibid. 691. De *Auſonia*, ibid. 54.

361. *Pede pes.*] Pro *pedi*, inquit Servius.

362. *Saxa rotantia.*] Paſſive, pro *rotata*: ut G. 1. 163. *Volventia plauſtra*: pro *voluta*.

363. *Arbuſta.*] Non arbuſculæ ſunt, ſed loca ipſa arboribus conſita, Ecl. 1. 40.

Ut

objicere terga Latino perſequenti: quandoquidem difficilis natura loci coëgit eos *deſcendere* ex *equis: modo precibus, modo dictis aſperis inflammat virtutem* illorum, *quod ſolum ſupererat* in *rebus anguſtis. Quo fugitis, ô ſocii? per vos* ipſos, & per *generoſa geſta* veſtra; *per nomen Evandri regis, & relatas victorias, & meam exſpectationem, quæ nunc ſurgit æmula gloriæ paternæ, ne committite* vos *fugæ: via* eſt *aperienda inter hoſtes, qua* parte *multitudo illa hominum ſpiſſiſſima premit* nos: *nobilis patria hac vocat vos, & ducem Pallanta. Nulli Dii urgent* nos, *mortales urgemur ab hoſte mortali:* ſunt *nobis* tot *manus & animæ,* quot illis. *Ecce mare coërcet nos magno obſtaculo aquarum: jam terra deficit fugæ: an adibimus mare, an Trojam? Dixit hæc, & medius irruit in hoſtes confertos. Lagus occurrit primum obvius illi, attractus fatis adverſis: dum* hic *attollit ſaxum vaſti ponderis,* Pallas *occidit eum immiſsâ haſtâ, quâ* parte *ſpina facit divortium coſtarum per medium* dorſi: *& retrahit haſtam infixam oſſibus. Hisbon non intercipit illum* Pallanta *in* hoc opere, *quamvis ille hoc ſperaret. Nam Pallas prius intercipit irrumpentem, improvidum, dum furit* ob *mortem aſperam ſocii, & occultat gladium in pulmone turgido. Deinde invadit Helenum, & Archemolum è veteri familia Rhœti, auſum conſtuprare cubile novercæ. Vos quoque gemini* fratres *occidiſtis in campis Rutulis, Laride & Tymber, ſoboles Dauci,* quæ erat *ſimillima, & indiſtincta ſuis parentibus, &* cauſa *jucundi erroris. Sed Pallas nunc poſuit crudelia diſcrimina* inter vos. *Nam gladius Evandri* filii *abſcidit tibi caput, ô Tymber: dextra* manus *amputata quærit te ſuum, ô Laride:*

Ut vidit Pallas Latio dare terga ſequaci:
Aſpera queis natura loci dimittere quando
Suaſit equos: unum quod rebus reſtat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris.
Quo fugitis, ſocii? per vos, & fortia facta;
Per ducis Evandri nomen, devictaque bella,
Spemque meam, patriæ quæ nunc ſubit æmula laudis,
Fidite ne pedibus: ferro rumpenda per hoſtes
Eſt via, qua globus ille virûm denſiſſimus urget:
Hac vos & Pallanta ducem patria alta repoſcit.
Numina nulla premunt: mortali urgemur ab hoſte
Mortales: totidem nobis, animæq; manuſq;
Ecce, maris magno claudit nos objice pontus:
Deeſt jam terra fugæ: pelagus, Trojamne petemus?
Hæc ait, & medius denſos prorumpit in hoſtes.
Obvius huic primum fatis adductus iniquis
Fit Lagus: hunc, magno vellit dum pondere ſaxum,
Intorto figit telo, diſcrimina coſtis
Per medium quà ſpina dedit: haſtamque receptat
Oſſibus hærentem. Quem non ſuper occupat Hiſbon,
Ille quidem hoc ſperans: nam Pallas ante ruentem,
Dum furit incautum, crudeli morte ſodalis,
Excipit: atq; enſem tumido in pulmone recondit.
Hinc Helenum petit, & Rhœti de gente vetuſta
Anchemolum, thalamos auſum inceſtare novercæ.
Vos etiam gemini Rutulis cecidiſtis in arvis,
Daucia, Laride Tymberque, ſimillima proles,
Indiſcreta ſuis, gratuſque parentibus error:
At nunc dura dedit vobis diſcrimina Pallas.
Nam tibi, Tymbre, caput Evandrius abſtulit enſis:
Te deciſa ſuum, Laride, dextera quærit:

NOTÆ.

371. *Spemque meam, quæ, &c.*] Cum pater meus victor ex omnibus bellis domum remearit, ego, ejus laudis æmulus, ſperabam me quoque victorem rediturum.

378. *Trojam.*] Novam, ſeu caſtra Trojanorum, Æ. 7. 157.

387. *Turnido in pulmone.*] Et ex natura ſua, & ob iram ex morte ſocii conceptam.

389. *Archemolum, thalamos, &c.*] Narrat Servius ex Abieno, Rhœtum fuiſſe Marrubiorum in Italia regem, qui cum Archemolo filio novercam ſuperinduxiſſet Caſperiam, ſtuprata illa fuit ab ipſo Archemolo, qui patris metu ad Turnum fugit.

392. *Indiſcreta ſuis, &c.*] Ita ſimiles inter ſe fratres, ut à parentibus diſcerni non poſſent.

394. *Tymbre.*] Dicitur *Tymber* & *Tymbrus*; ut *Evander* & *Evandrus*, Æ. 8. 313.

Semi-

Semianimeſque micant digiti, ferrumq; retractant.
Arcadas accenſos monitu, & præclara tuentes
Facta viri, miſtus dolor & pudor armat in hoſtes.
Tum Pallas bijugis fugientem Rhœtea præter
Trajicit: hoc ſpatium, tantumque moræ fuit Ilo.
Ilo namq; procul validam direxerat haſtam:
Quam medius Rhœteus intercipit, optime Teuthra,
Te fugiens fratremque Tyren: curruque volutus
Cædit ſemianimis Rutulorum calcibus arva.
Ac velut optatò, ventis æſtate coortis,
Diſperſa immittit ſylvis incendia paſtor:
Correptis ſubito mediis, extenditur una
Horrida per latos acies Vulcania campos:
Ille ſedens victor flammas deſpectat ovantes.
Non aliter ſociûm virtus coit omnis in unum,
Teque juvat, Palla. Sed bellis acer Haleſus
Tendit in adverſos, ſeque in ſua colligit arma.
Hic mactat Ladona, Pheretaque Demodocumque:
Strymonio dextram fulgenti diripit enſe,
Elatam in jugulum: ſaxo ferit ora Thoantis,
Oſſaque diſpergit cerebro permixta cruento.
Fata canens ſylvis genitor celarat Haleſum:
Ut ſenior letho canentia lumina ſolvit;
Injecere manum Parcæ, teliſque ſacrarunt
Evandri: quem ſic Pallas petit ante precatus:
Da nunc, Tybri pater, ferro, quod miſſile libro,
Fortunam atque viam duri per pectus Haleſi:
Hæc arma exuviaſque viri tua quercus habebit.

& digiti moventur ſemimortui, & motant gladium. Dolor junctus pudori excitat in hoſtem Arcadas inflammatos monitis, & videntes egregia geſta ducis. Tunc Pallas confodit Rhœteum fugientem ulterius equis *binis jugo* alligatis: *tantundem ſpatii & moræ fuit Ilo* ad mortem. *Nam* Pallas *intenderat eminus* in *Ilum haſtam robuſtam: quam Rhœteus medius excepit, fugiens te, fortiſſime Teuthra, & fratrem* tuum *Tyren: & excuſſus è curru ſemimortuus ſerit talis agros Rutulorum. Et ſicut* per *æſtatem ventis ſubortis ex voto, paſtor defundit* in *ſylvis ſparſa incendia: continuo correptis mediis* ſylvis *horrendæ vis Vulcani funditur ſimul in vaſtos agros: ille vero* paſtor *ſedens voti compos aſpicit ignes exultantes. Non aliter vis totæ ſociorum colligitur in unum, & adjuvat te, ô Palla. At Haleſus ardens bello currit contra oppoſitos, & convolvit ſe in arma ſua. Hic interficit Ladonem & Phereta, & Demodocum: abſcindit Strymonio ſplendente gladio dextram erectam in guttur* ſuum: *vulnerat lapide frontem Thoantis, & diffindit oſſa miſta cerebro ſanguinolento. Pater* Haleſi *prædicens futura occultaverat Haleſum* in *ſylvis: poſtquam ſenex diſſolvit morte oculos ſeniles, Parcæ miſerunt manus* in Haleſum, *& addixerunt* eum *armis Evandri. Pallas aggreditur illum, ſic prius precatus: O Pater Tybri, da nunc felicem* exitum, *& viam per pectus fortis Haleſi, telo, quod libro volatile: quercus tua feret hæc arma & ſpolia hominis.*

NOTÆ.

396. *Ferrumque retractant.*] Convulſus nempe nervis, & aliquo motu ſubſultuque gladium adhuc attrectantibus.

402. *Teuthra.*] *Teuthras, Teuthræ:* ut *Æneas, Æneæ:* vocat. in *a. Tyren.*] *Tyres, Tyræ:* ut *Anchiſes, Anchiſæ:* accuſ. in *en.*

404. *Calcibus.*] *Calx,* extrema pars & poſterior pedis, talus: unde *calcar, & calcare.* De *Rutulis, Æ.* 7. 794.

408. *Acies Vulcania.*] Exercitus & vis Vulcani, id eſt, incendium, ex multis flammis, aciei inſtar, collectum. De *Vulcano,* G. 1. 295.

409. *Flammas ovantes.*] Quaſi triumphantes. De illa voce, *Æ.* 3. 189.

413. *Phereta.*] *Pheres, Pheretis:* ut *Dares, Daretis:* accuſ. in *a.*

417. *Genitor celarat Haleſum.*] Haleſus hic diverſus eſt ab eo qui *Æ.* 7. 723. dicitur *Agamemnonius Trojani nominis hoſtis.* Hujus enim pater, *ſenior letho canentia lumina ſolvit:* & filium Italicis *ſylvis celavit.* At pater alterius Agamemnon robuſtâ ætate occiſus eſt in Græcia, Clytæmneſtræ uxoris inſidiis.

418. *Canentia lumina.*] *Senilia:* dura tranſlatio, à *canitie,* quæ propria eſt capillorum. De *Parcis,* fata hominum fuſo volventibus, *Æ.* 1. 26. De *Tybri,* fluvio regionis illius, *Æ.* 8. 330.

423. *Tua quercus.*] Aliqua ex iis, quæ tuis in ripis naſcuntur.

Audiit

Deus Tybris *exaudivit illa* verba. *Dum Haleſus tegit Imaona, affert miſer jaculo Arcadico pectus indefenſum. Sed Lauſus,* qui erat *magna pars belli, non permittit exercitum terreri nece tanti hominis. Primus interficit Abantem adverſum,* qui erat *difficultas & firmamentum pugnæ. Soboles Arcadiæ cæditur, Tuſci cæduntur: & vos, Trojani, corpora* quæ *Græci* non potuerant *perdere. Exercitus miſcentur, paribus ductoribus & viribus: ultimi comprimunt multitudinem* pugnantium: *nec multitudo permittit expediri arma & manus. Hinc Pallas imminet & urget; illinc Lauſus* ex *adverſo: nec ætas valde diſtat: pulchrâ* erant *ſpecie; ſed ſors negaverat illis regreſſum in patriam. Tamen rex vaſti cœli non paſſus* eſt *illos certare inter ſe: mox ſua funera deſtinata* ſunt *illis ſub hoſte nobiliore. Interim ſoror benevola* Turni *admonet Turnum, qui trajicit celeri curru mediam turbam,* ut *auxilietur Lauſo. Poſtquam aſpexit ſocios,* ait: *Tempus* eſt *recedendi à prælio, ego ſolus irruo in Pallanta, Pallas debetur mihi ſoli: optarem,* ut *ipſe* ejus *pater* hic *eſſet præſens. Dixit hæc, & ſocii receſſerunt è campo præſcripto. Sed juvenis* Pallas, *tum* ob *receſſum Rutulorum, tum admiratus juſſa imperioſa, obſtupet* fixus *in Turno: & verſat oculos per magnum corpus* illius, *& circuit omnia fero aſpectu, & talibus dictis reſpondet adverſus verba regis: Ego mox prædicabor, aut* propter *direptas magnificas exuvias, aut* propter *necem illuſtrem: genitor* meus *paratus eſt utrique fortunæ: abſtine minis. Locutus prodit in medium campum. Sanguis frigidus concurrit Arcadibus circa cor.*

Audiit illa Deus, dum texit Imaona Haleſus,
Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
At non cæde viri tantâ perterrita Lauſus,
Pars ingens belli, finit agmina. Primus Abantem
Oppoſitum interimit, pugnæ nodumq; moramque;
Sternitur Arcadiæ proles, ſternuntur Etruſci:
Et vos, ô Graiis imperdita corpora, Teucri.
Agmina concurrunt, ducibuſque & viribus æquis:
Extremi addenſent acies: nec turba moveri
Tela manuſque ſinit. Hinc Pallas inſtat & urget;
Hinc contrà Lauſus: nec multum diſcrepat ætas:
Egregii formâ; ſed queis fortuna negarat
In patriam reditus. Ipſos concurrere paſſus
Haud tamen inter ſe magni regnator Olympi:
Mox illos ſua fata manent majore ſub hoſte.
Interea ſoror alma monet ſuccurrere Lauſo
Turnum, qui volucri curru medium ſecat agmen.
Ut vidit ſocios: Tempus deſiſtere pugnâ,
Solus ego in Pallanta feror, ſoli mihi Pallas
Debetur: cuperem, ipſe parens ſpectator adeſſet.
Hæc ait: & ſocii ceſſerunt æquore juſſo.
At Rutulûm abſceſſu juvenis, tum juſſa ſuperba
Miratus, ſtupet in Turno: corpuſq; per ingens
Lumina volvit, obitque truci procul omnia viſu,
Talibus & dictis it contra dicta tyranni;
Aut ſpoliis ego jam raptis laudabor opimis,
Aut letho inſigni: ſorti pater æquus utriq; eſt:
Tolle minas. Fatus medium procedit in æquor.
Frigidus Arcadibus coit in præcordia ſanguis.

NOTÆ.

424. *Texit.*] Donatus videtur explicuiſſe *protexit, defendit:* à *tego.* Servius *detexit, ſpoliavit,* à *texo:* & Plautina quidem locutio eſt in Amphitr. act. 1. ſc. 1. v. 138. *Illic hoc homo denuo vult pallium detexere,* id eſt, *ſpoliare,* ut explicant Turnebus ac Taubmannus. At cum Plautus uſus ſit verbo compoſito *detexere*; vereor ut ſimplex *texere* ſignificare idem poſſit: quare Donato aſſentior, etſi tempus præteritum hic duriuſcule adhibetur pro præſenti.

426. *Lauſus.*] Mezentii filius, Æn 7. 649. De *Arcadibus*, Æ. 8. 51. De *Etruſcis*, ibid. 479. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

432. *Addenſent.*] Vulgo *addenſant.* Sed doctiſſimi quique grammatici verbum illud etiam in ſecunda conjugatione agnoſcunt. Ita frequenter Lucretius. *Addenſant* autem extremi acies, dum urgent ipſi, inſtantque, ut in primos pugnantium ordines perveniant.

438. *Majore ſub hoſte.*] Quippe *Pallas* mox occidendus erat à Turno, v. 487. *Lauſus,* ab Æneâ, v. 815.

439. *Soror alma.*] Turni ſoror, Juturna Nympha, de quâ, Æ. 12. 138.

448. *Tyranni.*] Regis, Æ. 7. 266.

449. *Spoliis opimis.*] Quæ dux duci detrahit.

451. *Æquor.*] Eſt æqua planities, Æ. 2. 780.

Deſiluit

Deſiluit Turnus bijugis, pedes apparat ire
Cominus: utque leo, ſpecula cum vidit ab alta
Stare procul campis meditantem prælia taurum,
Advolat: haud alia eſt Turni venientis imago. 456
Hunc ubi contiguum miſſæ fore credidit haſtæ,
Ire prior Pallas, ſi qua fors adjuvet auſum,
Viribus imparibus: magnumq; ita ad æthera fatur:
Per patris hoſpitium, & menſas quas advena adiſti,
Te precor, Alcide, cœptis ingentibus adſis: 461
Cernat ſemineci ſibi me rapere arma cruenta,
Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides juvenem, magnumque ſub imo
Corde premit gemitum, lachrymaſq; effudit inanes.
Tum genitor natum dictis affatur amicis: 466
Stat ſui cuique dies, breve & irreparabile tempus
Omnibus eſt vitæ; ſed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. Trojæ ſub mœnibus altis
Tot nati cecidere Deûm: quin occidit unà 470
Sarpedon, mea progenies: etiam ſua Turnum
Fata vocant, metaſque dati pervenit ad ævi.
Sic ait, atque oculos Rutulorum rejicit arvis.
At Pallas magnis emittit viribus haſtam:
Vaginâque cavâ fulgentem diripit enſem: 475
Illa volans, humeris ſurgunt quâ tegmine ſumma,
Incidit: atque viam clypei molita per oras,
Tandem etiam magno ſtrinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum robur acuto
In Pallanta diu librans jacit, atque ita fatur: 480
Aſpice, num mage ſit noſtrum penetrabile telum.

Turnus deſcendit ex equis *duobus jugo* alligatis, *parat pedes accedere propius: & quemadmodum leo accurrit, quando è ſublimi ſpecula conſpexit taurum cogitantem pugnas ſtare longe in agris: non alia eſt ſpecies Turni appropinquantis. Pallas, quando exiſtimavit fore,* ut *ille* poſſet *tangi haſtâ vibratâ,* cœpit *primus irruere, robore inæquali,* explorans *an ſors aliquando faveret incepto, & ſic loquitur ad cœlum magnum: O Alcide, oro te, per hoſpitalitatem mei patris, & menſas,* quibus *acceptus fuiſti peregrinus, auxiliare magnis inceptis* meis: Turnus *videat me auferre ſibi moribundo arma ſanguinolenta, & oculi exanimes Turni patiantur* me *victorem. Hercules audivit juvenem, & comprimit ſub profundo corde magnum dolorem, & emiſit lachrymas inutiles. Tunc pater* Herculis *alloquitur filium verbis mitibus: Dies fixa eſt unicuique ſua, ſpatium vitæ eſt omnibus anguſtum & immutabile; ſed augere gloriam geſtis, hic* eſt *effectus virtutis. Tot filii Deorum occiderunt circa muros ſublimes Trojæ: quin ſimul Sarpedon occidit, meus filius: etiam fata ſua repoſcunt Turnum, & accedit ad terminum vitæ conceſſæ. Sic dixit, & retulit oculos ad campos Rutulorum. Pallas autem librat haſtam magno robore, & educit gladium ſplendidum* è *vagina cava.* Haſta *illa volans pervenit, quâ ſuprema armatura humerorum erigitur, & aperiens* ſibi *aditum* per *extremitatem clypei, denique libavit etiam de magno corpore Turni. Tunc Turnus diu quatiens immittit in Pallanta lignum armatum ferro acuto, & ſic loquitur: Vide, an telum meum melius penetret.*

NOTÆ.

454. *Specula.*] Loco editiore, unde ſubjecta loca diſpicere & *ſpeculari* poſſumus.

460. *Hoſpitium.*] Hercules ex Hiſpania redux, ab Evandro exceptus hoſpitio fuerat, auctuſque ſacrificiis & arâ maximâ, poſt occiſum Cacum, Æ. 8. 269, 271. De *Alcide*, Hercule, ib. 288.

466. *Tum genitor*, &c.] Jupiter Herculem filium, pro Pallante morituro deprecantem, cum fata mutare non poſſit, exemplis conſolatur.

471. *Sarpedon*, &c.] Jovis filius ex Laodamia, Lyciæ rex, ad Trojam occiſus à Patroclo, Æ. 1. 104.

472. *Metas.*] *Finem.* Tranſlatio à *metis* in circo poſitis, Æ. 5. 288.

473. *Oculos Rutulorum rejicit arvis.*] *Ad arva.* Sic Æ. 5. 451. *It clamor cœlo.* Hoc autem aſpectu favorem ſuum ad Rutulos tranſtuliſſe Jupiter ſignificatur, Æ. 1. 530. *Propius res aſpice noſtras.*

476. *Humeris tegmina ſumma.*] Summa pars loricæ, quæ humeros tegit: ubi levi vulnere perſtrictus eſt Turnus.

479. *Robur.*] Validum quodcunque lignum, G. 1. 162.

481. *Penetrabile.*] Paſſive vulgo ſignificat, hic active, pro eo quod vim habet penetrandi. Sic G. 1. 93. *Penetrabile frigus adurat.*

Dixerat:

Dixerat : mucro autem teli perfodit ictu coruſcante medium clypeum : quamvis tot laminæ ferri, tot æris, corium tauri toties circumplicatum ambiat eum : *& pervadit moras thoracis, & magnum pectus, Ille* Pallas *incaſſum extrabit è plaga telum calidum : ſanguis atque anima exeunt unâ & eadem viâ. Concidit ſuper plagam : arma ediderunt ſonitum ſuper* eum : *& moriens mordet ore ſanguinolento terram inimicam. Turnus incumbens ſuper illum, ait : Arcades, reportate memores hæc mea verba Evandro : remitto* ipſi *Pallanta, qualem meruit* remitti : *quæcunque eſt gloria ſepulchri, quodcunque ſolatium inhumationis ;* hoc *concedo ; non conſtabunt illi exiguo* pretio *hoſpitia data Æneæ. Et locutus talia, compreſſit pede ſiniſtro mortuum : auferens grande pondus baltei, & crimen* in eo *pictum :* quod erat, *turba juvenum turpiter occiſa per noctem conjugalem, & cubilia ſanguinolenta : quæ doctus Eurytion ſculpſerat multo auro : quo ſpolio* potitus *Turnus jam triumphat & lætatur. O mens hominum ignara fati, & caſus venturi, & ſervandæ modeſtiæ in fortuna proſpera ! tempus adveniet Turno, cum optabit emptum ingenti* pretio, ut nunquam *tetigiſſet Pallanta : & cum deteſtabitur iſta ſpolia &* iſtum *diem. At ſocii* Pallantis *denſati multis lamentis & fletibus reportant Pallanta impoſitum clypeo. O* Palla *rediture ad patrem, magne ejus dolor, luctus, & honor ! hæc prima dies expoſuit te bello, hæc eadem eripit : tamen poſtquam reliquiſti magnos cumulos Rutulorum.*

Dixerat : ac clypeum, tot ferri terga, tot æris,
Cum pellis toties obeat circumdata tauri,
Vibranti cuſpis medium tranſverberat ictu,
Loricæque moras & pectus perforat ingens.
Ille rapit calidum fruſtra de vulnere telum :
Unâ eademque viâ ſanguiſque animuſq; ſequuntur.
Corruit in vulnus : ſonitum ſuper arma dedere :
Et terram hoſtilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus ſuper aſſiſtens :
Arcades, hæc, inquit, memores mea dicta referte
Evandro : qualem meruit, Pallanta remitto.
Quiſquis honos tumuli, quicquid ſolamen humandi
Largior : haud illi ſtabunt Æneia parvo
Hoſpitia. Et lævo preſſit pede, talia fatus,
Exanimum : rapiens immania pondera baltei,
Impreſſumque nefas (una ſub nocte jugali
Cæſa manus juvenum fœdè, thalamique cruenti)
Quæ bonus Eurytion multo cælaverat auro :
Quo nunc Turnus ovat ſpolio gaudetq; potius.
Neſcia mens hominum fati ſortiſque futuræ,
Et ſervare modum, rebus ſublata ſecundis !
Turno tempus erit, magno cum optaverit emptum
Intactum Pallanta ; & cum ſpolia iſta diemque
Oderit. At ſocii multo gemitu lachrymiſque
Impoſitum ſcuto referunt Pallanta frequentes.
O dolor, atque decus magnum rediture parenti !
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert :
Cum tamen ingentes Rutulorum linquis acervos.

NOTÆ.

482. *Ferri terga.*] Proprie de pellibus dicuntur : hic per tranſlationem, de metallorum laminis.

489. *Petit ore cruento.*] Concidit igitur in faciem. *Petit ore,* id eſt, mordet terram : vel ex vindictæ rabie, vel ex luctu animæ difficile è juvenili corpore erumpentis. *Ore cruento,* quia accepto lethali quocunque vulnere, ſanguis vulgo per os effluit.

494. *Æneia Hoſpitia.*] Quomodo Æneam hoſpitio exceperit, legitur Æ. 8. 154, &c.

497. *Una ſub nocte jugali, &c.*] Danaus & Ægyptus, Beli regis filii, cum inter ſe diſſiderent : Danaus in Græciam abiit : ibique occupavit regnum Argivum : ut fratris ſui genus deleret, quinquaginta filias ſuas, fratris ſui filiis item quinquaginta uxores dedit. Illæ patris ſui juſſu maritos prima nocte occiderunt, excepta una Hypermneſtra, quæ Lynceo pepercit ſuo. Hinc ſorores illæ apud inferos addictæ ſunt aquis, in pertuſum dolium perpetuò infundendis. *Danaides* dictæ à patre, *Belides* ab avo.

499. *Eurytion, &c.*] Peritus aliquis artifex. *Cælaverat,* non acu pinxerat : ergo balteus aureis argenteiſque laminis opertus fuit, in quibus hæc cælata fuerant. De verbo *ovat,* Æ. 3. 189.

503. *Turno tempus erit, cum, &c.*] Cum ſcilicet ab Ænea victus, & vitâ tantum non donatus, ad aſpectum baltei recrudeſcente victoris irâ, occidetur, Æ. 12. 940.

Nec

Nec jam fama mali tanti, ſed certior auctor
Advolat Æneæ : tenui diſcrimine lethi
Eſſe ſuos, tempus verſis ſuccurrere Teucris.
Proxima quæq; metit gladio, latumque per agmen
Ardens limitem agit ferro : te, Turne, ſuperbum
Cæde nova quærens, Pallas, Evander, in ipſis
Omnia ſunt oculis : menſæ, quas advena primas
Tunc adiit, dextræquæ datæ. Sulmone creatos
Quatuor hic juvenes, totidem, quos educat Ufens,
Viventes rapit : inferias, quos immolet umbris,
Captivoque rogi perfundat ſanguine flammas.
Inde Mago procul infenſam cum tenderet haſtam ;
Ille aſtu ſubit, ac tremebunda ſupervolat haſta :
Et genua amplectens effatur talia ſupplex :
Per patrios manes, & ſpes ſurgentis Iüli,
Te precor, hanc animum ſerves natoque patrique.
Eſt domus alta : jacent penitus defoſſa talenta
Cælati argenti : ſunt auri pondera facti
Infectique mihi : non hic victoria Teucrûm
Vertitur : haud anima una dabit diſcrimina tanta.
Dixerat : Æneas contra cui talia reddit :
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
Gnate parce tuis : belli commercia Turnus
Suſtulit iſta prior, jam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchiſæ manes, hoc ſentit Iülus.
Sic fatus, galeam lævâ tenet, atque reflexâ
Cervice orantis capulo tenus abdidit enſem.
Nec procul Æmonides, Phœbi Triviæque ſacerdos,

Nec jam rumor, ſed certus nuncius tantæ calamitatis accurrit ad Æneam : ſuos parum diſtare ab exitio : tempus eſſe opem ferendi Teucris fugatis. Æneas cædit enſe vicina omnia, & furens facit ſibi ferro viam per latam turbam : quærens te, Turne, ferocientem novâ ſtrage. Pallas, Evander, omnia verſantur Æneæ, ante ipſos oculos: imprimis *menſæ quas primas externus tum adivit, & dexteræ junctæ. Illic capit vivos quatuor juvenes, natos Sulmone, totidem quos Ufens alebat : quos mactet* in *ſacrificium umbris* Pallantis, *& ut riget cruore captivorum ignes buſti.. Deinde cum longe intentaret inimicam haſtam Mago : ille dolo ſuppoſuit ſe, & haſta tremens ſupervolavit : &* Magus *amplectens genua loquitur talia ſupplex : Oro te per animam patris* tui, *& per ſpes* tuas de *Iülo creſcente : ſerva hanc vitam* meam *& patri &* mihi *filio. Eſt mihi domus ſublimis : jacent intime infoſſa talenta argenti ſignati : ſunt pondera auri elaborati & non elaborati : victoria Trojanorum non hic continetur : vita unica non exponet* vos *tantis periculis. Dixerat : Æneas adverſum reſpondet illi talia : Serva tuis filiis talenta illa plurima auri & argenti, quæ narras : Turnus jam ante occiſo Pallente abſtulit prior iſta belli pacta. Hoc cenſet anima patris Anchiſæ, hoc ſentit Iülus. Sic locutus, corripit ſiniſtro* manu *caſſidem* ejus, *& condidit gladium uſque ad capulum* in *cervice retortâ deprecantis. Nec* erat *longe Æmonides, ſacerdos Apollinis ac Dianæ,*

NOTÆ.

516. *Menſæ, quas advena,* &c.] Cum ab Evandro exceptus hoſpitio eſt, Æ. 8. 154. & junctis dexteris fœdus initum, ib. 467.

519. *Inferias, quos immolet umbris,* &c.] *Inferiæ* ſunt munera quæ tumulis mortuorum *inferuntur :* lac, mel, vinum, aqua, flores, exſectæ comæ : ſanguis victimarum, etiam quandoque humanarum, quæ ex captivis aſſumebantur. Sic Achilles in funere Patrocli mactat duodecim Trojanos juvenes, eorumque corpora in Patrocli pyram injicit, Iliad. 23. 175. Romani deinde, pro humanis illis victimis, gladiatorum certamina circa pyram induxerunt. *Umbras* dixit, plurali numero, pro *umbra,* Pallantis ; ut Æ. 5. 81. *Animæque umbræque paternæ.*

524. *Manes.*] Aliquando pro Diis ipſis inferorum ſumuntur, Æ. 6. 743. Hic & alibi, pro umbris ipſis, ſive animis mortuorum, G. 4. 469.

526. *Talenta,* &c.] De talenti valore, Æ. 5. 112, 248.

527. *Facti Infectique.*] *Factum aurum* quod in opus conflatum eſt : *infectum,* quod adhuc in maſſam compactum.

532. *Parce,* &c.] Serva natis tuis, & tuam in rem abſtine : unde *parcus* dicitur abſtinens.

534. *Hoc ſentit.*] Hæc eſt eorum ſententia, ut omiſſis muneribus tuis Pallanta ulciſcar.

537. *Phœbi Triviæque ſacerdos,* &c.] Dianæ & Apollinis templa & ſacra ſæpe conjunguntur, ut Æ. 6. 35. De *Phœbo* ſeu *Apolline,* Ecl. 3. 62,

Infula

totus resplendens veste & armis conspicuis: cui insula cingebat caput tæniis. Æneas *aggressus illum persequitur* in *campo, & incumbens lapso mactat* eum, *& opprimit magnis tenebris. Sereſtus reportat humeris arma* ejus *collecta, trophæum* futurum *tibi ô Mars rex* belli. *Cæculus natus è stirpe Vulcani, & Umbro ortus è montibus Marsorum, novant certamen. Æneas adversùm sævit. Absciderat ense manum sinistram Anxuris, & ferro totum ambitum clypei. Ille cecinerat aliquid magnum, & putaverat virtutem adfuturam incantamento, & forte tollebat animum* ad *cœlum, & promiserat sibi capillos albos & prolixam vitam. Tarquitus, quem Nympha Dryope peperat Fauno sylvarum incolæ, contra gestiens armis micantibus dedit se obvium furenti* Æneæ. Æneas *detortâ hastâ* Tarquiti *impedit* ejus *loricam & magnum pondus clypei: deinde dejicit* in *terram caput illius, frustra deprecantis & parantis loqui plurima: & propellens truncum calentem, hostili animo loquitur hæc super* eum: *O tremende* hostis,

Insula cui sacrâ redimibat tempora vittâ:
Totus collucens veste atque insignibus armis.
Quem congressus agit campo, lapsumque superstans
Immolat, ingentique umbrâ tegit: arma Sereſtus
Lecta refert humeris, tibi, rex Gradive trophæum.
Instaurant acies, Vulcani stirpe creatus
Cæculus, & veniens Marsorum montibus Umbro.
Dardanides contra furit. Anxuris ense sinistram,
Et totum clypei ferro dejecerat orbem.
Dixerat ille aliquid magnum, vimque affore verbo
Crediderat, cœloque animum fortasse ferebat,
Canitiemque sibi & longos promiserat annos.
Tarquitus exultans contrà fulgentibus armis,
Sylvicolæ Fauno Dryope quem Nympha crearat,
Obvius ardenti sese obtulit: ille reductâ
Loricam clypeique ingens onus impedit hastâ:
Tum caput orantis nequicquam & multa parantis
Dicere, deturbat terræ: truncumq; tepentem
Provolvens, super hæc inimico pectore fatur:
Istic nunc, metuende, jace: non te optima mater
Condet humi, patriove onerabit membra sepulchro;
Alitibus linquêre feris, aut gurgite mersum
Unda feret, piscesque impasti vulnera lambent.
Protinus Antæum & Lycam, prima agmina Turni
Persequitur; fortemq; Numam, fulvumq; Camertem,

jace nunc istic: bona mater tua non te teget terrâ, nec imponet corpus patrio tumulo: relinqueris avibus rapacibus, aut aqua vehet te abjectum in *profundum, & pisces avidi fugent vulnera. Continuò insectatur Antæum & Lycam, primas turmas Turni: & robustum Numam, & flavum Camertem.*

NOTÆ.

104. De *Trivia*, Diana, sic à triviis, ubi colebatur, dicta, Æ. 4. 511.

538. *Insula*, &c.] Fascia latior, ex qua minores vittæ dependebant, instar diadematis caput sacerdotum ambiens, Æ. 2. 133.

541. *Umbrâ tegit.*] Vel super incumbente corpore suo morientem inumbrat, quod inane admodum mihi videtur. Vel potius, mortis tenebris operit, quod congruit cum illo, v. 746. *In æternam clauduntur lumina noctem.*

542. *Rex Gradive, trophæum.*] *Gradivus*, Martis nomen, Æ. 3. 35. *Trophæum*, strues armorum, ad monumentum victoriæ, Æ. 11. 7.

544. *Cæculus*, &c.] Prænestinorum dux, Æ. 7. 678. *Umbro*, Marsorum, ibid. 750.

547. *Dixerat ille aliquid magnum.*] Id est, magicis quibusdam consecrationibus & carminibus adversus vulnera se munierat. Unde Germanus aliique suspicantur legendum esse, *magicum*, non *magnum.*

551. *Sylvicolæ Fauno Dryope*, &c.] *Fauni*, rustica numina, multa fuere, Ecl. 6. 27. Horum aliquo, & Dryope Nymphâ, natus Tarquitus.

552. *Reductâ Loricam*, &c.] Tarquitus longam hastam in Æneam dextrâ intendebat: Æneas hanc detorsit: quam cum Tarquitus non amitteret manu; inde, clypeus ejus hastâ transversâ impeditus, patentem vulneri locum reliquit

558 *Patrio.*] Non *paterno*, cum mater Nympha, paterque Faunus immortales essent: sed *patrio*, seu natali in loco: erat enim Italus, at non ex ea Italiæ parte. *Onerabit membra sepulchro*, commutatio est, pro *onerabit sepulchrum membris.* Sic Æ. 1. 119. *Vina cadis onerarat Acestes.*

562. *Numam.*] Jam Numam occiderunt Nisus & Euryalus, Æ. 9. 454. ideo vellicatur Virgilius apud Macrobium, quasi parum memor. Quasi vero in tanto exercitu duo ejusdem nominis esse non potuerint?

Magna-

Magnanimo Volſcente ſatum, ditiſſimus agri
Qui fuit Auſonidum, & tacitis regnavit Amyclis.
Ægeon qualis, centum cui brachia dicunt
Centenaſque manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribuſque arſiſſe: Jovis cum fulmina contra
Tot paribus ſtreperet clypeis, tot ſtringeret enſes.
Sic toto Æneas deſævit in æquore victor,
Ut ſemel intepuit mucro. Quin ecce Nyphæi
Quadrijuges in equos adverſaque pectora tendit:
Atque illi longe gradientem & dira frementem
Ut videre, metu verſi, retroque ruentes,
Effunduntque ducem, rapiuntque ad littora currus.
Interea bijugis infert ſe Lucagus albis
In medios, fraterque Liger: ſed frater habenis
Flectit equos, ſtrictum rotat acer Lucagus enſem.
Haud tulit Æneas tanto fervore furentes:
Irruit, adverſâque ingens apparuit haſtâ.
Cui Liger:
Non Diomedis equos, non currum cernis Achillis,
Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis & ævi
His dabitur terris. Veſano talia late
Dicta volant Ligeri: ſed non & Troïus heros
Dicta parat contra: jaculum nam torquet in hoſtem.

natum generoſo Volſcente, qui fuit agris opulentiſſimus inter *Auſonas, & imperavit Amyclis ſilentibus. Qualis Ægæon, cui aiunt* fuiſſe *centum brachia & centum manus, & flammam erupiſſe quinquaginta faucibus & pectoribus: quando adverſus tonitrua Jovis ſonabat totidem clypeis æqualibus, & nudabat totidem enſes. Sic Æneas victor furit per totam planitiem, ex quo gladius ſemel incaluit. Immo ecce erumpit in equos quatuor Nyphæi* alligatos *jugo, & in pectora oppoſita* eorum: *ſed illi, cum viderunt* Æneam *procul incedentem & dire ſuventem, turbati timore, & retro fugientes, excutiunt ducem, & trahunt currum ad litus. Interim Lucagus immittit ſe in medios equis duobus albis jugalibus, & frater* ejus *Liger: ſed frater* Liger *regit equos loris, Lucagus ardens quatit gladium nudatum. Æneas non paſſus* eſt eos *tanto ardore ferocientes: irrumpit, & oppoſitâ haſtâ ſublimis occurrit. Cui Liger* ait: *Non vides equos Diomedis, non currum Achillis, aut arva Phrygiæ: mox terminus belli & vitæ* tuæ *ponetur in his terris. Talia verba volant late* ab *inſano Ligere: at heros Trojanus non ſic meditatur verba ex adverſo: nam librat telum in hoſtem.*

NOTÆ.

563. *Volſcente.*] Qui à Niſo occiſus fuerat, Æ. 9. 438.

564. *Tacitis Amyclis.*] *Amyclæ* urbs fuit Peloponneſi, Lacedæmoni ſic vicina, ut pars ejus à quibuſdam habita ſit. Hinc profecti coloni urbem in Italia cognominem condiderunt, in Auruncis, inter Tarracinam & Caietam: ad lacum qui deinde *Amyclanus*, poſtea *Fundanus* dictus eſt, nunc *lago di Fondi*. Urbs illa jamdiu deleta erat tempore Virgilii: vel, à ſerpentibus, juxta Plinium & Solinum: vel, à finitimis, juxta Ciceronem. *Tacitæ* autem dicuntur Amyclæ, ex eodem Cicerone, vel, quod propter nimiam modeſtiam injurias à finitimis acceptas cum tacerent ac diſſimularent, ab iiſdem oppreſſæ ſunt: vel ex Servio, quia cum Pythagoricam ſectam ſequerentur, quæ quinquennale ſilentium ſervari, & ab animalium cæde abſtineri, jubebat; à ſerpentibus è vicina palude erumpentibus, quas occidere nefas putabant, deletæ ſunt.

565. *Ægæon.*] Gigas, Cœli & Telluris filius, ex Heſiodo in Theog. v. 147. *Ægeon* apud homines dictus, *Briareus* apud Deos, ex Homero, Iliad. 1. 403. manibus centum, capitibus quinquaginta inſtructus. Jovis hoſtis hic dicitur, quales gigantes cæteri. Tamen Homerus loco citato ait, eum Thetidis impulſu opem Jovi tuliſſe adverſus Neptunum, Junonem, & Palladem, cum Dii alii adverſus Jovem, propter ejus jactantiam, rebellaſſent. Ideo apud inferos non torquetur, ſed ſedet quaſi ſatelles in veſtibulo, Æ. 6. 287.

575. *Bijugis.*] A nominativo *bijugus*: dicitur enim *bijugis* tertiæ declin. & *bijugus* ſecundæ, unde infra, v. 587. *Admonuit bijugos.*

581. *Non Diomedis equos, &c.*] Non ii ſumus hoſtes, quorum è manibus elabi poſſis: ut elapſus es è Diomedis manibus. Venere peplum ſuum obtendente, ut diximus ſupra, v. 82. ex Homero, Iliad. 5. 311. Aut è manibus Achillis, Neptuno te pugnæ ſubducente, ut diximus, Æ. 4. 182. ex Homero, Iliad. 20. 321. Sed jam vitæ terminum attigiſti. *Porro equi Diomedis* non illi ſunt, quos Rheſo abſtulit, de quibus Æ. 1. 756. ſed equi quicunque Diomedis. Quippe Rheſi equos rapit Diomedes, Iliad. 10. 498. cum Æneæ autem

Lucagus, poſtquam incurvatus imminens in verba excitavit telo binos equos, dum ſiniſtro pede protenſo parat ſe ad certamen; jaculum Æneæ intrat per infimam extremitatem clypei ſplendentis, deinde perfodit inguen ſiniſtrum. Dejectus è curru ſemianimus ſternitur humi: quem pius Æneas alloquitur verbis acerbis: Lucage, nulla iners fuga equorum prodidit tuum currum, aut umbræ inanes averterunt eos *ab hoſtibus:* tu *ipſe exiliens è rotis relinquis jugum* currus. *Sic locutus iſta, apprehendit binos jugales. Frater miſerandus, dejectus eodem curru, porrigebat manus exarmatas* dicens: *Vir Trojane, per te* ipſum, *per parentes qui te produxerunt talem, omitte hanc animam, & miſerere orantis. Æneas oranti pluribus* verbis ait: *Non proferebas prius talia verba: morere, & frater ne deſeras fratrem. Deinde aperit acumine* gladii *pectus,* quo *latet anima. Dux Trojanus tales faciebat cædes per agros: ſæviens more aquæ præcipitis, aut nigræ procellæ. Denique juvenis Aſcanius, & juventus fruſtra obſeſſa, egrediuntur, & deſerunt munimenta* ſua. *Interim Jupiter alloquitur prior Junonem: O ſoror mea, & eadem uxor acceptiſſima:* an *Venus fulſit vires Trojanorum, ut putabas? nec opinio* tua *decepit te;* non eſt illis *hominibus manus ardens ad bellum? & animus aſper ac tolerans laboris? cui Juno ait humilis: O formoſiſſime marite, cur laceſſis* me *dolentem & metuentem verba tua dura? quippe ſi mihi eſſet in amore* ea *auctoritas, quæ fuit olim, & quam deceret eſſe,*

Lucagus, ut pronus pendens in verba telo
Admonuit bijugos, projecto dum pede lævo
Aptat ſe pugnæ; ſubit oras haſta per imas
Fulgentis clypei, tum lævum perforat inguen.
Excuſſus curru moribundus volvitur arvis:
Quem pius Æneas dictis affatur amaris:
Lucage, nulla tuos currus fuga ſegnis equorum
Prodidit, aut vanæ vertere ex hoſtibus umbræ:
Ipſe rotis ſaliens juga deſeris. Hæc ita fatus,
Arripuit bijugos. Frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delapſus eodem:
Per te, per qui te talem genuere parentes,
Vir Trojane, ſine hanc animam, & miſerere precantis.
Pluribus oranti Æneas: Haud talia dudum
Dicta dabas: morere, & fratrem ne deſere frater.
Tum latebras animæ pectus mucrone recludit.
Talia per campos edebat funera ductor
Dardanius: torrentis aquæ vel turbinis atri
More furens. Tandem erumpunt & caſtra relinquunt
Aſcanius puer & nequicquam obſeſſa juventus.
Junonem interea compellat Jupiter ultro:
O germana mihi atq; eadem gratiſſima conjux:
Ut rebare, Venus (nec te ſententia fallit)
Trojanas ſuſtentat opes? non vivida bello
Dextra viris, animuſq; ferox, patienſq; pericli?
Cui Juno ſubmiſſa: Quid, ô pulcherrime conjux,
Sollicitas ægram & tua triſtia dicta timentem?
Si mihi, quæ quondam fuerat, quamq; eſſe decebat,

NOTÆ.

è curru pugnaverat jam Iliad. 5. 311. De *Diomede*, Æ. 11. 101. De *Achille*, Æ. 1. 103. De *Phrygia*, ubi Troas, ibid. 385.

589. *Inguen.*] Pars eſt illa corporis, qua femur, imo ventri vicinum, complicatur.

603. *Turbinis.*] *Turbo* ventus eſt repentino impetu univerſa *perturbans*, ex Apuleio: Græcis, τυφών.

604. *Caſtra.*] Urbem obſeſſam, Æ. 7. 157.

607. *Germana, &c.*] Cur Juno dicatur Jovis & *ſoror* & *conjux*, Æ. 1. 51.

609. *Non vivida bello, &c.*] Exiſtimant aliqui dictum id à Jove ſimpliciter; nullam ineſſe virtutem Trojanis, niſi quæ in uno Veneris auxilio poſita ſit. Sed hoc durius. Quare Servius putat ironiam eſſe, cujus vera ſententia ſit: non Venerem Trojanis, ſed vividam bello dextram virtutemque ſuccurrere. Etſi enim Venus ab Ænea vulnera depulerit, v. 331. hæc tamen ipſius cura ad unum Æneam pertinebat; non ad cæteros item duces, qui propria vi multa fortiter patrabant. *Opes*; vires, potentiam, Æ. 9. 532. *ſummâ nituntur opum vi.*

612. *Sollicitas ægram.*] Laceſſis, objurgas, ludis. Et hinc firmatur Servii ſententia de ironia Jovis.

Vis in amore foret; non hoc mihi namq; negares,
Omnipotens: quin & pugnæ ſubducere Turnum,
Et Dauno poſſem incolumem ſervare parenti. 616
Nunc pereat; Teucriſq; pio det ſanguine pœnas.
Ille tamen noſtrâ deducit origine nomen:
Pilumnuſque illi quartus pater: & tua largâ
Sæpe manu multiſq; oneravit limina donis. 620
Cui rex ætherei breviter ſic fatur Olympi:
Si mora præſentis lethi tempuſque caduco
Oratur juveni, meque hoc ita ponere ſentis;
Tolle fugâ Turnum, atq; inſtantibus eripe fatis;
Hactenus indulſiſſe vacat. Sin altior iſtis 625
Sub precibus venia ulla latet, totumque moveri
Mutarive putas bellum; ſpes paſcis inanes. [ris,
Cui Juno illachrymans: Quid ſi, quod voce grava-
Mente dares; atq; hæc Turno rata vita maneret?
Nunc manet inſontem gravis exitus: aut ego veri
Vana feror: quod ut ô potiùs formidine falsâ 631
Ludar; & in melius tua, qui potes, orſa reflectas.
Hæc ubi dicta dedit, cœlo ſe protinus alto
Miſit, agens hyemem nimbo ſuccincta per auras:
Iliacamq; aciem & Laurentia caſtra petivit. 635
Tum Dea nube cavâ tenuem ſine viribus umbram,
In faciem Æneæ (viſu mirabile monſtrum)
Dardaniis ornat telis: clypeumque jubaſque

non negares hoc mihi, cum *poſſis omnia: imo poſſem ſubtrahere Turnum è prælio, & ſervare ſalvum patri* ejus *Dauno. Nunc moriatur, & perſolvat pio ſanguine pœnas Trojanis. Tamen ille trahit nomen è ſtirpe noſtrâ: Pilumnus* eſt *illi pater quarto* gradu; *& ſæpe cumulavit portas* templorum *tuorum liberali manu, & plurimis muneribus. Cui rex cœli ſic loquitur breviter: Si petitur* à te pro illo *juvene morituro dilatio mortis inſtantis & tempus, & ſi exiſtimas me* poſſe *ſic ſtatuere; auſer Turnum fugâ, & eripe* eum *fatis urgentibus: licet* mihi *favere* tibi *eo uſque. Si vero gratia ulla amplior occultatur ſub iſtis precibus, & ſi exiſtimas bellum univerſum* poſſe *mutari & transferri; alis ſpem vanam. Cui Juno flens* ait: *Si ſaltem permitteres ex animo, id quod ægre permittis verbo: & ſi hæc vita ſupereſſet certa Turno! nunc* vero *acerbus finis deſtinatur innocenti, aut ego dicor ignara veritatis: quod* ita *potius* ſit, *ut ego decipiar inani metu; &* tu *referas in melius incepta tua,* tu *qui* id *potes. Poſtquam protulit hæc verba, ſtatim dimiſit ſe è ſummo cœlo, involuta nube, propellens procellam per aërem: & adivit exercitum Trojanum & caſtra Latina. Deinde Dea inſtruit armis Trojanis umbram levem abſque viribus,* ex *nube vacua, in figuram Æneæ,* quod erat *prodigium mirabile aſpectu: & ſimulat clypeum, & criſtas*

NOTÆ.

614. *Vis in amore, &c.*] Si tantum apud te poſſem amore meo, quantum olim poteram: non *hoc* mihi negares; ut Latini quoque virtute atque animo ſuperiores eſſent.

618. *Noſtrâ origine.*] *Divinâ.* Et vero Pilumnus à quibuſdam dicitur Jovis fuiſſe filius: quod tamen parum huic Junonis orationi convenit. Neque enim chara eſſe potuit Junoni ſtirps Pilumni, ſi Jovis ex pellice filius fuit. Igitur ad ignotam aliam, ſed divinam tamen originem referendus eſt. De *Pilumno*, quarto patre Turni, ſupra, v. 76.

625. *Hactenus indulſiſſe vacat.*] Fuit opinio veterum, fata omnino impediri ne à Jove quidem poſſe; poſſe tamen aliquantum differri; ut diximus, Æ. 1. 243.

628. *Quid ſi, quod voce gravaris, &c.*] Timet Juno ne parum ſincere & ex animo permiſerit Jupiter; vitam Turni, dilatâ morte, ſervari.

630. *Veri Vana.*] *Ignara, inſcia*, Æ. 7. 440. *Veri effœta ſenectus.*

632. *Potes.*] Poteſt Jupiter fata reflectere vel differendo; vel conditionem aliquam unde illa pendent, impediendo, Æ. 1. 243.

634. *Hyemem.*] Tempeſtatem, Æ. 1. 126. De *Laurento*, urbe Latina, Æ. 7. 63.

636. *Tum Dea nube cavâ, &c.*] Ex Homero Iliad. 5. 449. Cum Venus, Diomedi in Æneam irruenti fruſtra peplum obtendens, ab ipſo Diomede vulnerata fuiſſet, currumque Æneæ commiſiſſet Apollini: Apollo, Ænea ſubducto, ſimulacrum eidem perſimile hoſtibus oppoſuit. Idem hic præſtat Juno: non quidem ut Æneam, ſed ut Turnum Æneæ ſubducat: urgentibus è litore, erumpentibus ex urbe Trojanis.

638. *Jubas.*] Galeæ criſtas, è jubis equinis, Æ. 3. 468.

Divini aſſimulat capitis, dat inania verba,
Dat ſine mente ſonum, greſſuſque effingit euntis.
Morte obitâ quales fama eſt volitare figuras,
Aut quæ ſopitos deludunt ſomnia ſenſus.
At primas læta ante acies exultat imago,
Irritatque virum telis, & voce laceſſit.
Inſtat cui Turnus, ſtridentemque eminus haſtam
Conjicit: illa dato vertit veſtigia tergo.
Tum vero Æneam averſum ut cedere Turnus
Credidit, atq; animo ſpem turbidus hauſit inanem:
Quo fugis, Ænea? thalamos ne deſere pactos:
Hâc dabitur dextrâ tellus quæſita per undas.
Talia vociferans ſequitur, ſtrictumque coruſcat
Mucronem: nec ferre videt ſua gaudia ventos.
Forte ratis, celſi conjuncta crepidine ſaxi,
Expoſitis ſtabat ſcalis & ponte parato,
Quâ rex Cluſinis advectus Oſinius oris.
Huc ſeſe trepida Æneæ fugientis imago
Conjicit in latebras: nec Turnus ſegnior inſtat,
Exuperatque moras, & pontes tranſilit altos.
Vix proram attigerat: rumpit Saturnia funem,
Avulſamque rapit revoluta per æquora navem.
Illum autem Æneas abſentem in prælia poſcit:
Obvia multa virûm demittit corpora morti.
Tunc levis haud ultra latebras jam quærit imago,
Sed ſublime volans nubi ſe immiſcuit atræ:
Cum Turnum medio interea fert æquore turbo.
Reſpicit ignarus rerum, ingratuſque ſalutis:
Et duplices cum voce manus ad ſidera tendit:
Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignum
Duxiſti? & tales voluiſti expendere pœnas?

divini capitis, tribuit ei vana verba, tribuit ſonum vocis *abſque anima, & exprimit inceſſum ambulantis. Qualia ſimulacra rumor eſt volare* poſt *mortem obitam, aut qualia ſomnia decipiunt ſenſus ſopitos. At ſimulacrum lætum geſtit ante prima agmina, & provocat armis Turnum, & urget verbis. Turnus imminet illi, & procul evibrat haſtam ſonantem: illud convertit greſſus oblato dorſo. Tunc autem, quando Turnus credidit Æneam retro verſum fugere, & turbatus accepit animo ſpem vanam, ait: Quo fugis, ô Ænea? ne deſere conjugia promiſſa: terra quæſita per mare dabitur* tibi *hac manu* mea. *Inclamans talia perſequitur, & intorquet enſem nudum: nec animadvertit ventos rapere ſuam voluptatem. Fortè navis, admota margini lapidis alti ſtabat ſcalis extenſis & ponte præparato, quâ* nave *rex Oſinius vectus* fuerat *è Cluſina regione. Simulacrum Æneæ fugientis conjicit ſe illuc timidum in latebras: nec lentior imminet Turnus, & omittit moras, & tranſvolat pontes excelſos. Vix pervenerat* ad *proram:* cum *filia Saturni* Juno *ſecat funem, & trahit navem ſolutam per mare turbatum. Æneas vero vocat ad certamina abſentem Turnum; tradit morti plurima corpora hominum obvia. Tunc tenue ſimulacrum non quærit ulterius latibula, at evolans* in *altum confudit* ſe cum *nigra nube: dum interim ventus vehit Turnum medio mari.* Ille *circumſpectat inſcius rerum, & ingratus ſervate* vitæ: *& tollit ad aſtra geminas manus* cum his *verbis: O pater omnipotens, an exiſtimaſti me aptum tanto ſceleri, & voluiſti* me *luere tale ſupplicium?*

NOTÆ.

650. *Hac dabitur*, &c.] Amarus jocus: ſignificat enim, ſe humi dejecturum Æneam, & morti daturum.

651. *Coruſcat Mucronem.*] Neutrum verbum, Virgilio ſæpe activum, Æ. 5. 642.

652. *Nec ferre videt*, &c.] Nec videt hoſtem, cujus ob fugam exultat, umbram inanem eſſe, quæ vento rapitur.

653. *Crepidine.*] *Crepido* eſt ſummitas ripæ, vel abrupti ſaxi. *Crepidine*, pro *crepidini*; ut ſupra, v. 361. *Hæret pede pes*, pro *pedi*.

655. *Cluſinis advectus Oſinius oris*, &c.] De illo *Cluſii rege*, & urbe *Cluſio*, ſupra, v. 166.

664. *Sublime volans.*] *In ſublime*: adverbii more. Sic G. 1. 320. *Segetem ab radicibus imis ſublime expulſam eruerent.*

666. *Ingratuſque ſalutis.*] Incuſat enim Jovem, cujus permiſſu, Junoniſque operâ ſervatus fuerat.

668. *Crimine dignum.*] *Dignum*, qui admitterem tantum ſcelus: quale eſt, meos in pugna deſerere.

Quo

Quo feror? unde abii? quæ me fuga, quemve reducet?
Laurenteſne iterum muros aut caſtra videbo?
Quid manus illa virûm, qui me meaque arma ſecuti?
Quoſque nefas, omnes infanda in morte reliqui?
Et nunc palantes video, gemitumque cadentum
Accipio. Quid agam? aut quæ jam ſatis ima dehi-
Terra mihi? vos ô potius miſereſcite, venti: [ſcat
In rupes, in ſaxa, volens vos Turnus adoro,
Ferte ratem, ſæviſque vadis in immittite ſyrtis:
Quo neque me Rutuli, neq; conſcia fama ſequatur.
Hæc memorans, animo nunc huc, nunc fluctuat il-
An ſeſe mucrone ob tantum dedecus amens [luc:
Induat, & crudum per coſtas exigat enſem;
Fluctibus an jaciat mediis, & littora nando
Curva petat: Teucrûmq; iterum ſe reddat in arma.
Ter conatus utramque viam: ter maxima Juno
Continuit, juvenemque animo miſerata repreſſit.
Labitur alta ſecans, fluctuque æſtuq; ſecundo:
Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.
At Jovis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnæ, Teucroſque invadit ovantes.
Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus uni,
Uni odiiſque viro teliſque frequentibus inſtant.
Ille, velut rupes vaſtum quæ prodit in æquor,
Obvia ventorum furiis, expoſtaque ponto,
Vim cunctam atque minas perfert cœlique mariſq;
Ipſa immota manens: prolem Dolichaonis Hebrum

quo vehor? unde diſceſſi? quæ fuga & qualem referet me? an rurſus aſpiciam muros Laurentes, aut caſtra mea? *quid* dicet *multitudo illa hominum, qui ſecuti* ſunt *me & meum bellum? & quos omnes, ô ſcelus, deſerui in crudeli morte? & jam cerno* eos *vagos, & audio gemitum morientum. Quid faciam? aut quæ terra jam ſatis aperiatur mihi? ô venti, vos potius miſereſcite* mei: *ego Turnus vos colo ſponte: allidite navem ad ſcopulos, ad ſaxa: impellite* in *vada aſpera ſyrtium: quo neque Rutuli, neque fama ſciens* meam fugam. *ſequantur me. Hæc dicens nunc agitur animo huc, nunc illuc; an furens ob tantam ignominiam tranſfodiat ſe cuſpide, & traducat per coſtas durum gladium; an immittat* ſe in *medias aquas, & adeat natatu ſinuoſa litora, & ſe referat rurſus in arma Trojanorum. Ter tentavit utramque viam; ter ſuprema Juno cohibuit* eum, *& animo miſerta coercuit juvenem. Provebitur findens maria, unda & fluxu* maris *favente: & portatur ad urbem veterem Dauni patris* ſui. *Sed interea Mezentius impulſu Jovis ardens ſuccedit* ei in *prælio, & aggreditur Trojanos. Irrumpunt* in eum *turmæ Etruſcæ, & imminent uni viro;*

uni, inquam, omnibus odiis & denſis jaculis. Ille Mezentius, *ſicut rupes quæ procurrit in magnum mare, objecta furori ventorum & oppoſita fluctibus, ſuſtinet omnem violentiam & minas cæli & maris, ipſa ſtans inconcuſſa:* ſic *dejicit* in *terram Hebrum filium Dolichaonis,*

NOTÆ.

670. *Quemve reducet?*] Qualem me reducet? quanta ignaviæ labe maculatum?

671. *Laurentes muros.*] Urbem Latini regis, Æ. 7. 63. *Caſtra:* vel mea, vel Trojanorum.

674. *Palantes video.*] *Palantes vagos:* quaſi *planantes:* à πλανῶμαι, *erro, vagor:* unde & *planetæ*, vaga aſtra.

677. *Adoro.*] Ventos ſcilicet. De quorum divinitate, Æ. 3. 120.

678. *Syrtis.*] Ita lego cum Servio, non *ſyrtes:* ne obſcurior ſit ſtructura. *Syrtis:* locus quilibet arenoſus in mari, Æ. 1. 115.

681. *Seſe . . . mucrone Induat.*] Commutatio, pro, *mucronem induat, veſtiat, abdatque corpore.* Sic Cæſar, de bello Gall. l. 7. *Se ipſi acutiſſimis vallis induebant.*

682. *Crudum enſem.*] *Cruentum.* Nam *cruor* eſt ſanguis effuſus venis & jam frigeſcens, à κρύος *frigus:* à cruore *cruentus*, & *crudus*, qui adhuc eſt in cruore: à *crudo, crudelis*; ut à *fido, fidelis.*

685. *Viam.*] Modum utrumque conſulendi decori ſuo.

688. *Urbem.*] *Ardeam*, Dauni & Turni regiam, Rutulorum caput, Æ. 7. 410.

690. *Ovantes.*] Succeſſu exultantes, & quaſi jam triumphantes, Æ. 3. 189.

691. *Tyrrhenæ acies.*] Pars ea Etruſcarum gentium, quæ Mezentium regem ob immanitatem ejecerant, & Æneæ in auxilium venerant, ſupra, v. 163. Æ. 8. 478.

& cum eo Latagum & Palmum fugientem : ſed opprimit ſaxo & magno fragmento rupis Latagum, ſecundum *os & vultum* ſibi *objectum : permittit Palmum volutari jacentem ſubjecto poplite : & dat Lauſo arma* ejus *ferenda humeris, & criſtas imponendas capiti.* Opprimit *etiam Evantem Phrygium & Mimanta coætaneum & ſocium Paridis : quem Theano protulit in lucem Amyco patri eadem nocte*, qua *regina filia Ciſſei, gravida* ex *face, edidit Parin : ad urbem patris* Paris *obiit, Laurens litus habet Mimanta incogitantem. Et quemadmodum aper aliquis morſibus canum pulſus ex altis montibus, nutritus* in *ſylva arundinea, quem Veſulus piniſer texit annis plurimis, vel palus Laurentia ; poſtquam ventum eſt in retia, conſtitit, & frendet aſper, & cohorreſcit humeris : nec animus eſt ulli iraſci* in eum, *aut accedere propius, ſed* omnes *urgent eminus telis & ſecuris clamoribus : ille vero interritus opponit ſe in omnes partes, ſtridens dentibus, & excutit tela à tergo. Non aliter nemini* eorum, *quibus Mezentius legitimo eſt odio,*

Sternit humi : cum quo Latagum, Palmumque fugacem :
Sed Latagum ſaxo atque ingenti fragmine montis
Occupat os faciemque adverſam : poplite Palmum
Succiſo volvi ſegnem ſinit : armaque Lauſo
Donat habere humeris, & vertice figere criſtas.
Nec non Evantem Phrygium, Paridiſq; Mimanta
Æqualem comitemque : unâ quem nocte Theano
In lucem genitori Amyco dedit ; & face prægnans
Ciſſeis Regina Parin creat : urbe paternâ
Occubat, ignarum Laurens habet ora Mimanta.
Ac velut ille canum morſu de montibus altis
Actus aper (multos Veſulus quem piniſer annos
Defendit, multoſque palus Laurentia) ſylvâ
Paſtus arundineâ : poſtquam inter retia ventum eſt,
Subſtitit, infremuitque ferox, & inhorruit armos :
Nec cuiquam iraſci propiuſve accedere virtus,
Sed jaculis tutiſque procul clamoribus inſtant :
Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes,
Dentibus infrendens, & tergo decutit haſtas.
Haud aliter, juſtæ quibus eſt Mezentius iræ,

NOTÆ.

703. *Theano.*] In ſecundo caſu, *Theanus :* Amyci Trojani uxor : à Taubmanno Hecubæ ſoror dicitur, ideo, quia Ciſſei Thraciæ regis filia vocatur ab Homero, Iliad. 6. 299. & 11. 224. Hecuba autem *Ciſſeis* à Virgilio & à quibuſdam aliis appellatur. At Homerus Hecubam non Ciſſei Thracis, ſed Dymantis Phrygis filiam fuiſſe ait, Iliad. 16. 718. & Theano, uxorem Antenoris & Minervæ ſacerdotem, Iliad. 6. 299. Igitur, neque Theano ſoror Hecubæ fuit ; neque Theano Virgiliana eadem eſt atque Homerica : ſed nomen à Virgilio fictum. Quomodo Hecuba, cum Parin utero ferret, facem geſtare ſe ſomniaverit, Æ. 1. 31.

706. *Occubat, ignarum,* &c.] Prima pars ad Parin pertinet, qui ad Trojam à Philocteta occiſus eſt : ſecunda ad Mimanta, qui in campis Laurentibus occiditur. Quare Pierius aliique ſic locum hunc reſtituunt : *Urbe paterna occubat hic, charum Laurens habet ora Mimanta.* Sed contra eſt, quod antiqui interpretes omnino *ignarum* legerint ; Gellius imprimis, qui *ignarum* paſſive interpretatur, pro *ignotum :* ut apud Ovid. Metam. l. 7. 403. *Jamque aderat Theſeus, proles ignara parenti.* Sed hic nihil opus eſt ad paſſivam illam vim confugere : cum active ſignificare poſſit, *ignarum caſus ſui*, id eſt, *ignorantem ſe tali caſu & loco moriturum.* De *Laurente litore*, Æ. 7. 63.

707. *Ac velut ille,* &c.] *Ille* frequenter abundat in Virgilianis comparationibus, & magnum aliquid ac ſingulare ſignificat ; *Ille aper*, id eſt, *magnus aliquis aper.* Sic Æ. 12. 5. *Pœnorum qualis in arvis, Saucius ille gravi venantum vulnere pectus, Jamdudum movet arma leo.*

708. *Veſulus.*] Mons altiſſimus Alpium maritimarum, ad occidentem Liguriæ, nunc *monte Viſo :* in eo ſunt Padi fontes, *du Po.*

709. *Palus Laurentia.*] Inter Tybris oſtia urbemque Laurentum, ſecundum litus Tyrrheni maris : qui tractus ſylvis & paludibus arundinetiſque aſper olim fuit, ubi frequentes apri memorantur à poëtis ; hinc *ſylva hæc arundinea*, id eſt, paluſtris, à Virgilio appellatur ; teſtaturque Cluverius, loci ſpeciem nunc ab antiqua non admodum differre, immo & apris infeſtam eſſe.

714. *Partes cunctatur in omnes.*] Moram facit ac ſubſiſtit, ut opponat ſe in omnes partes.

716. *Quibus eſt Mezentius iræ.*] Quomodo dicimus, *eſſe odio. Juſta* dicitur illa Etruſcorum ira, ob immanem Mezentii crudelitatem, Æ. 8. 478.

Non

Non ulli eſt animus ſtricto concurrere ferro;
Miſſilibus longe & vaſto clamore laceſſunt.
Venerat antiquis Coriti de finibus Acron,
Graius homo, infectos linquens profugus hymenæos.
Hunc ubi miſcentem longe media agmina vidit,
Purpureum pennis & pactæ conjugis oſtro:
Impaſtus ſtabula alta leo ceu ſæpe peragrans
(Suadet enim veſana fames) ſi forte fugacem
Conſpexit capream, aut ſurgentem in cornua cervum;
Gaudet hians immane, comaſque arrexit, & hæret
Viſceribus ſuper accumbens: lavit improba teter
Ora cruor:
Sic ruit in denſos alacer Mezentius hoſtes.
Sternitur infelix Acron, & calcibus atram
Tundit humum expirans, infractaque tela cruentat.
Atque idem fugientem haud eſt dignatus Oroden
Sternere, nec jactâ cæcum dare cuſpide vulnus:
Obvius adverſoque occurrit, ſeque viro vir
Contulit: haud furto melior, ſed fortibus armis.
Tum ſuper abjectum poſito pede nixus & haſtâ:
Pars belli haud temnenda, viri, jacet altus Orodes.
Conclamant ſocii, lætum pæana ſecuti.
Ille autem expirans: Non me, quicunque es, inulto,
Victor, nec longum lætabere: te quoque fata
Proſpectant paria, atque eadem mox arva tenebis.
At quem ſubridens mixtâ Mezentius irâ:
Nunc morere: aſt de me Divûm pater atque hominum rex

eſt audacia congredi nudo enſe cum eo; *procul infeſtant* eum *jaculis & altâ vociferatione. Acron, vir Græcus, venerat ex antiqua regione Coriti, advena, omittens nuptias imperfectas. Poſtquam* Mezentius *aſpexit procul eum turbantem medias turmas, purpureum* ob *criſtas & purpuram ſponſæ promiſſæ: quemadmodum ſæpe leo famelicus percurrens alta ſtabula (nam impellit immoderata fames) ſi forte vidit capream fugacem, aut cervum ſublimem ob cornua; lætatur aperiens fauces immaniter, & arrigit jubas, & ſtat incumbens ſuper viſcera, & ſanguis tingit os fœdum: ſic gaudens Mezentius irrumpit in hoſtes confertos. Miſer Acron ſternitur, & moriens ferit talis nigram terram, & inficit ſanguine haſtam ruptam. Atque idem* Mezentius *dedignatus eſt occidere Oroden fugientem, & librato* jaculo *acuto infligere* ei *plagam improviſam: ſed obviam* præcurrens, *& obtulit ſe adverſo, & vir viro objecit ſe: non melior inſidiis, ſed generoſis armis. Deinde pede impoſito, & innitens haſtâ ſuper* eum *ſtratum: O viri, ecce jacet ingens Orodes, pars exercitus non aſpernanda. Socii exclamant, repetentes lætum pæana. Ille autem moriens* dixit: *O victor, quiſquis es, non gaudebis diu, nec me inulto: ſors æqualis te etiam ſpectat, & mox mordebis eandem terram. Ad quem* reſpondet *Mezentius ſubridens miſto furore: Jam morere: de me autem ſtatuat genitor Deorum & rex hominum.*

NOTÆ.

719. *Antiquis Coriti de finibus.*] *Coritus*, nunc *Cortona*, urbs in orientali parte Tuſciæ, circa Thraſimenum lacum: *antiquis finibus*, quia à Corito Dardani patre fundata, à quo Trojani originem duxerunt, Æ. 3. 169. *Graius homo.*] Græca origine; qui Coriti, ſeu Cortonæ conſederat. *Profugus* ad Tarchontem & Æneam: cauſam non affert poëta. De *Hymenæo*, nuptiarum præſide numine, G. 3. 60.

722. *Pennis & oſtro.*] *Pennis purpureis*; ut G. 2. 192. *Pateris libamus & auro.* Sunt *pennæ*, criſtæ caſſidis, è plumis avium purpureo colore tinctis, Æ. 3. 468. Munus autem erat à ſponſa datum abeunti, in pignus amoris. *Oſtrum*, purpura ex oſtreo expreſſa, G. 2. 506.

727. *Lavit.*] Prima brevi, præſentis eſt temporis, à *lavere*: prima longa, præteriti eſt temporis, à *lavare*.

733. *Cæcum vulnus.*] Ab orode non prævisum; quia à tergo, quaſi clam, & ex inſidiis; ſeu, ut mox ait, *furto*.

738. *Pæana ſecuti.*] *Pæan*, carmen triumphale: quod inceptum à Mezentio, ſocii perſequuntur. De *ea voce*, Æ. 6. 657.

741. *Eadem mox arva tenebis.*] Proſternendus & occidendus ab Ænea, infra, v. 894.

743. *Divûm pater atque hominum rex.*] Quem vos talem eſſe creditis: ut notat Servius. Jocatur enim impius Mezentius in Deos, qui infra, v. 773. nullum invocat ad pugnam Deum, præter dextram ſuam & arma; *Dextra mihi Deus, & telum quod miſſile libro.*

Id loquens, extraxit haſtam è corpore: quies acerba & ſomnus ferreus premit illi oculos: oculi clauduntur in perpetuam noctem. Cædicus jugulat Alcathoum, Sacrator Hydaſpen: & Rapo Parthenium, ac Orſen prævalidum robore: Meſſapus & Clonium, & Ericeten Lycaonium; illum dejectum in *terram lapſu equi indomiti: hunc pedes peditem. Agis quoque Lycius concurrerat* in Meſſapum: *hunc tamen deturbat Valerus non carens virtute avorum: Salius Atronium; & Salium Nealces, bonus jaculo & ſagittâ eminus decipiente. Jam Mars aſper adæquabat dolores & mortes mutuas: victores & victi pariter occidebant, & pariter cadebant: nec fuga cognita erat his, neque illis. Dii in domo Jovis miſerantur vanum furorem utriuſque* partis, *& tantas difficultates eſſe hominibus. Hinc Venus, hinc Juno filia Saturni aſpicit* ex *adverſo. Tiſiphone pallida furit in mediis millibus. At vero Mezentius librans magnam haſtam intrat* in *campum turbulentus: quantus Orion excellit humeris ſuper fluctus, quando graditur pedes, aperiens* ſibi *iter per vaſta ſtagna medii Nerei; aut* quando *reportans antiquam ornum è ſummis montibus, ambulat* in *terra, & tegit caput inter nubes. Talis Mezentius immittit ſe magnis armis. Ex adverſo Æneas, conſpicatus* eum *in longa turma, parat ire obviam illi. Ille ſtat intrepidus,*

Viderit. Hoc dicens, eduxit corpore telum:
Olli dura quies oculos & ferreus urget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaſpen:
Partheniumq; Rapo, & prædurum viribus Orſen:
Meſſapus Cloniumque, Lycaoniumque Ericeten:
Illum, infrænis equi lapſu tellure jacentem;
Hunc, peditem pedes. Et Lycius proceſſerat Agis,
Quem tamen haud expers Valerus virtutis avitæ
Dejicit: Atronium Salius; Saliumque Nealces,
Inſignis jaculo & longè fallente ſagittâ.
Jam gravis æquabat luctus & mutua Mavors
Funera: cædebant pariter, pariterque ruebant
Victores victique: neque his fuga nota, neque illis.
Dii Jovis in tectis iram miſerantur inanem
Amborum, & tantos mortalibus eſſe labores.
Hinc Venus, hinc contra ſpectat Saturnia Juno
Pallida Tiſiphone media inter millia ſævit.
At vero ingentem quatiens Mezentius haſtam
Turbidus ingreditur campo: quàm magnus Orion,
Cum pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna viam ſcindens, humero ſupereminet undas,
Aut ſummis referens annoſam montibus ornum,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
Talis ſe vaſtis infert Mezentius armis.
Huic contra Æneas, ſpeculatus in agmine longo,
Obvius ire parat. Manet imperterritus ille,

NOTÆ.

747. *Cædicus*, &c.] Reprehendunt poëtam critici, quod nomina permiſcuerit. Produnt ſe tamen ipſa per ſe, quorum, & qualia ſint: Latina quippe, *Cædicus, Sacrator, Rapo, Meſſapus, Salius*, &c. Græca, ſeu Phrygia & Trojana, *Alcathous, Hydaſpes, Parthenius, Orſes*, &c.

749. *Lycaonium Ericeten.*] Vel *Lycaonis* filium; vel, è *Lycaonia*, minoris Aſiæ regione mediterranea: inter Cappadociam, Piſidiam, & Ciliciam.

751. *Lycius Agis.*] E *Lycia*, minoris Aſiæ regione, meridionali & maritima, inter Cariam ab occidente, & Ciliciam ab oriente.

754. *Longè fallente ſagitta.*] Eminus incautos feriente. *Mavors*, Martis nomen, quia magna vertit, Ecl. 9. 12. *Venus*, Æ. 1. 260. *Juno, Saturni filia*, Æ. 1. 27. 50.

761. *Tiſiphone.*] Una è tribus Furiis, Æ. 6. 572. G. 3. 552. Nomen à τίω, *ulciſcor*, & φόνος, *cædes*.

763. *Orion.*] De eo multa fabuloſa congerit hic Servius: ſed omnino arbitror, poëtam explicandum de ejus ſpecie cœleſti: maximum enim ſidus eſt, ſtellis conſtans ſex & quinquaginta luciditſimis; pingitur accinctus gladio, & clavam intendens. Unde cum mari navigantibus oritur, videtur mare medium ſecare: mox humeris, deinde toto corpore è fluctibus emergens. Sic quoque in terra degentibus, videtur ex horizonte ad ſummum uſque cœlum pertingere. *Ornus annoſa* clava eſt, qua inſtructus pingitur. *Ornus* arbor, fraxinus ſylveſtris. *Nereus*, marinum numen, Ecl. 6. 35. *Nerei ſtagna*: humilior expreſſio maris, quam auget addendo, *maxima*: ut Æ. 1. 122. *Nantes in gurgite vaſto.*

Hoſtem

Hoſtem magnanimum opperiens, & mole ſuâ ſtat:
Atque oculis ſpatium emenſus quantum ſatis haſtæ:
Dextra mihi Deus, & telum, quod miſſile libro,
Nunc adſint. Voveo prædonis corpore raptis
Indutum ſpoliis ipſum te, Lauſe, trophæum
Æneæ. Dixit, ſtridentemque eminus haſtam
Jecit: at illa volans clypeo eſt excuſſa, proculque
Egregium Anthorem latus inter & ilia figit.
Herculis Anthorem comitem, qui miſſus ab Argis
Hæſerat Evandro, atque Italâ confederat urbe.
Sternitur infelix alieno vulnere, cœlumque
Aſpicit, & dulces moriens reminiſcitur Argos.
Tum pius Æneas haſtam jacit: illa per orbem
Æræ cavum triplici, per linea terga, tribuſque
Tranſiit intextum tauris opus; imaque ſedit
Inguine; ſed vires haud pertulit Ocyus enſem
Æneas, viſo Tyrrheni ſanguine lætus,
Eripit à femore, & trepidanti fervidus inſtat.
Ingemuit chari graviter genitoris amore,
Ut vidit, Lauſus; lachrymæq; per ora volutæ.
Hic mortis duræ caſum, tuaque optima facta,
Si qua fidem tanto eſt operi latura vetuſtas,
Non equitem, nec te, juvenis memorande, filebo.
Ille pedem referens, & inutilis, inque ligatus
Cedebat, clypeoq; inimicum haſtile trahebat:
Prorupit juvenis, ſeſeque immiſcuit armis.
Jamque aſſurgentis dextrâ, plagamque ferentis
Æneæ ſubiit mucronem: ipſumque morando

exſpectans generoſum hoſtem, & immotus eſt ſua proceritate! & menſus ſpatium, quantum ſufficiebat haſtæ, ait: *Nunc dextera*, quæ *mihi Deus* eſt; *& haſta, quam vibro volatilem, auxilientur* mihi. *Voveo, ô Lauſe, te fore trophæum ipſum Æneæ, veſtitum ſpoliis detractis è corpore raptoris.* Sic *ait, & procul evibravit haſtam jonantem: illa autem volans detorta eſt* è *clypeo Æneæ, & longe confodit inter ilia & latus illuſtrem Anthorem: Anthorem ſocium Herculis, qui profectus Argis adhæſerat Evandro, & remanſerat in urbe Itala. Miſer dejicitur aliena plagâ, & ſpectat cœlum, & moriens recordatur dilectos Argos. Tunc pius Æneas immittit haſtam: illa pervadit per clypeum cavum trino ære, per telas lineas, & opus* clypei *compactum tribus coriis tauri: & ſummâ* ſui parte *ſtetit* in *inguine: ſed non tulit vim* ſuam eo uſque. *Statim Æneas, gaudens conſpectu ſanguine regis Etruſci, educit gladium à femore, & ardens imminet turbato. Lauſus, cum* id *conſpexit, alte ingemuit* ex *amore* in *dilectum patrem, & lachrymæ ſparſæ* ſunt *per vultum. Sane, ſi aliqua poſteritas datura eſt fidem tanto facto, non hic tacebo exitum aſperæ mortis, & tua fortia geſta; nec te* ipſum, *ô celebrande juvenis. Ille retro ferens greſſum, & debilis, & impeditus, recedebat; & trahebat* cum *clypeo haſtam hoſtilem: juvenis irruit, & ſe interpoſuit armis, & objecit ſe cuſpidi Æneæ attollentis dextram, & inferentis vulnus, & ipſum ſuſtinuit retardando:*

NOTÆ.

773. *Dextra mihi Deus.*] Nam ubique *Contemptor Divûm Mezentius*, Æ. 7. 648.

775. *Ipſum te, Lauſe, trophæum*, &c.] Solent victores truncum arboris eligere, quem ſpoliis onerent; idque *trophæum* appellant. Mezentius vovet, non truncum arboris, ſed Lauſum ipſum filium ſuum trophæi loco ſibi futurum: id eſt, ſe daturum, & quaſi conſecraturum filio ſpolia Æneæ.

778. *Anthorem.*] Non ab *Anthor*, *Anthoris*: brevis enim eſſet media ſyllaba: ut in *Hector*, *Hectoris*; *Neſtor*, *Neſtoris*. Igitur ab *Anthores*, *Anthoris*: ut *Diores*, *Dioris*: unde *Anthorem*, ſicut *Diorem*, Æ. 12. 509. Ita Servius. De *Argis*, urbe Peloponneſi. Æ. 1. 288. De *Hercule* apud Evandrum excepto, Æ. 8. 200.

780. *Italâ urbe.*] *Pallanteo*, Evandri regia, Æ. 8. 51.

784. *Linea terga.*] Supra, v. 482. *Ferri terga*: id eſt, plexus varios. *Lino* autem, ſive *linteo* tegebantur ærea etiam ſcuta, ut iis inhærere pictura poſſet: ex Servio. De *inguine*, ſupra, v. 589.

788. *Femore.*] *Femur* & *femen*, promiſcue ſumuntur; tamen proprie *femen* pars eſt interior; *femur*, exterior. Aiunt aliqui ſolum dici *femur*, in nominativo: cujus genitivus fit *femoris* vel *feminis*: leguntque hic, *femine*.

794. *Inque ligatus*, &c.] Æneæ haſtili per clypeum in inguen impacto, cum ipſo clypeo quaſi illigatus.

796. *Prorupit juvenis.*] Sic reſtituimus ex Romano apud Pierium codice: alias *proripuit*.

Suſtinuit:

Suſtinuit: ſocii magno clamore ſequuntur,
Dum genitor nati parmâ protectus abiret:
Telaque conjiciunt: proturbantque eminus hoſtem
Miſſilibus: furit Æneas, tectuſque tenet ſe.
Ac velut, effusâ ſi quando grandine nimbi
Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis & agricola, & tutâ latet arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi,
Dum pluit; in terris ut poſſint, ſole reducto,
Exercere diem: ſic obrutus undique telis
Æneas, nubem belli, dum detonet, omnem
Suſtinet: & Lauſum increpitat, Lauſoq; minatur:
Quo moriture ruis? majoraque viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille
Exultat demens: ſævæ jamque altius iræ
Dardanio ſurgunt ductori, extremaque Lauſo
Parcæ fila legunt. Validum namq; exigit enſem
Per medium Æneas juvenem, totumque recondit.
Tranſiit & parmam mucro, levia arma minacis,
Et tunicam, molli mater quam neverat auro:
Implevitque ſinum ſanguis: tum vita per auras
Conceſſit mœſta ad manes, corpuſq; reliquit.
At vero ut vultum vidit morientis & ora,
Ora modis Anchiſiades pallentia miris:
Ingemuit miſerans graviter, dextramque tetendit:
Et mentem patriæ ſubiit pietatis imago:
Quid tibi nunc, miſerande puer, pro laudibus iſtis,
Quid pius Æneas tanta dabit indole dignum?
Arma, quibus lætatus, habe tua: teque parentum
Manibus, & cineri, ſi qua eſt ea cura, remitto.
Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem:
Æneæ magni dextrâ cadis. Increpat ultro
Cunctantes ſocios, & terrâ ſublevat ipſum,
Sanguine turpantem comptos de more capillos.

ſocii adjuvant ingenti clamore, dum pater excederet tectus parmâ filii: & evibrant ſpicula, & longe propellunt hoſtem jaculis: Æneas ſævit, & continet ſe tectus clypeo. *Et quemadmodum, ſi aliquando nubes ruunt effusâ grandine, omnis arator & omnis agricola fugit* ex *agris, & viator abdit* ſe ſub *aggere ſecuro, aut* ſub *crepidine fluvii, aut ſub cavo rupis arduæ, dum pluit; ut poſſint Sole revocato operari per diem in terris: ſic Æneas obrutus undequaque ſpiculis, ſuſtinet omnem nubem armorum, donec* ceſſet *tonare: & objurgat Lauſum, & comminatur Lauſo: Quo curris, ô moriture, & cur ſuſcipis majora viribus? pietas tua decipit te improvidum. Ille nihilominus inſanus gaudet: & jam furor aſper gravius exardeſcit duci Trojano, & Parcæ colligunt ultima fila Lauſo. Nam Æneas immittit validum enſem in medium juvenem, & abdit totum: cuſpis trajecit quoque parmam levem armaturam minacis* juvenis, *& tunicam quam mater neverat auro flexili: & cruor replevit ſinum: tunc vita triſtis abiit per aërem ad inferos, & deſeruit corpus. At vero cum filius Anchiſæ vidit faciem & ora morientis, ora pallentia miris modis: ingemuit graviter miſereſcens, & porrexit dexteram, & ſpecimen illud pietatis* in *parentem penetravit animum. O puer infelix, quid nunc pro iſtis meritis; quid pius Æneas dabit tibi dignum tantâ virtute? retine arma tua, quibus gaudebas: & te reddo umbris parentum: & ſepulchro, ſi qua* ratione *id curas. Tamen ô miſer, ſolaberis necem infauſtam ea re: moreris manu ingentis Æneæ. Ultro excitat ſocios morantes, & erigit è terra illum fœdantem cruore crines de more compoſitos.*

NOTÆ.

800. *Parma.*] Brevis clypeus rotundus, & undique *par: velitum* apud Romanos ob levitatem proprius, Æ. 9. 548. unde infra, v. 817. *Parmam levia arma.*

809. *Nubem belli, dum detonet, omnem Suſtinet.*] Ita Pierius legit, ex vetuſtiſſimo Romano codice: cum vulgo corrupte legatur: *nubem belli dum detinet, omnes ſuſtinet.* Firmat Romanam lectionem Servius, cum ſic interpretatur: *Bellantum impetum ſuſtinet, dum deferveat.*

815. *Parcæ.*] Tres, quæ fuſis hominum ſortes evolvunt, Æ. 1. 26.

818. *Tunicam.*] De ea veſte interiore, Æ. 9. 616.

820. *Manes.*] Inferorum Dii ſunt, vel animæ mortuorum, Æ. 6. 743.

832. *De more.*] Juvenum: qui, ut & mulieres, capillos certa lege componebant, ut videre eſt in antiquis ſtatuis. De *Tyberino* fluvio, Æ. 8. 330.

Interea

Interea genitor Tyberini ad fluminis undam
Vulnera ficcabat lymphis, corpuſque levabat,
Arboris acclinis trunco: procul ærea ramis
Dependet galea, & prato gravia arma quieſcunt.
Stant lecti circum juvenes: ipſe æger, anhelans
Colla fovet, fuſus propexam in pectore barbam.
Multa ſuper Lauſo rogitat: multoſq; remittit
Qui revocent, mœſtique ferant mandata parentis.
At Lauſum ſocii exanimum ſuper arma ferebant
Flentes, ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Agnovit longe gemitum præſaga mali mens:
Canitiem immundo deformat pulvere, & ambas
Ad cœlum tendit palmas, & corpore inhæret:
Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas;
Ut pro me hoſtili paterer ſuccedere dextræ [vor
Quem genui? tua-ne hæc genitor per vulnera ſer-
Morte tua vivens? heu! nunc miſero mihi demum
Exilium infelix, nunc alte vulnus adactum.
Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,
Pulſus ob invidiam ſolio ſceptriſque paternis.
Debueram patriæ pœnas, odiiſque meorum
Omnes per mortes animam ſontem ipſe dediſſe:
Nunc vivo, neq; adhuc homines lucemque relinquo.
Sed linquam. Simul hæc dicens, attollit in ægrum
Se femur: &, quanquam vis alto vulnere tardat,
Haud dejectus equum duci jubet: hoc decus illi,
Hoc ſolamen erat; bellis hoc victor abibat
Omnibus: alloquitur mœrentem, & talibus infit:

Interim pater ejus, *ad undas Tyberis fluvii, tergebat aquis plagam, & curabat corpus adnixus trunco arboris: ærea caſſis longe pendet è ramis, & oneroſa arma jacent* in *prato. Juvenes præcipui circumſiſtunt: ipſe ſaucius, anhelans, ſuſtentat collum deponens in pectus barbam promiſſam: quærit plurima de Lauſo: & mittit plurimos qui retrahant* eum, *& portent* ei *juſſa patris. Sed ſocii plorantes portabant in clypeo Lauſum mortuum magnum, & magnâ plagâ occiſum. Mens* patris *præſagiens calamitatem agnovit procul lamenta: deturpat canos* crines *fœdo pulvere, tollit ad cœlum geminas palmas, & incumbit cadaveri: O fili, an tanta cupido vitæ corripuit me, ut paterer* eum *quem genui ſupponi pro me dexteræ inimicæ? an* ego *pater ſervor per vas plagas tuas, tuam vivus* per *mortem? heu! nunc denique mihi miſero durum eſt exilium, nunc plaga intime inflicta* eſt. *Ego, ô fili, ipſe infeci ſcelere tuum nomen, ejectus ſolio & regno paterno propter cupiditatem* meam. *Debebam pœnas patriæ, &* debebam *ipſe dare animam ſceleratam indignationi meorum* ſubditorum *per omnia* genera *mortis. Nunc vivo, nec adhuc relinquo vitam & homines: at relinquam. Hæc proferens, ſimul erigit ſe in femur ſaucium: & quamvis violentia profundi vulneris retardet* eum, *non fractus imperat adduci equum: hoc erat illi ornamentum, hoc ſolatium*; per *hunc exibat victor* ex *omnibus præliis: alloquitur mœſtum* equum, *& affatur talibus* verbis:

NOTÆ.

835. *Acclinis.*] Vulgo *acclivis*: ſed emendant Turnebus, Lambinus, Caſaubonus, &c. ut *& reclinis* pro *reclivis*: à voce antiqua & Lucretiana, *clino*. Cæſar de bello Gal. l. 6. *His ſunt arbores pro cubilibus: ad eas ſe applicant: atque ita paulum modo acclinatæ quietem capiunt.* Dicitur tamen *proclivis*, non *proclinis*: à *clivo*, quæ inclinatio eſt & devexitas montis. Ego exiſtimo, ſicut *clivus* à *clino* dictus eſt, quod apud omnes conſtat; ita potuiſſe dici *acclivis & reclivis*, etiamſi à *clino* deriventur.

835. *Procul.*] Servius aliique hinc probant, *procul* ſignificare *juxta*: itemque ex illo Ecl. 6. 16. *Serta procul tantum capiti delapſa jacebant.* Ego in eam opinionem adduci non poſſum: & puto, *procul*, non quidem longam ſemper diſtantiam; ſed aliquam ſaltem ſignificare.

849. *Heu! nunc miſero mihi*, &c.] Non me movit huc uſque, aut ignominia exilii, aut dolor inflicti ab Ænea vulneris; quamdiu te ultorem ſupereſſe putavi: *nunc*, &c.

852. *Ob invidiam.*] Non, *ob odia*: ne merito expulſus eſſe videatur: inquit Servius. Male: cum profiteatur ſe *criminis* reum *debere pœnas patriæ*. Fortaſſe *ob invidiam* dicit, non *ſubditorum in ſe*, ſed *ſuam* in *ſubditos*: id eſt, cupiditatem, avaritiam, immanitatem.

Rhœbe,

Rhœbe, diu viximus, ſi ulla res diu durat hominibus: vel hodie victor reportabis ſpolia illa ſanguinea & caput Æneæ, & mecum eris ultor mortis Lauſi: vel, ſi nullus impetus pandit mihi *viam* adultionem, *cades ſimul: Opinor enim, ô fortiſſime, dedignaberis ferre imperia exterorum, & Trojanos dominos.* Sic *ait: & exceptus dorſo, compoſuit corpus aſſuetum* huic equo: *& armavit binas manus telis acutis: ſplendens ærea* caſſide ſecundum *caput, & horrens criſtâ* è jubis *equinis. Sic præceps cepit curſum per medios. Pudor magnus ardet in corde intimo, & amentia juncta* cum *dolore, & amor turbatus furore, & fortitudo* ſua ſibi *cognita. Tunc vero appellavit Æneam ter altâ voce. Æneas agnovit eum, & gaudens orat* Deos: *Sic pater ille Deorum, ſic magnus Apollo efficiat,* ut *incipias conſerere manum* mecum. Hoc *ſolum locutus* eſt, *& occurrit adverſus minaci haſtâ. Ille autem* Mezentius ait: *O crudeliſſime, cur me territas ſublato filio? unicus fuit ille modus, quo poſſes* me *occidere: nec timemus mortem, nec reveremur ullum numen: abſtine* ab illis: *nunc venio moriturus, & prius fero tibi hæc munera. Dixit, & libravit jaculum in hoſtem: ſed clypeus aureus excipit* illa.

Rhœbe, diu, res ſi qua diu mortalibus ulla eſt,
Viximus: aut hodie victor ſpolia illa cruenta
Et caput Æneæ referes, Lauſique dolorum
Ultor eris mecum; aut, aperit ſi nulla viam vis, 864
Occumbes pariter: neque enim, fortiſſime, credo
Juſſa aliena pati & dominos dignabere Teucros.
Dixit: & exceptus tergo conſueta locavit
Membra, manuſque ambas jaculis oneravit acutis:
Ære caput fulgens, criſtâque hirſutus equinâ. 869
Sic curſum in medios rapidus dedit. Æſtuat ingens
Imo in corde pudor, mixtoque inſania luctu,
Et furiis agitatus amor, & conſcia virtus.
Atque hic Æneam magnâ ter voce vocavit.
Æneas agnovit eum, lætuſque precatur:
Sic pater ille Deûm faciat, ſic altus Apollo, 875
Incipias conferre manum.
Tantum effatus, & infeſtâ ſubit obvius haſtâ.
Ille autem: Quid me erepto, ſæviſſime, nato
Terres? hæc via ſola fuit, quâ perdere poſſes. 879
Nec mortem horremus, nec Divûm parcimus ulli:
Deſine, jam venio moriturus, & hæc tibi porto
Dona prius. Dixit, telumque intorſit in hoſtem:
Inde aliud ſuper atque aliud figitque, volatque
Ingenti gyro: ſed ſuſtinet aureus umbo.
Ter circum aſtantem lævos equitavit in orbes, 885
Tela manu jaciens: ter ſecum Troïus heros
Immanem ærato circumfert tegmine ſylvam.

deinde infigit aliud, & præterea aliud, & circuit in *magnum orbem: Ter equitavit in ſiniſtros circuitus circa ſtantem* Æneam, *ſpargens manu jacula: ter heros Trojanus ſecum circumfert magnum numerum* jaculorum, *in æreo clypeo* defixum.

NOTÆ.

861. *Rhœbe, diu,* &c.] Carpitur hic à quibuſdam Virgilius, quod Mezentium inducat ſecum equo componentem. Ducem tamen habet Homerum, Il. 8. 185. ubi Hector equos item ſuos, Xanthum, Podargum, Æthona, & Lampum adhortatur.

875. *Sic pater ille,* &c.] Æneæ pietas in invocandis Diis, quos contra Mezentius negligit: *Dextra mihi Deus,* &c. v. 773. *Sic,* &c. id eſt, *ſic faciat pater Deûm, ut incipias,* &c. Eſt enim in pugna, quæ miſſilibus peragitur, deterior ejus conditio qui incipit. Vel: *faciat pater Deûm, ut ſic incipias:* id eſt, *eques contra peditem.* Nam etſi habitus equeſtris videtur ad impetum pedeſtri ſuperior: in pedeſtri tamen, magna & multiplex utilitas. Et vero Æneas pedes, conſoſſo equo, equitem deturbavit.

878. *Quid me erepto,* &c.] Orbatum filio patrem fruſtra territas: magis enim poſt illius exceſſum cupio mori, quam me ipſe cupis occidere. Sic Donatus.

879. *Hæc via ſola fuit,* &c.] Aliâ enim viâ ſuperare non poſſes: tunc vita mea conſumpta eſt, tunc me cepit odium vitæ, cum cecidit Lauſus, cum ejus funus his oculis vidi. Sic Donatus.

880. *Nec mortem,* &c.] Fruſtra minaris mortem, quam quæro: fruſtra Deos invocas, quos contemno, quos probris inceſſo; quibus, ſi adeſſent minime parcerem.

881. *Hæc tibi porto Dona prius.*] Ut, quaſi mutuo munere, me occidas. *Umbo,* Æ. 2. 546.

887. *Sylvam.*] Magnam telorum multitudinem, infixam clypeo, G. 1. 152.

Inde

nde ubi tot traxiſſe moras, tot ſpicula tædet
Vellere: & urgetur pugnâ congreſſus iniquâ:
Multa movens animo, jam tandem erumpit, & inter
Bellatoris equi cava tempora conjicit haſtam.
Tollit ſe arrectum quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effuſumque equitem ſuper ipſe ſecutus
Implicat, ejectoque incumbuit cernuus armo.
Clamore incendunt cœlum Troëſque Latinique.
Advolat Æneas, vaginâque eripit enſem:
Et ſuper hæc: Ubi nunc Mezentius acer, & illa
Effera vis animi? contra Tyrrhenus, ut auras
Suſpiciens hauſit cœlum, mentemque recepit:
Hoſtis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
Nullum in cæde nefas, nec ſic ad prælia veni,
Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lauſus.
Unum hoc, per, ſi qua eſt victis venia hoſtibus, oro;
Corpus humo patiare tegi: ſcio acerba meorum
Circumſtare odia: hunc, oro, defende furorem,
Et me conſortem nati concede ſepulchro.
Hæc loquitur, juguloque haud inſcius accipit enſem,
Undantique animam diffundit in arma cruore.

Denique cum pigeret ducere tot moras, & extrahere tot jacula è clypeo; & cum *premeretur certans prælio impari: meditans mente plurima, tum denique irruit, & impingit haſtam inter cava tempora pugnacis equi: equus attollit ſe rectum, ferit aërem ungulis* poſterioribus, *& ipſe cadens ſuper equitem excuſſum impedit* eum, *& pronus in caput opprimit projectum humerum. Trojani & Latini commovent cœlum clamore. Æneas occurrit, & extrahit gladium è vagina, & ſimul hæc* dicit: *Ubi eſt jam ferox Mezentius, & aſpera illa violentia animi? Etruſcus, poſtquam aſpiciens aërem hauſit ſpiritum, & collegit animum,* ait *contra: Hoſtis acerbe, cur objurgas* me, *& intentas necem? nullum crimen eſt in* mea *cæde: nec ſic redii ad prælium,* ut mihi parceres; *nec meus Lauſus fecit mihi tecum hæc fœdera. Hoc ſolum precor, per veniam* quæ datur *ſuperatis hoſtibus, ſi datur aliqua; patere* ut *cadaver* meum *tumuletur humo. Novi aſpera odia meorum circumſiſtere* me: *precor, contine hunc furorem, & redde me tumulo conjunctum* cum *filio. Hæc dicit, & excipit gladium gutture ſciens & videns, & ſpargit animam cum ſanguine exundante in arma.*

NOTÆ.

889. *Pugnâ congreſſus iniquâ.*] Pedes Æneas, contra equitem Mezentium.

892. *Tollit ſe arrectum,* &c.] Videtur primum ſublato capite ex dolore vulneris, in poſteriores pedes ſurrexiſſe: mox contrario motu recidens in anteriores, poſterioribus aërem verberaſſe: quo ſuccuſſu dejectus eſt Mezentius: equus in caput cernuus procubuit.

894 *Ejectoque incumbit cernuus armo.*] *Cernuus* is dicitur, qui procumbit in faciem; eam ſcilicet partem, quâ *cernimus*, ſeu videmus: hinc *cernuare*. Ita vulgo grammatici omnes. *Armus* eſt humerus, ut quibuſdam videtur, brutorum animantium. Tamen hic explicatur de humero Mezentii, quemadmodum de humero Herminii, Æ. 11. 644.

895. *Clamore incendunt cœlum.*] Commovent, concitant. Sic Æ. 4. 360. *Deſine meque tuis incendere, teque querelis.*

900. *Mortemque minaris? Nullum,* &c.] Quid ſuſpendis ictum quaſi me ad mortem deprecandam invitares? potes me occidere: nullum crimen eſt, ſi quod hoſtis tibi parabat, id ipſum huic inferas. Non ad pugnam eâ mente redii, ut vincerem; ſed ut morerer. Nec Lauſus morte ſuâ fœdus hoc tecum mihi pepigit, ut vitam deinde mihi condonares: donum quippe reſpuerem tuum, qui filio ſupereſſe nolo.

905. *Circumſtare odia.*] De odiis Etruſcorum in Mezentium regem ſuum, Æ. 8. 478.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS LIBER XI.

ARGUMENTUM.

Posterâ die victor Æneas de spoliis Mezentii trophæum Marti erigit: Pallantis mortui corpus magno apparatu ad Evandri urbem remittit, ubi summo patris luctu excipitur. Latini oratores duodecim dierum inducias ab Ænea obtinent, & interim uterque exercitus cadavera suorum supremis honoribus prosequitur. Venulus, è Diomedis urbe redux, nullam inde spem esse auxilii, Latinis refert. Latinus rex, ea spe destitutus, convocato concilio, legatos ad Æneam de pacis conditionibus mittendos censet. Addit Drances huic regis sententiæ multa in Turnum belli auctorem convitia: quæ Turnus amarè, sed animosè refellit: paratum se professus singulari cum Æneæ certamine commune periculum redimere. Iis ita rixantibus nunciatur, Trojani exercitus expeditos equites planis itineribus Laurento imminere, Æneam cum reliquis copiis per loca montibus impedita eodem contendere. Turnus cognito Æneæ consilio suas etiam copias bifariam dividit: equites sub Camilla & Messapo Trojanis equitibus opponit; ipse cum cæteris montium angustias occupat, ut Æneam opprimat insidiis. Diana mortem Camillæ prævidens, cum eam impedire non possit, saltem ultioni provident: demissa è cœlo Nympha Opi, quæ percussorem illius interimat. Commisso equestri prælio Camilla ab Arunte occiditur, Aruns ab Opi. Camillæ nece consternati Rutuli fugam arripiunt. Cujus calamitatis nuncio ad Turnum perlato, iis relictis, quas insederat, angustiis, auxilio suorum accurrit. Eodem subsequitur Æneas: imminente jam nocte, castra utrique ante urbem collocant.

INTERPRETATIO. *Interim Aurora oriens deseruit mare. Æneas victor, primo mane reddebat vota Diis: quamvis & urgeat solicitudo dandi tempus sociis tumulandis, & animus turbatus sit morte* Pallantis. *Defigit in colle quercum excelsam, ramis circum amputatis: & imponit ei arma splendida,*

OCeanum interea surgens Aurora reliquit.
Æneas (quanquam & sociis dare tempus humandis
Præcipitant curæ, turbataque funera mens est)
Vota Deûm primo victor solvebat Eoo.
Ingentem quercum decisis undique ramis
Constituit tumulo, fulgentiaque induit arma,

NOTÆ.

1. *Oceanum, &c.*] Noctem, quæ prælium secuta est, non describit: quo nomine perperam carpitur à Donato, in Eunuchum Terentii: nam, ut ait Servius, *quæ naturalia sunt, omnibus per se patent.* De *Aurora*, pro die, Æ. 6. 535. G. 1. 249.

4. *Primo Eoo.*] *Lucifero*, stellâ Veneris; quæ mane ante ortum Solis apparet, diciturque tum *Eous* ab ἠὼς, *Aurora*; sero solem cadentem subsequitur, tumque vocatur *Vesper*, Ecl. 6. 86. Porro Æneas vota exequitur antequam funus curet; quia polluti credebantur, & Deorum sacris inepti, qui funera attigerant, Æ. 6. 227. in Notis.

Mezentî

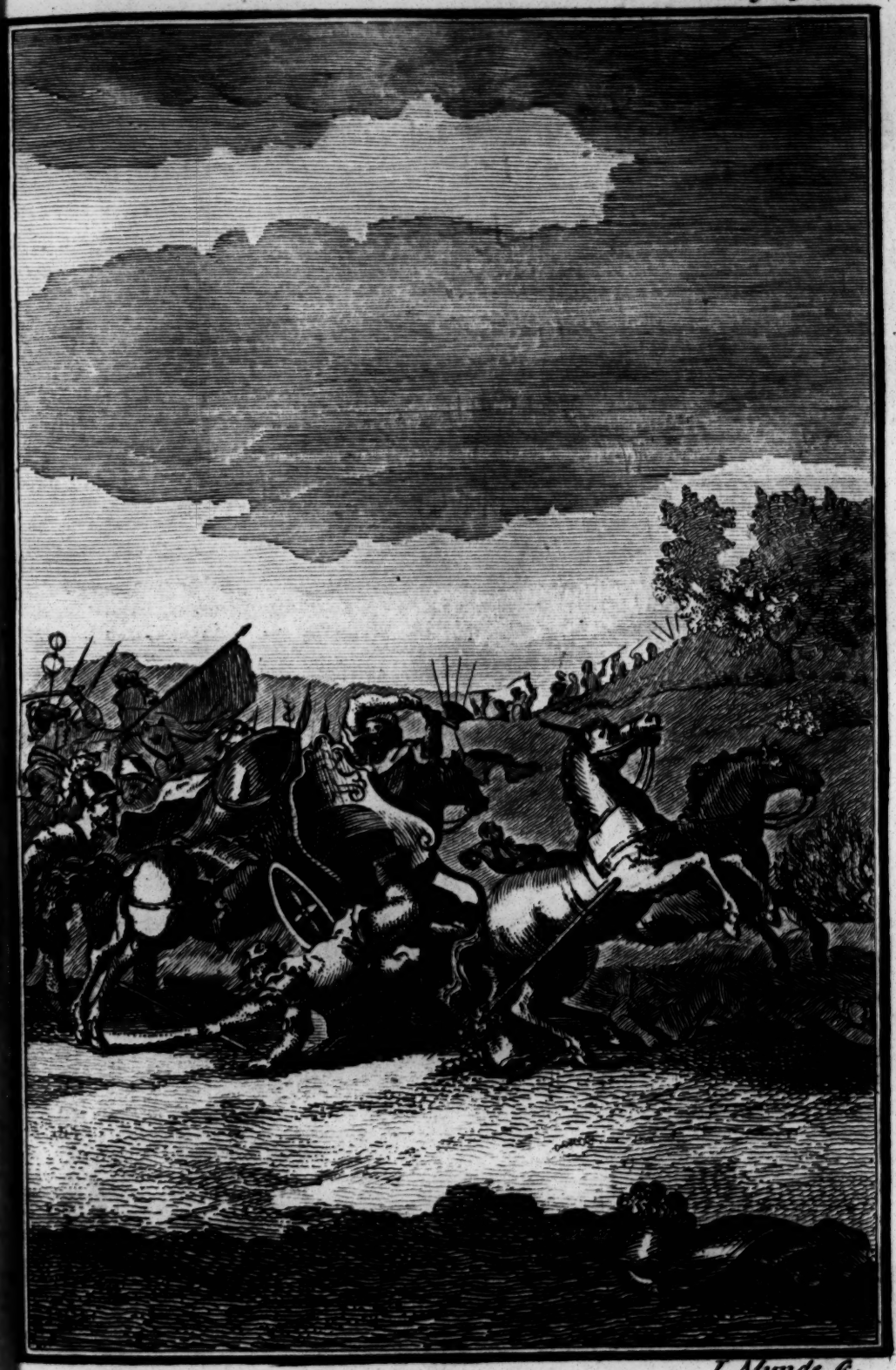

J. Mynde sc.

Mezentî ducis exuvias; tibi, magne, trophæum,
Bellipotens: aptat rorantes ſanguine criſtas,
Telaque trunca viri, & bis ſex thoraca petitum
Perfoſſumque locis: clypeumq; ex ære ſiniſtræ
Subligat, atque enſem collo ſuſpendit eburnum.
Tum ſocios (namque omnis eum ſtipata tegebat
Turba ducum) ſic incipiens hortatur ovantes;
Maxima res effecta, viri: timor omnis abeſto.
Quod ſupereſt: hæc ſunt ſpolia, & de rege ſuperbo
Primitiæ: manibuſque meis Mezentius hic eſt.
Nunc iter ad regem nobis muroſque Latinos.
Arma parate, animis & ſpe præſumite bellum:
Ne qua mora ignaros (ubi primum vellere ſigna
Annuerint ſuperi, pubemque educere caſtris)
Impediat, ſegneſque metu ſententia tardet.
Interea ſocios inhumataque corpora terræ
Mandemus: qui ſolus honos Acheronte ſub imo eſt.
Ite, ait: egregias animas, quæ ſanguine nobis
Hanc patriam peperere ſuo, decorate ſupremis
Muneribus: mœſtamq; Evandri primus ad urbem

ſpolia ducis Mezentii: quod erat *trophæum tibi ſacrum, ô magne Deus belli: accommodat* quercui *criſtas ſtillantes ſanguine, & ſpicula hominis fracta, & loricam appetitam & apertam duodecim locis: & annectit lævæ* parti *clypeum ex ære, & ſuſpendit collo gladium* manubrio *eburneo. Deinde ſic exorſus hortatur ſocios exultantes (nam omnis turba ducum circumſtabat eum denſa) O ſocii, res maxima perfecta* eſt: *omnis metus abſit. Quantum ad reliqua: hæc ſunt ſpolia & primitiæ de feroci rege* Turno: *& hic jacet Mezentius mea manu. Nunc nobis eundem* eſt *ad regem & urbem Latinam. Parate arma, &* cum *animo ac ſpe deſiderate pugnam: ne ulla mora detineat* vos *imperatos, &* dubia *ſententia retardet pigros* præ *timore; cum primum Dii permiſerint* nobis *eruere ſigna* è terra, *& emittere juventutem* è *caſtris. Interim tradamus terræ ſocios & cadavera inſepulta: qui bonos unicus ſupereſt iis* qui ſunt *ſub profundo Acheronte. Ite, inquit: donate ultimis honoribus animas* illas *inſignes, quæ emerunt nobis hanc regionem ſuo ſanguine: & Pallas primus reducatur in urbem triſtem Evandri.*

NOTÆ.

7. *Trophæum.*] Græcis τρόπαιον, à τροπὴ, *fuga:* —hoc autem à τρέπω, *verto*; vertuntur quippe qui fugiunt. Unde doctiſſimi grammatici *tropæum* Latinè ſcribendum exiſtimant, non *trophæum.* Tamen aſperationem retineri poſſe arbitror: cum eam in alias quoque Græcanicas voces Latini induxerint. Sic dixerunt *Riphæos montes*, ῥιπαῖα ὄρη; *Boſphorum*, Βόσπορον. Trophæa vera editiſſimis in locis, conſtitui uſu venit: ſic Pompeius devictis Hiſpanis poſuit in Pyrenæis jugis. Fiebant vel ex immani trunco arboris, quem armis circumveſtiebant, ut, corporis loco eſſet: vel ex acervo & cumulo ſpoliorum, &c. De *Marte*, belliorum Deo, Ecl. 9. 12.

9. *Tela trunca.*] Quæ in Æneam à Mezentio projecta, & clypeo recepta atque infixa magno numero fuerant, Æ. 10. 887.

10. *Perfoſſumque.*] Duo tantum vulnera Mezentius ab Ænea acceperat: alterum in inguine, Æ. 10. 785. alterum in jugulo, ibid. 907. unde igitur duodecim illa thoracis foramina? ſuſpicatur Servius eum ab Etruſcis infenſis poſt mortem fuiſſe multis ictibus appetitum: ut fuit Hector & Tydeus. Oraverat tamen moriens Mezentius Æneam, ne ſuorum odiis eum objiceret. Numerum autem *duodenum* pro quolibet incerto numero, à poëta poſitum puto.

11. *Eburnum.*] Quia vel vagina, vel manubrium, erat ex ebore.

13. *Ovantes.*] Exultantes ob victoriam, Æ. 3. 189.

16. *Primitiæ.*] Primus fructus belli in Turnum ſuſcepti, quos pius Æneas Marti dicat: ut ſolebant primitiæ frugum, aut primi gregum fœtus Diis ſacrari. *De rege ſuperbo.* Turnum explico, non Mezentium: non enim hæc erant Mezentii primitiæ, ſed ſpolia omnia. *Hic eſt.* Servius *hic* pronomen putat, & explicat *talis:* quaſi diceret: hic tantus tamque formidandus hoſtis, nunc talis ac tantillus eſt, umbra tantum & inane ſimulacrum. Ego *hic* adverbium malo.

19. *Vellere ſigna.*] More Romanorum, qui in caſtris humi defigebant ſigna: quæ ſi deinde ad pugnam ituri facile evellerent, bono ducebant omini; ſi difficile, malo.

23. *Honos Acheronte ſub imo.*] Qui enim carebant honore ſepulchri, deſpecti apud inferos, & vagi centum annos errabant, Æ. 6. 325. *Acheron*, inferorum fluvius, hic pro inferis accipitur, Æ. 6. 325.

26. *Evandri ad urbem.*] *Pallanteum*, Æ. 8. 51.

Mittatur

Pallas, quem non inopem virtutis funeſta dies eripuit, & extinxit nece aſperâ. Sic dixit plorans, & refert pedem ad portam, ubi ſenex Acœtes cuſtodiebat depoſitum cadaver Pallantis mortui : Acœtes qui prius fuit armiger Evandro Arcadi ; ſed jam non venerat tam fauſtis ominibus comes addictus dilecto alumno. Circumſtant omnes, & turba famulorum, & multitudo Trojanorum, & Trojanæ triſtes paſſis capillis juxta ritum. Poſtquam vero Æneas ingreſſus eſt portis ſublimibus : emittunt ad aſtra magnum gemitum pectoribus perculſis, & inſonuit aula triſti fletu. Ipſe Æneas, poſtquam aſpexit caput candidi Pallantis ſuſtentatum, & ejus faciem, & plagam mucronis Itali apertam in molli pectore ; lachrymis erumpentibus ſic loquitur : O deplorande juvenis, an fortuna, cum proſpera accederet ad me, *eripuit te mihi ; ut non videres imperium noſtrum, neque victor reducereris ad urbem paternam? non hæc dederam de te promiſſa patri* tuo *Evandro*, cum ab eo *abii ; cum amplexus me abeuntem, dimitteret* me *in magnum imperium* Etruſcorum ; *& timens admoneret* me, Latinos *homines eſſe aſperos, bellum eſſe* mihi *cum forti natione. Et nunc quidem ille, deluſus ſpe admodum vana, forſan etiam concipit vota* pro te, *& onerat aras muneribus* ; dum *nos triſtes proſequimur inutili honore juvenem mortuum, & jam nullatenus ſubjectum* Diis *ullis ſuperis. O miſer, ſpectabis mœſtum funus filii. Hi* ſunt *noſtri reditus, & triumphi ſperati ! hæc magna mea confidentia ! tamen, ô Evander, non videbis* eum *cæſum plagis indecoris : nec, filio* turpiter *ſalvo,*

Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo.
Sic ait illachrymans, recipitque ad limina greſſum:
Corpus ubi exanimi poſitum Pallantis Acœtes
Servabat ſenior: qui Parrhaſio Evandro
Armiger ante fuit ; ſed non felicibus æque
Tum comes auſpiciis charo datus ibat alumno.
Circum omnes famulûmq; manus, Trojanaq; turba,
Et mœſtæ Iliades crinem de more ſolutæ.
Ut vero Æneas foribus ſeſe intulit altis,
Ingentem gemitum tunſis ad ſidera tollunt
Pectoribus, mœſtoque immugit regia luctu.
Ipſe caput nivei fultum Pallantis & ora
Ut vidit, levique patens in pectore vulnus
Cuſpidis Auſoniæ, lachrymis ita fatur obortis:
Tene, inquit, miſerande puer, cum læta veniret,
Invidit fortuna mihi ? ne regna videres
Noſtra, neque ad ſedes victor veherere paternas?
Non hæc Evandro de te promiſſa parenti
Diſcedens dederam : cum me complexus euntem
Mitteret in magnum imperium ; metuenſque mo-
Acres eſſe viros, cum dura prælia gente. [neret
Et nunc ille quidem ſpe multum captus inani,
Fors & vota facit, cumulatque altaria donis :
Nos juvenem exanimum, & nil jam cœleſtibus ullis
Debentem, vano mœſti comitamur honore.
Infelix ! nati funus crudele videbis.
Hi noſtri reditus, exſpectatique triumphi !
Hæc mea magna fides ! at non, Evandre, pudendis
Vulneribus pulſum aſpicies : nec ſoſpite dirum

NOTÆ.

29. *Ad limina.*] Ad januam quippe domûs producebantur defunctorum cadavera, Æ. 9. 486. Cæteras vero funerum ceremonias deſcripſimus, Æ. 6. 215. & ſequentibus. Videtur Æneas confecto prælio fugatiſque hoſtibus, in urbem ingreſſus ſuam, in ea noctem duxiſſe. Eo etiam illata ante noctem fuerant principium virorum cadavera, præcipue Pallantis: quod inſigni aliqua in domo depoſitum inviſit ſummo mane Æneas: indeque deductam funeris pompam extra urbem proſequitur.

31. *Parrhaſio Evandro.*] Arcadi, Æ. 8. 344.

35. *Iliades, &c.*] De more ſolvendæ comæ in luctu, Æ. 1. 484.

39. *Fukum.*] Suſtentatum ſuppoſitis veſtibus, tapetibus, &c. De *Auſonibus*, Italis, Æ. 7. 54.

47. *Mitteret imperium.*] Ad Tuſcos, quibus regem petentibus Evander Æneam miſerat, Æ. 8. 475, 551.

51. *Nil jam cœleſtibus*, &c.] Vivi ſubditi ſunt ſuperis Diis, mortui inferis.

55. *Fides.*] Qua confidebam victorem Pallanta rediturum.

56. *Pudendis vulneribus.*] A tergo illatis; quæ fugacem notent, tibique mortem optabilem reddant, ne dedecus nati aſpicias. *Auſonia*, Italia, Æ. 7. 54.

Optabis

Optabis nato funus pater. Hei mihi, quantum
Præſidium, Auſonia, & quantum tu perdis, Iule!
Hæc ubi deflevit, tolli miſerabile corpus
Imperat: & toto lectos ex agmine mittit
Mille viros, qui ſupremum comitentur honorem,
Interſintque patris lachrymis: ſolatia luctûs
Exigua ingentis, miſero ſed debita patri.
Haud ſegnes alii, crates & molle feretrum
Arbuteis texunt virgis & vimine querno:
Extructoſque toros obtentu frondis inumbrant.
Hic juvenem agreſti ſublimen in ſtramine ponunt:
Qualem virgineo demeſſum pollice florem
Seu mollis violæ, ſeu languentis hyacinthi;
Cui neq; fulgor adhuc, necdum ſua forma receſſit:
Non jam mater alit tellus, vireſque miniſtrat.
Tum geminas veſtes, auroque oſtroque rigentes,
Extulit Æneas: quas illi læta laborum
Ipſa ſuis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas diſcreverat auro.
Harum unam juveni, ſupremum mœſtus honorem
Induit; arſuraſque comas obnubit amictu.
Multaque præterea Laurentis præmia pugnæ
Aggerat, & longo prædam jubet ordine duci.
Addit equos & tela, quibus ſpoliaverat hoſtem.
Vinxerat & poſt terga manus, quos mitteret umbris
Inferias, cæſo ſparſuros ſanguine flammam:
Indutoſque jubet truncos hoſtilibus armis
Ipſos ferre duces, inimicaque nomina figi.
Ducitur infelix ævo confectus Acœtes,
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora:

optabis tibi mortem acerbam. Hei mihi! quantum amittis tutamen, ô Italia! & quantum tu, ô Iule! poſtquam hæc flens dixit, jubet cadaver deplorabile auferri: & mittit mille viros electos ex univerſo exercitu, qui proſequantur pompam ultimam, & adſint luctui patris: quæ ſunt ſolamina parva magni doloris, tamen debitu infauſto patri. Alii non tardi componunt crates & flexile feretrum, è ramis arbuteis & virgultis querceis: & tegunt lectum illic collocatum umbraculo foliorum. Illic conſtituunt juvenem excelſum in ſtrato ruſtico: qualem conſtituerunt florem, ſive teneræ violæ, ſive languentis hyacinthi, decerptum pollice puellæ; cui nondum ſplendor, nondum ſua pulchritudo periit; nec tamen terra parens jam nutrit, & ſufficit ei vires. Tum Æneas exportat veſtes duas, aſperas auro & purpurâ, quas ipſa Dido Sidonia ei olim elaboraverat gaudens illo labore, & diſtinxerat textum auro ſubtili. Induit triſtis unam illarum juveni, quaſi ultimum ornamentum; & tegit capillos comburendos altera, quaſi velo. Præterea accumulat plurima dona prælii Laurentini, & imperat ſpolia portari longâ ſerie. Addit equos & tela, quæ eripuerat hoſti. Alligaverat quoque manibus poſt dorſum eos, quos pater demiſſurus eſſet, ut inferias umbris filii, irrigaturos rogum fuſo ſanguine: & imperat ipſos duces portare arbores veſtitas armis hoſtium, & nomina hoſtium inſcribi arboribus. Miſer Acœtes obrutus annis ducitur, nunc turpans pectus pugnis, nunc vultum unguibus:

NOTÆ.

64. *Crates & molle feretrum*, &c.] De illo feretro, in modum cratis, Æ. 6. 218. in Notis.

65. *Arbuteis*, &c.] *Arbutus*, arbor in deliciis veterum, *arbeiſier*, *the arbut-tree*, Ecl. 3. 82. apta fuit cratibus, quare, G. 1. 166. *Arbuteæ crates. Quernum vimen*: virgultum, ſive ramuſculus, è quercu.

67. *Stramine.*] Vulgo *ſtramen* accipitur pro culmis & paleis & frondibus, quæ pecori ſubſternuntur. De *viola*, Ecl. 2. 47. De *hyacintho*, *glayeul*, *ſword-graſs*, Ecl. 3. 63.

69. *Languentis hyacinthi.*] Sæpe Virgilius finalem ſyllabam natura ſua brevem producit, ſequente litera H, ut hic. Ut Æ. 10. 126. *Et Claruis & Hæmon.* Ibid. 720. *Linquens profugit hymenæos.* Ut Æ. 7. 398. *Turnique canit hymenæos.* Ut Æ. 9. 418. *Dum trepidant, it haſta Tago.*

72. *Oſtro.*] Purpurâ, ex oſtreo expreſsâ, G. 2. 506.

74. *Sidonia Dido.*] Ex Phœnicia; Æ. 1. 450.

78. *Laurentis pugnæ.*] Laurentino in litore commiſſæ, Æ. 7. 63.

81. *Umbris Inferias.*] Octo juvenes, in pugna captos; ut ad rogum immolarentur, *inferunturque* quaſi dona tumulo, Æ. 10. 519.

83. *Truncos.*] Minora trophæa; quæ manibus præferrentur; ſupra, v. 7.

& ſternitur humi profuſus toto corpore. Trahunt quoque currus rigatos cruore Rutulorum. Deinde Æthon, equus bellicus, depoſitis ornamentis, incedit plorans, & rigat caput longis guttis. Alii portant haſtam & caſſidem Pallantis: *nam victor Turnus poſſidet reliqua* arma. *Poſtea triſtis turma ſequitur, & Trojani, & ductores Etruſci, & Arcades converſis haſtis. Poſtquam tota ſeries proſequentium funus longe tranſiit, Æneas conſtitit, & adjecit hæc alte gemens: Eadem aſpera ſors belli nos appellat hinc ad alios fletus. Salve* in *perpetuum mihi, ô Palla maxime, & vale* in *perpetuum. Nec locutus plura, ibat ad muros excelſos, & referebat pedem in urbem. Et jam oratores venerant ex urbe Latini* regis, *tecti ramis olivæ, & petentes* hanc *facultatem:* ut *redderet cadavera, quæ jacebant ferro ſtrata per agros; & permitteret ea ſubire ſepulchrum terræ: nullum eſſe bellum cum victis & privatis luce* cœleſti: *ignoſceret* iis, quos *olim appellaverat hoſpites & ſoceros. Illos orantes* ea quæ *non* erant *neganda Æneas clemens donat* illa *facultate, & præterea voce adjicit iſta: O Latini, quæ ſors immerita vos immiſcuit tanto bello, ut recuſetis nos amicos? an petitis pacem mortuuis & interfectis caſu prælii? ſane cuperem dare illam etiam viventibus. Nec veniſſem* huc, *niſi fata aſſignaſſent* mihi *hanc regionem & hanc ſedem:*

Sternitur & toto projectus corpore terræ.
Ducunt & Rutulo perfuſos ſanguine currus.
Poſt bellator equus poſitis inſignibus Æthon
It lachrymans, guttiſq; humectat grandibus ora.
Haſtam alii galeamque ferunt, nam cætera Turnus
Victor habet. Tum mœſta phalanx Teucrique ſequuntur,
Tyrrhenique duces, & verſis Arcades armis.
Poſtquam omnis longe comitum proceſſerat ordo,
Subſtitit Æneas, gemituque hæc addidit alto:
Nos alias hinc ad lachrymas eadem horrida belli
Fata vocant. Salve æternum mihi, maxime Palla,
Æternumque vale. Nec plura effatus, ad altos
Tendebat muros, greſſumque in caſtra ferebat.
Jamque oratores aderant ex urbe Latinâ,
Velati ramis oleæ, veniamque rogantes:
Corpora, per campos, ferro quæ fuſa jacebant,
Redderet, ac tumulo fineret ſuccedere terræ:
Nullum cum victis certamen & æthere caſſis:
Parceret hoſpitibus quondam ſoceriſq; vocatis.
Quos bonus Æneas, haud aſpernanda precantes,
Proſequitur veniâ, & verbis hæc inſuper addit:
Quænam vos tanto fortuna indigna, Latini,
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacemne exanimis & Martis ſorte peremptis
Oratis? equidem & vivis concedere vellem.
Nec veni, niſi fata locum ſedemque dediſſent:

NOTÆ.

88. *Currus.*] Pugnabant enim ſæpe viri principes in curribus; ut *Niphæus*, Æ. 10. 570. & paulo poſt, *Lucagus.*

89. *Poſitis inſignibus Æthon.*] Equi Pallantis nomen, quod uni ex Solis equis ab Ovidio tribuuntur, ab αἴθω, *uro*, vel *ardeo. Inſignia* equi ſunt *phaleræ*, Æ. 5. 310. *monilia & ſtragula picta*, Æ. 7. 277, 278. *Flet*, more equis ſatis vulgari: ut in humanum doloris affectum tranſire ſæpe videantur.

91. *Cætera.*] Ergo clypeum, enſem, ſed præcipue balteum abſtulit Turnus, Æ. 10. 496.

92. *Phalanx.*] Proprie agmen pedeſtre Macedonum, Æ. 2. 254. Hic pro quolibet agmine. *Teucri*, Æ. 1. 239. *Tyrrheni*, Æ. 8. 479. *Arcades*, Æ. 8. 51.

96. *Alias ad lachrymas.*] Ad peragenda cæterorum ſociorum funera.

97. *Salve. Vale.*] *Noviſſima verba:* quibus à funere diſcedebant, Æ. 6. 227. in Notis.

99. *Greſſumque in caſtra ferebat.*] Ad urbem ſuam, opere ſubitario caſtrorum in morem extructam, Æ. 7. 157. Igitur funus extra urbem comitatus, nunc dimiſſo funere ad urbem redit.

100. *Urbe Latinâ.*] Laurento, Latini regiâ, Æ. 7. 63.

101. *Velati ramis oleæ.*] *Velati*, non capite, ſed manibus: quibus ramos pacificæ arboris oleæ, tæniis laneis implicatos, ſupplices præferebant, Æ. 7. 237.

104. *Æthere caſſis.*] *Caſſus*, privatus: non à *quaſſus*, ut nugatur Servius; ſed omnino à verbo *careo.*

105. *Soceriſque vocatis.*] Cum Latinus Æneam in ſocium, hoſpitem, & generum accepit, Æ. 7. 263.

Nec

Nec bellum cum gente gero. Rex noſtra reliquit
Hoſpitia, & Turni potius ſe credidit armis.
Æquius huic Turnum fuerat ſe opponere morti.
Si bellum finire manu, ſi pellere Teucros
Apparat; his decuit mecum concurrere telis:
Vixet, cui vitam Deus aut ſua dextra dediſſet.
Nunc ite, & miſeris ſupponite civibus ignem.
Dixerat Æneas: olli obſtupuere ſilentes,
Converſique oculos inter ſe atque ora tenebant.
Tum ſenior, ſemperque odiis & crimine Drances
Infenſus juveni Turno, ſic ore viciſſim
Orſa refert: O fama ingens, ingentior armis,
Vir Trojane, quibus cœlo te laudibus æquem?
Juſtitiæne prius mirer, belline laborum?
Nos vero hæc patriam grati referemus ad urbem:
Et te, ſi qua viam dederit fortuna, Latino
Jungemus regi: quærat ſibi fœdera Turnus.
Quin & fatales murorum attollere moles,
Saxaque ſubvectare humeris Trojana juvabit.
Dixerat hæc: unoque omnes eadem ore fremebant.
Bis ſenos pepigere dies: & pace ſequeſtrâ
Per ſylvas Teucri, mixtique impune Latini,
Erravere jugis. Ferro ſonat alta bipenni
Fraxinus: evertunt actas ad ſidera pinus:
Robora nec cuneis, & olentem ſcindere cedrum,
Nec plauſtris ceſſant vectare gementibus ornos.
Et jam fama volans, tanti prænuncia luctus,
Evandrum Evandriq; domos & mœnia complet;
Quæ modo victorem Latio Pallanta ferebat.

nec facio bellum cum gente Latina. *Rex* veſter *abrupit* jura *noſtri* hoſpitii, *& potius ſe commiſit armis Turni. Juſtius fuiſſet Turnum exponere ſe huic morti. Si ſtatuit terminare bellum manu, & ejicere Trojanos, decuit* eum *pugnare mecum his armis: vixiſſet* is noſtrum, *cui Deus aut virtus ſua ſervaſſet vitam. Abite jam, & ſubjicite flammas miſeris civibus* mortuis. *Æneas locutus erat: illi taciti obſtupuerunt, ac tenebant oculos & vultus inter ſe obverſos. Tum ſenex Drances, ſemper infeſtus odiis & criminatione juveni Turno, ſic deinde voce reponit verba: O vir Trojane, famâ magne, major factis: quibus laudibus extollam te* ad *cœlum? an prius admirabor te* ob *juſtitiam, an* ob *opera bellica? nos autem memores* beneficii *reportabimus iſta* quæ dicis *in urbem patriam: & ſociabimus te regi Latino, ſi aliqua fortuna modum offerat: Turnus quærat ſibi* alia *fœdera. Immo delectabit etiam* nos, *erigere moles fatales murorum tuorum, & portare humeris ſaxa Trojanæ* urbis. *Dixerat hæc. & omnes communi voce muſſitabant talia. Statuerunt* inducias ad *duodecim dies: & pace intermedia, Trojani & Latini confuſi abſque periculo vagati ſunt per montes & ſylvas. Fraxinus alta ſonat ſecuri utrimque acutâ: eruunt pinus erectas ad aſtra; nec intermittunt ſecare cuneis quercus & cedros odoratas, nec vehere ornos plauſtris ſtridentibus. Et jam fama, prænuncia tanti doloris, diſperſa implet Evandrum, & Evandri ædem atque urbem; quæ fama prius narrabat per Latium, Pallanta victorem eſſe.*

NOTÆ.

114. *Turni ſe credidit armis.*] Non ſponte tamen, ſed cogente Amatâ uxore, Æ. 7. 616.

118. *Vixet.*] Syncope, pro *vixiſſet*. Sic Æ. 4. 682. *Extinxti*, pro *extinxiſti*, &c.

122. *Crimine.*] Criminationibus, quibus Turnum ſemper onerabat, ex odio. Sic Æ. 2. 98. *Hinc ſemper Ulyſſes Criminibus terrere novis.*

126. *Juſtitiæne prius mirer.*] More Græcorum; apud quos verba *admirandi* & ſimilia nonnulla genitivo junguntur. Sic infra, v. 280. *Memini lacrymæ malorum.* Apud Horat. Od. l. 2. 9. 17. *Deſine mollium tandem querelarum*, &c.

133. *Pace ſequeſtrâ.*] *Conciliatrice.* Nam *ſequeſter* eſt arbiter inter utramque partem medius, cujus judicium utraque pars *ſequitur.* Vel juxta Servium & Donatum *pax ſequeſtra* ſunt *induciæ*: quæ *ſequeſtræ* ſunt, id eſt, mediæ, inter bellum præteritum & bellum futurum.

135. *Ferro bipenni.*] *Bipennis*, vel *ferrum bipenne*: ſecuris eſt, utrinque acuta: à *bina pinna*; eſt autem *pinna* faſtigium quoddam; unde ſummitas templorum vocatur *pinnaculum.*

137. *Robora.*] *Robur*, vel ſpecies eſt duriſſimæ quercus, vel durum quodlibet lignum, G. 1. 162. *Olens*, Ecl. 2. 11.

138. *Ornos.*] *Fraxinos* ſylveſtres.

Arcades incipiunt *concurrere ad portas* urbis, *& juxta ritum veterem corripuerunt funebres tædas: iter ſplendet longâ ſerie flammarum, & late dividit campos. Multitudo Trojanorum adverſùm veniens conjungit* iis *agmina* ſua *dolentia. Quæ quando matres viderunt ingredi domos, commovent clamoribus urbem omnem. At nulla violentia poteſt cohibere Evandrum, ſed currit in medios: feretro depoſito, concidit ſuper Pallanta, atque inhæret flens & gemens: ac demum difficile via aperta eſt voci* per *dolorem: ô Palla, non dederas hæc promiſſa patri tuo:* ſed fore *ut velles te committere duro Marti circumſpectius. Noneram neſcius, quantum valeret nova* cupiditas *gloriæ in bello, & jucundus* ille *honor in prima pugna. O primi conatus juvenis infelices, & acerba experimenta belli vicini, & vota preceſque meæ à nullo Deorum auditæ! & tu, ô ſanctiſſima uxor, felix* per *mortem* tuam, *nec ſuperſtes ad hunc luctum! contra ego vivendo exceſſi mea fata, ut pater reſtarem ſuperſtes* filio. *Si Rutuli obruiſſent me telis,* eo quod *junxi ſocietatem belli* cum *Trojanis, ipſe* libens *amiſiſſem vitam; & hæc pompa reveheret domum me, non Pallanta. Nec incuſabo vos, ô Trojani, nec fœdus, nec quas manus ſociavimus* per *hoſpitium: calamitas iſta debita erat meæ ſenectuti. Tamen ſi mors immatura deſtinata erat filio: oportebat* eum *mori inducentem Trojanos in Latium, occiſis prius* multis *millibus Volſcorum. Ego vero, ô Palla, non honorabo te aliâ pompâ, quàm pius Æneas, & quàm illuſtres Trojani, & quàm ductores Tuſci, & omnis exercitus Tuſcorum. Illi portant magna trophæa,* ex iis, *quos tua manus demiſit morti. Tu etiam, ô Turne, ſtares jam grandis truncus* veſtitus *armis,*

Arcades ad portas ruere, & de more vetuſto
Funereas rapuere faces: lucet via longo
Ordine flammarum, & late diſcriminat agros.
Contra turba Phrygum veniens plangentia jungit
Agmina. Quæ poſtquam matres ſuccedere tectis
Viderunt, mœſtam incendunt clamoribus urbem.
At non Evandrum potis eſt vis ulla tenere;
Sed venit in medios: feretro Pallanta repoſto
Procumbit ſuper, atq; hæret lachrymanſq; gemenſ-
Et via vix tandem voci laxata dolore eſt: [que:
Non hæc, ô Palla, dederas promiſſa parenti:
Cautius ut ſævo velles te credere Marti.
Haud ignarus eram, quantum nova gloria in armis,
Et prædulce decus primo certamine poſſet.
Primitiæ juvenis miſere, bellique propinqui
Dura rudimenta, & nulla exaudita Deorum
Vota, preceſque meæ: tuq; ô ſanctiſſima conjux,
Felix morte tuâ, neque in hunc ſervata dolorem!
Contra ego vivendo vici mea fata, ſuperſtes
Reſtarem ut genitor. Troûm ſocia arma ſecutum
Obruerent Rutuli telis, animam ipſe dediſſem;
Atq; hæc pompa domum me, non Pallanta, referret.
Nec vos arguerim, Teucri, nec fœdera, nec quas
Junximus hoſpitio dextras: ſors iſta ſenectæ
Debita erat noſtræ. Quod ſi immatura manebat
Mors natum; cæſis Volſcorum millibus ante,
Ducentem in Latium Teucros, cecidiſſe juvabit.
Quin ego non alio digner te funere, Palla,
Quam pius Æneas, & quam magni Phryges, & quam
Tyrrheniq; duces, Tyrrhenûm exercitus omnis.
Magna trophæa ferunt, quos dat tua dextera letho.
Tu quoque nunc ſtares immanis truncus in armis,

NOTÆ.

147. *Incendunt.*] Metaphora, pro, *concitant*, Æ. 4. 360.

148. *Potis eſt.*] Æ. 3. 671. *Feretrum*, Æ. 6. 218.

156. *Primitiæ.*] Supra, v. 16. *Belli propinqui:* vel inter finitimos & propinquos populos, ita ut ab eo abſtinere non potuerim: vel, imminentis, cujus mors Pallantis præludium eſt.

160. *Vici mea fata.*] Superavi naturalem ordinem, longiore vitâ. Fatum enim eſſe videtur, ut pater ante filium moriatur.

161. *Troûm ſecia*, &c.] Si peccavi, initâ cum Trojanis armorum ſocietate, ſolus plecti à Rutulis debui, ſolus animam effundere. *Obruerent.*] Supple *utinam*, aut *ſi:* ut Æ. 6. 31. *Partam opere in tanto, ſineret dolor, Icare, haberes. Volſcorum.*] Gens fuit Latinis & Rutulis contermina ab oriente, Æ. 7. 803. *Latium*, Æ. 7. 54. *Phryges*, Trojani, Æ. 1. 385. *Tyrrheni duces*, Æ. 10. 164. *Trophæa*, ſupra, v. 7.

Eſſet

Eſſet par ætas & idem ſi robur ab annis,
Turne. Sed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, & hæc memores regi mandata referte:
Quod vitam moror inviſam, Pallante perempto;
Dextera cauſa tua eſt, Turnum gnatoq; patrique
Quam debere vides meritis: vacat hic tibi ſolus
Fortunæque locus. Non vitæ gaudia quæro,
Nec fas: ſed gnato manes perferre ſub imos.
Aurora interea miſeris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores.
Jam pater Æneas, jam curvo in littore Tarchon
Conſtituere pyras: huc corpora quiſque ſuorum
More tulere patrum: ſubjectiſque ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine cœlum.
Ter circum accenſos cincti fulgentibus armis
Decurrêre rogos: ter mœſtum funeris ignem
Luſtravere in equis, ululatuſque ore dedere.
Spargitur & tellus lachrymis, ſparguntur & arma:
It cœlo clamorque virûm, clangorque tubarum.
Hinc alii ſpolia occiſis direpta Latinis
Conjiciunt igni, galeas, enſeſque decoros,
Frœnaque, ferventeſque rotas: pars, munera nota,
Ipſorum clypeos, & non felicia tela.
Multa boum circa mactantur corpora morti:
Setigeroſque ſues, raptaſque ex omnibus agris
In flammam jugulant pecudes: tum littore toto
Ardentes ſpectant ſocios, ſemuſtaque ſervant
Buſta: neque avelli poſſunt, nox humida donec
Invertit cœlum ſtellis fulgentibus aptum.
Nec minus & miſeri diverſa in parte Latini
Innumeras fluxere pyras; & corpora partim

ſi par fuiſſet ætas, & vis æqualis ab ætate. Sed miſer, cur cohibeo Teucros à pugna? abite, & memores reportate regi veſtro *hæc* mea *dicta: O Ænea, ſi ſuſtineo adhuc vitam odioſam, occiſo Pallante: dextera tua cauſa eſt,* cur id faciam: dextera, *quæ, ut intelligis, debet Turnum & filio* Pallanti, *& mihi patri,* qui ambo id *meriti* ſumus: *unicus hic modus* ſolandi me *reſtat tibi & fortunæ. Non cupio gaudia vitæ, nec licitum* eſt: *ſed* cupio *ferre hæc* gaudia *filio ad profundos inferos. Interim Aurora reddiderat miſeris hominibus beneficum lumen, reducens opera & labores. Jam pater Æneas, jam Tarchon, erexerunt rogos in ſinuoſo litore: unuſquiſque juxta morem majorum tulit illuc cadavera ſuorum: & ſuppoſitis nigris flammis, ſublime cœlum tegitur fumo in* ſimilitudinem *noctis. Ter induti rutilis armis* pedites *ambulaverunt circa rogos: ter in equis circuiverunt triſtem flammam funeris, & emiſerunt ore ululatus. Tellus etiam rigatur fletu, arma etiam rigantur. Et clamor hominum & ſonitus buccinarum tollitur* ad *cœlum. Deinde alii mittunt in ignem ſpolia ablata Latinis interfectis, & caſſides, & pulchros gladios, & frœna, & celeres rotas: pars, dona nota* mortuis, *ſcuta ipſorum, & jacula non fauſta. Plurima corpora boum circum immolantur*

morti: jugulant in ignem, & ſetoſos porcos, & pecudes direptas ex omnibus campis: deinde per *totum litus aſpiciunt ſocios* qui *cremantur: obſervant rogos ſemuſtos: neque poſſunt* inde *abſtrahi, quouſque nox frigida mutavit cœlum diſtinctum aſtris micantibus. Nec aliter infelices Latini erexerunt quoque rogos innumeros in alia parte; & partim*

NOTÆ.

174. *Eſſet par ætas.*] Aut mihi, aut nato: ſed ego ſenior ſum, natus junior fuit, quam ut te vinceret.

182. *Aurora.*] Dies altera poſt pugnam. De *Aurora*, G. 1. 249. Æ. 6. 535.

185. *Pyras.*] Rogos, buſta, ligneas ſtrues comburendis cadaveribus, Æ. 4. 494. De ritibus pompæ funebris, Æ. 6. 215. & ſequentibus.

189. *Decurrere . . . luſtravere in equis.*] Primum refero ad pedites: ſecundum ad equites: ut ſic totus exercitus officio funebri erga ſocios fungeretur. De *luſtratione*, pro *circuitione*, Æ. 1. 612.

195. *Ferventeſque rotas.*] *Rotas* curruum hoſtilium, unde ſolebant principes viri pugnare. *Ferventes:* quæ ſolebant curſu incaleſcere: Horat. Od. l. 1. 1. *Metaquè fervidis evitata rotis.*

202. *Cœlum ſtellis aptum.*] Commutatio: pro, *cui aptæ & connexæ ſunt ſtellæ*, Æ. 4. 482.

condunt humi plurima hominum cadavera; partim quoque auferunt asportata in vicinos campos, & remittunt in *urbem. Comburunt reliqua, & immanem cumulum promiscuæ stragis, nec numerando, nec honorando. Tunc undiquaque spatiosi campi resplendent certatim frequentibus ignibus. Tertia dies expulerat è cœlo frigidam noctem: dolentes evertebant altum cinerem & ossa permista* in *rogis, & tegebant* ea *tepido acervo terræ. Jam vero præcipuus tumultus & pars doloris longe maxima erat per domos,* in *urbe Latini opulenti. Illic matres, & nurus infaustæ: illic dilecta pectora sororum dolentium, & pueri orbati patribus detestantur funestum bellum, & nuptias Turni: volunt* ut *ipse armis, ipse gladio dirimat* rem; *si quidem petit sibi imperium Italiæ & præcipuam potestatem. Drances acerbus asperat hæc: & testatur Turnum unum vocari, unum peti ad pugnam. Contra multiplex est simul sententia variis verbis pro Turno, & magna auctoritas reginæ protegit eum: multa fama tuetur virum partis trophæis. Inter has dissensiones medio tumultu ardente: ecce præterea tristes legati referunt responsa è magna urbe Diomedis:* aiunt *nihil perfectum* esse *omnibus impensis tantorum laborum: nihil dona effecisse, nec aurum, nec magnas preces: alia auxilia quærenda* esse *Latinis, aut pacem petendam à rege Trojano. Ipse rex Latinus concidit* ex *magnitudine doloris. Furor Deorum, & sepulchra recentia ante oculos, ostendunt Æneam fatalem juvari evidenti* auxilio *Deorum. Itaque congregat in excelsam regiam magnum concilium & præcipuos suorum accersitos jussu* suo. *Illi congregantur, & plenis viis currunt ad domum regis. Latinus, & grandior ætate,*

Multa virûm terræ infodiunt; avectaque partim
Finitimos tollunt in agros, urbiq; remittunt:
Cætera, consusæque ingentem cædis acervum,
Nec numero nec honore cremant. Tunc undiq; vasti
Certatim crebras collucent ignibus agri.
Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram.
Mœrentes altum cinerem & confusa ruebant
Ossa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.
Jam vero in tectis prædivitis urbe Latini
Præcipuus fragor, & longe pars maxima luctûs.
Hic matres, miseræq; nurus, hic chara sororum
Pectora mœrentum, puerique parentibus orbi
Dirum execrantur bellum, Turnique hymenæos:
Ipsum armis, ipsumque jubent decernere ferro;
Qui regnum Italiæ & primos sibi poscat honores.
Ingravat hæc sævus Drances: solumq; vocari
Testatur, solum posci in certamina Turnum.
Multa simûl contra variis sententia dictis
Pro Turno, & magnum reginæ nomen obumbrat:
Multa virum meritis sustentat fama trophæis.
Hos inter motus, medio flagrante tumultu,
Ecce super mœsti magnâ Diomedis ab urbe
Legati responsa ferunt: nihil omnibus actum
Tantorum impensis operum: nil dona neq; aurum,
Nec magnas valuisse preces: alia arma Latinis
Quærenda, aut pacem Trojano ab rege petendum.
Deficit ingenti luctu rex ipse Latinus.
Fatalem Æneam manifesto numine ferri
Admonet ira Deûm, tumulique ante ora recentes.
Ergo concilium magnum, primosque suorum
Imperio accitos, alta intra limina cogit.
Olli convenere, fluuntque ad regia plenis
Tecta viis. Sedet in mediis, & maximus ævo,

NOTÆ.

206. *Urbique remittunt.*] Non uni omnia corpora: sed unumquodque suæ. De vario more *sepeliendi & comburendi cadaveris*, Æ. 5. 48.

211. *Ruebant Ossa focis.*] Quomodo ossa hominum à busti reliquiis secernerentur, Æ. 6. 227. Quomodo post cremationem tumularentur, Æ. 5. 48. *Ruo*, active, Æ. 1. 39.

215. *Nurus.*] *Nurus*, proprie uxor filii, *bru, a daughter-in-law*, sumitur vulgo pro juniore qualibet fœmina, conjugio copulata, Æ. 2. 501. De *hymenæo*, G. 3. 60.

223. *Reginæ nomen.*] *Amatæ*, quæ favebat Turno, sororis filio, Æ. 7. 357. De *trophæis*, supra, v. 7.

226. *Diomedis ab urbe.*] *Arpis*, infra, v. 243.

230. *Pacem petendum.*] Regimen gerundii. Sic Lucretius, l. 1. 111. *Pœnas in morte timendum.* Ibid. 381. *Motu privandum est corpora quæque.*

Et

Et primus ſceptris, haud lætâ fronte, Latinus.
Atque hic legatos Ætola ex urbe remiſſos,
Quæ referant, fari jubet: & reſponſa repoſcit
Ordine cuncta ſuo. Tum facta ſilentia linguis,
Et Venulus dicto parens ita farier infit:
Vidimus, ô cives, Diomedem Argivaque caſtra,
Atque iter emenſi caſus ſuperavimus omnes;
Contigimuſque manum, quâ concidit Ilia tellus.
Ille urbem Argyripam, patriæ cognomine gentis,
Victor Gargani condebat Iapygis agris.
Poſtquam introgreſſi, & coram data copia fandi;
Munera præferimus, nomen patriamque docemus:
Qui bellum intulerint, quæ cauſa attraxerit Arpos.
Auditis ille hæc placido ſic reddidit ore:
O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
Antiqui Auſonii: quæ vos fortuna quietos
Sollicitat, ſuadetque ignota laceſſere bella!
Quicunque Iliacos ferro violavimus agros,
(Mitto ea, quæ muris bellando exhauſta ſub altis,
Quos Simois premat ille viros) infanda per orbem
Supplicia, & ſcelerum pœnas expendimus omnes,

& præcipuus regno, ſedet inter medios, non hilari vultu. Atque hic imperat legatos, reverſos ex urbe Ætolica, dicere quænam reportent: & quærit ſingula reſponſa ſuo ordine. Tunc indictum eſt linguis ſilentium; & Venulus obediens imperio incipit ita loqui; O cives, vidimus Diomedem & caſtra Græca, & perfecto itinere evaſimus omnia pericula, & tetigimus manum, quâ regnum Trojanum periit. Ille victor extruebat in campis Gargani Japygis urbem Argyripam, de nomine patriæ gentis. Poſtquam ingreſſi ſumus, & facultas conceſſa eſt alloquendi præſentem; offerimus dona, profitemur nomen & patriam: qui indixerint nobis bellum, quæ cauſa nos adduxerit in urbem Arpos. Ille ſic tranquillâ voce reſpondit iis quæ audierat; O felices populi, imperium Saturni, Auſonii veteres: quæ ſors vos turbat tranquillos, & impellit movere bella inſueta! quoſquot vaſtavimus ferro arva Trojana (omitto ea mala quæ tolerata ſunt pugnando ad ſublimes muros, & quot ille Simois ſepeliveris viros) luimus per orbem immania ſupplicia, & omnes pœnas criminum,

NOTÆ.

238. *Primus ſceptris.*] Reges enim erant plerique, ex iis qui Turni auxilio venerant, Æ. 7. 647.

239. *Ætola ex urbe.*] *Arpis*, ab Ætolo Diomede conditis: mox, v. 243.

242. *Venulus.*] Qui ad Diomedem legatus fuerat, Æ. 8. 9.

243. *Diomedem.*] Filius fuit Tydei, nepos Oenei: paterno quidem & avito jure, Ætoliæ rex: ſed cum pater Tydeus Agrii patrui invidia regno pulſus eſſet, & Argos Peloponneſi urbem ad regem Adraſtum confugiſſet; ibi Diomedes ex Deiphyle, Adraſti filiâ, natus eſt. Is Adraſto mortuo maximam & quaſi regiam auctoritatem Argis obtinuit: avum ſuum, item ab Agrii filiis pulſum, in Ætoliam reſtituit: Argivorum & vicinarum urbium dux ad Trojam profectus eſt; ex Homero, Il. 2. 563. Ibi maxima quæque poſt Achillem ac difficillima perfecit: Palladium ex arce Trojana rapuit, Rheſum Thraciæ regem occidit; undè laudat Virgilius ejus manum, *quâ concidit Ilia tellus.* Venerem & Martem vulneravit. Quare Venus ejus domum evertit, adulterio Ægialeæ uxoris ejus cum Cylabaro apud Argos: quorum ex inſidiis cum ægrè elapſus eſſet, neque vero poſſet in Ætoliam reverti, ut notat Cedrenus; in Apuliam, maxime orientalem Italiæ partem, mari ſugit: ibique exceptus à Dauno rege, & parte agri donatus, urbes multas condidit: præcipue *Argos Hippium*, id eſt, *equeſtre*: ex nomine natalis urbis, cujus ager *aptus equis* dicitur ab Homero: quæ vox deinde corrupta eſt primo in *Argyrippam*, vel *Argyripam*; deinde in *Arpos*. Ejus ruinæ nunc adhuc dicuntur *Arpe*, non longe à *Siponto* urbe, & radicibus promontorii *Gargani*, *monte di S. Angelo* quod in mare Hadriaticum procurrit. De ejus morte multiplex opinio refertur à Strabone, l. 6. Prima eſt, eum in Diomedeis inſulis, huic litori vicinis, ſubito evanuiſſe: ejuſque ſocios, dolore mortis illius eſſe mutatos in aves, infra, v. 272. Secunda eſt, ipſum in patriam revocatum, in ea diem obiiſſe. Tertia eſt, ſubactâ illâ maris Hadriatici orâ ad uſque Venetos, apud illos mortuum, & divinis honoribus affectum eſſe. De *Japyge*, qui nomen dedit Japygiæ, ſive Apuliæ, Æ. 8. 710.

252. *Saturnia regna*, &c.] De *Saturni fuga in Italiam*, Æ. 8. 319. De *Auſonibus*, antiquis Italiæ incolis, Ibid. 328. Æ 7. 54.

257. *Simois.*] Fluvius Troadis, Æ. 1. 104.

turba deploranda ipſi etiam Priamo. Novit iſta *funeſtum ſidus Palladis, & ſcopuli Eubœæ, &* mons *vindex Caphareus. Poſt illam* Trojæ *expeditionem pulſi ad diverſa litora, Menelaus filius Atrei circa columnas Protei exulat. Ulyſſes adiit Cyclopas Ætnæos. An memorabo regnum Pyrrhi & domum Idomenei ſubverſam? aut Locros degentes litore Libyco? ipſe rex Mycenarum, dux magnorum Græcorum, periit in primo aditu* domus, *manu ſceleratæ uxoris:* poſt *Aſiam ſubactam adulter inſidiatus eſt* ei. An memorabo *Deos obſtitiſſe* mihi, *quo minus revectus* in *patriam regionem*

Vel Priamo miſeranda manus. Scit triſte Minervæ
Sidus, & Euboïcæ cautes, ultorque Caphareus.
Militia ex illa diverſum ad littus abacti,
Atrides Protei Menelaus ad uſque columnas
Exulat: Ætnæos vidit Cyclopas Ulyſſes.
Regna Neoptolemi referam, verſoſque Penates
Idomenei? Libycone habitantes littore Locros?
Ipſe Mycenæus magnorum ductor Achivûm
Conjugis infandæ prima intra limina dextrâ
Oppetiit: devictâ Aſiâ ſubſedit adulter.
Invidiſſe Deos, patriis ut redditus oris

NOTÆ.

259. *Triſte Minervæ Sidus, &c.*] *Sidus Arcturi*, quod cum per ſe procelloſum ſit, vim adhuc perniciоſiorem ex ira Minervæ dici poteſt accepiſſe ad vexandas Ajacis Oilei naves. Sic enim Solinus, c. 20. de Caphareo: *Ubi poſt Ilii excidium Argivam claſſem, vel Minervæ ira, vel quod certior prodit memoria, ſidus Arcturi gravibus affecit cladibus.* De *Arcturo*, Æn. 1. 748. G. 1. 68. Explicari tamen poteſt *ſidus* de ipſa tempeſtate, quam excitavit Minerva: nam ſic videtur vocem illam accepiſſe Virgilius, G. 1. 311. *Quid tempeſtates autumni & ſidera dicam?* & Æ. 12. 451. *Ad terras abrupto ſidere nimbus It mare per medium.* De *Minerva*, Æ. 2. 31. De *Ajace ab ea interfecto* ad Caphareum, Eubœæ inſulæ ſcopulum, Æ. 1. 44, 49. De *Eubœa* Græciæ inſula, *Negrepont*, Æ. 6. 2.

262. *Atrides Protei, &c.*] *Menelaus*, Spartæ rex, de quo Æ. 2. 264. *Atrei* filius, confecto Trojano bello, octo annis tempeſtate jactatus eſt circa Ægypti litora, antequam in patriam rediret; & divertit apud *Proteum* regem Ægypti, de quo G. 4. 388. Ita fere Homerus Odyſſ. 4. 82, 385, &c.

Columnas.] *Limites, terminos* Ægypti. Quippe Strabo, l. 3. de columnis Herculis apud fretum Gaditanum differens, ait id nomen inde ortum eſſe, quod viri illuſtres, ut finem imperii aut expeditionis ſuæ notâ aliquâ conſignarent; aras, aut columnas, aut in modum columnarum turriculas, fretis, aut promontoriis, aut montibus impoſuerint: quæ nomina, deſtructis per temporum injuriam monumentis illis, loco ipſi remanſerunt. Tales columnæ Herculis in freto Gaditano, aræ Philænorum ad Syrtes Africæ, columna Ionica in Iſthmo Corinthiaco, turris Pelori & turris Rhegina in freto Siculo, aræ Bacchi & Alexandri in India. Igitur *columna Protei*, pars erit illa litoris Ægyptii, ubi deinde magnus portus Alexandriæ fuit, qui ſic deſcribitur à Strabone, lib. 17. Ἐν δεξιᾷ ἡ νῆσος καὶ ὁ πύργος ὁ Φάρος, &c. *Ad dextram eſt Pharus, inſula & turris: ad ſiniſtram vero cautes & promontorium Lochias.* Et vero teſtatur Homerus, Menelaum ad Pharum inſulam primo exſcenſionem feciſſe, Odyſſæ 4. 355.

263. *Ætnæos.*] Ulyſſes in Siciliam apud Cyclopas appulſus eſt, ubi mons Ætna, ut fuſe narrat Achæmenides, Æ. 3. 613.

264. *Regna Neoptolemi.*] Pyrrhi, Epiri regis, Achillis filii: qui ab Oreſte Agamemnonis filio occiſus eſt, ob amorem Hermiones, Æ. 3. 328, &c. De *Pyrrho Neoptolemo*, Æ. 2. 263.

264. *Penates Idomenei.*] Cretenſis regis, qui à ſuis pulſus eſt ob occiſum filium, Æ. 3. 122. *Penates*, Dii ſunt domeſtici, Æ. 2. 717.

265. *Libyco, littore Locros.*] De *Locris*, Græciæ populis circa Parnaſſum montem, Æ. 3. 399. Horum aliqui, poſt bellum Trojanum, conſederunt in meridionali cornu Italiæ, circa Zephyrium promontorium, ut ibidem explicuimus: alii in Africa circa Pentapolim, quæ Cyrenaica regio eſt, ad mare mediterraneum, & orientem Syrtis majoris, ut ait Servius; ut vero teſtatur Domitius Afer, in regione Africæ plane oppoſita, nempe ad Oceanum Atlanticum.

265. *Mycenæus*, &c.] Agamemnon, Mycenarum rex, Clytæmneſtræ uxoris & Ægiſthi adulteri inſidiis occiſus, Æ. 3. 54. De *Mycenis*, urbe Peloponneſi, Æ. 1. 288. De *Achivis*, Græcis, Æ. 1. 492.

268. *Devictâ Aſiâ ſubſedit adulter.*] *Subſido*, eſt *clam ſedeo in inſidiis.* Unde Valerius Max. l. 7. c. 2. vocat *ſubſeſſorem alieni matrimonii*, adulterum, qui alienæ conjugis pudicitiæ inſidiatur. Itaque ſenſus eſt, Agamemnoni adulteriorum vindici, qui ob Paridis adulterium Trojam everterat; inſidiatorem adulterum non defuiſſe, qui eum ſub prima domus limina primumque reditum opprimeret.

Conju-

Conjugium optatum & pulchram Calydona viderem?
Nunc etiam horribili viſu portento ſequuntur:
Et ſocii amiſſi petierunt æthera pennis,
Fluminibuſque vagantur aves (heu dira meorum
Supplicia!) & ſcopulos lachrymoſis vocibus implent.
Hæc adeo ex illo mihi jam ſperanda fuerunt
Tempore; cum ferro cœleſtia corpora demens
Appetii, & Veneris violavi vulnere dextram.
Ne vero, ne me ad tales impellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris ullum poſt eruta bellum
Pergama, nec veterum memini lætorve malorum.
Munera, quæ patriis ad me portâſtis ab oris,
Vertite ad Æneam. Stetimus tela aſpera contra,
Contulimuſque manus: experto credite, quantus
In clypeum aſſurgat, quo turbine torqueat haſtam.
Si duo præterea tales Idæa tuliſſet
Terra viros; ultrò Inachias veniſſet ad urbes
Dardanus, & verſis lugeret Græcia fatis.
Quicquid apud duræ ceſſatum eſt mœnia Trojæ:
Hectoris Æneæque manu victoria Graiûm
Hæſit, & in decimum veſtigia rettulit annum.
Ambo animis, ambo inſignes præſtantibus armis:
Hic pietate prior. Coëant in fœdera dextræ,
Quà datur: aſt, armis concurrant arma, cavete.
Et reſponſa ſimul quæ ſint, rex optime regum,
Audiſti, & quæ ſit magno ſententia bello.

viderem dilectam conjugem & ſpecioſam Calydona? nunc quoque monſtra terribilia aſpectu inſectantur me: & ſocii amiſſi evolarunt aliis in aërem, & volucres errant circa fluvios, & replent rupes triſtibus ſonis: heu crudelia ſupplicia meorum: hæc autem exſpectanda mihi jam fuerunt ab illo tempore: quando inſanus invaſi gladio corpora immortalia, & jaculavi plagâ dextram manum Veneris. Ne vero, ne hortemini me ad talia prælia. Nec mihi bellum ullum eſt cum Trojanis poſt exciſam Trojam: nec recordor, aut gaudeo de antiquis calamitatibus. Ferte ad Æneam dona, quæ tuliſtis ad me è patriis terris. Stetimus adversùs valida ejus arma, & conſeruimus manus: credite mihi experto, quantus attollat clypeum, quo impetu vibret haſtam. Si terra Idæa produxiſſet duos tales viros præter eum; Trojanus prior intuliſſet bellum urbibus Argivis, & Græcia doleret mutatis fatis. Quamdiu tardatum eſt circa muros pertinacis Trojæ: victoria Græcorum ſubſtitit manu Hectoris & Æneæ. & retro tulit pedem in decimum annum. Ambo erant *illuſtres animis, ambo bellicâ fortitudine: iſte ſuperior* erat *religione. Dextræ veſtræ conveniant in fœdera, ſiquidem* id *conceditur: ſed cavete, ne arma veſtra congrediantur* cum illius *armis. Audiviſti ſimul, rex optime regum, & quæ ſint* ejus *reſponſa, & quis ſit* ejus *ſenſus de tanto bello.*

NOTÆ.

270. *Conjugium*, &c.] *Conjugem Ægialeam*, ſupra, v. 243. *Calydona*, urbem Ætoliæ, quam Diomedes & avito jure poſſidebat, & armis domuerat, Æ. 7. 306.

272. *Socii amiſſi*, &c.] Circa promontorium Apuliæ Garganum, inſulæ ſunt, non duæ, ut ait Strabo, ſed quinque: *Diomedeæ* ab antiquis dictæ: harum maxima nunc *Tremiti*, Illic Diomedis ſocii in aves finguntur commutati: vel ob iram Veneris, vivo adhuc Diomede, ut aiunt Virgilius & Ovidius Metam. l. 14. 494. vel ob dolorem amiſſi morte Diomedis, ut innuere videtur Strabo aliique. Has aves in his tantum inſulis reperiri ait Plinius, l. 10. 44. eaſque dentes habere, colore eſſe candidas, infeſtas advenis præterquam Græcis. Joannes Meurſius ait eaſdem eſſe quæ Græcis dicuntur ἰβὶς ἱερὰ, Latinis *ardeæ*, Gallis *herons*. Plinius facit *fulicarum* ſimiles. Ovidius non *cycnos* quidem, ſed cycnis proximas.

276. *Cœleſtia corpora.*] Venerem in vola manus Diomedes vulneraverat, Iliad. 5. v. 335. Martem in imo ventre, v. 857.

280. *Lætorve malorum.*] Græca forma, ſupra, v. 126.

283. *Contulimuſque manus*, &c.] Adulatur hic heroi ſuo Virgilius: quanquam enim adverſus Diomedem ſtetit, Iliad. 5. 225. tamen huic minime fuiſſe parem conſtat ex eo, quod ab eodem in coxa vulneratus ictu lapidis fuit, fuiſſetque adeo interfectus, niſi Venus auxilio filii adfuiſſet, v. 311.

284. *In clypeum aſſurgat.*] Ipſe attollat clypeum ſuum. Sic Æ 12. 729. *Alte ſublatum conſurgit Turnus in enſem, & ferit.*

285. *Idæa Terra.*] *Troas*, ubi mons *Ida*, Æ. 2. 801. *Inachias*, Argivas, Æ. 7. 286. *Dardanus*, Trojanus, Æ. 1. 239.

Vix

Vix legati ea dixerant: *& varium murmur diffuſum eſt per ora turbata Italorum: veluti quando ſaxa coercent fluvios torrentes; tunc obſtructo alveo murmur editur, & propinquæ ripæ fremunt aquis ſtrepitantibus. Statim atque animi ſedati & ora tumultuantia compoſita fuerunt; rex precatus Deos incipit è ſummo ſolio: Equidem, ô Latini, & cuperem, & utilius fuiſſet deliberare prius de ſumma rerum: non* vero *convocare concilium tali tempore, cum hoſtis premit muros. Faciemus bellum difficile, ô cives, cum ſtirpe Deorum, & hominibus invictis: quos nullæ pugnæ debilitant, &* qui etiam *ſuperati non poſſunt abſtinere ab armis. Si conſtituiſtis aliquam ſpem in exercitu Ætolorum advocato, deponite* eam: *unuſquiſque* ſit *ſibi* ſua *ſpes; ſed videtis, quam tenuis* ſpes *illa ſit. Quo caſu rerum* noſtrarum *cætera concuſſa jaceant, omnia* denique *ſunt ob oculos & in manibus veſtris. pugnatum eſt tota mole regni. paucis* verbis: *advertite animos.*

Vix ea legati: variuſque per ora cucurrit
Auſonidûm turbata fremor: ceu, ſaxa morantur
Cum rapidos amnes; clauſo fit gurgite murmur,
Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.
Ut primum placati animi, & trepida ora quierunt;
Præfatus Divos ſolio rex infit ab alto: 301
Ante equidem ſumma de re ſtatuiſſe, Latini,
Et vellem, & fuerat melius: non tempore tali
Cogere concilium, cum muros obſidet hoſtis.
Bellum importunum, cives, cum gente Deorum,
Invictiſq; viris, gerimus: quos nulla fatigant 306
Prælia, nec victi poſſunt abſiſtere ferro.
Spem ſi quam accitis Ætolûm habuiſtis in armis,
Ponite: ſpes ſibi quiſque; ſed, hæc quam anguſta,
Cætera quâ rerum jaceant perculſa ruinâ, [videtis.
Ante oculos interq; manus ſunt omnia veſtras. 312
Nec quenquam incuſo: potuit quæ plurima virtus
Eſſe, fuit: toto certatum eſt corpore regni.
Nunc adeo, quæ ſit dubiæ ſententia menti,
Expediam; & paucis, animos adhibete, docebo.
Eſt antiquus ager, Tuſco mihi proximus amni, 316
At neminem accuſo: fuit vobis *fortitudo, quæ potuit eſſe maxima: Itaque exponam, quis ſenſus jam ſit incertæ mente* meæ, *& oſtendam* Eſt *mihi vetuſtus ager, vicinus fluvio Tyrrheno,*

NOTÆ.

301. *Præfatus Divos.*] Notat Turnebus veteres, præcipue Romanos, id ſolemne habuiſſe; ut antequam verba publice facerent, Deos precarentur: & frequenter orationum exordia ab invocatione Deorum ſumerent. Talia fuere exordia omnia Catonis; talia Ciceronis ac Demoſthenis nonnulla.

302. *Ante equidem.*] ORATIO Latini duas habet partes. I. Exponit hoſtilium virium magnitudinem, cui ſuarum tenuitatem opponit. II. Proponit conditiones pacis tres: aut terras Æneæ aſſignandas, ſi fœdere hic velit; aut naves ædificandas, ſi malit aliò abire; denique oratores ad eum mittendos cum regiis muneribus.

305. *Cum gente Deorum.*] Æneas à Jove per Venerem ortus: Trojana gens à Jove per Dardanum, Æ. 1. 239.

308. *Ætolûm.*] Diomedis ſociorum, in Apulia ſedentium, ſupra, v. 243.

316. *Eſt antiquus ager,* &c.] Duplex eſt de hujus agri ſitu opinio. I. Donatus, quem ſequitur Cluverius, agrum illum metitur ad litus maris: à Circæo monte, qui terminus fuit Latii tempore Tarquinii ſuperbi, orientem verſus, ad uſq; Tyberim, qui terminus Latii fuit ad occidentem, Firmat inde hanc opinionem Donatus, quod Tuſcos dicat aliquando ſediſſe circa Uſentem fluvium, huic monti Circæo vicinum; hunc itaque *Tuſcum* fluvium hic à Virgilio appellari: deinde quod conſtet apud omnes; *Rutulos*, Turno ſubditos, ſpatio illo contentos fuiſſe; & *Auruncos* montem Circæum proxime attingere; & *pinetum*, ſeu locum pinu conſitum, circa Circæum eſſe. At tribus ex capitibus minime probabilis hæc ſententia videtur mihi. Primo, quod per *Tuſcum amnem* à Virgilio ſemper intelligatur Tyberis, G. 1. 499. Æ. 8. 473. Æ. 10. 199. Secundo, quod ager ille ſic extenſus complecteretur regnum univerſum Turni, cujus anguſtias deſcripſimus, Æ. 7. 795. immo & multo latiora ſpatia: at quantumvis dicantur Rutuli fuiſſe Latinis conjuncti, aut etiam ſubditi; certe vero ſimile non eſt, Latinum regem homini externo regnum obtuliſſe, quod conſanguinei Turni ditionem totam abſorberet. Tertio, cum urbs Laurentum, caput Latinæ ditionis, in qua tum concilium habebat Latinus, à Tyberi vix diſtaret leucis tribus, ſive millibus paulo plus ſeptem; & reliqua agri illius pars ad uſque Circæum millia pluſquam quadraginta haberet ad orien-

Longus

Longus in occaſum, fines ſuper uſque Sicanos.
Aurunci Rutulique ſerunt, & vomere duros
Exercent colles, atque horum aſperrima paſcunt.
Hæc omnis regio & celſi plaga pinea montis
Cedat amicitiæ Teucrorum: & fœderis æquas
Dicamus leges, ſocioſque in regna vocemus.
Conſidant, ſi tantus amor, & mœnia condant.
Sin alios fines aliamque capeſſere gentem
Eſt animus, poſſuntque ſolo decedere noſtro:
Bis denas Italo texamus robore naves,
Seu plures complere valent: jacet omnis ad undam
Materies: ipſi numerumque modumque carinis
Præcipiant; nos æra, manus, navalia demus.
Præterea, qui dicta ferant & fœdera firment,
Centum oratores prima de gente Latinos
Ire placet, paciſque manu prætendere ramos:
Munera portantes eboriſque, aurique talenta,
Et ſellam regni trabeamque inſignia noſtri.
Conſulite in medium, & rebus ſuccurrite feſſis.

protenſus in occidentem, ultra terminos Siculos. Aurunci & Rutuli colunt, & verſant aratro colles aſperos, & utuntur ſterilliſſimis eorum locis ad paſcua. Tota illa regio & tractus pineus alti montis detur amicitiæ Trojanorum; & ſtatuamus juſtas conditiones fœderis, & admittamus eos ſocios in regnum noſtrum. Quieſcant illic, ſi tanta eſt cupiditas, & ſtruant urbes. Si vero voluntas eſt ipſis adire alias regiones & alios populos, & ſi poſſunt abire è terra noſtra: ſtruamus ipſis ligno Italico viginti naves, aut plures, ſi poſſunt implere: tota materies jacet prope aquas: ipſi præſcribant numerum & formam navium; nos ſuppeditemus æra, operam, & nautica omnia. Inſuper placet, centum oratores Latinos è præcipuo genere ire, ut exponant Trojanis mea *dicta, & jungant fœdera:* & placet eos *præferre manibus ramos pacificos, portantes dona eboris, & talenta auri, & ſellam, & togam, notas noſtri imperii. Vos deliberate in commune, & ſubvenite rebus fractis.*

NOTÆ.

tem: ſane ager ille dici non potuit à Latino *longus in occaſum*; ſed omnino *longus in ortum*. II. Servius, quem ſequor, agrum metitur ab urbe Laurento Tyberim verſus, quo fere loco Trojam ſuam novam Trojani jam condiderant. Atq; ita erit *Tuſco proximus amni*, nempe Tyberi: erit *longus in occaſum*, ſive ad occaſum Laurenti urbis: immo, ne anguſtiæ agri objiciantur, ultra Tyberim in occaſum porrigetur; ſiquidem *Siculi* primi omnium Italiæ incolæ, qui deinde *Sicani* dicti ſunt, ultra Tyberim multas antiquitus tenuerunt urbes, in quibus numerat Dionyſius *Alſium*, & *Cære*, in eodem tractu maritimo ultra Tyberim. Igitur erit ager ille, *longos fines ſuper uſque Sicanos*, id eſt, uſque ad fines illos, quos veteres Siculi tenebant, priuſquam à Pelaſgis & Aboriginibus inde pulſi, *Sicaniam* inſulam occuparent, unde *Sicani* dicti ſunt, Æ. 7. 795. Quin etiam *Aurunci Rutuliq; ſerere* potuerunt: non veri quidem *Rutuli*, qui fixerant ſedem ad orientem Laurentinæ ditionis, Æ. 7. 795. nec veri *Aurunci*, qui ſuam fixerant ultra Circæum, Æ. 7. 54. Sed quædam eorum reliquiæ, quæ circa Tyberim remanſerant: hunc enim tractum à Tyberi ad Circæum variis temporibus varios habuiſſe colonos, qui ſeſe invicem alias in regiones expulerint, teſtatur Plinius, l. 3. 5. *Latium antiquum, à Tyberi Circeios uſque, obſervatum eſt millium paſſuum quinquaginta longitudine. Colonis ſæpe mutatis, tenuere alii aliis temporibus: Aborigines, Pelaſgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli.*

326. *Italo robore.*] *Robur*, pro quocunque duriore ligno ſumitur, G. 1. 162.

329. *Navalia.*] Vulgo *navale*, locus eſt ubi ſtant naves. Hic, vel locus eſt ubi ædificantur: vel, ut ait Servius, ligna quibus ædificantur: vel potius inſtrumenta omnia, quæ ad navium fabricam pertinent. De *talentis*, Æ. 5. 112.

334. *Sellam*, &c.] *Sellam curulem:* ita dictam deinde à Romanis, non quod à *Curibus* Sabinis inventa eſſet, nam Florus teſtatur Tarquinium Priſcum ab Etruſcis eam accepiſſe; ſed omnino *à curru:* nam vetus auctor apud Gellium, l. 3. 18. teſtatur, *Senatores, qui curulem magiſtratum geſſiſſent, curru ſolitos honoris gratia in curiam veli: in quo curru ſella eſſet ſupra quam conſiderent, quæ ob eam cauſam curulis appellaretur.* Utebantur autem eâ reges primo, tum conſules, cenſores, prætores, & ædiles curules: hanc etiam Romani regibus amicis muneris loco mittebant, ut Porſennæ apud Dionyſium, Maſiniſſæ apud Appianum & Livium. Erat illa *eburnea*, ſeu potius cælato ebore contecta: tum incurvis pedibus, unde à Plutarcho in Mario dicitur ἀγκυλόπους, *incurvipes*. De *trabea*, togâ regia & conſulari, Æ. 7. 188.

335. *Conſulite in medium.*] Id quod eſt in communem utilitatem, G. 1. 127. *In medium quærebant.*

Tum

Tam idem Drances infeſtus, quem gloria Turni pungebat occultâ invidiâ & ſtimulis acerbis: abundans divitiis, & abundantior eloquentiâ; ſed manus ejus erat *iners* ad *bellum*; tamen *reputabatur non vanus auctor* in *conſiliis: potens factionibus: maternus ſplendor dabat illi genus illuſtrè, à patre habebat ignotum* genus: *ſurgit & accuſat his verbis* Turnum, *augetque invidiam: Suades, ô bone rex, rem ignotam nemini, nec indigentem voce noſtrâ. Omnes fatentur ſe cognoſcere quid poſtulet ſors gentis* noſtræ, *ſed verentur dicere. Concedat licentiam loquendi, & deponat tumorem* ille, *cujus propter omnia adverſa & funeſta ſtudia (dicam enimvero, quamvis mihi comminetur arma & necem) videmus tot lumina ducum periiſſe, & urbem univerſam jacere* in *dolore: dum* ille *oppugnat caſtra Trojana confidens fugæ, & dum armis minatur cœlo. Unum præterea, optime regum, unum addas iſtis muneribus, quæ multa imperas ferri & dici Trojanis: nec vis cujuſquam te impediat, quo minus,* cum ſis *pater, tradas filiam illuſtri genero & ſplendidis nuptiis, & confirmes hanc pacem perpetuo fœdere. Quod ſi tanta formido* Turni *occupat animos & pectora* noſtra: *obſecremus ipſum, & precemur ab ipſo veniam:* precemur, *ut permittat regi, & relinquat patriæ jus ſuum.*

Tum Drances idem infenſus, quem gloria Turni
Obliquâ invidiâ ſtimuliſque agitabat amaris:
Largus opum, & linguâ melior, ſed frigida bello
Dextera, conſiliis habitus non futilis auctor,
Seditione potens: genus huic materna ſuperbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat:
Surgit, & his onerat dictis, atque aggerat iras:
Rem nulli obſcuram, noſtræ nec vocis egentem,
Conſulis, ô bone rex. Cuncti ſe ſcire fatentur
Quid fortuna ferat populi, ſed dicere muſſant.
Det libertatem fandi, flatuſque remittat,
Cujus ob auſpicium infauſtum moreſque ſiniſtros
(Dicam equidem, licet arma mihi mortemq; minetur)
Lumina tot cecidiſſe ducum, totamque videmus
Conſediſſe urbem luctu: dum Troïa tentat
Caſtra fugæ fidens, & cœlum territat armis.
Unum etiam donis iſtis, quæ plurima mitti
Dardanidis dicique jubes, unum, optime regum,
Adjicias: nec te ullius violentia vincat,
Quin gnatam egregio genero digniſque hymenæis
Des pater, & pacem hanc æterno fœdere jungas.
Quod ſi tantus habet mentes & pectora terror;
Ipſum obteſtemur, veniamque oremus ab ipſo;
Cedat jus propriam regi, patriæque remittat.

NOTÆ.

339. *Futilis.*] Vanus, loquax, inutilis, nihil continens, qui ſibi credita ſtatim effundit, Tranſlatio eſt, juxta Servium, Donatum, Lactantium, à vaſe *futili* dicto: cujus os latum & patulum, fundus anguſtus & acutus erat: ita ut in terra depoſitum ſtare non poſſet, ſed ſtatim in latus effunderetur. Hoc utebantur in ſacris Veſtæ, quia iis ſacris aquam in terra deponi nefas erat.

340. *Seditione.*] Factionibus, captandis vulgi animis.

343. *Rem nulli obſcuram,* &c.] ORATIO Drancis quinque habet partes. I. Dicit omnes ideo tacere, quia Turnum timent. II. Unum ſe profitetur ex omnibus audacter in Turnum dicere pro republica, quam ille temeritate ac fugâ ſuâ pene evertit. III. Cenſet pacis conditionibus cæteris hanc etiam adjiciendam, ut Lavinia conjux Æneæ detur. IV. Orat Turnum, ne patiatur privati commodi rationes publicis rationibus obſtare. V. Denique orat, ut ſi bello abſtinere nolit, privatam contentionem, non publico periculo, ſed privato certamine dirimat; quod ab Æneâ proponitur.

345. *Dicere muſſant.*] *Muſſare* eſt *muto* proximum eſſe; ſubmiſſa & parum diſtinctâ voce, quaſi timide ac dubitanter loqui; *obmurmurare.* Hic *timere, vereri.*

347. *Cujus ob auſpicium.*] Quia bellum adminiſtratur nutu & auſpiciis Turni; non Latini, qui rerum habenas eam in rem depoſuerat, Æ. 7. 600. & forte felicioribus auſpiciis bellum ſuſcepiſſet, ſi ſuſcipiendum duxiſſet.

351. *Fugæ fidens.*] Carpit fugam Turni: cum à Junone, non tamen ſponte, ſubductus eſt è pugna, Æ. 10. 659. De *hymenæis,* nuptiis, G. 3. 60.

359. *Cedat,* &c.] Si adeo Turnum timemus, ut nullus auſit de eo conqueri; ne queramur, ne vi agamus; ſed precemur ipſum, ſaltem ſinat, ut rex & patria rei communi libere conſulant pro ſuo jure.

Quid

Quid miſeros toties in aperta pericula cives
Projicis? ô Latio caput horum & cauſa malorum!
Nulla ſalus bello: pacem te poſcimus omnes,
Turne, ſimul pacis ſolum inviolabile pignus.
Primus ego, inviſum quem tu tibi fingis, & eſſe
Nil moror, en ſupplex venio; miſerere tuorum:
Pone animos, & pulſus abi: ſat funera fuſi
Vidimus, ingentes & deſolavimus agros.
Aut ſi fama movet, ſi tantum pectore robur
Concipis: & ſi adeo dotalis regia cordi eſt;
Aude, atque adverſum fidens fer pectus in hoſtem.
Scilicet, ut Turno contingat regia conjux,
Nos, animæ viles, inhumata infletaque turba,
Sternamur campis. Et jam tu, ſi qua tibi vis,
Si patrii quid Martis habes, illum aſpice contra,
Qui vocat.
Talibus exarſit dictis violentia Turni:
Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces:
Larga, quidem, Drance, tibi ſemper copia fandi,
Tunc cum bella manus poſcunt: patribuſq; vocatis
Primus ades: ſed non replenda eſt curia verbis,
Quæ tuto tibi magna volant; dum deſtinet hoſtem
Agger murorum, nec inundant ſanguine foſſæ.
Proinde tona eloquio, ſolitum tibi; meq; timoris
Argue tu, Drance: tot quando ſtragis acervos
Teucrorum tua dextra dedit, paſſimq; trophæis
Inſignis agros. Poſſit quid vivida virtus,
Experiare licet: nec longe ſcilicet hoſtes

Cur toties propellis miſeros cives in manifeſta pericula? ô tu qui es Latinis origo & cauſa calamitatum illarum! nulla eſt ſalus in bello: omnes flagitamus à te pacem, O Turne, & ſimul pignus certiſſimum pacis Laviniam. *Ego, quam tu exiſtimas tibi infenſum, & vero non curo eſſe, ecce primus accedo ſupplex: miſereſce tuorum, depone iram, & ejectus recede. Satis vidimus cædium, fugati ab* Ænea, *& ſatis vaſtavimus arva ſpatioſa. Aut ſi gloria* te *excitat, ſi continues pectore tantas vires, ſi denique tibi chara eſt* hæc *aula,* quam ambis *in dotem, aude, & ſecurus oppone pectus adverſum contra hoſtem. Nempe, ut uxor regia detur Turno, nos fundamur campis, animæ ignobiles, turba inſepulta & indefleta. Nunc vero tu, ſi eſt tibi virtus ulla, ſi habes quicquam patriæ fortitudinis, contuere* ex *adverſo* illum *qui te appellat. Violentia Turni accenſa eſt his verbis: dat gemitum, & emittit è profundo pectore verba iſta: Semper quidem, O Drance, copioſa tibi eſt facultas loquendi, tunc cum bella exigunt opus: & ſenibus convocatis primus interes: ſed aula non eſt implenda verbis, quæ magnifica excidunt tibi impune; dum propugnacula murorum cohibent hoſtem, nec foſſæ redundant ſanguine. Itaque tona* vi *eloquentiæ,* quod tibi *conſuetum* eſt; *& tu, O Drance, accuſa me timoris: quandoquidem tua manus eddidit tot cumulos cadaverum Trojanorum, & paſſim illuſtras campos tropbæis. Licet* tibi *explorare, quid valeat virtus ardens: ſcilicet hoſtes*

NOTÆ.

372. *Inhumata infletaque turba.*] Privata funebri honore: quod apud veteres miſerrimum fuit, Æ. 6. 325.

375. *Qui vocat.*] Supra, v. 115.

378. *Larga, quidem,* &c.] ORATIO Turni duas habet partes præcipuas, quarum prima refellit Drancem; ſecunda caput, de quo deliberatur, attingit. I. Refellit criminationem temeritatis & fugæ, primo vanam Drancis eloquentiam per ironiam illudendo; ſecundo commemorando facta ſua, cædem Evandri, Bitiæ, &c. II. Timorem Drancis de Trojanorum virtute conceptum elevat, ironice exaggerando: aitque nunc Græcos ipſos, Achillem, Diomedem, coram Trojanis trepidare; flumina ipſa retro ab iis fugere, &c. III. Simulatum de ſe timorem Dranci adimit, profitendo ſe tam ignavo ſanguine maculari nolle. Atque hæc prima pars orationis eſt. IV. Concedit ad eas pacis conditiones abeundum, ſi res deſperata ſit: quanquam forte mori tum glorioſus foret. V. Oſtendit rem adeo non eſſe deſperatam, ut potius integra ſit; cum auxilia ſibi multa ſuperſint; cum victoria Trojanis admodum cruenta fuerit, damnumque par; cum adhuc bellum in ortu ipſo ſit atque initio, ideoque facile mutari poſſit, fortunæ viciſſitudine. VI. Auxiliis Diomedis, quæ deſunt, opponit auxilia quæ adſunt quam plurima, Meſſapi, Tolumnii, Camillæ. VII. Denique offert ſe pugnæ ſingulari.

385. *Trophæis.*] Supra, v. 7.

Quæ-

non erunt nobis petendi procul: undiq; circumdant muros. An ibimus contra illos *oppositos* nobis? *cur moraris? an fortitudo bellica semper erit tibi in superba lingua & istis pedibus fugacibus? an ego fugatus sum, ô ignavissime? an vero ullus accusabit me,* quod *fusus* fuerim: *qui considerabit Tybrim inflatum crescere sanguine Trojano, & universam domum Evandri extinctam esse cum sobole, & Arcadas spoliatos exercitu? Bitias & vastus Pandarus non sic experti* sunt *me, & mille alii quos uno die victor dejeci ad inferos, clausus muris & circundatus munimentis hostilibus. Nulla est salus in bello,* ais? *ominare talia, ô insane, homini Trojano, aut rebus tuis; itaque ne desinas commovere omnia magno timore, & extollere potentiam nationis bis superatæ, contra* vero *minuere potentiam Latini. Nunc etiam principes Myrmidonum reformidant arma Trojana? nunc etiam Diomedes, etiam Lariſſæus Achilles? fluvius etiam Aufidus retro fugit mare Hadriaticum?*

Quærendi nobis: circumstant undique muros.
Imus in adversos? quid cessas? an tibi Mavors
Ventosa in lingua pedibusque fugacibus istis
Semper erit? [sum
Pulsus ego? aut quisquam merito, fœdissime, pul-
Arguet? Iliaco tumidum qui crescere Tybrim
Sanguine, & Evandri totam cum stirpe videbit
Procubuisse domum, atq; exutos Arcadas armis?
Haud ita me experti Bitias & Pandarus ingens,
Et quos mille die victor sub Tartara misi,
Inclusus muris hostilique aggere septus.
Nulla salus bello? capiti cane talia demens
Dardanio, rebusque tuis; proinde omnia magno
Ne cessa turbare metu, atque extollere vires
Gentis bis victæ, contra premere arma Latini.
Nunc & Myrmidonum proceres Phrygia arma tremiscunt?
Nunc & Tydides, & Lariſſæus Achilles?
Amnis & Hadriacas retro fugit Aufidus undas?
Vel cum se pavidum contra mea jurgia fingit,
Artificis scelus: & formidine crimen acerbat.
Nunquam animam talem dextrâ hâc, abſiste moveri,
Amittes: habitet tecum, & sit pectore in isto.

eodem *ipso* tempore, *quo scelestus* ille *accusator simulat se timidum adversas meas rixas, & exasperat metu* suo *accusationem* suam. *Desine turbari, nunquam perdes talem animam hac manu* mea: *maneat tecum, & sitet in illo* tuo *pectore.*

NOTÆ.

394. *Evandri Procubuisse domum.*] Occiso Pallante ab ipso Turno, Æ. 10. 442.

396. *Bitias & Pandarus.*] Portæ Trojanæ custodes, quos interfecit Turnus, cum in eam urbem insiluit, Æ. 9. 708. & sequentibus.

399. *Capiti cane,* &c.] *Canere* vatum propium est, & futura prædicentium: & sensus est: jacta infaustum illud omen in Trojanos, in te ipsum; quod nempe nulla, neque his, neque tibi per bellum salus sit.

402. *Bis victæ.*] Primum ab Hercule, deinde à Græcis, Æ. 3. 476.

403. *Nunc & Myrmidonum,* &c.] Ironice metus inanitatem exaggerat. Dic, ut nobis timorem incutias, Myrmidonas, Diomedem, Achillem timuisse arma Trojana: qui nunquam illa timuerunt. *Myrmidones,* Thessali vel Æginetæ, Achillis milites, Æ. 2. 7. *Phrygia,* ubi Troas, Æ. 1. 385. *Tydides,* Tydei filius Diomedes, supra, v. 243. *Lariſſæus Achilles,* Thessalus, Æ. 2. 197.

405. *Amnis & Hadriacas* &c.] Die ipsos etiam fluvios, Trojanorum metu, retro aquas egisse. *Aufidus,* nunc *Lofanto,* fluvius Italiæ in Hirpinis nascens, inter Apuliam, Dauniam, & Peucetiam, in mare Hadriaticum fluens, celebris Cannensi prælio, quo circa ejus ostia Romani ab Hannibale victi sunt. *Hadriacum,* vel *Hadriaticum,* vel *Hadrianum* mare, vel *Hadria,* pars est mediterranei maris: à promontorio Salentino, quod superius est Italiæ cornu, in sinum influens, Italiamque ad septentrionem alluens, unde *mare superum* vocatur. Huic nomen ab *Hadria* urbe & fluvio in tractu Veneto, supra Padi ostia, sub extremum sinum, ad latus occidentale: nunc dicitur sinus ipse *Golfe de Venise,* ab urbe Venetiis. Scribitur, vel sine aspiratione *Adria*; vel, ut in plerisque omnibus antiquitatis monumentis, cum aspiratione *Hadria.*

407. *Artificis scelus.*] Pro *scelesto artifice.* Sic apud comicos frequenter. Terent. Andr. 3. 5. 1. *Ubi illic scelus est, qui me perdidit? Crimen* item, pro criminatione seu accusatione, supra, v. 122.

408. *Dextrâ hâc.*] Quæ consuevit fortes occidere, non ignavos. Sic Cæsar ad Metellum,

Nunc

Nunc ad te & tua, magne pater, conſulta revertor.
Si nullam noſtris ultra ſpem ponis in armis;
Si tam deſerti ſumus, & ſemel agmine verſo
Funditus occidimus, neq; habet fortuna regreſſum:
Oremus pacem, & dextras tendamus inermes.
Quanquam ô! ſi ſolitæ quicquam virtutis adeſſet:
Ille mihi ante alios, fortunatuſque laborum,
Egregiuſque animi; qui, ne quid tale videret,
Procubuit moriens, & humum ſemel ore momordit.
Sin & opes nobis, & adhuc intacta juventus,
Auxilioque urbes Italæ populiq; ſuperſunt;
Sin & Trojanis cum multo gloria venit
Sanguine, ſunt illis ſua funera, parque per omnes
Tempeſtas: cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
Multa dies variuſque labor mutabilis ævi
Rettulit in melius: multos alterna reviſens
Luſit, & in ſolido rurſus fortuna locavit.
Non erit auxilio nobis Ætolus, & Arpi?
At Meſſapus erit, felixque Tolumnius, & quos
Tot populi miſere duces: nec parva ſequetur
Gloria delectos Latio & Laurentibus agris.
Eſt & Volſcorum egregia de gente Camilla,
Agmen agens equitum & florentes ære catervas.
Quod ſi me ſolum Teucri in certamina poſcunt,
Idq; placet, tantumq; bonis communibus obſto:
Non adeo has exoſa manus victoria fugit,
Ut tantâ quicquam pro ſpe tentare recuſem.

Jam redeo ad te & ad tuam deliberationem, ô magne pater. Si nullam deinceps conſtituis ſpem in noſtris armis; ſi ſumus tam deſtituti, & omnino periimus ob *exercitum ſemel fugatum, & ſi fortuna nullam habet viciſſitudinem: precemur pacem, & porrigamus manus exarmatas. Tamen, ô ſi reſtaret* nobis *aliquid virtutis priſtinæ, ille* videretur *mihi felix* in *laboribus, & virtute præſtans præ cæteris; qui, ne cerneret quicquam tale, ſemel procubuit moriens, & momordit ore tellurem. Si* vero *nobis reſtant vires, & juventus adhuc illæſa, & urbes ac nationes Italæ* ad *ſubſidium: ſi* vero *præterea victoria contigit Trojanis cum multo ſanguine, ſi ſunt illis ſuæ mortes, & par clades in omnibus: quare ignavi deficimus in primo ingreſſu* belli? *cur tremor invadit membra ante* ſonitum *buccinæ? tempus & multiplex motus annorum inſtabilium vertit plurima in melius: fortuna alternatim reviſens decepit plurimos, & rurſus conſtituit* eos *in firmo* ſtatu. *Ætolus & Arpi non erunt nobis ſubſidio? ſed erit Meſſapus, & fortunatus Tolumnius, & ductores, quos tot nationes miſerunt: nec parvus bonos comitabitur congregatos è Latio & campis Laurentibus. Eſt etiam Camilla, ex illuſtri gente Volſcorum, ducens agmen equitum & turmas fulgentes ære. Quod ſi Trojani me vocant unum ad pugnam, & id* vobis *videtur, & tantum noceo publicæ utilitati: victoria non adeo fugit adverſata* meas *iſtas manus, ut abnuam audere quicquam pro ſpe tanta.*

NOTÆ.

apud Lucanum, l. 3. 135. *Haud unquam jugulo ſe polluet iſto Noſtra, Metelle, manus; dignum te Cæſaris irâ Nullus bonos faciet.*

415. *Quanquam ô! ſi,* &c.] Si funditus occidimus, petamus pacem: tamen, vel ita quoque, ſi quicquam haberemus virtutis, deberemus mortem majori felicitati ducere, quam pacem: ut ille Mezentius, qui ab Æneâ occiſus eſt, Æ. 10. ſub finem. De forma illa optationis, *Quanquam ô!* Æ. 5. 195.

416. *Fortunatus laborum, Egregius animi.*] Græca locutio, ſupra, v. 73. *Læta laborum.*

423. *In limine primo.*] Vix dum initio bello.

424. *Ante tubam.*] Antequam decretoria pugna tubarum ſonitu indicta ſit.

428. *Ætolus, & Arpi.*] Diomedes Argyripæ conditor, ſupra, v. 243.

429. *Meſſapus,* &c.] Dux aliquot Etruſcorum invulnerabilis, Æ. 7. 691. *Tolumnius,* augur, qui fœdus diſturbabit, Æ. 12. 258. & in eo tumultu occidetur. *Felix* dicitur ob peritiam & felicitatem auguriorum. De *Latio,* & *Laurentibus* agris, Æ. 7. 54, 63. De *Camilla,* duce Volſcorum, Æ. 7. 803. & infra, v. 535.

433. *Florentes ære catervas.*] *Fulgentes:* metaphora, de qua, G. 2. 6.

437. *Tanta pro ſpe.*] Vel victoriæ; vel Laviniæ; vel laudis inde colligendæ, quod ſolus privato periculo communem ſalutem pepererim.

Ibo virtute mea *adverſus Æneam, quamvis ille præ ſe ferret magnum ipſum Achillem, & haberet arma paria* Achilleis, *fabricata manibus Vulcani. Ego Turnus, nemine majorum inferior virtute, devoveo hanc vitam vobis & Latino ſocero: Æneas me poſcit unum? &* vero *precor, ut poſcat* me unum: *potius quam* ut *Drances morte pereat* mecum, *ſi talis eſt ira Deorum* ut pereamus, *aut referat* gloriam, *ſi virtus aut gloria eſt* hic conſequenda. *Illi rixantes differebant hæc inter ſe de rebus ambiguis: Æneas movebat* loco *caſtra & exercitum. Ecce nuncius currit magno tumultu per domum regiam, & replet urbem magno metu,* dicens: *Trojanos ordinatos* in *aciem, & exercitum Etruſcum deſcendere è fluvio Tyberi per tota arva. Statim turbatæ* ſunt *mentes, & commota pectora plebis, & furor excitatus non levibus ſtimulis. Tumultuantes corripiunt arma manibus, juventus fremens* flagitat *bellum, patres plorant queruntque triſtes: cum ingens clamor effert ſe undique in aërem* cum *multiplici diſcordia. Non aliter ac cum forte turmæ avium ſederunt in profunda ſylva:*

Ibo animis contra: vel magnum præſtet Achillem;
Factaque Vulcani manibus paria induat arma
Ille licet. Vobis animam hanc, ſoceroq; Latino,
Turnus ego, haud ulli veterum virtute ſecundus,
Devoveo: ſolum Æneas vocat? & vocet, oro:
Nec Drances potius, ſive eſt hæc ira Deorum
Morte luat; ſive eſt virtus & gloria, tollat.
Illi hæc inter ſe dubiis de rebus agebant
Certantes: caſtra Æneas aciemque movebat.
Nuncius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magniſque urbem terroribus implet:
Inſtructos acie Tyberino à flumine Teucros,
Tyrrhenamq; manum totis deſcendere campis.
Extemplo turbati animi, concuſſaque vulgi
Pectora, & arrectæ ſtimulis haud mollibus iræ.
Arma manu trepidi poſcunt, fremit arma juventus,
Flent mœſti muſſantq; patres: hîc undique clamor
Diſſenſu vario magnus ſe tollit in auras.
Haud ſecus atque alto in luco cum forte catervæ
Conſedêre avium; piſcoſove amne Paduſæ
Dant ſonitum rauci per ſtagna loquacia cycni.
Imo, ait, ô cives, arrepto tempore, Turnus,
Cogite concilium, & pacem laudate ſedentes:
Illi armis in regna ruunt. Nec plura locutus
Corripuit ſeſe, & tectis citus extulit altis.
Tu, Voluſe, armari Volſcorum edice maniplis:

aut dum *rauci cycni emittunt cantus in piſcoſo fluvio Paduſæ, inter aquas garrulas. Nempe, ô cives, inquit Turnus, arreptâ occaſione, convocate concilium, & otioſi prædicate pacem:* dum *illi irrumpunt in regnum armati. Nec plura effatus, proripuit ſe, & celer exportavit* ſe *ex alta domo. Tu, ait, ô Voluſe, ſignifica turmis Volſcorum* ut *armentur:*

NOTÆ.

439. *Vulcani manibus.*] Et habebat quidem Æneas, quod ignorabat Turnus, arma Veneris rogatu à Vulcano fabricata, Æ. 8. 370. Quemadmodum Achilles arma item rogatu Thetidis ab eodem obtinuerat, apud Homerum, Il. 18. 369.

443. *Nec Drances potius,* &c.] Invitavit Drancem ut ſecum in hoſtes irrueret, ſocius laudis & periculi, v. 389. Nunc orationem quaſi retractans ait: Æneas me ſolum vocat? & vero id opto, potius quam ut Drances aut laudis aut periculi mei particeps ſit.

449. *Tyberino,* &c.] Æ. 8. 330. *Teucros,* Æ. 1. 239. *Tyrrhenam,* Æ. 8. 479. *Muſſant,* obmurmurant, ſupra, v. 345.

457 *Amne Paduſæ.*] *Padus,* maximum Italiæ flumen, de quo G. 1. 482. oſtiis quidem ſeptem in mare Hadriaticum defertur, ſed duobus antiquiſſimis: quorum ſeptentrionale dicitur *Volana,* hodie *Il Po di Volana*; meridionale, *Paduſe,* hodie *Il Po d' Argenta.* Vocat *ſtagna,* propter diffuſas paludis in morem circa oſtia Padi, & variis foſſis confluentes aquas. *Amne Paduſæ,* ut *urbem Patavi,* Æ. 1. 251.

463. *Maniplis*] *Manipulus* erat certus militum numerus, qui ſub eodem ſigno pugnabat. Erat Romuli tempore militum centuria; poſtea duas centurias cepit. Sic dicitur, ex Varrone, quia *minima manus* ſive turba militum erat: ex Vegetio, quia *junctis manibus,* id eſt, ſimul pugnabant: melius ex Ovidio, Aurelio Victore, Donato, &c. quia pro ſignis & aquilis, Romuli tempore, habuerunt faſciculos fœni, pertică ſuſpenſos: faſciculi autem illi dicuntur *manipuli,* quod manum impleant.

Duc,

Duc, ait, & Rutulos: equites Meſſapus in armis,
Et cum fratre Coras latis diffundite campis.
Pars aditus urbis firment, turreſque capeſſant:
Cætera, quà juſſo, mecum manus inferat arma.
Ilicet in muros tota diſcurritur urbe.
Concilium ipſe pater & magna incepta Latinus
Deſerit, ac triſti turbatus tempore differt.
Multaque ſe incuſat, qui non acceperit ultro
Dardanium Ænean, generumque aſciverit urbi.
Præfodiunt alii portas, aut ſaxa ſudeſque
Subjiciunt: bello dat ſignum rauca cruentum
Buccina. Tum muros variâ cinxere coronâ
Matronæ puerique: vocat labor ultimus omnes.
Nec non ad templum ſummaſq; ad Palladis arces
Subvehitur magnâ matrum regina catervâ,
Dona ferens: juxtaque comes Lavinia virgo,
Cauſa mali tanti, atque oculos dejecta decoros.
Succedunt matres, & templum thure vaporant,
Et mœſtas alto fundunt de limine voces:
Armipotens belli præſes, Tritonia virgo,
Frange manu telum Phrygii prædonis, & ipſum
Pronum ſterne ſolo, portiſque effunde ſub altis.
Cingitur ipſe furens certatim in prælia Turnus:
Jamque adeo Rutulum thoraca indutus ahenis
Horrebat ſquamis, ſuraſque incluſerat auro,
Tempora nudus adhuc: laterique accinxerat enſem,
Fulgebatque altâ decurrens aureus arce:
Exultatque animis, & ſpe jam præcipit hoſtem.

duc etiam Rutulos: Meſſape, & Coras cum fratre, explicate per agros equites in armis. Pars defendant ingreſſus urbis, & occupent turres: reliqua multitudo ferat arma mecum, quæ parte juſſero. Confeſtim ex urbe totâ curritur ad muros. Ipſe pater Latinus abrumpit concilium & magna exorſa, & turbatus luctuoſo tempore, differt ea in aliud: & accuſat ſe plurimum, quod non ultro admiſerit & urbi adoptaverit generum, Trojanum Æneam. Alii faciunt foſſas ante portas, aut ſupponunt ſtipites & ſaxa: rauca tuba dat ſignum ſanguineum ad pugnam. Tunc matronæ & pueri circumdederunt muros multiplici cœtu: extrema neceſſitas invitat omnes. Regina quoque cum ingenti comitatu matrum vehitur ad templum & ſupremum arcem Palladis, portans munera: & prope comes eſt Lavinia puella, cauſa tantæ calamitatis, & ſubmittens formoſos oculos. Matres ſequuntur, & implent templum vapore thuris, & è porta ſublimi emittunt voces luctuoſas: O virgo Tritonia, potens in armis, præſidens bello: rumpe tua manu arma Trojani prædatoris, & dejice illum humi præcipitem, & diſturba ſub altis portis. Turnus ipſe ardens armatur ad pugnam: & jam armatus ſecundum loricam Rutulam erat aſper æreis ſquamis, & texerat auro tibias, adhuc detectus ſecundum caput: & alligaverat gladium lateri: & ſplendebat aureus exiliens è ſumma arce: & geſtit animo, & ſpe jam præoccupat hoſtem.

NOTÆ.

464. *Equites Meſſapus.*] Sic interpungimus, poſt Servium & Donatum: ut Voluſus ducat Rutulos, & ſimul moneat Volſcos ut ſub ducibus ſuis pugnæ ſe parent; Meſſapus vero, Coras, & ejus frater Catillus, de quibus, Æ. 7. 672. ducant equites. *Meſſapus* nominativus eſt pro vocativo, ut Æ. 8. 77. *Heſperidum fluvius regnator aquarum Adſis*, &c. Æ. 12. 192. *Socer arma Latinus habeto.*

467. *Juſſo.*] *Juſſero.* Sic frequenter in duodecim tabulis, apud Cicer. de legibus, &c. *præcepſis*, pro *præceperis*: *rupſis*, pro *riperis*: *rapſis*, pro *rapueris*. Sic *faxo*, pro *fecero*: *faxim*, pro *fecerim*. Turnebus, l. 15. c. 15.

477. *Palladis arces.*] Templa Palladis vulgo in arcibus, quia Pallas inventrix dicitur arcium, Ecl. 2. 62. *Pallas quas condidit arces Ipſa colat.* Dona ferunt ipſi, *peplum*, Æ. 1. 484. Cultum vero Palladis reliquorumque Deorum Laurentes à Græcis acceperant, qui frequentes confederant in meridionali Italiæ parte, quæ inde diu *magna Græcia* dicta eſt.

483. *Armipotens Tritonia.*] Palladis nomen, Æ. 2. 171. Præſes autem fuit urbium, artium, belli, &c. De *Phrygia*, ubi Troas, Æ. 1. 385.

488. *Squamis ahenis*, &c. *Suras*, &c.] De *ſquamis* loricæ corio ſuperadditis, Æ. 3. 467. *Sura* pars eſt tibiæ carnoſa, quæ cum toto crure ocreis veſtitur.

Qualis equus poſtquam ruptis retinaculis fugit ſtabula, demum liber, & fruens patente campo; ille aut vadit ad paſcua & greges equarum; aut ſolitus lavari noto fluvio aquæ exilit, & collo alte erecto petulans fremit, & crines errant per collum & per humeros. Cui Camilla, ſequente turma Volſcorum, obvia occurrit, & regina deſcendit ex equo ſub ipſis portis: quam tota turma imitans, deſcendit ad terram, relictis equis: deinde Camilla *dicit iſta: Turne, ſi* animus *generoſus habet jure aliquam in ſe confidentiam, audeo & polliceor obſtare exercitui Trojanorum, & ſola procedere obvia adverſus equites Etruſcos. Permitte me experiri manu prima diſcrimina pugnæ: tu pedes mane ad muros, & tuere urbem. Turnus* reſpondet *ad iſta, hærens oculis in terribili puella: O virgo, gloria Italiæ: quas conabor dicere, quas referre* tibi *gratias? ſed jam, quandoquidem animus ille* tuus *eſt ſupra omnia* pericula, *divide mecum periculum. Ut fama & miſſi obſervatores faciunt fidem, Æneas callidus præmiſit equites levis armaturæ,* qui *vaſtarent agros: ipſe accelerans per deſerta alta, montis* ſuperato *jugo, accedit ad urbem. Meditor inſidias belli, in curva ſemita ſylvæ, ut occupem militibus armatis anguſtias biſidas. Tu, ſignis conjunctis, occurre equitatui Etruſco. Meſſapus ardens erit tecum, & cateruæ Latinæ, & turmæ Tiburtinæ: ſume tu quoque munus ducis. Sic dixit, & ſimilibus verbis animat Meſſapum, & ducit ſocios* ejus *ad pugnam: & ipſe vadit in hoſtem. Eſt vallis flexu ſinuoſo, apta fraudibus & inſidiis belli: quam nigra latera premunt utrinque ſpiſſis foliis: trames parvus ducit illuc,*

Qualis, ubi abruptis fugit præſepia vinclis
Tandem liber equus, campoq; potitus aperto;
Aut ille in paſtus armentaq; tendit equarum;
Aut aſſuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectiſque fremit cervicibus alte
Luxurians, luduntq; jubæ per colla, per armos.
Obvia cui, Volſcorum acie comitante, Camilla
Occurrit, portiſque ab equo regina ſub ipſis
Deſiluit: quam tota cohors imitata relictis
Ad terram defluxit equis: tum talia fatur:
Turne, ſui merito ſi qua eſt fiducia forti,
Audeo & Æneadum promitto occurrere turmæ,
Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
Me ſine prima manu tentare pericula belli:
Tu pedes ad muros ſubſiſte, & mœnia ſerva.
Turnus ad hæc, oculos horrenda in virgine fixus:
O decus Italiæ, virgo, quas dicere grates,
Quaſve referre parem? ſed nunc, eſt omnia quando
Iſte animus ſupra, mecum partire laborem.
Æneas, ut fama fidem miſſique reportant
Exploratores, equitum levia improbus arma
Præmiſit, quaterent campos: ipſe ardua montis
Per deſerta jugo properans adventat ad urbem.
Furta paro belli convexo in tramite ſylvæ,
Ut bivias armato obſidam milite fauces:
Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe ſignis.
Tecum acer Meſſapus erit, turmæque Latinæ,
Tiburtique manus: ducis & tu concipe curam.
Sic ait, & paribus Meſſapum in prælia dictis
Hortatur, ſocioſque duces: & pergit in hoſtem.
Eſt curvo anfractu vallis accomoda fraudi
Armorumq; dolis: quam denſis frondibus atrum
Urget utrinque latus: tenuis quo ſemita ducit,

NOTÆ.

498. *Volſcorum acie.*] Qui jam vocati à Turno per Voluſum fuerant, v. 463. De *Camilla*, eorum duce, infra, v. 535. De *Volſcis*, Æ. 7. 803. De *Tyrrhenis*, Æneæ ſociis, Æ. 8. 479.

515. *Furta . . . belli.*] *Inſidias:* dicitur quippe *furtum*, quicquid clam fit, Æ. 5. 588.

Convexo.] *Concavo*, aut ſaltem *curvo*, Æ. 1. 314.

517. *Tyrrhenum equitem.*] Qui præmiſſus erat ab Æneâ, per planos campos.

518. *Meſſapus erit*, &c.] Cum equitibus aliquot *Etruſcis*, quorum dux erat, Æ. 7. 691. *Turmæ Latinæ*, ſive *Rutulæ*, ſub Voluſo, ſupra, v. 464. *Tiburti manus*, ſub Catillo & Cora, ſupra, v. 465. Æ. 7. 670.

522. *Vallis accommoda.*] *Vallis* ultimam brevem hic producit propter cæſuram. Servius tamen legit antiquo nominativo, *valles*.

Anguſtæq;

Anguſtæq; ferunt fauces, adituſq; maligni.
Hanc ſuper, in ſpeculis ſummoq; in vertice mon-
Planities ignota jacet, tutique receptus: [tis,
Seu dextrâ lævâque velis occurrere pugnæ;
Sive inſtare jugis, & grandia volvere ſaxa.
Huc juvenis notâ fertur regione viarum,
Arripuitque locum, & ſylvis inſedit iniquis.
Velocem interea ſuperis in ſedibus Opim,
Unam ex virginibus ſociis ſacrâque catervâ,
Compellabat, & has triſti Latonia voces
Ore dabat: Graditur bellum ad crudele Camilla,
O virgo, & noſtris nequicquam cingitur armis,
Chara mihi ante alias: neq; enim novus iſte Dianæ
Venit amor, ſubitâq; animum dulcedine movit.
Pulſus ob invidiam regno, vireſq; ſuperbas,
Priverno antiquâ Metabus cum excederet urbe,
Infantem fugiens media inter prælia belli
Suſtulit exilio comitem, matriſque vocavit
Nomine Caſmillæ, mutatâ parte, Camillam.
Ipſe ſinu præ ſe portans juga longa petebat
Solorum nemorum: tela undiq; ſæva premebant,
Et circumfuſo volitabant milite Volſci.
Ecce fugæ medio ſummis Amaſenus abundans
Spumabat ripis, tantus ſe nubibus imber
Ruperat: ille innare parans, infantis amore
Tardatur, charoq; oneri timet: omnia ſecum
Verſanti, ſubito vix hæc ſententia ſedit.
Telum immane manu validâ quod forte gerebat
Bellator, ſolidum nodis & robore cocto;
Huic natam, libro & ſylveſtri ſubere clauſam,
Implicat, atq; habilem mediæ circumligat haſtæ;
Quam dextrâ ingenti librans, ita ad æthera fatur:
Alma, tibi hanc, nemorum cultrix Latonia virgo,

& meatus arcti atq; ingreſſus difficiles ferunt ad eam. *Super eam, in ſpeculis & in ſupremo cacumine montis, ſternitur planities incognita & perfugium tutum: ſive velis deſcendere* ad *pugnam, à dextra & ſiniſtra* parte; *ſive imminere è verticibus, & dejicere noſtros lapides. Juvenis* Turnus *vadit* illuc *per ſpatia itinerum* ſibi *cognita, & occupavit locum, & conſtitit in loco* illo *aſperis. Interim in cœleſtibus ſedibus* Diana *filia Latonæ alloquebatur Opim, unam è comitibus puellis, & è turbâ ſuâ ſacrâ; & ore mœſto proferebat hæc verba: O virgo, Camillæ vadit ad bellum aſperum, & fruſtra tegitur noſtris armis, dilecta mihi præ cæteris: nam hic amor non novus contigit* mihi *Dianæ, flexitque animum meum improviſâ dulcedine. Metabus, ejectus regno per invidiam & ob potentiam ferociorem, cum exiret è veteri urbe Priverno, fugiens per medias pugnas belli, aſportavit ſociam exilii infantem, & appellavit* eam *Camillam, de nomine matris Caſmillæ, mutata parte* nominis. *Ipſe ferens* eam *ante ſe in ſinu, quærebat longa cacumina ſylvarum ſecretarum: arma infeſta urgebant undique, & Volſci diſcurrebant circumjectis militibus. Ecce, in mediâ fugæ, Amaſenus tumens exundabat altis ripis, tanta pluviæ effuderat ſe è nubibus: ille meditans enatare, retinetur amore infantis, & timet dilectæ oneri: ægre tandem fixum eſt hoc conſilium* illi, *omnia ſecum raptim expendenti. Alligat ſuam incluſam cortice & ſylveſtri ſubere huic* telo, *quod telum grande geſtabat forte manu robuſtâ, firmum nodis & ligno exſiccato,* utpote *bellatur; & circumnectit aptam mediæ haſtæ: & evibrans haſtam illam grandi dextera, ſic loquitur ad cœlum: Diana virgo, benefica cultrix ſylvarum,*

NOTÆ.

534. *Latonia.*] Diana, Latonæ filia, E. 3. 67.

539. *Ob invidiam.*] Vel ſubditorum in ſe: vel ſuam, ut explicuimus de Mezentio, Æ. 10. 852.

540. *Priverno,* &c.] *Privernum,* urbs Volſcorum, circa Pomptinas paludes & Amaſenum fluvium, paucis aliquot leucis à mari diſtans: ejus ruinæ hodie viſuntur juxta oppidum *Piperno*: *Amaſenus* hodie eſt *Toppia*, Æ. 7. 794. in extrema nota. De *Volſcis*, ibidem, & v. 803.

553. *Robore cocto.*] Ligno duriore, ad fumum exſiccato, G. 1. 175. *Et ſuſpenſa focis exploret robora fumus.* De *robore*, ibid. 162.

554. *Libro & ſubere.*] *Liber*, cortex interior & tenuis. Hoc *ſuber*, arbor craſſiſſimi ac leviſſimi corticis, *liege, cork*,

Ipſe pater infantis *hanc tibi conſecro famulam: fugit hoſtem per aëra, tenens primùm tua jacula: ô Dea, obteſtor te, accipe hanc tuam, quæ jam creditur dubiis ventis. Dixit* hæc, *& jacit haſtam libratam reducto bracbio: aquæ ſonuerunt: fugit miſera Camilla ſuper velocem fluvium in haſta ſtridula. Metabus vero, numeroſâ turbâ jam propius imminente, projicit ſe in flumen, & victor extrahit è glebis herbiſis haſtam cum infante,* quæ erat *donum* jam ſacrum *Dianæ. Nullæ urbes exceperunt eum domibus, nullæ muris: neque ipſe ſe ſubdidiſſet iis* ob *aſperitatem* morum: *traduxit vitam paſtoritiam & ſecretis in montibus. Illic inter vepres & inter latebras* ſylvarum *horridas, alebat filiam uberibus equæ gregalis & lacte ferino, premens ubera in labris* filiæ *tenellis. Et ſtatim atque infans fixit greſſus primis plantis pedum: oneravit manus* ejus *telo acuto, & alligavit arcum ac ſagittas humero parvulæ. Pro aureo* ornatu *capillorum, pro veſtitu pallæ defluentis, pellis tigridis pendet è capite per tergum. Jam tunc libravit manu molli jacula puerilia, & agitavit fundam tereti loro circa caput, & proſtravit gruem Strymoniam vel cycnum candidum. Matres plurimæ in Etruſcis urbibus fruſtra deſideraverunt illam* in *uxorem filiorum* ſuorum: *contenta* cultu *ſolius Dianæ, fovet pudica perpetuum amorem virginitatis & armorum. Vellem* ut *non fuiſſet perculſa* amore *talis belli, aggreſſa oppugnare Trojanos: nunc eſſet mihi dilecta & una è meis comitibus. Age vero, ô Nympha, ſiquidem premitur fatis crudelibus, deſcende cœlo, & adi regionem Latinam, ubi funeſtum prælium miſcetur auſpiciis adverſis.*

Ipſe pater famulam voveo: tua prima per auras.
Tela tenens ſupplex hoſtem fugit: accipe, teſtor,
Diva, tuam, quæ nunc dubiis committitur auris.
Dixit, & adducto contortum haſtile lacerto
Immittit: ſonuere undæ: rapidum ſuper amnem
Infelix fugit in jaculo ſtridente Camilla.
At Metabus, magnâ propius jam urgente catervâ,
Dat ſeſe fluvio, atq; haſtam cum virgine victor
Gramineo, donum Triviæ, de ceſpitè vellit.
Non illum tectis ullæ, non mœnibus urbes
Accepere: neque ipſe manus feritate dediſſet;
Paſtorum & ſolis exegit montibus ævum.
Hic natam in dumis interq; horrentia luſtra,
Armentalis equæ mammis & lacte ferino
Nutribat, teneris immulgens ubera labris.
Utque pedum primis infans veſtigia plantis
Inſtiterat, jaculo palmas oneravit acuto:
Spiculaq; ex humero parvæ ſuſpendit & arcum.
Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
Tigridis exuviæ per dorſum à vertice pendent.
Tela manu jam tum tenerâ puerilia torſit,
Et fundam tereti circum caput egit habenâ,
Strymoniamque gruem aut album dejecit olorem.
Multæ illam fruſtra Tyrrhena per oppida matres
Optavere nurum: ſolâ contenta Dianâ,
Æternum telorum & virginitatis amorem
Intemerata colit. Vellem haud correpta fuiſſet
Militiâ tali, conata laceſſere Teucros:
Chara mihi comitumq; foret nunc una mearum.
Verum age, quandoquidem fatis urgetur acerbis,
Labere Nympha polo, fineſque inviſe Latinos,
Triſtis ubi infauſto committitur omine pugna.

NOTÆ.

566. *Donum Triviæ.*] *Camillam:* vel, quam Triviæ quaſi dono ſalvam recipiebat: vel quam ipſi Triviæ quaſi donum voverat. *Trivia,* Dianæ nomen, quia colebatur in triviis, Æ. 4. 511.

568. *Manus dediſſet.*] *Conſenſiſſet, ceſſiſſet.* Adagium eſt, ex iis deſumptum, qui pugnâ victi aut manus ligandas præbent, aut iiſdem protenſis mortem deprecantur.

570. *Luſtra.*] Cubilia ferarum in ſylvis, G. 2. 471.

571. *Armentalis equæ.*] Quæ gregatim inter armenta verſabatur. *Lacte ferino,* equino: nam equum vocavit *ferum,* Æ. 2. 51.

576. *Crinali auro,* &c.] Vel reticulo aureo, quo virgines complecti capillos ſolebant: vel acu crinali, quâ capilli diſcernuntur: vel, alio quolibet aureo capitis ornatu. *Palla,* pallium muliebre, apertum ac talare, Æ. 9. 616.

580. *Strymoniam gruem.*] Quia frequens eſt id genus circa Strymonem, Macedoniæ fluvium, Æ. 10. 265.

582. *Nurum.*] Uxorem filii, *bru, a Daughter-in-law,*

Hæc

Hæc cape, & ultricem pharetrâ deprome ſagittam.
Hac, quicunq; ſacrum violârit vulnere corpus,
Tros Italuſve, mihi pariter det ſanguine pœnas.
Poſt ego nube cavâ miſerandæ corpus & arma
Inſpoliata feram tumulo, patriæque reponam.
Dixit: at illa leves cœli demiſſa per auras
Inſonuit, nigro circumdata turbine corpus.
At manus interea muris Trojana propinquat,
Etruſcique duces, equitumque exercitus omnis,
Compoſiti numero in turmas: fremit æquore toto
Inſultans ſonipes, & preſſis pugnat habenis,
Huc obverſus & huc: tum late ferreus haſtis
Horret ager, campique armis ſublimibus ardent.
Nec non Meſſapus contra celereſque Latini,
Et cum fratre Coras, & virginis ala Camillæ,
Adverſi campo apparent: haſtaſque reductis
Protendunt longe dextris, & ſpicula vibrant:
Adventuſque virûm, fremituſq; ardeſcit equorum.
Jamque intra jactum teli progreſſus uterque
Subſtiterat: ſubito erumpunt clamore, frementeſq;
Exhortantur equos: fundunt ſimul undiq; tela
Crebra, nivis ritu: cœlumq; obtexitur umbrâ.
Continuo adverſis Tyrrhenus & acer Aconteus
Connixi incurrunt haſtis, primique ruinam
Dant ſonitu ingenti, perfractaque quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt. Excuſſus Aconteus
Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti,
Præcipitat longe, & vitam diſpergit in auras.
Extemplo turbatæ acies: verſique Latini
Rejiciunt parmas, & equos ad mœnia vertunt.
Troës agunt, princeps turmas inducit Aſylas.
Jamque propinquabant portis: rurſuſque Latini

Accipe hæc, & extrahe è pharetra vindicem ſagittam. Quiſquis læſerit vulnere corpus mihi *dicatum*, ſive fuerit *Trojanus, ſive Rutulus, ſimul hâc* ſagittâ *mihi ſolvat pœnas ſanguine: ego deinde nube cava inferam ſepulchro cadaver miſeræ* Camillæ *& arma non direpta, & reſtituam* illam *patriæ.* Sic *dixit* Diana: *at illa* Nympha *delapſa per levem aërem cœli inſonuit, incluſa obſcuro nimbo* ſecundum *corpus. Sed interim omnis multitudo Trojana accedit ad muros* Laurenti, *& duces Tuſci, & omnis acies equitum, diſtincti in turmas* certo *numero: equus ſubſiliens fremit toto campo, & oblectatur converſus arctis habenis huc & illuc: tum campus horreſcit undique ferreis haſtis, & arva reſplendent excelſis armis. Meſſapus quoque, & Latini veloces, & Coras cum fratre, & equitatus virginis Camillæ, apparent contra oppoſiti* in *campo: & immittunt longe haſtas bracchiis contractis, & conjiciunt ſpicula: & fervet adventus hominum, & hinnitus equorum. Et jam uterque* exercitus *ſteterat, progreſſus intra jactum teli: erumpunt* in *repentinum clamorem, & concitant equos frementes: ſimul ſpargunt undique tela frequentia, more nivis: & cœlum tegitur tenebris. Statim Tyrrhenus & ardens Aconteus concurrunt connixi haſtis oppoſitis, & primi magno ſtrepitu faciunt impetum, & feriunt pectora equorum impulſa pectoribus. Aconteus dejectus in modum fulminis, aut molis impulſæ* per *machinam, corruit procul, & effundit vitam in ventos. Exercitus* Latini *conſeſtim territi* ſunt: *& Latini converſi opponunt* retro *ſcuta, & reflectunt equos ad muros. Trojani perſequuntur, primus Aſylas immittit agmina. Et jam attingebant portas: & iterum Latini*

NOTÆ.

599. *Numero in Turmas.*] *Turmæ* proprie erant equitum, & capiebant equites vulgo triginta, Æ. 5. 553. in Notis.

604. *Ala Camillæ.*] Vegetius, *Alæ dicuntur equitum*, quod ad ſimilitudinem alarum ab utraque parte protegunt acies. Atque ita ſumitur *ala* apud Virgilium. Oſtendit tamen Lipſius de militia Rom. l. 2. 7. *alas* etiam quandoque de peditibus dici: & vulgo de copiis, ſive equeſtribus, ſive pedeſtribus, ſociorum, quæ ad latera aciei collocabantur.

612. *Tyrrhenus.*] Hic non gentile nomen, ſed proprium eſt principis alicujus viri, ex Æneæ aut Tarchontis exercitu.

617. *Præcipitat.*] Pro *præcipitatur*. Ut Æ. 1. 108. *Tum prora avertit*, pro *avertitur*.

619. *Rejiciunt parmas.*] In tergum, ut ſeſe à perſequentium jaculis in fuga defendant,

emittunt clamorem, & retorquent colla equorum *facilia. Trojani fugiunt, & revertuntur habenis omnino immissis. Quale* est *mare, quando excurrens æstu reciproco, modo volvitur ad terras, & spumans effundit undam super rupes, & perluit ultimas arenas sinuando se; modo cedit retro, præceps & resorbens saxa æstu convulsa, & deserit litus fluctu detumescente. Bis Etrusci pepulerunt ad urbem Rutulos fugatos: bis iidem fugati respiciunt muniendo humeros clypeis. Sed quando commissi ad tertiam pugnam, miscuerunt invicem totos exercitus, & vir elegit virum: tum vero & gemitus morientum* audiuntur; *ac rotantur in alto sanguine & arma, & corpora, & equi moribundi confusi* in *strage hominum: oritur crudele prælium. Orsilochus, cum timeret aggredi* Remulum, *immittit hastam in equum Remuli, & figit ferrum sub aure: quo ictu equus furit, arrectus, & impatiens plagæ agitat alta crura sub toto pectore: ille* Remulus *dejectus humi corruit. Catillus sternit Iolam: & magnum animo, magnum corpore & armis sternit Herminium: cui coma flava* erat in *capite aperto, & nudi humeri: nec plagæ terrent* eum, *tam late apertus est in ictus: hasta immissa huic per latos humeros intremit, & transfixa* cum *dolore incurvat hominem. Spargitur late niger sanguis: pugnantes edunt strages gladiis, & per plagas quærunt mortem gloriosam. At Camilla pharetrata gaudet in mediis stragibus,* quasi *Amazon, nudata* secundum *unam mammam* ad *prælium. Et modo jaciens manu congerit hastas flexiles, modo indefatigabilis corripit dextrâ manu robustam securim.*

Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt:
Hi fugiunt, penitusq; datis referuntur habenis.
Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, scopulosque superjacit undam
Spumeus, extremamque sinu perfundit arenam:
Nunc rapidus retro atque æstu revoluta resorbens
Saxa, fugit, littusque vado labente relinquit.
Bis Tusci Rutulos egere ad mœnia versos:
Bis rejecti armis respectant terga tegentes.
Tertia sed postquam congressi in prælia, totas
Implicuere inter se acies, legitque virum vir:
Tum vero & gemitus morientum, & sanguine in
Armaq; corporaq; & permisti cæde virorum (alto
Semianimes volvuntur equi: pugna aspera surgit.
Orsilochus Remuli, quando ipsum horrebat adire,
Hastam intorsit equo, ferrumque sub aure reliquit:
Quo sonipes ictu furit arduus, altaque jactat,
Vulneris impatiens, arrecto pectore crura:
Volvitur ille excussus humi. Catillus Iolam,
Ingentemque animis, ingentem corpore & armis
Dejicit Herminium: nudo cui vertice fulva
Cæsaries, nudique humeri: nec vulnera terrent.
Tantus in arma patet. Latos huic hasta per armos
Acta tremit, duplicatque virum transfixa dolore.
Funditur ater ubique cruor: dant funera ferro
Certantes: pulchramq; petunt per vulnera mortem.
At medias inter cædes exultat Amazon,
Unum exerta latus pugnæ, pharetrata Camilla.
Et nunc lenta manu spargens hastilia densat,
Nunc validam dextrâ rapit indefessa bipennem.

NOTÆ.

Parmas, scuta brevia, rotunda, & undique *paria*.

636. *Orsilochus*, &c.] Trojanus. *Remulus*, Latinus: alius ab illo Tiburtino *Remulo*, qui moriens phaleras nepoti dederat, Æ. 9. 360. item ab illo Numano Remulo, quem Ascanius occiderat, ibid. 592.

640. *Catillus*, &c.] Tiburtinus, de quo, Æ. 7. 672.

645. *Duplicatque virum.*] Videtur à tergo inter utrasque scapulas percussus, ita ut in anteriorem partem corpus curvatum, & quasi plicatum ex ictu fuerit. Alii legunt, *Duplicatque viri, transfixa, dolorem.* Alii, *Duplicatque virum transfixa, dolorem.* Prima lectio saniſſima, juxta Turnebum. Cujus firmat opinionem illud Ovidii, *Duplicataque vulnere cæco est:* Item illud Homeri de Therſite, Iliad. 2. 266. Πλῆξεν, ὁ δ' ἰδνώθη, *percussit: ille autem incurvabat se.*

648. *Amazon.*] *Volsea*, Amazonum tamen more armata; id est, exusta mamma dextra, siniſtroque latere nudato: ut diximus, Æ. 1. 494.

650. *Densat.*] Secundæ conjugationis: vel *densat*, primæ: Æ. 10. 432. *Bipennis*, securis utrinque acuta, supra, v. 135.

Aureus

Aureus ex humero ſonat arcus, & arma Dianæ.
Illa etiam, ſiquando in tergum pulſa receſſit,
Spicula converſo fugientia dirigit arcu.
At circum lectæ comites, Larinaque virgo,
Tullaque, & æratam quatiens Tarpeia ſecurim,
Italides: quas ipſa decus ſibi dia Camilla
Delegit, paciſque bonæ bellique miniſtras.
Quales Threïciæ, cum flumina Thermodontis
Pulſant, & pictis bellantur Amazones armis:
Seu circum Hippolyten, ſeu cum ſe Martia curru
Penthesilea refert: magnoque ululante tumultu,
Fœminea exultant lunatis agmina peltis.
Quem telo primum, quem poſtremum aſpera virgo
Dejicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Eumenium Clytio primum patre: cujus apertum
Adverſi longâ tranſverberat abiete pectus.

Arcus aureus, & ſagittæ Dianæ ſonant ex humero ejus. *Ipſa quoque verſo arcu defigit ſagittas fugaces, ſi aliquando cedit fugata in tergum.* Sunt *vero circa* eam *ſelectæ ſociæ, & virgo Larina, & Tulla, & Tarpeia intentans æream ſecurim Italæ* puellæ: *quas ipſa divina Camilla elegit ſibi* quaſi *honorem, famulas* in *bello & bona pace. Quales Thraciæ Amazones, quando legunt fluenta Thermodontis, & pugnant armis pictis: ſive circa Hippolyten, ſive quando bellicoſa Penthesilea redit* in *curru*; & *magno tumultu ululante muliebres turmæ geſtiunt ſcutis lunatis: ô bellicoſa virgo, quem primum, quem ultimum ſternis haſta? aut quot ſpargis humi corpora moribunda? primo Eumenium patre Clytio: cujus oppoſiti pectus patens tranſfodit longâ* haſta ex *abiete.*

NOTÆ.

652. *Arma Dianæ.*] Venatoria: ſagittæ in pharetra, bipennis, haſtilia.

654. *Spicula converſo*, &c.] More Parthorum, quos ea arte celebres diximus, Ecl. 1. 62.

657. *Dia Camilla.*] Græca vox, δῖα *generoſa, præſtantiſſima, divina*: quia Dianæ Deæ conſecrata, ſupra, v. 557. Sic apud Homerum Helena vocatur δῖα γυναικῶν, *præſtantiſſima mulierum.*

658. *Paciſque bonæ*, &c.] Sic plures & ſaniores codices, Pierio teſte. Aliqui tamen habent, *paciſque bonas bellique miniſtras.*

659. *Quales Threïciæ.*] De Amazonum gente ac nomine, Æ. 2. 321, 494. Nunc de patria & ſede. I. Conſtat Amazonum ſedem non fuiſſe in *Thracia* propria & *Europæa*, quæ Macedoniæ confinis eſt; ſed in ſeptentrionali minoris Aſiæ litore, quod Ponto Euxino alluitur: urbemque regiam ab ipſis illic conditam fuiſſe *Themiſcyram*, non longe à Thermodonte fluvio: eiſdemque paruiſſe totum illum tractum, qui deinceps Bithyniam, Paphlagoniam, Cappadociamque complexus eſt. Ita Herodotus, Pauſanias, Diodorus Siculus, &c. II. Conſtat è Xenophonte, Exped. l. 6 tractum illum ipſum tuliſſe quoque *Thraciæ* nomen, nempe *Aſiaticæ*. III. Habemus ex iiſdem auctoribus, præcipue Diodoro, Amazonas, circumflexo Euxini litore tum orientali tum etiam ſeptentrionali, trajectoque Tanai fluvio, maximam Sarmatiæ Aſiaticæ & Europææ ſubegiſſe partem: deinde, cum ab Hercule ac Theſeo nativis in ſedibus bello appetitæ & victæ eſſent; occupato in Libya Hercule, bellum ea Græcis intuliſſe, tranſmiſſo ſcilicet Boſphoro Cimmerio; indeque per Thraciam Europæam, Macedoniam, ac Theſſaliam, aperuiſſe ſibi aditum ad ipſam Athenienſium arcem, quam aliquamdiu tenuerunt. Tamen hinc pulſæ ſunt à Theſeo, ut probant iis in locis multa, tum Theſei victoriæ, tum Amazonum cladis monumenta; earumque reliquiæ intra priſtinos Pontici litoris fines ſervavere deinceps formam aliquam imperii, uſque ad Trojani belli tempora; cum Penthesilea, nativo odio Græcis infeſta, Trojanis auxilium tulit, & ab Achille aut Pyrrho ſub belli finem occiſa eſt. Tum etiam ad uſque Alexandrum magnum perſtitere, ad quem Thaleſtris Amazonas trecentas adduxit, ex Diodoro & Q. Curtio.

659. *Thermodontis.*] Legunt quidam *Thermodoontis*, ut *Hippocoontis*: ita ut priores ſyllabæ tres dactylum efficiant. At omnino quadriſyllabum eſt, *Thermodontis*: ubi priores ſyllabæ tres longæ, cum ω in ſecunda ſyllaba, quæ ideo breviari non poteſt: ſcribitur enim Θερμώδων, non Θερμόδων, & Cappadociæ fluvius eſt, in oram Euxini meridionalem influens: nunc *Permon.*

661. *Hippolyten.*] Theſei uxor fuit, dicta ab aliis *Antiopa*: ex qua Hippolytum filium ſuſcepit, inſidiis Phædræ novercæ deinde ſublatum. Hanc bello Herculis Amazonico Theſeus, vel dono Herculis acceperat, vel dolo ipſe rapuerat: bello deinde Attico adverſus Amazonas, ab illis pro viro pugnans occiſa eſt. Plutarchus in Theſeo, Diodorus, &c. De *Penthesilea*, quæ ob virtutem filia Martis credita eſt, Æ. 1. 494.

663. *Lunatis peltis.*] Scutis breviſſimis, in formam Lunæ mediæ præciſis.

667. *Abiete.*] Haſta ex *abiete* arbore, *ſapin, ſir.*

Ille corruit vomens fluenta ſanguinis, & mordet terram ſanguinolentam, & moriens agitat ſe in ſua plaga. Deinde Lirin & Pagaſum præterea: quorum alter dum collabens equo ſuccidente retrabit habenas: alter dum ſuccurrit, & porrigit cadenti dextram lentiorem, repente & ſimul concidunt. Adjicit iis Amaſtrum Hippotæ filium: & imminens inſequitur propius haſtâ, & Tereum, & Harpalycum, & Demophoontem, & Chromim: & quot jacula vibrata manu virgo intorſit; tot homines Trojani corruerunt. Ornitus venator procul excurrit in armis inſuetis & equo Apulo: cui pellis exeracta juvenco pertinaci tegit latos humeros; magnus rictus gutturis & genæ lupi cum dentibus candidis operuerunt caput; & ſparus ruſticus armat manum: ipſe excurrit in mediis turmis, & ſupereminet toto capite. Illa perfodit hunc interceptum, non enim difficile erat diſturbato agmine: & hoſtili animo hæc ait ſuper illum: Exiſtimaviſti, O Etruſce, te venari feras in ſylvis? venit dies, qui uleiſcatur verba veſtra fœmineis armis. Tamen referes umbris parentum tuorum gloriam hanc non exiguam, te occiſum eſſe haſtâ Camillæ. Continuo occidit Orſilochum & Buten, duo maxima corpora Trojanorum: ſed Buten acumine teli transfodit adverſum, inter caſſidem & thoracem, quâ collum equitantis micat, & quâ parma deſcendit infra humerum ſiniſtrum; fugiens vero & circumacta magnum in orbem fallit Orſilochum, interius ſecans gyrum, & perſequitur eum qui prius eam perſequebatur. Deinde aſſurgens altius bis impingit validam ſecurim per arma & per oſſa huic homini roganti & multum precanti: plaga ſpargit vultum calido cerebro.

Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
Mandit humum, morienſq; ſuo ſe in vulnere verſat.
Tum Lirin Pagaſumque ſuper: quorum alter habenas
Suffoſſo revolutus equo dum colligit; alter
Dum ſubit, ac dextram labenti tendit inertem,
Præcipites pariterque ruunt. His addit Amaſtrum
Hippotaden: ſequiturq; incumbens eminus haſtâ,
Tereaque, Harpalycumque, & Demophoonta,
Chromimque:
Quotque emiſſa manu contorſit ſpicula virgo;
Tot Phrygii cecidere viri. Procul Ornitus armis
Ignotis, & equo venator Iapygæ fertur:
Cui pellis laros humeros erepta juvenco
Pugnatori operit; caput ingens oris hiatus,
Et malæ texere lupi cum dentibus albis;
Agreſtiſque manus armat ſparus: ipſe catervis
Vertitur in mediis, & toto vertice ſupra eſt.
Hunc illa exceptum (neque enim labor agmine verſo)
Trajicit, & ſuper hæc inimico pectore fatur:
Sylvis te, Tyrrhene, feras agitare putâſti?
Advenit qui veſtra dies muliebribus armis
Verba redargueret. Nomen tamen haud leve patrum
Manibus hoc referes, telo cecidiſſe Camillæ.
Protinus Orſilochum & Buten, duo maxima Teucrûm
Corpora: ſed Buten adverſum cuſpide fixit
Loricam galeamque inter, quâ colla ſedentis
Lucent, & lævo dependet parma lacerto:
Orſilochum fugiens, magnumq; agitata per orbem
Eludit gyro interior, ſequiturque ſequentem.
Tum validam perq; arma viro perq; oſſa ſecurim,
Alior inſurgens, oranti & multa precanti
Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro.

NOTÆ.

677. *Phrygii.*] Trojani, è Phrygia, Æ. 1. 385.

678. *Equo Iapyge.*] Ex Apulia, quæ *Iapygia* dicta eſt, Æ. 8. 710. & ſupra, v. 247.

682. *Sparus.*] Telum eſt ruſticanum; à *ſpargendo* dictum: hoc fere conſtat. Cujus porro formæ, dubitatur: Feſtus vult parviſſimi generis eſſe jaculum, quod facile ſpargatur: Servius recurvum, in modum pedi paſtoralis.

686. *Tyrrhene.*] *Orte*, è Tyrrhena gente.

688. *Veſtra verba.*] Quibus fortitudinem veſtram intemperanter jactatis. De *Manibus* parentum, G. 4. 469. Æ. 6. 743.

693. *Parma.*] V. 619. *Lacerto*, Æ. 5. 422.

695. *Gyro interior.*] Breviori ſpatio atque ambitu reflectens ſeſe, Æ. 5. 170.

Incidit

Incidit huic, ſubitoque aſpectu territus hæſit
Apenninicolæ bellator filius Auni,
Haud Ligurum extremus, dum fallere fata ſinebant.
Iſque ubi ſe nullo jam curſu evadere pugnâ
Poſſe, neque inſtantem reginam avertere, cernit:
Conſilio verſare dolos ingreſſus & aſtu,
Incipit hæc: quid tam egregium, ſi fœmina forti
Fidis equo? dimitte fugam, & te cominus æquo
Mecum crede ſolo, pugnæque accinge pedeſtri:
Jam noſces, ventoſa feret cui gloria fraudem.
Dixit: at illa furens, acrique incenſa dolore,
Tradit equum comiti, paribuſque aſſiſtit in armis,
Enſe pede nudos, purâque interrita parmâ.
At juvenis, viciſſe dolo ratus, avolat ipſe,
Haud mora, converſiſque fugax aufertur habenis,
Quadrupedemque citum ferratâ calce fatigat.
Vane Ligur, fruſtraque animis elate ſuperbis,
Nequicquam patrias tentâſti lubricus artes:
Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
Hæc fatur virgo, & pernicibus ignea plantis
Tranſit equum curſu: fræniſque adverſa prehenſis
Congreditur, pœnaſque inimico à ſanguine ſumit.
Quam facile accipiter ſaxo ſacer ales ab alto
Conſequitur pennis ſublimem in nube columbam,
Comprenſamque tenet, pedibuſque eviſcerat uncis:
Tum cruor & vulſæ labuntur ab æthere plumæ.
At non hæc nullis hominum ſator atq; Deorum
Obſervans oculis, ſummo ſedet altus Olympo,
Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia ſæva
Suſcitat, & ſtimulis haud mollibus incitat iras.

Occurrit illi, & ſtetit ſtupefactus improviſo viſu bellicoſus filius Auni incolæ Apennini, non ultimus Ligurum, quamdiu fata permittebant ei *fallere. Ille autem, cum videt ſe nullo curſu poſſe ſubducere ſe prælio, nec expellere reginam imminentem: incipiens conſulto agitare dolos mente & ſolertiâ, dicit iſta: Quid tam illuſtre eſt, ſi* cum *ſis fœmina, confidis equo robuſto? relinque celeritatem* equi, *& propius committe te mecum planæ terræ, & para te ad certamen pedeſtre: mox cognoſces, cui laus inanis inferet damnum.* Sic *ait: illa vero furens & commota aſperâ indignatione, dat equum ſociæ, & ſtat in armis paribus, pedes, & interrita enſe ſtricto atque ſcuto ſplendente. Sed juvenis exiſtimans ſe victorem eſſe fraude, aufugit ipſe, nulla* eſt *mora, & abripitur fugax habenis detortis, & talo ferrato impellit velocem equum. Fraudulente Ligur, & fruſtra elate ſuperbo animo: fruſtra callidus adhibuiſti aſtutiam patriam: nec* illa *aſtutia reducet te ſalvum Auno doloſo. Virgo hæc loquitur, & ardens pedibus velocibus prætergreditur curſu equum, & correpto fræno oppoſita pugnat, & ſumit ſupplicium ab hoſtili ſanguine.* Tam facile, *quam facile accipiter, avis dicata* Marti, *ex alta rupe perſequitur alis columbam altam in aëre, & tenet correptam, & dilaniat unguibus acutis: tunc ſanguis & pennæ evulſæ decidunt ex aëre. Sed genitor hominum & Deorum non quieſcit ſublimis in ſupremo cælo* quaſi *nullis oculis videns iſta. Pater* ille *excitat ad durum certamen Tarchontem Tyrrhenum, & commovet* ejus *iram non levibus ſtimulis.*

NOTÆ.

700. *Apenninicolæ.*] De *Apennino*, monte Italiæ, Liguriam à ſeptentrione ambiente, Æ. 12. 703. De *Liguria*, Æ. 10. 185. Monet autem Cato Ligures eſſe fallaces.

706. *Fugam.*] Curſum celerem. Sic Æ. 1. 321. de Harpalyce Amazone, *Volucremque fuga prævertitur Eurum.*

708. *Fraudem.*] Hanc veram & antiquam lectionem eſſe contendit Servius; non *laudem*, ut vulgò legitur: & ſenſus eſt; cognoſces cui jactantia damnum afferat.

711. *Purâ Parmâ.*] Juxta Servium, *nudâ* & abſque rerum geſtarum figuris: quia, inquit, tunc primum in bella deſcenderat. Juxta Donatum, *expeditâ* & abſque pondere. Juxta interpretationem à nobis jam traditam, Æ. 6. 560. *nitidâ, lucidâ, tersâ.*

715. *Ligur.*] Pleraque vetera exemplaria habent *Ligus*. Et ſic olim in uſu fuiſſe: probat adjectivum *Liguſticus*, inde derivatum. Nec magis abſonum eſt *Ligus, Liguris*; quam *lepus, leporis*; *vetus, veteris.*

721. *Accipiter . . . ſacer.*] *Epervier, an Hawk*, avis rapax; ideo Marti ſacra. Latinum nomen è Græco deductum ὀξύπτερος, *celeriter volans*: Gallicum nomen è Germano, ut placet Scalig. & Voſſ.

Ergo

Itaque Tarchon inter strages & acies recedentes impellitur equo, & exhortatur equitatum variis sermonibus, appellans unumquemque nomine suo, *& revocat ad pugnam fugientes: O Tyrrheni, nunquam satis dolituri! ô semper ignavi! quis timor, quæ tanta segnitia incidit animis* vestris? *Fœmina dispergit vos vagos, & fugat has turmas? cur gestatis manibus ferrum, & cur hæc arma inania? tamen non estis ignavi ad voluptates & ad pugnas nocturnas, aut ad exspectandas epulas, & compotationes mensæ opimæ, quando tibia curva Bacchi indixit choreas: hic est amor* vester, *hæc cura: dummodo favens aruspex nunciet sacrificia, & hostia opima invitet in profundos lucos. Hæc locutus, ipse etiam moriturus impellit equum in medios, & minax immittit se adversum Venulo; & constringit dextrâ* manu *hostem detractum ab equo, & magno impetu concitatus abripit* eum *ante sinum suum. Clamor erigitur ad cælum, & Latini omnes converterunt oculos. Tarchon ardens volat campo, portans hominem &* ejus *arma: deinde abrumpit ferrum è suprema* ejus *hasta, & quærit partes apertas, quibus inferat plagam mortiferam. Ille contra obluctans repellit* ejus *dextram à gutture* suo, *& evitat vim viribus. Et sicut, quando fulva aquila volans alte portat serpentem raptum, & illigavit ei pedes, & hæsit unguibus;*

Ergo inter cædes cedentiaque agmina Tarchon
Fertur equo, variisque instigat vocibus alas,
Nomine quemq; vocans; reficitq; in prælia pulsos.
Quis metus, ô nunquam dolituri, ô semper inertes
Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit?
Fœmina palantes agit, atque hæc agmina vertit?
Quo ferrum? quidve hæc geritis tela irrita dextris?
At non in Venerem segnes nocturnaque bella,
Aut ubi curva choros indixit tibia Bacchi,
Exspectare dapes, & plenæ pocula mensæ. [spex
Hic amor, hoc studium: dum sacra secundus aru-
Nunciet, ac lucos vocet hostia pinguis in altos.
Hæc effatus, equum in medios moriturus & ipse
Concitat, & Venulo adversum se turbidus infert:
Direptumq; ab equo dextrâ complectitur hostem,
Et gremium ante suum multa vi concitus aufert.
Tollitur in cœlum clamor, cunctique Latini
Convertere oculos: volat igneus æquore Tarchon
Arma virumq; ferens: tum summa ipsius ab hasta
Defringit ferrum, & partes rimatur apertas,
Qua vulnus lethale ferat. Contra ille repugnans
Sustinet à jugulo dextram, & vim viribus exit.
Utque volans alte raptum cum fulva draconem
Fert aquila, implicuitq; pedes, atq; unguibus hæsit:
Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Arrectisque horret squamis, & sibilat ore,
Arduus insurgens: illa haud minus urget adunco
Luctantem rostro, simul æthera verberat alis.
Haud aliter prædam Tiburtum ex agmine Tarchon
Portat ovans: ducis exemplum eventumq; secuti
Mæonidæ incurrunt. Tum fatis debitus Aruns
Velocem jaculo & multa prior arte Camillam

serpens vero vulneratus convolvit sinuosas spiras, & rigescit squamis sublatis, & altus assurgens sibilat ore: illa rostro incurvo non minus premit obnitentem, & simul quatit aërem alis. Non aliter Tarchon gaudens aufert prædam è turma Tiburtinorum: imitati exemplum & eventum ducis sui *Tyrrheni irruunt. Tunc Aruns, addictus morti, prior currit circa celerem Camillam* cum *sagitta & multa solertia,*

NOTÆ.

730. *Alas.*] Equitatum, v. 604.

732. *O nunquam dolituri.*] O qui nunquam acceptis injuriis movemini, ut fortes decet, ad justam ac dignam ultionem. *Palantes*, vagos, Æ. 10. 674.

737. *Tibia Bacchi.*] Bachanalia intelligit & epulas Baccho sacras ad sonitum tibiæ, ut cætera Deorum sacra. De *Baccho*, Eccl. 5. 29. De *tibiis*, Æ. 9. 618.

739. *Aruspex.*] Qui ex inspectis hostiarum visceribus futura prædicit: quæ ars propria Tyrrhenorum, Æ. 8. 498.

746. *Æquore.*] Planitie campi, Æ. 2. 780.

750. *Vim viribus exit.*] Active, ut Æ. 5. 438.

757. *Tiburtum.*] Quorum inter principes erat Venulus. De *Tibure* urbe Latii, Æ. 7. 630.

759. *Mæonidæ.*] Tyrrheni, è Mæonia, sive Lydia, orti, Æ. 2. 781. Æ. 4. 216.

Circuit,

Circuit, &, quæ ſit fortuna facillima, tentat.
Quà ſe cunque furens medio tulit agmine virgo;
Hac Aruns ſubit, & tacitus veſtigia luſtrat:
Quà victrix redit illa, pedemq; ex hoſte reportat;
Hac juvenis furtim celeres detorquet habenas.
Hos aditus, jamque hos aditus, omnemq; pererrat
Undique circuitum, & certam quatit improbus haſtam.
Forte ſacer Cybele Chloreus, olimque ſacerdos,
Inſignis longe Phrygiis fulgebat in armis:
Spumantemq; agitabat equum, quem pellis ahenis
In plumam ſquamis auro conſerta tegebat.
Ipſe peregrinâ ferrugine clarus & oſtro,
Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu:
Aureus ex humeris ſonat arcus, & aurea vati
Caſſida: tum croceam chlamydemq; ſinuſq; crepantes
Carbaſeos fulvo in nodum collegerat auro,
Pictus acu tunicas & barbara tegmina crurum.
Hunc virgo, ſive ut templis præfigeret arma
Troïa, captivo ſive ut ſe ferret in auro
Venatrix, unum ex omni certamine pugnæ
Cæca ſequebatur: totumque incauta per agmen,
Fœmineo prædæ & ſpoliorum ardebat amore.
Telum ex inſidiis cum tandem tempore capto
Conjicit, & ſuperos Aruns ſic voce precatur:

& explorat quænam fortunæ ſit commodiſſima. Quacunque virgo ardens immittit ſe medio exercitu; Aruns ſequitur eam hac parte, & occultus conſiderat inceſſum ejus: quà revertitur illa victrix, & refert pedem ab hoſte: juvenis clam deflectit illac habenas expeditas. Undique percurrit hos aditus, & jam hos aditus, & omnem circuitum, & librat malignus haſtam inevitabilem. Forte Chloreus dicatus Cybele, & quondam ſacerdos, procul ſplendebat conſpicuus in *armis Phrygiis: & impellebat equum ſpumantem, quem tegebat pellis compacta ſquamis æreis auratis* in modum *plumarum. Ipſe conſpicuus ferrugine & purpurâ externâ, vibrabat Lycio* arcu *corneo ſagittas Cortynias: arcus auratus ſonat ex humeris, & galea aurea eſt* huic *vati: præterea ſtrinxerat in nodum fulvi auri chlamydem croceam carbaſinam & ejus plexus crepitantes, pictus acu* ſecundum *tunicam & barbara tegmina crurum. Puella, ſive ut appenderet templis arma Trojana, ſive ut venando incederet in aureis* ſpoliis *captis, ſequebatur cæca hunc unum ex omnibus certantibus in prælio: & imprudens flagrabat per totum exercitum muliebri cupiditate prædæ & ſpoliorum. Cum denique tempore captato, Aruns vibrat jaculum ex inſidiis, & orat Deos his verbis:*

NOTÆ.

768. *Sacer Cybele.*] Alii legunt, *Sacer Cybelo:* alii, *Satus Cybelo*; ne idem ſit *ſacer & ſacerdos.* Nugæ: poteſt enim quis ſacer eſſe dicatuſque per votum numini, non per ſacerdotium: ut Camilla, quæ tamen Dianæ ſacerdos non erat. De *Cybelo* monte Phrygiæ, & *Cybele* Dea, Deorum matre, Æ. 3. 111.

770. *Ahenis In plumam*, &c.] Non militibus tantum, ſed & equis etiam loricæ quandoque fuerunt: & ii proprie dicebantur *cataphracti*. De ita Salluſt. apud Servium, *equis paria operimenta erant, quæ linteo ferreis laminis in modum plumæ adnexuerant.* Igitur lorica equi erat ex pelle ſive corio, cui inſertæ erant æreæ laminæ, in modum ſquamarum inciſæ; erant autem ſquamæ illæ, non rotundæ quidem ac vulgares; ſed oblongæ, ita ut ad plumarum formam potius accederent: neque ex ære ſimplici, ſed aurato, Æ. 3. 467.

772. *Peregrinâ ferrugine & oſtro*, &c.] Oſtro ſive purpurâ Iberica, ferrugineâ & ſubnigricante; de qua Æ. 9. 582. *De oſtro*, G. 2. 506.

773. *Lycio Cortynia*, &c.] Species pro genere. Arcus enim inſignes è cornea materia, è Lycia Aſiæ regione, de qua Æ. 4. 143. Sagittæ item ex urbe Cretæ inſulæ *Cortyna*, vel *Gortyna*, Æ. 6. 60.

775. *Caſſida.*] Nomen primæ declinationis, deductum ex accuſativo nominis tertiæ: *caſſida, caſſidæ*: à *caſſis, caſſidis, caſſidi, caſſida*: quod & apud Propertium reperitur, l. 3. 11. 15. Sic apud Varronem, teſte Nonio, *compeda*, à *compes*; *chlamyda*, à *chlamys*: apud ſacros ſcriptores noſtros, *lampada* à *lampas*. *Croceam*, tinctam croco flore, *ſaffran, ſaffron.*

777. *Tunicas & barbara*, &c.] De *tunicis*, Æ. 9. 616. *Tegmina crurum*: ſunt ocreæ, non vulgari quidem Græcorum aut Italorum, ſed Barbarorum more: hoc eſt, ut videtur pleriſque Phrygum, qui primi acu pingere reperunt. Paulo tamen aliter viſum explicandum illud Æ. 2. 504. *Barbarico poſtes auro.*

780. *Certamine pugnæ.*] Sic Lucret. l. 4. 481. Sic & Æ. 2. 780. *Maris æquor.*

Summe

Supreme Deorum Apollo, præſes ſacri Soractis, quem præcipui colimus, cui ignis è pinu alitur in cumulum: & cui nos cultores, ſecuri religione, calcamus plantis multas prunas per mediam flammam: concede, ô pater omnipotens, hanc ignominiam delere noſtris armis. Non peto exuvias, aut tropbæum, aut ulla ſpolia victæ puellæ: reliqua facta mihi præſtabunt gloriam: revertar libenter *inglorius in urbem patriam, dummodo hæc funeſta peſtis moriatur vulnere à me* inflicto. *Apollo audivit: & conceſſit* ut *pars voti animo ſuccederet, partem diſſipavit in leves ventos. Conceſſit precanti* ut *occideret morte improviſâ* Camillam *turbatam: non conceſſit ut nobilis patria cerneret eum reverſum, & nubes diſpulerunt vocem in ventos. Itaque ſtatim atque haſta librata manu edidit ſtridorem per aërem; agmina converterunt animos, & omnes Volſci direxerunt oculos ad reginam. Ipſa nullatenus animadvertit aut aërem* impulſum, *aut ſtridorem, aut jaculum veniens ex alto, donec jaculum appulſum ad mammam præciſam infixum eſt, & profunde immiſſum hauſit virgineum ſanguinem. Sociæ feſtinantes accurrunt, & ſuſcipiunt reginam cadentem: Aruns præ cæteris ſtupefactus, fugit gaudio & timore mixtis: nec jam ultra audet fidere haſtæ, nec occurrere armis virginis. Et quemadmodum aliquis lupus, paſtore aut magno juvenco interfecto, memor facti ſui audacis, recipit ſe in montes excelſos* extra *viam poſitus, priuſquam jacula boſtilia aſſequantur* ipſum: *& reflectens caudam ſupponit* eam *trementem utero, & adit ſylvas: non aliter Aruns turbatus ſubduxit ſe ex oculis,*

Summe Deûm, ſancti cuſtos Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
Paſcitur, & medium freti pietate per ignem
Cultores multâ premimus veſtigia prunâ:
Da, pater, hoc noſtris aboleri dedecus armis
Omnipotens. Non exuvias pulſæve trophæum
Virginis aut ſpolia ulla peto: mihi cætera laudem
Facta ferent: hæc dira meo dum vulnere peſtis
Pulſa cadat, patriam remeabo inglorius urbem.
Audiit, & voti Phœbus ſuccedere partem
Mente dedit; partem volucres diſperſit in auras.
Sterneret ut ſubitâ turbatam morte Camillam,
Annuit oranti, reducem ut patria alta videret,
Non dedit; inque Notos vocem vertere procellæ.
Ergo ut miſſa manu ſonitum dedit haſta per auras;
Convertêre animos acies, oculoſque tulere
Cuncti ad reginam Volſci. Nihil ipſa neque auræ,
Nec ſonitûs memor, aut venientis ab æthere teli:
Haſta ſub exertam donec perlata papillam
Hæſit, virgineumque alte bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidæ comites, dominamq; ruentem
Suſcipiunt: fugit ante omnes exterritus Aruns,
Lætitia, mixtoque metu: nec jam amplius haſtæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
Ac velut ille, prius quam tela inimica ſequantur,
Continuo in montes ſeſe avius abdidit altos
Occiſo paſtore lupus magnove juvenco,
Conſcius audacis facti: caudamque remulcens
Subjecit pavitantem utero, ſylvaſque petivit:
Haud ſecus ex oculis ſe turbidus abſtulit Aruns,

NOTÆ.

785. *Soractis.*] *Soracte* vel *Soractes*, mons in Etruria in agro Faliſco, ad occidentalem ripam Tyberis, ad ſeptentrionem Romæ, nunc *monte di S. Sylveſtro.* Ibi lucus & templum Apollinis fuit. Plinius l. 7. 2. *Haud procul urbe Roma, in Faliſcorum agro, familiæ ſunt paucæ, quæ vocantur Hirpiæ, quæ ſacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apollini, ſuper ambuſtam ligni ſtruem ambulantes non aduruntur, & ob id perpetuo Senatuſconſulto militiæ aliorumque munerum vacationem habent.* Addit Servius ex Varrone, ſacrificulos illos, per prunas ambulaturos, medicamento aliquo ſolitos ſibi plantas tingere. *Aruns* igitur ex illis Hirpis Etruſcis fuit & equitibus Tarchontis. *Pineus ardor*, ſunt prunæ, è pinu ſuccensâ excitatæ.

793. *Inglorius.*] Nulla cæde nobilis: hanc enim cædem eſſe ignotam volo.

798. *Notos.*] Speciem pro genere: ventos meridionales pro quibuſlibet ventis, Ecl. 2. 58.

809. *Ille lupus.*] *Ille* frequenter abundat in comparationibus, Æ. 10. 707.

Contentuſque

Contentuſque fugâ mediis ſe immiſcuit armis.
Illa manu moriens telum trahit: oſſa ſed inter
Ferreus ad coſtas alto ſtat vulnere mucro.
Labitur exanguis, labuntur frigida letho
Lumina: purpureus quondam color ora reliquit.
Tum ſic expirans, Accam ex æqualibus unam
Alloquitur, fida ante alias quæ ſola Camillæ,
Quicum partiri curas; atque hæc ita fatur:
Hactenus, Acca ſoror, potui: nunc vulnus acerbum
Conficit, & tenebris nigreſcunt omnia circum.
Effuge, & hæc Turno mandata noviſſima perfer:
Succedat pugnæ, Trojanoſque arceat urbe.
Jamque vale. Simul his dictis linquebat habenas,
Ad terram non ſponte fluens: tum frigida toto
Paulatim exolvit ſe corpore, lentaque colla
Et captum letho poſuit caput, arma relinquens:
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub umbras.
Tum vero immenſus ſurgens ferit aurea clamor
Sidera: dejectâ crudeſcit pugna Camillâ.
Incurrunt denſi: ſimul omnis copia Teucrûm,
Tyrrhenique duces, Evandrique Arcadis alæ.
At Triviæ cuſtos jamdudum in montibus Opis
Alta ſedet ſummis, ſpectatque interrita pugnas.
Utq; procul medio juvenum in clamore furentum
Proſpexit triſti multatam morte Camillam;
Ingemuitque, deditq; has imo pectore voces:
Heu! nimium, virgo, nimium crudele luiſti
Supplicium, Teucros conata laceſſere bello.
Nec tibi deſertæ in dumis coluiſſe Dianam
Profuit, aut noſtras humero geſſiſſe pharetras.
Non tamen indecorem tua te regina relinquet
Extrema jam in morte: neq; hoc ſine nomine lethum
Per gentes erit, aut famam patieris inultæ.

& gaudens ob fugam miſcuit ſe mediis armatis. Illa moriens educit manu jaculum: ſed cuſpis ferrea hæret ad coſtas inter oſſa profundo vulnere. Concidit pallida, concidunt oculi frigidi morte: color olim rubicundus deſeruit vultum. Tum moriens ſic alloquitur Accam unam è ſociis, quæ ſola Camillæ fidelis erat præ cæteris, cum qua ſolebat communicare curas ſuas: & ſic loquitur iſta: Acca ſoror, potui huc uſque pugnare: nunc dura plaga me interficit, & omnia circum nigreſcunt caligine. Fuge, & fer ad Turnum hæc ultima monita: Succedat mihi ad pugnam, & avertat Trojanos ab urbe: denique vale. His prolatis, ſimul dimittebat habenas; non ſponte labens in terram: tum frigida diſſolvit ſe paulatim toto corpore, & demiſit colla incurva caputque morte victum, abjiciens arma: & vita dolens cum gemitu abit in tenebras. Tunc autem vaſtus clamor ſuboriens verberat aſtra aurea: prælium inhorreſcit occiſa Camilla. Irrumpunt conferti: ſimul omnis multitudo Trojanorum, & ductores Tuſci, & equitatus Evandri Arcadis. At Opis exploratrix Dianæ jamdudum ſedet ſublimis in ſummis montibus, & immota aſpicit prælium: & cum inter medios clamores juvenum certantium procul vidit Camillam affectam triſti morte; & ſuſpiravit, & emiſit hæc verba ex intimo pectore: Heu, virgo, tuliſti ſupplicium nimis crudele, conata bello aggredi Trojanos: nec profuit tibi derelictæ inter vepres coluiſſe Dianam: aut tuliſſe humeris noſtras pharetras. Tamen Dea tua non te relinquet jam ingloriam in ſuprema morte: neque hæc mors erit abſque honore inter populos, nec feres famam non vindicatæ.

NOTÆ.

815. *Contentus fugâ.*] Præter allatam interpretationem, poteſt hæc etiam afferri: *Concitatus fuga, contendens fugam*; à *contendo*.

835. *Alæ.*] Equites, ſupra, v. 604.

836. *Triviæ.*] Dianæ: quæ colebatur in triviis, Æ. 4. 511.

839. *Multatam.*] Aliqui legunt *mulcatam*. Differunt vero *multare*, & *mulcare*: quod *multare* eſt à voce Oſca vel Sabina, *multa*, quæ pœnam pecuniariam à judice irrogatam ſignificat, ut notant Feſtus & Varro; & per tranſlationem quamlibet aliam pœnam: *mulcare autem* Latina vox eſt, quæ ſignificat *verberare*, à *mulceo*, quod eſt *mollio*: quia quod verberatur, mollitur: hinc Vulcanus dictus eſt *Mulciber*, à verberando ferro. Vide Germanum Valentem, & Voſſium.

843. *Deſertæ in dumis.*] De vita Camillæ in ſylvis, ſupra, v. 539. & ſequentibus.

Nam

Nam quiſquis læſit vulnere tuum corpus, ſolvet id *nece meritâ. Fuit ſub excelſo monte magnum ſepulchrum Dercenni, veteris regis Laurentini, ex aggeſta terra, & tectum umbroſâ ilice. Dea formoſiſſima collocat ſe primum illic celeri impetu, & ab excelſo tumulo circumſpicit Aruntem. Quando aſpexit illum coruſcantem armis, & vane ſuperbientem, ait: Cur diſcedis in diverſam* partem? *huc fer gradum, huc veni morituro: ut recipias mercedem dignam Camillâ. Tu-ne morieris ſagittis* ipſius *etiam Dianæ? Dixit, &* quemadmodum Amazon *Thracia eduxit ex aurata pharetra ſagittam celerem, & inimica intendit* arcum *corneum, & extendit longe: donec extremitates* ejus inflexæ *committerentur inter ſe, & jam tangeret manibus æqualibus, ſiniſtrâ cuſpidem ferri, dexterâ & nervo mammam. Statim Aruns audivit ſimul ſtridorem ſagittæ aëremque frementem, & ferrum infixum eſt in corpore. Socii immemores relinquunt illum in incognito pulvere arvorum exſpirantem, & ultima gementem: Opis effertur alis ad æthereum cœlum. Levis equitatus Camillæ fugit primus, reginâ amiſſâ: Rutuli turbati fugiunt, fugit fortis Atinas: & ductores diſſipati & manipuli vaſtati quærunt* loca *tuta, & currunt equis converſi ad muros. Nec ullus poteſt ſuſtinere*

Nam quicunque tuum violavit vulnere corpus,
Morte luet meritâ. Fuit ingens monte ſub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere buſtum
Antiqui Laurentis, opacâque ilice tectum.
Hîc Dea ſe primum rapido pulcherrima niſu
Siſtit, & Aruntem tumulo ſpeculatur ab alto.
Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem:
Cur, inquit, diverſus abis? huc dirige greſſum:
Huc periture veni: capias ut digna Camillæ
Præmia. Tune etiam telis moriere Dianæ?
Dixit, & auratâ volucrem Threïſſa ſagittam
Deprompſit pharetrâ, cornuque infenſa tetendit,
Et duxit longe: donec curvata coirent
Inter ſe capita, & manibus jam tangeret æquis,
Læva aciem ferri, dextrâ nervoque papillam.
Extemplo teli ſtridorem auraſque ſonantes
Audiit una Aruns, hæſitque in corpore ferrum.
Illum expirantem ſocii atque extrema gementem
Obliti ignoto camporum in pulvere linquunt:
Opis ad æthereum pennis aufertur Olympum.
Prima fugit dominâ amiſsâ levis ala Camillæ:
Turbati fugiunt Rutuli, fugit acer Atinas;
Diſjectique duces, deſolatique manipli
Tuta petunt, & equis averſi ad mœnia tendunt.
Nec quiſquam inſtantes Teucros lethumq; ferentes
Suſtentare valet telis, aut fiſtere contra:
Sed laxos referunt humeris languentibus arcus,
Quadrupedumq; putrem curſu quatit ungula campum.
Volvitur ad muros caligine turbidus atrâ
Pulvis: & è ſpiculis percuſſæ pectora matres
Fœmineum clamorem ad cœli ſidera tollunt.

armis, aut ſtare contra Trojanos imminentes & inferentes mortem: ſed reportant humeris defeſſis arcus laxos, & ungula equorum currendo pulſat campum pulverulentum. Pulvis confuſus nigrâ caligine fertur ad muros; & matres verberantes ſinum emittunt è ſpeculis fœmineam vociferationem ad aſtra cœli.

NOTÆ.

850. *Dercenni*, &c.] De hoc vetere Laurentum rege, Latino multò antiquiore, nihil apud auctores. *Buſtum* ait, pro loco ubi cineres poſt combuſtionem depoſiti fuerant. *Ilex*, arbor glandifera, *yeuſe*, *the holm-oak*. De *Laurento* regione, Æ. 7. 63.

854. *Vana.*] More adverbii, pro *vane:* ut G. 3. 500. *Terram crebra ferit.*

856. *Digna Camillæ Præmia*, &c.] Mors divina manu illata, præmium, non pœna eſt. Si mori debuerat Camilla, mori divinâ manu debuerat; non imbelli timidi mortalis telo. Tune dignum Camillâ munus auferes? & ignavus cum ſis, non cujuſlibet numinis, ſed ipſius etiam Dianæ telis moriere?

858. *Threïſſa*, &c.] *Ut Threïſſa*, id eſt, ut *Amazon.* Sic Camilla, v. 648. *Exultat Amazon*, id eſt, *ut Amazon.* Neque enim Opis aut Camilla tales erant re ipſa: ſed cultu tantum atque habitu. De *Amazonibus Thraciis*, ſupra, v. 659.

867. *Olympum.*] Montem Theſſaliæ, pro cœlo, Ecl. 5. 56. *Ala*, equitatus, ſupra, v. 604. *Rutuli*, milites Turni, Æ. 7. 794.

Qui

Qui curſu portas primi irrupere patentes,
Hos inimica ſuper mixto premit agmine turba.
Nec miſeram effugiunt mortem: ſed limine in ipſo,
Mœnibus in patriis, atque inter tuta domorum
Confixi expirant animas. Pars claudere portas:
Nec ſociis aperire viam, nec mœnibus audent
Accipere orantes: oriturq; miſerrima cædes
Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
Excluſi, ante oculos lachrymantumq; ora parentum,
Pars in præcipites foſſas, urgente ruinâ,
Volvitur; immiſſis pars cæca & concita frænis
Arietat in portas, & duros objice poſtes.
Ipſæ de muris ſummo certamine matres
(Monſtrat amor verus patriæ) ut videre Camillam;
Tela manu trepidæ jaciunt, ac robore duro,
Stipitibus ferrum ſudibuſque imitantur obuſtis
Præcipites, primæq; mori pro mœnibus ardent.
Interea Turnum in ſylvis ſæviſſimus implet
Nuncius, & juveni ingentem fert Acca tumultum:
Deletas Volſcorum acies, cecidiſſe Camillam,
Ingruere infenſos hoſtes, & Marte ſecundo
Omnia corripuiſſe: metum jam ad mœnia ferri.
Ille furens (nam ſæva Jovis ſic numina poſcunt)
Deſerit obſeſſos colles, nemora aſpera linquit.
Vix è conſpectu exierat, campumque tenebat,
Cum pater Æneas, ſaltus ingreſſus apertos,
Exuperatque jugum, ſylvâque evadit opacâ.
Sic ambo ad muros rapidi totoque feruntur
Agmine, nec longis inter ſe paſſibus abſunt.
Ac ſimul Æneas fumantes pulvere campos
Proſpexit longe, Laurentiaque agmina vidit:
Et ſævum Ænean agnovit Turnus in armis,

Qui primi attigerunt curſu portas apertas; hos turba hoſtilis opprimit agmine ſuperjecto: nec evitant mortem funeſtam: ſed in ipſo ingreſſu, in muris patriis, & inter tutas domos confoſſi emittunt animas. Pars incipit *claudere portas: nec audent patefacere aditum ſociis, nec admittere precantes intra muros: & incipit triſtiſſima ſtrages, propugnantium armis ingreſſus, & ruentium in pugnam.* Ex iis qui ſunt *excluſi: pars labitur in foſſas præruptas, premente* multitudine *irruentium, ante oculos & vultus parentum plorantium; pars inſana & concita* equis *frænatis impellunt portas & poſtes firmatos repagulis.* In *ſuprema* illa *contentione matres ipſæ, ex quo conſpexerunt Camillam* (id *docet verus amor patriæ*) *feſtinantes emittunt è muris tela manibus, & imitantur* arma *ferrea duris lignis, ſtipitibus, ſuſtibus præuſtis, nihil moratæ, & cupiunt primæ mori pro* defenſione *murorum. Interim nuncius acerbiſſimus occupat Turnum in ſylvis, & Acca refert juveni magnum* illum *tumultum: turmas Volſcorum cæſas eſſe, Camillam occiſam eſſe, hoſtes infeſtos immineре, & favente Marte vaſtaſſe omnia: timorem jam extendi ad muros. Ille furioſus deſerit colles occupatos & ſylvas difficiles, nam auctoritas dura Jovis ita imperat. Vix exceſſerat ultra conſpectum, & attigerat campos: cum pater Æneas, ingreſſus ſylvas patentes, ſupergreditur collem, & exit ex obſcura ſylva. Sic ambo feſtini & toto impetu currunt ad muros, nec abſunt longo intervallo à ſe invicem. Et ſimul Æneas vidit procul campos undantes pulvere, Laurentemque exercitum: & Turnus agnovit Æneam ferocem cum exercitu,*

NOTÆ.

890. *Arietat in portas.*] Non quidem equorum in portas impulſu, quod viſum eſt *Donato*; ſub obviis quibuſdam aut trabibus aut molaribus impactis inſtar arietum: de qua machina, Æ. 2. 492.

892. *Ut videre Camillam.*] Vel cum viderunt Camillæ corpus inter ſe ſociarum manus relatum: vel potius, quia, v. 594. dixit Diana ſe nube cavâ corpus illud tumulo illaturam, ex quo viderunt Camillam, pro aliena ſalute ad arma concurrentem, amor patriæ fuaſit ipſis idem pro ſalute propria faciendum. De *robore*, pro quovis duriore ligno, G. 1. 162.

901. *Furens, nam ſæva,* &c.] Duplici de cauſa reliquit inſidias, quibus Æneam deprehendere & bellum conficere mox potuiſſet: nempe ob præcipitem furorem, qui ei mentem abſtulit: & ob numina Jovis, & vim fatorum Æneæ faventium.

Adventumq;

audivitque incessum pedum, & hinnitus equorum. Statim inciperent certamina, & tentarent prælia: nisi Sol roseus jam lavaret mari Hispanico fessos equos, & reduceret noctem die cadente. Ambo quiescunt in castris ante urbem, & cingunt muros urbis.

Adventumque pedum flatusq; audivit equorum.
Continuo pugnas ineant, & prælia tentent:
Ni roseus fessos jam gurgite Phœbus Ibero
Tingat equos, noctemq; die labente reducat. 914
Confidunt castris ante urbem, & mœnia vallant.

NOTÆ.

913. *Gurgite Ibero.*] Occiduo Oceano: nam Iberia sive Hispania ad occidentem Italiæ objacet. De *Iberia*, Æ. 9. 582. De *gurgite*, pro *mari*, Æ. 1. 122.

915. *Mœnia vallant.*] Circumambiunt: Trojani ut oppugnent: Rutuli ut defendant.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER XII.

ARGUMENTUM.

Fractis geminâ pugnâ Latinis, Turnus cum Æneâ singulari certamine dimicare statuit. Solemni sacramento conditiones certaminis fœdusque à Latino, Æneâ, Turnoque sancitur. Fœdus à Juturna, Turni sorore, Junonis impulsu disturbatur: primusque Tolumnius, falso augurio victoriam suis pollicitus, Trojanos invadit. Æneas sagittâ vulneratus excedere cogitur è prælio: quo absente maximam stragem Turnus agit. Venus dictamno herbâ vulnus Æneæ sonat. Is, refectis viribus revisus ad pugnam Turnum nominatim vocat. Sed cum Juturna, excusso Turni auriga Metisco, currum ejus moderaretur, & ab Æneæ occursu detorqueret, ne congredi simul possent: Æneas admoto ad urbis mœnia exercitu, in propugnacula ignem conjicit. Hinc Amata Turnum occisum rata, laqueo vitam sibi adimit. Turnus, ne urbs in hostium potestatem veniret, ad singulare certamen redit. Pugnant Æneas & Turnus: Æneas victor, cum Turni jugulo immineret, jamque ipsius precibus motus ad misericordiam deflecteret: viso in ejus humeris Pallantis balteo, repente exardescit, hostemque interficit.

INTERPRETATIO. *Turnus, cum videt Latinos fractos bello infelici abjecisse animum, fidem suorum promissorum jam repeti,*

TUrnus ut infractos adverso Marte Latinos
Defecisse videt, sua nunc promissa reposci,

NOTÆ.

1. *Infractos.*] Vox raro negans, sæpius affirmans, ut jam monuimus, Æ. 5. 784. & probat multis Erythræus in Indice. Hic affirmat.

2. *Promissa.*] Quibus ad singulare cum Æneâ prælium se obstrinxerat, Æ. 10. 434.

Se

J. Mynde sc.

Se ſignari oculis: ultro implacabilis ardet,
Attollitque animos. Pœnorum qualis in arvis
Saucius ille gravi venantum vulnere pectus,
Tum demum movet arma leo: gaudetq; comantes
Excutiens cervice toros, fixumque latronis
Impavidus frangit telum, & fremit ore cruento.
Haud ſecus accenſo gliſcit violentia Turno.
Tum ſic affatur regem, atq; ita turbidus infit:
Nulla mora in Turno: nihil eſt quod dicta retractent
Ignavi Æneadæ; nec, quæ pepigere, recuſent:
Congredior: ſer ſacra, pater, & concipe fœdus.
Aut hac Dardanium dextrâ ſub Tartara mittam,
Deſertorem Aſiæ (ſedeant, ſpectentque Latini)
Et ſolus ferro crimen commune refellam:
Aut habeat victos, cedat Lavinia conjux.
Olli ſedato reſpondit corde Latinus:
O præſtans animi juvenis, quantum ipſe feroci
Virtute exuperas, tanto me impenſius æquum eſt
Conſulere, atq; omnes metuentem expendere caſus.
Sunt tibi regna patris Dauni, ſunt oppida capta [eſt.
Multa manu: nec non aurumq; animuſq; Latino
Sunt aliæ innuptæ Latio & Laurentibus agris;
Nec genus indecores. Sine me hæc haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis: ſimul hæc animo hauri.

ſe deſignari oculis: ſponte etiam *implacabilis iraſcitur, & erigit animum. Quaſi leo aliquis, in agris Afrorum, ſauciatus* ſecundum *pectus duro vulnere venatorum, tunc denique exerit vires ſuas: & lætatur commovens toros jubatos colli: interritus abrumpit jaculum venatoris infixum* ſibi, *& frendet ore ſanguinolento. Non aliter ira creſcit Turno inflammato. Tunc ſic alloquitur regem, & turbulentus ita incipit: Nulla eſt dilatio in Turno: nihil eſt cur ſegnes Trojani revocent ſua verba, & abnuant* facere ea, *de quibus convenerunt. Deſcendo ad pugnam: offer ſacrificia, ô pater, & fac fœdus. Vel hac* manu *dexterâ mittam ad inferos Trojanum profugum ex Aſia, & ſolus refutabo enſe crimen communem nobis* omnibus *(Latini quieſcant & aſpiciant* me*) vel* Trojanus *poſſideat* nos *victos, & Lavinia detur* ei *uxor. Latinus reſpondit ei tranquillo animo: O juvenis, excellens animo! quantum tu excellis aſpera fortitudine, tanto ſtudioſius juſtum eſt me providere* tibi, *& me timentem* tibi *conſiderare omnia pericula. Eſt tibi regnum Dauni patris tui, ſunt plurimæ urbes expugnatæ viribus* tuis: *ſunt quoque Latino divitiæ & benevolentia: ſunt aliæ virgines* in *Latio & campis Laurentibus, nec ingloriæ* ſecundum *genus. Permitte me omiſſis fraudibus exponere iſta tibi non* quidem *grata dictu: & ſimul perpende iſta animo.*

NOTÆ.

4. *Pœnorum.*] Afrorum circa Carthaginem, qui ſic dicti ſunt, quaſi Phœni, quia à Phœnicia cum Didone profecti, Æ. 4. in argumento.

5. *Ille,* &c.] Magnus aliquis leo; & ſic, *ille,* ſæpe abundat in comparationibus, Æ. 10. 707.

6. *Movet arma leo.*] *Arma* ſunt uniuſcujuſque vires, & ad agendum inſtrumenta. Sic Æ. 2. 99. De Ulyſſe, *Et quærere conſcius arma,* id eſt, *dolos.* Apud Statium, l. 9. 589. *Armaque curva ſuum,* ſunt *dentes.* Hic leonis *arma* ſunt ungues, dentes: unde dicuntur *leones exarmati,* quibus ungues & dentes evulſi ſunt.

7. *Toros.*] Sunt eminentiæ muſculorum nodoſæ ac tumentes, circa cervicem aliaſque corporis partes.

11. *Retractent.*] Fidem datam revocent per aliud pactum & quaſi contractum.

13. *Ferſacra . . . concipe fœdus.*] Ad ejuſmodi fœdera adhibebantur ſacrificia & verba *concepta,* id eſt, certa ſolemniaque; infra, v. 169.

14. *Tartara.*] Inferorum pars infima, Æ. 6. 134.

15. *Aſiæ.*] Phrygiæ, ſive Troadis, quæ eſt in minore Aſia, Æ. 1. 385.

19. *O præſtans,* &c.] ORATIO Latini, quâ conatur Turnum à ſpe conjugii & ſingulari certamine ad pacem revocare: oſtenditque, I. Affinitatem illam Turni cum Latino eſſe inutilem, cum regnum utriuſque ſatis abſque illa virium conjunctione potens ſit; cum ſint urbes multæ Turno, divitiæ pariter atque animus, & fortitudo Latini populis, virgines in Latio plurimæ, quas Turnus uxores optare poſſit. II. Eſſe illicitam, quippe à Diis prohibitam, Æ 7. 95. III. Eſſe pernicioſam, ſi quidem, ex quo, Turni causâ, Deorum voluntati obſtitit, calamitatibus innumeris utraque gens oppreſſa eſt. IV. Si, inquit, te occiſo, ſocium Æneam excepturus ſum: quid ni potius te ſalvo? V. Objicit ſibi odia Rutulorum ob periculum Turni: Turno ipſi ſolicitudinem doloremque Dauni patris, belli varios eventus, &c. De *Latio & Laurento,* Æ. 7. 54. 63.

Non erat licitum me jungere filiam ulli antiquorum amatorum: & omnes Dii atque homines monebant illud. Expugnatus benevolentiâ erga *te, expugnatus sanguine cognato, & fletibus tristis uxoris* meæ, *fregi omnes nexus, abstuli* eam *promissam Æneæ genero, suscepi bellum sceleratum. Cernis, ô Turne, quæ calamitates, quæ bella me persequantur ab illo* tempore: cernis *quantas difficultates* tu *ipse patiaris. Bis superati magno prælio, vix defendimus* hâc *urbe spem Italiæ: fluctus Tyberis calent adhuc nostro cruore, & vasti agri albescunt ossibus. Quo revertor toties? quæ stultitia vertit sententiam* meam? *si paratus sum advocare* Trojanos *ad societatem, Turno occiso: cur non potius extinguo bella* eo *salvo? quid Rutuli* mihi *conjuncti, quid reliqua Italia dicet, si exposuerim morti te petentem filiam meam & nostram affinitatem? (fortuna refellat* hæc *mea verba) Considera res mutabiles bello: miserescе patris senioris, quem jam tristem Ardea patria* tua *procul separat* à nobis. *Ferocia Turni nullo modo mitigatur his verbis: invalescit potius, & asperatur remedio. Cum primum potuit loqui, sic instituit ore: Obsecro, bone* pater, *depone pro me hanc solicitudinem, quam habes: & permittas me eligere mortem propter gloriam. Nos etiam, ô pater, libramus manu jacula & ferrum non inutile: & sanguis exit è plaga,* quam *nos* facimus. *Procul aberit ab eo mater Dea: quæ muliebri nebula protegat* eum *fugientem, &* ipsa *se abscondat inani caligine. Sed regina tremefacta nova conditione pugnæ lugebat, & retinebat generum iratum* ipsâ *moritura: Turne, ego* peto unam rem, *per hos fletus; per gloriam Amatæ,*

Me natam nulli veterum sociare procorum
Fas erat, idq; omnes Diviq; hominesq; canebant.
Victus amore tui, cognato sanguine victus,
Conjugis & mœstæ lachrymis, vincla omnia rupi,
Promissam eripui genero, arma impia sumpsi.
Ex illo qui me casus, quæ, Turne, sequantur
Bella, vides: quantos primus patiare labores.
Bis magnâ victi pugnâ, vix urbe tuemur
Spes Italas: recalent nostro Tyberina fluenta
Sanguine adhuc, campique ingentes ossibus albent.
Quo referor toties? quæ mentem insania mutat?
Si Turno extincto socios sum accire paratus;
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid consanguinei Rutuli, quid cætera dicet
Iralia, ad mortem si te (fors dicta refutet)
Prodiderim, natam & connubia nostra petentem?
Respice res bello varias: miserere parentis
Longævi, quem nunc mœstum patria Ardea longe
Dividit. Haudquaquam dictis violentia Turni
Flectitur: exuperat magis, ægrescitque medendo.
Ut primum fari potuit, sic institit ore: [pro me
Quam pro me curam geris, hanc precor, optime,
Deponas, lethumque sinas pro laude pacisci.
Et nos tela, pater, ferrumq; haud debile dextrâ
Spargimus, & nostro sequitur de vulnere sanguis.
Longe illi Dea mater erit, quæ nube fugacem
Fœmineâ tegat; & vanis sese occulat umbris.
At regina, novâ pugnæ conterrita sorte
Flebat, & ardentem generum moritura tenebat:
Turne, per has ego te lachrymas, per si quis Amatæ

NOTÆ.

34. *Bis magnâ victi pugnâ.*] *Prima* in excensu navium, ubi occisus ab Æneâ Mezentius, fugatus Turnus, Æ. 10. 310. *Secundâ* equestri, ubi cecidit Camilla, Æ. 11. 597. De *Tyberi*, Æ. 8. 330. De *Rutulis*, Æ. 7. 794.

43. *Parentis Longævi.*] *Dauni*, Æ. 7. 56. *Ardea*, urbs Rutulorum regia, Æ. 7. 410.

46. *Medendo.*] Dum ei medicina quæritur à Latino: gerundia enim ejusmodi sæpe passivam habent vim, Ecl. 8. 71. *Cantando rumpitur anguis.*

49. *Pacisci.*] Quasi optione glorioſæ mortis aut vitæ propositâ, mortem consulto & veluti ex pacto eligere.

52. *Dea mater,* &c.] *Venus*, quæ à Diomedis impetu Æneam objecta nube defendit, Æ. 10. 81.

56. *Turne, per has,* &c.] ORATIO Amatæ ad Turnum, Veniliæ sororis suæ filium: non quidem ut eum ad pacem inflectat, abhorrebat enim ab Æneæ societate; sed ut avertat à singulari certamine, & iterum communi bello res tota committatur.

Tangit

Tangit honos animum: ſpes tu nunc una ſenectæ,
Tu requies miſeræ: decus imperiumque Latini
Te penes: in te omnis domus inclinata recumbit.
Unum oro, deſiſte manum committere Teucris.
Qui te cunque manent iſto certamine caſus,
Et me, Turne, manent: ſimul hæc inviſa relinquam
Lumina, nec generum Æneam captiva videbo.
Accepit vocem lachrymis Lavinia matris
Flagrantes perfuſa genas: cui plurimus ignem
Subjecit rubor, & calefacta per ora cucurrit.
Indum ſanguineo veluti violaverit oſtro
Si quis ebur; vel mixta rubent ubi lilia multâ
Alba roſâ: tales virgo dabat ore colores.
Illum turbat amor, figitque in virgine vultus.
Ardet in arma magis: pauciſque affatur Amatam:
Ne, quæſo, ne me lachrymis, neve omine tanto
Proſequere, in duri certamina Martis euntem,
O mater: neque enim Turno mora libera mortis.
Nuncius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno
Haud placitura refer: cum primum craſtina cœlo
Puniceis invecta rotis Aurora rubebit; [quieſcant
Non Teucros agat in Rutulos: Teucrûm arma
Et Rutulûm: noſtro dirimatur ſanguine bellum:
Illo quæratur conjux Lavinia campo.
Hæc ubi dicta dedit, rapiduſque in tecta receſſit:
Poſcit equos, gaudetque tuens ante ora frementes,
Pilumno quos ipſa decus dedit Orithyia;

ſi aliqua movet animum tuum: tu jam es unica ſpes ſenectutis meæ, tu es requies miſeræ: regnum & gloria Latini eſt *in tua poteſtate: familia omnis* jam *labefactata innititur tibi. Peto* rem *unam, omitte conſerere manum* cum *Trojanis. Quicunque caſus tibi deſtinati ſunt in hac pugna, ii deſtinati ſunt etiam mihi, ô Turne: ſtatim abjiciam hanc lucem odioſam, nec aſpiciam captiva Æneam generum. Lavinia rigata lachrymis* ſecundum *genas ardentes audiit verba matris: huic ignis multus ſuffecit ruborem, & ſparſus eſt per vultum calefactum. Quemadmodum ſi aliquis tinxerit ebur Indicum purpurâ rubicundâ; aut quando lilia candida rubeſcunt, mixta roſis multis. Puella exhibebat vultu tales colores. Amor agitat Turnum, & figit oculos in puella.* Hunc *magis accenditur ad pugnam: & alloquitur Amatam paucis* verbis: *O mater, ne, obſecro, ne proſequaris fletu & augurio tam funeſto me deſcendentem ad prælium aſperi Martis: non enim eſt* in *Turno poteſtas retardandæ mortis. O Idmon, fer nuncius regi Trojano hæc mea verba, non* ei *placitura: quando craſtina Aurora invecta rubro curru primum rubebit* in *cœlo;* tunc *non ducat Trojanos contra Rutulos: ceſſent bella Trojanorum & Rutulorum: bellum terminetur noſtro ſanguine: Lavinia petatur uxor in illo campo. Poſtquam protulit hæc verba, & celer abiit in domum* ſuam: *petit equos, & lætatur videns* eos *frementes in conſpectu* ſuo, *quos Orithyia ipſa dedit Pilumno ornamentum;*

NOTÆ.

67. *Indum.*] Ebur è dentibus elephantorum, qui frequentes in India, Aſiæ maxima regione. G. 1. 57. *India mittit ebur.* De *oſtro*, purpurâ ex oſtreo expreſsâ, G. 2. 506.

74. *Neque enim Turno mora libera mortis.*] Senſus ex ſuperioribus aptus. Ne putes me ceſſurum lachrymis, & poſſe revocari funeſto illo doloris veſtri omine. Si enim ſum moriturus, ne ſic quidem pugnam ſubterfugio: non enim mortalium ulli liberum eſt mortem retardare, cum dies fatalis imminet. Hunc locum Servius recenſet in duodecim Virgilii inſolubilibus. De *tyranno*, pro rege, bonam in partem, Æ. 7. 266. De *Phrygia*, ubi Troas, Æ. 1. 385.

77. *Puniceis*, &c.] Vellicatur hic verſus à criticis ob frequentem colliſionem literæ *r*, & ſyllabarum affinium. De colore *puniceo*, rubro, Ecl. 5. 17. De *Aurora ejuſque curru*, G. 1. 249. Æ. 6. 535.

83. *Pilumno ... Orithyia.*] *Pilumnus*, avus Turni, Æ. 10 76. *Orithyia*, Erechthei Athenarum regis filia, rapta in Thraciam à Borea, G. 4. 463. Quæritur quomodo Pilumno Italo nota eſſe potuerit Orithyia, puella Attica in Thraciam tranſlata. Reſpondet Turnebus, Pilumnum & Orithyiam hominum opinione Deos eſſe habitos, atque ita alterum alteri notum eſſe potuiſſe: poëtam vero Orithyiam adhibuiſſe potius, quam aliud quodvis numen, quia Thracia ſemper equis nobilis fuit. Sic Turni equus Thracius eſt, Æ. 9. 49. Rheſi equi, Thracii, Æ. 1. 473. Diomedis equi, Thracii, Æ. 1. 756. Porro verſus hic ſpondaicus eſt: nam *Orithyia*, Ὠρείθυια, vox eſt quatuor ſyllabarum, quarum mediæ duæ diphthongi ſunt ει, & υι.

qui ſuperarent nivem candore, ventos celeritate. Aurigæ feſtini circumſiſtunt, & palpant cavis manibus pectora equorum *plauſa, & pectunt colla crinita. Deinde ipſe induit humeris loricam aſperam auro & candido orichalco: ſimul accommodat* ut *geſtentur, & gladium, & clypeum, & eminentias criſtæ rubicundæ: gladium,* inquam, *quem ipſe Deus præſes ignis fabricaverat Dauno patri* Turni, *& merſerat ferventem aquis Stygiis. Deinde ſumit* cum *robore haſtam validam, quæ ſtabat in media domo admota magnæ columnæ, ſpolium Actoris Aurunci: & commovet* eam *trementem, inclamans: Nunc, ô haſta quæ nunquam fefelliſti me vocantem, nunc adeſt tempus:* olim *te maximus Actor, nunc dextra Turni, te geſtat: da* ut *proſternam corpus, & ut diſrumpam forti manu loricam direptam Phrygis effœminati, &* ut *inficiam pulvere capillos* ejus *criſpatos ferro calido, & fluentes myrrhâ.*

Qui candore nives anteirent, curſibus auras.
Circumſtant properi aurigæ, manibuſque laceſſunt
Pectora plauſa cavis, & colla comantia pectunt. 86
Ipſe dehinc auro ſqualentem alboque orichalco
Circumdat loricam humeris: ſimul aptat habendo
Enſemque, clypeumque, & rubræ cornua criſtæ:
Enſem, quem Dauno ignipotens Deus ipſe parenti
Fecerat, & Stygiâ candentem tinxerat undâ. 91
Exin, quæ in mediis ingenti adnixa columnæ
Ædibus aſtabat, validam vi corripit haſtam,
Actoris Aurunci ſpolium, quaſſatque trementem,
Vociferans: Nunc, ô nunquam fruſtrata vocatus
Haſta meos, nunc tempus adeſt: te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit: da ſternere corpus,
Loricamque manu validâ lacerare revulſam
Semiviri Phrygis, & fœdare in pulvere crines,
Vibratos calido ferro, myrrhâque madentes. 100

NOTÆ.

87. *Alboque orichalco.*] Græce ὀρείχαλκος, ab ὄρος, *mons*, & χαλκὸς, *æs*: eſtque *æs montanum*: non fulvum, ut æs vulgare: ſed in album deflectens: Gallice dicimus *leton*. Ita Scaliger ad Feſtum, Voſſius in Ætym. Latini ſyllabam ſecundam, quæ longa eſt, & naturâ ſuâ, & apud Callimachum in Lavacro Palladis, v. 19. brevem fecerunt: ut Virgilius hic, & Horatius, A. P. v. 203. *Tibia non, ut nunc, orichalco vincta, tubæque æmula.* Cum autem aliquando commutabiles apud Latinos fuerint literæ *o* & *au*; quemadmodum *explodo* eſt à *plaudo*, quemadmodum ſcripſere veteres *olla* & *aula*, *caudex* & *codex*, &c. ſic reperimus apud Plautum *aurichalcum* pro *orichalcum*. Unde grammatici aliquot imperite metallum eſſe putaverunt ex *auro* & *ære* mixtum, cujuſmodi nullum eſſe conſtat. Id vero, quale nunc habemus, non è terra natum, ſed arte factum eſt: teſtaturque Plinius, l. 34. 2. ſuo tempore jamdudum deſiiſſe, effœtâ tellure.

88. *Habendo.*] Gerundium paſſivæ facultatis, ſupra, v. 46.

89. *Cornua criſtæ.*] Non vera *cornua*, qualia Pyrrhus galeæ ad terrorem hircina addebat, ex Plutarcho; ſed criſtam geminam è jubis equinis, aut plumis, è galeæ vertice hinc inde eminentem inſtar cornuum, Æ. 6. 779. *Geminæ ſtant vertice criſtæ.*

90. *Ignipotens Deus*, &c.] *Vulcanus* arma Æneæ fabricavit, Æ. 8. 370. nec Turno quoque deeſſe ejus artem voluit poëta, ad augendam heroum ſuorum dignitatem. De *Vulcano* ibid. & G. 1. 295. De *Dauno*, Æn. 7. 56.

91. *Stygiâ candentem*, &c.] *Candens*, ex Gellio, eſt aliquando *albicans*, aliquando *fervens*: quæ enim incaleſcunt, ex nimio fervore quandoque albicant. *Aquâ tinxerat* enſem Vulcanus: ſic enim chalybs immerſione temperatur. *Aquâ Stygiâ*, ad quandam veluti magicam conſecrationem, quemadmodum innuit Donatus. Aquæ enim infernæ in magicis ſacris expetebantur, Æ. 4. 512. Ego vero ſuſpicor id factum à Vulcano, ut enſem illum frangi non poſſe probaret. *Stygis* enim Arcadiæ fontis, qui inde à poëtis ad inferos tarductus eſt, ea vis erat, ut vaſa cujuſlibet metalli diffringeret, nec poſſent ejus aquæ, niſi equi ungulâ contineri, Æ. 6. 323.

94. *Actoris Aurunci ſpolium.*] Ducis alicujus Auruncorum, cui Turnus eam bello detraxerat. De *Auruncis* Italiæ populis, inter Volſcos & Campanos, Æ. 7. 54.

99. *Semiviri Phrygis*, &c.] Cur id nominis Phrygibus, & Æneæ tribuatur, jam dictum, Æ. 4. 215. ubi de capillis unguento delibutis. De *Phrygia*, in quâ Troas, Æ. 1. 385.

100. *Vibratos*, &c.] *Calamiſtro criſpatos.* Fuit autem *calamiſtrum*, acus ferrea, longior, aliquando fiſtulæ inſtar cava: quæ calefacta ſub cinere, & capillis adhibita, eos intorquebat: à ſimilitudine cum *calamo* ſeu arundine nomen habuit. Hujus artis miniſtri, *ciniſlones* & *cinerarii* vocabantur, quod ad calefaciendum calamiſtrum flarent in cineres.

Myrrhâque madentes.] *Myrrha*, arbuſcula eſt

His agitur furiis, totoque ardentis ab ore
Scintillæ abſiſtunt: oculis micat acribus ignis.
Mugitus veluti cum prima in prælia taurus
Terrificos ciet, atque iraſci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco, ventoſque laceſſit
Ictibus, & ſparsâ ad pugnam proludit arenâ.
Nec minus interea maternis ſævus in armis
Æneas acuit Martem, & ſe ſuſcitat irâ,
Oblato gaudens componi fœdere bellum.
Tum ſocius mœſtique metum ſolatur Iüli,
Fata docens: regique jubet reſponſa Latino
Certa referre viros, & pacis dicere leges.
Poſtera vix ſummos ſpargebat lumine montes
Orta dies, cum primum alto ſe gurgite tollunt
Solis equi, lucemque elatis naribus efflant.
Campum ad certamen, magnæ ſub mœnibus urbis,
Dimenſi Rutulique viri Teucrique parabant:
In medioque focos, & Diis communibus aras
Gramineas: alii fontemque ignemque ferebant
Velati lino, & verbenâ tempora vincti.

Abripitur hoc furore, & ſcintillæ erumpunt è toto vultu furentis, ignis fulget vividis oculis. Quemadmodum quando taurus emittit mugitus terribiles ad præludium pugnæ, & obluctans in *truncum arboris conatur iraſci adverſus cornua, & provocat ventos ictibus, & parat ſe ad pugnam, disjectis arenis. Interea Æneas terribilis ſub armatura materna non minus parat pugnam, & furore commovet ſe, lætus bellum dirimi propoſito fœdere. Tum conſolatur ſocios & timorem Iüli ſoliciti, aperiens* ipſis *fata: jubetque viros reportare Latino certum reſponſum, & proponere conditiones pacis. Vix ſequens dies nata illuſtrabat luce ſupremos montes, quando equi ſolis erigunt ſe primum è profundo mari, & emittunt lucem naribus patulis. Viri Rutuli & Trojani dimetientes parabant campum ad pugnam, juxta muros magnæ urbis: & in medio* campo *ſi cos & aras è ceſpite Diis communibus: alii portabant aquam & ignem, operti lino, & cincti verbenâ* circa *capita.*

NOTÆ.

in Arabia præſertim naſcens: altitudo ejus ad quinque cubita, nec ſine ſpina, caudice duro & intorto, cortice levi, folio olivæ fere ſimili. Succus inde ſponte exſudat certis temporibus, tum inciſione exprimitur, diciturque *ſtacte* vel *myrrha*, Plin. l. 12. 15. Condiendis cadaveribus, & imbuendis capillis, aliiſque ejuſmodi deliciis adhibebatur.

101. *Furiis.*] Furioſis motibus, quaſi quibuſdam furiis, Æ. 6. 572.

115. *Solis equi.*] Quatuor, de quibus, Æ. 5. 105. *Gurgite*, pro mari, Æ. 1. 122.

118. *Focos . . . . aras Gramineas.*] Aras è ceſpite, ſeu terra cum herbis evulſa, in quibus ignis imponeretur *fovereturque:* atque ita *aræ* ſunt ipſi *foci.*

Diis communibus.] *Communes Dii* multis modis ſumuntur. I. Qui certam cœli zonam regionemque non habent; qualis Cybele mater Deorum; cum certam habeat Jupiter, Juno, Mercurius, Venus, &c. II. Qui apud omnes homines coluntur, ut Sol, Luna, Mars, &c. III. Hic ad rem melius, qui ab Rutulis ac Trojanis ad pacem communiter & pariter invocandi erant. Ita fere Servius.

119. *Fontemque ignemque.*] Servius, *Ad faciendа fœdera, aqua & ignis adhibentur: unde contra, quos arcere volumus à noſtro conſortio, eis aquâ & igni interdicimus*, id eſt, *rebus quibus conſortia copulantur.* Erat autem neceſſaria ſacrificiis aqua, vel ad luſtrandos adſtantes, vel ad purgandum corpus ante ſacrificium, vel ad alios victimarum uſus. *Fontem* poſuit pro aqua.

120. *Velati lino*, &c.] Id quaſi certum ſtatuitur à Servio, *feciales*, qui ſanciendis fœderibus miniſtri adhibebantur, nunquam lineam tuliſſe veſtem. Unde triplex opinio de hac Virgilii voce. I. Servius ait, fœdus illud irritum fore: Virgilium vero, quoties rebus exitum daturus non eſt, toties iis infirma & inauſpicata dare principia. Sic Æneas in Thracia condens urbem, taurum Jovi contra ritum ſacrificat, Æ. 3. 21. II. Paſſeratius & Scaliger explicant *linum*, non de veſte, ſed de filo ſive licio, quo flamines & alii caput per æſtatem cingebant, &, ut Varronis ac Livii verbis utar, *velabant*: unde *flamines* quaſi *filamines*, vocabantur, Æ. 8. 664. III. Niger & Hyginus apud Servium legunt: *velati limo*: & explicant *limum*, veſtem ab umbilico ad pedes, cujus in extrema ora erat purpura *lima*, id eſt, flexuoſa. Sed veſtis illa poparum erat, ſive infimorum ſacrificii miniſtrorum. Quare adhæreo ſecundæ opinioni.

Verbena.] Proprie certa eſt herbæ ſpecies, *de*

Exercitus Italorum prodit, & agmina haſtata effundunt ſe plenis portis: hinc totus exercitus Trojanus & Tyrrhenus exit ſub *armis variis: non aliter armati ferro, quam ſi durum certamen Martis appellet eos. Ipſi etiam duces ſplendido auro & purpurâ currunt inter media millia: & Mneſtheus proles Aſſaraci, & generoſus Aſylas: & Meſſapus agitator equorum, ſoboles Neptuni. Et poſtquam unuſquiſque receſſit in ſuum locum ſigno indicto, figunt haſtas humi, & deponunt clypeos. Tunc cupiditate* videndi *egreſſæ matres, & plebs ſine armis, & ſenes infirmi, impleverunt turres & tecta domorum: alii ſtant in altis portis. At Juno aſpiciens ex alto colle, qui nunc vocatur Albanus (tunc nec nomen, nec honor aut fama erat* huic *colli) videbat campum, & geminum exercitum Laurentinorum & Trojanorum, & urbem Latini. Statim Dea ſic allocuta eſt Deam ſororem Turni, quæ præeſt ſtagnis & fluviis ſtrepentibus: Jupiter rex ſummus cœli addixit illi hunc honorem ob virginitatem* ei *ablatam: Nympha, ornamentum omnium, dilectiſſima meo animo: noſti quomodo prætulerim te ſolam omnibus Latinis, quæcunque aſcenderunt ingratum lectum ſummi Jovis: & quomodo ſponte conſtituerim* te *participem cœli. O Juturna, ne accuſes me, accipe* cauſam *luctus tui. Quatenus fortuna viſa eſt* id *tolerare, & Parcæ permittebant*

Procedit legio Auſonidum, pilataq; plenis
Agmina ſe fundunt portis: hinc Troïus omnis,
Tyrrhenuſque ruit variis exercitus armis:
Haud ſecus inſtructi ferro, quam ſi aſpera Martis
Pugna vocet. Nec non mediis in millibus ipſi
Ductores auro volitant oſtroque decori:
Et genus Aſſaraci Mneſtheus, & fortis Aſylas:
Et Meſſapus equûm domitor, Neptunia proles.
Utque dato ſigno ſpatia in ſua quiſquè receſſit,
Defigunt tellure haſtas, & ſcuta reclinant.
Tum ſtudio effuſæ matres, & vulgus inermum,
Invalidique ſenes, turres, & tecta domorum
Obſedere: alii portis ſublimibus aſtant.
At Juno ex ſummo, qui nunc Albanus habetur
(Tunc neque nomen erat, neque honos, aut gloria monti)
Proſpiciens tumulo, campum ſpectabat, & ambas
Laurentûm Troûmque acies, urbemque Latini.
Extemplo Turni ſic eſt affata ſororem,
Diva Deam, ſtagnis quæ fluminibuſque ſonoris
Præſidet: hunc illi rex ætheris altus honorem
Jupiter erepta pro virginitate ſacravit. [ſtro,
Nympha, decus fluviorum, animo gratiſſima no-
Scis, ut te cunctis unam, quæcunque Latinæ
Magnanimi Jovis ingratum aſcendêre cubile,
Prætulerim, cœliq; libens in parte locârim.
Diſce tuum (ne me incuſes) Juturna, dolorem.
Quà viſa eſt fortuna pati, Parcæque ſinebant

NOTÆ.

la verveine: communiter tamen ſumebatur pro qualibet herbâ vel fronde, laurea, myrtea, &c. è ſacro loco evulſa, Ecl. 8. 65.

121. *Legio Auſonidum, pilata*, &c.] *Legio* pars exercitus certo numero definita: hic pro toto exercitu, G. 2. 279. *Pilata*, armata pilis, haſtilibus, Æ. 7. 664.

123. *Tyrrhenus.*] Sub Tarchonte, ſocio Æneæ, Æ. 8. 479. Æ. 2. 781.

127. *Genus Aſſaraci Mneſtheus*, &c.] Igitur ſanguine junctus Æneæ, qui ab Aſſaraco genus ducebat, Æn. 1. 288. De *Aſyla*, Æ. 11. 620. De *Meſſapo*, Æ. 7. 691.

134. *Albanus*, &c.] De hoc monte, Æ. 8. 48. Æ. 9. 387.

139. *Diva Deam.*] Dicunt Grammatici, *Deos* fuiſſe æternos; *Divos*, ex hominibus aſſumptos. Tamen Virgilius nomen utrumque confundit: Æ. 1. 486. Pallas voratur *Diva*.

Stagnis quæ, &c.] *Juturna*, ſoror Turni, *Naïs* ab Ovidio vocatur, Faſt. 2. 585. id eſt, Nympha aquatilis. Hunc ei honorem à Jove in præmium ereptæ pudicitiæ conceſſum ait Virgilius. Ovidius etiam antè amores Jovis ei attribuit. Fons ejus & lacus ex Albani montis radicibus in Tyberim influit, celebri apud veteres aquarum ſalubritate; vocant hodie nonnulli *Lago di Turno*; alii, *di Volturno*: cum eſſet prius *Lago di Juturna*, inquit Cluverius.

144. *Jovis ingratum cubile.*] Commutatio, pro, *Cubile Jovis ingrati*, & in ſervando conjugio parum fidi. *Locârim.* Locari à Jove paſſa ſim.

147. *Parcæ.*] Tres, quæ pro fatis hic uſurpantur, Ecl. 4. 47.

Cedere res Latio, Turnum & tua mœnia texi:
Nunc juvenem imparibus video concurrere fatis:
Parcarumq; dies & vis inimica propinquat.
Non pugnam aſpicere hanc oculis, non fœdera poſ-
Tu pro germano ſi quid præſentius audes, [ſum.
Perge, decet: forſan miſeros meliora ſequentur.
Vix ea, cum lachrymas oculis Juturna profudit,
Terq; quaterq; manu pectus percuſſit honeſtum.
Non lachrymis hoc tempus, ait Saturnia Juno,
Accelera, & fratrem, ſi quis modus, eripe morti:
Aut tu bella cie, conceptumque excute fœdus.
Auctor ego audendi. Sic exhortata reliquit
Incertam, & triſti turbatam vulnere mentis.
Interea reges, ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum
Aurati bis ſex radii fulgentia cingunt,
Solis avi ſpecimen: bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Hinc pater Æneas, Romanæ ſtirpis origo,
Sidereo flagrans clypeo & cœleſtibus armis,
Et juxta Aſcanius, magnæ ſpes altera Romæ,
Procedunt caſtris: puraque in veſte ſacerdos

res Latii procedere, defendi Turnum & urbem tuam. Nunc cognoſco juvenem certare fatis inæqualibus: & dies appropinquat Parcarum & poteſtas adverſa. Non poſſum videre oculis hoc certamen, & fœdera. Tu, ſi audes aliquid utilius pro fratre tuo, perfice illud, *decet: fortaſſe meliora ſuccedent miſeris. Vix ea* dicta fuerant, *cum Juturna fudit oculis lachrymas, & verberavit manu pectus decorum ter ac quater. Juno filia Saturni inquit, Non eſt hoc tempus ad lachrymas: propera, & ſubtrahe fratrem morti, ſi eſt aliqua ratio: vel tu excita bellum, & diſſipa fœdus inceptum: ego* ſum tibi *auctor ut* id *audeas. Sic exhortata reliquit* eam *dubiam & turbatam triſti ſolicitudine animi. Interim reges* vehuntur: *Latinus magno apparatu, curru* à *quatuor equis* tracto, *cui duodecim radii aurati circumeunt caput rutilum, ornamentum Solis avi. Turnus vehitur binis equis candidis, librans manu duo jacula latâ cuſpide. Inde pater Æneas, caput gentis Romanæ, reſplendens clypeo cœleſti & armis divinis, & Aſcanius adſtat comes, ſecunda ſpes magnæ Romæ. Exeunt* è *caſtris: & ſacerdos in veſte candida*

NOTÆ.

152. *Si quid præſentius audes*, &c.] Non quod Nympham ſe Deûm regina potentiorem putet; ſed quod faciliorem fore apud Jovem putet ſororis excuſationem, ſi ſoror pro fratre moram injicere fatis audeat.

161. *Interea reges*, &c.] Adumbrata hæc pompa fœderis ad Homeri exemplum, Il. 3. ubi Agamemnon & Priamus, de pugna ſingulari Paridis in Menelaum facto fœdere conveniunt. Hic ſententia longiori parentheſi ſuſpenſa eſt, per novem nempe verſus: *interea reges . . . . . procedunt caſtris.* Poteſt tamen & abſque parentheſi intelligi, ſi dicatur poëta à plurali numero ad ſingularem ſtatim deflexiſſe; pro *interea reges vehuntur: Latinus quidem curru quadrijugo*, &c.

164. *Solis avi*, &c.] Dixit Virgilius. Æ. 7. 47. Latini patrem fuiſſe *Faunum*; matrem, *Maricam* Nympham; avum, *Picum*. Quomodo ergo *Sol* eſſe potuit *avus* Latini? I. Heſiodus Latinum facit filium *Circes* & Ulyſſis, in Theogon. v. 1013. Circe autem filia fuit Solis, Æ. 3. 386. Æ. 7. 10. At huic aperte adverſatur Virgilius in Latini ſtemmate, Æ. 7. 47. II. Arnobius ait *Maricam* illam Nympham Latini matrem, ipſam eſſe Italo nomine *Circen*. At eo ipſo libri ſeptimi initio Virgilius aperte Circen à Marica diſtinguit: cum vocat Maricam, *Laurentem* nympham; Circen autem *Ææam*, id eſt, Colchicam. Æ. 3. 386. III. Ego exiſtimo *Circen*, conjugis loco habitam à *Pico*; eamque ex eo *Faunum* ſuſcepiſſe: ipſumque deinde Picum in avem mutâſſe, quod ad amorem legitimæ conjugis *Canentis* ſe referret. Et vero Circe vocatur Pici *conjux*, Æ. 7. 189. quod tamen videtur ab Ovidii narratione paulum diſcedere, quam ibidem attulimus.

165. *Bina haſtilia.*] *Pila*, qualia duo ſimul ferre inde ſoliti ſunt milites Romani, Æ. 7. 664. *Criſpans*: quatiendo quaſi ſinuans & flectens.

167. *Sidereo clypeo.*] Vel inſtar ſiderum fulgente: vel quem in cœlo Venus à Vulcano petierat: vel quem Deus ipſe Vulcanus in Hiera inſula fabricaverat, Æ. 8. 370.

168. *Spes altera Romæ.*] Æneas enim prima, Aſcanius ſecunda. Quod aiunt, Ciceronem quoddam è Virgilii carminibus audientem, has in voces erupiſſe, falſum oſtendimus in argumento, Ecl. 6

169. *Purâ in veſte.*] Donatus, *colore albâ, nec purpuræ variatâ picturis.* Feſtus; *non fulgurita; non funeſtâ*, id eſt, quæ funeri adhibita non fuiſſet. Alii communiter, *carente maculis.*

adducit fœtum porcæ fetoſæ & ovem intonſam, & ſtatuit victimas ad aras accenſas. Illi converſi oculis ad Solem orientem, ſpargunt manibus frumentum ſalſum, & ſignant gladio ſumma capita victimarum, & effundunt pateras in aras. Tum pius Æneas nudato gladio ſic orat: Eſto nunc teſtis mihi oranti, ô Sol, & hæc terra pro quâ potui tolerare tot labores, & tu, ô pater omnipotens, & tu, ô Juno Saturni filia, jam ô Diva, jam mihi *mitior, ut oro: & tu, ô glorioſe Mars, qui pater teres omnia bella ſub tua poteſtate: & fontes & fluvios invoco, & quæcunque eſt divinitas in alto aëre, & quicunque ſunt Dii ſub mari cœruleo. Si forte victoria iverit ad Turnum Italum; æquum eſt* nos *victos abire in urbem Evandri: Iulus abibit* ex his *campis; nec Æneadæ rebelles inferent deinceps* vobis *bellum ullum, aut provocabunt armis hæc regna. Si vero victoria conceſſerit nobis Martem propitium, ut potius ſpero, & potius Dii confirment ſpem* meam *auctoritate ſuâ: ego neque cogam Italos obtemperare Trojanis, neque arrogo mihi imperium: ambæ nationes indomitæ jungent ſe legibus æqualibus in fœdus perpetuum.* Ego *diſtribuam religiones & Deos: ſocer Latinus curet bella, ſocer ſupremum imperium: Trojani extruent mihi urbem, & Lavinia imponet nomen urbi. Æneas ſic* dixit *primus: Latinus deinde ſic ſequitur aſpiciens in cœlum, & erigit dextram ad aſtra: O Ænea, juro hæc eadem ſidera, mare, terram, & geminam prolem Latonæ, & Janum bifrontem,*

Setigere fœtum ſuis, intonſamq; bidentem
Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris.
Illi ad ſurgentem converſi lumina Solem,
Dant fruges manibus ſalſas, & tempora ferro
Summa notant pecudum, pateriſq; altaria libant.
Tum pius Æneas ſtricto ſic enſe precatur:
Eſto nunc Sol teſtis, & hæc mihi terra precanti,
Quam propter tantos potui perferre labores:
Et pater omnipotens, & tu Saturnia Juno; [vors,
Jam melior, jam Diva, precor: tuq; inclyte Ma-
Cuncta tuo qui bella pater ſub numine torques:
Fonteſq; fluvioſq; voco, quæque ætheris alti
Relligio, & quæ cœruleo ſunt numina ponto.
Ceſſerit Auſonio ſi fors victoria Turno,
Convenit Evandri victos diſcedere ad urbem:
Cedet Iülus agris: nec poſt arma ulla rebelles
Æneadæ referent, ferrove hæc regna laceſſent.
Sin noſtrum annuerit nobis victoria Martem,
(Ut potius reor, & potius Dii numine firment)
Non ego, nec Teucris Italos parere jubebo,
Nec mihi regna peto: paribus ſe legibus ambæ
Invictæ gentes æterna in fœdera mittant.
Sacra Deoſque dabo: ſocer arma Latinus habeto,
Imperium ſolemne ſocer: mihi mœnia Teucri
Conſtituent, urbique dabit Lavinia nomen.
Sic prior Æneas: ſequitur ſic deinde Latinus,
Suſpiciens cœlum, tenditque ad ſidera dextram:
Hæc eadem, Ænea, terram, mare, ſidera juro,
Latonæque genus duplex, Janumque bifrontem,

N O T Æ.

170. *Setigere ſuis, &c.*] *Ovis* pro Ænea adhibetur, Græco fere more. Nam Græci apud Homerum, Iliad. 3. 103. agnos ad fœdus ſtatuunt. *Porcus*, pro Latino, more Romano aut Italo, de quo more Æ. 8. 641. De *ovibus bidentibus*, Æ. 4. 57. De *converſione ad orientem* in auſpiciis & ſacris rebus, Ecl. 9. 15.

173. *Fruges ſalſas, &c.*] I. *Molam*, ex puriſſimo frumento, *ſalſo*, toſto, ac molito, victimarum capiti imponunt, quæ proprie eſt *immolatio*, Æ. 2. 133. II. Pilos è capite victimarum ſecant, Æ. 6. 243. in Notis. III. Vina invergunt in frontem victimarum, & in ipſa altaria: quæ *libatio* erat, ibid. & Æ. 1. 740. Atque illi primi erant ſacrificii apparatus.

176. *Eſto nunc Sol teſtis, &c.*] *Sol, Terra, Jupiter, Juno, Mars*, &c. Communes illi ſunt utriuſque gentis Dii, de quibus, v. 118.

183. *Auſonio Turno.*] Italo, Æ. 7. 54.

184. *Evandri ad urbem.*] Pallanteum, Æ. 8. 51.

185. *Cedet Iülus.*] Ut oſtendat, ſe non tam ſibi, quam poſteris ſuis & genti, ſedem quærere.

187. *Noſtrum Martem.*] Faventem. Infra, v. 540. *Nec Dii texere Cupentum Ænea veniente ſui.*

198. *Latonæque genus duplex.*] *Apollinem*, Solem; & *Dianam*, Lunam: Latonâ ex Jove editos, in inſula Delo, Ecl. 3. 67. Æ. 3. 74, 77.

Janumque bifrontem.] Italorum regem ac numen, fœderibus adhiberi ſolitum, Æ. 6. 607, 610.

Vimque

Vimque Deûm infernam, & diri ſacraria Ditis.
Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine ſancit.
Tango aras, medioſque ignes, & numina teſtor:
Nulla dies pacem hanc Italis nec fœdera rumpet,
Quo res cunque cadent: nec me vis ulla volentem
Avertet: non, ſi tellurem effundat in undas
Diluvio miſcens; cœlumve in Tartara ſolvat: [bat)
Ut ſceptrum hoc (dextrâ ſceptrum nam forte gere-
Nunquam fronde levi fundet virgulta nec umbras:
Cum ſemel in ſylvis imo de ſtirpe reciſum
Matre caret, poſuitque comas & brachia ferro:
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
Incluſit, patribuſque dedit geſtare Latinis.
Talibus inter ſe firmabant fœdera dictis,
Conſpectu in medio procerum: tum rite ſacratas
In flammam jugulant pecudes, & viſcera vivis
Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
At vero Rutulis impar ea pugna videri
Jamdudum, & vario miſceri pectora motu:

& poteſtatem infernam Deorum, & penetralia ſævi Plutonis. Audiat hæc pater ille, *qui firmat fulmine fœdera. Tango aras, & ignes in medio* earum, *& atteſtor Deos: nulla dies auferet Italis hanc pacem, neque* hæc *fœdera, quomodocunque res ſuccedent, nec ulla potentia adducet me* ab iis *volentem: non, etiamſi* illa potentia *diſſolvat terram in aquas confundens* eam *diluvio; aut dejiciat cœlum in inferos. Quemadmodum hoc ſceptrum (nam forte tenebat* manu *dextra ſceptrum) nunquam emittet ramulos nec umbracula levibus foliis: ex quo primum in ſylvis abſciſſum ex infimo trunco ſeparatur à matre, & ferro amiſit frondes & ramulos: quondam arbor, nunc manus fabri cinxit* illam *ære pulchro, & dedit portandam regibus Latinis. Talibus verbis confirmabant fœdera inter ſe, in medio conſpectu principum: tum* juxta *morem ſacras victimas occidunt in ignem, & extrahunt viſcera* ex iiſdem adhuc *ſpirantibus, & tegunt altaria lancibus plenis. At vero* cœpit *certamen illud jampridem videri Rutulis inæquales, & animi turbari vario motu:*

NOTÆ.

199. *Vim Deûm infernam.*] Pro *Diis ipſis infernis*, ut Iliad. 3. 105. Πριάμοιο βίλυ, *Priami vim*, pro *ipſo Priamo*. Et Æ. 4. 132. *Odora canum vis*, pro *ipſis canibus*.

Sacraria Ditis.] *Dis* Pluto eſt, G. 4. 467. *Sacrarium*, ſanctuarium, locus templi intimus, ubi præcipua numinis religio: hic regia eſt Plutonis, de qua Æ. 6. 630. Quidam hanc infernam regiam, *ſacram* dici putant quaſi *execrabilem*: ut Æ. 3. 57. *Auri ſacra fames.*

200. *Fœdera fulmine ſancit.*] Quia per coruſcationes fulminum fœdera confirmantur: ita Servius. Vel quia Jupiter ultor eſt violati fœderis, perculſis fulmine fœdifragis: ita Turnebus. Unde fecialis porcam feriens in ſolemni fœderum formula ſic precabatur Jovem; *Illis legibus populus non deficiet. Si prior defecerit, publico conſilio, dolo malo: tu illo die, Jupiter, populum ſic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam: tantoque magis ferito, quanto magis potes polleſque.* Ita Livius, l. 2.

201. *Tango aras.*] Mos jurantium, ſupplicantium, ſacrificantium, ut aras & ſimulacra & res ſacras manu contingant: qui mos ad nos etiam tranſiit, ut jurantes ſacris libris manum imponamus, Æ. 4. 219.

204. *Tellurem effundat in undas.*] Servius hypallagen ſive commutationem hic agnoſcit: pro, *undas effundat in tellurem.* Ego minime, ſed cum fere undecunque mare terram ambiat, interpretor de terræ compage in undas diſſolvenda. De *Tartaro*, profundiſſimo inferorum loco, Æ. 6. 134.

206. *Ut ſceptrum hoc*, &c.] Apta eſt è ſuperioribus ſententia; *nec me vis ulla volentem avertet . . . . . ut ſceptrum hoc nunquam fundet virgulta*, &c. Petita eſt illa comparatio ex Homero totidem fere verbis, Iliad. 1. 234. Et quanquam ſolemne fuit regum jusjurandum ſceptri ſublatio, ut monet Ariſtoteles Polit. 3. ab illa tamen nimis curioſa ſceptri deſcriptione abſtinere potuit debuitque Virgilius.

209. *Matre caret.*] Vel terrâ: nam, *non jam mater alit tellus*, Æn. 11. 71. Vel arbore: nam *parva ſub ingenti matris ſe ſubjicit umbra*, G. 2. 19.

213. *Rite ſacratas.*] Immolatione, ſectione pilorum, libatione; ſupra, v. 178.

215. *Oneratis lancibus*, &c.] Vaſis eſcariis in quibus ſtructa & cumulata victimarum exta. *Lanx* nomen habet à *latitudine*: ſicut *patina*, à *pateo*. Voſſius tamen inter lancem & patinam id fere diſcriminis ſtatuit: quod in *lance* carnes aſſæ, fructus, cibi ſimplices apponerentur; in patina cibi conditi, ut piſces, haberetque vulgo operculum.

Tum

& tunc magis, cum propius vident duces *non* esse *pari robore. Auget* hanc opinionem *Turnus, progressus gradu tacito, & suppliciter dejectis oculis venerans aram, & malæ* ejus *lividentes, & pallor in corpore juvenili. Juturna soror* ejus *statim atque vidit hunc sermonem invalescere, & animos plebis mobiles dissentire, per medium exercitum, similis specie Camerti (cui origo erat illustris à majoribus, & splendida fama paternæ fortitudinis, & ipse* erat *fortissimus bello) immittit se per medium exercitum, non ignara rerum, & spargit varios rumores, & dicit talia: Non pudet* vos, *ô Rutuli, objicere vitam unius pro iis omnibus? nonne sumus pares numero & robore? ecce omnes & Trojani & Arcades adsunt hic, & Etruria inimica Turno, exercitus* ille *à fatis immissus: si secundus* quisque noſtrum *certet, vix unusquisque habebit hostem. Turnus quidem famâ ascendet ad Deos, quorum aris consecrat se, & immortalis curret per ora: nos amissâ patriâ cogemur obedire dominis ferocibus, qui nunc otiosi constitimus* in *campis. Tum consilium juvenum confirmatum est magis ac magis talibus verbis; & rumor spargitur per turmas. Ipsi Laurentes & ipsi Latini mutati sunt: qui modo optabant sibi requiem & securitatem rebus* suis; *nunc spectant arma, & cupiunt fœdus non factum, & misereſcunt duræ conditionis Turni. Juturna addit his* rebus *aliud majus, & præbet ex alto cœlo ostentum, quo nullum opportunius turbavit animos Italos, & decepit prodigio. Scilicet avis fulva Jovis, volans in aëre rubicundo,*

Tum magis, ut propius cernunt non viribus æquis,
Adjuvat inceſſu tacito progreſſus, & aram
Suppliciter venerans demiſſo lumine Turnus,
Tabenteſque genæ, & juvenili in corpore pallor.
Quem ſimul ac Juturna ſoror crebreſcere vidit
Sermonem, & vulgi variare labantia corda:
In medias acies, formam aſſimulata Camerti
(Cui genus à proavis ingens, clarumq; paternæ
Nomen erat virtutis, & ipſe acerrimus armis)
In medias dat ſeſe acies, haud neſcia rerum,
Rumoreſque ſerit varios, ac talia fatur:
Non pudet, ô Rutuli, cunctis pro talibus unam
Objectare animam? numerone, an viribus æqui
Non ſumus? En omnes & Troës & Arcades hic
Fataliſq; manus, infenſa Etruria Turno: [ſunt,
Vix hoſtem, alterni ſi congrediamur, habemus.
Ille quidem ad ſuperos, quorum ſe devovet aris,
Succedet famâ, vivuſque per ora feretur:
Nos patriâ amiſsâ dominis parere ſuperbis
Cogemur, qui nunc lenti conſedimus arvis.
Talibus incenſa eſt juvenum ſententia dictis
Jam magis atq; magis: ſerpitq; per agmina murmur.
Ipſi Laurentes mutati, ipſique Latini:
Qui ſibi jam requiem pugnæ rebuſque ſalutem
Sperabant; nunc arma volunt, fœduſq; precantur
Infectum, & Turni ſortem miſerantur iniquam.
His aliud majus Juturna adjungit, & alto
Dat ſignum cœlo: quo non præſentius ullum
Turbavit mentes Italas, monſtroque fefellit.
Namque volans rubrâ fulvus Jovis ales in æthrâ,

NOTÆ.

231. *Troës & Arcades*, &c.] Gentes in Turnum fœderatæ. Trojani Æneæ: Arcades Evandri: Etruſci Tarchontis, Æ. 8. 518. 479.

232. *Fataliſque manus*, &c.] Vel quia Latinorum agros petebant quaſi fatis ſibi debitos: vel potius, cum Virgilius id ſolis Etruſcis attribuat, quia fato paratum ſibi regem Æneam exſpectaverant, Æ. 8. 494. Bene ait *infenſa* Etruria Turno: erat enim aliqua pars Etruriæ Turno addicta, duce Meſſapo, Æ. 7. 691. 695.

233. *Vix hoſtem, alterni.*] Si ſecundus quiſque noſtrum, ſi media pars noſtrum congrediatur; vix ſinguli hoſtem habebimus: id eſt, duo & amplius unicuique objicimur.

246. *Monſtro.*] Oſtento: quod monſtratur & oſtenditur ſigna futurorum petentibus.

247. *Rubrâ Jovis ales in æthrâ.*] *Æthra, æthræ:* nomen primæ declinationis, αἰθρα idem eſt atque æther. *Æther* autem juxta Anaxagoram & Ciceronem, eſt illa veterum ſphæra ignis aërem ambiens, ab αἴειν, *ardere:* ideo *rubra* à Virgilio dicta: juxta alios, eſt cœli totius & ſiderum compago, ab ἀεὶ θεῖν, *ſemper currere.* Hic pro *aëre* univerſim ſumitur. De *Jovis alite*, aquila, Æ. 5. 255.

Littoreas

Littoreas agitabat aves, turbamque ſonantem
Agminis aligeri: ſubito cum lapſus ad undas
Cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis.
Arrexere animos Itali: cunctæque volucres
Convertunt clamore fugam (mirabile viſu)
Ætheraque obſcurant pennis, hoſtemq; per auras
Factâ nube premunt: donec vi victus & ipſo
Pondere defecit, prædamq; ex unguibus ales
Projecit fluvio, penituſque in nubila fugit.
Tum vero augurium Rutuli clamore ſalutant,
Expediuntq; manus, primuſq; Tolumnius augur,
Hoc erat, hoc, votis, inquit, quod ſæpe petivi.
Accipio, agnoſcoque Deos. Me, me duce ferrum
Corripite, ô Rutuli, quos improbus advena bello
Territat, invalidas ut aves; & littora veſtra
Vi populat: petet ille fugam, penituſq; profundo
Vela dabit: vos unanimi denſete catervas,
Et regem vobis pugnâ defendite raptum.
Dixit, & adverſos telum contorſit in hoſtes
Procurrens: ſonitum dat ſtridula cornus, & auras
Certa ſecat: ſimul hoc; ſimul ingens clamor, & om-
Turbati cunei, calefactaq; corda tumultu. [nes
Haſta volans, ut forte novem pulcherrima fratrum
Corpora conſtiterant contra, quos fida creârat
Una tot Arcadio conjux Tyrrhena Gylippo;
Horum unum ad medium, teritur quâ ſutilis alvo
Balteus, & laterum juncturas fibula mordet,
Egregium formâ juvenem & fulgentibus armis,
Tranſadigit coſtas, fulvâque extendit arenâ.
At fratres, animoſa phalanx accenſaque luctu,
Pars gladios ſtringunt manibus, pars miſſile ferrum
Corripiunt, cæcique ruunt: quos agmina contra
Procurrunt Laurentum: hinc denſi rurſus inundant

perſequebatur aves marinas & multitudinem ſtrepitantem alatæ turbæ: cum repente ruens ad aquas, avida comprehendit pedibus aduncis cycnum eximium. Itali ſuſtulerunt animos: & aves omnes (res mirabilis aſpectu) cum ſonitu convertuntur è fuga, & inumbrant alis aërem, & velut nube coactâ urgent hoſtem per aërem: donec ceſſit avis, victa earum vi & ipſo pondere cycni, & dimiſit prædam ex unguibus in flumen, & longe aufugit inter nubes. Tunc autem Rutuli venerantur oſtentum illud clamore, & explicant manus, & augur Tolumnius primus ait: Hoc erat, hoc, quod ſæpe petivi votis: admitto omen, & agnoſco Deos. Me, me auctore, ſumite ferrum, ô Rutuli, quos iniquus advena terret bello, ſicut imbecillas volucres, & per vim vaſtat litora veſtra: ille arripiet fugam, & longe permittet vela mari: vos concordes colligite agmina, & prælio defendite regem vobis ereptum. Sic *dixit, & irrumpens vibravit haſtam in hoſtes oppoſitos: haſta cornea ſtridens emiſit ſonum, & certa dividit aërem: ſimul hoc* fit; *ſimul clamor magnus* oritur, *& omnes ordines perturbati* ſunt, *& animi accenſi tumultu. Cum forte novem formoſa corpora fratrum ſtarent adverſum, quos fidelis uxor Tyrrhena una ediderat Gylippo Arcadi: haſta volans transfodit unum illorum circa medium* corpus per *coſtas, quâ balteus conſutus atteritur ventre, &* qua *fibula ſtringit junctûras laterum, & ſternit* in *flavam arenam juvenem* illum *inſignem pulchritudine. Sed fratres* ejus, *turba generoſa & concitata dolore, partim educunt enſes manibus, partim apprehendunt* tela *miſſilia ferrea, & irrumpunt,* veluti *cæci: adverſus quos irruunt agmina Laurentinorum: deinde iterum effunduntur conferti*

NOTÆ.

257. *Augurium*, &c.] Proprie, erat enim ſignum petitum ex *avibus*, Æ. 2. 703. Et ſcite quidem Rutuli Æneam in aquila, Turnum in cycno, ſeipſos in avibus agnoſcebant: ſed falſum erat augurium, non à Deo fatorum adminiſtro, ſed à Juturna immiſſum, ad diſturbandum fœdus & mortem Turni retardandam.

264. *Denſete.*] Veteri more, pro *denſate*, Æ. 10. 432.

267. *Cornus*] Haſta ex arbore *corno, cornouiller, the cornel-tree*, G. 2. 34.

269. *Cunei.*] Ordines peditum, ſic dicti ab agminum figura: infra, v. 575.

274. *Balteus, & laterum junctûras*, &c.] *Fibula*, claviculus, extrema baltei connectens. *Latera* baltei intelligit, non corporis.

277. *Phalanx.*] Vox Macedonica, peditum agmen, Æ. 6. 489.

Troës

Trojani & Etruſci, & Arcades pictis armis. Sic idem amor dimicandi ferro occupat omnes. Spoliaverunt altaria: nubes confuſa jaculorum ſpargitur toto aëre, & pluvia ferrea imminet: jaciunt pocula & ignes. Ipſe rex *Latinus fugit, reportans Deos disjectos fœdere non perfecto. Alii alligant* equos *curribus, vel ſaltu imponunt corpora equis, & inſtant nudis enſibus. Meſſapus cupidus turbare fœdus proturbat equo abjecto Auleſtem, regem Etruſcum, & ferentem ornamenta regis: ille recedens cadit, & infelix à tergo immiſcetur aris averſis, per caput & humeros: at Meſſapus ardens accurrit* cum *haſta, & ſublimis* ex *equo ferit* eum *graviter haſtâ trabali multum deprecantem, & ſic loquitur: Habet hoc* vulnus: *hæc hoſtia convenientior oblata* eſt *magnis Diis. Itali accurrunt, & nudant membra calida. Chorinæus arripit ex ara torrem ſemiuſtum, & occurrens intercipit flammis vultum Ebuſi irruentis & inferentis vulnus: magna barba refulſit illi, & uſtulata emiſit nidorem: ipſe* Chorinæus *incurrens deſuper apprehendit* manu *ſiniſtra comam turbati hoſtis, & obluctans impoſito genu ſternit eum humi: ſic fodit latus duro gladio. Podalirius ſequens enſe ſtricto Alſum paſtorem, &* in *primo agmine fugientem inter arma, inſtant* illi: *ille reducta ſecuri ſecat frontem mediam & mentum oppoſiti* hoſtis, *& late tegit arma diffuſo cerebro.*

Troës, Agyllinique, & pictis Arcades armis. 281
Sic omnes amor unus habet decernere ferro.
Diripuere aras: it toto turbida cœlo
Tempeſtas telorum, ac ferreus ingruit imber:
Crateraſque focoſque ferunt. Fugit ipſe Latinus,
Pulſatos referens infecto fœdere Divos. 286
Infrænant alii currus, aut corpora ſaltu
Subjiciunt in equos, & ſtrictis enſibus adſunt.
Meſſapus regem regiſque inſigne gerentem
Tyrrhenum Auleſten, avidus confundere fœdus, 290
Adverſo proterret equo: ruit ille recedens,
Et miſer oppoſitis à tergo involvitur aris,
In caput, inque humeros: at fervidus advolat haſtâ
Meſſapus, teloque orantem multa trabali 294
Deſuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur:
Hoc habet, hæc melior magnis data victima Divis.
Concurrunt Itali, ſpoliantque calentia membra.
Obvius ambuſtum torrem Chorinæus ab ara
Corripit, & venienti Ebuſo plagamque ferenti
Occupat os flammis: illi ingens barba reluxit, 300
Nidoremque ambuſta dedit: ſuper ipſe ſecutus
Cæſariem lævâ turbati corripit hoſtis,
Impreſſoque genu nitens, terræ applicat ipſum:
Sic rigido latus enſe ferit. Podalirius Alſum
Paſtorem, primâque acie per tela ruentem, 305
Enſe ſequens nudo ſuperimminet: ille ſecuri
Adverſi frontem mediam mentumque reducta
Diſjicit, & ſparſo late rigat arma cerebro.

NOTÆ.

281. *Agyllini*] Etruſci, Æneæ ſocii, ex urbe *Agyllina* ſive *Cærite*, nunc *Cerveteri*, Æn. 7. 652. Æ. 8. 479.

285. *Crateras*, &c.] Pocula, quibus vina fundebant, cruoremque victimarum. Græca vox κρατὴρ, Ecl. 5. 68. *Focos*, partes ararum graminearum, ubi accenſus ignis fuerat, ſupra, v. 118.

287. *Infrænant currus.*] Equos frænatos curru alligant.

288. *Subjiciunt in equos.*] Superjiciunt: de vi præpoſitionis illius, Ecl. 1. 46. Ecl. 10. 74.

290. *Regem .... Tyrrhenum Auleſten.*] Unum è regibus Tyrrhenis, ſive Lucumonibus: de quibus Æ. 10. 164. 166. Tales fuere *Mezentius*, *Meſſapus*, ex Turni partibus; *Maſſicus*, *Oſinius*, ex partibus Æneæ, ib.

294. *Telo trabali.*] Magno inſtar *trabis*. Unde apud Statium *haſta trabalis*; apud Claudianum, *trabale ſceptrum*: apud Horatium, *clavi trabales*.

296. *Hoc habet.*] Vel habet, ſimpliciter: explicatur à Servio, *percuſſus eſt lethali vulnere, habet vulnus lethale*: à Donato, *bene ſe res habet*: à Scaligero, *ſic, ſic agendum eſt*. Servio aſſentior: quia vox eſt è gladiatoriis ludis repetita, ubi victor vulnerato à ſe adverſario ſic inſultabat. Terentius in Andr. *Certe captus eſt, habet*. Seneca in Agamem. & Hercule Oetæo, *Habet, peractum eſt*.

Hæc melior victima.] Quàm ovis & porcellus, qui fœderum Diis oblati ſunt, v. 170.

298. *Chorinæus.*] Sacerdos Trojanus, qui ex officio propius aræ aſtabat, Æ. 6. 228. *Ambuſtum*, circumuſtum, Æ. 3. 257.

Olli

Olli dura quies oculos & ferreus urget
Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.
At pius Æneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque ſuos clamore vocabat,
Quo ruitis? quæve iſta repens diſcordia ſurgit?
O cohibete iras: ictum jam fœdus, & omnes
Compoſitæ leges, mihi jus concurrere ſoli:
Me ſinite, atque auferte metus: ego fœdera faxo
Firma manu: Turnum jam debent hæc mihi ſacra.
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce viro ſtridens alis allapſa ſagitta eſt:
Incertum quâ pulſa manu, quo turbine adacta,
Quis tantam Rutulis laudem, caſuſne, Deuſne,
Attulerit: preſſa eſt inſignis gloria facti,
Nec ſeſe Æneæ jactavit vulnere quiſquam.
Turnus ut Æneam cedentem ex agmine vidit,
Turbatoſque duces; ſubitâ ſpe fervidus ardet:
Poſcit equos atque arma ſimul, ſaltuque ſuperbus
Emicat in currum, & manibus molitur habenas.
Multa virûm volitans dat fortia corpora letho:
Semineces volvit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit haſtas.
Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri
Sanguineus Mavors clypeo increpat, atque furentes
Bella movens immittit equos: illi æquore aperto
Ante Notos Zephyrumque volant: gemit ultima pulſu
Thraca pedum: circumq; atræ Formidinis ora,
Iræque, Inſidiæque, Dei comitatus, aguntur.
Talis equos alacer media inter prælia Turnus

Acerba quies & ferreus ſomnus premit illi oculos, oculi clauduntur in perpetuam noctem. Sed pius Æneas capite aperto proferebat dextram exarmatam, & inclamans vocabat ſuos, Quo curritis? aut quænam hæc diſſenſio repentina oritur? ô reprimite furorem: fœdus jam percuſſum eſt, & omnes conditiones conſtitutæ: mihi ſoli fas eſt pugnare: permittite me pugnare, *& pellite timores: ego faciam manu* ut *fœdera conſtantia* ſint: *hæc ſacrificia jam addicunt mihi Turnum. Inter has voces, inter hæc talia verba, ecce ſagitta ſtridens appulſa eſt pennis* ad *Æneam: ignotum* eſt, *qua manu miſſa* ſit, *quo impetu pulſa; quis præbuerit Rutulis tantam gloriam, an ſors, an Deus: fama illuſtris* hujus *facti ſuppreſſa eſt, nec ullus gloriatus eſt vulnere Æneæ. Turnus cum vidit Æneam recedentem ab exercitu, & duces* ejus *turbatos; fervidus accenditur ſpe improviſâ: ſimul petit equos & arma, & confidens ſaltu erumpit in currum, & corripit habenas manibus. Currens dat morti plurima robuſta corpora hominum: disjicit plurimos ſemimortuos, aut ſternit curru agmina, aut immittit fugientibus haſtas abſtractas* iiſdem. *Qualis Mars* gaudens *ſanguine, quando juxta fluenta frigidi Hebri efferatus ſonat clypeo, & ſuſcitans bella impellit equos furentes: illi patente campo currunt ante Auſtros & Zephyrum: ultima Thracia ſonat pulſu pedum* equinorum: *& comites* illius *Dei, facies nigri Timoris, & Iræ, & Inſidiæ, circum rapiuntur. Talis Turnus gaudens impellit in medias pugnas equos.*

NOTÆ.

312. *Nudato capite*, &c.] Tam, ut hac piâ confidentiâ ferociam Latinorum emolliret; quàm ut agnoſceretur à ſuis, eiſque voluntatem ſuam apertius ſignificaret. Sic Julius Cæſar in acie Pharſalica nudâ manu & capite ſuis inclamabat: *Parcite civibus*: apud Plutarchum & Appianum.

314. *Ictum jam fœdus.*] Cæſis jam victimis, v. 214. ſacerdotum ferro; non ictu lapidis, qui deinde mos Romanorum fuit, Æ. 8. 641.

316. *Faxo.*] *Fecero*, Æ. 11. 467.

317. *Turnum debent hæc mihi ſacra.*] Ex quo verba fœderis concepimus ego & Latinus: ex eo Turnus mihi uni addictus eſt; unus ego cum eo congredi poſſum: abſtinete ab eo, & mihi permittite.

331. *Hebri*, &c.] Fluvii Thraciæ, hodie *Mariſa*, Ecl. 10. 65. *Mavors*, Mars in Thracia natus, Ecl. 9. 12. *Equi Martis* duo juxta aliquos, ſed male, Pavor & Timor, G. 3. 91. *Notus*, Auſter, ventus meridionalis, Ecl. 2. 58. *Zephyrus*, ventus occidentalis, Ecl. 5. 5. *Thraca*, pro *Thracia*, quæ Græce eſt Θρᾴκη & Θρῄκη, Æ. 3. 14. *Increpat equos clypeo*: id eſt, collifis haſtâ & clypeo. Vel *increpat*, verborum neutrorum more, abſque caſu, id eſt, *ſonat*.

fumantes ſudore, inſultans miſerande hoſtibus interfectis: rapidæ ungulæ ſpargunt guttas ſanguineas, & ſanguis mixtus pulvere calcatur. Et jam dedit morti Sthenelum, & Thamyrim, & Pholum: Thamyrim quidem *& Pholum, aggreſſus cominus: Sthenelum* vero *eminus: eminus duos filios Imbraſi, Glaucum & Ladem: quos ipſe Imbraſus educaverat* in *Lycia, & inſtruxerat pariter* artibus *militaribus, ſive conſerere manum, ſive præcurrere ventos equo. Alia parte Eumedes rapitur in media certamina, ſoboles veteris Dolonis egregia* in *bello, repræſentans nomine avum, manu & fortitudine patrem: qui* pater, *ut olim iret explorator in caſtra Græcorum, auſus erat petere ſibi equos Achillis* in *mercedem.* Sed *Diomedes donavit illum alia mercede pro talibus cœptis, nec* amplius ille *optat equos Achillis. Cum Turnus vidit illum procul patente campo: prius perſecutus* ipſum *levi ſagitta per longum aërem, continuit equos* ſuos *binos, & excendit è curru, atque incurrit lapſo & ſemimortuo: & pede impoſito* in *collum* ejus, *eripit enſem* ex ejus *dextera, & immerſit ſplendentem jugulo, & adjicit hæc ſuper: Ecce, ô vir Trojane, metire proſtratus campos & Italiam, quam appetiiſti bello: qui auſi ſunt me laceſſere ferro, reportant hæc præmia: ſic ſtruunt urbes. Mittit huic ſocium Buten, impacto jaculo, & Cloreæ, & Sybarim, & Dareta, & Therſilochum, & Thymœten lapſum è collo equi* frequenter *lapſantis.*

Fumantes ſudore quatit, miſerabile cæſis
Hoſtibus inſultans: ſpargit rapida ungula rores
Sanguineos, mixtâque cruor calcatur arenâ.
Jamque neci Sthenelumque dedit, Thamyrimque,
Pholumque: [ambos
Hunc congreſſus, & hunc; illum eminus: eminus
Imbraſidas, Glaucum atq; Ladem: quos Imbraſus
Nutrierat Lyciâ, paribuſq; ornaverat armis, [ipſe
Vel conferre manum, vel equo prævertere ventos.
Parte alia, media Eumedes in prælia fertur,
Antiqui proles bello præclara Dolonis, [tem:
Nomine avum referens, animo manibuſque parem-
Qui quondam, caſtra ut Danaûm ſpeculator adiret,
Auſus Pelidæ pretium ſibi poſcere currus.
Illum Tydides alio pro talibus auſis
Affecit pretio: nec equis aſpirat Achillis.
Hunc procul ut campo Turnus conſpexit aperto,
Antè levi jaculo longum per inane ſecutus,
Siſtit equos bijuges, & curru deſilit, atque
Semianimi lapſoque ſupervenit: & pede collo
Impreſſo, dextræ mucronem extorquet, & alto
Fulgentem tinxit jugulo, atque hæc inſuper addit:
En, agros, & quam bello, Trojane, petiſti
Heſperiam metire jacens: hæc præmia, qui me
Ferro auſi tentare, ferunt: ſic mœnia condunt.
Huic comitem Buten, conjecta cuſpide, mittit:
Chloreaque, Sybarimq; Daretaque Therſilochumq;
Et ſternacis equi lapſum cervice Thymœten.

NOTÆ.

344. *Lycia.*] Aſiæ minoris regio meridionalis eſt, de qua Æ. 4. 143.

347. *Proles bello præclara Dolonis.*] Ironice: fuit enim Dolon bello ignavus, & hic Eumedes, ejus filius, ſatis ignominioſe occiditur. Ita Cerdanus: cujus opinionem firmant ſequentia verba, quæ omnino ironiam ſapiunt: *illum Tydides alio pro talibus auſis affecit pretio*; id eſt, *morte*, Iliad. 10. 299. Hector mercedem proponit ei, qui ſpeculator ire voluerit ad Græcorum naves. Dolon Eumedis filius, vir dives, petit ſibi promitti mercedis loco currum & equos Achillis: promiſſo confirmatus, ad Græcos abit. Incidit in Ulyſſem ac Diomedem: quibus metu mortis fatetur ſe ſpeculatorem eſſe, Rheſum Thraciæ regem veniſſe Trojanorum auxilio, ejus copias incuſtoditas & ſomno ſepultas jacere in litore, ſibi currum & equos Achillis ab Hectore promiſſos, ſe præmii magnitudine adductum hoc munus ſuſcepiſſe. Occiditur à Diomede: qui cum Ulyſſe clam ad Thracum caſtra ſubrepens, Rheſum interficit, & ejus equos Trojæ fatales abripit. De *Rheſo & ejus equis*, Æ. 1. 473. De *Peleo*, Achillis patre, Æ. 2. 263. De *Tydeo*, Diomedis patre, Æ. 11. 243.

352. *Nec equis aſpirat Achillis.*] Pergit poëta illudere Doloni: qui captus à Diomede, non amplius ad equos Achillis, ſed ad vitam ſervandam aſpirabat.

360. *Heſperiam*, &c.] Italiam, Æ. 1. 534.

364. *Sternacis equi cervice.*] Equo in anteriora genua prolapſo, Thymœtes per ejus collum devolutus eſt. Ita Servius.

Ac

Ac velut Edoni Boreæ cum ſpiritus alto
Inſonat Ægæo, ſequiturque ad littora fluctus,
Quà venti incubuere, fugam dant nubila cœlo.
Sic Turno, quacunque viam ſecat, agmina cedunt,
Converſæque ruunt acies: fert impetus ipſum,
Et criſtam adverſo curru quatit aura volantem.
Non tulit inſtantem Phegeus, animiſq; frementem:
Objecit ſeſe ad currum, & ſpumantia frænis
Ora cicatorum dextrâ detorſit equorum.
Dum trahitur, pendetq; jugis, hunc lata retectum
Lancea conſequitur, rumpitq; infixa bilicem
Loricam, & ſummum deguſtat vulnere corpus.
Ille tamen clypeo objecto converſus in hoſtem
Ibat, & auxilium ducto mucrone petebat:
Quem rota præcipitem & procurſu concitus axis
Impulit, effuditque ſolo: Turnuſque ſecutus
Imam inter galeam ſummi thoracis & oras,
Abſtulit enſe caput, truncumque reliquit arenâ.

Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
Interea Æneam Mneſtheus, & fidus Achates,
Aſcaniuſque comes, caſtris ſtatuere cruentum,
Alternos longâ nitentem cuſpide greſſus.
Sævit, & infractâ luctatur arundine telum
Eripere, auxilioque viam, quæ proxima, poſcit:
Enſe ſecent lato vulnus, telique latebram
Reſcindant penitus, ſeſeque in bella remittant
Jamque aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
Iaſides: acri quondam cui captus amore
Ipſe ſuas artes, ſua munera lætus Apollo,
Augurium citharamque dabat, celereſque ſagittas.

Et ſicut quando flatus Thracii Boreæ ſonat per profundum mare Ægæum, & fluctus abeunt ad litora; tunc nubes fugiunt per aërem, quâ parte flant venti. Sic turmæ cedunt Turno, quacunque aperit ſibi iter, & acies fugatæ rumpuntur: impetus provehit ipſum, & ventus adverſus currui commovet criſtam volantem. Phegeus non paſſus eſt illum *imminentem* ſibi *& furentem animo. Oppoſuit ſe ad currum, &* manu *dextrâ detorſit capita concitatorum equorum, ſpumantia* ob *frænum. Dum ipſe rapitur & inhæret jugo, hunc lata* Turni *lancea conſequitur detectum, & impacta penetrat loricam duplicem, & ſtringit vulnere ſuperficiem corporis: Tamen ille appoſitus ibat objecto clypeo contra hoſtem, & educto gladio vocabat auxilium:* cum *rota & axis curſu concitatus impulit eum, & ſtravit humi: & Turnus inſecutus* eum *inter infimam* oram *caſſidis, & extremitates ſummæ loricæ, abſcidit caput gladio, & reliquit truncum* in *pulvere. At vero dum Turnus edit ſtrages* in *campis, interim Mneſtheus, & fidelis Achates, & comes Aſcanius, depoſuerunt* in *caſtris Æneam ſanguinolentum, firmantem longâ haſtâ paſſus alternatim. Furit, & conatur abſtrahere* cuſpidem *teli fracto telo; & petit modum auxilii, qui celerrimus* ſit: ut *ſecent plagam lato gladio, & intime aperiant latebram teli, & remittant ſe ad pugnam. Et jam aderat Iapis filius Iaſi, charus præ cæteris Apollini: cui ipſe Apollo, percitus magno amore, offerebat olim lætus ſuas artes, ſua munera, vaticinium, & muſicam, & veloces ſagittas.*

NOTÆ.

365. *Edoni Boreæ.*] Thracii; è Thracia ſeptentrionali, in Græciam & mare Ægeum flantis. *Edoni* Ἠδωνοί, Stephano & Straboni, lib. 10. gens eſt Thracia incerti ſitus: unde ibidem apud Strabonem, *Lycurgus* Thraciæ rex, *Edonus* appellatur. Hinc dixit Statius, *Edonas hyemes.* De *Borea*, Ecl. 7. 51. De *Ægeo* mari, Græciam à minore Aſia ſeparante, Æ. 3. 74.

367. *Fugam dant nubila.*] Ventus enim ſeptentrionalis fugat nubes, meridionalis colligit.

375. *Lancea.*] Haſta, vox non Latina, ſed Hiſpanica eſt, ex Varrone apud Gellium; Gallica, ex Diodoro Siculo.

Bilicem.] Bino textu; vel licio, ſive filo, Æ. 3. 467.

391. *Iapis.*] Legunt aliqui *Iapyx*, ſed hic ventus eſt, de quo Æ. 8. 710. Quæ duo ut diſtinguantur, tum diverſa habent recti caſus elementa, tum diverſam obliquorum flexionem: flectit enim venti nomen Virgilius *Iapyx, ygis:* medici nomen Donatus apud Pierium, *Iapis, Iapicis:* Turnebus tamen, *Iapis, Iapidis*; ex Auſonio, Epigr. 19. 7. *Idmona quod vatem, medicum quod Iapida dicunt.*

393. *Suas artes.*] Apollinis artes fuerunt. I. *Vaticinia*, quorum variæ ſpecies habentur, Æ. 3. 359.

Ille

Ille, ut retardaret mortem desperati patris, maluit cognoscere vires herbarum & usum medicinæ, & exercere inglorius artem illam *tacitam. Æneas stabat, acerbe fremens, inmixus magnæ hastæ, magno juvenum & Ascanii dolentis concursu & fletibus immotus. Ille senex Iapis, cinctus replicata veste ex consuetudine medicorum, frustra deproperat plurima manu medica & validis herbis Phœbi; frustra commovet manu telum, & apprehendit ferrum mordaci forcipe. Nulla fortuna juvat operam, Apollo auctor* medicinæ *nullatenus succurrit: tamen sævus horror magis ac magis augetur in campis, & malum vicinius est. Jam vident aërem* totum *constare pulvere: appropinquant equites* Turni, *& jacula crebra cadunt in mediis castris: surgit ad cœlum mœstus clamor juvenum pugnantium & morientium in pugna aspera. Tum Venus mater, commota immerito dolore filii, legit ex Ida Cretæa dictamnum,*

Ille, ut depositi proferret fata parentis,
Scire potestates herbarum usumque medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artes.
Stabat, acerba fremens, ingentem nixus in hastam
Æneas, magno juvenum & mœrentis Iüli
Concursu lachrymisque immobilis. Ille retorto
Pæonium in morem senior succinctus amictu,
Multa manu medicâ Phœbique potentibus herbis
Nequicquam trepidat; nequicquam spicula dextrâ
Sollicitat, prensatque tenaci forcique ferrum.
Nulla viam fortuna regit, nihil auctor Apollo
Subvenit: & sævus campis magis ac magis horror
Crebrescit, propiusque malum est. Jam pulvere cœlum
Stare vident: subeunt equites, & spicula castris
Densa cadunt mediis: it tristis ad æthera clamor
Bellantum juvenum, & duro sub Marte cadentum.
Hic Venus, indigno nati concussa dolore,
Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida,

NOTÆ.

Æ. 10. 176. II. *Musica*, unde cum lyra pingitur, & poëtarum Deus est, Ecl. 4. 55. III. *Peritia jaculandi*, unde ipsi tribuitur pharetra, & ab Homero sæpe dicitur ἑκαέργος, *longe jaculans*, Æ. 6. 657. IV. *Medicina*, quam artem Æsculapio filio tradidisse dicitur, Æ. 7. 773.

395. *Depositi.*] *Desperati.* Deducta locutio è duplici more. Alterius meminit Servius, Isidorus, &c. ex Plutarcho, qui ait veteres solitos in publicum ægrotos proponere, quod *deponere* est: ut si quis prætereuntium, aut simili morbo fuisset ipse agitatus, aut quicquam remedii nôsset, id ægro significaret. Alterius jam mentionem fecimus, Æ. 9. 486. ubi diximus, solitos veteres ad januam domus cadavera deponere, ut etiam nunc apud nos in usu est. Et generatim *positus* est *jacens*, *mortuus*; ut diximus, Æ. 2. 644. ait enim Ovid. Heroid. 10. 124. *Nec positos artus unget amica manus*, id est, *jacentes*, neque enim ad januam domus, sed in ipsa domo ungebantur. Eodem quo nunc utitur verbo Virgilius, usus est & Ovidius de Ponto, l. 2. 45. *Jam prope depositus, certe jam frigidus æger*, &c. Cic. 3. Verr. 5. *Ægram & prope depositam reipublicæ partem suscepisse.*

397. *Mutas artes.*] *Medicinam*, quam sic vocat: vel comparatione musicæ & vaticinii, quæ voce maxime constant: vel quia parum famosa tum erat, & à servis fere exercebatur: vel quia tunc, non voce & disceptatione ac præceptione tractabatur, sed manu atque opere: unde *chirurgiam* nostram referebat: ut patet ex hoc Iapide, qui chirurgum hic præstat potius quam medicum: & ex ipsius poëtæ verbis, qui ipsi tribuit, non tantum *scire potestates herbarum*, sed etiam ipsum *usum medendi*.

401. *Pæonium.*] In morem Pæonis Deorum medici, Æ. 7. 769

403. *Trepidat.*] Festinat, Æ. 9. 114. G. 4. 69. De *Phœbo & Apolline*, Ecl. 3. 62, 104.

407. *Pulvere cœlum Stare.*] Plenum esse, Æ. 6. 300. De *Marte*, Ecl. 9. 12.

412. *Dictamnum*, &c.] *Dictamnus*, vel *dictamnum*, herba in sola Creta insula proveniens; *pulegio* forma affinis, *au pouliot, penyroyal*: frondibus tamen latioribus & lanuginosis: quare *puberes* hic dicuntur. Valet ad expellenda è vulneribus tela; cujus rei capræ & cervi Cretenses indicium dicuntur fecisse. Nomen habet à *Dictæo* monte Cretensis insulæ, in quo, ut in *Ida* ejusdem insulæ monte, reperitur. Damnant aliqui Virgilium, quod caulem & flores dictamno tribuerit: quos ei Plinius & Dioscorides auferunt. At vero Matthiolus ostendit Plinium errasse, erroremque suum ex corrupta Dioscoridis lectione hausisse: cum ex Theophrasto antiquiore rerum illarum scriptore, & Galeno, & experientia constet; flores, & caulem, & semen in

Puberibus

Puberibus caulem foliis, & flore comantem
Purpureo: non illa feris incognita capris
Gramina, cum tergo volucres hæsere sagittæ.
Hoc Venus, obscuro faciem circumdata nimbo,
Detulit: hoc fuscum labris splendentibus amnem
Inficit, occulte medicans; spargitque salubris
Ambrosiæ succos, & odoriferam panaceam.
Fovit eâ vulnus lymphâ longævus Iapis,
Ignorans: subitoque omnis de corpore fugit
Quippe dolor, omnis stetit imo vulnere sanguis:
Jamque secuta manum nullo cogente sagitta
Excidit, atque novæ rediere in pristina vires.
Arma citi properate viro: quid statis? Iapis,
Conclamat: primusque animos accendit in hostes.
Non hæc humanis opibus, non arte magistrâ
Proveniunt; neque te, Ænea, mea dextera servat:
Major agit Deus, atque opera ad majora remittit.
Ille avidus pugnæ suras incluserat auro
Hinc atque hinc: oditq; moras, hastamq; coruscat.
Postquam habilis lateri clypeus loricaque tergo est,
Ascanium fusis circum complectitur armis,
Summaque per galeam delibans oscula fatur:
Disce, puer, virtutem ex me, verumq; laborem;
Fortunam ex aliis: nunc de mea dextera bello
Defensum dabit, & magna inter præmia ducet.
Tu facito, mox cum matura adoleverit ætas,
Sis memor: & te animo repetentem exempla tuorum,

caulem frondibus lanuginosis, & diffusum in flores purpureos: herba illa non ignota est capris sylvestribus, cum leves sagittæ infixæ sunt tergo. Venus attulit hoc dictamnum, involuta nube obscura circa corpus: imbuit hoc dictamno undam nigrantem in patinis fulgentibus, occulte temperans: & miscet salutaris ambrosiæ succos, & panaceam odoratum. Senex Iapis, ignarus rei, lavit plagam aqua illâ: & scilicet omnis dolor repente abiit à corpore, omnis sanguis constitit in ima plaga: & jam sagitta secuta manum exiit nullo per vim trahente, & novum robur rediit ad consueta officia. Festinate celeres afferre arma huic viro: cur moramini? Sic clamat Iapis, & primus inflammat animos contra hostes: addens: Ista non accidunt humanis viribus, neque industria medicorum: neque manus mea te sanat, ô Ænea. Deus potentior agit, & mittit te ad majores labores. Ille Æneas cupidus certaminis jam vestierat tibias ocreis aureis hinc & inde: & aversatur moras, & quassat hastam. Postquam clypeus accommodus lateri & thorax tergo adfuit: amplectitur Ascanium armis circumjectis, & osculans per cassidem summa ejus ora, sic loquitur: O puer, sume ex me exemplum virtutis & digni laboris; fortunæ autem ex aliis. Mox dextera mea faciet te bello securum, & ducet tuam securitatem inter magna sua præmia. Tu mox, quando ætas provectior adoleverit, fac ut sis memor meæ virtutis:

NOTÆ.

dictamno reperiri. Flores autem non singulares; sed singulis fere foliis adnascentes; unde *flore comans* dicitur.

417. *Labris.*] Vasis, in quibus lavabant: quasi *lavabris*. Vocat *fuscum amnem*, aquam variis infectam succis herbarum, quas Iapis prius miscuerat, v. 402.

419. *Ambrosiæ*, &c. *Panaceam.*] *Ambrosia* herba est quidem rutæ affinis: sed hic haud dubie cibus ille potusve Deorum, de quo Ecl. 5. 71. *Panacea*, quæ Columellæ *panax*, Plinio *panaces*, herba est fœniculo, anetho, & ferulæ aliquatenus affinis: admodum salutaris, & morborum omnium remedia nomine ipso promittens, ut ait Plinius, l. 25. 4. à πᾶν, *omne*, & ἄκος, *remedium*. Gallico nomine caret.

422. *Stetit.*] Fluere desiit.

430. *Suras.*] Pars tibiæ posterior, carnosa & ventricosa: pro tota tibia sumitur, quam vestiit Æneas aureis ocreis.

431. *Hastamque coruscat.*] Active, Æ. 5. 642.

434. *Delibans oscula.*] Ore contingens ora: hunc enim esse locuti nis hujus sensum ostendimus, Æ. 1. 260. *Oscula libavit natæ. Delibans*, leviter tangens, Æ. 1. 740.

436. *Fortunam ex aliis.*] Licet enim hoc Latino bello felix Æneas fuisset: tamen adversa fortuna jactatus extenos fuerat.

437. *Magna inter præmia ducet.*] Vel, *ducet te ad magna præmia, laudis, regni*, &c. ut vult Servius: vel forte, *ducet ac reputabit magni præmii loco, si post tot labores te defensum dare possit*: videtur enim Æneas Ascanii unius causa tot labores suscipere, supra, v. 185.

& pater Æneas, atque avunculus Hector excitet te revolventem animo exempla tuorum. Poſtquam protulit hæc verba, extulit ſe è portis, altus, commovens manu grandem haſtam: ſimul erumpunt cum *magno numero Anteus & Mneſtheus: & omnis multitudo exit deſertis caſtris: tum campus turbatur obſcuro pulvere, & terra tremit commota pulſu pedum. Turnus ex oppoſito tumulo vidit accedentes: Latini viderunt, & frigidus tremor ſubrepſit in intima oſſa. Juturna prima ante omnes Latinos audivit & agnovit ſonitum, & fugit trepida. Ille Æneas volat & trahit ſecum denſum agmen putente campo. Qualis turbo cum effuſa tempeſtate ruit ad terras per mare medium: heu! animi longe providi horreſcunt miſeris agricolis: ſcilicet, ille turbo inferet calamitatem arboribus & cladem ſegetibus, evertet late cuncta. Venti prævolant, & portant ſonitum ad litora. Talis dux Trojanus impellit aciem in oppoſitos hoſtes: omnes denſi conglobant ſe preſſis ordinibus. Thymbræus petit gladio gravem Oſirim: Mneſtheus jugulat Archetium, Achates Epulonem, & Gyas Ufentem. Occiditur ipſe augur Tolumnius, qui primus immiſerat haſtam in hoſtes oppoſitos. Clamor ad cœlum mittitur: & Rutuli mutuo fugati, objiciunt* per *fugam terga pulverulenta in agris. Ipſe* Æneas *neque dignatur dimittere morti dantes terga, nec inſequitur pari greſſu obſtantes, nec jacientes* eminus *ſpicula: quærit unum Turnum circumiens in opaco pulvere,* unum *hunc vocat ad pugnam. Juturna virgo, commota hoc timore* ſecundum *animum,*

Et pater Æneas, & avunculus excitet Hector.
Hæc ubi dicta dedit, portis ſeſe extulit ingens,
Telum immane manu quatiens: ſimul agmine denſo
Anteuſque Mneſtheuſque ruunt: omniſque relictis
Turba fluit caſtris: tum cœco pulvere campus
Miſcetur, pulſuque pedum tremit excita tellus.
Vidit ab adverſo venientes aggere Turnus:
Videre Auſonii, geliduſque per ima cucurrit
Oſſa tremor. Prima ante omnes Juturna Latinos
Audiit, agnovitque ſonum, & tremefacta refugit.
Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto.
Qualis ubi ad terras abrupto ſidere nimbus
It mare per medium: miſeris heu præſcia longe
Horreſcunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus ſtragemq; ſatis, ruet omnia late.
Antevolant, ſonitumque ferunt ad littora venti.
Talis in adverſos ductor Rhœteïus hoſtes
Agmen agit: denſi cuneis ſe quiſque coactis
Agglomerant. Ferit enſe gravem Thymbræus Oſirim:
Archetium Mneſthæus, Epulonem obtruncat Achates,
Ufentemq; Gyas. Cadit ipſe Tolumnius augur,
Primus in adverſos telum qui torſerat hoſtes.
Tollitur in cœlum clamor: verſique viciſſim
Pulverulenta fugâ Rutuli dant terga per agros.
Ipſe neque averſos dignatur ſternere morti;
Nec pede congreſſos æquo, nec tela ferentes
Inſequitur: ſolum denſa in Caligine Turnum
Veſtigat luſtrans, ſolum in certamina poſcit.
Hoc concuſſa metu mentem Juturna virago,

NOTÆ.

440. *Avunculus Hector.*] Creüſa enim, Aſcanii mater, ſoror erat Hectoris, Priami filia, Æ. 2. 772.

451. *Sidere.*] Tempeſtate, procella, quæ ſiderum ortu & occaſu concitatur, Æ. 11. 260.

454. *Ruet omnia.*] Active, Æ. 1. 39. *Spumas ſalis ære ruebant.*

456. *Ductor Rhœteïus.*] *Trojanus*, Æneas: à Rhœteo Troadis promontorio, Æ. 6. 500. in Notis.

457. *Cuneis.*] *Ordinibus*, in figuram cunei, infra, v. 575.

460. *Tolumnius augur*, &c.] Supra, v. 257. *Augur*, quia ex avium conſideratione futura prædicebat, Æ. 2. 703.

464. *Neque averſos*, &c.] Ita reſtituimus cum Pierio: ut tria pugnantium genera ſignificentur; *averſorum* & jam terga dantium; *congredientium* cominus & æquo pede; eminus tela *inferentium*. Alii ſic legunt, ſed minus ſane, *ipſe neque adverſos dignatur ſternere morti: nec pede congreſſos, nec equo, nec tela ferentes.*

467. *Luſtrans.*] Circumiens, Æ. 1. 612.

468. *Virago.*] A *vir*, dixerunt veteres, Feſto

Aurigam

Aurigam Turni media inter lora Metiſcum
Excutit, & longe lapſum temone relinquit:
Ipſa ſubit, manibuſque undantes flectit habenas,
Cuncta gerens, vocemq; & corpus, & arma Metiſci.
Nigra velut magnas domini cum divitis ædes
Pervolat, & pennis alta atria luſtrat hirundo,
Pabula parva legens nidiſque loquacibus eſcas:
Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
Stagna ſonat. Similis medios Juturna per hoſtes
Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru:
Jamq; hic germanum, jamq; hic, oſtendit ovantem:
Nec conferre manum patitur: volat avia longe.
Haud minus Æneas tortos legit obvius orbes,
Veſtigatque virum, & diſjecta per agmina magnâ
Voce vocat. Quoties oculos conjecit in hoſtem,
Alipedumque fugam curſu tentavit equorum;
Averſos toties currus Juturna retorſit.
Heu! quid agat? vario nequicquam fluctuat æſtu:
Diverſæque vocant animum in contraria curæ:
Huic Meſſapus, uti lævâ duo forte gerebat
Lenta levis curſu præfixa haſtilia ferro,
Horum unum certo contorquens dirigit ictu.
Subſtitit Æneas, & ſe collegit in arma,
Poplite ſubſidens: apicem tamen incita ſummum
Haſta tulit, ſummaſque excuſſit vertice criſtas.
Tum vero aſſurgunt iræ, inſidiiſque ſubactus
Diverſos ubi ſenſit equos currumque referri,
Multa Jovem & læſi teſtatus fœderis aras:
Jam tandem invadit medios, & Marte ſecundo
Terribilis, ſævam nullo diſcrimine cædem
Suſcitat, irarumque omnes effundit habenas.
Quis mihi nunc tot acerba Deus, quis carmine cædes

dejicit inter medias habenas Metiſcum aurigam Turni, & relinquit procul lapſum è temone: ipſa ſuccedit in ejus locum, *& regit manibus habenas fluctuantes*, præ ſe *ferens omnia Metiſci, & vocem, & ſpeciem, & arma. Veluti quando nigra hirundo volat per amplam domum opulenti domini, & alis circuit altas areas, colligens parva pabula & cibos nidis garrulis: & modo reſonat* in *porticibus ſpatioſis, modo circa ſtagna humida. Similis Juturna vehitur equis inter medios hoſtes, & percurrit cuncta celeri curru: & jam hic, & jam illic, oſtendit fratrem exultantem: nec permittit* eum *conſerere manum* cum Æneа: *volat procul extra viam. Æneas non ſegnius percurrit flexos circuitus, occurrens* ei, *& quærit virum* illum, *& magno clamore vocat inter agmina diſſipata. Quoties conjecit oculos in hoſtem, & imitatus eſt curſu* pedeſtri *celeritatem equorum Turni* habentium *alatos pedes: toties Juturna deflexit converſum currum. Heu! quid faciat Æneas? fruſtra agitatur variis motibus, & diverſæ curæ rapiunt mentem in oppoſita. Meſſapus, cum forte leviter currendo ferret ſiniſtrâ* manu *duo jacula flexilia armata ferro, librans certo ictu unum illorum immittit huic Æneæ. Æneas ſtetit, & occuluit ſe poſt clypeum, incurvans* ſe in *poplitem: tamen immiſſa haſta abſtulit ſummitatem galeæ, & abſcidit è capite ſupremas criſtas. Tunc autem ira intumuit, & dolis coactus*

tum vidit equos & currum rapi in diverſam partem, *ſæpe atteſtans Jovem & altaria violati fœderis: tum demum irrumpit* in *medios, & Marte proſpero terribilis, edit crudelem ſtragem* abſque *ullo delectu, & immittit omnes habenas furoris. Quis Deus, quis carmine jam dicet mihi tot duras res,*

NOTÆ.

teſte, *virum*, pro fœmina: hinc *virago*, quæ viro eſſet ſimilis: unde contracta eſt *virgo*. Tamen *virago* generoſæ fœminæ ſingulariter tribuitur: *virgo* cuilibet integræ.

474. *Atria.*] Aream ante ædes, Æ. 4. 666.

479. *Ovantem.*] Exultantem, Æ. 3. 189.

481. *Legit obvius orbes.*] *Legere orbes* nihil aliud videtur eſſe quam, *iiſdem orbibus per eundem circuitum inſiſtere*. Sed quia additur *obvius*, omnino eſt, *corripere orbes* [illegible]*s*, & *breviori circuitu ſeſe hoſti adverſum offe*[illegible].

484. *Alipedumque fugam*, &c.] Æmulatus eſt curſu celeritatem equorum Turni: quæ tanta erat, ut alatos pedes habere viderentur. *Fugam* dicit, pro *celeritate*, Æ. 1. 321.

491. *In arma.*] Arma hic pro clypeo, ut egregie probat Cerdanus.

492. *Apicem tamen incita*, &c.] *Apex*, ſum-

varias strages, & mortem ducum, quos modo Turnus, modo heros Trojanus disjecit vicissim toto campo? ô Jupiter, an placuit tibi, *populos mansuros in perpetuo fœdere certare tanto tumultu! Æneas non multum tardans, invadit in latus Sucronem Rutulum; ea pugna primùm fixit loco Trojanos irruentes: & quà mors erat promptissima, immisit durum ensem trans costas & septum pectoris. Turnus occidit Amycum disturbatum ex æquo, & fratrem ejus Diorem, pedestri congressu: hunc longâ hastâ irruentem, hunc gladio: & affigit currui capita amborum amputata, & aufert stillantia sanguine. Ille Æneas dat morti Talon, Tanaim, & fortem Cethegum, tres uno impetu, & tristem Onythen, virum Thebanum, & prolem matris Peridiæ. Hic* Turnus morti dat *fratres profectos è Lycia & agris Apollinis: & Menœten Arcada, juvenem frustra aversatum bella, cui ars & pauper domus fuerat circa aquas Lernæ piscosæ, nec dignitates magnatum notæ* erant illi, *& pater* ejus *ferebat in arvis conductis. Et quemadmodum ignes injecti è diversis partibus in siccam sylvam & in virgulta laurea crepitantia; aut quando fluvii spumantes præcipiti lapsu ex altis montibus edunt strepitum, & currunt in mare singuli vastantes suum iter: non lentius ambo Æneas & Turnus irrumpunt in certamina: nunc, nunc*

Diversas, obitumque ducum, quos æquore totò
Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Toïus heros,
Expediat? tanton' placuit concurrere motu,
Jupiter, æterna gentes in pace futuras?
Æneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes
Pugna loco statuit Teucros) haud multa moratus
Excipit in latus, & quà fata celerrima, crudum
Transadigit costas & crates pectoris ensem.
Turnus equo dejectum Amycum fratremq; Diorem
Congressus pedes, hunc venientem cuspide longâ,
Hunc mucrone ferit: curruque abscissa duorum
Suspendit capita, & rorantia sanguine portat.
Ille Talon Tanaïmque neci, fortemq; Cethegum,
Tres uno congressu, & mœstum mittit Onythen,
Nomen Echionium, matrisq; genus Peridiæ.
Hinc fratres Lyciâ missos & Apollinis agris,
Et juvenem exosum nequicquam bella Menœten
Arcada: piscosæ cui circum flumina Lernæ
Ars fuerat, pauperque domus: nec nota potentum
Munera, conductâque pater tellure serebat.
Ac velut immissi diversis partibus ignes
Arentem in sylvam, & virgulta sonantia lauro;
Aut ubi decursu rapido de montibus altis
Dant sonitum spumosi amnes, & in æquora currunt,
Quisque suum populatus iter: non segnius ambo
Æneas Turnusque ruunt per prælia: nunc, nunc

NOTÆ.

ma pars in cono galeæ, Æ. 2. 683. Æ. 3. 468. De *cristis*, ibid.

501. *Æquore.*] Plano campo, Æ. 2. 780.

504. *Gentes in pace futuras.*] Ex illo enim fœdere Romana gens orta, quæ totam Italiam sub uno deinceps imperio conjunxit.

505. *Ea prima ruentes*, &c.] Duplex interpretatio. I. Communis, *Pugna illa Æneæ cum Sucrone efficit, ut Trojani antea fugientes tunc primo subsisterent.* II. Cerdani, *Pugna illa, sive occursus Sucronis, fortissimi militis, fecit, ut Trojani in hostem ante irruentes, tum primo impetum cohibuerint ac steterint.*

506. *Moratus.*] Alii legunt *morantem.*

508. *Costas & crates pectoris.*] Costas, quæ pectori veluti crates obtenduntur.

510. *Cuspide longâ --- Mucrone.*] Per longam *cuspidem* intelligit acumen hastæ: per *mucronem*, acumen gladii. Alii aliter.

511. *Curru.*] Pro *currui.* Ecl. 5. 29.

515. *Nomen Echionium.*] *Thebanum*, ab Echione, qui in condendis Thebis Bœotiis Cadmo adfuerat. De *Thebis*, Æ. 9. 697.

516. *Fratres Lyciâ*, &c.] Hos non nominat. *Lycia*, Asiæ minoris regio ad meridiem, oraculis Apollinis nobilitata, Æ. 4. 143, 345.

518. *Arcada: piscosæ*, &c.] Qui oriundus quidem ex Arcadia, Ecl. 4. 58. deinde in Argia regione piscatum exercuerat circa Lernam paludem, Æ. 6. 287. denique cum Evandro Arcade venerat in Italiam, tumque erat inter Æneæ auxilia.

520. *Munera.*] *Munia, dignitates.* Pauci quidam legunt, *limina.*

522. *Sonantia lauro.*] Ob crepitum ardentis lauri.

Fluctuat

Fluctuat ira intus: rumpuntur neſcia vinci
Pectora: nunc totis in vulnera viribus itur.
Murranum hic, atavos & avorum antiqua ſonantem
Nomina, per regeſq; actum genus omne Latinos,
Præcipitem ſcopulo atq; ingentis turbine ſaxi
Excutit, effunditq; ſolo: hunc lora & juga ſubter
Provolvêre rotæ, crebro ſuper ungula pulſu
Incita nec domini memorum proculcat equorum.
Ille ruenti Hyllo animiſq; immane frementi
Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet;
Olli per galeam fixo ſtetit haſta cerebro.
Dextera nec tua te, Grajûm fortiſſime Creteu,
Eripuit Turno: nec Dii texere Cupentum,
Ænea veniente, ſui: dedit obvia ferro
Pectora, nec miſero clypei mora profuit ærei.
Te quoque Laurentes viderunt, Æole, campi
Oppetere, & late terram conſternere tergo.
Occidis, Argivæ quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum everſor Achilles.
Hic tibi mortis erant metæ: domus alta ſub Ida,
Lyrneſſi domus alta: ſolo Laurente ſepulchrum.
Totæ adeo converſæ acies, omneſque Latini,
Omnes Dardanidæ: Mneſtheus acerque Sereſtus,
Et Meſſapus, equûm domitor, & fortis Aſylas,
Tuſcorumque phalanx, Evandrique Arcadis alæ:
Pro ſe quiſque viri ſumma nituntur opum vi.
Nec mora, nec requies: vaſto certamine tendunt.
Hic mentem Æneæ genitrix pulcherrima miſit,
Iret ut ad muros, urbique adverteret agmen
Ocyus, & ſubitâ turbaret clade Latinos.
Ille, ut veſtigans diverſa per agmina Turnum,
Huc atque huc acies circumtulit; aſpicit urbem

ira movetur intus: pectora ante neſcia vinci perfodiuntur: nunc toto impetu incurritur in vulnera. Hic Æneas ſaxo & turbine magni latidis dejicit præcipitem & ſternit humi Murranum jactantem avos & vetera nomina avorum, & omne genus deductum per reges Latinos: rotæ propulerunt ipſum ſubter juga & habenas, præterea protriverunt eum ungulæ multo pulſu incitatæ equorum immemorum domini. Ille Turnus *occurrit Hyllo irruenti & dire ſævienti animis, & librat jaculum ad tempora tecta caſſide auratâ: haſta ſtetit illi* in *cerebro perfoſſo per galeam. Nec dua dextera ſervavit te à Turno, ô Creteu fortiſſime Græcorum: nec Dii propitii protexerunt Cupentum, Ænea irruente: ille obtulit pectus obvium ferro, nec mora clypei ærei profuit miſero. Te etiam, ô Æole, agri Laurentini viderunt mori, & late tegere terram dorſo. Moreris* tu, *quem Græcæ catervæ non potuerunt dejicere, nec Achilles vaſtator regnorum Priami. Hic erat tibi terminus mortis: domus ſublimis* erat *ſub Ida, domus ſublimis* in urbe *Lyrneſſo*; *tumulus* in *terra Laurentina. Toti etiam exercitus permixti ſunt, & omnes Latini, & omnes Trojani: Mneſtheus, & ardens Sereſtus, & Meſſapus ſubactor equorum, & fortis Aſylas, & exercitus Tuſcorum, & equitatus Evandri Arcadis: homines* illi *ſincertant immani prælio. Tunc guli pro ſe contendunt toto impetu virium: nec eſt mora, nec ceſſatio: mater Æneæ formoſiſſima immiſit* ipſi *conſiliium: ut accederet ad muros, & admoveret exercitum urbi celeriter, & percelleret Latinos improviſâ ſtrage. Ille Æneas poſtquam circumjecit oculos huc & illuc, quærens Turnum inter turmas remotas: videt urbem*

NOTÆ.

531. *Turbine ſaxi.*] Saxi, in modum ventoſi turbinis rotati.

540. *Sui.*] *Faventes*: ſupra, v. 187.

542. *Laurentes campi, &c.*] Æ. 7. 63. *Argivæ*, Græcæ, Peloponneſiacæ, Æ. 1. 288. *Meta*, terminus, à circi metis, Æ 5. 288. *Ida*, mons Troadis & Phrygiæ, Æ. 2. 801. *Lyrneſſus*, urbs Phrygiæ, circa ſinum Adramyttenum, quo uſque Idæ juga extendebantur. Æ. 10. 128.

551. *Tuſcorum, &c.*] Etruſcorum, Æ. 8. 479. *Phalanx*, peditum agmen, Æ. 6. 489. *Alæ*, equitum, Æ. 11. 604. Hi omnes aut Trojani, aut Trojanorum ſocii, præter unum Meſſapum, Turni ſocium, Æ. 7. 691.

552. *Opum vi.*] Omni induſtriâ, virtute, armis, Æ. 9. 532.

558 *Acies.*] Oculorum acies intelligit Servius, alii varias exercitus partes. *Urbem*, Laurentum, Æ 7. 63.

expertem tantæ pugnæ & tranquillam abſque damno. Statim ſpecies majoris prælii inflammat eum. *Vocat duces, Mneſtheum, & Sergeſtum, & fortem Sereſtum: & conſcendit collem, quo reliquus exercitus Trojanorum congregatur, & ſpiſſi non dimittunt clypeos aut jacula: ipſe medius* inter illos *ſic loquitur erectus alto è tumulo: Jupiter hac* parte *ſtabit* pro nobis: *& ne ullus mihi ſit interior ob repentinum conſilium. Niſi* hoſtes *volunt admittere frænum & ſuperati obedire, hodie evertam urbem, cauſam belli, & ipſum regnum Latini, & ſternam tecta fumantia æquata terræ. Nempe expectabo, dum placeat Turno pugnam ferre noſtram, &* dum *victus iterum velit congredi mecum? hæc* urbs, *ô cives, eſt caput, hæc ſumma belli ſceleraci. Celeriter inferte faces, & ignibus repetite* fidem *fœderis.* Sic *dixerat: & omnes animis una pugnantibus formant cuneum, & ſpiſſa multitudine irruunt in muros. Repente ſcalæ & ſubitus ignis viſus eſt. Alii incurrunt ad portas, & occidunt obvios: alii librant jacula, & obſcurant aërem ſagittis. Ipſe Æneas inter primos protendit dexteram ad muros, & increpat altâ voce Latinum: & atteſtatur Deos, ſe rurſus cogi ad pugnam: Italos jam bis hoſtes* eſſe, *hæc ſecunda fœdera violari.*

Immunem tanti belli, atque impune quietam.
Continuo pugnæ accendit majoris imago.
Mneſthea, Sergeſtumq; vocat, fortemq; Sereſtum,
Ductores; tumulumq; capit, quo cætera Teucrûm
Concurrit legio, nec ſcuta aut ſpicula denſi
Deponunt: celſo medius ſtans aggere fatur:
Ne qua meis eſto dictis mora: Jupiter hâc ſtat:
Neu quis ob inceptum ſubitum mihi ſegnior ito.
Urbem hodie, cauſam belli, regna ipſa Latini,
Ni frænum accipere & victi parere fatentur,
Eruam: & æqua ſolo fumantia culmina ponam.
Scilicet expectem, libeat dum prælia Turno
Noſtra pati? rurſuſque velit concurrere victus?
Hoc caput, ô cives, hæc belli ſumma nefandi.
Ferte faces propere, fœduſque repoſcite flammis.
Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum, denſâque ad muros mole feruntur.
Scalæ improviſo, ſubituſque apparuit ignis.
Diſcurrunt alii ad portas, primoſque trucidant:
Ferrum alii torquent, & obumbrant æthera telis.
Ipſe inter primos dextram ſub mœnia tendit
Æneas, magnaque incuſat voce Latinum:
Teſtaturque Deos, iterum ſe ad prælia cogi:
Bis jam Italos hoſtes, hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter diſcordia cives:
Urbem alii reſerare jubent, & pandere portas
Dardanidis, ipſumq; trahunt in mœnia regem:
Arma ferunt alii, & pergunt defendere muros.
Incluſas ut cum latebroſo in pumice paſtor
Veſtigavit apes, fumoque implevit amaro:

Diſſenſio naſcitur inter cives timidos: alii jubent ſuos *recludere urbem, & aperire portas Trojanis, & trahunt ad muros ipſum regem: alii inferunt arma, & pergunt tutari muros. Veluti quando paſtor quæſivit apes incluſas in cavernoſo ſaxo, & implevit eas fumo amaro.*

NOTÆ.

563. *Nec ſcuta—— Deponunt.*] Mos notatur militum Romanorum, qui armati concionantem imperatorem audiebant: à quo more ſæpe Græcos diſcedere ſolitos oſtendit Cerdanus.

565. *Jupiter hâc ſtat.*] Jupiter, vindex violatæ fœderum religionis, hac parte ſtat à nobis: ſiquidem nudam & indefenſam urbem nobis objicit.

575. *Dant cuneum.*] Seſe in cunei figuram componunt: quæ, primâ fronte acuta, tum magis ac magis in latitudinem ſecundum latera explicatur. Lipſius de militia, l. 4. 7.

582. *Hæc altera fœdera rumpi.*] Primo enim Latinus ultro Æneam ſocium & generum adſciverat, Æ. 7. 259. Secundo ſingulare certamen Turni cum Ænea facto fœdere conſtituerat, ſupra, v. 195.

585. *Ipſumque trahunt,* &c.] Trahunt ad muros Latinum regem ſuum; vel ut ſummi diſcriminis ſpectator urbem ipſe Trojanis aperiendam eſſe intelligat; vel ut violator fœderis ipſe Trojanis dedatur.

587. *Pumice.*] Cavo lapide, Æ. 5. 214.

Illæ

Illæ intus trepidæ rerum per cerea caſtra
Diſcurrunt, magniſq; acuunt ſtridoribus iras.
Volvitur ater odor tectis, tum murmure cœco
Intus ſaxa ſonant: vacuas it fumus ad auras.
Accidit hæc feſſis etiam fortuna Latinis,
Quæ totam luctu concuſſit funditus urbem.
Regina ut tectis venientem proſpicit hoſtem,
Inceſſi muros, ignes ad tecta volare;
Nuſquam acies contrà Rutulas, nulla agmina Turni:
Infelix pugnæ juvenem in certamine credit
Extinctum: & ſubito mentem turbata dolore,
Se cauſam clamat crimenq; caputq; malorum:
Multaque per mœſtum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu diſcindit amictus,
Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta.
Quam cladem miſeræ poſtquam accepere Latinæ,
Filia prima manu flavos Lavinia crines,
Et roſeas laniata genas, tum cætera circum
Turba furit: reſonant late plangoribus ædes.
Hinc totam infelix vulgatur fama per urbem.
Demittunt mentes: it ſciſſa veſte Latinus,
Conjugis attonitus fatis, urbiſque ruinâ,
Canitiem immundo perfuſam pulvere turpans:
Multaque ſe incuſat, qui non acceperit ante
Dardanium Æneam, generumque aſciverit ultro.
Interea extrema bellator in æquore Turnus
Palantes ſequitur paucos, jam ſegnior, atque
Jam minus atque minus ſucceſſu lætus equorum.
Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
Commixtum clamorem, arrectaſque impulit aures
Confuſæ ſonus urbis, & illætabile murmur.

illæ timentes rebus ſuis volitant intus per ſuas domos, & excitant iram ſuam magnis fremitibus. Dirus odor diffunditur domo, & ſaxa reſonant intus obſcuro murmure: fumus exit in aërem apertum. Præterea calamitas iſta contigit Latinis fatigatis, quæ turbavit penitus dolore totam urbem. Regina, quando vidit hoſtem accedentem ad domos, muros infeſtari, flammas volare ad culmina, exercitum Rutulum nullibi comparere *contra, nullas turmas Turni: miſera putat juvenem occiſum eſſe in contentione prælii: & commota repentino dolore ſecundum animum, fatetur ſe eſſe cauſam & ſcelus & originem calamitatum: & amens locuta plurima ex triſti furore, lacerat manu veſtes purpureas moriturа, & ſuſpendit ex alta trabe laqueum fœdæ mortis. Poſtquam Latinæ* mulieres *infelices cognoverunt hanc mortem, filia* ejus *Lavinia, prima lacerans manu rutilos capillos & malas roſeas, deinde reliqua multitudo furit: domus late ſonat planctu. Hinc fama miſera ſpargitur per totam urbem. Dejiciunt animos: Latinus incedit lacerata veſte, territus morte uxoris & clade urbis, fœdans albos crines mixtos ſordido pulvere: & multum damnat ſe, quod non admiſerit prius Æneam Trojanum, & ultro ſociaverit* ſibi *generum. Interim Turnus pugnans in remoto campo perſequitur paucos errantes, jam tardior, & jam minus ac minus gaudens celeritate equorum* ſuorum. *Ventus pertulit illi hunc clamorem confuſum incertis terroribus, & ſonitus turbatæ urbis ac murmur minime lætum petulit aures* ejus *atcentas.*

NOTÆ.

589. *Trepidæ rerum.*] Æ. 1. 182. *Feſſi rerum.*

596. *Inceſſi muros.* Infeſtari ab hoſtibus imminentibus. Ita lego cum Pierio ex veteribus codicibus. Vulgo legitur, *incendi*, quod pleonaſmum efficeret; ſequitur enim, *ignes ad tecta volare.* Canterus legit, *inſcendi*, legitimo ſenſu, nullo tamen auctore.

602. *Purpureos amictus.*] Qui color regius eſt. De *purpura*, G. 2. 506.

603. *Informis lethi.*] Suſpendium informe & ignominioſum fuit: quia ex libris Pontificalibus apud Servium, ſuſpenſi abjiciebantur inſepulti: quia ex Varrone apud Servium Danielis, iis non parentabatur, niſi ſuſpenſis oſcillis, quaſi ad ludibrium mortis: quia, ex Artemidoro, hos unos in mortuorum cœnis cognati non nominabant.

612. *Multa.*] Multum: neutrum pro adverbio, G. 3. 500. *Dardanium*, Trojanum, Æ. 1. 239.

614. *Æquore.*] Plano campo, Æ. 2. 780.

616. *Minus ſucceſſu lætus equorum.*] Vel quia minus jam celeriter currebant: vel quia minus jam gaudebat, quod eum à pugna tam longe abſtuliſſent.

Hei mihi! cur muri turbantur tanto ululatu? & quæ tanta vociferatio erumpit ex urbe diſſita? ſic loquitur, & territus ſtat compreſſis habenis. At vero ſoror, quippe quæ transformata in ſpeciem aurigæ Metiſci moderabatur currum & equos & habenas ejus, reſpondet illi talibus verbis: Turne, perſequamur Trojanos hac, qua prima victoria aperit iter: ſunt alii, qui poſſunt tutari manu domos. Æneas ruit in Italos, & agitat pugnam: nos quoque manu demus Trojanis crudelem mortem: non exibis inferior aut numero aut gloriâ pugnæ. Turnus reſpondet *ad hæc: O ſoror, & jam pridem animadverti, quando prima turbaſti per dolos fœdus, & immiſiſti te in hanc pugnam; & jam fruſtra decipis* me, quamvis ſis *Dea. Sed quis juſſit te delapſam è cœlo pati tantos labores? an ut ſpectares crudelem necem infortunati fratris* tui? *nam quid facio? aut quæ ſors promittit jam* mihi *ſalutem? vidi ipſe præ oculis meis Murranum, quo nullus alius ſupereſt mihi charior, magnum & magno occiſum vulnere mori vocando me. Occidit miſer Uſens, ne videret noſtram infamiam: Trojani habent cadaver* ejus *& arma. An feram everti domos? hoc unum deerat miſeriis; nec refutabo manu criminationes Drancis? vertam terga? & hæc terra ſpectabit Turnum fugientem? An eo uſque calamitoſum eſt mori? ô vos, Dii inferi, eſſote mihi propitii, ſiquidem voluntas cœleſtium infenſa eſt* mihi. *Pura anima & ignara hujus ſceleris, deſcendam ad vos, nunquam indignus claris patribus. Vix ea locutus erat: ecce Sages vectus equo ſpumante accurrit per medios hoſtes, vulneratus ſagittâ* ſecundum *vultum adverſum: & accurrit invocans Turnum nomine:*

Hei mihi! quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quiſve ruit tantus diverſa clamor ab urbe?
Sic ait, adductiſque amens ſubſiſtit habenis.
Atque huic in faciem ſoror ut converſa Metiſci
Aurigæ, currumque & equos & lora regebat,
Talibus occurrit dictis: Hac, Turne, ſequamur
Trojugenas, quà prima viam victoria pandit.
Sunt alii, qui tecta manu defendere poſſint:
Ingruit Æneas Italis, & prælia miſcet:
Et nos ſæva manu mittamus funera Teucris.
Nec numero inferior, pugnæ nec honore recedes.
Turnus ad hæc:
O ſoror, & dudum agnovi, cum prima per artem
Fœdera turbâſti, teque hæc in bella dediſti:
Et nunc nequicquam fallis Dea. Sed quis Olympo
Demiſſam tantos voluit te ferre labores?
An fratris miſeri lethum ut crudele videres? [tem!
Nam quid ago? aut quæ jam ſpondet fortuna ſalu-
Vide oculos ante ipſe meos, me voce vocantem
Murranum, quo non ſuperat mihi charior alter,
Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Occidit infelix, ne noſtrum dedecus Uſens
Aſpiceret: Teucri potiuntur corpore & armis.
Exſcindi-ne domos, id rebus defuit unum,
Perpetiar? dextrâ nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo? & Turnum fugientem hæc terra videbit?
Uſq; adeone mori miſerum eſt? vos ô mihi manes
Eſte boni, quoniam ſuperis averſa voluntas.
Sancta ad vos anima, atque iſtius inſcia culpæ,
Deſcendam, magnorum haud unquam indignus avorum.
Vix ea fatus erat, medios volat ecce per hoſtes
Vectus equo ſpumante Sages, adverſa ſagittâ
Saucius ora: ruitque implorans nomine Turnum:

NOTÆ.

633. *Fœdera turbâſti.*] Supra, v. 224.

639. *Murranum.*] Regii ſanguinis virum, occiſum ab Æneâ, ſupra, v. 529. *Uſens*, dux Æquicolarum, Æ. 7. 745. occiſus à Gya Troſano, ſupra, v. 460. *Teucri*, Trojani, Æ. 1. 239. *Drancis*, Latini principis, Turno infeſti, qui ipſi fugam publica oratione objecerat, Æ. 11. 336.

646. *Uſque adeone mori*, &c.] Moriar quidem: ſed mori malo, quàm eâ me viventem culpâ maculare, quod fugerim, quod urbem deſeruerim; neque enim adeò miſera res eſt mori. Ergo manes, Dii inferi, excipite me propitii, ſiquidem ſuperi mea non amplius curant. Quibus verbis devovet ſe pro patria. De *manibus*, Æ. 6. 743.

Turne,

Turne, in te ſuprema ſalus: miſerere tuorum:
Fulminat Æneas armis, ſummaſque minatur
Dejecturum arces Italûm, excidioq; daturum:
Jamque faces ad tecta volant: in te ora Latini,
In te oculos referunt; muſſat rex ipſe Latinus,
Quos generos vocet, aut quæ ſeſe ad fœdera flectat.
Præterea regina, tui fidiſſima, dextrâ
Occidit ipſa ſuâ, lucemque exterrita fugit.
Soli pro portis Meſſapus & acer Atinas
Suſtentant aciem: circum hos utrinque phalanges
Stant denſæ, ſtrictiſque ſeges mucronibus horret
Ferrea: tu currum deſerto in gramine verſas.
Obſtupuit variâ confuſus imagine rerum
Turnus, & obtutu tacito ſtetit: æſtuat ingens
Imo in corde pudor, mixtoque inſania luctu,
Et furiis agitatus amor, & conſcia virtus.
Ut primum diſcuſſæ umbræ, & lux reddita menti,
Ardentes oculorum acies ad mœnia torſit
Turbidus, eque rotis magnam reſpexit ad urbem.
Ecce autem flammis inter tabulata volutus
Ad cœlum undabat vortex, turrimque tenebat,
Turrim compactis trabibus quam eduxerat ipſe,
Subdideratq; rotas, ponteſq; inſtraverat altos.
Jam jam fata, ſoror, ſuperant; abſiſte morari:
Quò Deus, & quò dura vocat fortuna, ſequamur.
Stat conferre manum Æneæ: ſtat, quicquid acerbi eſt,
Morte pati, nec me indecorem, germana, videbis
Amplius: hunc, oro, ſine me furere ante furorem.
Dixit, & è curru ſaltum dedit ocyus arvis:
Perque hoſtes, per tela ruit; mœſtamque ſororem
Deſerit, ac rapido curſu media agmina rumpit.
Ac veluti montis ſaxum de vertice præceps
Cum ruit avulſum vento, ſeu turbidus imber
Proluit, aut annis ſolvit ſublapſa vetuſtas:

Turne, ultima ſalus in te eſt: miſereſce tuorum: Æneas tonat armis, & minatur ſe everſurum & daturum exitio altas arces Italorum: & jam tædæ volant ad culmina: Latini conjiciunt in te vultus, in te oculos: ipſe rex Latinus dubitat, quem appellet gentrum, quam ad ſocietatem ſe vertat. Inſuper ipſa regina, fidiſſima tibi, occidit ſua manu, & attonita deſeruit vitam. Meſſapus & ardens Atinas ſoli ante portas ſuſtinent prælium: denſa agmina circumſtant illos utrinque, & ſeges ferrea rigeſcit nudis enſibus: tu volvis currum in ſolo gramine. Turnus obſtupuit turbatus varia ſpecie rerum, & conſtitit tacite intuens: ardet magnus pudor in intimo corde, & amentia mixtæ dolore, & amor commotus furore, & virtus ſibi ipſi cognita. Statim atque tenebræ diſſipatæ ſunt, & lumen redditum eſt animo: turbatus vertit ad muros orbes oculorum inflammatos, & è curru reſpexit ad magnam urbem. Ecce autem torrens flammarum elapſus inter contabulationes erumpebat ad cœlum, & hærebat turri, turri quam ipſe ſtruxerat trabibus conjunctis, & ſupposuerat ei rotas, & applicuerat altos pontes. O ſoror, inquit, jam jam fata vincunt: deſine retinere me: eamus, quo Deus, & quo adverſa fortuna vocat me. Deliberatum eſt mihi conſerere manum cum Ænea, deliberatum eſt tolerare quicquid eſt aſperi in morte: nec me videbis ulterius inglorium, ô ſoror: precor, permitte me exercere hunc furorem ante mortem.

Sic *dixit, & ſtatim deſilit è curru in agros: & irrumpit per hoſtes, per arma; & relinquit triſtem ſororem, & celeri curſu disjicit media agmina. Et quemadmodum quando ſaxum abruptum vento cadit pronum è montis cacumine, ſive pluvia repentina exedit* illud, *ſive vetuſtas diſſolvit tempore labente:*

NOTÆ.

657. *Muſſat*, &c.] Vix audet loqui, dubitat, Æ. 11. 345.

662. *Phalanges.*] Pedeſtres copiæ, Æ. 6. 489.

666. *Æſtuat ingens*, &c.] Hos animi motus eodem verbis ac verſibus jam tribuit poëta Mezentio, Æ. 10. 870.

672. *Tabulata.*] Turres erant ligneæ, variis contabulationibus eductæ, pontibus inter ſe conjunctæ, rotis impoſitæ, ut pro rerum neceſſitate aliò atque aliò advolverentur.

680. *Furere furorem.*] Græca locutio, cujus multa exempla ſuppeditat Cerdanus.

Fertur

mons ille *vastus cadit in abruptum magno impetu, & subsilit humi, rapiens secum arbores, pecora, & homines: sic Turnus inter agmina disturbata surrit ad muros urbis, ubi multa terra tincta est fuso sanguine, & aër stridet sagittis: & signum facit manu, & simul alta voce incipit* loqui: *Abstinete jam, ô Rutuli, & vos Latini cohibete arma: quæcunque est sors* hujus pugnæ, *mea est: justius* est *me solum implere fœdus pro vobis, & dimicare ferro. Omnes* qui erant in *medio recessérunt, & fecerunt spatium. At pater Æneas, audito nomine Turni, relinquit muros, & relinquit altas turres: & accelerat omnes moras, & abrumpit omnia opera, exultans gaudio, & horrendum sonat armis. Quantus* est *Athos, aut quantus* est *Eryx: aut quantus* est *ipse pater Apenninus, quando sonat ilicibus mobilibus, & gaudet tollens se nivoso cacumine in aërem. Tunc autem & Rutuli, & Trojani, & cuncti Itali certatim converterunt oculos, & qui defendebant sublimes muros, & qui quassabant ariete muros infimos: & demisérunt arma ex humeris. Ipse Latinus obstupescit, magnos* illos *viros ortos è disjunctis regionibus terrarum congredi inter se & dimicare ferro. Illi autem, postquam campi aperti sunt spatiosa planitie, celeri incursu procul vibratis hastis incipiunt pugnam clypeis æreis sonantibus: terra reddit gemitum: deinde infligunt gladiis frequentes ictus: sors & fortitudo confunduntur simul.*

Fertur in abruptum magno mons improbus actu,
Exultatque solo, sylvas, armenta, viroſque
Involvens secum: disjecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso
Sanguine terra madet, strident; hastilibus aurae:
Significatque manu, & magno simul incipit ore:
Parcite jam, Rutuli, & vos, tela inhibete, Latini:
Quæcunq; est fortuna, mea est: me verius unum
Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro.
Discessere omnes medii, spatiumque dedere.
At pater Æneas, audito nomine Turni,
Deserit & muros, & summas deserit arces:
Præcipitatq; moras omnes: opera omnia rumpit,
Lætitiâ exultans: horrendumq; intonat armis:
Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipse coruscis
Cum fremit ilicibus quantus, gaudetque nivali
Vertice se attollens pater Apenninus ad auras.
Jam vero & Rutuli certatim, & Troes, & omnes
Convertêre oculos Itali, quique alta tenebant
Mœnia, quique imos pulsabant ariete muros:
Armaque deposuere humeris: stupet ipse Latinus,
Ingentes genitos diversis partibus orbis
Inter se coisse viros, & cernere ferro.
Atq; illi, ut vacuo patuerunt æquore campi,
Procursu rapido conjectis eminus hastis,
Invadunt Martem clypeis atque ære sonoro:
Dat gemitum tellus: tum crebros ensibus ictus
Congeminant: sors & virtus miscentur in unum.

NOTÆ.

687. *Improbus.*] Magnus, &c. G. 1. 146. *Labor omnia vincit improbus.*

694. *Verius.*] *Æquius*, Livius, l. 32, 33. Sociorum *audiri postulata verum esse.*

701. *Athos.*] Mons Macedoniæ, imminens mari Ægæo, Ἄθως, ultima longa, nunc *monte sancto*, G. 3. 332. *Eryx*, mons in Sicilia post Ætnam maximus, nunc *S. Juliani*, Æ. 3. 707. Æ. 5. 759.

703. *Apenninus.*] Montium perpetua series, ex Alpibus propagata, in Liguribus circa Genuam incipiens: tum continuo dorso mediam Italiam secundum longitudinem intersecans: & ad fretum Siculum definens. *Pater* dicitur, tot sylvarum, tot fluminum, quæ in utrumque latus Italiæ ex eo erumpunt. Vel ob dignitatem, quia montium omnium Italiæ maximus est. *Ilex, yeuse, holm-oak*, arbor è querno genere. *Coruscis ilicibus*, foliorum motu coruscantibus, Æ. 1. 168.

706. *Ariete.*] Machinâ, quassandis muris comparatâ, Æ. 2. 492.

709. *Cernere ferro.*] Testatur Pierius codices antiquos fere omnes habere, & *decernere ferro*, ita ut in versu syllaba redundet. Tamen Seneca legit *cernere*: sic enim, Ep. 58. *Quædam simplicia in usu erant, sicut cernere ferro inter se dicebant: Virgilius hoc probabit tibi*, &c. Muretus hujus item locutionis exempla affert, ex Ennio & Actio.

712. *Clypeis atque ære sonoro.*] Clypeis æreis, ictuum inflictu sonantibus. Sic G. 2. 192. *Pateris libamus & auro.*

Ac

Ac velut ingenti Sila, ſummove Taburno,
Cum duo converſis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt, pavidi ceſſere magiſtri:
Stat pecus omne metu mutum, muſſantq; juvencæ,
Quis pecori imperitet, quem tota armenta ſequantur:
Illi inter ſeſe multa vi vulnera miſcent,
Cornuaque obnixi infigunt, & ſanguine largo
Colla armoſq; lavant, gemitu nemus omne remugit:
Haud aliter Tros Æneas & Daunius heros
Concurrunt clypeis: ingens fragor æthera complet.
Jupiter ipſe duas æquato examine lances
Suſtinet, & fata imponit diverſa duorum:
Quem damnet labor, & quo vergat pondere lethum.
Emicat hic, impune putans, & corpore toto
Alte ſublatum conſurgit Turnus in enſem:
Et ferit. Exclamant Troës, trepidiq; Latini,
Arrectæque amborum acies. At perfidus enſis
Frangitur, in medioque ardentem deſerit ictu,
Ni fuga ſubſidio ſubeat: fugit ocyor Euro,
Ut capulum ignotum dextramq; aſpexit inermem.
Fama eſt, præcipitem, cum prima in prælia junctos
Conſcendebat equos, patrio mucrone relicto,
Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuiſſe Metiſci:
Idq; diu, dum terga dabant palantia Teucri, [eſt,
Suffecit: poſtquam arma Dei ad Vulcania ventum
Mortalis mucro, glacies ſeu futilis, ictu
Diſſiluit: fulvâ reſplendent fragmina arenâ.

Et quemadmodum in *magna Sila, aut alto Taburno, quando duo tauri obverſis capitibus congrediuntur in certamen boſtile, paſtores timidi fugerunt: armentum totum manet tacitum* præ *timore, & juvencæ mugientes* expectant, *quis dominetur armento, cui tota armenta pareant: illi confundunt inter ſe plagas multo robore, & obluctantes infigunt cornua, & tingunt colla atque humeros multo ſanguine: tota ſylva reboat gemitu. Non aliter Æneas Trojanus & heros Dauni filius incurrunt* in *clypeos: magnu, fragor ferit cœlum. Ipſe Jupiter librat duas lances examine æquato, & addit* lancibus *fata oppoſita amborum:* ut videat, *cui labor male ſuccedat, aut quo pondere mors inclinet. Tunc Turnus exilit, & toto corpore exurgit in gladium alte erectum, exiſtimans* id futurum *impunitum, & ferit Æneam. Trojani & turbidi Latini clamant, & amborum exercitus ſuſpenſi. Sed gladius infidus rumpitur, & deſerit ferventem in medio ictu, niſi fuga ſuccedat* in *auxilium. Fugit velocior Euro, quando vidit manubrium incognitum, & manum exarmatam. Fama perhibet,* Turnum *inconſultum, cum conſcenderet equos jugatos ad primum certamen, dum properat, omiſſo gladio paterno, ſumpſiſſe gladium aurigæ ſui Metiſci. Is quidem diu ſufficiens* fuit, *dum Trojani objiciebant* ipſi *terga fugientia: ſed quando ventum eſt ad arma Dei Vulcani, gladius mortali* manu factus *fractus eſt ictu, veluti glacies fragilis: fragmina relucent* in *fulva arena.*

NOTÆ.

715. *Sila —— Taburno.*] *Sila,* ſylva ingens Apennini montis, adhuc nomen antiquum retinens, in Brutiis, nunc *Calabre citerieure*; circa Conſentiam urbem, quæ hodie *Conſenza. Taburnus,* mons olivifer, in Samnio Campaniæ confini; furcas, ſive anguſtias Caudinas, à ſeptentrione obvallans, nunc *Tabor,* vel *Taburo.* Ita Cluverius.

718. *Muſſantque juvencæ.*] Timide & quaſi tacite mugiunt; videturque ipſo vocabulo vox juvencarum expreſſa.

722. *Armos.*] Humeros, Æ. 10. 894.

723. *Daunius.*] Turnus, Dauni filius, Æ. 7. 56.

725. *Æquato examine lances,* &c.] Locus imitatus ex Homero, Iliad. 22. 209. ubi Jupiter Hectoris & Achillis fata lancibus imponit. Is autem morti deſtinatus putatur, cujus fatum præponderat, & magis ad terram accedit. *Examen* olim eſt, ſive ligula in medio bilancis pendula; cujus momentis judicatur, quò pondus vergat.

727. *Quem damnet labor.*] Juxta Scaligerum: *à quo labor fruſtra ſuſpicatur.* Juxta alios, *quem labor infelix addicat morti.* Juxta alios, *quem felix labor damnet votis, obnoxium reddat votis exolvendis:* quomodo, Ecl. 5. 80. *Damnabis tu quoque votis.* Cæteri nugantur.

733. *Euro.*] Vento orientali, G. 1. 371.

736. *Patrio mucrone.*] Quem Dauno, Turni patri, Vulcanus fecerat, ſupra, v. 90.

737. *Trepidat.*] Properat, Æ. 9. 114.

738. *Palantia.*] Vaga, Æ. 10. 674.

739. *Dei ad Vulcania.*] Vulcani Dei, qui Veneris rogatu enſem, clypeum, galeam, Æneæ fecerat, Æ. 8. 370, 620.

740. *Futilis.*] Fragilis, inutilis, Æ. 11. 339.

Ergo

Itaque Turnus attonitus adit fugiens campos remotos : & miſcet dubios circuitus, nunc huc, deinde illuc. Nam Trojani undique cinxerunt eum *ſpiſſâ multitudine, & hinc magna palus, hinc alti muri ſeptunt. Æneas non ſegnius perſequitur, & ardens tangit pede pedem timentis : quamvis aliquando genua Æneæ impediant & negent curſum, vulnere ſagittæ remorante. Quemadmodum canis venaticus, cum aliquando reperit cervum deprehenſum in fluvio, aut circumdatum formidine plumarum rubrarum, imminet* ei *curſu & latratu : ille vero territus inſidiis & alto margine* fluvii, *fugit & refugit* per *mille vias : ſed acer* canis *ex Umbria adhæret* ipſi *hians, & jam jam apprehendit, & ſimilis apprehendenti reſonuit dentibus, & deceptus eſt vano morſu. Tunc autem clamor emittitur, & ripæ & lacus reſpondent circum, & totum cœlum ſonat tumultu. Ille* Turnus *ſimul fugit, & ſimul objurgat omnes, appellans unumquemque nomine ſuo, & petit enſem ſolitum. Contra Æneas intentat necem & præſentem ruinam, ſi ullus adeat* Turnum : *& terret trepidos, minitans ſe everſurum urbem, & urget* eum licet *vulneratus. Conficiunt curſu quinque circuitus, & totidem relegunt, huc, illuc : non enim quæruntur præmia tenuia aut ludicra, ſed contendunt de vita & ſanguine Turni. Forte oleaſter frondibus amaris hic fuerat ſacer Fauno, arbor quondam veneranda nautis : ubi* nautæ *erepti è naufragio ſolebant affigere dona Deo* illi *Laurentino, & ſuſpendere veſtimenta devota. Sed Trojani abſciderant ſine diſcrimine ſacram arborem, ut poſſent pugnare campo expedito.*

Ergo amens diverſa fugâ petit æquora Turnus,
Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbes.
Undique enim densâ Teucri incluſere coronâ:
Atq; hinc vaſta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
Nec minus Æneas, quanquam tardante ſagittâ
Interdum genua impediunt, curſumque recuſant,
Inſequitur: trepidiq; pedem pede fervidus urget.
Incluſum veluti ſi quando in flumine nactus
Cervum, aut puniceæ ſeptum formidine pennæ,
Venator curſu canis & latratibus inſtat:
Ille autem, inſidiis & ripâ territus altâ,
Mille fugit refugitque vias: at vividus Umber
Hæret hians, jam jamque tenet, ſimiliſque tenenti
Increpuit malis, morſuque eluſus inani eſt.
Tum vero exoritur clamor: ripæque lacuſque
Reſponſant circâ, & cœlum tonat omne tumultu.
Ille ſimul fugiens, Rutulos ſimul increpat omnes,
Nomine quemq; vocans: notumq; efflagitat enſem.
Æneas mortem contra præſenſque minatur
Exitium, ſi quiſquam adeat: terretque trementes,
Exciſurum urbem minitans, & faucius inſtat.
Quinque orbes explent curſu, totidemque retexunt
Huc, illuc: nec enim levia aut ludicra petuntur
Præmia, ſed Turni de vita & ſanguine certant.
Forte ſacer Fauni foliis oleaſter amaris
Hic ſteterat, nautis olim venerabile lignum:
Servati ex undis ubi figere dona ſolebant
Laurenti Divo, & votas ſuſpendere veſtes:
Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum
Suſtulerant, puro ut poſſent concurrere campo.

NOTÆ.

746. *Sagittâ.*] Quâ vulneratus fuerat, v. 319. Sanatus ab Iapide & Venere, v. 411.

750. *Puniceæ formidine pennæ.*] Fune, rubris & verſicoloribus plumis diſtincto, ad terrendas feras. *Linea* vocatur à Seneca Philoſopho, & Tragico; *formido* à Virgilio & Lucano; *pennæ formidatæ* ab Ovidio. De *puniceo colore*, rubro, Ecl. 5. 17.

753. *Umber.*] Canis ex Umbria, Italiæ ſeptentrionali regione: à ſeptentrione mari Hadriatico definita; à meridie fere Tyberi & Nare amnibus: Apennini jugis aſpera, nunc fere capit ducatum *Urbinatem, Spoletanum, & Anconitanam* Marchiam.

766. *Fauni oleaſter.*] De *Fauno*, Deo Laurentinorum, Latini patre aut avo, Æ. 7. 47, &c. *Oleaſter*, olea ſylveſtris, ſæpe pro templis conſtituta, ſuſpendendis donariis: quia vivacitas hujus arboris tanta eſt, ut multis confixa clavis, nihil tamen ledatur.

768. *Dona.*] Tabulas naufragii teſtes, & veſtimenta. Sic enim Horat. Od. l. 1. 5. 13. *Me tabulâ ſacer votivâ paries indicat, uvida ſuſpendiſſe potenti veſtimenta maris Deo.*

771. *Puro campo.*] Vacuo, abſque impedimentis. Horat. Epiſt. l. 2. 71. *Puræ ſunt plateæ, nihil ut meditantibus obſtet*, Æ. 11. 711.

Hic

Hic haſta Æneæ ſtabat: huc impetus illam
Detulerat fixam, & lenta in radice tenebat.
Incubuit, voluitque manu convellere ferrum
Dardanides; teloq; ſequi, quem prendere curſu
Non poterat. Tum vero amens formidine Turnus,
Faune, precor, miſerere, inquit: tuq; optima ferrum
Terra tene: colui veſtros ſi ſemper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.
Dixit: opemq; Dei non caſſa in vota vocavit.
Namque diu luctans, lentoque in ſtirpe moratus,
Viribus haud ullis valuit diſcludere morſus
Roboris Æneas. Dum nititur acer & inſtat,
Rurſus in aurigæ faciem mutata Metiſci
Procurrit, fratriq; enſem Dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci Nymphæ indignata licere;
Acceſſit, telumque alta ab radice revellit.
Olli ſublimes, armis, animiſque refecti,
Hic gladio fidens, hic acer & arduus haſtâ,
Aſſiſtunt contra, certamine Martis anheli.
Junonem interea rex omnipotentis Olympi
Alloquitur, fulvâ pugnans de nube tuentem:
Quæ jam finis erit, conjux? quid denique reſtat?
Indigetem Æneam ſcis ipſa & ſcire fateris
Deberi cœlo, fatiſque ad ſidera tolli.
Quid ſtruis? aut quâ ſpe gelidis in nubibus hæres?
Mortalin' decuit violari vulnere Divum?
Aut enſem (quid enim ſine te Juturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, & vim creſcere victis?
Deſine jam tandem, precibuſque inflectere noſtris;

Haſta Æneæ hærebat illic: impetus illam impulerat hinc fixam, & retinebat in radice tenaci. Trojanus Æneas inſtitit, & voluit manu extrahere haſtam *ferratam: & aſſequi haſtâ* eum, *quem non poterat attingere curſu. Tum vero Turnus exanimatus metu, ait: O Faune, ora, miſerere: & tu, ô bona terra, retine ferrum: ſi fovi ſemper veſtros cultus, quos Æneas contra reddidit bello profanos. Dixit: neque imploravit auxilium Dei in vota inutilia. Nam Æneas diu obnixus & moratus in tenaci radice, nullo robore potuit ſolvere tenacitatem ligni. Dum Æneas ardens conatur & urget: Dea filia Dauni, iterum converſa in formam aurigæ Metiſci, accurrit, & reddit gladium fratri. Venus irata quod id liceret audaci Nymphæ, venit & attraxit haſtam è profunda radice. Illi alti, reparati animis & armis, hic confidens enſi, hic ferox & ſublimis haſtâ, ſtant oppoſiti, anhelantes prælio Martis. Interim rex cœli omnipotentis affatur Junonem, ſpectantem prælia è nubila nube: O uxor, quis nunc finis erit? quid demum ſupereſt? tu ipſa noſti & fateris te noſſe Æneam deſtinari Divûm cœlo, & fatis evehi ad aſtra. Quid paras? aut qua ſpe manes in frigidis nubibus? an decuit Divum* illum *lædi plagâ* inflictâ *à mortali? aut gladium ſubductum reddi Turno, & robur augeri victis? nam quid Juturna poſſet abſque te? ceſſa nunc denique, & flectaris meo rogatu:*

NOTÆ.

773. *Lenta.*] Tenaci. Sic dicitur *Lenta pix*, G. 4. 41. *lentum gluten*, Ibid. 161.

783. *Morſus Roboris.*] Tenacitatem oleaginæ radicis, quaſi mordicus haſtam tenentis. *Robur* itaque, durum quodvis lignum eſt, ut jam notavimus, G. 1. 162.

785. *Dea Daunia.*] Juturna, Turni ſoror, Dauni filia, ſupra, v. 139.

791. *Omnipotentis Olympi.*] Æ. 10. 1.

793. *Quæ finis.* Nomen interdum Virgilio etiam fœmininum, Æ. 5. 384.

794. *Indigetem Æneam.*] Indigetes Dii, qui primo *in* terra *degentes:* inde in cœlum traducti fuerant. Talis præcipue Æneas; quem Livius teſtatur, non tantum *indigetem* dictum fuiſſe, ſed etiam *Jovem indigetem*. G. 1. 498

798. *Aut enſem*, &c.] Merito ſane accuſatur Virgilius indiligentiæ, in hoc Turni cum Æneæ certamine. I. Quod eos armis ita imparibus inter ſe commiſerit. Hinc enim Æneas galeâ, clypeo, enſe cœleſti armatus: inde Turnus gladio mortali ac futili. II. Quod ubi ſuus Turno gladius, item cœleſtis, redditus eſt: Jovem inducat ea de re, quaſi contra jus facta ſit, conquerentem. III. Quod Turnum ita bonæ reſtæque mentis expertem deſcribat, ut recuperato enſe ſuo uti non meminerit, ſed eo omiſſo ſe ſaxi impulſu defendat, v. 896.

nec tantus dolor angat te tacitam; ſed mœſtæ ſolicitudines tuæ innoteſcant mihi ſæpe è tuo dulci ore. Ventum eſt ad ultimum. Potuiſti inſectari Trojanos terra & mari, excitare dirum bellum, fœdare domum Latini, *& turbare calamitatibus nuptias: probibeo te aggredi* quicquam *præterea. Sic Jupiter locutus* eſt: *ſic Dea Saturni filia contra* reſpondit *dejecto vultu: O magne Jupiter, deſerui & Turnum & terras invita, quod quidem tua voluntas mihi eſſet cognita:* alioqui, *non videres me jam ſolam in aëria regione tolerare digna & indigna; ſed circumdata ignibus eſſem in ipſo exercitu, & vocarem Trojanos in adverſa certamina. Fateor, ſuaſi* ut *Juturna auxiliaretur fratri* ſuo *infortunato, & approbavi ut ſuſciperet majora pro vita ejus; non tamen* ita *ut jacula intenderet, neque ut arcum: juro per originem inexorabilem fontis Stygii, quæ ſola religio impoſita eſt Diis cœleſtibus. Et nunc quidem cædo, & averſata pugnas relinquo* eas. *Peto à te pro Latio, pro dignitate tuorum* Latinorum, *id quod nulla lege fatorum continetur*; ſcilicet *quando jam conſtituent pacem fauſto conjugio* (itaque *ſit*) *quando jam ſociabunt leges & fœdera: ne imperes*, ut *Latini indigenæ amittant nomen antiquum*; *neve* imperes ut *fiant Trojani, & appellentur Trojani, aut* ut *viri* illi *mutent linguam, aut convertant veſtimenta. Sit in æternum Latium, ſint reges Albani, ſit poſteritas Romana potens fortitudine: Troja cecidit, permitte etiam* ut *ceciderit cum* ſuo *nomine. Auctor rerum & hominum reſpondit illi ſubridens,*

Nec te tantus edat tacitam dolor; & mihi curæ
Sæpe tuo dulci triſtes ex ore recurſent.
Ventum ad ſupremum eſt. Terris agitare vel undis
Trojanos potuiſti, infandum accendere bellum,
Deformare domum, & luctu miſcere hymenæos:
Ulterius tentare veto. Sic Jupiter orſus:
Sic Dea ſubmiſſo contrà Saturnia vultu:
Iſta quidem quia nota mihi tua, magne, voluntas,
Jupiter, & Turnum & terras invita reliqui.
Nec tu me aëriâ ſolam nunc ſede videres
Digna indigna pati; ſed flammis cincta ſub ipsâ
Starem acie, traheremque inimica in prælia Teucros.
Juturnam miſero, fateor, ſuccurrere fratri
Suaſi, & pro vita majora audere probavi:
Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum.
Adjuro Stygii caput implacabile fontis,
Una ſuperſtitio ſuperis quæ reddita divis.
Et nunc cedo equidem, pugnaſque exoſa relinquo.
Illud te, nullâ fati quod lege tenetur,
Pro Latio obteſtor, pro majeſtate tuorum:
Cum jam connubiis pacem felicibus, eſto,
Component; cum jam leges & fœdera jungent:
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri jubeas, Teucroſque vocari:
Aut vocem mutare viros, aut vertere veſtes.
Sit Latium, ſint Albani per ſecula reges:
Sit Romana potens Italâ virtute propago:
Occidit, occideritque ſinas cum nomine Troja.
Olli ſubridens hominum rerumque repertor,

NOTÆ.

804. *Accendere bellum*, &c.] Excitatâ ex inferis furiâ, quæ fœdus Latini cum Æenea diſturbaret, Æ. 7. 323. *Hymenæos.*] Nuptias, G. 3. 60.

810. *Nec tu me aëriâ*, &c.] Supple, *niſi tua voluntas mihi nota eſſet, niſi probibuiſſes.*

814. *Suaſi.*] Supra, v. 157.

816. *Stygii*, &c.] Fontis inferni, Æ. 6. 323. Per hunc Dii jurare ſolent: cauſam habes, G. 3. 551.

817. *Superſtitio ſuperis reddita.*] *Superſtitio*, gravis & formidoloſa religio, metus religioſus. *Reddita*, explicat Servius, *data & impoſita*; compoſitum pro ſimplici. Explicant Paſſeratius, Germanus, Cerdanus, *viciſſim repoſita ſuperis Diis ab inferis*: cum enim inferi ſuperis ſubjecti ſint multis in rebus; hâc unâ re ſuperi viciſſim inferis ſubditi ſunt, ut per Styga jurare cogantur.

823. *Indigenas Latinos.*] Itaque Virgilius Latinorum nomen, non à Latino rege profectum, ſed multo antiquius cenſet: ut diximus, Æ. 1. 10. Quanquam aliter cenſet Dionyſius: aitque vocatos eos ante Latinum regem, *Aborigines*, Æ. 7. 181. Æ. 8. 314. ubi quærimus, an re ipſa *Aborigines indigenæ*, id eſt, in ipſa Italia nati; an vero aliunde advecti ſint. *Teucros*, Æ. 1. 239. *Latium*, Æ. 7. 54. *Albani reges*, ab Aſcanio inſtituti, Æ. 6. 763. Æ. 8. 48.

Es germana Jovis, Saturnique altera proles :
Irarum tanto volvis sub pectore fluctus ?
Verum age, & inceptum frustra summitte furo-
Do quod vis : & me victusque volensque remitto.
Sermonem Ausonii patrium moresque tenebunt :
Utq; est, nomen erit : commixti corpore tantum
Subsident Teucri : morem ritusque sacrorum
Adjiciam : faciamque omnes uno ore Latinos.
Hinc genus, Ausonio mixtum quod sanguine surget,
Supra homines, supra ire Deos pietate videbis.
Nec gens ulla tuos æque celebrabit honores.
Annuit his Juno, & mentem lætata retorsit.
Interea excedit cœlo, nubemque reliquit.
His actis, aliud genitor secum ipse volutat :
Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur geminæ pestes, cognomine Diræ :
Quas, & tartaream Nox intempesta Megæram,
Uno eodemque tulit partu : paribusque revinxit
Serpentem spiris, ventosasque addidit alas.
Hæ Jovis ad solium sævique in limine regis
Apparent, acuuntq; metum mortalibus ægris :
Si quando lethum horrificum morbosq; Deûm rex
Molitur, meritas aut bello territat urbes.
Harum unam celerem demittit ab æthere summo
Jupiter, inque omen Juturnæ occurrere jussit.
Illa volat, celerique ad terram turbine fertur :
Non secus ac nervo per nubem impulsa sagitta,
Armatam sævi Parthus quam felle veneni,
Parthus sive Cydon, telum immedicabile torsit
Stridens, & celeres incognita transilit umbras.

Tu es soror Jovis, & secunda soboles Saturni : an versas in animo tantus fluctus irarum ? sed age, & mitiga furorem frustra susceptum : concedo quod petis, ac me submitto & sponte & superatus tuis precibus. Itali servabunt linguam patriam, & consuetudines & nomen eorum erit, quale est : tantummodo Trojani juncti connubiis illic sedebunt : addam modos & ceremonias sacrorum, & faciam omnes Latinos unius linguæ. Videbis posteritatem, quæ hinc orietur mixta sanguine Italo, pietate superare homines, superare Divos. Nec ulla natio adeo celebrabit cultum tuum. Juno assensa est verbis, & gaudens convertit animum. Interim abiit ex aëre, & reliquit nubem. His perfectis, pater ipse volvit aliud secum, & meditatur deducere Juturnam à pugna fratris. Dicuntur esse duæ pestes, nomine Diræ : quas, & infernam Megæram, Nox profunda edidit uno & eodem partu, & implicuit similibus nexibus anguium, & applicuit eis alas celeres. Hæ adsunt ante solium Jovis & in vestibulo severi illius regis, & excitant timores miseris hominibus : si aliquando rex Deorum parat horribilem necem ac morbos, aut terret bello urbes quæ id meruerunt. Jupiter mittit ex alto cœlo unam illarum velocem, & imperavit offerri Juturnæ quasi portentum. Illa dira volat, & labitur in terras veloci impetu : non aliter ac sagitta, per aërem immissa nervo, quam Parthus aut Cydon conjecit imbutam felle diri veneni, ut sit jaculum immedicabile, trajicit stridens & improvisa leves umbras.

NOTÆ.

830. *Es germana Jovis*, &c.] Sensus est juxta Servium, *Tu quidem mea es soror, & filia Saturni : unde non mirum est tantam te iracundiam animo concepisse. Potentissimi enim quique, iræ retinentissimi sunt.* Juxta me secundus versus cum interrogatione legendus est, ut sensus sit, *Tu quidem mea soror es, & Saturni filia : quid ergo irarum tantos volvis sub pectore fluctus ?* quod affine est iis quæ dicta sunt, Æ. 1. 15. *Tantæne animis cœlestibus iræ ?*

834. *Ausonii.*] Itali, quos prius Latinos vocavit, Æ. 7. 54.

835. *Commixti corpore.*] Initis conjugiis.

845. *Cognomine Diræ.*] Apud inferos *Furiæ*, in medio *Harpyiæ* ; in cœlo *Diræ* & *Jovis canes* dictæ, Æ. 3. 211. Et vero cum Virgilius ait eas esse duas numero, eodemque cum Megæra Furia partu editas : innuit Diras ipsas esse Furias alias duas, *Tisiphonem* & *Alecto*, Æ. 6. 572. Noctis & Acherontis dicuntur filiæ.

846. *Nox intempesta.*] Obscura, media, ad agendum intempestiva, Æ. 3. 587.

857. *Felle veneni.*] Veneno amaro, aut felle venenato.

858. *Parthus*, &c.] Parthi sagittandi arte nobiles, Ecl. 1. 62. *Cydon.*] Incola urbis, quæ *Cydon* ipsa quoque dicta est, in Creta, sive Candia insula, Ecl. 10. 59.

Filia Noctis talis intulit ſe, & adivit terras. Quando cernit exercitum Trojanum & exercitum Turni, ſtatim contracta in formam parvæ avis, quæ aliquando nocte manens in ſepulchris aut in tectis deſertis, ſero canit ingrata per tenebras: Dira mutata hanc in ſpeciem, fert ac refert ſe ſtridens circa vultum Turni, & ferit alis clypeum ejus. Novus torpor debilitat ipſi membra timore: & capilli ſubrecti ſunt horrore, & vox ſtetit in gutture. At miſera Juturna, quando procul animadvertit ſtridorem & volatum Diræ, lacerat capillos ſparſos, turpans vultum unguibus & pectus planctu, quia erat *ſoror,* aitque: *O Turne, quomodo tua ſoror poteſt jam ſuccurrere tibi? aut quid jam reſtat infelici mihi? quo artificio producam tibi vitam? an poſſum objicere me tali portento? nunc, nunc deſero exercitum. Ne terreatis me* jam *timentem, ô infauſtæ aves: cognoſco verbera alarum* veſtrarum *& ſonitum mortiferum: nec dura imperia magni Jovis decipiunt me. An reddit iſta* mihi *pro virginitate* erepta? *cur dedit* mihi *vitam perpetuam? cur ablata eſt* mihi *lex moriendi? jam certe poſſem terminare tantos dolores, & ire ſocia fratri miſero inter umbras, ſi ego nunc eſſem mortalis. Nihil quicquam meorum* bonorum *jucundum erit mihi abſque te, ô frater. O quæ terra ſatis profunda aperitur mihi, & detrudet* me *Divam ad infimas umbras! eo uſque locuta. Dea texit caput viridi velamine, gemens valde, & immiſit ſe in profundum flumen. Contra Æneas urget, & quaſſat haſtam magnam, arboream: & ſic loquitur duro animo: quæ jam deinceps eſt mora? aut quid jam revelvis, ô Turne?*

Talis ſe ſata Nocte tulit, terraſque petivit.
Poſtquam acies videt Iliacas, atque agmina Turni,
Alitis in parvæ ſubito collecta figuram,
Quæ quondam in buſtis aut culminibus deſertis
Nocte ſedens, ſerùm canit importuna per umbras:
Hanc verſa in faciem, Turni ſe peſtis ad ora
Fertq; refertq; ſonans, clypeumq; everberat alis.
Illi membra novus ſolvit formidine torpor:
Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæſit.
At procul ut Diræ ſtridorem agnovit & alas,
Infelix crines ſcindit Juturna ſolutos,
Unguibus ora ſoror fœdans, & pectora pugnis.
Quid nunc te tua, Turne, poteſt germana juvare,
Aut quid jam miſeræ ſuperat mihi? quâ tibi lucem
Arte morer? talin' poſſum me opponere monſtro?
Jam, jam linquo acies. Ne me terrete timentem,
Obſcœnæ volucres: alarum verbera noſco,
Lethalemque ſonum: nec fallunt juſſa ſuperba
Magnanimi Jovis. Hæc pro virginitate reponit?
Quò vitam dedit æternam? cur mortis adempta eſt
Conditio? poſſem tantos finire dolores
Nunc certe, & miſero fratri comes ire per umbras,
Jam mortalis ego. Haud quicquam mihi dulce meorum
Te ſine, frater, erit. O quæ ſatis ima dehiſcat
Terra mihi, maneſque Deam demittat ad imos!
Tantum effata, caput glauco contexit amictu,
Multa gemens, & ſe fluvio Dea condidit alto.
Æneas inſtat contra, telumque coruſcat
Ingens arboreum, & ſævo ſic pectore fatur:
Quæ nunc deinde mora eſt? aut quid jam, Turne, retractas?

NOTÆ.

862. *Alitis in parvæ,* &c.] *Noctua* ab interpretibus intelligitur: quia, v. 864. dicitur *nocte ſedens:* tum quia minor eſt quam *bubo,* unde *parva:* tum quia deſerta loca incolit, bubo frequentat urbana ædificia. Et licet *noctua* Athenienſibus boni ominis haberetur; omen erat in volatu fauſtum, non in cantu: at hic, *canit importuna: ſertque refertque ſonans.* De *buſtis,* Æ. 4. 494.

876. *Obſcœnæ volucres.*] Funeſtæ & mali ominis, Æ. 3. 262.

878. *Pro virginitate.*] Quam Juturnæ reppuerat Jupiter, v. 140.

882. *Jam mortalis ego. Haud,* &c.] Alii codices habent, *immortalis ego, aut,* &c.

884. *Manes.*] Inferos, Æ. 6. 743.

885. *Glauco amictu.*] Ex colore aquarum, quibus præerat Nais Juturna, v. 139.

886. *Fluvio.*] Tyberi: unde in lacum ſuum, qui influit in Tyberim, facilis fuit via, v. 139.

887. *Coruſcat.*] Active, Æ. 5. 642.

Non

Non curſu, ſævis certandum eſt cominus armis.
Verte omnes te te in facies ; & contrahe quicquid
Sive animis, ſive arte vales : opta ardua pennis
Aſtra ſequi, clauſumque cava te condere terra.
Ille caput quaſſans : Non me tua fervida terrent
Dicta, ferox : Dii me terrent, & Jupiter hoſtis.
Nec plura effatus, ſaxum circumſpicit ingens :
Saxum antiquum, ingens, campo quod ſorte jacebat
Limes agro poſitus, litem ut diſcerneret arvis.
Vix illud lecti bis ſex cervice ſubirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.
Ille manu raptum trepida torquebat in hoſtem
Altior inſurgens, & curſu concitus heros.
Sed neque currentem ſe, nec cognoſcit euntem,
Tollentemve manu, ſaxumque immane moventem.
Genua labant, gelidus concrevit frigore ſanguis.
Tum lapis ipſe viri vacuum per inane volutus,
Nec ſpatium evaſit, totum nec pertulit ictum.
Ac velut in ſomnis oculos ubi languida preſſit
Nocte quies, nequicquam avidos extendere curſus
Velle videmur, & in mediis conatibus ægri
Succidimus ; non lingua valet, non corpore notæ
Sufficiunt vires, nec vox nec verba ſequuntur.
Sic Turno, quacumque viam virtute petivit,
Succeſſum Dea Dira negat. Tum pectore ſenſus
Vertuntur varii. Rutulos aſpectat & urbem,
Cunctaturque metu, telumque inſtare tremiſcit:
Nec quo ſe eripiat, nec qua vi tendat in hoſtem :
Nec currus uſquam videt, aurigamque ſororem.
Cunctanti telum Æneas fatale coruſcat
Sortitus fortunam oculis : & corpore toto
Eminus intorquet. Murali concita nunquam
Tormento ſic ſaxa fremunt, nec fulmine tanti
Diſſultant crepitus. Volat atri turbinis inſtar
Exitium dirum haſta ferens : oraſque recludit

non pugnandum eſt curſu, ſed propius duris armis ; muta te in omnes formas, & collige quicquid potes ſive virtute ſive dolo : opta adire alis alta ſidera, & occultore te abſtruſum cava tellure. Ille Turnus *commovens caput* ait : *Dure* hoſtis, *tua ſuperba verba non terrent me: Dii, & Jupiter adverſus, me terrent. Nec locutus plura, aſpicit magnum ſaxum : ſaxum magnum, vetus, quod forte jacebat campo, conſtitutus limes agri, ut dirimeret lites agrorum. Duodecim electi* viri *difficile ſufferrent illud collo,* tales, *qualia* ſunt *corpora hominum, quæ terra jam profert. Ille heros aſſurgens altius, & impulſus curſu, mittebat in hoſtem* hoc ſaxum *apprehenſum manu tremente. Sed neque cogneſcit ſe currentem, neque irruentem, aut erigentem manu & verſantem ſaxum grande. Genua titubant, ſanguis gelidus cogitur frigore. Præterea ſaxum ipſum, rotatum per aërem, nec pertranſiit intervallum hominis, nec ſervavit totam vim. Et quemadmodum nocte inſomnis, quando languida quies clauſit oculos, fruſtra videmur velle producere curſus optatus, & infirmi deficimus in medio impetu : lingua non viget, vires ſolitæ non ſuppetunt* in *corpore, nec vox nec verba erumpunt : ſic Dira divina abnuit Turno ſucceſſum, quacunque vi tentavit modum. Tunc diverſæ ſententiæ agitantur* ejus *animo. Reſpicit Rutulos & urbem : & moratur* præ *timore, & timet haſtam imminentem : nec cernit uſquam, quo ſe ſubducat, nec quo robore irruat in hoſtem, nec currum, nec ſororem aurigam. Æneas incutit moranti haſtam letalem, explorans oculis opportunitatem : & procul immittit toto corpore. Nunquam ſaxa ſic ſonant, pulſa murali machina ; nec tanti crepitus eduntur fulmine. Haſta portans ſævam mortem volat ſicut nigrans procella, & aperit extremitates*

NOTÆ.

848. *Limes . . . . litem ut, &c.*] *Limes* dictus eſt, ſaxum vel via *ima*, hoc eſt, *obliqua tranſverſa*, diſcernendis agris conſtituta. Hinc *lis* dicta creditur a *limine*, quod primæ lites & contentiones de limitibus fuerint. Alia tamen *litis* etyma affert Voſſius.

899. *Bis ſex, &c.*] Locus ex duobus Homericis expreſſus, Iliad. 5. v. 302. ubi Diomedes ſaxum in Æneam immittit, quale vix duo temporis Homerici homines efferrent, Iliad. 21. v. 405. ubi Minerva ſaxo Martem percutit, qui agris limes erat poſitus. Quam indiligenter Virgilius

thoracis, & ſinuoſos circuitus clypei ſeptemplicis: ſtridens penetrat per medium femur: Turnus magnus cadit percuſſus in terram flexo poplite. Rutuli ſurgunt cum *lamentis, & mons totus reboat circum, & profundæ ſylvæ late reddunt vocem. Ille abjectus & ſupplex, intendens oculos & dexteram ſupplicantem ait: Sane merui, nec precor ut* ne me occidas: *fruere tua fortuna: ſi ulla cura miſeri patris poteſt commovere te, oro, miſerere ſenectutis Dauni; fuit quoq; tibi talis Anchiſes pater: & redde meis* vel *me* vivum; *vel, ſi mavis, cadaver privatum luce. Vicisti, & Itali viderunt me victum tendere* tibi *manus: Lavinia tua eſt uxor: Ne progredere ulterius odiis. Æneas conſtitit ferox in armis, torquens oculos, & retinuit manum. Et jam jam magis ſermo* Turni *cœperat commovere morantem Æneam: quando magnus* ac *infaustus balteus Pallantis juvenis apparuit in humero* Turni, *& cingulum emicuit notis clavis: quem* juvenem *afflictum vulnere Turnus occiderat, & geſtabat humero inſigne hoſtile. Ille* Æneas, *quando percepit oculis monumentum crudelis luctus & ſpolia, inflammatus furore, & terribilis ira,* ait: *An tu, ornate ſpoliis meorum* ſociorum *eripieris hinc mihi? Pallas, Pallas mactat te hoc ictu, & ſumit ſupplicia ex impio ſanguine. Hoc dicens, ardens occuluit ferrum intra pectus oppoſitum: illi autem* Turno *membra deficiunt* præ *frigore, & vita dolens abit cum gemitu ad umbras.*

Loricæ, & clypei extremos ſemtemplicis orbis :
Per medium ſtridens tranſit femur. Incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Conſurgunt gemitu Rutuli, totuſque remugit
Mons circum, & vocem late nemora alta remittunt.
Ille, humilis ſupplexque, oculos dextramque precantem
Protendens : Equidem merui, nec deprecor, inquit:
Utere ſorte tua : miſeri te ſi qua parentis
Tangere cura poteſt, oro (fuit & tibi talis
Anchiſes genitor) Dauni miſerere ſenectæ :
Et me, ſeu corpus ſpoliatum lumine mavis,
Redde meis. Viciſti, & victum tendere palmas
Auſonii videre : tua eſt Lavinia conjux.
Ulterius ne tende odiis. Stetit acer in armis
Æneas, volvens oculos, dextramque repreſſit.
Et jam jamque magis cunctantem flectere ſermo
Cœperat, infelix humero cum apparuit ingens
Balteus, & notis fulſerunt cingula bullis
Pallantis pueri : victum quem vulnere Turnus
Straverat, atque humeris inimicum inſigne gerebat.
Ille oculis poſtquam ſævi monumenta doloris,
Exuviaſque hauſit : furiis accenſus, & ira
Terribilis : Tune hinc ſpoliis indute meorum,
Eripiare mihi ? Pallas te hoc vulnere, Pallas
Immolat, & pœnam ſcelerato ex ſanguine ſumit.
Hoc dicens, ferrum adverſo ſub pectore condit
Fervidus : aſt illi ſolvuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub umbras.

NOTÆ.

id Turno tribuerit, diximus ſupra, v. 798.

924. *Oras loricæ. &c.*] Extremitates loricæ, quæ femur attingunt: & extremitates imi clypei, quem tegendo capiti altius ſuſtulerat.

925. *Septemplicis.*] Septem coriis, aut laminis ferreis æreiſve contexti.

934. *Dauni.*] De illo, Turni patre, v. 44.

942. *Balteus, & notis, &c.*] *Balteus, cingulum* numero lateriq; circundatum: ornatum *bullis*, id eſt, clavis aureis, Æ. 9. 359. Balteum hunc Pallantia ſe occiſo Turnus eripuerat, Æ. 10. 496. Agnoſcit eum Æneas ex pictura Danaidum, quarum facinus in eo expreſſum erat. ibid. Tumq; accidit, quod a poeta prædictum eſt, ibid. v. 503. *Turno tempus erit, magno cum optaverit emptum, intactum Pallanta, & cum ſpolia iſta diemque oderit.*

952. *Indignata.*] Quod juvenis morte immaturâ moreretur, quod victus ab externo, quod regno & ſponsâ privatus, quod poſt ſpem veniæ conceptam.

FINIS.

INDEX

Vocabulorum omnium quæ in ECLOGIS, GEORGICIS, & ÆNEIDE Virgilii leguntur.

LECTORI STUDIOSO.

DAmus tibi, amice Lector, novum Virgilii Indicem, cæteris hactenus editis locupletiorem longè & emendatiorem; quod quale sit ipse judicabis. In ipso vel augendo, vel castigando diligenti operâ usos nos esse, nihilque pro virili parte prætermisisse, quod cuique studioso facere satis possit, nemo attendens non fatebitur. Notas numericas & verba ad unum recognovimus, ita ut numeri cum numeris, verba cum verbis Auctoris quàm accuratè fuerint composita. Diversos verborum intellectus, prout eadem postulant, verbis & appositis, & sensu faciliori explanavimus. Quod extrà Auctoris verba additum, ut locis quibusque obscuris lux adhiberetur, illud Italicè scripsimus. Menda quamplurima quæ in alias editiones irrepserant, multa quoque in iisdem omissa, de integro, & quasi quodam postliminii jure, loco atque ordini suo restituimus. Indicem ab Erythræo primùm editum; tum alias ejusdem diverso sub Auctore editiones à primo, ut ita dicam, verbo ad ultimum revisimus & contulimus; sed præ cæteris novum istum Indicem Rotomagi impressum, accuratius recognovimus, nihil novum operis, laboris nihil oculis sese nostris obtulit, nisi menda non pauca, alia non emendata, addita alia, plura omissa, nonnulla non intellecta, quod ut vel neganti vel dubitanti appareat, tum menda, tum additiones in ejusdem Indicis postremi margine catervatim apposuimus. Hic Index denique ad omnium intelligentiam ita est accommodatus, ut non docti solum, verum & pueri, ne dicam rudiores nullo negotio quæque & cernere valeant & observare. Quod si de vigiliis & labore nostro sanè judicetur, & hic Index placeat ac legatur, summam votorum attigerimus. Vale.

Literæ E. *Eclogas*, G. *Georgica*, Æ. *Æneidem notant. Numerus prior Eclogam, aut Librum significat, posterior Versum.*

A & Ab *frequentius occurrunt, quam ut usui sit locus notare, nisi forte in his:* dulces à fontibus undæ G. 2, 243. quatuor à ventis 4, 298. à Tenedo Æ. 2, 203. 255. à Troja 3, 149. 6, 335

ab Argis Æ. 10, 779. ab Arpis 10, 28. ab integro nascitur E. 4, 5. ab Jove 3, 60. Æ. 1, 384. 6, 123. 7, 219. ab læva 8, 460. ab radice G. 1, 20. Æ. 12, 787. ab sede 1, 274. 7, 209. 324. 454 ab usque Pachyno 7, 289

abactæ noctis 8, 407

abacti ad litus 11, 261

Abantem 10, 427

Abantis 3, 286

Abarim 9, 344

Abas 1, 125. 10, 170

abde domo *equum* G. 3, 96

abdiderat sese Æ. 2, 574

abdidit alte fugâ caput G. 3, 422. ensem lateri capulo tenus Æ. 2, 553. ensem cervice reflecta 10, 536. ventos speluncis 1, 64. in se mortes sese avius 11, 810

abdit natam montibus 7, 387

abdita intus spiramenta animæ 9, 579

abducere à me *capreolos* E. 2, 43. gremiis pactas Æ. 10, 79

abducite me terras, *in terras*, 3, 601

abducta virgine 7, 362

abductis colonis G. 1, 507

abduxere retrò capita ab ictu Æ. 5, 428

abeat montibus E. 7, 56

Abellæ, *genit.* Æ. 7, 740

aberat hinc E. 1, 39

nec aberit usquam Juno Æ. 6, 91

abero nusquam 2, 620

abesse m 4, 681

abesset luctamen remo 8, 89

abest 1, 588. 10, 25. 85. Cæsar ab origine Tithoni G. 3, 48

abesto timor Æ. 11, 14

abeunt 3, 452

abeuntibus 1, 200

absore nihil credunt, quin Æ. 8, 147

nec abfuit Deus dextræ, 7, 498

abi 11, 366

abibat 2, 382. hoc *æquo* victor bellis omnibus 10, 859

abibis in uſſus ripam Æ. 6, 375. indictus carminibus 7, 733
abibit dilapſus in aquas *Proteus* G. 4, 410. mihi non donatus Æ. 5, 305
Abydi G. 1, 207
abjectum, *maſc.* Æ. 10, 736
abies E. 7, 66. G. 2, 68. pro *navi* Æ. 8, 91
abiete Æ 2, 16. 5, 663. 8, 599. pro *haſta* 11, 667
abietibus 9, 674
abii 10, 670
abiiſſe 2, 25. abire fuga 4, 281
abiret 10, 800
abis 2, 675. quo tantum mihi dexter? 5, 162. quo diverſus? 5, 166. cur diverſus? 11, 855
abit G. 3, 225. Æ 1, 419. 5, 156. 318. 9, 386. ſub altam pectus *fugitte* 9, 760
abito contentus galea 5, 314
abitum pararet 8, 214
abjungens juvencum G. 3, 518
abjuratæ rapinæ *plur.* Æ. 8, 263
ablata pennis refugit 3, 258
abluam vulnera lymphis 4, 684
abluero me flumine 2, 720
abluta cæde 9, 818
abnegat adhibere manus G. 3, 456. producere vitam Æ. 2, 637. tibi conjugium, 7, 424
quis abnuat talia 4, 108
abnueram Italiam concurrere Teucris 10, 8
nec abnuit omen Æneas 5, 531
abolere monumenta 4, 497. Sichæum 1, 724. viſcera undis G. 3, 560
aboleri dedecus armis Æ. 11, 789
aboleſcet gratia facti 7, 232
abreptas in ſaxa *naves* 1, 112
abreptum divellere corpus 4, 600
abrumpere lucem 4, 631. vitam 8, 579. 9, 497
abrumpit fas omne 3, 55. ſermonem medium 4, 388. ſomnos cura G. 3, 530
abrumpunt vincula puppes Æ. 8, 118
abruptis nubibus 3, 199. procellis G. 3, 259. vinclis Æ. 11, 492
abrupto ſidere it nimbus 12, 451
in abruptum fertur mons 12, 687. ſorbet fluctus *Charybdis* Æ. 3, 422
abſceſſu 10, 445
abſcidit 3, 418
abſcindens G. 2, 23
abſcindere veſtem humeris Æ. 5, 685
abſciſſa comas *Dido* 4, 590
abſcondantur G. 1, 221
abſcondere G. 3, 558. furto fugam Æ. 4, 337
abſcondimus arces Phæacum 3, 291
abſens 4, 83. 384. 9, 361
abſentem 4, 83. 9, 389. 10, 661
abſentes 9, 63
abſenti 7, 280. 9, 215
abſint G. 3, 385. 4, 13
abſiſtamus Æ. 9, 355
abſiſte 8, 59. indubitare 8, 403. morari 12, 676. moveri 6, 399 11, 408
abſiſtere ferro 11, 307
abſiſtit limine 1, 196. 7, 610
abſiſtite luco 6, 259
abſiſtunt ſcintillæ ab ore 12, 102
abſit 10, 85
abſtinuit 2, 534. tactu 7, 618
abſtractæ boves, Æ. 8, 263
abſtruſa in venis ſilicis ſemina flammæ 6, 7
abſtruſum in venis ſilicis ignem G. 1, 135
abſtulerat Æ. 4, 699
abſtulit amores *Sichæus Didoni* 4, 29. animam hoſti 9, 443. animas dextra 8, 567. dies atra *infantes* 6, 429. 11, 28. enſis caput 10, 394. enſe caput *Turnus* 12, 382. nox cœlum 3, 199. nox colorem rebus 6, 272. ſe ex oculis 11, 814. ut me malus error E. 8, 41
abſumere menſas Æ. 3, 257. ferro Aſcanium 4, 601
abſumite animam letho Æ. 3, 654. me ferro 9, 494
abſumpſere quadrigæ membra malis G. 3, 268
abſumpta ſalus Æ. 1, 559
abſumptæ vires 7, 301
abſunt G. 2, 151. 471. inter ſe longis paſſibus Æ. 11, 907
abundabat rurſus fluidus liquor G. 3, 484
abundans annis G. 1, 115. lactis *paſtor* E. 2, 20
abundare G. 4, 140
abunde Æ. 7, 552
at velut Æ. 10, 405. 707. 803. 11, 809. 12, 365. 521. 715. 908. ac veluti G. 4, 170. Æ. 1, 152. 2, 626. 4, 402. 441. 6, 707. 9, 59. haud minus ac Æ. 3, 561. non ſecus ac G. 3, 346. Æ. 3, 236. 8, 243. 10, 272. 12, 856. ſimul ac 4, 90
acanthi, *gen.* G. 2, 119. 4, 123. 137
acanthida, *acc.* G. 3, 338
acantho E. 3, 45. 4, 20. Æ. 1, 653. 715
Acarnan 5, 298
Acca *nom.* 11, 823. 897
Accam 11, 820
accede domos 5, 732
accedere 1, 513. 10, 712. naturæ partes G. 2, 483
accedet portus Æ. 5, 813
accelera 12, 157
accelerant 9, 505
accelerat 5, 675
acceleremus 6, 630. 9, 221
accendam animos amore 7, 550
accendere bellum 12, 804. cedrum G. 3, 414. Martem cantu Æ. 6, 165
accenderit æſtus medios ſol G. 4, 401. quæ cauſa ignem Æ. 5, 4
accendit animos bello Æ. 7, 482. animos in hoſtes 12, 426. gloria rerum *Æneam* 4, 232. imago pugnæ *Æneam* 12, 560. Mezentius ira viros 8, 501. virtutem prece, dictis 10, 368. veſper ſera lumina G. 1, 251
accenſa, *nom. fœm.* Æ. 1, 33. 4, 364. 7, 75. furore 4, 697. luctu 12, 277. ſpes extremis duobus 5, 183
accenſus furiis matres 7, 392
accenſi talibus *nom.* 9, 788
accenſo Turno 12, 9
accenſos monitu Arcadas 10, 397. rogos 11, 188
accenſus furiis 12, 946. rumore amaro 4, 203
accepere urbes tectis *Metabum*, Æ. 11, 568. cladem, *audivere* 12, 604
acceperit Æneam, *exceperit*, 11, 471. 12, 612. Albam regnandam 6, 770
accepiſſe lacu 6, 393
accepit 3, 544. 5, 601. 8, 124. 9, 233. *Ariſtæum* unde finu G. 4, 362. Turnum fluvius cum

cum gurgite Æ. 3, 817. flammam Vulcanus, *amorem* 8, 389. paludem cymba limoſa 6, 414. ſortem galea 5, 491. vulnera 2, 279. vocem, *audit* 12, 64
accepta menſis *vitis* G. 2, 101
acceſſit Æ. 5, 746
acceſſite tempus 10, 11
acceſſeris urbem 3, 441
acceſſerit G. 3, 190. oras vento Æ. 1, 311
acceſſi 3, 24. 8, 165
acceſſit 12, 787
acceſſu ventorum 3, 570
acceſſum 8, 229
acceſtis ſcopulos, *acceſſiſtis* 1, 205
accidit hæc fortuna Latinis 12, 593
accincta ferro, *nom.* 2, 614. flagello 6, 570
accingar dicere G. 3, 46
accinge te pugnæ Æ. 11, 707
accingier invitam magicas artes 4, 493
accingitur armis 6, 184. enſe 7, 640. facibus 9, 74
accingor ferro 2, 671
accingunt operi 2, 235. ſe prædæ 1, 214
accinxerat enſem lateri 11, 489
accipe E. 6, 69. 8, 11. Æ. 3, 486. 8, 150. 11, 559. *diſce* 2, 65. 6, 136
accipere 2, 70. 7, 173. 8, 647. mœnibus 11, 885. frænum, *domari* 12, 568
accipiant me Muſæ G. 2, 477
accipiat te orbis potentem tempeſtatum G. 1, 28.
accipiebat illos in porticibus Æ. 3, 353
accipiens ſonitum paſtor 2, 308
accipient præmia 5, 309
accipies hunc cœlo 1, 294
accipiet me ratibus 4, 541. reduces læto ubere tellus 3, 96. te Dido gremio 1, 689. ſecuris, *conſulatum*, 6, 820. vitam Deum E. 4, 15
accipimus, *diſcimus* 7, 48
accipio Æ. 5, 155. 12, 260. te pectore toto 9, 277. *audio*, 6, 693. 10, 675
accipit 3, 79. 780. 6, 315. 412. 7, 211. animum quietum mentemque benignam in Teucros 1, 308. Æneam toto præcipuum 8, 178. crines fuſos cervix 10, 138 enſem jugulo 10, 907. noctem oculis aut pectore 4, 531. formam aratri ulmus G. 1, 170
accipite Æ 4, 611. 652. 8, 73. animis 3, 250. 5, 304. 10, 104
accipiter 11, 721
accipiunt G. 4, 167. Æ. 1, 438. 2, 267. 3, 210. 5, 472. formam ligna G. 2, 460. inimicum imbrem omnes Æ. 1, 127. *ſemina* ſulci G. 1, 216. vulnera tergo Æ. 3, 243. redduntque auras follibus G. 4, 172. Æ. 8, 410
accire ſocios 12, 38
acciri Æneam 9, 192
acciſam ferro ornum 2, 627
acciſis dapibus 7, 125
accitos imperio 11, 235
accitis armis Ætolum 11, 308
accitu genitoris 1, 681
acclive tumulis ſolum G. 2, 276
acclivis *vel* acclimis arboris trunco Æ 10, 835
accola Vulturni 7, 729
accolet ſaxum Capitoli 9, 449
accolit gens Nilum G. 4, 288
accommoda fraudi vallis Æ. 11, 522
accommodat lateri enſem 2, 393
accubat juxta furia 6, 606
accubet umbra nemus G 3, 334
accumbens ſuper viſceribus Æ. 10, 727
accumbere epulis 1, 83
accumulem donis animam nepotis 6, 885
accurrit, 5, 451
acer G. 2, 405. 3, 346. 461. Æ. 5, 254. 402. 507. 7, 672. 8, 342. 9, 171. 779. 10, 308. 577. 897. 11, 518. 612. 869. 12, 549. 661. 783. 938. bellis 10, 411. equo 5, 668. equis G. 3, 8. metus Æ. 1, 366. 3, 682
acerba, *nom. fœm.* G. 3, 419. *neut.* Æ. 10, 904. 12, 500
acerba fremens 12, 398. ſonans G. 3, 149
acerbat crimen Æ. 11, 407
acerbi quicquid eſt 12, 678
acerbis animis 5, 462. fatis 11, 587
acerbo caſu 5, 700. funere 6, 429. 11, 28
acerbum *diem.* 5, 49. vulnus 11, 823
acernis trabibus 2, 112. 9, 87
acerno ſolio 9, 178
acerra, *abl.* 5, 745
acerrimus 2, 414. armis 9, 176 12, 226
Acerras G. 2, 225
acervis 4, 263
acervo Æ. 11, 786
acervos cædis Rutulæ 10, 245. Rutulorum 10, 509. ſcutorum 8, 562. ſtragis Teucrorum 11, 384
acervum G. 2, 158. cædis Æ. 11, 207. farris G. 1, 185. Æ. 4, 402. ſtragis 6, 504
Aceſtæ, *gen.* 5, 106. 573. 9, 218. 286. *dat.* 5, 771
Aceſtam 5, 718
Aceſten 1, 562. 574. 5, 30. 531. 540. 746
Aceſtes 1, 199. 554. 5, 36. 61. 63. 73. 387. 418. 451, 498. 519. 630. 711. 749. 757
Acetes 11, 30. 85
Achaica, *fœm.* 5, 623. *neut.* 2, 462
Achatæ, *gen.* 1, 124. 10, 344
Achate, *voc.* 1, 463. *abl.* 1, 316. 700
Achaten 1, 648. 10, 332
Achates 1, 178. 192. 517. 583. 585. 660. 3, 523. 6, 34. 158. 8, 466. 521. 586. 12, 384. 459
Acheloia pocula G. 1, 9
Achemenides Æ. 3, 614. 691
Acheronta Æ. 7, 91. 312
Acheronte 5, 99. 6, 107. 7, 569
Acherontis G. 2, 492. Æ. 6, 295
Achilleæ ſtirpis 3, 326
Achillem 1, 462. 9, 742. 11, 438
Achillei, *gen.* 1, 34. 479. 3, 87. 6, 839
Achilles E. 4, 36. Æ. 1, 472. 488. 756. 2, 29. 197. 540. 6, 89. 168. 11, 404. 12, 545
Achillis G. 3, 91. Æ 2, 275. 476. 10, 581. Æ. 12, 352
Achivi, *plu.* 2, 45
Achivis 1, 246. 492. 2, 60. 6, 837. 10, 89
Achivos 2, 102. 5, 497
Achivum, *gen.* 2, 318. 11, 266
Acidaliæ matris 1, 724
acidis ſorbis G. 3, 380
acie falcis 2, 365. *oculorum* Æ. 6, 200. *exercitu*, 7, 574. 10, 178. 11, 449. 498. 12, 305. 812
aciem ferri 6, 291. 11, 862. *oculorum* 4, 643. 7, 399. *exercitum* 7, 531. 673. 8, 561. 9, 42. 469. 513. 595. 10, 309. 635. 11, 446. 12, 662.

acies ferri Æ. 2, 333. obtusa. stellis G. 1, 395. Vulcania, *ignis* Æ. 10, 408. geminas, *oculos* 6. 788. 12, 558. *exercitus sing.* 5, 563. 8, 504. 9, 508. 10, 125. *plur.* G. 1, 490. 2, 281. 4, 82. Æ. 1, 493. 2, 30. 599. 6, 829. 7, 42. 296. 426. 523. 643. 695. 703. 796. 8, 540. 9, 27. 520. 639. 10, 360. 364. 543. 643. 691. 11, 618. 632. 898. 12, 137. 224. 227. 369. 548. 597. 731. 861. 875

aclides 7, 730

Acmon 10, 128

aconita G. 2, 152

Aconteus Æ. 11, 612. 615

acquiret vires fama 4, 175

acre genus leporum G. 3, 264. virum 2, 167

acrem cursibus *equum* 3, 119. Molossum 3, 405. Turnum Æ. 8, 614

acres agros E. 10, 56. arcus Æ. 7, 164. 9, 665. equos 8, 3. stimulos 9, 718. viros 11, 48

acri amore 12, 392. dolore 7, 291. 11, 709. equo 4, 156. fuga G. 3, 141. remige Æ. 5, 116. *viro* 3, 14. 8, 441

acribus oculis 12, 102

acrior G. 3, 154. Æ. 5, 210. 454. 9, 416. cura G. 3, 538. potentia solis 1, 93

acris *equi* Æ. 1, 448. Orontei 1, 224

Acrisioneis colonis 7, 410

Acrisius 7, 372

acrius hoc G. 4, 248. Æ. 9, 791

Acron 10, 719. 730

acta arundo per uterum 7, 498. falarica modo fulminis 9, 706. hasta per armos, &c. 11, 645. 804. Juno furore 10, 63. nox horis 3, 512. pars diei melior 9, 156. sitis venis omnibus G. 3, 483. acta testudine Æ. 2, 441. 9, 505

acta *subst.* 5, 613

actæ furore, *plur.* 5, 659

Actæo E. 2, 24

actam classem Aquilonibus in tutum Æ. 1, 395. Irim nubibus 9, 18. 10, 38

actas ad sidera pinus 11, 136

acti tormento ponderis *gen.* 11, 616 *plur.* acti errore viæ, tempestatibus 7, 199. fatis 1, 36. prodigiis 6, 379. vento, fluctibus 1, 337

Actia bella Æ. 8, 675. litora 3, 280

Actias Orithyia G. 4, 463

actis Circensibus Æ. 8, 636. imbribus G. 1, 413. matribus Æ. 5, 793. his actis 6, 236. 12, 843

Actius Apollo 8, 704

Actor 9, 500. 12, 96

Actoris 12, 94

Actos casibus 1, 244. fluctibus 7, 213. animis in funera 7, 42

actu magno mons fertur 12, 687

actum imbrem cœlo G. 2, 334. genus per reges Latinos Æ. 12, 530. nihil omnibus impensis 11, 227

actus clamoribus 2, 128. erroribus 6, 532. fatis uterque orbis 7, 223. habena turbo 7, 380. in orbem G. 2, 401. morsu canum de montibus aper Æ. 10, 708. tempestatibus 3, 708

actutum 9, 255

acu 9, 582. 11, 777

acuant ferrum in me 8, 386

acuens curis corda G. 1, 123

acuisse furores Æ. 7, 406

acuit hanc Juno verbis 7, 330. acuit Martem Æneas 12, 108

acuta silex 8, 233. acuta carice G. 3, 231. cuspide Æ. 5, 208

acutis jaculis 3, 46. 10, 868. spinis E. 5, 39

acuto ferro G. 1, 292. 2, 450. Æ. 10, 479. hinnitu G. 3, 94. jaculo Æ. 11, 574. murice 5, 205. robore G. 2, 25. scopulo Æ. 1, 49. 148. telo 3, 635

acuunt balatibus lupos agni G. 4, 435. rumoribus iras Æ. 9, 464. stridoribus iras, *apes* 12, 590. metum mortalibus, *Diræ*, 12, 850

ad, *reperitur trecenties quinquagies octies nullâ singulari potestate, nisi forte in iis :* ad limum G. 4, 428. ad plenum 2, 244. ad vivum 3, 442. ad unum Æ. 5, 687. *pro* usque ad, Fleti ad superos *apud* 6, 481

adacta sagitta 12, 320

adactum alte vulnus 10, 850

adactus ensis 9, 431

adamante 6, 552

Adamasto 3, 614

addam E. 2, 53. G. 3, 30. Æ. 7, 548. te ductorum his millibus 8, 496

addant se socios Æ. 9, 149

addas te novum sidus mensibus G. 1, 32

adde 2, 155

addens noctem operi Æ. 8, 411

addensent acies 10, 432

addere honorem rebus angustis G. 3, 290. licia telæ 1, 286. moras rebus Æ. 7, 315. te Trojæ perituræ 2, 660. vim victis 2, 452

addet se comitem avo 6, 777

addiderant 8, 430

addiderat 8, 637. se socium Æneæ 6, 170

addidit 2, 593. 7, 451. 11, 95. 12, 848. alas pedibus timor 8, 224. animum virosque Latinis 9, 718. arcem jugis 3, 336. comitem Ascanio 9, 649. naturas apibus G. 4, 150. virus serpentibus 1, 129

addit Æ. 3, 470. 6, 854. 8, 666. 11, 80. 107. 673. 12, 358. comitem Halyn 9, 765. frena feris 5, 817. honores præcipuos ductoribus 5, 249. se sociam E. 6, 20

addita Juno Teucris Æ. 6, 90. spes 10, 263. claustra Lucrino G. 2, 161

addite decus divis, *voc.* Æ. 8, 301

additur 1, 272. 5, 761. 6, 528

additus furor animis 2, 355. labor frumentis G. 1, 150

addixi me huic Æ. 3, 653

adductâ habenâ 9, 587

adductis habenis 12, 622. lacertis 5, 141

adducto arcu 5, 507. lacerto 9, 402. 11, 561

adductis fatis 10, 380

addunt G. 4, 297. ardorem mentibus Dii Æ. 9, 184. decus ebori manus, 1, 596. se in spatia quadrigæ G. 1, 513. se socios, &c. Æ. 2, 339

adduxerat artus vis ignea G. 3, 483

adeas vatem Æ. 3, 456

adeat 12, 761

adedit favos stellio G. 4, 242

adedit Æ. 6, 696. 7, 113. 9, 601. præcipitem 6, 594

adempta conditio mortis 12, 879. pars altera rerum 9, 131

ademptis regnis Æ. 8, 320

ademptum lumen 3, 658

adeo, jamque adeo Æ. 2, 567. 5, 268. 864. 8, 586. ſic adeo 4, 533. uſque adeo E. 1, 12. G. 4, 85. uſque adeone Æ. 12, 646
aderant 8, 657. ex 11, 100
aderat 2, 132. 5, 104. 8, 203. 228. 609. 9, 107. 12, 391
aderit E. 4, 48. Priami de ſanguine Pyrrhus Æ. 2, 662
adero 4, 125. 386
aderunt 2, 182
adeſi G. 2, 39. 44. Æ. 11, 380. huc ades E. 9, 43. huc ades ô, 2, 45. 7, 9. 9, 39
adeſis poſtibus Æ. 9, 537
adeſſe 2, 271. 732. 8, 656
adeſſet 10, 443. 11, 415
adeſt 3, 688. 5, 49. 7, 577. 9, 38. 49. 10, 279. 12, 96
adeunt delubra 4, 56
adhæſit G. 3, 443
adhibe ſocios caſtris Æ. 8, 56
adhibere ad vulnera medicas manus G. 3, 455
adhibete animos Æ. 11, 315. penates epulis 5, 62
adhuc E. 9, 35. Æ. 1, 551. 2, 142. 4, 319. 5, 413. 6, 806. 7, 137. 10, 855. 11, 70. 419. 489. 12, 36
adi nos pede ſecundo 8, 302
adibam ſidera 4, 322
adigat me fulmine ad umbras 4, 25
adjiciam 12, 837
adjicias 11, 354
adjiciunt 8, 304. 10, 182
adiit manes G. 4, 469. menſas Æ. 10, 517
adimit ſomnos 4, 244
adimunt fœtus creſcenti G. 2, 56
adire G. 4, 446. Æ. 5, 379. 11, 636. tot labores 1, 14
adirem 6, 115
adires 6, 534
adiret 12, 349
adiſti menſas 10, 460
adi oppida G. 3, 402. oracula Æ. 7, 82. penates 8, 544. regem 10, 149
aditum 6, 424. 635. 9, 58. 380. 507.
aditus, *ſing.* G. 4, 9. *plur.* 4, 35. Æ. 2, 494 4, 293. 423. 5, 441. 6, 43. 9, 67. 683. 11, 466. 525. 766. 886
adjuncta lateri caſtrorum claſſis 9, 69
adjungere 7, 238. 8, 13. me ſocium rebus 9, 199. ulmis vites G. 1, 2
adjungi generum Æ. 7, 57
adjungit E. 6, 43. Æ. 12, 244
adjuro caput Stygii fontis 12, 816
adjuvat 5, 345. 12, 219
adjuvet fors auſum 10, 458
admiranda, *neut.* G. 4, 3
admirans Æ. 2, 797. 6, 408
admirantur G. 4, 215
admiſcere 4, 267
admiſceri Æ. 7, 579
admiſſi, *plur.* 6, 330
admittier 9, 231
admoneat 6, 293
admonet 4, 353. 6, 619. 10, 153. 11, 233
admonuit Æ. 6, 4. G. 4, 187. Æ. 6, 538. 9, 109. telo bijugos 10, 587
admorſo ſtirpe G. 2, 379
admorunt ubera Æ. 4, 367
admoverit te ore ventus 3, 410
admovi labra *poculis* E. 3, 43. 47
admovit pecus aris Æ. 12, 171
adnabam terræ 6, 358
adnare terris 4, 613
adnavimus oris 1, 542
adnixa columnæ haſta 12, 92
adnixi, *plur.* 3, 208. 4, 583. haſtis 9, 229
adnixus 1, 148. 5, 226. 9, 744
adole verbenas E. 8, 65
adolemus honores Junoni Æ. 3, 547
adolere Penates flammis, 1, 708
adoleſcit prima ætas novis frondibus G. 2, 362
adoleſcunt ignibus aræ G. 4, 379
adolet altaria tædis Æ. 7, 71
adoleverit ætas 12, 438
Adonis E. 10, 18
adopertus amictu Æ. 3, 405
adora prece numen Junonis 3, 437
adorea liba *neut.* 7, 109
adoret Cererem G. 1, 343. numen Junonis Æ. 1, 52
adoro vos, *venti* 10, 677
adorta neſas 7, 386
adorti deducere, &c. 6, 397
Adraſti 6, 480
adſint G. 4, 19. Æ. 5, 70. 10, 774
adſis 1, 738. 10, 255. 461. adſis ô, G. 1, 18. Æ. 4, 578. 8, 78
adſit E. 2, 68. 4, 56. Æ. 3, 116. 5, 364
adſum Æ. 1, 599. 7, 454. 9, 427
adſumus 5, 57
adſunt 2, 330. 3, 225. 7, 506. 8, 286. 12, 288
advecta claſſis 5, 864
advecti huc 1, 562
advectum 8, 11
advectus ad oras 3, 108
advectus oris *abl.* 10, 655
advehitur Teucros 8, 136
advelat tempora lauro 5, 246
advena E. 9, 2. Æ. 4, 591. 7, 38. 10, 460. 516
adveneris urbem 1, 392
adveniat 7, 265
adveniet tempus 10, 11
adveniſſe diem 7, 145. viros 7, 168
advenit Camilla 7, 803. dies 11, 687
adventabant ſub finem 5, 328
adventante Dea 6, 258
adventantibus Euris G. 4, 192
adventat ad urbem 11, 514
adventare virum Æ 7, 69
adventu 7, 344
adventus, *ſing.* 11, 607
adventum 5, 36. 8, 201
adverſa, *nom. fœm.* 1, 107. 6, 552. 9, 283. 374. 11, 719. 12, 651. abl. 1, 170. 8, 616. 9, 35. 10, 579. *neut.* 9, 172. 10, 671.
adverſæ, *dat.* 3, 38
adverſam 10, 699
adverſas 1, 424
adverſata 4, 127
adverſi, *gen.* 5, 4. 77. 504. 9, 412. 588. 11, 667. 12, 307. *plur.* 2, 416. 11, 605
adverſis G. 2, 526. Æ. 3, 287. 6, 831
adverſo G. 1, 201. 218. Æ. 2, 724. 4, 701. 5, 89. 6, 279. 418. 631, 636. 9, 347. 443. 10, 734. 12, 1. 291. 370. 446. 950
adverſos E. 10, 45. Æ. 6, 755. 9, 761. 10, 412. 11, 389. 12, 266. 456. 461. 464
adverſum 6, 684. 8, 58. 11, 370. 691. 742. in adverſum nitens 8, 237. in adverſum rapiat 9, 211
adverte 4, 116. 8, 50
advertere proras terræ 7, 35
adverteret agmen urbi 12, 555
advertit proras 10, 293. puppim 6, 410
advertite animis quæ dicam 2, 712. malis numen 4, 611. mentes. 5, 304. mentem hue

huc 8, 440
advertitis æquore curſus Æ. 7, 196
advertunt proras 8, 101
advertuntur arenæ, *dat.* 5, 34
advexerat oras *Teucros* 2, 516
advexere carinis 2, 179
adulter 10, 92. 11, 268
adulterium 6, 612
adultos fœtus G. 4, 162. Æ. 1, 435
adunco roſtro 11, 755
advocat arma omnia 8, 250. ſocios 5, 44
advolat 10, 456. 896. Æneæ certior auctor 511. haſta fervidus Meſſapus 12, 293
advolvere focis ulmos G. 3, 378
adurat frigus *agros* G. 1, 93
adytis Æ. 2, 15. 297. 351. 404. 764. 3, 92. 5, 84
adyto 6, 98. 7, 269
Æacidæ, *gen.* 1, 103. 3, 296. 6, 58
Æaciden 6, 839
Æææ Circes 3, 386
ædes, *plur.* 2, 487. 12, 473. 607
ædibus G. 2, 462. 4, 258. Æ. 2, 512. 8, 468. 12, 93
ædificant equum 2, 16
Ægæo alto 12, 366. Neptuno 3, 74
Ægeon 10, 565
æger E. 1, 13. Æ. 10, 837. æger anhelitus 5, 432. 9, 814. curis 1, 212
ægyda, *acc.* 8, 354. 435
Ægyptia conjux 8, 688
Ægyptum G. 4, 291. Æ. 8, 687
Ægyptus G. 4, 210. Æ. 8, 705
Ægle E. 6, 20. 21
Ægon E. 3, 2. 5, 72
Ægonis E. 3, 2
ægra morte G. 3, 512. ægra corpora Æ. 2, 566. 3, 140. genua 5, 468
ægram 1, 355. 4, 35. 5, 651. 10, 612
ægre G. 3, 534
ægreſcit violentia Turni Æ. 12, 46
ægri, *plur.* 12, 910
ægris G. 4, 254. mortalibus G. 1, 237. Æ. 2, 268. 10, 274. 12, 850
ægros ſues G. 3, 496
ægrum amorem G. 4, 464. femur, Æ. 10, 856
Æmi, *gen.* G. 1, 492
Æmonides Æ. 10, 537
æmula Priſtis 5, 187. ſenectus 415. laudis æmula ſpes 10, 371
æmulus 6, 173
Ænea, Æneæ, Æneam, Æneas *poſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
Æneadæ, *plur.* 1, 161. 7, 284. 334. 8, 648. 9, 235. 468. 735. 12, 12. 186. 779
Æneadas, *acc.* 3, 18. 5, 108. 8, 341
Æneadis, *abl.* 7, 616
Æneadum, *gen.* 1, 569. 9, 180. 10, 120. 11, 503
Æneia, *nom. fæm.* 1, 1. 10, 156. *neutr.* 494
Æneide, *voc.* 9, 653
Æole 1, 69. 12, 542
Æolia 10, 38
Æoliam 1, 56. 8, 416
Æoliden 6, 164. 9, 774
Æolides 6, 529
Æoliis oris 8, 454. procellis 5, 791
Æolus 1, 56. 60. 80. 145
æqua ſolo culmina ponam 12, 569
æquabat luctus Mavors 10, 755. operum laborem juſtis partibus 1, 512. opes regum animis G. 4, 132
æquabis pedibus arenas G. 2, 232
æquabit animos Olympo Æ. 6, 782
non æquæ Palladis 1, 483
æquævum 2, 561. 5, 452
æqualem 10, 703
æquales fidi 5, 468. catervas 10, 194
æquali ævo 3, 491
ex æqualibus unam 11, 820
æqualis chorus G. 4, 460
æquam gentem Æ. 7, 203
æquanda cylindro area G. 1, 178
æquant ſata ſulcos G. 1, 113
æquante ventos ſagittâ Æ. 10, 248
æquare labores lachrymis 2, 362. fluctus ſequendo 3, 671
æquas leges 11, 321. vires G. 2, 286
æquaſſet nocti ludum Æ. 9, 338
æquat amorem 6, 474. ducem paſſibus 263
æquata cœlo machina 4, 89
æquatæ ſpirant auræ 5, 844
æquati numero 7, 698
æquatis roſtris Æ. 5, 232. velis 4, 587
æquavit tecta cœlo 8, 100
æque G. 2, 215. 454. 3, 118. Æ. 11, 32. 12, 840
æquem te cœlo laudibus 11, 125
æquemus pugnas 5, 419
æquet numerum cum navibus 1, 197
æqui ſervantiſſimus 2, 427. æqui viribus, *plur.* 12, 230
Æquicola 7, 747
æquiparas voce magiſtrum E. 5, 48
æquis animis & viribus Æ. 10, 357. nec Diis nec viribus 5, 809. ducibuſque & viribus 10, 431. manibus 11, 861. mentibus 9, 234. oculis 4, 372. 9, 209. partibus 7, 4. paſſibus 2, 724. viribus 12, 218
æquius 11, 115
æquo campo 9, 56. diſcrimine 5, 154. fœdere 4, 520. Marte 7, 540. ſolo 11, 706
æquor, *mare* E. 9, 57. G. 1, 327. 2, 162. 4, 388. 828. Æ. 1, 71. 150. 385. 3, 126. 157. 191. 664. 4, 313. 411. 582. 5, 143. 821. 8, 89. 690. 10, 233. 269. 693. *planities campi.* G. 1, 56. 2, 541. Æ. 9, 68. 10, 451. maris æquor 2, 780. 3, 495. ſalis æquor 3, 385
æquora, *maria.* G. 1, 206. 3, 201. 263. Æ. 1, 47. 146. 158. 168. 380. 2, 69. 176. 419. 3, 197. 290. 325. 378. 403. 662. 668. 4, 240 255. 524. 5, 171. 219. 235. 763. 778. 819. 843. 6, 171. 337. 355. 692. 7, 7. 228. 728. 8, 674. 9, 119. 10, 103. 166. 206. 660. 12, 572. *planities campi.* G. 3, 195. Æ. 7, 738. 12, 742. æquora ponti G. 1, 469
æquore, *mari.* G. 1, 246. 361. 3, 359. 470. Æ. 1, 33. 128. 132. 515. 5, 715. 862. 6, 344. 348. 729. 7, 29. 196. 811. 8, 96. 10, 665. *planities campi.* G. 1, 97. 2, 205. Æ. 5, 456. 10, 444. 569. 11, 599. 746. 12, 333. 501. 614. 710. æquore campi 7, 781
æquoreum genus G. 3. 243
æquoris, *maris* E. 8, 7. G. 2, 105. Æ. 3, 397. 9, 102
æquos ceſtus 5, 424. Faliſcos 7, 695

æquum eſt E. 5, 4. Æ. 12, 20
æquus G. 3, 118. Æ. 6, 129. ſorti utrique 10, 450. non æquus Clanius Acerris G. 2, 225. aër avibus 3, 546
aër G. 3, 546. Æ. 5, 20
æra, *neut.* G. 1, 480. 2, 464. 3, 363. 4, 151. 173. Æ. 2, 334. 3, 111. 6, 847. 7, 526. 8, 451. 9, 809. 10, 336. 11, 329
aëra, *acc.* G. 1, 428. 3, 109. 336. 4, 311. Æ. 1, 304. 3, 514. 5, 839. 6, 202. 9, 699. aëra ſummum arboris G. 2, 123
ærata *navi* Æ. 10, 166
æratæ peltæ 7, 743. proræ 9, 122. puppes 10, 223
æratam ſecurim 11, 656
æratas acies 7, 703. 9, 463. claſſes 8, 675
ærato tegmine 10, 887
æratos poſtes 2, 481
ære E. 1, 36. 5, 90. G. 2, 282. 3, 29. Æ. 1, 453. 2, 545. 3, 240. 286. 266. 6, 165. 591. 7, 804. 8, 593. 9, 503. 10, 214. 784. 869. 11, 10. 433. 12, 210. 712
aëre G. 1, 404. 3, 367. 4, 80. Æ. 1, 415. 5, 216
ærea, *nom. fœm.* 5, 198. 274. 490. 10, 835. *neutr.* 1, 452. 7, 615. 10, 313
ærei *gen.* 12, 541. *plur.* 7, 609
æreus G. 3, 173. Æ. 7, 743
aëria rupe G. 4, 508. ſede Æ. 12, 810. ulmo E. 1, 59
aëriæ grues G. 1, 375. palumbes E. 3, 69. quercus Æ. 3, 680. 9, 679
aëriam Irim 9, 803. nubem volucrum 7, 704
aërias Alpes G. 3, 474. arces Æ. 3, 291
aërii mellis G. 4, 1. montis E. 8, 59. Æ. 8, 221
aëriis aſtris 5, 518
aërio monte 6, 234
æripedem cervam 6, 803
æris *gen.* G. 2, 165. 4, 71. Æ. 10, 482
aëris E. 7, 57. Æ. 6, 887
æs 8, 445
æſculus G. 2, 16. 291
æſtas E. 7, 47. G. 1, 66. 312. 2, 149. 322. 377. 3, 296. 322. 4, 207. Æ. 1, 269. 760. 3, 8. 5, 626
æſtate E. 2, 22. G. 4, 156. Æ. 1, 434. 6, 707. 10, 405
æſtatem G. 4, 59. 138
æſtibus mediis G. 3, 331
æſtibus canis 2, 353
æſtiva luce 4, 52. tota æſtiva, *neut.* 3, 472
æſtivis nubibus 4, 312
æſtivum ſolem 4, 28
æſtu, *calore* E. 2, 10. G. 1, 297. 2, 3. 434. 479. Æ. 7, 464. *maris* 3, 397. 419. 557. 10, 292. 687. 11, 627. æſtu irarum 4, 532. 564. curarum 8, 19. 12, 486
æſtuat ager G. 1, 107. gurges Æ. 6, 297. ignis fornacibus G. 4, 263. pudor in corde Æ. 10, 870. 12, 666. ſpecus atra nebula 8, 258
æſtum, *calorem* E. 5, 46. *mare* Æ. 8, 674
æſtus, *calor. ſing.* E. 3, 98. Æ. 2, 759. *plur.* G. 1, 352. 3, 459. 4, 401. Æ. 2, 796. 7, 495. *mare* G. 2, 164. Æ. 1, 111
ætas E. 4, 4. 37. 9, 51. G. 2, 362. 3, 60. 165. 190. Æ. 1, 287. 7, 680. 8, 200. 326. 9, 212. 275. 10, 434. 11, 174. 12, 438
ætate 1, 709. 2, 596. 4, 599
ætatibus florentes ambo E. 7, 4
æterna, *nom. fœm.* Æ. 10, 18. *abl.* 12, 504. *neut.* G. 1, 60. Æ. 7, 609. 8, 37. 12, 191
æternam G. 1, 468. Æ. 4, 99. 10, 746. 12, 310. 879
æternas excubias 4, 201
æterni ignes 2, 154
æternis 1, 234
æterno, *abl.* 8, 394. 11, 356
æternum *nomen.* 1, 40. 2, 297. 6, 235. 381. 11, 583. *adv.* G. 2, 400. Æ. 6, 401. 617. 11, 97. 98
æther G. 1, 324. 2, 325. 3, 150. Æ. 1, 94. 4, 167. 668. 5, 228. 6, 640. 8, 239. 10, 102
æthera G. 1, 406. 409. 3, 358. Æ. 1, 383. 591. 2, 338. 3, 462. 572. 5, 13. 140. 6, 130. 7, 34. 65. 395. 530. 8, 70. 526. 9, 24. 10, 265. 459. 11, 272. 556. 759. 12, 253. 578
æthere E. 1, 60. G. 4, 78. Æ. 1, 227. 2, 113. 4, 574. 5, 695. 821. 6, 436. 7, 25. 143. 288. 8, 524. 701. 9, 645. 10, 356. 11, 724. 802. 12, 853
ætherea aura 1, 551. plaga 398. 9, 638
ætherea ſidera *plur.* 7, 768
æthereas auras G. 2, 292. Æ. 4, 446. 5, 520. 6, 762. 7, 557
ætherei Olympi Æ. 19, 621. ſolis 8, 68
ætnereis aſtris 5, 838
æthereo curſu 6, 536. Olympo 8, 319. ſemine 7, 281
æthereos hauſtus G. 4, 221. nimbos Æ. 8, 608. orbes 137
æthereum Olympum 6, 579. 11, 867. ſenſum 6, 747
ætheris 2, 512. 12, 140. 181
Æthiopum E. 10, 68. G. 2, 120. Æ. 4, 481
Æthon 11, 89
æthra 3, 585. 12, 247
Ætna G. 4, 173. Æ. 3, 554. 674
Ætnam G. 1, 472. Æ. 3, 579
Ætnæa 8, 419
Ætnei 8, 440
Ætnæos 3, 678. 7, 786. 11, 263
Ætola 11, 239
Ætolis 10, 28
Ætolum 11, 308
Ætolus 11, 428
ævi E. 4, 11. G. 3, 66. 189. 4, 206. Æ. 2, 638. 3, 415. 5, 73. 8, 627. 9, 255. 10, 472. 582. 11, 425
ævo E. 8, 27. 10, 43. Æ. 2, 435. 509. 3, 491. 9, 447. 11, 85. 237
ævum G. 3, 100. 4, 154. Æ. 7, 776. 9, 609. 10, 53. 235. 11, 569
Afer G. 3, 344
affabar Æ. 3, 492
affabilis dictu ulli 3, 621
affare 4, 424
affari 2, 775. 3, 153. 8, 35. 9, 484
affata G. 4, 530. Æ. 4, 632. 6, 40. 538. 666. 8, 611. 9, 83. 12, 138
affati poſitum corpus 2, 644
affatu 4, 284
affatur 1, 667. 2, 700. 7, 91. 544. 8, 126. 9, 198. 295. 640. 652. 10, 332. 466. 12, 10. 71
affatus hac voce G. 4, 320. dulci amore Æ. 6, 455
affecit illum alio pretio 12, 352
affectare dextram 3, 670
affectat viam Olympo G. 4, 562
afferimur urbem Æ. 7, 217
affers te huc 3, 310. 8, 477
affigere radicem terræ G. 2, 318
affixa foribus ora Æ. 8, 196
affixæ venis *apes* G. 4, 238
affixit lateri flammam Æ. 9, 536

affixus Æ. 5, 852. lateri 10, 161
afflarat oculis honores 1, 595
afflata numine *Sibylla* 6, 50
afflavit me fulminis ventis *Jupiter* 2, 649. oriens equis anhelis 5, 739. G. 1, 250
afflictis rebus Æ. 1. 456
afflictus 2, 92
affluxiſſe numerum comitum 2, 796
affore 7, 270. 9, 243. vim verbo 10, 547
afforet 1, 580. 2, 522. 6, 35
affuit 10, 143
Africa terra 4, 37
Africus 1, 90
Afros E. 1, 65. Æ. 8, 724
agam 4, 534. 546. 10, 675
Agamemnoniæ phalanges 6, 489
Agamemnonias 6, 838. res 3, 54
Agamemnonius 4, 471. 7, 723
agamus E. 9, 66
Aganippe E. 10, 12
agat nubes ventus G. 1, 462. res caſus Æ. 9, 723. Teucros in Rutulos 12, 78. quid agas? 4, 283. 12, 486
Agathyrſi 4, 146
age diem E. 8, 17. diverſas *naves* Æ. 1, 74. potum paſtas capellas E. 9, 24. age Æ. 6, 531. dic age 6, 343. en age G. 3, 42. ergo age 1, 63. Æ. 2, 707. eja age 4, 569. fare age 1, 362. 6, 389. imo age 1, 757. nunc age G. 4, 149. Æ. 6, 756. 7, 37. quare age 7, 429. quin age E. 3, 52. G. 4, 329. ſed jam age Æ. 6, 629. ſurge age, 3, 169. 8, 59. 10, 241. vade age 1, 462. 4, 223. 5, 548. verum age 11, 587. 12, 832
agebant hæc dubiis de rebus 11, 445
agebat agmen Palinurus 5, 833. nubila ventus G. 4, 421. ratem Sergeſtus Æ. 5, 272. tauros hæc Alcines 8, 203. Troas palantes 5, 265. vitam Saturnus G. 2, 538. ver orbis 3, 338. ſe Palinurus Æ. 6, 337. ſe matutinus 8, 465. ſe primus 9, 696
agelli, *gen.* E. 9, 3
inter agendum E. 9, 24
Agenoris Æ. 1, 342
agens agmen 7, 707. 804. 8, 683. 11, 433. *cervam* telis 4, 71. hyemem G. 3, 470. Æ. 10, 634. Italos in prælia Æ. 8, 678. tigres de vertice 6, 805. miſcet agens, 1, 195. torquet agens 1, 121. turbabis agens G. 3, 412
agentem carmine quercus 4, 510
agentes frigora ventos 1, 352
ager E. 3, 56. 7, 57. G. 1, 102. 107. 2, 6. 243. 330. Æ. 4, 525. 11, 316. 602
agerem hunc *diem* 5, 51
agerent cervum 7, 481
aget currum ad Capitolia 6, 837. campus gemitus 873. ſpumas ore G. 3, 203
agetur mihi nullo diſcrimine Tros Tyriuſque Æ. 1, 578
agger murorum 11, 382
aggerat cadavera G. 3, 536. iras Æ. 4, 197. 11, 342. præmia 11, 79
agere 5, 113. 7, 127. 159. 9, 43. 769. 11, 398. 850. 12, 446. 564. arenæ 1, 116. murorum 10, 144. ripæ 7, 106. terræ 11, 212. tumuli 5, 44. 7, 6. viæ 5, 273. aggere complent foſſas 9, 567
aggeribus 2, 496. 9, 70. 784. Alpinis 6, 830. murorum 10, 24. niveis G. 3, 354
aggeritur tumulo tellus Æ. 3, 63
agglomerant lateri 2, 341. ſe 12, 458
aggredere honores E. 4, 48
aggrediar his Daphnim E. 8, 103
aggrediare jacentem G. 4, 404
aggredior haſtilia majore niſu Æ. 3, 38. vatem dictis 358
aggreditur dictis 4, 92. 6, 387. enſe 9, 325
aggreſſa dictis ſororem 4, 476
aggreſſi E. 6, 18. ferro turrim Æ. 2, 463. avellere, &c. 2, 165. reſcindere cœlum 6, 584
agimur auguriis quærere, &c. 3, 5
Agis 10, 751
agit 12, 429. agmen in hoſtes 457. flumen piceum ſudor 9, 814. furentem in ſomnis Æneas 4, 465. *hunc* campo, &c. 10, 540. 12, 502. limitem ferro 10, 514. morbos ante metumque G. 3, 552. omnes ardor quærere, &c. Æ. 7, 393. omnia ſecum Afer G. 3, 344. palantes Æ. 11, 734. præcipitem toto æquore 5, 456. præcipites metus acer, excutere, &c. 3, 682. Priſtin remige 5, 116. reginam ſtimulis Alecto 7, 405. res tempus 5, 638. ſe palmis ad auras G. 2, 364. venen membris, *pellit* 130. ventos *Mercurius* Æ. 4, 245. undam fumus 8, 258
agitabat aves 12, 248. choros G. 4, 533. equum Æ. 11, 770. feras inſidiis curſuque 7, 478. gloria Turni *Drancen*, ſtimulis amaris 11, 337
agitabis curſu onagros G. 3, 409
agitabo currus ad flumina 3, 18
agitans diſcordia fratres 2, 496
agitant ævum ſub legibus 4, 154. pavidos formidine 3, 372
agitare ævum ſub undis Æ. 10, 235. artes mutas 12, 397. chelydros nidore G. 3, 415. currus 181. greges 287. gentes quietas Æ. 10, 71. feras 11, 686. Trojanos terris, undis 12, 803
agitat dies feſtos G. 2, 527. mens molem Æ. 6, 727
agitata per orbem *Camilla* 11, 694. freta G. 1, 357. numina Trojæ Æ. 6, 68.
agitate fugam 2, 640
agitator aſelli G. 1, 273. equorum Æ. 2, 476
agitatus furiis amor 10, 872. furiis ſcelerum Oreſtes 3, 331. ſcenis Oreſtes 4, 471
agitavimus urbe *hoſtes* 2, 421
ergo agite 3, 114. 5, 58. quare agite G. 2, 15. Æ. 1, 631. 7, 130. 8, 273. quin agite 5, 635
agitet fortuna 3, 609
agitur regina per urbes 7, 384. ſpina per lumbos G. 3, 87. ſtipitibus Æ. 7, 524. Turnus furiis 12, 101
agmen G. 2, 280. 4, 59. Æ. 1, 190. 2, 408. 613. 4, 404. 5, 549. 602. 834. 7, 69. 707. 804. 8, 683. 9, 47. 10, 171. 198. 440. 513. 11, 433. 781. 12, 450. 457. 555. agmen aquarum G. 1, 322
agmina G. 3, 423. Æ. 1, 494. 2, 68. 267. 371. 4, 142. 154. 406. 469. 5, 580. 675. 805. 6, 572. 815. 7, 144. 508. 648. 694. 794. 8, 696. 9, 113. 472. 800. 10, 318. 427. 431. 561. 722.

721. Æ. 11, 146. 663. 729. 734. 909. 12, 122. 239. 279. 329. 368. 482. 557. 597. 683. 689. 861. Extremæ agmina caudæ G. 3, 423
agmine 1, 381. 3, 348. 369. 4, 167. Æ. 1, 86. 397. 438. 2, 212. 450. 727. 782. 5, 90. 211. 378. 562. 6, 712. 749. 7, 703. 8, 587. 595. 9, 28. 375. 728. 788. 11, 412. 684. 763. 880. 907. 12, 324. 442
Agmine certo *de ſerpentis lapſu*, Æ. 2, 212. longo 5, 90. agmine remorum celer 5, 211. leni fluit agmine Tybris 2, 782
agminibus 9, 686
agminis 7, 707. 12, 249
agnæ *plur.* E. 2, 21
agnam Æ. 5, 772. 6, 249
agni *plur.* G. 1, 341. 4, 435. Æ. 9, 61
agnis E. 3, 6
agnos 3, 103. 4, 45. Æ. 1, 639
agnoſcas 6, 407
agnoſcere vultus 3, 173
agnoſcit 1, 474. 3, 82. 347. 6, 193
agnoſco 3, 351. 4, 23. 8, 155. 12, 260
agnoſcunt 2, 423. 3, 576. 679. 9, 457. 734. 10, 224
agnovere 6, 659
agnovi 12, 632
agnovit 1, 410. 492. 3, 180. 6, 452. 498. 9, 16. 10, 874. gemitum 10, 843. ſonitum 8, 531. ſtridorem 12, 869
agnum 9, 565
agnus E. 1, 8
ago 9, 37. Æ. 12, 637. capellas E. 1, 13
Agragas Æ. 3, 703
agreſtem Muſam E. 6, 8. uſum G. 3, 163
agreſtes *ſubſt.* G. 1, 41. Æ. 7, 504. 8, 349. 9, 11. *adj.* animos 7, 482. divos G. 2, 493. nymphas Æ. 3, 34
agreſti calamo E. 1, 10. certamine Æ. 7, 523. gaza 5, 40. honore capitis E. 10, 24. palæſtra G. 2, 531. ſtramine Æ. 11, 67
agreſtia pecora 7, 679
agreſtibus *ſubſt.* G. 1, 160. *adject.* pomis Æ. 7, 111
agreſtis legio 7, 681. manus 11, 682. pubes G. 1, 343
agreſtum *ſubſt.* 1, 10
agri *gen.* Æ. 1, 347. 7, 262. 10, 563. *plur.* 11, 209. G. 2, 183
agricola 1, 317. 494. 2, 513. Æ. 10, 805
agricolæ *gen.* G. 1, 48. *plur.* E. 9, 61. G. 1, 101. 300. 355. 2, 36. 4, 272. Æ. 2, 628. 7, 521
agricolam G. 1, 259
agricolas 2, 459
agricolis 1, 429. 2, 401. Æ. 1, 4. 12. 453
Agrippa 8, 682
agris, agro, agros, *paſſim, ſed nullo peculiari ſenſu.*
agunt otia terræ G. 3, 377. Troës *Latinos* Æ. 11, 620
aguntur iræ circum 12, 336
Agyllina 7, 652
Agyllinæ 8, 479
Agyllini 12, 281
ah E. 1, 15. 2, 60. 69. 7, 47. 52. 77. G. 2, 252. 4, 526
ahena luce Æ. 2, 479. *neutr. ſubſt.* 1, 217. 5, 102. 6, 218
aheni *gen. ſubſt.* G. 296. Æ. 7, 463
ahenis falcibus 4, 513. foribus 1, 453. labris 8, 22. nodis 1, 299. ſquamis 11, 487. 770
ahenos crateras 9, 165. thoracas 7, 633
Ajacis 1, 45
Ajax 2, 414
ait, *ſæpiſſime, ſed nullo peculiari ſenſu.*
aiunt 4, 598
ala, *exercitus* 11, 604. 868
alacer 10, 729. 12, 337
alacres 9, 231. ſylvas E. 5, 58
alacris E. 5, 380. 6, 685
alæ, *plur. de exercitu*, 4, 121. 11, 835. 12, 551
alarum 1, 305. 6, 19. 12, 876
alas G. 4, 27. 106. 203. Æ. 1, 693. 3, 226. 5, 217. 7, 191. 561. 12, 848. 869. velorum 3, 520. *exercitus* 11, 730. timor addidit pedibus 8, 224
alatis plantis Æ. 4, 259
Alba *nom. fœm.* G. 2, 465. Æ. 3, 392. 8, 45. *abl.* E. 7, 38. Æ. 9, 548. *neut.* E. 2, 18. G. 4, 130. Æ. 5, 567. 12, 69
Alba 6, 766
Albæ *gen.* 9, 387
Albæ *plur.* G. 2, 91
albam Æ. 3, 120. 5, 567
Albam Æ. 1, 275. 5, 597. 6, 770. 8, 48
Albanæ *plur.* 7, 602
Albane 8, 643
Albani *plur.* 1, 11. 5, 600. 9, 388
Albanum 6, 763
Albanus 12, 134
albent campi oſſibus 12, 36
albeſcere fluctus, &c. G. 3, 237. Æ. 7, 528. lucem, 4, 586. tractus flammarum G. 1, 367
albi *plur.* 2, 146. Æ. 3, 392. 8, 45
albis G. 3, 82. Æ. 5, 565. 7, 667. 9, 49. 10, 575. 11, 681. 12, 164
albo E. 2, 41. G. 2, 71. 3, 56. Æ. 8, 82. 12, 87
albos G. 3, 386. Æ. 5, 865. 7, 417. 9, 651
Albula 8, 332
album 11, 580
Albuneâ 7, 83
Alburnum G. 3, 147
albus Æ. 7, 517
Alcandrum 9, 767
Alcanor 10, 338
Alcanore 9, 672
Alcathoum 10, 747
Alcidæ *dat.* E. 7, 61. Æ. 8, 219. 10, 321
Alcide *voc.* 10, 461
Alciden 5, 414. 6, 123. 392
Alcides 6, 801. 8, 203. 249. 256. 363
Alcimedon E. 3, 44
Alcimedontis 3, 37
Alcimeï G. 2, 87
Alcippen E. 7, 14
Alconis 5, 11
alebat G. 4, 563. Æ. 8, 318
Alecto, *nom.* 7, 341. 405. 415. 445. 476. *acc.* 324
alendum 3, 50
ales 1, 398. 5, 506. 861. 11, 721. 12, 247. 255
Alethes 1, 125. 9, 246. 307
Alexi E. 2, 6. 19. 65
Alexis 2, 56. 73. 7, 55
alga, *nom.* Æ. 7, 590. *abl.* E. 7, 42
alia, aliæ, aliam, alias, alii, aliis, alio, alios, aliud, alium, alius, *paſſim, ſed nullo peculiari ſenſu.*
alibi E. 1, 42. G. 1, 55
aliena, *abl.* 2, 76. *neutr.* 4. 244. E. 4, 311. 10, 78. 866
alienis G. 2, 149
alieno Æ. 10, 781
alienus E. 3, 5.
aligeri agminis Æ. 12, 249
aligerum amorem 1, 687
alipedes 7, 277

ali-

alipedum equorum 12, 434
aliqua *adverb.* E. 3, 15
aliquæ 6, 60
aliquam 3, 73. 6, 55. Æ. 1, 467. 2, 676
aliquando 8, 200. 602
aliquas 6, 719
aliquem 7, 770. 8, 578
aliquid E. 2, 71. Æ. 2, 81. 9, 186. 10, 84. 547
aliquis 2, 48. 4, 625. 6, 864
aliquod 2, 89
aliquot E. 1, 70
alis E. 6, 81. G. 1, 382. 4, 82. Æ. 1, 401. 4, 180. 240. 252. 5, 515. 657. 7, 408. 476. 9, 14. 11, 756. 12, 866. alis fulminis 5, 319. nox tellurem amplectitur 8, 369. allapſa ſagitta 9, 578. 12, 319
alit Africa viros 4, 38. *Dido* vulnus venis 4, 2. *Jupiter* fœtus G. 2, 327. ſpiritus aſtra 6, 726. ſucceſſus hos Æ. 5, 231. tellus *florem.* 11, 71. herbas G. 2, 251. *vitula* fœtus E. 3, 30
aliter, *quindecies.*
alitibus 9, 486. 10, 559
alitis *verb.* G. 1, 22. *nom.* Æ. 8, 430. 12, 862
alitur G. 3, 454
alituum Æ. 8, 27
allabi 10, 269. allabi rates 8, 108
allabimur 3, 131. 569
allabitur 6, 2. 9, 474. 10, 292
allapſa 9, 578. 12, 319
allia E. 2, 11
Allia Æ. 7, 717
alligat G. 4, 480. Æ. 1, 173. 6, 439
alloquere 4, 226. 8, 123
alloquitur 1, 233. 598. 4, 8. 222. 5, 780. 6, 341. 8, 372. 10, 228. 860. 11, 821. 12, 792
alloquor E. 8, 20. Æ. 6, 466
alludens 7, 117
alluit G. 2, 158. Æ. 8, 149
alma G. 1, 7. Æ. 1, 310. 622. 2, 591. 664. 3, 311. 6, 74. 117. 197. 7, 644. 774. 8, 455. 10, 215. 220. 252. 332. 439. 11, 557
almam 11, 182
almis G. 2, 233
Almon Æ. 7, 532
Almonem 7, 575
almum E. 8, 17. Æ. 5, 64
almus G. 2, 330
alni 2, 110
alnos E. 6, 63. G. 1, 136
alnus E. 8, 53. 10, 74. G. 2, 451
Aloïdas Æ. 6, 582
Alpes G. 1, 475. 3, 474. Æ. 10, 13
Alphea G. 3, 180
Alpheæ Æ. 10, 179
Alpheum G. 3, 19. Æ. 3, 694
Alpheſibœi E. 8, 1. 5
Alpheſibœus 5, 73. 8, 62
Alpina Æ. 8, 661
Alpinas E. 10, 47
Alpini Æ. 4, 442
Alpinis 6, 830
Alſum 12, 304
alta, altæ, altam, altus, alte, alti, altis, alto, altorum, altos, altum, altus, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
altaria E. 1, 44. 5, 66. 8, 64. 74. 105. G. 3, 490. Æ. 2, 515. 550. 4, 145. 517. 5, 54. 93. 7, 71. 8, 285. 11, 50. 12, 174
altaribus 7, 211
alter, altera, alterius, alterum, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
alterna E. 3, 59. 5, 14. G. 3, 192. Æ. 5, 376. 6, 121. 11, 426
alternantes G. 3, 220
alternanti Æ. 4, 287
alterni 12, 233
alternis E. 3, 59. 7, 18. G. 1, 71. 79
alternos E. 7, 19. Æ. 3, 423. 3, 584. 8, 634
altior 8, 162. 10, 625. 11, 697. 12, 902
altiſſima 8, 234
altius E. 6, 38. G. 2, 290. 3, 76. 442. 553. 4, 285. Æ. 7, 529. 10, 813
altricem 3, 273
altus G. 4, 368. Æ. 9, 30. 10, 737. 875. 11, 726. 12, 140. 295
alvearia G. 4, 34
alveo Æ. 6, 411. 7, 33. 303. 9, 32
alveus G. 1, 203
alumno Æ. 6, 877. 11, 33
alumnum Æ. 6, 595
alvo G. 2, 453. Æ. 2, 401. 6, 516. 9, 152. 12, 273
alvum G. 3, 427. 4, 94. Æ. 2, 51
alvus G. 3, 80. Æ. 10, 211
ama 5, 163
amabat E. 2, 52
amabit 5, 76. 7, 63
amans Æ. 4, 101
amant Æ. 3, 59. 8, 108. G. 3, 396
amantem G. 4, 488. Æ. 1, 356. 4, 296. 370. 479
amantes E. 8, 26. G. 3, 218. 315. 4, 124. Æ. 4, 221. 520
amanti 4, 429. 6, 526
amara E. 10, 5. G. 2, 86. 238
amaracus Æ. 1, 697
amaræ E. 6, 62
amaras 1, 79
amare, *verb.* G. 3, 186. Æ. 3, 134. *nom. voc.* 10, 900
amari *verb.* E. 5, 89
amarior 7, 41
amaris G. 1, 120. 2, 314. Æ. 10, 591. 11, 337. 12, 766
amaro E. 6, 68. Æ. 4, 203. 12, 588
amaror G. 2, 247
amaros E. 3, 110
amarum G. 4, 431
Amarylli E. 1, 37. 8, 77. 78. 101
Amaryllida 1, 5. 9, 22
Amaryllidis 2, 14. 3, 81
Amaryllis 1, 31. 2, 52
Amaſena Æ. 7, 685
Amaſenus 11, 547
Amaſtrum 11, 673
amat E. 3, 84. 88. 5, 61. 7, 63. G. 2, 113
Amatæ Æ. 7, 343. 401. 581. 9, 737. 12, 56
Amatam 12, 71
Amathus 10, 51
amati 10, 189
amavit E. 5, 52. Æ. 6, 129
Amazon 11, 648
Amazones Æ. 11, 660
Amazoniam 5, 311
Amazonidum 1, 494
ambas, ambo, ambobus, ambos, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
ambages G. 2, 46. Æ. 1, 345. 6, 29. 99
ambeſa 5, 752
ambeſas 3, 257
ambiguæ 5, 655. 8, 581
ambiguam 1, 665. 3, 180
ambiguas 2, 99
ambiguum 5, 326
ambiit 10, 243
ambire 4, 283. 7, 333
ambit 6, 550
ambroſiæ G. 4, 415. Æ. 1, 407. 12, 419

am-

ambuſta 12, 301
ambuſſum 12, 298
Amello G. 4, 271
amem 2, 486
amens Æ. 2, 314. 321. 745. 4, 203. 279. 7, 460. 9, 424. 478. 10, 681. 12, 622. 742. 776
Amerina G. 1, 265
amentaque Æ. 9, 665
amica 2, 255
amice 6, 507
amici 1, 490. 2, 93. 5, 337. 350. 719. 869. 6, 149. 8, 172
amicis 2, 147. 372. 5, 41. 770. 8, 125. 10, 467
amicitiæ 11, 321
amiciuam 7, 546
amico 3, 463
amicos G. 4, 115. Æ. 5, 57. 11, 109
amicti 1, 520
amictu 1, 416. 1, 405. 545. 7, 669. 8, 33. 11, 77. 12, 401. 885
amictum 5, 421
amictus G. 3, 563. Æ. 6, 301. 12, 602
amicum 1, 614. 2, 735. 3, 82. 5, 452. 9, 198. 389. 430. 444. 774
amiſit G. 2, 198. 3, 227. Æ. 8, 332
amiſſa G. 3, 70. Æ. 5, 519. 795. 11, 868. 12, 236
amiſſæ 3, 341
amiſſam 2, 741. 4, 375
amiſſi 11, 272
amiſſis G. 4, 318. Æ. 1, 255. 478. 5, 271. 699
amiſſo G. 4, 213. 5, 867
amiſſos G. 4, 512. Æ. 1, 221. 2, 148
amiſſum 5, 614. 814
Amiterna 7, 710
Amithaonius G. 3, 550
amittebat Æ. 5, 853
amittes 11, 409
amitto 3, 710
Ammone 4, 198
amne 11, 457
amnem E. 5, 25. G. 1, 141. 3, 73. 4, 362. Æ. 3, 694. 6, 318. 374. 705. 7, 792. 8, 58. 204. 236. 597. 9, 245. 11, 562. 12, 417
amnes G. 1, 479. 2, 187. 485. 3, 2. 554. 4, 233. Æ. 4, 164. 5, 634. 807. 6, 671. 11, 298. 12, 524
amni G. 1, 203. 3, 447. Æ. 8, 473. 549. 9, 469. 11, 316
amnibus 8, 71. 9, 30
amnis G. 1, 115. 3, 522. 4, 293. 319. 373. Æ. 2, 496. 6, 550. 7, 465. 701. 728. 8, 64. 240. 9, 124. 10, 199. 806. 11, 405
amo E. 3, 78
amœna Æ. 5, 734. 6, 633
amœno 7, 30. 8, 31
amomum E. 3, 89. 4, 25
amor, amore, amorem, amores, amori, amoris, amorum, *ſæpiſſime, ſed nullo peculiari ſenſu.*
Amphion E. 2, 24
Amphitryoniadæ Æ. 8, 103
Amphitryoniades 8, 214
Amphryſia Æ. 6, 398
Amphryſo G. 3, 2
ampla Æ. 1, 729. 2, 310. 4, 93
amplectens 10, 523
amplecti G. 2, 42
amplectitur Æ. 8, 369
amplector 3, 351
amplexa 4, 686
amplexæ G. 2, 367. Æ. 2, 490. 517
amplexi 2, 218
amplexu 6, 698. 8, 388. 568
amplexus E. 3, 45. Æ. 1, 691. 2, 214. 3, 607. 5, 86. 531. 8, 124. 405
amplis 3, 353
amplius E. 3, 105. G. 4, 503. Æ. 1, 687. 3, 192. 260. 5, 8. 9, 426. 519. 11, 808. 12, 680
amplum 6, 743
Amſancti 7, 565
Amyci 1, 225. 5, 373
Amyclæi G. 3, 89
Amyclæum 3, 345
Amyclis Æ. 10, 564
Amyco 10, 704
Amycum 9, 772. 12, 509
Amyneæ G. 2, 97
Amynta E. 3, 74
Amyntæ G. 2, 97
Amyntas E. 2, 35. 39. 3, 83. 5, 8. 15. 18. 10, 37. 38. 41
an, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
Anagnia 7, 684
anceps 4, 603. 10, 359
Anchemolum 10, 389
Anchiſa 3, 475. 5, 244. 424. 6, 322. 331. 7, 152
Anchiſæ 1, 621. 4, 351. 427. 5, 31. 99. 535. 652. 664. 723. 8, 156. 9, 647. 10, 534
Anchiſen 2, 597. 747. 3, 82. 179. 710. 5, 614. 6, 670. 7, 134
Anchiſeo 5, 761
Anchiſes 2, 687. 3, 9. 263. 473. 525. 539. 558. 610. 6, 679. 713. 723. 752. 854. 867. 888. 897. 7, 123. 245. 8, 163. 12, 934
Anchiſiade 6, 126. 348
Anchiſiades 5, 407. 8, 521. 10, 250. 822
anchora 1, 173. 5, 277. 6, 4. 901
ancile 7, 188
ancilia 8, 664
ancipitem 5, 589
ancipites 5, 654
ancipiti 3, 47. 7, 525
Ancus 6, 815
Androgei 2, 392
Androgeo 6, 20
Androgeos 2, 371. 382
Andromache 2, 456. 3, 303. 319. 482
Andromachen 3, 297
Andromaches 3, 487
anethi E. 2, 48
anfractu Æ. 11, 522
angit G. 3, 497. Æ. 8, 260
Angitiæ 7, 759
anguem 2, 379. 7, 346
angues G. 3, 38. 4, 482. Æ. 2, 204. 6, 572. 7, 450. 658. 8, 289. 437. 697
anguibus 7, 561
anguis E. 3, 93. 8, 71. G. 1, 205. 244. 2, 154. 3, 425. Æ. 5, 84. 8, 300
anguſta 2, 332. 3, 685. 11, 309
anguſtæ 11, 524
anguſtam G. 4, 228
anguſti G. 4, 296. Æ. 3, 411. 8, 366
anguſtis G. 3, 290
anguſto G. 4, 83. Æ. 3, 419. 4, 405
anguſtos G. 4, 35
anguſtum 1, 380
anguſtus 2, 75. 4, 206
anhela 3, 497
anhelans Æ. 10, 837
anhelanti 5, 254
anhelat 8, 421
anheli 12, 790
anhelis G. 1, 250. 2, 135. Æ. 5, 739
anhelitus 5, 199. 432. 9, 814
anhelum 6, 48
Aniena G. 4, 369
Anienem Æ. 7, 683
aniles 7, 416
anili 4, 641

anima, animæ, animam, animarum, animas, *passim, sed nullo singulari sensu.*
animadversis G. 2, 259. 3, 123
animalia E. 6, 41. G. 4, 309. Æ. 3, 147. 9, 224
animi, animis, animo, animorum, animos, animum, animus, *passim, sed nullo peculiari sensu.*
animosa 12, 277
animosi G. 2, 441
animosum 3, 81
Anius Æ. 3, 80
Anna 4, 9. 20. 31. 421. 500
annales 1, 377
Annam 4, 634
anni, annis, anno, annos, annum, annus, *passim, sed nullo singulari sensu.*
annosa 6, 282
annosam 4, 441. 10, 766
annua G. 1, 216. 338. Æ. 5, 53. 8, 173
annue G. 1, 40. Æ. 9, 625
annuerit 11, 20
annuerint 12, 187
annuis 1, 254
annuit 4, 128. 9, 106. 10, 115. 11, 797. 12, 841
annuus 5, 46
ansa E. 6, 17
ansas 3, 45
anser E. 9, 36. G. 1, 119. Æ. 8, 655
Antæus 12, 443
Antandra 3, 6
ante *passim.*
antea 1, 185. 514
anteferam 4, 371
anteirent 12, 84
antennæ 7, 631
antennarum 3, 549
Antenor 1, 246
Antenoridas 6, 484
antes G. 2, 417
antetulit Æ. 6, 677
anteveni G. 3, 71
antevolans Æ. 9, 47
antevolant 12, 455
Anthæum 10, 561
Anthorem 10, 778
Antigenes E. 5, 89
Antiphaten Æ. 9, 696
antiqua 1, 16. 379. 535. 630. 2, 188 364. 714. 3, 164. 4, 312. 633. 5, 688. 7, 178. 365. 11, 540
antiquæ G. 2, 174. Æ. 1, 646. 2, 742
antiquam 2, 137. 626. 3, 96. 342. 6, 179. 10, 688
antiquas G. 2, 209. Æ. 2, 635
antiqui 4, 458. 11, 253. 851. 12, 347
antiquis Æ. 3, 131. 10, 719
antiquo G. 3, 332. Æ. 7, 38
antiquos E. 9, 46. G. 2, 157
antiquum Æ. 3, 15. 4, 431. 5, 608. 6, 580. 648. 9, 266. 647. 12, 897
antiquus 11, 316
Antonius 8, 685
antra G. 4, 429. Æ. 8, 419
antris G. 4, 509
antro E. 1, 76. 5, 19. 6, 13. 9, 41. G. 4, 44. 152. Æ. 1, 56. 3, 431. 446. 617. 641. 6, 77. 99. 262. 400. 418. 723. 8, 217. 254. 630
antrum E. 5, 6. Æ. 1, 173. 3, 631. 6, 11. 42. 157. 8, 451
Anubis 8, 698
anus 7, 419
anxius 9, 89
Anxuris 10, 545
Anxurus 7, 799
Aonas E. 6, 65
Aonia E. 10, 12
Aonio G. 3, 11
aper E. 5, 76. G. 3, 248. Æ. 10, 708
aperire 3, 206. 11, 884
aperiret 2, 60
aperit G. 1, 217. Æ. 1, 111. 150. 2, 246. 6, 12. 406. 7, 448. 565. 10, 864
aperitur 3, 275. 8, 681
aperta G. 1, 393. 3, 194. Æ. 11, 360
apertas 10, 13. 11, 748
apertus 7, 522. 8, 585. 9, 25
aperto G. 2, 280. Æ. 1, 159. 398. 6, 262. 8, 523. 11, 493. 12, 333. 353. 450
apertos G. 2, 112. Æ. 11, 904
apertum 1, 591. 10, 314. 11, 666
apes E. 5, 76. 10, 30. G. 2, 452. 4, 177. 285. 556. Æ. 1, 434. 7, 64. 12, 588
apex 2, 683. 10, 270
Aphidnum 9, 702
apibus E. 1, 55. G. 1, 4. 2, 213. 4, 8. 37. 139. 149. 197. 220. 251. 318. 534
apicem Æ. 4, 246. 7, 66. 12, 492
apices 8, 664
apio E. 6, 68. G. 4, 121
Apolline Æ. 10, 171.
Apollinis 2, 430. 3, 79. 12, 516
Apollo E. 3, 104. 4, 10. 57. 5, 35. 6, 64. 10, 21. G. 4, 7. 323. Æ. 2, 121. 3, 119. 154. 162. 251. 275. 395. 434. 479. 4, 144. 345. 376. 6, 9. 101. 344. 7, 241. 8, 336. 704. 9, 638. 649. 654. 10, 875. 11, 785. 12, 393. 405
apparat 9, 147. 10, 453. 11, 117
apparent G. 3, 353. Æ. 1, 122. 2, 422. 484. 622. 3, 193. 11, 605. 12, 849
apparere E. 9, 60. G. 1, 484. Æ. 8, 17.
apparet G. 1, 404. Æ. 2, 483. 3, 270. 531. 701. 8, 557
apparuit 8, 241. 10, 579. 12, 576. 941
appellabunt 5, 718
appellat 5, 540
Apenninicolæ 11, 700
Apenninus 12, 703
appetii 11, 277
applicat 1, 620. 12, 303
appone G. 4, 280
apponere Æ. 4, 602
apprima G. 2, 134
appulit Æ. 1. 381. 3, 338. 705. 7, 39
apri E. 7, 29. Æ. 1, 328
apricis E. 9, 49. G. 2, 522. Æ. 5, 128. 6, 312
apros E. 2, 59. 3, 75. 10, 56. G. 3, 411
aprum Æ. 4, 159
aptans 2, 672
aptant G. 4, 74. Æ. 5, 753
aptantur G. 1, 172
aptarat Æ. 9, 305
aptare G. 2, 359. Æ. 1, 556. 3, 472. 5, 247. 10, 131
aptat 8, 80. 9, 364. 10, 588. 11, 8. 12. 88
aptemus 8, 380
aptent 4, 189. 10, 259
aptius 2, 234
aptos 3, 168
aptum Æ. 4, 482. 6, 797. 11, 202
apud *passim, sed nullo singulari sensu.*
aqua, aquæ, aquam, aquarum, aquas, aquis, *passim occurrunt, sed nullo peculiari sensu.*
aquantur G. 4, 193
Aquarius 3, 304
aquila E. 9, 13. Æ. 11, 752
Aquilo G. 2, 404
Aquilone G. 1, 460. Æ. 1, 106. 5, 2. 7, 361.
Aquilonem G. 2, 113
Aquiloni 2, 261
Aquilonibus G. 2, 334. Æ. 1,

395. 3, 285. 4, 310
aquoſæ E. 10, 66. Æ. 8, 429
aquoſam 9, 671
aquoſi G. 4, 234
aquoſus Æ. 4, 52
ara G. 1, 299. Æ. 2, 513. 523. 7, 764. 9, 585. 12, 298
Arabs 8, 709
Arabis 7, 605
Arabum G. 2, 115
Aracyntho E. 2, 24
aræ G. 4, 276, 379. Æ. 1, 421. 2, 129. 155. 514. 3, 63. 4, 509. 676. 5. 639. 8, 179. 718
aram E. 1, 7. G. 2, 395. 3, 486. Æ. 2, 223. 425. 6, 177. 1, 186. 271. 337. 12, 219
arando G. 2, 204. 239
arandum Æ. 2, 780. 3, 495. 4, 212
aranea G. 4, 237
arant Æ. 3, 14. 7, 798
Ararim E. 1, 63
aras *paſſim.*
arat G. 2, 224. Æ. 7, 417
arator E. 3, 43. 4, 41. G. 1, 261. 2, 207. 3, 517. 4, 512. Æ. 10, 804
aratra E. 2, 66. G. 3, 50. 519
aratri G. 1, 19. 162. 170. Æ. 7, 635
aratris G. 213. 2, 189. 3, 62. Æ. 7, 539
aratro G. 1, 45. 98. 494. 507. 2, 513. Æ. 5, 755. 9, 435
aratrum E. 6, 50
Araxes Æ. 8, 728
arbor G. 4, 142
arbore E. 1, 38. 3, 70. 7, 54. G. 1, 262. 2, 76. 300. 470. 3, 256. 353. 4, 557. Æ. 4, 485. 5, 504. 6, 136. 141. 187. 203. 10, 207
arborei fœtus G. 1, 55
arboreis cornibus Æ. 1, 194
arboreum telum 12, 888
arboribus E. 3, 81. 5, 32. 10, 54. G. 1, 444. 2, 9. 89. 116. 267. 278. 4, 560. Æ. 1, 315. 2, 300. 3, 139. 230. 6, 178. 8, 96. 12, 454
arboris 2, 124. 3, 233. 4, 44. Æ. 7, 108. 10, 835. 12, 105
arbos E. 3, 56. G. 2, 57. 66. 81. 131. 150. 290. 4, 24. Æ. 3, 27. 6, 206. 12, 210
arbuſta E. 1, 40. 2, 13. 4, 2. 5, 64. G. 2, 416. 3, 328. Æ. 10, 363
arbuſtum E. 3, 10
arbuta G. 1, 148. 2, 520. 3, 301. 4, 181
arbuteæ crates G. 1, 166
arbuteis virgis Æ. 11, 65
arbutus E. 3, 82. 7, 46. 2, 69
Arcada Æ. 12, 518
Arcadas 8, 518. 10, 364. 397. 11, 395
Arcades E. 7, 4. 26. 10, 31. Æ. 8, 51. 352. 10. 491. 11, 93. 142. 835. 12, 231. 281
Arcadia E. 4, 58. Æ. 5, 299
Arcadiæ E. 10, 26. G. 3, 392. Æ. 8, 159
Arcadibus Æ. 10, 452
Arcadii G. 4, 283. Æ. 8, 573
Arcadio 10, 425. 12, 272
Arcadis 11, 835. 12, 551
arcana 1, 266. 6, 72. 7, 123
arcanos 4, 432
Arcas 8, 102. 129. 10, 239
arce 1, 60. 2, 33. 41. 245. 322. 3, 531. 4, 410. 6, 17. 519. 830. 7, 70. 8, 1. 10, 805. 11, 490
arceat 11, 826
arcebant 2, 406
arcebat 1, 35
arcebis G. 3, 155
arcem Æ. 1, 254. 370. 428. 2, 226. 315. 760. 3, 134. 336. 8, 98. 657
Arcens 9, 583
arcent G. 3, 131. 4, 168. Æ. 1, 439
Arcentis 6, 581
arcentur 7, 879
arceret 1, 304
arces E. 2, 61. G. 1, 240. 2, 555. 4, 461. Æ. 1, 24. 312. 424. 2, 615. 3, 291. 553. 4, 234. 260. 347. 6, 9. 774. 783. 7, 61. 364. 696. 8, 375. 11, 477. 12, 698
arceſſere G. 4, 224. Æ. 6, 119
arcet Æ. 5, 742
arcete 8, 73
Archetium 12, 459
Archippi 7, 752
arcibus G. 4, 172. Æ. 10, 12
arcis 2, 166. 319. 8, 313. 652. 9, 151
Arcitenens 3, 75
arcta 2, 146
arctis G. 4, 297
Arcton 1, 138
Arctus G. 1, 246. Æ. 6, 16
Arcturi G. 1, 204
Arcturum G. 1, 68. Æ. 1, 748. 3, 516
arcu 5, 507. 513. 6, 803. 11, 654
arcum E. 3, 12. Æ. 1, 191. 522. 3, 533. 5, 521. 609. 658. 8, 704. 9, 15. 11, 575. 12, 815
arcus G. 1, 381. 2, 26. 448. Æ. 5, 88. 500. 7, 164. 9, 631. 665. 10, 169. 11, 652. 774. 874
ardea G. 1, 364
Ardea Æ. 7, 412. 631. 9, 738. 12, 44
ardebant G. 3, 512. Æ. 1, 519. 585
ardebat E. 2, 1. 5, 86. G. 4, 426. Æ. 4, 262. 8, 163. 11, 782
ardemus 2, 105
ardens G. 1, 34. 4, 91. Æ. 2, 41. 529. 5, 277. 456. 6, 5. 130. 9, 421. 10, 514. 689
ardente G. 3, 490. Æ. 2, 316. 11, 602
ardente G. 1, 391. Æ. 7, 244
ardentem G. 4, 384. Æ. 6, 467. 7, 142. 345. 9, 198. 535. 652. 703. 760. 10, 262. 12, 55. 732
ardentes G. 3, 46. 505. 564. 4, 99. 451. Æ. 1, 427. 476. 2, 210. 734. 5, 637. 648. 7, 481. 9, 568. 11, 200. 12, 670
ardenti E. 2, 13. Æ. 10, 552
ardentia 2, 405
ardentibus 4, 482. 6, 254. 797
ardeſcit 1, 717. 11, 607
ardet 1, 495. 2, 311. 4, 101. 281. 7, 623. 9, 66. 10, 270. 12, 3. 71. 325
ardor 4, 581. 7, 393. 11, 786
ardore G. 3, 432
ardorem Æ. 9, 184
ardua G. 2, 67. 3, 58. 79. 291. 315. Æ. 3, 271. 665. 4, 246. 5, 428. 695. 831. 6, 515. 7, 183. 512. 562. 8, 221, 417. 11, 513. 12, 745. 892
arduus G. 1, 240. 324. 2, 145. 3, 439. Æ. 2, 328. 475. 3, 619. 703. 5, 278. 479. 567. 7, 624. 8, 299. 685. 9, 53. 10, 3. 102. 197. 11, 638. 754. 12, 789
area G. 1, 178. 192. 298. 3, 133
arebant G. 4, 427. Æ. 3, 142
arena G. 1, 114. 389. 3, 195. 234. 493. 4, 291. Æ. 176. 4, 620. 5, 336. 374. 423. 871. 6, 316. 643. 7, 31. 9, 589. 12, 106. 276. 340. 382. 741
arenæ G. 1, 105. 2, 106. 3, 110. Æ. 1, 116. 544. 3, 38. 557. 5, 34. 9, 716
arenam E. 3, 87. G. 1, 70. 3, 241. Æ. 6, 297. 9, 629. 11, 626
arenas G. 2, 232. 3, 350
arenis G. 2, 139. Æ. 1, 113
arenoſum 4, 257
arentem 3, 350. 12, 522
arentes G. 3, 555. 4, 268
arentia 1, 110
arentibus 2, 377

aret E. 7, 57. 10, 67. G. 3, 501
Arethuſa E. 10, 1. G. 4, 344. 351. Æ. 3, 696
argenteus 8, 655
argenti G. 2, 165. 3, 449. Æ. 1, 363. 5, 112. 248. 10, 527. 521
argento 5, 267. 307. 7, 634. 8, 672. 9, 263. 357
argentum 1, 597. 644. 3, 466
Argi 8, 346
argilla G. 2, 180
Argileti Æ. 8, 345
Argiripam 11, 246
Argis 1, 28. 289. 2, 178. 7, 286. 10, 779
Argitiſque G. 2, 99
Argiva Æ. 2, 254. 7, 682. 794. 11, 243
Argivæ 1, 255. 3, 547
Argivum 1, 44. 2, 393. 5, 672
Argo E. 4, 34
Argolica Æ. 5, 314
Argolicas 2, 55. 3, 283
Argolici 3, 637. 8, 374
Argolicis 2, 177
Argolico 5, 52
Argolicos 10, 56
Argolicum 9, 202
Argos 2, 95. 326. 6, 838. 10, 782
argue 11, 384
arguerim 11, 164
arguerit 9, 282
arguet 11, 393
arguit 4, 13
argumentum 7, 791
Argus 7, 791
arguta E. 7, 1. 24. G. 1, 377
argutæ 1, 143
arguto G. 1, 294. Æ. 7, 14
argutos E. 9. 36
argutumque E. 8, 22. G. 3, 80
arida G. 1, 79. 289. 3, 197. 458. Æ. 4, 179. 5, 200
aridus G. 1, 357. 4, 98
aries E. 3, 94. 4, 43. G. 3, 387. 446
arietat Æ. 11, 890
ariete 2, 491. 7, 175. 12, 706
Arion E. 8, 56
aris G. 2, 380. 3, 160. Æ. 1, 53. 2, 351. 574. 3, 118. 231. 404. 4, 453. 5, 762. 9, 406. 12, 171. 234. 292
Arisba 9, 264
ariſta E. 4, 28. G. 1, 8
ariſtæ Æ. 7, 720
Ariſtæi G. 4, 350
Ariſtæo 4, 437
Ariſtæus 4, 317. 355
ariſtas E. 1, 70. Æ. 7, 809
ariſtis G. 1, 111. 220. 248. 2, 253
Aritia Æ. 7, 762
arma & armis, *paſſim occurrunt, ſed nullo peculiari ſenſu.*
armantur Æ. 3, 540
armare 7, 335. 8, 397. 9, 773. 10, 140
armari 4, 299. 7, 429. 11, 463
armat 2, 395. 7, 648. 9, 11. 10, 204. 398. 11, 682
armata 6, 228
armatam 4, 472. 12, 867
armatas G. 1, 255
armate Æ. 9, 115
armati 7, 748. 8, 490. 595. 640. 9, 46. 308. 678
armato 2, 20. 6, 880. 11, 519
armatos 2, 328. 485
armatum 3, 517. 6, 516
Armenias E. 5, 29
armenta 2, 23. 4, 22, 6, 46. 60. G. 1, 355. 483. 2, 144. 195. 201. 329. 3, 129. 150. 155. 162. 352. 4, 223. 395. Æ. 1, 189. 2, 499. 3, 220, 540. 7, 486. 539. 8, 214. 360. 11, 494. 12, 688. 719
armentalis 11, 571
armentarius G. 3, 344
armentis 3, 286
armento 3, 71
armet Æ. 10, 165
armiger 2, 477. 5, 255. 9, 564. 648. 11, 32
armigerum 9, 330
armipotens 6, 500. 9, 717. 11, 485
armipotentis 2, 425. 6, 839
armiſonæ 3, 544
armo *nom.* G. 3, 86. Æ. 10, 894
armorum G. 1, 474. Æ. 2, 301. 412. 6, 654. 9, 517. 11, 523
armos 6, 881. 10, 711. 11, 497. 644
Arpi 11, 428
Arpis 10, 28
Arpos 11, 250
arrecta 2, 206. 5, 138
arrectæ G. 3, 105. Æ. 4, 280. 5, 643. 11, 452. 12, 731. 868
arrectas 12, 618
arrecti 1, 583
arrectis 1, 156. 2, 303. 9, 465. 11, 496. 754
arrecto 11, 639
arrectos 9, 317
arrectum 10, 892
arrectus 5, 426
arrepta 10, 298
arrepto 11, 459
arrexere 12, 251
arrexit 10, 726
arripe 3, 477. 9, 13
arripit 9, 564
arripuit 10, 595. 11, 531
ars 12, 529
arſere G. 1, 488. Æ. 2, 172
arſerit 2, 581. 7, 644
arſiſſe 10, 567
arſit 5, 525
arſuras 11, 77
arte G. 4, 56. 294. Æ. 1, 643. 2, 15. 152. 195. 5, 270. 442. 705. 7, 477. 755. 11, 730. 12, 427. 874. 892
artem G. 1, 121. 4, 315. Æ. 5, 484. 521. 8, 143. 10, 135. 12, 632
artes G. 1, 133. 145. 2, 52. 3, 101. 549. Æ. 1, 661. 4, 493. 6, 663. 852. 7, 338. 11, 714. 12, 393. 397
artificis 2, 125. 11, 407. 12, 210
artificum 1, 459
artis G. 2, 174. 4, 440. Æ. 2, 106. 772. 8, 377
artus E. 6, 78. G. 3, 84. 458. 483. 514. 4, 190. Æ. 1, 177. 2, 173. 215. 253. 3, 511. 627. 4, 336. 385. 695. 5, 199. 432. 857. 6, 726. 732. 7, 446. 458. 8, 457. 9, 433. 490. 753. 814. 11, 424
arva E. 1, 3. G. 1. 21. 82. 95. 104. 110. 125, 507. 2, 203. 331. 353. 438. 3, 201. 475. 4, 518. Æ. 1, 250. 573. 2, 209. 498; 781. 3, 171. 418. 496. 500. 4, 236. 311. 5, 82. 215. 6, 60. 477. 744. 793. 7, 45. 662. 682. 696. 739. 8, 551. 695. 9, 100. 135. 10, 78. 404
arvina Æ. 7, 627
arvis E. 5, 33. G. 1. 99. 150. 316. 2, 180. 341. 422. 3, 75. Æ. 3, 35. 136. 4, 39. 355. 5, 702. 7, 537. 736. 799. 8, 38. 605. 10, 183. 300. 390. 473. 590. 12, 4. 237. 681. 898
Arviſia vina E. 5, 71
arundine E. 6, 8. 7, 12. G. 3, 15. Æ. 5, 544. 10, 205. 12, 387
arundinea 10, 710
arundineis G. 4, 265
arundo G. 2, 464. 4, 487. Æ. 4, 73. 5, 525. 7, 499. 8, 34
Aruns 11, 759. 884. 806. 814. 864
Aruntem 11, 853
arvo E. 3, 100. G. 2, 24. 3, 136
arvorum G. 2, 1. 177. 4, 559. Æ. 8, 601

aruſpex 8, 498. 11, 739
arx 2, 56
Aſcanio 1, 650. 663. 695. 3, 484. 4, 234 5, 548. 7, 522. 8, 550. 629. 9, 649
Aſcanium G. 3, 270. Æ. 2, 666. 747. 4, 84. 274. 602. 9, 662. 10, 47. 605. 12, 433
Aſcanius 1, 271. 2, 598. 652. 3, 339. 4, 156. 354 5, 75. 597. 667. 673. 7, 497 8, 48. 9, 258. 592. 636. 10, 236. 12, 168
aſcendebant 1, 423
aſcendêre 9, 507
aſcendere 12, 144
aſcendimus 3, 293
aſcendiſſet 2, 192
aſcenſu 2, 303
aſciverit 11, 472. 12, 613
Aſcræo E. 6, 71
Aſcræum G. 2, 176
aſelli 1, 273
Aſia 1, 383. 4, 343. Æ. 1, 389. 7, 701. 11, 266
Aſiæ G. 2, 171. 3, 30. Æ. 2, 557. 3, 1. 7, 124
Aſiam 2, 193. 10, 91
Aſilas 9, 571. 10, 175. 11, 620. 12, 127. 550
Aſilo G. 3, 127
aſpectabant Æ. 5, 615
aſpectans G. 3, 228. Æ. 6, 186. 10, 251
aſpectat 1, 424. 10, 4. 12, 915
aſpectu 1, 617. 3, 597. 4, 279. 6, 465. 11, 699
aſpectus 4, 348. 9, 657
aſper E. 3, 89. G. 3, 149. 434. 4, 245. 277. Æ. 7, 647. 729. 8, 318. 330. 365. 9, 62. 794
aſpera E. 10, 49. G. 1, 152. 2, 413. 3, 57. 384. 503. Æ. 1, 283. 295, 2, 96. 110. 4, 526. 5, 267. 730. 766. 6, 351. 360. 882. 7, 505. 9, 263. 667. 11, 635. 664 902. 12, 124
aſperat 3, 285
aſperge G. 4, 62
aſpergere 3, 419
aſpergine Æ. 3. 534
aſpernabere G. 1, 228
aſpernanda Æ. 11, 106
aſpernata G. 3, 393
aſperrima Æ. 1, 18. 11, 319
aſperſa 3, 625
aſpexit 12, 734
aſpice E. 2, 66. 4, 50. 5, 6. 8, 105. 9, 58. G. 2, 114. 4, 2. Æ. 1, 397. 530. 2, 604. 690. 6, 771. 788. 825. 855. 8, 190. 385. 10, 481. 11, 374
aſpicere 12, 151
aſpiceres 8, 650
aſpiceret 12, 642
aſpiciam 2, 786
aſpiciebat 7, 218
aſpicies 2, 596. 3, 443. 6, 155. 375. 11, 56
aſpiciet 2, 578
aſpicimus 2, 285
aſpicio E. 7, 8. Æ. 2, 569. 9, 481
aſpicis 4, 208
aſpicit 4, 372. 7, 101. 9, 209. 10, 782. 12, 558
aſpiciunt G. 4, 555. Æ. 4, 664
aſpirans 1, 698. 5, 764
aſpirant 7, 8
aſpirat 2, 385. 5, 607. 8, 373. 12, 352
aſpirate 9, 525
aſportare 2, 778
aſpris 2, 379
Aſſaraci G. 3, 35. Æ. 1, 284. 6, 778. 9, 259. 643. 10, 124. 12, 127
Aſſaracuſque 6, 650
Aſſenſere 2, 130
aſſenſu G. 3, 45. Æ. 7, 615. 10, 97
aſſervabant 2, 763
aſſidua E. 7, 50
aſſidue 2, 4. G. 2, 374. 441. Æ. 4, 248. 8, 55
aſſiduis G. 1, 155. Æ. 4, 447
aſſiduo 5, 866. 7, 12. 9, 245. 808
aſſiduum G. 2, 149
aſſimilis Æ. 6, 603
aſſimulat 10, 639
aſſimulata 12, 224
aſſiſtens 10, 490
aſſiſtit 11, 701
aſſiſtunt 12, 790
aſſuerint ſervitio G. 3, 168
aſſueſcant 2, 361
aſſueſcat Æ. 8, 517
aſſueſce G. 1, 42
aſſueſcite Æ. 6, 832. 8, 174
aſſueta G. 2, 472. Æ. 7, 746. 806. 9, 607
aſſuetæ 7, 33
aſſueti 5, 301. 9, 511
aſſuetis 9, 618
aſſuetum G. 2, 168. Æ. 7, 487
aſſuetus G. 3, 418. Æ. 7, 490. 9, 201. 11, 495
aſſultibus 5, 442
aſſurgat 11, 284
aſſurgens G. 2, 160. Æ. 1, 539. 10, 208
aſſurgenti 8, 348
aſſurgentis 10, 797
aſſurgere G. 3, 109
aſſurgis Æ. 10, 95
aſſurgit G. 2, 98. 3, 355
aſſurgunt Æ. 4, 86. 12, 494
aſſurrexerit E. 6, 67
Aſſyrio veneno G. 2, 465
Aſſyrium E. 4, 25
aſt, *paſſim.*
aſtabant Æ. 7, 181
aſtabat 5, 478. 12, 93
aſtans 2, 328
aſtant 1, 156. 9, 977. 12, 131
aſtantem 10, 88
aſtantes 3, 677
aſtantibus G. 3, 545
aſtare Æ. 3, 123. 150
aſtat 7, 72
aſtitit G. 4, 319. Æ. 1, 305. 3, 194. 4, 702. 5, 10. 6, 17
Aſtyanacta 2, 457
Aſtyanactis 3, 489
aſto 2, 303
aſtra E. 5, 23. 51. G. 1, 232. Æ. 2, 460. 3, 158. 567. 4, 352. 5, 25. 853. 6, 725. 7, 99. 272. 9, 76. 641. 12, 893
aſtringit G. 1, 91
aſtris 1, 440. 3, 156. Æ. 1, 291. 5, 517. 838. 8, 59
aſtro G. 1, 218
aſtrorum Æ. 3, 585. 8, 590. 9, 405
aſtrum E. 9, 47
aſtu Æ. 10, 522. 11, 704
Aſtur 10, 180
aſylo 2, 761
aſylum 8, 342
at, atque, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
atavi Æ. 7, 474
atavis 7, 56
atavos 12, 529
ater G. 3, 221. 507. Æ. 1, 515. 2, 272. 3, 33. 4, 633. 7, 466. 9, 239. 11, 646. 12, 591
Athamas 2, 262
Athesim 9, 680
Atho G. 1, 332
Athos Æ. 12, 701
Athina 7, 630
Atinas 11, 869. 12, 661
Atys 5, 568. 569
Atlantide 8, 135
Atlantides G. 1, 221
Atlas Æ 1, 745. 4, 481. 6, 796. 8, 136. 140
atqui G. 3, 526
atra G. 1, 243. 2, 130. 4, 407. Æ. 1, 93. 2, 360. 516. 5, 512. 693. 721. 6, 272. 429. 602, 866.

866. 7, 214. 329. 525. 801. 8, 258. 262. 9, 36. 105. 10, 114. 11, 28. 876
atræ G. 1, 275. Æ. 4, 570. 10, 664. 12, 335.
atram G. 2, 308. 3, 430. Æ. 3, 572. 5, 666. 10, 730
atri 6, 127. 249. 9, 700. 10. 603. 12, 923
atria 1, 730. 9, 483. 518. 4, 666. 7, 379. 12, 474
Atridæ 2, 104. 415. 9, 602
Atridas 1, 462. 2, 500. 9, 138
Atrides 11, 262
Atridis 8, 130
atris G. 1, 129. 236. 323. Æ. 1, 64. 4, 248. 384. 472. 6, 215. 240. 576. 9, 74. 10, 264. 11, 186
atro 2, 221. 3, 28. 622. 626. 5, 19. 6, 132. 7, 456. 8, 219. 9, 333. 472
Atronium 10. 753
atros 4, 687. 5, 2. 8, 198
atrox G. 1, 408. Æ. 1, 666. 9, 420
atrum 1, 169. 7, 565. 9, 719. 11, 523. 12, 450
attactu 7, 350
atterat G. 4, 12
Atti Æ. 5, 568
attigeret 10, 659
attigerint 6, 829
attigerit 4, 568
attigit E. 5, 26. Æ. 1, 741. 7, 662
attingere G. 3, 562. Æ. 5, 797. 9, 558
attollat 5, 364
attollens 1, 358. 4, 690. 5, 278. 847. 6, 607. 8, 731
attollentem 2, 381
attollere 2, 185. 3, 134. 205. 4, 688. 7, 173. 8, 32. 9, 321. 11, 130
attollet 4, 49
attolli 5, 829
attollit 3, 552. 574. 4, 176. 5, 452. 7, 561. 10, 856. 12, 4
attollitur 5, 127
attollunt G. 4, 217. Æ. 9, 682
attolluntur 9, 714
attondens G. 2, 407
attondent E. 10, 7
attonitæ Æ. 5, 659. 6, 53. 7, 580
attoniti G. 3, 545
attonitis Æ. 5. 529. 7, 814
attonitus G. 2, 508. Æ. 3, 172. 4, 282. 12, 610
attractus G. 3, 505
attraxerit Æ. 11, 250
attrectare 2, 719
attrita E. 6, 17
attritus G. 1, 46
attrivere 4, 204
attulerint Æ. 6, 532
attulerit 12, 322
attulit G. 3, 251. Æ. 5, 201. 6, 516. 8, 200. 9, 7. 12, 171. 617
avari G. 1, 47. 2, 494. Æ. 1, 367
avarum 3, 44
auctor, *conditor*, 2, 150. 3, 503. 4, 365. 6, 650. 7, 49. 8, 134. *pro ſuaſore*, G. 1, 432. 2, 315. Æ. 5, 17. 418. 8, 269. 336. 12, 405. Trojæ. G. 3, 36. Æ. 6, 650. Generis, 4, 365. ſanguinis ultimus, 7, 49. urbis, 8, 134. vulneris, 9, 748. mali tanti certior auctor, *nuncius*, 10, 510. conſiliis habitus non futilis auctor, 11, 339. auctor ego audendi 12, 159
Auctorem frugum G. 1, 27. teli *vibratorem* Æ. 9, 421
Auctoribus fatis 10, 67
auctura 5, 565
audacem 9, 3
audaces 9, 519
audaci 9, 126. 10, 276. 12, 786
audacibus G. 1, 40. Æ. 7, 114. 475. 9, 625
audacis 4, 615. 7, 409. 11. 812
audax G. 4, 565. Æ. 5, 67. 8, 110
aude 8, 364
audeat G. 1, 464. Æ. 4, 284. 9, 399
audebit G. 4, 108
audendi Æ. 12, 159
audendum dextra 9, 320
audent G. 2, 332. Æ. 9, 690. 11, 884. 895. talia fures E. 3, 16
audentem Æ. 2, 349
audentes 10, 284
audentior ito contra 6, 95. ibo 9, 291
audeo 11, 503
audere 2, 347. 12, 814
auderent 9, 42
auderet 8, 650. 9, 7
audes 10, 811. 12, 152
audet G. 3, 78. Æ. 1, 497. 5, 379. 383. 9, 802. 11, 808
audetis 1, 138
audiam 4, 387
audiat E. 3, 50. G. 3, 188. Æ. 12, 200
audieram E. 9, 7. 45
audierant G. 2, 539
audieras E. 9, 11
audierat Æ. 1, 24. 2, 346
audiit E. 6. 83. G. 1, 477. Æ. 4, 220. 672. 5, 239. 7, 225. 516. 9, 630. 10, 424. 464. 11, 794. 864. 12, 449
audimus 3, 556
audire G. 3, 184. Æ. 1, 377. 413. 2, 11. 103. 4, 78. 6, 689. 7, 628
audiri G. 1, 358
audis Æ. 4, 562. 6, 791
audiſti 11, 295
audit E. 8, 23. G. 1, 514. 4, 7. Æ. 4, 83. 6, 567. 7, 90. 8, 312. 9, 394. *bis.*
audita *fœm. nomin.* 1, 330. 7, 117. *abl.* 9, 778. *neutr.* 3, 107. 6, 266
auditæ 6, 426
audite 3, 103. 4, 612. 7, 400. 8, 574. 9, 234
auditi G. 4, 435. Æ. 7, 196. 8, 240
auditis, *nom.* 8, 140. 11, 251
audito 4, 302. 5, 316
auditur G. 4, 72. 260. Æ. 2, 706. 3, 40
auditus *adject.* G. 4, 493
audivit Æ. 11, 911
avecta 11, 205
avectos 2, 43
avellere 2, 165
avelli 11, 201
avem 5, 509. 542. 7, 191
avena E. 1, 2. 10. 51. Æ. 1, 1
avenæ E. 5, 37. G. 1, 77. 154
avenis 1, 226
Aventini Æ. 7, 659. 8, 231
Aventinus 7, 657
Averna 3, 442. 5, 732
Averni 4, 512. 5, 813. 6, 126. 201
Avernis G. 2, 164. 4, 493. Æ. 6, 118. 564. 7, 91
Avernum 6, 242
Averſa 1, 486. 2, 170. 4, 362. 6, 469. 12, 647
averſi, 6, 224. 11, 871
averſos 12. 485
averſum G. 4, 423
averſus Æ. 1, 572. 7, 618
averte dolorem ferro 4, 547
avertens 1, 406
avertere E. 8, 66. G. 6, 210. 459. Æ. 1, 24. 4, 394. 10, 78. 11, 703
averteret 4, 106
avertes G. 3, 320
ayertet Æ. 12, 204

avertis Romanis arcibus Indum G. 2, 172
avertit Æ. 1, 108. 476. 4, 389. 8, 208. 9, 78
avertite 3, 265. 620
avertitur fontes equus, *active* G. 3, 499
aves 1, 156. Æ. 6, 193. 311. 11, 273. 12, 248. 262
aufert 4, 389. 9, 332. 10, 508. 11, 744
auferte 8, 439. 12, 316
aufertur 11, 713. 867
Aufidus 11, 405
augent pomis Cereale ſolum 7, 111
auget numerum divorum altaribus 7, 211
augur 4, 376. 9, 327. 12, 258. 460
augurat ſi quid veri mens 7, 273
auguriis 3, 5
augurio 5, 523. 9, 328
augurium 1, 396. 2, 703. 3, 89. 5, 7. 7, 260. 10, 255. 12, 257. 394
auguſta mœnia 7, 153
auguſtum tectum 7, 170
Auguſtus Cæſar 6, 792. 8, 678
avi G. 4, 209. Æ. 5, 564, 12, 164
avia *loca* G. 2, 328. Æ. 2, 736. 7, 580. 9, 58
aviaria G. 2, 430
avibus 1, 271. 2, 60. 328. 3, 546
avidæ 2, 375
avidi conjungere dextras Æ. 1. 518
avidis medullis G. 3, 271
avido colono Æ. 1, 3
avidos curſus 12, 909
avidum G. 3, 553. Æ. 9, 661
avidus 3, 132. 6, 210. 12, 290. 430
avis G. 2, 320. Æ. 7, 56. 412. 10, 201
avitæ virtutis 10, 752
avitis regnis G. 3, 228
avito ſolio Æ. 7, 169
avium G. 1, 422. 2, 209. 4, 110. 473. Æ 11, 457
avius lupus 11, 810
aula G. 4, 90. Æ. 1, 144. 4, 328
aulæa G. 3, 25
aulæis Æ. 1, 701
aulai 3, 354
aulas G. 2, 504. 4. 202
Auleſten Æ. 12, 290
Auletes 10, 207
Aulide Æ. 4, 426
Auni 11, 700
Auno 11, 717
avo 2, 457. 4, 258. 5, 550. 6, 777. 7, 220
avolat 11, 712
avorum G. 4, 209. Æ. 7, 177. 12, 649
avos 6, 840. 876
aura G. 4, 417. Æ. 1, 510. 3, 339. 6, 204. 9, 646. 12, 370. 617.
auræ E. 9, 58. Æ. 2, 728. 3, 356. 530. 5, 844. 7, 8. 9, 312. 745. 11, 809. 12, 691
aurai ſimplicis ignem 6, 747
auram 4, 278. 7, 230. 9, 658
auras E. 1, 57. G. 1, 376. 407. 2, 363. 422. 3, 109. 193. 251. 274. 4, 171. 486. 499. Æ. 1, 63. 391. 2, 158. 259. 699. 756. 791. 3, 422. 576. 4, 176. 226. 270. 357. 378. 388. 417. 494, 504. 5, 257. 377. 427. 503. 740. 861. 6, 82. 194. 363. 554. 733. 761. 7, 287. 466. 543. 593. 8, 24. 449. 535. 9, 52. 112. 409. 645. 10, 634. 819. 892. 898. 11, 455. 558. 617. 795. 799. 803. 12, 84. 253. 267. 592. 703. æthereas G. 2, 291. Æ. 4, 445. 5, 520. 7, 557. cœli, 7, 768. 11, 595. luminis G. 2, 47. Æ. 7, 660
aurata *nomin.* 12, 536. *abl.* 1, 145. 9, 627. 11, 858
auratam 5, 250
auratas 2, 448
aurati 12, 163
auratis G. 1, 2. 7. Æ. 8, 655
aurato 10, 171
auratum 9, 304
auratus G. 4, 371
auræ Æ. 9, 417. 11, 637
aurea E. 3, 71. 8, 52. G. 1, 431. Æ. 1, 496. 2, 488. 4, 139. 240. 6, 13. 604. 7, 210. 278. 8, 168, 348. 672. 9. 50. 11, 774. 832. cæſaries 8, 659. bullis cingula 9, 359. gens E. 4, 9. ſæcula Æ. 6, 792. 8, 324. Venus 10, 16. *diſſyllab.* 1. 702. 7, 190
aurem E. 6, 3. Æ. 5, 547
aureo, *diſſyllab.* 8, 372. 10, 116
aures E. 3, 73. G. 3, 55. 500. 4, 349 Æ. 1, 379. 2, 81. 119. 731. 3, 40. 93. 294. 4, 183. 428. 442. 5, 435. 7, 166. 437. 8, 582. 9, 395. 474. 12, 618. binæ aureæ *aratri* G. 1, 172
aureus E. 7, 36. G. 1, 232. 2, 538. 4, 51. Æ. 6, 137. 144. 187. 9, 270. 10, 271. 884. 11, 490. 652. 774.
auri 1, 353. 363. 3, 49. 57. 483. 5, 112. 559. 6, 204. 208. 8, 445. 9, 26. 265. 10, 527. 11, 333
auribus G. 3, 84. Æ. 1, 156. 2, 303. 3, 514. 4, 359. 6, 497
auricomos fœtus *arboris* 6, 141
auriga G. 1, 514
aurigæ Æ. 5, 146. 12, 85. 624. 737. 784
aurigam 9, 330. 12, 469. 918
auris G. 2, 330. Æ. 11, 560. popularibus gaudens 6, 816
auritos lepores G. 1, 308
auro G. 2, 137. 166. 192. 464. 507. 3, 26. 4, 91. 99. 342. Æ. 1, 367. 488. 597. 644. 659. 732. 743. 2, 504. 765. 3, 55. 355. 467. 517. 4, 134. 138. 148. 264. 5, 87. 132. 259. 312. 366. 6, 32. 621. 7, 142. 245. 279. 639. 790. 816. 8, 167. 436. 624. 661. 677. 9, 163. 707. 10, 142. 243. 314. 499. 818. 11, 72. 75. 488. 576. 771. 776. 779. 12, 87. 126. 430.
Aurora G. 1, 249. 447. 4, 544. 552. Æ. 3, 521. 589. 4, 7 129. 568. 585, 5, 65. 6, 535. 7, 26. 9, 460. 10, 241. 11, 1. 182. 12, 77
Auroræ 1, 755. 8, 686
Auroram 5, 105. 7, 606
aurum 4, 138. 7, 279. tortile collo 7, 352. 10, 134. 11, 228. 12, 23
Auruncæ 7, 795. 10, 353
Aurunci 7, 727. 11, 318. 12, 94
Auruncos 7, 206
auſa 5, 792. 7, 300. 9, 217
auſi 2, 168. 6, 624. 12, 361
auſim E. 3, 32. G. 2, 289
auſis, *ſubſt.* Æ. 2, 535. 9, 281. 12, 351
auſo potiti, *ſubſt.* 6, 624
Auſonia 4, 349. 6, 807. 7, 55. 623. 11, 58
Auſoniæ 3, 496. 8, 328. 9, 136. 10, 356. 11, 41
Auſoniam 4, 236. 10, 54
Auſonias 3, 171. 7, 105. 9, 639
Auſonidum 10, 564. 11, 297. 12, 121

Auſonii G. 2, 385. Æ. 3, 385. 11, 253. 12, 447. 834. 937
Auſoniis 7, 39. 537. 10, 268
Auſonio 3, 378. 7, 547. 12, 183. 838
Auſonios 6, 346. 7, 233. 9, 99. 10, 105
Auſonium 5, 83. 7, 198
auſpicibus 3, 20. 4, 45
auſpiciis 3, 375. 499. 4, 103. 341. 5, 534. 6, 781. 7, 25. 11, 53
auſpicium 11, 347
Auſter G. 1, 462. 3, 278. 4, 261. Æ. 2, 111. 3, 70. 5, 764. 6, 336
Auſtri E. 5, 82. G. 1, 333. 354. 8, 430
Auſtrinos calores G. 2, 271
Auſtris G. 1, 418. 3, 429. Æ. 1, 55. 540. 2, 304. 5, 699. 850. 9, 670
Auſtro G. 2, 188. Æ. 3, 357
Auſtros G. 1, 241. 2, 333. Æ. 3, 61. 481
Auſtrum E. 2, 58
auſum Æ. 10, 389. 458
auſus G. 2, 175. 3, 113. Æ. 1, 456. 2, 768. 5, 499. 6, 15. 9, 428. 12, 350
aut, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
autem G. 2, 14. 238. 3, 129. 387. 515. 4, 33. 67. Æ. 2, 203. 318. 518. 526. 673. 3, 396. 687. 4, 540. 5, 336. 6, 255. 347. 695. 826. 7, 286. 561. 8, 711. 9, 132. 219. 10, 661. 717. 739. 878. 12, 672. 752. ſed quid ego hæc autem? Æ. 2, 101. Quis procul ille autem? 6, 808
Automedon Æ. 2, 477
autumni G. 1, 311. 2, 321. 3, 479. Æ. 6, 309
autumno G. 2, 5. 4, 134. 143
autumnus 2, 521
avulſa jugis ornus Æ. 2, 631. ſaxis ſaxa 2, 608. viſcera montis 3, 575. membra 9, 490
avulſam *rupem* 8, 238. navem *fune per vim ſolutam* 10, 660
avulſo *ramo* 6, 143
avulſum humeris caput 2, 558. ſaxum vento 12, 685
avulſus complexu Iuli 4, 616
avum 12, 343
avunculus 3, 343. 12, 440
avus 10, 76
auxi dona mris venatibus 9, 407
auxilia 5, 222. 8, 8
auxiliis 2, 163
auxilio 1, 575. 625. 2, 216. 452. 521. 4, 538. 5, 686. 7, 551. 8, 171. 536. 10, 33. 11, 420. 428. 12, 388.
auxilium G. 2, 130. Æ. 1, 362. 2, 344. 691. 3, 146. 4, 617. 7, 504. 8, 10. 201. 376. 472. 12, 378
axe 2, 512. 5, 820. 8, 28
axem G. 3, 351. Æ. 4, 482. 6, 536. 790. 797
axi G. 2, 271
axis 3, 107. 172. Æ. 12, 379

B.

BAcca G. 2, 86. 51 9
baccas 1, 306. 2, 119. Æ. 3, 649
baccare E. 4, 19. 7, 27
baccatum monile Æ. 1, 659
bacchata virginibus Taygeta G. 2, 487. Alecto per urbes Æ. 10, 41
bacchatam jugis Naxon 3, 125
bacchatur 4, 301. fama per urbem 4, 666. 6, 78
Bacche G. 2, 2. Æ. 7, 389
Baccheia dona G. 2, 454
Bacchi 2, 143. 3, 264. 526. 4, 102. 380. 521. Æ 1, 219. 3, 354. 7, 385. 405. 11, 737
Baccho E. 5, 30. 69. 79. G. 1, 344. 2, 37. 191. 228. 240. 380. 393. 4, 129. 279. Æ. 4, 302. 5, 77. 7, 580. 725
Bacchum 8, 181
Bacchus G. 2, 113. 275. 455. Æ. 1. 738
baccis E. 10, 27. G. 1, 183. 430
Bactia 2, 138. Æ. 8, 688
Baiarum 9, 710
balantum G. 1, 272. 4, 457. Æ. 7, 538
balatibus 9, 565
balatu G. 3, 554
balatum Æ. 9, 62
Balearis fundæ G. 1, 309
balſama 2, 119
baltei Æ. 10, 496
balteus 5, 313. 12, 274. 942
barathri 3, 421
barathrum 8, 245
barba E. 1, 29. 8, 34. Æ. 3, 593. 4, 251. 12, 300
barbam 2, 277. 10, 838
barbara 1, 543. 11, 777
barbarica ope 8, 685
barbarico auro 2, 504
barbarus E. 1, 72
barbis G. 3, 366
Barcæi Æ. 4, 43
Barcem 4, 632
Batulumque 7, 739
Bavium E. 3, 90
beatas Æ. 6, 639
beati 1, 98
beatus E. 6, 82
Bebrycia Æ. 5, 373
Belgica G. 3, 204
Beli Æ. 1, 625
Belidæ 2, 82
bella, belli, bellis, bello, bellum, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
bella, horrida bella Æ. 6, 86
bellando 11, 256
bellantes G. 3, 224. Æ 1, 470
bellantum G. 3, 183. Æ. 12, 410
bellantur *active* 11, 660
bellare 8, 400
bellator G. 2, 145. Æ 9, 721. 11, 89. 553. 700. 12, 614
bellatoris equi 10, 891
bellatrix 1, 497. 7, 805
bellipotens magne 11, 8
Bellona 7, 319. 8, 703
bellua Lernæ 6, 287
Belo 1, 734
Belus 1, 625. 733
Benace G. 2, 160
Benaco Æ. 10, 205
bene olentis E. 2, 48. creditur ripæ 3, 94. vertat 9, 6. quid de te merui Æ. 4, 317. apud memores 4, 539. geſtis rebus 9, 157. credat emi vitâ honorem 9, 206
benefacta G. 3, 525
benignam mentem Æ. 1, 308
Berecynthia 6, 784. 9, 82. 619
Beroe G. 4, 341. Æ. 5, 620. 646
Beroen 5, 650
Bianoris E. 9, 60
bibamus Hebrum E. 10, 65
bibant violaria fontem G. 4, 32
bibat 2, 506
bibebat longum amorem Æ. 1, 753
biberunt ſat prata E. 3, 111
bibulâ arenâ G. 1, 114
bibulam favillam Æ. 6, 227
bibulum lapidem G. 2, 348
bibunt Tyberim Æ. 7, 715
bicolor 5, 566. 8, 276
bicornes furcas G. 1, 264. 2, 359

bicornis Rhenus Æ. 8, 727
bidentem 12, 170
bidentes G. 2, 365. Æ. 4, 57. 5, 96. 6, 39. 7, 93. 8, 544
bidentibus G. 2, 400
biferi Pæſti 4, 119
biforem cantum dat tibia Æ. 9, 618
biformes ſcyllæ 6, 286
biformis proles 6, 25
bifrontem Janum 12, 198
bifrontis Jani 7, 180
bigis 2, 272. 5, 721. 7, 26. 12, 164
bijuges equi G. 3, 91
bijugi leones Æ. 10, 253
bijugis 10, 399. 453. 575
bijugo certamine 5, 144
bijugos 10, 587. 12, 355
bilicem loricam 12, 375
bilingues Tyrios 1, 665
bima fronte vitulus G. 4, 299
bimembres nubigenas Æ. 8, 293
bina E. 2, 42. 5, 67. Æ. 1, 317. 5, 61. 306. 557. 7, 688. 8, 168. 9, 263. 12, 165
binæ G. 1, 172. 4, 95
binos E. 3, 30
bipatentibus portis Æ. 2, 330. 10, 6
bipedum equorum, *marinorum*, G. 4, 389
bipennem, *ſecurim*, G. 4, 331. Æ. 5, 307. 11, 651
bipenni 2, 479. 11, 135
bipennibus 2, 627
biremes 1, 186. 8, 79
bis E. 3, 5. 30. 34. G. 1, 48. 491. 2, 150. 410. 3, 33. 4, 504. Æ. 2, 218. 4, 228. 6, 32. 33. 134. *bis*. 9, 599. 635. 800. 11, 402. 629. 12, 34. 582
bis centum 8, 518. denas 11, 326. denis 1, 385. denos 397. quinos 2, 126. ſeni 5, 561. ſenos E. 1, 44. Æ. 11, 133. ſeptem 1, 75. 9, 161. ſex 272. 12, 163. 899. tantum patet in præceps, quantus, &c. 6, 578
Biſaltæ G. 3, 461
Bitiæ Æ. 1, 742
Bitiam 9, 703
Bitias 9, 672. 11, 396
bitumen G. 3, 451
bitumine E. 8, 82
bivias fauces Æ. 11, 516
bivio portæ 9, 238
blanda 5, 827
blandis G. 3, 185. 496. Æ. 1, 674
blando labori G. 3, 127
blandos flores E. 4, 23
blattis G. 4, 243
Bolam Æ. 6, 775
bona, *ſubſtant.* G. 2, 458
bona, *adject.* bello cornus G. 2, 447. Juno Æ. 1, 738
bonæ 11, 658
bone rex 11, 344
boni inflare calamos E. 5, 1. eſſe mihi manes Æ. 12, 647
bonis communibus 11, 435
bonum ſit E. 8, 106
bonus 5, 61. 65. Æ. 10, 199. 541. 770. 9, 572. 10, 499. 11, 106
Boötes G. 1, 229
Borea 2, 316
Boreæ E. 7, 51. G. 1, 93. 370. Æ. 10, 350. 12, 365. *plurali nominativo*, 4, 442
Boream G. 3, 278
Boreas Æ. 3, 687
bos 4, 581. 7, 790
boves E. 1, 46. 5, 25. G. 1, 285. 3, 532. Æ. 7, 663. 8, 204. 215. 263
bovis 8, 183
boum G. 1, 325. 3, 211. 419. Æ. 3, 220. 306. 5, 61. 405. 8, 217. 11, 197
brachia G. 1, 202. 4, 174. Æ. 2, 792. 5, 136. 364. 377. 403. 427. 829. 6, 700. 8, 452. 619. 9, 623. 10, 565. *pro ſcorpiis chelis*, G. 1, 34. *pro ramis arborum*, G. 2, 296. 368. Æ. 6, 282. 12, 209. *pro ſcopulo ſis lateribus portus*, Æ. 3, 535
bractea 6, 209
breve tempus 10, 467
breves excurſus G. 4, 194
brevia Æ. 1, 115
brevibus Æ. 5, 221. 10, 289
brevior dies G. 1, 312
brevis E. 9, 23. G. 3, 80
breviſſimus curſus Æ. 3, 507
breviter 1, 565. 2, 11. 4, 632. 6, 321. 398. 538. 9, 353. 10, 251. 621
Briareus 6, 287
Britanni G. 3, 25
Britannos E. 1, 67
Brontes Æ. 8, 425.
bruma G. 3, 321. 443. Æ. 2, 472
brumæ G. 1, 211.
brumali frigore Æ. 6, 205
Bruti 6, 819
bubo ſola, *fœm.* 4, 462
bubulci E. 10, 19
buccina Æ. 7, 519. 11, 475
bucula E. 8, 86. G. 1, 375. 4, 11
bufo G. 1, 184
bullis Æ. 9, 359. 12, 942
Bumaſte G. 2, 102
burim 1, 170
Buſiridis 3, 5
buſta Æ. 11, 201
buſtis 12, 863
buſtum 11, 850
Buten 5, 572. 9, 647. 11, 691. 12, 362
Butroti Æ. 3, 293
buxo G. 2, 437. Æ. 10, 136
buxum *neutr. genere*, G. 2, 449. Æ. 7, 382
buxus, *fœm. gen.* 9, 619
Byrſam 1, 371

C.

CAci Æ. 8, 194. 205. 218. 241. 303
Cacum 8, 222. 259
cacumen G. 2, 29
cacumina E. 2, 3. 6, 28. 9, 9. G. 2, 307. Æ. 3, 274. 6, 678
cadant E. 6, 38
cadat Æ. 4, 620. 9, 283. 11, 793
cadaver 8, 264
cadavera G. 3, 557
cadebat barba tondenti E. 1, 29
cadens unda Boötes G. 1, 109. 229
cadent quo res cunque Æ. 2, 709. 12, 203
cadente ſole G. 3, 401
cadentem 2, 298. Æ. 2, 575. 4, 480
cadenti 6, 602
cadentia ſidera 2, 9. 4, 81
cadentibus aſtris *abl.* 8, 59
cadentum 10, 674. 12, 510
cadere G. 3, 138
caderem Æ. 2, 434
caderent Auſtri G. 1, 354
cadet tibi hoſtia ante aras Æ. 1, 338
cadis, *verb.* 10, 830. *nomen abl.* 1, 199
cadit E. 9, 17. G. 3, 304. Æ. 2, 426. 9, 711. 11, 668. 12, 460
cado *vaſe* 6, 228
caducas frondes G. 1, 368
caduci bello Dardanidæ, *mortui*, Æ. 6, 481
caduco juveni, *morituro*. Æ. 10, 622
cadunt E. 2, 18. G. 4, 80. Æ. 6, 310

6, 310. 12, 409. *moriuntur*, Æ. 2, 368. majores cadunt de montibus umbræ E. 1, 84. vela cadunt Æ. 3, 207
Cæræ G. 1, 14
cæca Æ. 11, 781. 889. cæca caligine 3, 203. 8, 253. alvo 9, 152. cæca ſpiramenta G. 1, 89. freta 2, 503. 3, 260. ſpicula 4, 237. vada Æ. 1, 540. ſaxa 5, 164. veſtigia 6, 30. murmura 10, 98
cæcæ ſores 2, 453
cæcam noctem 2, 397
cæci amoris G. 3, 210. cæci furore Æ. 2, 244. ignes in nubibus 4, 209. ruunt 12, 279
cæcis undis, 3, 200. latebris Æ. 3, 232. 424. parietibus 5, 589. umbris 7, 619
cæco lateri 2, 19. igni 4, 2. Marte 2, 335. 9, 518. murmure 12, 591. pulvere 12, 444
cæcos eventus 6, 157. lupos 2, 357. tumultus G. 1, 464
Cæculus Æ. 7, 681. 10, 544
cæcum conſilium 7, 591. ſcelus 1, 360. vulnus 10, 733
cæcus auri amore 1, 353
cæde 1, 475. 2, 500. 526. 718. 3, 247. 4, 21. 6, 503. 8, 196. 695. 9, 242. 354. 453. 456. 693. 778. 818. 10, 119. 426. 615. 901. 11, 634
cædem 12, 498
cædere 5, 773
cædes 2, 411. 8, 483. 492. 537. 709. 9, 342. 11, 648. 729. 885
Cædicus 9, 362. 10, 747
cædis 3, 256. 7, 577. 9, 760. 10, 245. 11, 207
cædit 5, 96. 10, 404
cæditur G. 1, 173. 2, 381. 415
cædunt 3, 364. 375
cæduntur Æ. 2, 266
Cænea *acc.* 9, 573
Cæneus 6, 448. 9, 573
Cærete, *abl.* 10, 183
Cæritis, *gen.* 8, 597
cæſa G. 4, 547. Æ. 2, 116. 8, 641. 10, 498
cæſæ, *plur.* G. 2, 312
Cæſar G. 1, 25. 503. 2, 170. 3, 16. 48, Æ. 1, 290. 6, 789. 792. 8, 678. 714
Cæſare G. 1, 466
cæſariem 3, 337. Æ. 1, 594. 12, 302
cæſaries 8, 659. 11, 643
Cæſaris E. 9, 47. G. 3, 47
cæſarum ovium Æ. 7, 87
cæſi 6, 612. 8, 719
cæſus G. 2, 537. 4, 284. Æ. 2, 166. 3, 369. 5, 329. 6, 837. 9, 151. 11, 167. 12, 338
cæſo 7, 175
cæſos G. 3, 23. Æ. 7, 574
cætera E. 5, 58. G. 3, 3. 62. 162. Æ. 1, 589. 2, 207. 438. 3, 379. 594. 5, 74. 134. 573. 7, 614. 8, 548. 9, 224. 254. 368. 656. 11, 91. 207. 310. 467. 791. 12, 40. 562. 606
Caïci 1, 187
Caïcus G. 4, 370. Æ. 9, 35
Caieta 7, 2
Caietæ 6, 900
Calabris G. 3, 425
calamis E. 5, 48
calamo 1, 10. 2, 34
calamos 2, 32. 3, 13. 5, 2. 6, 69. 8, 24. G. 1, 76. 2, 358. Æ. 10, 140
calathis E. 2, 46. 5, 71. G. 3, 402. Æ. 7, 805
calcaribus 6, 881
calcatur cruor miſta arena Æ. 12, 340
calce terit calcem 5, 324. ferrata calce 11, 714
calcem 5, 324
calcentur G. 2, 244
Calchanta Æ. 2, 122
Calchante 2, 100
Calchas 2, 176. 182. 185
calcibus arva cædit ſemianimis, Æ. 10, 404. humum tundit expirans 730. auras verberat quadrupes 892
calculus G. 2, 180
calefacta per ora cucurrit rubor. Æ. 12, 66. corda tumultu 12, 269
calent aræ thure 1, 421
calentia membra 12, 297
Cales 7, 728
calido 9, 422. 11, 698. 12, 100
calidos 6, 218
calidum 9, 414. 10, 486. animis equum G. 3, 119
caligantem nigra formidine lucum 4, 468
caligat humida *nubes* Æ. 2, 606
caligine G. 2, 309. Æ. 3, 203. 6, 267. 8, 253. 9, 36. 11, 187. 876. 12, 466
calle 4, 405
calles Æ. 6, 443. 9, 383
Calliope 9, 525
Calliopea E. 4, 57
calor G. 1, 89. 3, 272. 4, 36. Æ. 4, 705. 8, 390. 9, 475
calore G. 1, 190
calorem 2, 344
calores Auſtrinos 2, 270
calori 4, 23
caltha *abl.* E. 2, 50
Calydona Æ. 7, 306. 11, 270
Camenæ 3, 59
Camerina Æ. 3, 701
Camertem 10, 562
Camerti 12, 224
Camilla 7, 803. 11, 432. 498. 535. 563. 649. 657. 833
Camillæ 11, 604. 689. 821. 856. 868
Camillam 11, 543. 760. 796. 839. 892. 898
Camillos G. 2, 169
Camillum Æ. 6, 825
caminis 3, 580. 6, 630. 8, 418
Campanæ 10, 145
campi *gen. ſing.* G. 2, 274. 3, 202. 343. Æ. 7, 486. 781. 9, 230. 274. 12, 710. *nom. plur.* G. 2, 486. 3, 198. Æ. 3, 701. 5, 695. 6, 441. 11, 602. 12, 36. 542
campis G. 1, 210, 314. 3, 246. 4, 186. Æ. 1, 101. 3, 13. 220. 4, 404. 9, 25. 32. 368. 10, 335. 455. 804. 11, 450. 465. 12, 383, 406. aëris in campis latis 6, 887
campo G. 1, 401. 2, 145. 280. 3, 13. 353. 390. 466. 4, 11. Æ. 7, 721. 8, 504. 9, 42. 53. 56. 10, 540. 763. 11, 493. 605. 12, 80. 353. 450. 771. 897
camporum 11, 866
campos G. 1. 38. 482. 492. 2, 11. 4, 77. Æ. 2, 498. 3, 11. 334. 400. 4, 154. 5, 552. 6, 640, 653. 677. 7, 223. 540. 643. 10, 408. 582. 602. 11, 102. 513. 908. campos liquentes 6, 724. campos ſatis 10, 214
campum G. 1, 72. 77. 126. 2, 198. 3, 103. 161. 522. Æ. 3, 538. 5, 144. 287. 8, 596. 11, 875. 903. 12, 116. 136
campus 5, 128
camuris cornibus G. 3, 55
cana fides Æ. 1, 296. pruina G. 2, 376. mala E. 2, 51
canæ veſtæ Æ. 5, 744. 9, 259
canalibus G. 3, 330. 4, 265

canam, *verb.* E. 1, 78
canamus 4, 1. 9, 61
canas *verb.* Æ. 6, 76
canat 3, 457
cancri ſub ſidere E. 10, 68
cancros G. 4, 48
candente favillâ Æ. 3, 573
candentem taurum 5, 236. juvencum 6, 628. enſem tinxerat unda 12, 91
candenti elephanto 6, 896. corpore cycnus 9, 563
candentis vaccæ 4, 61. Phœbi 8, 720
candida *nom. fœm.* E. 2, 46. 9, 41. G. 2, 320. Æ. 5, 571. 7, 8. 82. 138. 608. *neutr.* E. 6, 75. G. 4, 337. Æ. 6, 708. 9, 432
candidior E. 1, 29. 7, 38
candidus 2, 16. 5, 56. G. 1, 217. 3, 387
candore nivali Æ. 3, 538
cane vota Junoni 3, 438. talia capiti Dardanio rebuſque tuis 11, 299
canebam G. 4, 559
canebant Æ. 2, 124. 7, 79. 698. 12, 28
canebat E. 6, 31. 9, 26. G. 4, 466. Æ. 3, 183. 559. 4, 14. 190. 6, 345. 8, 616. 9, 777. canebat geminis temporibus, ſparſa ſenectus 5, 416
canem, *acc.* G. 3, 345
canemus E. 9, 67. G. 3, 1
canendo Æ. 2, 31. 5, 9
canens 8, 499. 10, 417
canent G. 3, 325
canentem E. 9, 44. Æ. 9, 621. 10, 192
canentes 6, 657
canenti 9, 525
canentia G. 2, 13. 120. Æ. 10, 418
canerem E. 6. 3. G. 4, 119
caneret E. 9, 19
canes G. 1, 470. 3, 44. 540. Æ. 6, 257. 7, 494. 8, 462
canet E. 1, 57. 6, 11
canibus E. 1, 23. 3, 67. 6, 77. 8, 28. 10, 57. G. 1, 140. 3, 371. 410. 496. Æ. 3, 432. 7, 479. 9, 485
caniciem 9, 612. 10, 549. 844. 12, 611
canicies 6, 300
canimus E. 4, 3. 10, 8
canis montibus G. 1, 43. *aſtrum* 218. 2, 353. *animal* Æ. 12, 751
caniſtris G. 4, 280. Æ. 1, 705. 8, 180
canit E. 6, 61. 64. 84. G. 2, 417. Æ. 1, 746. 2, 176. 3, 155. 366. 373. 444. 5, 113. 6, 99. 7, 398. 513. 10, 191. 12, 864
cano, *nom.* G. 3, 442. Æ. 8, 672
cano, *verb.* E. 6, 9. G. 1, 12. 2, 176. Æ. 1, 5. 8, 49
Canopi G. 4, 287
cano 4, 71
canoris 2, 328. Æ. 6, 120
canoro 9, 503
canoros G. 4. 150. Æ. 7, 700
cantabitis E. 10, 31
cantabunt 5, 72
cantando 3, 21. 25. 6, 71. 8, 71. 9, 52
cantantes 9, 29. 64. 65
cantantibus 10, 75
cantare 7, 5. 10, 75
cantaret 10, 41
cantari 5, 54
cantharus 6, 17
canto 2, 23
cantu G. 1, 293. 3, 328. 4, 471. Æ. 6, 165. 172. 7, 12. 34. 754. 8, 2
cantum 9, 618
cantus G. 1, 403. Æ. 1, 402. 7, 641. 757. 8, 285. 456. 10, 163
canum G. 3, 265. 404. Æ. 4, 132
canunt 2, 239. 7, 271. 10, 310
cape G. 3, 420. 4, 380. Æ. 2, 294. 717. 3, 488. 5, 712. 6, 377. 10, 242. 11, 590
capellæ E. 1, 75. 78. 4, 21. 8, 33. 10, 7. 30. 77
capellam 2, 63
capellas 1, 12. 3, 96. 7, 3. 9, 23. G. 2, 196. 3, 287
Capenos Æ. 7, 697
caper E. 3, 23. 7, 7. G. 2, 380
capere Æ. 1, 400. 677. 9, 139. 267
capeſſere 1, 81. 4, 346
capeſſeret 5, 703
capeſſam 8, 507
capeſſant 3, 234
Caphareus 11, 260
capi 7, 295
capias 11, 856
capiendus G. 4, 396
capiêre 1, 426
capio Æ. 2, 314
capiſtris G. 3, 188. 399
capit Æ. 4, 242. 5, 185. 6, 75. 7, 466. 9, 644. 10, 106
capita G. 2, 355. Æ. 1, 193. 5, 543. 678. 5, 62. 428. 6, 360. 9, 678. 682. 11, 861. 12, 512
capite, *nom.* Æ. 2, 219. 12, 312. *verb.* 7, 403
capiti E. 6, 16. Æ. 6, 524. 7, 668. 689. 8, 484. 570. 9, 810. 10, 135. 270
capitis E. 10, 24. Æ. 3, 371. 4, 354. 640. 10, 639
Capitolia 6, 836. 8, 357. 653
Capitoli 9, 448
capitum 3, 391. 7, 185. 632. 742. 8, 44. 300
capitur 8, 311
capiunt 5, 315
capræ 4, 152
capreæ G. 2, 377
capream Æ. 10, 725
capreas 7, 735
capreoli E. 2, 41
caprigenum Æ. 3, 221
capris G. 3, 300
capro E. 9, 25
caprum 3, 17. 22
capta Æ. 4, 84. 330. 12, 22
captabis E. 1, 53
captæ G. 4, 348, Æ. 2, 507 643
captam G. 3, 392. Æ. 4, 326
captant E. 2, 8
captare G. 1, 139
captas Æ. 1, 400
captat 3, 514
captavit G. 1, 376
capti 1, 183. 3, 285. Æ. 2, 19 7, 295. 9, 599. 635
captiva 2, 765. 3, 324. 12, 63
captivi 7, 184
captivo 10, 520. 11, 779
captivos 9, 273
capto G. 4, 399. Æ. 2, 64. 75. 11, 783
captos 2, 384. 4, 194
captum E. 6, 59. Æ. 11, 830
captus E. 6, 10. Æ. 11, 49. 12, 392
Capua G. 2, 224
capulo Æ. 2, 553. 10, 536
caput E, 1, 25. 7, 29. 8, 102. G. 1, 386. 467. 2, 341. 392. 3, 21. 52. 80. 422. 553. 4, 319. 352. 368. 523. Æ. 1, 120. 131. 448. 2, 558. 751. 3, 194. 4, 177. 249. 357. 493. 613. 699. 702. 5, 10. 309. 375. 469. 774. 815. 845. 6, 866. 8, 65. 145. 9, 300. 332. 437. 496. 587. 628. 633. 755. 771. 10, 133. 203. 394. 554. 707. 863 869. 11, 39. 361. 579. 680. 830. 12, 293. 382. 572. 600. 816. 885. 894

Capyn Æ. 1, 187
Capys 2, 35. 6, 768. 9, 576. 10, 145.
cara E. 4, 49. 8, 92. Æ. 4, 91. 492. 634. 11, 215. 537. 586
caræ 1, 693
Caras 8, 725
carbaſeos 11, 776
carbaſus 3, 357. 4, 417. 8, 34
carcere G. 3, 104. Æ. 1, 58. 145
carceribus G. 1, 512
carchefia Bacchi 4, 380. mero Baccho *pro* meri Bacchi Æ. 5, 77
cardine 1, 676. 2, 480. 493. 3, 448. 6, 573. 7, 621. 9, 724
cardo 1, 453
carduus E. 5, 39. G. 1, 152
care Æ. 2, 707. 5, 725. 8, 581
careat 4, 432
carebunt G. 1, 435
carecta E. 3, 20
carentes Æ. 6, 333
carentum G. 4, 255. 472
carere Æ. 2, 44
careret 5, 651
caret 9, 540. 12, 209
cari 1, 650. 681. 2, 560. 4, 354. 5, 747. 6, 108. 10, 789
carice G. 3, 231
carina Æ. 4, 398. 5, 186. 6, 391. 10, 197. 296
carinæ G. 1, 303. Æ. 2, 198. 4, 658. 5, 115. 158. 699. 9, 95. 10, 301
carinas G. 2, 445. Æ. 4, 46. 5, 682. 7, 431. 8, 93
carinis G. 1, 360. Æ. 2, 23. 179. 3, 465. 7, 186. 8, 361. 9, 148. 11, 328
carior 12, 639
caris 1, 24
cariſſima 8, 377
carmen E. 3, 27. 5, 42. 45. 6, 5. 7, 21. 9, 38. G. 2, 176. 4, 514. Æ. 1, 2
Carmentalem 8, 338
Carmentis 8, 336. 339
carmina E. 1, 78. 2, 6. 3, 61. 86. 90. 5, 14. 55. 63. 6, 25. 8, 10. 67. 72. 76. 79. 84. 90. 94. 100. 104. 109. 9, 11. 21. 33. 53. 67. 10, 3. 51. 62. G. 1, 350. 2, 388. 3, 3. 4. 565. Æ. 3, 445. 451. 6, 74. 644. 9, 446. 775
carmine E. 5, 81. 6, 67. 8, 3. G. 2, 45. 95. 4, 348. 510. Æ. 3, 287. 4, 462. 8, 287. 12, 500
carminibus E. 3, 22. 4, 55. 8, 70. 9, 10. G. 2, 394. Æ. 4, 487. 7, 733. 8, 303
carminis E. 4, 4. 6, 18
caro Æ. 11, 33. 550
caros 6, 682
carpam E. 2, 54
carpamus G. 3, 325
Carpathio 4, 387
Carpathium Æ. 5, 595
carpe 6, 146. 629
carpebant G. 4, 335. Æ. 4, 522
carpebat 4, 555. 7, 414
carpendæ G. 2, 366
carpens E. 2, 47. Æ. 6, 245
carpent E. 9, 50. G. 2, 201
carpentem 3, 465
carpentes 1, 390
carpere 3, 142. 191. 296. 435. 4, 134. Æ. 4, 32. 9, 353
carpes G. 3, 176
carpetis E. 79
carpis Æ. 1, 392
carpit G. 2, 90. 3, 215. 347. Æ. 12, 412
carpitur, 4, 2
carpſit G. 2, 501
carpunt 4, 311
Carthagine Æ. 4, 224
Carthaginis 1, 302. 370. 4, 97. 265. 347
Carthago 1, 17. 4, 670. 10, 12. 54
caruêre 5, 173
caſas E. 2, 29
caſeus 2, 35
caſia 2, 49. G. 2, 466
caſiæ, 4, 30
caſiam 4, 182
caſias 2, 213. 4, 304
caſibus Æ. 1, 244. 603
Caſmillæ 11, 543
Caſperiamque 7, 714
Caſpia 6, 798
caſſa 12, 780
Caſſandra 2, 246. 404. 3, 183. 187
Caſſandræ 2, 343. 5, 636. 10, 68
caſſes G. 4, 247
caſſibus 3, 371
caſſida Æ. 11, 775
caſſis 11, 104
caſſum 2, 85
caſta E. 4, 10. G. 2, 524. Æ. 5, 735. 6, 402
caſtæ 8, 665
Caſtaliam G. 3, 293
caſtaneæ E. 1, 82. 7, 53. G. 2, 6. 71
caſtaneas E. 2, 52
caſtella G. 3, 475. Æ. 5, 440
caſti Æ. 3, 409. 6, 661
caſtigant 4, 407
caſtigat 5, 387. 6, 567
caſtis 7, 71
caſto 6, 563
Caſtore 10, 124
caſtorea G. 1, 59
caſtra E. 10, 23. Æ. 1, 476. 2, 27. 462. 3, 519. 4, 604. 5, 669. 6, 88. 8, 476. 604. 9, 13. 43. 57. 147. 315. 451. 739. 10, 468. 109. 260. 604. 635. 671. 11, 99. 243. 350. 446. 12, 345. 589
caſtris G. 3, 548. 4, 108. Æ. 2, 172. 7, 522. 8, 56. 507. 9, 366. 371. 452. 801. 10, 148. 240. 11, 20. 915. 12, 169. 408. 444
caſtrorum G. 3, 313. Æ. 7, 150. 9, 69. 230
caſtrum Inüi 6, 775
caſtum 8, 412
caſu G. 1, 340. Æ. 1, 618. 4, 560. 5, 453. 700. 869. 6, 475. 8, 533. 578. 10, 791
caſuras 8, 375
caſus G. 2, 68. 4, 251. 485. Æ. 1, 13. 208. 627. 758. 2, 10. 563. 750. 3, 183. 299. 317. 504. 709. 5, 201. 6, 32. 377. 531. 9, 211. 277. 292. 299. 514. 723. 10, 61. 316. 352. 11, 244. 12, 21. 32. 61. 321
catei as 7, 741
catenæ 6, 558
catenis 8, 225
caterva 1, 501. 2, 40, 370. 4, 136. 5, 76. 11, 478. 533. 564
caterve 11, 456
catervas 7, 804. 8, 593. 10, 194. 11, 433. 12, 264
catervatim G. 3, 556
catervis Æ. 11, 682
Catilina 8, 658
Catillus 7, 672. 11, 640
Cato 6, 841
Catonem 8, 670
catuli 2, 357
catulorum G. 2, 245
catulos E. 1, 23. G. 3, 405. 438
cava E. 1, 18. 9, 15. G. 1, 3, 326. 2, 186. 4, 427. 464. Æ. 1, 520. 2, 360. 3, 191. 566. 5, 448. 810. 6, 171. 293. 9, 633. 671. 808. 10, 475. 636. 891. 11, 593. 12, 893
cavæ G. 1, 117. 2, 391. 3, 253. Æ. 2, 53. 487. 9, 666

cavant Æ. 7, 632
cavantur G. 2, 450
cavas Æ. 2, 38. 9, 534
cavat G. 1, 262. 3, 87
cavata Æ. 3, 229
cavatas G. 1, 136
cavatis 2, 387. 4, 33
Caucaſeas E. 6, 43
Caucaſeo G. 2, 440
Caucaſus Æ. 4, 367
cauda G. 3, 59. Æ. 8, 210
caudæ G. 3, 423
caudam Æ. 11, 812
caudas 3, 428
caudicibus G. 2, 30
caudis Æ. 8, 674
caveæ 5, 340. 8, 636
caveis G. 4, 58
cavernæ Æ. 2, 53. 8, 242
cavernas 2, 19
cavernis 3, 674. 8, 240
cavete 11, 293
caveto E. 9, 25
cavi Æ. 8, 599
cavis G. 1, 184. 2, 453. 4, 44. Æ. 8, 69. 9, 46. 12, 86
caulas 9, 60
caulem 12, 413
Caulonis 3, 553
cavo 2, 260. 3, 240. 286. 450. 641. 5, 434. 8, 248
Cauri G. 3, 356
Caurum 3, 278
cauſa E. 1, 27. 3, 102. G. 4, 532. Æ. 2, 285. 3, 584. 4, 170. 290. 5, 5. 6, 93. 458. 7, 197. 482. 9, 216, 376. 10, 90. 11, 178. 250. 361. 480
cauſæ 1, 29. 7, 553
cauſam G. 4, 391. Æ. 12, 567. 600
cauſando E. 9, 56
cauſas G. 2, 490. 3, 440. Æ. 1, 12. 418. 2, 105. 3, 32. 4, 51. 5, 788. 6, 488. 710. 849. 8, 395. 9, 219
cautes 3, 534. 699. 5, 163. 205. 6, 471. 11, 260
cautibus Æ. 4, 366
cautius 11, 153
cavum 1, 85. 10, 784
Cayſtri G. 1, 388
cecidêre Æ. 3, 260. 6, 33. 10, 470. 11, 677
ceciderunt E. 9, 58. G. 1, 487
cecidiſſe Æ. 11, 168. 349. 689. 898
cecidit G. 3, 488. 4, 165. Æ. 1, 158. 3, 2
cecinêre G. 1, 378
cecinerunt Æ. 5, 524
ceçini G. 4, 566
cecinit Æ. 8, 340
ceciniſſe E. 10, 70
Cecropias G. 4, 177
Cecropidæ Æ. 6, 21
Cecropiumque G. 4, 270
cedamus E. 10, 69. Æ. 3, 188
cedat 7, 332. 9, 805. 11, 359. 12, 17
cede 5, 467. 6, 95. 7, 559
cedebant 10, 756
cedebat 10, 795
cedens G. 1, 218
cedentem Æ. 12, 324
cedentia 3, 496. 11, 729
cedere G. 4, 84. Æ. 10, 647. 12, 148
cedet E. 4, 38. Æ. 7, 68. 12, 185
cedit E. 5, 16. Æ. 3, 484. 5, 224. 9, 220. 10, 358
cedite 9, 620
cedo 2, 704. 12, 818
cedro 7, 178
cedros G. 2, 443
cedrum 3, 414. Æ. 7, 13. 11, 137
cedunt 3, 447. 7, 677
Celæno 3, 211. 245. 365. 703
celant 6, 443
celarat ſylvis Haleſum 10, 417
celare ſe tenebris 9, 425
celavit factum 1, 355
celebrabere 8, 76
celebrabis 12, 840
celebramus 3, 280
celebrant 8, 303
celebrare 5, 598
celebrata 5, 603
celebrate 1, 739. 8, 173
celebratus 8, 268
celebremus 5, 58
celebrent 7, 555
Celei G. 1, 165
Celennæ Æ. 7, 739
celer 6, 425
celerabat 4, 641
celerans 1, 660. 5, 609
celerant 8, 90. 10, 249
celerare 1, 361. 3, 666. 9, 378
celerem 4, 180. 285. 8, 20. 9, 178. 590. 12, 853
celeres G. 1, 361. Æ. 1, 191. 4, 226. 270. 357. 5, 217. 6, 201. 7, 519. 811. 11, 603. 765. 12, 394. 859
celeri 3, 243. 5, 211. 445. 485. 12, 855
celerrima 12, 507
celſa 1, 60. 3, 76. 527. 4, 554. 7, 343. 8, 653. 680. 10, 51. 261
celſam Æ. 3, 293. 5, 439
celſas 4, 397. 8, 107
celſi 10, 653. 11, 320
celſis 1, 187. 2, 375. 8, 65
celſo 3, 679. 6, 805. 8, 604. 12, 564
centaurea G. 4, 270
centauri Æ. 6, 286. 7, 675
centauros G. 2, 456
centauro magna Æ. 5, 122
centaurum 10, 195
centaurus 5, 155. 157
centena 10, 207
centenas 10, 566
centeni 9, 162
centum G. 2, 43. 3, 18. 4, 383. Æ. 1, 299. 420. 638. 709. 2, 501. 3, 106. 643. 4, 199. 6, 43. 81. 287. 329. 625. 786. 7, 93. 153. 170. 539. 609. 658. 8, 518. 10, 565. 11, 331
ceperat E. 8, 39
cepiſſe Æ. 6, 352
cepiſſent 5, 232
cepit E. 2, 69. G. 4, 488. Æ. 5, 465. 8, 363. 9, 264
cera E. 2, 32. 3, 25. 8, 80. G. 4, 38
ceras 3, 450. 4, 57. 162. 241
cerafis 2, 18
Ceraunia 1, 332
Cerberus 4, 483. Æ. 6, 417
cerea E. 2, 53. G. 4, 202. Æ. 12, 589
Cereale G. 1, 212. Æ. 7, 111
Cerealia 1, 181
Cerealis G. 2, 517
cerebro Æ. 5, 413. 480. 9, 419. 753. 10, 416. 11, 698. 12, 537
Cererem G. 1, 343. 347. Æ. 1, 181. 705. 7, 113
Cereri E. 5, 79. G. 1, 339. 349. 2, 229. Æ. 4, 58. 6, 484
Cereris 2, 714. 742. 8, 181
Ceres G. 1, 7. 96. 147. 297
Cerinthe 4, 63
cernam Æ. 2, 667. 3, 501
cernas 4, 401
cernat 10, 462
cernatur 8, 246
cernebant 7, 161
cernens 6, 482. 8, 704
cernenti 4, 408
cernere 1, 417. 2, 538. 6, 596. 8, 516. 676. 12, 709
cernes G. 1, 460. 2, 205. Æ. 1, 262. 369. 4, 47
cernetis 9, 243
cernimus 7, 68
cernis E. 1, 9. Æ. 4, 561. 5, 413. 6, 325. 574. 826. 8, 62. 9, 188.

9, 188. 10, 20. 581
cernit Æ. 4, 246. 6, 333. 446. 9, 722. 11, 703
cernitur 1, 444. 3, 552. 554
cerno 2, 286. 734. 5, 27. 6, 87
cernunt 2, 446. 9, 372. 12, 218
cernuus 10, 894
certa 2, 350. 3, 393. 4, 125. 564. 5, 349. 6, 673. 7, 548. 611. 8, 39. 46. 9, 193. 249. 10, 240. 12, 112. 268
certabant 9, 533
certæ 2, 62
certam G. 4, 294. Æ. 11, 767
certamen 7, 16. 11, 104. 12, 116
certamina G. 3, 530. 4, 86. Æ. 5, 66. 114. 596. 603. 6, 172. 9, 662. 10. 146. 11, 221. 434. 12, 39. 73. 467
certamine G. 3, 103. Æ. 3, 128. 4, 98. 5, 144. 197, 286. 390. 493. 545. 7, 523. 8, 639. 700. 9, 726. 11, 155. 780. 891. 12, 61. 553. 598
certandum 12, 890
certant 2, 64. 4, 443. 6. 178. 9, 520. 10, 130. 12, 765
certantes E. 8, 3. Æ. 11, 446. 647
certantibus 3, 668. 12, 574
certare 2, 30. 5, 108. 485. 10, 14
certasse 1, 552
certat E. 5, 8. Æ. 9, 557
certatim G. 1, 385. 4, 38. Æ. 2, 628. 3, 290. 5, 778. 7, 146. 472. 585. 8, 178. 436. 11, 209. 486. 12, 704
certatis 10, 7
certatum 11, 313
certatur 10, 355
certaverit G. 2, 99
certe E. 3, 102. 8, 107. 9, 7. 10, 37. Æ. 1, 238. 332. 12, 881
certent E. 8, 55. G. 2, 138
certes E. 2, 57. 3, 31
certet 4, 58. 5, 8. 15
certi Æ. 8, 39
certior 10, 510
certis G. 1, 60. 231. 351. 394. 2, 329
certissima 1, 439. Æ. 6, 322
certissimus G. 1, 432
certo 4, 100. Æ. 1, 66. 2, 212. 5, 194. 12, 490
certos G. 4, 155. Æ. 1, 580
certum E. 10, 40. Æ. 3, 179. 686. 9, 153
certus 4, 554. 5, 2. 9, 96
cerva Æ. 4, 69
cervam 6, 803
cervi E. 1, 60. 7, 30. G. 3, 265. 369. 539. Æ. 4, 154
cervice G. 3, 92. 536. 4, 408. 523. 540. 551. Æ. 1, 406. 2, 224. 8, 633. 10, 536. 12, 7. 364. 899
cervicem 3, 631
cervici G. 3, 167. Æ. 2, 707
cervicibus 2, 219. 11, 496
cervicis G. 3, 186
cervis E. 5, 60. G. 1, 307
cervix G. 3, 52. 79. 524. Æ. 1, 481. 9, 434. 10. 137
cervos E. 2, 29. Æ. 1, 188. 5, 253
cervum G. 3, 413. Æ. 7, 481, 10, 725. 12, 750
cervus 7, 483
cespite E. 1, 69. G. 4, 273. Æ. 11, 566
cessa 11, 401
cessabit E. 1, 59. Æ. 676
cessant 11, 138.
cessantem 3, 430
cessare E. 7, 10. G. 1, 71
cessas Æ. 6, 51
cessat 2, 468
cessatum 11, 288
cessavit G. 1, 485
cessere 3, 549. Æ. 12, 717
cesserit 12, 183
cesserunt 10, 444
cessi 2, 104. 6, 460
cessisse 3, 121. 297
cessit 3, 333. 5, 394. 445. 6, 102. 7, 636. 8, 395. 9, 126. 10, 276
cestu G. 3, 20. Æ. 5, 68
cestus, *plur.* 5, 379. 401. 410. 424. 479. 484
cete 5, 822
Cethegum 12, 513
cetra 7, 732
ceu G. 1, 303. 3, 542. 4, 96. 499. Æ. 2, 355. 416. 438. 516. 5, 88. 527. 740. 6, 492. 7, 378. 674. 699. 8, 408. 9, 339. 792. 10, 97. 357. 723. 11, 297
Chalcidica 6, 17
Chalcidico E. 10, 50
chalybe, Æ. 7, 419
Chalybes G. 1, 58
chalybs Æ. 8, 446
Chalybum 8, 421. 10, 174
chao, G. 4. 347
Chaone Æ. 3, 335
Chaoniam G. 1, 8. Æ. 3, 335
Chaonias E. 9, 13
Chaonique G. 2, 67
Chaonio Æ. 3, 293
Chaonios 3, 334
chaos 4, 510. 6, 265
Charybdim 3, 684
Charybdis 3, 420. 558. 7, 302
Charon 6, 326
chelas G. 1, 33
chelydris 2, 214
chelydros 3, 415
Chimæra Æ. 6, 288
Chimæram 5, 118. 223. 7, 785
Chiron G. 3, 550
chlamyde Æ. 8, 588
chlamydem 3, 484. 4, 137. 5, 250. 9, 582. 11, 775
Chlorea 12, 363
Chloreus 11, 768
choreas 6, 644
choreis 9, 615. 10, 224
chori 9, 112
Chorinæum 9, 571
Chorinæus 6, 228. 12, 298
choris 5, 581
choro 6, 657
choros G. 4, 533. Æ. 1, 503. 4, 145. 7, 391. 11, 737
chorus E. 6, 66. G. 1, 346. 4, 460. Æ. 5, 240. 823. 8, 287. 718. 10, 219
Chromim 11, 675
Chromis E. 6, 13
cibum G. 2, 216
cicadæ E. 5, 77. G. 3, 328
cicadis E. 379
cicatrix G. 2, 13
ciconum 4, 520
cicuta E. 5, 85
cicutis 2, 37
cie G. 4, 64. Æ. 12, 158
ciebat 3, 344. 5, 674. 6, 468
ciebo 4, 122
ciebunt 6, 829
ciemus 3, 68
cient 1, 545. 5, 585
cientes 9, 766
ciere 6, 165
cieret 8, 354
ciet G. 1, 110. 3, 517. Æ. 2, 419. 4, 490. 7, 325. 10, 198. 12, 104
cincta 12, 811
cinctamque 7, 658
cincti 8, 282. 11, 188
cinctuque 7, 612
cinctum 4, 248
cinerem G. 1, 81. Æ. 4, 34. 5, 743. 8, 410. 11, 211
cineres E. 8. 101. Æ. 2, 431. 587. 4, 427. 5, 55. 81. 787. 6, 226. 10, 59
cineri 3, 303. 4, 552. 623. 6, 21

213. 10, 828
cinge E. 8, 64
cingebant Æ. 5, 288
cingens G 1, 28
cingere E. 4, 32. Æ. 1, 677. 9, 160. 10, 119
cingeret 5, 597
cingetis 3, 255
cingi 2, 520. 3, 52
cingit 1, 116. 5, 539. 7, 159
cingite E. 7, 28. Æ. 5, 71. 8, 274
cingitur 2, 511. 9, 469. 790, 11, 486. 536
cingula 1, 496. 9, 360. 12, 942
cingunt, 4, 41. 121. 8, 599. 12, 163. 745
cinguntur 6, 665
cinis E. 8, 106. Æ. 4, 633
Cinna E. 9, 35
cinxêre Æ. 1, 402. 10, 122. 11, 475
cinxerunt 5, 13
circa G. 3, 146. 4, 75. Æ. 1, 677. 6, 865. 7, 535. 11, 197. 12, 757
Circææ 7. 10
Circæumque 7, 799
Circe E. 8, 70. Æ. 7, 20, 191. 282
Circenſibus 8, 636
Circes 3, 386
circlos G. 3, 166
circo Æ. 5, 109. 551
circuit 11, 761
circuitu 3, 413
circuitum 11, 767
circulus 5, 559. 10, 138
circum E. 3, 45. 8, 12. 74. 9, 40. 10, 16. G. 1, 235. 245. 345. 383. 2, 382. 392. 484. 523. 3, 537. 540. 4, 30. 46. 64. 113. 130. 188. 193. 274. 289. 334. 400. 430. 478. Æ. 1, 36. 60. 179. 315. 416. 474. 487. 671. 2, 133. 218. 238. 278. 463. 515. 564. 599. 605. 684. 698. 767. 792. 3, 65. 75. 92. 230. 392. 634. 4, 145. 254. 416. 509. 5, 250. 435. 440 6, 166. 175. 236. 443. 517. 700. 706. 7, 32. 104. 379. 588. 763. 8, 45. 285. 310. 631. 673. 9, 70. 440. 584. 587. 679. 808. 10, 118. 837. 11, 34. 188. 579. 655. 661. 824. 12, 162. 335. 476. 518. 606. 662. 929
circumdabit 6, 783
circumdare E. 10, 57. G. 1, 140. Æ. 1, 372. 6, 207. 9, 253. 10, 74
circumdat E. 6, 62. Æ. 2, 510. 8, 458. 12, 88
circumdata G. 4, 497. Æ. 4, 137. 6, 549. 10, 483. 11, 596. 12, 416
circumdatur G. 3, 487. Æ. 1, 596
circumdatus 9, 462
circumdedit G. 2, 535
circumdo E. 8, 74
circumfert Æ. 10, 887
circumflectere Æ. 3, 430. 5, 131
circumfluit 6, 132
circumfundimur 3, 383
circumfuſa G. 3, 368. Æ. 1, 590. 2, 64
circumfuſo 11, 546
circumfuſos 6, 666
circumlatrantibus 7, 588
circumligat 11, 555
circumſiſtunt 8, 490
circumſonat, 8, 474
circumſpexit 2, 68
circumſpice G. 3, 390
circumſpicit Æ. 3, 517. 12, 896
circumſpiciunt 9, 416
circumſtant G. 4, 216. Æ. 6, 486. 7, 585. 12, 85
circumſtare 10, 905
circcmſtet 4, 561
circumſtetit G. 4, 361. Æ. 2, 559. 8, 300
circumtextum 1, 653
circumtulit 6, 229. 12, 558
circumvectamur G. 3, 285
circumvolitavit 1, 377
circumvolat Æ. 2, 360. 3, 233. 6, 866
circumvolvitur 3, 284
circus 5, 289
Ciſſea 10, 317
Ciſſeis 7, 320. 10, 705
Ciſſeus 5, 537
cita 5, 33
citæ 5, 66. 8, 642
citatorum 12, 373
citi 4, 574. 5, 824. 9, 87. 12, 425
citius 1, 146. 5, 242
cito 5, 61
citorum G. 2, 437
citum Æ. 11, 714
citus 1, 305. 11, 462
cives E. 1, 72. Æ. 2, 42. 5, 196. 671. 8, 489. 9, 36. 783. 11, 243, 305. 360. 459. 12, 572. 583
civibus 5, 631. 8, 571. 11, 119
civili 6, 772
clade 12, 556
cladem 2, 361. 12, 604
clam Æ. 1, 354
clamantis 9, 442. 10, 323
clamarem E. 3, 19
clamaſſent 6, 44
clamat Æ. 4, 674. 7, 400. 12, 600
clamor 1, 91. 2, 313. 338. 488. 3, 128. 4, 665. 5, 140. 227. 451. 6, 493. 8, 595. 2, 395. 504. 566. 664. 11, 192. 454. 745. 832. 12, 268. 409. 462. 621. 756
clamore G. 1, 347. 3, 43. 375. 413. 4, 439. 460. Æ. 1, 328. 523. 2, 437. 769. 3, 313. 524. 4, 303. 5, 150. 167. 207. 491. 6, 175. 8, 216. 9, 38. 54. 466. 597. 636. 791. 10, 266. 716. 799. 895. 11, 609. 838. 12, 252. 257
clamorem G. 362. Æ. 3, 566. 632. 10, 262. 11, 622. 878. 12, 618
clamores 2, 222
clamoribus G. 4, 76. Æ. 2, 128. 4, 411. 5, 228. 341. 10, 713. 11, 147
clangorque 2, 313. 8, 526. 11, 192
clangoribus 3, 226
Clanius G. 2, 225
clara Æ. 1, 592. 2, 569. 5, 43. 139. 564. 9, 19
claram G. 1, 138. Æ. 2, 696
claraſque 1, 288
clareſcunt 2, 301
clari 5, 106. 6, 478. 8, 48, 673
Clarii 3, 360
clarior 2, 705
claris 7, 474
clariſſima G. 1, 5
clariſſime Æ. 5, 495
claro G. 1, 460. Æ. 4, 268
clarum 3, 519. 12, 225
clarus G. 4, 93. Æ. 1, 554. 9, 582. 10, 126. 11, 772
claſſe 1, 383. 5, 1. 115. 794. 8, 79. 9, 8
claſſem 1, 43. 132. 314. 521. 555. 587. 3, 5. 117. 651. 4, 289. 299. 309. 375. 396. 426. 587. 5, 607. 612. 832. 843. 6, 150. 7, 38. 106. 288. 9, 69. 81. 10, 83. 155
claſſes G. 1, 255. Æ. 3, 300. 403. 4, 537. 6, 697, 7, 436. 716. 8, 675. 10, 36
claſſi 5, 689, 6, 1. 8, 11
claſſibus 2, 30. 3, 62. 157. 4, 582. 5, 726. 10, 269
claſſica G. 2, 539. Æ. 7, 637

classis Æ. 5, 33. 66. 862. 6, 334. 9, 88. 10, 231
clava 10, 318
clauda 5, 278
claudentur 1, 298
claudere 11, 883
clauderet E. 7, 15
claudes G. 3, 321
Claudia Æ. 7, 708
claudimur 8, 473
claudit G. 2, 317. Æ. 3, 642. 10, 377
claudite E. 3, 111. 6, 56
clauditur Æ. 1, 237
claudunt 6, 139. 7, 609
clauduntur 10, 746. 12, 310
clausa G. 3, 352. Æ. 3, 213
clausæ Æ. 6, 734
clausam 1, 315. 11, 554
clausi 3, 230
clausis G. 4, 258. 263. Æ. 8, 385
clauso G. 4, 303. Æ. 1, 145. 378. 11, 298
clausos G. 3, 214. 4, 364. 9, 67
claustra 2, 161. Æ. 1, 60. 2, 259. 491. 3, 411. 7, 185. 9, 758
clausumque 12, 893
clausus 7, 707
clavumque 5, 177. 852. 10, 218
clienti 6, 609
Clioque G. 4, 341
Clitumne 2, 146
clivo E. 9, 8. G. 3, 293
clivos G. 1, 108. 2, 212
Cloanthum Æ. 1, 226. 514. 616. 4, 288. 5, 167. 245
Clœlia 8, 651
Cloniumque 9, 574. 10, 749
Cloreus 11, 768. *alias legitur* Chloreus
Clotho 9, 102
Cloenti 5, 123
Clusi 10, 167
Clusionis 10, 655
Clymene G. 4, 345
clypeataque Æ. 7, 793
clypei 2, 227. 392. 546. 3, 637. 7, 186. 8, 625. 10, 336. 477. 546. 553. 589. 12, 541. 925
clypeis 10, 568. 12, 712. 724
clypeo 2, 671. 7, 657. 9, 733. 806. 10, 330. 777. 795. 12, 332. 377
clypeos 2, 389. 422. 443. 734
clypeum 3, 286. 5, 359. 7, 639. 789. 8, 447. 729. 9, 270. 709. 10, 242. 261. 482. 11, 10, 284. 12, 89. 866
clypeus Æ. 12, 432
Clytio 10, 129. 11, 666
Clytium 9, 774. 10, 325
coacta E. 6, 31
coactam Æ. 7, 43
coacti 2, 196
coactis 7, 509. 12, 457
Cocles 8, 650
cocto 11, 553
Cocyti G. 3, 38. 4, 479. Æ. 6, 323. 7, 562
Cocytia Æ. 7, 479
Cocyto 6, 297
Cocytusque 6, 132
Codri E. 5, 11
Codro 7, 22. 26
coëant Æ. 7, 317. 546. 8, 385. 11, 292
coëgi 1, 2
coëgit G. 4, 85
cœlata urna Æ. 7, 792. in auro facta 1, 644
cœlatam argento bipennem Æ. 5, 307
cœlati argenti 10, 527
cœlatum opus E. 3, 37
cœlatus ferro Mavors Æ. 8, 701
cœlaverat auro 10, 499
cœlesti G. 4, 1. 11, 276
cœlestibus 1, 15. 391. 6, 379. 11, 51. 12, 167
cœlestis 6, 730
cœlestium 7, 432
cœli E. 3, 105. G. 1, 35. 51. 335. 337. 417. 503. 2, 1. 269. 345. 477. 3, 261. 327. 478. 4, 58. 100. 152. 166. Æ. 1, 133. 229. 154. 163. 3, 138. 232. 600. 4, 184 451. 5, 802. 835. 851. 6, 113. 363. 579. 790. 849. 7, 210. 301. 543. 768. 8, 97. 141. 528. 9, 18. 630. 10, 176. 695. 11, 595. 878. 12, 145
cœlicolæ 2, 641. 6, 554. 10, 6. 97. 117
cœlicolas 6, 787
cœlicolis 2, 592
cœlicolûm 3, 21
cœlifer 6, 796
cœlo E. 1, 17. 4, 7. 8, 14. 69. G. 1, 6. 23. 252. 260. 322. 366. 474. 487. 2, 306. 334. 342. 4, 103. 192. 227. 235. 426. Æ. 1, 159. 293. 335. 399. 2, 8. 186. 636. 688. 693. 3, 201. 515. 518. 586. 678. 4, 89. 578. 692. 5, 18. 451. 515. 527. 542. 606. 722. 727. 790. 870. 6, 15. 178. 191. 247. 7, 140. 269. 628. 8, 64. 99. 264. 423. 427. 523. 591. 664. 9, 2. 671. 681. 803. 10, 215. 548. 633. 11, 182. 210. 12, 76. 245. 283. 267. 795. 842
cœlum E. 4, 51. G. 1, 233. 280. 375. 397. 433. 2, 81. 209. 3, 279. 417. 4, 52. 222. 325. Æ. 1, 62. 92. 137. 167. 259. 284. 2, 250. 405. 3, 193. 198. 564. 582. 4, 53. 122. 160. 247. 256. 269. 700. 5, 9. 502. 657. 6, 271. 583. 719. 724. 896. 7, 571. 9, 14. 20. 111. 429. 480. 504. 541. 10, 275. 781. 845. 895. 899. 11, 187. 202. 351. 611. 745. 12, 826. 407. 462. 673. 757
cœni G. 4, 491
cœno Æ. 6, 296
Cœo 4, 179
cœperat 12, 941
cœpêre E. 7, 19. G. 1, 225
cœperit E. 6, 36
cœperunt G. 4, 332
cœpit E. 2, 69. 6, 47. 8, 16. G. 3, 237. 504. 4, 316. Æ. 1, 525. 6, 372. 7, 528
cœpta E. 8, 12. Æ. 6, 256
cœptæ 4, 86
cœpti 2, 162
cœptis G. 1, 40. Æ. 4, 642. 8, 15. 9, 296. 624. 10, 461
cœptorum 3, 20
cœptosque 8, 439
coërcent 9, 27
coërcet G. 4, 480. Æ. 6, 439
cœrula 2, 381. 3, 208. 4, 583. 7, 198. 8, 622. 672. 10, 209
cœrulea G. 1, 236. Æ. 5, 123
cœruleæ 5, 87
cœruleam 6, 410
cœruleis 3, 64. 432. 7. 346
cœruleo 5, 819. 12, 182
cœruleos G. 4, 482
cœruleum Æ. 8, 713
cœruleus G. 1, 453. 4, 388. 3, 194. 5, 10. 8, 64
cœtu 1, 402. 5, 107
cœtum 1, 739. 5, 43
Cœumque G. 1, 279
coëunt 4, 73. Æ. 7, 582
cogant 4, 289
coge E. 3, 20. G. 3, 169
cogemur Æ. 12, 237
cogendæ G. 2, 62
cogente Æ. 12, 423
cogentibus G. 2, 10
cogere E. 6, 85. G. 4, 140. Æ. 11, 304

coget Æ. 7, 125
cogi 12, 581
cogis E. 2, 7. Æ. 3, 56. 4, 412. 10, 63
cogit G. 4, 36. Æ. 7, 639. 9, 463. 11, 235
cogite E 3, 98. Æ. 11, 460
cogitet G. 1, 462
cogitur G. 4, 420. Æ. 4, 414. 5, 20
cognataſque 3, 502
cognatique 8, 132
cognato 12, 29
cognitus 1, 627
cognomen 1, 271. 9, 493
cognomine 1, 534. 3, 133. 163. 334. 350. 702. 6, 383. 7, 671. 8, 331. 11, 246. 12, 845
cognominis 8, 48
cognoſcere E. 1, 42. 4, 27. 60. G. 1, 177. 394. 2, 226. 490. Æ. 2, 10. 3, 299
cognoſcit 12, 903
cognoſcite E. 6, 25. Æ. 5, 474
cognovimus 9, 245
cognovit G. 4, 375. Æ. 6, 340
cogunt G. 4, 231. Æ. 1, 567. 4, 406. 5, 782. 6, 462. 8, 7
cohibet 3, 424. 9, 738
cohibete 12, 314
cohors 7, 710. 11, 500
cohortes G. 2, 279
coïrent Æ. 11, 860
coïſſe 12, 709
coït 3, 30. 9, 801. 10, 410. 452
colaque G. 2, 242
colant 1, 30
colebat Æ. 4, 458
colendi G. 1, 121. 4, 118
colendo 2, 36. 222
colere Æ. 4, 422
colerem 4, 343
coli 3, 77
colimus 11, 786
colit terras E. 3, 61. ſtagna anguis G. 3, 430. penates hoſpes Æ. 5, 63. morem Roma 7, 603. virginitatis amorem *puella* 11, 584
colito rus G. 2, 413
colitur terra Æ. 3, 13. tellus 3, 73
colla G. 2, 542. 3, 167. 421. 4, 337. Æ. 2, 381. 721. 5, 277. 6, 519. 7, 394. 701. 8, 660. 9, 331. 10, 838. 11, 497. 622. 692. 829. 12, 86. 722
collapſa cervix 9, 434. oſſa G. 3, 485. membra Æ. 4, 391. 9, 708
collapſam ferro *Reginam* Æ. 4, 664
collapſi cineres 6, 226
collapſos artus 9, 753
collapſum *patrem* 8, 584
Collatinas arces 6, 774
collatis ſignis 11, 517
colle 8, 604
collecta ſinus fluentes *puella* 1, 324. ex longo rabies edendi 9, 63. in figuram alitis *Furia* 12, 862
collectæ ex alto nubes G. 1, 324
collectam exilio pubem Æ. 2, 798
collectas nubes 1, 147
collecti undique *milites* 2, 414. 7, 582. 9, 689
collectis navibus 1, 174. omnibus *ſociis* 2, 743
collectos agreſtes 9, 11
collectum humorum G. 1, 114. ignem 3, 85. robur 3, 235. gluten 4, 40
collegerat ſinus in nodum Æ. 11, 776
collegerit ſitim hora quarta G. 3, 327
collegit ſe in arma Æneas Æ. 12, 491
collem 1, 423. 8, 351
colles E. 9, 7. G. 2, 113. 179. 276. 3, 555. Æ. 3, 522. 5, 150. 7, 798. 8, 216. 305. 598. 11, 319. 902
collibus E. 7, 58. 9, 49. G. 2, 273. Æ. 5, 287. 7, 726
colligat nox pluviam E. 9, 63
colligere arma Æ. 5, 15
colligit luna ignes revertentes G. 1, 427. ſe anguis in ſpiram 2, 154. ſe in ſua arma Æ. 10, 412. habenas 11, 671
collis 7, 659
collo Æ. 6, 50. G. 3, 204. Æ. 1, 658. 719. 2, 218. 236. 792. 3, 661. 6, 700. 7, 351. 8, 438. 10, 135. 11, 11. 12, 356. laſſo papavera collo demiſere caput 9, 436
collocat hîc juvenem G. 4, 424
colloquio Deorum Æ. 7, 91
collucens veſte atque armis 10, 539
collucent flammis mœnia Æ. 5, 4. ignes 9, 166. ignibus agri 11, 209
collucere faces 4, 567
colludere plumas in aqua G. 1, 369
collum Æ. 5, 559
colluſtrans omnia vidi 3, 651
colo *lanificio* calathiſve Minervæ 7, 805. tenuique Minerva 8, 409
colo, *verb.* Elyſium 5, 735
colocaſia E. 4, 20
coloni, *plur.* 9, 4. G. 1, 125. 2, 385. 3. 288. Æ. 1, 16
colonis G. 1, 507. Æ. 7, 63. 410. 422
colono G. 1, 299. Æ. 1, 3
colonos 4, 626
color G. 2, 178. 256. 4, 254. Æ. 6, 47. 11, 819
coloratis Indis G. 4, 293
colore E. 8, 73. G. 4, 335
colorem E. 9, 49. Æ. 4, 558. 6, 272. 9, 650
colores E. 4, 42. 8, 77. G. 1, 452. Æ. 4, 701. 5, 89. 12, 69
colori E. 2, 17
coloribus G. 4, 306. Æ. 5, 609. 7, 191
coluber G. 3, 418. Æ. 2, 471. 7, 352
colubris G. 2, 320. Æ. 6, 419. 7, 329
coluêre vitam G. 2, 532. terram Æ. 1, 536. 3, 165. morem 7, 602
colui veſtros honores 12, 778
coluiſſe terram Æ. 1, 20. Dianam 11, 843
columba, *nom.* Æ. 5, 213
columbæ, *plur.* 2, 516. 6, 190
columnæ, *dat.* 12, 92
columnæ, *plur.* 6, 552
columnas G. 3, 29. Æ. 1, 432. 11, 262
columnis 7, 170
colunt inſulas 3, 212. ſaxa 7, 684. urbem, rura, rupes, montem, flumen 7, 714
colurnis verubus G. 2, 396
coma, *ſing.* Æ. 5, 556
comæ, *plur.* 1, 407. 481. 2, 774. 3, 48. 4, 280. 6, 48. 12, 868
comam 1, 323. 2, 552. 9, 478. acanthi G. 4, 137. orni Æ. 2, 629. lauri 7, 60
comas 2, 684. 3, 174. 405. 4, 590. 7, 75. 353. 394. 8, 274. 277. 10, 726. comas vitis G. 2, 368. arboris Æ. 12, 209
comantem Narciſſum G. 4, 122. galeam Æ. 2, 391. dictamnum 12, 413

comantes ſetas hirci G. 3, 312. criſtas Æ. 3, 468. toros *leonis*, 12, 6
comantia colla *equorum*. 12, 86
comes *maſc.* Æ. 2, 704. 711. 3, 613. 691. 6, 159. 166. 528. 8, 466. 9, 179. 223. 10, 321. 11, 33. 12, 385. *fœm.* 6, 292. 448. 538. 11, 479
cometæ *plur.* G. 1, 488. Æ. 10, 272
comitabor fugâ nautas 4, 543
comitamur honore vano *mœrtuum* 11, 52
comitante caterva 2, 40. 370. 5, 76. acie 11, 498
comitantibus multis 3, 346. armis 4, 48
comitantur paſtorem oves 3, 660. canes greſſum herilem 8, 462. ſocios 10, 126
comitata miniſtris Helena, 2, 580
comitate paucis *vocat.* 10, 586
comitatu 4, 215
comitatur 6, 863. 7, 681
comitatus uno Achate 1, 316. iter meum 6, 112. lectis equitum 9, 48. claſſe catervas 10, 194
comitatus Dei iræ inſidiæque *ſubſt.* 12, 336
comitem 2, 86. 778. 4, 677. 5, 546. 6, 777. 8, 308. 9, 177. 277. 649. 765. 775. 10, 779. 11, 542. 12, 362
comitentur ſocii G. 1, 346. ſupremum honorem Æ. 11, 61
comites *maſc. nom.* 4, 123. 140. 162. 5, 301. 8, 52. *accuſ.* comites Deos 2, 181. comites fatorum 2, 294. 744. 5, 191. *fœm.* 4, 664. 11, 655. 805
comitetur Æneam 10, 164
comiti 2, 729. 11, 710
comitum *gen. maſc.* 2, 796. 5, 822. 6, 865. 11, 94. *fœm.* 10, 220. 11, 586
commaculare manus ſanguine E. 8, 48
commemoranda relinquo G. 4, 148
commendat tibi Troja penates Æ. 2, 293. ſocios Aceſtæ 5, 771
commendo ſociis penates 2, 748
commercia belli 10, 532
comminus *vel* cominus *ſtatim*. G. 1, 104. *è propinquo loco*. 3, 374. Æ. 7, 553. 732. 9, 347. 770. 10, 454. 11, 706. 12, 890
commiſit funera pugnæ 7, 542
commiſſa *neutr. plur.* luctis 1, 140. piacula 6, 569
commiſſa *fœm. ſing.* lues G. 4, 454. id eſt *junctа*. Æ. 3, 428. gens commiſſa duci *credita* 10, 156
commiſſos ludos *incœptos*. 5, 113
commiſta mero fruſta 3, 633
commiſta grandine 4, 120. 161
commiſtam favillam 9, 76
commiſti corpore Teucri 12, 835
commiſtis igne tenebris 8, 255
commiſtum clamorem terroribus 9, 618
commiſtus corpore G. 2, 327. in auras fumus 4, 500. Italo ſanguine Æ. 6, 762
committas ſemina ſulcis G. 1, 223
committere vitem ſulco 2, 289. ſeſe ponti ignoto 3, 78. *peccare*, Æ. 1, 235. pugnam 5, 69. vitam ventis 10, 69. manum Teucris, *pugnare*, 12, 60
committitur auris, *creditur*. 11, 560. pugna 11, 589
commoda Baccho, *terra*, G. 4, 129
commota his Dido, *concitata*. Æ. 1, 364. commota ſpeluncâ columba 5, 213
commotæ cantu umbræ de ſedibus G. 4, 471
commotis ſacris, *quaſſatis*. Æ. 4, 301
commotus graviter Neptunus 1, 130
commovere canes cervum 7, 494
commovet alas columba 5, 217
commune periclum 2, 709. crimen 12, 16
communem populum 4, 102. Deum 8, 275
communi ſtatione 9, 183
communibus bonis 11, 435. Diis 12, 118
compacta cicutis fiſtula E 2, 36
compactis trabibus Æ. 12, 674
compagibus, *junctуris* 1, 126. 297. 2, 51
compellabat, *alloquebatur* 12, 534
compellare virum *alloqui* 2, 280. 3, 299. 8, 164
compellat Achates 1, 585. vocibus amicis 2, 372. multâ honore 3, 474. his vocibus 4, 304. *increpat* 5, 161. notis vocibus 6, 499. *alloquitur* 10, 606
compellere gregem hibiſco E. 2, 30
compeſce ramos fluentes, *coerce*, G. 2, 370. ferro culpam, *morbum*. 3, 468
compita 2, 382
complebunt foros *apes* 4, 250
complectitur dulci umbrâ Æ. 1, 698. ſopor artus feſſus 2, 253. oſſa gremio 5, 31. dextra hoſtem *conſtringit* 11, 743. *amplectitur* 12, 433
complent milite uterum *equi* 2, 20. loca milite 2, 495. litora 3, 71. 676. complent ſe lumine cornua Lunæ 3, 654. complent aggere foſſas 9, 567
complentur valles G. 2, 391
complerant littora cœtu Æ. 5, 107. tempora Parcæ 9, 108. ſentes ſylvam 9, 382
complere naves 11, 327
complêrint agmine ripas 6, 712. campos acies 7, 643
complet agmina vox 9, 113. mœnia fama 11, 140. æthera fragor 12, 724
completur menſibus annuus orbis 5, 46
complexa corpus nati mater E. 5, 22. *laurus* umbrâ Penates Æ. 2, 514. pedes conjux 2, 673. centum nepotes 6, 786
complexi inter ſe *cives* 5, 766
complexibus 5, 742
complexu 1, 719. 4, 616. 8, 488. 582
complexus *particip.* 8, 260. 558. 11, 46
componens manibuſque manus 8, 486
component pacem connubiis 12, 822
componere magna parvis E. 1, 24. lites 3, 108, G. 4, 176. membra defeſſa 4, 438. fluctu motos Æ. 1, 139. urbem 3, 387. curas 4, 341.

opes 8, 317
componet diem veſper Æ. 1, 378
componi fœdere bellum 12, 109
componite fœdus 10, 15
compoſitæ leges 12, 315
compoſitam pacem 7, 339
compoſiti in turmas 11, 599
compoſitis gradibus G. 3, 192. crinibus, 4, 417
compoſito *adverb. ſimulate, datâ operâ.* Æ. 2, 129
compoſito *particip.* aggere 7, 6
compoſtus pace quieſcit 1, 253
compoſuêre ſe thalamis G. 4, 189
compoſuit ſe regina ſpondâ, *diſcubuit* Æ. 1, 702. genus indocile 8, 322
comprendere numero G. 2, 104. omnes formas ſcelerum Æ. 6, 626. crinibus ignem 7, 73
comprenderit aëra obſcuro cornu luna G. 1, 428
comprendit ignis robora 2, 305
comprenſa imago manus effugit Æ. 2, 793. 6, 701
comprenſam columbam 11, 723
compreſſa certamina G. 4, 87
compreſſi furores Æ. 5, 802
compreſſus impetus 2, 73. amor edendi 8, 184
comprime greſſum 6, 389
comptæ comæ 6, 48
comptos ramos 8, 128. capillos 10, 832
comptus olivâ fœlici 7, 751
compulerant greges in unum E. 7, 2
compulſus noto *vento* Æ. 1, 579
conamur 10, 89
conantem plurima 9, 398
conata 4, 688. 11, 585. 842
conati ſunt G. 1, 281
conatibus Æ. 12, 910
conatus *particip.* 2, 792. 3, 25. 6, 32. 700 ter conatus utramque viam 10, 685
concava ſaxa G. 4, 49. Æ. 5, 677
concedat, *cedat* E. 2, 57
concede mihi hunc laborem 10, 1. huc concede, *te recipe* Æ. 2, 523. concede me conſortem nati ſepulchro, *redde me* 10, 906
concedere pacem vivis 11, 111.
concedit tibi laudem hanc Apollo Æ. 9, 655
concedite mihi carmen E. 7, 22. concedite ſylvæ, *valete* 10, 63
concentus avium G. 1, 422
concepit furias Dido Æ. 4, 474
conceptum fœtum 5, 38. 8, 139. fœdus 12, 158
conceſſa nunquam moveri *palus immota* 3, 700. conceſſa peto *neutr.* 5, 798
conceſſæ duæ mortalibus zonæ G. 1, 238
conceſſerat dies cœlo, *deceſſerat* Æ. 10, 215
conceſsêre Deum iræ, *ceſſavêre* 8, 41
conceſſit ſuperis ab oris, *obiit* 2, 91. conceſſit in iras Dianæ urbem, *permiſit furori*, 7, 305. vita conceſſit 10, 820
conchâ 6, 171. 10, 209
conchas G. 2, 348
concidere montes ſcrobibus 2, 260
concidit, *cecidit* 3, 516. Æ. 2, 532. 5, 333. 448. concidit Ilia tellus, *vaſtata eſt* 11, 245
concilia Deorum, *cœtus* G. 1, 25. Æ. 5, 735
concilias *mihi* ſceptra & Jovem 1, 83
conciliet ſibi arma 10, 151
concilio, *cœtu* 5, 75
concilium horrendum, *cœtum* 3, 679. concilium ſilentum 6, 433. 10, 2. cogit 11, 234. cogere 11, 304. cogite 11, 460. deſerit 11, 469
concipe curam ducis 11, 519. fœdus 12, 13
concipis pectore robur 11, 369
concipit mente furores, 4, 502
concipiunt inde vires & pabula terræ G. 1, 87. alios motus pectora 1, 422
concita frænis immiſſis, *turba* Æ. 11, 889. ſaxa murali tormento 12, 921.
concitat ſe alis in Teucros Alecto 7, 476. concitat equum in medios 11, 742
concitus ira 9, 694. vi multa 11, 744. Mavors 12, 331. axis concitus pro curſu 12, 379. curſu concitus heros 12, 902
conclamant 2, 233. 5, 660. 10, 738
conclamat Æ. 6, 259. 9, 35. 375. 425. 12, 426. Italiam primus 3, 523. duros agreſtes *advocat* 7, 504
concludere ſulco locum 1, 429
concolor, *ſus* 8, 82
concordes parcæ E. 4, 47. animæ Æ. 6, 827
concordia jugo fræna 3, 542
concredere muros obſeſſos *militibus* 10, 286
concreſcere *teſtâ* fungos G. 1, 392
concreſcunt cruſtæ in flumine 3, 360
concreta frigora pruinâ 2, 376. *vitia* Æ. 6, 738
concretæ glacie zonæ G. 1, 236
concretam radicem 2, 318. labem Æ. 6, 746
concretos ſanguine crines 2, 277
concretum lac G. 3, 463
concreverit orbis E. 6. 34
concrevit ſanguis frigore Æ. 12, 905
concubitu G. 4, 198
concubitus *acc. plur.* E. 6, 50. G. 3, 130
concurrere telis G. 1, 489. Æ. 11, 117. prælia G. 1, 318. montes montibus Æ. 8, 692. in aream 2, 315. *certare* 1, 497. 10, 8. 436. 715. 12, 149. 315. 503. 571. 771
concurrerit orbis geminus 7, 224
concurrit legio 12, 563
concurrunt, *certant*, 7, 520. 10, 361. 431. 691. 11, 805. 12, 297. 724
concurſu 1, 513. 12, 400
concurſum 5, 611
concurſus 6, 318. 9, 454
concuſſa *nom. ſing.* tellus 9, 752. Venus dolore 12, 411. metu 12, 468. *abl. ſing.* quercu G. 1, 159. ilice 4, 81. *neutr. plur.* pectora vulgi Æ. 11, 451
concuſſæ cautes 5, 205
concuſſam urbem 4, 666
concuſſêre lora 5, 147
concuſſi animi fletu 9, 498
concuſſit equos 8, 3. rupem 8, 237. urbem luctu 12, 594
concuſſo vertice 2, 629. ſtipite 4, 444
concuſſus æther mugitibus G. 3, 152. acerbo caſu Æ. 5, 700. 869

con-

concute pectus Æ. 7, 338
concuteret Ægida 8, 354
concutit fræna 6, 101
condant mœnia 7, 145. 11, 323
conde hunc ſepulchro 6, 152
condebat templum 1, 451
condemur in alvo 9, 152
condenſæ circum altaria puellæ 2, 517. litore puppes 8, 497
condent ſeſe in cunabula apes G. 4, 66
condere ſe ſylvis E. 8, 97. ſe ſylva Æ. 2, 696. te cava terra 12, 893. bella E. 6, 7. ſoles, *traducere dies*, 9, 52. gentem Æ. 1, 37. urbem 1, 526. nova fata 10, 35
conderet urbem 1, 9. arces 7, 61
condet ſe ſol in undas G. 1, 438. diem ſol, *finiet*, 1, 458. mœnia Æ. 1, 280. aurea ſæcula 6, 792. Albam 8, 48. te humi 10, 558
condidimus oſſa terrâ 5, 48
condidit arces E. 2, 61. cœlum umbra Jupiter Æ. 6, 271. urbem 8, 357. enſem in pectore 9, 348. enſem in ore adverſo 9, 443. ſe umbris 2, 621. 7, 619. alto portu 5, 243. lacu 8, 66. alveo 9, 32. fluvio 12, 886
condimus animam ſepulchro 3, 68
condit opes G. 2, 507. lumina ſomnus 4, 496. caput Æ. 4, 177. 10, 767
condita *neutr. plur.* ſervo pocula E. 3, 43. 47. verſu carmina 10, 50. ſigna mente teneto Æ. 3, 388. *fœm. ſing.* condita Erinnys ſpecu 7, 570
conditio mortis 12, 880
conditor arcis 8, 313
conditur undis Orion 7, 719. in mare *fluvius* 7, 802. in tenebras caligine cœlum 11, 187
conditus in nubem ſol G. 1, 442
conducta tellure Æ. 12, 520
condunt apes examina G. 2, 452. mœnia Æ. 12, 361. ſe in ſylvis aves G. 4, 473. ſe in litore Teucri Æ. 2, 24. ſcuta latentia 3, 237. ſidera Cori 5, 126. ſe Teucri 9, 39
conduntur in alvo 2, 401. alveo 7, 303
confectâ macie forma viri Æ. 3, 590
confecimus ſpatiis immenſum æquor G. 2, 541
confecti curſus Æ. 5, 362
confectum ætate parentem 4, 599. curis 6, 520
confectus ævo Acetes 11, 85
conferre gradum G. 3, 169. Æ. 6, 488. manum 9, 44. 690. 10, 876. 12, 345. 678
conferto agmine G. 3, 369
confertos in prælia *milites* Æ. 2, 347
confeſſa Deam Venus, *ſe eſſe Deam*, 2, 591
confeſtim 9, 231
conficit me vulnus, *interficit* 11, 824
confidentiſſime juvenum G. 4, 445
confidere melius rebus afflictis Æ. 1, 456. huic monſtro 5, 849
confieri 4, 116
confiſe: ô nimium confiſe cœlo 5, 870
confixâ parmâ 9, 765
confixi à ſociis 2, 429. ſuis telis 9, 543. confixi expirant animas 11, 883
confixum 3, 45
conflantur falces in enſem G. 1, 508
confligunt venti Æ. 2, 417
confluere apes G. 4, 558
confoſſus Æ. 9, 445
confugere 8, 593
confugis ad te 1, 670
confundere fœdus 5, 496. 12, 290
confunditur undis *fluvius* 3, 696
confuſa oſſa 11, 211
confuſæ ſtragis 6, 504. cædis 11, 207. urbis 12, 619
confuſam mentem 2, 736
confuſus imagine rerum 12, 665
congeminat ſecurim per oſſa 11, 698
congemuit 2, 631
congerere aram arboribus 6, 178
congeritur veſtis 2, 766
congeſſere palumbes E. 3, 69
congeſta oppida G. 2, 156. robora 3, 377. cubilia 4, 243. dona Æ. 6, 224
congeſtum culmen ceſpite E. 1, 69
congrediamur alterni Æ. 12, 233
congredior 12, 13
congreditur 11, 720
congreſſi multa prælia 2, 397. jungunt dextras 8, 467. in tertia prælia 11, 631
congreſſos æquo pede 12, 465
congreſſu uno tres *occidit*, 12, 514
congreſſum Æneam nec Diis æquis 5, 809
congreſſus Achilli 1, 479. *aggreſſus* 10, 540. 889. 12, 342. 510
congreſſus pete nate meos, *alloquia* 5, 733
conjectâ ſagittâ 4, 69. cuſpide 12, 362
conjectis haſtis 12, 711
conjecto jaculo 9, 698
conjecit telum 2, 545. facem 7, 456. lampada 9, 535. oculos 12, 483
coniferæ cypariſſi 3, 680
conjice ſaxa G. 4, 26
conjicit ſeſe inter medias Æ. 5, 619. huic anguem 7, 347. ferrum 9, 411. haſtam 10, 646. ſeſe imago in latebras 10, 657. haſtam inter tempora 10, 891. telum ex inſidiis 11, 784
conjicite tela 9, 494
conjiciunt faces 5, 662. veſtes, 6, 222. tela 10, 330. 801. igni galeas 11, 194
conjuge, *fœm.* G. 4, 456. 504. Æ. 9, 138. *maſc.* 3, 317. 4, 324
conjugiis G. 3, 275
conjugio Æ. 3, 296. 475. 4, 48
conjugis *maſc.* E. 8, 66. Æ. 1, 358. 2, 572. 4, 21. 458. 8, 372. 413. 612. *fœm.* E. 8, 18. G. 2, 326. 3, 93. Æ. 3, 331. 488. 4, 338. 6, 119. 8, 406. 10, 280. 722. 11, 267. 12, 30. 619
conjugium 2, 579. 4, 172. 431. 7, 723. 433. 11, 270
conjuncta viro E. 8, 32. ratis conjuncta crepidine ſaxi 10, 653
conjunctus Atridis *cognatus* 8, 130
conjunge conſiliis 5, 712.
conjungere calamos cerâ E. 2, 32. dextras Æ. 1, 518. dextram dextræ 8, 164
conjungi fœdere 10, 105

conjunxêre me tibi Æ. 8, 133
conjurat Latium, *conspirat* 8, 5
conjurato Istro G. 2, 497
conjuratos cœlum rescindere fratres 1, 280
conjux, *nom. masc.* Æ. 1, 347. 6, 473. *voc. masc* 2, 519. 777. 8, 377. 10, 611. *nom. fœm.* G. 1, 294. Æ. 1, 51. 2, 597. 651. 673. 678. 711. 725. 738. 783. 4, 91. 113. 5, 620. 647. 6, 93. 523. 764. 7, 56. 189. 287. 308. 314. 8, 384. 393. 688. 10, 44. 11, 371. 12, 17. 80. 272. 937. *voc. fœm.* G. 4, 465. Æ. 10, 607. 11, 258. 12, 793
connexæ pedibus apes G. 4, 257
connexos angues Æ. 8, 437
connixa gemell s *enixa* E. 1, 15. *nitens* Æ. 5, 642
connixi humeris 5, 264. incurrunt hastis 11, 613
connixus 9, 769. toto corpore 10, 127
connubia 3, 319. 4, 316. 535. 7, 555. 9, 600. 12, 42
connubii 4, 168
connubiis 3, 136. 7, 96. 333. 12, 821
connubio 1, 77. 4, 126. 7, 203
Conon, *nomen propr.* E. 3, 40
consanguinei *plur.* Æ. 12, 40
consanguineo 5, 771. 7, 366
consanguineus lethi sopor 6, 278
conscendebat equos 12, 736
conscenderat sol medium orbem cœli 8, 97
conscendi æquor navibus 1, 385
conscendit scopulum 1, 184. rogos 4, 646. classem 10, 155
conscia *fœm.* sibi mens recti 1, 608. Juno curarum 4, 608. virtus 5, 455. 10, 872. 12, 668. conjux formæ 8, 393. fama 10, 679. *neutr. plur.* numina veri 2, 141. agmina 2, 267. sidera fati 4, 519. 9, 429
conscius, *apud se reus* 2, 99. æther 4, 167. facti audacis 11, 812
consederat sub ilice E. 7, 1. toro Æ. 5, 388. urbe 10, 780
consedêre duces 7, 431. catervæ avium 11, 457
consederis arvis 4, 39
consedimus in herba E. 3, 55. inter ulmos 5, 3. arvis Æ. 12, 237
consedisse urbem luctu 11, 350
consedit scopulo G. 4, 436. in rupe Æ. 3, 245. in puppi 5, 841. solio avito 7, 169
consequimur 2, 409
consequitur 5, 153. 224. 494. 11, 722. 12, 375
consere dextram 9, 741
conserere Baccho *montes* G. 2, 38
conserimus prælia Æ. 2, 398
consertam hamis loricam 3, 467. 5, 259
consertum tegmen spinis 3, 594
consessu caveæ 8, 636
consessum caveæ 5, 340. 577
consevimus agros E. 1, 73
consident Æ. 11, 323
consident sedibus G. 4, 65
considere in ignes Æ. 2, 624. 9, 145. regnis 1, 576. Cretæ 3, 162. Latio 6, 67. mensis 7, 176
considite transtris 4, 573
considunt transtris 5, 136. tectis 10, 5. castris 11, 915
consilia in melius referet 1, 285. versat pectore 1, 662
consiliis 2, 89. 5, 728. 749. 11, 339
consilio 7, 216. 11, 704
consilium 2, 656. 4, 477. 7, 407. 592. 9, 227
consistere pontibus G. 4, 27. terra Æ. 1, 545. 633. 6, 807. 10, 75. Latio 8, 10. mentem *tardare* 1, 647
consistit arenâ mediâ 5, 423
consistunt agmine denso 9, 789
consita terris freta, *maria insulis sparsa* 3, 127
consonat omne nemus plausu fremituque 5, 149. strepitu 8, 305
consortem nati 10, 906
consortia tecta G. 4, 153
conspectu Æ. 1, 38. 188. 2, 11. 67. 10, 260. 11, 903
conspectum reddite *parentis*, Æ. 9, 262. ire ad conspectum genitoris 6, 108
conspectus in ostro, *spectabilis* G. 3, 17. in armis Æ. 8, 583
conspexêre virum 1, 156
conspexi venientem 3, 652
conspeximus locum insidiis 9, 237
conspexit Æ. 1, 491. 4, 649. 10, 725
conspicere 6, 508
conspicit 4, 261. 5, 611. 6, 656. 9, 420
conspicitur 8, 83
conspirant cornua rauco assensu 7, 615
constare cuncta cœlo videt 3, 518
consternere terram tergo 12, 543
consternunt terram frondes 4, 444
constet animo sententia 5, 748
constiterant 3, 681. 12, 271
constitit G. 4, 484. Æ. 1, 191. 230. 463. 2, 68. 4, 253. 5, 426. 507. 6, 331. 559. 8, 381. 9, 624
constituam taurum ante aras 5, 237
constitue aras G. 4, 542
constituent mœnia Æ. 12, 194
constituêre pyras 11, 185
constituit quærere 1, 313. metam ex ilice 5, 130. juvencos *ad aras* 6, 244
constituunt cupressos ante pyram 6, 217
constructa mella G. 4, 213
constructam pilam magnis molibus Æ. 9, 712
consuescere in teneris multum est G. 2, 272
consueta petens antra 4, 429. membra locavit tergo *equi* Æ. 10, 867
Consul 7, 613
Consule, *abl.* E. 4, 3. 11
consule, *verb.* custodi & consule longe Æ. 9, 322
consulere *tibi* me 12, 21
Consulis *gen.* 6, 819
consulis, *verb. suades* 11, 344
consulit exta spirantia 4, 64. lucos 7, 83
consulite in medium, *in commune*, 11, 333
consulta, *neutr. plur.* 6, 151. 11, 410
consultus vates G. 3, 491
consument ubera in natos 3, 178
consumere mensas Æ. 7, 125
consumerer tecum ipso ævo E. 10, 43
consumimus in ignes Æ. 7, 116
consumpta in ventos sagitta 5, 527
consumpta nocte 2, 795
consumptis *cibis* 7, 112

consurgere bellum Æ. 8, 637. in arma 10, 90. tonsus *remis* 10, 299
consurgit senior 8, 457. mundus ad Scythiam *attollitur* G. 1, 241. ad æthera Æ. 7, 530. in ensem 9, 749. 12, 729
consurgunt mensis 8, 110
contactos artus G. 3, 566
contactu omnia fœdant Æ. 3, 227
contagia pecoris E. 1, 51. G. 3, 469
contemnere ventos 2, 360. Æ. 3, 77. opes 8, 364
contemnunt favos *examina* G. 4, 104
contemplator *verb.* considera G. 1, 187. 4, 61
contemptor divûm Æ. 7, 648. 8, 7. lucis animus 9, 205
contende cellis Falernis G. 2, 96. vincla tenacia 4, 412
contendere versibus E. 7, 18. bello tecum Æ. 4, 108. cursu 5, 291. frustra E. 7, 69. contrà Æ 5, 370. cursum 5, 834. cæco Marte 9, 518
contenderet arcum 12, 815
contendunt petere litore cursu 1, 162. ludo 6, 643
contenta *nom. fœm.* quiete *mens* 9, 187. solâ Diana, *Camilla* 11, 582. *neutr. plur.* contenta tela 5, 513. 514. *abl.* contentâ cervice G. 3, 536
contentus galeâ abito Æ. 5, 314. filius arvis patriis 7, 737
conterrita sorte pugnæ regina 12, 54
conterritus aspectu 3, 597. 9, 123
contexit caput amictu 12, 885. contextus trabibus acernis *equus* 2. 112
conticuêre 2, 1. 253
conticuit 2, 718. 6, 54
contigerat mediam cœli metam nox 5, 836
contigerit *si* victori capere Italiam 9, 268
contigimus manum 11, 245
contigit oppetere, *accidit* 1, 100. *tetigit* igni *me Jupiter* 2, 649
contiguum hastæ 10, 457
continet imber agricolam, *tenet domi* G. 1, 259
contingat ire Æ. 6, 109. Turno regia conjux 11, 371
contingere ramos E. 8, 40. *viros* Æ. 1, 417. vittas 2, 168. funem manu 2, 239. Italiam 5, 18. ferro avem 5, 509. mensas manibus 6, 606
contingit sol equis hyemem G. 2, 322. nares odore Æ. 7, 480
continuit dextra prehensum 2, 593. gradum 3, 598. Juno *repressit* 10, 686
continuo G. 1, 60. 169. 356. 3, 75. 158. 271. 386 468. 4, 53. 69. 254. 548. Æ. 3, 196. 548. 4, 265. 5, 368. 6, 426. 570. 7, 68. 120. 9, 118. 684. 731. 757. 11, 612. 810. 912. 12, 560
contis 9, 510
conto 6, 302
contorquens padus sylvas vortice G. 1, 481. jaculum certo ictu Æ. 12, 490
contorquent spicula 7, 165
contorsit *hastam* in latus 2, 52. proram ad undas 3, 562. telum in auras 5, 520. telum inter nubila 6, 593. spicula 11, 676. ora equorum 12, 373
contorta falarica *nom. sing.* 9, 705
contortum hastile 11, 561
contrà *adverb.* *è contrario* G. 2, 420. 4, 440. Æ. 2, 445. 655. 3, 684. 4, 107. 6, 95. 544. 9, 509. 533. 10, 898. 11, 160. 222. 402. 749. 12, 760. 779. 807. 887. *e regione, ex adverso* E. 7, 8. Æ. 1, 17. 3, 552. 8, 711. 9, 93. 768. 10, 309. 434. 585. 760. 769. 11, 374. *vicissim* 1, 80. 329. 7, 552. 10, 343. *Adversus cum Accusativo* 3, 692. 5, 124. 370. 414. 477. 8, 447. 699. 9, 136. 552. 802. 10, 84. 285. 359. 550. 567. 11, 282. 406. 438. 504. 12, 597. *simpliciter adversum* 5, 21. 27. 7, 374. 9, 377. 795. 10, 16. 530. 545. 11, 145. 603. 873. 12, 271. 790. vos contra, *vos vero* 7, 267. contra omina bellum 7, 583. contra quem talia fatur, *ad quem* 9, 280. contra vetitum 10, 9. it contra dicta Tyranni 10, 448
contracto frigore pigræ *apes* G. 4, 259
contractus *locus* 4, 295
contrahe quicquid arte vales, *collige* Æ. 12, 891
contrahimus viros *colligimus* 3, 8
contrahit brachia *scorpius* G. 1, 34
contraria *nom. fœm.* furtis nona *dies* 1, 286. *neutr.* fata Æ. 1, 243. 7, 293. litora litoribus 4, 628. studia in contraria 2, 39. in contraria vocant animum curæ 12, 487
contremuit nemus 7, 515
contristat cœlum *Auster* frigore G. 3, 279. cœlum lemine lævo *Canicula* Æ. 10, 273
contulerant inter sese certamina 10, 147
contulimus manus 11, 283
contulit se vir viro 10, 735
contundet populos 1, 268
contundit herbas olentes E. 2, 11
contusos animos, *afflictos* G. 4, 240
convalle 2, 186. Æ. 6, 679
convalles G. 3, 276
convallibus Æ. 6, 139
convectare prædas 7, 749. 9, 613
convectant prædam 4, 405
convellere a terra funem G. 1, 457. ab humo sylvam Æ. 3, 24. vimen 3, 31. ferro *amputare* 6, 148. ferrum manu 12, 774
convellimus *turrim* 2, 464
convellunt *arborem* G. 2, 294. turres Æ. 2, 446
convenêre frequentes 1, 712. undique 2, 799. 4, 417. 5, 490. 11, 236
conveniat, *opportunum fit* G. 1, 3. 255
convenimus ambo E. 5, 1
convenit, *æquum est* Æ. 12, 184
conveniunt, *concurrunt* 1, 365. 704. 5, 293. 9, 720. 779
conventus in medios trahit *natum* 6, 753
conversa *nom. fœm.* foror in faciem Metisci *mutata* Æ. 12, 623. *abl.* cuspide, *inversa* 1, 85. *neutr.* *fabula, a* medium diem *versa* G. 3, 303. in exitium Æ. 2, 13[illegible] numina sentis *mutata* 5, 466. agmina vertit fugâ 9, 800

converſæ acies Æ. 12, 369. 548
converſi gemitu animi 2, 73. inter ſe 11, 121. lumina ad ſolem 12, 172
converſis habenis 11, 713. frontibus 12, 716
converſo cardine 9, 724. arcu 11, 654
converſus in hoſtem 12, 377
convertant omen in ipſum Dii 2, 191
convertere claſſem in Nymphas 10, 83
convertere vias 5, 582. oculos 11, 746. 12, 705. animos, acies 11, 800
convertite in me ferrum 9, 427
convertunt clamore fugam 12, 252
convexa, *nom. fœm.* per auras cœli *vecta* 7, 543. *neutr. plur.* cœli convexa 1, 612. 4, 451. 6, 241. 750. ſupera convexa 10, 251
convexo pondere nutantem mundum E. 4, 50. in convexo nemorum Æ. 1, 314. in tramita ſylvæ 11, 515
convivia E. 5, 69. G. 1, 301. Æ. 1, 642. 4, 77.
conum galeæ *apicem* 3, 468
convolvens terga *anguis* G. 3, 426
convolvit terga ad ſolem *colaber* Æ. 2. 474
convulſa limina tectorum 2, 507. loca vaſta ruina 3, 414
convulſæ undis *naves* 1, 387
convulſum æquor remis 5, 143. 8, 690
coorta tempeſtas G. 3, 478. ſeditio Æ. 1, 152
copia lactis E. 1, 82. G. 3, 308. thymbræ 4, 31. data fandi Æ. 1, 524. 11, 248. 378. data affari 9, 484. data pugnæ 9, 720. quæ cuique eſt copia 5, 100. luſtro quæ ſit copia circum *multitudo* 2, 564. omnis copia Teucrûm 11, 834
coquat ſolibus *glebas* æſtas G. 1, 66
coquebant radii *flumina* ad limum 4, 428. curæque iræque *animum* Æ. 7, 345
coquitur vindemia in ſaxis G. 2, 522
coram fari Æ. 1, 524. 11, 248. adſum 1, 599. coram cernere 2, 538. agnoſcere Æ. 3, 173. oſtendere 6, 716. coram alloqui 8, 122
Coras, *nomen prop. viri.* 7, 672. 11, 465. 604
corda G. 1, 323. 330. 3, 106. 4, 70. 470. Æ. 1, 307. 726. 4, 528. 5, 138. 643. 729. 6, 49. 80. 407. 9, 55. 225. 10, 87. 12, 223. 453
corde 1, 54. 213. 566. 4, 332. 533. 6, 185. 383. 675. 8, 522. 10, 465. 871. 12, 18. 667
cordi ſunt crimina 7, 326. deſidiæ 9, 615. citharæ 9, 776. Lindyma 10, 252. *tibi* regia cordi eſt 11, 369
Cori *venti* 5, 126
coriis G. 3, 559
Corintho urbe 6, 836
Coriti urbis 9, 10. 10, 719
Coritum 3, 170
corna, *fructus arb.* G. 2, 34. Æ. 3, 649
cornea, *porta* 6, 894. *neutr.* virgulta 3, 22. haſtilia 5, 557
cornibus, *Tauri ſideris* G. 1, 217. *Lunæ* 1, 433. hœdi 2, 526. *bovis* 3, 55. 218. *cervi* 3, 370. cornibus arboreis *cervi* Æ. 1, 194. cornibus ingens cervus 7, 483. *vacca* 7, 789
corniger fluvius 8, 77
cornipedes equi 7, 779
cornipedum æquorum 6, 591
cornix E. 1, 18. 9, 15. G. 1, 388
cornu, *animalium* E. 3, 87. 9, 25. G. 2, 395. 3, 57. 509. Æ. 5, 382. 9, 629. *arcu corneo* E. 10, 59. Æ. 7, 497. 9, 606. 11, 773. *arcum corneum* 11, 859. ſonat ungula cornu, *pede corneo* G. 3, 88. Luna obſcuro cornu 1, 428
cornua, *animalium* E. 6, 51. 7, 30. G. 3, 222. 232. 4, 299. 371. Æ. 4, 61. 5, 479. 6, 245. 7, 488. 10, 725. 12, 721. cornua antennarum 3, 549. Lunæ 3, 645. 5, 832. *tubæ corneæ* 7, 615. 8, 2. rubræ cornua criſtæ 12, 89
cornus, *arbor* G. 2, 448. *telum corneum* Æ. 9, 698. 12, 267
Corœbus, *nomen viri* 2, 341. 386. 407. 224
corona, *nom. ſing. multitudo, circumfuſa* Æ. 9, 508. *ablat.* 3, 525. 5, 556. 8, 684. venantum corona denſa 9, 551. *militum* 10, 122. 11, 475. 12, 744
coronæ, *gen. ſing.* ſtella coronæ, *ſideris* G. 1, 222. *plur.* 2, 66. Æ. 5, 110
cororam 1, 659. 5, 355. 7, 75. 8, 505
coronant cratera G. 2, 528. vina Æ. 1, 728. 7, 147. aditum cuſtode 9, 380
coronas, *acc. plur.* G. 1, 304. Æ. 4, 418
coronat fronde locum 4, 506
corpora G. 2, 531. 3, 51. 221. 251. 369. 383. 444 472. 542. 4, 95. 99. 187. 198. 217. 252. 255. 475. 543. Æ. 1, 105. 197. 2, 18. 214. 365. 565. 3, 141. 511. 623. 4, 523. 5, 318. 6, 22. 391. 583. 714. 721. 731. 751. 7, 108. 535. 8, 485. 539. 607. 634. 662. 9, 157. 273. 317. 455. 10, 430. 662. 11, 22. 102. 185. 197. 204. 276. 634. 665. 691. 12, 271. 287. 328. 900. corpora *navium* 1, 74. *umbras corporum* 6, 303. 306
corpore G. 4, 413. 538. 550. Æ. 1, 75. 3, 175. 427. 4, 181. 253. 703. 5, 276. 344. 372. 396. 438. 445 475. 6, 292. 494. 7, 459. 650. 783. 8, 207. 330. 9, 410. 563. 722. 812. 10, 127. 334. 342. 345. 478. 744. 774. 845. 11, 87. 641. 829. 864. 12, 221. 421. 728. 835. 911. 920. plantas de corpore matrum, *arborum* G. 2, 23. magno commiſtus corpore, *mundi* 2, 327. Æ. 6, 727. toto deſcendit corpore peſtis, *tota nave* 5, 673. toto certatum eſt corpore regni 11, 313
corporeæ peſtes 6, 737
corpus E. 5, 22. G. 3, 205. 448. 4, 416. Æ. 1, 488. 490. 2, 542. 558. 644. 3, 176. 578. 4, 572. 635. 6, 58. 149. 161. 219. 596. 635. 8, 153. 10, 331. 446. 820. 834. 904. 11, 30. 59. 591. 593 848. 12, 376. 472. 935
correpta tali militia, *percuſſæ amore talis belli, nom. fœm.* 11, 584. correpta bipenni, *ablat.* 2. 479. correpta ſcuta, *neutr. plur.* 1, 104

correptis ſylvis *igne*, Æ. 10, 407
correptos montes undâ G. 3, 254
correptum manibus tenebis 4, 405
corr pio e ſtratis corpus Æ. 3, 176
corripit e ſomno corpus 4, 572. ignem 5, 641 ramum 6, 210. ferrum 6, 290. *oſſam* 6, 422. Cacum 8, 260. haſtam 10, 335. 12, 93. torrem ab arâ 12, 299. cæſariem 12, 302
corripite ferrum 12, 261
corripiunt corpora G. 3, 472. naves Æ. 1, 367. ipſum 2, 217. ſpatia 5, 316. ſpatium medium 6, 634. illam 9, 502. miſſile ferrum 12. 279
corripuêre campum currus G. 3, 104 Æ. 5, 145. viam 1, 422. ſacram effigiem 2, 167
corripuiſſe omnia, *vaſtaſſe*, 11, 900
corripuit altaria flammis cinis E. 8, 105. hunc plauſus plebis G. 2, 510 ipſum turbine, *involvit* Æ. 1, 49. arcum manu 1, 192. tabulas ignis 9, 537. ſeſe, *abiit*, 11, 462
corruit in vulnus. 10, 488
corrumpitur caſiâ uſus olivi G. 2, 466
corrupit lacus 3, 481
corruptam undis Cererem Æ. 1, 181
corrupto cœli tractu 3, 138
cortex 7, 742
cortice E. 5, 13 G. 2, 74. 269. 304 4, 160. Æ. 3, 33. 9, 743
corticibus E. 8, 54. G. 2, 387. 453 4. 33
corticis E. 6. 63
cortina Æ. 3 92. cortina Phœbi, *oraculum* 6, 347
cortynia ſtabula E. 6, 60. ſpiculo Æ. 11, 773
corvi G. 1, 410. 423
corvorum 1, 382
coruſca fulmina 1, 328
coruſcæ flammæ, *plur.* Æ. 2, 172
coruſcant pennis *apes* G. 4, 73. fulgore *apes* 4, 98. gæſa manu, *librant* Æ. 8, 661
coruſcat ignem, *librat*, Æ. 5, 642. mucronem 10, 651. haſtam 12, 431, telum 12, 887. 919
coruſci auro juvenes 9, 163. criſtis 9, 678
coruſcis ſylvis 1, 168. ilicibus 12, 701
coruſco ſole G. 1, 233. mucrone Æ. 2, 333. tonitru 8, 391
coruſcum enſem 2, 552
coruſcus telis & luce ahenâ 2, 470
Corybantia æra, *cymbala* 3, 111
Corycium ſenem G. 4, 127
Corydon, *nomen viri*, E. 2, 1. 56. 65. 69. 5, 86. 7, 2. 16. 20. 70
Corydonis 7, 40
coryli 5, 21. G. 2, 65
corylis E. 5, 3
corylos 1, 14. 7, 63
corylum G. 2, 299
corymbos E. 3, 39
coryti, *pharetræ plur.* Æ. 10, 169
Coſas urbem 10, 168
Coſſe, *voc. nomen viri* 6, 841
coſtas G. 1, 273. 3, 256. Æ. 2, 16. 9, 432. 10, 682. 11, 817. 12, 276. 508
coſtis G. 4, 303. 556. Æ. 1, 215. 7, 463. 10, 382
cote 7, 627
cothurnis G. 2, 8
cothurno E. 7, 32. 8, 10. Æ. 1, 341
cotibus E. 8, 43 G. 4, 203
crabro 4, 245
cras E. 3, 71
craſſa farragine G. 3, 205. *neutr.* terga 2, 236
craſſis paludibus 2, 110
craſſum cruorem Æ. 5, 469. 10, 349
craſſus *ignis*, caligine G. 2, 309
craſtina hora 1, 425. lux Æ. 8, 170. 10, 244. aurora 12, 76
craſtinus Titan 4, 118
cratera G. 2, 528. Æ. 3, 525. 5, 536. antiquum 9, 166. 346
crateras E. 5, 68. Æ. 1, 728. 7, 147. 9, 165. 358. 12, 285
cratere G. 2, 457
crateres Æ. 2, 765. 6, 225
crates, *è vimine* G. 1, 95. 166. Æ. 11, 64. crates favorum G. 4, 214. crates umbonum Æ. 7, 633. crates pectoris 12, 508
creandis arboribus G. 2, 9
creârat, *peperierat* Æ. 10, 552. 12, 271
creat, *generat.* G. 1, 279. Æ. 10, 705
creatos Sulmone juvenes 10, 517
creatrix Diva, *mater* 6, 367. 8, 534
creatus Vulcani ſtirpe 10, 543
creavit, *produxit* 7, 283
creber turbo G. 3, 470. procellis Africus Æ. 1, 89. pedum ſonitus 2, 731. anhelitus 5, 199. Auſter 5, 764. creber utraque manu pulſat Dareta, *repetito pulſu* 5, 460
crebra, *crebrò*, *nomen pro adverbio* G. 3, 500
crebra manus Æ. 5, 436. *neutr.* tela 11, 611
crebreſcere vidit ſermonem 12, 222
crebreſcit horror campis 12, 407
crebreſcunt auræ 3, 530
crebris vulneribus G. 3, 221. ilicibus 3, 334. mugitibus 3, 554. pontibus 4, 27. ignibus Æ. 1, 94. bipennibus 2, 627. terris 3, 127. ignibus 11, 209
crebro ariete labat janua 2, 492. pulſu 12, 533
crebros ictus 12, 713
credam Æneam Auſtris, *committam* 5, 850
credant 1, 222
credas 8, 691
credat 9, 206
crede, nimium ne crede colori E. 2, 17. neu crede paludi *alveare* G. 4, 48. thalamo neu crede paratis Æ. 7, 97. te crede ſolo 11, 707.
credens 2, 371
credere 6, 463. nec ſit mi credere E. 10, 46. ſi crede re dignum eſt G. 3, 39 Æ 6, 173. terræ ſpem an G. 1, 224. in novos ſi audent ſe gramina crede 2, 333. arcanos tibi crede ſenſus Æ. 4, 422. ſe pugna 5, 383. ſe cœlo 6, 15. acien campi

campo Æ. 9, 42. puero ſummam belli 10, 70. brevibus ſe credere ſaltu 10, 289. te ſævo Marti 11, 153. haſtæ credere 11, 803
crederet 3, 137
crediderat Æ. 10, 548
crediderim G. 2, 338
credidit Æ. 7, 680. 10, 477. 643. ſe armis Turni 11, 114
credimus E. 8, 108. auditis ſi quicquam credimus Æ. 8, 140
credis E. 8, 35. Æ. 4, 34
credit 4, 501. 12, 598
credita res *eſt*, *fœm. ſing.* 2, 196. *cui* cuſtodia credita campi 7, 486. *neutr* ora non unquam credita Teucris 2, 247
credite equo 2, 48. experto mihi 11, 283
creditis 2, 43
creditur non benè ripæ E. 3, 95
credo 3, 10. G. 1, 415. Æ. 1, 391. 4, 12. 6, 368. 848. 7, 297. 10, 29. 865
credunt 8, 147. 353
cremant cætera 11, 208
cremantur dona turea 6, 224
cremari 7, 74
cremato ſarmenta, *impers.* G. 2, 408
cremavit Troja viros Æ. 7, 295
Cremonæ, *urbi* E. 9, 28
crepantes ſinus chlamydis Æ. 11, 775
crepidine ſaxi 10, 653
crepitabat bractea vento 6, 209
crepitans grando G. 1, 449. Auſter Æ. 3, 70
crepitant malæ ſub vulnere 5, 436. grandine nimbi 5, 459.
crepitante flamma 7, 74
crepitantiaque æra G. 4, 151
crepitantibus flammis 1, 85. undis Æ. 11, 299
crepitare incudibus enſes G. 2, 540
crepitus, *fulminis* Æ. 12, 923
crepuere remi 5, 206
creſcent *arbores* E. 10, 54
creſcentem Poetam 7, 25
creſcentes umbras 2, 67
creſcenti, *arbori* G. 2, 56. æſtu Æ. 10, 292
creſcentis olivæ G. 2, 3. mundi 2, 336
creſcere corpus G. 3, 206. Tybrim ſanguine Æ. 11, 393
creſceret in ventrem cucumis G. 4, 122
creſcetis amores E. 10, 54
creſcit amor 10, 73
creſcunt flumina G. 1, 325
Creſſa, *fœmina è Creta* Æ. 5, 285
Creſſam pharetram G. 3, 345
Creſſia inter nemora Æ. 4, 70. prodigia, *monſtra* 8, 294
Creta G. 1, 179. *terræ ſpecies* 2, 215
Creta, *inſula*, Æ. 104. 5, 588
Creta, *inſulæ* E. 1, 66. Æ. 3, 122. 162
Cretæa ab Ida 12, 412
Cretæis in oris 3, 117
Cretam 3, 129
Cretea, *nomen viri accuſ.* 9, 774
Cretes, *Cretæ incolæ* 4, 146
Creteu, *nomen viri voc.* 12, 538
creti Alcanore, *geniti* 9, 672
cretum Trojano ſanguine, *genitum* 4, 191
cretus quo ſanguine 2, 74. 3, 608. Atlantide 8, 135
crevit ſic Hetruria G. 2, 533
Creüſa, *nom. fœm.* Æ. 2, 562. 597. 651. 738.
Creüſæ 2, 772. 784. 9, 297
Creüſam 2, 666. 769. 778
crimen 10, 183. 11, 407. 12, 16. 600
crimina 6, 433. 7, 326. ſere crimina belli, *cauſas* 7, 339
crimine 2, 65. 4, 550. 6, 430. 7, 577. 10, 668. 851. 11, 122
criminibus 2, 98
crinales vittas 7, 403
crinali auro 11, 576
crinem 2, 685. 3, 65. 4, 148. 216. 704. 6, 281. 7, 391. 815. 11, 35. crinem volantia ſidera ducunt, *cometæ* 5, 528
crines E. 6, 68. Æ. 2, 277. 4, 138. 509. 559. 6, 809. 7, 418. 8, 34. 9, 651. 10, 137. 12, 99. 605. 870
crinibus G. 4, 417. 482. Æ. 1, 484. 2, 404. 7, 73. 346. 450
Criniſo flumine 5, 38
crinita jubâ galea 7, 785
crinitus Jöpas 1, 744. Apollo 9, 638
criſpans manu haſtilia Æ. 1, 317. 12, 165
criſtâ 9, 50. hirſutus equina 10, 869
criſtæ, *genit.* 12, 89. *plur.* 6, 779. 7, 185. 9, 732
criſtam 12, 370
criſtas 3, 468. 9, 270. 10, 701. 11, 8. 12, 443
criſtatus Achilles 1, 472
criſtis 8, 620. 9, 163. 365. 678. 10, 270
croceam chlamydem 11, 775
croceis floribus G. 4, 109. pennis Æ. 4, 700
croceo luto E. 4, 44. acantho Æ. 1, 653. 715. fœtu 6, 207
croceos odores G. 1, 56
croceum linquens Aurora cubile G. 1, 447. Æ. 4, 575. 9, 460
croco picta veſtis 9, 614
crocum G. 4, 182
cruda ſenectus Æ. 6, 304
crudele odium 1, 365. ſcelus 2, 124. funus 11, 53. bellum 11, 535. ſupplicium 11, 841. lethum 12, 636
crudelem te nomine dicit G. 4, 356. vitam Æ. 8, 579. 9, 497
crudeles aras 1, 359. terras 3, 44. pœnas 6, 501. 585
crudeli funere E. 5, 20. G. 3, 263. Æ. 4, 308. tabe 6, 442. bello 8, 146. morte 10, 386
crudelia aſtra E. 5, 23. fata G. 4, 495. Æ. 1, 225. limine 3, 616
crudelibus umbris 1, 551
crudelis, *nomin.* 1, 411. 4, 681. mater E. 8, 48. amor 10, 29. Æ. 6, 24. luctus 2, 368. Dardanus 4, 661. gens 6, 359. *genit.* nati 6, 446. *vocat.* E. 2, 6. Æ. 4, 311. 9, 483
crudeliter lacerum 6, 495
crudelius quid vidi ? 2, 746
crudeſcere cœpit morbus G. 3, 504
crudeſcit pugna Æ. 11, 833
crudeſcunt pugnæ 7, 788
crudo ceſtu G. 3, 20. Æ. 5, 63. cortice 9, 743
crudum enſem 10, 632
cruenta, *ſing. nomin.* haſta 10, 340. *abl.* palâ 6, 555. *neutr.* myrta G. 1. 306. arma Æ. 9, 753. 10, 462. ſpolia 10, 862

cruentam humum Æ. 11, 668
cruentas ſpumas G. 3, 203
cruentat tela Æ. 10, 731
cruentis manibus G. 4, 15. Æ. 2, 167. dapibus 3, 618. vittis 6, 281
cruento ore 1, 300. 9, 341. 10, 439. 12, 8. pulvere 2, 272. mero 3, 632. antro 8, 297. cerebro 10, 416
cruentum ſignum 11, 474. *Æneam*, 12, 385
cruentus cæde 1, 475. 7, 501
cruor G. 1, 485. 4, 283. Æ. 3, 43. 8, 106. 9, 434. 10, 728. 11, 646. 724. 12, 340
cruore 4, 201. 664. 5, 333. 9, 333. 10, 908
cruorem G. 3, 516. 4, 542. Æ. 3, 663. 5, 469. 6, 248. 10, 349. 11, 804
cruores 4, 687
crura G. 2, 8. 3, 76. 4, 181. Æ. 11, 639
crurum G. 3, 53. 192. Æ. 11, 777
cruſtæ, *ex glacie* G. 3, 360
cruſti orbem violare manu Æ. 7, 115
Cruſtumeri populi 7, 631
Cruſtumiis pyris G. 2, 88
cubile 1, 447. Æ. 3, 324. 4, 585. 648. 8, 412. 9, 460. 715. 12, 144
cubili E. 4, 63. G. 3, 230
cubilia 1, 183. 4, 45. 243. Æ. 6, 274
cubilibus G. 1, 411
cubito Æ. 4, 690
cucumis G. 4, 122
cucurrit tremor per oſſa Æ. 2, 120. 6, 54. ſtella de cœlo lapſa 2, 694. circum, *chlamydem* purpura 5, 251. per oſſa calor 8, 390. per ora fremor 11, 296. per ora rubor 12, 66
cui, *paſſim, ſed nullo peculiari ſenſu.*
cuiquam G. 4, 447. Æ. 7, 692. 10, 712
cuique G. 2, 177. 3, 102. Æ. 5, 100. 7, 507. 9, 175. 185. 10, 107. 111. 467
cujum pecus E. 3, 1. 5, 87
cujus 10, 73. G. 4. 394. 437. Æ. 6, 324. 7, 197. 8, 511. 11, 347. 666
culmen tuguri E. 1, 69
culmi cerealis G. 2, 517
culmina villarum E. 1, 83. domorum Æ. 2, 446. 478. tecti 2, 695. hominum, Deorum 4, 671. ponam æqua ſolo 12, 569
culmine G. 1, 402. Æ. 8, 456. delubri 2, 410. tecti 4, 186. ſtabuli 7, 512. ruit alto à culmine Troja 2, 290. ſternitque à culmine Trojam 2, 603
culminibus 4, 462. 5, 459. 12, 863
culminis faſtigia 2, 458
culmo G. 1, 317. Æ. 8, 654
culmos G. 1, 150. 192
culmum 1, 321
culmus 1, 111
culpæ, *ſing.* Æ. 4, 19. 12, 648
culpam G. 2, 380. 455. Æ. 4, 172. culpam ferro compeſce, *morbum*, E. 3, 468
culpatus Paris Æ. 2, 602
culta novalia E. 1, 71. nitentia G. 1, 153. flaventia 3, 126. pinguia 4, 372. Æ. 8, 63. 10, 141
cultores, *Apollinis* 11, 788
cultoribus G. 2, 114. Æ. 8, 8
cultri, *plur.* G. 3, 492
cultrix, *loci*, Cybele Æ. 3, 111. nemorum Latonia virgo 11, 557
cultros 6, 248
cultu, *culturâ* E. 4, 18 G. 1, 102. 2, 51. 4, 559. miſeranda cultu forma viri, *habitu* Æ. 3, 591. gens aſpera cultu, *moribus* 5, 730
cultura G. 2, 420
cultus, *nomin. ſing.* G. 1, 3. Æ. 8, 316. *acc.* locorum G. 1, 52. arvorum 2, 1. 35
cùm, *adverb. temporis* E. 3, 10. 19. 77. 5, 22. 74. 75. 88. 6, 3. 39. 7, 39. 8, 15. 9, 22. 67. 10 4. 10. 67. G. 1, 43. 148. 187. 217. 288 303. 310. 313. 316. 361. 370. *bis*, 391. 427. 438. 450. 458. 467. 493. 512. 2, 193. 218. 279. 321. 340. 403. 422. 3, 101. 133. 139. 196. 237. 303. 322. 336. 347. 358. *bis*, 423 437. 443. 458. 462. 4, 21. 97. 103. 135. 171. 401. 402. 414. 488. 524. Æ. 1, 40. 152. 227. 288. 435. 513. 539. 590. 655. 691. 701. 2, 112, 117. 223. 256. 304. 316. 323. 496. 567. 589. 627. 680. 731. 3, 51. 137. 345. 389. 416. 448. 522. 590. 623. 646. 655 679. 712. 4, 8. 208. 385. 403. 409. 436. 441. 453. 461. 473. 524. 525. 597. 618. 5, 84. 160. 328. 597. 627. *bis*, 657. 693. 804. 810. 838. 867. 6, 45. 91. 190. 372. 515. 564. 874. 880. 7, 27. 39. 61. 87. 105. 124. 148. 166. 246. 427. 462. 528. 603. 674. 700. 720. 735. 8, 28. 82. 98. 170. 213. 270. 353. 391. 561. 622. 9, 60. 88. 108. 249. 361. 372. 395. 435. 437. 513. 670. 10, 12. 98. 454. 483. 503. 509. 521. 567. 665. 764. 11, 42. 48. 276. 298. 304. 406. 456. 540. 659. 661. 751. 783. 904. 12, 76. 103. 114. 154. 208. 249. 331. 365. 415. 438. 473. 587. 632. 685. 702. 716. 735. 821. 942
cum, *præpoſitio cum Ablativo* E. 4, 19. 7, 16. 8, 28. 38. G. 1, 190. 327. 483. 2, 209. 3, 223. 4. 110. 439. 533. Æ. 1, 51. 59. 197. 249. 296. 639. 2, 72. 378. 499. 532. 688. 694. 3, 12. 177. 235. 568. 577. 599. 4, 215. 241. 425. 514. 606. 687. 5, 75. 167. 289. 368. 858. 859. 6, 185. 359. 645. 735. 7, 130. 418. 667. 697. 8, 55. 72. 506. 522. 525. 679. 703. 9, 134. 242. 349. 562. 628. 771. 793. 816. 10, 124. 266. 337. 667. 697. 11, 104. 113. 279. 394. 421. 465. 565. 604. 681. 831. 12, 828. 952
cumprimis, *præcipuè* G. 1, 178.
cumquicum, *cum qua* Æ. 11, 822
Cumæa Sibylla 6, 98
Cumæam urbem 3, 441
Cumæi carminis, *Sibyllini* E. 4, 4
Cumarum Æ. 6, 2
cumulant lancibus aras Æ. 8, 284. 12, 215
cumulat, *eum*, muneribus 5, 532 altaria donis 11, 50
cumulatam, *vel* cumulatum morte relinquam 4, 436
cumulo præruptus aquæ mons 1, 109. cumulo furens, *fluvius* 2, 498
cumulos arenæ G. 1, 105
cunabula E. 4, 23. *apum* G. 4, 66. gentis Æ. 3, 105
cuncta, *fœm.* pubes G. 1, 343. cohors Æ. 3, 563. *neutr. omnia* G. 2, 42. 3, 19. Æ. 2, 77. 570. 653. 3, 315. 318. 398. 4, 498. 8, 19. 439. 9, 345.

11, 241. 12, 180. 472
cunctæ, *mulieres* Æ. 5, 614. volucres 12, 251
cunctam gentem G. 3, 473. vim Æ. 10, 695
cunctando 6, 846
cunctantem 4, 133. 390. 6, 211. 7, 449. 8, 388. 12 940
cunctantes glebas G. 2, 236. miniſtros 3, 488. ſocios Æ. 10, 831
cunctanti 5, 856. 12, 919
cunctantibus G. 4, 107
cunctantur in ædibus 4, 258
cunctatur amnis Æ. 9, 124. in omnes partes 10, 714. metu 12, 916
cuncti, *plur.* 1, 563. 2, 409. 3, 100. 189. 363. 5, 58. 70. 227. 385. 7, 583. 8, 109. 306. 10, 96. 11, 344. 745
cunctis 1, 522. 598. 2, 228. 3, 97. 5, 244. 7, 230. 8, 162. 12, 229
cunctos 5, 380
cunctus pelagi fragor 1, 158. orbis terrarum 1, 237
cunei, *ordines militum in formam cunei* 12, 269
cuneis, *ferreis* G. 1, 144. 2, 79. Æ. 6, 181. 7, 509. *ordinibus* 12, 457
cuneos, *ordinis plebis in theatro* G. 2, 509. Æ. 5, 664
cuneum dant omnes, *componunt ſe in formam cunei* 12, 575
cunque, quæ me cunque vocant terræ 1, 614. quo te cunque lacus fonte tenet 8, 74. qua ſe cunque tulit virgo 11, 762. qui te cunque manent caſus 12, 61. quo res cunque cadent 2, 709. 12, 203. ut cunque ferent ea facta minores 6, 822
Cupavo, *nomen viri* 10, 186
Cupentum, *nomen viri* 12, 539
cuperem 5, 810. 10, 443
cupiant E. 6, 7
cupiat Æ. 8, 16
cupidine 4, 194. 7, 189. 9, 354. 10, 93
cupido regnandi G. 1, 37. ſi vobis eſt cupido ſequi *me* Æ. 2, 349. laudum 5, 138. 6, 823. ſi tanta eſt cupido innare lacus Stygios 6, 133. unde hæc tibi tam dira cupido, *deſiderium* 6, 373. lucis 6, 721. noſtri ſi tanta cupido eſt 7, 263. an ſua cuique Deus fit cupido? 9, 185
Cupido, *Deus* 1, 662. 699
cupidus duxi *eum* 8, 165
cupiens 9, 796
cupiêre fugam Danai 2, 101
cupio 6, 717
cupit E. 3, 65. Æ. 4, 394
cupiunt 6, 733
cupreſſi, *plur.* E. 1, 26
cupreſſo, *arce* Æ. 3, 64
cupreſſos 6, 216
cupreſſum G. 1, 20
cupreſſus Æ. 2, 714
cur E. 5, 1. Æ 1, 412. 2, 286. 4. 428. 10, 34. 11, 423. 424. 855. 12, 39. 879
cura, *nomin.* peculi E. 1, 33. Corydonis 7, 40. boum G. 1, 3. ſalicti 2, 415. patrum & matrum 3, 138. canum 3, 404. tuorum Æ. 7, 365. juris materni 7, 402. mei 8, 396. parentis 12, 933. colendi hortos G. 4, 118. nec ſit mihi cura mederi E. 8, 89. prædiſcere ventos G. 1, 52. penum ſtruere Æ. 1, 708. paſcere equos 6, 654. templa tueri 7, 443. obſidere portas 9, 160. tua cura palumbes E. 1, 58. tua cura Lycoris 10, 22. ipſe tibi tua maxima cura G. 4, 354. puer mea maxima cura Æ. 1, 682. cura Deum Anchiſes 3, 476. Æneæ mihi cura tui 5, 804. cura in vitulos traducitur G. 3, 138. ſomnos abrumpit 3, 530. domat illum 3, 539. te remordet Æ. 1, 265. recurſat 1, 666. ni mea cura reſiſtat 2, 599. nec dat membris cura quietem 4, 5. 10, 217. quietos ſollicitat 4, 379. nec me mea cura fefellit 6, 691. victorem cura ſubiſſet 9, 757. milio venit annua cura G. 1, 216. in Aſcanio ſtat cura parentis Æ. 1, 650. quo noſtri tibi cura receſſit 2, 595. maneat noſtros ea cura nepotes 3, 505. ſi qua eſt ea cura 10, 828
cura, *ablat.* G. 3, 229. 305. Æ. 4, 1. 7, 487
curæ, *genit.* G. 3, 286. Æ. 3, 709. 8, 401
curæ, *dat.* illi mea carmina E. 3, 61. tibi Mænala G. 1, 17. illis mortalis egeſtas 3, 319. tibi lanicium 3, 384. cui talia curæ 4, 113. grandævis oppida 4, 178. Junoni vincla jugalia Æ. 4, 59. 521. tantæ eſt victoria curæ G. 3, 112. arva obnoxia curæ 2, 439
curæ, *plur.* Æ. 4, 531. 6, 274. 382. 444. 7, 345. 8, 580. 11, 3. 12, 487. 801
curam G. 1, 26. 228. 2, 433. 4, 345. Æ. 4. 332. 6, 85. 9, 311. 11, 519. 12, 48
curamus frigora E. 7, 51. corpora Æ. 3, 511
curandis vitibus G. 2, 397
curant inter ſe mutua convivia G. 1, 301. id curant venti, *efficiunt* 2, 263. corpora 4, 187. Æ. 8, 607. nec curant contendere Marte 9, 518
curare id credis manes 4, 34. mortalia E. 8, 35, triumphos G. 1, 504
curarum interpres Æ. 4, 608. fluctuat æſtu 8, 19
curas, *verb.* nihil mea carmina curas E. 2, 6
curas, *acc. plur.* G. 1, 177. 302. 2, 405. 3, 124. 4, 531. Æ. 1, 231. 566. 2, 775. 3, 153. 4, 341. 394. 448. 488. 528. 551. 5, 701. 720. 8, 35. 9, 225, 489, 11, 822
curat oves E. 2, 33. munera 2, 56. nil carmina curat 8, 103. amor non talia curat 10, 28. jungere carmina Æ. 3, 451. mœnia Aceſtæ 9, 218
curculio G. 1, 189
curet ſequi matrem 1, 39. quæ talia curet Æ. 2, 536
Curetum, *gen. plur.* G. 4, 151. Æ. 3, 131
Curia 7, 174. 11, 380
Curibus 6, 811. 8, 638
curis G. 1, 123. Æ. 1, 212. 4, 639. 652. 5, 779. 6, 474. 520. 7, 441
current in freta fluvii 1, 611
currentem 12, 903. undam G. 3, 330
currenti in flumine 3, 360
currentia vina 1, 132
currere in undas 1, 386. remis Æ. 5, 222
curriculo medio noctis 8, 408.

currimus æquor Æ. 3, 191
currit iter classis 5, 862
currite ô talia sæcla E. 4, 46
curro æquora Æ. 5, 235
curru E. 5, 29. G. 4, 389. Æ. 1, 160. 472. 480. 3, 541. 5, 817. 819. 6, 785. 7, 724. 782. 10, 215. 403. 440. 590. 596. 11, 661. 12, 162. 329. 355. 70. 478 511. 631
currum G. 3, 359. Æ. 3, 113. 6, 837. 7, 280. 655. 779. 8, 433. 10, 581. 12, 327. 372. 495. 624. 664
currum, *genit. pro* curruum 6, 659
currunt in æquora amnes 12, 524
currus, *nom. sing.* G. 1. 514. 3, 91. Æ. 1, 21
currus, *nom. plur.* 3, 104. Æ. 5, 145. 7, 184. 686
currus, *acc. plur.* G. 1, 174. 3, 18. 113. 181. 533. Æ. 1, 490. 6, 485. 651. 7, 163. 9, 12. 317. 10, 574. 592. 11, 88. 11, 287. 485
curſibus G. 3, 20. 119. 193. Æ. 12, 84
curſu E. 6, 80. G. 3, 132. 409. 529. Æ. 1, 161. 2, 321, 399. 730. 3, 116. 200. 253. 4, 154. 157. 672. 5, 67. 253. 265. 291. 592. Libyco 6. 338. 536. 591. 7, 165. 383. 478. 676. 807. 809. 8, 221. 9, 91. 478 559. 11, 702. 719. 875. 879. 12, 484. 489. 683. 751. 763. 775. 890. 902
curſum G. 1, 40. Æ. 1, 328. 3, 269. 337. 362. 4, 46. 299. 653. 5, 162. 834. 6, 194. 313. 7, 8. 196. 10, 870. 12, 747
curſus, *nom. sing.* 1, 538. 3, 454. unde Italiam curſus breviſſimus undis 3, 507
curſûs, *genit. sing.* 5, 596
curſus, *nom. plur.* Æ. 5, 362
curſus, *acc. plur.* E. 8, 4. G. 4, 136. Æ. 3, 146. 430. 459. 717. 4, 196. 5, 131. 549. 583. 667. 738. 6, 350. 10, 249. 12, 909
curva, *nom. fœm.* tibia 11, 737. *abl.* valle 2, 748. *neutr. plur.* flumina G. 2, 12. 4, 278. litora Æ. 3, 238. 643. 10, 684
curvavit ramos *arbor* G. 1, 188
curvæ falces 1, 508. puppes Æ. 6, 4. ſecures 7, 184
curvam compagibus alvum 2, 51. falcem 7, 179
curvans cornua fronte, *vitulus* G. 4, 299
curvas latebras G. 2, 216
curvata in montis faciem unda, *nom. ſing.* G. 4, 361. *neutr. plur.* capita *arcûs* Æ. 11, 860
curvato gurgite 3, 564
curvatur in arcum portus 3, 533
curvi aratri G. 1, 170
curvis carinis G. 1, 360. Æ. 2, 179. aratris G. 2, 189. latebris 3, 544. cavernis Æ. 3, 674. collibus 5, 287
curvo Saturni dente, *falce* G. 2, 406. litore Æ. 3, 16. 223. 11, 184. cornu 7, 497. anfractu 11, 522
curvus arator 3, 42
cuſpide 1, 85. 2, 230. 5, 208. 7, 817. 10, 733. 11, 691. 12, 362. 386
cuſpidis 7, 756. 11, 41
cuſpis 10, 484
cuſtode 1, 568. 3, 221. 6, 424. 9, 380
cuſtodem 5, 546. 6, 395
cuſtodes 2, 492. 762. 5, 257. 8, 461
cuſtodia G. 4, 165. 327. Æ. 6, 574. 7, 486. 9, 166
cuſtodibus G. 3, 406. Æ. 2, 166. 9, 151
cuſtoditi, *vacca* 8, 218
cuſtos E. 3, 5. Æ. 4. 186. 6, 350. 7, 610. 9, 648. pecoris E. 5. 44. horti 7, 34. gregis 10, 36. ovium Pan G. 1, 17. furum atque avium Priapus 4, 110. operum 4, 215. ſtabuli 4, 433. templi Æ. 4, 484. virginis Argus 7, 791. ſacri Herculei domus Pinaria 8, 270. arcis Tarpeiæ Manlius 8, 652. portæ Niſus 9, 176. nemorum Latonia 9, 405. ſacri Soractis, Apollo 11, 785. Triviæ Opis 11, 836
Cybele 3, 111. 10, 220. 11, 768
Cycladas 3, 127. 8, 692
Cyclopas 3, 647. 11, 263
Cyclopea ſaxa 1, 205
Cyclopes G. 4, 170. Æ. 3, 644. 8, 440
Cyclopis 3, 617
Cyclopum G. 1, 471. Æ. 3, 569. 675. 6, 630. 8, 418
cycnum E. 9, 29. Æ. 7, 699. 11, 458
cycnos G. 2, 199. Æ. 1, 397
cycnum 9, 563. 10, 189. 12, 250
Cydippe G. 4, 339
Cydon Æ. 10, 325. 12, 858
Cydonia ſpicula E. 10, 59
cylindro G. 1, 178
Cyllarus 3, 90
Cyllenes Æ. 8, 139
Cyllenia proles 4, 258
Cyllenius G. 1, 337. Æ. 4, 252. 276
cymba G. 4, 506. Æ. 6, 303. 413
cymbæ G. 4, 195
Cymbala 4, 64
cymbia Æ. 3, 66. 5, 267
Cymini 7, 697
Cymodoce G. 4, 338. Æ. 5, 826.
Cymodocea 10, 225
Cymothoe 1, 148
Cyniphii hirci G. 3, 312
Cynthi Æ. 1, 502. 4, 147
Cynthius E. 6, 3. G. 3, 36
cyparíſſi Æ. 3, 680
cyparíſſis G. 2, 84
Cyprum Æ. 1, 626
Cyrene G. 4, 321. 354. 376. 530
Cyrnæas taxos E. 9, 30
Cythæron G. 3, 43. Æ. 4, 303
cythara 1, 744 6, 120
cytharæ *plur.* 9, 776
cytharam 12, 394
Cythera 1, 684. 10, 51. 86
Cytherea 1, 261. 661. 4, 128. 5, 800. 8, 523. 615
cytiſi G. 2, 431
cytiſo E. 9, 31. 10, 30
cytiſum 1, 79. 2, 64
Cytorum G. 3, 394. *montem* 2, 437

D.

DA domum, mœnia Æ. 3, 85. mihi hunc laborem proprium 7, 331. Da viam, ferro 10, 421. facilem curſum G. 1, 40. vela pelago 2, 41. auxilium Æ. 2, 691. dextram miſero 6, 370. *cum infinitivo concede* 5, 639. 6, 66. 9, 83. 10, 62. 11, 789. 12, 97. *Dic* E. 1, 19
dabam jura 3, 137
dabam ſigna G. 1, 471. vela Æ. 39. thura 8, 106. *reſponſa* 10, 34. terga 12, 738. labantes junctúras tabulata 2, 464
dabantur reſponſa 2, 376

dabas gemitus Æ. 4, 409. ſceptra 4, 597. dicta 10, 600
dabat epulas 4, 485. vires ſanguis 5, 415. jura 1, 511. reſponſa 5, 706. dicta 5, 812 9, 431. mandata 9, 312. genus ſuperbum nobilitas 11, 341. ore voces 11, 535. ore colores virgo 12, 69. ſuas artes Apollo 12, 394
dabatur fortuna 2, 656. ſpes 803
dabimus Imperium urbi 3, 159
dabis munera 5, 355. pœnas 4, 386. 8, 538
dabit ſigna G. 1, 439. 463. ſpecimen 2, 241. vires 286. præcepta 4, 398. his finem Æ. 1, 203. Ilia prolem 1, 278. amplexus 1, 691. curſus ſecundos 3, 460. arma 9, 273. diſcrimina 10, 529. quid dabit indole dignum? 10, 826. nomen urbi 12, 194. te bello defenſum dextera 12, 437. ruinas arboribus *turbo* 12, 453
dabitur unum caput pro multis 5, 815. quod optas 7, 260. belli finis 10, 583. tellus 10, 650. *permittetur cum infinit.* 7, 313 9, 116
dabo 5, 306. equites 8, 519. pocula 6, 263. hæc ego vaſta dabo 9, 323. ſacra Deoſque 12, 192. terga 12, 645
dabunt veniam votis G. 4, 536. jura Æ. 1, 297. arma 2, 391. ſe vires 4, 627. *præmia* 6, 254
Dacus G. 2, 497
Dædale, *fœm.* Circe Æ. 7, 282. *neutr.* tecta G. 4, 179
Dædalus Æ. 6, 14. 29
Dahæ 8, 728
damæ E. 8, 28. G. 3, 539
damas 1, 308. 3, 410
damnabis votis E. 5, 80
damnati crimine mortis Æ. 6, 436
damnaverat caput Orco 4, 699
Damœta E. 3, 1. 58
Damœtas 2. 37. 39 5, 72
Damon 3, 23. 8, 16. 62
Damonis 3, 17. 8, 1. 5
damus vitam Æ. 2, 145. vela 3, 191
Danaë 7, 410
Danaï 2, 5. 108. 117. 327. 413. 495. 505. 757. 802
Danaïs 2, 396. 617. 669. 3, 288. 4 425. 9, 154. claſſibus 3. 602
Danaos 2, 49. 71. 258. 440. 6, 519
Danaum 1, 34. 100. 602. 758. 2, 14. 36. 44. 62. 162. 170. 276. 309. 370. 389. 398. 433. 462. 466. 572. 3, 87. 6, 489. 8, 129. 12, 349
dant calamos Muſæ E. 6, 69. fœtas ſylvæ G. 2, 442. arbuta 2, 520. lora 3, 107. ſonorem ſylvæ 3, 200. prælia cervi 3, 265. ſigna *equi* 3, 503. fontes manibus *nymphæ* 4, 376. lymphas manibus famuli Æ. 1, 705. fruges 12, 173. pœnas 2, 366. incendia lucem 2, 569. tela locum 2, 633. pacata maria venti 3, 70. rami baccas 3, 650. ſignum 4, 167. ſonitus 5, 435. mœnia Parcæ 5, 798. animos 7, 383. 9, 144. per colla modos *cycni*, 7, 701. ſonitum galeæ 9, 667. cycni 11, 458. amnes 12, 524. ruinam 11, 614. funera certantes 11, 646. fugam nubila cœlo 12, 367. terga Rutuli 12, 463. cuneum *milites formant* 12, 575
dantem pœnas 6, 685. jura 8, 670
dantur equi Teucris 8, 551
dapes E. 6, 79. Æ. 3, 227. 234. 301. 5, 92. 6, 225. 7, 109. 8, 175. 186. 11, 738
Daphni, *voc.* E. 5, 25. 27. 66. 9, 46. 50
Daphnide 8, 83
Daphnidis 3, 12
Daphnin 2, 26. 5, 20. 51. 52. 7, 7. 8, 72. 76. 79. 84. 85. 90. 93. 94. 100. 102. 104
Daphnis 5, 29. 30. 41. 43. 52. 57. 61. 7, 1. 8, 81. 109
dapibus G. 4, 133. Æ. 1, 214. 710. 3, 224. 355. 618. 7, 125
Dardana pubes 5, 119. 7, 219. *neutr. plur.* arma 2, 618. tela 6, 57
Dardaniâ, *urbe* 3, 156. *adject.* ſtratus dextrâ 10, 326
Dardaniæ gentis, 1, 606. *urbis* 2, 281. 3, 52. 6, 65. 8, 120. cuſpidis 7, 756. *dativo caſu* 2, 325. *plur.* carinæ 4, 658
Dardaniam prolem 6, 756
claſſem 7, 289. portam 9, 695
Dardanidæ, *Trojani, plur.* Æ. 1, 564. 2, 59. 72. 445. 3, 94. 5, 45. 386. 576. 6, 85. 482. 7, 195. 9, 293. 660. 10, 263. 12, 549
Dardanides, *Æneas* Æ. 10, 545. 12, 775
Dardanidis, *Trojanis* 11, 353. 12, 585
Dardanidûm, *Trojanorum* 2, 242. 5, 622. 10, 4
Dardanii capitis 4, 640
Dardaniis colonis 7, 422. telis 10, 638
Dardanio, *Trojano* 1, 498. 621. 6, 169. 8, 14. 9, 88. 647. 10, 814. 11, 400
Dardanios habitus 3, 596. colonos 4, 626
Dardanis *Trojana* 2, 787
Dardanium, *Trojanum* 2, 582. 4, 224. 647. 5, 30. 9, 100. 11, 472. 12, 14. 613
Dardanius, *Trojanus* E. 2, 61. Æ. 4. 163. 5, 711. 10, 92. 133. 603
Dardanus, *Trojæ auctor* 3, 197. 503. 4, 365. 662. 6, 650. 7, 207. 240. 8, 134. 11, 287
dare aquas G. 3, 335. terga 4, 85. Æ. 9, 795. 10, 365. habenas laxas 1, 67. jura 1, 735. collo brachia circum 2, 792. 6, 700. vela 3, 9. 4, 546. 5, 796. 8, 708. claſſibus Auſtros 3, 61. lintea retro 3, 686. urbem civibus 5, 631. faces 5, 637. conjugium 7, 443. ſe campo 9, 56. vulnus 10, 733. tempus humandis ſociis 11, 2
Daren 5, 456
darent vela 2, 136
dares, ſi mente dares, *permitteres* 10, 629
Dares, *nom. prop.* 6, 369. 375. 406
daret letho 5, 806. jura 7, 247
Dareta, *acc.* 5, 460. 463. 476. 12, 363
Daretis 5, 483
dari optat aprum 4, 158
das accumbere epulis Divûm 1, 83. finem laborum 1, 245
dat pœnas G. 1, 405. ſtragem 3, 556. jura 4, 562. Æ. 5, 758. undis latus *navis* 1, 109. lora curru 1, 160. gemitum *Æneas* 1, 489. *Turnus* 11, 377. tellus 12, 713. lucem, *ſtella* 2, 698. ſignum

Miſenus

Miſenus, 3, 239. 519. buccina 11, 474. *Dea*, 12, 245. dextram juveni 5, 611. nec membris dat cura quietem 4, 5. 10, 217. ſomnos, *Mercurius*, 4, 244. bina boum capita in naves 5, 62. tecto plauſum, *columba*, 5, 216. munera in naves 5, 243. corpore longos tortus, *anguis*, 5, 276. conſilia ſenior 5, 729. munera 7, 243. ſonitum torrens 7, 567. locum euntibus ſylva 7, 676. cornus 12, 267. cratera Dido 9, 266. pellem Mneſtheus 9, 306. phaleras dat habere nepoti 9, 362. tibia cantum 9, 618. telo pectus inermum 10, 425. verba inania 10, 639. letho *corpora* 11, 172. 12, 328. ſeſe in medias acies 12, 227. campis funera 12, 383

data, *fœm.* quà data porta ruunt Æ. 1, 87. lux 1, 310. copia fandi 1, 524. 11, 248. copia affari 9, 484. copia pugnæ 9, 720. dextra 4, 307. 7, 366. in partem data Roma Sabinis 7, 709. victima divis 12, 296

data fata, *neutr.* 1, 386. mœnia 3, 501

datæ ſedes 6, 431. dextræ 10, 517

datam urbem 3, 255

datas urbes 4, 225

date vela 4, 594. vina 8, 275. tela 9, 37. date abluam vulnera, *permittite*, 4, 683

dati ævi metas, *gen.* 10, 472. *plur.* circum terga dati angues 2, 219

datis ventis 3, 705. habenis 11, 623

dato tergo 10, 646. ſigno 12, 129

dator lætitiæ, *Bacchus*, 1, 738

datos monitus 7, 103

datum imperium mihi 1, 143. iter 6, 477. tempus 537. ſat patriæ datum 2, 291. ſat fatis datum 9, 135

datur Niſa Mopſo E. 8, 26. poteſtas Æ. 3, 670. ſerva olli 5, 284. hora quieti 844. requies 6, 600. exitus 6, 894. Lavinia Teucris 7, 359. poteſtas 7, 591. cura Maſſapo 9, 160. *permittitur*, cum infin. G. 1, 261. Æ. 1, 413. 557. 6, 140. 327. 600. 688. 11, 293

daturum excidio arces Æ. 12, 655

datus, *cuſtos*, 6, 350. comes alumno 11, 33

Daucia, *proles*, 10, 391

Dauni, *genit.* 10, 688. 12, 22. 934

Daunia gens 8, 146. Dea 12, 785

Daunius heros 12, 723

Dauno 10, 616. 12, 90

de E. 1, 17. 77. 84. 3, 32. 7, 31. 8, 59. 10, 20. G. 1, 370. 402. 2, 14. 23. 64. 74. 90. 3, 13. 166. 4, 81. 112. 160. 269. 273. 471. 474. Æ. 2, 78. 288. 308. 526. 682. 693. 3, 33. 43. 225. 263. 288. 623. 661. 4, 153. 164. 324. 327. 457. 515. 5, 297. 299. 360. 373. 606. 785. 6, 38. 69. 85. 460. 805. 864. 875. 901. 7, 220. 282. 346. 367. 512. 688. 706. 726. 742. 750. 803. 8, 69. 79. 547. 604. 9, 2. 23. 284. 414. 630. 697. 10, 187. 203. 230. 350. 388. 478. 486. 707. 719. 11, 331. 341. 891. 12, 51. 208. 421. 523. 684. 792. de me viderit Divûm pater 10, 743. de te nil tale verebar 9, 207. conſilium de rebus habebant 9, 227. hoc de te refers 9, 491. de rege primitiæ 11, 15. de te promiſſa dederam 11, 45. de rebus agebant 11, 445. de vita certans 12, 765. ſi bene quid de te merui 4, 317. cui tantum te licuit 6, 502. de more 1, 322. 3, 65. 369. 4, 57. 5, 96. 7, 357. 8, 344. 544. 11, 35. 142. de nomine 1, 281. 371. 537. 3, 18. 166. 8, 54. 9, 387

Dea, *nom.* E. 4, 63. Æ. 1, 21. 54. 409. 416. 696. 4, 195. 5, 657. 7, 19. 346. 408. 511. 541. 8, 608. 9, 404. 10, 636. *voc.* 1, 332. 376. *abl.* 1, 386. 586. 619. 2, 289. 3, 311. 374. 435. 4, 560. 5, 383. 474. 709. 6, 90. 258. 8, 59

Deæ, *gen.* 2, 170. 227. 5, 619. 816. 8, 617. *plur.* G. 1, 21. Æ. 3, 262. 6, 64. 7, 641. 9, 117. 10, 163

Deam 2, 591. 12, 139. 884

Dearum G. 4, 541

Deas Æ. 1, 505. 9, 102. 10, 235

debellanda tibi eſt, *gens*, 5, 731

debellare ſuperbos Æ. 6, 853

debellatur ferarum Æ. 7, 651

debent hæc pignora Daphnim E. 8, 93. hæc Turnum mihi ſacra Æ. 12, 317

debentem nihil cœleſtibus 11, 52

debentur, *Aſcanio Italia & Roma*, 4, 276. corpora animabus 6, 714

debere Turnum natoque patrique 11, 179

deberem plurima natis 8, 379

deberi Æneam cœlo 12, 795

debetur mihi Pallas 10, 443

debile ferrum 12, 50

debilis uno ordine, *remorum*, navis 5, 271

debilitat viris ſenectus 9, 611

debita ſors ſenectæ, *nom. fœm.* 11, 166. fatis mihi tellus, *vocat.* 7, 120. ſemina ſulcis *neutr.* G. 1, 223. præmia Æ. 2, 538. hæc generi noſtro 3, 184. mœnia 7, 145. Pergama 8, 275. tempora 9, 108. ſolatia 11, 63

debitus fatis 11, 759

debueram patriæ pœnas 10, 853

decebat 10, 613

decedat ſtella G. 1, 222

decedens ſol E. 2, 67. e paſtu cornus G. 1, 381. patriâ terrâ Æ. 6, 508

decedente die G. 4, 466

decedere nocti E. 8, 88. G. 3, 467. domum 2, 206. calori 4, 23. campis 4, 186. terrâ Æ. 4, 306. circo 5, 551. ſolo 11, 325

decedet Olympo ſol G. 1, 450

decem E. 3, 71. 4, 61. G. 3, 61. Æ. 2, 198. 8, 399

deceptam morte 4, 17

deceptum errore locorum 3, 181

deceptus amore E. 8, 18. fraude cœli 5, 851

decernere inter ſe cornibus G. 3, 218. ferro Æ. 11, 218. 12, 282. 695

decernet cæſtu G. 3, 20

decernunt ferro Æ. 7, 525

decerpſerit arbore fœtus 6, 141

deceſſerat cœlo noctis umbra E. 8, 14

decet Æ. 5, 384. 12, 153

decidit exanimis 5, 517

decimam, *diem*, G. 1, 284

decimum annum Æ. 9, 155. 11, 290
Decios G. 2, 169. Æ. 6, 824
deciſa dextera 10, 395
deciſis ramis 11, 5
declarat victorem 5, 246
declinat lumina ſomno 4, 185
decolor ætas 8, 326
decoquit humorem Vulcano G. 1, 295
decora, *ſubſt. neutr.* Æ. 1, 433. 2, 448
decora membra *adject. neutr.* 4, 559
decoræ lacrymæ 5, 343
decoram Cæſariem 1, 593. criſtis galeam 9, 365
decorant armis pyram 6, 217
decorate muneribus animas 11, 25
decoret me ſepulchro 9, 215
decori eſt vitis arboribus, *ſubſt.* E. 5, 32
decori oſtro ductores, *adj. plur.* Æ. 5, 133. 12, 126
decoris oblitus, *penult. brevi* 5, 174. divina ſigna decoris, *penult. longâ* 647
decoro ære 12, 210
decoros enſes 11, 194. oculos 11, 480
decorum inſigne 2, 392. pectus 4, 589
decrevit mori 4, 475
decuit 4, 597. 10, 94. 11, 117. 12, 797
decurre laborem incœptum G. 2, 39
decurrens arce Æ. 11, 490
decurrêre jugis capræ 4, 153. circum rogos 11, 189
decurrit ab arce 2, 41. pelago aperto, *navis* 5, 212. tramite virgo 5, 610
decurrunt flumina inter valles E. 5, 84
decurſa Æ. 12, 523
decus, *ornamentum, honor, gloria* E. 4, 11. 5, 34. G. 2, 40. Æ. 4, 150. 5, 229. 262. 7, 473. 8, 301. 9, 18. 405. 10, 135. 507. 858. 11, 155. 508. 657. 12, 58. 83. 142. manus addunt ebori 1, 596. aliquod geſſimus 2, 89. i decus i noſtrum 6, 546
decuſſit mella foliis G. 1, 131. ſylvis honorem Aquilo 2, 404
decutiat rorem 4, 12
decutit haſtas tergo Æ. 10, 715.
dede neci G. 4, 90
dedecus Æ. 10, 681. 11, 789. 12, 641
dederam de te promiſſa parenti 11, 46
dederas promiſſa parenti 11, 152
dederat legem G. 4, 487. vina Æ. 1, 200. comas diffundere ventis 1, 323. conjugem 1, 349. præcepta 3, 546. curſum fortuna 4, 653. ferre monimentum amoris 5, 538. eſſe monimentum amoris 5, 572. voces 7, 560. animas 8, 565. juvenes 10, 172
dedêre, multa melius ſe nocte dedêre G. 1, 287. arma ſonum 3, 83. fræna & gyros 3, 115. ſtragem 3, 247. ulmos igni 3, 378. animam ſub faſce 4, 204. cantus cycni Æ. 1, 402 gemitum cavernæ 2, 53. ſonitum arma 2, 243. 10, 488. ſonitum harpyiæ 3, 238. corpora ignibus 2, 566. tibi curſum venti 3, 337. clamorem ſcopuli 3, 566. terga 9, 686. ululatus ore 11, 190. ſpatium 12, 696
dederis, *veniam* 4, 436
dederit viam fortuna 10, 49. 11, 128
dederunt lachrymas 9, 292
dedi imperium 1, 283. arbores 9, 89. tela 10, 93
dedignata maritos 4, 536
dedimus leges 4, 213.
dediſſe animam 10, 854
dediſſem me ſuper *illos* 4, 606. animam 11, 162
dediſſent, *vela* 2, 136. fata locum 11, 112
dediſſent ſignum Cœlo 8, 523. ferro funera 8, 570. jaculo vitam 9, 704. Deus vitam 11, 118. manus 11, 568
dediſti 5, 195. æternam famam litoribus 7, 2. te hæc in bella 12, 633
dedit reſponſum E. 1, 45. fiſtulam 2, 37. venena 8, 96. dies alios Luna G. 1, 276. hos natura modos 2, 20. ſonitum ignis 2, 306. cauſas ad culpam Bacchus 2, 455. mentem Venus 3, 267. neci genus pecudum 3, 480. ſe jactu in æquor 4, 528. 529. tibi mulcere fluctus Æ. 1, 70. nutrimenta, *igni* 1, 180. genti nomen 1, 252. gentes frænare 527. pateram Bitiæ 1, 742. ſigna, *Pallas*, 2, 171. ruinam domus 2, 310. ore feneſtram, *janua*, 2, 482. coli, *inſulam*, 3, 77. ſpem dubiæ menti 4, 55. lachrymas 4, 370. ſonitum tuba 5, 139. ſignum flagello 5, 579. finem loquendi 6, 76. fugam Neptunus 7, 24. ſignum buccina 7, 520. arma ſors 7, 554. quietem per membra 8, 30. chlamydem 8, 167. leges 8, 322. amplexus 8, 405. eſſe magiſtros 9, 173. ſe ſaltu in fluvium 9, 816. nomen matris 10, 200. eſſe Deas 10, 239. clypeum 10, 242. diſcrimina coſtis ſpina 10, 383. diſcrimina vobis Pallas 10, 393. bello te prima dies 10, 508. in lucem genitori 10, 704. curſum in medios, *eques* 10, 870. ſtragis acervos tua dextra 11, 385. partem voti ſuccedere 11, 795. ſonitum haſta 11, 799. voces imo pectore 11, 840. geſtare patribus ſceptrum 12, 211. nidorem barba ambuſta 12, 301. neci, *viros*, 12, 341. obvio ferro pectora 12, 540. ſaltum è curru arvis 12, 681. vitam æternam 12, 879. Hæc ubi dicta dedit 2, 790. 6, 628. 7, 323. 471. 8, 541. 10, 633. 12, 81. 441
deducam muſas Aonio vertice G. 3, 11
deducat gentem origine Neptuni 3, 122
deducit humorem arenâ 1, 114. noſtrâ origine nomen Æ. 10, 618
deducere montibus ornos E. 6, 71. lunam cœlo 8, 69. claſſes G. 1, 255. rivos 1, 269. terram ad capita 2, 354. in terras Æ. 2, 800. thalamo Dominam 6, 397
deductum dicere carmen E. 4, 5
deducunt naves litore Æ. 3, 71. 8, 398
deerit 7, 262
deerunt G. 2, 233
deerraverat caper E. 7, 7
deeſt terra fugæ Æ. 10, 378
defecerit proles G. 4, 281

defeciſſe Latinos Æ. 12, 2
defecit pondere victus 12, 255
defectus ſolis varios G. 2, 478
defende furorem Æ. 10, 905
defendentum armis aditum 11, 886
defendere ſe telis 2, 447. naves 9, 114. muros 9, 511. turrim ſaxis 9, 533. 10, 130. muros 12, 586. tecta 627
defendet malè pampinus uvas G. 1, 448
defendi Pergama Æ. 2, 292
defendier armis 8, 493
defendit aprum palus 10, 709
defendite ſolſtitium pecori E. 7, 47. regem Æ. 12, 265
defendo à frigore myrtos E. 7, 6
defenſa, *fæm.* latebris vipera G. 3, 544. *neut.* Pergama Æ. 2, 292
defenſi terebris Galli 8, 658
defenſoribus 2, 521
defenſum bello te dabis dextera 12, 437
defenſus, *fatis* 2, 257
defer dicta per auras 4, 226. in Italiam juvenes 5, 730
deferar in undas præceps E. 8, 60
deferimus natos ad flumina Æ. 9, 604
defertur ad urbem 10, 688
defeſſa membra G. 4, 438
defeſſi Æneade Æ. 1, 161. 2, 285. 565
defeſſus 7, 126
defice, dubiis ne defice rebus 6, 196
deficere ignem extremum 9, 352
deficerent glandes ſylvæ G. 1, 149
deficeret navis Æ. 6, 354
deficimus 11, 424
deficit noctes humor G. 1, 290. ſegnior annis 3, 96. ignis Æ. 2, 505. Dido 4, 689. luctu Latinus 11, 231. primo avulſo non deficit alter 6, 143
defigitur terræ arbos G. 2, 290
defigunt tellure haſtas Æ. 12, 130
defit mihi lac E. 2, 22
defixa aratra G. 3, 519. obtutu ora Æ. 7, 249
defixæ terræ haſtæ 6, 652
defixi ora tenebant 8, 520
defixi lumina regnis 1, 230
defixus hæret in obtutu Æ. 1, 499. lumina 6, 156
defleta membra 6, 220
deflevit 11, 59
deflexit tela 10, 331
defluëret fluvio cervus 7, 495
defluit aries amni ſecundo G. 3, 447. ſegnis Æ. 8, 549
defluxit veſtis ad pedes 1, 408. cohors ad terram equis relictis 11, 501
deformare domum 12, 805
deformat vultum macies G. 4, 255. pulvere canitiem Æ. 10, 844
deformis arundo G. 4, 478
defoſſa talenta argenti Æ. 10, 526
defoſſis ſpecubus G. 3, 376
defoſſo auro G. 2, 507
defringe ex arbore plantas 2, 300
defringit ferrum ſumma ab haſta Æ. 11, 748
defruta, *neutr. plur.* G. 4, 269
defuerint Æ. 6, 89
defuerit 9, 298
defuit 2, 744. 7, 678. 12, 643
defuncta vitâ corpora G. 4, 475. Æ. 6, 306
defunctæ *periclis* naves 9, 98
defunctæ periclis, *vocat.* 6, 83
degenerant poma G. 2, 59
degenerare ſemina 1, 198
degenerem, *filium* Æ. 2, 549
degeneres animos 4, 13
degere vitam ſine crimine 4, 551
deguſtat lancea ſummum vulnere corpus 12, 376
dehinc, *Diſſyl.* G. 3, 167. Æ. 3, 464. 5, 722. 8, 337. 12, 87. *Monoſyl.* 1, 135. 260. 6, 678. 9, 480
dehiſcat mihi tellus 4, 24. 10, 675. 12, 883
dehiſcens unda 1, 110. terra 8, 243
dehiſcent ora domus 6, 52
dehiſcit æquor 5, 142
dehiſcunt terræ G. 1, 479. 3, 432
Dei, *genit.* Æ. 1, 640. 714. 2, 247. 3, 84. 91. 4, 556. 6, 51. 7, 204. 8, 201. 12, 336. 739. 780
dejecerat ferro orbem clypei 10, 546
dejecit vultum 3, 320. avem ab alto cœlo 5, 542. ſaxum Æ. 8, 226. letho *hoſtes* 10, 319. avem *fundâ* 11, 580
dejecta oculos Lavinia 11, 480. *abl.* Camillâ, *occiſa* 11, 833
dejectæ capræ, *plur.* 4, 152
dejectam conjuge Andromachem, *privatam* 3, 317. ſortem 5, 490
dejecti fulmine, *gigantes* 6, 581
dejecto vultu 6, 862
dejectum caput uno ictu 9, 770
dejecturum arces minatur 12, 655
dejectus vulnere 10, 858
dejice, *deturba* G. 3, 422
dejicis telo *hoſtem* Æ. 11, 665
dejicit telo *montes* G. 1, 333. ſulmina in terras Æ. 8, 428. *hoſtes* 10, 753. 11, 642
deinde E. 3, 58. 5, 15. G. 1, 106. 2, 79. 3, 565. 4, 161. 225. Æ. 1, 199. 618. 2, 391. 691. 3, 327. 373. 450. 609. 4, 561. 5, 14. 152. 258. 296. 303. 321. 400. 741. 773. 6, 434. 756. 812. 890. 7, 135. 8, 66. 481. 9, 766. 781. 10, 261. 12, 195. 889
Deiopeia G. 4, 343
Deiopeiam Æ. 1, 76
Deiphobe 6, 36. 500
Deiphobi 2, 310
Deiphobo 6, 510
Deiphobum 6, 495
Deiphobus 6, 544
delapſa cœlo facies parentis 5, 722. reginâ Deûm 7, 620
delapſa capiti ſerta E. 6, 16
delapſæ harpyiæ, *plur.* Æ. 3, 238
delapſus medios in hoſtes 2, 377. ab aſtris ſomnus 5, 838. curru 10, 596
delata noto Danaë 7, 411
delati, *in* ortus, *plur.* 3, 219. 5, 57. 7, 22
delato Ortygiam 3, 154
delatus huc 3, 441
delecta juventus 4, 130. 8, 499. 9, 226
delecta corpora, *neutr.* 2, 18
delectæ carinæ, *plur.* 5, 115
delecti, *milites* 9, 162
delectos Heroas E. 4, 35. proceres Æ. 3, 58. oratores 7, 152. duces 11, 432
delectus, *habendus* eſt pecori, *ſubſt.* G. 3, 72
delegêre locum Æ. 8, 53

delegi comites Æ. 5, 191
delegit comites 11, 658
delere Teucros 9, 248
deletas acies 11, 893
Delia E. 3, 67. 7, 29
delibans oscula Æ. 12, 434
delicias Domini E. 2, 2. nostras 9, 22
Delige juvencas G. 4, 540. *senes* Æ. 5, 717
delitui 2, 136
delituit G. 3, 417
Delius Apollo Æ. 3, 162. vates 6, 12
Delos G. 3, 6
delphinas E. 8, 56
delphines, *nom.* Æ. 8, 673
delphinum 3, 428. 5, 594. 9, 119
delubra G. 3, 23. 4, 541. 549. Æ. 2, 225. 248. 4, 56. 66. 8, 718
delubri 2, 410
deludunt somnia sensus 10, 642
Delum 4, 144
delusit animum responso, *Apollo* 6, 344
demens E. 2, 60. Æ. 2, 94. 4, 78. 117. 374. 469. 562. 6, 172. 280. 590. 9, 560. 577. 728. 10, 813. 11, 276. 399. 12, 601
dementia E. 2, 69. 6, 48. G. 4, 488. Æ. 5, 465. 9, 601
demere curas dictis 2, 775. 3, 153. 8, 35
demersis rostris 9, 119
demessum pollice florem 11, 68
demisêre neci 2, 85. caput papavera 9, 437
demiserit orco virum 9, 527
demisit Irim Olympo 4, 694. 9, 804. lacrymas 6, 455
demissa, *nom. fœm.* vultum Juno 1, 565. ex humeris læna, *vestis* 4, 263. nubibus Iris 10, 73. per auras, *nympha* 11, 595
demissâ, *abl.* voce 3, 320
demissa, *neutr. plur.* pectoribus monilia 7, 278. terga pantheræ 8, 460
demissæ, *gen.* ab Jove gentis G. 3, 35. *plur.* aures 3, 500
demissam Olympo 12, 635
demisso lumine 12, 220
demissum nomen *ab* Iülo 1, 292. funem 2, 262
demittat Deam ad manes 12, 884
demitte jugulis cruorem G. 4, 542. *me* morti Æ. 5, 692
demittere jugum clivo E. 9, 8. uvam ramis G. 4, 558. in aures Æ. 4, 428
demitti puteum in solido, *effodi* G. 2, 231
demittimus Orco, *hostes* Æ. 2, 398
demittit ab alto 1, 301. Olympo 4, 268. ab æthere 12, 853. morti corpora 10, 662
demittis imbrem cœlo G. 1, 23
demittitur cœlo nova progenies E. 4, 7
demittunt ubera vaccæ G. 2, 525. brachia scopuli Æ. 3, 535. mentes, *Latini* 12, 609
Demodocum 10, 413
Demoleo 5, 260
Demoleus 5, 265
Demophoönta 11, 675
demoror annos 2, 648. Austros 3, 481. arma mortalia 10, 30. armis Teucros 11, 175
demùm G. 1, 47. 3, 205. 280. Æ. 1, 633. 2, 743. 795. 6, 154. 330. 573. 637. 9, 445. 815. 10, 849. 12, 6
demus manus 11, 329
denas, bis denas naves 11, 326
denique E. 2, 7. G. 1, 461. 2, 112. 248. 369. 4, 450. Æ. 2, 70. 295. 3, 439. 12, 793
denis, bis denis navibus 1, 385. ter denis 10, 213
densa, *nom. fœm.* terra G. 2, 227. 229. juba 3, 86. *abl.* testudine Æ. 9, 514. coronâ 9, 551. 12, 744. caligine 12, 466. mole 12, 575. *neutr.* G. 1, 419. nubila 1, 445. Æ. 6, 592. tecta ferarum 6, 7. tela 7, 673. spicula 12, 409. densa sere, *dense* G. 2, 275. densæ, *plur.* umbræ 1, 342. apes 4, 75. Æ. 7, 64. aristæ 7, 720. phalanges 12, 663
densantur tenebræ G. 1, 248. agmina Æ. 7, 794
densos corylos E. 1, 14. fagos 2, 3. frondes 9, 60
densat, *aer* quæ rara G. 1, 419. hastilia, *vel* denset Æ. 11, 650
densate catervas 12, 264
densi sentes 9, 382. milites 9, 534. 11, 834. 12, 280. 457. 563
densior hinc soboles G. 3, 308. grando 4, 80
densis alis 1, 382. hastis 2, 142. sentibus 2, 411. armis Æ. 2, 383. 409. hastilibus 3, 23. ictibus 5, 459. austris 5, 696. frondibus 7, 565. 11, 523
densissima, *nom. fœm.* sylva G. 2, 17. *neutr.* tela Æ. 9, 555
densissimus imber G. 1, 333. globus virûm Æ. 10, 373
denso ubere G. 2, 275. pingui 3, 124. fremitu 4, 216. agmine Æ. 2, 450. 9, 788. 12, 442
densos Divûm amores G. 4, 347. hostes Æ. 2, 511. 10, 379. 729. acie, *viros*, 10, 178
densus Aquilo G. 3, 196. vir Æ. 10, 361
dentalia G. 1, 172
dente pro *falce* 2, 406. pro *ligone* 2, 423. pro *ancbora* Æ. 6, 3
dentem vomeris G. 1, 262
dentibus 2, 141. 3, 514. Æ. 3, 627. 664. 7, 279. 667. 8, 230. 10, 718
dentur mœnia 5, 737
denuntiat pluviam G. 1, 453. iras Æ. 3, 366
Deo 1, 307. 593. 2, 632. 5, 467. 6, 304. 7, 661. 8, 365. 601. 9, 97. 337
Deorum G. 1, 24. 4, 322. Æ. 1, 258. 2, 365. 745. 764. 3, 172. 406. 4, 12. 178. 282. 576. 671. 6, 341. 7, 90. 136. 8, 187. 9, 786. 11, 157. 305. 443. 725
Deos E. 1, 37. 5, 23. 8, 103. G. 1, 338. 2, 493. 3, 456. Æ. 1, 547. 2, 181. 320. 618. 700. 4, 50. 492. 510. 519. 681. 5, 686. 6, 68. 7, 576. 593. 597. 9, 642. 11, 269. 12, 260. 581. 839
depascit luxuriam segetum G. 1, 112
depascitur artus febris 3, 458. artus morsu *serpens* Æ. 2, 215
depascunt summa Lycæi, *boves* G. 4, 539
depasta, *nom. fœm.* sepes florem E. 1, 55. *neutr.* altaria Æ. 5, 93
depectant foliis vellera Seres G. 2, 121
depellere fœtus ovium E. 1, 22.

22. ratibus tædas Æ. 9, 109. peſtem 9, 328
dependent lychni laquearibus 1, 730
dependet amictus ex humeris 6, 301. ramis galea 10, 836. parma lacerto 11, 693
deponas curam 12, 49
depone hic hœdos E. 9, 62
deponere tecum de grege quidquam non auſim 3, 32. dona Æ. 6, 632
depono hanc vitulam E. 3, 31
deponunt animos Æ. 5, 751. corpora ſub ramis 7, 108. ſcuta ſpicula 12, 564
depoſitâ formidine 2, 76. 3, 612
depoſiti parentis, *morientis*, 12, 395
depoſuêre arma humeris 12, 707
depoſuit plantos ſulcis G. 2, 24
deprecor Æ. 12, 931
deprenſa ſylvis flamina 10, 98
deprenſis nautis G. 4, 421
deprenſum in luce, *Cacum*, Æ. 8, 247
deprenſus mari 5, 52. in aggere viæ ſerpens 5, 273
depreſſas convalles G. 3, 276
depreſſo aratro 1, 45
deprome ſagittam pharetrâ Æ. 11, 590
deprompſit ſagittam pharetrâ 11, 859
depromunt tela pharetris 5, 501
depulit ignem claſſibus 5, 727. ignes ratibus 9, 78
depulſis hœdis, *à lacte*, E. 3, 82
depulſos à lacte agnos 7, 15
depulſus ab ubere matris, *equus*, G. 3, 187
Dercenni regis Æ. 11, 850
deripe tectis cola prælorum G. 2, 24
des gnatam genero Æ. 11, 356
deſævit hyems pelago 4, 52. in æquore victor Æneas 10, 569
deſcendam ad vos manes 12, 649
deſcendens Dacus ab Iſtro G. 2, 497. aggeribus Alpinis, *Cæſar*, Æ. 6, 831
deſcendere monte leonem 4. 159. campis Tyrrhenos 11, 450. in preces 5, 782
deſcendet plurimus imbri Jupiter E. 7. 60
deſcendimus ad manes Æ. 3, 565
deſcendit in gremium conjugis æther G. 2, 326. cœlo in undas Pleias 4, 235. toto corpore peſtis, *ignis* Æ. 5, 683. ad umbras Æneas 6, 404. ab alto cœlo ignipotens 8, 423
deſcendo 2, 632
deſcendunt Centauri à vertice montis 7, 675
deſcenſus Averni 6, 126
deſcribent radio meatus cœli 6, 850
deſcripſi carmina E. 5, 14
deſcripſit orbem radio 3, 41. in foliis carmina Æ. 3, 445
deſecto collo 8, 438
deſerat humor arenam G. 1, 70
deſere corpore luco 4, 543. fratrem Æ. 10, 600. thalamos pactos 10, 649
deſerimus hanc ſedem 3, 190
deſeris me 3, 117. cui me 4, 323. juga, *currus*, 10, 594
deſerit Heſperus Oetam E. 8, 30. paludes ardea G. 1, 364. fluenta Apollo Æ. 4, 144. in ſcopulo, *navem*, 5, 220. Heſperiam 7, 543. inceptum 9, 694. concilium & incepta 11, 470. ſororem Turnus 12, 683. muros Æneas 698. ardentem in medio ictu enſis 732
deſerta, *neutr. ſubſt.* E. 6, 80. G. 3, 291. 342. 462. Æ. 1, 388. 7, 404. 11, 514. *neutr. adject.* regna paſtorum G. 3, 476. litora Æ. 3, 122. luſtra 3, 646
deſerta, *adject. nom. fœm.* Creüſa 2, 562. *Dido*, 4, 330. 677. ſiti regio 4, 42. domus 8, 191
deſertæ, *gen.* Cereris templum 2, 714. *dat.* in dumis, *Camillæ*, 11, 843
deſertas terras 3, 4
deſerti, *genit.* Strymonis G. 4, 508. conjugis Æ. 2, 572. *plur.* ſumus 11, 412
deſertis culminibus 12, 863
deſerto litore 2, 24. in gramine 12, 664
deſertorem Aſiæ, *Æneam* 12, 15
deſertos locos 2, 28. portus 5, 612
deſeruêre, *ſocium*, 2, 565. 3, 618. litora naves 4, 582. domos matres 7, 394
deſeruiſſe rates Æ. 7, 291
deſeruit lacrymantem Creüſa 2, 791
deſidiâ horridus G. 4, 94
deſidiæ cordi Phrygibus, *plur.* Æ. 9, 615
deſignat urbem aratro 5, 755. mœnia foſsâ 7, 157
deſilit curru 12, 355
deſiluit bijugis Turnus 10, 453. ab equo regina 11, 500
deſine 10, 881. 12, 800. pluri E. 5, 19. 9, 66. verſus 8, 61. deſine velle G. 4, 448. me incendere querelis Æ. 4, 360
deſinit gens ferrea E. 4, 9. tibi deſinet, *carmen*, 8, 11
deſinit ætas G. 3, 61. alvus in Priſtin Æ. 10, 211
deſiſte manum committere 12, 60
deſiſtere incœpto 1, 41. pugna 10, 441
deſolati manipli, *plur.* 11, 870
deſolavimus agros 11, 367
deſpectant mœnia populos 7, 740
deſpectare terras 1, 400
deſpectat flammas paſtor 10, 409
deſpectus tibi ſum E. 2, 19. *à te* Æ. 4, 36
deſpicere terram G. 2, 187
deſpiciens terras Jupiter Æ. 1, 228
deſpicis omnes E. 8, 32
deſpumat foliis undam aheni G. 1, 296
deſtinat me aræ Æ. 2, 129
deſtituant freta piſces in litore E. 1, 61
deſtruat mœnia Æ. 4, 326
deſueta, *neutr. amandi*, corda 1, 726. arma 2, 509. triumphis agmina 6, 814. bello agmina 7, 693
deſunt carmina E. 8, 67
deſuper Æ. 1, 169. 424. 2, 47. 4, 122. 6, 678. 8, 242. 9, 639. 12, 295
det motus G. 1, 350. ſonitum Æ. 3, 584. hoc extremum munus 4, 429. pœnas 10, 617. 11, 592. libertatem fandi 11, 346
detecta regia 8, 241
detectus caput puer 10, 133
deterior ætas G. 4, 89. Æ. 8, 326
deterrimus albis equis color G. 3, 82

detexere viminibus & junco *calathos* E. 2, 72
detinet me inter hoſtes 10, 45. me Cybele his oris Æ. 2, 788. gremio Aſcanium 4, 85. te aſpectus urbis 4, 348
detonet bellum 10, 809
detorquent cornua, *antennarum nautæ* 5, 832
detorquet curſus ad regem *Dea* 4, 196. proram 5, 165. habenas 11, 765
detorſit veniens vulnus Juno 9, 746
detraxerat loricam 5, 260
detraxit nido, *aves* arator G. 4, 513
detrectans juga bos 3, 57
detrude ſub Tartara hoc caput Æ 9, 496
detrudere Jovem regnis 6, 584. finibus hoſtem 7, 469. contis hoſtem è muro 9, 510
detrudunt naves ſcopulo 1, 149
detruſit ad undas Stygias 7, 773
detulerat huc, *baſtam* impetus 12, 773
detulit armari claſſem fama 4, 299. mandata per auras 4, 368. quis te in terras 9, 19. nuptamnum Venus 12, 417
detur ubi ſiſtere 3, 7
deturbat præcipitem a puppi 5, 175. animas, *Charon* 6, 412. terræ caput orantis 10, 555
Deucalion G. 1, 62
devecta ſarmenta 2, 408
devenêre locos Æ. 1, 369. 6, 638
devenient ſpeluncam 4, 125
deveniunt ſpeluncam 4, 166
devexit ſylvam arator G. 2, 207
devexo pondere 3, 524. olympo Æ. 8, 280
devectus in Auſtros mundus G. 1, 241. ab Indis amnis 4, 293
devictâ Arisbâ, *fœm. abl.* Æ. 9, 264. Aſiâ 11, 268. *neutr.* bella 10, 370
devictis amore pater 8, 394
Deum E. 8, 35. G. 4, 221. Æ. 4, 358. 6, 79. 8, 275. 9, 659
Deûm pro deorum E. 4. 15. 49. G. 2, 148. 473. 3, 486. 4, 276. 448. 521. Æ. 1, 13. 233. 2, 54. 156. 248. 257. 623. 788. 3, 59. 215. 375. 476. 4, 62. 268. 5, 707. 6, 322. 376. 461. 565. 786. 7, 58, 239. 306. 584. 620. 8, 7. 36. 41. 698. 9, 82. 10, 101. 228. 252. 470. 875. 11, 4. 233. 785. 12, 199. 851
devolat Iris 4, 702
devolvunt ſuſis penſa, *Parcæ* G. 4, 349. trabes Æ. 2, 449
devoveo vobis animam hanc 11, 442
devovet ſe aris 12, 234
devota peſti futuræ, *amori Dido*, 1, 716
Deus E. 1, 6. 19. 4, 63. 5, 64. 8, 75. 10, 26. 61. G. 1, 29. 2, 392. 3, 392. 4, 315. Æ. 1, 203. 723. 3, 338. 715. 4, 440. 574. 651. 5, 391. 640. 841. 854. 6, 46. 348. 749. 7, 498. 8, 31. 352. 9, 77. 211. 601. 721. 10, 72. 424. 773. 11, 118. 12, 321. 429. 500. 677
dexter, quis rebus dexter modus? 4, 294. quo tantum mihi dexter abis, *ad dextram* 5, 162. nos dexter adi propitius 8, 302. connixus ab aggere dexter 9, 769
dextera 4, 307. 6, 879. 7, 366. 474. 9, 289. 747. 10, 333. 341. 395. 11, 172. 178. 339. 12, 428. 436. 538. *via* 6, 541. *pars* 9, 469
dextra, *nom.* E. 1, 36. Æ. 4, 597. 8, 567. 10, 610. 773. 11, 118. 385. 12, 97. *abl.* G. 1, 329. Æ. 1, 102. 338. 2, 291. 425. 592. 4, 60. 704. 5, 457. 478. 642. 692. 8, 354. 563. 9, 320. 807. 10, 226. 246. 279. 326. 359. 650. 797. 830. 11, 267. 408. 556. 651. 862. 12, 14. 50. 206. 403. 644, 659
dextrâ lævâque G. 1, 255. Æ. 1, 615. 6, 486. 656. 9, 677. 11, 528. *neutr.* ſidera cœlo dextra feras, *propitia* 4, 579
dextræ, *dat.* 1, 412. 2, 723. 4, 104. 7, 498. 8, 164. 10, 847. 11, 292. *plur.* 10, 517
dextram 1, 412. 3, 610. 670. 4, 314. 5, 443. 6, 370. 697. 7, 234. 8, 124. 164. 278. 558. 9, 741. 10, 414. 823. 11, 277. 672. 750. 12, 196. 311. 579. 734. 930. 939
dextras 1, 518. 3, 83. 6, 613. 8, 467. 9, 250. 558. 11, 165. 414
dextris 2, 444. 8, 274. 11, 606. 735
dextro in armo G. 3, 86
dextros ſinus Æ. 5, 831
dextrum litus 3, 413. latus 3, 420
dia Camilla 11, 657
Diana, *primâ longâ*, Æ. 1, 503. *primâ brevi*, 11, 582
Dianæ, *prima ubique brevi*, 3, 681. 4, 511. 7, 306. 764. 769. 11, 537. 652. 857
Dianam 11, 843
dic E. 1, 31. 104. 106. 8, 78. Æ. 1, 757. 6, 318. dic properet 4, 635. dic age 6, 343. dic in amicitiam coëant 7, 546
dicabo propriam, *tibi*, 1, 77. 4, 126
dicam G. 2, 226. 4, 5. 537. Æ. 2, 712. 3, 388. 6, 722. 11, 348. quid dicam tempeſtates autumni G. 1, 311. quo te carmine dicam 2, 95. quid bella dicam Æ. 4, 43. dicam horrida bella, dicam acies 7, 41. 42
dicamus amores Galli E. 10, 6. leges fœderis Æ. 11, 322
dicat ſe victum E. 4, 59. amores 10, 34. carmina G. 1, 350
dicatis ſibi templis Æ. 5, 60
dicatur, his calamis tibi dicatur origo nemoris, *à te celebretur*, E. 6, 72
dicemus 5, 51. muſam Damonis 8, 5. honorem Baccho G. 2, 393
dicenda ſunt carmina E. 10, 3
dicendum & quæ ſint arma G. 1, 160
dicens hæc Æ. 2, 550. hoc 10, 744. 12, 950
dicent ſidera ſurgentia, *aſtrologi*, 6, 850
dicente eo 10, 101
dicentem talia 4, 362
dicentur mœnia Trojæ 5, 633
dicere 7, 370. 8, 12. 9, 233. 11, 345. facta E. 4, 54. 8, 8. verſus 5, 2. deductam carmen 6, 5. dignâ Cinnâ 9, 35. ſolem falſum G. 1, 463. pugnas 3, 46. multa 4, 502. Æ. 2, 791. 4, 391. 10, 555. plura 7, 449. grates 11, 508. leges pacis 12, 112
diceret E. 9, 4. Æ. 6, 162
dicet 12, 40. Romanos de ſuo nomine 1, 281
dicetis alternis E. 3, 59
dicetur Æ. 8, 272
dicet te crudelem nomine G. 4, 356
dicite E. 3, 55. 8, 63. Æ. 1, 141.

141. 6, 669. 7, 195. 8, 119. 9, 79
dicitur Æ. 4, 204. 5, 602. 6, 107. 235. 7, 409. 9, 591
dicta, *nom. fœm.* fluvii cognomine Gela 3, 702. *neutr.* meæ genti fata, *declarata* 6, 73. *verba* 2, 115. 678. 3, 169. 250. 4, 226. 380. 428. 6, 377. 7, 212. 292. 8, 583. 10, 104. 244. 448. 491. 584. 612. 11, 330. 12, 11. 75. 644. 895. hæc ubi dicta 1, 85. 5, 32. 315. 8, 175. hæc ubi dicta dedit 2, 790. 6, 628. 7, 323. 471. 8, 541. 10, 633. 12, 81. 441. dabat 5, 852. 9, 431. dabas 10, 600. vix ea dicta 8, 337
dictæ, *plur.* Graio de nomine 3, 210
Dictæa arva 3, 171
Dictææ Nymphæ E. 6, 56
Dictæi regis G. 2, 536
Dictæo antro 4, 152
Dictæos saltus Æ. 4, 73
dictam fratris cognomine gentem 7, 671
dictamnum 12, 412
dicti, *plur.* Albæ de nomine, *loci* 9, 387
dictis, *verbis* 1, 157. 201. 583. 588. 667. 693. 2, 147. 336. 775. 3, 153. 189. 358. 379. 4, 54. 92. 197. 219. 388. 394. 476. 5, 357. 387. 464. 719. 770. 816. 6, 98. 382. 387. 468. 759. 898. 7, 249. 284. 373. 445. 8, 35. 126. 359. 373. 611. 643. 9, 620. 652. 661. 10, 278. 368. 448. 466. 591. 11, 222. 342. 520. 827. 12, 43. 212. 238. 565. 625
dicto citius 1, 146. parens 1, 699. parere 7, 433
dictu mirabile G. 2, 30. 3, 275. Æ. 1, 443. 2, 174. monstrum G. 4, 554. Æ. 2, 680. 3, 261. 4, 182. 7, 64. 8, 252. nefas 3, 365. horrendum 4, 454. 8, 365. affabilis 3, 621
dictum, *appellatum* 8, 344
dicturus 3, 154
dictus, cui non dictus Hylas puer G. 3, 6. dictus sacer Junoni ramus Æ. 6, 138. locus Ardea dictus 7, 412
dicunt E. 1, 20. 9, 13. 33. G. 3, 280. 531. Æ. 1, 534. 3, 163. 6, 441. 7, 607. 10, 565. carmina 6, 644
dicuntur 12, 845
dicta terris fama 8, 132
diditur rumor Æ. 7, 144
Dido 1, 303. 344. 364. 450. 500. 507. 565. 605. 617. 674. 689. 722. 4, 60. 68. 101. 117. 124. 165. 171. 192. 263. 291. 308. 383. 408. 450. 596. 642. 5, 571. 6, 450. 456. 9, 266. 11, 74
diducitur in curas animus 5, 720
diductas urbes litore 3, 419
Didymaonis 5, 359
die, *abl.* E. 2. 42. 3, 34. Æ. 3, 205. 8, 102. 11, 397. veniente G. 4, 466. labente Æ. 4, 77. 11, 914
diei, *gen.* die somnique pares horas G. 1, 208
diebus E. 5, 24. G. 1, 268. 2, 201. 329. 3, 503. Æ. 2, 342
diei 9, 156
diem E. 8, 17. G. 1, 249. 458. 3, 341. Æ. 1, 92. 378. 736. 2, 802. 3, 198. 201. 4, 63. 5, 64. 765. 7, 145. 8, 94. 269. 601. 10, 504. 808. medium *meridiem* G. 3, 303. cadet ante diem, *morietur immaturo tempore* Æ. 4, 620. 697
dies, *sing. masc.* E. 8, 8. G. 1, 312. 434. Æ. 2, 249. 3, 356. 4, 169. 5, 49. 9, 759. 10, 215. 11, 425. 687. 12, 150
sing. fœm. G. 3, 66. Æ. 2, 132. 324. 3, 588. 5, 43. 104. 783. 6, 429. 745. 7, 146. 9, 7. 107. 281. 447. 10, 257. 467. 508. 11, 28. 12, 114. 202
plur. nom. G. 1, 205. *accus. semper masculi.* E. 1, 44. G. 1, 276. 2, 337. 527. 3, 553. Æ. 2, 126. 5, 762. 6, 70. 11, 133. *noctes atque dies*, 6, 127. 9, 488
differre annua sacra 8, 173
differt nubila aquilo G. 3, 197. incœpta Æ. 11, 470
difficile est G. 2, 257
difficiles terræ 2, 179. obitus Æ. 4, 694
diffideret armis 3, 51
diffidit, *plumbo tempora* 9, 589
diffugient comites 4, 123
diffugimus visu exsangues 2, 212
diffugit campis arator 10, 804
diffugiunt G. 3, 150. 277. Æ. 2, 399. 5, 677. 9, 756
diffundere comas ventis 1, 323
diffundit hæc in ora virûm Æ. 4, 195. 10, 908
diffundite campis equites 1, 465
diffunditur gens per Latium 708
diffusos corymbos E. 3, 39
digerit omina, *vel* omnia Cl. chas Æ. 2, 182. in numeros carmina 3, 446
digesta per agros, *arbos* G. 2, 54. seges arborum 2, 267
digitos 2, 250. Æ. 5, 426
digna, *nom. fœm.* gloria G. 1, 168. fortuna Æ. 3. 318. nomen E. 9, 36. cothurno Sophocleo carmina 8, 10. præmia Æ. 1, 609. 9, 252. 11, 8[illegible] munere 5, 355. Phœbo loquuti 6, 662. animi non digna ferentis 2, 144. spondes omnia digna tuis cœptis 9, 296. digna atque indigna relatu vociferans 9, 595. digna indigna pati 12, 811
dignabere Teucros Dominos 10, 866
dignæ consule sylvæ E. 4, 3
dignas grates Æ. 1, 605. 2, 537
dignata hunc Dea cubili est E. 4, 63. est ludere versu 6, 1
dignare conjugio Veneris Æ. 3, 475
dignatur sternere 12, 464
dignatus sternere haud est 10, 732
digner te funere 11, 169
dignetur jungere se 4, 192
dignior ætas vita 9, 212
digniſque hymenæis 11, 355
digno viro conjuncta E. 8, 32
dignor me tali honore 1, 339
dignum, si credere dignum est G. 3, 394. Æ. 6, 173. virgine 7, 389. Deo 8, 364
dignus tu vitula E. 3, 109. cantari 5, 54. amari 5, 89. non ullus aratro dignus honos G. 1, 507. patriis imperiis & cui pater haud Mezentius esset Æ. 7, 653
digrediens 3, 492
digressa 5, 650
digressi 4, 80
digressu 3, 482. 8, 583
digressum bello me 2, 718. hinc 3, 410. 715
digressus hinc G. 3, 300
Dii, *unica syllaba per synæresin* E. 2, 60. G. 1, 21. 498. 3, 513.

513. Æ. 1, 607. 2, 190. 352. 536. 702. 3, 265. 528. 620 4, 610. 5, 50, 235. 6, 64. 264. 324. 529. 7, 259. 8, 484. 9, 184. 254. 10, 758. 12, 188. 539
Diis, *unica syll.* G. 2, 101. Æ. 2, 428. 3, 12. 4, 45. 5, 809. 6, 131. 394. 7, 229. 8, 245. 679. 682. 715. 9, 642. 12, 118
dilapsa cadavera tabo G. 3, 557
dilapsus in aquas Proteus 4, 410. calor Æ. 4, 705
dilecta, *fæm. nom.* mihi sylva 9, 85. *voc.* sorori 4, 31
dilectæ Thetidi halcyones G. 1, 399
dilectus miseræ magno amore Æ. 1, 348. puer iülo 5, 569. ante alios Phœbo lapis 12, 391
dilexit amicum 9, 430
diligit ante alios ignes Venus 8, 590
dilue favos Baccho G. 1, 344
diluit boum labores pluviâ 1, 326
diluvio Æ. 7, 228. 12, 205
dimensa numeris omnia sint G. 2, 284
dimensi campum Rutuli Æ. 12, 117
dimensum certis partibus orbem G. 1, 231
dimittam tutos auxilio Æ. 1, 575. lætos auxilio 8, 171. certos per litora 1, 581
dimitte fugam 11, 706
dimittere fessas naves 5, 29. ab armis 10, 46. 12, 844. equos 10 366
dimoverat polo umbram aurora 3, 589. 4, 7. lux umbram cœlo 11, 210
dimovet auras spirantes Apollo 9, 645
dimovit terram aratro G. 2, 513. aëra somnus Æ. 5, 839
Dindyma, *neutr. plur.* 9, 618. 10, 252
dinumerans tempora 6, 691
dio, sub dio G. 3, 435
Diomedem Æ. 11, 243
Diomedis 1, 756. 8, 9
Dionææ matri 3, 19
Dionæi Cæsaris E. 9, 47
Diorem Æ. 12, 509
Diores, *nomen prop. viri*, 5, 297. 324. 339. 345
Dioxippum 9, 574
dira *nom. fæm.* cupido G. 1, 36. Æ. 6, 373. 721. 9, 185. mens 2, 519. Celeno 3, 211. vox 3, 228. fames 3, 256. illuvies 3, 593. buccina 7, 520. facies 8, 194. religio 8, 350. pestis 11, 792. Dea 12, 914. *ablat.* gente 3, 235. *neutr.* contagia G. 3, 469. supplicia Æ. 6, 498. 11, 273. Litora 7, 22. dira canentem 9, 621. frementem 10, 572
diræ, *gen. sing.* pro *furiæ*, 12, 869. *plur.* 4, 473. 610. 8, 701. 12, 845
diræ, *adject. dat.* pugnæ 10, 50. *plur.* belli portæ 1, 297. facies 2, 622. volucres 3, 262
dirarum, *subst.* sororum 7, 324 454
dirarum, *adject.* volucrum 8, 245
Dircæus Amphion E. 2, 24
directæ acies G. 2, 281
diremit prelia Æ. 5, 467
direpta, *fæm.* domus 2, 563. *neutr.* spolia 11, 193
direptis cothurnis G. 2, 8
direptum hostem ab equo Æ. 11, 743
direxerat hastam 10, 401
direxêre acies 7, 523
direxit spicula cornu 7, 497
direxti tela in corpus, *direxisti*, 6, 57
diri, *sing. gen.* ditis 12, 199. *nom. plur.* cometæ G. 1, 488
dirige gressum Æ. 1, 405. 11, 855. cursum 5, 162
dirigere vulnera 10, 140
dirigit arcu spicula 11, 654. 12, 490
dirigite cursum in lucos 6, 195
dirìguêre oculi 7, 447
diriguit sanguis formidine 3, 260
dirimatur nostro sanguine bellum 12, 79
dirimit, *separat*, 7, 227
diripere litore funem 3, 267
diripient rates navalibus 4, 593
diripit ense dextram, *abscindit*, 10, 414. 475
diripiunt tergora costis 1, 215. dapes 3, 227
diripuêre mella apes G. 4, 214
focos Æ. 9, 75. aras 12, 283
dirum nefas Æ. 4, 563. funus 11, 56. bellum 11, 217. exitium 12, 924
dirus Ulysses Æ. 2, 261. 762
diruta rupis arbusta 10, 363
discat mitescere E. 10, 61
disce accendere G. 3, 414. crimine ab uno omnes Æ. 2, 66. tuum dolorem 12, 146. ex me virtutem 12, 435
discedam Æ. 6, 545
discedat scena versis frontibus G. 3, 24
discedens Æ. 8, 167. 9, 40. 10, 246. 11, 46
discedere E. 3, 78. G. 4, 359. Æ. 9, 20. bello 2, 109. ad urbem 12, 184
discedite 2, 644
discentem currere 5, 222
discere G. 1, 351. 2, 106. causas veniendi Æ. 6, 488. venientem vultus 6, 755
discernere diem noctemque 3, 201
discerneret litem arvis, *dirimeret* 12, 898
discerptum juvenem G. 4, 522
discerpunt auræ omnia Æ. 9, 313
disces genus tuum 5, 737
discesserat dies cœlo, 10, 215
discessere omnes medii 12, 696
discessu 6, 464. 8, 215
discimus G. 2, 249
discinctos Afros Æ. 8, 724
discindit amictus 12, 602
discissos artus G. 3, 514
discit irasci 3, 232. vitas & crimina Æ. 6, 433
discite cultus G. 2, 35. spes vestras Æ. 3, 103. justitiam 1, 620
discludere Nerea ponto E. 6, 35
disco succurrere miseris Æ. 1, 634
discolor aura auri 6, 204
discordes venti 10, 356
discordia, *subst.* E. 1, 72. G. 2, 496. 4, 68. Æ. 6, 280. 7, 545. 8, 702. 10, 9. 106. 12, 313. 585. *adject.* ora sono 2, 423
discordibus armis G. 2, 459. animis Æ. 9, 688
discrepat ætas 10, 434
discreverat telas auro 4, 264
discrimina rerum 1, 208. vocum 6, 646. lethi 9, 143. quæ spinâ dedit discrimina costis 10, 382. dedit vobis 10, 393. haud dabit una anima,

ma, *periculo* 10, 529
diſcriminat agros Æ. 11, 144
diſcrimine Æ. 1, 578. 3, 685. 5, 154. 6, 319. 10, 108. 511. 12, 498. 770. *periculo* 3, 629. 9, 210
diſcumbere toris 1, 712
diſcumbitur ſuper oſtro 1, 704
diſcunt abſcondere G. 3, 558
diſcurrere pares Æ. 5, 580
diſcurrit ſeptem in ora, *fluvius* G. 4, 292.
diſcurritur in muros Æ. 11, 468
diſcurrunt 9, 164. 12, 590. ad portas 12, 577
diſcuſſæ jubæ capiti 6, 810. umbræ 12, 669
diſcutit ſol umbras G. 3, 357
disjecit fulmine montes 1, 283. rates Æ. 1, 47
disjecta per agmina 12, 482. 689
disjectæ moles 8, 191
disjectam æquore claſſem 1, 132
disjectas moles 2, 608
disjecti duces 11, 870
disjectis muris 8, 355
disjice corpora ponto 1, 74. pacem compoſitam 7, 339
disjicit frontem ſecuri, *fecat*, 12, 308
disjungimur oris Italis 1, 256
diſparibus cicutis E. 2. 36
diſpendia moræ Æ. 3, 453
diſperdere carmen ſtipulâ E. 3, 27
diſpergit oſſa Æ. 10, 416. vitam in auras 11, 617
diſperſi, *Troes*, *plur.* 3, 197
diſperſit voti partem in auras 11, 795
diſperſum genus montibus 8, 321
diſpliceat G. 3, 56
diſponunt enſes Æ. 3, 237
diſpulerat æquore turbo Teucros 1, 516
diſpulit per invia ſaxa, *nawes*, 1, 542. umbras 5, 839
diſſenſu vario tollit ſe clamor 11, 455
diſſidet noſtris ſceptris terra, *ſeparatur*, 7, 370
diſſiliunt æra G. 3, 363
diſſiluiſſe ferunt hæc loca 3, 416
diſſiluit ictu mucro 12, 741
diſſimilem me fortibus auſis 9, 282
diſſimulant 1, 520
diſſimulare 4, 305
diſſimulent Æ. 4, 391
diſſimulo 4, 368
diſſultant ripæ 8, 240. fulmine crepitus 12, 923
diſtant longo curſu 3, 116
diſtendere, *equos*, denſo pingui G. 3, 124
diſtendunt nectare cellas, *apes*, Æ. 1, 437
diſtenta capellæ ubera E. 4, 21
diſtentas lacte capellas 7, 3
diſtentent ubera vaccæ 9, 31
diſtillat ab inguine virus G. 3, 281
diſtinet agger hoſtem Æ. 11, 381
diſtractus equis Hippolytus 7, 767
diſtricti radiis rotarum, *rei*, 6, 617
diſtulerant in verſa quadrigæ, *reum*, 8, 643
diſtulit in verſum ulmos G. 4, 144. piacula in mortem Æ. 6, 569. Græcos Hector in decimum annum 9, 155
Diti, *Plutoni*, 4, 702
ditione tenerent terras 1, 240. tenebat, *Cyprum*, 1, 626. premebat populos 7, 737. premat Auſoniam 10, 53
Ditis, *Plutonis*, G. 4, 467. 519. Æ. 5, 731. 6, 127. 269. 397. 541. 7, 568. 8, 668. 12, 199.
ditiſſima terra G. 2, 136
ditiſſimus agri Æ. 1, 347. 7, 537. 9, 360. 10, 563
diu G. 1, 197. Æ. 1, 355. 2, 509. 6, 738. 10, 304. 359. 480. 861. 12, 738. 781
Diva, *nom.* 1, 486. 3, 552. 4, 365. 6, 367. 8, 387. 534. 10, 76. *vocat*, 7, 41. 8, 396. 10, 255. 11, 560. 12, 179
Divæ, *genit.* 1, 451. 509. 2, 168. 232. 425. 787. 6, 637. 7, 645. 8, 437. 531. 9, 529. *voc. plur.* E. 10, 70
divellere nodos Æ. 2, 220. corpus 4, 600
divellerer amplexu tuo 8, 568
divellimur inde 2, 434
diverberat auras ſagitta 5, 503. umbras noctis haſta 9, 411
diverberet umbras ferro 6, 294
diverſa, *nom. fœm.* fugit umbra G. 4, 500. *ablat. fœm.* parte Æ. 9, 1. 691. 11, 203. ab urbe 12, 621. *neutr. plur.* diverſa colore licia E. 8, 75. ora, *Nili*, G. 4, 292. locis flumine 4, 367. æquora Æ. 1. 380. 3, 325. 12, 742. exilia 3, 4. tecta 4, 163. litora 5, 676. brachia 9, 623. agmina 12, 557. fata 12, 726. à portu diverſa petamus, *loca*, 7, 132. in diverſa quadrigæ diſtulerant reum 8, 642
diverſæ curæ 12, 487
diverſas agè, *naves*, 1, 74. cædes 12, 501
diverſi, *plur.* radii G. 1, 446. explorant Æ. 7, 150. circumſpiciunt 9, 416
diverſis quatuor temporibus G. 1, 258. partibus Æ. 12, 521. 708
diverſo hoſte G. 3, 32. litore 4, 432. luctu Æ. 2, 298. ex diverſo 2, 716. 3, 232.
diverſos equos 12, 495
diverſum litus 11, 261
diverſus abis 5, 166. 11, 855
divertitur orbita G. 3, 293
dives Capua G. 2, 224. Dido Æ. 4, 263. Anagnia 7, 684. pecoris E. 2, 20. opum G. 2, 468. Æ. 1, 18. 2, 22. triumphis 4, 38. equûm 9, 26. avis 10, 201. ramus 6, 195
Divi, *plur.* Æ. 3, 363. 12, 28.
dividet medium orbem G. 1, 209
dividimus muros 2, 234
dividit, *vina*, 1, 201. *ſeparat*, 3, 383. 12, 45. nunc huc, nunc illuc animum 4, 285. 8, 20. frontem ferro 9, 751. aurum, *gemma*, 10, 134
divina, *abl.* Palladis arte 2, 15. *neutr.* tela 9, 659
divinæ mentis G. 4, 220. ſtirpis Æ. 5, 711
divine Poëta E. 5, 45. 10, 17
divini opus Alcimedontis E. 3, 37. ruris G. 1, 168. parentis Æ. 5, 47. decoris 5, 647. capitis 10, 639
divinis rebus Æ. 8, 306
divinitus ſit illis ingenium G. 1, 415
divino carmine E. 6, 63. ore 3, 373
divinos lacus Æ. 3, 442
divinum odorem 1, 407. amorem 8, 373
divis E. 4, 15. Æ. 2, 402. 647. 3, 19. 8, 103. 301. 12, 296. 817

diviſæ, *plur.* arboribus patriæ G. 2, 116
diviſos penitus toto orbe Britannos E. 1, 67
divitiis Æ. 6, 610
divitis agri 7, 262. domini 12, 473
divo, *adject.* Laurenti 12, 769
divortia, *viarum*, 9, 379
Divorum 7, 211
Dives E. 1, 42. 8, 19. Æ. 3, 222. 526. 5, 234. 6, 172. 620. 11, 301. 12, 286
diurnis horis G. 3, 400
Divum, *acc.* Æ. 12, 797
Divûm, *genit.* E. 3, 73. G. 1, 238. 4, 347. 358. Æ. 1, 50. 69. 83. 636. 2, 123. 241. 269. 336. 517. 602. 648. 777. 3, 5. 114. 148. 359. 370. 717. 4, 95. 201. 204. 356. 378 396. 5, 45. 56. 6, 125. 368. 533. 589. 792. 799. 7, 50. 192. 443. 648. 8, 131. 504. 572. 9, 6. 495. 10, 2. 18. 65. 155. 175. 743. 880
dixerat 2, 152 621. 705. 3, 607. 4, 238. 331. 663. 5, 84. 740. 6, 633. 752. 7, 212. 8, 152. 276. 387. 9, 104. 410. 743. 10, 246. 482. 530. 547. 11, 120. 132. 12, 574
dixêre G. 4, 221. Æ. 3, 693
dixerit E. 6, 69
dixerunt 4, 46. Æ. 6, 242
diximus 3, 332
dixit E. 2, 38. 39. G. 4, 499. Æ. 1, 406. 740. 3, 258. 312. 335. 362. 4, 579. 650. 659. 5, 164. 238. 467. 477. 6, 155. 231. 677. 8, 66. 366. 615. 9, 14. 10, 776. 867. 882. 11, 561. 595. 709. 858. 12, 266. 681. 780
dixiſſe 1, 537. 3, 166
do 12, 833
doceas 1, 336. iter 6, 109
doceat me fortuna dolere 4, 434
docebo te cauſas & ſigna G. 3, 440. te tua fata Æ. 6, 759. paucis adverte docebo 4, 116. 8, 50. animos adhibete docebo 11, 315
docemus nomen patriamque 11, 249
docens fata 12, 111
docent inoleſcere G. 2, 77
doceri ne quære Æ. 6, 614
doces ſylvas reſonare E. 1, 5
docet urbem Æ. 6, 891. letum hoſpitis 8, 316
docta comes Æ. 6, 292
doctiſſima fandi Cymodocea Æ. 10, 225
docuere equitem G. 3, 116. augurium Æ. 1, 396. ſuos 5, 600
docuit E. 5, 87. 8, 47. Æ. 1, 745. 5, 598. 705. 6, 565
Dodona G. 1, 149
Dodonæos lebetas Æ. 3, 466
dolebas E. 3, 14
dolens Æ. 1, 13
dolent 6, 733
dolentem 4, 393
dolere 4, 434
doli, *genit.* 2, 264. 8, 206. *plur.* G. 4, 400. Æ. 2, 134
Dolichaonis 10, 696
dolis 1, 677. 2, 44. 152. 196. 4, 128. 8, 393. 11, 523. 12, 26
dolituri, ô nunquam dolituri 11, 732
dolo 1, 688. 2, 34. 5, 342. 11, 712
Dolones 7, 664
Dolonis 12, 347
Dolopum 2, 7. 29. 415. 785
dolor G. 3, 102. 457. Æ. 2, 594. 4 679. 5, 172. 6, 31. 383. 8, 220. 501. 9 66. 10, 398. 507. 12, 422. 801
dolore 1, 390. 673. 4, 474. 7, 291. 11, 151. 709. 12, 411. 599
dolorem 1, 213. 2, 3. 4, 419. 693. 5, 608. 6, 464. 9, 426. 10, 64. 11, 159. 645. 12, 146
doloris *nom.* 1, 69. 5, 5. *acc.* 12, 880
doloris 9, 216. 12, 945
dolorum 10, 863
dolo 4, 95
dolos G. 4, 346. Æ. 1, 686. 2, 62. 252. 4, 296. 563. 6, 29. 567. 11, 704
doluiſti noſtro dolore 1, 673
doluit G. 2, 499
dolum E. 5, 61. 6, 23. Æ. 5, 590
dolus 2, 390
domandæ multâ mercede, *arbores*, G. 2, 62
domandi, *gerund.* 3, 164
domandum, ante domandum, *antequam domentur* 3, 206
domans Æ. 6, 80
domat illum cura G. 3, 539. raſtris terram 9, 608
domatur ulmus in burim G. 1, 169
domi E. 3, 33. 7, 15
domibus G. 2, 443
domina Æ. 11, 868
dominabitur Argis 1, 289. oris cunctis 3, 97. Albâ 6, 766
dominæ, *genit. Deæ*, 3, 113
dominam, *Reginam*, 3, 438. 6, 397. 11, 805
dominantur avenæ E. 5, 37. G. 1, 154. in urbe Danaï Æ. 2, 327
dominarier arce Æ. 7, 70
dominata urbs multos per annos 2, 363
domini, *genit.* 12, 473. 534. *plur.* E. 3, 16
dominis Æ. 12, 236
domino 9, 332
dominorum 6, 613.
dominos rerum Romanos 1, 286. Teucros 10, 866
dominum Æneam 4, 214. 6, 621
domitant in pulvere currus 7, 163
domitare boves G. 1, 285
domitas urbes 3, 30
domitis equis 3, 206
domito Olympo Æ. 9, 84
domitor maris Saturnius 5, 799. equûm 7, 189. 651. 691. 9, 523. 12, 128. 550
domitrix equorum Epidaurus G. 3. 44
domitum cultoribus orbem 2, 114
domitura ſaporem Bacchi *mella* 4, 102
domitus habenis equus 3, 89
domo 3, 96. Æ. 1, 604. 4, 82. 10, 141. 183. unde domo 8, 114
domorum G. 4, 159. 2, 445. 8, 98. 11, 382. 12, 131
domos G. 1, 182. 2, 115. 209. 511. 4, 446. Æ. 1, 144. 2, 47. 365. 635. 3, 123. 137. 550. 647. 4, 97. 311. 5, 732. 756. 6, 269. 534 705. 7, 126. 336. 394. 11, 140. 12, 643
domuere Trojanos 2, 198
domuit morte Centauros G. 2, 456
domum E. 1, 36. 4, 21. 7, 44. 8, 68. 72. 10, 77. G. 2, 206. 4 10. 133. 363. Æ. 1, 665. 2, 579. 677. 702. 756. 3, 85. 7, 52. 343. 407. 492. 8, 253. 490. 11, 163. 395. 12, 805
domus G. 1, 371. 2, 461. 524. 4, 209. 481. Æ. 1, 172. 288. 310. 641. 2, 241. 300. 311. 483. 486. 563. 652. 3, 97. 618. 4, 313. 645. 5, 121. 214. 638. 6, 27.

6, 27. 53. 81. 683. 7, 122. 371. 8, 39. 65. 192. 235. 262. 270. 422. 9, 448. 10, 1. 52. 101. 526. 12, 59. 519. 547
dona E. 5, 81. 6, 79. G. 2, 454. 3, 22. 4, 1. 520. Æ. 1, 683. 699 713. 2, 36. 44. 49. 189. 3, 301. 464 469. 488. 4 453. 5, 101. 266. 362. 385. 391. 400. 6, 225. 632. 871. 7, 86. 155. 8, 181. 284. 609. 721. 729 9, 283. 361. 407. 626. 10, 882. 11, 228. 479. 12, 768
donabimus te cicutâ E. 5, 85
donant, *omnia*, nubibus auræ Æ. 9, 313
donaria G. 3, 533
donat habere Æ. 5, 262. 10, 701. munere 5, 282. 361
donata, *munera*, E. 3, 1
donati omnes Æ. 5, 268
donatus 5, 305
donec E. 6, 85. G. 3, 558. 4, 312. 413. Æ. 1, 277. 2, 100. 630. 719. 5, 698. 6, 745. 8, 326. 9 442. 10, 268. 301. 11, 201. 803. 860. 12, 2:4
donis 1, 451. 663. 718. 3, 439. 485. 4, 63. 5, 54. 543. 9, 885. 7, 284. 8, 61. 76. 617. 10, 620. 11, 50. 3:2
dono, *nom.* 2, 269. 8, 658. quam dedit E. 2, 37
donum Æ. 1, 656. 2, 31. 5, 478. 6, 408. 11, 566
Donysam 3, 125
dorica caſtra 2, 27. 6, 88
Doris E. 10, 5
dormiat G. 2, 506
dorſo, *aratri*, 1, 172. equi 3, 116. nemoris 3, 436. ſpeluncæ Æ. 8, 254. nymphæ 10, 226. æquoris 10, 303.
dorſum immane mari, *ſcopulus* 1, 114. *tergus* 11, 577
Dorycli 5, 620. 647
dotabere ſanguine Trojano 7, 318
dotales Tyrios 4, 104
dotalis regia 9, 737. 11, 369.
dotes 7, 423
Doto Nereïs 9, 102
draco G. 4, 408
draconem Æ. 11, 751
dracones 2, 225
draconi 4, 484
Drance, *voc.* 11, 378. 384
Drances, *nomen prop. viri* 11, 122. 220. 336. 443
Drancis 12, 644
Drepani 3, 707
Druſos Æ. 7, 284
Dryadas E. 5, 59
Dryades G. 1, 11
Dryadum 3, 40. 4, 460
Drymo, *Nympha* 4, 336
Dryope, *Nympha* Æ. 10, 551
Dryopen 10, 346
Dryopes 4, 146
duæ, *zonæ* G. 1, 237
duas aras E. 5, 66. Arctos *urſas* G. 1, 245. lances Æ. 12, 725
dubiæ menti 4, 55. 11, 314
dubiam mortem 2, 359
dubii ſpemque metumque inter 1, 222
dubiis ſignis G. 4, 253. monſtris Æ. 2, 171. rebus 6, 196. 12, 445. auris 11, 560. in dubiis 7, 86
dubio cœlo G. 1, 252
dubita Æ. 3, 316
dubitamus, & dubitamus adhuc virtutem extendere 6, 806
dubitanda, haud dubitanda refer 3, 170
dubitant, & dubitant homines ſerere G. 2, 433
dubitas, quid dubitas? Æ. 9, 12
dubitem 9, 191. haud equidem implorare 7, 311
dubites poſcere 8, 614
dubitet, quid dubitet G. 4, 242
dubius Mars G. 2, 283. Turnus Æ. 9, 797. nec ſum animi dubius G. 3, 289
duc Æ. 6, 153. 11, 464. duc age, duc ad nos G. 4, 358
ducam te in ſecreta 4, 403. te recto flumine Æ. 8, 57. te lato limite 9, 323
ducantur rotæ per terram G. 3, 170
ducat ipſum ad mœnia Æ. 1, 649. pecudes ſecum 4, 636. avo turmas 5, 550. captam Iarbas, *in matrimonium* 4, 326
duce te E. 4, 13. Æ. 6, 59. me 10, 92. 12, 260. Achate 1, 700
ducebam ſic equidem animo 6, 690
ducebant ſacra 8, 665
ducebat diem Lucifer 2, 802. curſus equeſtres Aſcanius 5, 668. Phrygia circum orgia 6, 518. ſemita per occultos calles 9, 383. milites in æquora Minucius 10, 206.
ducem G. 3, 125. Æ. 3, 122. 4, 224. 6, 263. 9, 180. 10, 374. 574
ducenda datur Lavinia, *in conjugium* 7, 359
ducens de pectore gemitus 2, 288. facem ſtella 2, 694. brachia diſtrahens 9, 623
ducent examina reges, *apum* G. 4, 21. vivos de marmore vultus Æ. 6, 848
ducente Deo 2, 632
ducentem in Latium Teucros 11, 168
ducentibus aſtris noctem G. 3, 156
ducere pompas ad delubra 3, 22. juga plauſtris 3, 140. muros Æ. 1, 427. vitam 2, 641. 4, 340. voces in fletum 4, 463. ſomnos 4, 560. dona 5, 385. honorem 5, 534. prædæ ſortem 9, 268. contra *hoſtem* 10, 285
duceret uva colorem E. 9, 49
duces G. 4, 4. Æ. 2, 261. 3, 470. 6, 194. 7, 107. 431. 8, 161. 503. 11, 84 93. 171. 430. 521. 598. 835. 870. 12, 325
decet te 5, 736. magna inter præmia 12, 437
duci, *verb.* progeniem Trojano a ſanguine 1, 23. intra muros 2, 33. in mœnia 2, 187. ordine duco 7, 276. 11, 79. equum 10, 858
duci, *dat.* 10. 156
ducibus 10, 267. 431
ducimus horas flendo 6, 539
ducit, *verb.* amores in longum E. 9, 56. unde genus ducis Æ. 5, 801. genus Olympo, 6, 834
ducis, *genit.* 1, 537. 3, 166. 401. 9, 675. 11, 7. 519. 758
ducit in urbem via E. 9, 1. equas amor trans Gargara G. 3, 269. tauros 4, 551. te via Æ. 1, 405. agmine 1, 494. Æneam in tecta 1, 635. ad mœnia 3, 347. ad limina manu 3, 372. per mœnia 4, 75. aciem 5, 563. mille viros 7, 652. ad Capitolia 8, 347. noctem inſomnem ludo 9, 166. qua ſemita ducit 11, 524
ducite ab urbe domum Daphnim E. 8, 68. 72. 76. 84. 94
ducitis annum, *ô ſidera*, G. 1, 6
ducitur tibi uxor E. 8, 29. Ac-

cætes Æ. 11, 85. æstas G. 4, 207. hinc ubi nomen Æ. 10, 145
duco capellam E. 1, 13. effigiem, *ferro*, 8, 75. vitam extrema per omnia Æ. 3, 315
ducta fesies rerum ab origine per viros 1, 646.
ductis sortibus urna stat 6, 22
ducto mucrone 12, 378
ductor 8, 129. 480. 513. 10, 285. 11, 266. 12, 456
ductorem 8, 496. classis 6, 334
ductores G. 4, 88. Æ. 1, 193. 239. 2, 14. 4, 37. 5, 133. 561. 8, 6. 9, 226. 778. 12, 126. 562
ductori 9, 691. 10, 814
ductoribus 5, 249
ductos currus G. 3, 533
ductus cornu harcus 2, 395. sorte sacerdos Æ. 2, 201
ducum 11, 13. 349. 12, 501
ducunt G. 3, 317. Æ. 3, 114 5, 471. 6, 43. 8, 552. 10, 117. 11, 88. noctem ludo G. 3, 379. funera 4, 256. pectora per augurium Æ. 5, 7. crinem sidera 5, 528. ocreas argento 7, 634. bellum cum gente 8, 55
dudum 2, 726. 5, 650. 10, 599. 12, 632
dulce satis humor E. 3, 82. *si* fuit tibi quicquam meum Æ. 4, 318. caput 4, 493. mihi haud quicquam sine te erit 12, 882
dulcedine, *lætitiâ*, G. 1, 412. 4, 55. Æ. 11, 538
dulcem cibum G. 2, 216. escam 4, 17
dulces, *nom.* somni 1, 342. undæ 2, 243. nati 2, 523. aquæ Æ. 1, 171. exuviæ 4, 651. nidi 5, 214. *acc.* metus E. 3, 110. nidos G. 1, 414. natos 3, 178. Æ. 2, 138. 4, 33. animas G. 3. 495. Æ. 3, 140. aquas G. 4, 61. terras Æ. 4, 281. meorum reliquias 4, 342. Argos 10, 782
dulci uligine G. 2, 184. nectare Æ. 1, 437. Ascanio 1, 663. umbra 1, 698. somno 4, 185. amore 6, 455. amplexu 8, 568. ex ore 12, 802
dulcia arva E. 1, 3. limina G. 2, 511. mella 4, 101. furta 4, 346. oscula Æ. 1, 691
dulcibus stagnis G. 1, 384. illecebris 3, 217. fluviis 3, 445
dulcis, *nom.* aura G. 4, 417. conjux 4, 465. Æ. 2, 777. Parthenope G. 4, 563. quies Æ. 6, 522. *gen.* aquæ E. 5, 47. musti G. 1, 295. Parnassi 3, 291. vitæ Æ. 6, 428
Dulichias rates, *Ulyssëas*, E. 6, 76
Dulichium, *Insula*, Æ. 3, 271
dum, *sæpissime, sed nullo singulari sensu*
necdum, *nondum*, E. 3, 43. 47. 9, 26. G. 2, 282. Æ. 3. 665. 7, 356. *quamdiu*, E. 5, 76. *bis*. 77. *bis*. 3, 63. Æ. 1, 611. *donec cum subj.* 1, 269. 4, 434. 10, 809. dum redeo, *donec*, E. 9, 23. *ut*, Æ. 4, 325. *dummodo, cum subj.* 11, 739. 791. exspectem dum libeat 12, 570
dumeta G. 1, 15
dumi 3, 338
dumis 4, 130. Æ. 4, 526. 8, 348. 9, 381. 393. 11, 570. 843
dumos G. 3, 315. Æ. 8, 594. 657
dumosa de rupe E. 1, 77
dumosis arvis G. 2, 180
duo E. 2, 40. 3, 40. 44. 5, 66. G. 3, 32. 4, 92. 231. Æ. 3, 623. 5, 78. 300. 6, 842. 7, 674. 8, 355. 661. 9, 265. 706. 10, 124. 11, 285. 690. 12, 488. 716. duo viros, *pro* duos, *accus.* Æ. 11, 285
duobus G. 4, 67. Æ. 5, 183
duodena per astra G. 1, 232
duorum Æ. 2. 213. 4, 95. 12, 511. 726
duos E. 5, 68
duplex spina G. 3, 87. genus Æ. 12, 198
duplicant vota 8, 556
duplicat sol umbras decedens E. 2, 67. hasta virum Æ. 11, 645
duplicato poplite 12, 927
duplicem gemmis auroque coronam 1, 659. amictum 5, 421
duplices palmas 1, 97. 9, 16. Thebas 4, 470. Cœloque Erebogue parentes 7, 140. manus 10, 667
duplici dorso G. 1, 172. Mæandro, *flexu*, Æ. 5, 251. squama 9, 707
dura, *nom.* ad tactum pellis G. 3, 508. res Æ. 1, 567. gens 5, 730. silex 6, 471. conjux 10, 45. potentia 10, 72. quies 10, 745. 12, 309. fortuna 12, 677. *voc. ô crudelis*, E. 10, 47. *abl.* gente Æ. 11, 48. *plur.* imparia G. 2, 369. saxa 3, 230. limina Æ. 2, 479. vada 3, 706. sedilia 5, 837. ossa 6, 54. prælia 7, 807. discrimina 10, 393. rudimenta 11, 159. dura multa cum corde putabant 8, 522
duræ *genit.* mortis G. 3, 68. Æ. 10, 791. Trojæ 11, 288. *plur.* quercus E. 4, 30. 8, 52. coryli G. 2, 65
duram humum 3, 397. hyemem 4, 239. vim 4, 399
duramus gelu Æ. 9, 604
durando, *gerund.* G. 2, 295
durare solum E. 6, 35. per annos G. 2, 100. durare laborem Æ. 8, 577
duras in auras Æ. 4, 428. curas 4, 488
durat, *terram*, calor G. 1, 91. humeros ad vulnera 3, 257
durate Æ. 1, 211
durescere campum G. 1, 72
durescit limus E. 8, 80
duri, *gen.* Martis, 10, 44. Æ. 12, 73. dentis G. 2, 378. Ulyssis Æ. 2, 7. Atlantis 4, 247. casus 6, 377. belli 10, 146. Halesi 10, 422. *plur.* Dardanidæ 3, 94. dolores 5, 5. Æneadæ 9, 468
duris cotibus E. 8, 43. G. 4, 203. rebus 1, 146. agrestibus 1, 160. arvis 2, 341. incudibus 2, 540. lupatis 3, 208. cautibus Æ. 4, 366. stipitibus 7, 524. glebis 7, 747. ossibus 9, 66. contis 9, 510
durissima regna 6, 566
dure vomere G. 3, 515. labore 4, 114. tergo Æ. 5, 403. vulnere 5, 437. ferro 6, 148. robore 8, 315. 11, 893. tumultu 8, 371. ligno 9, 543. Marte 12, 410
duros bello Scipiadas G. 2, 170. bidentes 2, 355. cestu Æ. 5, 478. labores 6, 437. 8, 291. agrestes 7, 504. colles 11, 318. postes 11, 890
durum, *masc.* dentem vomeris G. 1,

G. 1, 261. Euryſthea 3, 4. ſaporem Bacchi 4, 102. laborem Æ. 8, 380. Ciſſea 10, 317. *neutr.* genus G. 1, 63. 4, 246. Æ. 9, 603. iter 6, 688
durus labor G. 2, 412. amor 3, 259. arator 4, 512. Æ. 6, 442
dux E. 8, 38. Æ. 1, 368. 4, 124. 165. 6, 348. 562. 9, 28.
duxêre triumphos ad templa G. 2, 148. unde duxere genus Latini Æ. 5, 568
duxerit in montes E. 6, 65
duxi ſub mœnia Æ. 8, 165
duxiſſe ſenectam 10, 192
duxiſti me crimine dignum 10, 669
duxit me per omnia 6, 565. per ſingula 888. Æneam ſubter faſtigia tecti 8, 367. *arcum longe*, 11, 860
Dymas 2, 340. 394. 428

E.

E *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu*
eque quercu E. 7, 12. éque chao *vel* aque G. 4, 347
ea, eam, eo, eos, eum, *rarius, neque ullo ſingulari ſenſu*
eadem, *nom. ſing.* G. 2, 89. 165. 4, 234, Æ. 6 655. *neutr. plur.* E. 2, 35. 5, 87. G. 4, 36. Æ. 1, 244. 3, 95. 4, 77. 298. 678. 5, 812. 6, 647. 8, 146. 382. 9, 302. 10, 487. 508. 607. 741. 11, 96. 132. 12, 197
eamus E. 9, 64
eandem Æ. 4, 125. 165
eaſdem G. 4, 185. Æ. 7, 69
eat G. 1, 345
ebenum 2, 117
ebori Æ. 1, 596
eboris 11, 333
ebuli E. 10, 27
ebur G. 1, 57. 480. 2, 193. Æ. 10, 137. 12, 68
eburna, *abl.* porta Æ. 6, 898. vagina 9, 305
eburno, humero G. 3, 7. pectine Æ. 6, 647
eburnum enſem 11, 11
Ebuſo *dat. nom. propr. viri*, Æ. 12, 299
ecce, *cum verb. vel nom. ut* ecce Palæmon E. 3, 50. ecce proceſſit aſtrum Cæſaris E. 9, 47. & E. 2, 46. 5, 66. G. 1, 108. 407. 3, 515. Æ. 2, 57. 203. 270. 318. 403. 526. 673. 682. 3, 219. 477. 687. 4, 152. 576. 5, 167. 324. 793. 854. 6, 46. 255. 337. 656. 7, 286. 706. 8, 81. 228. 9, 417. 10, 133. 322. 377. 570. 11, 226. 448. 547. 12, 319. 650. 672.
Echionium nomen 12, 515
ecqua eſt cura 3, 341
ecquid 3, 342
ecquis erit modus? E. 10, 28. erit mecum qui Æ. 9, 51
edat nec te dolor 12, 801
edax ignis 2, 758. edebat ignis artus G. 3, 566. funera per campos Æ. 10, 602
edendi penuria 7, 113. amor 8, 184. rabies 9, 63
edice, *ſignifica* 11, 463
edicit 10, 258
edico G. 3, 295. Æ. 3, 235
ediderat vix hæc 5, 693
ediderit funera 9, 527. ſtrages 9, 785
edidit hæc 5, 799. hæc ore 7, 194. *illum* in auras 7, 660. Electram Atlas 8, 137
ediſcere E. 6, 83
ediſſere hæc mihi Æ. 2, 149
editus auſtro, *campus*, G. 2, 188
edoceat Æ. 8, 13
edocet 5, 748. 10, 152
Edoni boreæ 12, 365
educat, *alit*, 10, 518
educere cœlo, *ad cœlum erigere*, 2, 186. 6, 178. pubem caſtris 11, 20. natos *alere*, 8, 413
educet, *pariet*, 6, 765. 779
educta mœnia caminis Cyclopum Æ. 6, 630
eductam ſub aſtra turrim 2, 461
eductum, *educatum*, 7, 763. 9, 584
educunt fœtus G. 4, 163. Æ. 1, 436
edunt puerum in cotibus E. 8, 45. fœtus G. 4, 199
eduramque pyrum 4, 145
eduxit, *educavit*, Æ. 9, 673. corpore telum 10, 744
effabilis dictu 3, 621
effare 6, 560
effari 4, 76
effata, *fæm.* 4. 30. 456. 499. 5, 653. 6, 262. 7, 456. 12, 601. 885
effatur 9, 295. 737. 10, 523
effatus G. 4, 450. Æ. 3, 463. 6, 197. 547. 7, 274. 8, 443. 9, 22. 644. 10, 256. 298. 877. 11, 741. 12, 896
effecta res Æ. 11, 14.
effer E. 8, 64
effera, *fæm.* Dido Æ. 4, 642. flammis 7, 787. juventus 8, 6. mens 8, 205. vis animi 10, 898. *neutr.* facta 8, 484
efferre pedem 2, 657
efferri 5, 359
effert caput G. 3, 553. ignem adytis Æ. 2, 297. ora 5, 368
effervere, *erumpere*, G. 1, 471. 4, 556
efficiam E. 3, 51
efficit inſula portum Æ. 1, 164
effigiem E. 8, 75. Æ. 2, 167. 184. 3, 497. 4, 508
effigies, *plur.* 3, 148. 7, 177. 443
effingere caſus in auro 6, 32
effingit greſſus euntis 10, 640
efflagitat 12, 759
efflant lucem naribus elatis equi 12, 115
efflantem faucibus ignes 7, 786
effodêre ſignum 1, 447
effodiunt portus 1, 431
effœta veri ſenectus 7, 440. 452. ſeclis ſenectus 8, 508
effœtæ vires 5, 396
effœtos agros E. 1, 81
effœtus vinitor 2, 417
effoſſi luminis Æ. 3, 663
effoſſis ſepulchris G. 1, 497. latebris 4, 42
effractoque cerebro Æ. 5, 480
effræna gens virum G. 3, 382
effudêre ſeſe carceribus quadrigæ G. 1, 512. currum Æ. 7, 780
effudit jubam cervice G. 3, 92. lachrymas E. 3, 312. 10, 465. vires in ventum 5, 446. pectore voces 5, 481. pectore dicta 7, 292. ad æthera voces 8, 70. *illum*, ſolo, *ſtravit*, 12, 380
effuge 3, 398. 11, 825
effugia 2, 140
effugies nunquam hodie E. 3, 49. telum Æ. 9, 748
effugimus ſcopulos 3, 272
effugiſſe gentem 3, 653
effugit 5, 151. manus imago 2, 793. 6, 701. nuncius aures 7, 437
effugiunt 2, 226. mortem 11, 881
effulgens 2, 616

effulgent Æ. 5, 133
effulgere 8, 677
effulſit lux oculis 9, 110. 731
effultum foliis, *ſubſtentatum*, 8, 368
effultus 7, 94
effundat in æquor Teucros 9, 68. tellurem in undas 12, 204
effunde, *illum*, ſub portis 11, 485
effundens ſeſe. faucibus halitus 6, 241
effundere vitam 1, 102. fletus 2, 271. voces 5, 723. omne genus telorum 9, 509
effundit pectore queſtus 5, 780. manibus habenas 5, 818. auxilium Aſcanio 7, 522. irarum habenas 12, 499. *illum*, ſolo 12, 532
effundunt ducem, *equi*, *excutiunt* 10, 574
effuſa, *fœm. nom.* crines 4, 509. ad ripas turba 6, 305. Mycenis tempeſtas, *erumpens*, 7, 222. agris juventus 7, 812. *abl.* grandine 10, 803
effuſæ, *plur.* cæſariem per colla G. 4, 337. genis lacrymæ Æ. 6, 686. matres, *egreſſæ*, 12, 131
effuſi, *plur.* carcere currus G. 3, 104. Æ. 5, 145. nos lacrymis 2, 651. *elapſi* 5, 317
effuſis imbribus 5, 693
effuſo flumine G. 4, 288. ſanguine Æ. 7, 788
effuſos imbres G. 2, 352
effuſum equitem Æ. 10, 893
effuſus nubibus imber G. 4, 312. labor 4, 492. in undis Æ. 6, 339
egelido flumine 8, 610
egenis rebus 6, 91. 8, 365. 10, 367
egenos omnium 1, 603
egens 1, 388
egent G. 2, 28
egentem Æ. 4, 373. rationis 8, 299. noſtræ vocis rem 11, 343
egentes laudis 5, 751. cujus, *rei indigentes* 7, 197
egêre boves ad flumina E. 3, 24. *expulerunt*, Æ. 6, 463. 8, 118. *coëgerunt*, 7, 240. *impulerunt*, 8, 133. *duxerunt*, 8, 335. Rutulos ad mœnia, *pepulerunt*, 11, 629
egeret 9, 88
Ægeriæ Æ. 7, 763. 775
egerimus noctem inter gaudia 6, 514
egerit hoſtes fugâ G. 3, 120
egeſtas G. 1, 146. 3, 319. Æ. 6, 276
eget 2, 522
egiſſe vias ſubter mare 3, 695
egit, quocumque Deus circum caput egit, *circumvertit*, G. 2, 392. ſol hyemem ſub terras 4, 51. fundam Æ. 9, 587. 11, 579. *illum*, in adverſos furor 9, 761. *eum*, in fraudem 10, 73
ego, *paſſim*, *ſed nullo ſingulari ſenſu*
egomet Æ. 3, 623. 5, 650. 6, 505
egredere 8, 122
egregia, *nom. fœm.* conjux Æ. 6, 523. *abl.* ſtirpe 5, 297. gente 11, 432
egregiam bello gentem 1, 449. laudem 4, 93. virtute progeniem 7, 258
egregias urbes G. 2, 155. animas Æ. 11, 24
egregiis armis 9, 581
egregio ore 4, 150. genero 11, 355
egregium juvenem 5, 361. forma 6, 862. 12, 275. Anthorem 10, 778. genus 7, 213. 556. formæ decus 7, 473. quid tam egregium ſi 11, 705
egregius pariter pietate vel armis 6, 770. animi 11, 417
egreſſi, *plur.* 1, 176. 3, 79. 9, 314
egreſſis 2, 713. 10, 283
egreſſus 1, 2
eheu E. 2, 58. 3, 100
eia Æ. 9, 38. eia age rumpe moras 4, 569
ejecto armo 10, 894
ejectum litore 4, 373. Tarquinium 8, 646
ejectus 1, 582
elabitur anguis flexu ſinuoſo G. 1, 244. undis Æ. 5, 151
elapſa, *nom. fœm.* ſagitta 9, 632
elapſi, *ſunt*, 9, 545
elapſus 1, 246. 2, 318. 526. 5, 326. 445. 8, 492. in frondes *ignis* G. 305
elata mari tellus Æ. 6, 23
elatam dextram in jugulum 10, 415
elate, *voc.* animis ſuperbis, Æ. 11, 715
elati, *plur.* G. 3, 108
elatis naribus Æ. 12, 115
electra, *ſubſt.* E. 8, 54
Electra, *nom. propr.* Æ. 8, 135
Electram 8, 136
electro G. 3, 522. Æ. 8, 402. 624
Elei metas G. 3, 202
Eleuſinæ matris 1, 163
elephanto, *ebore*, 3, 26. Æ. 3, 464. 6, 895
Eliadum equarum G. 1, 59
elicit undam 1. 109
Elidis Æ. 3, 694. 6, 588
eligit equos 7, 274
eligitur locus G. 4, 296
Eliſæ 4, 335. 610. 5, 3
eliſam 3, 567
eliſerit premens angues, *occiderit*, Æ. 8, 289
eliſos oculos 8, 261
eloquar 3, 39
eloquio 11, 383
elucent G. 4, 98
eluctabitur aquâ 2, 244
eludit, *fallit*, Æ. 11, 695
eluitur ſcelus 6, 742
eluſit, *fefellit*, G. 1, 226
eluſus eſt Æ. 12, 755
Elyſios campos G. 1, 38
Elyſium Æ. 5, 735. 6, 542. 744
emat te ſibi generum G. 1, 31
Emathiæ 6, 390
Emathiam 1, 492
Emathiona Æ. 9, 571
emenſæ, *plur.* ſidera 5, 628
emenſi iter 7, 160. 11, 244
emenſo Olympo G. 1, 450
emenſus ſpatium Æ. 10, 772
emi honorem vitâ 9, 206
emicat, *exſilit*, 5, 319. 337. 9, 736. 11, 496. 12, 728. in litus 6, 5. in currum 12, 357
emicuit ſolo, *exiliit*, 2, 175
eminet tergo, *emergit*, 10, 227
eminus 10, 346. 645. 776. 801. 11, 674. 12, 342. 711. 921
emiſſa, *nom. fœm.* tenebris in lucem G. 3, 551. favis juventus 4, 22. *neutr.* ſpicula Æ. 11, 676
emiſſam hyemem 1, 128
emiſſum G. 4, 58
emittit porta, *dimittit*, Æ. 6, 898. jaculum in auras 9, 52. haſtam 10, 474
emota fundamenta 2, 610

emotæ, *plur.* curæ Æ. 6, 382
emoti cardine poſtes 2, 493
emovet arma tectis 6, 524
emptum magno optaverit 10, 503
emuniit poſtes 8, 227
en, en Priamus Æ. 1, 465, en quatuor aras E. 5, 65. en erit ut liceat 8, 9. en quid agam? Æ. 4, 534. en ago capellas E. 1, 12. en ſupplex venio Æ. 11, 365
enarrabile, non enarrabile clypei textum 8, 625
enavit pennis 6, 16
Enceladi 3, 578
Enceladoque 4, 179
enim, *paſſim.*
Enipeus, *nomen fluv.* G. 4, 368
enitet ore decus Æ. 4, 150
eniti viribus G. 2, 360
enituit campus impulſo vomere G. 2, 211
enixa, *nom. fœm.* fœtus Æ. 3, 391. 8, 44. *eſt* ignes jugales 7, 320
enixæ ſervitio 3, 327
enodes trunci G. 2, 78
enſe Æ. 6, 251. 7, 640. 9, 324. 423. 548. 10, 414. 545. 11, 711. 12, 175. 306. 382. 389. 458. 508
enſem G. 1, 508. Æ. 2, 393. 553. 4, 507. 579. 646. 664. 5, 367. 471. 6, 524. 8, 459. 621. 9, 303. 347. 441. 749. 10, 387. 475. 536. 577. 682. 786. 815. 907. 11, 11. 489. 12, 90. 729. 785. 798
enſes G. 2, 540. Æ. 2, 155. 3, 237. 7, 636. 732. 10, 568. 11, 194
enſis 2, 600. 4, 262. 7, 743. 9, 431. 10, 394. 12, 731
enſibus 7, 526. 12, 288. 713
Entelle 5, 389
Entello 5, 472
Entellum 5, 387. 462
Entellus, *nomen prop. viri* 5, 437. 443. 446
enumerare plurima fando 4, 334. prolem meorum 6, 717
Eoæ Atlantides G. 1, 221
Eoas domos 2, 115. acies Æ. 1, 493
eodem E. 8, 8. G. 1, 483. 2, 182. Æ. 1, 578. 4, 556. 3, 437. 10, 596. *in eundem locum* 9, 689. uno eodemque partu 12, 847
Eois Æ. 2, 417. 6, 831
Eoo 3, 588. 11, 4. ab Eoo fluctu 3, 533
Eous G. 1, 288
Epëus, *nom. propr. viri*, Æ. 2, 264
Ephyre G. 4, 343
Ephyreiaque æra 2, 464
Epidaurus 3, 44
Epiri Æ. 3, 292
Epiro 3, 503
Epiros G. 1, 591
Epirum 3, 121
Epitidem Æ. 5, 547
Epitides, *nom. propr. viri*, 5, 579
epulæ, *plur.* G. 3, 527. Æ. 6, 604
epulamur dapibus 3, 224
epulandum 4, 602
epulas 4, 484. 7, 146. 8, 283
epulata, *nom. fœm.* G. 2. 537. Æ. 4, 207. 5, 762
epulis G. 4, 378. Æ. 1, 83. 220. 727. 5, 63. 6, 599. 7, 110. 175
Epulonem 12, 459
equæ 11, 571
equarum G. 1, 59. 3, 266. Æ. 11, 494
eques 6, 858. 10, 239
equeſtres 5, 667
equi, *gen.* G. 3, 182. Æ. 1, 448. 2, 32. 150. 4, 515. 5, 105. 6, 881. 9, 152. 10, 750. 891. 12, 364. *plur.* G. 3, 91. Æ. 1, 757. 3, 540. 6, 653. 7, 779. 8, 551. 11, 635. 12, 115
Equicolus, *nom. prop. viri*, 9, 684
equidem E. 1, 11. G. 1, 193. 415. 4, 116. 147. Æ. 1, 580. 623. 2, 77. 704. 3, 315. 4, 12. 45. 330. 382. 5, 26. 56. 399. 6, 690. 716. 722. 7, 205. 311. 369. 8, 129. 471. 9, 207. 10, 29. 793. 11, 111. 302. 348. 12, 818. 931. certe equidem E. 9, 7.
equinâ cervice G. 3, 92
equino pecori 3, 72. 463
equis E. 8, 27. G. 1. 250. 514. 2, 322. 3, 8. 358. Æ. 1, 480. 2, 418. 5, 554. 574. 578. 739. 6, 887. 7, 163. 285. 625. 767. 9, 124. 331. 10, 21. 354. 11, 190. 501. 871. 12, 352. 478
equitatus 8, 585
equitavit 10, 885
equitem G. 3, 216. Æ. 10, 893. 11, 517
equites Æ. 4, 132. 8, 518. 555. 9, 367. 379. 11, 464. 504. 12, 408
equitum 1, 560. 7, 804. 9, 48. 11, 433. 512. 598
equo 2, 48. 4, 157. 5, 571. 668. 7, 166. 9, 58. 269. 10, 181. 11, 499. 637. 671. 678. 706. 730. 743. 12, 291. 295. 345. 465. 509. 651
equorum G. 3, 44. 211. 280. 4, 389. Æ. 2, 476. 3, 704. 5, 549. 6, 591. 10, 592. 11, 607. 911. 12, 373. 484. 534. 616
equos G. 3, 50. 114. Æ. 1, 160. 320. 476. 572. 3, 470. 537. 5, 817. 6, 655. 7, 274. 639. 656, 724. 782. 8, 3. 607. 9, 353. 394. 606. 674. 777. 10, 367. 571. 577. 581. 11, 80. 610. 619. 914. 12, 82. 288. 326. 333. 337. 351. 495. 624. 736
equum G. 1, 13. Æ. 2, 401. 5, 319. 10, 858. 11, 710. 719. 741. 770
equûm, *equorum*, G. 2, 542. Æ. 7, 189. 651. 691. 9, 26. 523. 12, 128. 550
equus G. 2, 145. 3, 499. Æ. 2, 113. 260. 329. 5, 566. 6, 516. 9, 50. 11, 89. 493
eram, fatus 2, 323. 3, 90
erat hoc ipſum exitio G. 3, 511. tantæ molis erat Æ. 1, 37. fatus 1, 590. 2, 692. 3, 655. 6, 190. 372. 8, 520. 12, 650. conatus 6, 32. ventum 6, 45. cernere 6, 596. 8, 676. letho ſternendus 8, 566. his amor unus erat 9, 182
Erato Æ. 7, 37
Erebi G. 4, 471. Æ. 4, 26. 6, 404. 671
Erebo 6, 247. 7, 140
Erebumque 4, 510
erepta, *nom. fœm.* fato conjux 2, 738. gaza 2, 764. proles, *mortua*, 7, 51. pellis juvenco 11, 679. *abl.* virginitate 12, 141. *neutr.* munera ruinis Iliacis 1, 651. roſtra carinis 7, 186
ereptæ virginis 2, 413. conjugis 3, 330
erepte, *voc.* ruinis Pergameis 3, 476. periclis 3, 711
erepto nato 10, 878
ereptum honorem 5, 342. enſem

ſem 12, 799
ereptus ab undis Æ. 1, 600
Ereti manus, vulgò *Monte rotundo*, 7, 711
ergo, *adverbium cauſæ*, 6, 670
Ericaten 10, 749
Erichthonius G. 3, 113
Eridani 6, 659
Eridanus fluviorum rex G. 1, 482. gemina auratus taurino cornua vultu 4, 372
erige pyram Æ. 4, 495
erigit ſolo alnos E. 6, 63. fluctus ſub auras Æ. 3, 423. ſcopulos 3, 576. malum de nave 5, 488. undas 7, 530
erigitur, *attollitur*, 8, 25. 9, 240. inſula, *aſſurgit*, 8, 417
Erigonem G. 1, 33
erimus Æ. 7, 231
Erynnis 2, 337. 573. 7, 447. 570
eripe, *evelle*, G. 4, 107. te flammis Æ. 2, 289. fugam 2, 619. res Teucrûm letho 5, 690. ferrum vaginâ 6, 260. me his malis 3, 365. Turnum fatis 10, 624. fratrem morti 12, 157
eripere juvenem, *liberare* 9, 400. telum 12, 388
Eriphylen 6, 445
eripiem nubem 2, 606. mortalem formam 9, 101
eripiare hinc mihi 12, 948
eripiat thalamum Teucris 7, 388. quo ſe eripiat 12, 917
eripiens proſpectum oculis 8, 254
eripit enſem vaginâ 4, 579. 10, 896. enſem à femore 10, 788
eripite *hinc vos*, 3, 560
eripiunt nubes cœlumque diemque 1, 92. viſcera, *pecudibus*, 12, 215
eripui me letho 2, 134. Æneam nube 5, 810. illum per flammas 6, 111. promiſſam genero 12, 31.
eripuit mihi mentem 2, 736. Dareta, *ſubduxit*, 5, 464. quis te nobis 6, 342. ab ore loquentis, *vocem*, 7, 119. auxilium 9, 129. te tua dextera Turno 12, 539
erit ille mihi deus E. 1, 7. non erit in me mora 3, 52. ſi frigus erit 5, 70. huic aliud mercedis erit 6, 26. hoc ſat erit Æ. 3, 602. quidquid erit 5, 710. auxilio nobis 11, 428
errabant Æ. 1, 36
errabat ſylvis 7, 492
errabunda bovis veſtigia E. 6, 59
erramus Æ. 1, 337. in undis 3, 200
errando in cotibus G. 4, 203
errans buccula campo 4, 11. fœmina in finibus noſtris Æ. 4, 211
errant G. 3, 139. in montibus agnæ E. 2, 21. circum errant acies Æ. 2, 599. montibus 3, 644. centum annos 6, 329
errantem Gallum E. 6, 64. ſi quam ſororum Æ. 1, 326. Lunam 1, 746. terris & fluctibus 1, 760. *Ortygium*, 3, 76. *cervum*, 7, 493
errantes 3, 101. cervos 1, 189. Deos 6, 68. hederas E. 4, 19
erranti, *mihi*, 2, 570. dextræ 7, 498
erraptibus oculis 4, 691
errare boves E. 1, 9. colores G. 1, 453. fluitantem *ratem*, Æ. 5, 867. licentius 7, 557
erras in montibus E. 6, 52
errat Mars dubius mediis in armis G. 2, 283. Mincius flexibus 3, 14. ſylvis aut urbibus Æ. 1, 582. ſi quis ſuper halitus extremus 4, 684. manus circà aures 5, 435. coluber membris 7, 353. dumis, *Niſus*, 9, 397
errata litora relegens retrorſum 3, 690
erratus malè in agris Lybiæ G. 3, 249
erravêre jugis Æ. 11, 135
erravit in campis lucæna G. 3, 246. ne via Æ. 2, 739
errent animalia per montes 6, 40
erret in quos orbes cœli ignis Cyllenius G. 1, 337
error E. 8, 41. Æ. 2, 48. 5, 591. 6, 27. 10, 392
errore jubarum 2, 412. locorum 3, 181. viæ 7, 199. malo Trojæ 10, 110
erroremque G. 3, 513
erroreſque tuos Æ. 1, 759
erroribus actus pelagi 6, 532
eruam 12, 569
erubuit habitare ſylvas E. 6, 2. jura fidemque ſuppliciis Æ. 2, 542
eructans ſcopulos 3, 576. ſaniem 3, 632
eructat arenam Cocyto 6, 297
erudiit ita me 9, 203
erue ſylvas G. 4, 329
eruere, *ornum*, Æ. 2, 628. fatibus quercum 4, 443
eruerent ſegetem G. 1, 320
eruerint Æ. 2, 5
eruet Argos 6, 838
eruit domos avium G. 2, 210. urbem à ſedibus Æ. 2, 612
erumpent ſe radii inter nubila G. 1, 446
erumpere nubem Æ. 1, 584
erumpit unde ſe Enipeus G. 4, 368
erumpunt, *egrediuntur*, Æ. 10, 604. clamore ſubito 11, 608
erunt E. 4, 35. 5, 74. 6, 6. G. 3, 69 Æ. 6, 776. 852
erupere, *apes*, G. 4, 313
eruta pinus radicibus Æ. 5, 449
Eryci 5, 772
Erycino 5, 759. 10, 36
Erycis 1, 374. 5, 24. 419. 630
Erymantha 9, 702
Erymanthi 6, 802
Erymantho 5, 448
Eryx 5, 392. 402. 412. 483. 12, 701
es, eſſes, eſſet, eſſe, *paſſim*.
eſcam 4, 17
eſcas Æ. 12, 475
eſſeda, *vehicula*, G. 3, 204
eſſent geniti Æ. 6, 394
eſt, *vel junctum particip. vel ſeparatim, paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu*
eſt, *edit* flamma medullas 4, 66. vapor carinas 5, 583
eſte 6, 194. 258. 12, 647
eſtis 9, 376
eſto E. 7, 36. Æ. 4, 237. 7, 313. 10, 280. 12, 179. 565
eſto, *adverbium concedentis*, 4, 35. 10, 67. 12, 821
et E. 1, 3. *Quoniam hujus particulæ uſus frequentior eſt, quam ut ejus loca univerſa demonſtrentur, ideo ab Erythræo & Baſſo omiſſus eſt ejus numerus*
etiam, *paſſim, ſed nullo peculiari ſenſu*
etiam nunc, *adhuc*, E. 2, 41
Etruria Æ. 8, 494. 12, 232
Etruſca 10, 180

Etruſcam pinam Æ. 9. 521
Etruſci 9, 150. 10, 429. 11, 598
Etruſcis 8, 480. 10, 148
Etruſco 10, 238
evadere flammam claſſi 5, 689. ad auras 6, 128. te poſſe noſtras manus 9, 560. peſtem belli 10, 55. caſus ferri 10, 316. pugna 11, 702
evadit ripam irremeabilis undæ 6, 425. ſylvâ 11, 905
Evadnemque 6, 447
evado ad faſtigia culminis 2, 458
evaluit, *potuit*, 7, 757
Evander, *nom. prop. viri*, 10, 515
Evandre 11, 55
Evandri 8, 360. 9, 9. 10, 370. 420. 11, 26. 140. 394. 835. 12, 184. 351
Evandrius enſis 10, 394
Evandro 10, 148. 492. 780. 11, 31. 45
Evandrum 8, 52. 119. 455. 11, 140. 148
Evandrus 8, 100. 185. 545. 558
Evantem Phrygium 10, 702
Evantes Phrygias 6, 517
evanuit ex oculis in auram 9, 638
evaſerat omnes caſus G. 4, 485. gradus altos Æ. 4, 685. hoſtes 9, 386
evaſerit undis 9, 99
evaſiſſe viam 2, 731. urbes 3, 282
evaſit ſpatium 12, 907
Euboicæ, *gen.* rupis 6, 42. *plur.* cautes 11, 260
Euboicis Cumarum oris 6, 2
Euboico litore 9, 710
eveniunt 2, 778
eventum pugnæ 8, 16. ducis ſequuti 11, 758
eventus, *acc.* 9, 158. ſecundet G. 4. 397. belli varios Æ. 10, 160
everberat alis clypeum 12, 866
everſa, *abl.* urbe 2, 746. *neutr.* ob Pergama 2, 571
everſæ Trojæ 10, 45
everſo ſeclo G. 1, 500
everſor regnorum Æ. 12, 545
evertere pinum ſylvis G. 1, 256. gentem Æ. 3, 1. quam *turrim*, 9, 532
evertit nemora G. 2, 208. æquora ventis Æ. 1, 49. opes 2, 603
evertunt pinus Æ. 11, 136
evexit quos ad ſidera virtus 6, 130
evicit amnes gurgite moles oppoſitas 2, 497
evicta, *nom. fæm.* vulneribus 2, 630. dolore 4, 474. *voc.* lacrymis meis 4, 548
evincta ſuras cothurno E. 7, 12
evincti tempora tæniis Æ. 5, 269. tempora ramis 8, 286
evinctis palmis 5, 364
evinctus olivâ 5, 494. caput foliis olivæ 5, 774
eviſcerat, *dilaniat*, 11, 723
Eumedes 12, 346
Eumelus 5, 665
Eumenides G. 1, 278. 4, 483
Eumenidum E. 4, 469. 6, 250. 280. 375
Eumenium 11, 666
eundem 4, 321
eundi 4, 554
eundo 4, 175
eunt res nutu Junonis 7, 592
euntem 5, 241. 6, 392. 476. 864. 2, 813. 11, 46. 12, 903. in certamine Martis 12, 73
euntes Æ. 2, 111. 3, 130. 3, 554. 777. 9, 243. 308
eunti 5, 607. 649
euntibus 7, 676
euntis 8, 558. 10, 640
evocat animas Orco 4, 242
evohe Bacche 7, 389
evolat 7, 387. 9, 477
evolvere ſe in mare nec poterat Xanthus 5, 807
evolviſſe hæc, *verba*, G. 4, 509
evolvite oras belli Æ. 9, 528
evomit fumum faucibus 8, 253
Euphratem G. 4, 561
Euphrates 1, 509. Æ. 8, 726
Eure G. 3, 277. Æ. 1, 144
Euri G. 1, 371. 2, 339. 441
Euris 4, 192
Euro 3, 382. Æ. 1, 387. 8, 223. 12, 733
Europa 1, 389
Europæ 7, 224
Europam 10, 91
Euros G. 1, 454
Eurotæ Æ. 1, 502
Eurotas E. 6, 83
Eurum Æ. 1, 135
Eurus G. 2, 107. 4, 29. Æ. 1, 89. 114
Euryale Æ. 9, 185. 320. 390. 481
Euryali 5, 334. 9, 342. 467. 475
Euryalum 5, 323. 343. 9, 373. 384. 396. 424
Euryalus 5, 294. 322. 337. 9, 179. 231. 281. 359
Eurydice G. 4, 486
Eurydicen 4, 490. 519. 525
Eurypilum Æ. 2, 114
Euryſthea G. 3, 4.
Euryſtheo Æ. 8, 292
Eurytion 5, 495. 514. 541. 10, 409
ex *paſſim*, *ſed nullo ſingulari ſenſu.*
ex illo tempore E. 7, 10. Æ. 1, 627. 11, 275. ex ordine G. 3, 341. 4, 507. Æ. 1, 460. 5, 773. 7, 139. 177. ex quo 2, 163. 648. 5, 47. 8, 47. ex illo *tempore*, 2, 169. 8, 268. 12, 32. ex imo 2, 625. ex diverſo 2, 716. ex diverſis Cœli 3, 232. ex ira reſidunt corda 6, 407. ex illo diluvio 7, 228. ex more 8, 186. ex longo rabies collecta 9, 64. ex me diſce 12, 435. ex undis ſervati 12, 768
exacta, *neut.* referre 1, 313
exactis menſibus G. 3, 139. Æ. 5, 46. *annis*, G. 3, 190. his Æ. 6, 637
exactum ad menſem G. 1, 435
exacuit dentes ſus 3, 255
exacuunt vallos 1, 264. ſpicula 4, 74
exæſtuat unda 3, 240. *Æthra* Æ. 3, 577. irâ mens 9, 798. examen 7, 67
examina E. 7, 13. 9, 30. G. 2, 452. 4, 21, 103
examine 4, 139. Æ. 12, 725
exanimata agmina 5, 805
exanimem amicum 9, 444
exanimes magiſtri 5, 669
exanimi Pallantis 11, 30
exanimis *ſing.* 4, 672. bos 3, 481. decidit 5, 517. *dat. plur.* mortuis 11, 110
exanimum 10, 496. corpus 12, 488. 6, 149. juvenem 12, 51
exarſerat felle dolor 8, 219
exarſere ignes animo 2, 575
exarſit dolor 5, 172. in iras 7, 445. violentia 11, 376
exaudire 1, 223

exaudiri voces Æ. 4, 460. gemitus 6, 557. 7, 15
exaudita, *nom. fœm.* vox G. 1, 476. *neutr.* rudimenta nulli Deorum Æ. 11, 157
excedens terris juſtitia G. 2, 474
excedentem Æ. 9, 286
excedère patria 1, 361, terra 3, 60. cunctos palma 5, 380
excederet urbe 11, 540
excedit Cœlo 12, 842
excedo regione viarum 2, 737
excedunt peſtes 6, 737. caſtris 9, 366
excellentem cycnum 12, 250
excelſo vertice montis 5, 35
excepère auræ vulnus 9, 745
excepi egentem 4, 374
excepiſſe gremio Trojam 7, 233
excepit, *reſpondit*, 4, 114. motus futuros 4, 297
exceptant auras G. 3, 274
excepto corpore Turni Æ. 7, 650
exceptum 11, 684. inter ſaxa virum 6, 173
exceptus tergo 10, 867
exceſſere omnes 2, 351
exceſſit regnis G. 3. 228
exciderant animo dolores Æ. 1, 30
exciderat puppi 6, 339
excidet G. 4, 410
excidia Æ. 2, 643. 10, 46
excidiis G. 2, 505
excidio Æ. 1, 26. daturum arces 12, 655
excidit ignis G. 2, 303. ore nefas Æ. 2, 658. vox ore 6, 686. vox per auras 9, 113. ſagitta, *exiit*, 12, 424
excidium 5, 626. 8, 386
excidunt rupibus 1, 433
excierat vicinos fama Aceſtæ 5, 107
excierit molem 5, 790
excipe 11, 517
excipere inſidiis E. 3, 18
exciperet cœli indulgentia terras G. 2, 345
excipiam ſorti clypeum *eximam*, Æ. 9, 271
excipiet licet ipſas anguſtus terminus ævi G. 4, 207
excipiet gentem Æ. 1, 280
excipit 5, 41. quis te caſus 3, 318. Aſcanius, *addit*, 9. 258. *interficit* 9, 763. ruentem Æ. 10, 387. in latus Sucronem 12, 507
excipiunt 5, 575. clamorem 9, 54
exire animas imis ſepulchris E. 8, 98
exciſa trabe Æ. 2, 481. Troja 2, 637
exciſum Euboicæ latus 6, 42
exciſurum urbem minitans 12, 762
excita *nom. fœm.* ſacris 4, 301. monſtris 7, 376. pulſu pedum terra 7, 722
excitat aras, *erigit*, G. 4, 549. dolor iras Æ. 2, 594. *terret*, 2, 728. in virtutem 3, 343. urbes, *commovet*, 8, 434. ignibus aras ſopitas 8, 543. vigiles 9, 221
excitet te parer Æneas 12, 440
exciti bello reges 7, 642
excitos ventos 10, 38
excitum è ſylvis genus Cyclopum 3, 676
exclamant 12, 730
exclamat 2, 535. 733
excluſi ante oculos 11, 887
excluſos manibus 9, 726
excluſus ſpatiis, iniquis, *vel arctatus*, G. 4, 147
excoluêre vitam per artes Æ. 6, 663
excoquere terram G. 2, 260
excoquitur per ignem vitium, *terræ*, G. 1, 88
excretos hœdos 3, 398
excubat per muros Æ. 9, 175
excubias 4, 201
excubiis 9, 159
excudent æra 6, 848
excuderet ignem G. 1, 135
excudunt ceras, *apes*, 4, 57
excurſus breves 4, 194
excuſſa pectore Juno eſt Æ. 5, 679. navis magiſtro 6, 353. eſt, *haſta*, clypeo, 10, 777
excuſſi manibus radii 9, 476
excuſſiſſe pectore Deum 6, 79
excuſſit cervice ſecurim 2, 224. vertice criſtas 12, 493
excuſſos rudentes 3, 267. patriâ 7, 299
excuſſus curru 10, 590. *dejectus*, 11, 615. humi 11, 640
excute fœdus 12, 158
excutere crinem 2, 686. quocunque rudentes 3, 683
excutiat Teucros vallo 9, 68
excutiens toros Æ. 12, 7
excutimur curſu 3, 200
excutior ſomno 2, 302
excutit aurigam inter lora 12, 470. præcipitem 12, 532
excutitur magiſter, *navis concidit*, 1, 119
exediſſe urbem odiis 5, 785
exegit, *expulit*, 2, 357. ævum 11, 569
exemit labem 6, 746
exempla G. 4, 219. Æ. 12. 439
exemplum 11, 758
exempta fames epulis 1, 220
exerce imperia G. 2, 370
exercebant ferrum Cyclopes Æ. 8, 424
exercebat equos 1, 782
exercebis humum in meſſem G. 1, 220
exercemus pacem & hymenæos Æ. 4, 100
exercent te numinis iræ G. 4, 453. palæſtras Æ. 3, 281. membra 6, 642. *agitant* 7, 380. terram 7, 748. vomere colles 7, 798. balatum 9, 62. culta 10, 142
exercentur agris G. 4, 159. pœnis Æ. 6, 739. equis 7, 163
exercere quædam G. 1, 268. ſolum ſub vomere 2, 356. labores, tuos Æ. 8, 378. diem 10, 808
exercet tellurem G. 1, 99. cantus 1, 403. cura ſalicti 2, 415. vires 3, 229. ſub ſole labor Æ. 1, 435. Diana choros 1, 503. arma juventus 4, 87. pœnas 6, 543. *te*, curis 7, 441. famulas penſo 8, 412. vices 9, 175
exercete tauros G. 1, 210. ſtirpem odiis Æ. 4, 623
exercita, *nom. fœm.* curis Venus 5, 779. *neutr.* curſu flumina G. 3, 529
exercite fatis Æ. 3, 182. 5, 725
exercitus 2, 415. 5, 824. 7, 39. 9, 25. 10, 27. 11, 171. 598. 12, 123. corvorum G. 1, 382
exercuit iras 3, 152
exeſa, *nom. fœm.* chelydris creta G. 2, 214. *neutr.* pila 1, 495. antra caminis Cyclopum Æ. 8, 418
exeſæ arboris G. 4, 44

exesi montis G. 4, 419
exhalantem vitam Æ. 2, 562
exhalat nebulam G. 2, 217. Mephitim, *putorem*, Æ. 7, 84
exhausta *nom. fœm.* palus G. 3, 432. *neutr.* bella Æ. 4, 14. pericula 10, 57. *mala* 11, 256
exhaustæ quo magis fuerint, *apes* G. 4, 248
exhausti, labor cui nunquam exhausti satis est 2, 398
exhausto ubere 3, 309
exhaustos omnibus casibus Æ. 1, 603
exhaustum satis est pœnarum 9, 356
exhorrescat vultus amicos 7, 265
exhortantur sese in arma 7, 472. equos 11, 610
exhortarer gnarum *ad id*, 8, 510
exhortata, *fœm.* sic 12, 159
exierat 8, 585. e conspectu 11, 903
exierint, *ubi vites creverint* G. 2, 368. ad pugnam 4, 67
exigat annos Æ. 1, 79. ævum 10, 53. ensem per costas 10, 682
exigeret ævum 7, 777
exigit tempus secum ipsa modumque 4, 476. ensem 10, 85
exigua *abl. fœm.* nocte G. 2, 202. *neutr.* solatia Æ. 11, 63
exiguæ vires 8, 473
exiguam urbem 4, 212. vocem 6, 493. in Cererem 7, 113. partem 10, 128
exigui, *gen.* pulveris G. 4, 87. *plur.* numero Æ. 5, 754
exiguo igni G. 1, 195
exiguum, *rus*, 2, 413
exiguus humor 1, 70. mus 1, 181. locus 4, 295
exiit ad Cœlum ramis arbos 2, 81. amnis Æ. 2, 497
eximet vos ævo nulla dies Æ. 9, 447
eximiæ laudis 7, 496
eximios tauros G. 4, 538
exin Æ. 6, 890. 7, 341. 8, 306. 12, 92
exinde 6, 743
exire 1, 310. 9, 739. servitio E. 1, 41
exiret victima septis 1, 34
exis, quocunque exis, *ô Tybri* Æ. 8, 75
exit si amnis G. 1, 116. sterilis stirpibus, *arbos* 2, 53. tela corpore, *eludit* Æ. 5, 438. ante omnes locus Hippocoontis 5, 492. urbibus, *fons erumpit in*, 8, 65. vim viribus 11, 750
exitiale donum 2, 31. scelus 6, 511
exitiis 7, 129
exitio G. 3, 511. Æ. 5, 625. 9, 316
exitium E. 3, 101. G. 3, 503. 4, 534. Æ. 2, 131. 190. 10, 13. 12, 761
exitus, *finis*, 2, 554. *casus*, 5, 523. datur umbris 6, 894, gravis manet insontem 10, 630
exoptata stagna 6, 330
exoptatum parentem 2, 138
exorat pacem Divûm 3, 370
exordia E. 6, 34. Æ. 4, 284. pugnæ 7, 40
exoriare ex ossibus ultor aliquis 4, 625
exoriens sol G. 1, 438
exoritur clamor Æ. 2, 313. 3, 128. 12, 756. fletus 5, 765. discordia inter cives 12, 583
exorsa, *exordia*, G. 2, 46. incepta Æ. 10, 111
exorta, *est*, lætitia 3, 99
exorto jubare 4, 130
exosa victoria manus 11, 436. pugnas, *ego*, 12, 818
exosum bella juvenem 12, 517
exosus, *est*, Trojanos 5, 687
expediam G. 4, 150 286. Æ. 7, 40. 11, 315. dictis 3, 379. 6, 759
expedias quod instat 8, 50
expediat morbi causam G. 4, 397. quis Deus mihi expediat tot acerba 12, 503
expedient, non expedient arma cives Æ. 4, 592
expediet tibi, *explicabit*, 3, 460
expedior flammam inter & hostes 2, 633
expediunt arma cerealia 1, 182. Cererem canistris 1, 706. contos 5, 209. pars latices 6, 219. manus, *explicant*, 12, 258
expellere 10, 354
expendere pœnas 10, 669. casus 12, 21
expendimus pœnas sceleris Æ. 11, 258
expendisse scelus 2, 229
expendunt supplicia 6, 740
experiamur E. 3, 29
experiar *carmina*, E. 5, 1. *coner* 8, 467. ne procos primores Æ. 4, 535
experiare licet 11, 387
experiatur Turnum in armis 7, 434
experientia G. 1, 4. 4, 316
experiere illam, *terram*, colendo G. 2, 222
experietur amaros amores E. 3, 110
experiuntur laborem G. 4, 157
expers virtutis avitæ Æ. 10, 752
experta *fœm.* labores G. 4, 340. *eum* dictis Æ. 7, 373
expertem thalami vitam 4, 550
experti cum sint hæc G. 1, 119. haud ita, *sunt*, me Æ. 11, 396. *estis*, saxa Cyclopes 1, 206
experto credite Æ. 11, 283
expertos belli juvenes 10, 173
expertus 2, 676. bello est 7, 235
explebit imperio triginta orbes 1, 274
explebo numerum 6, 545
explent oras floribus G. 4, 40. quinque orbes cursu Æ. 12, 763
expleri mentem nequit 1, 747. satiari 8, 265. 618
explêrit sanguine pœnas patrias 7, 766
explêsse animum flammæ ultricis Æ. 2, 586
explet ingluviem ramis G. 3, 431
expletus dapibus Æ 3, 630
explicat frondes G. 2, 335
explicet quis funera fando Æ. 2, 362
explicuit cohortes Legio G. 2, 280
explorant Æ. 7, 150. 9, 170.
explorare quid optes 1, 81. locos, 1, 311
explorat insidias G. 3, 537. ventos Æ. 3, 514
exploratores equitum 10, 522
exploret robora fumus G. 1, 175
expomit Æ. 6, 416. pontibus socios 10, 288. viros in undis

dis 10, 305
exportans G. 3, 402
exportant tectis 4, 256
exposcere patem 3, 261
exposcit audire labores Æ. 4, 79
exposcunt 9, 193
expositis scalis 10, 654
exposita ponto, *rupes*, 10, 694
expromere voces 2, 280
expugnare domos 9, 632
expugnavit Spartam 10, 92
expulerat somnum 8, 408
expulsam ab radicibus segetem G. 1, 320
expulsum finibus patriis Æ. 1, 624
exquirere vallem umbrosam G. 3, 331. terras Æ. 7, 239
exquiritque monimenta 8, 312
exquirite matrem 3, 96
exquirunt, *eligunt* G. 2, 266. 3, 119. pacem Æ. 4, 57
exsangue corpus 2, 542
exsangues, *nom. plur. nos*, 2, 212. *acc.* umbras 6, 401
exsangui Rhamnete 9, 453
exsanguis labitur 11, 818
exsaturata, *nom. fœm.* 7, 298
exscindere gentem 4, 425. 9, 137. ferro, *portam* 6, 553. populos, *evertere* 7, 316
exscindi nec posse Pergama telis 2, 177. domos 12, 643
exsecramur terram 3, 273
exsecrantur bellum 11, 217
exsectum Lycam è matre perempta 10, 315
exsequar dona mellis G. 4, 2
exsequere hoc unum mihi Æ. 4, 421
exsequerar pompas solemnes 5, 54
exsequiis 7, 5
exsequitur jussa 4, 396. præcepta 6, 236
exserta, *fœm. nom.* unum latus pugnæ Æ. 11, 649
exsertæ mammæ 1, 496
exsertam papillam 11, 803
exsertantem ora 3, 425
exsilia 2, 780. 3, 4
exsilio G. 2, 511. Æ. 2, 798. 11, 542
exsilit in siccum G. 3, 433
exsilium Æ. 2, 638. 10, 850
exsolvit se corpore 11, 829
exsolvite me his curis 4, 652
exsortem honorem 5, 534. equum 8, 552
exsortes vitæ 6, 428
exspecta G. 2, 237
exspectant Æ. 2, 358. 4, 134. 9, 46. 130. arbores pressos propaginis arcus G. 2, 27. falcem oleæ 2, 421. signum Æ. 5, 137. 6, 614
exspectare E. 7, 34. Æ. 11, 738
exspectat, *moratur*, Æ. 4, 225
exspectate seges G. 1, 226. dies Æ. 5, 104. patri pietas 6, 687
exspectate, *voc.* Æ. 2, 283. 8, 38
exspectati triumphi 11, 54
exspectatum, ante exspectatum G. 3, 348
exspectem Æ. 12, 570
exspectent præmia palmæ 5, 70
exspectet fugam facilem 4, 430
exspirans 10, 731. 11, 820
exspirant animas 11, 883
exspirantem 1, 48. 11, 865
exspirare flammam 3, 580
exstant, *eminent*, G. 3, 370
exstantem humeris, *superantem*, Æ. 6, 668
exstinctam te 6, 457
exstincto, *mortuo*, G. 1, 466. Æ. 7, 662. 12, 38
exstinctos ignes 8, 267
exstinctum funere Daphnin E. 5, 20. in certamine juvenem Æ. 12, 599
exstinctus pudor 4, 322
exstingui posse famam malorum 6, 527
exstinxem natum 4, 606
exstinxti me, *perdidisti*, 4, 682
exstinxisse, *occidisse*, 2, 583
exstructo concessu 5, 290
exstructosque toros 11, 66
exstructus tapetibus 9, 326
exstruimus toros 3, 224
exstruis urbem 4, 267
exsul E. 1, 62. Æ. 3, 11. 5, 31. 8, 320
exsulat 11, 263. oris G. 3, 225
exsulibusve Teucris, Æ. 7, 359
exsultans G. 4, 431. Æ. 10, 550. successu 2, 386. lætitia 12, 700
exsultant vada 3, 557. æstu latices 7, 464. agmina fœminea lunatis peltis 11, 663
exsultantes Salios 8, 663
exsultantiaque corda G. 3, 105. Æ. 5, 137
exsultat Æ. 2, 470. 5, 398. 10, 643. 813. 11, 491. 648. solo, *exsilit*, 12, 688
exsuperabile saxum G. 3, 39
exsuperant undas Æ. 2, 207. flammæ 2, 759
exsuperare consilium 7, 591
exsuperas virtute 12, 20
exsuperat moras 10, 658. jugum 11, 905
exsupero solum 3, 698
exsurgitque 6, 607
exta G. 2, 194. 396. Æ. 4, 64. 5, 237. 775
extemplo G. 1, 64. Æ. 1, 96. 2, 176. 376. 4, 173. 5, 426. 746. 6, 210. 7, 276. 8, 4. 262. 11, 451. 618. 863. 12, 138
extende sementem ad pruinas G. 1, 230
extendere se poterunt rami G. 2, 287. virtutem factis Æ. 6, 806
extendit curas in annum venientem G. 2, 405. *eum*, arenâ Æ. 5, 374. 9, 589. 12, 276. famam factis 10, 468. cursus 12, 909
extenditur antro 6, 423. per campos acies Vulcania 10, 407
extenta plaga 7, 226
extera regna 4, 350
externa a sede 7, 255. gente 7, 367
externam terram 7, 370
externi, externi thalami 6, 94. generi 7, 98
externis oris 7, 270
externo duci 10, 156
externos duces 8, 503
externum me 3, 43. virum 7, 68
externusque hæres 7, 424
exterrens freta 10, 210
exterrita, *nom. fœm.* G. 3, 417. Æ. 3, 307. 4, 450. 672. 5, 213. 505. 8, 370. 12, 660. tellus 3, 673. acies 8, 504. *voc.* G. 4, 353. *neutr.* armenta 3, 149
exterritus Æ. 4, 571. 6, 539. 9, 424. 11, 806. æstu serpens G. 3, 434. amnis Æ. 8, 240
extimui 8, 129
extis G. 1, 484. Æ. 6, 254. 8, 183
extollere vires Æ. 11, 401
extorquet mucronem 12, 357
extorris finibus 4, 616

extra tecta Æ. 2, 672. ſidera 6, 795
extrema, *Nom. fœm.* flamma meorum 2, 431. tellus 7, 225. *abl.* hora E. 8, 20. in morte Æ. 2, 447. 11, 846. *neutr.* veſtigia fecit G. 2, 473. pati Æ. 1, 223. Lybiæ 1, 581. audentem 2, 349. per omnia 3, 315. dona tuorum 3, 488. fata 6, 457. 9, 204. pelagi 8, 333. Lauſo Parcæ fila legunt 10, 814. gementem 11, 865
extremæ, *gen.* hyemis G. 1, 340. agmina caudæ 3, 423. *plur.* duæ 1, 235
extremam ſororem Æ. 4, 179. veniam 4, 435. vocem 4, 621. manum 7, 572. arenam 11, 628
extremas ad urbes 9, 10
extremi, *gen.* orbis G. 2, 123. amnis 4, 319. *plur.* E. 8, 44. Æ. 8, 727. 10, 432
extremis G. 2, 114. Æ. 5, 183. in oris G. 2, 171
extremo anno 3, 304. litore 3, 542. fine 4, 116, ſpatio Æ. 5, 327. Olympo 7, 218. in æquore 12, 614
extremos 5, 196. eſſœtus G. 2, 417. gemitus 3, 517. orbes clypei Æ. 12, 925.
extremum, *maſc.* laborem E. 10, 1. ſub imbrem brumæ G. 1, 211. *neutr.* munus E. 8, 60. Æ. 4, 429. *tempus* 6, 466. deficere ignem 9, 352. affari 9, 484
extremus, *ultimus*, 3, 714. 4, 684. 5, 498. 544. 570. 11, 701
extuderat, *honorem*, G. 4, 328
extudit artem 4, 315
extulerat greſſum Æ. 2, 753. quos ex ignibus 3, 150
extulerat, *exportaverat*, 1, 656. puppis flammas 2, 257. lucem 11, 183
extulerit primos ortus Titan 4, 119. aurora diem almum 5, 65
extulit caput E. 1, 25. G. 2, 341. 4, 352. Æ. 1, 131. ova tectis G. 1, 379. produxit 2, 169. enſem Æ. 2, 553. oculos ad ſidera 2, 688. ſeſe undis 3, 215. ceſtus 5, 424. brachia ad auras 5, 427. *dextram*, 5, 444. ab arce ſignum belli 8, 2. os 8, 591. undis 9, 817. clypeum 10, 262. veſtas 11, 73. ſe tectis 11, 461. ſeſe portis 12, 441
extunderet uſus meditando artes G. 1, 133
exuberat umbra luxuriâ foliorum 1, 191. amnis ſpumis Æ. 7, 465
exuberet annus pomis G. 2, 516
exudat humor 1, 88
exue mentem Æ. 4, 319. ceſtus 4, 420
exuerint animum G. 2, 52
exuit amor alas Æ. 1, 694. lacertos 5, 423. faciem 7, 416. *illum*, armis 8, 567. enſem humero 9, 303
exuere carinas Æ. 7, 431
exuere claſſem 1, 43. agros 3, 141. maria 9, 115
exurite puppes 5, 635
exuritur ſcelus igni 6, 742
exuſſit puppes 5, 794
exuſtas claſſes 10, 36
exuſtus ager G. 1, 107
exuta unum pedem Æ. 4, 518
exutas vinclis palmas 2, 153
exuviæ 4, 651. 11, 577.
exuvias E. 8, 9. Æ. 2, 275. 646. 4, 496. 507. 9, 307. 10, 423. 11, 7. 790. 12, 946
exuviis G. 3, 437. Æ. 2, 473

F.

FAbarimque, *fluvium*, Æ. 7. 715
Fabii, *voc.* 6, 845
fabis vere ſatio G. 1, 215
fabor enim tibi Æ. 1, 265
fabricata, *fœm.* eſt machina in muros 2, 46. *neutr.* mœnia 9, 145
fabricator dolii 2, 264
Fabricium 6, 844
fabrilia opera 8, 415
fac velle 4, 540
face qui ſequare colonos 4, 626. prægnans 7, 319. 10, 704. vim ferre 10, 77.
facem 2, 694. 6, 224. 607. 7, 456
facere 1, 680
facerem E. 1, 41. 7, 14
facerent Æ. 9, 228
faceret G. 4, 504
faces E. 8, 29. G. 1, 292. Æ. 1, 154. 4, 567. 604. 5, 637. 640. 661. 6, 593. 7, 337. 11, 143. 12, 573. 656
faceſſit præcepta G. 4, 548
faceſſunt juſſa Æ. 4, 295. præcepta 9, 45
faciam vitulâ, *ſacra faciam a vitulâ* E. 3, 77. ex auro pugnam, *ſculpam in* G. 3, 27. uno ore Latinos, *unius linguæ* Æ. 12, 837
faciat 1, 62. 9, 399. quid faciat lætas ſegetes G. 1, 1. te parentem Æ. 1, 79. *ut* incipias 10, 875
facibus 4, 472. 9, 74
facie 7, 19. armorum 2, 412. inſignis 9, 336. 583
faciebat E. 2, 35
faciem G. 3, 58. Æ. 1, 662. 687. 5, 357. 619. 7, 415. 9, 734. 10, 234. 637. 699. 12, 416. 623. 784. 865. in unam naſcuntur olivæ G. 2, 85. ſimillima lauro arbos 131. montis 4, 361
faciemus unam utramque Trojam Æ. 3, 504
facienda arma viro 8, 441
facient E. 3, 16, vota 5, 80.
facies, *nom. ſing.* Æ. 2, 601. 3, 310. 407. 426. 5, 722. 6, 104. 575. 8, 194. *plur.* G. 4. 95. Æ. 2, 622. 5, 822. 7, 329. 8, 298. 9, 121. 12, 891. ſcelerum G. 1, 506. Æ. 6, 560. maris 5, 768
faciet E. 2, 44. G. 2, 54. indicium 246
facietis, *ut*, E. 10, 72
facile G. 4, 404. Æ. 11, 721
facilem curſum G. 1, 40. viam 122. Æ. 3, 529. pecori terram G. 2, 223. victum 2, 460. victu gentem Æ. 1, 449. fugam 4, 430
faciles Nymphæ E. 3, 9. animi juvenum G. 3, 165. Napæas 4, 535. oculos Æ. 8, 310
facili torno E. 3, 38. tramite Æ. 6, 676
facilis labor G. 1, 79. fiſcina 266. quærentibus herba 4, 272. jactura ſepulchri Æ. 2, 646. viſu 3, 621. deſcenſus Averni 6, 126. te ſequetur, *facilè* 6, 146. exitus 6, 894
facillima fortuna 11, 761
facimus 8, 189
facio certum Anchiſen 3, 179
facis potentem 1, 84
facit 2, 395. 5, 73. carmina E. 3, 86. 7, 23. juſſa Æ. 1, 306. dona

306. dona 5, 266. vela 5, 281. ira telum 7, 508
facite tumulum E. 5, 42
facito fis memor Æ. 12, 438
faciunt G. 3, 135. Æ. 3, 236. 561
fact⁹ *ſubſt. geſta*, E. 4, 26. 54. 8, 8. Æ. 1, 645. 2, 548. 4, 190. 8, 288. 483. 516. 10, 282. 369. 398. 791. 11, 792. *adject. nom. fæm.* eſt pulcherrima Roma G. 2, 534. potens promiſſi Dea Æ. 7, 541. via per hoſtes 9, 356. *abl.* pace Æ. 5, 587. nube 12, 254. *neutr.* ſilentia 1, 734. 11, 241. arma manibus Vulcani 11, 439
factæ carinæ mortali manu 9, 95
facti, *ſubſt.* 1, 368. 371. 4, 539. 7, 232. 9, 194. 11, 812. 12, 322. *adject. gen.* auri, *elaborati* 10, 527
factis, *geſtis* 3, 462. 6, 806. 7, 474. 10, 468
facta, *ſubſt.* geſto 9, 79. *adj.* agmine G. 4, 167. Æ. 1, 86. 438. 8, 565. fine 3, 718
factum, *ſubſt.* 1, 355. 9, 299. *conſilium* 4, 109
factura umbram G. 2, 58
factus honos aris Æ. 5, 763
facultas G. 4, 437
Fadumque, *nom. propr. viri*, Æ. 9, 344
fagi E. 1, 1. 5, 13. 9, 9. G. 4, 566
fagina pocula, *è fago*, E. 3, 37
faginus axis G. 3, 172
fagus F. 2, 3. 3, 12. G. 2, 71
fagus 1, 173
falcati enſes Æ. 7, 732
falce E. 3, 11. G. 1, 157. 4, 110
falcem E. 4, 40. G. 1, 348. 2, 416. 421. Æ. 7, 179
falces G. 1, 508
falcibus Æ. 4, 513
falcis G. 2, 365
Falernis cellis Æ. 2, 95
Faliſcos equos 7, 695
fallaci Auno 11, 717
fallacia G. 4, 443
fallacibus ſiliquis 1, 195. auſtris Æ. 5, 850
fallacis ſylvæ 9, 392
fallas 1, 692
fallax herba veneni E. 4, 24. Apollo Æ. 6, 343
falle dolo 1, 688
fallente longè ſagitta Æ. 9. 572. 10, 754
fallere G. 2, 467. 4, 447. Æ. 11, 701. feras viſco G. 1, 139. amorem Æ. 4, 85. amantem 4, 296. numen 6, 324. dextras 6, 613
falleret 5, 591
fallet te hora G. 1, 425
falli Æ. 9, 385
fallis 12. 634
fallit 4, 96. 7, 350. imago E. 2, 27. via Æ. 9, 243. te ſententia 10, 608. te pietas 10, 812
fallor ni Æ. 5, 49
fallunt G. 2, 152. Æ. 12, 877
falſa *ſing. abl.* proditione 2, 83. formidine 7, 442. 453. 10, 631. *neut. plur.* gaudia 6, 513. inſomnia 6, 896
falſi genitoris 1, 720. Simoentis 3, 302
falſis mugitibus E. 6, 48. imaginibus Æ. 1, 411
falſo crimine mortis 6, 430
falſum ſolem G. 1, 463
fama, *nomen rumor*, E. 6, 74. 9, 11. G. 3, 47. 4, 42. 318. Æ. 1, 383. 461. 467. 536. 2, 17. 21. 82. 3, 121. 165. 294. 551. 578. 694. 4, 170. 173. 298. 323. 387. 666. 5, 106. 302. 392. 6, 14. 502. 7, 79. 104. 205. 252. 392. 564. 745. 765. 8, 132. 554. 600. 9. 79. 195. 474. 10, 510. 641. 679. 11, 124. 139. 224. 368. 511. 12, 235. 608. 735
famæ G. 2, 40. Æ. 4, 221. 6. 889. 7. 646
famam G. 4, 286. Æ. 1, 291. 4, 91. 218. 6, 527. 7, 2. 8, 731. 10, 468. 11, 847
fame G. 4, 259. 318. Æ. 3, 218. 6, 421
famem G. 1, 159. Æ. 3, 367
fames Æ. 1, 220. 3, 57. 256. 6, 276. 7, 124. 128. 8, 184. 9, 340. 10, 724
famulæ 1, 707. 4, 391
famulam 3, 329. 11, 553
famulaſque 8. 411
famuli 1, 705. 2, 712. 5, 263. 8, 684
famulo 3, 329
famulos 9, 329
famulum 5, 95. 11, 34
fandi 1, 524. 547. 9, 602. 10, 116. 822. 11, 248. 346
fando 2, 6. 81. 361. 3, 481. 4, 333.
fanti talia Æ. 6, 46
fare age 3, 362. 6, 389. 531. fari 2, 74. 3, 380. 608. 7, 428. 11, 240. 12, 47
farier 11. 242
farra G. 1, 73. 101. 219. 3, 127
farragine 3, 205.
farre Æ. 5, 745
farris G. 1, 185. Æ. 4. 402
fas, *æquum, licitum*, G. 1, 127. 5, 358. Æ. 1, 81. 210. 2, 157. 402. 779. 4, 113. 350. 5, 800. 6, 63. 266. 563. 7, 692. 8, 397. 502. 9, 208. 11, 181. 12, 28. *jus divinum* G. 9, 269. 505. omne abrumpit Æ. 3, 55. habeant immortale 9, 96
faſce E. 9, 65. G. 3, 345. 4, 204
faſces 2, 495. Æ. 6, 618. 7, 173
faſcinat oculus agnos E. 3, 103
faſelum G. 1, 227
faſtidia E. 2, 15. 4, 61
faſtidit te 2, 73
faſtigia Æ. 2, 444. 758. 8 491. 9, 408. 568. *ſſarum*. G. 2, 288 rerum Æ. 1, 346. urbis 1, 442. tecti 2, 302. 8, 366. culminis 2, 458
faſtus 3, 326
fata E. 5, 34. G. 4, 455. 496. Æ. 1, 22. 209. 226. 243. 262. 386. 550. 2, 34. 54. 121. 194. 433. 506. 3, 7. 337. 375. 395. 444. 494. 717. 4, 20 340 440. 596. 614 651. 678. 5, 709. 6, 45. 72. 147. 376. 438. 511. 683. 759. 869. 882. 7, 234. 239. 272. 294. 584. 8, 398. 499. 575. 731. 9, 94. 137. 204. 10, 35. 113. 417. 438. 472. 740. 11, 97 112. 160. 701. 12, 111. 395. 507. 676. 726
fata, effata 4, 685. 6, 53. 321. 398. interfata, *interlocuta*, 1, 390
fatale Palladium 2, 165. telum 12, 919
fatalem Æneam 11, 212
fatales murorum moles 11, 130
fatalia arva 5, 82. nil me fatalia terrent 9, 133
fatalibus arvis 4, 355
fatalis *nom.* machina 2, 237. equus 6, 515. manus *exercitus* 12, 232. *gen.* virgæ 6, 409. cruſti 7, 116
fatebatur E. 3, 24

fatebêre E. 3, 35
fatebor 1, 32. Æ. 2, 77. 4, 20. 8, 471
fatentur 11, 344. 12, 568
fateor 2, 134. 3, 603. 12, 813
fateri 3, 609. 6, 567
fateris 12, 794
fatetur 7, 433
fati 1, 303. 4, 519. 10, 501
fatidicæ vatis 8, 340. Mantûs 10, 199
fatidici oracula Fauni 7, 82
fatiferumque enſem 8, 621
fatigamus terga juvenum haſta 9, 610
fatigant G. 3, 132. Æ. 11, 306. Martem, *bellum exercent*, 7, 582. diem noctemque remigio 8, 94. ſylvas 9, 605
fatigat metu terraſque cœlumque 1, 284. equos 1, 320. ſocios, *increpat*, 4, 572. cervos curſu 5, 253. os, *exagitat*, 6, 79. te fortuna 6, 533. *eum* edendi rabies 9, 63. fluctus, *agitat*, 10, 304. calce quadrupedem 11, 714
fatis G. 1, 199. 4, 324. 452. Æ. 1, 36. 43. 243. 2, 13. 246. 257. 3, 9. 17. 182. 700. 4, 14. 110. 225. 450. 5, 656. 725. 784. 6, 67. 546. 7, 79. 120. 224. 255. 293. 314. 594. 8, 12. 133. 292. 477. 9, 135. 10, 67. 109. 154. 380. 624. 11, 287. 587. 759. 12, 149. 610. 795
fatiſcat pulvere victa, *area*, G. 1, 280
fatiſcit haud unquam manibus jactata tellus 2, 249
fatiſcunt remis, *naves*, Æ. 1, 127. ſaxis æra 9, 809
fato G. 1, 416. Æ. 1, 6. 2, 653. 738. 4. 696. 6, 449. 466. 713. 7, 50. 9, 643
fatorum E. 4, 47. Æ. 1, 266. 2, 294. 554
fatum G. 2, 491. Æ. 5, 703. 7, 123. 8, 334. 512
fatur 1, 135. 260. 2, 76. 106. 147. 3, 309. 485. 612. 5, 16. 44. 79. 382. 464. 535. 547. 847. 6, 1. 36. 7, 330. 8, 115. 394. 559. 9, 280. 10, 459. 480. 556. 621. 11, 41. 501. 556. 685. 718. 822. 12, 228. 295. 434. 464. 888
fatus 1, 589. 614. 2, 50. 323. 391. 544. 692. 721. 3, 90. 118. 635. 4, 570. 5, 72. 351. 421. 539. 6, 190. 372. 8, 520. 10, 451. 495. 535. 594. 12, 650
fauces G. 1, 207. 3, 508. 4, 467. Æ. 6, 201. 7, 570. 9, 64. 11, 516. 525
faucibus G. 3, 497. 4, 428. Æ. 2, 358. 774. 3, 48. 4, 280. 6, 241. 273. 7, 786. 8, 252. 267
fave E. 4, 10
favens G. 1, 18
faventes Æ. 1, 739. 8, 173
faventum 5, 148
favet frumentis, *tellus*, G. 2, 228
favete ore omnes Æ. 5, 71
favillâ 3, 573
favillam 5, 666. 6, 227. 9, 76
favis G. 4, 22. 141. 161
Faune Æ. 12, 777
Fauni G. 1, 10. Æ. 7, 81. 102. 213. 254. 368. 8, 314. 12, 766
Fauno 7, 47. 10, 551
Faunoſque E. 6, 27.
favor Æ. 5, 343
favorem crates G. 4, 214
favos 1, 344. 4, 104. 179. 242
faxo haud putent Æ. 9, 154. 12, 316
febris G. 3, 458
fecerat munera 4, 264. *expreſſerat*, 8, 628. 630. illam undis ferri 8, 710. enſem 9, 304. 12, 91. *veſtes*, 11, 75
fecêre me Poëtam E. 9, 32. moram 10, 12. nomen G. 4, 272. *Trojam* manus veſtræ Æ. 3, 498. pedem 5, 830. alios memores ſui 6, 664. bello cultus profanos 12, 779
fecerit te virum ætas firmata E. 4, 37. Libra horas die ſomnique pares G. 1, 208
feci Æ. 9, 427
fecimus te marmoreum E. 7, 35
feciſſent Æ. 2, 110
feciſti coram me cernere lethum nati 2, 539
fecit nobis hæc otia Deus E. 1, 6. pocula 3, 44. nomina ſtellis G. 1, 137. horrea 1, 182. veſtigia 2, 474. avem, *illum*, Æ. 7, 191
fefellit G. 3, 392. Æ. 2, 744. *me*, primus amor 4, 17. neque te Phœbi cortina, 6, 347. nec me mea cura 6, 691. nec *nos* fidus regione viæ 7, 215. ſpem 8, 218. mentes monſtro 12, 246
felicemque limum G. 2, 188
felices operum dies 1, 277. ſylvas 4, 329. vivite Æ. 3, 493. animæ 6, 669
felici funere 7, 599. olivâ 751
felicia Baccho Maſſica 7, 725. non felicia tela 11, 196
felicibus ramis arbos G. 2, 81. zephyris Æ. 3, 120. armis 7, 745. auſpiciis 11, 31. connubiis 12, 821
felicior ungere tela manu 9, 772
felicis mali G. 2, 127. olivæ Æ. 6, 230
felicius veniunt uvæ G. 1, 54
felix 2, 490. Æ. 3, 321. 9, 337. 11, 429. pecus E. 1, 75. ſis, *propitius*, 5, 65. Æ. 1, 334. *Dies*, ponere vites G. 1, 284. hoſtia 1, 345. ô pietate nati Æ. 3, 480. heu nimium felix 4, 657. prole virum 6, 784. monte tuâ 11, 159
felle dolor exarſerat 8, 220. veneni 12, 857
femore 10, 788
femur 10, 344. 857. 12, 926
feneſtram dedit ore Æ. 2, 482
feneſtras G. 4, 98. Æ. 3, 152. 9, 534
fer cineres foras E. 8, 101. ſtabulis ignem G. 4, 330. factis ad æthera Trojam Æ. 3, 462. Junoni preces 8, 60. pectus in hoſtem 11, 370. ſacra, pater, *offer ſacrificis*, 12, 13
fera, *ſubſt.* Æ. 9, 551. *adject. nom fœm.* Carthago 10, 12. *neutr.* corda 6, 49. 80
feraces, *nom. plur.* plantæ G. 2, 79. *acc.* plantas 4, 114
feræ, *ſubſt. gen.* Æ. 4, 551. *plur.* G. 1, 330. 2, 342. Æ. 1, 312. *adject. plur.* capræ 4, 152
ferales cupreſſos 6, 216
ferali carmine 4, 462
feram, *ſubſt.* G. 4, 442
feram dona 3, 22. Æ. 9, 626. vera 2, 161. quæ quibus ante feram? 4, 371. urbes in bella 7, 549. arma tumulo 11, 594
ferant ſi qua ſeſe obvia oculis E. 6, 58. mala quercus 8, 53.

8,53. ſecum, *venti*, maria ac terras cœlumque Æ. 1, 63. præmia 1, 609. quo fata 3, 7. quæ ſigna 6, 198. nomen in aſtra 7, 99. 272. quem caſum portenta 8, 533. *me* victorem lumina Turni, *patiantur* 10, 463. mandata 10, 840. dicta 11, 330
ferarum E. 10, 52. G. 2, 471. 3, 242. 480. 4, 223. 406. Æ. 3, 646. 6, 7. 179. 285. 7, 20. 404. 651. 9, 771
feras, *acc. nom. ſubſt.* E. 6, 27. G. 1, 139. Æ. 7, 478. 9, 591. 11, 686
feras, *verb.* laborem 3, 459. è cœlo ſidera dextra 4, 579
ferat quid quæque regio, *producat* G. 1, 53. ſcabiem glacies 3, 299. herbas præſepibus 3, 395. hæc Aſcanio Æ. 1, 649. *nuntiet* 2, 75. finem rebus 3, 145. noſtræ ſecum omina mortis 4, 662. laborem 6, 892. abſenti inferias 9, 215. *offerat* 10, 150. quid fortuna 11, 345. cui gloria laudem 11, 708. vulnus 11, 749
feratur quo leges, *transferatur* G. 2, 267. per medios Turnus Æ. 10, 20
fere G. 2, 203. Æ. 3, 135. 5, 327. 835
ferebam me extra tecta Æ. 2, 672. ſacra Divis 3, 19
ferebant, *portabant* Æ. 1, 484. ſic fata 2, 34. vix illam famuli 5, 263. ſuprema cineri 6, 213. quærentem nulla ſigna ad ſpeluncam 8, 212. flammas 8, 282. collapſum in tecta 8, 584. quo ſacra 9, 86. reſponſa regi 9, 369. exanimem in caſtra 9, 451. exanimum ſuper arma 10, 841. ignem 12, 119
ferebar furiatâ mente, *currebam* 2, 588
ferebat tellus omnia liberius, *producebat* G. 1, 128. ſe talem Dido Æ. 1, 507. inſigni laude Teucros 1, 629. auxilium Priamo 2, 344. ſic oculos 3, 490. ſe de gente Amyci 5, 373. omnes pelagi minas 6, 113. ſeſe halitus ad convexa ſupera 6, 241. ſe domum 7, 392. honorem Divis 8, 103. ſe magnâ mole 8, 199. huc ora 8, 229. ingenti ſeſe clamore 9, 597. cœlo animum 10, 548. greſſum in caſtra 11, 99. fama 11, 141. incertum genus de patre 11, 341
ferebatur ſacrâſſe Phœbo Æ. 7, 62
feremus Daphnin ad aſtra E. 5, 52. liba Baccho, *offeremus* G. 2, 394
ferendis quæ ſit natura rebus G. 2, 178
ferendo ſuperanda eſt fortuna Æ. 5, 710
ferens teneram cupreſſum G. 1, 20. glomerat incendia ventus 2, 311. thymum de montibus 4, 112. dona Æ. 1, 683. 8, 609. 11, 479. parmam haſtamque 2, 175. imber noctem hyememque 3, 195. 5, 11. quem ſeſe ore ferens! *qualem ſe ſpecie exhibens!* 4, 11. ſacra 6, 809. 8, 85. ſitim morboſque mortalibus 10, 274. arma virumque 11, 747
ferent cycni nomen tuum ad aſtra E. 9, 29
ferentem fœtus G. 2, 56. tela Æ. 2, 216. ignes 9, 570. caput pariter cum matre juvencum 9, 628. juſſa 9, 804
ferentes pruna ſpinos G. 4, 145. capita alta, *cervos* Æ. 1, 193. dona 2, 49. cœlo capita 3, 678. ventos 4, 430. lethum 11, 872. tela 12, 465
ferenti oculos per cuncta Æ. 2, 570. vento, *faventi* 3, 473. plagam 12, 299
ferentis animi non digna Æ. 2, 144. plagam 10, 797
feres victum & pabula G. 3, 320. ad ſidera cœli Æneam Æ. 1, 263
feret omnis omnia tellus E. 4, 39. *equus*, eſſeda collo G. 3, 204. hæc aliquam tibi fama ſalutem Æ. 1, 467. unda, *te*, merſum 10, 560
feretur nec veſtra fama levis Æ. 7, 231. fama per ora 12, 235
feri montes, *inculti* E. 5, 28. *equi* E. 2, 51
feriant litora fluctus E. 9, 43
ferimur per opaca locorum Æ. 2, 725. *vagamur* 5, 628. procellâ 7, 594
ferimus templis munera 4, 218. *proponimus* 9, 236
ferinæ 1, 219
ferino lacte 11, 571
ferire venam, *aperire* G. 3, 460
feris, *equis* Æ. 5, 818. alitibus 10, 559. capris 12, 414
ferit cornu, *caper* E. 9, 25. terram pede equus G. 3, 500. velum procella Æ. 1, 107. in puppim a vertice pontus 1, 119. ſidera clamor 2, 488. 11, 832. retinacula ferro 4, 580. æthera clamor 5, 140. agnam enſe 6, 251. laquearia tecti 8, 25. fœdus 10, 154. *occidit* 10, 315. haſta 10, 346. ora ſaxo 10, 415. *eum*, telo 12, 295. latus enſe 12, 304. enſe Oſirim 12, 58. hunc mucrone 12, 511. *Æneam* 12, 730
feritate 11, 568
feriunt mare 3, 290. 5, 776
fermento G. 3, 380
fero ſacra 2, 476. ſacrum Æ. 4, 703
feroces turmas G. 3, 179. populos Æ. 1, 267. 7, 384. 724
feroci virtute 12, 19
ferocia corda 1, 306
Feroniæ 7, 800. mater 8, 564
feror circumdata nocte, *trahor* G. 4, 497. in arma Æ. 2, 337. 655. exſul in altum 3, 11. huc 3, 16. 78. fatis incerta 4, 110. furiis incenſa, *rapior* 4, 376. in Pallanta ſolus 10, 442. vana veri, *dicor*, ignara 10, 631. quo feror? 10, 670
feros fructus G. 2, 36
ferox *equus* Æ. 4, 135. *anguis* 5, 277. animus 10, 610. *aper* 10, 711. *vocat. hoſtis* 12, 895
ferratâ calce 11, 714
ferratas ſudes 5, 208
ferratis capiſtris G. 3, 399
ferratos orbes 3, 361. poſtes Æ. 7, 622
ferre, *portare*, *exportare* E. 8, 106. G. 4, 10. Æ. 5, 307. 11, 84. tua carmina per orbem E. 8, 9. *producere* G. 2, 34. 109. 216. famâ nomen per annos 3, 47. munera Æ. 1, 652.

652. omnia ſub aures, *in lucem exponere* Æ. 2, 158. qua ſe ferre ſolebat ad ſoceros 2, 456. fræna 3, 542. mandata per auras 4, 270. ſacra 5, 60. *habere, poſſidere* 5, 248. 538. manum in prælia 5, 403. dolorem 6, 464. dona 7, 155. *narrare* 7, 206. ſigna 7, 628. 8, 498. arma obvia 9, 56. ſine me ſpem tui 9, 291. caſus 9, 514. videt ſua gaudia ventos 10, 652. labores 12, 635

ferrea, *nom. fœm.* gens E. 4 8. vox G. 2, 44. Æ. 6, 626. progenies G. 2, 341. ſeges Æ. 3, 45. 12, 664. turris 6, 554. *neutr.* jura G. 2, 501.

ferreique Eumenidum thalami Æ. 6, 280

ferres te ad delicias noſtras E. 9, 22

ferret hyems culmum turbine G. 1, 321. quo ſe? *conferret* 4, 504. iter per mare Æ. 7, 811. ut ſe ferret in auro, *incederet* 11, 779

ferreus ſomnus Æ. 10, 745. 12, 309. ager 11, 601. mucro 11, 817. imber 12, 284

ferri *nom. ſubſt.* G. 1, 143. Æ. 6, 558. 7, 461. 609. 10, 316. 482. 11, 862. acies 2, 333

ferri, *verb.* per cœlum, *volare* G. 1, 397. ad naves dona Æ. 3, 465. ſibi munus 6, 142. id horrendum *cœpit, haberi* 7, 78. illam inter cædes fecerat 8, 710. cupidine, *cædis* 9, 354. numine, *juravi auxilio* 11, 232. metum ad mœnia 11, 900

ferro G. 1, 50. 147. 292. 2 301. 450. 3, 374. 453. 468. 489. Æ. 1, 297. 317. 354. 359. 531. 2, 55. 581. 614. 627. 671. 3, 222. 241. 4, 131. 547. 580. 601. 663. 679. 5, 306. 405. 509. 557. 6, 148. 294. 457. 553. 7, 525. 692. 8, 226. 402. 570. 701. 9, 137. 146. 331. 494. 526. 609. 620. 633. 750. 10, 232. 372. 421. 479. 514. 546. 715. 11, 102. 135. 218. 255. 376. 407. 646. 12, 16. 100. 124. 165. 173. 186. 209. 282. 361. 489. 540. 695. 709

ferrugine G. 1, 467. Æ. 9, 582. 11, 772

ferruginea cymbâ 6, 303

ferrugineos hyacinthos G. 4, 183

ferrum G. 1, 58. 2, 220. 369. 504. 4, 175. Æ. 4, 71. 5. 489. 6, 260. 290. 7, 694. 8, 386. 424. 648. 9, 37. 410. 427. 701. 773. 10, 10. 396. 11, 637. 735. 748. 864. 894. 12, 50. 278. 404. 578. 737. 774. 777. 950

fert ætas omnia, *aufert* E. 9, 51. ſe Niſus ad auras G. 1, 408. Ebenum India 2, 117. ſuccos triſtes Media 2, 126. humero pharetram Æ. 1, 505. veſtes 3, 483, juſſa per auras 4, 378. refertque fletus Æneæ 4, 438. illam impetus volantem, *per mare* 5, 219. via ad undas Acherontis 6, 295. ita corde voluntas 6, 675. monſtra ſub æquore pontus 6, 729. ſe ad portum 6, 900. oculos omnia circum 8, 310. quos fert dolor in hoſtem 8, 501. lumen tæda 9, 75. ſaxum, *jacit* 10, 127. Turnum æquore Turbo 10, 665. aquila draconem 11, 752. juveni tumultum, *refert* 11, 897. impetus ipſum, *provehit* 12, 369. ſe peſtis ad ora Turni 12, 866

ferte pedem Fauni G. 1, 11. arma Æ. 2, 668. viam, *date* 3, 529. flammas 4, 594. hæc 8, 119. ferrum 9, 37. rates 10, 295. ratem 10, 678. faces 12, 573

fertilis ubere campus G. 2, 185. uvæ, *campus* 2, 191. *tellus* 2, 252. *terra* juvencis 4, 128. arbos 4, 142. Auſoniæ Æ. 9, 136

fertis pacemne an arma? Æ. 8, 114

fertur equis auriga G. 1, 514. præceps in hoſtem 3, 236. *dicitur*, Æ. 1, 19. 4, 188. 6, 893. 7, 208. 735. 9, 82. equis 1, 480. 5, 574. in arva 2, 498. 5, 215. in hoſtes 2, 511. vox ad aures 3, 40. 93. claſſis gurgite 5, 33. æquore claſſis 5, 863. curvatis ſpatiis turbo 7, 381. aqua pars cætera 8, 549. ſaltu ſupra venabula, *fera* 9, 553. nota regione viarum 11, 530. venator armis *excurrit in*, &c. 11, 678. equo inter cædes 11, 730. in prælia 12, 346. mons in abruptum 12, 687. ad terras 12, 855

ferventeſque rotas 11, 194

fervere omnia vento G. 1, 456. litora, *æſtuare* Æ. 4, 409. litora flammis 4, 567. Marte videres Leucatem 8, 677. hoſtem cæde nova 9, 693

fervet æquor fretis G. 1, 327. opus 4, 169. Æ. 1, 440. opere ſemita 4, 407

fervida, *nom. fœm. furioſa* 7, 397. *neutr. nom.* dicta 12, 894. *neutr. acc.* vada 7, 24

fervidus axis G. 3, 107. *furioſus, ardens* Æ. 8, 230. 9, 72. 350. 736. 10, 788. 12, 293. 325. 748. 951

ferulas E. 10, 25

ferum, *cervum* Æ. 7, 489

ferunt, *offerunt* E. 2, 46. G. 4, 377. Æ. 1, 706. monſtra terræ G. 1, 185. clamorem ad litora 1, 362. arma 1, 511. Æ. 9, 133. 12, 586. franguntque, *ſylvas*, Eurus, 441. *aves* ore *apes* volantes 4, 17. *aiunt referunt* 2, 230. 3, 416. 6, 284. 7, 765. 10, 189. *portam gerunt* 4, 399. 5, 557. 8, 180. 11, 91. 172. dona 5, 101. 8, 28. flamina claſſem 5, 832. æquora claſſem 5, 843. reſponſa per auras 6, 82. vim tela 6, 400. carmine facta 8, 288. legati reſponſa 11, 227. *ad vallem*, anguſtæ fauces 11, 525. *jaciunt* 12, 285. præmia 12, 361. ſonitum ad litora venti 12, 455. Pergama, *evertunt*, 2, 374

feruntur una, *naves currunt* Æ. 5, 157. *incedunt* 5, 587. rapidis paſſibus 7, 156. inter tela 7, 673. ponto, *currunt* 9, 121. ad muros, *currunt* 11, 906. *irruunt in* 12, 575

fervore 10, 578

fervoribus mediis, *media æſtate* G. 3, 154

ferus Jupiter Æ. 2, 326. Æneas 4, 466

Feſcenninas acies 7, 695

feſſa, *nom. fœm.* juvenca E. 8, 85 *neutr.* corpora Æ. 4, 522. numina mea, *poteſtas*, 7, 298. animalia 8, 26

feſſæ, *plur. apes*, G. 4, 180

feſſas, *apes* G. 4, 266. naves Æ. 1, 172. 5, 29. æquore matres 715
feſſi, *nom. plur.* rerum, 1, 182. *laſſi, fatigati* 2, 109. 3, 276. 5, 327. 717. 8, 607. cives *pertæſi* 8, 489
feſſis meſſoribus æſtu E. 2, 10. *fatigatis* 5, 46. Æ. 3, 85. 5, 615. rebus 11, 335. Latinis 12, 593.
feſſos 3, 78. 568. 5, 41. artus G. 4, 190. Æ. 2, 253. 3, 511. 9, 814. oculos 5, 845. equos 11, 913
feſſum 3, 710. 5, 463. 6, 845. ætate parentem 2, 596. latus 3, 581. cæde Pelaſgum 6, 503
feſſus G. 4, 403. Æ. 8, 232
feſtâ fronde 2, 249. 4, 459
feſtina, *nom. fœm. feſtinans* 9, 488
feſtinant juſſa Sibyllæ 6, 177. *properant* 7, 156
feſtinare fugam 4, 575
feſtinate viri 2, 373
feſtinem advertere proram G. 4, 117
feſtis diebus 1, 268
feſtos dies 2, 527. Æ. 6, 70
fiant E. 8, 58
fibræ G. 1, 484. Æ. 10, 176
fibris G. 1, 120. 3, 490. Æ. 6, 600
fibula 4, 139. 5, 315. 7, 815. 12, 274
ficti nuntia tenax 4, 188
ficto carmine G. 2, 45. pectore Æ. 2, 107
fictor fandi Ulyſſes 9, 602
fida, *nom. fœm.* ſtatio malefida carinis 2, 23. ante alias Camillæ, *Acca* 11, 821. conjux 12, 271. *neutr. plur.* reſponſa 2, 277. litora 2, 400. 5, 24. ſilentia 3, 112
fidam aurem 5, 547
fide expertus 7, 235
fidelis lorica duplici ſquama & auro 9, 707
fidem G. 4, 213. Æ. 2, 161. 541. 5, 604. 8, 150. 10, 71. 792. 11, 511
Fidenam urbem 6, 773
fidens animi 2, 61. exiultat 5, 398. equo 10, 181. corpore 10, 345. fugæ 11, 351. ſer pectus in hoſtem *ſecurus*, 11, 370. gladio 12, 789.
fidentem fugâ G. 3, 31
fidere divis Æ. 3, 402. regnis 5, 800. terræ 7, 290. nocti 9, 378
Fides cana 1, 296
fides, *nomen*, 2, 143. 309. 3, 69. 375. 434 4, 12. 373. 552. 597. 6, 346. 459. 878. 7, 365. 9, 79. 260. 280. 11, 55
fidi, *nom. plur.* æquales 5, 468. *voc.* Penates 7, 121
fidibuſque 6, 120
fidis *verb.* equo ? 11, 706
fidiſſima, *nom. fœm.* dextra 12, 659. *voc.* ô ſpes Teucrûm 2, 281
fidit committere pugnam 5, 69
fidite ne pedibus 10, 372
fidoque enſe 7, 640
fiducia 1, 136. 2, 75. 162. 8, 395. 9, 126. 142. 188. 10, 152. 276
fidum Orontem 1, 117. enſem 6, 524. Achatem 10, 332
fidus Achates 1, 192. 6, 158. 8, 521. 586. 12, 384. Alethes 9, 307. cuſtos 9, 648.
fieret ne qua mora vento 3, 473
fieri ſibi talia mandat E. 5, 41. Lupum 8. 97. confieri, *perfici* Æ. 4, 116. quod poteſt ferro 8, 402. Troas non jubeas 12, 824
fiet ſus horridus G. 4, 407
figat humo plantas 4, 115
figere cervos E. 2, 29. damas G. 1, 308. *illum vulnerare* Æ. 10, 343. donat vertice criſtas 10, 701. dona divo 12, 768
figet oſcula 1, 691
figi nomina *truncis* 11, 84
figi columbam 5, 516. veſtigia 6, 159. ramum in limine 6, 636. hunc telo 10, 382. Antherem inter latus & ilia 10, 778. *telum in hoſtem* 10, 883. in virgine vultus 12, 70
figite dicta animis 3, 250. 10, 104. me 9, 493
figo clypeum poſtibus 3, 287
figunt verubus viſcera 1, 216 oſcula 2, 490
figuram 6, 449. 12, 862
figuras 10, 641
fila extrema legunt Parcæ 10, 815
filia 7, 11. 52. 8, 383. 12, 605
filicem G. 2, 189
filicum 3, 297
filius Æ. 1, 329. 755. 6, 864. 7, 50. 649. 736. 781. 8, 104. 466. 9, 93. 581. 10, 194. 199. 11, 700
filo 6, 30
fimo G. 1, 80. 2, 347. Æ. 5, 330. 358
findit arva G. 2, 353. ſe via in ambas partes Æ. 6, 540
findite terram roſtris 10, 295
finditur in ſolidum cuneis via G. 2, 79
fine 4, 116. Æ. 1, 233. 2, 771. 3, 718 5, 225
finem dabit his Deus 1, 203. das laborum 1, 245. rebus ferat 3, 145. juxta Oceani 4, 480. imponere curis 4, 639. ſub ipſum adventabant 5, 328 impoſuit pugnæ 5, 463. dedit ore loquendi 6, 76. prima tulit 7, 118. ubi portuſque tenebunt 9, 98
fines, *plur. nom. regiones* 1, 343. 5, 630. *acc. regiones* 1, 568. 374. 3, 440. 5, 82. 6, 345. 7, 149. 334. 8, 159. 602. 11, 317. 324. 588. patriæ E. 1, 3. patrios 1, 68.
finge mihi metus Æ. 7, 438. te dignum Deo 8, 365
fingens crinem, *componens* 4, 148
fingere tecta G 4, 179. hæc tibi ſomnum ne putes Æ. 8, 42. corpora linguâ 8, 634
finget, *illum*, mendacem 2, 80
fingis quem tibi inviſum 11, 364
fingit vitem putando G. 2, 407, corda premendo Æ. 6, 80. ſe pavidum 11, 406.
fingo Æneadas de meo nomine 3, 18
fingunt ſibi ſomnia E. 8, 108. mella, *apes* G. 4, 57
finibus, *regionibus* E. 1. 62. G. 1, 493. Æ. 1, 304. 624. 4, 211. 10, 719. extorris 4, 616. omnes profiluere ſuis, *terminis* 5, 139. hoſtem detrudere 7, 469
finire bellum 11, 116. dolores 12, 880
finis 1, 227. 2, 554. 5, 384. 10, 116. 582. 12, 793
finitimas urbes 7, 549
finitimi, *populi* 6, 378

finitimos Æ. 5, 106. agros 11, 206
finitimus Mezentius 8, 569
finxerat, *ſculpſerat* 8, 726
finxit Sinonem miſerum 2, 80
firmabant fœdera dictis 12, 212
firmans animum omine G. 4, 386
firmantur talibus accenſi Æ. 9, 788
firmat vires G. 3, 209. animum pignore Æ. 3. 611. veſtigia 3, 659
firmata ætas E. 4, 37.
firment fœdera Æ. 11, 330. aditus urbis 11, 466. Dii, *ſpem*, numine 12, 188
firmes tua numina 8, 78
firmiſſima vina G. 2, 97
firmo pectore Æ. 6, 201
fiſcellam E. 10, 71
fiſcina G. 1, 266
fiſſile lignum 1, 144. robur Æ. 6, 181
fiſtula E. 2, 37. 3, 22. 25. 7, 14. 8, 33. 10, 34. Æ. 3, 661
fit in nodo ſinus G. 2, 76. ſonitus 4, 79 188. Æ. 2, 209. ſtrepitus tectis 1, 729. Beroë, *aſſimulatur* 5, 620. gemitus 6, 220. coluber aurum tortile collo 7, 351. tænia vittæ 7, 352. Calybe Junonis anus 7, 419. veſper olympo 8, 280. ſua cuique Deus cupido 9, 185. ſonus 9, 752. haud fit mora 10, 153. huic obvius Lagus 10, 381. murmur 11, 298
fixa, *nom. fœm.* dolore ſtetit 7 291. *neutr.* arma thalamo 4, 495
fixam ſagittam 5, 518. *haſtam* 12, 773
fixerit licet cervam *occiderit* 6, 802
fixi ad faſtigia 9, 408
fixit arma, *ſuſpendit* 1, 252. *cervam* 4, 70. arundine malum 5, 544. leges pretio 6, 622. ſub pectore tædas 7, 457.
fixo ligno 9, 413. pulmone 9, 701. ſtetit haſta cerebro 12, 537
fixos tenebat oculos ſolo 1, 486. 6, 469
fixum animo, *propoſitum* 4, 15. telum 12, 7
fixus manebat 2, 650. oculos in virgine 11, 507
flabra G. 2, 293
flabris 3, 199
flagella, *arborum ſummitates* 2, 299
flagello Æ. 5, 579. 6, 570. 7, 731. 8, 703
flagitat quæ ſint, &c. 2, 124
flagrans clypeo & armis 12, 167
flagrante tumultu 11, 225
flagrantem crinem 2, 685. pinum 7, 397
flagrantes vultus Dei 1, 714. genas 12, 65
flagranti telo G. 1, 331. pinu Æ. 9, 72
flagrantibus aris 12, 171
flamina 5, 832. 10, 97
flamine 4, 241
flamma, *nom.* G. 3, 270. 4, 385. Æ. 2, 304. 431. 684. 4, 66. 6, 226. 7, 462. 8, 694. 10, 270. *abl.* G. 3, 560. Æ. 1, 677. 6, 300. 7, 74. 10, 232
flammæ, *genit.* G. 4, 409. Æ. 2, 587. 4, 23. 6, 6. *dat.* 4, 640. *plur.* 2, 173. 600. 633. 759. 4, 670. 5, 680
flammam 1, 180. 2, 632. 3, 180. 5, 689. 6, 518. 7, 336. 8, 389. 6, 536. 11, 199. 12, 214
flammantia lumina G. 3, 433
flammarum 1, 367. 473. Æ. 3, 574. 11, 144
flammas 1, 48. 217. 2, 256. 337. 478. 4, 594. 6, 110. 586. 8, 282. 620. 680. 10, 409. 520. 11, 82.
flammato corde 1, 54
flammea lumina 7, 448
flammis E. 8, 105. G. 1, 85. 2, 309. Æ. 1, 183. 683. 708. 731. 2, 37. 289. 4, 567. 605. 5, 4. 526. 752. 6, 218. 253. 288. 550. 7, 787. 8, 432. 9, 160. 10, 74. 119. 12, 300. 573. 672. 811
flatibus G. 2, 339. Æ. 4, 442
flatuque G. 3, 111
flatus *nom. ſing.* Æ. 7, 28. *acc. plur.* remittat 11, 346. equorum 11, 911
flava, *nom. fœm.* Ceres G. 1, 96. Lyconias 4, 339. *abl.* olivâ Æ. 5, 309. *neutr. plur.* farra G. 1, 73
flaventem lanugine Æ. 10, 324
flaventes arenas G. 3, 350. comas Æ. 4, 590
flaventia culta G. 4, 126
flaventibus arvis Æ. 7, 721
flaveſcet campus ariſta E. 4, 28
Flaviniaque arva 7, 696
flavis arvis G. 1, 316
flavo auro Æ. 1, 596. gurgite 9, 816
flavos crines 4, 559. 12, 605
flavum crinem 4, 698. *neutr.* caput G. 4, 352
flavus Tiberinus arenâ Æ. 7, 31
flebant Daphnin E. 5, 21. Anchiſen Æ. 5, 614. Miſenum 6, 213
flebat 12, 53
flectat ſe ad fœdera 12, 658
flecte viam telis 5, 28. hujus cies 6, 788
flectentes, *acc.* lævo limite 5, 372
flectere juvencos inter vineta *deducere* G. 2, 357. iter Æ. 7, 35. ſuperos 7, 312. potuit lacrymis 8, 384. operat, *Æneam* ſermo Turni 12, 940
flecteris ſi precibus 2, 689
flectes orando G. 4, 399
flecti precando fata Deum Æ. 6, 376
flectit equos 1, 160. 10, 57. juga habenis 6, 804. habenas 12, 471
flectitur violentia dictis 12, 46
flectuntque ſalignas umbonum crates 7, 632
flendo 6, 539
flens 2, 279
flent 11, 454
flentes 5, 614. 6, 177. 427. 451. 10, 842
flerunt arces Rhodopeïæ G. 461
flet noctem, *per* G. 4, 514
fleti multum Æ. 6, 481
fletibus 4, 439
fletu G. 4, 505. Æ. 3, 599. 369. 6, 699. 9, 498
fletum, in fletum ducere vices 4, 463
fletus, *nom. ſing.* 5, 765. *plur.* G. 4, 375. Æ. 2, 3, 345. 4, 437
flevere myricæ E. 10, 13. cus Æ. 7, 760
fleverunt ſaxa Lycæi E. 15
fleviſſe G. 4, 509

flevisſem laborem Æ. 8, 380
flevit me diſcedere E. 3, 78
flexa ulmus G. 1, 169
flexere animum 4, 516. *te*, ægram nulli mariti Æ. 4, 35
flexi vimen acanthi G. 4, 123
flexibus tardis errat Mincius 3, 14
flexilis circulus auri obtorti Æ. 5, 559
flexit illum non purpura regum G. 2, 496. lumina Æ. 4, 369
flexos arcus 5, 500
flexu G. 1, 244
flexus, *acc. Tyberis* Æ. 8, 95
flictu dant ſonitum galeæ 9, 667
flore G. 2, 72. Æ. 12, 413. in flore novo, *tempore novorum florum* G. 4, 142. primævo juventus Æ. 7, 162. veſtibat genas prima juventa 8, 160
florea rura 1, 434
floreat alnus narciſſo E. 8, 53. copia thymbræ G. 4, 32
florem E. 1, 55. 2, 48. G. 1, 188. Æ. 11, 68
florentem cythiſum E. 1, 79. 2, 64. *me* ſtudiis *otii* G. 4, 564. *urbem* multos annos Æ. 8, 481
florentes, *plur. nom.* ambo ætatibus E. 7, 4. *acc.* ferulas 10, 25. herbas G. 3, 126. ære catervas Æ. 7, 804. 11, 433
florentia limina ſertis 4, 202
florentibus herbis E. 9, 19
flores 3, 92. 107. 9, 41. G. 4, 54. Æ. 5, 79. 6, 884
floret ager G. 2, 6
floribus E. 2, 58. 6, 69. G. 4, 11. 39. 109. 250. Æ. 1, 698. 6, 708
floruerit terra viris 7, 644
florum G. 4, 205
flos G. 2, 134. 4, 271. Æ. 9, 435. virum 8, 500
fluant mella illi E. 3, 89
fluctibus G. 2, 440. 4, 429. Æ. 1, 113. 133. 337. 700. 4, 628. 5, 120. 239. 7, 213. 10, 683
fluctu E. 5, 83. G. 4, 195. Æ. 1, 110. 539. 587. 3, 270. 533. 554. 7, 810. 8, 672. 10, 687
fluctuat ære tellus G. 2, 281. amor irarum æſtu Æ. 4, 532. æſtu curarum 8, 19. nunc huc nunc illuc 10, 680. vario æſtu 11, 486. ira intus 12, 527
fluctum 10, 207
fluctus, *ſing. nom.* G. 3, 237. 542. Æ. 1, 120. 3, 665. 6, 362. 7, 528. *nom. plur.* E. 9, 43. G. 2, 108. 3, 200. Æ. 7, 718. *acc. plur.* E. 10, 4. Æ. 1, 70. 90. 107. 111. 139. 2, 206. 3, 422. 5, 2. 182. 238. 776. 848. 8, 677. 10, 222. 304. 12, 366. irarum volvis ſub pectore? 12, 831
fluens 5, 179. ad terram 11, 828
fluenta G. 4, 369. Æ. 4, 143. 6, 327. 12, 35
fluentem, magnumque fluentem Nilum G. 3, 28
fluentes multo Baccho vites G. 2, 190. ramos 2, 370. ſinus Æ. 1, 324. ſanie taboque *homines* 8, 487
fluenti viro E. 8. 101
fluentia membra tabo Æ. 3, 626. ora tabo 9, 472
fluere G. 2, 100. Æ. 2, 169
fluidum cruorem 3, 663.
fluidus liquor G. 3, 484
fluit ad terram cervix 3, 524. Tybris Æ. 2, 782. ſudor undique rivis 5, 200. æs rivis aurique metallum 8, 445
fluitantem ratem 5, 867
fluitantia tranſtra 10, 306
flumen Himellæ 7, 714. calidum vomens de pectore 9, 414. piceum agit ſudor 9, 814
flumina E. 1, 52. 5, 21. 25. 83. 6, 65. 7, 52. 56. 8, 4. 9, 40. 10, 18. G. 1, 310. 326. 2, 11. 157. 486. 3, 18. 144. 180. 213. 253. 270. 310. 530. 543. 4, 54. 278. 360. 366. 383. 427. 457. Æ. 4, 250. 5, 684. 6, 8. 298. 369. 388. 711. 7, 137. 8, 713. 9, 104. 585. 603. 679. 10, 113. 11, 650. 12, 331. 518.
flumine E. 3, 96. G. 1, 201. 2, 147. 199. 3, 360. 4, 288. 527. Æ. 1, 469. 2, 305. 719. 5, 38. 7, 430. 663. 8, 57. 62. 69. 72. 610. 9, 31. 11, 449. 495. 12, 749
fluminibus G. 2, 110. Æ. 11, 273. 12, 139
fluminis G. 1, 245. 4, 333. Æ. 3, 389. 6, 714. 7, 201. 10, 833.
fluviali lympha Æ. 4, 635
fluvialibus undis 9, 70
fluvialis arundo G. 2, 414
fluvii G. 1, 136. Æ. 1, 611. 3, 702
fluviis E. 7, 66. G. 3, 445. Æ. 4, 489
fluvio G. 1, 272. Æ. 6, 384. 7, 30. 56. 494. 8, 31. 83. 11, 565. 12, 256. 886.
fluviorum G. 1, 482
fluvios E. 5, 76. G. 3, 77. 142. 301. 396. Æ. 12, 181
fluvium G. 1, 106. 4, 442. Æ. 6, 415. 749. 7, 152. 8, 86. 125. 331. 651. 9, 790. 816
fluvius 8, 66. 77
fluuntque ad regia, *currunt* 11, 256
fluxas Phrygiæ res nos ne conamur vertere fundo 10, 88
fluxit auro G. 2, 166
focis 1, 175. 3, 378. Æ. 3, 178. 5, 660. 7, 680. 11, 212
foco ure cancros G. 4, 48
focos Æ. 3, 134. 9, 75. 12, 118. 286
focum E. 5, 70
focus 7, 49
fodêre cubilia talpæ G. 1, 183. ſub terra larem 4, 43
foderet calcaribus armos equi Æ. 6, 881
fodito humum G. 2, 408
Fœcunda, *nom. fœm.* tellus 1, 67. *neutr. plu.* pœnis viſceia Æ. 6, 598
Fœcundæ viminibus ſalices, frondibus ulmi G. 2, 446
Fœcundat Ægyptum 4, 291
Fœcundis imbribus 2, 325
Fœcundum pectus Æ. 7, 338
Fœda, *nom. fœm.* Dea 4, 195. *neutr. plur.* veſtigia 3, 244. miniſteria 7, 619
Fœdam tempeſtatem G. 1, 323
Fœdans unguibus ora, pectora pugnis Æ. 4, 673. 11, 86. 12, 371
Fœdant contactu omnia 3, 227
Fœdantem ignes ſanguine 2, 502
Fœdare ferro Argolicas latebras 2, 55. ferro volucres 3, 241. in pulvere crines 12, 99
Fœdâſti funere patrios vultus 2, 539
Fœdatique ora Galeſi 7, 575

Fœdavit vultus Æ. 2, 286
Fœdè 5, 794. 10, 498
Fœdera G. 1, 60. 4, 493. Æ. 10, 91. 11, 129. 164. 12, 151. 191. 316. 582. 633. 658. 822. jungi, *nuptias ſociari* 4, 112. hæc in fœdera veni, *ad has nuptias* 4, 339. *nulla* ſunto populis 4, 624. jungant, *faciant pacem* 7, 546. junge 8, 56. rumpant 8, 540. jungebant, *ſanciebant pacem* 8, 641. hæc mihi tecum pepigit 10, 902. coëant in fœdera dextra 11, 292. firment 11, 330. qui fulmine ſancit 12, 200. firmabant dictis 12, 212
Fœdere G. 4, 158. Æ. 1, 66, 4, 520. 8, 169. 10, 105. 11, 356. 12, 109. 286
Fœderis 11, 321. 12, 496
Fœdiſſima ventris proluvies 3, 216
Fœdiſſime pulſum 11, 392
Fœdus confundere 5, 496. 12, 290. componite 10, 15. ferit 10, 154. concipe 12, 13. conceptum excute 12, 158. precantur 12, 242. ictum 12, 314. repoſcite flammis 12, 573. pro vobis luere 12, 695
Fœmina, G. 3, 216. Æ. 1, 368. 4, 95. 211. 570. 5, 6. 6, 448. 8, 408. 11, 705. 734
Fœminea, *fœm. abl.* in pœna eſt 2, 584. nube 12, 53. *neutr. plur.* agmina 11, 663
Fœminæ curæque iræque 7, 345
Fœmineas manus 7, 806
Fœmineis plangoribus 2, 488
Fœmineo ululatu 4, 667. 9, 477. amore prædæ ardebat 11, 782
Fœmineum, *maſc.* clamorem 11, 878. *neutr.* genus 9, 142
Fœnilia G. 3, 321
Fœta, *nom. fœm.* armis machina Æ. 2, 238. *neutr.* loca furentibus auſtris 1, 55
Fœtæ vaccæ G. 3, 176
Fœtam lupam Æ. 8, 630
Fœtas graves E. 1, 50
Fœtibus G. 1, 82
Fœtis apibus 4, 139
Fœto pecori E. 3, 83
Fœtu G. 2, 69. 390. 429. 517. Æ. 6, 207. 8, 82
Fœtum ſuis Æ. 12, 170
Fœtura gregum ſuppleverit E. 7, 36
Fœturæ habilis, *bos* G. 3, 62
Fœtus E. 3, 30. G. 1, 189. 195. 2, 56. 196. 327. 443. 521. 4, 163. 199. 231. 512. Æ. 1, 436. 3. 391. 6, 141. 8, 44. ovium E. 1, 22. arborei *fructus* G. 1, 55. viciæ *grana* 1, 75
folia 2, 133
foliis E. 5, 31. 40. G. 1, 131. 296. 413. 2, 121. 314. 3, 21. 4, 200. 274. Æ. 1, 179. 3, 444. 5, 774. 6, 74. 137. 284. 8, 277. 368. 12, 413. 766
foliorum G. 1, 191
follibus 4, 171. Æ. 8, 449
fomite 1, 180
fonte E. 3, 97. 6, 44. Æ. 7, 84. 489. 8, 75
fontem G. 4, 32. Æ. 1, 284. 12, 119
fontes E. 1, 40. 53. 7, 45. 10, 42. G. 2, 175. 200. 3, 529. 4, 18. 376. Æ. 7, 517. 12, 181
fontibus E. 2, 59. 5, 40. G. 2, 243. 3, 131. 428. Æ. 2, 686
fontis 4, 512. 7, 150. 242. 12, 816
foras fer cineres E. 8, 101
furcipe G. 4, 175. Æ. 8, 453, 12, 404
fore 1, 239. 448. 4, 229. 6, 345. 526. 7, 79. 9, 232. 10, 457
forent G. 1, 260. Æ. 2, 439. 8, 209
fores, *nomen*, 2, 450. 453. 6, 47. *verb. eſſes* 8, 130
foret 3, 417. 5, 398. 10, 328. 614. 11, 586.
foribus G. 2. 461. 3, 26. 4. 247. 280. Æ. 1, 453. 509. 6, 20. 289. 634. 8, 196. 262. 11, 36
forma, *nom. figura, ſpecies*, G. 3, 52. Æ. 3, 591. 4, 556. 6, 289. quæ forma viros merſit, *quis modus* 6, 615. necdum ſua receſſit, *hyacinthi* 11, 70. *abl.* pulcherrima, *Detopeta* 1, 76. pulcherrima Dido 1, 500. inſignis 5, 595. ante omnes pulcher 5, 570 egregium juvenem 6, 861. 12, 275. præſtanti cervus 7, 483. ſuperante juvencas 2. 208. vertitur oris 9, 646. egregii 10, 435
formabat claſſem in Ida 9, 80
formabis ad ſtudium atque agreſtem, *vitulos* G. 3, 163
formæ, *gen. pulchritudinis* Æ. 1, 31. 7, 473. 8, 393. *figura* 6, 293. *transformationis* 10, 188. *plur. ſpectra* 6, 277. luporem, *ſpecies* 7, 18
formam aratri accipit ulmus G. 1, 170. non accipiunt tiliæ aut buxum 2, 450. *ſpeciem* Æ. 9, 101. 12, 224
formas rerum cœperit ſolum ſumere E. 6, 36. ſe vertet in omnes G. 4, 411. ſcelerum comprendere Æ. 6, 626
formica G. 1, 186. 380
formicæ Æ. 4, 402
formidatus nautis Apollo 3, 275
formidine E. 4, 14. G. 3, 372. 4, 357. 468. Æ. 2, 76. 384. 400. 3, 30. 47. 259. 612. 6, 290. 7, 442. 453. 608. 9, 160. 756. 10, 631. 11, 407. 12, 750. 776. 867
formidinis 12, 335
formoſa juvenca G. 3, 219
formoſæ Veneri E. 7, 62
formoſam Amaryllida 1, 5
formoſe 3, 79. puer 2, 17. 45. Lycida 7, 67
formoſi pecoris 5, 44
formoſior pecoris cuſtos 5, 44. hedera 7, 38
formoſiſſimus annus 3, 57
formoſum *maſc.* Alexin 2, 1. 5, 86. *neutr.* ære pedum 5, 90
formoſus Apollo, 4, 57. Alexis 7, 55. Adonis 10, 18
fornace Æ. 8, 446
fornacibus G. 1, 472. 4, 263. Æ. 7, 636. 8, 421
fornice 6, 631. 10, 806
foros G. 4, 250. Æ. 4. 605. 6, 412
fors, *nomen, fortuna, ſors, caſus* 2, 94. 7, 554. 8, 476. 10, 458. 12, 41. 714. *adverb.* forte 2, 139. 5, 232. 6, 537. 11, 50. 12, 183
forſan 1, 207. 4, 19
forſitan E. 6, 59. G. 2, 283. 4, 118. Æ. 2, 506
fortaſſe 10, 548
forte, *nomen*, a nominativo, *fors*, ſuâ, caſu ſuo 1, 381
fortè, *adverb.* E. 3, 29. 6, 58. 7, 1. G. 1, 202. 4, 28. Æ. 1, 155. 326 366. 379. 2, 81. 136. 342. 756. 3, 22. 301. 5, 291. 329. 486. 6, 171. 190. 349. 682.

682. Æ. 7, 112. 494. 509. 8, 102. 9, 325. 638. 10, 653. 724. 11, 456. 552. 12, 206. 270. 488. 766
fortemque Cloanthum Æ. 1, 226. 514. 616. 4, 288. Numanum 9, 591. Numam 10, 562. Cethegum 12, 513. Sereſtum 12, 561
fortes, *nom.* tauri G. 1, 65. *voc.* coloni 3, 288. *acc.* ramos G. 2, 296. juvencos 3, 50. Mycenas 3, 121. Latinos Æ. 7, 151
forti pectore 4, 11. Pelidæ 5, 808. Etruſco 10, 238
fortia ſurgunt, *ſemina* G. 2, 48. corpora Æ. 1, 105. 8, 539. facta 1, 645. 10, 369. bello pectora 8, 150. ſeræ ad fortia vires 8, 509
fortibus ulmis G. 2, 83. auſis Æ. 9, 281. humeris 9, 364. armis 10, 735
fortis, *nom.* Hetruria G. 2, 533. aratris ætas 3, 62. Achates Æ. 1, 583. Azylas 12, 550. *genit.* Achatæ 1, 124
fortiſſima, *neutr.* pectora 2, 348. corda 5, 729
fortiſſime gentis Danaûm 1, 100. heroüm 5, 389. Teucrûm 8, 154. 513. bello ductor Ligurum 10, 185. *Rhœbe alloquitur equum* 10, 865. Grajûm 12, 538
fortiſſimus heros 6, 169. Umbro 7, 752
fortuna, *nom. fors, caſus, felicitas* 1, 244. 458. 521. 632. 279. 385 656. 3, 53. 318. 493. 609. 615. 4, 109. 434. 653. 5, 22. 356. 604. 625. 710. 6, 62. 96. 533. 615. 7, 413. 8, 15. 127. 334 578. 9, 49. 214. 260. 282. 723. 10, 49. 107. 284. 435. 11, 43. 108. 128. 253. 345. 413. 427. 761. 12, 147. 405. 593. 637. 677. 694. laborem nulla magis præſens eſt G. 3, 452. ſtat domus 4, 209. quæ ſit rebus, *quis ſit ſtatus rerum* Æ. 2, 350. dum fortuna fuit 3, 16. 10, 43. pugnæ anceps fuerat 4, 603. laborum ſi qua ſupereſt, *ſi aliquod eſt diſcrimen* 7, 559. *abl.* uti 9, 240
fortunæ 7, 243. 11, 180
fortunam 10, 112. 422. 12, 436. 920
fortunaſque virûm 6, 683
fortunata Canopi Pellæi gens G. 4, 287
fortunatæ, *voc.* gentes Æ. 11, 252
fortunatam Paſiphaën ſi nunquam armenta fuiſſent E. 6, 45
fortunate ſenex 1, 47. 52. puer 5, 49
fortunati, *ô homines* Æ. 1, 441. ambo 9, 446
fortunatorum nemorum 6, 639
fortunatos, ô fortunatos nimium agricolas ſui ſi bona norint G. 2, 458
fortunatus 2, 493. laborum, *in laboribus* Æ. 11, 416
Foruloſque, *(Foruli in Sabinis locus aſper)* 7, 714
forum, G. 2, 502. indicit Æ. 5, 758
foſſâ, *abl.* 7, 157
foſſæ G. 1, 326. Æ. 10, 24. 11, 381
foſſarumque 9, 143
foſſas 9, 314. 470. 506. 567. 11, 888
foſſis G. 1, 372. Æ. 10, 236
foſſor G. 2, 264
fotum gremio, *Aſcanium* Æ. 1, 696
fove ora G. 4, 230
fovebat germanam amplexa ſinu Æ. 4, 686
fovebit Romanos Æ. 1, 285
foveis abſcondere G. 3, 558
fovemus famam inanem Æ. 4, 218
fovens circum G. 4, 46
fovent ora Medi illo, *malo* 2, 135. progeniem nidoſque 4, 56
fovere hyemem inter ſe luxu Æ. 4, 193. caſtra, *inſidere caſtris* 9, 57
fovet Neæram E. 3, 4. *ſpem illius* Æ. 1, 22. gremio 1, 722. amplexu cunctantem 8, 388. colla 10, 838
fovique cupidine bella 10, 93
fovit humum G. 3, 420. vulnus lymphâ Æ. 12, 420
fracta, *nom. fœm.* unda remurmurat 10, 291. *neutr.* cacumina fagi E. 9, 9.
fractæ vires Æ. 2, 170. opes Teucrûm 3, 53
fractas res G. 4, 240. voces Æ. 3, 556
fracti bello ductores Danaûm 2, 13
fractis glebis G. 3, 161. remis Æ. 5, 222
fractos ſonitus tubarum G. 4, 72. remos Æ. 5, 209
fraga E. 3, 92
fragiles ramos 8, 40. lauros 8, 82. calamos G. 1, 76
fragili cicutâ E. 5, 85. culmo G. 1, 317
fragmenta ramea 4, 304
fragmina remorum Æ. 10, 306. *mucronis* 12, 741
fragmine montis 9, 569. 10, 698
fragor G. 1, 358. 4, 493. Æ. 8, 527. 11, 214. 12, 724. pelagi 1, 158
fragore 2, 692. 7, 587. 677. 9, 541
fragoſus torrens 7, 566
fragrantia thymo mella G. 4, 169. Æ. 1, 440
frange manu telum 11, 484
frangenda gleba bidentibus G. 2, 400
frangentur inanes doli 4, 400
frangere fruges ſaxo Æ. 1, 183. puppim 10, 297
frangeret ad ſaxum corpora 3, 625
frangimur fatis 7, 594
frangit glebas G. 1, 94. telum Æ. 12, 8
frangite fruges ſaxo G. 1, 267
frangitur, *fluctus* Æ. 1, 165. ibi haſta 9, 413. enſis 12, 732
franguntque Euri animos G. 2, 441
franguntur remi Æ. 1, 108
frater G. 2, 533. Æ. 1, 671. 4. 325. 5, 495. 10, 338. 576. 600. 12, 883
fraterna, *ſing. abl.* morte mœrentem juvencum G. 3, 518. cæde Æ. 4, 21. *neut. plur.* litora Erycis 5, 24
fraternæ mortis 9, 736
fraterni fines Erycis 5, 630
fratre 1, 296. 4, 656. 10, 129. 11, 465. 604
fratrem 1, 134. 5, 514. 6, 121. 10, 338. 403. 600. 12, 157. 509
fratres G. 1, 280. 2, 496. Æ. 3, 678. 6, 608. 7, 335. 670. 9, 695. 12, 277. 516
fratrique 12, 881
fratris G. 1, 396. Æ. 7, 671. 9, 104. 10, 113. 342. 12, 636. 844

fratrum G. 2, 510. Æ. 10, 328. 12, 270
fraude 4, 675. 5, 851. 9, 397
fraudem G. 1, 465. Æ. 10, 72
fraudi accommoda vallis 11, 522
fraudis E. 4, 81. Æ. 7, 552
fraudo quem regno Heſperiæ 4, 355
fraus 6, 609. 9, 428. 11, 717
fraxineæ trabes 6, 181
fraxineaſque ſudes G. 2, 359
fraxinus E. 7, 65. G. 2, 66. Æ. 11, 136
fregêre glandem ſues G. 2, 72
fregiſti calamos E. 3, 13
fremebant cuncti ſimul ore Æ. 1, 563. 5, 385. cuncti 10, 96. circum clamore 6, 175. plauſu 8, 717. uno ore omnes eadem 11, 132
fremens, *fœm.* 7, 787. 12, 898. Evoë Bacche 7, 389
frementem equum G. 1, 12. bello Italiam Æ. 4, 229. animis 9, 703. 12, 371. dira 10, 572
frementes equos 7, 638. 11, 609. 12, 82
frementi animis Hyllo 12, 535
fremet Furor 1, 300
fremit, *plaudit* 5, 555. arma amens, *poſcit* 7, 460. lupus ad caulas 9, 60. leo ore cruento 9, 341. 12, 8. equus 11, 496. æquore toto ſonipes 11, 599. ilicibus pater Apenninus 12, 702
fremitu marino G. 2, 160. circumſtant, *apes* 4, 216. virum Æ. 5, 148. *acclamatione* 5, 338
fremitumque 5, 152
fremitus quo vocat? 2, 338. equorum 11, 607
fremor varius, *murmur* 11, 297
fremunt, *tumultuantur* 1, 60. tecta 4, 668. tranſverſa venti, *è tranſverſo* 5, 19. ſaxa 7, 590. 12, 922. puppes 8, 497. lætitiâ Teucri 9, 637. flamina ſylvis deprenſa 10, 98. ripæ undis crepitantibus 11, 299
frena G. 3, 115. 252. Æ. 3, 542. 4, 135. 5, 818. 6, 100. 8, 168. 10, 253. 11, 195
frenare gentes ſuperbas 1, 327
frenaret curſus aquarum G. 4, 136
frenat carcere ventos Æolus Æ. 1, 58
frenatis equis 5, 554
frendens graviter G. 4, 452
frenis Æ. 11, 719. 889. 12, 372
frenos audire ſonantes G. 3, 184
frenum accipere Æ. 12, 568
frequens exercet tellurem G. 1, 99. herbis campus 2, 185
frequentant, *incolunt* Æ. 6. 478
frequentes, *nom.* ſtipant, *illum* G. 4, 216. Tyrii, *magno numero* Æ. 1, 711. animæ, *plurimæ* 6, 486. ſocii 10, 506. *acc.* lotos *copioſas* G. 3, 394
frequenti cultu 2, 51
frequentibus telis Æ. 10, 692.
freta E. 1, 61. G. 1, 356. 2, 503. 3, 260. Æ. 1, 561. 611. 2, 312. 3, 127. 5, 141. 626. 791. 10, 147. 210
freti, *particip.* armis 9, 676. pietate 11, 787
fretis G. 1, 327. 386. 2, 164
fretus illa, *virga inſtructus* Æ. 4, 245. juventâ 5, 430. citharâ 6, 120. his *rebus* 8, 443.
fricat arbore coſtas G. 3, 256.
frigentque effœtæ in corpore vires Æ. 5, 396
frigentis corpus lavant & ungunt 6, 219
frigida, *nom. fœm.* umbra noctis E. 8, 14. ſtella Saturni G. 1, 336. glacies 3, 298. *Eurydice* 4, 506. lingua 4, 525. bruma Æ. 2, 472. mors 4, 385. Nurſia 7, 715. bello dextera 11, 338. *neutr. plur.* flumina E. 5, 25. Tempe G. 2, 469. rura 3, 324. tecta 4, 104. lumina Æ. 11, 818
frigidus anguis E. 8, 71. imber G. 1, 209. Aquilo 2, 404. ſanguis 2, 484. Æ. 10, 472. in Venerem ſenior, *equus* G. 3, 97. Aquarius 3, 303. veſper 3, 336. imber 3, 441. ſudor 3, 501. Auſter 4, 261. horror Æ. 3, 29. annus 6, 311. ille, *Sulmo mortuus* 9, 415
frigora E. 2, 9. 7, 51. 10, 47. 57. G. 1, 48. 352. 2, 113. 321. 376. 3, 356
frigore E. 2, 22. 7, 6. G. 3, 279. 4, 35. 135. 259. Æ. 1, 96. 6, 205. 309. 12, 905. 951
frigorbius E. 10, 65. G. 1, 300
frigus E. 1, 53. 5, 70. G. 1, 93. 2, 256. 344
frondator E. 1, 57
fronde 1, 81. 10, 30. G. 2, 15. 401. Æ. 1, 249. 4, 148. 459. 506. 5, 134. 6, 206. 7, 751. 8, 274. 12, 207
frondea, *neutr. plur.* tecta G. 4, 61. nemora Æ. 1, 195
frondem G. 2, 435. Æ. 5, 661
frondent ſylvæ E. 3, 57
frondente ramo Æ. 7, 67
frondentes ramos 4, 399
frondenti ilice 5, 129. ramo 7, 135
frondentia arbuta G. 3, 300
frondentibus hoſpitiis 4, 24. ramis Æ. 3, 25
frondentis acanthi G. 2, 119. auri ilice Æ. 6, 208
frondes E. 9, 61. G. 1, 368. 2, 55. 82. 305. 335. 366. 403. 3, 131. 175. 353. Æ. 3, 449. 4, 444. 8, 32
frondeſcit virga metallo 6, 144
frondet eſculus G. 2, 15
frondi nemorum 2, 323
frondibus 2, 362. 446. 3, 231. 528. Æ. 6, 215. 7, 565. 11, 523
frondis 11, 66
frondoſa, *nom. fœm* æſtas G. 3, 296. *abl.* ulmo E. 2, 70. Ideâ Æ. 5, 252
frondoſis montibus 7, 387
frondoſo luco G. 4, 543. vertice Æ. 8, 351
frondoſum Olympum G. 1, 282
frons 3, 372. Æ. 6, 862. 10, 211
fronte E. 6, 51. G. 4, 299. Æ. 3, 636. 4, 477. 9, 627. 10, 349. 11, 238. ſub adversâ, *ex oppoſita parte* Æ. 1, 170
frontem E. 6, 22. 7, 27. Æ. 5, 567. 7, 417. 9, 750. 12, 307
fronti 6, 244
frontibus verſis ſcena diſcedat G. 3, 24. junctis ambæ feruntur, *naves* Æ. 5, 158. converſis incurrunt tauri 12, 717
fruatur luce 4, 619
fructus G. 2, 36. 500
fruges 1, 22. 67. 298. 345. 2, 143. 424. 3, 535. Æ. 1, 182. 2, 133. 12, 173
frugibus E. 3, 77. 9, 48. 10, 76. G. 1,

G. 1, 69. 2, 239. 3, 133. Æ. 6, 420
frugum G. 1, 27. 2, 173. 4, 327
fruiturque colloquio Æ. 7, 90
frumenta E. 1, 189. 315. 3, 176. Æ. 4, 406
frumenti G. 1, 134
frumentis 1, 150. 2, 205. 228
fruſta Æ. 1, 216. 3. 632
fruſtrà E. 3, 99. 7, 69. G. 1, 158. 257. 459. 513. 3, 97. 373. 544. 4, 353. Æ. 1, 396. 2, 348. 405. 793. 4, 415. 5, 27. 221. 346. 389. 6, 294. 701. 9, 389. 398. 538. 10, 333. 486. 11, 581. 715. 12, 832
fruſtrata numquam meos vocatus ô haſta 12, 95
fruſtratur hiantes clamor 6, 493
fruticumque G. 2, 21
fruuntur parto agricolæ 1, 300. Teucri ſocia ſimul urbe Æ. 3, 352. ſermone 8, 468
fuat, *fuerit*, 10, 103
fucata Mileſia vellera hyali colore G. 4, 335
fucatur lana alba colore Aſſyrio 2, 465
Fucinus *lacus in Marſis* Æ. 7, 759
fucoque G. 4, 39
fucos 4, 168. Æ. 1, 439
fucus G. 4, 244
fudimus inſidiis Æ. 2, 421
fudiſſe Numanum 9, 592
fudiſſetque preces 5, 234
fudit equum G. 1, 13. *euntes* multo amictu nebulæ Æ. 1, 416. vitam 2, 532. has ore loquelas 5, 842. preces ab pectore 6, 55. quem conceptum vertice fudit, *peperit* 8, 139
fuerat 4, 603. 5, 397. 6, 166. 7, 532. 8, 358. 10, 613. 11, 115. 303. 12, 519
fuêre ſecula ſub, &c. 8, 324
fuerint G. 4, 34. 248. 393. Æ. 2, 77. 506. 3, 453. 5, 475
fuerit E. 7, 31. G. 1, 67. 3, 404. Æ. 3, 499. 6, 62. 7, 38
fuerunt ſperanda hæc 11, 275
fuga G. 3, 31. 120. 142. 201. 422. 4, 85. Æ. 1, 321. 2, 176. 3, 243. 4, 72. 155. 281. 543. 5, 218. 658. 8, 251. 9, 15. 557. 660. 8co. 10, 592. 624. 670. 757. 11, 815. 12, 463. 733. 742.
fugacem Palmum Æ. 10, 697. capream 724. *illum*, 12, 52
fugaces, *nom.* cervi G. 3, 539. feras Æ. 9, 591
fugacibus pedibus 11, 390
fugæ G. 1, 286. Æ. 3, 160. 4, 400. 5, 586. 769. 2, 131. 10, 121. 378. 11, 351. 547
fugam G. 4, 443. Æ. 1, 141. 361. 364. 2, 108. 610. 640. 3, 283. 666. 4 328 338. 430. 575. 7, 24. 9 378. 539. 719. 781. 11, 706. 12, 252. 263. 367. 484
fugerat dies ſtellas 5, 42. dies noctem 10, 257
fugas texunt 5, 593
fugat nubes 1, 147. aves frigidus annus trans pontum 6, 312
fugatis ſtellis 3, 521
fugax aufertur 11, 713
fuge 2, 289. 733. quintam, *diem* G. 1, 277. pabula 3, 385. terras litus Æ. 3, 44. litus & undas 3, 413
fugêre feræ G. 1, 330. grues 1, 375
fugerent Graii Æ. 1, 471
fugeret dum te G. 4, 457
fugi quos Æ. 2, 156
fugiant examina taxos E. 9, 30
fugiaſque laborem Æ. 3, 459
fugiat oves lupus E. 8, 52. laborem Æ. 6, 892
fugiatis amicos 11, 109
fugiens G. 1, 406. 409. 3, 94. Æ. 1, 478. 5, 276. 11, 694. 12, 758. per gramina rivus G. 4, 19. ſidus piſcis Taygete Pleias 4, 234. Peneia Tempe 4, 317. Germanum Æ. 1, 345. Minoïa regna 6, 14. arma Jovis 8, 320. te 10, 403. Metabus inter prælia 11, 541
fugiente animâ G. 4, 526
fugientem Æ. 1, 410. 9, 17. 10, 399. 732. 12, 645. Italiam ſequimur per mare 5, 629
fugientia ſpicula 11, 654
fugientibus 9, 763. 12, 330
fugientis Italiæ 6, 61. Æneæ 10, 656
fugimus patriam E. 1, 4. undis Æ. 3, 268
fugio nec quemquam E. 3, 53
fugis quem 2, 60. Æ. 6, 466. mene? 4, 314. hinc 4, 365. Niſe? 9, 200. quo fugis Ænea? 10, 649
fugiſſe per ignes Æ. 10, 56
fugit E. 3, 65. G. 3, 462. Æ. 11, 806. 868. 12, 285. *me* vox E. 9, 54. haud ulla viros vigilantia G. 2, 265. prima mortalibus optima quæque dies 3, 67. irreparabile tempus 3, 284. cœlum, *lucem* 3, 417. ex oculis diverſa 4, 500. aram taurus Æ. 2, 223. porticibus 2, 528. auras, *lucem* 4, 389. matrem 4, 473. ad terram 5, 243. in auras 5, 740. ocior Euro 8, 223. 12, 733. ſagitta 9, 632. illa per undas 10, 247. haſta 10, 340. undas Adriacas Aufidus 11, 405. victoria manus exoſa 11, 436. equus præſepia 11, 492. hoſtem 11, 559, ſuper amnem 11, 563. ſaxa 11, 628. vita ſub umbras 11, 831. 12, 952. in nubila 12, 256. de corpore dolor 12, 421. lucem 12, 660. mille refugitque vias 12, 753
fugite E. 3, 93. Æ. 3, 639. ne fugite hoſpitium 7, 202
fugitis quo 10, 369
fugiunt 11, 623. 869. in flumina Phocæ G. 3, 543. æthere nimbi Æ. 5, 821. Notos 10, 266
fui, fuiſſem, fuiſſent, fuiſſet, fuit, *paſſim*, *ſed nullo peculiari ſenſu*.
fuimus Troës, *adagium* Æ. 2, 325
fulcit cœlum, *Atlas* 4, 247
fulcra 6, 604
fulgebat Aurora 7, 26. puppis aurato Apolline 10, 171. aureus, *Turnus* 11, 490. in armis 11, 769
fulgens ære caput 10, 869
fulgent 5, 562. ære 7, 526. tempora roſtrata navali corona 8, 684
fulgentem enſem 10, 475. armis 11, 854. mucronem 12, 358
fulgentes catervas ære 8, 593
fulgenti murice 9, 614. enſe 10, 414
fulgentia arma 6, 490. 11, 6. ſcuta 8, 92. tempora, *caput* 12, 163
fulgentibus armis 2, 749. 6, 217. 10, 550. 11, 188. 12, 275. ſtellis 11, 202
fulgentis clypei 10, 589
fulgere in armis paribus 6, 826

fulgor incendebat ſquamam Æ. 5, 88. vibratus ab æthere 8, 524. cui neque fulgor adhuc receſſit 11, 70
fulgore coruſcant G. 4, 98
fulgores terrificos Æ. 8, 431
fulgura G. 1, 488. Æ. 9, 733
fulicæ marinæ G. 1, 363
fuligine E. 7, 50
fulmen Æ. 6, 590. 8, 427
fulmina G. 1, 329. 4, 170. Æ. 4, 208. 6, 842. 10, 567
fulminat de parte Boreæ G. 1, 370. Cæſar 4, 561. armis Æneas 12, 654
fulmine 1, 283. Æ. 1, 234. 3, 578. 4, 25. 5, 691. 6, 581. 7, 773. 12, 200. 922
fulmineum enſem 4, 580. 9, 442
fulmineus Mneſtheus 9, 812
fulminis 2, 649. 5, 319. 9, 706. 10, 177. 11, 616
fulſere ignes 4, 167
fulſerunt cingula bullis 12, 942
fultoſque poſtes 8, 227
fultum caput 11, 39
fultus latus, hyacintho E. 6, 54
fulva, *fœm. nom.* pellis leonis Æ. 8, 552. cæſaries 11, 642. aquila 11, 751. *abl.* cervice G. 4, 408. jaſpide Æ. 4, 261. arena 5, 375. 6, 643. 12, 276. 741. de nube 12, 792
fulvæ arenæ nimbus G. 3. 110
fulvique leonis Æ. 2, 722
fulvis ſetis G. 3, 383
fulvo tegmine lupæ Æ. 1, 279. lumine 7, 76. auro 11, 776
fulvoſque galeros 7, 688
fulvum leonem 4, 158. aurum 7, 279. Camertem 10, 562
fulvus Jovis ales 12, 247
fumabat cruor ad aras 8, 106
fumans ſub vomere taurus G. 3, 515
fumant altaria E. 1, 44. villarum culmina 1, 83. loca ſulphure Æ. 2, 698
fumantem turbine nubem 3, 573
fumantes tædas 7, 457. pulvere campos 11, 908. ſudore equos 12, 388
fumantia exta G. 2, 194. equûm colla 2, 542. Trojæ excidia Æ. 10, 45. culmina 12, 569
fumantibus ſaxis Æ. 8, 417
fumat, *pro fumavit, ut petit pro petivit,* humo Troja 8, 3
fumea tædis lumina 6, 593
fumida, *fumans* 7, 76. 9, 73
fumidus amnis 7, 455
fumiferam noctem 8, 255
fumiferos ignes 9, 522
fumo 3, 582. 12, 588
fumoſque G. 2, 217. 4, 230
fumoſis tectis 2, 244
fumum Æ. 2, 609. 3, 206. 5, 681. 8, 252
fumus G. 1, 175. 4, 499. 5, 740. 8, 258. 2, 239. 12, 592
funalia Æ. 1, 731
funda, *nom.* verberat amnem G. 1, 141
fundabat anchora naves Æ. 6, 4
fundabit legibus urbem 6, 811
fundæ Balearis verbera G. 1, 309
fundam, *nomen,* Æ. 9, 586. 11, 579
fundam, *verb.* vina E. 5, 71. Æ. 5, 238
fundamenta 1, 432. 2, 611. 4, 266
fundamina prima favis ponunt, *apes* G. 4, 161
fundantem arces Æ. 4, 260
fundaſſe urbem colonis 7, 410
fundat humi corpora, *cervorum* 1, 197
fundata ſedes urbis 8, 478
fundator 7, 678
fundatur ſedes 5, 760
fundebat ſe luna per feneſtras 3, 152. talia lacrymans 3, 344. vina patenis 5, 98. dicta 8, 584
fundens oleum ſuper extis 6, 254. amnem urna Inachus 7, 792
fundent flores E. 4, 23
fundere lumen Æ. 2, 683
fundet munuſcula, *tellus* E. 4, 20. nunquam virgulta nec umbras hoc ſceptrum Æ. 12, 207
fundimur circum 3, 635
fundis, *nomen* G. 2, 468
fundis, *verb.* humi corpora Æ. 11, 665
fundit humus flores E. 9, 41. humo victum tellus G. 2, 460. equus armatos, *emittit* Æ. 2, 329. lacrymas inter ſingula verba 3, 348. *vinum* inter cornua 4, 61. humi 5, 78. vina 5, 776
funditur flamma Æ. 10, 271. cruor 11, 646
funditus 6, 736. 11, 413. 12, 594
fundo, *nomen,* 2, 419. 3, 577. 5, 178. 6, 581. 7, 530. res vertere 10, 88
fundo, *verb.* hanc vocem cum ſanguine 4, 621
fundunt lumina G. 2, 432. de lumine voces Æ. 11, 482. tela 11, 610. ſe portis agmina 12, 122
funduntur violæ G. 4, 275. lilia Æ. 6, 709
fune 5, 488
funem G. 1, 457. Æ. 2, 239. 262. 3, 639. 667
funera G. 3, 246. 4, 256. Æ. 1, 236. 2, 284. 361. 4, 500. 507. 618. 6, 875. 7, 42. 542. 8, 571. 9, 486. 526. 10, 602. 756. 11, 366. 422. 646, 12. 383. 629
funere E. 5, 20. G. 3, 263. Æ. 2, 539. 4, 308. 6, 150. 429. 7, 599. 11, 3. 28. 169
funereas faces 7, 337. 11, 143
funeris 6, 458. 510. 11, 189
funes 4, 575. 5, 773. 8, 708
funeſtæque tædæ 7, 322
fungar munere 6, 885
fungos G. 1, 392
funus Æ. 3, 62. 9, 491. 11, 53. 57
furare feſſos oculos labori 5, 845
furata, *fœm.* quos patri 7, 283
furcaſque G. 1, 264. 2, 359
furem 3, 407
furens Æ. 1, 495. 2, 613. 6, 262. 10, 604. 11, 709. 901. annis 2, 498. Dido 4, 69. fœmina 5, 6. animi 5, 202. animis Tyrinthius 8, 228. Turnus 11, 486. virgo 11, 762
furentem Reginam amantem Æ. 1, 663. 4, 283. cæde Neoptolemum 2, 499. *amantem* 4, 65. 548. *illam* 4, 464. fallit 7, 350. *illum* infanda 8, 489
furentes, *nom.* Barcæi Æ. 4, 42. flammæ 4, 670. *accuſ.* Centauros G. 2, 456. ventos Æ. 10, 37. illos fervore 10, 578. equos 12, 332
furenti 2, 771. 3, 313. 4, 298. 6, 100. 9, 691

furen-

furentibus Auſtris Æ. 1, 55. 2, 304
furentis ſponſæ 2, 345
furentum juvenum 11, 838
furere 12, 680
fures, *ſervi* E. 3, 16.
furiale malum ſerpentis Æ. 7, 375
furialia membra 7, 415
furiarum 3, 252. 6, 605
furias G. 3, 35. Æ. 1, 45
furiatâ mente 2, 407. 588
furibunda, *nom. fœm.* 4, 646. 7, 348
furiis G. 3, 511. Æ. 3, 331. 4, 376. 7, 392. 8, 205. 219. 494. 10, 68. 694. 872. 12, 101. 668. 946
furis, *verb.* quid furis? 2, 595
furit 7, 377. 625. 10, 386. 545. 802. incaſſum G. 3, 100. mugitibus æther 3, 150. febris 3, 453. æſtus arenis Æ. 1, 111. æſtus ad auras 2, 759. Vulcanus immiſſis habenis 5, 662. ſine more tempeſtas 5, 694. intus aquæ vis 7, 464. contra tela 9, 552. ſonipes *eo* ictu 11, 638. turba 12, 607
furor E. 10, 38. G. 3, 266. 4, 495. Æ. 1, 154. 298. 352. 2, 316. 355. 5, 670. 6, 102. 9, 760.
furore 2, 244. 4, 697. 5, 659. 10, 63
furorem 4, 101. 7, 386. 10, 905. 12, 601. 680. 832
furores 4, 501. 7, 406
furori 4, 91. 433
furoris E. 10, 60. Æ. 5, 788
furta G. 4, 346. Æ. 9, 150. belli 11, 515
furtim G. 2, 304. Æ. 2, 18. 258. 3, 50. 5, 677. 9, 546. 11, 765
furtis G. 1, 286
furtivum amorem Æ. 4, 171. quem partu edidit 7, 660
furto 4, 337. 6, 24. 568. 9, 350. 10, 735
furtumque E. 6, 42
furum G. 4, 110
fuſa vina Æ. 4, 455. corpora vident 9, 317. jacebant corpora 11, 102
fuſcis alis 7, 408. 8, 369
fuſcum amnem 12, 417
fuſcus Amyntas E. 10, 38
fuſi, *plur.* per herbam Æ. 1, 218. 5, 102. 9, 164. per mœnia Teucri 2, 252. per ſedilia nautæ 5, 837. campi 6, 440. *nos fugati* 11, 366
fuſis ſuis dixerunt parcæ E. 4, 46. fuſis armis Æ. 12, 433
fuſo olivo 6, 225. corpore 9, 722. ſanguine 12, 690
fuſos labores 7, 421. crines 10, 137
fuſus per herbam G. 2, 527. *ſanguis* Æ. 5, 330. propexam in pectore barbam 10, 838
futilis, conſiliis non futilis auctor 11, 339. glacies 12, 740
futurâ, *fœm. abl.* morte 4, 643. 8, 709. *neutr.* aperit vates 6, 12
futuræ, *genit.* ab Aſcanio ſtirpis 8, 628. fortis 10, 501. *dat.* peſti, *amori* 1, 716
futuram virtute egregiam progeniem 7, 257
futuras æterna in pace gentes 12, 504
futuri, *genit.* haud ignara *regina* 4, 508. ſpes incerta 8, 580. *plur.* exitio multis 9, 315
futuris dapibus ſe accingunt 1, 214. ſcenis 1, 433. regnis 1, 508. fatis 2, 246
futuro vati E. 7, 28. parces G. 4, 239
futuros menſarum morſus Æ. 3, 394. motus 4, 297. Æneadas magnos 8, 340
futurum exitium Priami imperio 2, 191. genus omne 4, 622. magno augurio monſtrum 5, 552. ſic rebar 6, 690

G.

GAbinæ Junonis Æ. 7, 682
Gabino cinctu 7, 612
Gabios 6, 773
gæſa, *haſtæ longiores*, 8, 662
Galatea E. 1, 31. 3, 64. 72. 7, 37. 9, 59. Æ. 9, 103
galbaneoque nidore G. 3, 415
galbaneos odores 4, 264
galea Æ. 5, 314. 491. 498. 7, 785. 9, 50. 373. 612. 771. 808. 10, 330. 836
galeæ 3, 468. 9, 667
galeam 2, 392. 5, 364. 471. 673. 7, 638. 751. 8, 620. 9, 307. 365. 457. 10, 535. 11, 91. 692. 12, 381. 434. 537
galeas G. 1, 496. Æ. 1, 105. 8, 539. 11, 194
galeis G. 2, 142
galeros Æ. 7, 688
Galeſi 7, 575
Galeſus, *fluvius Calabriæ* G. 4, 126
Galeſus, *nomen viri* Æ. 7, 535
gallæ G. 4, 267
Galle, *nomen viri* E. 10, 22
Galli, *genit. nomen viri* E. 10, 6.
Galli, *plur.* per dumos aderant Æ. 8, 657
Gallo, *nomen viri*, E. 10, 2. 72
Gallos Æ. 8, 656
Gallum, *nomen viri, Cornelium*, E. 6, 64
Gallum, *Gallos* Æ. 6, 858
Gallus, *nomen viri* E. 10, 10
Gangaridum G. 3, 27
Ganymedis Æ. 1, 32
Ganges G. 2, 137. Æ. 9, 31
Garamanthas 6, 794
Garamantes E. 8, 44
Garamantide Nympha Æ. 4, 198
Gargani Iapygis 11, 247
Gargara G. 1, 103
garrula hirundo 4, 307
gaudens Æ. 1, 694. 4, 190. 8, 702. nimium popularibus auris 6, 816. viridi Feronia luco 7, 800. bellum componi, &c. 12, 109
gaudent G. 2, 510. Æ. 5, 575. 6, 733. ſylva olivæ G. 2, 181. contingere funem Æ. 2, 239
gaudere laudibus G. 3, 185
gauderent ſegetes frugibus, *abundarent* E. 9, 48. intyba potis rivis G. 4, 120
gaudet Æ. 10, 500. 726. 12, 6. 82. 702. veniat quo te quoque gaudet E. 3, 87. Phœbo Parnaſſia rupes 6, 29. Deus numero impare 8, 75. equo Æ. 4, 157. regno 5, 757. cognomine terra, *ob terram nominis ſui* 6, 383. avo Jove 7, 220. rerum ignarus imagine 8, 730
gaudia Æ. 1, 506. 5, 828. 6, 279. 513. 10, 325. 652. 11, 180
gala 1, 123. 2, 763. 5, 40
Gela, *urbs* 3, 702
gelida, *abl.* nocte G. 1, 287 ſub rupe Æ. 8, 343
gelidæque pruinæ G. 2, 263
gelidam umbram Æ. 11, 210.
gelidas Arctos 6, 16

gelidi,

gelidi, *genit.* Lycæi E. 10, 15. Ætheris Æ. 8, 28. Hebri 12, 331. *plur.* fontes E. 10, 42
gelidis vallibus Hæmi G. 2, 488. antris 4, 509. nubibus Æ. 12, 796
gelido vertice 8, 139. flumine 8, 610
gelidos Arcadiæ fines 8, 159
gelidum Anienem 7, 683. amnem 8, 597
gelidus humor G. 1, 43. ros 2, 202. tremor Æ. 2, 120. 6, 54. 12, 447. sanguis 3, 30. 259. 5, 395. 12, 905. sudor 3, 175. Usens 7, 801
Geloi campi 3, 701
Gelonos G. 2, 115. Æ. 8, 725
Gelonus G. 3, 461
gelu 2, 317. 3, 355. 443. Æ. 8, 508. 9, 604
gemellus connixa E. 1, 14
gemens Æ. 7, 501. 11, 150. multa ignominiam G. 3, 226. multa, *multum*, Æ. 1, 469. 4, 395. 5, 869. 12, 886
gementem tractu rotam G. 3, 183. extrema Æ. 11, 865
gementibus plaustris 11, 138
gemere turtur ab ulmo E. 1, 59
gemerentque repleti amnes Æ. 5, 806
gemina, *abl.* super arbore 6, 203. *neutr.* cornua G. 4, 371. inter tempora Æ. 9, 750
geminæ nares G. 4, 300. columbæ Æ. 6, 190. somni portæ 6, 893. quercus 9, 681. pestes 12, 845
geminam prolem 1, 278
geminant ictus 12, 714
geminas acies 6, 788. biremes 8, 79. flammas 8, 680. vestes 11, 72
geminatur, *plausus* G. 2, 509
gemini, *genit.* septem gemini ostia Nili Æ. 6, 800. *plur.* scopuli 1, 166. angues 2, 203. dracones 2, 225. Atridæ 2, 415. nati 5, 285. fratres 7, 670. custodes 8, 461. vos fratres 10, 390
geminis temporibus 5, 416. Atridis 8, 130
gemino muro 3, 535
geminos Triones 1, 748. 3, 516. Atridas 2, 500. parentes 3, 180. lebetas 5, 266. cæstus 5, 401. Aloïdas 6, 582. Scipiadas Æ. 6, 842. jugales, *equos* 7, 280. angues 7, 450. 8, 289. 697. pueros 8, 631. tripodas 9, 265
geminum solem 4, 470. honorem 5, 365
geminus, centum geminus Briareus 6, 287
gemit area frugibus G. 3, 133. incudibus Ætna 4, 175. Amycî casum Æ. 1, 225. incudibus antrum 8, 451. Thraca pulsu pedum, *equinorum* 12, 334
gemitu G. 3, 223. 506. 4, 353. Æ. 2, 73. 323. 413. 486. 679. 3, 577. 664. 4, 667. 687. 10, 505. 11, 95. 831. 12, 722. 928. 952
gemitum Æ. 1, 489. 10, 465. 674. 843. 11, 37. 377. dedere cavernæ 2, 53. pelagi 3, 555. referunt ictus 8, 420. dat tellus 9, 709. 12, 713
gemitus, *nom. sing.* 3, 39. 6, 220. *plur. nom.* 6, 557. 11, 633. leonum 7, 15. *acc.* 2, 288. 4, 409. 9, 499. extremos ciet, *taurus* G. 3, 517. virûm aget campus Æ. 6, 873
gemma G. 2, 506. Æ. 5, 313. 10, 134
gemmæ turgent in palmite E. 7, 48. se trudunt de cortice G. 2, 74
gemmas trudit, *pampinus* G. 2, 335
gemmis Æ. 1, 659. 732. 7, 76
gemuit sub pondere cymba 6, 413
genæ 5, 173. 12, 221
genas 4, 644. 8, 160. 12, 65. 606
gener 2, 344. 6, 831. 7, 317. 367
genera duo, *apum* G. 4, 92
generandi gloria mellis 4, 205
generando suffice prolem 3, 65
generâsse quem Æ. 7, 734
generat Maiam Atlas 8, 141
generate Anchisa 6, 322
generatim proprios discite cultus G. 2, 35
generator equorum Agragas Æ. 3, 704
generatus Troja Acestes 5, 61
genere, *gente* 4, 606
generi, *dat. genti* 1, 530. 3, 184. *familiæ* 8, 484. *patriæ* Æ. 8, 512. 9, 302. vipereo 7, 753. *plur.* externi 7, 98
generis, *naturæ* E. 8, 45. *familiæ, sanguinis*, G. 4, 249. Æ. 1, 136. 4, 365. 7, 219
genero, *dat.* 11, 355. 12, 31
generos 7, 270. 12, 658
generosa metallis, *Ilva insula* 10, 174
generose Ismare Mæonia domo 10, 141
generosi pecoris pullus G. 3, 75
generum, *acc.* G. 1, 31. Æ. 7, 57. 256. 11, 472. 12, 55. 63. 613
genialibus toris 6, 603
genialis, *hyems* G. 1, 302
genibus Æ. 3, 38. 607
genis 6, 686
genistæ G. 2, 12. 434
genitali arvo 3, 136
genitalia semina 2, 324
genite Diis Æ. 9, 642
geniti, *plur.* Diis 6, 131. 394
genitor 1, 159. 241. 625. 2, 635. 657. 699. 717. 732. 3, 102. 4, 208. 5, 817. 6, 695. 698. 7, 122. 306. 360. 8, 72. 427. 583. 9, 201. 264. 272. 583. 10, 45. 320. 417. 466. 800. 833. 848. 11, 161. 727. 12, 843. 934. *Jupiter* 9, 630. 10, 668. 12, 200
genitore 3, 614. 804. 9, 257. 10, 129
genitorem 3, 709. 6, 364. 404. 7, 72. 134
genitori 2, 548. 5, 94, 537. 10, 704
genitoris G. 4, 355. Æ. 1, 681. 720. 2, 560. 4, 84. 6, 108. 7, 82. 10, 789.
genitos diversis partibus orbis viros 12, 708
genitricis G. 4, 363. Æ. 1, 693
genetrix 1, 593. 2, 788. 8, 383. 9, 82. 94. 107. 284. 297. 10, 234. 12, 412. 554
genitum Maiâ 1, 301. Nymphâ 7, 47. regem 7, 679
geniture Deos 9, 642
Genium loci 5, 95. 7, 136
gens G. 2, 125. 385. 537. 3, 382. 4, 287. Æ. 1, 71. 4, 207. 5, 624. 730. 6, 359. 7, 708. 746. 8, 146. 315. 480. 10, 155. 202. 228. 12, 840. aurea surget mundo E. 4, 9. humida ponti G. 4, 430
gente, *genere, natione, familiâ* Æ. 1, 51. 277. 2, 78. 3, 235. Æ. 4,

Æ. 4, 235. 5, 373. 785. 6, 757. 875. 7, 220. 282. 367. 750. 803. 8, 36. 55. 9, 284. 643. 10, 202. 350. 388. 11, 48. 113. 305. 331. 432
gentem, *genus*, *originem*, *nationem* G. 3, 122. 473. Æ. 1, 37. 280. 286. 449. 537. 3, 1. 133. 166. 653. 4, 425. 6, 788. 7, 203. 304. 671. 8, 502. 9, 137. 11, 324
gentes G. 1, 331. 3, 33. 349. Æ. 1, 527. 4, 320. 6, 60. 92. 706. 7, 85. 238. 8, 13. 328. 722. 9, 132. 10, 71. 139. 11, 252. 847. 12, 191. 504
genti, *nationi*, *populo* 1, 252. 3, 501. 6, 63. 73. 9, 759
gentibus E. 3, 41. Æ. 1, 21
gentis G. 3, 35. 73. 158. 4, 4. 95. Æ. 1, 100. 435. 606. 646. 3, 105. 4, 4. 483. 542. 5, 299. 6, 767. 7, 171. 249. 268. 11, 246. 402
genu 1, 324
genua 3, 607. 5, 432
genuêre talem 1, 610. 10, 597
genui quem 10, 848
genuisti me G. 4, 324
genuit Æ. 1, 622. 4, 366. 5, 39
genus G. 1, 63. 2, 20. 83. Æ. 1, 343. 3, 86. 4, 40. 622. 5, 117. 123. 285. 568. 621. 737. 801. 6, 25. 123. 500. 580. 648. 728. 766. 792. 834. 839. 842. 7, 196. 213. 556. 8, 27. 51. 71. 114. 321. 487. 628. 724. 9, 141. 510. 603. 10, 149. 201. 11, 340. 12, 25. 127. 198. 225. 515. 530. 838. virûm G. 2, 167. suum Baccho non servat terra 2, 240. vitis 2, 262. hominum 3, 242. Æ. 1, 543. 747. æquoreum 3, 243. luporum G. 3, 264. pecudum 3, 480. omne natantûm 3, 541. *apum* 4, 208. omne ferarum 4, 223. tineæ 4, 246. stirpis, *apum* 4, 282. unde Latinum Æ. 1, 10. *familia* 1, 32. ab Jove 1, 383. humanum 1, 546. Æneadum 1, 569. telorum 2, 468. à principe nostrum 3, 168. Cyclopum 3, 675. esse Deorum 4, 12. à sanguine Teucri 4, 230. à sanguine Divûm 5, 45
geram pacem seu bella 9, 279
gerant bella pacemque 7, 444
gerat pharetram 7, 816
gerebat tela 1, 192. arma 5, 412. ancile Æ. 7, 188. telum 11, 552. sceptrum dextrâ 12, 206. hastilia 12, 488. inimicum insigne 12, 944
gerenda bella Æ. 6, 890. 7, 444
gerendum bellum 3, 235
gerens virginis os habitumque 1, 319. vulnera 2, 278. animum curamque virilem ante annos 9, 311. cuncta, vocemque, & corpus & arma Metisci 12, 472
gerentem regis insigne 12, 289
geret bellum 1, 267
gerimus bellum viris invictis 11, 306
geris curam 12, 48
gerit India lucos G. 2, 122. hydram clypeo Æ. 7, 658. te Turni dextra 12, 97
geritis tela 11, 735
geritur hoc, *fit* G. 4, 305
germana, *nom.* es Jovis Æ. 12, 830. *voc. ô soror* 4, 478. 492. 549. 675. 10, 607. 12, 679.
germanæ G. 4, 377. Æ. 1, 355. 9, 804
germanam 4, 501. 686. 9, 594.
germani, *gen. fratris* 4, 44. *plur. fratres* 10, 125
Germania E. 1, 63. G. 1, 474. 509
germano, *fratre* Æ. 12, 182
germanum, *fratrem* 1, 345. 9, 722. 12, 479
germen ex arbore G. 2, 76
gero bella Æ. 1, 52. bella lethumque 7, 455. bellum 11, 113
gerunt tempora umbrata quercu 6, 772. hastas 7, 396. pila in bella 664. tela 9, 171
geruntur ea dum 7, 549. 9, 1
Geryone 7, 662
Geryonis 8, 202
gessérat, *bellum* 1, 28. sceptrum 1, 657
gessère platani malos G. 2, 70
gessi, *vittas*, hostia Deûm Æ. 2, 156. talia 9, 203
gessimus & nos aliquod nomenque decusque 2, 90
gessisse humero pharetras 11, 844
gestamen 3, 286. 7, 246
gestamus pectora obtusa 1, 571
gestare pharetram 1, 340. dedit patribus, *sceptrum* 12, 211
gestat spicula 7, 687
gestire studio lavandi G. 1, 387
gestis bene rebus Æ. 9, 157
Getæ G. 4, 463
Getarum deserta 3, 462
Geticis arvis Æ. 3, 35
Getis 7, 604
Getulæ urbes 4, 40
Getuli leonis 5, 351
Getulis syrtibus 5, 51. 192
Getulus Iarbas 4, 326
gilvo equo G. 3, 83
glacialis hyems Æ. 3, 285
glacie G. 1, 236. 4, 136. Æ. 4, 251
glaciem G. 1, 310. 3, 318. 365
glacies E. 10, 49. G. 3, 298. 4, 517. 12, 740
gladio Æ. 9, 769. 10, 313. 513. 12, 789
gladios 12, 278
glande E. 10, 20. G. 2, 520
glandem 1, 8. 2, 72
glandes 1, 148. 305. 2, 67. liventis plumbi Æ. 7, 686
glandis, *in nominativo* G. 4, 81
glarea ruris 2, 212
glaucâ, *abl.* fronde G. 2, 13. ulva Æ. 6, 416. arundine 10, 205
glaucas salices G. 4, 182
glauci, *equi* 3, 82
Glauci, *genit. nomen viri* 3, 267. Æ. 5, 823. 6, 36
Glauco G. 1, 437
glauco lumine intorsit oculos *Proteus* 4, 451. amictu Æ. 8, 33. 12, 885
Glaucum 6, 483. 12, 343
gleba G. 1, 44. 2, 399
glebæ Æ. 1, 535. 3, 164
glebas G. 1, 65. 94. 2, 236. 261
glebis 3, 161. Æ. 7, 747
gliscit accenso violentia Turno 12, 9
globos flammarum G. 1, 473. Æ. 3, 574
globum lucentem Lunæ 6, 725. militum 9, 409
globus 9, 36. 515. virûm 10, 373
glomerant tempestatem nubes G. 1, 323. agmina cervi Æ. 4, 155. se 9, 539
glomerantur in orbem, *apes* G. 4, 79. Orcades Æ. 1, 504. aves 6, 311. eodem Troës 9, 689
glomerare gressus G. 3, 117. manum bello Æ. 2, 315. manum 9, 792
glomerari pulvere nubem 9, 33

glomerat incendia ventus G. 2, 311. saxa sub auras Æ. 3, 577. noctem sub antro 8, 254
glomerati Graji Æ. 2, 727. hostes circum 9, 440
gloria G. 1, 168. 3, 102. 4, 6. 205. Æ. 2, 83. 326. 4, 49. 232. 272. 5, 394. 6, 65. 757. 767. 7, 4. 9, 278. 10, 144. 11, 154. 336. 421. 431. 444. 12, 135. 322
gluten G. 4, 40. 160
gnatam Æ. 11, 355
gnate 8, 569
gnatis 10, 532
gnato 11, 178. 181
gnatum 8, 510
Gnosia stella G. 1, 222
Gnossia regna Æ. 3, 115
Gnossius Rhadamanthus 6, 566. Lycaon 9, 305
Gorgona 8, 438
Gorgone 2, 616
Gorgoneis venenis 7, 341
Gorgones 6, 289
Gortynia stabula E. 6, 60. spicula Æ. 11, 773
Gracchi genus 6, 842
gracili hibisco E. 10, 71. avena Æ. 1, 1
gradibus G. 3, 191. Æ. 1, 452. 2, 443
gradiens G. 3, 59. Æ. 1, 505
gradientem 10, 572
gradientes 1, 415
graditur 1, 316. 9, 223. per æquor 3, 664. jugis Cynthi 4, 147. ad naves 8, 546. ad bellum 11, 535
Gradive Rex 10, 542
Gradivumque patrem 3, 35
gradum conferre juvencos G. 3. 169. continuit Æ. 3, 598. celebrabat 4, 641. revocare 6, 128
gradus altos 4, 685
Græcia G. 1, 38. 3, 20. Æ. 11, 287
Graiâ urbe 6, 97
Graiæ acies 2, 598
Graiarum jubarum 2, 412
Graias urbes 2, 598
Graii G. 3, 148. Æ. 1, 471. 534 2, 727. 3, 163. 6, 242. 8. 135. Poetæ G. 3, 90
Graiis 2, 16. Æ. 3, 398. 409. 6, 529. 10, 430. matribus 2, 785
Graio nomine dictæ 3, 210
Graiorum 2, 157
Graios, 2, 148
Grajugenum Æ. 3, 550. 8, 127
Graium 4, 228. 6, 588. 10, 81. 334. 11, 289. 12, 538
Graius 3, 594. 10, 720
gramen G. 4, 63. Æ. 9, 353
gramina E. 10, 29. G. 1, 56. 2, 200. 332. 3, 174. 325. 4, 19. Æ. 2, 471. 6, 684. 7, 655. 809. 12, 415
gramine E. 5, 46. G. 2, 219. 525. 3, 144. Æ. 3, 537. 12, 664
gramineas aras 12, 119
gramineis palestris 6, 642
gramineo aggere 7, 106. sedili 8, 176. cespite 11, 566
gramineum campum 5, 287
graminis herbam E. 5, 26
grandævis, *apibus* G. 4, 178
grandævus Nereus G. 4, 392. Alethes Æ. 1, 125
grandes guttæ G. 2, 245
grandia hordea E. 5, 36. Lilia 10, 25. ossa G. 1, 497. saxa 4, 26. Æ. 11, 529. frumenta 4, 405
grandibus notis G. 3, 427. guttis Æ. 11, 90
grandine G. 4, 120. 161. Æ. 5, 458. 9, 669. 10, 803
grandior fœtus G. 1, 195
grando 1, 449. 4, 80
grata dona Æ. 8, 283
gratare sorori 4, 478
gratatur reduces 5, 40
grates persolvere 1, 604. persolvant 2, 537. dicere 11, 508
grati nos 11, 127
gratia nulla est inaratæ terræ G. 1, 83. facti Æ. 4, 539. 7, 232. curruum fuit vivis 6, 653. si qua manet amatæ 7, 402. nec parva manet partum talem 9, 298
gratior nec ulla est Phœbo pagina E. 6, 11. cui est usus equorum G. 3, 211. umbra est pecori 4, 402. an mihi ulla est, *terra* Æ. 5, 28. virtus 5, 344
gratissima, *fœm. nom.* Populus Alcidæ, vitis Iaccho E. 7, 61. quies Æ. 2, 269. tellus 3, 73. mergis statio 5, 128. Teucris Ida 10, 158. *voc.* conjux 10, 607. animo nostro Nympha 12, 142
gratissimus Tros pecori E. 8, 15. cœlo Tybris Æ. 8, 64. Turno augur 9, 327
gratum opus agricolis 1, 4
gratusque parentibus error Æ. 10, 392
gravabit nec me labor iste 2, 708
gravantur pluviâ, *papavera* 9, 437
gravaris voce 10, 628
gravatum, *me*, veste madida 6, 359. somno 6, 520. nodis robur 8, 220
grave robur aratri G. 1, 162. Martis opus Æ. 8, 516
gravem pietate ac meritis virum 1, 155. gemmis auroque pateram 1, 732. Ofirim 12, 458
graveolentia centaurea G. 4, 270
graveolentis Averni Æ. 6, 201.
grave fœtas E. 1, 50. chelydros G. 3, 415. terras 3, 526. labores 10, 321
gravescit nemus fœtu G. 2, 429
gravi veterno, *otio* 1, 124. cura Æ. 4, 1. furore 10, 63. vulnere 12, 5
gravia (a *longum*) dona auro & elephanto Æ. 3, 464. arma 10, 836
gravibus rastris G. 1, 496. volemis 2, 88. plaustris 3, 140. remis Æ. 5, 114
gravidæ fruges G. 2, 143. pecudes 2, 150. *matres equorum* 3, 139. vento equæ 3, 275
gravidam segetem 1, 319. imperiis Italiam Æ. 4, 229. bellis urbem 10, 87
gravidas fruges G. 2, 424
gravidi stipitis Æ. 7, 507
gravidis aristis G. 1, 111
gravido pecori 3, 155. ubere 3, 317
gravidos fœtus 4, 231
gravidus floret ager 2, 5
gravior sonus 4, 260. ævo Iphitus Æ. 2, 436. nuncius 8, 582
graviora ô passi 2, 203. timet 4, 502. manent terrâ, *te exspectant in, &c.* 6, 84
gravis ære dextra E. 1, 36. Cantharus 6, 17. umbra 10, 75. *terra* G. 2, 254. æstas 2, 377. morbo 3, 95. gemitus spiritus 3, 506. cœni gravis 4, 49. victor, *apum* 4, 84. Marte Regina sacerdos Æ. 1, 278. undis *Mænetes gravatus* 5, 178. ictu viator seminecem liquit *anguem* 5, 275.

275. caſtigat dictis Entellum, *graviter* Æ. 5, 387. ſtat Entellus 5, 437. ipſe concidit ad terram 5, 447. irâ 5, 781. equus, *militibus* 6, 516. annis 9, 246. Auletes 10, 207. exitus 10, 630. Mavors 10, 755
Graviſcæ Æ. 10, 184
graviter G. 3, 88. 133. 374. 4, 31. 452. 456. Æ. 1, 130. 2, 288. 5. 447. 7, 753. 10, 347. 789. 823. 12, 295
grege E. 3, 32. 6, 55
gregem E. 2, 30. 7, 36. G. 1, 272. 3, 323. 473
greges E. 7, 2. G. 2, 146. 3, 287. 329. 386. Æ. 7, 538
gregibus E. 5, 33. G. 2, 200. 3, 63. 538
gregis E. 1, 15. 7, 7. 10, 36
gremiis Æ. 9, 261. 10, 79
gremio 1, 689. 696. 722. 4, 84. 5, 31. 8, 406. telluris 3, 509. Auſonios excepiſſe Trojam pigebit 7, 233
gremium G. 2, 326. *Nili* Æ. 8, 713. 11, 744
greſſi per opaca viarum 6, 633
greſſu incedit Iuli 1, 694
greſſum 1, 405. 414. 2, 753. 6, 389. 677. 8, 462. 11, 29. 99. 855
greſſus G. 3, 117. 4, 360. Æ. 5, 649. 10, 640. 12, 386
gruem 11, 580
grues G. 1, 120. 375. Æ. 10, 265
gruibus G. 1, 307
Grynæi nemoris E. 6, 72
Grynæus Apollo Æ. 4, 345
gryphes E. 8, 27
gubernaculo *navis* Æ. 5, 176. 859
gubernaculum 6, 349
gubernator, *navis* 3, 269. 5, 12. 6, 337
gurges 6, 296
gurgite E. 6, 76. G. 3, 446. 4, 387. 395. 524. Æ. 1, 122. 2, 497. 3, 197. 421. 564. 5, 33. 160. 209. 814. 6, 310. 741. 7, 704. 9, 23. 816. 10, 559. 11, 296. 624. 913. 12, 114
gurgitis G. 4, 321
guſtâſſent pabula Æ. 1, 477
guttæ G. 2, 245. Æ. 3, 28
guttis paribus lita corpora G. 4, 99. humectat ora Æ. 11, 90
guttur 8, 261
guttura 6, 421
gutture G. 1, 410. 425. Æ. 7, 533. 10, 348
Gyæ 5, 169
Gyam 10, 318
Gyan 1, 226. 617. 5, 184. 223
Gyaroque 3, 76
Gyas 5, 118. 152
Gygen 9, 762
Gyſippo, *nom. prop.* 12, 272
gyro 7, 379. 10, 884. 11, 695
gyros G. 3, 115, Æ. 5, 85
gyrum carpere 3, 191

H.

HAbe arma tua, *retine* Æ. 10, 827
habeant anguſtos aditus G. 4, 35. mœnia his terris Æ. 5, 717. loca, *occupent* 7, 131. fas immortale 9, 96
habeat ſecum, *meos amores* 4, 29. quæ Rutulos fiducia rerum 9, 188. *nos*, victos 12, 17
habebam Alcippen quæ clauderet domi agnos E. 7, 14
habebant conſilium de rebus regni Æ. 9, 227
habebat nec quid ſperaret E. 2, 2. regna Æ. 1, 350. ſomnus animalia 3, 147. cinis ſuam nutricem 4, 633. ſopor animalia 8, 27. res inopes, *poſſidebat* 8, 100. tum Rex ſtabula 9, 388. germanam Turni minorem, *duxerat* 9, 594
habebis hoc munus 5, 535
habebit hæc novalia miles E. 1, 71. unde, &c. G. 4, 282. locus nomen Palinuri Æ. 6, 381. imperium pater Romanus 9, 449. quercus hæc arma 10, 423
habebo diem honoratum Æ. 5, 50. nullo diſcrimine 10, 108
habemus hoſtem 12, 233
habena actus, *turbo* 7, 380
habenas G. 1, 514. Æ. 1, 67. 5, 818. 6, 1. 7, 600. 11, 670. 765. 827. 12, 327. 471. 499
habendam me famulam tranſmiſit Heleno 3, 329
habendi amor G. 4, 177. Æ. 8, 327
habendo qui cultus ſit pecori G. 1, 3. lenteſcit ad digitos, *terra dum tenetur* 2, 250. pecori ſubmittere, *vitulos* 3, 159. aptat enſem Æ. 12, 88
habenis G. 2, 364. 3, 89. 194. Æ. 5, 662. 6, 804. 10, 576. 11, 600. 623. 713. 12, 622
habent conſortia urbis tecta G. 4, 154. me umbræ Æ. 5, 734. arces Soractis, *incolunt* 7, 696. redimicula mitræ 9, 616
habenti invidit G. 2, 499
habere donat Æ. 5, 262. 10, 701. dat nepoti 9, 362. numen maris quas juſſerat 10, 221
haberes in opere partem 6, 31
haberet quæ tempora meſſor E. 3, 42
habes quod petîſti Æ. 4, 100
habet 8, 168. nos Amaryllis E. 1, 31. te ſecundum, *fiſtula* 2, 38. ſi qua te cura Corydonis 7, 40. nemus Mœnalus 8, 23. te pontus Libyæ Æ. 1, 560. hoſtis muros 2, 290. victoria laudem 2, 584. curæ numen amantes 4, 521. idem omnes ardor 4, 581. ſecum agmen paratum 5, 549. me fluctus 6, 362. hæc regna 6, 566. intus ſedem 6, 577, hunc medium turba 6, 668. tegmen capiti galeros de pelle lupi 7, 689. id campi quod rex habet 9, 274. furus tellus 9, 491. in conſpectu Teucros 10, 260. Mimanta, *incogitantem*, 10, 706. arma Turnus 11, 92. mentes terror 11, 357. neque fortuna regreſſum 11, 413. omnes unus amor decernere ferro 12, 282. hoc *vulnus* 12, 296
habetis eodem ordine Achivos 2, 102. quos jam alios muros? 9, 782
habeto Phyllida ſolus E. 3, 107. hoc munus extremum morientis 8, 60. equum, *habeat* Æ. 5, 130. arma, *curet* 12, 192
habetur Albanus 12, 134
habilem arcum 1, 322. enſem 9, 305. galeam 9, 365. circumligat haſtæ natum 11, 555
habiles *vites*, G. 2, 92
habilis fœturæ, *ætas* 3, 62. vigor venit membris 4, 418. clypeus Æ. 12, 432
habitabant vallibus 3, 110
habitæ oracula quercus G. 2, 16

habita-

habitamus lucis Æ. 6, 673
habitans ripis G. 3, 430
habitant urbes Æ. 3, 106. ad litora 3, 643. *illic*, Morbi 6, 275
habitantes litore 11, 265
habitantur mœnia Graiis 3, 398
habitare caſas E. 2, 29. ſylvas 6, 2. hic Æ. 7, 151
habitârunt ſylvas E. 2, 60
habitatque, *vultur*, ſub pectora Æ. 6, 599
habitata mapalia raris tectis G. 3, 340
habitet tecum Æ. 11, 409
habitu 8, 723
habitumque 1, 319
habitura concilia G. 1, 24
habitus, *acc.* locorum 1, 52. Dardanios Æ. 3, 596
habitus, *particip.* auctor 11, 339
habuere qui vos ſaltus E. 10, 9. vires ſuas poma G. 2. 427. fines Latinos Æ. 8, 602
habuiſſe alium tenorem, *dies* G. 2, 337. domos ſuſpectas Æ. 4, 97. dolum fertur Labyrinthus 5, 590
habuiſtis ſi quam ſpem in armis 11, 308
habuit me thalamus 6, 521
hac, hæ, hæc, hanc, harum, has, hi, hic, *pron. & adv.* his, hoc, horum, hos, huic, hujus, hunc, *paſſim*, *ſed nullo ſingulari ſenſu.*
hac, *adverb.* Æ. 1, 471. 6, 542. 8, 203. 9, 321. 11, 763. 12, 625
hac, & tenus, *per Tmeſin*, hac celebrata tenus 5, 603. Trojana tenus 6, 62. *vide* tenus
hactenus G. 2, 1. Æ. 10, 625. 11, 823
Hadriacas undas 11, 405
Hæmi G. 2, 488
Hæmon Æ. 9, 685. 10, 126
hærebam cui datus cuſtos 6, 350
hærebat 3, 608. in limine conjux 2, 674
hæredis Iüli 4, 274
hærens 5, 852
hærent vix oſſibus, *oves* E. 3, 102. parietibus ſcalæ Æ. 2, 442. infixi pectore vultus verbaque 4, 4. ſub foliis, *ſomnia* Æ. 6, 284
hærentem oſſibus haſtam 10, 384
hæres 7, 424. 12, 796
hæret curru reſupinus 1, 480. obtutu defixus in uno 1, 499. hæc oculis, *Regina* 1, 722. in ſedibus 2, 654. lateri arundo 4, 73. ſcopulis 4, 445. hic terminus 4, 614. ſolo immobilis 7, 250. dextram complexus 8, 559. pede pes 10, 361. hæret viſceribus ſuper accumbens 10, 726. lacrymans 11, 150. *ipſi* hians 12, 754
hæſerat Evandro 10, 780
hæſere attonitis animis 5, 529. tergo ſagittæ 12, 415
hæſerunt arvis, *radices* G. 2, 422
hæſit vox faucibus Æ. 2, 774. 3, 48. 4, 280. 12, 868. aſpectu conterritus 3, 597. ſaxis 5, 204. ſub gutture vulnus 7, 533. haſta cerebro 9, 419. poſtibus 9, 537. manu Hectoris victoria Graiûm 11, 289. unguibus 11, 752. haſta ſub papillam 11, 804. in corpore ferrum 11, 864
halant ſertis aræ 1, 421
halantes floribus horti G. 4, 109
Halcyonem 3, 338
Halcyones, *aves*, dilectæ Thetidi 1, 399
Haleſi, *nom. viri* Æ. 10, 422
Haleſum 10, 417
Haleſus 7, 724. 10, 352. 411. 424
Haliumque 9, 767
halitus G. 2, 350. Æ. 4, 684. 6, 240
Halyn 9, 765
Hamadryades E. 10, 62
hamis Æ. 3, 467. 5, 259
Harpalyce, *Amazon* 1, 321
Harpalicum 11, 675
Harpyia Celæno 3, 365
Harpyiæ 3, 212. 226
Harpyias 3, 249
haſta 1, 482. 2, 530. 6, 167. 9, 411. 576. 610. 746. 10, 340. 522. 553. 579. 588. 736. 877. 11, 644. 674. 799. 803. 12, 96. 270. 293. 493. 537. 789. 924
haſtæ 6, 652. 10, 457. 772. 11, 555. 807
haſtam 2, 50. 175. 8, 625. 9, 744. 10, 335. 383. 891. 11, 91. 284. 565. 637. 767. 12, 93. 398. 431
haſtas E. 5, 31. Æ. 7, 396. 9, 763. 10, 718. 11, 605. 12, 130. 339
haſtile 9, 402. 10, 795. 11, 561
haſtilia G. 2, 358. Æ. 1, 317. 3, 37. 5, 557. 11, 650. 12. 165. 489
haſtilibus G. 2, 447. Æ. 3, 23. 12, 691
haſtis G. 2, 142. Æ. 9, 229. 465. 811. 10, 178. 11, 601. 613. 12, 711
haud, *paſſim*, *ſed nullo peculiari ſenſu.*
haud quicquam 12, 882
haudquaquam G. 4, 455
hauri hæc animo Æ. 12, 26
hauriat oculis, *videat cum ſatietate* 4, 661
haurit corda pavor G. 3, 105. Æ. 5, 137. huic latus gladio 10, 314
hauſerat ſol medium orbem G. 4, 427
hauſêre lucem pecudes 2, 340
hauſerit enſis inimicus, *illa* Æ. 2, 600
hauſi vocem his auribus 4, 359
hauſit pateram 1, 742. ſtrepitum 6, 559. de gurgite lymphas 9, 23. ſpem animo 10, 648. cœlum auras ſuſpiciens 10, 899. oculis monumenta doloris 12, 946
hauſtus ætherios G. 4, 220. aquarum 229
hauſurum ſupplicia Æ. 4, 383
Hebeſumque, *nomen viri* 9, 344
hebet ſanguis 5, 396
hebetant terreni ſenſus 6, 732
hebetat viſus obducta tuenti nubes 2, 605
Hebri, *flum.* 12, 331
Hebrum, *flum.* E. 10, 65. Æ. 1, 321. *nom. viri* 10, 696
Hebrus G. 4, 463. 524
Hecate Æ. 4, 609. 6, 118. 564
Hecaten 4, 511. 6, 247
Hector 1, 103. 2, 270. 282. 522. 3, 312. 343. 5, 371. 9, 155. 12, 440
Hectora 1, 487. 6, 166
Hectore 1, 754. 2, 275
Hectorea ſub gente 1, 277
Hectoreæ conjugis 3, 488

Hectorei ſocii Æ. 5, 190
Hectoreos amnes 5, 634
Hectoreum, *maſc.* tumulum 3, 304. *neutr.* corpus 2, 543
Hectoris 3, 319. 6, 166. 11, 289
Hecuba 2, 515
Hecubam 2, 501
hei mihi 2, 274. 11, 57. 12, 620
Helenæ 1, 654
Helenam 7, 364
Heleni 3, 546. 684
Heleno 3, 329. 334. 433
Helenor 9, 544. 545
Helenum 3, 295. 380. 10, 388
Helenus 3, 346. 369. 559. 712
Helicona 7, 641. 10, 163
Helimus, (Elimus) *nomen viri* 5, 73. 300. 323. 339
helleboroſque G. 3, 451
Helleſpontiaci Priapi 4, 111
Helori, *nom. fluvii* Æ. 3, 698
herba E. 3, 55. 93. 4, 24. 6, 60. 7, 45. 57. 8, 15. G. 1, 112. 3, 326. 4, 272. 459
herbæ 1, 69. 180. 2, 411. 3, 216. 353. 498. 528. 4, 402. 427. Æ. 3, 142. 650. 4, 514. 5, 388. 7, 758
herbam E. 5, 26. G. 1, 134. 2, 527. 3, 295. 4, 121. Æ. 1, 218. 3, 221. 236. 5, 102. 6, 656. 9, 164. 316
herbarum E. 8, 2
herbas 2, 11. 6, 55. 8, 95. G. 1, 90. 2, 129. 251. 3, 126. 162. 283. 395. 436. 465. 4, 12. Æ. 4, 404. 5, 330. 7, 109
herbis E. 2, 49. 7, 41. 9, 19. G. 1, 107. 339. 2, 185. 3, 494. 4, 200. Æ. 7, 19. 769. 12, 402
herboſo flumine, *Mincii* G. 2, 199
Herculæ, *abl.* Æ. 7, 656
Herculeâ umbrâ 8, 276
Herculeæque coronæ G. 2, 66
Herculeas laudes Æ. 8, 288
Herculei ſinus 3, 551. ſacri 8, 270
Herculeis ignibus 8, 542
Herculeoque amictu 7, 669
Herculis 5, 410. 10, 319. 779.
heri, *domini* 3, 324
herilem greſſum 8, 462
herili menſæ 7, 490
Herilum regem 8, 563
Hermi campo 7, 721
Herminium, *nomen viri* 11, 642
Hermionem 3, 328
Hermus, *auriflaus fluvius* G. 2, 137
Hernica ſaxa Æ. 7, 684
heroas E. 4, 16. 35
heroes Æ. 6, 649
heros 1, 200. 3, 345. 4, 447. 5, 289. 453. 459. 6, 103. 169. 192. 451. 672. 8, 18. 464. 530. 10, 584. 886. 12, 502. 723. 902.
heroum E. 4, 26. G. 4, 476. Æ. 5, 389. 684. 6, 307
Heſionis ſororis Æ. 8, 157
Heſperiâ 3, 503. 7, 4
Heſperiæ 3, 186. 4, 355
Heſperiam 1, 534. 573. 2, 781. 3, 163. 185. 7, 44. 543. 8, 148
Heſperidum E. 6, 61. Æ. 4, 484. 8, 77
heſperio in Latio 7, 601
Heſperium latus 3, 418. litus 6, 6
Heſperus E. 8, 30. 10, 77
heſterno Iaccho 6, 15
heſternum Larem 8, 543
Hetruria G. 2, 533
heu, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu*
heus juvenes Æ. 1, 325. heus! 7, 116
hians immane 10, 726. hæret 12, 754
hiantem plauſus plebis G. 2, 508
hiantes venas 1, 91. fruſtratur clamor Æ. 6, 493
hiatibus 6, 576
hiatu 7, 237
hiatus oris 11, 680
hibiſco E. 2, 30. 10, 71
Hicetaoniuſque Thymœtes Æ. 10, 123
Hiera, *nomen matris* 9, 673
hilarans convivia Baccho E. 5, 69
Himellæ flumen 7, 714
hinc, *ſæpiſſimè, ſed nullo peculiari ſenſu*
hinc atque hinc 1, 166, 504. 4, 447. 8, 387. 9, 380. 440
hinnitu G. 3, 94
Hippocoontis, *nomen viri* Æ. 5, 492
Hippodameque G. 3, 7
Hippolyten Æ. 11, 661
Hippolyti 7, 761
Hippolytum 7, 765. 774
Hippomanes G. 3, 280. 283
Hippotaden Amaſtrum Æ. 11, 674
Hircanæque tigres 4, 367
Hircaniſve 7, 605
hirci G. 3, 312
hircis E. 3, 8
hircos 3, 91
hircus G. 2, 395
hirſutæ caſtaneæ E. 7. 53
hirſuti vepres G. 3, 444
hirſutis frondibus 3, 231
hirſutumque ſupercilium E. 8, 34
hirſutus criſtâ equinâ Æ. 10, 869
hirtæ aures G. 3, 55
hirtaſque capellas 3, 287
hirundo 1, 377. Æ. 12, 474
Hisbon, *nom. viri* 10, 384
hiſco, *os aperio* 3, 314
hiſpida frons 10, 210
hiulca arva G. 2, 353
hoc, *nom. acc. vel ablat.* ſimpliciter, *vel* cum *ſubſt.* aut *adject. ut* hoc faciunt ne, &c. 3, 135. hoc malum E. 1, 16. hoc monſtro G. 3, 152. hoc ſatis armentis 3, 286. hoc ipſum 3, 511. hoc viſum nulli Æ. 4, 458, &c.
hoc ubi, *ſubaudi, contigerit* G. 2, 312
hoc habet, *ſubaudi, vulnus, vel lethali vulnere percuſſus eſt* Æ. 12, 296
hoc erat quod me eripis per tela, *bæcne erat cauſa cur, &c.* Æ. 2, 664
hodie E. 3, 49
hœdi 7, 9. G. 2, 526. 4, 10
hœdis E. 3, 82. Æ. 9, 668
hœdorum E. 2, 30. G. 1, 205
hœdos E. 1, 23. 3, 34. 6, 12. 9, 6. 62. G. 3, 398
holus *vide* olus
hominem Æ. 1, 332. 10, 211
homines G. 1, 63. 2, 433. Æ. 1, 312. 7, 131. 10, 855. 12, 28. 839
hominis G. 4, 444. Æ. 3, 426
hominum E. 10, 61. G. 1, 504. 2, 10. 439. 3, 242. 4, 316. Æ. 1, 69. 233. 258. 336. 543. 747. 2, 284. 745. 3, 80. 606. 4, 671. 6, 728. 8, 727. 10, 2. 18. 65. 175. 501. 743. 11, 725. 12, 829. 900
homo 9, 783. 10, 720
Homolen, *Mons Theſſaliæ, reperitur hoc nomen ubique ſcriptum per o ſimplex ſine h*
honeſti ſpadices G. 3, 81
honeſtum caput, *vultum* 2. 392. os 4, 232. caput derectus Æ. 10, 133. pectus percuſſit 12, 155

honoratum quem ſemper habebo Æ. 5, 50
honore E. 10, 24. Æ. 8, 617. 11, 52. in honore Deum, *in ſacrificia* G. 3, 486. Æ. 3, 406. tali haud me dignor, *cultu* 1, 339. perfecto *ſacrificio* 3, 178. quem compellat 3, 474. colebat 4, 458. irriſam ſine honore ratem 5, 272. mortis carentes 6, 333. ſuo ſignet, *eum Jupiter* 6, 780. meo celebrabere 8, 76. nec honore cremant cætera 11, 208. pugnæ nec inferior recedes 12, 630
honorem G. 4, 326. Æ. 6, 201. 229. 342. 365. 534. 601. 8, 102. 339. 9, 206. 12, 140. ſuum Baccho dicemus G. 2, 393. ſylvis decuſſit Aquilo 2, 404. addere rebus, *ornamentum* 3, 290. imponat aris Æ. 1. 53. indicit Templis 1, 636. in menſæ laticum libavit 1, 740. Lenæum libat 4, 207. celebremus, *ſacrificium* 5, 58. Divûm ſibi poſcebat, *cultum* 6, 589. mihi perſolves 8, 61. ſupremum comitentur 11, 61. ſupremum inquit, *ornamentum* 11, 76
honores magnos aggredere, *Magiſtratus* E. 4, 48. Ganymedis rapti Æ. 1, 32. oculis affiârat 1, 595. mactavit aris, *victimas* 3, 118. indicit, *ſacrificia* 3, 264. adolemus Junoni 547. inſtaurat, *ſacra* 5, 94. addit ductoribus, *dona tribuit* 5, 249. primi redduntur 5, 347. novamus, *cultum* 8, 189. primos ſibi poſcat 11, 219 veſtros ſi colui, *cultus* 12, 778. tuos celebrabit, *cultum* 12, 280
honori nec cedit 3, 484. nec invidit 5, 541
honos E. 5, 78. Æ. 1, 613. 5, 308. 7, 332. 815. 11, 23. 12, 57. erit huic pomo E. 2. 53. non ullus aratro dignus G. 1, 507. hic pietatis Æ. 1, 257. gentis 4, 4. factus aris, *facta ſacrificia* 5, 763. tuus ſervus ſedem 7, 3. falcis 7, 635. celebratus, *Herculis* 8, 268. tumuli 10, 493. neque erat monti 12, 135
hora E. 3, 5. 8, 20. G. 1, 426. 3, 327. Æ. 4, 679
horas E. 10, 73. G. 1, 208. Æ. 6, 539
horis G. 3, 400. Æ. 3, 512
horrea G. 1, 49. 182. 2, 518. 4, 250
horrebat Regia culmo Æ. 8, 654. ſquamis 11, 488. ipſum adire 11, 636
horrebis Iberos G. 3, 408
horremus te Æ. 4, 209. mortem 10, 880
horrenda, *nom. fæm. tremenda*, 7, 323. vox 9, 112. *abl.* virgine 11, 507. *plur. neutr.* ora ſumunt corticibus G. 2, 387. ſaxa Æ. 3, 559. multa 3, 712
horrendæ Sibyllæ 6, 10
horrendas ambages 6, 99. ripas 6, 327.
horrendos clamores 2, 222
horrendum monſtrum 3, 26. 658. 4, 181. Concilium 3, 679. dictu 4, 454. 8, 565. ſtridens bellua Lernæ 6, 288. id 7, 78. ſylvis, *palatium* 7, 172. ſpecus 7, 568. ſtridens ſagitta 9, 632. arma ſonuêre 9, 732. intonat armis 12, 700
horrendus portitor Charon 6, 287. viſu Mezentius 9, 522
horrens cautibus Caucaſus 4, 366
horrent turpes aliæ, *apes* G. 4, 96. reſponſis Divûm Æ. 6, 799
horrentem compum G. 3, 161
horrentes rubos 3, 315. rupes Æ. 7, 713. Martis Latinos 10, 237
horrentique nemus umbra 1, 169
horrentia Martis arma 1, 4. terga ſuum 1, 638. luſtra, *cubilia ferarum* 11, 570
horrentibus umbris 1, 315. 3, 230. haſtis 10, 178
horrentiſque leonis 9, 306
horrere colla colubris 6, 419
horreret carduus G. 1, 151
horreſce morſus menſarum Æ. 3, 394
horreſcit viſu Æneas 6, 710. ſeges enſibus 7, 526
horreſco referens 2, 204
horreſcunt campi G. 3, 199. corda agricolis Æ. 12, 453
horret ſtrepitus G. 3, 79. animus meminiſſe Æ. 2, 12. ſquamis ſerpens 11, 754. ges mucronibus 12, 663
horribilem feram G. 4, 442
horribiles iras 3, 152
horribili viſu portenta Æ. 1, 271
horrida, *nom. fæm.* grando G. 1, 449. arbutus 2, 69. ſtirs *gutta* 3, 366. Bruma gelu 3, 442. macies 4, 254. haſtilibus Myrtus Æ. 3, 23. barba 4, 251. gens 7, 746. Ilicis ſylva 9, 382. acies Vulcania 10, 408 *plur. neutr.* caſtra 10, 23. prælia G. 2, 282. juſſa Æ. 4, 378. bella 6, 86. 41. dumis, *Capitolia* 7, 348. bella fata 11, 96
horridior ruſco E. 7, 42
horridus deſidiâ, *Rex apum* G. 4, 93. ſus 4, 407. tremet, *Furor* Æ. 1, 300. in jacula Aceſtes 5, 37. ſubibat regia tecta 7, 669. auſtris Jupiter 9, 670
horrificam Ægida 8, 435.
horrificant terribili monitu 4, 465
horrificis ruinis Æ. 3, 571
horrifico lapſu 3, 225
horrificum lethum 12, 851
horriſono cardine 6, 573. fremitu 9, 55
horror 2, 559. 755. 3, 29. 12, 406. armorum 2, 301
horrore arrectæ comæ 4, 280
horruit ſeges haſtis G. 2, 142
hortamur fari Æ. 2, 74. fateri 3, 609
horrantem, *apes ad pabula* G. 4, 266
hortantur ſocii Cretam petamus Æ. 3, 129
hortare vitulos, *exerce* G. 3, 164
hortator ſcelerum Æolides Æ. 6, 529
hortati ſumus, *illum* linquere caſtra 10, 69
hortatur duci intra muros 2, 33. *me* ire ad oraculum 3, 144. viros 5, 177. *ſocios* 5, 189. 6, 184. orantes 11, 13. Meſſapum in prælia 11, 521
horti, *gen.* E. 7, 34. *plur.* G. 4, 109
Hortinæ claſſes Æ. 7, 716
hortis E. 7, 68
hortor gentem Æ. 3, 134
hortos G. 4, 118

hoſpes, *nom.* Æ. 4, 10. Aceſtes 5, 63. 630. *voc.* 1, 757. 4, 323. 8, 138. 364. 532
hoſpita, *nom. fæm.* plauſtris unda G. 3, 362. conjux Æ. 6, 93. *voc.* terra 3, 539. *neutr. plur.* æquora 3, 377
hoſpitia 1, 676. 10, 495. 11, 114
hoſpitibus 1, 735. 11, 105
hoſpitiis ſine ullis it pecus G. 3, 343. teneat, *illas*, arbos 4, 24
hoſpitio Æ. 1, 303. 544. 3, 83. 4, 51. 7, 264. 9, 361. 11, 165
hoſpitis Argi 8, 346. Æneæ 8, 463. Turni 8, 493
hoſpitium 3, 15. 61. 7, 202. 10, 460
hoſte G. 3, 32. Æ. 1, 382. 2, 390. 541. 3, 123. 5, 632. 6, 111. 10, 375. 438. 11, 764
hoſtem G. 4, 76. Æ. 2, 508. 665. 4, 424. 5, 671. 6, 880. 7, 469. 8, 500. 9, 46. 51. 676. 692. 780. 10, 66. 771. 801. 882. 11, 80. 381. 491. 521. 559. 743. 12, 233. 253. 377. 595. 901. 917
hoſtes E. 10, 45. G. 3, 120. Æ. 2, 43. 358. 377. 511. 527. 632. 3, 283. 9, 356. 386. 400. 440. 554. 799. 10, 372. 279. 398. 729. 11, 387. 899. 12, 266. 426. 456. 461. 477. 582. 650. 682
hoſti 4, 549. 9, 443
hoſtia G. 1, 345. 3, 486. Æ. 1, 338. 2, 156. 11, 740
hoſtibus G. 3, 513. Æ. 4, 669. 836. 10, 593. 903. 12, 339
hoſtilem tumulum 3, 322. terram 10, 489
hoſtili dextræ 10, 847. aggere 11, 398
hoſtilibus armis 11, 83
hoſtilis facies 3, 407
hoſtis 1, 629. 2, 290. 645. 7, 723. 9, 38. 10, 26. 900. 11, 304. 12, 302. 895
Hotrynque, *Theſſaliæ montem* 7, 675
huc, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
huc illuc tendens brachia G. 2, 297. volvens oculos Æ. 4, 363. verſat pondus 5, 408. animum nunc huc nunc dividit illuc 3, 20. huc ora ferebat & illuc 8, 229. animo nunc huc, nunc fluctuat illuc Æ. 10, 680
humani vis G. 1, 198
humandi ſolamen Æ. 10, 493
humandis ſociis dare tempus 11, 2
humandum corpus 6, 161
humanis precibus G. 4, 470. rebus Æ. 10, 152. opibus 12, 427
humanos labores 5, 689
humanum genus 1, 546
humectat culta Galeſus G. 4, 126. flumine vultum Æ. 1, 469. guttis 11, 90
humentemque umbram 3, 589. 4, 7
humentia litora 7, 763
humentibus umbris 4, 351
humeri 10, 476. 11, 643
humeris G. 1, 385. 4, 217. Æ. 1, 322. 2, 510. 558. 708. 4, 263. 406. 599. 5, 264. 325. 421. 685. 6, 111. 301. 668. 8, 459. 9, 364. 725. 10, 169. 542. 701. 11, 131. 774. 874. 12, 88. 707. 944
humero G. 3, 7. Æ. 1, 505. 4, 482. 5, 558. 6, 797. 8, 137. 731. 9, 303. 755. 10, 341. 765. 11, 575. 652. 844. 12, 941
humeros G. 3, 257. Æ. 1, 593. 2, 721. 4, 250. 5, 135. 376. 7, 669. 815. 9, 250. 434. 11, 679. 12, 293
humeſcunt ſpumis flatuque ſequentem, *equi* G. 3, 111
humi E. 3, 92. Æ. 1, 197. 2, 380. 5, 78. 481. 6, 423. 9, 754. 10, 558. 697. 11, 640. 665
humida, *nom. fæm. terra* G. 2, 251. gens ponti 4, 430. nox Æ. 2, 8. 3, 198. 5, 738. 835. 11, 201. *nubes* 2, 605. *neutr. plur.* ſolſtitia G. 1, 100. lina 1, 142. vela 1, 373. vina 3, 364. regna 4, 363. mella Æ. 4, 486. maria 5, 594. ſtagna 12, 476
humidus auſtris Jupiter, *aër* G. 1, 418. Auſter 1, 462
humilem Italiam Æ. 3, 522
humiles, *nom. plur.* Myricæ E. 4, 2. geniſtæ G. 2, 434. jamque humiles jamque elati videntur per æra ferri, *juvenes* 3, 108. *acc.* caſas E. 2, 29. caſias G. 2, 213
humili foſſâ Æ. 7, 157. tecto 8, 455
humilis ſaliunca E. 5, 17. pavor G. 1, 331. volat, *avis demiſſè* Æ. 4, 255. ille ſupplexque 12, 930
humo G. 1, 213. 2, 460. 3, 9. 558. 4, 115. Æ. 5, 452. 9, 214. 10, 904. fumat Troja, *ab humo, a fundamentis* 3, 3
humor E. 3, 82. G. 1, 43. 70. 88. 290. 2, 331. 4, 308. cœli G. 1, 417. Bacchi Maſſicus 2, 143
humore G. 1, 117
humorem 1, 114. 295. 2, 218. 424
humum E. 5, 40. 9, 19. G. 1, 220. 2, 153. 232. 408. 3, 298. 420. Æ. 6, 196. 9, 669. 10, 731. 11, 418. 669
humus E. 4, 40. 9, 41. G. 2, 184. Æ. 8, 196
hyacinthi 11, 69
hyacintho E. 6, 53
hyacinthos G. 4, 183
hyacinthus E. 3, 63
Hyadas G. 1, 138. Æ. 1, 748. 3, 516
hyali colore G. 4, 335
hyberna, *fem. abl.* glande E. 10, 20. *neutr.* terna tranſierint Æ. 1, 270
hybernam Lyciam 4, 143
hybernas in undas G. 4, 237. noctes, *aſperas, duras* Æ. 6, 355
hyberni, *gen.* luminis G. 1, 291. *plur.* ſoles 2, 482. Æ. 1, 750. Cori 5, 126
hybernis flatibus G. 2, 339. undis Æ. 7, 719
hyberno, *dat.* ſoli G. 3, 302. *abl.* pulvere 1, 101. ſydere Æ. 4, 309
hybernus imber G. 4, 474
Hyblæ, *nomen oppidi Siciliæ* Æ. 7, 37
Hyblæis apibus E. 1, 55
Hydaſpen, *nomen viri* Æ. 10, 747
Hydaſpes G. 4, 211
hydra Æ. 6, 576
hydram 7, 658
hydri G. 2, 141. 3, 545
hydris Æ. 7, 447. 753
hydrum G. 4, 458
hyemem 1, 391. 2, 322. 3, 470. 4, 51. 239. Æ. 1, 129. 3, 195. 4, 193. 5, 11. 9, 671. 10, 634
hyemes G. 1, 100. 2, 293. 373. 3, 197

hyemi G. 3, 403. Æ. 3, 120
hyemis E. 10, 66. G. 1, 340. 4, 156. Æ. 4, 403
hyems G. 1, 299. 302. 321. 2, 317. 519. 3, 356. 4, 36. 135. Æ. 1, 126. 2, 111. 3, 285. 4, 52. 7, 214
Hyla, *voc. nomen pueri ab Hercule impenſe dilecti* E. 6, 44
Hylæum, *nomen Centauri* G. 2, 457. Æ. 8, 294
Hylam E. 6, 43
Hylas puer G. 3, 6
Hylax in limine latrat E. 8, 107
hymenæi nulli flexêre animum G. 4, 516
hymenæis Æ. 7, 344. 358. 11, 355
hymenæos G. 3, 60. Æ. 1, 655. 3, 328. 4, 99. 316. 6, 623. 7, 398. 555. 10, 720. 11, 217
Hymenæus hic erit 4, 127
Hymettia litora 7, 763
Hypanis, *in Scythia fluvius* G. 4, 370. Æ. 2, 340. 428
Hyperboreas glacies G. 4, 517
Hyperboreis oris 3, 196
Hyperboreo ſeptemtrioni 3, 381
Hyrtacidæ Hippocoontis Æ. 5, 492. juvenis 5, 503
Hyrtacides, Niſus 9, 177. *ſubauditur* Niſus 234. 319
Hyrtacus pater 9, 406

I.

IÆ. 4, 381. 424. 7, 425. 9, 634. i decus, i noſtrum 6, 546
Iacchi G. 1, 166
Iaccho, *Baccho* E. 7, 61. heſterno 6, 15
jace cineres rivo E. 8, 102. nunc iſtic Æ. 10, 557
jaceant terræ ſegnes, *ſint* G. 2, 37. perculſa rerum cetera Æ. 11, 310
jacebant ſerta, *humi* E. 6, 16. fuſa per campos corpora Æ. 11, 102
jacebat effultus tergo, *ovium* 7, 94. Membra victus, *Baccho* 9, 336. campo ſaxum 12, 897
jacebis arenâ 5, 871
jacebit ad fluminis undam 3, 391. ſolo recubans, *ſus* 8, 41
jacens Heſperiam metire Æ. 12, 360
jacent ſtrata ſub arbore poma E. 7, 54. feſſa mea numina Æ. 7, 298. defoſſa talenta 10, 526.
jacentem ſomno E. 6, 14. G. 4, 404. alio ſub ſole patriam 2, 512. Tapſum, *Peninſulam* Æ. 3, 689. tellure equi lapſu 10, 750
jacentes glebas G. 1, 65. terras Æ. 1, 228. temere inter tela famulos 9, 329
jacentis ante oculos, *decumbentis* 3, 150
jacere muros 5, 631. ſimul arma, ſimul vina 9, 318
jaceres placidâ nocte 7, 427. ſtratus 10, 327
jaceret ſub vite E. 10, 40
jaces, *in* terra Æ 9, 486
jacet nix G. 1, 310. pernox in cubili, *taurus* 3, 230. tantum campi, *tanta eſt vaſtitas camporum* 3, 343. informis gelu terra 3, 354. Hector telo Æacidæ Æ. 1, 103. litore truncus 2, 557. Creta medio ponto 3, 104. inſula ſinu prætenta 3, 692. exanimum tibi corpus amici 6, 149. inculta mento Canities 6, 300. extra ſidera tellus 6, 795. qua jacet Saturæ palus 7, 801. Orodes 10, 737. ad undam materies 11, 327. ignota planities 11, 527
jaciat fluctibus 10, 683
jaciens tela manu 10, 886
jacit regio in hac arte ſalutem, *ſpem collocat*, G. 4, 294. flores Æ. 5, 79. *ignem* 5, 643. *haſtam* 10, 336. in Pallanta robur præfixum ferro 10, 480. haſtam 10, 783
jacitur anchora de prora 3, 277. 6, 901
jaciunt ponto *ſaxeam pilam* 9, 712. tela manu 10, 264. 11, 893
jactâ cuſpide 10, 733
jactabam talia 2, 588
jactabant tela manu 2, 459
jactabat hæc montibus & ſylvis E. 2, 5
jactabit ſe tellus alumno Æ. 6, 877
jactamus diſperſi gurgite 3, 197
jactant voces ad ſidera E. 5, 62. flammas ad culmina Æ. 2, 478. inter ſe vulnera 5, 433. lucem ſub nubila, arma 7, 527. ignem ad faſtigia 8, 491. ſi qua præ ſe Phryges 9, 134. tædas ad faſtigia 9, 568
jactante fluctu G. 4, 195
jactantem pectore curas Æ. 1, 231. utroque caput 5, 469. talia dictis 9, 621
jactanti tâlia 1, 106
jactantior Ancus 6, 815
jactare cinerem per agros G. 1, 81. ore maniplos non meminêre ſuos 1, 400. bidentes, *in terram* 2, 355. voces per umbram Æ. 2, 768
jactaret odorem latè G. 2, 132
jactas irrita jurgia Æ. 10, 95
jactat ſe cultu Myſia G. 1, 103. brachia Æ. 5, 377. crura vulneris impatiens, *equus* 11, 638
jactata, *nom. fœm.* manibus *tellus verſata* G. 2, 249. juba *agitata* 3, 86
jactatam me per multos labores Æ. 1, 633
jactati undis & turbine 1, 445
jactatos æquore 1, 33
jactatum vento 1, 186. periclis 6, 693
jactatus terris & alto 1, 7. fatis 4, 14
jactavit lapides in orbem Deucalion G. 1, 62. nec ſeſe quiſquam Æneæ vulnere Æ. 12, 323
jactemur quibus in oris 1, 336
jactet quo ſe plus Apollo ne quis ſit lucus E. 6, 73. ſe illa in aula Æolus Æ. 1, 144
jactetur pelago 1, 672. in undis 10, 48
jactis ſeminibus G. 2, 57
jacto ſemine 1, 104. 2, 317
jactos lapides Pyrrhæ E. 6, 41
jactu G. 2, 124. pulveris 4, 87. ſe dedit in æquor 4, 528
jactura ſepulchri facilis eſt Æ. 2, 646
jacuiſſe per herbas G. 3, 436
jacuit per antrum Æ. 3, 631. revolutus arenâ 5, 336. caput cum galea 9, 771

Jaculata è nubibus ignem Æ. 1, 46
Jaculatus puppibus ignes 2, 276
Jaculi G. 2, 530
jaculis Æ. 3,46. 5,37. 10,130. 713. 868
Jaculo 5, 69. 253. 9, 178. 698. 704. 10, 248. 342. 754. 11, 563. 574. 760. 12, 354
Jaculum 9, 52. 10, 323. 585
jam, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
Jam, *deinde,* hic jam regnabitur 1, 276
jamque, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
jamjam 2, 701. 4, 371. 6, 602. 12, 676. 754. 940
jamjamque 2, 530. 8, 708. 12, 754. 940
jampridem E. 2, 43. 5, 55. G. 1, 501. Æ. 1, 726. 2, 647. 6, 717. 7, 693
jam tum 1, 22
jamdudum G. 1, 213. Æ. 1, 584. 2, 103. 4, 1. 362. 5, 27. 513. 8, 153. 9, 186. 11, 836. 12, 217
Jani 7, 180
Janiculum 8, 358
janitor 6, 400. 8, 269
janua 2, 493. 661. 3, 449. 6, 106. 127
Janum 12, 198
Janus 7, 610. 8, 357
Iapetum G. 1, 279
Iapidis 3, 475
Iapis Æ. 12, 391. 420. 425
Iapyge 8, 710. 12, 678
Iapygis Gargani 11, 247
Iarbam 4, 196
Iarbas 4, 36. 326
Iaſide 5, 843
Iaſides 12, 392
Iaſius pater 3, 168
Iaſpide 4, 261
ibant 9, 369. 10, 213. umbræ G. 4, 472. ad templum Æ. 1, 483. orantes veniam 1, 522. evincti tempora tæniis 5, 269. per umbras 6, 268. æquati numero 7, 698. ſacerdotes 8, 281
ibat G. 4, 365. 430. Æ. 1, 699. 2, 254. 4, 149. 7, 761. 8, 307. 9, 597. 649. 12, 378. e concilio ad tumulum 5, 75. ovans 6, 589. cunctis altior 8, 162. olli comes Achates 8, 466. inter hæc imago maris 8, 671. Euphrates jam mollior undis 8, 726. exercitus campis apertis 9, 25. quibus in armis 9, 269. in Euryalum 9, 424. comes datus alumno 11, 33
Iberâ ferrugine clarus Æ. 9, 582
Iberas boves, *Hiſpanas* 7, 663
Ibero gurgite, *Hiſpano Oceano* 11, 913
Iberos G. 3, 408
ibi E. 2, 4. G. 1, 73. 4, 491. Æ. 2, 40. 792. 6, 333. 700. 7, 126. 9, 412. 445
ibidem G. 3, 500. Æ. 1, 120.
ibimus Afros, *in Africam* E. 1, 65
ibis nuntius Pelidæ Æ. 2, 547
ibit obtuſis per cœlum cornibus, *Luna* G. 1, 433. parto Regina triumpho Æ. 2, 578. *abibit* 4, 590. magna mei ſub terras imago 4, 654
ibitis Italiam 3, 254
ibo E. 10, 50. ſervitum matribus Graiis Æ. 2, 786. in caſus omnes 9, 291. animis contra 11, 438
ibunt guttæ per vimina G. 2, 245
Icare Æ. 6, 31
icta, *nom. fœm.* ſecuribus ilex 6, 180
ictibus G. 3, 234. Æ. 5, 198. 459. 9, 811. 12, 106
ictu 2, 544. 5, 274. 428. 7, 165. 9, 770. 10, 484. 11, 638. 12, 490. 732. 740
ictum, *nomen* 5, 444. 7, 756. 12, 907
ictum, *particip.* fœdus 12, 314
ictus, *nom. ſing.* 12, 926. *nom. plur.* 8, 419. *acc.* 5, 457. 12, 713
id E. 3, 35. 9, 37. G. 2, 263. Æ. 1, 27. 2, 49. 103. 4, 34. 5, 318. 6, 526. 7, 78. 368. 9, 104. 214. 274. 11, 435. 12, 28. 643. 738
Ida 5, 252. 449. 9, 80. 177. 10, 158. 12, 412. 546
Idæ G. 4, 41. Æ. 2, 801. 3, 6
Idæa, *nom fœm.* alma parens Deûm 10, 252. *terra* 11, 285. abl. ſylva 2, 696
Idææ matris 9, 620. pinus 10, 230
Idæaſque pices G. 3, 450. ad urbes Æ. 7, 207
Idæique chori 9, 112
Idæis cypariſſis G. 2, 84
Idæo Alcanore Æ. 9, 672
Idæos campos 7, 222
Idæum, *nomen viri* 6, 485
Idæum, *adject. maſc.* Jovem 7, 139. *neutr.* nemus 3, 112
Idæus, *nomen viri* 9, 500. *adject.* mons 3, 105
Idaliæ 1, 697. Veneri 5, 760. *plur.* domus 10, 52
Idalium, *oppidum & nemus inſulæ Cypri* 1, 685. 10, 86
Idam 9, 575
Idas pater 10, 351
idcirco G. 1, 231. 3, 445. Æ. 5, 680
idem E. 3, 44. 91. 101. 5, 9. G. 1, 71. 2, 105. 3, 72. 244. 4, 139. Æ. 3, 60. 80. 503. 4, 581. 679. 5, 371. 6, 116. 229. 7, 321. 393. 8, 290. 9, 327. 416. 10, 112. 731. 851. 11, 174. 336
ideo G. 2, 96. 3, 212. Æ. 4, 228
Idmon 12, 75
Idomenea ducem 3, 122
Idomenei 11, 265
Idomeneus Lyctius 3, 401
Idumæas palmas G. 3, 12
jecit ſeſe ſaltu per ignem Æ. 8, 257
jecur immortale 6, 598
jejuna, *nom. fœm.* glarea G. 2, 212. *abl.* ſanie 3, 493.
jejunia 3, 128
ierit tempeſtas per campos Æ. 12, 223
igitur E. 7, 18. Æ. 4, 537. 9, 199
ignara, *nom. fœm.* non ignara mali 1, 634. haud ignara futuri 4, 508. haud ignara operum Minervæ ſerva 5, 284. haud ignara nocendi 5, 618. *me,* prædam putâſſet 6, 361. veterum Deorum ſuperſtitio 8, 187. haud ignara modi 10, 247
ignaræ vatum mentes 4, 65
ignaram pericli 9, 287
ignare paras invadere portus 3, 382
ignari, *plur.* ſumus malorum 1, 202. hominumque locorumque 1, 336. viæ 3, 569
ignaros viæ G. 1, 41. loci Æ. 2, 384. *improvidos* 9, 345. *inſcios* 9, 766. ne qua mora, *vos* impediat, *imparatos* 11, 19
ignarum ſic alloquitur 10, 228. Laurens habet ora Mimanta

Mimanta, *incogitantem* Æ. 10, 706
ignarus haud vatum Æ. 8, 627. *rerum* 8, 730. Æneas abeſt 10, 25. 85. rerum 10, 666. haud eram quantum nova gloria in armis poſſet 11, 154
ignava, *nom. fœm.* hyems colono G. 1, 299. *neutr.* nemora 2, 208
ignavæ, *apes* G. 4, 259
ignavi Æneadæ Æ. 12, 12
ignavia quæ tanta venit animis 11, 733
ignavius, *negligentius* G. 3, 465
ignavum pecus ſucos 4, 168. Æ. 1, 439
igne 8, 255
ignea, *nom. ſing.* fitis G. 3, 482. plantis, *virgo, ardens* Æ. 11, 718. *neutr.* aſtra 4, 352
ignem G. 1, 87. 131. 135. 2, 140. 3, 85. 244. 258. 4, 330. 442. Æ. 1, 46. 179. 664. 692. 2, 297. 3, 231. 4, 200. 661. 5, 4, 641. 9, 660. 6, 747. 7, 281. 355. 8, 256. 491. 9, 351. 10, 131. 566. 11, 119. 189. 787. 12, 65. 119
ignes E. 5, 10. G. 1, 291. 427. 2, 432. Æ. 1, 529. 747. 2, 154. 276. 502. 575. 624. 664. 686. 3, 199. 406. 585. 4, 167. 209. 676. 5, 743. 7, 296. 320. 786. 8, 199. 267. 403. 410. 590. 9, 78. 129. 145. 166. 239. 522. 570. 10, 56. 177. 271. 12, 201. 521. 596
igneſcunt iræ 9, 66
igneus, *ſol.* G. 1, 453. 4, 426. Æ. 8, 97. eſt ollis vigor 6, 730. Tarchon, *ardens* 11, 746
igni E. 8, 81. G. 1, 196. 234. 267. 454. 3, 378. 4, 268. Æ. 2, 210. 312. 581. 649. 4, 2. 6, 742. 7, 692. 9, 153. 11, 194
ignibus G. 4, 379. Æ. 1, 94. 2, 566. 3, 149. 4, 384. 6, 246. 8, 304. 375. 542. 11, 186. 209
ignipotens Æ. 8, 414. 423. 628. 710. 10, 243. 12, 90
ignis E. 3, 66. 6, 33. 7, 49. G. 1, 337. 2, 303. 528. 3, 99. 566. 4, 263. Æ. 2, 505. 705. 758. 7, 577. 8, 421. 430. 12, 102. 576
ignobile carmen E. 9, 38. gramen G. 4, 63. vulgus Æ. 1, 153
ignobilis otî ſtudiis G. 4, 564. ævum exigeret Æ. 7, 776
ignominiam multa gemens G. 3, 226
ignorans Æ. 12, 421
ignorare mene jubes fluctus? 5, 849
ignorate, neve ignorate Latinos 7, 202
ignorent ne ſemina matrum G. 2, 268
ignoſce ſenectæ 3, 96
ignoſcenda dementia 4, 489
ignoſcere manes ſi ſcirent 4, 489
ignota, *nom. ſing.* planities Æ. 11, 527. *abl.* in arena 5, 871. in veſte 7, 167. terra 9, 485. *neutr. plur.* haud ignota loquor 2, 91. litora 7, 124. flumina 7, 137. bella 11, 254
ignotæ terræ 5, 795
ignotas domos 4, 312. vias 8, 113
ignoti viri 3, 591
ignotis oris G. 3, 225. in undis Æ. 10, 48. armis 11, 678
ignoto ponti G. 3, 78. camporum in pulvere Æ. 11, 866
ignotos per montes E. 6, 40
ignorum æquor G. 1, 50. argenti pondus & auri Æ. 1, 363. ſe obtulerat venientibus 2, 59. capulum 12, 734
ignotus ſtellio G. 4, 242. ipſe Æ. 1, 388
iidem, *biſyllabum* 3, 158. 541. 564. 8, 639
iſdem, *biſyllabum* 2, 654. 7, 70
iit ſi nomen Trojæ per aures veſtras 1, 380
ilex 6, 180
ilia E. 7, 26. G. 3, 507. Æ. 7, 499. 10, 778
Ilia, *Romuli & Remi mater* 1, 278. *adject.* res 1, 272. mater 6, 778. tellus 9, 285. 11, 245
Iliacæ urbis 8, 134
Iliacam arcem 3, 336. claſſem 5, 607. aciem 10, 635
Iliacas oras 2, 117. carinas 4, 46. claſſes 4, 537. veſtes 4, 648. acies 12, 861
Iliaci cineres 2, 431
Iliacis campis 1, 101. 10, 335. ruinis 1, 651. fatis 3, 182. 5, 725. ludis 3, 280
Iliaco ſanguine Æ. 11, 393
Iliacos muros 1, 487. Penates 3, 603. labores 4, 78. caſus 10, 62. agros 11, 255
Iliades 1, 484. 3, 65
Iliadum 2, 580. 5, 644. 7, 248
ilice E. 3, 18. 6, 54. 7, 1. 9, 15. G. 4, 81. Æ. 4, 505. 5, 129. 6, 209. 9, 381. 11, 851
ilicet 2, 424. 758. 7, 583. 11, 468
ilicibus G. 3, 146. 334. Æ. 8, 43
ilicis G. 2, 453
ilignis canalibus 3, 330
Ilio Æ. 5. 261
Ilione, *uxor Polymneſtoris* 1, 657
Ilionea amicum 1, 615
Ilionei 1, 124. 7, 249. 9, 501.
Ilioneus 1, 525. 563. 7, 212. 9, 569
Ilium 1, 72. 2, 241. 325. 625. 3, 3. 109. 5, 756. 6, 64
illa, illæ, illam, illas, ille, illi, illis, illius, illo, illorum, illos, illud, illum, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
illabere noſtris animis 3, 89
illabitur mediæ urbis 2, 240
illacrymans 9, 303. 10, 628
illacrymat mœſtum templi ebur G. 1, 480
illætabile murmur Æ. 12, 619
illætabilis ora Drepani 3, 707
illaudati Buſiridis G. 3, 5
illecebris 3, 217
illic 1, 54. 69. 247. 251. 2, 471. 3, 352. Æ. 1, 210. 2, 783. 8, 626
illicitque vadis Æ. 1, 116
illinc G. 1, 509. 3, 257. Æ. 4, 442
Illyrici æquoris E. 8, 7
Illyricos ſinus Æ. 1, 247
illiſi, *nom. fœm.* prora 5, 206 alga 7, 590. vadis, *ſaxea pila* 9, 713. *neutr. plur.* ſcopulis æquora G. 3, 261
illiſit in oſſa, *cæſtus* Æ. 5, 480
illotus ſudor G. 3, 443
illuc 2, 297. Æ. 4, 285. 363. 5, 408. 701. 8, 20. 229. 9, 755. 10, 680. 12, 764
illudant peſtes variæ G. 1, 181
illude ſuperbis verbis virtutem, Æ. 9, 634

illudent

illudent variæ ſpecies, atque ora ferarum G. 4, 406
illudere capto certant Æ. 2, 64
illudunt capreæ G. 2, 375
illuſaſque auro veſtes 2, 464
illuſerit advena regnis noſtris Æ. 4, 591
illuſtrem fama fatiſque 7, 79
illuſtres animas 6, 758
illuvie G. 3, 561
illuvies Æ. 3, 593
illuxiſſe dies G. 2, 337
Ilo Æ. 10, 400. 401
Ilva inſula 10, 173
Ilus 1, 272
ima, *nom. fœm.* unda G. 3, 240. tellus Æ. 4, 24. terra 10, 675. 12, 883. *baſta* ſedit inguine 10, 785. *abl.* terrâ G. 2, 313. caudâ 3, 59. ſub rupe Æ. 3, 443. galeâ 5, 498. ſub tellure 6, 459. *neutr. plur.* petunt nebulæ G. 1, 401. oſſa 3, 457. 2, 120. 12, 447. pedis G. 3, 460. ilia 3, 506. latera 3, 522. gurgitis 4, 322. petens, *fluvius* Æ. 8, 67. æquora petunt 9, 120
imagine 4, 84. 7, 179. formæ 6, 293. Lunæ 8, 23. rerum 8, 730. 12, 665
imaginibus falſis ludis? 1, 412
imago E. 2, 27. Æ. 1, 357. 2, 773. 793. 3, 489. 4, 553. 6, 695. 701. 10, 643. 663. vocis G. 4, 50. mortis Æ. 2, 369. genitoris 2, 560. magna mei 4, 654. Caſſandræ 5, 636. pietatis 6, 405. 9, 294. 10, 824. Adraſti 6, 480. Jani 7, 180. Martis 8, 556. maris 8, 671. Turni venientis 10, 456. Æneæ fugientis 10, 656. pugnæ 12, 560
imam inter galeam 12, 381
Imaona 10, 424
imas fores 2, 449. ad umbras Erebi 6, 404. velles 7, 801. per oras 10, 588
imbelle telum ſine ictu 2, 544
imbellem Indum G. 2, 172
imbelles cervi 3, 265
imber 1, 259. 333. 373. 439. 5, 441. 4, 312. 474. Æ. 1, 747. 3, 194. 5, 10, 696. 9, 669. 11, 548. 12, 284
Imbraſidas 12, 343
Imbraſides Aſius 10, 123
Imbraſus Æ. 12, 343
imbrem G. 1, 23. 157. 211. Æ. 1, 127
imbres E. 3, 80. 6, 38. G. 1, 443. 2, 293. 352. 4, 115. Æ. 9, 60
imbri E. 7, 60. G. 1, 393. Æ. 4, 249
imbribus G. 1, 236. 323. 413. 2, 325. Æ. 5, 693
imbrice tecti G. 4, 296
imbriferum ver 1, 313
imbris torti Æ. 8, 429
imbuet agnus aram E. 1, 8
imbuit ſanguine bellum Æ. 8, 542. ſanguis arma 7, 554
imis ſenſibus E. 3, 54. ſepulchris 8, 98. radicibus G. 1, 319. Æ. 8, 237. vallibus G. 1, 374. Æ. 3, 110. ſtirpibus G. 2, 53. 209. ſedibus 4, 471. Æ. 1, 88. vadis 1, 129. adytis 5, 84. fluctibus 5, 239. Avernis 7, 91
imitabere Pana canendo E. 2, 31
imitabile, non imitabile fulmen Æ. 6, 590
imitabitur Alphœſibeus ſaltantes Satyros E. 5, 73
imitatur hoc arando G. 2, 204
imitatur pocula fermento atque ſorbis 3, 380. ferrum ſtipitibus Æ. 11, 894
imitata vox ſonitus tubarum G. 4, 72. quam tota cohors Æ. 11, 500
imitatur ſonitus Olympi 6, 586
immane ſonat per ſaxa, *fluctus* G. 3, 239. dorſum Æ. 1, 114. antrum 6, 11. nefas 6, 624. ſpirans 7, 510. tegmen leonis 7, 666. ſaxum 8, 225. 12, 904. barathrum 8, 245. hians 10, 726. telum 11, 552
immanem rotam G. 3, 39. hydrum 4, 458. gentem Lapithum Æ. 7, 305. molem 9, 516. Gyam 10, 318. ſylvam 10, 887
immanes columnas 1, 432
immani corpore 3, 427. 5, 372. 8, 330. pondere 5, 401. mole 9, 542. ira 9, 694. vulnere 9, 751
immania armenta G. 4, 394. ſaxa Æ. 1, 143. monſtra 9, 583. templa 4, 199. 6, 19. cete 4, 822. terga 6, 422. corpora Æ. 6, 582. membra 9, 708. pondera 10, 496
immanibus oris Æ. 1, 620. cœptis 4, 642
immanior ſcelere ante alios omnes 1, 351
immanis, *nom.* Gela 3, 702. vates 6, 77. hiatu ſpelunca 6, 237. recubans in antro Cerberus 6, 418. vultur 6, 597. truncus 11, 173. *genit.* hydri G. 2, 141. equi Æ. 2, 150. hydræ 6, 576
immatura mors 11, 166
immedicabile torſit tecum 12, 858
immemor herbarum juvenca E. 8, 2. herbæ G. 3, 498. ſuæ non immemor artis 4, 440. reſpexit Eurydicen 4, 491. non immemor ille parentum Æ. 5. 39. eſt noſtri 7, 439. non immemor meriti 9, 256
immemorem Euryalem, *incautum* 9, 374
immemores inſtamus 2, 244. ſocii 3, 617. regnorum 4, 194. *præteritorum* 6, 760
immenſa, *nom. fœm.* laudum cupido 6, 823. *neutr.* terga 2, 208. volumina vinclorum 5, 408. per æquora 6, 355
immenſæ meſſes G. 1, 49
immenſam molem Æ. 2, 183. ſylvam 6, 186. urbem 7, 377
immenſas nubes G. 4, 557
immenſi maris 1, 29. 3, 541
immenſis orbibus Æ. 2, 204
immenſos orbes G. 2, 153
immenſum, *maſc.* clamorem Æ. 3, 672. *neutr.* agmen aquarum G. 1, 322. æquor 2, 541. antrum Æ. 3, 632
immenſus clamor 11, 832
immergite me ponto 3, 605
immeritam Priami gentem 3, 2
immerſerat unda virum 6, 174
immerſerit Eurus Neptuno, *apes* G. 4, 29
imminet populos antro E. 9, 42. nemus umbra Æ. 1, 169. *collis* urbi 1, 424. quos ſuper ſilex 6, 603. qua globus 9, 515. hoſtis muris 10, 26. Ida ſuper 10, 158
immiſcentque manus manibus 5, 429
immiſcerier igni G. 1, 454

immiſcetque preces Æ. 10, 153
immiſcuit ſe armis G. 4, 245. Æ. 10,796. 11,815. ſe nocti 4, 570. ſe nubi 10, 664
immiſi fontibus apros E. 2, 59
immiſſi, *nom. fœm.* barba Æ. 3, 593. ſuperbis, *Alecto* 10, 40
immiſſæque feræ ſylvis G. 2, 342
immiſſi Danai Æ. 2, 495. diverſis partibus ignes 12, 521
immiſſis canibus G. 3, 371. hoſtibus Æ. 4, 669. jugis 5, 146. habenis 5, 662. frænis 11, 889
immiſſo lumine 8, 246
immiſſus per purum palmes G. 2, 364
immitibus nidis 4, 17
immitis Tyranni 4, 492. Achillei Æ. 1, 34. 3, 87
immitte rudentes velis 10, 229.
immittere aliis curas 4, 488. funes laxos 8, 708. quo ſe poſſit 9, 421. ſcios portis 9, 758
immittet Alpes apertas 10, 13
immittit habenas claſſi 6, 1. apricis terris aves annus frigidus 6, 312. ſylvis incendia paſtor 10, 406. haſtile 11, 562. equos 12, 333
immittite vadis ratem 10, 678
immittitur æſtas G. 2, 164
immittuntur feraces plantæ 2, 80
immixti *nos*, Danais Æ. 2,396
immo E. 5, 13. 7, 41. 9, 26. Æ. 1, 757. 9, 257
immobile ſaxum Capitoli 9, 448
immobilis 7, 250. 623. 12, 400
immolat, *illum* 10, 541. te hoc vulnere Pallas 12,949
immolet umbris inferias 10, 519
immortale genus G. 4, 208. jecur Æ. 6,598. votum 8,715. fas 9, 95
immortalis ego 12, 882
immota, *ſing. fœm.* manet G. 2, 294. mens manet Æ. 4, 449. unda 5, 127. manet fatis Lavinia conjux 7, 314. ipſa manens 10, 696. *neutr. plur.* tibi manent fata tuorum 1, 261. illa manent locis 3, 447. tenebat lumina 4, 331
immotam coli dedit *inſulam* Æ. 3, 77
immoti ſub præſepibus G. 3, 416
immotum ſederet animo Æ. 4, 15
immotus portus ab acceſſu ventorum 3, 570
immugiit Ætna cavernis 3, 674
immugit Regina luctu 11, 38
immulgens ubera labris 11, 572
immundi ſues G. 1, 400
immundo contactu Æ. 3, 228. ſimo 5, 333. pulvere 10,844. 12, 611
immundum cinerem G. 1, 81
immundus ſudor 3, 564
immunemque belli urbem Æ. 12, 559
immuniſque ſucus G. 4, 244
immurmurat Auſter ſylvis 4, 261
imo pectore Æ. 1,375. 489. 2, 288. 11,377. 459. 840. fundo 2,419. 3,577. 5, 178. 6,581. 7, 530. tumulo 3, 39. 5, 92. gurgite 3, 421. corde 6, 55. 10, 464. 871. 12,667. Acheronte 11, 23. ſtirpe 12, 208. vulnere 12,422. ex imo verti Trojæ 2, 625. ab imo vertere mœnia Trojæ 5, 810
imos currus G. 1, 174. ad pedes Æ. 1,408. manes 3,565. 4,387. 11,181. 12,884. muros 12, 706
impacatos Iberos G. 3, 408
impar puer Troilus congreſſus Achilli Æ. 1, 479. pugna 12, 216
impare gaudet numero Deus E. 8, 75
imparibus uris G. 3, 533. armis 4, 245. viribus Æ. 10, 459. fatis 12, 149
impaſti piſces 10, 560
impaſtus leo 9, 339. 10, 723
impatiens vulneris 11, 639
impavidos pueros 8, 633
impavidus ille 10, 717. *leo* 12, 8
impediat ne qua mora ignaros 11, 21
impedit haſta 10, 553
impediunt orbibus orbes 5, 585. 8, 449. curſu veſtigia 5,593. Euryalum tenebræ ramorum 9, 385. quos fragmina remorum 10, 307. genua 12, 747
impellentibus undas zephyris G. 4, 305
impellere marmor remis 1, 254
impellite remos Æ. 4, 594. ne me ad pugnas 11, 278
impellunt Chimæram triplici verſu 5, 120
impende laborem G. 3, 74
impendendus omnibus eſt labor 2, 61
impendente vento 1, 365. pluviâ 4, 191
impendere curam 2, 433
impendunt curas 3, 124
impenſis operum Æ. 11, 228
impenſius conſulere 12, 20
imperat 3, 465. 7, 36. 169. 11, 60. arvis G. 1, 99
imperdita corpora Æ. 10, 430
imperfecta pars manebat 8, 428
imperia dura exerce G. 2, 370.
imperiis Æ. 1, 234. 4, 229. 6, 463. 7, 240. 487. 654. Jovis 8, 381. 9, 716
imperio 1, 58. 274. Priami 2, 191. parere patris 4, 239. Deorum attonitus 4, 282. parent 4, 295. paremus 4, 577. Jovis 5, 726. 784. regere populos 6, 851. ſuperbo rex tenuit, *urbem* 8, 482. nil ſuper moveor 10, 42. accitos, *ſuo* 11, 235
imperitet pecori 12, 719
imperium 1, 283. 291. 6, 782. 795. 812. 819. 8, 509. 9, 449. 11, 47. 12, 58. 193. Dido regit 1, 344. Dii quibus hoc ſteterat 2, 352. urbi dabimus 3, 159. pelagi 1, 142. 5, 235. Jovis 5, 747. animarum 6, 264
imperterritus manet ille 10, 770
impetus 2, 74. 5, 219. 12, 369. 772
impexis barbis G. 3, 366
impexum tegmen leonis ſerâ Æ. 7, 667
impia, *nom. fœm.* gens G. 2, 537. fama Æ. 4, 298. *plur. neutr.* ſæcula G. 1, 468. fata Æ. 4,596. tartara 5,733. 6, 543. arma 6, 613. 12, 31
impiger hauſit pateram 1, 742
impingeret agmina muris 5, 805
impius miles E. 1, 71. Mars G. 1,511. Furor Æ. 1,298. *ille* 1, 353. 4,496. Tydides 2, 163 impla-

Implacabile caput Stygii fontis Æ. 12, 816
implacabilis ardet, *Turnus* 12, 3
implacata Charybdis 3, 420
implebunt mulctralia vaccæ G. 3, 177
implent scopulos vocibus Æ. 11, 274
implentur fossæ G. 1, 326. Bacchi veteris Æ. 1, 219. puppes super 5, 697
implere sinus secundos 3, 455. fossis 9, 506
impleri nemus querelis 8, 216
implêrunt mugitibus agros E. 6, 48. montes clamore G. 4, 461
implêssemque foros flammis Æ. 4, 605
implet loca questibus G. 4, 515. animum veris Apollo Æ. 3,434. totum, *cœtum*, clamoribus 5, 341. Rutulos animis audacibus 7, 475. manum pinu flagranti 9, 72. cœlum questibus 9, 480. urbem terroribus 11,448. nuntius Turnum in sylvis 11, 896.
implevêre, *illam* fruges G. 2, 144
implevi clamore vias Æ. 2, 769
implevit Pelion hinnitu G. 3, 94. amorem genitoris Æ. 1, 720. mero pateram 1, 733. clamore locum 3, 313. cratera mero 3, 526. sinum lacrymis 4, 30. ventis vela 7, 23. dextram 8, 278. sinum sanguis 10, 819. fumo, *apes* 12, 588
implicat corpora natorum serpens 2, 215. crinem auro 4, 148. tempora ramo 7, 136. ossibus ignem 7, 355. *equitem* 10, 894. natam, *telo* 11, 555. incertos orbes nunc huc inde huc Turnus 12, 743
implicet ossibus ignem 1, 664
implicuêre inter se acies 11, 632
implicuit comam lævâ 2, 552. se dextræ Iülus 2, 723. quæ vos fortuna bello 11, 109. pedes 11, 752
implorans nomine Turnum 12, 652
implorantque Deos 7, 576
imploranti similis 7, 502
implorare Æ. 7, 311. 10, 19
imploret auxilium 4, 617
implumes, *fœtus Philomelæ* G. 4, 513
imponas super Æ. 4, 497
imponat honorem aris 1, 53
impone finem labori 2, 619
imponent montibus arces 6, 774
imponere Pelio Ossam G. 1, 281. oculos, *inoculare* 2, 73. finem curis Æ. 4, 639. pacis morem 6, 852
imponêre, *imper. pass. imponaris* cervici nostræ 2, 707
imponeret dona aris 4, 453
imponit sepulchrum 6, 223. ignibus libamina 6, 246. viscera flammis 6, 253. extremam bello manum 7, 573. fata diversa duorum 12, 726
importuna, *avis* 12, 864.
importunæque volucres G. 1, 470
importunum bellum Æ. 11, 305
impositam insuper Ætnam 3, 580
impositi dorso, *equorum* Lapithæ G. 3, 116. rogis juvenes 4, 477. Æ. 6, 308
impositis incudibus G. 4, 173. Æ. 8, 451. auro dapibus 3, 355
impositos incudibus enses G. 2, 540
impositum cinerem Æ. 8. 410. scuto Pallanta 10, 506
imposta Typhoëo Inarime 9, 716
imposuêre puppibus coronas G. 1, 304. Æ. 4, 418
imposuit has leges certis natura locis G. 1, 61. insuper molem Æ. 1,66. finem pugnæ 5, 463. *Patriæ* dominum 6, 622. hæc solemnia nobis vana superstitio 8, 188
imprecor litora litoribus contraria 4, 629
impressa, *nom. fœm.* toro os 4, 659
impressit pecori lignum aut numeros acervis G. 1, 263
impresso genu Æ. 12, 303. pede collo 357
impressum cratera signis 5, 536. nefas 10, 497
improba, *nom. fœm.* cornix G. 1, 388. fortuna Æ. 2,80. ventris rabies 2, 356. *neutr. plur.* ora Æ. 10, 727
improbe dabis pœnas 4, 386. amor 412
improbus puer E. 8, 50. anser G. 1,119. labor 1,146. *anguis* 3,431. ille Æ. 5,397. irâ *lupus* 9, 62. Æneas, *callidus* 11, 512. quatit hastam, *malignus* 11, 767. *Jovis ales* 12,250. advena 12, 261. Mons 12, 687
improperata retro refert vestigia 9, 798
improvida pectora turbat 2, 200
improvisi aderunt 2, 182. adsunt 7, 506
improviso ab æthere 8, 524. *adverb. repentè* 12, 576
improvisum anguem 2, 379
improvisus ait 1, 599. adest 9, 49
imprudens frons laborum G. 2, 372. evaserat hostes Æ. 9, 386
imprudentibus imber obfuit G. 1, 373
impubesque malas Æ. 9, 751
impubis Iüli 5, 549. manus 7, 382
impulerat fœdare latebras Argolicas 2, 55
impulerit tot adire labores 1, 15
impulimusque, *turrim* 2, 465
impulit aures G. 4, 349. Æ. 12, 618. in latus montem 1, 86. his cingit telis 2, 520. *illa* ventus 3, 449. animum 4, 23. euntem, *navem* 5,242. ipsa manu portas 7, 621. arma 8, 3. rupem 8, 235. puppim 10, 246. quem rota præcipitem 12, 380
impulsa nervo per nubem sagitta 12, 856
impulso vomere G. 2, 211
impulsu insonat æther Æ. 8, 239
impulsus furiis Cassandræ 10, 68
impunè G. 2, 32. Æ. 3, 628. 6, 239. 879. 9, 653. 784. 11, 134. 12, 728
imus in adversos 11, 389
in, *passim*
inque G. 2, 332. 3, 188. 553. 4, 420. Æ. 1, 165. 2, 51. 7, 347. 9, 434. 11, 886. 12, 293. inque ligatus, *pro* inligatus 10, 794. inque salutatam, *pro* insalutatam 9, 288

in antrum Æ. 6, 42
in arcum curvatus 3, 533
in armis ſpem ponis 11, 411
in fomite flammam rapuit 1, 180
in manibus terræ G. 2, 45
in medium 1, 127. 4, 25. Æ. 11, 335
in meſſem triticeam G. 1, 219
in naves Æ. 5, 62
in noctem 7, 8
in numerum E. 6, 27
in Occaſum ager Æ. 11, 317
in plumam 11, 771
in pratis ſaliêre G. 2, 384
in primis 1, 338. Æ. 1, 307
in prora ſtans 5, 758
in ſceptra reponis nos 1, 257
in ſe armat 10, 204
in ſolido alte G. 2, 231
in ſolidum findimur cuneis via 2, 79
in ſomniis Æ. 1, 357. 2, 270. 3, 151. 4, 353. 466. 557. 12, 908.
in ſpiram G. 2, 154
in te committere tantum Æ. 1, 235
in Teucros 1, 328
in turmas 11, 599
in verſum diſtulit G. 4, 114
inque vicem 3, 188. 4, 166. Æ. 11. 502
in vitulos G. 3, 157
in unguem 2, 277
in utrumque paratus Æ. 2, 61
in, *ſubauditum* 2, 620. 11, 686
inacceſſam ſolis radiis, *ſpeluncam* 8, 195
inacceſſos lucos 7, 11
Inachiæ juvencæ G. 3, 153
Inachias urbes Æ. 11, 286
Inachiis Argis 7, 286
Inachus 7, 372. 792
inamabilis palus undâ G. 4, 479. Æ. 6, 438
inane, per inane E. 6, 31. tempus peto Æ. 4, 433
inanem animum G. 2, 285. curam 4, 345. *tumulum* Æ. 3, 304. famam 4, 218. galeam 5, 673. tumulum 6, 505. ſpem 10, 648. iram 10, 758
inanes, *nom.* paleæ G. 4, 134. rotæ 3, 710. doli 4, 400. lacrymæ Æ. 4, 449. aliæ 6, 740. *acc.* galeas G. 1, 496. ceras 4, 241. fletus 4, 375. currus Æ. 6, 651. auras 7, 572. cauſas 9, 219. ventos 10, 82. lacrymas 10, 465. ſpes 10, 627
inani ſtudio E. 2, 5. ludo G. 4, 105. pictura Æ. 1, 468. curru 1, 480. furto 6, 568. munere 6, 885. morſu 12, 755
inania nubila G. 4, 196. murmura Æ. 4, 210. regna 6, 296. verba 10, 639
inaratæ terræ G. 1, 83
inardeſcit ſolis radiis Æ. 8, 623
Inarime impoſta Typhœo 9, 716
inauſum nil linquere 7, 308. ne quid ſceleris fuiſſet, 8, 205
inceſtare thalamos novercæ 10, 389
inceſtat funere claſſem 6, 150
incanaque menta G. 3, 311. Æ. 6, 809
incanduit æſtu Autumni G. 3, 479
incanuit flore pyri ornus 2, 71.
incaſſum, *fruſtra* 1, 387. 3, 100. Æ. 3, 345. 7, 421. 8, 378
incautam, *cervam* 4, 70
incauti paſtoribus G. 2, 303
incautum vulgus 3, 469. amantem 4, 488. Sichæum Æ. 1, 354. *illum* excipit 3, 332. 10, 386. te fallit pietas tua 10, 812
incedens nave per ſocios 5, 188
incedit greſſu Iüli 1, 694. pedes 10, 764
incedo Regina Divûm 1, 50
incedunt 4, 141
incendat Reginam donis 1, 664
incende fragiles lauros E. 8, 82
incendebat ſquamam fulgor Æ. 5, 88
incendentem luctus 9, 500
incendere ægros G. 1, 84. vepres 1, 271. odores 4, 264. meque teque tuis querelis Æ. 4, 360
incendi acervos ſcutorum 8, 562
incendia G. 2, 311. Æ. 1, 570. 2, 329. 569. 706. 5, 680. 8, 259. 9, 71. 77. 10, 406.
incendimus aras votis 3, 279
incendit animum dictis 4, 197. vires pudor 5, 455. animum amore famæ 6, 889
incendunt cœlum clamore 10, 895. clamoribus urbem 11, 147
incenſa, *nom. fœm. Regina* Æ. 4, 300. furiis feror 4, 376. Troja 7, 295. altaria circum 8, 285. illa dolore 11, 709. eſt ſententia juvenum talibus dictis 12, 238. *abl.* in urbe 2, 327. Dardania 3, 156. patria 3, 325. *plur. neutr. acc.* Pergama 2, 374
incenſæ urbi 2, 353
incenſam Trojam 2, 555
incenſas naves 5, 655
incenſi lychni 1, 731
incenſis adytis 2, 764
incenſos æſtus G. 3, 459
incenſum pectus amore Æ. 3, 298. animum, *amore* 4, 54
incenſus amore Caſſandræ 2, 343. dictis 5, 719. ipſe perfurit 9, 342
incerta, *nom. fœm.* feror fatis 4, 110. ſpes futuri 8, 580. *neutr. plur.* volant examina G. 4, 103. haud incerta cano Æ. 8, 49. pericula 9, 96
incertam ſecurim 2, 224. Lunam 6, 270. *illam* reliquit 12, 160
incertas zephyris motantibus umbras E. 5, 5
incerti quo fata ferunt Æ. 3, 7
incertis menſibus G. 1, 115
incertos tres ſoles Æ. 3, 203. orbes 12, 743
incertum eſt G. 1, 25. Æ. 8, 352. vulgus 2, 39. fato ne erepta Creüſa 2, 738. genus 11, 341. qua pulſa manu 12, 320
incertus ſudor G. 3, 500. *an* Æ. 5, 95
inceſſit Regibus diſcordia G. 4, 68. ad templum Dido Æ. 1, 501
inceſſu 1, 409. 12, 219
inchoat nil altum mens G. 3, 42. aras Regi Stygio Æ. 6, 252
incide, *mediâ longâ* faces E. 8, 29
incidere vites 3, 11. lites 9, 14. amores arboribus, *inſcribere* 10, 53. funem Æ. 3, 667. funes 4, 575
incidit Eurus navigiis G. 2, 107. flamma in ſegetem Æ. 2, 305. *turris* ſuper agmina Danaûm 2, 467. animo Deus 9, 721. haſta volans quâ 10, 477. illi, *occurrit* 11, 699. Turnus in terram

terram 12, 926
incincte pellibus G. 4, 342. Æ. 7, 396
incipe E. 3, 58. cognoscere matrem 4, 60. Mopse prior 5, 10. mecum versus 8, 21. 25. 31. 36. 42. 46. 51. 57. si quid habes 9, 32. dicamus amores 10, 6. G. 1, 230
incipiam Æ. 2, 13. hinc canere, *scribere* G. 1, 5
incipiant sylvæ cum primum surgere E. 6, 40. in corpora velle reverti Æ. 6, 751
incipias conferre manum 10, 876
incipiat mihi taurus ingemere G. 1, 45. carpere gyrum 3, 191
incipiens G. 3, 295. Æ. 11, 13
incipient E. 4, 12. G. 1, 454
incipio super his Æ. 2, 348
incipit E. 6, 26. G. 3, 61. 139. 4, 386. Æ. 1, 725. 2, 269. 4, 161. 6, 103. 8, 373. 10, 5. 11, 705. apparere sepulchrum E. 9, 60. effari Æ. 4, 76. ore 12, 47. 692
incipiunt qua se subducere colles E. 9, 8. agitata tumescere freta G. 1, 357
incita, *particip. nom. fœm.* hasta Æ. 12, 492. ungula 12, 534
incitat iras stimulis 11, 728
inclementia mortis G. 3, 68. Divûm Æ. 2, 602
inclinata recumbit in te domus 12, 59
includit secum alios 9, 727
includunt huc germen G. 2, 77. lateri *equi* corpora Æ. 2, 19
inclusa volutant vocem litora Æ. 5, 149
inclusas animas 6, 680. apes 12, 587
incluserat suras auro 11, 488. 12, 430
inclusere, *eum* Teucri densâ coronâ 12, 744
inclauserit, *illum* urbi 9, 729
inclusi Achivi 2, 45. pœnam expectant 6, 614
inclusit sanguine vitam 7, 534. sese 8, 225. *arborem* ære artificis manus 12, 211
inclusos utero Danaos 2, 258.
inclusum saxo 8, 248. buxo ebur per artem 10, 136. in flumine cervum 12, 749
inclusus muris 11, 398
inclyta famâ gloria 2, 82. bello mœnia Dardanidum 2, 241. illa Roma 6, 781
inclyte dux Teucrûm Æ. 6, 562. Mavors 12, 179
inclytus armis Parthenopæus 6, 479
incocta rubore Tyrios vellera G. 3, 307
incœperat vix prima ætas Æ. 3, 8
incœpta, *particip.* sacra Æ. 4, 638
incœpta secundent Dii 7, 259. deserit 11, 469
incœpti piget 5, 678. pertæsum est 5, 714
incœpto, *particip.* somno G. 4, 414. sermone Æ. 6, 470
incepto desistere Æ. 1, 41. hæret 2, 654
incœptos hymenæos 4, 316. honores 5, 95
incœptum, *particip.* laborem G. 2, 39. iter Æ. 8, 90. furorem 12, 832
incœptum peragat 4, 452. peragunt 6, 384. deserit 9, 694. subitum 12, 566
incœptus clamor 6, 493
incognita, *nom. fœm.* res 1, 519. transilit umbras, *sagitta* 12, 859. *neutr. plur.* non illa capris gramina 12, 414
incolimus riparum toros 6, 675
incolitur sedes urbis Agyllinæ 8, 478
incolumem fore te ponto 6, 345. Pallanta si fata reservant 8, 575. ab armis Ascanium dimittere 10, 47. servare Turnum 10, 616. te 11, 717
incolumes vatemque virumque 6, 415
incolumi rege G. 4, 212. *illo* Æ. 12, 39
incolumis dum stabat regno 2, 88. hæc 2, 577
incomitata, *nom. fœm.* Andromache 2, 456. *illa* 4, 467
incommoda nostra 8, 74
incompositos det motus G. 1, 350
incomptis versibus ludunt 2, 386
inconcessosque hymenæos Æ. 1, 655
incondita hæc, *verba* E. 2, 4
inconsulti abeunt Æ. 3, 452
incoque Baccho G. 4, 279
increbescere murmur nemorum G. 1, 359. nomen Æ. 8, 14
incredibilis rerum fama 3, 294
incrementum magnum Jovis E. 4, 49
increpat æris canor G. 4, 71. *eos* ultrò Æ. 6, 387. animos 9, 127. 10, 278. his victor 9, 560. socios 10, 830. clypeo Mavors 12, 332. Rutulos 12, 758
increpitans æstatem seram G. 4, 138. *illum hortans* Æ. 1, 742
increpitas quid, *me* 10, 900
increpitat Lausum 10, 810
increpitent socii 3, 454
increpuit corvorum exercitus alis G. 1, 382. tuba sonitum Æ. 9, 504. malis canis 12, 755
increscunt animis iræ 9, 688
increvit jaculis telorum seges 3, 46
incubat auro G. 2, 507. ponto nox Æ. 1, 93. stratis 4, 83.
incubuêre mari, *venti*, 1, 88. divitiis 6, 610. omnes, *vires adhibuere* 8, 444. qua venti 12, 367
incubuit sylvis tempestas G. 2, 311. Aquilo, *imminet* 3, 197. toro Æ. 4, 640. pellibus stratis 7, 88. Dardanidos, *institit* 12, 774
incudibus G. 2, 540, 4, 173. Æ. 7, 629. 8, 419. 451
inculta, *nom. fœm.* canities 6, 300. *neutr. plur.* aviaria G. 2, 430. *loca* Æ. 1, 312.
inculti salicti G. 2, 415
incultis sentibus E. 4, 29
incumbebat ad amnem E. 8, 236
incumbens olivæ E. 8, 16. scopulis æstas G. 2, 377. aræ Æ. 2, 514. humeris 5, 325. super 5, 858. hasta, *imminens* 11, 674
incumbent sarcire ruinas G. 4, 249
incumbere aratris G. 1, 213. fato urgenti Æ. 2, 653. remis 5, 15. hoc Teucri, *pergunt*, eò incurrere 9, 791
incumbit cernuus armo 10, 894
incumbite remis 10, 294
incumbunt pelago 2, 205. *operi* 4, 397. 9, 73
incurrimus armis 2, 409

incur-

incurrunt haſtis connixi Æ. 11, 613. Mæonidæ 11, 759. denſi 11, 834. in prelia tauri 12, 717
incurſus luporum G. 3, 407
incurvant viribus arcus Æ. 5, 500
incurvo aratro G. 1, 494. 2, 513
incuſat talibus, *illam* Æ. 1, 414. multa ſe 11, 471. 12, 612. Latinum 12, 580
incuſavi, quem non incuſavi amens 2, 745
incuſes ne me 12, 146
incuſo nec quemquam 11, 312
incuſum lapidem G. 1, 275
incute vim ventis Æ. 1, 73
indagine 4, 121
inde G. 1, 86. 2, 306. 367. 3, 74. 327. 490. Æ. 1, 279. 2, 355. 434. 756. 3, 69. 3, 663. 666. 697. 703. 5, 139. 223. 583. 6, 201. 385. 411. 477. 728. 7, 530. 8, 238. 407. 587. 642. 9, 771. 10, 249. 315. 521. 888. 12, 743
indebita, non indebita regna meis fatis 6, 66
indecorem te relinquet 11, 845. me videbis 12, 679
indecores non erimus regno 7, 231. in limine primo deficimus 11, 423. genus, *virgines, ſecundum genus* 12, 25
indeſeſſa, *nom.* dextra 11, 651
indeprenſus error 5, 591
Indi G. 2, 138. Æ. 8, 705
India G. 1, 57. 2, 116. 122
indicere bella Æ. 7, 616
indiciis 8, 211
indicio G. 2, 182. Æ. 2, 84
indicit honorem templis 1, 636. honores 3, 264. forum 5, 758. primis juvenum iter ad regem 7, 468
indicium G. 2, 246
indictus nec tu abibis noſtris carminibus Æ. 7, 733
indiga noſtræ opis G. 2, 428
indigenæ Fauni, Nymphæque Æ. 8, 314
indigenas Latinos 12, 823
indiget quorum uſus E. 2, 71
indigitem Æneam Æ. 12, 794
indigites Dii patrii G. 1, 498
indigna, *nom. fœm.* cauſa Æ. 2, 285. *abl.* morte 6, 163. *neutr.* funera 4, 617. digna atque indigna relatu vociferans 9, 595. digna indigna pati 12, 812
indignabar caſum amici Æ. 2, 93
indignantem quod careret, &c. 5, 651
indignantes, *venti* 1, 59
indignanti illum ſimilem 1, 649
indignantur honorem 5, 229
indignata vita 11, 831. 12, 952. Venus quod, &c. 12, 786
indignatum æquor G. 2, 162
indignatus aliquem ſurgere ab umbris Æ. 7, 770. pontem Araxes 8, 728
indigno amore E. 8, 18. 10, 10. dolore Æ. 12, 411
indignum nec fuit ſuperis G. 1, 491. eſt Æ. 10, 74
indignus haud umquam avorum 12, 649
Indis G. 4, 293
indiſcreta ſuis ſimillima proles Æ. 10, 392
indixit tibia choros 11, 737
indocile genus 8, 321
indocte tu E. 3, 26
indole dignum tantâ Æ. 10, 826
indomitæ pubi G. 3, 174
indomitas iras Æ. 2, 594. vires 5, 681
indomiti agricolæ 7, 521. Dahæ 8, 728
indomitum Martem 2, 440
Indos G. 4, 425. Æ. 6, 794. 7, 605
induat ſeſe muerone 10, 682. arma 2, 439
indubitare tuis viribus abſis te 8, 404
inducere Baccho thiaſos E. 5, 30. cœſtus manibus Æ. 5, 379
induceret fontes umbrâ E. 9, 20. meſſorem arvis agricola G. 1, 316
inducit ſatis fluvium G. 1, 106.
inducite fontibus umbras paſtores E. 5, 40
inducitur artus tunica Æ. 8, 457
inductus pretio 5, 399
indue vultus pueri 1, 688
induerat ſe pomis arbos G. 4, 143. quos ex facie hominum in vultus ferarum Æ. 7, 20
induet ſe nux in florem 1, 188
induet cratera coronâ Æ. 3, 526. albos vitta crines 7, 417. arma 9, 180. galeam 9, 366. harum unam juveni ſupremum honorem 11, 77
induitur clypei inſigne decorum Æ. 2, 393. loricam 7, 640
indulge ordinibus G. 2, 277. hoſpitio Æ. 4, 51
indulgent concubitu G. 4, 198. vino Æ. 9, 165
indulgentiâ, *nom. ſing.* cœli 2, 345
indulgere labori Æ. 2, 776. 6, 135. choreis 9, 615
indulget fatum 8, 512
indulſiſſe hactenus vacet 10, 625
Indum G. 2, 172. Æ. 12, 67
induruit ſtiria G. 3, 366
induſtria 3, 209
indutæ veſtes 3, 364
indute ſpoliis Æ. 12, 947
indutos truncos armis 11, 83
indutum ſpoliis 10, 775
indutus exuvias Achillis 2, 275. illâ, *loricâ* 5, 264. qua *galeâ* 5, 674. capiti *tegmine leonis* 7, 668. Rutulum thoraca 11, 487
induxerat ortus nova Aurora G. 4, 552
ineant pugnas Æ. 11, 912
ineluctabile tempus 2, 324. fatum 8, 334
inemptis dapibus, *horti ſcilicet* G. 4, 133
inermem dextram Æ. 12, 311. 734
inermes manus Æ. 1, 491. palmas 10, 595. dextras 11, 414
inerimis conſtitit 2, 67
intermum pectus 10, 425. vulgus 12, 131
iners ſtabit G. 4, 25
inertem me E. 1, 28. dextram Æ. 11, 672
inertes, *voc.* ô Tyrrheni 11, 732. *acc.* calamos non paſſus E. 8, 24. ſulcos G. 3, 136. oculos 3, 523. voces jactat Æ. 10, 322
inertia 2, 364. 4, 152. 9, 55. 150. 730
ineſt, *hic* 6, 26
ineunt proſcænia ludi veteres G. 2, 381. prima prælia 4, 314. prima certamina Æ. 5, 114. alios curſus, alioſque recurſus 5, 583

inexcita Auſonia Æ. 7, 623
inexhauſtis metallis 10, 174
inexorabile fatum G. 2, 491
inexpertum ne quid relinquat Æ. 4, 415
inexpletum lacrymans 8, 559
inexſaturabile pectus Junonis 5, 791
inextricabilis error 6, 27
infabricata robora 4, 400
infanda, *nom fæm.* dies aderat Æ. 2, 132. *abl.* in morte 10,673. *adverbii aliter* furentem 8, 489
infandæ conjugis 11, 267
infandas cædes 8, 483
infandi Cyclopes 3, 645
infando judicio 2, 84
infandos ignes 1, 529. Trojæ labores 1, 601
infandum, *ſimpliciter* res dira! G. 1, 479. Æ. 1, 255
infandum, *adject. maſc.* dolorem 2, 3. amorem 4, 85. caput 4, 613. caſum 8, 578. *neutr.* bellum 7,583. 12,804
infans 11, 573
infantem 11, 541
infantis 11, 550
infantum 6, 426
infauſtas puppes 5, 635
infauſto omine 11, 589
infauſtum nomen 7, 717. auſpicium 11, 347
infecere pocula novercæ G. 2, 128
infecit pabula tabo Æ. 3, 481
infecta, *nom. fæm.* venenis Alecto 7, 341. *neutr. plur. arma* ſanguine 5, 413. facta atque infecta canebat, *non facta* 4, 190
infecti, facti infectique auri pondera 10, 528
infecto fœdere 12, 286
infectos Hymenæos 10, 720
infectum ſcelus 6, 742. fœdus 12, 243
infelicem victum, baccas & corna 3,649. amicum 9,430.
infelicis Ulyſſei 3, 613. 691. Elyſæ 5, 3. Amatæ 7, 401. patriæ 6, 786
infelix, *nom. maſc. Tereus* E. 6, 82. oleaſter G. 2, 314. equus 3,498. puer Æ. 1,479. Priamus 3, 50. vates 3, 246. ſaxis hæſit Sergeſtus 5, 204. Niſus 5, 329. thalamus 6, 521. Theſeus 6, 618. pater 6, 822. *ille* 10, 425. 781. frater Æ. 10,596. Acron Æ. 10,730. Acetes 11,85. *ego* 11, 175. Uſens 12,641. Balteus *infauſtus* 12, 941. *voc. maſc.* 5, 465. 11, 53. Euryale 9, 390. ô Cydon 10, 325. ô puer 10, 829. *nom. fœm.* Mantua G. 2,198. frugibus tellus ſalſa 2, 239. invidia 3, 37. Phœniſſa 1, 716. 4, 529. Dido 1, 753. 4, 68. 450. 6, 456. Andromache 2, 455. ego Jovis conjux 7, 309. *illa* 7, 376. 9, 477. Camilla 11, 563. Regina 12, 598. fama 12, 608. Juturna 12, 870. *voc fœm.* virgo E. 6, 48. 53 Dido! Æ. 5,596. ô gens 5,625. *neutr.* pecus E. 3, 3. Iolium 5, 37. monſtrum Æ. 2, 245. ſimulachrum 2, 772. mihi, *eſt* exſilium 10, 850
infenſa, *ipſa* 11, 859. Etruria Turno 12, 232
infenſam haſtam 10, 521
infenſi Dardanidæ 2, 72. Tyrii 4, 321. ſpicula vertunt 5, 587
infenſis telis 9, 793
infenſum ignem 5, 641
infenſus juveni 11, 123. Drances 11, 336
inferat ſeſe morituris in hoſtes 9, 401. arma mecum 11, 467.
inferias G. 4, 545. 553. Æ. 9, 215. 10, 519. 11, 82
inferimus cymbia lacte 3, 66
inferior numero 12, 630
inferiora, non inferiora ſequutus 6, 170
infernæ Junoni 6, 138
infernam vim Deûm 12, 199. infernas domos 5, 732. ſedes 8, 244
inferni lacus 3, 386. regis 6, 106
inferre mella canalibus arundineis G. 4, 265. bellum Æ. 3, 248. 7, 604. penates, *inducere* 8, 12. ſe hoſtem regi 10, 66. rates arvis Latinis 10, 300. acies pedeſtres 10, 364
inferret greſſus G. 4,360. Deos Latio Æ. 1, 10. honores Anchiſæ 5, 652
infert ſeſe campo 9, 53. ignes 9, 522
infeſta, *nom. fæm.* haſta 10. 877. *neutr.* arma 7, 299. æquora 10, 206
infeſto vulnere Æ. 2, 529. fulmine 5, 691. pondere 9, 512
infeſtos Teucros Æ. 2, 571. hoſtes 11, 899
inficit amnem 12. 418
infidos fratres G. 2, 496
infidum marmor, *mare* 1, 254
infigitur arbore mali, *ſagitta* Æ. 5, 504. haſta portæ 9, 746
infigunt cornua obnixi 12, 721
infindere ſulcos telluri E. 4, 33
infindunt pariter ſulcos Æ. 5, 142. *de remigantibus.*
infit his vocibus 5, 708. *loqui* 10, 101. talibus 10, 860. ita farier 11, 242. rex ab ſolio 11, 301. iſta 12, 10
infixa, *nom. fœm.* eſt lateri manus 9, 579. Itala cornus 9, 699. lancea 12, 375
infixi pectore vultus hærent 4, 4
infixit ſcopulo, *illum* 1, 49
infixum vulnus 4, 689
inflammatus amore 3, 330
inflammavit amore animum 4, 54
inflare calamos E. 5, 2
inflari claſſica G. 2, 539
inflatum heſterno venas Iacche E. 6, 15
inflatur carbaſus Auſtro Æ. 3, 357
inflavit ebur Tyrrhenus G. 2, 193
inflectere precibus noſtris Æ. 12, 800
infleta turba 11, 372
inflexi aratri, *incurvi* G. 1, 162
inflexit ſenſus Æ. 4, 22
inflicta vadis puppis 10, 303
influit amnis in mare G. 4, 373
infode conchas 2, 348
infodias vitis genus 2, 262
infodiunt fruges unguibus 3,535. terræ corpora virûm Æ. 11, 205
infœcunda ſurgunt, *ſemina* G. 2, 48
informant clypeum Æ. 8, 447
informatum fulmen 8, 426
informe monſtrum 3, 658. cadaver 8, 264.
informem Scyllam 3, 431
informes urſi G. 3, 247
informi limo Æ. 6, 416
informis, *maſc.* nec ſum adeo

E. 2, 25. *fœm.* terra niveis aggeribus G. 3, 354. *genit.* lethi Æ. 12, 603
infra G. 2, 158. Æ. 8, 148
infracta, *nom. fœm.* fatis *Juno* 3, 784. cedat fama loco 7, 332. *abl.* arundine 12, 387. *neutr. plur.* tela 10, 731
infractæ vires 9, 499
infractos adverſo Marte Latinos 12, 1
infremuit ferox 10, 711
infrenant currus 12, 287
infrendens dentibus 3, 664. 8, 230. 10, 718
infreni Numidæ 4, 41
infrenis equi 10, 750
infuſa lanea G. 3, 487. Apollinis Æ. 2, 430. redimibat tempora vittâ 10, 538
infundam deſuper 4, 122
infundere rores G. 1, 385. lutices cornu 3, 509
infuſa, *nom. fœm.* nix Æ. 4, 250. mens per artus 6, 726. *neutr. plur.* flumina 5, 684
infuſcatur arena ſanie G. 3, 493
infuſcet vellera pullis maculis Æ. 3, 389
infuſo ſole 9, 461
infuſum populum 5, 552
infuſos gremio 8, 406
ingemere taurus aratro G. 1, 46
ingeminans Creüſam, iterumque iterumque vocavi Æ. 2, 770. ictus dextrâ 5, 457
ingemitant Auſtri G. 1, 333. voces 1, 411. plauſum Æ. 1, 751. ignes 3, 199. curæ 4, 531. lateri vulnera 5, 434. haſtis 9, 811
ingeminat clamor 5, 227. terrorem 7, 578
ingeminata vox G. 3, 45
ingemit, *Æneas* Æ. 1, 97
ingemuiſſe leones E. 5, 27
ingemuit Æ. 4, 692. 6, 483. 10, 823. 11, 840. fletu noſtro 4, 369. amore genitoris 10, 789
ingeniis arvorum G. 2, 177
ingenium divinitus illis 1, 416
ingens 1, 477. Æ. 6, 423. *nom. maſc.* arcus, *cæleſtis* G. 1, 380. Mincius 3, 14. oleaſter 4, 20. Sarpedon Æ. 1, 103. pontus, *fluctus* 1, 118. Periphas 2, 476. truncus 2, 557. portus 3, 570. anguis 5, 85. Centaurus 5, 156. dolor 5, 172. exitus 5, 523. fletus 5, 765. janitor 6, 400. Cerberus 6, 417. vagitus 6, 426. coluber 7, 352. cornibus cervus 7, 483. fragor 8, 527. lucus 8, 597. nimbus 9, 110. concurſus ad corpora 9, 450. globus 9, 515. *Bitias* 9, 709. Pandarus 9, 735. pudor 10, 870. 12, 666. clamor 12, 268. fragor 12, 724. Turnus 12, 927. *nom. fœm.* fraxinus G. 2, 65. arbos 2, 80. 131. porta 3, 260. Æ. 5, 552. gloria 2, 325. 6, 64. ara 2, 513. tellus 3, 62. lætitia 5, 99. ſus 3, 390. 8, 48. domus 3, 619. ulmus 6, 283. vorago 7, 569. ſylva 7, 676. Amiterna cohors 7, 710. regia Caci 8, 241. pars 10, 427. haſta 10, 579. barba 12, 300. *voc. fœm.* ô fama 11, 124. *neutr.* ſpecus G. 4, 418. Æ. 8, 258. bellum 1, 267. templum 1, 450. argentum 1, 644. 3, 466. lumen, *oculum* 3, 636. monſtrum 3, 658. 4, 181. latus rupis 6, 42. ſaxum 6, 616. 10, 127. 12, 896. argumentum 7, 791. corpus 10, 446. pectus 10, 485. onus clypei 10, 553. caput 11, 680. buſtum 11, 849. genus à proavis 12, 225. telum 12, 888
ingentem farris acervum G. 1, 185. Æ. 4, 402. umbram G. 2, 297. ſonitum 2, 306. undam 2, 461. cervum 3, 413. ſylvam 4, 273. gemitum Æ. 1, 489. 11, 37. haſtam 2, 50. 10, 762. 12, 398. taurum 2, 202. equum 2, 400. pugnam 2, 438. feneſtram dedit ore 2, 482. numerum 2, 796. Trojam 3, 462. gemitum pelagi 3, 555. Ætnam 3, 579. Chimæram 5, 118. plauſum 5, 216. concurſum 5, 611. arcum 5, 658. 9, 15. pyram 6, 215. Æneam 6, 413. 8, 367. flammam 6, 519. luctum 6, 868. lucum 7, 29. 8, 342. ruinam 8, 192. fumum 8, 252. clypeum 8, 447. loricam 8, 622. centaurum 10, 195. quercum 11, 5. cædis acervum 11, 207. animis corpore & armis Herminium 11, 641. tumultum 11, 879. *Murranum* 12, 640
ingentes, *nomin.* Theſeidæ G. 2, 382. minæ murorum Æ. 4, 89. campi 12, 36. *acc.* animos G. 3, 297. 4, 83. ramos 3, 333. cavernas Æ. 2, 20. curas 5, 701. viros 7, 167. 12, 708. taurus 8, 204. populos 8, 475. foſſas 9, 470. oras belli 9, 528. cædis acervos 10, 245. acervos Rutulorum 10, 509. agros 12, 367
ingenti cylindro G. 1, 178. pluvia 1, 325. vento 1, 334. umbra 2, 19. 489. Æ. 10, 541. bello G. 2, 279. amore 2, 476. clamore 3, 43. Æ. 9, 597. motu G. 4, 365. nocte 4, 497. templo Æ. 1, 457. pyra 4, 505. mole 5, 118. 223. 12, 101. 6, 232. manu 5, 487. plauſu 5, 506. feretro 6, 222. metu 6, 491. ſtridore 7, 65. obſidione 8, 647. clamore 9, 38. cæde 9, 242. fragmine montis 9, 569. 10, 698. pondere 9, 752. vulnere 10, 842. 12, 640. gyro 10, 884. luctu 11, 231. tumultu 11, 447. dextra 11, 556. ſonitu 11, 614. Sila 12, 715
ingentia rura G. 2, 412. corpora Æ. 1, 196. mœnia 1, 369. terga Boum 5, 404. oſtia domus 6, 81
ingentibus curis 1, 212. ſpiris 2, 217. tectis 2, 489. juſſis 7, 241. monſtris 7, 376. cœptis 9, 296. 10, 461
ingentior armis, ô vir Trojane 11, 124
ingentis teſtæ G. 2, 351. Caveæ 5, 340. luctus 11, 63
ingerit haſtas 9, 763. 12, 330.
inglorius amem flumina ſylvaſque G. 2, 486. trahens alvum, *ſine honore* 4, 94. erat parmâ, *ignobilis* Æ. 9, 548. exigat ævum 10, 52. remeabo urbem 11, 793. agitant artes 12, 397
ingluviem G. 3, 431
ingrata revolvo Æ. 2, 101
ingratæ urbi E. 1, 35
ingratis periclis Æ. 7, 425
ingrato cineri 6, 213
ingratum laborem G. 3, 98. cubile Æ. 12, 144
ingratus ſalutis 10, 666
ingravat hæc Drances 11, 220

ingredere G. 1, 42. Æ. 8, 513
ingrediens 8, 309
ingredior res antiquæ laudis & artis G. 2, 175
ingreditur in arvis pullus 3, 76. ſolo Æ. 4, 177. 10, 767. proximus donis qui vincula rupit 5, 543. Æneas mœſto vultu 6, 158. campo 10, 763
ingreſſa Venus ſic, *loqui cæpit* 4, 107
ingreſſis hæc edidit ore 7, 194
ingreſſus, *nom.* unde cœpit, *exordium* G. 4, 316
ingreſſus, *particip.* lucum 4, 469. fatis iniquis Æ. 3, 17. *eſt loqui* 6, 867. Etruſcis caſtris 10, 148. verſare dolos, *incipiens* 11, 704. ſaltus apertos 11, 904
ingruere infeſtos hoſtes 11, 899
ingrueret bellum 8, 535
ingruit umbra vitibus G. 2, 410. horror armorum Æ. 2, 301. imber 12, 284. Æneas Italis 12, 628
inguen lævum 10, 589
inguina, *Scyllæ* E. 6, 75
inguine G. 3, 281. Æ. 10, 786
inhærens augit oculos 8, 260
inhæret corpore 10, 845
inhæſit dextram amplexus 8, 124
inhians Cerberus G. 4, 483. *Dido* pectoribus pecudum 4, 64. attonitis animis 7, 814
inhiant nec, *agricolæ appetunt, &c.* G. 2, 463
inhibete tela Æ. 12, 693
inhoneſto vulnere 6, 497
inhorruit meſſis campis G. 1, 314. unda tenebris Æ. 3, 195. 5, 11. armos, *aper* 10, 711
inhoſpita, *nom. fœm.* Syrtis 4, 41. *neutr. plur.* ſaxa 5, 627
inhumata, *nom. fœm.* turba 6, 325. 11, 372 *neutr. plur.* corpora 11, 22
inhumati, *mariti* 1, 357
inhumatus arenâ mediâ 4, 620. tu 6, 374
inibit hoc ævi decus E. 4, 11
inibo pro te tua munera Æ. 5, 846
injecere manum Parcæ 10, 419
injecit ſeſe in medium agmen moriturus Æ. 2, 408
injecta, *neutr.* tela 2, 726
injectis undique telis 9, 807
injice, ſuperinjice frondes G. 4, 46. tu mihi terram Æ. 6, 366
injicit ſeſe morti 9, 553
injiciunt vincula ex ſertis E. 6, 19
inimica, *nom. fœm.* gens Æ. 1, 71. fortuna 5, 356. refugit, *illa* 6, 472. lux 9, 355. turba 11, 880. vis 12, 150. *abl.* gente 4, 235. *neutr. plur.* Trojæ numina 2, 622. caſtra 5, 671. 9, 315. 739. tela 8, 117. 11, 809. nomina 11, 84. prælia 12, 716. 812
inimicam hanc terram 10, 295
inimicis ignibus 8, 375
inimico fratre 4, 656. pectore 10, 556. 11, 685. ſanguine 11, 720
inimicum ignem G. 4, 230. Æ. 1, 127. haſtile 10, 795. inſigne 12, 944
inimicos atrox Niſus G. 1, 407. enſis Æ. 2, 600
iniquâ, *abl.* pugnâ congreſſus 10, 889
iniquæ Junonis 1, 672. 8, 292. pacis 4, 618
iniquam ſortem 6, 332. 32, 243
iniqui ſolis 7, 227
iniquis ſpatiis G. 4, 147. fatis Æ. 2, 257. 3, 17. 10, 380. animis 10, 7. ſylvis 11, 531
iniquo pondere raſtri G. 1, 164. ſpatio Æ. 5, 203. caſu 6, 475. dorſo 10, 303
inire ſomnum E. 1, 56
init bellum Æ. 7, 647
injuria formæ ſpretæ 1, 31. longa eſt 1, 343. noſtræ cædis 3, 256. ſceleris noſtri 3, 604. capitis, *fœda capitis* 4, 354. Turni matrem admonuit 9, 108
injuſſa, non injuſſa cano E. 6, 9. vireſcunt gramina G. 1, 55
injuſſus abibis ripam Æ. 6, 375
injuſta noverca E. 3, 33
injuſto ſub faſce G. 3, 347
innabant Æ. 10, 222
innare G. 3, 142. Æ. 6, 134. 369. 8, 93. 691. 11, 349
innaret 9, 651
innatat alnus undam G. 2, 451
innatus amor 4, 177
innecte morandi cauſas Æ. 4, 51
innectit comas 7, 353. ramum olivæ 7, 418
innectuntur auro colla 8, 661
innexa, *nom. fœm.* pedem, *nodis avis* 5, 511. crinem vittis Diſcordia 6, 281. fraus clienti 6, 609. ſoliis pependit 8, 277
innexuit paribus armis palmas amborum 5, 425
innexus humeros amictu 7, 669
innixa cubito 6, 690
innocuæ carinæ 10, 302
innocuum litus 7, 230
innoxia, *nom. fœm.* flamma 2, 683. *plur. neutr.* non innoxia verba G. 2, 129. 3, 283
innoxius, *ſerpens* Æ. 5, 92
innumeræ gentes 6, 706
innumeras pyras 11, 204
innuptæ puellæ G. 4, 476. Æ. 2, 238. 6, 307. Minervæ 2, 31. ſunt aliæ Latio 12, 24
inoffenſum mare 10, 292
inoleſcere libro, *concorporari cum cortice* G. 2, 77. vitia Æ. 6, 738
Inoo Melicertæ, *filio Inûs, patronymicum a matre Ino* G. 2, 437
inopem 2, 499. Æ. 9, 290
inopes res 5, 100
inopi ſenectæ G. 1, 186
inopina, *nom. fœm.* quies Æ. 5, 857. facies 6, 104. fors 8, 476
inops animi ſævit 4, 300
Inouſque Palæmon 5, 823
inquit E. 3, 79. 6, 23. 7, 8. 10, 22. 28. 31. G. 4, 446. 494. Æ. 1, 325. 463. 758. 2, 69. 78. 387. 520. 5, 348. 474. 638. 670. 741. 7, 68. 116. 594. 8, 113. 351. 362. 439. 9, 423. 781. 10, 491. 11, 42. 855. 12, 259. 777. 931
inſana cupido cædis 9, 760
inſanam vatem 3, 443
inſani, *gen.* Martis 7, 550. *plur.* fluctus E. 9, 43
inſania Æ. 2, 42. 4, 595. 7, 461. 10, 871. 12, 37. 667
inſanire E. 3, 36
inſanis, quid inſanis? Æ. 10, 22

inſano vortice G. 1, 481
inſanumque forum 2, 502
inſanus amor E. 10, 44
inſcia Dido Æ. 1, 722. turba 7, 381. culpæ anima 12, 648
inſcius ævi G. 3, 189. paſtor Æ. 2, 307. Androgeos inconſultus 2, 372. Æneas 6, 711. ævi venturi 8, 627. ipſe Tros ſtupet 10, 249. haud inſcius accipit enſem 10, 907
inſcribitur pulvis haſtâ 1, 482
inſcripti nomina regum flores E. 3, 106
inſectabere raſtris terram G. 1, 155
inſediſſe ſupremos cineres patriæ Æ. 10, 59
inſedit Palias arces 2, 616. jugis Etruſcis gens Lydia 8, 480. ſylvis 11, 531
inſequar illos 4, 545
inſequitur arva jacto ſemine G. 1, 105. *eam* per auras Niſus 1, 408. clamor virûm Æ. 1, 91. aquæ mons 1, 109. eadem fortuna viros 1, 245. quis te caſus? 1, 620. illum Pyrrhus 2, 530. nimbus 4, 161. proximus huic Salius 5, 321. cineres atque oſſa peremptæ 5, 788. nimbus peditum 7, 793. te gens bello 8, 147. quem mea ætas ſpatiis propioribus 9, 276. congreſſos æquo pede 12, 466. *illum* Æneas 12, 748
inſequor convellere vimen 3, 32
inſerat hæc ſi quis G. 2, 50
inſere pyros E. 1, 74. 9, 50. truncos oleæ G. 2, 302
inſererе modus, *pro* inſerendi 2, 73
inſeritur arbutus ex fœtu nucis 2, 69
inſertabam clypeo ſiniſtram Æ. 2, 672
inſertas feneſtras 3, 152
inſerto cornu G. 3, 509
inſideat quantus miſeræ Deus Æ. 1, 723
inſidiæ 2, 310. 6, 399. 7, 326. 12, 336
inſidias E. 5, 60. G. 1, 271. 3, 537. Æ. 1, 758. 2, 36. 65
inſidiatus ovili lupus 9, 59
inſidiis E. 3, 19. G. 1, 426. Æ. 2, 195. 421. 7, 478. 9, 237. 11, 783. 12, 494. 752
inſidunt apes floribus Æ. 6, 708
inſigne clypei decorum 2, 392. paternum 7, 657. belli ſuperbum 8, 683. formæ paternæ 10, 188. regis 12, 289. inimicum 12, 944
inſignem pietate virum Æ. 1, 14. phaleris equum 5, 310. galeam 5, 367. multâ arte quem reddidit 5, 705. gemmis coronam 7, 76. palmâ currum 8, 655. famâ & armis 7, 745. quem miſit 7, 762. pharetram 8, 166
inſignes armis ambo 11, 291
inſigni laude 1, 629. letho 10, 450
inſignia Danaûm 2, 389. regni 8, 506. 11, 334
inſignibat auro clypeum 7, 790
inſignibus alis G. 4, 82. armis Æ. 10, 170. 539. poſitis 11, 89
inſignis Pelops humero eburno G. 3, 7. maculis, *vacca* 3, 56. eſt furor equarum 3, 266. ore 4, 92. galeæ Æ. 3. 468. auro ſtat ſonipes 4, 134. forma Euryalus 5, 295. lituo & haſta 6, 167. pietate & armis Æneas 6, 403. ramis olivæ 6, 808. Achivis cæſis 6, 837. ſpoliis Marcellus 6, 855. trabeâ 7, 613. facie 9, 336. equis Turnus 9, 583. 10, 21. Meſſapus equis 10, 354. jaculo 10, 754. trophæis 11, 386. fulgebat in armis 11, 769. gloria facti 12, 322
inſincerus apes tulerit cruor G. 4, 285
inſinuat pavor per pectora cunctis Æ. 2, 229
inſiſte viam domandi vitulos G. 3, 164
inſiſtere rotis victor 3, 114. limen nulli fas Æ. 6, 563
inſiſtit ſic adeo, *ſibi* 4, 533
inſita mala G. 2, 33
inſolitæ phocæ 3, 543
inſolitis motibus 1, 475
inſomnem noctem ducit Æ. 9, 167
inſomnia quæ me terrent? 4, 9. falſa mittunt ad cœlum manes 6, 896
inſomnis ſervat nocteſque dieſque veſtibulum 6, 556
inſonat æther impulſo Æ. 8, 239. ſpiritus Boreæ Ægæo, *mari* 12, 366
inſontem 2, 84. 10, 630
inſontes Harpyias 3, 249. qui ſibi peperêre lethum 6, 435
inſonti tibi 5, 841
inſontis amici 2, 93. 5, 350
inſonuêre cavernæ 2, 53
inſonuit flagello 5, 579. verbera 7, 451. *Nympha* demiſſa per auras 11, 596
inſpectura domos hæc machina 2, 47
inſperata, *abl.* tellure 3, 278. in luce 8, 247
inſpicat faces ferro G. 1, 292
inſpirans animam vipeream Æ. 7, 351
inſpirant venenum morſibus G. 4, 237
inſpirat animum Delius vates Æ. 6, 12
inſpiris ignem occultum 1, 692
inſpoliata arma 11, 594
inſtabant currum 8, 434
inſtabiles, *nom.* Cymbæ G. 4, 195. animos 4, 105
inſtabis ariſtis 1, 220
inſtamus immemores, *urgemus* Æ. 2, 244
inſtans operi Dido 1, 508
inſtant illi verbere G. 3, 106. ſub tempus 3, 123. Tyrii Æ. 1, 427. eruere 2, 627. cædes Laurentibus 8, 537. turritis puppibus 8, 693. Mneſtheus & Sereſtus 9, 171. Rutuli ſternere cæde viros 10, 118. telis 10, 692. jaculis & clamoribus 10, 713
inſtantem tergo 5, 168. Reginam 11, 703. *illum* non tulit 12, 371
inſtantes Teucros 11, 872
inſtantibus eripe fatis 10, 624
inſtar montis equum 2, 15. Argolici clypei, aut Phœbæ lampadis lumen, *oculum Polyphemi* 3, 637. magni agminis ipſe clauſus 7, 707. turbinis haſta 12, 923
inſtar, *ſimilitudo* quantum inſtar in ipſo eſt! *Marcelli* 6, 865
inſtare tumultus monet G. 1, 464. jugis Æ. 11, 529. telum tremiſcit 12, 916
inſtaret curru Achilles 1, 472
inſtat quod nunc agamus E. 9, 66.

66. acrior, *aſilus* fervoribus mediis G. 3, 154. Pyrrhus vi patriâ Æ. 2, 491. quâ ratione quod inſtat confieri poſſit 4, 115. quod inſtat expedias 8, 49. molaribus 8, 270. furto fervidus 9, 350. non ſegnius 9, 441. aquæ Centaurus 10, 196. hinc Pallas 10, 433. cui Turnus 10, 645. nec Turnus ſegnior 10, 657. trepidanti Æneas 10, 788. curſu & latratibus canis venator 12, 751. ſaucius 12, 762. Æneas 12, 783. 887
inſtauramus Polydoro funus Æ. 3, 62
inſtaurant epulas 7, 146. 8, 283. acies 10, 543
inſtaurat diem donis 4, 63. choros 4, 145. honores inceptos genitori 5, 94
inſtaurata prælia 2, 669
inſtaurate Dii tanta Graiis 6, 530
inſtaurati animi, *ſunt*, ſuccurrere tectis regis, *mihi renovatus eſt ardor* 2, 451
inſternor pelle leonis 2, 722
inſtigant ſtudiis ſequentem Æ. 5, 228
inſtigat vocibus alas 11, 730
inſtiterat infans veſtigia primis plantis pedum 11, 574
inſtituam templa Triviæ 6, 70
inſtituêre veſtigia nuda ſiniſtri pedis 7, 690
inſtituit Pan primus conjungere calamos cerâ E. 2, 33. *Daphnis*, curru ſubjungere tigres 5, 30. Ceres prima ferro mortales vertere terram G. 1, 148. hoc ſibi ferri munus, *juſſit* Æ. 6, 143
inſtituuntque dapes 7, 109
inſtrato cubili frondibus G. 3, 230
inſtratos oſtro alipedes Æ. 7, 277
inſtraverat pontes 12, 675
inſtrepat faginus axis nitens ſub pondere G. 3, 173
inſtructa legio Æ. 9, 368
inſtructi ferro 12, 124
inſtructis navibus 2, 254
inſtructo Marte 8, 676
inſtructos acie Teucros 11, 449
inſtructus dolis & arte Pelaſgâ 2, 152. hoſtis adverſis, *populis adjutus* 6, 831
inſtruimus menſas Æ. 3, 231
inſtruit armis ſocios 3, 471. 8, 80
inſtruitor domus luxu ſplendida 1, 642
inſtruxit equorum curſus 5, 549
inſueta, *neutr.* pabula E. 1, 50. rudentem, *Cacum, inſueto modo* Æ. 8, 248
inſuetos Arcadas inferre acies pedeſtres 10, 364
inſuetum limen Olympi E. 5, 56. per iter Æ. 6, 16. nemus 8, 92
inſula 1, 163. 2, 22. 3, 104. 386. 692. 8, 416. 10, 174
inſulæ 3, 211
inſultans, *illudens* 2, 330. 6, 571. huic capiti 8, 570. ſonipes, *ſubſiliens* 11, 600. hoſtibus cæſis 12, 339
inſultant Thiaſis nemora matres 7, 581
inſultare ſolo G. 3, 117
inſultent floribus hœdi 4, 11
inſuper Æ. 1, 65. 2, 71. 593. 3, 579. 9, 274. 11, 107. 12, 358
inſuperabile bello genus 4, 40
inſurgens Entellus 5, 443. *rupes*, ſpeluncæ dorſo 8, 234. altior 11, 697. 12, 902. arduus, *ſerpens* 11, 755
inſurgere campis tenebras 9, 34
inſurgimus remis 3, 207
inſurgite remis 3, 560. 5, 189
inſuto plumbo 5, 405
intactâ cervice juvencas G. 4, 540. 551. juventus 11, 419
intactæ ſegetis Æ. 7, 808
intectam cui pater dederat 1, 349
intacto grege 6, 38
intactos ſaltus G. 3, 41
intactum Pallanta Æ. 10, 504
integer ævi ſanguis 2, 638. ævi Aſcanius 9, 255
integram pellem G. 4, 302
integrat miſerabile carmen 4, 515
integro, ab integro ſæclorum naſcitur ordo E. 4. 5
intemerata, *nom. fœm.* fides, Æ. 2, 143. *illa* 11, 584. *neutr.* munera 3, 178
intempeſta nox G. 1, 247. Æ. 3, 587. 12, 846
intempeſtæque Graviſcæ 10, 184
intendebat arcum Æ. 8, 704
intendere vela ventis 3, 683. brachia tergo 5, 403. numeros nervis 9, 776
intendi brachia velis 5, 829
intendiſſe ſagittam 9, 590
intendit locum ſertis 4, 506. Tartaream vocem cornu 7, 514
intendunt vincula collo 2, 237. vela Zephyri 5, 33. arcus 9, 665
intentaque brachia remis 5, 136
intentans ſiniſtrâ angues 6, 572
intentant omnia mortem 1, 95
intentata hæc manebat ſors rerum 10, 39
intentatum ne quid fuiſſet ſceleriſve dolive 8, 206
intenti tenebant ora 2, 1. exſpectant ſignum 5, 137. quem ludo exercent 7, 380
intentis omnibus 3, 716
intentos volvens oculos 7, 251
intepuit mucro 10, 570
inter, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu*; hæc præpoſitio tum præponitur tum poſtponitur, *ut*, inter vos E. 3, 108. inter conſedimus ulmos 5, 3. inter agendum, *pro dum ages* 9, 24. manus inter parentum Æ. 2, 681. inter ſe 11, 445
intercipit haſtam Rhœteus 10, 402
interclufit hyems 2, 111
interdum G. 2, 258. 3, 57. 506. Æ. 1, 722. 3, 572. 12, 747
interea, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu*
intereunt ſegetes G. 1, 152. pecudes 3, 368
interfice meſſes 4, 330
interfuſa, *nom. fœm.* Styx 4, 480. Æ. 6, 439. genas maculis 4, 644
interimit Abantem oppoſitum 10, 428
interior domus 1, 641. 2, 486. ille radit iter lævum 5, 170. ſuburget proram ad ſaxa, *inter ſcopulos & Mneſtheum* 5, 203. gyro eludit Orſilochum 11, 695
interiora limina 4, 645
interiore tecto 4, 494

interit vipera G. 3, 544
interitum E. 5, 28
interiuſque recondat G. 3, 137
interlucet corona Æ. 9, 508
interluit urbes & arva *mare* 3, 419. quos ſecans interluit Allia 7, 717
intermiſceat undam E. 10, 5
internectat auro crinem fibula Æ. 7, 816
interpres Divûm 3, 359. 4, 356. 378. hominum Divumque 10, 175. Phœbi 3, 474. curarum 4, 608
interque legendæ frondes G. 2, 366
interrita, *fœm.* fertur claſſis promiſſis Neptuni Æ. 5, 863. parmâ, *illa* 11, 711. ſpectat pugnas 11, 837
interritus extulit ad auras brachia 5, 427
interrupta, *neutr.* opera 4, 88
interrupti ignes 9, 239
interſint lachrymis patris 11, 62
interſtrepere anſer olores E. 9, 36
intertextam auro chlamydem Æ. 8, 167
intervallo longo proximus 5, 320
intexens herbis, *miſcens cum* E. 2, 49. cornua ſertis Æ. 7, 488
intexere haſtas foliis E. 5, 31
intexet illa, *terra*, tibi vitibus ulmos G. 2, 221
intexti Britanni 3, 25
intextum tauris opus Æ. 10, 785
intextus puer, *purpura* 5, 252
intexunt abiete coſtas 2, 16. latera frondibus 6, 216
intima, *neutr.* cunabula G. 4, 66. lethi Tartara 4, 481. regna Æ. 1, 247. præcordia 7, 347
intonat ore 6, 707. fragor 8, 527. ſuper clypeum, *Bitias cadens* 9, 709. horrendum armis 12, 700
intonſa ora 9, 181. capita 9, 681
intonſam bidentem 12, 170
intonſi montes, *ſylvoſi* E. 5, 63
intonuêre poli Æ. 1, 94. ſylvæ profundæ 7, 515
intonuit lævum ſubito fragore Æ. 2, 693. pater omnipotens ter clarus ab cœlo 5, 142. lævum de parte cœli ſerena 9, 631
intorquens jaculum 9, 52. 10, 323
intorquere tela 9, 534
intorquet haſtam 9, 744. *telum* eminus 12, 921
intorſerit haſtam 2, 231
intorſit oculos, *Proteus* G. 4, 451. telum in hoſtem Æ. 10, 882. haſtam equo 11, 637
intorto telo 10, 382
intra ſepta domorum G. 4, 159. muros Æ. 2, 33. tecta 6, 525. 7, 168. 500. portas 10, 23. limina 11, 235. 267. jactum teli 11, 608
intractabile genus bello 1, 343
intractabilis brumæ G. 1, 211
intramus portus Æ. 5, 57
intrantem muros 4, 359
intrare portus 3, 254
intrato arvo Tybridis 3, 501
intraſtis ripas fluminis 7, 201
intravi tot maria 6, 59
intravimus portus 3, 219
intravit calor medullas 8, 390
intremere murmure Trinacriam 3, 581
intremuere omnes undæ 3, 673
intremuit malus 5, 505
introgreſſi poſtquam 1, 524. 11, 248
intulerat torrens ſaxa 10, 363
intulerint bellum 11, 250
intulit ſeſe foribus 11, 36.
intus G. 3, 214. 4, 258. 422. Æ. 1, 171. 298. 707. 2, 483. 3, 619. 6, 577. 726. 7, 192. 464. 9, 538. 579. 677. 12, 589
intyba G. 1, 120. 4, 120
invade viam Æ. 6, 260
invadere portus 3, 382. aut pugnam aut aliquid magnum 9, 186
invadit continuò, *ſtatim aggreditur verbis* 4, 265. claſſem 9, 71. caſtra 9, 147. Teucros 10, 690. medios, *irrumpit in* 12, 497
invadunt urbem 2, 265. *nos* 2, 414. ſocii 3, 240. & complent aggere foſſas 9, 567. Martem clypeis atque ære 12, 712
invalidas palmas G. 4, 498. aves Æ. 12, 262
invalidi nati G. 2, 128. ſenes Æ. 12, 132
invalidum quicquid tecum eſt 5, 716
invalidus, *debiles* G. 3, 189. Æ. 6, 114
invaſerat hoſtes medios 9, 799
invaſiſſet *me* ferro 6, 361
invaſit thalamum natæ 6, 623. turmas Æneas 10, 310
invecta, *nom. fœm.* auras Jovis conjux 7, 287. rotis puniceis Aurora 12, 77
invectas claſſes Tybridis alveo 7, 436
invectus equis G. 3, 358. Æ. 6, 587. cœlo 1, 159. equo 5, 571. Romana triumpho mœnia Cæſar 8, 714
invehitur Centauro 5, 122. curru 6, 785. 12, 162
invenêre viam medios per ignes 7, 297
inveni viam quæ mihi reddat eum 4, 478
inveniam manu mortem 2, 645
invenient fata viam 3, 395. 10, 113
invenies alium E. 2, 73
inveniet agricola pila G. 1, 495
invenio affluxiſſe numerum comitum Æ. 2, 797
inventa, *nom. fœm. particip.* ſub ilicibus ſus 3, 390. 8, 43. *neutr. plur.* flumina 6, 8. memoranda Arcadii, *agit de apibus* G. 4, 283
inventam quam, *laurum* Æ. 7, 61
inventas per artes 6, 663
inventis uvis G. 1, 9
inventor ſcelerum Ulyſſes Æ. 2, 164
inventrix oleæ Minerva G. 1, 19
inventum *eſt* captare feras laqueis 1, 140. focis quem credidit ætas Æ. 7, 680. Achillem 9, 742
inventus cavis bufo G. 1, 184
invergit vina fronti ſacerdos Æ. 6, 244
invertant tauri ſolum G. 1, 65
invertêre tauri hæc loca 2, 141. campum 3, 161
invertiſſe vomere terras 3, 526

invertit cœlum nox Æ. 11, 202
Inuï caſtrum 6, 775
invia, *nom. fœm.* via longis terris 3, 383. *neutr.* ſaxa 1, 541. luſtra, *ferarum* 4, 151. regna vivis 6, 154. maria Teucris 9, 130
inviſtaque bello dextera 6, 878
inviſtæ gentes 12, 191
inviſte ô 6, 365. 8, 293
inviſti quanquam viribus eſſent 9, 394
inviſtis viris 11, 306
inviſtum quem dedit, *clypeum* 10, 243
invideo, non equidem invideo miror magis E. 1, 11
invidet nobis regia cœli G. 1, 504. ne pater arces Romanas Aſcanio Æ. 4, 234. mihi imperium ſenectus 8, 509. Apollo paribus armis non invidet 9, 655
invidia, *nom.* G. 3, 37. quæ tandem eſt Teucros conſidere Auſoniâ terrâ Æ. 4, 350. *abl.* 2, 90. rumpantur ilia Codro E. 7, 26. quem agitabat gloria Turni Æ. 11, 337
invidiam, ob invidiam pulſus ſolio Æ. 10, 852. ob invidiam pulſus regno 11, 539
invidiſſe Deos ut viderem conjugium 11, 269
invidit Amyntas E. 2, 39. Liber Pampineas collibus umbra 7, 58. habenti G. 2, 499. honori Æ. 5, 541. te ne fortuna mihi 11, 43
invigilant aliæ, *apes* victu G. 4, 158. venatu pueri Æ. 9, 605
inviolabile pignus paci 11, 363
inviſa, *nom. fœm.* colubris avis G. 2, 320. Minervæ aranea 4, 246. aris ſedebat, *illa* Æ. 2, 574. non tibi facies *Helenæ* 2, 601. *neutr.* regna Diis 8, 245. hæc lumina relinquam 12, 62
inviſam filicem aratris G. 2, 189. lucem Æ. 4, 631. ſtirpem 7, 293. faciem 9, 734. vitam 11, 177
inviſe fines Latinos 11, 588
inviſere urbis, *urbis* pro *urbeis* aut *urbes* G. 1, 25. fines Arcadiæ Æ. 8, 159
inviſi, quibus inviſi fratres 6, 608
inviſit Apollo Delum 4, 144
inviſos amictus G. 3, 563
inviſum, *maſc.* me fatis 4, 324. ego quem tu tibi fingis Æ. 11, 364. *neutr.* genus 1, 32. Numen 7, 571. caput hoc 9. 496
inviſus, haud inviſus cœleſtibus 1, 391. divis 2, 647
invita, *fœm.* reliqui Turnum 12, 809
invitæ, *dat.* ſpem anni credere terræ G. 1, 224. *plur.* te per æquor quærimus Æ. 10, 233
invitam, *me coactam* 4, 493
invitat hyems G. 1, 302. pretiis animos Æ. 5, 292. Æneas qui velint certare ſagittâ 5, 486. Æneam ſolio acerno 8, 178
invitent floribus horti, G. 4, 109
invitet ripa decedere calori 4, 23
invitis Divis Æ. 2, 402
invito proceſſit veſper Olympo E. 6, 86. Numine Æ. 10, 31
invitus ceſſi de litore 6, 460
inultæ, *genit.* 11, 847. *plur.* moriemur ? 4, 659
inulti omnes moriemur 1, 670
inulto me 10, 732
inultus amiſit amores G. 3, 227
inumbrant toros obtentu frondis Æ. 11, 66
inundant ſanguine foſſæ 10, 24. 11, 382. denſi Troës 12, 280
invocat Jovem 7, 140
involvens nox umbrâ terramque polumque 2, 251. obſcuris vera 6, 100. aquâ navemque viroſque Auſter 6, 336. ſecum ſylvas, armenta, &c. *mons cadit* 12, 689
involvere, *infinit.* Olympum Oſſæ G. 1, 282
involvêre diem nimbi Æ. 3, 198
involvi lumine 7, 77
involvit nemus flammis G. 2, 308. domum caligine Æ. 8, 253
involvitur, *ille* aris à tergo in caput, inque humeros Æ. 12, 293
inurunt notas & nomina gentis G. 3, 158
inutile ferrum cingitur Æ 2, 510
inutilis humor G. 1, 88. annos demoror Æ. 2, 647. *ille debilis* 10, 794
Io matres Latinæ 7, 400. *vox clamantis, quæ dolorem, gaudium & omnes prope affectus exprimit.*
Io, *fluvii Inaci filia* 7, 789
Iola E. 3, 76. 79
Iolas 2, 57
Ionii fluctus G. 2, 108
Ionio in magno Æ. 3, 211. mari 5, 193
Ionios fluctus 3, 671
Iopas crinitus 1, 744
Jove E. 3, 60. Æ. 1, 384. 4, 356. 337. 6, 123. 7, 219
Jovem G. 1, 125. Æ. 1, 82. 3, 223. 4, 205. 6, 584. 7, 139. 8, 353. 9, 83. 624. 12, 496
Jovi G. 2. 15. Æ. 3, 279. 4. 199. 638. 7, 133
Jovis E. 3, 60. 4, 49. G. 3, 181. 232. Æ. 1, 46. 50. 398. 3, 681. 4. 91. 331. 614. 5, 255. 726. 747. 784. 6, 586. 7, 220. 287. 308. 8, 301. 320. 380. 640. 9, 564. 673. 716. 10, 567. 758. 11, 901. 12, 144. 247. 849. 878
Iphitus 2, 340. 435
ipſa, ipſæ, ipſam, ipſas, ipſe, ipſi, ipſis, ipſo, ipſorum, ipſos, ipſum, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu*
ipſius, *dactyl.* G. 1, 452. Æ. 1, 118. 2, 772. 5, 535. 6, 396
ipſius, *primâ & ſecundâ ſyllabâ longâ*, 5, 55. 410. 8, 484. 11, 747
ira G. 4. 236. Æ. 2, 316. 413. 575. 4, 178. 5, 454. 706. 781. 6, 407. 7, 462. 508. 8, 230. 501. 9, 44. 62, 694. 736. 795. 798. 10, 742. 11, 233. 443. 12, 108. 527. 946
iræ E. 3, 81. G. 4, 453. Æ. 1, 15. 134. 2, 534. 7, 15. 326. 345. 8, 40. 9, 66. 688. 10, 714. 813. 11, 452. 12, 336. 494
iram 1, 8. 255. 8, 60. 10, 758
irarum 1, 29. 4, 532. 564. 12, 499. 831
iras E. 2, 14. G. 3, 152. 4, 536. Æ. 1, 61. 2, 381. 572. 594. 3, 366. 4, 197. 5, 461. Æ. 7, 305.

Æ. 7, 305. 445. 755. 8, 432. 9, 464. 10, 263. 11, 342. 728. 12, 314. 590
irasci in cornua discit, *taurus* G. 3, 232. nec cuiquam virtus, *est* Æ. 10, 712. in cornua tentat taurus 12, 104
iratus arator G. 2, 207
ire mihi videor per rupes E. 10, 59. per altum G. 1, 457. Æ. 3, 374. 4, 310. viam G. 3, 77. Æ. 4, 468. jugis juvat G. 3, 292. altum iter, *per aërem* 4, 108. per terras 4, 221. ad urbem parat Æ. 1, 682. panduntur portæ, juvat ire, &c. 2, 27. tibi comes nec recuso 2, 704. quove jubes? 3, 88. ad Oraculum 3, 144. in nemus parant 4, 118. per altum 4, 310. in lachrymas 4, 413. sub umbras 4, 660. volunt 5, 769. ad conspectum genitoris 6, 108. per nemus 6, 386. per umbras 6, 461. hinc ad cœlum animas 6, 719. unà 6, 860. ad mœnia regis 7, 154. pedes campis pars parat 7, 624. ad litora regis 8, 555. pedes apparat ire comminus 10, 453. prior Pallas *cœpit irruere* 10, 458. obvius 11, 770. placet centum oratores, &c. 11, 332. ire sola contra equites Tyrrhenos promitto 11, 504. pietate supra Deos 12, 839. fratri comes per umbras 12, 881
iret si non tanta quies frigusque caloremque inter G. 2, 344. cum pedes in hostem Æ. 6, 880. ut ad muros 12, 555
Iri decus cœli 9, 18
Irim 4, 694. 5, 606. 9, 2. 803. 10, 38
Iris 4, 700. 10, 73
irremeabilis, *nom.* error Æ. 5, 591. *gen.* undæ 6, 425
irreparabile tempus G. 3, 284. Æ. 10, 467
irrigat Ascanio per membra quietem Venus 1, 696. sopor artus fessos 3, 511. auro Pactolus, *Lydiæ populos* 10, 142
irriget imbres G. 4, 115
irriguum fontem 4, 32
irrisa, *nom. fœm. ego* Æ. 4, 534
irrisam, *me* Æ. 4, 541. sine honore ratem 5, 272
irrise te offer periclis 7, 425
irrita, *neutr.* sceleris vestigia E. 4, 14. dona G. 4, 519. tela Æ. 2, 459. 10, 331. 11, 735. donant nubibus, *mandata*, auræ 9, 313. jurgia jactas 19, 95. mea si non dicta putâris 10, 244
irritata ira Deorum Æ. 4, 178
irritatque virum telis 10, 644
irritus, *ilum*, urget variis assultibus 5, 442
irrorat terris Eous sole novo G. 1, 288. Aquarius extremo anno 3, 304
irruat Æ. 6, 294
irruerant Danai 2, 757
irruimus 2, 383. ferro 3, 222
irruit medios moriturus in hostes 9, 555. Æneas 10, 579
irtumpentem Rutulum 9, 729
irrumpit interiora domûs limina 4, 645
irrumpunt thalamo 6, 528. Rutuli 9, 683
irrupêre cursu portas 11, 879
is, *pronomen* G. 1, 432. Æ. 2, 215. 3, 393. 596. 4, 203. 5, 708. 6, 684. 7, 48. 8, 321. 9, 549. 595. 696 748. 11, 702
Ismara, *fœm.* patria, *urbs sciliect Thraciæ* 10, 351
Ismara, *neutr. plur. Ismarus mons Thraciæ* G. 2, 37
Ismare, *voc.* Æ. 10, 139
Ismarii Dorycli 5, 620
Ismarus E. 6, 30. 8, 44
ista, istam, iste, isti, istis, *passim.*
Ister, *qui & Danubius* G. 3, 350
istic Æ. 10, 557
isthinc 6, 389
Istro conjurato G. 2, 497
istum Æ. 9, 205
it pecus in deserta G. 3, 342. naribus sanguis 3, 507. tristis arator 3, 517. unde per ora novem it mare proruptum Æ. 1, 250. portis juventus 4, 130. fama per urbes 4, 173. campis agmen 4, 404. stridor 4, 443. clamor ad atria 4, 665. clamor cœlo 5, 451. auri circulus it per collum pectore 5, 558. itque reditque viam 6, 122. cui comes Achates 6, 159. comes his Laodamia 6, 448. bello tessera signum Æ. 7, 637. timor 8, 557. clamor 8, 595. hasta Tago per tempus utrumque 9, 418. per omnes gemitus 9, 499. per propugnacula muris 9, 664. gravis Auletes, *ducens eos* 10, 207. contra dicta Tyranni 10, 448. lacrymans 11, 90. cœlo clamorque virûm, clangorque tubarum 11, 192. Turnus in bigis 12, 164. cœlo tempestas telorum 12, 283. ad æthera clamor juvenum 12, 409. nimbus ad terras per mare 12, 452. fumus ad auras 12, 592. scissâ veste Latinus 12, 609
ita G. 1, 320. 4, 95. 394. 409. Æ. 2, 147. 182. 583. 4, 533. 557. 5, 382. 6, 672. 675. 7, 206. 8, 87. 9, 40. 208. 10, 459. 480. 594. 623. 11, 41. 396. 556. 822. 12, 10. 295
Italia, *nom. fœm.* terra Æ. 7, 643. cornus 9, 698. *abl.* de gente 6, 757. urbe 10, 780. virtute 12, 827. *neutr. plur.* regna 3, 185
Italæ gentes 7, 85. 9, 133. urbes 11, 420
Italas oras 5, 703. res 8, 626. spes 12, 35. mentes 12, 246
Itali 1, 113. 3, 396. 8, 331. 9, 532. 12, 251. 705
Italia 1, 46. 267, 6, 718
Italiam 1, 6. 17. 72. 237. 388. 537. 558. 3, 166. 253. 364. 381. 507. 523. 4, 130. 345. 361. 381. 5, 18. 629. 730. 6, 357. 7, 469. 9, 267. 601. 10, 8. 32. 67
Italiæ G. 2, 138. Æ. 3, 458. 674. 4, 106. 275. 6, 61. 7, 563. 11, 219. 508
Italides Tullaque & Tarpeia 11, 657
Italis oris 1, 256. sylvis 7, 776. Diis 8, 715
Italis 12, 202. 628
Italo sanguine 6, 762. robore 11, 326
Italo nulli 8, 502
Italos fines 3, 440. 5, 82. 7, 334. hostes 12, 582
Italos 5, 565. 8, 678. 10, 74. 12, 189
Italum 6, 92. 8, 513. 10, 41. 109. 12, 655
Italus 5, 117. 7, 178

ite capellæ E. 1, 75. domum paſti, ite juvenci 7, 44. domum ſaturæ, ite capellæ 10, 77. ite, ferte citi flammas, &c. Æ. 4, 593. vos ite ſolutæ, ite, Deæ pelagi 9, 116. 117. per Lindyma ô vere Phrygiæ 9, 617. ite, decorate muneribus animas, &c. 11, 24. nunc 11, 119
item G. 1, 187. 2, 248
iter 1, 380. 4, 108. Æ. 1, 374. 660. 2, 360. 388. 3, 507. 5, 2. 23. 170. 589. 6, 16. 112. 240. 271. 384. 477. 542. 688. 7, 35. 160. 467. 802. 811. 8, 90 9, 321. 377. 391. 11, 17. 244. 12, 525. liquidum radit aëre lapſa 5, 217. currit æquore claſſis 5, 862. tendit velis 7, 7. vocis 7, 534. noctis ſydera 10, 162
iterum E. 4, 36. G. 1, 490. 4, 349. Æ. 3, 297. 4, 78. 413. 576. 5, 80. 166. 6, 93. 720. 7, 322. 9, 598. 10, 26. 61. 671. 684. 12, 581
iterumque iterumque 2, 770. 3, 436
iterum atque iterum 8, 527
Ithacâ, *abl.* patriâ 3, 613
Ithacæ ſcopulis 3, 272
Ithacus, *Ulyſſes ex Ithaca patria* 2, 104. 122. 3, 629
itis vos nunc primum à navibus? 2, 375
ito contra audentior 6, 95. neu quis mihi ſegnior ito 12, 565
itur in ſylvam 6, 179. ſic ad aſtra 9, 641
ituras ſuperum ad lumen animas 6, 680. in noſtrum nomen animas, *ſucceſſuras nomini noſtro* 6, 758
Ityn, *nomen propr. viri* 9, 574
Ityræos taxi curvantur in arcus G. 2, 448
juba 3, 86. Æ. 7, 785
jubæ 2, 206. 9, 810. 11, 497
jubam G. 3, 92
jubare exorto Æ. 4, 130
jubarum 2, 412
jubas 10, 638
jube ducere dona 5, 385. ſocios vocari in arma 10, 242
jubeant telluri infindere ſulcos E. 4, 33
jubeas neu Troas fieri, *illos* Æ. 12, 824
jubeat 3, 101. 146
jubebant reddi viro promiſſa Æ. 5, 386
jubebas quid me cœlum ſperare G. 4, 325
jubebat dare vela Æ. 3, 9. aptare claſſem velis 3, 472. accipere Tarquinium Porſenna 8, 646
jubebatur indicere bella Æneadis 7, 617
jubebis in ſolido puteum demitti G. 2, 230
jubebo luſtrare extrema Libyæ Æ. 1, 581. dare vela ventis 4, 546. eſſe Deas æquoris 9, 101. Teucris Italos parere 12, 189
jubent 2, 37. 3, 261. 6, 632. 8, 498. 10, 179. 11, 218. 12, 584
jubeo G. 3, 300. Æ. 3, 289
jubes 2, 3. 3, 88. 5, 849. 11, 353
jubet G. 4, 559. Æ. 1, 652. 2, 147. 3, 267. 4, 270. 498. 5, 15. 552. 757. 773. 828. 7, 154. 276. 432. 468. 8, 175. 9, 117. 10, 858. 11, 79. 83. 240. 12, 111
jubeto E. 5, 15. G. 3, 329
jucundum lumen cœli Æ. 6, 363
judice te E. 2, 27. ſine Æ. 6, 431
judicio noſtro E. 5, 18
judicium Paridis Æ. 1, 31
juga E. 4, 41. G. 3, 57. 140. Æ. 6, 804. 7, 639. 10, 594. montis E. 5, 76. Parnaſſi 10, 11. Cynthi Æ. 1, 502. ſylvarum 6, 256. animas quæ per juga longa ſedebant deturbat, *Charon, hic accipe juga, pro ſcamnis nauticis* 6, 411. Heſperiam ſua ſub juga mittant 8, 148. nemorum 11, 544
jugalem lectum 4, 496
jugales geminos 7, 280. ignes 7, 320
jugali vinclo 4, 16. nocte 10, 497
jugalia vincla 4, 59
jugârat cui, *illam* primis omnibus Æ. 1, 349
jugera G. 2, 264. 4, 128. Æ. 6, 596
jugis G. 3, 292. Æ. 2, 631. 801. 3, 125. 336. 4, 147. 153. 11, 135. 529. immiſſis concuſſere lora aurigæ Æ. 5, 147. pendet *equis concitatis* Æ. 12, 374
jugo E. 2, 66. G. 1, 173. Æ. 3, 542. 10, 78. prona, *rupes* 8, 236. montis per deſerta jugo properans 11, 514
jugulant pecudes 11, 199. 12, 214
jugulis ſacrum demitte cruorem G. 4, 542
jugulo Æ. 10, 907. 11, 750. 12, 358
jugulum 10, 415
jugum demittere, colles incipiunt, E. 9, 8. hoc ſuperare, *collem* Æ. 6, 676. Circæum 7, 799. exſuperat, *collem* 11, 905
Iüle 11, 58
Iüli 1, 560. 694. 2, 563. 682. 4, 274. 616. 5, 546. 6, 364. 789. 7, 493. 9, 501. 10, 524. 12, 110. 399
Julia unda G. 2, 163
Julius Æ. 1, 292
Iülo 1, 271. 292. 5, 569
Iülum 1, 713 2, 674. 9, 640. 652
Iülus 2, 677. 710. 723. 4, 140. 5, 570. 7, 107. 116. 478. 9, 232. 293. 510. 10, 534. 12, 185
junco E. 1, 49. 2, 72
juncta fuit tibi fiſtula cerâ 3, 26. eſt mihi fœdere dextra Æ. 8, 169
juncti leones 3, 113
junctiſque frontibus feruntur, *ambæ naves* 5, 157
juncto curru G. 4, 389
junctos orbes 3, 173. equos Æ. 12, 735
juncturas tabulata dabant 2, 464. laterum fibula mordet 12, 274
jungam connubio ſtabili Æ. 1, 77. 4, 126
jungant fœdera 7, 546
jungas pacem hanc æterno fœdere 11, 356
jungat vulpes & mulgeat hircos E. 3, 91
junge pares G. 3, 169. fœdera Æ. 8, 56
jungebant fœdera 8, 641
jungebat mortua corpora vivis 8, 485
jungemus te Latino regi 11, 129
jungent leges & fœdera 12, 822
jungentur jam gryphes equis E. 8, 27
jungere equos G. 3, 114. dextras

træ dextram Æ. 1,412. carmina 3,451. cui ſe viro dignetur Dido 4, 192. da dextram 6, 697. quam viro gentis noſtræ 7, 268. tauros 8, 316. tibi caſtra paro 8, 476
jungi fœdera 4, 112. hoſpitio 8, 264
jungimus hoſpitio dextras 3, 83
jungit florem anethi E. 2, 48. equos ſol Æ. 1, 572. agmina 11, 145. 4, 142. equos curru 5, 817. 7, 724. opes 10, 154
jungunt agmina 2, 267. dextras 8, 467. ponteſque & propugnacula 9, 170
juniperi ſtant E. 7, 53. gravis umbra 10, 76
Juno G. 3, 153. Æ. 1, 19. 40. 283. 447. 666. 2,612. 3,380. 4, 114. 166. 371. 608. 693. 5, 606. 679. 6, 90. 7, 330. 438. 552. 8, 84. 9, 2. 745. 764. 802. 10, 62. 73. 96. 628. 685. 760. 12, 134. 156. 841
Junone 4, 45
Junonem 7, 544. 10, 606. 12, 791
Junoni 1, 450. 3, 438. 547. 4, 59. 6, 138. 8, 60
Junonia hoſpitia 1, 675
Junonis G. 3, 532. Æ. 1, 8. 52. 134. 672. 2, 761. 3, 437. 5, 781. 7, 419. 592. 683. 8, 292
junximus hoſpitio dextras 11, 165
junxit me ſibi 4, 28
Jupiter E. 7, 60. G. 1, 418. 2, 419. 4, 149. Æ. 1, 227. 526. 735. 2, 326. 689. 3, 116. 171. 4, 110. 206. 590. 5, 17. 687. 6, 130. 272. 7, 110. 799. 8, 560. 573. 9, 128. 209. 625. 670. 803. 10, 16. 112. 116. 606. 12, 141. 504. 565. 725. 806. 854. 895
jura G. 1, 269. 2, 501. 4, 562. Æ. 1, 297. 430. 511. 735. 2, 157. 541. 3, 137. 4, 27. 5, 758. 7, 246. 8, 670
jurare numen, *Stygiæ paludis* 6, 324
juravi exſcindere gentem 4, 426
jure, *meritò* 9, 642
jurgia Codri E. 5, 11. irrita jactas Æ. 10, 95. contra mea 11, 406
juris materni Æ. 7, 402
juro maria 6, 351. per ſidera per ſuperos 6, 458. per lata Æneæ 7, 234. per caput hoc 9, 300. terram, mare, ſidera, 12, 197
jus cedat proprium regi 11, 359. mihi ſoli concurrere 12, 315
juſſa G. 3, 41. Æ. 1, 81. 306. 2, 607. 3, 114. 684. 4, 295. 378. 396. 503. 538. 5, 749. 6, 176. 9, 804. 10, 445. 12, 877
juſſa, *particip. nom. fœm.* mori 3, 323. fero ſacrum 4, 703. *neutr.* ſacra 6, 41. loca tenet 10, 238
juſſerat nymphas è navibus eſſe 10, 222
juſſere 4, 346
juſſi, *plur.* 1, 712. 3, 561. 697. 5, 834. 6, 21. 7, 156. haud ſecus ac juſſi faciunt 3, 236
juſſis tuis 8, 11. ingentibus Æ. 7, 241
juſſit E. 6, 86. G. 1, 130. 4, 446. Æ. 2, 186. 3, 162. 7, 428. 9, 233. 12, 854
juſſo æquore ceſſerunt ocii 10, 444. quâ juſſo, *qua parte juſſero* 11, 467
juſſos aſperge ſapores G. 4, 62. adolemus honores Æ. 3, 547
juſſu Dei 2, 247
juſſus dare habenas laxas qui ſciret 1, 67. confundere fœdus 5, 496
juſta, *abl.* plus parte G. 1, 35
juſtæ iræ Æ. 10, 714
juſtior quo alter nec pietate fuit 1, 548
juſtis partibus 1, 512. furiis ſurrexit Etruria 8, 494. haud juſtis querelis 10, 95
juſtiſſima tellus G. 2, 460. cura Veneris ipſe Æneas Æ. 10, 132
juſtiſſimus unus qui fuit 2, 426. 7, 536
juſtitia G. 2, 474. Æ. 1, 527
juſtitiæ 1, 608. 11, 126
juſtitiam 6, 620
juſto lætior G. 2, 251
juſtos hymenæos Æ. 3, 60
juſtum numen 4, 521. pugnæ tempus 10, 11
juſtus dolor 8, 500
Juturna 12, 154. 222. 244. 448. 468. 477. 798. 870
Juturnæ Æ. 12, 854
Juturnam 12, 813. 844
juvabit hæc olim meminiſſe 1, 207. explêſſe animum ultricis flammæ 2, 586. periiſſe 3, 606. ſubvectare humeris ſaxa Trojana 11, 131. cecidiſſe 11, 168
juvabo opibus 1, 575. 8, 171
juvant non omnes arbuſta E. 4, 2. nec me tantum litora 5, 83. quid labor aut benefacta G. 3, 525. quid vota furentem Æ. 4, 66
juvare te 12, 872
juvat arva, *agris prodeſt* G. 1, 95. nidos reviſere 1, 413. Iſmara Baccho conſerere 2, 37. ſpectare 2, 437. arva videre 2, 438. ducere pompas ad delubra 3, 23. ire jugis 3, 292. ire, *exire* Æ. 2, 27. *illos* te, addere Trojæ perituræ 2, 661. juvat indulgere labori 2, 776. 6, 135. evaſiſſe tot urbes 3, 282. *illos* ante levatos auxilio, *à me* 4, 538. ire ſub umbras 4, 660. ferre ſigna 7, 628. convectare prædas 7, 749. 9, 613. indulgere choreis 9, 615. audentes fortuna 10, 284. te, *adjuvat* 9, 411
juvenca E. 8, 2. G. 3, 219
juvencæ 2, 375. 3, 153. Æ. 12, 718
juvencas 4, 540. 551
juvenci E. 2, 66. 6, 47. 7, 11. 44. G. 1, 15. Æ. 5, 477. 8, 719
juvencis G. 2, 206. 237. 537. 4, 284. Æ. 3, 247. 369. 5, 329
juvencos G. 2, 357. 515. 3, 23. 50. 169. Æ. 5, 97. 101. 247. 6, 38. 243
juvencum E. 8, 84. G. 3, 518. Æ. 5, 366. 9, 627
juvencûm, *juvencorum* 9, 609
juvenem E. 1, 43. G. 1, 500. 3, 118. 4, 423. 522. Æ. 2, 57. 3, 326. 5, 361. 6, 861. 9, 335. 399. 10, 464. 686. 11, 51. 67. 12, 149. 275. 517
juvenes G. 4, 477. Æ. 1, 325. 631. 2, 348. 5, 300. 729. 6, 308. 771. 8, 273. 9, 28. 51. 163. 674. 10, 173. 518. 837
juveni 3, 611. 5, 172. 7, 440. 9, 88. 10, 623. 11, 76. 123. 897
juvenili in corpore 5, 475. 12, 221

juve-

juvenilibus armis Æ. 2, 518
juvenis G. 3, 258. 4, 360. Æ. 2, 341. 5, 331. 503. 6, 448. 760. 9, 16. 554. 806. 10, 445. 793. 11, 156. 530. 712. 765. 12, 19
juventa G. 3, 437. 4, 565. Æ. 2, 473. 4, 32. 5, 295. 398. 430. 9, 181
juventæ 1, 595. 4, 559
juventus G. 2, 472. 3, 63. 4, 22. Æ. 1, 471. 703. 2, 63. 394. 3, 136. 4, 86. 130. 162. 5, 134. 555. 7, 340. 812. 8, 545. 9, 226. 10, 605. 11, 419. 453
juvenum G. 3, 105. 165. 4, 445. Æ. 1, 501. 2, 355. 5, 499. 563. 6, 5. 9, 173. 249. 309. 785. 10, 167. 327. 11, 838. 12, 238. 399. 410
juvêre neque eum in vulnera cantus ſomniferi 7, 757. nihil illos Herculis arma 10, 320
juveris, *præter act.* neque illos auxilio 10, 33
juves, adſis ô, placiduſque juves 4, 578
juviſſe Rutulos contra, *eum* 10, 84
juvit, quid peſtem evadere belli juvit ? 10, 56
juxtà, *ſine caſus regimine* 2, 666. 714. 3, 22. 571. 6, 605. 7, 649. 727. 8, 308. 11, 479. 12, 168. fuit laurus 2, 513. & juxta comes Euryalus 9, 179. tres juxta famulos 9, 329
juxta vicina Ceraunia 3, 506. æquora 4, 255. finem Oceani 4, 480. altaria 4, 517. hos 6, 430. *illam* ſtetit 6, 452. quem juxta ſequitur 6, 815. genitorem 7, 72. latus Sicanium 8, 416
Ixiona 6, 601
Ixionei orbis G. 4, 484
Ixionis 3, 38

L

LAbant Æ. 5, 432. 12, 905. veſtigia prima 10, 283
labantem animum impulit 4, 22
labantes junctúras Æ. 2, 463
labantia corda vulgi variare 12, 223
labare, hanc pelago præterlabare neceſſe eſt, *ſuppl. partem*, 3, 478
labat ariete crebro janua Æ. 2, 492
labatur pectore noſtro vultus illius E. 1, 64
labefacta movens jugera foſſor G. 2, 264. per oſſa Æ. 8, 390
labefactus amore animum 4, 395
labellum triviſſe calamo E. 2, 34
labem concretam Æ. 6, 746
labens Cocytus circumfluit 6, 132
labente oleo 3, 281. die 4, 77. 11, 914. vado 11, 628
labentem annum G. 1, 6. te *morientem* Æ. 2, 432. *ſtellam* ſuper culmina tecti 2, 695. illum cadentem 5, 181
labenti tendit dextram 11, 672
labentia folia G. 2, 133. flumina 2, 157. 4, 366. ſydera cœlo Æ. 3, 515
labentibus luſtris 1, 287. annis 2, 14
labentis domûs 4, 318
labentur, inter labentur aquæ G. 2, 349
labere pennis Æ. 4, 223. Nympha polo 11, 588
labes prima mali 2, 97
labi præcipites cœlo ſtellas G. 1, 366
Labici, *populi ſic dicti à Labico urbe* Æ. 7, 796
labitur infelix G. 3, 498. Æ. 5, 329. abies vadis 8, 91. alta ſecans 10, 687. exſanguis 11, 818
labor, *nomen* G. 1, 79. 150. 2, 61. 401. 412. 514. 3, 68. 118. 182. 288. 525. 4, 6. 106. 184. 492. Æ. 1, 81. 435. 2, 708. 3, 714. 4, 115. 379. 6, 27. 277. 7, 248. 11, 425. 476. 684. 12, 727. improbus omnia vincit G. 1, 145. curandis vitibus 2, 397. hoc opus hic labor eſt Æ. 6, 129
laboranti ſimilis G. 3, 196
laboratæ arte veſtes Æ. 11, 643
labore G. 1, 197. 4, 114
laborem E. 10, 1. G. 1, 293. 2, 39. 155. 343. 2, 74. 97. 4, 156. Æ. 1, 334. 459. 511. 2, 11. 3, 160. 459. 4, 233. 273. 5, 499. 617. 769. 6, 892. 7, 331. 8, 380. 444. 577. 10, 111. 11, 510. 12, 435
labores G. 1, 118. 325. 2, 478. 4, 340. Æ. 1, 14. 601. 632. 746. 2, 284. 306. 3, 368. 4, 78. 5, 688. 6, 56. 437. 7, 421. 8, 291. 378. 439. 9, 202. 10, 321. 759. 12, 33. 177. 635
labori G. 3, 127. Æ. 2, 385. 619. 776. 5, 845. 6, 165. 9, 404
laboris 1, 464
laborum G. 2, 372. 3, 452. 4, 116. Æ. 1, 245. 377. 2, 143. 3, 145. 393. 4, 528. 6, 103. 7, 117. 559. 8, 46. 9, 225. 11, 73. 126. 416
labra illis admovi E. 3, 43. 47
labris G. 2, 6. Æ. 11, 572. *vaſis* 8, 22. 12, 417
labruſca, *vitis ſylveſtris* E. 5, 7
labuntur ab æthere plumæ Æ. 11, 724. frigida letho lumina 11, 818
labyrinthus 5, 588
lac E. 2, 22. 3, 6. 98. G. 3, 463
Lacænæ Tyndaridis Æ. 2, 601. *Helenæ* 6, 511
Lacænis virginibus G. 2, 487
Lacædemona Æ. 7, 363
Lacædemonios hymenæos 3, 328
lacerare loricam 12, 98
laceras, quid laceras miſerum ? 3, 41
lacerâſſe nautas E. 6, 77
lacerti terga G. 4, 13
lacertis, *brachiis* Æ. 5, 141. 7, 164. 8, 387
lacerto, *brachio* 9, 402. 10, 339. 11, 561. 693
lacertos G. 4, 74. Æ. 5, 422. 7, 503
lacertos virides E. 2, 9
lacerum, *ſerpentem* Æ. 5, 275. ora 6, 495. funus, *cadaver* 9. 9, 491
laceſſas ne quemquam voce E. 3, 51
laceſſent ferro hæc regna Æ. 12, 186
laceſſere ferrum 10, 10. bella 11, 254. Teucros 11, 585. Teucros bello 11, 842
laceſſit ventos ictibus G. 3, 233. Æ. 12, 105. voce virum 10, 644
laceſſita ſole æra fulgent 7, 527
laceſſunt pugnam 5, 429. ſe curſuque ictuque 7, 165. *eum* clamore 10, 718. manibus

nibus pectora, *equorum* Æ. 12, 85
Lacinia diva 3, 552
lacrymabile bellum Æ. 7, 604
lacrymabilis gemitus 3, 39
lacrymæ 1, 456. 4, 449. 5, 343. 6, 686. 10, 790
lacrymam G. 4, 160
lacrymans 4, 356. Æ. 1, 463. 474. 3, 10. 344. 5, 771. 6, 1. 476. 11, 90. 150. multa super gnata 7, 358. inexpletum 8, 559
lacrymantem, *me* 2, 790
lacrymantis Iüli 9, 501
lacrymas 2, 784. 3, 312. 348. 4, 370. 413. 6, 455. 468. 9, 289 293. 10, 465. 11, 96. 12, 56. 154
lacrymis E. 10, 29. Æ. 1, 232. 2, 8. 145. 196. 362. 651. 3, 492. 4, 30. 548. 649. 5, 173. 6, 867. 8, 384. 9, 251. 10, 504. 11, 41. 62. 191. 12, 30. 64. 156. 400
lacrymosis vocibus 11, 274
lacte E. 4, 21. 5, 67. 7, 3. 15. G. 1, 344. 3, 397. Æ. 3, 66. 4, 514. 5, 78. 11, 571
lactea, *nom. fæm.* cervix 10, 137. *neutr. plur.* G. 2, 525. colla Æ. 8, 660
lactentia frumenta G. 1, 315.
lactis E. 8, 82. 2, 20. 3, 308. 394
lacu G. 4, 173. Æ. 2, 135. 6, 238. 393. 8, 66. 451
lacum Cimini 7, 697
lacunæ G. 1, 117. 3, 365
lacus 1, 377. 2, 159. 469. 3, 481. 4, 364. Æ. 3, 386. 442. 4, 526. 6, 134. 7, 760. 8, 74. 296. 12, 756
Ladem, *acc. nom. propr. viri* 12, 343
Ladona, *acc. nom. propr. viri* 10, 413
lædant te ne frigora ? E. 10, 48
lædat ne glacies pecus G. 3, 298
læde, neu ferro læde semina 2, 301
lædent nec, *pecudes*, contagia vicini pecoris E. 1, 51
lædet, *nos*, minus via 9, 64
lædit scabie & rubigine ferrum G. 2, 220
læna, *toga* Æ. 4, 262
Laërtia regna 3, 272
lætæque, *apes* G. 4, 236
læterit cuspide sacrum robur Æ. 2, 231
læsi fœderis Æ. 12, 496
læsisset aristas cursu 7, 809
læso numine 1, 12. 2, 183
læta, *nom. fæm.* uligine dulci humus G. 2, 184. juventus 3, 63. Æ. 2, 395. ætas G. 3, 322. ipsa Æ. 1, 420. Dido 1, 507. spes 5, 183. Deûm partu Berecynthia mater 6, 786. parum frons 6, 862. dolis conjux 8, 393. ego 9, 89. imago 10, 643. cum veniret, *fortuna ad me* 11, 42. laborum Dido 11, 73. *abl.* haud fronte 11, 238. *neutr. plur.* fata G. 1, 325. Æ. 2, 306. surgunt, *de arboribus agit* G. 2, 48. armenta 2, 144. Æ. 3, 220. carmina G. 2, 388. flumina 3, 310. pabula 3, 385. sæcula Æ. 1, 609. limina 1, 711. pectora 5, 816. arva 6, 744. tempora, *caput lætum* 8, 681
lætabere longum 10, 740
lætæ, *genit.* conjugis G. 2, 326. *plur.* pecudes 1, 423. nescio quâ dulcedine, *apes* 4, 55. res Æ. 2, 783
lætam cognomine gentem 3, 133. columbam 5, 515
lætantes cycnos 1, 397
lætas segetes G. 1, 1. mentes Æ. 5, 304
lætata Juno 12, 841
lætatus sum 6, 392. furto 6, 568. quibus, *armis* 10, 827
lætentur ut omnia E. 4, 52
lætere Italiâ repertâ Æ. 6, 718
læti, *plur.* G. 2, 383. 3, 375. 379. Æ. 1, 39. 558. 2, 260. 3, 638. 4, 295. 5, 34. 577. 7, 130. 147. 8, 279. 9, 157. 10, 15. agricolæ G. 1, 301. nautæ 1, 304. Æ. 4, 418. *corvi* G. 1, 412. glande sues 2, 520. minores Æ. 8, 268
lætior justo tellus G. 2, 252. dignus qui lætior esset patriis imperiis Æ. 7, 653
lætis frugibus G. 1, 69. in herbis 1, 339. 3, 494. vitibus 2, 221
lætissima, *nom. fæm.* Dido Æ. 1, 689. *neutr. plur.* farra G. 1, 101. litora 2, 112
lætissimus umbra lucus Æ. 1, 445
lætitia E. 5, 62. Æ. 1, 518. 3, 100. 8, 717. 9, 637. 11, 807. Æ. 12, 700
lætitiæ 1, 738
lætitiam 1, 640
læto in palmite E. 7, 48. imbri 7, 60. gramine G. 2, 525. clamore Æ. 3, 524. cœtu 5, 107
lætor malorum 11, 280
lætos honores 1, 594. locos 6, 638. auxilio demittam 8, 171
lætum legumen G. 1, 74. vitis genus 2, 262. Tyrius diem Æ. 1, 736. honorem 5, 58. Acestes 5, 531. Pæana 6, 657. 10, 738. Æneam 7, 288
lætus ager G. 1, 102. palmes 2, 363. feres victum 3, 320. tegmine lupæ Romulus Æ. 1, 279. duce Achate 1, 700. Eous Eurus equis 2, 417. ad sidera extulit oculos 2, 687. hæc refer parenti 3, 169. perfecto honore 3, 178. ducit suos ad mœnia 3, 347. Iülus 4, 140. gazâ agresti 5, 40. Mnestheus 5, 210. ego 5, 236. ob navem servatam 5, 283. ducebat cursus equestres 5, 667. heros 6, 193. succedit fluvio 7, 36. ait 7, 259. in arma para, &c. 7, 430 exquirit, *loca* 8, 311. adit penates 8, 544. honore 8, 617. Æneas 10, 787. precatur, *eum* 10, 874. Apollo 12, 293. minus atque minus successu equorum 12, 616
læva, *nom. fæm.* mens E. 1, 16. Æ. 2, 54. tibi tellus 3, 412. via 6, 542 *neutr. plur.* numini G. 4, 7. æquora Æ. 3, 412
læva, *abl.* manu 1, 615. 2, 552. 5, 382. 10, 227. 535. 11, 852. 12, 302. 488. *parte* 8, 460. dextrâ lævâque 6, 486. 656. 11, 528. dextrâ ac lævâ 9, 677. *neutr. plur.* tenent, *lævam partem* 5, 825
lævam, *partem*, petivit 3, 563
lævas undas 3, 562. cautes 5, 163. *manus* 7, 732
lævo limite 9, 372. lateri 9, 579. lumine 10, 275. pede 10, 495. 11, 587. lacerto 11, 693
lævos in orbes 10, 885
lævum intonuit, *ad sinistram partem* 2, 693, *latus* 9, 631. Æ. 3, 420.

Æ. 3, 420. iter 5, 170. ad amnem 8, 236. inguen 10, 589
Lageos G. 2, 93
Lagus Æ. 10, 381
lambebant ora fibila linguis 2, 211
lambent vulnera 10, 560
lambere flamma comas, *visa est* 2, 684. matrem puellos 8, 632
lambit lydera 3, 574
lamentabile regnum 2, 4
lamentis 4, 667
lamina ferræ G. 1, 143
lampada Æ. 6, 587. 9, 535
lampade 4, 6. 7, 148
lampadis 3, 637
Lamumque 9, 334
Lamyrumque 9, 334
lana G. 2, 120. 465
lanæ 1, 397. 3, 391
lancea Æ. 12, 375
lances G. 2, 394. Æ. 8, 284
lancibus G. 2, 394 Æ. 8, 284. 12, 215
lanea infula G. 3, 487
languebunt corpora morbo 4, 252
languentibus humeris Æ. 11, 874
languentis pelagi 10, 289. Hyacinthi 11, 69
languescit moriens flos 8, 436
languida quies 12, 908
laniabant artus G. 3, 514
laniata, *nom. fœm.* crines & genas Æ. 12, 606
laniatum Priamidem 6, 494
lanicium G. 3, 384
lanigeræ oves Æ. 3, 660
lanigeras pecudes 3, 642. bidentes 7, 93
lanigeros greges G. 3, 287. apices Æ. 8, 664
lanugine E. 2, 51. primâ flaventem malas Clytium Æ. 10, 324
Laocoon 2, 41. 201
Laocoonta 2, 213. 230
Laodamia 6, 447
Laomedonteæ Trojæ G. 1, 502. gentis Æ. 4, 542
Laomedontia pubes 7, 105
Laomedontiadæ, *voc.* ô Trojani 3, 248
Laomedontiaden Priamum 8, 158. ipsum 8, 162
Laomedontius heros 8, 18
lapidem G. 1, 274. 2, 348
lapides E. 6, 42. G. 1, 62. 3, 34
lapidosa cornua G. 2, 34. Æ. 3, 649
lapillos G. 4, 194
lapis E. 1, 48. Æ. 1, 597. 12, 906
Lapithæ Pelethronii G. 3, 115
Lapithas Æ. 6, 601
Lapithis G. 2, 457. Æ. 7, 307
Lapithum gentem immanem 7, 295
lappæque tribulique G. 1, 153. 3, 385
lapsa, *nom. fœm. cœlo*, Jovis ales Æ. 1, 398. *turris* 2, 465. de cœlo stella 2, 693. aëre, *columbæ* 5, 216. *neutr. plur.* cadunt folia 6, 310. ancilia cœlo 8, 664.
lapsæ fugâ sub sidera, *volucres* 3, 243. per aëra, *volucres* 6, 202
lapsantem in sanguine nati 2, 551
lapsi generis G. 4, 249. *plur.* per funem, *descendentes* Æ. 262
lapsis rebus G. 4, 449
lapso, *illi* Æ. 12, 356
lapsorum si te miseret 5, 354
lapsu 2, 225. 3, 225. 4, 524. 10, 750
lapsum in viscera serpentes malum 7, 374. *illum* 10, 540. equi cervice Thymæten 12, 364. temone Metiscum 12, 470
lapsura, quos super silex jamjam lapsura Æ. 6, 602
lapsus ad ossa dolor G. 3, 457. per aras, *anguis* Æ. 5, 86. inter vestes & pectora, *coluber* 7, 349. ad undas, *Jovis ales* 12, 249
lapsus rotarum subjiciunt pedibus, *equi* 2, 236
laquearia tecti 8, 25
laquearibus 1, 730
laqueis captare feras G. 1, 139
Larem 3, 344. Æ. 5, 744. 8, 543. 9, 259
larem sub terra fodêre, *domum* G. 4, 43
larga, *nom. fœm.* tibi copia fandi Æ. 11, 378. *abl.* manu 10, 619
largi lactis copia G. 3, 308
largior æther Æ. 6, 640
largior, *verb.* quidquid solamen humandi est 10, 494
largo fœtu G. 2, 390. flumine Æ. 1, 469. fletu 6, 699. sanguine Æ. 12, 721
largos rores G. 1, 385. fletus Æ. 2, 271
largum imbrem G. 1, 23
largus opum Æ. 11, 338
Lari, *voc.* maxime, *agit de lacu Lario* G. 2, 159
Laride Æ. 10, 391. 395
Larinaque virgo 11, 655
Lariseus Achilles 2, 197. 11, 404
lasciva capella E. 2, 64. puella 3, 64
lassa resedit, *conjux* Æ. 2, 739
lasso collo papavera demisêre caput 9, 436
lata, *nom. fœm.* lancea 12, 374. *neutr. plur.* flumina G. 3, 213. relucent freta Sigea *latè* Æ. 2, 312. mœnia 6, 549
Latagum 10, 697. 698
latamque trahens inglorius alvum, *rex apum* G. 4, 94
late, *passim, sed nullo singulari sensu.*
latebas post carecta E. 3, 20
latebat sub fronte, *ingens oculus* Æ. 3, 636. veste, *ramus* 6, 406. classis adjuncta lateri castrorum 9, 69
latebram teli 12, 389
latebras G. 2, 216. Æ. 2, 38. 55. 10, 657. 663. animæ pectus 10, 601
latebris curvis G. 3, 544. effossis 4, 48. cæcis Æ. 3, 232. 424. in latebris, *in insidiis* G. 4, 423
latebrosaque flumina Æ. 8, 713
latebroso in pumice 5, 214. 12, 587
latentem in sede secreta Tyndarida 2, 568
latentes causas 3, 32
latentia saxa 1, 112. scuta 3, 237
latera, *taurorum* G. 3, 523. ardua, *Polyphemi* Æ. 3, 665. Atlantis 4, 246. *pyræ* 6, 216.
latere, *nomen*, montis G. 4, 419
lateri G. 3, 54. Æ. 2, 19. 341. 393. 553. 4, 73. 5, 434. 7, 590. 8, 459. 9, 69. 536. 579. 10, 161. 11, 489. 12, 432
laterum 1, 126. 164. 10, 210. 12, 274
latet anguis in herba E. 3, 93. error Æ. 2, 48. ipse *portus* 3, 535. sub classibus æquor Æ. 4, 582.

Æ. 4,582. cauſa 5,5. arbore ramus 6, 136. peſtis ſylvis 7, 505. ſub precibus venia 10, 626. tutâ arce viator 10, 805
lati aditus centum 6, 43
laticem 1, 690
laticeſ G. 3, 509. Æ. 4, 454. 512. 6, 218. 715. 7, 464
laticis G. 2, 192
laticum Æ. 1, 740
Latina, *abl.* gente 8, 55. urbe, 9, 367. 11, 100
Latinæ matres Æ. 7, 400. acies 10, 360. turmæ 11, 518. quæcunque 12, 143. miſeræ *ſuppl. mulieres* 12, 604
Latini *populi* Æ. 5, 568. 7, 716. 10, 895. 11, 108. 134. 302. 402. 603. 618. 621. 12, 15. 240. 543. 656. 693. 730
Latini, *regis* 6, 891. 7, 284. 407. 585. 11, 213. 12, 58. 137. 567
Latinis 7, 367. 470. 8, 117. 9, 717. 10, 77. 11, 229. connubiis 7, 96. regnis 313. arvis 8, 38. 10, 300. canibus 9, 485. occiſis 11, 193. patribus 2, 211. feſſis 12, 593
Latino, *dat.* regi 8, 17. 10, 66. 11, 128. 12, 111. ſocero 11, 440. eſt aurum 12, 23. *abl.* Rege 7, 261
Latinorum tecta 7, 160. tela 8, 448
Latinos 5, 598. 7, 151. 202. 426. 10, 237. 311. 12, 1. 448. 556. 823. 837. fines 8, 602. 11, 588. populos 10, 4. muros 11, 17. oratores centum 11, 331
Latinum 7, 333. 373. genus 1, 10. regem 7, 467
Latinus 7, 92. 103. 192. 249. 616. 11, 231. 238. 12, 18. 161. 195. 285. 609. 707. rex 7, 45. 432. 556. 9, 388. 12, 657. pater 11, 469. ſocer 12, 192
Latio 1, 10. 35. 269. 4, 432. 5, 731. 6, 67. 89. 793. 7, 38. 54. 271. 601. 8, 10. 14. 10, 24. 748. 820
latis otia fundis G. 2, 468. regnis Æ. 4, 199. campis 6, 887. 11, 465. arvis 8, 605. humeris 9, 725
Latium 1, 299. 558. 7, 342. 709. 8, 5. 18. 322. 10, 58. 11, 168. 12, 826
lato haſtilia ferro Æ. 1, 317. 12, 165. dedit ore feneſtram 2, 482. venabula ferro 4, 131. auro balteus 5, 312. limite 9, 323. enſe 12, 389
Latonæ 1, 506
Latonia 9, 405. 11, 534. Delos G. 3, 6. virgo 11, 557
latos campos 1, 492. Æ. 10, 408. agros G. 4, 522. Æ. 8, 8. humeros 2, 721. 5, 376. 11, 679. armos 11, 644
latrans 6, 401
latrante Lyciſcâ E. 3, 18
latrantibus monſtris E. 6, 75. undis Æ. 7, 588
latrat Hylax in limine E. 8, 107
latratibus inſtat canis Æ. 12, 751
latrator Anubis 8, 698
latratu G. 3, 412. Æ. 6, 417
latratus canum 5, 257
latronis telum 12, 7
latuêre, nec latuêre doli fratrem Junonis 1, 134
latuiſſent his in oris 8, 323
latum agmen 10, 513
latura eſt ſi quam fidem vetuſtas operi 10, 792
laturam, *ſe* auxilio arma Vulcania 8, 536
latus E. 6, 53. Æ. 1, 86. 2, 51. 3, 581. 10, 314. 778. 12, 304. 507. dat undis prora 1, 109. Heſperium 3, 418. Euboïcæ rupis 6, 42. nemoris 7, 566. Sicanium 8, 416. *collis* 11, 524. unum exſerta pugnæ, *Amazon, unam mammam* 11, 649
lavabat ferum in fonte 7, 489
lavabo, *capellas* in fonte E. 3, 97
lavandi ſtudio geſtire G. 1, 387
lavant corpus frigentis & ungunt Æ. 6, 219
laudabor ſumpſiſſe pœnas merentis 2, 586. raptis ſpoliis, *ob rapta ſpolia* 10, 449
laudâſſit ſi ultra placitum E. 7, 27
laudate ſedentes pacem Æ. 11, 460
laudato ingentia rura G. 2, 412
laudavit carmina nobis E. 5, 55
laude Æ. 4, 233. 273. 5, 230. 355. 12, 49. inſigni ferebat Teucros 1, 629
laudem G. 3, 288. Æ. 2, 584. 4, 93. 9, 655. 11, 708. 791. 12, 321
laudes, *verb.* nil eſt quod pocula laudes E. 3, 48
laudes, *nomen* E. 4, 26. 5, 11. 78. 6, 6. Æ. 1, 613. 8, 287. 10, 282
laudi ſunt ſua præmia 1, 465.
laudibus G. 2, 138. 3, 186. Æ. 11, 125
laudis G. 2, 174. Æ. 5, 394. 751. 7, 496. 10, 371
laudum G. 3, 112. Æ. 5, 138. 6, 823. 8, 273. 9, 197
lavêre favillam vino 6, 227
lavi vulnera 9, 487
Lavinaque venit litora 1, 6
Lavinî, *pro Lavinii* 1, 262. 274. 6, 84
Lavinia arva 4, 236
Lavinia *nom. propr.* 7, 359. 12, 64. 194. conjux 6, 764. 7, 314. 12, 17. 80. virgo 7, 72. 11, 479. filia prima 12, 605
lavit corpora ſanguis, *primâ correptâ, a lavo, lavis* G. 3, 221. æquore currum 3, 359. cruorem luminis Æ. 3, 663. ora cruor 10, 727
lavit, præteritum *à lavare, as, lavit, productâ primâ*, boves in flumine 7, 663
laurea, *laurus*, E. 7, 62. 64
Laurens ora, *litus* Æ. 10, 706.
Laurente, *Nympha* 7, 47. ſolo, *terrâ* 12, 547
Laurentem Tybrim 5, 797
Laurentes, *nom. maſc.* ipſi 12, 240. campi 12, 542. *fœm.* Nymphæ 8, 71. *acc.* ſuperbos 8, 613. muros 10, 671
Laurenti ab arce 8, 1. ſolo 1, 38. Divo 12, 769
Laurentia, *nom. fœm.* palus 10, 709. *neutr. plur.* arva 7, 661. 9, 100. caſtra 10, 635. agmina 11, 909
Laurentibus miſeris 8, 537. agris 11, 431. 12, 24
Laurentis colonis 7, 63. Pici 7, 171. tyranni 7, 342. Turni 7, 650. pugnæ 11, 78. *regni* 11, 851
Laurentum 8, 371. 12, 137. 280
lauri E. 2, 54. 3, 63. 10, 13. Æ. 6, 658

lauro G. 2, 131. Æ. 3, 81. 5, 246. 539
lauros E. 6, 84. 8, 13. 82
laurum 8, 83
laurus G. 2, 18. 133. Æ. 2, 513. 3. 91. 7, 59
Lauſe 10, 775
Lauſi 10, 863
Lauſo 10, 439. 708. 810. 814. 839.
Lauſum 10, 810. 841
Lauſus 7, 649. 651. 10, 345. 426. 434. 790. 902
lautis carinis 8, 361
laxabant ſomno curas Æ. 9, 225
laxant arva ſinus G. 2, 331
laxare excuſſos rudentes Æ. 3, 267
laxarant membra quiete 5, 836
laxas habenas dare 1, 67
laxat clauſtra Sinon 2, 259. foros 6, 412
laxata vix eſt via voci dolore 11, 151
laxaverat artus quies 5, 857
laxis habenis immiſſus palmes per purum G. 2, 364. compagibus Æ. 1, 126
laxos circlos G. 3. 166. caſſes 4, 247. funes immittere Æ. 8, 708. arcus 11, 874
leæna E. 2, 63. G. 3, 245. 4, 408
lebetas Æ. 3, 466. 5, 266
lecta, *nom. fœm.* bello juventus 8, 606. *voc.* ô manus, *turba* 10, 294. *neutr. plur.* ex arbore mala E. 3, 70. ponto venena 8, 95. *ſemina* G. 1, 197. oſſa Æ. 6, 228. pubis robora equites 8, 519. arma refert humeris, *collecta* 10, 542
lectæ comites 11, 655
lectas de more bibentes 4, 57. 6, 39. 8, 544
lecti cunctis navibus, *electi e* 1, 522. cuſtodes 2, 762. juvenes 8, 179. 10, 837. ô vos 9, 146. proceres 10, 213. *viri* 12, 899
lectis viginti equitum comitatus 9, 48
lectiſſima matrum corpora 9, 272
lectori veſtro paſcite vitulam Pierides E. 3, 85
lectos juvenes Æ. 5, 729. viros 6, 73. 11, 60. Dardaniæ duces 8, 119
lectum jugalem 4, 496
Ledæ matris 1, 656
Ledæam Hermionem 3, 328. Helenam 7, 364
legam cana mala E. 2, 51
legat quæ, *carmina* 10, 2. corpora præcipue matrum G. 3, 51
legati Æ. 11, 227. 296
legatus 8, 143. 11, 239
lege, *verb.* primi litoris oram G. 2, 44. albos greges villis mollibus 3, 386
lege, *nom.* tenetur nulla fati Æ. 12, 819
legem hanc dederat G. 4, 487
legendæ, interque legendæ frondes 2, 366
legens pabula Æ. 12, 475
legentem, *mala* E. 8, 38
legentes, nec miſeros aconita legentes G. 2, 152
legere laudes & facta E. 4, 27. unde poſſit omnes adverſos conſiderare Æ. 6, 755. ſoceros, *decipere* 10, 79
legêre quem ducem G. 3, 125. quod ſæpe novercæ, *virus* 3, 282
legeret mihi ſerta E. 10, 41. maxima quæque manu, *grana* G. 1, 199
leges has impoſuit natura locis G. 1, 60. dabat viris Æ. 1, 511. dedimus 4, 213. ſub leges mitteret orbem 4, 231. ſub leges iniquæ pacis ſe tradiderit 4, 618. fixit pretio atque refixit 6, 622. dedit 8, 322. æquas fœderis dicamus 11, 322. pacis dicere 12, 112. compoſitæ ictum fœdus 12, 315. jungent & fœdera 12, 822
leget hæ ſi quis E. 6, 10
legibus G. 1, 510. 4, 154. Æ. 2, 159. 6, 810. 7, 203. 12, 190
legiferæ Cereri Æ. 4, 58
legimus freta 3, 127. litora Epiri 3, 292
legio G. 2, 280. Æ. 7, 681. 8, 605. 9, 174. 368. 10, 120. 12, 121. 563
legis, *verb.* oram æquoris Illyrici E. 8, 7
legit vela G. 1, 373. pontum pone Æ. 2, 208. geminas de claſſe biremes 8, 79. præſtantes virtute 8, 548. veſtigia retro obſervata 9, 393. virum vir 11, 632. tortos orbes 12, 481
legitis flores E. 3, 92
lego vada Æ. 3, 706
legumen G. 1, 74
legunt è foliis natos *apes* 4, 201. *amellum florem* 4, 278. jura magiſtratuſque, *eligunt* Æ. 1, 430. vela 3. 532. loca ſorte 5, 132. fractos remos 5, 209. fila Parcæ 10, 815
leguntur vaccinia E. 2, 18
Lelegas, *nationes* Æ. 8, 725
lembum G. 1, 201
Lemnius pater, *Vulcanus* Æ. 8, 454
Lenæe ô pater G. 2, 4. te vocat libens 2, 529
Lenæos latices 3, 510
Lenæum honorem Æ. 4, 207
leni fluit agmine Tybris 2, 782. vento 6, 209
lenibant curas 4, 528
lenibat dictis animum 6, 468
lenibus flabris G. 3, 199
leniit timorem Æ. 1, 455. tumentem fluvium Tybris 8, 87
lenire dolentem ſolando 4, 393
lenis, *nomen* crepitans Auſter 3, 70
lenta, *nom. fœm.* vitis E. 3, 38. ſalix 3, 83. 5, 16. *abl.* ſub vite 10, 40. radice Æ. 12, 773. *neutr. plur.* viburna E. 1, 26. verbera G. 3, 208. ſpicula Æ. 7, 164. haſtilia 11, 650. 12, 489. colla 11, 829
lentæ, *dat.* viti G. 1, 265. *plur.* vites E. 9, 42. geniſtæ G. 2, 12
lentandus remus in unda Æ. 3, 384
lentas haſtas E. 5, 31
lenteſcit, *tellus* G. 2, 250
lenti conſedimus arvis Æ. 12, 237
lentis, *ſubſt. gen.* Peluſiacæ G. 1, 228
lentis, *adject.* maſſis 4, 170. ramis 4, 558
lentius viſco gluten 4, 41
lento vimine 4, 34. Æ. 6, 137. marmore 7, 28. argento 7, 634. flagello 7, 731. ſtirpe 12, 781
lentum virus G. 3, 281. gluten 4, 160. vimen Æ. 3, 31
lentus in umbra tu Tityre E. 1, 4. humor G. 1, 290
leo Æ. 9, 339. 10, 454. 723. 12, 6

leonem Æ. 4, 159. 8, 295. 9, 792
leones E. 4, 22. 5, 27. Æ. 3, 113. 10, 157. 253
leonis 2, 722. 5, 351. 7, 666. 8, 177. 552. 9, 306
leonum G. 2, 151. Æ. 7, 15
leporem, *mediâ brevi*, G. 3, 410. Æ. 9, 563
lepores G. 1, 308
Lernæ bellua Æ. 6, 287. flumina 12, 518
Lernæus arguis 8, 300
Lernam tremefecerit arcu 6, 804
Lesbos G. 2, 90
letale vulnus Æ. 11, 749
letalem ſonum 12, 877
letali vulnere 9, 580
letalis arundo 4, 73
lethæa papavera G. 4, 545
Lethæi fluminis Æ. 6, 714
lethæo ſomno G. 1, 78. rore Æ. 5, 854
Lethæum amnem 6, 705. fluvium 6, 749
leti 3, 685. 4, 169. 6, 278. 9, 143. 10, 511. 622. 12, 603. intima tartara G. 4, 481
letifer annus Æ. 3, 139. arcus 9, 631. 10, 169
leto G. 2, 456. Æ. 2, 134. 661. 3, 654. 5, 690. 806. 8, 566. 9, 433. 10, 319. 418. 450. 11, 172. 818. 830. 12, 328
letum 2, 538. 5, 624. 6, 20. 277. 7, 455. 8, 346. 11, 846. 872. 12, 636. 727. 851
levabat terras cœlumque inviſum numen 7, 571. morſus arte 7, 755. viam ſermone 8, 309. corpus 10, 834
levabo ego hoc te laſce E. 9, 65
levamen curæ ea uſque genitorem Æ. 3, 709
levandum fronde nemus G. 2, 400
levare viros auxilio Æ. 2, 452
levarent omen 3, 36
levaret æſtus ripâ viridante 7, 495
levari viro manicas jubet 2, 146. *illos* obſidione numquamne fines 10, 25
levat tridenti, *navem* 1, 149
levato ferro lucida, *tela* 5, 306
levatos anxilio 4, 538
levavit ſeſe cubito innixa 4, 690
Leucaſpim *nom. propr.* 6, 334
Leucatæ montis 3, 274
Leucaten, *montem* 8, 677
leve, neque enim leve nomen Amatæ Æ. 7, 581. haud leve nomen hoc, *gloriam* 11, 688
levem ſtipulam G. 1, 85. culmum 1, 321. paleam 1, 368. æthera 1, 406. 409. clypeum Æ. 7, 789
leves, *adject.* cervi E. 1, 60. ſtipulæ G. 1, 289. calamos 2, 358. tiliæ 2, 449. auras 3, 274. Æ. 11, 595. libant flumina, *apes* G. 4, 55. Parthi 4, 314. pharetras Æ. 5, 558. clypeos 7, 626. ocreas 7, 634. 8, 624. humeros 7, 815. coryti 10, 169
leves, *verb.* noſtrum laborem 1, 334
levi, *primâ brevi*, ſuſurro E. 1, 56. rore Æ. 6, 230. fronde 12, 207. jaculo 12, 354
levi, *primâ longâ*, fronte E. 6, 51. marmore 7, 31. limo G. 4, 45. ſanguine Æ. 5, 328. pectore 11, 40
levia, *primâ longâ*, ſaxa G. 1, 109. pocula Æ. 5, 91. pectora 7, 349
levia, *primâ brevi*, arma parmam 10, 817. arma 11, 511. præmia 12, 764
levibus, *primâ longâ*, hamis 5, 259
levibus, *primâ brevi*, rotis 1, 151. ſagittis 5, 68. 9, 178. ventis 6, 701
leviore curâ G. 3, 305
levioribus terris 2, 92
levis tilia jugo G. 1, 173. *tellus* 2, 255. alnus 2, 451. apex Æ. 2, 682. volat 5, 819. ſomnus 5, 838. Dædalus 6, 17. fama 7, 232. *erat*, enſe nudo 9, 548. haſta 9, 576. imago 10, 663. ala 11, 868. curſu Meſſapus 12, 489
levium rerum G. 4, 3
liba E. 7, 33. G. 2, 394. Æ. 7, 109
libabant pocula Bacchi 3, 354
libabat cineri Andromache 3, 303. hoc auro ad aras 7, 245
libamina prima imponit ſacris ignibus 6, 246
libamus pateris qualem, *laticem* G. 2, 192
libans 2, 529. Æ. 5, 77
libant flumina ſumma leves *apes* G. 4, 54. in menſam læti Æ. 8, 279. pateris altaria 12, 174
libat honorem Lenæum 207
libate pateras Jovi 7, 133
libato ſummo tenus attigit o 1, 741
libavit amnem quadrupes E. 26. oſcula natæ Æ. 1, 26 in menſa laticum honorem 740. dapes 5, 92
libeat E. 2, 28. G. 3, 436. Æ. 12, 570
libemus Oceano G. 4, 381
libeat Æ. 3, 438. 8, 155. 12, 145
liber, *ſubſt.* E. 10, 67
liber, *adject.* habenis, *equus* G. 3, 194. equus Æ. 11, 493
Liber, *Bacchus* E. 7, 58. G. 1, 7. Æ. 6, 805
libera, *nom. fœm.* noſtris ſcep tris, *terra* 7, 369. fatis ge Lydia 10, 154. neque enim Turno mora libera mort 12, 74. *neutr. plur.* colla u ſervitio aſſuerint, *vituli* G. 3, 167
liberius omnia ferebat tellus 128
libertas E. 1, 28
libertate Æ. 6, 821. 8, 648
libertatem det fandi 11, 346
libertatis ſpes erat E. 1, 33
libet 3, 36. 10, 59. Æ. 9, 5
Libethrides Nymphæ E. 21
libo munera intemerata foci 3, 177
Libra, *ſignum cæleſte* G. 1, 208
librabat telum ab aure Æ. 9, 417
librans, *robur præfixum ferr* 10, 480. *haſtam* dextrâ 11, 556
librant, *lapillis*, ſeſe per inani nubila, *apes* G. 4, 196
libravit dextrâ cæſtus Æ. 5 479
libro, *verb.* quod miſſile, *ferru* 10, 421. telum 10, 773
libro, *ſubſt.* *cortice* G. 2, 7 Æ. 11, 554
Liburnorum regna 1, 248
Libyæ G. 1, 241. 3, 249. 33 Æ. 1, 26. 162. 230. 305. 38 560. 581. 4, 173. 257. 6 694. 843
Libycæ, *genit.* urbis 4, 34 *plur.* gentes 4, 320
Libycas oras 4, 106
Libyci æquoris G. 2, 105. fines Æ. 1, 343

Libycis oris Æ. 1, 381. undis 1, 600. 5, 789. terris 4, 271
Libyco curſu 6, 338. marmore 7, 718
Libycos penates 1, 531
Libycum, *mare*, ſecant 5, 595
Libyſtidis urſæ 5, 37. 8, 368
licent E. 8, 8. Æ. 1, 555. 3, 461. 4, 103. 5, 350. 796. 8, 579. 10, 46
licebat neque ſervitio me exire E. 1, 41
licebit portus intrare Æ. 3, 252. res rapuiſſe, *Trojanas* 10, 14
licentius errare te ſuper auras 7, 557
licere 12, 786
licet, *quamvis* E. 9, 64. Æ. 11, 348. 440
licet, *verb.* G. 1, 214. 4, 70. 176. 531. Æ. 6, 400. 403. 7, 315. 9, 139. 11, 387
licia E. 8, 74. G. 1, 285
licito ſermone Æ. 8, 468
licitum haud eſt 10, 106. non eſt 10, 344
licuit 4, 550. 5, 82. 6, 502. 10, 317
ligant ſpiris, *illum* 2, 217
ligatus, inque ligatus 10, 794
Ligea, *Nympha* G. 4, 336
Liger, *nom. propr. viri* Æ. 9, 571. 10, 576. 580
Ligeri 10, 584
ligno ſicco G. 2, 31. odorato 2, 118. incluſi Achivi, *equo ligneo* Æ. 2, 45. fiſſo tranſit præcordia, *haſta* 9, 413. duro tranſfoſſi pectora 9, 544
lignum G. 1, 144. 2, 442. Æ. 12, 767
Ligurem G. 2, 168
Ligurum Æ. 10, 185. 11, 701
Ligus 11, 715
liguſtra E. 2, 18
lilia 2, 45. 10, 25. G. 4, 131. Æ. 6, 709. 883. 12, 68
Lilybeia vada dura 3, 706
limen E. 5, 56. G. 3, 317. Æ. 2, 441. 453. 5, 316. 6, 45. 402. 563. 7, 343
limes agro poſitus 12, 898
limina G. 2, 504. 511. 4, 188. 257. 358. Æ. 1, 393. 452 711. 2, 366. 480. 508. 567 634. 752. 803. 3, 91. 155. 351. 371. 616. 626. 4, 133. 202. 645. 6, 115. 525. 575. 696. 7, 221. 491. 613. 8, 145. 232. 362. 9, 648. 10, 117. 620. 11, 29. 235. 267
limine E. 8, 92. 107. Æ. 2, 242. 469. 485. 500. 620. 673. Æ. 4, 473. 6, 151. 279. 427. 636. 7, 579. 598. 610. 8, 461. 656. 720. 9, 687. 10, 355. 11, 423. 482. 881. 12, 849
limite E. 1, 54. G. 1, 126. Æ. 2, 697. 9, 323
limitem 10, 514
limo G. 1, 116. 378. 4, 45. Æ. 6, 416
limoſo junco E. 1, 49. lacu Æ. 2, 136
limum felicem G. 2, 188. ad limum 4, 428
limus E. 8, 80. G. 4, 478
lina humida, *retia ex lino contexta* 1, 142
linea vincula Æ. 5, 510. terga 10, 784
lingua G. 7, 28. G. 3, 388. 508. 4, 525. Æ. 8, 634. 11, 390
linguæ G. 2, 43. Æ. 4, 183. 6, 625. volucrum, *cantus & garritus* 10, 177
linguam G. 2, 94
linguas volucrum, *cantus* Æ. 3, 361
linguis triſulcis G. 3, 439. Æ. 2, 475. vibrantibus, *agit de ſerpentibus* 2, 211. variæ gentes, *ſermone* 8, 723. facta ſilentia 11, 241
lini ſeges G. 1, 77. ſegetem 1, 723
lino velati Æ. 12, 120
Lino, *Apollinis filio* E. 4, 57
linquam, *lucem* Æ. 10, 856
linquant quo litore claſſem Æ. 1, 521
linque laborem 3, 160
linquebant dulces animas 3, 140
linquebat habenas 11, 827
linquens nemus patrium G. 1, 16. Alphæum 3, 19. litora Æ. 3, 300. *Æneam* 4, 390. Aurora cubile Tithoni 4, 585. 9, 460. antrum 6, 157. ſupra ardua 7, 562. infectos hymenæos 10, 720
linquentem terras 10, 193
linquentes Omolen deſcendunt 7, 676
linquere pollutum hoſpitium 3, 61. portus 3, 289. terræ ignotæ, *illas mulieres* 5, 795. ſolam potuiſti 9, 482. caſtra 10, 68
linquêre, *linqueris* alitibus feris 10, 559
linquimus fines patriæ E. 1, 3. Ortygiæ portus Æ. 3, 124. arva 3, 550
linquit in certamine multos ſuorum 9, 726. nemora 11, 902
linquo te ventis 3, 705. inque ſalutatam 9, 288. acies 12, 875
linquunt poſitum in clauſo, *loco juvencum* G. 4, 303. limina Æ. 3, 616. ripas 6, 320. cacumina ſumma 6, 678. mœnia 7, 670. Cales 7, 728. illum in pulvere ignoto 11, 866
lintea retro dare 3, 686
lintres cavat arbore G. 1, 262
linunt ſpiramenta cera 4, 39
Linus E. 4, 56. Paſtor 6, 67
Liparen Æoliam Æ. 8, 417
liquefacta, *neutr.* ſaxa G. 1, 473. Æ. 3, 576. *mella* G. 4, 36. viſcera 4, 555
liquefacto plumbo Æ. 9, 582
liquentem fluvium G. 4, 442
liquentes campos Æ. 6, 724
liquentia *primâ brevi*, vina 5, 238. 776
liquentia, *primâ longâ*, mella 1, 436. flumina 9, 679
liquere, *præterit. verbi linquo* menſas 3, 213. urbem Coſas 10, 168
liqueris Anchiſen 2, 597
liqueſcit cera E. 8, 80. chalybs Æ. 8, 446
liquida, *abl. fœm.* nocte 10, 272. *neutr.* mella G. 4, 102. nubila Æ. 7, 699
liquidam æſtatem G. 4, 59
liquidas voces, *corvorum* 1, 410. in undas Æ. 5, 859
liquidi ignis E. 6, 34. fontes G. 2, 200. 3, 529. 4, 18. olivi 2, 466. lacus Æ. 7, 760
liquidis fontibus E. 2, 59. nubibus Æ. 5, 525
liquido aëre G. 1, 404. nectare, *melle* 4, 164. 384. electro Æ. 8, 402
liquidum ambroſiæ odorem G. 4, 415. iter *de aëre* Æ. 5, 217. aëra 6, 202. æthera 7, 65
liquit ferrum volatile, *in vulnere* 4, 71. depaſta altaria 5, 93. ſaxo ſeminecem 5, 275
liquitur humor G. 1, 44. corpore ſudor Æ. 9, 813
liquor fluidus G. 3, 484
liquuntur amnes 2, 187. ſangunie

guine guttæ Æ. 3, 28. lita corpora guttis paribus *maculis notata & distincta*, G. 4, 99
litandum animâ Argolicâ Æ. 2, 118
litatis sacris 4, 50
litem discerneret 12, 898
lites tantas componere E. 3, 108. novas incidere 9, 14
litora E. 5,83. 9,43. G. 1,334. 359.362. 2,108. 112. 3,200. 338. 4,124. Æ. 1,7. 90. 161. 229. 532. 580. 637. 672. 2, 205. 256. 321. 399. 3,10.71. 122.161.186. 209. 239. 280. 292.300.532. 556. 592. 598. 651. 657. 676. 4, 254. 289. 409. 567. 582.588. 628.657. 5,23.107.125. 150.177. 611. 676. 765. 6, 4. 329. 7, 124. 149. 705. 764. 8,553.9,122. 10,223. 268. 277. 290. 574. 683. 12, 262. 366. 455
litore E. 1,61. 2, 25. G. 1, 398. 3,33. 542. 4,432.465. Æ. 1, 177. 188. 200.217.521.2,24. 557. 3,16. 21. 135. 223.266. 277. 404.419. 510. 536.639. 4, 373. 397. 417. 5,43. 236. 412. 6, 162. 212. 362. 460. 505. 900. 7,158. 477.779.8, 83. 497. 687.9,317.710. 10, 36. 309. 11, 184. 199. 265
litoreas aves 12, 248
litoreis ilicibus 3, 390. 8, 43
litoribus 4, 628. 7, 1
litoris G. 2, 44. Æ. 3, 396
lituo, *tubâ* 6, 167
lituosque pati G. 3, 183
litus E. 6, 44. Æ. 2, 28. 582. 3,44. 413.4,212.257.5,163. 6,6. 7,198. 215. 226.798.11, 261. 628
liventis plumbi Æ. 7, 687
livida vada 6, 320
loca G. 2, 140. 235. 4,515. Æ. 1, 55. 2,495. 698. 3,414. 5, 132. 756. 6, 265. 434. 462. 534. 761. 7, 131. 8, 24. 9, 190. 10, 238
locant ahena litore 1, 217 fundamenta 1, 432. ordine ahena 5, 102
locantur in medio circo munera tripodes 5, 109
locare te 7, 127
locari arce 2, 33
locarim in parte cœli te 12, 145
locas fundamenta 4, 266. effigiem thoro 4, 508. viros sedili gramineo Æ. 8, 176
locavi, *illum* in parte regni 4, 374
locavit hic sedes Teucrorum 1, 251. mediam 1, 702. *eum* in sacra sede 2, 525. stratis, *eum* 8, 367. membra consueta, *huic equo* 10, 867. fortuna, *illos* in solido, *statu* 11, 427
loci 2, 384. 3, 697. 4, 213. 5, 95. 7,136. 8,31. 350. 9,397. 10, 366
locis G. 1, 61. 4, 367. Æ. 3, 447. 4, 386. 6, 445. 7, 559. 8, 311. 336. 608. 11, 10
loco, *nom.* G. 3, 84. Æ. 1,446. 7, 333. 9, 220. 531. 12,506. quo res summa loco, *quo in statu* 2, 322. quo sit fortuna loco, *quo in statu* 9, 723
loco, *verb.* mœnia 3, 17
locorum G. 1, 52. Æ. 1, 336. 2, 725. 3, 181
locos 1, 310. 369. 2, 28. 6, 638. 9, 387
Locri Narycii 3, 399
Locros 11, 265
locum E. 3, 69. G. 2, 230. 266. Æ. 1,429.2,633.3,109.313. 4,506. 5,155. 185. 258. 315. 442. 6,507. 7,158. 477.677. 8, 53. 346. 9, 237. 456. 11, 112. 531
locus G. 1, 33. 2, 177. 4, 296. Æ. 1,163.463.534.2,30.71. 3,393. 4,319. 481. 5,492. 6, 381. 540. 670. 7, 411. 563. 8, 46. 11, 180
locuta est E. 3, 72. est sic ore Æ. 1, 618. est demissâ voce 3, 320. est de te 6, 189. est mollius 7, 357. ad quem sic ore 9, 5
locutæ pecudes G. 1, 478
locutam simulatâ mente Æ. 4, 105
locuti Phœbo digna 6, 662
locutus, *est*, ore hominis G. 4, 444. tali ore Æ. 4, 277. sic deinde 5, 14. 303. 400. ea verba 8, 404. sic ore 9, 319. nec plura 11, 461
lolium E. 5, 37. G. 1, 154
longa, *nom. fœm.* legio 2, 279. est injuria Æ. 1, 345. via 3, 383. *hyems* 4, 193. dies 5, 783. 6, 745. quam, *nox* est 8, 86. *abl.* veste 6,645. Alba 6, 766. pace 7, 46. morte 8, 488. carinâ 10, 197. abiete Æ. 11, 667. cuspide 12,38 510. *neutr. plur.* fastidia E. 61. exorsa G. 2,46. deserta 342. atria Æ. 2, 483. exi 2, 780. juga 6, 411. 11,54 oblivia 6, 715. colla 700
longæ, *genit.* tænia vittæ 352. tegmine pallæ 11, 576. *plur.* ambages 1, 345. carinæ 5, 158
longæva conjux 5, 625. sacerdos 6, 321. 628
longævi, *genit.* Anchisæ 5, 53 regis 7, 166. parentis 12, 44. *plur.* custodes 5, 256
longævo parenti 3, 169. tibi 6, 764. *huic* similis 9, 650
longævos senes 5, 715
longævum 2, 525
longævus aruspex 8, 498. Iapis 12, 420
longam alvum G. 3, 427. Albam Æ. 1, 275. 5, 597. viam 4, 467
longarum hæc meta viarum 3, 714
longas voces 4, 463
longè E. 4, 53. G. 1, 358. 2, 163. 3,225. 477. 4,70. Æ. 1, 17. 35. 256. 2, 711. 3, 556. 703. 5,23.133. 318.406.428. 866. 6, 316. 378. 476. 7, 288. 516. 701. 8,92. 623. 9, 322. 572. 771. 10, 224. 317. 572. 716. 721. 754. 843. 11, 94. 214. 387. 606. 617. 769. 860. 909. 12,44. 52.452.470. 480. melior pedibus Lycus 9, 556
longi fluctus G. 3, 200
longinqua, *fœm. nom.* vetustas ævi Æ. 3, 415. *neutr.* Tarenti, *arva* G. 2, 197
longior anno est mihi hæc lux E. 7, 43
longis diebus G. 2, 201. colubris 2, 320. porticibus Æ. 2, 528. terris 3, 383. crinibus 7, 73. scutis 8, 662. hastis 9, 229. singultibus 9, 415. passibus 11, 907
longissima rerum series 1, 645
longiùs, *adverb.* G. 3, 238. à stabulis recedunt 4, 192. volvens fatorum arcana Æ. 1, 266
longo post tempore E. 1, 30. 68. Æ. 6, 409. lateri G. 3, 54. singultu 3, 506. tempore 3, 565. secessu Æ. 1,163. Æ. 3, 229.

Æ. 3, 229. ſermone 1, 221. ordine 1, 399. 707. 2, 766. 6, 482. 754. 8, 722. 11, 79. 143. luctu 2, 26. bello 2, 109. 9, 511. limite 2, 697. curſu 3, 116. circuitu 3, 412. agmine 5, 90. 10, 769. intervallo 5, 320. circo 5, 551. penſo 8, 412. ex longo rabies 9, 94
longos ſoles E. 9, 51. tractus G. 1, 367. fletus Æ. 3, 344. fluctus 3, 430. curſus 5, 131. tortus 5, 276. flexus 8, 95. annos 10, 549
longum inquit, *diu* E. 3, 79. in longum ducis amores 9, 56. nec longum lætabere Æ. 10, 740. *maſc.* laborem G. 1, 293. amorem Æ. 1, 753. 3, 487. laborem fugæ 3, 161. dolorem 4, 693. *neutr.* tempus G. 2, 80. Æ. 9, 395. agmen 1, 190. per inane 12, 354
longus in occaſum ager 11, 317
loquacia ſtagna 11, 458
loquacibus ranis G. 3, 431. nidis Æ. 12, 475
loquar, quid loquar E. 6, 74. pro re pauca Æ. 4, 337
loquelas has fundit ore 5, 842
loquendi finem dedit ore 6, 76
loquentes pinos E. 8, 22
loquentis Æ. 7, 118. 8, 152. 10, 347
loqui 6, 125. 266. 562
loquitur hæc 10, 907
loquor haud ignota 2, 91. quid 4, 595
loquuntur ſylvæ E. 5, 28. te dare jura Æ. 1, 735
loquuta, &c. *vid.* locuta, &c.
lora G. 3, 107. Æ. 1, 160. 481. 2, 273. 5, 146. 9, 318. 12, 469. 624
lorica 9, 707. 12, 432
loricæ 10, 485. 12, 925
loricam 3, 467. 5, 260. 7, 640. 8, 21. 621. 10, 553. 11, 692. 12, 88. 98, 376
lorcque G. 2, 84
lotoſque frequentes 3, 394
luant peccata Æ. 10, 32
luat morte, *pereat* 11, 444
lubrica terga 2, 474. per lubrica ſurgens 5, 335
lubricus anguis 5, 84. *coluber* 7, 353. fruſtra ô Ligur tentâſti artes patrias 11, 716
Lucage, *voc.* 10, 592
Lucagus Æ. 10, 575. 577. 586
luce G. 4, 52. 298. 490. Æ. 1, 592. 2, 590. 694. 4, 186. 5, 105. 6, 270. 8, 247. 9, 153. 641. 10, 257. carentum corpora G. 4, 255. carentum ſimulacra 4, 472. coruſcus ahenâ Æ. 2, 470. magis dilecta ſoror 4, 31
Lucetium 9, 570
lucem G. 1, 445. 2, 340. 3, 402. 551. Æ. 2, 471. 569. 698. 4, 452. 586. 631. 692. 6, 435. 9, 338. 10, 704. 855. 11, 183. 12, 115. 660. 873
lucent in equis, *pueri* 5, 554. aurea fulcra toris 6, 603. ſagulis 8, 660. quâ colla, *equitantis* lucent 11, 693
lucentemque globum Lunæ 6, 725
luceſcere ſolem novum terræ E. 6, 37
lucet ebur Æ. 10, 137. via longo ordine flammarum 11, 143
luci G. 1, 209
lucida ſpicula Æ. 8, 306. 7, 626
lucidus anguis G. 1, 205. orbis 1, 459. polus Æ. 3, 585
Lucifer E. 8, 17. Æ. 2, 801. 8, 589
lucifugis blattis G. 4, 243
Luciferi 3, 324
Lucina caſta fave E. 4, 10
Lucinæ experta labores G. 4, 340
Lucinam 3, 60
lucis, *genit.* Æ. 5, 678. 6, 721. 7, 142. 761. 9, 205
lucis, *abl.* G. 4, 533. Æ. 6, 118. 564. 673. 7, 763. 778
luco G. 3, 181. 4, 543. Æ. 1, 454. 3, 302. 6, 259. 7, 34. 95. 800. 8, 104. 125. 271. 9, 3. 584. 673. 11, 456
lucos E. 8, 86. 10, 58. G. 1. 476. 2, 122. 438. 3, 19. 146. 4. 364. Æ. 1, 697. 6, 13. 154. 195. 7, 11. 82. 697. 11, 740
Lucrinoque, *lacui* addita clauſtra G. 2, 161
luctamen abeſſet remo Æ. 8, 89
luctans diu 12, 781
luctantem animam 4, 695. in ſcopulo Sergeſtum 5, 220
luctantes ventos 1, 57
luctantur inter ſe cornibus hœdi G. 2, 526. arenâ Æ. 6, 643. marmore tonſæ, *remi* Æ. 7, 28
luctatur telum eripere 12, 387
luctificam Alecto 7, 324
luctu 2, 12. 26. 92. 298. 10, 189. 871. 11, 38. 350. 12, 277. 594. 620. 667. 805
luctum 6, 869
luctus G. 4, 350. Æ. 2, 369. 3, 713. 6, 274. 9, 452. 500. 10, 755. 11, 62. 139. 214
lucum G. 4, 468. 546. 553. Æ. 7, 29. 8, 342. 601
lucus E. 6, 73. Æ. 1, 445. 3, 681. 5, 761. 6, 139. 8, 597. 9, 86
ludet formidine falſâ 10, 632
ludere calamo quæ vellem E. 1, 10. verſu 6, 1. videres feras 6, 28. geminos huic ludere ubera circum pendentes pueros Æ. 8, 632
luderet ſi quis mihi Æneas parvulus aulâ 4, 329
ludetque favis emiſſa juventus, *agit de apibus*, G. 4, 22
ludi veteres 2, 381
ludibria Æ. 6, 75
ludicra præmia 12, 764
ludis 1, 412. 3, 280. 5, 605. 8, 717
ludit falſâ vatem formidine 7, 442. quam falſâ formidine 7, 453
ludo E. 7, 17. G. 3, 379. 4, 105. Æ. 5, 593. 674. 6, 643. 7, 380. 9, 167
ludos 5, 113
ludum 9, 338
ludunt in ſicco fulicæ G. 1, 363. verſibus 2, 386. Cœlo examina 4, 107. alis ſtridentibus, *cycni* Æ. 1, 401. per undas, *Delphini* 5, 595. jubæ per colla per armos 11, 497
ludus E. 9, 39. Æ. 9, 606
luere pro vobis fœdus 12, 695
lues magna commiſſa G. 4, 454. arboribus ſatiſque Æ. 3, 139. prima, *peſtis* 7, 354
luet morte meritâ 11, 849
luetis pœnâ commiſſa 1, 140
lugent caſſum lumine, *illum* 2, 85
lugentes campi 6, 441
lugeret Græcia fatis verſis 11, 287
lugubre rubent Cometæ 10, 273

luimus

luimus perjuria Trojæ G. 1, 502
luisti supplicium Æ. 11, 841
lumbos, per lumbos agitur spina duplex G. 3, 87
lumen Æ. 2,683. 3, 600. 635. 4,80. 6, 363. 680. 8, 22. 9, 75. juventæ purpureum afflarat nato genitrix 1, 594. cui, *monstro*, ademptum, *agit de Polyphemo* 3, 658
lumina vel pro *luce* vel pro *oculis* G. 1, 6. 251. 2, 432. 3, 433. 4,414. 496. Æ. 1,830. 2,405.4,244. 5,847. 856. 6, 255.300.594. 862.7,13.449. 771.8,411. 9, 189. 10, 418. 447. 463. 746. 11, 819. 12, 63. 173. 310. declinat somno 4, 185. defixus 6, 156. vitæ si attigerint 6, 828. spectans orientia solis 8, 69
lumine G. 4, 423. 451. Æ. 2, 85. 3,151. 645. 677. 4, 358. 584. 6, 640. 7, 9. 76. 130. 8, 153. 246. 392. 9, 459. 10, 275. 12, 113. 935. quarto, *die* 6, 356. demisso, *demissis oculis* 12, 220
luminibus flammæ 2, 173. tacitis totum pererrat, *Æneam oculis* 4, 364
luminis G. 1, 291. 2, 47. Æ. 3, 663. 7, 660
luna G. 1, 276. 353. 396. 427. 3, 337. 392. Æ. 3, 152. 3, 81. 7, 9
lunæ G. 2, 478. Æ. 2, 255. 3, 645. 6, 725. 8, 23
lunam E. 8, 69. Æ. 1, 746. 2, 340. 3, 587. 4, 513. 6, 270. 454. 9, 403
lunasque sequentes G. 1, 424
lunatis peltis Æ. 1, 494. 11, 663
lupæ 1, 279
lupam 8, 631
lupatis duris parere, *frænis* G. 3, 208
Lupercal Æ. 8, 343
Lupercos nudos 8, 663
lupi E. 9, 54. Æ. 2, 355. 7, 688. 11, 681
lupini tristis G. 1, 75
lupis ululantibus 1, 487
luporum 3, 264. 407. Æ. 3, 428. 7, 18
lupos G. 1, 139. 4, 43
lupum E. 2, 63. 8, 97
lupus 2, 63. 3,80. 5, 60. 7, 51. 8, 52. G. 3, 537. Æ. 9, 59. 566. 11, 811
luserat ambo spe carminis, *deceperat* E. 6, 19. plurima nocte, *multum per noctem* Æ. 9, 336
lusi carmina pastorum G. 4, 565
lusit vanâ spe amantem Æ. 1, 356. multos, *decepit* 11, 427
lustra ferarum G. 2, 471. Æ. 3, 647. in via 4, 151. horrentia 11, 570
lustrabat arva solius, *percurrebat* G. 4, 519. Phœbeâ lampade terras Aurora Æ. 4, 6. animas, *circumspiciebat* 6, 681. lampade terras orta dies postera 7, 148. lumine corpus 8, 153
lustrabimus agros E. 5, 75
lustrabo Mænala 10, 55
lustralibus extis Æ. 8, 183
lustramurque Jovi 3, 279
lustrandum navibus æquor 3, 385
lustrans omnem accessum 8, 229. in caligine Turnum unum vestigat 12, 467
lustrant omnia 6, 887. choreis, *regem* 10, 224
lustrare Libyæ extrema 1, 581. metas Pachyni 3, 429. te choro, *tuam imaginem* 7, 391
lustras qui terrarum flammis opera omnia, *ô Sol* 4, 607
lustrat dum singula 1, 457. atria 2, 528. litora 5, 611. Aventini montem 8, 231. equo muros 9, 58. vestigia 11, 763. pennis alta atria hirundo 12, 474
lustravere in equis oculos suorum 5, 578. ignem funeris 11, 190
lustravique viros 6, 231
lustres æquora 3, 377
lustret pericula 9, 96
lustris labentibus 1, 287
lustro, *verb.* vestigia E. 2, 12. quæ sit me circum copia Æ. 2, 564. lumine 2, 754
lutea aurora 7, 26
luteola caitha E. 2, 50
luto 4, 44
lux 7, 43. Æ. 1, 310. 2, 281. 668. 3, 117. 311. 8, 170. 9, 110. 355. 731. 10, 244. 11, 210. 12, 669
luxu G. 3, 135. Æ. 1, 641. 4, 193. 6, 605
luxuria foliorum G. 1, 191
luxurians, *equus* Æ. 11, 497
luxuriatque toris pectus, *equi* G. 3, 81
luxuriem segetum 1, 112
Lyæo 2, 229. patri Æ. 4, 58
Lyæum laticem 1, 690
Lycæi gelidi saxa E. 10, 15. saltus G. 1, 16. sylvæ amnesque 3, 2. sylvas 3, 314. summa 4,539. Panos Æ. 8, 344
Lycam 10, 315. 561
Lycaon Gnosius 9, 304
Lycaonis G. 1, 138
Lycaoniumque Ericatem Æ. 10, 749
lychni incensi 1, 730
Lyci 1, 226
Lycia 10, 126. 12, 344. 516
Lyciæ 4, 346. 377. 6, 334. 7, 721
Lyciam 4, 143. pharetram 7, 816
Lyciasque sagittas 8, 166
Lycida, *voc.* E. 7, 67. 9, 2. 37
Lycimnia serva Æ. 9, 546
Lycio cornu 11, 733
Lycios 1, 117
Lyciscâ multum latrante E. 3, 18
Lycius Agis Æ. 10, 751
Lycori E. 10, 42
Lycorias flava G. 4, 339
Lycoris E. 10, 2. 22
Lyctius Ægon 5, 72. Idomeneus Æ. 3, 401
Lycumque G. 4, 367
Lycurgo, *regi* Æ. 3, 14
Lycus 9, 545. 556
Lydia G. 4, 211. Æ. 8, 479. gens 10, 155
Lydius Tybris 2, 781
Lydorumque manum 9, 11
lymbo 4, 137
lympha 4, 635. 12, 420
lymphas 1, 705. 9, 23
lymphata furit per urbem, *furiosa Amata* 7, 377
lymphis 4, 683. 10, 834
Lyncea, *acc. nom. propr. viri* 9, 768
lynces stupefactæ carmine E. 8, 3. Bacchi variæ G. 3, 264
lyncis maculosæ Æ. 1, 327
Lyrin, *acc. nom. viri* 11, 670
Lyrnessi 12, 547
Lyrnessius Acmon 10, 128

Macer

M.

MAcer taurus E. 3, 100
Machaon, *nom. prop. viri* Æ. 2, 263
machina in muros fabricata 2, 46. belli 2, 151. ſcandit muros 2, 237. æquata cœlo 4, 89
macie G. 3, 129. Æ. 3, 590
macies G. 4, 255
mactabam taurum Æ. 3, 21
mactabat taurum ad aras 2, 202. centum bidentes 7, 93
mactabis ovem G. 4, 546.
mactant bidentes, Æ. 4, 57. juvencos 5, 101
mactantur corpora boum morti 11, 197
mactare juvencos 6, 38
mactas prodigia Creſſia 8, 294
mactat tibi, *ſuem* 8, 85. bidentes 8, 544. Ladona, *interficit* 10, 413
mactates alterum in alterius ſanguine 2, 667
mactaverat ſi quam ſacerdos, *victimam* G. 3, 489
mactavit honores meritos aris Æ. 3, 118
macte novâ virtute puer 9, 641
maculæ G. 1, 454
maculant terram tabo Æ. 3, 29
maculavi tuum nomen crimine 10, 851
maculis G. 1, 441. 3, 56. 389. 4, 92. Æ. 4, 643. 5, 566. 9, 49.
maculoſæ tegmine lyncis 1, 327
maculoſus alvum notis, *ſerpens* G. 3, 427. auro fulgor Æ. 5, 87
madefecerat humum & herbas fuſus, *ſanguis* 5, 330
madent vere terræ G. 3, 429. tori cruore Æ. 9, 334
madentem crinem 4, 216. rore ramum 5, 854
madentes myrrhâ crines 12, 100
maderent, *ſemina* G. 1, 961
madeſcunt robora ſemiuſta Æ. 5, 697
madet terra ſanguine 12, 691
madidâ veſte 5, 179. 6, 359
Mæandro duplici 5, 251
Mænala, *Arcadiæ montem* E. 10, 55. G. 1, 17
Mænalios verſus E. 8, 21. 25. 31. 36, 42. 51. 57. 61
Mænalus 8, 22. 10, 15
Mæoniâ mitrâ Æ. 4, 216. generoſe domo 10, 141
Mæoniæ juventus 8, 499
Mæonidæ 11, 759
Mæonii Bacchi G. 4, 380
Mæonio regi Æ. 9, 546
Mæonis 10, 337
Mæotica unda G. 3, 349. tellus Æ. 6, 799
magalia 1, 425. 4, 259
mage penetrabile telum, *magis* 10, 481
magicas artes 4, 493
magicis ſacris E. 8, 66
magis atque magis G. 5, 185. Æ. 2, 299. 12, 239
magis ac magis 12, 406. quo magis G. 4, 248. Æ. 4, 452. 5, 29. 6, 718
magis magis G. 4, 311. quanto magis 4, 411. tanto magis Æ. 6, 79. hoc magis 5, 94. tam magis 8, 787. quam magis 7, 788
magiſter, *navis* 1, 119. 5, 176. *tuus* memoratus Eryx 5, 391
magiſtrâ arte 8, 442. 12, 427
magiſtratuſque legunt 1, 430
magiſtri G. 3, 118. 185. 445. 549. 4, 283. Æ. 5, 669. 12, 717
magiſtris pecoris G. 2, 529. paribus Æ. 5, 562
magiſtro pecoris E. 3, 101. *navis* Æ. 5, 224. 867. 6, 353. ſub te tolerare militiam 8, 515. Volſcente, *duce* 9, 370.
magiſtros ovium E. 2, 33. rerum Æ. 9, 173
magiſtrum E. 5, 48
magna, *nom. fœm.* tritura G. 1, 190. quercus 3, 332. lues commiſſa 4, 454. quorum pars fui Æ. 2, 6. Deûm genetrix 2, 788. mei imago 4, 654. ira Deum 5, 707. ego Jovis conjux 7, 308. vis cœleſtium 7, 432. mihi domus hic 8, 65. hæc mea fides 11, 55. *voc.* parens frugum ſalve G. 2, 173. mea potentia, nate Æ. 1, 668. ſacerdos 6, 544. *abl.* vi G. 1, 169. 4, 174. in ſylva 3, 219. Æ. 6, 451. ſub terra G. 4, 366. caterva Æ. 1, 500. 2, 40. 370. 4, 136. 5, 76. 11, 478. umbra Æ. 2, 252. voce 3, 68. 5, 245. 345. 6, 506. 619. 10, 873. 12, 482. 580. manu Æ. 3, 624. 5, 241. in Ida 5, 449. de ſtirpe nepotum 6, 864. in heſperia 7, 4. ſe mole ferebat 8, 199. cum parte muri 9, 562. ditione 10, 53. ab urbe 11, 226. pugna 12, 34. *neutr. plur.* parvis componere E. 1, 24. ſatis tibi rura 1, 48. omnia G. 3, 54. corpora boum 3, 369 ſi rependam Æ. 2, 161. *mœnia* 2, 295. numina 2, 632. 3, 264. 633. 697. para mœnia 3, 160. æquora 3, 196. oſſa 5, 422. ora domus 6, 53. penetralia 6, 71. ſatis ſi non ſunt mea numina 7, 311. auri talenta 9, 265. facta 10, 281. tibi volant, *verba* 11, 381. incœpta 11, 469. inter præmia 12, 437
magnæ, *genit.* Junonis 5, 437. laudis 5, 751. urbes 12, 116. Romæ 12, 168. *dat.* Cereri G. 1, 338. ſorori, *matris Eumenidum* Æ. 6, 250. *plur.* urbes 7, 629
magnam Heſperiam 1, 574. Italiam 4, 345. mentem 6, 11. partem 6, 30. ad urbem 6, 872. 12, 671. rem 9, 232. haſtam 10, 335
magnanimæ, *plur.* gentes 10, 139
magnanime Ænea 5, 17
magnanimi, *genit.* Jovis 12, 144. 878. *plur.* heroes 6, 647
magnanimo Volſcente 10, 563
magnanimoſque duces, *apum* G. 4, 4
magnanimum Æneam Æ. 1, 264. 9, 204. hoſtem 10, 771
magnanimûm, *genit.* heroum G. 4, 476. Æ. 6, 307. equorum 3, 704
magnanimuſque Anchiſiades 5, 407
magnas urbes 3, 106. 4, 173. 187. ædes 12, 473
magne rex Æ. 1, 245. Cato 6, 841. pater Divûm 9, 495. belli potens 11, 7. pater 11, 410. Jupiter 12, 808
magni, *genit.* Timavi ſaxa E. 8, 9. Achillis G. 3, 91. Jovis Æ. 3, 104. Abantis 3, 286. patris 4, 238. Anchiſæ Æ. 5, 99

Æ. 5,99. 8, 156. incœpti 5, 714. Hectoris 6, 166. Ditis 6, 541. agminis 7, 707. Diomedis 8, 9. æquoris 9, 101. Aceſtæ 9, 218. Æneæ 9, 787. 10, 830. Achatæ 10, 344. Olympi 10, 437. *plur. nom.* menſes E. 4, 12. Dardanidæ Æ. 5, 45. *voc. ô* cœlicolæ 10, 6
magnis ſtridoribus G. 2, 162. Aquilonibus 2, 334. clamoribus 4, 76. Æ. 2, 128. 5, 341. legibus G. 4, 154. parva componere 4, 176. Mycenis Æ. 2, 331. Diis 3, 12. 8, 679. mœnia magna para 3, 159. clangoribus 3, 226. 4, 668. ſimulata Pergama 3, 349 muneribus 5, 532. periclis 6, 83. Circenſibus actis 8, 636. molibus 9, 711. viribus 10, 474. terroribus 11, 448. Divis 12, 296. ſtridoribus 12, 590
magno grege E. 6, 56. tridenti G. 1, 13. Æ. 2, 610. calore G. 1, 190. agmine 1, 381. Æ. 6, 749. ſtridore G. 1, 407. corpore 2, 327. Æ. 6, 727. 8, 711. 10. 478. crateie G. 2, 458. ore 3, 294. Æ. 12, 692. mutentur velleta *pretio magno vendantur* G. 3, 306. clamore 3, 375. 4, 439. Æ. 2, 58. 5, 207. 6, 175. 9, 791. murmure 1, 59. 128. 4, 160. 5, 369. populo 1, 152. amore telluris 1, 175. Iüli 1, 292. amore 1, 348. 679. 4, 395. 5, 5. concurſu 1, 513. 12, 399. mercentur, *pretio* 2, 104. tumultu 2, 122. 6, 857. 11, 662. bello 2, 193. 11, 295. auri pondere 3, 49. in Ionio 3, 211. amore conjugis inflammatus 3, 330. pectore 4, 448. æſtu irarum 4, 532. munere 5, 537. Latio 7, 54. omine 7, 146. in gyro 7, 379. ſonore 7, 462. fragore 7, 587. 677. Amphitryoniadæ 8, 103. amore laudum 9, 197. æthere 10, 356. objice, *aquarum* 10, 377. pondere 10, 381. emptum, *pretio* 10, 503. metu 11, 400. juvenco 11, 811. actu 12, 687
magnorum ſuum 1, 638. luporum 7, 18. Achivûm 11, 266. avorum 12, 649
magnos leones E. 4, 22. honores 4, 48. ſaltus G. 1, 140. Camillos 2, 169. montes 2, 260. orbes Æ. 1, 273. crateras 1, 728. membrorum artus 5, 422. amnes 6, 671. Æneadas 8, 341. Penates 9, 258
magnum Jovis incrementum E. 4, 49. per inane 6, 31. certamen Coridon cum Thyrſide 7, 16. acervum G. 1, 158. Taburnum 2, 38. fluentem Nilum 3, 28. corpus 3, 205. ignem 3, 258. in orbem glomerantur, *apes* 4, 79. æquor 4, 388. per aëra Æ. 1, 304. per orbem 1, 606. 11, 694. amorem 1, 720. 6, 28. exitium 2, 190. 10, 13. annum 3, 284. cratera 3, 525. 9, 346. nomen 4, 94. 7, 412. 11, 223. talentum 5, 248. Alciden 5, 414. mare 5, 628. Deum 6, 78. Theſea 6, 122. munus 6, 526. cœlum 6, 583. ſub axem cœli 7, 790. imperium 6, 812. 11, 47. bellum 7, 80. agmen 7, 706. Jovem 9, 82. aliquid 9, 186. 10, 547. ſtridens falarica 9, 705. ad æthera 10, 459. gemitum 10, 464. decus 10, 507. concilium 11, 234. Achillem 11, 438
magnus Apollo E. 3, 114. Æ. 9, 654. ordo ſæclorum E. 4, 5. Achilles 4, 36. *aër.* G. 2, 327. orbis 2, 338. ignis 3, 99. Olympus 3, 223. labor prohibere 4, 106. Cæſar 4, 560. rex Olympi Æ. 5, 533. Jupiter 9, 208. Æneas 10, 159. quàm magnus Orion, *quantus* 10, 763. clamor 11, 455
Mago 10, 521
Maia, *nomin.* 8, 138. *abl.* genitum, *Mercurium* 1, 301
Maiæ G. 1, 225
Maiam Æ. 8, 140
majeſtate, pro majeſtate tuorum 12, 820
major tu, *natu* E. 5, 4. rerum fato prudentia G. 1, 416. nec pietate fuit Æ. 1, 549. imago 2, 773. videri, *cæpit* 6, 49. rerum mihi naſcitur ordo 7, 44. Martis imago 8, 557. agit Deus 12, 429
majora paulò canemus E. 4, 1. quid majora loquar G. 3, 434. quid me ad majora reſervo Æ. 4, 368. viribus audes 10, 811. audere 12, 814
majore nixu 3, 37. ſub hoſte 10, 438
majoremque furorem orſa 4, 386
majores umbræ E. 1, 84. herbas G. 2, 251
majoribus auſpiciis Æ. 3, 374
majoris pugnæ 12, 560
majus multò E. 3, 35. quidquam tali ſit munere 5, 53. aliud Æ. 2, 199. 12, 244. opus moveo 7, 45. adire nefas 7, 386
mala, *adject. nom. fœm.* lingua E. 7, 28. rubigo G. 1, 150. tactu vipera 3, 416. *abl.* falce E. 3, 11. *neutr. plur.* contagia 1, 51. gramina Æ. 2, 471. mentis gaudia 6, 278
mala, *ſubſt.* E. 2, 51. 3, 71. 6, 62. 8, 37. 53. G. 2, 33
malæ novercæ 3, 282
malæ, *primâ longâ* Æ. 5, 43[illegible] 11, 681
Malæque 5, 193
malas, *primâ longâ* 9, 751. 10, 324
malè, *adverb.* G. 1, 105. 360. 448. 3, 249. maleſana Æ. 4, 8. malefida carinis fra[illegible] 2, 23. male numen amicum 2, 735. maleſuada Fames 6, 276
mali 1, 634. 2, 97. 3, 663. 6, 93. 10, 510. 843. 11, 480
mali felicis Aſſyrii ſeu, *citri* G. 2, 127
maliferæ Abellæ mœnia Æ. 7, 740
maligna ſub luce 6, 270
maligni colles G. 2, 179. aſtus Æ. 11, 525
malignis oculis 5, 654
malint G. 3, 159
malis, *ſubſt.* Æ. 4, 549. 611. 6, 95. 365. 512. hominum 10, 61. *adject.* Graiis Æ. 3, 398
malis, *maxillis* G. 3. 268. abſumere menſas, *dentibus* Æ. 3, 257. audacibus violare orbem cruſti 7, 114. increpuit 12, 755
malis, *verb.* G. 3, 69
malit Æ. 4, 108

malle

malle E. 10, 53
malo Trojæ errore Æ. 10, 110
malo Ligurem assuetum G. 2, 168
malo me petit, *pomo* E. 3, 64
malo alto, *arbore navis* Æ. 5, 489
malorum 1, 202. 4, 169. 6, 527. 739. 7, 481. 9, 538. 11, 280. 301. *impiorum* 6, 542.
malos valentes gessere platani G. 2, 70. attolli Æ. 5, 829
maluit 8, 323. 12, 397
malum hoc E. 1, 16. virus G. 1, 129. quo non illum velocius Æ. 4, 174. omne 6, 736. furiale serpentis 7, 375. proprius est 12, 407
malum, *navis* 5, 487. qui fixit arundine 5, 544
malus me abstulit error E. 8, 41. me Daphnis urit 8, 83. ille ager G. 2, 243. anguis 3, 425. multa fin ulans, *Pygmalion* Æ. 1, 356. *navis* intremuit 5, 505
mammæ exertæ 1, 496
mammis G. 3, 310. Æ. 11, 571
manabat corpore sudor Æ. 3, 173
manabunt flumina mammis G. 3, 310
manare cruor puteis 1, 485
manat cruor de stipite Æ. 3, 43
manda ne foliis carmina Æ. 6, 74
mandarat alendum furtim 3, 50
mandare terræ cacumen G. 2, 29
mandat fieri sibi talia E. 5, 41. foliis notas & nomina Æ. 3, 444. talia 4, 222. insignia 8, 506
mandata ferre 4, 270. detulit 4, 357. dabat 6, 116. referte regi 7, 267. 11, 176. portanda dabat 9, 312. ferant 10, 840. perfer 11, 825
mandavimus hordea sulcis E. 5, 36
mandemus terræ corpora Æ. 11, 23
manderet atro membra fluentia tabo 3, 627
mandet scrobibus G. 2, 50. humo solita Æ. 9, 214
mandit fœna 4, 135. pecus 9, 340. humum 11, 669
mando tibi terra E. 8, 93
mandunt sub dentibus aurum Æ. 7, 279
manè, *adverb.* G. 1, 440. 2, 462. 4, 185. novum G. 3, 325
maneant hac in relligione nepotes Æ. 3, 409. Itala de gente nepotes 6, 757
maneas promissis 2, 160
maneat mihi pars ultima vitæ E. 4, 53. ea cura nepotes Æ. 3, 505
manebant dum regna 2, 22. 475. hæc nos suprema 7, 128
manebat fixus 2, 650. dum vita 5, 724. 6, 608. 661. pars imperfecta 8, 428. hæc intentata fors rerum 10, 39. immatura mors natum 11, 166
manebit te triste supplicium 7, 596
manebunt ergo tua rura E. 1, 47. semper honos, nomenque tuum, laudesque Æ. 1, 613
manens ipsa immota 10, 696.
manent si qua sceleris vestigia nostri E. 4, 13. immota tuorum fata tibi Æ. 1, 261. illa immota locis 3, 447. certa vobis munera 5, 349. magna regnis penetralia nostris 6, 71. illis sua fata 10, 458. qui te cunque casus, *in* certamine 12, 61
manere ea fata nepotes 2, 194
manerent Priami tecta 4, 343
maneres arx alta Priami 2, 56. tu dictis Albane 8, 643
maneret Troja antiqua 4, 312. hæc Turno rata vita 10, 629
manes G. 4, 505. Æ. 3, 303. 565. 4, 490. 5, 99. 6, 506. 896. 8, 246. 10, 34. 39. 824. 820. 11, 181. 12, 646. 884. profundi G. 1, 243. adiit 4, 469. sepultos Æ. 4, 34. sub imos 4, 387. patris Anchisæ 4, 427. conjugis, *Eurydices* 6, 119. quisque suos patimur manes 6, 743
manet si te gloria ruris G. 1, 168. immota 2, 294. genus immortale 4, 208. altâ mente repostum judicium Paridis Æ. 1, 30. mens immota 4, 449. fatis conjux immota Æneæ Lavinia 7, 314. te pronuba Bellona 7, 319. si qua gratia Amatæ piis animis Æ. 7, 401. nec parva gratia talem partum 9, 299. insontem gravis exitus 10, 630. ipsa immota 10 696. imperterritus ille 10, 770
manibus G. 2, 249. 366. 4, 15. 377. 405. Æ. 1, 428. 705. 2, 167. 192. 220. 296. 3, 606. 4, 205. 517. 5 379. 429. 811. 818. 6, 360. 583. 600. 883. 7, 237. 8, 426. 442. 486. 9, 132. 476. 10, 81. 280. 11, 16. 74. 439. 861. 12, 85. 173. 278. 327. 348. 471. in manibus terræ, *terra in facili, vel in propinquo est*, G. 2, 45
manibus fiant aræ Æ. 3, 63. parentum 10, 828. patrum 11, 689
manicas 2, 146. 9, 616
manicisque G. 4, 439
manifesta fides Æ. 2, 309. 3, 375
manifesti multo lumine, *mihi* nisi sunt Æ. 3, 151
manifestius apparere 8, 16
manifesto in lumine 4, 358. numine 11, 231
manifestus sapor indicium faciet G. 2, 246
manipli Æ. 11, 870
manipli G. 2, 297. Æ. 11, 463
maniplos G. 1, 400
Manlius Æ. 8, 652
mansêre, non comptæ mansêre comæ 6, 48
mansissem utinam fortuna 3, 615
mansuescere nescia humanis precibus corda G. 4 470
mansuescit arundo, *tellus* 2, 239
mansuram urbem Æ. 3, 86
mantilia G. 4, 377. Æ. 1, 706
Mantua E. 9, 27. 28. G. 2, 198. 3, 12. Æ. 10, 200
Mantus, *genit. sing.* fatidicæ 10, 199
manu G. 1, 179. 199. 2, 156. 3, 32. 176. 395. 420. 4, 230. 329. Æ. 1, 191. 317. 2, 239. 320. 434. 479. 530. 645. 717. 3, 372. 624. 4, 344. 544. 589. 5, 241. 460. 487. 496. 6, 146. 435. 835. 7, 143. 455. 604. 621. 664. 688. 8, 116. 124. 220. 289. 294. 662. 694. 9, 95. 245. 558. 592. 702. 758. 773. 10, 80. 264. 620. 886. 11, 116. 289. 443. 484. 505. 552. 578. 650. 676. 816. 893. Æ. 12,

Æ. 12, 98. 155. 165. 317. 442. 602. 605. 627. 692. 774. 901. 904
manum G. 4, 114. Æ. 3, 659. 7, 490. 573. 9, 72. 577. 11, 245. 12, 423. glomerare bello Æ. 2, 315. ferre in prælia 5, 403. Tyrrhenam 7, 43. 11, 450. Lydorum, *multitudinem* 9, 11. conferre 9, 44. 690. 10, 876. 12, 345. 480. 678. glomerare, *cogi in turbam* 9, 792. Parcæ infecêre, *in Halesum* 10, 419. committere Teucris 12, 60
manus, *nom. sing.* Æ. 2, 189. 5, 436. 623. 9, 321. 579. 12, 210. juvenum 6, 5. hic manus, *est eorum turba* 6, 660. omnis Ereti, *multitudo* 7, 711. Oscorum, *agmen* 7, 730. juvenumque senumque 9, 309. *turma* 9, 396. *exercitus* 9, 801. quæ manus intereà, &c. *multitudo* 10, 164. juvenum cæsa, *turba* 10, 498. illa virûm 10, 672. famulûm, *turba* 11, 34. miseranda, *turba* 11, 259. cætera, *multitudo* 11, 467. Trojana, *multitudo* 11, 597. fatalis, *exercitus* 12, 232. *voc. sing.* ô lecta manus, *turba* 10, 294. *nom. plur.* Æ. 1, 596. 3, 217. 498. 6, 33. 10, 320. 376. Dolopum, *turmæ* 2, 29. Auruncæ, *turmæ* 7, 795. 10, 353. Ausoniæ 8, 328. mille juvenum 10, 167. Tiburti, *turmæ* 11, 519. *acc. plur.* E. 8, 48. G. 3, 455. Æ. 1, 459. 491. 2, 57. 681. 793. 3, 42. 177. 490. 592. 4, 665. 5, 429. 6, 57. 314. 496. 683. 701. 7, 382. 806. 8, 486. 9, 115. 561. 10, 433. 566. 667. 868. 11, 81. 311. 12, 258. contulimus 11, 283. demus, *operam* 11, 329. poscunt bella, *opus* 11, 379. neque manus dedisset, *neque se subdidisset* 11, 568
mapalia G. 3, 340
Marcellus Æ. 6, 856. 884
mare E. 2, 26. 8, 58. G. 2, 158. 4, 262. 373. Æ. 1, 228. 240. 250. 284. 3, 196. 290. 695. 4, 560. 5, 175. 628. 778. 808. 7, 25. 32. 529. 802. 810. 8, 149. 10, 358. 12, 198. 452
Mareotides albæ G. 2, 91
mari E. 4, 38. Æ. 1, 88. 114. 3, 144. 5, 52. 193. 6, 23. 7, 200. 9, 492. 10, 162
maria G. 2, 478. Æ. 1, 36. 62. 528. 3, 70. 5, 212. 594. 790. 6, 59. 112. 351. 9, 115. 130. 714. 10, 197
Maricâ Nymphâ Laurente 7, 47
marinæ fulicæ G. 1, 362
marinis canibus E. 6, 78. monstris 7, 780
marino fremitu G. 2, 160
marinos casus 2, 68
Marios 2, 169
maris E. 4, 51. 6, 33. G. 1, 29. 3, 541. 4, 222. Æ. 1, 602. 2, 780. 3, 495. 528. 5, 616. 768. 799. 7, 301. 8, 671. 10, 57. 221. 377. 695
marite sparge nuces E. 8, 30
mariti Æ. 4, 35
marito 3, 297. 4, 103
maritos 4, 536
maritum pecori G. 3, 25
marmor, *mare* 1, 254
marmore E. 7, 31. G. 3, 13. Æ. 4, 457. 6, 69. 848. in lento luctantur tonsæ 7, 28. Libyco 7, 718. verso 10, 208
marmorea cervice G. 4, 523
marmoreo thalamo Æ. 4, 392. æquore 6, 729
marmoreum te fecimus E. 7, 35
Marpesia cautes Æ. 6, 471
Marrubiâ gente 7, 750
Mars G. 1, 511. 2, 283. Æ. 7, 304. 9, 717. 10, 280
Marsis montibus 7, 758
Marsorum montibus 10, 544
Marsos G. 2, 167
Marte gravis Ilia Æ. 1, 278. cœco 2, 335. 9, 518. æquo 7, 540. præsenti 8, 495. secundo 10, 22. 11, 899. 12, 497. horrentes Latinos 10, 237. adverso 12, 1. sub duro cadentum 12, 410
Martem indomitum 2, 440. accendere cantu 6, 165. fatigant 7, 582. movent in prima prælia 7, 603. cientes 9, 766. acuit 12, 108. nostrum annuerit nobis victoria 12, 187. invadunt 12, 712
Marti Æ. 8, 433. sævo te credere 11, 153
Martia *nom. sing. fœm.* Penthesilea 11, 661. *neutr. plur.* tela E. 9, 12. vulnera Æ. 7, 182
Martis E. 10, 44. G. 3, 91. 4, 346. Æ. 1, 4. 7, 550. 608. 8, 516. 557. 9, 584. 12, 790
Martius æris canor G. 4, 71. lupus Æ. 9, 566
mascula thura E. 8, 65
massam atræ picis G. 1, 275. versant tenaci forcipe Æ. 8, 453
Massica Bacchi munera G. 3, 526. felicia Baccho 7, 726
Massicus humor Bacchi G. 2, 143. Princeps E. 10, 166
massis lentis G. 4, 170
Massylæ gentis Æ. 4, 483
Massylique equites 4, 132
Massylûm gentes 6, 60
mater E. 4, 56. 5, 23. 8, 48. G. 1, 498. 4, 321. 333. 357. 380. Æ. 1, 318. 3, 111. 5, 38. 6, 778. 784. 7, 447. 762. 8, 370. 9, 486. 10, 76. 172. 557. 818. 11, 71. 12, 52. 74
materies jacet 11, 328
materna, *nom. fœm.* nobilitas 11, 340. *abl.* myrto G. 1, 28. Æ. 5, 72
maternam Delum invisit Apollo Æ. 4, 144
maternas aures G. 3, 349. aves Æ. 6, 193
materni juris 7, 402
maternis in armis 12, 107
materno ab avo 4, 258
matre E. 8, 38. G. 4, 328. Æ. 1, 386. 7, 284. 8, 510. 9, 628. 697. 10, 315. 12, 209
matrem E. 4, 60. 8, 47. G. 1, 39. 2, 268. Æ. 1, 409. 3, 96. 4, 472. 8, 632. 9, 108
matres G. 4, 475. 520. Æ. 2, 489. 766. 797. 5, 646. 654. 715. 750. 767. 6, 306. 7, 392. 400. 518. 580. 8, 556. 592. 666. 11, 146. 214. 481. 581. 877. 891. 12, 131
matri E. 4, 61. Æ. 3, 19. 74. 4, 516. 6, 250. 9, 216. 302. 484. 565
matribus E. 1, 23. G. 3, 398. Æ. 1, 639. 2, 786. 5, 622. 9, 61. 217
matris G. 1, 163. 2, 19. 55. 3, 187. 4, 64. 548. Æ. 1, 589. 656. 724. 7, 361. 484. 8, 335. 9, 474. 10, 200. 11, 542. 12, 64. 515
matronæ, *nom. plur.* 11, 476
matrum G. 2, 23. 3, 51. 138. Æ. 7,

Æ. 7, 357. 813. 8, 718. 9, 272. 11, 478
matura arbos G. 4, 143. viro filia Æ. 7, 53. ætas 12, 438. *abl.* luce 10, 257
maturæ uvæ E. 10, 36
maturare multa, *præparare* G. 1, 261
maturate fugam Æ. 1, 141
maturis frugibus E. 3, 80. solibus G. 1, 66. aristis 1, 348. uvis 2, 419
maturus ævi Acestes Æ. 5, 73. animi Alethes 9, 246.
matutini cantus volucrum 8, 456
matutinus Æneas 8, 465
mavis 10, 43. 12, 935
Mavors 8, 700. 10, 755. 11, 389. 12, 179. 332
Mavortia, *nom. fœm.* tellus Rhesi G. 4, 462. terra Æ. 3, 13. *neutr. plur.* mœnia 1, 280
Mavortis 6, 872. 8, 630
Mavortius Romulus 6, 777. Hæmon 9, 685
Maurusia gens 4, 206
maxima, *nom. fœm. sing.* Æsculus G. 2, 15. taurus victima 2, 146. tua cura ipse tibi 4, 354. naturam Priami Æ. 1, 658. mea cura 1, 682. Furiarum ego 3, 252. Juno 4, 371. 8, 84. 10, 685. Roma 5, 600. natu 5, 644. Furiarum 6, 605. turba 6, 611. nemorum sylva 7, 83. rerum Roma 7, 602. pars 7, 686. 11, 214. quæ semper dicetur nobis, *ara* 8, 271. tibi rerum verborumque fides 9, 279. res effecta viri 11, 14. *voc.* ô famæ pars maxima nostræ G. 2, 40. *neutr. plur.* hæc E. 10. 72. quæque grana G. 1, 199. campi spatia 3, 202. monita Æ. 3, 546. mœnia 3, 703. *regna* 7, 217. delubra 8, 716. Nerei stagna 10, 764. duo Teucrûm corpora 11, 690
maxime Cæsar G. 2, 170. Teucrorum ductor Æ. 8, 470. tu divûm rector 8, 571. Palla 11, 97
maximus orbis G. 1, 26. anguis 1, 244. imber 1, 429. Ilioneus Æ. 1, 525. Atlas 1, 745. 4, 481. 8, 136, armis, Iphytus 2, 339. pater Æ. 3, 107. Hector 5, 371. Æneas 5, 530. heros 6, 192. tu ille es 6, 845. natorum 7, 532. ultor 8, 201. æther 8, 239. virûm 10, 312. ævo 11, 237. Actor 12, 96
me, te, se, *syllabam productam habent passim, sed nullo singulari sensu*
mea, meæ, meam, mearum, meas, mei, meis, meo, meorum, meos, *passim.*
meatus Æ. 6, 849
mecum E. 1, 80. 2, 12. 28. 31. 3, 31. 4, 58. 8, 21. 25. 31. 36. 42. 46. 51. 57. 9, 37. 10, 40. G. 1, 41. 2, 8. 3, 10. Æ. 2, 285. 383. 576. 679. 2, 93. 435. 3, 149. 4, 115. 5, 635. 6, 105. 112. 351. 7, 403. 9, 51. 147. 286. 528. 10, 864. 11, 117. 467. 510. 707
medendi usum 12, 396
medendo ægrescit 12, 46
mederi nec sit mihi cura E. 8, 89
Medi G. 2, 134
media, *nom. fœm.* est nobis via E. 9, 59. ipsa, *arbos* G. 2, 297. ipsa, *in medio* Æ. 6, 518. Ardea 9, 738. *abl.* nimborum in nocte G. 1, 328. sylva Æ. 1, 318. in urbe 1, 445. testudine templi 1, 509. in morte 2, 533. in unda 3, 202. arena 4, 620. 5, 423. nave 5, 188. in valle 5, 288. de gente 5, 785. nocte super 9, 61. nocte 10, 147. *neutr. plur.* inter tela E. 10, 45. Æ. 10, 237. in arma Æ. 2, 353. inter cornua 4, 61. 5, 479. 6, 245. per mœnia 4, 74. inter numina Divûm 4, 204. inter talia 4, 663. omnia tenent sylvæ 6, 131. inter millia 9, 549. 10, 761. tempora 9, 588. agmina 10, 721. 12, 683. inter prælia 11, 541. 12, 337. inter talia verba 12, 318. in prælia 12, 346. inter lora 12, 469
Media G. 2, 126
mediæ urbis Æ. 2, 359. per Elidis urbem 6, 588. urbi 2, 240. hastæ 11, 555. Mycenæ 7, 372
mediam G. 1, 237. locavit Æ. 1, 702. se matribus infert 5, 622. cœli metam 5, 835. quietem Æ. 7, 414. frontem 9, 750. 12, 307
medias pruinas G. 1, 230. per acies 4, 82. Æ. 7, 290. inter sese conjicit 5, 618. per urbes 7, 384. inter ipsa 7, 397. Italûm per urbes 10, 41. turmas 10, 239. inter cædes 11, 648. in acies 12, 224
medica, *voc. herba* G. 1, 215. medicâ, *abl.* manu Æ. 12, 402.
medicans occulte 12, 418
medicantur sentibus G. 2, 135
medicare semina 1, 193
medicari cuspidis ictum Æ. 7, 756
medicas manus G. 3, 455
medicatis sedibus 4, 65. frugibus Æ. 6, 420
medicina hæc nostri furoris E. 10, 60
medicinæ talis Æ. 7, 772
medii nexus G. 3, 423. valli Æ. 9, 142. Nerei 10, 764. omnes 12, 696
mediis frigoribus E. 10, 65. in armis G. 2, 283. fervoribus 3, 154. æstibus 3, 331. in fluctibus Æ. 1, 113. Achivis 1, 246. in millibus 1, 495. 12, 125. tectis 1, 642. in mœnibus 2, 328. in ædibus 2, 512. in penetralibus 2, 665. ex ignibus 3, 149. in vallibus 4, 156. Aquilonibus 4, 310. scopulis 4, 382. in quibus 5, 303. in undis 6, 339. 10, 305. ædibus 8, 467. in mediis regina 8, 696. correptis, *sylvis* 10, 407. fluctibus 10, 683. in mediis sedet 11, 237. in catervis 11, 683. armis 11, 815. castris 12, 409. in conatibus 12, 910
medio, in medio, E. 3, 40. 46. G. 2, 528. 3, 16. Æ. 3, 354. 6, 282. 7, 226. 8, 675. 9, 343. 595. 12, 118. æstu G. 1, 292. æquore 1, 361. Æ. 6, 342. 10, 665. orbe G. 1, 442. de cortice 2, 74. ponto 3, 237. Æ. 3, 104. campo G. 3, 466. in honore, *sacrificio* 3, 486. in opere 3, 519. gurgite 4, 524. Æ. 5, 160. dolore 1, 390. in fluctu 1, 588. in conspectu 2, 67. 2, 213. mari 3, 73. fluctu 3, 270. venit pontus 3, 417. in antro 3, 624. cœli 6, 184. sermone

mone Æ. 4, 277. 9, 657. lapſu 4, 524. in circo 5, 110. ex hoſte 6, 111. laurus erat 7, 59. in medio Italiæ 7, 563. in crimine cædis 7, 577. curriculo noctis 8, 407. agmine 8, 588. 9, 28. 728. 11, 762. in certamine 8, 700. campi 9, 230. in ſpatio 10, 219. tumultu 11, 225. fugæ 11, 547. in clamore 11, 838. in ictu 12, 732
medios æſtus G. 4, 401. per medios Æ. 1, 444. 508. 4, 674. 10, 21. in medios 2, 123. 9 438. 10, 876. 870. 11, 149. 741. in hoſtes 2, 377. 9, 400. 554. per hoſtes 3, 283. 12, 477. 650. in Achivos 5, 497. curſu torquet nox 5, 738. in conventus 6, 753. per ignes 7, 296. inter ipſe 10, 132. in ignes 12, 201. invadit 12, 497
meditabor arundine muſam E. 6, 8
meditando uſus extunderet artes G. 1, 133
meditante Phœbo E. 6, 82
meditantem præſta taurum Æ. 10, 455
meditantur dolum retia cervis E. 5, 61
meditaris muſam avenâ, E. 1, 2
meditata Juno peſtem Inachiæ juventæ G. 3, 153
meditatur Dido amorem Æ. 4, 171
meditor capere, &c. 1, 678
medium mare E. 8, 58. Æ. 7, 810. 12, 452. in medium G. 1, 127. 4, 25. 157. Æ. 5, 401. orbem G. 1, 209. 4, 46. Æ. 3, 512. ad medium diem converſa ſtabula G. 3, 303. ſub axem 3, 351. amplexi Æ. 2, 218. agmen 2, 408. 10, 440. hoſtem 2, 508. per æquor 3, 665. ſermonem 4, 388 iter 5, 1. ſe tulit cum millibus 5, 290. axem 6, 536. ſpatium 6, 634. hunc habet turba 6, 667. ſe offert paci 7, 536. orbem cœli 8, 97. fugiſſe per ignes 10, 56. quem ducunt 10, 117. Olympum 10, 216. per medium, *dorſi* 10, 383. in æquor 10, 451. tranſverberat ictu 10, 484. per juvenem 10, 816. in medium conſulite 11, 335. per ignem 11, 787. per femur 12, 925.
medius Æ. 5, 76. 10, 379. 402. 12, 564. concidit ſcopulo G. 4, 436. quos inter venit furor Æ. 1, 352. occurrere poſſit 1, 686. prorumpit in hoſtes 7, 169
Medonta 6, 483
Medorum ſylvæ G. 2, 136.
medullas Æ. 4, 66. 8, 389
medullis G. 3, 271
Medus 4, 211
Megæram Tartaream Æ. 12, 846
Megaros ſinus 3, 689
Melampus G. 3, 550. Æ. 10, 320
Melibœa 5, 251
Melibœe E. 1, 6. 20. 43. 74. 7, 9
Melibœi E. 3, 1. 5, 87. Æ. 3, 401
Melicertæ G. 1, 437
melios fugæ nona, *dies* 1, 286. *rex apum* 4, 90. ſententia Æ. 2, 35. jaculo incedit 5, 68. remis conſequitur 5, 153. ſanguis 5, 415. pedum motu 5, 430. pars acta diei 9, 156. longè Lycus pedibus 9, 556. armis 10, 735. linguâ 11, 338. jam melior, *mihi ô* Diva, *mitior* 12, 179. victima 12, 296
meliora omnia G. 3, 456. piis dii, *reſervate* 3, 513. ſequamur Æ. 3, 188. ſequentur miſeros 12, 153
meliorem animam 5, 483
melioribus auſpiciis 3, 498. utere fatis 6, 546. annis nati 6, 649
meliſphylla trita G. 4, 63
Melite, *Nympha* Æ. 5, 825
melius E. 9, 67. G. 1, 287. 2, 63. 3, 204. ſit ponere vites &c. 2, 273. conſilia in melius referret Æ. 1, 285. confidere rebus afflictis 1, 456. orabunt cauſas 6, 849. in melius tua ora reflectas 10, 632. fuerat de re ſtatuiſſe 11, 303. in melius multa rettulit 11, 326
mella E. 3, 89. 4, 30. G. 1, 131. 5, 37. 57. 101. 141. 163. 169. 213. 228. Æ. 1, 436. 440. 4, 486
Meliæ fluvina G. 4, 278
melle Æ. 6, 420
melli G. 2, 436
membra 3, 268. 565. 4, 438. Æ. 1, 96. 695. 3, 30. 626. 4, 391. 579. 5, 279. 358. 836. 6, 220. 642. 732. 7, 415. 8, 30. 406. 425. 9, 337. 490. 708. 734. 10, 358. 868. 12, 297. 867. 951
membris G. 2, 130. 4, 418. Æ. 4. 5. 5, 431. 7, 353. 10, 217
membrorum 5, 422
meme adſum qui feci, in me convertite ferrum 9, 427. duce 12, 260
memento, *cum infinit.* E. 3, 7. G. 2, 259. Æ. 2, 549. 6, 851. 7, 126
memet 4, 606. 7, 309
meminêre ſues jactare maniplos ore G. 1, 400. quorum poëtæ 3, 90
memini E. 1, 17. 7, 69. 9, 45. 52. G. 4, 125. Æ. 1, 623. 7, 205. 8, 156. 11, 289
meminiſſe G. 1, 451. Æ. 2, 12. 6, 514. alternos volebant muſæ E. 7, 19. ſi valeam 9, 38. nemorum G. 3, 216. hæc Æ. 1, 207. hujus 1, 737. viæ 3, 202. Eliſæ 4, 335
meminiſtis 7, 645. 9, 529
meminit decedere, &c. E. 8, 88
Memmi Æ. 5, 117
Memnonis arma 1, 493
memor G. 1, 167. 2, 347. Æ. 5, 25. veteris belli Saturnia 1, 27. ille matris Acidaliæ 1, 723. dum ipſe mei 4, 336. precatur 4, 521. caſus 6, 377. ſermonum 8, 464. telorum 9, 480. tecti 10, 281. nec ſonitus 11, 802. ſis 12, 439
memora, muſa, mihi cauſas 1, 12
memorabile nomen 2, 583. 4, 94
memoranda inventa G. 4, 283
memorande, *paſtor* 3, 1. juvenis Æ. 10, 793
memorandum, quid memorandum æque? G. 2, 454
memorans talia Æ. 2, 650. hæc 5, 641. 743. 10, 680. ſic 6, 699
memorant, *narrant* 8, 339
memorate tibi has *animas* 6, 716. poteris, *illa* 7, 645. 9, 529
memoras quod, *factum* 4, 109

talenta quæ memoras Æ. 10, 531
memorat ſic 1, 635. 8, 79. 9, 324. tum 3, 182. 8, 532. bella viro 6, 890. regi nomenque genuſque 10, 149
memoratus nequicquam magiſter, *dictus* 5, 392. fama multis in oris 7, 564
memorem, *adject.* ob iram Junonis 1, 8
memorem, *verb.* an mare G. 2, 158. quam te memorem, ô virgo Æ. 1, 331. quid memorem Alciden? 6, 123. quid memorem Lapithas? 6, 601. quid memorem cædes? 8, 483
memores, *capræ*, redeunt in tecta G. 3, 316. hyemis venturæ, *apes* 4, 156. fandi atque nefandi Deos Æ. 1, 547. hyemis, *formicæ* 4, 403. apud memores ſtat gratia facti 4, 539. ſui alios fecêre merendo 6, 664. referte mea dicta Evandro 10, 491
memorat quid ferat 2, 75
memori ævo 8, 447
memorum equorum Domini 12, 534
Menalca E. 3, 13. 58. 5, 4. 64. 90. 9, 18
Menalcam 2, 15. 9, 10
Menalcas 9, 16. 55. 10, 20
mendacem finget Sinonem Æ. 2, 80
mendacis viri 8, 644
Menelaum 6, 525
Menelaus 2, 264. 11, 262
Menœte 3, 166
Menœten 5, 161. 173. 12, 517
Mœnetes 5, 164. 179
mens E. 1, 16. G. 3, 42. 4, 212. Æ. 1, 608. 2, 54. 170. 4, 449. 5, 812. 6, 727. 8, 163. 205. 420. 9, 187. 798. 10, 182. 501. 543. 11, 3
menſa E. 4, 63. Æ. 1, 740
menſæ 1, 220. 727. 2, 764. 7, 490. 8, 283. 11, 738
menſam 1, 740. 8, 279
menſarum 3, 394
menſas G. 4, 133, 378. Æ. 1, 690. 710. 3, 231. 257. 6, 606. 7, 116. 125. 10, 460
menſe primo Æ. 6, 453
menſem G. 1, 435. 3, 341
menſes E. 4, 12. 61. G. 1, 335. 4, 507
menſibus 1, 32. 115. 2, 149. 3, 139. Æ. 5, 46
menſis, *ablat.* G. 2, 101. Æ. 1, 644. 4, 602. 7, 134. 176. 8, 110. 174
menſtrua Luna G. 1, 353
menta incana 3, 311. Æ. 6, 809
mente 1, 30. 2, 407. 588. 3, 388. 4, 100. 105. 501. 649. 5, 56. 9, 292. 10, 629. 940. 11, 795
mentem G. 3, 267. 4, 757. Æ. 1, 308. 466. 647. 680. 717. 2, 316. 736. 3, 47. 4, 39. 319. 595. 5, 828. 6, 11. 10, 824. 899. 12, 37. 468. 554. 599. 841
mentes G. 3, 3. Æ. 4, 65. 487. 5, 304. 643. 11, 357. 12, 246. 609.
menti 2, 35. 4, 55. 11, 314. 12, 669
mentibus 9, 184. 234
mentiri diſcet lana colores E. 2, 41
mentiris, quo te mentiris ſatum Æ. 2, 540
mentis, *genit.* G. 4, 220. Æ. 6, 278. 12, 160
mentita tela agnoſcunt 2, 422
mento G. 3, 53. Æ. 4, 250. 6, 299
mentum 4, 216. 10, 347. 12, 307
Meonia & Meonides, &c. *quære* Mæonia
Mephitim ſævam 7, 84
mercatique ſolum 1, 371
mercede G. 2, 62. 4, 150. Æ. 7, 317
mercedis aliud erit huic E. 6, 26
mercentur magno Æ. 2, 104
merces mutabit E. 4, 39
Mercurio Æ. 4, 558
Mercurium 4, 222
Mercurius 8, 138
meremur pietate 2, 690
merendo fecêre alios ſui memores 6, 664
merente Calydone 7, 307
merentem Laocoonta ferunt expendiſſe ſcelus 2, 229
merentis ſumpſiſſe pœnas 2, 585
mereor, ſi mereor 5, 692
mergi, *nomen* G. 1, 361
mergis apricis Æ. 5, 128
mergite culmi cerealis exuberet annus G. 2, 517
merita, ut merita es Æ. 4, 547
meritâ morte Æ. 4, 696. 11, 849. irâ 8, 501
meritæ præmia palmæ 5, 70
meritas urbes 12, 852
meriti tanti 9, 256
meritis 1, 78. 11, 179. trophæis 11, 224
meri ò, *adverb.* G. 2, 40
merito Æ. 3, 667. 11, 502
meritos juvencos G. 2, 515. honores Æ. 3, 118. 264. 5, 652. 8, 189
meritum, ob meritum G. 4, 455. malis avertite numen Æ. 4, 611
mero 1, 733. 3, 526. 633
Meropem 9, 702
Meropes aliæque volucres G. 4, 14
merſare gregem fluvio 1, 272
merſas res altâ terrâ & caligine Æ. 6, 267
merſatur aries in gurgite G. 3, 447
merſêre me fata mea his malis Æ. 6, 512
merſit te ſub æquore 6, 342. me Deus æquore 6, 348. funere, *cum acc. morti demiſit* 6, 429. 11, 28. quæ fortuna viros 6, 615
merſum gurgite 10, 559
merui bene ſi quid de te 4, 317. primam laude coronam 5, 355. quoque, *hoc* 5, 801. equidem 12, 931
meruiſſe ut caderem manu 2, 434
meruiſſet fiſtula caprum E. 3, 22
meruit qualem Æ. 10, 492
meſſæ falcibus herbæ 4, 513
Meſſapi 9, 351. 365. 458
Meſſapo 9, 160
Meſſapum 11, 520
Meſſapus 7, 691. 8, 6. 9, 27. 124. 523. 10, 354. 749. 11, 429. 464. 518. 603. 12, 128. 294. 483. 550. 661
meſſem, in meſſem triticeam G. 1, 219
meſſes E. 8, 99. G. 1, 49. 103. 161. 4, 330
meſſis E. 5, 70. G. 1, 253. 314
meſſor E. 3, 42
meſſorem induceret arvis G. 1, 316
meſſoribus E. 2, 10
meta viarum Æ. 3, 714. 8, 594
metabere agros G. 2, 274
Metabus Æ. 11, 540. 564

metæ mortis Æ. 12, 546
metalla æris oſtendit venis G. 2, 165
metallis inexhauſtis Chalybum Æ. 10, 174
metallo ſimili 6, 144
metallum auri 8, 445
metam conſtituit 5, 129. tenebant 5, 159. cœli mediam nox contigerat 5, 835
metas ad Elei G. 3, 202. rerum Æ. 1, 282. luſtrare Trinacrii Pachyni 3, 429. dati pervenit ad ævi 10, 472
Methymnæo palmite G. 2, 90
metire Heſperiam jacens Æ. 12, 360
metis relictis 5, 171
Metiſci 12, 472. 623. 737. 784
Metiſcum 12, 469
metit gladio proxima quæque 10, 513
metito poſtremus G. 2, 410
metitur piſcibus æquor 4, 389
Metium Æ. 8, 642
metu 1, 261. 284. 518. 2, 685. 3, 213. 4, 164. 176. 395. 5, 390. 676. 6, 491. 7, 60. 8, 556. 9, 341. 10, 573. 11, 21. 401. 807. 12, 468. 718. 916
metuam non ego Daphnim E. 2, 27
metuenda pariter utraque vis apibus G. 4, 37
metuende Æ. 10, 557
metuendus maturis Jupiter uvis G. 2, 419
metuens formica ſenectæ 1, 186. hoc 1, 335. Æ. 1, 65. id 1, 27. eſt pericli 5, 716. ſe tegebat 9, 346. moneret, &c. 11, 47
metuent nec armenta leones E. 4, 22
metuentem expendere caſus Æ. 12, 21
metuentes Arctos tingi æquore Oceani G. 1, 246
metues hyemem 4, 239
metuet quiſquis amores dulces E. 3, 110. amnem Cocyti G. 3, 38
metui Æ. 4, 604. 6, 694
metuiſſe 10, 94
metuit nec pampinus Auſtros G. 2, 333
metum 3, 552. Æ. 1, 222. 566. 8, 431. 11, 900. 12, 110
metunt flores G. 4, 54
metus 2, 491. Æ. 1, 366. 467. 552. 3, 682. 5, 420. 6, 276. 807. 7, 438. 9, 90. 10, 9. 11, 732. 12, 316
metuunt 6, 733
Mevi E. 3, 90
meum Æ. 2, 666. 4, 318. 6, 112. 8, 144
meus E. 3, 23. 66. 76. Æ. 1, 235. 2, 522. 6, 835. 8, 168. 10, 902
Mezentii 11, 7
Mezentius 7, 648. 654. 8, 7. 482. 501. 9, 522. 586. 10, 150. 204. 689. 714. 729. 742. 762. 768. 897. 11, 16
mî, *id eſt*, mihi 6, 104
micans ignea rima 8, 392
micant æratæ peltæ 7, 743. lumina rara 9, 189. ſemianimes digiti 10, 396
micantia æra 2, 734. fulgura 9, 733
micat auribus, *equus* G. 3, 84. linguis ore triſulcis 3, 439. Æ. 2, 475. ignibus æther 1, 94. æreus enſis 7, 743. gemma 10, 134. oculis ignis 12, 102
migrantes cernas 4, 401
migrate coloni E. 9, 4
mihi, *paſſim*
miles 1, 71. Æ. 2, 7
Mileſia vellera G. 3, 306. 4, 334
milio 1, 216
milite Æ. 2, 20. 495. 3, 400. 9, 161. 11, 516. 546
militia 11, 261. 585
militiam 8, 516
mille agnæ E. 2, 21. Oreades Æ. 1, 503. carinæ 2, 198. varios colores 4, 701. 5, 89. viis 5, 90. coloribus 5, 609. ſequentia tela 6, 110. annos 6, 748. nocendi artes 7, 337. viros 7, 653. populos 7, 725. duros labores 8, 291. carinis 9, 148. manus juvenum 10, 167. rapit, *viros* 10, 178. mittit viros 11, 61. quos mille die victor ſub Tartara miſi 11, 397. vias 12, 753
millia quam multa avium G. 4, 473. quot millia nunquam venêre, &c. Æ. 2, 331. multa daret letho 5, 806. tot gentes Italæ 9, 132. inter media 9, 549. 10, 761
millibus in mediis 1, 495. 12, 125. multis 5, 75. 289. his 8, 496. Volſcorum 11, 167.
Mimanta 10, 702. 706
minaces fibræ G. 1, 484. fluvios 3, 77
minaci ſcopulo Æ. 8, 668
minæque murorum ingentes 4, 83
minans, *machina* 2, 240
minantem Lapithis cratere Hylæum G. 2, 457
minanti ſimilem illum Æ. 8, 649
minantur in cœlum ſcopuli 1, 166. bellum armenta 3, 540
minaris infandum caſum, fortuna 8, 578. mortem 10, 900
minas G. 3, 421. Æ. 3, 26. 4, 44. 6, 113. 8, 60. 10, 451. 695
minatur uſque, *ornus* illa 2, 628. ſaxum undis, *Centaurus* 10, 196. Lauſo 10, 810. *ſe*, dejecturum arces Italûm 12, 654. 760
Mincius, *fluvius* E. 7, 13. G. 3, 15. Æ. 10, 206
Minerva G. 1, 18. Æ. 8, 409
Minervæ G. 4, 246. Æ. 2, 31. 189. 404. 3, 531. 5, 284. 6, 840. 7, 805. 11, 259
Minervam 8, 699
minetur mortem mihi 11, 348
minimè, *adv.* quod minimè reris 6, 97
minioque rubentem E. 10, 27
Minionis arvis Æ. 10, 183
minis 8, 40. 371
miniſteria fœda 7, 619
miniſterium triſte 6, 223
miniſtrant fluvioſque, farraque G. 3, 126. flammas Æ. 1, 217. Bacchum 8, 181
miniſtrantem platanum potantibus umbram G. 4, 146
miniſtras paciſque bellique quas ſibi delegit Æ. 11, 658
miniſtrat rorem G. 2, 213. tædas ſylva 2, 431. furor arma Æ. 1, 154. animum 5, 640. vires animumque 9, 764. velis 10, 218. vires 11, 71
miniſtri pares ætate 1, 709
miniſtris Phrygiis comitata 2, 580
miniſtro Calchante 2, 100
miniſtros inter cunctantes 3, 488
minitans exciſurum urbem 12, 762

Minoia regna Æ. 6, 14
minor Argitis, *parva* G. 2, 99. nec ipſo monte, *fluctus* 3, 240. nec minor uſus erit 3, 306. nec minor mihi cura tui Æ. 5, 803. nec minor Euryali cædes 9, 342. nec minor in caſtris luctus 9, 452. nec minor Clytio genitore, *nec inferior* 10, 129
minorem germanam Turni 9, 593
minores, *ætate*, apes G. 4, 180.
minores, *poſteri* Æ. 1, 536. 737. 3, 165. 6, 822. 8, 268
Minos 6, 432
Minotaurus 6, 26
minus via lædet E. 9, 64. obvia Æ. 3, 499. nec minus G. 1, 393. Æ. 3, 482. 6, 475. 8, 465. 10, 812. 11, 204. 12, 746. quominus G. 3, 319. haud minus Æ. 3, 561. 11, 755. 12, 481. minus atque minus 12, 616. nec minus interea G. 2, 429. 3, 311. Æ. 1, 637. 6, 212. 7, 572. 12, 107
minutatim morbo collapſa oſſa G. 3, 485
mira, *abl.* arte Æ. 9, 304. *neutr.* ea videri 10, 267
mirabar quid vocares Deos E. 1, 37. duces Teucros Æ. 3, 161
mirabere nubem apum trahi vento G. 4, 60. morem illum, adeo placuiſſe apibus 4, 197
mirabile dictu G. 2, 30. 3, 275. 4, 554. Æ. 1, 443. 2, 174. 4, 182. 7, 64. 8, 252. 12, 252. dictu monſtrum 2, 680. 3, 26. monſtrum 8, 81. 9, 120. viſu monſtrum 10. 637. donum 1, 656. viſu 7, 78
mirabitur oſſa grandia G. 1, 497
mirabor ariſtas E. 1, 70
miracula in omnia rerum ſeſe transformat G. 4, 441
mirans domum genitricis 4, 363
miranda hæc videntur Æ. 1, 498
mirantibus hæc 6, 855
mirantur Gargara ſuas meſſes G. 1, 103. dona Æneæ, Iülum Æ. 1, 713. molem equi 2, 32. undæ 8, 91. corda inertia Teucrûm Æ. 9, 55
mirata, quos certantes mirata eſt juvenca, *canentes* E. 8, 2. *illos*, euntes Trojæ juventus Æ. 5, 555. buxum volubile, *turbo* 7, 382
miratum mala puellam E. 6, 61
miratur lumen Olympi 5, 56. Rhodope Orphea 6, 30. novas frondes G. 2, 82. molem Æneas Æ. 1, 425. operum laborem 1, 460. currus virûm inanes 6, 651. *illam*, turba matrum 7, 813. nemus *mirantur & undæ* 8, 92. Æneas 8, 310. 619. dona parentis 8, 730
miratus quis præmia Olympiacæ palmæ G. 3, 49. adventum, *navium* Æ. 5, 35. motuſque tumultu 6, 317. juſſa ſuperba 10, 446
mirer, juſtitiæ ne prius, *te*, mirer belline laborum? *ob juſtitiam, &c.* 11, 126
miretur Græcia campos Elyſios G. 1, 38. primis te ab annis Æ. 8, 517
miris modis G. 1, 477. 4, 309. Æ. 1, 358. 7, 89. 10, 822
miro amore 3, 298. 7, 57. honore colebat 4, 458
miror magis E. 1, 11
miſcebant operi metum Æ. 8, 432
miſcens, *terram*, diluvio 12, 205
miſcent prælia G. 2, 282. 3, 220. Æ. 10, 23. ſpumas argenti G. 3, 449. inania murmura Æ. 4, 210. ſe maria 9, 714. inter ſeſe vulnera 12, 720
miſcentem agmina, *turbantem* 10, 721
miſcentur denſæ circà regem, *apes* G. 4, 76. animalia 4, 311. æſtu arenæ Æ. 3, 557. in unum ſors & virtus 12, 714
miſcere cœlum terramque 1, 138. Hymenæos luctu 12, 805
miſceri litora, *perturbari* G. 1, 359. murmure pontum Æ. 1, 128. murmure cœlum 4, 160. populos 4, 112. clamoribus æquor 4, 411. æratas acies ex agmine tanto 7, 704. vario pectora motu 12, 217
miſcet turbam Æ. 1, 195. ſe viris 1, 444. incendia 2, 329. magno ſe corpore, *mens* 6, 727. prælia 12, 628
miſcetis odores E. 2, 55
miſcetur gemitu domus interior Æ. 2, 487. pulvere campus 12, 445
miſcueruntque herbas G. 2, 129. 3, 283
miſcuit maria cœlo Æ. 5, 791
Miſene 6, 189
Miſenum 6, 162. 212
Miſenus 3, 239. 6, 234
miſer involvitur aris 12, 292
miſera ante diem, *Dido* 4, 697
miſerabere res fractus G. 4, 240
miſerabile corpus E. 5, 21. Æ. 11, 58. carmen G. 4, 514. exitium 4, 532. viſu Æ. 1, 115. vulgus 2, 798. miſerabile 12, 338
miſerabilis Orpheus G. 4, 454.
miſeræ Cremonæ E. 9, 28. *Didoni* Æ. 1, 348. *ſibi* 1, 723. mihi 4, 315. 420. 12, 873. matri 9, 216. 484. *matris* 9, 475. ſenectæ 12, 58. *plur.* ô *matres* 5, 623. cives 5, 671. primitiæ 11, 156. Latinæ 12, 604
miſeram me G. 4, 494. Eurydicen 4, 526. quam Æ. 9, 285. mortem 10, 829. 11, 881
miſeranda, *nom. fœm.* tempeſtas G. 3, 478. lues Æ. 3, 138. cultu, *forma viri* 3, 591. manus 11, 259
miſerandæ, *Camillæ* 11, 593
miſerande puer 6, 882. 10, 825. 11, 42. jaceres 10, 327
miſerandus Mneſtheus 5, 509
miſerans G. 2, 499. Æ. 5, 452. 10, 823
miſerantem incommodo noſtra 8, 74
miſerantur iram inanem 10, 758. iniquam Turni ſortem 12, 243
miſerari caſum inſontis amici 5, 350
miſerat, quem miſerat Æneæ comitem, *dederat* 9, 177. quem ad Trojam 9, 547. quem genitor 9, 583
miſerata, *nom fœm.* dolorem Juno 4, 693. *noſtri*, genitrix 10, 234. animo repreſſit juvenem, *Juno* 10, 686. *vox* ô ſola

ô ſola miſerata labores Trojæ Æ. 1, 601
miſerate labores Trojæ 6, 56
miſeratus agreſtes ignaros viæ G. 1, 41. Romam 1, 496. eſt amantem Æ. 4, 370. eſt ab cœlo, *tui Jupiter* 5, 727. amorem 6, 28. ſortem 6, 332. euntem eſt 6, 476
miſêre exitium apibus G. 4, 534. ſaltu corpora ad terram Æ. 2, 566. quos de collibus 7, 727. te in prælia 7, 744. quos populi duces 11, 430
miſerebitur hoſtis 2, 645
miſerere nil noſtri E. 2, 7. laborem Æ. 2, 143. domus labentis 4, 318. ſororis 4, 435. natique patriſque 6, 117. *mei* 9, 495. 12, 777. precantis 10, 598. tuorum 11, 365. 12, 653. parentis 12, 43. ſenectæ 12, 934
miſereſcimus ultro 2, 145
miſereſcite regis 8, 573. ô Venti 10, 676
miſeret te lapſorum 5, 354. nec te gnatæque tuique 7, 360. Æneæ 9, 787
miſeri, *genit.* unius 2, 131. Sichæi 4, 20. fratris 12, 636. *plur. nom.* parentes G. 3, 262. Troës Æ. 1, 528. nos 2, 248. Teucri 2, 459. Latini 11, 203. *voc.* ô cives 2, 42. fugite 3, 639
miſeris 1, 634. 2, 199. 6, 721. 736. 8, 736. 9, 472. 10, 61
mortalibus G. 3, 66. Æ. 11, 182. nautis G. 3, 313. Laurentibus Æ. 8, 537. civibus 11, 119. agricolis 12, 452
miſerit Orco tot juvenum primos 9, 785
miſero mihi E. 2, 58. Æ. 2, 70. 10, 849. tumultu 2, 486. fato 2, 738. da dextram 6, 370. complexu 8, 488. patri 11, 63. *Cupento* 12, 541. fratri 12, 813. 881
miſerorum culpam morte piabunt 2, 140. viſceribus & ſanguine veſcitur 3, 622
miſeros cives E. 1, 73. Æ. 11, 360. aconita legentes G. 2, 152. Penates 2, 505. artus 3, 483. Æ. 2, 215. Troas 10, 89. meliora ſequentur 12, 153
miſerrima ipſa Æ. 2, 5. cædes 2, 411. Dido 11, 885. 4, 117. *ſoror* 4, 437
miſerrime conjux 2, 519
miſerrimus 2, 655. 6, 618
miſerum carmen E. 3, 27. Sinonem Æ. 2, 79. quid laceras? 3, 41. amorem 5, 655. (miſerum) 6, 21. 12, 646
miſi mala decem E. 3, 71. claſſem ad Pergama Æ. 4, 426. regem ſub Tartara 8, 563. quos ſub Tartara 11, 397
miſit ſub amnem G. 4, 362. *me* huc in arma Æ. 2, 87. præceps ſe corpore ad undas 4, 254. Irim de cœlo Juno 5, 605. nos ad limina 7, 221. quos 7, 715. quem 7, 762. regni coronam cum ſceptro 8, 506. Irim de cœlo ad Turnum 9, 2. cœlo ſe 10, 634. mentem Æneæ 12, 554
miſſa Trojâ gens G. 2, 385. alnus Pado 2, 452. haſta Æ. 10, 339. 11, 799
miſſæ haſtæ 10, 457
miſſi exploratores 11, 511
miſſile, *ferrum* 10, 421. 12, 278. telum 10, 773
miſſilibus 9, 520. 10, 716. 802
miſſo certamine 5, 286. 445
miſſos fratres 12, 516
miſſu regis 7, 752
miſſum te ſub pericula 9, 483
miſſuram, *ſe* hoc ſignum 8, 534
miſſus, *aries in undas merſus* G. 3, 447. ad Trojam Æ. 3, 595. à ſede anguſta Pelori Boreas 3, 688. ab Jove 4, 356. 377. ab æthere 4, 574. in imperium 6, 812. ab Argis 10, 779
miſta, *nom. fœm.* Deo mulier 7, 661. *abl.* irâ 10, 742. cruor arenâ, 12, 340. *neutr. plur.* acantho colocaſia E. 4, 20. cum ſanguine vina Æ. 9, 349. lilia 12, 68
miſtæ glomerantur, *apes* G. 4, 79
miſtas corylis ulmos E. 5, 3
miſti Creteſque, Driopeſque Æ. 4, 145. Sicani 5, 293. Latini 11, 134
miſtis nymphis E. 10, 55
miſto pulvere Æ. 2, 609. tumultu lætitia 3, 99. inſania luctu 10, 871. 12, 667. agmine 11, 880
miſtum ſpumis cruorem G. 3, 516. genus Æ. 6, 25. Auſonio ſanguine genus 12, 838
miſtus matre Sabellâ 8, 510. dolor 10, 398
mites uvas G. 1, 448
miteſcent ſæcula poſitis bellis Æ. 1, 295
miteſcere diſcat malis E. 10, 61
miti Baccho G. 1, 344
mitia poma E. 1, 81
mitigat quam nec pietas Æ. 5, 78
mitis vindemia G. 2, 522. Thybris Æ. 8, 88
mitrâ, *abl.* 4, 216
mitræ 9, 616
mittam altera, *mala* E. 3, 71. te in pericula Æ. 9, 200
mittamus funera Teucris 12, 629
mittant ſub juga Heſperiam 8, 148. ſe in fœdera æterna ambæ gentes 12, 191
mittatur ad urbem 11, 27
mitte E. 3, 76. in Venerem pecuaria G. 3, 64. de pectore curam Æ. 6, 85
mittent tumulo ſolemnia 6, 380
mittêre, *in* fines Italos 3, 440
mitteret ſub leges totum orbem 4, 231. in imperium 11, 47. quos umbris 11, 81
mittes G. 3, 323. 4, 545
mittet tibi ſigna Bœotes 1, 229
mittetur Achilles ad Trojam E. 4, 36
mitti viros qui, &c. Æ. 9, 193. plurima jubes 11, 352
mittimur per Elyſium 6, 744
mittimus hos illi hœdos E. 9, 6. ſcitatum oracula Æ. 2, 125
mittit ebur India G. 1, 57. inferias Orphei 4. 553. ſociis tauros Æ. 1, 637. nos ad limina 3, 155. alias ſub Tartara, *animas* 4, 243. ad Tartara 6, 543. ſe ab æthere 9, 645. fulgura clypeo 9, 753. quos, *ad bellum* 10, 351. huic comitem Buten 12, 362. Onythen neci 12, 514
mittite timorem 1, 207. hæc munera noſtro cineri 4, 623
mittitur 8, 9

ito ea quæ, &c. Æ. 11, 256.
trum falſa ad cœlum inſom-
nia manes 6, 896. animas in
ingerta pericula 9, 663
xtri Cretes 4, 145. Latini 11,
134
xtocue metu 11, 807
nſylus E. 6, 13
neſthea Æ. 4, 288. 12, 561
neſthecque 5, 184
neſtheus 1, 116. 189. 194. 210.
218. 493. 494. 9, 171. 306.
779. 812. 10, 143. 12, 127.
384. 443. 459. 549
oilis cœli humor G. 1, 417.
eras 3, 165
bilitate 4, 175
di haud ignara 10, 247
dis miris G. 1, 477. 4, 309.
Æ. 1, 357. 6, 738. 7, 89. 10,
822
o, *ſimpliciter*, *vel cum ſubj.*
E. 1, 14. 4, 8. 9, 27. G. 1,
419. 2, 285. 3, 10. 73. Æ. 1,
393. 405. 2, 160. 3, 116. 4,
50. 109. 5, 25. 438. 493. 7,
263. 9, 43. 141. 11, 141
odo, quocumque modo E.
5, 50. quo quamque modo
G. 2, 226. quoque modo 4,
120. 284. quo quemque mo-
do Æ. 3, 459. 6, 892. quo
puer ipſe modo 5, 599. Del-
phinum, *more* 9, 119. fulmi-
nis 9, 706
dos hos natura dedit G. 2,
20. canoros dant per colla
cycni Æ. 7, 701
odulabor avenâ E. 10, 51
odulans alterna notavi 5,
14
odulatus avenâ carmen Æ.
1, 1
odum ſupra eſt illis ira G. 1,
236. exigit Æ. 4, 475. poſi-
tura exitiis 7, 129. ſervare
10, 502. carinis præcipiant
11, 328
odus quis adſit amori? E. 2,
68. & quis erit 10, 28. inſe-
rere G. 2, 73. nullus lateri
3, 54. orandi qui ſit 4, 537.
ſed quis erit Æ. 4, 98. quis
rebus dexter 4, 294. ſiquis
12, 157
Mœcenas G. 1, 2. 2, 41. 3, 41.
4, 2
mœnia Æ. 1, 11. 263. 281. 370.
414. 441. 649. 2, 187. 193.
234. 242. 252. 294. 298. 705.
3, 17. 85. 100. 159. 398. 501.
704. 4, 74. 96. 220. 325. 655.
5, 3. 633. 717. 737. 798. 811.
6, 541. 549. 631. 7, 731. 145.
153. 670. 8, 165. 385. 715. 9,
39. 144. 160. 196. 218. 241.
286. 524. 10, 22. 119. 167.
11, 288. 323. 506. 619. 629.
871. 900. 12, 148. 193. 361.
579. 585. 620. 670. 706. 745
mœnibus G. 4, 193. Æ. 1, 99
2, 328. 3, 255. 322. 345. 5,
624. 9, 676. 720. 805. 10,
469. 11, 567. 884. 895. 12,
116
mœrens philomela G. 4, 511.
ſola Æ. 4, 32
mœrentem fraternâ morte ju-
vencum G. 3, 519. magno
corpore Nilum Æ. 8, 711.
alloquitur 10, 860
mœrentes cinerem 11, 211
mœrentia pectora 1, 201
mœrentis Iüli 12, 399
mœrentum ſororum 11, 216
mœret ſola domo 4, 82
Mœri E. 9, 1
Mœrim 8, 98. 9, 53
Mœris 8, 96. 9, 16
Mœſia, *vel* Myſia, G. 1, 102
mœſta, *nom. fœm.* digreſſu An-
dromache Æ. 3, 482. vita
10, 820. phalanx 11, 92.
voc. Amarylli E. 1, 37
mœſtæ, *genit.* conjugis Æ. 12,
30. *plur.* vittis & cupreſſo a-
ræ 3, 64. Iliades 11, 35
mœſtam ſororem 4, 476. Eri-
phylen 6, 445
mœſtas voces 2, 280. 11, 482.
aras 5, 48
mœſti, *genit.* Iüli 12, 110. pa-
rentis 10, 840. *plur.* 6, 434.
9, 471. 11, 52. 226. 454
mœſtis queſtibus G. 4, 515
mœſtiſſimus Hector Æ. 2,
270
mœſto vultu 6, 156. luctu 11,
38
mœſtorum parentum 2, 681
mœſtos 6, 333
mœſtum ebur illacrymat tem-
plis G. 1, 480. timorem Æ.
1, 206. hunc 6, 340. amo-
rem 10, 191. ignem funeris
11, 189. quem 12, 44. Ony-
ten 12, 514. furorem 12,
601
mœſtus, *ego* 2, 769. gemitus 9,
498. induit ſupremum ho-
norem 11, 76
molâ manibuſque piis 4, 517
molam ſparge E. 8, 82
molaribus Æ. 8, 250
mole G. 3, 370. Æ. 3, 579. 656.
5, 118. 223. 431. 6, 232. 7,
387. 8, 199. 3, 35. 542. 10,
771. 12, 161. 575
molem 1, 65. 425. 2, 150. 185.
5, 790. 6, 727. 9, 516
moles 1, 139. 2, 497. 608. 8,
191. 11, 130
molibus urbem oppugnat 5,
439. conſtructam magnis 9,
711
molimur claſſem 3, 6
molior muros urbis 3, 132
molire bipennem validam in
vites G. 4, 331
moliri inſidias avibus 1, 271.
moram Æ. 1, 415. arcem 1,
428. me talia 1, 568. fugam
2, 109. tecta 7, 127. 290
moliris ſuper tua laude labo-
rem 4, 273. claſſem 4, 309
molis tantæ erat condere gen-
tem 1, 37
molita viam per oras clypei,
haſta 10, 477
molitur fulmina G. 1, 323.
ſuper ſua laude laborem Æ.
4, 233. inter 6, 477. locum
7, 158. habenas manibus 12,
327. morbos Deûm rex 12,
852
molitus arator terram G. 1,
494
molle ſiler 2, 12. pecus 3 299.
Æ. 9, 341. feretrum 11,
64
molles, *nom.* caſtaneæ E. 1,
82. Sabæi G. 1, 57. ſomni
2, 470. *acc.* ſomnos 3, 435.
aditus Æ. 4, 423. thyrſos 7,
390
molli junco E. 2, 72. acantho
3, 45. herbâ 3, 55. ariſtâ 4,
28. violâ 5, 38. Hyacintho
6, 54. vittâ 8, 64. clivo 9,
8. G. 3, 293. lanâ 2, 120.
collo 3, 204. umbrâ 3, 464.
tactu Æ. 2, 683. fronde 4,
147. amplexu 8, 388. auro
10, 138. 818. pluma 192
mollia vaccinia E. 2, 50. prata
10, 41. oſcilla G. 2, 389. haud
mollia juſſa 3, 41. Æ. 9, 804.
crura G. 3, 76. penſa 4, 348.
colla Æ. 11, 622. haud mol-
lia fata 12, 25
mollibus foliis E. 5, 31. pratis
G. 2, 384. capiſtris 3, 188.
ſtabulis 3, 295. villis 3, 386.
ſertis Æ. 7, 488. ſtratis 8,
415. pilentis 8, 666. undis
9, 817. ſtimulis haud mol-
libus

libus Æ. 11, 452. 728
mollior herba ſomno E. 7, 45. æſtas G. 1, 312. undis ibat Euphrates Æ. 8, 726.
mollis, *nom.* amaracus 1, 697. flamma 4, 66. *gen.* acanthi G. 4, 137. violæ Æ. 11, 69
molliſſima, *neutr.* vina G. 1, 341. fandi tempora Æ. 4, 293
mollitque animos 1, 61
mollite fructus feros colendo G. 2, 36
molliter oſſa quieſcant E. 10, 33
mollius ſpirantia æra Æ. 6, 847. locuta eſt 7, 357
Molorchi G. 3, 19
Moloſſum 3, 405
momordit humum ore Æ. 11, 418
mone, Diva, vatem 7, 41
moneat convellere funem G. 1, 457
monebat ſic Jupiter Æ. 7, 110
monebo 3, 436
monent juſſa Heleni 3, 684
monere ita viſa eſt 4, 557
moneret quid menſtrua Luna G. 1, 353. multa horrenda Æ. 3, 712. acres eſſe viros 11, 47
moneri te noſtrâ voce 3, 461
monet inſtare tumultus G. 1, 465. Turnum ſuccurrere Lauſo Æ 10, 439
monile 1, 658
monilia 7, 278
monimenta 3, 102. 486. 4, 498. 6, 26. 512. 8, 312. 356. 12, 945
monimentum & pignus amoris 5, 538. ſui 5, 572
onita Carmentis Nymphæ 8, 336
moniti, *plur.* 2, 183. 3, 188. 6, 620
monitis 4. 331. 8, 504. 10, 110. 689.
monitu 4, 282. 465. 6, 533. 9, 501. 10, 397
monituſque datos 7, 102
Monœci 6, 830
mons 1, 109. 3, 92. 105. 12, 687
monſtra G. 1, 185. Æ. 3, 59. 583. 6, 285. 729. 7, 270. 8, 289. 698. 9, 128
monſtrabat talia 3, 690
monſtrante viam Deâ 1, 386
monſtrantem vulnera 6, 445
monſtrantur campi Æ. 6, 440. hic ſpecus & ſpiracula Ditis 7, 569
monſtrarat caput 1, 448
monſtrat 4, 498. 8, 337. 343. quà ſemita 1, 422. fortuna ſalutis viam 2, 388. flaminа inventa 6, 8. ira conferre manum 9, 44
monſtrata mihi ſacerdos 4, 483. piacula 4, 636
monſtratas iras G. 4, 549
monſtrate ſiquam vidiſtis ſororum &c. Æ. 1, 325
monſtrator puer aratri G. 1, 19
monſtrent cœli vias & ſydera 2, 477
monſtris E. 6, 76. Æ. 5, 849. 3, 307. 5, 659. 7, 81. 376. 780
monſtro G. 3, 152. Æ. 5, 849. 7, 348. 8, 198. 12, 246. 874.
monſtrum G. 4, 554. Æ. 2, 245. 680. 3, 26. 214. 658. 4, 181. 5, 523. 7, 328. 8, 81. 9, 120. 10, 637
montana caſtella 5, 440
montano flumine torrens 2, 305
monte G. 3, 240. Æ. 3, 655. 4, 159. 6, 234. 7, 697. 11. 849
montem G. 3, 213. 373. Æ. 1, 85. 2, 804. 7, 713. 8, 231
montes E. 5, 28. 63. 6, 41. 66. G. 1, 283. 2, 260. 3, 254. 270. 412. 535. 4, 461. Æ. 1, 65. 2, 636. 3, 206. 508. 4, 151. 155. 8, 692. 11, 810. 12, 113
monti 12, 135
montibus E. 1, 84. 2, 5. 21. 5, 8. 6, 53. 72. 7, 56. 10, 32. G. 1, 43. 342. 358. 2, 111. 4, 112. 433. 474. Æ. 1, 611. 2, 626. 3, 6. 235. 644. 675. 4, 164. 491. 6, 182. 774. 7, 387. 563. 758. 8, 53. 321. 692. 9, 92. 674. 10, 544. 707. 766. 11, 569. 836. 12, 523.
montis E. 5, 76. 8, 59. G. 2, 186. 4, 361. 419. Æ. 1, 59. 249. 2, 15. 3, 274. 575. 5, 35. 6, 60. 7, 674. 8, 191. 221. 9, 569. 10, 128. 699. 11, 320. 513. 526. 12, 684
montoſæ Nurſæ 7, 744
monuiſſet cornix ab ilice E. 9, 5
Mopſe 5, 1. 10. 8, 29
Mopſo 8, 26
mora E. 3, 52. G. 2, 482. 3, 110. 4, 185. 548. Æ. 1, 750. 2, 701. 3, 207. 473. 548. 5, 140. 368. 458. 639. 749. 6, 177. 7, 156. 10, 622. 11, 19. 713. 12, 11. 74. 541. 553. 565. 889
moræ 2, 282. 3, 453. 9, 143. 232. 10, 400.
moram E. 10, 12. Æ. 1, 418. 10, 428
morandi cauſas innecte 4, 51
morando ſuſtinuit ipſum 10, 798
morantem te his terris 4, 568. Gyan 5, 184
morantes G. 4, 28. 70. Æ. 7, 620
moranti longo tempore G. 3, 565
morantur nautæ Æ. 5, 207. diem 5, 766. nec juſſa viri 6, 40. ſaxa 11, 297
morari 6, 487. 12, 676
moras G. 3, 43. Æ. 4, 407. 569. 7, 315. 8, 443. 9, 13. 10, 485. 658. 888. 12, 431. 699
morata paulum lacrymis & mente 4, 649
moratur 4, 535. 7, 253. 9, 368. 439. vocibus 1, 674. me 2, 287. quæ ſegnities 2, 373
moratus haud multa 3, 610. 12, 506. nec plura 5, 381. in ſtirpe 12, 781
morbi G. 3, 67. 471. 4, 397. 532. Æ. 6, 275
morbo G. 3, 478. 485. 561. 4, 252. 318.
morborum 3, 440
morbos 3, 552. Æ. 10, 274. 12, 851
morbus G. 3, 504
mordet junctûras laterum fibula Æ. 12, 274
more patrum G. 3, 177. Æ. 11, 187. quo ſolent G. 3, 461. ſuo 4, 66. feræ Æ. 4, 551. parentum 6, 223. veteris Dei 7, 204. hoc 7, 617. turbinis atri furens 10, 604. daret jura 7, 247. de more 1, 322. 3, 65. 369. 4, 57. 5, 96. 6, 39. 7, 357. 8, 344. 544 10, 832. 11, 35. 142. ex more 5, 244. 8, 186. ſine more 5, 694. 7, 577. 8, 635
morem Cœli varium G. 1, 51. illum placuiſſe apibus 4, 197. hunc Æ. 1, 543. 5, 596. hunc ſacrorum 3, 408.

imponere pacis E. 6, 852. rituſque ſacrorum 12, 836. in morem fluminis G. 1, 245. in morem picis 2, 250. in morem caſtrorum Æ. 7, 159. in morem ſtagni 8, 88. in morem fulminis 11, 616. in morem, *de more* 5, 556. 1, 282. in morem Pæonium 12, 401. ſupra morem G. 2, 227
morer quà tibi lucem arte Æ. 12, 874
morere 2, 550. 4, 547. 10, 600. 743
morerentur 2, 439
mores dicam & populos G. 4, 5. viris ponet Æ. 1, 268. virûm 6, 683. dabunt 9, 254. tenebunt 12, 834
moretur tædas 7, 388
mori E. 2, 7. Æ. 2, 317. 3, 323. 4, 475. 564. 11, 895. 12, 646
moriamur 2, 353. 4, 660
moribunda, *fœm. nom.* cecidit, &c. G. 3, 488. dextra Æ. 10, 341. *neutr.* membra 6, 732
moribundam cui me deſeris? 4, 323
moribundum extendit 5, 374
moribundus 10, 590
moriemur 2, 670. 4, 659
moriens E. 2, 38. 7, 57. 8, 20. 10, 67. Æ. 7, 2. 9, 350. 362. 436. 443. 754. 10, 489. 11, 418. 669. 816
morientem 4, 674
morientia lumina 10, 463. corpora 11, 665
morientibus herbis G. 1, 107. ea viſa ſalus 3, 510
morientis E. 8, 60. Eliſæ Æ. 4, 610. vultum 10, 821
morientium gemitus 11, 633
morire 2, 524. 11, 857
Morini extremi hominum 8, 727
moris ſanguineis pingit E. 6, 22
moritura, *fœm. nom.* Æ. 4, 415. 519. 604. 12, 55. 602. virgo G. 3, 263. puella 4, 458. Dido Æ. 4, 308
morituræ quo ruis? 10, 811
morituris G. 3, 501
moriturus Æ. 2, 408. 511. 9, 400. 554. 10, 881. 11, 741
moriuntur vituli G. 3, 494
moror dum E. 8, 106. quidve Æ. 2, 102. quid 4, 325. 6, 528. nec dona Æ. 5, 400. vitam 11, 177. nil 11, 365
mors Æ. 4, 385. 11, 167
morſibus G. 4, 237
morſu Æ. 1, 173. 2, 215. 10, 707. 12, 755
morſus 3, 394. 7, 112. 755. 12, 782
mortale ſonans 6, 50
mortalem aliquem 7, 771. formam 9, 101
mortales G. 1, 147. Æ. 9, 657. 10, 376. viſus 2, 605. 4, 277
mortali ab hoſte 9, 95. manu 10, 375. vulnere 12, 797
mortalia E. 8, 35. Æ. 1, 466. corda G. 1, 123. 330. arma Æ. 1, 546. 10, 30. pectore 3, 56. 4, 412.
mortalibus G. 1, 237. 3, 66. Æ. 2, 142. 268. 10, 274. 759. 861. 11, 182. 12, 850
mortalis, *nom.* egeſtas G. 3, 319. vultus Æ. 1, 332. ego, *ſi nunc eſſem* 12, 882. *genit.* vitæ G. 4, 326
morte 3, 512. 518. Æ. 2, 140. 447. 533. 3, 333. 4, 17. 244. 375. 436. 502. 644. 696. 5, 476. 483. 6, 121. 163. 444. 8, 488. 709. 9, 348. 445. 10, 386. 641. 673. 849. 11, 159. 444. 796. 839. 846. 849. 12, 679
mortem G. 4, 218. Æ. 1, 95. 2, 359. 645. 4, 451. 6, 569. 9, 363. 401. 10, 829. 880. 900. 11, 348. 644. 881. 12, 41. 760
mortes per omnes 10, 854
morti G. 4, 226. Æ. 2, 62. 127. 5, 691. 6, 522. 9, 552. 599. 10, 662. 11, 115. 197. 12, 257. 464
mortiferum bellum 6, 279
mortis G. 3, 68. 482. Æ. 2, 369. 4, 662. 9, 736. 10, 791. 12, 74. 546. 879
mortua corpora E. 3, 15
mortuus eſſe Æ. 8, 485
mos G. 3, 224. Æ. 1, 340. 7, 601. 731. 8, 316
motantibus Zephyris E. 5, 5
motat latas feſſum Æ. 3, 581
motibus G. 1, 475
motos componere fluctus Æ. 1, 139
motu G. 1, 329. 4, 68. Æ. 12, 217. 503. aquarum G. 4, 365. pedum Æ. 5, 430
motus, *acc.* G. 1, 420. Æ. 4, 297. 11, 225. det incompoſitos G. 1, 350. *eſt* tumultu Æ. 6, 317
movebant quem nulla tela 2, 726
movebat ſe navis 5, 280. caſtra aciemque 11, 446
movebit viros in arma 6, 813
movebo arcana fatorum 1, 266. Acheronta 7, 312
movemus caſtra 3, 519
movendus pulvis G. 2, 418
movens jugera foſſor 2, 264
multa animo Æ. 3, 34. 10, 890. multa, *parans* 5, 608. bella 12, 333
movent in prælia Martem 4, 603
moventem ſe vaſtâ mole, *Polyphemum* 3, 656. ſaxum 12, 904
moventes nova bella 6, 820
moveo majus opus 7, 45
moveor nil ſuper imperio 10, 42
movere tellurem G. 2, 316. non poſſunt animum prata 3, 521
moveret quo fletu manes 4, 505. quem Caſſandra Æ. 3, 187
moveri pontum G. 1, 130. ſylvas Aquilone 1, 460. mons Æ. 3, 91. nunquam conceſſa fatis 3, 700. juga ſylvarum 6, 256. abſiſte 6, 399. 11, 408. portis in arma pubem 7, 429. tela manuſque 10, 432. totum bellum 10, 626
movet Germania bellum G. 1, 509. ſigna 3, 236. ſi te nulla gloria rerum Æ. 4, 272. nemo ordine palmam 5, 349. ſi te nulla pietatis imago 6, 405. nec purpura regem 7, 252. hunc decus formæ 7, 473. manes, *Juno* 10, 40. ſi fama 11, 368. arma leo 12, 6
movete cantus 7, 641. 10, 163
movetur donis 1, 718. neque ſpecie famave 4, 170. nullis ille fletibus 4, 438. vultum incepto ſermone, *ſecundum vultum* 6, 470
movi verbis odia 2, 96
movit agros per artem G. 1, 123. animum dulcedine Æ. 11, 538.
mox G. 1, 2[illegible], 150. 260. 2, 267. 3, 46.

3,46. 191. 296. 511. 4, 310. 393. Æ. 3,274. 598. 4, 176. 5, 117. 216. 8, 613. 9, 242. 10, 438. 741. 12, 438
mucro 10, 570. 817. 11, 817. 12, 740
mucrone 2, 333. 7, 665. 10, 601. 681. 12, 378. 512
mucronem 10, 652. 798. 12, 357
mucronibus 2, 449. 12, 663
mugiit 8, 218
mugire cortina adytis reclusis 3, 92. terram sub pedibus 4, 490. sub pedibus solum 6, 256. boves 8, 215. armenta 8, 361. per æthera clangor tubæ 8, 526
mugitibus E. 6, 48
mugitus G. 2,470. Æ. 2,223. 12, 102
mulcebant æthera cantu, *aves* 7, 34
mulcebat iras 7, 755
mulcens dictis 5, 464
mulcentem tigres G. 4, 510
mulcere fluctus Æ. 1, 70. alternos 8, 634
mulcet pectora 1, 157. 201
Mulciber 8, 724
mulctra spumaverit G. 3, 309
mulctram, ad mulctram bis venit E. 3, 30
mulctralia vaccæ implebunt G. 3, 177
mulgeat hircos E. 3, 91
mulget bis oves in hora 3, 5
muliebribus armis Æ. 11, 687
mulier missa Deo 7, 661
mulsêre quod, *lactis* expressêre G. 3, 400
multa, multæ, multi, multis, multos, *passim*
multam Æ. 6,414. 9, 343
multas gentes 8, 13
multatam morte 11, 839
multiplicem, *loricam* 5, 264
multiplici sermone 4, 189
multò, *adverb.* majus E. 3, 35. antè G. 1, 167. 2, 259. magis Æ. 2, 199
multo. *adj.* Baccho E. 5, 69. G. 2, 190. labore 1, 197. examine 4, 139. igni 4, 268. nebulæ amictu Æ 1,.416. sanguine 2,532. 551. 662. 5,736. 6,87. 11,421. lumine 3,151. numine 3, 372. honore 3, 474. sonitu 7, 498. venatu 7, 746. Deo, *Baccho* 9, 336. sudore 9, 458. auro 10, 499. gemitu 10, 505
multorumque ossibus Æ. 5, 865
multùm, *adverb.* E. 3, 18. G. 1,94. Æ. 1,7. 3,348. 6,481. 9, 501. 10, 434. 11, 49. est usque adeo in teneris consuescere G. 2, 272
multus gentis honos Æ. 4, 3
mundi E. 6, 35. G. 1, 5. 232. 2, 336. Æ. 9, 93
mundo E. 4, 9
mundum 4, 50
mundus G. 1, 240
munera E. 2, 44. 56. 3, 62. 68. G. 1, 12. 3, 527. 4, 40. 534. Æ. 1, 640. 651. 3, 177. 4, 217. 263. 624. 5, 109. 247. 349. 354. 846. 7, 261. 8, 613. 11, 195. 249. 281. 333. 12, 393. 520
munere E. 5, 53. G. 1, 7. 238. 3, 391. 4, 178. 520. Æ. 3, 282. 337. 361. 537. 652. 6, 637. 886. 8, 273
muneribus E. 2, 57. G. 2, 5
muneris Æ. 8, 464
muniet multâ vi Albam 1, 275
munimen effusos ad imbres G. 2, 352
munire favos 4, 179
munus E. 8, 60. Æ. 4, 429. 647. 5, 535. 6, 142. 526. 629
munuscula prima E. 4, 18
murali tormento Æ. 12, 921
muri 9, 562
murice E. 4, 44. Æ. 4, 262. 9, 614. in acuto, *saxo* 5, 205
muris E. 4, 32. Æ. 5, 597. 805. 8, 592. 9, 664. 738. 766. 10, 26. 263. 11, 256. 398. 597. 891
murmur G. 1, 109. Æ. 11, 298. 12, 239
murmura 4, 210. 10, 99
murmurat unda 10, 212
murmure 1, 59. 128. 249. 3, 584. 4, 160. 5, 369. 6, 709. 12, 591
murmuris ventosi auræ E. 9, 58
muro G. 2, 535. Æ. 3, 402. 535. 6, 549. 783. 7, 161. 9, 371. 10, 236
murorum 4, 89. 9, 468. 10, 144. 11, 130. 382
muros G. 2, 157. Æ. 1, 427. 487. 2, 33. 46. 234. 278. 290. 610. 752. 3, 132. 4, 359. 5, 631. 7, 409. 8, 98. 9. 37. 65. 153. 161. 174. 196. 507. 511. 557. 599. 782. 10, 70. 122. 200. 286. 671. 17. 99. 304. 387. 468. 475. 876. 12, 555. 575. 586. 690. 698. 706
Murranum Æ. 12, 529.
murum 8, 474
mus G. 1, 181
musa Æ. 1, 12. 10, 191
musæ E. 3, 60. 4, 1. G. 475. 4, 315
musæum E. 6, 667
musam E. 1, 2. 3, 84. 6, 8, 5
musarum Æ. 9, 775
musas G. 3, 11
musco E. 6, 62. G. 4, 18
muscosi fontes E. 7, 45
muscus G. 3, 144
musis Æ. 9, 774
mussant oras circum G. 4, dicere Æ. 11, 345. 12, 718
mussat rex ipse Latinus 657
musti dulcis humorem G. 295
musto Æ. 2, 7
mutabat pectore curas 5, 70
mutabile semper fœmina 569
mutabilis ævi 11, 425
mutabit merces E. 4, 39. lera croceo 4, 44
mutandæ sedes Æ. 3, 161
mutant limina G. 2, 511
mutare E. 10, 64. Æ. 3, nomen 12, 823
mutari corpora G. 3, 69. bula 3, 548. bellum Æ. 627
mutat mentem insania 4, 12, 37. vigorem 9, 611
mutata, *nom. fœm.* fortuna 604. sententia 9. 220. in faciem Metisci 12, 784. *abl.* parte 11, *neutr. plur.* flumina E. 8, *de arboribus transtatis* G. 50
mutatæ agnoscunt suos Æ. 679
mutatam pyrum G. 2, 33. norent ne femina matrem 268
mutati, *venti* Æ. 5, 19. rentes 12, 240
mutatis fœtibus requiescunt va G. 1, 82

mutato ſydere G. 1, 73. corpore 4, 413
mutatos artus Terei E. 6, 79
mutatus faciem Æ. 1, 662. quantum ab illo Hectore 2, 274
mutavêre vias G. 1, 418
mutavit Circe carminibus ſocios Ulyſſei E. 8, 70. glandem pingui ariſtâ G. 1, 8
mutemus clypeos Æ. 2, 384
mutentur magno, *precio* G. 3, 307
mutet quo ſe numine Æ. 1, 678
mutua, *neutr.* convivia G. 1, 301. funera Æ. 10, 755. per mutua, *invicem* 7, 66
mutum metu pecus 9, 341. 12, 718
Mutuſcæ oliviferæ 7, 711
Mycenæ 5, 52. 7, 372
Mycenas G. 3, 121. Æ. 1, 288. 2, 25. 180. 577. 6, 838
Myceneus ductor Achivûm 11. 266
Mycenis 1, 654. 2, 331. 7, 222. 9, 139
Mycon E. 7, 30
Mycone Æ. 3, 76
Myconis E. 3, 10
Mygdonides juvenis Corœbus Æ. 2, 342
myricæ E. 4, 2. 6, 10. 8, 54. 10, 13
Myrmidonum Æ. 2, 7. 252. 785. 11, 403
myrrha 12, 100
myrta cruenta G. 1, 306
myrte proxima, *lauris* E. 2, 54
myrtea ſylva Æ. 6, 443
myrtetis lætiſſima litora G. 2, 112
myrto 1, 28. Æ. 5, 72
myrtos E. 7, 6. G. 4, 124
myrtum Æ. 7, 817
myrtus E. 7, 62. G. 2, 64. 447. Æ. 3, 23
myſtica vannus Iacchi G. 1, 166
Myſus Caïcus, *fluv.* 4, 370

N.

N' pro *an*, *ne*, ut *Pyrrhinn'* pro *Pyrrhi-ne*, *tanton'* pro *tanto-ne motu*, &c. Æ. 3, 319. 6, 779. 10, 668. 12, 503. 797. 874
nabat Stygiâ cymbâ G. 4, 506
nactæ ver, *apes* 4, 77
nactus aurigam ſub equis Æ. 9, 331. canis cervum 12, 749
Naïades puellæ E. 10, 10
Naïadum 6, 21
Naïs 2, 46
nam, *paſſim*, quænam Æ. 11, 108. quia nam 4, 696. 5, 13. 10, 6. nam quid 4, 368. 12, 637. nam qua G. 2, 74. 4, 287. Æ. 9, 515. nam quæ 2, 373. 3, 27. nam quod 2, 656. quis nam E. 9, 39. nam quis G. 4, 445
namque, *paſſim*
nando Æ. 5, 594. 10, 683
nantes plumas in ſumma aqua G. 1, 369. rari in gurgite Æ. 1, 122
nanti 10, 210
Napæas G. 4, 535
Nar Æ. 7, 517
Narciſſi G. 4, 160
Narciſſo E. 5, 38. 8, 53
Narciſſum 2, 48. G. 4, 123
nare ad ſydera cœli, *apes* 4, 59
nares geminæ 4, 300. truncas inhoneſto vulnere Æ. 6, 497. noto contingit odore 7, 480
naribus G. 1, 376. 2, 140. 3, 85. 507. Æ. 7, 281. 12, 115
Naritiæ picis lucos G. 2, 438
Naritii Locri Æ. 3, 399
narrabat inanem curam G. 4, 345
narrabit Priamo Achillem hic inventum Æ. 9, 742
narrantis ab ore 4, 79
narrare Neoptolemum memento 2, 549
narraverit mutatos Terei artus E. 6, 79
naſcantur flores 3, 107
naſcentem ortum G. 1, 441. quemque, *naſcendo* 4, 224. Trojam Æ. 10, 75
naſcenti puero E. 4, 8. cui Æ. 8, 564
naſcentia humi fraga E. 3, 92
naſcentis equi Æ. 4, 515. Trojæ 10, 27
naſcentum vellera, *fœtuum* G. 3, 390
naſcentur qui ab illo 1, 434. qui ab illis Æ. 3, 98
naſcere *ô* Lucifer E. 8, 17
naſcetur amomum 4, 25. Trojanus origine Cæſar Æ. 1, 290
naſcitur ab integro ordo ſeclorum E. 4, 5. palma G. 2, 68. unde Auſter 3, 179. mihi major rerum ordo Æ. 7, 44. Sirius ardor 10, 275
naſcuntur coryli G. 2, 65. olivæ 2, 85. alni 2, 111
nata, *filia* Æ. 7, 268. 358
nata, *particip.* gens truncis & duro robore 8, 315
natæ, *genit. filiæ* 1, 260. 6, 623. 7, 360. 398. *plur. filiæ Hecubæ* 2, 515
natalis meus eſt E. 3, 76
natam, *filiam* Æ. 7, 96. 387. 11, 554. 570. 12, 27. 42
natant rura foſſis plenis G. 1, 372
natantem illum Æ. 5, 181
natantes campi G. 3, 198
natantia lumina 4, 496. Æ. 5, 856
natantum genus omne G. 3, 541
natarent limina ſanie, aſperſa Æ. 3, 625
natarum 1, 658
natat freta G. 3, 260. carina Æ. 4, 398
nate, *fili* G. 4, 396. 412. 531. Æ. 1, 668. 2, 594. 619. 704. 733. 3, 182. 4, 223. 5, 724. 733. 6, 689. 693. 722. 781. 868. 8, 569. 613. 9, 83. 492. 10. 846
nate Dea 1, 586. 619. 2, 289. 3, 311. 4, 560. 5, 383. 474. 709. 8, 59
nati E. 5, 22. G. 2, 523. 3, 128. 4, 416. Æ. 2, 338. 551. 789. 3, 98. 391. 480. 5, 285. 592. 621. 6, 116. 446. 8, 45. 615. 10, 470. 800. 906. 11, 53. 12, 411
nati, *particip.* unde homines G. 1, 63. Heroes annis melioribus Æ. 6, 649
natis Priami 8, 379
nato, *filio* 1, 594. 3, 12. 8, 383. 10, 525. 878. 11, 57
natorum, *filiorum* E. 8, 47. Æ. 2, 214. 527. 5, 645. 6, 22. 7, 532
natos G. 3, 178. 4, 153. Æ. 2, 138. 579. 4, 33. 6, 820. 7, 518. 8, 413. 9, 603
natu maxima 5, 644
natum, *filium* 1, 411. 2, 663. 744. 4, 605. 6, 752. 888 897. 8, 308. 609. 10, 466. 11, 167

natura G. 1, 61. 2, 9. 20. 49. 178. loci Æ. 10, 366
naturæ has partes G. 2, 483
naturas apibus, &c. 4, 149
natus & ipſe Deâ Æ. 6, 90
navali ære G. 3, 29. certamine Æ. 5, 493. coronâ 8, 684
navalia demus 11, 329
navalibus 4, 593
nave 5, 188. 487
navem 1, 124. 5, 169. 283. 6, 336. 10, 660
naves 1, 149. 172. 366. 577. 648. 660. 2, 399. 462. 3, 71. 425. 463. 4, 398. 5, 29. 62. 247. 471. 665. 6, 4. 899. 8, 546. 9, 114. 11, 326
naufraga corpora G. 3, 542
navibus Æ. 1, 174. 197. 255. 383. 522. 529. 2, 254. 375. 613. 3, 385. 5, 713. 10, 213
navifragum Scylacæum 3, 553
navigat æquor Tyrrhenum 1, 71
naviget, *navim conſcendat* 4, 237
navigiis G. 2, 107. 443
navim Æ. 1, 188
navis 5, 161. 280. 6, 354
navita G. 1, 137. 372. Æ. 6, 315
nautæ E. 6, 44. G. 1, 29. 304. 436. Æ. 3, 207. 4, 418. 5, 207. 837. 7. 200
Nautes 5, 704. 728
nautica pinus E. 4, 38
nauticus clamor Æ. 3, 128. 5, 141
nautis G. 3, 313. 4, 421. Æ. 3, 275. 5, 130. 10, 99. 12, 767
Naxon Bacchatam jugis 3, 125
ne *pro* non, *paſſim.*
ne, *præcedente* non E. 2, 14. G. 3, 103. 250
ne, *i. e.* ut non, *paſſim.*
ne, *quaſi* utinam non E. 10, 48. G. 2, 252. 3, 435
ne, *præcedente* an 1, 32. Æ. 6, 719. 864
ne, *interrogativè*, *paſſim.*
ne, *i.e.* utrum Æ. 1, 312. 2, 738. 5, 95. 702. 6, 532. 8, 114. 9, 184. 12, 230
Neæram E. 3, 3
Nealces inſignis jaculo Æ. 10, 753
nebula 1, 443. 2, 356. 8, 258.
nebulæ G. 1, 402. Æ. 1, 416
nebulam G. 2, 217. Æ. 10, 82
nebulis obſcura, *Nympha* G. 4, 424
nec, *paſſim*, *ſed nullo ſingulari ſenſu*
necdum, *paſſim.*
necnon, *paſſim.*
necabat longâ ſic morte, *homines* 8, 488
nece 8, 202
neceſſe 3, 478. 4, 613. 6, 514. 737
neci 2, 334. dedit G. 3, 480. Æ. 12, 341. mittit 12, 513. dede G. 4, 90. demisêre Æ. 2, 85
nectar novum E. 5, 71
nectare G. 4, 164. 384. Æ. 1, 437
necte tribus nodis ternos colores E. 8, 77
nectentur olivâ caput, *circa caput* Æ. 5, 309
nectis inanes cauſas 9, 219
nectit talaria pedibus 4, 239. nodum leti ab alta trabe 12, 603
nectitis vincula E. 6, 23
necto vincula Veneris 8, 78
nefandæ Veneris Æ. 6, 26
nefandam gentem 3, 653
nefandi enſes 2, 155. viri 4, 497. belli 12, 572. fandi atque nefandi 1, 547
nefandis odiis 5, 785
nefando partu G. 1, 278
nefandum eſt Æ. 10, 84
nefas, verſum atque nefas G. 1, 506. triſte Æ. 2, 184. extinxiſſe laudabor, *occidiſſe*, *ſceleratum* 2, 585. tantum 2, 654. 4, 306. *non licet* 2, 719. 6, 391. 8, 173. dictu prodigium 3, 365. dirum 4, 563. prohibete, *hoc dedecus* 5, 197. immane 6, 624. majus adorta 7, 386. te manebit 7, 596. impreſſum 10, 497. nullum in cæde 10, 901
nefas, *interjectio ut*, viſa, nefas, comprendere ignem, &c. 7, 73. 8, 688. 10, 673
negabat reddere poſſe E. 3, 24. victum ſeges Æ. 3, 142
negabo neque me, *eſſe* de gente Argolica 2, 78. nunquam te promeritam, *de me* 4, 334
negabunt poſſe ire in ſua loca G. 2, 234. verbera pati, *equi* 3, 207
negant alios agros, &c. *dicere nullos ægros* G. 2, 215. from des, *illis cibum auferunt* 131
negarat queis fortuna in pati am reditus Æ. 10, 435
negares non mihi hoc Æ. 12, 614
negaret victum Dodona G. 1, 149
negat tibi Jupiter arva Dicæa Æ. 3, 171. *ſe* diſcernere di em noctemque cœlo 3, 201. dicta mea demittere in au res 4, 428. curſum Luna ob *ſtat curſui* 7, 9. ſucceſſum Dea 12, 914
neget quis carmina Gallo? E. 10, 3
Nemeæ ſub rupe Æ. 8, 295
nemo 5, 305. 349. 383. Divûm 9, 6.
nemora E. 8, 86. 10, 9. G. 1, 334. 2, 120. 208. 3, 393. Æ. 1, 195. 4, 70. 6, 803. 7, 580. 11, 902. 12, 929
nemore 6, 188
nemori 7, 775
nemoris E. 6, 73. G. 3, 436. 7, 566
nemoroſa Zacynthos Æ. 3, 270
nemorum E. 6, 57. G. 1, 14 359. 2, 15. 21. 323. 3, 45 216. 520. Æ. 1, 314. 6, 23 639. 7, 83. 747. 9, 405. 11, 545. 557
nempe G. 3, 259
nemus E. 6, 11. 7, 59. 8, 22. 10, 43. G. 1, 16. 2, 308. 401. 429. 3, 334. Æ. 1, 169. 3, 112. 4, 118. 5, 149. 6, 386. 473. 658. 704. 7, 515. 759. 8, 92. 108. 216. 305. 345. 351. 590
Neoptolemi 3, 333. 469. 11, 264
Neoptolemum 2, 500. 549
Neoptolemus 2, 263
nepos Veneris Dardanius 4, 163
nepotem 2, 320. 702. 10, 47
nepotes E. 9, 50. Æ. 3, 409 505. 4, 629. 6, 682. 757. 786. 7, 99. parvos G. 2, 514. noſtros Æ. 2, 194. venturos 3, 158
nepoti ſuo 9, 362
nepotibus ſeris G. 2, 58
nepotis Æ. 6, 885

nepotum Æ. 2, 503. 6, 864. 8, 731
Neptune G. 1, 14. Æ. 5, 14. 195. 782
Neptuni G. 3, 122. 4, 387. Æ. 5, 360. 863. 9, 145
Neptunia, *nom. fœm.* Troja 2, 625. 3, 3. proles 7, 691. 9, 523. 10, 353. 12, 128. *neutr. plur.* arva 8, 695
Neptuno G. 4, 29. 394. Æ. 2, 201. 3, 74. 119. 5, 640
Neptunum 5, 779. 3, 699
Neptunus 1, 129. 2, 610. 7, 23
ne quà, *ne aliquo modo* 1, 686.
ne qua, *ſing. fœm. ne ulla* 3, 406. 473. 9, 321. 11, 19. 12, 565. ne qua, *plur. neutr. ne ulla* 2, 606. 3, 453. 8, 209
neque, *paſſim*
neque enim G. 4, 207. Æ. 1, 202. 647. 2, 376. 4, 170. 6, 368. 7, 195. 581. 8, 251. 9, 617. 704. 748. 10, 217. 865. 11, 537. 684. 12, 74
nequeam perferre lachrymas parentis 9, 289
nequeat, ne nequeat ſupereſſe labori G. 3, 127
nequeo Æ. 7, 312. 9, 497
nequeunt 8, 265
nequicquam G. 1, 96. 192. 404. 4, 38. 501. Æ. 2, 101. 510. 515. 546. 770. 3, 677. 711. 4, 209. 5, 81. 256. 392. 433. 632. 791. 860. 5, 118. 7, 373. 441. 589. 652. 8, 232. 370. 9, 219. 364. 10, 122. 554. 605. 11, 536. 716. 12, 403. 486. 517. 634. 909
nequid 4, 415. 6, 694. 8, 205. 11, 417
nequis E. 6, 73. Æ. 1, 417
nequit 1, 717. 8, 618
nequivi 6, 507
ne quo ſe numine mutet 1, 678
Nerea ponto diſcludere E. 6, 35
Nerei Æ. 8, 383. 10, 764
Nereïa Doto 9, 102
Nereïdum matri 3, 74. chorus 5, 240
Nereus G. 4, 392. Æ. 2, 419
Nerine Galatea, *Nerei filia* E. 7, 37
Neritos ardua ſaxis Æ. 3, 271
[illegible] intendere numeros 9, 770. moribunda dextera 10, 341
nervo pulſante G. 4, 313. ſtridente Æ. 5, 502. equino 9, 622. aptare ſagittas 10, 131. donec jam tangeret papillam 11, 862. impulſa ſagitta 12, 856
Neſæe, *Nympha* G. 4, 338. Æ. 6, 826
neſcia, *fœm. nom.* fallere vita G. 2, 467. fati Dido Æ. 1, 303. mens hominum fati ſortiſque futuræ 10, 501. haud neſcia morti ſe injicit 9, 552. haud neſcia rerum in medias dat ſeſe acies 12, 227. *neutr. plur.* humanis precibus manſueſcere corda, G. 4, 470
neſciat, quis neſciat Trojæ urbem? Æ. 1, 569. quando neſciat Dido, *cum ignoret* 4, 292
neſcimus, neque neſcimus & urbem & genus 7, 195
neſcio quis oculos mihi faſcinat agnos E. 3, 103. quid certè eſt 8, 107. quâ dulcedine G. 1, 413. 4, 55. quod numen Æ. 2, 735
neſcis, ſi neſcis E. 3, 23. heu, perdita! *neſciſne* Æ. 4, 541
neſcit quis Buſiridis aras? G. 3. 5. ſtare loco 3, 84
neſcivêre hyemem 1, 391
neſcius liquit ferrum Æ. 4, 72
neu, *paſſim*
neve G. 1, 80. 2, 298. 4, 47. Æ. 7, 202. 265. 9, 115. 235
neverat tunicam auro 10, 818
nexæ ære trabes 1, 452
nexantem nodos 5, 279
nexis torquibus G. 4, 276. pedibus Æ. 7, 66
nexoſque artus reſolveret Æ. 4, 695
nexus medii G. 3, 423
ni fallor Æ. 3, 49
nidi 5, 214
nidis relictis G. 2, 210. immitibus 4, 17. volucrum Æ. 8, 235. loquacibus 12, 475
nido implumes detraxit 4, 514
nidore galbanio, *odore* G. 3, 415
nidorem ambuſta dedit, *barba* Æ. 12, 301
nidos 1, 415. 4, 56
nidum 4, 307
niger ille, *Menalca* E. 2, 16. Galeſus G. 4, 126. limus 4, 478
nigerrimus Auſter G. 3, 278. imber denſis Auſtris Æ. 5, 696
nigra, *nom. fœm.* terra G. 2, 203. lingua 3, 388. hirundo 12, 473. *abl* ilice E. 6, 54. Æ. 9, 381. amurca G. 2, 194. arena 4, 291. formidine caligantem lucum 4, 468. ſub nube Æ. 5, 516. abiete 8, 599. *plur. neutr.* vaccinia E. 2, 18. 10, 39. Tartara Æ. 6, 134
nigræ violæ E. 10, 39. G. 4, 275. hederæ 2, 258. arenæ Æ. 9, 714
nigram, *tellurem* G. 2, 255. arenam 3, 241. ovem 4, 546. pecudem Æ. 3, 120
nigrantem nubem commiſtâ grandine 4, 120. Ægida 8, 353
nigrantes terra juvencos 5, 97
nigranti piceâ 9, 87
nigrarum pecudum 3, 736
nigras pecudes 6, 153
nigreſcere ſacros latices 4, 454
nigreſcunt omnia circum tenebris 11, 824
nigri Memnonis 1, 493. veneni 4, 514. poſtes aſſiduâ fuligine E. 7, 50
nigris chelydris G. 2, 214
nigro turbine 1, 320. Æ. 11, 596. lacu 6, 238. pulvere 9, 33
nigrum aëra G. 1, 423. Ebenum 2, 116. nemus 3, 333. bitumen 3, 451. agmen 4, 404
nihil eſt quod pocula laudes E. 3, 48
nil, *ſæpius pro* non *accipitur, ut* nil carmina curat 8, 103. nil ſuper imperio moveor, &c. &c. 10, 42
Nili ſeptemgemini 6, 800
Nilum G. 3, 29. 4, 288. Æ. 8, 711
Nilus 9, 31
nimbi 2, 113. 3, 198. 5, 13. 450. 821. 9, 669. 19, 803
nimbis G. 1, 456. 460
nimbo Æ. 2, 616. 3, 587. 5, 317. 666. 10, 634. 11, 416
nimborum G. 1, 328. Æ. 1, 55. 84
nimbos 6, 590. 8, 608
nimboſa cacumina montis 3, 274
nimboſus Orion 1, 539
nimbum 4, 120
nimbus G. 3, 110. Æ. 4, 161. 7, 793.

Æ. 7, 793. 9, 111. 12, 451
nimiâ cæde atque cupidine ferri 9, 354
nimio luxu G. 3, 135
nimirum Æ. 3, 558
nimis nota miseris 9, 472
nimium, *adverb.* E. 2, 17. 3, 94. Æ. 6, 514. 816. 870. 9, 430. væ nimium E. 9, 28. ah nimium G. 2, 252. ô nimium 2, 458. Æ. 5, 870. heu nimium 4, 657. 6, 189. 11, 841
ningit toto aëre G. 3, 367
Niphaten pulsum, *Armenios pulsos, per Niphaten intelligit, Armenios montis hujus incolas* G. 3, 30
Niphei *nom. propr. viri* Æ. 10, 570
Nisa E. 8, 26
Nisæ 8, 18. Æ. 6, 805
Nise 9, 200. 258. 271
Nisi E. 6, 74. Æ. 9, 467
nisi, nihil nisi, &c. E. 8, 67. quod nisi 9, 14. G. 1, 155. nec veni nisi, &c. Æ. 11, 112
Nito 5, 34. 9, 223. 306
nisu eodem 5, 437. rapido 11, 852
Nisum 9, 233
Nisus G. 1, 405. 409. Æ. 5, 294. 318. 328. 353. 9, 176. 184. 207. 230. 353. 386. 425. 438
nitens axis sub pondere G. 3, 172. humi Æ. 2, 380. pariibus alis, *Mercurius* 4, 252. in adversum 8, 237. impresso genu 12, 303
nitens, *i. e. fulgens* Æ. 6, 895
nitentem taurum Æ. 3, 20. galeam 9, 457
nitentem gressus cuspide Æneam 12, 386
nitentes oculos 1, 232. equos 6, 654. campos 6, 677
nitentia culta G. 1, 153
niteſcit oleo perfusa juventus Æ. 5, 135
nitidam Cæsariem G. 4, 337
nitidi, *equi* Æ. 7, 275
nitidum caput G. 1, 467
nitidus juventâ, *anguis* 3, 437. Æ. 2, 473
nititur hastâ 6, 760. acer & instat 12, 783
nitro perfundere semina G. 1, 194
nituntur vi propriâ 2, 428. gradibus Æ. 2, 443. summa opum vi 12, 552
nivalem Tanaim G. 4, 517. Othryn Æ. 7, 675
nivales ventos G. 3, 318
nivali candore Æ. 3, 538. vertice 12, 702
nivea, *abl.* vitta G. 3, 487. Æ. 6, 665. *neutr. plur.* mulctralia G. 3, 177
niveamque Paran 3, 126
nivei, *genit.* lactis E. 2, 20. juvenci 6, 46. *plur.* juvenci G. 1, 15. cycni Æ. 7, 699. vallantis 11, 39
niveis aggeribus G. 3, 354. tentoria velis Æ. 1, 473. velleribus 4, 459. lacertis 8, 387
niveo munere lanæ G. 3, 391. limine Phœbi Æ. 8, 720
niveos cycnos G. 2, 199
nives E. 10, 23. 47. 66. Æ. 12, 84
niveum latus E. 6, 54
nivis Æ. 11, 611
nix G. 1, 310. Æ. 4, 250
nixibus edunt fœtus 4, 299
nixu majore 3, 37
nixus hastâ super, *eum* 10, 736. in hastam 12, 398
nobile Pallanteum 8, 341
nobilis locus 7, 564
nobilitas 11, 341
nobis, nos, nostra, nostræ, nostram, nostras, nostri, nostris, nostro, nostrorum, nostros, *possim*
nobiscum 8, 174
noceat ne mala lingua vati futuro E. 7, 28
nocendi haud ignara Æ. 5, 618. mille artes 7, 338. tempus nacta 7, 511
nocent & frugibus umbræ E. 10. 76. quæsitæ artes G. 3, 549
nocentes taxi G. 2, 257
nocerent ne quid tibi regna Libyæ Æ. 6, 694
nocet umbra G. 1, 121
nocte E. 1, 80. 9, 44. G. 1, 248. 287. 289. 328. 457. 2, 202. 3, 260. 401. 4, 133. 180. 497. Æ. 2, 420. 795. 4, 123. 184. 527. 6, 265. 268. 503. 827. 7, 16. 87. 331. 414. 427. 492. 8, 86. 9, 61. 335. 10, 147. 272. 497. 703. 10, 860. 909
noctem G. 1, 468. 487. 3, 156. 379. 4, 190. 514. Æ. 1, 309. 666. 687. 731. 752. 2, 135. 397. 590. 754. 3, 193. 201. 583. 4, 26. 530. 3, 11. 766. 6, 462. 513. 7, 8. 255. 411. 9, 166. 10, 257. 746. 11, 914. 12, 310
noctes 3, 204. 6, 127. 555. 556. 9, 488
nocti E. 8, 88. G. 3, 467. Æ. 4, 570. 9, 338. 378
noctibus G. 2, 482. Æ. 1, 750
noctis E. 8, 14. G. 1, 290. 366. 427. 479. Æ. 2, 361. 621. 6, 390. 7, 138. 8, 407. 658. 9, 314. 373. 397. 411. 10, 162
noctivago curru Æ. 10, 216
noctua G. 1, 404
nocturna pensa G. 1, 391. orgia Bacchi 4, 521. lumina Æ. 7, 13. bella 11, 736
nocturnas aras 6, 252
nocturni ignes G. 2, 432
nocturnis triviis Æ. 4, 609. undis 5, 868
nocturnos manes 4, 490
nocturnum furem G. 3, 407
nocturnus lupus 3, 538. Cithæron Æ. 4, 303
nocuêre pecudes G. 2, 378. illis epulæ 3, 527
nocuisses si non aliquâ E. 3, 15
nodantur in aurum crines Æ. 4, 138
nodis E. 3, 90. 8, 77. Æ. 1, 305. 5, 279. 7, 507. 8, 220. 9, 743. 11, 553
nodo G. 2, 76. Æ. 1, 324. 6, 301
nodos 2, 220. 5, 510
nodum 8, 260. 10, 428. 11, 776. 12, 603
Noëmona, *nom. propr. viri* 9, 767
Nomadum Tyranni, *Numidarum* 4, 320. genus 8, 724
nomen, *appellatio*, E. 6, 12. G. 3, 147. 4, 271. Æ. 1, 252. 292. 380. 628. 3, 18. 614 693. 4, 324. 5, 106. 564. 621. 6, 235. 381. 507. 763. 7, 3. 63. 412. 717. 8, 329. 358. 9, 297. 10, 145. 149. 200. 370. 618. 11, 223. 249. 12, 135. 194. 515. 823. 835
nomen, *i. e. fama, quæ tunc viget cum nomen alicujus per ora virorum fertur* E. 5, 78. 9, 27. G. 3, 47. Æ. 1, 613. 2, 82. 583. 6, 758. 7, 99. 271. 581. 10, 851. 11, 688. 12, 226
Nomentum nunc, *Lamentana urbs*

urbs Æ. 6, 773. 7, 712
nomina E. 3, 106. G. 1, 137. 2, 103. 204. 3, 36. 158. Æ. 3, 444. 6, 627. 776. 7, 337. 11, 84. 12, 182.
homine G. 3, 280. 4, 356. Æ. 2, 558. 3, 210. 4, 383. 674. 5, 117. 718. 6, 242. 441. 768. 776. 7, 607. 777. 8, 121. 338. 422. 472. 519. 9, 343. 11, 731. 846. 12, 348. 652. 828. de nomine Æ. 1, 281. 371. 537. 2, 18. 166. 4, 172. 6, 70. 8, 54. 9, 387
nominis Trojani hoſtis 7, 723
non, *paſſim*, *ſed nullo ſingulari ſenſu.*
nona dies, *Lunæ* G. 1, 286. Aurora 4, 544. 552. Æ. 5, 64
nonam Auroram 5, 104
nondum G. 2, 322. 363. Æ. 3, 109. 4, 698. 5, 545. 687. 6, 77
nonne E. 2, 14. G. 3, 103. 250
nonnullo ſemine 1, 22
non tu ſolebas? *pro*, nonne tu E. 3, 26
noram matribus hœdos, *eſſe*, ſimiles 1, 24
norant opes componere Æ. 8, 317
noras tempora 4, 424
Norica caſtella in tumulis G. 3, 474
norint ſua ſi bona 2, 458
noris Veneris nec præmia Æ. 4, 33
norunt ſua ſydera 6, 641
noſces ferat cui gloria laudem 11, 708
noſco crines incanaque menta Regis Romani 6, 809. verbera alarum, *ô volucres* 12, 876
noſſe quot Ionii fluctus veniant ad litora G. 2, 108
noſter E. 7, 21. Æ. 2, 149. 4, 307. 7, 332
nôſti ut ſupremam noctem egerimus 6, 514
noſtri, *mei* E. 2, 7. G. 4, 324. Æ. 2, 595. 4, 237. 7, 263. 439. 8, 514
noſtrum 1, 334. 3, 168. 6, 546. 758. 766. 7, 98. 271. 10, 481. 12, 187. 641. non noſtrum inter vos componere lites E. 3, 108
nota, *nom. fœm.* voluptas G. 3, 130. major imago Æ. 2, 773. neque his fuga 10, 757. mihi tua voluntas 12, 808. *abl.* in alvo Æ. 2, 401. regione viarum 2, 737. *neutr. plur.* flumina E. 1, 52. pabula G. 4, 266. tibi litora Æ. 1, 673. litora petens 2, 256. litora petentem 3, 657. velamina 2, 221. limina 7, 491. tecta 7, 500. divortia 9, 379. nimis miſeris, *ora virûm* 9, 472. munera 11, 195. nec munera potentum, *dignitates* 12, 519
notabis ævum G. 3, 100
notæ arenæ Æ. 5, 34. vires 12, 911
notæ cœruleæ 5, 87
notant ferro tempora ſumma pedum 12, 174
notas paludes G. 1, 363. auras 3, 251. voces Æ. 6, 689. veſtes 12, 769
notas & nomina gentis inurunt G. 3, 158. & nomina mandat foliis Æ. 3, 444
notat ſydera 3, 515
notate ſigna decoris divini & oculos 5, 648
notavi locum E. 3, 68. carmina in cortice fagi 5, 14
nothos furata creavit Æ. 7, 283
nothum Antiphaten, *nothus*, *eſt filius non legitimo conjugio ſuſceptus*, 9, 697
noti tendunt vela 3, 268
notior non ſit Delia canibus noſtris, *familiarior* E. 3, 67
notis grandibus maculoſus G. 3, 427
notis vocibus Æ. 6, 499. bullis 12, 942
notiſſima famâ inſula Tenedos 2, 21
Noto, *Auſtro*, vel, *quolibet alio vento* 1, 579. 5, 242. 7, 411
noto, *adject.* odore 7, 480. flumine 11, 495
notos vultus 1, 688
Notos, *ventos* 5, 512. 10, 266. 11, 798. 12, 334
notum cubile 4, 648. enſem 12, 759. *eſt* quid furens fœmina poſſit, 5, 6
notus hinc uſque ad ſydera ego Daphnis E. 5, 43. famâ ſuper æthera Æ. 1, 383. Ulyſſes 2, 44. calor 8, 389
Notus, *Auſter* G. 1, 444. Æ. 1, 89. 112. 2, 417
nova, *nom. fœm.* progenies E. 4, 7. experientia G. 4, 316. res Æ. 1, 454. forma viri Æ. 3, 591. inopinave facies 6, 104. lux 9, 110. 731. gloria 11, 154. *abl.* mole G. 3, 370. formidine 4, 357. æſtate Æ. 1, 434. fronde 6, 206. arte 7, 477. cæde 8, 695. 9, 693. 10, 515. virtute macte puer 9, 641. pugnæ ſorte 12, 54. *neutr. plur.* carmina E. 3, 86. regna Æ. 1, 624. conſilia 1, 661. prælia 3, 240. bella 6, 820. tecta 7, 393. fata 10, 35. gaudia 10, 325
novæ, *genit.* ſtirpis G. 4, 282. Carthaginis Æ. 1, 301. 370. vires 12, 424
novales tonſas ceſſare G. 1, 71
novalia hæc tam culta E. 1, 71
novam urbem Æ. 1, 526
novamus honores meritos 8, 189
novandis rebus 4, 290
novant tranſtra 4, 752. tela 7, 630
novantem tecta 4, 260
novas faces E. 8, 29. lites 9, 14. fruges G. 1, 22. 345. herbas 1, 90. frondes 2, 82. artes Æ. 1, 661
novavit fortuna mutata fidem 5, 604
novellas vites E. 3, 11
novem ora Timavi Æ. 1, 249. dies 5, 762. jugera 6, 596. corpora 12, 270
noverca injuſta E. 3, 33
novercæ G. 2, 128. 3, 282. Æ. 7, 765. 10, 389
novêre patriam & Penates G. 4, 155
novi reges 4, 21
novies 4, 480. Æ. 6, 439
novimus & qui te E. 3, 8
novis frondibus G. 2, 362. coloribus 4, 306. criminibus Æ. 2, 98. arvis 3, 136. ſacris 4, 500
noviſſima, *neutr. plur.* verba 4, 650. 6, 231. mandata 11, 825
novit Deos G. 2, 493. omnia vates 4, 392
novitas regni Æ. 1, 567
novo lacte E. 5, 67. Æ. 5, 78. vere E. 10, 74. G. 1, 43. ſole 1, 288. in flore 4, 142. lumine Æ. 4, 584. 9, 459. regno 9, 596
novorum comitum 2, 796

novos ſoles G. 2,332. locos Æ. 1, 311
novum lac E. 2, 22. nectar 5,71. ſolem 6, 38. ſidus G. 1, 32. mane 3, 325. prodigium Æ. 3, 365. bellum 8, 637
novus anguis poſitis exuviis G. 3,437. Æ. 2, 473. pavor 2,228. hoſpes 4, 10. furor 5,670. ſanguis 7,554. venit iſte amor 11,537. torpor 12, 867
nox E. 9,63. G. 1,247. Æ. 1, 93. 2, 8. 250. 860. 3, 147. 198. 512. 587. 4,352. 461. 522. 5, 721. 738. 6, 272. 539. 866. 8,67. 369. 9,388. 11, 201. 12, 846
noxam ob unius 1,45
noxia, *neutr. plur.* corpora 6, 731. cordi crimina 7, 326
nube G. 3, 547. Æ. 1, 520. 5, 516. 810. 9, 640. 10, 636. 11, 593. 722. 12, 52. 254
nubem G. 1, 364. 443. 2, 309. 4,60. Æ. 1, 584. 2,606. 3, 572. 5, 20. 7, 143. 8, 528. 595. 9, 33. 10,809. 11,842. 856
nubes E. 5,57. G. 1, 324. 462. 4,557. Æ. 1,92. 147. 591. 8, 622
nubi 10, 664
nubibus E. 6, 39. G. 4 312. Æ. 1, 46. 3, 199. 4, 209. 248. 5, 88. 525. 658. 9, 15. 18. 313. 10,38. 73. 264. 12, 796
nubigenæ Centauri 7, 674
nubigenas bimembres Hylæumque Pholumque 8, 293
nubila G. 1, 214. 422. 446, 3, 198. 4,166. 196. Æ. 3,586. 4, 177. 246. 5, 512. 6, 454. 592. 7,527. 699. 9, 671. 10, 318. 767. 12, 256. 367
nubilis plenis annis, *Lavinia* 7, 53
nubis 8, 429
nuces caſtaneas E. 2, 52. ſparge marite 8, 30
nucis ex fœtu G. 2, 69
nuda, *nom. fœm.* genu, *ſecundum genua* Æ. 1, 324. *abl.* ſilice E. 1, 15. *plur. neutr.* veſtigia Æ. 7, 689
nudant viſcera 1, 215. terga fugæ 5, 586
nudat corpora palæſtrâ G. 2, 531
nudata direptis crura cothurnis G. 2, 7
nudati ſocii Æ. 3, 282
nudato capite 12, 312
nudatoſque humeros 5, 135
nudavit pectora 1, 360
nudi Chalybes G. 1, 58. humeri Æ. 11, 643
nudis centibus G. 3, 514
nudo ſub ætheris axe Æ. 2, 512. vertice 11, 642. enſe 12, 306
nudos piſces E. 1,61. Lupercos Æ. 8, 663
nudus lapis E. 1, 48, ara, ſere nudus G. 1, 298. jacebis in arena, *inhumatus* Æ. 5,871. membra, *ſecundum membra* 8, 425. tempora 11, 489
nulla E. 1, 78. 5,25. G. 1,83. 269. 3,292. 4, 443. 516. Æ. 1, 330. 2, 701. 3, 670. 4, 232. 272. 5,633. 6,405. 553. 7, 51. 591. 8, 212. 9, 278. 281. 447. 739. 10, 44. 375. 592. 864. 11,306. 362. 399. 12,11. 202. 405. 597. 819
nullæ 6, 399
nullam 1,188. 2, 345. 11, 411
nulli G. 1, 125. 4,516. Æ. 2, 439. 4, 35. 459. 5,610. 6, 563. 8, 502. 11, 157. 343. 12, 27
nullis G. 2, 10. Æ. 4,438. 11, 725
nullis numinis G. 4, 453
nullo E. 4, 18. G. 1, 102. 128. Æ. 1,578. 3,221. 5,390. 7, 350. 10, 108. 11, 702. 12, 423. 498. 770.
nullum 2,583. 3,495. 10,901. 11, 104
nullus G. 3, 54. Æ. 4, 624
num 4 369. 7, 294. 10, 68. 70. aſpice num 10, 481
Numa, *abl.* 9, 454
Numam 10, 562
Numanum 9, 592. 653
numen 1, 52. 155. 2,178. 735. 3,437. 4, 94. 521. 611. 5, 768. 6, 324. 7, 571. 8, 383. 10, 221
numerabat amores G. 4, 347
numerant pecus E. 3, 34
numerantur avi avorum G. 4, 209
numeris paribus G. 2, 284. ſeptem Æ. 6, 646
numero E. 8, 75. G. 2, 104. Æ. 1,175. 3,623. 5,62. 305. 560. 754. 7,698. 8,547, 10, 329. 11, 208. 599. 12, 230. 630
numeros memini ſi verba tenerem E. 9, 45. ſtellis & nomina fecit G. 1, 137. impreſſit acervis 1, 263. intendere nervis Æ. 9, 776
numerum E. 6, 86. 7, 52. G. 4, 436. Æ. 1, 197. 2, 797. 6,545. 682. 7, 211. 11,328. in numerum E. 6, 27. G. 4, 175. 227. Æ. 3,446. 8, 453
numerus G. 2,.104
Numici fontis ſtagna Æ. 7, 150. fontis vada ſacra 7, 242. ſacrum litus 7, 797
Numidæ 4, 41
numina G. 1,10. 30. 4, 7. 505. Æ. 1,607. 670. 2,123. 141. 233. 623. 3, 264. 359. 243. 634. 697. 4, 204. 382. 5, 466. 6, 68. 7, 297. 310. 8, 512. 574. 10,375. 11, 901. 12, 201
numine E. 4,47. Æ. 1,12. 137. 451. 678. 2,183. 336. 396. 703. 777. 3,363. 372. 4,269. 5,56. 6,50. 266. 368. 7,119. 385. 584. 9,247. 11, 232. 12, 180. 188
numinis G. 4, 453. Æ. 8, 186
Numitor 6, 768. 10, 342
numquam E. 2, 27. 3,49. 6, 46. 9, 3. G. 1, 373. 426. 2, 398. 3, 406. 4, 518. Æ. 2, 331. 970. 3,450. 700. 4,658. 8,470. 10,25. 11, 408. 732. 12, 95. 207. 921
nunc, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
nunc, *modò* G. 1,266. 334. 386. Æ. 1,224. 755. 4,74. 285. 376. 442. 5,156. 441. 457. 586. 701. 6,315. 8, 20. 441. 10,355. 368. 680. 11,650
nuntia fama 9, 474. veri 4, 188. ventura 8,550
nunciet ſacra aruſpex 11,740
nuntio, *verb.* claſſem relatam 1, 395
nuntius 2, 547. 4, 237. 5, 664. 6,456. 7, 167. 437. 8,582. 9, 692. 11,447. 897. 12, 75
nuper E. 2, 25. 3,2. 99. 5, 13. 9,21. Æ. 5,789. 6, 338. 9, 594
Nurſæ montoſæ 7,744
Nurſia frigida 7, 716
nurum 11,582
nurus centum 2, 501. divæ Veneris 2, 787. miſeræ 11, 215
nuſquam G. 4, 185. Æ. 2,438. 620.

620. 4, 373. 12, 597
nutant ſublimi vertice quercus Æ. 9, 682
nutantem mundum pondere convexo E. 4, 50
nutat concuſſo vertice ornus Æ. 2, 629
nutribant quem, *cervum* 7, 485
nutribat mammis 11, 572
nutricem Barcen 4, 632
nutricis lupæ 1, 279
nutrierat quos 12, 344
nutrimenta arida 1, 180
nutritor olivam, *pro* nutri, *paſſivum activa ſignificatione* G. 2, 425
nutrix Æ. 4, 634. 5, 645
nutu 1, 592. 9, 106. 10, 115
nux plurima G. 1, 187
Nympha 4, 423. Æ. 4, 198. 7, 47. 734. 10, 551. 11, 588. 12, 142
Nymphæ E. 2, 46. 3, 9. 5, 20. 6, 56. 7, 21. G. 4, 334. 391. 532. Æ. 1, 75. 4, 168. 7, 775. 8, 71. 314. 336. 339. 10, 220. 231. 12, 786
Nympharum 1, 172. 333
Nymphas E. 9, 19. G. 2, 494. 4, 382. Æ. 3, 34. 7, 137. 10, 83. 221
Nymphis E. 5, 21. 75. 10, 55

O.

O Formoſe E. 2, 17. 45
ô vos G. 1, 5. Æ. 1, 739. 2, 638. 4, 622. 7, 121. 9, 146. 10, 430. 676. 12, 646
tuque ô G. 1, 12. Æ. 6, 65. 195. 8, 72. 11, 158
adſis ô G. 2, 18. Æ. 4, 578. 8, 78
O, ô regina 1, 80. 528
ô ſocii 1, 202. 2, 387. 3, 560
ô Dea 1, 332. 376
ô juvenes 1, 631. 8, 273
ô miſeri 2, 42. 3, 639. 7, 596
audite ô 3, 103. 9, 234
ô felix 3, 321. 480
ô virgo 6, 104. 318. 11, 508
ô cives 9, 783. 11, 243. 459. 12, 572
ô, *cum vocativo* G. 4, 353. Æ. 1, 100. 4, 31. 5, 870. 6, 83. 258. 509. 8, 499. 9, 617. 11, 124. 361. 12, 95. ô digno conjuncta viro E. 8, 32
ô, *bis poſitum* G. 2, 40. Æ. 2, 241. 281. 10, 18. 11, 732. ſic ô ſic poſitum affati diſcedite corpus Æ. 2, 644. O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago 3, 489. bellum ô terra hoſpita portas 3, 539. quod ut ô potius formidine falſâ ludar 10, 631. vos ô potius miſereſcite venti 10, 676
O, *ſine caſu*, ô tantum libeat mecum tibi ſordida rura, &c. E. 2, 38. nunc ô nunc liceat crudelem abrumpere vitam Æ. 8, 579. ô quoties, & quæ nobis Galatea loquuta eſt E. 3, 72. ô mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ 4, 53. ſis bonus ô felixque tuis 5, 65. ô mihi tum quàm molliter oſſa quieſcant 10, 33. ô fortunatos nimium, ſua ſi bona norint, agricolas G. 2, 458. ô ubi campi, &c. 2, 486. quamquam ô! ſed ſuperant, quibus hoc Neptune dediſti Æ. 5, 195. eſte duces ô ſi qua vita eſt, &c. 6, 194. ô mihi præteritos referat ſi Jupiter annos 8, 560
Oaxen rapidum Cretæ E. 1, 66
ob, *paſſim*
obambulat gregibus lupus G. 3, 538
obducat paſcua junco E. 1, 46
obducta tuenti *nubes* Æ. 2, 604
obducto limo G. 1, 116
obductum vulgare dolorem Æ. 10, 64
obducunt ſegetem G. 2, 411
obeat pellis circumdata Æ. 10, 483
obeſaque terga G. 3, 80
obeſis faucibus 3, 497
obeuntia terras maria Æ. 6, 58
obfuit numquam imprudentibus imber G. 1, 374
obibat pugnas Æ. 6, 167
obice ſaxi G. 4, 422. poſtes emuniit Æ. 8, 227. maris 10, 377
obicibus G. 2, 480
objeci caput Æ. 8, 145
objecit Troas Achivis 10, 90. ſeſe ad currum 12, 372
objecta retardant flumina G. 3, 253
objectæ fauces Æ. 3, 534
objectam paludem G. 4, 503. *offam*, corripit Æ. 6, 422
objectant corpora bello, *apes* G. 4, 218
objectare caput fretis 1, 386. caput periclis Æ. 2, 751. unam animam pro talibus cunctis 12, 230
objecto clypeo 12, 377
objectu laterum 1, 164
objicienda parciùs iſta viris memento, *exprobranda* E. 3, 7
objicis hoſti, *me* Æ. 4, 549
objicit offam, *huic* 6, 421. rabiem ſubitam canibus 7, 480
objicitur aliud majus, *portentum Trojanis* 2, 200. oculis 5, 522
objiciunt ſiniſtris clypeos ad tela 2, 444. portas 9, 45. ſeſe equites ad divortia 9, 379
obit quem totum leonis pellis 8, 553. omnia viſu, *luſtrat* 10, 447
obitâ morte 10, 641
obitumque ducum 12, 501
obitus ſignorum & ortus G. 1, 257. difficiles Æ. 4, 694
obivit tantum telluris 6, 802
oblata facultas G. 4, 438. nova res Æ. 1, 454
oblati per Lunam Ripheus & Iphitus 2, 340
oblato fœdere 12, 109
oblimet inertes ſulcos G. 3, 136
obliquâ luce feneſtras, &c. G. 4, 298. invidia, *occulta*, Æ. 11, 337
obliquat ſinus in ventum 5, 16
obliquum, in obliquum G. 1, 98. quem rota tranſiit, *anguem* Æ. 5, 274
obliquus ſignorum ordo G. 1, 239
oblita, *nom. fœm.* catulorum leæna 3, 245. *neutr. plur.* mihi tot carmina E. 9, 53. ſuccos priores poma degenerant G. 2, 59. laborem corda Æ. 4, 528. 9, 225
oblite regni, rerumque tuarum 4, 267
obliti linquunt 11, 866
oblitos famæ melioris amantes 4, 221
obitum hoſtem G. 3, 236
oblitus ſui eſt Æ. 3, 629. decoris ſui, ſociûmque ſalutis 5, 174. amorum 4, 334. fatorum 5, 703
oblivia longa potant 6, 715

obliviſcere Graios amiſſos Æ. 2, 148
obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum 4, 646
obluctor arenæ adverſæ genibus 3, 38
obmutuit amens aſpectu 4,279. ore preſſo 6, 155
obniti contra 5, 21
obnixæ humeris, *formicæ* 4,406.
obnixi non cedere, *reges apum* G. 4, 84. in murice remi crepuêre Æ. 5,206. ſtant omnia contra 10,359. cornua infigunt, *tauri* 12, 721
obnixos, in obnixos verſa cornua G. 3, 222
obnixus trunco arboribus G. 3, 233. Æ. 12,105. obſtinatus 4.332. humeris 9,725
obnoxia, *nom. fœm.* ſurgere fratris radiis Luna G. 1, 397. *neutr. plur.* non obnoxia curæ hominum arva 2, 439
obnubit amictu comas Æ. 11, 77
obortis lachrymis 3,492. 4,30. 6, 867. 11, 41
obrue puppes ſubmerſas 1, 73. tua dextra, *me* 5,692
obruerent Rutuli, *me* telis 11, 162
obruimur telis 2, 411. numero 2, 424
obruit arvo ſtirpes G. 2, 24. quos Auſter vectos per æquora Æ. 6, 336
obruitur undique telis 9, 808
obrutus undique telis Æneas 10, 808
obſcœnæ volucres 3, 262. 12, 876
obſcœnam famem 3,367. frontem rugis arat 7,417
obſcœnas volucres 3, 241
obſcœni canes G. 1, 471
obſcœnum cruorem Æ. 4,455
obſcura, *nom. fœm.* ipſa nebulis, *Nympha* G. 4, 424. Luna Æ. 4, 80. nox 4, 461. fama 5, 302. *abl.* ferrugine G. 1, 468. nocte Æ. 2,420. *neutr. plur.* haud obſcura ſigna G. 1, 229. limina portæ Æ. 2, 752
obſcuram nubem G. 4, 60. umbram Æ. 6, 453. nulli rem 11, 343
obſcurant pennis æthera 12, 253
obſcuri ibant ſola ſub nocte Æ. 6, 268
obſcurior eſt annis fama 7, 205
obſcuris vera involvens 6, 100. convallibus 6, 139. vallibus 9, 244
obſcuro cornu ſi comprenderit aëra Luna G. 1, 428. aëre Æ. 1, 415. cœlo 3, 586. nimbo 12, 416
obſcuros colles 3, 522
obſcurum, ſub obſcurum noctis G. 1, 479
obſcurus in ulva delitui per noctem Æ. 2,135. trabibus acernis lucus 9, 87
obſedêre telis anguſta viarum 2, 332. fores 2,450. apicem 7,66. turres & tecta domorum 12, 133
obſedit milite campos 3, 400. limen Amatæ 7, 343
oſervans quos, *pullos*, detraxit nido G. 4,513. quæ ſigna ferant Æ. 6, 198. oculis 11, 726
obſervans regem 4, 212
obſervata retro veſtigia 2, 754. 9, 393
obſeſſa, *nom. fœm.* vallis tenetur legio Æneadum 10, 120. nequicquam juventus 10, 605. *neutr. plur.* tenebant limina portarum 2, 802
obſeſſas fauces G. 3, 508
obſeſſos muros Æ. 10, 286. colles 11, 902
obſeſſum actâ teſtudine limen 2, 441
obſidam milite fauces 11,516
obſidere fines Italos 7, 334. portas vigilum excubiis 9, 159
obſidet lævum latus 3,421. muros hoſtis 11, 304
obſidione 3.52. 8,647. 9,598. 10, 26. 109
obſit ne prodigus G. 4, 89
obſita ſetis Io Æ. 7, 790
obſitus ævo 8, 307
obſtabit nihil 10, 55
obſtant fata 4, 440. 6,438. portenta Deûm variis terroribus 7, 58
obſtare furori famam 4, 91
obſtet quæ mora tardis noctibus G. 2,482. Æ. 1,750
obſtiterit frigidus circum præcordia ſanguis G. 2,484
obſtitit quibus Ilium Æ. 6,64
obſto bonis communibus 11, 435
obſtruit aures viri Deus Æ. 4, 400
obſtruitur ſpiritus oris, G. 4, 301
obſtupuêre omnes 4,351. animi Æ. 2, 120. 5, 404. animis alii 8, 530. animis Rutuli 9, 123. ſilentes 11,120
obſtupui 2, 560. 774. 3, 48. 298
obſtupuit 1,517. 2,378. 8,121. 9,197. 12,665. primo aſpectu Dido 1,617. viſu Æneas 5, 90
obtecta arboribus domus 2, 300
obtendere pro viro nebulam & ventos 10, 82
obtentâ nocte tenebræ denſentur G. 1, 248
obtentu frondis inumbrant Æ. 11, 66
obteſtantur Latinum 7, 576
obteſtemur ipſum veniamque oremus ab ipſo 11, 358
obteſtor vos per Penates 9,260. per excidia Trojæ liceat, &c. 10, 46. illud te pro Latio, &c. 12, 820
obtexitur cœlum umbrâ 11, 611
obtorti flexilis circulus auri 5, 559
obtruncant cominus ferro G. 3, 374
obtruncat patrem ad aras Æ. 2, 663. Polydorum 3,55. *illum* ad aras 3, 332. Alcathoum 10, 747. Epulonem 12, 459
obtulerat ſe ultro venientibus 2, 61
obtulit 2,590. in ſomnis huic ſe forma Dei 4,557. ſe ultro 8,611. ſeſe obvius ardenti 10, 552
obtuſa *nom. fœm.* acies ſtellis G. 1,396. *neutr. plur.* pectora Æ. 1, 571
obtuſi vomeris dentem G. 1, 262
obtuſior uſus nimio luxu fit arvo genitali 3,135
obtuſis cornibus, *Luna* 1, 434
obtuto Æ. 1,499. 7,250. 12, 666
obverſus 9, 622. 11, 601
obverterit terga axi G. 2, 271
obvertimus cornua antennarum Æ. 3, 549
obvertunt pelago proras 6, 3
obvia, *nom. fœm.* arbos G. 4, 24. ſeſe tulit mater Æ. 1, 318.

318. quæ minus fuerit Græiis, *expoſita Troja* Æ. 3, 499. ni foret cohors 10, 328. ventorum furiis rupes 10, 694. cui Camilla occurrit 11, 498. ire contra equites promitto 11, 504 *neutr. plur.* ſi qua ferant ſeſe oculis E. 6, 57. ferre arma Æ. 9, 56. ferro dedit pectora 12, 540
obvius illi armato non quiſquam te tuliſſet Æ. 6, 880. volat ipſe 8, 111. huic ſit Lagus 10, 380. ardenti ſeſe obtulit 10, 552. adverſoque occurrit 10, 734. ire parat 10, 770. ſubit haſta 10, 877. Chorinæus, *occurrens* 12, 298. *illi*, Æneas 12, 481
obumbrant æthera telis 12, 578
obumbrant magnum reginæ nomen 11, 223
obumbret veſtibulum palma aut oleaſter G. 4, 20
obunco roſtro Æ. 6, 597
obuſtis ſudibus 11, 894
obuſto torre 7, 506
occaſu, in occaſu veſtro 2, 432. ab Occaſu, *ab Occidente* 9, 668
occaſum, ante occaſum Maiæ G. 1, 225. ſolis ſervans 1, 403. ſolis ad occaſum 3, 336. Trojæ Æ. 1, 242. in Occaſum longus ager 11, 317
occiderit ferro Priamus 2, 581. arte novercæ, *Hyppolitus* 7, 766. cum nomine Troja 12, 828
occidet & ſerpens E. 4, 24
occidis, *tu*, quem, &c. Æ. 12, 544
occidit canis G. 1, 218
occidit Æ. 10, 470. 12, 641. 660. Troja 12, 828
occiſis Latinis 11, 193
occiſo Therone 10, 312. paſtore lupus 11, 811
occubat umbris, *cecidit ſub umbras* 1, 551. quo Hector 5, 371. urbe paternâ 10, 706
occulat ſeſe umbris 12, 53
occule multâ terrâ G. 2, 347
occulit horrentibus umbris Æ. 1, 316
occultabat ſaxo raptos 8, 211
occultant ſpineta lacertos E. 2, 9
occultas vires G. 1, 86. vias Æ. 3, 695
occultè medicans 12, 418
occultos per calles Æ. 9, 383
occultum ſoporem G. 3, 397. ignem Æ. 1, 692
occumbere campis 1, 101. 7, 294. morti 2, 62
occumbes pariter 10, 865
occupat ſopor artus feſſos G. 4, 190. manicis jacentem 4, 440. aures fama rerum Æ. 3, 294. ora pallor 4, 499. Æneas aditum 6, 424. 635. artus tremor 7, 446. 11, 424. gladio, *Lynceum* 9, 770. quem non ſuper occupat Hisbon 10, 384. os faciemque adverſam 10, 699. os flammis 12, 300
occupet orbem viribus 7, 258
occurramus ultro ad undam 10, 282
occurrat hoſtilis facies 3, 407
occurrens imago 6, 696
occurrere 1, 686. turmæ Æneadum 11, 503. pugnæ 11, 528. telis virginis 11, 808. Juturnæ in omen, *offerri* 12, 854
occurrit 3, 82. 5, 36. 10, 220. 352. nec jam amplius ulla tellus 5, 9. illi Tydeus 6, 479. obvius adverſo 10, 734. cui obvia Camilla 11, 499. ruenti Ilo 12, 536. talibus dictis 12, 625
occurſare capro caveto E. 9, 25
Oceani G. 3, 359. 4, 233. Æ. 4, 480. 8, 589
Oceanitides ambæ, *Oceani filia* G. 4, 341
Oceano 2, 122. 481. 4, 381. Æ. 1, 291. 749. 2, 250. 7, 226
Oceanum G. 4, 382. Æ. 4, 129. 7, 101. 11, 1
ocî ſive otî ignobilis G. 4, 564
ocia ſive otia E. 1, 6. 5, 61. G. 2, 468. 3, 377. Æ. 4, 271. 6, 813
Ocnus 10, 198
ocreas 7, 634. 8, 624
octo G. 1, 171
oculi 3, 505. Æ. 4, 182. 6, 200. 7, 447
oculis E. 6, 58. G. 1, 183. 2, 230. 255. 4, 499. Æ. 1, 93. 595. 721. 2, 68. 189. 740. 4, 278. 372. 389. 530. 661. 691. 5, 277. 438. 522. 654. 6, 34. 145. 7, 81. 223. 254. 592. 9, 110. 209. 658. 703. 731. 10, 516. 772. 11, 726. 814. 12, 3. 102. 151. 920. 945
oculorum 12, 670
oculos imponere G. 2, 73
oculos 3, 523. 4, 451. Æ. 1, 118. 232. 486. 2, 214. 531. 570. 687. 773. 3, 150. 490. 4, 220. 363. 411. 688. 5, 508. 577. 648. 845. 853. 6, 469. 7, 251. 420. 8, 152. 261. 310. 618. 9, 487. 10. 473. 745. 11, 121. 311. 480. 507. 746. 800. 887. 12, 309. 483. 638. 657. 705. 930. 939
oculus E. 3, 103
ocyor & ventis & fulminis alis Æ. 5, 319. Euro fugit 8, 223. 12, 733. & jaculo & ventos æquante ſagittâ 10, 248
ocyùs, *celeriter* E. 7, 8. Æ. 4, 294. 5, 828. 8, 101. 278. 444. 555. 10, 786. 12, 556. 681
odêre ſedem Sibyllæ 3, 452. infenſi Tyrii 4, 321. ſorores, *infernæ hoc monſtrum* 7, 327
oderit diem 10, 505
odia movi 2, 96. circumſtare 10, 905
odiis 1, 672. 4, 623. 5, 786. 7, 298. 336. 10, 14. 692. 853. 11, 122. 12, 938
odio tibi eſt mea fiſtula E. 8, 33
odiſſe viros fas Æ. 2, 158
odit E. 3, 90. Æ. 7, 327. 12, 431
odium tyranni 1, 365
odor G. 3, 251. 4, 49
odora canum vis Æ. 4, 132
odoratam cedrum G. 3, 414. Æ. 7, 13
odorato ligno ſudantia balſama G. 2, 118. Baccho 4, 279
odoratum lauri nemus Æ. 6, 658
odore 7, 480
odorem G. 2, 132. 4, 415. Æ. 1, 407. 3, 128
odores E. 2, 55. G. 1, 56. 4, 264
odoriferam panaceam Æ. 12, 419
Oeagrius Hebrus G. 4, 524
Oebale, *voc. nom. viri* Æ. 8, 734
Oebaliæ, *nom. propr. urb.* G. 4, 125
Oechaliamque Æ. 8, 219

Oenotria tellus Æ. 7, 85
Oenotrii viri 1, 536. 3, 165
œſtron G. 3, 148
Oetam tibi deſerit Heſperus E. 8, 30
offam Æ. 6, 420
offenſa reſultat imago vocis G. 4, 50
offer te periclis Æ. 7, 425
offert ſeſe mihi E. 3, 66. ſe nobis Æ. 2, 371. aciem venientibus 6, 291. his ſecum vocibus juveni 7, 420. ſe paci medium 7, 536
officiant herbæ frugibus G. 1, 69
officio te certâſſe priorem, *te prius ipſum beneficiis provocaſſe*, Æ. 1. 552
officiunt intyba Strymoniæque grues, *ſegetibus* G. 1, 121
Oilei Ajacis Æ. 1, 45
Olea veſtire Taburnum G. 2, 38
Oleagina radix 2, 31
oleæ 1, 18. 2, 63. 144. 222. 312. Æ. 11, 101
oleam G. 1, 306
oleaſter 2, 182. 314. 4, 24. Æ. 12, 766
oleis G. 2. 420
olentes herbas E. 2, 11. ramos, *nucis* G. 1, 188
olentia ora 2, 134. membra 3, 564. latè ſerpylla 4, 30. grave olentia centaurea 4, 270
oleo 1, 273. Æ. 3, 281, 5, 135.
oleum G. 1, 393. Æ. 6, 254
Oliaron 3, 126
olim, *pro tempore præterito vel futuro, paſſim.*
oliva 5, 309. 494. 7, 751
olivæ E. 5, 16. 8, 16. G. 2, 3. 85. 181. 3, 21. Æ. 5, 774. 6, 230. 808. 7, 418. 8, 116
olivam G. 2, 425
olivi E. 5, 68. G. 2, 466
oliviferæ Mutuſcæ Æ. 7, 711
olivo fuſo 6, 225
olli, *illi* 1, 260. 5, 10. 197. 284. 358. 580. 6, 321. 7, 458. 505. 8, 94. 9, 740. 10, 745. 11, 120. 236. 12, 18. 309. 537. 788. 829
ollis 6, 730. 8, 659
olorem 11, 580
olores E. 9, 36
olorinæ ſurgunt de vertice pennæ Æ. 10, 187
olus G. 4, 130
Olympi limen E. 5, 56. ſuperi regnator Æ. 2, 779. rex magnus 5, 533. ſonitus 6, 586. ſummi regnator 7, 558. omnipotentis domus 10, 1. magni regnator 10, 437. ætherii rex 10, 621. omnipotentis rex 12, 791
Olympiacæ præmia palmæ G. 3, 49
Olympo, *cælo* E. 6, 87. G. 1, 96. 451. 4, 562. Æ. 1. 378. 4, 268. 694. 6, 782. 834. 7, 218. 8, 280. 319. 533. 9, 84. 11, 726. 12, 634
Olympum frondoſum Oſſæ involvere G. 5, 282
Olympum Æ. 6, 579. 9, 106. 10, 115. 216. 11, 867
Olympus magnus G. 3, 223
omen Æ. 2, 190. 3, 36. 537. 5, 530. 7, 174. 10, 311. 12, 854
omina 2, 691. 3, 361. 407. 7, 583. 9, 21
omine G. 4, 386. Æ. 7, 146. 10, 250. 11, 589. 12, 72
ominibus 1, 350
omnigenûmque Deûm monſtra 8, 698
omnino 4, 330. 9, 248
omnipotens pater G. 2, 325. Æ. 1, 64. 3, 251. 4, 25. 6, 592. 7, 141. 770. 8, 398. 10, 100. 11, 790. 12, 178. Jupiter 2, 689. 5, 687. 9, 625. Juno 4, 693. Saturnia 7, 428. fortuna 8, 334. *ô marite*, ô Jupiter 10, 615. genitor 10, 668
omnipotentis terræ, *quidam legunt*, omne parentis 6, 595. Olympi 10, 1. 12, 791
omnis, *in quibuſvis caſibus ſæpius invenitur quam ut è re Lectoris eſſet illa memorare.*
omnium egenos 1, 604
onagros timidos G. 3, 409
onera accipiunt, &c. 4, 167. Æ. 1, 438
onerabant aggere terræ oſſa 11, 212
onerabat menſas dapibus G. 4, 133
onerabit membra ſepulchro Æ. 10, 558
onerant epulis menſas G. 4, 378. auro naves Æ. 1, 367. aras 5, 101. caniſtris dona laboratæ Cereris 8, 180
onerarat cadis vina 1, 199
oneras malis furentem 4, 549
onerat pomis coſtas aſelli G. 1, 274. donis textilibus Æ. 3, 485. dictis 11, 342
oneratis, *particip.* lancibus aras cumulant Æ. 8, 284. 12, 215
oneraverat quos armis paribus 12, 344
oneravit æthera votis 9, 24. limina donis 10, 620. ambas manus jaculis 10, 868. jaculo palmas 11, 574
onerent dapibus menſas 1, 710
oneret ſulcos proventu G. 2, 518
oneri ſuccedo Æ. 2, 723. comitique timentem 2, 729. caro timet 11, 550
oneroſa præda 9, 384
oneroſum villis tergum 5, 352
onus clypei ingens 10, 553
onuſtum hunc ſpoliis 1, 293
Onyten mœſtum 12, 514
opaca, *nom. fœm.* ingens domus 3, 619. ingens ulmus 6, 283. Albunea, *ſylva* 7, 84. *abl.* nocte 4, 123. arbore 6, 136. ilice 6, 208. 11, 851. ſylva 11, 905. *neutr. plur.* per opaca locorum 2, 725. per opaca viarum 6, 633
opacæ noctis 8, 658. 10, 161
opacant rami matris G. 2, 58
opacat ramus humum Æ. 6, 195
opaci *gen.* ruris G. 1, 156. *plur.* montes Æ. 3, 508
opacis lucis 6, 673
opaco fluvio 7, 36. ſaxo 8, 212
opacum frigus captabis E. 1, 53. nemus Æ. 8, 107
ope barbaricâ 8, 685.
opem Dei 12, 780
opera interrupta pendent 4, 88. omnia terrarum 4, 607. inter talia 6, 183. ad fabrilia 8, 415. atque labores referens 11, 183. ad majora 12, 429. omnia rumpit 12, 699
operam hanc mihi da ne, &c. 7, 332
operata juventus arvis 3, 136
operatus in herbis lætis G. 1, 339
opere 3, 519. Æ. 4, 407. 6, 31
operi 1, 508. 2, 235. 8, 411. 432. 10, 792
operit terras nox 4, 352. pellis numeros 11, 680
operta bella G. 1, 465. telluri ſubire Æ. 6, 140
operum G. 1, 277. 2, 155. 472. 4, 184.

4,184.215. Æ. 1,459.511. 3, 20. 5,284. 9,607. 11,228
opes G. 2,507. 4, 132. Æ. 1, 368. 2,4. 603.3,53. 4,75. 8, 317.364. 10, 154. 609. 11, 419
Opheltes bellis assuetus 9, 201
opibus 1, 575. 2, 799. 5,41. 268. 8, 171.
Opim velocem 11, 532
opima arva virûm 2, 782
opimam Cyprum 1, 625
opimis dapibus 3, 224. spoliis 6,855. 10, 449
opis G. 2, 428. Æ. 1, 605. 2, 803. 8, 377
Opis, *nom. propr. Nymphæ* G. 4, 343. Æ. 11, 836. 867
oportet pascere oves E. 6, 5
opperiens reginam Æ. 1, 458. hostem 10, 771
oppetere 1, 100. 12, 543. 649
oppetiisse Numanum tuis telis 9, 654
oppetit dextram 11, 268
oppida E. 4, 33. G. 2, 156. 176. 3, 402. 4, 178. Æ. 8, 355. 9, 608. 11, 581. 12, 22
opponere stabula soli hyberno G. 3, 302. morti Æ. 2, 127. me profugis 7, 300. medias illis turmas 10, 239. se morti 11, 115. me monstro 12, 874
opportuna seges pecori G. 4, 129. domus nidis volucrum Æ. 8, 235. loco turris 9, 531
oppositaque moles 2, 497
oppositi, *nom. plur.* obsedêre angusta viarum 2, 333
oppositis aris 12, 292
oppositum montem G. 3, 213. 373. interimit Abantem Æ. 10, 428
oppositre aciem 9, 469
oppositit sese 5, 335
oppressos fluctibus 1, 133
oppressum rapit 9, 398
oppugnat molibus urbem 5, 439
opta sequi astra pennis 12, 892
optabam tollere 2, 636
optabis nato funus pater 11, 57
optanti, *tibi* promittere 9, 6
optantibus nobis 8, 200
optare locum tecto 1, 429
optas quos portus Averni 5, 813. dabitur quod optas 7, 260
optâstis votis Æ. 10, 279
optat aprum descendere monte 4, 159
optata *abl.* arena 1, 176. luce 4, 619
optatæ, *genit.* urbis 3, 132. telluris 3, 509. *plur.* auræ 3, 530
optate, *verb.* externos duces 8, 503
optatis, *verb.* Erycis fines 1, 574
optatis sedibus 6, 203
optato Tybridis alveo 7, 303
optato, *ex voto* 10, 405
optatos dedit amplexus 8, 405
optatum honorem 5, 201. conjugium 11, 270
optavêre illam nurum, *in nurum* 11, 582
optaverit emptum magno intactum Pallanta 10, 503
optavit locum regno 3, 109. sumere pœnas 6, 501
optem tellus prius dehiscat 4, 24. dimittere naves 5, 29
opes quid 1, 80
optima, *nom. fœm.* frumentis terra G. 2, 205. vinetis satio est 2, 319. torvæ forma bovis 3, 51. quæque dies ævi 3, 66. Dido Æ. 4, 291. mater 10, 557. *voc. ô* terra 12, 777. *neutr. plur.* patri arva solo G. 2, 262. Æ. 10, 791
optime pater Teucrûm 1, 559. pater 3, 710. vates 6, 669. Grajugenûm 8, 127. Teuthra 10, 402. regum rex 11, 294. regum 11, 353. *pater* 12, 48
optimus pater 5, 358. armis Æneas 9, 40
opto cuncta versibus amplecti G. 2, 42. mortem Æ. 2, 654. *ut cupio* 3, 498. hunc illum poscere fata 7, 273
opulentaque castra 8, 475
opulentia Trojæ 7, 262
opulentum donis templum, & numine Divæ 1, 451
opum 1, 18. 2, 22. 9, 532. 11, 338. 12, 552
opus divini Alcimedontis E. 3, 37. fervet G. 4, 169. gratum agricolis Æ. 1, 4. urbis ingentem Chimæram 5, 119. hoc opus, hic labor est 6, 129. animis & pectore firmo 6, 261. majus moveo 7, 45. grave Martis 8, 516. non mihi opus est armis Vulcani in Teucros 9, 149. hoc virtutis 10, 469
ora, *singul. regio* G. 2, 225. Æ. 3, 707. Laurens, *litus* 10, 706
ora, *plur.* G. 2, 246. 387. 3, 9. 188. 399. Æ. 1, 99. 358. 662. 2, 211. 247. 423. 531. 663. 681. 3, 174. 218. 425. 457. 490. 4, 62. 195. 499. 673. 5, 200. 340. 477. 576. 6, 308. 496. 10, 728. 590. 822. 11, 39. 86. 121. 233. 300. 887. 12, 335. si centum mihi sint G. 2, 43. Æ. 6, 625. fovent illo, *malo* Medi *halitum* G. 2, 135. in septem discurrit Nilus 4, 292. ferarum 4, 406. tria Cerberus 4, 483. resolvit 4, 452. ante parentum 4, 477. per novem it mare Æ. 1, 249. tenebant 2, 1. tria Dianæ 4, 511. equorum 12, 373
orabat 4, 437. 6, 124. 10, 96
orabunt causas melius 6, 849
oraclum Ortygiæ, *oraculum* 3, 143
oracula G. 2, 16. 4, 449. Æ. 2, 114. 3, 456. 7, 81. 8, 131
ora Siculæ 3, 410
oram Illyrici æquoris E. 8, 7. primi litoris G. 2, 44. Itali litoris Æ. 3, 396
oramus te prohibe 1, 529
oranda Divæ numina 2, 232
orandi modus qui sit G. 4, 537
orando flectes 4, 399
orans Æ. 6, 116. multa Deos 9, 24
orant 5, 617. 9, 231
orantem talibus dictis 4, 219. multa 12, 294
orantes 11, 885. veniam 1, 523. stabant 6, 313
oranti 7, 446. 10, 599. 11, 697. 797
orantis 10, 536. 554
orare pacem manu 10, 80
oras, *alviariorum* G. 4. 39. 188
oras Lybiæ Æ. 1, 162. quas accesserit 1, 311. alias 1, 516. Iliacas 2, 117. & litora circum 3, 75. Rhœteas 3, 108. Libycas 4, 106. Italas 5, 703. Italiæ 6, 61. ingentes belli 9, 528
oras ambiit auro *Clypei* 10, 243. per clypei oras molita viam

viam Æ. 10, 477. per imas clypei ſubit haſta 10, 588. ſummi thoracis 12, 381. Loricæ 12, 924
orâſſe multa 4, 205
orat à me illos abducere E. 2, 43. mortem Æ. 4, 451
orate ſerenas hyemes G. 1, 100
oratis pacem Æ. 11, 111
oratores 7, 153. 8, 505. 11, 100. 331
oratur mora tempuſque 10, 623
oraveris, quas non oraveris urbes 6, 92
orbe toto E. 1, 67. G. 1, 512. medio ſefugerit, *ſol* 1, 443. clypei Æ. 2, 227. temporis 6, 745
orbem E. 3, 41. 4, 17. 8, 8. G. 1, 209. 231. 2, 114. Æ. 1, 461. 606. 4, 119. 231. 5, 65. 7, 258. 11, 257. 694. in orbem vacuum G. 1, 62. labor actus in orbem 2, 401. in orbem glomerantur, *apes* 4, 7. delphines in orbem æquora verrebant caudis Æ. 8, 673. medium ſol hauſerat G. 4, 425. medium nox horis acta ſubibat Æ. 3, 512. fatalis cruſti 7, 115. cœli medium ſol conſcenderat 8, 97. totum clypei 10, 546. per orbem, *clypei pervadit haſta* 10, 783. tot bella, *ſunt* per orbem G. 1, 505
orbes, *circulos* 1, 337. immenſos rapit per humum, *ſerpens* 2, 153. junctos 3, 173. ferratos 3, 361. tardos trahit, *de anguibus* 3, 424. triginta magnos volvendis menſibus Æ. 1, 273. alternos orbibus impediunt 5, 584. ætherios 8, 137. ſeptenos orbibus impediunt 8, 448. in lævos 10, 885. incertos implicat 12, 743. quinque explent curſu 12, 763. extremos clypei 12, 925
orbi, *plur.* pueri parentibus 11, 296
orbibus immenſis angues incumbunt pelago 2, 204. orbes impediunt 5, 584. 8, 448
orbis G. 1, 26. 2, 123. 339. Æ. 1, 335. 12, 708. teneri mundi L. 6, 34. lucidus Solis G. 1, 459. Ixionii rota 4, 484. terrarum Æ. 1, 237. annuus 5, 46. Europæ atque Aſiæ 7, 224
orbita divertitur G. 3, 293
Orchades 2, 86
Orci 4, 502. Æ. 6, 273. 8, 296
Orco 2, 398. 4, 240. 699. 9, 527
Orcus G. 1, 277
ordea, *ſeu* hordea E. 5, 36. G. 1, 210. 317
ordine pone vites E. 1, 74. alio alios dedit dies Luna G. 1, 276. *ex ordine* 4, 4. dant fontes manibus 4, 376. dicam 4, 537. uno ſi habetis Achivos Æ. 2, 102. rem pando 3, 179. neque ab ordine cedunt 3, 447. perfectis votis 3, 548. pompas exſequerer 5, 53. locant 5, 102. terno conſurgunt remi 5, 120. uno debilis 5, 271. nemo palmam movet 5, 349. ſingula pandit 6, 723. duci jubet 7, 276. ſuo reſponſa repoſcit 11, 241
ordine longo 1, 399. 707. 2, 766. 6, 482. 754. 8, 722. 11, 79. 144. in ordine E. 7, 20. ex ordine G. 3, 341. 4, 507. Æ. 1, 460. 5, 773. 7, 139. 177. 8, 629
ordinibus indulge G. 2, 277
ordo ſæclorum E. 4, 5. ſignorum G. 1, 239. is vertitur Æ. 3, 376. fatorum 5, 707. rerum 7, 44. comitum proceſſerat 11, 94
ore G. 1, 431. 3, 203. 273. 439. 516. 4, 92. 97. 201. 230. 444. Æ. 1, 300. 563. 618. 741. 2, 482. 524. 593. 658. 3, 234. 373. 465. 4, 11. 79. 150. 276. 329. 510. 685. 5, 385. 470. 842. 6, 76. 155. 530. 607. 686. 7, 103. 118. 436. 451. 9, 5. 319. 442. 10, 323. 349. 489. 11, 123. 132. 190. 251. 418. 535. 754. 12, 8. 47. 691. 832. 837. magno ſonandum G. 3, 294. *apum* 4, 17. aſper in ore ſapor 4, 277. micat linguis triſulcis, *coluber* Æ. 2, 475. tuo ô Arethuſa confunditur undis Siculis, *fluvius* 3, 696. ſavete omnes 5, 71
Oreades, *Nymphæ montium* 1, 504
oremus veniam ab ipſo 11, 358. pacem 11, 414
Oreſtes Æ. 3, 331. 4, 471
orgia 6, 517. 7, 403. Bacchi nocturni G. 4, 521. Trinacrica Æ. 4, 303
oribus ora componens, 8, 48[illegible] quinquaginta 10, 566
orichalco 12, 87
Oricia Terebintho 10, 136
oriens primus G. 1, 250. ſævus Æ. 5, 739. primâ juventâ 7, 51
Oriente primo 5, 42
orientia ſigna noctis 7, 19[illegible] Solis lumina 8, 68
Orientis ſpoliis 1, 293. vires 8, 687
origine G. 2, 336. 3, 48. 122. 473. 4, 286. Æ. 1, 290. 376. 646. 757. 10, 179. 618
origo E. 6, 73. Æ. 6, 730. 7, 371. 12, 166
Orion 1, 539. 4, 52
Oriona 3, 517
oris, *genit.* ſpiritus G. 4, 30[illegible] forma Æ. 9, 646. hiatus 11, 680. *abl.* G. 2, 171. 3, 19[illegible] 225. Æ. 1, 5. 256. 305. 33[illegible] 378. 381. 542. 620. 2, 91. 28[illegible] 3, 97. 117. 131. 338. 569. 71[illegible] 6, 2. 7, 39. 270. 564. 647. 8[illegible] 51. 381. 454. 10, 164. 19[illegible] 655. 11, 269. 281
Orithyia Actias G. 4, 463. ipſa Æ. 12, 83
oritur cædes miſerrima 2, 41[illegible] monſtrum 11, 885. dictu mirabile 2, 680
ornabat cornua ſertis 7, 488
ornaret hortos G. 4, 119
ornat umbram telis Æ. 10, 638
ornatæ torquibus aræ G. 4, 276
ornate, *verb.* hedera Poëtam E. 7, 25
ornatum omnem cremari Æ. 7, 74
ornatus crines floribus E. 6, 69. caput foliis olivæ G. 3, 21
ornatus Argivæ Helenæ Æ. 1, 654
ornaverat quos paribus arm[illegible] 12, 344
orni G. 2, 111
Ornitus Æ. 11, 677
ornos E. 6, 71. Æ. 4, 491. 6, 182. 11, 138
ornum 2, 626. 10, 766
ornus G 2, 71
oro Æ. 2, 143. 4, 319. 431. 6, 76. 10, 61. 903. 11, 442. 12, 60.

60.680. 933. extremam hanc veniam Æ. 4, 435. liceat dare tibi vela per undas 5, 796. unum 6, 106. 9, 284. vitam 8, 577
Oroden, *nom. prop. viri* Æ. 10, 732
Orodes 10, 737
Orontem 1, 117. 6, 334
Oronti 1, 224
Orphea E. 3, 46. 6, 30
Orphei 4, 57. G. 4, 545. 553
Orpheu 4, 494
Orpheus E. 4, 53. 8, 56. G. 4, 454 Æ. 6, 119
Orphitus, *legitur* Ornitus 11, 677
orſa, *nom. fœm.* loqui vates 6, 125. 562. majorem furorem 7, 387. *neutr. plur.* viciſſim ore refert 7, 435. tua in melius reflectas 10, 632. refert 11, 124
Orſen 10, 748
Orſilochum 11, 690
Orſilochus 11, 636
orſus ſic 1, 329. 2, 2. 9, 656. 12, 807
orta, *nom. fœm.* dies 7, 149. 12, 114
ortas, *eſſe eas*, in noſtris montibus proſit 9, 92
orto ſole recens G. 3, 156
ortu in quarto 1, 433
ortum naſcentem 1, 442
ortum antiquo à ſtirpe Æ. 1, 630
ortus antiquos ſignorum E. 9, 49. & obitus ſignorum G. 1, 257. ad ortus ſolis 3, 277. ſuos oſtenderit aurora nona 4, 544. ſuos induxerat aurora nona 4, 552. primos extulerit Titan Æ. 4, 118. ſolis 6, 255
ortus hinc Dardanus 3, 167. his agris 7, 206
Ortygiæ portus 3, 124. oraculum 3, 143
Ortygiam 3, 154. 694
Ortygium, *nom. prop. viri* Æ. 9, 773
os 6, 80. 8, 152. 591. 10, 699. 12, 300. ulceris ſummum G. 3, 454. honeſtum oſtendit terris Taygete Pleias 4, 232. Virginis ferens Æ. 1, 319. humeroſque Deo ſimilis 1, 593. impreſſa toro 4, 659
oſcilla G. 2, 389
Oſcorum manus Æ. 7, 730
oſcula G. 2, 523. Æ. 1, 260. 691. 2, 490. 12, 434
Oſinius rex Æ. 10, 655
Oſirim, *nom. prop. viri* 12, 458
oſſa E. 10, 33. G. 1, 497. 3, 457. 485. Æ. 2, 121. 3, 57. 4, 101. 5, 31. 47. 55. 422. 480. 787. 6, 55. 228. 328. 379. 7, 458. 8, 297. 390. 9, 475. 10, 416. 11, 212. 696. 12, 448.
Oſſæ involvere Olympum G. 1. 282
Oſſam imponere Pelio 1, 281
oſſibus E. 3, 102. G. 3, 258. 272. 4, 308. Æ. 1, 664. 4, 625. 5, 172. 865. 7, 355. 9, 66. 10, 384. 12, 36
oſtendat ſe G. 2, 253. Æ. 5, 550. 6, 188
oſtendent terris hunc fata 6, 869
oſtendere Aquiloni glebas G. 2, 261. ſe duplices Thebas, *offerri ſibi* Æ. 4, 470. has tibi coram 6, 716
oſtenderit ſuos ortus aurora nona G. 4, 544
oſtendit venis rivos argenti, *Italia* 2, 166. os terris Taygete Pleias 4, 232. qua ſe dextra Æ. 2, 288. humeros 5, 376. dextram 5, 443. ſi quam tibi 6, 368. ab æthere nubem 7, 143. ovantem 12, 479
oſtendunt fata ſedes 1, 210
oſtenduntur cœlo boves abſtractæ 8, 264
oſtentabat faciem & membra 5, 357
oſtentans artem 5, 521. frontem 5, 567
oſtentet mœnia 3, 703. opes 4, 75. campos 6, 678. victores equos 7, 656. fors ſalutem 8, 477
oſtentet ſe prævalidam, *tellus* G. 2, 253
oſtia 4, 467. Æ. 1, 18. 404. 3, 688. 5, 281. 6, 43. 81. 109. Nili 6, 800. Ditis 8, 667
oſtriferi Abydi G. 1, 207
oſtro 2, 506. 3, 17. Æ. 1, 643. 704. 4, 134. 5, 111. 133. 7, 277. 814. 10, 722. 11, 72, 772. 12, 67. 126
Otriadæ 2, 336
Otriades 2, 319
Otryn nivalem 7, 675
ova G. 1, 379. 3, 438
ovans Æ. 5, 331. 6, 589. 11, 758
ovantem Æ. 5, 563. 9, 208. 12, 479
ovantes ſocii G. 1, 346. gutture corvi 1, 424. cuncti Æ. 3, 189. nos 3, 544. nautas 4, 543. paremus imperio 4, 577. ſocios 9, 71. flammas 10, 409. Teucros 10, 690. hortatur 11, 13
ovat quo Turnus ſpolio 10, 500
ovem G. 4, 546
oves E. 2, 33. 3, 35. 94. 98. 6, 5. 86. 7, 3. 8, 52. 10, 16. 68. G. 2, 365. 3, 297. 441. 4, 10. Æ. 3, 660
ovili pleno 9, 59
ovilia G. 3, 537. Æ. 9, 339
ovilibus E. 1, 8
ovis 2, 42
ovium 1, 22. 2, 33. G. 1, 17. 2, 196

P.

PAbula E. 1, 50. G. 1, 86. 2, 436. 3, 321. 385. 481. 548. 4, 9. 244. 266. 280. Æ. 1, 477. 12, 475
pacatumque orbem E. 4, 17
pace Æ. 1, 253. 5, 587. 7, 46. 426. 467. 8, 325. 10, 31. 11, 133. 12, 504
pacem G. 4, 535. Æ. 3, 261. 370. 4, 56. 99. 7, 155. 285. 339. 444. 8, 114. 9, 279. 10, 80. 11, 110. 230. 356. 362. 414. 460. 12, 202. 821
Pachyni 3, 429. 699
Pachyno Siculo 7, 289
paci G. 2, 425. Æ. 6, 852. 7, 536
paciferæ olivæ 8, 116
pacis 3, 543. 4, 618. 7, 266. 11, 332. 363. 658. 12, 112
paciſci vitam pro laude 5, 230. lethum pro laude 12, 49
pactæ conjugis 10, 722.
pactas, *ſponſas* 10, 79
pacto hoc G. 2, 248
Pactoluſque irrigat auro Æ. 10, 142
pactos Hymenæos 4, 99. thalamos 10, 649
Padi ripis 9, 680
Pado G. 2, 452
Paduſæ amne Æ. 11, 457
Pæana lætum 6, 657. 10, 738
Pæoniis herbis 7, 769
Pæonium in morem 12, 401
Pagaſum 11, 670

pagina nomen ſibi Vari præſcripſit E. 6, 12
pagos G. 2, 382
Palæmon E. 3, 50. 53. Æ. 5, 823
palæſtra agreſti G. 2, 531
palæſtras patrias Æ. 3, 281
palæſtris gramineis 6, 642
palam fari 7, 428. luce 9, 153
Palamedis 2, 82
palantes Troas, *vagos* 5, 265. polo ſtellas 9, 21. ſocios 9, 780. video 10, 674. agit 11, 737. paucos 12, 615
palantia terga 12, 738
palatia Romana G. 1, 499
Palatini Evandri Æ. 9, 9
palato G. 3, 388
paleâ 1, 192
paleæ 3, 134
paleam 1, 368
palearia pendent à mento 3, 53
Pales, *Dea Paſtorum* E. 5, 35. G. 3, 1. 294
Palici ara Æ. 9, 385
Palinure 5, 840. 843. 871. 6, 341. 373
Palinuri 6, 381
Palinurus 3, 202. 513. 562. 5, 12. 835. 847. 6, 337
paliurus E. 5, 39
palla, *abl.* Æ. 6, 555. 8, 702
Palla, *voc. à Pallas* 10, 411. 11, 97. 152. 169
Palladia ſylva G. 2, 181
Palladii furta Æ. 9, 151
Palladio 2, 183
Palladis 1, 483. 2, 15. 163. 3, 544. 7, 154. 8, 435
Palladium 2, 166
pallæ 11, 576
pallam 1, 652. 715
Pallanra 8, 515. 575. 10, 374. 442. 480. 492. 504. 11, 141. 149. 163
Pallante 8, 51. 10, 533. 11, 177
Pallantea mœnia 9, 196. 241
Pallanteum, *nomen propr. urbis* 7, 54. 341
Pallantis 8, 54. 11, 30. 39. 12, 943
Pallas, *fœm.* E. 2, 61. Æ. 1, 43. 2, 615. 5, 704
Pallas, *maſc.* 8, 104. 110. 121. 168. 466. 519. 587. 10, 160. 365. 385. 393. 399. 420. 433. 442. 458. 474. 515. 11, 27. 12, 948
Pallenen patriam G. 4, 391
pallente hederâ E. 3, 39
pallentem illam morte futurâ Æ. 8, 709
pallentes violas E. 2, 47. herbas 6, 55. umbras G. 3, 357. hederas 4, 124. umbras Erebi Æ. 4, 26. *animas* 4, 243. morbi 6, 275
pallenti olivæ E. 5, 16.
pallentia miris modis ſimulacra G. 1, 478. ora miris modis Æ. 10, 822
pallentis Adraſti imago 6, 480
pallida, *nom. fœm.* Aurora G. 1, 447. Tiſiphone 3, 552. Æ. 10, 761. morte futurâ *Dido* 4, 644. *neutr. plur.* ora miris modis 1, 358. ora fame 3, 217. tabo ora virûm 8, 197
pallidus Orcus G. 1, 277
palma, *arbor* 2, 67. 4, 20
palma, *victoria* Æ. 5, 339. 519. 7, 655
palmæ, *victoriæ* G. 3, 49. 102. Æ. 5, 70. 111. 346
palmam, *victoriam* 5, 349. 472.
palmas equarum Eliadum, *i. e. equas in Olympico curſu victrices* G. 1, 59. Idumæas 3, 12
palmas, *manus* 4, 498. Æ. 1, 97. 2, 153. 405. 688. 5, 233. 256. 425. 686. 6, 685. 9, 16. 10, 596. 845. 11, 574. 12, 936
palmes G. 2, 364
palmis, *manibus* E. 3, 99. Æ. 1, 485. 3, 263. 5, 364. 7, 503. 8, 69
palmite E. 7, 48. G. 2, 90
palmoſa ô Selinus Æ. 3, 705
palmula 5, 163
Palmum, *nomen propr. viri* 10, 697
paludem G. 4, 503. Æ. 6, 323. 369. 414
paludes G. 1, 363
paludi 4, 48
paludibus 2, 110
paludis 1, 113. Æ. 8, 88
palumbes E. 1, 58. 3, 69
palus 1, 49. G. 3, 432. 4, 479 Æ. 6, 107. 438. 801. 10, 709. 12, 745. Aſia 7, 702
paluſtrem ulvam G. 3, 175
pampineas umbras E. 7, 58. haſtas Æ. 7, 396
pampineis habenis 6, 804
pampineo autumno G. 2, 5
pampinus 1, 448. 2, 333
Pan E. 2, 32. 4, 58. 10, 26. G. 1, 17. 3, 392
Pana E. 2, 31. 5, 59. 8, 24. G. 2, 494
Panaceam odoriferam Æ. 12, 419
Panchæis ignibus G. 4, 379
Panchaïa pinguis 2, 139
Pandare clariſſime Æ. 5, 495
Pandarus 9, 677. 722. 735. 396
pandas, *adject.* carinas G. 445
pandas, *verb.* ſacra oſtia, *aperias* Æ. 6, 109
pandens tria guttura 6, 421
pandentemque ſinus 8, 712
pandere alas ad ſolem æſtivum *apes* G. 4, 28. inventa Acadii magiſtri 4, 284. rea ligine merſas, *detegere*, *ponere* Æ. 6, 267. portas 584
pandetur via ſalutis 6, 97
pandimus urbis mœnia 2, 234 velorum alas 3, 520
pandis lancibus G. 2, 194
pandit quam Auſoniæ, *parte Apollo* Æ. 3, 479. brachia ulmus 6, 282. limina 6, 5 ordine ſingula 7, 723. prima viam victoria 12, 6
pandite Helicona Deæ 7, 64 10, 163
panditur locus G. 1, 34. domus Æ. 8, 262. domus Olym 10, 1
pando rem ordine 3, 179. quæ, &c. *expone* 3, 252
pandunt pennas ad ſolem G. 398. veſtigia hederæ, *signa* 2, 258
panduntur portæ Æ. 2, 27
Pangæa, *neutr. plur. mons Thraciæ* G. 4, 462
Panopea virgo Æ. 5, 240
Panopeæ, *nom. Nymphæ* G. 437
Panopeſque, Æ. 5, 300
Panos Lycæi 8, 344
Panthagiæ, *genit. nom. propr. fluvii* 3, 689
Pantheræ terga 8, 460
Pantheu 2, 322. 429
Pantheus 2, 318
papaver G. 1, 212. 4, 131. Æ. 4, 486
papavera E. 2, 47. G. 1, 4, 545. Æ. 9, 436
Paphiæ myrtus G. 2, 64.
Paphos Æ. 10, 51. 86
Paphum 1, 419
papillam 11, 803. 862
papulæ G. 3, 564
par ventis Æ. 2, 794. 6, 702.

effet ætas Æ. 11, 174. tempeſtas per omnes 11, 422
a mœnia 3, 160. pubem armari, *cura* 7, 430
rabant hoc ignes aræque? 4, 676. campum ad certamen 12, 117
rabat ſocios 1, 364. parere imperio patris 4, 238. claſſem Æneas 9, 81
rabitur imber maximus G. 1, 429
rans innare Æ. 11, 549
rant retinacula viri G. 1, 265. torrere Æ. 1, 183. convivia 1, 642. arma 2, 181. defendere 2, 447. propugnacula tuta bello 4, 88. in nemus ire 4, 118. inferre bellum 7, 605
rantem dicere multa 4, 390
rantis multa dicere 10, 554
raret abitum 8, 214
rari mihi ſacra 2, 132. curſum 4, 299. arma 7, 468
rarit quæ dona E. 6, 80
ras detexere junco 2, 72. invadere portus Æ. 3, 382. quid 5, 14. flumina 6, 369. bellare 8, 400
rat ire 1, 682. juſſa 4, 503, ire pedes 7, 624. dicta 10, 585. obvius ire 10, 770. dimittere Juturnam ab armis fratris 12, 844
rata neci acies ferri 2, 334
ratæ naves 1, 366. epulæ ante ora 6, 604
ratam urbem 4, 75
ratas ſedes 1, 561
rate animis arma 11, 18
rati reſpondere E. 7, 5. animis opibuſque Æ. 2, 799. certare 5, 108. pugnam ſperate 9, 158
ratis bellum inferre 3, 248. rebus 4, 555. ſignum dedit 5, 578. thalamis 7, 97
ratis, *verb.* delere Teucros 9, 248
rato arcu 5, 513. ponte 10, 654
ratum agmen 5, 548
ratus in utrumque 6, 61. ſum accire ſocios 12, 38
paravi ritè incepta ſacra 4, 638
Parcæ E. 4, 47. Æ. 3, 379. 5, 798. 9, 107. 10, 419. 815. 12, 147
Parcarum 12, 150
Parcas Æ. 1, 26
parte metu 1, 261. pio generi 1, 530. ſepulto 3, 41. pias ſcelerare 3, 42. tu, *abſtine* 6, 834. cætera bello 9, 656. gnaris talenta 10, 532
parcebunt flatibus hybernis Euri G. 2, 339
parcendum teneris, *vitibus* 2, 363
parcere genti Æ. 6, 63. ſubjectis 6, 853. nec quadris planis, *penuria adegit* 7, 115. parto 8, 317
parceret hoſpitibus certamen 11, 105
parceſque futuro G. 4, 239
parcimus nec ulli Divûm Æ. 10, 880
parcis apibus G. 1, 4
parcite oves nimium procedere E. 3, 94. jam parcite carmina Æ. 8, 109. jam Rutuli 12, 693
parciùs iſta viris objicienda memento E. 3, 7
parco, *all. adject.* ſale contingunt G. 3, 403
pare conſiliis Æ. 5, 728
parem diverſis quatuor temporibus annum G. 1, 258
parem referre grates Æ. 11, 509
paremus dictis 3, 189. imperio 4, 577
parens magna frugum G. 2, 173. alma Æ. 2, 591. 664. 10, 252. Diva 6, 197. charta 9, 84. parens Tros G. 3, 36. ſancte Æ. 5, 80. pulſatus 6, 609. ipſe 10, 443
parens, *à pareo*, dicto 1, 699. 11, 242
parent, à *paro*, cui fata, *mortem deſtinent* 1, 121. arma 4, 290. ſe pugnæ 10, 259
parent, à *pareo*, imperio 4, 295. cui armenta 7, 485. cui ſidera cœli 10, 176
parentem, *matrem* G. 4, 320
parentem, *patrem* Æ. 1, 79. 2, 138. 596. 3, 58. 4, 599. 6, 765. 7, 48. 8, 122. 9, 90. 261. 12, 348
parentes, *pater & mater* E. 4, 62. G. 3, 362. Æ. 1, 396. 610. 3, 180. 7, 140. 10, 597
parenti 3, 169. 469. 6, 687. 10, 507. 11, 45. 152
parentibus, *patri & matri* 10, 392. 11, 216
parentis, *patris* E. 4, 26. Æ. 1, 650. 2, 299. 3, 47. 55. 95. 722. 747. 7, 368. 8, 155. 729. 9, 3. 10, 840. 12, 43. 395. 932
parentis, *matris* Æ. 2, 606. 3, 341. 8, 531. 9, 289
parentum G. 3, 101. 4, 477. Æ. 2, 448. 531. 681. 3, 94. 5, 59. 553. 577. 6, 223. 308. 7, 172. 10, 827. 11, 887
parere tibi E. 5, 4. duris lupatis G. 3, 208. præceptis Æ. 2, 607. imperio patris 4, 238. dicto 7, 433. hos Aſylæ 10, 179. Teucris Italos 12, 189. dominis ſuperbis 12, 236. victi ni fatentur 12, 568
parerent arva colono 1, 3
pares cantare & reſpondere E. 7, 5. die ſomnique horas G. 1, 208. junge juvencos 3, 169. ætate miniſtri Æ. 1, 709. remis carinæ 5, 114. olli diſcurrêre 5, 580
paret amor dictis 1, 693
paretur prima arboribus ſeges G. 2, 266
paria fata Æ. 10, 741. arma 11, 439
paribus nodis E. 5, 90. telis G. 1, 490. numeris 2, 284. guttis 4, 99. auſpiciis Æ. 4, 102. 7, 256. alis 4, 252. 5, 657. 9, 14. armis 5, 425. 6, 184. 826. 9, 655. 12, 344. magiſtris 5, 562. curis 6, 159. clypeis 10, 568. dictis 11, 520. legibus 12, 190. ſpiris 12, 847
Paridem 5, 370
Paridis 1, 31. 6, 57. 10, 702
parietibus G. 3, 297. Æ. 2, 442. 5, 589
Parii lapides G. 3, 34
Parin Æ. 10, 705
Paris E. 2, 61. Æ. 2, 602. 4, 215. 7, 321
pariter G. 1, 189. 456. 4, 37. Æ. 1, 576. 718. 2, 205. 729. 3, 560. 4, 190. 241. 5, 142. 506. 521. 553. 587. 830. 6, 633. 769. 7, 729. 8, 444. 545. 9, 182. 505. 559. 628. 10, 222. 347. 756. 865. 11, 592. 673. 12, 574
Parius lapis 1, 597
parma 9, 548. 765. 10, 800. 11, 693. 711
parmam 2, 175. 10, 817
parmas 11, 619
Parnaſſi E. 10, 11. G. 3, 291
Parnaſſia rupes E. 6, 29. lau-

rus

rus G. 2, 18
paro caſtra jungere Æ. 8, 476. furta belli 11, 515
Paron 3, 126. 5, 398
Parrhaſio de more 8, 344. Evandro 11, 31
pars, *cum plur.* E. 1, 66. G. 2, 14.4, 159. 378. Æ. 1, 216. 2, 400. 4, 405. 5, 558. 6, 218. 222. 9, 507. 11, 195. 466. 883. 12, 278. certare parati 5, 108. ſpoliant aras 5, 661
pars, *cum infinit. pluralis numeri*, ducere muros 1, 427. vertere terga 6, 491
pars, *cum ſingulari* E. 4, 53. G. 2, 40. 3, 286. Æ. 2, 6. 6, 6. 7, 266. 686. 8, 428. 548. 9, 131. 156. 10, 427. 737. 11, 214. 888
parta *nom. fœm.* tibi regia conjux 2, 784. quies 3, 495. 7, 598. *neutr. plur.* munera E. 3, 68
parte 1, 478. 4, 153. 5, 187. 277. 858. 8, 426. 433. 682. 9, 468. 521. 562. 630. 691. 10, 362. 11, 203. 12, 145. 346. plus juſtâ parti cœli G. 1, 35. de parte Boreæ 1, 370. quâ parte 2, 270. in parte regni egentem locavi Æ. 4, 374
partem E. 3, 73. G. 4, 2. Æ. 3, 223. 5, 187. 6, 611. 7, 709. 9, 540. 709. 11, 794. divinæ mentis eſſe apibus G. 4, 220. haberes opere in tanto Æ. 6, 31. in omnem fuſi monſtrantur 6, 440. patriæ hinc traheret 8, 511. haud exiguam montis 10, 128
partes has naturæ accedere G. 2, 483. in varias rapit animum Æ. 4, 286. 8, 21. in omnes verſabat animum 4, 630. in ambas ſe findit via 6, 540. eaſdem petere agmen partibus ex iiſdem 7, 69. rimatur apertas 11, 748
Parthenios ſaltus E. 10, 57
Parthenium Æ. 10, 748
Parthenopæus 6, 480
Parthenope G. 4, 564
Parthi 4, 314
Partho arcu E. 10, 59
Parthorum populi G. 4, 211
Parthos Æ. 7, 606
Parthum G. 3, 31
Parthus E. 1, 63. Æ. 12, 857
partibus certis dimenſum quibem G. 1, 231. juſtis Æ. 1, 512. ex iiſdem 7, 70. æquis 9, 754. diverſis 12, 521. 708
partim 10, 330. 11, 204
partire mecum laborem 11, 510
partiri limite campum G. 1, 126. qui cum curas Æ. 11, 822
partito agmini 5, 562
partitur in omnes ſocios 1, 198
parto fruuntur G. 1, 300. ibit Regina triumpho Æ. 2, 578. parcere 8, 317
partu G. 1, 278. Æ. 7, 660. nefando Terra creat, &c. Æ. 1, 278. Deûm 6, 786. uno eodemque 12, 847
partum talem nec parva manet gratia Æ. 9, 298. poſt partum G. 3, 157
partum honorem Æ. 5, 229
parturit omnis arbos E. 3, 56. ager G. 2, 330
partus alius Achilles Latio Æ. 6, 89
partus 7, 321
parva, *nom. fœm.* G. 2, 18. Æ. 3, 402. res eſt non parva E. 3, 54. metu primo, *fama* Æ. 4, 176. nec parva gratia manet talem partum 9, 299. nec parva gloria ſequitur, *illos* 11, 430. *neutr. plur.* 2, 213. 7, 243. 12, 475. magnis componere G. 4, 176. diſcrimina lethi Æ. 9, 143
parvæ, *genit. infantis* 11, 575. alitis 12, 862. *dat.* urbi 3, 276
parvam te E. 8, 37. progeniem G. 1, 415. Trojam Æ. 3, 349. per urbem 8, 554
parve puer E. 4, 60
parvi lüli Æ. 2, 563
parvis componere magna E. 1, 24. Curibus Æ. 6, 811
parum 6, 863
parumper 6, 382
parvo aſſueta juventus G. 2, 472. Æ. 9, 907. potentem Fabricium, *paupertate nobilem* 6, 843. diſcrimine 3, 685. *illi* 10, 317. haud illi ſtabunt, &c *parvo pretio* 10, 494
parvos nepotes G. 2, 514. Quirites 4, 201. natos Æ. 8, 413. Penates 8, 543
parvulus Æneas 4, 328
parvum nepotem Æ. 2, 3[illegible] Iülum 2, 674
parvus E. 7, 29. Æ. 2, 677. 7[illegible] 723. 5, 563
paſcant in ſaltibus G. 3, 143
paſcat proſpectus animum [illegible] 285
paſce capellas E. 9, 23
paſcente me 1, 78
paſcentem cycnos fluvio[illegible] campum G. 2, 199. ovea[illegible] 3, 467
paſcentes capellas E. 3, 9[illegible] agnos 4, 45. hœdos 5, 1[illegible] *volucres* Æ. 6, 199
paſcentur in æthere cervi E. 1[illegible] 60. thymo apes 5, 77
paſcere oves E. 6, 5. *gregem* [illegible] 3, 335. equos Æ. 6, 6[illegible] crinem, *alere* 7, 391
paſces armenta G. 3, 155
paſcet dum ſydera polus Æ. 1[illegible] 612
paſci flamma circum tempo[illegible] 2, 684
paſcis quos 7, 684. ſpes inan[illegible] 10, 627
paſcit filicem, *campus* G. [illegible] 189. equo 3, 50. Phoc[illegible] *Nereus* 4, 395. animum [illegible] cturâ Æ. 1, 468
paſcite boves E. 1, 46. vitul[illegible] lectori veſtro 3, 85. taur[illegible] 86
paſcitur juvenca G. 3, 2[illegible] itque pecus, &c. 3, 3[illegible] agmen per valles Æ. 1, 1[illegible] cui pineus ardor acerv[illegible] 787
paſcua E. 1, 49. G. 3, 2[illegible] 323. 339
paſcunt *me* herbæ Æ. 3, 6[illegible] aſperrima, *loca montium* [illegible] *tantur ad paſcua aſperri[illegible] montium locis* 11, 319
paſcuntur oves G. 2, 375. [illegible] nes nocturni 2, 432. arm[illegible] ta per herbas 3, 162. ſ[illegible] vas, *capræ* 3, 314. victu b[illegible] bæ 3, 528. arbuta, *ap[illegible]* 181. equi per campos Æ. [illegible] 653
Paſiphaë ſuppoſta furto [illegible] 25
Paſiphaën E. 6, 46. Æ. 6, 4[illegible]
paſſa, nec paſſa Venus [illegible] querentem 1, 390
paſſi, ô paſſi graviora 1, 2[illegible] hic manus paſſi vul[illegible] ob patriam, *hic manus [illegible] rum qui*, &c. 9, 660. [illegible] vulnera 7, 182

ſſibus Æ. 2, 724. 6, 263. 7, 157. 11, 907
ſſim E. 4, 19. 7, 54. G. 1, 132. 4, 181. Æ. 2, 364. 384. 570. 3, 220. 510. 4, 162. 195. 5, 676. 6, 652. 886. 8, 360. 9, 316. 11, 385
ſſis tot funera 1, 236
ſſis crinibus 1, 484. 2, 403. palmis 3, 262
ſſo Pſythia, *vitis* utilior, *Poſſum vini genus* G. 2, 93
ſſos racemos de vite 4, 269
ſſus, calamos non paſſus inertes E. 8, 24. nec torpere ſua regna G. 1, 124. ſit, *illas*, ſuperare viam 3, 141. vix ſenem componere membra 4, 438. *eum* tranſire paludem 4, 503. multo bello Æ. 1, 9. conſiſtere mentem amor patrius 1, 648. talia Ulyſſes 3, 628. haud ſævire animus Entellum 5, 462. quæ terraque marique 10, 162. ipſos concurrere 10, 436
ſtæ vaccæ cytiſo E. 9, 31
ſtas, *capellas* age potum 9, 24
ſti tauri 7, 39. juvenci 7, 44
ſtor 2, 1. 6, 68. G. 3, 2. 402. 420. 455. 4, 317. Æ. 2, 308. 4, 71. 7, 363. 10, 406
ſtorale ſignum 7, 513
ſtoralem myrtum 7, 817
ſtore occiſo 11, 811
ſtorem E. 6, 4. Æ. 3, 657. 12, 305
ſtores E. 1, 97. 6, 41. 59. 7, 25. 9, 34. G. 3, 281. 339. 4, 278. Æ. 2, 58
ſtoribus G. 2, 303. 435
ſtoris E. 10, 51
ſtorum 8, 1. 23. G. 3, 477. 4, 565. Æ. 7, 574. 11, 569
ſtos boves E. 5, 24
ſtu, è paſtu decedens G. 1, 381. è paſtu decedere 4, 186. è paſtu ad tecta reducit vitulos 4, 434. è paſtu ſeſe referunt Æ. 7, 700
ſſus G. 3, 231. Æ. 1, 471. 10, 710. in paſtus tendit 11, 494
Patavi urbem 1, 251
pateant arces hoſpitio 1, 302
pateat cœli ſpatium non amplius tres ulnas E. 3, 105
patefactus equus Æ. 2, 259
patens in pectore vulnus Æ. 11, 40
patentem cunctis undamque auramque 7, 230
patentes campos G. 4, 77. Æ. 4, 253. 5, 552. aditus 9, 683. portas 9, 693. 11, 879
patenti pelago G. 2, 41.
patentibus portis accipiunt ſocios Æ. 2, 266
pater E. 3, 33. 4, 56. G. 1, 121. 283. 328. 355. 2, 4. 7. 4, 323. 369. Æ. 1, 69. 349. 559. 2, 87. 617. 648. 653. 678. 710. 4, 234 372. 5, 14. 241. 533. 690. 6, 719. 780. 863. 7, 48. 61. 92. 178. 327. 485. 654. 685. 792. 8, 138. 198. 357. 394. 540. 558. 9, 300 406. 449. 10, 2. 18. 62. 351. 421. 450. 743. 875. 11, 57. 356. 410. 558. 12, 50. 520. 703
pater omnipotens G. 2, 325. Æ. 1, 64. 3, 251. 4, 25. 6, 592. 7, 141. 770. 8, 398. 10, 100. 11, 789. 12, 178
pater Æneas 1, 584. 703. 2, 2. 3, 343. 716. 5, 130. 348. 461. 545. 700. 8, 28. 115. 606. 9, 172. 11, 183. 904. 12, 166. 440. 697
pater Anchiſes 2, 687. 3, 9. 263. 525. 539. 559. 610. 6, 679. 854. 7, 245
pater, *id eſt*, Æneas 5, 358. 424. 867. 7, 119. 274. 618. 8, 394. 9, 649. 11, 469. 12, 13
pateram 1, 733. 743. 4, 60. 5, 775
pateras 3, 67. 355. 5, 91. 7, 133. 8, 640
paterentur 4, 340. 7, 21
paterer 10, 847
patereris E. 1, 38
pateris G. 2, 192. Æ. 5, 98. 6, 249. 12, 174
paterna, *abl.* arte 8, 226. urbe 10, 705
paternæ, *genit.* formæ 10, 188. virtutis 12, 225. *plur. voc.* umbræ 5, 81
paternas ſedes 11, 44
paternis regnis 3, 121. ſceptris 10, 852
paternum inſigne 7, 657
pateſcit portus 3, 530
pateſcunt inſidiæ Danaûm 2, 309. atria 2, 483
patet janua letho 2, 661. janua Ditis 6, 127. in præceps Tartarus 6, 578. in bivio portæ, *locus* 9, 238. in arma 11, 644
pati faſtidia E. 2, 15. malle 10, 53. hymenæos G. 3, 60. lituos 3, 183. verbera 3, 208. extrema Æ. 1, 223. exilium 2, 638. prælia 7, 807. 12, 571. juſſa aliena 10, 866. *id* viſa eſt fortuna 12, 147. quidquid acerbi eſt morte 12, 679
patiar quemvis durare laborem 8, 577
patiare corpus humo tegi 10, 904. labores 12, 33
patiens operum juventus G. 2, 472. tam *an* fines, &c. Æ. 5, 390. nondum Phœbi vates 6, 77. manum 7, 490. operum 9, 607. pericli 10, 610
patientem vomeris, *terram* G. 2, 223
patiere dureſcere campum 1, 72. labores Æ. 7, 421
patieris inultæ famam 11, 847
patietur humus raſtros E. 4, 40
patimur quiſque ſuas manes Æ. 6, 743
patitur G. 2, 318. 3, 218. Æ. 9, 795. 12, 480
patiuntur nautæ multa in alto mari 7, 200
patre, *primâ longâ* 11, 341
patre, *primâ brevi* 10, 205. 11, 666
patrem G. 4, 382. Æ. 2, 666. 724. 747. 3, 35. 4, 605
patres G. 2, 473. Æ. 1, 11. 2, 579. 4, 682. 7, 176. 372. 727. 8, 132. 9, 192. 11, 454
patri 2, 674. 4, 58. 5, 603. 6, 859. 7, 282. 9, 312. 10, 525. 11, 178
patria E. 10, 46. Æ. 1, 361. 544. 2, 241. 3. 325. 4, 348. 633. 5, 632. 7, 122. 299. 8, 333. 10, 75. 351. 11, 797. 12, 44. 236. vi 2, 491. ex Ithaca 3, 613. terra 6, 508. ſede 7, 192. alta 10, 374
patriæ E. 1, 3. G. 2, 116. Æ. 2, 159. 291. 573. 3, 10. 5, 624. 6, 613. 823. 8, 511. 9, 786. 10, 59. 853. 11, 359. 594. 892. ſedis 2, 634. manus 6, 33. pietatis 9, 394. 10, 824. laudis 10, 371. gentis 11, 246
patriam E. 1, 4. G. 1. 206. 2, 512. 3, 10. 121. 4, 155. 390. Æ. 1, 55. 384. 2, 137. 576. 6, 621,

621. 660. Æ. 7,182. 10,436. 11, 127. 249. urbem 11, 793
patrias Mycenas Æ. 2, 180. 577. palæſtras 3, 281. ad aras 3, 332. pœnas 7, 766. preces 8, 574. artes 11, 716
patrii Dii G. 1, 499. Æ. 2, 702. 9, 247. Martis 11, 374
patriis virtutibus E. 4, 17. carminibus G. 2, 394. armis 3, 346. Æ. 3, 595. finibus 1, 624. menſis 4, 602. Diis 7, 229. imperiis 7, 653. arvis 7, 736. abietibus 9, 674. muris 9, 738. oris 10, 198. 11, 269. 281. mœnibus 11, 882
patrio limine 2, 620. ore 2, 658. regno 3, 249. marito 3, 297. adyto 7, 269. ſiſtro 8, 696. ſepulchro 10, 558
patrios fines E. 1, 68. cultus G. 1, 52. Argos Æ. 2, 95. muros 2, 279. vultus 2, 539. Penates 2, 717
patris G. 2, 67. Æ. 1, 667. 2, 663. 4, 238. 351. 427. 5, 31. 827. 863. 6, 116. 7, 102. 8, 550. 10, 460. 534. 688. 11, 62. 12, 22
patrium nemus G. 1, 16. honorem Æ. 5. 601. ſidus 8, 681. ſermonem 12, 834
patrius amor 1, 647
Patron 5, 298
patrui 6, 402
patrum G. 2, 509. 3, 128. 138. 177. Æ. 1, 99. 645. 2, 715. 5, 341. 8, 598. 10, 282. 11, 186. 688
patuêre oſtia domûs 6, 81. cavernæ 8, 242
patuerunt campi 12, 710
patuit Dea vera inceſſu 1, 409
patulæ fagi E. 1, 1. G. 4, 566
patulis naribus 1, 376. puppibus 3, 362. quadris Æ. 7, 115
pauca veſtigia fraudis E. 4, 31. *carmina* 10, 2. jugera ruris G. 4, 127. ſubjicio Æ. 3, 313. tibi è multis, *narrabo* 3, 377. refert 4, 333. 8, 154. 10, 17. pro re loquar 4, 337
pauci 1, 542. 6, 129. 744
paucis relictis 3, 190. comitabe 10, 186. adverte, docebo 3, 116. 8, 50. reddidit reſponſum 6, 672. hæc Jupiter 10, 16. animos adhibere, docebo Æ. 11, 315. affatur Amatam 12, 71
paucos ſequitur 12, 615
pavêre regem cœli G. 4, 152
pavidæ matres Æ. 2, 489. 766. 8, 592
pavidam urbem 9, 473
pavidi nos 2, 685. *equi* 7, 780. magiſtri 12, 717
pavidos cervos G. 3, 372. Æ. 5, 575. agreſtes 8, 349
pavidum ſe fingit 11, 406
pavit oves E. 10, 18
pavitans Æ. 2, 107
pavitantem 6, 498. 11, 813
paulatim E. 4, 28. 6, 36. G. 1, 134. 3, 215. Æ. 1, 724. 2, 630. 6, 358. 7, 529. 8, 326. 9, 789. 11, 829.
pauliſper Æ. 5, 846
paulo majora canamus E. 4, 1
paulum Æ. 3, 597. 4, 649
pavor G. 1, 331. 3, 106. Æ. 2, 229. 309. 3, 57. 5, 138
pauper pater 2, 87. ſenatus 8, 105. domus 12, 519
paupere genitore 3, 615. terra 6, 811
pauperiem 6, 437
pauperis tuguri E. 1. 69. horti 7, 34. Evandri Æ. 8, 360
pauſia amarâ baccâ G. 2, 86
peccare Æ. 9, 140
peccata luant 10, 32
pecora 4, 158. 7, 679
pecori E. 3, 6. 83. 101. 5, 60. 7, 47. 8, 15. G. 1, 4. 263. 445. 2, 233. 435. 3, 72. 125. 155. 159. 326. 419. 4, 129. 402. Æ. 12, 719
pecoris E. 1, 51. 2, 20. 3, 101. 5, 44. 10, 17. G. 2, 529. 3, 75. Æ. 8, 601
pecorum G. 2, 517. 3, 554. 4, 559
pectebat ferum, *cervum* Æ. 7, 489
pectine G. 1, 294. Æ. 6, 647. 7, 14
pectora G. 1, 420. Æ. 1, 157. 201. 359. 485. 571. 2, 200. 206. 349. 3, 56. 4, 412. 673. 5, 7. 816. 7, 349. 518. 8, 29. 151. 267. 9, 250. 432. 543. 10, 151. 571. 11, 86. 216. 357. 452. 615. 875. 12, 89. 217. 541. 871
pectore E. 1, 64. G. 3, 373. 426. 4, 83. Æ. 1, 40. 48. 231. 375. 489. 525. 661. 721. 2, 107. 288. 474. 3, 246. 426. 4, 4. 11. 67. 448. 530. 553. 563. 689. 5, 182. 363. 434. 482. 558. 679. 701. 6, 55. 78. 85. 101 261. 7, 254. 292. 356. 392. 9, 103. 276. 326. 347. 718. 740. 10, 212. 337. 838. 11, 40. 368. 377. 639. 685. 840. 12, 831. 914 950
pectoribus Æ. 4, 64. 7, 10, 567. 11, 37. 615
pectoris-crates 12, 508
pectunt colla comantia 12, 86
pectus G. 3, 81. 4, 15. Æ. 1, 506. 3, 298. 4, 589. 5, 6, 48. 7, 338. 9, 700. 422. 425. 485. 601. 11, 667. 12, 5
pecuaria mitte in Venerem G. 3, 64
pecudem Æ. 3, 120
pecudes E. 2, 8. G. 1, 424. 2, 150. 340. 3, 243. 368. Æ. 1, 747. 3, 642. 656. 4, 636. 6, 153. 11, 199. 214
pecudum E. 6, 50. G. 3, 471. 480. 4, 327. Æ. 4, 201. 5, 736. 6, 728. 10, 176. 12, 174
peculî E. 1, 33
pecus 1, 75. 3, 1. 20. 34. G. 2, 371. 3, 299. 342. 4, 168. Æ. 1, 439. 3, 221. 341. 12, 171. 718
pede G. 3, 256. 499. 4, Æ. 8, 302. 10, 255. 736. 12, 356. 465. 748
pedem ferte Fauni, *favete* 1, 11. referens 4, 485. 10, 794. repreſſit 2, efferre 2, 657. tuliſſet, 2, 756. exuta vinciis 4, innexa 5, 511. una fecêre 5, 830. advertere 6, 386. revocat 9, 125. hoſte reportat 11, 764. urget 12, 748
pedes E. 9, 1. G. 1, 171. 4, 458. Æ. 1, 408. 2, 673. 5, 381. 673. 10, 11, 752
pedes, *i. e.* pedibus Æ. 6, 7, 624. 666. 10, 751. rat ire Æ. 10, 453. 10, 764. ſubſiſte ad 11, 506. congreſſus 12,
pedeſtres acies 10, 364
pedeſtri pugnæ 11, 709
pedibus E. 3, 87. 5, 57. 2, 232. 491. 4, 257. Æ.

227. 235. 3, 233. 4, 180. 239. 491. 5, 255. 6, 256. 644. 7, 66. 100. 8, 209. 224. 264. 9, 556. 564. 629. 10, 372. 11, 390. 723. 12, 250
pedicas ponere G. 1, 307
pedis 3, 460. Æ. 5, 567. 7, 690
peditem 6, 516. 10, 751
peditum 7, 793
pedum, *acc. virgam paſtoralem incurvam*, E. 5, 88. G. 4, 310
pedum, *genit.* Æ. 2, 732. 3, 648. 5, 67. 430. 7, 722. 807. 8, 458. 11, 573. 911. 12, 335. 445
Pegaſum, *nom. propr. viri, vide* Pagaſum 11, 670
pejus, in pejus ruere omnia fatis G. 1, 200
pelagi 1, 383. Æ. 1, 142. 158. 3, 241. 555. 708. 5, 165. 235. 617. 6, 532. 7, 304. 586. 8, 353. 9, 81. 117. 10, 231. 289
pelago G. 1, 142. 430. 2, 41. Æ. 1, 185. 250. 368. 671. 683. 2, 36. 179. 205. 800. 3, 69. 124. 204. 478. 506. 4, 52. 546. 5, 124. 212. 870. 6, 3, 8, 691. 10, 165. 378
pelagus tenuêre rates 5, 8
Pelaſgâ, *abl.* arte 2, 152. pube 9, 154
Pelaſgæ artis 2, 106
Pelaſgi Reges 1, 628
Pelaſgi, *i. e.* Græci 2, 83
Pelaſgos veteres 8, 600
Pelaſgûm *pro* Pelaſgorum, *Græcorum*, 6, 503
Pelethromi Lapithæ G. 3, 115
Pelias, *nom. propr. viri*, Æ. 2, 435. 436
Pelidæ 2, 548. 5, 808. 12, 310
Pelideſque Neoptolemus 2, 263
Pelio G. 1, 281
Pelion 3, 94
pellacis Ulyſſei Æ. 2, 90
Pellæi Canopi gens fortunata G. 4, 287
pelle, *nomen*, Æ. 2, 722. 5, 37. 7, 688. 8, 177. 366
pelle, *verb.* lacrymas 2, 784. timores 5, 812
pellem G. 4, 302. Æ. 9, 306
pellere Harpyias regno 3, 249. vallo, *Trojanos* 9, 519. venientes terrâ 10, 277. Teucros 11, 116
pelli, *verb.* ſe limine 7, 579
pellibus E. 2, 41. G. 4, 342. Æ. 7, 83. 396. 8, 282
pellis G. 3, 502. Æ. 8, 553. 10, 483. 11, 679. 770
Pelopeïa mœnia 2, 193
Pelops G. 3, 7
Pelori, *promontorii nomen* Æ. 3, 411. 687
peltæ 7, 743
peltis 1, 494. 11, 663
Peluſiacæ lentis G. 1, 228
Penates 2, 505. 4, 155. Æ. 1, 72. 382. 531. 708. 2, 293. 514. 717. 747. 3, 15. 148. 603. 4, 11. 398. 5, 62. 632. 8, 11, 39. 543. 9, 258. 11, 264
Penatibus 3, 12. 8, 123. 679
pendebant affixa ora virûm 8, 197
pendebat cantharus anſa E. 6, 17. ab malo, *avis*, Æ. 5, 511. ferro & arte paternâ, *ſaxum* 8, 227
pendebit uva ſentibus E. 4, 29. fiſtula pinu 7, 24
pendens in verbera Æ. 10, 586
pendent dum nubila G. 1, 214. circum oſcula nati 2, 523. *illi*, palearia crurum tenus à mento 3, 53. ad limina connexæ pedibus, *aper* 4, 257. in fluctu ſummo Æ. 1, 110. opera interrupta 4, 88. proni in verbera 5, 147. diſtricti radiis rotarum 6, 617. captivi currus 7, 184. monilia demiſſa pectoribus 7, 278. exuviæ Tygridis à vertice per dorſum 11, 577
pendentem ſcopulo 8, 669. ipſum arripit 9, 562
pendentes pueros 8, 632
pendentia pumice tecta thalami G. 4, 374. ſpolia tectis Æ. 5, 393. colla 9, 331.
pendentibus ſcopulis 1, 170
pendêre in arbore poma E. 1, 38. de rupe 1, 77
pendere pœnas Æ. 6, 20
pendes dum noſtro in limine 6, 151
pendet vindemia arboribus G. 2, 89. de collo fiſtula Æ. 3, 661. abore narrantis 4, 79. dorſo 10, 303. jugis 12, 374
pendetis ſanguine pœnas 7, 595
Penei genitoris G. 4, 355
Peneïa Tempe 4, 317
Penelei Æ. 2, 425
penes te Æ. 12, 59
penetrabile frigus Boreæ G. 1, 93. telum Æ. 10, 481
penetrali in ſede 4, 504
penetralia 2, 484. 6, 71. 9, 259
penetralibus G. 1, 379. Æ. 2, 297. 506. 5, 660. 7, 59
penetrant aulas & limina regum G. 2, 504
penetrare ſinus Illyricos Æ. 1, 247
penetrat Lacedæmona paſtor 7, 363
penetravit ad urbes Phrygiæ 7, 207. ad urbes Coriti 9, 10
penitus E. 3, 67. G. 2, 290. 4, 43. Æ. 1, 204. 516. 540. 2, 19. 487. 3, 32. 673. 6, 59. 679. 737. 8, 148. 242. 9, 1. 141. 713. 10, 526. 11, 623. 12, 263. 390
pennæ G. 3, 372. Æ. 3, 361. 10, 187. 12, 750
pennas G. 1, 399
pennata fama ruit Æ. 9, 473
pennis G. 1, 406. 409. 4, 73. 310. Æ. 3, 258. 4, 223. 700. 5, 215. 6, 15. 240. 10, 722. 11, 272. 722. 867. 12, 253. 474. 892
penſa G. 1, 391. 4, 343. Æ. 9, 476
penſo exercet famulas 8, 412
Pentheſilea 1, 495. 662
Pentheus 4, 469
penum ſtruere 1, 708
penuria, *ciborum* 7, 113
pependit collo 1, 719. umbone clypei, *telum* 2, 546. prora 5, 206. examen ramo 7, 67. foliis innexa 8, 277. caput huc atque illuc 9, 755. ex humero dextra 10, 341
pepercit nec voci, iræque 2, 534
peperêre ſibi letum manu 6, 435. nobis hanc patriam ſuo ſanguine 11, 25
pepigêre bis ſenos dies 11, 133. nec, quæ pepigêre, recuſent 12, 12
pepigi, *nec* prima tui tentamenta per artem 8, 144
pepegit fœdera hæc mihi tecum 10, 902
peplumque ferebant 1, 484
per, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu*
per æſtum E. 5, 46. per artem G. 1, 122. per aſtra duode-

na ſol regit orbem G. 1, 232. per ambas ſecta via 1, 238. per cuneos hunc hiantem plauſus 2, 509. per herbam fuſos 2, 527. per populos dat jura 4, 562. per terram cervixque comæque trahuntur Æ. 1, 482. per ovilia turbans leo, *perturbans ovilia* vel *tumultuans in ovilibus* 9, 339
perque E. 10, 23. G. 1, 245. 2, 307. Æ. 1, 541. 2, 273. 365. 4, 286. 671. 6, 269. 566. 7, 499. 8, 21. 9, 534. 633. 10, 313. 11, 696
peracta quibus eſt fortuna 3, 493. *abl.* cæde 9, 242
peragat inceptum 4, 452
peragenda, quæ peragenda, accipe 6, 136
peragrans ſtabula leo 10, 723
peragrans ſaltus ſylvaſque G. 4, 43
peragrat ſylvas ſaltuſque Æ. 4, 72
peragro Libyæ deſerta 1, 388
peragunt iter inceptum 6, 384
percepi omnia 6, 105
percepit flammam pectore animus 7, 356
percipe porro, quid dubitem 9, 190
perculit victorem Buten 5, 374
perculſa, *nom. fœm.* mentem formidine G. 4, 357. *abl.* mente Æ. 9, 292. *neutr. plur.* cætera jaceant 11, 310
perculſus amore, *Muſarum* G. 2, 476. lætitiaque metuque Æ. 1, 517. caſu Æneas 6, 475. tanto nomine Pallas 8, 121. amore laudem 8, 197
percurrens pectine telas 7, 14
percurrere nomina pœnarum 6, 627
percurrit pectine telas G. 1, 294. nimbos 8, 392
percuſſa, *fœm. nom.* tellus tridenti G. 1, 13. manu pectus Æ. 4, 589. palmis lacertos 7, 503. *neutr. plur.* litora fluctu E. 5, 83
percuſſæ pectora matres Æ. 11, 877
percuſſit pectus manu 12, 155
percuſſum quem aureâ virgâ 7, 190
perdere gentem 7, 504. *me occidere* 10, 879
perdidit me & te G. 4, 494
perdis, quantum tu perdis Æ. 11, 58
perdita, *nom. fœm.* bucula E. 8, 88. neſcis heu perdita Æ. 4, 541
perditus, *ego imprudens* E. 2, 59
perducant vaccæ ad ſtabula, *taurum* 6, 60
perduxit en quo diſcordia cives 1, 73. nati corpus, *ambroſiæ odore*, G. 4, 416
pereat tunc Æ. 10, 617
peredit quos amor crudeli tabe 6, 442
peregi quem dederat curſum fortuna 4, 653. omnia animo mecum antè 6, 105
peregit dona 5, 362
peregrina ferrugine clarus & oſtro 11, 772
peremptâ matre 10, 315
peremptæ oſſa atque cineres inſequitur 5, 787
peremptis tot unâ cæde 9, 453. Martis ſorte 11, 110
perempto huic plagis G. 4, 501. Paliante Æ. 10, 533. 11, 177
peremptum indignâ morte 6, 163
perennis fama 9, 79
pereo manibus hominum 3, 606
pererrat totum Æneam luminibus 4, 363. arte locum 3, 441. *eam*, totum ſerpentis malum 7, 375. circuitum 11, 766
pererratis finibus E. 1, 62
pererrato ponto Æ. 2, 295
pereſa vellera illuvie G. 3, 561
pereunt Hypaniſque Dymaſque Æ. 2, 428
perfecta, *nom. fœm.* candenti nitens elephanto altera, *porta ſomni* 6, 895. en diſcordia tibi bello 7, 545. *neutr. plur.* nec dum, *carmina* E. 9, 26. cymbia argento Æ. 5, 267. en munera 8, 612. pocula argento 9, 263. ſolido argento, *arma* 9, 357
perfectis votis 3, 548. divinis rebus 8, 307
perfecto honore 3, 178. munere Divæ 6, 637. temporis orbe 6, 745
perfer te hinc ad limina reginæ 1, 393. hæc Turno mandata 11, 825
perferet te fraus incolumem Anno Æ. 11, 718
perferimus monſtra 3, 584
perſerre laborem G. 2, 343. dolorem Æ. 4, 420. 9, 426. pelag laborem 5, 617. laborer 437. 12, 177. parentis lacrymas 9, 289. gnato gaudia manes 11, 181
perfert naves, *eſſe*, incenſas 663. minas cœlique mariſque 10, 695
perfertur nuncius 6, 692
perfice munus ſuſceptum 629
perficere incepta 4, 639
perfide 4, 305. 366
perfidus E. 8, 91. Æ. 4, 7, 362. 10, 231. enſis 731
perflant terras turbine, *venti* 87
perfodiunt portas 11, 473
perforat pectus 10, 485. inguen lævum 10, 689
perfoſſum thoraca 11, 10
perfringere, adeſt perfringere dextrâ, quos votis optâſti, *perficere* 10, 279
perfudit nectare Veſtam ardentem G. 4, 384. oſſaque & artus ſudor Æ. 7, 459
perfundat ſanguine flammas 520
perfundere amurca ſemina G. 194
perfundi flumine Æ. 11, 495
perfundit ſinu arenam, *man* 11, 626
perfunditur æquoris æſtu, 3, 397
perfundunt pecus fluviis G. 446
perfurit incenſus Æ. 9, 343
perfuſa, *nom. fœm.* humeros leo, *juventus* 5, 135. gena 12, 65. *neutr. plur.* ſomno Lethæo papavera G. 1, 78
perfuſæ veſtes oſtro Æ. 5, 11
perfuſam pulvere caniciem 611
perfuſi flumine G. 2, 147. ſanguine fratrum 2, 510
perfuſos ſanguine currus Æ. 88
perfuſus ſanie vittas 2, 221. Lucifer undâ Oceani 8, 589
pergam, ſi pergam repetens, &c. 1, 376
Pergama 1, 470. 655. 2, 177. 291. 375. 556. 571. 3, 87. 336. 350. 4, 344. 426. 6, 516. 7, 322.

7, 322. 8, 37. 374. 10, 58. 11, 280
Pergameæ, *dat.* genti Æ. 6, 63. *plur.* arces 3, 110
Pergameam gentem 3, 133
Pergameis ruinis 3, 476
Pergameum larem 5, 744
pergant quo tendere 6, 198
perge modo, &c. 1, 393. 405. ſequar 4, 114. decet 12, 153
pergit in hoſtem 11, 521
pergite Pierides E. 6, 13
pergunt defendere muros Æ. 12, 586
perhibent, *aiunt* G. 4, 507. ut perhibent, *ut aiunt* 1, 247. Æ. 4, 179. 8, 135. 324
perhibetur, quæ tellus perhibetur amara, *dicitur* G. 2, 238
peribat meritâ nec morte Æ. 4, 696
pericli 5, 716. 8, 251. 9, 287. 479. 10, 610
periclis 2, 751. 3, 711. 6, 83. 693. 7, 425. 8, 73. 188
periclo 8, 556
periclum 2, 709. 9, 174
pericula 1, 619. 3, 367. 4, 561. 9, 96. 200. 483. 10, 57. 11, 360. 505
Peridiæ matris genus 12, 515.
perii E. 8, 41. Æ. 4, 497
periiſſe 3, 606. 9, 140
Periphas ingens 2, 476
periret indigno amore E. 10, 10
periti ſoli cantare Arcades 10, 32
perituraque regna G. 2, 498
perituræ Troja Æ. 2, 660
periture, huc periture, veni 11, 856
periturus ſi abis 2, 675
perjuræ Trojæ 5, 811
perjurique arte Sinonis 2, 195
perjuria Trojæ G. 1, 503. Laomedonteæ gentis Æ. 4, 542
perlabitur undas rotis 1, 151. ad nos vix tenuis famæ aura 7, 646
perlata haſta ſub papillam 11, 803
perlegerem oculis omnia 6, 34
permenſi nos ſub te claſſibus æquor 3, 157
Permeſſi ad flumina E. 6, 64
permetuens deſerti conjugis iras Æ. 2, 573
permiſit ludere quæ vellem E. 1, 10
permiſſa poteſtas Æ. 9, 99
permiſta oſſa cerebro 10, 416
permiſti cæde virorum ſemianimes volvuntur equi 11, 634
permiſtos heroas Divis E. 4, 16
permiſtum ſe principibus Æ. 1, 492
permiſtus Etruſco Arcas eques 10, 238
permittere dextræ tuæ Tyrios dotales 4, 104. flammæ rogum capitis Dardanii 4, 640
permittit quæ patria hunc morem? 1, 544
permittitis uti fortunâ 9, 240
permulſit pectora dictis 5, 816
permutat galeam 9, 307
pernicibus alis 4, 180. plantis 11, 718
pernix Saturnus G. 3, 93
pernox jacet, *pernoctans* 3, 230
pero crudus tegit altera, *veſtigia dextri pedis* Æ. 7, 690
peroſi lucem 9, 435
peroſos genus fœmineum 9, 141
perpeſſus ventos & imbres 9, 60
perpetiar exſcindine domos? 12, 644
perpetua, *abl.* formidine E. 4, 14. Æ. 4, 32
perpetui bovis 8, 183
perpetuis menſis 7, 176.
perplexum iter ſylvæ 9, 391
perrumpere aciem 9, 513
perrumpit bipenni limina 2, 480
perſedit imber ad vivum G. 3, 442
perſenſit peſte tener Æ. 4, 90
perſentit pectore curas 4, 448
perſequitur curvo Saturni dente relictam vitem attondens G. 2, 408
Perſidis 4, 290
perſolvant grates dignas Æ. 2, 537
perſolvere dignas grates 1, 605
perſolves mihi honorem 8, 62. mihi pœnas 9, 423
perſolvo tibi hanc animam pro morte Daretis 5, 484
perſonat cithara 1, 745. æquora conchâ 6, 170. hæc regna latratu 6, 418
perſtabat talia memorans Æ. 2, 650
perſtat eadem mens 5, 812
perſtrinxit femur 10, 344
perſuadeat nec auctor tibi quiſquam G. 2, 315
pertæſum thalami tædæque fuiſſet Æ. 4, 18. quos eſt incepti 5, 714
pertentant gaudia pectus 1, 506. gaudia mentem 5, 828
pertentat ſenſus prima lues 7, 355
pertentet equorum corpora tremor G. 3, 250
perterrita agmina Æ. 10, 426
pertulerit mille labores 8, 293
pertulit, non pertulit ullos fortitus 3, 323. haud pertulit vires 10, 786. nec pertulit ictum 12, 907
pervenimus vivi ut, &c. E. 9, 2
pervenit ad aures nomen Æ. 2, 81. clamor ad aures 9, 396. ad metas ævi 10, 472
perventum eſt in thalami tecta G. 4, 375. ad limina ſedis patriæ Æ. 2, 634
perverſe Menalca E. 3, 15
perverſo numine Æ. 7, 584
pervigilat ad ſeros ignes hyberni luminis G. 1, 292
pervius uſus terrarum 2, 453
pervolat ædes hirundo Æ. 12, 474
pervolitat late loca omnia 8, 24
pes G. 5, 55. Æ. 10, 361
peſſima tigris G. 3, 248
peſſime te vidi, &c. E. 3, 17
peſte Æ. 4, 90. 5, 699. 9, 540
peſtem G. 3, 153. Æ. 3, 620. 9, 328. 10, 55
peſtes G. 1, 181. 3, 471. Æ. 6, 737. 12, 845
Peſti, *vel* Pæſti, *genit. nom. oppidi* G. 4, 119
peſti devota futuræ Æ. 1, 716
peſtiferas 7, 570
peſtis G. 3, 419. Æ. 3, 215. 5, 683. 7, 505. 11, 792. 12, 865
petam connubia 4, 535
petamus Latium 1, 558. regem 1, 562. regna 3, 115. Cretam 3, 129. à portu diverſa, *loca* 7, 132
petantur æquora 3, 412
petat cornu 9, 629. auxilium 8, 10. quidve 10, 150. litora nando 10, 684

pete, neve flagella ſumma pete G. 2, 300. regna per undas Æ. 4, 381. ſaxa 5, 166. congreſſus meos 5, 733. natam ſociare connubiis Latinis 7, 96
petebam montes 2, 636
petebant templum 1, 523. multi illam, *in uxorem* 7, 54
petebas me fraude 4, 675
petebat Æneæ ſedem 8, 463. juga nemorum 11, 544. auxilium 12, 378.
petemus Trojamne pelago? 10, 378
petenda ſedes apibus, ſtatioque G. 4, 8
petendam pacem ab rege Æ. 11, 230
petens alta, *fluvii* G. 1, 142. antra conſueta 4, 429. pacem 4, 535. litora nota Æ. 2, 256. alta arcu, *dirigens arcum in altum* 5, 508. te Somnus ó Palinure 5, 840. reſponſa 7, 92. alta, *abiens mari* 7, 362. ima 8, 67. alia, *aquila* 9, 564
petentem regna nova 1, 624. litora nota 3, 657. Salamina 8, 158. connubia noſtra 12, 42
petenti mihi dedit reſponſum E. 1, 45. annuit Æ. 4, 127. da 9, 83
petentibus arva Tyrrhena 8, 551
petere litora curſu 1, 162. Italiam 3, 364. agmen eaſdem partes 7, 69. alta pelagi 9, 81. fluvium 9, 790
peterem te ſupplex 6, 115
peteres ſi non arva aliena 4, 312
peteret Pergama 1, 655
peteretur claſſibus Troja per æquor 4, 313
petet exuvias 2, 646. ille fugam 12, 263
petîêre altum, *aves*, G. 2, 210. Mycenas Æ. 2, 180. tecta 4, 164. rates 6, 492. nos ſibi 7, 238. Italiam 10, 32
petierunt æthera 11, 272
petiiſſe Mycenas vento 2, 25
Penates Iliacos bello 3, 603
petiit Italiam 10, 67. Æneam jaculo 10, 343
Petilia 3, 402
petimus terram 3, 93. hunc, *Apollinem* 3, 276. Evandrum Æ. 8, 119
petis quidve hinc? G. 4, 446. dum conſulta Æ. 6, 151. cauſas ex alto 8, 395. quid iſtis? 9, 94
petiſti quod totâ mente 4, 100. quam bello Heſperiam 12, 359
petit malo me Galatea E. 3, 64. excidiis urbem G. 2, 505. æthera ſol invectus equis 3, 358. Campum amnis 3, 522. omnem proſpectum late pelago Æ. 1, 185. portum 1, 198. Ilionea dextrâ 1, 615. Reginam, *Amor* 1, 721. ſumma ſcopuli 5, 180. prona maria 5, 212. quem, *Cleanthum* 5, 226. antrum 6, 11. *illam* ante alios Turnus, *in uxorem* 7, 55. tecta Tyranni 7, 343. tecta 7, 512. Cocyti ſedem 7, 562. curſu ardua montis 8, 221. Volſcentem 9, 439. agmina prima curſu 9, 479. Aſcanium, *Apollo* 9, 646. Æneam 10, 313. Sthelenum 10, 388. ore cruento terram hoſtilem moriens 10, 489. æquora fugâ 12, 742
petit ſedem Evandri, *adivit* 9, 9. petitis Italiam curſu 3, 253. quid? 7, 197. quam *dextram* 8, 169
petito longinqua Tarenti G. 2, 197
petitum thoraca Æ. 11, 9
petitur gener externa de gente 7, 367
petiverit curſu deſerta E. 6, 81
petivi montem Æ. 2, 824. quod ſæpe votis 12, 259
petivit remis ventiſque lævam 3, 563. equo caſtra 5, 668. ſomnos in vincla Tartareum cuſtodem 6, 395. 7, 88. terras 7, 323. 12, 860. placidum per membra ſoporem 8, 405. amplexus 8, 615. caſtra Laurentia 10, 635. ſylvas 11, 813. quacumque virtute viam 12, 913
peto tempus inane, requiem ſpatiumque furori 4, 433. non jam prima 5, 194. ſi conceſſa 5, 798. ſpolia 11, 791. nec mihi regna 12, 190
petulci hœdi G. 4. 10
petunt nebulæ magis ima G. 1, 402. tecta 4, 62. 187. pulcram per vulnera mortem 4, 218. Æ. 11, 647. quidve 2, 151. Laocoonta gemini angues 2, 213. litora curſu 2, 400. portus 5, 32. ſaxa 5, 678. quid animæ? 6, 319. reſponſa 7, 86. alta, *pelagi* 8, 691. ima, *maris* 9, 122. Trojanos hæc monſtra 9, 128. caſtra 9, 315. tuta, *loca* 11, 871
petuntur præmia 12, 764
Phæacum 3, 291
Phædiam 6, 445
Phaëtontiadas, *ſorores Phaëtontis* E. 6, 62
Phaëtontis Æ. 5, 105. 10, 189
phalanges 6, 489. 12, 544. 662
phalanx 2, 254. 11, 92. 12, 277. 551
phalarica, *vel* falarica 9, 705
Phalarim 9, 762
phaleras 9, 359. 458
phaleris 5, 310
Phanæus ipſe rex G. 2, 98
pharetra Æ. 1, 327. 4, 138. 11, 590. 859
pharetram G. 3, 345. Æ. 1, 340. 504. 5, 311. 7, 816. 8, 166. 9, 660
pharetras 5, 558. 11, 844
pharetrata Camilla 11, 649
pharetratæ Perſidis G. 4, 290
pharetris 2, 125. Æ. 5, 501
Pharon 10, 322
phaſelis G. 4, 289
Phaſimque, *fluv.* 4, 367
Phegea Æ. 9, 765
Phegeus 5, 263. 12, 371
Phereta, *acc. nom. propr. viri* 10, 413
pheretro, *ſive* feretro 6, 222. 11, 149
Philippi, *Campi* G. 1, 490
Phillyrides Chiron 3, 550
Philoctetæ Æ. 3, 402
Philomela E. 6, 79. G. 4, 511
Phinei mœnia Æ. 8, 165
Phineïa domus 3, 212
Phlegeton 6, 265. 551
Phlegiaſque miſerrimas 6, 618
phocæ G. 3, 543. 4, 432
phocas 4, 395
Phœbe, *voc.* Æ. 3, 371. 6, 18. 56. 10, 316
Phœbe, *Luna* G. 1, 431. Æ. 10, 216
Phœbea lampade 4, 6
Phœbeæ lampadis 3, 637
Phœbi E. 6, 67. 7, 22. 64. Æ. 1, 333. 2, 114. 319. 3, 80. 359.

359. 474. Æ. 6,35. 70. 77. 347. 8, 720. 9,661. 10, 537. 12, 402
Phœbigenam, *filium Apollinis, Æſculapium* 7, 773
Phœbo E. 3, 62. 5, 66. 6, 11. 29. 83. 7,63. Æ. 3,188. 251. 4, 58. 6,69. 662. 7, 62. 12, 391
Phœbum E. 5, 9. Æ. 3, 143
Phœbus 3, 99. 251. 11, 794. 913
Phœnicum 1, 348
Phœniſſa Dido 1, 674. 6,450. *ſubauditur* Dido 1, 718. 4, 529
Phœniſſam, *Didonem* 4, 348
Phonix, *nom. prop. viri* 2, 762
Pholoë Creſſa genus 5, 285
Pholumque, *nomen Centauri* G. 2, 456. Æ. 8, 294
Phorbanti ſimilis, *Somnus* 5, 842
Phorci 5, 240. 824. 10, 328
Phryges 1, 472. 9, 134. 599. 617. 635. 11, 170
Phrygiâ, *abl fœm.* in Ida 9, 80. *neutr. plur.* agmina 2, 68. arma 11, 403
Phrygiæ Idæ G. 4, 41. Æ. 3, 6. urbes 7, 207. ô vere Phrygiæ (neque enim Phryges) 9, 617. res 10, 88. campos 10, 582
Phrygiam chlamydem 3, 484. matrem 7, 139. ſtirpem 7, 579
Phrygias biremes 1, 186. *fœminas* 6, 518. urbes 6, 783
Phrygibus 2, 191. 344. 10, 255
Phrygii, *genit.* Simoëntis 1, 622. prædonis 11, 484. *plur.* penates 3, 148. comites 4, 140. viri 11, 677
Phrygiis miniſtris 2, 580. Hymenæis 7, 358. armis 11, 769
Phrygio amictu 3, 545. marito 4, 103. tyranno 12, 75
Phrygios ignes 2, 276. duces 7, 430. leones 10, 157
Phrygis ſemiviri 12, 99
Phrygium æquor 1, 385
Phrygius paſtor 7, 363
Phrygum 5, 785. 7, 294. 11, 145
Phthiam 1, 288
Phyllida E. 3, 76. 107. 7, 14
Phyllidis 5, 10. 7, 59
Phyllis 7, 63. 10, 37. 41
Phyllodoceque G. 4, 336
pia, *abl.* vittâ Æ. 4, 637. *neutr. plur.* numina 4, 382
piabunt culpam 2, 140. oſſa 6, 379
piacula 4, 636. 6, 153. 569
piaret nefas 2, 184
pias manus ſcelerare 3, 43
pice G. 4, 41. Æ. 9, 105. 10, 114.
piceâ caligine G. 2, 309. nigranti Æ. 9, 87
piceæ procumbunt, *cadunt*, 6, 180
piceo turbine fumantem 3, 573
pices Idæas G. 3, 450
piceum lumen Æ. 9, 75. flumen agit 9, 813
Pici Laurentis 7, 171
picis G. 1, 275. 2, 250. 438
picta purpura Æ. 7, 252. croco & murice veſtis 9, 614
pictæ volucres G. 3, 243. Æ. 4. 525
pictaï veſtis 9, 26
pictas puppes 5, 663. carinas 7, 431. 8, 93
picti lacerti G. 4, 13. Agathyrſi Æ. 4, 146. ſcuta Labici 7, 796
pictis phaſelis G. 4, 289. pellibus 4, 342. toris Æ. 4, 206. tapetis 7, 277. armis 8, 588. 11, 660. 12, 281
picto limbo 4, 137
pictoſque Gelonos G. 2, 11
pictum velamen acantho Æ. 1, 715
pictura 1, 468
picturatas veſtes 3, 483
pictus acu chlamydem 9, 582. acu tunicas 11, 777
Picus 7, 48. 189
Pierides E. 3, 85. 6, 13. 8, 63. 9, 33. 10, 72
pietas Æ. 2, 430. 536. 5, 688. 783. 6, 688. 878. 9, 493. 10, 812
pietate 1, 14. 155. 549. 2, 690. 3, 480. 6, 403. 769. 11, 292. 787. 12, 839
pietatis 1, 257. 6, 405. 9, 294. 10, 824
pigebit nec me meminiſſe Eliſæ 4, 335. Trojam Auſonios excepiſſe 7, 233
piget cognoſcere curas G. 1, 177. incepti luciſque Æ. 5, 678
Pigmalion (Pygmalion) 1, 351. 4, 325
Pigmalionis 1, 368
pignora cara ſui E. 8, 92
pignore mecum certes E. 3, 31. præſenti firmat animum Æ. 3, 611
pignus & monimentum amoris 5, 538. 572. inviolabile pacis 11, 363
pigræ, *apes* G. 4, 259
pii vates Æ. 7, 21
piis G. 3, 513. manibus Æ. 4, 517. animis 7, 401
pila G. 1, 495. Æ. 7, 664
pila ſaxea cadit 9, 711
pilataque agmina 12, 121
pilentis mollibus 8, 666
Pilumni parentis 9, 4
Pilumno 12, 83
Pilumnos 10, 76. 619
Pinaria domus 8, 270
Pindi, *juga* E. 10, 11
pinea, *nom. fœm.* ſylva Æ. 9, 85. plaga 11, 320. *neutr. plur.* clauſtra 2, 258
pineus ardor 11, 786
pingit vaccinia calthâ E. 2, 50. tempora 7, 22
pingue ſolum G. 1, 64. Æ. 4, 202. oleum 6, 254
pinguem olivam G. 2, 425. tiliam 4, 183. humum Æ. 6, 195. tædis pyram 6, 215
pingues oves E. 6, 4. tædæ 7, 49. verbenas 8, 65. culmos paleæ G. 1, 192. agni 1, 341. olivæ 2, 85. hœdi 2, 525. unguine ceras 3, 450. hortos 4, 118. agnos Æ. 1, 639. ad aras Deum 4, 62
pingueſcere Emathiam ſanguine G. 1, 493
pingui in arvo E. 3, 100. ariſtâ G. 1, 8. ſimo 1, 80. 2, 347. cortice 2, 304. denſo 3, 124. ſero 3, 406. arvinâ Æ. 7, 627. flumine Nilus 9, 31
pinguia electra E. 8, 54. Cæ dumeta G. 1, 14. pabula 1, 87. exta 2, 396. defruta 4, 268. culta 4, 372. Æ. 8, 63. 10, 141
pinguibus arvis E. 5, 33. terris G. 2, 92. ſtabulis 4, 14.
pinguis caſeus E. 1, 35. olivi 5, 68. arenæ G. 1, 105. arenis turiferis Panchaia 2. 139. humus 2, 184. tellus 2, 248. campi 2, 274. ferinæ Æ. 1, 219. & placabilis ara Dianæ 7, 764. & placabilis ara Palici 9, 585
piniſer Mænalus E. 10, 14. Veſulus Æ. 10, 708

piniferum caput, *Atlantis* Æ. 4, 249
pinnis 7, 159
pinoſque G. 4, 112. loquentes E. 8, 22
pinu E. 7,24. G. 2,389. Æ. 9, 72. 10, 206
pinum G. 1, 256. Æ. 7, 397. 9, 522
pinus E. 1, 39. 4, 38. 7, 65. G. 4, 141. Æ. 3,659. 5,153. 449. 9,116. 10,230. 11,136
pio generi 1, 530. amore pueri 5, 296. Æneæ 5,418. farre 5, 745. ore 6,530. ſanguine 10, 617
piorum concilia 5, 734
pios 1, 607. 3, 266. ſecretos 8, 670
piri flore G. 2, 72
piris 2, 88
Pirithoumque Æ. 9, 393. 601
piros E. 1, 74. 9, 50
pirum G. 2, 34. 4, 145
piſces E. 1, 61. Æ. 10, 560
piſcibus G. 3, 430. 4, 388
piſcis E. 3, 76. G. 4, 234
piſcoſæ Lernæ Æ. 12, 518
piſcoſo amne Paduſæ 11, 457
piſcoſos ſcopulos 4, 255
Piſæ G. 3, 180. Æ. 10, 179
pius Æneas 1, 224. 309, 382. 4,393. 5,26. 286. 685. 6,9. 176. 232. 7,5. 8,84. 9,255. 10, 591. 783. 826. 11, 170. 12, 175. 311
placabilis ara Dianæ 7, 764. ara Palici 9, 585
placârit nemora 6, 804
placâſtis ventos ſanguine 2, 116
placat æquora 1, 146
placata maria 3, 69
placatam Eurydicen vitulâ venerabere cæſâ G. 4, 547
placati animi Æ. 11, 300
placeant nobis E. 2, 62. mihi G. 2, 485
placemus ventos 3, 115
placent carmina E. 10, 63
placet ſi ſuperis nil relinqui, &c. Æ. 2, 659. ire centum oratores, &c. 11, 332. id 11, 435
placida, *abl.* pace 1, 253. 8, 325. quiete 5, 836. 9, 187. nocte 7, 427. morte 9, 445. *neutr. plur.* æquora 10, 103
placidæque, *genit.* paludis Æ. 8, 88. *dat.* morti 6, 522
placidam quietem 1, 695. 4, 5
placidas aures 4, 440. domos Æ. 6, 705. urbes 7, 46
placidè amplexus tumulum 5, 86
placidi *genit.* ſalis 5, 848. *plur. nom.* venti 5, 763. *voc.* ô Dii 3, 266
placidis ſedibus 6, 371
placidiſſima, *Ortygia inſula* 3, 78
placido pectore 1, 525. ore 7, 194. 11, 251. æquore 8, 98
placidum ventis ſtaret mare E. 2, 26. caput Æ. 1, 131. ſoporem 4, 522. 8, 505
placiduſque juves 5, 578
placitam paci olivam G. 2, 425
placito amori Æ. 4, 38
placitum, ultrà placitum laudârit E. 7, 27. ſic Æ. 1, 287. fœdus componite 10, 15
placitura, haud placitura refert 11, 76
placuiſſe illum apibus morem G. 4, 197
placuit concurrere Æ. 12, 503
plaga ætheria 1, 398. 9, 638. ſolis iniqui 7, 227. pinea montis 11, 320
plagæ 4, 131. dant animos 7, 383
plagam ferentis 10, 797. ſerenti 12, 299
plagarum quatuor 7, 226
plagas victoris G. 3, 225
plagiſque peremptо 4, 301
plangentia agmina Æ. 11, 145
plangor 6, 561
plangoribus 2, 487. 4, 668. 12, 607
plangunt litora G. 1, 334
planities jacet Æ. 11, 527
plano ponere vites G. 2. 273
plantæ immittuntur 2, 80
plantaria 2, 27
plantas, *pedis* Æ. 7, 811
plantas E. 10, 49. G. 2, 23. 300. 4, 115. plantis alatis Æ. 4, 259. pedum 8, 458. pernicibus 11, 718
plantis G. 2, 65
platani 2, 70
platanum 4, 146
plaudentem alis columbam Æ. 5, 516
plaudunt choreas pedibus 6, 644
plauſa pectora 12, 86
plauſæ ſonitum cervicis amare G. 3, 186
plauſtra 1, 163. 2, 206. 3, 536
plauſtris G. 2,445. 3,150. 361. Æ. 11, 138
plauſu 3,148. 338. 506. 575. 8, 717
plauſum ingeminant 1, 751. dat pennis 5, 215
plauſum hiantem G. 2, 508
plebem ſine nomine Æ. 9, 343
plebiſque G. 2, 509
Pleiadas 1, 138
Pleias 4, 233
Plemyrium undoſum Æ. 3,693
plena, *nom. fœm.* laboris noſtri regio 1, 464. Luna 3, 152. *abl.* voce cornix vocat pluviam G. 1, 388. acerra Æ. 5, 745. *neutr. plur.* Jovis omnia E. 3,60. hic omnia tuis muneribus G. 2,4. flumina 3,143 præſepia 3, 495. procula Æ. 4,378. ovilia 9, 339
plenæ, *genit.* menſæ Æ. 11, 738. *plur.* crura thymo, *apes* G. 4, 181
plenam ſagittis pharetram Æ. 5, 311
plenis calathis E. 2, 45. foſſis G. 1, 371. labris 2, 6. caniſtris 4, 280. velis Æ. 5,281. manibus 6, 883. nubilis annis 7, 53. viis 11,236. portis 12, 121
pleno campo G. 3, 390. velo Æ. 1,404. auro 1, 743. flumine 8,62. ovili 9, 59
plenos ſanguine rivos 9,456
plenum, an plenum calcentur G. 2, 444
plerumque 1, 300
plicantem ſe in ſua membra Æ. 5, 279
pluit glandis de ilice G. 4, 81. in terris Æ. 10, 807
pluma 10, 192
plumæ 4, 181
plumam 11, 771
plumas G. 1, 369
plumbi Æ. 7, 687
plumbo 5, 405. 9, 588
plumis 3, 242
plura E. 5, 19. 9,66. G. 1, 487. 2, 206. Æ. 1, 389. 5, 325. 381. 6, 408. 7, 117. 449. 599. 8, 443. 11, 98. 12, 896
pluris E. 2, 32. G. 1, 89. Æ. 11, 327
pluribus oranti 10, 599
plurima, *nom fœm.* nux G. 1, 187. fluit auro, *Italia* 2, 166.

166. cui cervix G. 3, 32. unda 4, 419. mortis imago Æ. 2, 369. tua pietas 2, 429. purpura 5, 250. canities 6, 299. turba 6, 667. virtus 11, 312. madet ſanguine terra 12, 690. *neutr. plur.* venena E. 8, 96. Æ. 4, 333. monſtra G. 1, 184. Æ. 7, 269. *folia* G. 4, 274. volvens Æ. 1, 309. *vulnera* 2, 278. corpora 2, 364. deberem natis Priami 8, 379. fulmina 8, 427. luſerat, *multum* 9, 335. conantem 9, 398
plurimus ignis E. 7, 49. Jupiter, *aer* 7, 60. oleaſter G. 2, 183. volitans aſilo 3, 147. imminet urbi, *collis* Æ. 1, 423. amnis 6, 659. fumus 8, 257. rubor 12, 65
plus E. 6, 73. G. 1, 35. 4, 207
Pluton Æ. 7, 327
pluvia G. 1, 325. 436. 4, 191. Æ. 9, 437
pluviæ G. 1, 92
pluvialibus Auſtris 3, 429. hœdis Æ. 9, 668
pluviam E. 9, 63. G. 1, 388. 453
pluvius 1, 352. Hyadas, *per Epitheton* Æ. 1, 748. 3, 516
pluvio frigore G. 3, 279
pocula E. 3, 36. 44. 5, 67. 8, 28. G. 1, 9. 2, 128. 383. 3, 379. 529. 4, 379. Æ. 1, 710. 3, 354. 5, 91. 8, 176. 274. 9, 264. 11, 738
podagras G. 3, 299
Podalirius Æ. 12, 304
pœnâ commiſſa luetis 1, 140. fœmineâ 2, 584
pœnam 5, 786. 6, 614. 821. 12, 949
pœnarum 6, 627. 9, 356
pœnas dat, G. 1, 405. ſuſcitat 4, 455. poſcunt Æ. 2, 72. ſumite 2, 103. quas ad pœnas repoſcent 2, 139. dant ſanguine 2, 366. Danaûm 2, 572. ſumere 2, 576. 6, 501. ſumpſiſſe 2, 589. à fratre recepit 4, 656. pendere 6, 20. repoſco 6, 530. exercet 6, 543. Deûm 6, 565. dantem 6, 585. pendetis ſanguine 7, 595. patrias explerit ſanguine 7, 766. mihi dabis 8, 538. ſcelerum 8, 668. mihi perſolves ſanguine 9, 422. det ſanguine 10, 617. 11, 592. expendere 10, 669. patriæ debueram Æ. 10, 853. ſcelerum expendimus 11, 258. inimico à ſanguine ſumit 11, 720
Pœni 1, 306. 446. 571
pœnis 6, 561. 598. 739
pœniteat nec te calamo triviſſe labellum E. 2, 34. nec te pecoris 10, 17. nec te certâſſe priorem Æ. 1, 553
pœnitet nec illas noſtri E. 10, 16
Pœnorum Æ. 4, 134. 12, 4
Pœnos E. 5, 27. Æ. 6, 858
poëta E. 5, 45. 10, 17
poëtæ G. 3, 90
poëtam E. 7, 25. 9, 32. 10, 70
poli intonuêre Æ. 1, 94
polibant ægida 8, 436
politâ parte fulmen 8, 426
pollice virgineo demeſſum florem 11, 68
polliceor quæ tibi 9, 301
pollicitus 1, 241
Pollio E. 3, 84. 86. 4, 12
Pollucis G. 3, 89
polluit ore dapes Æ. 3, 234
pollutâ pace 8, 467
polluto amore 5, 6
pollutum hoſpitium 3, 61
Pollux 6, 121
polo 3, 589. 4, 7. 9, 21. 11, 688
polum 1, 402. 2, 251. 5, 721
Polumque, *nom. propr. viri* 12, 341
polus 1, 612. 3, 586
Polybætem Cereri ſacrum 6, 484
Polydorum 3, 49. 55
Polydorus 3, 45
Polyphemum 3, 657
Polyphemus 3, 641
Polyte 5, 564
Polytes, *unus natorum Priami* 2, 526
poma E. 1, 38. 81. 7, 54. 9, 50. G. 2, 59. 82. 87. 426. 4, 134
Pometios, *nomen urbis in Latio* Æ. 6, 775
pomis G. 1, 274. 2, 150. 240. 516. 4, 142
pomo E. 2, 53
pompas ſolennes ducere G. 3, 22. ſolennes exequerer Æ. 5, 53
ponam pocula E. 3, 36. templum de marmore G. 3, 13. certamina Æ. 5, 66. hic fata dicta meæ genti 6, 73. æqua ſolo fumantia culmina, *ſolo æquabo* Æ. 12, 569
ponant pocula 1, 710
ponat veſtigia vix ſummâ arenâ G. 3, 195
pondera Æ. 10, 496. 527
pondere E. 4, 50. G. 1, 164. 2, 254. 351. 3, 172. 524. Æ. 3, 49. 5, 153. 401. 447. 6, 413. 9, 512. 752. 10, 381. 12, 255. 727
ponderis acti tormento 11, 616
pondus 1, 363. 5, 407
pone, *verb.* ordine vites E. 1, 74. caput Æ. 5, 845. animos 11, 366
ponè legit pontum 2, 208. ſubit conjux 2, 725. ſequens 10, 226
ponere vires G. 1, 284. 2, 273. gruibus pedicas & retia cervis 1, 307. ſedes 3, 88. te patriâ terrâ Æ. 6, 508. hoc ita me 10, 623
ponet mœrit moreſque viris 1, 268
ponis in armis ſpem 2, 676. 11, 411
ponit fœtus varios Autumnus G. 2, 521. certamina jaculi 2, 530. præmia Æ. 5, 292. 486
ponite, *ſpem deponite* 11, 309
pono his nec metas rerum nec tempora 1, 282. in veſtris gremiis quæcunque mihi fortuna eſt 9, 261
ponte 10, 654
pontem 8, 650. 728
pontes 9, 170. 10, 658. 12, 675
ponti G. 1, 356. 469. 4, 430. Æ. 2, 100
pontibus G. 4, 27. Æ. 9, 530. 10, 288
ponto E. 6, 35. G. 1, 372. 2, 163. 3, 78. 237. Æ. 1, 44. 74. 2, 295. 3, 104. 605. 5, 233. 6, 345. 7, 300. 9, 121. 238. 712. 10, 694. 12, 182
Ponto E. 8, 95. 96. *Pontus Aſiæ minoris regio*
pontum G. 1, 130. Æ. 1, 128. 2, 207. 5, 615. 12, 312. 9, 103
pontus G. 1, 207. Æ. 1, 560. 3, 193. 417. 672. 5, 9. 6, 729. 7, 9. 10, 103. 377. 11, 624
Pontus G. 1, 58
ponunt ſundamina favis, *apes* G. 4,

G. 4, 161. animas in vulnere 4, 238. artus in litore Æ. 1, 177. ferocia Pœni corda 1, 306. juvenem in ſtramine 11, 67
poplite 9,762. 10,699. 12,927
popoſcit pateram 1, 732
populant formicæ acervum farris 4, 403
populare penates ferro 1, 531
popularibus gaudens auris 6, 816
populat farris acervum G. 1, 185. litora vi Æ. 12, 263
populataque tempora raptis auribus 6, 496
populatus quiſque ſuum iter, *amnes in mare currentes* 12, 525
populeâ umbrâ G. 4, 511. fronde Æ. 5, 134
populeas inter frondes 8, 32. 10, 190
populeis ramis 8, 286
populi G. 2, 495. 502. 4, 211. Æ. 3, 58. 4, 615. 6, 706. 7, 236. 716. 8, 385. 10, 202. 11, 345. 420. 430
populis 2, 556. 4, 624. 7, 24. 8, 686
populo 1, 152. 7, 80. 8, 679
Populonia mater 10, 172
populos G. 4, 5. 562. Æ. 1, 229. 267. 3, 458. 4, 112. 189. 6, 851. 891. 7, 316. 384. 693. 725. 738. 8, 325. 475. 10, 4
populum 1, 25. 2, 188. 4, 682. 5, 552. 750
populus, *arbor* E. 7, 61. 67. 9, 41. G. 2, 13. Æ. 8, 276
populuſque 9, 192
porca 8, 641
porgite dextris pocula 8, 274
porrecta Rhodope ſub axem medium G. 3, 351
porrectum extendit arenâ Æ. 9, 589
porriciam in fluctus exta 5, 238
porricit in fluctus exta 5, 776
porrigitur corpus 6, 597
porrò 5, 600. 6, 711. 9, 190
Porſenna 8, 646
porta 1, 87. 6, 552. cœli G. 3, 261
portabat dona regia Æ. 1, 700
portæ 2, 27. 242. 752. 3, 351. 6, 574. 9, 176. 238. 570. 687. 746. belli claudentur 1, 298. ſomni ſunt geminæ 6, 893. belli geminæ 7, 607
portam Æ. 8, 338. 9, 183. 675. 724
portanda dabat patri mandata 9, 312
portans volveret caput Hebrus G. 4, 524. Ilium in Italiam Æ. 1, 72. tibi triſtia ſomnia 5, 840. *illam* præ ſe, *in* ſinu 11, 544
portant altaria 4, 241
portantes munera 11, 333
portantur opes 1, 367
portare ſecum Penates 4, 598
portarum 2, 335. 803. 7, 185
portas G. 4, 165. Æ. 1, 426. 2, 612. 6, 631. 7, 617. 621. 9, 39. 45. 159. 169. 309. 693. 10, 23. 11, 142. 473. 879. 883. 890. 12, 577. 584
portas, *verb.* bellum ô terra hoſpitia 3, 539
portâſtis munera 11, 281
portant 1, 759. 5, 566. 6, 211. 9, 50. 11, 758. 12, 512
portendere, *illam* hæc debita noſtro generi 3, 184. bellum populo 7, 80
portenderet, quæ portenderet ira Deûm 5, 706
portendi fatis hunc 7, 256
portenta 8, 533. 11, 271. Deûm 7, 58
porticibus 2, 528. 761. 3, 353. 8, 656. 12, 476
portis G. 4, 78, 185. Æ. 2, 187. 266. 4, 130. 7, 429. 8, 380. 585. 9. 758. 10, 118. 11, 485. 499, 621. 12, 122. 661
portitor Orci G. 4, 502. Charon Æ. 6, 298. 326
porto hæc tibi dona 10, 881
portu 3, 72. 78. 292. 300. 378. 5, 243. 7, 132. 201
portum G. 1, 303. Æ. 1, 163. 198. 6, 900. 7, 7
Portunus pater 5, 241
Portus G. 2, 161. 4, 390. Æ. 1, 431. 3, 10. 124. 219. 254. 289. 382. 530. 533. 570. 676. 707. 4, 588. 612. 5, 24. 32. 57. 612. 813. 6, 366. 7, 22. 598. 9, 98
poſcamus ventos 5, 59
poſcant acies 8, 540
poſcas precibus oracula 3, 456
poſcat quem Apollo 2, 121. arma 7, 340. primos ſibi honores 11, 219
poſce Deos veniam 4, 50
poſcebat ſibi honorem Divûm Æ. 6, 589
poſcens omnia meliora Deos G. 3, 456
poſcente nullo ferebat tellus 1, 128
poſcentibus fatis Æ. 8, 477
poſcere cauſas veniendi 1, 418. ſic ventos 5, 26. fata 6, 45. hunc illum fata 7, 272. Turnum in prælia 8, 614. equos 9, 12. ſibi pretium equos Pelidæ 12, 350
poſceret quæ fatorum ordo 5, 707
poſci fatis regem 8, 12. in certamina Turnum 11, 221
poſcimus te pacem 11, 362
poſcit reddi ſibi honorem ereptum 5, 342. non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula 6, 37. ſocios incendia, *vocat ad* 9, 71. quod te 9, 84. ſcalas in mœnia 9, 524. illum in prælia 10, 661. equos 12, 82. 326. auxilio viam 12, 383. ſolum in certamina 12, 467
poſco ſupplex tua numina 1, 670. quæ ſit ſententia 3, 59. regna 6, 67. quæ 9, 194
poſcor ego Olympo 8, 533
poſcunt terræ genitalia ſemina G. 2, 324. pœnas cum ſanguine Æ. 2, 72. fata 4, 614. bellum 7, 584. quem numina 8, 512. noſtra ſibi bello connubia 9, 600. manus bella 11, 379. me ſolum in certamina 11, 434. arma manu 11, 453. ſit numina Jovis 11, 901
poſita, *abl.* ſic te 4, 581. urbe 5, 60
poſite ſic ô lauri & myrte, *junctæ* E. 2, 55. ſub nocte ſilenti beſtiæ & volucres, &c. *jacentes* Æ. 4, 527
poſitis arboribus G. 2, 278. ſeminibus 2, 354. caſtris 3, 348. exuviis 3, 436. Æ. 2, 473. ſagittis G. 4, 344. bellis Æ. 1, 295. aris 3, 404. incudibus 7, 629. armis 9, 586. 10, 52. inſignibus 11, 89
poſito de ſemine G. 2, 14. certamine Æ. 8, 639. pede ſuper abjectum nixus 10, 736
poſitum ſic in clauſo linquunt juvencum G. 4, 303. caſtris ſimulacrum Æ. 2, 172. corpus 2, 644. 11, 30

poſi-

positura hæc modum exitiis Æ. 7, 129
positis limes agro 12, 898
posse E. 3,24. G. 2,234. Æ. 1, 42. 2,177. 657. 4,306. 5, 231. 6,527. 9,90. 197. 253. 561. 11,703
possem 6, 627. 10, 616. 12, 880
possent G. 2,343. Æ. 1,372. 2,291. 6,200. 9,513. 12, 771
posses 10, 879
possessor agelli E. 9, 3
posset Æ. 1,417. 5,807. 11, 155
possim G. 2,283. 3, 8. Æ. 3, 368
possimus G. 1, 351
possint 4, 27. Æ. 7, 334
possis G. 2, 226. Æ. 1,680. 3, 376. 387
possit E. 3, 28. Æ. 1,686. 2, 187. 362. 4,85. 116. 296. 5, 6. 6,78. 754. 8,413. 9,322. 421. 10, 286. 807. 11,386
possum E. 1, 176. Æ. 8,401. 12, 151. 874
possumus E. 7, 23. 8, 63. G. 1, 253
possunt E. 8, 69. 10, 64. G. 2, 109. 313. 3, 262. 520. 562. Æ. 2,69. 4,382. 4,231. 669. 9, 446. 11, 201. 307. 325. 12, 627
post, *cum ablat.* E. 1, 30. 68. Æ. 6, 409
post tantò G. 3, 476
post, *cum acc.* E. 1, 70. 3, 20. G. 1, 284. 3, 157. 213. 4, 148. Æ. 1, 300. 2, 57. 283. 4,20. 5,154. 626. 7,655. 9, 346. 363. 11, 81. 279
post, *adverb.* G. 3,70. 172. Æ. 1,140. 617. 744. 2,216. 740. 5,339. 507. 523. 8,331. 639. 9, 387. 11, 89. 593. 12,185
post ubi G. 3, 235. 4, 189. 544. 552. Æ. 4, 80. 5, 362
post hinc G. 3, 300. Æ. 8, 546
post deindè 5, 321
poste 5, 360
postera, *nom. fœm.* dies 3, 588. aurora 4, 6. clara dies 5, 42. orta dies 7, 148. 12, 113
postes E. 7, 50. G. 2, 463. Æ. 2, 442. 454. 480. 490. 493. 7, 622. 8, 227. 11, 890
posthabitâ Samo 1, 20
posthabui illorum mea seria ludo E. 7, 17
posthac 1, 76. 3, 51
posthuma tua proles Æ. 6, 763
postquam E. 1, 29. 5, 34. G. 3, 432. 3, 374. Æ. 1, 158. 220. 524. 727. 2, 90. 3, 1. 37. 57. 192. 212. 463. 518. 662. 4, 17. 151. 648. 5, 577. 6, 168. 226. 7, 6. 406. 661. 709. 8, 184. 10, 298. 710. 11, 94. 146. 248. 631. 12, 432. 604. 739. 861. 945
postrema, *nom. fœm.* nec tibi fuerit cura canum G. 3, 404. Pristis Æ. 3, 427. *neutr. plur. agmina* 9, 27
postremum quem telo dejicis 11, 664
postremus merito G. 2, 410
posuêre præmia 2, 383. carinas pandas ratibus 2, 445. non posuere vires flammæ atque incendia Æ. 5, 681. cubilia luctus & curæ 6, 274. nec partem suis, *divitiarum* 6, 611. cum venti posuêre 7, 27. me his locis 8, 335. vitam in limine portæ 9, 687. tum zephyri, *quievère* 10, 103
posuerunt mœnia 3, 399
posuisse ab ea nomen 7, 63
posuissem Pergama 4, 344
posuit Orphea in medio E. 3, 46. sub terris domos G. 1, 182. vinea frondes 2, 403. cervicem Æ. 3, 631. aras 4, 200. urbem pretio 4, 212. templa 6, 19. nomen 8, 329. arma sub quercu 8, 616. caput captum letho 11, 830. ferro comas & brachia, *sceptrum hoc abscissum in sylvis,* 12, 209
potant longa oblivia 6, 715
potantibus umbram ministrantem platanum G. 4, 146
potare undam 3, 330
potat lac 3, 463
potens, *masc.* Turnus avis atavisque Æ. 7, 56. seditione 11, 340. *fœm.* armis terra 1, 535. 3, 164. visa 6, 871. promissi Dea facta 7, 541. Atina 7, 630. virtute Romana propago 12, 827
potentem tempestatum G. 1, 27. Æ. 1, 84. solem G. 2, 373. Vestam Æ. 2, 296. dominam 3, 438. cœlo Erebo-que Hecaten Æ. 6, 247. dominium 6,621. parvo Fabricium 6, 843. dextram 7, 234
potentes maris & terræ ô Dii 3, 528
potentia solis G. 1, 92. mea magna Æ. 1, 668. Romana 8, 99. nostra dura 10, 72
potentibus herbis 7, 19. 11,402
potentum munera 12, 519
poteram E. 8, 40
poterant Æ. 6, 239
poterat 8, 605. 12, 776
poteris E. 1, 80. 4, 27. G. 1, 395. 4, 253. Æ. 6, 148
potero 4, 420
poterunt G. 2, 287
potes E. 7, 10. Æ. 4, 560. 6, 117. 366. 7,335. 10,81. 632
potest G. 3, 491. 560. Æ. 8, 402. 10, 35. 12, 872. 933
potestas nulla datur dextram affectare 3, 670. præcipitare 4, 565. nulla datur exsuperare consilium 7, 591. cui tanta permissa 9, 97. nulla hinc exire 9, 739. respirare 9, 813. Divûm æterna 10, 18. rerum cui summa 10, 100
potestates herbarum 12, 396
potestis 8, 645. 9, 529
potior soboles G. 4, 100. sententia Æ. 4, 287
potiri sceptris 9, 267
potis rivis G. 4, 120
potis, *potis est, seu potest* Æ. 3, 671. 9, 796. 11, 148
potiti tellure 3, 278. auso 6, 624. pugnâ 9, 363. prædâ spoliisque 9, 450
Potitius, *nomen propr. viri* 8, 269. 281
potitum sceptris 3, 296
potitur auro vi 3, 56. rapto 4, 217
potitus spolio 10, 500. campo aperto equus 11, 493
potiuntur optatâ arenâ 1, 176. corpore & armis 12, 642
potiùs, *adv.* E. 2, 71. 5, 6. Æ. 3, 654. 4, 99. 10, 631. 676. 11, 114. 443. 12, 39. 183
Potniades quadrigæ G. 3, 268
potuêre 1, 161. 2, 124. Æ. 1, 236. 6, 131. 7, 295. 12, 544
potui E. 3, 70. Æ. 4, 19. 419. 600. 7, 309. 11, 823. 12, 177
potuisse E. 6, 24. Æ. 1, 102

Potuisti Æ. 9, 482. 12, 804
Potuit G. 2, 490. 3, 453. Æ. 1, 44. 246. 6, 119. 8, 384. 9, 328. 426. 429. 12, 47
potum venient juvenci E. 7, 11. pastas age capellas 9, 24
præque E. 8, 17. Æ. 3, 435
præ se jactant responsa Deorum 9, 134. sinu portant, *Camillam* 11, 544
præbere latebras agros G. 2, 216. capris fluvios recentes 3, 301. portas patentes Æ. 9, 693
præbuit terra labores 10, 322
præcelsâ rupe 3, 245
præceperat 9, 40
præceperit æstus lac E. 3, 98
præceps deferar in undas 8, 59. in præceps illum rapit G. 1, 203. fertur in hostem 3, 236. Furus 4, 29. illa te fugeret 4, 457. sese tulit ad litora Æ. 3, 598. se corpore ad undas misit 4, 253. non fugis hinc? 4, 565. in præceps patet Tartarus 6, 578. sese saltu in fluvium dedit 9, 815. ruit saxum de vertice 12, 684
præcepta G. 1, 176. 4, 398. 448. 548. Æ. 2, 345. 5, 747. 6, 236. 632. 9, 45
præceptis neu parere recusa 2, 607. Heleni adolemus honores, &c. 3, 546
præcesserat antevolans 9, 47
præcipiant numerumque modumque carinis 11, 329
præcipit jam spe hostem 11, 491
præcipitans traxi mecum 6, 351
præcipitant furor iraque mentem 2, 317. flumina mento senis 4, 251. nimbi 9, 670. 10, 804. curæ sociis dare tempus humandis 11, 3
præcipitare pelago Danaûm insidias 2, 37. dum potestas 4, 565
præcipitat jam nox cœlo 2, 9. longè excussus Aconteus 11, 617. moras omnes 12, 699
præcipitate moras 8, 443
præcipitem currum G. 3, 358. in mare, &c. Æ. 5, 175. Daren agit æquore, *campo* 5, 456. projecit in undas Æ. 5, 860. turbine adegit 6, 594. rota impulit 12, 379. *Turnum inconsultum* 12, 735
præcipites cœlo labi stellas G. 1, 366. vitam relinquunt sub nube 3, 547. cadunt, *apes*, 4, 80. trahit sylvas Æ. 2, 307. columbæ 2, 516. metus agit 3, 682. vigilate viri 4, 573. currus 5, 144. nos ferro premebat 10, 232. pariterque ruunt 11, 673. jaciunt tela manu 11, 895
præcipiti certamine G. 3, 103. Noto Æ. 7, 411. saltu 8, 257. turrim in præcipiti stantem 2, 460
præcipuè *adverb.* G. 2, 372. 3, 51. 201. Æ. 1, 224. 716. 2, 112. 6, 176. 7, 746
præcipuos honores 5, 249
præcipuum laborem G. 3, 74. Æneam toto accipit Æ. 8, 177
præcipuus fragor 11, 214
præcisis undique saxis 8, 233
præclara, *nom. fœm.* gens bello 8, 480. proles bello 12, 347. *abl.* stirpe Deorum G. 4, 322. *neutr. plur.* facti viri Æ. 10, 397
præclaram urbem 4, 655
præconis voce 5, 245
præcordia G. 2, 484. Æ. 2, 367. 7, 347. 9, 413. 596. 10, 452
præda 9, 363. 384. 450. 485.
prædæ 1, 214. 9, 269. 11, 782
prædam G. 2, 60. Æ. 2, 763. 3, 223. 233. 244. 4, 404. 6, 361. 11, 79. 757. 12, 255
prædarique jussit lupos G. 1, 130
prædas Æ. 1, 532. 7, 749. 9, 613. 10, 78
prædicam tibi unum 3, 436
prædicere quercus E. 1, 17
prædicta vatum Æ. 4, 464
prædiscere varium cœli morem G. 1, 51. tempestates 1, 252. oculis nigram, *terram* 2, 255
prædivitis Latini Æ. 11, 213
prædixit cornix ab ilice E. 1, 18. mihi Apollo Æ. 3, 252. hos mihi luctus vates 3, 713
prædo 7, 362
prædonis 10, 774. 11, 484
prædulce decus 11, 155
prædurum viribus Orsen 10, 748
præeunte carinâ Æ. 5, 185
præfatus divos 11, 305
præfecit te lucis Avernis Hecate 6, 118. me lucis, &c. 6, 564
præferat me sibi E. 3, 4
præferimus manibus vittas Æ. 7, 237. munera 11, 249
præfert frons hominem 10, 211
præfigere puppibus arma 10, 80
præfigeret arma templis 11, 778
præfigunt ora capistris G. 3, 399. capita in hastis Æ. 9, 466
præfixa, *abl. fœm.* cuspide myrtum 8, 817. *neutr. plur.* hastilia ferro 5, 557. 12, 489. ora virûm 9, 471
præfixum robur ferro 10, 479
præfracta pectora 11, 614
præfulgens unguibus aureis pellis leonis 8, 553
prægnans, *Hecuba* 7, 320. face regina 10, 704
prælabi rotis flumina G. 3, 180
prælato honori Æ. 5, 541
prælia E. 6, 3. G. 1, 318. 2, 283. 3, 220. 265. 4. 5. 314. Æ. 2, 334. 347. 397. 670. 3, 240. 5, 375. 402. 467. 593. 7, 335. 603. 744. 806. 8, 614. 678. 9, 463. 499. 10, 23. 357. 455. 661. 901. 11, 48. 307. 486. 520. 541. 631. 727. 731. 912. 12, 103. 337. 346. 570. 581, 628. 716. 735. 812
prælorum cola G. 2, 242
præmia 2, 382. Æ. 1, 465. 619. 2, 537. 4, 33. 5, 70. 292. 308. 346. 486. 9, 253. 271. 11, 78. 857. 12, 360. 437. 765. palmæ Olympiacæ G. 3, 49
præmisit equitum lævis arma Æ. 11, 513
præmissi equites 9, 367
præmissus Achates 6, 34
præmittit Achatem 1, 648
prænatat domos, *Lethæus amnis* 6, 705
Præneste 7, 682. 8, 561
Prænestinæ urbis 6, 678
prænuncia tanti luctûs fama volans 11, 139
præpes Jovis armiger 5, 254
præpetibus pennis 6, 15
præpetis pennæ 3, 361
præpingue solum 3, 698

præ-

præreptâ conjuge Æ. 9, 138
præreptus amor 4, 516
præripere litora 10, 277
præruptis saxis G. 2, 156
præruptus aquæ mons Æ. 1, 109
præsaga mali mens 10, 843
præsagi fulminis ignes 10, 177
præscia, *fœm. voc.* ô vates venturi 6, 66. *neutr. plur.* corda 12, 452
præscisscere longè G. 4, 70
præscripsit pagina sibi nomen Vari E. 6, 12
præsens fortuna laborum est G. 3, 452. animus in pectore Æ. 5, 363. nostro succurre labori 9, 404. minatur exitium 12, 160
præsensit Regina dolos 4, 297
præsentemque mortem 1, 95
præsentes Divos E. 1, 42
præsenti pignore Æ. 3, 611. Marte 8, 495
præsentia numina G. 1, 10. ora agnoscere Æ. 3, 174
præsentia, *subst.* Turni urget, *eos* 9, 73
præsentis terræ 5, 656. lethi 10, 622
præsentius, quo non præsentius ullum G. 2, 127. Æ. 12, 245. siquid audes 12, 152
præsepia E. 7, 39. G. 3, 214. 495. Æ. 11, 492
præsepibus G. 3, 395. 416. 4, 168. Æ. 1, 419. 7, 17. 275
præsertim G. 1, 115. 2, 310
præses belli Tritonia virgo Æ. 11, 483
præsidet arvis Geticis 3, 35. *arcibus* 6, 10, queis arvis 7, 800. fluminibus 12, 140
præsidium perdis 11, 58
præstans animi juvenis 12, 19
præstantes virtute legit 8, 548
præstanti corpore G. 4, 538. 550. Æ. 1, 75. 7, 783. 8, 207. munere 5, 361. formâ 7, 483
præstantibus armis 11, 291
præstantior quo non alter 6, 164
præstantius quo non ullum 12, 245
præstat componere fluctus 1, 139. lustrare, &c. 3, 429
præstet Achillem 11, 438
præstiterit mactare juvencos Æ. 6, 39
præsumite bellum 11, 18
prætende fumos G. 4, 230
prætendere sepem segeti 1, 270. ramos Æ. 6, 128. muros morti 9, 599. pacis manu ramos 11, 332
prætendi tædas conjugis 4, 339
prætendit olivæ manu ramum 8, 116
prætenta, *nom. fœm.* insula finu Sicanio 3, 692. *neutr. plur.* Syrtibus arva 6, 60
præter solitum G. 1, 412. præterlabare hanc pelago Æ. 3, 478. præterlabere tumulum 6, 874. vada fervida vexit 7, 24. fugientem Rhœtea præter, *præterfugientem* 10, 399
præterea E. 2, 40. G. 1, 165. 204. 2, 83. 3, 548. 4, 210. 502. Æ. 1, 53. 651. 657. 3, 433. 4, 457. 5, 64. 302. 6, 285. 7, 71. 183. 243. 8, 355. 514. 9, 272. 11, 78. 285. 330. 12, 659
prætereo hæc G. 4, 148
præterit æstas 2, 322. hos cursu Æ. 4, 157. Centaurus Pristin 5, 156. subitus priorem 5, 171
præteritos annos 8, 560
præterlabêre tumulum 6, 874
prætervehor ostia 3, 688
prætexere funera sacris novis 4, 500
prætexit Mincius arundine ripas E. 7, 12. G. 3, 13. hoc nomine culpam Æ. 4, 172
prætexunt puppes litora E. 6, 5
prætoria, *de apibus* G. 4. 75
prætulerim te cunctis unam Æ. 12, 145.
prævalidam, *tellurem* G. 2, 253
prævalidas vires 2, 190
prævertere amore rebus animos Æ. 1, 725. cursu pedum ventos 7, 807. equo ventos 12, 345
prævertitur fugâ Hebrum 1, 321
prævidit ictum venientem 5, 445
præustis sudibus 7, 524
prata E. 3, 111. 7, 11. 10, 42. G. 1, 289. 384. 3, 142. 4, 306. Æ. 6, 674
pratis E. 4, 43. 8, 71. G. 2, 384. 4, 271. Æ. 6, 707
prato Æ. 10, 836
pravique tenax, *fama* 4, 188
precamur numina sancta 3, 543
precando, *in fine versûs* 4, 113. 413. 6, 376. 8, 403
precantem dextram 12, 930
precantes prosequitur veniâ 11, 107
precanti multa 11, 697. mihi 12, 176
precantis miserere 10, 598
precantum verba 7, 237
precantur Divos 8, 279. fœdus infectum 12, 242
precari veniam 3, 144. cui 8, 127
precati numina 3, 633. superos 5, 529
precatur G. 4, 381. Æ. 4, 521. 6, 193. 10, 251. 293. 874. 12, 175. sic ore 6, 186. sic voce 9, 403. sic voce superos 11, 784
precatus 9, 624. 10, 420
prece 3, 437. 10, 368
preces 4, 612. 5, 234. 782. 6, 51. 55. 8, 60. 574. 10, 153. 11, 158. 229
precibus G. 4, 470. Æ. 2, 689. 3, 261. 456. 599. 4, 319. 7, 133. 9, 90. 10, 626. 12, 800
precique, *vites* G. 2, 95
precor Æ. 9, 525. 10, 461. 525. 12, 179. 777. hæc 4, 621. miserere 6, 117. hanc pro me deponas curam 12, 48
prehensis frenis 11, 719
prehensum dextrâ continuit 2, 592
premat Carthago Ausoniam magnâ ditione 10, 54. sibi carina sulcum 10, 296. quos Simois viros 11, 257
premebant tela undique 11, 545
premebat curam sub corde 4, 332. late populos ditione 7, 737. urbem obsidione 8, 647. nos ferro flammaque 10, 232
premenda fugit, *os*, &c. 6, 80
premens, *ignem* G. 3, 85. verbenas, *plantans* 4, 131. angues Æ. 8, 289
prementem clamore apri cursum 1, 328
premere habenas 1, 67. arva aliena jugo 10, 78. arma Latini 11, 402
premeret, *illos*, Trojana juventus

tus Æ. 1, 471
premeretur caſeus urbi E. 1, 35
premes falce ruris umbras G. 1, 157. virgulta per agros 2, 346. ingentem ad retia cervum 3, 413. mella 4, 101
premet Mycenas ſervitio Æ. 1, 289
premimus canitiem galea 9, 612. veſtigia prunâ 11, 788
premit fauces lingua G. 3, 508. ventos imperio Æ. 1, 58. corde dolorem 1, 213. pelago arva 1, 250. *illum* haſta 2, 530. fronde crinem fingens 4, 148 partem roſtro Priſtis 5, 187. ore, *reſponſa* 7, 103. telis deſuper 8, 249. hinc Rutulus 8, 474. vocem 9, 324. tres famulos, *opprimit* 9, 330. telis leonem 9, 793. æquora pontus 10, 103. corde gemitum 10, 465. hos turba agmine ſuper mixto 11, 880
premitur mundus devexus in Auſtros Libyæ G. 1, 241
premunt quod mulſêre 3, 401. hunc *locum* arctis parietibus 4, 297. te juſſa Fauni Æ. 7, 368. nulla *nos* numina 10, 375. hoſtem per auras 12, 254
premuntur animæ nocte 6, 827
prendere volitantia, *colligere* 3, 450. tecta manu 9, 558. quem curſu 12, 775
prendimus arcem 2, 322. oras Italiæ 6, 61
prenſa manu corpora 3, 624
prenſant faſtigia dextris 2, 444
prenſantem ne quicquam umbras G. 4, 501. manibus capita montis Æ. 6, 360
prenſatque forcipe ferrum 12, 404
prenſique, *equi* G. 3, 207
prenſos domitare boves 1, 285
preſſa, *nom. fœm.* coronâ coma Æ. 5, 556. eſt inſignis gloria facti 12, 322. *abl.* ſub mentum graviter haſtâ 10, 357
preſſabimus ubera palmis E. 3, 99
preſſæ carinæ, *onuſtæ* G. 1, 303
preſſat ubera Æ. 3, 642
preſsêre ad pectora natos matres Æ. 7, 518
preſſi copia lactis E. 1, 82
preſſi, *præt. perf.* oculos Æ. 9, 487
preſſis mammis G. 2, 310. favis 4, 140. habenis Æ. 11, 600
preſſit anguem 2, 380. veſtigia 6, 197. 331. jacentem quies 6, 521. preſſit vocem, *tacite ſecum expendit* 7, 119. pede exanimum 10, 495. oculos quies 12, 908
preſſo gutture G. 1, 410. vomere 2, 203. 356. ſolo Æ. 5. 331. ore 6, 155
preſſos propaginis arcus G. 2, 26
preſſus mentem formidine Æ. 3, 47
pretiis animos invitat 5, 292
pretio 4, 212. 5, 399. 6, 622. 9, 213. 12, 350
pretium victoribus palmæ 5, 111. moræ 9, 232. poſcere 12, 350
Priameïa, *nom. fœm.* Virgo 2, 403. *voc.* ô Virgo 3, 321. *neutr. plur.* ſceptra 7, 252
Priami 1, 658. 2, 22. 56. 191. 437. 454. 484. 506. 527. 554. 760. 3, 1. 4, 343. 5, 297. 9, 284. 12, 545
Priamiden Helenum 3, 295. Deiphobum 6, 494
Priamides Helenus 3, 346. 6, 509
Priamo 1, 754. 2, 291. 344. 541. 9, 742. 11, 259
Priamum 1, 462. 491. 2, 501. 518. 8, 15. 83. 99
Priamus 1, 465. 2, 147. 533. 581. 3, 50. 5, 564
Priape E. 7, 33
Priapi G. 4, 111
pridem, jam pridem, &c. 1, 503
prima, *nom. fœm. muſa* noſtra dignata eſt, &c. E. 6, 1. optima quæque dies ævi G. 2, 362. *neutr. plur.* munuſcula E. 4, 18. ora G. 3, 399. examina 4, 21. fundamina 4, 161. agmina Æ. 9, 479
prima, *abl.* origine mundi G. 2, 336. ab origine 3, 48. 4, 286. Æ. 1, 376. terra 1, 545. juventa 7, 51. 9, 181. lampade 7, 148. lanugine 10, 324. acie 12, 305
primæ, *genit.* pugnæ Æ. 7, 40. 542. *plur.* audent mori pro mœnibus 11, 895
primævo flore juventus 7, 162. corpore 10, 345
primævus quorum Helenor 9, 545
primam coronam 5, 355. *vocem* 7, 118. Deorum tellurem 7, 136. aciem 8, 561. 9, 595. urbem 9, 244. me ferro abſumite 9, 494. hanc laudem 9, 654
primas arces 7, 61. acies 9, 27. 10, 643
primi, *genit.* litoris G. 2, 44. pedis Æ. 5, 566. ſolis 6, 255. *plur.* Pœnorum 4, 133
primis E. 6, 34. G. 2, 253. 3, 503. Æ. 1, 349. 6, 273. 7, 468. 8, 59. 517. 9, 453. 11, 573. in primis E. 5, 69. G. 1, 338. 2, 291. Æ. 1, 307. à menſibus anni G. 1, 64. ab annis Æ. 2, 87. cum primus G. 1, 178
primitiæ Æ. 11, 16. 156
primo ſydere Luciferi G. 3, 324. ſomno Æ. 1, 474. aſpectu 1, 617. labori 2, 385. in limine 2, 469. 485. 6, 427. 11, 423. oriente 5, 42. avulſo non deficit alter 6, 143. frigore autumni 6, 309. menſe 6, 453. cum lumine ſolis 7, 130. Aquilone 7, 361. vento 7, 528. certamine 11, 155
primo Eoo 3, 588. 11, 4.
primò, *adverb.* G. 3, 187. 4, 310. Æ. 4, 176. 5, 654. 9, 576
primorum 9, 309
primos concubitus G. 3, 130. Lucinæ labores 4, 340. inter Æ. 2, 479. 7, 783. 8, 586. trucidant 2, 494. 12, 577. ortus ubi Titan extulerit 4, 118. artus 5, 857. faſces 7, 173. furores 7, 406. juvenum tot 9, 785. honores 11, 219. ſuorum accitos cogit 11, 234
primum, *poſt*, cum E. 6, 40. 7, 39. G. 1, 113. 428. 2, 340. Æ. 2, 127. 7, 39. 8, 170. 408. 12, 76. 114
primum, *poſt*, ut G. 2, 426. Æ. 1, 310. 4, 259. 589. 6, 102. 452. 11, 300. 12, 47. 669
primum, *adject.* Aceſten 5, 540. 746. quem 11, 664

pri-

primus ante omnes Æ. 2, 40. 5, 491
primus, *initio verſus*, G. 2, 408. 3, 10. 77. 113. 182. 4, 134. 140. Æ. 2, 40. 370. 5, 310. 318. 667. 7, 647. 8, 319. 9, 35. 10, 242. 11, 364. 380. 12, 461
primuſque G. 1, 122. Æ. 2, 32. 263. 424. 3, 561. 4, 169. 5, 151. 451. 8, 269. 281. 12, 258. 426
primus, *in fine carminis* G. 3, 64. Æ. 5, 596. 6, 183. 10, 516
princeps 5, 160. 833. 9, 535. 10, 166. 254. 11, 620
principe 3, 168
principibus Achivis 1, 492
principiò, *adverb.* G. 2, 9. 4, 8. Æ. 2, 752. 3, 381. 4, 56. 5, 109. 6, 214. 724. 7, 342. 9, 762. 10, 258
principium ab Jove E. 3, 60. generis ab Jove Æ. 7, 219. à te E. 8, 11. pugnæ Æ. 9, 53
prior E. 5, 10. Æ. 1, 325. 585. 5, 186. 326. 6, 834. 7, 194. 8, 469. 9, 319. 10, 458. 533. 11, 760. 12, 195. fama 4, 323. alloquitur 6, 341. aggreditur dictis 6, 387. pietate 11, 292
priorem certâſſe 1, 552. locum ſuperare 5, 155. præterit 5, 170
priores lupi videre Mœrin E. 9, 54. ſuccos G. 2, 59. menſas Æ. 3, 213. procos 4, 534
priores, *majores*, 3, 693
prioris fortunæ 7, 243
priorum G. 3, 292. vatum Æ. 4, 464. virûm 8, 312
priſca fides 6, 878. 9, 79
priſcæ fraudis E. 4, 31
priſcique Quirites Æ. 7, 710
priſco de ſanguine Sabinorum 7, 706
priſcos Latinos 5, 598
priſcum Carmentis honorem 8, 339
Priſtin 5, 116. 10, 211
priſtina gloria 10, 143. in priſtina novæ redière vires 12, 424
priſtinus conjux 6, 473
Priſtis, *navis* 5, 154. 156. 187
Priſtis immani corpore 3, 427
Priverno antiquâ urbe 11, 540
Privernum, *nom. prop. viri*, Æ. 9, 576
prius, *ſequente*, quam G. 1, 50. 3, 468. Æ. 1, 196. 476. 2, 741. 4, 24. 6, 328. 11, 809
prius G. 1, 74. 194. 2, 274. 3, 362. 4, 229. 396. 537. Æ. 2, 190. 596. 6, 136. 9, 122, 10, 223. 882. 11, 126
pro frugibus faciam vitulâ E. 3, 77. viola 5, 38. carmine quæ dona reddam 5, 81. conjuge rapta ſævit G. 4, 456. reditu votum ſimulant Æ. 2, 17. re pauca loquar 4, 337. laude 5, 230. libertate 6, 821. pro Latio, pro majeſtate tuorum obteſtor 12, 820
pro, *ante*, templo ſtabat 8, 653. turribus ſtantem 9, 575. mœnibus mori 11, 895. portis 12, 661
pro virginitate, *in præmium*, &c. 12, 141. 878
proavi Pallantis 8, 54
proavis 12, 225
proavoſque petamus 3, 129
probat id auctor Aceſtes 5, 418
probavi audere Æ. 12, 814
probet miſceri 4, 112
procacibus Auſtris 1, 540
Procas Trojanæ gentis gloria 6, 267
procedere nimium E. 3, 94. menſes incipiant 4, 12. claſſem Æ. 4, 587. longius iras 5, 461
procedit nova forma viri 3, 592. medium in æquor 10, 451. Legio Auſonidum 12, 121
procedo 3, 349. ad Priami ſedes 2, 760
procedunt cuſtodes ab limine 8, 462. caſtris 12, 169
procella 1, 106. 7, 594
procellæ 11, 798
procellis G. 3, 259. Æ. 1, 89. 5, 791
proceras erigit alnos E. 6, 63
proceres Æ. 1, 744. 3, 58. 103. 6, 489. 8, 587. 9, 659. 10, 213. 11, 403
procerum 12, 213
proceſſerat in Meſſapum 10, 751. ordo comitum 11, 94
proceſſit invito veſper Olympo E. 6, 86. ecce Dionæi Cæſaris aſtrum 9, 47. jamque dies alterque dies Æ. 3, 356. ad undam Æ. 9, 23
proceſſu, in proceſſu cœpit crudeſcere morbus G. 3, 504
Prochyta alta Æ. 9, 715
proclamat 5, 345
procorum 12, 27
procos 4, 534
Procrinque 6, 445
procubet umbra ſaxea G. 3, 145
procubuêre poſtes ſuperbi Æ. 2, 505. ſomno vinoque ſoluti 9, 190
procubuiſſe ſuper ſtragis acervum 6, 504. lupam in antro Mavortis 8, 631. Evandri cum ſtirpe domum 11, 395
procubuit Æneas 8, 30. ſus 8, 83. turris pondere 9, 541. moriens 11, 418
procudit arator vomeris dentem G. 1, 261
procul de rupe pendere videbo E. 1, 77
procul, *propè*, *juxtà* E. 6, 16. Æ. 10, 835
procul à patria 10, 46. diſcordibus armis G. 2, 459. vertice montis Æ. 5, 35. Ilo Servius 10, 401. Mago 10, 521
procul è 3, 554. 8, 112. 610
procul hinc 1, 473. 6, 440. 8, 478. 603. 635. 666
procul indè 2, 666. 8, 642
procul in auram ex oculis evanuit 4, 278. 9, 658
procul, *haud nimis longè* 5, 124
procul in prora ſtans 5, 775
procul, ô procul eſte profani 6, 258
proculcat, *eum*, equorum ungula 12, 534
procumbat culmus gravidis ariſtis G. 1, 111
procumbere, *in*, campo 3, 466
procumbit in ulva E. 8, 87. fluctus neu ipſo monte minor G. 3, 240. ad aram Choræbus Æ. 2, 426. humi bos 5, 481. ſuper 11, 150
procumbunt poſtes cardine emoti 2, 493. olli certamine 5, 198. piceæ 6, 180
procurate corpora 9, 158
procurrens alterno gurgite pontus 11, 624. in hoſtes 12, 267

procurrentibus faxis Æ. 5, 204
procurrere longiùs 9, 690
procurrit, *accurrit* 12, 784
procurrunt contra quos agmina Laurentum 12, 280
procurſu concitus axis 12, 379. rapido invadunt 12, 711
procurva litora 5, 765
procurvam falcem G. 2, 421
prodentia murmura nautis venturos ventos Æ. 10, 99
prodere voce ſuâ quemquam 2, 127
proderet genus à ſanguine Teucri 4, 231
proderit admiſcere ſaporem, &c. G. 4, 267
prodiderit te ad mortem Æ. 12, 42
prodidit conjugium 4, 431. Euryalum galea, *Meſſapi* 9, 374. nulla equorum fuga tuos currus 10, 593
prodigiis tantis 5, 639. cœleſtibus 6, 379
prodigium novum dictuque nefas 3, 366
prodigos obſit G. 4, 89
prodimur atque Italis oris longe disjungimur Æ. 1, 257
prodire volando 6, 199
prodit ſe pondere quæ gravis eſt, *terra* G. 2, 254
prodita tentoria Æ. 1, 474
proditione ſub falſa 2, 83
producere vitam 2, 637
producit tellus corpora hominum 12, 900
produxi te, *ante ædes* 9, 487
Prætides E. 6, 48
profani eſte procul Æ. 6, 258
profanos quos bello fecere 12, 779
profatur 1, 565. 4, 364
profeci nil E. 8, 20
profectâ Tyriâ urbe Dido Æ. 1, 344
profectis Trojâ 1, 736. 4, 111
profectum ab ſede 7, 209. 255. genus à Pallante 8, 51
profectus Trojam 3, 615
proferet imperium 6, 795
proferret fata parentis 12, 395
proflabat pectore ſomnum 9, 326
profluet humor G. 4, 25
profudit lachrymas oculis Æ. 12, 154
profuerit meminiſſe G. 1, 451
profugis Æ. 7, 300. Teucris 10, 158
profugos quos bello egêre 8, 118
profugus fato 1, 6. hymenæos infectos linquens 10, 720
profuit G. 1, 84. 3, 459. 505. Æ. 7, 303. 11, 844. 12, 541
profundæ, *plur.* ſylvæ 7, 515
profundam noctem 4, 26. 6, 462
profundi manes G. 1, 243. ſaltus 2, 391
profundo, *mari* Æ. 12, 263
profundum cœlum E. 4, 51. G. 4, 222. Æ. 1, 62. pontum 5, 614
progeniem, *de apibus* G. 1, 415. 4, 56. duci à ſanguine Trojano Æ. 1, 23
progenies E. 4, 7. G. 2, 341. Æ. 1, 254. 5, 565. 6, 791. 7, 97. 10, 30. 329. 471
progenuit illam extremam ſororem 4, 180
Progne G. 4, 15
progredior portu Æ. 3, 300
progreditur tandem 4, 136
progreſſi ſubeunt luco 8, 125
progreſſus, *particip.* 8, 337. 608. 12, 219
proh, *interject.* Jupiter 4, 590. ſcelus 5, 793
prohibe à navibus ignes 1, 529
prohibebis inani ludo animos G. 4, 105
prohibemur arenæ hoſpitio Æ. 1, 544
prohibent à matribus hœdos G. 3, 398. venti ferre domum pabula 4, 10. Parcæ cætera ſcire Helenum Æ. 3, 379. dictis Aſcanium pugnæ avidum 9, 662
prohibere G. 4, 106. Æ. 7, 313
prohibet 5, 631. 6, 606. 808
prohibete juvenem ſuccurrere G. 1, 501. Dii minas Æ. 3, 265. nefas 5, 197
projecere animas 6, 436
projecit in medium ceſtus 5, 402. galeam ante pedes 5, 673. *illum*, in undas 5, 859. ſeſe ſuper amicum 9, 44. ales prædam ex unguibus fluvio 12, 256
projecta, *abl.* vilior alga E. 7, 42. *neutr. plur.* ſaxa Pachyni Æ. 3, 699
projecto tegmine 9, 577. pede lævo aptat ſe pugnæ 10, 587
projectus in antro E. 1, 76. toto corpore Æ. 11, 87
projice tela manu 6, 835
projicis in pericula cives 12, 361
proinde 11, 383. 400
prolapſa Pergama 2, 555
prole 1, 79. 6, 784
prolem G. 2, 3. 3, 65. 101. 541. Æ. 1, 278. 3, 180. 4, 234. 6, 717. 756. 10, 696
proles G. 3, 35. 4, 281. Æ. 4, 258. 6, 25. 322. 648. 763. 7, 50, 691. 761. 8, 201. 9, 522. 10, 353. 397. 429. 12, 128. 347. 830
prolixa barba E. 8, 24
proludit arenâ ſparſâ ad pugnam G. 3, 234. Æ. 12, 106
proluit Eridanus G. 1, 481. fluctus 3, 543. ſe pleno auro Æ. 1, 743. imber 12, 686
proluvies fœdiſſima ventris 3, 217
promeritam te, *de me*, 4, 335
Promethei furtum E. 6, 42
promiſerat ſibi crinitiem & longos annos Æ. 10, 549
promiſi ultorem 2, 96
promiſit non illum talem nobis 4, 228
promiſſa, *adject. nom. fœm.* fides 4, 552. 6, 346. dies 9, 107. *abl.* arte 8, 612. *neutr. plur.* mœnia 1, 262
promiſſa, *plur. ſubſt.* 5, 386. 8, 531. 11, 45. 152. 12, 2
promiſſam eripui genero 12, 31
promiſſi facta potens Dea 7, 541
promiſſi, *adject.* muneris memor 8, 464
promiſſis maneas 2, 160. interrita 5, 863
promiſſo munere 5, 282. nomine 5, 718
promitte vires 5, 191
promittere, *tibi*, quidquid est curæ in arte mea 8, 401. optanti 9, 6
promitti tibi 6, 791
promittit ſe ſolvere carminibus mentes 4, 487
promitto occurrere turmæ 11, 503

promittunt ſi tibi quæ poſco Æ. 9, 194
promovet remis Centaurum 10, 195
promptum eſt oculis prædiſcere nigram, *terram* G. 2, 255
Promulumque Æ. 9, 574
promunt ſe robore 2, 260
prona, *nom. fœm.* ſilex incumbebat, &c. 8, 236. *ſaxea pila*, trahit ruinam 9, 713. *abl.* fertur aqua 8, 548. *neutr. plur.* maria, 5, 212
proni dant lora G. 3, 107. verrimus æquora remis Æ. 3, 668. in verbera pendent 4, 147
prono amne G. 1, 203
pronuba Juno Æ. 4, 166. Bellona 7, 319
pronum ipſum ſterne ſolo 11, 485
pronus magiſter, *puppis*, volvitur in caput 1, 119. cecidit 5, 332. pendens in verbera 10, 586
propagine vites reſpondent G. 2, 63
propaginis arcus 2, 26
propago Romana Æ. 6, 870. 12, 827
prope flumina G. 4, 238. amnem Æ. 8, 597
properabat adjungi generum 7, 57
properanda multa forent cœlo ſereno G. 1, 260
properans per deſerta montis Æ. 11, 514
properant Cyclopes fulmina maſſis G. 4, 171
properari vides litore circum Æ. 4, 416
properas ire 4, 310
properat jungi hoſpitio 7, 264. hæc pater Lemnius 8, 454
properata maderent, *ſemina* G. 1, 196
properate viro arma citi Æ. 12, 425
propere 6, 236. 9, 801. 12, 573
properent ſe tingere ſoles Hyberni Oceano G. 2, 481. Æ. 1, 749
properes anni ſpem credere terræ G. 1, 224
properet ſpargere, &c. Æ. 4, 635. pulchram per vulnera mortem 9, 401
properi aurigæ Æ. 12, 85
propexam in pectore barbam 10, 838
propinquabam portis 2, 730
propinquabant ſcopulo 5, 159. caſtris 9, 371. portis 11, 621
propinquam Italiam 3, 381
propinquant fuge nate 2, 733. fluvio 6, 384. foribus 6, 634. urbi 8, 101
propinquat ſcopulo 5, 185. ripæ 6, 410. lux inimica 9, 355. muris manus Trojana 11, 597. Parcarumque dies & vis inimica 12, 150
propinques augurium ritè 10, 254
propinqui belli 11, 156
propinquos populos 3, 502
propinquum conſanguinitate 2, 86
proprior Oceano India G. 2, 122. faciem tauro 3, 58. portus pateſcit Æ. 3, 531. fit veſper Olympo devexo 8, 280
propiora tenentem 5, 168
propiore Dei numine affiata 6, 51
propioribus ſpatiis mea ætas inſequitur, *te*, 9, 275
propius ſtabulis G. 1, 355. tectis 4, 47. res aſpice noſtras Æ. 1, 530. æſtus incendia volvunt 2, 706. tua numina firmes 8, 78. periclo it timor 8, 556. accedere 10, 712. malum eſt 12, 407
proponit geminum pugnæ honorem 5, 365
propria, *abl. fœm.* vi G. 2, 428. *neutr. plur.* hæc ſi dona fuiſſent Æ. 6, 871
propriæ ſedes 3, 167
propriam dicabo 1, 77. 4, 126. da domum 3, 85
proprios cultus G. 2, 35
proprium, *maſc.* laborem Æ. 7, 331. *neutr.* ſi hoc fuerit E. 7, 31. decus Æ. 5, 229. jus 11, 359.
propter, *juxtà*, aquæ rivum E. 8, 87. aquam G. 3, 14. Atheſim Æ. 9, 680
propter te 4, 320. quam 12, 177
propugnacula 4, 87. 9, 170. 664
prora 1, 108. 3, 277. 5, 206. 775. 6, 901
proræ 6, 122. 10, 223
proram G. 4, 117. Æ. 5, 165. 202. 10, 659
proras 3, 532. 6, 3. 7, 35. 8, 101. 10, 193
proripis quò 5, 741
proripit quo nunc ſe ille E. 3, 19
proripuit ſeſe Æ. 6, 472. juvenis 10, 796
prorumpit, *lege*, perrumpit in obliquum tellurem verſo aratro G. 1, 98
prorumpit nubem ad æthera Æ. 3, 572. in mare Tiberinus 7, 32. medius in hoſtes 10, 379
proruptum it mare 1, 250
proruptus toto corpore ſudor 7, 459
proſcænia ineunt ludi G. 2, 381
proſcinde terram juvencis Æ. 2, 237
proſciſſo æquore, *ſolo terræ* G. 1, 97
proſequar paſcua verſu 3, 340
proſequere euntem Æ. 12, 73
proſequitur & fatur 2, 107. ventus euntes 3, 130. 5, 777. lachrymans euntem 6, 476. dictis 6, 898. te 9, 218. votis 9, 310. venia 11, 107
Proſerpina G. 1, 39. 4, 487. Æ. 4, 698. 6, 142. 251. 402
proſiluere omnes ſuis finibus 5, 140
proſit noſtris in montibus ortas 9, 92
proſpectant hæc è vallo Troës 9, 168. te paria fata 10, 741
proſpectat euntem 7, 813
proſpectum 1, 185. 8, 254
proſpectus paſcat animum G. 2, 285
proſpera Relligio Æ. 3, 362
proſpexi Italiam 6, 357
proſpexit claſſem 7, 289. Camillam 11, 839. campos 11, 909
proſpicere ſerena G. 1, 394
proſpiceres ex arce fervere litora Æ. 4, 410
proſpiciens G. 4, 352. Æ. 1, 131. 159. 5, 733. 12, 136
proſpicit 1, 189. 7, 30. 12, 595
proſpiciunt glomerari nubem, &c. 9, 34
proſubigit pede terram G. 3, 256

profunt flumina Æ. 5, 684
protecti, *Græci* 2, 444. corpora ſcutis 8, 662
protectus parmâ 10, 800
protegat me umbrâ G. 2, 489
Protei Æ. 11, 262
protendens brachia 5, 377. oculos dextramque 12, 931
protendunt haſtas reductis dextris 11, 606
protentus in octo pedes temo G. 1, 171
proterit curru agmina Æ. 12, 330
proterret Auleſten equo adverſo 12, 291
Proteu G. 4, 447
Proteus 4, 422. 429. 528
protinus æger ago capellas E. 1, 13
protinus, *deinceps* G. 4, 1. Æ. 3, 291. 416. 4, 196. 7, 601. 9, 337. 10, 340. 11, 691
protinus longè 7, 514. 8, 159
protinus 2, 437. 545. 5, 485. 6, 33. 7, 408. 9, 149. 10, 561. 633
protrahit in medios 2, 123
protrahitur pedibus 8, 265
proturbant, *eum*, cominus hinc atque hinc 9, 441. eminus hoſtem miſſilibus 10, 801
provecti huc 2, 24
provectus equo 7, 166
provehimur portu 3, 72. pelago 3, 506
provehor quid ultrâ 3, 481
proveniunt non hæc arte magiſtrâ 12, 428
proventu oneret ſulcos G. 2, 518
proviſa multo antè 1, 167
provocet auras curſibus 3, 194
provolvens truncum Æ. 10, 556
provolvêre hunc rotæ 12, 533
proxima, *nom. fœm. ora* 3, 397. meta viarum 8, 594. ponto, *porta* 9, 238. *via auxilio* 12, 388. *voc. lauri* ô Myrte E. 2, 54. *neutr. plur.* Phœbi verſibus, *carmina* 7, 22. litora Æ. 1, 161. 7, 10. loca 6, 434. 761. quæque 10, 513
proximus 2, 311. 5, 388. 543. 6, 767. 11, 316. huic longo ſed proximus intervallo 5, 350
prudens auctor G. 2, 315
prudentia 1, 415. Æ. 3, 433
pruina G. 2, 376
pruinæ 2, 263
pruinas 1, 230
pruinis 3, 368. 4, 518
pruna E. 2, 53. G. 4, 145. multâ veſtigia premimus Æ. 11, 788
prunas 5, 103
prunis, *in prunis* G. 3, 34
Prytanimque Æ. 9, 767
pſithia G. 2, 93
pube Pelaſgâ Æ. 9, 154
pubem Sabellam G. 2, 167
pubem Æ. 2, 798. 7, 429. 11, 20
pubentes herbæ 4, 514. genæ 12, 221
puberibus foliis 12, 413
pubes G. 1, 343. Æ. 1, 403. 2, 477. 5, 74. 119. 450. 573. 599. 6, 580. 7, 105. 219. 521. 616. 794. 9, 74
pubeſceret tecum æquali ævo 3, 491
pubeſcit vinea largo fœtu G. 2, 360
pube tenus virgo Æ. 3, 427
pubi indomitæ G. 3, 174
pubis robora Æ. 8, 518
pudeat G. 1, 80. Æ. 5, 196
pudendis vulneribus 11, 55
pudet 9, 598. 787. 12, 229
pudicitiam ſervat G. 2, 524
pudor E. 7, 44. Æ. 4, 27. 322. 5, 455. 9, 44. 10, 398. 871. 12, 667
pudorem 4, 55
puella E. 3, 64. G. 4, 458
puellæ E. 10, 9. G. 1, 11. 390. 4, 476. Æ. 2, 238. 6, 307
puellam E. 6, 61
puellas 5, 59
puer 2, 17. 45. 4, 18. 60. 5, 19. 49. 54. 8, 50. 9, 66. G. 1, 19. 3, 6. Æ. 1, 271. 479. 682. 688. 2, 598. 3, 339. 487. 4, 94. 156. 354. 5, 74. 262. 569. 599. 6, 875. 8, 581. 9, 181. 217. 276. 641. 656. 10, 236. 605. 825. 11, 42. 12, 435
pueri E. 1, 46. 3, 93. 98. 111. 6, 14. 24. G. 4, 476. Æ. 1, 688. 2, 238. 766. 5, 296. 349. 553. 561. 602. 6, 307. 832. 7, 162. 379. 484. 9, 605. 11, 216. 479. 12, 943
puerile agmen 5, 548
puerilia tela 11, 578
puero E. 3, 14. 70. 4, 8. Æ. 1, 718. 3, 341. 5, 569. 10, 70
pueros Æ. 8, 632
puerum, *amorem* E. 8, 45
puerum E. 9, 52. Æ. 2, 457. 7, 575
pugna, *Nomin.* 9, 667. 10, 359. 11, 589. 635. 833. 12, 123. 216. 506. *abl.* 9, 213. 789. 10, 441. 889. 11, 702. 12, 34, 265
pugnabis amori? 4, 38
pugnæ, *genit.* 4, 603. 5, 365. 585. 7, 40. 542. 611. 788. 8, 16. 9, 53. 661. 720. 10, 11, 311. 428. 11, 78. 780. 12, 54. 430. 560. 598. 630. *dat.* 5, 383. 463. 478. 10, 50. 259. 588. 615. 690. 11, 528. 649. 707. 826. 12, 241
pugnam G. 3, 26. 234. 4, 67. Æ. 2, 438. 5, 68. 411. 429. 9, 158. 186. 12, 106. 151
pugnando 6, 660. 7, 182
pugnant mucrone 7, 665
pugnas G. 3, 46. Æ. 1, 460. 4, 419. 6, 167. 7, 614. 9, 777. 11, 278. 837. 912. 12, 792. 818
pugnat equus 11, 600
pugnata bella 8, 629
pugnatori juvenco 11, 680
pugnatur cominus armis 7, 553
pugnent ipſi nepotes 4, 629
pugnis 4, 673. 11, 86. 12, 87
pulcher, *nom.* Ganges G. 2, 137. forma ante omnes Iülus Æ. 5, 570. Iülus 7, 107. 477. 9, 293. 310. Aventinus 7, 657. Equicolus armis 9, 684. *voc.* ô Apollo 3, 119
pulcherrima, *nom. fœm.* Naïadum Ægle E. 6, 21. fraxinus 7, 65. rerum Roma G. 2, 534. formâ *Deiopeia* Æ. 1, 76. Dido 1, 500. 4, 60. genetrix 4, 227. proles 6, 648. bello Hippolyti proles 7, 761. Dea 11, 852. Æneæ genetrix 12, 554. *neut. plur. conſilia* 5, 728. *præmia* 9, 253. corpora 12, 270
pulcherrime ô conjux 10, 611
pulcherrimus Æneas 4, 141. Turnus 7, 55. *Tybris* 8, 75. Aſtur 10, 180
pulchra, *nom. fœm.* Dido 4, 192. Proſerpina 6, 142. *abl.* teſtudine G. 2, 463. proles Æ. 1, 79. origine 1, 290. libertate 6, 821
pulchram mortem G. 4, 218.

pul-

pulchrior quo alter non fuit Æ. 7, 649. 9, 179
pulchro pectore 3, 426. Latio 4,432. corpore 5, 344. juvenco 5, 399. flumine 7, 430. Hercule 7, 656
pulchros tapetas 9, 358. artus 9, 433
pulcherum mori succurrit in armis 2, 317
pullis maculis G. 3, 389
pullulat ab radice aliis denſiſſima ſylva, *arboribus* 2, 17. facies colubris Æ. 7, 329
pullus 3, 75
pulmone 9, 701. 10, 587
puiſa, *nom. fœm.* metu gloria ceſſit 5, 395. palus 7, 702. in tergum ſi quando receſſit 11, 653. meo vulnere cadat peſtis 11, 793. manu ſagitta 12, 320. *neutr. plur.* arma 8, 529
pulſabant ariete muros 12, 706
pulſabat medium Olympum curru Phœbe 10, 216
pulſabit galeas raſtris G. 1, 497
pulſæ, *genit.* virginis Æ. 11, 790. *plur.* valles referunt, *cantus*, ad ſydera E. 6, 84
pulſam Hyemem G. 4, 51
pulſans corda pavor 3, 106. Æ. 5, 138
pulſant flumina 11, 660
pulſante nervo G. 4, 313
pulſat arduus ſydera Æ. 3, 619. ictibus 5, 460. eadem digitis 6, 647. ſingultibus ilia 9, 415
pulſata ſaxa 3, 555
pulſati colles clamore reſultant 5, 150
pulſatos Divos 12, 286
pulſatur vento & imbri 4, 249
pulſatuſve parens 6, 609
pulſi, *genit.* Turni 10, 143. *plur.* regnis 7, 217
pulſos volutabris apros G. 3, 411. in prælia reficit Æ. 11, 731
pulſu 12, 533. pedum 7, 722. 12, 334. 445
pulſum Niphatem G. 3, 30. regnis Æ. 3, 121. patriâ 8, 333. vulneribus 11, 56. *me*, quiſquam arguet 11, 392
pulſus quo tibi amor noſtri? G. 4, 325. Europâ atque Aſiâ Æ. 1, 389. corde dolor 6, 382. ob invidiam ſolio 10, 852. abi 11, 366. ego 11, 392. ob invidiam regno 11, 539
pulvere G. 1, 101. 180. 3, 171. 4, 96. Æ. 2, 273. 609. 7, 163. 9, 33. 10, 844. 11, 866. 909. 12, 99. 407. 444. 611
pulveream nubem 8, 593
pulveris G. 4, 87
pulverulenta, *nom. fœm.* æſtas 1, 66. *neutr. plur.* agmina fugâ glomerant cervi Æ. 4, 155. fugâ dant terga per agros 12, 463
pulverulentus equis furit pars arduus altis 7, 625
pulvis G. 2, 418. Æ. 1, 482. 11, 877
pumice G. 4, 374. Æ. 5, 214. 12, 587
pumicibuſque G. 4, 44
Punica, *nom. fœm.* gloria Æ. 4, 49. *neutr. plur.* regna 1, 342
puniceæ pennæ 12, 750
puniceis roſetis E. 5, 17. tæniis Æ. 5, 269. rotis invecta Aurora 12, 77
puniceo cothurno E. 7, 32
puppes Æ. 1, 73 403. 3, 135. 277. 5, 635. 697. 794. 6, 5. 901. 8, 497. 9, 118. 10, 268
puppi 3, 130. 519. 527. 4, 554. 5, 12. 175. 777. 841. 6, 339. 8, 115. 680. 10, 261
puppibus G. 1, 304. 3, 362. Æ. 1, 187. 2, 276. 4, 418. 5, 132. 8, 693. 10, 80
puppim 1, 119. 6, 410. 226. 247. 10, 297
puppis 2, 256. 5, 198. 858. 10, 156. 171. 302
pura, *nom. fœm. Luna* G. 1, 433. *abl.* ſub nocte E. 9, 44. in luce Æ. 2, 590. unda 6, 229. haſta 6, 760. parma 11, 711. in veſte 12, 169
purgat ſe nubes in æthera 1, 591
purior electro amnis G. 3, 522
puriſſima mella 4, 163
purpura 2, 495. 4, 275. Æ. 5, 251. 7, 251
purpurea aulea G. 3, 25
purpureæ, *vites* 2, 95
purpuream veſtem Æ. 4, 139. animam 9, 349
purpureas veſtes 6, 221
purpurei criſtis juvenes 9, 163
purpureo narciſſo E. 5, 38. capillo G. 1, 405. cothurno Æ. 1, 341. amictu 3, 405. lumine 6, 641. flore 12, 414
purpureos flores G. 4, 54. Æ. 5, 79. 6, 884. amictus 12, 602
purpureum ver E. 9, 40. mare G. 4, 373. lumen juventæ Æ. 1, 595. hunc pennis 10, 722.
purpureus flos 9, 435. color 11, 819
purum æthereum ſenſum 6, 746. per purum, *per auras* G. 2, 364
putabant multa dura ſuo cum corde Æ. 8, 522
putando fingit, *vitem* G. 2, 407
putandum eſt Æ. 6, 719
putans 5, 380. 12, 728. multa 6, 332
putâris ſi non irrita mea dicta 10, 244
putas 10, 627
putâſſet prædam ignara 6, 361
putâſti 11, 686
putat 6, 454
putatis 2, 43
putator G. 2, 28
putavi ſtultus ego, &c. E. 1, 20
puteis manare cruor G. 1, 486
putent Æ. 9, 155
puteos G. 3, 329
putes Æ. 8, 42
putet 5, 96. 7, 704
puteum G. 2, 231
putre ſolum 2, 204
putrem campum Æ. 8, 596. 11, 875
putres ſulci G. 1, 215. fungos 1, 393. telas 3, 562
putri ſolo 2, 262
putris gleba 1, 44
Pygmalion, *vide* Pigmalion
pyra Æ. 4, 504
Pyracmon 8, 425
pyram 4, 494. 6, 215
pyras 11, 185. 204
Pyrgi 10, 184
Pyrgo 5, 645
Pyrrhæ E. 6, 41
Pyrrhi Æ. 2, 526. 3, 296
Pyrrhin', *Pyrrhine* 3, 319
Pyrrhus 2, 469. 491. 529. 547. 662

Q.

QUà, *adverb.* ut & *relat. nullo peculiari ſenſu.*
qua, *poſt* neſcio G. 1, 413. 4, 55
qua, *poſt* ne Æ. 1, 686. 2, 606. 3, 406.

406. 453. 473. 8,209. 9,321. 11, 19
quaque G. 3, 351. 4,290. 529. Æ. 2, 388. 5, 397
quacumque E. 9, 14. G. 1, 406
qua ſe cunque Æ. 11, 762. 12, 368. 914
quadret via G. 2, 278
quadrifidam quercum Æ. 7, 509
quadrifidas ſudes G. 2, 25
quadrigæ 1, 512. 3, 268. Æ. 1, 642
quadrigis 6, 535
quadrijuges equos 10, 571
quadrijugo curru 12, 162
quadrijugos currus G. 3, 18
quadris patulis Æ. 7, 115
quadrupedante ſonitu 8, 596
quadrupedantum pectora 11, 614
quadrupedemque 11, 714
quadrupedes 3, 542
quadrupedumque 11, 875
quadrupes E. 5, 26. Æ. 7, 500. 10, 892
quæcumque G. 2, 346. Æ. 1, 334. 614. 2,77. 3.445. 652. 9, 99. 260. 12, 143. 694
quæ me cumque 1, 614
quædam, *quaſdam res* G. 1, 268
quæque E. 7,54. G. 1, 53. 2, 229. Æ. 4, 526
quæras quæ ſint, &c. G. 2,288
quærat ſibi fœdera Æ. 11, 129
quæratur conjux Lavinia 12, 80
quære prius ſi, &c. G. 2, 274. mœnia Æ. 2, 294. doceri 6, 614. ne quære quem caſum portenta ferant 8, 532
quærebant in medium G. 1, 127
quærenda, *neutr. plur.* arva Æ. 3, 497. alia arma 11, 230
quærendi reditus ſanguine 2, 118. hoſtis nobis 11,388
quærendo bucula lucos, &c. E. 8, 86
quærens abrumpere lucem Æ. 4, 631. te 10, 515
quærentem vana 2, 287. dicere plura 7, 449. *illum*, nulla ſigna ferebant ad ſpeluncam 8, 212
quærenti 1, 374. 2, 771
quærentibus facilis herba G. 4, 272
quærere, *inquirere* Æ. 1, 313. arma 2, 99. cauſas 2, 105. terras deſertas 3, 4. regna extera 4, 350. Tyrios deſerta terra 4, 468. Tybrim 5, 83. tecta nova 7, 393
quæreret herbam frumenti ſulcis G. 1, 134
quæret amiſſum gurgite Æ. 5, 814
quæretur nulla ſine te rebus meis gloria 9, 278
quærimus te per æquor 10, 234
quæris nec qui ſim E. 2, 19
quærit convivia Æ. 4, 77. pars ſemina flammæ 6, 6. iter per valles 7, 802. aditum per avia 9, 58. ſydera 10, 161. te ſuum dextera deciſa 10, 395. latebras imago 10, 663
quærite Trojam 5, 637
quæritis quem 1, 599
quæritur G. 4, 300. Æ. 4, 515. 5, 378. in regnum hæres 7, 424
quæro Italiam 1, 384. non vitæ gaudia 11, 180
quærunt patriam G. 2,512. quæ ſint ea mœnia Æ. 3, 100. pars aditum 9, 507. Latium 10, 58
quæruntur herbæ 4, 513
quæſiſſet in fronte cornua E. 6, 51
quæſita, *nom. fœm.* tellus Æ. 10, 650. *neutr. plur.* reponunt in medium, *apes* G. 4, 157
quæſitæ artes 3, 549. herbæ Æ. 7, 758
quæſitas boves G. 3, 532. ſanguine dotes Æ. 7, 423
quæſitor Minos urnam movet 6, 432
quæſitum, *ſupin.* oracula rebus huc venimus G.4, 449. *particip. accuſ. maſc.* Æneam Æ. 9, 241. agnum 9, 565. *neutr.* munus non hos in uſus *ſcilicet*, enſem 4, 647
quæſivit cœlo lucem 4, 692
quæſo talia 3, 358. miſereſcite regis 8, 573. ne me proſequere lachrymis 12, 72
quale, *poſt* tale, ut tale tuum carmen nobis quale ſopor feſſis E. 5, 46. *carmen* 7, 22
quale, *habens comparationes* Æ. 1, 596. 6, 205. 270. 10, 135
qualem G. 2,186. 192. 198. 4, 413. Æ. 6,453. 10,492. 11 68
quales 1, 756. 2, 223. 3,679. 9,679. 10,264. 641. 11,659
qualia 7, 200. 12, 900
qualis E. 8,85. Æ. 2,274. 591. 3, 641. 6, 574. 8, 561. 9, 102
qualis, *comparationibus deſerviens* G. 3,196. 4,511. Æ. 1, 320. 434. 502. 2,223. 471. 4, 69. 143. 301. 5,213. 273. 6, 784. 8,589. 622. 9,563. 710. 10, 134. 565. 11, 492. 624. 12, 4. 331. 451
qualos G. 2, 241
quam, *poſt* ante E. 1, 64. G. 1, 50. 223. 349. 2,262. 537. 4, 306. Æ. 3,256. 387. 4,27. 6, 141. 9, 116
quam, *pro* quantùm E. 2, 20. 3,100. 10,33. G. 2,103. 106. 3,290. 4,473. Æ. 4,11. 193. 5,450. 6,309. 436. 694. 7, 718. 8, 86. 11, 170. 309
quam, *poſt* aliter & ſecus G. 1, 201. Æ. 4, 669. 12, 124
quam, *poſt* tam G. 1, 206. 3, 471. Æ. 4,188. 8,723. 10, 763
quam, *cum* magis G. 3, 210. 309. 453. Æ. 5,30. 6.471. *poſt* præſtat, &c. 3, 431. nec graviora timet quam, &c. 4, 502. tam magis quam magis 7, 788. manifeſtiùs ipſi quam Turno apparere 8, 17
quam *poſt* prius G. 3, 468. Æ. 1, 196. 476. 2, 742. 6, 328. 11, 809
quamprimùm 4, 631
quamque G. 2, 226. 4, 178
quamvis E. 1, 34. 48. 2, 16. 3, 84. 4, 56. 6, 51. G. 1, 38. 196. 3,120. 306. 387. 4,206. Æ. 1, 3. 3, 454. 5, 542. 7, 492. 8,379
quandò, *adverb.* G. 1,254. *præcedente* ſi 1, 259. 2, 128. 4, 228. 314. Æ. 3,500. 9,172. 10, 272. 803. 11, 653. 12, 749. 851
quando, *conjunctio* 1, 265. 2, 446. 4,291. 315. 6, 50. 106. 188. 8, 172. 9.497. 10,366. 11,384. 509. 636
quandoquidem E. 3, 55. Æ. 7, 547. 10, 105. 11, 587
quanquam E. 8, 19. G. 1,470. Æ. 2,12. 299. 533. 4.393. 5, 195. 6, 394. 10, 857. 11, 2, 415.

415. 12, 746
anta, *nom. fæm.* experientia G. 1, 4. videri ſolet Æ. 4, 592. tempeſtas 7, 222. *neutr. plur.* per æquora 6, 692
quantæ cædes 3, 537
quantas acies 9, 829
quantis rebus 4, 49. periclis 6, 693
quanto magis G. 4, 411
quantos gemitus Æ. 6, 872. labores 12, 33
quantum E. 1, 26. 4, 54. 5, 16. 7, 51. 9, 12. 10, 74. 2 201. 291. 378. 4, 101. Æ. 1, 372. 2, 274. 4. 445. 6, 731. 828. 865. 8, 403. 10, 772. 11, 57. 154. 12, 19
quantus 1, 723. 756. 3, 641. 6, 579. 9, 668. 11, 283. 12, 701
quare G. 2, 35. Æ. 1, 631. 7, 130. 429. 8, 273
quarta ætas G. 3, 190. hora 3, 327
quarto ortu 1, 432. lumine Æ. 6, 356
quartus pater 10, 619
quarum, quis, quo, quorum, quos, *paſſim*
quaſcumque G. 2, 52. Æ. 2, 800. 3, 601
quaſſabat pinum Etruſcum 9, 521
quaſſans ferulas E. 10, 25. lampada Æ. 6, 587. caput 7, 292. 12, 894
quaſſante legumen ſiliquâ G. 1, 74
quaſſat ſuper tempora ramum Æ. 5, 855. trementem 12, 94
quaſſatæ rates 4, 53. curſu nec turbine venti, *naves* 9, 91
quaſſatam ventis claſſem 1, 555
quate cymbala circum G. 4, 64
quater 1, 411. Æ. 2, 242. terque quaterque G. 2, 399. Æ. 1, 98. 4, 589. 12, 155
quaterent campos 11, 513
quaterni populi 10, 202
quatiens manu nubem 7, 143. haſtam 10, 762. ſecurim 11, 656. telum manu 12, 442
quatit ſues tuſſis anhela G. 3, 496. fundamenta Æ. 2, 611. horror membra 3, 30. anhelitus artus 5, 200. 432. 9, 814. fontes Tiſiphone 6, 571. ungula campum 8, 596. Æ. 11, 875. oppida bello 9, 605. haſtam 11, 767. equos 12, 338. aura criſtam volantem 12, 370
quatiunt curſu G. 3, 132. alas Æ. 3, 226
quatuor E. 5, 65. G. 1, 258. 3, 61. 113. 4, 297. 538. 541. 550. Æ. 3, 537. 5, 115. 639. 699. 6, 243. 587. 7, 227. 8, 207. 10, 518
que, *locis propè infinitis, quæ enumerare inutile viſum eſt.*
queamus implorare Æ. 10, 19
quem, *aliquem* 1, 155
quemvis 8, 577
quemquam E. 3, 51. 8, 35. 9, 17. Æ. 2, 127. 402
quemque E. 2, 65. G. 4, 224. Æ. 3, 459. 5, 561. 6, 892. 7, 642. 9, 162. 11, 731. 12, 759
querar quid? 4, 677
Quercens, *nom. propr. viri* 9, 684
quercu E. 7, 13. G. 1, 159. 349. Æ. 6, 771. 8, 616
quercum 4, 441. 7, 509. 11, 5
quercus E. 1, 17. 4, 30. 6, 28. 8, 53. G. 2, 16. 3, 332. 4, 510. Æ. 3, 680. 9, 681. 10, 423
querelam G. 1, 378
querelis Æ. 4, 360. 8, 215. 10, 94
querens multa G. 4, 320. irrita 4, 520
querentem plura Æ. 1, 389
queri ferali carmine bubo 4, 463
queritur regia cœli te curare triumphos hominum, Cæſar G. 1, 504. amiſſos fœtus 4, 512
quernas glandes 1, 305
querno vimine Æ. 11, 65
queror E. 8, 19
querulæ cicadæ G. 3, 328
queſtibus 4, 515. Æ. 9, 480
queſtu 7, 501
queſtus 4, 553. 5, 780
quique G. 1, 22. 113. 2, 185. Æ. 5, 67. 6, 612. 661. 663. 7, 682. 728. 739. 12, 705
quive 7, 131
qui genus? unde domo? 8, 114
qui cum 11, 822
qui te cunque 12, 61
quia G. 1, 415. 2, 286. 3, 272. Æ. 2, 84. 4, 696. 5, 231. 12, 808
quianam 5, 13. 10, 6
quiane 4, 538
quicquam E. 3, 32. 5, 53. Æ. 4, 317. 8, 140. 11, 415. 437. 12, 45. 882
quicquid G. 1, 36. Æ. 5, 710. 8, 401. 10, 493. 11, 288. 12, 678. 891
quicumque E. 10, 38. Æ. 5, 83. 9, 209. 299. 10, 739. 11, 255. 591. 848
quid facerem E. 1, 41. 7, 14. faciebat 2, 35. faciet 3, 16. faceret G. 4, 504. faciat Æ. 9, 399
quid proſeſt E. 3, 74. juvant G. 3, 525. Æ. 4 66. juvat 2, 776. profuit 7, 302. juvit 10, 55. poteſt juvare 12, 872
quid? ſi E. 5, 9. Æ. 4, 311. 5, 410. 10, 628
quid loquar? E. 6, 75. dicam G. 1, 104. 311. Æ. 4 43. referam G. 2, 118. proſequar verſu 3, 339. memorem Æ. 6, 123. 601. 8, 483. repetam 10, 36
quid? quæ E. 9, 44. G. 1, 53. quid quæque queat res 3, 265
quid? qui 1, 111
quid tum? E. 10, 38. Æ. 4, 543
quid tantum G. 2, 481. Æ. 1, 235. 749. 2, 776
quid, *ad quid* 1, 522. 3, 56. 4, 412. 6, 389
quid moror 2, 102. 4, 325. 6, 528. demoror 11, 75
quid agat 4, 283. 12, 486. agam 10, 675
quid enim 5, 850
quid, *quæ res* E. 8, 43. G. 1, 1. Æ. 10, 19. 11, 705
quid reſtat 2, 70. 12, 793. ſuperat 12, 873
quid ſtruit 4, 235. ſtruis 4, 271. ſtruat 8, 25
quidve G. 4, 446. Æ. 1, 13. 2, 75. 102. 151. 5, 14. 6, 319
quidam G. 1, 291. 4, 219
quidem, *paſſim.*
quidquid Æ. 1, 606. 2, 49
quierant æquora 4, 523
quierunt ora 6, 102. 11, 300. ſedibus oſſa 6, 328. æquora 7, 6
quies G. 2, 344. 467. Æ. 1, 727. 3, 495. 7, 598
quies, *ſomnus* 2, 268. 5, 857. 6, 522. 8, 407. 10, 745. 12, 395. 909
quieſcam placidis ut ſedibus in morte 6, 371
quieſcant molliter oſſa E. 10, 33

quieſcent certamina G. 4, 87
quieſcit Æ. 5, 784. compôſtus pace 1, 253
quieſcunt prato arma 10, 836
quietam impune urbem 12, 559
quietas ſedes 1, 209. gentes 10, 71
quiete 1, 836. 9, 187
quietem 1, 695. 4, 5. 7, 414. 8, 30. 10, 217
quieti, *dat.* 5, 844
quieto aëre 5, 216
quietos cura ſollicitat 4, 379. fluctus 5, 848. quæ vos fortuna ſollicitat 11, 253
quietum animum 2, 307
quievi odiis exſaturata 7, 298
quievit facto hîc fine 3, 718. flamma 6, 226. placidâ morte 9, 445
quin, *conjunctio* E. 3, 52. G. 4, 329
quin agita &, &c. Æ. 5, 635
quin & G. 2, 30. Æ. 6, 735. 777. 11, 130. 355
quin etiam G. 2, 269. 3, 457. Æ. 2, 768. 4, 309. 7, 177. 299. 385. 8, 485. 9, 799
quin potius E. 2, 71. Æ. 4, 99. 10, 631
quin G. 4, 481. Æ. 1, 283. 3, 405. 456. 4, 547. 6, 33. 115. 824. 7, 321. 9, 465. 10, 23. 470. 570. 11, 169
quin, *pro* quòd non G. 2, 516
quina armenta redibant illi Æ. 7, 538
quinas cædit bidentes 5, 96
quingentos armat 10, 204
quinos, bis quinos ſilet ille dies 2, 126
quinquaginta 1, 707. 2, 503. 6, 776. 10, 566
quinque G. 1, 233. Æ. 7, 538. 629. 12, 763
quintam, *diem* G. 1, 277
quippe 1, 268. 505. 2, 49. 4, 394. Æ. 1, 43. 63. 665. 4, 218. 12, 422
Quirinali lituo 7, 187. trabeâ 7, 612
Quirini victoris G. 3, 27
Quirino patri Æ. 6, 860
Quirinus cum fratre Remo 1, 296
Quirites parvos ſufficiunt, *apes* G. 4, 201
Quirites priſci Æ. 7, 710
queis, *pro* quibus E. 1, 73. Æ. 1, 99. 5, 511. 7, 444. 570. 742. 799. 8, 316. 10, 168. 366. 435
queis fine G. 1, 161
quis? *quaſi*, nullus, *ut*, quis modus adſit amori? quis caneret Nymphas, &c. E. 2, 68. 9, 19. 10, 3. G. 1, 463. 3, 4. 4, 242. Æ. 1, 463. 569. 2, 6. 361. 390. 3, 86. 4, 98. 296. 540. 5, 631. 742. 6, 841
quis, *cum* ſeu G. 3, 49. Æ. 7, 235. *cum* neu 11, 417. 12, 566
quis, *homo* 6, 501. *homo, aut Deus* 9, 18
quis Deus G. 4, 315. Æ. 3, 338. 8, 352. 9, 77. 601. 10, 72. 12, 321. 500
quis, *Deus* 12, 634
quiſquam, quiſque, quiſquis, *paſſim.*
quivi, nec credere quivi 6, 463
quo, *pro* ut 1, 689. 2, 377. 4, 106. 6, 718. 7, 388
quo, *cum* ex 2, 163. 648. 5, 47. 8, 47
quocirca 1, 677
quocumque E. 3, 49. G. 2, 392. Æ. 3, 654. 682. 4, 627. 9, 75
quocumque modo E. 5, 50
quo res cumque Æ. 2, 709. 12, 203
quo te cumque 8, 74
quo quamque modo G. 2, 226
quo quæque modo 2, 270
quoque modo 4, 120. 284
quo quemque modo Æ. 3, 459. 6, 892
quo puer ipſe modo 5, 599
quod, *poſt* id E. 3, 35
quod, *quam rem, paſſim.*
quod, *cum ſuo antecedenti, paſſim.*
quod, *conjunctio, paſſim.*
quod niſi E. 9, 14. G. 1, 155
quod ſupereſt 2, 346. 4, 51. Æ. 5, 691. 796. 9, 157. 11, 15. quod reſtat 10, 367
quod ſi 6, 133. 7, 310. 11, 166. 357. 434
quod, *quocirca* 6, 363
quod, *quicquid* 7, 311
quodcumque 1, 82. 9, 287
quominus G. 3, 319. magis 4, 248. Æ. 4, 452. 5, 29. 6, 718.
quonam 2, 595
quondam, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
quoniam E. 2, 44. 55. 3, 36. 5, 1. 9, 5. G. 2, 228. 4, 251. 437. Æ. 4, 324. 5, 22. 224. 8, 323. 9, 156. 720. 12, 647
quoque, *conjunctio, paſſim.*
quod G. 2, 108. 3, 48. 4, 142. Æ. 1, 331. 4, 181. 9, 122. 10, 123. 11, 665. 676
quot annis E. 1, 43. 5, 67. 79. 7, 33. G. 1, 198. 2, 398. 3, 71. Æ. 5, 59. 6, 21
quoties E. 3, 72. G. 1, 472. Æ. 3, 581. 4, 351. 12, 483

R.

RAbida, *fœm. abl.* fame Æ. 6, 421. *neutr. plur.* ora 6, 102
rabidæ tigres G. 2, 151. canes Iüli Æ. 7, 493
rabidum os 6, 80
rabie 6, 49
rabiem 1, 204. 7, 479. cœlique mariſque 5, 802
rabies canibus venit G. 3, 496. ventris Æ. 2, 357. edendi belli 8, 327. 9, 64
racemis E. 5, 7. G. 2, 102
racemos 2, 60. 4, 269
radiantia arma Æ. 8, 616
radiantis Lunæ 8, 23
radice G. 1, 20. 2, 17. 292. Æ. 4, 446. 12, 773. 787
radicem G. 2, 318
radices, *amelli* 4, 279
radicibus 1, 319. Æ. 3, 27. 650. 5, 449. 8, 238
radicis G. 2, 28
radii 1, 446. Æ. 12, 163. radii, *olivarum genus* G. 2, 86. radii excuſſi manibus, *inſtrumenta textoria* Æ. 9, 476
radiis G. 1, 396. Æ. 4, 119. 5, 65. 7, 25. 142. 8, 195. 623. 9, 374. rotarum 6, 616
radimus cautes 3, 700
radio deſcripſit orbem E. 3, 41. deſcribent cœli meatus Æ. 6, 850
radios trivêre rotis G. 2, 444. tres imbris torti Æ. 8, 429
radit iter lævum 5, 170. iter liquidum 5, 217
radix oleagina G. 2, 31
raduntur litora Æ. 7, 10
ramea fragmenta G. 4, 303
rami 2, 55. 287. 500. Æ. 3, 650. 8, 318
ramis G. 2, 81. 4, 558. Æ. 3, 25. 5, 71. 6, 808. 7, 108. 154. 8, 250. 286. 10, 635. 11, 5. 101
ramo G. 4, 514. Æ. 6, 230. 7, 67. 135
ramorum G. 2, 489. Æ. 9, 384
ramos E. 8, 40. G. 1, 88. 2, 32. 296. 307. 370. 3, 333. Æ. 4,

Æ. 4, 485. 6, 206. 282. 8, 128. 11, 332
ramoſa cornua cervi E. 7, 30
ramum Æ. 5, 854. 6, 406. 636. 7, 418. 8, 116
ramus 6, 139. 189. 196
ranæ G. 1, 378
ranis 3, 431
rapaces fluvios 3, 142
rape nos in omnia tecum Æ. 2, 675
rapere arma 10, 462
rapiat ſtriens Venerem, *ſemen* G. 3, 137. arma Æ. 7, 340. *me*, ſi quis in adverſum 9, 211
rapida ungula 12, 339
rapidæ, *reperitur* rabidæ 7, 493
rapidi, *genit.* ſolis G. 1, 92. venti Æ. 1, 63. ambo, *Æneas & Turnus* 11, 906
rapidis rotis G. 3, 114. ventis Æ. 6, 75. vorticibus 7, 31. paſſibus 7, 156. manibus 8, 442
rapido æſtu E. 2, 10. flamine Æ. 4, 241. curſu 5, 591. 7, 676. 12, 683. niſu 11, 852. curru 12, 478. decurſu 12, 523. procurſu 12, 711
rapidos amnes 11, 298
rapidum Cretæ Oäxen E. 1, 66. ſolem G. 1, 424. ignem Æ. 1, 46. Achatem 1, 648. Simoënta 5, 261. amnem 11, 562
rapidus ſol G. 2, 321. ignis 4, 263. Sirius 4, 425. vortex Æ. 1, 121. torrens 2, 305. Eurytion 5, 513. amnis 6, 550. dedit curſum in medios 10, 870. *pontus* 11, 627. in tecta receſſit 12, 81
rapiens pondera baltei 10, 496
rapinæ abjuratæ 8, 263
rapit illum in præceps G. 1, 203. orbes per humum anguis 2, 153. *eos*, inclementia mortis 3, 68. animum in partes varias Æ. 4, 286. 8, 21. pars ſylvas tecta ferarum, *colligit ligna*, &c. 6, 8. galeam tectis 7, 638. Turno mille populos, *adducit* 7, 725. arma manu 8, 220. hæc 9, 364. oppreſſum 9, 398. *ſecum*, mille, *viros* 10, 178. aciem in Teucros 10, 308. animam 10, 348. telum de vulnere 10, 486. viventes quatuor juvenes Æ. 10, 519. per æquora navem 10, 660. dextrâ bipennem 11, 651. cycnum excellentem 12, 250. agmen aperto campo 12, 450
rapitis, quo feſſum rapitis Fabii? 6, 845
rapiunt incenſa Pergama 2, 374. rapiuntque ruuntque 4, 581. ignem 5, 660
Rapo, *nom. prop. viri* 10, 748
rapta, *abl. fœm.* conjuge G. 4, 456. 504. Garamantide Nymphâ Æ. 4, 198. ſecuri 7, 510. *neutr. plur.* ſolatia E. 9, 18. trophæa G. 3, 32
raptabat viſcera Æ. 8, 644
raptam Eurydicen G. 4, 519
raptas prædas Æ. 1, 532. Sabinas 8, 635. haſtas 9, 763. 12, 330. pecudes 11, 198
raptat me amor per deſerta Parnaſſi G. 3, 292
raptatus bigis Æ. 2, 272
raptaverat Hectora ter circum muros 1, 487
rapti Ganymedis 1, 32
raptim G. 1, 409. 2, 427
raptis auribus Æ. 6, 496. telis 7, 520. ſpoliis 10, 449. 774
rapto potitur 4, 217. vivere 7, 749. 9, 613. telo 8, 111. jaculo de corpore fratris 10, 342
raptores lupi 2, 356
raptos ex hoſte Penates 1, 382. quos ab ubere 6, 428. *tauros*, verſis viarum indiciis 8, 211
raptum quem ab ubere matris 7, 484. me pugna 9, 213. draconem cum fert aquila 11, 751. regem defendite 12, 265. manu, *ſaxum* 12, 901
raptus de ſubere cortex 7, 742
rapuêre faces funereas 11, 143
rapuiſſe res 10, 14. ferrum aurigæ 12, 737
rapuit in fomite flammam 1, 180. quem 5, 255. lupus agnum 9, 566
rara, *nom. fœm.* ſit an denſa *tellus* G. 2, 227. qua rara eſt acies Æ. 9, 508. *abl.* umbrâ E. 7, 46. coronâ Æ. 10, 122. *neutr. plur.* animalia E. 6, 40. quæ erant modo denſat G. 1, 419. retia Æ. 4, 131. domorum tecta Æ. 8, 98. lumina micant 9, 189
raras frondes ſuperinjice G. 4, 46
rareſcent clauſtra Pelori Æ. 3, 411
rari nantes in gurgite 1, 122
raris racemis E. 5, 7. tectis G. 3, 340. vocibus Æ. 3, 314
rariſſima, *terra* G. 2, 229
rarum uber 2, 233. olus 4, 130
raſæ haſtilia virgæ 2, 358
raſile torno buxum 2, 449
raſtri 1, 164
raſtris 1, 94. 155. 496. 2, 439. 3, 534. Æ. 7, 726. 9, 608
raſtros E. 4, 70. G. 2, 421
rata vita maneret Æ. 10, 629
ratem 5, 272. 868. 6, 302. 10, 678
rates E. 6, 77. Æ. 1, 47. 3, 192. 4, 53. 593. 5, 8. 36. 655. 6, 491. 7, 197. 291. 8, 107. 10, 165. 295. 300
rati, *particip.* nos abiiſſe 2, 25
ratibus E. 4, 32. G. 2, 445. Æ. 4, 540. 9, 78. 109
ratione 4, 115. 8, 49. 9, 67
rationis 2, 314. 8, 299
ratis 10, 653
ratum id, *certum* 9, 104
ratus viciſſe 11, 712
rauca, *nom. fœm.* buccina 11, 474. *neutr. plur.* ſaxa 5, 866. fluenta 6, 27. ſonans amnis 9, 125
raucæ palumbes E. 1, 58
raucarum volucrem Æ. 8, 705
rauci, *genit.* æris canor G. 4, 71. *plur.* cycni Æ. 11, 458
raucis cicadis E. 2, 12
rauco ære Æ. 2, 545. aſſenſu ærea conſpirant cornua 7, 615. cantu ſtrepuerunt cornua 8, 2
raucum murmur, *rivi* G. 1, 109
re, pro re pauca loquar Æ. 4, 337. ſumma de re 11, 302
rear 9, 253
rebar futurum 6, 690
rebare, ut rebare 10, 608
rebellem Gallum 6, 858
rebelles Æneadæ 12, 185
reboant ſylvæ & Olympus G. 3, 223
rebus divinis perfectis Æ. 8, 306
recalent fluenta ſanguine 12, 35
recedens ruit ille 12, 291

recedes, nec recedes inferior numero, nec honore pugnæ Æ. 12, 630
recedunt longiùs G. 4, 191. flammæ Æ. 2, 633. terræque urbesque 3, 72
recens orto solo, *recentèr* G. 3, 156. recens à vulnere Dido Æ. 6, 450. regia 8, 654
recensebat numerum 6, 682.
recenset numerum G. 4, 436
recentem cæde locum Æ. 6, 875
recentes, *nom.* tumuli 11, 233. *acc.* fluvios G. 3, 301. ceras 4, 56. casias 4, 304. prædas Æ. 7, 748. 9, 612
recenti, *cæde* 2, 718. 8, 195. 9, 455. aquâ 6, 635
recentia vivis prata 6, 674
recentibus sertis 1, 421. spoliis 2, 395
recepi pœnas à fratre 4, 656. illum medio ex hoste 6, 111
recepit ad sese 2, 524. Æneam in regna 4, 214. multâ morte, *prostravit* 9, 348. mentem 10, 899
receptæ vires G. 3, 235
receptas fruges Æ. 1, 182. reliquias ex ardente Troja 7, 244. phaleras 9, 458
receptat ossibus hærentem hastam 10, 383
receptet quò sese stella G. 1, 336
recepti, *voc.* cineres Æ. 5, 80
recepto rege 1, 557. supplice 3, 666. illo 9, 262
receptos socios 1, 587. fasces 6, 818
receptum hostem 9, 780
receptus tuti planities, *perfugium tutum* 11, 527
recessit 2, 300. quonam tibi cura nostri 2, 595. in auras 2, 791. fortuna 3, 53. vivisne? aut, si lux recessit, &c. 3, 311. vita in ventos 4, 705. consumpta in ventos 5, 526. cui nedum sua forma 11, 70. si quando in tergum pulsa 11, 653. in tecta 12, 81. quisque in sua spatia 12, 129
recessu vasto submota spelunca 8, 193
recidere ceras G. 4, 241
recidiva Pergama Æ. 4, 344. 7, 322. 10, 58
reciectâ veste 4, 518
recipi portis Æ. 2, 187
recipit quò se G. 4, 404. ruentes Æ. 9, 727. ad limina pressum 11, 26
recisum de stirpe, *sceptrum* 12, 208
reclamant æquora scopulis illisa G. 3, 261
reclinant scuta Æ. 12, 130
recludat regna pallida 8, 244
recludere sanctos fontes G. 2, 175. portas Æ. 7, 617
recludit thesauros tellure 1, 362. ensem 4, 646. pectus mucrone 10, 601. oras loricæ 12, 924
recluditur unco dente tellus G. 2, 423
recludunt portam Æ. 9, 675
reclusis adytis 3, 92. pectoribus pecudum 4, 63
reclusit cœlum æstivâ luce sol G. 4, 52
recluso ense Æ. 9, 423
recocto auro 8, 624
recognoscit populorum dona 8, 721
recolens studio 6, 681
recondam sede 1, 685
recondat interius Venerem, *semen* G. 3, 137
recondit quos fama obscura Æ. 5, 302. Hippolytum secretis sedibus 7, 774. ensem in pulmone 10, 387. totum ensem in medium juvenem 10, 816
recondo valle 2, 748
recoquunt fornacibus enses 7, 636
recordor si ritè audita 3, 107. verba parentis, vocem Anchisæ, vultumque 8, 156
recti mens sibi conscia 1, 608
rectis pedibus 8, 209
recto litore se fert ad portum 6, 900. te flumine ducam 8, 37
rector subit gubernaculo 5, 176. civûm ô Jupiter 8, 572
rectorem navis 5, 161
rectores juvenum 9, 173
recubans sub tegmine fagi Æ. 1, 1. solo Æ. 3, 392. 8, 45. in antro 6, 418. ossa super 8, 297
recumbit in armo juba G. 3, 86. in humeros cervix collapsa Æ. 9, 434. penitus vadis illisa 9, 713. in te domus inclinata 12, 59
recumbunt campo G. 1, 401
recurrens sol Æ. 7, 100
recursat cura 1, 666. viri virtus animo 4, 3
recursent curæ, &c. 12, 802
recursus, alios cursus aliosque recursus ineunt 5, 583. pelagi 10, 288
recurvo cornu 7, 513
recusa nec præceptis parere 2, 607
recusant cursum genua 12, 747
recusantum vincla leonum 7, 16
recusat 2, 126. 5, 406. nec jussa 5, 749
recusem quicquam tentare 11, 437
recusent quæ pepigêre 12, 12
recuses ne fortè E. 3, 29
recuset quid quæque regio G. 1, 53
recuso nec tibi comes ire Æ. 2, 704. nec frangere puppim 10, 297
recusso utero 2, 52
redargueret verba 11, 688
reddam quæ tibi pro carmine dona? E. 5, 81
reddant præmia Æ. 2, 537
reddantur honores 5, 347
reddar tenebris 6, 545
reddat mihi amantem 4, 479. iterum se in arma 10, 684
redde Xanthum & Simoënta miseris 10, 61. me meis 12, 936
reddemus vota Nymphis E. 5, 75
reddere, *caprum* 3, 24. responsa G. 3, 491. voces Æ. 1, 413. 6, 689
redderet caprum E. 3, 21. corpora Æ. 11, 103
reddet se nomine 6, 768. se lux crastina terris 8, 170. cætera, *nobis præmia* 9, 254
reddi huc omnia G. 2, 225. sibi honorem ereptum Æ. 5, 342. viro promissa 5, 386. ensem Turno 12, 799
reddidit corpus sepulchro 2, 543. quem multâ arte insignem 5, 705. huic responsum 6, 672. una boum vocem 8, 217. hæc ore auditis 11, 251
reddimus exta lancibus G. 2, 194
reddit illos equus in auras Æ. 2, 260. gemitu talia 2, 323.

undam

undam ſpumantem ſpecus vulneris Æ. 9,700. talia 10, 530. enſem fratri 12, 785
reddita, *nom. fœm.* Eurydice G. 4, 486. nec eſt oculis noſtris Æ. 2,740. vox 3,40. pars regnorum ceſſit Heleno 3,333. vox eſt ex luco 7, 95. eſt lux menti 12, 669. divis una ſuperſtitio 12, 817
reddite me Danaïs 2, 669. conſpectum, *parentis* 9, 262
redditus eſt imo fundo 5, 178. his terris 6, 18. oris patriis 11, 269
reddunt animas G. 3, 495. accipiunt redduntque follibus auras 4, 172. Æ. 8, 450. ſe totidem facies virgineæ 9, 121
redemit fratrem Pollux alternâ morte 6, 121
redemptum pretio me 9, 213
redeo dum E. 9, 23
redeunt Saturnia regna 4, 6. in tecta G. 3, 316. ſublimes in equis, *Teucri* Æ. 7, 285
redeuntibus annis 8, 47
redeuntis Dei eodem vultu 4, 556
redibant armenta illi 7, 538
redibat mihi dextra domum gravis ære E. 1, 36
rediens vertice G. 3, 11
redière in priſtina vires novæ Æ. 12, 424
rediiſſe extremos pudeat 5, 196
redimibat tempora infula 10, 538
redimicula habent mitræ 9, 616
redimitus tempora quercu G. 1, 349. tempora lauro Æ. 3, 81
redit virgo Aſtræa E. 4, 6. à nobis Aurora G. 1, 249. agricolis labor actus in orbem 2, 401. calor oſſibus vere 3, 272. qua redit Rhodope, &c. 3, 351. in ſeſe 4, 444 indutus exuvias Achillis Æ. 2, 275. in præcordia virtus 2, 367. acrior ad pugnam 5, 454. itque reditque viam toties 6, 121. retrò 9, 794. qua redit illa victrix 11, 764
reditu, votum pro reditu 2, 17
redituræ parenti decus 10, 507
reditus, *plur.* Æ. 2, 118. 10, 436. 11, 54
redolent mella G. 4, 169. Æ. 1, 440
reducant numen 2, 178
reducat noctem die labente 11, 914
reducem videret 11, 797
reduces, *nom.* illi 1, 401. *acc.* ſocios tibi nuncio 1, 394. vos 3, 96. gratatur 5, 40
reducet quemve 10, 670
reduci tibi 9, 301
reducit diem Aurora G. 1, 249. veſper vitulos è paſtu ad tecta 4, 434. ſolem Æ. 1, 147
reducitur æſtas G. 3, 296
reducta, *abl.* dextra Æ. 5, 478. valle 6, 703. 8, 609. haſta 10, 552. ſecuri 12, 307
reductis remis 8, 689. dextris 11, 605
reducto genitore 9, 257. ſole 10, 807
reductos ſinus G. 4, 420. Æ. 1, 165. ſocios 5, 283
reduxi ſocios à morte 4, 375
refecit faciem 10, 234
refecti, *plur.* furiis G. 3, 511. armis animiſque Æ. 12, 788
refellam crimen ferro 12, 16. dicta Drancis dextrâ 12, 644
refello dicta 4, 380
refer ſacra annua Cereri G. 1, 339. hæc dicta parenti Æ. 3, 170. hunc ſedibus ſuis 6, 152. dicta Tyranno 12, 76
referam tibi, &c. *commemorem* G. 2, 118. tibi palmas Idumæas 3, 12. regna Neoptolemi, *memorabo* Æ. 11, 264
referant patrum jejunia nati G. 3, 128. quæ referant, fari jubet Æ. 11, 240
referat patriam G. 3, 121. mihi Jupiter annos Æ. 8, 560. me tibi ovantem Jupiter 9, 208
referatis venti ad aures Divum partem aliquam E. 3, 73
referebant Eurydicen ripæ toto flumine G. 4, 527
referebat pectore voces Æ. 5, 409. ſeſe ab Argis 7, 286
referemus hæc ad urbem Æ. 11, 127
referens terræ cacumen, *rami* G. 2, 29. pedem 4, 485. Æ. 10, 794. horreſco 2, 204. nomen avi 5, 564. montibus ornum 10, 766. opera atque labores aurora 11, 183. divos 12, 286. nomine avum 12, 348
referent ubera domum E. 4, 21. arma Æ. 12, 186
referentem ſigna Camillum 6, 825
referes hæc 2, 547. caput Æneæ 10, 863. hoc Manibus patrum 11, 689
referet tibi iſta E. 9, 55. diem G. 1, 458. conſilia in melius Æ. 1, 285
referre numerum E. 6, 85. præcepta veterum G. 1, 176. ſociis exacta Æ. 1, 313. grates 11, 509. reſponſa 22, 112
referret te ore 4, 329. me domum hæc pompa 11, 163
referri retrò ſublapſa omnia G. 1, 200. huc reſoluta omnia 4, 225. retrò ſublapſa ſpes Æ. 2, 169. currum 12, 495
refers hoc mihi de te 9, 492
refert, *canit* E. 6, 42. ſigna, *ſol.* G. 1, 441. talia voce Æ. 1, 93. 212. pauca 4, 333. 10, 17. ſagittam 5, 518. te parentem 7, 49. ſic ore 7, 436. 11, 134. ſic pauca 8, 154. vina moriens 9, 350. veſtigia retrò 9, 798. arma humeris 10, 542. ſe curru 11, 662. fertque refertque fletus 4, 438. ſe peſtis ſonans ad ora Turni 12, 866
refert, *intereſt*, G. 2, 140. 3, 548
referte mandata regi Æ. 7, 267. 11, 176. dicta Evandro 10, 491
refertis ſpolia 4, 93
referto valles ſub tecta G. 2, 409. facta Æ. 10, 281
referunt aratra jugo juvenci E. 2, 66. ad ſidera valles pulſæ 6, 84. in lacte ſaporem ſalis G. 3, 397. ſe *apes redeunt* 4, 180. ſolemnia tumulo Æ. 5, 605. ſeſe è paſtu 7, 700. ſe ad urbem 8, 307. gemitum ictus auditi incudibus 8, 420. Pallanta impoſitum

positum scuto Æ. 10, 506. arcus humeris 11, 874. in te o. ulos 12, 657
referuntur habenis datis, *Trojani* 11, 623
refice, *armentum* G. 3, 70
r ficit saltus Luna 3, 337. in prælia pulsos Æ. 11, 731
refigunt cerea regna, *apes* G. 4, 202
refixa cœlo sydera Æ. 5, 527
refixit, fixit leges pretio atque refixit 6, 622
refixum de poste clypeum 5, 360
reflectas in melius tua orsa 10, 632
reflectunt colla 11, 622
reflexâ cervice 10, 535
reflexam cervice mulcere alternos, *lupam* 8, 633
reflexi animum 2, 741
refluens Tybris subsitit unda 8, 87.
refluentibus undis G. 4, 262
refluit exterritus amnis Æ. 8, 240. campis Nilus 9, 32
reformidant ferrum, *vites* G. 2, 369
refringent cunctantem Æ. 6, 210
refugis, ni refugis, *me tibi referre, &c.* G. 1, 177
refugit animus meminisse Æ. 2, 12. *eum.* 2, 380. in sylvam 3, 258. à litore templum 3, 536. in nemus 6, 472. intra tecta quadrupes 7, 500. ministeria 7, 618. tremefacta 12, 449. mille fugit refugitque vias 12, 753
refulget longè nubes 8, 623
refulsit cervice 1, 406. in luce Æneas 1, 592. in luce parens 2, 590. aura auri per ramos 6, 204. galea 9, 374
refunditur alga lateri illisa 7, 590
refusa vadis stagna 1, 130
refuso ponto G. 2, 163. Acheronte Æ. 6, 107. Oceano 7, 225
refutet fors dicta 12, 41
regales mensas 1, 690. comas 7, 75
regali luxu splendida domus 1, 641
r gamus populum communem paribusque auspiciis 4, 102
r ge, *nomen* G. 212. Æ. 1, 557. 7, 261. 8, 292. 324. 11, 15
rege, *verb.* tela per auras Æ. 9, 409
regebam cursus 6, 350
regebat urbes 7, 46. populos in pace 8, 325. currum & equos & lora 12, 624
regem G. 1, 36. 4, 75. 152. 201. 210. 469 Æ. 1, 25. 42. 65. 562. 574. 2, 561. 4, 196. 6, 765. 7, 251. 467. 679. 698. 8, 12. 126. 495. 563. 9, 223. 728. 10, 37. 149. 224. 11, 17. 12, 10. 265. 289. 584
regens vestigia filo 6, 30
regere imperio populos 6, 851
regeret Italiam 4, 230
reges, *nomen* E. 6, 3. G. 4, 21. Æ. 1, 628. 6, 817. 7, 37. 42. 181. 474. 642. 8, 330. 374. 639. 12, 161. 826
reget orbem E. 4, 17. , spiritus artus Æ. 4, 336
regi, *nomen* 1, 141. 3, 21. 51. 6, 36. 252. 7, 267. 8, 17. 9, 327. 369. 546. 10, 66. 267. 11, 129. 176. 359. 12, 111
regi, *verb.* vertique omnia sub pedibus 7, 101
regia, *subst.* G. 1, 504. Æ. 7, 171. 210. 8, 242. 363. 654. 9, 737. 11, 38
regia, *adject. nom. fœm.* Juno 1, 447. 4, 114. 10, 62. puppis 2, 256. conjux 2, 783. 7, 56. 11, 371. nutrix 5, 645. *neutr. plur.* tecta 1, 635. 7, 668. 11, 236. 447. dona 1, 700. mœnia 4, 221. armenta 7, 485
regibus G. 4, 68. 106. Æ. 7, 174
regifico luxu 6, 605
regina 1, 13. 50. 80. 277. 2, 578. 7, 620. 8, 696. 707. 10, 705. 11, 478. 499. 845. 12, 54. 595. 659
regina, *Dido*, 1, 307. 500. 526. 701. 732. 2, 3. 4, 1. 296. 334. 504. 586. 6, 460
reginæ 1, 393. 6, 28. 11, 223
reginam 7, 405. 11, 703. 801
reginam, *Didonem* 1, 458. 598. 664. 678. 721. 4, 133. 283.
regio G. 1, 53. 4, 294. Æ. 1, 464. 4, 42. 6, 670. 10, 44. 11, 320
regione 1, 737. 6, 886. 7, 215. 8, 528. 9, 385. 390. 11, 530
regionem G. 2, 269
regionibus 3, 531. Æ. 1, 553
regis G. 2, 536. Æ. 2, 451. 6, 106. 396. Æ. 7, 166. 585. 732. 8, 553. 573. 9, 286. 11, 850. 12, 289. 849.
regis Romani, *Numæ* 6, 811
regis imperiis res hominumque Deumque 1, 234
regit sol orbem G. 1, 232. & ctis animos Æ. 1, 157. Imperium Dido 1, 344. finus manum 3, 659. clavum 10, 21[illegible] nulla viam fortuna 12, 40[illegible]
regius puer 1, 681. 5, 252. Dores 5, 297. honos 7, 814
regna, mirabor videns patria fines mea regna, *meam possessionem* E. 1, 70
regna G. 1, 124. 2, 498 3, 4, 202. 363. Æ. 1, 210. 248. 342. 350. 624 2, 22. 4[illegible] 543. 3, 106. 115. 185. 4, 47. 214. 550. 5, 656. 6, 14. 67. 84. 154. 269. 417. 566. 664. 798. 7, 2[illegible]6. 578. 735. 8, 157. 244 471. 11, 4[illegible] 264. 322. 461 12, 22. 186. [illegible]
regna Saturnia E. 4, 6. 6, 41. Æ. 11, 253
regnabitur annos, &c. 1, 276
regnandam Albam acceperit 6, 770
regnandi cupido G. 1, 37.
regnantem Lario Æ. 1, 269
regnare per urbes 3, 295
regnat jam tuus Apollo E. 4, 10. ignis per ramos, &c. G. 2, 307
regnata, *nom. fœm.* Lycurgo terra Æ. 3, 14. *neutr. plur.* Saturno arva 6, 793
regnator Deûm 4, 269. Olympi 7, 558. 10, 437. aquarum Hesperidum fluvius corniger, *Tybris* 6, 77
regnatorem Asiæ 2, 557
regnavit Amyclis tacitis 10, 564.
regnet in aula vacua, *de apum ductore* G. 4, 90. Æolus clauso ventorum carcere Æ. 1, 145
regni 1, 82. 567. 4, 267. 374. 8, 505. 9, 927. 11, 313. 334
regnis G. 3, 228. Æ. 1, 230. 508. 576. 3, 121. 4, 199. 591. 5, 792. 800. 6, 71. 584. 7, 217. 313. 8, 320. 475
regno, *nomen* 1, 272. 2, 88. 3, 109. 249. 4, 355. 619. 5, 357. 7, 231. 9, 596. 11, 539
regnorum 3, 333. 4, 194. 12, 545
regnum 1, 21. 274 2, 88. 783. Æ. 4, 106.

Æ. 4,106. 275. 432. 7,424. 11, 219
regreſſum neque habet fortuna 11, 413
regum E. 3, 106. G. 2, 495. 504. 4, 95. 132. Æ. 2, 484. 6, 765. 7, 316, 442. 453. 11, 353
rejecit amictum ex humeris 5, 421
rejice capellas à flumine E. 3, 96. illum, *aristem* G. 3, 389
rejicit oculos arvis Æ. 10, 473
rejiciunt parmas verſi Latini 11, 619
rejectantem ore cruorem 5, 470
rejecti armis 11, 630
relabens unda 10, 307
relatam claſſem nuncio 1, 394
relatu digna atque indigna 9, 595
relatum diem G. 1, 459
relaxat ſpiramenta 1, 89. quæ erant denſa 1, 420
relegant id paſcua tauros 3, 212
relegat Hippolytum Nymphæ Æ. 7, 775
relegens errata retrorſum litora 3, 690
relicta, *abl.* Troja 2, 108. Trinacria 3, 440. claſſe 9, 8. ſtatione 9, 222
relictæ ſuccurre 9, 290
relictam vitem G. 2, 406. claſſem Æ 5, 612
relictas ſedes 3, 123
relicti, *genit.* ruris cui pauca erant jugera G. 4, 127. *plur.* catuli Æ. 2, 357. poſtes 2, 454
relictis nidis G. 2, 210. adytis ariſque Æ. 2, 351. paucis 3, 190. ſtratis 4, 82. metis 5, 171. menſis 8, 109. equis 11, 500. caſtris 12, 443
relicto te 2, 657. ſpatio 5, 321. mucrone 12, 736
relictum, *acc. maſc.* Hylam E. 6, 43. enſem Æ. 4, 507. *neutr. nom.* nihil tibi eſt 6, 509. *acc.* litus 2, 28
religatos equos 9, 352
religavit claſſem ab aggere 7, 106
relines mella G. 4, 229
relinquam, *legitur*, remittam Æ. 4, 436. hæc inviſa lumina 2, 62
relinquat regnum Æ. 4, 432. lucem 4, 452. *cum*, ambiguam 5, 326. te tacitum 6. 841
relinquens ova G. 3, 438. arma Æ. 11, 830
relinquere terras 4, 281
relinquet quam primo Aquilone 7, 361. te indecorem 11, 845
relinqui nihil urbe 2, 659. ſola ſibi videtur 4, 466. colles clamore 8, 216
relinquit, *legitur*, reliquit G. 1, 35. aratra 3, 519. carmina, *quæ*, deſcripſit in foliis Æ. 3, 446. portum 7, 7. truncum ſanguine ſingultantem 9, 332. litus 11, 628. longe lapſum 12, 470
relinquo hæc aliis poſt commemoranda G. 4, 148. hunc honorem vitæ 4, 328. portus Æ. 3, 10. lucem 10, 855. pugnas 12, 818
relinquor, cui relinquor 2, 678
relinquunt vitam ſub nube G. 3, 547. tecta, *apes* 4, 104. ſpicula, *apes* 4, 237. veſtigia Æ. 3, 244. montes 4, 155. limen 5, 316. Entello taurum & palmam 5, 472. non relinquunt in morte curæ 6, 444. fluvium 8, 125. arma 9, 357. caſtra 10, 604
reliqui nihil mihi aliud 4, 315. ægram Beroën 5, 650. qua te regione 9, 390. quos in morte 10, 673. terras in vita 12, 809
reliquias 1, 34. 602. 3, 87. 4, 343. 5, 47. 6, 227. 7, 244. 8, 356
reliquit gemellos in ſilice E. 1, 15. nos Galatea 1, 31. agros Apollo 5, 35. has mihi exuvias 8, 91. tibi plus juſtâ parte cœli Scorpius G. 1, 35. pavor oſſa Æ. 3, 57. calor oſſa 3, 308. 9, 475. ventus cum ſole, *nos*, feſſos 3, 568. Oceanum Aurora ſurgens 4, 129. 11, 1. mortales viſus medio ſermone 4, 277. fixa thalamo arma 4, 495. vitam in aſtris 5, 517. hæc monimenta 6, 512. vita 6, 735. mihi fatorum arcana 7, 123. rerum habenas 7, 600. nox Æneam ſomnuſque 8, 67. mortales aſpectus 9, 657. corpus 10, 820. rex noſtra hoſpitia Æ. 11, 113. ferrum ſub aure 11, 637. color ora 11, 819. incertam 12, 159. truncum arenâ 12, 382. nubem 12, 842
relligio G. 1, 270. Æ. 2, 151. 3, 363. 8, 344. 12, 182
relligione 2, 188. 715. 3, 409. 7, 172. 608. 8, 598
relligioſa Deorum limina 2, 365
relucent freta Sigea igni 2, 312
reluctanti multa, *juvenco* G. 4, 301
reluxit ter flamma 4, 385. illi barba Æ. 12, 300
rem 3, 179. 287. 9, 232. 11, 343
remeabo urbem patriam 11, 793
remeâſſem victor ad Argos 2, 95
remenſo pelago 2, 181. mari 3, 145
remetior aſtra ſervata 5, 25
remi 1, 108. 5, 120. 205
remige 4, 588. 5, 116
remigiis lembum ſubigit G. 1, 202
remigio alarum volat Æ. 1, 305. tali ſe movebat navis 5, 280. aptat biremes 8, 80. noctemque diemque fatigant 8, 94
remigium ſuppiet 3, 471. alarum 6, 19
reminiſcitur Argos 10, 782
remis G. 1, 254. 2, 503. Æ. 3, 207. 560. 563. 668. 5, 15. 114. 136. 143. 153. 189. 222. 271. 857. 6, 320. 1, 58. 108. 690. 10, 195. 294
remiſit brachia G. 1, 202. me in mea regna Æ. 2, 543. lætum ſociis 9, 818
remiſſos manes Acheronte 5, 99. ex urbe 11, 239
remittam 4, 436
remittant ſeſe in bella 12, 390
remittat flatus 11, 346. jus proprium regi 11, [illegible]
remittent iras [illegible] 536
remittit ex ſe [illegible]morem G. 2, 218. calor liquefacta, *mella* 4, 36. multos qui revocent Æ. 10, 839. opera ad majora 12, 429
remitto tibi terga Erycis 5, 419. Pallanta 10, 492. te manibus parentum 10, 828.

me victuſque volenſque Æ. 12, 833
remittunt hæc reſponſa Rutulis 9, 635. urbi, *corpora* 11, 206. vocem nemora 12, 929
Remo 1, 296
remo luctamen abeſſet 8, 89
remordet cura 1, 265. 7, 402
remorum 5, 211. 10, 306
remos 1, 556. 3, 510. 4, 399. 594. 5, 209. 663. 753. 10, 290
remotæ menſæ 1, 220. 727
removit ignem G. 1, 131
remugit vox 3, 45. antro Æ. 6, 99. cœlum 9, 504. gemitu nemus 12, 722. totus mons circum 12, 928
remulcens caudam 11, 812
Remuli 9, 633. 11, 636
Remulo 9, 360. 593
remum 6, 233
remurmurat unda fracta 10, 291
Remus G. 2, 533
remus Æ. 3, 384
renarrabat Divûm fata 3, 717
renatis fibris 6, 600
renidenti ære G. 2, 281
renovare dolorem Æ. 2, 3. caſus 2, 750
reor 4, 45. 5, 24. 56. 7, 273. 370. 12, 188
rependam magna 2, 161
rependens fatis contraria fata 1, 243
repens diſcordia ſurgit 12, 313
repentè, *paſſim*
repercuſſum ſole lumen aquæ 8, 23
reperire viam 5, 807. 9, 193
reperit fallacia nulla fugam G. 4, 443
reperta, *abl.* luce Æ. 4, 692. Italia 6, 718
repertæ apes G. 4, 43
reperti E. 2, 40. G. 2, 350
repertis dolis Æ. 4, 128. divitiis 6, 610
reperto R[illegible]nete exangui 9, 452
repertor hominum rerumque 12, 829
repertorem medicinæ talis & artis, Phœbigenam 7, 772
repertum ritè 6, 145. quod cuique repertum telum ira facit 7, 507
repertus haud fallax Æ. 6, 343
repetam, quid repetam exuſtas claſſes 10, 36
repetant Argis omina 2, 178
repetatur ſi prima origo domûs 7, 371
repetens prima ab origine G. 4, 286 Æ. 1, 376. iterumque iterumque monebo 3, 436
repetent præſepia tauri E. 7, 39
repetentem te animo exempla tuorum Æ. 12, 439
repetit, huc, *revertitur* 7, 241
repetita Proſerpina G. 1, 39
repeto urbem Æ. 2, 749. muros 2, 753. hæc portendere, *reminiſcor* 3, 184. nunc repeto, *memini* 7, 123
repetunt venerem G. 2, 329
replebat tectum gemitu Æ. 2, 679. populos ſermone multiplici 4, 189
replenda, non replenda eſt curia verbis 11, 379
repleti amnes 5, 806
repletis ſcrobibus G. 2, 235
replevit tectum queſtu Æ. 7, 502
reponam arma patriæ 11, 594
reponas hæc imis ſenſibus E. 3, 54
repones proviſa G. 1, 167. ruſſus humum 2, 231
reponet tantum ros nocte, *reddes* 2, 202
reponi pocula ſublata Æ. 8, 175
reponimus ignem aris 3, 231
reponis nos in ſceptra 1, 257
reponit crura G. 3, 76. faciemque Deæ veſtemque Æ. 5, 619. hæc pro virginitate 12, 878
reponite menſis vini 7, 134
repono cæſtus artemque 5, 484
reponunt falcem arbuſta G. 2, 416. hiemi 3, 403. quæſita in medium 4, 157. plena pocula 4, 378. ſtratis Æ. 4, 392. tecto 3, 403. robora navigiis, *reparant* 5, 752. membra toro 6, 220. ſub tecta 9, 502
reportant G. 3, 375. pacem Æ. 7, 285. cæſos 7, 574. miſſi exploratores 11, 511
reportat maſſam picis G. 1, 275. hæc dicta Æ. 2, 115. adveniſſe viros 7, 167. pedem ex hoſte Æ. 11, 764
repoſcent ad pœnas 2, 139
repoſcere ſigna Parthos 7, 606
repoſci promiſſa 12, 2
repoſcit ducem patria 10, 374. reſponſa 11, 240
repoſcite fœdus flammis 12, 573
repoſco pœnas ore 6, 530
repoſcunt regem ad ſupplicium 8, 495
repoſtæ epulæ G. 3, 527
repoſtas terras Æ. 3, 364. penitus gentes 6, 59
repoſto feretro 11, 149
repoſtos tellure 6, 655
repoſtum altâ mente manet judicium Paridis 1, 30
reperit quos ſibi uſus G. 2, 22
reppulit amnes Oceani pede 4, 233. connubia noſtra Æ. 4, 214. cunctantem 7, 450
repreſſit paſſim rivis currentia vina G. 1, 132. retrò pedem cum voce Æ. 2, 378. juvenem 10, 686. dextram 12, 939
repugnans ille 11, 749
repulſi fatis 2, 13
repulſum ære telum 2, 545
requiem 4, 433. 12, 241
requierunt, nec requierunt flumina E. 7, 4
requies, nec requies, quin, &c. G. 2, 516. nec mora, nec requies 3, 110. Æ. 5, 458. 12, 553. ea certa laborum 3, 393. 8, 46. nec fibra datur ulla 6, 600. tu miſere 12, 58
requieſce ſub umbra E. 7, 10
requieſcere poteris mecum hanc noctem 1, 80
requieſcunt arva G. 1, 82
requievit, nec requievit donec, &c. Æ. 1, 100
requiras, ſi requiras G. 2, 227. ne poſt amiſſa requiras 2, 70. forſitan, &c. Æ. 2, 506.
requirat dolus an virtus quis in hoſte? 2, 390
require terras Auſonias 3, 170. portus Velinos 6, 366
requirit cauſas inſcius 6, 710. arma toro 7, 460
requirunt amiſſos ſocios 1, 221. omnes arma 7, 625
rere 3, 381. 7, 437
reris quod minime 6, 97

erum, res, *paſſim.*
reſcindant penitus teli latebram Æ. 12, 390
reſcindere cœlum fratres conjuratos G. 1, 280. ferro extremum os ulceris 3, 453
reſcindit vallum Æ. 9, 524
reſecantur trunci enodes G. 2, 78
reſedit ſolio Æ. 1, 510. laſſa 2, 739. in rupe 5, 180. *in*, conſeſſu 5, 290. flatus omnis 7, 27. ſeſſus valle 8, 232. acies campo 8, 503
reſerare urbem 12, 584
reſerat limina conſul 7, 613
reſeret ſedes infernas dehiſcens terra 8, 244
reſervant ſi fata incolumem 8, 575
reſervat cui te exitio fortuna 5, 625
reſervent Dii capiti ipſius 8, 484
reſervo quæ me ad majora 4, 368
reſidant in ſe ipſa maria G. 2, 480
reſident belli Æ. 9, 643
reſideret arvis Siculis 5, 702
reſides animos 1, 726. viros 6, 813. populos 7, 693
reſidunt ex ira corda 6, 407. mediis ædibus 8, 467. retrò in partem quæ peſte caret 9, 539
reſignat lumina morte 4, 244
reſiſtant ni fata G. 4, 455
reſiſtat ni mea cura Æ. 2, 599
reſiſtit dura ad tactum tractanti pellis G. 3, 502. ipſa procul 4, 424. media in voce Æ. 4, 76. ille velut rupes pelagi 7, 586
reſiſtunt cæco Marte 3, 335
reſolvam tua jura 4, 27
reſolvat ora 3, 457
reſolvere jura ſacrata 2, 157
reſolveret artus nexos 4, 695
reſolvit ſe putris gleba zephyro G. 1, 44. curas 1, 302. fatis ora 4, 452. vittas capitis Æ. 3, 370. dolos 6, 29. terga 6, 422. tenebras 8, 591. armorum tegmina 9, 517
reſoluta referri omnia G. 4, 225
reſonant arbuſta cicadis E. 2, 13. examina è quercu 7, 13. avibus virgulta G. 2, 328. litora Alcyonem 3, 338. latè plangoribus ædes Æ. 12, 607
reſonantia litora G. 1, 358
reſonare Amaryllida doces ſylvas E. 1, 5
reſonat plangoribus æther Æ. 4, 668. clamoribus æther 5, 228. cantu Solis filia 7, 12
reſorbens æſtu ſaxa 11, 627
reſpectant 1, 607. 11, 630
reſperſi ſanguine Teucros 7, 547
reſpexeris, ne reſpexeris E. 8, 102
reſpexi amiſſam Æ. 2, 741
reſpexit G. 4, 491. Æ. 9, 389. 12, 671. inertem ſera libertas E. 1, 28
reſpice Æ. 2, 615. 4, 275. ad hæc 7, 454. res bello varias 12, 43
reſpiciens mœnia 5, 3
reſpicies Lunas ſequentes G. 1, 425
reſpicimus Æ. 3, 593
reſpicio 2, 564
reſpicit 4. 225. 236. 5, 168. 6, 548. 8, 697. 10, 666. ſi quid pietas labores humanos 5, 689
reſpiciunt 5, 666. 6, 734. 10, 269
reſpirare, nec reſpirare poteſtas 9, 813
reſplendent fragmina arenâ 12, 741
reſpondent omnia ſylvæ E. 10, 8. propagine vites, *proveniunt* G. 2, 64. dictis Æ. 1, 589
reſpondere parati E. 7, 5
reſponderit 8, 62
reſpondet ſeges votis agricolæ G. 1, 47. tellus Gnoſia elata mari Æ. 6, 23. illi curis conjux 6, 474
reſpondit olli Latinus 12, 18
reſponſa G. 3, 491. Æ. 5, 706. 6, 44. 82. 7, 86. 92. 102. 9, 134. 369. 635. 10, 33. 11, 227. 240. 294. 12, 111
reſponſant circa ripæque lacuſque 12, 757
reſponſis Divûm 6, 799
reſponſo 6, 344
reſponſum E. 1, 45. Æ. 6, 672
reſtant mea vulnera 10, 29
reſtantia flammis dona 1, 683
reſtare hoc Latio Æ. 8, 271
reſtarem ſuperſtes 11, 161
reſtat ſpes 1, 560. quid miſero mihi 2, 70. fides mortalibus 2, 142. quoniam de conjuge hoc ſolum nomen 4, 324. quod unum rebus 10, 367. quid denique 12, 793
reſtinctus vapor 5, 698
reſtinguere ſitim rivo E. 5, 47. fontibus ignes ſanctos Æ. 2, 686
reſtitit G. 4, 490. Æ. 1, 592
reſtituant quo quæque modo ſteterit G. 2, 272
reſtituis rem nobis cunctando Æ. 6, 846
reſultant colles clamore 5, 150. colles 8, 305. clypeo irrita tela 10, 330
reſultat offenſa vocis imago G. 4, 50
reſupinus hæret curru Æ. 1, 480. in antro 3, 624
reſurgens ſævit amor 4, 531
reſurgere illic regna Trojæ 1, 210
retardant flumina G. 3, 253
retectis luce rebus Æ. 9, 461
retectum hunc 12, 374
retentat, *illum* 5, 278
retexerit orbem radiis Titan 4, 119. orbem radiis Aurora 5, 65
retexit ſcelus 1, 360
retexunt totidem, *orbes* 12, 763
retia E. 3, 75. 5, 60. G. 1, 307. 3, 413. Æ. 4, 131. 10, 710
retinacula G. 1, 265. 513. Æ. 4, 580
retinere 5, 669
retinet 8, 498. nec Turnum mora 10, 308
retorquens terga 8, 460
retorſit currus Juturna 12, 485. mentem 12, 841
retorto amictu ſuccinctus 12, 400
retractant ferrum 10, 396
retractas quid jam, Turne? 12, 889
retractat ferrum 7, 694
retractent dicta 12, 11
retrahitque pedes ſimul unda relabens 10, 307
retrahunt, ſequamur quo fata trahunt retrahuntque 5, 709
retrò G. 1, 200. 4, 495 Æ. 2, 169. 373. 753. 3, 496. 686. 4, 489. 9, 292.

9, 392. 539. 794. 10, 573
retrò, *prima brevi* Æ. 5, 428. 10, 7
retrorsum relegens errata litora 3, 690
rettulit 5, 598. 8, 343. vestigia in annum decimum, *victoria* 11, 290. in melius 11, 426
retuso ferro G. 2, 301
revehis nobis urbem Æ. 8, 37
revelli cineres manesque Anchisæ 4, 427. vix urbe 4, 545
revellit ipsum cum parte muri 9, 562. telum ab radice 12, 787
revertens G. 1, 274. domum 4, 132
revertentes ignes cum primum colligit Luna 1, 427
reverti 2, 512. Æ. 2, 750. 3, 101. 5, 130. ad corpora 6, 720. in corpora 6, 751
revertor ad te & tua consulta 11, 410
revinctum juvenem manus 2, 57. fronde 4, 459
revinxit quam, *terram* 3, 76. quas serpentum spiris 12, 847
revirescere terra G. 2, 313
revisam prælia Æ. 2, 669
revisas si me E. 7, 67
revisens multos fortuna lusit Æ. 11, 426
revisere nidos G. 1, 414
revises lucum 4, 546
revisit patriam 4, 390. lucum 4, 553. sedes suas Æ. 1, 419. quæ *te* fortuna 3, 318. classem 4, 396. socios 6, 899
reviso arcem 2, 760. socios 2, 795
revisunt stagna 6, 330
revocabat cum clamore 5, 167
revocabo exordia pugnæ 7, 40
revocant vires victu 1, 218
revocare, *impedire ipsum* G. 3, 262. situs Æ. 3, 451. gradum 6, 128
revocat pedem Tiberinus ab alto 9, 125
revocate animos 1, 206. parentem 9, 261
revocato à sanguine Teucri 1, 239
revocatum à morte 5, 476. revocatum herbis 7, 769
revocaveris ductores acie G. 4, 88
revocent Æ. 10, 840
revocetur unde genus novæ stirpis G. 4, 282
revolant ex æquore mergi 1, 361
revolvens iter Æ. 9, 391
revolvere casus iterum 10, 61
revolvo hæc 2, 101
revoluta, *nom. fœm.* ter toro est 4, 691. in veterem figuram 6, 449. dies 10, 256. *neutr. plur.* pensa 9, 476. per æquora 10, 660. saxa 11, 627
revolutus arenâ jacuit 5, 336. equo suffosso 11, 671
revomentem pectore fluctus 5, 182
reus voti 5, 237
revulsâ parte 5, 858
revulsam loricam 12, 98
revulsas Cycladas 8, 691
revulsis foribus 8, 262
revulsit telum 12, 787
revulsum caput à cervice G. 4, 523. gubernaclum Æ. 6, 349
revulsus amor 4, 515. è scopulo, *Sergestus* 5, 270
rex G. 1, 482. 2, 98. Æ. 1, 56. 69. 245. 548. 579. 2, 77. 648. 3, 80. 353. 375. 5, 533. 6, 55. 7, 45. 81. 213. 220. 423. 432. 556. 8, 102. 185. 307. 469. 481. 9, 274. 327. 10, 2. 112. 542. 621. 655. 743. 11, 113. 231. 238. 301. 344. 12, 657. 791. 851
rexit ratem 5, 868
Rhadamanthus 6, 566
Rhamnete 9, 452
Rhamnetem 9, 325
Rhamnetis 9, 359
Rhea 7, 659
Rhemi 9, 330
Rheni E. 10, 47
Rhesi G. 4, 462. Æ. 2, 473
Rhodia G. 2, 102
Rhodope E. 6, 30. 8, 44. G. 3, 351
Rhodopeiæ arces 4, 461
Rhodopen 1, 332. 3, 462
Rhœbe Æ. 10, 861
Rhœtea 10, 399
Rhœteas ad oras 3, 108
Rhœteia 5, 646
Rhœteius ductor 12, 456
Rhœteo 6, 505
Rhœteus 10, 402
Rhœti de gente 10, 388
Rhœtiça G. 2, 96
Rhœtum 2, 456. Æ. 9, 345
ridens ille dolum E. 6, 23
rident nunc omnia 7, 55
ridenti acantho 4, 20
rigabat ora fletu Æ. 6, 699. vultum lachrymis atque ora 9, 251
rigat quæ æquora Sarnus 7, 738. vulnus ora cerebro 11, 698. arma cruore 12, 308
rigebant terga boum plumbo insuto ferroque 5, 405
rigentem signis auroque pallam 1, 652. ex ære loricam 8, 621
rigentes vestes ostroque auroque 11, 72
rigescunt vestes, *frigore* G. 3, 363
riget barba glacie Æ. 4, 251
rigidâ hastâ 10, 346
rigidam tellurem G. 2, 316
rigidas quercus E. 6, 28
rigido ense Æ. 12, 304
rigidum ensem G. 1, 508
rigor ferri 1, 143
rigui amnes 2, 485
rima ignea Æ. 8, 392
rimanti cuique telum ira facit 7, 508
rimantur prata G. 2, 384. terram 3, 534
rimatur viscera epulis vultur Æ. 6, 599. partes apertas 11, 748
rimis fatiscunt 1, 127
rimosa, *nom. fœm.* cymba 6, 414. *neutr. plur.* cubilia, *de apibus* G. 4, 45
ripa 3, 140. 4, 23
ripæ E. 3, 94. G. 3, 555. 4, 121. 527. Æ. 6, 314. 410. 7, 106. 8, 240. 11, 299. 12, 756
ripam 6, 375
riparum 6, 674
ripas E. 7, 12. 52. G. 3, 15. 4, 459. Æ. 6, 305. 319. 327. 712. 7, 201. 8, 63. 9, 105. 10, 114
Riphæas arces G. 1, 240
Riphæis pruinis 4, 518
Riphæo Euro 3, 382
Ripheus Æ. 2, 340. 394
ripis G. 2, 414. 3, 430. Æ. 1, 502. 7, 33. 8, 57. 9, 118
risère Nymphæ E. 3, 9. cui parentes 4, 62. illum natantem Æ. 5, 181
risit 4, 128. 5, 358
risu E. 4, 60
ritè G. 2, 393. Æ. 3, 36. 346. 4, 555. 638. 5, 25. 77. 6, 154. 7, 5. 93. 8, 60. 69. 9, 352. 10, 254. 12, 213

ritu Teutonico Æ. 7, 741. nivis fundunt tela 11, 611
rituſque ſacrorum 12, 836
rivis E. 10, 29. G. 1, 132. 4, 120. Æ. 5, 200. 6, 674. 7, 683. 8, 445
rivo E. 5, 47. Æ. 8, 101
rivos E. 3, 111. G. 1, 106. 269. 2, 165. 9, 456. 11, 668
rivum E. 8, 87. Æ. 3, 350
rivus G. 4, 19
robora 1. 175. 2, 305. 3, 377. 420. Æ. 2, 482. 4. 399. 5, 698. 753. 11, 137. quæ robora cuique, *arvo* G. 2, 177. ferri æterna Æ. 7, 610. pubis 8, 518
robore G. 2, 15. 64. Æ. 2, 260. 4, 441. 5, 561. 6, 214. 8, 315. 11, 326. 553. 893. antiquo quercus G. 3, 332. ſuo ſtant vires ſolidæ Æ. 2; 639
roboribus tectis 2, 186
roboris morſus diſcludere 12, 783
robur aratri G. 1, 162. collectum 3, 235. ſacrum Æ. 2, 230. fiſſile 6, 181. præfixum ferro 10, 479. ſi idem eſſet 11, 174. pectore concipis 11, 368
robur nodis gravatum, *truncum* 8, 221
robuſta farra G. 1, 219
robuſtus arator E. 4, 41. foſſor G. 2, 264
rogamus litus Æ. 7, 229
rogant omnes unde amor, &c. E. 10, 21
rogantes arma ſocia Æ. 8, 120. veniam 11, 101
roganti mihi ediſſere vera 2, 149
rogaret me E. 5, 88
rogavi auxilium Æ. 8, 376
rogi flammas 10, 520
rogis G. 4, 477. Æ. 6, 308
rogitans multa ſuper Priamo 1, 754
rogitans multa ſuper Lauſo 10, 839
rogo numen arma nato 8, 383
rogos 4, 646. 11, 189
rogum 4, 640
rogus 4, 674
Roma G. 2, 534. Æ. 5, 601. 6, 782. 7, 603. 709
Romæ 1, 11. 12, 168
Romam E. 1, 20. 27. G. 1, 467. Æ. 8, 635
Romana, *nom. fœm.* tellus Æ. 4, 275. propago 6, 870. 12, 827. potentia 8, 99. *neutr. plur.* palatia G. 1, 499. per oppida 2, 176. mœnia Æ. 8, 714
Romanæ, *genit.* arcis 1, 313. ſtirpis 12, 166. *plur.* res G. 2, 498
Romanam gentem Æ. 1, 37. rem 6, 857
Romanas acies G. 1, 491. arces Æ. 4, 234
Romane ô Cluenti 5, 123. tu *Fabi maxime* 6, 851
Romani regis 6, 810
Romanis arcibus G. 2, 174. Æ. 10, 12
Romano nomine 8, 338. foro 8, 361
Romanorumque triumphos 8, 625
Romanos 1, 238. 281. 286. 6, 789. triumphos G. 2, 148
Romanum cui nomen aſilo eſt 3, 148
Romanus 3, 346. pater Æ. 9, 449
Romula tellus 6, 876
Romule G. 1, 498
Romuleoque culmo Æ. 8, 654
Romulidis 8, 638
Romulus 1, 260. 6, 778. 8, 342
rorabant ſanguine vepres 8, 645
rorantes ſanguine criſtas 11, 9
rorantia aſtra 3, 567
rore E. 5, 17. Æ. 6, 230. Lethæo madentem ramum 5, 854
rorem G. 4, 12. 431. miniſtrat 2, 213
rores infundere humeris 1, 385. ſanguineos Æ. 12, 339
ros E. 8, 15. G. 2, 202. 3, 326
roſa Æ. 12, 69
roſam G. 4, 134
roſaria 4, 119
roſas 4, 268
roſcida, *nom. fœm.* Luna 3, 337. Iris croc is pennis Æ. 4, 700. *neutr. plur.* mella E. 4, 30. mala 8, 37. rivis Hernica ſaxa Æ. 7, 683.
roſea, *fœm. abl.* cervice 1, 406. *neutr. plur.* rura Velini 7, 712
roſeas genas 12, 606
roſeis Aurora quadrigis 6, 535. Aurora bigis 7, 26
roſeo ore Æ. 2, 593. 9, 5
roſetis E. 5, 17
roſeus Phœbus Æ. 11, 913
roſtra 7, 186. 10, 301
roſtrata tempora 8, 685
roſtris G. 2, 508. 4, 74. Æ. 5, 143. 232. 8, 690. 9, 119. 10, 295
roſtro 5, 187. 6, 597. 10, 157. 11, 756
rota G. 4, 584. Æ. 5, 174. 12, 379
rotæ G. 3, 170
rotam 3, 39. 184. Æ. 6, 748
rontantia ſaxa 10, 362
rotarum 2, 235. 6, 616
rotas 8, 433. 9, 318. 11, 195. 12, 675
rotat enſem 9, 441. 10, 577
rotis G. 2, 444. 3, 114. 180. Æ. 1, 551. 10, 594. 12, 77. 671
ruamus in media arma 2, 353
rubeâ virgâ G. 1, 266
rubeant prata coloribus novis Æ. 4, 306
rubebit Aurora puniceis invecta rotis 12, 77
rubens, *nom. fœm.* uva E. 4, 29. coruſco ſole, *zona* G. 1, 234. *maſc.* ſuave Hyacinthus E. 3, 63. veſper G. 1, 251
rubent aviaria baccis 2, 430
rubentem minio E. 10, 27. crocum G. 4, 182
rubentes cancros 4, 47. criſtas Æ. 9, 270
rubenti ſuave murice E. 4, 43. vere G. 2, 319
rubeſcebat Aurora Æ. 3, 521, 7, 25
rubeſcere cornua G. 2, 34
rubeſcunt arva cæde Æ. 8, 695
rubet vento Phœbe G. 1, 431
rubicunda Ceres 1, 297
rubigine 1, 496. 2, 220
rubigo 1, 151
rubor Æ. 12, 66
ruborem G. 1, 430
rubores 3, 307
rubos 3, 315
rubra, *abl.* criſta Æ. 9, 50. in æthra 12, 247
rubræ criſtæ 12, 89
rubro æquore G. 3, 359. litora Æ. 8, 686
rubus E. 3, 89
rudem nodis haſtam Æ. 9, 743
rudentem prorum 3, 561. inſuetæ, *Cacum* 8, 248

rudentes graviter G. 3, 374
rudentes laxare Æ. 3, 267. excutere 3, 682. aptant 5, 753. immitte velis 10, 229
rudentum ſtridor 1, 91
rudentum leonum 7, 16
rudimenta belli 11, 157
rudis campus G. 2, 211
ruebant ſpumas ſalis ære Æ. 1, 39. in ferrum 8, 648. in bella 9, 182. victores victique 10, 756. confuſa oſſa focis 11, 211
ruebat curru in bella 7, 782. maturâ jam luce revoluta dies 10, 256
ruens, *Nilus* G. 4, 292
ruentem fratrem Æ. 10, 338. *illum* 10, 385. dominam 11, 105. per tela 12, 305
ruentes Danaos ad tecta 2, 440. recipit 9, 727. retrò 10, 373. Teucros 12, 505
ruenti Ilo 12, 535
ruentum in arma 11, 886
ruere in pejus omnia fatis G. 1, 200. omnia viſa Æ. 8, 525. una omnes 8, 689. ad portas 11, 342
ruet omnia latè 12, 454
Rufas, *nom. propr. oppidi* 7, 739
rugis arat obſcœnam frontem 7, 417
ruina 3, 414. 11, 888. cœli 1, 133. rerum 11, 320. urbis 12, 610
ruinam 3, 310. 465. 631. 8, 192. 9, 712. 11, 613
ruinas G. 4, 239. Æ. 1, 282
ruinis 1, 651. 3, 476. 571
ruis, quo ruis 2, 520. 5, 741. 10, 811
ruit cumulos arenæ G. 1, 105. imbriferum ver 1, 313. arduus æther 1, 324. atram ad cœlum nubem, *ignis* 2, 308. æquore turbo 3, 470. cum clamore 4, 439. juventus Trojana viſendi ſtudio Æ. 2, 64. à culmine Troja 2, 290. urbs antiqua 2, 363. ſol 3, 508. ad portus 3, 676. quo ruit 4, 429. per medios 4, 674. imber æthere 5, 695. in urbem paſtorum numerus 7, 573. inter medios Niſus 9, 438. fama 9, 474. ad portam 9, 695. in hoſtes 10, 729. per tecta regia nuntius 11, 448. ad terras 11, 625. Tyrrhenus 12, 123. quis clamor ab urbe Æ. 12, 621. implorans Turnum 12, 652. per tela perque hoſtes 12, 682. per montis ſaxum de vertice avulſum vento 12, 685. ad muros urbis 12, 690
ruit nox Oceano 2, 250. nox ruit 6, 539. 8, 369
ruitis, quo ruitis 12, 313
ruminat bos E. 6, 54
rumor Æ. 7, 144
rumore 4, 203. 8, 90
rumoreſque 12, 228
rumoribus 7, 549. 9, 464
rumpant fœdera 8, 540
rumpantur invidiâ ilia Codro E. 7, 26
rumpas ſi qua fata aſpera Æ. 6, 882
rumpe moras G. 3, 43. Æ. 4, 569. 9, 13
rumpebat pectore queſtus 4, 553
rumpenda eſt via ferro 10, 372
rumpent arbuſta cicadæ cantu G. 3, 328
rumpere ſacra Æ. 8, 110. clauſtra manu 9, 759. ſilentia 10, 64
rumperet ſaxa frigore hyems G. 4, 136
rumpet otia patriæ Æ. 6, 813. fœdera 12, 202
rumpi amores 4, 292. fœdera 12, 582
rumpit vocem 2, 127. nubila 9, 671. thoraca 10, 337. has pectore voces 11, 377. loricam 12, 375. media agmina 12, 683. opera omnia 12, 699
rumpite funem ab litore 3, 640
rumpitur anguis cantando E. 8, 71
rumpunt tunicas gemmæ G. 2, 75. aditus Æ. 2, 494. pectora pectoribus 11, 615
rumpuntur fontibus amnes G. 3, 428. pectora Æ. 12, 527
rupe E. 1, 57. 77. 10, 14. G. 4, 508. Æ. 1, 314. 3, 229. 245. 443. 647. 5, 180. 6, 548. 8, 343
rupem 8, 190
ruperat ſe nubibus imber 11, 549
rupere fidem G. 4, 213
ruperunt horrea meſſes 1, 49
rupes, *ſing.* E. 6, 29. Æ. 7, 10, 693. *plur.* E. 5, 63. 10, G. 3, 253. Æ. 1, 166. 7, 10, 677
rupi 2, 134. 12, 30
rupibus G. 2, 187. 3, 273. Æ. 1, 433
rupimus tua vincula 10, 23
rupis 6, 52
rupit hanc pectore vocem 246. nodos & vincula 510. vincula 5, 543. olli vor ſomnum 7, 4 8. Sato nia poſtes belli 7, 622. p ctora entis 9, 432. ſpiramen ta animæ 9, 580
rupta, *nom. fœm.* igne rim 8, 391. *neutr. plur.* tyran fœdera G. 4, 492
ruptis fornacibus 1, 472. in ſe legibus 1, 510. obicib 2, 480. coſtis 4, 556. agger bus Æ. 2, 496. radicibus 27. caminis 3, 580. caten 8, 225. vinclis 8, 651
rupto turbine 2, 416. Acheron te 7, 569
rura E. 1, 47. 2, 28. 5, 58. G. 372. 2, 317. 412. 485. Æ. 1, 434. 4, 527. 7,
ruris G. 1, 156. 168. 2, 4, 128
rurſum 2, 78. Æ. 3, 229.
rurſus, *paſſim.*
ruſci vimina aſpera G. 2, 4
ruſco horridior E. 7, 42
ruſtica, *Muſa* 3, 84
ruſticus es Corydon 2, 56. G. 2, 406
rutilare arma Æ. 8, 529
rutuli ignis 8, 430
rutulis clarus ſquamis G. 93
rutulo igni G. 1, 454
Rutulæ cædis Æ. 10, 245
Rutulas acies 12, 597
Rutuli, *genit.* 7, 409. 9. *plur.* 7, 472. 795. 9, 123. 236. 363. 428. 450. 49 683. 10, 20. 118. 679. 318. 869. 12, 40. 117. 257. 463. 693. 704.
Rutulis 1, 270. 9, 635. 321. arvis 10, 390
Rutulo 9, 65. ſanguine 7, 11, 88. regi 10, 267
Rutulorum 8, 381. 492.
Rutulos 7, 475. 798. 9, 188. 517. 10. 84. 111. 33 464. 629. 12, 78.
Rutulum 9, 728. 10, 44 487. 12, 79. 505

Rutulus Æ. 8, 474. 10, 108. 232
ruunt in ferrum G. 2, 503. currus effusi carcere 3, 104. Æ. 5, 145. in ignem G. 3, 244. portis 4, 185. venti Æ. 1, 87. unà Eurus Notusque 1, 89. equites 4, 132. de montibus amnes 4, 164. rapiuntque ruuntque 4, 581. unde totidem voces 6, 44. molem 9, 516. membra 9, 708. in regna armis 11, 461. præcipites 11, 673. cæci 12, 279. acies 12, 369. Antheusque Mneftheusque 12, 443. per prælia ambo 12, 526

S.

SAbæi G. 1, 57. Æ. 8, 706
Sabæis G. 2, 117
Sabæo thure Æ. 1, 420
Sabellâ matre 8, 510
Sabellam pubem G. 2, 167
Sabellicus sus 3, 255
Sabello veru Æ. 7, 665
Sabinas raptas 8, 635
Sabini G. 2, 532
Sabinis Æ. 7, 709
Sabinorum 7, 706
Sabinus pater 7, 178
saburram G. 4, 195
sacello E. 3, 9
sacer hircus G. 2, 395. ignis 3, 566. lucus Æ. 5, 761. ramus 6, 138. tiaras 7, 247. Scyphus 8, 278. latè lucus 8, 598. ales accipiter 11, 721. Cybele Chioreus 11, 768
sacerdos G. 3, 489. Æ. 2, 201. 319. 3, 80. 373. 6, 244. 645. 7, 89. 750. 8, 179. 11, 768. 12, 169
sacerdos, *fœm.* 1, 277. 3, 373. 4, 483. 509. 5, 760. 6, 35. 41. 321. 544. 628. 7, 419. 659. 10, 537
sacerdotes 6, 661. 8, 281
sacra, *subst.* G. 1, 339. 2, 473. 476. 3, 532. 4, 521. Æ. 2, 132. 239. 293. 717. 3, 19. 4, 638. 5, 59. 6, 40. 8, 85. 111. 172. 302. 665. 9, 86. 11, 739. 12, 13. 192. 317
sacra, *adject. fœm. nom.* tellus Nereïdum matri 3, 73. comam laurus 7, 60. *voc.* auri fames 3, 57. *abl.* quercu E. 1, 13. umbra G. 3, 334. in sede Æ. 2, 525. lauro 3, 81. vitta 10, 538. caterva 11, 533. *neutr. plur.* ostia Æ. 6, 109. vada fontis Numici 7, 242. ad fastigia 9, 408
sacrabat vatum immortale 8, 715
sacrabo lectos viros 6, 73
sacræ, *genit.* sylvæ G. 1, 148. *plur.* effigies Divûm Æ. 3, 148. portæ 6, 573. relligione belli portæ 7, 608
sacram effigiem 2, 167
Sacranæ acies 7, 796
sacraria Ditis 12, 199
sacrârunt Parcæ 10, 419
sacras pinus 9, 116
sacrâsse Phœbo, *laurum* 7, 62. Sylvano lucum 8, 600
sacrata, *abl.* sede 1, 685. arce 2, 245. valle 9, 4. *neutr. plur.* jura 2, 157
sacratam sedem 2, 742
sacratas pecudes 12, 213
sacrati capitis 3, 371
sacratis lucis 7, 78
sacrato templo 2, 165
Sacrator 10, 747
sacraverat ignes 2, 502. aras 3, 305. ignem 4, 200
sacravimus aras 5, 48
sacravit tibi remigium alarum 6, 18. hunc illi honorem 12, 141
sacri, *genit.* sanguinis 3, 67. Herculei 8, 270. Argilethi nemus 8, 345. *plur.* tripodes 5, 110
sacrilego sanguine 7, 595
sacris, *subst.* E. 8, 66. Æ. 3, 112. 4, 50. 301. 500
sacris, *adject.* aris G. 3, 160. ignibus Æ. 6, 246. epulis 7, 175. postibus 7, 183. ratibus 9, 109
sacro flumine G. 2, 147. sanguine Æ. 5, 78. cruore 5. 333. de poste 5, 360. fonte 7, 83
sacrorum, *subst.* 3, 408. 12, 836
sacrorum, *adject.* nemorum G. 2, 21
sacros fontes E. 1, 53. latices Æ. 4, 454. ramos 4, 485
sacrum caput amnis G. 4, 319. cruorem 4, 542. robur Æ. 2, 230. crinem 4, 703. 7, 391. quem, *morem* 7, 602. Numici litus 7, 797. os 8, 591. corpus 11, 591. stirpem 12, 770
sacrum Cereri Polybetem, *sacratum* Æ. 6, 484. Lycam tibi Phœbe Æ. 10, 316
sæpe, *passim, sed nullo singulari sensu*
sæpius E. 7, 67. G. 1, 379. 2, 355. Æ. 2, 456. 6, 696. 791. 8, 329
sæva, *nom. fœm.* Dea 7, 19. Jovis conjux 7, 287. *abl.* Gorgone 2, 616. *neutr. plur.* leonum semina G. 2, 151. verbera 3, 252. Æ. 6, 557. arma 1, 299. 9, 651. æquora 4, 523. agmina sororum 6, 572. funera 8, 570. 12, 629. incendia 9, 77. tela 11, 545. prælia 11, 727. Jovis numina 11, 901
sævæ, *genit.* Junonis 1, 8. 7, 592. Tritonidis 2, 226. *plur.* novercæ G. 2, 128. facies Æ. 7, 329. ira 10, 813
sævam Mephitin 7, 84. cædem 12, 498
sævas faces 4, 666. secures 6, 819
sævi, *genit.* Ulyssis 3, 273. Ditis 7, 568. Martis 7, 608. regis 12, 849. veneni 12, 857. doloris 12, 945. *plur.* dolores 1, 29
sævi, *verb.* ne sævi, *ne iratcaris*, 6, 544
sævior leæna G. 3, 246. ulla pestis Æ. 3, 214. hydra 6, 577
sævire animis Entellum 5, 462. in præsepibus ursi 7, 18
sævis Mycenis 7, 222. periclis 8, 188. armis 8, 482. 12, 890. vadis 10, 678
sæviissima Juno 2, 612
sæviissime *voc.* Æneas 10, 878.
sæviissimus nuncius 11, 896
sævit G. 3, 434. 551. 4, 456. Æ. 2, 418. 4, 300. 8, 5. 9, 63. 420. 10, 761. 12, 387. toto orbe Mars G. 1, 511. animis vulgus Æ. 1, 153. amor 4, 532. canum latratus in auras 5, 257. amor ferri 7, 461. medio in certamine Mavors 8, 700
sævo scopulo 5, 270. gelu 9, 604. Marti 11, 153. pectore 12, 888
sævosque dolores 7, 664
sævum Typhœa G. 1, 279. tridentem Æ. 1, 142. Achillem 1, 462. sequuti Torquatum 6, 824. leonem 9, 792. Æneam 11, 910

ſævus amor E. 8, 47. aper G. 3, 248. Hectori Æ. 1, 103. Achilles 2, 29. horror 2, 559. 12, 406. Oriens 5, 739. Orion 7, 719. Drances 11, 220. Æneas 12, 107
Sagarim 9, 575
Sagaris 5, 263
Sages 12, 651
ſagitta, *nom.* Æ. 5, 502. 9, 578. 632. 12, 319. 423. 856. *abl.* 4, 69. 5, 242. 485. 7, 531. 9, 572. 10. 248. 754. 12, 651. 746
ſagittæ G. 2, 124. 4, 313. Æ. 12, 415
ſagittam 5, 518. 9, 590. 11, 590. 858
ſagittas 1, 191. 8, 166. 10, 131. 12, 394
ſagittiferos Gelonos 8, 725
ſagittis G. 3, 31. 4, 344. Æ. 5, 68. 311. 9, 178
ſagulis 8, 660
Salamina 8, 158
ſale parco contingunt G. 3, 403. tabentes artus Æ. 1, 177. ſaxa ſonabant 5, 866. Tyrrheno ſtant claſſes 6, 697
Salentinos campos 3, 400
ſalicis E. 1, 79. 3, 65. 10, 40. G. 2, 110. 434. 446. 4, 26. 182
ſalici Æ. 2, 84
ſalicta G. 2, 13
ſalicti E. 1, 55. G. 4, 15
ſalicum Æ. 3, 175
ſaliens rotis 10, 594
ſaliente rivo aquæ E. 5, 47
ſalientem ſanguine venam G. 3, 460
ſaliêre per utres unctos 2, 384
ſalignâ falce 4, 110
ſalignas umbonum crates Æ. 7, 632
Salii 8, 285
Salio, *nom. prop. viri* 5, 335. 347. 352
Salios 8, 663
ſalis ſaporem G. 3, 397. ſpumas maris Æ. 1, 39. Auſonii 3, 385. placidi vultum 5, 848. campos 10, 214
ſalit grando in tectis G. 1, 450
Salium Æ. 5, 356. 10, 753
ſaliunca E. 5, 17
Salius Æ. 5, 398. 321, 341. 10, 753
ſalix E. 3, 83. 5, 16
Salmonea Æ. 6, 585
ſalo Æ. 1, 541. 2, 209
ſalſa, *nom. fœm.* tellus G. 2, 238. *abl.* rubigine 2, 220. aſpergine Æ. 3, 534. *neutr. plur.* vada 5, 158
ſalſæ fruges 2, 133
ſalſas herbas G. 3, 395. fruges Æ. 12, 173
ſalſos fluctus 5, 182. 237. 775
ſalſus ſudor 2, 173
ſaltantes Satyros E. 5, 73
ſaltem 2, 71. G. 1, 501. Æ. 1, 365. 4, 327. 6, 371. 885
ſaltibus G. 3, 143. 425
ſaltu ſuperare viam, *ſaltando* 3, 141. ſuper Pergama venit equus, *aſcenſu* Æ. 6, 515. ſupra venabula fertur 9, 553. corpora ſubjiciunt in equos, 12, 287. emicat in currum 12, 326
ſaltu miſere corpora ad terram 2, 565. ſeſe jecit in ignem 8, 257. præceps ſeſe in fluvium dedit 9, 815. brevibus ſe tradere 10, 289
ſaltum è curru dedit arvis 12, 681
ſaltus nemora E. 6, 57. 10, 9. 57. G. 1, 16. 140. 2, 197. 391. 471. 3, 40. 323. 337. 477. 4, 53. Æ. 4, 71. 121
ſalubres ſomnos G. 3, 530
ſalubri fluvio Æ. 1, 272
ſalubris ambroſiæ ſuccos 12, 418
ſalve G. 2, 173. Æ. 5, 80. 8, 301
ſalvete 5, 80. 7, 121
ſalus G. 3, 510. Æ. 1, 559. 2, 354. 710. 9, 257. 11, 362. 399. 12, 653
ſalutant Italiam clamore 3, 524. augurium clamore 12, 257
ſalutantum undam G. 2, 462
ſalutatam, inque ſalutatam linquo Æ. 9, 288
ſalutem G. 4, 294. Æ. 1, 455. 467. 2, 354. 8, 476. 12, 241. 637
ſalutis 2, 387. 5, 174. 6, 96. 10, 666
ſalvus tibi caper & hœdi E. 7, 9
Sameque Æ. 3, 271
Samo 1, 20
Samothracia 7, 208
Samum 7, 208
ſana, maleſana, *Dido* 4, 8
ſancit fœdera fulmine 12, 200
ſancta, *nom. fœm.* fides Æ. 7, 365. anima 12, 648. *neutr. plur.* numina 3, 543. oracula Divûm 8, 131
ſancte Deorum, *ſanctiſſime* 4, 576. parens 5, 80
ſancti, *genit*, Soractis 11, 785. *plur.* patres G. 2, 473
ſanctiſſima, *voc.* ô vates Æ. 6, 65. ô conjux 11, 158
ſancto, *dat.* patri 5, 603. *abl.* flumine 8, 72
ſanctos fontes G. 2, 175. ignes Æ. 2, 686. 3, 406
ſanctum, *maſc.* Senatum 1, 430 *neutr.* ſydus 2, 700. numen 8, 382
ſandyx E. 4, 45
ſanguine G. 1, 492. 502. 2, 510. 3, 460. 492. Æ. 2, 72. 116. 210. 277. 366. 502. 535. 551. 582. 667. 3, 28. 622. 4. 621. 5, 78. 328. 413. 470. 736. 6, 87. 7, 271. 318. 423. 534. 541. 595. 766. 788. 8, 261. 645. 9, 64. 333. 349. 422. 456. 10, 24. 520. 617. 787. 832. 11, 8. 24. 82. 88. 382. 422. 592. 720. 12, 29. 36. 79. 512. 691. 721. 765. 949. *generis* 1, 23. 239. 554. 2, 74. 662. 3, 608. 4, 191. 230. 5, 45. 299. 6, 125. 500. 762. 7, 98. 271. 706. 8, 142. 10, 203. 12, 838
ſanguineæ jubæ, *anguium* 2, 207. criſtæ 9, 733
ſanguineam aciem 4, 643. 7, 399. loricam 8, 622
ſanguinei cometæ 10, 273
ſanguineis moris E. 6, 22. bubuli baccis 10, 27. rubent aviaria baccis G. 2, 430
ſanguineo flagello Æ. 8, 703
ſanguineos rores 12, 340
ſanguineus Mavors 12, 332
ſanguineus noſtri puerum E. 8, 43. Nympharum Æ. 1, 333. Aſſaraci 6, 778. auctor 7, 49
ſanguinis ſacri pateras 3, 67. rivos 11, 668
ſanguis 2, 639. 3, 30. 5, 397. 417. 7, 554. 10, 452. 487. 849. 12, 51. 422. 905
ſanguis meus 6, 836
ſanie G. 3, 493. Æ. 2, 221. 3, 625. 628. 8, 487
ſaniem 3, 632
ſanos avertere ſenſus E. 3, 66

ſapor G. 2, 246. 4, 277
ſaporem 2, 126. 3, 397. 4, 102. 267
ſapores 4, 62
ſarcire ruinas generis lapſi 4, 249
Sardois amarior herbis E. 7, 41
ſarmenta G. 2, 409
Sarnis quæ rigat æquora Æ. 7, 738
Sarpedon 1, 104
Sarpedonis 9, 697. 10, 125
Sarrano oſtro G. 2, 506
Sarraſtes populos Æ. 7, 738
ſat, *paſſim*
ſata G. 1, 113. 325. 2, 350. 4, 331. Æ. 2, 306
ſata, *adject. fœm. voc.* nocte ô virgo Æ. 7, 331
ſata, *adject. nom. fœm* Nocte, *filia Noctis* Æ. 12, 860. *voc.* Nocte ô virgo 7, 331. *plur. neutr.* frumenta G. 3, 176
ſatæ Eumenides Æ. 1, 278
ſatas meſſes E. 8, 99
ſate, *voc.* ſanguine Divûm Æ. 6, 125. gente Deûm 8, 36
ſatiâſſe cineres meorum 2, 587
Saticulus aſper 7, 729
ſatio G. 1, 215. 2, 319
Satyros E. 5, 73
ſatis, *paſſim*
ſatis, *ſegetibus* E. 3, 82. G. 1, 23. 106. 444. 2, 423. 436. Æ. 3, 139. 12, 434. dentibus hydri G. 2, 141
ſator hominum atque Deorum Æ. 1, 258. 11, 725
ſatum quo te mentiris 2, 540. Volſcente 10, 563
ſatura ad præſepia G. 3, 214
ſaturæ capellæ E. 10, 77
Saturæ atra palus Æ. 7, 801
ſaturantur cytiſo apes E. 10, 30
ſaturare ſimo ſola, *terram* G. 1, 80
ſaturata, *nom. fœm.* necdum dolorem Æ. 5, 608. *plur. neutr.* armenta 7, 213
ſaturi Tarenti G. 2, 197
Saturne Æ. 7, 49
Saturni G. 1, 336. 2, 406. Æ. 7, 203. 12, 830
Saturnia, *nom. fœm.* tellus G. 2, 173. Æ. 8, 329. *neutr. plur.* regna E. 4, 6. 6, 41. arva Æ. 1, 573
Saturnia, *Juno* 1, 27. 3, 380. Æ. 4, 92. 5, 606. 7, 428. 560. 572. 622. 9, 2. 745. 802. 10, 659. 760. 12, 156. 178. 807
Saturnia illi, *urbi*, fuerat nomen, *urbs a Saturno condita* 8, 358
Saturnius pater 4, 372. domitor maris Neptunus 5, 799
Saturno 6, 794
Saturnus G. 2, 538. 3, 93. Æ. 7, 180. 8, 319. 357
ſaturo hyali fucata colore vellera G. 4, 335
ſatus Ammone, *Iarbas* Æ. 4, 198. Anchiſa 5, 244. 424. 6, 331. 7, 152
ſaucia cura Regina 4, 1
ſaucius taurus 2, 223. Polites 2, 529. quadrupes 7, 500. ſerpens 11, 753. pectus leo, *ſecundum pectus* 12, 5. ora ſagittâ Sages 12, 652. inſtat, *Æneas* 12, 762
ſaxa, *plur. nom.* G. 4, 50. Æ. 1, 154. 2, 467. 5, 866. 7, 590. 11, 297. 12, 592. 922. Lycæi E. 10, 15. *acc.* 8, 6. G. 1, 110. 474. 3, 230. 239. 276. 428. 521. 4, 26. 135. Æ. 1, 112. 113. 143. 205. 428. 541. 2, 609. 3, 425. 432. 555. 559. 566. 699. 5, 165. 202. 627. 678. 6, 174. 551. 7, 684. 9, 512. 10, 363. 677. 11, 131. 473. 529. 628
ſaxea, *nom. fœm.* umbra G. 3, 145. pila Æ. 9, 711. *neutr. plur.* limina 8, 231
ſaxi G. 4, 422. Æ. 2, 308. 4, 152. 10, 653. 806
ſaxis G. 2, 156. 522. Æ. 2, 608. 3, 271. 706. 5, 204. 7, 567. 8, 190. 233. 417. 9, 533. 809. 10, 130
ſaxo G. 1, 267. 2, 531. Æ. 1, 183. 3, 84. 450. 688. 5, 275. 8, 211. 248. 478. 9, 569. 10, 415. 698. 11, 721
ſaxoſas valles E. 5, 84
ſaxoſis montibus G. 2, 111
ſaxoſumque ſonans Hypanis 4, 370
ſaxum 3, 39. Æ. 3, 625. 5, 124. 6, 616. 8, 226. 350. 9, 448. 10, 127. 196. 381. 12, 684. 896. 904
ſcaber tophus G. 2, 214
ſcabie 2, 220
ſcabiem 3, 299
ſcabies 3, 441
ſcabrâ rubigine 1, 495
Scææ portæ Æ. 3, 351
Scæas portas 2, 612
ſcalæ 2, 442. 12, 576
ſcalas 9, 524
ſcalis 9, 507. 10, 654
ſcandit machina muros 2, 239
ſcandite muros 9, 37
ſcandunt equum 2, 401
ſcatebris G. 1, 110
ſcelerare pias manus Æ. 3, 42
ſcelerata, *nom. fœm.* inſania belli 7, 461. *abl.* terra 3, 60
ſceleratam haſtam 2, 231. gentem 9, 137
ſceleratas pœnas 2, 576
ſcelerato ſanguine 12, 949
ſceleratum frigus G. 2, 256. limen Æ. 6, 563
ſcelere 1, 351. 2, 535
ſceleris E. 4, 13. Æ. 3, 604 8, 206
ſcelerum G. 1, 507. Æ. 2, 106. 164. 3, 331. 6, 529. 560. 626. 8, 668. 11, 258
ſcelus E. 9, 17. Æ. 1, 360. 2, 125. 229. 5, 793. 6, 511. 742. 7, 307. 11, 407
ſcena G. 2, 24. Æ. 1, 168
ſcenis 1, 434. 4, 471
ſceptra 1, 61. 82. 257. 4, 597. 7, 173. 252. 422. 9, 9
ſceptris 3, 296. 7, 369. 9, 267. 10, 852. 11, 238
ſceptro 8, 506
ſceptrum G. 2, 536. Æ. 1, 657. 7, 247. 12, 206
ſciat G. 3, 474. cauſas furoris Æ. 5, 788
ſcilicet, *paſſim*
ſcillam, *bulbi genus* G. 3, 451
ſcindebant fiſſile lignum 1, 144
ſcindebat quercum Æ. 7, 510
ſcindendum ſolum G. 2, 399
ſcindens viam Æ. 10, 765
ſcindere terram G. 3, 160. vallum ferro Æ. 9, 146. robora cuneis 11, 137
ſcindimus ferro æquor G. 1, 50
ſcindit ſeſe unda in ſinus reductos 4, 420. Æ. 1, 165. ſe nubes 1, 591. ſe ſanguine ab uno genus amborum 8, 142. crines Juturna 12, 870
ſcinditur ſtudia in contraria vulgus 2, 39. cuneis robur 6, 182
ſcintillæ 12, 102
ſcintillam excudit ſilicis 1, 178

ſcintillare oleum G. 4, 393
ſcio E. 8, 43, Æ. 3, 602. 10, 904
Scipiadas G. 2, 170. Æ. 6, 844
ſcire G. 2, 105. Æ. 1, 686. 3, 380. 11, 344. 12, 794. poteſtates herbarum 12, 396
ſcirent ſi ignoſcere Manes G. 4, 489
ſciret E. 2, 35. dare laxas habenas Æ. 1, 67
ſcis G. 4, 447. Æ. 12, 143. 794.
ſciſſa, *nom. fœm.* comam 9, 478. *abl.* pallâ 8, 702. veſte 12, 609
ſcit triſte Minervæ ſidus 11, 259
ſcitari & quærere cauſas 2, 105
ſcitatum oracula Phœbi mittimus 1, 114
ſcopuli G. 3, 253. Æ. 1, 167. 3, 536. 566. 7, 589. 8, 192.
ſcopulis G. 2, 377. 3, 261. Æ. 1, 170. 4, 383. 445
ſcopulo G. 4, 436. Æ. 1, 149. 5, 159. 185. 220. 270. 8, 669. 12, 531
ſcopulos G. 3, 276. Æ. 3, 272. 559. 575. 4, 255. 5, 169. 864. 11, 274. 625
ſcopulum 1, 184
Scorpius G. 1, 35
ſcrobibus 2, 50. 235. 260. 288
ſcrupea ſpelunca Æ. 6, 238
ſcuta 1, 105. 3, 237. 7, 722. 8, 93. 539. 9, 229. 666. 10, 313. 12, 130. 563
ſcutati omnes 9, 370
ſcutis 8, 662
ſcuto 10, 506
ſcutorum 8, 562
Scylacæum navifragum 3, 553
Scylla, *avis* G. 1, 406. *monſtrum* Æ. 3, 420. 7, 302
Scylla, *navis* 5, 122
Scyllæ, *plur.* biformes 6, 286
Scyllæam rabiem 1, 204
Scyllam E. 6, 74. Æ. 3, 424. 432. 684
ſcyllam, *vide* ſcillam, *bulbi genus*
ſcyphus 8, 287
Scyria pubes 2, 477
Scythiæ hyemes G. 3, 197. gentes 3, 349
Scythiam E. 1, 661. G. 1, 240
Scythoniaſque nives E. 10, 66
ſe, *paſſim*
Sebethide Nymphâ Æ. 7, 734
ſecabant æſtum Æ. 8, 674. campos ſalis ære 10, 214. fluctus 10, 222
ſecabat ventos 4, 257. fluctus Æneas 5, 2. freta Æneas 147
ſecans Allia interluit 7, 717. alta labitur 10, 687
ſecant herbas G. 3, 126. pars in fruſta, *carnes* Æ. 1, 216. Carpathium Libycumque 5, 595. æquore ſylvas 8, 96. pontum 9, 103
ſecantem culta 8, 63
ſecat æthera pennis G. 1, 406. 409. crinem dextrâ Æ. 4, 704. Priſtis æquora fugâ 5, 218. ille viam ad naves *Æneas* 6, 899. ferro pendentia colla 9, 331. quam quiſque ſpem 10, 107. æquora Tigri Maſſicus 10, 166. agmen medium curru 10, 440. auras cornus 12, 268. quacunque viam 12, 388
ſecent enſe vulnus 12, 389
ſecet plantas glacies E. 10, 49
ſeceſſu in longo Æ. 1, 163. 3, 229
ſeciùs, nec ſeciùs G. 2, 277. non ſecius 3, 367. haud ſeciùs Æ. 1, 781
ſecla E. 4, 46
ſeclis Æ. 8, 508
ſeclo E. 4, 52
ſeclorum 4, 5
ſecludite curas Æ. 1, 566
ſecluſa antro, *virgo* 3, 446
ſecluſum nemus in valle reducta 6, 704
ſecreta ſenis G. 4, 403. Sibylla Æ. 6, 10. & ſedem Æneæ 8, 463
ſecreta, *nom. fœm.* domus Anchiſæ 2, 299. tu, *tacita* 4, 494. *abl.* ſede 2, 568. *neutr. plur.* *arva ſeparata* 6, 478
ſecretæ Troades in acta, *in litore* 5, 613
ſecreti, *genit.* fluminis 3, 389. *plur. nom.* calles, *occulti* 6, 443
ſecretis ſedibus 7, 774
ſecretoſque pios 8, 670
ſecretum è flumine natum 8, 610
ſecta, *nom. fœm.* via per ambas G. 1, 238. *abl.* abiete Æ. 2, 16. Ilice 4, 505
ſectaris apros E. 3, 75
ſectis caudicibus G. 2, 30
ſecto limite G. 2, 278. elephanto Æ. 3, 464. robore 6, 214
ſecuerunt corpora vepres G. 3, 444
ſecuit ſub nubibus arcum Æ. 5, 658. 9, 15
ſecula G. 1, 469. 2, 295. Æ. 1, 295. 449. 610. 6, 235. 793. 8, 325. 12, 826
ſecum, *paſſim*
ſecunda, *nom. fœm.* fortuna 9, 282. *abl.* Junone 4, 45
ſecundæ menſæ 8, 283
ſecundarent ritè viſus 3, 36
ſecundas vires 2, 617
ſecundent noſtra incepta Dii 7, 259
ſecundet eventus G. 4, 397
ſecundi ſpirate, *Dii maris* Æ. 3, 529. zephyri 5, 32
ſecundis & menſis & Diis G. 2, 101. rebus Æ. 1, 211. 9, 301. 10, 502. ventis 3, 683. 723. ventis & Diis 8, 682
ſecundo amni G. 3, 447. Æ. 8, 549. curru 1, 160. fremitu 5, 538. clamore 5, 491. 10, 266. fluvio 7, 494. rumore 8, 90. pede 8, 302. 10, 255. Marte 10, 21. 11, 899. fluctuque æſtuque 10, 687
ſecundos ſinus implere 3, 455. zephyros 4, 562
ſecundum te nunc habet iſta, *fiſtula* E. 2, 38. locum tenuit virtute Æ. 5, 258
ſecundum flumina, *juxtà* G. 3, 143
ſecundus haud ulli veterum virtute Æ. 11, 441. aruſpex 11, 739
ſecura, *nom. fœm.* quies G. 2, 467. tu Æ. 1, 294. *neutr. plur.* otia G. 3, 376
ſecures Æ. 6, 819. 1, 184. 627.
ſecuri, *ſubſt.* 6, 824. 7, 510. 12, 306
ſecuri, *adject.* pelagi atque mei 7, 304
ſecuribus G. 3, 364. Æ. 6, 180
ſecurim 2, 224. 11, 656. 696
ſecuros latices 6, 715
ſecurus amorum 1, 254. 10, 326
ſecùs, non ſecùs ac G. 3, 346. Æ. 8, 243. 10, 272. 12, 856. haud ſecùs 2, 382. 4, 447. 8, 414. 11, 814. 12, 9. haud ſecùs ac 3, 236. haud ſecùs atque 11, 456. haud ſecùs quam 12, 124. non ſecùs atque 8, 391

ſecuta eſt concubitus pecudum E. 6, 49. eſt quam fama 6, 74. eſt per caſtra alium 10, 23. fuerit, *nos* Trojana fortuna Æ. 6, 62. hoc ſum terrâque marique 9, 492. manum ſagitta excidit 12, 423. *abl.* mole veniunt ad terram ſemineces, *mole ſuper incidente* 9, 542

ſecutæ æra, *apes* G. 4, 151. quam mille Oreades Æ. 1, 503. quæ quemque acies 7, 642

ſecutam extrema ferro 6, 457

ſecuti hæc exempla G. 4, 219. Deûm præcepta 4, 448. nos te tuaque arma Æ. 3, 156. quemque pueri 5, 561. qui arma 6, 612. qui ſigna 8, 52. quemque juvenes 9, 162. reſponſa 10, 33. qui me meaque arma 10, 672. Pæana conclamant ſocii, *repetentes*, vel, *perſequentes Pæana* 10, 738. ducis exemplum eventumque 11, 758

ſecutos, *ipſum*, ex urbe viros 7, 652

ſecutum armenta E. 6, 59. arma ſocia Æ. 11, 161

ſecutus G. 2, 306. Æ. 3, 327. 5, 296. 6, 170. 10, 893. 12, 301. 354. 380. data fata Æ. 1, 386. eſt fugientem tali voce 1, 410. 9, 17. victricia arma 3, 54. dicta voce 7, 212. fata extrema 9, 204. quem curſu teloque 9, 559

ſed tamen E. 1, 19. 9, 55. G. 1, 70. 305. Æ. 3, 541

ſed neque G. 2, 103. 136. Æ. 12, 903

ſed non G. 3, 209. Æ. 3, 255. 5, 680. 6, 140. 736. 9, 328. 10, 201. 343. 584. 11, 380

ſed enim 1, 23. 2, 164. 5, 395. 6, 28

ſedatis amnibus 9, 30

ſedato pectore 9, 740. corde 12, 18

ſede 1, 684. 2, 525. 568. 3. 687. 4, 504. 7, 193. 324. 454. 12, 810

ſedeant ſpectentque Latini 12, 15

ſedeat veſtibulo cuſtodia 6, 575

ſedebant per juga longa 6, 411

ſedebat 2, 574. 7, 187, 9, 4

ſedebit Theſeus Æ. 6, 617

ſedem G. 4, 228. Æ. 2, 716. 742. 3, 190. 452. 6, 283. 577. 7, 3. 229. 562. 8, 347. 463. 10, 3. 11, 112

ſedens fucus ad pabula aliena G. 4, 244 ram. 4, 514. ſuper arma furor Æ. 1, 299. Tiſiphone 6, 555. ſede patriâ 7, 193. limine Phœbi 8, 720. nube 9, 640. ipſe Æneas 10, 218. ille victor 10, 409 nocte in buſtis, *avis* 12, 864

ſedent in limine Diræ 4, 473

ſedentes pacem laudare 11, 460

ſedentis, *equitantis* 11, 692

ſedêre ſolo acies 6, 192. carinæ 10, 301

ſederet animo fixum, immotumque 4, 15

ſedes, *ſing.* apibus petenda G. 4, 8. fundatur Veneri Æ. 5, 759

ſedes, *plur.* 1, 209. 231. 419. 561. 2, 232. 437. 642. 760. 785. 3, 123. 167. 6, 431. 639. 7, 52. 158. 175. 8, 362. 11, 44. infernas 8, 244. Tartareas 8, 667. ubi ponere? 3, 88. mutandæ 3, 161

ſedet E. 10, 71. Æ. 1, 60. 4, 186. 10, 159. 11, 237. 726. 837. *otiatur* G. 3, 456. hoc animo Æ. 2, 660. id Æneæ 5, 418. circum caſtella ſub armis, *obſidet* 5, 440. ſedet æternumque ſedebit Theſeus 6, 617. *Si*, id, *ſtatutum eſt*, 7, 368. certa patribus ſententia pugnæ 7, 611

ſedetis portu 7, 201

ſedibus G. 4, 65. 471. Æ. 1, 88. 2, 465. 611. 654. 6, 152. 203. 328. 371. 7, 775. 11, 532

ſedili gramineo 8, 176

ſedilia ſaxo vivo 1, 171

ſedilibus G. 4, 350

ſedis patriæ Æ. 2, 634

ſedit inguine ima, *haſta* 10, 785. hæc ſententia 11, 551

ſeditio 1, 153

ſeditione 11, 340

ſeduxerit artus animâ mors 4, 385

ſeges G. 1, 47. 4, 129. Æ. 3, 142. virûm G. 2, 142. telorum Æ. 3, 46. atra horreſcit ſtrictis enſibus 7, 526. horret ferrea ſtrictis mucronibus Æ. 12, 663

ſegetem G. 1, 212. 319. 2, 411. Æ. 2, 304

ſegetes E. 1, 72. 5, 33. 9, 48. G. 1, 1. 54. 152. 3, 198

ſegeti 1, 270

ſegetis Æ. 7, 808

ſegetum G. 1, 112

ſegnem campum 1, 72. Menœten Æ. 5, 173. Palmum 10, 700

ſegnes G. 4, 198. Æ. 9, 787. 11, 21. 64. 736. jaceant tertiæ G. 2, 37. rumpe moras 3, 42

ſegnior Æ. 8, 414. 10, 657. 12, 566. 615. non ſegnior Bacchus in denſo ubere G. 2, 275. ſegnior annis 3, 95. haud illo ſegnior ibat Æ. 4, 149. non curſu ſegnior 7, 383

ſegnis carduus G. 1, 151. defluit amni cætera pars, *lenta* Æ. 8, 549. mora 10, 308. fuga 10, 592

ſegnites 2, 374

ſegniùs, non ſegniùs 9, 441. 12, 525

Selinùs, *nom. prop. oppidi* 3, 705

ſellam trabeamque regni inſignia 11, 334

ſemel G. 2, 422. Æ. 3, 431. 6, 487. 9, 140. 10, 298. 11, 412. 418. 12, 208

ſementem G. 1, 230

ſemeſa oſſa Æ. 8, 297

ſemeſam prædam 3, 244

ſemianimem germanam 4, 686

ſemianimes digiti 10, 396. equi 11, 635

ſemianimi lapſoque, &c. 12, 356

ſemianimis, *Rhœtus* 10, 404

ſemiferi, *Caci* 8, 267

ſemifero ſub pectore 10, 212

ſemina G. 1, 193. 2, 268. 302. 324. terrarumque, animæque mariſque E. 6, 32. ſæva leonum G. 2, 152. flammæ Æ. 6, 6

ſeminat arbos 6, 206

ſemine G. 1, 22. 104. 2, 14. 317

ſeminecem, *ſerpentem* Æ. 5, 275

ſemineces viros 9, 455. multos 12, 329

ſemineci ſibi 10, 462

ſeminibus G. 2, 57. 354. Æ. 6, 731
ſemihominis Caci 8, 194
ſemiputata vitis E. 2, 70
ſemita Æ. 1, 422. 4, 407. 9, 383. 11, 524
ſemiviri Phrygis 12, 99
ſemiviro comitatu 4, 215
ſemiuſtum fulmine corpus Enceladi 3, 578
ſemper, *paſſim.*
ſemuſta robora 5, 697. buſta 11, 200
Senatum 1, 430
Senatus 8, 105
ſenecta 5, 395
ſenectæ G. 1, 186. 3, 96. Æ. 6, 114. 9, 481. 11, 165. 12, 57. 934
ſenectam 10, 192
ſenectus G. 3, 67. Æ. 5, 416. 6, 275. 304. 7, 440. 452. 8, 708. 9, 610
ſenem G. 2, 494. 4, 127. 438
ſenes Æ. 5, 715. 7, 206. 12, 132
ſenex E. 1, 47. 52. 6, 18. Æ. 7, 180
ſeni, *dat.* E. 6, 70. Æ. 8, 638. biſſeni pueri 5, 561
ſenibus G. 3, 135
ſenior 3, 97. Æ. 2, 509. 544. 692. 5, 179. 409. 704. 729. 823. 6, 304. 7, 46. 535. 8, 32. 457. 10, 124. 418. 11, 31. 122. 12, 401
ſenioris Aceſtæ 5, 301. 573. amici 5, 719
ſenis G. 4, 403. Æ. 4, 251
ſenos, bis ſenos dies E. 1, 44. Æ. 11, 133. bis ſenos cycnos 1, 397
ſenſêre fluvii alnos, *tulerunt* G. 1, 136. poma truncos valentes 2, 426. pharetram ſonantem fuga, *audiverunt* Æ. 9, 660
ſenſibus imis E. 3, 54
ſenſit Æ. 2, 377. 3, 669. 5 868. 8, 393. 9, 354. bis frigora ſeges G. 1, 48. ſonitum 4, 334. Neptunus pontum miſceri murmure Æ. 1, 129. vacuos ſine remige portus 4, 588. diverſos equos 12, 495
ſenſu, *guſtu* G. 2, 247
ſenſum æthereum Æ. 6, 747
ſenſus ſanos E. 8, 67. inflexit Æ. 4, 22. quis nunc tibi 4, 408. pertentat lues 7, 355. ſopitos 10, 642. pectore vertuntur varii Æ. 12, 914
ſenta ſitu loca, *horrida* 6, 462
ſententia 1, 241. 264. 586. 2, 35. 3, 59. 4, 287. 5, 748. 7, 611. 9, 191. 220. 10, 6. 240. 608. 11, 21. 222. 295. 314. 551. 12, 238
ſentes 9, 382
ſentiat & experiatur, &c. 7, 434
ſentibus E. 4, 39. G. 2, 411. Æ. 2, 379
ſentis 3, 360. 4, 542. 5, 469. 10, 623
ſentit hoc Iülus 10, 534
ſenum 8, 287. 9, 309
ſepem G. 1, 270. 2, 436
ſepes E. 1, 54. G. 2, 371
ſepibus E. 8, 37
ſepſit aëre gradientes Æ. 1, 415. ſe tectis 7, 600
ſepta, *nom. fœm.* armis *Dido* 1, 510. corona venantum ſera 9, 551
ſepta domorum G. 4, 159
ſeptam circum aggeribus claſſem Æ. 9, 70
ſeptem, *paſſim*
ſeptemplicis clypei Æ. 12, 925
ſeptena volumina traxit anguis Æ. 5, 85. corpora 6, 21. tela 10, 329
ſeptenoſque orbibus orbes impediunt 8, 448
ſeptima, *dies* G. 1, 284. æſtas 4, 207. Æ. 1, 759. 5, 626
ſeptis E. 1, 34
ſeptum formidine cervum Æ. 12, 750
ſeptus nebulâ 1, 443. undique aggeribus 9, 783. hoſtili aggere 11, 398
ſepulchri 2, 646. 6, 177
ſepulchris E. 8, 98. G. 1, 498
ſepulchro Æ. 2, 542. 3, 67. 4, 29. 6, 152. 9, 215. 10, 558. 906
ſepulchrum E. 9, 59. Æ. 6, 232. 12, 547
ſepultam urbem ſomno vinoque 2, 265
ſepulti hi quos vehit unda 6, 326. ſomno vinoque 9, 236
ſepulto parce 3, 41. cuſtode 6, 424
ſepultos manes 4, 34
ſepultus vino 3, 630
ſequaces capreæ G. 2, 374. fumos 4, 230
ſequaci Latio Æ. 10, 365
ſequacibus undis Maleæ 5, 193. flammis Æ. 8, 432
ſequamur ſaltus G. 3, 40. qua ſe oſtendit dextra Æ. 2, 388. qua ducunt juſſa divûm 3, 114. meliora 3, 188. quoniam fortuna ſuperat 5, 22. qua fata trahunt 5, 709. hac Trojugenas 12, 625. quo Deus vocat 12, 677
ſequantur ſeſe in bella 8, 547. ſigna 10, 258. tela inimica 11, 809. qui me caſus 12, 32. quem armenta? *cui pareant?* 12, 719
ſequar quid majori? G. 2, 434. ſumma faſtigia rerum Æ. 1, 346. *te*, ignibus abſens 4, 384. juſſa Teucrûm 4, 538. quave ſequar? 9, 391. quo ſequar 9, 490. perge, ſequar 4, 114
ſequare colonos face ferroque 4, 626
ſequatur factum fortuna 4, 109. quæ deinde gloria 6, 756. ſi fortuna 8, 15. quamcumque viam decerit fortuna 10, 49. me fama 10, 679
ſequebatur ſudor membra G. 3, 565. unum ex omni certamine Æ. 11, 781
ſequendi ſigna 5, 590. mens omnibus una 10, 182
ſequendo æquare fluctus 3, 671
ſequens G. 4, 487. Æ. 3, 368. 5, 805. 10, 226. 12, 301
ſequentem 5, 227. pelagi extrema 8, 333. ſidera voce 10, 193
ſequentes ſylvas E. 3, 46. Chelas G. 1, 33. rivos 1, 106. lunas 1, 424
ſequenti ævo E. 8, 27
ſequentum G. 3, 111. Æ. 6, 200. 9, 394
ſequentur G. 1, 440. 2, 52. Æ. 4, 592. frumenta, *ſuccedant* G. 1, 189. miſeros meliora Æ. 12, 153.
ſequere tu deinde E. 3, 58. Italiam ventis Æ. 4, 381
ſequeris Clytium 10, 325
ſequeſtrâ pace 11, 133
ſequetur, *te*, facilis, *ramulus* 6, 146. quicumque caſus factum 9, 299. nec parva gloria, *duces* 11, 430
ſequi G. 1, 39. 308. 2, 361. 3, 466. Æ. 2, 350. 7, 300. Auroram, *perſequi Auroræ po-*

tulos

ſulos Æ. 7, 606. hos arma 10, 10. bella 1, 66. telo, *eum* 12, 775. pennis aſtra 12, 893
ſequimur quem? 3, 88. te 4, 576. Italiam fugientem 5, 629
ſequitur E. 2, 63. 6, 55. Æ. 2, 724. 5, 74. 323. 6, 815. 8, 688. 703. 10, 180. 651. 12, 615. de cortice ſanguis 3, 33. tellura repoſtos eadem cura, quæ fuit vivis 6, 655. clamor 9, 504. ſequentem 11, 695. de vulnere ſanguis 12, 51. ſic deinde Latinus 12, 195. ad litora fluctus 12, 366
ſequor & adſum qua ducitis 2, 701. avia curſu 2, 737. veſtigia 2, 754. non ſponte Italiam 4, 361
ſequuntur 1, 189. 751. certiſſima ſigna ſolem G. 1, 439. oculis nubem Æ. 8, 592. fremitu 9, 54. clamore 9, 466. 636. 10, 799. ſanguiſque, animuſque una eademque via 10, 487. Teucri 11, 92. portenta 11, 271
ſera, *nom. fœm.* libertas E. 1, 28. ſegnities Æ. 2, 373. mea voluptas 8, 581. meæ ſenectæ requies 9, 482. aſſurgis querelis 10, 94. *abl.* nocte G. 4, 132. Æ. 7, 16. 492. *neutr. plur.* lumina accendit veſper G. 1, 251. comantem Narciſſum, *tarde* 4, 122. omina Æ. 5, 524
ſeræ, *dat.* nocti E. 8, 88. G. 3, 467. *plur.* ad fortia vires Æ. 8, 509
ſeram æſtatem G. 4, 138. mortem Æ. 6, 569. quietem 8, 30
ſeras frondes G. 2, 403. ulmos 4, 144
ſerat latè circum tecta pinos 4, 113
ſere nudus 1, 299. denſa 2, 275. corylum 2, 299
ſerebant ſermone multa inter ſeſe Æ. 6, 160
ſerebat conductâ tellure 12, 520
ſerena aperta G. 1, 393
ſerena, *abl.* luce Æ. 5, 104. æſtate 6, 707. in regione cœli 8, 528. de parte cœli 9, 630
ſeranæ noctis G. 1, 426
ſerenas hiemes G. 1, 100. ventus agat nubes 1, 461
ſerenat vultu cœlum tempeſtateſque Æ. 1, 259. ſpem fronte 4, 477
ſereni cœli 5, 851
ſereno cœlo G. 1, 260. Æ. 3, 518. vere G. 1, 340. cœlo & pelago Æ. 5, 870
ſerenos vultus fœdavit 2, 285
ſerentem ſulco 6, 844
ſerentes, *ſatores* G. 1, 193
ſerere 2, 433
ſeres farra 1, 73. viciam 1, 227
Seres, *populi* 2, 121
Sereſti Æ. 5, 487
Sereſtum 1, 615. 12, 561
Sereſtus 9, 171. 779. 10, 541. 12, 549
Sergeſto 5, 184
Sergeſtum 1, 514. 4, 288. 5, 221. 282. 12, 561
Sergeſtus 5, 121. 185. 203. 272
Sergia domus 5, 121
ſeri, *verb.* meſſes nec potuêre G. 1, 161
ſeria ludo poſthabui E. 7, 17
ſeris nepotibus G. 2, 58. votis Æ. 7, 597
ſerit varios rumores 12, 228
ſerite hordea campis G. 1, 210
ſermo, *Turni*, cœperat, *illum*, flectere Æ. 12, 940
ſermone 1, 221. 752. 4, 189. 277. 6, 160. 470. 8, 309. 468. 9, 657
ſermonem 4, 388. 12, 223. 834
ſermonum 8, 464
ſero, *nomen*, pingui paſce G. 3, 406
ſeros hiberni luminis ignes 1, 291. cantus 1, 403
ſerpant contagia, &c. 3, 469
ſerpens E. 4, 24. Æ. 2, 214. 5, 91. 273. 11, 753
ſerpentibus G. 1, 129. 215. Æ. 4, 72. 7, 658
ſerpentis 7, 375
ſerpentum 8, 436. 12, 848
ſerpere hanc hederam tibi circum tempora inter lauros E. 8, 13
ſerpilla G. 4, 31
ſerpillum E. 2, 11
ſerpit quies Æ. 2, 269. per agmina murmur 12, 239
ſerræ argutæ lamina G. 1, 143
Serrane, *voc. nom. propr. viri* Æ. 6, 844
Serrano 9, 454
Serranum Æ. 9, 335
ſerta E. 6, 16. 10, 41
ſertis 6, 19. Æ. 1, 421. 4, 202. 506. 7, 488
ſerva, *verb.* cœli menſes & fidera G. 1, 335. nati communis amorem Æ. 2, 789. altera Trojæ Pergama 3, 86. mœnia 11, 506
ſerva, *nomen*, datur olli 4, 284. Lycimnia 9, 546
ſervabat ramos 4, 485 filia ſedes 7, 52. corpus 11, 31
ſervabit Tityrus hœdos E. 5, 12
ſervandi hœdorum dies G. 1, 205
ſervans occaſum Solis 1, 402. æternum ſub pectore vulnus Æ. 1, 40. ſub imagine falcem, *tenens* 7, 179
ſervant intus clauſos, &c. G. 3, 214. gluten ad hæc munera, *apes* 4, 41. ſervant Nymphæ 4, 383. ſi fata virum Æ. 1, 550. *fores* 2, 450. nomen & arma locum, *pro* locus ſervat, &c. 6, 507. vices, *portas* 9, 222. buſta ſemuſta 11, 200
ſervantem ripas hydrum G. 4, 459. limina Veſtæ Æ. 2, 568
ſervantiſſimus æqui Ripheus Æ. 2, 427
ſervare aris, *vitulos* G. 3, 160. quantum poſſent oculi Æ. 6. 200. caſtum cubile conjugis 8, 412. recurſus pelagi 10, 288. modum rebus ſecundis 10, 502. incolumem 10, 616
ſervarent tutos aggere muros 9, 43
ſervas Romana Palatia G. 1, 499. Pyrrhin' connubio Æ. 3, 319. Pergama 8, 37
ſervâſſe omnia carminibus E. 9, 10
ſervâſſent has mihi ſedes Æ. 2, 642
ſervat pomis ſua nomina G. 2, 240. domus pudicitiam 2, 524. mihi Aceſtem tellus Æ. 5, 30. flumina Charon 6, 298. ſidera 6, 338. veſtibulum 6, 556. honos tuus ſedem 7, 3. haſta tenorem 10, 340. te mea dextera 12, 428
ſervata, *nom. fœm.* cupreſſus per annos multos 2, 715.

non ſervata cineri fides promiſſa Æ. 4, 552. lauros per annos multos 7, 60. in hunc dolorem 11, 159. *voc. per me ô*, Troja 2, 160. *neutr. plur.* mella G. 4, 228. aſtra Æ. 5, 25
ſervatæ a peſte carinæ 5, 699
ſervatam ob navem 5, 283
ſervate voſmet rebus ſecundis 1, 211. Dî patrii domum 2, 702. Dî pios 3, 266
ſervati nautæ G. 1, 436. *nos*, periclis Æ. 8, 189. ex undis 12, 768
ſervatum me ex undis 3, 209
ſervavêre diem 8, 269
ſervavit honorem patrium 5, 601
ſervent muros milite 9, 161
ſerves fidem 1, 160. hanc animam natoque patrique 10, 525
ſervet, *apes Priapus* G. 4, 111. veſtigia Æ. 2, 711. amores ſepulchro 4, 29. limen 6, 402. limina 6, 575
ſervet is Dareta 5, 476
ſerviat tibi ultima Thule G. 1, 30
ſervire marito Æ. 4, 103
ſevitio exire E. 1, 41. aſſuerint colla, *vituli* G. 3, 168. premet Mycenas Æ. 1, 289. enixæ, *nos parientes ſervitio* 3, 327
ſervitum ibo matribus Graiis 2 786
ſerum regem 6, 764. canit 12, 864
ſerunt Aurunci, Rutulique 11, 318
ſervo quos tibi E. 2, 42. condita 3, 43. 47. retia 3, 75
ſervor per tua vulnera Æ. 10, 848
ſerus veſper G. 1, 462. cæcâ nocte natat freta 3, 260
ſeſe, *paſſim*
ſeta Æ. 7, 667
ſetas G. 3, 312. Æ. 6, 245
ſetigeræ ſuis 12, 170
ſetigerique ſues 7, 17
ſetigeroſque ſues 11, 198
ſetoſi apri E. 7, 29
ſeu, *paſſim*
Severis Curibus Æ. 8, 638
Severum montem 7, 713
ſeverum amnem Cocyti G. 3, 37. amnem Eumenidum Æ. 6, 374
ſex Æ. 9, 272. 11, 9. 12, 899
ſexcentos juvenes 10, 172
ſi non E. 1, 16. 3, 15. 7, 43. G. 2, 132. 344. 461. Æ. 2, 54. 4, 18
etſi, *licet* 9, 44
aut ſi E. 7, 23. 27. 9, 63. Æ. 3, 311. 11, 368
at ſi E. 7, 55. 67. G. 1, 67. 191. 219. 430. 458
ſi forte 1, 202. 4, 28. Æ. 1. 155. 379. 2, 81. 136. 756. 10, 724. ſi fors, *ſi forte* 12, 183
ſi verò G. 1, 227. 424. 4, 251. Æ. 9, 267
ſi, *pro* ſiquidem G. 1, 7. 17. Æ. 5, 798. 6, 530
ſi modo G. 4, 323. Æ. 4, 109. 5, 25
ſi, *comparationibus ſerviens, ut*, non aliter quam ſi 4, 669. nec magis quam ſi 6, 471. haud ſecus quam ſi 12, 124
Sibarim, *nom. prop. viri*, 12, 363
ſibi, *paſſim*
ſibila colla G. 3, 421. Æ. 5, 277. ora 2, 211
ſibilat 7, 447. ere ſerpens 11, 754
ſibilus Auſtri venientis E. 5, 82
Sibylla Æ. 5, 735. 6, 98. 538. 666
Sibyllæ 3, 452. 6, 10. 44. 176. 236
Sibyllam 6, 752. 897
ſic cœpit E. 8, 16. Æ. 1, 525, ſic incipit G. 4, 386. Æ. 12, 57. ſic orſus 1, 329. 2, 2. 9, 656. 12, 806. ſic ait 1, 468. 2, 296. 3, 189. 4, 641. 704. 5, 365. 551. 9, 323. 749. 10, 473. 11, 29. 520. 12, 622. ſic, *ſubauditur*, ait 6, 853. 9, 234. 12, 195. ſic alloquitur 1, 598. 4, 8. 222. 6, 341. 441. 10, 228. 11, 820. ſic fatus 1, 614. 2, 50. 391. 544. 3, 118. 4, 570. 5, 72. 351. 539. 10, 536. ſic loquuta 1, 618. 9, 15. ſi memorat 1, 635. 8, 79. 9, 324. ſic effata 2, 524. 4, 30. 7, 456. ſic, ô ſic poſitum affati corpus 2, 644. ſic, ſic juvat ire ſub umbras 4, 660. ſic demum 1, 154. ſic affari 2, 775. 3, 153. ſic effatus 2, 463. 7, 135. 9, 22. ſic contra eſt ingreſſa Æ. 4, 107. excepit 4, 14. profatur 4, 364. fata 4, 685. 6, 321. affata eſt 6, 666. 12, 138. loquutus 5, 14. 303. 400. 9, 319. fatur 5, 547. 6, 1. 8, 115. 10, 621. 12, 888. effatur 9, 295. affatur 12, 10. orſa 6, 125. 562. 7, 435. 11, 123. aggreditur dictis 6, 387. addit 6, 854. memorans 6, 699. 9, 250. voce ſequutus 7, 212. voce precatur 9, 403. 11, 784. petit, *illum* 10, 420. incipiens hortatur 11, 13. exhortata 12, 159. hæc reddidit ore 11, 251. ſequitur 12, 195
Sicanæ gentes 8, 328
Sicani 5, 293. 7, 595
Sicaniæ freta 1, 561
Sicanio ſinu 3, 692
Sicanium latus 8, 416
Sicanos fluctus E. 10, 4. portus Æ. 5, 24. fines 11, 317
ſicca, *fœm. abl.* tellure G. 1, 214. arenâ 1, 389. rupe Æ. 5, 180. *neutr. plur.* flumina E. 7, 56
ſiccæ ſanguine fauces Æ. 9, 64
ſiccant ovis ubera E. 2, 42
ſiccat aries vellera 3, 95
ſicci Tanagri G. 3, 151
ſiccis faucibus 4, 427. Æ. 2, 358
ſicco ligno G. 2, 31. ore 4, 97. litore Æ. 3, 135. 510. 6, 162. in ſicco ludunt ſulicæ G. 1, 363
ſiccum ſanguine guttur Æ. 8, 261. exſilit in ſiccum G. 3, 433. roſtra tenent ſiccum Æ. 10, 301
Sicelides Muſæ E. 4. 1
Sichæi Æ. 4, 20. 502. 632
Sichæo 4, 552
Sichæum 1, 352. 724
Sichæus 1, 347. 6, 474
ſicubi G. 3, 332. Æ. 5, 677
Siculæ, *genit.* telluris 1, 38. *dat.* oræ 3, 410
Siculi paſtoris E. 10, 51
Siculis montibus 2, 21. regionibus Æ. 1, 553. undis 3, 696. arvis 5, 702
Siculo, *lateri* 3, 418. Pachyno 7, 289
ſicut 8, 22
Sicyonia bacca G. 2, 519
ſidera E. 5, 57. G. 1, 204. 311. 2, 342. Æ. 1, 612. 2, 9. 488.

Æ. 3, 243. 360. 423. 515. 574. 599. 620. 4, 81. 322. 489. 520. 524. 578. 5, 126. 628. 6, 338. 458. 641. 795. 850. 9, 93. 429. 10, 161. 193. 11, 833. 12, 197
sidera cœli G. 1, 335. 2, 1. 377. 4, 58. Æ. 1, 263. 8, 141. 10, 176. 11, 879
ad sidera E. 5, 43. 62. 6, 85. 9, 29. G. 2, 427. Æ. 1, 97. 107. 2, 153. 222. 687. 5, 256. 7, 767. 9, 16. 239. 637. 10, 262. 667. 11, 37. 136. 12, 196. 765
sidere E. 10, 68. G. 1, 1. 73. 3, 324. Æ. 2, 204. 4, 309. 12, 451
siderea æthra 3, 586
sideream sedem 10, 3
sidereo clypeo 12, 167
sideris G. 4, 227
Sidicinaque æquora Æ. 7, 727
Sidona, *Sidon urbs Phœniciæ* 1, 623
Sidonia, *nom. fœm.* Dido 1, 450. 617. 9, 266. 11, 74. *abl.* urbe 4, 545
Sidoniam urbem 1, 682. chlamydem 4, 137
Sidonias opes 4, 75
Sidonio equo 5, 571
Sidonios patres 4, 683
sidunt super arbore 6, 203
sidus G. 1, 32. 4, 234. Æ. 2, 700. 7, 215. 8, 681. 11, 260
Sigea freta 2, 312
Sigeis 7, 894
signa duo E. 3, 40. dabit tibi Boötes G. 1, 229. dabit sol 1, 439. 463. dabant volucres 1, 471. movet 3, 236. morborum 3, 440. hæc dant 3, 503. vellere castris 4, 108. tibi dicam Æ. 3, 388. sequendi 5, 590. divini decoris 5, 647. quæ ferant signa observans 6, 198. referentem 6, 825. noctis orientia 7, 138. reposcere Parthos 7, 606. ferre 7, 628. 8, 498. sequuti 8, 52. nulla ferebant ad speluncam 8, 212. sequentum 2, 394. sequantur 10, 258. dant grues 10, 265. canunt 10, 310
signans ora puer juventâ 9, 181
signant cœli regionem in cortice G. 2, 269. ora sono discordia Æ. 2, 423. ultima Æ. 5, 317
signantemque vias 2, 697
signare campum G. 1, 126
signari se oculis Æ. 12, 3
signat nomen ossa 7, 4
signavit viam flammis 5, 526
signent vestigia pulvere G. 3, 171
signet honore, &c. Æ. 6, 780
significat manu, &c. 12, 692
signis certis G. 1, 351. 394. his 4, 219. non dubiis 4, 253. auroque rigentem pallam Æ. 1, 652. aspera cymba 5, 267. impressum cratera 5, 536. aspera pocula 9, 263. collatis 11, 517
signo, quo signo caderent Austri G. 1, 354. rem carmine Æ. 3, 287. audito 5, 315. dato 12, 129
signorum ortus E. 9, 46. obliquus ordo G. 1, 239. obitus & ortus 1, 257
signum pecori impressit 1, 263. effecêre loco Æ. 1, 447. dant 3, 239. 4, 167. dat è puppi 3, 519. nautis metam constituit 5, 130. exspectant 5, 137. dedit 5, 578. canit 7, 513. dedit buccina 7, 519. it bello tessera 7, 637. belli 8, 1. dedisset 1, 523. cecinit 1, 534. dat bello buccina 11, 474. dat cœlo 12, 245
sileam, eloquar an sileam? 3, 39
silebo nec te 10, 793
silent arrectisque auribus astant 1, 156. æquora 1, 168. latè loca 9, 190
silentes lucos G. 1, 477. umbræ Æ. 6, 264. obstupuêre 11, 120
silenti nocte 4, 527. 7, 88. 102
silentia 1, 734. 2, 255. 755. 4, 112. 6, 265. 10, 63. 11, 241
silentibus dumis 9, 393
silentum, *umbrarum* 6, 432
Silenum E. 6, 14
siler molle G. 2, 12
silescit Deûm domus Æ. 10, 101
silet 2, 126. 4, 499. æquor E. 9, 57. nox G. 1, 247. tranquillo, *saxum* Æ. 5, 127. æther 10, 102
siletur in noctem G. 4, 189
silex Æ. 6, 456. 602. 8, 233
silice E. 1, 15
silicis G. 1, 135. Æ. 1, 178. 6, 7
siliqua G. 1, 74
siliquis 1, 195
sim E. 2, 19. Æ. 9, 216
simæ capellæ E. 10, 7
Simethia flumina Æ. 9, 584
similem huic nostræ Romam E. 1, 21. locum G. 2, 266. indignanti, similemque minanti Æ. 8, 649
similes canibus catulos E. 1, 23. revirescere G. 2, 313. nimbo Æ. 5, 317. Delphinum 5, 594
simili pœnâ 1, 140. metallo 6, 144
similis laboranti G. 3, 193. humeros deo Æ. 1, 593. avi 4, 254. omnia Mercurio 4, 558. anhelanti 5, 254. Phorbanti 5, 842. Imploranti 7, 502. omnia longævo 9, 650. tenenti 12, 754. sortuna 1, 632. cura 8, 396. Juturna 12, 477
simillima faciem lauro G. 2, 131. somno volucri Æ. 2, 794. 6, 702. morti 6, 522. proles 10, 391
Simoënta 5, 261. 634. 903. 10, 66
Simoëntis 1, 622. 3, 312
Simoïs 1, 104. 6, 88. 11, 257
simplex nec modus inferere G. 2, 73. nec via mortis 3, 482
simplicis herbæ 3, 528. auraï Æ. 6, 747
simul, *repetitum* G. 3, 201. Æ. 1, 517. 635. 636. 2, 220. 5, 675. 9, 318. 319. 12. 268. 758
simul, *postquam* G. 4, 232. Æ. 11, 908
simul ac 4, 90. 12, 222
simulachra G. 1, 477. 4, 472. Æ. 2, 517. 5, 585. 674. 7, 89
simulachrum 2, 172. 232. 772.
simulans multa 1, 356. illa chorum 6, 517
simulant votum pro reditu 2, 17
simulârat nimbos 6, 591
simulat spem vultu 1, 213
simulata, *abl.* mente 4, 105. *neutr. plur.* verba 1, 714. magnis Pergama 3, 349
simulato numine Bacchi 7, 385
simulatos latices 4, 512
sin, *passim.*
sinant si qua fata 1, 82

ſinas lethum pro laude paciſci Æ. 12, 49. occiderit Troja cum nomine 12, 828
ſine, *verb.* E. 8, 12. 9, 43. G. 4, 47. 90. Æ. 5, 163. 717. 9, 90, 291. 409. 10, 598. 11, 505. 12, 25. 680
ſine, *præpoſit. paſſim*
ſinebant Æ. 4, 651. 11, 701. 12, 147
ſinent fata 6, 870
ſineret dolor 6, 31. ſuccedere terræ 11, 103
ſines 5, 391. 10, 26
ſinet 4, 540. 6, 96
ſingula 1, 457. 6, 723. 888. 8, 618. corpora G. 3, 471. inter verba Æ. 3, 348. monimenta 8, 311
ſingultantem ſanguine truncum 9, 333
ſingultibus ilia pulſat 9, 415
ſingultu ilia tendunt G. 3, 507
ſiniſter Notus 1, 445
ſiniſtra cornix E. 1, 18. 9, 15.
ſiniſtra, *abl. manu* Æ. 5, 457. 6, 571. 10, 261. rupe 6, 548. in parte 9, 468
ſiniſtræ, *manui* 11, 10
ſiniſtram, *manum* 2, 671. Anxuris 10, 545
ſiniſtri pedis 7, 689
ſiniſtris, *manibus* 2, 443. monitis 10, 110
ſiniſtro lateri 10, 160
ſiniſtros ſolvêre ſinus 5, 830. mores 11, 347
ſinit 2, 779. 10, 427. 433. 700
ſinite 2, 669. 9, 620. 10, 15. 12, 316
ſinito creſcere, &c. G. 3, 206
Sinon Æ. 2, 159
Sinonem 2, 79
Sinonis 2, 195
ſint, *optantis, ut*, ſint ſylvæ conſule dignæ E. 4, 3. *præcipientis, ut*, ſuſpecti tibi ſint imbres G. 1, 443
ſinu vaſto accepit 4, 362. Sicanio Æ. 3, 692. germanam amplexa fovebat 4, 686. labens circum fluit Cocytus 6, 132. præ ſe portans 11, 544. perfundit arenam 11, 626
ſinuatque volumine terna, *de ſerpentibus* 2, 208
ſinuetque alterna volumina crurum G. 3, 192
ſinum lactis E. 7, 33
ſinum ex alto trahit fluctus G. 3, 238. implevit lacrymis Æ. 4, 30. implevit ſanguis 10, 819. in ſinum ſubdit, *ſubmittit* 7, 347. 10, 819
ſinunt fas & jura G. 1, 269. ſi quem numina læva 4, 7. non plurima cœlo monſtra, &c. Æ. 7, 270
ſinuoſa volumina 11, 753
ſinuoſo flexu 1, 244
ſinus, *nom. ſing.* anguſtus fit nodo 2, 76. extremi orbis 2, 123. ultimus tardos trahit orbes 3, 424. & ſtatio Æ. 2, 23. Tarenti 3, 551. *acc. plur.* arva laxant G. 2, 301. in ſinus reductos ſcindit ſeſe unda 4, 420. Illyricos Æ. 1, 247. collecta nodo 1, 324. implere ſecundos 3, 455. Megaros 5, 689. obligat in ventum 5, 16. dextros ſolvêre 5, 831. pandentem 8, 712. crepantes, *chlamydis* 11, 775
ſi qua, *nom. fœm.* aut *neutr. ſing.* aut *plur. paſſim*
ſi qua, *quo, quomodo, alicubi* 1, 22. 185. 6, 459. 882. 8, 243. 9, 134. 512. 10, 458
ſi quam G. 3, 489. Æ. 1, 326. 6, 367. 11, 308
ſi quando E. 2, 23. G. 1, 259. 2, 128. 3, 98. 4, 228. 314. Æ. 3, 500. 8, 172. 10, 272. 803. 11, 653. 12, 749. 851
ſi quem G. 4, 6. 281. Æ. 1, 155. 6, 367. 7, 225. 226
ſi quibus 1, 582
ſi quicquam 4, 317. 8, 140. 11, 415
ſi quid E. 3, 52. 7, 10. 9, 32. Æ. 1, 607. 4, 317. 382. 5, 688. 7, 273. 9, 446. 11, 374. 12, 152
ſi qui E. 2, 9. 7, 44. G. 2, 49. 3, 453. 474. 563. Æ. 4, 319. 328. 684. 5, 410. 9, 210. 12, 56. 68. 157
ſi quiſquam 12, 761
ſi quod 4, 520
ſi quos E. 5, 10. G. 2, 265. Æ. 2, 420
Sirenum ſcopulos 5, 864
Siriiſque pyris G. 2, 88
Sirius, *aliter* canicula, *ſtella in ore majoris canis* G. 4, 425. Æ. 3, 141. 10, 273
ſis E. 5, 65. Æ. 1, 334. 12, 439
ſiſtam te tutum limine patrio 2, 620. facili tramite Æ. 6, 676
ſiſtat qui me in vallibus Hæmi G. 2, 489
ſiſte huc ſororem Æ. 4, 634. gradum 6, 465
ſiſtere ubi detur 3, 7. aquam fluviis 4, 489. contra 11, 873
ſiſtet claſſem in oris 3, 117. rem Romanam 6, 858
ſiſtimus monſtrum infelix ſacratâ arce 2, 245
ſiſtit cum grege ad aram 8, 85. in litore 10, 309. in ore clamantis, *jaculum* 10. 323. hic ſe Dea 11, 853. equos 12, 355
ſiſtro patrio vocat agmina 8, 696
ſiſtunt amnes G. 1, 479
ſit, *paſſim*
ſiti 2, 353. 3, 434. Æ. 4, 42
ſitiens rapiat Venerem G. 3, 137
ſitientes Afros E. 1, 75. Indos G. 4, 425
ſitim E. 5, 47. G. 3, 327
ſitis Æ. 3, 483
ſitit herba moriens E. 7, 57
ſitiunt herbæ G. 4, 402
ſitu 1, 72. Æ. 6, 462. 7, 440. 452
ſitus revocare 3, 451
ſive, *paſſim*
ſoboiem armenta ſortire G. 3, 71
ſoboles E. 4, 49. G. 3, 308. 4, 100. Æ. 4, 328
ſocer 6, 830. 7, 317. 12, 192.
ſoceriſque 11, 105
ſocereque 11, 440
ſoceros 2, 457. 10, 79
ſocia, *fœm. abl.* urbe 3, 372. *plur. neutr.* agmina 2, 371. arma rogantes 8, 120. arma ſequutum 11, 161
ſociam addit ſe E. 6, 20
ſociare cui me vellem vinclo jugali Æ. 4, 16. natam connubiis Latinis 7, 96. me natam nulli procorum fas erat 12, 27
ſocias, *verb.* urbe, domo nos 1, 605
ſocias, *adject.* rates 6, 36
ſociatus thalamo 9, 594
ſocii G. 1, 346. 2, 528. Æ. 1, 202. 2, 387. 3, 15. 71. 129. 240. 282, 290. 408. 454. 524. 532. 560. 617. 5, 100. 190. 778. 9, 54. 10, 299. 369. 444.

505. 738. 799. 841. 11, 272. 865
ſociis Æ. 1, 313. 557. 637. 2, 316. 429. 748. 3, 12. 234. 259. 7, 35. 9, 8. 818. 10, 258. 11, 2. 533, 884
ſociorum 3, 638. 8, 174
ſocios E. 8, 70. Æ. 1, 198. 221. 364. 394. 587. 2, 267. 339. 795. 3, 471. 4, 289. 375. 572. 601. 5, 43. 283. 746. 795. 860. 6, 184. 229. 890. 8, 56. 80. 491. 546. 9, 71. 150. 351. 758. 768. 780. 10, 241. 287. 293. 441. 831. 11, 12. 22. 200. 322. 521. 12, 38. 110
ſocium 6, 161. agmen 2, 613. infert ſe 4, 142. conſilius hunc cape 5, 712. ſeſe addiderat Æneæ 6, 170. me ſummis adjungere rebus 9, 199
ſociûm, *ſociorum* 5, 174. 9, 558. 10, 410
ſociuſque vocari 7, 264
ſ dalis 10, 386
ſol E. 2, 67. G. 1, 231. 439. 564. 2, 321. 3, 357. 4, 51. 401. 426. Æ. 1, 572. 3, 284. 508. 7, 100. 218. 8, 97. 12, 176
ſola, *ſubſt. plur.* pro *terram* G. 1, 80
ſola, *abl. adject. nom. ſing.* E. 10, 48. G. 1, 389. Æ. 1, 601. 3, 183. 365. 489. 660. 4, 32. 82. 423. 462. 467. 543. 5, 651. 7, 52. 8, 581. 9, 217. 11, 504. 821. ſalus 9, 257. hæc via fuit 10, 879. *abl.* ſub rupe E. 10, 14. *ſuma* ſidera adibam Æ. 4, 322. in acta, *litore* 5, 613. ſub nocte 6, 268. Diana 11, 582
ſola, *neutr. plur.* E. 8, 10. G. 1, 30. 3, 212
ſolabar hoc occaſum Trojæ Æ. 1, 243. curas 9, 489
ſolabere tamen concuſſa quercu G. 1, 159. hoc mortem Æ. 10, 829
ſolæ, *apes* G. 3, 153
ſolam 3, 467. Æ. 4, 421. 9, 412. 12, 810
ſolamen mali 3, 661. quidquid humandi eſt 10, 493. hoc erat 10, 859
ſolando lenire dolentem 4, 394
ſolans amorem G. 4, 464
ſolare inopem Æ. 9, 290
ſolata laborem cantu G. 1, 293
ſolatia E. 9, 18. Æ. 5, 367. 8, 514. 11, 62
ſolatur E. 6, 46. feſſos opibus Æ. 5, 41. quos dictis 5, 770. amorem muſa 10, 191. metum lüli 12, 110
ſolatus Æneam his vocibus 9, 708
ſole E. 2, 13. G. 1, 234. 288. 2, 512. 3, 132. 156. Æ. 1, 435. 3, 568. 4, 701. 5, 89. 6, 534. 7, 527. 720. 8, 23. 9, 461. 10, 807
ſolebam E. 1, 24
ſolebant 2, 30. Æ. 12, 768.
ſolebas E. 3, 26
ſolebat 6, 70. Æ. 2, 459. 7, 734
ſolem E. 6, 37. G. 1, 48. 399. 425. 440. 464. 2, 298. 373. 3, 439. 4, 28. Æ. 1, 147. 2, 475. 4, 470. 480. 6, 641. 12, 172
ſolemus E. 1, 21. G. 2, 186
ſolenne imperium Æ. 12, 193
ſolennem honorem 8, 102
ſolennes pompas G. 3, 22. Æ. 5, 53. aras 2, 202. dapes 3, 301
ſolennia vota E. 5, 74. dona Æ. 9, 626
ſolennia tumulo referunt ludis 5, 605. tumulo mittens 6, 380. hæc 8, 185
ſolent E. 1, 26. G. 3, 461
ſolers cuſtodia pecudum 4, 327
ſoles condere E. 9, 52. ex imbri proſpicere G. 1, 394. novos 2, 332. hyberni quid properant ſe tingere Oceano 2, 481. Æ. 1, 749. tres erramus pelago 3, 203
ſolet E. 10, 75. Æ. 2, 592. 6, 205
ſoli, *adject. dat.* mihi 10, 442. 12, 315. *plur.* E. 10, 32. Æ. 2, 366. 6, 610. 12, 661
ſoli hyberno G. 3, 302
ſolibus maturis 1, 66
ſolida, *neutr.* taurorum viſcera Æ. 6, 253. æra 9, 809
ſolidæque vires 2, 639
ſolidanda area cretâ G. 1, 179
ſolidi crateres auro Æ. 2, 765
ſolido de robore G. 2, 64. elephanto 3, 26. cornu 3, 88. de marmore Æ. 6, 69. adamante Æ. 6, 552. argento 9, 357. in ſolido puteum demitti G. 2, 231. in ſolido multos rurſos fortuna locavit Æ. 11, 427
ſolidum, in ſolidum cuneis via finditur altè G. 2, 79. nodis telum Æ. 11, 553
ſolio 1, 510. 6, 396. 7, 169. 210. 8, 178. 541. 10, 116. 11, 301
ſolis, *ſubſt.* G. 1, 92. 403. 2, 478. 3, 277. 336. Æ. 1, 746. 6, 255. 796. 7, 10. 130. 227. 8, 68. 195. 623. 12, 115. 164
ſolis, *adject.* ariſtis G. 1, 220. Sabæis 2, 117. in agris 3, 249. Mycenis Æ. 9, 139. montibus 11, 669
ſolita humo mandet 9, 214
ſolitæ, *genit.* virtutis 11, 415. *plur.* Danaûm naves 2, 462
ſolitum auxilium 9, 129. tibi 11, 383. præter ſolitum G. 1, 413
ſolitus, canto quæ ſolitus E. 2, 23. contendere, &c. Æ. 5, 370. terrere feras 9, 591
ſolitum 2, 849
ſollicitam timor urget 9, 86
ſollicitanda tellus G. 2, 418
ſollicitant remis freta 2, 503
ſollicitas ægram Æ. 10, 612
ſollicitat concubitus primos nota voluptas G. 3, 131. ea cura quietos Æ. 4, 380. quæ vos fortuna quietos 11, 254. ſpicula dextrâ 12, 404
ſollicito tibi 3, 389
ſollicitos Galli amores E. 10, 6
ſollicitum mare G. 4, 262
ſollicitus Rex monſtris Æ. 7, 81
ſolo, *ſubſt.* E. 6, 64. G. 2, 49. 263. 3, 117. Æ. 1, 486. 2, 174. 3, 27. 392. 4, 177. 5, 332. 6, 192. 469. 7, 250. 8, 45. 75. 10, 102. 180. 767. 11, 325. 485. 707. 12, 380. 547. 688. æqua ſolo fumantia culmina ponam 12, 569
ſolo, *adject.* in litore G. 4, 465. Volſcente Æ. 9, 439
ſolorum nemorum 11, 545
ſolos Atridas 9, 138
ſolſtitia G. 1, 100
ſolſtitium pecori defendite E. 7, 47
ſolvat eo me amantem Æ. 4, 479. cœlum in Tartara 12, 205
ſolve mares G. 3, 64. metus Æ. 1, 467. 5, 420. 9, 90

ſolvebat voto Æ. 11, 4
ſolvent formidine terras E. 4, 14. vota G. 1, 436
ſolvere colla equûm 2, 542. mentes carminibus Æ. 4, 487. fœdera furto 10, 91
ſolvêre crates favorum G. 4, 214. agmina terni diductis choris Æ. 5, 581. ſinus 5, 831
ſolves vota 3, 404
ſolves tauris juga arator E. 4, 41
ſolvi ex ordine funes Æ. 5, 773. poſſe præmia 9, 253
ſolviſti omnia Deiphobo 6, 510
ſolvit ſe Teucria luctu 2, 26. pudorem 4, 55. lumina cunctanti 5, 856. imis avulſam radicibus, *rupem* 8, 238. leto lumina ſenior 10, 418. vetuſtas, *ſaxum* 12, 686. illi membra formidine torpor 12, 867
ſolvite me pueri E. 6, 24. cordi metum Æ. 1, 566. vela citi 4, 574. crinales vittas 7, 403
ſolvitur in ſomnos 4, 530. *pupes* 10, 305
ſolùm, *adverb.* E. 5, 48
ſolum, *ſubſt.* 6, 35. G. 1, 64. 2, 204. 276. 356. 399. Æ. 1, 371. 3, 698. 4, 202. 6, 256. 7, 111. 9, 666. 10, 60. ſubtrahitur, *mare* 5, 199
ſolum, *adject.* E. 9, 44. Æ. 3, 636. 4, 324. 7, 389. 9, 200. 298. 438. 11, 220. 363. 434. 442. 12, 466
ſolvo te iſto corpore 4, 703. nec Rutulos 10, 111
ſolus E. 2, 4. 3, 83. 107. 5, 8. G. 4, 517. Æ. 1, 668. 4, 22. 5, 225. 370. 519. 542. 7, 776. 10, 442. 11, 23. 179. 12, 16
ſolutæ Iliades crinem de more 3, 65. 11, 34. ite vos, *naves* 9, 116
ſoluto ſomno vinoque Æ. 9, 189
ſolutis ritè exequiis, 7, 5
ſoluto riſu G. 2, 386
ſolutos maniplos 1, 400. crines Æ. 12, 870
ſolvunt corpora in Venerem G. 4, 199
ſolvuntur medii nexus, &c. 3, 424. ima latera, *juvencorum* 3, 523. viſcera per pellem integram G. 4, 202. frigore membra Æ. 1, 96. 12, 951
ſomni dulces G. 1, 342. molles 2, 370. Noctiſque Æ. 6, 390. die ſomnique, *dei & noctis* G. 1, 208
Somni ſunt geminæ portæ Æ. 6, 893
ſomnia E. 8, 108. Æ. 5, 840. 6, 283. 10, 642
ſomniferi, *plur.* cantus 7, 758
in ſomnis, *pro* in ſomniis 1, 357. 2, 270. 3, 151. 4, 353. 466. 557
ſomno E. 6, 14. 7, 45. G. 1, 78. 4, 114. Æ. 1, 474. 684. 2, 265. 302. 794. 4, 185. 527. 572. 6, 520. 702. 9, 189. 224. 236. 316
ſomnos G. 3, 435. 530. Æ. 2, 9. 4, 81. 244. 555. 560. 7, 88. 754
ſomnum E. 1, 56. Æ. 7, 458. per ſomnum 3, 633. 5, 636
ſomnus G. 4, 496. Æ. 3, 147. 5, 838. 8, 67. 10, 746. 12, 310
ſonabant longè ſale ſaxa 5, 866
ſonandum ore magno G. 3, 294
ſonans acerba 3, 149. ſaxoſum Hypanis 4, 370. turba Harpyiarum Æ. 3, 233. nec mortale, *loquens* 6, 50. rauca 9, 125. ad ora Turni pellis 12, 866
ſonant arbuſta E. 5, 64. ripæ G. 3, 555. ſaxa 4, 50. Æ. 12, 592. tela humeris 4, 149. totidem ora 4, 183. claſſica 7, 637. ſcuta 7, 722. currus 7, 686
ſonantem ſylvam G. 1, 76. Aſcanium, *fluvium* 3, 269. arcum Æ. 5, 521. turbam 6, 753. 12, 248. pharetram 9, 660. atavos & avorum nomina 12, 529
ſonantes lucos E. 10, 58. G. 4, 364. frænos 3, 184. ſcopulos Æ. 1, 204. 5, 169. auras 11, 863
ſonanti pelago 1, 250
ſonantia ſylvis Averna 3, 442. ſaxa 6, 551. ſylvis virgulta 6, 704. lauro virgulta 12, 522
ſonare compoſitis gradibus G. 3, 191. verbera Æ. 6, 557
ſonaret litus Hyla Hyla E. 6, 44
ſonat unda G. 2, 163. unguis 3, 88. immane fluctus 239. nec vox hominem Æ. 1, 332. icta ſecuribus ilex 6, 180. ſacro fonte, *Albanea ſylva* 7, 84. amnis 501. arcus lethifer 9, 63. fraxinus ferro bipenni 135. arcus ex humero 652. arcus ex humeris 774. hirundo 12, 477
ſonipes 4, 135. 11, 600. 638
ſonitu G. 1, 156. 327. Æ. 2, 466. 7, 499. 8, 525. 596. 9, 715. 10, 266. 11, 614
ſonitum armorum G. 1, 475. cœlo dedit 2, 306. plauſtri cervicis 3, 186. fecit 4, 333. flammæ dabit 4, 409. armis dedêre Æ. 2, 243. *ignis* accipiens 2, 308. dedêre, *Harpyiæ* 3, 238. det 3, 584. pedum 3, 648. vocis 3, 669. dedit tuba 5, 139. dat ſaxa 7, 567. metumque miſcebant operi 8, 431. agnovit 8, 531. increpuit tuba 9, 503. dant galeæ flictu 9, 667. dant cycni 11, 458. dedit haſta 11, 799. dat cornus 12, 267. ferunt ad litora venti 12, 455. dant amnes 12, 524
ſonitus tubarum G. 4, 72. Æ. 7, 628. fit G. 4, 79. 188. Æ. 2, 209. Curetum G. 4, 151. clareſcunt Æ. 2, 301. pedum 2, 732. dant 5, 435. Olympi 6, 586. nec memor 11, 802
ſonora diſcordia 2, 423
ſonoras tempeſtates 1, 57
ſonore 7, 462
ſonorem dant ſylvæ G. 3, 199
ſonoribus ſæva arma Æ. 9, 651
ſonoris fluminibus 12, 139
ſonora ære 12, 712
ſontem animam 10, 854
ſontes 6, 570
ſonuêre horrendum arma 9, 732. undæ 11, 562
ſonuerunt æthere nimbi 2, 113. omnia plauſu 5, 506
ſonum arma dedêre G. 3, 83
ſonus 4, 260. Æ. 2, 728. vocis 5, 649. fit 9, 752. urbis confuſæ 12, 619
Sophocleo carmina digna cothurno E. 8, 10

ſopitas aras Æ. 8, 542
ſopitos ignes 5, 743. 8, 410. ſenſus 10, 642
ſopitum ſomno 1, 684
ſopor E. 5, 46. G. 4, 190. Æ. 2, 253. 3, 173. 511. 8, 27. conſanguineus lethi, *frater* 6, 278
ſoporæ Noctis 6, 390
ſoporatam melle & frugibus offam 6, 420
ſoporatum vi Stygiâ 5, 855
ſoporem 4, 522. 8, 406
ſoporiferumque papaver 4, 486
Soractis arces 7, 697. cuſtos Apollo 11, 785
ſorbet in abruptum fluctus 3, 422
ſorbis acidis G. 3, 380
ſordent tibi munera noſtra E. 2, 44
ſordida rura 2, 28
ſordidus amictus, *Charontis* Æ. 6, 301
ſoror G. 4, 341. 354. Æ. 1, 51. 333. 4, 9. 47. 420. 424. 438. 673. 682. 7, 487. 503. 10, 419. 11. 823. 12, 222. 623. 632. 676. 871
ſoror & conjux 1, 51
ſororem 4, 8. 179. 476. 634. 677. 12, 138. 682. 918
ſorores G. 4, 351. Nymphas 2, 494. 4, 382. Tartareæ Æ. 7, 327
ſorori 4, 31. 456. 478. 6, 250
ſororis 4, 435. 8, 157
ſororum E. 6, 65. Æ. 1, 326. 330. 6, 572. 7, 324. 454. 10, 190. 11, 215
ſors E. 9, 5. rerum Æ. 10, 40. iſta 11, 165
ſorte 1, 443. 512. 2, 201. 555. 5, 132. 190. 6, 431. 761. 11, 110. 12, 54. 932
ſortem 5, 490. 6, 114. 332. 7, 254. 9, 268. 12, 243
ſortes 6, 72. 7, 269. Lyciæ 4, 346. 377
ſorti quibus cecidit cuſtodia ad portas G. 4, 165. excipiam criſtas Æ. 9, 271. pater æquus utrique eſt, 10, 450
ſortibus ductis ſtat urna 6, 22
ſortire quot annis ſobolem armento G. 3, 71
ſortiſque futuræ Æ. 10, 501
ſort ta periclum 9, 174
ſortiti corpora virûm delecta Æ. 2, 18. remos 3, 510. vires 3, 634. laborem 8, 445
ſortitus non pertulit ullos 3, 323
ſortitus fortunam oculis 11, 520
ſoſpite quo 8, 370. nato 11, 56
ſpadices G. 3, 82
ſpargam flores Æ. 6, 884. arma per agros 7, 551
ſpargat arenam pedibus E. 3, 87. Æ. 9, 629
ſparge marite nuces E. 8, 30. molam 8, 82. virgulta fimo pingui G. 2, 347
ſpargebat lumine terras Aurora prima Æ. 4, 584. 9, 459. 12, 113
ſpargens mella 4, 486. rore 6, 230. haſtilia denſat 11, 650
ſpargere voces in vulgum ambiguas Æ. 2, 98. corpus undas 4, 601. corpus lymphâ 4, 635. Vulcanum tectis 7, 77. ſomnos cantu 7, 754
ſpargeret humum herbis E. 9, 20
ſpargimus ferrum dextrâ Æ. 12, 51
ſpargit corpus aquâ 6, 636. ungula rores 12, 339
ſpargite humum foliis E. 5, 40. me in fluctus Æ. 3, 605
ſpargitur ſtupea flamma manu 8, 695. tellus lachrymis 11, 191
ſparſa, *nom. fœm.* arena G. 3, 234. Æ. 12, 106. per orbem, *gens* 1, 606. ſenectus temporibus 5, 416
ſparſas per æquor Cycladas 3, 126. manus 4, 665
ſparſerat latices 4, 512
ſparſêre per agros juvenem diſcerptum G. 4, 522
ſparſerit Eurus morantes, *apes* 4, 29
ſparſi rorabant ſanguine vepres Æ. 8, 645
ſparſit pellibus albo E. 2, 41
ſparſit labruſca racemis antrum E. 5, 7. coloribus alas Æ. 7, 191
ſparſo cerebro 5, 413. cruore 12, 308
ſparſos fraternâ cæde Penates 4, 21
ſparſuros ſanguine flammas Æ. 11, 82
ſparſus aquarum hauſtus G. 4, 229
Spartæ 3, 405
Spartam Æ. 2, 677. 10, 92
Spartanæ virginis 1, 320
ſparus 11, 682
ſpatia G. 1. 514. 3, 203. Æ. 5, 316. 325. 12, 129
ſpatiatur in arena G. 1, 389. ad aras Æ. 4, 62
ſpatiis G. 2, 541. 4, 147. Æ. 5, 584. 7, 381. 9, 275
ſpatio 5, 203. 321. 327. 10, 219
ſpatium E. 3, 105. Æ. 4, 433. 6, 634. 10, 400. 772. 12, 696. 907
ſpe E. 6, 18. Æ. 1, 356. 4, 235. 271. 6, 876. 11, 18. 49. 437. 491. 12, 325. 796
ſpecie famâve movetur 4, 170
ſpeciem hanc non tulit 2, 407
ſpecies, *nom. ſing.* auri 1, 208. *plur.* animorum G. 1, 420. multæ 2, 103. variæ 4, 406
ſpecimen tale dabit 2, 241. Solis, *ornamentum* Æ. 12, 164
ſpectabat G. 4, 367. campum Æ. 12, 136
ſpectabis acervum, &c. G. 1, 158
ſpectabit cædis acervos Æ. 10, 245
ſpectacula 6, 37. rerum G. 4, 3
ſpectans ſolis lumina Æ. 8, 68
ſpectant ſocios 11, 200
ſpectare G. 2, 437. Æ. 5, 655
ſpectat Ceres G. 1, 96. Juno Æ. 10, 760. interrita pugnas 11, 837
ſpectata, *nom. fœm.* juventus rebus 3, 151. *neutr. plur.* labore ſemina G. 1, 197
ſpectator adeſſet Æ. 10, 443
ſpectent Latini 12, 15
ſpectentur neve hæc noſtris ab annis 9, 235
ſpectes ſi ad vitulam E. 3, 48
ſpecubus G. 3. 376
ſpecula E. 8, 59. Æ. 3, 239. 10, 454
ſpeculamur obitus ſignorum G. 1, 257
ſpeculantur Æ. 1, 520. aquas G. 4, 166
ſpeculata locum arte novâ Æ. 7, 477
ſpeculator adiret caſtra 12, 349

ſpeculatur ab tumulo Aruntem Æ. 11, 833
ſpeculatus 5, 515. 10, 769. litora 10, 290
ſpeculis 4, 586. 7, 511. 11, 526. 877
ſpecus G. 4, 418. Æ. 7, 568. 8, 241. 258. 418. 9, 700
ſpelæa ferarum E. 10, 52
ſpelunca Æ. 3, 424. 5, 213. 6, 237. 8, 193
ſpeluncæ G. 2, 469. 3, 145. Æ. 8, 234
ſpeluncam 4, 124. 165. 8, 210. 224. 304
ſpeluncis G. 4, 364. Æ. 1, 64
ſpem E. 1, 15. G. 1, 224. 3, 73. 473. 4, 162. Æ. 1, 213. 222. 2, 676. 4, 55. 477. 6, 364. 9, 291. 10, 107. 371. 648. 11, 308. 411
ſperabant ſalutem rebus 12, 242
ſperanda hæc fuerunt 11, 275
ſperans 6, 526. 10, 385
ſperare G. 4, 325. Æ. 1, 455. 2, 354. 4, 419. 6, 376. 7, 126
ſperaret, nec quid ſperaret habebat E. 2, 2
ſperâſti Æ. 2, 658. 4, 305. 9, 561
ſperat, quo vada non ſperat 10, 291
ſperate laudem coloni G. 3, 288. deos memores fandi atque nefandi Æ. 1, 547. pugnam parati 9, 158
ſperavi, nec ſperavi abſcondere fugam 4, 338
ſperavimus iſta 10, 42
Sperchius G. 2, 487
ſperem contingere, &c. Æ. 5, 18
ſperemus, quid non ſperemus amantes? E. 8, 26
ſperent, nec ſperent te Tartara regem G. 1, 36
ſperet, non ſperet rumpi amores Æ. 4, 292
ſpernis, non me animo ſpernis E. 3, 74
ſperno, nec ſperno munera Æ. 7, 261
ſpero equidem, &c. 4, 382
ſpes, *ſing.* E. 1, 33. Æ. 1, 560. 2, 137. 162. 170. 281. 503. 805. 3, 543. 5, 83. 8, 80. 9, 131. 10, 121. 263. 12, 57. 168. *plur.* G. 3, 105. Æ. 3, 103. 4, 274. 5, 672. 8, 514. 10, 524. 627. 11, 309. 12, 35.
ſpicea meſſis G. 1, 314
ſpicula *pro* ſagittis, *aut* telis E. 10, 60. Æ. 5, 307. 7, 165. 186. 497. 625. 687. 9, 606. 10, 888. 11, 575. 606. 654. 676. 774. 12, 403. 408. 563
ſpicula, *de apibus* G. 4, 74. 237
ſpina 3, 87. Æ. 10, 383
ſpineta E. 2, 9
ſpinis 5, 39. Æ. 3, 594
ſpinos G. 4, 145
Spio 4, 338. Æ. 5, 826
ſpirabile hoc cœli lumen 3, 600
ſpiracula Ditis 7, 568
ſpiram G. 2, 154
ſpiramenta 1, 90. 4, 39. animæ Æ. 9, 580
ſpirans immane 5, 844
ſpirant auræ 7, 510
ſpirante Borea G. 2, 316
ſpirantem ignibus ipſum, *Cacum* Æ. 8, 304
ſpirantes naribus ignem tauri G. 2, 140. frigora Cauri 3, 356. naribus ignem, *equos* Æ. 7, 281. auras 9, 645
ſpirantia ſigna G. 3, 34. conſulit exta Æ. 4, 64. æra 6, 847
ſpirantibus fretis G. 1, 327. graviter hydris Æ. 7, 753
ſpirantis graviter thymbræ G. 4, 31
ſpirare zephyros ſecundos Æ. 4, 562
ſpirate ſecundi, *Dii* 3, 529
ſpiravêre divinum odorem comæ 1, 408
ſpiravit aura crinibus G. 4, 417
ſpiris Æ. 2, 217. 12, 848
ſpiritus E. 4, 54. G. 3, 506. 4, 300. Æ. 4, 336. 5, 648. 6, 726. Edoni Boreæ 12, 365
ſpiſſa, *nom. fœm.* viris corona 9, 509. *abl.* arena 5, 336
ſpiſſis noctis umbris 2, 621
ſpiſſo vimine G. 2, 241
ſpiſſus ager 2, 236
ſplendentibus labris Æ. 12, 417
ſplendeſcere vomer ſulco attritus G. 1, 46
ſplendit ſub lumine pontus Æ. 7, 9
ſplendida domus 1, 641
ſpolia 1, 490. 4, 93. 5, 393. 9, 457. 10, 504. 862. 11, 15. 193. 791
ſpoliant aras 5, 661. membra Æ. 12, 197
ſpoliata, *nom. fœm.* magiſtro, *navis* 5, 224. armis, *navis* 6, 353
ſpoliatum lumine corpus 12, 935
ſpoliaverat hoſtem 11, 80
ſpoliavit illum vitâ 6, 168
ſpoliis 1, 293. 2, 395. 564. 6, 855. 8, 202. 9, 242. 450. 10, 449. 775. 12, 947
ſpolio, *nomen*, ovat 10, 500
ſpolior funere felici 7, 599
ſpolierum 11, 782
ſpolium 12, 94
ſponda 1, 702
ſpondeat ſi Juppiter auctor 5, 18
ſpondeo digna tuis omnia cœptis 9, 296.
ſpondet fortuna ſalutem 2, 637
ſponſæ 2, 345
ſponte E. 4, 45. 8, 106. G. 2, 11. 47. 501. Æ. 4, 341. 361. 6, 82. 7, 204. 11, 828
ſpretæ, *genit.* formæ 1, 31. *plur.* Ciconum matres G. 4, 520
ſpretos pede reppulit amnes Oceani 4, 233
ſpreviſti comitem moriens Æ. 4, 678
ſpuit ore terram viator G. 4. 97
ſpumabant cærula fluctu cano Æ. 8, 672
ſpumabat ripis Amaſenus 11, 548
ſpumam 3, 567
ſpumant cautes 3, 534. freta 5, 141. vada 10, 208
ſpumante ſalo 2, 209. equo 12, 651
ſpumantem undam G. 4, 529. Æ. 9, 701. pateram 1, 743. aprum 4, 158. enſem cruore 4, 665. ſanguine Tybrim 6, 87. pontum 9, 103. equum 11, 770
ſpumanteſque rates 10, 300
ſpumanti ſanguine 9, 456
ſpumantia lacte pocula E. 5, 67. mella G. 4, 140. cymbia lacte Æ. 3, 66. frena 4, 135. 5, 817. lora 5, 124. ora equorum 12, 372
ſpumantibus undis 3, 268
ſpumantis apri 1, 328. equi 6, 881
ſpumare æquor 8, 689
ſpumas agit ore cruentas G. 3, 203.

3, 203. argenti 3, 449. ſalis Æ. 1, 39. torquent 3, 208. 4, 583
ſpumat plenis vindemia labris G. 2, 6
ſpumaverit ubere mulctra 3, 309
ſpumea, *nom. fœm.* unda Æ. 10, 212. *neutr. plur.* ſaxa 7, 589
ſpumeus Nereus 2, 419. amnis 2, 496. pontus 11, 626
ſpumis humeſcunt G. 3, 111. miſtum cruorem 3, 516. exuberat amnis Æ. 7, 465
ſpumoſa unda 6, 174
ſpumoſi amnes 12, 524
ſqualent abductis arva colonis G. 1, 508
ſqualentem barbam, *ſordidam* Æ. 2, 277. auro tunicam 10, 314. loricam auro & orichalco 12, 87
ſqualentes conchas G. 2, 348
ſqualentia terga lacerti 4, 13
ſqualentibus maculis auro 4, 91
ſqualore Æ. 6, 299
ſquama 9, 707
ſquamam 5, 88
ſquamea, *neutr. plur.* terga G. 3, 426. Æ. 2, 218
ſquameus anguis G. 2, 154
ſquamis 3, 545. 4, 93. Æ. 8, 436. 11, 488. 754. 751
ſquamoſus draco 4, 408
ſtabant 6, 313. 7, 275. 8, 641
ſtabat regno incolumis 2, 88. acuta ſilex 8, 233. pro templo 8, 653. in armis 9, 581. ratis, &c. 10, 674. *Æneas*, &c. 12, 398. hic haſta Æneæ 12, 772
ſtabili fatorum numine concordes Parcæ E. 4, 47. connubio jungam Æ. 1, 77. 4, 126
ſtabis de marmore tota E. 7, 32
ſtabit ſacer hircus ad aram G. 2, 395. iners humor 4, 25
ſtabula E. 6, 60. G. 3, 228. 302. Æ. 6, 179. 9, 388. 10, 723
ſtabulant Centauri in foribus 7, 286
ſtabulare una bellantes G. 3, 224
ſtabuli 4, 433. Æ. 7, 512
ſtabulis E. 3, 80. 6, 85. G. 1, 355. 484. 3, 275. 352. 407. 414. 557. 4, 14. 191. 330. Æ. 2, 499. 8, 207. 213. 9, 506
ſtabulo G. 3, 184
ſtabunt 3, 34. Æ. 10, 494
ſtagna G. 3, 329. 430. 4, 18. Æ. 1, 130. 6, 323. 330. 7, 150. 10, 765. 11, 458. 12, 477
ſtagnantem effuſo flumine nutum G. 4, 288
ſtagnantis Elori Æ. 3, 698
ſtagni 8, 88
ſtagnis G. 1, 384. 4, 493. Æ. 12, 139
ſtandi quæ finis 5, 384
ſtans 12, 564. hoſtia ad aram G. 3, 486. in puppi Æ. 3, 527. 8, 680. 10, 261. in prora 5, 775
ſtant E. 7, 53. 10, 16. G. 2, 273. 368. Æ. 2, 767. 3, 210. 4, 509. 6, 300. 652. 697. 779. 8, 592. 9, 229. 10, 121. 359. 837. 12, 663. ſolidæ ſuo robore vires 2, 639. litore puppes 3, 277. 6. 901. belli cauſæ 7, 553. mœſti 9, 471
ſtantem turrim in præcipiti 2, 460. ſummis pro turribus Idam 9, 576
ſtantes armatos 2, 485
ſtare loco neſcit, *equus* G. 3, 84. contra videt, *illam* Æ. 7, 374. Trojam 8, 390. procul campis meditantem prælia taurum 10, 455. pulvere cœlum 12, 408
ſtarem ſub ipſa acie 12, 812
ſtares Troja 2, 56. truncus in armis 11, 173
ſtaret mare ventis placidum E. 2, 26. equus Æ. 2, 113
ſtat in agmine G. 3, 348. fortuna domus 4, 209. lacrymam 4, 356. cura parentis in Aſcanio Æ. 1, 650. ferri acies 2, 333. renovare caſas 2, 750. ſonipes 4, 135. gratia facti apud memores 4, 539. gravis Entellus 5, 437. ductis ſortibus urna 6, 22. turris ad auras 6, 554. domus 8, 192. ſua cuique dies 10, 467. mole ſuâ 10, 771. mucro ad coſtas 11, 817. hac Jupiter 12, 565. conferre manum Æneæ 12, 678. pecus mutum metu 12, 718
ſtate viri Æ. 9, 376
ſtatio G. 4, 8. 421. Æ. 2, 23. 5, 128
ſtatione 8, 183. 222. 10, 297
ſtatis, quid ſtatis? 12, 425
ſtatuam, *verb.* tibi duos crateras E. 5, 68. juvencum ante aras Æ. 9, 627
ſtatuent tumulum 6, 380
ſtatuêre molem hanc immanis equi 2, 150. effigiem 2, 184
ſtatues quæ, *mœnia* 2, 295
ſtatui urbem 4, 655
ſtatuis ſubmittere, &c. G. 3, 73
ſtatuiſſe ſumma de re Æ. 11, 302
ſtatuit G. 1, 353. Æ. 8, 271. 12, 506.
ſtatuo urbem 1, 577
ſtatus quis fuerit Latio antiquo 7, 38
ſtatuunt crateras 1, 728. 7, 147
ſtella G. 1, 222. 336. Æ. 2, 694
ſtellantis cœli 7, 210
ſtellas G. 1, 365. Æ. 5, 42. 9, 21
ſtellatus iaſpide enſis 4, 261
ſtellio ignotus G. 4, 243
ſtellis 1, 137. 396. Æ. 3, 521. 4, 482. 6, 797. 11, 202
ſterilem arenam G. 1, 70. vaccam Æ. 6, 251
ſteriles, *plur. nom.* avenæ E. 5, 37. G. 1, 154. platani 2, 70. orni 2, 111. ſylvæ 2, 440. *acc.* agros 1, 84. Æ. 3, 141
ſterilis, *arbor* G. 2, 53
ſternacis equi Æ. 12, 364
ſternamur campis 11, 374
ſterne acies 7, 416. pronum ſolo 11, 485
ſternendus erat ter letho 8, 566
ſternentes agmina clara 10, 318
ſternere humum G. 3, 298. ferro Æ. 7, 692. cæde viros 10, 119. Oroden 10, 733. corpus 12, 97. morti adverſos 12, 464. quem Æolum 12, 545
ſterneret æquor aquis 8, 89. Camillum 11, 796
ſternet Pœnos 6, 858
ſternimur gremio telluris 3, 509
ſternit ductores, *cervorum* Æ. 1, 194.

1,194. agros Æ.2,306. à culmine Trojam 2, 603. Chorineum 9, 571. Antiphaten 9, 698. manu Meropem 9,702. humi moriens collapſos artus 9, 754. tres per varios caſus 10,352. humi Hebrum 10, 697
ſternitur 7, 533. 10, 781. 11, 87. 5,481. æquor aquis 5, 821. omne ſolum telis 9, 666. Arcadiæ proles 10,429. Acron 10, 730
ſternunt ſe ſomno G. 4, 432
ſternuntur corpora per vias Æ. 2, 364. Etruſci 10, 429
Steropeſque 8, 425
ſtet Marpeſia cautes 6, 471
ſteterant arces 3, 110. ad litora proræ 9, 122. ad litora puppes 10, 223. in corpore Grajûm quæ, *tela* 10, 334
ſteterat quibus hoc imperium, Dii 2, 352. oleaſter 12, 767
ſteterint claſſes 3, 403
ſteterit quæ, *arbor* G. 2, 270
ſteterunt comæ Æ. 2, 774. 3, 48
ſtetimus contra tela 11, 282
ſtetit campo legio G. 2, 280. res Ilia regno Æ. 1, 272. illa tremens, *haſta* 2,52. ſpes 2, 163. ante pedes Æneæ 5, 381. contra Alciden 5, 414. contra ora juvenci 5, 477. ut primùm juxta 6, 452. fixa dolore, *Jovis conjux* 7, 281. ut ſtetit 9, 389. vulnere ſanguis 12, 422. haſta cerebro 12, 537. obtutu tacito 12, 666. acer in armis Æneas 12, 938
Sthenelumque 12, 341
Stheneluſque 2, 261
Stimicon E. 5, 55
ſtimulant Æ. 4, 302
ſtimulat 4, 576
ſtimulis 7, 405. 11, 337, 452. 728
ſtimulos G. 3,210. Æ. 6,101. 9,718
ſtipant mella, *apes* G. 4, 164. 216. Æ. 1, 437
ſtipante catervâ 1, 501. 4, 136
ſtipat carinis argentum 3, 465
ſtipata *nom. fœm.* Tyriis, *ego Dido* 4, 544. cohors fratrum 10, 328. turba dum Æ. 11, 12
ſtipite 3, 43. 4, 444.
ſtipitibus 7, 524. 11, 894
ſtipitis 7, 507
ſtipulâ E. 3, 27. G. 1, 315. 3, 297
ſtipulæ 1, 289
ſtipulam 1, 85
ſtipulaſque 1, 321
ſtipulis 3, 99
ſtiriaque, *gutta* 3, 366
ſtirpe 1, 171. 2, 312. 479. 4, 322. Æ. 1, 630. 3, 64. 5, 297. 6, 864. 7, 99. 8, 130. 10, 543. 11, 394. 12, 208. 781
ſtirpem 4,622. 7,293. 579. 12, 770
ſtirpes G. 2, 24.
ſtirpibus 2, 53. 209. 367
ſtirpis 4,282. Æ. 3,326. 5,711. 8, 629. 12, 166
ſtivaque G. 1, 174
ſtomachoque Æ. 9, 699
ſtragem G. 3,247. 556. Æ. 6, 829. 12, 454
ſtrages 9, 526. 784
ſtragis 6, 504. 11, 384
ſtramine 11, 67
ſtrata poma jacent ſub arbore 7, 54. viarum 1, 426
ſtrati baccis agri G. 2, 183
ſtratis, *ſubſt.* Æ. 3, 176. 4,82. 392. 8, 415
ſtratis, *adject.* juvencis 3, 247. pellibus 7, 88. velleribus 7, 94. foliis 8, 366
ſtrato ſurgit 3, 513
ſtrato oſtro 1, 704
ſtratum ſilet æquor E. 9, 57
ſtratus dextrâ Cydon Æ. 10, 326
ſtraverat quem vulnere Turnus 12, 944
ſtravêre cæſi juvenci terram 8, 719
ſtraverunt æquora venti 5, 763
ſtravi primam aciem 8,562
ſtravit pavor mortalia corda G. 1, 331. Rutulos quæ, *moles* Æ. 9, 517. Latinos 10, 311
ſtreperet clypeis 10, 568
ſtrepit murmure campus 6,709. tinnitu galea 9, 808
ſtrepitant corvi G. 1,414
ſtrepitu Æ. 8, 305
ſtrepitum G. 2,492. Æ. 1.426. 6, 559
ſtrepitus G. 3, 79. Æ. 1, 729. 6, 865. 9, 394
ſtrepuerunt cornua cantu rauco Æ. 8, 2
ſtricta ferri acies 2, 334
ſtrictam aciem 6, 291
ſtrictis mucronibus 2, 449. 12, 663. enſibus 7, 526. 12, 288
ſtricto ferro 4, 580. 10, 715. enſe 12, 175
ſtrictum enſem 10, 577. mucronem 10, 651
ſtricturæ Chalybum ſtridunt cavernis 8, 421
ſtridebat cardo foribus ahenis 1, 453
ſtridens Aquilone procella 1, 106. *fama* 4, 185. horrendum bellua Lernæ 6, 288. haſta 9,419. 12, 926. ſagitta 9,632. 12, 319. falarica 9, 705. telum 12, 859
ſtridentque haſtilibus auræ 12, 692
ſtridente nervo 5, 502. ſagittâ 7, 531
ſtridentem fundam 9, 586. haſtam 10, 645. 776
ſtridentes, *nom.* panduntur portæ 6,573. *acc.* alas anguibus 7, 561
ſtridenti ſtipulâ E. 3, 27
ſtridentia plauſtra G. 3, 536. æra 4, 172. Æ. 8,450. pennis animalia G. 4, 310
ſtridentibus alis Æ. 1, 401. noſtris 4, 143
ſtridere apes G. 4, 556
ſtridet mare 4, 262. vulnus Æ. 4, 689
ſtridor rudentum 1, 91. it 4, 443. ferri 6, 558
ſtridore G. 1, 408. Æ. 3,65
ſtridorem 11, 863. 12, 869
ſtridoribus G. 2, 162. Æ. 12, 590
ſtridula cornus 12, 267
ſtridunt ſylvæ 2, 418. cavernis ſtricturæ Chalybum 8, 420
ſtringat palmula cautes 5, 163
ſtringe comas, tum brachia tonde G. 2, 368
ſtringentem ripas, *Tiberim* 8, 63
ſtringentia corpus, *tela* 10,331
ſtringere glandes G. 1, 305. remos Æ. 1, 556
ſtringeret hordea culmo G. 1, 317. enſes Æ. 10, 568
ſtringunt frondes E. 9, 61. gladios manibus Æ. 12, 278

ſtrinxerat hunc haſta Themillæ Æ. 9, 577
ſtrinxit animum patriæ pietatis imago 9, 294. de corpore Turni haſta 10, 478
Strophades ſtant inſulæ, &c. 3, 210
Strophadum litora 3, 209
ſtruat, quid ſtruat his cœptis 8, 15
ſtructa, *neutr. plur.* templa 3, 84. mœnia 5, 811
ſtruere penum 1, 708. aciem 9, 42
ſtrueremque ſuis altaria donis 5, 54
ſtrueret, hoc ipſum ut ſtrueret 2, 60
ſtruis, quid ſtruis? 4, 271. 12, 796
ſtruit, quid ſtruit? 4, 235
ſtruxere pyram 6, 215. pyras 11, 204
ſtruxi manibus, *hunc rogum* 4, 680
Strymoniæ grues G. 1, 120. Æ. 10, 265
Strymoniam gruem 11, 580
Strymonio, *nom. propr. viri* 10, 414
Strymonis deſerti undam G. 4, 508
ſtudia 4, 5. Æ. 2, 39
ſtudiis otî florentem G. 4, 564. belli Æ. 1, 18. faventem conſonat nemus 5, 148. inſtigant ſequentum 5, 228. conſurgunt Teucri 5, 450
ſtudio G. 3, 318. inani E. 2, 5. lavandi G. 1, 387. viſendi Æ. 2, 63. fugæ 4, 400. anili 4, 641. recolens luſtrabat 6, 681. effuſæ matres 12, 131
ſtudiorum atque immemor herbæ, *equus* G. 3, 498
ſtudium quibus, *eſt*, arva tueri 1, 21. vitulos tueri 2, 195. ad bella magis 3, 179. hic amor, hoc ſtudium Æ. 11, 739. ad ſtudium atque uſum agreſtem G. 3, 163
ſtultus E. 1, 21. 2, 39
ſtupa Æ. 5, 682
ſtupea, *nom. fœm.* flamma 8, 694. *neutr. plur.* verbera fundæ G. 1, 309. vincula Æ. 2, 236
ſtupeant luceſcere ſolum novum terræ E. 6, 38
ſtupefacta corda Æ. 5, 643
ſtupefactæ carmine lynces E. 8, 3
ſtupefactus G. 4, 365. Æ. 7, 119
ſtupet G. 2, 508. Æ. 1, 499. 2, 31. 307. 5, 406. 7, 381. 10, 249. 446
ſtupor urget oculos G. 3, 523
ſtupuêre leti Tartara 4, 481
Stygia, *abl.* cymba 4, 506. vi Æ. 5, 855. unda 6, 285. 12, 91. carina 6, 391
Stygiamque paludem 6, 323. 369
Stygias aquas 6, 374. undas 7, 773
Stygii, *genit.* flumina fratris 9, 104. 10, 113. caput implacabile fontis 12, 816. *plur. nom.* lacus 8, 296
Stygiis tenebris G. 3, 551. undis Æ. 3, 2. 15. alis 7, 476
Stygio Jovi 4. 631. Orco 4, 699. Regi 6, 252
Stygios lacus 6, 134. lucos 6, 154
Styx G. 1, 241. 4, 480. Æ. 6, 439
ſua, ſuæ, ſuam, ſuarum, ſuas, ſui, ſuis, ſuo, ſuorum, ſuos, ſuus, ſuum, *paſſim*
ſuada, maleſuada fames Æ. 6, 276
ſuadebat inire ſomnum E. 1, 56
ſuadebo incendere odores G. 4, 264
ſuadent ſidera cadentia ſomnos Æ. 2, 9. 4, 81
ſuadet imago excedere patriâ 1, 361. fames 6, 240. 10, 724. laceſſere bella 11, 254
ſuaſerunt Divi petere Italiam 3, 363
ſuaſi ſuccurrere fratri Juturnam 12, 814
ſuaſit tibi hæc litora Delius 3, 161. metus hos arma ſequi 10, 10. natura loci demittere equos 10, 367
ſuave rubens Hyacinthus E. 3, 93. rubenti murice 4, 43
ſuaves odores E. 2, 55
ſuavibus herbis 2, 49. G. 4, 209
ſub tegmine E. 1, 1. ſub rupe 1, 57. ſub vomere exercere ſolum G. 2, 356. alio ſub ſole 2, 512. ſub dio 3, 435. ſub pectore vivit vulnus Æ. 4, 67. ſub nocte 4, 527. ſub ipſo volat Diores, *juxta hunc ipſum* Æ. 5, 323
ſub lucem G. 1, 446. ſub obſcurum noctis 1, 479. ſub noctem Æ. 1, 666. ſub auras 3, 576. ſub Tartara mittit 4, 243. ſub undas 8, 538
ſubactis ſcrobibus G. 2, 50. Rutulis Æ. 1, 270
ſubactis inſidiis 12, 494
ſubdideratque rotas 12, 675
ſubdit in ſinum ad præcordia anguem 5, 347
ſubdita flamma medullis G. 3, 271
ſubducere ſe colles incipiunt E. 6, 7. claſſem Æ. 1, 555. pugnæ hunc 10, 50. Æneam manibus Graiûm 10, 81. pugnæ Turnum 10, 615
ſubducite naves 1, 577
ſubducitur lac agnis E. 3, 6
ſubductâ undâ Æ. 3, 565
ſubductæ litore puppes 3, 135
ſubduxerat enſem capiti 6, 524
ſubeamus Sithonias nives Æ. 10, 66
ſubeant herbæ G. 1, 180
ſubeat fuga ſubſidio Æ. 12, 733
ſubegit, *coëgit* 5, 794. 7, 214. 8, 112. 10, 65
ſubere 7, 742. 10, 554
ſuberunt veſtigia fraudis E. 4, 31
ſubeſt ſolo natura G. 2, 49. cui lingua palato 4, 388
ſubeunt morbi & ſenectus 3, 67. alii Æ. 2, 467. triviæ lucos 6, 13. luco 8, 125. equites 12, 408
ſubeuntem auxilio 2, 216. portæ 9, 570
ſubibant muro 7, 161. 9, 371. ad tecta 8, 359
ſubibat necdum nox orbem medium 3, 512. ſcopulos 5, 864. tecta regia 7, 668
ſubibit halitus G. 2, 349. cui Æ. 6, 813
ſubibo humeris 2, 708
ſubjecit pedibus fatum G. 2, 492. caudam utero Æ. 11, 813. cui rubor ignem 12, 66
ſubjecta, *nom. fœm.* gens ſeptem trioni G. 3, 381. ad ſummum tecti flamma 4, 385. *neutr. plur.* colla Æ. 2, 721
ſubjectam facem 6, 223
ſubjectat arenam altè G. 3, 241

ſubjectis flammis Æ. 2, 37. ignibus 11, 186
ſubjectis parcere 6, 853
ſubîêre currum dominæ leones 3, 112. pars feretro 6, 222
ſubigat adſumere, &c. 3, 257
ſubigebant arva coloni G. 1, 125
ſubigit lembum remigiis 1, 202. ratem conto Æ. 6, 302. amantes inter ſe decernere G. 3, 218. fateri Æ. 6, 567
ſubigunt in cote ſecures 7, 627
ſubjicio pauca furenti 3, 214
ſubjicit ſe alnus E. 10, 74
ſubjiciunt fragmenta G. 4, 304. pedibus lapſus rotarum Æ. 2, 236. verubus prunas 5, 103. adorea liba epulis 7, 110. corpora ſaltu in equos 12, 288
ſubiiſſe humeris parentem 4, 599
ſubiit genitoris imago 2, 560. *menti*, Creüſa deſerta 2, 562. palmæ 5, 346. Alcides limina 8, 363. mucronem Æneæ 10, 798. mentem patriæ pietatis imago 10, 824
ſubimus tecta 3, 83. portu 3, 292
ſubire operto telluris 6, 140
ſubirent litore 7, 22. illud cervice vix bis ſex, *viri ſaxum* 12, 899
ſubiſſet ea cura victorem 9, 757
ſubit aſpera ſylva G. 1, 152. huc Æneas Æ. 1, 175. oſtia pleno velo 1, 404. illa, *machina* 2, 240. ira ulciſci patriam 2, 575. pone conjux 2, 725. gubernaclo rector 5, 176. Sergeſtus ſpatio iniquo 5, 203. oſtia plenis velis 5, 281. Helymus 5, 339. ipſe Fadumque Hebeſumque 9, 344. huic Alcanor 10, 338. quæ nunc, *ſpes* 10, 371. ille aſtu 10, 522. haſta per oras clypei 10, 588. obvius haſtâ 10, 877. dum alter 11, 672. Aruns 11, 763. ipſa, *Juturna* 12, 471
ſubita, *nom. fœm.* dementia G. 4, 488. vox Æ. 7, 95. *abl.* formidine 3, 259. 5, 290. vulcedine 11, 538. morte Æ. 11, 796. ſpe 12, 325. clade 12, 536
ſubitæ, *plur.* cruſtæ G. 3, 360. Harpyiæ Æ. 3, 225
ſubitam rabiem 7, 479. nubem 9, 33
ſubitis umbris 4, 571
ſubitò, *adverb.* G. 2, 268. 4, 407. 499. Æ. 1, 92 5, 213. 522. 723. 790. 6, 47. 548. 7, 694. 8, 554. 637. 9, 541. 10, 293. 407. 11, 551. 12, 421. 862. cum ſubitò 1, 513. 539. ſubitò cum 2, 731. 3, 137. 590. 12, 249
ſubito, *adj.* fragore 2, 692. furore 4, 697. viſu 6, 710. 8, 109. tumultu noctis 9, 397. clamore 11, 609. dolore 12, 599
ſubitum monſtrum G. 4, 554. Æ. 2, 680. 8, 81. examen 7, 67. inceptum 12, 566
ſubitus præterit, &c. 5, 170. tremor 7, 446. calor 9, 475. ignis 12, 576
ſubjuncta roſtro leones, *navis* 10, 157
ſubjungere curru tigres E. 5, 29. gentem Æ. 8, 502
ſublapſa, *nom. fœm.* retrò ſublapſa referri ſpes Danaûm 2, 169. lues 7, 364. vetuſtas 12, 686. *neutr. plur.* retrò referri omnia G 1, 200
ſublata, *voc. fœm.* rebus ſecundis mens hominum Æ. 10, 502. *abl.* dextra 5, 642. *neutr. plur.* reponi pocula 8, 175
ſublatis dolis 12, 26
ſublato pectore 2, 474
ſublatum me inter Trojæ labores, *ſuſceptum & educatum* 9, 203. enſem 6, 749. 12, 729
ſublatus ad æthera clamor 2, 338
ſublegi tacitus carmina, E. 9, 21
ſublevat ipſum terra Æ. 10, 831
ſubligat enſem humeris 8, 459. clypeum ſiniſtræ 11, 11
ſublime, *nom. pro adverb.* ferent ad ſydera nomen E. 9, 29. expulſam G. 1, 320. elati 3, 108. volans Æ. 10, 664
ſublime, *adject.* centum columnis tectum 7, 170
ſublimem feres ad ſydera Æ. 1, 263. portant 4, 240. gloria tollit 10, 144. in ſtramine ponunt juvenem 11, 67. in nube columbam 11, 722
ſublimes animas 6, 720. in equis 7, 285. olli 12, 788
ſublimi vertice 9, 682
ſublimibus armis 11, 602. portis 12, 133
ſublimis G. 1, 242. 405. Æ. 1, 419. 6, 357
ſublucet purpura nigræ violæ G. 4, 275
ſubluſtri noctis in umbra Æ. 9, 373
ſubmergere ipſos ponto 1, 44
ſubmerſas puppes 1, 73
ſubmerſum 1, 389. 5, 125
ſubmiſſa, *voce* 10, 611
ſubmiſſi petimus terram 3, 93
ſubmiſſo vultu 12, 807
ſubmitte furorem 12, 832
ſubmittere in ſpem gentis, *equos ſeponere* G. 3, 73. habendo pecori, *vitulos ſeponere* 3, 159. animos amori Æ. 4, 414
ſubmittite tauros E. 1, 46
ſubmota receſſu ſpelunca Æ. 8, 193
ſubmovet Oceano, &c. 7, 226
ſubnecte cervici circlos G. 3, 167
ſubnectens cingula mammæ Æ. 1, 496
ſubnectit fibula veſtem 4, 139. fibula gemma, *pharetram* 5, 313. circulos auro, *crines* 10, 138
ſubnixa, *nom. fœm.* alte ſolio, *Dido* 1, 510. muro Petilia, *urbs* 3, 402
ſubnixus crinem 4. 227
ſubremigat undis 10, 227
ſubridens olli 1, 258. 9, 740. 12, 829. ad quem 10, 742
ſubrigit aures 4, 183
ſubſedit Aceſtes gæleâ 5, 498. adulter devictâ Aſiâ 11, 268
ſubſidens poplite 12, 492
ſubſident Teucri 12, 836
ſubſidio Trojæ ibant 10, 214
ſubeat fuga 12, 733
ſubſidunt undæ 5, 820
ſubſiſte pedes ad muros 11, 506
ſubſiſtere clypeo 9, 806

ſubſiſtit adductis habenis Æ. 12, 622
ſubſtiterat uterque, &c. 11, 609
ſubſtitit 2,243. 739. 10,711. 11,95. 12,491. undâ tacitâ, *Tybris* 8, 87
ſubtemine auri veſtes picturatas 3,483
ſubter G. 3,298. Æ. 3,695. 4, 182. 8, 366. 418. 9, 514
ſubterlabentia flumina muros G. 2, 157
ſubterlabere fluctus E. 10, 4
ſubtexere fumo cœlum Æ. 3, 582
ſubtrahe ne te aſpectu noſtro 6, 465. ne te amplexu noſtro 5, 698
ſubtrahiturque ſolum 5, 199
ſubvecta nox 5, 721
ſubvectant ſaxa ſudeſque 11, 474
ſubvectare humeris ſaxa 11, 131
ſubvectat corpora cymbâ 6, 303
ſubvectus ſuperes amnem 8, 58
ſubvehitur ad arces 11, 478
ſubvenit nihil Apollo 12, 406
ſubvolvere manibus ſaxa 1, 428
ſuburget proram ad ſaxa 5, 202
ſuccedam caſtris 8, 507
ſuccedat pugnæ 11, 826
ſuccede penatibus noſtris 8, 123
ſuccedere matrum cura incipit G. 3,138. tecto aſſuetus coluber 3,418. umbræ 3,464. cœlo 4, 227. curru ſueti quadrupedes Æ. 3, 541. terris 7,214. dextræ hoſtili pro me 10, 847. terræ tumulo 11, 103. tectis 11, 146. partem voti mente 11, 794
ſuccedet fama 12, 235
ſuccedit fluvio lætus 7, 36. pugnæ 10, 690
ſuccedite tectis noſtris, ô Juvenes 1, 631
ſuccedoque oneri 2, 723
ſuccedunt tecto 2, 478. bello 8, 607. illi ſervantque vices 9, 222. ipſi in certamina 9, 663. matres 11, 481
ſuccenſus amore laudis Aſcanius 7,496
ſucceſſimus antro E. 5, 19
ſucceſſit ſedibus hoſpes Æ. 4, 10. imo tumulo 5,93. ſtabulis 7, 501. amor habendi 8, 327
ſucceſſu exultans 2, 386. acrior ipſo 5, 210. equorum lætus 12, 616
ſucceſſum Dea negat 12, 914
ſucceſſus hos alit 5, 231
ſuccidimus in mediis conatibus ægri 12, 911
ſucciditur Ceres medio æſtu G. 1, 297
ſuccincta, *nom. fœm.* pallâ 6, 555. nimbo 10, 634
ſuccinctam monſtris latrantibus, *Scyllam* E. 6, 75. pharetrâ Æ. 1. 327
ſuccinctus trabeâ 7,188. amictu 12, 401
ſucciſo poplite 9, 762. 10, 700
ſucciſus flos aratro 9, 435
ſuccos G. 2, 59. 126. Æ. 12, 419
ſuccumbere culpæ 4, 19
ſuccurre relictæ 9, 290. noſtro labori 9, 404
ſuccurrere G. 1, 500. Æ. 1, 634. 2, 451. 10, 439. 511. 12, 813
ſuccurrit pulchrum mori in armis 2, 317
ſuccurrite rebus feſſis 11, 334
ſuccurritis urbi 2, 352
ſuccus ſubducitur pecori E. 3, 6. veniet in herbas G. 1, 90
Sucronem, Rutulum Æ. 12, 505
ſudabit, *equus* G. 3, 203
ſudabunt quercus mella E. 4, 30
ſudant humore lacunæ G. 1, 117. æra 1, 480
ſudantia ligno odorato balſama 2, 118
ſudavit ſanguine litus Æ. 2, 582
ſudent electra myricæ corticibus E. 8, 54
ſudes G. 2, 25. 359. Æ. 5, 208. 11, 473
ſudibus 7, 524. 11, 894
ſudor G. 3,444. 591. Æ. 2, 174. 3, 175. 5,200. immundus G. 3, 564
ſudore Æ. 9, 458. 12, 338
ſudum ver G. 4, 77. per ſudum Æ. 8, 529
ſues G. 1,401. 2,72. 520. 3, 497. Æ. 5,97. 7,17. 11,198
ſueti ſuccedere curru quadrupedes Æ. 3, 541
ſuetus 5, 402. his ego, *armis* 5, 414
ſuffecit id diu 12, 737
ſuffecti ſanguine 2, 210
ſufferre 2, 492
ſuffice prolem aliam ex alia generando G. 3, 65
ſufficiet vites 2, 191
ſufficimus, nec ſufficimus obniti contra Æ. 5, 22
ſufficit humorem tellus G. 2, 424. animos vireſque Danais Æ. 2, 618. nec umbo ictibus 9, 810
ſufficiunt paſtoribus umbram G. 2, 436. ipſæ regem, *apes* 4, 202. nec jam Æ. 9, 515. non corpore vires 12, 912
ſuffire thymo G. 4, 241
ſuffoſſo revolutus equo Æ. 11, 671
ſuffuderit ore ruborem G. 1, 430
ſuffuſa oculos lachrymis Æ. 1, 232
ſuggere tela mihi 10, 333
ſuggeritur flamma coſtis aheni 7, 463
ſuis, *ſubſt. genit.* Æ. 12, 170
ſulcant vada carinæ 5, 158
ſulcat maria carinâ 10, 197
ſulci G. 1, 216
ſulcis E. 5, 36. G. 1, 134. 223. 2, 24
ſulco 1, 46. 68. 2, 289. Æ. 1, 429. 6, 842
ſulcos E. 4, 33. G. 1, 113. 2, 518. 3, 136. Æ. 5, 142
ſulcum G. 2, 61. Æ. 10, 296
ſulcus 2, 697
ſulfura G. 3, 449
ſulfure Æ. 2, 698
ſulfureâ aquâ 7, 517
Sulmone 10, 517
Sulmonis 9, 412
ſum, ſumus, ſunt, ſunto, *paſſim.*
ſumat quæ prima exordia 4, 284
ſume pedum E. 5, 88
ſumere formas rerum 6, 36. pœnas Æ. 2, 576. 6, 501. Thyrſos 7, 390
ſumit pœnas inimico à ſanguine 11, 720. pœnam ex ſanguine 12, 949
ſumite pœnas 1, 103
ſumma, *nom. ſing.* arena G. 3, 493. res Æ. 2, 322. hæc eſt 4, 237. cui rerum poteſtas 10, 100. hæc belli 12,572

ſumma, *abl.* in aqua G. 1, 369. arena 3, 195. unda 4, 352. Æ. 1, 131. 6, 357. arbore G. 4, 557. arce Æ. 2, 41. 4, 410. 6, 519. 7, 70. 9, 85. urbe 7, 171. ab aure 9, 417. opum vi 9, 532. 12, 552. de re 11, 302. ab haſta 11, 747
ſumma, *neutr. plur. nom.* culmina E. 1, 83. tabulata Æ. 2, 463. tegmina 10, 476. *acc.* papavera E. 2, 47. flagella G. 2, 300. Lycæi 3, 314. 4, 539. flumina 4, 55. faſtigia rerum Æ. 1, 346. delubra 2, 225. culmina tecti 2, 695. faſtigia 2, 758. ſcopuli 5, 180. per æquora 5, 819. cacumina 6, 678. gramina 7, 808. tempora 12, 174. oſcula 12, 434
ſummæ, *genit.* arcis 2, 166. 9, 151. Idæ 2, 801. *plur.* ſylvæ G. 3, 199
ſummam belli Æ. 10, 70
ſummas arenas G. 2, 232. plantas 2, 300. ulmos 2, 361. herbas 3, 465. undas Æ. 1, 151. arces 2, 615. 11, 477. 12, 654. 698. ſetas 6, 245. criſtas 12, 493
ſumme pater 5, 533. Deûm 11, 785
ſummi patris 1, 669. tecti 2, 302. 4, 186. 8, 25. culminis 2, 458. Olympi 7, 558. thoracis 12, 381
ſummis rupibus G. 2, 187. cornibus 3, 370. tectis Æ. 2, 460. montibus 2, 626. 10, 766. 11, 837. viribus 5, 226. 9, 531. 744. rebus 9, 199. de rebus regni 9, 227. turribus 9, 575. ripis 11, 547
ſummo culmine G. 1, 403. Æ. 7, 512. pulvere G. 3, 171. fluctu Æ. 1, 110. mari 1, 114. æthere 1, 227. 12, 853. Jove 1, 384. 6, 123. ore 1, 741. umbone 2, 547. vertice 2, 682. 4, 168. quo, *tumulo* 3, 22. monte 3, 655. certamine 5, 197. 11, 891. pectore 5, 558. in ſummo 8, 652. de gurgite 9, 23. in vertice montis 11, 526. Olympo 11, 726. ex tumulo, *colle* 12, 134. Taburno 12, 715
ſummos montes 12, 113
ſummotis nubibus E. 6, 38
ſummotos arcet alios Æ. 6, 316
ſummum cacumen G. 2, 28. aëra 2, 123. ulceris os 3, 453. ad ſummum tecti 4, 385. apicem Æ. 7, 64. 12, 492. corpus 12, 376
ſumpſi arma 12, 31
ſumpſiſſe pœnas 2, 585
ſumptis pharetris G. 2, 125. armis Æ. 2, 518. 676
ſumant ora corticibus G. 2, 387
ſupellex 1, 165
ſuper, ſuper tibi erunt E. 6, 6. ſuper unus erat Æ. 2, 567. ſi qua ſuper fortuna laborum eſt 7, 559. neque fuga jam ſuper ulla pericli eſt 8, 251
ſupera, *verb.* ſupplicibus donis dominum potentem 3, 439. ſupplicibus donis iramque minaſque 8, 61
ſupera, *nomen*, convexa 6, 241. 10, 251. alta 6, 787. ardua 7, 562
ſuperabat Aceſtes ſolus 5, 519
ſuperabit terra ſcrobibus G. 2, 235
ſuperaddita vitis torno E. 3, 38
ſuperaddite tumulo carmen 5, 42
ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt Æ. 5, 710
ſuperans animis victor 5, 473. jugo, &c. 11, 514
ſuperant fœtus G. 1, 189. montes 3, 270. limen 3, 317. capite Æ. 2, 219. qui amiſſis navibus 5, 713. flexus longos 8, 95. foſſas 9, 314. fata 12, 676
ſuperante ſalo 1, 541. Vulcano 2, 311. forma 8, 208
ſuperare Phœbum canendo E. 5, 9. ſaltu viam G. 3, 141. fontem Timavi Æ. 1, 248. labores tantos 3, 368. locum priorem 5, 155. morantem Gyam 5, 184
ſuperas, *verb.* ſaxa Timavi E. 8, 6
ſuperas, *nomen*, auras G. 4, 486. Æ. 6, 128. 7, 768
ſuperaſtitit arce 6, 17
ſuperat oleaſter G. 2, 314. tener omnibus humor 2, 331. gregibus juventus 3, 63. pars altera curæ 3, 286. Sichæum clam ferro incautum Æ. 1, 354. ſuperatne & veſcitur aurâ 3, 339. fortuna 5, 22. quo non mihi ſuperat charior alter 12, 639. quid jam miſeræ mihi 12, 873
ſuperate hoc jugum 6, 676
ſuperavimus urbi captæ 2, 643. caſus omnes 11, 244
ſuperba, *fœm. abl.* voce 7, 544. *neutr. plur.* faſtidia E. 2, 15. juſſa Æ. 10, 445. 12, 877
ſuperbam animam Bruti 6, 817
ſuperbas gentes 1, 527. ſedes 2, 785. vires 11, 539
ſuperbi, *genit.* victoris G. 3, 226. *plur.* auro ſpoliiſque poſtes Æ. 2, 504. opibus 5, 268
ſuperbia 1, 533
ſuperbis foribus G. 2, 461. Æ. 8, 196. aulæis 1, 701. ratibus 4, 540. tectis 7, 12. poſtibus 8, 721. verbis 9, 634. animis 11, 715. dominis 12, 236
ſuperbo oſtro 1, 643. conjugio 3, 475. bello 8, 118. imperio 8, 481. rege 11, 15
ſuperbos greſſus G. 3, 117. amantes 3, 217. debellare Æ. 6, 853. Laurentes 8, 613. fratres 9, 695
ſuperbum bello 1, 25. terris regnatorem Aſiæ 2, 556. Ilium 3, 2. juvenem 3, 326. hoſtem 4, 424. Tybur 6, 630. belli inſigne 8, 683. Rhamnetem 9, 324. te Turne 10, 514. genus 11, 340
ſuperbus victor 5, 473. nece ſpoliiſque 8, 202. ſaltu emicat in currum 12, 326
ſupercilio G. 1, 108
ſupercilium E. 8, 34
ſupereminet omnes Deas gradiens Æ. 1, 505. omnes viros victor 6, 856. undas humero 10, 765
ſuperent, *vincant* 5, 195
ſuperes amnem 8, 58
ſupereſſe G. 3, 127. Æ. 5, 616. 8, 399. 9, 212. 10, 47
ſupereſt G. 2, 346. 4, 51. Æ. 5, 225. 691. 798. 9, 157. 11, 15
ſuperet modo Mantua nobis E. 9, 27. ſuperetne Creüſa Æ. 2, 597
ſuperi Olympi 2, 779
ſuperi, *Divi*, 6, 871. 8, 572. Æ. 10, 34.

Æ. 10, 34. 11, 20
ſuperjacit ſcopulos undam 11, 625
ſuperimminet enſe ſequens 12, 306
ſuperintonat ingens clypeum 9, 709
ſuperis, *Divis* G. 1,493. Æ. 2, 659. 3, 2. 4, 379. 10, 40. 12, 647
ſuperis, *adject.* regnis 6, 584. ſedibus 11, 532. Divis 12, 817. ſuperis ab oris conceſſit, *abiit ex hoc mundo* 2, 91
ſuperne volvitur amnis 6, 658
ſupero, *verb.* aſcenſu faſtigia tecti 2, 303
ſupero, *adject.* cælicolûm regi 3, 20
ſuperos, *Divos* 2, 141. 3, 600. 5, 529. 6, 459. 481. 568. 7, 312. 11, 784. 12, 234
ſuperſint 5, 325
ſuperſit vita G. 3, 10
ſuperſtans lapſum Æ. 10, 540
ſuperſtes reſtarem 11, 160
ſuperſtitio 8, 187. 12, 817
ſuperſunt 1, 384. 11, 420
ſupervenit tumidis E. 6, 20. lapſo Æ. 12, 356
ſuperûm, *Deorum* 1, 8. 6, 780
ſuperum, *adject.* ad lumen 6, 680
ſupervolat haſta 10, 522
ſupervolitaverit alis tecta E. 6, 82
ſupinas manus Æ. 3, 176
ſupinatas glebas G. 2, 261
ſupini colles Æ. 3, 555
ſupinis manibus 4, 205
ſupinos colles G. 2, 276
ſupplet remigium Æ. 3, 471
ſuppleverit fœtura gregem E. 7, 36
ſupplex G. 4, 534. Æ. 1, 53. 68. 670. 3, 592. 4, 205. 414. 424. 535. 5, 745. 6, 91. 115. 8, 145 382. 9, 624. 10, 523. 11, 365. 559. 12, 930
ſupplice recepto 4, 667
ſupplicia 4, 383. 6, 499. 740. 11, 258. 274
ſupplicibus donis 3, 439. votis 8, 61
ſupplicis 2, 542
ſuppliciter 1, 485. 12, 220
ſupplicium 7, 597. 8, 495. 11, 842
ſupponat ariſtis falcem G. 1, 343
ſupponite civibus ignem, *navibus* Æ. 11, 119
ſupponunt alii cultros 6, 248
ſuppoſita de matre 7, 283
ſuppoſiti cultri G. 3, 492
ſuppoſta furto Paſiphaë Æ. 6, 24
ſuprà, *paſſim.*
ſuprema, *nom. fœm.* in te ſalus 12, 653. *abl.* macie 3, 590. ſorte 5, 190. nocte 6, 502. de gente Jovis 7, 220. de gente Boreæ 10, 350. *neutr. plur.* cineri ferebant 6, 213. hæc nos manebant 7, 128
ſupremam noctem 6, 513
ſupremis muneribus 11, 25
ſupremo digreſſu 3, 482. 8, 583. cum lumine 6, 735
ſupremos montes G. 4, 460. cineres Æ. 10, 59
ſupremum ingemuit 2, 630. voce ciemus 3, 68. laborem 2, 11. honorem 11, 61. 76. ad ſupremum ventum eſt 12, 803
ſuras E. 7, 32. Æ. 1, 341. 11, 488. 12, 430
ſurculus G. 2, 87
ſurdis non canimus E. 10, 8
ſurgamus 10, 75
ſurgat quæ nunc animo ſententia Æ. 9, 191
ſurge 3, 169. 8, 59. 10, 241
ſurgebant cui limina ærea gradibus 1, 452
ſurgebat Lucifer 2, 801. dies 3, 588
ſurgens oleaſter G. 2, 182. in dies Tiſiphone 3, 553. ventus Æ. 3, 130. 5, 775. Aurora 4, 129. 11, 1. *ille*, per lubrica 5, 335. Ganges 9, 30. clamor 11, 832
ſurgente die G. 3, 400
ſurgentem illum 1, 374. zephyrum 3, 134. novæ Carthaginis arcem Æ. 1, 370. Aſcanium 4, 274. in cornua cervum 10, 725. ſolem 12, 172
ſurgentes Auſtros G. 2, 333. Æ. 3, 481. ære navali columnas G. 3, 29. herbas 4, 12
ſurgentia bella Æ. 4, 43. ſidera 6, 850
ſurgentibus ventis G. 1, 356. aſtris 1, 441. undis Æ. 6, 354
ſurgentis Iüli Æ. 6, 364. 10, 524
ſurgere ſylvæ E. 6, 39. meſſes G. 1, 161. Luna 1, 397. regna Æ. 4, 47. Lunam 6, 453. ad lumina vitæ ab umbris infernis 7, 771
ſurget gens aurea mundo E. 4, 9
ſurgit 5, 39. Æ. 1, 586. 3, 513. 8, 68. 415. 10, 28. 11, 342. nova mî facies 6, 104. pugna 9, 667. 11, 635. diſcordia 12, 313
ſurgunt pars de ſemine G. 2, 14. læta & fortia, *ſemina* 2, 48. mœnia Æ. 1, 441. æquora 3, 196. aſtra 4, 352. de vertice pennæ 10, 187. qua tegmina 10, 476. iræ Ductori 10, 814
ſurrexit Etruria juſtis furiis 8, 494
ſurrigit aures 4, 183
ſus G. 3, 255. 4, 407. Æ. 3, 390. 8, 43. 83
ſuſcepit ignem foliis 1, 179
ſuſcepta ſoboles 4, 327
ſuſceptum perfice munus 6, 629
ſuſcipit Anchiſes 6, 723
ſuſcipiunt famulæ 4, 391. pateris cruorem 6, 249. dominam 11, 806
ſuſcitat proſciſſo æquore terga G. 1, 97. pœnas 4, 456. deos in arma Æ. 2, 618. vim ira 5, 454. ignes 5, 743. 8, 410. lux Evandrum 8, 455. in arma viros 9, 463. ſpes iras 10, 263. in prælia Tarchontem 11, 728. ſe ira 12, 108. cædem 12, 499
ſuſpecta, *neutr. plur.* dona 2, 36. arva 3, 550
ſuſpectas domos habuiſſe 4, 97
ſuſpecti tibi ſunt imbres G. 1, 444
ſuſpectu vaſto turris Æ. 9, 530
ſuſpectus ad Olympum cœli 6, 579
ſuſpendat hirundo nidum G. 4, 307
ſuſpenderat arcum humeris Æ. 2, 322
ſuſpendere ſulco, *tellurem* G. 1, 68. veſtes Laurenti Divo Æ. 12, 769
ſuſpendat arma patri Quirino 6, 859

ſuſpendi ſi qua tholo Æ. 9, 408
ſuſpendit aranea caſſes G. 4, 247. ab malo columbam Æ. 5, 489. enſem collo 11, 11. ſpicula ex humero 11, 575. capita curru 12, 512
ſuſpendunt oſcilla ex pinu G. 2, 389. ceras, *apes* 4, 162
ſuſpenſa, *nom. fœm.* fluctu ferret iter per mare Æ. 7, 810. *neutr. plur.* aratra jugo referunt juvenci E. 2, 66. robora focis G. 1, 175
ſuſpenſæ, *animæ*, ad ventos panduntur Æ. 6, 741
ſuſpenſam me inſomnia terrent 4, 9. mentem 5, 827. rupem 8, 190
ſuſpenſi mittimus ſcitatum oracula 2, 114
ſuſpenſum ſonus excitat 2, 729. numine multo 3, 372. nec te tenebo 6, 722
ſuſpexere agmen nare, &c. *de apibus* G. 4, 59
ſuſpiciens bucula cœlum 1, 376. Lunam Æ. 9, 403. auras 10, 899. cœlum 12, 196
ſuſpicis ortus Signorum E. 9, 46
ſuſpicit Æ. 1, 442. 6, 668
ſuſpiciunt 8, 527
ſuſpirans 1, 375
ſuſtentat aciem 12, 662
ſuſtentare lethum 11, 873
ſuſtentat dextrâ fratrem ruentem 10, 339. opes Trojanas 10, 609. fama virum 11, 224
ſuſtentata diu anceps 10, 304
ſuſtinet umbram, *æſculus* G. 1, 297. nopotes 2, 515. tergo unda orbes ferratos 3, 361. pinum Æ. 7, 398. galea Chimæram 7, 786. humero orbes æthereos, *Atlas* 8, 137. omnem nubem belli Æneas 10, 810. umbo 10, 884. à jugulo dextram 11, 750. duas lances Jupiter 12, 726
ſuſtinuit lorica, *phalaricam* 9, 708. ipſum morando 10, 799
ſuſtulerant ſtirpem 12, 771
ſuſtulerat quem furtim 9, 547
ſuſtuleris calamos, &c. G. 1, 76
ſuſtulit ſe arbos 2, 57. ad ſidera palmas Æ. 2, 153. 9, 17. ſe Dea per cœlum paribus alis 5, 657. ſe ales in auras 5, 861. undam de flumine palmis 8, 70. ſe in cœlum 9, 14. cycnum Jovis armiger 9, 564. belli commercia 10, 533. exilii comitem 11, 542
ſuſurrant tractim, *apes* G. 4, 260
ſuſurro levi inire ſomnum E. 1, 56
ſuta corticibus alvearia G. 4, 33. ærea Æ. 10, 313
ſutilis cymba 6, 414. balteus 12, 273
ſuum terga 1, 639
Sylâ 12, 715
Sylari lucos G. 3, 146
ſylva, *nom.* 1, 152. 2, 17. 431. 3, 384. Æ. 3, 681. 6, 444. 7, 677. 9, 85. *abl.* G. 2, 181. 3, 219. Æ. 1, 318. 2, 696. 6, 451. 7, 659. 10, 709. 11, 905
ſylvæ E. 2, 62. 3, 57. 4, 3. 5, 28. 6, 40. 8, 58. 10. 8, 63. G. 1, 149. 2, 87. 136. 440. 520. 3, 2. 151. 200. 223. Æ. 2, 418. 4, 523. 5, 288. 6, 131. 7, 515. 11, 515
ſylvam G. 1, 76. 2, 207. 414. 4, 273. Æ. 3, 24. 258. 6, 179. 186. 659. 8, 82. 350. 645. 10, 887. 12, 522
Sylvane G. 1, 20
Sylvano Æ. 8, 600
Sylvanum G. 2, 494
Sylvanus E. 10, 24
ſylvarum G. 2, 21. 26. Æ. 6, 257
ſylvas E. 1, 5. 2, 60. 3, 46. 4, 3. 5, 58. 6, 2. G. 1, 461. 482. 2, 486. 4, 53. 329. 383. Æ. 2, 307. 4, 72. 5, 677. 6, 8. 7, 385. 404. 8, 96. 9, 378. 605. 11, 134. 813. 12, 688
ſylveſtrem muſam E. 1, 2. animum exuerint, *de arboribus* G. 2, 51
ſylveſtres truncos 2, 302. uri 2, 374
ſylveſtri arbore E. 3, 70
ſylveſtria virgulta G. 2, 2
ſylveſtribus baccis 2, 183. volutabris 3, 411. dumis Æ. 8, 348
ſylveſtris labruſca E. 5, 7. Hiera Æ. 9, 673
Sylvia 7, 487. 503
ſylvicolæ Fauno 10, 551
ſylvis E. 2, 5. 8, 97. G. 1, 256. 2, 310. 323. 342. 404. 3, 149. 4, 261. Æ. 1, 2. 168. 556. 582. 3, 442. 583. 590. 675. 4, 399. 5, 301. 6, 205. 704. 765. 7, 172. 491. 505. 10, 98. 406. 417. 11, 531. 686
in ſylvis E. 2, 31. 5, 43. 7, 68. 8, 56. 10, 52. G. 1, 159. 169. 4, 473. Æ. 3, 646. 6, 271. 309. 11, 896. 12, 208
Sylvius 6, 763. 769
Syracoſio verſu E. 6, 1
Syrtes Æ. 1, 115. 150. 7, 302
Syrtibus 5, 51. 192. 6, 60
Syrtis 4, 41. 10, 678

T.

TAbe peredit amor Æ. 6, 442
tabentes artus ſale 1, 177
tabida lues 3, 137
tabo G. 3, 481. 557. Æ. 3, 29. 626. 8, 197. 487. 9, 472
tabulæque 1, 123
tabularia populi G. 2, 502
tabulas Æ. 9, 537
tabulata G. 2, 361. Æ. 2, 464. 12, 672
Taberno, *nom. montis* 12, 715
Taburnum G. 2, 38
tacet ager Æ. 4, 525
tacitâ undâ refluens *Tybris* 8, 87
tacitæ ſilentia Lunæ 2, 255
tacitam ſe prodit pondere, *tellus* G. 2, 254. Tyndarida, Æ. 2, 568. te dolor edat 12, 801
taciti 2, 125. 3, 667. 4, 289
tacitis luminibus 4, 364. ſylvis 7, 505. remis 8, 107. undis 10, 227. Amyclis 10, 564
tacito cœlo 3, 515. inceſſu 12, 219. obtutu 12, 666
tacitum pectus 1, 506. vulnus 4, 67. nemus 6, 386. limen 7, 343. quis te relinquat 6, 841. per tacitum ſurgens Ganges 9, 31
tacitus E. 9, 21. 37. Æ. 4, 306. 11, 763
tactas de cœlo quercus E. 1, 17
tactu G. 3, 416. Æ. 2, 683. 7, 618
tactum, ad tactum tractanti, &c. G. 3, 503
tacui Æ. 2, 94

tacuiſſem nec vimen acanthi G. 4, 123
tædet Æ. 4, 451. 5, 917. 10, 888
tædia te ceperunt laudis meæ G. 4, 331
Tænarias fauces 4, 467
tænia vittæ Æ. 4, 352
tæniis 5, 269
Tago, *dat. nom. propr. viri* 9, 418
talaria nectit pedibus 4, 239
tale E. 5, 45. G. 2, 241. Æ. 9, 208. 11, 417
talem G. 2, 224. Æ. 1, 507. 610. 3, 265. 620. 4, 227. 7, 404. 9, 298. 10, 597. 11, 408
talenta argenti aurique 5, 112. auri duo 9, 265. argenti cælati 10, 526. argenti atque auri 10, 531. eboriſque aurique 11, 333
talentum argenti 5, 248
talis, *in quibuſvis caſibus, paſſim*
Talon 12, 513
talpæ G. 1, 183
tam, *paſſim*
tamen, *paſſim*, ſed tamen E. 1, 19. 9, 55. G. 1, 79. 305. Æ. 3, 541. attamen E. 6, 49. 10, 31. non tamen G. 3, 452. Æ. 2, 534. 4, 500. 5, 334. 6, 736. 9, 248. 11, 845. & tamen 3, 478
Tanagri G. 3, 151
Tanaimque nivalem 4, 517
Tanaimque, *nom. propr. viri* Æ. 12, 513
tandem, *paſſim*
tangere limina Divûm G. 4, 359. curas Æ. 4, 551. portus 4, 612. te cura poteſt 12, 933
tangeret 11, 861
tangit dolor Atridas 9, 138. honos animam 12, 57
tango aras 12, 201
tangunt mortalia mentem 1, 466. te fata impia 4, 569
tanquam hæc ſit medicina furoris E. 10, 60
tanta, *paſſim*
tantæ, *genit.* molis erat, &c. Æ. 1, 37. pietatis 6, 405. *dat.* eſt victoria curæ G. 3, 112. *plur. nom.* iræ Æ. 1, 15. moræ 2, 283
tantam 5, 802. 8, 502. 12, 321
tantarum 4, 232. 272. 8, 273
tantas E. 3, 108. Æ. 1, 138. 7, 52. 9, 784
anti, *paſſim*
tantis Æ. 3, 711. 4, 411. 5, 639. 6, 354. 7, 315
tanto, *adject.* G. 2, 153. 4, 353. Æ. 1, 618. 676. 2, 718. 3, 317. 629. 4, 98. 282. 5, 378. 6, 31. 188. 712. 10, 578. 792. 11, 108. 12, 72. 620
tanton' 10, 668. 12, 503. poſt tantò G. 3, 476. quantò magis, tantò magis G. 4, 412. tantò magis Æ. 6, 79. tantò impenſiùs æquum eſt 12, 20
tantorum 2, 106. 144. 5, 404. 11, 228
tantos G. 2, 159. Æ. 3, 299. 368. 4, 292. 501. 553. 7, 438. 9, 78. 10, 759. 12, 177. 635. 831. 880
tantùm quantùm E. 1, 25. 26. 5, 18. 7, 51. 9, 11. 13. 10, 73. 74. G. 2, 202. 292. 376. 378. Æ. 4, 446. 6, 199. 200. 7, 252. 253. *ſolummodo* E. 2, 3. 28. 3, 50. G. 1, 79. 2, 257. 4, 450. Æ. 2, 23. 690. 4, 329. 657. 5, 814. 6, 74. 262. 547. 869. 9, 636. 10, 256. 877. 12, 835. 885
tantùm, *paſſim*
tantum, *adject.* ſcelus E. 9, 17. Æ. 7, 307. campi G. 3, 343. maris Æ. 5, 616. telluris 6, 801. moræ 10, 400. nefas 2, 658. 4, 305. dolorem 4, 419. 6, 464. ignem 5, 4. timorem 6, 352. dedecus 10, 681. robur 11, 368
tantus, *paſſim*
tapetas 9, 358
tapetibus 9, 325
tapetis 7, 277
Tapſumque 3, 689
Tarcho 8, 603
Tarchon 10, 153. 290. 299. 11, 184. 729. 746. 757
Tarchontem 11, 727
tarda, *nom. fœm.* venit arbos G. 2, 58. pinus pondere Æ. 5, 154. ſe navis movebat 5, 280. gelu ſenectus 8, 508. ſenectus 8, 610. *abl.* palus undâ G. 4, 479. *neutr. plur.* plauſtra 1, 163. haud tarda ſequentur, *ſemina* 2, 52. genua Æ. 5, 431. corpora 6, 720
tardant corpora 6, 731
tardante ſenectâ 5, 395. ſagittâ 12, 746
tardat, *eum*, vis alto vulnere 10, 857
tardatur infantis amore Æ. 11, 550
tardatus, non tardatus caſu 5, 453
tardè, *adverb.* G. 2, 3
tardet ſegnes ſententia metu Æ. 11, 21
tardi, *genit.* aſelli G. 1, 273. *plur.* venêre bubulci E. 10, 19
tardis menſibus G. 1, 32. juvencis 2, 206. noctibus 2, 482. Æ. 1, 750. flexibus G. 3, 14
tardos orbes 3, 424
tardum ſaporem 2, 126. fumum Æ. 5, 682. agmen 9, 47
tardus Ulyſſei vulnere Pelias 2, 436
Tarenti G. 2, 197. Æ. 3, 551
Tarpeïa 11, 656
Tarpeïæ arcis 8, 652
Tarpeïam ad ſedem 8, 347
Tarquinios reges 6, 817
Tarquinium 8, 646
Tarquitus 10, 550
Tartara G. 1, 36. 2, 292. 4, 482. Æ. 4, 243. 446. 5, 734. 6, 135. 543. 8, 563. 9, 496. 11, 397. 12, 14. 205
Tartareæ ſorores 7, 328
Tartaream vocem 7, 514. Megæram 12, 846
Tartareas ſedes 8, 667
Tartarei Acherontis 6, 195
Tartareum cuſtodem 6, 395
Tartareus Phlegethon 6, 551
Tartarus 6, 577
Tatio 8, 638
taurea terga 9, 706
tauri E. 5, 33. 7, 39. G. 1, 65. 2, 140. Æ. 6, 24. 10, 483. 12, 716
taurinis follibus G. 4, 171
taurino vultu 4, 371. tergo Æ. 1, 372
tauris E. 4, 41. intextum opus Æ. 10, 785
tauro G. 3, 58. Æ. 5, 473
taurorum 6, 252. 8, 180
tauros E. 1, 46. G. 1, 210. 3, 212. 4, 539. 550. Æ. 1, 638. 8, 203. 207. 316
taurum E. 3, 86. Æ. 2, 202. 3, 21. 119. 5, 236. 382. 472. 455
taurus E. 3, 100. G. 1, 45. 2, 146. 3, 515. Æ. 2, 224. 12, 103. taurus auratis aperit cum cornibus annum G. 1, 218

taxi G. 4, 113. 257. 448
taxos E. 9, 30
taxum G. 4, 47
Taygeta 2, 488
Taygete Pleïas 4, 232
Taygetique canes 3, 44
te E. 1, 39. te, amice Æ. 6, 507. *Supervacaneum eſſet cæteris exemplis indicandis adhærere.*
tecta E. 6, 81. G. 1, 347. 2, 409. 3, 316. 540. 4, 62. 104. 113. 153. 179. 187. 374. 434. Æ. 2, 440. 672. 3, 84. 4, 164. 260. 343. 668. 6, 211. 525. 7, 127. 160. 168. 193. 290. 393. 500. 512. 585. 668. 8, 359. 584. 9, 502 558. 11, 237. 447. 12, 81, 132. 596. 627. regio 1, 636. ferarum 6, 8. domorum 8, 99
tectam aciem perrumpere 9, 513
tecti G. 4, 296. 385. Æ. 2, 302. 695. 4, 186. 6, 29. 7, 58. 8, 25. 366. 10, 281
tecti, *adject. nos*, in ſylvis 3, 583. auro 7, 279
tectis G. 1, 379. 449. 2, 242. 3, 438. 4, 38. 47. 256. Æ. 1, 631. 642. 729. 734. 2, 451. 461. 489. 771. 4, 457. 5, 393. 6, 523. 7, 12. 77. 214. 337. 413. 460. 600. 638. 812. 10, 5. 758. 11, 146. 213. 462. 567. 12, 591. 595
tecto G. 3, 418. Æ. 1, 429. 2, 478. 4, 403. 494. 5, 216. 8, 455
tectorum 2, 454. 508
tectoſque enſes 3, 236
tectum G. 3, 344. Æ. 2, 679. 757. 7, 170. 502
tectum, *adject.* ilice buſtum 11, 851
tectus G. 2, 304. *Calcibus* Æ. 2, 126. tenet ſe 10, 802
tecum E. 3, 32. 9, 18. 10, 43. G. 2, 2. Æ. 1, 78. 2, 675. 3, 491. 4, 108. 5, 83. 6, 370. 9, 203. 10, 902. 11, 409. 518
teda 9, 76
tedæ E. 7, 49. Æ. 4, 18
tedas G. 2, 431. Æ. 4, 339. 7, 388. 457. 9, 109. 568
tedis 4, 505. 6, 214. 593. 7, 71
tegant ſpeluncæ, &c. G. 3, 145
tegat nube fœmineâ fugacem Æ. 12, 53
tege tempora vittâ 4, 63
Tegeææ gentis 5, 299
Tegeæe favens adſis G. 1, 18
Tegeæum enſem Æ. 8, 459
tegebat quem bruma 2, 472. arundo crines 8, 34. ſe poſt cratera 9, 346. eum turba ducum 11, 12. quem, *equum*, pellis, 11, 771
tegendo vivit vitium G. 3, 454
tegens veſte Æ. 9, 488
tegentem ſupplicia 6, 498
tegentes terga 11, 630
tegentur nocte 4, 123
tegere humo papaver G. 1, 213. humo, *cadavera* 3, 558. hunc Æ. 10, 50
tegerem aras ramis 3, 25
tegeret lumina ſomno G. 4, 414
tegi corpus humo Æ. 10, 904
tegit vos arbutus umbrâ E. 7, 46. ſe objice ſaxi G. 4, 422. nix humeros Æ. 4, 250. conſilium vultu 4, 477. hunc lucus 6, 138. ſylva 6, 444. pero 7, 690. cetra lævas, *manus* 7, 732. galea 9, 50. umbra 10, 541
tegmen ſpinis conſertum 3, 594
tegmina capitum 7, 632. 742. armorum 9, 518. ſumma 10, 476. barbara crurum 11, 777
tegmine 9, 577. 10, 887. 11, 576. fagi E. 1, 1. G. 4, 566. lupæ Æ. 1, 279. lyncis 1, 327
tegunt ſi qua 2, 159. mœnia Teucros 10, 22
teguntur ſub orbe clypei 2, 227. arboribus 8, 95
tela, *nom. plur.* 2, 633. 727. 4, 149. 6, 400. 7, 673. 10, 168. 11, 545. 809. *acc.* 1, 192. 669. 2, 216. 422. 433. 459. 5, 438. 501. 514. 582. 6, 57. 835. 7, 630. 8, 117. 9, 37. 129. 171. 409. 493. 534. 555. 659. 773. 10, 93. 264. 329. 433. 731. 801. 886. 11, 9. 80. 196. 559. 578. 610. 735. 893. 12, 50. 465. 693. 815
inter tela E. 9, 12. 10, 45. Æ. 7, 673. 9, 329. 10, 237. per tela 2, 358. 527. 664. 6, 110. 9, 796. 12, 305. 682. ad tela 2, 443. contra tela 8, 448. 9, 552. 11, 282
telâ, *abl.* 9, 489
telæ G. 1, 285
telas 1, 294. 3, 502. Æ. 4, 264. 7, 14. 11, 75
Teleboûm regna 7, 735
teli Æ. 9, 420. 748. 11, 608. 802. 12, 389
telis G. 1, 490. Æ. 1, 195. 2, 177. 318. 332. 410. 447. 470. 520. 4, 71. 7, 520. 8, 249. 694. 9, 543. 653. 666. 793. 807. 10, 419. 638. 692. 808. 11, 117. 162. 808. 857. 12, 578
tellure G. 1, 214. Æ. 1, 362. 3, 278. 6, 459. 655. 10, 298. 750. 12, 130. 520
tellurem G. 1, 99. 2, 316. 3, 88. Æ. 7, 137. 8, 369. 12, 204
telluri E. 4, 33
telluris Æ. 1, 38. 175. 3, 509. 6, 140. 801
tellus E. 4, 19. 39. G. 1, 7. 13. 67. 127. 470. 2, 173. 238. 248. 282. 418 423. 460. 4, 462. Æ. 2, 69. 3, 63. 73. 95. 412. 416. 477. 673. 4, 24. 166. 275. 5, 9. 30. 6, 23. 795. 799. 877. 7, 85. 120. 225. 8, 329. 422. 9, 285. 491. 709. 752. 10, 102. 651. 11, 71. 191. 245. 12, 445. 713. 900
telo G. 1, 332. Æ. 1, 103. 3, 635. 8, 111. 9, 496. 539. 10, 382. 425. 586. 11, 664. 689. 12, 294. 775
Telon, *nom. propr. viri* 7, 734. 12, 513
telorum 2, 468. 3, 46. 9, 480. 509. 11, 583. 12, 284
telum 2, 544. 5, 497. 520. 6, 592. 9, 417. 10, 481. 486. 744. 771. 882. 11, 484 552. 783 816. 12, 8. 266. 387. 442. 461. 787. 858. 887. 916
temerata Minervæ templa 6, 841
temerè 9, 329. 375
temnenda, haud temnenda pars belli 10, 737
temnere, non temnere Dives 6, 620
temnis qui tela, &c. 1, 669
temnitis ſi arma 1, 546
temo G. 1, 171. 3, 173
temone Æ. 12, 470
Tempe G. 2, 469. 4, 317
temperat arva ſcatebris arentia 2, 110. male ſibi unda carinis 2, 360. aëra veſper 3, 337. iras Æ. 1, 61. æquor 1, 150
temperet à lachrymis 2, 8
tempeſtas G. 1, 418. 2, 310. Æ. 5, 694. 7, 223. 9, 20. 11, 423. telorum 12, 284
tempeſtate 2, 516

tempeſtatem G. 1, 323
tempeſtates Æ. 1, 57. 259. prædiſcere G. 1, 252. Autumni 1, 311
tempeſtatibus Æ. 3, 708. 7, 199. cædere agnam 5, 772
tempeſtatum G. 1, 27. Æ. 1, 84. 3, 528. 10, 37
tempeſtivam pinum G. 1, 256
templa 2, 148. Æ. 3, 84. 4, 199. 6, 19. 41. 69. 840. 7, 443. 9, 626
templi 1, 509. 4, 484. 7, 419
templis G. 1, 481. Æ. 1, 636. 4, 217. 8, 718. 11, 778
templo 1, 457. 2, 165. 404. 7, 778. 8, 653
templum G. 3, 13. 16. Æ. 1, 420. 450. 500. 523. 3, 536. 4, 457. 7, 174. 11, 477. 481
tempora 4, 423. quæ meſſor haberet E. 3, 42. duo meſſis G. 4, 231. nec pono his Æ. 1, 282. ſandi 4, 294. dinumerans 6, 691. quæ rerum 7, 37. Parcæ debita complerant 9, 107
tempora, *capitis* E. 6, 22. G. 1, 28. 349. Æ. 4, 637. 5, 71. 246. 269. 539. 856. 6, 665. 772. 7, 135. 8, 286. 684. 9, 588. 633. 10, 538. 891. 12, 120. 162. 173. 536. circum E. 8, 12. Æ. 2, 133. 684. 5, 435. 9. 808. 12, 162
tempore E. 1, 30. 68. 7, 35. 70. G. 1, 61. 484. 3, 245. 267. 531. 566. 4, 100. 563. Æ. 1, 627. 3, 309. 4, 627. 6, 409. 8, 414. 9, 811. 11, 276. 303. 459. 470. 783
temporibus diverſis parem annum G. 1, 258. geminis, *capitis* Æ. 5, 416
temporis 6, 745
tempus E. 3, 97. 4, 48. G. 1, 213. 253. 305. 494. 2, 80. 542. 3, 284. 4, 283. Æ. 2, 269. 324. 522. 4, 433. 475. 5, 638. 6, 37. 46. 537. 7, 511. 9, 395. 10, 11. 441. 467. 503. 512. 522. 11, 2. 12, 96. 156. *de capite*, it haſta per tempus utrumque 9, 418
tenaces raſtros G. 2, 421. ceras 4, 161
tenaci cretâ 1, 179. forcipe 4, 175. Æ. 8, 453. 12, 404. dente anchora fundabat naves 6, 3
tenacia mella G. 4, 57. vincla 4, 412
tenax apprima flos G. 2, 134. ficti pravique, *fama* Æ. 4, 188
tendamus dextras 11, 414
tendant, quo tendant ferrum 5, 489
tendat ramos G. 3, 333. quâ vi tendat in hoſtem Æ. 12, 917
tende vim & vincula capto G. 4, 400. munera ſupplex 4, 535. ulteriùs ne tende odiis Æ. 12, 938
tendebant manus 6, 314
tendebat iter ad naves 1, 660. hic Achilles 2, 29. lülum patri 2, 674. legio in arvis 8, 605. ad Meſſapi ſocios 9, 351. palmas 10, 595. ad muros 11, 99. dextram inermem 12, 311
tendens retinacula G. 1, 514. brachia huc illuc 2, 296. palmas 4, 498. Æ. 5, 233. palmas ad ſidera 1, 97. ad cœlum lumina 2, 405
tendentem manus 1, 491. adverſum 6, 684. contra 9, 268
tendere Italiam 1, 558. contra 5, 21. 27. 9, 377. 795. palmas 5, 686. 12, 936. quo tendere pergant 6, 198. iter pennis 6, 240. hæc limina 6, 696. ad Indos 7, 605. ſpicula cornu 9, 606
tenderet haſtam 10, 521
tendimus in Latium 1, 209
tendis ad flumina 6, 388. honorem, quo tendis 9, 206
tendit radice in Tartara G. 2, 292. Æ. 4, 446. Dea hoc regnum gentibus eſſe 1, 22. greſſum ad mœnia 1, 414. manibus divellere nodos 2, 220. curſu ad litora 2, 321. ſupplex manus ad litora 3, 592. ſub mœnia Ditis, *pars dextera* 6, 541. ſub umbra Tartarus 6, 578. iter velis 7, 7. qua tela videt denſiſſima 9, 555. in adverſos 10, 412. adverſa pectora 10, 570. manus ad ſidera 10, 667. ad cœlum palmas 10, 845. in paſtus armentaque equarum 11, 494. dextram labenti 11, 672. ad ſidera dextram 12, 196. dextram ſub mœnia 12, 579
tenditis, quò tenditis? 5, 670. 8, 113. 9, 781.
tendo ad cœlum manus Æ. 3, 176
tendunt ubera G. 3, 396. Ilia ſingultu 3, 507. ad litora Æ. 2, 205. vela 3, 268. ſuperare locum 5, 155. palmas ad ſidera 5, 256. arcus 7, 164. armati per dumos, *incedunt* 8, 595. expellere 10, 354. ad mœnia 11, 871. certamine 12, 553
tene tu optima terra ferrum 12, 778
teneant, qui teneant *has* oras 1, 312. ne teneant curſus 3, 686. altum alii 5, 164. ne teneant proprium decus 5, 230. mare 8, 149
teneat amor, &c. E. 8, 89. arbos obvia hoſpitiis G. 4, 24
teneatur mecum amor Æneæ 1, 679
tenebam tuta 6, 352
tenebant ora intenti 2, 1. arva 2, 209. 6, 477. ſimulacra Divûm 2, 517. tectum 2, 757. obſeſſa limina portarum 2, 802. pateras 3, 355. metam 5, 159. vallemque bove, amnemque 8, 204. ora defixi 8, 520. tuta caſtra locis 8, 603. arcem 8, 657. portam communi ſtatione 9, 183. converſi oculos inter ſe atque ora 11, 121. alta mœnia 12, 705
tenebat dum me Galatea E. 1, 32. arbor malum, *poma* G. 4, 143. ſolo fixos oculos Æ. 1, 486. 6, 469. ditione Cyprum 1, 626. nox lunam in nimbo 3, 587. immota lumina 4, 331. medium iter claſſe 5, 1. nox atra polum 5, 721. oculos ſub aſtra 5, 853. aras 6, 124. ipſa flammam 6, 518. auras invecta 7, 287. quam dira facies Caci, *ſpeluncam* 8, 194. comitem Æneam natumque juxta *ſe* 8, 308. Capitolia 8, 653. humeros dextraſque amborum, *amplectebatur* 9, 250. campum 11, 903. moritura generum, *Amata* 12, 55. turrim vertex, *flammarum* 12, 673. impetus haſtam in radice 12, 773
tenebis manibus vincliſque correptum G. 4, 405. arva eadem Æ. 10, 741

tenebit templum Cæsar G. 3, 16
tenebo non te hic carmine ficto 2, 46. nec te suspensum, nate Æ. 6, 722
tenebræ G. 1, 248. Æ. 9, 384
tenebras 8, 591. 9, 34. 150. 11, 187
tenebris, *mediâ brevi* G. 3, 401. Æ. 2, 92. 6, 734. 7, 325. 8, 259. 658. 11, 824
tenebris, *mediâ longâ* G. 3, 551. Æ. 3, 195. 5, 11. 6, 238. 545. 8, 255. 9, 425
tenebrosa, *nom. fœm.* palus 6, 107
tenebrosum aëra 5, 839
tenebunt portus Ausonios 9, 98. sermonem patrium moresque 12, 834
Tenedo 2, 203. 255
Tenedos 2, 21
tenemus iter mediæ urbis 2, 359. arva 6, 744
tenendum pecus G. 2, 371
tenens sceptra Æ. 1, 61. lora 1, 481. dextrâ pateram 4, 60. tela 5, 514. 11, 559. arma 7, 784. 8, 299. 9, 29
tenent cœlum zonæ quinque G. 1, 233. campos & flumina latè, *arbores* 2, 12. oleæque armentaque, *illam regionem* 2, 144. clausa stabulis armenta 3, 352. non vincla naves Æ. 1, 173. postes 2, 490. Danai, qua deficit ignis 2, 505. rura 4, 527. læva Thetys & Melite, &c. 5, 825. media omnia sylvæ 6, 131. mœsti loca 6, 434. tela contra Minervam 8, 700. armis alta 9, 169. fossas 9, 470. rostra siccum 10, 301
tenentem aras 4, 219. propiora 5, 168. arma 6, 485. se more veteris diei 7, 204
tenentes supera alta 6, 787. pateras 8, 640. scuta 9, 229
tenenti similis, &c. 12, 754
tenentur obsidione castra 10, 109
teneo neque te 4, 380
teneor nec legibus ullis patriæ 2, 159
tener agnus E. 1, 8. mundi concreverit orbis 6, 34. humor G. 2, 331
tenera, *nom. fœm.* frons, *vituli* 2, 372. *abl.* lanugine E. 2, 51. arundine 7, 12. G. 3, 15. herbâ E. 8, 15. G. 1, 112. 3, 326. manu Æ. 11, 578. *neutr. plur.* virgulta E. 10, 7
teneræ res G. 2, 343
teneram cupressum 1, 20
teneras myrtos E. 7, 6. plantas 10, 49. palmas Æ. 2, 406. frondes 3, 449. aristas 7, 809
tenere sedem somnia 6, 284. non potis est vis ulla 11, 148
tenerem si verba E. 9, 45
tenerent propiùs stabulis armenta G. 1, 355. mare & terras ditione Æ. 1, 240
teneret nox terras 4, 461. regna Teleboûm 7, 735
teneri tali peste 4, 90. quo me decet usque 5, 384. obsidione valloque 9, 598
teneris arboribus E. 10, 53. adeò in teneris consuescere multum est G. 2, 272. *vitibus*, parcendum 2, 363. jam inde à teneris impende laborem 3, 74. in ossibus 4, 308. labris Æ. 11, 572
tenero de corpore G. 2, 23
teneros fœtus E. 1, 22. agnos 3, 103
tenes ima hujus gurgitis G. 4, 322
tenet voluptas sylvas E. 5, 59. omnia amnis G. 1, 116. ille immania saxa Æ. 1, 143. portum 1, 404. hunc Dido & moratur vocibus 1, 674. jam jamque manu, *illum* 2, 530. portas 2, 613. nec te noster amor 4, 308. à quo nomen domus Sergia 5, 121. *illum*, pinus pondere tarda 5, 154. æquora tuta 5, 171. prima 5, 338. taurum cornu 5, 382. pateram 5, 775. æternum per sæculo nomen 6, 235. obtutu defixa ora 7, 250. magnum Ardea nomen 7, 412. sese mole rupes 7, 589. te quocunque fonte lacus 8, 75. prima puppis Æneïa 10, 157. dextrâ puppim 10, 226. loca jussa 10, 238. lævâ galeam 10, 535. se tectus 10, 802. comprensam 11, 723. jam jamque, *cervum canis* 12, 754
tenetis quo iter 1, 374. 9, 377
teneto tu condita mente figna Æ. 3, 388. morem hunc sacrorum 3, 408
tenetur in media morte 2, 533. Æneadum legio vallis obsessa 10, 120. muro fossisque 10, 236. nullâ lege fati 12, 819
tenorem alium habuisse diei G. 2, 337. servat cruenta hasta Æ. 10, 340
tentabunt non insueta pabula fœtas E. 1, 50
tentamenta pepigi Æ. 8, 144
tentamus viam 3, 520
tentanda, *nom. fœm.* nondum falcis acies G. 2, 365. via est 3, 8. *neutr. plur.* æquora fugâ Æ. 2, 176
tentant excursus breves G. 4, 194. prælia Æ. 2, 334. 3, 240
tentanti omnia G. 4, 328
tentantum ora torquebit amaror 2, 247
tentantur fauces Abydi 1, 207
tentârat amictus invisos 3, 563
tentare Thetin ratibus E. 4, 32. fluvios G. 3, 77. latebras Æ. 2, 38. penitùs causas latentes 3, 32. auxilium 3, 146. repostas terras 3, 364. animum precando 4, 113. precando, *Æneam* 4, 413. manu juvenum laborem 5, 499. vias ignotas 8, 113. quicquam 11, 437. manu prima belli pericula 11, 505. ausi me ferro 12, 361. ulteriùs 12, 806
tentas corda aspera 10, 87
tentâsti artes patrias 11, 716
tentat sese G. 3, 232. oves scabies 3, 441. prævertere amore animos Æ. 1, 725. nequicquam limina saxea 8, 231. castra 11, 350. quæ sit fortuna facillima 11, 761. irasci in cornua 12, 104
tentatura pedes lageos G. 2, 94
tentaturum aditus Æ. 4, 293
tentavit fugam cursu 12, 484
tentent prælia 11, 912
tentet aditus 9, 67
tentoria Rhesi niveis velis 1, 473
tenuant macie G. 3, 129
tenuem nebulam 2, 217. aëra 4, 311. Æ. 9, 699. in auram Æ. 4,

Æ. 4, 378. 9, 658. vitam 7, 534. umbram 10, 636
tenuêre Tyrii coloni, *Carthaginem* 1, 16. quæ tantæ moræ 2, 282. rates altum 3, 192. rates pelagus 5, 8. facem averſi 6, 224
tenues, *nom.* pluviæ G. 1, 92. umbræ 4, 472. *acc.* fœtus viciæ 1, 75. curas 1, 177. tunicas 2, 75. aquas 3, 335. 4, 410. in auras 4, 500. Æ. 5, 740. 861. in ventos 5, 526. Teucrûm res 5, 690. vitas 6, 292. telas 7, 14
tenui avenâ E. 1, 2. arundine 6, 8. ſulco G. 1, 68. 2, 289. vimine 3, 166. in tenui labor 4, 6. auro Æ. 4, 264. 11, 75. Minervâ 8, 409. diſcrimine 10, 511
tenuia vellera G. 1, 398. 2, 121. ſpiramenta 4, 38
tenuis lageos 2, 93. argilla, *ſterilis* 2, 180. halitus 2, 349. non gloria 4, 6. ventus Æ. 3, 448. aura famæ 7, 646. carbaſus 8, 33. ſemita 11, 524
tenuiſſe fugam per medios hoſtes 3, 283. curſum huc carinas 4, 46
tenuiſſent carmina mentes G. 3, 3
tenuit inhians tria Cerberus ora 4, 483. vos fiducia veſtri generis Æ. 1, 136. ſecundum virtute locum 5, 258. haud tenuit veſtigia 5, 332. imperio & armis hanc, *ſedem* 8, 482. quam non tenuit Ilia tellus mecum excedentem 9, 285. me vivendi voluptas 10, 846
tenus G. 3, 53. Æ. 1, 741. 2, 553. 5, 603. 6, 62. 10, 210. 536
tepebat cæde humus 8, 196
tepefacta, *nom. fœm.* terra 9, 333. haſta trajecto cerebro hæſit 9, 419. *neutr. plur.* flumina radii coquebant G. 4, 428
tepefactus humor æſtuat in oſſibus G. 4, 308
tepentibus auris 2, 330
tepeſcit ferrum in pulmone Æ. 9, 701
tepidi aheni G. 1, 296
tepido humore 1, 117. lacte Æ. 3, 66. aggere terræ 11, 212
tepidum ſolem G. 1, 398. cruorem Æ. 6, 248. cæde locum 9, 455
tepiduſque cruor 8, 106
ter, *myſtice* E. 8, 74. G. 1, 345. 4, 493. Æ. 2, 174. 6, 229. 7, 141. 10, 873
terque quaterque G. 2, 399. Æ. 1, 98. 4, 589. 12, 155
ter aut quater G. 1, 411
ter, *ſæpius* Æ. 1, 120. 3, 425. 11, 506
ter G. 1, 281. 4, 384. Æ. 1, 487. 2, 792. 3, 566. 4, 690. 6, 700. 8, 230. 10, 685. 885. 11, 188
terat labore manum G. 4, 114
ter centum 1, 15. Æ. 1, 276. 4, 510. 7, 275. 8, 716. 9, 370. 10, 182
ter denis Æ. 8, 47. 10, 213
Tereaque, *acc. nom. prop. viri, pro* Tereum, *Græco more* 11, 675
terebramus lumen 3, 635
terebrare latebras uteri 2, 38
terebintho Oricia 10, 136
Terei E. 6, 78
terens iter formica G. 1, 380
teret area culmos 1, 192
teretes truncos Æ. 6, 207. aclides 7, 730
tereti olivæ E. 8, 16. gemmâ Æ. 5, 313. mucrone 7, 665. cervice 8, 633. habenâ 11, 579
terga, *de arvis* G. 1, 97. 2, 236. *de arboribus* 2, 271. *de ſerpentibus* 3, 427. Æ. 2, 208. 219. 474. 5, 87. *de variis* G. 3, 80. 4, 13. Æ. 1, 639. 5, 97. 405. 6, 243. 422. 7, 20. 9, 706. 10, 482. 784. *de homine* 2, 57. 11, 81. 630
terga dare G. 4, 85. Æ. 9, 794. 10, 365. fugæ nudant 5, 586. vertere 6, 491. vertebant 8, 706. dedêre 9, 686. dant 12, 463. dabo 12, 645. dabant 12, 788
tergeminamque Hecaten 4, 511
tergemini Geryonis 8, 202
tergo G. 3, 361. Æ. 1, 372. 2, 231. 3, 242. 5, 168. 403. 7, 94. 8, 183. 10, 646. 718. 867. 12, 415. 432
à tergo G. 1, 174. 367. 3, 408. Æ. 1, 190. 2, 455. 8, 697. 9, 322. 12, 292
tergora 1, 215
tergum Æ. 1, 300. 5, 351. 9, 412. 764. 11, 653
teris otia terris 4, 271
terit area fruges G. 1, 298. calcem calce Diores Æ. 5, 324
teritur trapetis bacca G. 2, 519. ævum ferro Æ. 9, 609. ſutilis alvo balteus 12, 273
terminet imperium Oceano, famam aſtris 1, 291
terminus ævi G. 4, 206. hic hæret Æ. 4, 614
terna licia E. 8, 73. hyberna Æ. 1, 270. arma 8, 565
terni ductores 5, 560. *duces* 5, 580
terno ordine remi 5, 120
ternos colores E. 8, 77. juvencos Æ. 5, 247
terra E. 8, 93. G. 1, 278. 330. 2, 136. 3, 355. Æ. 1, 535. 3, 164. 205. 539. 4, 37. 178. 7, 644. 8, 243. 9, 334. 485. 10, 321. 378. 676. 11, 286. 12, 645. 691. 778. 884
terrâ, *abl.* G. 2, 27. 313. 347. Æ. 1, 545. 633. 3, 60. 387. 4, 306. 349. 466. 5, 48. 6, 84. 383. 508. 807. 10, 75. 277. 831. 12, 893. à terra E. 8, 40. G. 1, 458. ſub terra 3, 377. 4, 43. Æ. 2, 472. marique Æ. 9, 491. 10, 162
terræ, *ſing. genit.* G. 1, 63. 83. 2, 301. Æ. 1, 602. 3, 528. 4, 184. 5, 656. 6, 580. 595. 10, 57. *dat.* G. 2, 29. 290. 318. Æ. 5, 795. 6, 358. 652. 7, 35. 290. 10, 555. 11, 22. 87. 103. 305. 12, 303. *nom. plur.* E. 6, 37. G. 1, 86. 184. 480. 2, 37. 45. 109. 179. 324. 3, 429. 432. Æ. 1, 302. 614. 3, 72. 93. 6, 776
terram G. 1, 1. 147. 155. 495. 2, 237. 259. 354. 513. 3, 160. 171. 250. 499. 534. 4, 97. Æ. 1, 111. 137. 482. 2, 251. 3, 29. 93. 273. 4, 241. 444. 491. 6, 365. 7, 369. 539. 748. 8, 719. 9, 608. 10, 296. 349. 489. 12, 196. 543
ad terram G. 3, 524. Æ. 2, 566. 5, 243. 447. 6, 310. 9, 542. 11, 501. 828. 12, 855. 927
terrarum E. 6, 32. G. 1, 26. Æ. 1, 237. 4, 607. 5, 695

terras E. 3, 61. 4, 14. 51. G. 1, 288. 2, 345. 3, 239. 525. 4, 52. Æ. 1, 62. 228. 240. 284. 399. 2, 800. 3, 4. 44. 170. 364. 396. 4, 6. 256. 269. 281. 352. 461. 523. 654. 5, 624. 6, 58. 692. 724. 7, 148. 239. 323. 8, 26. 428. 9, 19. 224. 459, 10, 3. 193. 11, 625. 12, 451. 860
terreat umbras 6, 401
terrebat loci relligio agreſtes 8, 349
terrebere nimbis G. 1, 460
terrebis ſonitu aves 1, 156
terrenique hebetant artus Æ. 6, 732
terreno ex aggere 11, 850
terrent omnes auræ 2, 728. ſilentia 2, 755. me ſuſpenſam inſomnia 4, 9. nil me fatalia 9, 133. vulnera 11, 643. non me tua dicta 12, 894
terrentur viſu 8, 109
terrere criminibus novis 2, 98. minis belli 8, 40. feras 9, 591
terres fulmine 1, 234. quid me terres? 10, 879
terret imago 4, 553
terrete ne me timentem, volucres 12, 875
terribilem criſtis galeam 8, 620. ſonitum increpuit tuba 9, 503
terribiles viſu formæ 6, 277. oculos 8, 266
terribili monitu 4, 465. ſqualore 6, 299. ſeta 7, 667
terribilis Æneas 12, 498. irâ, *Æneas* 12, 947
terrificant animos cæci in nubibus ignes 4, 210
terrifici vates 5, 524
terrificos fulgores 8, 431. mugitus 12, 104
terris E. 3, 104. 106. G. 1, 182. 2, 92. 474. 479. 538. 3, 242. 4, 117. Æ. 1, 7. 19. 464. 760. 2, 556. 3, 127. 147. 383. 620. 4, 568. 613. 5, 717. 803. 6, 18. 312. 782. 8, 170. 10, 583. 807. 12, 802
territat urbes Æ. 4, 187. cœlum armis 11, 351. bello 12, 262. bello urbes 12, 852.
territus 5, 453. 9, 793. 11, 699. 12, 752
terror 11, 357
terrore 8, 705
terroribus Æ. 7, 58. 11, 448. 12, 617
terrorum 7, 552
terruit Auſter euntes 2, 111. Typhœus 8, 298
tertia, *nom. fœm.* æſtas 1, 269. lux 3, 117. 11, 210. palma Diores *tertius victor* 5, 339. *plur. neutr.* haſtilia 3, 37. luna cornua 3, 645. dona facit 5, 266. arma 6, 859. prælia 11, 631
tertius contentus abito 5, 314. Eurytion 5, 495. Aſylas 10, 175
teſſera it bello ſignum 7, 637
teſta G. 1, 392
teſtæ 2, 351
teſtatur deos & ſidera Æ. 4, 519. magnâ voce per umbras 6, 619. locum 8, 346. ſolum vocari, &c. 11, 221. Deos 12, 581
teſtatus multa Deos auraſque 7, 593. aras læſi fœderis 12, 496
teſtentur amorem longum 3, 487
teſtes vos coryli E. 5, 21
teſtibus illis nil profeci 8, 19
teſtis tu, *es* Æ. 5, 789. tua dextra 9, 288. eſto nunc ſol 12, 176
teſtor numen 2, 155. per ſidera 3, 599. utrumque caput 4, 357. Xanthum, &c. 5, 803. cœlum hoc & ſidera 9, 429. numina 12, 201
teſtor *abſolutè* 2, 432. 11, 559
teſtudine G. 2, 463. 4, 464. Æ. 1, 509. 2, 441. 9, 505. 514
tetendit cœlo palmas cum voce 2, 688. palmas utraſque 6, 685. dextram 10, 823. cornu 11, 859
teter cruor 10, 727
tetigêre portum carinæ G. 1, 303. arva Auſoniæ Troës Æ. 9, 135
tetigiſſe dextram tyranni 7, 266
tetigiſſent carinæ litora 4, 658
tetigit captiva cubile heri 3, 324. fluctus 3, 662. magnalia plantis 4, 259
Tetricæ rupes 7, 713
tetrum odorem 3, 228
Teucri, *genit.* ſanguine 1, 239. 4, 230. 6, 500. 648. *plur. nom.* 2, 252. 366. 459. 3, 352. Æ. 4, 397. 5, 181. 293. 450. 530. 6, 212. 9, 34. 39. 510. 516. 636. 779. 791. 10, 58. 11, 92. 134. 434. 12, 117. 193, 642. 738. 744. 774. 836. *voc.* 1, 566. 2, 48. 5, 474. 9, 114. 10, 430. 11, 164
Teucria 2, 26
Teucris, *dat.* 1, 303. 2, 247. 3, 66. 6, 54. 90. 7, 155. 276. 359. 388. 470. 8, 551. 9, 230. 719. 10, 8. 44. 62. 105. 158. 512. 617. 12, 189. 629. *abl.* 2, 427. 11, 279. 12, 60
Teucrorum 1, 42. 93. 252. 515. 630. 2, 326. 5, 7. 8, 470. 9, 805. 11, 321. 385
Teucros 1, 308. 629. 2, 571. 747. 3, 186. 4, 349. 6, 41. 67. 7, 193. 301. 476. 547. 578. 8, 10. 136. 161. 397. 9, 68. 149. 248. 10, 21. 28. 260. 309. 690. 866. 11, 116. 168. 175. 449. 585. 842. 872. 12, 78. 506. 812. 824.
Teucrûm *pro* Teucrorum 1, 559. 2, 281. 3, 53. 4, 48. 537. 5, 592. 675. 690. 6, 562. 7, 344. 8, 154. 9, 55. 226. 10, 328. 684. 11, 690. 834. 12, 78. 562
Teucrus maximus pater 3, 108
Teuthra optime 10, 402
Teutonico ritu 7, 741
texamus naves robore 11, 326
texatur fiſcina virgâ G. 1, 266
texendæ ſepes 2, 371
texent floribus horrea 4, 250
texêre caput Æ. 11, 681. nec Dii Cupentum, *protexerunt* 12, 539
texi tua mœnia 12, 148
texit fiſcellam hibiſco E. 10, 71. caput ferrugine, *ſol* G. 1, 468. nec te tua pietas Æ. 2, 430. confixum telorum ſeges 3, 45. oſſa cado ahena 6, 228. Imaona Haleſus 10, 424
texta vimine alvearia G. 4, 34
textilibus donis Æ. 3, 485
textis roboribus 2, 186
textum iter parietibus 5, 589. clypei 8, 625
texunt umbracula vites E. 9, 42. fugas Æ. 5, 593. feretrum virgis 11, 65

thalami G. 4, 374. Æ. 2, 503. 4, 18. 550. 6, 94. 280. 10, 498
thalamis G. 4, 189. Æ. 7, 97
thalamo G. 4, 333. Æ. 4, 133. 392. 495. 6, 397. 528. 7, 253. 8, 372. 9, 594
thalamos 10, 389. 649
thalamum 6, 623. 7, 388
thalamus 6, 521
Thalia E. 6, 2. G. 4, 338
Thamyrimque Æ. 12, 341
Thaſiæ vites G. 2, 91
Thaumantias, *Iris* Æ. 9, 5
Theano 10, 703
theatri 5, 288. 664
theatris E. 1, 431
Thebana de matre Æ. 9, 697
Thebas 4, 470
Themillæ 9, 576
Thermodoöntis flumine 11, 659
Therone occiſo 10, 312
Therſandrus 2, 261
Therſilochumque 6, 483. 12, 363
theſauris G. 4, 229
theſauros Æ. 1, 363
Theſea 6, 122. 383
Theſeidæ, *Athenienſes* G. 2, 383
Theſeus Æ. 6, 618
Theſtylis E. 2, 10. 43
Thetidi G. 1, 400
Thetin E. 4, 32
Thetis Æ. 5, 825
Thoantis 10, 415
Thoas 2, 262
tholo ſuſpendi dona 9, 408
thoraca 10, 337. 11, 9. 487
thoracas 7, 633
thoracis 12, 381
Thraca 12, 335
Thraces 3, 14
Thracius Orpheus E. 4, 55. Ciſſeus Æ. 5, 536. equus 5, 565. 9, 49
Threïcia cithara 6, 120
Threïciæ Amazones 11, 659
Threïciamque Samum 7, 208
Threïciis ſagittis 5, 312
Threïcio regi 3, 51
Threïcios tres de gente Boreæ 10, 350
Threïcius Sacerdos 6, 645
Threïſſa Harpalyce 1, 320
Thule ultima G. 1, 30
thura E. 8, 65. G. 1, 57. Æ. 8, 106
thura 1, 421. 11, 481
thurea, *nom. fœm.* virga G. 2, 117. *neutr. plur.* dona Æ. 6, 225
thuricremis aris Æ. 4, 453
thuriferis arenis G. 2, 139
Thyas Æ. 4, 302
thyaſis 7, 581
thyaſos E. 5, 30
thymbræ G. 4, 31
thymbreæe Æ. 3, 85
Thymbræus, *nom. propr. viri* 12, 458
Thymbræus Apollo G. 4, 323
thymo E. 5, 77. 7, 37. G. 4, 161. 181. 241. Æ. 1, 440
thymum G. 4, 112. 270. 304
Thyrſide E. 7, 16
Thyrſim 7, 69
Thyrſis 7, 1. 20
thyrſos molles Æ. 7, 390
tiaras 7, 247
tibia E. 8, 21. 25. 31. 42. 46. 51. 57. 61
tibia dat cantum biforem Æ. 9, 618. Bacchi indixit choros 11, 737
tignis nidum ſuſpendat hirundo G. 4, 307
tigres E. 5, 29. G. 2, 151. 4, 510. Æ. 4, 367. 6, 805
Tigri ærata, *nomen navis* 10, 166
trgridis 11, 577
tigrim 9, 730
Tigrim E. 1, 63
tigris G. 3, 248. 4, 407
tilia 1, 173
tiliæ 2, 449. 4, 141
tiliam 4, 183
Timavi E. 8, 6. G. 3, 475. Æ. 1, 248
time, ne time 2, 607
timeant, ne timeant 9, 152
timebat quæ ſibi quiſque 2, 130
timens 4, 298. 5, 165
timentem G. 4, 530. Æ. 2, 729. 8, 222. 10, 612. 12, 875
timeo Danaos, &c. 2, 49
timet 1, 665. 4, 502. 11, 550
timidi damæ E. 8, 28. G. 3, 539
timidis E. 6, 20. paſſibus Æ. 6, 263
timidos nautas E. 6, 77. Onagros G. 3, 409
timidum caput 3, 422
timor Æ. 4, 13. 8, 40. 224. 557. 9, 89. 385. 11, 14
timorem 1, 206. 454. 6, 352. 9, 719
timores 5, 812
timoris 11, 383
timuerunt ſæcula noctem æternam G. 1, 469
timuiſſet aratrum collo E. 6, 50
timuit exterrita pennis ales Æ. 5, 505
tineæ G. 4, 246
tingat equos gurgite Phœbus Æ. 11, 914
tinge crura muſto G. 2, 8
tingere ſe Oceano properent ſoles hyberni 2, 481. Æ. 1, 749
tingeret æquore plantas 7, 811
tingi æquore Arctos G. 1, 246
tinguntur æra lacu 4, 173. Æ. 8, 450
tinguntur ſanguine cultri 3, 492
tinnitu 9, 809
tinnituſque cie G. 4, 64
tinxerat undâ Stygiâ enſem Æ. 12, 91
tinxit fluctus latera 3, 665. mucronem jugulo 12, 358
Tiſiphone G. 3, 552. Æ. 6, 571. 10, 761
Titan 4, 119
Titania, *nom. fœm.* pubes 6, 580. *plur. neutr.* aſtra 6, 725
Tithoni G. 1, 448. 3, 48. Æ. 4, 585. 9, 460
Tithonia conjux 8, 384
titubata veſtigia 5, 332
Tityon 6, 595
Tityre E. 1, 1. 4, 13. 19. 39. 3, 20. 96. 6, 4. 9, 23. G. 4, 566
Tityrus E. 1, 39. 5, 11. 8, 55
Tmarus Æ. 9, 685
Tmolus G. 1, 56. 2, 98
togatam gentem Æ. 1, 286
tolerabile, non tolerabile numen maris 5, 768
tolerare vitam colo 8, 408. militiam ſub te magiſtro 8, 515
tollant aulæa Britanni G. 3, 25
tollat, *virtutem & gloriam* Æ. 11, 444
tolle me tecum per undas 6, 370. minas 10, 451. fuga Turnum 10, 624
tollemus ad aſtra Daphnin E. 5, 51. in aſtra nepotes Æ. 3, 158
tollent animos fata G. 2, 350. animos equi 3, 207
tollentem minas 3, 421. manu ſaxum Æ. 2, 281. 12, 904

tollere me humo G. 3, 9. fluctus vento Æ. 1, 70. tantas moles 1, 138. in altos montes 2, 635. vocem 6, 492
tollet avos in tantum ſpe 6, 876
tolli dona 5, 390. corpus imperat 11, 59. ad ſidera fatis 12, 795
tollimur in cœlum gurgite 3, 564
tollit de ceſpite ſilvam G. 4, 273. fluctus ad ſidera Æ. 1, 107. *eum*, in lucos Idaliæ 1, 696. clamores ad ſidera 2, 222. clamorem 3, 673. ſe, *cum*, murmure virûm 5, 369. caput in prælia 5, 375. paulatim ſeſe mare 7, 529. cœli ſidera Atlas 8, 141. ſe ab ſolio 8, 541. animos dictis 9, 127. 10, 278. ſublimem gloria 10, 144. animos omine 10, 250. ſe arrectum quadrupes 10, 892. ſe clamor in auras 11, 455
tollite me Teucri 3, 601. cuncta 8, 439. ferte rates 10, 295
tollitur nimbus arenæ G. 3, 111. Dea alis Æ. 7, 408. undique clamor 9, 567. in cœlum clamor 11, 745. 12, 462
tollo certamine 12, 39
tollunt ſe in luminis auras, *arbores* G. 2, 47. inter ſeſe brachia 4, 174. Æ. 8, 452. ſe celeres, *columbæ* 6, 262. animos ad ſidera 9, 637. clamorem ad ſidera 10, 262. 11, 877. prælia venti, &c. 10, 357. gemitum 11, 37. corpora in agros 11, 206. clamorem 11, 622. alto ſe gurgite Solis equi 12, 114
Tolumnius 11, 429. 12, 258. 460
tona eloquio 11, 383
tonant antra Ætnæa 8, 419
tonanti axe 5, 830
tonare arma pulſa 8, 529
tonat Eurique, Zephyrique domus G. 1, 371. porta cœli 3, 261. Ætna ruinis Æ. 3, 571. cœlum tumultu 12, 757
tonat ter centum Deos, *invocat* 4, 510
tonde brachia, *ramos* G. 2, 368
tondebat comam acanthi 4, 137
tondent dumeta juvenci G. 1, 15. barbas hirci 3, 312
tondentes campum equos Æ. 3, 538
tondenti barba cadebat E. 1, 29
tondentur prata G. 1, 290. cytiſi 2, 431
tondere vellera 3, 561
tonitru Æ. 4, 122. 5, 694. 8, 391
tonſa, *fœm. abl.* corona 5, 556. *neutr. plur.* viſcera G. 4, 302
tonſæ olivæ 3, 21. Æ. 4, 774
tonſæ, *remi* 7, 28
tonſas novales G. 1, 71
tonſis, *ovibus* 3, 443. vallibus 4, 227. villis Æ. 1, 706
tonſis conſurgere, *remis* Æ. 10, 299
tonſum corpus, *ovium* G. 3, 448
tophus ſcaber 2, 214
torique Æ. 9, 334
toris G. 3, 81. Æ. 1, 712. 4, 207. 6, 604
tormenti 8, 487
tormento 11, 616. 12, 922
torno E. 3, 37. G. 2, 449
toro Æ. 2, 2. 4, 508. 650. 659. 691. 5, 388. 6, 220. 7, 460. 8, 177
toros 3, 224. 6, 674. 11, 66. 12, 7
torpent cervi mole novâ G. 3, 370. in fractæ ad prælia vires Æ. 9, 499
torpere regna gravi veterno G. 1, 124
torpor Æ. 12, 867
Torquatum 6, 825
torqueat currus G. 1, 174. haſtam turbine Æ. 11, 284
torquebat ſpicula cornu 11, 773. *ſaxum*, in hoſtem 12, 901
torquebat amaror ora tentantum G. 2, 247
torquens Iſter arenas 3, 350. lumina 3, 433. Æ. 7, 448. tegmen leonis 7, 666. haſtile 9, 402
torquent adnixi ſpumas 3, 208. 4, 583. proras ad litora 3, 532. cornua, detorquentque 5, 831. amenta 9, 665. ferrum 12, 578
torquentem verbera fundæ G. 1, 309
torquentia montes flumina G. 3, 254
torquentur taxi in arcus 4, 448
torquere cornu ſpicula E. 10, 59. cateias, *tormenti* genus Æ. 7, 741
torques fulmina 4, 208. bella cuncta tuo ſub numine 12, 180
torquet Notus tres, *naves* in ſaxa 1, 112. ter fluctus, *navim* 1, 121. qui cœlum & terras numine 4, 269. *Atlas* axem humero 4, 482. 6, 797. clavum ad litora 5, 177. ſonantia ſaxa, *Phlegeton* 6, 551. qui ſidera mundi 9, 93. hyemem 9, 671. vi portam converſo cardine 9, 724. jaculum in hoſtem 10, 585. telum ad tempora 12, 526
torquibus G. 3, 168. 4, 276
torre armatus obuſto Æ. 7, 606
torrebimus exta G. 2, 396
torrem ambuſtum Æ. 12, 298
torrens 2, 35. 7, 567. 10, 363. Sirius Indos G. 4, 425
torrent viſcera Æ. 5, 103
torrentem undam G. 2, 451
torrentes ripas Æ. 9, 105. 10, 114
torrentia flumina E. 7, 52
torrentibus flammis Æ. 6, 550
torrentis aquæ 10, 603
torrentur ariſtæ ſole novo 7, 720
torrere flammis fruges 1, 183
torrete igni fruges G. 1, 267
torrida, *nom. fœm.* æſtas Æ. 7, 48. ſemper ab igni una, *zonarum* G. 1, 234
torſerat telum in hoſtes Æ. 12, 461
torſerit, *telum*, in Rutulos 10, 334
torſiſti telum in medios Achivos 5, 497
torſit undam ſub vertice G. 4, 529. veſtigia ad ſonitum vocis Æ. 3, 669. oculos ad mœnia 4, 220. veſtigia in verbo 6, 547. tela manu 11, 578. oculorum acies ad mœnia 12, 670. telum immedicabile 12, 858
torta quercu G. 1, 349
torti imbris Æ. 8, 429
tortile fit collo aurum coluber 7, 351

torto verbere G. 3, 106. Æ. 7. 378. vertice 7, 567
tortos Ixionis angues G. 3, 38. funes Æ. 4, 575. orbes 12, 481
tortus cucumis G. 4, 121
tortus longos dat, *ſerpens* Æ. 5, 276
torva, *nom. fœm.* leæna E. 2, 63. *abl.* ſub fronte Æ. 3, 636
torvæ bovis G. 3, 51
torvam faciem Æ. 7, 415
torvo lumine Ætnæos fratres 3, 677
torvos angues 6, 571
torvumque clamat, *immaniter* 7, 399
torvos Abas 10, 170
toſta viſcera taurorum 8, 180
toſtas fruges G. 1, 298
tot natorum Æ. 5, 645
totidem, *paſſim.*
totus, *in omnibus caſibus, numero & genere, paſſim.*
trabali telo Æ. 12, 294
trabe 2, 481. 3, 191. 12, 603
trabeâ parvâ 7, 188. Quirinali 7, 612
trabeamque 11, 334
trabes 1, 453. 556. 2, 448. 6, 181
trabibus 2, 112. 4, 566. 9, 87. 12, 674
tractabile cœlum 4, 53
tractabilis, *Æneas* 4, 439
tractæ catenæ 6, 558
tractanti dum reſiſtit, *tellus* G. 3, 502
tractim ſufurrant apes 4, 260
tractos caudâ in ſpeluncam, *tauros*, Æ. 8, 210
tractu G. 2, 154. 182. 3, 183. corrupto cœli Æ. 3, 138
tractuſque maris E. 4, 51. G. 4, 222. longos flammarum 1, 367
trade huic, *eos*, &c. Æ. 5, 713
tradiderit ſe ſub leges pacis 4, 619
tradidit mihi Ægon, *pecus* E. 3, 2
tradidit equum comiti Æ. 11, 710
traducere meſſes aliò E. 8, 99
traducitur cura in vitulos G. 3, 157
traham vela 4, 117
trahantur quæ mox ventura 4, 393
trahat temo orbes junctos 3, 173
traheæque G. 1, 164
trahebam vitam in tenebris luctuque Æ. 2, 92
trahebant, *illum*, ad regem 2, 58. ægra corpora 3, 140
trahebat oſſa, &c. G. 3, 485. ſorte Æ. 1, 512. noctem vario ſermone 1, 752. avo puerum 2, 457. haſtile clypeo 10, 795
trahebatur Priameïa virgo 2, 403
trahens alvum G. 4, 94. à pectore vocem Æ. 1, 375. Iris mille colores, &c. 4, 701
trahentem naves in ſaxa 3, 425. genua ægra 5, 468
trahere atque moras addere 7, 315
traheremque in prælia Teucros 12, 812
traherent tempus, &c. 6, 537
traheret partem patriæ 7, 511
trahi vento nubem G. 4, 60. nubes 4, 557
trahit ſua quemque voluptas E. 2, 65. crates vimineas G. 1, 95. lina pelago 1, 342. laborem ingratum 3, 98. ſinum ex alto pontus 3, 238. ſinus ultimus orbes 3, 424. præcipites ſylvas Æ. 2, 307. ipſe nepotem 2, 321. vineam 2, 466. 9, 713. armenta cum ſtabulis 2, 499. colores, &c. 5, 89. conventus in medios 6, 753. pecus 9, 340. manu telum 11, 816
trahitur dum 12, 374
traho vitam 3, 647
trahunt limum amnes G. 2, 188. plauſtra 3, 536. quo fata Æ. 5, 709. in mœnia regem 12, 585
trahuntur Zonæ, &c. G. 1, 235. per terram huic cervix comæque Æ. 1, 481
trajecerat axem medium Aurora 6, 536
trajectaque pectora ferro 1, 359
trajecto in ſune 5, 488. cerebro 9, 419. lacerto 10, 339. gutture 10, 348
trajectus lora per pedes 2, 273
trajicit tempora ferro 9, 634. Rhœtea fugientem 10, 400. hunc exceptum 11, 685
tramice 5, 610. 6, 676. 11, 515
tramitis G. 1, 108
tranant flumina 3, 270. æthera grues Æ. 10, 265
tranat nubila 4, 245
tranavimus Erebi amnes 6, 671
tranquilla per alta 2, 203
tranquillo ſilet unda 5, 127
tranſque caput jace E. 8, 102. trans flumina G. 3, 213. trans æquora tranſmiſſæ claſſes Æ. 3, 403. trans pontum fugat 6, 312. trans fluvium 6, 415. trans æthera vectæ 7, 65
tranſadigit coſtas 9, 432. 12, 276. 508
tranſcribi ſceptra colonis 7, 422
tranſcribant urbi matres 5, 750
tranſcurrere cœlum nimbus viſus *eſt* 9, 111
tranſcurrunt ſidera 5, 528
tranſeat elapſus prior 5, 326
transferet regnum à ſede 1, 275
transfixa haſta 11, 645
transfixo pectore 1, 48
transformat ſeſe in omnia miracula rerum G. 4, 441. ſeſe in vultus aniles Æ. 7, 416
transfoſſi ligno pectora 9, 544
tranſierim non ego te, Rhodia G. 2, 102. Cycne Æ. 10, 186
tranſierint hyberna 1, 270
tranſiit intextum tauris opus 10, 785. & parmam mucro 10, 817
tranſilit pontes 10, 658. umbra, *ſagitta* 12, 859
tranſire paludem G. 4, 503
tranſit præcordia fixo ligno Æ. 9, 413. equum curſu 11, 719. femur, *haſta* 12, 926
tranſmiſit me Heleno 3, 329
tranſmiſſæ claſſes 3, 403
tranſmittere curſum 6, 313
tranſmittunt curſu campos 4, 154
tranſportare ripas, &c. 6, 328
tranſtra 5, 663. 752. 10, 306
tranſtris 3, 289. 4, 573. 5, 136
tranſtulit omnia Jupiter Argos, 2, 327
tranſverberat æra clypei 10, 336. ictu medium 10, 484. pectus 11, 667

tranſverſa tuentibus hircis E. 3,8. frement venti Æ. 5,19.
tranſverſas ſalices G. 4, 26
trapetis 2, 519
traxêre ruinam Æ. 8, 191
traxerit ad letum 5, 624
traxi mecum gubernaculum 6, 351
traxiſſe per omnem pœnam reliquias Trojæ 5, 786. moras 10, 888
traxit trementem ad altaria 2, 551. ruinam 2, 631. per oſſa furorem 4, 101. ab imis adytis ſeptem gyros, *anguis* 5, 85. *illum* trementem 6, 396
trecentos 10, 173
tremebant ſylvam ſaxumque 8, 350
tremebunda haſta 10, 521
tremefacta, *nom. fæm.* ornus 2, 629. ſolo tellus 10, 102. refugit, *Juturna* 12, 449. *neutr. plur.* per pectora 2, 228
tremefactus viſu Androgeos 2, 381
tremefecerit arcu Lernam 6, 803
tremefecit Rex Jupiter Olympum 9, 106. 10, 115
tremenda monita 8, 335
tremendum regem, *Ditem* G. 4, 469. aliud objicitur Æ. 2, 199
tremens, *equus* G. 3, 189. illa ſtetit, *haſta* Æ. 2, 52. 5, 481
trementem haſtam 2, 175. 12, 94. *Priamum* 2, 550. Tartareum cuſtodem 6, 390. te furiarum ora, *ô* Catilina 8, 669
trementes genas 4, 643. terret 12, 761
trementi, *Entello* 3, 431
trementia fruſta 1, 216
trementibus ævo humeris 2, 509
tremere omnia viſa 3, 90
tremerent ſub dentibus artus 3, 627
tremiſcit telum inſtare 12, 916
tremiſco ſonitum pedum vocemque 3, 648
tremiſcunt tonitru ardua terrarum 5, 694. Myrmidonum proceres Phrygia arma 11, 403
tremit terra G. 1, 330. artus 3, 84. puppis ictibus Æ. 5, 198. tellus Æ. 7, 722. 12, 445. ſonitu Prochyta 9, 715. haſta 11, 645
tremor G. 2, 479. 3, 250. Æ. 2, 121. 6, 55. 7, 446. 11, 424. 12, 448
tremuêre te lacus Stygii 8, 296
tremuerunt Alpes inſolitis motibus G. 1, 475
tremulis flammis E. 8, 105. ululatibus Æ. 7, 395
tremulo lumine 7, 9
tremulum lumen 8, 22
tremunt in vertice criſtæ 9, 733
trepida, *nom. fæm.* Dido 4, 642. Æneæ imago 10, 656. *abl.* formidine 9, 756. manu 12, 901. *neutr. plur.* oſtia Nili 6, 800. ora quierunt 11, 300
trepidæ, *apes* G. 4, 73. matres Æ. 7, 518. 11, 893. comites 11, 805. illæ 12, 589
trepidant dum alæ 4, 121. dum *illi* 9, 418
trepidanti fervidus inſtat 10, 788
trepidantia bello corda G. 4, 69. caſtra Æ. 9, 147
trepidare metu 2, 685. 6, 491. turbati 9, 538
trepidat nequicquam multa 12, 403. dum trepidat 12, 737
trepidate, ne trepidate defendere 9, 114
trepident immiſſo lumine manes 8, 246
trepidi, *genit.* 1, 748. *plur.* limina linquunt 3, 616. nos 3, 666. formidine *illi* 9, 169. dum, *illi ſunt* 10, 283. Latini 12, 730
trepido mihi 2, 735. curſu 4, 672. tumultu 8, 5
trepidos, *Niſum, & Euryalum* 9, 233. cives 12, 583
trepidus 2, 380. 6, 290. 7, 638
tres E. 3, 105. Æ. 1, 112. 188. 4, 203. 5, 308. 560. 772. 6, 355. 484. 8, 429. 564. 9, 329. 10, 350. 351. 12, 514
tria G. 4, 483. Æ. 4, 511. 6, 421
tribulaque G. 1, 164
tribulique 1, 153. 3, 385
tribus E. 8, 77. G. 3, 190
tricorporis umbræ Æ. 6, 289
tridentem 1, 142
tridenti G. 1, 13. Æ. 1, 149. 2, 418. 610
tridentibus roſtris 5, 143. 8, 690
trieterica Bacchi Orgia referunt 4, 302
trifauci latratu Cerberus 6, 417
triginta 1, 273. 3, 391. 8, 44
trilicem loricam auro 3, 467. 7, 439
Trinacriâ, *nom. fæm.* Ætna 3, 554. pubes 5, 450. *abl.* unda 3, 384. relicta 3, 440
Trinacriæ juventus 5, 555
Trinacriam omnem 3, 582
Trinacrii Pachyni 3, 429. juvenes 5, 300. viri 5, 530
Trinacriis equis 5, 573
Trinacrio litore 1, 200
Triones 1, 748. 3, 516
Trioni, ſeptem ſubjecta Trioni, *per tmeſin* G. 5, 381
triplex gens Æ. 10, 202
triplici E. 8, 73. Æ. 5, 119. 6, 549. 7, 785. 8, 714. 10, 784
tripodas 3, 360
tripodes 5, 110
triſte lupus ſtabulis E. 3, 80. nefas Æ. 2, 184. augurium 5, 7. miniſterium 6, 223. ſupplicium 7, 596. nihil 9, 262. Minervæ ſidus 11, 259
triſtem pugnam 5, 411
triſtes iras E. 2, 14. Æ. 3, 366. curas G. 4, 531. ruinas Æ. 1, 242. domos 6, 334. portas 7, 617. voces 11, 534
triſti amurcâ G. 3, 448. morbo 4, 252. corde Æ. 6, 185. 383. 8, 522. undâ 6, 438. bello 7, 545. 8, 29. tabo 8, 197. tempore 11, 470. morte 11, 839. vulnere mentis 12, 160
triſtia bella E. 6, 7. ora tendandum G. 2, 247. funera 4, 256. dicta Æ. 2, 115. 10, 612. facta 2, 548. dona 3, 301. Tartara 4, 243. ſomnia 5, 840
triſtibus extis G. 1, 485. flammis Æ. 7, 787
triſtior, *Taygete Pleias* G. 4, 235. Venus Æ. 1, 232
triſtis, *nom. Gallus* E. 10, 31. ſenectus G. 3, 67. Æ. 6, 275. arator G. 3, 517. hyems 4, 135. *ille* 4, 319. Ariſtæus G. 4,

G. 4, 355. Erynnis Æ. 2, 337. navita 6, 315. tua imago 6, 695. pugna 11, 589. clamor 12, 409. *genit.* lupini, *amari* G. 1, 75
triſtius haud illis monſtrum Æ. 3, 214
triſulcis linguis ore micat, *anguis* G. 2, 439. Æ. 2, 475
trita meliphylla G. 4, 63
triticeam in meſſem 1, 219
Triton Æ. 1, 148. 6, 173. 10, 209
Tritoneſque 5, 824
Tritonia 2, 171. Pallas 2, 615. 5, 704. armipotens belli præſes Virgo 11, 483
Tritonidis 2, 226
tritura G. 1, 190
trivêre radios rotis 2, 444
Trivia alma Æ. 7, 774
Triviæ 6, 13. 55. 7, 516. 778. 10, 537. 11, 566. 836
triviis E. 3, 26. Æ. 4, 609
triviſſe labellum calamo E. 2, 34
triumphata Corintho Æ. 6. 836
triumphatas bis utroque ab litore gentes G. 3, 33
triumphi Æ. 11, 54
triumphis 4, 37. 6, 814
triumpho 2, 578. 8, 714
triumphos G. 1, 505. 2, 148
Troades Æ. 5, 613
Troas 1, 34. 133. 5, 265. 10, 89. 12, 824
Troës 1, 176. 236. 528. 751. 7, 21. 9, 136. 533. 689. 756. 811. 10, 31. 895. 11, 620. 12, 231. 281. 704
Troës fuimus, *quaſi* nos Trojani periimus 2, 325
Troja G. 2, 385. Æ. 1, 379. 736. 2, 56. 108. 161. 290. 461. 581. 625. 637. 703. 3, 149. 340. 4, 312. 5, 61. 602. 6, 244. 335. 7, 296. 9, 644. 10, 60
Troïa, *adject. nom. fœm.* gaza 1, 123. 2, 763. mater 5, 38. pubes 5, 599. 7, 521. *neutr. plur.* arma Æ. 1, 253. 3, 596. 11, 779. agmina 5, 804. caſtra 11, 350
Trojæ G. 1, 503. 3, 36. Æ. 1. 5, 99. 210. 242. 380. 477. 569. 601. 683. 2, 11. 34. 573. 622. 660. 3, 13. 86. 322. 5, 190. 555. 626. 633. 756. 787. 811. 6, 56. 68. 650. 840. 7, 321. 262. 8, 471. 587. 9, 202. Æ. 10, 27. 45. 110. 214 469. 11, 288
Trojam E. 4, 37. Æ. 1, 28. 2, 60. 342. 555. 603. 751. 3, 349. 462. 497. 595. 614. 5, 637. 7, 233. 8, 291. 398. 9, 547. 10, 74. 378
Trojana, *nom. fœm.* juventus 1, 471. 703. 2, 63. 4, 162. 8, 182. 545. fortuna 6, 62. turba 11, 34. manus 11, 597. *neutr. plur.* agmina 7, 144. arma 9, 180. ſaxa 11, 131
Trojanæ, *genit.* urbis Æ. 1, 628. gentis 6, 767. *plur.* acies 7, 360
Trojanam urbem 4, 342. 8, 36. gentem 4, 425
Trojanas opes 2, 4. 10, 609. arces 7, 364
Trojane 7, 260. 12, 359. hoſpes 8, 188. vir 10, 598. 11, 125
Trojani nominis 7, 723
Trojanis 11, 421. matribus 5, 793
Trojano ſanguine 1, 23. 554. 4, 191. 7, 318. Chaone 3, 335. rege 11, 230
Trojanos 5, 688. 9, 128. 10, 77. 11, 826. 12, 806. cæſtus 5, 420
Trojanum agmen 5, 602
Trojanus origine Cæſar 1, 290. dux 4, 124. 165. Aceſtes 5, 757
Troïlus 1, 478
Trojugena interpres Divûm 3, 359
Trojugenas 8, 117
Troïus 5, 417. Æneas 1, 600. 6, 403. 7, 221. heros 8, 530. 10, 584. 886. 12, 502. omnis 12, 122
trophæa G. 3, 32. Æ. 11, 172
trophæis 11, 224. 385
trophæum 10, 542. 775. 11, 7. 790
Troſque parens G. 3, 36
Tros Æ. 1, 578. 6, 52. 126. 10, 108. 250. 12, 723
Troum 9, 113. 11, 161. 12, 137
truci viſu 10, 447
trucidant primos 2, 494. 12, 577
trucis Boreæ G. 1, 370
trudentes pectore montem 3, 373
trudit gemmas 2, 335
truditur radix oleagine è ligno ſicco 2, 31
trudunt glaciem flumina G. 1, 310. ſe de cortice gemmæ 2, 74. frumenta humeris Æ. 4, 405
trunca, *nom. fœm.* pinus 3, 659. *neutr. plur.* pedum, *animalia* G. 4, 310. tela Æ. 11, 9
truncas vulnere nates 6, 497
trunci enodes G. 2, 78
truncis Æ. 8, 315
trunco arboris G. 3, 233. Æ. 10, 835. 12, 105
truncos G. 2, 302. 426. Æ. 6, 207. 11, 83
truncum ſanguine ſingultantem relinquit 9, 332. provolvens 10, 555. reliquit arena 12, 382
truncus ingens jacet 2, 557. immanis ſtares 11, 173
tu, *paſſim*
tuque ô G. 1, 12. Æ. 6, 65. 196. 8, 72. 11, 158
tua, tuæ, tuam, tuarum, tuas, tuis, tuo, tuorum, tuos, tuum, tuus, *paſſim*
tuba 5, 113. 139. 9, 503
tubæ 8, 526
tubamque 6, 233. 11, 424
tubarum G. 4, 72. Æ. 2, 313. 7, 628. 11, 192
tuebitur omnes hæc ara 2, 523
tuemur urbe ſpes 12, 34
tuendæ hæ non curâ leviore G. 3, 305
tuendo ardeſcit Æ. 1, 717. oculos 8, 265
tuendum quid cuique 9, 175
tuens acerba 9, 794. gaudet, &c. 12, 82
tuentem torva 6, 467. pugnas 12, 792
tuentes gaudent, &c. 5, 575. præclara facta 10, 397
tuenti tibi 2, 604. caſtra 9, 65
tuentibus hircis tranſverſa E. 3, 8
tueri arva G. 1, 21. fines cuſtode Æ. 1, 568. populum ſub antiqua relligione 2, 188. cœli convexa 4, 451. ora 6, 688. templum 7, 443
tuetur dicentem, &c. 4, 362
tugurî E. 1, 69
tui, *genit. a* tu 7, 40. Æ. 7, 360. 8, 144 9. 291. 12, 29. 659. tui Æneæ 5, 804

tulerat fama reſponſa Æ. 7, 105
tulêre rura fructus G. 2, 501. *paſſi ſunt* Æ. 2, 131. tela 5, 582. huc corpora quiſque ſuorum 11, 186. oculos ad reginam 11, 800
tulerint flammæ 2, 600
tulerit calores G. 2, 271
tulerunt faſtidia matri decem menſes E. 4, 61. te fata 5, 34. auras, *olivæ* G. 2, 422. dona Baccheïa 2, 454. quæ te ſecula Æ. 1, 609
tulimus faſtus ſtirpis Achilleæ 3, 327
tuliſſem faces in caſtra 4, 604
tuliſſet me ad Argos ſi qua fors 2, 94. pedem domum 2, 756. idem ambas ferro dolor 4, 679. ni me fortuna inimica 5, 356. non illi quiſquam ſe obvius 6, 879. in lucem ludum 9, 338. terra viros 11, 285
tulit, non tulit Antigenes pedum E. 5, 89. Eridanus cum ſtabulis armenta G. 1, 483. vita caſus noſtros apibus 4, 252. cui ſeſe obvia mater Æ. 1, 318. Orion, *nos*, in vada, &c. 1, 540. non tulit hanc ſpeciem 2, 407. hic exitus illum ſorte 2, 555. non me tibi Troja externum 3, 43. vos tellus 3, 95. ſeſe ad litora præceps 3, 599. quo ſe medium heros 5, 290. huc dona ſacerdos 7, 87. finem laborum ea vox 7, 118. non tulit, *hoc* Alcides 8, 256. aris dona 9, 407. manum ad vulnus 9, 578. non tulit Aſcanius *illum*, &c. 9, 622. haud tulit Æneas, *illos* 10, 578. qua ſe cunque virgo 11, 762. non tulit inſtantem Phegeus 12, 371. haſta ſummum apicem, *ſummam galeæ partem* 12, 493. uno eodemque partu Nox, *geminas peſtes* 12, 847. ſe fata Nocte 12, 860
Tullaque 11, 656
Tullus 6, 814. 8, 644
tum, *paſſim*
tum cum E. 3, 10. 5, 89. 9, 67. G. 1, 45. 308. Æ. 5, 866
tum verò E. 6, 27. G. 3, 505. Æ. 1, 489. 2, 105. 228. 309. 624. 4, 397. 450. 571. 5, 172. 227. 659. 720. 7, 376. 519. 9, 73. 11, 633. 832. 12, 257. 494. 756. 776.
tum jam E. 8, 39. G. 1, 360. 2, 405. 4, 137. Æ. 7, 737. 8, 349. 10, 533. 11, 578
quid tum E. 10, 38. Æ. 1, 68. 2, 775. 4, 114. 543. 6, 192. 9, 735. 10, 62. 116. 11, 501
tument vere terræ G. 2, 324. rabie corda Æ. 6, 49
tumentem colla ſibila G. 3, 421. colla cærula Æ. 2, 381. fluvium 8, 86. vana 11, 854
tumenti fluctu 7, 810
tumeſcant maria G. 2, 479
tumeſcere freta ponti 1, 357. bella 1, 465
tumida, *neutr.* æquora Æ. 1, 146. corda 6, 407
tumidi maris 8, 671
tumidis racemis G. 2, 102. fluctibus Æ. 5, 125
tumido Auſtro 3, 357. in pulmone 10, 387
tumidum quem, *colubrum* 2, 472. æquor 3, 157. 5, 820. Tybrim 11, 393
tumidus novo præcordia regno 9, 596. ſecundo Marte 10, 21
tumuli aggere 5, 44. 7, 6. honos 10, 493. recentes 11, 233
tumulis acclive ſolum G. 2, 276. caſtella in tumulis 3, 475
tumulo E. 5, 42. Æ. 3, 40. 63. 5, 93. 605. 760. 6, 380. 8, 112. 11, 6. 104. 594. 853. 12, 136
tumultu 2, 122. 486. 3, 99. 6, 317. 857. 8, 4. 371. 9, 397. 11, 225. 447. 662. 12, 269. 757
tumultum 11, 897
tumultus G. 1, 465
tumulum E. 5, 42. Æ. 2, 742. 3, 304. 322. 5, 76. 86. 371. 664. 6, 380. 505. 754. 874. 12, 562
tumulus 2, 713. 3, 22
tunc, *paſſim*.
tundens jecur vultur 6, 598
tundit humum calcibus 10, 731
tunditur Euro Riphæo gens G. 3, 382. hinc atque hinc vocibus Æ. 4, 448. fluctibus, *ſaxum* Æ. 5, 125
tunicâque 8, 457
tunicæ 9, 616
tunicam 10, 314. 818
tunicas G. 2, 75. Æ. 11, 777
tunſa viſcera G. 4, 302
tunſæ pectora palmis Æ. 1, 485
tunſis frugibus G. 3, 133. pectoribus Æ. 11, 57
tunſum gallæ ſaporem G. 4, 267
turba Æ. 2, 580. 3, 233. 6, 305. 325. 611. 667. 7, 381. 813. 8, 300. 9, 792. 10, 432. 11, 13. 34. 145. 372. 880. 12, 444. 607
turbabat cœlo cycnos Jovis ales 1, 399
turbabis latratu apros G. 3, 412
turbam Æ. 1, 195. 5, 152. 6, 753. 12, 248
turbans, per ovilia turbans leo 9, 339
turbabant oſtia Nili 6, 801
turbante tumultu 6, 857. 9, 397
turbanti viros Turno 9, 692
turbantur mœnia luctu 12, 620
turbare globum, *turbam diſſipari* 9, 409. omnia metu 11, 401
turbaret ſubitâ clade Latinos 12, 556
turbari trabibus mare 4, 566
turbâſti fœdera 12, 633
turbat animos res incognita 1, 519. illum amor 12, 70
turbata, *nom. fœm.* funere mens eſt 11, 3. mentem dolore 12, 599. *neutr. plur.* procellis, *æquora* G. 3, 259. caſtra Æ. 5, 668. 9, 13. *folia* 6, 75. per ora Auſonidum 11, 297
turbatæ, *genit.* Palladis arma 8, 435. *plur.* acies 11, 618
turbatam morte Camillam 11, 796. vulnere mentis 12, 160
turbati, *genit.* hoſtis 12, 302. *plur.* animi 8, 4. 11, 451. trepidare 9, 538. Æneadæ 9, 735. fugiunt Rutuli 11, 869. cunei 12, 269
turbatis equis 7, 767. 9, 124
turbatos duces 12, 325
turbatumque oculis 8, 223
turbatur agris E. 1, 12
turbatus, *Sinon* Æ. 2, 67. *ego* 3, 314.

314. pectora bello Æ. 8,29.
tempore Latinus 11, 470
turbavit janua frondes 3, 449.
mentes Italas 12, 246
turbentur arenæ Zephyro G. 2, 106
turbet omnia Æ. 3, 407
turbida, *nom. fœm.* imago 4, 353. tempestas telorum 12, 283. *neutr. plur.* nubila 4, 245. loca 6, 534
turbidus Hermus auro G. 2, 137. Ister 3, 350. imber Æ. 5, 696. 12, 685. cœno gurges 6, 296. pulvis 11, 876
turbidus, *Turnus* 9, 57. 10, 648. 12, 10. 671. *Mezentius* 10, 763. *Tarchon* 11, 742. *Aruns* 11, 814
turbine G. 1, 320. Æ. 1, 49. 87. 446. 2, 416. 3, 573. 6, 594. 9, 91. 11, 284. 596. 12, 320. 531
turbinis 10, 603. 12, 923
turbo G. 3, 470. Æ. 1, 515. 10, 665. volitans 7, 378
turgent in palmite gemmæ E. 7, 48. frumenta in stipula G. 1, 315
turmæ Æ. 5, 560. 11, 503. 518.
turmas G. 3, 179. Æ. 5, 550. 10, 239. 310. 11, 599. 620
Turne 7, 421. 596. 8, 538. 9, 6, 10. 514. 11, 178. 363. 502. 12, 32. 56. 625. 653. 872. 888
Turni 7, 344. 398. 650. 8, 493. 9, 73. 108. 549. 593. 10, 143. 151. 456. 463. 478. 561. 11, 114. 217. 336. 376. 12, 45. 97. 138. 243. 469. 597. 697. 765. 861. 865
Turno 7, 366. 371. 724. 8, 17. 9, 115. 126. 327. 369. 691. 10, 240. 276. 446. 503. 629. 11, 123. 223. 371. 825. 12, 9. 38. 74. 183. 232. 368. 539. 799. 913
Turnum 7, 434. 8, 614. 9, 3. 738. 10, 75. 308. 440. 471. 615. 624. 655. 11, 178. 221. 896. 12, 148. 317. 466. 557. 645. 652
Turnus 7, 56. 413. 473. 577. 783. 9, 4. 28. 47. 269. 462. 526. 535. 559. 573. 740. 789. 797. 805. 10, 20. 453. 479. 490. 500. 532. 647. 657. 677. 11, 91 129. 441. 459. 486. 507. 910. 12, 1. 164. 220. 324. 337. 353. 380. 446. 502. 509. 614. 631. 666. 689. 729. 742. 776. 927. 943
turpans canitiem perfusam pulvere Æ. 12, 611
turpantem sanguine capillos 10, 832
turpe caput G. 3, 52
turpes concubitus E. 6, 49. racemos G. 2, 60. podagras 3, 299. aliæ, *apes* 4, 96. phocæ 4, 395
turpi senectæ 3, 96. tabo 3, 557. formidine Æ. 2, 400. cupidine 4, 194
turpia membra fimo 5, 358
turpis scabies G. 3, 441. egestas Æ. 6, 276
turres 2, 445. 4, 86. 7, 160. 11, 466. 12, 132
turribus G. 4, 125. Æ. 4, 187. 9, 46. 470. 575. 677. 10, 121
turrigenæ antennæ 7, 631. urbes 10, 253
turrim 2, 460. 12, 673
turris 6, 554. 9, 530. 540
turrita Berecynthia mater 6, 786
turriti scopuli 3, 536
turritis puppibus 8, 693
turtur E. 1, 59
Tusci amnis Æ. 10, 199
Tusci, *plur.* egêre Rutulos, &c. 11, 629
Tuscis ab oris 10, 164
Tusco amni 8, 473. 11, 316. de sanguine 10, 203
Tuscorum phalanx 12, 551
Tuscum Tiberim G. 1, 499
tussis anhela 3, 497
tuta, *nom. fœm.* fides Æ. 4, 373. lacu spelunca 6, 238. *abl.* valle E. 2, 40. terrâ Æ. 3, 387. arce 10, 805. *plur. neutr.* æquora 1, 168. 5, 171. omnia 1, 587. 4, 298. propugnacula 4, 88. vela 5, 796. domorum 11, 882. tegmina capitum 7, 632. castra 8, 603. tenebam 6, 358. capessunt 9, 366. petunt 11, 871
tutæ, *apes* G. 4, 193
tutamen in armis Æ. 5, 262
tutare domum 2, 677
tutari Italiam 7, 469
tutatur favor Euryalum 5, 343
tute ipse E. 3, 35
tutela G. 4, 111
tuti sub matribus agni Æ. 9, 61. receptus 11, 527
tutior, quo tutior lustres æquora 3, 377
tutisque clamoribus 10, 713
tutissima statio nautis G. 4, 421
tutò, *adverb.* 2, 332. tibi volant, *verba, impunè* Æ. 11, 381. *adject.* portu 3, 78
tutos demittam 1, 575. muros servarent 9, 43
tutum te sistam limine patrio 2, 620. iter 5, 862. in tutum 1, 395
tutus superare fontem Timavi 1, 247. accedet, &c. 5, 813. latuisset in his oris 8, 323
Tyberim G. 1, 499
Tyberina ostia Æ. 1, 17. fluenta 12, 35
Tyberinæ 6, 873. 7, 797
Tyberini fluminis 10, 833
Tyberino flumine 11, 449
Tyberinus 7, 30. 8, 31. 9, 125. pater G. 4, 369
Tybri Æ. 8, 72. 540. 10, 421
Tybridis 3, 500. 8, 303. 436
Tybrim 3, 500. 5, 83. 797. 6, 87. 7, 151. 242. 715. 8, 331. 11, 393
Tybris 2, 782. 8, 86
Tybris, *nom. prop. viri* 8, 330. 10, 124
Tyburque superbum 7, 630
Tyburti fratris 7, 671. Remulo 9, 360. manus 11, 519
Tyburtia mœnia 7, 670
Tyburtum ex agmine 11, 757
Tydide 1, 101
Tydides 1, 475. 2, 164. 197. 10, 29. 11, 404. 12, 351
Tydeus 6, 479
Tymber 10, 391
Tymbræus Apollo G. 4, 323
Tymbre, *ô Tymber* Æ. 10, 394
Tymætem 12, 364
Tymætes 2, 32. 10, 123
Tympana G. 2, 444. Æ. 9, 619
Tyndarida 2, 569
Tyndaridis Lacenæ 2, 601
Typhis E. 4, 34
Typhoëa sævum G. 1, 269
Typhoëa, *adject.* tela Æ. 1, 669
Typhoëo 9, 716
Typhoëus 8, 298
tyranni 1, 365. 4, 320. 7, 266. 342. 8, 483. 10, 448
tyranno 12, 75
Tyren 10, 403
Tyri regna 8, 350
Tyriâ urbe 1, 344. Carthagine 4, 224
Tyriam urbem 1, 392
Tyrias arces 1, 24
Tyrii 1, 427. 711. 751. 4, 162. 231. coloni 1, 16. ô Tyrii 1, 739. 4, 622
Tyriis 1, 700. 736. 4, 111. 544.

virginibus Æ. 1, 340. urbibus 10, 55
Tyrinthius, *Hercules* 7, 662. 8, 228
Tyrio oſtro G. 3, 17. murice 4, 262
Tyrios Æ. 1, 342. 663. 4, 104. 469. rubores G. 3, 307
Tyriuſque, Tros Tyriuſque Æ. 1, 578
Tyro 4, 36. 43
Tyros antiqua 4, 670
Tyrrhena, *nom. fœm.* conjux 12, 272. *abl.* ſede 7, 209. *plur. neutr.* vincula 8, 458. regna 8, 507. arva 8, 551. oppida 11, 581
Tyrrhenæ acies 10, 691
Tyrrhenam manum 7, 43. 11, 450. fidem 10, 71
Tyrrhenas acies 7, 426
Tyrrhene 11, 686
Tyrrheni, *genit.* regis 8, 555. *plur.* 8, 603. 10, 787. duces 11, 93. 171. 835. *voc.* 11, 733
Tyrrhenis ab oris 7, 647
Tyrrheno ſale 6, 697. flumine 7, 663
Tyrrhenos equites 11, 504
Tyrrhenum æquor 1, 71. Tybrim 7, 242. equitem 11, 517. Tarchontem 11, 727. Auleſten 12, 290
Tyrrhenûm exercitus, *Tyrrhenorum* 11, 171
Tyrrhenus æſtus G. 2, 164. pinguis, *Etruſcus* 2, 193. tubæ clangor Æ. 8, 526. *Mezentius* 10, 898. exercitus 12, 123
Tyrrhenus, *nom. propr. viri* 11, 612
Tyrrheus 7, 508. pater 7, 485
Tyrrhi 7, 532
Tyrrhidæ pueri 7, 484. juvenes 9, 28

V.

VAcantes longè latéque ſaltus G. 3, 477
vacare domos hoſte Æ. 3, 123
vacat hactenus indulſiſſe 10. 625. hic tibi ſolus locus, *ſolandi mè* 11, 179
vaccæ E. 6, 60. 9, 31. G. 2, 524. 3, 177. Æ. 4, 61
vaccam 6, 251
vaccinia E. 2, 18. 50. 10, 39
vacet audire annales laborum Æ. 1, 377
vacua, *fœm. abl.* aulâ G. 4, 90. domo Æ. 4, 82. *neutr. plur.* atria 2, 528. 7, 379
vacuas mentes G. 3, 3. domos Æ. 6, 269. auras 12, 592
vacuis Acerris G. 2, 225. ſaltibus 3, 143. porticibus Æ. 2, 761. 12, 476
vacuo cœlo 5, 515. æquore 12, 710
vacuos agros G. 2, 54. portus Æ. 4, 588
vacuum in orbem G. 1, 62. per aëra 3, 109. per inane Æ. 12, 906
vada 1, 540. 3, 557. 706. 5, 158. 615. 6, 320. 7, 24. 198. 242. 9, 670
vade age 3, 462. 4, 223. 5, 548. ait 3, 480
vadentem ducem 6, 263
vadimus 2, 359. 396
vadis, *nomen* 1, 116. 130. 5, 221. 8, 91. 9, 713. 10, 303. 678
vadit diſcordia, &c. 8, 702
vadite & referte, &c. 11, 176
vado 11, 628
vadoſi amnis Vulturni 7, 728
væ miſeræ nimiùm vicina Cremonæ, Mantua E. 9, 28
vagantur G. 3, 540. Æ. 5, 560. 6, 886. aves fluminibus 11, 273
vagatur ea fama, &c. 2, 17. totâ urbe furens, *Dido* 4, 68
vagina 4, 579. 6, 260. 9, 305. 10, 475. 896
vagitus 6, 426
vale E. 3, 79. G. 4, 497. Æ. 2, 789. 5, 738. 11, 98. 827
valeam, ſi valeam meminiſſe E. 9, 38
valeant excidere, &c. Æ. 6, 554
valens membris & mole 5, 431.
valent carmina tantùm, &c. E. 9, 12. reverti, &c. G. 2, 312. ſufferre Æ. 2, 492. quantùm ignes animæque 8, 403. complere 11, 327
valentes malos G. 2, 70. truncos 2, 426
valeret, quid valeret ſine te Juturna Æ. 12, 798
Valerus 10, 752
vales enumerare 4, 334. ſive animis, ſive arte 12, 892
valet mutare, &c. 3, 415. pedum curſu 5, 67. ſubſiſtere clypeo 9, 807. ſuſtentare 11, 873. non lingua valet 12, 911
valida, *abl.* manu 11, 552. 12, 98
validæ manus Æ. 10, 320
validam bipennem G. 4, 331. Æ. 11, 651. navem 1, 124. haſtam 10, 401. 12, 93. ſecurim 11, 696
validas vires 6, 833
validique ictus 8, 419
validis juvencis G. 2, 237. ſtipibus 2, 367. haſtilibus 3, 447. viribus Æ. 2, 50. 500. remis 5, 15. 10, 294
valido pondere G. 3, 172. robore Æ. 4, 441
validum enſem 10, 815
vallant mœnia 11, 915
valle E. 2, 40. Æ. 2, 748. 5, 288. 6, 703. 8, 232. 609. 9, 4
vallem G. 3, 331. Æ. 8, 224
valles E. 5, 84. 6, 84. G. 2, 391. Æ. 1, 190. 7, 565. 802. 11, 522
valli 9, 142
vallibus G. 1, 374. 2, 485. 4, 277. Æ. 3, 110. 4, 156. 9, 244
vallis 10, 120
vallo 9, 68. 168. 519. 598
vallos G. 1, 264. 2, 409
vallum Æ. 9, 146. 506. 5
valuiſſe nil dona 11, 229
valuit, *potuit* 5, 510. 7, 30 12, 782
vana, *nom. fœm.* nec fides 12. ſuperſtitio 8, 187. ve feror ego 10, 631. *abl.* ſp 1, 256. *neutr. plur.* ſomn 6, 284. hæc fingere ſomnu 8, 42. incendia vomente 8, 259. tumentem 11, 85
vanæ umbræ 10, 593
vane Ligur 11, 715
vani parentes fruſtra docuêre, &c. 1, 396
vanis avenis G. 1, 226. umbris Æ. 12, 53
vannus Iacchi myſtica G. 1, 16
vano bonore Æ. 11, 52
vanos ſtrepitus G. 3, 79
vanum mendacemque Æ. 2.
vapor 5, 683. 698. 7, 46
vaporant templum thure 1 481
Vare E. 6, 7. 9, 27
Vari 6, 12
varia, *nom. fœm.* eſt natura randis arboribus G. 2, 9. coronâ cinxêre muros Æ. 11, 475. imagine rerum 665
variæ artes G. 1, 145. pe 1, 181. Lynces Bacchi

264. ſpecies 4, 406. comitum facies Æ. 5, 822. volucres 7, 32. linguis gentes 8, 723
variant vices 9, 164
variare corda vulgi 12, 223
variarum opum G. 2, 468. ferarum Æ. 6, 285
varias artes G. 1, 133. volucres pelagi 1, 383. in partes Æ. 4, 286. 8, 21. voces 7, 90
varſaverit maculis ortum, *ſol* G. 1, 441
varii ſenſus Æ. 12, 915
variis ſertis 4, 202. aſſultibus 5, 442. ludis 5, 605. floribus 6, 708. terroribus 7, 58. arboribus 8, 95. armis 8, 685. rumoribus 9, 464. dictis 11, 222. vocibus 11, 730
vario ſermone 1, 752. 6, 160. 8, 309. certamine 3, 128. irarum æſtu 4, 564. aſſenſu 10, 97. diſſenſu 11, 455. motu 12, 217. fluctuat æſtu 12, 486
varios colores E. 4, 42. G. 1, 453. Æ. 4, 701. 5, 89. flores E. 9, 40. poſtes G. 2, 463. defectus ſolis 2, 478. fœtus 2, 521. per caſus Æ. 1, 208. 10, 352. labores 2, 284. belli eventus 10, 160. rumores 12, 228
varium cœli morem G. 1, 51. & mutabile ſemper fœmina Æ. 4, 569
varius fremor 11, 296. labor 11, 425
Varo E. 9, 26. 35
vaſta, *nom. fœm.* Charybdis Æ. 7, 302. palus 12, 745. *abl.* ruina 3, 414. mole 3, 656. voragine 6, 296. cæde 6, 503. fornace 8, 446. *neutr. plur.* per æquora 7, 228. hæc ego dabo 9, 323
vaſtabant Pergama bello 8, 374
vaſtabat cæde 1, 475. Cyprum 1, 626
vaſtæ, *genit.* terræ 10, 57. *plur.* rupes 1, 166
vaſtant omnia latè G. 4, 16. latos cultoribus agros Æ. 8, 8
vaſtas aperit Syrtes 1, 150
vaſtatorem ferarum Amycum 9, 772
vaſti, *genit.* ſaxi G. 4, 422. ponti 4, 430. *plur.* agri Æ. 11, 208
vaſtis fluctibus Æ. 1, 337. campis 3, 13. ictibus 5, 198. viribus 5, 368. molaribus 8, 250. armis 10, 768
vaſto gemitu G. 3, 222. ſinu 4, 362. antro Æ. 1, 56, 3, 431. 617. 8, 217. 424. gurgite 1, 122. 3, 197. 6, 741. murmure 1, 249. ponto 3, 605. pondere 5, 447. æthere 5, 821. hiatu 6, 237. receſſu 8, 193. ſuſpectu, 9, 530. clamore 10, 716. certamine 12, 553
vaſtos fluctus 1, 90. 3, 421. Cyclopas 3, 647. artus 5, 432. ignes 10, 271
vaſtum æquor 2, 780. 3, 191. 10, 693. leonem 8, 295
vatem E. 9, 34. Æ. 2, 122. 3, 358. 443. 456. 6, 415. 7, 41. 435. 442
vates G. 3, 491. 4, 387. 450. Æ. 3, 187. 246. 463. 712. 5, 524. 6, 65. 78. 125. 161. 189. 259. 372. 398. 419. 562. 662. 669. 7, 68
vati E. 7, 28. Æ. 3, 433. 11, 774
vatis 5, 636. 6, 82. 211. 8, 340
vatum 4, 65. 464. 8, 627
uber aptius erit G. 2, 234. agri Æ. 7, 262
ubera E. 2, 42. 3, 99. 4, 22. 9, 31. G. 2, 524. 3, 178. 396. Æ. 3, 392. 642. 8, 631. 11, 572
ubere E. 3, 30. G. 2, 185. 275. 3, 187. 309. 317. Æ. 1, 535. 3, 95. 164. 5, 285. 6, 428. 7, 484
uberrima, *nom. fœm.* pinus G. 4, 141. *neutr. plur.* regna Æ. 3, 106
ubi, *paſſim.* hæc ubi dicta, &c. Æ. 1, 85. 2, 790. 5, 32. 313. 6, 628. 7, 323 471. 8, 175. 541. 10, 633. 12, 81. 441
ubi tum 6, 897. tum ubi 12, 495
ubi, *poſtquam* 7, 541. 11, 702
ubi, *interrogativè* 3, 312. 4, 595. 5, 392. 10, 73. 897. ô ubi G. 2, 486. aut ubi, aut ubi 4, 49
ubi quæque Æ. 7, 400
ubique 1, 605. 2, 368. 755. 11, 646
Ucalegon 2, 312
udæ vocis iter 7, 533
udiſque villis G. 3, 446
udo libro 2, 77. palato 3, 388.
vectæ nos diverſa per æquora 3, 325. trans æthera, *apes* 7, 65
vectare corpora carinâ 6, 391. plauſtris ornos 11, 138
vectes 7, 609
vecti omnia maria ventis 1, 528. tot per æquora 7, 228
vectis in patriam per æquora G. 1, 206
vector ſedet mari E. 4, 38
vectos per æquora Æ. 1, 380. 6, 335
vectum te per æquora 6, 692. ignota ad litora 7, 124
vectus quà, *navi* 1, 125. equos 12, 651
vehat Argo delectos Heroas E. 4, 34. quid veſper G. 1, 462
vehatur pelago Æ. 10, 165
vehebant equi Auroram, &c. 5, 105
vehebat Orontem quæ, *puppis* 1, 117
veherere ad ſedes paternas 11, 44
vehit ſi quos unda 6, 326. ſecum Antonius Ægyptum viresque Orientis 8, 688. hunc Triton 10, 209
vehitur rura phaſelis G. 4, 289. curru Æ. 12, 162
veho claſſe mecum 1, 383
vel, *paſſim.*
vel *pro* etiam E. 3, 50. 8, 69. G. 2, 289. 3, 202. Æ. 6, 769. 11, 259. 438
vela G. 1, 373. Æ. 1, 39. 2, 136. 3, 9. 191. 207. 268. 357. 445. 532. 683. 4, 546. 574. 5, 32. 281. 797. 7, 23. 8, 708. 12, 264 da vela pelago G. 2, 41
velabat eum amictu Carbaſus Æ. 8, 33
velamen 1, 653. 715

velamina G. 3, 313. Æ. 6, 221
velamur amictu 3, 545
velamus fronde delubra Deûm 2, 249
velantur corpora ſetis G. 3, 383
velare comas amictu Æ. 3, 405
velat tempora myrto 5, 72
velatarum antennarum 3, 549
velatas comas 3, 174
velati ramis oleæ 11, 101. lino 12, 120
velatos ramis Palladis 7, 154
velatum auro, vittiſque juvencum 5, 366
velatur fronde juventus 5, 134
velatus arundine 10, 205
velavitque comas 8, 277
velet humeros 7, 815
velim 2, 800. 9, 212
Velini fontes 7, 517. rura 7, 712
Velinos portus 6, 366
velint 5, 291. 486
velis, *verb.* G. 1, 26. Æ. 1, 737. 11, 528
velis, *nom.* 1, 473. 3, 472. 477. 4, 587. 5, 28. 281. 829. 6, 302. 7, 7. 10, 218. 229
velit G. 2, 105. Æ. 2, 104. 4, 111. 488. 7, 340. 558. 12, 571
velivolum mare 1, 228
velle G. 4, 448. Æ. 4, 540. 6, 751. 9, 539. 12, 910
vellem E. 1, 10. Æ. 4, 16. 11, 111. 303. 584
vellent 6, 436
vellera E. 3, 95. 4, 44. G. 1, 398. 2, 121. 3, 307. 389. 562. 4, 334
vellere caſtris ſigna 4, 108. pontem Æ. 8, 650. vallum 9, 506. ſpicula 10, 889. ſigna 11, 19
velleribus 4, 459. 7, 95
velleris atri 6, 249
velles 11, 153
vellet 2, 653
vellit aurem Cynthius E. 6, 4. poſtes à cardine Æ. 2, 480. magno pondere ſaxum 10, 381. haſtam 11, 566
vellitur arbos ſolo 3, 28
velo, *nomen* 1, 404
velocem Priſtin 5, 116. Opim 11, 532. Camillam 11, 760
veloces Spartæ catulos G. 3, 405. cervos Æ. 5, 253
velocis jaculi G. 2, 530
velocius quo non aliud malum eſt, *fama nempe* Æ. 4, 174
velorum Æ. 3, 528
velox G. 4, 344. Æ. 5, 444
velum 1, 107
velut, veluti, *paſſim.*
venabere canibus, &c. G. 3, 410
venabor apros E. 10, 56
venabula Æ. 4. 131. 9, 553
venam ferire G. 3, 460
venantis Iüli Æ. 7, 493
venantum corona 9, 551. vulnere 12, 5
venas inflatum Iaccho E. 6, 15. aſtringat hiantes G. 1, 91
venatibus Æ. 9, 407
venator 11, 678. 12, 751
venatrix, *Venus* 1, 323. Ida 9, 178. Camilla 11, 780
venatu *pro* venatui 7, 747. 9, 605
venatu 9, 245
venatum ire parant 4, 117
venatus 8, 318
vendebat corpus auro 1, 488
vendidit auro patriam 6, 621
venena E. 8, 95. G. 2, 130
veneni E. 4, 24. Æ. 4, 514. 12, 857
venenis 5, 190. 541
veneno G. 2, 465. Æ. 1, 692. 2, 221. 7, 354. 9, 773. 10, 140. *interdum pro amore nuncupatur, ſicut peſtis*
venenum duri dentis G. 2, 378. inſpirat morſibus 4, 236
venerabar Nymphas Æ. 3, 34. templa Dei 3, 84
venerabere Eurydicen vitulâ G. 4, 547. Deos votis Æ. 7, 597
venerabile donum 6, 408. lignum 12, 767
veneramur hunc, *Proteum* G. 4, 391. Apollinis urbem Æ. 3, 79. numina loci 3, 697
veneranda Pales G. 3, 294
venerande puer Æ. 9, 276
venerans ſuppliciter aram 12, 220
venerare Deos G. 1, 338. Napæas 4, 535
venerat Æ. 2, 343. 6, 457. 10, 719
venerata ſacerdos, *veneranda* 3, 460
veneratur penetralia Veſtæ 5, 745
venêre E. 10, 19. G. 1, 145. Æ. 2, 331. 6, 163. 191. 201. 8, 328
Venerem G. 2, 329. 3, 64. 97. 137. 210. 4, 199. Æ. 4, 92. 8, 699. 11, 736
Veneri E. 3, 68. 7, 62. Æ. 5, 760. 7, 321. 9, 135
Veneris E. 8, 78. Æ. 1, 329. 2, 787. 3, 475. 4, 33. 6, 26. 556. 10, 132
venerit E. 9, 67
veni huc G. 2, 7. hæc in fœdera Æ. 4, 339. ſupplex ad limina 8, 145. rebus non aſper ëgenis 8, 365. nec ſic ad prælia 10, 901. nec veni niſi fata dediſſent locum 11, 112. huc periture 11, 856
venia 11, 107
veniam, *verb.* quocumque vocaris E. 3, 49
veniam, *nomen* G. 4, 536. Æ. 1, 523. 3, 144. 4, 50. 433. 11, 101. 358.
veniant ad litora fluctus G. 2, 108. auxilio Æ. 7, 551. quid veniant 1, 522
venias G. 1, 29. Æ. 6, 389
veniat E. 3, 88. G. 1, 37. 90. Æ. 1, 663. 4, 637
veniebat E. 2, 4. G. 4, 486
veniemus E. 1, 66. 9, 62. Æ. 2, 716
veniendi 1, 418. 6, 488
veniens Lucifer E. 8, 17. Cyllenia proles, *ab Atlante* Æ. 4, 258. in corpore virtus 5, 344. ſe ferebat de gente Amyci, *Butes* 5, 373. ſol 7, 218. imber ab occaſu 9, 668. telum detorſit 9, 746. Umbro Marſorum montibus 10, 544. turba Phrygum 11, 145
venient potum juvenci E. 7, 11. ad pocula damæ 8, 28. Dardanidæ Æ. 6, 85
veniente aquilâ E. 9, 13. die G. 4, 466. fragore Æ. 7, 587. Aurorâ 10, 241. Æneâ 12, 540
venientem in annum G. 2, 405. ad litora claſſem Æ. 3, 652. hunc 12, 510. hoſtem 12, 595
venientes 10, 277. 12, 446
venienti Ebuſo 12, 299
venientibus 2, 59. 6, 291
venientis E. 5, 82. Æ. 6, 889. 10, 456. 11, 802
venientum G. 4, 167. Æ. 1, 438. 6, 755

venies ad terram Heſperiam Æ. 2, 781
veniet tritura G. 1, 190. tempus 1, 493. ætas Æ. 1, 287. mihi hæc fama ſub manes 4, 387
Venilia 10, 76
venimus G. 4, 449. Æ. 1, 532. 2, 743. 6, 671
venio 5, 726. 8, 382. 10, 881
venire 1, 623. ſe ſatis ambobus, *ait* 7, 470
veniret cum læta fortuna 11, 42
venis, *verb.* exſpectate 2, 283. actus erroribus pelagi 6, 532
venis, *nomen* G. 3, 432. 4, 238. ſilicis 1, 135. Æ. 6, 7. æris metalla oſtendit G. 2, 166. alit vulnus, *de amore* Æ. 4, 2.
veniſſe 4, 191. 7, 768. 8, 120
veniſſem inductus, &c. 5, 400
veniſſet 1, 755. 11, 286
veniſti tandem 6, 687
veniſtis 1, 373. 2, 117. 8, 172
venit, *præſens* E. 3, 30. 50. 7, 47. 8, 109. 10, 77. G. 1, 216. 322. 2, 58. 130. 3, 496. 4, 97. 418. 549. Æ. 1, 701. 4, 39. 5, 504. 8, 525. 9, 312. 633. 11, 149
venit, *præteritum* E. 1, 30. 4, 4. 10, 19. 24. G. 2, 320. 519. Æ. 1, 6. 56. 352. 357. 2, 119. 324. 3, 138. 417. 662. 5, 346. 6, 515. 7, 499. 750. 8, 319. 9, 705. 11, 421. 538. 733
venito E. 3, 77. 7, 49
veniunt G. 2, 11. Æ. 7, 98. 9, 544
venti E. 3, 73. 81. G. 2, 266. 4, 9. Æ. 1, 137. 3, 416. 4, 69. 196. 337. 5, 20. 760. 6, 362. 7, 27. 9, 91. 10, 356. 676. 12, 367. 455
ventis E. 2, 26. G. 1, 356. 436. 2, 133. 3, 302. 4, 9. 298. Æ. 1, 47. 323. 528. 555. 2, 649. 794. 3, 253. 563. 683. 705. 4, 382. 548. 5, 211. 319. 6, 75. 702. 7, 23. 394. 8, 682. 707. 10, 69. 405
vento G. 1, 334. 369. 432. 456. 3, 275. 4, 60. 419. 484. Æ. 1, 70. 186 311. 337. 2, 25. 180. 758. 3, 473. 4, 46. 249. 6, 209. 9, 536. 12, 685
ventorum G. 1, 318. Æ. 1, 145. 3, 570
ventos G. 1, 51. 352. 2, 360. 3, 233. 318. Æ. 1, 57. 2, 116. 3, 77. 115, 514. 4, 245. 257. 430. 705. Æ. 5, 26. 59. 527. 607. 7, 807. 9, 60. 10, 37. 82. 99. 248. 12. 105. 345
ventos ferre gaudia 10, 652
ventoſa, *nom. fœm.* gloria 11, 708. *abl.* lingua 11, 390. *neut. plur.* æquora G. 1, 206. Æ. 6, 335
ventoſas alas 12, 848
ventoſi ceciderunt murmuris auræ E. 9, 58
ventoſis follibus Æ. 8, 449
ventrem, in ventrem cucumis creſceret G. 4, 122
ventris rabies Æ. 2, 356. proluvies 3, 216
ventum, *verb.* eſt ad prælia G. 3, 98. in montes Æ. 4, 151. erat ad limen 6, 45. ad ſedes 8, 372. eſt inter retia 10, 710. eſt ad arma Vulcania Dei 12, 739. ad ſupremum eſt 12, 803
ventum, *nomen* 5, 16. 446
ventura, *nom. fœm.* deſuper urbi machina 2, 47. ſub axem cœli progenies Iüli 6, 790. *neutr. plur.* quæ mox ventura trahantur G. 4, 393. videbant Æ. 2, 125. bella 3, 458. 9, 645. nuncia Aſcanio 8, 550
venturæque hyemis G. 4, 156
venturam Aſiam bello ad mœnia Pelopeïa Æ. 2, 194
venturi præſcia 6, 66. ævi 8, 627
venturo ſeclo E. 4, 52
venturos nepotes Æ. 3, 158. Teucros ad Heſperiæ litora 3, 186. nautis vento 10, 99
venturum excidio 1, 26. fines Auſonios 6, 345
venturus in unum 8, 576
ventus G. 1, 422. 432. 463. 2, 311. Æ. 3, 130. 269. 411. 488. 568. 5, 777
Venulo 11, 742
Venulus 8, 9. 11, 242
Venus G. 3, 267. 4, 516. Æ. 1, 233. 329. 339. 390. 415. 622. 695. 4, 107. 5, 779. 8, 370. 590. 10, 16. 332. 608. 760. 12, 411. 416. 786
vepres G. 1, 271. 3, 444. Æ. 8, 645
ver E. 9, 40. G. 1, 313. 2, 149. 323. 338. 4, 77
vera, *nom. fœm.* ſi eſt fama 4, 42. Æ. 3, 551. inceſſu patuit Dea 1, 409. *voc.* Jovis proles 8, 301. *neutr. plur.* cuncta Æ. 2, 78. hæc 2, 149. ſi feram 2, 161. vides 3, 316. obſcuris involvens 6, 100
veras voces 1, 413
verba E. 9, 45, G. 2, 129. 3, 283. Æ. 1, 714. 3, 348. 4, 5. 460. 650. 6, 231. 7, 237. 8, 155. 404. 11, 688. 12, 318. 912
verbena 12, 120
verbenaſque E. 8, 65. G. 4, 131
verbera 1, 309. 3, 208. 352. Æ. 5, 147. 6, 558. 7, 336. 451. 10, 586. 12, 876
verberat undâ ſidera 3, 423. ictibus auras 5, 377. imber humum 9, 669. fluctum 10, 208. calcibus auras 10, 893. alis æthera 11, 756
verbere G. 3, 106. Æ. 7, 378.
verbis G. 3, 289. Æ. 2, 96. 372. 7, 330. 10, 64. 11, 107. 380
verbo 6, 547. 10, 547
verborumque 9, 208
vere, *nom. abl.* E. 10, 74. G. 1, 43. 215. 340. 2, 319. 324. 3, 272. 429. 4, 22. 134
verè, *adverb.* Æ. 6, 188. 9, 617
verebar nil tale de te 9, 207
veremur ne, &c. E. 9, 63
vereor quo ſe vertant Æ. 1, 675
veretur ne, &c. E. 3, 4
vergant, ne vergant tibi vineta ad ſolem cadentem G. 2, 298
vergat quo pondere letum Æ. 12, 727
veri, *genit. adjectivè* 2, 141. 4, 188. 7, 452. 10, 630
veris animum implet Apollo 3, 434. umbris 6, 894
veritam te mœnia noſtra 4, 96
veriti, quod numquam veriti ſumus E. 9, 3. nec veriti fallere Æ. 6, 613
verius 12, 694
verò, *paſſim*
vero, *nomen*, nomine G. 3, 280
verrant per auras Æ. 1, 63
verrebant caudis æquora delphines 8, 674
verrens æquora G. 3, 201
verrimus æquora remis Æ. 3, 668
verrit, *bos*, veſtigia G. 3. 59
verrunt cœrula nautæ Æ. 3, 208. æquora 3, 778. remis vada 6, 320
verſa, *nom. fœm.* retrò ſententia Æ. 10,

Æ. 10, 7. *abl.* haſtâ 1, 482. *neutr. plur.* cornua G. 3, 222. fugâ terga 4, 85. freta lacertis Æ. 5, 141
verſabat animum in omnes partes 4, 630
verſæ in zephyrum ore, *equæ* G. 3, 273
verſando terram 1, 119
verſans ne recideret, &c. Æ. 5, 702
verſant anguſto in pectore ingentes animos G. 4, 83. forcipe ferrum 4, 175. in litore venti Æ. 6, 362. forcipe maſſam 8, 453
verſanti omnia ſecum 11, 551
verſare dolos 2, 62. 11, 704. odiis domos 7, 336
verſas, *verb.* currum 12, 664
verſas, *adject.* ad litora puppes 10, 268
verſat ſors omnia E. 9, 5. cui amor ignem in oſſibus G. 3, 258. nova pectore conſilia Æ. 1, 661. animum per omnia 4, 286. 8, 21. dolos in pectore 5, 563. huc illuc vinclorum volumina 5, 408. Dareta 5, 460. inter manus & brachia galeam 8, 619. telum dextera 9, 747. ſectum quos poſſit ducere, &c. 10, 285. moriens ſe in ſuo vulnere 11, 669. ſerpens ſinuoſa volumina 11, 753
verſemus oves, *paſcamus* E. 10, 68
verſi terga dedere Æ. 9, 686. diffugient 9, 756. metu, *equi* 10, 573. Latini 11, 618. Rutuli dant terga 12, 462
verſibus E. 7, 23. G. 2, 42. 386
verſicoloribus armis Æ. 10, 181
verſis bidentibus G. 2, 399. frontibus ſcena diſcedat 3, 24. ſagittis 3, 31. Aquilonibus Æ. 1, 395. viarum indiciis 8, 210. Teucris 10, 512. armis 11, 93. fatis 11, 287
verſo aratro G. 1, 98. cardine Æ. 3, 448. nomine 7, 777. marmore, *æquore* 10, 208. agmine 11, 412. 684
verſos hoſtes G. 3, 120. Penates Æ. 11, 264. Rutulos 11, 629
verſu E. 6, 1. 10, 50. G. 3, 339. Æ. 5, 119
verſum fas atque nefas G. 1, 506. venenis, *Picum transformatum* Æ. 7, 190. in verſum diſtulit ulmos G. 4, 144
verſus E. 5, 2. 8, 21. 25. 31. 36. 42. 46. 51. 57. 61
vertamus iter Æ. 5, 23
vertant, quo ſe vertant Junonia hoſpitia 1, 675
vertat, quod nec bene vertat E. 9, 6
verte te in omnes facies Æ. 12, 891
vertebant terga 8, 706
vertebat aratris terram 7, 589
vertenda manu terra G. 1, 179
vertentem lumina Æ. 8, 438
vertere terram G. 1, 2. 147. ramos alterius in alterius 2, 33. prædas ad litora Æ. 1, 532. ſecum cuncta 2, 652. quo vertere curſus 3, 146. ſe vina in cruorem 4, 455. ſidera retrò 4, 489. ab imo 5, 810. terga 6, 491. morſus 7, 112. res fundo 10, 88. veſtes 12, 825
vertêre, *interpretati ſunt* G. 3, 148. in glaciem lacunæ 3, 365. ex hoſtibus umbræ Æ. 10, 593. vocem in notos procella 11, 798
verteret qua ſe ordo ſignorum G. 1, 239. arces Tyrias Æ. 1, 24
vertat ſe formas in omnes G. 4, 412
vertex nobis ſemper ſublimis 1, 242
verti, *paſſivum*, ex imo Troja Æ. 2, 625. regique 7, 101. memet in omnia 8, 309
vertice G. 2, 291. 310. 3, 11. 4, 529. Æ. 1, 118. 167. 407. 2, 629. 682. 3, 679. 4, 152. 168. 247. 445. 698. 5, 444. 759. 6, 779. 805. 7, 567. 674. 784. 8, 139. 351. 681. 9, 29. 682. 732. 10, 187. 230. 270. 701. 11, 526. 577. 683. 12, 493. 684. contorquens ſylvas Eridanus G. 1, 482. Caucaſeo 2, 440. cœli Æ. 1, 229. ſaxi 2, 308. montis 5, 35. nudo fulva cæſaries 11, 642
vertiſſe conſiliumque omnemque domum 7, 407
vertit quæ tè ſententia 1, 241. me ſententia 1, 264. ſtimulos ſub pectore Æ. 6, 101. 9, 718. ſe tot in ora 7, 328. agmina 9, 800. 11, 834. veſtigia 10, 646
vertite vires in viſcera 6, 833. munera ad Æneam 11, 281
vertitur cœlum 2, 250. orbis 3, 376. æſtas ſeptima 5, 626. Turnus, &c. 7, 784. 9, 29. formâ oris 9, 646. non hic victoria Teucrûm 10, 529
vertunt ſpicula 5, 586. raſtris Maſſica 7, 725. crateras 9, 165. equos ad mœnia 11, 619
vertuntur ſpecies animorum G. 1, 421. ad oras Libyæ Æ. 1, 162. varii pectore ſenſus 12, 915
verubus G. 2, 396. Æ. 1, 216. 5, 103
veruque Sabello 7, 665
verum, *conjunct.* E. 1, 25. 3, 2. 35. G. 1, 418. 3, 563. 4, 88. 147. 200. 405. 443. Æ. 2, 602. 3, 448. 670. 4, 603. 7, 591. 11, 587. 12, 832
verum, *adject.* nomen 8, 332. laborem 12, 435
verus nuncius 6, 456. amor patriæ 11, 892
verutos Volſcos G. 2, 168
veſana fames Æ. 9, 340. 10, 724
veſano Ligeri 10, 583
veſcas ſalicum frondes G. 3, 175
veſcentes per herbam alios Æ. 6, 657
veſcitur aurâ 1, 550. 3, 339. ſanguine 3, 622. tergo bovis 8, 182
veſcumque papaver G. 4, 131
Veſevo jugo 2, 224
veſper E. 6, 86. G. 1, 251. 461. 3, 336. 4, 186. 434. 474. Æ. 1, 378. 8, 280
veſpere 5, 19
Veſta G. 1, 499. Æ. 1, 296
Veſtæ 2, 567. 5, 744. 9, 259
Veſtam G. 4, 384. Æ. 2, 296
veſte 2, 722. 4, 518. 687. 5, 179. 6, 359. 406. 645. 7, 167. 8, 712. 10, 539. 12, 169. 609
veſtem 4, 139. 5, 619. 685
veſter E. 8, 38. Æ. 5, 672
veſtes, *nom.* G. 3, 363. Æ. 1, 643. 5, 112. 7, 248. *acc.* G. 2, 464. Æ. 3, 483. 4, 648. 6, 221. 7, 349. 11, 72. 12, 769. 825

veſtibat mihi genas prima flore juventa Æ. 8, 160
veſtibulo 6, 575. 7, 181
veſtibulum G. 4, 20. Æ. 2, 469. 6, 273. 556
veſtiet agnos ſandyx E. 4, 45
veſtiga oculis altè Æ. 6, 145
veſtigans Turnum per agmina 12, 557
veſtigat Turnum 12, 467. virum 12, 482
veſtigavit paſtor apes 12, 588
veſtigemus mœnia gentis 7, 132
veſtigia E. 2, 12. G. 2, 402. 474. 3, 59. 171. 195. Æ. 2, 711. 753. 3, 244. 659. 669. 5, 331. 592. 6, 30. 159. 197. 331. 547. 7, 689. 9, 392. 797. 10, 646. 11, 290. 573. 763. 788. veteris flammæ agnoſco 4, 23. primi pedis 5, 566
veſtigia ſceleris ſi qua manent E. 4, 13. fraudis 4, 31. bovis 6, 58. pandunt hederæ G. 2, 258. ne qua forent pedibus rectis Æ. 8, 209. prima labant 10, 283
veſtire Taburnum oleâ G. 2, 38
veſtis Æ. 1, 408. 2, 765. 8, 659. 723. 9, 26. 614
veſtit vitis corymbos hedera E. 3, 39. ſe gramine G. 2, 219. æther campos lumine Æ. 6, 640
veſtra E. 10, 34. Æ. 1, 577. 2, 189. 7, 231. 10, 106. 11, 687. 12, 262
veſtræ 3, 498
veſtram 2, 192
veſtras 1, 144. 379. 3, 103. 5, 672. 7, 239. 11, 311
veſtri E. 10, 35. Æ. 1, 136. 9, 254
veſtris E. 10, 32. Æ. 1, 542. 2, 192. 712. 3, 715. 7, 214. 9, 261. 783
veſtro E. 3, 85. G. 1, 7. Æ. 1, 141. 2, 432. 783. 6, 266
veſtros 12, 778
veſtrum E. 9, 10. 10, 70. Æ. 2, 154. 703. 10, 188
Veſulus 10, 709
vetabant fata 8, 398
vetabat bella 2, 84
vetabit ſi qua id fortuna 9, 214
vetabunt non me ulla frigora E. 10, 56
vetant conſiſtere, &c. Æ. 1, 545
vetat 3, 380. 8, 111
veterem querelam G. 1, 378. amicum Anchiſem Æ. 3, 82. figuram 6, 449
veteres fagos E. 3, 12. coloni 9, 4. ludi G. 2, 381. Sabini 2, 532. theſauros Æ. 1, 362. Sicani 7, 795. Pelaſgos 8, 600. Pyrgi 10, 184
veteris fagi E. 9, 9. belli Æ. 1, 27. Bacchi 1, 219. flammæ 4, 23. Dei 7, 204. Fauni 7, 254
veterno gravi torpere, &c. G. 1, 124
veterrima laurus Æ. 2, 513
veterum præcepta G. 1, 176. parentum Æ. 5, 39. 576. 2, 448. regum 2, 484. virorum 3, 102. 8, 356. locorum 3, 181. malorum 6, 527. 739. 11, 280. avorum 7, 177. Deorum 8, 187. 9, 786. procorum 12, 27
vetitis armis 9, 547
vetitos hymenæos 6, 623
vetitum, contra vetitum 10, 9
veto ulterius tentare 12, 806
vetor fatis 1, 43
vetuit nulla religio G. 1, 270
vetus nomen Æ. 8, 332. 12, 823
vetuſta de gente 9, 284. 10, 388
vetuſtas 3, 415. 10, 792. 12, 686
vetuſto ſaxo 3, 84. 8, 478. de more 11, 142
vetuſtum templum 2, 713
vexâſſe rates E. 6, 76
vexatus bello & armis Æ. 4, 614
vexerit arva Laurentia ducem Dardanum 9, 100
vexit me Notus 6, 356. *naves*, Neptunus præter vada fervida 7, 24. ad litus Auſonium 7, 198. Helenam ad arces Trojanas 7, 364
Ufens 7, 745. 8, 6. 10, 518. 12, 641
Ufens gelidus 7, 802
Ufentemque 12, 460
vi G. 1, 169. 2, 479. 3, 107. 220. 4, 398. 450. Æ. 1, 8. 275. 2, 491. 494. 3, 56. 414. 454. 5, 641. 855. 6, 349. 8, 243. 452. 9, 399. 532. 724. 747. 11, 744. 12, 93. 263. 552. 720. 916
via E. 9, 1. 23. 59. 64. G. 1, 238. 2, 79. 278. 3, 8. 482. Æ. 1, 405. 2, 494. 3, 383. 6, 96. 194. 295. 367. 9, 67. 243. 356. 10, 373. 879. 11, 143. 151
viâ G. 2, 22. Æ. 2, 739. 10, 487
viæ G. 1, 41. Æ. 1, 362. 3, 202. 569. 5, 273. 7, 199. 215. 8, 717. 9, 376
viam G. 1, 122. 3, 77. 141. 164. 347. Æ. 1, 386. 422. 2, 731. 3, 395. 520. 529. 685. 4, 468. 478. 5, 28. 526. 609. 807. 6, 260. 629. 899. 7, 297. 9, 196. 10, 49. 113. 422. 477. 685. 765. 864. 11, 128. 884. 12, 368. 388. 405. 626. 913. itque reditque viam 6, 122
viarum G. 2, 284. Æ. 1, 426. 2, 332. 737. 3, 714. 6, 633. 8, 210. 594. 9, 385. 11, 530
vias G. 1, 89. 419. 2, 477. Æ. 2, 697. 769. 3, 695. 5, 582. 6, 796. 8, 113. mille fugit, refugitque vias 12, 753
viator G. 4, 98. Æ. 5, 275. 10, 805
vibrant ſpicula 11, 606
vibranti gladio 9, 769. ictu 10, 484
vibrantibus linguis 2, 211
vibratos ferro crines 12, 100
vibratus ab æthere fulgor 8, 524
viburna E. 1, 26
vice Æ. 6, 535
vicem G. 3, 188. 4, 166
vices vitaviſſe Danaûm Æ. 2, 433. ſortitur volvitque 3, 376. ſortiti 3, 634. variant 9, 164. exercet 9, 175. ſervant 9, 222
vici mea fata 11, 160
viciæ G. 1, 75
viciamque 1, 227
vicina, *nom. fœm.* Cremonæ Mantua E. 9, 28. ora jugo Veſevo G. 2, 224. ripa 4, 23. aſtri ſedes Æ. 5, 759. *neutr. plur.* arva 1, 2. 3, 500. Ceraunia 3, 506
vicinæ urbes G. 1, 510. ripæ Æ. 12, 299
vicine Palæmon E. 3, 53
vicini pecoris contagia 1, 51
vicinia Perſidis G. 4, 290
vicino ab limite ſepes E. 1, 54
vicinoſque portus Æ. 3, 382
viciſſe dolo 11, 712

viciſſim E. 3, 28. 5, 50. Æ. 4, 80. 5, 827. 6, 531. 7, 435. 11, 123. 12, 462
viciſti 12, 936
vicit hyems navem 1, 126. iter pietas 6, 688
victa, *nom. fœm.* pulvere tellus G. 1, 180. ſitu ſenectus, *armis fracta* Æ. 7, 440. ego ſitu, *armis obruta* 7, 452
victæ, *genit.* bis gentis 11, 402. gentes 8, 722
victam me, *Junonem* 1, 41. me Didonem 4, 434. *Priſtin* 5, 156
victas res Trojæ 8, 471
victi E. 9, 5. Æ. 10, 757. 11, 307. 12, 34. 568
victima E. 1, 34. G. 2, 147. Æ. 12, 296
victis 1, 533. 2, 354. 367. 452. 4, 344. 5, 353. 11, 104. 12, 799. Argis 1, 289. hoſtibus 10, 903
victo 5, 367. *equo* G. 3, 102
victor 2, 171. 307. 3, 114. 499. 4, 85. 561. Æ. 1, 196. 626. 2, 95. 329. 3, 439. 5, 160. 261. 310. 331. 337. 473. 484. 493. 6, 168. 8, 50. 61. 203. 362. 686. 9, 560. 10, 569. 602. 859. 11, 444. 92. 247. 397. 565. 12, 383
victor regnat, *ignis* G. 2, 307
victor, *ego Virgilius* 3, 9
victorem Æ. 5, 245. 372. 540. 9, 573. 640. 757. 10, 463. 11, 141
victores 1, 368. 7, 656. 9, 40. 10, 757
victori 5, 250. 366. 9, 265
victoria G. 3, 112. Æ. 2, 584. 10, 528. 11, 289. 436. 12, 183. 626
victoribus 3, 288. 5, 111
victoris G. 3, 27. 227. Æ. 3, 324
victoſque 2, 668. 8, 713. 12, 17. 184. Penates 1, 72. 8, 11. Deos 2, 320
victrices lauros E. 8, 13
victricia arma Æ. 3, 54
victrix, *animi compos* 7, 544 illa, *Camilla* 11, 764
victu G. 4, 158. Æ. 1, 449
victum, *ſubſt.* G. 1, 149. 2, 460. 3, 320. Æ. 3, 142. 649
victum, *particip.* E. 4, 59. 7, 69. Æ. 10, 842. 12, 640. 936. 943
victus, *particip.* E. 3, 21. G. 3, 225. 4, 443. Æ. 2, 699. Æ. 4, 370. 9, 337. 12, 29. 254. 833
victus animi G. 4, 491
videar tibi amarior, &c. E. 7, 41
videas 7, 56. G. 1, 387
videat 3, 476. Æ. 1, 186. 4, 617
videbant 2, 125. 8, 360. 9, 471
videbar 2, 279. 730. 3, 174
videbat 1, 470. 6, 860. 9, 352. 639
videbis G. 1, 365. 456. Æ. 4, 490. 566. 6, 873. 11, 53. 12, 679. 839
videbit E. 4, 15. Æ. 2, 579. 11, 694. 12, 645
videbitur, ipſe videbitur illis E. 4, 16
videbo 1, 77. Æ. 5, 634. 10, 671. 12, 63
videbunt 7, 101
videmur nequicquam velle 12, 911
videmus G. 1, 452. 2, 32. Æ. 3, 220. 522. 585. 655. 11, 349
viden' ut, *pro* videſne 6, 779
videndam ſe mihi obtulit 2, 589
videndi Romam quæ tibi cauſa E. 1, 27. patriam me mihi ſpes ulla Æ. 2, 137
videndo urit fœmina G. 3, 215
videns E. 1, 70. Æ. 6, 419 8, 19
vident 2, 485. 6, 163. 8, 99. 529. 9, 317. 780. 12, 408
videntem 2, 555. 9, 345
videntes, quod ſæpe videntes agricolæ G. 354
videnti pingit frontem E. 6, 21
videntur ferri per aëra G. 3, 108. deſpectare Æ. 1, 400. hæc miranda Æneæ 1, 498. poſſe 5, 231
video monſtrum 3, 26. diſcedere cœlum 9, 20. palantes 10, 674. juvenum concurrere, &c. 12, 149
videor dicere, &c. E. 9, 35. mihi ire per rupes 10, 58. reperire poſſe, &c. Æ. 9, 195
videre, *vel infinit. vel præterit.* E. 3, 10. 6, 14. 9, 54. G. 1, 491. 2, 438. 3, 23. 182. Æ. 2, 28. 6, 134. 490. 818. 8, 107. 222. 9, 683. 10, 573. 11, 892. 12, 447. 937
viderem conjugium, &c. 11, 270
viderent ſcintillare oleum G. 1, 391
viderer, non viderer capta Æ. 4, 330
videres E. 6, 28. Æ. 4, 410. 8, 676. 11, 43. 12, 636. 810
videret 3, 32. 11, 417. 797
videri E. 3, 65. 6, 24. Æ. 2, 591. 8, 604. 10, 267
videri, *pro* videbatur 2, 461. 6, 49. 12, 216
videris, quam videris ſuccedere, &c. G. 3, 465. qualem videris, cum regeret, &c. 4, 414
viderit, dum viderit æſtas tertia regnantem Æ. 1, 269. irrumpentem 9, 729. de me Divûm pater 10, 744
viderunt 9, 144. 10, 139. 11, 147. 12, 542
vides E. 10, 48. Æ. 1, 342. 587. 2, 609. 3, 316. 4, 416. 6, 323. 760. 8, 117. 356. 9, 210. 739. 11, 179. 12, 33
vides, *præcedente* nonne G. 1, 56. 3, 103. 250
videt E. 7, 8. G. 1, 243. Æ. 1, 132. 312. 460. 514. 3, 518. 4, 83. 469. 5, 612. 6, 454. 549. 703. 7, 89. 290. 9, 396. 555. 10, 652. 12, 2. 861. 918. nubes & ſidera ſub pedibus E. 5, 57
videris Æ. 2, 350. 3, 497. 11, 309
videtur G. 1, 396. Æ. 4, 467
vidi E. 1, 43. 2, 25. 3, 17. 8, 38. 99. G. 1, 193. 197. 318. Æ. 2, 5. 347. 499. 561. 746. 3, 537. 623. 4, 358. 655. 6, 582. 585. 12, 638
vidimus E. 10, 26. Æ. 1, 588
vidiſſe G. 4, 127. Æ. 3, 431. 6, 454. 487. 8, 353
vidiſſet 5, 411
vidiſti E. 3, 14. Æ. 9, 269
vidiſtis 1, 226
vidit G. 2, 502. 4, 459. 502. Æ. 2, 509. 519. 3, 596. 4, 453. 587. 6, 495. 684. 8, 610. 9, 549. 10, 365. 441. 454. 721. 790. 821. 11, 40. 263. 854. 909. 12, 221. 324. 446
viduâſſet civibus urbem 8, 571
viduata arva nunquam pruinis Riphæis G. 4, 518
vigebat regnum conſiliis Æ. 2, 86
viget mobilitate fama 4, 175
vigila & immitte, &c. 10, 229
vigilanda, quæ vigilanda viris G. 1, 313

vigilantem & cuncta videntem Æ. 9, 345
vigilantia fugit viros G. 2, 265
vigilantibus oculis exit Æ. 5, 438
vigilasne, Deûm gens 10, 228
vigilate viri 4, 573
vigilantemque ignem 4, 200
vigiles cæduntur 2, 266. portarum 2, 335. oculi 4, 182. excitat 9, 221
vigilum excubiis 9, 159
viginti tauros 1, 638. lectis equitum 9, 48
vigor G. 4, 418. Æ. 6, 730
vigorem 9, 611
viis 5, 590. 11, 237
vilemque faselum G. 1, 227
viles nos animæ Æ. 11, 372
vilibus pomis G. 1, 274
vilior algâ E. 7, 42
vilis supellex G. 1, 165
villarum E. 1, 83
villis G. 3, 386. 456. 4, 377. Æ. 1, 706
villosaque setis pectora, *Caci* 8, 266
villosi pelle leonis 8, 177
vim G. 4, 399. Æ. 1, 73. 5, 454. 6, 400. 10, 77. 695. 11, 750. 12, 199. 799. addere victis 2, 452. affore verbo crediderat 10, 547
vimen G. 4, 123. Æ. 3, 31
vimina G. 2, 245. 414
vimine 2, 241. 3, 166. 4, 34. Æ. 6, 137. 11, 65
vimineasque crates G. 1, 95
viminibus E. 2, 72. G. 2, 446
vina E. 5, 71. G. 1, 132. 2, 97. 3, 364. Æ. 1, 199. 728. 4, 455. 5, 98. 238. 248. 776. 6, 244. 7, 134. 147. 8, 275. 9, 319. 350
vincant quos vincere mavis 10, 43
vincantur turbine venti 9, 92
vincat annus horrea proventu G. 2, 518
vincere Æ. 5, 194. 6, 148. 10, 43. aëra summum G. 2, 123. verbis ea 3, 289. flammâ, *viscera* 3, 560
vincet non me carminibus E. 4, 55. nec myrtus corylos 7, 64. amor patriæ Æ. 6, 824
vinci nescia pectora 12, 527
vincire cothurno suras 1, 341
vincit secula durando E. 10, 69. amor omnia G. 1, 145
vincite hoc cives Æ. 5, 196
vincla G. 4, 412. Æ. 2, 147. 6, 395. 7, 16. 12, 30. jugalia 4, 59
vinclis G. 4, 396. 405. Æ. 1, 38. 2, 153. 4, 518. 8, 651. 11, 492
vinclo jugali 4, 76. haud vinclo nec legibus æquam gentem 7, 203
vinclorum volumina 5, 408
vincor ab Æneа 7, 310
vinctæ vites G. 2, 416
vincti verbenâ tempora Æ. 12, 120
vincturaque linguam Rhætica G. 2, 94
vinctus ahenis nodis Æ. 1, 299
vincula E. 6, 19. 23. 8, 78. G. 4, 399. Æ. 1, 192. 2, 134. 236. 406. 5, 510. 543. 8, 458. 9, 118. 10, 233
vindemia G. 2, 6. 89. 522
vindicat, *illum*, armis Grajûm Æ. 4, 228
vinea E. 4, 40. G. 2, 390. 403
vineta 2, 298. 357
vinetis 2, 319
vinitor E. 10, 36. G. 2, 417
vino Æ. 2, 265. 3, 630. 6, 227. 9, 163. 189. 236. 316
vinxerat post tergum manus 11, 81
violâ molli E. 5, 38
violabile, non violabile numen Æ. 2, 154
violæ E. 10, 39. G. 4, 275. Æ. 11, 69
violare manu 8, 114
violari vulnere 12, 797
violaria G. 4, 32
violârit vulnere corpus Æ. 11, 591
violas pallantes E. 2, 47
violâsset manus dona Minervæ Æ. 2, 189
violaverit ebur ostro 12, 67
violavi vulnere dextram 11, 277
violavimus agros ferro 11, 255
violavit vulnere corpus 11, 848
violem te pudor 4, 27
violentaque pectora Turni 10, 151
violentia tev incat 11, 354. Turni 11, 375. 12, 45. gliscit Turno 12, 9
violentior Eurus G. 2, 107. amnis 4, 373
violentus Notus vexit me Æ. 6, 356
vipera G. 3, 417. 545
vipeream animam Æ. 7, 351
vipereo generi Æ. 7, 753
vipereum crinem 6, 281
vir 6, 791. 10, 361. 598. 734. 11, 125. 632. gregis ipse caper E. 7, 7
virago Juturna Æ. 12, 468
Virbius 7, 762. 777
virebit nemus E. 7, 59
virentem Alburnum ilicibus G. 3, 146
virentes casias 4, 304
virenti convalle Æ. 6, 679
virentia musco stagna G. 4, 18
virere novâ fronde Æ. 6, 206
vires G. 1, 86. 2, 286. 427. 3, 209. 215. 229. 285. Æ. 1, 216. 668. 2, 170. 617. 639. 4, 175. 5, 191. 396. 415. 446. 455. 466. 680. 684. 6, 114. 771. 833. 7, 301. 8, 473. 509. 687. 9, 499. 611. 717. 764. 802. 10, 202. 786. 11, 71. 401. 539. 12, 424. 912
viresunt gramina G. 1, 55
viret his genus omne sylvarum 2, 21
vireta Æ. 6, 638
virga G. 1, 266. 2, 117. Æ. 6, 144. 7, 190
virgæ G. 2, 358. Æ. 6, 409
virgam capit, *Mercurius Caduceum* 4, 242
virgatis lucent sagulis 8, 660
virgea supellex G. 1, 165. flamma Æ. 7, 463. *neutr. plur.* pabula G. 3, 320
Virgilium 4, 563
virgine Æ. 116. 7, 362. 389. 11, 507. 565. 12, 70
virgineæ facies 9, 120
virgineas vittas 2, 168
virginei volucrum vultus 3, 216
virgineo pollice 11, 68
virgineum ruborem G. 1, 430. cruorem Æ. 11, 804
virginibus G. 2, 487. Æ. 1, 320. 11, 533
virginibus 1, 319. 2, 413. 4, 511. 7, 791. 11, 604. 791. 808
virginitate 12, 141. 878
virginitatis 11, 583
virgis 11, 65
virgo, *Justitia*, aliter *Astræa* E. 4, 6
virgo G. 3, 263. 4, 339. Æ. 1, 331. 497. 2, 403. 3, 321. 445. 5, 240. 610. 825. 6, 45. 7, 72. 479. 806. 11, 479. 557. 655. 676. 718. 762. 12, 69
virgo, *vocat.* E. 6, 47. 52. Æ. 1, 331. 6, 104. 319. 560. 7, 318. 331. 11, 483. 508. 536. 664. 841

virgulta E. 10, 7. G. 2, 3. 328. 346. Æ. 3, 23. 5, 661. 6, 704. 7, 677. 12, 207. 522
viri, *genit.* 1, 618. 3, 591. 4, 3. 423. 440. 461. 495. 6, 191. 8, 644. 10, 280. 398. 423. 11, 9. 12, 906. *plur. nomin.* G. 4, 475. Æ. 1, 536. 5, 433. 501. 530. 6, 41. 306. 712. 7, 444. 682. 8, 693. 10, 142. 11, 677. 12, 117. 552. *vocat.* G. 1, 210. Æ. 2, 373. 668. 4, 573. 9, 158. 252. 376. 11, 14
viribus G. 2, 360. 3, 99. Æ. 2, 50. 5, 67. 226. 368. 500. 809. 6, 147. 7, 258. 8, 404. 441. 9, 431. 531. 744. 10, 357. 431. 459. 474. 636. 748. 811. 11, 750. 12, 218. 528. 782
viridante toro herbæ 5, 388. ripâ 7, 495
viridanti lauro 5, 339
viridem Ægyptum G. 4, 291. ſylvam Æ. 3, 24. Donyſam 3, 125. ex ilice metam 5, 129
virides, *nom.* caſiæ G. 4, 30. apio ripæ 4, 121. coronæ Æ. 5, 110. *accuſ.* lacertos E. 2, 9. herbas G. 3, 162. Æ. 5, 330. ſylvas 8, 96
viridi antro E. 1, 76. fronde 1, 81. hibiſco 2, 30. cortice fagi 5, 13. herbâ 6, 59. ulvâ 8, 87. umbrâ 9, 20. ſtipulâ G. 1, 315. gramine 2, 219. campo 3, 13. ceſpite Æ. 3, 304. lauro 5, 246. juventâ 5, 295. olivâ 5, 494. ſolo 6, 192. luco 7, 800. litore 8, 83
viridis Mincius E. 7, 12. arbutus 7, 46. alnus 10, 74. ſenectus Æ. 6, 304. *gen.* Lycæi G. 4, 539
viridiſſima gramine ripa 3, 144
virilem animum curamque Æ. 9, 311
viriles animos 3, 342
viriles proles 7, 50
viris, *dat.* E. 3, 7. G. 1, 313. Æ. 1, 95. 268. 521. 5, 201. 9, 620. 10, 610. 737. *ablat.* 1, 444. 497. 7, 644. 9, 509. 11, 306
viro E. 6, 66. Æ. 2, 146. 5, 262. 386. 6, 233. 890. 7, 155. 8, 13. 441. 10, 82. 692. 11, 696. 12, 319. 425
viro, *marito* E. 8, 32. Æ. 4, 192. 7, 53. 268
viro vir 10, 361. 734
virorum Æ. 3, 102. 8, 356
viros G. 2, 265. 4, 223. Æ. 1, 244. 570. 646. 2, 158. 452. 797. 3, 8. 5, 177. 6, 74. 165. 231. 336. 615. 814. 856. 7, 168. 296. 653. 8, 176. 434. 9, 57. 193. 318. 455. 462. 693. 796. 10, 119. 305. 11, 48. 61. 257. 12, 688. 709. 825
viroſaque caſtorea Pontus, *mittit* G. 1, 58
virtus E. 4, 27. Æ. 2, 367. 390. 4, 3. 5, 344. 363. 455. 754. 6, 130. 8, 131. 500. 9, 741. 795. 10, 410. 712. 872. 11, 312. 386, 444. 12, 714
virtute 5, 258. 7, 257. 8, 548. 9, 641. 11, 441. 12, 20. 827
virtutem 3, 342. 6, 806. 9, 634. 10, 368. 12, 435
virtutes 1, 570
virtutibus E. 4, 17
virtutis Æ. 10, 469. 752. 11, 27, 415. 12, 226
virum E. 4, 37. Æ. 1, 5. 14, 155. 550. 2, 280. 5, 379. 6, 174. 415. 490. 863. 7, 69. 8, 164. 9, 527. 10, 644. 11, 224. 632. 645. 747. 12, 482. *i. e.* maritum 2, 744. 3, 299. 4, 656
virûm, *pro* virorum G. 2, 142. 174. 295. 340. 3, 9. 252. 382. Æ. 1, 91. 123. 2, 18. 313. 782. 4, 195. 5, 148. 369. 6, 553. 651. 683. 784. 872. 7, 535. 8, 93. 197. 9, 357. 471. 479. 777. 10, 312. 672. 11, 192. 205. 607. 12, 328
virum vir 11, 632
virus malum addidit ſerpentibus G. 1, 129. lentum diſtillat ab inguine 3, 281. aſpergere pecori 3, 419
vis, *verb.* E. 3, 28. Æ. 6, 817
vis, *nomen* G. 1, 198. 4, 37. Æ. 6, 553. 7, 432. 10, 857. 898. 11, 148. 12, 150. 203. non ea vis animo, *ineſt* 1, 533
viſa, *cum* eſt *expreſſo vel ſubaudito, ſingul. fœm.* G. 3, 510. Æ. 1, 330. 2, 773. 3, 206. 4, 287. 557. 5, 610. 722. 768. 6, 871. 7, 73. 406. 12, 147. *neutr. plur.* G. 1, 478. Æ. 3, 90. 4, 461. 8, 525
viſæ canes ululare per umbram 6, 257
viſcera G. 3, 559. 4, 302. 555. Æ. 1, 215. 3, 875. 5, 105. 6, 599. 833. 7, 374. 8, 180. 644.
viſceribus 3, 622. 10, 727
viſco G. 2, 139. 4, 41
viſcum Æ. 6, 205
viſenda animalia G. 4, 309
viſendi ſtudio Æ. 2, 63
viſentem regna 8, 157
viſi Penates aſtare 3, 150
viſis talibus attonitus 3, 172
viſo Tyrrheni ſanguine 10, 787
viſu, *ſupinum* 1, 115. 3, 621. 6, 277. 7, 78. 8, 234. 9, 465. 521. 10, 637. 12, 152
viſu, *nomen* 2, 212. 382. 5, 90. 6, 710. 8, 109. 10, 447. 11, 271
viſum eſt ita Neptuno G. 4, 394. Diis aliter Æ. 2, 428. mihi Ilium conſidere ingnes 2, 624. ſuperis evertere gentem, &c. 3, 2. hoc nulli 4, 456. donum longo poſt tempore 6, 409. eſt haud temere 9, 375
viſura marinos caſus abies G. 2, 68
viſuri Æneadas Æ. 5, 108
viſurus, ſi viſurus eum vivo 8, 576
viſus, *particip. eſt* 2, 271. 682. 732. 8, 33. 9, 111
viſus, *nomen* 2, 605. 3, 36. 4, 277
vita G. 2, 467. 3, 10. 4, 252. Æ. 4, 705. 5, 724. 6, 608. 661. 735. 10, 629. 819. 11, 831. 12, 952
vitæ E. 4, 53. G. 4, 326. Æ. 6, 428. 728. 828. 7, 771. 10, 468. 11, 180
vitales auras 1, 392
vitam E. 4, 15. G. 2, 532. 538. 3, 547. Æ. 2, 92. 145. 532. 637. 641. 3, 315. 646. 4, 340. 550. 5, 230. 517. 6, 663. 7, 534. 8, 409. 577. 9, 497. 687. 704. 10, 69. 11, 118. 617. 12, 879
vitas G. 4, 224. Æ. 6, 292. 433
vitaviſſe nec tela nec vices 2, 433
vite E. 10, 40. G. 4, 269
vitea pocula 3, 380
vitem 2, 289. 407
vites, *nom.* E. 9, 42. G. 2, 91. 97. 416. *acc.* E. 1, 74. 3, 11. G. 1, 2. 284. 2, 191. 273. 299. 4, 331
viti 1, 265
vitibus E. 5, 32. G. 2, 221. 233. 397. 410
vitio moriens ſitit aëris herba E. 7, 57
vitioſæ ilicis G. 2, 453
vitis E. 2, 70. 3, 38. 5, 32. 7, 61. G. 2, 262